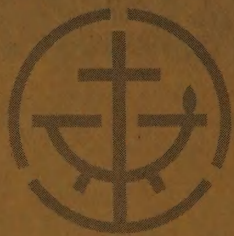

School of Theology at Claremont

1001 1403665

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

LIBRARY
SOUTHERN CALIFORNIA SCHOOL
OF THEOLOGY
CLAREMONT, CALIF.

ACTA
SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M. DCCC. LXVII

LIBRARY
SOUTHERN CALIFORNIA SCHOOL
OF THEOLOGY
CLAREMONT, CALIF.

f
BX
4655
A2
137

ACTA
111
SANCTORUM

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur

EX LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM ANTIQUIS MONUMENTIS

COLLECTA, DIGESTA, ILLUSTRATA A

JOANNE BAPT. SOLLERIO, JOANNE PINIO, GUILIELMO CUPERO,
PETRO BOSCHIO P. M.

E SOCIETATE JESU

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

AUGUSTI TOMUS TERTIUS

QUO DIES XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, CONTINENTUR

PARISIIS ET ROMÆ
APUD VICTOREM PALMÉ, BIBLIOPOLAM

1867

Joannes Schauberg
sculpsit Antverpia

Edm. du Saint Barthelemy

SERENISSIMO PRINCIPI
FRANCISCO III

LOTHARINGIÆ ET BARRI, MAGNOQUE HETRURIÆ DUCI

REGI

HIEROSOLYMÆ, MARCHISIO

DUCI

CALABRIÆ, GELDRIÆ, MONTIS-FERRATI, IN SILESIA TESCHENÆ

PRINCIPI

CAROLOPOLIS, MARCHIONI MUSSIPONTI ET NOMENEI

COMITI

PROVINCIAE, VALDEMONTIS, ALBI MONTIS, ZUTPHANIAE, SARWERDENÆ,
SALMÆ, FALKENSTENEI ETC.

NEC NON

MARIAE TERESIAE

Regiæ principi Hungariæ, Bohemiæ, et Serenissimæ

ARCHIDUCI,

Duci Burgundiæ, Brabantiae, Luxemburgi, Limburgi, Geldriæ, Styriæ,
Carinthiæ, Carniolæ : Comiti
Flandriæ, Namurci, Tyrolis, Goritiæ etc.

LECTISSIMIS CONJUGIBUS

Concesso nobis jam inde ab annis omnino septem supra quadraginta summo honore, Tomos Operis nostri sedecim, qui interea temporis in lucem prodierunt, dedicandi Augustissimæ Domui Austriacæ, munificentissimæ studiorum nostrorum Fautrici; Tomus hic septimus decimus, qui est tertius mensis Augusti, in conspectum Vestrum, SERENISIMI AC REGII PRINCIPES ET MAGNI DUCES HETRURIÆ, venire gestit, viamque affectat ad Vos, ut ea, qua par est, submissione se prosternat ad Regios Vestros pedes, firma spe fretus, se a Vobis admissum iri eadem cum animi benevolentia, ac favoris significatione, quibus Tomi antecedentes ab Augustissimis Imperatoribus, ac lectissimis Eorum Conjugibus, nec non a Serenissimis Austriacæ Familiæ Archiducibus olim admissi sunt. Et vero lætandum nobis merito esse censemus, talem nobis materiam in hoc Tomo subministrari, ut, quæ ejusdem occasione de Vobis hic dicentur, non longe quæsita, sed quasi sua sponte nobis oblata esse videantur.

Augusti Tomus III.

1 Ac

Ac Tibi quidem, SERENISSIME, AC REGIE PRINCEPS, occurret in hoc Tomo S. Zuentiboldus, Lotharingæ Tuæ rex Arnulphi, Germaniæ et Lotharingæ regis, filius, qui jam inde a seculo nono floruit. Occurrent ejusdem sancti Lotharingæ Regis filiæ Serenissimæ omnino tres, Benedicta, Cæcilia et Relindis, omnes sanctitatis laude insignes. Occurrent denique S. Calminius, Aquitaniæ Dux, ac S. Ludovicus, episcopus Tolosanus, Caroli II Siciliæ regis, e regali Francorum genere, ac Mariæ, Hungariæ regis filiæ, nobilissimum germen.

Nec Tibi, SERENISSIMA AC REGIA PRINCEPS, desunt in hoc Tomo illustres feminei sexus heroïdes, quæ probatissimæ vitæ exempla, non secus ac totidem lucidissima rutilantis solis lumina, quaquaversum diffundentes, regalem suam dignitatem cum eximia virtute, sexum muliebrem cum masculo pectore; aulæ splendorem cum egregia animi modestia copularunt, atque adeo dignissimæ, ut cœlestis regiæ fastis jure meritissimo adscriberentur. Nam Radegundem Thuringicam, Clotarii regis conjugem; Gertrudem, S. Elisabethæ Thuringicæ filiam; Helenam denique imperatricem, Magni Constantini matrem, ac sanctissimæ crucis, in qua Salus mundi pendit, inventricem inclytissimam, hic noster Tomus repræsentat. In horum itaque præclarissimis utriusque sexus Sanctorum Principum exemplis non pauca SERENITATIBUS VESTRIS REGIIS sese offerent, quæ assidue Vobis ante oculos ponere, quæque partim imitari, partim admirari possitis. Hinc vero quantus ad Vos accedet religiosæ erga Deum pietatis ardor, quanta virtutum copia, quantum donorum naturæ ac gratiæ, quæ cumulatissime in Vos concessit Dominus, incrementum!

Et ad singularia quidem ornamenta Tua quod attinet, SERENISSIME AC REGIE PRINCEPS; non revocabimus hoc loco in memoriam antiquissima juxta ac illustrissima familiæ Tuæ decora; non Domus, a tot elapsis jam seculis summa cum gloria refulgentis, et quodammodo perennantis, splendorem; non Martiales Majorum Tuorum animos; non vires, non militiæ præmia, non triumphos; non tot tantaque cognationum affinitatumque lumina: non denique tot connubia, immortalis posteritatis intuitu dignissima, cum primariis utique, et quas Europa universa augustissimas suspexit, personis, imperatoribus, regibus ac principibus contracta: illa quippe omnia et singula si ex antiquissimis Tuis Fastis altius repetere voluerimus, infiniti simus. De his itaque tacebimus, de Te loquemur, Et vero, ut referamus sine adulatione et fuco, quæ omnium oculis patent, nonne uberrimam materiam de Te loquendi Tu ipse, non nobis dumtaxat, sed Orbi etiam universo præbuidisti facto illo Tuo plane Regio et vere heroïco, quando non ita pridem luctuosissimæ Europæ pacem, bonorum quidem passim omnium ardentissimis votis desideratam, sed vix tamen sperabilem redonasti? Pro memorabilem, et æternis Fastis signandum diem, quo unice intentus publico bono, Tuo postposuisti omnia, quæ Tibi longe erant carissima, subditos, dominia, status, urbes, regiones, ut exoptatam reduceres concordiam. Reduxisti enimvero, reduxisti; et ita reduxisti, ut magis Tibi gloriose, magis temporis opportune, magis bono publico commode reducere non potueris. Quid enim? Ardebant belli face Germania, Italia, Polonia; et Polonia quidem intestinis ac omnino tragicis dissensionum incendiis miserandum in modum ad intima usque viscera depascebatur: nec ulla affulgebat

gebat spes, tot tantasque, et tam intricatas Principum Christianorum lites componendi; composuisti Tu solus, SERENISSIME AC REGIE PRINCEPS. Tu bellatorum dissidentium animos pacifico et amico foedere conciliasti. Tu pro funesta mortis longe lateque grassantis cupresso paciferum olivæ ramum revexisti. Tu, tamquam pacis Angelus a divina providentia datus, afflictam Europam, ac nisi per Te stetisset, magis magisque in dies affligendam, lætissima rerum facie recreasti, similis in hac re Constantino Magno imperatori: nam sicut hic ex imperatoribus, qui eum præcesserant, primus Catholicam Ecclesiam tranquilla pace beavit; sic TUA REGIA SERENITAS magnæ ecclesiæ Occidentalis parti eam restituit; in hoc tamen illi dissimilis, quod, quam invictissimus ille Princeps armis et sanguine dedit concordiam, Tu sine cæde et sanguine eam reddideris, solo et unico Tuo usus consensu, ut Europam pene universam pacificares. Atque hæc quidem hactenus de præclarissimo Tuo facto, quo Europæ Pacificator esse voluisti. Nunc autem aliud nobis in promptu est, idque omnino recens, quo piissimum ac religiosissimum Principem Te comprobasti erga augustissimum, et ne vel ab ipsis quidem Angelis digne satis adorandum Sacramentum altaris, verum Te ac sincerum exhibens imitorem piissimæ Domus Habsburgico-Austriacæ, cui hereditaria, et innata quodammodo est religiosissima illa, et numquam satis laudanda veneratio erga latentem sub speciebus Eucharisticis Deum. Quænam in hoc profundissimæ ac tenerrimæ venerationis genere specimina ediderint Rudolphus primus Habsburgensis Comes, ac dein Imperator, aliique ex eodem Habsburgico-Austriaco sanguine Principes, pluribus enarrare supersedemus. Horum Te præclarissima, PRINCEPS RELIGIOSISSIME, exempla renovasse Posonii, primaria totius Hungariæ Austriacæ urbe, una cum Serenissimo Carolo, Tuo germano Fratre, recentissime ad nos detulit publica et applaudens fama. Pro quo religiosissimæ pietatis exemplo quanta Vos manent divinæ munificentiae præmia, quanta cœlestium bonorum affluentia!

At nunc redimus ad Te, SERENISSIMA ARCHIDUX. Quam raris in tenella etiam ætate fueris prædita naturæ ac gratiæ ornamentis, memoriæ videlicet tenacitate, ingenii perspicacia, mentis penetratione, linguæ Latinæ intelligentia supra sexum supra modum, supra ætatem, non est hic dicendi locus; fuit alias, quando Tomus sextus nostri mensis Julii, Serenissimo Tuo nomini dedicatus, lucem publicam vidit. Fuit, inquam, ibidem etiam locus prædicandi singulares virtutes Tuas, tunc quidem temporis præmaturas, verum, interjecto jam octo annorum curriculo, adeo solide radicatae, ut plurium aliarum accessione accreverint, et assidua exercitatione roboratæ, usuque quotidiano perfectæ, vincant summam expectationem illam, quam vel tunc de Te concitasti Parentibus Tuis Augustissimis, aulæque Viennensi universæ; ita ut tam felix pariter ac mirabile tenellæ ætatis, dicamus auroræ surgentis, crepusculum, quasi lux splendens processerit et creverit usque ad perfectam diem; iisque jam rutilis prærogativis, ut virtutum excellentia, amoreque in Deum ac Deiparam Virginem, nec non Austriaca ac vere Paterna in sanctissimam Eucharistiam veneratione, operibus misericordiæ, orandi assiduitate, morum compositione ac gravitate, amabili affabilitatis ornamento temperata, illustrissimarum totius Europæ matronarum, magnarumque Principum exemplar, ac perfectissimam imaginem reputare Te qui-
libet possit ac debeat.

Jam

Jam vero ut, quæ in Vobis cœpit, SERENISSIMI AC REGII CONJUGES, MAGNIQUE DUCES HETRURIÆ, in Vobis etiam mea desinat oratio; reliquum est, ut Vobis etiam atque etiam summo cum animi affectu gratulemur, florentissimum Ducatum illum, cujus possessio nuper ad Vos delata est, ad alia Vestra splendidissima decora prospere ac feliciter accessisse; Deum et Sanctos ejus impensissime rogaturi, ut Vobis obtingat longum ac faustum regimen, numerosa item liberorum ac Posterorum series, præsertim mascula; quæ præclarissimam Vestram Domum Lotharingico-Austriacam multis triumphis illustret, Imperium Romanum protegat, gentes, quæ in sua feritate confidunt, conterat : donec, evulsis funditus Portæ Othomannicæ cardinibus, lauro redimita, curruque triumphali sublimis, Constantinopolim invecta, Imperio Occidentali Orientale adjungat, nullis posthac hostium machinis aut conatibus ab illo avellendum. Ita vovent

SERENITATUM VESTRARUM REGIARUM

Devotissimi Clientes

JOANNES BAPTISTA SOLLERIUS

JOANNES PINIUS

GUILLIELMUS CUPERUS

SOCIETATIS JESU.

SYNOPSIS

TOMI TERTII

DE ACTIS SANCTORUM

AUGUSTI

Tertius hic mensis Augusti Tomus, Sanctorum numero, quam Actorum copia locupletior est; qui utpote diem xiii prædicti mensis, et sex alios proxime sequentes complexus, continet Cœlites, quorum nomina in titulis exprimuntur, sexaginta sex supra centum, præter alios plures anonymos. Ex antiquo autem Fœdere occurrit *Michæas* senior propheta, cum synonymo juniore alicubi confusus. Gesta ejus ac vaticinia explanantur. De aliis priusquam agamus, monitum denuo volumus lectorem, consuetam hic servatum iri a nobis partitionem in variorum statuum ordinem, *Ecclesiasticum* videlicet, *Monasticum*, et *Secularem*, quarta seu postrema serie femineo sexui relicta.

EX STATU ECCLESIASTICO.

Cassiani episcopi et martyris Tudertini Acta non habent, unde merito placere possint. De *Calisto*, apud eosdem antistite, ac martyre paucissima exstant. *Laudulfus* seu *Landulfus*, Ebroicensis in Gallia præsul, notus est præsertim ex historia inventionis S. Taurini. Apameensi in Syria cathedræ præfuit *Marcellus* M. In Valle Gardumi apud Tyrolenses colitur potissimum *Felix* præsul et martyr, patratis miraculis Thaumaturgi nomen promeritus. His accedit *Albertus*, episcopus primum urbis Placentinæ, deinde Ferrariensis, utrobique laudabilis. Ad Afros pertinet *Alypius*, præsul Tagastensis, Augustini discipulus, magnum certe laudis ornamentum adeptus, quia ab eodem magno viro laudatus *Maccarthenus* Clochorensem in Hibernia cathedram rexit.

Altfrido antistiti Hildesemiensi in Saxonia inferiore asserimus nunc verum cultum, nobis antea dubium. Dolendum, tam præclari Viri Vitam vel litteris mandatam fuisse numquam, vel ad nostram saltem notitiam non pervenisse. Prodeat nunc *Arnulfus* noster, præsul Suessionensis, immortale Flandriæ decus, tum quia in illa natus; tum quia post extincta Flandrorum cruenta odia, ibidem obiit prodigiis clarissimus. *Theodorus* seu *Theodulus*, Octodorensis seu Sedunensis episcopus in Vallesia apud Helvetos etiam datur, ac proponitur intricata difficultas circa ejus ætatem et personam.

Alia loca alios suggerunt præsules bene multos. *Simplicianum*, SS. Ambrosii et Augustini testimonio celebrem, Mediolanum in Insubria; *Nostrianum* Neapolis in Campania Italiæ; *Aregium* vel *Aridium* Decesia in territorio Nivernensi; *Eleutherium* Autissiodorensem, nec non *Theodolum* Sedunensem Gallia, qui forte non differt à Vallesiano; *Anastasium* item Interamnensem Umbria, à synonymo discernendum; *Joannem* Mons Maranus in regno Neapolitano; *Firminum* Metæ, a Phronimo ejusdem sedis episcopo diversum; *Joannem* et *Gregorium* patriarchas Constantinopolis; *Degam* seu *Dagæum* *Maccayril* Hibernia; *Guenninum* Venetensis urbs in Gallia; *Rainaldum* Ravenna; *Magnum* M. Italia. Multa vero tædia, ut id obiter hoc loco addam, devoranda fuere, ob implexas difficultates circa distinctionem variorum Sanctorum qui et eodem die, et sub eodem *Magni* nomine coluntur. Præter hos episcopos, *Marinum* dant Besaluense monasterium in Catalonia: Aretium in Tuscia *Satyrum*; *Moctum* seu *Mochteum*, Lugdunum in dicta Hibernia; *Elaphium* Catalaunum in Campania Galliæ; *Magnum* Avenio. *Ludovicus*, Tolosanus episcopus, Ordinis. FF. Minorum, regie coronæ despicientia, aliisque virtutibus, ac miraculis spectatissimus; morti quidem ætate præcox, sed meritis cœlo maturus. Acta hujus Sancti operose apud nos illustrata sunt.

Ordinis ecclesiastici inferioris sunt *Eusebius* presbyter Romæ; *Arduinus* sacerdos Arimini in Italia; an monachus Benedictinus? *Tharsicius* acolythus, ac *Titus* diaconus, martyres Romæ; *Myron* Cyzici in Mysia minore; *Jeron* in Hollandia, ambo presbyteri ac martyres; *Projectilius* diaconus et M. apud Bergomenses: *Joannes* et *Crispus* presbyteri Romani, forte etiam martyres.

EX STATU MONASTICO.

Junianus abbas, monasterii Mariacensis fundator, floruit in Pictaviensi Galliæ provincia: de cujus cultu et Actis tractatur. Inclytum sibi in Oriente nomen peperit invictissimus fidei pugil, re et nomine *Maximus*, abbas Chrysopolitanus: de cujus concertationibus cum Monothelitis, exsiliis, heroïca constantia, ac barbaro supplicio

diffuse

diffuse agitur. Commitiones habuit insignes *Anastasium* monachum, ac alium *Anastasium* apocrisiarium Romanum. *Wigbertus* monachorum præfectus, S. Bonifacii probabilis discipulus, non magister, fulsit in Germania; *Frambaldus* abbas, apud Silvanectenses in Gallia; *Ludolfus* et *Druthmarus* abbates Corbeienses in Westfalia. Quatuor etiam a nobis dantur anachoretæ, videlicet *Arsacius* seu *Ursacius*, a Sozomeno laudatus; *Chæremôn* item, ac *Laurentius*, nec non *Petrus Gualdensis*, qui fuit Tertii Ordinis S. Francisci. Fama notissimus est *Hyacinthus*, ex Ordine FF. Prædicatorum, qui ex nobili stirpe Odrowaziorum vel Odrovoniorum oriundus, innumerabili pene prodigiorum multitudine clarissimus emicat. S. *Rochum* vel nominasse, satis laudasse est: qui Tertio Ordini S. Francisci haud accensendus. An autem in concilio Constantiensi propter depulsam pestem canonizatus fuerit, inquiritur. Utinam majoris pretii Vita celebratissimo Viro obtigisset! Hanc tamen cumulatissima publicæ venerationis decora abunde videntur compensare ex præsentissimo ejus patrocínio contra morbum contagiosum, sodalitiis piis, ac lipsanis sacris etc.

Liberati abbatis cum sociis Carthagine in Africa pro fide interempti Acta conscripsit Victor Viten-sis, non vero Uticensis. *Amorem* vel *Amatorem*, primum abbatem Amorbacensem in Franconia, ne cum alio imperite confundas. Habes præterea *Eliam* juniorem monachum in Aulinis seu Salinis in Calabria. Laudem meretur Vita ejus. *Nicolai* eremitæ in Sicilia cultus probatur. *Badolphus* abbas Athanacensis in Gallia parum materiæ suggerit. *Marianus* eremita in Gallia prædicatur a Gregorio Turonensi. Alter ibidem solitarius ac presbyter *Donatus*; nec non *Mandrianus* ac *Flavianus* martyres. *Bertulfi* abbatis Bobiensis in Liguria Vita placet.

EX STATU SECULARI.

Hippolytus M. Romæ, et alii inclaruere. Tres synonymos in unum conflatos a Prudentio non fuisse, nobis apparet probabilis. *Cassianus*, apud Forum Syllæ in Italia antiquo cultu honoratus, novo martyrii genere e medio sublatus est. E pluribus aliis in hoc Tomo Martyribus celebriores sunt *Ursicinus* vel *Ursicius* miles; *Pugiles Hydruntini*, e fide dignissimis monumentis sedulo elaborati; *Diomedes* medicus, probabilis ab alio diversus; *Vamnes*, qui in Persia passus, sed vix antea notus, nova a nobis luce donatur; *Ambrosius* centurio Ferentini in Campania Italiæ; *Balsemius* in Gallia; *Strato*, *Philippus* et *Eutythianus* Nicomediæ. Quibus adjunge *Paulum* cum *Juliana* sorore; *Stratonicum*, *Quadratum*, et *Acacium*; *Florum* ac *Laurum*, *Proculum* et *Maximum*, *Agapitum*, *Julium* senatorem; *Magnum*, *Andream* tribunum; *Timo-*

theum, *Theclam*, et *Agapium*, *Clintancum* regem in Anglia. Illustri *Mamanti* vel *Mammeti* M. aptata perperam sunt Acta apocrypha. Præter hosce Christi Athletas supersunt duo Confessores, alter quidem *Zuentiboldus* Lotharingiæ rex, cujus publica stabilitur veneratio; alter vero *Calmineus*, Aquitaniæ Dux.

EX SEXU FEMINEO.

Concordia, Hippolyti nutrix et M. Romæ est memorabilis. De *Centollæ* et *Helenæ* martyrio in Hispania certius constat, quam de loco. Inter mulieres sanctimonia insignes eminent *Athanasia* vidua ac hegumena in Ægina insula; *Serena* Romæ, uxor Diocletiani perperam credita; *Benedicta* et *Cæcilia* virgines et abbatissæ Sustereni in agro Juliacensi: quibus additur *Relindis* reclusa. Obscura omnino sunt gesta *Crescentiæ* virginis, apud Parisienses sepultæ; de qua tamen meminit Gregorius Turonensis. Publica quoque veneratio debetur *Radegundi* vel *Radianæ* virgini et ancillæ in castro Wellenburgico Sueviæ apud Augustam Vindelicorum.

Supersunt aliæ quatuor, quales quantæque feminae! *Radegundis* nimirum regina, quæ conjugium Clotarii regis cum professione monastica apud Pictavienses in Gallia mirabili modo commutavit, sudantibus scriptoribus, ut ex implexissimo isto nodo se expediant. Altera est *Gertrudis*, S. Elisabethæ Thuringicæ filia, quæ Ordinem Præmonstratensem amplexa, deinde parthenonis Aldenbergensis in Germania moderatrix fuit. Plura de ea dici debuissent; sed Acta ejus quæsitæ quidem diligenter, sed hactenus reperta non sunt. *Helena* imperatrix, magni Constantini mater, partem bene magnam hujus Tomi implet. Famosissima inter alias est controversia de natali ejus loco. Videtur autem, spectata antiquitate, probabilis hic fuisse apud Drepanenses in Bithynia; non vero apud Anglos vel Trevirenses, quorum tamen rationes satis mature expendere conati sumus. Porro documenta varia eruere opus fuit ad supplendas Sanctæ Vitas fabulosas. Sacra ipsius lipsana apud cœnobitas Altvillarenses prope Remos miraculis inclytissima; quæ etiam potissimam illustrandæ gloriæ ejus posthumæ materiem subministrarunt. *Clara* de Cruce, seu de Monte-Falcone, instituti Augustiniani, novum atque inusitatum orbis prodigium, propter Dominicæ passionis instrumenta miro prorsus modo in ejus corpore efformata.

Tomo huic præmittitur elogium socii nostri Patris Petri Boschii piæ memoriæ, de Opere nostro optime meriti, ac longiore vita dignissimi.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDRO-BELGICÆ

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursumque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 2 Decembris 1692, et 19 Julii 1694, Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi typographos et bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, et vendere possint libros et opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet. Cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis;

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelgicam Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Francisco Retz, concedo *Bernardo Alberto vander Plassche* facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum; videlicet, Tomum tertium de Actis Sanctorum Augusti, collectis et illustratis per Joannem Baptistam Sollerium, Joannem Pinium, Guilielmum Cuperum, Petrum Boschium P. M., Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Antverpiæ xxx Septembris MDCCXXVII.

SUMMA

PRIVILEGII REGII

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est; ne quis, præter voluntatem Joannis Bap. Sollerii e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorundem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos; au alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat: qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis mulctabitur; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis die v Octobris anno MDCCXXXV.

Signat P. VAN CUTSHEM.

Et ego Joannes Bapt. Sollerius Societatis Jesu, permitto Bernardo Alberto vander Plassche, ut Tomum tertium de Actis Sanctorum Augusti, meo permissu apud ipsum impressum, publicet. Datum Antverpiæ iii Octobris MDCCXXXVII.

APPROBATIO

APPROBATIO

ORDINARII

Post Tomum secundum mensis Augusti, quem a biennio approbavi, nunc prodit Tomus tertius ejusdem mensis ad proseguendum vastum Opus de Actis Sanctorum, quotquot ubique terrarum coluntur, vel a Catholicis scriptoribus celebrantur. Hunc in lucem produxerunt iidem scriptores Joannes Baptista Sollerius, Joannes Pinius, Guilielmus Cuperus, et Petrus Boschius (postremus ætate minimus, ac longiore vita dignissimus in medio studiorum cursu occubuit) Societatis Jesu sacerdotes, eadem, qua priores, diligentia elaboratum: in quo nihil mihi occurrit Catholicæ fidei aut bonis moribus contrarium. Quinimmo potius arbitror, eruditos piosque lectores ex ea lucubratione plurimum fructum percepturos. Ita testor Antverpiæ secunda Septembris MDCCXXXVII.

P. G. ULLENS
Can. Presb. Librorum Censor Antverpiæ.

PROTESTATIO AUCTORUM

Quod identidem protestati sunt decessores nostri, in hoc de Actis Sanctorum Opere se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones; neque suis, aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiiis scriptæ: idem ante hunc tertium Tomum Augusti denuo protestamur.

P. P. Pontbati sculp. A. 1737.

P. PETRUS BOSCHIUS S.I.

OBIT XIV NOVEMBRIS, ANNO MDCCXXXVI, ÆTATIS L.

*ut nimis assidue tensus citò frangitur arcus,
Sic studio est fractus Boschius assiduus.*

ELOGIUM

REVERENDI PATRIS PETRI BOSCHII

HAGIOGRAPHI SOCIETATIS JESU, TOY MAKAPITOY

Auctore P. Petro Dolmans ejusdem Societatis presbytero.

P. Boschii
natales,
adolescens-
tia, in-
gressus in
Societatem :

Cum lectoris intersit, ut, cujus libros evolvit, rerum ab eo gestarum seriem norit, habeatque testimonium eruditionis ac probitatis ejus, congruum est, ut epitome quædam detur de vitæ ratione P. Petri Boschii, cujus lucubrationes plurimorum jam teruntur manibus, terenturque deinceps. Cui rei dum operam do, illud cavebo imprimis, ne quid afferam, quod certum exploratumque non sit. Dein, quæ novi, non afferam omnia, sed selecta, ne, ut sæpe fit, ipsa prolixitas animum a lectione avocet. Igitur Bruxella, gubernatorum Belgii Austriaci sedes, virorumque principum deliciæ, P. Petrum Boschium mundo dedit anno æræ vulgaris MDCLXXXVI, die XIX Octobris. Parentibus, quos honestos piosque nactus fuerat, morte sublati, educandum puerum suscepit patruus, litterisque humanioribus imbuedum ad Bruxellense Societatis Jesu gymnasium misit anno MDXCVIII. Singularem in studiis profectum vel antecessit, vel comitata est par pietas; qua excitatus solebat se lecto circa horam quintam proripere, hieme quamvis aspera, ut in templo sacerdote inserviret, ad aras operanti. Anno MDCCV, die XXV Septembris, Societatis Jesu tironibus Mechliniæ adscriptus, per biennium religiosæ vitæ fundamenta posuit, virtutibus solidis undique munitissima: ut satis ea demonstrant, quæ tunc temporis animo concepit, sensa spiritualia, digessitque, memoriæ juvandæ causa, in libellum, qui post ipsius obitum in manus meas incidit.

profectus in
virtutibus :

2 Speciminis loco sit illud, quod sibi in præparatione meditationis quotidianæ præscripsit servandum. *Habe, inquit, tibi ante oculos hunc scopum instituti Societatis, in quem in meditationibus collimes. Homines mundo crucifixos, et quibus ipse mundus crucifixus est, vitæ nostræ ratio nos esse postulat: homines, inquam, novos, qui suis se affectibus exuerint, ut Christum crucifixum induerent; qui, ut Paulus, in laboribus, in vigiliis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in charitate, in verbo veritatis se Dei ministros exhibeant, et per Augusti Tomus III.*

arma justitiæ a dextris et sinistris, per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam, per prospera denique et adversa magnis itineribus ad cælestem patriam et ipsi pergant, et alios etiam, qua ope et studio possint, compellant.

3 Votis religiosis anno MDCCVII Deo nuncupatis, missus est ad Antverpiense collegium philosophiæ placitis imbuendus; idque progressu tam prospero, ut annis proxime sequentibus dare sit jussus vicibus iteratis scientiæ specimen in publica disputatione. Tempore eodem pueri commissi sunt curæ P. Boschii, qui sacellum nautarum, ut vocant, principiis fidei imbuendi, frequentabant; quos quanto studio, quanta dexteritate erudierit, narrant etiamnum hodie virgines Deo sacræ, quæ catechismis interesse solent Antverpiæ, tum ut pueros compescant, tum ut iterato ea inculcent, quæ ipsos catechista docuit. Processurus ad sacellum colligebat juventutem obviam, secumque ducebat verbis blandis et tenellæ ætati accommodatis. Quod si tumultuantes, ut fit, in æde sacra offenderet, ea erat verborum vis, ea efficacia, ut murmur maximum cum religioso mox silentio permutaretur. Præmiolis quidem plurimum excitabat parvulos, at magis paterno in quemlibet affectu, qui in verbis lucebat et opere: unde impetrabat facillime, ut intitutiones sacras precesque, etiam prolixas, prompte diligenterque mandarent memoriæ. Cum vel virtutis exercitium inculcabat, vel vitii fugam, tanta erat tamque potens in eo spiritus vis, et persuasio veritatis, ut ignem quoque sacrum animo conciperent natu majores, qui frequentes confluebant, illecti piis catechistæ monitis. Inchoatus bene fervor nullum in ætate reliqua passus est detrimentum. Hujus rei testes habeo moniales plerasque cujusdam in hac urbe Antverpiensi parthenonis: in quarum sacello cum jam hagiographus Christianæ fidei rudimenta explicaret puellis, quæ ipsis cohabitabant, ut piis honestisque moribus instituantur; in deliciis habebant Religiosæ virgines, doctrinam P. Boschii audire attente, suoque sinu recondere.

studium
philosophiæ,
ac salutis a-
nimarum,

E

F

A Denique catechismo ipsius quicumque interfuerunt aliquando, id unanimiter confirmant, neminem futurum posthac, a quo majorem liceat adultis, majorem pueris fructum sperare. Apostolicos Viri labores vidit, atque uberrimos etiam ex iis fructus hausit hic Antverpiæ sacellum S. Rochi, quod ad domum expositorum seu inventitorum infantum, et ad domum fatuam spectat : in illo quippe sacello Boschius, tunc etiam hagiographus, per annos circiter duodecim studio indefesso Christianæ doctrinæ rudimenta pueris ac puellis inculcavit, eorumdem etiam confessiones de peccatis excipere consuetus statis anni temporibus ; nec repellebat eos, quibus mens et ratio erat imbecillis, quando juvare illos poterat.

et propriæ :

B 4 Ceterum qui studiis plurimum, multum proximo juvando se impendebat, minime salutis propriæ vixit immemor. Declarat id codicillus, quem ipsius tum manu exaratum habeo : incipit ab annotatione ; quam observandam merito notet Societatis nostræ homo quilibet. *Nota inquit, hæ regulæ possunt obligare nos sub peccato jure naturæ, quo homines Societatis tenentur ad modestiam, maturitatem et ædificationem : nempe ex Summario sexta, octava, decima, pluresque aliæ, quas designat : ex communibus decima tertia, decima nona, vigesima ; quibus annumerantur reliquæ multæ, et aliæ similes. Nota, quod sub peccato non possint obligare, ut præcise regulæ sunt, sed ut ad finem Societatis omnino necessariæ.* Innumera ibidem occurrunt alia, quibus se ad regularum custodiam, aliarumque virtutum studium excitat. Sed iis, brevitatis gratia, omissis, pauca offero, ex quibus colligas, quanta vitæ innocentia noster P. Boschius vixerit cum in seculo tum in Societate. Multus, dum in ea vixit, erat in defectuum suorum consideratione, se ipsum inspiciens ac despiciens.

vitæ integritas

5 Cum secundo die exercitiorum spiritualium apud se ipse expendisset, quis sibi animi motus dominaretur præ ceteris, examen ita conclusit : *Notavi in me prædominari immodestiam in risu, ex qua oritur aliqua mentis dissolutio. 2º. Prædominatur in me aliqua negligentia in examine particulari.* Ex quibus apparet, et quantum integritatem amaverit mentis, qui ad maculas tam parvas attendit, et quam vitam duxerit innocuam, in quo, qui dominabantur motus, sua sunt natura levissimi. Hoc ipsum evidentius docent, quæ, mortis incertitudinem meditatus, notavit. Cum a se ipse quæsiisset, num mori paratus foret. *Paululum, inquit, hæsitabam ob omnes imperfectiones, ac maxime ob immodestiam et effusionem in nugis et risum.* En, quid maxime pupugerit innocentis vitæ animam, *immodestia, verbum jocosum, risus immoderatus.* Præterea, quos admisit defectus, fere ex animi subreptione profectos, ex iis opinari quæ in ephemerides retulit, cum peccati venialis turpitudinem ponderasset, *Hoc solum nomen PECCATUM, inquit, ita horreo, ita execror, ut vix majorem aversionem per discursus*

acquirere possim. Qui tantopere a peccato quolibet abhorret, quam raro in idem prolabitur cum animi proposito deliberato.

6 Mentis munditia eadem elucet in commentariolo, quem Hallis Deiparæ conscriptum reperi : nam tempore exercitiorum spiritualium meditatus pœnas peccatis debitas, meditationis successum ita expressit : *Numquam hic magnopere motus sum hodie : id tamen mihi multo doluit, quod, postquam jam vidi, quid et quam terribile sit contra Deum peccare, meminisse id me non in seculo tantum sæpissime, sed et in religione sæpe admodum fecisse. Quoties enim cum scandalo regulam silentii violavi ? Materia doloris ipsi erat non dolere de peccatis : de quibus autem ? de fracto silentio, natoque ex eo scandalo : quorum neutrum gravioris defectus pondus habet. Quodsi autem in peccata aliquando lethalia incidisset, an hisce non commoveri se, jure longe potiori non doluisset ? Præterea Virum, quem omnes clamitant fuisse conscientiae admodum timoratae, parum est verisimile numquam magnopere movendum fuisse, cum graviorum peccatorum pœnas gravissimas animo revolveret, si iis sensisset se obnoxium. Cæterum Hallas Deiparæ missus fuerat anno mcccix, litteras humaniores repetiturus, eo cum profectu, quem vitæ Sanctorum ab ipso illustratæ produnt. Quid enim sermone ipsius limatius, quid tersius ? Lucet in brevitate claritas, in vocibus proprietas, in metaphoris aptitudo, in syntaxi ordo, in phrasibus delectus, qui, quam argumenta solidissima instruunt, mentem delectat.*

7 Anno mcccix Antverpiam revocatus, studiosam juventutem politioribus studiis imbuere per annos sex, in id intentus sedulo, ut cum Dei virtutumque notitia, tum artis litterariæ præceptis eos informaret. Servo etiam nunc penes me varia scriptionis argumenta, quæ discipulis dictavit, piæque exhortationes ad ipsos habitas ; in quibus nescio an magis mirer Viri diligentiam, an dexteritatem, qua teneris ingeniis suos ita labores attemperabat, ut quos ad summum culmen ducere virtutis scientiæque, eorum vires non excederet. Præter litterarum humaniorum peritiam, arithmeticæ etiam ac matheseos Virum perstudiosum aliquando fuisse, argumento sunt theorematum varia, e spinosis scientiæ algebraicæ principiis deducta, quæ post mortem reliquit a se, dum erat junior, exarata. Anno mcccxvi ex moderatorum placito Lovanium profectus, theologiæ operam navavit per annos quatuor. Ibidem ingenii et doctrinæ tria dedit specimina ; primum anno mcccix, mense Martio, publice defensis thesibus, quæ Prolegomena in S. Scripturam complectebantur. Alterum mense Novembris ejusdem anni, quando jussus est propugnare quæstiones polemicas ad quatuor ultima Sacramenta spectantes, simul cum apologia bene prolixa, quam contra nonnullos doctrinæ nostræ adversarios annectere

maxima :
ratio scri-
bendi Hal-
lis Deiparæ
expolita.

Absoluta
Antverpiæ
juventutis
studiorum in-
stitutione,
studet theo-
logiæ Lova-
nii ;

A annectere visum fuerat. Tertium anno MDCCXX mense Julio, quo theologiam universam defendit.

ubi cum
sacerdotio
pietatem
iunxit.

8 Fluente anno horum studiorum tertio, mense Septembri Sacerdotio initiatus est. Nova auctus dignitate P. Boschius, novo ad virtutum apicem animo contendit, ut maxime apparet in ephemeridibus, quas absoluta theologia Liræ scripsit; annotans sensa spiritualia, quæ ibidem hauserat in anno tertiæ probationis. Ea si omnia huc transferam, paginæ plures implendæ erunt: non possum tamen pauca ex iis non delibare. Die quinta exercitiorum spiritualium, his instituta meditatione, quæ a sancto Patre nostro Ignatio De tribus hominum classibus inscribitur, prioris meditationis fructum ita exprimit: *Hic vehementissime desideravi Deo me totum sine ulla reservatione committere circa omnia officia; sed hoc meum esse ducere, ut in eo, quaecumque illud sit, talem me exhibeam, qualem constitutiones, regulæ, superiores, Societas, Deus vult.* Quid autem egerit, senseritque in meditatione altera,

B ita exponit: *Hic institi regulæ XI Summarii: numquam enim vel ægros, vel confessionalia, vel carceres, vel catecheses, vel similes functiones libenter obibo, nisi XI et XII regulam plane imberim per praxim, vel, si obeam quandoque, id sine fructu faciam et sine spiritu.* Porro regulæ Summarii XI et XII tantam continent sui ipsius abnegationem, honorum et dignitatum contemptum, tantum opprobriorum adjectionisque amorem, ut perfectionis Apostolicæ sint compendium. Meditatus de baptismo Christi, ita scribit: *Disce opera magna inchoare ab humilitate. Oratio humiliantis se nubes penetrat. O sacerdos! tuum est orare pro te, et pro populo, tuum instruere. Hæc nullus potest cum fructu, nisi donum habeat orationis. Noli securus esse quamdiu illud in te non senties.*

Orationis
studio

9 Practicum fuisse, quod hic hauserat lumen P. Boschius, tota ipsius vita manifestat. Sacrosanctum Missæ Sacrificium ea celebrabat reverentia, ea pietate, ut adstantes vel solo ipsius aspectu ad pietatem se excitatos testati sint. Ad hæc, singularem quoque Viri C accurationem tum in rebus omnibus, tum potissimum in augustissimi hujus ac tremendi ministerii functione, quid memorem? Etenim ne illud inchoaret vel citius vel serius, metiebatur tempus ad clepsydram, quam ea de causa secum deferre solebat ad sacrarium. Unde intelligitur, quanto esset intentus opere, ut in ipso sacratissimæ hujus actionis tempore cæremonias omnes vel minutissimas, verborum pronuntiationem et omnes exteriores corporis motus ita componeret ac moderaretur, ut non minus aliorum ædificationi, quam propriæ devotioni serviret. Quotiescumque in cubiculo repertus fuit, sacro horarum canonicarum penso persolvendo occupatus, semper genibus inniti est visus: unde de interiore in Deum affectu facile est judicare. Meditationis matutinæ, quam Societas præci-

pit, et utriusque examinis spatium clepsydra D etiam definiebat, ut impleret integrum, si quæ forte urgens necessitas illud contraxisset. Per diem frequenter recurrebat ad templum, ut adoraret latentem sub speciebus Eucharisticis Christum, suaque eum dona flagitaret. Denique continuum cum Deo commercium vita P. Boschii videbatur: ex quo manabat ille solitudinis amor, colloquiorum fuga, mentisque tranquillitas, quæ vultum ita componebat ad gravitatem, ut perpetuam oris hilaritatem haberet comitem.

10 Hinc et ille mentis fervor, quo ter- <sup>fervorem
animi,</sup> rena quælibet despiciebat, Deo uni conjunctissimus. *Unum Deum quæram*, inquit alicubi, *illi uni, ejusque inspirationibus ita, quamdiu vivam, adhærebo, ut omnia accidentia... nihili facturum sim, ut jam serio facio. Væ diei, nec sine dolore cordis mei transeat, quæ me contra hoc propositum facientem arguet. Heu me mei immemorem, finisque mei, si hoc non servem!* Ea meditatus, quæ S. Ignatius ad excitandum in nobis E amorem spirituales tradit, ardoris concepti hoc exaravit indicium: *Hic ferventer motus sum ad me totum Deo impendendum: nam se ipse totum impendit mihi. Deinde quid in me aut extra me mihi est, quod ejus amori acceptum referre non debeo; quæ substantia, quæ potentia, quis actus? o Deus, nullum in me sit membrum, nulla facultas, quæ tibi soli non serviat: aut si aliter facturum, mi Deus, vides, hoc ipso momento perde millies.*

11 Immo tanta fuit aliquando sanctorum <sup>et teneros in
Deum affec-
tus adjunge-
bas.</sup> affectuum teneritudo, ut pias et uberes lacrymas eliceret: Ad LACRYMAS, inquit alicubi, *motus sum cogitatione hac: Si ego possem assequi aliquam partem vestium Christi, a quibus virtus exibat et sanabat omnes, quanti facerem? Atqui jam dedit mihi in altissimo Sacramento plus. O Deus meus, millies repeto: Sit Jesus crucifixus speculum vitæ meæ, sit consiliarius meus, sit medicus meus, sit consolator meus; consiliarius, ut omnibus electioni meæ relictis, eligam quod ipse; medicus, ut si hactenus nimium in alteram partem propensus sum per concupiscentiam, ad honorem, F laudem, divitias, commoda, longam vitam; hoc in me sanet consolator meus; ut si quid mihi grave accidat, conferens me cum Jesu meo, et mea onera cum ipsius, tamquam levissima mea libenter portem. Meditatio, inquit alibi, affectuosissima fuit, laus Deo: in ea vehementer et CREBRIS LACRYMIS coram Deo meo et Jesu crucifixo proposui, nullum me peccatum, quantumvis veniale, umquam commissurum, Deoque et recollectionem horariam, et crebras visitationes venerabilis Sacramenti, et assiduum usum examinis particularis, et regularum singulis mensibus meditationes instituere statui.*

12 Instructus tot virtutibus P. Boschius <sup>Hagiogra-
phus qua-
lis fuerit,</sup> anno MDCCXXI, XXXI Augusti Antverpiam ad museum hagiographorum evocatus est. Scribendi

ELOGIUM

A bendi initium duxit a Tractatu historico chronologico de Patriarchis Antiochenis tam Græcis quam Latinis, immo et Jacobitis, usque ad sedem a Saracenis eversam. Prodiit hoc opus anno MDCCXXV bis, semel tomo quarto Julii, cujus ejus præliminare; iterum seorsim ab Actis Sanctorum in forma minori, dicatumque Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Joanni Baptistæ De Smet, tunc Iprensium, nunc Gandensium episcopo, cujus meritissimas laudes celebrat præfixa Tractatui oratio et vera et elegans. Porro hanc elucubrationem dum parat, obit anno MDCCXXIII P. Conradus Janningus, cui per biennium circiter convixerat. Unde intermittendum tantisper fuit opus inchoatum, ut demortui collegæ elogium texeret, quod habes tomo tertio Julii præfixum. Commentarios, quibus Sanctorum vitas illustravit, litteris initialibus nominis P. B. notatos, reperies tom. IV, V, VI et VII Julii; item tom. I, II et III Augusti.

B Si quis specimen desideret doctrinæ, adeat Tractatum de Patriarchis Antiochenis pag. I, ubi de chronologia S. Petri disserit, vel tomum VII Julii pag. 51, ubi S. Lupi episcopi Trecensis Acta examinat; vel tomum eundem pag. 184, ubi vitam illustrat S. Germani episcopi Autissiodorensis vel denique tomum II Augusti, pag. 112 ubi S. Stephani Papæ et martyris res gestas elucidat, atque ejus contra S. Cyprianum decretum ostendit a potiori Ecclesiæ parte ab initio probatum; immo ipsum S. Cyprianum ad universalem S. Ecclesiæ normam spiritualium virorum institutione reductum. Ubique reperiet lector curiosus ordinem temporis optime stabilitum, fabulas aniles explosas veras Sanctorum laudes et acta solidissime roborata: in quibus hagiographicus labor potissimum versatur.

et virtutibus quibus præditus.

C 13 Cæterum quamvis frequens meditatio carnis afflictio sit, et vigilia honestatis tabefaciet carnes, ut loquitur Textus sacer, aliis nihilominus austeritatibus corpus in servitutem redigere, ac pia quadam, ut ita dicam, crudelitate macerare consueverat, variis eam in rem usus instrumentis, quæ sunt in defuncti cubiculo reperta. Accedebat somni parcitas, et in potu tanta temperantia, ut abstemius vere dici potuerit. Quid de cæteris ejus virtutibus dicam? In libello, quem biennio, antequam moreretur, conscripsit, ita loquitur: *Obtuli me Regi meo ac tantum non rovi, ipsum quam proxime sequi in ferendis injuriis et adversis omnibus, quæ me ab ejus exemplo et voluntate vel alienare possunt, vel retardare; idque usque ad mortem. Cujus propositi quam tenax fuerit, indicat libellus alter, in quo ab anno MDCCXXIV usque ad annum MDCCXXXIV, defectus suos omnes notavit, eosque tam leves, ut plerorumque hominum aciem effugiant: immo non parvos tantum lapsus signavit, sed et omissum earum vir-*

tutum exercitium, ad quas nulla nos lex D obstringit. Denique ut paucis complectar omnia, ex domesticorum omnium testimonio asserere audeo, reddidisse P. Boschium Deo, quæ ut redderet, ipse se obsrictum testatus est in libello anno MDCCXXXIV exarato.

Deo, inquit, *debeo ut homo laudem, reverentiam, servitium.*

Ut Christianus *fidem, spem, charitatem etc.*

Ut religiosus *vota, regulas, studium perfectionis etc.*

Ut sacerdos *sanctitatem Sacrificio dignam quotidiano,*

Ut catechista *zelum animarum,*

Ut hagiographus *sedulitatem ac studium.*

14 Dignæ sane Viro religioso sententiæ, Obitus: digna axiomata, quibus in tempus longissimum exequendis, utinam vires habuisset pares! Verum hisce anno MDCCXXXIV destitui cœpit, non intermisso exhaustus studio, et intensiore rerum gerendarum cura; magnaque capitis imbecillitate laborans vitam duxit rebus seriis tractandis ineptam; donec die XIV Novembris anni MDCCXXXVI diem vitæ clausit extremum, summo sui relicto desiderio. Sublatum quippe Virum doluerunt omnes, quotquot aut scientiarum erant studiosi, aut virtutis, non nostri tantum, sed et externi, atque adeo illi ipsi ecclesiarum Belgicarum principes, quibus suæ eum dotes reddiderant commendatissimum. Ne longius abeam; talis fuit vita P. Boschii, ut eruditio et virtus de primis in eo partibus dimicasse videantur.

15 Ut finem Viri elogio imponam, jam sensa tempus me monet. Videor tamen operæ facturum pretium, si nonnullas ex ipso depromptas subjiciam sententias, ex quibus Societatis nostræ alumni discant, quid judicio Viri tanti necessarium sit aspirantibus ad veram vitæ Apostolicæ normam. *Numquam intermittatur* (hæc Liræ in tertiæ probationis anno scribebat) *usus mortificationum sive internarum sive externarum: nemo enim in Societate egregius fuit, nisi hujus exercitii F amator: sine hac vigent passionibus, friget oratio: denique toti seculares fimus et molles: quorum exempla non reperies inter omnes Sanctos, qui in cælo sunt. Et paulo post: Mortificatio, contemptus sui, indefessa et assidua oratio, paupertas, silentium, fuga seculi et commoditatum, abnegatio, ceteræque virtutes Apostolicæ, sed imprimis familiaritas cum Deo, etiamsi domesticis coercitæ parietibus, putasne parum fructus afferunt, dum illos ædificant, accendunt, redarguunt, fortiter et suaviter ad imitandum impellunt, a quibus omnes postea doceri, accendi et moveri debent? Magna in communitate nemo sine maximo merito bonus, nemo etiam est sine maximo demerito æternæque damnationis et suæ et aliorum malus. Itaque sive adhibendus ad agendum*

A *dum cum proximo, sive ad domi delitescendum adhibeor, omnino in perfectionem Apostolicam incumbere teneor.*

spiritualia : 16 Sub finem ejusdem libelli hæc habet : *Plus facit æger et debilis religiosus mortificatus, et solum Deum et sui abjectionem et crucem quærens, verbi gratia S. Franciscus de Borgia, P. de Puente, F. Rodriguez, Joannes Franciscus Regis, et alii innumeri, tametsi domo non exeant; quam omnes professores, qui tantum docent; quam omnes concionatores ac Superiores, qui tantum verbis vel invigilando veras virtutes docent: quia virtutes tam necessarias, ut vivamus vita vere Apostolica, scientia multo potiores, evidentius proponit in se, potentiusque persuadet. Immediate post subjungit sequentia : *Ædificare inter nostros est meriti multa majoris quam tantum inter externos: quia si quem hic ad virtutem moves, per eum omnes instruis, quos ipse tota vita instruendos accipiet. Inter seculares in uno unus, hic in uno plures ac virtutum animantur. Tum ita pergit : Qui non plane abnegat semetipsum, non multum proficiet apud nostros aut externos: quia si semel deprehendatur se quæsisisse aut secutum esse, jam plus nocuit, quam centum aliis operibus proderit. Libellum, in quo suos eum**

defectus notasse supra memini, ita exorditur : D *Regulam 11 et 12 sæpe recogita in Summario constitutionum, et memento ad illas teneri te exigere omnes actiones, verba, cogitationes, omissiones tuas. Nisi illæ crebro imprimantur animo, continuo elabuntur, maxime in occasionibus subitaneis ob assiduam inordinatarum affectionum repugnantiam, quibus nisi assidue obsistitur, ita sensim invalescunt, ut continuo dominantur. Memento vero te teneri non tantum vitare mala qualiacumque, sed imitari Jesum, ejusque in te spiritum in omni verbo, cogitatione et opere, quantum potes, exprimere.*

17 Atque hæc quidem sunt, quæ de *epilogus.* vitæ integritate ac eruditione laudati et numquam satis laudandi Patris referenda censui. Reliqua, quæ nos latent, pretiosa religiosissimi animi sensa, incensissimos pietates igniculos, ac præclaras alias ipsius virtutes novit cordium scrutator et meritorum præmiator Dominus. Quæ omnia spem nobis certam faciunt, Virum inebriari ab ubertate domus Dei, ac lætari in cubilibus ejus, nec non contubernio Sanctorum, quorum gloriæ propagandæ tam impense ac laboriose insudavit in terris, aggregatum esse in cœlis. E

INDEX SANCTORUM

AD TOMUM III AUGUSTI.

A

- A** caci^{us} vide *infra* Paulus.
- A**emilius, Agnetus et Orian martyres Alexandrini. *Ex Hieronymianis* 289
- Agapitus martyr Præneste in Italia. COMMENT. PRÆV. § I. Palæstra sancti Martyris, antiquus ipsius cultus, et diversa Actorum exemplaria 524. § II. Tempia in honorem hujus Martyris constructa aut restaurata, variæ ejusdem reliquiæ et quædam miracula 527. § III. Caput ejusdem sancti Martyris Vesontione in Burgundia et Corneti in Hetruria conservari dicitur 529. ACTA, auctore ignoto, *ex tomo 147 bibliothecæ Cassinensis, litteris Longobardicis exarato, ut in margine apographi nostri notabatur*. CAP. I. Sancti patria, educatio, intrepida fidei Christianæ professio, et inconcussa inter blanditias, tormenta ac minas constantia 532. CAP. II. Diversa tyranni tentamina ad seducendum sanctum Martyrem, et variæ hujus responsiones 534. CAP. III. Mira Attali cornicularii conversio ad fidem Christianam, et ultimum S. Agapeti post varia irrita tormenta supplicium 536. ACTA ALIA, auctore anonymo, *ex Ms. Accincti monasterii in Burgundia, cujus apographus a Chiffletio nostro accepimus* 537
- Agapius vide *infra* Timotheus etc.
- Albertus episcopus Ferrariensis in Italia. COMM. HISTOR. § I. Beati cultus et reliquiæ 175. § II. Ejusdem gesta quædam, et felix obitus 177. ADDITIO ad Commentarium de sancto Alberto Ferrariensi.
- Altfri^{us} episcopus confessor Hildesemii in Saxonia inferiore. SYLLOGE HISTORICA DE CULTU, ETATE ET GESTIS § I. Examinatur cultus 210. § II. Prima ecclesiæ Hildesiensis fundatio ex Actis Benedictinis 211. § III. Primi ejus episcopi quatuor, quos inter illustrissimus S. Altfri^{us} 212. § IV. Assendiensis foundationis diploma 213
- Alypius episcopus Tagastensis in Africa. COMMENT. HIST. § I. Modernus ejus cultus; gestorum scriptor S. Augustinus 201. § II. Alypii natales nobiles; studia in juventute Tagastæ, Carthagine, Romæ 203. § III. Gesta ejus usque ad baptismum Mediolani susceptum 204. § IV. Reliqua, quæ de illo sciuntur 206
- Ambrosius centurio martyr Ferentini in Campania Italiæ 290
- Amor vel Amator, primus abbas Amorbacensis in Franconia. COMMENT. HISTORICO-CRITICUS § I. Notitia hujus Sancti nobis humaniter communicata; situs et etymologia monasterii, cui prefuit 460. § II. Historicus Amorbacensis probat, hunc sanctorum Amorem ab alio ejusdem nominis Sancto distingui 462. § III. Laudatus scriptor exponit, hodiernam S. Amoris venerationem, et ostendit, semper a prudentioribus eam primo cœnobii Amorbacensis abbatibus exhibitam fuisse 464. § IV. Incerta Sancti patriæ, verosimile vitæ institutum, et dubius mortis annus 467. § V. Præcipua Sancti gesta ex traditione et documentis Amorbacensibus 469. § VI. Posthuma Sancti gloria ex fonte, cui miram salubritatem precibus suis impetrasse dicitur 471. § VII. Miracula, quæ ad fontem sancti Abbatis ab anno 1446 usque ad annum 1712 contigerunt 472
- Anastasius episcopus confessor, Interamnæ in Umbria Italiæ. COMMENT. PRÆV. Sancti a synonymo distinctio, gesta, inventio et miracula 457. HISTORIA inventionis, translationis et miraculorum. *Ex Ms. Interamnensi* 458
- Anastasio duo cum S. Maximo Constantinopoli. Vide *inferius ad nomen* Maximi.
- Andreas tribunus ac socii martyres in Cilicia. COMMENT. PRÆV. § I. Publica eorum veneratio, nomen S. Andreæ confusum, Acta, Martyrum numerus 720. § II. Tempus martyrii expensum 722. ACTA Metaphrastæ adscripta et apud Surium edita 723
- Arduinus confessor Arimini in Italia. COMMENT. PRÆV. Antiquus hujus Sancti cultus, vitæ institutum, Acta, eorumque scriptor 214. VITA, auctore anonymo incertæ ætatis. *Ex veteri Ms. libro, qui Arimini apud illustres dominos confraternitatis S. Hieronymi conservatur, a fol. 111 usque ad folium 119, et quem cum apographo Bodecensi contulimus* 216. CAP. I. Sancti patria, pueritia, sacerdotium et præcipuæ virtutes 217. CAP. II. Amor ejus erga proximum, et transitus ad perfectiorem vivendi modum 218. CAP. III. Varia miracula, quæ post mortem Sancti contigerunt 219
- Aregius vel Aridius episcopus confessor, Decesiæ in territorio Nivernensi. SYLLOGE de cultu, rebus gestis, ac tempore, quo floruit 295
- Armagilus confessor in Britannia Armorica Galliæ 298
- Arnulfus confessor et episcopus Suessionensis, Aldenburgi in Flandria. COMMENT. PRÆV. § I. Aldenburgi in Flandria præcipuus hujus Sancti cultus, memoria ejus in Martyrologiis, et unum alterumve antiquum ejusdem elogium 221. § II. Ossa hujus sancti Præsulis identidem recognita, et furori Calvinistarum prudenter subducta 223. § III. Sancti nomen, patria, nobilitas, et duo ejus corporeæ fortitudinis exempla, quæ in Mss. Actis nostris non memorantur 225. § IV. Scriptor Actorum, et varia eorum

eorum exemplaria 227. *VITA*, auctore Hariulfo synchono, abbate Aldenburgensi, quam adoptavit Lisiardus episcopus Suessionensis etiam coævus. Ex Ms. Thosano quod cum aliis tam manuscriptis quam impressis ejusdem Sancti Actis contulimus 230. **LIBER PRIMUS.** CAP. I. Prænuntiata Sancti nativitas, sedula educatio, militia, conversio a vita militari ad cœnobiticam et solitariam 231. CAP. II. Fuga Sancti, ne fieret abbas, mira ejusdem reductio, electio, sedula muneris abbatialis administratio, et quædam miracula 233. CAP. III. Post abdicatum abbatis officium vita ejus solitaria, et mirabilis rerum futurarum arcanarumque cognitio 236. CAP. IV. Multæ Sancti prædictiones, quas eventus probavit, et quædam personæ in morbis aliisque infortuniis per intercessionem ipsius adjutæ 239. **LIBER SECUNDUS.** CAP. I. Evectio Sancti ad cathedram Suessionensem, occultarum ac futurarum rerum revelatio, consecratio episcopalis, et datum scientiæ suæ specimen 243. CAP. II. Constantia Sancti in adversis, administratio muneris episcopalis, mortis ac sepulturæ suæ prædictio, et varia prodigia per preces ejus patrata 245. CAP. III. Turbæ et inimicitiae per Sanctum compositæ in Flandria, ubi prædicationem suam diversis miraculis confirmat 247. CAP. IV. Divina animadversio in nonnullos Flandros, qui monita Sancti contemnebant; fundatio monasterii Aldenburgensis; reditus S. Arnulfi in Galliam, et iterata profectio ejus in Flandriam 249. CAP. V. Morbus Sancti reversi in Flandriam, signa de imminente obitu, pia mors, honorifica sepultura, et epitaphium 251. **LIBER TERTIUS**, in quo Lisiardus episcopus Suessionensis narrat miracula, elevationem reliquiarum et alia; forsitan prius ab Hariulfo abbate Aldenburgensi descripta, quæ post mortem Sancti contigerunt 254. CAP. I. Varia prodigia, quæ ad Sancti tumulum et per invocationem ipsius in Flandria contigerunt 255. CAP. II. Elevatio sacrorum ejus ossium, quam signa cœlestia et miracula consecuta sunt 257

Arsacius vel Ursacius confessor Nicomediæ in Bithynia. **COMMENT. PRÆV.** Cultus, locus ac tempus mortis, vitæ institutum, Acta 270 **COMPENDIUM ACTORUM.** Ex *Sozomeno Ecclesiasticæ historiæ lib. 4 cap. 16 pag. 559 editionis Valesianæ* 272

Athanasia vidua ac hegumena in Ægina insula. **COMMENT. PRÆV.** Locus vitæ asceticæ, cultus, ætas, Acta Latina cum Græcis collata; dies obitus; sanctæ synonymæ. *VITA*, auctore anonymo synchono, *apud Surium vulgata*, et hic cum *textu Græco collata*. CAP. I. Natales, educatio, visio, nuptiæ, vita ascetica, virtutes. 170. CAP. II. Favores cœlestes, templorum ædificatio, mors, apparitio, miracula, fides auctoris Vitæ 172

B

Badulphus confessor et abbas Athanacensis in Gallia. Locus, cultus, abbatialis præfectura etc. 732

Balsemius martyr, Ramerude in diœcesi Tricasina Galliæ. **COMMENT. PRÆV.** Sancti a synonymo distinctio, cultus et martyrium 292. **FRAGMENTUM historiæ S. Balsemii martyris.** Ex *Promptuario Nicolai Camuzati pag. 334 versa* 293

Benedicta et Cæcilia virgines abbatissæ Susterenses, et Relinda reclusa in agro Juliacensi. **SYLLOGE** de earum cultu 509

Bermias martyr incerto loco. Ex *Hieronymianis* 149

Bertulfus abbas Bobii in Liguria Italiæ. **COMMENT. PRÆV.** Legitimus Sancti cultus, distinctio ab altero homonymo, Acta, eorumque scriptor, et annus mortis 750. *VITA*, auctore Jona monacho Bobiensi, teste synchono et in multis oculato. Ex *antiquo Musei nostri codice, qui signatur † Ms. 86, et quem cum editione Mabilloniana contulimus* 722 **CARMEN** de gestis S. Bertulfi abbatis Bobiensis, auctore Frodoardo canonico Remensi, qui seculo decimo floruit. Ex *editione Mabillonii seculo 2 Benedictino pag. 166 et sequente* 754

Bonifacius diaconus martyr. Vide *infra* Liberatus abbas etc.

C

Cæcilia vide *superius* Benedicta.

Callistus episcopus et martyr Tuderti in Umbria 167

Calminius confessor et Dux Aquitaniæ, Morsaci in Arvernia. **COMMENT. PRÆV.** § I. Cultus et Acta 756. § II. Investigata Sancti et biographi ejus ætas 758. *VITA*, auctore anonymo, *quam R. P. Thomas Aquinas a sancto Joseph Carmelita Discalceatus ex veteri Ms. codice Mosiacensi edidit* 759

Cassianus episcopus et martyr Tuderti in Umbria. **COMMENT. PRÆV.** § I. Cultus ejus et reliquiæ 24. § II. Ejusdem Acta quanti facienda 25. *ACTA, auctore anonymo; ex Ms. Romano apud RR. PP. Oratorii S. Philippi Nerii.* CAP. I. Sancti Cassiani conversio, episcopatus et prima certamina 27. CAP. II. Alia tormenta, martyrium, sepultura 29

Cassianus martyr apud Forum Syllæ in Italia. **COMMENT. PRÆV.** § I. Cultus ejus apud Forum Syllanos et alibi 16. § II. Corpus ejusdem et reliquiæ 17. § III. Ejusdem Acta vetera; recentiorum discussio 19. § IV. Continuatio ejusdem discussionis 21. *ACTA. Auctore Aurelio Prudentio Clemente; libro Περι στερφάνων Hymno IX. Ex codicibus nostris membraneis et vetustissimis † Ms. 63 et † Ms. 66.*

Centolla et Helena martyres Burgis in Hispania. **SYLLOGE HISTORICA.** Legitimus harum Sanctorum, cultus, Acta, et incertæ quædam eorum circumstantiæ 30

Chæremon anachoreta. Cultus apud Græcos, ac vitæ institutum 291

Clara de Cruce virgo prope Montem-Falconis in Umbria. **COMMENT. PRÆV.** § I. Cultus hujus beatæ Virginis ab immemorabili tempore cæptus, et a Pontificibus Romanis confirmatus 664. § II. Authentica Beatæ Acta, et diversi horum scriptores 666. § III. Argumenta, quibus PP. Franciscani hanc beatam Virginem tertio suo Ordini adscribunt 667. § IV. Responsa, quibus PP. Augustiniani argumenta PP. Franciscanorum refellunt 670. § V. Tempus, quo Beata obiit, et sacra Dominicæ Passionis mysteria, quæ moniales cordi ejus impressa post mortem invenerunt 672. § VI. Posthuma Beatæ gloria ex aliis prodigiis, diuturna corporis integritate et innumerabilibus beneficiis

INDEX SANCTORUM

ficiis 674. VITA, auctore Isidoro Mosconio, *ex vetustissimis codicibus, in monasterio sanctæ Crucis repertis, fideliter extracta*. CAP. I. Pia Beatæ pueritia apud parentes, ratio vivendi sub regimine sororis suæ reclusæ, et varia virtutum exercitia 676. CAP. II. Ibi fit abbatia cum regula S. Augustini, in qua sorori defunctæ sublecta sanctissime præest 678. CAP. III. Beatæ humilitas, verecundia, intentio pura, zelus fidei Christianæ, spiritus propheticus 680. CAP. IV. Communicatur à Christo, in cujus meditanda Passione suas distrahi non vult; humilitas ejus, et impressa cordi mysteria 682. CAP. V. Morbus ejus, et mors Beatæ, relectis mysteriis confirmata 684. CAP. VI. Aliquot ejusdem miracula 686
Clintaneus rex et martyr in Anglia 733
Concordia *vide infra* Hippolytus.
Conditor martyr in Syria *Ex Hieronymianis* 149
Crescentia virgo Parisiis. Cultus et miracula 729
Crispus *vide infra* Joannes.
Cyrillus martyr *vide Filion etc.*

D

Dega Maccayrill episcopus confessor in Hibernia. COMMENT. PRÆV. Cultus, tempus mortis, discipulus, observationes in Vitam 656. VITA, auctore anonymo. Ex codice Ms. antiquo membraneo Salmanticensi, quem habemus, a pag. 212. CAP. I. Sancti natales; edita de illo vaticinia; varia ab eo præclare gesta 658. CAP. II. Plurima Sancti miracula, opera alia egregia et felix obitus 660
Demetrius martyr in Africa. *Ex Martyrologiis* 149
Diomedes medicus et martyr Nicææ in Bithynia. COMMENT. PRÆV. Cultus, elogium; martyr hic cum alio confusus; templum Constantinopoli, caput in Italia, Acta 266. MARTYRIUM, auctore Laurentio monacho Rutiensi in Calabria, e codice Ambrosiano N. 152, interprete J. P. 268
Discus, vel, Diseus, et forte Disca martyr Alexandrinus. *Ex Hieronymianis* 418
Disseus martyr incerto loco. *Ex Hieronymianis* 149
Donatus presbyter confessor et eremita in pago Sigisterico Provinciæ in Gallia 735
Druthmarus et Ludolfus abbates Corbeienses in Westfalia. SYLLOGE HISTORICA. Immemorabilis horum abbatum cultus, et quædam eorumdem gesta ex variis monumentis 139

E

Elaphius episcopus confessor Catalauni in Campania Galliæ. Sancti ætas, cultus et gestorum compendium 747
Eleutherius episcopus confessor, Autissiodori in Gallia 299
Elias junior monachus in Aulinis seu Salinis in Calabria. COMMENT. PRÆV. § I. Cur Sanctus Thessalonica non annuntiatus; ejusdem patria, parentes, nomen, duplex captivitas 479. § II. Alia captivitas; mutatum nomen et vitæ institutum; monasterium divinitus præsignatum; peregrinationes; prædictiones, discipulus etc. 482. § III. Mortis adjuncta; quo anno ea acciderit, confici non videtur ex notis characteristicis apud

Caietanum, sed aliunde 484 § IV. Sepultura, translatio corporis; sanctus Elias cum synonymo confusus; publica veneratio 487. § V. Scriptor Vitæ, interpretes, exemplaria 488. VITA, auctore anonymo monacho, ut videtur, synchrono vel suppare. CAP. I. Natales, sancta pueritia, captivitas, vaticinia 489. CAP. II. Castitas Sancti frustra impugnata; sanatio moribundi ac infirmorum; ipsius a morte liberatio, visitatio terræ sanctæ; vitæ ac nominis mutatio; gesta Alexandriæ 491. CAP. III. Aliæ peregrinationes; Saraceni aliquot ad Christum conversi; vaticinia, perspicientia animorum, vita ascetica, miracula 493. CAP. IV. Morum suavitas, jejunia, secularium rerum contemptus, maris sedatio, vaticinia 497. CAP. V. Sui despicientia, monita salutaria aliis data, urbis Tauromenitanæ eversor punitus; captivus miro modo liberatus 499. CAP. VI. Varia Sancti miracula, mansuetudo ac severitas, vaticinia 503. CAP. VII. Morbus, obitus; corporis sepultura, integritas ac translatio; concursus ad illud; miracula; Leonis imperatoris munificentia 506
Eusebius presbyter Romæ. SYLLOGE de cultu et gestis 166
Eusebius martyr in Palæstina. Cultus e Martyrologiis. ACTA, auctore anonymo, edita in *The-sauro novo Anecdotorum apud Edmundum Martene tomo 3 a col. 1649 e Ms. sancti Audoëni Rotomagensis* 150
Eusebius martyr in Syria. *Ex Hieronymianis* 149
Euticius martyr incerto loco. *Ex Hieronymianis* 149
Eutychianus et Strategius martyres. Memoria in Fastis Græcis 730
Eutychianus martyr cum sociis Nicomediæ. SYLLOGE. Cultus, socii, elogium, Acta 418
Evanus vel Inanus confessor in Scotia 663

F

Felix episcopus et martyr Valle-Gardumi in Tyroli. SYLLOGE de cultu et miraculis 163
Filion, Rufinus, Leontius, Theodolus, Cyrillus, Zelatus, Timotheus, Gadda, Romolus et Sylvius, martyres Amasæ in Ponto. *Ex Hieronymianis* 730
Firminus episcopus confessor Metis in Gallia 654
Flavianus martyr *vide infra* Mandrianus.
Florus et Laurus, Proculus, Maximus, et alii martyres in Illyrico. COMMENT. PRÆV. Cultus, translatio, Acta, tempus ac locus martyrii 520. MARTYRIUM, auctore Laurentio monacho Rutiensi in Calabria, e codice Ambrosiano N. f. n. 152. Interprete J. P., 522
Fortunatus martyr in Syria. *Ex Hieronymianis* 149
Frambaldus abbas et confessor Silvanecti in Gallia 300. ELOGIUM, Ex veteri Breviario Silvanectensi descriptum apud Labbeum tomo 2 Bibliothecæ Mss. pag. 559 301

G

Gadda martyr *vide Filion etc.*
Georgius patriarcha Constantinopolitanus. *Vide Joannes et Georgius etc.*
Gertrudis filia S. Elisabethæ Thuringicæ, Ordinis Præmonstratensis abbatissa Aldenbergensis in Germania. SYLLOGE de gestis et cultu. 142. *Ex*

142. *Ex Officiis Sanctorum Canonici Ordinis Præmonstratensis*

143

Guenninus episcopus et confessor, Veneti in Gallia.

Veneratio publica, ætas; an hic sanctus cum alio non confusus

662

H

Helena vidua, imperatrix, magni Constantini mater Romæ. COMMENT. PRÆV. § I. Nomen, annus ac locus natalis 548. § II. Examinatur diploma, quo Trevirenses sibi tribuunt Sanctæ natales; ad quos illi probabilius pertinere videantur; Helenæ genus 550. § III. Argumenta, quæ opponuntur humili Sanctæ generi, discutiuntur; fuit legitima Constantii Chlorigi conjux 552. § IV. An unica Helenæ proles Constantinus; quando et ubi ex ea natus; Sancta a marito repudiata quo se receperit; an Constantinum converterit ad Christi fidem, vel contra 556. § V. An Constantium ad orthodoxam fidem converterit; an priusquam ad Christum est conversa, fuerit Judæa; an a sancto Silvestro Papa baptizata; studium propagandæ fidei; quomodo se gesserit in morte Crispi 558. § VI. Inventio crucis elaborata hic secundis curis; iter Sanctæ in Palæstinam; an divina revelatio eidem prævia; quo animo, quo tempore, et quanta cum laude susceptum 561. § VII. Historica sanctæ Crucis ab Helena inventæ collectio 562. § VIII. An Eusebius de Crucis inventione non meminerit: an a Judæo fuerit præmonstrata; Acta S. Helenæ post ejus inventionem; publica veneratione ac miraculis Crux illustratur 564. § IX. Passionis Dominicæ instrumenta a sancta Helena inventa; ædificatæ ecclesiæ Hierosolymis; virtutes ibidem et alibi exercitæ 566. § X. An sancti Luciani martyris templum ædificavit; sanctorum trium Regum corpora impetravit; varia egerit in Belgica; testamentum, ac piissimus obitus 569. § XI. Depositio corporis; elogium; locus, annus ac dies mortis; an cum ea cohæreant ædes sacræ, quæ dicuntur a Sancta conditæ; ejusdem ætas 571. § XII. Loca Helenæ nomine insignita a Constantino, creata ab eo imperatrix, conditi in ipsius honorem nummi; illustres gratiæ ac naturæ dotes; castigatur Libanius sophista 574. § XIII. Cultus e Fastis Latinis, publica veneratio per varias Occidentis regiones diffusa, sacra lipsana; annua apud Græcos memoria 576. § XIV. Varia Vitæ exemplaria designantur et castigantur; quodnam a nobis hic typis excudatur 578. VITA, SEU POTIUS HOMILIA, auctore Almanno cœnobita Altivillarensi, ex Mss. S. Benigni Divionensis, Vallislucentis et Cartusiæ Divionensis, cum exemplari Trevirensi collata. EPISTOLA AUCTORIS 580. PROLOGUS EJUSDEM AUCTORIS 581. CAP. I. Ortus S. Helenæ; major hujus quam Græcæ synonyma præstantiæ; conjugium cum Constantio Augusto; vocata imperii mater; decem plagæ Ægyptiacæ cum totidem persecutionibus Romanorum comparatæ 583. CAP. II. Melior Romani imperii status per Constantinum et Helenam; monitio de condendis templis; inventio S. Crucis mystice antea adumbrata 586. CAP. III. Sancta divinæ providentiæ conformis; profunda animi modestia; comparatur cum regina Saba; vitæ ejus integritas 590. CAP. IV. Sancta cum Jeremia comparatur

Augusti Tomus III.

ta, et cum Helena Adiabenorum regina; reliquiæ Hierosolymis acceptæ; gratiæ, dotes; excursus in terram Sanctam laudatus, ac Constantinus 592. CAP. V. Laudes Constantini propter duas ecclesias constructas; Helenæ ob inventam Crucem; reliquiæ sacræ alio ab ea missæ; obitus, divina ejus charismata 595. CAP. VI. Cœlestis gloria, sepultura; apostrophe auctoris ad Constantinum et ad populum Romanum 597. GLORIA POSTHUMA e variis corporis translationibus. § I. Inter plures translationes celeberrima est Altivillarensis in Gallia; rei gestæ annus ac scriptor 599. § II. Historia translationis ad cœnobium Altivillarense, auctore Almanno ejusdem cœnobii monacho, e Ms. cœnobii S. Benigni Divionensis et Vallislucentis, cum apographo Trevirensi S. Martini collata 601. § III. Acta seculo IX et XI in confirmationem corporis apud Altivillareses; apertio capsæ seculo XII; inspectio ejusdem corporis, et translatio in arcam aliam seculo XV; aperta iterum hierotheca seculo XVII; corporis partes, capsula, sacellum etc. 603. § IV. An Romana translatio evertat possessionem Altivillarensium; an item et quomodo competitor corporis inter se conciliari possint; stabilitur possessio Altivillarensis 605. § V. Solennis ac miraculis nobilitata translatio corporis seculo XI: qua illustrantur superius a nobis præmissa § 3 num. 21, auctore Notchero abbate Altivillarensi 607. GLORIA POSTHUMA EX MIRACULIS. § I. Miracula ope Sanctæ in sua translatione in Galliam patrata seculo nono, auctore Almanno monacho Altivillarensi, e Ms. Resbacensi hic edita. PARS PRIMA. Miracula quæ cum circa sacrum corpus, tum in aliis per illud sospitatis contigere 612. PARS SECUNDA. Omnigena alia mala per S. Helenæ corpus sanata 614. PARS TERTIA. Inter varios sacri corporis competitors prævaluit cœnobium Altivillarense; ejusdem elogia; devastatio; mira piscatio Sanctæ meritis attributa 616. § II. Miracula cum a sancta Helena, tum ab aliis Altivillarensium patronis facta seculo XI, auctore anonymo, e codice Altivillarensi. SECTIO PRIMA 618. SECTIO SECUNDA. Alia prodigia ibidem facta 620. § III. Miracula S. Helenæ apud Altivillareses seculo decimo septimo. CLASSIS PRIMA ab anno Christi MDCXIX usque ad MDCXX. 622. CLASSIS SECUNDA, ab anno Christi MDCXX usque ad MDCXXX. 625. CLASSIS TERTIA, ab anno Christi MDCXXXI usque ad MDCXLIV. 627. CLASSIS QUARTA. Miracula ab anno MDCXLV usque ad annum MDCXLIX. 630. CLASSIS QUINTA. Ab anno MDCL usque ad annum MDCLV. 632. CLASSIS SEXTA. Ab anno MDCLV usque ad annum MDCLXI. 634. CLASSIS SEPTIMA. Ab anno MDCLXI usque ad annum MDCLXV. 637. CLASSIS OCTAVA. Ab anno MDCLXV usque ad annum MDCLXVII. 638. CLASSIS NONA. Alia quædam mira apud Altivillareses anno MDCLXVII; Litanie cum Antiphonis et orationibus in Sanctæ honorem conditæ 640. CLASSIS DECIMA. Continuatio miraculorum ab anno MDCLXVI usque ad MDCLXVIII. 642. CLASSIS UNDECIMA. Mirabilia diu interrupta vel non annotata; sed anno MDCXXI iterum inchoata, vel litteris consignata, et anno MDCXXII continuata 643. APPENDIX ad miracula Altivillarensia; cœlestes favores in territorio Luxemburgensi Sanctæ patrocinio obtenti 645. GLORIA POST-

INDEX SANCTORUM

HUMA ex Officiis sacris etc. § I. Officia propria apud Altivillarenses ac Remenses; quotidiana commemoratio de S. Helena 647. § II. Elogium rhythmicum, auctore incerto, metrum epicum; laudes sublestæ fidei 651
 Helena et Centolla martyres *vide supra* Centolla et Helena.
 Heliana, *vide* Pontemus.
 Heraclus martyr cum tribus anonymis incerto loco. *Ex Hieronymianis* 149
 Heraclus martyr incerto loco. *Ex Hieronymianis* 149
 Hermas, Serapion, et Polyænus martyres Romani. SYLLOGE de cultu ac martyrio 546
 Hermas martyr incerto loco. *Ex Hieronymianis* 149
 Hippolytus et Concordia cum XIX aliis martyribus Romanis COMMENT. PRÆV. § I. Cultus ex fastis; veneratio publica; martyr synonymus a nostro distinctus 4 § II. An sicut alter synonymus martyr, ita noster ab equis distractus; an tres Hippolytos in unum conflarit Prudentius; tempus ac socii martyrii; sepultura 6. § III. Celebris translatio S. Hippolyti in Gallias, miracula 8. § IV. Quisnam S. Hippolytus in Gallias sit translatus; sacra lipsana sub istius Martyris ac S. Concordiæ nomine honorata; Acta. COMPENDIUM MARTYRII. *Ex Martyrologio Adonis ad diem XIII Augusti. MIRACULA. Ex Petro Calo Ordinis FF. Prædicatorum.*
 Hyacinthus confessor ex Ordine FF. Prædicatorum, Cracoviæ in Polonia. COMMENT. PRÆV. § I. Præcipui auctores, qui Vitam et miracula hujus Sancti conscripserunt 309. § II. Sancti patria, nobile genus, studia litteraria, canonicatus et ingressio in Ordinem Prædicatorum 311. § III. Tempus tirocinii, et nonnulla incerta Sancti gesta, de quibus inter ipsos scriptores Dominicanos disceptatur 312. § IV. Deiparæ apparitio huic Sancto facta, et quædam prodigia ab ipso adhuc vivente patrata 315. § V. Alia ejusdem Sancti miracula quæ tempore vitæ suæ patravit 317. § VI. Felix hujus Viri mors sive sanctitas ejusdem statim post obitum variis signis et revelationibus declarata 319. § VII. Diversi Polonorum conatus ad impetrandam venerabilis sui Popularis canonizationem 321. § VIII. Initium et incrementum legitimæ venerationis ante solennem ejusdem Beati canonizationem variis miraculis confirmata 324. § IX. Licentia obtenta ad elevandas sancti reliquias, earumque inventio 326. § X. Ossa sancti in novo sacello altari iterum honorifice collocata 328. § XI. Bulla canonizationis, quo magnus hic Thaumaturgus catalogo Sanctorum adscribitur 331. § XII. Gloria Sancti post canonizationem longe lateque propagata et novis miraculis aucta 337. VITA, auctore Leandro Alberto Dominicano Bononiensi, *ex Opere de viris illustribus Ordinis Prædicatorum lib. 5 fol. 175 et sequentibus.* CAP. I. Sancti patria, nobilitas, Canonicatus, ingressus in Ordinem Prædicatorum, variæ virtutes et miracula 339. CAP. II. Alia Sancti adhuc viventis miracula, felix mors, et quædam prodigia post obitum ejus patrata 342. MIRACULA, quæ post obitum sancti Viri contigerunt, collectore R. P. F. Severino Cracoviensi ex Ordine Prædicatorum. *Recudimus ex Opere de vita, miraculis et Actis canonizationis S. Hyacinthi, quod Ro-*

mæ anno 1594 editum est, lib. 2 cap. 1 et sequentibus. CAP. I. Beneficia, quæ Sanctus non diu post mortem, sive ab anno Christi 1257 usque ad annum 1270 clientibus suis contulit 344. CAP. II. Miracula, quæ per intercessionem ejusdem Sancti ab anno 1270 usque ad annum 1280 patrata sunt 347. CAP. III. Morbis aliisque malis afflicti, qui ab anno 1280 usque ad annum 1290 opem Sancti senserunt 349. CAP. IV. Plures, invocato Sancti patrocinio, sanitatem aut alia beneficia ab anno 1290 usque ad annum 1500 impetrarunt 353. CAP. V. Varia miracula, quæ Sanctus seculo decimo sexto patravit 355. CAP. VI. Alia prodigia, quæ intercessione hujus Sancti eodem seculo decimo sexto contigerunt 359. ALIA MIRACULA, quæ R. P. F. Severinus Cracoviensis Dominicanus ex Processu authentico et tabulis ad sepulcrum Sancti appensis contraxit in Vita S. Hyacinthi lib. 3 cap. 9 et sequentibus. SECTIO I. Plures mortui suscitati et abortivi vita donati 362. SECTIO II. Multi moribundi et jam agonizantes mirabiliter ad perfectam sanitatem reducti 363. SECTIO III. Diversi gravibus ac periculosis morbis affecti, implorato Sancti patrocinio, sanitati restituti 365. SECTIO IV. Liberati doloribus et incommodis membrorum, ad caput ac collum pertinentium 368. SECTIO V. Dolor pectoris aliarumque vicinarum partium, et languor pedum manuumque curati 371. SECTIO VI. Febri, aliisque morbis et vulneribus afflicti pristinae sanitati restituti 373. SECTIO VII. Mulieres in periculoso partu adjutæ, et alii in diversis totius corporis doloribus, variisque casibus et infortuniis opem ejusdem sancti Thaumaturgi experti 376
 Hydruntini martyres multi in regno Neapolitano. COMMENTARIUS HISTORICUS § I. Cultus eorum et reliquiæ in ecclesia Hydruntina 179 § II. Cultus amplificatio et extensio 181. § III. Hydruntum obsessum a Turcis et crudeliter expugnatum 183. § IV. Acta martyrum Hydruntinorum 185. § V. Incorruptio prodigiosa sacerorum corporum ac duplex translatio 187. § VI. Alia miracula 189. EXEMPLUM Informationis super martyrio gloriosorum martyrum Hydruntinorum, factæ coram episcopo Scodrensi, Hydruntinæ sedis Vicario generali anno MDXXXIX. *Ex impressis apud Capuanum a pag. 46* 191

I

Jeron presbyter martyr in Hollandia. COMMENT. PRÆV. Legitimus Sancti cultus e Fastis sacris et aliunde 475. ACTA, auctore Joanne a Leydis in Chronico Belgico ad annum DCCCXLVII etc. CAP. I. Jeronis patria, baptismus, sacerdotium, et passio 476. CAP. II. Translatio corporis et miracula 478
 Inanus seu Evanus confessor in Scotia 663
 Joannes et Georgius patriarchæ Constantinopolitani. Cultus, res Gestæ et ætas 655
 Joannes episcopus confessor, civitatis Montis Marani in principatu ulteriore regna Neapolitani. VITA, *ex editione Ughelli* 510. ADDITIO ad Ughellum in editione Veneta 512
 Joannes et Crispus presbyteri Romani et forte martyres. *Ex Martyrologiis* 545
 Juliana, *vide inferius* Leo.
 Juliana *vide infra* Paulus.

Julius

Julius senator et martyr Romæ. SYLLOGE de cultu, Actis et reliquiis 700
 Junianus abbas, fundator monasterii Mariacensis in Pictaviensi Galliæ provincia. COMMENT. PRÆV. § I. Immemorabilis et publicus hujus Sancti cultus, distinctio ab alio Sancto ejusdem nominis, professio monastica, Acta, horumque scriptor 32. § II. Posthuma Sancti gloria ex duplici sacri corporis translatione et miraculis tunc patratis 35. ACTA, auctore Vulfino Boëtio. *Ex nova Bibliotheca manuscriptorum librorum, ubi Philippus Labbeus noster tomo 2 pag. 569 et sequentibus edidit Vitam hujus Sancti, quam nos contulimus cum editione Mabillonii, qui eamdem inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini seculo primo a pag. 307 vulgavit* 38. CAP. I. Patria Sancti, adolescentia in eremo transacta, et digressio ad Acta S. Radegundis 39. CAP. II. Cœnobitica Sancti Vita, sacerdotium, innocentia contra falsam accusationem miraculo patefacta, et fundatio monasterii Mariacensis 40. CAP. III. Sanctus spiritu prophetiæ præditus, et divina ultio in fures, qui ei damnum aut injuriam inferre volebant 42. CAP. IV. Ultima Sancti monita ante mortem, pius obitus simul cum sancta Radegunde, honorificæ exsequiæ et locus sepulturæ divinitus assignatus 54

L

Laudulfus episcopus et confessor Ebroïcensis in Gallia 96. *Ex Breviario Ebroïcensi.*
 Laurentius eremita confessor, Sublaci in Latio. COMMENT. PRÆV. Cultus ejus antiquus asseritur 302. VITA. *Ex testibus et examine ad beatificationem.* CAP. I. Casuale Beati homicidium et mirabilis pœnitentia 304. CAP. II. Aliæ ejus virtutes, favor Deiparæ, felix obitus 306. Breve compendium miraculorum beati Fratris Laurentii factorum in vita 307. Miracula post obitum Fratris Laurentii facta 308
 Laurus, *vide supra* Florus.
 Lautia vel Lautiana, *vide* Pontemus.
 Leo et Juliana martyres Myræ in Lycia 546
 Leontius martyr, *vide* Filion etc.
 Liberatus abbas, Bonifacius Diaconus, Servus et Rusticus subdiaconi, Rogatus et Septimus monachi, et Maximus puer, martyres Carthagine in Africa. COMMENT. PRÆV. Scriptor Passionisejusque tempus et locus; Sanctorum vero cultus in Ecclesia celebris 454. PASSIO, auctore Victore Vitensi episcopo 455
 Ludovicus episcopus Tolosanus, Ordinis Fratrum Minorum, Brincolæ in Provincia Galliæ. COMMENT. PRÆV. § I. Regium Sancti genus; fratres ac sorores; primogenitura; nomen; tempus ac locus natalis, captivitas in Hispania 775. § II. Captivitas virtutibus illustrata; liberatio; prima tonsura clericalis, et minores Ordines singulari cum privilegio obtenta; Sancti confessarius 777. § III. Sanctus ad cathedram Lugdunensem nominatus; tempus primæ tonsuræ ac minorum ordinum; item de majoribus ei collatis 780. § IV. Mira rerum caducarum despicientia; professio instituti FF. Minorum; episcopatus duplex 781. § V. Tempus, quo Sanctus renuntiavit terreno regno 783. § VI. Discessus et adventus ad urbem Tolosanam; virtutum exempla; vigilantia pastoralis; locus et annus mortis, 784. §

VII. Testamentum, sepultura, elogium, forma corporis, effigies 787. § VIII. Quædam de præcipuis Sancti virtutibus additamenta 789. § IX. Mortui per S. Ludovici merita ad vitam revocati 791. § X. Contracti, febricitantes, podagrici, surdi, muti, cæci, amentes, naufragi sospitantur 793. § XI. Depulsa mortis pericula, aliæque calamitates: nonnullæ ad illa observationes 796. § XII. Ludovicus Sanctorum catalogo adscriptus; epistolæ ad reges ac principes, necnon ad ipsam Sancti matrem super hac re datæ; translatio corporis 797. § XIII. Corpus Massilia translatum Valentiam; publica Sancti veneratio per varias Europæ regiones propagata 799. § XIV. Sanctus urbis Malacitanæ patronus; item in provincia Provinciæ; reliquiæ; memoria in Fastis sacris 802. § XV. Hymnus, Officia, scriptores Vitæ 804. VITA, auctore anonymo synchrono, qui Sancto familiaris fuit, a *Fratre Henrico Sedulio Ordinis FF. Minorum edita.* Præfatio editoris 806. CAP. I. Regii natales, pia educatio, captivitas; morbus post votum sanatus; periculum mortis sine damno; mundi contemptus; preces; diaboli machinæ 807. CAP. II. Reverentia erga sacrificium Missæ; usus SS. Eucharistiæ; veneratio crucis ac reliquiarum; fuga otii ac vanorum colloquiorum; exercitia mentis et corporis; consuetudo cum probatis viris; eruditio; conciones 809. CAP. III. Contemptus regni ex amore paupertatis Evangelicæ; clericatus; iteratum votum de amplectendo instituto Fratrum Minorum, illius professio; mirus amor paupertatis: demississima obsequia pauperibus præstita ac miraculis compensata 811. CAP. IV. Ordines, sacerdotium; episcopalis dignitas cum abjectis Fratrum muniis conjuncta; severitas vitæ; virginitas; amor reprehensionis et pacis; odium detractionis; dissidentium reconciliatio 813. CAP. V. Zelus animarum, misericordia erga pauperes et captivos; cura episcopalis, prudentia, corporis et animi dotes; mors et sepultura 815. CAP. VI. Mortui resuscitati, claudi et im-pediti restituti, podagrici et chiragrici sanati 817. CAP. VII. Laborantes febri, surdi, muti, cæci, amentes sospitati 819. CAP. VIII. Adjuti naufragi; epileptici ac aliis morbis detenti; Sancti obtrẽtatores puniti; canonizatio, translatio corporis 820

M

Maccarthennus episcopus confessor Clochoræ in Hibernia. COMMENT. PRÆV. Cultus ejus et Acta 208. ACTA MUTILA, auctore anonymo, ex codice nostro membraneo *Sal-manticensi notato P. Ms. II* 209
 Magnus episcopus et martyr in Italia. COMMENT. PRÆV. § I. Proponuntur intricatæ difficultates circa distinctionem variorum Sanctorum, qui hac die sub eodem nomine coluntur 701. § II. Publicus hujus Sancti cultus, varia Acta, eorumque compendium, et nonnullæ circa illud difficultates 703. § III. Translatio reliquiarum hujus Sancti ex urbe Fundana ad civitatem Verulanam ac deinde ad Anagninam 708. § IV. Inquiritur, ad quem Sanctum hujus nominis spectent reliquiæ, quæ Romam et ad alias longinquas regiones translatae sunt 710. ACTA, auctore anonymo, ex *membranaceo Musei nostri*

INDEX SANCTORUM

- nostri codice, signato † Ms. 74, folio 177 et sequentibus* 713. CAP. I. Sancti patria, conditio, conversio ad Christum, episcopatus, comprehensio pro Christiana fide, liberatio e carcere, peregrinatio et miraculum 714. CAP. II. Quædam hujus sancti Episcopi itinera, varia miracula et martyrium 715
- Magnus martyr Cæsareæ in Cappadocia. COMMENT. PRÆV. Distinctio hujus sancti Martyris ab altero, Acta et immemorabilis cultus 717. ACTA, collectore Petro Calo Dominicano, *ex Ms. codice de Vitis Sanctorum part. 2 fol. 87* 718
- Magnus confessor et episcopus Avenionensis in Gallia. SYLLOGE HISTORICA. Publicus Sancti cultus, annua festivitatis memoria, et brevis gestorum notitia 755
- Mamas vel Mammes martyr, Cæsareæ in Cappadocia. COMMENT. PRÆV. § I. Illustrissimi martyris gesta prorsus obscura et incerta 423. § II. An duo Mamantes in unum confusi; Actorum cum Græcorum tum Latinorum exemplaria, auctores, valor 426. § III. Celebrissimus cum apud Græcos tum apud Latinos sancti Mamantis cultus; ejusdem apud utroque invocatio 428. § IV. Ecclesiæ, corpus apud Cæsarienses in Cappadocia 430. § V. An nostri S. Mamantis corpus Hierosolymis fuerit seculo sexto; an delatum Mediolanum, an in Cyprium; reliquiæ Lucenses, Elwangeses, Lingonenses, Lorbanenses etc. 432. PASSIO, auctore Godefrido Lingonensi episcopo, *ex codice Ms. Cartusiæ Divionensis*. CAP. I. Sanctus, parentibus in carcere mortuus, ab alia matrona adoptatur; ejus in fide constantia blanditiis ac tormentis frustra tentata 435. CAP. II. Mira operatur inter bestias, captivitas, superati ignes, mitigatæ feræ, martyrium 437. RELIQUIÆ in Galliam ad Lingonenses translatae 439. HISTORIA TRANSLATIONUM, ab anonymo quodam sacerdote Lingonensi conscripta, *et in Bibliotheca Floriacensi Joannis a Bosco typis edita pag. 226 et sequentibus xysti dextri* 440. CAP. I. Mira ossis S. Mamantis translatio ad ecclesiam Lingonensem 441. CAP. II. Brachium S. Mamantis ecclesiæ Lingonensi impetratum; sanguis ex eodem manans 442. CAP. III. Inventio capitis S. Mamantis; ejus veritas visione confirmata; translatio ad Lingonenses; miracula 444
- Mammes martyr Alexandrinus. *Ex Hieronymianis* 418
- Mammita cum sociis Alexandriæ. *Ex Hieronymianis* 418
- Mandrianus et Flavianus martyres Telone in Provincia Galliæ. SYLLOGE CRITICA. Publicus horum Sanctorum cultus, notitia prioris ex veteri chronico, et traditio quædam de gestis eorum 748
- Marcellus episcopus ac martyr Apameæ in Syria. COMMENT. PRÆV. § I. Apameæ notitia; Sancti patria, parentes, vita secularis et forte solitaria; munus episcopale magna cum laude administratum, communicatio cum martyribus 151. § II. Martyrium, ejusque tempus, publica veneratio e Fastis Græcis ac Latinis; an martyr hodiernus ab alio synonymo diversus; Acta 154. COMPENDIUM ACTORUM. *Ex Theodoretto Cyri episcopo lib. 5 Ecclesiasticæ historiæ cap. 21 a pag. 262 editionis Valesianæ* 155
- Marciana *vide* Pontemus.
- Marianus confessor in Biturigibus Galliæ. COMMENT. PRÆV. Cultus et distinctio a synonymis 734. ELOGIUM *e Gregorio Turonensi de gloria confessorum cap. 81* 734
- Marinus episcopus confessor in monasterio S. Petri Besaluensi diocesis Gerundensis in Catalonia 731
- Martyres XIX cum Concordia et Hippolyto, *de quibus supra*
- Martyres XXXIII in Palæstina. Cultus e Martyrologio Romano ac Fastis Græcis 265
- Maximus abbas, Anastasius monachus, ac alius Anastasius item monachus et apocrisiarius Romanus, confessores Constantinopoli. COMMENT. PRÆV. § I. Sancti Maximi nomen, natales, illustre in aula munus quando commutatum cum monasterio instituto 97. § II. Dignitas abbatialis in monasterio Chrysopolitano; iter Africanum ab eo susceptum qua de causa, quo tempore, ac quo fructu 99. § III. Epistola scripta in Africa contra exortum errorem; cum Pyrrho Monothelita ibidem disputatio; Acta Romæ; lucubrationes; iter Constantinopolitanum 101. § IV. Probrosa contra Sanctum ejusque discipulum concertatio Constantinopoli; primum exsilium; duæ aliæ alibi cum hæreticis concertationes, post quas reducitur Constantinopolim versus 104. § V. Sancti constantia Rhegii frustra blanditiis tentata; blasphemia adversus Virginem Deiparam ei perperam imputata 106. § VI. Lata adversus Sanctos nostros tres sententia barbara ac executioni mandata Constantinopoli, miraculum 108. § VII. Sancti ad varia loca detrusi; Anastasii unius ac Maximi obitus; hujus item gloria sepulcri; martyrii laureola an S. Maximo ac commilitonibus duobus tribuenda; ætas Sancti ac unius e discipulis ejus 110. § VIII. Sancti Anastasii apocrisarii gesta post mortem S. Maximi, obitus, ætas, elogium, ulterior de eo notitia, discipuli 112. § IX. Cultus ex Græcis ac Latinis Fastis; nonnullæ hac occasione observationes 114. § X. Documentorum aliquot superius citatorum notitiæ 115. ACTA AB AUCTORE ANONYMO CONSCRIPTA, *Latine reddita a R. P. Jacobo Pontano Societatis Jesu* 118. CAP. I. Natales, educatio, litterarum studia, vita aulica et monastica, discessus propter Monothelitas 118. CAP. II. Sanctus contra hæresim Monothelitarum egregie promovet veritatem Catholicam in Africa 120. CAP. III. Pyrrhi Monothelitæ confutatio; acta Romæ pro fide orthodoxa; Opera conscripta 122. CAP. IV. Orthodoxa Sancti fides calumniis variis ac vexationibus Constantinopoli nequidquam exercita 125. CAP. V. Acta Sancti Bizyæ cum Theodosio episcopo, ac relata de eo victoria; traducitur Rhegium 127. CAP. VI. Tormenta Constantinopoli Sancto ac Anastasio discipulo irrogata; eorum uti et Anastasii alterius exsilium; duorum priorum mors; sepulcrum Maximi gloriosum, apostrophe biographi 130
- Maximus puer martyr. *Vide* Liberatus abbas etc.
- Maximus, *vide supra* Florus.
- Michæas senior propheta. Sanctus hic cum alio confusus; quisnam et cur hoc die detur; quid de eo Fasti; ipsius vaticinia 147
- Mocteus vel Mochteus episcopus Lugmadensis in Hibernia. COMMENT. PRÆV. § I. Sancti nomen, discipuli, monasteria; an fuerit præsul Ardmachanus 736. § II. Cultus variis diebus affixus; Sancti synonymi a nostro diversi, tempus

pus vitæ 738 § III. Vaticinium, quod a sancto Patricio de nostro editum fertur, videtur probabilius sublestæ fidei; Sancti nostri prophetiæ 740. § IV. Examinantur Sancti scripta et Vita 741. VITA, auctore anonymo; *ex nostro codice Salmanticensi antiquo Ms. membraneo, qui signatur P. Ms. II. CAP. I. Liberatur a naufragio, discit ab angelo litteras, studet ac docet Romæ; fit episcopus, condit monasteria, discipulorum ad eum concursus; S. Patricii discessus 743. CAP. II. Miracula a Sancto patrata, vaticinia; felix ipsius obitus* 744

Myron presbyter et Martyr, Cyzici in Mysia minore. COMMENT. PRÆV. Annua Sancti veneratio, Acta, tempus ac palæstra martyrii 420. MARTYRIUM, auctore Laurentio monacho Rutiensi in Calabria, *ex codice Ambrosiano f. N. n. 152. Interprete J. P.* 421

N

Nicolaus eremita in Sicilia. COMMENT. PRÆV. Probatur cultus ejus legitimus 513. ACTA, auctore ejus confessario, sed aucta posterius 514. HYMNUS ad S. Nicolaum 516

Nostrianus episcopus confessor, Neapoli in Campania Italiæ. SYLLOGE de cultu et ætate. ELOGIUM. *Ex Caracciolo.*

O

Orian, Æmilius et Agnatus martyres Alexandrini, *Ex Hieronymianis* 289

P

Parmus martyr incerto loco, *Ex Hieronymianis* 149

Paulus martyr incerto loco. *Ex Hieronymianis* 149

Paulus, Juliana; item Stratonicus, Quadratus, et Acacius martyres Ptolemaide. COMMENT. PRÆV. Cultus, palæstra, Acta 446. MARTYRIUM, *Ex editis apud Surium ad diem XVII Augusti. CAP. I SS. Paulus et Juliana variis pro fide cruciatibus torquentur 448. CAP. II. Eorum lictores martyrio affecti; alia amborum tormenta; cibus illis cœlitus subministratus; conservata S. Julianæ pudicitia 450. CAP. III. Martyrum constantia aliis pœnis exercita; obitus ac sepultura* 452

Petrus Gualdensis tertii Ordinis S. Francisci eremita in Marchia Anconitana Italiæ. Locus cultus, aliæ notitiæ, discipulus 822

Philippus martyr cum sociis Nicomediæ. SYLLOGE. Cultus, socii, elogium, Acta 418

Pilentia, *vide Pontemus.*

Polyænus *vide supra Hermas.*

Pontemus, Pilentia, Tatiana et Marciana, Heliana et Lautia seu Lauciana martyres, Amasæ in Ponto 546

Possessor martyr incerto loco. *Ex Hieronymianis* 149

Proculus, *vide supra Florus.*

Projectitius martyr Bergomi in Italia. SYLLOGE HISTORICA. § I. Natales, diaconatus, tempus martyrii 539. § II. Epitaphium, cultus publicus, lectiones propriæ 541. § III. Mirabilis apparitio, inventio corporis, variæ ejusdem translationes; brevis quædam nonnullorum Sanctorum Bergomensium notitia; observationes de

Vitis ac propriis lectionibus S. Projectitii 543

Prosalamus martyr incerto loco. *Ex Hieronymianis* 149

Prospolinus martyr incerto loco, *Ex Hieronymianis.* 149

Q

Quadratus, *vide supra Paulus.*

R

Radegundis regina, postmodum monialis, Pictavii in Gallia. COMMENTARIUS PRÆVIUS § I. Antiquus Sanctæ cultus, scriptores Actorum, et diversa eorum apographa 46. § II. Sanctæ patria, regium stemma, occasio captivitatis, migratio in Galliam, et conjugium cum Clotario rege 49. § III. Difficultates quædam circa divortium Sanctæ cum rege Clotario, et diaconalem ejus consecrationem 51. § IV. Discessus Sanctæ in Aquitaniam, liberalitas erga loca sacra, constructio monasteriorum, et variæ virtutes, quas in Pictaviensi monialium cœnobio exercuit 54. § V. Studium Sanctæ, ut monasterium suum Pictaviensè exacta disciplinæ observantia muniret, illudque sacris reliquiis ornaret 57. § VI. Sollicitudo Sanctæ, ut idem monialium cœnobium sub certa regula ac tutela præsulum regumque conservaret 60. § VII. Annus mortis, honorifica Sanctæ sepultura, sacræ reliquiæ, miracula, et quædam Pictaviensium de illa traditiones examinantur 64. ACTA SIVE LIBER PRIMUS VITÆ auctore S. Venantio Honorio Clementiano Fortunato episcopo Pictaviensi et Sanctæ synchrono. *Ex Ms. codice apud cistercienses Vallis-Lucentis servato, cujus apographum cum variis Mss., et cum editione Mabilloniana contulimus* 67. CAP. I. Sanctæ patria, regium stemma, adventus in Galliam, educatio, pietas, et nuptiæ cum rege Clotario 68. CAP. II. Divortium Sanctæ cum marito, professio monastica, misericordia ejus erga pauperes et ægros miraculis confirmata 70. CAP. III. Rigidum Sanctæ jejunium, vilissima cœnobii ministeria, et severa corporis sui castigatio 72. CAP. IV. Diversa miracula, quæ Sancta tempore vitæ monasticæ, et in die mortis suæ patravit 73. ACTA ALTERA SIVE LIBER SECUNDUS VITÆ, auctore Baudonivia moniali cœva, et familiari Sanctæ discipula. *Ex eodem Ms. codice, apud cistercienses Vallis-Lucentis servato, cujus apographum etiam cum variis Mss., et cum editione Mabilloniana collatum est* 74. CAP. I. Ortus Sanctæ, conjugium cum rege, zelus fidei, divortium, professio vitæ monasticæ et constantia in proposito. CAP. II. Præcipuæ illius virtutes in vita monastica 77. CAP. III. Reverentia ipsius erga sacras sanctorum exuvias et reliquias sanctæ Crucis 79. CAP. IV. Auxilium naufragantibus præstitum, aliaque miracula, mira Sanctæ visio, et pius obitus 81. CAP. V. Honorifica Sanctæ sepultura, et quædam miracula post obitum ejus patrata 82. ALIA VITA CLARIOR STILO EX DUOBUS PRÆCEDENTIBUS ACTIS COLLECTA. Auctore venerabili Hildeberto præsule Cenomanensi ac postea archiepiscopo Turonensi. *Ex editione D. Antonii Beaugendre, monachi Benedictini, qui Parisiis Opera Hildeberti*

INDEX SANCTORUM

berti et Marbodi anno 1708 imprimi curavit, columna 885 et sequentibus 83. CAP. I. Sanctæ patria, regium genus, captivitas, educatio in Gallia, et pia opera, quæ usque ad nubilem ætatem exercuit 84. CAP. II. Nuptiæ cum rege Clotario et pia vita, quam tempore conjugii in aula duxit 85. CAP. III. Monastica Sanctæ professio, liberalitas erga ecclesias, fundatio parthenonis Pictaviensis, ex quo rex eam ad conjugium retrahere frustratur 87. CAP. IV. Austera Sanctæ abstinencia, dira corporis afflictatio, aliæque virtutes monasticæ, quibus tunc potissimum Pictavii fulsit 88. CAP. V. Diversa miracula, quæ Deus per intercessionem hujus Sanctæ patravit 90
Radegundis vel Radegunda, aliis Radiana virgo, in Castro Wellenburgico Sueviæ prope Augustam Vindelicorum. SYLLOGE HISTORICA. Publicus Sanctæ cultus, quædam gesta, et gloria posthuma 93
Rainaldus vel Raynaldus archiepiscopus Ravennas, Ravennæ in Italia. COMMENT. PRÆV. § I. Veneratio Beati ab immemorabili tempore, miracula, reliquiæ, quoddam elogium, et præcipuus Actorum ejus scriptor 688. § II. Chronologicus Actorum ordo, et quædam eorumdem analecta 690. ACTA ET MIRACULA, quæ Nicolaus de Arimino Minorita anno Christi MCDXIII collegit. Ex apographo Henschenii nostri, qui illud Ravennæ ex Mss. documentis istius ecclesiæ descripsit, et quod cum editione Ughellana collatum est. CAP. I. Beati patria, pia adolescentia, et vita inter Clericos sancte acta 692. CAP. II. Electio ejus in archiepiscopum Ravennatem, variæ ipsius in hoc munere virtutes, miraculum et felix obitus 694. CAP. III. Diversa miracula, quæ post mortem patrocini Beati contigerunt 695
Relindis reclusa. Vide superius Benedicta et Cæcilia.
Rochus confessor, apud Montem Pessulanum in Gallia. COMMENT. PRÆV. § I. Natales, nomen; fabula Sancto afficta: an tertium Ordinem S. Francisci fuerit amplexus 330. § II. Memoria in sacris Fastis; initia publici cultus seculo XIV; an a concilio Constantiensi is ipsi decretus ob depulsam pestem seculo XV; corpus tum pro sancto habitum et Arelatem translatum 382. § III. Publica veneratio ex reliquiis sacris in Hispania, Gallia, Taurini; item in Italia, Germania ac Belgio; patrocini tempore pestis 384. § IV. Præsentissimum Sancti in morbo contagioso patrocini aliunde confirmatum; erectæ in ejus honorem confraternitates; gloria ipsius a poetis celebrata 387. § V. Officia divina, Missæ singularis observatio festi, ecclesiæ in Ordine Seraphico dicatæ etc. 389. § VI. Corpus Sancti Venetias translatum; difficultates, quæ translationi huic incommodant; magnificentissimum ibidem templum; confraternitas etc. 391. § VII. Varia Vitæ exemplaria recensita 394. § VIII. Ms. Belfortianum singulare in reditu Sancti atque adeo in loco mortis; nostrum de Actis S. Rochi judicium; annus ac dies obitus; Vitæ quænam, et cur præ aliis a nobis dentur 396. VITA, auctore Francisco Diedo, civitatis Brixiensis præfecto, ex bibliotheca S. Galli cum duabus editionibus collata. PRÆFATIO AUCTORIS 399. CAP. I. Sancti ortus, educatio, contemptus mundi; mors parentum; bona in

pauperes distributa 400. CAP. II. Peregrinatio Italica; sanationes pestiferorum; iter Romanum; Cardinalis mire a lue liberatus; colloquium cum Pontifice, Acta Placentiæ in morbo contagioso; Sanctus ipse eodem correptus, ac divinitus adjutus 401. CAP. III. Divinitus cibatur, innotescit ejus sanctitas; Gothardi patientiam exercet, et ad vitam solitariam eum inducit; ab angelo sanatur; curat bruta; vox ad eum cœlestis 404. CAP. IV. Patientia per annos quinque in carcere probata; defensa ejus innocentia, apparitio angeli; impetratum patrocini contra pestem, mors; agnitio; miracula, templa 406. ACTA BREVIORA; auctore anonymo, ex Ms. Belfortii, qui illud acquisivit e cœnobio Bethlehemitarum prope Lovanium, et contulit cum duobus aliis Mss. Patrum Cælestinorum Parisiensium et Ambianensium. CAP. I. Mira Sancti nativitas, ejusque post patris ac matris obitum peregrinatio in Italiam salutifera 407. CAP. II. Gesta Placentiæ, reditus in patriam, obitus ibidem, et mirabilis agnitio 409. GLORIA POSTHUMA apud Antverpienses. § I. Reliquiæ, piæ foundationes, sodalitiū, privilegium 410. § II. Confraternitas canonice erecta; ab Alexandro Papa VII confirmata ejus statuta; gratiæ spirituales eidem concessæ 412. § III. Confraternitatis præfectus ac patronus; præterita ac moderna solennitas festo sancti Rochi; personæ eidem sodalitiū inscriptæ 414
Rogatus monachus martyr. Vide supra Liberatus abbas etc.
Romulus martyr. Vide Filion etc.
Rufinus confessor apud Mantuam in Italia. Notitia de cultu 730
Rufinus martyr. Vide Filion etc.
Rusticus subdiaconus martyr. Vide supra Liberatus abbas etc.

S

Satyrus episcopus martyr cum sociis, Aretii in Tuscia Italiæ 731
Sebaldus eremita Norimbergæ in Germania. COMMENT. PRÆV. § I. Antiquus hujus Sancti cultus ex variis monumentis probatus, et ab ipso Pontifice Romano confirmatus 762. § II. Manuscriptum Actorum exemplar et metricum eorumdem compendium, quæ ab heterodoxorum calumniis vindicantur 764. § III. Examen Actorum, pretiosus Sancti tumulus jam destructus, præsens reliquiarum ejus status, et salutaris monitio ad Norimbergenses 766. ACTA auctore anonymo incertæ ætatis. Ex Ms. Carthusiæ Gemnicensis in Austria, cujus apographum Joannes Gamans noster anno 1638 ad nos misit. CAP. I. Mira Sancti nativitas, pia educatio, nuptiæ solutæ, vita eremitica, prædicatio Evangelii in Longobardia cum variis miraculis 769. CAP. II. Prædicatio et miracula ejus in Germania, obitus et locus sepulturæ mirabiliter assignatus 771. CAP. III. Miracula, quæ post obitum ipsius contigerunt 773
Septimus monachus martyr. Vide supra Liberatus abbas etc.
Serapion. Vide supra Hermas.
Serena Romæ. SYLLOGE HISTORICO-CRITICA. Antiqua hujus Sanctæ memoria in Martyrologiis, et diversæ de conditione gestisque ejus opiniones 263
Servus

Servus subdiaconus martyr. *Vide supra* Liberatus abbas etc.

Simplicianus episcopus confessor Mediolani in Insubria. COMMENT. PRÆV. Cultus, patria, ætas, conditio ante episcopatum 280. VITA *ex Bonino Mombrizio* tomo. 2. CAP. I. De Sancti præclaro in studiis et virtutibus progressu, præsertim Romæ, ubi celebrem Victorinum rhetorem, urbe stupente, ad fidem adducit 282. CAP. II. Victorino probe instituto et baptizato, multis præconiis clarus Mediolanum revertitur, ubi S. Augustinum convertit, et mortuo S. Ambrosio succedit 283. VITA ALTERA. Ex Josepho Ripamontio historiæ ecclesiæ Mediolanensis libro sexto 284

Strategius et Eutychianus martyres. Memoria in Fastis Græcis 730

Strato martyr cum sociis Nicomediæ. SYLLOGE. Cultus, socii, elogium, Acta 418

Stratonicus, *vide supra* Paulus.

Sylvius martyr, *vide* Filion etc.

T

Tatiana, *vide* Pontemus.

Tharsicius acolythus Martyr Romæ. *Ex Actis S. Stephani Papæ 2 Augusti* 201

Thecla, *vide* Timotheus etc.

Theodolus episcopus confessor, Seduni in Gallia. *Brevis notitia ex Martyrologiis, et Gallia Christiana* 302

Theodolus martyr, *vide* Filion etc.

Theodorus seu Theodolus episcopus Octodorensis vel Sedunensis, in Vallesia apud Helvetos. COMMENT. PRÆV. § I. Antiquus Sancti cultus, scriptor Actorum, et varia horum exemplaria 273. § II. Intricata difficultas circa personam et ætatem episcopi Octodorensis vel Sedunensis, qui hoc die colitur 275. ACTA, auctore quodam Ruodperto vel Roberto monacho peregrino. *Ex Legendario S. Anatolii Salinensis in Burgundia, quod cum aliis Mss. codicibus collatum est* 278

Thyrsus et socii martyres in Perside. *Ex Hieronymianis* 289

Timotheus, Thecla et Agapius martyres in Palæstina. COMMENT. PRÆV. Cultus e Fastis Græcis ac Martyrologio Romano; palæstra ac tempus martyrii, ædes sacra S. Timothei 727. MARTYRIUM, *ex Eusebio de Martyribus Palæstinæ cap. 3 et 6 pag. 321 et 326 editionis Valesianæ* 728

Timotheus martyr, *vide* Filion etc.

Titulus martyr in Syria. *Ex Hieronymianis* 149

Titus diaconus martyr Romæ. *Ex Martyrologio Romano* 291

U

Ursacius vel Arsacius confessor Nicomediæ in Bithynia. COMMENT. PRÆV. Cultus, locus ac tempus mortis, vitæ institutum, ACTA 270. COMPENDIUM ACTORUM. *Ex Sozomeno ecclesiasticæ historiæ lib. 4 cap. 16, pag. 559 editionis Valesianæ* 272

Ursicinus vel Ursicius miles ac martyr in Illyrico. COMMENT. PRÆV. Cultus, elogium, Acta 156. ACTA auctore anonymo. *E codice Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, interprete J. P. CAP. I. Patria, vita militaris, insidiæ contra Sanctum, examen, varia tormenta 158. CAP. II. Alia contra Sancti constantiam molimina, martyrium, sepultura* 161

V

Vannes martyr in Persia. COMMENT. PRÆV. Cultus, dies mortis, annus martyrii e Persica persecutione fixus 285. ACTA, auctore anonymo, *e Ms. membraneo Capituli ecclesiæ metropolitanae Parisiensis, collato cum alio, e codice Moissiacensi* 287

W

Wigbertus presbyter confessor in Germania. COMMENT. PRÆV. Synonymi plures, hujus patria, cultus et gesta. VITA auctore Servato Lupo, abbate Ferrariensi. *Ex editione Stephani Baluzii* 132. CAP. I. Ob virtutum famam a sancto Bonifacio in Germaniam accersitus, binis cœnobiis præficitur, sed privatus obit 134. CAP. II. Multiplicia ad tumultum signa, corpus effoditur, et transfertur ob metum Saxonum, qui cælesti visione fugantur 135. CAP. III. Nova prodigia, corpus perducitur Hertsfeldiam, ibique varie ornatur, variæ sanationes 136

Z

Zelatus martyr, *vide* Filion etc.

Zuentiboldus rex confessor Sustereni in agro Juliacensi. SYLLOGE DE CULTU 138

INDEX

CHRONOLOGICUS

ANTE CHRISTUM NATUM.

Michæas senior Propheta *pag.* 148

SÆCULO II.

Anno 192 Martyrio coronatur S. Julius senator 700

SÆCULO III.

250 *circiter* S. Myro presbyter Cysici in Mysia minore pro Christo passus est 420
Item S. Magnus episc. in Italia 717
258 SS. Hippolytus, Concordia, alique martyrium subeunt 8
274 S. Mamas vel Mammes Cæsareæ in Cappadocia martyrium consummat 425
Eod. an. nascitur S. Constantinus M. Imp. 556
Sub Aureliano patitur S. Agapitus M. Præneste in Italia 527

SÆCULO IV.

Circa initium hujus seculi vel finem præcedentis martyrio coronati sunt
Sub Maximiano S. Eusebius in Palæstina 150
Sub Diocletiano S. Cassianus episc. Tuderti in Umbria 26
S. Felix episc. Valle Gardumi in Tyroli 164
S. Ambrosius centurio 290
S. Diomedes medicus 268
Sub Maximiano S. Andreas tribunus et socii 723
Sub Maximino S. Ursacius vel Ursicius miles 143
304 S. Timotheus apud Gazam in Palæstina 728
Eodem an. et loco SS. Agapius et Thecla ad bestias damnati 728
306 Idem S. Agapius Cæsareæ martyrium consummat a bestiis dilaniatus 729
320 Nascitur S. Simplicianus episc. Mediolanensis 281
325 S. Helena a Constantino filio creatur Imperatrix 575
anno eodem Hierosolymam proficiscitur 562
328 *aut aliquanto serius* moritur 573
350 *circiter* S. Satyrus episc. Aretii in Tuscia mortalem vitam exiit 731
354 *elapso*, natus est S. Alypius episc. Tagastensis 203
358 S. Arsacius episc. Nicomediensis in Bithynia migrat ad Superos 270
384 S. Alypius cum S. Augustino Mediolanum proficiscitur 204
386 Uterque convertitur 205
387 Ambo baptizantur 206
389 *circiter* S. Marcellus episc. Apameensis in Syria martyrium subiit 154
393 S. Alypius inuit S. Hieronymum 207
394 Idem creatur episcopus 207
400 Moritur S. Simplicianus 281

SÆCULO V.

407 *circiter* Prudentius Clemens S. Cassiani M. tumulum Romæ suppliciter veneratur 4
423 S. Vammes in Persia martyrio defungitur 287
426 S. Titus diaconus palmam eandem consequitur Romæ 291
444 S. Nestorianus episc. præest Neapolitanis 294
446 Obit S. Firminus episc. Metensis 655
483 SS. Liberatus abbas, Bonifacius diaconus, Servus et Rusticus subdiaconi, Rogatus et Septimus monachi, et Maximus puer Carthagine in Africa pro fide mortem oppetunt 454
484 Nascitur S. Armagilus conf. in Britannia Armorica Galliæ 298

SÆCULO VI.

Sub initium seculi vi floruit S. Marianus conf. in Biturigibus Galliæ 735
520 Ad Superos transit S. Joannes patriarcha Constantinopolitanus 655
528 S. Callistus episc. Tudertensis in Umbria martyrii palma donatur 168
529 *circiter* S. Radegundis captiva in Galliam ducitur a Clotario rege 50
532 S. Eleutherius Droctoaldo succedit in cathedra Autissiodorensi in Gallia 300
533 Idem Sanctus subscribit concilio Aurelianensi II 300
533 *circiter* vivere desiit S. Donatus presbyter eremita in Provincia 736
538 S. Radegundis nubuit Clotario regi 50
Anno eodem S. Eleutherius subscribit concilio Aurelianensi III 300
541 Concilio Aurelianensi IV 300
549 Concilio Aurelianensi V 300
Circa medium hujus seculi S. Aregius vel Aridius Decesiæ in territorio Nivernensi sedit episcopus 297
552 Vitæ finem imponit S. Armagilus conf. 298
561 S. Eleutherii obitus 300
567 Concilium Turonense II scribit ad S. Radegundem 59
570 S. Radegundis suum cœnobium munit regula S. Cæsarii 60
580 S. Elaphius episc. Catalauni in Campania Galliæ e vita migrat 747
Eodem anno circiter nascitur S. Maximus abbas 112
587 Moriuntur S. Junianus abbas, fundator monasterii Mariacensis et S. Radegundis 587

SÆCULO VII.

Seculo vii in aula Heraclii Imperatoris floruit S. Maximus 97
618 Nascitur S. Anastasius discipulus S. Maximi 112
622 E vivis excedit S. Guenninus episc. Venetensis in Gallia 663
639 *circiter* S. Maximus creatur abbas in monasterio

AD TOMUM III AUGUSTI.

nasterio Chrysopolitano	99
<i>Eodem anno vel proxime sequenti</i> obit S. Bertul-	
fus abbas Bobii in Liguria Italiae	750
640 <i>circiter</i> S. Maximus in Africam proficiscitur,	
fidei orthodoxæ propagandæ studio	101
645 Famosa S. Maximi cum Pyrrho monothelita di-	
sputatio	102
646 <i>circiter</i> S. Magnus Avenionensem cathedram	
occupavit	756
649 Interest S. Maximus synodo Lateranensi	
	102
653 Constans Herachi nepos orthodoxos persequitur	
	103
660 S. Magnus vitæ terminum absolvit.	756
662 Obitus S. Maximi et Anastasii ejus discipuli	
	112
666 Mors S. Anastasii apocrisiarii	113
668 Constans imp. in balneo interemptus	131
683 In cœlum abit S. Georgius patriarcha Constan-	
tinopolitanus	656
<i>An seculo septimo</i> vixerit S. Sebaldus eremita No-	
rimbergæ in Germania	166
Floruit <i>illo seculo</i> S. Calminius dux Aquitaniæ	
	758

SEculo VIII.

747 Vivere desiit S. Wigbertus presbyter in Germa-	
nia	135
755 S. Bonifacius Doccomii in Frisia martyrio coro-	
natus	134
757 In concilio Compendiensi permittitur disso-	
lutio matrimonii transeuntibus ad religionem	53
767 <i>vel proxime sequenti</i> transit ad cœlum S. Ama-	
tor primus abbas Amorbacensis in Franconia	469

SEculo IX.

806 Obitus S. Theodoli episc. Sedunensis in Gallia	
	302
830 Translatio corporis S. Juniani	35
842 Translatio reliquiarum S. Helenæ in cœnobium	
Altumvillarense	601
856 Martyrio in Hollandia coronatur S. Jeron pre-	
sbyter	476
875 Obiit S. Altfrius episc. Hildesiensis in Saxonia	
inferiore	213
890 S. Zuentiboldus creatur rex Lotharingiæ	138
900 Idem cum vita regnum amittit	139
Floruit <i>hoc seculo</i> S. Athanasia vidua ac hegumena	
	169
Item S. Inanus seu Evanus confes. in Scotia	663

SEculo X.

903 Obiit S. Elias junior monachus in Calabria	
	486
955 Translatio corporis S. Jeronis	478
983 Mortuus est S. Ludolfus abbas Corbeiensis	
	141
988 Translatum est corpus S. Juniani ad monaste-	
rium Karrofense, in quo synodus episcoporum	
celebrabatur	37

SEculo XI.

1009 Notatur obitus S. Arduini conf.	219
1027 <i>elapso</i> , nascitur S. Arnulfus episcopus Sues-	
sionensis	233
1031 Obitus Roberti Regis Galliæ	11

Augusti Tomus III.

1046 E vita migrat S. Drutamarus abbas Corbeien-	
sis	141
1067 Transit ad Superos B. Nicolaus eremita	513
1081 S. Arnulfus consecratus est episcopus	245
1087 Idem Sanctus obiit	253
1100 Translatio SS. Ludolfi et Druthmari	139
<i>Seculo undecimo</i> floruit S. Joannes episcopus civi-	
tatis Montis Marani	510
Item SS. Benedicta et Cæcilia abbatisæ Sustereni	
in agro Juliacensi, et filiæ S. Zuentiboldi regis	509
Eisdem adde Relindem reclusam, ipsarum sororem	
	ibid.

SEculo XII.

1120 Elevatio ossium S. Arnulfi in synodo Bellova-	
censi decernitur	257
1121 Elevatio peragitur	223
<i>Anno eodem</i> ejusdem translatio	258

SEculo XIII.

1204 Inventio capitis S. Mamantis, et translatio ad	
Lingonenses	444
1217 Corpus S. Cassiani M. Imolæ ad ecclesiam ca-	
thedralem translatum est	17
1218 S. Hyacinthus, Ordinis Prædicatorum, Romam	
venit	312
1227 Ex S. Elizabetha Thuringica nascitur B. Ger-	
trudis, abbatisa Aldenbergensis in Germania	143
1231 Obitus S. Elisabethæ Thuringicæ	143
1243 Obitus S. Laurentii eremitæ	307
1244 B. Albertus fit episcopus Placentinus	177
1246 S. Raynaldus Vicentinus episcopus creatur	
	690
1248 B. Gertrudis fit abbatisa	143
1257 S. Hyacinthus obdormivit in Domino	319
1271 Corpus S. Cassiani M. honorificentius colloca-	
tum	17
1274 Depositio B. Alberti episc. Placentini	178
1294 S. Ludovicus episc. Tolosanus ad cathedram	
Lugdunensem nominatus est	780
<i>Anno eodem</i> tonsuram et Ordines minores suscepit	
	781
1296 Renuntiavit juri hereditario ad regnum, et so-	
lemnem emisit professionem in Ordine Seraphico	784
<i>Anno eodem</i> consecratus est episcopus Tolosanus	
	782
1297 Promotus est ad infulas Appamienses	783
<i>Anno eodem</i> transiit ad Superos	787
<i>Anno eodem</i> Obiit B. Gertrudis	143
<i>Circa finem hujus seculi</i> mortua quoque est in	
Suevia B. Radegundis, vel Radigunda seu Radia-	
na	93

SEculo XIV.

1308 Obitus B. Claræ de Cruce	672
1367 Moritur B. Petrus Gualdensis eremita, tertii	
Ordinis S. Francisci	823
1300 Elevatio corporis S. Mariani	734

SEculo XV.

1423 Translatio S. Ludovici episc. Tolosani	799
1450 Translatio B. Petri Gualdensis	823
1457 Corpus S. Arnulfi honorificentius conditum	
	223
1480 Martyres Hydruntini coronati sunt	184
4 1481 Eorundem	

INDEX CHRONOLOGICUS

1481 Eorundem translatio	180	
1492 Translatio S. Radegundæ seu Radianæ	95	SECCULO XVII.
		1613 Ossa S. Arnulfi honorificentius collocata sunt
		224
		1660 Corpus B. Claræ de Cruce repertum est inte-
		grum
		675
		1662 Inventio corporum SS. Ludolfi et Druthmari
		139
		Hoc seculo inventum est incorruptum corpus B.
		Rainaldi
		689
		SECCULO XVIII.
		1704 Corpus S. Cassiani M. iterum honorificentius
		conditum
		18

NOTITIA

FIGURARUM

ornantium hunc tomum.

P	præfigitur solitum Operis frontispicium.	
	Una pars nummi S. Radianam exhibens	pag. 94
	Imago S. Felicis episcopi et martyris	163
	Pars tumuli B. Alberti Pandoni	179
	Passionis Dominicæ instrumenta in corde S. Clara efformata	673
	Effigies ejusdem S. Claræ	675
	Specimen alicujus veteris inscriptionis	710
	Effigies S. Ludovici Tolosani	789

ACTA SANCTORUM

AUGUSTI

TOMUS TERTIUS

DECIMA TERTIA DIES

SANCTI QUI IDIBUS AUGUSTI COLUNTUR.

<p>S Hippolytus M. } S. S. Concordia M. } Romæ ac xix alii MM. }</p> <p>B S. Cassianus M. Imolensis. S. Cassianus ep. M. Tudertinus. S. Centolla MM. Burgis in Hispa- S. Helena } nia. S. Junianus abbas in Pictav. Gal- liæ provincia. S. Radegundis regina, dein monialis Pictavii. S. Radegundis vel Radiana virgo in Suevia. S. Laudulfus ep. conf. Ebroicis in</p>	<p>Gallia</p> <p>S. Maximus abbas conf. } S. Anastasius monachus } CPoli. conf. } S. Anastasius alter item } monachus conf. } S. Wigbertus Presb. conf. in Ger- mania. S. Zuenteboldus rex conf. Sustereni in agro Juliacensi. S. Ludolfus } abbat. Corbeien. in B. Druthmarus } Westfalia. B. Gertrudis fil. S. Elisabeth abb. Aldenbergensis in Germania.</p>
--	---

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI

C Sanctum Hippolytum martyrem in Africa hoc die Romano synonymo subjunxit Canisius aut potius Walasser in suo Martyrologio Germanico: verum is non ad hunc diem spectat, sed ad eum quo de ipso jam olim actum est
xxiii Februarii.

S. Macarium ep. Hierosol. hoc die male intrusit Florarium SS. Ms. Vide de ipso x Martii.

S. Eberardus ex celebri Comite monachus Ordinis S. Benedicti in Suevia, nescio cur hoc die a solo Menardo consignetur in suo Ordinis Martyrologio. Ab aliis melius refertur eo die quo Acta ejus pridem illustrata sunt
vii Maii.

S. Guibertus fundator Gemblacensis inter varias confusiones hujus diei in Florario nostro Sanctorum Ms. etiam locum habet. Sed de eo pridem actum est
xxiii Maii.

SS. MM. Sisinnii, Martirii et Alexandri translatio signatur apud Grevenum; de ipsius actum
xxi x Maii.

SS. Sergius et Stephanus MM. alicubi apud Græcos notantur hac die; sed eos dedimus cum Menæis magnis excusis
xii Aug.

Sancti martyres Pamphilus et Capito notantur hoc die in nostro Ms. Supplemento ad Manæa excusa Sirmondo-Chiffletiano, nec non in nostris apographis Ambrosianis. De iis actum die

xii Augusti.

Bernardum aliquem monachum, in Claravalle hoc die defunctum, multis laudibus efferunt F
Henriquez et Chalemotus, ambo Beati titulo eum ornantes, quem aliunde probatum cupio, priusquam ei in hoc Opere locum ausim tribuere.

Addit Henriquez sequentia quæ describo: In Hispania, obdormitio piæ memoriæ Martini de Logrono, primi Prioris monasterii Montis Sion, admirandæ sanctitatis et puritatis viri.

Latinus Malabranca Ursinus S. R. E. Cardinalis hoc die miris laudibus extollitur et Beati titulo ornatur a Marchesio in sacro Diario Dominicano. De ejus cultu altum huc usque silentium.

Jordanus a S. Stephano ut illustris in Japonia martyr memoratur in Anno sancto Ordinis Belgico et in Viridario Germanico.

S. Columbus Lirinensis seorsim hoc die refertur a Bucelino in Menologio Benedictino. De ipso dicta sunt quæ sciuntur omnia in hesternis Actis S. Porcarii etc.

Henricus Clauss. abbas Wiblingensis ut vir venerabilis hoc die refertur ab eodem Bucelino.

V. Thomæ Kempensis, auctoris, ut fertur, auri libelli de Imitatione Christi, corporis inventio, et translatio Swollam facta 111 Augusti anno

A anno 1672 stylo veteri, atque adeo die XIII Stylo novo, locum hic habere meretur propter miranda varia ab oculato teste R. D. Arnolde Waeyer Belgice scripta et huc missa, quæ Papebrochius Latine versa pridem retulit in *Propylæo Maii inter Paralipomena* pag. 108, usui futura si vir tam præclaræ memoriæ sacris Fastis ab Ecclesia aliquando inseratur.

Anna de Meleun filia Guilielmi principis d'Epinoi inter Venerabiles refertur a Castellano, ut quæ multis ad S. Waldetrudis Montibus Hannoniæ eximiis virtutum exemplis clara, fundatrici deinde fuerit Hospitaliarum Belgiaci in Andegavis, ubi sancto fine quieverit.

Wigbertum seu Wigberechtum S. Egberti socium hoc die Sanctum et in Fostelandia martyrem ex Pseudomarcellino prædicant Molanus ac Miræus, atque ex his Wilson, Ferrarius, Menardus et Ghinius. Melius apud Bedam lib. 5 cap. 10 dicitur biennio Frisiis prædicasse, et ad priorem suam tranquillitatem in patriam rediisse: eadem traduntur in *Vitis S. Suiberti* tom. 1 Martii pag. 72, et S. Egberti tom. III Aprilis pag. 314, Notavit autem Papebrochius, nusquam reperiri quod ut Sanctus cultus fuerit: certe apud Dempsterum aut Camerarium notus non est. Vide tomo I Martii, ubi de S. Suiberto pag. 72.

B Potentianus episcopus ita efformatur apud Grevenum in auctariis Usuardi, ubi pridem notavimus, intelligendum haud dubie Pontianum, cujus nominis plures alii sancti sunt. Crediderim hic eum intelligi qui in codicibus Hieronymianis hoc die signatus est.

Irenes imperatricis memoria in *Prætermisiss* ad diem VII hujus mensis ad hunc diem remissa; ad quem etiam dilata est Irenes (Ἰρένη) junioris in Sanctis Apostolis, de qua in *Prætermisiss* die IX Augusti, commemoratio, hic paullo fusiùs examinandæ sunt. Supplementum nostrum ad Menæa typis edita Sirmondo-Chiffletianum hoc die notat ista, quæ e Græco ita Latine reddimus: Eodem die, celebris ac beatissimæ imperatricis ac fundatricis venerandi monasterii Omnipotentis Salvatoris Christi Irenes memoria, quæ propter sanctum atque angelicum habitum Xene (sive Hospita) monacha cognominata est. Subditur ibidem longum ejusdem elogium. Annuntiationi autem prædictæ consentiunt Menæa excusa ac Menologium Sirletianum, in quo tamen pro Xene monacha ponitur Irene monacha. In citato mox Supplemento ad diem VII Augusti hæc signantur, quæ Latine sic interpretamur: Eodem die memoria Imperatricum nostrarum Pulcheriæ (de qua agetur die X Septembris) et Irenes, pio in honore habitarum. Peragitur autem earum solennitas in Sanctis Apostolis, celeberrimo utique templo Constantinopoli. Joannes Cinnamus lib. I Historiarum pag. 5 editionis regiæ Parisiensis anni 1670 eam sic laudat: Uxorem duxerat Joannes (Alexii Comneni imperatoris filius, et ipse) imperator Irenem, Vladislai (Hungariæ regis) filiam, modestia singulari cum primis feminam, et virtutibus decoratam. Quidquid illa ex conjugis Augusti liberalitate comparavit, sive ex imperii redditibus, non transmisit in liberos, aut in superfluos sumptus, luxumque immodicum expendit: sed observata semper eadem vivendi ratione famulis suis indigentioribus erogavit. Monasterium CP. exstruxit, dicavitque Omnipotenti, opus stru-

C

cognominata est. Subditur ibidem longum ejusdem elogium. Annuntiationi autem prædictæ consentiunt Menæa excusa ac Menologium Sirletianum, in quo tamen pro Xene monacha ponitur Irene monacha. In citato mox Supplemento ad diem VII Augusti hæc signantur, quæ Latine sic interpretamur: Eodem die memoria Imperatricum nostrarum Pulcheriæ (de qua agetur die X Septembris) et Irenes, pio in honore habitarum. Peragitur autem earum solennitas in Sanctis Apostolis, celeberrimo utique templo Constantinopoli. Joannes Cinnamus lib. I Historiarum pag. 5 editionis regiæ Parisiensis anni 1670 eam sic laudat: Uxorem duxerat Joannes (Alexii Comneni imperatoris filius, et ipse) imperator Irenem, Vladislai (Hungariæ regis) filiam, modestia singulari cum primis feminam, et virtutibus decoratam. Quidquid illa ex conjugis Augusti liberalitate comparavit, sive ex imperii redditibus, non transmisit in liberos, aut in superfluos sumptus, luxumque immodicum expendit: sed observata semper eadem vivendi ratione famulis suis indigentioribus erogavit. Monasterium CP. exstruxit, dicavitque Omnipotenti, opus stru-

cturæ elegantia et amplitudine nulli secundum. D Hæc Cinnamus. Cangius in notis ad Cinnami Historiam observat pag. 430 ■ Joanne exstructum monasterium Pantocratoris seu Dei Omnipotentis, nec non monasterium virorum fuisse. De S. Ladislao actum est apud nos tom. V Junii die XXVII, ubi de Irene ejusdem filia in Annotatis pag. 327. Verum quia illa, quæ de Joanne Commeno retulimus in Historia chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum ante tomum I Augusti pag. 132 *, quidem probant, imperatorem et Patriarcham ab unione cum Ecclesia occidentali tunc non magnopere abhoruisse, sed ex iis tamen nondum sequitur, illos cum Romano Pontifice unitos fuisse. Quia item dictus imperator postea Latinis bellum intulit, ac ultricem Dei manum sensit; sicut videre licet in Annalibus Baronii ad annum Christi 1143, postquam nempe monitus ab Innocentio Romano Pontifice per legatum, episcopum Gabulensem, minime destitisset; immo acerbius desævisset etiam in viros sanctissimos (ut testatur Otto) eremum incolentes, factum est etc. Quia denique Græci suis Fastis E sacris aliquando hæreticos, schismaticos, aliosve numero Sanctorum indignos adscribunt, uti in eadem Historia chronol. variis locis ostenditur, de quibus videsis indicem ejusdem in voce Menæa; ideo, antequam hanc Irenen inter Sanctos Operis nostri inseramus, volumus fieri certiores de unione ejus cum Ecclesia Catholica Romana præsertim periculis ac schismaticis istis temporibus, tametsi dicere certo non possimus, quod eidem unita non fuerit. Hinc non audemus condemnare Castellannum, qui in Tabula nominum Sanctorum ad suum Martyrologium universale Irenen Constantinopolitanam Religiosam omissam notat die XIII Augusti.

Frigia Antonini annuntiatio est hoc die in codice Hieronymiano vetustissimo Epternacensi. Corbeiensis codex legit: Synnada Frigiæ natalis S. Antonii episcopi. Textus Florentinii ex codd. Lucensibus habet eandem positionem; sed legit Antiocheni episcopi. Turbata hoc die ibi ferme omnia, ut quæ lectio præferenda sit, haud facile perspicias. Hæc tantisper hoc loco describere placuit donec lucis aliquid aliunde affulgeat Joannes a Bucca conf. Tragurii in Dalmatia

Dominicus a Padua conf. In Italia

Franciscus Trivultius conf. In Oriente

Didacus a Luminibus conf. Toleti Petrus a Benevento conf. Aloncolii in Castella

Blasius a Vilalva conf. Murciae in Hispania

Margarita Tormella virg. Novariæ

Catharina de Quadia virg. Tert. Ulmeti in territ Abul.

His superaddit Hueberus Franciscam quamdam satis mirabilem Beneventi in Gallicia (voluit dicere in regno Legionensi) cum longo elogio. Item Parisiis in Francia Vincentium Mussartium cum longa etiam Vitæ serie.

Præmisit autem martyres in Hungaria ad annum 1545, quos inter præcipui Petrus de Mezanico, Georgius de Capronza, Laurentius de Berennii

Beati titulo donantur ab Arturo in Marlio Francis. a quo Hueberus abstinet.

A Berennii, Benedictus de Szerdaheli et Michaël de Pestino.

Agit demum de variis anonymis ejusdem Ordinis qui in Languedocia in odium Romanæ Catholicæ fidei ab hæreticis crudeliter sunt enecati.

Higbaldus abbas in Anglia a nobis post Mabillonium inter Prætermisssos collocatus est XXI Julii. Hoc die a Molano refertur inter auctaria Usuardina, quem secutus est Ferrarius. Grevenus eum signavit XIV Decembris, Wilsonus vero XXII Septembris. Verum et postremis hisce diebus, nisi vehementer fallor, prætermittendus erit, quemadmodum XXI Julii jam factum diximus.

Sancia Carillo mire laudatur in Vita a P. Martino Roa Hispanice scripta et Belgice versa. An de beatificatione actum fuerit, aut hodie agatur, necdum intelleximus.

Sanctinum abbatem Scotorum Viennæ inter Sanctos suos Scotos hoc die refert Camerarius. Alia auctoritate opus est ut in hoc opere collocetur.

Reinildis V. M., Grimoaldi et Gondulphi sociorum MM. sepulturam hoc die procuratam, invenies tom. IV Julii die XVI pag. 177 c.

B Joannem Berchmannum e Societate Jesu brevi elogio hoc die ornat Miræus hisce verbis : Natus est Diestemii in Brabantia primo lapide a Colle aspero, Deiparæ cultu miraculisque celebri : obiit autem Romæ an. MDCXXI, magna innocentiae et sanctitatis fama, annu agens secundum et vigesimum. Solitus est dicere : TRIA MIHI SUNT CARISSIMA, videlicet Christus crucifixus, Rosarium Deiparæ et Regula Soc. Jesu : CUM HIS LIBENTER MORIAR. Videatur Vita a P. Virgilio Cepario accuratissime scripta.

Imperatricis Eudoxiæ, quæ pia in memoria habita sit, commemoratio occurrit hac die in apographis nostris Græcis Sirmondo-Chiffletianis, addito loco in sanctis Apostolis, seu æde SS. Apostolis sacra ac post Sophianam celeberrima ac pulcherrima, teste Cangio lib. 4 Constantinopolis Christianæ cap. 5. In Latinis nostris egraphis e Mss. Menæis Græcis bibliothecæ Ambrosianæ hoc etiam die simplex Eudociæ fit mentio. Si quis cum certa de publico ejus cultu, tum distincta de persona, rebus gestis ac virtutibus testimonia subministraverit, poterunt aliquando esse usui, ut dictæ Imperatrici suis in Opere nostro detur locus.

C Hariolfum seu Herulphum Lingonensem episcopum, ut fundatorem celebri olim cænobii Elwangensis seu Elvacensis in finibus Sueviæ mihi suggessit Castellanus in Martyrologio suo universalis hoc die, acceptum, opinor ex Gallicano Saussayi, præter quem nullum prorsus invenio qui de Hariolfo aut Herulpho inter Sanctos meminerit, ne quidem in omnibus Usuardi auctariis. Neque vero Sammarthani hujusmodi honore eum prosequuntur, nec magis Mabillonio agnoscitur, neque vita ejus apud nos Ms. quam nuper edidit Pezzius tomo 4 Thesauri anecdotorum alium titulum præfert

quam, Incipit Vita Domini nostri Hariolfi episcopi Lingonicæ et fundatoris hujus loci, quæ de cetero merus dialogus est, in quo non minus agitur de Grimoldo aliquo quam de Hariolfo, certe in toto contextu nil quidquam occurrit unde aut de corporis debita elevatione aut de legitimo cultu in ipsa Elvacensi ecclesia ei umquam exhibito certiores reddamur : præterquam quod ea quæ de ipso commemorantur, implexis non paucis nodis involuta sint, quæ in Hierarchiæ suæ Augustanæ Auctario primo frustra solvere conatus est Corbinianus Khamm. Si melius me doceant Elwangenses, debitus Hariolfo locus alibi dabitur. Rem prævenire cupiens recurri ad R. P. Rectorem collegii nostri Elvacensis Antonium Ephensteiner, qui me de omnibus accurate edocuit, sic tamen ut ex eleganti narratione, colligere omnino non potuerim, verum et legitimum cultum ecclesiasticum Viro alias meritissimo exhibitum umquam fuisse, ut, donec alia accedant, non nisi hoc loco collocari hactenus possit.

S. Simplicianus episcopus Mediolanensis hoc die perperam relatus est a Bellino, Greveno, Molano et aliis, melius in Romano signatus est E
xvi Augusti.

Herneldiam et Ermelinam ut sanctas virginis conjungit hoc die Florarium nostrum Sanctorum Ms. de quibus alibi nec umbram reperi hactenus, præterquam quod Grevenus auctariis suis Usuardinis ad XIX hujus solus subjunxerit Ermelinæ virginis, alterius an ejusdem æque incertum. Herneldia ignota hic manebit. Ermelinam porro ad verum nomen Ermelendis reduci posse existimo, de cujus translatione agit Saussayus ad XXI Maii, monens natalem ejus recurrere XX Octobris, voluit indicare diem quo de ipsa procul dubio agendum erit XXIX Octob.

S. Antiochi Lugdunensis episcopi memoria agitur in vetustissimo Hieronymiano Epternacensi, qui in Corbeiensi male effertur Anoci. In Lucensibus præteritus est, multis laudatus in Indiculo Raynaudi. Colitur porro Antiochus iste in Adone, Usuardo et hodierno Romano natali die XV Octobris.

S. Genesium Lugdunensem episcopum nescio ubi hoc die signatum repererit Florarium nostrum Sanctorum Ms. A Saussayo et Castellano refertur F
1 Novembris.

SS. Pontianus episcopus, Lucianus, Cornelius, Cassianus, Calestus cum sociis eorum videntur S. Hippolyto ferme conjungi in Hieronymianis. Pontianus autem recte, ni fallor, a Florentinio accipitur pro Romano Pontifice e Sardinia, ubi martyrium passus fuerat, Romam translato, et in Callisti deposito, ut habet fragmentum apud Bucherium, cujus natalis dies recurrit XIX Novembris. Cassianus, haud dubie Imolensis, hic male Romæ collocatur : de ipso autem hoc die agitur. An ceteri aliquam cum S. Pontiano societatem habeant, videbitur dum hujus Acta illustrabuntur dicto jam die XIX Novembris.

DE SANCTIS MARTYRIBUS ROMANIS

HIPPOLYTO, CONCORDIA AC XIX ALIIS

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Cultus ex Fastis; veneratio publica; martyr synonymus a nostro distinctus.

SUB VALE-
RIANO IMP.
Celebratur
S. Hippoly-
ti nomen in
Fastis,

Percelebre ab antiquissimis temporibus est in Ecclesia Catholica S. Hippolyti nomen, tametsi pluribus in documentis non ita signetur, ut perspicuum sit, hodiernum Martyrem ac militem a S. Laurentio conversum in illis indicari. In aliis vero ita clare ac distincte hodiernus exprimitur, ut nullum dubitandi locum relinquat. Vetustissimum Calendarium Bucherianum hoc die sic memorat : Idibus Augusti, Hippolyti in Tiburtina, et Pontiani in Callisti. Martyrologium a Florentinio editum : Romæ natalis sanctorum Ypoliti martyris, Pontiani episcopi etc. Carthaginense apud Mabillonium tom. 3 Analectorum pag. 399 : Idus Ag. sancti Hippoliti. Antiquum Calendarium Romanum, quod typis vulgavit Edmundus Martene tom. 5 Thesauri novi anecdotorum col. 76 : Die XIII mensis (Augusti) natal. S. Ypoliti. Frontonianum ac Allatianum eum etiam absque titulo martyris memorant. Romanum vetus seu parvum Martyrologium sic habet : Romæ, Hippolyti martyris cum familia sua, et S. Concordiæ nutricis ejus. Ado : Romæ, S. Hippolyti martyris, sub Decio imperatore, Valeriano præfecto. Usuardus : Romæ, beati Ypoliti martyris, qui pro confessionis gloria, jubente Valeriano præside, ligatus pedes ad colla indomitum equorum, sic per cardetum et tribulos tractus emisit spiritum. Passa est etiam Concordia nutrix ejus, quæ ante ipsum plumbatis cæsa martyrizavit : et alii decem et novem, de domo ejus, qui simul decollati sunt. Hæc iisdem fere verbis retulerat Martyrologium quod sub nomine Bedæ a nobis editum est : Idibus, Romæ S. Ypoliti, qui tempore Decii, ligatus pedes ad colla indomitum equorum, sic per carduos tribulosque tractus emisit spiritum. Et Concordiæ nutricis ejus, quæ ante ipsum plumbatis cæsa martyrizatur. Et aliorum de domo ejus decem et novem, qui simul decollati sunt. Consonant Bedæ Rabanus ac Notherus. Apud hunc tamen non recte dicitur : et aliorum NOVEN de domo ejus. In Passione S. Hippolyti apud Mombrinium sunt decem et octo. Wandelberti his addo parvum elogium metricum :

Idibus Hippolytum comitem Laurentius astris
Pro Christo parili recipit certamine passum.

in Sacra-
mentariis,
ac Martyro-
logio Rom.

2 Ad commendandam S. Hippolyti in Ecclesia celebritatem conducunt etiam quæ de eo habentur in Sacramentariis Thomasi ac Menardi ; uti insuper quod annua ejus veneratio, prout indicabam supra, in Ecclesia Romana ritu non tantum publico perseveret ; sed etiam quod nonæ lectioni Officii ecclesiastici certamen ejus inserat Romanum Breviarium, Martyrologio hodierno sic eum an-

nuntiante : Romæ beati Hippolyti martyris, qui pro confessionis gloria sub Valeriano imperatore post alia tormenta ligatis pedibus ad colla indomitum equorum, per carduetum et tribulos crudeliter tractus, toto corpore lacerato emisit spiritum. Passi sunt etiam eodem die beata Concordia ejus nutrix, quæ ante ipsum plumbatis cæsa migravit ad Dominum ; et alii decem et novem de domo sua : qui extra portam Tiburtinam decollati sunt, et una cum eo in agro Verano sepulti.

3 Nec vero Græci suis Fastis S. Hippolytum exclusum voluere ; nam ad diem x Augusti cum SS. Laurentio ac Sixto nominatim eum annuntiat Anthologium. Adde Menæa magna excusa cum his versiculis :

Τὸν Ἰππόλυτον ἱπποδέσμιον βλέπω
Ἐναντίον πάσχοντα τῇ πλήσει κάθῃ.

Hippolyte, equino video te vinctum jugo,

Passum necem contrariam, quam vox sonat.

Inficetam hanc et longe quæsitam allusionem tametsi istorum versiculorum confector obtrudat, eam tamen more nobis usitato explanare conabor. Quia docuit experientia, quod Menæa, anno 1607 Venetiis impressa, quibus ulor, plurimis mendis scateant ; pro τοῦ κλῆσει posui τῇ κλῆσει, et pro ἱπποδέμιον ; quæ sunt in dicta impressione, substitui ἱπποδέσμιον ; per illudque intelligo eum, qui in equis vinctus tenetur. Hippolytus vero ex dicendis num. 13, est is, qui ab equis membratim solvitur : solvi autem ab equis, et in equis vinctum teneri, quamvis in Sancto nostro utrumque acciderit, videntur tamen oppositionem aliquam præ se ferre, si voces λυτός ac δέσμιος accipiantur secundum se, præscindendo ab historia, quæ illis subest, Atque ad hanc oppositionem suspicor respexisse poetam. Certe quidnam aliud sibi voluerit, haud satis assequor. Erit forte ex eruditissimis Græcis aliquis, cui melius quidpiam in mentem venerit. Verum de his minutiis plus satis.

4 Quod S. Hippolytus singulari apud Hispanos in veneratione habitus fuerit, conficitur e Breviario Mozarabico (de quo plura notavimus in Tractatu historico-chronologico ad tomum VI Julii præliminari, de liturgia Mozarabica cap. 8 § 1) in quo Breviario sanctus iste Martyr habet Officium proprium, ac sequentem hymnum, a variis sphalmatibus, ubi id sensum exigere judicavimus, hic emendatum, in commodum publicum, ut qui eum legit, intelligat. Adsunt, O populi festa celebria, Quæ felix revehit temporis orbita In sese rediens axe volubili : Laudem sidereo reddite principi. Hinc namque Ypolitus tempore terrea Despectans, nivea scandit ad æthera :

Publica apud Hispanos veneratio : ædes sacra in Hollandia sub nomine S. Hippolyti.

A thera : Cum solvens animam corpore vividam
Cælestem meruit sumere lauream. Dum dux bel-
ligerus esset hic agminis, Jussis cæsareis carcere
martyrem Servandum recipit, qui cruce prævia
Dat cæcis oculis perdita lumina. Cernens Ypoli-
tus signa faventia, Mox Christo domino credit,
et impia spernens dæmonici dogmatis idola, jun-
ctus Christicolis vocibus increpat. Tunc cæsar
rabido fervidus impetu Os sanctum lapide scin-
dere præcipit. Longe dissiliunt fragmina dentium :
Sed vox unigenam prædicat unicum. Ferrum per-
calidis ignibus artifex Armat, spiniferi spicula car-
dui, Corrupta penitus viscera Martyris Profun-
dunt rosei flumina sanguinis. Hinc ad cornipedum
terga ferocium Innexu religant, tractus in aspera
Vitalem subito liquit anhelitum, Dirum quo va-
luit vincere seculum. Ob hoc suppliciter rex De-
us omnium Rogantes petimus, Martyr ut incly-
tus assistat miseris fautor, et impetret Confessis
veniam corde piacula. Sit vita locuples frugibus
affluens : Rerum prosperitas congrua polleat : Bel-
lum dispereat : pax bona profluat : Virtutes vi-
geant, crimina transeant. Sit Patri ingenito glo-
ria maxima : Sit compar Genito atque Paraclito,
Unus qui retinet sceptrâ perenniter, Vivens per-
petuis tempora seculis. Amen. *Obiter hic signi-
ficare liceat, ædem sacram sub nomine S. Hippo-
lyti exstare Delphis, Hollandiæ civitate; prout
habemus ex Raissio in Hierogazophylacio Belgi-
co pag. 249.*

Propositis
variis

5 Quæret hic aliquis, quisnam ab antiquissimis
temporibus in Ecclesia Catholica hoc die cultus
fuerit S. Hippolytus, milesne a S. Laurentio ad
Christum conversus, an presbyter synonymus
Ostiensis vel Portuensis, qui cum titulo episcopi
notatur in Martyrologio Romano ad diem xxii
Augusti? Ratio quærendi est 1°. Quia Hippolytus
ille Ostiensis vel Portuensis jam inde a seculo
quarto, sub cujus finem floruit poëta Prudentius,
hoc die xiii Romæ celeberrimo cum cultu ac fre-
quentissimo cum populorum accursu honoratus
fuit. 2°. Quia eodem idem ille genere mortis, quo
Miles synonymus hodiernus, martyrium consum-
mavit. 3° Quia apud Romanos sepultus. Varia
hæc puncta perspicue docemur a laudato Pruden-
tio, e cujus hymno xi, qui Valeriano episcopo in-
scribitur, hæc delibo. Ac de die quidem hæc :

Si bene commemini, colit hunc pulcherrima
Roma

Idibus Augusti mensis, ut ipsa vocat
Prisco more diem.

De loco martyrii Prudentius ita canit :

Sistitur insano rectori, Christocolas tunc

Ostia vexanti per Tiberina viros

Non contentus humum celsæ intra mœnia Ro-
mæ

Tingere justorum cædibus assiduis

Janiculum cum jam madidum, fora, rostra,
Suburram

Cerneret eluvie sanguinis affluere.

Protulerant rabiem Tyrrheni ad littoris oram,
Quæque loca æquoreus proxima portus ha-
bet.

alterius S.
Hippolyti
martyris

6 Et nonnullis interjectis, deinde de genere mor-
tis subnectit ista :

Hæc persultanti, celsum subito ante tribunal

Offertur senior nexibus implicitus.

Stipati circum juvenes clamore fremebant,

Ipsam Christicolis esse caput populis.

Si foret extinctum propere caput, omnia vulgi
Pectora Romanis sponte sacrandâ deis.

Insolitum lethi poscunt genus, et nova pœna est

Inventa, exemplo quo trepident alii.

Ille supinata residens cervice, Quis, inquit,

Dicitur? Affirmant, dicier Hippolytum.

Ergo sit Hippolytus, quatiat turbetque jugales,

Intereatque feris dilaceratus equis

7 Idem hymnographus martyrii modum prose-
cutus, de indiciis post illud relictis hæc fatur, et
quidem tamquam testis oculatus :

Scissa minutatim labefacto corpore frusta

Carpit spinigeris stirpibus hirtus ager.

Pars summis pendet scopulis, pars sentibus hæ-
ret :

Parte rubent frondes, parte madescit humus.

Exemplar sceleris paries habet illitus, in quo

Multicolor fucus digerit omne nefas.

Picta super tumulum species liquidis viget um-
bris,

Effigians tracti membra cruenta viri.

Rorantes saxorum apices vidi, optime papa,

Purpureasque totas vepribus impositas.

8 Distractorum autem membrorum sacri corpo-
ris collectionem ibidem subdit poëta, ac dein de
tumulo apud Romanos sic loquitur :

Metando eligitur tumulo locus : Ostia linquunt,

Roma placet, sanctos quæ teneat cineres.

Haud procul extremo culta ad pomeria vallo

Mersa latebrosis crypta patet foveis etc.

De veneratione publica non ex auditu tantum aut
visu, sed ex propria experientia effundit sequen-
tia :

Mira loci pietas, et prompta precantibus ara :

Spes hominum placida prosperitate juvat.

Hic corruptelis animique et corporis æger

Oravi quoties stratus, opem merui.

Quod lætor reditu, quod te, venerande sa-
cerdos,

Complecti licitum est, scribo quod hæc ea-
dem :

Hippolito scio me debere etc.

Circa egregium loci ornatum, religionem singu-
larem, ac effusissimum populorum confluentum,
Prudentio pluribus describendo; supersedeo quem
tu lector consule. Ibidem etiam leges, Hippolytum
a schismate Novatiano ad Catholicam fidem con-
versum fuisse.

9 Habemus itaque ex dictis duos synonymos
Martyres, adeo multis ac graphicis characteribus
inter se distinctos, ut simul confundi non pos-
sint. Nunc, ut ad superiora redeamus, uter hoc
die in antiquis Fastis sacris celebrandus propo-
natur, dispiciamus. Pro cultu solenni S. Hippolyti
presbyteri apud Romanos Idibus Augusti militant
dicta Prudentii Si bene commemini etc. Et vero
quippe et bene commemorerit, secundum superio-
ra rerum adjuncta, quæ tamquam oculatus testis
adeo scite, graphice ac distincte commemorat? Sed
hoc non obest, quo minus S. Hippolytus martyr
ac miles, quem in Christo genuit S. Laurentius,
hodierna etiam die apud Romanos publica in
veneratione habitus fuerit, idque ab antiquissi-
mis temporibus : sicut jam probare conabimur.

Etenim antiquissimum Calendarium Bucheria-
num quando annuntiationi suæ, quam supra dedi-
mus, addit distincte in Tiburtina, hunc videtur de-
signare : nam juxta viam Tiburtinam jacet cœme-
terium B. Cyriacæ Verano in agro; ubi nunc in-
signis basilica S. Laurentii martyris, ut videre
licet apud Aringhum tom. 2 Romæ subterraneæ
lib. 4, cap. 16. Consule insuper Acta Sancti no-
stri, huic Commentario subjicienda num. 2. Via
autem Tiburtina longe diversissima est ab Urbe vel
a via Ostiensi, quam occasione sui Hippoliti in-
dicari

inquiritur,
uter signe-
tur.
F

AUCTORE
J. P.

dicari a Prudentio, Romam translati, suadetur his ipsius verbis :

Metando eligitur tumulto locus : Ostia linquunt,
Roma placet, sanctos quæ teneat cineres.

in antiquis
documentis: 10 *Vetus Missale Gothicum, lib. 3 Liturgiæ Gallicanæ a Mabillonio vulgatum pag. 278, num. LX tametsi nihil referat de nostri Hippolyti nutrice ac similia, ipsum tamen perspicuis characteribus exprimit in immolatione Missæ, sic loquens : Vere... Deus qui beatum Yppolitum, tyrannicis adhuc obsequiis occupatum, subito fecisti Laurentii socium. Qui spiritali ardore succensus, dum unigenitum Filium tuum, Dominum nostrum, coram potestatibus veraciter confitetur; pœnis subicitur vinculis inligatur, cardis configitur, equorum ferocitate disjungitur : et adepta palma martyrii, vita perpetua cum lucratore et magistro Laurentio coronatur. Per Christum Dominum nostrum. Consentit hymnus Mozarabum, quem antea protulimus. Apud S. Augustinum sermone de diversis 38, in mox citanda impressione 316; qui postquam tot virorum eruditorem palato non desipuerat, ac intactus tot*
B *seculis permanserat, quia tamen non sapuit gustui unius solius censoris critici, in nova editione Operum istius sancti Patris a monachis Benedictinis vulgata, tom. 5 in fine, In appendice nunc primum collocatur. Nihil in eo reprehensione dignum : nisi quod stilus, ait Vindingus, indicat, non esse Augustini. In sermone, inquam isto sic legitur : Laurentius Christianum fecit Hippolytum custodem suum. Nec tacitus præteriero Gregorium Turonensem, qui Historiæ Francorum lib. 1 cap. 28 col. 22 et 23 editionis Ruinartianæ hæc refert : Sub Decio (immo Valeriano)... Sixtus, Romanæ Ecclesiæ episcopus, et Laurentius archidiaconus, et Hippolytus, ob Domini nominis confessionem per martyrium consummati sunt.*

ac res deceditur pro
Hippolyto
nostro.

11 *Hodiernum etiam Pugilem nostrum perspicuis signis indicant auctor Romani parvi, Ado, Usuardus, et alii, quos supra allegavimus. Verum quidem est, quod Martyrologium Carthaginense apud Mabillonium, Hieronymianum apud Florentinum, Calendaria Allatianum ac Frontonianum, uti etiam Sacramentaria Thomasi ac Menardi non apponant ei notas istas characteristicas; apparet tamen mihi verosimile, quod illa etiam documenta de S. Hippolyto nostro agent, more antiquissimis, secundum dicta, auctoribus usitato; Mabillonius enimvero in notis ad dictum Martyrologium Carthaginense pag. 411, nostrum hodiernum in eo signari censuit; quia in ejusdem Martyrologii textu nomen S. Hippolyti dicit esse martyris Romani percelebris. At illa, de quo inter alios Prudentius in hymno $\chi\iota\ \pi\epsilon\rho\iota\ \sigma\tau\epsilon\phi\acute{\alpha}\nu\omega\upsilon$, quæ addit; hæc illi nobiscum haud conveniunt; sicut patebit jam mox. Ex his itaque concludimus, videri probabilius constare de vetustissimo primisque a martyrio seculis usitato, ac deinde ad posteriora secula propagato hac die S. Hippolyti martyris ac militis cultu. De alio synonymo sacerdote, vel, uti eum vocat modernum Martyrologium Romanum, episcopo, dabitur agendi locus ad diem XXII Augusti, quo eidem Martyrologio inscribitur : quamquam hodierni S. Hippolyti gratia nonnulla sequenti paragrapho observanda de eo supersint.*

D

§H. An sicut alter synonymus martyr, ita noster ab equis distractus; an tres Hippolytos in unum conflarit Prudentius; tempus ac socii martyrii; sepultura.

Sicut nomen S. Hippolyti, quatenus in antiquissimis notatur Fastis non levem nobis creavit supra difficultatem, sic novam quamdam facessit molestiam genus mortis, quo occubuisse refertur, eodem videlicet, quo synonymus Ostiensis vel Portuensis : uterque enim ab indomitis equis distractus ac raptatus dicitur. Ad Ostiensem quod attinet; recitavimus de eo antea Prudentium. De hodierno autem nostro Acta ejus apud Surium Laurentianis immixta, hæc narrant de tyranno : Porro beatum Hippolytum voluit pedibus ad colla indomitorum equorum ligatum, per carduos et tribulos raptari. Quod cum fieret, ille migravit ad Dominum. Hæc ibi paucis; quæ confirmantur ex hymno Mozarabum, veteri Missali Gothico, ac Martyrologiis, secundum præmissa § 1. Hinc moveri potest quæstio, an sicut istius nominis martyr apud Prudentium hoc supplicio mactatus refertur, ita etiam noster id vere pertulerit; an potius huic ex Actis istius attributum afflictumque sit.

Supplicium,
quo synonymus martyr
Portuensis
occubuit,

13 *Baronius Annalium ecclesiasticorum tom. 2 ad annum 261, num. 10 illum certaminis modum revera convenire S. Hippolyto nostro censet his verbis : Triduo post S. Laurentium passus est Romæ Hippolytus miles : cui hoc in illud profuit nomen, ut, quod vocaretur Hippolytus instar Hippolyti illius, qui Phædræ novercæ insidiis proditus est, equis et ipse discerpi indomitis juberetur. Laudatus auctor idem agonis genus Sancto adscribit in Notationibus ad Martyrologium Romanum hac die. Occasione autem istius loci e Baronio citati, obiter observa etymon nominis Hippolyti, quod ἀπό τοῦ ἵππου id est, ad equo dictum, καὶ τοῦ λύειν quod solvere significat : quasi dicas, Hippolytum esse illum, qui ab equis membratim solvitur, vel distrahitur. At nonnulli alii recentiores affirmant, quædam ex Actis S. Hippolyti, quæ hymno complexus est Prudentius, ad hunc nostrum derivata fuisse. Ruinartius in Admonitione ad Martyrium alterius istius synonymi, quam inseruit Actis Martyrium sinceris et selectis pag. 155 ac 156 editionis primæ, Existimamus, inquit, duplicem Hippolytum hac die XIII Augusti celebrari : unum a Prudentio memoratum; alterum vero beati Laurentii socium, cui nonnulla ex primi Actis attributa sunt. Tametsi autem nonnulla ista ibi distincte hisce verbis non determinet, censemus tamen, eum ibi tacite indicasse certaminis pœnam, de qua hic agimus, utrique martyri, uti modo vidimus, communem. Bailletus in Vitis Sanctorum hac die utriusque gesta describens, pro consueta sibi in censurandis audaci crisi Sanctorum Actis, nulla circuitione usus, supplicium illud nostro Hippolyto rotunde adjudicat, quando ex alterius Hippolyti martyrio commodatum huic id fuisse scribit.*

E

Hippolyto
etiam nostro

F

14 *Ast ut ille peracti certaminis modus, qua ad Martyrem nostrum spectat, permaneat intactus ab ista censura, proponere visum est hæc argumenta.*

asseritur.

A *gumenta*. 1°. Nomen uti et dies publici cultus Romæ fuit olim utrique communis, sicut e Prudentio diximus; quidnam igitur obstat, quo minus utrique commune acciderit agonis sacri supplicium; eique ansam dederit unius æque ac alterius nomen, ut videlicet uterque necaretur ad similitudinem antiquioris Hippolyti, Thesei filii: de quo Euripides in Phædra: id enim huic (Hippolyto nempe nostro) profuit nomen Hippolyti, illudente gentilium crudelitate, ut ex nominis similitudine, consimili mortis genere dilaniaretur; sicut occasione Hippolyti militis pronuntiatur in Notationibus ad Martyrologium Romanum hac die. 2°. Tot et tam antiqua testimonia tradunt illud tormenti genus, prout conficitur ex superioribus, clare ac distincte hoc ipsum exprimentibus: cur ergo prævaleat eis neoterici cujusdam censura, quamdiu non probatur esse hujusmodi, ut auctoritatem illorum omnino infringat? 3°. Possessio hic obtineat; maneatque quamdiu non vincitur falsitatis. 4°. Non imus inficias, quod Acta Militis nostri martyrio S. Laurentii apud Surium male coagmentato atque in non paucis indigo emendationis, uti videre licet in nostro

B *Opere ad diem x Augusti pag. 511; sed an idcirco omnia, quæ in eis continentur, falsa sunt et apocrypha? Si hoc vis; videsis quorsum censura illa evadat. Cum igitur nostræ sint partes, Sanctorum Acta defendere, quantum salva veritate licet, adversus rigidos eorum Aristarchos; maneat res præsens in illo suo statu, præsertim ubi aliunde insuper ea confirmatur, uti supra invenies; quam ne vel ipse quidem Tillemontius adeo aliqui hypercriticus arroderet tentavit tom. 4 Monumentorum ecclesiasticorum nota 4 in S. Laurentium. Verum hæc ad propositum nostrum plus quam satis. Nunc ad alia.*

15 *Suo hic operæ pretio haud caret, si observemus, an Prudentius supra indicatus tres Hippolytos martyres in unum conflavit. Affirmat hoc Baronius loco plus uno; recentiores alii negant. Laudatus Annalium ecclesiasticorum parens in Notationibus ad Martyrologium Romanum die xxx Januarii, quo ibi signatur B. Hippolytus presbyter Antiochenus, Sciendum est, inquit, eundem auctorem (Prudentium videlicet in Peristeph. hymno xi) tres Hippolytos conflasse in unum, videlicet Militem, presbyterum, et episcopum; eorumque res gestas quasi unius tantum narrasse: Hippolyti enim militis, quem S. Laurentius baptizavit, Hippolyti presbyteri Antiocheni, de quo agimus, atque Hippolyti episcopi Portuensis facta conjunxit. Hi cum nomine tantum convenient, locis, temporibus, vitæ studiis, ac denique martyrii genere distinguuntur. Miles enim passus est apud Urbem, via Tiburtina, sub Valeriano imp. die xiii Augusti, raptatus atque discerptus ab indomitis equis. Hippolytus hic, de quo agimus, presbyter fuit Antiochenus sub Fabio episcopo, qui vixit temporibus Decii, ut constat ex Euseb. Chron.; in cujus etiam Historia, quam laudatus Eminentissimus allegat, recitari observat epistolas Cornelii Rom. Pontif., et Dionysii episcopi Alexandrini ad Fabium Antiochenum in dogma Novati propensionem. Hippolytus autem episcopus Portuensis doctrina clarissimus sub Alexandro imp. mersus aquis in Portu Romano, die xxii Augusti, martyrii coronam accepit. Hanc trium istorum Martyrum confusionem indicat etiam Boronius in Notationibus ad diem xiii Augusti; in Annalibus vero ecclesiasticis ad an. 229, num. 9, et ad an. Augusti Tomus III.*

255, num. 34. *Consuli etiam potest Eminentissimi ejusdem Notatio ad xxii prædicti mensis. De hac ipsius sententia circa tres istos Athletas in unum conflatos agitur in Opere nostro ad diem xxx Januarii pag. 1027; quæ si vera sit, corruant necesse est, quæ modo disputavimus de uno eodemque supplicio duobus diversis inflicto, nec non quæ supra § 1 præmisimus de cultu una eademque hac die xiii Augusti ambobus istis communi.*

16 *Sed a præsentis placito viri doctissimi tantisper recedimus cum reverentia, iis rationibus ducti, quas proponit laudatus Ruinartius pag. 155: Communis, ait, est recentiorum opinio, Prudentium in hymno xi περί στεφάνων, ex tribus sanctis Hippolytis, uno scilicet episcopo Portuensi, altero Antiocheno presbytero, et tertio Milite Romano, unicum conflasse. Verum cum id nullo antiquorum testimonio comprobari possit, nemini ingratum fore putamus, si Prudentii, viri antiquitate, doctrina, et sinceritate clarissimi auctoritatem quibuscumque novorum scriptorum conjecturis præferamus. Non igitur alium agnoscimus Hippolytum in hoc Prudentii hymno, præter Portuensem martyrem celeberrimum, cui hæc omnia, quæ ab hoc auctore referuntur, optime competere existimamus. Verum etsi Prudentium hic ab errore vindicemus, non tamen imus inficias, alios quoque præter hunc Hippolytos fuisse, quos Ecclesia agnoscit et celebrat; nimirum Portuensem, de quo plura ibi, et hic supra. Illi subjungit Ruinartius presbyterum Antiochenum, cum duobus aliis, uti volunt, a Prudentio confusum; quem tametsi laudatus auctor fateatur in Martyrologiis Adonis, Usuardi, Notkeri et aliis, die xxx Januarii celebrari, qui Novati schismate aliquantulum deceptus, operante gratia Christi correctus ad Ecclesiæ caritatem rediit, pro qua et in qua illustre martyrium consummavit; recte tamen subnectit, hæc Prudentii auctoritatem quibuslibet his Martyrologiis præferendam non elevare. Tum deinde potuit Hippolytus Antiochenus presbyter Novati errore deceptus fuisse, sicut et Romanus. Ceterum Prudentii verba, quæ Hippolyto Antiocheno in Romano Martyrologio recentiori aptantur, in nullo Ms. aut excuso habentur ante Cardinalis Baronii recensionem. Martyrologia vero quæ Adonem præcessere, et aliquot ex iis, quæ post ejus ætatem scripta sunt, nudum Hippolyti nomen die xxx Januarii exhibent.*

17 *Deinde vero postquam citatus Actorum editor repræsentasset S. Hippolytum militem, a presbytero synonymo, cujus Martyrium ex Prudentio subjicit, diversum, ac recitasset pro eo Martyrologia, et alia documenta, sui Hippolyti lauream refert ad annum circiter 252. Quod si ita est, novus hinc iterum se prodit characterismus, ut noster Miles Hippolytus a presbytero discernatur, anno 258 martyrio coronatus: de qua re dicam illico. Quod si ita est, inquam; nam quæ tam de hac re, quam de aliis e Ruinartio protuli, maturius expendi poterunt suo tempore. Adde, quæ mox dicentur de sepultura nostri Hippolyti. Hoc interim nobis in præsentia sit satis, quod tres istos Athletas synonymos distinxerimus, eademque opportunitate proposuerimus sententiam illam, quæ eorumdem tamquam unius confusionem a Prudentio removet, quod huc usque nobis videtur esse probabilius; præsertim si cum Ruinartio consideremus singulares Prudentii dotes, a quibus auctor prædictus eum laudat pag. 156; et quas huc transcribere supersedemus, cum et ibi*

AUCTORE
J. P.

sed nobis videtur probabilius,

E

F

hoc non esse ab ipso factum.

AUCTORE
J. P.

dem legi possint, et poëta ille sacer aliunde e suis scriptis satis notus esse queat eruditus. Nunc placet nonnulla subdere pro pleniore Martyris nostri notitia. 1°. Dicamus de anno martyrii. 2°. De sociis, qui ipsi conjunguntur in Martyrologio Romano moderno. 3°. De ejus, S. Concordiæ, aliorumque sepulcro.

Tempus,
quo Hippo-
lytus noster
passus;

18 Circa primum sic statue. Quandoquidem S. Sixtus PP. II ac martyr anno vulgaris æræ 258, Valeriano imperante, sacri agonis laurea redimitus est, et hunc subsecutus in martyrio post triduum S. Laurentius eodem anno S. Hippolytum nostrum, secundum ejus Acta, abluerit ante obitum lavacro baptismi; consequens est, ut anno ac imperatori prædictis Sancti nostri passio innectatur, qui Idibus Augusti vitæ cursum martyrio complevisse traditur in Fastis sacris § 1 allatis. Itaque pro Decio cæsare vel imperatore, ac Valeriano præfecto; (vide supra § 1, et Acta inferius danda) substitue Valerianum imperatorem, sub quo res contigerit.

passionis
socii;

19 De sociis martyrii, de quibus secundo loco dicere institueram, paucula hæc occurrunt. Antiquus eorum cultus habetur e Martyrologio Romano veteri ac recentiore. Hoc ponit Concordiam cum aliis novemdecim; illud vero eandem signat, uti et Sancti nostri familiam sine certo numero: qui tamen ex aliis determinatur superius § 1. Adde Acta. Inter alios, in conspectum tyranni produci jussos, occurrit S. Concordiæ maritus apud Surium his verbis: Erat in iis etiam nutrix B. Hippolyti Concordia cum marito suo. In Apographo nostro e Ms. Ultrajectino S. Salvatoris ea cum viro suo etiam notatur, et alibi.

locus sepul-
turæ.

20 Nunc expediamus tertium punctum, quod est de loco sepulturæ. Baronius in Notationibus ad diem XXII Augusti, fuit olim, inquit, illustris memoria S. Hippolyti. Patebat inde accessus ad cœmeterium Cyriacæ, non Callisti, ut aliquis existimavit. Est ibi et basilica S. Laurentii in agro Verano; a quo non longe posita erat ecclesia S. Hippolyti: cujus antiqua vestigia inter vineta adhuc extare dicuntur. Acta apud Surium sic referunt post Sancti supplicium: Relictaque sunt corpora Sanctorum in campo juxta Nympham ad latus agri Verani Idibus Augusti. Nocte eadem venit Justinus presbyter, collectaque eorum corpora eodem loco sepelivit: quem etiam determinat Ado in Actis infra recudendis. Antiquissimum vero Calendarium Bucherianum, uti vidimus superius num. 1, diserte dicit, Hippolyti in Tiburtina. Locus ergo sepulturæ S. Hippolyti nostri videtur esse longe diversus a loco cryptæ, in quam translatus martyr synonymus dicitur apud Prudentium: cujus loci situm individuum etiamsi ab illo designatum non legamus; quod tamen ad Tiberinum Urbis tractum is alicubi extiterit, suspicamur ex his ejusdem poëtæ verbis:

Talibus Hippolyti corpus mandatur opertis,
Propter ubi apposita est ara dicata Deo.
Illa Sacramenti donatrix mensa, eademque
Custos fida sui martyris apposita,
Servat ad æterni spem judicis ossa sepulchro,
Pascit item sanctis Tibricolas dapibus.
Mira loci pietas etc.

Porro e prædicta loci sepulchræ diversitate videtur confirmari Ruinartii sententia, quam præmisimus. 16. Ceterum Adrianus PP. I, teste Anastasio Bibliothecario in ejus Vita, ecclesiam B. Nicomedis. et cœmeterium B. Hippolyti martyris juxta S. Laurentium, quæ a priscis marcuerant temporibus, a novo renovavit. Jam vero

cum, teste Adone, S. Laurentius fuerit sepultus D
via Tiburtina, in prædio matronæ Cyriacæ in agro Verano, ex dictis ad diem x Augusti in Commentario ejusdem Sancti prævio § 6: cumque juxta S. Laurentium ab Anastasio Bibliothecario ponatur cœmeterium B. Hippolyti; quibus adde Aringhūm Romæ subterraneæ lib. 4 cap. 16, quod est de cœmeterio eodem B. Cyriacæ Verano in agro juxta Tiburtinam viam; ubi num. 3 ex Actis, quæ citat, ibidem S. Hippolytum una cum decem ac novem aliis e domo sua sepultum fuisse memorat; suffragante insuper Martyrologio Romano, quod post annuntiationem B. Concordiæ, nutricis ejus, ac aliorum istorum decem et novem, addit, illos una cum eo in Agro Verano sepultos; cum denique Martyrii S. Concordiæ compendium, inferius ex Adone recudendum, de ejusdem corpore sic referat: Illud suscepit (De S. Justino sermo est) et juxta corpora martyrum Hippolyti, et aliorum sepelivit; cum, inquam, hæc ita se habeant; consequens est, ut secundum dicta unus idemque S. Hippolyti, S. Concordiæ, et aliorum Martyrum extiterit sepulturæ locus.

§ III. Celebris translatio S. Hippolyti in Gallias, miracula. E

Nostro tomo III mensis Maii sd diem XII ejusdem mensis inter Prætermisos pag. 3 et 4 dictum est, S. Hippolyti martyris translationem corporis, Roma Suessionem ad ecclesiam S. Medardi, et inde Parisios ad ecclesiam S. Dionysii notari in Martyrologio Gallicano Saussayi; et tunc cessasse tempestatem vastæ mortalitatis, indicari in Ms. reginæ Sueciæ. Dies ejus natalis est XIII Augusti. Translatio itaque ista cum huc remissa sit, jure postulat, ut ejus nunc historiam referamus atque expendamus. Saussayus ad relatam diem hæc scribit: In insigni cœnobio S. Dionysii commemoratio delationis sacratissimi corporis beati martyris Hippolyti: cum regnante Carolo sexto, pestilentiam, quæ Galliam totam depascebat ejusdem Cælitis feretrum in solenni supplicatione deportatum non modo repressit, sed penitus extinxit. In cujus rei perenne monumentum, quotannis hac die in sacello, ubi sanctus hic F
Martyr quiescit, solemnis celebratur liturgia. Item et eodem die Suessione (ubi primum sancti ipsius Hippolyti corpus Roma advectum quievit, in cœnobio S. Medardi: e quo postmodum ad præfatum regale monasterium S. Dionysii translatum est:) commemoratio primæ ejusdem translationis, in qua, venerando ipsius Martyris corpore per urbem circumvecto, cessavit vastæ mortalitatis tempestas.

22 Die autem XIII Augusti post elogium S. Hippolyti, nec non ipsius, ac S. Concordiæ, aliorumque novemdecim Martyrum sepulturam in agro Verano, de Sancti nostri corpore addit ista: Unde postea levatum, atque Carolo magno a Leone III Pontifice pretioso datum munere, in Galliam delatum, cum venerandis S. Alexandri Papæ et martyris, nec non beati Cucuphatis, Christi quoque testis, pignoribus, in asceterio de Valle-leporis, digno cultu ab ipsomet piissimo imperatore reconditum fuit. At post ejus obitum, Fulradus ejus nepos, abbas insignis cœnobii S. Dionysii in Francia, illud inde transtulit ad basilicam ejusdem cœnobii S. Dionysii; ubi proprio in loculo et sacello illud reposuit, a posteris, sicut

Corpus S.
Hippolyti
hodierni

ex agro Ve-
rano in
Galliam

A sicut etiamnum colitur, perenni observatione venerandum. Ex cuius susceptione magnis divinæ magnificentiæ testimoniis illustrata, factus est anniversarius dies agonis ejusdem beati Hippolyti in ea ecclesia celebris. Quo die cum aliquando Robertus Francorum rex Christianissimus, qui magnæ pietatis affectus propensione in hunc Martyrem ferebatur, venisset ad S. Dionysii cœnobium, ut festum ejus cum fratribus solemniter celebraret, ab exercitu, quo castrum Melodunum cinxerat, clanculum divertens; ubi Missæ solemniter devote interfuisset, ipso in divini mysterii complemento, cum diaconus de more Ite Missa est caneret, venit festine ad regem nuntius, significans arcis mœnia funditus corruisse, sicque opitulatione Martyris, quem specialiter reverebatur, factus rex pius triumphator, ad suos rediit; suisque * auxiliatoris præditiis victoriam tantam ascribens, illius apud Deum egregia merita magnis celebravit præconiis. *Super his, quæ minus solide narrationi isti intermiscuntur, Saussayum mox conveniemus.*

* suique

translatum
fuisse, scri-
bit Saussay-
us.

B 23 *Laudatus martyrologus in Supplemento ad hunc diem*, Servatur, inquit, Coloniae corpus S. Hippolyti ad sanctam Ursulam conditum. At non certe illius Hippolyti, qui Romæ a S. Laurentio baptizatus, hodie Valeriani jussu, indomitis equis direptus est. Hujus enim sacratissimum corpus Roma advectum, in proprio sacello, magno in templo S. Dionysii in Francia, ante annos DCCL collocatum quiescit. Cujus cum Alexander III Papa in Gallia existens, hancque basilicam visitans, germanitatem in dubium revocaret, assertæ translationi ejusdem corporis e Roma in Franciam factæ non acquiescens, divino prodigio compulsus est impræsentiarum veritatem agnoscere, et Martyrem sibi iratum humili supplicatione placare. *Rem gestam ibidem subjicit Saussayus, sed sine ullo teste aut vade, uti et superiora, pro quibus auctorem nullum citat.*

ejus rei li-
storium

C 24 *Ea de causa nos e Ms., quod habemus, sequentia huc transcribimus. Exemplari itaque isti hæc prænotantur*: S. Hippolyti commemoratio ex Martyrologio, IV Idus Maii ipso die commemoratio beati Hippolyti martyris, quando ejus piissimo corpore deportato cessavit vastæ mortalitatis tempestas. De eodem Aito. *Ad marginem dicti apographi annotavit ista noster Gamansius, tam cumulate de Opere nostro meritis, ac toties in eodem laudatus*: Ex prægrandi Ms. pergam. Martyrologio Erfurtensi, ab Electore Moguntino mihi donato. Jo. Gam. contuli. *Et circa nomen Aito addit*: In anterioribus mensibus et diebus legitur: De eodem actor (*an scribendum auctor?*) ex gestis ejus. *Ultima ista clausula, si ad Aitonem referenda sit, Hatto, Haito vel Hetto episcopus Basileensis, memoratur jussu Caroli magni ad Nicephorum imperatorem legationem obisse anno 811. At de his, et aliis ad ipsum spectantibus consule bibliographos. Longe autem illo junior est quisquis historiam dictæ S. Hippolyti commemorationi subnectam collegit, et quidem imperite. Nam nonnulla haud satis coherentia obtrudit: res narrat, quæ sub Roberto, Francorum rege, Hugonis Capeti filio, nec non sub Alexandro PP. III contigerint; imo vero eum non scripsisse ante annum 1399, observabimus infra: de quibus vide ea, quæ mox dicentur. His prænotatis, historiam istam nunc accipe*:

damus

25 Legimus quod Karolus magnus, Christianissimus rex Francorum, et imperator ac patricius

Romanorum pretiosum ac venerabile corpus gloriosi martyris Hippolyti de Roma in illas Alemanniæ partes, quas specialiter dilligebat, et quæ ipsum ex parte suæ conjugis jure hæreditario contingebant, transtulit, et in ecclesia villæ cujusdam non longe distantis a Lebrahæ vallis delectabili prioratu, quem scilicet prioratum idem princeps, convocatis de ecclesia beati Dionysii Areopagitæ monachis, ibi construxerat, ac eidem inter cætera dictam villam contulerat, quæque usque hodie ob reverentiam martyris, sancti Hippolyti nomine nuncupatur, honorabiliter collocavit.

26 Post cujus imperatoris obitum, nepos ejus... Fulraldus abbas monasterii beati Areopagitæ Dionysii, prædicti Martyris sacratissimum corpus ad cœnobium memoratum cum reverentia summa legitur transtulisse, et ei decentissimum locum in medio navis ecclesiæ præparasse. Et quia Conventus ejusdem cœnobii annuatim in Idibus Augusti solemnitatem sæpe dicti martyris Hippolyti, ad ejusdem oratorium, consueverat celebrare, etiam illustrissimus rex Francorum Robertus, ut ex sua præsentia ipsa Sancti solemnitas celebrior haberetur, eidem festivitati omni occasione postposita sollicitus erat præsentialiter inter esse. Quid siquidem inter ipsa Missæ solemnitas stans in choro cum cantore et ceteris chorum tenentibus cappa serica pretiosa indutus tenensque regale sceptrum in manibus, totum chorum imo totam ecclesiam illustrabat, psallensque cum psallentibus, ceteros ad cantandum hilariter provocabat. Quod profecto tantus princeps omnino non faceret, nisi corpus ejusdem gloriosi Martyris præsentialiter ibi quiescere certus esset. Quia vero fortassis dicere posset aliquis, quod rex ipse Robertus, licet fidelis esset et Catholicus, homo erat et falli poterat; veniamus jam ad divina miracula, tamquam ad certiora hujus veritatis indicia.

e martyrolo-
gio Erfur-
tensi,

27 Cum Alexander Papa tertius, Urbem egrediens, venisset in Franciam et ad venerabile monasterium macharii * Areopagitæ Dionysii accessisset, ab abbate et conventu solemniter, ut decebat, susceptus, in ecclesiam introducit, eique locus ad orandum ante pretiosi Martyris oratorium præparatur. Cum autem oratione completa, et data benedictione populo, a circumstantibus inquisisset, cujus Sancti corpus in præsentis oratorio quiescebat, eique responsum fuisset, corpus sancti Hippolyti; respondit: Non credo, non credo. Existimabam eum ipsum adhuc in Urbe contineri. Tunc gloriosissimus martyr Hippolytus, volens coram astantibus ipsius Papæ dubitationem amovere, et sui corporis præsentiam evidenter omnibus declarare, tantum fragorem, tantumque tumultum intra capsam illico concitavit, ut rugitus tonitruum putaretur. Stupefacti sunt omnes et perterriti, atque ipse dominus Papa præ nimio timore compulsus est exclamare: Credo Domine, credo Domine, jam quiesce. Qua voce prolata, tota statim illa tumultuatio conquievit. Ipse vero dominus Papa, tamquam volens satisfacere sancto Martyri, quod in ipsum dubitando deliquerat, altare marmoreum, qui in ejus Martyris oratorio situm est, in persona propria consecravit, antequam a monasterio recederet.

uti et mi-
racula,

* macarii,
i. e. beati

28 Scio hoc parum videtur incredulis ad probationem veritatis. Aliud miraculum relatione veridica recitemus. Peccatis hominum exigentibus, occulto divinitatis judicio justo tum gravis et horrenda mortalitas Galliarum fines occupaverat. Ardebat

quæ hanc
subsecuta
fuisse

SECTORE
J. P.

debat enim quam plurimum passim et publice, ac pestis, quæ in tam multis desævire videbatur, ab universis non immerito timebatur. Nihil enim medicamentum, nihil proficiebat solertia medicorum. Unde ab humano destituti solatio, ad divinitatis convertuntur auxilium, confugiuntque ad ecclesias, suffragia petitori Sanctorum. Eodem vero tempore convenit maxima multitudo languentium ad venerabile cœnobium beati Dionysii: qui sancti martyris Hippolyti oratorium circumdantes, per ipsius orationum atque meritorum suffragia Dei misericordiam cum lacrymis et gemitu flagitabant.

narrantur.

29 Tunc decretum est sano consilio a conventu, ut in tantæ necessitatis articulo pro Dei misericordia impetranda nudis pedibus processionem facerent, et secum venerabile corpus beati Hippolyti martyris deportarent. Quod et factum est quarto Idus Maii, eo videlicet die, quo festum sanctorum Martyrum Nerei, Achillei et Pancratii celebratur. Nec mora, precibus et meritis sanctissimi Martyris, et devota humilitate populi mota est ad compassionem divina pietas, atque finem accepit supradicta mortalitas. Languidi quoque qui paulo ante circa sancti Hippolyti oratorium cum periculo mortis advenerant, cum sanitate et gaudio ad propria remearunt. Propter quod [ut] tantum miraculum numquam imposte-
B rum a memoria laberetur, venerabilis Conventus unanimi consilio statuit, ut festum beati Hippolyti cum predictis tribus sanctis martyribus per annos singulos celebretur. *Hæc ibi. Quænam vero circa historiæ istius narrationem observari velimus, planum fiet ex sequentibus.*

Variæ circa
translationis
locum,

30 P. Godefridus Henschenius tom. III Februarii, ad diem XVII ejusdem mensis, gesta S. Fulradi, abbatis S. Dionysii in Francia, ac palatii regii archicappellani, commentario historico illustravit: cujus paragraphus tertius est de monasteriis Lebraha, S. Hippolyti, aliisque a S. Fulrado constructis, nec non de corporibus SS. Viti, Alexandri, Hippolyti et Cucuphatis ab eo translatis; qui usui nobis erit. Monasteriorum Lebrahæ ac S. Hippolyti situm ibidem invenies: de quibus hæc visum est describere e Cointio tom. 5 Annalium ecclesiasticorum Francorum, ad annum 749 num. LXVII: E cœnobiis a Fulrado conditis nobilissima fuerunt in diocesi Strasburgensi Leberacum (Leberaw) et Fulradovilare; quibus imposita post nomina sanctorum Alexandri et Hippolyti. Leberacum seu monasterium S. Alexandri Leberæ anni adjacet in Valle-leporis, atque ut ab amne Lebera Leberacum, sic a S. Alexandri reliquiis monasterium S. Alexandri nuncupatur. Lebera fluvius oritur ex Vogeso monte, Vallem-leporis interfluit, alluit Markircham et Leberacum, deinde in sinistram Illæ ripam infra Selestadium sese exonerat. Fulradovilare, quod a Fulradis nomen accepit, S. Hippolyti monasterium dici cœpit, postquam illuc reliquiæ S. Hippolyti delatæ sunt. Situm est inter Selestadium, a quo non procul distat et oppidum Rapsweierum; nomenclaturaque valde corrupta vulgo nominatur Saint Bilt. In Testamento S. Fulradi, quod exstat apud Mabillonium in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti sec. 3, part. 2, pag. 341 occurrit cella, quæ dicitur Audaldo Villare: ubi S. Ipolytus requiescit; ante annum utique 784, quo idem Fulradus e vita excessit; prout signatum invenies apud nos in laudato Commentario, ac apud Mabillonium pag. 339. At pluscula de tempore paullo post.

31 Præter illa, quæ notavimus de loco; observanda quædam sunt 2º. circa personam, a qua S. Hippolytus eo delatus sit. Laudatus supra Henschenius, Corpora, inquit, SS. Alexandri et Hippolyti martyrum, quicumque illi fuerint, non sunt a Leone III Papa donata Carolo magno: neque ab hoc in Valle-leporis depositum corpus S. Hippolyti; neque ab ejus obitu a Fulrado abbate S. Dionysii ad suum monasterium delatum: neque hic fuit Caroli magni nepos. Verum sancta horum martyrum corpora fuerunt Roma a S. Fulrado in Gallias delata, vivente adhuc Pippino rege, ut supra ex Actis translationis S. Viti ostensum... Si autem post obitum Caroli imperatoris ad monasterium S. Dionysii hoc S. Hippolyti corpus est translatum; non id sanctus Fulradus annis fere xxx ante Carolum magnum vita functus; sed forsitan fecit Hilduinus, quem Lebraha corpus S. Cucuphatis ad suum monasterium detulisse diximus; et simul a S. Fulrado utrumque corpus apud S. Dionysium depositum fuisse scribit Dubletius pag. 309, sed post obitum Caroli magni, et alibi DCCCLVIII assignatur: cujus erroris causa mox patebit.

32 De translatione S. Cucuphatis martyris actum est in Commentario Actis ejus prævio ad diem XXV Julii tomo VI ejusdem mensis, pag. 154; de erroris autem causa, quam modo indicabat Henschenius, consuli potest Commentarii ejus historici supra designati § 4, ubi ostendit, gesta Fulradi abbatis S. Quintini huic S. Fulrado afficta. Nam (utor Mabillonii, quem antea citavi, verbis pag. 334) florere in Gallia Fulradi duo, unus post alium, uterque abbas. Primus monasterii S. Dionysii prope Lutetiam Parisiorum: alter cœnobii S. Quintini apud Augustam Veremendorum. Prior Pippini, ejusque filii Caroli magni; posterior Ludovici augusti cognomento Pii principatu. Observa 3º. hæc circa tempus, quo S. Fulradus Roma detulit sacras hasce reliquias. Michaël Felibienus (de quo infra num. 37) lib. 2 pag. 53 ingressum itineris ejus Romani affigit anno circiter 763; regressus vero ex Italia contigerat, secundum ea, quæ ibi notat, anno 764. Jacobus Longueval S. I. in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. 4 lib. 12 pag. 445 de corporibus SS. Alexandri et Hippolyti a Fulrado Roma allatis agit ad annum 766; Cointius vero tomo supra designato ad annum 764, num. XIV. Henschenius corpora ista in Gallias translata fuisse ante annum 748, jam pridem observavit in Commentario citato pag. 37.

33 Quæ cum ita sunt; consequens est, ut translatio, de qua disserimus, apud Saussayum Carolo magno adscripta, uti et in documento Erfurtensi, cum superioribus observationibus componi non possint. Ad hæc, prioratum Lebrahæ vallis, non construxit idem Carolus magnus, sed S. Fulradus, sicut conficitur ex dictis, suffragante etiam Mabillonio, qui consuli potest pag. 338. Assertio ista temporis posita a Saussayo, de qua superius, sacratissimum corpus, Roma advectum, magno in templo S. Dionysii in Francia, ante annos DCC collocatum quiescit, vaga est. A determinando translationis tempore abstinent Mabillonius, pag. 339 dicens: S. Hippolyti corpus in monasterium Dionysianum translatum est ante multos annos. Quamquam vero dicere promptum nobis non sit, quo id anno acciderit; ante annum tamen Christi 778 hoc factum non fuisse, illud argumento est, quod isti anno affigatur testamentum S. Fulradi apud Mabillonium pag.

D
transfere-
tis perso-
nam,

E
rei gesta
tempus,

F

observatio-
nes,

A pag. 342, in quo corpus illud in cella S. Hippolyti etiamnum quievisse, ac proinde nondum tunc translatum fuisse ad cœnobitas Sandionysianos, hisce ex verbis eruimus: Cella, quæ dicitur Audaldo-villare, ubi sanetus Ipolytus requiescit. Nunc nonnulla consideremus, quæ superius ex Saussayo, et ex Martyrologio Erfurtensi memoravimus, et quæ translationem illam, quandocumque demum ea contigerit, consecuta sint.

nec non circa ea,

34 Singularis, de qua ibidem dictum est, Roberti Francorum regis erga sanctum Hippolytum religio aliunde confirmatur. Nam inter Historiæ Francorum scriptores a Chesnio editos, tom. 4 pag. 146, ex libro Ms. de reliquiis ecclesiæ S. Dionysii episcopi et martyris, hæc referuntur: Consuevit venerabilis Conventus ecclesiæ beati Areopagitæ Dionysii annuatim in Idibus Augusti solemnitatem pretiosi martyris Hippolyti, sociorumque ejus, facere ad ejusdem oratorium in medio navis ecclesiæ. Ad hoc festum universi convenire solent monachi tam baillivi, quam etiam longe commorantes præpositi. Illustrissimus vero rex Francorum Robertus suo tempore Christianissimus huic solemnitati singulis annis, omni occupatione seposita, interesse consueverat, ut ex tanti viri præsentia ipsa Sancti solemnitas solemnior haberetur. Qui inter celebrandum divina Missarum mysteria stans in choro cum cantore, ceterisque chorum tenentibus, indutus cappa serica pretiosa, quam ipse sibi ad hoc ipsum comparaverat, tenens sceptrum regale aureum in manibus, totum chorum, imo totam ecclesiam illustrabat, psallens cum psallentibus, et gaudens cum gaudentibus, cantando cum aliis solemniter, et alios ad cantandum hilariter exhortando. Erat enim idem rex optime litteratus, subtiliter intelligens, Deum ac Sanctos ejus ardentem diligens. Qui suavi modulamine vocis suæ cum clamore cordis, ad aures æterni Judicis continuo personabat. Et ita permanebat, usque dum sacratissima divini mysterii solemnia finirentur.

quæ postea contigisse

35 Robertus hic, Francorum rex, fuit Hugonis Capeti filius; ejusque obitum ab anno Christi 1033 retrahendum esse ad 1031, invenies apud Pagium in Critica Baroniana ad annum 1033 num. VIII, et ad annum 1034, num. VIII: gesta vero ipsius apud prædictum Chesnium pag. 85, ac deinceps. Quæ de miro circa obsidionem Melodunensem eventu narrabat supra Saussayus, miramur ne attingi quidem cum in citato mox libro Ms. de reliquiis ecclesiæ Sandionysianæ, tum in relatione, quam e Martyrologio Erfurtensi præmisimus; tum denique in fragmento Chronici Floriacensis apud supra allegatum Chesnium pag. 143; ubi ad annum 999 hæc sunt: In ipso anno tradidit Walterius miles et uxor ejus castellum Milidunum Odoni Comiti. Congregavit vero Robertus rex exercitum copiosum valde, et Burcardus comes, convocatosque Normannos cum duce suo Richardo obsedit castrum Milidunum. Capto igitur castro etc.

in Martyrologio Erfurtensi

36 Jam vero prodigiosa illa historia, quæ superius fertur Alexandro PP. III in Gallias profecto contigisse ad corpus Martyris, moram nobis etiam injicit. Pontifex ille Gallias ac Parisios petiit sub Ludovico VII, ejusdem monarchiæ rege; de qua re Baronius ad annum 1163, Pagius ad annum 1162 et 1163, Breviarium historico-chronologicum Pontificum Romanorum a Francisco Pagio vulgatum, tom. 3 pag. 64, 68 et 74. Sed pro fide historiæ prædictæ desideramus testimonia antiqua; quæ cum ob mirabilem eventum non po-

tuerit non esse pervulgata Lutetiæ Parisiorum vel apud ascetas saltem Sandionysianos, proferatur auctoritas alicujus, quo corroboraretur. Certe in Guilielmi de Nangis ibidem loci monachi Chronico, quod editum est in Spicilegio Acheriano tom. II a pag. 405 et in quo ad annum 1163 agitur de Alexandro PP. III in Gallia existente, locus erat opportunus prodigiosum adeo rem vel verbum attingendi, et tamen altissimum ibidem de illa est silentium; de qua aliunde nihil hactenus didicimus.

37 Quæ præmissa sunt superius de medela luis contagiosæ, S. Hippolyti patrocinio attributa, nec non de honoribus sacris, qui ipsius causa in ecclesia S. Dionysii ad diem XII Maii quotannis celebrantur, agit Michaël Filibien, Ordinis S. Benedicti cœnobita, in Historia abbatæ S. Dionysii in Francia, anno 1706 Parisiis impressa, lib. 6, pag. 316; eamque mortalitatem innectit anno 1399, ac citat monachum Dionysianum in Chronico Caroli VI; de quo Chronico laudatus historicus lib. 5 pag. 284 egerat. Unde arguimus, auctorem, qui scripsit documentum Erfurtense, supra productum, non appulisse animum ad scribendum ante dictum annum 1399. Cognomentum Areopagitæ, quod S. Dionysio ibidem addit, non discutimus, agitatissima hac inter eruditos controversia alio spectante: de qua interim consuli potest Franciscus Pagius in Dissertatione historico-critica de S. Dionysio Parisiensi episcopo, quæ habetur ante tomum 4 Breviarii modo citati. De prima sæpe dicti Martyris translatione ad urbem Suessionensem, ac mortalitate tunc ibidem sublata etc., viderit Saussayus, qui supra hæc assererat. Aliud superest examinandum, cujus videlicet S. Hippolyti corpus haberi debeat, de quo hactenus hic tractavimus.

referuntur.

§ IV. Quisnam sanctus Hippolytus in Gallias sit translatus; sacra lipsana sub istius Martyris ac S. Concordiæ nomine honorata; Acta.

Martyrologii Erfurtensis instrumentum, quod modo dedimus, nec non Saussayum per suum S. Hippolytum intelligere nostrum Sanctum synonymum hodiernum, liquet ex eorum dictis. In S. Fulradi testamento supra num. 38 signato tantum est S. Ipolytus absque ulla characteristica nota; a qua etiam abstinent alia, quæ hic sequuntur, antiqua monumenta. In Caroli magni diplomate apud Dubletium in Historia abbatæ S. Dionysii in Francia pag. 707 dicuntur ista: Ubi beatissimus et martyr Hippolytus corpore requiescit humatus. Et pauculis interjectis ibidem recurrit nudum nomen S. Hypoliti. Acta translationis S. Viti martyris, quorum partem habes tom. III Februarii § 3 antea designatis, sic dicunt: Præfatus vero abbas (de Fulrado sermo est) transtulit corpora beatorum martyrum Alexandri et Hippolyti. Hæc ibi. Unde igitur emersit postea characterismus iste hic controversus? Enimvero Henschenius loco citato ita jam pridem et recte sequens formavit argumentum: Quod autem Saussaius, et ante eum Dubletius scribant, esse corpus S. Alexandri Papæ et martyris, non usquequaque probatur, tum quod antiqui non ap-

F
Quod noster
hodiernus
Hippolytus

pellant

AUCTORE
J. P.

pellant Papam, pontificem, episcopum aut sacerdotem; tum ex partibus corporis S. Alexandri Papæ et martyris, quæ alibi asservari affirmantur, sicut ibidem legere est; uti et ad diem III Maii, pag. 370. Eadem, inquit, ratio est S. Hippolyti martyris a S. Laurentio baptizati, et in agro Verano sepulti; cujus etiam exuvie variis locis adscribuntur; sicut mox dicam. Cointius in *Annalibus ecclesiasticis Francorum* tom. 5, ad annum Christi 764, num. XIV postquam indicasset plures Martyres synonymos haberi in *Martyrologio Romano*, ita recte subjungit: Non ignoramus, auctores esse, qui corpora sanctorum Martyrum Alexandri PP., et Hippolyti a S. Laurentio baptizati, scribant in Galliam a Fulrado delata; sed desunt probationes, quæ fidem adstruere possint.

in Gallias
sit transla-
tus, non
probat.

39 Interim miracula illa duo, quæ ad comprobendam hodierni Martyris cum Sandionysiano identitatem, narrationi Erfurtensis martyrologii interseruntur, nullius sunt roboris, quamdiu fidei ullius pretium habere non probantur, secundum præmissa. Quatenus vero facta dicuntur pro ista identitate, plane sunt apocrypha. Et vero
B quis adeo est in Opere nostro peregrinus, qui ignoret, solenne esse possessoribus sacrorum corporum, sub celebriorum præ reliquis Sanctorum nominibus thesauros suos asservare et exhibere? Mira certe uti in aliis materiis, ita in hac ideæ adjectitiæ vis est. Cujuscumque vero S. Hippolyti martyris corpus S. Fulradus ad cœnobitas Sandionysianos transtulerit, potuit illud grassantem mortalitatis luem extinguere, potuit alias miseris hominibus gratias conferre, tamquam corpus aliqujus sancti martyris Hippolyti, etiamsi non hodierni; quale revera esse, probatum hacenus non videmus. Verum pro his ac sequentibus mitto lectorem ad Acta nostra, in quibus toties ventilata est controversia de corporibus homonymorum Sanctorum, quæ alii contra alios dicunt esse sua. En tibi nunc, quæ sub nomine nostri S. Hippolyti honorantur variis locis, sacra lipsana.

Proferuntur
varia lipsa-
na sacra,
quæ sub no-
mine S.
Hippolyti,
ac S. Con-
cordiæ

40 In prætermisissis ad diem IX Maii signavimus festivitatem S. Hippolyti ex Ms. Vaticano S. Petri, et observavimus, addi in Ms. Reginæ Sueciæ Usuardo, et alio Parisiensi S. Victoris, quando sacratissimum corpus ejus translatum est in monasterium S. Salvatoris. Apud Surium post Acta S. Laurentii, quibus nostri Martyris gesta attestantur, hæc adscripta legimus: Corpus S. Hippolyti martyris post varias translationes requiescit Colonie Agrippinæ in templo S. Ursulæ. Gelenius in *Magnitudine Colonie Agrippinæ* lib. 4, qui est de sacris et piis fastis, hoc die sic scribit: Colonie in ecclesia sanctarum Virginum, S. Hippolyti martyris quondam commentariensis Decii cæsaris, quem archilevita Laurentius Christi baptismo abluvit. Lib. 3 syntagmate 10, § 2 hæc præmiserat: Tertia (hierotheca) S. Hippolyti martyris ossa comprehendit Gerretzheimio allata. Franciottus in *Historia miraculosarum imaginum etc.* pag. 521 reliquiis sacris ecclesiæ cathedralis Lucensis S. Martini accenset caput S. Hippolyti martyris; ex iis, quæ pag. 497 præmiserat, hodierni Militis: nam postquam ibi de eodem egerat, ac de synonymo episcopo, subdit, sacra horum sanctorum duorum martyrum capita diversis temporibus ad urbem Lucensem delata fuisse: quorum unum inveniatur in ecclesia prædicta, et ubi videatur etiamnum, prout asserit, quædam concreti sanguinis particula: alterum vero ad ecclesiam S. Pontiani. Sed assertio adeo vaga et indetermi-

nata eaque non antiquioris, quam ille sit, auctoris, D fidem certam neutiquam facere potest. Pancirolius in *Catalogo reliquiarum*, quem *Thesauris absconditis Romanæ urbis subjungit*, Hippolytum martyrem notat cum sua nutrice Concordia, ac decem et octo e sua familia. Corpora in SS. Quatuor Coronatis. De capite ejus ad S. Crucem in Hierusalem, ad S. Laurentium in Panisperna, et extra muros. Reliquiæ in aliis ecclesiis. Piazza in *Hemerologio sacro Romæ Christianæ ac gentilis*, ad diem XIII Augusti, S. Martæ in Cosmedin vulgo dictæ adscribit partem brachii; S. Mariæ de Victoria caput S. Concordiæ; S. Laurentio in Lucina partem brachii.

41 Corpora SS. Hippolyti ac Concordiæ in S. Julię apud Brixienses monialium cœnobio requiescere, una cum aliis Sanctorum corporibus anno 1600 eo loci translata, dicit inscriptio ab Ughello edita tom. 4 *Italiæ sacræ*, col. 734; e qua hæc delibamus: D. O. M. Huc ex veteri ecclesia SS. virginum et martyrum Julię, Pistis, Helpis et Agapes, ac Sophiæ earum matris... et Hippolyti ac Concordiæ ejus nutricis, martyrum.. corpora.. Clemente VIII in cura pastoralis, et sereniss. Venet. dominio Marino Grimano duce residentibus.. translata fuere anno jubilæi MDC, die XVI Kalend. Januarii. Quæ cum ita sint; quaeritur nunc. 10. Quorumnam e dictis sacri corporis competitoribus potior sit possessio. 2º. An ullorum sit historice satis certa. 3º. Quid de reliquiis? Ad tria ista quæsitæ respondemus. Cum præter ea, quæ modo diximus, nihil dicendum amplius nobis suppeditent antiqua monumenta, quibus præsens argumentum confirmemus vel infirmemus; sacrorum istorum depositorum possessores in bona fide relinquimus.

42 Dispiciamus jam, quænam occurrant circa Martyris nostri Acta. Exstant ea apud Surium Laurentianis adjecta ad diem X hujus mensis. Martyrium illius etiam habemus e Ms. Fuldensi, quod notatur collatum cum. Ms. S. Martini Treviris, ac Marchianensi. Apographum item apud nos est e Ms. Ultrajectino S. Salvatoris; uti et exemplar, quod accepimus a P. Antonio Beatillo S. I. Neapoli anno 1640. Actorum compendium habes in *Martyrologio Adonis* die XIII Augusti, quod Rosweydyus edidit. Ut vero perspicuum fiat, eodemne an diverso e fonte sint hausta, accipe illa specimina. Apud Surium narrantur ista: Valerianus itaque tradidit S. Laurentium Hippolyto cuidam vicario in custodia asservandum: isque inclusit eum cum multis aliis. Hippolytus interim patienter sustinebat sermones eorum, S. Laurentii scilicet ac Lucilli, cujus baptismus ac illuminatio oculorum ibidem narratur. Audientes id multi cæci venerunt ad B. Laurentium flentes, isque in Hippolyti custodia imponebat oculis eorum manum suam, et illuminabantur. Cernens id Hippolytus, dixit ad B. Laurentium: Ostende mihi thesauros Ecclesiæ. Beatus Laurentius respondit: O Hippolyte, si credis in Deum Patrem omnipotentem, et in Filium ejus Dominum Jesum Christum; et thesauros tibi ostendo, et vitam æternam promitto. Sequitur deinde post Hippolyto datam instructionem, baptismus ejus, ac domesticorum decem ac novem. Ecce autem mandat Valerianus Hippolyto, ut Laurentium ad palatium adducat. Dixit autem Hippolytus ad B. Laurentium: Valerianus jubente Decio præcepit, ut te ad illum perducam. B. Laurentius ait: Eamus: et mihi enim et tibi gloria paratur. Post martyrium ejusdem

asservantur.

E

Acta in variis exemplaribus exstant;

F

A *dem Sancti, quod ibidem narratur, fidemque, baptismum ac capitalem sententiam S. Romani militis, nec non sepulturam corporis S. Laurentii, hæc ibidem leguntur:*

eandem

43 Revertens autem Hippolytus, post diem tertium venit in domum suam, impertiensque omnibus pacem, etiam servis et ancillis suis communicavit de Sacrificio altaris B. Laurentii martyris. Positaque mensa, priusquam cibum sumeret, venerunt milites, et tenuerunt eum, perduxeruntque ad Decium cæsarem. Eo viso, subridens Decius cæsar, ait: Numquid et tu magus effectus es, qui corpus Laurentii abstulisse diceris? Respondit Hippolytus: Equidem id feci, non ut magus, sed ut Christianus. Decius cæsar furore correptus, iussit os ejus lapidibus tundi; expoliataque veste, qua ceu Christianus utebatur, ait; Sacrifica diis etc. Hippolytus dixit: Non me expoliasti; sed potius vestire cœpisti. *Hæc sufficiat inde excerpisse, subservitura iis, quæ de supra nominatis exemplaribus nunc dicemus.*

indicant originem

B

44 *Ms. Fuldense ita incipit:* Regressus itaque Ypolitus post tertium diem venit in domum suam, et dedit pacem omnibus, etiam et servis suis et ancillis, et communicavit de Sacrificio altaris beati Laurentii martyris; et posita mensa priusquam cibum sumeret, venerunt milites et tenuerunt eum, et perduxerunt eum ad Decium cæsarem. Quem videns Decius cæsar, subridens dicit ei: Numquid et tu magus effectus es, quia corpus S. Laurentii sustulisse diceris? etc. *Nonne hic satis multa concurrunt similia, ut Acta hæc, uti et Suriana judicentur ad eandem originem referenda? At quid de Ultrajectinis? Idem de iis esto iudicium. Sic porro incipiunt:* Hippolytus cum accepisset Laurentium a Valeriano, reclusit eum cum multis. Erat autem ibi homo gentilis nomine Lucillus, qui plorando lumen oculorum amiserat; cui dixit B. Laurentius etc. Hippolytus vero patienter auscultabat verba eorum etc. Regressus itaque Hippolytus post tertium diem venit in domum suam, et dedit pacem omnibus. *Reliqua non prosequor. Jam vero Passionis a P. Beatio huc missæ tale est exordium:* S. Hippolytus et Justinus presbyter cum sepelissent corpus B. Laurentii, jejunaverunt... Beatus autem Justinus obtulit Sacrificium laudis, et participati sunt omnes. Regressusque Hippolytus post tertium diem venit in domum suam, et dedit pacem omnibus, etiam servis suis etc. *In codice nostro membraneo P. Ms. 21, et in Passione apud Mombrinium, invenio etiam notas, quæ communem cum aliis indicent originem. Habemus itaque varia ex uno profecta fonte exemplaria: quorum narrationem sufficiet cognoscere e compendio Adonis supra designato, quod mox exhibebimus; quandoquidem tam præclari Martyris Actorum exemplaria non tanti sunt pretii, quanti ea esse vellemus. Pro Decio autem ac Valeriano, sub quibus res gesta dicitur, substituendum esse Valerianum imperatorem, monuimus antea num. 18.*

C

45 *Apagē igitur ineptissimum Græcorum Menæorum atque Anthologii episodium, quod ad diem x Augusti in elogio S. Laurentii M. ita habet:* Fertur, quod septimo post die quam passus erat Hippolytus, Decius et Valerianus, dum equis vecti ad theatrum discederent, exspirarint; clamaritque in hora mortis suæ Decius: O Hippolyte, quomodo captivum vinctumque sic abducis? Et Valerianus: Sic ardentibus me catenis trahis? Qua re in omnem orbem vulgata, omnes in fide Domini nostri Jesu Christi vehementer

confirmati sunt. Cui gloria in secula. *Similia de Decio ac Valerianoarrantur apud Surium. Mombrinius in Passione S. Hippolyti, nugas istiusmodi etiam habet; quas et legimus alibi. Accipe nunc*

AUCTORE
J. P.

COMPENDIUM MARTYRII

*Ex Martyrologio Adonis ad diem
xiii Augusti.*

Hunc beatum Hippolytum vicarium a S. Laurentius b, cum apud eum esset in custodia, baptizavit. Qui de sanctis exequiis Martyris. post tertium diem ad domum suam rediens, dedit pacem omnibus servis suis et ancillis, et communicavit de Sacrificio altaris beati Laurentii martyris. Et posita mensa priusquam cibum sumeret, venerunt milites, et tenuerunt, et perduxerunt ad Decium c. Quem ut vidit, subridens dixit ei: Numquid et tu magus effectus es, quia corpus Laurentii abstulisse diceris? Sanctus Hippolytus respondit: Hoc feci, non quasi magus; sed quasi Christianus. Decius furore repletus iussit, ut cum lapidibus os ejus contunderetur. Et expoliavit eum veste, qua induebatur habitu Christiano, et dixit ei: Sacrifica, et vives. Sin aliter, peries per tormenta sicut Laurentius. Sanctus Hippolytus dixit: Exemplum merear beati Laurentii martyris fieri, quem tu miser ausus fuisti ore polluto nominare.

Sanctus a
Laurentio
baptizatus
sistitur ty-
ranno;

a

b

c

E

2 Extensus igitur, fustibus et cardis diu cæsus est, donec cædentes deficerent. Inde levatus est a terra: et iussit eum Decius vestiri militari veste, qua gentilis utebatur, et dixit ei: Recole militiam, et esto noster amicus, et in conspectu nostro utere militia pristina, quam semper habuisti. Cumque beatus Martyr dixisset: Militia mea hæc est, Christianum firmum militare, unde cupio ad celerem palmam cum fructu venire; iracundia plenus Decius, dixit Valeriano: Accipe omnes facultates ejus, et interfice eum crudeli examinatione. Valerianus itaque exquisita omni facultate ejus, invenit in domo Hippolyti omnem familiam Christianam, quam conspectui suo præsentari fecit. Et iussit beatum Hippolytum foras muros portæ Tiburtinæ cum familia sua duci. Beatus vero Hippolytus confortabat omnes, dicens: Fratres, nolite metuere, quia ego et vos unum Deum habemus. Et decollati sunt promiscui sexus numero xix. Beatus vero Hippolytus ligatus pedes ad colla indomitum equorum, sic per carduetum et tribulos tractus emisit spiritum d. Nocte venit beatus Justinus e presbyter, et collegit corpora, et sepelivit in campo eodem juxta Nympham, ad latus agri Verani f. Idibus Augusti.

ac post tor-
menta, morti
adjudicatur
uti et dome-
stici ejus no-
vemdecim;

F

d e

f

3 *Deinde postquam* eodem die, natale sanctæ Concordiæ, nutricis ejusdem beati Hippolyti, subdidisset Ado, ita certamen ejus enarrat: Cum Valerianus ad familiam beati Hippolyti sibi præsentatam dixisset: Considerate ætates vestras, ne simul pereatis cum Hippolyto domino vestro; respondit beata Concordia: Nos desideramus potius cum domino nostro pudice mori, quam impudice vivere. Ad hoc Valerianus, Genus, inquit, servorum nisi cum suppliciis non emendatur. Et iussit, ut beata Concordia cum plumbatis cæderetur. Et cum cæderetur, emisit spiritum;

ac S. Concor-
dia, ipsius
nutrix

AUCTORIS
J. P.

g h

k

B

ANNOTATA.

a *Hic titulus ei etiam datur apud Surium. Varia super ista voce collegit Cangius in Glossario.*

b *S. Laurentii Acta illustrata sunt die 10 hujus.*

c *Pro Decio ac Valeriano, sub quibus ponitur Sancti martyrium, substitue Valerianum imperatorem: secundum dicta in Commentario prævio num. 18.*

d *Synonymum martyrem in multis nostro similem, et eadem etiam morte sublatum, a nostro discrevimus in Comm. § 2.*

e *Signatur in Martyrologio Romano ad diem 17 Septembris.*

f *De loco sepulturæ meninit Commentarius; ubi loci istius diversitate prædictum martyrem synonymum a nostro distinguendum existimavimus.*

g *SS. Irenæus et Abundantius in dicto Romano exstant die 26 Augusti.*

h *Cloacarius est hic, qui purgat cloacas seu immunda loca: idque cohæret cum mox sequentibus, ubi de corpore in cloacam projecto.*

C i *Creditaria, alibi nutrix Hippolyti; apud Surium est Concordia. De vocibus autem creditaria ac creditario consuli potest Cangius in Glossario.*

k *De sepultura S. Concordiæ, et aliorum Martyrum Commentarius prævius num. 20.*

MIRACULA

S. HIPPOLYTI

Ex Petro Calo, Ordinis FF. Prædicatorum. Monitio prævia.

Observationes circa scriptorem

Habeo in manibus apographum hoc titulo prænotatum: S. Hippolyti miracula, ex Petro Calo post Vitam p. 2 f. 34. *Petrus Calo ceu Calotius, Ordinis Prædicatorum (non Minorum, uti scripsere Possevinus, ac Vossius) claruit sub finem seculi XIII, Agit de eo Bollandus in Præfatione generali ad Acta Sanctorum cap. 1 § 4 pag.*

xx, et Jacobus Echardus; apud quem tom 1 de D Scriptoribus Ordinis Prædicatorum pag. 511 inter scripta ejus recensentur, Vitæ Sanctorum ex antiquis monumentis collectæ, et duobus voluminibus ingentis molis comprehensæ. Addit, præter hos codices etiamnum Bononiæ apud S. Dominicum servatos, Alvam (de quo Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana) sol. verit. Rad. 179 col. 1422 testari, duo similia volumina Romæ in Barberina se vidisse; ut mirum sit Bollandum in Præf. gen. ad Acta SS. scribere, unicum volumen nempe secundum tantum in eadem Barb. a se visum. Sed nos potiore jure miramur, Echardum ista scribere potuisse de Bollandis, qui nec unum nec duo volumina vel in Barberiniana vel in ulla bibliotheca Romæ videre potuit, quia Romam, tametsi ad illam invitatus, numquam vidit; sicut constat ex ejus Vita, nostro tomo primo mensis Martii præfixa, cap. 13. Ad hæc, nullam apud eum loco a nobis mox assignato bibliothecæ Barberinianæ apicem invenimus. Hæc occasione scriptoris horum, quæ daturi sumus, miraculorum.

2 Circa descriptionis materiem, ac nostrum exemplar hæc breviter prænotamus. Quo tempore miracula illa acciderint, nullo indicio prodit Calotius. Pro rō ut aliqui scribunt, vellemus potius videre, ut nomina istorum aliquorum expressisset; ut item Mariale, quod vocat, paulo distinctius determinasset. Ea itaque, quæ narrat, dabimus in ipsius fide, qualiacumque sint. Quia vero nostrum apographum erat mendosum, juvare illud necesse fuit, et, ubi occasio se obtulit, ad intelligibilem sensum reducere. Notatur exceptum ex cod. 929; sed non additur cujus bibliothecæ; quæ forte designata fuerit in aliis foliis, a quibus hoc præsens, e quo ista miracula typis committimus, exemplar sejunctum incaute fuerit, ac seorsim reconditum. Pro Barberiniana videtur utcumque facere cum illud quod modo de ipsa dictum est; tum quia ante me habeo exemplar de alia Sancta, quod notatur ex Ms. membran. Legendario Card. Barberini, et ejusdem amanuensis caractere transcriptum est, qui præsens miraculorum documentum descripsit. Quidquid sit, sive e bibliotheca Barberiniana, sive aliunde exceptum ad nos pervenerit, non tanti hoc est momenti, ut moram injicere lectori debeat. Denique quia non relucet ex dictione auctoris, an de nostro hodierno S. Hippolyto, an de alio homonymo sit oratio, ideo rem hic producimus sub nomine S. Hippolyti martyris, qualis notatur in ejusdem rei narratione, quæ ubinam gesta sit, indicabitur in Annotatis. Atque hæc quidem sunt, de quibus lectorem censuimus præmonendum. Reliquum est, ut ipsa nunc subdantur miracula.

3 Juvenis quidam, nomine Petrus, vitrico suo officium bubulci exercens in die B. Mariæ Magdalænæ, quam audierat sacerdotali indictione ab opere forensi inhibitam, vitrico, agri cultum imperanti, reverentiam sanctæ solemnitatis objecit; sed vitrici jurgantis vicit imperium. Itaque boves, aratro jungens, cum ipsius operis atque animalium execratione [illud] exequitur. Cumque cæpta prosequitur, boves stimulo se moventem et sibilo non audiunt. Quos ille iratus nunc pungit, nunc verberat, nunc trahit per cornua, nunc antecedit, nunc sequitur; nunc impellit eos scapulis, nunc manibus. Mira res! moriuntur boves sub jugo, vel, ut aliqui scribunt, boves jugibus maledictis illapidans *, inutile sibi exauditur ad votum. Nam boves et utensilia.

E materiem
scriptionis
et apogra-
phum no-
strum.

F

Juvenis ob
violationem
festæ divi

*s. illaqueans

A utensilia, motis subitaneo tonitruo elementis, fulmine absumuntur, et ipse, qui hoc fieri exegerat imprecando, atrociori supplicio et diuturniori addicitur. Eadem enim cælestis flamma, quæ bruta ligneaque voraverat, hujusmodi exemplo subripuit: quæ in brevi cum redisset, exesum [reddidit:] tibiam quoque [cœpit] pervadere; cruris pariter suprema corripuit: carnes quoque vorans, duritia nervorum tabidis fluoribus flaccescente, ossa retexerat, eademque casu quotidiano usque ad geniculum hac illacque dispererat.

divinitus
punitur;

4 Cum igitur pro misera sua habitudine putori et pudori suis esset parentibus, ad quamdam ecclesiam, B. Mariæ Magdalenæ nomini dicatam, offerri se fecit, ut cui temerata festivitas occasio perversionis extiterat, remedii causa rursus existat. Itaque sacer ignis qui partes jam corporis superiores attigerat, merito illius extinctus est, quæ ad pedes Christi concupiscentiarum ignem lacrymis extinguere meruit. Interea unius experientia pietatis jam majora præsumens, cum extremis partibus adhuc esset inutilis operi, quamdam Dei Genitricis ecclesiam *a* [esse novit] tribus milliaribus distantem ab Arelate *b*, in reflu oceanii finibus, celebribus usque diu miraculis insignitam; quæ habebat et Hippolyti martyris memoriam. Ad hanc cum se devehi impetrasset in navi per Rhodanum *c*, affuit Mater Dei, et penitus ardorem extinxit, et solutis renibus, quos ille ignis voraverat, os tibiam a sua solutum vertibula corruit in navi; quod ille lacrymans præ salutis gaudio, quinto die illuc perveniens, liberatrici suæ obtulit, gratias agens. Et cœpit ibi crebris obsecrationibus interpellare mundi Reginam, ut, quod aliis valentioribus impendebat, sibi prorsus impoti non negaret.

sed a Deipara,
et a S.
Hippolyto
sibi appar-
entibus,

5 Miles autem quidam sæpe intuens eum basilicam reptando subire eleemosynæ causa, in domum propriam declinare suasit: ubi cum aliquamdiu resedisset, pedissequæ, nescio quid acturæ, noctu a camera in domum exteriorem deveniunt, et Petrum crebris planctibus ingemiscientem subaudiunt. Quorum gemituum hæc causa fuerat. Virgo beata Maria cum B. Hippolyto in visione stratui ejus astiterat, quæ, ut jacenti videbatur, imperaverat S. Hippolyto, Restitue, inquit, eum antiquo vigori, apponens pedem, quem tenes, cruri ejus. Paret ille. Jamque nova caro cum veteri una efficitur, et firma compage ossibus utriusque coherentibus, venæ venas agnoscunt, et nervi nervos suscipiunt, et in junctura novæ carnis et veteris, instar fili modici rubei, coxam cingit. Coxa illa gratiosior toto corpore. Pes novus prominentior altero tribus digitis in mensura.

miro modo

6 Martyr vero imperanti obsecundans humiliter, crus, tibiam, pedemque quaquaversum olim sparsa, divinitus, adinstar futuræ resurrectionis in puncto compacta recolligentis corpora, ei quasi surculum arbori cœpit subjungere. In qua insertionem tantis urgebatur tormentis, et ardoribus, ut non sine clamoribus subsistendo, crebrisque rictibus et membrorum motibus, quid pateretur, indicaret. Irruunt igitur ancillæ, et illato adjacentis cubile foco, dum hac illacque dispiciunt, duos habere pedes, et duo crura Petrum reperiunt. Ex quo intuitu tantus eas illico stupor invasit, ut non se eas esse, quæ venerant,

Augusti Tomus III.

sed mutatas in alteras æstimarent. Contrectabant eum, et vera membra, quæ tetigerant, sentiebant.

AUCTORE
J. P.

7 Tandem difficillime excitatus, cum aperuisset oculos, Virginem cum Martyre adhuc æstimabat astantes. Quibus visibiliter absentatis, rogatus a fratribus quis sibi restituisset amissa; retulit, et multos in admirationem adduxit. Tota enim patria ad spectandum miraculum hoc cucurrit: et oblata sibi excedebant pondus, numerum et mensuram: de quibus Petrus plena vasa dispergebat pauperibus. Sed tamen nova costa, mollior quam vetusta, ad sustentandum corpus non poterat exæquari. Unde ad publicationem miraculi claudicavit per annum. Et tunc iterum beata Virgo ei apparens dixit B. Hippolyto, ut quidquid curationi ejus deesset, suppleret, præter teneritudinem et speciem cutis. Evigilans igitur, et se penitus sanatum videns, reclusorium intravit, sibi, Deo, et Matri ejus victurus.

sanatur.

8 Cui diabolus in specie nudæ mulieris frequentissime apparebat, et nudam se ei ingerens, quando ille fortius resistebat, tanto illa impudentius incumbebat. Cum igitur ab illa plurimum vexaretur, tandem ille stolum sacerdotalem arripens, cinxit ad collum ejus, et eam suffocavit. Mox diabolus discedens, cadaver putridum ibi dimisit, tantusque fœtor ibi [remansit] ut nulus hoc videns ambigeret, quin corpus alicujus mulieris mortuæ fuisset, quod diabolus assumpsisset; quod episcopus et cives alii cremaverunt. Est autem nomen Peneda *d* oppido Alimiæ *e*, unde dictus bubulcus traxit originem: et, ut dicitur in Mariali, saniori usus consilio, Cluniacum adiit, et ibi factus est monachus.

Seculum re-
linquens, a
diabolicis
spurciis li-
beratur.

E

d e

ANNOTATA.

a Circa hanc ædem sacram nonnulla dabimus lit. c.

b Arelatum, Arelate, Arelas (vulgo Arles) urbs est Galliæ in Provincia ad Rhodani fluvii alveum: de qua varia collegit Adrianus Valesius in Notitia Galliarum a pag. 38.

c Rhodanus, celeberrimus Galliæ fluvius, pluribus illustratur apud Valesium, quem modo designabamus, pag. 473 et seqq. Inter ostia, quibus in mare Mediterraneum se exonerat, et quæ Gradus (Gras) vocant, unum extat, cui Gradui Paulitensi (Gras de Paulet) nomen inditum est: ad cujus alveum prodit se in mappa geographica Blaviana Provinciæ, locus Nostre Dame dormet, aliquot leucarum intervallo ab urbe Arelatensi distans. Concurrunt hic adjuncta, quæ suspicionem moveant, locum istum esse, in quo ecclesia Deiparæ sacra, a Calotio paullo ante memorata. Si fallit suspicio; certius aliquid doceant eruditi, quibus isti tractui terræ vicinioribus major loci sit notitia.

F

d In mappa superius indicata notatur duplex locus in territorio Massiliensi; quorum alter la Pene; les Penes alter vocatur. An Peneda ad alterutrum sit referenda, non habeo, unde certo determinem.

e Cum exemplar præsentis narrationis mendum fuerit; forte hic, uti et alibi factum a nobis est, juvari debet, et pro Alimiæ substitui Massiliæ. Enimvero locus iste non inconcinne coheret cum aliis locis modo indicatis.

DE SANCTO CASSIANO MARTYRE

APUD FORUM SYLLÆ IN ITALIA

P. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Cultus ejus apud Foro-Syllanos et alibi.

XIII AUG.
Imolæ ad
Sancti tu-
mulum

Clarissimus vir Antonius Maria Manzonius J. U. D. et cathedralis ecclesiæ Imolensis Canonicus in Historiæ episcoporum Imolensium anno 1719 editæ Præudio sic Forum Syllæ describit: Urbs Corneliensis, quæ Forum Corneli, sive Syllæ, appellata est, jam dudum ante Christi Domini in carne adventum condita, hoc nomen fere communi eruditorum sententia a Lucio Cornelio Sylla, seu Sulla, dictatore obtinuit, per quem inibi forum non modo ad nundinas verum etiam ad jus dicendum institutum fuerat. Eadem mutato ac mutuato postmodum nomine ab arce, quam Longobardi, teste Paulo Diacono de Gestis Longobardorum libro secundo, capite decimo octavo, Imolas vocitabant, nunc Imola dicitur; et in Æmilia, nobili Italiæ regione, Bononiam inter et Faventiam sub Apostolicæ Sedis ditione sita est; ubi ante tredecim, et quod excurrit, secula sancti Cassiani martyris nostri tumulum ecclesia celebri arisque decoravit.

a seculo
quarto

2 Testabitur hoc infra luculentus auctor Aurelius Prudentius Clemens, qui anno circiter Christi 407 Romam adiens; ibi tantisper substitit, et in eadem ecclesia ante aram Sancti provolutus, ejus tumulum felicibus, ut sensit postmodum, inspersit lacrymis. Novum autem istud ædificium tunc fuisse, cum ipse non prodat, censi non debet. Neque vero dubium esse potest, quin istic ante floruerit publica Martyris veneratio, quam sepulcro ejus altare ædesque sacra cœperint imponi. Sed utriusque fabricæ obscura primordia; et qui ea ad annum Christi 363 defecit Manzonius in Tumulo SS. Projecti et Maurelii illustrato pag. 116, id aliam, ni fallor, non fecit ob causam, quam quod Sancti martyrium anno tantum uno putavit antiquius, quæ res infra discutietur. Ut ut est, permagnam jam ab initio seculi v loco religionem conciliaverant creberrima, quæ ad se confugientibus ibi benignissimus Martyr conferre tum assueverat beneficia. Hoc innuunt hæc ædificia ad Prudentium verba:

Audit, crede, preces Martyr prosperrimus omnes;

Ratasque reddit, quas videt probabiles.

Hoc ipse Prudentius, post iter illud suum Romanum et rerum ibi expediendarum successum Sancto commendatum, expertus, canit:

Audior: Urbem adeo; dextris successibus utor:
Domum revertor: Cassianum prædico.

florebat ejus
publica ve-
neratio;

3 Imo quam isti sacrario majestatem identidem afferebat profusa Martyris erga clientes benignitas, eandem divina tutabatur augebatque severitas in adversantes. Audi S. Gregorium Turo-nensem, qui de eadem absque dubio ecclesia lib. 1 Miraculorum, seu de Gloria Martyrum, cap. 43 sub seculi vi finem ita scripsit: Cassianus, martyr Italiæ, puerorum magnificus doctor, ad-

veniente persecutione, ipsi puerili ac tenero gregi persecutorum judicio traditur. At illi, Magistri sanguinem sitientes, ceratas in caput inlidunt tabulas, secantes latitudinibus stilorum, punctisque minutis transverberantes membra Magistri, dignum Deo martyrem effecerunt. In cujus honore hodieque tantus timor habetur; ut nullus penitus de ejus rebus aliquid sit ausus attingere: quod si fecerit, aut arripitur dæmonio, aut morte repentina consumitur; non tamen immunis ab ultione recedit.

4 Mirum adeo non est, si cultus tam antiquus, tam celeber Martyrologiorum fere omnium classicorum tabulis hoc die XIII AUGUSTI memoretur: nam, ut Hieronymiana prætereamus, quæ hodiernam in Cassiani nostri annuntiatione corruptionem ad Bedam usque et Rabanum propagarunt; dum illum hi Romanis Martyribus ex istis fontibus accensuere, fatentes interim, eundem esse, de quo scripsit Prudentius: ut hæc, inquam, omittamus, ita notatur hodie in Romano vetere: In Foro Syllæ, Cassiani. Fusius Ado: Eodem die, in Foro Syllæ, natale sancti Cassiani, qui cum adorare idola noluisse, interrogatus a persecutore, quid artis haberet; respondit, quia pueros notas doceret. Et mox spoliatis vestibus ac manibus post terga revinctis, statuitur in medio. Vocatisque pueris, quibus docendo exosus fuerat factus, data est facultas eum perimendi. At illi quantum doluerant discentes, tantum se ulcisci gaudentes, alii eum tabulis ac buxis feriebant, alii stylis vulnerabant. Quorum quanto infirmior erat manus, tanto graviores martyrii pœnam dilata morte faciebat. Scripsit Prudentius poëta. Consonant, sed aliquando contractius, Usuardus, Notherus, aliique, ac tandem etiam Martyrologii Romani moderni reformatores; imo ipsum, quo nunc utitur Ecclesia Romana, Breviarium in Lectione IX hodierni Officii.

E
in omnibus
fere Marty-
rologiis, et
Breviario
Rom. exin-
de notata,

5 Perseverat igitur etiamnum, imo vero illustrior evasit ejus festi solemnitas Imolæ in ecclesia cathedrali, quæ S. Cassiani nomine consecrata est, et in urbe, totaque diœcesi, quæ ut peculiari ejus patrocinio ac protectione gloriantur; ita peculiari ipsum prosequuntur Officio, cui Decretum hoc subnexum legitur: Officium hoc S. Cassiani martyris, ecclesiæ et civitatis Imolensis patroni et protectoris, alias a sacra Rituum Congregatione sine Octava approbatum pro ecclesia Immolensi, ubi martyrii coronam dictus S. Cassianus recepit et ejus corpus requiescit, cum Octava, prout hic annotatur, diligenter iterum de mandato ejusdem sacre Congregationis recognitum, emendatum, et subscriptum ab illustrissimo et reverendissimo D. Cardinali Bellarmino, eadem sacra Rituum Congregatio approbavit; ut in ecclesia, civitate et diœcesi Immolensi libere et licite recitari possit et valeat, licentiam et facultatem

E
et ornata
proprio ibi-
dem Officio,

A cultatam dedit et concessit. Die III Decembris MDCXVI.

A. Mar. Episc. Ostien. Cardin. Gallus.

Locus † sigilli.

I. P. Mucantius Secret. Cougreg.

Romæ ap-
probato, an.
1616.

6 Totum hoc Officium est ex Communi de uno Martyre, præter Orationem et Lectiones; quarum tres in primo Nocturno leguntur ex Actibus Apostolorum, cap. 17: Cum cognovissent in Thessalonica Judæi etc.; tres autem secundi Nocturni exhibent compendium Actorum S. Cassiani, In tertio Nocturno legitur Homilia S. Athanasii in Evangelium Matthæi, Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Secunda die infra Octavam in secundo Nocturno proponuntur Lectiones ex sermone B. Petri Damiani de S. Cassiano martyre; in tertio continuatur homilia S. Athanasii in idem Evangelium. Ceteri dies impediuntur usque ad Octavam, quæ in primo Nocturno easdem Lectiones habet, quas ipsum festum; in secundo prosecutionem sermonis B. Petri Damiani de S. Cassiano martyre; in tertio homiliam S. Petri Chrysologi in Evangelium Lucæ, Designavit Dominis et alios septuaginta duos.

Eadem ad
alias eccle-
sias exten-
sa.

7 Utrum hoc idem Officium cum aliis postmodum ecclesiis communicatum fuerit, ignoramus; suspicio tamen est aliqua de ecclesia Brixinensi in Tyrolensi Comitatu; quippe quæ ipsam Imolensem in Officio ejus proprio et postulando et obtinendo (sed sine Octava) anteverterit; ut liquet ex Decreto jam recitato; quæque Martyrem eundem non solum ut patronum, sed etiam ut primum episcopum suum atque apostolum agnoscat. Et quidni poposcerit idem ecclesia Comacensis, vulgo di Comacchio, ad mare Adriaticum sita inter duo ostia Padi fluminis? Certe et illa Cassianum nostrum tutelarem jam olim præsidem veneratur, Ughello teste in Italia sacra tom. 2, ubi de episcopis Comacensibus agit. Idem de Boiis, seu Bavaris asserit Raderus noster in sua Bavaria sancta tom. 3; pag. 3; Cassianus autem, inquit, a Boiis semper pro tutelari Divo est cultus, et in metropoli quondam Boiariæ Reginoburgi antiquissimum ejus templum hodieque visitur. Ne quis vero alium quemdam Cassianum intelligat, ibidem sollicite nostrum discernit a synonymis. De monasterio S. Cassiani Romano, de quo meminit Aringhus Romæ subterraneæ tom. 2, lib. 4, cap. 17, num. 5, nihil dicimus, cum quia certo non scimus, cujus S. Cassiani fuerit; tum quia jam diu collapsum est. Porro ut cultum Sanctorum promoveant imprimis eorum reliquiæ, æquum est de his etiam nonnulla subjungi.

§ II. Corpus ejusdem et reliquiæ.

Corpus man-
sit Imolæ in
primo sepul-
cro, vel vi-
cino latibu-
lo,

Sanctissimi Martyris hujus corpus in urbe Corneliensi conditum fuisse, ex Prudentio certares est. Ibidem illud usque ad medium seculi v permansisse, docet Agnellus (qui seculo ix scribebat Librum suum Pontificalem, seu Vitas pontificum Ravennatum) in Vita S. Petri Chrysologi cap. 4; ubi sic habet: Cognovit autem post hæc hic beatissimus Petrus per spiritum finem vitæ suæ. Ivit ad Corneliensem ecclesiam; et ingressus infra basilicam B. Cassiani, obtulit munera, id est, craterem aureum unum, et pateram argenteam alteram, et diademata aurea magna, pretiosis-
simis gemmis ornata. Hæc omnia a S. Cassiani

CORPORE IMBUIT etc. Erat igitur ibi etiam tunc S. Cassiani corpus. De sequentibus usque ad duodecimum seculis nihil opus est afferri; cum nemo disputet, sed perpetua traditione constet, numquam illud loco motum fuisse, nisi cum propter barbarorum incursationes tutioribus latebris tantisper visum est committendum, quoad profanationis direptionisque periculum evanisset; uti factum narrat Manzoni in Historia episcoporum Imolensium sub Joanne I, anno Christi nongentesimo tertio.

9 Quamquam tum quidem videri potest diutius abstrusum paucisque Canonicis notum delituisse; quia Manzoni, etsi deinde in Historia episcoporum Imolensium de corporibus agens Sanctorum urbis protectorum, eos nominatim appellet non semel, ut S. Donatum, S. Petrum Chrysologum, S. Maurelium pag. 96 et 97; numquam inter eos tamen Cassianum exprimit; qui primo loco nominari debuisset, si de ejus ibi etiam corpore fuisset actum. Prima ejus mentio recurrit anno 1198 sub Alberto I episcopo Imolensi pag. 136; ubi narratur compositio litis diuturnæ inter antistitem illum et Canonicos ecclesiæ cathedralis, hac inter alias conditione; Ut (canonici) corpus Sancti Cassiani JAM DETECTUM traderent episcopo. Unde suspicamur primum, aliorum Sanctorum corpora, quæ eodem, quo corpus S. Cassiani, anno 903 abscondita fuerant, diu detecta fuisse, antequam repertum fuerit corpus Martyris nostri: Deinde hoc inventum fuisse non admodum diu ante (puta anno circiter 1188, quo translatum infra dicitur ex antiqua ad novam basilicam cathedrali;) et inventum quidem tum fuisse a Canonicis tantum; quandoquidem illud hi in sua potestate retinebant, donec episcopo tradere per sententiam coacti sunt. Nimirum tam longæ secretæque retrusionis causæ esse potuerunt, non externa tantummodo, verum etiam domestica Corneliensium inter se bella, quibus inde ab anno 1079 tres Imolæ portiones præcipuæ tam internecinis in se mutuo factionibus exarserunt; ut nisi duarum interitu ac demolitione, civiumque omnium in portionem tertiam (quæ nunc Imolæ nomen sola sustinet) migratione compesci nequaquam potuerint. Vide laudatam Historiam a pag. 70 usque ad pag. 130.

usque ad sc-
culum 12,
quo transla-
tum fuit ex
veteri

10 Indidem intelliges, quæ ratio fuerit novæ cathedralis ecclesiæ ad veteris omnino normam eo, quo nunc visitur, urbis loco sub annum Christi 1187 exædificandæ; ad quam subinde ex pristinis illis sedibus patronorum Imolensium corpora commigrarunt, nihilo minus istic honorifice, quam unde venerant, collocata; et satis quidem sero corpus S. Cassiani; quippe quod Maynardinum episcopum anno demum 1217 in altari, quod ipse tunc consecraverat, in cathedrali collocasse, narrat memorata sæpius Historia Manzoni pag. 159. Ibi porro mansit usque ad annum 1271, ad quem auctor idem de Sinibaldo episcopo sic habet: Anno millesimo ducentesimo septuagesimo primo, die xxiv Octobris cathedralem ecclesiam, decoro ædificio ampliatam ac ornatam, solemniter consecravit, et subter ipsam in inferiori parte, quam majores dixere Confessionem, in ara tunc temporis a se juxta Ecclesiæ ritus sacro Chrismate delibuta corpus S. Cassiani condidit; habita per eum ea die, xxiv scilicet Octobris, homilia; cujus autographum in membrana exeratum, ac nuperrime per me, non sine ejusdem Sancti ope, repertum, in capitulari tabulario servatur: ex qua certo innotuit, eas ibi indubitanter esse S. Cas-
siani

E

F
ad novam
idem catho-
dralem;
ibique per-
honorifice
collocatum
sec. 15;

AUCTOR
P. B.

siani reliquias; ac prædicta basilicæ dedicatio-
nis memoria maxime illuxit; ut ex sequenti ejus-
dem homiliæ initio, eique prænotato titulo li-
quet, videlicet: « M C C L X X I. Sermo in dedica-
tione ecclesiæ, sive altaris. Quam terribilis est
locus iste! Non est hic aliud, nisi domus Dei et
porta cæli. Verba dicta a S. Jacob possunt con-
venienter adaptari solemnitati hodiernæ, scilicet
colocationi corporis beati martyris Cassiani, quæ
hodierna die facta fuit in præsentī ecclesia sua. »
Hæc ibi.

sed honori
ficentius con-
ditum

11 *Opus hoc propter vetustatem sub episcopo
Philippo Antonio Gualterio, anno Christi 1704
ineunte, placuit magnificentius instaurari, una-
que, conditum sub eo thesaurum refodi, dispici-
que admotis, quæ conquirere jussus erat Man-
zonius, pristini status ejus testibus monumentis,
ut cum statu præsentī collata, identitatis, ut ita
dicam, reliquiarum certam facerent fidem. Res
publicis primum commendata precibus die VII
Aprilis; postridie, clausis valvis, dissolutum est
altare cum subjecto pavimento; quo ad pedes duos
depresso, post prægrandes, inquit pag. 406 Man-
zonius idem cujus hic epitomen damus, avulsos
marmoreos lapides ac amotum ingentem rudera-
rum, arenæ, obductæque calcis acervum, arca tan-
dem marmorea detecta est; qua reserata, specta-
culum nobis optatissimum, sacrum pignus, oc-
currit; illud namque esse, plumbea lamina su-
perposita testata est. In ea, etsi duobus locis
tantillum exesa, legi poterant hæc: « Anno Domi-
ni M C C X V I... (erosa est unitas) tempore Hono-
rii III collocatum est corpus B. Cassiani Imolæ
in episcopali sede, et altare consecratum a M.
(Maynardino) ejusdem ecclesiæ episcopo, VI...
(supple Id. vel Kal.) Septembris. » Ex his præ-
ter alia discimus, mutatum non fuisse hunc tu-
mulum, aut ossium in eo situm anno 1271 a Si-
nibaldo; sed huc, excerpto tantum brachio, ita
ut erat, translatum fuisse conditumque ex alio
altari, in quo illum anno 1217 Maynardinus lo-
caverat.*

anno 1704 :

12 *Dum interim inventionis hujus lætitiā po-
pulo festivus campanarum pulsus annuntiat exi-
muntur ex invento sepulcro ossa, et a resolute
tam longo et humido situ thecæ lignæ fragmentis
ac pulvere diligentissime secreta, in paratum ad
id loculum reponuntur, una cum nummis, opi-
nor, argenteis, quos ibidem indices ætatis suæ
Maynardinus accluserat, æque ac epigraphen jam
dictam, et partem fistulæ vitreæ, quæ credita est
fragmentum ampullæ, quæ collectum olim Sancti
sanguinem continuerit. Post hæc locus ille con-
clusus obsignatusque, ad superiorem chorum de-
latus est, ibique sub ara majore tantisper depo-
situs, donec inferioris sacelli aræque fabrica qua-
tuor non amplius mensium spatio erecta constitit.
Tum vero coram lectissimo ordinum omnium
consessu recognita denuo solemniter lipsana, et
in plumbeum sarcophagum reclusa, postquam tri-
duo venerationi publicæ mansissent exposita. Ka-
lendis Octobris intra marmoream arcam, in alta-
ri recens constructo paratam, illata per Canoni-
cos et condita sunt. Rei memoriam servat inscri-
ptio duplex; altera inclusa sarcophago plumbeo,
altera tumulo marmoreo apposita.*

quod gemit-
na

13 Prior sic habet :

Sancti martyris Cassiani,
Sabionensis, seu Brixinensis primi episcopi,
Hujus Corneliensis urbi patroni,
Sacrum corpus
Ex antiquiori cathedrali anno M C L X X X V I I I

In hanc illatum,

D

A Maynardino episcopo primitus
Circa annum M C C X V I I collocatum,
Et a Sinibaldo successore anno M C C L X X I
Sub altari a se consecrato positum,
Ut honorificentius imposterum servaretur,
Sacello et ara exornatis,
Philippo Antonio Gualterio, episcopo Imolen.
Apud Galliarum regem Apostolico Nuncio, an-
nunte,
Cathedralis Capitulo instante,
Tota gratulante civitate,
Solemni pompa elevatum
In hoc plumbeo loculo reposuit
Abbas Joseph Guerra, Vicarius Generalis
Anno M D C C I V, Indictione X I I, die X X V I I
Septembris.

14 Posterior inscriptio talis est :

testatur in-
scriptio.

Clementis XII P. O. M. anno IV,
Philippi Antonii Gualterii, apud Christianissimum
Ludovicum XIV Francorum regem Nuncii Apo-
stolici,

Episcopatus tertio

Venerabile corpus S. Cassiani episcopi et martyris

Ac primarii hujus ecclesiæ patroni

E

Quinto Kal. Octobris ser. ser. recognitum

Et in hac capsula plumbea reconditum

Abbas Joseph Guerra Vicarius Generalis

Marmoreo in sarcophago solemniter collocavit

Kal. ejusdem Octobris anno salutis M D C C I V

Indictione duodecima

*Hæc de Martyris nostri corpore strictim hic di-
cta sunt: nam quæ ad illum honorandum, in po-
strema illa præsertim solennitate, Imolæ excogi-
tata gesta que sint, quam sumptuosa, quam au-
gusta, potest apud Manzonium copiose legi.*

15 *Sunt et aliæ cum ibi, tum alibi ejusdem
Sancti reliquæ: et ibi quidem ejus brachium,
quod juxta antiquum Ecclesiæ morem, inquit au-
ctor Historiæ episcoporum Imolensium pag. 234,
Sinibaldus episcopus seorsim a reliquo ejusdem
Sancti corpore ad publicam fidelium venerationem
servari voluit, quodque seculo XIV Michaël Por-
celli intra nobilem thecam argenteam, quæ bra-
chium manumque episcopi benedictis exprimit,
munifica pietate collocandum curavit, prout ibi
incisa verba testantur. In honore est insuper apud
Imolenses columna, de qua sic idem auctor pag. 75 :
Anno M L X X V inventam fuisse tradunt col-
umnæ, cui alligatus S. Cassianus, martyrii pal-
mam adeptus est, atque a Morando (tunc epi-
scopo Imolensi) collocatam in sacello, quod de-
inde Crux S. Cassiani et Crux cooperta fuit appel-
latum. Addit in Tumulo SS. Projecti et Maurælii
illustrato pag. 120: Nunc eodem loco, quarta
parte Italici milliari ab urbe (Bononiam versus)
distante, in ecclesia, ab episcopo Rodulpho Pa-
leotto via Æmilia prope locum martyrii exstru-
cta anno M D C X I I, religiose asservatur: ad quam
in pervigilio celebritatis festivæ ejusdem Sancti
sacrum ipsius brachium, utriusque cleri et con-
fratiarum interventu, annuatim solemnī suppli-
catione defertur. Memorat etiam Æmilius Luchi-
nus in Martyrio S. Cassiani, quod anno 1614 eidem
Paleotto inscripsit, pag. 37, plurima istic ad
sancti Martyris patrocinium confugientibus be-
neficia conferri, idque constare ex anathematis
ibidem appensis.*

Aliæ ejus-
dem cum
ibidem,

F

16 Tillemontius Monument. ecclesiast. tom. 5, cum alibi
pag. 532 Cassiani hujus reliquias fuisse censet eas, reliquias.
quibus S. Ennodius, episcopus Ticinensis, Di-
ctione 4 usum fuisse circa initia seculi IV Maxi-
mum,

A *num, decessorem suum, significat in dedicatione cujusdam ecclesiæ, quam notat ibidem Sirmondus noster SS. Joannis Baptistæ, Antonini, et Cassiani titulo fuisse tum ab illo consecratam. Ejusdem hujus Martyris caput servari credidisse videtur Saussayus in Supplemento Martyrologii sui pag. 1157; cum ibi ad diem XIII Aug. hæc retulit: Tolosæ, veneratio capitum gloriosorum Christi martyrum Hippolyti et Cassiani. Gelenius quoque ad eundem diem in Fastis Colonia Agrippinensis pag. 713 meminit Trium Sanctorum, qui Cassiani nomine usi sunt; quorum reliquiæ in diversis ecclesiis conservantur: sed assertionem adeo vagam discutere non vacat. Aliquid Cassiani cujusdam martyris in Hierogazophylacio Belgico apud Atrebatensium assignat Rayssius pag. 304; sed hujus, an alterius, non explicat. In Lipsanologio ecclesiæ Scorialensis in Hispania notatur Cassianus M. XIII Aug., et additur: Pars ossis cum sua pelle, longi digitis quatuor, lati tribus. Nostri certissime Cassiani reliquiæ sunt, quas anno 1660 Pisauri in Italia sub finem Novembris in ecclesia quondam cathedrali, tunc autem paræciali, S. Cassiani venerati sunt Henschenius noster et Papebrochius una cum reliquiis S. Petri Chrysologi; siquidem ambarum instrumenta authentica ipsimet in loco viderunt; ut in Itinerario Ms. notarunt. Nihilo magis dubitandum de Brixinensibus et Comaclensibus; utpote in postrema solennitate jam descripta anno 1704 ex Imolensis ecclesiæ thesauro, tunc aperto, cum legitimo omnium consensu, impetratis, ut in Historia sua tradit Manzoni pag. 414. De ceteris, si quæ sunt alibi, nec opus hic est plura, nec satis opportunum exquirere.*

B *raciali, S. Cassiani venerati sunt Henschenius noster et Papebrochius una cum reliquiis S. Petri Chrysologi; siquidem ambarum instrumenta authentica ipsimet in loco viderunt; ut in Itinerario Ms. notarunt. Nihilo magis dubitandum de Brixinensibus et Comaclensibus; utpote in postrema solennitate jam descripta anno 1704 ex Imolensis ecclesiæ thesauro, tunc aperto, cum legitimo omnium consensu, impetratis, ut in Historia sua tradit Manzoni pag. 414. De ceteris, si quæ sunt alibi, nec opus hic est plura, nec satis opportunum exquirere.*

§ III. Ejusdem Acta Vetera; recentiorum discussio.

Post Acta
primigenia
olim deper-
dita

A *cta S. Cassiani martyris Corneliensis diu conscripta fuisse et conservata ante seculum v, manifeste tunc Prudentio, depictum ejus in tabula martyrium contemplanti, asseruit ejusdem ecclesiæ apud Forum Cornelii custos, cum dixit:*

Quod prospicis, hospes,

Non est inanis aut anilis fabula:

Historiam pictura refert, quæ tradita libris,

Veram vetusti temporis monstrat fidem.

Sed jam libri illi plurimis a seculis perierunt, nec aliud quidquam eorum jam dudum superest, quam quod ex illis jam dictus ædituus narravit Prudentio; Prudentius autem eleganti carmine posteritati transcripsit lib. Περὶ στασίδων Hymn. 9: quod quidem ipsum tanti factum est postea; ut illud, quia ex Prudentii ligato ac poetico stilo non satis commode poterat a simplice atque illitterato vulgo intelligi, ex hoc in popularem et solum sermonem converso vulgarit anonymus quispiam, venerabili Beda senior, dignusque ei visus, quem ipsemet in Vita S. Felicis, presbyteri Nolani, ex S. Paulini carmine in orationem humilem planamque redigenda ob plurimorum utilitatem imitaretur. Adi Bedam in Prologo ad Vitam illam apud nos Januarii tom. I, pag. 943.

maxima
semper fuit
auctoritas
eorum

18 *Hoc viri tanti de veteris istius interpretis lucubratione judicium ac testimonium pene nos adduxerat, ut hic illam Hymno Prudentiano subjectam recuderemus; sed re maturius expensa, satius visum est eam prætermittere: aliud est*

enim institutum nostrum, aliud istius interpretis. Ille simplicibus tantum operam suam impendit; nos fere tantum litteratis, qui ad fontes unice anhelant, præsertim illustratos; rivos autem, qualis est ista interpretatio, cujus omnis auctoritas uno illo Carmine nititur, plerumque negligunt: ut colligere etiam licuit ex Actorum compendiis § I datis: neque enim ibi quod exhibet S. Gregorius Turonensis num. 3, neque quod num. 4 Ado, neque quæ alii Martyrologi ibidem citati de Sancti hujus martyrio narrant, stilum sapiunt interpretis anonymi, neque hujus ibi quisquam facit mentionem; sed solius Prudentii. Accedit hoc insuper; quod multo purior ad nos usque venerit Hymnus ille, quam ejus interpretatio, sive edita apud Surium et Mombrinium, sive manuscripta, saltem in quinque per nos collatis exemplaribus.

19 *Solus igitur Hymnus ille Commentario nostro subnectetur; utpote quo Acta Martyris hujus nitidissime comprehensa, tam constantem tot retro seculis auctoritatem apud omnes ad hunc usque diem obtinuerint; ut neminem legere meminimus, qui eorum quidquam hactenus revocarit in dubium; neminem, cujus quidem perspecta sit ætas, qui rebus ibi narratis aliquid sit ausus adjicere ante seculum XIV satis adultum; quo Petrus de Natalibus in Catalogo lib. 7, cap. 58 nova quædam, paucula tamen, de S. Cassiani nostri episcopatu Brixinensi et secuta dein ad Cornelienses peregrinatione palam cepit adstruere. Sed enim hæc ab aliquot modernis criticis non imperitis vel propterea reprobantur, quod a Prudentio tradita non sint, ad quem solum omnes Martyris ejusdem præcones utcumque veteres attemperarint elogia sua; ne excepto quidem S. Petro Damiani inluculentio, quem seculo demum XI de S. Cassiani martyrio scripsit, Sermonem, apud Constantinum Caietanum in Operum illius editione Romana tomi secundi quadragesimo.*

quæ scripsit
Prudentius.

20 *Nos istiusmodi auctaria non pauca quia nec firmare satis possumus, nec falsi omnia certis argumentis convincere, ne nullum iis locum demus, hinc jam illa cum suis quæque momentis collecta, eruditi ac pii lectoris arbitrio æstimanda subjicimus. Atque ut a natalibus faciamus initium; sunt, qui hunc Martyrem patria Brixinensem fecerint, Fabricio teste apud Raderum in S. Cassiano Bavaricæ sanctæ volum. 3, pag. 4; sed hoc natum censet Raderus ex errore, quo illi Brixinam Tyrolensem, ubi episcopum eum fuisse scribit Equilinus, cum Brixia Italica oscitanter confuderint. Acta Sancti nostri Mss., quæ habemus ex bibliotheca Oratorii Romani (quæque ideo putamus eadem esse quæ hoc die in Annotationibus ad Martyrologium Rom. habuisse se memorat Baronius) Brixinensem hoc exordio statuunt: Cassianus Brixina, quod est in Germania oppidum, nobilibus ac Christianis parentibus oriundus, patriæ suæ episcopus electus, etc. Sed hæc Acta recentia sunt et auctoris admodum ignorantis rerum antiquarum: novitatem indicant quæ de columna S. Cassiani, quam supra num. 15, primum inventam et sacello inclusam fuisse diximus anno Christi 1085, ibi leguntur in hæc verba: Quæ usque in hodiernum diem Via Flaminia prope moenia civitatis sub cellula adservata, indigenis summa est [in] veneratione. Ignorantiam auctoris indidem intelligis: Brixinam enim episcopalem ponit ætate S. Cassiani; quæ talis primum esse cepit seculo x. Deinde Viam Flaminiam, quæ Roma tantum Ariminum usque pertigit, confundit*

Alia recentiorum asserita discutiantur

F

AUCTORE
P. B.

fundit cum Via Æmilia, ad quam situm fuit Forum Cornelii (quod idem miramur in Lectio- nibus de Sancto propriis tam Brixinensibus, quam Imolensibus non fuisse correctum.) Vide ergo, qua fide digna sint Acta istiusmodi.

de Sancti
natalibus

21 Manzonius in Prælu- dio ad Historiam epi- scoporum Imolensium per conjecturam ex nomine Cassiani ductam asserit, natione Italum atque origine Romanum fuisse S. Cassianum, ex nobilissimo stipite familiæ Cassiæ, patritiæ inter Romanas, progenitum. Verum alia est hominis persæpe, alia nominis origo; et potest hoc, ante sexcentos annos Romæ exortum et clarum, per universum Romanum imperium diu quilibet ubi- vis gentium vel accepisse vel assumpsisse ante æram Christianam, etsi Italiam, Romam, gentem Cassiam numquam viderit. Et vero quis omnes Cassianos antiquos, omnes Cornelios, omnes Hercules, Annibales etc. inde ortos fingat, unde ducta gerunt nomina? Recte ergo, nostra quidem sententia Raderus de Cassiani nomine fatetur, Italicum potius, quam Germanicum esse; at de ipso S. Cassiano, Ego, inquit, sicut de parentibus ejus nihil habeo certi dicere; ita nec de patria (de qua potissimum hoc loco quæritur) possum affir- mare, Italusne, an Germanus; Noricus, an Romanus fuerit. De anno Martyris natali, ejusque in litteris educatione nihil afferimus; quia pendet a sequen- tibus; ab officiis nempe, quæ gessisse dicitur adultus, et anno martyrii.

de episcopa-
tu ejus Sa-
bionensi
quem alii
negant;

22 Gravior est quæstio, num fuerit episcopus aliquando Sabionensis, antequam accesserit Fo- rum Cornelii: hoc enim negant modo nonnulli; plures aiunt. Est autem, imo fuit, Sabio, aliis Sabiona, Sabona etc., vernacule Seben, oppidum in moderno Comitatu Tyrolensi ad Eisacum fluvium, Brixina meridiem versus decem fere millibus passuum distans. Suos olim habuit epi- scopos, usque ad seculum, ut jam diximus, de- cimum; quando, relicta Sabiona, Brixinam transtulere sedem, a qua episcopi Brixinenses nuncupari continuo cæperunt, antiquato Sabio- nensium titulo. Adi Hundium cum Gewoldi ad- ditionibus in Metropoli tom. 1. a pag. 439. Jam qui negant, ibi episcopum fuisse Martyrem no- strum, eodem argumento contendunt, illum nec ibi nec alibi, nec omnino umquam hunc ordinem attigisse; quia videlicet nec Prudentius, nec hu- jus antiquus interpres, neque S. Ennodius, ne- que S. Gregorius Turonensis, neque S. Petrus Damiani neque scriptor ullus hisce aut prior, aut æqualis aut suppar, qui quidem innotuerit hactenus, neque ulla Martyrologia (quæ alioqui dignitatis episcopalis titulum ubique solent ex- primere) ac ne recentissimum quidem Romanum, S. Cassianum nostrum ullo prorsus indicio faciunt episcopum. Quod ait Raderus pag. 15, Pruden- tium ea tantum scripsisse, quæ didicerat ab ædi- tuo Corneliensi; ædituum autem illum, utpote hominem illitteratum, nihil docere potuisse am- plius, quam quod exhibebat apposita tumulo pic- tura; hoc, inquam, non satisfacit: primo quia temere ædituus sive ostiarius ille tam illitteratus fingitur, ut ne legere quidem noverit, cum esset clericus ordinatus; ut colligitur ex epistola S. Cornelii PP. apud Thomassinum de Ecclesiæ disciplina tom. 1. lib. 2, cap. 30, num. 9. Deinde cur ædituus ille appellasset Acta scripta (supra num. 17,) si non legisset? Præterea, pictura illa certe non exhibebat verba, quibus pueri Magistrum impetierant: unde ergo illa novit ædituus? Postremo, non solus Prudentius igno-

ravit episcopatum ejus; sed et alii post eum omnes, D etiam B. Nothkerus, qui Martyrologium suum scripsit circa finem seculi ix in cænobio S. Galli apud Helvetos, non utique Sabiona Brixinave tam remotos. Quæritur ergo, rem tot locis, tot seculis ignoratam unde probent, qui asserunt.

23 Baronius hoc die in Annot. ad Martyrolog. Rom. eam tuetur ex Actis Sancti Mss. quæ ha- buit: Ex quibus, inquit, illud etiam compertum habetur, hunc ipsum Cassianum fuisse episcopum Brixinensem (errore, opinor, typographico, pro Brixinensem;) indeque pulsum, Romam venturum Imolæ consedis- se, ibique ludum litterarium ape- ruisse, ac tandem martyrium consummasse. Hæc fere eadem habet Petrus in Catalogo lib. 7, cap. 58. Reponi potest, utramque illam auctoritatem nimis esse recentem, ut valere debeat ad firmanda per se solam seculo iv gesta: de Petri Equilini ætate dictum supra num. 19, de Actorum illorum ætate, num. seq. Deinde utrobique dicitur Cassianus fuisse pontifex civitatis Brixinensis; quod falsum esse fatebuntur ipsi nunc Brixinenses. Hundius loco citato pro eadem opinione profert Catalogum E episcoporum Sabionensium, nunc Brixinensium, in quo primum locum obtinet 8. Cassianus: præ- terea versus quatuor, rei, ut addit, non arti accommodatos; quos innuere videtur ex vetustis- simo quodam manuscripto libro a se fuisse expromptos in hæc verba:

Vox Patris alnivoma * Christum docet in Sa- * al. altisona
biona.

Immola crucifixum * graphiis sic immolat ip- * al. confi-
sum: xum

Nam quem Sabiona primum prædicatorem re- cepit,

Hunc Immola diris vulneribus Christi martyrem fecit.

Sed neque his acquiescet omnino, qui apud Hun- dium ipsum adverterit incertam Catalogi istius antiquitatem; tum etiam, quam fuerint manca et parum integra monumenta, seu laciniae, ex quibus tandem seculo xvi collectus prodiit. Tetrastichon carmen nemo forte seculo decimo tertio credet antiquius, cum rhythmus videatur Leoninus. Manzonius, ejusdem sententiæ propugnator, adjungit primo traditionem utriusque ecclesiæ Imolensis ac Brixinensis. Sed hujus antiquitatem F requirimus. Secundo, imaginem Cassiani infulati in absida Imolensis cathedralis a quingentis fere annis depictam. Verum quingenti anni retro ducti ab anno 1719, quo scripsit Manzonius, an sufficiunt ad rei tam antiquæ testimonium? Deinde potest hæc imago picta fuisse tempore chronographi Ughelliani, de quo infra, et signi- ficare episcopatum Sancti Corneliensem, quem Chronographus ille solum adstruit, quemque Manzonius omnino rejicit. Addit hic tertio ac postremo auctoritatem Officii ejus proprii, pro ecclesiis tam brixinensi, quam Imolensi concessi; verum hanc oppido debilitat concessionis tempus, a nobis assignatum supra num. 5. Ceterum hujus assertionis fundamenta firmiora non vidimus.

24 Quatuor priora legerat sine dubio Adamus Walasserus, antequam Martyrologio suo Germa- nico, opera venerabilis Petri Canisii nostri pri- mum correcto, tum edito anno 1562; iterum deinde novis curis emendato recusoque Ingolstadii anno 1573, ultimam adhibuit manum ibidem anno 1599. Audi tamen, iis quam timide as- sentiatur ad hunc diem, cum S. Cassiani martyris elogio apud veteres Martyrologos usitato, hoc est, absque ulla nota dignitatis ejus episcopalis, subjungit

Sed forte
duo SS. Cas-
siani MM.
hic distin-
guendi;

A subjungit observatiunculam suam, quam Latine sic vertimus: PUTATUR Cassianus hic Brixinæ natus, et Sabionensis antistes fuisse, cui habitu peregrini inde Imolam adierit in Italia; ubi scholam aperuerit, Christumque prædicaverit. (*Quid meticulosius? Non enim audet edicere, opinionem se illam adoptare pro verisimili, nedum pro vera. Sed accipe etiam quod sequitur:*) Corpus ejus quiescit Brixinæ in ecclesia cathedrali, cujus est patronus. Eadem omnia verbis totidem ediderat anno 1573: nam primam ejus editionem non habemus. Quid hoc est autem? An hoc opus, in Bavaria vulgatum, non viderint Brixinenses, saltem totis 26 annis, qui inter secundam ac tertiam impressionem intercessere? Quis id credat? Si viderint autem, cum nihil sciuntur opposuisse, an non probasse censendi sunt; atque adeo agnovisse, S. Cassiani corpus apud se conservari? Atqui non erat illud corpus S. Cassiani Imolensis, ut patet ex paragrapho præcedente; neque pars illius notabilis: nam si talem habuissent, non denuo legatione solenni anno 1704 Imolæ postulassent; uti narrat Historia Manzoni pag. 414. An non igitur hic sicut apparent duo corpora diversa: ita duos indicari SS. Cassianos licebit suspicari, quorum alter Sabionæ conditus primum, dein Brixinæ semper manserit; alter Imolæ passus fuerit ac perpetuo servatus: et quorum olim confusa fuerint Acta, non corpora? Nihil decidimus.

quorum alter Sabionæ fuerit apostolus.

25 Hoc certum videtur, quod alicujus S. Cassiani M. nomine (non utique sine ejusdem reliquiis) dedicate fuerint olim ecclesiæ cathedrales tam Sabionensis, quam posterior Brixinensis: hoc enim de prima diserte traditur in diplomate Ludovici IV anni 909 apud citatum Hundium, seu potius Gewoldum, pag. 469: de secunda, in diplomate Conradi II imperatoris anni 1027 ibidem pag. 472. Merianus quoque in descriptione Comitatus Tyrolensis paginæ 138 dirutæ Sabionæ ectypum subjungens, ejusdem S. Cassiani M. per antiquum istic monumentum exhibet num. 2, turrim videlicet, quæ ejus olim carcer fuisse memoratur. Exhibet et Virginis Matris ædiculam, qualem aiunt ibi eundem Sanctum condidisse, num. 6; sed non annotat, eademne illa credatur; an alia recentior. Sed redeamus ad S. Cassianum M. certo Corneliensem, cujus Antiquissimum hoc die cultum probavimus.

§ IV. Continuatio ejusdem discussionis.

Unde Sanctus venerit ad Cornelienses:

A pud Forum Syllæ seu Corneliæ vixisse Sanctum Cassianum, nemo nunc est qui disputet; at unde istuc advenerit, nec Prudentius, nec alii, quorum satis tuta videatur auctoritas, indicant. Recentiores tamen iidem, qui episcopatum ejus vel Sabionensem, vel Brixinensem adstruunt, inde eum ad Cornelienses advenisse volunt, quibus adde Chronographum Imolensem anonymum ac, Tillemontio hic satis æquo judice, insigniter fabulosum, quem ex archivio Vaticano erutum episcopis Imolensibus præfigit Ughellus: is enim quamvis Martyrem nostrum Brixinæ antistitem fuisse, nequaquam significet (in quo ab Ughello ipso deseritur); inde tamen ipsum etiam arcessit ad Forosyllanos: sed modo a ceteris diverso: nam alii a paganis expulsum et exsulem venisse narant; iste vero, ex carcere divinitus liberatum ac

fugitivum; idque sub Valente imperatore, quem Christianorum persecutorum facit; cum sensatus nemo S. Cassianum Juliano Apostatæ superstitem adhuc finxerit; et antiquitatis peritissimi multo faciant seniore.

27 Idem ille affirmat, adeo gratum Foro Corneliæ accidisse Hospitis hujus adventum, ut civium studio sit effectum, ut ad pontificiam hujus urbis infulam exemplari bonitate perduceretur. Nec abludere videntur apud Ferrarium ad hunc diem epigramma, nescio cujus, obscurum pag. 509, et hymnus pag. 510 Cassiano Tudertino perperam subjunctus: nisi quod in his episcopatus Martyri nostro Brixinensis adscribitur ante Forocorneliensem. Verum de hoc ultimo ceteri silent. Imo Manzoni in laudato Præludio pag. xxxvi; Potissime vero erroneum est, inquit, S. Cassianum fuisse episcopum Corneliensem, ut quidam scripsit anonymus: id enim nec ecclesiastici Annales referunt, nec ullus probatus auctor asseruit. Pergit porro ibidem chronographus Ughellianus describere subsecuta Sancti apud Cornelienses gesta, ipsumque diu posterius martyrium; sed ea fabulis tam putidis, tam apertis ornat, ut pudeat exscribere; quandoquidem non sanæ tantummodo chronologiæ, sed et notissimis adversantur historiis. Accipe illa potius ex Officio ejus proprio Brixinensis atque Imolensis ecclesiarum:

28 Cum autem ad Forum Corneliæ (quod nunc Immola dicitur) pervenisset, eum populum idolorum cultui deditum videns, ibi divino consilio veram Christianæ religionis fidem disseminare cogitavit; atque ut id facilius præstare posset, grammaticam humanasque litteras pueros docere coepit, quibus cum profanos libros explicare contingeret, inanem simulacrorum cultum esse rationibus demonstrans, fidei capita illis proponebat, atque in Christiana religione teneram ætatem excolens, verbum Dei disseminebat. Quod cum per eam urbem divulgaretur, tamquam novæ religionis auctor apud urbis præfectum accusatur; a quo interrogatus, quam profiteretur artem, respondit, se Jesum Christum, totius mundi salutis auctorem ignorantibus prædicare. Cumque ab eo proposito præfectus eum nullo modo abducere posset; novum et crudele martyrii genus excogitans, Cassianum discipulorum arbitrio, quibus docendo exosus factus fuerat, excrucians et occidendum tradi imperat.

29 Impii vero discipuli in Magistrum, a quo vitæ præcepta acceperant, incitati, illum columnæ marmoreæ (quæ adhuc via Flaminia, in sacello, quod nunc parochialis extat ecclesia, prope urbem colitur) alligatum furens invadunt, tabellis et ferreis stylis sacrum ejus corpus undique contundunt ac lacerant. Quorum vulneribus diu confossus et crudeliter excarnificatus, invictum Deo spiritum reddidit, Idibus Augusti. Hæc ibi, tanto propiora vero, quanto ad Prudentium accedunt magis, quam vel ad Acta Baronii Mss., vel ad editum ab Ughello chronicon, vel ad aliud Philippi Saxi, quod laudat et sequitur in Martyrio S. Cassiani P. Æmilius Luchinus. An tamen illa ipsa Hymno Prudentiano satis per omnia consonent, mox apparebit, cum illum proferemus, postquam de martyrii tempore nonnulla interjecerimus.

30 De tempore martyrii ejus plures olim opiniones fuere; sed illa ceteras fere oppressit sæculi xvi, quæ passum asserebat Cassianum sub Juliano Apostata, paulo post legem adversus professores Christianos ab hoc in Oriente datam, Mamertimo

an episcopus eorum fuerit:

AUCTOR P. B.

quid apud eos egerit,

quid passus sit,

et quando;

AUCTORE
P. B.

et Nevitta Coss., anno Christi 362, xv Kal. Julias; acceptam vero Kalendis Augusti Spoleti in Umbria et subinde per Occidentis provincias promulgatam, de qua fuse legi potest Baronius ad eundem annum. Verum hanc ipsam opinionem præterito seculo sic præter alios impugnavit vir doctissimus Antonius Crosinus, Vicarius Brixinensis; ut jam apud eruditos extincta videri posset, nisi eam anno 1719 clarissimus Manzoni in Historiæ suæ Prælude tam operose suscitasset. Ita nunc duo supersunt hujus controversiæ capita: primum eorum, qui Martyris hujus agonem referri volunt ad annum Christi 362; alterum eorum, qui illum ante Constantini Magni imperium accidisse contendunt: nam de die martyrii aut depositionis XIII Augusti convenit inter omnes. Videamus utriusque capituli fundamenta.

an sub Ju-
liano Apo-
stata,

31 Qui primum tuetur Manzonius, hæc potissimum pro se affert. Primo; S. Cassianus fuit episcopus Sabionensis; Sabiona autem episcopali cathedra decorata non fuit, nisi post annum Christi 320: non igitur martyrium subiit ante imperium Constantini. Secundo; sub Juliano cecidisse hunc Martyrem, diuturna cum Brixinensis tum Imolensis ecclesiarum traditio est, cui sese auctores seculi XVI nec pauci neque ignobiles accomodarunt. Tertio; Prudentius ejus martyrium describens, de schola ejus meminit his verbis:

Extrahitur cœtu e medio Moderator alumni
GREGIS, quod aris supplicare spreverat.

Videtur ergo innuere apprehensionis ejus causam duplicem, Juliani solius edicto respondentem; quod nimirum aris, sive idolis, supplicare spreverat; et interea pueros doceret moderator alumni gregis. Nobis hæc parum firma videntur; cum responderi posset ad primum, dubitari nunc plurimum, an fuerit episcopus umquam Sabionensis; deinde Sabionensis ecclesiæ primordia esse prorsus obscura ignotaque, quod vel ex Hundio liquet. Ad secundum; traditionem ecclesiarum illarum de nece S. Cassiani sub Juliano diuturnam dici quidem, an non probari: ignoratam illam certe fuisse vel rejectam ab Imolensi scriptore non valde antiquo Chronici, quod supra Ughellianum appellavimus; imo vero reprobata tacite fuisse jussu Congregationis Romanæ anno 1616, in Officio seu Legenda Sancti propria pro ecclesia Imolensi, expunctis his verbis, Juliano Apostata imperatore, quæ relicta fuerant in eadem Legenda pro Brixinensibus approbata anno 1604, et quæ Ferrarius Legendæ Imolensi perperam adscribit. Ad tertium; unicam tantum apprehensionis causam fuisse quod aris supplicare spreverat, manifestum fieri ex versu Prudentii sequente, ubi dicitur præfectus, qui illum apprehendi jusserat nondum tum scivisse, quam artem Sanctus profiteretur; sed hoc tantum, quod aris supplicare spreverat.

an potius
multo ante-
rius.

32 Pro altero capite ne multa congeramus, videntur hæc duo sufficere: primum, quod Prudentio teste, ceciderit Cassianus in persecutione sæva et generali Christiniorum, hoc expressa distinctio, Ecce, fidem quatiens tempestas sæva premebat Plebem dicatam Christianæ gloriæ; talis autem nulla fuit in Italia sub Juliano, nulla post initia Constantini. Secundum ex eodem Prudentio sumitur, ubi narrat, sibi Cassiani effigiem aspectanti respondisse consultum ædituum:

Quod prospicis, hospes,
Non est inanis aut anilis fabula.
Historiam pictura refert, quæ tradita libris

Veram VETUSTI TEMPORIS monstrat fidem.

D

Historiam hic vides martyrii ejus nuncupari historiam vetusti temporis initio seculi V, hoc est, annis vix amplius quadraginta post interitum Juliani. An sic, ambo potuisset appellari, si sub Juliano contigisset? Non mihi quidem apparet; non aliis nunc passim omnibus, qui argumentum hoc attigerunt; ex quibus Tillemontius tom. 5 Monumentorum ecclesiast. pag. 794 ait, certum esse, quod hoc non congruat cum Prudentio, qui facit Sanctum hunc multo antiquiorem, quam se, qui tamen annis circiter tredecim ante Juliani imperium natus erat. At quanto antiquiorem? Multo; nihil amplius nec ipse audet, nec alii definire. Crosino tamen credibile videtur, quod apud Georgium Braunum legit, S. Cassianum occubuisse sub Diocletiano; quod sicut inficiari non debemus; ita non possumus confirmare. Viguit tum certe, si umquam, atrocissima violentia cogentium Christianos quoslibet sacrilegis idolorum aris supplicare; uti docet Lactantius de Mortibus persecutorum cap. 15.

ACTA

E

Auctore Aurelio Prudentio Clemente,
libro Περὶ στεφάνων Hymn. IX. Ex co-
dicibus nostris membraneis et ve-
tustissimis † Ms. 63 et † Ms. 66.

Sylla forum statuit Cornelius; hoc Itali urbem
Vocant ab ipso conditoris nomine.
Hic mihi, cum peterem te, rerum maxima Roma a,
Spes est oborta, prosperum Christum fore:
Stratus humi, tumulo advolvebar, quem sacer ornat.

Prudentius
ad S. Cas-
siani tumu-
lum

Martyr dicato Cassianus corpore.

Dum lacrymans mecum reputo mea vulnera *,
et omnes* i. e. pec-
cata
F

Vitæ labores, ac dolorum acumina,

Erexī ad cælum faciem: stetit obvia contra

Fucis colorum * picta imago Martyris,

Plagas mille gerens, totos lacerata per artus,

* i. e. variis
coloribus

Ruptam minutis præferens pnnctis cutem.

Innumeri circum pueri (miserabile visu!)

Confossa parvis membra figebant stilis,

Unde *, pugillares soliti percurrere ceras b,

* i. e. quibus

Scholare murmur adnotantes scripserant.

2 Ædituus consultus, ait: Quod prospicis, hospes,

discit, eum
pueros do-
cuisse scri-
bere;
c

Non est inanis aut anilis fabula:

Historiam pictura refert; quæ tradita libris,

Veram vetusti temporis monstrat fidem.

Præfuerat studiis puerilibus, et grege multo

Septus, magister litterarum sederat,

Verba notis brevibus c comprehendere cuncta peri-
tus,

Baptimque punctis dicta præpetibus sequi.

Aspera non numquam præcepta et tristia visa

Impube vulgus moverant ira et metu:

Doctor amarus enim discenti semper ephebo,

Nec dulcis ulli disciplina infantiae est.

Ecce, fidem quatiens tempestas sæva premebat

Plebem

A Plebem dicatam Christianæ gloriæ :

Extrahitur cœtu e medio moderator alumni

Gregis, quod aris supplicare spreverat.

3 Pœnarum artifice quærenti, quod genus artis

Vir nosset, alto tam rebellis spiritu,

Respondent : Agmen tenerum ac puerile guber-
nat,

Fictis notare verba signis imbuens.

Ducite, conclamat, captivum, ducite, et ultro

Donetur ipsis verberator parvulis :

Ut libet illudant, lacerent impune, manusque

Tinguant * magistri feriatas d sanguine.

Ludum discipulis, volupe est, ut præbeat ipse

Doctor severus, quos nimis coërcuit.

Vincitur post terga manus, spoliatus amictu,

Adest acutis agmen armatum stilis.

Quantum quisque odii tacita conceperat ira,

Effundit ardens felle tandem libero.

Conjiciunt alii fragiles, inque ora tabellas

Frangunt : relisa fronte lignum dissilit :

Buxa e crepant cerata, genis impacta cruentis,

Rubetque ab ictu curva tumens pagina f.

B 4 Inde alii stimulos et acumina ferrea vibrant,

Qua parte aratis cera sulcis scribitur,

Et qua secti apices abolentur, et æquoris hirti

Rursus nitescens innovatur area :

Hinc foditur Christi Confessor, et inde secatur :

Pars viscus intrat molle, pars scindit cutem g.

Omnia membra manus pariter fixere ducentæ,

Totidemque guttæ vulnerum stillant simul.

Major tortor erat, qui summa pupugerat h in-
fans,

Quam qui profunda perforarat viscera :

Ille levis, quoniam percussor morte negata

Sævire solis scit dolorum spiculis;

Hic quanto interius vitalia condita pulsant,

Plus dat medelæ, dum necem prope applicat.

Este, precor, fortes, et vinceite viribus annos :

Quod deficit ævo, suppleat crudelitas.

Sed male conatus tener infirmusque laborat :

Tormenta crescunt, dum fatiscit carnifex.

5 Quid gemis? exclamat quidam : tute ipse ma-
gister

Istud dedisti ferrum, et armasti manus.

Reddimus, ecce, tibi tam millia multa notarum,

Quam stando, flendo; te docente, excepimus.

C Non potes irasci, quod scribimus : ipse jubebas,

Numquam quietum dextera ut ferret stilum.

Non petimus, toties te præceptore negatas,

Amare doctor, jam scholarum ferias.

Pangere puncta libet, sulcisque intexere sulcos,

Flexas catenis impedire virgulas i.

Emendes licet inspectos longo ordine versus,

Mendosa forte si quid erravit manus.

Exerce imperium : jus est tibi plectere culpam,

Si quis tuorum te notavit segnius.

Talia ludebant pueri per membra Magistri :

Nec longa fessum pœna solvebat Virum.

k Tandem luctantis k miseratus ab æthere Christus,

Jubet resolvi pectoris ligamina :

Difficilesque moras animæ ac retinacula vitæ

Relaxat, artas et latebras expedit.

Sanguis ab interno venarum fonte patentes

Vias secutus, deserit præcordia,

Totque foraminibus penetrati corporis exit

Fibrarum anhelans ille vitalis calor.

6 Hæc sunt, quæ liquidis expressa coloribus, ho-
spes,

Augusti Tomus III.

Miraris : ista est Cassiani gloria.

Suggere, si quod habes justum vel amabile votum,

Spes siqua tibi est, si quid intus æstuas.

Audit, crede, preces Martyr prosperrimus omnes,

Ratasque reddit, quas videt probabiles.

Pareo, complector tumulum, lacrymas quoque
fundo,

Altar tepescit ore, saxum pectore.

Tunc arcana mei percenseo cuncta laboris :

Tunc quod petebam, quod timebam, murmu-
ro :

Et post terga domum dubia sub sorte relictam,

Et spem futuri forte nutantem boni l.

Audior, Urbem adeo, dextris successibus utor,

Domum revertor, Cassianum prædico.

ANNOTATA.

a Tillemontius, qui Vitam Prudentii illustrat in Monumentis pro historia ecclesiastica tom. 10, a pag. 560 ad 566, iter hoc ejus ex Hispania Romam refert ad annum Christi circiter 407.

b Ceras appellat poëta tabulas oblitæ cera, per quam olim stilum ducentes, sulcando litteras efformabant : easdem etiam adjective pugillares vocat a pugno seu pugillo, quo circumferri solebant assidue, ut semper in promptu essent, tamquam ἐγχειρίδια, seu manualia.

c Istiusmodi notas breves, quas vulgo nunc abbreviationes appellant, apud Romanos usitatissimas fuisse, nemo nescit. Has qui callebant, incredibili compendio et celeritate fluentem orationem in tabulas redigebant. Ad de his grammaticum vetustissimum Marcum Valerium Probum et alios Lugduni Batavorum editos anno 1599. De iisdem apud Græcos usurpatis agit in Palæographia Græca D. Bernardus Montfaucon a pag. 351.

d Feriatas : feriabantur enim, seu cessabant ab exercitiis scholasticis discipulorum manus, capto Magistro.

e Buxa pro tabulis ex buxo lævigato confectis.

f Cod. † Ms. 66 : curta tumens. Et locus perquam obscurus est in singulis propemodum exemplaribus aliter atque aliter tortus. Heinsius edere maluit : curta et umens; Rvinartius et alii : Curta et humens pagina. Sic certe curta referri potest ad crepant; humens vero ad cruentis.

g Hinc satis quisque intelligit, alterius formæ stilos hos fuisse, quam illum quem exhibet citatus Montfauconius pag. 21, quique ex altera parte acuminatus est, ex altera ad modum dentis ad aream complanandam obtusus; sed absque ulla acie ad secundum idonea, qualem hic describit Prudentius.

h Secundam syllabam ex brevi longam hic fecit necessitas.

i Nimirum inter notas veterum breves aliquæ variis flexibus implicabantur.

k Genitivum verbo miserari junctum nondum alibi legi.

l Nempe commendabat ibi Martyri et familiam in Hispania relictam ac valde sollicitam de suo discessu; a cujus eventu scilicet ejus fortuna pendebat; et ipsum eventum illum adhuc satis dubium, qualis Romæ apud imperatorem futurus esset, prosper, an infelix.

EX MS.
nunc autem
apud Deum
valere meritis
et patrocinio.

DE S. CASSIANO EPISC. MARTYRE

TUDERTI IN UMBRIA

P. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Cultus ejus et reliquiæ.

SUB DIOCLE-
TIANO.
Annuntia-
tur hoc die
in Martyro-
logio Rom.;

Omnibus omnino Martyrologis ignotus fuit hic sanctus Martyr ante reformationem Martyrologii Romani, in quo sic ad hanc diem XIII Augusti refertur: Tuderti, sancti Cassiani episcopi et martyris sub Diocletiano imperatore. Imo vero neque in ipso illo Romano locum semper habuit; ut patet ex editione Plantiniana anni 1586; ubi nondum legitur. Quid causæ fuerit, cur paulo post inserta sit ejus annuntiatio modo recitata, B innuere videtur in Annotatis ad illam Baronius; ubi hæc habet: Accepimus ejus Acta ab ecclesia Tudertina, quorum est exordium procemii: « Hortaris me, venerande pater Bassiane ». etc. Passus habetur in persecutione Diocletiani sub Venustiano consulari. Nam qualiacumque sint Acta illa (quod infra discutietur,) satis tamen antiqua sunt, ut veterem hujus Episcopi et Martyris in ecclesia Tudertina cultum suadeant; maxime si iis olim hæc usa fuerit in Officio suo; quod manifeste indicat Ludovicus Jacobillus in Vitis Sanctorum Umbriæ ad hunc diem, tom. 2, a pag. 114: ubi hæc Acta identidem citans, appellat Lectiones antiquas Mss. Tudertinas, vel in episcopatu Tudertino.

sed cultus
ejus multo
est antiquior

2 Et vero non desunt etiam alia et prisci et publici et continuati semper cultus ejus argumenta, quæ Romæ versus initium seculi XVII (ut suspicamur) exhibita legitime probataque valuerint, non solum ut novum apud suos Officium, sed et elogium in Martyrologio per omnes ecclesias exigere merito jure sit judicatus: nam utrumque vel simul, vel fere simul concessum fuisse, inde con- C jicimus, quod elogium illud legerimus in Romani Martyrologii editione anni 1608; Officio autem usus sit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ anni 1613, illudque ibi ad hunc diem appellet, Officium ecclesiæ Tudertinæ NUPER Romæ approbatum. Porro inter argumenta jam dicta Joannes Baptista Possevinus in Vitis Sanctorum ac Beatorum Tudertinorum, editis Perusiæ anno 1597, recenset (utinam recitasset) pag. 120 Bullas multas Apostolicas Bonifacii VIII, Urbani VI, Bonifacii IX, et Alexandri V, per quas ait Sanctorum Tudertinæ ecclesiæ Cassiani Callisti, Fortunati, Romanæ ac Dignæ corpora authenticata respective fuisse, id est, opinor, agnita legitime non tantum universim ut corpora Sanctorum vera et cultu digna; sed etiam sigillatim unumquodque tamquam vere illius Sancti, cujus nomen gerebat. Harum Bullarum duas exhibet Waddingus in Annalibus Minorum, seu Regesto potius Pontificio ad tomum quartum, pag. 176 et sequente: ceteras non vidimus.

3 Ex quibusdam illarum Bullarum, inquit idem Possevinus, aliisque scriptis authenticis constat, [eadem corpora] anno mccc, die XIX Augusti sub D. Nicolao Armato, episcopo Tudertino, collocata fuisse sub ara majore ecclesiæ

sancti Fortunati, quæ FF. Minoribus Conventualibus Tuderti cessit ab anno Christi 1254. Eadem collocationem, seu translationem asserit Waddingus ad annum 1389 num. 13, et Ughellus Italiæ sacræ tom. I, in episcopis Tudertinis, ubi de Nicolao Armato. Pergit vero Possevinus ibidem ac subdit: Ubi semper multa cum devotione culta fuerunt usque ad annum MDLXXX; quando scilicet, ut idem narrat, diruta veteri ara, ut nova commodiore loco strueretur, inventa sunt ibi die XIII Decembris illa quinque corpora sacra, E recte conservata in quatuor thecis lapideis, plumbo ferroque munitis, intra vetustissimum sepulcrum marmoreum cum sua quælibet inscriptione incisaplumbo; tum ab illustrissimo ac reverendissimo D. Angelo Cæsio, urbis antistite, reclusæ thecæ, inspecta corpora, et populo, qui frequentissimus accurrerat, palam ostensa, ac tandem ad sacrarium, dum opus novum absolveretur, translata conditaque; uti constare ait ex publico instrumento, per Franciscum Astancollinotarium Tudertinum confecto die vigesima octava Decembris ejusdem anni.

Translatio
corporis fu-
cit an. 1501;
et alia recen-
tior,

4 Speravit sine dubio illustrissimus præsul novum altare, novumque sub eo tumulum, transferendis ritu solenni corporibus destinatum, brevissimo tempore confectum iri; siquidem anno sequente, die X Junii datam a Gregorio PP. XIII Bullam obtinuit, cujus inter alia verba sunt hæc: Omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, vere poenitentibus et confessis ac sanctissimo Eucharistiæ sacramento refectis, qui ecclesiam sancti Fortunati Tudertinam eo die, quo translatio corporum Sanctorum Fortunati, Calixti, et Cassiani, F ac sanctarum Romanæ, et Dignæ virginum ex sacristia dictæ ecclesiæ, ubi nunc reperiuntur, in aliud sepulchrum sub altari novo in ipsamet ecclesia honorifice et decenter præparatum, fiet; et deinde singulis annis die translationis hujusmodi, a primis Vesperis usque ad occasum solis ejusdem diei, devote visitaverint, et ibi pro pace inter Christianos principes conservanda, ac hæresum extirpatione, sanctæque matris Ecclesiæ exaltatione pias ad Deum preces effuderint, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem misericorditer in Domino perpetuo concedimus. Verum hæc diu posterius usui esse cœperunt propter civium egestatem, quæ vix erigendo lente altari sufficiens, designatum sub illo Sanctorum tumulum usque eo distulit, ut moræ tandem ulterioris impatiens ipse sumptu suo episcopus et sacellum sub altari et in hoc insigne ex marmore versicolori mausoleum absolverit ante diem V Maii anni 1596.

Pontificiis
indulgentiis
dilata,

5 Nam in eundem illum diem, edicto amplissimo ad universum urbis ac dioceseos clerum ac populum directo, eorundem sacrorum corporum decretam dudum translationem ita denun- tiavit,

et solemnissi-
mæ cele-
brata

A *tiauit, ut et rationem præscriberet, quam servari in tanta solemnitate tum in ecclesia, tum per assignata civitatis compita plateasque vellet; prout legi potest apud laudatum auctorem a pag. 123. Sed modum præstitutum excessit istius diei magnificentia, quam ne minutatim sit opus cum Possevino describere, satis ex eo quisque conjiciet, quod affirmat pag. 147; insumpta nimirum in illam fuisse, partim ab episcopo, partim a civitate, sena circiter scutorum millia. Quamquam hoc ipsum, ut ut pro re multum, pro affectu purum fuisse facile colliget, cui otium fuerit ea percurrendi, quæ ad hanc celebritatem exornandam virorum clarissimorum ingenia oratione Latina, Italica, soluta, ligata, pro sua quæque facultate, certatim profuderunt elogia: ea certe Possevinus tamquam nobiliora ceteris hujus diei ornamenta, ne una conciderent, æternitati consecranda putavit a pag. 185 usque ad 291. Nobis hic satis erit sola Sanctorum corpora considerare.*

anno 1596
die 5 Maii,

B *Ea pridie translationis, seu die IV Maii, coram urbis Præfecto, magistratibus, ac populo lustravit iterum illustrissimus Cæsius, et in capsis quatuor cypressinis, inductis serico, distincte reclusa sigillo suo munivit, adjecta singulis thecis epigraphæ plumbea; et primæ quidem hac: Hic requiescit corpus S. Fortunati episcopi Tudertini et confessoris; secundæ vero: Hic requiescit corpus S. Cassiani episcopi Tudertini et martyris; tertiæ: Hic requiescit corpus S. Calixti episcopi Tudertini et martyris: et hæc quidem inscriptiones innovandæ fuerunt; non item quæ thecæ quartæ fuit affixa: Hic requiescunt corpora sanctarum virginum Romanæ et Dignæ. Sic die V Maii ex ecclesia S. Fortunati circa meridiem educta, post triumphalem per urbis loca præcipua et mirifice adornata circuitum (qui incredibilem undantis populi multitudinem non religioso minus quam augusto spectaculo horis omnino quatuor tenuit) ad eandem ecclesiam rediere: ubi in pegma, principem ante aram instructum, elata, cum admota custodia, ut ardentissimæ omnium pietati fieret satis, exposita permanserunt usque ad sequentis diei Vesperas, a triplici musicorum choro decantatas; quando episcopi quatuor (tot enim ad hoc festum concurrerant) sublatis a pegmate cypressinas hierotheas in novum sub altari novo sacellum singuli singulas intulerunt.*

C
et quotannis
eo die reco-
lenda.

C *Ibi continuo coram assistente cum primoribus urbis governatore in alias totidem capsas ligneas, plumbo, ferro, stanneisque cum episcopi tum populi Tudertini sigillis communitas, inclusæ, atque ita deinde in forulis intra marmoreum sepulcrum lapideis, opere cæmentario firmissimæque alte obstructis, contumulata fuerunt, et mausolei fastigio desuper imposito coronatæ. Inclusa fuit et lamina plumbea facti testis; cujus inscriptio vix differt sensu ab alia episcopi jussu in eodem sacello sic insculpta marmori: Dei gloriæ et Sanctorum venerationi. Corpora Sanctorum Cassiani et Calixti martyrum et Fortunati confessoris, episcoporum Tudertinorum, ac sanctarum Dignæ et Romanæ, virginum ejusdem civitatis, à Nicolao Armato episc. Tud. anno salutis mccc, die XIX Augusti Translata et recondita, Angelus Cæsius episcopus Tudertinus, Camera Apostolicæ clericus præsidens anno MDLXXX, die XIII Decembris à se reperta, et diligenter recognita, per civitatem solenni ritu transtulit die V Maii, anno MDXVI, et hoc sepulchro, sua impensa magnificentius extructo, pie collocavit die VI Maii ejusdem anni. Pag. 149 describitur a Possevino In-*

dictio supplicationis, ad memoriam translatorum quinque sanctorum corporum quotannis instituentæ Tuderti die V Maii cum indulgentia plenaria perpetua; de qua re vide etiam Ferrarium in Catalogo generali, tertio nonas Maii. Hæc longiuscule, in gratiam eorum, quibus præsto non est Februarii noster, ubi de iisdem translationibus est actum tom. III, pag. 376 et sequente. Liqueat hinc certe, diutissime hujus Martyris corpus et habuisse et coluisse Tudertinos, antequam ejus memoria inscripta fuerit Martyrologio. Antiquitatem quoque publicæ venerationis arguunt ecclesiæ veteres ejus olim nomine dicatæ, quarum duas memorat Jacobillus hic, pag. 117; alteram Interamnæ parochialem olim, nunc dirutam, alteram in diocesi Tudertina.

§ II. Ejusdem Acta quanti facienda.

A *cta S. Cassiani episcopi Tudertini et martyris primus in lucem protulit anno Christi 1597 Joannes Baptista Possevinus, presbyter ac theologus Mantuanus, in Vitis Sanctorum et Beatorum Tudertinorum ad hunc XIII diem Augusti a pagina 23, præfatus ibidem, ea Latine primum scripta fuisse in monumentis et antiquis Tuderti codicibus; se autem illa fideliter in Italicum idioma vertisse. Suspiciamus tamen, eum diversis monumentis usum, ex his quædam inseruisse Actis S. Cassiani, quæ ad illa proprie non spectant; ut martyrium S. Seustii et sociorum ejus a pag. 24 usque ad 28; et quæ habet pag. 35 de martyrio SS. Venustiani et Sabini episcopi: absunt enim illa ab exemplari, quod accepisse se ab ecclesia Tudertina testatus est supra Baronius, quodque sine dubio cum ceteris legavit moriens bibliothecæ Vallicellensi, ex qua illud nobis officiosissime curavit exscribi P. Laurentius Koler anno 1648. Non vidit hæc Acta Tillemontius; sed eorum perexiguum tantummodo fragmentum apud nos ad diem XVII Aprilis pag. 541, eorundem compendium, multo, quam Acta, tolerabilius, a Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiæ datum hoc die ex Officio, ut monet, ecclesiæ Tudertinæ, nuper Romæ approbato: ex his tamen ipsis coniecit auctor ille Monumentorum Not. 18 in persecutionem Diocletiani. Acta S. Cassiani nostri nihil prorsus valere. Ipse Ferrarius ibidem in Annotatione satis ea sugillat, cum ait, esse confusa cum aliis: neque minus obscure Jacobillus in Sanctis Umbriæ tom. 2, a pag. 114; ubi ex integris Actis nostris plurima detruncat et corrigit.*

Acta Sancti
carpuntur
ab aliis;
E

9 *Et vero cui placere possint Acta, tot passim vitiis inquinata ab auctore anonymo, quem etsi nesciamus, quando scripserit, certum est tamen, ab iis temporibus, de quibus agit, longissime remotum fuisse; neque testes interim ullos pro se aut ulla superioris ætatis monumenta producere? Et ætatem ipse quidem satis proderet, cum hanc opellam suam inscripsit venerabili Patri Bassiano; nisi hic ipse Bassianus ignotissimus nobis esset. Quod autem arcis Tuderti regiæ mentionem facit in fine. id argumento est, eum scripsisse ut minimum post eversionem imperii Romani et barbarorum in Italia dominatum. At quamdiu post illum? Incerta res est. Non videtur certe annum Christi 1301 tunc attigisse; quandoquidem de S. Cassiani aliorumque tum facta translatione ne verbo quidem uno meminit. Porro quantam in hac historia mereatur*

neque nobis
placent pro-
pter vitia,

AUCTOR
P. B.

mereatur fidem, facile per se statuet, qui non oscitanter omnino legerit: incurrent enim in oculis errores crassissimi, quorum en tibi quædam specimen.

quorum hic
dantur

10 In ipso præfationis exordio ait, SS. Anastasium episcopum (sic dudum ante nos etiam legit Joannes Baptista Possevinus pag. 32) et Hieronymum presbyterum stilo prosecutos esse Vitam sanctorum Pauli et Antonii in eremo positorum. Hoc de Anastasio falsum esse, de Athanasio verum, colliges ex Commentario prævio ad Acta S. Antonii ad diem XVII Januarii. Quamquam neque Athanasius Vitam S. Pauli; neque Vitam S. Antonii (quod ipse innuit, et multi perperam credidere) scripserit Hieronymus. In ipsis Actis cap. 1, num. 1. Diocletianus una cum Maximiano ex Numerantia triumphando Romam reversus est; et quidem, ut apparet ex adjunctis, cum jam uterque, vel alter saltem eorum, esset augustus; neque adeo ante annum Christi 284. Atqui nulla hactenus in orbe toto comperta Numerantia fuit. Possevinus quidem Numantiam in Hispania supposuit; sed ibi nihil his imperatoribus belli fuit, nihil victoriæ. Ibidem auctor noster post illum reditum, conjugium inisse statuit Ablavium cum filia Chromatii; tum ex hoc suscepisse liberos, primo Cassianum, deinde alios, ut Flaccum et Venustianum; quorum proinde vix natu maximus excedere anno uno alterove potuit ex ephebis, imperantibus Diocletiano et Maximiano. Et interim sub horum imperio Cassianum ibidem facit medicum adeo peritum, ut ante eum vix in humanis corporibus languores manere potuissent, insuper et causicum magnum per totam urbem Romam; et num. 3 episcopum, et num. 5 inveteratum dierum: fratres autem ejus minores, alterum eodem tempore a Maximiano instructum potestate vitæ ac necis per omnes civitates, alterum Tusciæ proconsulem num. 4 et 5. Ecquid belle?

aliquot specimen.

11 Eodem numero 4 fingit Chromatium Romanam non potuisse reverti Mediolano, quia [hic] Sebastianum, nobilissimum Mediolanensium civium, habebat, nondum data capitali sententia; sed eo pro se misisse Venustianum ex filia nepotem; ut proconsulatum acciperet Tusciæ, recusatum a Cassiano. Quis hæc digerat? nam primo constat ex Actis S. Sebastiani vetustissimis, ad diem XX Januarii illustratis, S. Sebastianum coronatum fuisse martyrio circa annum Christi 287 aut potius initio sequentis, hoc est, antequam secundum anonymum nostrum natus esse vix potuit Venustianus. Secundo, diu Chromatium ab idolis, officio et Urbe discessisse Christianum, priusquam Sebastianus in suspicionem venisset apud gentiles mutatae superstitionis in professionem Christianam. Tertio, S. Sebastianum nihil Mediolani passum esse; sed omnia Romæ; ubi ejus religio primum innotuit annis fere tribus post conversionem discessumque Chromatii; quod usque adeo confirmat S. Ambrosius in Psalmum 118; ut ideo Romam Sebastianum abiisse asserat, quod Mediolani vel nullum esset vel teperet pro tuenda Christi fide certamen. Sufficit profecto vel unicus hic locus ad proscribendam biographi nostri fidem. Quare alias ejus ineptias ad Annotata remitto; quamquam nec ibi notari poterunt omnes.

Excidentur hic tamen, et quare.

12 Verum, inquis, si talia sunt hæc Acta, quid ex iis tandem satis tuto colligi poterit? Respondendo, antiquitas cultus hujus Cassiani apud Tudertinos, et longa sepulcri ejus et corporis possessio; ante annum videlicet Christi 1301 ut

minimum: cum enim rogatum se dicat, ut Acta D scriberet B. Cassiani martyris et episcopi Tudertinae ecclesiæ, satis asserit, in ecclesia Tudertina Cassianum ut Beatum, ut Martyrem, ut suum olim episcopum habitum honoratumque fuisse, antequam ipse ad scribendum accederet. Item cum in Actorum fine locum sepulcri ejus diemque natalem assignat, dubitare non sinit, quin eodem loco tunc temporis, eodemque die a Tudertinis præcipue adiri suppliciter colique consueverit; sive ab initio (quod addit ipse) sepultus istic ab avia fuerit; sive non: sive etiam illo ipso die re vera martyrium fecerit olim; sive quovis alio, quam quom tum colebatur. At si de reliqua S. Cassiani nostri historia quæritur, in eam fateor nihil quidquam certi comperire, nihil, quod cum aliis historiis aut cum hac ipsa satis cohæreat. Subjicietur hic tamen, ut cognoscatur; quippe cujus in hoc Opere jam non semel facta sit mentio.

13 Martyrium ejus sub Diocletiano notamus, Tempus martyrii ejus. non quia demonstrare possumus, illud sub eo accidisse; sed quia non possumus inficiari quod ad Martyrologium Romanum de illo sic annotavit Baronius: Passus habetur in persecutione Diocletiani sub Venustiano consulari. Papebrochius quidem noster ad diem XVIII Aprilis pag. 542 existimavit, hunc S. Cassianum occubuisse sub Maxentio anno Christi 310; quia hæc ejus Acta connectendo cum Actis S. Sabini seu Savini episcopi et martyris, qui in Martyrologiis notatur die xxx Decembris, opinatus est, periisse Cassianum post datas Roma litteras ad Venustianum Tusciæ proconsularem de instauranea Christianorum persecutione: has autem litteras Acta S. Sabini datas esse tradunt pridie Kalendas Maii, cum præfectus urbis esset Hermogenianus, quem ipse eundem omnino censuit esse cum Aurelio Hermogene illo, qui secundum catalogum Bucharianum præfecturam tenuit sub Maxentio imperatore a IIII Kalendas Novembris anni 309 usque ad v Kal. Novembris anni 310. Sed hæc sententia primo repugnat Actis S. Sabini, quæ expressis verbis Hermogenianum Urbis præfectum faciunt sub Maximiano Augusto. Secundo differunt hæc nomina Hermogenianus et Hermogenes, ac magis etiam hæc Eugenius et Aurelius, quorum primum apud Surium et Baronium, ubi de S. Sabino, tribuitur Hermogeniano; alterum apud citatum Bucherium Hermogeni: non igitur confundenda videntur. Tertio, neque cum Eusebii neque cum aliorum historiis videtur ullo modo componi posse tam atroæ Christianorum persecutio sub Maxentio imperatore. Quarto, tam constanter in Actis S. Sabini, et antiquis Martyrologiis Maximiano Augusto adscribitur ipsius Venustiani martyrium; ut non dubitarit asserere Tillemontius de Cassiano in persecutionem Diocletiani Not. 18, necesse esse, ut passus fuerit anno ccciii, si judex ejus fuerit S. Venustianus. Plura dici poterunt, cum illustranda erunt Acta S. Sabini.

14 Sunt, quos dubios fecerunt sive hæc Acta nostra aut eorum compendia, sive Ferrarius, an non unus idemque censeretur Cassianus hic Tudertinus cum Forocorneliensi, qui eodem hoc die colitur. Et Acta quidem, quia Tudertino affingunt idem genus martyrii, quo scilicet discipulorum suorum stilis conficius exspiravit; id quod certum est fuisse Corneliensi proprium: Ferrarius vero in Catalago Sanctorum Italiae ad hunc diem; quia Cassiano Tudertino, et quidem (ut addit) ex ejus Officio, Hymnum adscribit, qui manifestissime spectat S. Cassianum Corneliensem (elsi nunc

S. Cassianus hic non confundendus cum Corneliensi.

A nunc in hujus Officio Romæ approbato non existet :) ac deinde subdit : Hujus passionem describit Prud. in suo Peristeph. ; cum ibi Prudentius de solo Cassiano Corneliensi agat, non de Tudertino ; nisi hic sit idem qui ille. Nescio equidem, quodnam sit illud Officium, quod appellat ; non dubito tamen quin Hymnus ille et citatio Prudentii, præter mentem Ferrarii, exciderint de loco suo pag. 509, ubi agitur de Cassiano Corneliensi, in paginam sequentem 510, ubi de Cassiano Tudertino. Patet id ex indice ejusdem operis, cui titulum fecit ipse Ferrarius : Corpora Sanctorum diversis locis assignata : in eo namque non recensetur corpus S. Cassiani, tamquam idem ecclesiæ Corneliensi ac Tudertinæ assignatum. Acta porro Cassiani nostri non tanti valent, ut eorum quantacumque confusio duorum Martyrum confusionem parere debeat in eo, qui legerit quæ modo de S. Cassiani Tudertini sepulcro et corpore, non semel translato inspectoque, diximus ; et quæ de S. Cassiani Corneliensis reliquiis paulo superius attulimus.

storiæ vel non vidisse, veltacite damnasse auctores omnes usque ad finem fere seculi 16 ; cum nemo unus de illa verbum ullum fecerit ante editionem Joannis Baptistæ Possevinii anni 1597.

EX MS.

CAPUT I.

S. Cassiani conversio, episcopatus, et prima certamina.

Igitur eodem tempore, quo Diocletianus una cum Maximiano ex Numerantia a triumphando Romam reversus est gaudens, erat vir quidam strenuissimus, Ablavius nomine, in civitate Tudertina, qui cum eis remeaverat. Hic accepit uxorem filiam Chromatii, Urbis Præfecti b, et, invito patre, secum ad propriam evexit civitatem ; et ex ea accepta prole, vocavit eum Cassianum. Audito itaque Chromatius quod filia sua filium perperisset, misit nuncios, et eum in fascia deferri fecit, tradiditque eum nutricibus, dicens : Custodite hunc infantem, et quod justum fuerit, accipietis c : illæ autem abeuntes, puerum custodiere. Qui tam celeriter adolevit, ut ipse Præfectus miraretur ; puerumque recipiens, tradidit eum ad liberales discendas artes. Qui ex iis ita peritissimus evasit, ut ante eum vix in humanis corporibus languores manere potuisset d ; insuper et caudicus magnus per totam urbem Romam vocabatur. Post pauca tempora Pancratius, proconsul Tusciæ, mortuus est sine prole. Tunc Diocletianus una cum Maximiano Ablavium venire Romam fecere, et, consentiente Chromatio e proconsul factus est Tusciæ.

Alavius,
Cassiani pater,
Tusciæ
proconsul,
a

E

c

d

e

vincito S.
Pontiano
ep. Tudert.,
perit misere.
f

g

F

h

i

k

cui succedere
renuit Cas-
sianus, jam
conversus
et episcopus.

B

ACTA

Auctore anonymo ; ex Ms. Romano
apud RR. PP. Oratorii S. Philippi
Nerii.

PROLOGUS AUCTORIS

Auctor pro-
fitetur veri-
tatem hujus
historiæ.
a

Hortaris me, venerabilis pater Bassiane, ut sicut beati viri Anastasius episcopus, et Hieronymus presbyter a stilo prosecuti sunt Vitam sanctorum Pauli et Antonii, in eremo positorum ; sicut etiam Martini, venerabilis episcopi Tironensis ecclesiæ Severus, Domini servus, contexit ; ita ego B. Cassiani martyris et episcopi Tudertinæ ecclesiæ meo prosequar stilo. Sed ego, licet meritis tantorum, qui muri ecclesiarum sunt et eloquentiæ fontes, me imparem noverim ; tamen, quia absurdum reor vestræ rogationi inobedientem existere, breviter satisfaciam vestræ petitioni ; nec verborum fucis veritatem obducam ; ne, dum scriptor elegantiae pompam requirit, lector tantarum virtutum amittat scientiam : non enim magis verborum phaleras pompasque sermonum, quam virtutes rerum gratiamque Spiritus sancti expetere convenit. Quamobrem obsecro vos omnes, in quorum manus liber iste versabitur, ut credatis, vera esse, quæ scripsimus b ; nec me quisquam putet studio amoris aliquid, quod fide careat, posuisse ; cum melius sit penitus nihil dicere, quam quid falsi proferre ; cum sciamus omnium sermonum nostrorum reddituros nos esse rationem. Unde hodie nativitatibus B. Cassiani narrandi initium sumam ; ut gratia Viri Dei et prosapia legentibus aperiat.

ANNOTATA.

a Vide Commentarium prævium num. 10.

b Iniqua sane obsecratio ; cum neque testes afferat, neque fontem assignet narrationis suæ, rebus, quas asserit, longe posterioris : itaque a multis vel partim, vel omnino rejecta est supra in Commentario num. 8. Imo vero videntur hanc hi-

in

EX MS. in nomine Domini Dei sui baptizaret : baptizatusque est, et ordinatus inter clericos. Post mortem illius episcopatum accepit *l* absconse; reversusque est in civitatem Tudertinam *m*, ibique faciebat publicas conventiunculas cum Christianis, et multos scholares edocebat *n*. Nunciatum est Maximiano augusto, quod Ablavius esset ab equo calcitroso percussus, et de ponte Ariminensi *o* in fluvium demersus, nusquam apparuisset. Contristatus est autem Maximianus et totus senatus; et decreverunt proconsulatum dari Cassiano, ejus filio primogenito. Ille vero renuens, volebat regnum æternum pro nihilo perdere; sed misit Maximiano, dicens : Victori Maximiano ac triumphatori et semper augusto Cassianus debitam reverentiam. Oro te, domine imperator, proconsulatum aut præfecturam, quam mihi dare decrevistis, alteri tribue; quia aliam præfecturam teneo, aliumque consulatum glisco, atque sub alio Imperatore milito.

Hujus frater
Flaccus dum
Spoleti
sæviens perit,

B 4 Tunc Maximianus intelligens, Christianum esse, misit litteras Mediolanum, ubi erat Chromatius Præfectus, nuncians mortem generi sui, nepotemque illius a sacra deorum recessisse cultura. Eodem tempore Chromatius nitebatur reverti Romam; sed quia Sebastianum, nobilissimum Mediolanensium civium, habebat, nondum data capitali sententia, regredi non valebat *p*. Vocavitque Venustianum, nepotem suum; et transmisit eum Romam, ut proconsulatum acciperet Tusciæ, et ubicumque Christianos invenisset, puniret. Dum hæc gerebantur Mediolani, Maximianus augustus vocavit filium Ablavii, qui vulgo habebatur homo terribilis et sine misericordia, Flaccus nomine, et direxit eum, ut per plateas omnium civitatum Jovem erigeret, et Christianos, ubicumque invenirentur, puniret. Egressus igitur Flaccus cepit multa crudelia contra Christianos exercere. Nunciatum est ei, quod in civitate Spoletana esset quidam sacrilegus, Gregorius *q* nomine, qui die noctuque populum subvertebat. Venit igitur, et in eadem civitate sedens pro tribunali ad se jussit Gregorium præsentari, et cito martyrium ejus exagitabat finire, volebatque in fratrem suum Cassianum properare; sed divina ultione, quam Deus pro Sanctis suis exercuit, volutatus in forum civitatis Spoletanæ expiravit.

C 5 Dum hæc gerebantur in civitate Spoletana Venustianus venit Mediolano Romam, acceptoque proconsulatu Tusciæ, in civitatem Tudertinam deductus est; ibique sedens pro tribunali, fratrem suum Cassianum sibi præsentari jussit, ad lignumque ligari præcepit, faciebatque eum cædi a quatuor tironibus *r* a tergo, et revolvī a ventre; et dixit : Consule tibi et nobis; et publice sacrificā summo ac majori deorum Jovi, et vires. Tunc B. Cassianus respondit : Dominum cæli et terræ adoro, qui pro nobis homo fieri dignatus, et nos redemit sua sanctissima passione. Tunc Venustianus dixit : O inveterate dierum ! periture, adora dominum Jovem, et desine adorare quod nihil est. Eadem hora Venustianus præcepit Jovem adduci, dicens ei * : Statimque beatus Cassianus accipiens Jovem in manus, jactavit eum in terram; et confractus est s. Ut Venustianus conspexit, Jovem comminatum esse, exiliens, lambebat terram, ubi jactatus fuerat, et dicebat : Heu ! quia dominus noster in nihilum redactus est; venite et incendamus sacrilegum ! Audiens hæc Cassianus beatissimus, respondit : Dominus vester in nihilum redactus, cur se

* supple
Adora vel
quid simile.
8

non adjuvavit * ipse ?

6 Post hæc Venustianus præcepit ignem accendi, et manus ejus in ignem mitti. Quod intelligens Episcopus, dixit : Igni adhibere manus meas potes et viscera; sed etiam fugient poenas membra, solita virtute Christi. Quibus auditis, Venustianus fecit eum in ferventis olei dolium mitti. Qui cum fuisset in medio dolii bullientis olei, cælitus ignis sumptus est, acsi ventorum violentia aliorum inclinatus. S. Cassianus tales preces omnipotenti Deo fudit, dicens : Magnificet cælum, tellus, mare, et omnia quæ in eis sunt, te, factor immense, qui cuncta creasti : sit tibi laus honor, et gloria in æternum et ultra qui mihi rorem tuum de cælis porrigis, et repellis flammās, ut a meo corpore cessent : propterea laudem cuncti dicant nomini tuo, cælum et terra *t*.

D
* f. adjuvit
sed frustra.

ANNOTATA.

a *Adi Commentarium num. 10.*

b *Agrestius Chromatius non legitur apud Bucherium in elencho præfectorum Urbis; unde annus ejus præfecturæ non est admodum exploratus. Creditur tamen incidisse in annum Christi 304 aut sequentem. Vide apud nos diem 20 Januarii in Annotatis ad Acta S. Sebastiani Mart. cap. 2, litt. b; et iterum die xi Aug. ubi de SS. Tiburtio, Chromatio, et Sociis, § 3.*

c *Hocine est verisimile, quod nepotem avus parentibus ereptum crediderit nutricibus ?*

d *Ergo medicinam exercuit homo ea ætate, eo loco natus !*

e *Quid vero ad Chromatium hoc attinere potuit, qui jam pridem ante natum ex Ablavio Cassianum dimissa Urbis præfectura, non modo privatam, sed et Christianam in Campania vitam delegerat ?*

f *Et hoc, consentiente Chromatio et Christiano et sancto ? Vah ! Nota interim a Joanne Bapt. Possevino huc Actis nostris multa intrudi nihilo meliora de SS. Seustio et aliis 80 Martyribus Tudertinis, de quibus actum est, et porro erit agendum die 29 Januarii.*

g *Neque hoc sine graviore auctoritate credibile est. Cur vero tum demum interrogatur sanctus Martyr; cur non servatur præceptum augustale; cur non sine ulla examinatione necatur ? Porro sequens dialogismus fere ad verbum huc translatus est ex Actis S. Savini apud Baluzium in Miscellaneis tom. 2, pag. 49.*

h *Fanum civitas est in Ducatu Urbinatense ad sinum Adriaticum.*

i *Et quare non statim occidit ? nam æque id jusserant imperatores, ac Fanum adire.*

k *Dubitat Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem 9 Julii in Annotat. ad S. Pontianum hunc nostrum, an alius hic fuerit Ablavius ab illo, qui sub Constantino floruit.*

l *Tam neophytus contra præscriptum Apostoli ? Sed forte deerat alius.*

m *Statuit ergo Anonymus, Pontianum eo ipso tempore martyrium consummasse; quod non satis clare dictum fuit, cum de illo est actum a nobis die 9 Julii : ubi videtur ex Actis hisce nostris plus præsidii speratum fuisse, quam asserere possint, mea quidem sententia.*

n *Scholares edocebat Episcopus in propria diocesi ? Non credit ipsi Ferrarius; expungit Jacobillus, tamquam ex alterius S. Cassiani Actis huc inepte traductum.*

o *An ergo Ariminum adiit, in eodem littore Adriatico*

E

F

A' Adriatico situm? Hæc sane via recta non erat festinanti Tuderto Fanum.

p Quam falsa sint hæc, diximus in Comment. num. II.

q Hic S. Gregorius colitur 24 Decembris; quando de illo agendum erit.

r Tirones dici solent vel novitii milites, vel in qualibet arte discipuli. A tergo et a ventre mutatus videtur auctor ex Actis S. Gregorii M. Spoletani.

s Idem paulo aliter narratur de S. Sabino.

t Tam rara prodigia, tamdiu ignota! Quis credat? Idem censendum de iis quæ infra occurrunt.

CAPUT II.

Alia tormenta, martyrium, sepultura.

B Idem nova supplicia minatur
a
Dumque hoc audivisset Venustianus, fecit eum extrahi de dolio, et dixit ei: Cassiane frater a, elige tibi unum de duobus; aut sacrificia deo Jovi, quem fregisti; aut in carcere religatus catenis, in obscuro jacebis. Cui Sanctus ait: Si carcere tetro recludar, nectarque catenis, non formidabo penas, Christi fretus beneficiis. Quod cum audivisset Venustianus, dixit: Et ego faciam caput tuum abscindi; et videbo, si Christus tuus te liberet. S. Cassianus respondit: Si mucrone mihi paret caput abscindere licet, liber in excessu mentis adibo Dominum. Cui Venustianus dixit: Et ego mittam te Maximiano; et in exilium mitteris, et fame peribis. S. Cassianus respondit: Non metuo exilium: mundus domus una est omnibus: sperno famem: verbum meum sit mihi cibus. Cui Venustianus dixit: O sacrilege Cassiane, adora deos Jovem, Martem, Asclepium, et Minervam: et dic nobis, a quo habes fiduciam, ut exilium, famem, mortem, et ignem non timeas? Ergo adora Jovem, et vive; alioquin mulctaberis dira sententia. Cui Cassianus respondit: C
Jesus Christus spes mea est tormenta superandi, et ista mihi de eo certa fiducia surgit. Christus dat posse pati: Christus est qui vivere facit. Non in nobis, Christe, confidimus, non in nobis; sed confidimus in te: quos pugnare jubes, fac, Domine, superare.

et infert Sancto, ac discipulis ejus;
* i. e. sacrificia
b
8 Tunc Venustianus dixit: Testor vivificam et intemeratam deorum nostrorum culturam; quia si non illico diis nostris sacrificas, ut mos est, et Orgia * libes, confestim gladio punieris: et si prævalet vester, ut asseris, Christus nescio quis; eruat te de manibus meis: et tu, qui usque nunc per artem magicam tormenta elusisti, jam hinc tibi nulla prodest delusio, nulla tibi largietur præsidia statimque fecit funem mitti in collum ejus, et in altum levare, et cum ungulis ferreis ungulas ejus trahi b. Et ridendo eum tunc circumstantes, dicebant: Veniat Christus, et in digitos tuos ungulas ponat. Dumque S. Cassianus levaretur per funem a terra, terræ motus factus est magnus in civitate Tudertina, et mortuæ sunt triginta et octo animæ paganorum: carnifices vero, qui eum trahebant, arentes steterunt, et non valebant se de loco mutare, in quo stabant. Videns hæc Venustianus, pavefactus est valde; et præcepit mitti eum in carcerem, et scholam c ab eo separari; et separati sunt pueri et a lacte dulcedinis magistralis; ligatisque manibus, cædebat eos, dicens: O insani; et vos decepti estis? En mitto vos in carcerem; et fame peribitis; et parentes vestri nulla nobis dabunt suppedia.

EX MS.
qui dum poenis victi. in Magistrum armanur,

9 Postquam vero pueri hæc audire, percussi sunt a sagitta diaboli; et cœperunt plorare. Tunc licet intelligens, animum puerorum mutatum esse, unumquemque eorum circumiens, dicebat: Ecce, ego omnes vos mitto in carcerem cum graphiis et tabulis. Insurgite super sacrilegum Magistrum vestrum, et interficite eum, et liberate vos; et eritis amici principis. Post hæc missus est B. Cassianus in carcerem, et omnes scholares ejus; majores autem ligatis manibus; minores vero cum tabulis et graphiis, solutis manibus missi sunt in carcerem cum ipso.

10 Interea accidit fortuito casu, quod mulieris cujusdam unicus filius equum conscendens, et transiens foveam, ex equo cecidit et mortuus est. Cui cum nullus potuisset præbere solamen, mox mater ejus ad beatissimum Cassianum venit, deferens puerum; et instans ante ora carceris, cum luctuosa voce deposcebat, dicens, ut ejus E unicum filium suscicaret. Confestim S. Cassianus compatiens dolori ejus, orationem fudit pro ipso puero ad Dominum Deum, dicens: Domine Jesu Christe, Fili Dei, qui pro salute humani generis in mundum per virginalem uterum adveniens, formam nostræ mortalitatis assumpsisti, ut nos a morte liberares immortalis [et] indutus mortalitatem, nos in incorruptibilem patriam inferres; qui unicum viduæ filium, ad sepulchrum venientem, incolumem reddidisti; suppliciter tuam gratiam deposco, ut puer iste salvus suæ genitrici reddatur, et cognoscat, quia tu es Dominus solus, in cælo et in terra faciens prodigia. Expleta vero oratione, ex infimo carceris faciens * signum sanctæ Crucis, statim puer, qui erat mortuus, surrexit; et qui in lectulo deportatus fuerat, suis pedibus ad propria repedavit. Ex eadem hora tam de finitimis quam de longinquis regionibus, Regis æterni magnus atque mirabilis enucleavit d affectus.

11 Tunc S. Cassianus in medio carceris positus, hortabatur scholares, ut in confessione Christi constanter perseverarent. Dum hæc in carcere gerebantur, Venustianus misit lictorem ad carcerem, trahique præcepit Marcum, Cletum, Tundinum, et Leontium, scholares B. Cassiani. Erat autem carcer, ubi S. Cassianus inclusus erat cum discipulis suis, in modum cisternæ subterraneæ, constructæ ex minutis lapillis, fere locatæ in muro civitatis. De iis vero supradicti viri abstracti sunt, et ante præsentiam impiissimi Venustiani in eculeum levati sunt. Qui dum diu traherentur, venit nuncius Roma Venustiano dicens, ut eat in civitatem Assisinatam; quia nunciatum est, ibi esse sacrilegum et seductorem, Sabinum nomine. Eadem hora fecit de eculeo deponi dictos scholares, tradiditque eos legatis; et profectus est. Ipse vero post paucos dies Assisium pergens præcepit fratrem suum fame in carcere perire

12 Tunc pueri, qui cum S. Cassiano erant, insurgentes super eum, cum tabulis et graphiis percutiebant eum, dicentes: Tu percussisti nos; et, ecce, reddimus tibi vicem. Qui, cum diu cæderetur, dicebat: O pueri, estote fortes; ne terreamini: et quod ego faciebam vobis bona fide pro sapientia discenda, vos facite mihi, ut ad cælestia regna attingam. Unus autem efferus præ cæteris cohortans alios, stringens pugnum et extendens

hic mortuum suscitavit:

* pro faciente eo

illi vero Magistrum et Præsulem suum

F

graphiis in carcere conficiunt,

EX MS. tendens brachium, Magistrum in pectore graphio ferro dire percussit : unde totus sanguis illius emanabat. Et tumultus factus est in carcere ; quem cum audivit carcerarius, præcepit scalam transmitti per funem *e*, omnesque jubet egredi foras : egressique sunt omnes ; solummodo Episcopus remansit vulneratus in carcere. Quod intelligens carcerarius, introiens extraxit eum foras.

populo applaudente;
Deo Martyrem illustrante,
f

13 Factusque est concursus populorum ; et videntes eum, alii ridentes, alii flentes, dicebant : Sic fiant rebelles deorum et principum contemptores *f* ! Audiens hæc sanctus Cassianus episcopus, dixit : Estote vos filii patris vestri, et obedientes principibus vestris, ut hoc regnum momentaneum teneatis, et regnum, quod est perpetuum, temnatis. Ubi sunt vestri majores parentes ? Ubi sunt divitiæ, quas acquisierunt ? Ubi est aurum et argentum ? Ubi pallium et purpura ? Ubi cariora indumenta ? Hæc omnia a tineâ comesta sunt ; et corpora eorum in putrem humum redacta sunt. Hæc dicente S. Cassiano, coruscans splendor missus ab arce poli super eum radiavit, simulque cum ipso splendore perrexit ad

B Dominum.

die 13 Augusti.
g
h

14 Tunc nobilis matrona, atque sua patrum colligebant *g* sanguinem illius in phialas vitreas, corpusque ejus cum aromatibus in finibus arcis regię, quam usque hodie incolæ illius terræ collem appellant, sepeliri præcepit *h*. Diem si quæris quando de corpore cessit ad Christum, tertio decimo die Augusti raptus est ad sidera poli, propitiante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Germanum S. Cassiani fratrem hunc Venustianum fuisse, tum credemus, inquit Tillemontius in *Persecut. Dioclet.* Nota 18, cum argumenta viderimus minime dubia. Tantumdem ego de avo Chromatio dixerim : de quo vide plura ad diem xi Aug. ; ubi de S. Tiburtio M. Porro adverte sequentes mox Venustiani tautologias, quam parum sint aptæ tam severo judici : tum ejus minæ quanto mitiora intorquent Cassiano supplicia ; quam quæ jam pertulit ac superavit ; tanto stultius proponuntur.

b Atqui mox dixerat mendax tyrannus, gladio punitum iri Sanctum. Imo adverte apparatus hic descriptum ; et vide, an ad evellendos digitis ungues ullo modo conveniat. Nimirum hæc auctorem sapiunt, qui etiam humanis digitis pro ungibus affingit ungulas ; quod non memini antehac in ulla Latinitatis barbarie me legere.

c Vide supra litteram n. Resecuit ergo Jacobilus hæc omnia et quæ sequuntur de scholaribus tamquam per errorem expressum huic Martyri afficta.

d Enucleavit. Possevinus vertit, crebbe, id est, excrevit

e Cur per funem, obsecro ? Si satis longæ erant scalæ, non opus erat fune ; si non erant satis longæ, quomodo per eas ascendi et exiri ex carcere illo potuit ?

f Vide Acta S. Gregorii M. Spoletani apud Mombrinium.

g Locus erat corruptus. Videtur legisse Possevinus : atque avia S. Cassiani materna colligebat etc.

h Possevinus addit, hunc eundem esse locum, in quo nunc ædificata sit ecclesia S. Fortunati.

DE SS. CENTOLLO ET HELENA MM.

BURGIS IN HISPANIA

G.C.

SYLLOGE HISTORICA

Legitimus harum Sanctarum cultus, Acta, et incertæ quædam eorum circumstantiæ.

FORSAN SUB
DIOCLETIANO.
Quidquid
sit de certo
Hispaniæ
loco,

Primo legitimum harum Martyrum cultum probamus ex Martyrologio Romano, quod hodie ita habet : Burgis in Hispania sanctarum Centollæ et Helenæ martyrum. Dum audis has Martyres Burgis annuntiari, ne hinc statim conclude, eas ibidem martyrio coronatas esse : teste enim Thoma de Trugillo in Thesauro concionatorum tomo 2 col. 1487, Valerius archipresbyter scribit, quod Sanctæ istæ martyrium sustinuerint in loco vocato SIERRO prope Iberum fluvium ; postea vero tempore Alphonsi decimi Gundisalvus episcopus Burgensis transtulit gloriosa harum Sanctarum corpora in ecclesiam catholicam, constituitque, ut earum festum celebraretur magna cum solennitate. Palæstra martyrii, quæ hic vernacule Sierro dicitur, in Breviario Burgensi Siaria, et alibi Seorim, vel affinis hujusmodi nominibus appellatur. Verum Ambrosius Morales in Chronico generali Hispaniæ lib. 10 cap. 17 agens de iisdem duabus Martyribus ingenue fatetur, determinatum hunc martyrii locum sibi incognitum esse, etiamsi

vix dubitet, quin in diœcesi Burgensi situs fuerit. Cum erudito isto scriptore Hispano videtur consentire Joannes Vasæus Flander, qui in Chronico Hispaniæ ad annum Christi 306 apud nos pag. 282 inter plurimos Hispaniæ martyres recenset etiam ambas hasce Sanctas feminas, et gloriosum earum pro fide certamen non procul ab urbe Burgensi collocat his verbis : Prope civitatem Burgensem (quamquam incertum, an eodem tempore) sub Eglisio præfecto passæ sunt pro Christo S. Centolla et S. Helena. Sanctæ Centollæ corpus, regnante Alfonso decimo, a Gundisalvo episcopo in Burgensem ecclesiam translatum est. Quod hic de solo S. Centollæ corpore ad Burgensem ecclesiam translato refertur, postea de sacro utriusque Martyris cadavere affirmabitur.

2 Porro alii auctores duabus hisce Sanctis palæstram martyrii in Cantabria assignant, et Joannes Marieta in Historia ecclesiastica Sanctorum Hispaniæ lib. 4 cap. 10 ex testimonio indigenarum asserit, ibi non procul ab Ibero fluvio ad conservandam gloriosi certaminis memoriam in cacumine

in quo hæc
Martyres
passæ fue-
runt,

A cacumine altæ rupis ædificatum esse sacellum, ad quod in annua harum Martyrum festivitate ingens accolarum multitudo adhuc hodie dum pie confluit. Præterea Cantabri tradunt, S. Centollam fuisse filiam reguli Toletani, quæ ex patria ad hunc Cantabriæ tractum profugerit, ut persecutionem patris sui vitaret, eamque ibidem cum S. Helena, Christiana ejusdem regionis incola, ab insequentibus ethnicis capite truncatum esse. Quidquid sic de hac vulgari Cantabrorum traditione, immemorabilem istarum Martyrum venerationem in diœcesi Burgensi colligimus ex illustrissimo Joanne episcopo, qui anno Christi 1436 cathedram Cabilonensem ascendit, et quem nonnulli perperam Primum Cabilunensem appellant, dum in sua Topographia Sanctorum post Martyrologium Francisci Maurolici apud nos fol. 104 de illis ita scribit: Burgus civitas Hispaniæ in regno Castellæ.... Huc Centollæ virginis et martyris, et Helenæ ab ipsa conversæ, sub Hispaniarum rege peremptarum, corpora translata sunt. *Infra obiter discutiemus, an S. Centolla, quæ hic virgo dicitur, S. Helenam ad fidem Christianam converterit. Sed haud dubie illustrissimus Joannes Cabilonensis errat, dum hic regem Hispaniarum nominat: nam eo tempore Hispania parebat Romanis, adeoque tunc caruit proprio rege, qualis hac phrasi indicatur.*

et de quo
auctores di-
sceptant,

3 Attamen Lucius Marineus Siculus in Ope-
re de Rebus Hispaniæ. quod tomo 1 Hispaniæ
illustratæ recusum est, lib. 5 sive pag. 344 dictæ
iteratæ editionis in eundem errorem incidit, et
historiam aliter narrat hoc modo: Centolla vir-
go Hispana cum multis virtutibus esset insignis,
Christianamque religionem accuratissime servaret,
ad regem, qui tunc in Hispania rerum summam
tenebat, ducta est; qui videns eam in Christo præ-
dicando, constantissimam, cruciari crudelissime
jussit, et postea Seditio præfecto sævioribus, si
non mutaret animum, afficiendam tormentis tra-
didit: in qua Seditius omnia tormentorum gene-
ra exercuit, ad quæ videnda frequens mulierum
turba dolentium intromissa est, quæ Centollam
solando rogabant, ut sententiam mutaret. Quibus
illa sereno vultu se majora pati paratissimam esse
respondit, omniaque sævissima tormenta ad mor-
tem usque sustinuit. Ad quam veniens Helena
mulier nobilis hortata est, ut non deficeret in tor-
mentis: cui Centolla respondit: Tu vide, soror
mea, ne deficias, quæ simul mecum pro Christo
trudicanda es. Et paulo post præses utramque de-
collari jussit, quarum corpora in Burgensi ecclesia
translata fuerunt. At ipse Joannes Tamayus Sa-
lazar, alioquin ad quælibet explicanda promptus,
in notis ad Martyrologium suum Hispanicum hac
die partem illius narrationis ita carpit: Fal-
litur omnino Marineus Siculus in titulo præsidis
et nomine præfecti, illum vocando regem, et istum
vocitando Sedicium, cum re vera per illa tem-
pora nullus in Hispania rex exstitit, nec nomen
præfecti, cui commissum martyrium virginis fuit,
Sedicus, sed Eglisius erat, ut infra patebit. Nunc
Acta qualiacumque harum Martyrum referamus.

exhibemus
Acta illarum
ex Breviario
Burgensi

4 In breviario Burgensi, quod anno 1502 im-
pressum est, gloria posthuma et gesta earum-
dem Martyrum in novem breves lectiones divi-
duntur, quæ ad diem IV Augusti ibidem præpo-
stere ac imperfecte recitantur hoc modo: LECTIO
I. Passionem itaque sanctæ Centollæ, et Hele-
næ ipsius collegæ videntes homines Catholici il-
lius temporis, Dei et nominis Christi cultores,
Augusti Tomus III.

fabricaverunt basilicam in civitate Siaria, in ipsa-
rum martyrio Deum glorificantes. LECTIO II. Fa-
ctum est autem in diebus illis, ut homines Chri-
stiani, qui tunc temporis erant pauci, per diver-
sas circumquaque regiones audientes ea, quæ
ipse Deus miracula per ipsarum merita faciebat;
LECTIO III. Crescente fide Christianorum, et
rarescente superstitione et perfidia paganorum,
sanctam Centollam in cunctis suis necessitatibus
invocarent. LECTIO IV. Et quanto fides nominis
Christiani inter densissimas idolorum tenebras ra-
diabat, tanto miserabilem errorem gentilium ob-
fuscabat. LECTIO V. Tanta namque fuit in par-
tibus istis tunc temporis pro fide Christi constan-
tia martyrum, et mors Sanctorum in conspectu
Domini pretiosa, quo usque figmenta diaboli et
simulacrorum phantasmata, Domino cooperante,
a tota Hispania exularunt. LECTIO VI. Rex igitur
hujus regni, cujus nomen proprium forte propter
scriptoris incuriam omissum est, cum audiret, quod
sancta Centolla Christum coleret, jussit eam suo
conspectui præsentari. Hic loco lectionis VII reci-
tandum præscribitur Evangelium. Simile est re-
gnum cælorum thesauro, cum prima lectione ex-
positionis. Deinde resumuntur Acta, et ex iis
sequitur LECTIO VIII. Quam cum cerneret, nolle a
Christi nominis confessione recedere, jussit illam
variis tormentorum generibus cruciari; LECTIO IX.
Cruciatam vero et multis verberibus afflictam tra-
didit Eglisio præfecto suo, ut ipsam, nisi a fide
Christi recederet, amplius cruciaret. Vides, hic
omnia præpostero ordine et imperfecto modo
narrari: nam prius agitur de cultu posthumo;
et dein pervenitur ad cruciatus pro fide Chri-
stiana toleratos, et interim consummatio marty-
rii omittitur.

5 Quapropter subjungimus his magis ordina-
tam et completam ejusdem historiæ narrationem,
quæ ex tabulis ecclesiæ Burgensis desumpta est,
et quæ in apographo nostro sic sonat: Centolla
virgo Hispana cum multis virtutibus esset insi-
gnis Christianamque religionem accuratissime ser-
varet, ad præsidem, qui tunc in Hispania sum-
mam rerum tenebat, perducta est; qui videns
eam in Christo prædicando constantem cruciari
jussit, et postea Eglisio præfecto sævioribus, si non
mutaret animum, afficiendam tradidit: qui nullum
genus tormentorum omisit, quod in Centollam,
non exercuerit, equuleum, pectines, virgas fer-
reas, denique mamillas secuerit, atque in carce-
rem, ut amisso sanguine interiret, detruserit:
ad quam ingens feminarum multitudo dolentium,
tantam in Virginem carnificinam factam, intro-
ducta est, ut eam solarentur, atque ut mutaret
sententiam, rogarent, ut possent adhibitis medi-
cinis vulnera curari. Quibus illa hilari serenoque
vultu dicit, multo majora se pati paratam et prom-
ptam esse, si scirent ipsæ, quæ martyribus Chri-
sti præmia spectent, inviderent potius, quam do-
lerent. Quo audito, Eglisius carcerem irrupit,
et Centollæ ejus verba contemnentem * probro-
sque verba in deos jacentem * linguam præci-
dit, et abiit. Tunc Helena nobilis femina ad
Centollam veniens, cœpit ejus virtutem lauda-
re, et ne deficeret in tormentis, cohortari. Cui
Centolla: Ego libens quidem patior; tu, ne
deficias, vide, quæ simul mecum trucidanda es
pro Christo. Quod cum intellexisset præses, et
non solum Centollam a sententia dimoveri non
potuisse; sed et Helenam ad secum moriendum
traxisse, autequam numerus augetetur, jubet am-
bas simul decollari. Corpora longis post seculis

et eadem ma-
gis ordinata
ex tabulis
ejusdem ec-
clesiæ

* lege con-
temnenti et
jacenti

DUCTORE
G. C.

Alphonso undecimo regnante (*ab aliis plerisque Alphonsus ille decimus numeratur*) Gundisalvus episcopus in ecclesiam Burgensem transtulit, atque celebri pompa quotannis earum solennia peragi primus instituit. *Ex ætate Gundisalvi episcopi Burgensis et Alphonsi X vel XI regis facile colligimus, translationem illam post medium seculi XIII contigisse. Ceterum hæc apographi nostri narratio prorsus convenit (si stylum excipias) cum synopsi Actorum, quam Joannes Maldonatus inter Vitas Sanctorum apud nos pag. 166 Latine vulgavit. Jam nonnulla horum Actorum ad-juncta discutienda sunt.*

quibus pseudo-Dexter
aliique scri-
ptores

6 Pseudo-Dexter ad annum Christi 300 num. 13 ex novo suo thesauro profert sequentia: Seori in Cantabria sancta Centolla civis Toletana, consulis Lucii Ragonis Quinciani filia (Cathanae passa est sub hujus patre L. Quinctiano fortissima virgo sancta Agatha) passa cum Helena vidua in persecutione Diocletiani. *Chronicon pseudo-Juliani, quod ex eadem fabulosa figlina prodiit, num. 183 impostorem illum imitatur his verbis: In Cantabria, urbe Sero, in tractu Sedum, quod nunc Sedanum vulgo vocatur, celebris est memoria sanctæ Helenæ viduæ, et sanctæ Centollæ Toletanæ et martyris, filiæ Lucii Rangonii Quintiani, viri consularis, quæ anno circiter ccc fugiens patris severissimi rabiem, Toletum ad Cantabros se contulit, et cum Helena vidua, eadem Diocletiani persecutione, passa est. Defensores horum Chronicorum varias allegant inscriptiones, ut ex iis hunc Quintianum consulem eruant. Sed Nicolaus Antonius in scriptis posthumis, quæ Matrili anno 1721 ab amplissimo D. Adriano Coninck, proximo eruditi auctoris consanguineo, nobis perhumaniter communicata sunt, evidenter demonstrat, has aliasque inscriptiones nec huic Quintiano, nec tempori, nec loco convenire. Non lubet nobis hanc cramben re-*

coquere, cum figmenta pseudo-Dextri et pseudo-Juliani centies in Opere nostro explosa sint. Quapropter pergimus ad alia, quæ de S. Helena, sociæ ejusdem martyrii, apud neotericos diversimode narrantur.

7 Imprimis supra laudatus Joannes Cabilonensis refert, eam a virgine Centolla conversam fuisse; sed Ambrosius Morales aliique auctores innuunt, S. Helenam numquam fuisse ethnicam, dum ab illis appellatur matrona Christiana, quæ S. Centollam ad fortiter pro fide moriendum excitabat. Secundo nonnulli dicunt, eandem S. Helenam fuisse mulierem aut puellam nobilem, cum tamen a Joanne Marieta in Historia ecclesiastica Sanctorum Hispaniæ lib. 4 cap. 10 Hispanice labradora, id est colona vel rustica vocetur. Tertio quidam S. Helenam appellant viduam, dum alii eandem titulo virginis exornant. His suffragari videtur Thomas de Trugillo, quando in Thesauro concionatorum tomo 2 col. 1486 Actis earum præfigit hunc titulum: Vita beatæ Centollæ et Helenæ virginum et martyrum. Deinde gesta earundem narrare incipit his verbis: Ecclesiæ multæ celebrant festum harum gloriosarum martyrum et virginum XIII Augusti, quæ comprehensæ sunt et in carcerem conjectæ, propterea quod Christum prædicarent et confiterentur. Attamen idem scriptor Hispanus columna sequente in fine Actorum nos ita monet: De Helena quidem nonnulli auctores significare videntur, eam viduam esse; at vero de Centolla concordant omnes, quod esset virgo, et numquam matrimonio conjuncta fuisset. Ingenue fatemur, nos defectu veterum monumentorum de variis hisce opinionibus nihil certi posse statuere. Quare has similesque controversias eruditis incolis ulterius discutiendas relinquimus: nobis enim sufficit, ambas has sanctas Martyres ab immemorabili tempore in Ecclesia Burgensi publice honoratas fuisse.

varias incertas circumstantias adjunxerunt.

DE SANCTO JUNIANO ABBATE

FUNDATORE MONASTERII MARIACENSIS

C

IN PICTAVIENSI GALLIÆ PROVINCIA

F

G.C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Immemorabilis et publicus hujus Sancti cultus, distinctio ab alio sancto ejusdem nominis, professio monastica, Acta; horumque scriptor,

ANNO
DLXXXVII.
Hunc Sanctum, qui in
Martyrologiis et Bre-
viario Picta-
viensi colitur,

Maurolycus, Felicius, Wionus et Dorganus hunc Sanctum hodierna die sub nomine S. Juliani annuntiant; sed Menardus, Sausayus, Bucelinus, aliique Menologi ex veteribus instrumentis eundem pro Juliano rectius Junianum appellarunt. Quidquid sit de nomine, publicum hujus Sancti cultum colligimus ex Breviario proprio Pictaviensi, quod annuam illius festivitatem die XII Augusti celebrat officio semi-duplici, et in quo Lectio quarta summam quædam ejus gesta complectitur his verbis: Junianus abbas Nobiliacensis nobili genere in Pictavorum regione ortus, in prædio quodam, quod Campagniacum vocatur, comam ab adolescentia ob cul-

tum religionis deposuit, tantaque fuit sanctitate, ut eo beata Radegundis plurimum in sacris rebus uteretur. Corpus ejus innumeris coruscans miraculis, apud Mariacum sepultum est, et exinde ad monasterium Nobiliacense delatum. Post istud publicæ venerationis testimonium non oportet hic varias recentium Menologiorum annuntiationes coacervare. Adde, quod ex ipsis antiquis Actis, ac duplici translationis historia, aliisque vetustis monumentis de immemorabili hujus Sancti cultu abunde constet.

2 Benedictus Gononius in Vitis Patrum Occidentis, quas anno 1625 Lugduni in Gallia edidit, S. Junianum nostrum confundit cum altero ejusdem

^A *ejusdem nominis eremita, quem Gregorius Turo-*
nensis in libro de Gloria confessorum cap. 103
memorat, et cujus festum die xvi Octobris colitur
cum enim Gononus lib. 4 Operis mox laudati
retulisset Acta S. Juniani eremitæ, post hæc ibi-
dem pag. 209 in notis perperam scribit sequentia
Festivitas autem sancti Juniani xvii Calendas No-
vembris celebratur. Olim corpus sancti Juniani
quiescebat in monasterio Nobiliacensi, vulgo
NOUAILLE, in agro Pictaviensi. Tempore vero per-
secutionis hæreticorum, seniores monachi illud in
prædicto monasterio absconderunt; sed quia jam
omnes obierunt, nemo scit locum, ubi sit abscon-
ditus hic thesaurus. Est autem beatus Junianus
prædicti monasterii patronus, floruitque circa an-
num Domini cdlxxxv tempore Clodovæi regis
Francorum. Sed quia Acta illa, ibi a Gonono præ-
missa, spectant ad S. Junianum eremitam, erro-
nee eidem in notis adscribit translationem cor-
poris ad cœnobium Nobiliacense, patronatum
ejusdem monasterii, et novissimam sacrarum
reliquiarum occultationem, quæ omnia ad ho-
diernum S. Junianum abbatem pertinent, ut ex
paraphrasi sequente evidenter apparebit.

^B *quo diver-*
sus esse
ostenditur.

³ *Interim audiamus Cointium, qui in Anna-*
libus Francorum ad annum Christi 544 num. 99
hunc crassum Gononi aliorumque errorem ita
refellit: Nonnulli turpiter hallucinantur, inquit,
dum beatum Junianum, qui Radegundi notus
fuit, confundunt cum altero sancto Juniano ere-
mita, de quo sub Clodoveo rege et Roricio epi-
scopo Lemovicensi sermonem fecimus. Prior pa-
tria Cameracensis fuit, posterior Pictaviensis;
prior in episcopatu Lemovicensi degit, posterior
in Pictaviensi; prior ad obitum usque solitarius
vixit, posterior egressus e cellula monasterium
construxit, rexitque; prior ex hac vita discessit,
cum Ruricius Lemovicinæ diœcesi præerat, poste-
rior Ruricio diutissime superstes fuit: pervenit
enim ad annum Christi quingentesimum octoge-
simum septimum, et, teste Gregorio Turonensi,
Lemovicensem ecclesiam anno quarto Childeberti
regis, sive anno Christi quingentesimo septuage-
simo nono jam regebat Ferreolus successor Exo-
chii, qui post Ruricium annis quindecim, teste
Fortunato, sederat; prior colitur decimo septimo
Kalendas Novembres, posterior Idibus Augustis;
prior in diœcesi Lemovicensi decessit, sepultusque
fuit ad Vigennam fluvium, ubi oppidum nomen
sancti Juniani nunc etiam servat; posterior obiit
in episcopatu Pictaviensi, conditusque fuit Mo-
riaci, unde postea translatus est Nobiliacum, ut
suo loco dicemus. Insuper erronea illa confusio
satis facile detegitur ex Breviario Lemovicensi,
quod ambos hos Sanctos diversis diebus colit;
nam die xvi Octobris ibi festum S. Juniani ere-
mitæ celebratur ritu duplici, et in Lectionibus
secundi Nocturni gesta ejus recitantur. Die
autem xiii Augusti ibidem in Officio sanctæ
Radegundis tantum fit commemoratio de S.
Juniano nostro, et collecta Intercessio etc. de
communi abbatis præscribitur. Denique distin-
ctio utriusque hujus Sancti aperte patet ex diver-
sis eorum Actis, quæ inter se conferri poterunt,
quando successores nostri Vitam S. Juniani ere-
mitæ, favente Deo, ad diem xvi Octobris illu-
strabunt.

⁴ *Nunc alia quæstio occurrit inter Cointium*
et scriptores Benedictinos, qui S. Junianum abba-
tem Ordini suo passim vindicant: Cointius
enim in Annalibus Francorum ad annum Christi
559 num. 12 exhibet fragmentum Actorum, in

quo dicitur S. Junianus regulam S. Benedicti
servasse, et deinde annalista Benedictinam
ejusdem Sancti professionem ita impugnat:
Hæc Boëtius Vulfinus, qui postremis Ludovici
Pii temporibus floruit, et beatum Junianum, cu-
jus Vitam scribebat, facile finxit monachum
Benedictinum, quia opus suum Godoleno trans-
missurus erat abbati monasterii Novaliacensis
(supra et infra Nobiliacense appellatur illud mo-
nasterium) in quo sancti Benedicti regula tunc
vigeat. Si Junianus Benedictinæ disciplinæ se
suosque sodales addixit, hanc certe non ab alio,
quam a Mauro Glannafoliensi abbate suscipere
potuit. At quonam tempore tyrocinium posuit in
monasterio Glannafoliensi? Anachoresim profite-
batur, cum Radegundis Pictavium pervenit, et ab
illis jam consulebatur, qui monasticen ediscere
cupiebant. Egressus est e cellula, ut construeret
cœnobium, ac multis præset discipulis; non
autem ut proficisceretur Glannafolium, unde nor-
mam Benedictinam in agrum Pictaviensem afferret.
Tunc et Radegundis erexit monasterium puellarum,
in quo regulam sancti Cæsarii voluit observari,
nulla sancti Benedicti mentione facta, quam sane
non omisisset, si Junianus, qui spiritualis ejus
pater agnoscitur, familiæ Benedictinæ se addixis-
set. Hoc argumentum adeo validum Benedictinis
visum est, ut beatum Junianum in Ma tyrologio
Benedictino retinendum non censuerint, nisi bea-
tam Radegundem iisdem tabulis inscriberent. Ve-
rum Radegundis, quæ regulam sancti Cæsarii
sequebatur, inter moniales Benedictinas annume-
rari non debet, nisi Cæsarius Arelatensis episco-
pus sodalibus Benedictinis accenseatur; id vero
repugnat ætati Cæsarii, qui monialibus cœnobi-
um condidit ac leges præscripsit, antequam Mau-
rus in Galliam ex Italia se conferret.

⁵ *Philippus Bastide, monachus Benedictinus ex*
Congregatione S. Mauri, composuit Dissertationem
de antiqua Ordinis S. Benedicti intra Gallias
propagatione, quam Mabillonius in Actis San-
ctorum ejusdem Ordinis post partem secundam
seculi tertii edidit, et quæ iterum Autissiodori
anno 1683 separatim impressa est. Laudatus au-
ctor cap. 14 hujus Dissertationis jam relata Cointii
argumenta refellere conatur, et primo æger-
rime fert verbum finxit, quod adversarius usur-
pavit, illudque in deteriorem partem accipiens,
ibidem ita interpretatur: Cum primo hujus opi-
nionis commentum in Annalibus adverti, diutius
attonitus hæsi, miratus, qui fieri potuerit, ut vir
eruditus et pius tam levibus argumentis, nullo
auctore, antiquum auctorem episcopali dignitate
fulgentem, gratuiti mendacii ausus fuerit arguere.
FACILE FINXIT, inquit, MONACHUM BENEDICTINUM, id
est, nimia facilitate mentitus, Junianum mona-
chum Benedictinum exhibuit.

⁶ *At, salva interpretis pace, mitius ac minus*
invidiose hoc verbum explicari potuit: fingere
enim pro facere, sibi persuasum habere, imagi-
nari, ex hypothesis putare, aliisque hujusmodi
phrasibus non raro accipitur, ut variis exemplis
probari posset, et apud auctores linguæ Lati-
næ passim videre est. Hinc feria secunda Paschæ
in Officio ecclesiastico, quod de apparitione Chri-
sti facta duobus discipulis euntibus ad castellum
Emmaus quotannis recitamus, ex Homilia S.
Gregorii Papæ leguntur ad rem nostram sequen-
tia: Se ire longius finxit: fingere namque compo-
nere dicimus; unde et compositores luti, figulos
vocamus. Itaque secundum hanc molliorem et
usitatam significationem Cointius tantummodo
asseruit,

AUCTORE
 G. C.
 Cointius
 contendit,
 S. Junianum
 non fuisse
 Benedicti-
 num,

contra aucto-
 res Benedi-
 ctinos id pas-
 sim asseren-
 tes

ex scriptore
 Actorum

AUCTORE
G. C.

asseruit, quod Vulfinus Boëthius S. Junianum fecerit monachum Benedictinum, et facile sibi persuaserit aut imaginatus fuerit, illum fuisse talem, eo quod in monasterio Mariacensi vel Nobiliacensi, cujus abbati Godoleno Vulfinus Vitam Sancti dedicat, tunc regula S. Benedicti vigeret. Sed in assertione Cointii sic intellecta nihil videmus, ex quo Annalista ille possit de illata contumelia accusari: nam de eodem biographo sine injuria dici potest, quod Clotarium facile finxerit, id est, perperam fecerit dominum et possessorem Thuringiæ, eo quod fratrem suum Theodoricum in debellandis Thuringis adjuvisset.

qui ab ætate
Sancti ad-
modum re-
motus,

7 Hadrianus Valesius lib. 7 Rerum Francicarum, apud nos tomo 1 pag. 366, illum Vulfini errorem carpit his verbis: Boëthius Vulfinus episcopus in libro de Vita Juniani confessoris ad Godolenum abbatem, ... Brittharium patrem Rade-
gundis reginæ Francorum appellat, falsoque ait, Chlotharium, quem gloriosissimum et excellentissimum, ac orthodoxum regem vocat, inter ceteras clarissimas ac ferocissimas nationes, nobilissimam Toringorum gentem suæ ditioni imperioque subjecisse: quippe Toringi a Theodorico, cujus unius e Chlodovei filiis fines attingebant, subacti, tributarii que facti sunt, Chlotario (ut diximus) in præmium lati fratri auxilii portione prædæ contento. Ipse Mabillonius in notis ad Vitam S. Juniani, et novissime Joannes Georgius Eckhardus in Commentariis de rebus Franciæ Orientalis et episcopatus Wirceburgensis lib. 4 num. 11, seu tom 1 istius Operis pag. 58, eandem Vulfini Boëthii hallucinationem refellunt.

facile in hac
re, ut in aliis
errare po-
tuit,

8 Sicuti igitur laudatus biographus facile credidit, Clotarium Thuringiam suæ ditioni imperioque subjecisse, quia rex ille simul cum fratre suo Thuringos debellaverat, ita etiam haud difficulter sibi persuadere poterat, S. Junianum vixisse sub regula S. Benedicti, quæ certe postmodum ab illius successoribus admissa est, et quam Vulfinus sua ætate in monasterio Mariacensi vel Nobiliacensi servari noverat. Sed etiamsi utraque hæc opinio secundum Cointium aliosque falsa sit, et Vulfinus in his duabus suis assertionibus a veritate aberraverit, tamen hinc minime sequitur, illum similia studiose contra mentem suam confinxisse, et nimia facilitate mentitum esse, quemadmodum memoratus vindex Benedictinus ex æquivoca Cointii phrasi concludi debere perperam existimat.

etsi ob defe-
ctum certæ
notitiæ du-
bitamus

9 Jam fortasse nonnemo a nobis exiget, ut mittamus quæstionem de nomine, aut significatione verbi finxit, et de ipsa rei controversia judicium feramus. At si quis rotunde quærat, utrum S. Junianus Ordini Benedictino sit adscribendus, ingenue respondebimus, hic nobis aquam hærere: nam supra relatæ Cointii rationes non sunt adeo urgentes, ut propter illas S. Juniano Benedictinam professionem prorsus abjudicare audeamus. Ex alia vero parte responsiones Philippi Bastide non sunt tam solidæ, ut de Benedictina ejusdem Sancti professione nos plane certos reddant. Quapropter hoc loco noluimus transcribere longiora responsa, quæ auctor ille Cointio opponit, cum ea facile inveniri possint in alterutra Disserationis istius editione, quam supra assignavimus.

an re ipsa
erraverit.

10 Ceterum Mabillonius in Præfatione ad Acta Sanctorum Ordinis sancti Benedicti sec. 1 § 1 fatetur, ante ætatem S. Benedicti in Occidente atque in ipsa Gallia floruisse varias monachorum congregationes, quæ sub diversis regulis vivebant. Sed non facile dictu, an, et quænam horum mo-

nachorum cœnobia post adventum S. Mauri in D Gallias ad institutum Benedictinum transierint, ut ipse Mabillonius in laudata Præfatione § 5 sive num. 64 indicat his verbis: Non tamen adeo clara et aperta sunt normæ Benedictinæ seculo sexto in Gallia propagatæ vestigia. Nec mirum certe: nam, ne quid de temporum longinquitate querar, hæc propagatio facta solum non est per coloniarum transmissa huc illucque examina, per novas monasteriorum constructiones; sed per regulæ tacitam susceptionem et observationem, quam cum primævo more vivendi antiqua primum usurpavere cœnobia, tum solam, crescente sanctæ regulæ existimatione et auctoritate, retinuerunt. Concilium Turonense secundum, anno DLXVII celebratum, canone XVII et XVIII monachis quemdam præscribit jejuniorum et psalmodiæ modum, qui cum a regula nostra diversus omnino sit, vulgatum a beato Mauro institutum nondum passim invaluisse, satis arguit. Ex his patet, non nihil certi statuere posse de regula, quam secutus est S. Junianus, qui his ipsis temporibus vitam anachoreticam duxerat, et deinde in cœnobio Mariacensi monachos congregaverat. Igitur, lite illa adhuc E pendente, transibimus ad Acta nostra eorumque scriptorem, de quibus notitiam quamdam præviam suggeremus.

11 Philippus Labbeus noster in Nova Bibliotheca manuscriptorum librorum tomo 2 a pag. 569 primus vulgavit Acta S. Juniani, quorum auctorem et authenticam fidem in titulo assignat his verbis. Vita sancti Juniani confessoris, auctore Vulfino episcopo. Nunc primum edita ex apographo R. P. Jacobi Sirmundi, Societatis Jesu theologi, quod contulimus cum variis probæ notæ membranarum, quæ penes nos sunt. Postea Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti seculo 1 pag. 307 et sequentibus edidit ex Mss. codicibus monasterii Nobiliacensis eandem Vitam, cum qua editionem Labbeanam contulimus, notantes in margine præcipuam utriusque editionis varietatem: nam in ea collatione non adeo scrupulose versati sumus, ut ad minutias descenderimus, et variantes nullius fere momenti lectiones observaverimus. Quinimo, ubi videbatur vitium typographi aut amanuensis irrepsisse, unam editionem ex altera interdum emendavimus, et voces nunnullas more antiquo scriptas (puta inlustris et F inlæsus pro illustris et illæsus, altaque his similia) ad hodiernam orthographiam reduxi-

Vitam San-
cti a Labbeo
editam

12 Quandoquidem in utraque hac editione habemus ipsum Actorum fontem, non enumeramus hoc loco Gallicos eorum collectores, et nihil etiam dicimus de Latino ejusdem Vitæ compendio, quod Menardus jam dudum Martyrologio suo Benedictino inseruit. Altamen circa hæc Acta eorumque scriptorum juverit referre quamdam observationem laudati Menardi, qui post memoratam synopsim pag. 306 et 307 in Martyrologio suo notat sequentia: Hæc Vita habetur manuscripta in cœnobio Nobiliacensi, cujus exemplar est penes nos. Auctor ejus est Boëthius Vulphinus episcopus, ut habetur in fronte ejusdem Vitæ; et in præfatione dicit, se ex Gotthis originem ducere. Vixit autem ille Vulphinus tempore Ludovici Pii, quod liquet ex præfatione, in qua hanc Vitam dedicat prædicto Godoleno abbati; tum ex iis, quæ narrat, de ædificatione cœnobii Nobiliacensis. Occurrit tamen difficultas circa hæc verba, quæ habentur in dicto exemplari; SICUT NARRANTE PREDICTO AUREMUNDO, QUI AD-

conscripsit
Vulfinus
Boëthius,

ERAT,

A ERAT, COGNOVIMUS : nam non potuit iste Auremundus, qui vivebat tempore Clotarii primi, miracula sancti Juniani narrare Boëtio Vulphino. qui vitam agebat tempore Ludovici Pii. Verum cum dicat COGNOVIMUS, non vero AUDIVIMUS; satis innuit, se non audivisse ab eo; sed ab aliis, ad quos horum miraculorum notitia pervenerat, primo auctore Auremundo, qui hominibus suæ ætatis ea narraverat. *Dein illam suam explanationem uno alterove eorumdem Actorum textu confirmat, ac denique ibidem notitiam notatu dignam suggerit his verbis* : Certe vidi hanc Vitam Gallicam factam, incerto auctore, in qua dicitur Auremundus illam scriptis posteritati consignasse.

incertæ sedis
episcopus,

13 Quidquid sit de hac anonymi interpretis Galli opinione, certa illa Auremundi lucubratio, si umquam exstitit, ignota fuit Labbeo, Mabillonio, aliisque sedulis rerum hujusmodi indagatoribus, qui omnes tantummodo recensent unicum hujus Vitæ scriptorem, de quo Mabillonius in *Annalibus Benedictinis* lib. 5 cap. 56 ita disserit : Junianus interim apud Pictones anachoreticam vitam aliquamdiu æmulatus, in arctissima cella, veluti reus in ergastulo, reclusus degebat. Res ab eo gestas in litteras seculo nono retulit Vulfinus Boëtius Pictavis degens, rogatu Godoleni abbatis Nobiliacensis, cujus PER INOBEDIENTIAM CONTRAIRE IMPERIIS (sic ille auctor abbati loquitur) veritus est. Is est Vulfinus Boëtius, quem Drepanius poëta in carmine eidem inscripto grammaticum Aurelianensem vocat, atque ad sibi scribendum impellit. Drepanii nomen adscititium est Flori diaconi Lugdunensis, ut patet ex ejus epistola ad Moduinum Augustodunensem episcopum, ubi se Drepanium in epistolæ inscriptione, Florum in carmine dicit. Aliam ejusdem Flori epistolam cum aliis ejusdem carminibus in *Analectorum* nostrorum tomo primo habes, metricè itidem scriptam ad ipsum Moduinum, quem Ludovici Augusti, cognomento Pii, principatu vixisse constat. Hæc optime conveniunt tum Flori tum Vulfini Boëtii ætati, ad quam proinde Drepanii hactenus incerta ætas revocanda est. Vulfinus in prologo hujus Vitæ se origine Sarmatam dicit; nec dubito, quin Boëtii nomen ipsi adscititium sit, uti et Drepanii Floro, pro more illius temporis eruditorum. Sic Carolo Magno Davidis, Alcuino Albini, Rabano Mauri, Radberto Paschasii, Gothescalco Fulgentii cognomina litteraria adscripta erant. Theodulfus episcopus Aurelianensis Vulfinum cum scholaribus suis laudat.

cui tamen
aliqui cum
Mabillonio

14 Mabillonius hic non meminit de episcopatu Vulfini Boëtii (istud Boëtii nomen Vulfino interdum præponitur et subinde postponitur) quæ tamen dignitas apud Labbeum nostrum in titulo prologi sic diserte exprimitur; In nomine sanctæ Trinitatis. Incipit prologus Boëtii Vulfini episcopi ad Godolenum abbatem de Vita Beatissimi Juniani confessoris et sacerdotis. Attamen Mabillonius alibi, nimirum in *Actis Sanctorum Ordinis sui seculo 1 pag. 307, ante Vitam S. Juniani non solum episcopi titulum huic Vulfino Boëtio tribuerat, verum etiam eidem biographo cathedram Pictaviensem assignaverat. Sed eruditus ille scriptor Benedictinus videtur postmodum de hac priori sua opinione dubitare, eamque tacite retractare, dum seculo IV Operis proxime laudati agens de translatione ejusdem S. Juniani parte 1 pag. 430 et sequente in observationibus præviis lectorem ita monet* : Fusioem ejus rei narrationem,

uti et sancti Juniani Vitam, in litteras retulit Vulfinus Boëtius episcopus, ex Gothis originem ducens, qui forsitan Sigibranni chorepiscopus fuit. Florebat tum Vulfinus poëta apud Aurelianos, de quo Theodulfus ejus urbis antistes in carminum lib. 2 cap. 13, et incerti auctoris metrica epistola a Morelio edita. An is postea factus episcopus et Vitæ sancti Juniani scriptor? Quisquis sit hic auctor, Junianum sepultum fuisse dicit in cœnobio Mariacensi apud Pictones : quod cum ad angustias rei familiaris redactum esset, Nobiliacensi unitum est sub initium seculi noni; dein Prioratus, ac demum ecclesia parœcialis evasit.

AUCTOR
G. C.

15 Nihilominus quidam auctores priorem Mabillonii opinionem secuti sunt, et hunc Vulfinum Boëtium confidenter episcopum Pictaviensem cognominarunt. Interea nos seculo nono nullum hujus nominis episcopum hactenus inter præsules Pictavienses reperire potuimus, neque novissimi Gallix Christianæ editores talem invenerunt. Solummodo in editione Labbeana Conciliorum tomo 7 col. 1697 Vulfinus episcopus subscribit synodo, quæ anno 835 apud Theodonis-villam celebrata est. Nescimus, quo fundamento Joannes Georgius Eckhardus nuper in *Commentariis suis Franciæ Orientalis* lib. 29 cap. 35, seu tomo 2 istius *Operis* pag. 282 agens de eadem synodo, hunc Vulfinum appellaverit episcopum Pictaviensem, cum in hac subscriptione sedes ejus non exprimitur. Quare cautior fuit Jacobus Longuevallius noster, qui in erudita sua *Historia ecclesiæ Gallicanæ* tomo 5 pag. 435 et sequentibus recensens varios ejusdem synodi præsules, quorum cathedras noverat, sibi ignotam hujus Vulfini sedem prætermisit. Ex his omnibus sagax lector facile videt, nos nihil certi posse definire circa præfatum Actorum scriptorem : etsi enim Vulfinus ille episcopus incertæ sedis vixerit temporibus biographi nostri, tamen adhuc ignoramus, an hic ab illo et a grammatico vel poëta Aurelianensi distinctus sit. Itaque hanc notitiam ab aliis expectabimus, et interim ad posthumam Sancti nostri gloriam progrediemur.

cathedram
Pictaviensem
assignarunt

§ II. Posthuma Sancti gloria ex duplici sacri corporis translatione, et miraculis tunc patratis.

Cum corpus S. Juniani ducentis quadraginta tribus annis in monasterio Mariacensi quievisset, et locus ille propter assidua bella fere in solitudinem redactus esset, ultimus istius cœnobii abbas Godolenus, faventibus Sigibrando Pictaviensi episcopo et Fulcone abbate sancti Hilarii, sacras has reliquias honorifice alio transferre decrevit. Præcipuam hujus translationis occasionem Mabillonius in *Annalibus Benedictinis* lib. 30 cap. 46 sic memorat : Huic translationi occasionem præbuit nova basilica Nobiliaci exstructa a Godoleno abbate, qui eam anno (nimirum Christi 830, de quo Annalista Benedictinus ibi agit) et quidem octavo Idus Novembris, quæ Dominica dies erat, in honorem sancti Hilarii dedicari curavit; eademque die sancti Juniani reliquias in novam basilicam cum solenni pompa transferri, locarique ad Orientem juxta altaris crepidinem, teste Vulfino Boëtio ejus temporis auctore

Reliquiæ hujus
sancti
Juniani

AUCTORE
G. C.

mense No-
vembri anni
830,

auctore, qui librum de Vita et translatione sancti Juniani eidem Godoleno abbati nuncupavit.

17 *Primo ex his Mabillonii verbis colligimus, illam sacrarum reliquiarum translationem anno Christi 830 factam esse, quæ chronologia confirmatur ex Chronico sancti Maxentii seu Malleacensi, quod apud Labbeum in nova Bibliotheca manuscriptorum librorum tomo 2 pag. 195 ad rem nostram habet hæc pauca : Anno ab Incarnatione Domini dcccxxx basilica sancti Hilarii Nobiliaco dedicatur, et corpus sancti Juniani illuc transfertur a Mariaco villa; quam translationem fecerunt abbas Godolenus, adjuvante Sigibranno episcopo, et Fulcone abbate sancti Hilarii. Secundo ex iisdem eruimus, ecclesiam monasterii Nobiliacensis die sexta Novembris dedicatam fuisse, cujus dedicationis anniversaria memoria illo die in cœnobio Nobiliacensi hactenus recolitur, ut laudatus Mabillonius in notis ad historiam hujus translationis testatur. Tertio denique discimus, eundem Vulfinum Boëtium, qui Vitam S. Juniani conscripsit, etiam hanc translationis historiam litteris mandasse, cui assertioni Coin-
tius in Annalibus Francorum ad annum Christi 830 num. 61, et alii auctores passim suffragantur.*

postquam
longo tempo-
re

18 *Labbeus noster tomo 2 laudatæ Bibliothecæ pag. 578 hanc Vulfini lucubrationem Actis S. Juniani subjunxit, et Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini seculo quarto parte 1 pag. 432 et 433 eandem recudit. Nos ex prior editione, quam tamen cum posteriori confere-
mus, illam transcribimus hoc modo : Igitur cum per innumera annorum curricula crebrescentibus malis, et bellorum maxime immanitate, totius Aquitanie provincia redigeretur in solitudinem, videlicet propter insolentiam tyrannorum inter se decertantium, principatus culmen ambientium, et Francorum regum jugo colla submittere nolentium, tanta clade et incendiis flagrantia consumpta esset *, ut his concertationibus non solum respublica deperiret, verum etiam monachorum Ordo penitus annullaretur. Unde accidit, ut cœnobium illud, quo sanctum corpus magno religionis cultu venerabatur deserti solitudo fieret, et omnis exinde monastici ordinis cultus aboleretur.*

* Mab. est

C
in monaste-
rio Maria-
censi quie-
verant,

19 Sed post diuturni temporis excursus, divina miserante clementia, tyrannorum superbia debellata est, et sub piissimo imperatore Carolo pax reddita est, et unitas Ecclesiæ restituta, et loca incendiis conflagrata et clade bellorum consumpta, iterum restaurata, et in sui decoris statum ornatusque perducta. Verumtamen locus ille nequaquam postea ad pristinum monastici Ordinis vigorem pervenit, ea videlicet de causa, qualiter inventus est locus utilior monachis ad incolendum, nomine Nobiliacus, constructus in agro ecclesiæ beatissimi pontificis Hilarii confessoris Christi, ad quam basilicam etiam illud cœnobium, ubi idem venerabilis Junianus corpore requievit, cum omnibus ad se pertinentibus adspicit; distans jam dictus locus Nobiliacus ab urbe Pictavi ferme millibus quinque : quo in loco monachorum religiosissima congregatio sub beatissimi Benedicti regula constituta devotissime cœpit Deo militare; in qua clarissimi viri, et monastici ordinis apprime eruditi claruerunt in tantum, ut etiam plurimis locis de jam supradicta congregatione abbates constituerentur, et hujus præpositi Ordinis, sicut ibidem irreprehensibiliter custoditur ad exemplum eorum per amplissimam totius imperii Francorum

dominationem docerent.

20 Interea post obitum gloriosissimi Cæsaris, qui imperium Francorum amplissime sublimavit, et feliciter per annos circiter quadraginta octo rexit, atque ab omni barbararum nationum incursu fortiter protexit, ejus nobilissima proles, excellentissimus imperator Hludovicus sceptrum imperii regenda suscepit. Eo videlicet feliciter imperante, et filio ejus gloriosissimo Pipino Aquitanie regnante, beatissimo antistite Sigibrando Pictavis sacerdotio fungente, et venerabili viro Fulcone, abbate * basilicæ sanctissimi pontificis Hilarii congregationem regente; eodem tempore Godolenus, sub monastici Ordinis præposito *, præerat abbas in jam dicto Nobiliaco monasterio. Visum est illi, ut corpus illud sanctissimi Juniani de loco, quo situm erat, transferretur ad locum, ubi cœtus monachorum Deo militabat : idcirco quia, ubi conditum prius fuerat, non digno videbatur honore coli, nec officii dignitate, nec lampadum illustratione perornari.

D
magna enim
solemnitate

* al. deest
abbate
* Mab.
proposito

21 Denique anno septimo-decimo imperii jam supradicti Cæsaris, faventibus et consultum ferentibus pontifice Sigibrando et Fulcone archi-capellano, translatus est corpus sanctissimi Viri a Godoleno abbate et monachis jam supradicti loci, summo cum honore et veneratione dignissima, religionis cultu per omnia exornata, concurrentibus undique sacerdotibus et populorum catervis, et venerabilibus episcopis obviam venientibus, relatum * est corpus ejus in basilicam beati Hilarii, quam idem venerabilis abbas mira operis pulchritudine construxit. Situm est ad Orientis partem juxta altaris crepidinem : cujus diei sollemnitas duplici præfulget privilegio, scilicet quia eodem die et corpus sanctissimum cum magno apparatu et triumpho, sicut præmissum est, illic reconditum est, et domus ipsa dedicata, et cælestis Regis habitaculo consecrata; ubi, divina præstante clementia, miraculorum frequenter insignia coruscant, ubi et digna petentibus præstantur beneficia, tribuuntur postulata, et peccatorum remissio conceditur exoptata, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est regnum et imperium, gloria et virtus cum Patre in unitate Spiritus sancti per infinita secula seculorum. Amen.

ad Nobilia-
cense cœno-
bium trans-
latæ sunt,
E

* Mab. inla-
tum

22 Cum hæc translatio, ab auctore cœvo descripta, evidenter ad S. Junianum nostrum spectet, vix intelligimus, quid in mente habuerit Andreas Saussayus, dum in Martyrologio suo Gallicano ad diem xv Novembris annuntiat sequentia : Ipso die sancti Juniani confessoris et eremitæ, quem sanctus Remigius baptizavit, Spiritus sanctus multiplici gratia replevit, Pipinus rex Aquitanie carne exutum, et miraculis clarum, templo cœnobitico honoravit, ad quod, ut tamquam patronus ibi coleretur, sacros ejus artus solemniter deferri fecit per Sigibrannum pietatis conspicuæ episcopum Pictaviensem. Exstat adhuc insigne hoc monasterium, Nobiliacense nuncupatum, in Pictaviensi tractu, ubi a prima repositione, congrua cum veneratione, sancti Juniani corpus servatum fuit, quousque, hæreticis ubique in Gallia furentibus, jamque Pictaviam ipsam vastantibus, monachi seniores illius cœnobii veriti, ne impetu repentino impia hæc turba in hoc sacrarium irrueret, mature gloriosi sui Tutelaris pretiosa lipsana patienti loco submoverunt. Ceterum ita profunde absconderunt, ut postquam ipsi, sedato exitiali hoc turbine, obiere, nemo scire potuerit locum, ubi ab his abditus fuit tam pretiosus thesaurus. Nunc varia circa hanc Saus-
sayi

de qua trans-
latione etiam
Saussayus
meminit,
F

A *sayi annuntiationem notanda occurrunt.*

et circa eam
nobis aliquod
dubium sug-
gerit.

23 Cum Saussayus huic Sancto addit titulum eremitæ, imprimis dubitari posset, an Martyrologus ille non fuerit secutus Gononum errantem, qui translationem hodierni S. Juniani perperam altari Sancto Juniano eremitæ applicuit, ut paragrapho præcedente ostendimus. Attamen videtur utrumque illum Sanctum satis distinxisse, dum in Martyrologio suo Gallicano festum S. Juniani abbatis hac die, et annuam S. Juniani eremitæ memoriam die XVI Octobris annuntiavit. Quinimo laudatus ille Martyrologus annuntiationem, quam numero præcedente exhibuimus, verosimiliter excerpserit ex additionibus Usuardinis Molani, qui die beati Juniani confessoris, quem beatus Remigius baptismate lavit. Similia die xv Novembris inter Auctaria Usuardi nostri illustrati ex codice Heriniensi retulimus. Sed an S. Junianus ille, inquit, quem beatus Remigius baptismate lavit, ab hodierno S. Juniano et ab eremita ejusdem nominis diversus est? Ingenue fatemur, nos id hactenus ignorare, eamque distinctionem vel confusionem die xv Novembris examinandam esse.

B Interim non videmus, cur Saussayus translationem S. Juniani nostri die xv Novembris commemoraverit, quandoquidem hoc die vi ejusdem mensis contigit, ut ex supra dictis liquet. Denique non satis clare percipimus mentem ejusdem Martyrologi, dum superius asserit, corpus S. Juniani in monasterio Nobiliacensi a prima repositione usque ad impias furentium Calvinistarum grassationes congrua veneratione servatum fuisse: si enim his verbis indicare velit, primam sacri corporis repositionem in monasterio Nobiliacensi factam esse, haud dubie a veritate aberrat, cum ex antiquis monumentis constet, sacras illas reliquias plus quam ducentis annis in cœnobio Mariacensi prius quieverisse, ac inde monasterium Nobiliacense anno Christi 830 translatas esse. Nunc ad alteram ejusdem sacri cadaveris translationem progredimur.

Postea anno
Christi 988
corpus ejus-
dem Sancti

C 24 Olim moris erat, ut reliquię Sanctorum aliquando deferrentur ad locum, in quo concilia celebrabantur. Sic feretrum sancti Bercharii abbatis Dervensis in synodum Aireiensem, teste Mabillonio, delatum est, regnante Rotberto rege, et sancta fides inter multa sanctorum corpora, quæ secundum morem provincie feruntur ad concilia, principatum tenuisse dicitur. Simili modo corpus S. Juniani delatum est ad synodum quæ anno Christi 988 in monasterio Karrofensi habita est, ut laudatus Mabillonius ex personis aliisque adjunctis recte demonstrat. Porro hanc sacri corporis delationem descripsit Letaldus monachus Miciacensis, et opusculum suum nuncupavit Constantino abbati Nobiliacensi, quos ambos exeunte eodem seculo decimo floruisse existimat Mabillonius, qui inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini seculo vi part. 1 pag. 434 et 435 eandem Letaldi scriptionem ex Ms. codice Pictaviensis monasterii S. Cypriani vulgavit.

ad monaste-
rium Karro-
fense

25 Nos hic transcribimus brevem illam historiam, quæ loco proxime citato sic habet: Domino patri Constantino, et ceteris Fratribus Nobiliaci cœnobii Frater Letaldus in Domino salutem. Ad sublevandos Tobię labores angelus Raphaël missus a Domino, postquam eum non solum ab ærumnis eruit, verum etiam beneficiis divinæ pietatis adjuvit, reversurus ad eum, a quo missus fuerat, a quo exiens non discesserat, eos, quos beneficii superni munere erexerat, alloquitur di-

cens: Consilium regis abscondere bonum est, opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est. Quapropter nos opera Christi, quæ per gloriosissimum confessorem suum Junianum nostris temporibus operari dignatus est, revelare et confiteri convenit ad laudem et gloriam nominis ejus, ad ædificationem audientium, ut cognoscant omnes, quia opera, quæ operatus est in diebus patrum nostrorum, operatur et nobiscum, non nostris quidem meritis, sed quæ beneficio pietatis et eorum interventu patrum, quos nobis largitus est intercessores, et ad corrigendam vitæ nostræ gravitatem* proponit imitabiles.

* forte pravitatem

26 Aggrediamur igitur promissi operis munus, nostris quidem de viribus diffisi, sed divinæ largitatis auxilio fulti, illius videlicet, qui ait: Aperi os tuum, et ego implebo illud. Vos autem, reverendi Patres et Fratres, juvate precibus, quod caritativo injunxistis imperio, nec admodum vobis nostra displiceat rusticitas, dummodo sola et integra, ut a vobis tradita est, rerum gestarum complaceat veritas. Cum exorti essent peccatores, sicut fœnum et veluti vepres et spinæ terrenam suffocantes messem, ita maligni quique dominicam devastarent vineam, placuit episcopis et abbatibus, et quibusque religiosi viris concilium debere fieri, in quo et prædæ prohiberentur, et res Sanctorum injuste sublata restituerentur, et cetera mala, quæ speciosam sanctæ Dei Ecclesiæ faciem fœdabant, sub anathematis mucrone ferirentur. Hoc igitur concilium in cœnobio Karrofensi cogi fuit destinatum, factusque est ibi grandis ex pago Pictavo et Lemovicino et adjacentibus regionibus multorum concursus populorum. Nam et multa corpora Sanctorum ibi allata sunt, quorum præsentia et religiositas roboraretur et malignorum præcacias retunderetur. Sane illud concilium divina (ut creditur) voluntate coactum per Sanctorum præsentiam frequentia illustrare Miracula. At vero inter cetera Deo digna Sanctorum pignora, etiam gloriosi patris exuviæ cum decenti honore delatae sunt.

in quo tunc
synodus cele-
brabatur,

27 Sed inter hæc agenda cum a cœnobio sancti Patris elatae essent reliquię, non multum longe a monasterio hi, qui Sancti vehebant sarcinam, consederunt, et sacrum onus deposuerunt. In eo igitur loco post sanctissimarum reliquiarum evocationem devotio fidelium Crucis erexit vexillum F ob memoriam et recordationem, quod ipsi sancti Patris reliquię quievisset; et ab eo tempore usque nunc quicumque febricitans accessit, invocato Christi nomine per interventionem ejusdem Patris pristinam consequitur sanitatem. Inde ergo cum ad villulam, cui Ruffiacus nomen est, accessissent, mansionem inibi acceperunt, noctemque illam in Dei laudibus et hymnis pervigilem ducentes, facto mane, iter arripuerunt; sed nihilominus in eodem loco, quo quieverant reliquię, fideles Christiani ex lento vimine quasi quoddam fecere peribolum, ut locus ipse, quo sacra membra locata fuerant, ab accessu hominum et animalium tutus remaneret. Post multos dies taurus ferox accessit, et cornibus atque costis eandem sepem ludibundus concussit; sed mox ut a sepe recessit, corruit et expiravit. In eadem quoque loco ex ingenti imbre lacuna succreverat, quæ susceptam aliquamdiu retinens aquam, pro reverentia sanctorum pignorum, ad abluendum plurimos invitabat, inter quos accessit quædam mulier, elephantino laborans morbo, quæ cum ex eadem se lavisset aqua, pristinae sanitati restituta: incolumis remeavit ad propria. Quamvis hic nul-

non sine mi-
raculis dele-
tum est.

lum

AUCTORE
G. C.

lum fiat verbum de reductione earumdem reliquiarum, tamen haud dubie hæc, finita synodo Karro-fensi, ad monasterium Nobiliacense relatæ ibidemque reverenter servatæ sunt usque ad tempora quibus Calvinistæ Galliam depopulabantur: tunc enim sacrum S. Juniani corpus furori horum hæreticorum subductum fuit, et simul cum pretiosa templi suppellectile ita absconditum, ut postea inveniri non potuerit, et hactenus lateat, quemadmodum Saussayus, Mabillonius aliique testantur. Nunc accipe ipsa Acta, quorum scriptorem et auctoritatem § 1 hujus Commentarii indicavimus.

ACTA

auctore Vulfino Boëtio.

Ex nova Bibliotheca manuscriptorum librorum, ubi Philippus Labbeus noster tomo 2 pag. 569 et sequentibus edidit Vitam hujus Sancti quam nos contulimus cum editione Mabillonii, qui eandem inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini seculo primo a pag. 307 vulgavit.

PROLOGUS.

Auctor imperitiam suam excusat,

C

a

* Mab. quodammodo

b

In scribendis illustrium virorum præclarissimis Igestis et nobilissimis triumphis, ut in futuro inviolabiliter sciri possint, nec ulla temporum diuturnitate aboleri, illi maxime stylum adhibuerunt, quibus et facundia sermonis, et nitor eloquentiæ, sensusque plenitudo exuberabat. Maxime hi, qui liberalibus artibus apprime eruditi, et rhetoricæ facundiæ et dialecticæ dispositionis congruentissima connexionione pollebant. Quibus non solum artis peritia, et argumentorum ingenia, in quibus ab ipsis cunabulis nutriti fuerunt, suppeditabat, verum etiam genuini sanguinis prosapia, et origo Romanæ gentis in Latina lingua, acerrimos in explicando, quæ vellent, reddebat. At vero ego homo ab stirpe Romana penitus alienus, et Geticæ Sarmatæ a gentis originem trahens, quibus magis barbara initio sermonis garrulitas extitit, quam Latinæ eloquentiæ notitia, quamvis ab ipsis infantia rudimentis inter grammaticos, rhetoricosque non minime nutritus fuero, sed ingenii tarditas et naturalis quemadmodum * segnitie nequaquam eloquentem creavit. Unde penitus abnueram scribere aliquid, quod in posterum legentibus ridiculum foret. Sed quia tua me sanctitas, reverentissime abba Godolene b, cogit, ut tibi insignia miraculorum gesta tanti viri, qua possim oratione, scriptitando explicem, et ordinabiliter narrando, quæ gesta sunt, eloquar, valde hinc inde angor, veritus, si scribere recusavero, ne forte inobedientiæ reus judicer; si imperiis tuis parvero, legentibus quibusque deductionibus pateam: maxime his, qui magis alio-

rum reprehendere, quam sua proferre, et malint D livore detrahere, quam simplici mente condiscere.

2 Quamobrem elegi tuæ sanctitatis reverentia fretus et oratione, detrahentium [potius] patere insidiis, quam per inobedientiam tuis contraire imperiis. Aderit enim ille qui ait: Aperi os tuum, et ego implebo illud. Qua de re obsecro lectorem ne mentis acumen obnubilet * ineruditi sermonis rusticitas, cum mentis esuriem tanti viri sanctitas internæ dulcedinis refectionem præstet; nec fastidium incomposita oratio generet, cum miraculorum ejus insignia facta, veraciter relata, adhibere possint æternæ beatitudinis pascua. Nam cum ante mentis nostræ oculos Sanctorum et virorum illustrium præclarissimos et antiqui hostis triumphos adhibemus, et terreni actus et carnis illecebræ fatiscunt, ei animus in superna * inardescit. Nam quid aliud sancti viri in hoc seculo fuerunt, nisi spectacula futurorum, et speculum mentis; secundum Apostolum: Spectaculum facti sumus angelis, et hominibus? Quod tale spectaculum umquam reges terræ reperire potuerunt, in quibus vanissimos dies suos consumpserunt, quale Martyrum victoria et Virginum inviolata corona? Quibus spectaculis mens a desiderio terreno fit aliena, in amorem Dei ferventissima, in capessendam felicitatem sagacissima; quod tale spectaculum, quale sanctorum Patrum vita, in quo non vestium sordes absterguntur et crinium impexa deformitas, * corrigitur, sed mentis vitia fugantur, virtutes adhibentur, sponso suo Christo sine macula cohæretur, ut fiat mens absque ruga et macula, casta et mentis intuitu et corporis integritate, ut digna fiat amplexibus sponsi introducenda in cælestibus thalamis, angelorum choris hinc inde suffulta. Quod ipse præstare dignetur, cujus regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

et protestatur, se jussu abbatis Godolene

* Mab. obmutilet

* Mab. superprema

E

* Mab. temeritas

ANNOTATA.

a Getæ et Sarmatæ vel Sauromatæ est natio Gothica, ut Procopius Cæsariensis lib. 1 de Bello Vandalico cap. 2 testatur his verbis: Plurimæ quidem superioribus fuere temporibus, hodieque sunt nationes Gothicæ; sed inter illas Gotthi, Vandali, Visi-Gotthi et Gepædes cum numero, tum dignitate præstant. Olim Sauromatæ dicebantur ac Melanchlæni; quidam etiam Getarum nomen ipsis tribuerunt. Vocabulis quidem omnes ut dictum est, nulla vero re præterea inter se differunt. Certe Sarmatas Getis conterminos fuisse, colligimus ex hoc pentametro Ovidii lib. 4 Tristium, elegia 10:

Juncta pharetratis Sarmatis ora Getis.

De origine et moribus harum gentium apud laudatum Procopium, S. Isidorum ac Jornandem plura videri possunt. Nobis hic sufficit exponere, quomodo scriptor Actorum se ex Getica Sarmatæ stirpe oriundum dicat.

b Hic fuit postremus abbas Mariacensis, qui seculo nono corpus S. Juniani Nobiliacum transferri curavit, ut novissimi editores Galliæ Christianæ tomo 2 col. 1239 asserunt, et § 2 Commentarii prævii vidimus.

CAPUT I.

Patria Sancti, adolescentia in eremo transacta, et digressio ad Acta sanctæ Radegundis.

scribere Vi-
tam S. Ju-
niani,

Beatissimi et virtutum miraculis præclarissimi viri Juniani monachi vitam pariterque insignia gesta scripturus, valde me imparem ad illius insignia facta referenda judico. Quamobrem vestræ sanctitatis orationibus posco adjuvari omni mentis adnisi, confidens in supernæ majestatis auxilio, ut ille qui mutorum linguas fecit disertus, et ex ore infantium et lactentium perfecit sibi laudem, qui etiam brutorum animalium linguas coëgit humanas proferre loquelas, adspirabit cœptis nostris, et calamum ipse temperabit, quatenus athletæ sui certamina dignis valeam sermonibus explicare, ut et illius sublimia facta ad multorum perveniat notitiam, et proficiant salubriter ad medelam. Unde illam individuum Trinitatem, qui est Deus unus, trinus in parsonis, unus, in substantia, cui est summa potestas, æternitas sine fine, gloria sine initio, nullius temporis excursu initium sumens, nullum habens finem, suppliciter adesse posco; cui hic Sacerdos venerabilis toto cordis desiderio hæsit, nullis adversitatibus cedens, nullis prosperitatibus sui moderaminis vitam excedens, in prosperis humilis, in adversis spe constantissimus: cujus habitatio ab omnibus remota, semper solitariam diligens vitam, ut certius mentis oculum inreverberata acie ad solem justitiæ fingeret.

quem S.
Joanni Ba-
ptistæ com-
parat,

C4 Cibis ei perexiguus corporis; potus naturalis aquæ liquor, vestis vilissima, coma intonsa, et maxime impexa squalibat; balnea corpori vix in anno semel adhibebatur. Ita se in omnibus agebat, ut si quis eum cerneret, statim veluti Baptistam Joannem ante oculos mentis haberet, quem Dominus Salvator noster de vestium vilitate laudavit, et de ciborum parcitate omnibus exulit. Nam sicut ille Domini testimonio non erat arundo vento agitata, ita hic nullis adversitatibus frangebatur, nec prosperitatibus elevabatur, nec laude suavior, nec vituperatione asperior reddebatur: secretorum nemorum opacitatem diligens crebro, nullo comitante socio, solitarius gradiebatur. Declinans secularium hominum conventus, et tumultuantium procellas populorum, cælestis jam habitator effectus, et incola adhuc terrenis artubus prægravatus. Nam etsi corpore terræ hærebat, mens in supernis angelorum civis effecta suavi modulatione, interno cordis affectu semper meditabatur: Adhæsit anima mea post te; me autem suscepit dextera tua.

et postquam
indicavit na-
talem illius
locum,
a b
c

5 Igitur nativitatis ejus exortus extitit in pago Pictaviensi in sibi subjecto territorio, nuncupante a Briossio b, in prædio quodam vocabulo, Campaniaco c, nobilissimis ex progenitoribus originis prosapiam ducens, qui nobiliter ab iisdem parentibus educatus, et litteris instructus, quas ille adhuc puer omni mentis conatu cum magno desiderii fervore didicit, et in ventre memoriæ condidit. Cum vero a pueritia in adolescentiam feliciter transisset, comam ob cultum religionis deposuit, dans operam in discendo, et divinarum Scripturarum notitiam incapessendam. Quam tam efficaciter adeptus est, ut omnibus patesceret, a Deo sibi Augusti Tomus III.

collatam tanti muneris gratiam. Et cum esset adolescens, nihil puerile aliquando gessit, nihil, quod reprehensioni pateret. Honestum habens vultum, omnibus gratosus; de ore ejus dulcia semper profuebant eloquia. Pascebat mentem spiritualibus litterarum sensibus magis, quam escarum apparatu.

EX IMPRESSIO

6 Cœpit adhuc adolescens tentare anachoretarum vestigia: nam sæpe segregatus a coævis suis solus meditabatur in lege nostra *, et quasi furtivas orationes, et psalmorum modulationes remotus exercebat, nunquam otiosus. Aut enim Domino preces fundebat, aut lectioni operam dabat, aut psalmodiis indesinenter instabat, recolens illud Apostolicum: Qui non laborat, nec manducet; sed et illud Psalmistæ: Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es et bene tibi erit; et quod ait Apostolus: Otiositas et insolentia semper inimica sunt animæ. Legebat frequenter Canonicas et Apostolicas Scripturas, etiam sanctorum Patrum Vitas, et Martyrum victorias, et coronas Virginum. Quorum exemplis mentem semper armabat, et ea agere tentabat, quæ viri sanctissimi et fortissimi victoriosissime et præclarissime egerunt. Cum vero post aliquod temporis excursum ab adolescentiæ ætate ad juvenilem transiret vigorem, solitariam anachoretarum arripuit vitam. Nec visum est illi satis, quod solitarius deserti incola fieret, verum etiam in arctissimo propriis manibus constructo locello semetipsum veluti reum in ergastulo reclusit, ne oculis aliqua delectabilia cerneret, quæ mentis oculum a visione divinæ majestatis averterent; hic modico terræ, cælique spatio fruens, ut in cælestibus latitudinem totius beatitudinis possideret.

piaque Ado-
lescentis
exercitia in
eremo,
* Mab. Do-
mini

7 Cum hæc ita agerentur, processu temporis B. Radegundis nobilissima, et orthodoxi gloriosissimi viri Chlotarii conjux, ex partibus Germaniæ transiens Ligeris fluvium, Aquitaniæ telluris acicola esse cœpit. Cujus tanta meritorum prærogativa extitit, ut toto orbe clarior haberetur, et in pago Pictaviensium, in ultimis quemadmodum terræ finibus posita, usque in Orientem ejus præclarissimæ sanctitatis lumen resplenderet. Temporibus jam prædicti principis et gloriosissimi Chlotarii regis, cum propter ejus præclarissimæ virtutis triumphos et animi prudentissimi dispositionem regnum ejus undique diffunderetur, et plurimæ nationes dominatui illius colla subjicerent, inter ceteras famosissimas et ferocissimas nationes Toringorum valde nobilissimam gentem sui imperii ditionibus fecit esse subjectam d. Nam cum contra eam arma corripere, et viriliter dimicaret, adeptus est ex illo præclarissimos triumphos. Et cum in prædam gentis illius populi caderent, hæc sanctissima puella, regis neptis, Brittharii filia, capta est. Quæ cum conspectibus excellentissimi regis oblata esset, statim cohæsit animo ejus. Erat quippe elegantissima, speciosa nimis et venusta aspectu, labiis gratiosa. Hæc puerilem adhuc habens ætatem, quam invictissimus rex nobiliter nutrire jussit et litteris instruere. Quas illa sagacissime didicit, et strenue operibus exercuit.

digreditur ad
Acta sanctæ
Radegundis,

d

8 At ubi ventum est ad puellares annos, et fieret ætate nubilis, et apta nubendi, complexibus regis sociata est et nuptiali obsequio peracto carissima conjux effecta est e. Quam tanto amore dilexit, ut nihil præter illam se habere aliquoties fateretur. Sed illa Beatissima, quamvis regali fastigio sublimata, et tanti culminis regiæ dignitatis gloriam adepta, omnia pro nihilo ducebat;

quæ Clotario
regi nupta
fuit.

e

9 semper

semper in sui pectoris antro Christum meditabatur, illi se semper spiritualibus amplexibus sociabat, nocturnis horis denudata vestigia basilicam quotidie perlustrabat, matutina sese agens pauperum curam gerebat. Surgens a latere regis frequenter de convivio, cum pauperibus cibum et potum sumebat, monachorum nutrix, servorum Dei amatrix. In tantum enim se de virtute in virtutem agebat *, ut rex jocaretur, non se reginam conjugem, sed monacham habere. Quæ Sanctissima non multo post tempore, relicto regali toro, tota se Deo mente et corpore consecravit, velaminis sacri cultum arripuit, Aquitanie profuga venit, et ob amorem tanti viri Hilarii f, Pictaviensis quondam Pontificis, ut ejus. meritis et doctrina proficeret, et incolendum Pictavis elegit: ubi postea, jubente et permittente, invictissimo rege Chlotario g, monasterium condidit, et sub regula B. Cæsarii, pontificis Arelatensis h, vitam ducens, secum plurimas Deo sacratas habuit, et elementissime instruxit, et ad cælestia perduxit.

* Mab. gerebat

f

g

h

ANNOTATA.

B

a Nuncupante ponitur pro nuncupato, quæ phrasis huic auctori admodum familiaris est, ut ex sequentibus patebit.

b Teste Mabillonio, pagus ille Briossius, vulgo Briou, situs est in agro Pictaviensi ad amnem vernacule dictum la Clouère, de qua Sancti patria etiam Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 98 consuli potest.

c Campaniacum, teste eodem Mabillonio, vernacule appellatur Champagne saint Hilaire, unoque tantum milliari a Briossio distat.

d Falsum est, inquit hoc loco in notis Mabillonius, Chlotharium Toringorum gentem suæ ditioni imperioque subjecisse, ut alia occasione in Commentario prævio diximus.

e Ex hoc loquendi modo contra virginitatem S. Radegundis, ab aliquibus assertam, § 3 Commentarii prævii ad Acta hujus sanctæ matronæ disputabimus.

f Hic est egregius ille præsul Pictaviensis et hæreticorum malleus, cujus Acta majores nostri ad diem 13 Januarii illustrarunt.

C g Is est Clotarius primus istius nominis, maritus S. Radegundis, de quo in Actis hujus Sanctæ sæpius mentio occurret.

h De regula hujus sancti Cæsarii in Commentario prævio ad Vitam S. Radegundis etiam abunde agetur.

CAPUT II.

Cænobitica Sancti vita, sacerdotium, innocentia contra falsam accusationem miraculo patefacta, et fundatio monasterii Mariacensis.

Cum Sanctus, qui S. Radegundi amicissimus fuit, a

Eo tempore B. Junianus clausus in loco, nuncupante Coloniaco a, vitam ducebat; Cui hæc Sanctissima tanta familiaritate cohesit propter ejus sanctitatem, ut nullum sibi tam socium, tamque familiarem crederet. Et quamvis corpore aliquo

terræ spatio essent sejuncti; sed mente interno D cordis affectu semper conjuncti manebant. Interea crescente religionis cultu, cum plurimi frequentarent locum, in quo idem beatissimus vir retrusus speculativam ducebat vitam, compulerunt eum exinde egredi, ut, qui sibi soli proficiebat, fieret plurimis ad salutem: qui tam precibus quam etiam exhortationibus assensum præbens, qui ante solitariam degebat vitam, cœpit esse plurimorum pater, socians sibi monachos, quibus et doctrina ex exemplo ducatum ad cælestia regna præberet. Habens secum religiosissimos et monastici Ordinis præclarissimos viros, utpote, qui cum tali ac tanto viro degebant.

10 Factum est post aliquantulum temporis, ut cogere-
præse mo-
nachis ac
sacerdos
feri
E
* Mab. quodammodo
F
fletibus lacrymando quemadmodum * se baptizabat, et sic Deo hostias offerebat. Proficiebat quotidie de virtute in virtutem, ut videret Deum deorum in Sion, quæ retro sunt obliviscens, in anteriora se extendens, penetrabat visione cælestium arcana secretorum. Quem sanctissima Radegundis lanificiis suis fovebat: nec enim, ut aiunt, aliud tegminis habuit, nisi quod ab illa conficiebatur. Nam vestis ejus cilicina de caprarum pilis, quæ in modum caracallæ b, quam nunc cappam vocamus, perseverat usque in hodie, [et] apud nos est, quæ ita illæsa perseverat, ut nihil vetustatis redoleat, candido colore perfusa; sed et illa Sanctissima catenam ferri ab illo sanctissimo viro accepit, quam super nuda corporis sui induens, usque ad exitum mortis gestavit, quæ catena propter illius sanctitatem usque hodie valde honorabilis habetur.

11 Cumque multarum virtutum miraculis jam præclarus haberetur, cœpit crescere monachorum numerus, qui cum sibi locum proximum * cerneret, ubi prius initium suæ religionis adsumperat, transivit in agro, nuncupante Casto loco c. Cumque ibidem conaretur construere cellulam, ubi Deo laudis hostias immolaret, et antelucanos conventus celebraret, accidit eo tempore jam supradicto gloriosissimo Chlotario Aquitanicas partes ingredi. Cumque venisset in regis prædium nuncupante Gavarciacono d, diffamatus vir ille apud regem a servis loci illius, dicentes, quod de illius prædio et territorio fisci aliquid ejus monachi inconsulte usurpare niterentur, et sibi vindicare. Unde commotus rex jussit sanctissimum Sacerdotem Junianum per quemdam magnum virum, nomine Aurelium e, sibi in palatio præsentari. At ille illuster vir Aurelius paret dictis, pergit cum omni festinatione ad imperium regis: cumque ventum esset ad locum, in quo vir religiosissimus Junianus commorabatur, reperit eum in oratorio more solito postratum terræ, preces Domino fundentem; quem paululum dum sustinet, ut ab oratione erigeretur, et sibi, quod injunctum erat, expleret, tantus in eum timor repente irrumpit, ut nequam ei, ut venerat commotus, aspere loqui aude-
F
e
d
e
ret.

12 Sed cum, peracta oratione, ibidem viri venerabilis post tergum conversus, videret stantem Aurelium regis legatum, ille statim pronus adoravit beatissimum Sacerdotem, et quid ejus vellet
ad quem deductus,

A vellet adventus, supplicibus verbis indicavit, dicens, quod rex sibi eum adstare juberet, et idcirco missus esset, ut eum in conspectu ejus exhiberet. Quibus auditis venerabilis Sacerdos et monachus protinus se iturum pollicetur, et propter utilitatem totius reipublicæ et salutem animæ illius prompto animo proficisci se velle. Qui conversus in cellulam, sumptis secum duobus monachis, virgam manu gestans; nam hoc ei semper consuetudinis erat, ut baculum manu ferret, et imbecillitatem corporis ejus adminiculo sustentaret. Cumque pergerent pariter, et pedibus iter conficerent, ventumque est ad regis palatium. Ubi cum aliquid moræ facerent propter regaliū fascēs et pompam regiæ celsitudinis, ad fores palatii resedit, quo plurimi eum adierunt, quos ille blandis eloquiis demulcebat, et dulcedinem vitæ æternæ prædicabat. Interea ductor illius, jam prædictus Aurelius, ingrediens palatium regis auribus innotuit, Junianum monachum adesse, et ad januam palatii residere.

miraculo
innocentium
suam mani-
festat,

13 Tunc rex præcelso in solio residens jussit eum sibimet præsentari. Cumque introductus esset baculum manu gestans, quem semper ferre consueverat, et ob fastum regiæ celsitudinis, nullus ex sociis ejus ingrederetur, nisi ipse solus, ut adpropinquavit solio regis, ut est consuetudo monachorum, pronus regem adoravit, baculum retrorsum relinquens rectum, ut manu gestaverat. Cumque rex eum surgere jussisset, et ad ejus imperium ille surrexisset, cœpit rex cum illo loquente ex multis et variis sermocinando de rebus eum interrogare. Sed cum pariter loquerentur, intuens rex baculum stantem, non terræ fixum, sed supra pavimenti testudinem erectum, nullus manu adtactum stantem, valde admiratus est et tanto terrore perculsus, ut etiam genua illius colliderentur. Unde compulsus, procures quosque palatii vocavit, indicans illis miraculum, et manu porrecta ostendit dicens: Vere hic homo sanctus est, et vere Dei cultor, et Christianæ religionis maximus institutor. Ex quo etenim mecum cœpit loqui, virga, quam manu tenebat, post tergum erectam relinquens, quia nemo, qui eam adprehenderet, adfuit; ecce erecta, ut fuerat ab eo dimissa, perseverat. Quod omnes pariter admirantes, omnibus stuporem mentis et admirationem incussit. Et ita ab omnibus deinceps venerabatur, acsi in pectore ipsius Christum Dominum et Salvatorem nostrum cernerent.

et propterea
ab illo rege
accipit lo-
cum

14 Post multam colloctionem gloriosissimus rex interrogavit eum, quod operis haberet, quæ vita, cujus religionis esset. Cui ille dulcissimo alloquio respondit, se sub monastico Ordine vitam degere, et monachis prælatum, et beatissimi Benedicti instituta servare *f*, regularem ejus vitam in omnibus observare, nisi quod propter angustiam loci non eam plenissime custodire cum suis valeret, nec se habere, ubi exercitium operis fieret secundum regulam jam supradicti Benedicti patris. Quibus auditis, rex statim adjunxit et ait: Si ex prædio fisci nostri aliquid vobis vicinum est, et loci opportunitate congruum, quantum tuæ sanctitati placet, et tibi tuisque sufficere posset, tam in exercitio operis, quam etiam in pascua jumentorum et pecorum necessarium, concedimus tuæ sanctitati ad usus videlicet servorum Dei et monachorum tibi cohærentium, ut et nobis omnipotens Deus vobiscum partem laboris conferat, et æternæ beatitudinis præmium concedat, et vobis in omnibus sit ad subsidium plenitudinis, et perfectionem regulæ, et augmentum virtutis. Tan-

tam etenim Dominus militi suo gratiam in conspectu regis contulit, ut, qui eum propter injuriam et contumeliam sibi exhiberi jusserat, summo honore receptum muneribus ditaret, et quidquid ab eo peteret sibi fieri nullatenus recusaret. Sic enim Christus, qui propter nos humilis apparuit, athletam suum humilem in conspectu regis magnificavit, ut congrue de illo dici possit: Magnificavit eum in conspectu regum, et dedit illi coronam gloriæ.

EX IMPRESSIS

15 Post hæc rex surgens a solio, flexo genu adoravit sanctissimum virum, ut eum manibus suis susciperet, et in sacrificiis suis orationibus commendabilem Deo faceret, et pro se suaque domo, pro statu regni, et totius reipublicæ utilitate, Dominum exoraret, deprecatus est. Et ut cellulas construeret, monachos congregaret et Deo animas lucraretur admonuit, et quæ sibi necessaria essent posceret omnia, se cum devotione præbere pollicitus est. Tunc valefaciens, eundem virum, qui eum sibi adstare fecerat, remisit, et ut de prædio fisci, quantum illi visum erat opportunum, acciperet, eo videlicet consignante Aurelio, qui ejus ductor fuerat ad palatium: ubi repertus est locus valde ad construendum monasterium aptus, nomine Mariacus *g*. Quo in loco, divina suffragante clementia, cellulam a fundamentis construxit, et monasterium ædificavit, ubi et congregationem monachorum instituit, et sub B. Benedicti regula perfecte vivere fecit. Tantæ charitatis glutino omnem monachorum catervam constrinxerat, ut omnibus fieret cor unum et anima una.

aptum con-
struendo
monasterio,

E

g

16 Interea vir sanctissimus Junianus, relicta sæpe monachorum turba, loca remota inquirebat. Et quamvis pater esset monasterii, frequenter deserti incola fiebat. Reperit locellum Colniacum *h*, ubi vir religiosus opere proprio cellulam construxit, et ibi non paucis annis solitariam vitam duxit, ubi et non modicas virtutes omnipotens Deus per ejus sanctitatis meritum declaravit, pernoctans in omnibus die nocteque pervigil, curam totius monasterii gerens et secreta sæpe petens, speculativa mentis acie cælestia cernebat, per diem se manuum operibus exercebat, per noctem orationibus vacabat. Numquam otiosus panem comede-
bat, memor illius Apostoli: Qui non laborat, non manducet. Stigmata Christi in corpore circumferens, tanta ciborum abstinentia inerat, ut pal-
lor vultus indicaret, eum non terrenis epulis corpus, sed cælesti cibo potius animam satiare, dicens cum Apostolo: Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo, portans crucem Christi, et humilitatis vestigio pauperem Christum sequens ipse pauper, memor B. Petri Apostoli dicentis: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus: Et quamvis diversis operibus per diem se adfligens, ita ut lassatum eum lectus exciperet, tamen media nocte consuetudo ei erat ad surgendum juxta illud Psalmi: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Nec minus laudes Christo studiosissime decantans lachrymando promebat, per diem septies * genuflectens officium sui occursus *i* explebat. Hanc hujus ærumnosi seculi vitam cum amaritudine et fletu ducebat, nec oblectabatur mundi rebus, quem exasperabat dura carnis servitus, memor illud Domini: Si quis amicus hujus mundi fuerit, inimicus constituitur Dei. Quod ille præcavens, in tantum se alienum reddebat a seculo, ut inviolabiliter adhæreret Deo, spernens latam et spatiosam viam, quæ ducit ad mortem, arripiens

ubi subinde
ad solitudi-
nem digre-
diens, varias
exercebat vir-
tutes.

h

F

* Mab. æpius
i

EX IMPRESSIS piens arcem et angustam ferventissimo mentis amore, quæ ducit ad vitam.

ANNOTATA.

a Hic locus jam Gallice Chaulnay vocatur, ut Mabillonius in margine notavit.

b Caracalla est vestis militaris et plebeia, ad talos usque defluens; unde Antonino imperatori cognomen Caracallæ adhæsit, eo quod talem vestem ex Gallia in Italiam invexisset. Postmodum hæc vox ad vestem sacerdotalem et cucullam monasticam detorta est, ut ex hoc textu colligitur, et in auctiori Cangii Glossario ad hoc nomen pluribus exemplis confirmatur.

c Mabillonius ad hæc Acta in margine notat, hunc locum vernacule Chastelacher appellari. Unde autem Latine Castus-locus vocatus fuerit, infra in his Actis explicatur.

d Ex Valesio in Notitia Galliarum pag. 223 discimus, hunc locum ab indigenis nunc Javargay vocari.

e Minister ille regius, qui hic Aurelianus, infra constanter Aurelius scribitur. Fuit quidam Aurelianus legatus Clodovæi regis, et patricius, de quo Gregorius Turonensis meminit; sed hactenus ignoramus, an is idem sit cum illo, qui hoc loco memoratur.

f Hoc est testimonium, ex quo Benedictini præcipue concludunt, S. Junianum ad Ordinem suum pertinere. Sed de hac controversia in Commentario prævio satis superque dictum est.

g Hæc abbatia seculo ix redacta est ad Prioratum, ac denique convertitur in ecclesiam parochialem, sitam in loco, quem Mairé l'Evescaut aliqui cognominant, ut distinguatur ab alio vico ejusdem nominis, quem incolæ propterea Mairé le Gaullier appellant, ut Mabillonius in notis monet.

h Suspiciamus, Colniacum differre a supra memorato Coloniaco, quia locus unus vernacule Chaulnay, alter Caulnay in margine notatur. Sed istam levioris momenti rem indigenis determinandam relinquimus.

i Occursus hoc loco idem videtur esse cum cursu vel decursu, quæ voces pro Officio ecclesiastico usurpantur, ut in Annotatis ad Vitam S. Radegundis observabimus. Cum autem hic addatur officium, potest etiam vox occursus in propria significatione sua sumi, ita ut sensus sit, S. Junianum cantasse partem Officii, quæ eo tempore occurrebat.

CAPUT III.

*Sanctus spiritu prophetiæ præditus,
et divina ultio in fures, aliosque,
qui ei damnum aut injuriam inferre voluerant.*

Sanctus tempore famis

Cumque instantissime et constantissime in Dei mandatis se exerceret, cœpit multiplicibus virtutibus florere; ita ut etiam aliquoties spiritu prophetiæ repletus absentia et futura prospiceret. De quibus perpauca subnectimus, et maxime ea quæ Auremundus a, ejus spiritalis filius et individuus comes, minister et discipulus, post ejus obitum ad multorum perduxit notitiam. Cum pro

diversis criminibus regionis illius populi Dominum D ad iracundiam provocassent, et flagellum indignationis ejus super se excitarent, fames valida per totam regionem invaluit. Cœpit populus maxima ex parte clade et fame perire. Unde compulsi undique conveniunt ad sanctum virum Junianum flebiliter deprecantes, ut pro eis ad Dominum preces funderet, ne omnes fame consumerentur, et, pereunte cultore, terra redigeretur in solitudinem. Quorum precibus commotus vir Dei sanctus, in cinere et cilicio prostratus indesinentes preces Domino fundebat, ne populus fame periret.

18 Ea igitur tempestate quædam mulier, compellente inopia, et famis valitudine cogente, ante oratorium, ubi vir venerabilis Junianus prostratus Domino preces fundebat, cœpit magno ejulatu flere, et quibus poterat clamoribus vociferabatur dicens: Vir Dei, adjuva me. Quibus verbis vir Dei permotus, intentius cum lacrymis Deo preces fundebat. Surgens expleta oratione, ministrum suum vocat dicens ei: Vade fili; sciscitare, quid sibi paupercula illa velit, et, si quid vales, adjuva illam. Cum autem eam audieris, renuntia mihi, quid sibi velit clamor ejus et ejulatus. Cumque puer velociter jussa explesset, renuntiavit patri dicens: Mulier paupercula est, cui et panis deficit, nec unde emat, habet. Quo audito, jussit eam in conspectu suo adstare, hilariter vultu et paterno affectu interrogans; cur tanto ejulatu fleret, et clamoribus eum inquietaret. At illa respondit: Vere, Dei famule, et sacerdos, scias me fame periclitari: panis deest, emptio nulla, fames quotidie invalescit, et ecce prægnans morior. Quamobrem tuam adii clementiam, ut si me de periculo famis eripueris, sim tibi perpetuo ancilla, et filius, quem utero gesto, servus sempiternus. Quem cum enutriero tuis manibus et jugiter servire instituiam; tantum adjuva me, ne peream.

19 Audiens hæc Junianus subridens ait: Sciebam etenim antequam puer te vocaret, te et fame laborare, et in utero filium gestare, quem filium scio meum futurum successorem. Accipe de manu nostra auri munuscula, sicut libet; eme tibi cibos, ne pereas fame, et cum puer natus fuerit, eum omni vigilantia custodi. Cave, ne aliquid incantationis, aut diabolicæ suasionis pollutiones in eum exerceas; sed cum adoleverit, mihi eum affer, quia ego eum de sacro baptismi fonte suscipiam, et literis erudiam et mihi successorem constituam, prænuntians tibi, quod superveniente anno frugum abundantia in hac regione exuberabit, et nequaquam fame ex hoc quisquam peribit. Accipiens autem mulier illa aurum de manu S. viri, regressa in domo sua gaudens tam de pretio, quam etiam de supervenientis anni abundantia, emit escas, et famis inedia temperavit, filiumque cum omni studio secundum monita viri Dei enutrivit.

20 At ubi eum ad ætatem puerilem perduxit, quam prædictionem eventus probavit. conspectui sancti viri obtulit, qui secundum Salvatoris Dei nostri præceptum sacris fontibus eum propriis manibus initiavit. Ipse enim de sacro-sancto baptismo suscepit, et filium spiritualem adeptus est, Aurummundum vocavit, ea videlicet ex causa, quasi auro emptum, quia aurum matri dederat unde ipsum filium enutrit; peculiarem quemadmodum sibi vernaculum instruxit, litteris erudit, qui divina tribuente clementia, perfecte Scripturarum scientiam adeptus est, et, secundum viri Dei prophetiam, sacerdotalem adeptus est honorem,

A norem; multo tempore cum ipso inculpabiliter spiritali patre vixit, et ei in omnibus obtemperavit. Post ejus vero obitum successor illius extitit magnæ virtutis homo et sanctitatis, utpote qui a tali ac tanto viro instructus fuerat, quam omni intentione et doctrinis et exemplis sequebatur. Plura, isto narrante, innotuerunt S. viri miracula, quia multo tempore post ejus obitum vixit, et gregem sibi commissum irreprehensibilem custodivit. Et quamvis omnia sermo noster explicare non valeat, quæ de ejus miraculis audivimus, pauca tamen de multis nos ponere non pigebit. Aderit * omnipotentis Dei clementia, ut valeamus explicare, quæ fideliter audivimus, et fidelissime narrare decrevimus.

Mab. adsit

Cum duo fures,

B 21 Nam cum idem venerabilis vir in agro, nuncupante Casto-loco, cui nomen idcirco indiderat, eo quod quietum reperisset, et ab omni accessu feminarum remotum, ubi claustra exigua pro loci opportunitate construxerat, hortum circumsepserat, in quo apum alvearia posuerat, et oratorium sibi consecraverat, ubi Domino, remotus ab omni seculari tumultu, libera mente preces funderet. Et cum hæc ageret, quidam nocte latro insidians, horti sui septa irrumpens, conatus est præripere et sibi sufficientia furari de alveariis apum. Sed cum vas unum e pluribus arriperet, quod videbatur esse excellentius, et præ ceteris melle exuberare, statim utraque manus vasculo adhæsit, nec in alium locum exinde transferre valuit: ita debilis effectus, ut omni membrorum compage dissolutus, contractis pedibus, per totam noctem humi prostratus jaceret, et dolore maximo nervorum torqueretur: et sic cum magno doloris ejulatu vigil extitit. Cum autem jam aurora surgeret, hortulanus ad sui officii opus studiosus surgens, manu sarculum tenens, ingressus est hortum. Cumque undique more solito eum specularetur, et circumiret, reperit hominem turpiter jacentem, et vas apum manibus stricte tenentem, quem ita alloquitur: Ad furandum, instigante diabolo, huc ingressus sum; sed meorum peccatorum pondere pressus, constrictus et infelix hic jaceo. Unde supplex tuam deprecor sanctitatem, ut mei misereri digneris, et apud sanctissimum virum venerabilem patrem Junianum intercedere coneris, cujus me meritis sic ligatum credo, cujus præcibus absolvi confido.

quorum unus alveare,

C 22 Tunc discipulus ille opus, quod cœperat, imperfectum relinquens, ad sanctum Virum cucurrit; quod actum fuerat indicavit dicens: O piissime pater, de inimico nostro Dominus grande fecit miraculum; homo, qui nocte ad furandum venerat, turpiter ligatus in horto nostro jacet: arripuerat enim quoddam vas melle plenum, sed nihil exinde constitit, insuper et manus ejus ita adhæserunt vasculo, ut nullatenus eas inde subtrahere possit. Hæc audiens venerabilis senex, increpavit fratrem, cur de hominis lapsu gratularetur, dicens ei: quod non vult Deus mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat et non septies nobis dimittendum, sed septuagies septies, Dominus Salvator noster docuit. Unde celeriter perge, frater, absolve hominem, et nostris conspectibus, quæso te, altare facias. Cumque ille pergeret ad imperium patris, venerabilis sacerdos se in orationem dedit, et suis sacris precibus vinctum resolvit, ad se introductum taliter alloquitur: Noli, frater, noli in furando amplius laborare. Sed quæ necessaria sunt, propriis manibus et sudore vultus tui præpara, ut de tuis usibus necessaria habeas, et pauperibus inde tribuas.

Ita correptum et melle satiatum dimisit.

23 Interea venerabilis vir propter usus monachorum, et maxime pauperum, cœpit enutrire animalia, quibus possit humana fragilitas sublimari *. Nam et pullorum nutrimenta plurima congregavit, quorum carnibus infirmorum inopiam sustentaret, et ova sumptibus egentium deservirent. Caprarum etiam et ovium greges habuit, ut de velleribus earum vestimenta conficerentur, et lac et caseum in cibo servorum Dei proficerent. Habuit etiam armenta ad exercitium laboris et agriculturæ, ut his omnibus adminiculis sulti Deo liberius deservirent. Per id tempus cum in supradicto jam loco feliciter venerabilis pater vitam in sanctitate et summa religione perageret, quidam latro, quem magnus esus carniū delectaverat, cœpit desiderio carnis flagrare. Quod ille suæ vesaniæ famem nequaquam haberet unde expleret, cœpit cogitare qualiter suæ voracitatis rabiem et ventris ingluviem exsaturare possit. Tunc, compellente antiqui hostis nequitia, latenter noctis silentio domum; qua armenta prædicti patris continebantur, clausam irrupit, et vaccam ex omnibus, quam elegerat, pinguiissimam foras emisit. Cujus caudam strictis manibus tenens, ad suæ habitationis locum ducere conabatur. Sed cum paululum processisset, vacca lasciviens cœpit exilire. Quam ille videns, se eam nequaquam tenere posse, voluit dimittere; sed utraque manus ita adhæserant caudæ, ut nequaquam divelli possent: unde accidit, ut nutantibus genibus prorrueret, et vacca eum post tergum more carpenti traheret, circumiens per totum tempus noctis solita pascua, et per veprium et saltus nemora gradiens, non minima vulnerum misero homini infixit detrimenta.

EX IMPRESSIS

alter vaccam Sancto surripere voluerat, * Mab. sublevari

24 At ubi aurora irrumpescente, et crepusculo jam diei albescente, ante ostium domus unde egressa fuerat, vacca stetit, et latro caudam tenens post tergum jacuit; armentarius vero more solito, irrumpente die, clavem manu gestans ad domum armenti venit, fores confractas reperit, furata omnia armenta putavit. Sed cum diligentius intueretur, reperit unam esse ablatam ex omnibus; cumque concito gressu foras pergeret, vaccam stantem vidit, et post tergum ejus hominem sedere conspexit; sed quid illic ageret penitus ignorans, arbitrabatur tamen, quod vaccae potius custos et rector esset, quam ablator. Unde eum his vocibus compellat: Quæso te, homo, tempus est, ut armenta in pascua properent, dimitte pecudem nostram, ut cum ceteris ad pastum redeat: pro custodia ejus dabitur merces operi tuo. Cui ille lachrymabiliter respondens ait: Nequaquam, domine mi; reverentissime pastor, non est ita: nam, instigante diabolo, ad furandum huc veni, cum me esus carniū delectaret, et cum præripere voluissem prædam, captus teneor et infeliciter vulneratus. Quæso misere lapso, misere precanti, misere vulnerato et cito reverentissimo patri nuntia, quid actum est; quia nisi me ejus oratio absolvat, cujus sanctitas religavit, absolvi non potero.

divinitus constricti tenerentur,

25 Quod audiens pastor ille alacri et quasi subridens * vultu intrat oratorium, quo senex sanctissimus omnipotenti Deo precem fundebat solito. Surgens igitur ab oratione, purgata mentis acie, mundum sancto Spiritui in pectoris sui antro præparaverat hospitium. Tantam etenim in cordis ara Domino mactabat hostiam, ut mox adveniente Spiritu sancto propheticam promereretur gratiam, et quid nocte illa actum fuisset, nullo mortalium narrante,

F

statim solvuntur per intercessionem ejusdem Sancti, * lege subridenti

EX IMPRESSIS

narrante, cuncta ad liquidum nosset. Unde statim, introëunte armentario, his verbis alloquitur: Noli frater, noli gaudere de alterius lapsu, memor illius beati Apostoli: Qui se putat stare, videat, ne cadat. Cur gaudens narrare mihi desideras, quod ego, priusquam me videres, non solum et quod actum sit, et quid miser ille tibi mihi narrandum in ore posuerit, novi. Pauper enim ille fame compulsus hoc peregit, non habens, unde suæ inediae temperaret esuriam. Unde convenit nobis, pro illo devotissime Dominum deprecari, quatenus et veniam delictorum suorum promereatur, et a vinculo, quo strictus tenetur, miserante divina clementia absolvatur. Quod cum uterque prostrati ante Dominum jacerent, his verbis sanctissimus vir Dominum deprecabatur: Quæso omnipotens Deus, miserere lapso solve manus, quas ligasti, sanctissime Pater, dimitte, quod invasit; adipiscatur veniam in his, quibus reliquit. Mox oratione peracta absolutus est, et pecudem ire permisit.

qui eos benigne monet
ut hoc vitium
emendent.

26 Ipse vero introductus est in cellulam ante conspectum viri Dei, cui ipse sanctissimus dulcia prompsit eloquia, et his verbis affatur: Noli frater, noli jam amplius in furando operam dare: reconde in tui ventris memoriam hujus sceleris B contumeliam, et cave, ne obliviscaris noctis hujus amaritudinem; coërce temetipsum, et ante mentis oculos tantæ confusionis scelus statue, si forte misereatur tui Dominus, et dimittat tibi, quod in eum nequiter deliquisti, ut purgatum, et de palea triticum factum, in horrea sua te piissimus recondere dignetur. Noli amplius furari, ne forte deterius tibi aliquid contingat; sed propriis manibus potius labora, ut habeas et tibi sufficientia, et pauperibus inde tribuas eleemosynam. His, et aliis quamplurimis exhortationibus eum alloquens, jussit cibum ponere, carnibus satiari satiatumque ad propria valefaciens eum proficisci permisit.

Vulpes gallinam sur-
reptam,
orante sancto Viro,

27 Quadam die cum venerabilis senex claustrum huc illuc ob relevandum fastidium deambulare, ut avidior iterum ad orationem rediret, accidit eo præsentem, ut vulpes, fraudulentum animal, et numquam rectis vestigiis incedens, semper tortuosum, et mille mæandris flexuosum, per quoddam foramen ingrederetur claustrum monasterii, ubi cum pullorum turba cibum quæreret, et beatissimus pater ardentissime divino, ut credo, nutu specularetur, bestia gallinam invadit, et recavo gutture caput prædæ recondens, non per foramen, quo ingressa erat, sed super murum exiliens, saltum petiit. Quod vir Dei cernens, alacri mentem ad solita arma orationis recurrit, gratias Redemptori Deo, ut solitus erat, primum refert his verbis: Tibi sancte Pater, omnipotens Deus, quas valeo gratias refero. Tu enim creasti cælum et terram, mare et aridam, et multiplicibus eam pecudibus replesti, et ad usus hominum quædam tribuisti; quædam vero pro peccatis infesta esse voluisti. Unde tuam deprecor clementia, ut prædam, quam perniciose tuis famulis bestia surripuit, illasam tribuere dignare *. Illius etenim de fructibus mihi aliquotiens pulmentaria b præbebantur. Tu es enim solus altissimus rector, gubernator, defensor et protector. Nec enim difficile tibi est aliquid in perficiendo; sed nostra impediunt delicta quoties non accipimus, quod petimus impetrando.

* forte digneris

b

illasam ultro referre cogitur,

28 Hæc dum idem venerabilis vir Domino verba in oratione funderet (nec dum enim a pavimento surrexerat) fraudulentum illud animal

cum præda iterum murum penetrans claustrum indigreditur. Nuntiatumque est seni, adesse vulpem gallinam in ore illasam gestantem. Quod cum venerabilis sacerdos egrederetur oratorio, ante pedes ejus statim illasam deposuit prædam, et quid de ea juberet, bestia expectabat. Cumque eam famuli domus interficere conarentur, repulit eos dicens: Nolite, fratres, nolite interficere eam. Non enim ingenio aut viribus vestris capta est; sed, Dei cogente potentia, huc reversa est. Unde convenit, ut illasam eam abire patiamini. His dictis compescuit famulorum manus, ne interficeretur. Tunc manu signo dato, bestiam illasam abire permisit; at illa transcendens claustrum, saltus deserta petiit, ita suæ iniquitatis conscia et fraudulentia, ut ulterius nequaquam infesta fieret loci illius, aut prædam aliquam non solum ex alitibus, verum etiam nec de fructibus adtentaret. Tunc B. Junianus ait: Hoc, dilectissimi fratres, ne putetis pro alicujus nostrorum merito actum miraculum, sed pro sui nominis pietate, ut timeamus eum jugiter, pariterque amemus, et illi indesinenter gratias referamus.

29 Nam et ante hæc, quæ præmissa sunt, miracula, quædam mira gessit, quæ huic operi inferenda non ab re visum est. Prædium quoddam nuncupante Waciacio c, cum ille sanctus religionis cultu cellulam ædificare conaretur, homines loci illius insurrexerunt adversus eum ita ut lapidibus eum obruere tentarent. Quos ille fugiens, recesset; sed illi nequaquam desistentes, longius eum persequabantur. Tunc ille signum posuit lapidem, et prostratus * est, ut ne quis illud transgrederetur. Qui obedierunt voci ejus, sacri et incolumes remanserunt; qui autem prætergressi sunt, non solum in illis ultio divina facta est, verum etiam in omni posteritate illorum, qui aut lippientibus oculis, aut gutturis inflatione usque in præsens informes nascuntur.

E
et homines
hunc Sanctum injuria
efficientes,

* forte protestatus

30 Cum quodam tempore homines de fisco regis, nuncupante Gavarcia, vallum facere conarentur, ut ex omni parte regis prædium determinaretur, ventum est ad id, quod beatus ille per regis largitionem prædium possidebat: cumque per legatum suum juberet illis, ut desisterent, et nequaquam; quod illi pertinebat, intro clauderent: cujus verba derisui deputantes, omnes statim muti effecti et immobiles permanserunt, usque dum ille beatus pro illis orationem fudit, et sic ab stultitia sua cessaverunt. Cum sanctus ille silvulam, quam propter opacitatem ut secretius ingredi posset, manu propria, ut aiunt, seminasset, jam incrementa custodi delegavit. Cum quodam die pergeret ad locum, qui dicitur Costelegium d, reperit eundem custodem silvæ in quadam fago ramorum densitatem incidentem, qui statim obriguit, nec inde descendere valuit, usque dum ille sanctus pariter cum monachis sibi commissis Domino precem funderet; et sic, sanitate recepta, ulterius minime fraudem exinde facere ausus est.

caelitus puniuntur,

F

d

ANNOTATA.

a Hic S. Juniano successit, prout sanctus vir prædixerat, fuitque secundus abbas Mariacensis, et diu vixisse dicitur, ut mox infra legimus.

b Licet pulmentum vel pulmentarium sæpius significet obsonium ex oleribus confectum, tamen interdum accipitur pro ovis, ut in Glossario Cangiano videre est. Quinimo ex libro Genesis cap. 27 constat, subinde hoc nomen pro carnibus usurpari.

c Locus

A c *Locus iste nobis ignotus est, cum nec Valesius nec Mabillonius situm ejus aut nomen vernaculum assignent.*

d Costellegium videtur esse idem cum Castoloco, de quo supra egimus: nam a Mabillonio hic in margine notatur Casto-locus et vernacule Chastelacher, ut superius iterum monuimus.

CAPUT IV.

*Ultima Sancti monita ante mortem, pius obitus simul cum sancta Rade-
gunde, honorificæ exsequiæ, et
locus sepulturæ divinitus assignatus.*

Sanctus
sciens, sibi
mortem in-
stare,

B Decurso igitur temporis hujus spatio, et æ-
rumnosæ vitæ calamitatibus forti animi vi-
gore superatis, cœpit beatissimus Junianus sui obi-
tus diem fratribus prædicare, et sibi non lon-
gius imminere prædixit. Cumque infatigabiliter se
in præceptis Dei exerceret, nec senectuti cederet
victor animus in labore, tanto artius * animum sus-
pendit ad cælum, quanto sibi eminere a prævi-
dit [et] citius propinquare obitus diem. Cum-
que paululum spiritum ab oratione revocaret, res-
piciens undique monachorum et fratrum turbam
consistere, qui ad ejus, si possent, convenerant
relevandum languorem, sive prece, seu suavi ex-
hortatione, verbis supplicibus consolarentur, in-
spiciens quosdam videntes, febrium magnitudinem
lacrymantes, talibus eos verbis alloquitur dicens:
Nolite, fratres, nolite super languoris mei vale-
tudine flere; scio cui credidi, et bene certus sum,
non vitam modo finire, sed incipere, non mor-
tem perpeti, sed finire. Quid enim est aliud hu-
jus vitæ præsentis excursus, nisi mors, quæ in
prima generis humani radice indita est? Quid
enim aliud indicat horrenda quædam profunditas
ignorantiæ, ex qua omnis error existit, qui
omnes filios Adam tenebroso quodam sinu suscipit,
ut homo ab illo liberari sine labore, dolore, ti-
more non possit nisi morte; et quot pestes, ut
verius dicamus, tot mortes? Quid amator ipse tot
rerum noxiarum, et ex hoc mordaces curæ, per-
turbationes, majores formidines, insana gaudia,
discordiæ, lites, bella, insidiæ, iracundiæ,
inimicitiae, fallacia, adulatio, fraus, furtum,
rapina, perfidia; superbia, ambitio, inviden-
tia, homicidia, parricidia, crudelitas, sævitia,
nequitia, impudentia, petulantia, impudicitia,
fornicationes, adulteria, incesta, et contra na-
turam utriusque sexus tot stupra atque immundi-
tiæ, quas turpe est etiam dicere: sacrilegia, hæ-
reses, blasphemiae, perjuria, oppressiones inno-
centium, contumeliæ, circumventiones, prævari-
cationes, falsa testimonia, iniqua iudicia, violentia,
latrocinia, et quidquid talium malorum in men-
tem non venit, tam de vita ista hominum non rece-
dit?

monachis
suis pia dat
monita,

32 Ista deflenda sunt, fratres charissimi, ista
fugienda, ista cum omni gaudio finienda, et ad
illam perpetuam vitam festinandum, et cum gau-
dio exhinc egrediendum, et illuc properandum,
ubi nihil tale manentibus accidit. Sed videamus
quibus Dominus talem promisit vitam; ait enim
ipsa Veritas: Beati pauperes spiritu, quoniam

ipsorum est regnum cælorum. Posuit in principio
beatitudinis, humiles corde; ac per hoc exclusit
superbos, et tumidos, ubi dicit pauperes spiritu
regnaturos. Deinde, Beati mites, beati qui lu-
gent, beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, bea-
ti misericordes, beati pacifici, beati mundo cor-
de. Ecce quales invitantur ad æternam requiem,
qui tali desudaverunt temporaliter in labore. Nam
qui hic cum mundo gaudent, illic sine fine luge-
bunt. Vere hoc est indeficienter regnare, coro-
nam beatitudinis talibus ornatam virtutibus, ve-
luti floribus, possidere, Deum confusione * mere-
ri, conspiciere, quo præsentem mereatur anima
cernere, quod amavit. Quod si in hoc seculo ad
præsens humana fragilitas dicit, se regnare qua-
dam sibi prosperitate: si blandiatur fugitiva et fal-
sa felicitas, quanto magis illud regnum quæren-
dum est, ubi semper liliorum rosarumque blan-
dior lux arridet? ubi pictura flores odoriferi non
marcescunt; ubi loci fœcunditas neque nube pre-
mitur, neque sole siccatur; ubi non finitur cum
possessore possessio, ubi quidquid desiderat ani-
mus, dat aspectus; ubi justus gemmas calcabit in
plateis, quas modo reges nequaquam tales gestant
in coronis; ubi mortalitas translata in immortali-
tatem, cum angelis sorte simili gloriatur; ubi
hominibus et Deo cum Thronis et Dominationi-
bus, et universo angelorum cœtu fit una posses-
sio. Ibi, dilectissimi fratres, ibi totum mentis
oculum dirigite; ibi desiderium vestrum figite,
totis viribus illuc tendite, ubi tantæ felicitatis gra-
tia possidetur.

EX IMPRESSIS

* Forsan
confessione

F

33 His et aliis quamplurimis spiritalibus allo-
quiis per totam pene noctem commissum sibi gre-
gem, escam potumque ministrans, pervigilem
reddidit. Inter cætera allocutionum præcepta di-
cens eis; Fratres, ante [omnia] mutuam in
vobismet ipsis habete charitatem. Charitas est De-
us, et qui manet in charitate, in Deo manet,
et Deus in eo. Nolite locum dare diabolo, ille
etenim dat locum antiqui hostis, qui se in frater-
nitatis dilectione sejungit. Sit vobis cor unum,
et anima una in Domino, sicut in primordio Ec-
clesiæ de fidelibus dicitur, quod erat illis cor
unum, et anima una. De successoris mei prælati-
one cavete, ne aliqua variatio fiat; sed unanimes
unum vobis constituite. Quod si verum et opti-
mum vobis abbatem constituere desideratis, com-
presbyterum et spiritalem filium meum Auremun-
dum vobis constituendum decernite. Ipse etenim
et vitæ exemplo, et morum probitate, et doctri-
næ eloquio ducatum credo ad æternam vitam ca-
pessendam præbebit.

eosque ad
mutuam
charitatem
exhortatus,

F

34 Cumque jam aurora signum daret, et tem-
pus immineret, quod illa anima corpore dissolu-
ta ad cælum migraret, valediciens omnibus, et
paci osculum tribuens, reddito mortis debito,
de antiqui hostis insidiis triumphans victor, ab an-
gelicis choris suscepta cælum conscendit. Tan-
tus etenim mox cælitus illic ferme per trium ho-
rarum spatium odor fragravit, sicut narrante præ-
dicto Auremundo, qui aderant *, cognovimus b,
ut omnium aromatum fragrantiam superaret. Sed
et vultus illius mox tanta claritate enituit, ut non
eum exanimem crederes, sed dormientem potius
æstimares. Dederat enim mandatum, ut statim
cum a sæculo migrasset, nuntiaretur beatissimæ
Radegundi, ut pro eo precem Domino funderet.
Quod et illa similiter fecerat. Accidit, ut eodem
die, eadem hora uterque migraret de sæculo c;
et quos hic unius charitatis vinculum constrinx-
erat, illic eos pariter paradisi gloria simul accipe-
ret,

moritur eo-
dem tempore
quo S. Rade-
gundis obiit,

* Mab. aderat
b

c

EX IMPRESSIS

ret. Denique legati ex utraque parte proficiscuntur, qui sibi obviam occurrentes, seiscitatur alter ab altero, quamobrem celeriter pergeret. Indicaverunt sibi unusquisque, qua de causa itineris laborem assumpsisset, et inventum est in unius horæ puncto utrosque migrasse ad cælum. Et more funeris, exequiæ præparantur.

et honorifice sepelitur.

B 35 Undique populi conveniunt, catervæ monachorum adsunt, et dignis obsequiis sanctissimum virum prosequuntur. More solito membra feretro componunt, cum laudibus et digno officio funeris, ad locum, quo sepeliendus erat, proficiscuntur. Non modica turba tam populorum, quam etiam monachorum, et præcedente et subsequente cum cereis et luminaribus iter arripitur. Et cum jam aliqua pars itineris conficeretur, subito, qui humeris illud sanctum corpus gestabant, immobiles permanserunt, et, paululum resumptis viribus, conabantur illud amovere, et proficisci: sed ita feretrum, in quo gestabatur, immobile permansit, ut nequaquam exinde qualibet in parte moveri posset. Mirantes quod acciderat signum, non minimus omnes horror invaserat: sed

perfacile eum exportantes, illuc adtulerunt. Unde omnibus patefactum est, illic eum Dominum voluisse recondi, et sibi aptum fuisse, ubi cum magno funeris apparatu venientes, venerabiliter sepultus est. Quo in loco miraculorum ex illo usque nunc congeries coruscat. Illic enim et dæmones ab obsessis corporibus fugantur, cæci illuminantur, claudi proprium recipiunt gressum, debiles incolumitatem adsequuntur, digna petentibus vota tribuuntur, omnis incommoditas refugit, salus optata refunditur omnibus, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Putamus pro eminere legendum esse immine, et conjunctione sensum imperfectum supplevimus, quod etiam interdum alibi faciendum fuit.

b In Commentario prævio expositum est, quomodo hic biographus id mediate cognoscere potuerit, narrante Auremundo, quamquam hæc immediate ex ipso Auremundo audire nequiverit.

c Non fuit igitur in Commentario prævio disputandum de anno vel die, quo S. Junianus obiit, cum utrumque in Actis S. Radegundis implicite stabiliendum sit.

DE S. RADEGUNDE REGINA

POSTMODUM MONIALI

PICTAVII IN GALLIA

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Antiquus Sanctæ cultus, scriptores Actorum, et diversa eorum apographa.

C

ANNO
DLXXXVII.
Hæc sanctæ
Pictaviensis
patrona

Pictavium antiqua Gallix Aquitanicæ civitas, et Pictonum metropolis, cujus situm ac vetera nomina Bollandus noster occasione S. Hilarii ad diem XIII Januarii assignavit, hactenus summa veneratione prosequitur S. Radegundem, tamquam singularem suam adjutricem, ut satis liquet ex litaniis, quas illustrissimus ejusdem urbis episcopus Henricus Ludovicus Chasteigner de la Roche-Pozay in honorem hujus Sanctæ publicis typis edi notisque historicis illustrari permisit, et in quibus Sancta illa inter alias virtutum laudes Pictaviensium patrona tutissima atque obsessæ urbis propugnatrix potentissima appellatur. Nec sine causa hos honorificos titulos accepit: cum enim Angli anno Christi 1202 Pictavium occupare niterentur, S. Radegundis simul cum Deipara ac S. Hilario apparens, clientes suos mirabiliter ab irruptione hostium liberavit, ut Joannes Bouchetus in Annalibus Gallicis Aquitanicæ parte 3 cap. 6 fusius enarrat. Ad conservandam hujus prodigiosæ liberationis memoriam adhuc quotannis instituitur pia supplicatio ab incolis Pictaviensibus, sicut testantur laudatus Bouchetus loco proxime citato, et Joannes Filleau in Probatione historica prædictarum litaniarum, ubi cap. 18 posterior hic scri-

ptor Gallus illam Sanctæ tutelam pluribus exemplis confirmat.

2 Neque hæc publica S. Radegundis veneratio intra limites urbis aut provincie Pictaviensis sese continuit; sed ad alias regiones propagata est: nam in Germania invenimus templum huic Sanctæ antiquitus dicatum, de quo Ditmarus episcopus Merseburgensis lib. 2 Chronici sui apud nos pag. 24 sic scribit: Concessit quoque ei filius suimet et æquivocus ecclesiam in Helpethi positam, quam pater ejus in honore sanctæ Radegundis constructam, Bernhardum ipse præsens dedicare præcepit antistitem. Præterea hæc publici cultus propagatio patet ex Missali Mediolanensi, quod juxta ritum S. Ambrosii digestum est, ubi immediate post festum S. Laurentii legitur solennis Missa in honorem sanctæ Radegundæ matronæ, cui, præter quatuor orationes seu collectas proprias, veteri more in Præfatione pars Actorum ita inseritur: quum et salutare, nos tibi Domine Deus omnipotens, gratias agere, et in die festivitatis hodiernæ beatæ Radegundæ laudis hostias immolare; quam tanto tui amoris igne accendere dignatus es, ut regale sceptrum omnemque seculi pompam tota mente contemneret, et viri

F

in variis regionibus,

A viri mortalis oblectamenta abhorrendo effugeret: quæ si tunicis desuper contereretur coccineis, duro tamen et hispido carnem macerabat cilicio. Hæc humilitate perspicua, eleemosynis largissima, ab annuente tandem disjuncta consorte, mundum cum actibus suis penitus despiciendo reliquit, et se constructo cœnobio Christo dicatam inclusit; in quo jejuniis, vigiliis ac orationibus perseveranter insistens, æterno Regi regum sponso plenius atque perfectius studuit deservire, eique totaliter inhærere: nec ullo propensius flagrabat desiderio, quam Christum toto corde perquirere. et tota dilectione sectari; per quem majestatem etc.

antiquisque
Martyrolo-
giis colitur,

3 Porro hunc Sanctæ cultum ab immemorabili tempore incepisse, colligimus ex vetustissimis Martyrologiis Hieronymianis, inter quæ Lucense apud Franciscum Mariam Florentinum hac die sic habet: Pictavis civitate, depositio Radegundæ reginæ. Inter Martyrologia Hieronymiana contracta, quæ in tomo VII Junii, sive parte 2 tomi VI ejusdem mensis primum prælo subjecimus, Rhinoviense Idibus Augusti festivitatem ejusdem Sanctæ annuntiat his duobus verbis: Pictavis; Radegundis. Richenoviense autem illustrem Sanctæ conditionem ita addit: Pictavis, Radegundis reginæ. In aliis plerisque Martyrologiis, quæ ibidem ex Mss. codicibus edidimus, solum nomen ipsius exprimitur. At maxime miramur, in Fragmento pervetusti Martyrologii ecclesiæ Turonensis, quod Edmundus Martene in Thesaurο novo anecdotorum tomo 3 a col. 1587 vulgavit, Idibus Augusti annuam memoriam Radegundæ virginis celebrari. An forte Martyrologus ille S. Radegundem nostram confudit cum S. Radegunde virguncula, filia sanctæ reginæ Bathildis, de qua Majores nostri ad diem XXVI Januarii simul cum sancta sua matre egerunt? Etiam indicare potuit aliam Radegundem, quæ fortasse virgo permansit, et de qua illustrissimus Bernardus Guidonis apud Labbeum nostrum in Nova Bibliotheca manuscriptorum librorum tomo I pag. 635 sic scribit: Sancta Radegundis, alia a Pictavensi, ibidem apud Lobertiacum in Domino requiescit. Hæc beatum Martialem dicitur hospitio suscepisse, et domum suam dedisse; ut eam in ecclesiam dedicaret. Hac occasione eruditos Gallos rogamus, ut non graventur nos instruere de legitimo cultu, gestis, die emortuali, aliisque spectantibus ad illam Radegundem, quæ in diocesi Lemovicensi quiescere traditur, et quam Castellanus in suo Martyrologio universali non videtur novisse. Denique, ut ad rem præsentem redeamus, an hic Martyrologii Turonensis collector putavit, S. Radegundem hodiernam in conjugio virginitatem conservasse? Certe Dorganius in Menologio suo Benedictino illam quorundam opinionem indicat, dum hodie in elogio Sanctæ nostræ sic timide et caute scribit: Dicitur virgo permansisse. At saltem supra allegatum Missale Ambrosianum et antiquum Breviarium Mediolanense ejusdem ritus S. Radegundem nostram appellant matronam, quod nomen virginibus tribui non solet. His adde Breviarium Lemovicense, quod in festo S. Radegundis ad diem XIII Augusti præscribit omnia de communi nec virginis nec martyris, præter ea, quæ hic sunt propria. Sed de hac re infra opportunior et amplior disputandi occasio occurret. Non est necesse hic plures Martyrologiorum textus accumulare, quia de immemorabili hujus Sanctæ cultu abunde constat ex allegatis annuntiationibus ac ipsis antiquis Actis, de quorum scriptori-
Augusti Tomus III.

bus variisque apographis jam nonnulla præmonemus.

AUCTORE
G.C.

4 Inter veteres Actorum auctores primo loco recensendus est S. Fortunatus, qui ex Italia in Galliam veniens, domicilium in Aquitania fixit, et desiderio S. Radegundis obtemperans, sese obsequiis ejus dicavit, ut ipse initio libri 8 indicat his verbis:

Fortunatus ego hinc humili prece, voce, saluto:

Italiæ genitum Gallica rura tenent.

Pictavis residens, qua sanctus Hilarius olim

Natus in urbe fuit, notus in orbe pater....

Martinum cupiens voto Radegundis adhæsi,

Quam genuit cælo terra Toringa sacro.

Deinde lib. II carm. 4 sanctus hic poëta se vocat agentem seu procuratorem ejusdem piissimæ Matronæ, dum S. Radegundem suo et Agnetis abbatisse nomine hortatur, ut nimium abstinentiæ rigorem mitiget, et ad roborandum stomachum non nihil vini bibat:

Fortunatus AGENS, Agnes quoque versibus orant,

Ut lassata nimis, vina benigna bibas.

5 Præterea procurator ille satis innuit, se prorsus occupari negotiis S. Radegundis (hanc dulci matris nomine appellat) dum ad S. Germanum episcopum Parisiensem, a quo evocatus fuerat, lib. 8 carm. 2 sic scribit:

qui obsequio
S. Radegundis
deditus,

Emicatece dies, nobis iter instat agendum,

Debita persolvens, emicat ecce dies.

Me vocat inde pater radians Germanus in orbe,

Hinc retinet Mater, me vocat inde pater.

Dulcis uterque mihi voto amplectente cohæsit,

Plenus amore Dei, dulcis uterque mihi.

Carior hæc animo, quamquam sit et ille beato

Carior * ille gradu, carior hæc animo.

* al. clarior

Mens tenet una duos æquali calce viantes,

Ad pia tendentes mens tener una duos.

Proficat alterutrum, quidquid bene gesserit alter

Unius omne bonum proficit alterutrum.

Sunt quia corde pares jussus non ire recuso;

Obsequar ambobus, sunt quia corde pares.

Nec tamen hinc abeo, quamvis nova tecta videbo

Corpore discedo, nec tamen hinc abeo.

Hic ego totus ero, nec corde ac mente revellor,

Sic quoque dum redeo, hic ego totus ero.

Porrigeat arma mihi cælestia Mater eunti,

Ut sibi plus habeat, porrigat arma mihi.

6 Ex hoc carmine colligimus, tunc S. Fortunatum alio missum fuisse ad peragenda quædam S. Radegundis negotia, pro quibus sæpius itinera suscepit, ut Browerus noster notat in Vita S. Fortunati, scriptis ejus præfixa, ubi cap. 3 in rem nostram sic de illo scribit: At Radegundis interea negotiis sæpe interpellatus est: hæc enim regina, cum mortalibus rebus valere jussis, propter suam gratiam et regum affinium potentiam nullius muneris et conditionis non haberet potestatem, haud raro Fortunatum, nunc ad Francorum reges, modo ad episcopos sanctos, quoquoversum ab se dimittebat; atque in ejus sapientia et consilio plurimum sancta Femina acquiescebat. Id scilicet præ se non obscure fert in epistola sua ad Gregorium Turonensem, cum post Musellam, Mosam, Axonam, Sequanam, ait, se maxima transmisisse Aquitanie fluenta, Pyrenæis Julio mense nivosis appropinquantem. Atque his peregrinationibus quacumque susceptis, in amicitiam pervenit plurimorum Gallie pontificatum, cum jam ante regum quoque gratiam et familiaritatem esset consecutus, nulla alia re, quam probitate vitæ, et elegantia ingenii, qua plerosque ceperat episcopos, studio virtutum pari, dignitate inferiore. Nimirum eo tempore

negotia hujus
curabat,
F

AUCTORE
G. C.

Fortunatus erat clericus aut presbyter ecclesiae Pictaviensis, ad cujus cathedram postea evectus est; quæ postrema ejus dignitas facile contra quosdam probari poterit ad diem XIV Decembris, quo Castellanus in Martyrologio suo Gallico illum inter Sanctos non temere recenset: nam eo die sub ritu duplici colitur in Officio proprio ecclesiae Pictaviensis, cujus apographum habemus, et Andreas Saussayus in quadam appendice ad Martyrologium suum Gallicanum tomo 2 pag. 1252 affirmat, piissimum præsulem illum in monasterio S. Cypriani extra muros Pictavienses in litanis ab immemorabili tempore inter ceteros Sanctos publice invocatum fuisse.

eique fami-
liarissimus
erat,

7 Denique Fortunatus familiarissimus fuit S. Radegundi et S. Agneti, quam illa senior abbatisam monasterii constituerat, ut patet ex libro undecimo citati Operis, ubi variis carminibus exprimit tenerum suum affectum erga has sanctas feminas, quarum senioreni suavi matris titulo ornat, et alteram amabili sororis nomine compellat, Quinino vir innocuus propter hanc ipsam familiaritatem effugere non potuit maledicas detractorum
B linguas: nam animales quidam homines, qui non percipiunt ea, quæ sunt Spiritus, hanc amicitiam maligne de flagitioso et carnali amore explicabant, ita ut pius poëta eodem libro undecimo carm. 6, famam suam tueri coactus fuerit sequentibus versiculis:

Mater honore mihi, soror autem dulcis amore,

Quam pietate, fide, pectore, corde colo.

Cælesti affectu, non crimine corporis ullo,

Non caro, sed hoc, quod Spiritus optat, amo.

Tetis adest Christus, Petro Pauloque ministris,

Cumque piis sociis sancta Maria videt;

Te mihi non aliis oculis animoque fuisse,

Quam soror ex utero tu Titiana fores.

Ac si uno partu mater Radegundis utrosque

Visceribus castis progenuisset, eram:

Et tamquam pariter nos ubera chara beatæ

Pavissent uno lacte fluente duos.

Heu mea damna gemo, tenui ne forte susurro

Impediant sensum noxia verba meum.

Sed tamen est animus simili me vivere voto,

Si vos me dulci vultis amore coli.

Ut hoc carmen facile intelligas, obiter observa

C Fortunato fuisse germanam sororem, nomine Titianam, cui hic comparat S. Agnetem abbatissam, quam simili amore casto prosequabatur. Matrem vero appellat S. Radegundem, quia hæc Agnetem a teneris in Spiritu educaverat, et eodem modo se spiritualem S. Radegundis, filium agnoscit, et Agnetem sororem suam nominat.

Vitam illius
scripsit,
quam, omis-
sis aliis apo-
graphis,

8 Ceterum hæc omnia adduximus, ut eruditus lector clarius videat, quantam fidem mereantur Acta S. Radegundis, quæ familiarissimus ac intimus ejus amicus conscripsit. Habemus autem diversa horum Actorum exemplaria, tum manuscripta, tum typis edita, quibus nomen Fortunati præfigitur, et quæ nunc enumerabimus. Primo Gamansius, indefessus Societatis Jesu operarius, et sexcenties in Opere nostro propter singularia obsequia laudatus, misit ad nos elegans Actorum apographum, quod cum editione Suriana maxime convenit, et in quo videtur amanuensis liberius stylum mutasse. Sed cum negotiosus vir oblitus sit annotare, ex quo codice vel ex qua bibliotheca istud transcribi curaverit, postea in Annotatis manuscriptum hoc vocabimus anonymum, illudque prælo subjiciendum non censuimus. Anno Christi 1641 ab eodem strenuo Operis nostri adjutore accepimus aliud Vitæ ecgraphum, ex

Passionali Ms. pergameno monasterii Bodecensis in diocesi Paderbornensi desumptum, cujus stylus ab aliis manuscriptis et excusis exemplaribus discrepat, ut infra ad oculum patebit ex Annotatis, ubi speciminis loco proferemus prologum istius ecgraphi, quem curiosus lector cum prologo nostro poterit conferre.

9 Præterea Petrus Franciscus Chiffletius noster cui etiam ob præstita obsequia plurimum debemus, nobis communicavit eandem Fortunati lucubrationem, quam describi curaverat ex Ms. codice Vallis-Lucentis, quod monasterium ad Ordinem Cisterciensem pertinet, et in diocesi Senonensi situm est. Quamvis hoc apographum, quod idem officiosus vir cum aliis Mss. diligenter contulerat, interdum in constructione periodorum ab editione Mabilloniana differat, tamen in substantia plerumque cum illa concordat. Hoc apographum monasterii Cisterciensis cum aliis manuscriptis et impressis ejusdem Sanctæ Actis confereamus, et post hunc Commentarium typis vulgabimus, variantes alicujus momenti lectiones in margine notaturi. Si vero aliquid obscurum aut difficile occurrat, illud una cum aliis observatione dignis secundum consuetudinem nostram in Annotatis explicabimus. Prius tamen in hoc Commentario prævio referemus nonnullas S. Radegundis virtutes ac laudes, quas idem Fortunatus carmine celebravit.

edemus ex
eodice mo-
nasterii Ci-
sterciensis,

10 Post hunc biographum Baudonivia monialis coeva, et in multis oculata testis, Vitam S. Radegundis litteris mandavit. Hæc autem lucubrationem Fortunati præ oculis habuit, et varia ab illo scriptore omissa per modum spicilegii collegit, ut ipsa in prologo suo indicat his verbis: Non ea, quæ vir apostolicus Fortunatus episcopus de Beatæ vita composuit, iteramus; sed ea, quæ prolixitate sui prætermisit. Hinc Surius et Mabillonius illam gestorum partem, quam Baudonivia posteris reliquit, librum secundum Actorum S. Radegundis appellant. Sed parum interest, quocumque nomine vocaveris istud monialis synchronæ scriptum, quod exstat in iisdem apographis supra assignatis, et de quo proinde idem judicium ferendum est, quod de variis Fortunati ecgraphis superius tulimus. Quare hanc Baudoniviæ lucubrationem etiam edemus ex Ms. codice Vallis-Lucentis, in quo post prologum expressi sunt veterum capitum tituli, qui in omnibus aliis exemplaribus nostris desiderantur. Verum cum utraque hæc Vitæ pars conscripta sit scabro ac difficili stylo, quem tamen propter venerandam antiquitatem mutare aut mollire non licet, ei subjungemus Acta ejusdem Sanctæ, quæ venerabilis Hildebertus ex Fortunato et Baudonivia post annum 1197 collegit, alio ordine disposuit, ac plerumque clariore phrasi expressit. Hæc autem recudemus ex Operibus venerabilis Hildeberti præsulis Cenomanensis, et postmodum archiepiscopi Turonensis, quæ D. Antonius Beaugendre Benedictinus non ita pridem Parisiis edidit, ac notis illustravit.

cui Baudonivia monialis coeva,

11 Denique S. Gregorius Turonensis, qui exsequias S. Radegundis præsentia sua cohonestavit, inter coævos hujus Sanctæ biographos quodam modo numerari potest: etsi enim Vitam ejus ex professo non scripserit, tamen de quibusdam illius gestis sæpe meminit, et quædam instrumenta authentica, ad ipsam spectantia, posteritati conservavit, quibus in hoc Commentario opportune utemur. Non commemoramus hoc loco Vulfinum Boëtium, qui in Vita S. Juniani abbatis Sanctam nostram

et S. Gregorius Turonensis quædam gesta addiderunt.

A nostram egregie laudat, nec alios auctores suppares, qui de gestis ejusdem obiter mentionem faciunt. Nihil etiam hic dicimus de Petro Equilino, et Bonino Mombrizio, qui Vitam S. Radegundis collectionibus suis Latine inseruerunt. Sed nescio quid Mombrizio in mentem venerit, dum Actis Sanctæ titulum virginis et martyris præfixit: licet enim aliqui scriptores putaverint, eam permansisse virginem, quemadmodum infra ostendemus, nemo tamen illam titulo martyris exornavit. Multo minus hic singillatim recensendi sunt illi interpretes, qui Acta S. Radegundis vernacule ediderunt. Si tamen hi aliique recentiores biographi a veritate aberraverint, eos data occasione in viam reducemus.

§ II. Sanctæ patria, regium stemma, occasio captivitatis, migratio in Galliam, et conjugium cum Clotario rege.

B

In Thuringia, Germaniæ regione,

Hæc Sancta patriam habuit Thuringiam, amplam ac passim notam Germaniæ provinciam, quæ adhuc hodie priscum nomen retinet; sed olim latius extensa fuit, ut plerique geographi notant, et facile colligi potest ex Gregorio Turonensi, qui in Historia Francorum lib. 3 cap. 4 eandem regionem in plura regna dividit, et ibidem ad rem nostram ita scribit: Porro tunc apud Thoringos, tres fratres regnum gentis illius retinebant, id est Badericus, Hermenefridus, atque Bertharius. Denique Hermenefridus Bertharium fratrem suum vi opprimens, interfecit: is moriens Radegundem filiam orphanam dereliquit; reliquit autem et alios filios, de quibus in sequentibus scribemus. At Gregorius circa alios Bertharii regis filios, de quibus se infra scripturum spondet, promissi sui immemor fuit, ut Hadrianus Valesius lib. 7 Rerum Francicarum sive tomo 1 istius eruditi Operis pag. 365, et nuper Joannes Georgius Eckardus tomo 1 Commentariorum de rebus Franciæ Orientalis lib. 4 num. 9 ante me observarunt: nam sanctus ille scriptor postea tantum mentionem facit de solo S. Radegundis fratre, sive uno Bertharii filio, quem jussu regis Clotarii nefarie in Gallia occisum fuisse testatur.

ex regio
stemmate

13 Interim ex his constat, Sanctam nostram in Thuringia ex regio stemmate ortam esse, quod Fortunatus non tantum in Actis infra edendis, sed etiam in carmine ad Artachin confirmat, ubi S. Radegundem deflentem excidium patriæ et mortem suorum consanguineorum ita inducit:

Post patriæ cineres et culmina lapsa parentum,

Quæ hostili acie terra Toringa tulit.

Si loquar infausto certamine bella peracta,

Quas prius ad lachrymas femina rapta trahar?

Quid mihi flere vacet pressam hanc funere gentem?

An variis vicibus dulce ruisse genus?

Nam pater ante cadens, et avunculus inde secutus,

Triste mihi vulnus fixit uterque parens.

Restiterat germanus apex; sed forte nefanda

Me pariter tumulo pressit arena suo.

nata est
Sancta,

14 Insuper poëta ille in libro singulari de excidio Thuringiæ et sæpius alibi eandem Sanctæ patriam ac nobilem cum regibus Thuringicis consanguinitatem diserte expressit. Dum igitur episcopi quidam Galliæ in epistola, inferius pro-

ducenda, tribuunt S. Radegundi patriam fere communem cum S. Martino, aut geographiam ignorarunt, aut lato admodum loquendi genere usi sunt, cum ex vetustissimis monumentis constet, S. Martinum in Pannonia natum fuisse. Dum vero Gundovaldus apud Gregorium Turonensem in Historia Francorum lib. 7 cap. 36 S. Radegundem cognominat Pictavam, non a patria ipsius, sed a diuturna commoratione in urbe Pictaviensi, istud cognomen desumit. Sed hactenus non intelligimus, cur Baronius in Annalibus ecclesiasticis, ad annum Christi 566 apud nos num. 43 eandem appellet virginem ex Burgundiæ regibus oriundam, nisi forte eminentissimus Annalista putaverit, olim bellicosos istos Germaniæ incolas promiscue cum Thuringis habitasse, priusquam occuparent illam Galliarum partem, cui Burgundiæ nomen indiderunt. Etsi Germaniam, teste Procopio lib. 1 Rerum Gothicarum, haud procul a Thoringis Burgundiones, ad Austrum versus, incolebant, tamen videtur fuisse natio a Thuringis diversa. Quidquid sit de hac opinione, quam operosius discutere non vacat, nunc exponenda est occasio, qua S. Radegundis in Galliam migravit.

15 Gregorius Turonensis lib. 3 Operis proxime citati cap. 7 causam istius migrationis explicat his verbis: Post Theudericus non immemor perjurii Hermenefridi regis Thoringorum, Chlothacharium fratrem suum in solatium suum evocat, et adversum eum ire disponit, promittens regi Chlothachario partem prædæ, si ei munus victoriæ divinitus conferretur. Deinde recitata Theodorici exhortatione; qua Francos ad vindicandam injuriam excitavit, narrationem suam ita proseguitur: Quod illi audientes, et de tanto scelere indignantes, uno animo eademque sententia Thoringiam petiverint. Theudericus autem Chlothacharium fratrem suum et Theudebertum filium in solatium assumens, cum exercitu abiit. Thoringi vero venientibus Francis dolos præparant: in campo enim, in quo certamen agi debebat, fossas effodiunt, quarum ora, operta denso cespite, planum assimilant campum. In has ergo foveas, cum pugnare cœpissent, multi Francorum equites corruerunt, et fuit eis valde impedimentum; sed post cognitum hunc dolum observare cœperunt. Denique cum se Thoringi cædi vehementer viderent, fugato Hermenefrido rege ipsorum, terga vertunt, et ad Onestrudem fluvium (hic amnis Thuringiæ hodieum ad incolis vernacule *Anstrut* vocatur) usque perveniunt; ibique tanta cædes ex Thoringis facta est, ut alveus fluminis cadaverum congerie repleretur, et Franci, tamquam per pontem aliquem, super eos in littus ulterius transirent.

E quam Clotarius primus rex,

Thuringis bello superatis,

16 Patrata ergo victoria, regionem illam capessunt, in suam redigunt potestatem. Chlothacharius vero rediens, Radegundem filiam Bertharii secum captivam abduxit; sibi eam in matrimonium sociavit; cujus fratrem postea injuste per homines iniquos occidit. Illa quoque ad Deum conversa, mutata veste, monasterium sibi infra Pictavensem urbem construxit, quæ orationibus, jejuniis, vigiliis atque eleemosynis prædita, in tantum emicuit, ut magna in populis haberetur. Witichindus monachus Corbeiensis, qui seculo decimo floruit, apud Meibomium tomo 1 Rerum Germanicarum pag. 630 et sequentibus aliam hujus belli Thuringici causam memorat, resque eo tempore gestas diversis episodiis exornat. Sed eruditissimus Eckhardus in Commentariis Franciæ Orientalis tomo 1 pag. 56, sive lib. 4 num. 8

AUCTOR
G. C.

in Galliam
abduxit,

et postea
aetate nubilem
thoro
suo adscivit.

num. 8 recte monet, Witichindum magnam narrationis suæ partem ex cantilenis Saxonice accepisse, et falsa veris immiscuisse. Quare potius fidem adhibemus Gregorio Turonensi, qui eodem seculo, quo hæc in Thuringia circa annum Christi 529 vel 530 contigerant, historiam suam conscripsit.

17 Hadrianus Valesius lib. 7 rerum Francicarum sive tomo 1 istius Operis pag. 359, consecraria hujus belli Thuringici breviter narrat, et simul supra relatum Gregorii Turonensis textum sic explicat: Cæsis ad Onestrudem Toringis, Herminafrius rex cum paucis fuga salutem petiit, atque in munitam sese urbem cum conjuge et liberis contulit. Franci autem victores, agris igne et ferro vastatis, et depopulata regione, magnum hominum numerum in servitutem abduxere. Gregorius Turonicæ ecclesiæ episcopus Toringiam tum captam et in Francorum potestatem redactam dicit: quod si verum est, ita intelligi debet, ut non omnis Toringia, sed pars ejus a Theodorico Francorum rege post victos Toringos armis occupata fuerit, cum Herminafrius Toringorum regem fuga mortem evasisse, muris munitæ urbis se inclusisse, nec in Francorum manus venisse constet. Regiam quidem sedemque regum Toringorum (sive ea Erpfesfurtum, sive alia urbs fuit) tum a Theodorico et Chlotario Francorum regibus captam fuisse, ex eo judicari potest, quod Chlotarius cui ex pacto pars prædæ debebatur, Bertharii Toringorum regis filium, filiamque nomine Rade Gundim, qui in aula Herminafridi patris sui educabantur, captivos abduxit, nisi adolescentulum et virgunculam cum patruo profectos ad bellum, ibique captos esse credimus.

18 At quocumque modo aut loco (id enim parum vel nihil nostra interest) S. Radegundis cum fraterculo suo capta fuerit, ex antiquis monumentis liquet, eam tunc adhuc fuisse puellulam, adeoque diversis longe annis contigisse illa omnia, quæ Gregorius sine ulla temporum distinctione conjungit, Hinc Cointius in Annalibus Francorum gesta Sanctæ variis annis affigit, et captivitatem ipsius ad annum Christi 529 num. 8 narrat his verbis: Clotarius, bello Thuringico nondum confecto, Suessionem rediens, Radegundem Bertharii quondam regis, quem Herminfredus frater interemerat, filiam adhuc parvulam secum captivam abduxit, eamque in agro Viromandensi apud Atheias villam educari jussit, ubi facta est litterata ex barbara, desiderioque martyrii succensa est, et graves persecutiones a domesticis passa, singularem patientiam exercuit, ut Fortunatus in ejus Vita scribit. Deinde hic chronologus matrimonium ejus cum rege Clotario in iisdem Annalibus ad annum Christi 538 num. 78 sic refert: Hoc anno Clotarius rex, cujus uxor Chunsena, Chramni mater, obierat, Radegundem duxit. De nuptiis Radegundis breviter admodum disserit Gregorius, copiosius Fortunatus; uterque absque ulla temporis nota. Sed ut Radegundis ante hunc annum haud nupsit, si vera sunt ea, quæ de duabus prioribus Clotarii conjugibus Indegunde et Chunsena retulimus, ita nec serius a Clotario adscita est in uxorem: nam sexto post nuptias anno diaconissa ordinata est ab episcopo Medardo. Verum circa seriem uxorum et concubinarum, quas rex Clotarius habuit, occurrunt diversæ historicorum sententiæ, quas jam allegabimus.

19 Gregorius Turonensis in Historia Franco-

rum lib. 4 cap. 3 aliquas recenset hoc modo: D

Chlothacharius denique ipse rex de diversis mulieribus septem filios habuit, id est de Ingunde Guntharium, Childericum, Charibertum, Guntchramnum, Sigibertum, et Chlotsindam filiam. De Aregunde vero sorore Ingundis Chilpericum. De Chunsena habuit Chramnum. Sanctus ille scriptor in Historia Francorum epistomata num. 47 similia repetit, postquam ibidem num. 57 aliam retulerat his verbis: Chlotarius uxorem Chlodomeris, nomine Guntieucham, uxorem duxit. Deinde num. 50 ejusdem Historiæ epitomatae adhuc alteram sic addit: Ipsoque anno Theudebaldus obiit, regnumque ejus Chlotarius accepit, copulans Waldetradam sibi uxorem. Gregorius de his duabus mulieribus etiam agit in ipsa Francorum Historia, ubi lib. 3 cap. 6 priorem distinctius ita indicat: Nec mora Chlothacharius uxorem germani sui, Guntheucam nomine, sibi in matrimonium sociavit. Posterioris vero mentionem facit lib. 4 ejusdem Historiæ cap. 9, dum de morte Theudebaldi ibi sic scribit: Qui paulatim decidens, septimo regni sui anno (Ruinartius in margine hunc septimum regni Theudebaldiani annum cum anno Christi 555 componit) mortuus est, regnumque ejus Chlothacharius rex accepit, copulans Vuldetradam uxorem ejus strato suo: sed increpitus a sacerdotibus, reliquit eam, dans ei Garivaldum ducem, dirigensque Arvernus Chramnum filium suum.

20 Ex dictis nondum certo scimus, quanta Clotarii uxor fuerit S. Radegundis: nam laudatus Valesius lib. 8 Rerum Francicarum pag. 467 et sequente tomi 1 plerasque illas mulieres enumerat hoc ordine: Chlotharius Radegundem primum, filiam Bertharii Toringorum regis, bello captam matrimonio sibi adjunxit, quæ postea regium insigne sacro velamine mutavit, et virtutum ac sanctitatis fama non Galliam ac Europam modo, sed etiam transmarinas provincias implevit. Deinde Ingundem duxit uxorem, ac unice dilexit, feminam optimam, et a fastu alienissimam, quæ virum, DOMINUM SUUM, se ANCILLAM EJUS appellare consueverat. Ex ea Chlotarius liberos tulit Guntharium, et Childericum, quibus ambobus superstes fuit, Charibertum, Guntchramnum, Sigibertum et Chlodovindam, quæ Alboino regi Longobardorum nupsit. Idem ex Haregunde tertia uxore suscepit Chilpericum: ex Chunsena, quam quidam Chunsinam, alii Gunsindim vocant, Chramnum genuit. Auctor libri de Vita Consortiæ virginis quamdam præterea Clotarii regis filiam scribit in aula Sigiberti fratris sui ætatem egisse. Haregundem Ingundis reginæ sororem fuisse Gregorius prodit, de qua collocanda Ingundem cum viro sermonem habuisse; illum, eam rem sibi curæ fore pollicitum, in villam ad Haregundem venisse, factisque nuptiis, ut erat natura in Venerem pronus, qualem optasset conditionem puellæ repertam, sibi quæ opibus et prudentia ceteris omnibus sine dubitatione præstanti Haregundem connubio junctam esse, uxori renuntiavisse; ex eo tempore duas simul sorores Chlothario nuptas fuisse. Eckhardus in Commentariis de rebus Franciæ Orientalis tomo 1 pag. 89, seu lib. 7 cap. 14 eandem Valesii seriem secutus est, et his uxoribus aut concubinis subjungit Walderadam, de qua superius ex Gregorio obiter mentionem fecimus.

21 Hanc uxorum seriem aliter ordinant quidam genealogi, inter quos Antonius Albizius in Stemmatibus principum Christianorum fol. 1 sic habet:

Inter varias
Clotarii con-
juges aut
concubinas,

hæc Sancta
ab aliquibus
historicis
prima,

F

ab aliis or-
dine quarta,

A *habet* : Clotarius primus præter liberos, quorum in stemmate hoc Merovingico mentio fit, habuit etiam filiam Blithildim nomine, quam nuptum dedit Ansberto pronepoti Clodionis criniti, natam ipsi ex Caussona: multas namque uxores habuit, quarum prima Ingunda, ex qua nati sunt Gontherus, Childericus, Gontramus, Sigibertus, Aribertus qui et Cherebertus, Clodomira. Secunda Arregunda, ex qua Chilpericus. Tertia Caussona, de qua supra. Quarta Radegunda, Bertheri Thuringi regis filia, et quinta Waldra-
tha proneptis, Theobaldi vidua. Quod hic de Blithilde, tamquam Clotharii filia dicitur, id Valesius lib. 8 Rerum Francicarum, et Eckhardus in Commentariis Franciæ Orientalis lib. 7 cap. 15 inter fabulas numerant, et solidis argumentis refellunt. Porro hic vides, S. Radegundem collocari inter uxores Clotarii quarto loco, quam Valesius supra in ordine primam constituerat.

et etiam ter-
tia aut quin-
ta istius
principis
uxor statui-
tur.

22 Denique alii scriptores Galli eandem Sanctam post uxores et concubinas Clotarii tertio aut quinto loco ponunt. Certe Bouchetus in Annalibus Aquitaniæ parte 2 cap. 4 seu pag. 69 illam ordine quintam recenset, et matrimonium ipsius cum Clotario usque ad annum Christi 551 differt. Sed haud dubie in hac chronologia sua fallitur; cum enim S. Radegundis anno Christi 529, quo circiter in Galliam abducta est, haberet octo aut novem annos, et Clotarius tantummodo nubilem ipsius ætatem expectaret, longe probabilior est Cointii sententia, qui nuptias illas anno Christi 538 affigit. Ceterum de ordine ac tempore harum nuptiarum operose non disputabimus, si nobiscum admittas, matrimonium S. Radegundis cum rege Clotario legitimum fuisse: nam propter rationes paragrapho sequente allegandas probabilius putamus, præcedentia Clotarii conjugia non fuisse valida, vel legitimam ipsius uxorem jam obiisse, quando S. Radegundem duxit. Verum ex ista opinione nostra oritur quædam intricatissima difficultas, quam jam utcumque dissolvere conabimur.

§ III. Difficultates quædam circa divortium Sanctæ cum rege Clotario, et diaconalem illius consecrationem.

c

Sancta post
sex matri-
monii an-
nos,

Plerique scriptores asserunt, S. Radegundem cum rege Clotario per sex annos more conjugali vixisse, quibus assentitur Cointius, dum in Annalibus Francorum ad annum Christi 544 num. 94 sic disserit: Hoc anno Radegundis regina, quam sex dumtaxat annis cum Clotario rege vixisse multi scribunt, facta est diaconissa. Qui breve temporis intervallum a Radegundis adventu in Franciam, sive ab anno Christi quingentesimo vicesimo nono, usque ad ejusdem Radegundis nuptias collocant, non advertunt, hoc calculo detrachere se plurimum laudi piæ feminæ, quam innunt scorti, non uxoris, loco ab adultero rege habitam, quia Ingundis legitima Clotarii uxor in vivis tunc erat, et marito Sigibertum filium perperit anno Christi quingentesimo tricesimo quinto. Vitam Clotarii quo attentius intueor, eo magis adducor, ut credam Radegundem ab illo rege ductam in uxorem fuisse anno Christi quingentesimo duodequadragesimo, ab eoque post sex-cennium recessisse anno Christi quingentesimo quadragesimo quarto: nam Clotarius tres legitimas

habuit conjuges, primo Ingundem, quæ anno Christi quingentesimo tricesimo quinto superstes adhuc vivebat; deinde Chunsenam, postremo Radegundem, quæ nuntium seculo remisit, priusquam Medardus Noviomensis episcopus moreretur.

24 Mabillonius in Annalibus Benedictinis hanc Cointii chronotaxim sequitur, et ibidem lib. 5 cap. 21 sive tomo 1 pag. 123 istud S. Radegundis divortium ita narrat: Chrothaldis decessum (hæc erat Chlodovei vidua, quæ anno Christi 544 obiit) non longo intervallo excepit Radegundis itidem reginæ secessus in urbem Pictavorum. Hæc Bertharii Toringorum regis filia, Francis victoribus, Chlothario Suessionum regi sorte obtigit pæne infans, dein apud Atteias, pagi Viromandensis regiam ad Suminam villam, educata, dum regio thalamo habilis redderetur. Cum præter votum regi nupsisset, monacham potius agebat, quam reginam, de nocte e regio cubili se ad orandum subripiens, et in Quadragesima jugi cilicio ad carnem utens, quod ipsi religiosa quædam sanctimonialis, re ac nomine Pia, suppedibat. Hinc durius identidem a sponso tractabatur. Quæ res seculi fugam ei facile persuasit; jam a conjugii vinculis alienæ. Accessit germani ejus fratris interitus, cujus auctor Chlotharius, qui eum pariter captivum in Franciam abduxerat.

circa an-
num Christi
544,

25 Hinc dolori ac tædio cedens Radegundis, secessum meditat: ideo Noviomagum accedit ad beatum Medardum episcopum, vehementer obsecrans, ut se Domino consecraret. Abnuat ille, obtendens Apostoli interdictum, ne, quæ ligata conjugio est, ejus solutionem tentet. Ad hæc interminabantur procures, ne pontifex eam velaret, quæ solenni more nupsisset regi. Hæc vero mox in sacrarium ingressa, monachica veste se ipsa induit; sicque induta processit ad altare, episcopum sic allocuta: Si me consecrare distuleris, plus hominem reveritus quam Deum, erit qui animam abs te meam exigat. Quibus ille verbis, haud secus ac tonitruo concussus, sive serio, sive ex composito id factum sit, MANU SUPERPOSITA CONSECRAVIT DIACONAM, ait Fortunatus, qui postea rem explicans, ait, eam a sancto Medardo consecrante velatam fuisse. Ergo veli susceptione monacha facta est, manuum impositione diacona. Ita ille ex antiquis Actis, in quibus Fortunatus infra apud nos num. 10 diserte asserit, procures regios sancto Medardo obstitisse, ne velaret regi conjunctam, ne videretur sacerdoti, ut præsumeret principi subducere reginam non publicanam, sed publicam. Hic loquendi modus innuit, matrimonium S. Radegundis cum Clotario fuisse legitimum, de quo Fortunati testimonio postmodum juverit meminisse.

cum Clota-
rio facit di-
vortium,

26 Interea audiamus difficultates, quas laudatus Mabillonius in Annalibus Benedictinis cap. 22 ejusdem libri quinti huic divortio opponit in hunc modum: Mirari subit, cur Radegundis a viro discesserit. Occasionem vidimus, necem fratris; at consensum regis non videtur impetrasse ante recessum, tametsi sex minimum annos cum Chlothario vixerat more conjugali. An vero eam citra consensum regis velaturus fuisset Medardus regularum ecclesiasticarum sciens; aut etiam consentiente rege, nisi rex ipse cælibatum professus fuisset, quem certe postea non servavit? An forte episcopi, si quid hac in re peccatum esset contra leges, dissimularunt propter verecundiam regis? Quosdam id fecisse, facile crediderim; ut nullus restiterit, ægre assenserim. Carolus Cointius

cui Mabil-
lonius variis

AUCTORE
G. C.

tius putat, Radegundem, annuente rege Clothario, Noviomagum profectam fuisse, atque assensum regis accessisse, antequam velaretur. Alterum ex altero probat; nempe quod, teste Fortunato, DIRECTA A REGE, VENIENS AD BEATUM MEDARDUM, SUPPLICAT INSTANTER. Verum si rex consenserat, cur reclamant procures? Cur Medardo tergiversanti, et Apostoli obtendenti interdictum, Radegundis non opponit regis consensum?

et intricatas difficultates opponit,

27 Equidem Baudonivia, quæ librum de Vita Radegundis secundum scripsit, quodam modo huic sententiæ favet, ubi ait, Radegundæ in villa Suaëdis commorante, sparsum fuisse rumorem de regis pœnitentia, qui talem et tantam reginam PERMISSISSET a latere suo discedere. At reponi potest, permissum hunc accessisse, velata jam regina. Locus sane lubricus ac difficilis. Radegundis a rege discessum ea tantum ratione probat Fortunatus, quod ejus frater a rege cæsus fuisset INNOCENTER, id est absque ulla causa, adeo ut prorsus innocens et culpa vacuus esset. Et quoniam, inquit Fortunatus, frequenter aliqua occasione, divinitate prosperante seu obsecundante, casus cedit ad salutem; ut hæc religiosius viveret, frater interficitur innocenter. Quod subdit idem auctor, DIRECTA IGITUR A REGE, VENIENS AD BEATUM MEDARDUM NOVIOMAGO, perinde est, acsi diceret PROfecta A REGE. Cædes ergo illa discessionis causa fuit, non plane iniqua, sed non sufficiens ad solvendum vinculum conjugale. Nodum hunc solvere videtur collecta, quam vocant, in ejus Officio antiquitus recitari solita, in qua Radegundis regali in solio virginitatis decorem conservasse dicitur. At parum verisimile, id servari potuisse per sex minimum annos cum tali conjugē, qui vitæ non admodum continentis fuit. Sed hæc viderint theologi; res nostras prosequamur. Sic eruditissimus ille Benedictinus scriptor hunc nodum stringit, aliisque solvendum relinquit. Quapropter tentemus, utrum hæc intricata difficultas nullo modo dissolvi possit.

quæ solvi possunt, si dicamus Sanctam in conjugio virginitatem servasse

28 Nobis maxime placeret conservata S. Radegundis virginitas in conjugio, quæ in collecta incertæ ætatis legitur, et quam F. Jacobus Philippus Bergomensis in Opere de claris mulieribus cap. 149 confidenter asserit his verbis: Radegundis Franciæ regina, et insignis virgo fuit,.... cujus patriam cum Lotharius Francorum rex debellasset,.... sibi ipsi virginem in conjugem assumpsit. At rex cum animadverteret suæ novæ sponsæ virginitatis integræ propositum, ejus precibus permotus, eandem intactam reservavit virginem. Sed contra hanc opinionem, cui recentiores nonnulli auctores sine accurato examine leviter subscribunt, tot tantaque militanti argumenta, ut nos iis refutandis impares fateri cogamur: nam incontinentia Clotarii regis, quæ ab historicis passim proditur, vix sinit dubitare, quin mulierosus ille princeps consummaverit matrimonium cum formosa virgine, quam jam per multos annos thalamo suo destinaverat, ac statim in ætate nubili uxorem duxerat. Testimonio autem virginitatis, quod ex veteri collecta incertæ ætatis adfertur, opponimus auctoritatem antiqui Breviarii Mediolanensis, quod juxta ritum S. Ambrosii dispositum est, et in quo ad diem xi Augusti ante quatuor collectas sive orationes proprias ponitur sequens rubrica: In sancta Radegunda quæ deficiunt, require de una matrona. Missale Ambrosianum, quod § 1 hujus Commentarii citavimus eundem matronæ titulum huic Sanctæ tribuit, et simili

lem rubricam præscribit.

29 Præterea ipse Fortunatus synchronus videtur huic opinioni obscure contradicere, quando in Actis S. Radegundis apud nos num. 5 scribit, illam sub prætextu humanæ necessitatis surrexisse nocturno tempore, cum reclinaret cum principe, et tunc corpus suum variis cruciatibus afflixisse. Certe venerabilis Hildebertus, qui exeunte seculo XII vel ineunte XIII Vitam S. Radegundis ex Fortunato et Baudonivia collegit, jam assignatum Fortunati textum, tamquam virginitati ejus contrarium intellexit, et eundem infra in Actis num. 11 exponit hac paraphrasi: Nam de consortio thori quid loquar? Ad quod ipsa semper ideo accessit, ut maritum lucrifaceret, non ut lenocinantem expleret voluptatem: quippe ne sathanas maritum tentaret, marito debitum solvit, non exegit. In quo si quidquam vel ejus gratia vel voluptatis admixtione peccatum est, statim non lacrymis tantum, sed et multo corporis cruciatu delere properavit: fingens enim causam, qua surgeret, hispidum pavimento superponebat ciliicum, cui nuda tamdiu inhærebat, quousque, percussis frigore medullis, pene spiritum exhalaret. Sic Regina pariter et conjugio deferens et pudorem conservans, nec maritum reverentia defraudavit, nec libidine bonum minuit nuptiarum. Ex his verbis liquet, matrimonium S. Radegundis cum Clotario non ratum dumtaxat, sed etiam consummatum fuisse, ut theologi loquuntur.

D
sed hæc opinio videtur repugnare

30 Quinimo hæc Hildeberti sententia fuit adeo communis, ut nonnulli scriptores perperam affirmaverint, Clotarium ex Radegunde liberos suscepisse, quemadmodum Bernardus de Girard in Historia generali regum Francorum tomo I pag. 48 testatur. Hinc etiam Scevola et Ludovicus Sammarthani fratres in Historia genealogica familiæ Francicæ lib. 3 cap. 8 sive tomo I pag. 117 rejiciunt Paradinum, qui S. Radegundi aliquas proles tribuit. Verosimiliter Paradinus ille aliivē ejusdem singularis opinionis assertores Radegundem temere pro Ingunde vel Arregunde acceperint, quandoquidem omnes fere reliqui auctores consentiunt, S. Radegundem nullos Clotario liberos peperisse. Sed etiamsi sancta Matrona nullam prolem ediderit, tamen ex hoc nihil pro virginitate ipsius concludi potest: nam Vulfinus Boëtius, qui diu ante venerabilem Hildebertum sub imperio Ludovici Pii floruit, nullos etiam liberos S. Radegundi tribuit, et nihilominus virginitatem ejus inficiari videtur, dum in Vita S. Juniani abbatris ad hanc diem illustrata, de nuptiis ejusdem Sanctæ sic scribit: At ubi ventum est ad puellares annos, et fieret ætate nubilis et apta nubendi, complexibus regis sociata est, et nuptiali obsequio peracto, carissima conjux effecta est, quam tanto amore dilexit, ut nihil præter illam se habere aliquoties fateretur. Sed illa beatissima.... non multo post tempore, relicto regali thoro, tota se Deo et mente et corpore consecravat. Similia tradit antiquus scriptor in Actis S. Carilefi, quæ ad diem primam Julii edidimus, ubi apud nos tomo I istius mensis pag. 91 ad rem nostram hæc habet: Clotharius Radegundem, natione Turingam, pietatis insignitam moribus, sibi adscivit reginam; quæ postea, exactis in ejus copula aliquot annorum circulis, Pictavem petiit. His veterum biographorum phrasibus, ni vehementer fallimur, matrimonium consummatum indicatur.

variis testimoniis veterum auctorum,

31 Juverit denique hac de re disserentem audire Theophilum Raynaudum nostrum, qui in Titulis

F

eamque Theophilus Raynaudus no-
ster
A *tulis cultus specialis Sanctorum puncto 14 num.*
2, sive in *Hagiologio Lugdunensi* pag. 577 et se-
quente contra quemdam neotericum hujus virgi-
nitatis assertorem ita disputat : Quod hactenus
recensitis conjugibus simul ac virginibus Jose-
phus de Monteil lib. 1 de ejus Vita cap. 7 magno
studio accenset sanctam Radegundem, Clotarii
quondam Franci conjugem, postea Pictavis monia-
lem, ægre suadet. Neque vero id sanctæ illius
Reginæ decus obvoluturi videntur silentio, qui in
ea exornanda navi fuerunt; Fortunatus libro uno
de ejus Vita, et lib. 8 ac 11 Carminum, Gregorius
Turonensis lib. 9 Historiæ cap. 2 et 39, et libro
de Gloria confessorum cap. 106, Sigebertus in
Chronico anno 557; Vincentius in Speculo histo-
riali lib. 21 cap. 79, 80 et 85; Trithemius lib. 3 de
Viris illustribus Ordinis S. Benedicti cap. 30. Hi et
alii bene multi sanctam feminam a contemptu se-
culi et ab accuratione in Dei obsequio eximie ce-
lebrant, nemo a virginitate in conjugio, cujus illi
retinendæ potestatem fecisse Clotarium, hominem
mulierosum, nemine suffragante, nunc primum
proditur.

diversis re-
sponsioni-
bus refellit,
B 32 At aliquoties reperitur denominata VIRGO,
jam monialis. Annuo; sed eo sensu, quem trado
libro De sobria frequentatione alterius sexus cap.
7, pag. 203. Nimirum quia calcata regia subli-
mitate, accenseri voluit monialibus sive virgini-
bus sacris : qua eadem ratione aliæ ibidem anno-
tatae, quæ viris adhæserant, et virginitatis in con-
jugio naufragium fecerant, VIRGINES denominatæ
leguntur. Baronius anno DLXVI num. 29 sanctam
Radegundem vocat VIRGINEM BURGUNDAM, atten-
dens ad tempus ante nuptias. Itaque perperam
in hanc rem adducitur. Urgetur præterea, vo-
tum virginitatis a Radegunde emissum jam a pri-
ma ætate, quod votum conjugii consummatio sa-
crilege temerasset. Sed hic obex legitima dispen-
satione aut irritatione potuit tolli. Demum addu-
citur integritas corporis, quod, reserato tumulo,
post annos octingentos ac duodeviginti et menses
novem ac dies tredecim, repertum est prorsus in-
corruptum, ac mire fragrans, quæ videtur fuisse
purissimæ ac illibatae virginitatis tessera; non mi-
nus, quam annulus monasticus, quem Joanni Bi-
turigum principi e regio sanguine, auferre tenta-
ti, renuit concedere, permissa extractione annulli
regii, cum quo item sepulta erat. Non est tamen
nota certa virginitatis, incorruptio corporis, quam-
vis ut plurimum ita contingat; qua de re Tractatu
de incorruptione cadaverum. Annulus item confere-
batur omnibus monialibus, tametsi viduis, ad no-
tandum, quod fierent sponsæ Christi; cui quæ ad-
jungitur, etiamsi prius corrupta, efficitur virgo
juxta sanctum Chrysostomum in sensu alibi expo-
sito circa sanctam Olimpiadem. Videsis de hoc
monialium annulo Antiquitates monasticas Nebri-
dii a Mundelhein, epistola 121; quem latuit hoc
exemplum sanctæ Radegundis. Regina itaque san-
ctissima, aliis ornamentis fulgentissima, non vi-
detur satis solide nunc primum a servata virgini-
tate per totam vitam celebrari. *Omnibus mature*
expensis, cum Raynaudo consentimus, et senten-
tiam de virginitate S. Radegundis, quæ nobis vix
ullo modo probabilis apparet, sequi non aude-
mus, tametsi defensores illius propositam diffi-
cultatem facilius possint effugere. Jam videamus,
an intricatum istum Mabillonii nodum aliter dis-
solvere nequeamus.

33 Jacobus Longuevallius noster, qui *Histo-*
riam ecclesiæ Gallicanæ nuper eleganti stylo ver-
naculo in lucem dedit, ac eruditis notis illustra-

vit, tomo 2 istius Operis pag. 454 seu lib. 6 ad an-
num Christi 540, memoratam divortii difficultatem
breviter in notis attingit, et ibidem effugium
quoddam assignat : postquam enim implexum
Mabillonii nodum paucis proposuerat, per mo-
dum interrogationis indicat, non improbabili-
ter dici posse, quod S. Medardus peritus legum eccle-
siasticarum judicaverit, matrimonium illud esse
illegitimum et invalidum, quia Clotarius adhuc
plures uxores habebat viventes, quando S. Rade-
gundem duxit. At inde sequitur, Sanctam no-
stram diu in concubinato aut adulterio vixisse :
ipsam namque latere non poterat, quod legitima
Clotarii regis uxor adhuc viveret, et polygamia es-
set illicita, ne quis in hac re innocuam facti aut
juris ignorantiam prætendat. Præterea si S. Me-
dardus matrimonium illud judicaverit invalidum,
cur statim non annuit huic necessariæ separatio-
ni, quam S. Radegundis instanter petebat? *Cur*
tam justo Sanctæ desiderio obstitit ille, qui potius
eam debuisset hortari, ut quamprimum illicitam
istam cum rege adultero conjunctionem abrumpe-
ret? Cur denique idem præsul, teste Fortunato
infra apud nos num. 10, memor Apostoli dicentis;
Si qua ligata sit conjugi, non quærat dissolvi, diffe-
rebat Reginam, ne veste tegeret monacham? Si le-
gitima Clotarii uxor adhuc vivebat, quando rex
ille S. Radegundem thalamo suo sociavit, quid huc
facit præceptum Apostoli, cum in ea hypothesi
constet, Sanctam Clotario non fuisse ligatam?
Quapropter contra hanc primam Longuevallii re-
sponsionem (id salva doctissimi viri pace dictum
sit) multo probabilius opinamur, legitimas Clota-
rii uxores jam obiisse, aut regem illum tantum-
modo habuisse concubinas eo tempore, quo matri-
monium cum S. Radegunde contraxit. Itaque ex
his aliisque supra allatis argumentis ulterius
concludimus, matrimonium illorum legitimum
fuisse.

34 At quomodo, inquires, S. Medardus validum
istud conjugium dissolvere potuit, etiam consen-
tiente rege Clotario, nisi rex ipse cælibatum pro-
fessus fuerit; quod eum fecisse, nullo modo fit
verisimile? Non diffitemur, hic nobis aquam hære-
re. Attamen in hoc nodo extricando præ aliis ef-
fugiis, quæ sine probabili veritatis specie excogi-
tari possent, placet sagax industria laudati Lon-
guevallii nostri, qui in notis ad Historiam ecclesiæ
Gallicanæ loco supra citato suggerit alterum re-
sponsum, quod ei libenter acceptum referimus :
ibi enim non improbabili-ter asserit, Francos eo
tempore quæstionem de indissolubili matrimonii
vinculo nondum clare intellexisse, et hanc divor-
tii materiam ipsis præsulibus in Gallia non satis
perspectam fuisse. Hanc assertionem suam pro-
bat ex veteribus quibusdam Galliæ conciliis, quæ
perperam marito concedunt protestatem trans-
eundi ad alias nuptias, quando uxor ejus velum
Religionis assumpsit. Sane apud Sirmondum no-
strum tomo 2 Conciliorum Galliæ pag. 43 in syno-
do Compendiensi, quæ anno Christi 757 habita-
est, canone 13 legimus sequentia : Si quis vir mu-
lierem suam demiserit, et dederit comineat pro
Religionis causa infra monasterium deservire, aut
foras monasterium dederit licentiam velare, sicut
diximus, propter Deum, vir illius accipiat mulie-
rem legitimam : similiter et mulier faciat. Geor-
gius consentit. Georgius ille erat legatus Sedis
Apostolicæ simul cum Joanne, qui ambo huic
synodo interfuerunt. Porro decimus tertius iste
concilii Compendiensis canon, qui dogmati Ec-
clesiæ jam passim noto repugnat, in Labbeana
Conciliorum

AUCTOR
G. C.

Etsi matri-
monium
Sancta fue-
rit consum-
matum et
legitimum.

E

tamen ex-
emplo osten-
dere niti-
mur,

F

AUCTORE
G. C.

quomodo il-
la innocue
potuerit a
marito sepa-
rari,

Conciliorum collectione tomo 6 col. 1696 et apud Harduinum in novissima Conciliorum editione tomo 3 col. 2005 iisdem plane verbis exprimitur.

35 Ceterum hæc aliaque istorum temporum decreta manifeste demonstrant, tunc in Gallia prorsus rudem causarum matrimonialium notitiam fuisse. Unde ex illo posteriori plurimum præsumitur Gallorum errore conjicimus, facile etiam antea fieri potuisse, ut S. Medardus simili simplicitate legitimus S. Radegundis conjugium dissolverit, et propter eandem legum ecclesiasticarum imperitiam innoxie errarit. Si quis autem tantam istorum temporum ignorantiam admiretur, illamque in præcipuis Christiani gregis pastoribus vix credibilem existimet, is meminerit concilii Matisconensis, quod anno Christi 585 celebratum est, in quo episcopus quidam Gallus vel Francus coram variis metropolitans aliisque multis præsulibus exoticam disputationem instituit, ac serio contendit, mulieres non esse numerandas inter homines, secuti S. Gregorius Turonensis de concilio illo Matisconensi agens, in *Historia Francorum lib. 8 cap. 10* testatur his verbis: Exstitit enim in hac synodo quidam ex episcopis, qui dicebat mulierem, hominem non posse vocitari. Sed tamen ab episcopis ratione accepta quievit; eo quod sacer veteris Testamenti liber edoceat, quod in principio, Deo hominem creante, ait: Masculum et feminam creavit eos, vocavitque nomen eorum Adam, quod est homo terrenus; sic utique vocans mulierem ceu virum: utrumque enim hominem dixit. Sed et Dominus Jesus Christus ob hoc vocitatur filius hominis, quod sit filius Virginis, id est mulieris; ad quam, cum aquas in vina transferre pararet, ait: Quod mihi, et tibi est, mulier? et reliqua. Multisque et aliis testimoniis hæc causa convicta quievit. Propter hæc aliaque miræ simplicitatis exempla, quæ rudi illa ætate frequentiora fuerunt, non omnino temere opinamur, S. Medardum ac S. Radegundem in matrimonio illo dissolvendo communem sui temporis opinionem secutos esse, atque ita innocenter errasse. Si tamen quispiam meliorem hujus nodi solutionem invenerit, minime morosos sententiæ suæ sectatores nos habebit.

C
et ante an-
num ætatis
sux qua-
dragesimum

36 Hanc divortii difficultatem, qua nos utcumque expedivimus, excipit altera circa diaconalem S. Radegundis consecrationem, quam Fortunatus coævus diserte expressit, et quæ tamen prima fronte cum canonibus præcedentium conciliorum vix videtur posse componi: nam anno Christi 451 Patres concilii Calchedonensis canone 15 apud Labbeum tomo 5 conciliorum col 764 statuerunt, diaconissam non esse mulierem ordinandam ante annum quadragesimum. Cum autem Sancta nostra anno Christi 544 diaconalem consecrationem acceperit, ut Cointius aliique auctores passim asserunt, ex præcedenti Actorum chronologia evidenter patet, eam tunc nondum quadraginta ætatis annos numerasse. Quomodo igitur S. Medardus contra expressum concilii Calchedonensis decretum illam diaconam consecravit? Responderi potest, hunc canonem concilii Calchedonensis tunc in Gallia ignotum vel inusitatum fuisse, aut S. Medardum propter singularem hujus Matronæ dignitatem atque eximiam vitæ sanctitatem in ætate dispensasse, quemadmodum cum Cointio postea dicemus

contra ca-
siones conciliorum

37 At magis huic consecrationi videtur repugnare decimus octavus canon secundæ synodi Aurelianensis, quæ anno Christi 583 celebrata est, et in qua apud laudatum Labbeum eodem tomo 5

col. 1782 ab episcopis Gallis inter alia præscribitur hic canon: Placuit etiam, ut nulli postmodum feminæ diaconalis benedictio pro conditionis hujus fragilitate credatur. Quomodo, inquires, S. Medardus ausus est S. Radegundem consecrare diaconissam contra hunc concilii Aurelianensis canonem, qui ei ignotus esse non potuit, et qui vix decem aut undecim annis diaconalem Sanctæ nostræ consecrationem præcessit? Priusquam directe huic argumento respondeamus, audienda est explicatio Joannis Morini, qui in *Commentario de sacris Ecclesiæ ordinationibus parte 3, exercitatione 10, cap. 3 num. 11* hunc ipsum concilii Aurelianensis canonem exponit his verbis: Sed fortius stringere videtur canon decimus octavus ejusdem concilii, PLACUIT ETIAM, UT NULLI POSTMODUM FEMINÆ DIACONALIS BENEDICTIO PRO CONDITIONIS HUIUS FRAGILITATE CREDATUR. Videtur enim concilium non omnes diaconissas deponere, et ad poenitentiam redigere, ut Epaunense, quod est absurdissimum; sed relictis iis, quæ jam ordinatæ erant, cavere, ne imposterum aliæ consecrentur. Non esse tamen universalem illam prohibitionem, ex ratione reddita clarum est, PROPTER CONDITIONIS HUMANÆ FRAGILITATEM. Ergo nulli virgini virginitas, nulli viduæ castitas credenda esset, quod est per absurdum. Intelligendus ergo canon ille ex antiquorum canonum præscripto, ut nulli postmodum feminæ diaconalis benedictio credatur ante annum quadragesimum.

38 Hunc secundæ synodi Aurelianensis canonem, qui juxta datam Morini interpretationem non differt ab allato superius decreto concilii Calchedonensis, eodem modo intellexit Cointius, dum in *Annalibus Francorum ad annum Christi 544 num. 96* propositæ difficultati sic respondet: Radegundis, annuente rege Clotario, Suessione Noviomum profecta est. Id testantur verba Fortunati jam recitata; DIRECTA Igitur a REGE, VENIENS AD BEATUM MEDARDUM NOVIOMI SUPPLICAT INSTANTER; quapropter facile nobis persuademus, antequam velaretur, assensum regis accessisse. Quo minus autem fieret diacona, defectus ætatis ex concilio Aurelianensi secundo poterat obijci: nondum enim annum ætatis quadragesimum attigerat. Sed sanctiones concilii Aurelianensis secundi, cui nullus ex præsulibus Belgicarum provinciarum subscripsit, apud Belgas non observabantur; aut si custodiebantur, antistes Noviomensis super ætate dispensavit propter excellentiam ac dignitatem personæ; quæ castitatem Deo vovebat. Denique similia argumenta, quæ eidem consecrationi ex aliis conciliis opponi possent, apud laudatum Morinum toto cap. 3 citatæ exercitationis 10 discutiuntur ac refutantur.

diaconali
dignitate or-
nari.

F

§ IV. Discessus Sanctæ in Aquitaniam, liberalitas erga loca sacra, constructio monasteriorum, et variæ virtutes, quas in Pictaviensi monialium cœnobio exercuit.

Postquam S. Radegundis vinculis conjugii soluta erat (sic ipsa saltem bona fide sibi persuadebat) et simul cum velo monastico dignitatem diaconissæ acceperat, Noviomum in Aquitaniam

Sancta post
divortium

A *niam discessit. Sancta in itinere illo divertit ad inclytum S. Martini tumulum, et haud dubie in aliis piis locis, urbi Turonensi vicinis, aliquamdiu commorata est, ut tenero suo erga res sacras affectui satisfaceret. Certe Ruinartius in notis addendis ad Opera Gregorii Turonensis col. 1404 agens de cœnobio S. Martini apud Turones, quod communiter Majus-monasterium vocatur, posthumum quoddam commorationis hujus monumentum assignat his verbis: Haud procul a monasterio superest antiqua ecclesia hodierni vici parochialis, sanctæ Radegundi dicata, quod ibi mansisse, et in oratoriis in rupe cavatis, quibus basilica ipsa adhæret, orationi sæpius vacasse dicatur. Fortunatus et Baudonivia in Actis infra edendis sparsim laudant piam ejus erga sacra loca liberalitatem, aliaque posteriora vitæ monasticæ gesta, quæ Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. 5 cap. 21 ita contraxit: Mox Radegundis ecclesiæ regia sua ornamenta, pauperibus cingulum ex auro comminutum distribuit. Tum nulla mora Pictavos versus iter instituit, varia piis locis dona conferens; nempe ad cellam sancti Jumeris, et ad cellam venerabilis Datdonis, ubi quidquid indui poterat regio more, in manu Datdonis abbatis totum dedit cœnobio, quod prius cellam Datdonis dixerat Fortunatus. Idem fecit in synergio seu monasterio Gundulfi, quem postea Mettis episcopum fuisse idem auctor tradit, tametsi nullus eo nomine præsul Mettensi ecclesiæ per ea tempora præfuisse reperiatur. Postea in Annotatis post Acta observabimus, nomen hujus episcopi Metensis vario modo exprimi, et forsitan hac luxata appellatione indicari Agiulphum vel Aigulphum, qui exeunte seculo sexto cathedram Metensem possedit, ut Calmetus in Historia Lotharingiæ tomo 1 lib. 8 num. 45, seu col. 361 testatur.*

40 Porro inter Sanctæ nostræ prosequamur cum Mabillonio, qui ibidem sic pergit: Hinc navigio Turones appulsa, mirum est quanta sacris ubique altaribus munera largita sit. Eadem in vico Candatensi et in villa Suaëdis liberalitas. Hoc ejus iter Pictavos usque; ubi aliquantulum temporis substitit, dum, constructo monasterio, ibidem recluderetur, tanta interim vitæ severitate, ut, præter panem siligineum vel hordeaceum, nihil aliud quam legumina et olera perciperet, non pisces, non ova, ne quidem poma; ad potum nihil præter aquam mulsam aut piratium adhiberet. Cetera in usus pauperum, egenorum et infirmorum tota erat, quibus etiam ad mensam ministrabat. Quadragesimæ tempore, exemplo sancti Germani Parisiorum episcopi, quem summopere venerabatur, mola trusatili frumentum conterebat, ex quo tantum panis, quantum ad quatruiduanam refectionem satis esset, conficiebat; ad hæc oblationes in usum Sacrificii, quas locis venerabilibus dispensabat. Quod hic de mola trusatili Mabillonius applicat S. Germano Parisiensi, non legimus in Vita hujus præsulis, quam die xxviii Maii in Opere nostro edidimus. Sed apud nos tomo VII Julii pag. 204 simile quid narratur de S. Germano Autissiodorensi, cujus Acta ad diem xxxi Julii illustrata sunt, Cum autem Fortunatus infra num. 12 tantum dicat, S. Radegundem id fecisse more sancti Germani, non immerito veremur, ne Mabillonius in hac re S. Germanum Parisiensem cum S. Germano Autissiodorensi confuderit.

41 Quidquid sit de hac suspitione nostra, Mabillonius eodem libro 5 Annalium Benedictinorum Augusti Tomus III.

rum post difficilem divortii nodum, quem supra ex ipso proposuimus et extricare conati sumus, cap. 23 de diversis cœnobiis, tunc industria Sanctæ constructis, ita meminit: Duplex apud Pictavos monasterium pia Regina construxit, unum sanctæ Crucis (hoc cognomine postea appellatum fuit, ob reliquias sanctæ Crucis in eo collocatas, ut infra dicetur) pro virginibus, cui Agnetem abbatisam præfecit, seque illi subjecit; alterum sanctæ Mariæ pro viris, ubi virgines sepeliebantur. Aliud etiam virorum condidit in urbe Turonica, cujus vocabulum silet Baudonivia, ejus Vitæ auctor. MONASTERIUM SIBI, ait Fortunatus, PER ORDINATIONEM PRÆCELSI REGIS CHLOTARII CONSTRUXIT, nimirum cœnobium sanctæ Crucis, cujus fabricam Pientius Pictavorum episcopus et Austrapius dux, ex regis mandato, accelerari curarunt. MAGNAM CONGREGATIONEM PUELLARUM ibidem principio exstitisse, Baudonivia tradit, tametsi CELLAM inferius appellat. Dotato ex regia liberalitate monasterium præfecta est a Radegunde Agnes abbatisa, quam ipsa a teneris eduxerat. De ejus benedictione a sancto Germano facta inferius dicemus. Monasterio beatæ Mariæ præfuit Arnegisilus abbas, ut scribit Baudonivia, cujus tempore jam basilica sanctæ Radegundis, uti et modo, appellabatur, nunc collegium secularium Canonicorum. Qui in hoc monasterio primitus degebant monachi, sanctimonialibus sanctæ Crucis in sacris inserviebant; idemque mos in omnibus aliis virginum cœnobiis obtinebat, ut duplicia essent, quod in horum Annalium decursu passim observabimus. Hæc omnia ex Mabillonio transcribimus, ut Acta obscuriora facilius intelligantur.

42 Ceterum hoc paragrapho jam simul conjungemus nonnullas S. Radegundis virtutes, licet Sancta eas diversis temporibus in cœnobio exercuerit, et ex gestis illis monasticis potissimum seligemus ea, quæ aut in Actis infra edendis omissa sunt, aut aliunde antiquis testimoniis confirmari possunt. Inter laudabilia ipsius gesta nobis primo occurrit intrepida Sanctæ magnanimitas, qua restitit regi Chilperico, qui filiam suam Christo dicatam antea in monasterio Pictaviensi collocaverat, eamque postmodum ad nuptias cum filio regis Hispaniæ transferre desiderabat: nam S. Radegundis consilio suo tantum effecit, ut voluntas Chilperici regis tunc executioni mandata non fuerit, quemadmodum S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 6 cap. 34 testatur his verbis: Voluit enim tunc aliam filiam illuc dirigere, quam de Audovera habebat, et eam in monasterii Pictavensi posuerat. Sed illa distulit, resistente præcipue beata Radegunde, et dicente: Non est enim dignum, ut puella Christo dicata iterum ad seculi voluptates revertatur. Sancta etiam aliud magnanimitatis ac zeli specimen edidit, quando potentem rerum sacrarum prædatorem et infamem adulterum e templo ejici curavit. Etsi hoc pium ejus facinus in Actis nostris prætermisum sit, tamen illud in Chronico Turonensi apud Edmundum Martene tomo 5 Collectionis amplissimæ col. 940 legimus expressum hoc modo: Tunc Leudastis Bituricum pagum depradans, Pictavis venit, et in ecclesia beati Hilarii se inclusit, irruens aliquando in domibus singulorum, et res eorum diripiens, sæpe in porticu ecclesiæ in adulterio deprehensus; quem sancta Radegundis, quæ ibi morabatur, jussit citius removeri, ne per eum ecclesia pollueretur.

43 Hanc animi magnitudinem comitabatur

AUCTORE
G. C.
construxit
Pictavi cœ-
nobium mo-
nialium,

in quo exer-
cui intrepida
dam con-
stantiam

F

AUCTORE
G. C.
summam a
nimi sub-
missionem,

summa humilitas, qua prorsus vilia cœnobii ministeria obibat, et instar ancillæ reliquis monialibus serviebat, ut infra in Actis nostris copiose narrabitur. Sancta etiam illam animi sui submissionem satis indicavit, quando Agnetem, quam a teneris educaverat, suo loco abbatissam constituit, ejusque imperio se totam subjecit. Quare Fortunatus lib. 8 carmine 4 in S. Radegunde flagrans perfectionis desiderium, ac deinde illud egregium submissi animi indicium laudat, dum ad eandem Agnetem abbatissam ibi inter alia sic scribit :

Concipiente fide Christi Radegundes amore

Cæsarii lambit regula quidquid habet.

Cujus Pontificis refluentia pectore mella

Colligit, et rivos insatiata bibit.

Quantum fonte trahit, tantum satis addita crescit,

Et de rore Dei plus madefacta calet.

Nec sibi, sed cunctis generaliter unica vivens,

Felix angustam pandit ad astra viam.

Sed tibi præ reliquis mater pia charior instat,

Eligit excelso consociare choro.

Res probat ipsa tamen, quoniam quæ filia constas

B Te matrem votis optat habere suam;

Quamque suis genibus charam nutritiv alumnam,

Præficit ecce suo constituenda loco.

Et quæ te semper baculi moderamine rexit,

Prompta sub imperio vult magis esse tuo.

Proficit illa sibi, cum tu præponeris illi,

Illa subit votum, te potiente gradu.

Quod in his versiculis dicitur de regula Cæsarii, quam S. Radegundis magno ardore observabat, ex infra dicendis lucem accipiet.

corpus su-
um crucia-
tibus

44 Præterea Fortunatus eodem libro 8, carmine 7, pietatem hujus Sanctæ, et austeram vendi rationem exprimit his versiculis :

Regali de stirpe potens Radegundes in orbe;

Altera cui cælis regna tenenda manent.

Despiciens mundum meruisti adquirere Christum,

Et dum clausa lates, hinc super astra vides.

Gaudia terreni conculcas noxia regni,

Ut placeas regi læta, favente polo.

Nunc angusta tenes, quo cælos largior intres,

Diffundens lacrymas, gaudia vera metes.

Et corpus crucias, animam jejunia pascunt,

Salve, quam Dominus servat amore suos.

C Cum autem S. Radegundis corpus suum jejuniis, vigiliis, aliisque cruciatibus affligeret, idem poëta lib. XI Carmine 4 eam suo et Agnetis nomine rogat, ut ad roborandum stomachum nonnihil vini bibat, atque ideo ad illam mittit sequentes versiculos :

Si pietas et sanctus amor dat vota petenti,

Exaudi famulos munere larga tuos.

Fortunatus agens, Agnes quoque versibus orant,

Ut lassata nimis vina benigna bibas.

Sic tibi det Dominus, quæcumque poposceris ipsum,

Et tibi sicut amas, vivat uterque rogans.

Suppliciter petimus, si non offendimus ambo,

Ut releves natos mater opima duos.

Non gula vos, sed causa trahat, modo sumere vina :

Talis enim potus viscera lassa juvat.

Sic quoque Timotheum Paulus, tuba gentibus una,

Ne stomachum infirmet, sumere vina jubet,

et jejuniis
afflicti,

45 Etiam nimis austera Sanctæ nostræ abstinentia pervenerat ad aures Cæsariæ Arelatensis, ut patet ex litteris, quas hæc abbatissa ad S. Radegundem dedit, et quas primum integras ex Ms. apographo S. Benigni Divionensis huic Commen-

tario prævio inserere decreveramus. Sed quia D jam epistola illa apud Edmundum Martene tom. I Thesauri novi anecdotorum col. 3 et sequentibus non ita pridem excusa est, ex ea ad rem nostram tantummodo hæc excerpimus : Pervenit ad me, quod nimis abstineas; totum rationabiliter fac, si tu mihi vivas, et semper possis : nam si per istam nimietatem cœperis infirmari, postea, quod Deus non faciat, necesse tibi erit delicias requirere, et extra horam accipere, et non poteris benedictas illas regere. Audite, quid Dominus in Evangelio dicat : Non quod intrat in os, coinquinat hominem. Et Apostolus : Rationabile sit obsequium vestrum. Totum fac, domina, quomodo in regula habes, quam expetisti etc. His ultimis verbis indicat regulam S. Cæsarii Arelatensis, de qua inferius agemus.

46 Verum Sancta nostra solitis monasterii exercitationibus nondum contenta, quotannis tempore Quadragesimæ vitam magis solitariam agere, ac sese in privatam cellam includere consueverat. Unde laudatus poëta lib. 8 carmine XI de hac annua S. Radegundis inclusione sic canit :

subinde egit
vitam solitariam,

Mens fecunda Deo Radegundis, vita Sororum,

E

Quæ ut foveas animam, membra domando cremas.

Annua vota colens, hodie claudenda recurris;

Errabunt animi te repetendo mei.

Lumina quam citius nostris abscondis ocellis :

Nam sine te nimium nocte premente gravor.

Omnibus exclusis, uno retineberis antro :

Nos magis includis, quos facis esse foris.

Et licet hic lateas brevibus fugitiva diebus,

Longior hic mensis, quam celer annus erit.

Tempora subducis, ceu non videaris amanti,

Cum vos dum cerno, hoc mihi credo parum.

Sed tamen ex voto tecum veniemus in unum,

Et sequor huc animo, quo vetat ire locus.

Hoc precor, incolumem referant te gaudia Paschæ.

Et nobis pariter lux geminata redit.

47 Quando autem S. Radegundis tempore Paschali ex solitudine illa ad communem vitam redierat, Fortunatus carmine 12 ejusdem libri gaudium suum ei explicat hac hyperbole poëtica : Unde mihi rediit radianti lumine vultus ?

aliisque sul-
sit virtuti-
bus,

Quæ nimis absentem te tenere moræ ?

Abstuleras tecum, revocas mea gaudia tecum.

F

Paschalemque facis bis celebrare diem.

Quamvis incipiant modo surgere semina sulcis,

Hic egomet hodie, te revidendo, meto.

Colligo jam fruges, placidos compono maniplos,

Quod silet Augustus mensis, Aprilis agit.

Et licet in primis modo gemma et pampinus exit,

Jam meus autumnus venit, et uva simul.

Malus et alta pirus gratos modo fundit odores,

Sed cum flore novo jam mihi poma ferunt.

Quamvis nudus ager nullis ornatur aristis,

Omnia plena tamen, te redeunte, nitent.

Forsan Sancta nostra exemplo annuæ suæ inclusionis induxit piam ejusdem monasterii Pictaviensis puellam, quæ post visionem cælestem se solitariæ vitæ dedit, et de qua Gregorius Tironensis in Historia Francorum lib. 6 cap. 29 post alia sic scribit : Hæc cum puella vidisset, compuncta est corde, et post dies paucos rogavit abbatissam, ut sibi in qua includeretur cellulam præpararet. At illa velociter perfecta, ait : Ecce, inquit, cellulam; quid nunc desideras ? Puella vero petiit, ut recludi permitteretur. Quod cum ei præstitum fuisset, congregatis virginibus cum magno psallentio, accensis lampadibus, tenente sibi beata Radegunde

A degunde manum, ad locum usque perducitur. Et sic valefaciens omnibus, et osculans singulas quasque, reclusa est: obstructoque aditu, per quem ingressa fuerat, ibi nunc orationi ac lectioni vacat.

quas S. Fortunatus carmines celebravit.

48 *Denique Fortunatus varias S. Radegundis virtutes lib. 8 carmine sic celebrat:*

Martinum cupiens, voto Radegundis alhæsi,
Quam genuit cælo terra Toringa sacro.
Germinè regali pia neptis Herminefredi,
Cui de fratre patris Hamalafredus adest.
Mens ornata bonis fugitivos spernit honores,
Sciens in solo firma manere Deo.
Regis lactineo commutans pallia cultu,
Vilior ancillæ vestis amata tegit.
Splendida serraco quondam subvecta superbo;
Nunc terit obsequio planta modesta lutum.
Quæ prius incertis onerata ex dextra smaragdis,
Servit inops famulis sedulitate suis.
Aulæ celsa regens quondam, modo jussa ministrat;

Quæ dominando prius, nunc famulando placet.
Paupertate potens, et solo libera voto,
B Clarius abjecto stat radiata loco.
Aurea fulcra tenens jam tum sibi vilis honore
Effugit exstructum pulvere fusa thorum.
Si contemnatur, tunc nobilis esse fatetur,
Et putat esse minor, si datur ullus honor.
Parca cibo Eustochium superans, abstemia Paulam,

Vulnera quo curet dux Fabiola monet.
Melaniam studio reparans, pietate Blesillam,
Marcellam votis æquiparare valens.
Obsequio Martham renovat, lacrymisque Mariam,

Pervigil Eugeniam, vult patiando Teclam,
Sensibus ista gerit, quidquid laudatur in illis
Signa recognosco, quæ prius acta, lego.
Omnia despicens, et adhuc in corpore constans;
Spiritus hic vivit, sed caro functa jacet.

Terram habitans cælos intrat, bene libera sensu
Atque homines inter jam super astra petit.
Cujus sunt epulæ, quidquid pia regula pangit.
Quidquid Gregorius, Basiliusque docent.
Acer Athanasius, quod lenis Hilarius edunt,
Quos causæ socios lux tenet una duos.

Quod tonat Ambrosius, Hieronymus atque coruscant,

C Sive Augustinus fonte fluente rigat.
Sedulius dulcis, quod Orosius edit acutus,
Regula Cæsarii linea nata sibi est.
His alitur jejuna cibus, palpatæ nec umquam
Fit caro, sit nisi jam spiritus ante satur.

Cetera nunc taceam, melius quæ teste Tonante,
Judicioque Dei glorificata manent.

Nos etiam prætermittimus hoc loco alias hujus Sanctæ virtutes, ac præsertim adversa, quæ patienter tulit, et de quibus legi potest *Fortunatus in libro de Excidio Thuringiæ et in carmine ad Artachin*, ubi pius poëta ille hæc infortunia pathetice describit, et sub nomine S. Radegundis eadem acerbe deplorat. Nunc progrediamur ad illa quæ prudens hæc Matrona ad ornatum et conservationem monasterii sui Pictaviensis solerter gessit.

§ V. Studium Sanctæ, ut monasterium suum Pictaviense exacta disciplinæ observantia muniret, illudque sacris Reliquiis ornaret.

Jam S. Radegundis multas virgines in cænobio suo Pictaviensi congregaverat, easque ad perfectiorem vivendi modum verbo et exemplo instituebat, quando anno Christi 566 vel 567 concilium secundum Turonense celebratum est: nam Sancta ad congregatos hujus synodi præsules scripsit epistolam, qua monasterium suum ipsis commendabat, et quam Mabillonius alique viri eruditi dudum interciderisse aut alicubi adhuc cum blattis et tineis luctari existimant. Contra vero Sirmondus noster tomo I Conciliorum Galliæ pag. 345 et Pagius in *Critica historico-chronologica Annalium Baronii* ad annum Christi 590 num. 9 putant, hanc S. Radegundis epistolam a Gregorio Turonensi in *Historia Francorum* lib. 9 cap. 42 nobis conservatam fuisse. Quinimo Labbeus noster tomo 5 Conciliorum non tantum Sirmondo adhæret, sed etiam ibidem col. 872 in notis patronos oppositæ sententiæ ita refellere nititur: Non video, quod tempus huic epistolæ aptius congruat, quam concilii secundi Turonensis: cum enim scripta sit ad episcopos illos ipsos (quod ex illorum rescripto patet) qui concilio Turonensi adfuerunt, verisimile est, tum ad eos missam, cum una essent in eo concilio congregati. Qui hanc in longiora tempora differunt, et post annos viginti paulo ante obitum a sancta Radegunde scriptum volunt, præterquam quod a Gregorio Turonensi refelluntur, qui initio institutæ ab ea congregationis editam docet lib. 9 cap. 39, hoc etiam non animadvertunt, Euphronium episcopum (ut de ceteris, qui una rescribunt, nihil dicam) ea tempora non attigisse, totque amplius decennio sanctæ Radegundis obitum prævertisse. At hoc loco Labbeus rem acu non tetigit: gratis enim supponit, unicam fuisse illam commendatitiam S. Radegundis epistolam, eamque adhuc exstare. F Hinc nihil ad rem facit obitus Euphronii episcopi, etiamsi hic statim post concilium istud Turonense mortuus esset, ut controversiam attente expendenti manifestum fiet. Nihil etiam adversariis officit assignatus Gregorii Turonensis textus, cum scriptor ille lib. 9 cap. 39 tantummodo asserat, responsum episcoporum initio hujus congregationis datum fuisse, quod nemo inficiatur: nam Mabillonius alique censent, periisse priorem epistolam, quam S. Radegundis ad secundum concilium Turonense dedit et propter argumenta mox producenda contendunt, alteras ejusdem Sanctæ litteras, quæ apud Gregorium Turonensem adhuc extant, ad posteriora tempora differendas esse.

Contra quosdam auctores opinamur,

E

F

50 Longuevallius noster in notis ad *Historiam ecclesiæ Gallicanæ* tomo 3 pag. 229 probabilius judicat, litteras illas, quas Gregorius Turonensis refert, ab hac anteriori S. Radegundis epistola diversas esse, et præter argumentum, quod mox ex Contio dabimus, opinioni adversariorum opponit sequentem interrogationem: Si Sancta litteras, a Gregorio Turonensi relatas, anno Christi 567 ad synodum Turonensem dederit, quomodo post

jam probabilius interciderisse epistolam,

AUCTORE
G. C.

post viginti annos ecclesia S. Mariæ, quam ad sepulturam monialium ædificari jusserat, et de qua in iisdem litteris meminit, anno 587 sive in obitu S. Radegundis nondum erat perfecta, quemadmodum infra ex narratione ipsius Gregorii Turonensis constabit? Nos huic interrogationi, quæ omnes contrariæ sententiæ assertores non parum premit, alteram sic addimus: Quomodo S. Radegundis affirmat in iisdem litteris, quæ ex hypothesi adversariorum anno 566 vel 567 ad secundam synodum Turonensem scriptæ sunt, sese congregationi suæ adscivisse regulam, sub qua sancta Cæsaria deguit, et quam sollicitudo beati Cæsarii antistitis Arelatensis ex institutione sanctorum patrum convenienter collegit, cum moniales Pictavienses primum anno Christi 570 regulam illam verosimiliter assumpserint, ut infra probabimus?

quam olim
Sancta ad
concilium II
Turonense
scripsit,

51 Probabilius itaque opinamur, priorem illam S. Radegundis epistolam nunc periisse, aut alicubi adhuc latere, et alteram, nobis a Gregorio Turonensi conservatam, serius scriptam fuisse, ut etiam Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 587 num. 5 post eandem exhibitam probat hoc ratiocinio: Quonam anno datæ sint hæ litteræ, non liquet. Sirmondus ad synodum Turonensem, regnante Chariberto, missas putavit. Certe serius scriptæ fuerunt, cum Radegundis ætate jam esset grandæva, post obitum Sigiberti regis, qui anno Christi quingentesimo septuagesimo quinto interiit, aut etiam post obitum Chilperici regis qui anno Christi quingentesimo octogesimo quarto necatus est: Sigibertum enim mortuum, aut etiam ambos Sigibertum et Chilpericum vita functos iisdem litteris testata est Radegundis, cum monasterium dixit a se constructum EX PERMISSO ET SOLATIO DOMNORUM REGUM, PATRIS VEL AVI EORUM: nam vocem AVI usurpare non potuit, nisi cum relatione ad nepotem aut etiam ad nepotes, ita ut per avum intelligeret Clotarium seniozem, suum olim conjugem, per nepotem vero Childebertum juniorem, ejusdem Clotarii senioris ex Sigiberto nepotem, aut per nepotes designaret prædictum Childebertum juniorem Clotarii senioris nepotem ex Sigiberto filio et Clotarium secundum ejusdem Clotarii senioris nepotem et filio Chilperico. Nos postea hanc posteriorem epistolam, seu potius illud S. Radegundis testamentum suo tempore ex Gregorio Turonensi transcribemus.

et exhibemus
litteras re-
sponsorias,

52 Etiam si careamus prioribus istis S. Radegundis litteris commendatitiis, quas ad congregatos synodi Turonensis patres dedit, tamen habemus ad eas responsum aliquorum præsulum, quod apud Gregorium Turonensem in Historia Francorum lib 9 cap. 39 sic sonat: Dominæ beatissimæ ac in Christo Ecclesiæ filiæ Radegundi, Eufronius, Prætextatus, Germanus, Felix, Domitianus, Victorius et Domnolus episcopi. Solicita sunt jugiter circa genus humanum immensæ divinitatis provisura remedia, nec ab assiduitate beneficiorum suorum quocumque loco vel tempore videntur aliquando sejuncta, cum pius rerum Arbiter tales in hereditate culturæ ecclesiasticæ personas ubique disseminat, quibus agrum ejus intenta operatione fidei rastro colentibus, ad felicem centeni numeri reditum divina temperie Christi seges valeat pervenire. Tantum igitur benignitatis ejus se passim dispensatio profutura diffundit, ut illud nusquam deneget, quod prodesse multis agnoscit; quarum personarum exemplo sanctissimo, cum judicaturus advenerit, habeat

in plurimis, quod coronet.

53 Itaque cum ipso Catholicæ religionis exortu cœpissent Gallicanis in finibus venerandæ fidei primordia respirare, et adhuc ad paucorum notitiam tunc ineffabilia pervenissent Trinitatis Dominicæ sacramenta, ne quid hic minus acquireret, quam in orbis circulo prædicantibus Apostolis, obtineret, beatum Martinum peregrina de stirpe illuminationem patriæ dignatus est dirigere, misericordia consulente; qui licet Apostolorum tempore non fuerit, tamen apostolicam gratiam non effugit: nam quod defuit in ordine, suppletum est in mercede; quoniam sequens gradus illi nihil subtrahit, qui meritis antecellit. Hujus quoque, reverentissima filia, in vobis congratulamur rediviva surgere supernæ dilectionis exempla propitiatione divina: nam declinante tempore seculi vetustate, vestri sensus certamine fides revirescit in flore, et * quod veterno tepuerat algore senectæ, tandem ferventis animi rursus incalescat ardore. Sed cum pene eadem veneris ex parte, qua beatum Martinum hic didicimus recessisse (singularem illam opinionem de communi utriusque patria in hoc Commentario prævio § 2 breviter discussimus) non est mirum, si illum imitari videaris in opere, quem tibi ducem credimus itineris exstitisse; ut cujus es seculi vestigia, felici voto compleas et exempla; et beatissimum virum in tanto tibi facias esse socium, in quantum partem refugis habere de mundo: cujus opinionis radio præmicante, ita reddis audientium pectora cælesti fulgore suffusa, ut passim provocati puellarum animi, divini ignis scintilla succensi raptim festinent avide in caritate Christi, fonte vestri pectoris irrigari, et relictis parentibus te sibi magis eligant, quam matrem. Facit hoc gratia, non natura.

54 Igitur hujus studii vota videntes, gratias clementiæ supernæ referimus, qui voluntates hominum suæ facit voluntari connecti: quoniam confidimus, quas apud vos jubet colligi, suo vult amplexu servari. Et quia quasdam comperimus, divinitate propitia, de nostris territoriis ad institutionem vestræ regulæ desiderabiliter convolasse, inspicientes etiam vestræ petitionis epistolam, libenter a nobis exceptam, hoc Christo auctore et remediatore firmamus; ut licet omnes æqualiter, quæ ibi conveniunt, in Domini caritate mansuræ debeant inviolabiliter custodire, quod videntur libentissimo animo suscepisse, quoniam contaminari non debet Christo fides, cælo teste, promissa, ubi non leve scelus est templum Dei, quod absit, pollui, ut ab eo possit ira succedente disperdi; tamen specialiter definimus, si qua, sicut dictum est, de locis sacerdotaliter nostræ gubernationi, Domino providente, commissis, in Pictava civitate vestro monasterio meruerit sociari, secundum beatæ memoriæ domni Cæsarii Arelatensis episcopi constituta, nulli sit ulterius discedendi licentia, quæ, sicut continet regula, voluntate propria videtur ingressa; ne unius turpi dedecore ducatur in crimen, quod apud omnes emicat in honore.

55 Et ideo si, quod avertat Deus, aliqua insanæ mentis inlicitatione succensa, ad tanti opprobrii maculam præcipitare suam voluerit disciplinam, gloriam et coronam, ut inimici consilio, sicut Eva ejecta de paradiso, per qualemcumque de claustris ipsius monasterii, imo de cæli regno exire pertulerit, mergenda et conculcanda vili platearum in luto; separata a communione nostra, diri anathematis vulnere feriatur: ita

ut

D

quas aliqui
præsules,

* forte ut

E

in isto concilio congregati.

F

ad eandem Sanctam dederunt,

A ut si fortassis, Christo relicto, homini voluerit nubere, diabolo captivante, non solum ipsa, quæ refugit, sed etiam ille, qui ei conjunctus est, turpis adulter, et potius sacrilegus, quam maritus; vel quisquis, ut hoc fieret, venenum magis quam consilium ministravit, simili ultione, sicut de illa dictum est, cælesti judicio, nobis optantibus, percellatur; donec separatione facta, per competentem execrandi criminis poenitentiam, a loco, quo egressa fuerat, recipi meruerit et adnecti: adicientes etiam, ut eorum, qui nobis quandoque successuri sunt sacerdotes, similis condemnationis teneantur adstrictæ reatu; et si quod non credimus, aliquid ipsi voluerint aliter, quam nostra deliberatio continet, relaxare, noverint, se nobiscum, æterno iudice definiente, causaturos: quia communis est salutis instructio, si quod Christo promittitur, inviolabiliter observetur. Quod nostræ determinationis decretum pro firmitatis intuitu, propriæ manus subscriptione credimus roborandum, perpetualiter a nobis Christo auspice, servaturum *. *Sirmondus noster post editam hanc epistolam tomo 1 Conciliorum Galliæ pag. 349 notat, hic promissas præsulum subscriptiones deesse. Porro nunc breviter explicanda sunt nonnulla, quæ in his litteris occurrunt, et lectorem morari possent.*

* al. durum.

et in quibus obscuriora nonnulla explicantur.

56 *Ruinartius in notis ad Gregorium Turonensem col. 464 miratur, in his litteris primordia fidei Christianæ in Galliis ad tempora sancti Martini revocari. Sed hæc præsulum Gallorum phrasis utcumque explicari potest, cum publica Christianæ religionis professio tantum cœperit sub Constantino Magno, quo adhuc imperante, S. Martinus in Galliam venit. Quare præsules illo loquendi modo verosimiliter significare volunt, quod Gallicanis in finibus venerandæ fidei primordia, antea crebris ethnicorum persecutionibus oppressa, cœperint respirare, quo verbo ibidem utuntur. Præterea hoc intelligi posset de venerandæ fidei primordiis, ab Ariana hæresi corruptis, quandoquidem præsules ibi addunt; quod adhuc ad paucorum notitiam tunc ineffabilia pervenissent Trinitatis dominicæ sacramenta: nam circa hæc tempora Galliam hæresi sua infecerant Ariani sanctissimæ Trinitatis impugnatores, quibus Saturninus Arelatensis impense favebat. Alteram ejusdem epistolæ expressionem, quæ legenti moram injicere posset, Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. 6 cap. 32 sive tomo 1 pag. 155 sic exponit: Hæc epistola scripta fuit, antequam Cæsarii regulam suscepissent illæ sanctimoniales; quod non nisi post tres annos factum est. Sed tamen ex hac regula Patres perpetuæ reclusionis legem eis imponunt, ita ut excommunicatio in eas tantum caderet, quæ animo revertendi in seculum e clastro discessissent: nam post hoc decretum Radegundis cum Agnete abbatissa profecta est Arelate, ut inde sancti Cæsarii regulam acciperent, ac Sigiberti regis patrociniū obtinerent. Paragraphe sequente memorabimus istam regulæ acceptionem et hic interim juxta ordinem chronologiæ prius agemus de pretiosis reliquiis, quas Sancta ex Oriente obtinuit, et quibus Pictaviense monialium cœnobium ditavit.*

Sancta accepit reliquias dominicæ Crucis ab imperatore Justino,

57 *Præter illa, quæ in Actis infra narrabuntur de sacris reliquiis, quas S. Radegundis ab imperatore Justino accepit, Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 9 cap. 40 de iisdem hæc tradit: Tempore Chlothacharii regis, cum beata Radegundis hoc monasterium instituisset, semper subjecta et obediens cum omni*

congregatione sua anterioribus fuit episcopis. Tempore vero Sigiberti, postquam Maroveus episcopatum urbis adeptus est (*Mabillonius et Cointius sequentia ad annos Christi 568 et 569 referunt*) acceptis epistolis Sigiberti regis pro fide ac devotione Radegundis beatæ, in partes Orientis Clericos destinat pro Dominicæ crucis ligno, ac sanctorum Apostolorum ceterorumque martyrum reliquiis; qui euntes detulerunt hæc pignora: quibus delatis, petit Regina episcopum, ut cum honore debito grandique psallentio in monasterio locarentur. Sed ille despiciens suggestionem ejus; ascensis equitibus *, villæ se contulit. Tunc Regina iterato ad regem Sigibertum direxit deprecans, ut injunctione sua quicumque ex episcopis hæc pignora cum illo, quo decebat, honore, votumque ejus exposcebat, in monasterio collocaret. Ad hoc enim opus beatus Eufronius, urbis Turonicæ episcopus, injungitur; qui cum clericis suis Pictavum accedens cum grandi psallentio, et ceterorum micantium et thymiamatis apparatu sancta pignora, absente loci episcopo, in monasterium detulit. *Fortunatus festivam hanc pompam celebravit versibus, qui lib. 2 in editione Broueri nostri leguntur: tunc enim sanctus poëta ille composuit duos istos celebratissimos hymnos, quorum unus incipit: Pange lingua gloriosi prælium certaminis; alter vero; Vexilla regis prodeunt; qui ad celebranda sanctæ Crucis præconia hactenus in Ecclesia usurpantur. Porro sacratissimæ hæ reliquiæ ad parthenonem Pictaviensem translata indiderunt ei cognonem sanctæ Crucis, quod adhuc hodie dum retinet.*

58 *Post hæc S. Radegundis misit legatos ad Justinum imperatorem, qui ei debitas pro pretiosis donis gratias agerent. Etiam hac occasione Fortunatus laudes Justini et Sophiæ Augustorum celebravit carmine panegyrico, ex quo ad rem præsentem excerpimus sequentia:*

Gloria summa tibi rerum Sator atque Redemptor,
Qui das Justinum justus in orbe caput.
Cui meritis compar nubens felicibus annis
Obtinet augustum celsa Sophia gradum.
Quæ loca sancta pio fixo colit, ornat amore
Et facit hoc voto se propriare polo.
Cujus prima fides Orientis ab axe coruscans
Misit ad Occasum fulgida dona Deo.
Regina poscente sibi Radegunde Toringa,
Præbuit optatæ munera sacra Crucis;
Qua Christus dignans assumpta in carne pependit,
Atque cruore suo vulnera nostra lavit.
Gloria summa tibi rerum Sator atque Redemptor,
Quod tenet augustum celsa Sophia gradum.
O pietas huc usque rigans de fonte benigno,
Cujus amor Christi fundit ubique fidem.
Ecce pari voto, Augusti, certatis utrimque;
Ipsa tuum sexum surrigis, ille suum.
Vir Constantinum, Helenam pia femina reddis.
Sicut honor similis, sic amor ipse Crucis.
Illa invenit opem, tu spargis ubique salutem
Implet et Occasum, quod prior Ortus erat.
Gloria summa tibi rerum Sator atque Redemptor,
Quod tenet augustum celsa Sophia gradum.
Per te Crux Domini totum sibi vindicat orbem,
Quo nescita fuit, hoc modo visa teget.
Accessit genti major fiducia Christi,
Quando salutis opem spes oculata videt.
Sensibus o duplicata fides, cum munere vestram
Plus animæ credant, quod Cruce teste probant.
Hoc Augusta colens, quod Apostolus instat arare
In ligno, hic verbo lætificatis agrum.
Hæc jam fama favet, qua se Septemtrio tendit,

Ortus

DOCTORE
G. C.

Ortus et Occasus militat ore tibi.
Illinc Romanus, hinc laudes barbarus ipse,
Germanus, Batavus, Vasco, Britannus agit.
Pars tua Cruce sit florens Augusta per ævum,
Cui facis extremis crescere vota locis.
Hanc postrata loco supplex Radegundis adorat,
Et vestro imperio tempora longa rogat.
Atque rigans lacrymis conjuncta Sororibus optat,
Ut hic vestra fides gaudia larga metat.
Felix Justino maneat cum principe conjux,
Ordine patricio cincta Sophia sacro.
Romula regna tenens tribuit sua jura senatus,
Teque sibi dominam plebs trabeata colat.
Vota superna Deus votis felicibus addat;
Nec vobis pereat, quod Radegundis amat.
Assiduo cantu quæ pulvere fusa precatur,
Temporibus largis ut tibi constet apex.
Voto, animo, sensu, studio bona semper agendo,
Sit tibi cura sui, sit memor illa tui.

coram qui-
bus crebra
fiebant mi-
racula,

B

59 *Quandoquidem Fortunatus his versibus in-
nuit, varios populos magna cum fiducia ad illud
sanctæ Crucis lignum suppliciter honorandum
concurrisse, haud dubie coram sacris hisce Domi-
nicæ Passionis reliquiis multa contigerunt, mira-
cula, quorum nonnulla Gregorius Turonensis
lib. 1 de Gloria martyrum cap. 5 sic oculato suo
testimonio confirmat*: Crux Dominica, quæ ab
Helena Augusta reperta est Hierosolymis, ita *
quarta et sexta feria adoratur. Hujus reliquias et
merito et fide Helenæ comparanda, regina Rade-
gundis expetiit, ac devote in monasterium Picta-
vense, quod suo studio constituit, collocavit, misit-
que pueros iterum Hierosolymis, ac per totam
Orientis plagam, qui circumeuntes sepulcra sancto-
rum martyrum confessorumque cunctorum, reliquias
detulerunt: quibus in arca argentea cum ipsa Cru-
ce sancta locatis, multa exinde miracula conspiciere
meruit; de quibus primum illud exponam, quod
ibidem Dominus in diebus Passionis duæ dignatus
est revelare sexta feria ante sanctum Pascha. Cum
in vigiliis sine lumine pernoctarent, circa horam
tertiam noctis apparuit ante altare lumen parvulum
in modum scintillæ; deinde ampliatum, huc il-
lucque comas fulgoris spargens, cepit gradatim
in altum consendere, effectaque pharus magna,
obscuræ nocti vigilantique plebeculæ lumen præbuit
supplicanti: illuscescente quoque cælo, paulatim
deficiens, data terris luce, ab oculis mirantium
evanuit.

ut S. Grego-
rius Turo-
nensis,

C

60 Ego autem audiebam sæpius, quod etiam
lychni, quæ accendebantur ante hæc pignora,
ebullientes virtute divina, in tantum exundarent
oleum, ut vas suppositum plerumque replerent;
et tamen juxta stultitiam mentis duræ numquam
ad hæc credenda movebar, donec brutam segnitiam
ad præsens ipsa, quæ ostensa est, virtus argueret:
ideoque quæ oculis propriis viderim, explicabo.
Causa devotionis exstitit, ut sepulcrum sancti
Hilarii visitans, hujus Reginæ adirem colloquia.
Ingressusque monasterium consalutata Regina,
coram adoranda Cruce ac sacris Beatorum proster-
nor pignoribus. Denique oratione facta surrexi.
Erat enim ad dexteram lychnus accensus, quem
cum stillis frequentibus defluere conspexissem,
testor Deum, quia putavi, quasi vas esset effra-
ctum, quia ei erat concha supposita, in quam
oleum defluens decidebat. Tunc conversus ad
abbatissam aio: Tantane te retinet mentis ignavia,
ut integrum cicindilem (*hæc vox vario modo scri-
bitur, et lampadem vitream significat, ut in
recuso Cangii Glossario videre est*) laborare non
possis, in quo oleum accendatur, nisi effractum,

quo defluat, ponas? Et illa: Nec est ita, domine D
mi, sed virtus est Crucis sanctæ, quam cernis.
Tunc ego ad me reversus et ad memoriam revo-
cans, quæ prius audieram, conversus ad lychnum,
video in modum ollæ ferventis magnis fluctibus
exundare, ac per oram ipsam undis intumescen-
tibus superfluere, et, ut credo, ad incredulitatem
meam arguendam magis ac magis augeri; ita
ut unius horæ spatio plus quam unum sextarium
redderet vasculum, quod quartarium non tenebat:
admiratusque silui, ac virtutem adorandæ Crucis
deinceps prædicavi.

61 Puellaque quædam, Chrodegildis nomine, dum
post mortem patris in urbis Cenomannicæ territorio
resideret, oculorum amissione multatur. Postquam
autem ex jussione Chilperici regis, adhuc beata
Radegunde regina superstite, ad antedicti mona-
sterii transmisisset * regulam, ipsa Beatissima osten-
dente, ante sanctam prosternitur arcam; ibique
cum reliquis sanctimonialibus vigiliis explicans,
dato mane, iisdem discedentibus prostrata solo in
eodem loco quievit: apparuitque ei per visum,
quasi aperiret aliquis oculos ejus et unum sanitati
reddidit, dum cum alio laboraret, subito ad ostii E
reserati sonum expergefacta, unius oculi lumen
recepit. Quod non ambigitur, hoc per Crucis virtu-
tem fuisse præstitum. Energumeni, claudi, et alii
quoque infirmi persæpe in hoc loco sanantur. Nunc
progrediamur ad exponenda media, quibus S.
Radegundis usa est, ut stabilitati parthenonis Pi-
ctaviensis consuleret.

testis ocula-
tus affirmat.

* al. trans-
missa fuisset

§ VI. Sollicitudo Sanctæ, ut idem monialium cœnobium sub certa regula ac tutela præsulum re- gumque conservaret.

Cum Maroveus episcopus monasterium Picta-
viense in clientelam nollet suscipere, et S. Ra-
degundis abunde sciret cœnobium quæcumque sine
vigilanti præsidio cura, aut sine certis legibus
non posse diu subsistere, industria sua effecit, ut
sanctimoniales Pictavienses fixam ac stabilem
vivendi regulam amplecterentur, sicut Gregorius
Turonensis in Historia Francorum lib. 9 cap. 40 F
indicat his verbis: Tempore Chlothacharii regis,
cum beata Radegundis hoc monasterium instituis-
set, semper subjecta et obediens cum omni con-
gregatione sua anterioribus fuit episcopis. . . . Post
hæc cum pontificis sui sæpius gratiam quæreretur,
nec posset adipisci, necessitate commota cum ab-
batissa sua, quam instituerat, Arelatensem ur-
bem expetunt, de qua regula sancti Cæsarii atque
Cæsariæ beatæ suscepta, regis se tuitione munie-
runt, scilicet quia in illum, qui pastor esse debue-
rat, nullam curam defensionis suæ poterant repe-
rire. Ex his facile colligimus, Pictaviensem S.
Radegundis congregationem usque ad hoc tempus
sub privatis aut mutabilibus præsulum suorum
decretis vixisse, et nulli publicæ aut certæ regulæ
adstrictam fuisse.

Dum Sancta
tutelam epi-
scopi Picta-
viensis impe-
trare non
potest,

63 Cointius in Annalibus Francorum ad an-
num Christi 570 num 3 hæc et alia distinctius
notat in hunc modum: Ineunte hoc anno, Rade-
gundis cum Agnete abbatissa Pictaviensi profecta
est Arelatem: nam postquam lignum Dominicæ
Crucis ab Eufronio Turonensium antistite susce-
pit, Marovei Pictaviensis episcopi gratiam frustra
sæpius

interim suum
monialium
cœnobium

A sæpius quæsit, ac necessitate tandem commota longinquo itineri se commisit, ut, quam piissimi quique viri laudabant, regulam monialibus a beato quondam Cæsario præscriptam nancisceretur. Audi Gregorium Turonensem, qui non modo testatur ad hoc usque tempus sub regimine Pictaviensium pontificum fuisse monasterium, quod Radegundis Pictavii Clotario principatum tenente construxit, sed et expositione variorum negotiorum, quæ Sigiberto Pictavii post Charibertum regnante, et Maroveo Pictaviensem episcopatum regente, gesta sunt, egregie nostram confirmat chronologiam, quoad obitum Chariberti regis, et quoad res Pictavienses, post ejusdem Chariberti mortem hactenus recensitas.

munit certa
ac fixa vi-
vendi regu-
la,

64 *Hisce subdit ipsum Gregorii textum, jam supra a nobis sparsim relatum, et ibidem numero sequente reddit rationem, ob quam regula S. Cæsarii præ aliis electa videatur*: Cur hoc anno regulam, inquit, quam sanctus Cæsarius Arelatensis quondam antistes monialibus præscripserat, monachæ Pictavienses observandam susceperint, hæc ratio præcipue potest afferri, quod in litteris ad Radegundem laudata reperitur ab episcopis Eufonio Turonensi, Prætextato Rotomagensi, Germano Parisiensi, Felice Nannetensi, Domitiano Andegavensi, Victorio Redonensi, et Domnolo Cenomanensi, qui Turonense concilium ante quadriennium cum duobus aliis pontificibus Caletrico Carnotensi et Leudebaude Sagiensi celebrarant. Porro Cæsaria Arelatensis hanc regulam misit ad moniales Pictavienses, ut constat ex supra laudatis ejus abbatissæ litteris, in quibus apud Edmundum Martene tomo I *Thesauri novi anecdotorum* col. 4 et 5 ad S. Radegundem inter alia sic scribit: Ego feci, quod præcepistis; transmisi exemplar de regula, quam nobis beatæ et sanctæ recordationis domnus papa Cæsarius fecit. Vos videte, quomodo eam custodiat. Certa sit dominans caritas vestra, quia si secundum eam vixeritis, inter sapientes virgines locum accipietis etc. Si quis nosse cupit, qualis fuerit illa S. Cæsarii regula, adeat *Opus nostrum ad diem XII Januarii*, ubi Bollandus eam in *Vita S. Cæsariæ* retulit, et in duodecim paragraphos distribuit. Postea Lucas Holstenius in *Codice Regularum* parte 2 a pag. 89 eamdem S. Cæsarii regulam edidit. Denique Cointius in *Annalibus Francorum* ad annum Christi 536 num. 45 et sequentibus varias ejusdem regulæ editiones inter se contulit, notisque illustravit.

quam olim
sanctimo-
nialibus præ-
scripserat

65 *Ut tamen etiam hoc loco curiosus lector aliquam de hac S. Cæsarii regula ideam habeat, compendium ejus transcribimus ex Mabillonio, qui in Annalibus Benedictinis lib. I cap. 52 agens de Arelatensi virginum cœnobio eamdem ita contraxit*: Soluta obsidione, inchoatum cœnobium redintegrare institit (nimirum S. Cæsarius præsul Arelatensis, de quo paulo superius egerat) perfectoque sororem Cæsariam et Massiliensi parthenone, quo eam monasticis ritibus informandam direxerat, revocatam præfecit, regula sanctimonialibus secundum statuta sanctorum patrum præscripta. Prima hæc, ni fallor, monastica regula in gratiam sanctimonialium scripta est; cujus hæc prima lex erat, ut nulli usque ad mortem e monasterio egredi liceret. Infantes ibi nullæ ante annos sex aut septem admissæ. Litteras discebant omnes, atque omni tempore duabus horis, hoc est a mane usque ad horam secundam, lectioni vacabant, divinis cetera officiis ac labore communi, in primis lanificio occupatæ. Abbatissæ nec refectio nec mansio

privatim permissa. Vestes non nigræ, contra quam viris; sed laeæ aut lactinæ id est nativi aut candidi coloris. Eleemosynas ad januam monasterii propter nimiam inquietudinem fieri vetuit, maluitque per provisorem ad abbatissæ nutum dispensari. Janua monasterii exterior nulla, præterquam basilicæ, quæ et ipsa vespertinis, nocturnis ac meridianis horis numquam patebat, ita ut ipsis horis, quibus reficitur, claves apud se abbatissa haberet; quod etiam de januis monasterii apud monachos alicubi hodie quoque observatur. Lectio non modo ad mensam, sed etiam tempore laboris communis fiebat. Librorum etiam scriptio nonnullis pro labore erat.

66 Pullorum esus non nisi infirmis concessus: alia carnes citra desperatam infirmitatem interdictæ. Ceterum cibaria seu fercula diebus jejunii tria, in prandiis bina, tertio haud dubie in cœnam reservato. In festivitibus majoribus ad prandium et ad cœnam alia superaddita, et in fine dulciamina. Vini usus permissus pro infirmitate aut qualitate conditionis delicatioris. Singulis diebus, sive hiemis sive æstatis, bini caldelli seu calices; in diebus jejunii ad refectionem terni, junioribus tantum bini concedebantur. Jejunia secunda, quarta et sexta feria a Kalendis Septembris; a Kalendis vero Novembris usque ad Natale Domini quotidie, exceptis festivitibus et sabbatis. Ante Epiphaniam septena jejunia. Abhinc ad Quadragesimam non nisi feriis secundis, quartis, et sextis. Nullum a Paschate ad Pentecosten jejunium; deinceps ad Kalendas Septembris id abbatissæ discretionis relinquitur. Hæc est regula, quam beata Radegundis in Pictavensi sanctæ Crucis parthenone secuta est, tantopere a Venantio Fortunato aliisque laudata. Postmodum moniales Pictavienses, et plura antiquioris instituti cœnobii regulam S. Benedicti assumpserunt.

sanctus Cæsa-
rius Arela-
tensis,

B

67 Vix scimus, quo fundamento Carmelitæ, alique quidam Religiosi S. Radegundem ejusque congregationem Ordini suo adscribant. Joannes Baptista de Lezana in *Annalibus Carmelitarum* pedetentim procedit, ut hanc sanctam Matronam monialibus Carmelitanis annumeret: imprimis enim tom. 3 *Annalium* pag. 192 et 193 S. Cæsarium, cujus regulam sanctimoniales Pictavienses elegerunt, inter suos Carmelitas recenset hoc ratiocinio: Pro iis tamen Orientalis ecclesiæ non satis probatis monachis, Occidentalis Galliarum probatissimos plures enutriebat. In his veluti primus fuit Cæsarius Arelatensis episcopus, ex cœnobio Lirinensi monachus et abbas, cujus res præclare gestas ipsius discipulus Cyprianus scripsit apud Surium die xxvii Augusti. Nostris porro annumerandus, quia cum Basilianis nihil commune habebat, et Benedictinis anterior fuit.... Item Porcarius abbas, sub cujus disciplina Cæsarius in monastica mire profecit, eodem Cypriano teste. Quin, ut idem Cæsarius homilia xx dixit, insula illa Lirinensis innumerabiles montes (id est Sanctos) in cælum misisse cognoscitur... Hos vero monachos Lirinenses inter Elianos computandos esse, cum nullum nec vestigium sit existimandi alterius instituti fuisse, constat ex iis, quæ de Honorato ejus cœnobii primario parente diximus.

quem præsu-
lem Lezana

F

68 Deinde pagina 226 ejusdem tomi S. Cæsariam et S. Radegundem, earumque congregationes, sub regula S. Cæsarii viventes, etiam suo Ordini ita accenset: Item nec oblivioni tradenda sanctimonialis Cæsaria, relati Cæsarii soror, Massiliensis monasterii cultrix, imo propterea

simul cum
sorore Cæsa-
ria et S. Ra-
degunde

AUCTORE
G. C.

ea a nobis commemoranda: etenim hoc virginum Massiliæ collegium illud videtur esse, quod Joannes Cassianus ea in urbe erexit juxta Eliani instituti Ægypti et Palæstinæ normam, prout ex ipso diximus sub annum cdxxi. Fuit hæc sancta femina non imparis sanctitatis cum germano Cæsario, Arelatensis etiam cœnobii ab ipso constructi præfecta, Cæsarii regula quoque imbuta (ut vel hinc discamus, Basilianam non fuisse) et admirabili sanctitudine clara. Hæc ex Cypriano in Vita Cæsarii, Venantio lib. 8 Carminum, hausit Baronius sub annum dviij; apud quem etiam de testamento Cæsarii, in quo præfati monasterii et sororis Cæsariæ mentionem habet, et eidem legat MANTUM MAJOREM, QUEM DE CANNABE FECIT ipsa, Ex quo conjiciat lector, vestibus albis usos fuisse tum Cæsarium, tum Cæsariam, Essenorum ritu. Commemoratur etiam ab eodem Venantio alia ejusdem regulæ et instituti sanctimonialis Radegundis, quæ Christi amore succensa Cæsarii monasticas institutiones lambebat. Qua loquendi phrasim sanctam hanc feminam perfectam observatricem ipsarum fuisse indigitat.

B 69 Denique *Lexana* eodem tomo 3 *Annalium* pag. 279 *varios ejusdem gloriæ competitores assignat, et omnibus ratiunculis suis saltem utile monitum ita subnectit*: De monastica propagatione una Radegundis regina, hoc tempore ex hac vita ad cælestem ab angelis suscepta, transiens, et monasterium ab ipsa erectum, litteræque ab eadem in ejusdem cœnobii commendationem et curam ad episcopos, paulo ante obitum scriptæ, satis testantur. De illis Gregorius Turonensis lib. ix, et auctores Vitæ ejusdem Radegundis apud Surium xiii Augusti. Contendant merito illius temporis monachi, nostri videlicet, Basiliani, Augustinienses, et Benedictini pro tanta Moniali, ejusque alumnis: nobis enim satis dictum in præcedentibus sufficiet. Et satius erit contendere, ut reginam monialem, mortificationi, ciliiciis, abstinentiæ, aliisque virtutibus religiosis incumbentem, imitentur. *Nobis hæc postrema Lexanæ clausula magis placet, quam omnia ejus argumenta, quibus non multum confidere videtur Marcus Antonius Alegre de Casanate, Carmelita Hispanus, dum in Paradiso Carmelitici decoris pag. 216 sic scribit*: Scimus etiam sororem, Cæsariam nomine, Cæsarium habuisse, virginem insignem, virginumque matrem (hortatu cujus Cyprianus discipulus res gestas Cæsarii conscripsit) quæ egregia claruit sanctitate, quam Cyprianus et Fortunatus inter feminas sanctitate insignes recensent. Item de eadem Gregorius Turonensis agit, et de regulis ejus, sub quibus sancta Radegundis regina, et aliæ monasticen exercuere. Sed quia nobis adhuc non extat *, an fuerint hæc virgines de Ordine nostro, aliis relinquimus addere nostris majora. *Ita ille hoc loco candide pronuntiat, licet alibi sæpius in Paradiso suo ad ineptias evagetur.*

* forte constat

aliis Religiosorum familiaribus eandem gloriam ambientibus.

70 Etiam si Radegundem inter sanctimoniales Augustinianas nonnulli auctores enumerant, ut *Thomas de Herrera* tomo 2 *Alphabeti Augustiniani ad litteram R* pag. 328 scribit, tamen hæc opinio non videtur in Ordine Augustiniano generatim recepta esse, quandoquidem ipse *Herrera* monasticæ ac regulari S. Radegundis professioni subjungat hoc suum judicium: Ego crediderim, reginam Radegundem in peculiari Religione fuisse professam statum vitæ Religiosæ, sub propria divi Cæsarii regula, licet fere omni ex parte desumpta ex Augustiniana, et sub determinatis colorum specie-

bus. Tandem eremita ille Augustinianus producit D nonnulla regulæ Cæsarianæ decreta, quibus niger vestium color expresse prohibetur, et pagina sequente contra quosdam Ordinis sui scriptores ex iis sic concludit: Hæc autem nigri coloris exclusio non est conformis monialium Augustinianarum instituto. Post hæc sane miramur, Augustinum Mariam Arpe in *Pantheo Augustiniano*, quod *Genuæ* anno 1709 edidit, S. Radegundem Ordini suo vindicare. Non discutimus hic operose singula horum aliorumque Ordinum argumenta, ne risum aut stomachum moveamus viris eruditis, qui frivolas hujusmodi concertationes jam dudum exploserunt. Quare hæc satis superque dicta sint de stabili regula, qua S. Radegundis cœnobium suum munivit, et quam moniales Pictavienses observarunt, donec ei regula Benedictina successit.

71 Sancta nostra his similibusque piis curis distenta, paulatim properabat ad felicem obitum, ante quem firmitati monasterii sui Pictaviensis omnino prospicere cupiens, tutelam illius commisit præsulibus ac regibus Francis, ut intelligimus ex commendatitia ejusdem Sanctæ epistola, quam Gregorius Turonensis in *Historia Francorum* E lib. 9 cap. 42 recitat hoc tenore: Domnis sanctis et apostolica sede dignissimis in Christo Patribus, omnibus episcopis, Radegundis peccatrix. Congruæ provisionis tunc roborabiliter ad effectum tendit exordium, cum generalibus patribus, medicis, ac pastoribus, ovilis sibi commissi causa auribus traditur, cujus sensibus commendatur: quorum participatio de caritate, consilium de potestate, suffragium de oratione ministrare poterit interventum. Et quoniam olim vinclis laicalibus absoluta, divina providente et inspirante clementia, ad Religionis normam visa sum voluntarie, duce Christo, translata, hæc pronæ mentis studio cogitans etiam de aliarum profectibus, ut annuntiante Domino, mea desideria efficerentur reliquis profutura, instituyente atque remunerante præcellentissimo domno rege Chlothario, monasterium puellarum Pictava urbe constitui, conditumque, quantum mihi munificentia regalis est largita, facta donatione dotavi.

72 Insuper congregationi per me, Christo præstante, collectæ regulam. sub qua sancta Cæsaria deguit, quam sollicitudo beati Cæsarii antistitis Arelatensis ex institutione sanctorum patrum convenienter collegit, adscivi: cui consentientibus F beatissimis vel hujus civitatis vel reliquis pontificibus, electione etiam nostræ congregationis domnam et Sororem meam Agnetem, quam ab ineunte ætate loco filiæ colui et educavi, abbatissam institui, ac me post Deum ejus ordinationi regulariter obedituram commisi; cuique, formam apostolicam observantes, tam ego quam Sorores de substantia terrena, quæ possidere videbamur, factis chartis tradidimus, metu Ananiæ et Sapphiræ, in monasterio positæ nihil proprium reservantes. Sed quoniam incerta sunt humanæ conditionis momenta, vel tempora, quippe mundo in finem currente, cum aliqui magis propriæ quam divinæ cupiant voluntati servire, zelo ducta Dei hanc suggestionis meæ paginam apostolatus vestri in Christi nomine superstes porrigo vel devota.

73 Et quia præsens non valui, quasi vestris provoluta vestigiis, epistolæ vicarietate proster-nor, conjurans per Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, ac diem tremendi judicii, sic representatos vos non tyrannus oppugnet, sed legitimus Rex coronet; ut si casu post meum obitum

Sancta consensens diuturnæ conservationi parthenonis

quem Pictavi fundaverat,

illum confert in clientelam

A tum quaecumque persona, vel loci ejusdem pontifex, seu potestas principis, vel alius aliquis, quod nec fieri credimus, congregationem vel suam malevolo vel impulsu judiciario perturbare tentaverit, aut regulam frangere, seu abbatissam alteram, quam Sororem meam Agnetem, quam beatissimi Germani, praesentibus suis Fratribus, benedictio consecravit, aut ipsa congregatio, quod fieri non potest; habita murmuratione mutare contenderit, vel quasdam dominationes in monasterio vel rebus monasterii quaecumque persona vel pontifex loci, praeter quas antecessores episcopi, aut alii me superstitie habuerunt, novo privilegio quicumque affectare voluerit; aut extra regulam exinde egredi quas tentaverit, seu de rebus, quas in me praecellentissimus dominus Chlotharius, vel praecellentissimi domni reges * filii sui contulerant, et ego ex ejus praecceptionis permissio, monasterio tradidi possidendum, et per auctoritates praecellentissimorum domnorum regum Chariberti, Guntchramni, Chilperici, et Sigiberti cum sacramenti interpositione, et suarum manuum suscriptionibus obtinui confirmari;

* al. regis

B aut ex his, quae alii pro animarum suarum remedio, vel Sorores ibidem de rebus propriis contulerunt, aliquis princeps, aut pontifex, aut potens, aut de Sororibus cujuslibet personae ausi minuere, aut sibimet ad proprietatem revocare sacrilego voto contenderit, ita vestram sanctitatem * successorumque vestrorum post Deum, pro mea supplicatione et Christi voluntate, incurrat; ut sicut praedones et spoliatores pauperum extra gratiam vestram habeantur: numquam de nostra regula, vel de rebus monasterii, obsistentibus vobis, imminuere valeat aliquid aut mutare.

* forte iram
vestrae sanctitatis

praesulum

** al. non-
numquam
praecipitat.

74 Hoc etiam deprecans, ut cum Deus praedictam domnam Sororem nostram Agnetem de seculo migrare voluerit, illa in loco ejus abbatissa de nostra congregatione debeat ordinari, quae Deo et ipsi placuerit, custodiens regulam, et nihil de proposito sanctitatis imminuat: nam numquam * propria aut cujuscumque voluntas praecipitet *. Quod si, quod absit, contra Dei mandatum et auctoritatem regum aliquis de superscriptis conditionibus coram Domino et Sanctis ejus precabiler commendatis agere, aut memoratae Sorori meae Agneti abbatissae molestias aliquas inferre tentaverit, Dei et sanctae Crucis et beatae Mariae incurrat judicium, et beatos confessores C Hilarium et Martinum, quibus post Deum Sorores meas tradidi defendendas, ipsos habet contradictores et persecutores. Te quoque, beate pontifex, successoresque vestros, quos patronos in causa Dei diligenter adscisco, si, quod absit, exstiterit, qui contra haec aliquid moliri tentaverit, pro repellendo et confutando Dei hoste non pigeat ad regem, quem eo tempore locus iste respexerit, vel ad Pictavam civitatem pro re vobis ante Dominum commendata, percurrere, et contra aliorum injustitiam executores et defensores justitiae laborare, ut tale nefas nullo modo suis admitti temporibus rex patiatur catholicus, nec convelli permittat, quod Dei et mea, et regum ipsorum voluntate firmatum est.

regumque
Francorum,

75 Simul etiam principes, quos Deus pro gubernatione populi post decessum meum superesse praeciperit, conjuro per Regem, cujus regni non erit finis, et ad cujus nutum regna consistunt, qui eis donavit ipsum vivere vel regnare, ut monasterium, quod ex permissio et solatio domnorum regum patris vel avi eorem construxisse visa

Augusti Tomus III.

sum, et ordinasse regulariter vel dotasse, sub sua tuitione et sermone una cum Agnete abbatissa jubeant gubernare; et a nullo neque saepe dictam abbatissam nostram, neque aliquid ad nostrum monasterium pertinens molestari aut inquietari, vel exinde imminui, aut aliquid mutari permittant; sed magis pro Dei intuitu una cum domnis episcopis ipsi, me supplicante coram Redemptore gentium, sicut eis commendo, defensari jubeant et muniri; ut in cujus honore Dei famulas protegent, cum defensore pauperum et sponso virginum perpetualiter aeterno societur in regno.

76 Illud quoque vos sanctos pontifices et praecellentissimos domnos reges et universum populum Christianum conjuro per fidem Catholicam, in qua baptizati estis, et ecclesias, quas conservatis, ut in basilica, quam in sanctae Mariae dominicae Genitricis honorem coepimus aedificare, ubi etiam multae Sorores nostrae conditae sunt in requie, sive perfecta, sive imperfecta, cum me Deus de hac luce migrare praeciperit, corpusculum meum ibi debeat sepeliri. Quod si quid aliud inde voluerit, aut fieri tentaverit, obtinente Cruce Christi et beata Maria, divinam ultionem incurrat; et vobis intercurrentibus, in loco ipsius basilicae merear cum Sororum congregatione obtinere loculum sepulturae. Et ut haec supplicatio mea, quam manu propria subscripsi, in universalis Ecclesiae archivo servetur, effusus cum lacrymis deprecor: quatenus si contra improbos aliquos necessitas exegerit, ut vestra defensione Soror mea Agnes abbatissa vel congregatio ejus, quo succurri sibi poposcerint, vestrae misericordiae pia consolatio opem pastoralis sollicitudine subministret; nec de me destitutas se proclamant, quibus Deus praesidium vestrae gratiae praeparavit. Illud vobis in omnibus ante oculos revocantes, per ipsum, quide Cruce gloriosa Virginem suam Genitricem beato Johanni apostolo commendavit, ut qualiter ab illo completum est Domini mandatum, sic sit apud vos quod indigna et humilis domnis meis ecclesiae patribus et viris apostolicis commendo: quod cum dignanter servaveritis depositum, meritis participes, cujus impletis mandatum apostolicum, digne reparetis exemplum. *Hactenus S. Radegundis tamquam praesaga turbarum, quae non diu post obitum ejus in eodem monasterio exortae sunt, et quas in Historia Francorum lib. 9 cap. 39 et sequentibus fuse narrat Gregorius Turonensis, qui etiam ea occasione has ipsas litteras posteritati conservavit.*

scriptis in
hanc rem
patheticis
litteris,

E

F

77 Quidam auctores paragrapho praecedente citati opinantur, has litteras a Sancta ad concilium Turonense datas fuisse, ut ibi initio istius paragraphi diximus. Sed praeter alia variorum scriptorum argumenta, quae ibi allegavimus, Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. 7 cap. 42 post brevem earumdem litterarum synopsis opponit iis adversariis sequentia: Erunt fortasse, qui existiment, hanc epistolam eam esse, quam Radegundis Patribus in secundo Turonensi concilio congregatis scripsit; cui epistolae respondeat ea, quam ejusdem consilii Patres ad eam rescripserunt, superius a nobis laudatam, ubi de praedicta synodo egimus. Verum serius haud dubie, et quidem jam adulta virginum congregatione, ut ex ejus contextu patet, haec Radegundis epistola exarata est; illa vero Turonensis concilii Patrum responsio IN INITIO HUIUS CONGREGATIONIS, teste Gregorio, scripta fuit. Ad haec in praedicta Radegundis epistola fit mentio BEATISSIMI GERMANI, uti jam mortui, cum is unus sit episcopus,

quas Mabillonius
contra alios
serius diffendas putat,

AUCTORE
G. C.
et quarum
subscriptiones,
ut etiam
duo diploma-
ta, Cointius
fictionis ar-
guit.

porum, qui responsionem concilii subscripserunt. 78 Ceterum Cointius in *Annalibus Francorum* ad annum Christi 587 num. 5 monet, nullam fidem adhibendam esse subscriptionibus ejusdem epistolæ, quæ sub nomine testamenti sive ultimæ voluntatis post historiam Aquitanicam edita est: nam varii errores occurrunt in suppositum istud additamentum, ut hic annalista evidenter demonstrat. Præterea ibidem Cointius de duobus diplomatis, quæ post eamdem historiam Aquitanicam excusa sunt, sic meminit: Apud eundem auctorem pro basilica, cui nomen sanctæ Radegundis inditum fuit; duo leguntur diplomata; unum Clotarii regis, alterum Childeberti, Gontrani, Sigiberti, et Chilperici regum. Neutri fides est habenda. Tum solidis argumentis evincit, utrumque hoc diploma esse fictitium, aut interpolatum. Nos brevitatis causa hic prætermittimus illa diplomata, iisque opposita argumenta, tum quod res ista ad Sanctam nostram proxime non spectet, tum quod hæc omnia apud memoratum historiam Aquitanicæ editorem et in *Annalibus Cointii* loco assignato facile inveniri possint.

B
§ VII. Annus mortis, honorifica Sanctæ sepultura, sacræ reliquiae, miracula, et quædam Pictaviensium de illa traditiones examinantur.

Contra
quosdam
auctores
ostendimus,

Eminentissimus Baronius in *Annalibus ecclesiasticis* mortem S. Radegundis refert ad annum Christi 590, habetque quosdam incautos opinionis suæ sectatores. Sed imprimis error hujus chronologiæ demonstrari potest ex *Chronico Turonensi*, quod apud Edmundum Martene in *Collectione amplissima veterum scriptorum et monumentorum* tomo 5 col. 943 de obitu ejusdem Sanctæ tradit sequentia: Anno Mauricii imperatoris sexto, sancta Radegundis regina moritur, et in monasterio virginum, quod ipsa Pictavis ædificaverat, per manum beati Gregorii Turonensis episcopi honorifice sepelitur: in quo loco longum martyrium jejuniis et diversis carnis afflictionibus, ultra quam credi potest, Deo semetipsam mactavit; cujus Vitam Fortunatus rhetor pulchro sermone depinxit. Quod hic de loco sepulturæ perperam dicitur, postea ex ipso Gregorio Turonensi accuratius referemus. Ceterum Labbeus et Pagius, aliique exactiores chronologi annum Mauricii imperatoris sextum, qui in hoc *Chronico* mortis S. Radegundis assignatur, cum anno Christi 587 recte conjungunt.

Sanctam
anno Christi
587 obi-
isse,

80 Præterea eundem mortis annum eruimus ex Gregorio Turonensi, qui in *Historia Francorum* lib. 9 cap. 2 sic scribit: Eo anno (nimirum duodecimo Childeberti regis, quem hic auctor superius lib. 8 cap. 43 notaverat) beatissima Radegundis ab hoc mundo migravit; quæ magnum planctum in monasterio, quod constituerat, dereliquit: fuique et ego præsens ad eam sepeliendam. Obiit autem mense sexto (Gregorius a mense Martio annum numerare incipit, adeoque Augustus erat ei sextus anni mensis, teste Pagio) tertia-decima die mensis, sepulta post triduum. Quæ autem ibi ipsa die virtutes apparuerunt, et qualiter fuerit funerata, in libro *Miraculorum* plenius scribere studui. At annus duodecimus

Childeberti regis respondet anno Christi 587, ut D Petavius, Valesius, Labbeus, Cointius, aliique chronologi et historici communi consensu affirmant. Denique hic verus mortis annus invicte probatur ex Baudonivia moniali coæva, quæ infra in *Actis S. Radegundis* num. 35 eundem diem ac mensem exprimit, scilicet decimum tertium mensis Augusti, illumque in feriam quartam incidisse testatur. Cum autem tunc curreret littera Dominicalis E, consideranti evidenter constabit, anno Christi 587 diem decimum tertium Augusti in feriam quartam incidisse. Hinc ulterius liquet, obitum S. Radegundis cum anno duodecimo Childeberti regis, et anno sexto imperatoris Mauricii recte conjungi. Ex his etiam facile et secure judicavimus de morte S. Juniani abbatis, quem S. Radegundis magni faciebat, et qui eodem anno eodemque die cum ipsa ad Superos migravit, ut in *Actis illius Sancti* supra narratum est.

81 Hisce tricis chronologicis expediti pergitur ad honorificas Sanctæ nostræ exsequias, quas Gregorius Turonensis, testis oculatus, in libro de *Gloria confessorum* cap. 106 describit his verbis: Beata vero Radegundis, cujus in initio libri Martyrum meminimus, post emeritos vitæ labores ab hoc mundo migravit; de cujus transitu accipientes nuntium, ad monasterium Pictaviensis urbis accessimus, quod ipsa instituerat. Reperimus autem eam jacentem in feretro, cujus sancta facies ita fulgebat, ut liliorum rosarumque sperneret pulcritudinem. Stabat enim circa feretrum multitudo immensa sanctimonialium, ad numerum circiter ducentarum, quæ per illius prædicationem conversæ vitam sanctam agebant, quæ secundum seculi dignitatem non modo de senatoribus, verum etiam nonnullæ de ipsa regali stirpe hac Religionis forma florebant.

82 Stabant autem plangentes atque dicentes: Cui nos orphanas Mater relinquis? Cui nos desolatas commendas? Reliquimus parentes facultesque, ac patriam, et te secutæ sumus. Cui nos relinquis, nisi perpetuis lacrymis, et numquam finiendo dolori? Ecce usque nunc majus nobis erat hoc monasterium, quam villarum aut civitatum spatia; quæ quocumque loco accedebamus, contemplantur gloriosam faciem tuam, ibi inveniebamus aurum, ibi argentum; ibi suspiciebamus florentes vineas, segetesque comantes; ibi prata diversorum florum varietate vernantia. A te carpebamus violas; tu nobis eras rosa rutilans, et lilium candens: tua nobis verba, quasi sol, resplendebant, et quasi luna tenebris conscientiæ nostræ lucidam veritatis lampadem accendabant. Nunc autem contenebrata est nobis omnis terra, angustatum est spatium hujus loci, dum tuam faciem non meremur aspicere. Heu nos derelictas a sancta Matre! felicesque illas, quæ te superstite ab hoc seculo migraverunt! Et scimus quidem, te choris sanctarum virginum et Dei paradiso esse conjunctam; sed cum ex hoc consolamur, illud nobis est lamentabile, quod te corporeis oculis intueri non possimus.

83 Hæc et alia inter lamenta dicentibus, cum a lacrymis temperare non valeremus, conversus ad abbatissam aio: Sinite parumper ab his fletibus, et ea potius, quæ sunt necessaria, pertractate. Ecce frater noster Maroveus, hujus urbis episcopus, non est coram, eo quod illum causa visendarum parocciarum elongaverit. Nunc autem habete consilium, ne sanctum corpusculum injuriam patiat; et gratia, quam Deus beatissimis artibus præstitit, auferatur, dum tempus sepulturæ

ac tunc honorifice sepultam esse

E

cum ingenti monialium Pictaviensium dolore,

F

quem S. Gregorius Turonensis, testis oculatus,

A ræ differtur. Accelerate debitas exsequias, ut sepulchro cum honore reddatur. Ad hæc abbatissa respondit: Et quid faciemus, si episcopus urbis non advenerit? Quia locus ille, quo sepeliri debet, non est sacerdotali benedictione sacratus. Tunc cives et reliqui viri honorati, qui ad exsequias beatæ Reginæ convenerant, imperant parvitati meæ, dicentes: Præsume de caritate Fratris tui, et benedic altare illud; confidimus enim de ejus benevolentia, quod molestum non ferat, si feceris, sed magis gratiam referat. Præsume, precamur, ut caro sancta sepulturæ reddatur. Et sic ab illis injectus altare in cellula ipsa sacravi.

singillatim
describit.

B S4 Verum ubi sanctum corpus moventes, psallendo deducere cœpimus, mox energumeni declamantes, et Sanctam Dei confitentes, torqueri se ab ea fatebantur. Transeuntibus autem nobis sub muro, iterum caterva virginum per fenestras turrium, et ipsa quoque muri propugnacula, voces proferre ac lamentari desuper cœpit, ita ut inter sonos fletuum atque collisiones palmorum, nullus posset a lacrymis temperare; sed et ipsi quoque clerici, quorum erat psallendi officium, vix inter singultus et lacrymas antiphonam poterant explicare. Dehinc accedimus ad sepulcrum. Nam providentia abbatissæ capsam ligneam fecerat, in qua corpus aromatibus conditum incluserat, et ob hoc fossa sepulturæ spatiosior erat; ita ut ablatis duorum sepulcrorum singulis spondis, ac de latere juncta capsam cum sanctis artibus locaretur. Tunc facta oratione discessimus, reservantes episcopo loci, ut ab eo, celebrata Missa, tegetetur operculo. Redeuntes vero ad monasterium, ducebat nos abbatissa cum virginibus per loca singula, in qua Sancta aut legere consueverat, aut orare, lugens ac dicens: Ecce ingredimur in cellulam, et Matrem amissam non reperimus. Ecce spatium, in quo flectens genua cum lacrymis Dei omnipotentis misericordiam precabatur, et a nobis non videtur. Ecce librum, in quo legebat, et vox spiritali sale condita non verberat aures nostras. Ecce fusa, in quibus per longa jejunia et profusas lacrymas nectere solita, et almi sanctitate digiti non cernuntur. Hæc illis dicentibus, renovantur lacrymæ, suspiria proferuntur, et ipsa quoque viscera ab affectu plorantium resolvuntur in fletum. Tantusque mœror pectus meum obse-

C

derat, ut a lacrymis non desisterem, nisi scirem beatam Radegundem ablatam monasterio corpore, non virtute; et adsumptam a mundo, collocatam in cælo.

85 In hac ecclesia conservatum fuit sacrum cadaver S. Radegundis usque ad annum Christi 1562, quo furentes Calvinistæ illud impia rabie combusserunt, ut Mabillonius in *Actis Sanctorum Ordinis Benedictini* sec. 1 pag. 334 post *Vitam hujus Sanctæ* breviter notavit his verbis: Porro sanctæ Reginæ reliquiæ, quas ob personæ dignitatem etiam barbaris honori esse oportebat, magna ex parte una cum sancti Hilarii sacris exuviis anno MDLXII ab hæreticis incendio plus quam sacrilego traditæ sunt. Dum statim diximus, corpus S. Radegundis a prima sepultura usque ad annum Christi 1562 in ecclesia illa Pictaviensi conservatum fuisse, hæc assertigo accomode de majori temporis spatio intelligenda est: non enim ignoramus, illud in Quintiacensi Benedictinorum monasterio, quod non procul Pictavio distat, ob crebras subitasque Normannorum irruptiones aliquamdiu delituisse ac postea ad pristinam sepulturam relatum esse, ut discimus ex Andrea Sausayo, qui in *Martyrologio* suo Gallicano annuam

Corpus
Sanctæ us-
que ad an-
num 1562
Pictavii
quievit.

hujus rei memoriam die XXVIII Februarii sic annuntiat: Pictavis relectio et repositio corporis sanctæ Radegundis, ex Francorum regina sanctimonialis et abbatissæ, ex Quintiaci monasterio, ubi, grassantibus Normannis, pridem fuerat delatum, atque ad tempus, ne profanaretur, reconditum. *Insuper in Florario Ms. nostro ad diem XI Februarii et XXIV Octobris duplex ejusdem Sanctæ translatio commemoratur.*

86 *Etsi determinare non possumus certum harum translationum tempus, et præterea nesciamus, quali in statu tunc fuerit sacrum S. Radegundis cadaver, tamen ex Joanne Boucheto, aliisque recentioribus nonnullis scriptoribus Gallicis intelligimus, adhuc illud anno Christi 1412 integrum et incorruptum in tumultu suo Pictaviensi apparuisse, ut superius alia occasione ex Raynaudo nostro retulimus, et hic repetimus ex Simone Peyronetto, doctore theologo et parochio Tholosano, qui in notis ad suum Catalogum Sanctorum et Sanctarum sub nomine Radegundis pag. 497 eandem rem ita narrat: Ejus locus post annos octingentos, ac duodeviginti, et menses novem et dies tredecim a tumultu intra illud sacro corpore reseratus est, et corpus repertum est mire fragrans ac plane incorruptum; et cum Joannes Dux Biturigum, princeps regii sanguinis annulos duos digitis insertos prehendere tentasset, regalem facile abstulit; monasticum, quo moniales veluti sponsas Christi ex usu erat insigniri, renitente sancta Regina, auferre nequivit. An vero ex hac cadaveris incorruptione recte intulerit Josephus de Monte lib. 1 de Vita sanctæ Radegundis cap. 7, eam in conjugio cum Clotario perseverasse virginem, tametsi, cum nupta fuit, ætate florentem nec a viro secubantem, alterius est disquisitionis. Nos supra § 3 de hac quæstione sat fuse disputavimus. Porro hoc loco quæritur, quid censendum sit de historia mox relata, quam consultissimus D. Joannes Filleau cap. 25 Operis jam laudati sæpiusque infra laudandi auctoritate Boucheti, aliisque argumentis probare conatur. Nos illam cadaveris fragrantiam, et mirabilem unius annuli retentionem, aliasque narrationis hujus circumstantias haud gravate admittimus propter testimonium Joannis Boucheti, qui a temporibus rei gestæ non adeo remotus fuit, eamque ex testibus ætati isti vicinis audire potuit.*

87 At illam sacri corporis integritatem et incorruptionem tantum de quibusdam membris explicare oportebit, si aliqua ejusdem Sanctæ ossa jam diu ante annum Christi 1412 monachis sancti Benigni Divionensis communicata fuerint, ut disertè testatur vetus Chronicon hujus monasterii quod in prima editione Spicilegii Dacheriani tomo 1 pag. 435 inter alia sic habet: Ad hoc, haud longe reperta est sancta Radegundis, habens ad caput titulum sui nominis in lamina plumbea; cujus ossa cerato involuta linteo sunt inventa in capsam ligneam in terra recondita. Hic autem agi de S. Radegunde nostra, patet ex Martyrologio ejusdem monasterii Divionensis, quod Nonis Julii præter alios Sanctos celebrat annuam memoriam sanctarum Radegundis REGINÆ; et Paschasiæ virginis, quarum reliquiæ eodem die VII Julii translatae sunt, ut in Usuardo nostro illustrato ad hanc diem notavimus. Quod si Pictavienses his monumentis non acquiescant, ipsi antiquiora proferant et monachis Divionensibus intentent litem, quam nos defectu certioris notitiæ jam aliter decidere non possumus. Etiam ex adjuncto reginæ titulo colligimus, sermonem esse de Sancta nostra, quan-

et adhuc an-
no 1412 di-
citur inte-
grum ap-
paruisse,

F
quæ integri-
tas de aliqui-
bus mem-
bris expli-
canda est.

AUCTORE
G. C.

do Hugo Pictavinus lib. 4 *Historiæ Vizeliacensis in eadem Spicilegii Dacheriani editione* tomo 3 pag. 617 inter alias sacras reliquias hujus monasterii recenset unam massam de capillis sanctæ Radegundis reginæ. Non scimus, quales sint reliquiæ S. Radegundis, quas Bartholomæus Piazza in *Hemerologio suo* ad hanc diem Romæ templo nostro S. Ignatii assignat. Rayssius in *Hierogazophylacio Belgico* pag. 42 mentionem facit de velo sanctæ Radegundis reginæ, Quod Duaci in ecclesia S. Amati conservatur. Nobis non vacat indagare alias minores ejusdem Sanctæ exuvias, quæ forte ante annum 1562 ad alias regiones delatæ fuerant aut sacrilegum Calvinistarum furorem effugerunt. Saltem nulla S. Radegundis ossa, quantum scio, hodieum Pictavii ostenduntur.

Præter miracula manifesta, quæ per reliquias Sanctæ contigerunt,

83 Attamen moniales Pictavienses præter reliquias sanctæ Crucis, quas S. Radegundis ex Oriente accepit, et antiquam ejusdem Sanctæ cellam, monstrant pretiosum scyphum: quem solum sancta matrona ex regia sua supellectile servavit, et quem mihi in eodem monasterio videre contigit dum anno 1721 per urbem Pictaviensem in Hispaniam proficiscebam. Consultissimus D. Joannes Filleau in *Probatione historica Litaniarum Pictaviensium* cap. 20 etiam meminit de eodem scypho, ibidemque addit, ægros ex hoc aquam haurientes, sæpe mirabiliter sanitatem consequi. Quidquid sit de hac generali et vaga miraculorum fama, ex veteribus instrumentis constat, per intercessionem S. Radegundis coram tumultu ejus multa peculiaria prodigia contigisse. Decreveram Actis subnectere hæc antiquiora miracula, quæ ab illustrissimo præsule Pictaviensi examinata fuerant, et apud Canonicos regalis ecclesiæ in veteri manuscripto Latine conservantur: nam proxime citatus scriptor Gallus pag. 125 ejusdem lucubrationis suæ testatur, sibi illud manuscriptum Latinum ab istis Canonicis commodatum fuisse, et ex eo quædam miracula seculi decimi tertii Gallice contraxit. Cum hæc legissem, jam a biennio aut triennio per litteras Pictavium recurri, ut fidele apographum istius manuscripti Latini obtinerem. Sed cum nihil impetraverim, æquus lector facile intelligit, hanc posthumam Sanctæ gloriam negligentia nostra non esse prætermisam.

Pictavienses narrant prodigium de avena,

89 Laudatus D. Joannes Filleau cap. 8 proxime citati Operis refert famosam Pictaviensium traditionem, eamque confirmat ex *Lectioe quinta Officii proprii*, quæ quotannis die ultima Februarii in ecclesia regali S. Radegundis et in monasterio sanctæ Crucis ita recitatur: Cum autem ad beatam Radegundem, in villa Suedas, quam a conjugē rege acceperat, residentem, nuntiatum esset, brevi affuturum Clotarium, quo eam in regiam civitatem conjugiumque revocaret, effugit. Verita autem, ne deprehenderetur, agricolæ, in quem forte iter faciens incidit, avenam serenti imperavit, ut interrogatus, si quem vidisset illac iter habentem, vere responderet, neminem prorsus transisse, ex quo suam seminaret avenam; statim autem illa stupendo prorsus miraculo in tantam excrevit altitudinem, ut in ea Regina tuto posset abscondi. Quo rex ubi pervenit, et rei gestæ seriem edoctus, consilium simul iterque deponit. Hoc Officium a theologis examinatum et anno 1617 ab episcopo Pictaviensi approbatum fuit, ut idem consultissimus scriptor capite citato notat.

90 Sed etiamsi sit tam recens hujus prodigii approbatio, tamen antiquior est illius traditio: nam Antonius Beaugendre similem historiam inter

Opera venerabilis Hildeberti col. 908 et sequentibus edidit ex codice Ms. Pictaviensi, cui inserta est præfatio ante Acta S. Radegundis, in qua præter alta, quæ huc non spectant, ad rem præsentem leguntur sequentia: Postremo, cum in villa Suedas, in territorio Pictaviensi sita, accederet, nuntiatum est ei, quod rex eam vellet suo revocare conjugio. Et, sicut ex antiquorum relatu compertum est, ipsa Beata confestim iter arripens, obvium quemdam habuit agricolam, avenam serentem, quem his verbis ita affata est: Si a quoquam interrogatus fueris, an nudius tertius ibi aliquem, transitum facientem, perspexeris, firmiter responde, quod nemo ab hora illa in hujusmodi pertransierit itinere, cum hanc seminaret avenam. Et nutu divino ipsa avena subito est aucta, ut præfatam Reginam in eadem liceret abscondere. Moxque rex prælibatus, cum ad prædictum pervenisset locum eundem interrogavit agricolam, qui serie tenus cuncta, quæ beata Regina audierat, sagaciter enarravit. Tunc rex accepto ab agricoltore responso, intuensque miraculi seriem, terga versus est, malens uxorem dimittere propriam, quam Dei offendere clementiam.

91 Ne quispiam specioso codicis manuscripti nomine decipiat, laudatus editor Benedictinus post lucubrationem venerabilis Hildeberti de Actis S. Radegundis, quam infra recudemus, et ante relatam præfationem, cujus partem numero præcedente exhibuimus, lectorem ita monet: Huic autem de Vita sanctæ Radegundis opusculo, ex altero manuscriptorum Pictaviensium desumpto, non abs re fore censuimus, si illi attexeremus præfationem, quæ legitur in altero, nobis amice transmissa a nostro D. Leonardo Senemaud, monasterii sancti Cypriani Pictaviensis nostræ congregationis monacho, a quo et iconem sanctæ Radegundis in initio positam, et ejus cura graphice descriptam habuimus, quique post Stephanotium præfatos manuscriptos iterum exactissime recensuit. Hæc autem præfatio favere videtur celebri apud Pictavos traditioni de miraculo avenarum, quæ, ut tradunt, et ut hic narratur, ita subito miraculose excreverunt, ut inter eas abdita fuerit sancta Radegundis, dum regem Clotarium sive Clotarium, illam e monasterio ad palatium et pristinum conjugium revocare cupientem fugeret. Cum tamen hujus circumstantiæ neque Gregorius Turonensis meminerit, neque Fortunatus sanctæ Reginæ amicissimus, neque Baudonivia ipsi æqualis et familiaris monacha, qui ad minutias usque Vitam ejus descripserunt, sed neque post ipsos noster Hildebertus, videat lector, quid de hujusmodi traditione judicet. Quamvis hoc loco editor judicium de hac re videatur omnino penes lectorem relinquere, tamen in indice ejusdem editionis ad nomen S. Radegundis etiam suam mentem clarius aperit his verbis: Miraculum avenarum, quibus subito crescentibus, traditur sancta Regina se occultasse 908. Valde dubium ibid. n. Cum itaque venerabilis Hildebertus de hac traditione non meminerit, adeoque post seculum duodecimum verosimiliter exorta sit, propter silentium veterum auctorum requirimus certiora et antiquiora monumenta, priusquam ei firmam fidem historicam adhibeamus.

92 Apud Pictavienses sanctæ Crucis moniales viget altera traditio, et in quodam sacello ostenditur lapis, cui Christus S. Radegundi apparens impressum pedis sui vestigium reliquisse dicitur. Unde hic locus ab incolis vernacule, Pas-Dieu, id est

D
quæ in gratiam S. Radegundis

E
subito excreverit,

F

et alterum de vestigio Christi, lapidi impresso,

A est Passus Dei communiter appellatur. Prædictæ moniales annuam hujus apparitionis memoriam die tertia Augusti celebrant Officio proprio, et in fine Lectionis sextæ memoratam traditionem recitant his verbis: Ex majorum vero traditione ad nos usque transmissa accepimus, Christum pedis sui vestigium, quod adhuc exstat, vulgoque DEI PASSUS nuncupatur, lapidi, cui orans Regina genibus flexis hæere solebat, impressum reliquisse; inde, recurrente in singulos annos memoria, tertio Augusti tantæ apparitionis solennitas, a majoribus ad hoc tempus usque deducta,, præcipuo cultu celebrari solet in ejusdem sanctæ Reginæ monasterio. Hæc didicimus ex consultissimo D. Joanne Filleau, qui cap. 10 supradicti Operis hanc traditionem ex quodam Ms. chronico incertæ ætatis confirmare nititur, et ibidem pro ea recentiores nonnullos scriptores allegat. At certe mirum est, Baudoniviam coævam, quæ infra apud nos num. 34 hanc ipsam Christi apparitionem refert, de impresso pedis vestigio non meminisse. Etiam summo opere miramur, Gregorium Turonensem tacuisse de impressione hujus vestigii, quod haud dubie ei monstrassent sanctimoniales, quando ab ipsis post obitum S. Radegundis deductus fuit per singula monasterii loca, in quibus Sancta legere aut orare consueverat, ut superius num. 84 fusius ex ipso retulimus.

sed non satis constat de utraque hac traditione,

93 Verum huic argumento negativo opponi potest revelatio venerabilis Mariæ de Malliaco, cujus Acta majores nostri ad diem xxviii Martii illustrarunt, ubi tomo III istius mensis pag 758, in Processu pro canonizatione piæ istius mulieris, ex jurato testimonio presbyteri Turonensis jurisdice referuntur sequentia: Item deponit, quod per dictam dominam fuit sibi revelatum, quod ipsa domina in anno nonagesimo secundo (videlicet supra millesimum trecentessimum) circa festum Corporis Christi, cum dicto confessore suo desiderans visitare limina beatæ Radegundis, Pictavis adivit; et cum intrasset ecclesiam in monasterio sanctæ Crucis Pictaviensis, ubi est sanctum vestigium pedis Christi, gratia humilitatis reputans se indignam appropinquare vestigium prædictum, prostravit se in oratione in parte inferiori dictæ ecclesiæ longe ab eodem vestigio. Sed sic orando subito fuit deportata usque ad locum vestigii supradicti, et inibi vidit pedem Christi vulnerati, viditque faciem incensam, quæ a pede usque ad verticem inflammata ardebat: ulteriusque vidit unam scalam erectam, per quam sancta Radegundis ascendeat in cælum, et per hoc intelligebat, quod sancta Radegundis per gradus humilitatis ascenderat in cælum, Licet ex revelationibus mulierum ecstaticarum quæstiones historicæ definiri non possint, ut Papebrochius noster tomo VI Maii a pag. 246 et alibi docuit, nihilominus libenter fatemur, huic traditioni non leve pondus addi ex illa cælesti piissimæ feminæ visione, in qua nihil absonum aut historicæ contrarium reperitur. Quapropter istam monialium traditionem, aliquali fundamento nixam, prorsus rejicere non possumus. Cum tamen auctores æquales et superiores altum sileant de hoc visibili Christi vestigio, quod ipsis ignotum esse non potuit, secure illud, tanquam certum hujus apparitionis indicium, admittere non audemus. His denique nunc tertiam levioris aut forte nullius momenti traditionem subjungemus.

94 Ludovicus Morerius in Dictionario historico ad nomen Gallicum Poitiers notat, non procul

Pictavio in via, quæ ad urbem Bituricensem ducit, jacere ingens saxum, quatuor aliis lapidibus innitum, (nonnulli quinque lapides minores huic majori suppositos numerant) quod accolis vernacule la pierre levée vocatur, et cui inscriptum est sequens carmen distichon:

Hic lapis ingentem superat gravitate Colossum,

Ponderis et grandi sidera mole petit.

Teste eodem Morerio, quidam indigenæ de hac lapideâ mole narrant fabellas ridiculas, quæ non multum cedunt figmentis Francisci Rabelais, satyrici scriptoris Galli, qui in fabulosa sua Pantagruelis historia de eodem saxo meminit et comminiscitur nonnulla, quæ hic referri non merentur. Aliquæ memoratis indigenis inter alia tradunt, lapides illos a Sancta nostra ad hunc locum delatos fuisse, ut testatur Judocus Sincerus in Latino suo Galliæ Itinerario, quod ibidem a Morerio, et ab editoribus novissimis Galliæ Christianæ tomo 2 col. 1136 citari videmus: nam Judocus iste in Argentoratensi hujus opusculi editione apud nos pag. 215 post brevem Pictavii ac vicinæ descriptionem asserit, quod non procul ab urbe Pictaviensi ostendatur lapis prægrandis, et sexaginta in ambitu pedum, quinque aliis impositus, Rablesio in Satyrico suo laudatus. Deinde ibi ad rem nostram hæc addit: Ferunt, beatam Radegundem illum capite, quinque reliquos sinu, huc tulisse. Similia in Flandrica Galliæ topographia, quæ ex Matthæo Meriano potissimum desumpta est, tomo 3 pag. 286 fusius distinctiusque inveniuntur. Sed putamus, hanc popularem traditionem tantummodo apud plebem aut rusticos circumferri: dum enim Pictavii mense Octobri anni 1721 per aliquot dies versabamur, nullam ab eruditis viris de tali re mentionem fieri audivimus. Quapropter ea vulgi traditio viæ majorem fidem apud nos obtinet, quam fictitia Rablesii historia illamque ab ipsis cordatis Pictaviensibus explodi existimamus. Hæc sunt præcipua, quæ de gestis S. Radegundis examinanda esse censuimus in hoc Commentario prævio, cui jam varia ejusdem Sanctæ Acta et quædam miracula subnectimus.

ACTA

SIVE LIBER PRIMUS VITÆ

auctore S. Venantio Honorio Clementiano Fortunato, episcopo Pictaviensi, et Sanctæ synchrono.

Ex Ms. codice, apud Cistercienses monasterii Vallis-Lucentis servato, cujus apographum cum variis Mss., et cum editione Mabilloniana contulimus.

Redemptoris nostri tantum dives est largitas, Rut in sex muliebri celebret fortes victorias, Auctor laudat fortes et minas,

AUCTORE
G. C.
cui aliqui
addunt tertiam, quæ
plane fabulosa videtur.

E

F

EX MS. a
* al. Christi-
stus
* al. deser-
to
* al. non
stantes
b

et corpore fragiliores ipsas reddat feminas virtute mentis vividæ a gloriosas; quas habentes nascendo mollitiem, facit ipse * robustas ex fide, ut quæ videntur imbecilles, dum coronantur ex meritis, laudem sui cumulent Creatoris, a quo efficiuntur fortes, habendo in vasis fictilibus thesauros reconditos, in quorum visceribus cum suis divitiis ipse rex habitator est Christus: quæ mortificantes se seculo, despecto terræ consortio, defecato * mundi contagio, non considentes in lubrico, constantes * in lapsu, quærentes vivere Deo, ad gloriam Redemptoris sunt copulatæ paradiso. In quo numero est ista, cujus vitæ præsentis cursum, licet sermone privato, ferre tentamus in publicum, ut cujus est vita cum Christo, memoria gloriæ celebretur in mundo b.

ANNOTATA.

a In plerisque aliis Actorum exemplaribus pro vividæ legitur inclytæ; sed similes minoris momenti discrepantias imposterum non annotabo, ut § 1 Commentarii prævii monui.

B b Lucubratio S. Fortunati in codice Bodecensi differt ab aliis apographis et editionibus, ut ibidem in Commentario prævio observavi, et videtur ab amanuensi pro suo arbitrio mutata. Accipe aliquod arbitrariæ hujus interpolationis specimen, quod ibi promisi, et confer utrumque ejusdem Vitæ prologum, cujus ecgraphum Bodecense apud nos ita sonat: Redemptoris nostri adeo dives est largitas, ut in sexu muliebri celebretur fortes victorias, et corpore fragiliores feminas virtute mentis inclytæ reddat gloriosas; has, inquam, habentes nascendo mollitiem, facit auctor bonorum omnium Christus robustas per fidem, ut quæ videntur imbecilles, dum coronantur ex meritis, fortes effectæ in congressu pugnæ laudem cumulent sui Creatoris, servando videlicet thesauros cæli in vasis fictilibus, in quarum visceribus cum suis divitiis habitator est Deus. De numero vero talium feminarum fuit beata Radegundis, de qua nunc materiam scribendi sumit ingenium nostræ parvitat, ut cujus vita nunc veraciter est cum Christo, ejus quoque memoria, gloria, relatio dignis obsequiis ab omni populo celebretur in mundo. Hinc judicium fer de reliquis Actis, quæ in Ms. Bodecensi ab aliis exemplaribus differunt, et simili fere modo mutata sunt.

CAPUT I.

Sanctæ patria, regium stemma. adventus in Galliam, educatio, pietas, et nuptiæ cum rege Chlotario.

inter quas
S. Radegundis puella,
a
b

Beatissima igitur Radegundis, natione barbara, de regione Toringa a, avo rege Bassino, patruo Hermenfredo, patre rege Berethario b; in quantum altitudo seculi tangit, regio de germine orta, celsa licet origine, multo tamen celsior fuerat actione. Quæ dum cum suis summis parentibus brevi mansisset tempore, tempestate barbarica, Francorum victoria regione vastata, vice Israëlita exit, et migrat de patria. Tunc inter ipsos victores, cujus esset in præda regalis puella, fit contentio de captiva; et nisi

reddita fuisset transacto certamine, in se reges D arma movissent; quæ veniens in sortem regis Clotarii in Veromandensem c ducta Ateias d villam e d regiam nutriendi causa custodibus est deputata. Quæ puella inter alia opera, quæ sexui ejus congruebant, litteris est erudita; frequenter loquens cum parvulis, si conferret sors temporis, martyr fieri cupiens. Indicabat Adolescens jam tunc merita senectutis, obtinens pro parte, quæ petiit. Denique dum esset in pace florens Ecclesia, ipsa est a domesticis persecutionem perpassa. Sed adhuc teneræ ætatis Deo dicata Puella id agere studii habebat, ut quidquid sibi remansisset edulii, collectis parvulis, eorumque capitibus mundatis, ipsa inferebat; ipsa miscebat infantulis e.

3 Hoc etiam sanctissima cum Samuele parvulo ex Thuringia in Galliam adducta, clericus gerebat, facta cruce lignea præcedente, dum subsequendo psallentes ad oratorium gravitate matura simul parvuli properabant f: ipsa tamen cum sua veste pavementum nitidans: circa altare vero cum facit ergo g jacentem pulverem colligens, foras cum reverentia recondebat potius, quam verrebat *. Quam cum præparatis expensis Victuriaci h voluisset rex prædictus accipere, per Beralcham i ab Ateias nocte cum paucis elapsa est. Deinde Suessionis k cum eam direxisset, ut reginam erigeret, illa evitabat pompam regalem, E ne seculo cresceret; sed cui debetur etiam humana gloria, non mutatur. Nupsit ergo terreno principi, non tamen separata a cælesti. Ac dum sibi accessisset secularis dignitas, plus se inclinavit voluntas, quam permittebat dignitas, subdita semper Deo, sectans monita sacerdotum, plus participata Deo, quam sociata conjugio. Illo vero sub tempore tentamus patefacere de multis pauca, quæ gessit.

4 Igitur juncta principi, timens, ne a Deo degradasset, cum mundi gradu proficeret, se cum sua facultate eleemosynæ dicavit: nam cum sibi aliquid de tributis accideret, ex omnibus, quæ venissent ad eam, decimas ante dedit, quam recepit. Deinde quod supererat, monasteriis dispensabat; et quo ire pede non poterat, misso munere circumibat: a cujus munificentia nec ipse se abscondere potuit eremita; et me premeretur a sarcina, quod acceperat, erogabat. Apud quam nec egeni vox inaniter sonuit, nec ipsa eam surda præterit, sæpe donans indumenta, credens sub inopis veste Christi membra se tegere: hoc se reputans perdere, quidquid pauperibus non dedisset. F Adhuc animum tendens ad opus misericordiæ, Ateias domum instruit; quo lectis culte compositis, congregatis egenis feminis, ipsa eas lavans in thermis, morborum curabat putredines, virorum capita diluens, ministerium faciens, quos ante laverat, eisdem sua manu miscebat l, ut fessos de sudore sumpta potio recrearet. Sic devota Femina, nata et nupta regina, palatii domina, pauperibus serviebat ancilla.

5 In mensa vero sua occulte, ne cognoscere- et in conjugio pietatis tur ab aliquo, ante se posito cum legumine ferculo, inter epulas regum, more Trium Puero- rum, faba vel lenticula delectabiliter vescebatur. Pro Officio vero divino m cantando, etsi sederet in prandio, ut Deo redderet debitum, se subducebat convivio. Quo egressa, ut Domino psalleret, curiose requirebat, quali cibo foris pauperes refecissent. Item nocturno tempore cum reclinaret cum principe, rogans se pro humana necessitate consurgere, et levans, egressa cubiculo, tamdiu ante secretum orationi incumbere jactato cilicio, ut solò calens spiritu, jaceret gelu

A gelu penetrata, tota carne præmortua: non curans corporis tormenta mens intenta paradiso, reputabat levissimum, quidquid ferret, tantum ne apud Christum vilesceat. Inde regressa [in] cubiculum, vix tepefieri poterat vel foco vel lectulo. De qua regi dicebatur habere se magis jugalem monacham, quam reginam.

pœnitentiæ, 6 Unde ipse irritatus pro bonis erat asperrimus; sed illa pro parte leniens, pro parte tolerabat modeste rixas illatas a conjuge. Diebus vero Quadragesimæ satis est scire, qualiter se retextit; inter vestes regias singulariter pœnitens. Igitur appropinquante jejunii tempore, ad religiosam monacham, nomine Piam, mittebat; cui sancto proposito illa dirigebat veneranter in linteo sigillatum cilicium: quod Sancta induens ad corpus, per totam Quadragesimam subter vestem regiam dulci portabat in sarcina. Transactis autem diebus Quadragesimæ, similiter sigillatum retransmittebat cilicium; sin autem rex deesset, quis credat, qualiter orationi se diffunderet, qualiter se tamquam præsentis Christi pedibus alligaret, et quasi repleta deliciis, sic longo jejunio satiaretur in lachrymis?

B Cui, despecto ventris edulio, Christus erat tota refectio, et tota fames erat ei in Christo.

charitatis 7 Illud qua pietate peragebat sollicita; ut quæ per oratoria vel loca venerabilia tota nocte perlucere, candelas suis manibus factas jugiter ministraret? Unde hora serotina, dum ei nuntiaretur tarde, quod eam rex quæreret ad mensam, circa res Dei dum satagebat, rixas habebat a conjuge, ita ut vicibus multis princeps per munera satisfaceret, quod per linguam peccasset. Ad cujus opinionem, si quis servorum Dei vel per se, vel vocatus, visus fuisset occurrere, videres illam, cælestem, habere lætitiā; et hora noctis recursa, cum paucis pergens in thermis per nivem, lutum, vel pulverem, aqua calida parata, ipsa lavabat et tergebat venerandi viri vestigia, nec resistente servo Dei, propinabat ei pateram. Sequenti die curam domus committens creditariis n, ipsa se totam occupabat circa viri justī verba, circa salutis instituta, et circa adipiscenda vitæ cælestis commercia retentabatur per dies. Et si venisset pontifex, in aspectu ejus lætificabatur, et remuneratum relaxabat ipsa tristis ad propria.

C 8 Illud quoque quam prudenter totum pro sua salute providebat impendere: quotiens quasi maforte o, lineo savano p, auro vel gemmis ornato, more vestiebatur barbaro, a circumstantibus pueris * si laudaretur pulcherrimum, indignam se adjudicans, tali componi linteolo, mox exuens se vestimento, dirigebat loco sancto, quisquis esset in proximo, et pro palla ponebantur super divinum altare. Quali vero, si quis pro culpa criminali, ut assolet, a rege deputabatur interfici, sanctissima Regina moriebatur cruciatu, ne designatus reus moreretur gladio? Qualiter concursabat per domesticos, fideles servientes, et proceres, quorum blandimentis mulcebat animum principis, donec ex ipsa ira regis, unde processerat sors mortis, inde curreret vox salutis?

miraculis coruscat. 9 His igitur beatis actibus occupatam tantum provexit divina clementia, ut etiam adhuc in palatio laica, Domino largiente, declararentur per eam miracula. Denique in Perunna q villa post prandium, dum ambularet per hortum Sanctissima, rei trusi pro crimine succurri sibi clamabant, vociferantes de carcere. Ipsa autem quid esset, interrogat. Mentiuntur ministri, quod mendicorum turba quæreret eleemosynam; credens hoc illa, transmittit, quo indigebat inopia. Interea a

judice compelluntur tacere, qui tenebantur in compede. Cum vero nox supervenisset, et solitum cursum r faceret, fractis vinculis soluti Sanctæ occurrunt de carcere. Quo cognito, reos se vident, qui Beatæ mentiti sunt, dum, qui rei fuerant, de catenis soluti sunt.

ANNOTATA.

a Scribitur etiam Thuringia vel Thoringia, et similiter utrobique, ommissa aspiratione. Est autem notissima Germaniæ regio, quæ adhuc nomen antiquum retinet; sed olim latius extensa fuit, ut geographi passim tradunt.

b Hæc nomina regum Thuringiæ diverso modo exprimuntur, ut patet ex variis textibus, in Commentario prævio relatis.

c Est tractus Galliæ in Picardia, de quo consule geographos obvios.

d Adrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 49 de hoc loco ad rem nostram ita scribit: Villa regia vel fiscalis fuit regni Suessionici in pago Viromanduensi ad flumen Suminam, nomine Ateie vulgo Aties, ubi Radegundis puella, Toringorum regum filia ac neptis, educata, est, antequam regi Chlotario nuberet, ut Vitæ ejus auctores docent.

e Hæc periodus in editione Mabilloniana et aliis apographis aliter legitur, quamvis ubique sensus sit luxatus, et eamdem narrationis substantiam contineat.

f Hæc constructio ab editis nonnihil differt: sed utrobique obscura est.

g Facit ergium hic usurpatur pro sudario, eo quod sordes faciei tergat.

h Victuriacum vel Victoriacum vernacule Vitry, olim fuit villa regia, in Belgio sita, quæ duabus circiter leucis ab urbe Duacensi distat, quam Valesius in Notitia Galliarum pag. 602 hic indicari asserit, et ibidem alia ejusdem nominis loca assignat.

i In editione Surii legitur Berarcham. Sed utcumque legatur, si nomen loci est, situs illius nobis ignotus est, cum nec Mabillonius in notis hanc vocem explicuerit, nec Valesius in Notitia topographica Galliarum de ea meminerit. Sirmondus noster putavit, hanc vocem ab amanuensibus corruptam esse, ac legi debere barcam vel barcham, quæ navim significat, ut D. Joannes Filleau in historica probatione Lilaniarum S. Radegundis pag. 39 refert, ubi ipse etiam aliam hujus nominis significationem ex conjectura proponit.

k Suessionis vel Augusta Suessionum, vulgo Soissons, est urbis inclita Galliæ, quæ nomen indidit toti tractui Suessionensi, qui olim in Gallia regnum singulare constituit, ut satis notum est.

l Miscere significat aquam et vinum in scyphum infundere, ut videre est apud Cangium in Glossario ad vocem mixtus. Hoc loco verbum istud, quod aliquoties recurrit, similem actionem indicat, quemadmodum ex sensu facile colligitur.

m Hoc loco videtur scriptor apographi nostri potius interpretem, quam fidelem amanuensem egisse: nam in editione Surii Mabillonique et plerisque Mss. codicibus pro Officio legitur decursu vel cursu, quæ voces Officium divinum vel ecclesiasticum significant, ut infra dicemus, ubi alterutra illa vox recurret.

n Creditariis id est fidelibus ministris curam domus committebat.

o Præter alia est muliebre capitis operimentum, ut apud Cangium in Glossario ad vocem mafors

EX MSS.

mafors licet videre.

p Savanum vel sabanum inter alias significatio-
nes, quas Cangius in opere mox laudato exponit,
usurpatur pro panno subtili; sed cum hic adda-
tur lineum, potius videtur hoc loco pretiosum
quoddam linteamentum indicari.

q Luxato hoc nomine Perunna significatur Per-
rona, urbis munita Gallix in Picardia, de qua
apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 442
plura videri possunt. Ceterum Mabillonius in
Opere de Re diplomatica lib. 4 cap. cxi idem mi-
raculum, quod ibi contigit, verbo attingit, et ea
occasione immemorabilem Sanctæ nostræ cultum
ibidem indicat his verbis: Hinc Peronæ celebris
Radegundæ cultus, cujus nomini suburbana pri-
dem ecclesia dicata est.

r Primo intuitu istud intelligi posset de nocte,
quæ solitum cursum suum peragebat. Sed in edi-
tione Mabilloniana intelligendum est de ipsa
Sancta, cui captivi vinculis soluti dicuntur occur-
risse, dum sibi cursum diceret, id est, dum Offi-
cium divinum recitaret. Hæc significatio confir-
matur ex apographo nostro Bodecensi, in quo
amanuensis illam periodum sic liberior interpretatur:
B Cum vero nox supervenisset, et illa cursum
(id est Officium) decantando preces ad Domi-
num funderet, vinculati illi divina virtute cate-
nis absoluti occurrerunt sanctæ Reginæ de car-
cere.

CAPUT II.

Divortium Sanctæ cum marito,
professio monastica, misericordia
ejus erga pauperes et ægros
miraculis confirmata.

Consentien-
te rege, fit
sanctimo-
nialis,

E t quoniam frequenter aliqua occasione, divi-
nitate prosperante, casus cedit ad salutem,
ut hæc religiosius viveret, frater interficitur in-
nocenter a. Directa igitur a rege, veniens ad
beatum Medardum Noviom, supplicat instanter,
ut ipsam mutata veste Domino consecraret. Sed
C memor Apostoli dicentis; Si qualigata sit conju-
gi, non quærat dissolvi, differebat Reginam, ne
veste tegeret monacham. Ad hoc etiam beatum
virum perturbabant proceres, et per basilicam ab
altari graviter retrahebant, ne velaret regi con-
junctam; ne videretur sacerdoti, ut præsumeret
principi subducere Reginam, non publicanam,
sed publicam b. Quo Sanctissima cognito, intrans
in sacrarium, monachica veste induitur, et pro-
cedens ad altare, beatissimum Medardum his ver-
bis alloquitur, dicens: Si me consecrare distule-
ris, et plus hominem quam Dominum timueris, de
manu tua a pastore ovis anima requiratur. Qua
ille contestatione concussus, manu superposita
consecravit diaconam c.

et ostendens
eximiam
munificen-
tiam

d
e
* al. Vime-
ri, et Ni-
meris vel
Eumeris
f

11 Mox indumentum nobile, quo celeberrima
die solebat, pompa comitante, Regina pro-
cedere, exuta, ponit in altari, et ablatis d gem-
mis, ornamentis mensam divinæ gloriæ onerat
venerabilis. Cingulum e auro ponderatum fractum
dat in opus pauperum, similiter accedens ad cel-
lam sancti Jumeris f* die uno, quo se ornat felix
Regina composite, sermone ut ita loquar
barbaro, stapione g, camisiis, manicas, cofias,
fibulas, cuncta auro, quædam gemmis exornata

per circulum sibi profutura sancto tradidit altari. D
Inde procedens ad cellam venerabilis Dadonis h,
die qua debuit ornari præstanter in seculo, quid-
quid indui poterat censu divite Femina, abbate
remunerato, totum dedit cœnobio. Dehinc san-
cti Gundulfi *, post facti Mettis Episcopi i, pro-
gressa ad receptaculum, non minore laboratu no-
bilitavit synergium k. Hinc felici navigio Turo-
nis l appulsa, quæ suppleat eloquentia, quantum
officiosam, quantum se monstravit munificam?
Quid egerit circa sancti Martini atria, templa,
basilicam, flens lachrymis insatiata, singula ja-
cens per limina, ubi, Missa celebrata m, vestibus
et ornamento, quo se clariori cultu solebat orna-
re in palatio, sacrum componit altare. Hinc cum
in vicum Condatensem n, ubi gloriosus vir Mar-
tinus, et Christi satis intimus senator migravit de
seculo, Ancilla domini pervenisset, dedit non
inferiora, Domini crescens in gratia.

12 Hinc cum in villa Suedas o Pictavi territo-
rio juxta prædictum vicum decenter accederet,
itinere prosperante, qualem se gessit per singula,
quis enumeret infinita? Quæ etiam in mensa sub
fladone p siligineum * panem absconsum, vel *
hordeaceum manducabat occulte, sic ut nemo per-
ciperet. Nam ex illo tempore, quo, beato Medardo
consecrante, velata est, usque ad infirmitatem,
præter legumen et olera, non pomum, piscem,
vel ovum, nec aliud esui habuit: potum vero
præter aquam mulsam, atque piratium q, non
bibit; vini vero puritatem aut medi r decoctio-
nem, cervisiæque turbidinem s non contigit.
Tum more sancti Germani t jubet sibi molam
secretissime deferri, in qua tota Quadragesima tan-
tum laboravit, quantum quadriduana refectio po-
stulavit. Oblationes etiam suis manibus faciens,
locis venerabilibus incessanter dispensavit. Ergo
apud Sanctam non minus usus misericordiæ quam
erat concursus de plebe, ut nec deesset, qui pe-
teret, nec deficeret, quod donaretur. Mirandum, ut
omnibus satisfaceret, unde tot thesauri exuli, unde
tot divitiæ peregrinæ.

13 Quantum expendebant diuturna redemptio,
sola sciebat, quæ petentibus deportabat: nam
præter quotidianam mensam, qua refovebat ma-
triculam v, duobus semper diebus, quinta scilicet
feria et sabatho, balneo parato, ipsa succincta
sabano, capita lavabat ægrorum, defrancis quid-
quid erat crustæ, scabiei, tineæ, nec purulenta F
fastidians, interdum et vermes extrahens, pur-
gans cutis putredines, sigillatim capita pectebat
ipsa, quæ laverat. Ulcera vero cicatricum, quæ
cutis laxa detexerat, aut unguis exasperaverant,
more Euangelico, oleo superfuso, mulcebat mor-
bi contagium. Mulierum vero descendit in
tinam w ipsa cum sapone a capite usque ad plan-
tam membra singula diluebat. Egredientibus exin-
de, si cui inveterata indumenta conspiceret, tol-
lens rasa x, nova reddebat: ante pannosos, fa-
ciebat venire cultos ad prandium. Quibus con-
gregatis, ministerio parato, ipsa aquam sive map-
pam singulis porrigebat, et invalidis ipsa pariter
os et manus tergebat. Hinc tribus ferculis illatis,
fartis deliciis, stans ante prandentes jejuna, præ-
sens convivis ipsa incidebat panem, carnem, vel
quidquid apponeret. Languidis autem et cæcis non
cessabat ipsa cibos cum cochleari porrigere, hoc
non præsentibus duabus, sed se sola serviente,
ut nova Martha satageret, donec potulenti y fra-
tres læti fierent conviviis.

14 Tunc illa removens se loco ut ablueret ma-
nus, jam bene culto convivio tota gratificabatur:
si

* al. Gen-
gulphi

i
k
l

m

n

erga ecclesi-
as,

E
* al. fegala-
tium.
* al. et
p

q
r
s
t

misericordi-
am in agro-
tos,

v

F

w

x

y

pauperes

A si qui vero causa honoris sibi assurgerent, jubebat, ut sederent, donec assurgere vellent. Venerabili vero omni Dominico die hoc habebat in canone æstate vel hyeme, ut pauperibus collectis primo merum sua manu de potu dulci porrigeret, puellæ postea committens, ut omnibus illa propinaret; quia ipsa festinabat orationi occurrere, quo et cursum aa consummaret, et sacerdotibus ad mensam invitatis concurreret, quos adhuc regali more ad propria cum redirent, sine munere non relaxaret.

et leprosos, 15 Hanc quoque rem intremiscendam qua peragebat dulcedine! Cum leprosi venientes signo facto se proderent, jubebat adminiculæ, ut unde, vel quanti essent, pia cura requireret. Qua sibi renuntiante, parata mensa, missis cochlearibus, scutellis, scamnis bb, potu et calicibus, sola subsequens intromittebatur furtim, quo se nemo perciperet. Ipsa exinde mulieres variis lepræ perfusas maculis comprehendens in amplexu, osculabatur in Deo, eas toto diligens animo. Deinde posita mensa, ferens aquam calidam, facies lavabat, manus, ungues et ulcera, et rursus administrabat, B ipsa pascens singulas. Recedentibus præbebat auri vel vestimenti solatium, vix una teste munifica. Ministra tamen præsumebat eam blandimentis sic appellare; Sanctissima Domina, quis te osculetur; quæ sic leprosas amplecteris? Cui respondebat benevole: Vere si me non osculeris, hinc mihi nulla cura est.

pluribus mirabiliter sanitatem restituit. * id est fin-gens 16 Quæ tamen, præstante Deo, diverso fulsit miraculo. Denique si qui pustulæ desperaret de vulnere, offerebat ministra Sanctæ folium pampini, mentiens *, sibi opus hoc esse; sicque obtento vix signaculo, portabat ad desperatum, vulneri superpositum, mox occurrebat remedium. Inde frigoreticus cc qui venisset aut languidus, dicens in somnis se vidisse ut pro sua salute sanctæ Femine occurreret, offerebat candelam alicui ex ministris; qua accensa, per noctem morbus accipiebat mortem, morbidus sanitatem. Quoties autem cognovisset decubantem in lecto, portans poma peregrina, dulci simul et calido reficiebat ægrotum: et qui nec decimo jam die percepisset cibaria, ipsa mox administrante, languidus accipiebat cibum pariter et salutem: quod tamen ipsa imperabat, ne quis proferret in fabulam dd.

ANNOTATA.

a Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 3 cap. 7 de hac innocentis cæde meminit his verbis: Chlothacharius vero rediens Radegundem filiam Bertharii regis secum captivam abduxit, sibi que eam in matrimonium sociavit; ejus fratrem postea injuste per homines iniquos occidit. Venantius Fortunatus in carmine de excidio Thuringiæ, quod Browerus inter Opera ipsius edidit, pag. 340 inducit Radegundem, quæ præter alia infortunia cædem hujus fratris pathetice deplorat.

b Hæc et præcedentia verba satis innuunt, matrimonium S. Radegundis cum rege Chlotario validum fuisse, de quo in Commentario prævio fusiùs disputavimus.

c In Commentario prævio etiam diximus, quomodo S. Medardus eam, nondum quadragenariam, verosimiliter consecrare potuerit diaconam.

d Mabillonius pro ablatis legit blattis; Surius vero et Ms. nostrum anonymum habet oblati. Cum autem blatta apud scriptores mediæ ætatis pro serico aut purpura usurpetur, quælibet expressio hoc loco commode exponi potest, ut consi- Augusti Tomus III.

deranti apparebit.

e In editione Suriana et Ms. nostro anonymo pro cingulo legimus circulum; quæ utraque lectio etiam explicari potest.

f Nomen hujus Sancti diversimode scribitur: nam in Ms. nostro Vallis Lucentis et editione Mabilloniana vocatur cella sancti Jumeris; Surius vero legit cellam sancti Nimeris vel Eumeris. Denique in Ms. quodam Divionensi, quod Chiffletius cum apographo nostro contulit, Sanctus ille appellatur Vimerus. Sed sub his quatuor nominibus ulteriorem istius Sancti notitiam hactenus frustra quæsimus.

g Surius pro stapione legit scapionem et stibionem, quæ ultima lectio etiam in apographo nostro anonymo invenitur. Mabillonius præfert lectionem scapionis, quia hac voce diadema regium designari existimat. Sed utcumque legeris, ex sensu satis liquet, pretiosa quædam sanctæ Reginæ ornamenta indicari his et sequentibus vocibus barbaris, quas singulas operose explicare non vacat, et quarum nonnullæ in Glossario Cangiano, aliisque lexicis barbaro-Latinis facile reperientur.

h Claudius Castellanus in suo Martyrologio inter Sanctos ahemeros collocat venerabilem Dadenem, qui fuerit primus abbas monasterii Conchensis (vernacule Conques) apud Ruthenos in Gallia. Sed cum ætas hujus abbatis nobis ignota sit, nescimus, an de illo agatur.

i Cum usque ad mortem Venantii Fortunati nullus hujus nominis episcopus Metensis fuerit, Mabillonius in notis ad hanc Vitam conjicit, forte pro Gundulfi, legendum esse Goscelini, qui seculo sexto sedi Metensi præfuit. At nos potius suspicamur, minori nominis istius corruptione seu litterarum mutatione pro Gundulfo vel Gengulpho substituendum esse Aigulphum vel Agiulphum, ut § 4 Commentarii prævii diximus.

k Apud Græcos vox συνέργιον significat officinam vel locum, in quo plures simul operantur, ut ex etymologia nominis liquet. Interdum etiam sumitur pro monasterio, in quo videlicet opus Dei a pluribus simul exercetur, ut apud Cangium in Glossario Latino-barbaro ad vocem synergium videre est.

l Archiepiscopalis et notissima Galliæ civitas, quæ cultu S. Martini maxime celebris est.

m Suriana editio habet missore vocato, vel misso revocato, quæ utraque obscura phrasis etiam in apographo nostro anonymo invenitur. Mabillonius vero juxta antiquos codices legit Missa revocata, eamque lectionem retinendam censet. At quæcumque sit antiqua lectio, sensus in Ms. nostro clarior apparet.

n Aliquando vocatur Condate Turonum, ut ab alio ejusdem nominis loco distinguatur. Locus ille celebris est morte S. Martini, ut apud S. Gregorium Turonensem in Historia Francorum lib. 1 cap. 43 legi potest.

o Surius edidit Seindas; Mabillonius autem Suaedas, et in margine notat, hunc locum vernacule Sais appellari. Situs ejus inter Turones et Pictones ex prædictis facile colligitur.

p Flado vel flanto est species placentæ, ut in recusa Glossarii Cangiani editione fusiùs explicatur.

q Piratium est succus e piris expressus in potum.

r Medus vel meda est potio, quæ ex melle conficitur.

s Suspicio, hic dici cervisiæ turbidinem, eo quod cervisia, seu aqua frumento cocta, plerumque

EX MSS.

sit turbida.

t Hic est S. Germanus Autissiodorensis, de quo in Actis, ad diem 31 Julii illustratis, similia referuntur, ut § 4 Commentarii prævii monuimus.

v Matricula sumitur pro libello, cui inscribuntur nomina pauperum, qui sumptibus ecclesiæ alebantur. Hoc loco vox ea videtur usurpari pro numero quodam egenorum, qui forte simili libello inscriptierant.

w Tina est genus dolii, quod Galli etiamnum tine vel tinette appellant.

x Rasa id est detrita, quantum ex sensu conjicio.

y Surius pro potulenti legit purulenti. Utraque hæc lectio explicari potest: nam potulenti intelligendi sunt potu recreati; significatio autem alterius vocis clara est.

z In canone id est in serie vel consuetudine suarum actionum.

aa Cursus hoc loco significat Officium divinum seu ecclesiasticum, ut supra monuimus.

B bb Pro scamnis legendum videtur canis, ut editio Surii et Mabillonii habet, et in qua utraque hic sensus nonnihil ab apographo nostro differt. Cannæ autem sunt fiscellæ, seu viminea vasa, quemadmodum Mabillonius exponit.

cc Frigoreticus vel frigoriticus hoc loco, ni fallor, significat febricitantem.

dd Surius et Mabillonius legunt in fabula. Sed utcumque legeris, satis manifeste hic prohibetur, ne quis ea miracula publicaret.

CAPUT III.

Rigidum Sanctæ jejunium, vilissima cœnobii ministeria, et severa corporis sui castigatio.

Sancta austeritate jejunat,

C Quanta vero congressio popularis extitit die, qua se Sancta deliberavit recludere, ut quos plateæ non caperent, ascendentes tecta complerent. Quod autem Sanctissima jejunii, obsequii, humilitatis, caritatis, laboris et cruciatus frequenter indepta sit, si quis cuncta percurreret, ipsam prædicaret tam confessorem quam martyrem. Ergo venerabile, præter Dominicum diem, fuit sacratissime omnibus diebus jejunium: lenticulæ vel oleris prope jejuna refectio; non piscem vel pomum ne ovum habens edulio. Panis vero deliciarum siligineus * fuit aut hordeaceus, quem absconsum sub fladone sumebat, ne quis perciperet. Hæc fuit etiam ejus potio, aqua mulsæ, piratum, sed modice libata, ac sitibunda potatio.

* al. sigalatum

præsertim in Quadragesima,

* al. etiam

18 Prima Quadragesima, qua se reclusit in cellula, donec fuisset transacta, non sumpsit cibaria, nisi die Dominico, sed tantum radices herbarum, aut olera de malvis, sine olei gutta, sine sale composita; verum aquæ toto jejunio nec duo sextaria sumens, tanta siti laborabat, ut, faucibus desiccatis, vix psalmum diceret arida. Cilicium autem * habens ad corpus pro linteo, ac jugiter cursum decantans peragebat vigilias: ante se habens cinerem stratum superjecto cilicio, hoc utebatur pro lectulo: ipsa requies fatigabat, cui parum videbatur hoc sustinere, corpusculum.

Adhuc monachus omnibus soporantibus, calceamenta tergens et ungens, retransmittebat per singulas. Aliis Quadragesimis aliquid relaxans quinta feria sumebat, deinde Dominica: nam et reliquo tempore præter dies paschales ac summæ festivitatis, donec infirmitas permisit, in cinere et cilicio semper vitam duxit austeram; prius se levans ut psalleret, quam congregatio surrexisset. Nam de officiis monasterialibus nihil sibi placuit, nisi prima serviret; et ipsa se castigabat, si bonum fecisset post alteram.

19 Ergo suis vicibus scopans monasterii plateas vel angulos, quidquid erat fœdum purgans, et sarcinas, quas alii horrebant videre, non abhorrebat evehere. Secretum etiam opus purgare non tardans, sed scopans ferebat fœtores stercoris. Credebat se minorem sibi, si se non nobilitaret servitii vilitate, ligna supportans brachiis, et focum flatibus et forcipibus admovens, cadens * nec læsa se retrahebat, extra suam hebdomadam infirmantibus serviens. Ipsa cibos decoquens, ægrotis facies abluens, ipsa calidam porrigens, visitabat quos fovebat, jejuna rediens ad cellam. Illud quoque quis explicet, quanto fervore excita ad coquinam concursitabat, suam faciens septimanam?

et inter villia ministeria domestica,

* al. calens

20 Denique nulla monacharum nisi ipsa, de posticio a quantum ligni opus erat, sola ferebat in sarcina. Aquam de puteo trahebat, et dispensabat per vascula, olus purgans, legumen lavans, focum flatu vivificans; et, ut decoqueret escas, satagebat exæstuans, vasa de foco ipsa levans, discos lavans et inferens. Hinc consummatis conviviis, ipsa vascula diluens, purgans nitide coquinam, quidquid erat lutulentum, ferebat foras in locum designatum. Inde per ægrotantes ferens necessaria ibat non tepida: et priusquam exciperet Arelatensem regulam b, hebdomade transacta sufficienter ad omnes faciebat humanitatem c Sanctissima; pedes lavans et osculans, et adhuc ab omnibus prostrata deprecabatur veniam pro commissa negligentia. Itaque post tot labores; quas sibi pœnas intulerit ipsa, qui voce refert, perhorrescit.

quæ libenter obibat,

b c

21 Quadam vice sibi translatos circulos ferreos diebus Quadragesimæ collo vel brachiis innexuit, et tres catenas inserens circa suum corpus dum alligasset astricte, inclusit durum ferrum caro tenera supercrescens: et transacto jejunio cum voluisset catenas sub cute clausas extrahere, nec valeret, caro per dorsum atque pectus super ferrum catenarum est incisa per circulum; ut sanguis fusus ad extremum exinaniret corpusculum. Inde vice altera jussit fieri laminam de aurichalco in signo Christi, quam accensam in cellulam locis duobus corporis altius sibi impressit, tota carne decocta. Sic spiritu flammante, membra faciebat ardere.

corpus suum

F

22 Adhuc aliquid gravius in se ipsa tortrix excogitans, una Quadragesimarum super austerum jejunium et sitis torridum cruciatum, adhuc lima cilicii tenera membra setis asperis dissipante, jubet portari manile d plenum ardentibus carbonibus. Hinc discedentibus reliquis, trepidantibus membris animus armatur ad pœnam, tractans quia non essent persecutionis tempora, ut fieret martyr. Inter hæc ut refrigeraret tam ferventem animum, incendere deliberat corpus; apponit æra candentia; stridunt membra cremantia, consumitur cutis intima: quo attigit ardor, fit fossa; tacens tegit foramina; sed computrescens sanguis manifestabat, quod vox non probebat in pœna.

horrendis modis affligit.

d

A pœna, Sic femina pro Christi dulcedine tot amara libenter excepit. Hinc actum est, ut quod ipsa abdidit, hoc miracula non tacerent.

ANNOTATA.

a Posticium est janua, quæ plerumque in posteriori domus parte locatur; vel, teste Papia in Vocabulario, est latens ostium, dictum quod remotum sit a publico.

b Quæ sit regula Arelatensis, in Commentario prævio abunde explicuimus.

c Hic sensus in editis aliter interpungitur et apud Mabillonium sic legitur: Hebdomada sub transacta sufficienter ad omnes calidam faciebat. Humilitate sanctissima pedes lavans etc. Cum uterque sensus intelligi possit, non duximus, lectionem nostri apographi corrigendam esse.

d Manile accipitur pro pollubro seu vase inferiori, in quod aqua manibus infusa delabitur. Alias hujus vocis significationes vide in Glossario Cangii.

B

CAPUT IV.

Diversa miracula, quæ Sancta tempore vitæ monasticæ, et in die mortis suæ patravit.

Itaque matrona Gislodi * proceris, nomine Bella, sed longa cæcitate miserrima, rogavit se de Francia a Pictavis ad Sanctæ duci devote præsentiam; quam licet tarde excæcatam sibi fecit adduci per noctis tetra silentia; ad cujus genua prostrata vix impetrat, ut dignaretur oculos ejus tangere. Quæ mox ut in nomine Christi signum crucis impressit, cæcitas fugit, lux rediit, et nocturno sub tempore orbæ diu dies illuxit; ita ut tracta cum venisset, nullo ducente, recederet. Item puella Fraifledis, inimico instigante, dum torqueretur nequiter, inter manus Sanctæ, nec data dilatione, curari promeruit.

C 24 Nec illud prætereatur miraculum, quod femina quædam Leubila, dum vexaretur in rure ab adversario graviter, sequenti die Sancta orante, nova Christi euratione, in scapula crepante cute, et verme foras exeunte, sana est reddita publice, et ipsum vermem calcans pede, liberatam se retulit. Illud etiam quod gessit in secreto, proferatur in populum. Monacha quædam toto anno, in die gelata frigore, per noctem cremata igni, sex mensibus nec gressum movens, cum jaceret exanimis, Sanctæ de ejus infirmitate Soror altera nuntiavit, et quia perinanis esset, fieri tepidam præcepit, et ægram ipsam ad se fecit in cellulam deportari, et in tepidam aquam deponi. Hinc jubet omnes removeri, remanente tantum simul ægra cum medica fere per horas duas: quantum est corporis a capite usque ad plantam infirma membra combajulat. Dein, quo manus attingebat, fugiebat dolor de languida, et quam duæ deposuerant, salubris exit de tepida. Quæ vinum nec odorabat, accepit, bibit, et refecta est. Quid plura? Sequenti die cum jam speraretur * migrare de seculo, sana processit in publicum.

25 Adjiciatur laudi, quod non deperiit de merito. Mulier quædam dum inimici invasione graviter laboraret, et vix ad Sanctam potuisset re-

bellem hostem adducere, imperat adversario, ut se suo cum timore pavimento prosterneret. Mox ad Beatæ sermonem, in terram se dejiciens, qui timebatur, extimuit: cui Sancta plena fide cum calcasset in cervicem, fluxu ventris egressus est. Et in rebus minimis magna est gloria Creatoris. Ergo casu dum globus *, quem Sancta filaverat, penderet de camera b, veniens sorex, ut tangeret, antequam filum incideret, mortuus in morsu pependit.

26 Inseratur operi res condigna miraculo. Floreus quidam, homo ejusdem Sanctæ, pro piscatione dum in mari satageret, oborto ventorum turbine, fluctuum surgente mole, nec tam nauta hauriente * c, quam unda supervergente, cum navis plena submergeretur, in extremitate clamat: Sancta Radegundis, dum tibi obedimus, non subdamur naufragio; sed obtine apud Dominum, ut liberemur de pelago. Quo dicto, mox fugata nube, reddita serenitate, unda cadente, prora surrexit.

27 Goda puella secularis, post Deo monacha serviens, dum longo sub tempore flebilis lecto decubaret, et impenso multo medicamine plus langueret, facta candela ad mensuram suæ staturæ, Domino miserante in nomine Sanctæ femina, qua hora frigus speraret *, lumen accendit et tenuit, cujus beneficio ante fugata sunt frigora, quam esset candela consumpta. Si propter brevitem multa prætermittimus, plus peccamus.

28 Igitur purgatis reliquis velociter, dilatato remedio carpentarii cujusdam uxor, dum plurimis diebus maligno torqueretur spiritu d, venerabilis ejus abbatissa joculariter dicit ad Sanctam: Crede mater; Excommunico te, si inter hoc triduum mulier hæc ab hoste purgata non redditur. Dixit plane, sed fecit Sancta mulierem occulte reficiendi tempore pœnitere. Sed non moremur dicere quod actum sit; altero die Sancta precante adversarius rugiens per aurem egressus invasum vasculum deseruit, et mulier cum marito sospes revisit hospitium.

29 Nec illud prætereatur, quod est actu simillimum; rogat Beatissima de loco suo evelli arborem validam lauri, et ad suam cellulam pro jucunditate transferri. Quo facto transplantata, non adhærente radice fit tota foliis arida. Cui abbatissa joculariter imputat, quod nisi exoraret, ut arbor terræ F adhereret; se a cibo suspenderet. Quod non inaniter dictum est: nam Sancta intercedente, foliis, ramis, et radice laurus siccata revivuit.

30 De monachabus quædam sibi familiarior, cujus ex humore sanguis contexerat oculum, apprehensa herba absynthii quam Sancta circa pectus ut refrigeraretur, habuerat, cum super oculum posuit, dolor et cruor mox effugit; et de viriditate herbæ, fugatis doloribus, puritas lucis emicuit. Revocetur memoriæ, quod tacitum pœne præteriit. Anderedus cliens e ejusdem Beatissimæ, cum sibi filii, nascerentur, quos ut videret mox perderet, et cogitaret sepelire; mater tristis dum pareret, exanimem infantulum lacrymosi parentes jactant in Sanctæ cilicium; qui ut saluberrimam vestem panni nobilis attigit, ad officium vitale infans redit de funere, et rubens pallor vicinus tumulo levat de pallio.

31 Quis numeret mirabilia, quæ Christi misericors operatur clementia? Animia monacha dum tantum hydropis morbo tumefacta tenderetur, ut salus esset in ultimo, et deputatæ Sorores spectarent, quo momento exhalaret spiritum; visum est illi per soporem, quod cum veneranda abbatissa

EX MSS.

* al. globus

b

piscatorem periculo naufragii eripit,

* al. sentiente

c

et puellam a febre liberat.

E

* id est expectaret

Jussu abbatissæ suæ dæmonem fugat,

d

aridæ lauro virorem restituit,

et variis ægrotis

e

benigne succurrit,

batissa

Sancta præter mulierem cæcam, * al. Gislodi

energumenas et ægram mirabiliter sanatas,

* id est crederetur
aliæque miracula

EX MSB.

* al. myste-
rioDeoque to-
ta mente in-
hærens,
* forte cho-
reasmortuam
puellam re-
suscitat* al. revi-
xissetet in die obi-
tus suitria patrat
miracula.

batissa beata Radegundis in balneo sine liquore nu-
dam juberet descendere. Deinde manus Beatæ
visa est super caput ægrotæ oleum effundere, et
nova veste contegere. Quo peracto ministerio *,
evigilanti de sopore nihil de morbo in ea apparuit,
ita ut nec subsudasset, et intus aqua consumpta sit.
Quo novo miraculo non reliquit in utero morbus
nec vestigium. Nam quæ credebatur præceps de-
ferri ad tumulum, levat de lectulo ad cursum; ut
olei odor inesset capiti ad testimonium, et ventris
nulla foret perniciēs.

32 Proferatur in medio, quo tota gratuletur
regio. Quadam vice obumbrante jam noctis cre-
pusculo, inter choraulas * et citharas dum circa
monasterium a secularibus multo fremitu cantare-
tur; et Sancta cum duabus testibus perorasset diu-
tius, dicit quædam monacha sermone joculari:
Domina, recognovi unum de meis canticis a sal-
tantibus prædicari. Cui respondit: Grande est, si
te delectat conjunctam religioni audire odorem se-
culi. Adhuc Soror pronuntiat: Vere Domina; duo
et tria hic modo mea cantica audivi, quæ retinui.
B Sancta respondit: Testor Dominum, me nil audisse
modo de seculari cantico. Unde manifestum est,
quod carne licet in seculo, mente tamen esset in
caelo.

33 Prædicetur in laude Christi, more beati
Martini, tempore præsentis antiqui norma mira-
culi. Cum beatissima Femina reclusa esset in cel-
lula, audivit fletum de monacha; et signo tacto,
venientem, quid esset, interrogat. Quæ mortuam
Sororem nuntiavit infantulam; et frigidam, qua
lavaretur paratam esse jam calidam. Condolens
Sancta tunc imperat, ut cadaver ipsius suam de-
ferret ad cellulam. Quo sibi deportato, excipiens
manu propria, et clausa post se mox janua, jubet
longe eas discedere, ne quis sentiret, quid ageret;
sed quod occulte gessit, celare diu non potuit. In-
terea dum defunctæ exsequiæ pararentur, fere per
horas septem mortuæ tractat corpusculum: sed
Christo vidente fidem, cui negare non potuit,
reddita prorsus salute, surgit hæc ab oratione;
illa resurgit de funere: et se tunc sublevat vetula,
cum resurrexisset * infantula; quam tactu iterum
signi lætificata, reddidit vivam, quam flens acceperat
mortuam.

C 34 Commemoretur et illud nobile factum per
somnia. Tribunus fisci, cognomento Demole-
nus, die, quo Sanctissima migravit de seculo, dum
graviter suffocationis languore totus deficeret, vi-
debatur ipsi, quod Sancta in vicum ejus dignabi-
liter accessisset. Currit, salutatur, interrogatur, quid
Beata requireret. Tunc ipsa dicit, quod ad eum
illic videndum pervenerit, et quia votum plebis
erat, ut beati Martini oratorium conderent, ap-
prehendit tribuni manum Beatissima dicens: Hoc
loco sunt confessoris venerandæ reliquiæ, per hoc
ædificate templum, quod sibi ducat dignissimum.
O quale Dei martyrium! Fundamentum, et pavi-
mentum repertum est, quo basilica facta est. Ad-
huc in ipso sopore, manum trahens per fauces ejus,
et gulam diu deliniens, insuper et hoc dicens: Ve-
ni, ut tibi melior a Domino sanitas conferatur, vide-
bantur sic rogare: Per meam vitam ut relaxes illos,
quos habes in carcere.

35 Evigilans tribunus refert, quod viderat,
conjugi, dicens: Vere credo, quod hac hora
exiit Sancta de seculo. Dirigit ad civitatem, ut
per hoc vera cognosceret; transmittit ad carcerem
quo septem reos ibi detentos admonitus relaxaret.
Redeunte misso, refert, ea hora Justam migrasse
de seculo et triplici mysterio carcere vacuato,

tribuno sanitati reddito, ædificato templo, San-
ctæ probavit oraculum. Sed de Beatæ virtutibus
sufficiat exiguitas, ne fastidiatur ubertas; nec re-
putetur brevissimum, ubi de paucis agnoscitur in
miraculis amplitudo. Qua pietate, parcitate, di-
lectione, dulcedine, humilitate, honestate, fide,
fervore vixerit, ut et ipsam post obitum gloriosi
transitus mirabilia prosequantur, humanæ elo-
quentiæ modus admirando attonitus, viribus expli-
care minime potest f,

ANNOTATA.

a Certe hic Francia accipitur pro parte Fran-
ciæ, cum ipsa urbs Pictaviensis sita sit in Fran-
cia seu Gallia late dicta. Ceterum de varia hujus
nominis acceptione consule Valesium in Notitia
Galliarum pag. 200 et sequentibus.

b Camera inter multas alias significationes in-
terdum usurpatur pro opere quodam ligneo, Gal-
lice menuiserie, quod est in cubiculo, ut in au-
ctiori Glossarii Cangiani editione ad hanc vocem
explicatur. In illa aut simili significatione hic no-
men istud accipiendum videtur,

c Opinor, hic subintelligi aquam ex sentina:
nam apud Mabillonium legitur nauta sentinante,
id est sentinam ejiciente, vel hauriente aquam ex
sentina.

d Id editione Mabilloniana pro maligno spiritu
legitur energumeno. Cum energumenus proprie
vocetur ille, qui a dæmone obsidetur, videtur
præferendu lectio nostri apographi, aut editionis
Surianæ, in qua pro energumeno habetur ener-
gumena.

e Surius vitiose edidit Anus de rebus agens pro
Anderedus Agens, ut apud Mabillonium habetur.
In apographo nostro pro Agente legitur cliens.
Est autem hoc loco Agens, qui procurat negotia
alterius, et quem Galli vernacule agent appel-
lant.

f In editione Mabillonii additur hæc clausula:
Sit tamen illi, qui dedit, gloria, laus et imperium in
secula seculorum. Amen. At hæc apud Surium et
in apographo nostro non leguntur.

ACTA ALTERA

SIVE LIBER SECUNDUS VITÆ,

auctore Baudonivia moniali coæva,
et familiari Sanctæ discipula.

Ex eodem Ms. codice, apud Cister-
cienses Vallis-Lucentis servato, cu-
jus apographum etiam cum variis
Ms., et cum editione Mabilloniana
collatum est.

PROLOGUS.

Dominabus sanctis, meritorum gratia deco-
ratis, Dedimæ a Abbatisæ, vel omni con-
gregationi gloriosæ Dominæ Radegundis, Bau-
donivia

Monacha Vi-
tam Sanctæ
describere
jussa,

a *b* *A* donivia *b* humilis omnium. Injungitis mihi opus agere non minus impossibile, quam sit digito cælum tangere, scilicet ut de vita sanctæ dominæ Radegundis, quam optime nostis, aliquid dicere præsumamus. Sed istud illis debet injungi, qui habentes intra se fontem eloquentiæ; inde quidquid illis injungitur, carmine irriguo copiosius explicatur. Verum e contra quicumque angustæ intelligentiæ sunt, nec habent affluentiam eloquii, per quam et alios reficere, et suæ siccitatis possint inopiam temperare; tales non solum per se aliquid dicere appetunt, verum etiam, si quid eis injunctum fuerit, pertimescunt. Quod in me ego cognosco, quæ sum pusillanimis, parvum habens intelligentiæ eloquium, quoniam quantum doctis proloqui, tantum indoctis utile sit tacere. Nam illi de parvis magna disserere, isti de magnis ne sciunt parva proferre: et ideo quod ab aliis quaeritur, ab aliis formidatur.

c *2* Cum sim igitur minima omnium minimarum, quam ab ipsis cunabulis ante sua vestigia peculiaris vernulam familiariter enutrivit, uti impensi muneris [*memor c*] de ejus claro opere, etsi non

B plene, vel ex parte complexa perstringerem, quatinus dum sui gregis auribus ejus gloriosæ vitæ præconia pandantur, etsi non digno, devoto tamen eloquio, benignissimæ vestræ voluntati obediens pareo; vestra me oratione peto juvari, quæ sum minus docta, plus devota. Non ea, quæ vir apostolicus Fortunatus episcopus *d* de Beatæ vita composuit iteramus; sed ea, quæ prolixitate sui prætermisit, sicut ipsi in libro suo disseruit, cum diceret de Beatæ virtutibus: SUFFICIAT EXIGUITAS, NE FASTIDIATUR UBERTAS, NEC REPUTETUR BREVISSIMUM, UBI DE PAUCIS AGNOSCITUR AMPLITUDO *e*. Ergo inspirante divina potentia, cui beata Radegundis placere studuit in seculo, et cum quo regnat post seculum, non polito sed rustico tentamus de his, quæ gessit, sermone appetere, et de multis ejus miraculis pauca complecti *f*.

ANNOTATA.

a Hæc tomo 2 auctoris Gallix Christianæ col. 1301 statuitur quarta hujus parthenonis abbatis, vocaturque ibidem Didimia seu Didima. et videtur circa finem seculi vi Pictaviensis sanctæ Crucis monasterio præfuisse.

b Ab aliis scribitur Bandomina, vel Bandonivia, aut Bandonia. Sed quocumque nomine appelletur, ex consequentibus liquet, eam S. Radegundi ab ineunte ætate familiarem fuisse.

c Quamvis hæc periodus in editione Mabilloniana aliter legatur, tamen malui ex editione Surii et Ms. nostro anonymo hanc vocem uncis inclusam inserere, ut sensum redderem clario-rem.

d Hinc satis refelluntur illi scriptores, qui Fortunatum ex albo Pictaviensium præsulum expungunt, ut etiam Mabillonius notavit.

e Ex hac citatione videmus, Baudoniviam præ oculis habuisse opusculum S. Fortunati, et præcedentia Acta haud dubie huic auctori adscribenda esse.

f Idem prologus in editione Surii et Mabillonii invenitur, etiamsi in utraque desint sequentes veterum capitum tituli, quos ex apographo nostro Vallis-Lucensis exhibemus.

TITULI VETERUM CAPITUM.

De origine et celsitudine ejus, et de rege Clo-

thario	I	Ex Ms.
De fano, quod a Francis colebatur	II	
De visione, qua vidit navim in specie hominis	III	
Quod iterum prædictus rex vellet eam accipere, et de Joanne recluso	IV	
Quomodo per ordinem Domini Clotharii Pictavis pervenit, ubi monasterium instruxit	V	
Quomodo idem rex Turonis venit, ut Pictavis accederet, et suam Reginam reciperet.	VI	
De eo, quod Domina R. Domno Germano episcopo litteras misit	VII	
Et quod idem rex eundem episcopum ad Sanctam misit pro petenda venia	VIII	
De ejus obedientia in monasterio, de vigilia et oratione et lectione ejus, et bono exemplo, et paupertate	IX	
De tonnula octo modiorum, quam ipsam in anno ipso egregie dispensavit	X	
De matrona, Mammezo nomine, quam Sancta illuminavit	XI	
De ejus vernula Vinopergia, quæ præsumpsit sedere in ejus cathedra	XII	
De reliquiis sancti Andreæ et aliorum, quas in Ateias villa congregavit, et in villa Suedas ei in visu angelus Domini obtulit	XIII	<i>E</i>
De domni Mammetis pignoribus, qua Sanctæ desideravit	XIV	
De eo, quod vir illustris, nomine Leo, recepit lumen de ejus cilicio	XV	
De ligno sanctæ crucis, propter quod ad imperatorem Sancta misit	XVI	
De missis, quos imperatori gratias agens misit, et quod in mari periclitantur	XVII	
De eo, quod per signum crucis dæmones a monasterio fugavit	XVIII	
De nocturna ave	XIX	
De eo, quod ante annum transitus sui vidit locum sibi paratum	XX	
De ejus transitu	XXI	
De lapidariis, qui audierunt angelum loquentem de ea in ipso transitu	XXII	
Gregorius episcopus ad sepeliendum eam venit, qui vidit ibi vultum angelicum	XXIII	
Quomodo corpus ejus portaverint, et de illuminatione cæci	XXIV	
De cereis, quos puer tenebat ad sepulchrum ejus	XXV	
De Babbone abbate	XXVI	
De feminis vexatis	XXVII	<i>F</i>

CAPUT I.

Ortus Sanctæ, conjugium cum rege, zelus fidei, divortium, professio vitæ monasticæ, et constantia in proposito.

Igitur de beatæ Radegundis vita in primo libro I sicut continetur ejus regalis origo et dignitas, nulli habetur incognitum, et qualis fuit ejus actio, dum cum rege terreno et conjuge, rege præcelso Clothario conversaretur. De regali progenie nobile germen erupit, et quod sumpsit ex genere, plus ornavit ex fide. Conjuncta terreno principi nobilis Regina cælestis plus quam terrena, sed in ipso conjunctionis brevi a tempore, ita se sub conjugis specie nupta tractavit, ut Christo plus devota serviret, ut hoc ageret in seculari proposito

1.
Dum Sancta adhuc esset conjuncta regi,

a

Ex Mss.

proposito, quod ipsa desideraret imitari Religio, jam antecedens animi futuræ conversationis adventum, dum seculari sub habitu Religionis formabatur exemplum. In nullo hujus mundi compede catenata, in servorum Dei obsequio succincta, in redemptione captivorum sollicita, in egenorum erogatione profusa, proprium credidit, quidquid de se pauper accepit.

ii.
superstitio-
sum fanum
comburi
jussit

4 Cum esset cum rege adhuc in mundiali habitu, mens intenta ad Christum (teste Domino loquor, cui ore tacente pectora confitentur; cui etsi lingua taceat, conscientia nihil occultat; quia, quod audivimus dicimus, et quod vidimus testamur) invitata ad prandium Ansifridæ matronæ; dum iter ageret, seculari pompa comitante, interiecta longinquitate terræ et spatio, fanum, quod a Francis colebatur, in itinere beatæ Reginæ quasi milliario proximum erat. Hoc illa audiens, jussit famulis fanum igni comburi, iniquum judicans, Dominum cæli contemni, et diabolica machinamenta venerari. Hoc audientes Franci, universaque multitudo, cum gladiis et fustibus, vel omni fremitu diabolico conabantur defendere; **B** sancta vero Regina immobilis perseverans, et Christum in pectore gestans, equum, quem sedebat. in antea non movit, antequam et fanum perureretur, et, ipsa orante, populi inter se pacem firmarent. Quo facto virtutem et constantiam beatæ Reginæ omnes admirantes, Dominum benedixerunt.

iii.
et post di-
vortium mi-
ramque vi-
sionem,

5 Postquam operante divina potentia a rege terreno discessit, quod sua vota poscebant, dum Suedas in villa, quam ei rex dederat, resideret; in primo anno conversionis suæ vidit in visu navim in hominis specie, et in totis membris ejus sedentes homines; se vero in ejus genu sedentem; qui dixit ei: Modo in genu sedes; adhuc in pectus meum sessionem habebis. Hinc ostendebatur ei gratia, qua fruitura erat. Hunc visum cum contestatione secretius suis fidelibus retulit, ut ea superstite, hoc ne quis sciret. Quam cauta in collocatione, quam devota in omni actione! In prosperis et in adversis, in lætitia et in tristitia semper æqualis: nec in adversis se fregit, nec in prosperis extulit.

iv.
audito ru-
more, quod
rex rursus
eam sibi vel-
let jungere
uxorem,

6 Cum in villa ipsa adhuc esset, fit sonus, quasi eam rex iterum vellet se dolens grave damnum pati, qui talem et tantam Reginam permisisset a latere suo discedere; et nisi eam reciperet, penitus vivere non optaret. Hæc audiens Beatissima nimio terrore perterrita, se amplius cruciandam tradidit cilicio asperrimo, ac tenero corpori aptavit; insuper et jejunii cruciatum induxit; vigiliis pernoctans in oratione se totam diffudit, despexit sedem patriæ; vicit dulcedinem conjugii; exclusit charitatem mundialem, elegit exul fieri, ne peregrinaretur a Christo. Adhuc de regali habens ornamento fustum *b*, ex auro et gemmis et margaritis factum, habentem in se auri solidos mille, misit eum viro venerabili Domino Joanni *c* recluso in castello Cainone *d*, per nonnam *e* suam, nomine Fridovigiam, quam proximam habebat, cum suis fidelibus, ut pro ea oraret, ne iterum ad seculum reverteretur; sed et vestem ei cilicinam transmitteret; unde corpus suum limaret *f*. Transmisit et rachinam *g* cilicium, unde et interius et superius sibi fecit indumentum, ut si quid de causa, quam timebat, in Spiritu sancto sentiret; eam certiores redderet. Quod si hoc rex vellet, ipsa magis optaret vitam finire, quam regi terreno iterum jungi, quia jam Regis cælestis copulabatur amplexibus. Vir ergo Do-

c d e

f g

mini tota nocte in vigiliis et orationibus per- **D** noctans, inspirante sibi divina potentia, in crastinum mandavit ei, hoc regis esse voluntatem; sed Dei non esse permissum: antea enim rex Dei judicio puniretur, quam eam in conjugium acciperet.

7 Post hoc dictum, supradictæ Dominæ mens, intenta ad Christum Pictavis, inspirante et cooperante Domino, monasterium sibi per ordinationem præcelsi regis Clotharii construxit; quam fabricam vir apostolicus Pientius *h* episcopus, et Austrapius *i* Dux, per ordinationem Dei celeriter fecerunt. In quo monasterio sancta Regina mundi falsa blandimenta respuens gaudens ingressa est, ubi perfectionis ornamenta conquireret, et magnam congregationem puellarum Christo numquam morituro sponso aggregaret. Quo electa abbatissa, et jam constituta; tam se quam sua ornamenta ejus tradidit postestati, et ex proprio jure nihil sibi reservans, ut curreret expedita post Christi vestigia, et tantum sibi plus augeret in cælo, quantum subtraxisset de seculo. Mox etiam ejus sancta conversatio cœpit fervere in humilitatis conversatione, in charitatis ubertate, in castitatis **E** lumine, in jejuniorum pinguedine, et ita se toto amore tradidit cælesti Sponso, ut Dominum mundo corde complectens, Christum in se habitatorem esse sentiret.

v.
et educere
monasterio
quod fun-
daverat,
h
i

8 Sed invidus bonorum humani generis inimicus, cujus voluntatem, etiam dum in seculo esset, facere abhorruit, eam persequi non cessavit. Sicut enim jam per internuntios cognoverat, quod timebat, præcelsus rex Clotharius cum filio suo præcellentissimo Sigiberto *k* Turonis advenit, quasi devotionis causa, quo facilius Pictavis accederet, ut suam Reginam acciperet. Quo cognito, beata Radegundis sacramentales *l* literas fecit et sub contestatione divina viro apostolico domino Germano, Parisius civitatis episcopo *m*, qui tunc cum rege erat, quas ei per Proculum suum agentem secretius direxit, cum exenio, et eulogiis *n*. At ubi eas relegit vir Domino plenus, lacrymans prosternit se pedibus regis ante sepulchrum sancti Martini, cum contestatione divina, sicut ei literis fuerat intimatum, ut Pictavis non accederet.

vi.
scripta epi-
stola tan-
tum effecit,

k

vii.
l

m

n

9 Sic rex amaritudine plenus, intelligens, hoc petitionem esse beatæ Reginæ, pœnitentia ductus, malis consiliariis istud reputans, seque indignum judicans, quod talem habere Reginam diutius non meruisset, prosternit se et ille ante limina S. Martini pedibus apostolici viri Germani, rogans, ut sic pro ipso veniam peteret beatæ Radegundi, ut ei indulgeret, quod in ea per malos consiliarios peccaverat. Unde ultio divina de præsentem in eos vindicavit: sicut enim Arrius, qui contra fidem Catholicam certans, omnia intestina sua in secessum deposuit, ita et istis evenit, qui contra beatam Reginam egerunt. Tunc rex timens Dei judicium, quia ejus Regina magis Dei voluntatem fecerat, quam suam, dum comorata cum eo fuerat, rogat beatum virum celeriter illuc ire. Sic vir apostolicus domnus Germanus Pictavis veniens, ingressus monasterium in oratorio, Dominæ Mariæ nomini dicato, prosternit se ad sanctæ Reginæ pedes, pro rege veniam poscens: illa vero gaudens, se de seculi faucibus ereptam, benigne indulget, et se Dei aptavit servitio. Expedita jam sequi Christum quocumque iret: quem semper dilexit, ad eum animo devoto percurrit. Talibus ex rebus intenta, addito vigiliarum ordine, quasi carceris se sui corporis

F
viii.
ut rex pro-
positum su-
um mutave-
rit.

A corporis fecit pernoctando custodem, et cum esset. aliis misericors, sibi iudex affecta est; reliquis pia, in se abstinendo severa; omnibus larga sibi restricta, ut confecta jejuniis non sufficeret, nisi et de suo corpore triumpharet.

ANNOTATA.

a Hinc colligimus, Sanctam regi Chlotario non fuisse conjunctam longo tempore, quod aliqui ad sexennium extendunt.

b Hæc periodus in variis editionibus et manuscriptis diversimodo exprimitur: nam in editione Mabillonii sic habetur: Adhuc de regali secum habens ornamento felte fusum, ex auro et gemmis vel margaritis factum, habentem in se auri solidos mille etc. At editor in notis ibi monet, in alio Ms. pro felte legi cifum id est verosimiliter scyphum. Itaque secundum hanc ultimam lectionem dici posset Sancta ex regalibus ornamentis adhuc habuisse scyphum fusum ex auro, et gemmis ornatum. In nostro autem apographo nec felte nec scyphus invenitur; sed solum fusum ex auro et gemmis factum, qua voce intelligi possunt insignia muliebria, quæ antiquitus sepulcris earum appendi solebant, ut in auctiori Glossarii Cangiani editione ad vocem fusus explicatur. Surius denique hunc sensum ita mutavit: Habebat tum apud se regium quoddam ornamentum, ex auro fusile gemmis et margaritis conspicuum etc.

c Henschenius noster ad diem quintam Maii, seu tomo II istius mensis pag. 50 et sequente gesta cultumque hujus S. Joannis illustravit.

d Caino est antiquum Turonum castrum, quod vernacule Chinon dicitur, ad fluvium Vingenam situm, de quo Gregorius Turonensis in libro de gloria confessorum cap. 23 meminit, occasione prædicti S. Joannis, cujus gesta ibidem breviter exponit.

e Nonna apud veteres appellatur sanctimonialis antiqua, seu sacra virgo vel vidua jam senex, ut Cangius in Glossario fusiùs explicat.

f Corpus suum limaret, id est quasi lima dederet.

g Rachina aliquando sumitur pro operimento lectorum. Videtur hic significare vestem e panno crasso ac vili confectam, ut videre est apud Cangium in Glossario, ubi hanc vocem, diversis modis scriptam, exponit.

h Hunc præsulem Pictaviensem in Opere nostro ad diem 13 Martii seu tomo II istius mensis pag. 275 inter Sanctos recensuimus.

i Dux iste Austrapius postmodum apud castrum Sellense clero adscriptus et crudeliter interfectus est, ut Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 4 cap. 18 narrat.

k Chlotarius hunc filium ex Ingunde suscepit, ut laudatus Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 4 cap. 3 testatur.

l Sacramentales litteræ, teste Cangio in Glossario, hic accipiuntur pro litteris, quæ sacramentum vel juramentum continent. Istud autem iusjurandum hoc loco ita intelligendum existimo, ut Sancta juratum suum continentiae servandæ votum in litteris illis expresserit.

m Acta S. Germani Parisiensis in Opere nostro ad diem 28 Maii vel tomo VI istius mensis a pag. 774 illustravimus.

n Exenium vel xenium et eulogiæ, interdum accipiuntur pro munusculis, ut in Glossario Cangii ad utramque hanc vocem videre est.

CAPUT II.

Præcipuæ illius virtutes in vita monastica.

His igitur studiis occupata per omnem modum, sicut in primo libro intimatum est, meruit soli Domino prompte vacare. Quo tamen tempore, fortioribus armis induta, sine cessatione orationibus, vigiliis, lectione propensa insudabat. Peregrinis ipsa cibos ministravit ad mensam, ipsa suis manibus lavit, et tersit infirmantium vestigia. Non famulæ permisit sibi dari solatium, ad quod devota cursitabat implere servitium. Se autem in tam ardua abstinentiæ districtione reclusit, usquequo infirmitas permisit, ut mens intenta Deo terrenum jam non requireret cibum. Lectulum vero pœnalem sibi construxit, postquam Religionis induit habitum. Non illum aliquando mollis pluma fulcivit, neque linteaminis nitor instruxit, quæ pro indumentis universis cinere et cilicio tenera membra domavit.

11 De abstinentiæ vero rigore, anterior liber multa docuit. In tantum enim se propter Deum pauperem fecit, ut ceteris exemplum præberet. Manicam, quam brachio indueret, non habebat, nisi de caliga sua sibi duas fecit manicas: sed ita se tractabat, ut hoc nec abbatisa sentiret. Quis enim ejus patientiam, quis caritatem, quis fervorem spiritus, quis discretionem, quis benignitatem, quis zelum sanctum, quis jugem meditationem die noctue in lege Domini poterit explicare? Quæ cum a meditatione psalmorum aut prædicatione cessare videretur, lectrix tamen ante eam una monachorum legere non desistebat: in tantum de corde et ore illius Dei laus non discedebat, ut cum quadam vice vidisset posticariam a monasterii transeuntem, nomine Eodegundem, ubi eam voluit appellare, pro ejus nomine, ALLELUIA clamavit. Hoc millies fecit.

12 Numquam mendacium, numquam maledictum contra qualemcumque personam ab ejus ore processit: et non solum non detraxit cuiquam, sed nec detrahentem patienter audivit. Pro persequentibus se semper oravit, et orare docuit. Congregationem, quam nomine Domini congregavit, in tantum dilexit, ut etiam parentes vel regem conjugem se habuisse non reminisceretur: quod frequenter nobis dum prædicabat, dicebat: Vos elegi filias; vos mea lumina, vos mea vita, vos mea requies, totaque felicitas; vos novella plantatio. Agite mecum in hoc seculo, unde gaudamus in futuro; plena fide, plenoque cordis affectu serviamus Domino in timore, in simplicitate cordis quæramus eum, ut cum fiducia ei dicere possimus; Da, Domine, quod promisisti, quia fecimus quod jussisti.

13 Numquam imposuit alicui, quod ipsa prius non fecit. Undecumque servus Dei venisset, solite perquirebat, qualiter Domino serviret. Si quid vero novi ab eo agnovisset, quod ipsa non faceret, continuo cum omni alacritate sibi prius imposuit, et post congregationi tam verbo quam exemplo ostendit. Cum ante eam vicibus psalmus cessasset, lectio numquam discessit; non die, non nocte vel paululum corpus suum refecit: Cum lectio legebatnr, illa sollicitudine pia animarum nostrarum curam gerens dicebat: si non intelligi-

ix.
Dum Sancta in monasterio

austeram vitam ducere,

et ibidem moniales ad perfectionem excitans,

varios charitatis

Ex Mss. tis, quod legitur; quid est quod non sollicitè requiritis speculum animarum vestrarum? Quod etsi minus pro reverentia interrogari præsumberetur, illa pia sollicitudine, maternoque affectu; quod lectio continebat, ad animæ salutem prædicare non cessabat. Sicut enim apud diversa genera florum congregat, unde mella conficiat, sic illa ab his, quos invitabat, spirituales studebat carpere flosculos, unde boni operis fructum tam sibi quam suis sequacibus exhiberet.

aliarumque
virtutum

14 Dum nocte quasi vel unius horæ spatio videretur somnum capere, semper tamen lectio legebatur, Quæ legebat, in se somni marcorem sentiens, putabat eam jam paululum requiescere. Ubi a lectione cessasset, mens intenta ad Christum (tamquam si diceret: Ego dormio et cor meum vigilat) aiebat: Quare taces? Lege, ne cesses. At ubi surgendi horam media faceret nox, quamquam antea totum implesset cursum, quæ adhuc nec soporem senserat, jam parata de stratu ad Domini servitium gaudens surgebat, ut cum fiducia diceret: Media nocte surgebam ad confitendum tibi, Domine. Nam frequenter et dormire visa est, et psalmum decantare in ipso sopore; ita ut recte et veraciter diceret: Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Charitatis autem ejus ardorem, quo omnes homines dilexit, quis umquam poterit imitari? Resplenduerunt in eo quæque virtutes, modestia cum verecundia, sapientia cum simplicitate, severitas cum mansuetudine, doctrina cum humilitate, vita denique immaculata, vita irreprehensibilis, vita sibimet semper æqualis.

x.
actus exer-
ceret,

b
c
d

e

C

et pro pace
regni

15 In tantum se extraneam de rebus propriis fecit, ut si alicui de sororibus merum donare voluisset, de suo sibi cellario tangere non præsumpsit. Quo cognito, venerabilis abbatissa *b*, dedit ei tonnellam *c* octo modiorum, quam beatæ Felicitati cellerariæ *d* ad expensam commendavit. De vindemia usque ad aliam omnibus diebus, ubicumque ei Sancta jussit dispensavit, et nunquam minuit, sed semper æqualis permansit: ubi vero novum vinum advenit, quod cellarium implevit, se tonnella satisfecisse credidit; ante punctones *e*, et tonnæ defecerunt, quam hæc, quæ Beatæ in omnibus fecit voluntatem. Dominus de quinque panibus, geminisque piscibus quinque pavit hominum millia, et suam ancillam, ubicumque indigere vidit, de hoc parvo vasculo toto anno refecit.

16 Semper de pace sollicita, semper de salute patriæ curiosa, quandoquidem inter se regno movebantur, quia totos diligebat reges, pro omnium vita orabat, et nos sine intermissione pro eorum stabilitate orare docebat: ubi vero inter se ad amaritudinem eos moveri audisset, tota tremebat, et quales litteras uni, tales dirigebat alteri, ut inter se non bella, nec arma tractarent, sed pacem firmarent, patriæ ne perirent. Similiter et ad eorum procures dirigebat, ut præcellis regibus consilia ministrarent, ut eis regnantibus populi et patria salubrior redderetur. Congregationi suæ assiduas vigilias imponebat, et ut sine intermissione pro eis orarent, cum lacrymis docebat. Se vero in quanto cruciatu affligebat, quis his verbis explere valeat? Et intercedente ea, pax regum, mitigatio belli, salus patriæ aderat, ut ejus obtentum intelligentes, nomen Domini benedictum collaudarent plebes.

sollicite la-
boraret,

17 Quamlibet de pace regum cum Rege cæli victoriam obtineret, magis se Deo devota prompte aptabat et omnium servitio mancipabat, non

curans, quale obsequium faceret, quæ totis viribus implere studebat servitium. Pedes omnium manibus lavans propriis, sabano tergens, et osculans: et si permissum fuisset, ad similitudinem Mariæ fuscis crinibus extergere non renuebat: unde pro tam immensis beneficiis, quæ sunt in ea divino munere collata, Dominus virtutum largitor eam in miraculis clariorem reddidit in Francia; ubi dum regnare videretur, sibi magis cæleste, quam terrenum præparavit regnum. Fecerat sibi oratorium, quatinus vicibus dum se regi subduceret, semper ibi cæli Dominum invocaret, in quo beneficia Dei præstantur ad invocationem nominis ejus, cujus assidua ibi fuit oratio.

18 Postquam se in monasterio reclusit, matrona, Mammezo nomine, dum iter ageret, in oculo ejus gravis est sordicula *f* ingressa: ubi una vox, unus clamor inerat ei diebus et noctibus; ut suam fidelem Dominus declararet: quæ quamvis ibi corpore jam non esset, ad invocationem tamen sui nominis benigna adfuit. Dominus enim posuit ei in sensu, ut ad suum oratorium pergeret, et ad ejus invocationem se salvari crederet. At ubi femina manibus servorum sustentata vix ad oratorium ducta, validissimum sustinens dolorem, se in pavimento projecit, et clamare, cœpit; Domina Radegundis, credo te virtute Dei esse plenam, cujus voluntatem magis fecisti, quam hominum, Domina bona, pietate plena, miserere mei; subveni infelici, ora pro me, ut mihi redatur oculus; quia præ gravi cruciatu et dolore affligitur anima mea. Sic illa, quæ dolores omnium in se transtulit, dum in corpore fuit, benigne exaudivit ad invocationem nominis sui. Domino quippe miserante, per ejus interventum dolor fugit, salus advenit, oculum, quem jam perdidisse credebat, soluto dolore, sanum recepit. Quæ tot diebus nec cibum sumpserat, nec lumen diei viderat, pedibus suis, nullo sustentante, incolumis ad domum suam reversa est, Domino usque in præsentem diem gratias agens *g*.

xi.
Deus in gra-
tiam ipsius.
f

19 Adjiciatur et aliud ad laudem Christi miraculum, qui suos trepidari ab aliis facit. Vinoberga una ejus fuit famula, quæ ausu temerario in cathedra beatæ Reginæ post ejus discessum sedere præsumpsit. Quo facto, judicio Dei percussa sic ardebat, ut viderent omnes fumum de ea in altum procedere, et illa coram omni populo confitens, *F* se proclamaret peccasse, et propterea, arderet, quia in Beatæ sede consederat. Tribus ergo diebus et noctibus incendium passa, vociferans clamabat: Domina Radegundis; peccavi, male egi; indulge mihi, refrigera membra duro cruciatu exusta: misericordia larga, bonis operibus gloriosa, quæ omnibus misereris, miserere mei. In tanta poena ipsam omnis populus videns, pro ea precabatur, tamquam si præsens esset, dicens: Quia ubicumque ex fide invocatur, adest. Domina bona, parce ei, ne tanto cruciatu infelix deficiat. Sic Beatissima ad preces omnium benigne indulget, ignem ferventem compescuit, sospes domum rediit, et sic istius poena omnes fecit cautos ac devotos.

g
xii.
quædam mi-
racula pa-
travit.

ANNOTATA.

a Posticiaria videtur deduci a posticio, quam vocem supra explicuimus, et communiter significat illam monialem, quæ habet curam recipiendi ea quæ in monasterium ab exteris et ex monasterio ad externos mittuntur, Galli vulgo talem la tourriere appellant.

b Hæc abbatissa fuit S. Agnes de qua superioris

A rius et inferius mentio occurrit, et cujus Acta Majores nostri una cum gestis S. Disciolæ ad diem 13 Maii, tomo III istius mensis pag. 238 et sequente breviter exhibuerunt.

c Tonella, et tonna vel tunna est vas seu dolium, quod Belgæ, Germani et Galli vernacule etiam tonne appellant.

d Celleraria et cellerarius in monasteriis vocantur, qui cibi et potus curam habent, seu cellæ vinariæ et escariæ præsumt, ut jam sæpe in Opere nostro explicatum est.

e Punto vel ponto hic significat speciem dolii, ut Cangius in Glossario ad vocem pontones observavit.

f Suspisor, hanc vocem sordicula provenire a sordibus, et forte pro sordicula legendum esse sorditia, de qua voce Cangius in Glossario agit, ita ut Baudonivia hac phrasi significare velit, aliquas sordes in oculum istius mulieris ingressas esse.

g Opinor, hæc Acta a Baudonivia non diu post obitum S. Radegundis conscripta esse, cum mulier illa, cui hoc miraculum contigerat, tunc adhuc viveret, et plures oculati aliorum gestorum

B testes superessent, ut ex sequentibus etiam apparebit.

CAPUT III.

Reverentia ipsius erga sacras Sanctorum exuvias, et reliquias sanctæ Crucis.

XIII. Sancta præter alias sacras reliquias, Suedas in villa dum esset, devoto ac fideli animo mens intenta Christo, reliquias Sanctorum adunare cupiens, ea orante, venit vir venerabilis Magnus presbyter, cum reliquiis Domni Andree, et aliorum quamplurimorum: quibus super altare positis, cum nocte devota vigilat super formulam a, et se ad orationem prosternit, parvus sopor ei accessit, qualiter ei dominus declararet votum suum impletum, dixit ad eam: Cognosce benedicta, quia non hæc solum reliquiæ, quas presbyter Magnus attulit, hic sunt tantum, sed quantas in Ateias villa congregasti, omnes hic convenerunt. Ubi autem oculos aperuit, vidit virum splendidissimum, qui hoc ei nuntiaverat, et gaudens Dominum bendixit.

XIV. mirabiliter digitum S. Mammetis 21 Postquam monasterium est ingressa, quantum multitudinem Sanctorum fidelissimis precibus, congregavit! Hoc Oriens testatur, Aquilo, Auster, vel Occidens profiteatur: quia undique pretiosas gemmas cæloque reconditas, et quas paradisus habet, ipsa devota tam muneribus, quam precibus sibi obtinuit. Cum quibus incessanter iungi meditatione psalmos et hymnos se decantare credebatur. Pervenit tandem ad eam de Domino Mammete martyre b, quod Hierosolymis sua sancta quiescerent membra. Hæc audiens, avida ac sitibunda potabat, veluti hydrops, qui quantum fontem trahit, tantum sitis addita crescit; ista vero de rore Dei plus madefacta calet. Transmisit virum venerabilem Reovalem c presbyterum, qui tum secularis erat, et adhuc superest corpore, ad patriarcham Hierosolymitanum, poscens de beati Mammetis pignore. Quod vir Dei suscipiens benignissime, rogationes d populo indixit, voluntatem Dei inquirens. Tertio die, Missa celebrata, beati Martyris sepulchrum cum omni populo Augusti Tomus III.

pulo adiit, alta voce, plena fide, hujusmodi protestatur dicens: Peto te, confessor et martyr Christi, si vera est ancilla Dei beata Radegundis, innotescat cunctis potentia tua, et permitte, ut de pignore tuo mens fidelis, quod poscit, accipiat.

22 Oratione completa, ubi omnis populus, amen, respondit, venit ad sanctum sepulchrum; semper Beatæ fidem pronuntians, tangebatur membra, quale beatissimus ad petitionem dominæ Radegundis dare juberet, Tetigit in manu dextera singulos digitos: ubi ad minorem venit digitum, se suavi tactu de propria manu tulit, ut beatæ Reginæ desiderio satisfaceret, et ejus voluntatem impleret. Quem digitum vir apostolicus beatæ Radegundi cum digno honore direxit: de Hierosolyma usque Pictavis in ejus honore semper laus Dei personuit. Quid putas, quam ardenti animo, quam fideli devotione, tanti pignoris præmium expectans se abstinentiæ mancipavit? At ubi se beata Regina hoc munus cæleste accepisse cum omni alacritate gauderet, tota hebdomada cum omni congregatione se psallentio e, vigiliis et jejuniis aptavit, Dominum benedicens, se tale munus accipere meruisse. Sed Deus fidelibus suis, quæ postulant, non abnegat: frequenter et dulciter, quasi in figura, ut nemo intelligeret, dicebat: Cui animarum cura est, fortiter laudem ab hominibus debet timere. Sed nihilominus quantum illa hoc vitare volebat, tantum magis ac magis virtutum Largitor sibi in omnibus fidelem declarare studebat; ita ut ubicumque infirmus a quacumque detentus infirmitate eam invocasset, salutem plene reciperet.

23 Vir illuster, Leo nomine, ad consilium synodi evocatus, viris apostolicis Leonio f, et Eusebio g episcopis, dum iter ageret, oculi ejus gravi sunt caligine obducti, sanguinis nube cooperti; et nisi a famulis sustentatus pergeret, penitus nec viam videret. Qui ingressus monasterium Beatæ, ubi filias suas ei devotus tradidit Domino servituras, introivit in oratorium, Dominæ Mariæ nomini dicatum; post orationem datam, posternit se fide plenus super sanctæ ciliicum, viriliter eam invocans, et tamdiu superjacent, quousque dolor discessit: caligo fugata est, coagulatus sanguis se venis ministrantibus perduxit, clarisque oculis, qui manibus sustentatus venerat, sanus rediit: de cilicio Beatæ lumen recepit; lætus atque incolumis, ad synodum, ubi cœperat, ambulavit, quod post, ipso referente, universa synodus audivit, ac inde regrediens nobis hoc ore proprio disseruit. Ipsa ei fecit devotio fundamentum basilicæ dominæ Radegundis percutere, ubi et centum dedit solidos ad fabricam ipsam faciendam. Quanti infirmi ad invocationem ejus sunt sani redditi, quis enumerare valeat? Quis umquam eam vidit et terrenam hominem esse credidit? Per Deum cæli fiducialiter et veraciter dico, quia sic semper resplendebat in oculis omnium cum animo vultus ejus, ut non immerito extrinsecus appareret, quod intrinsecus gerebatur.

24 Post congregatas Sanctorum reliquias, si fieri potuisset, ipsum Dominum de sede majestatis suæ visibiliter habitare hic voluisset. Et quamquam eum carnalibus oculis non intueretur, spiritalis tamen sedulis precibus eum contemplabatur. Sed quia Dominus non privabit bonis eos, qui ambulant in innocentia; et qui eum toto corde, et tota mente quæsierit, sicut hæc Beata fecit, divina clementia se ei benignam exhibebit, ei in sensu posuit in cujus pectore die noctuque

14 requiescebat,

EX MSS.

Hierosolyma obtinuit,

XV. patratoque quodam prodigio, f g

F

XVI. ex Oriente offerri curat partem S. Crucis,

EX MSS.
h

requiescebat, ut sicut beata Helena *h* sapientia imbuta, timore Dei plena, bonis operibus gloriosa, lignum salutare, ubi pretium mundi appensum fuerat, perquisivit, ita ut invento ambabus manibus plauderet, et in terra genu flexo Dominum adoraret, ubi ipsa in mortuo suscitato Dominicam crucem suppositam agnovit, dicens: In veritate tu es Christus filius Dei, qui in hunc mundum venisti, tuosque captivos, quos creasti, pretioso sanguine redemisti. Quod fecit illa in Orientali patria, hoc fecit ista in Gallia. Et quia sine consilio, dum vixit in mundo, nihil facere voluit, transmisit litteras ad præcellentissimum dominum Sigibertum regem, cujus imperio patria ista regebatur, ut ei permitteret pro ejus patriæ salute, et regni ejus stabilitate, lignum Crucis Domini ab imperatore expetere. Ille vero benignissime petitioni sanctæ Reginæ assensum præbuit.

qua prius
Turonibus,

25 Illa igitur devotione plena, desiderio accensa, ad imperatorem non munera dirigit, quæ se propter Dominum pauperem fecit, sed oratione obtinente cum comitatu Sanctorum, quos incessanter invocabat, missos *i* suos direxit. Sed *B* quod sua vota poscebant, obtinuit, ut beatum lignum crucis Domini, auro et gemmis ornatum et multas Sanctorum reliquias, quas Oriens retinebat, uno residens loco, se habere gloriata est. Ad petitionem etenim Sanctæ transmisit imperator legatarios cum evangelii auro et gemmis ornatis. At ubi lignum, in quo salus mundi pependerit, Pictavis civitatem cum congregatione Sanctorum advenit, et pontifex loci *k* cum omni populo devote hoc vellet excipere, inimicus humani generis per satellites suos egit, ut pretium mundi repellerent, nec in civitate recipere vellent. Qualiter beata Radegundis tribulationibus subjaceret, aliud pro alio asserentes Judaico ordine; quod nostrum non est disserere, ipsi viderint. Dominus novit, qui sunt ejus. Sed illa spiritu ferventi et animo dimicante iterum ad benignissimum regem dirigit, quia in civitate salutem recipere noluissent. Interim quousque missi sui de domno rege reverterentur, in Turonico suo monasterio virorum, quod condidit, cum psallentium choro crucem Domini et pignora Sanctorum commendavit, ut et ipsum salvaret.

deinde Pictavi collo-
cata,

26 Non minorem injuriam est passa sancta crux per invidiam, quam Dominus, qui ante præsides et judices omnem malitiam patienter sustinuit, ut, quod creaverat, non periret. In quanto se cruciatu posuit? In jejuniis, in vigiliis, in profusione lachrymarum eum tota congregatione sua, usque quo respexit Dominus humilitatem ancillæ suæ; qui dedit in corde regis, ut faceret judicium et justitiam in medio populi. Nam devotus rex per fidelem suum virum illustrem, Justinum *l* Comitem, transmisit ad virum apostolicum domnum Eufonium Turonicæ civitatis episcopum *m*, ut cum digno honore gloriosam crucem Domini et Sanctorum reliquias in monasterio dominæ Radegundis intromitteret. Quod et factum est. Exultavit in gaudio Beata cum omni cella sua *n*, seque hoc de cælis donum bonum, et datum perfectum suæ congregationi contulit, in spiritu sentiens, quod post ejus transitum, parvum haberent posse quamquam illa cum Rege cæli gloriaretur, unde eis subvenire posset.

multis cla-
ruit mira-
culis.

27 Hoc donum cæleste provisatrix optima, et gubernatrix bona, ut oves non usquequaque relinqueret, pretium mundi, de pignore Christi, quod de longinqua regione expetiit, ad honorem

loci et salvationem populi, suo in monasterio di- *D*
misit; ubi virtute Dei cooperante, potentia cæli ministrante, cæcorum oculi lumen recipiunt, aures surdæ patefiunt, mutorum lingua ad suum redit officium, claudi ambulant, dæmones effugantur. Quid plura? Quisquis a [quacumque infirmitate detentus ex fide venerit, per virtutem sanctæ crucis sanus redit *o*. Quis queat dicere; quantum et quale donum huic urbi beata contulit? Unde quisquis ex fide vivit, ejus nomen benedicit. Præcellentissimis enim dominis regibus et serenissimæ Brunichildæ *p* reginæ, quos caro dilexit affectu, et sacrosanctis ecclesiis vel pontificibus eorum cum contestatione divina suum commendavit monasterium *q*.

ANNOTATA.

a Formula *hic videtur significare compagem ligneam, cui Deum precantes inniti solent, quæ significatio in Glossario Cangiano ad vocem forma etiam reperitur.*

b Sanctus Mamas vel Mammes martyrio coronatus est Cæsareæ in Cappadocia; de quo ad diem xvii Augusti cum Martyrologio Romano *E*
agemus.

c Gregorius Turonensis lib. 10 Historiæ Francorum cap. 15 de eodem Reovali meminit, ni fallor, qui erat archiater tempore S. Radegundis, et olim Constantinopoli aliquamdiu commoratus fuerat: quæ omnia adjuncta huic postea presbytero conveniunt.

d Rogationes *hic accipiuntur pro supplicationibus vel processionibus ecclesiasticis, ut passim notum est.*

e Psallentium vel psallentia est congregatio vel chorus canentium psalmos more ecclesiastico, ut etiam manifestum fiet ex sequentibus, ubi eadem vox aliquoties recurrit.

f Is est Leontius II sive Junior præsul Burdigalensis, de quo consule novam editionem Galliæ Christianæ tomo 2 col. 793 et sequente.

g Hic Eusebius fuit septimus episcopus Santonensis, qui cum Leontio II Burdigalensi synodum celebravit, ut novi editores laudatæ Galliæ Christianæ eodem tomo 2 col. 1057 tradunt.

h Hanc piam actionem Fortunatus carmine celebrat, et ideo S. Radegundem sanctæ Helenæ *F*
comparat, ut in Commentario prævio retulimus.

i Missos, id est legatos, qui etiam mox infra legatarii appellantur.

k Hæc narratio, quam Baudonivia studiose videtur obscuris phrasibus involvisse, conciliari non potest cum iis, quæ in Commentario prævio ex Gregorio Turonensi retulimus, nisi dicatur Maroveus episcopus Pictaviensis primo voluisse sacras istas reliquias honorifice excipere, et postea ab aliquibus excitatus esse, ut istud obsequium recusaret.

l Gregorius Turonensis in Opere suo de Miraculis S. Martini lib. 1 cap. 40 eundem, ut opinor, Justinum comitem memorat.

m Ætatem et Acta hujus sancti præsulis Turonensis in Opere nostro ad diem 4 Augusti, tomo 1 istius mensis a pag. 336 discussimus.

n Cella interdum pro parvo monasterio et aliquando pro ambitu interiori cujusvis cænobii usurpatur, ut in nova Glossarii Cangiani editione exponitur. Inter varias hujus vocis significationes hæc posterior præsentī textui maxime congrua videtur.

o Gregorius Turonensis narrat nonnulla miracula,

A cula, quæ coram his reliquiis contigerunt, ut in Commentario prævio diximus.

p Cointius in Annalibus Francorum ad annum 613 num. 6 et sequentibus Brunichildem, quæ passim apud historicos pessime audit, a variis criminibus purgare nititur, et ejus munificentiam erga loca sacra laudat.

q Baudonivia hic alludit ad diplomata regum, et decreta præsulorum, quæ S. Radegundis in favorem monasterii sui procuravit.

CAPUT IV.

Auxilium naufragantibus præstitum, aliaque miracula, mira Sanctæ visio, et pius obitus.

xvii.
Naufragi
Sanctam in-
vocantes
* al. In red-
eundo

Post hoc donum cæleste acceptum, transmisit Beata missos suos, supradictum presbyterum cum aliis ad imperatorem cum simplici vestimento gratias agere. Interdum * cœpit mare fluctibus agi; ubi sunt multa pericula passi, procellas scilicet et tempestates, quales se numquam vidisse fatebantur: quadraginta diebus et quadraginta noctibus in medio mari navis eorum periculo subiacebat. Jam de vita desperantes, mortem præ oculis habentes, inter se pacem facientes (quia eos jam mare absorbebat (videntes se in tanto periculo, voces ad cælum dabant, clamantes, ac dicentes: Domina Radegundis subveni servis tuis: dum tibi obedimus, submersi non pereamus; libera nos de mortis periculo, quia jam mare paratum est, ut absorbeat nos. Ubi cumque ex fide invocata fuisti, miserta es miseris. Nunc adjuva tuos, ne pereant.

periculo
mortis evi-
piuntur,

29 Ad has voces in medio mari venit columba, quæ ter navem circumiens, tertia vice in nomine Trinitatis, quam Beata semper corde dilexit, cum volaret, servus beatæ Reginæ, nomine Banisaius, extendit manum, et de cauda ejus tres tulit pennas, quas mari intingens, tempestatem compescuit, et ad invocationem, nominis Beatæ, columba, quæ apparuit, ejus famulos de mortis janua vitæ reddidit, et facta est tranquillitas magna in medio mari. Illi vero alta voce clamantes, dicebant: Advenisti bona Domina, pietate plena tuos eripere, ne fluctibus mergerentur. Ad ejus invocationem non tantum sui, sed omnes sunt liberati per virtutem ipsius. Ipsas pennas huc attulerunt a, et munera ipsi, qui de morte salvati sunt, per loca sancta devote dederunt.

agroti sa-
nantur,
b

30 Ubi cumque autem invocata fuerit, benigne exaudit. Si febricitans aut pustulam b habens aut quacumque detentus infirmitate, pro interjecta longinquitate terræ, ad eam venire non potuisset, candela in ejus nomine accensa omnem febrem depulit. Quantum suam congregationem dilexerit, quis effari valeat? Nec si centeno sonitu linguæ plectrum moveat, hoc explere valet. Instituit, ut, dum reficerent, semper lectio legeretur, ut non solum fauces acciperent cibum, sed et aures verbum Dei audirent. Quidquid aut aliis præcepit, aut ipsa fecit, omnia propter Deum semper implevit: quidquid prohibuit fieri, aut facere ipsa vitavit, omnia in zelo Dei, et nihil carnaliter aut egit aut sapuit. Et quæ numquam

otiosa ab opere Dei esse voluit, insistebat orationi, lectioni, et eleemosynis, ac prædicationibus incessanter omnibus diebus, ut nulla esset, quæ se de ignorantia excusaret.

EX MISS.

31 Tantum denique donum in se, largiente divina gratia habuit, ut humilitatis magistrum, qui de cælo ad terras descendit imitando, Dominum in spiritu sequeretur quocumque iret. Post totam congregationem se recondebat jam ad pausationem illa, et pernoctans in oratione, sua sancta dextera monasterium per signum crucis salvabat. Quadam vice dum Beata illud signaret, aliqua de Sororibus vidit supra murum millia millium dæmonum in specie caprarum astare; sed ubi Beata dexteram cum signo crucis elevavit, omnis illa multitudo fugata nusquam comparuit.

xviii.
dæmones fu-
gantur,

32 Simili modo ante suam cellam dum nocte astaret, semper corde et ore cursum decantans (nam intra arcana cordis sui jugis laus Dei personabat) nocturna avis, quæ hominibus est ingrata vociferans in medio monasterii, in arbore se infestabat. Dicit ei una de astantibus; Domina beata, si jubes, in verbo tuo ejicio avem. Quæ dixit ei; Si nocet, in nomine Domini signum crucis faciens, vade. Ambulavit, dixitque avi: In nomine Domini nostri Jesu Christi jubet domina mea Radegundis, si non ex parte Dei venisti, ut ab hoc loco discedas, et penitus hic cantare non præsumas. Tamquam si ex ore Dei prolatum audisset verbum, dedit volatum, et nusquam comparuit. Merito ei aves et bestię obediunt, quia illa Domini numquam præterit præceptum. Et si pro infirmitate aliquotiens requiescere voluisset; spiritu vigilante diceret, tamquam admonens qui psalmum dicebat, Age dic, nulli dubium est, quod aut spiritaliter cum Sanctis psallebat, aut certe nec sopor eam superabat.

xix.
et importu-
na avis abi-
gitur.

33 Mens intenta ad Christum frequenter etiam in sopore posita de futuro judicio, et de æterno præmio prædicans, expergefata nobis dicebat: Colligite, colligite Dominicum triticum, quia vere dico vobis: Non diu erit, ut colligatis. Videte quod dico; colligite, quia quæsituræ estis istud tempus; vere, vere quæsituræ estis istos dies, et valde desideraturæ. Quod etsi tunc ignavia nostra tepide accipiebat, jam tamen nunc venisse probamus, quod dixit. Illud enim propheticum in nobis impletum est; Mittam vobis famem in terra; famem (inquit) non famem panis neque sitim aquæ; sed audiendi verbum Dei. Licet prædicationes, quas instituit, recitentur; tamen cessavit illa incessabilis vox, desiderabilis admonitio, dulcis affectus: nam qualem vultum, Deus plasmator bone, qualem faciem, qualem personam habuit; quis potest umquam exponere? Sed et hoc reminisci supplicium est. Nos vero humiles desideramus in ea doctrinam, formam, vultum, personam, scientiam, pietatem, bonitatem, dulcedinem, quam specialem a Domino inter ceteros homines habuit.

Sancta Deo
intenta

34 Quam sancta fuit vita ejus, tam purus et dulcis aspectus. Ante annum transitus sui, vidit in visu locum sibi paratum, venit ad eam juvenis prædives, pulcherrimus, et quasi juvenilem habens ætatem, qui suavi tactu, blandoque colloquio dum cum ea loqueretur, illa de se zelans, blanditiem respuebat; qui dixit ei: Quid me desiderio accensa cum tantis lacrymis rogas, gemens requiris, fuis precibus poscis, pro me tanto te cruciatu affligis, qui semper tibi adsisto? Tu gemma pretiosa, noveris te in diademate capitis mei primam esse gemmam. Nulli dubium est, quod ipse

xx.
mirabilem
habet reve-
lationem,

EX MSS.

ipse eam visitavit, cui se tota devotione tradidit, et gloriam quam fruitura erat, ei ostendit. Sed hunc visum secretius cum contestatione duobus præfatis fidelibus disseruit, ut se superstitute nulli narrarent. Et quia multa sunt adhuc satis et magna, quæ propter prolixitatem præterimus; ne prolixitas audientibus fastidium generet potius, quam nitorem sermo ostendat: quantum de amore de nutrimentis, de caritate, de prædicatione, de omni omnino sancta ejus conversatione reminiscimur, cruciamur, et dolentes oculis distensis requirimus tantam pietatem, sed non invenimus, quod perdidimus. O tam dura conditio, quæ nobis infelicibus evenit! O piissima domina, utinam obtinuisses cum cæli Domino, ut ante te oves, quas congregaveras, direxisses: tu pastorem bonum sequens, gregem Domino tradidisses. Jam ad gloriosum ejus transitum venimus, quem sine profusione lacrymarum dicere non possumus. Fluunt lacrymæ, de imis medullis gemitus prorumpunt; sed in nullo consolationis locum inveniunt, dum plangimus. Si de ejus fidei devotione minus dicimus, plus peccamus.

xxi.
et cum sum-
mo monia-
lium dolore
moritur,

* * Lege
beatæ, id
est monia-
les, congre-
gatæ

xxii.
ejusque glo-
ria quibus-
dam revela-
tur.

35 Usque ad diem transitus sui numquam minuit cursum implere; et quod cœpit, corde retinuit, quia non qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, ipse salvus erit. Ubi jam ad finem vitæ venit sanctum ejus corpusculum, longum trahens martyrium pro amore Domini; beati * omnes congregati *, luctuose circa ejus thorum flentes, et ejulantes, pectora duris pugniferientes, voces ad cælum dabant, clamantes et dicentes: Domine, ne permittas nos tam grave damnum pati; lumen nostrum recipis; nos cur in tenebris derelinquis? Et quia illa quidquid potissimum facere voluit, semper die natalis Domini facere elegit c; nam gloriosus transitus ejus sic contigit. Quarta feria mane, primo d Idus Augusti, quo fecerat idem mensis dies tredecim, clausi sunt ejus oculi, et obscurati sunt nostri.

36 Væ nobis, quia peccavimus, afflictum est in dolore cor nostrum, flemus et plangimus, quod diutius habere non meruimus. Ipsum mane, ubi nobis tantum malum contigit, ubi una vox, ubi unus planctus, unus clamor cælos penetrabat, lapidarii, qui in monte operabantur, in aëre audierunt angelum loquentem. Unus dicebat ad alios: Quid facitis? Dimittite eam adhuc; quia hæ voces ad Domini pervenerunt aures. Angeli, qui eam ferebant, respondentes dixerunt: Jam factum est, quid faciemus? Illam recepit paradisos, ubi cum Domino gloriatur. Credimus quod nos non a se separat, quæ ei se placere voluit, cum quo regnat. Flenda ergo nobis talis non est, sed tremenda. Amisimus quidem in præsentī seculo Domīnam et matrem; sed in regnum Christi præmisimus intercedentem. Admirabile quidem gaudium fecit cælis, in terris vero intolerabilem luctum nobis reliquit.

ANNOTATA.

a Ex his verbis aliqui hagiologi concluserunt, illas columbæ pennas in Pictaviensi sanctæ crucis monasterio adhuc conservari. Sed consultissimus D. Filleau in Probatione historica Litaniarum Pictaviensium pag. 163 hanc eorum opinionem operose refellit.

b Est genus morbi, de quo consule lexicon Martini aut medicos passim obvios.

c Aliqui scriptores tradunt, Christum feria quarta natum esse. Hinc Baudonivia, forsā ex

communiori istius temporis opinione natalem D diem Christi et obitum S. Radegundis eadem feria quarta collocat.

d Primo Idus Augusti, id est ipsis Idibus Augusti, quam phrasim etiam Hildebertus postea imitabitur. Ceterum hæc interpretatio confirmatur ex eo, quod Baudonivia statim addat, Sanctam obiisse eo die, quo fecerat idem mensis dies tredecim.

CAPUT V.

Honorifica Sanctæ sepultura, et quedam miracula post obitum ejus patrata.

Quando ejus sancta anima de hoc seculo migravit ad Christum, non erat ibi pontifex loci a. Perrexit nuntius ad virum apostolicum domnum Gregorium Turonicæ civitatis, qui statim advenit. Sed quantum præsens vidit oculis, antequam sepeliret eam, de ejus virtutibus, in Libro miraculorum, quem composuit, inseruit. Cum autem venit ad locum, ubi sanctum corpus jacebat (ut ipse postea cum sacramento dicebat, quod in specie hominis vultum angelicum viderat) facies illius velut rosa et liliū fulgebat; ita tremefactus est, ac metu concussus, tamquam si ante præsentiam Dei Genitricis adstaret, devotus vir, Deo plenus. Expectabatur pontifex loci, ut eam condigne sepeliret. Tota congregatio circa ejus thorū stans psallebat; ubi psallentium vel paululum quiescebat, intolerabilis planctus aderat. Triduo expectatus est pontifex, quia vicos circuibat; sed quia non venit, supradictus vir apostolicus, de caritate fisus, in basilica sanctæ Mariæ b nomini dicata, ubi sacra virginum corpora de monasterio suo conduntur, eam cum digno sepelivit honore.

38 Cum sub muro cum psallentio sanctum ejus corpus portaretur, quia instituerat, ut nulla vivens foris monasterii januam egrederetur, tota congregatio supra murum lamentans, ita ut planctus earum superaret ipsum psallentium, pro psalmo lacrymas, pro cantico mugitum, et gemitum pro Alleluia c, reddebant. Rogaverunt de sursum, ut subitus turrim repausaretur feretrum, graviter sustinentes ejus absentiam. Sed ut suam Fidelem Dominus declararet in medio populi, ibi dum pausaretur sanctum corpus, cæcum illuminavit, qui multis annis lumen diei non viderat; post feretrum nullo sustentante vadens, tamquam si nullum habuisset laborem oculorum, ad sanctum sepulchrum abiit, et usque hodie clare videt.

39 Non prætermittatur et aliud miraculum. Ubi eam sepelivit supradictus episcopus, coopertorium non fuit, antequam pontifex loci veniret. Liberæ d, quæ ante eam cereos portaverunt, totæ in gyro sepulchri adstabant; unaquæque in suo cereo suum nomen dabat scriptum, totæ uni e famulis cereos ipsos juxta ordinationem tradebant. Fit contentio in populo; alii dicebant cereos ipsos in ejus sanctum sepulchrum mitti debere; alii dicebant non. Dum istud ageretur, de pyri brachio, qui totos tenebat, unus exilivit in alto super omnem populum, et se in sepulchro ad pedes Beatæ posuit, et quod hæsitabatur, declaravit. Respicientes ad nomen, cujus esset cereus, inventum est Calvæ nomen. Hoc videns episcopus

xxiii.
Dum Sancta cum maximo monialium ejulatu

a

b

c

d

e

f

g

h

i

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

aa

ab

ac

ad

ae

af

ag

ah

ai

aj

ak

al

am

an

ao

ap

aq

ar

as

at

au

av

aw

ax

ay

az

ba

bb

bc

bd

be

bf

bg

bh

bi

bj

bk

bl

A pus vel omnis populus, admirantes virtutem beatæ Radegundis, Domino benedixerunt. Quantæ post ejus transitum ibi sunt factæ virtutes, quanti dæmoniæ liberati, quanti febricitantes sanati, quis enumerare valeat?

xxvi. 40 De Burgundia cum viro apostolico Leifasto e episcopo veniens ejus abbas, nomine Abbo f, dum esset Pictavis in civitate, dentis incurrit validum dolorem: die noctueque una vox, unus dolor inerat, mortem evenire sibi optans, ut tanto careret dolore. Qui inspirante sibi divina misericordia rogavit, se duci ad Sanctæ basilicam; ubi ingressus cum fide, se antesanctum sepulchrum terræ projecit, mortem præ oculis habens, pallam corporalem super sanctum tumulum mordicus apprehendit. Qui septem diebus nec cibum sumpserat, nec somno refici poterat, in hoc morsu sopor accessit, dolor discessit, sanus ad hospitium rediit. Quod post, ipso referente, plures cognoverunt, ubi se fatebatur de mortis janua per virtutem dominæ Radegundis esse revocatum.

xxvii. 41 Et quia mos est in festivitate beati Hilarii reliquis monasteriis circumcirca proximis, quæ sunt ibi, usque mediam noctem vigilias celebrare; de media nocte unusquisque abbas cum suis Fratribus ad suum revertitur monasterium cursum celebrare. Quamdiu in beati Antistitis basilica g vigilaverunt, tota nocte energumeni clamaverunt; inter quos mulieres duas graviter infestabat inimicus; præcipue una tantum bacchabatur, ut in ejus fremitu tota tremere basilica. Postquam inde vir venerabilis Arnegiselus abbas h basilicæ beatæ Regine i cum suis monachis exivit ad suam vadens basilicam cursum implere, quem illa satis dilexerat; ipsa post se mulieres audierunt clamantes venire, quæ ingressæ basilicam, dominam Radegundem, ut eis parceret, supplicabant. Una ex eis, quæ gravius tribulabatur, jam ter quinos habens annos, ex quo eam spiritus nequam flagellabat (tunc Matutina dicebatur) sæviens inimicus vas, quod invaserat, reliquit. Illa alia ad Tertiam ante ostium basilicæ est liberata, et ultra nequissimus hostis eis nocere non valuit. Quam larga est et dives misericordia Dei, quæ suos vereri facit, et loca requirit ipse virtutum largitor ac dispensator, ubi per suos fideles suam ostendat potentiam. Ad basilicam sancti viri sunt C alii liberati; alii vero basilicæ dominæ Radegundis sunt directi, ut sicut æqualis gratiæ erant, ita æqualis et virtus ostenderetur.

et alia miracula parantur. k 42 Quis male habens, quamvis vita desperatus, si pallam k subteriore custodit ejusdem sacri sepulchri intinxit in calice aquæ, et dedit ei febricitanti poculum, non statim, ut bibit, ante sanctum ejus sepulchrum jacens, sopor accessit, morbus recessit, Christo largiente? Omnibus diebus in nomine ipsius Domini nostri Jesu Christi, ibi multæ virtutes fiunt, unde recessit. Nos quoque fidei devotione, et sedulitate debita veneramur eam in terris, cujus anima confidimus, gaudemus et gloriamur, quod præfulgeat in cælis; ipso præstante, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Is erat Maroveus, qui eo tempore diœcesim suam visitabat, ut in Commentario prævio ex Gregorio Turonensi didicimus.

b Illa basilica postea nomen a sancta Radegunde accepit, ut Mabillonius in notis hic observavit.

c Vox lætitiæ alleluja olim in exsequiis usur-

pabatur, ut apud Menardum in observationibus ad librum Sacramentorum Gregorii Papæ pag. 261, aliosque veterum rituum explanatores videre est.

d Forte hic per liberas significantur virgines vel viduæ quia illæ a conjugio liberæ permanserunt; hæ post mortem mariti a lege viri liberatæ, sunt ut Apostolus in Epistola ad Romanos cap. 7. v. 3 loquitur.

e Leifastus vel Lefastus fuit episcopus Augustodunensis, et ineunte seculo vii cathedram illam ascendit, ut in nova editione Galliæ Christianæ tomo 4 col. 346 affirmatur.

f In eadem editione Galliæ Christianæ tomo proxime citato col. 449 hic Abbo inter Augustodunenses S. Martini abbates ordine secundus memoratur: sed ibidem editores dubitant, an is ipse abbatibus S. Symphoriani non sit potius annumerandus.

g Teste Mabillonio in Annalibus Benedictinis lib. 7 cap. 56 hæc basilica S. Hilarii tunc a monachis regebatur, quorum in locum seculo ix Canonici seculares successerunt.

h Cum Arnegiselus iste vocetur abbas, facile intelligimus, curam hujus ecclesiæ etiam eo tempore fuisse penes monachos, quibus seculo viii successerunt Canonici seculares, ut Mabillonius loco proxime citato testatur.

i Mabillonius ibidem de basilica, cui S. Radegundis non diu post mortem nomen suum reliquit, meminit his verbis: Beatæ Mariæ basilicam sancta Radegundis itidem extra muros Pictavienses ad sepulturam sanctimonialium sanctæ crucis construi curaverat, monachisque, qui virginibus sacra ministrarent pro more illorum temporum, attribui voluerat. Leo quidam vir inluster centum solidos ad basilicæ fundamenta contulisse memoratur. Nondum sacrata erat basilica, cum beata Radegundis istic humata fuit, brevique post tempore hæc nomen loco dedit.

k Palla vel pala inter alias significationes, quæ in Glossario Cangii exponuntur, indicat coepimentum sepulchrale Sanctorum, quo sensu ea vox hic accipienda est, ut ex adjunctis facile colligitur.

ALIA VITA,

CLARIORE STILO EX DUOBUS PRÆCEDENTIBUS ACTIS COLLECTA.

auctore venerabili Hildeberto, præsule Cenomanensi ac postea archiepiscopo Turonensi.

Ex editione D. Antonii Beaugendre, monachi Benedictini, qui Parisiis Opera Hildeberti et Marbodi anno 1708 imprimi curavit, columna 885 et sequentibus.

PROLOGUS.

Sapientis est metiri vires, nec aliquid ultra Sprofiteri. Hanc mihi providentiam dilectio tua,

EX IMPRESSIS
Auctor, ex-
posita scri-
ptionis suæ
causa

a
b

c

d

e

tua, carissime Seimane a, excussit, qui malui
ridiculus scriptor, quam tibi inobediens inveniri:
Tuis nimirum exhortationibus Vitam beatissimæ
Radegundis ausus sum describere, cum dare ope-
ram studio non magis tarditas ingenii quam ponti-
ficalis administrationis occupatio b prohiberent.
De ejus tamen gratia præsumens, qui linguas in-
fantium facit disertas, ad Fortunati simul et Bau-
doniviæ sanctimonialis scripta recurri c, quorum
uterque præfatam prosecutus Vitam, de pretioso
apparatu pretiosa parum d, sicut tibi videtur, fer-
cula confecerunt. Eorum scriptis diligenter evo-
lutis, Fortunatum sequi disposui, cui non mi-
nus ex vita, quam ex dignitate Pontificis e plu-
rimum auctoritatis accedit. Quædam tamen mira-
cula, quorum Fortunatus quidem nullum attigit,
sanctimonialis vero memoriæ reperitur commen-
dasse, superaddere disposui; nec tamen omnia,
sed ea solummodo, quæ relatu digniora beatissi-
mæ Mulieris et meritum declarant et præmium.
Cetera nosse cupientem volumina Baudoniviæ re-
volvere non tædebit. Tu itaque laboratum tibi
consules opusculum, nec prius in aliorum manus
B incidit, quam tuo examine vel rejiciendum sup-
primi vel approbatum publicis aspectibus offerri
mereatur. Magna mihi rependes præmia, si sub-
ducas ab oculis hominum, quidquid senseris eo-
rum linguas formidare. Erit igitur non solum tui
arbitrii, sed eorum etiam, quos decreveris ad-
mittendos, vel correctum producere, vel peni-
tus occultare vitiosum.

ANNOTATA.

a Mabillonius tomo i veterum Analectorum
pag. 296 hunc eundem pro Seimano appellat Sei-
marum, et in indice ejusdem tomi illum cognomi-
nat Pictavensem. Ignoramus, an Mabillonius ei
istud cognomen tribuat a loco natali, utrum ab
aliqua dignitate, quam in urbe Pictaviensi habe-
bat. Saltem inter episcopos Pictavienses nullum
hujus nominis aut temporis præsulem reperimus.
Sed ex hoc prologo patet, fuisse virum magnæ
auctoritatis, cum huic Hildebertus præsul tam
prompte obtemperaverit, eique opusculum suum
corrigendum aut supprimendum commiserit.

b Ex isto loquendi modo liquet, hanc Vitam
C S. Radegundis ab Hildeberto concinnatam esse,
quando jam erat præsul, adeoque post annum
Christi 1197, ut § i Commentarii prævii num. 10
obiter monuimus. At nondum scimus, utrum eo
tempore Cenomanensem ecclesiam, an Turonen-
sem gubernaret.

c Hinc confirmatur fides Actorum, quæ su-
pra sub nomine Fortunati et Baudoniviæ exhi-
buimus, cum utraque illa lucubratio venerabili
Hildeberto præluxerit.

d Hildebertus hoc loco scripta Fortunati et
Baudoniviæ appellat pretiosa parum fercula, eo
quod obscuro ac difficili stilo composita sint. Quam-
vis autem Hildebertus scabrum utriusque hujus
auctoris stilum subinde limaverit, tamen nonnul-
la æque obscura reliquit, ut Mabillonius tomo i
veterum Analectorum pag. 898 conqueritur his
verbis: Sperabam istius ope libelli illustratum iri
quasdam voces obscurissimas, quæ apud Fortuna-
tum in Vita ejusdem Radegundis occurrunt; at,
comparatis Hildeberti et Fortunati scriptis, de-
prehendi Hildebertum aut loca salebrosa præteri-
isse, aut easdem voces obscuras retulisse, nihil-
que fere præter stili elegantiam apud Hildeber-
tum inveniri, quod in Fortunati et Baudoniviæ

libris non habeatur. Porro expositionem vocum D
barbararum, quas in prioribus Actis explicui-
mus, hic non repetemus.

e Hinc etiam refellitur opinio eorum, qui S.
Fortunato dignitatem episcopalem denegarunt;
de qua re in Commentario prævio num. 6 obiter
mentionem fecimus.

• CAPUT I.

*Sanctæ patria, regium genus, capti-
vitas, educatio in Gallia, et pia
opera, quæ usque ad nubilem æta-
tem exercuit.*

Sicut sacra Evangelii testatur auctoritas: Bea-
sti mites, quoniam ipsi possidebunt terram,
illam scilicet terram, quam Propheta suspirans,
Portio mea, inquit, Domine sit in terra viven-
tium. Hujus spe, gloriosa et venerabilis regina
beata Radegundis exilii sui consolata molestias, E
dum temporalem dimisit hæreditatem, meruit sem-
piternam. Ex natione Toringa, vultu elegans,
natalibus insignis, moribus insignior fuisse prædi-
catur. Non nova illam nobilitas, sed a priscis di-
rivata parentibus illustravit. Avus ejus nomine Bes-
sinus a, pater vero Berectarius b regiam uterque
attigit dignitatem. Ex his beata Virgo sublimem
ducens originem, multo clarius enituit virtutum
facibus, quam fascibus dignitatum.

3 Porro cum jam cunas evasisset et Francis ir-
ruentibus devastata regione Toringa, cum reli-
quis et ipsa captiva adduceretur, captivis * forte
præda regi Clotario cessit non magis ejus thalamo
donatura conjugio, quam profutura moribus et
exemplo. Hoc eventu Puella patriam egressa Ve-
romandis jussu regis deportatur in villa, cui
Ateias nomen, aliquamdiu nutrienda. Adhibentur
ei honestissimæ vitæ et clarissimi custodes nominis,
sub quibus ita litteraturam disceret, ne dedisce-
ret honestatem; nec fuit arduum rudimentis illam
liberalibus informari, cujus annos et sexum non
minus acumen ingenii quam castitatis insignia su-
perabant. Præludebat jam in Virgine morosa quæ-
dam senectus, et ascensiones in corde suo dispo-
nenti sola ætatis infirmitas obsistebat. Inter illos
tamen temporis et sexus aculeos inexorabiliter ab-
horrebat pudoris dispendia, solam morum suspi-
rans venustatem. Unde et inter ceteros virtutum
provectus, quibus tenera fervebat infantia, sub-
venire pauperibus, ecclesias frequentare ac divinis
satagebat interesse officiis.

4 Erat etiam ejus consuetudinis aliquid sem-
per de quotidiano sibi substrahere edulio, et ege-
nis largiores reliquias providere. Has diligenter
condunatas, abjecto fastu regio, puella collectis
pauperibus erogabat. Commendabatur humilitate
sedulitas, præmium devotione cumulabatur, cum
ingenua Virgo, lotis prius singulorum capitibus,
eorum manibus aquam funderet, ipsa administra-
ret cibaria, ne quid deesset alicui, lumina cir-
cumferret. Dehinc ecclesiam senili reverentia cum
suis adibat coætaneis, in qua et hymnum solveret,
et suam Deo commendaret castitatem. Ac ne illi-
us Evangelii, Qui non bajulat crucem suam, et
sequitur me, non potest meus esse discipulus, ali-
quando surriperet * oblivio, signum crucis jube-
bat ante ferri, quod suus ei clericus ex lignis in-
hos

narrat, quo-
modo S. Ra-
degundis, ex
regibus
Thuringiæ
orta,

E

a b

in Galliam
pervenerit,

* forsitan ca-
ptivitatis

F

ibidemque
sollicite e-
ducata fue-
rit

* forte sub-
reperet

A hos usus compingere consueverat, et ipse deferre c. Facta autem oratione, veste quidem emundabat pavimentum, facit ergo autem jacentem circa sacraria pulverem reverenter excutiebat, evehens quidquid ibi sordis aut pulveris habitantium incuria reliquisset.

usque ad nubilem ætatem;
5 Hæc fuere ludicra Virginis; hos mores tenera illius induit infantia; benignus ei circa pauperes affectus, circa afflictos mira compassio. Procul ab ea mutabilis mulieris inconstantia, procul decor mutuatus. Nihil artis in vultu, nihil in sermone vanitatis. Incessus non industriæ fuit, sed naturæ. Raro mensæ, raro cultui ejus aliquid supra necessitatem accessit; quod si quando contigit, conditioni delatum est, non satisfactum voluptati. Sic in deliciis delicias ignorans, nihil fuit honestati suspectum, nihil quod moribus defectum minaretur.

quo tempore tenera puella varias virtutes exercebat.
6 Ea profecto, cum necdum nobiles annos attingisset, modicum jam putabat virginitatis præmium, nisi illud martyrii gloria cumlaret. Quo dum pertingere tenerrima Virgo desiderat, multa

B præter et propter justitiam a domesticis pertulisse memoratur. Imminente autem tempore, quo eam prædictus rex Clotarius conjugio sibi sociare disposuerat, nocte cum paucis ab Atteias aufugit, illam generis successionem alto declinans consilio, cujus conceptus, infestatio est pudicitiae, partus vitæ. Tandem Virgo reperta Suessionis deducitur, ibi quidem mortali nuptura regi, sed gratias non amissura sempiterni.

ANNOTATA.

a Hic rex Thuringiæ a Gregorio Turonensi in Historia Francorum lib. 2 cap. 12 Bisinus; ab aliis Basinus appellatur.

b Genitor Sanctæ nostræ a quibusdam Beretharius, ab aliis Bertharius vocatur, ut patet ex textu Gregorii Turonensis, quem num. 12 Commentarii prævii allegavimus.

c Ex hac constructione saltem intelligimus, quid suprasibi velit Fortunatus, qui eandem rem luxata et obscura phrasi narrat.

CAPUT II.

Nuptiæ ejus cum rege Clotario, et pia vita, quam tempore conjugii in aula duxit.

Sancta nuptiarum regi,

Igitur sociata specie tenus terreno principi nobilis Regina, cælestis cœpit effici, plusquam terrena. Nuptiis enim in Domino celebratis, animus ejus non humana extollitur gloria, non voluptate frangitur, non illecebris inclinatur. Idem seculi contemptus, eadem in Regina permansit humilitas. De moribus ejus nihil sibi secreta conjugii, nihil imperium, nihil opes vendicarunt. Usus istorum Reginæ citra a libuit, quam licuit. Denique hæc tria instrumenta virtutum convertit, cum impatientiam vini * castitatis exemplo temperaret, reis adesset potentia, pauperibus divitiis subveniret. Sic officicula morum sine offensione femina præteriens, non sibi, sed regno; non voluptati vixit, sed virtuti.

8 Fuit autem prima ejus a virginitate sua dispositio, ut quidquid sibi a tributis accessisset, quid-

quid lege donationis, totum necessitati deserviret egenorum. Eorum vero quæ supererant partem quidem ecclesiæ, partem sibi cultus corporis vendicabat. Is etiam, si Reginæ conditionem attendas, usui potius famulatus est, quam decori. Perscrutabatur sollicitè, quo in loco infirmi decumberent, quibus, aut quid deesset cœnobitis, quam incoherent heremitæ solitudinem. Quos istorum non potuit præsentia, multimodis benedictionibus b visitavit. Aliis vestes ipsa consuit, aliis longiora transmisit alimenta. Quibus afflictis Regina non affuit? Quis inhorrui frigore, nec Reginæ velleribus est calefactus? Quis clamavit post Reginam, nec exauditus abscessit? Quid a Regina pauperi potius extortum est, quam libenter oblatum? Quem diem non judicavit perditum, quo pro perditis moribus non egerit? Quando cultu detenta est corporis, ne causis interesset orphanorum? Et quoniam legerat, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, quia angelus Domini exercituum est, sacerdotum doctrinis adesse, sacerdotum se orationibus commendare satagebat. Eorum nullus exactione gravabatur, nullus regni licentia potestatis, nullus inops, nisi cujus inopiam Regina misericors ignorasset. Nimirum cedere sibi credebat ad iudicium, si, Regina divite, angeli Domini mendicarent.

9 Porro inter tanta virtutum præconia, Atteiam domum instituens, hospitio eam pauperum dicavit feminarum; disposuit et ministros, quorum diligentia, ne quid deesset pauperibus, procuraret. Innumera ibi vestimentorum mutatoria, et aptus tam vivis, quam defunctis apparatus. Aliquid opibus * misericordiæ Regina deesse credebat, nisi quorum famulabatur vitæ, famularetur etiam sepulturæ. Ad præfatam domum sæpius ingressa, ministrare discumbentibus, decumbentibus assidere, scaturientem ex ulceribus infirmorum saniem linteis abstergere, et ipsa lavare ulcera consueverat. Inclinate etiam ad ablunda debiliū capita salutiferis decoctionibus et unguentis ea demulcens, quæ et horrenda visu, et tactu formidanda judicares. Quibus autem necessarium erat diligentius obsequium, balnea eis Regina pedissequa præparabat, multa patienter ex infirmo sustinens incommoda, quæ nauseam cuilibet ancillulæ suscitarent. Egressis inde pocula ex consuetudine offerebat, quos solutos balneis sumpto potio confortaret.

10 His Regina instans officiis, malebat in obsoleta domo servire pauperibus, quam in palatio dominari. Quod si ea, quæ cura * maritum gerebant * c, nosse desideras, ita morigerata est conjugii, ne displiceret Creatori. Thalami ejus officina pudoris, et ignarum turpitudinis ac flagitii domicilium. Ibi non conventus juvenum, non infesta virtuti colloquia. Famulæ castimoniam potius exemplis docebantur, quam flagellis. Earum vita, tamquam sinu illius mores suos Regina peperisset. Sudabat in manu Reginæ psalterium, et quousque illud in lacrymis et gemitu decantasset, cibum Regina sumere differebat. Ad mensam vero accedens, exaudire naturam consueverat, non exaudire voluptatem. Nam quia deliciarum experientiam delictorum noverat esse confinium, aquam vino, legumina regiis dapibus præferebat. Legumina fidelis famulus ei præsentabat occultius; quibus præsumptis, jejuniū potius solvere videbatur, quam propulsare inedia. Dicit non potest quotiens mensis jejuna surrexerit, arbitrata Christi fieri injuriam, si Christi pauperibus nondum pransis, prandere Regina præsumeret. Occasione quoque accepta

EX IMPRESSIS et dona sibi concessa distribuit pauperibus et ægris,

quibus ipsa Regina sedulo ministrabat,

* An non operibus?

et hoc ministerium deliciis aula præferebat. ** lege circa maritum gerebat,

* An non potius viri?

EX IMPRESSIS

Etsi marito
obsequere-
tur in debi-
to conjuga-
li,
d

accepta, post buccellam panis, mensam sæpius de-
seruit, vel hymnum Deo, vel debitum pauperibus
exhibitura famulatum.

11 Nam de consortio thori quid loquar? Ad quod
ipsa semper ideo accessit, ut maritum lucriface-
ret, non ut lenocinantem expleret voluptatem.
Quippe ne sathanas maritum tentaret, marito de-
bitum solvit, non exegit *d*. In quo si quidquam,
vel ejus gratia, vel voluptatis admixtione pecca-
tum est, statim non lacrymis tantum, sed et multo
corporis cruciatu delere properavit. Fingens enim
causam qua surgeret, hispidum pavimento super-
ponebat cilicium, cui nuda tamdiu inhærebat,
quousque percussis frigore medullis, pene spiri-
tum exhalaret. Sic Regina pariter et conjugio de-
ferens, et pudorem conservans, nec maritum re-
verentia defraudavit, nec libidine bonum minuit
nuptiarum. Fuere, qui dicerent, monacham potius
ascitam regi uxorem, quam laicam. Ipse etiam
rex propositum pietatis ægro ferens animo, uxo-
rem simulate religionis arguebat, adjiciens illam
nuptiis minime convenire severitatem, mollius et
uxorem viro, et virum uxori licere morigerari. Qui-
bus Christi Filia nequaquam a sacro revocata pro-
posito, regis amaritudinem blandis sermonibus
indulcabat.

tamen ope-
ribus pœni-
tentia

12 Porro quadragesimali tempore, diutius sa-
cris insistens vigiliis, tormenta tormentis cumu-
labat, quibus erudita caro spiritui servire co-
geretur. Pallebant ora jejuniis, et artus hispido
vulnerati cilicio, requiem inter tormenta nescie-
bant. Erat illi quædam monacha familiaris, de-
votione pariter et nomine Pia, quæ ei occulte
præfatum mittere indumentum consueverat, quo
semper interius inhærente desuper amictu regio,
Christi Filia tegebatur. Fuit autem ejus consue-
tudinis, eo præcipue tempore, vicinas Sanctorum
circumire memorias, providere diligenter, ne
vel ornamentis ecclesiæ, vel ecclesiarum ministri
sumptibus indigerent. Satagebat etiam singulis al-
taribus proferre luminaria, quæ propriis ipsa ma-
nibus recuperare ferebatur. Hora vero, qua sacri-
ficia sacerdos immolabat, dominicæ Passionis me-
moriam quadam mentis passione pertransiens, con-
triti spiritus gratum Deo cremabat holocaustum.
Tantis enim cælum pulsabat suspiriis, tanto la-
crymarum torrente rigabatur, ac si Judæorum ma-
nibus Christum rursus teneri, rursus videretur *
crucifigi.

* forte vide-
ret
et misericor-
dia

13 Expleto autem salutari Officio, non prius
ad palatium revertebatur, quam pia curiositate
circum circa jacentes infirmos, paucis comitata,
visitaret. Illa non temporis importunitatem cau-
sari noverat, non pluviis aut nivibus detineri.
Nullis omnino movebatur incommodis, dummo-
do commodis pauperum deserviret. Aliis Regi-
na, sed humilis, abluit capita, nonnullis balnea
temperavit. Quibus aut nullus, aut durior lectus
aderat, his apposito stramine vel plumis, mollior
parabatur. Talibus diem claudebat studiis, sera
nocte reditura. Porro dum ea, tam beatissimum oc-
cupata negotiis, prolixiores moras innecteret, mis-
sis a rege nuntiis, qui promptius eam reverti com-
monerent, regem sedere ad mensam, proceres
expectare, regiæ jussioni pauperum prætulit fa-
mulatum, nolens ante regredi, quam quod cœ-
perat explevisset. Quod rex audiens, et graviter
tulisse memoratur, et ultra quam decuit, incre-
passe Reginam tardius revertentem. Idem tamen
postea pœnitens, veniam supplex exoravit, se ipsum
constanter accusans, quod Spiritum sanctum con-
tristaverit, et ejus templum contristare præsum-

psisset. Addidit etiam largiora precibus munera, *D*
quæ velut in redemptionem maritalis excessus, fi-
delis et devota Deo uxor pauperibus erogaret. Quo
facto, ita regis indignatio quievit, ut ipse de tanta
devotione conjugis, et Deo gratias ageret, et quo
abundantius necessitati subveniret egenorum, lar-
giores expensas ei juberet præparari.

14 Adventantibus autem ad palatium Christi sa-
cerdotibus, et prout exigebat imminens causa, *potissimum*
regium implorantibus auxilium, tanto exultabat
gaudio, ac si ipsam Christi constaret adesse præ-
sentiam. Hos honore quo decuit susceptos, et lo-
quentes audivit devotius, et discumbentibus hu-
militer ministravit. Nec erat promptum discerni,
utrum Martham potius exhiberet, quam Mariam.
Omnium causis aderat, omnium gravaminibus
gravari se querebatur; nulli ejus benedictio, nulli
postulatum defuit auxilium. Hoc solum, quod in
eorum transibat obsequium, propriis usibus assi-
gnatum fatebatur. Ejus circa eos sedulitati nihil
domus dispensatio, nihil regni negotia detrahe-
bant. Discedentes vero flens prosequabatur et orans,
ut ibi sui memores fieri dignarentur, ubi Patri Fi-
lius immolatur.

15 Nec minor ei circa reos affuit sollicitudo, *E*
qui propriis sceleribus, vel in carcerem, vel ad
supplicium trahebantur. Pro eorum salute cursi-
tabat, per singulos universis supplicabat, frequen-
ter commemorans rei sanguinis oportere misereri,
cum pro reis etiam sanguis fuerit effusus Redem-
ptoris. Ac ne pietatis conatus in irritum duceretur,
non ante cessabat blandimentis animum mul-
cere principis, quam qui sententiam protulerat
justitiæ, proferret misericordiæ. In hac autem
damnatorum solutione, tantam Christus ei gratiam
confulit, ut ad nomen ejus obserati paterent car-
ceres, ferri vincula solverentur, exirent illæsi,
quibus censura curiæ mortem dictaverat, aut tor-
menta.

16 Cum enim in villa, quæ Perona nomina-
tur, matura securitate perambulet, rei qui in
proximo carcere damnatione tenebantur addicti,
clamare cœperunt, ut eis Regina subvenire digna-
retur. Quo audito, quidnam esset et quare clama-
retur, Christi Filia diligenter inquit. Mentun-
tur custodes carceris, adessee pauperum multitu-
dinem et eos alimoniam postulare. Credidit Regina
ministris et quam peti simulant, clamantibus ele-
mosyna destinatur; qua rei accepta, ne ulterius
clamarent, minis et verberibus custodum coerciti
siluerunt. Meruere tamen exaudiri, devotius animo
clamantes, quam verbo. Sequenti enim nocte,
dum Regina solitis insisteret orationibus, nutu
divino, reseratus carcer patuit; disrupta sunt vin-
cula, egrediuntur incolumes, qui pœnis servaban-
tur et morti. Et ne tanto viderentur ingrati bene-
ficio, beatæ Mulieris genibus advoluti, gratias
agunt, sacris ejus meritis ereptos de vinculis se
publice prædicantes.

quorum a-
liquos mira-
biliter libe-
ravit,

17 Divulgato autem miraculo, Filia Christi
non illa erigitur gloria, sed ad ejus relationem,
profusis rubore vultibus, indignam se testabatur,
pro qua Dominus suis servis præfatum dignatus es-
set impendere beneficium. In humilitate ergo per-
sistens, teneros artus multiplicatis atterebat disci-
plinis *e*, circa pauperes et ecclesias Christi tanto
facta diffusior, quanto jam de mercede securior.
Unde cum in festis diebus, prout Reginæ condi-
tio merebatur, auratis uteretur indumentis et a
circumstantibus puellis laudaretur, ex alto suspi-
rans, indignam se tali veste deplorabat, eamque
statim exuens, cujuslibet ecclesiæ cultui dedicabat
et

propter hoc
manifestum
miraculum
rubore suf-
fusa.

A et honori. Præterea si quid ei gemmarum accessisset, si quid purpuræ, si quid cultus pretiosi, totum sacris altaribus, aut ecclesiasticis assignabat ornamentis.

ANNOTATA.

a Videtur hoc loco Hildebertus istud adverbium citra usurpare pro minus, quantum ex sensu colligere possumus, nisi forte pro libuit legendum sit licuit; ita ut sensus sit, usum istorum Reginæ citra (id est ulterius vel magis) licuisse, quam libuisse.

b Benedictiones hic accipiuntur pro donis vel munusculis, quæ alibi eulogiæ appellantur.

c Hunc sensum in textu reliquimus, prout invenimus; sed pro quæ cura maritum gerebant, putamus legendum, quæ circa maritum gerebat. Hac exigua mutatione sensus recte intelligitur, ut consideranti manifestum fiet, et ad commodiorem lectoris usum in margine notavimus.

d Hæc clara Hildeberti phrasis omnino repugnat virginitati, quam sancta Regina in conjugio conservasse dicitur ab aliquibus scriptoribus, contra quos § 3 Commentarii prævii satis superque disputavimus.

e Disciplinæ hoc loco non accipiuntur pro spontaneis corporis flagellationibus, quarum usus tantum seculo XI invaluit. Sed disciplina apud scriptores ecclesiasticos antiquioris ætatis usurpatur pro qualibet corporis afflictatione, ut in Glossario Cangii novissime recuso ad vocem disciplina videre est.

CAPUT II.

Monastica Sanctæ professio, liberalitas erga ecclesias, fundatio parthenonis Pictaviensis, ex quo rex eam ad conjugium retrahere frustra nititur.

C Ascendit autem eo usque Reginæ propositum, ut A abjectis insignibus potestatis et conculcata mundi gloria, pauperem Christum pauper sequi peroptaret. Quod ut implere mereretur, ad beatum profecta Medardum, sanctimonialis ab eo et vestem expetiit et benedictionem. Cujus petitioni nequaquam pontifex acquiescens, Non patitur, inquit, sacra lex conjugii, ut, uxore simul et marito superstiti, legitimarum a solvantur fœdera nuptiarum. Instat beata Mulier, et largiore fletu verecundam perfusa faciem velari se deprecatur. Fit tumultus in ecclesia, votisque Reginæ concordia sententia clerus resistit et populus. Eam sacris altaribus se ingerentem proceres retrahunt, pontifici, ne Reginæ manus præsumeret imponere, constanter inhibentes. Quæ cum videret tam primates, quam plebem suis obniti consiliis, sacrarium ingreditur, et animo in novum confirmato propositum, capiti suo Religionis habitum imposuit. Dehinc ad pontificem regressa, Requirit, inquit, Dominus Deus animam meam de manu tua, si magis regem hominum, quam Regem timueris angelorum. His auditis, ei manus imposuit, non magis ejus obsecratione perterritus, quam constantia superatus.

Augusti Tomus III.

19 Beata itaque Radegundis, arduam ingressa viam, divitias et regios apparatus, qui illi ex hoc mari magno et spatioso feliciter egressæ remanserant, pauperibus et ecclesiis larga manu distribuit. Mox enim ubi Reginam penitus abjecit, indumenta, quibus coronata utebatur, dominicæ mensæ supposuit, scilicet, acceptum Deo et plenum gratiæ holocaustum. Zonam quoque auream et armillas et inaures, omnia pretiosis insignia margaritis confregisse et pauperibus distribuisse memoratur. Inde progressa et ingressa cujusdam Sancti cellulam, tapetibus, vittis, fibulis et manicis intexto gravidis auro sacra oneravit et honoravit altaria. Deinde non minora diversis distribuit cœnobiis, quorum opinio sub reverendis Patribus, scilicet, Dadone venerabili, sanctoque Gundulfo consummata et insignis habebatur. Inde Turonum felici navigio delata, quantum se officiosam circa beati Martini sepulchrum præstiterit, quanta lacrymarum obtulerit holocausta, quibus suspiriis cælum pulsaverit, vix animus comprehendere, vix lingua sufficit explicare. Testata sunt ejus devotionem, non magis oblata singulis altaribus ornamenta, quam profundi gemitus et humidum lacrymis pavementum.

20 Facta autem oratione, Caudatam pervenit: ibi quoque Dominicæ mensæ locupletes offerens apparatus, ubi gloriosissimus Christi confessor et pontifex Martinus beatum cælo reddidit spiritum. Erat haud procul inde villa quædam, Suedas nomine, quæ ei lege donationis accesserat, ad quam cum beata Sanctimonialis declinasset et aliquot diebus in ea moraretur, delatum est ad aures ejus, regem velle eam revocare ad palatium, graviter conqueri, tantæ Mulieris consilio et sapientia desolatam esse regni majestatem. His auditis, Deo devota Mulier intremuit, totaque ad Deum conversa, ne secularibus illecebris rursus eam pateretur involvi, nocte ac die fletu profusa deprecatur. Disposuit etiam teneros artus gravioribus atteri suppliciis, ut si parum prece proficeret, cruciatu saltem votorum mereretur effectum.

21 Erat tunc temporis in castro Cainone vir justus et timoratus, nomine Joannes, quem gravissimo reclusum ergastulo conspicuum religio fecerat et famosum. Huic non modice pretiosum felte aureum, gemmis et margaritis mirabiliter ornatum, in quo erant aureorum mille solidi, quod adhuc illi supererat ex regalibus ornamentis, beata Radegundis per fideles nuntios transmisit, orans, et orari pro se, et incunctanter sibi aperiri, si quid de præfata regis dispositione vel certo disceret nuntio, vel spiritu prævideret. Quibus auditis, vir Dei proximam noctem in vigiliis et orationibus expendit. Mane autem facto, quæ sibi divina innotuere clementia, illi propere nunciavit, scilicet regi minime permissum, ut rursus eam suo assignaret conjugio, licet hoc multiplici nisu perficere conaretur. Vestem quoque cilicium, qua rebellis caro graviori disciplina frangeretur, Christi Filiæ, sicut ipsa postulaverat, destinavit.

22 Suscepto igitur et munere et nuntio, beata Sanctimonialis Deo gratias agens Pictaviis læta discessit, nec mora litteris ad regem destinatis, juxta præfatæ mœnia civitatis fieri sibi oratorium postulavit. Exauditum est ejus votum, et jubente rege Pientius, eo tempore Pictaviensis episcopus, et dux Ostrapius monasterium brevi tempore consummarunt. Suscepta in eo virginum multitudo centesimi fructus præmium doctrinis beatissimæ Sanctimonialis adepta est et exemplis. Sub præfati

15 quippe

EX IMPRESSIS
et Pictavi-
um disce-
dens, varia
dona sacris
locis distri-
buit,

E
auditoque
rumore,
quod rex
eam vellet
ad aulam
revocare,

ex sancto
eremita in-
telligit; co-
natum regis
irritum fore,
F

ideoque læta
condidit Pi-
ctavii cœno-
bium

Sancta sepa-
rationem a
marito im-
petrat,

a

EX IMPRESSIS

quippe loci abbatissa, quæ ex ejus electione gubernaculum suscepit animarum, sic illa vivere studuit, ut humilior omnibus, omnibus abjectior haberetur. Omnibus obsequio quidem subesse, sanctimonia vero præesse decertabat.

sed cum rex pararet illam inde ad conjugium reducere,

23 Sed quoniam pie vivere volentes persecutionem necesse est patiantur, ad desideratum susceptæ navigationis portum beatæ Mulieri quiete non licuit pervenire. Quod enim ipsa dudum formidaverat, rex quorundam consiliis facturum se disposuit, scilicet, ut a sacris illam abstraheret officinis et vinculum renodaret nuptiarum. Ut igitur impie perageret, quod sacrilega mente conceperat, assumpto secum filio suo Sigeberto, sanctoque Germano Parisiensi episcopo, Pictavium proficisci decrevit. Cum autem jam Turonum pervenisset et hujusmodi rumor totam peragrasset provinciam, Sanctimonialis illa præfato Pontifici plenos b.... apices destinavit, orans, ne pateretur susceptæ contemplationis requiem molestiis aliquibus infestari; fieri non posse, ut ipsa regem hominum Regi præferret angelorum.

B
epistola tantum effecit, ut is ab hoc proposito desisteret.
* Forte paraverat

* An non pravis?

24 Decursis episcopus litteris, pedibus regis advolvitur, implorat, ut a suo desistat proposito, manus a consecrata Christo abstineat; impendat Spiritui sancto reverentiam, qui in vase fragili propriam fecerat mansionem. Exauditur pontifex interpellans, et quia vim paverat *, non erubuit delictum confiteri. Supplicat ad veniam potestas et cujus conjugium non meruit, ejus precibus adjuvari deprecatur. Ne quis autem deinceps in eisdem conatus regem præviis * excitaret consiliis, gravis illos depopulata est ultio, quorum persuasionibus eam rex ad nuptiale debitum disposuerat revocare. Qualem enim blasphemus et infelix Arrius proprii furoris exitum invenit, talem illi, visceribus egestis, divinam experti sunt indignationem.

ANNOTATA.

e Igitur etiam Hildebertus judicavit, matrimonium Sanctæ cum rege Clotario fuisse validum et legitimum, ut num. 33 Commentarii prævii contra conjecturam Longuevallii nostri fusiis probavimus

C 6 Hic vox aliqua deest, quæ tamen facile suppleri potest ex phrasi Baudoniviæ, quæ illos plenos firmi propositi aut intrepidæ constantiæ apices supra vocavit sacramentales litteras, cujus epitheti significationem ibidem in Annotatis explicuimus.

CAPUT IV.

Austera Sanctæ abstinencia, dira corporis afflictatio, aliæque virtutes monasticæ, quibus tunc potissimum Pictavii fulsit.

Sancta fragilitati consuetæ

Exinde sanctissima Mulier omnem metum proiciens, cursum feliciter consummavit, fidem servavit, repositam sibi a Domino Deo coronam justitiæ expectans. Fuit autem ejus intentio seipsam constanter affligere, pauperibus indefesse famulari, legem conventus inoffense custodire. In

tot affectus una et mulier divisa, sic in singulis D tota fuit, ut videretur unicuique curam præstare singularem. Ex eo enim die, quo palatii gloriam penitus abdicavit, de parcissimo, quo sustentabatur, edulio bonam sibi studit adimere portionem. Extunc nullam coquorum peritiam, nullum gulæ novit irritamentum. Extunc etiam communes aspernata delicias, necessitati legumine consuluit et herbis; talibus quoque mensis nullum olei, nullum salis accessit condimentum. Affuit ei et panis, sed hordeaceus, sed quem coxit. Hic in die semel sumptus jejunium solvit, non removit esuriem. Sitim, quam nimia panis accendit ariditas, vel aquæ mulsæ, vel piratii haustu mitigavit. Nam vini seu cerevisiæ nullam fecit omnino mentionem. Pectus ejus induratum cineribus et injecto desuper cilicio, crucem spondebat non quietem.

26 Sane et cum tot et tam gravibus suppliciis vix tenera mulieris membra sufficerent, diebus tamen Quadragesimæ Mulier addidit ad pœnam, Dominus ad coronam. Toto siquidem tempore illo, præter Dominicam diem, ab omni pane penitus abstinuit. Toto tempore illo, tenui refectioe radicum sustentata est et herbarum. Earum austeritatem nulla salis aut olei temperavit adjectio. Per idem tempus, ardorem sitis tactu simplicis aquæ mitigavit. Ea enim solis diebus præfata refectiois, et tam parce sumebatur, ut laceratis ariditate labiis, pristinam cantandi psalmos amitteret facultatem; ab illorum tamen modulatione, nullo desistens incommodo, cursum, prout poterat, explere non cessabat. Inter hæc præjudicia carnis et tortores cruciatus, continuata oratione, noctem sæpe duxit insomnem. Comes ejus vigiliis uber fletus et cælestium meditatio gaudiorum. Ad hæc illa quodam volatu mentis ascendens, ita rebus intererat hominum, ut et rebus interesset angelorum. Gustabat et videbat, quam suavis sit Dominus, suspirabat et dicebat: Misericordiæ ejus non est numerus.

27 Et quoniam spiritu quoque docebatur, quia qui plus laborat, plus mercedis accipiet; jejuniorum atque vigiliarum laboribus, novum carnis addidit cruciatum. Facta enim ad pœnas ingeniosa, laminam de auricalco a sibi fabricari præcepit. Hanc ignibus calefactam teneris membris altius imprimere consuevit, ne * b, si quid voluptate deliquisset, cruciatu sequente purgaretur. Hoc tormentum carni sæpius infixit, hostiliter persecuta se ipsam, quia fortasse, cum nollet, placuerat ad culpam. Una quoque Quadragesimarum, cum ad promerendam Domini gratiam, prædicti labores minus sibi sufficere viderentur, brachia simul et collum ferreis astrinxit circulis, reliquum corpus triplici catena circumcingens. Solum ferri pondus grave supplicium, sed gravius altior carnis incisio. Ea ferro superducta, secretum tulit et sine teste martyrium. Transierat jam Quadragesimalis observatio, cum ferrum profundius inclusum suprema coëgit educi necessitas. Hoc igitur vix educto, tantum sanguinis ex lacero corpore defluxit, ut exhaustis vitali substantia præcordiis, pene spiritum exhalaret. Sic illa se ipsam de die in diem persequens, sibi vixit ad supplicium, reliquis ad exemplum.

28 Alia deinde Quadragesima aliud adversum fatigata totiens membra tormenti genus innovavit. Æneum quippe vas ardenti plenum carbone, sibi præcipientes apponi, familiares egredi jubet, obserat cellulam, cilicio exiit et femina supra feminam fortis, armatur ad pœnam. Parum sibi videbatur cor contritum quotidie Deo offerre, nisi et

addebat in Quadragesima rigidissimum jejunium,

E

et diras corporis afflictationes,

a

F

* lege ut

b

horridasque ustiones,

et

A et carnem in spontaneum cremaret holocaustum. Preparato ergo ad crucem animo, in ignem se projicit; carbo quæritur ardentior, et versatis desuper artubus, cutem et carnem quæsitus rumpit et penetrat incendium. Mora in igne longior tenerem corpus altiori vulnere persequitur. Canbens æs advolvitur membris, intima fervore consumuntur. Agitur, ne quid incombustum remaneat, tamquam si ipsa partibus incombustis invideret. Adjicitur cruciatui velut alter cruciatus, ipsa combustæ carnis incuria. Latere creditit gloriosam Femina victoriam, sed putrefacta caro secretum fœtore prodidit martyrium; sanguis quoque toto defluens corpore, quo lingua tacuit, indicavit.

ob quas Hil-
debertus
eam marty-
rem nomi-
nandam
censet.

B 29 Quis audeat Radegundi præmium derogare martyrii? Quis gladium, quis percussorem defuisse fabuletur? Quis ibi martyrium neget, ubi tortor est femina, instrumentum flamma, Christus causa? Si percussorem quæras, nemo alteri crudelior, quam ipsa sibi. Si gladium, quod carbones, tot gladios invenies. Si causam Christum lucrari conabatur.

Tota operi-
bus miseri-
cordiæ de-
dita,

30 Putabit fortasse aliquis illam mirabilem Feminam, tot fatigatam cruciatibus, ad opera misericordiæ tardius accessisse. Cujus profecto in hac virtute devotionem si quis nosse desiderat, paginam decurrat subsequentem. Ex quo illa Reginam exuit et humilem induit monacham omni tempore, quinta feria et sabbato, collectis pauperibus et balnea et communem præparavit refectionem. His in diversorio susceptis, suis ipsa manibus capita lavit, unguibus abrasit scabiem, putredines abstersit, eduxit vermes ulceribus, admovit oleum; et quibuslibet ancillulis humilior, nullis eorum necessitatibus erubuit famulari. Infirmas etiam mulieres, quas hujusmodi cura egere sentiebat, balneis deponere, squalentes confricare humeros, et singulis membris congruum studebat exhibere obsequium.

serviebat
pauperibus,
d

C 31 Perscrutabatur diligenter, quæ quibus essent necessaria, pannos et sotulares *d*, prout indigebant, omnibus administrans. Illis taliter non ponere sedilia, nec mappas afferre, nec offerre aquam manibus ablundis gravabatur. Apponebat et fercula, cibos lautiores providens infirmis et dispensans. Si quis gravioribus incommodis urgeretur, huic ipsa panem, ipsa carnes incidebat. Nonnullos suis ipsa manibus pavit. Pendebat ab humero linteam, quo vel ab ore debilius, vel a cochlearibus cadentia tergebantur. Aderant puellæ comites, sed earum nulla famulantis vices exceperat. Radegundis curam qua tempus egebat, agebat; sicut necessitas occurrebat, discurrebat. Radegundis ante jacentes inclinata est, ante sedentes stetit, jejunavit ante comedentes. Nullus ibi tumultus, Radegundi monasticum quodammodo indicente silentium. Peracto denique convivio in cellulam festinabat orans, ut cuncta ejus operatio, et a Deo semper inciperet et per Deum cœpta finiretur. Omni quoque Dominica, sicut in præfatis diebus, egenis convivium procuravit. Ceterum, quia eo die celebratio instabat Missarum solennitas, post distributa prima fercula, per oblatum semel omnibus poculum, festinantius ad monasterium revertebatur, relictis ante pauperes puellis, quæ cœptum sollicitè peragerent servitium.

32 Erat ei etiam circa leprosos tam devota sedulitas, acsi ipsum adesse Christum minime dubitaret: quibus benigne susceptis, ipsa eorum manus aqua tepente lavabat, suspenso tactu lacram cutem fovere non abhorrens. Mulieres autem, quarum vultus præfata validudo terribilis vulneraverat, non amplexari verebatur, non arctius osculari. Apposita deinde mensa, ne vel durius, vel pede pendulo sederent, stratis mollioribus et scabellis agebatur. Quis neget Radegundem susceptis ministrasse leprosis? Quis dicere audeat commissum alii plenum copiosa mercede negotium? Numquid abhorruit offerre poculum, quam conferre osculum minime fastidivit? Nemo credat, Radegundem tam tepide coronam dilexisse, ut oblatam verita sit promereri. Imperfecte sollicita esset de præmio: nam hujus obsequium præmium aliis invidet. Invidet autem, quæ succincta fastidiosum sine fastidio explebat officium. Cum autem jam pransi surgerent, necessaria eis largiebatur indumenta, discedentium manibus et osculum porrigens et argentum. Ubi cumque autem vel febribus, vel quibuslibet morbis afflictos decumbere noverat, quæ illis salutaria essent, quæ manducarent libentius, quas appeterent delicias, curiosius inquirebat. Nullius votis defuit, dummodo tempori concordarent. Plerumque accidit, ut quos diutius languisse constabat, ejus eulogiis *e* amisam reciperent sanitatem. Stupebant omnes ejus munificentiam, mirabantur, unde tot divitiæ, nescientes jam solvi Dominicum illud promissum: Date et dabitur vobis.

EX IMPRESSIS
et leprosis
cum mirabili
liberalitate,

33 Hinc illa pauperibus locuples seipsam sub gravi paupertate coërcuit. Mollem cultum inexorabili persecuta est odio, quibus cilicium tegetur, vestes induta grossiores. His etiam, cum posset pretiosis abundare, sæpius eguit, inter virtutes sciens esse paupertatem, quam necessitas non adducit, sed voluntas. Unde cum ei tempore quodam manicæ defuissent, unam de caligis suis in operimentum divisit brachiorum beata Mulier, quæ sic abundare noluit, ut nullam sentiret egestatem, nondum sibi verus pauper videretur, nisi cum paupertate spiritus rerum quoque penuriam sustineret.

tametsi ipsa
esset pau-
per,

F 34 Porro inter has circa pauperes curas et quotidianos carnis cruciatus, ad Matutinas surgere prima; prima statutis adesse horis; prima, quæ forte jubebantur, implere festinabat. Quod si ceteris tardius inchoasset aliquod bonum, vel egisset, statim se negligentiae arguebat, tamquam si pœnaliter deliquisset, veniam postulare non differens. In iis autem administrandis, quæ unicuique legibus Ordinis imponuntur, aliis ipsa plerumque successit, nulla sibi. Otiose diem transactum credidit, nisi labore suo labores aliarum relevaret. Factura coquinam, nullum causata est incommodum, nullam prætendit excusationem. Hanc ingressa, sordes non erubuit ejicere, quas videre quælibet ancilla fastidiret. Dehinc ipsa de puteo aquam hausit, ipsa tulit, ipsa focum accendit, scutellas mundavit, incidit olera, curam leguminibus adhibens et coquendi sufficienter et congrue dispensandi. Sic illa monasticis obsecuta legibus, cœptam sine querela septimanam complevit. Totum præterea monasterii pavementum, atque officinas, seu etiam penetralia, tam submisce mundare consuevit, ut nec plenos sordibus cophinos efferre, nec fœtorem sustinere recusaret. Dummodo pateretur pro Christo, paupertas illi divitiæ, labor quies, opprobrium gloria videbatur.

ac insuper
vilissima
cœnobii mi-
nisteria obi-
bat.

EX IMPRESSIS
Denique
inter jeju-
nia et vigi-
lias

f

spirituali
lectioni,

ac contem-
plationi va-
cans,

monialibus
agris mini-
strabat,

* forte ho-
spitum

et omnibus
varia virtu-
tum

35 Porro ad communem sedenti mensam ponebantur eadem, quæ ceteris, sed non eadem sumebantur: superpositam quippe secundo pani *f* simillam, velut commessura labiis admovebat, cum saporis palato penitus sentire fastidiret. Ne tamen omnino deficeret, ex hordeaceo pane sumpta est prope jejuna refectio. Denique surgens a mensis, hymnum Deo solvebat, reliquo tempore vel lectioni deputato, vel psalmis. Cum enim a psalmodum modulatione desisteret, aliqua monachorum aderat, quæ divinarum recitaret oracula Scripturarum, quas illa studiosius audiens, aliis persuadebat, ut legentem diligenter attenderent, et de interiori habitu speculum consulerent animarum. Quoties obscurum offendebat locum, nescientibus exponebat, increpat negligentes.

36 Dieta igitur tam beatis transacta negotiis, cum jam ceteræ dormirent, ipsa singularum sotulares tergebat et ungebat, diligentius intuens, quæ novis indigerent. Dehinc accedebat ad lectum, quo sicut nihil humilior, ita nihil minus aptum voluptati. Eo quoque tempore lectrix aderat, ut beata Sanctimonialis etiam a somno evigilans spiritualibus delitiis aleretur. Si quando illa sileret, **B** opinata quiescere fatigatam, ac dormire, statim audiebat: Quid taces? Lege, ne cesses. Præterea, ne cor ejus vigilasse dubitetur, cum membra modico sopore quiescerent, psalmos etiam dormiens cantabat, dictura veraciter cum Propheta: Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.

37 Surgebat autem media nocte, et quousque congregatio monasterium adiret, in lacrymis et gemitu psalmis instans et contemplationi. Contemplatio quippe sic sibi ejus animum vendicavit, ut, licet absens corpore, spiritu tamen illam tantum civitatem frequentaret, cujus plateæ sonant laudes de die in diem. Tota illius deliciis tenebatur, nec aliud cor eructare poterat, quam cælestium nectar et gratiam gaudiorum. Unde, cum quadam die prætereuntem juxta se posticariam nominare vellet, et ei aliquid imponere negotii, pro ejus nomine protulit Alleluia. Idem sæpius felix error incurrit. Ubi erat thesaurus suus, ibi erat et cor suum.

38 Quid autem loquar de ægrotis sanctimonialibus, quibus omni die visitatis, delicatioribus cibos jejuna Radegundis præparabat? Ipsa nullum vel infirmitatis, vel sexus abhorrens incommodum, languentes levabat et lavabat, efferebat et referebat. Ipsa eis sorbitiunculas, ipsa decoctiones procurabat, nihil eorum prætermittens, quæ decumbentium valetudo postulasset. In colligendis quoque hospitibus non minor sedulitas, non minor et devotio fuit. Iis in Christo susceptis ipsa pedes lavit, ipsa pransuris aquam porrexit. Denique ipsa ministravit omnia, quibus hospitium *** necessitate subvenitur. Quod si contigisset religiosam suscipi personam, de moribus hominis, de studio, de vita secretius inquirebat. Si eum sub arctioribus disciplinis vivere didicisset, ejusdem se subdebat institutis, ejus exemplis ad virtutum utebatur incrementum. Infra perfectum se credebat profecisse, nisi in actibus suis actus omnium refulgerent perfectorum. Hos ejus opera loquebantur, hos ipsa Christi Virginibus commendabat, hos prædicabat imitandos. Nihil tamen suggerebat aliis, quod non magis exemplo doceret, quam verbo.

39 Tota ejus vita loquebatur sanctimoniam. Tota Christum redolebat. Præter odium nihil illi cum vitiis fuit. Zelus legis et jugis in lege medi-

tatio virtutum introduxit conventum. De his nihil **D** sinister, nihil felix eventus imminuit. In omni statu secunda fuit apud Mulierem justitia. Ea nullam de splendore natalium, nullam fecit de gloria conjugii mentionem. Regis amplexus, quibus nec etiam captiva capta est, admissos potius doluit quam dimissos. Hos experta, dispendium pudoris prærogativa supplevit meritorum. Attende mores, actus considera, jugem inspicere pœnitentiam; fatearis necesse, nullam Sanctimoniali defuisse virtutem: nisi enim ei esset prudentia, nec salutaria noxiis, nec fugiendis appetenda prætulisset. Fortitudine autem atque temperantia semper sibi constans facta est et æqualis.

40 Inter hæc vero principatum quemdam obtinuit servata usque in finem humilitas. Humilitatem quoque nemo putet pauperi defuisse, quæ sceptra tenens superbiam ignoravit. Si de abstinencia quaeritur, pauca indulsit naturæ, nulla gulæ. Nemo illa mansuetior, quæ Regina et offensa nullam quaesivit ultionem. In omni actione et verbo modum discretionis posuit, attendit tempora, rerum terminos observavit. In suis quidem gratias egit, alterius vero flevit injuriis. Læsa, promptio fuit offerre veniam, quam qui læsisset, postularet. Ira- **E**sci Christum timuit, si irrita solem videret occidentem. Ante illam nemo alteri impune detraxit. Deficiam necesse est, si singula ejus virtutes tentavero explicare. Reclusa est hæc in cellula, donec Deo spiritum redderet. Corporis sui pia carnifex et sacrificus fuit; ibi usque ad injuriam naturæ, longis instans jejuniis, cilicio vulnerata secretis afflicta cruciatibus, ad Deum pro universis Ecclesiæ gradibus intercessit. Ejus sanctissimis precibus et litteris, inter discordantes principes pro concordia destinatis, parta est ecclesiis requies, pax patriæ restituta.

ac præsertim humilitatis exempla præbebat.

ANNOTATA.

a Alii scribunt orichalcum vel auricalchum, quod est genus metalli passim notum.

b Pro ne videtur legendum ut, quemadmodum cum editore in margine notavimus.

c Forsan propter hoc aut simile ratiocinium Boninus Mombritius Actis S. Radegundis titulum martyris præfixit, ut in fine paragraphi primi monuimus.

d Sotulares apud scriptores mediæ ævi etiam dicuntur subtalares, et accipiuntur pro calceis, ut sæpe in Opere nostro diximus, et in Glossario Cangii videre est.

e Hildebertus pro eulogiis supra posuerat benedictiones, quæ utraque vox apud auctores mediæ ætatis pro donis vel munusculis usurpatur.

f Vocatur a Latinis panis secundus, cui aliquid furfuris admixtum est.

CAPUT V.

Diversa miracula, quæ Deus per intercessionem hujus Sanctæ patravit.

Tantam præterea a Deo consecuta est gratiam, ut ad ejus nomen sanarentur infirmi, quiescerent maria, vita defunctis redderetur. Ple- *Sancta multis claret miraculis,* rumque siquidem contigit longævo decumbentes incommodo, susceptis ejus eulogiis, in pristinam convalescere

A convallescere sanitatem. Nonnulli quoque, gustatis arborum foliis, quibus ea sacras manus admo-
verat, quartanas, atque alias infirmitates evase-
runt.

et matro-
nam cæcita-
te,

42 Erat eo tempore matrona quædam in Fran-
cia, cujus oculi diuturna cæcitate caligaverant.
Hæc audita sanctæ Mulieris opinione Pictavim
manibus suorum deducta est servulorum. Rogata
Sanctimonialis, ut signum crucis illius oculis im-
primeret, indignam se proclamavit, cujus tactus
morborum remedia seperarentur. Tandem exaudi-
untur, qui devote pro misera supplicabant. Sed quia
illorum, quæ per eam divina operabatur gratia,
testem malebat esse nullum, quam populum, sera
nocte mulier adduci jubetur, adducta genibus
Sanctimonialis advolvitur, signum crucis imprimi-
tur oculis, et fugata cæcitate, visus illius refor-
matur.

aliasque
tres feminas
variis mor-
bis liberat.

43 Puella, nomine Fraifidis, a dæmonio mira-
biliter torquebatur, quæ inter beatas manus Deo
devotæ Feminae et liberari et quiescere prome-
ruit.

B Aliam quoque gravissima vexabat infirmitas,
verme interiora scapularum corrodinge. Pro qua
dum devotius Christum Christi Filia precaretur,
rupta cute vermis exiliit, intra paucos dies integra
ei sanitate restituta.

Monacharum quædam tanta vi febrium teneba-
tur, ut nunc igne consumpta, nunc frigore, de
vita penitus desperaret. Hanc sex mensibus in
lecto decubantem præsentari sibi Christi Sponsa
præcepit, præcepit etiam calefieri aquas et cale-
factas in cellulam deportari. Complentur sine
mora, quæ beata Sanctimonialis præceperat; dein-
de remotis omnibus, ipsa febricitantem deponit
in balneum, pio membra contrectat obsequio,
cælum pariter et gemitu pulsans et fletu. Ecce
salus desperata subsequitur et, tamquam si tactum
formidaret infirmitas, eodem momento sub beatis
manibus abscessit. Sed illa in pristinam reformata
salutem, dum remedium suscepit, meritum decla-
ravit.

Præterea
factum mor-
tuum ad vi-
tam revocat,

44 Inderedi cujusdam uxor sterilem sortita fœ-
cunditatem, sepulcro parere consueverat, non
marito; concepta in utero progenies ad exequias
potius, quam ad cunas parentes invitabat. Ex quo
illa mater, ex tunc ille funeris procurator venter
male fœcundus, cum hominem promitteret, non
hominem exhibebat. Quid ultra? Pariendi tempus
advenerat, et ecce mater in lucem sine luce protulit
infantem, defunctum prius quam genitum. Accusans
pater naturam, occurrit ad gratiam; fide quidem
plenus et in sola Radegundi spem sibi reponens
hæredis, cilicio ejus cadaver involvit exanime. Beata
præsumptio felicem exitum promeruit; tacta ete-
nim veste, puer oculos aperit, lethalem exuit colo-
rem, vitæque redditus ad maternum refertur gre-
mium, qui de gremio prodierat ad sepulchrum.
Susceptus infans et partus angustias et mortis
mœrorem mitigavit.

famulum
periculo
submersio-
nis eripit,

45 Monacharum famulus, nomine Floreius, jussu
beatæ Radegundis navem, piscaturus ascenderat. Is
cum in altum duceret, oborta cœpit tempestate
periclitari. Insurgens undique ventus et unda, ca-
cumen altius erigens, in naufragium jurasse vide-
bantur. Perterritus his Floreius ad nomen Radegun-
dis frequentius recurrit; Radegundim invocat,
sæpius iterans: Subveni, Sanctissima, nobis, dum
tuo paremus imperio. Ad ejus nomen vis ventorum
resedit, quiescere maria, Floreius ad portum votis
potius pervenit.

46 Magna sunt, quæ præcedunt, sed nequaquam

minora, quæ sequuntur. Evelli speciosam laurum
et ante suam plantari cellulam Filia Christi præce-
perat; quo facto, radix recusans humum degenerem
transplantata protinus exaruit. Quod ubi abbatissa
comperuit, jocando beatæ locuta Femina: Donec,
inquit, hoc impetres a Deo, ut terræ sicca laurus
inhæreat, a cibo te suspendo. Quod etsi joculariter
abbatissa protulerit, illa tamen quasi seria loquen-
ti, plenam exhibuit abbatissæ obedientiam. Facta
siquidem oratione, continuo laurus virore induitur;
novis operitur foliis, et altius actis radicibus,
fœcunditatem, quam violentia perdidit, gratia ad-
quisivit.

EX IMPRÆSIS-
aridum lau-
rum virori
restituit,

47 Pro cujusdam quoque carpentarii uxore, quam
malignus invaserat spiritus, abbatissa jocosè po-
tius, quam serio, beatæ sic locuta est Radegundi:
Excommunico te, Mater, nisi obsessa a dæmonio
muliercula infra triduum liberata quieverit. Sed
et hoc non inaniter et dictum frælex a effectus est
indilate subsecutus. Sequenti enim die, dum San-
ctimonialis interventu prolixiore pro misera preca-
retur, per aurem dæmon egrediens, vasculum
reliquit liberum, quod diutius solita præsumptione
fatigarat.

et duas mu-
lieres ener-
gumenas a
dæmone li-
berat.

Offeritur ei et alia quædam miserrima, cui simili
præjudicio vexatæ, nequam spiritus quietem mentis
extorserat et carnis. Putares inimicum præsentiam
beatæ Mulieris formidare, cui nisi summa vi non
potuit exhiberi. Præsentata tamen muliercula pa-
vimento jubetur prosterni, non inde prius amo-
venda, quam et ipsi salus et amicis ipsa redderetur.
Hanc enim sacræ preces habuerunt efficaciam, ut
cum super arreptitiæ cervicem sanctissima Mulier
pedem poneret, per meatus immundos immundus
egrediens spiritus, mulierem desereret incolu-
mem.

E

48 Quædam præterea monialium, beatæ fami-
liaris Feminae, oculo superficies contactum *, visum
deplorabat amissum. Sed et hæc sanitatem prome-
ruit, absynthium, quod, prout lenius haberet pec-
tori suo sancta Mulier admoverat, oculo superpo-
nens. Apposita siquidem herba statim dolorem
fugavit et sanguinem, mulieri gaudio pariter et visu
restitutis.

Præter alia
monialem ■
morte susci-
tat,
* Forte ocu-
li superficiei
contacta.

Quadem autem die, dum Sanctimonialis oraret
in cellula, quasi dolentis populi voces audivit.
Sciscitanti, quidnam esset, unam obiisse monacha-
rum respondetur, ejusque funeri reliquas huma-
nitatis affectu exhibere officium. His auditis, ex-
anime corpus deferri præcipitur, et ei in cellula
præsentari. Nulla in medium mora, et ecce præ-
sentato cadavere, qui defunctum intulerant, lon-
gius abscedere compelluntur. Remotis igitur arbi-
tris, oratura Mulier, cellulam obserat. Humi
genita * b deponitur, precibus cælum pulsant et
gemitu, lacrymis invitat vitam, præsumens id
ex gratia, quod non sperabat ex natura. Imperio-
sa res vera religio, quæ leges et statuta rerum
immutat. Religione actum est, ut nihil inaniter a
Christo Christi Filia postularet. Sed neque in hoc
piis illa frustrata desideriis, tantam invenit apud
Deum gratiam, ut ejus meritis redderetur vitæ
destinata sepulturæ. Stupentibus iis, qui cadaver
intulerant, monacha egreditur incolumis, comita-
ta sorores ad conventum, quæ illam præcedebant
ad sepulchrum.

* id est ge-
niflexa
b

49 Quædam monacharum, nomine Animiam,
lethalis * tumuerat hydrops * c, et vocati frustra
medici nihil aliud quam vicinas promittebant ex-
sequias. Quæ dum pene spiritum exhalaret, visum
ei est in somnis, quod decumbentem beata Rade-
gundis cum sua visitaret abbatissa, visitatam demit-

ab altera le-
thalem hy-
dropisim
pellit,
** Lege le-
thali hy-
drope
c

teret

EX IMPRESSIS

* forte ex-
siccatis
det alia pa-
trat mira-
cula,

e

* Forte
quodinter quæ
vinum,
pauperibus
erogandum,
prodigiose
sensit mul-
tiplicari,et miram
habuit reve-
lationem
ante mor-
tem,

B

C

teret in balneis, oleo membra perungeret, ac postremo candidis operiret indumentis. Excitata a somno monacha, mitigatum sensit incommodum. Deinde cum dies plenior illuxisset, aquis lethalibus exsic-
cans * tumefactus recedit uterus eodem die sic in suum regressus modulum d, ut morbi nulla penitus vestigia remanerent.

50 Magnum Radegundis meritum, quæ hoc etiam obtinuit a Domino, ut opera manuum suarum quamdam præ ceteris sortirentur dignitatem. Glomus quippe, quem beati neverant digiti, dum morsu sorex vellet atterere, præfocatus expiravit. Nulli dubium meritis hoc accidisse Mulieris, cujus labores, dum vermis e appetit, gratia conserva-

Puellam præterea, nomine Godam, tantum febris urgebat incendium, ut nihil aliud quam mortem diuturna promitteret anxietas. Hæc inaniter erogata in medicos substantia, sicut a nullo eorum sanari, sic a nullo Sanctorum exaudiri promeruit. Compulsa igitur ad probatum recurrere auxilium, candelam ad modum corporis sui factam, in honore ac nomine beatæ Mulieris accendi præcepit. Quo facto, tamquam si ignis morbi materiam consumpsisset, eodem tempore consumpta est infirmitas, quo candela. Surrexit mulier incolumis, et sanctissimæ debens Feminae, quo * sanitati restituta, non prius hujus mundi procellas evasit, quam professa monacham, mores in melius commutaret.

51 Porro beata Radegundis inter cetera gratiarum præconia, quibus Christi Ecclesiam illustravit, puro affectu veram amplexata est paupertatem, ut de rebus, quas ipsa monasterio delegaverat, nihil proprium duxerit, nihil omnino alieni dederit absque suæ licentia abbatissæ. Quapropter vinarium vas octo ferme modiorum usui ejus abbatissa destinavit, unde quibus vellet larga dispensatrix ministraret. Huic autem vasi tantam Dominus infudit abundantiam, ut exhaustum non minueretur, non deficeret erogatum. Certamen iniisse videbantur et vacuando Mulier et gratia refundendo.

52 Conatus inanis conatus meus, si singula, quæ per illam Dominus operari dignatus est, memoriæ studeo commendare. Supersunt enim plurima, quibus non solum vivens, sed et dormiens in Christo latius claruisse memoratur. Ea sane dum dilatione præmii longa traheret suspiria, totaque desiderio cælestium tabesceret gaudiorum, juvenis ei apparuit, statura eminens, et in vultu divinam præferens venustatem; quem proprius accedentem dum Mulier sanctissima formidaret, ejusque blanditiem vereretur; Quid, inquit, tantis me gemitibus interpellas? Quid mei desiderio sic tabescis? Ignoras, quæ reposita tibi sint apud me præmia. In diademate capitis mei noveris te primam esse gemmam. Iis dictis, juvenis evanuit,

in extasi pariter et gaudio beata Muliere derelicta. Quam profecto visionem duabus tantum sibi familiaribus indicavit, adjurans, ne secretum Domini Dei sui revelare præsumerent, quamdiu fragilis mundi legibus obnoxia teneretur.

53 Accedente autem diu suspirato, diu expectato vocationis suæ articulo, beata Mulier hujus maris magni et spatiosi tempestas illæsa pertransiens, fatigatos artus et naturam profitentes cineri et cilicio commendavit. Conturbata subito casu virginum multitudo, cellulam querulis gemitibus implet, pulsat et lamentis. Fluunt lacrymæ, nulla penitus inventientes solatia. Tandem beatissima Mulier, erectis in cælum luminibus, exilium patriæ, laborem quieti felici transitu commutavit. Obiit autem primo Idus Augusti, relicto gregi sacro profutura patrocinio, cui profuerat et doctrinis et exemplo. Neque enim credi fas est, apud Christum Christi Filiam pro suis inaniter supplicare, cujus meritis suscitatos constat mortuos, expulsos dæmones, turbata quievisse maria, variis oppressos languoribus in pristinam revocatos sanitatem, operante per eam sponso suo Domino Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

quam pie
cum summo
monialium
luctu obit.

E

ANNOTATA.

a Nescimus, quid proprie significet illa vox frælex, eamque in variis Lexicis frustra quæsimus. Quid si sit errore typothetæ vel amanuensis, et pro frælex fuerit felix? Certe in hanc Hildeberti lucubrationem non pauca menda irrepserunt, ut in margine vel notis observavimus; sed ea sphalmata non nisi ex conjectura corrigere possumus, cum Acta illa S. Radegundis tantummodo in hac unica editione habeamus.

b Hildebertus videtur hoc verbum genita deduxisse aut composuisse a substantivo genu, ut ex sensu patet, qui evidenter indicat, Sanctam tunc prostratam aut genuflexam orasse.

c Certe in hac periodo aliquid luxatum est: ut enim syntaxis valeat, pro lethalis hydrops legendum est lethali hydrope vel hydropisi, ut in margine observavimus. Quod si forte Hildebertus verbo tumuerat active pro tumefecerat usus fuerit, tunc pro quædam substituendum est quamdam, ita ut talis sit sensus: Quamdam monacharum lethalis tumefecerat hydrops etc.

d Modulus hic usurpatur pro mensura, ita ut Hildebertus significare velit, utrum antea hydropisi tumefactum ad pristinam formam sive mensuram eodem die rediisse.

e Mirum, quod hic ab Hildeberto vermis vocetur animal illud, quod supra ab ipso sorex appellatum fuit.

F

DE S. RADEGUNDE VEL RADIGUNDA

ALIIS RADIANA VIRGINE

IN CASTRO WELLENBURGICO SUEVIÆ, PROPE AUGUSTAM
VINDELICORUM,

SYLLOGE HISTORICA

G. C.

Publicus Sanctæ cultus, quædam gesta, et gloria posthuma

CIRCA FINEM
SECVLI XIII.
Sanctitatem
hujus Vir-
ginis colligi-
mus

Reginæ Radegundis subjungimus aliam ejusdem fere nominis Sanctam, eo quod hæc nullum certum aut fixum venerationis diem habeat, ut ex infra dicendis apparebit. Etsi autem hæc humilioris conditionis Virgo cum altera illustri Radegunde præter nomen et eximiam erga leprosos charitatem nihil in gestis commune habuerit, tamen publico populi suffragio, æque ac nobilis illa regina, inter Cœlites relata est, ut scriptores Germani passim testantur. Ex his auctoribus primum audiamus Carolum Stengelium, eruditum Ordinis Benedictini abbatem, qui in Commentario rerum Augustanarum parte 2 cap. 59 num. 6 inmemorabilem hujus Sanctæ cultum confirmat his verbis: Hic inserenda venit, quæ alias certo anno adscribi non potuit, beata Radiana sive Radigundis virgo, Wellenburgi prope Augustam in castro Langiorum patriciorum Augustanorum ancilla, charitate in pauperes, præcipue leprosos, eximia, miraculis clara. Colitur specialiter in capella ad radices montis et castri Wellenburg, olim sanctæ Ursulæ, hodie sanctæ Radianæ sive Radegundi sacra, in qua humata est in mausoleo a terra elevato: octo Cardinales anno MCDLIII, die XIV Maii, indulgentias eidem cappellæ sanctæ Ursulæ, alias beatæ Radigundæ sive Radianæ dedere, in litteris Petri Cardinalis et episcopi Augustani de anno MCDLXIII, die XIV Aprilis nominatur cappella sanctarum Ursulæ et Radigundæ; hodie sanctæ Radegundis tantum nomine nota est.

ex quodam
miraculo,

2 Nam satis clare intelligo, an sacellum istud, in quo S. Radegundis statim post obitum sepulta est, antiquitus soli S. Ursulæ virgini et martyri dedicatum fuerit, an vero tunc etiam in honorem S. Radegundis nomen utriusque Sanctæ gerere cæperit. Quidquid sit, a Stengelio inter Sanctos Augustanos, quos Dominicus Custos cælator anno 1601 Augustæ Vindellicorum elegantibus imaginibus expressit, in tabula XXII repræsentantur gesta hujus Sanctæ, iisque præfigitur sequens elogium, sive Actorum compendium: Sancta Radiana, sive Radigundis virgo, Welenburgi prope Augustam ancilla serviit, charitate in pauperes, præcipue leprosos, eximia: his cum lac aliquando et butyrum eleemosynæ nomine deferret, ea obvio domino in lixiviam et pectinem versa, quibus alias lavandis curandisque leprosis uti esset solita, illo abeunte, in priores iterum species reversa sunt. Atque dum ejus generis officiis enixe incumbit, luporum laniatu in proxima sylva misere habita, tertio post die mortem sancte obiit

3 Matthæus Raderus tomo 3 Bavarie sanctæ pag. 156 in Actis B. Notburgæ vel Nuppurgæ, ancillæ Rottenburgicæ, quæ pari charitate victum pauperibus afferre consueverat, similem alimenterum mutationem narrat, et ea occasione ibidem de Sancta nostra sic obiter meminit: Non dissimilem historiam Augustani Annales continent in Vita S. Radegundæ, nisi quod illa territa, per mendacium, quod Deus immissis in illam lupis punivit, postea excusarit. Præterea idem scriptor in Bavaria pia pag. 108 et 109 inter gesta Maroldi Religiosi Understorfensis simile miraculum refert hoc modo: Deferebat olim elephantiacis aliquot panis crustula, et nonnihil de vini latice, occurrensque forte suo præsidi (ad quem jam alias de nimia in pauperes liberalitate delatus erat) veluti deprehensus et severius objurgatus rogatusque, quid portaret, affirmavit, se lignum et lixivium ferre; factumque momento temporis, nisi mensa, quam ferebat, in materiam et lixivii liquorem, obstupescente præsule, verteretur, ipseque, quo tendebat, abire juberetur. Tum Raderus hac occasione rursus de Sancta nostra ibidem sic mentionem facit: Prorsus huic simile prodigium in sanctæ Radegundis, ancillæ Wellenburgensis, Vita legitur, quæ non procul Augusta singulari sacello colitur. Non dissimile infra in sancta Notburga Rottenburgica recognosces.

cui Raderus duo similia de aliis narrat,

F
et ex numis
matibus,

4 Ceterum in supradicto Actorum compendio, quod imagini Augustanæ præfigitur, posthuma S. Radianæ vel Radegundæ gloria his paucis verbis explicatur: Corpus Augustam vectum, ut in domini monumento honoris causa sepeliretur, divino monitu eo revectum est, ubi cum viva leprosos coluerit, nunc ecclesia condita, ipsa defuncta colitur. Matthæus Langus, clara et vetusta patriciorum familia Augustæ natus, S. R. E. Cardinalis, et Salisburgensis archiepiscopus, memoriam prægrandibus ex auro et argento nummis posteritati commendavit, quorum infra ectypon. Hisce subnectitur utraque facies nummi, æri incisa, in cujus una parte exhibetur effigies Matthæi Langi, et in ejus circuitu præter insignia nobilitatis inscribuntur hæc verba: MATHEUS: EPS. ALBAN. CAR. LIS. ARCHIEPS: SALISBURG. †. In ipso autem nummo sub ipsius effigie annus ita exprimitur: MDXXXVIII. Hanc nummi partem, quæ ad rem nostram parum aut nihil spectat, æri incidendam non duximus. In altera vero nummi parte repræsentatur capite radiato, quod sanctitatis indicium est, ipsa effigies

AUCTORE
G. C.

effigies Sanctæ, a duobus lupis incursatæ, quam cælatorem nostrum exacte imitari jussimus. En ipsam.

in honorem
ipsius cūsis ;

5 Corbinianus Khammius ex Ordine S. Benedicti, qui anno 1709 Hierarchiam Augustanam typis vulgare cepit, antiquiorem ejusdem rei nummum vidit, ut parte 1 istius Operis, cap. 6 classe 3, sect. 10, sive pag. 255 testatur his verbis: Anno MDXXI prænominatus Matthæus Langius, disjectis cappellæ S. Radegundæ seu Radianæ muris, novam ecclesiam et per Joannem proepiscopum Salisburgensem consecrari procuravit, nec non memoriam rei factæ copiosa moneta tam aurea quam argentea in plures et posteros propagavit. Numisma aureum videre non merui. In numismate argenteo una facies præter annum MDXXI expressum, continebat archiepiscopi effigiem cum circumscriptis ad marginem his vocibus (MATHEUS CARD. AR. O CHIEPS. SALZBURG. O AC EPUS GURCEN O) nimirum positis intermixtim insignibus. In altera facie cernebatur S. Radiana seu Radegunda, duobus lupis impetita, cum hac ad marginem inscriptione: SANCTA VIRGO RADIANA † ORA PRO NOBIS DEUM. Ex his aliisque infra referendis apparet, S. Radianam seu Radegundam ab immemorabili tempore sive centum annis ante, decretum Urbani VIII Pontificis publicum cultum habuisse.

nihilque
sanctitati
ejus officit,

6 Præterea Carolus Stengelius in Chronico ecclesiæ Augustanæ, quod anno 1620 Germanice impressum est, apud nos lib. 4 cap 7 narrat pleraque ejusdem Sanctæ gesta, quæ laudatus Khammius pag. 253 et sequente Operis proxime citati sic Latine interpretatus est: Vixit circa hæc tempora (paulo superius egerat de Wolfardo præsule Augustano, qui anno 1300 obiit) piissima Christi ancilla et virgo Radegunda, aliis Radiana, a conjuge domini possessoris arcis Wellenburg, e patriciis Augustanis Portneris oriundi, conductæ, et in stabulo pecus curare jussa, pietate in Deum ac charitate in pauperes, et potissimum in elephantiacos, eximia. Agreste suum famulitium implevit ad heri heræque placitum; sed laboribus impositis defuncta, Deo vacabat, cælum precibus petebat, mentem cælestibus epulis explebat, ulcerosis, et quibus vetusta scabie caro tuberibus obsita, inserviebat, psoram et furfures abstergebat, ulcera emungebat, atque panis crustula, mensæ analecta, lac et butyrum, hujusmodi elephantiacis deferebat.

quod ultio-
ne divina
lethaliter à
lupis læsa
fuerit,

7 Occupata aliquamdiu in hoc charitatis officio Radegunda ad leprodochium, haud procul ab arce Wellenburg dissitum, lactis et butyri bajula properans suo hero tremebunda occurrit. Ab eo igitur Radegunda (jam antehac a domesticis de infideli quasi servitio accusata) velut deprehensa severius objurgatur. Quid portaret, quæsit; se pectinem et lixivium ad porriginosorum capita lavanda ac mundanda ferre affirmavit. Factum

momento temporis, ut lac et butyrum, quod ferebat, verteretur in pectinem et lixivium, atque heri stomachabundi factam a Deo metamorphosin objiceret. Itaque ab hero pacifice dimissa, lac et butyrum sua specie donatum ad elephantiacos detulit, famelicosque refecit, Nemesei tamen divina leve excusationis mendacium immissis in Radegundam lupis puniente: cum enim post enumeratum miraculum Radegunda ex arce per silvam transiret ad leprodochium, misellis elephantiacis de more opem et servitium exhibitura, ab irruentibus lupis invaditur, dentibus laniatur, ac a fugientibus bestiis seminecis relinquitur atque deseritur. Deinceps sic deserta atque in arcem reducta, expiata per diram mortem levissimi mendacii pœna, intra triduum emigravit ex hac calamitosa ad vitam sine fine beatam.

8 Ne quis dubitet de sanctitate piæ hujus Ancillæ, eo quod a lupis vulnerata fuerit, et non diu post ex illa læsione obierit, hic meminisse oportet istius prophetæ, qui ob levem inobedientiam a leone in via interfectus fuit, ut libro 3 Regum cap. 13 narratur. Passim sacræ Scripturæ interpretes asserunt, culpam in hoc viro Dei solummodo venialem fuisse, et prophetam istum, quantumvis violenta morte sublatum, justum et sanctum agnoscunt. Audiamus Gregorium Magnum, qui lib. 4 Dialogorum cap. 24 occasione hujus prophetæ ad propositum nostrum ita disserit: Cum scriptum sit, justus quacumque morte præventus fuerit, justitia ejus non auferetur ab eo, electi, qui procul dubio ad perpetuam vitam tendunt, quid eis obest, si ad modicum dure moriuntur? Et est fortasse nonnumquam eorum culpa, licet minima, quæ in eadem debeat morte resecari. . . . Quod sacra quoque testantur eloquia: nam vir Dei contra Samariam missus, quia per inobedientiam in itinere comedit, hunc leo in eodem itinere occidit. Sed statim illic scriptum est: Quia stetit leo juxta asinum, et non comedit leo de cadavere. Ex qua re ostenditur, quod peccatum inobedientiæ in ipsa fuerit morte laxatum; quia idem leo, quem viventem præsumpsit occidere, contingere non præsumpsit occisum: qui enim occidendi ausum habuit, de occisi cadavere comedendi licentiam non accepit, quia is, qui culpabilis in vita fuerat, punita inobedientia, erat jam justus ex morte. Hæc cum proportionem applicari possunt huic sanctæ Virgini, quæ a lupis non est devorata, etsi ab iisdem lethaliter vulnerata fuerit.

ut S. Gregorius Magnus Pontifex,

9 Sanctus Joannes Cassianus Collatione 7 cap. 25 agens de energumenis, ad rem nostram ita ratiocinatur: Ceterum corporaliter traditos satanæ vel infirmitatibus magnis etiam viros sanctos novimus pro levissimis quibusque delictis, cum in illis ne tenuissimum quidem nævum aut maculam in illo judicii die patiat invenire divina clementia, omnem cordis eorum scoriam secundum prophetam imo Dei sententiam, excoquens in præsentem, ut eos tamquam aurum vel argentum ignitum ad illam perpetuitatem nulla indigentes penali purgatione transmittat. Tum post alia capite sequente ratiocinium suum violenta morte prædicti prophetæ ita confirmat: Quod in illo propheta atque homine Dei, in tertio Regum libro manifeste vidimus impletum, qui pro culpa unius inobedientiæ, quam tamen non de industria, nec vitio propriæ voluntatis, sed alterius circumventionem contraxit, confestim a leone conteritur, ita de eo Scriptura narrante: Vir Dei est, qui inobediens fuit ori Domini, et tradidit eum Dominus leoni,

et S. Joannes Cassianus ex violenta morte prophetæ

et

A et confregit eum juxta verbum Domini, quod locutus est. In quo facto et solutionem delicti præsens atque erroris incauti, et justitiæ merita, pro quibus prophetam suum Dominus temporaliter tradidit vexatori, parcitas ipsa et continentia prædatoris ostendit, quia nihil penitus audet voracissima bestia de tradito sibi cadavere degustare.

et aliis exemplis

10 *Sed ne tam severa Dei ultio tantum in veteri Testamento usitata videatur, Cassianus ibidem subjungit duplex sui temporis exemplum, et primum refert his verbis:* Hic igitur abbas Paulus in tantam cordis puritatem quiete solitudinis silentioque profecerat, ut non dicam vultum femineum, sed ne vestimenta quidem sexus illius conspectui suo pateretur offerri: nam cum eidem pergenti ad eujusdam senioris cellam una cum abbate Archebio ejusdem solitudinis accola, casu mulier obviasset, offensus occursu ejus, tanta fuga ad suum rursus monasterium (prætermisso, quod arripuerat, piæ visitationis officio) recurrit, quanta nullus a facie leonis vel immanissimi draconis aufugeret, ita ut ne memorati quidem abbatis Archebii revocantis eum clamore ac precibus flecteretur, ut

B ad requirendum senem, quemadmodum proposuerant, cœpto itinere pertenderent. Quod licet zelo castitatis et puritatis ardore sit factum, tamen quia non secundum scientiam præsumptum est, sed observantia disciplinæ justæque discretionis excēssus est modus (non enim solam familiaritatem, quæ vere est noxia, sed ipsam quoque figuram sexus illius credidit exsecrandam) tali confestim correptione percussus est, ut ejus universum corpus paralyseos valetudine solveretur, nullumque in eo membrum penitus explere suum prævaleret officium: siquidem non solum pedes ac manus, sed etiam linguæ motus, quo elocutio vocis exprimitur, ipsæque aures ita auditus proprii amiserunt sensum, ut in eo nihil amplius ex homine, quam immobilis tantum atque insensibilis figura remaneret.

novi Testamenti demonstrant.

11 Eo autem redactus est ut infirmitati ejus nullo modo virorum diligentia deservire sufficeret, nisi sola ei muliebris sedulitas ministrasset: nam delato ad cœnobium sanctarum virginum cibus ac potus, quem ne nutu quidem petere poterat, femineo ingerebatur obsequio, explendisque omnibus necessitatibus eadem illi diligentia per annos fere quatuor, id est usque ad vitæ suæ terminum serviebat. Qui cum tanta esset omnium membrorum debilitate constrictus, ut nulli in eo artus vivacem motum ac sensibilem retentarent, nihilominus tanta ex eo virtutum gratia procedebat, ut cum de oleo, quod cadavere suo potius, quam corpore contigisset, ungerentur infirmi, confestim cunctis valetudinibus curarentur; ita ut super hac ejus valetudine etiam ipsis infidelibus evidenter aperteque claresceret, et debilitatem membrorum omnium dispensatione atque amore Domini contributam, et sanitatum gratiam pro testimonio puritatis ac manifestatione meritum ei Spiritus sancti virtute præstari. *Deinde idem sanctus scriptor narrat aliam terribilem abbatis Moysis punitionem, quam hic brevitatis causa prætermittimus. Jam ab hac digressionem in viam revertamur, et referre pergamus ea, quæ post mortem hujus sanctæ Virginis nostræ contigerunt.*

Ex honore Sanctæ sepultura,

12 *Laudatus Khammius parte 1 Hierarchiæ Augustanæ pag. 254 et sequentibus sepulturam S. Radegundæ, et reliqua ad posthumam ipsius gloriam spectantia sic proseguitur:* Dominus arcis Wellenburgensis Portnerus, patricius Augustanus, beatæ Ancillæ funus Augustam transvehi Augusti Tomus III.

curavit, in suæ nobilis familiæ sepultura humanum; sed Numinis provisu ad leprodochium, charitatis a Radegunda exercitæ officinam, receptum, honorificentissime conditum fuit. Fama et pictura docet, sarcophagum Radegundæ una cum ejus corpore plaustro impositum a junctis bobus per declivem campum, et Vindam amnem sine ductore ad dictum leprodochium esse devectum, ibi depositum et sepultum: ubi mox capella e fundamentis excitata, anno MCDL renovata (*Khammius hoc loco citat Stengelium in Annal. eccles. lib. 5 cap. 7 fol. 153, qua citatione Chronicon ipsius ecclesiasticum Germanice editum designari opinor*) et ob crebra miracula a Cardinalibus et episcopis fuit indulgentiis dotata.... Anno MCDLXIV capella sanctæ Radegundæ seu Radianæ dedicatur honori sanctarum Ursulæ et Radegundæ a Judoco Ordinis Præmonstratensis Canonico Regulari episcopo Adramytteno, pro episcopo Augustano. In litteris Petri Cardinalis episcopi Augustani anno MCDLXIII, Aprilis die XIV datis, nominatur capella sanctarum Ursulæ et Radegundis. Nostri quoque Annales referunt, adesse litteras ab octo Cardinalibus die XIV Maii anno MCDLIII datas pro indulgentiis in sacello sanctæ Ursulæ alias sanctæ Radegundæ lucrandis *Præ manibus habemus Germanicum earundem indulgentiarum apographum; sed cum authenticum diploma verosimiliter Latine datum fuerit, operæ pretium non censemus illud rursus ex lingua Germanica in Latinam transfundere.*

13 Porro Khammius ibidem sic pergit: Anno MDCXII sanctæ Radegundæ ossa prope capellæ januam hactenus recondita, ex jussu Friderici Comititis de Zollern episcopi Augustani in chorum ante principalem aram fuere translata, Udalrico de Rechberg cathedralis ecclesiæ decano translationis solemnitatem celebrante. *Dein auctor ille ad annum Christi 1507 meminit de Matthæo Langio, arcis Wellenburgensis domino, qui postea monetam auream et argenteam in honorem S. Radianæ vel Radegundæ cudi jussit, ut superius retulimus. Post hæc ibidem narrat, quando dominium castri Wellenburgensis transierit ad nobilem Fuggerorum familiam, eamque rem explicat his paucis verbis:* Anno MDCXVII David Ungnad Baro de Sonnenberg arcis Wellenburgensis possessor, tam suo, quam suorum liberorum ex conjuge Langia procreatorum nomine, eam vendidit Jacobo Fuggero: unde ex hac illustrissima Fuggerorum familia descendentes, domini Wellenburg hodie dum beati sunt possidentes.

aliisque gloria posthumæ signis

14 Denique Khammius nos de publico et hactenus perseverante hujus Sanctæ cultu ita certiores reddit: Anno MDCXCI sanctæ Radegundæ ossa, antehac grandi lapide tecta, fuerunt elevata, ad modum staturæ humanæ composita, ac eleganter exornata, illustrissima Comitissa Fuggera de Wellenburg etc., nata Baronissa de Neuhaus, præter cimelia, pretiosissimam suam tunicam holosericam auro filatam et acu phrygia pictam, ad exornandum liberaliter donante. Post hæc sanctæ Radegundæ corpus sumptuoso vestitu præstans Dominica III post Pentecosten ex ecclesia Berckheimensi sub solenni processione in suam ecclesiam fuit deportatum, ante principalem aram repositum ac omnium oculis expositum, præsentibus DD. Leonardo Frey ecclesiæ cathedralis Augustanæ decano, Francisco Ziegler vicario generali, Joanne Augustin notario, et ex quatuor-viris Canonico. Anno MDCCLIII antequam Augusta obsidione premebatur, idem sanctæ Radegundæ corpus in urbem

cruimus in memorabilem ipsius cultum,

AUCTORE
G. C.

securitatis causa fuit translatum, et apud PP. Ordinis Prædicatorum depositum. Dein periculo armorum cessante, anno MDCCV iterum. Dominica III post Pentecosten solenniter fuit restitutum, et in mausoleo suæ ecclesiæ honorifice collocatum; ubi hac adhuc ætate visitur et devote colitur.

etsi certum
venerationis
diem igno-
remus,

15 *At ex his omnibus nondum scimus, quo die S. Radiana vel Radegunda obierit, aut quo fixo die quotannis colatur, etiamsi suspicemur, annuam ipsius memoriam celebrari quadam Dominica post Pentecosten, quia laudatus Khammius parte I Hierarchiæ Augustanæ pag. 557 et 558 de sacello seu templo hujus Sanctæ habet sequentia: Ecclesia parochialis Berckheimensis duas sibi annexas habet filiales, unam in Banacker, alteram ad S. Radegundam seu Radianam prope arcem Wellenburg..... Ecclesiæ filialis sanctæ Radegundæ encœnia in ipso sanctissimæ Trinitatis festo peraguntur. In eadem ecclesia sermones sacri tempore pomeridiano Dominica Palmarum, Feria quinta Cœnæ Domini, et Dominica Paschæ ad populum dicuntur. Lucrantur quoque hic indulgentiæ plenariæ Dominica quarta post Pentecosten, ad sacrum thesaurum acquirendum magna hominum multitu-*

dine concurrente.

16 *Cum itaque certus mortis ac venerationis dies nobis ignotus sit, secuti sumus concilium P. Henrici Lamparter, in Bibliotheca Societatis nostræ propter varias lucubrationes recensiti, qui Augusta Vindellicorum ad Henschenium nostrum anno 1666 ita scribebat: Tarde respondeo R. V., quia nusquam indagare potui, quod de beata Radegunde scire desiderat. Nec ordinarius loci, nec ullus aliorum, quos id oportuit nosse, scit, quo die sit mortua. E parietibus templi ejus, in quibus picta fuerat ejus Vita, colores defluxere; sepulchralis lapis etiam nihil amplius exhibet certi de die obitus. Mitto copiam indulgentiarum ejus Sanctæ intuitu datarum templo. Suaserim res hujus poni die XIII Augusti velut appendicem ad res S. Radegundæ reginæ, quæ celebratur eo die. Atque hæc est causa, cur S. Radegundem ancillam hodie Operi nostro inserere, et Actis S. Radegundis reginæ subnectere voluerimus. Ecce omnia, quæ de cultu et gestis illius sanctæ Virginis detegere potuimus, etsi forsitan in monumentis Wellenburgensibus aut aliis scriptoribus Germanis plura reperiantur, quorum notitia ad nos nondum pervenit.*

D
et ideo eam
alteri simi-
lis nominis
Sanctæ sub-
junxerimus.

E

DE S. LAUDULFO EP. ET CONF.

P. B.

EBROICIS IN GALLIA

VERSUS AN-
NUM DCXX.
Cultus an-
tiquitas.

De S. Laudulfo, seu Landulfo Gallice saint Loul, episcopo Ebroicensi, egimus ad diem XI hujus mensis, ubi de S. Taurino, episcopo itidem Ebroicensi, in Historia inventionis ejus primæ, per Landulfum divina revelatione bis monitum seculo VII accuratæ, et per anonymum istic editum descriptæ seculo IX. Juverit vero hic tantisper ad illum redire, tamquam ad testem Laudulfianæ sanctitatis et cultus nunc quidem antiquissimum: nam auctor libelli de Vita S. Laudulfi, quem hic num. I, ut seniores, citat, jam dudum intercidit; uti mox intelliges. Hodiernam porro lucem ejus venerationi ab immemorabili tempore consecratam fuisse satis indicat Grevenus, ad hunc diem in aucto a se Usuardo editoque anno 1515 S. Landulphi memoriam annuntians. Eodem die Breviarium; quod, habemus, Ebroicense excusum Parisiis anno 1586, festum ejus et Officium cum Lectionibus novem ritu duplici celebrandum præscribit. Secutus est Saussayus in Martyrologio suo Gallicano, longum ei hoc die texens elogium.

Acta

2 *Acta si requiris, antiquiora non supersunt, quam quæ dedimus in laudata mox Historia inventionis primæ S. Taurini; cum qua si conferre placet Lectiones sex priores Breviarii jam indicati, eccas illas: I. De Landulpho, Ebroicensi episcopo, nihil scriptum reliquit antiquitas; nisi quod ex historia inventi corporis beati Taurini aliquantum temporis post hujus obitum apparet vixisse sub Clodoveorum imperio et monarchia [in] Galliis. II. Dicitur enim Lotarii tempore, cum Ebriocenses Canonici tum ex finitimis agris in civitatem ad divina Officia peragenda quotidie convenirent, et ipse ex pago urbi vicino, qui S. Landulphi etiam nunc nomen retinet, ad sacra matutinalia cum aliis*

perrexisse, et in itinere audivisse choros angelorum psallentium, ac dicentium: " Beatissimi Taurini laudanda est hodie festivitas, cujus lingua fulget in ecclesia ": III. Hoc vero nuntiasset Viatori, episcopo suo: post cujus decessum omnium suffragiis ad episcopatum promotus, die ac nocte deprecabatur Dominum, ut thesaurum de reliquiis S. Taurini sibi indicaret. Quin etiam post anni circulum eodem die ad eundem locum, ubi audierat angelorum cantum, cum solo comite rediit, atque iterum prostratus in oratione, meruit cælestes illas voces audire: sed erat anxius et ignarus, quo loco thesaurus ille lateret.

F

3 *IV. Propterea vehementius Deum orabat, ut hoc illi manifestum faceret. Tandem elevans oculos, videt a terra usque ad cælum columnam pertingentem, instar solis claram. Quo in loco fodiens accepto sarculo, reperit scriptum: " Hic requiescit beatus Taurinus, primus episcopus Ebriocæ civitatis. " V. Locus vero occurrit in via venientibus a pago S. Landulphi ad ecclesiam episcopalem Ebriocæ urbis, in quo nunc spectatur amplissimum monasterium et sepulchrum subterraneum S. Taurini. Tum vero Landulphus ecclesiam ligneam sepulcro imposuit. VI. Sed cum ad inventionem illarum reliquiarum miracula quotidie plurima et maxima fierent, in illa historia narratur, paulo post fuisse librum confectum de Vita S. Landulphi, qui intercidit, et in quo multa de inventionem illarum reliquiarum et miraculis; ac de sanctitate, operibus bonis, et meritis ejusdem B. Landulphi scribebantur. Miramur, nihil hic notari de corpore S. Landulphi. cum illud in Martyrologio universali ad hunc diem diserte asserat Castellanus esse in ecclesia S. Taurini.*

ex Brevi-
rio Ebri-
censi.

DE

DE SS. MAXIMO ABBATE, ANASTASIO MONACHO

AC ALIO ANASTASIO

ITEM MON. ET APOCRISIARIO ROMANO CONFF.

CONSTANTINOPOLI.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. S. Maximi nomen, natales, illustre in aula munus quando commutatum cum monastico instituto.

AN. DCLXII
ET DCLXVI.
Sanctus re
ac nomine
Maximus

Maximus vitæ sanctimonia, doctrina, scriptis, exantlatis pro orthodoxa fide certaminibus, exiliis ærumnisque, nec non fuso pro ea sanguine longe clarissimus, tanti nominis mensuram egregie adimplevit, prout perspicuum fiet cum ex Viri Vita, tum ex hoc, quem eidem præfigimus, Commentario. Ad Sancti nomen alludit S. Anastasius presbyter et apocrisiarius Romanus, de quo pluribus infra, in epistola sua ad Theodosium presbyterum Gangrensem, quæ exstat in Anastasii Bibliothecarii Sedis Apostolicæ Collectaneis, habeturque inter Opera varia a Sirmondo vulgata, tom. 3 col. 375 novissimæ editionis Venetæ, ubi leguntur ista: Ego igitur exiguus memoriam justorum illorum, qui Constantinopoli ob veræ fidei adversus Monothelitas confessionem passi sunt, et præcipue Maximi revera megisti (hoc enim Maximum nomen insinuat) sermone meo in præsentiarum facere volens etc. In Menæis magnis excusis die XII hujus mensis inter alia præconia, quibus Græci ibidem ipsum laudant, dicitur μέγιστος Μάξιμος, Maximus itaque nomine, major rebus gestis, imo maximus vere ac proprie exstitit. Recte itaque Joannes Zonaras in Annalibus tom, 2 pag. 87 editionis regiæ Parisiensis anno 1687 vulgatæ eum etiam jure meritissimo μέγιστον Μάξιμον appellat. Addi his possunt, quæ dabuntur inferius § 7 sub finem. De sancto itaque Maximo agimus hic primo loco; de aliis duobus Anastasiis postea insti-

floruit sub
Heraclio
imp., in au-
la ejus ge-
rens illustre
munus:

2 Quæ ad Sancti patriam, illustres ipsius natales, ingenii præstantiam rara cum diligentia ac virtute conjunctam, nec non ad litterarias vel ab ineunte ætate exercitationes spectant, expedit auctor Vitæ, quam illustramus, num. 3 et seqq. apud nos. Natales nulla temporis nota ab eo determinatos anno 580 affigit Caveus heterodoxus in Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria part. 1 pag. 322. Jam vero tot ac tam præstantes naturæ ac gratiæ dotes, quibus S. Maximus erat præditus, eum evexere ad summam in imperatoris Heraclii aula dignitatem. Quippe Admirandus iste, sicut ibidem de illo refert idem biographus num. 6, sic ætatem suam transiens, quamquam multa conaretur quotidie, quo vanam gloriam effugeret, et vitæ hujus varietatibus non implicaretur... efficere tamen non poterat, ut lateret... Etsi autem ipse talia moliretur et ageret, nihilominus vel contra voluntatem arripitur. Heraclio per id tempus imperatore, ad regiam eum benevolentissime accersente, et eorum, qui erant acommentariis regiis, principem instituyente: cui quam fuerit gratosus in paucis atque utilis, ibi-

dem subditur. Imperavit Heraclius ab anno Christi 610 usque ad 641. Longissime ergo aberrant a vero, qui Constantinum Pogonatum hic obtrudunt, quem Sanctus numquam imperatorem vidit, mortuus utique anno 662; ille vero imperare dumtaxat cœpit anno 668.

3 Hinc corrige Menologium Sirleti, quod ad diem XIII Augusti sic habet: Commemoratio sancti Patris nostri Maximi confessoris, qui sub imperatore Constantino Pogonato summus philosophus, vita et sermone illustris, relictis omnibus, factus est monachus. Corrige item Menæa magna typis edita: Vixit Maximus imperante Constantino, cui cognomentum Pogonato, Heraclii nepote: ac Synaxarium, quod est apud Combefisium tom. 1 Operum S. Maximi pag. LXXXIX ubi dicitur imperatore Constantino Pogonato, Heraclii nepote, maximis honoribus a superioribus imperatoribus acceptus etc. Vitæ denique ac Martyrii S. Maximi exemplar, cui prænotatur scriptor Laurentius monachus Rutiensis in Calabria, et de quo alibi redibit sermo, eundem errorem committit, dum in scenam illum producit κατά τοὺς χρόνους τοῦ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας κατάρξαντος Κωνσταντίνου, δι Πωγωνάτου ἐκάλουν. Id est, Tempore Constantini, quem Pogonatum vocabant, Romanorum imperium administrantis. Rectius habet Compendium nostrum Ms. Certaminis S. Maximi, quod desumptum est e bibliotheca Cæsarea Vindobonensi, dicens: Ὁ ὁσιος καὶ τρισμακάριστος πατὴρ ἡμῶν Μάξιμος ὁ ὁμολογητὴς ἦν ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντος, υἱοῦ Κωνσταντίνου, ἐγγένου δὲ Ἡρακλείου. Sanctus ac ter beatissimus pater noster Maximus confessor erat imperante Constante, filio Constantini, Heraclii autem nepote. Sub eo utique egregiam suam pro Christi fide confessionem ac heroica certamina suo sanguine testata roboraque esse voluit, quamvis multo ante tempore in aula Heraclii honoratus ac gratosus meruisset: idque confirmatur apud Sirmondum allegatum col. 368, ubi hæc e Græco versa memorantur: Jubemus gloriæ tuæ ire Bizyen, et adducere Maximum monachum cum honore multo atque blanditiæ, tam propter senectam et infirmitatem, quam eo quod sit a progenitoribus noster, fueritque illis honorabilis. Quæ postrema verba Combefisius in observationibus ad Vitam S. Maximi tomo citato præfixis pag. xcvi sic clarius reddidit: Quod amicus et familiaris Majorum meorum extiterit, ac illis charus habitus sit.

4 Et continuo idem auctor, Quod plane, ait, quod munus in notarium primumque a secretis rite congruit; cuius muneris esset, non avelli a latere imperatoris,

E
(non vero
sub Constan-
tino Pogona-
to)

F

AUCTORE
J. P.

toris, ac illi semper adesse. Extant Michaëlis Pselli pulcherrimæ epistolæ, cum ad alios viros primores omnis ordinis, tum præcipue ad notarios cum imperatore agentes in ταξειδίω: cum is scilicet provincias lustraret, sive etiam exercitum circumductaret, omninoque extra regiam urbemque ageret: ut cum ad Comneni notarios, velut ejus assecclas eique adhærentes, ac consiliorum laborumque ac expeditionis socios sic blande scribit: Τῷ κορυφαίῳ καὶ τῷ χορῶ, ἡ δὲ βούλησθε, τῷ μυσταγωγῷ καὶ τοῖς μύστοις. Pari nobis fere cultu in aula ipsi regi a secretioribus intimisque consiliis, et quasi administri regenda republica, quos in eam secretarios vocamus. Eo ipso munere functus S. Nicephorus patriarcha, Nicephoro imperatore, et antequam illi sedi præficeretur: ex qua aulæ familiaritate tanta illi styli suavitas et elegantia, quantam in ejus Antirrheticis miramur, quibus * licuit salutare, cum pari eruditione rerumque ecclesiasticarum peritia conjunctam; dolemusque non produci in communem Ecclesiæ usum ejusque clypeum, cum præsertim luculenti extent codices in Regia, Segueriana, Colbertina celebribus Parisiis bibliothecis etc. De S. Nicephoro Patriarcha CP. consuli potest Historia chronologica Patriarcharum istius Sedis, quæ habetur ante tomum nostrum I mensis Augusti. Acta vero ejus illustrata sunt tom. II Martii die XIII a pag. 293.

* l. quæ

observatio-
nibus ex-
planatur.

5 Illud porro Vitæ Græcæ S. Maximi ὑπογραφεῖα πρῶτον τῶν βασιλικῶν ὑπομνημάτων apud Combesium pag. IV, quod vertit Latine eorum qui a secretis imperatori essent principem, noster autem Vitæ, quam dabimus, interpretis dixit, eorum qui a commentariis erant principem, sic exprimit Compendium Cæsareæ bibliothecæ Vindobonensis: Πρῶτος ἐν τοῖς μυστογράφοις γεγὼς: id est, primum inter arcanorum scriptores seu notarios locum adeptus: unde prima Sancti inter eos, qui erant imperatori a secretis, confirmatur prærogativa. Atque hoc ipsum Menæa magna typis edita clare tametsi Græco-barbare significant in ejus elogio, ubi datur ei titulus πρωτασηκρίτου, primi a secretis; in Officio autem, quod ex Tiliano antiquo codice XIII Augusti profertur apud Combesium pag. LXXXVII et seqq., scribitur πρωτοσηκρίτης aliter item ea vox formatur apud Gretserum illico citandum. In notis vero et observationibus ad caput 2 operis Georgii Codini Curopalatae, quod agit de officiis magnæ ecclesiæ et aulæ Constantinopolitanæ, quodque anno 1648 Parisiis editum est, pag. 27 de eo vocabulo dicitur: Ut primum secretarium indicat, ita et judicium omnium præstantissimum. Alia insuper ibidem notata invenies. Consuli etiam potest Gretserus in Commentariis ad dictum Codinum, qui habentur in editione ejusdem operis, quam designabam, pag. 200. At de his plus satis. Nunc cum Vitæ scriptore ad alia progrediamur.

Quam ob
causam Vir-
sanctus au-
læ valedixe-
rit,

6 Narrat is num. 7 Sanctum, rerum caducarum in aula pertæsum, item novitates in fidem invehi cernentem, quando Monothelitarum secta Ecclesiam vehementer labefactaret, accessisse... in monasterium, quod in adverso littore urbis Constantinopolitanæ apud Chrysopolim situm est. Causam secessus ab aula sic exponit Compendium Cæsareum Vindobonense: Οὗτος τὸν τῆς Μονοθελητῶν κακίστην αἵρεσιν ἰδὼν πλατυνομένην καὶ κρατοῦσαν, καὶ ἐγγράφως ἀνατεθεῖσαν ἐν τῷ νάρτηκι τῆς ἀγίας Σοφίας ἐν Κωνσταντινουπόλει καταλιπὼν τὰ βασίλεια, γεγὼς μοναχὸς ἐν τῷ μοναστηρίῳ Χρυσόπολεως. Hic pessimam Monothelitarum hæresim dilatam et invalescentem conspicatus, nec non in narthece san-

ctæ Sophiæ Constantinopoli in scriptis suspensam, D relicta aula factus est monachus in monasterio Chrysopoleos. Cangius Constantinopolis Christianæ lib. 3 pag. 16, Porticus, inquit, istas occidentales, quæ elegantis ac magnifici vestibuli vicem præbent ædi Sophianæ, νάρθηκος seu ferulæ nomine ævo suo donatas, tradit Silentarius part. 2 vers. 13. Agit etiam ibidem Cangius de vocabuli istius seu appellationis ratione; cui varia alia subnectit pag. 17 et 18, inter quæ est illud, Ut Narthece... olim extra ecclesiam seu potius extra ecclesiæ septa fuere... ita vicissim pro certo haberi debet, posterioribus seculis narthece eam sacræ ædis partem, quam hodie navim vocamus, aliquando appellatam, prout ibidem pluribus videre licet. At misso hoc brevi diverticulo, redeamus ad propositum.

7 Menæa magna Græcorum excusa eandem, ac monasti-
cur S. Maximus ex aula se subduxerit, cum dicto Compendio causam allegant, e quibus delibet ista, a nostro Radero sic Latine reddita: Postea vero quam pernicioosa et aliena a Catholica fide opinio Monothelitarum... stolide et impie invaluit... decretaque publica, quibus hæresim suam confir- E mabant, publice proponebant, et in ipsa magna ecclesia Constantinopoli affixa hærebant, impiorum societatem et communicationem execratus, relictis politicis officiis et magistratibus, selegit potius abjectus esse in domo Dei, quam habitare in tabernaculis peccatorum. Profectus ergo Chrysopolim etc. Consuli insuper de hac re potest Sancti Officium sacrum a Combesio editum ac supra a nobis memoratum. Monachum Rutiensem, ne longior æquo excurrat oratio, tacitus prætereo. At Combesius in observationibus ad S. Maximi Vitam pag. xcvii causam hanc commutatæ ab eo aulæ cum secessu monastico Chrysopolitano, meram scriptoris ejusdem Vitæ conjecturam existimans, Potuerit quidem, inquit in monasterio etsi urbi vicino, quod nempe κατὰ τὸν ἀντιπέραν ἡύονα in adverso littore ad Chrysopolim in Bithynia prope Chalcedonem situm esset (Scutarim vocant, teste Gillio) ab eo tutam salo æstuque stationem querere, ac animæ κόνωσις ut vocat auctor, ejus scilicet commaculationem et contagium, ex aulicorum convictu ac consuetudine, loci secessu defugere, id cum primis illo consecutus, ut Heraclii secretioribus consiliis pro officii munere haud cogeretur favere. Hanc tamen meram sic Vitam scriben- F tis conjecturam existimo.

8 Nec enim sic palam Heraclius novitati studebat, jamque Monothelitarum dogma in aula percrebuerat, cum Maximus monachum induit; aut Heraclii aulæque ea potissimum factio erat, et non magis Cleri et episcoporum Athanasii Jacobitæ, Theodori Pharan, Cyri, Sergii etc.; a quo proinde ut se tutum præstaret Maximus, non aula solum ac urbe, quam novator episcopus regeret, exire debebat, sed ejus tota diocesi, aut certe paulo remotius latebras querere. Observatio ista Combesii adeo nobis videtur veritati consona, ut probabilius esse putemus, Virum sanctum non tam ex huius Monothelitæ fuga, quam ex rerum caducarum contemptione, vitæque perfectioris desiderio ab aulæ strepitu in Chrysopolitanum monasterium se recepisse. Quæri autem hic ulterius potest, quo tempore id acciderit. Hoc argumentum tractat Combesius pag. xcvi et ex iis, quæ de illo affert, sententiam suam confirmat, Sanctum ex aula secessisse, ac primi a secretis munus abdicasse, ut chara solitudine fruere-
tur, ac seculi curis turbisque expeditus, liberius
Deo

sit ample-
xus, inqui-
ritur,

A Deo divinæque contemplationi... totus impendere-
tur. Quæ ergo ad propositam quæstionem faciunt,
ex ipso hic referemus.

quo item
tempore

9 Fatetur quidem laudatus auctor, incertum
esse, quod is tempore aulæ togam cum lacerna ac
cilicio commutarit; diu tamen ante Sergii obi-
tum atque extrema Heraclii tempora, quibus pe-
stifera hæreseos flamma in aulam ac urbem eru-
pit, illud evenisse, argumento, ait, est epistola
Sancti ad Pyrrhum hegumenum, cum is illum
jam monachum invitasset, ut suæ consentiret no-
vitati, quam a Sergio auctore hauserat, ac scri-
ptis susceperat firmandam, tuente se Maximo non
vitæ monasticæ recenter susceptæ tirocinio aut
theologiæ studio nuper salutato, postquam seculo
valedixerat; sed cum sui rudis animi conscientia
(dicamus nos summa, pro sui instituti ratione,
animi modestia) tum facinoris temeritate, ne sen-
tentiam præcipitaret. Nam operum ejus a Com-
befsio editorum tom. 2 in epistola responsoria ad
Pyrrhum pag. 346, Vigent, inquit, adhuc in me
affectus ac vitia, carnemque oppido rebellem legi
spiritus prævalentem habeo. Quin etsi per hypo-

B thesim nihil eam in rem quod sit facultatis deesse
dederimus; quis sic temerarius et audax, ut quæ in
hunc modum divino sacerdotum sunt sancita suffra-
gio, præsumat superordinare? Quidnam inde se-
quitur? Igitur, uti concludit Combefsius pag.
xcviii, diu ante vulgatam Byzantii Ecthesim, cujus
ipsius crimen Maximus in Sergium, et senatum con-
fert, depellitque ab Heraclii capite; qui Sergii Cleri-
que Constantinopolitani victus precibus, nec non
senatus indulgentia inclinat, suo eam nomine
publicari permisit: quæ nec tunc forte edita erat,
cum sic amicus Pyrrho adhuc monachorum præ-
fecto, pridem ipse monachus dedit litteras; cum hæc
Pyrrhi Maximo oblata, illius videantur fuisse præ-
ludia ac velut prodromus, mussitante hactenus inter
Clericos novæ hæresis hydra, ac imperatoris præsto-
lante adventum e Syria (unde ejus origo ac initia)
sub quo publice in urbe erumperet; haud satis vero
simile, eam jam in aula provectam, ejusque tædium
ea Maximum excussisse, ac monasterio, ex quo illi
majores ejus procellæ extimendæ erant ex Cleri-
CPolitani Sergiique patriarchæ novatoris vicinia,
addixisse. Hæc ille.

illud acci-
derit.

C 10 Verum dispiciamus, quo pacto ea, quæ
Combefsius protulit, ut probaret, quam de
causa S. Maximus aulam cum vita ascetica com-
mutarit, lucis quidpiam suggerant ad figenda
præterpropter perfectioris istius instituti exor-
dia. Famosam illam Ecthesim seu fidei formulam
et expositionem, in qua dici prohibebatur imposte-
rum cum una tum duplex in Christi dispensatione
operatio, licet interim in ea diserte asseratur in
Christo una tantum voluntas, tamquam doctrina
sanctorum omnium Patrum..., non hoc anno, ut
hactenus ab omnibus creditum, sed superiori pu-
blicatam, inquit Pagius in Critica Baroniana ad
annum Christi 639. Martinus enim Papa in Se-
cretario III, seu Actione 3 Concilii Lateranensis
apud Labbeum tom. 6 Conciliorum col. 83, ait,
id factum duodecima Indictione (textus habet
per nuper duodecimam Indictionem elapsam) quæ
Kalendis Septembris superioris Christi anni inchoa-
ta. Nam postquam Ecthesis illa emissa est, Ser-
gius pseudosynodum Constantinopoli coëgit, ad
Syrum episcopum Alexandrinum scripsit, et men-
se Decembri ejusdem anni vita functus est, ut
mox ostendemus. Quare non dubium, quin anno
antecedenti edictum illud prodierit, eodemque
synodus Constantinopolitana habita sit. Hæc post-

ea meminisse juvabit, quando de illa Ecthesi re-
curreret sermo. Sed nunc ad rem nostram. Tempus
itaque certum, quo S. Maximus ex aula in mo-
nasterium Chrysopolitanum se abdidit, quoniam
definire non possumus, non thesi illud circum-
scribimus, sed hypothese ac conjecturis. Quid si
ergo dicamus, hanc rem gestam accidisse anno
circiter Christi 630, Sancti circiter 50, cum fue-
rit propemodum octogenarius quando illa passus
est, quæ narrantur inferius in Vita apud nos num.
32, ac obierit anno 662 secundum dicenda § 7.
Porro hasce conjecturas confirmare conabimur
ex aliis ejus gestis, quæ subnectimus.

§ II. Dignitas abbatialis in mona-
sterio Chrysopolitano; iter Afri-
canum ab eo susceptum qua de
causa, quo tempore ac quo fructu.

E Biographus noster cap. 1 num. 8 agit de præ-
fectura cænobii Chrysopolitani ad S. Maxi-
mum delata, nuper enim monachi præfectum ami-
serant, prout ibidem addit; sed nec ejus nomen,
nec temporis notam, quo id acciderit, ullam ap-
ponit; ita ut in tenebris hic denuo palpiandum
quasi nobis sit, ac conjecturis utendum, quas
haud pluris valere volumus, quam rationes pro
placitis nostris afferendas. Observamus itaque
ex verbis dicti biographi num. 8 et 9, Sanctum
nostrum maturæ admodum ac jam provectæ æta-
tis fuisse, quando illud onus magna cum reluctan-
tia humeris tandem suis imponi permisit: et hu-
jus observationis ratio est, quia inter varias cau-
sas, quæ munus illud reddunt grave, atque adeo
ad illud excutiendum merito poterant Virum
sanctum movere, de quibus ibi agit biographus,
nulla affertur ex præmatura ejusdem ætate; unde
suspiciari liceat, eum anno circiter Christi 639
aut sequenti, ætatis 59 circiter vel 60, dicti mo-
nasterii regimini admotum fuisse ob ea præser-
tim, quæ circa ejus in dignitate abbatiali decesso-
rem notanda nobis occurrunt. Fuisse hunc Pyr-
rhum, qui ex ea dignitate ad cathedram Constani-
nopolitanam fuit admotus, sequentia nobis
suadent.

E
Disseritur
de tempore

F 12 In Chronographia compendiarie S. Nice-
phori hæc notantur: Πύρρος πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς
μοναχὸς καὶ ἄρχων τῶν μοναστηρίων, καὶ ἡγουμένος Χρυ-
σοπόλεως. Στάσεως δὲ γενομένης αὐτοῦ, παρήτησατο ἔτη β',
μῆνας θ', ἡμέρας θ'. Quæ sic interpretor Latine:
Pyrrhus presbyter ejusdem (ecclesiæ) monachus,
nec non monasteriorum præfectus, et hegumenus
Chrysopoleos. Tumultu autem in eum concitato,
abdica vit se dignitate post annos duos, menses no-
vem, dies novem. In Historia Patriarcharum
Constantinopolitanorum apud nos tomo 1 Augusti
præfixa, initium episcopatus hujus hæretici Mo-
nothelitæ affigitur pag. * 79 verosimiliter ineunti
Januario anni 639, exsilium vero anno 641. Ha-
bemus itaque hic Pyrrhum monasterii Chrysopo-
litani hegumenum, moderatorem seu abbatem; ha-
bemus tempora, quæ commode cum nostro ejus-
dem monasterii Chrysopolitani Abbate secundum
præmissa combinantur; cur igitur hunc illi suc-
cessisse ex probabili ratiocinio non affirmemus;
in ejusdem, uti dicebamus, monasterii Chryso-
politani gubernatione, præter quod non scimus
hactenus aliud in tractu CPolitano synonymum
ecstitisse?

quo S. Ma-
ximus

AUCTORE
J. P.

existisse? Quæ cum ita se habeant, ut redeamus ad priora, non videmus quidquam, nobis incommodare, quo minus initia dignitatis abbatialis S. Maximi innectamus cum aliqua probabilitate anno Christi 639 vel proxime sequenti.

abbas crea-
tus est

13 Neque objicias epistolam ejusdem Sancti ad eundem Pyrrhum, de qua superius num. 9, ἡγούμενον hegumenum, uti est in ejusdem inscriptione, hoc est abbatem; neque enim cum illam epistolam, tum aliam ad monachos Siculos, quæ exstat apud Combefisium tom. 2 Operum S. Maximi pag. 58, videmus pugnare cum nostro systemate, quod in neutra Pyrrhum vocet suum Superiorem vel abbatem: nam tametsi S. Maximus monasterii Chrysopolitani institutum amplexus fuerit anno Christi 630 circiter, ætatis circiter 50 secundum conjecturam nostram supra datam; fieri tamen potuit, imo vero in nostro hoc systemate factum fuerit, ut, quando epistolas illas exarabat S. Maximus, esset quidem tunc temporis Pyrrhus aliorum monasteriorum præfectus; at postea Chrysopoleos abbas sit factus; idque sive istius fuerit monasterii alumnus sive alterius, cum

B adeo exstiterit Heraclio imperatori in paucis gratiosus: etenim sicut ibidem apud nos pag. 78 * ex S. Nicephori Historia invenies, Pyrrhum Heraclius amabat, adeo ut fratrem appellaret, quod imperatoris sororem e sacro fonte suscepit; simul quod eundem Sergii familiarem fuisse, cum eoque vixisse cognorat, in illius locum patriarchalem urbis CPolitanæ substituit. Atque hæc quidem sunt, quæ de inito regimine monasterii Chrysopolitani a S. Maximo, ac de decessore ejus in mentem nobis venere, quæ tamquam systema nostrum, sive etiam, si vis, problema eruditorum judicio tantisper proponimus, relicta cuilibet illud vel amplectendi vel rejiciendi ac melius aliquid inveniendi plenissima facultate.

monasterii
Chrysopoli-
tani, de quo
loco nonnul-
la notantur.

14 Quandoquidem autem de asceterio apud Chrysopolim, uti dicitur in Vita nostra num. 7, toties facta jam mentio est; non videmur abs re facturi, si de isto loco nonnullas subnectamus notitias ex Petri Gyllii de Bosphoro Thracio libro 3 cap. 9; ubi invenies, quod fuerit portus magnitudine et tranquillitate pulcherrimus et optimus.; appelletur autem Chrysopolis, ut quidam dicunt, C ex eo, quod Persæ imperantes in hunc locum cogerent auri acervos exactos ab urbium tributis: ut vero multi tradunt, a Chryse filio Chryseidis et Agamemnonis ibi mortuo et sepulto, ea occasione, quæ ibidem refertur; et additur, posse etiam ob portus commoditatem ita appellari ab iis, qui mirabilia auro comparare solent; item Chrysopolim emporium fuisse Chalcedonis; ubi Xenophon tradit, Græcos, qui meruissent stipendia in Cyri expeditione Persica mansisse dies septem, vendentes prædas, quas fecissent..., postea muris nudatam fuisse, ex Strabone asseritur, dum ait Chrysopolim vicum esse. Et vero, prout observat Gyllius, Similiter hodie urbs non est; sed vicus laxè habitatus multis ædificiis non continuis, circuitu milliaria complectens circiter duo. Et post alia nonnulla, Denique, ait, Chrysopolis reædificata est a Turcis, quæ diu jacuerat deserta bellicis Persarum et Turcorum, ut nullum vestigium restet eorum, quæ Georgius Cedrenus dicit, Philippum regem condidisse Chrysopolim, ut monasterium τῆς παναγρᾶντος Θεοτόκου (immaculatissimæ Deiparæ) ut palatia ad excipiendum regem, regionesque liberos, hortosque struxisse, ac piscium vivarium: id quod in vallis planitie, ubi nunc sunt præcipua Chrysopolis adificia, existimo la-

cum fuisse, nimirum reliquias portus antiqui. Chry- D sopolis quamquam est suburbana Byzantii, tamen omnes fere Byzantini ignorant, ubi hæc fuerit, ex eo, quod nomine antiquo exoleto, jam dudum vocatur Scutaris, nescio, an a Francisne aliquando Byzantio imperantibus, chryson appellantibus scutum; an potius a statione militum scutariorum etc. Ceterum de monasterio, quod, uti diximus, apud Chrysopolim situm fuit, nihil hactenus reperimus, quod lectorem edoceamus. Hinc igitur Sanctum discedentem sequamur.

15 Quoniam vero Romam veterem ad hoc de- testabili Monothelitarum dogmate puram noverat, similiterque ecclesias Africanas..., his terris relictis eo discessit, ut veritati una patrocineretur, teste biographo nostro num. 10, et cum orthodoxis illic versaretur. Præmiserat ibidem, adeo hæresim illam invaluisse, ut malum immense pateret, ac propemodum Orientem et Occidentem totum occupasset. Sed Combefisius in observationibus ad Vitam et Acta S. Maximi a se edita, pag. xcviij narrationem biographi sui his verbis castigat, quæ nostro quoque conveniunt: Maximi Romam inque Africam profectionem sic auctor de- E scribit, quasi toto jam Oriente et Occidente nova hæresi infectis, nec nisi Romæ inque Africa, seu etiam insulis vicinis vigente saniore doctrina ac fide antiqua, quin vel in illis nutante; et cum periculum esset, ne flamma hæc cuncta brevi absumeret, is illi suppetias venerit... solam tamen ipsum Africam cogitasse, quando Asiæ loca, et Bithyniam, ipsamque Constantinopolim reliquit: nec eo fidei zelo, quem auctor comminiscitur, sed barbarorum metu, Persarum scilicet, sic tota illa regione grassantium, ut nec ipsa quidem urbs Augusta ab eis tuta esse videretur, ipse sibi Maximus non uno loco testis gravissimus est. Citat deinde alteram seu secundam S. Maximi epistolam ad Jordanem (imo Joannem) presbyterum, quæ exstat apud ipsum tom. 2 Operum ejusdem Sancti, et in qua sic ex Græco textu pag. 250 loquentem interpres Latinus Virum sanctum inducit: Accersasque me ad te, ac sub alas tuas reponas; si modo vere timor omnis hostium externorum abscessit, quorum formidine tamquam vitæ amans tanta maris spatia trajeci. Et continuo Vos, inquit, sanctissimos rogatos velim,... ut certius moneatis, omnemque illic impræsentiarum rerum statum, qualis tandem sit ac obtineat, vestris ad me litteris exponatis. Cum enim animi sensibus parum valeam, valdeque debilis existam..., præque pavore circa multa dissipatam ac evagantem mentem habeam, tuto transfretare velim.

16 Profert præterea epistolam a S. Maximo ad Siricium (fort., ut in margine apponitur, Cyzicenum) episcopum datam, ac inter alias tom. 2 Operum ejus pag. 361 editam, in qua auctor ipsi est, ut dispersos ac profugos revocet: Voca, ait, tum eos qui longe, tum qui prope sunt, eosque tibi ipse insolubili vinculo dilectionis spiritus adstringe. Sed qua lege id roget, statim subdit, dicens: Dummodo tamen expectatæ hostium incursionis metus aufugerit, ac prorsus aufugerit: cujus causa tamdiu sicque procul patria exules alienum solum habuit. In altera vero ad eundem epistolam, quæ habetur tomo citato pag. 362, suam Sanctus deplorat solitudinem, quod alii, se relicto, jam rediissent: Verum, ait, quod magna absorptus tristitia sim, nec ab illis disjungi feram; aut me cum eis assumite, subque alas vestras reficite, aut vestris precibus ad sustinendum fortiter, quem charissimorum ipsa abjunctio dolo- rem

Iter Africa-
num non
fidei ortho-
doxæ propa-
gandæ stu-
dio

E

F

sed hostili-
um excur-
sionum metu

A rem consciscit, confirmate. Quæ cum ita sint, cumque Vir sanctus, quando vel de suo vel de aliorum exsilio meminit, illius causam non imputet hæresi Monothelitarum, immense patenti, ac propemodum Orientem et Occidentem totum occupanti, uti supra volebat biographus; cum denique idem Sanctus noster clare ac diserte in epistola ad Joannem presbyterum superius memorata indicet, hostium exterorum.. formidine.. tanta se maris spatia trajecisse; fugæ ejus causa non in hostes internos, non, inquam, in dictam hæresim, sed in barbarorum metum videtur esse refundenda.

Vir sanctus
suscepit,

B 17 Mera itaque Βιογράφου somnia, uti loquitur Combesius pag. xcix, quod jam tum conclamato Constantinopoli totoque Oriente quin et Occidente fidei negotio, ea Maximus ratione Romanam congicans, Byzantio in Africam venerit. Ultimam vocem (de Occidente est sermo) vel desideratam fuisse addit in Vaticanis codicibus, vel Morino excidisse, vel a Baronio sublatam esse; ne forte inde sibi adimere fidem clarius videretur auctor, dum Occidentales ea labe, quam non meruerint, aspergit, quos liquet ea ab hæresi admodum abhorruisse, ac paucissimos ex illis victas eidem dedisse manus. Ceterum in solam Africam cogitasse in eaque præsidium quæsisisse. S. Maximum, ut a grassante milite ac Persarum illuvie tutus ibidem foret, satis ostensum esse affirmat eam iis, quæ præmiserat; nec necesse esse, plura in eam rem congerere. Hinc igitur corrige monachum Rutiensem, qui sic scribit: ζήλω οὖν ἐπὶ τῆς ὀρθοδοξίας θεῖω πυρούμενος, παντὰς ὁρῶν ὑποκύπτοντας τρεθὼν τῇ πλήρῃ, καὶ μηδὲνα λόγου τινα τῆς εὐσεβείας ποιουµενον, τὴν μονὴν αὐτὴν καταλιπὼν, τὴν πρεσβυτέρων Ῥωμῆν κατέλαβε. Divino itaque erga orthodoxam fidem accensus desiderio, dum omnes propemodum errori succumbere, nulloque in pretio habere religionem videret, eodem, Chrysopolets videlicet, de quo meminerat auctor, monasterio relicto, Romam seniorempervenit. Quæ cum proxime subdat idem auctor iis, quæ præmiserat de dicto monasterio, cujus Sanctus fuit alumnus ac deinde præfectus, videtur tacite innuere, inde illum abscessisse, ut labantibus fidei rebus consuleret, ac primo quidem ea de causa Romam sese contulisse, quod aliter tamen accidit, uti docebunt sequentia.

quamquam
in Africa
egregie se
gesserit

C 18 Primo quippe Vir sanctus in Africam discessit, ac deinde Romam petiit, omnibus utroque loco fortissimi orthodoxæ fidei propugnatoris partibus egregie adimpletis, prout notatum reliquit noster biographus inferius apud nos num. 18 ac sequentibus; ita tamen, ut simul nobis reliquerit locum addendi bene multa alia, quæ et ipse prætermisit, et ad res tamen gestas conducunt, quas præ manibus habemus. Itaque Sanctum in Africam profectum tantisper comitemur. Combesius in observationibus ad ejus Vitam et Acta pag. xcix, In Africa, inquit, fidei causam egisse Maximum, ac quam Pyrrhus jam patriarcha Monothelitarum hæresim ubique notatum libellis, submissisque devotis sibi capitibus spargebat (exceptis iis, qui pari Maximo sorte profugi, ipsi sponte illa imbuti, per eam occasionem vias Domini rectas depravantes incendium augebant, inque Africam, delecto in ea incolatu, flammam producebant) strenue aggressum esse, Afrosque Joannis Romani Antistitis æmulatione ad eam proscribendam vel maxime animasse, compertissimum est. Joannes ipse Apologia ad Constantinum imperatorem Heraclii successorem, cum is sibi Hono-

rium patronum blandiretur, Pyrrhi ea molimina clare declarat, dum sic ait: " Quantum enim ex " diversis suggestionibus, quæ ad nos catervatim " venerunt, quinimmo et ex ipso quoque auditu " didicimus, omnes occidentales partes scanda- " lizatæ turbantur, fratre nostro Pyrrho patri- " archa per litteras suas huc atque illuc transmis- " sas nova quædam et præter regulam fidei præ- " dicante, et ad proprium sensum quasi sanctæ " memoriæ Honorium Papam decessorem nostrum " attrahere festinante, quod a mente Catholici Pa- " tris erat penitus alienum "

AUCTORE
J. P.

19 Videtur tantisper compressa hæresis contu- ciusse, Heraclio excusante Joanni Romano Pontifici, non esse suam Ecthesim, nec Sergio procacius defendente, quo vel sic versutus homo Catholici nomen ac communionem retineret. Eo autem sublato, ac paulo post Heraclio, videtur Pyrrhus calentius egisse, ac qualem eum Joannes significat relatis verbis Apologiæ; nactum scilicet ex sedis summa dignitate licentiam promovendi dogma, cujus condendi lateque producendi, adhuc in minoribus agens, maximus Sergio adjutor extitisset. Apologia illa Joannis PP. IV pro Honorio habetur inter Collectanea Anastasii Bibliothecarii apud Sirmondum tom. 3 Operum variorum col. 25 editionis antea designatæ, et in Synopsi chronica, quæ eisdem Collectaneis præfigitur, Apologia illa innectitur anno Christi 641. Baronius autem de S. Maximi in Africam migratione agit ad annum 640. Quæ temporis ratio non inconcinne cohæret cum nostro systemate chronologico circa annum, quo Sanctus monachum induit, et quo creatus est abbas. Positis itaque istis et admissis, consequens est, ut is in Africam secesserit his circiter annis, ætatis videlicet sexagesimo, monastici autem instituti trigesimo, ac primo dignitatis abbatialis secundum superiores temporis calculos hypothetice distributos.

anno circiter
Christi 640.

§ III. Epistola scripta in Africa contra exortum errorem; cum Pyrrho Monothelita ibidem disputatio; acta Romæ; lucubrationes: iter Constantinopolitanum.

F

Inter Opera S. Maximi apud Combesium tom. 12 pag. 243 exstat epistola ad Joannem presbyterum, in qua exortum et jam increbrescentem circa resurrectionem mortuorum errorem confutat, docens, animam etiam a morte intelligere (verba hæc epistolæ prænotantur) nec ullam ex facultatibus, quæ insunt a natura, amittere. Sic autem incipit: Secunda labentis Augusti mensis primæ hujus Indictionis, communis amicus noster venerabiles paternæ sanctitatis vestræ litteras mihi reddidit.. Deinde Haud mediocri, ait, dolor me affecit, quod illic a nonnullis, ut scripsistis, de anima licentius dogma evulgatur, dum mecum ipse cogito, quantas hic quoque istius modi malum vires acceperit; quantam nactum sit libertatem. Quod autem hic constitutum majori opplet mœstitia.. istud est, quod cuncti fere ac præsertim illustriores monachi novam de resurrectione doctrinam statuunt atque doceant etc. Epistolam porro absolvit hac clausula: Quamobrem etiam magis ingemisco, meamque a vobis absentiam deploro, qui nimirum cominus tuentem

Epistola
sancti in
Africa ad-
versus exor-
tum erro-
rem:

AUCTOR
J. P.

famosa ibi-
dem cum
Pyrrho Mo-
nothelita
disputatio:

tuentem atque a noxiis liberantem potentissimam paternæ vestræ sanctitatis inspectionem et curam, meos crebrius plurimos lapsus verbo fulcientem non habeam. *Indictio prima concurrit cum anno æræ vulgaris 643: unde colligimus, supra dictam epistolam a Sancto exaratam fuisse postquam in Africam se receperat.*

21 At longe maiorem nominis commendationem ei perperit famosa illa ac laureata ibidem loci cum Pyrrho episcopo Constantinopolitano Monothelita concertatio, invictis Viri sancti argumentis ad ejurandam hæresim suam adacto: de qua re pluribus agit noster biographus num. 20 et sequentibus. Juvat interim nonnulla circa illam disputationem hoc loco annotare. Legi ea potest apud Baronium in Appendice ad tomum 8 Annalium; apud Combefisium autem tomo citato a pag. 159. Habita est anno Christi 645, Indictione videlicet tertia (uti liquet e titulo eidem disputationi præfixo) mense Julio. Rei gestæ veritas confirmatur ex testificationibus priscorum auctorum, quos videre licet in dictis Annalibus ad eundem annum 645; ubi istius præterea monumenti egregii utilitatem laudatam reperies. Ad concertationis locum quod pertinet; putat ibidem Baronius, habitam ipsam esse Carthagine. Verum sive ibi sive alibi disputatio illa accidit, in Africa certe accidit: unde erravit Photius in sua Bibliotheca cod. 95 dicens, Ipsa porro oratio Romæ eum indicat ad hanc descendisse disputationem, posteaquam nimirum ipse [Pyrrhus] exsilio sibi indicto Constantinopolitana sede excidit. Præterea dum noster P. Ludovicus du Mesnil tom. 3 Operis sui, quod inscribitur Doctrina et disciplina Ecclesiæ etc., ad annum 644 pag. 418 hæc habet, Gregorius patricius et Africæ præfectus utrumque, videlicet S. Maximum ac Pyrrhum, ad collationem evocavit, quæ mense Julio, Indictione tertia; ac proinde anno sexcentesimo quadragesimo coram eo habita est, chronologicos calculos perperam combinavit; nisi forte typothetæ vitio id contigerit. Hæc breviter observanda duximus de rebus a Sancto in Africa gestis; quænam vero Romæ egerit, refert biographus num. 23, cujus narrationi accommodamus sequentes observationes.

acta Romæ:

22 Romam anno 645 eum contendisse, scribit Caveus supra num. 2 assignatus. Id certe non contigisse post annum Christi 649, ex fidei majoris auctore constat. Nam S. Theophanes in Chronographia pag. 276 editionis regiæ Parisinæ sic memorat: Theodoro Papa morte sublato, Martinus sanctissimus Pontifex Romanus elegitur. Tum vero Maximus ex Africa Romam transfretatus Martini Papæ sanctum in Deum ardorem accendit: qui centum et quinquaginta episcoporum synodo celebrata Sergium et Pyrrhum, Cyrum et Paulum anathemate perculerunt; geminas vero Dei Christi nostri voluntates et operationes clarius expositas promulgaverunt nono Constantis imperantis anno, Indictione octava, id est anno Christi 649, quo et S. Martinus PP. I Sedem Petri conscendit, et synodus Lateranensis habita est. Erat itaque S. Maximus Romæ tum temporis; quamdiu vero ante ibidem exstiterit, quove anno illuc advenerit, e verbis hisce Theophanis extundi nequit. Ceterum Theophanes centum et quinquaginta episcoporum isti synodo numerum tribuens, præbet nobis ansam, ut obiter quædam de isto numero observemus. In titulo hujus concilii Latino apud Labbeum tom. 6 Conciliorum col. 75 ponuntur centum et quinque episcopi. In notis autem Binii tomo citato col. 385 leguntur ista: S. Martinum

Pontificem ad hanc synodum convocandam a D S. Maximo abbate inductum esse scribit Theophanes anno XIX Heraclii, his verbis: "Cum autem Maximus Romam pervenisset, Papamque Martinum ad æmulationem accendisset, synodo centum decem episcoporum collecta, Sergium, Pyrrhum, Cyrum et Paulum anathematizaverunt" etc. Et col. 387 ad voces tituli centum quinque episcopi, de quo dicebam modo, Tantus, inquit, est numerus eorum, qui in fine consultationis quintæ subscripsisse reperiuntur. Numerum hunc etiam notat Anastasius Bibliothecarius de Vitis Romanorum Pontificum in S. Martino. Vita, quam post hunc Commentarium summi daturi, sic memorat apud nos num. 23: Quare etiam Sanctus auctor Martino PP. fuit, uti ad se undequaque orthodoxos convocaret., ut sub tam multis ac divinis viris etc. Qui quidem ad centum quinquaginta collecti, præsentem item sapientissimo Maximo, omnia cum ratione et ope Spiritus sancti fecerunt. Sive autem hæc discrepantia acciderit ex eo, quod in exemplaribus variant litteræ alphabeticæ, quibus Græci signant numeros arithmeticos, sive aliunde, parum facit in rem nostram, de qua hæc pertransennam notasse, plus est quam satis, cum nihil ea addant vel demant S. Maximo. Interfuisse illum dictæ synodo, colligitur e verbis Vitæ continuo designatæ. Binii in notis, de quibus paullo ante, Quod in actis, ait, concilii nulla mentio reperiatur Maximi, mirum videri non debet: cum abbates etiamsi ad synodum admitterentur, non decidendi et subscribendi, sed tantum consulendi facultatem haberent.

23 Vitæ auctor postquam egerat de ista synodo, pergit ad sanctissimi Abbatis lucubrationes cum numero multas, tum genere varias, uti apud ipsum videre datur num. 24 et sequentibus. Baronius ad annum 651 sic scribit in rem nostram: Accedit ad gloriam tanti Martyris, quod sui nobilissimi ingenii et fidei orthodoxæ, qua pollebat, dignas post se lucubrationes reliquit; quibus licet vivens fuerit ab adversariis (ut dictum est) spoliatus, haud tamen, Deo eas protegente, perire penitus valuerunt, sed magna ex parte integræ remanserunt, quarum hic tibi indicem... ex Vaticano promptuario exscriptum apponimus, depromptum ex tribus tomis Græce conscriptis, et ex Photio collectum. Scripta deinde ejus enumerantur, post quæ subditur a Baronio hoc epiphonema: Hactenus lucubrationes Maximi, qui non Orientem solum, sed et Occidentem illustravit, et eo clarius, quod, ea quæ scripsit, martyrio etiam consignavit. Quam vero multum temporis atque laboris posuerit Combefisius in Operum S. Maximi editione, colligitur cum ex epistola editoris dedicatoria Eminentissimo Cardinali Bullionio inscripta, tum ex præfatione ejus ad lectorem. Casimirus Oudin in Commentariis de Scriptoribus ecclesiasticis tom. I col. 1639 meliorem ordinem in dicta editione desiderans, hæc scribit: Quamvis autem Franciscus Combefisius diligentissimam adhibuerit curam in conquirendis et undequaque colligendis S. Maximi monachi Operibus, methodum tamen non omnimodam observat in illis evulgandis, quæ ita tumultuario satis ordine Parisiis impressa sunt. Ceterum prædictus bibliographus ibidem a col. 1635 dissertationem de scriptis S. Maximi contexit, in qua cap. I agit de Mss. Operibus ejus, quæ in bibliothecis Anglicis exstant; cap. 2 de Operibus impressis et simul collectis sermo est; cap. 3 ostendit, alia ratione commodiori ea in impressis distribui posse.

A 24 Insignem porro in sancto nostro Martyre eruditionis laudem pleno ore debuccinat Combesius tom. i pag. cv sub titulo Ad Maximum pro elogio. Annam Comnenam quid memorem? Hæc enimvero singularem sancti Martyris sapientiam quanto in pretio haberet, testatissimum esse voluit, quando de sua matre Irene augusta lib. 5 Alexiadis pag. 147 editionis Possinianæ litteris mandavit sequentia: Memini augustam matrem meam nec cum mensa posita ad cœnam vocaretur, potuisse deponere de manibus, quos avidissime lectitabat libros cum aliorum sanctorum Patrum, qui de sacris dogmatibus egerunt, tum præsertim sancti Maximi philosophi et martyris. Delectabat enim illam non tam quæstionum explicatio naturalium, quam divinorum dogmatum perscrutatio, in quorum intelligentia verum germanæ sapientiæ fructum et sciebat situm et quærebat. Mirabar ea cernens ego, et aliquando ausa quid sentirem dicere, Quomodo, inquam, e plano in tantam altitudinem suspicere te juvat? Tremo equidem ego intuens, et ne summis quidem auribus admittere mentionem audeo arcanorum tam sublimium. Sty-

B lus enim, ut aiunt, sancti Maximi evectus altissime supra usum et captum humanorum sensuum, et in eliquatissimis contemplationibus assidue volitans, vertiginem quamdam affert legentibus. Ad hæc arridens illa, Laudabilem istum, ait, metum scio. Neque ego sine tremore ad sacros hos accedo libros; tamen avelli ab eis nequeo. Quin tu mihi paulisper exspecta, et, ubi alia, in quibus formare ingenium prius par est, satis scripta cognoris, horum deinde suavitatem degustabis. Percussit mihi cor horum memoria dictorum, et quasi in aliud narrandarum rerum pelagus incidi. Sed cohibet, et revocat me lex historiæ. *Compendium Viennense Cæsareum profundissimam S. Maximi doctrinam extollens, sic scribit: Τίς ἀριθμήσει τὸν ἄβυσσον τῆς σοφίας, ἣν ὁ Θεὸς παρέσχε τῷ δούλῳ αὐτοῦ; πᾶσαν γὰρ οἰκουμένην οἱ ἔνθεοι λόγοι αὐτοῦ διέδραμον. ἄλλος Χρυσόστομος ἡμῖν γενόμενος, Quis enumeret sapientiæ abyssum, quam Deus præbuit Famulo suo? Omnem quippe terrarum orbem pervagati sunt ejus sermones divinitus afflati. Chrysostomus alter nobis factus est. Plura deinde de aliis ejus ingenii monumentis elogia ibidem congeruntur.*

C De Sancti operibus agit Photius in Bibliotheca cod. 192 et sequentibus. At nunc a Sancti lucubrationibus transeamus ad invictam animi ejus fortitudinem, qua calumnias inter et opprobria, vexationes ac machinationes hæreticorum, pro vera fide decertavit fortissime atque insignem heroicæ victoriæ laudem retulit.

D 25 Triumphalis illa palæstra ei Constantinopoli obtigit; quæ autem in ea sunt acta, pluribus describit ac pathetice noster biographus num. 29 et sequentibus, ita tamen, ut occasionem nobis præbuerit ulterioris elucidationis: quam ecce tibi, lector. Idem Vitæ scriptor rei gestæ tempus indicat quando ista memorat: Cum itaque Constans, Heraclii nepos, etiamnum imperium teneret, et in eo nonum jam annum exegisset, quam primum Sanctum ad regiam perducere jubet; cujus ad illam adventum subsecuta est barbara illa tractatio, quam ibidem sustinuit. Constans imperare cœpit anno Christi 641, uti habet Baronius (consentiente Pagio). Nonum vero hunc ejusdem Constantis annum copulat cum anno æræ vulgaris 650, cui etiam tragicas SS. Martini PP. ac Maximi vexationes, de quibus meminit biographus noster, intexit. Sed refellitur a laudato Pagio, qui in Critica sua ad eundem annum num. vi ita de Augusti Tomus III.

temporis ratione disserit: Licet S. Martinus Papa ac S. Maximus abbas anno tantum sexcentesimo quinquagesimo tertio a Constante Aug. in exilium missi fuerint; Baronius tamen prava versione Theophanis ad annum xx Heraclii Augusti, ubi uno tenore de hæresi Monothelitarum loquitur, deceptus, hujus persecutionis historiam a currenti anno incipit. Theophanes enim ait: Tum Maximus ex Africa Romam transfretatus, Martini Papæ sanctum in Deum ardorem accendit; reliqua protulimus supra num. 22; quæ facta ibidem dicuntur nono imperatoris Constantis anno, Indictione octava.

26 Quibus immediate prosecutionem textus Theophanis subdens Pagius, Constans Heraclii nepos, his auditis, furore percitus, sanctissimum Martinum et Maximum Constantinop. adduci jussit, eosque tormentis excruciatos in exilium deportari ad Chersonesi plagas, et multos insuper Occidentalium episcoporum supplicio affici, sequentia observat: Ita Theophanes, quem Baronius non vidit, sed tantum Anastasium, qui Theophanem his verbis exposuit. "Duas voluntates et operationes Christi Dei nostri expressius prædicant atque firmarunt. Ceterum nono imperii sui anno Constans nepos Heraclii, Indictione octava, his agnitis, furore repletus, sanctum Martinum et Maximum Constantinopolim ductos et cruciatos, apud Chersonam et alia climata exilio relegavit. Verum Theophanes annum, quo Martinus et Maximus Constantinopolim missi sunt, non memorat; sed tantum annum, quo concilium Lateranense habitum est, ix scilicet Constantis, Indictione VIII.

27 His præmissis, idem Pagius ad confirmandam suam temporis rationem contra Baronianam his argumentis utitur num. VII: Annus, ait, quo hæc persecutio cœpta, nobis evidenter innotesceit ex epistola ix ejusdem Martini ad Theodorum, ordine xv, ubi ait, Calliopam exarchum cum Ravennatensi exercitu et Theodoro cubiculario Romam introisse, eum ipse Martinus esset in ecclesia Constantiniana cum omni Clero suo a die sabbati, mensis scilicet Junii, ut Martinus statim indicat, qui dies anno DCIII cum die xv mensis Junii concurrebat. Cum autem Calliopas eum quæsiisset, et non invenisset, dixit primis Cleri: "Cras, quod est Dominica dies, obvii ei erimus, et salutabimus eum, quia hodie non sufficimus. Porro Dominico die, qui anno DCIII incidebat in diem xvi mensis Junii, eisdem nuntiavit, se cras omnimodis occurrurum, et Martinum adoraturum. "Ego vero (inquit S. Martinus) graviter infirmus eram ab Octobrio mensis usque ad prædictum tempus, id est, usque ad sexto decimo Kalendas Julias seu usque ad diem xvi mensis Junii. Subdit Martinus: "Ergo feria secunda diluculo mittit chartularium suum, et quosdam ex obsequio suo ideoque die decima septima mensis Junii, quæ eodem anno in feriam secundam cadebat. Tum narrat Martinus, non multo post exercitum venisse in ecclesiam, et jussionem a Calliopa exarcha porrectam esse presbyteris et diaconibus, in qua continebatur, quod ipse Martinus irregulariter et sine lege episcopatum subripisset, et in Regiam urbem transmittendus esset, subrogato in locum ejus episcopo.

28 Refert postea S. Martinus, se jussu Calliopæ venisse cum eo in palatium eadem secunda feria, et tertia feria (scilicet die XVIII Junii) venisse ad se omnem Clerum, et multos, qui se paraverant

evocatus
Roma fuit

AUCTORE
J. P.

paraverant ad navigandum cum eo : " Eadem nocte, quæ illuscit in feria quarta, quæ erat " tertio decimo Kalendas Julias, circa horam " quasi sextam noctis " se eductum fuisse de palatio, et ad portum, scilicet Romanum, pervenisse. Quare die decimo nono mensis Junii, qui anno DCLIII in feriam quartam convenit, sanctus Pontifex navi impositus, " Et pervenimus, inquit, Kalendas Julias Mesenam (sc. Messinam, " ut sequentia certo indicant) in qua erat navis, " id est, cancer meus. Non autem Mesenæ tantum, sed et in Calabria: et non tantum in Calabria, quæ subdita est magnæ Urbi Romanorum; sed et in plurimis insularum, in quibus " nos vel tribus mensibus peccata impediunt, " nullam compassionem adeptus sum, excepto " dumtaxat in insula Naxia, quoniam ibi annum " fecimus ". Est Naxos seu Naxus una ex insulis Cycladibus in mari Ægæo positis, ubi Martinus usque ad annum DLIV commorari coactus fuit. Baronius nulla habita ratione methodi cyclicæ, quæ anno DCLIII, nullo vero alio Pontificatus Martini, facta ista esse certo designat, præsentibus anno narravit, *Christi nempe 650. Hæc diffusius e Pagio huc transcribere visum est de S. Martino pro S. Maximo.*

■ Constante
imperatore.

29 Quæ cum ita sint, sequitur, ut S. Maximus Roma Constantinopolim a Constante imperatore non sit accitus ante annum Christi 653. Eo itaque non fuit evocatus anno 650, uti placuit Baronio; nec anno nono ejusdem Constantis, uti habet noster biographus; sed decimo tertio, qui non concurrat cum Indictione nona, sed cum undecima. Sequitur præterea ex dictis, ut Caveus, quem nuper citabam, aberraverit a vera temporis ratione, quando hæc notavit, si per illa discessum Romanum Viri sancti, et adventum ejus Constantinopolitanum in eundem annum Christi 655 conjicere voluerit. Sic ergo loquitur: Cum hæreticæ igitur, qua laborabat Constans imp., labi adeo gnæviter resisteret Maximus, anno DCLV Roma militari manu Constantinopolim adductus est una cum Anastasio discipulo, et in carcerem conjectus. Post dies aliquot in palatium ductus est, ut fictis quibusdam prodigionis et calumniæ in imperatorem, injuriæ in Pyrrhum, et Origenismi criminibus reus ageretur; quæ cum ille luculentissime diluisset etc. Dicebam supra, Sanctum Constantinopolim accitum haud fuisse ante annum Christi 653; quo autem anno illuc pervenerit, inquirendum nunc superest.

§ IV. Probrosa contra Sanctum ejusque discipulum concertatio Constantinopoli, primum exsilium; duæ aliæ alibi cum hæreticis concertationes; post quas reducitur Constantinopolim versus.

Congressus
Constanti-
nopolis

Biographus noster num. 29 apud nos de Constante quidem refert, Quam primum Sanctum ad regiam perducere jubet; sed quo anno Constantinopolim appulerit, indictum relinquit. Monumentum, quod e Græco Latine redditum habetur apud Combefisium tom. I Operum S. Maximi pag. xxix et seqq., quodque inscribitur, Relatio mo-

tionis factæ inter dominum abbatem Maximum et D socium ejus atque principes in secretario, nec diem adventus nec annum signat; sic enim incipit: Qua die ad regiam hanc urbem applicuerunt tum scilicet dominus Maximus tum socius ejus, circa solis occasum, venientes duo mandatores cum decem excubitoribus, tulerunt eos e navi. Et post dies aliquot educunt eos ad palatium, introque sistunt Senem, quo loco senatus, aliaque multa turba convenerat. Sequitur deinde ibidem infamis ille congressus a iudicibus Constantinopolitanis adversus Virum sanctum habitus; in quo quænam sint acta, interrogata ac responsa, genuinis coloribus exponit auctor memoratæ Relationis. Quia vero a nostro biographo compendiose res gesta perstringitur, si quis illius in referendo hoc tam memorabili Sancti certamine brevitatem supplere velit, Relationem eandem consulat; in qua etiam inveniet pag. xxxiv, quam duriter ac barbaramente tractatus fuerit S. Anastasius, quem utpote verbera et pugni seminecem reddiderunt. Ex iis vero quæ sub ejusdem finem exstant his verbis, Dicit ei sacellarius: Quot annorum te esse dicis? Respondit sanctus Vir, Septuaginta quinque, confici videtur, illam concertationem innodandam esse anno circiter Christi 655, a quo si retrocedendo descendas ad annum 580; cui natales ejus aligabat supra neotericus heterodoxus, numerabis annos ætatis ejus septuaginta quinque, in isto descensu chronologico contentos, uti et tempus adventus, quo Constantinopolim cum socio attigit: nam tulerunt eos e navi. et post dies aliquot educunt eos ad palatium etc., ut modo dictum est.

31 In Synopsi chronica, quæ præponitur Collectaneis Anastasii Bibliothecarii superius num. i citatis, anno Christi DCLV. collatio S. Maximi cum iudicibus in palatio Constantinopoli, ejusque exilium Byziense etiam affigitur. Cohæret quidem annus iste certaminis cum anno natali ejusdem Sancti 580; verum cum nec illum probet heterodoxus iste, nec aliunde de illo nobis constet; cumque non videamus, cur Sanctus eundem non inchoarit anno 578 vel circiter; nobis etiam ex dictis septuaginta quinque annis non constat de anno 655, quo secundum præmissa præsens certamen acciderit; et qui ex sententia Pagii circa discessum Sancti Roma, deberet esse annus circiter 653, si eodem anno, quo inde fuit evocatus, Constantinopolim attigerit; sed ex iis, quæ inferius ex eodem Pagio dicuntur de duplici disputatione S. Maximi, videtur esse consequens, ut vel illuc non pervenerit nisi post biennium, id est, anno Christi 655; quod non videtur verosimile; vel, quod apparet veritati ac scriptori Vitæ apprimè consonum, ut Sanctus jam pridem degerit Bizyæ, antequam eo venerit Theodosius episcopus, de quo dicitur infra; nam, ut biographus scribit apud nos num. 40, Diu post ad Sanctum in exilio (Bizyensi) mittunt Theodosium illum etc. Jam vero cum nobis in promptu non sint alia documenta antiqua, quæ ad ulteriorem temporis cognitionem nos deducant, et exigua hic sit unius et alterius anni discrepantia, non est quod pluribus lectorem moremur. At nunc aliqua observanda proponere juvat circa vocem sacellarius, quæ supra occurrebat.

anno circiter 655 accidit.

32 Combefisius in Vita ac certamine S. Maximi pag. xv hanc notulam in margine apponit: Sacellarius Maximi iudicii præses: num Patriarchalis, cujus erat cura monasteriorum? Forte magis imperialis. Gretserus noster Observationum et emendationum in Georgium Codinum Curopalitam

Sacellarii, qui cum Sancto fuit congressus, notitia,

A *tam de Officiis et officialibus magnæ ecclesiæ, aulæque Constantinopolitanæ (de quo Opere diximus antea num. 5) cap. 3 varia collegit ad hoc munus pertinentia; quæ cum ibi a curioso lectore consuli possint, longumque foret, illa omnia huc transcribere, summos quosdam dumtaxat apices ex illis excerpemus. Duos itaque apud Græcos ponit sacellarios, alterum videlicet magnum, minorem alterum: addit, utrumque pecunias ecclesiæ curasse, observasse, et expendisse; indeque ortam esse primariam hujus appellationis rationem, petitam videlicet a sacculo, hoc est, ab ærario ecclesiastico, cui præerant; ad hæc, monasteriorum tam eorum, quæ erant intra urbem Constantinopolitanam, quam τῶν Περαικῶν, hoc est, quæ sunt in Pera seu Peræa, quæ hodie Galata dicitur, curam gessisse majorem sacellarium, ibidem invenies; minorem vero sua in potestate habuisse ecclesias Catholicas. Suos quoque imperatoribus Constantinopolitanis fuisse sacellarios discimus ex Theophane, qui in Chronographia pag. 279 de Heraclio hæc memorat: Imperator du-*

B *cem alium Baanem nomine præfuit, et Theodorum sacellarium... adversus Arabes instruit. Et pag. 306: Justinianus erigendis palatii ædificiis studium adhibuit. Triclinium Justiniani nomine deinceps vocatum; et palatii mœnia condidit. Huic operi præpositum... Stephanum Persam sacellarium suum... præfuit. Adde S. Gregorium Magnum, qui lib. 4 epistola 34 ad Constantiam Augustam sic scribit: Sicut in Ravennæ partibus Dominorum pietas apud primum exercitum Italiæ sacellarium habet, qui causis supervenientibus quotidianas expensas faciat etc. Consuli etiam possunt, quæ de hac voce collegit Cangius in Glossario ad scriptores mediæ et infimæ latinitatis tom. 3. Nunc Sanctum nostrum revisamus.*

Concertatio
Sancti cum
Theodosio
ep. habita

33 *His itaque a se Constantinopoli exantlatis pectore masculo ac vere heroico, Vir sanctus exsiliū, honorificum utique invictæ suæ constantiæ præmium, retulit. Fuit autem hoc exsiliū e pluribus aliis primum; de quo biographus apud nos cap. 5 Consilio, ait, inito imperator et patriarcha... Justum damnant exilio in oppidulum Bizyam statim abducentes. De isto loco agunt nostra Annotata ad dictum caput lit. b. De tempore mentio facta est num. 31 supra, ac fiet porro occasione illustris istius disputationis, quæ ibidem inter S. Maximum ac Theodosium episcopum habita est. Agit de ea Vitæ scriptor, quem elucidamus, num. 40 et sequentibus. Baronius ad annum 656, Sequitur, inquit, Christi annus sexcentisimus quinquagesimus sextus, Indictione decima quarta; quo ab imperatore Constante decernitur legatio ad Maximum confessorem Byzæ in Thracia civitatis exulem existentem, quo eum in Monothelitarum errorem perducere posset. Qui missi sunt, fuerunt præclarissimæ dignitatis viri, nempe Theodosius et Paulus patricii, iidemque Proconsulari dignitate insigniti; et una cum eis Theodorus Cæsariensis episcopus, vir omnium ejus sectæ doctissimus. Scripta fuerunt ab aliquo, qui præsens fuit, omnia, quæ in hac legatione mutuoque congressu cum Maximo contigerunt Quorum actorum duo fragmenta cum recitata reperissemus in quarta Actione septimæ synodi œcumenicæ, ingens exarsit in animo desiderium, ipsa acta integra perquirendi: sed visis scriptis Maximi, quæ in Vaticana bibliotheca asservantur, nec inventis; cum jam spe excidissemus ea amplius invenendi; accidit ex insperato, ut eadem intexta in Vita ipsius Maximi repererimus*

34 *Qui igitur missi sunt ab imperatore, cum diu contulissent cum Maximo, ut revocarent eum a cœptis, et reducerent cum honore Constantinopolim; tantum abfuit, ut id fuerint consecuti, ut potius summa potentia veritatis ipse illos in suam sententiam traxerit, atque ad jurandum adegerit, quod, abjecta hæresi, Catholicam fidem amplecterentur; sicque reversi fuerint ad imperatorem, quo et ipsum in eandem sententiam perducerent. Pagius ad dictum annum num. 1, Baronius, ait, accurate confert in præsentem annum celebrem collationem habitam inter sanctum Maximum et Theodosium episcopum Cæsareæ Bithyniæ, ac duos consules, qui cum eo erant, dum ad castrum Bizyæ in provincia Thraciæ positum, ubi S. Maximus in exilio agebat, venit. Verum exemplar, quo usus est, in aliquibus mancum erat, ac præterea hæc collatio, quæ collocanda erat post Relationem motionis factæ inter Dominum abbatem Maximum et socium ejus, atque principes in secretario, quam certum est ad annum præcedentem pertinere, in eo exemplari præponebatur laudatæ Relationi; indeque factum, ut Annalista doctissimus eandem Relationem in annum sequentem distulerit. Aliquot post Baronii mortem annis Sirmondus publicavit Collectanea Anastasii Bibliothecarii, in quibus inter alia continentur tam Relatio seu Collatio S. Maximi cum principibus in secretario, quam Collatio ejusdem sancti Martyris cum Theodosio episcopo Cæsareæ; ac præterea in eisdem Collectaneis Collatio Maximi cum principibus aliam Collationem ordine, sicut tempore, antecedit. Ita Pagius, qui deinde lectorem mittit ad Combesium, apud quem utraque Collatio magis correcta, prout observat et, quæ dicto anno habita est, ibidem integra exhibetur; cum in Collectaneis Anastasii fine suo mutilata sit; quemadmodum et Collatio S. Maximi cum principibus in secretario apud Baronium integra non habetur.*

AUCTOR
J. P.
Bizyæ in
Thracia,

35 *Primam itaque hanc Sancti cum proceribus Constantinopoli collationem excepit secunda anno Christi 656 Bizyæ peracta, quæ hoc titulo notatur in Collectaneis Anastasii Bibliothecarii col. 355: Tomus continens relationem de dogmatibus, quæ mota sunt inter S. Maximum et Theodosium episcopum Cæsareæ Bithyniæ, seu consules qui cum eo erant; sive de actis, uti habet inscriptio Græca, in primo ejus exilio, scilicet Bizyæ. Res gesta recte recitatur a Baronio ad dictum annum 656: nam in ipso disputationis exordio ista signantur: Igitur nono Kal. Septembris, quæ nunc transacta est quartæ decimæ Indictionis, exivit ad eum in exilium, in quo positus servabatur, id est, ad castrum Bizyæ, prædictus episcopus Theodosius, ex persona, ut dixit, Petri Constantinopolitani præsulis missus etc. Itaque τῇ εικοστῇ τετάρτῃ τοῦ Ἀυγούστου, uti est intextu Græco, id est, vigesima quarta Augusti, Theodosius episcopus cum Paulo et Theodosio consulibus, uti in ea Relatione statim subditur, Bizyam perrexit; quo ubi pervenit, suas Sancto interrogationes proposuit; et hæc collatio, prout recte observat Pagius ad dictum annum num. 3, litteris mandata est currente Indictione xv, Kalendis Septembris hujus Christi anni inchoata.*

quam alia
ibidem ex-
cepit.

36 *His ita Bizyæ actitatis, ex eo loco abiturus Theodosius, referente nostro biographo num. 45, ut ad eos, qui in urbe regia erant, referret..., Byzantium revertit, duobus consulibus, qui eum secuti fuerant, comitatus Octo diebus elapsis, Paulus ille, ipse quoque consulari honore*

Deinde S.
Maximus
transfertur

AUCTORE
J. P.

D

nore ornatus ad Sanctum exit : cui mandatum fuit ab imperatore, ut Bizyam profectus Sanctum cum reverentia et veneratione tamquam amicum et familiarem Majorum imperatoris reduceret, et in monasterio Theodori apud Rhegium collocaret. Adductum itaque consul in eo monasterio reliquit, venitque ad imperatorem, ut id nuntiaret. *Hæc vero ita confirmantur ac amplificantur e Relatione seu Collatione, quam modo citabam, col. 368.* Postquam vero abierunt prædicti viri sexto Idus Septembrias præsentis quintædecimæ Indictionis, exivit rursus Paulus consul in Bizyen ad abbatem Maximum, jussionem ferens continentem secundum hanc formam : " Jubemus gloriæ tuæ ire Bizyen, et adducere Maximum monachum cum honore multo atque blanditiæ, tam propter se- nectam et infirmitatem, quam eo quod sit a progenitoribus noster, fueritque illis honorabilis " (Et ponite hunc in venerabili monasterio S. Theodori, quod rejacet juxta Regium) et venire et nuntiare nobis : et mittemus ad eum ex persona nostra patricios duos, qui debeant illi declarare, quæ nobis placuerint, nos ex animo amantes, et a nobis amatos; et venire nuntiaturi nobis adventum ejus. " Igitur cum idem consul adduxisset eum, et posuisset in jam nominato monasterio, regressus est nuntiare. *Annus ac mensis perspicui sunt ex ante dictis; non vero item locus, quo Martyr translatus est.*

ad monasterium S. Theodori ante urbem Cpolititanam

37 *Pagius ad annum proxime a nobis designatum num. 4, Ferebat, ait, jussio imperatoris, ut Maximus Constantinopolim adduceretur, et poneretur in monasterio S. Theodori. Cangius lib. 4 Constantinopolis Christianæ pag. 190 ad præsens propositum sic loquitur: S. Theodoriæ dem sacram, a Justiniano priusquam imperaret, πρό της πόλεως ἐν χώρῳ καλουμένῳ Ρηοστήῳ; ante urbem in loco nuncupato Rhessio, ædificatam, auctor est Procopius lib. 1 de Ædif. cap. 4. Rhessium seu Rhesium idemne fuerit quod Rhegium, uti opinantur viri docti, non omnino constat, tametsi quæ porta Rhegii dicitur scriptoribus, aliis Rhessii videtur appellari. Anna Comnena lib. 8 pag. 226 occasione Scytharum ad usque vicinam Constantinopolitanæ urbis loca excurrentium, ædis sacræ celebritatem commendans, hæc narrat: Oppida expugnabant..., ne civitatis quidem principis reveriti viciniam, quo minus auderent municipia ei proxima tentare, Profundumque usque ad torrentem, sic vulgo appellatum, progredi latrocinando, locum ita Constantinopoli propinquum ut ad ibi situm maximi inter martyres Theodori templum quotidianus ex urbe concursus fieret religionis et supplicationis causa Sancti memoriam visentium : Dominica vero redeunte effunderetur pene civitas, et piis passim omnes peregrinatione suburbana sacram ad istam delatiædem, totam illic noctem totumque diem vel circum ambitum, vel in vestibulo, vel in postica templi parte continua religione perseverare consuevissent usque ad hunc tumultum Scythicum. Atque hæc quidem de loco, ad quem Martyr noster Bizya traductus fuit jussu Constanlis imperatoris : quibus autem ibidem machinis invicta ejus constantia fuerit impugnata, proxime expediemus.*

§ V. Sancti constantia Rhegii frustra blanditiis tentata; blasphemia adversus virginem Deiparam ei perperam imputata.

Cum factum illud biographus satis breviter *Fidei hostes* perstringat num. 46 et 47, illudque sit ejusmodi, ut aliunde corroborari pluribus mereatur; visum est ex authentico illo ac fide dignissimo monumento, Relatione, inquam, seu Collatione, quæ habita est Bizyæ, et de qua superius actum est, breviter illam supplere, ac rem ipsam confirmare. Itaque col. 363 hæc narrantur: In crastinum veniunt ad eum Epiphanius, et Troilus patricii, cum multo amictu et phantasia*; nec non et Theodosius episcopus, et ascendunt ad eum in catechumenium ecclesiæ ipsius monasterii (S. Theodori, de quo jam dictum est) factaque consueta salutatione sederunt, cogentes et ipsum sedere : et orsus habitum ad eum sermonem Troilus, dixit : Dominus orbis jussit nos venire ad te, et dicere vobis quæ visa sunt divinitus roborato imperio suo. Sed dic nobis primitus, si facias jussionem imperatoris, an non. Maximus dixit : Domine, audiam, quid jusserit pium ejus imperium, et necessario respondebo : nam ad id, quod ignotum est mihi, qualem responsionem daturus sum? At vero Troilus perseverabat, asseverans, Non potest esse, ut dicamus aliquid, nisi primum dicas, utrum facias vel non facias jussionem imperatoris.

39 Et cum vidisset eos insistentes peramplius dilationi suæ, et amarius intuentes, ac asperius respondentes cum omnibus qui cum eis erant et ipsis quoque dignitatibus secularibus elevatis, respondens abba Maximus ait : Quia non patimini dicere servo vestro quæ placent domino et imperatori nostro, ecce, dico, audiente Deo ac sanctis angelis, et omnibus vobis, quoniam quidquid jusserit mihi super quacumque re cum hoc seculo destruenda et corrumpenda, prompte faciam. Et confestim surgens Troilus dixit : Orate mihi*, ego vadam. Hic enim nihil facit. Et multo vehementique facto tumultu, ac multaurbatione et confusione, dixit eis Theodosius episcopus : Dicite illi responsa, et cognoscite quid fateatur : nam sic regredi, nihilque dicere, et nihil audire, rationabile non est. Et tunc Epiphanius patricius ait : Hoc tibi per nos significat imperator, dicens : Quoniam totus Occidens, et qui in Oriente subversiones operantur, ad te spectant, et omnes propter te simultates exagitant. nolentes convenire nobiscum in causa fidei.

40 Deus compungi te faciat, ut communices nobiscum in Typo, qui expositus est a nobis : et exhibimus per nos ipsos ad Chalem*, et osculamur te, et supponemus vobis manum nostram, cumque omni honore ac gloria introducemus vos in magnam ecclesiam, et cum nobis ipsis sistemus ubi ex more imperatores stant, et faciemus pariter synaxim, et participabimur intemeratorum et vivificorum sacramentorum vivifici Corporis et Sanguinis Christi, et prædicabimus te denuo patrem nostrum, fietque gaudium non modo amatrici Christi et regiæ urbi nostræ, sed et in toto terrarum orbe. Scimus enim certissime quod, te communicante

* pompa si-
ve ostenta-
tione
E

ad pervers-
tendam S.
Maximi or-
thodoxiam
missi

* Gr. Ἐ-
ξασθε μοι
i. e. Bene
mihi pre-
camini, vel
votis meis
obsecun-
date.

dum nihil
blanditiis
* I. Chal-
cem : in
Græco e-
nim est
χαλκῶν

A communicante sancto huic throno, cuncti uniantur nobis, qui propter te tuumque magisterium se a communione nostra sciderunt.

proficiunt, 41 Et conversus ad episcopum abba Maximus cum lacrymis ait: Domine magne, diem iudicii expectamus omnes: nosti quæ ordinata sunt, et diffinita supra sancta Evangelia, et vivificam crucem, atque imaginem Dei et salvatoris nostri Jesu Christi, et sanctissimæ, quæ illum genuit, semper Virginis Matris. Et summisso deorsum vultu episcopus mitiori * voce dicit ad eum: Et quid habeo facere, postquam aliud quid placuit? Et dixit ad eum Maximus abba: Et quare tetigisti sancta Evangelia, et hi, qui tecum erant, cum non sit in vobis eorum, quæ dicta sunt, exitus? Vere omnis cæli virtus hoc mihi facere minime persuaderet. Quam enim rationem redderem, ut non dicam Deo, conscientiæ meæ, quod si propter humanam gloriam, quæ secundum sui rationem nullam habet salvandi substantiam, fidem abnegarem ejus qui fovet eam? *Hæc transcripsi ex antiqua versione Latina Anastasii Bibliothecarii apud Sirmondum antea memoratum; quæ cum recentiore a Combesio edita conferri potest. Ne autem lector hæreat ad vocem Chalce, quæ supra occurrit; magno palatio vestibuli vicem præstitit Chalce, χαλκῆ, triclinium ita appellatum, sicut videre datur apud Cangium Constantinopolis Christianæ lib. 2 pag. 113, ubi deinde pluribus locus ille exponitur. De Typo antea commemorato vide Annotata ad Vitæ cap. lit. p.*

* l. mæ-
stiori: in
Græco
enim est
στυγνότη-
ρα

42 Postquam vero acerbissimi orthodoxæ fidei ejusque Propugnatoris hostes viderunt, nihil se proficere blandis verbis, ad verbera ac atrocissimas injurias ab eis perventum est. Vitæ scriptor consuli de scurrili illa adversus Sanctum colluvie potest num. 47: cujus narrationem hic iterum confirmo ac pluribus expono ex Collectaneis Anastasii Bibliothecarii col. 369: Et in sermone isto surgentes omnes furore instabiles redditi, evulsionibus et impulsionibus atque direptionibus debilitaverunt eum, a capite usque ad ungues sputis certatim mædificantes: quorum, usquequo lota sunt vestimenta, quibus circumamictus erat, fœtor longius exhalabat. Et surgens episcopus dixit: Non oportebat ita fieri, sed audire ab eo tantummodo responsionem, et ingredi, et nuntiare domino nostro bono. Canonice quippe res alio disponuntur modo. Et cum vix eis episcopus, ut quiescerent, respondisset, rursus sederunt, et decem millibus injuriis et maledictionibus inexcogitabilibus dehonstantibus eum, cum furore multo et asperitate, dixit Epiphanius: Dic, malorum extreme, vorax civium, quasi nos et civitatem nostram, sed et imperatorem hæreticos habeas, hæc persecutus es verba? Vere plus quam tu Christiani sumus atque orthodoxi.

nihil quid-
quam de
sua heroica
constantia
remitten-
tem.

43 Et respondens abba Maximus, dixit etc. Generosa ejus responsa videri possunt col. 370. Nec vero vel tantillum quidem de heroica sua constantia remittit Sanctus propter aspera verba Epiphanii, qui col. 371 Vere, inquit, iudicio meo introducimus te in urbem, et sistimus te in foro vinctum, et mimos ac mimas, et prostitutas meretrices, et omnem plebem adducemus, ut unusquisque ac unaquæque et alapis cædat, et conspuat in faciem tuam... Et dicunt: Si cum hoc conferimus, neque manducabimus neque bibemus. Sed surgamus et prandeamus, et ingrediamur atque dicamus, quæ audivimus. Et ingressi sunt cum ira vigilia Exaltationis pretiosæ ac vivificæ Crucis. *Hæc Rhegii apud Constantinopolim*

in prædicto monasterio S. Theodori peracta esse, colligitur ex iis, quæ protulimus sub finem paragraphi 4. Biographus noster cap. 6 num. 48, Intervallo, ait, temporis Constantinopolim Sanctum perducunt; ac deinde ejusdem cruciatus, exsilium ac mortem narrat. Verum quia aliunde nobis alia suppeditantur, quæ in isto intervallo temporis accidere, scitu videlicet digna, ac in laudatis Collectaneis memorata proxime post narrationem, quam modo dedimus, ea hic inferenda censemus. Columna itaque citata 371 hæc exstant.

44 Et in crastinum diluculo exivit Theodosius consul ad prædictum abbatem Maximum, et abstulit ab eo quidquid habebat, dicens ei ex persona imperatoris: Quia noluisti honorem, prolongatus es a te, et vade, ubi dignum temetipsum fore judicasti... Et sumptum eum jam dictus Theodosius consul militibus tradidit. Et duxerunt eum usque Salambriam. Et manserunt ibi per duos dies, quousque perrexit ad castra unus ex militibus: et dixit cuncto exercitui: Quia monachus, qui blasphematur Dei Genitricem, huc venit. Hoc autem egerunt, ut commoverent exercitum adversus prædictum Maximum abbatem, quasi blasphemaverit Dei Genitricem. Et post duos dies rediens miles ille, tulit eum in castra, et compunctus divinitus prætor, imo loci servator prætoris misit ad eum primores bandorum, presbyterosque ac diaconos, et reverendos signorum custodes. Quos cum intuitus esset jam nominatus abba Maximus advenisse, surrexit, et misit metanœam: et miserunt et illi vice reciproca, et sederunt, jubentes et ipsi sedere.

Impactam
sibi falso
blasphemi-
am

45 Et quidam valde senex honorabilis dixit ad eum cum reverentia: Pater, quoniam scandalizaverunt nos quidam in sanctimoniam tuam, quod non dicas Dei Genitricem Dominam nostram sanctissimam Virginem, adjuro te per sanctam et consubstantialem Trinitatem, quo veritatem dicas nobis, et detergas a corde nostro scandalum hoc, ne lædamur injuste scandalizati, et missa metanœa surrexit, et extensis in cælum manibus cum lacrymis dixit: Qui non dicit Dominam nostram superlaudabilem, sanctissimam, intemeratam, et omni naturæ intellectuali venerandam, naturalem veraciter Matrem Dei effectam, qui fecit cælum et terram, et mare, et omnia, quæ in eis sunt, sit anathema, et catathema a Patre, et Filio, et Spiritu sancto, consubstantiali et supersubstantiali Trinitate, ac omni supercælesti virtute, atque a choro sanctorum Apostolorum, Prophetarum, et infinita plebe sanctorum Martyrum, omnique spiritu in justitia consummato, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

contra Dei-
param Vir-
ginem

46 Et fientes omnes oraverunt ei dicentes: Deus confortet te, Pater, et dignum te faciat absque offensa hunc perficere cursum. Et his dictis, congregati sunt multi milites auscultaturi multa bona verba quæ movebantur. Et cum contemplatus esset quidam domesticorum prætoris, quod multis coacervaretur et ædificaretur exercitus, ac reprehenderet quæ fiebant (quid suspicatus, Deus scit) præcepit eum rapi, et emitti extra castra duobus milibus, donec collectionem fecissent, et venissent qui deberent ducere illum Perberis. Verum Clerici divina moti dilectione pedites duobus illis miliariis abierunt, et venerunt, et salutaverunt eum, et oraverunt illi, et manibus suis gestantes imposuerunt eum supra jumentum: et reversi sunt cum pace ad loca sua: et ipse adductus est Perberis in custodiam, qua

egregie

continuis

AUCTORE
J. P.

diluit.

continuis vexationibus tenebatur. *Hæc ibi; quæ hic illic modica explicatione indigent.*

47 Usque Salambriam, in Græco textu apud Anastasium Bibliothecarium pag. 371 ac apud Combefisium pag. LXIV ἕως Σαλεμβρίας, usque Salambriam scribitur. Aliter alibi nomen hoc efformatur; putamus tamen eundem locum indicari. Carolus a S. Paulo in Geographia sacra pag. 224 editionis Amstelodamensis scribit Selymbria; quam inter Patriarchatus Constantinopolitani episcopatus ponit in Thracia Europæ provincia, et in tabula ad pag. 205 notatur ad oram Propontidis. Videri possunt Ptolomæus lib. 3 cap. 11, ac tomus XI Conciliorum editionis Harduinianæ col. 851. Scribit Σηλυβρία, Selybria Strabo lib. 7, ejusque nomen interpretatur Σήλυος πόλιν, quia vox βρία, bria, Θρακιστὶ id est, Thracum lingua, urbem significat. Proxime superius sequebatur duces bandorum; quod Combefisius vertit pag. LXIV pro vectæ militiæ viros ac centuriones. De qua re consuli potest idem auctor pag. cvl, uti et Cangius in utroque Glossario. Quod supra obscure referebatur de Sancto misit metancæam (In Græco est ἐβαλε μετάνοιαν) apud Combefisium pag. LXIV redditur, pronusque in terram atque genibus positus salutavit. Merentur referri quæ Baronius occasione aliorum verborum a nostro S. Maximo prolatorum, in quibus eadem occurrit expressio Græca, notavit ad annum Christi 656; suntque sequentia: Quod ad locum hunc, ait, Maximi pertinet, in Græcorum verborum interpretatione scito claros esse lapsos interpretes Anastasium, Perionium, Gentianum Hervetum, Godefridum Tilmannum, vel alios, dum eadem verba sive apud Joannem Damascenum, sive in actione quarta secundi Nicæni concilii ex iisdem sancti Maximi Actis, sive in versione Latina Vitæ S. Joannis Chrysostomi Georgio patriarcha Alexandrino conscriptæ, vel in Liturgia ejusdem S. Joannis Chrysostomi, vel alibi eodem fere modo eadem verba exponunt, agere pœnitentiam, duci pœnitentia, mittere pœnitentiam sive (ut Perionius transtulit) injicere desiderium: quem corrigens Billius in scholio trigesimo secundo in primam Orationem S. Joannis Damasceni de imaginibus, alios pariter interpretes errore lapsos emendat, dum sic habet:

« Joanni desiderium injiciens: Græce: βαλὼν
C » μετάνοιαν τῷ Ἰωάννῃ. Quam quidem locutionem
» non satis videtur intellexisse interpres: βαλεῖν
» enim μετάνοιαν, est honoris causa ad alicujus
» pedes se abjicere, ac venerabundo animo ante
» ipsum se prosternere, velutque benedictionem
» ab eo postulare. In Græcorum Euchologio Dia-
» conus multis locis τῷ ἱερεὶ τρεῖς μετάνοιās βάλλ-
» λει, hoc est, pœnitentis in modum tertio ante
» ipsum se incurvat. Quin etiam in Græcorum
» historiis sacris, cum quispiam eximiæ sanctita-
» tis viro obvis fiebat, ipsi βαλεῖν τὸν μετάνοιαν
» dicebatur, id est, ad ipsius genua accidere. »
Ex his abunde intelligitur quid sibi velit Græca
phrasis βαλὼν μετάνοιαν cujus significationem quia
verosimillimenon est assecutus nostri textus, quem
supra citabam, interpres, inepte et obscure di-
xit, misit metancæam. Jam vero voces anathema et
catathema suspicor simul jungi superius majoris
energiz gratia. Certe utramque vocem sæpe con-
jungi, observat Cangius in Glossario Græco col.
608, et exemplis probat. Τὸ Perberis, quo in
custodiam missus fuerit S. Maximus, sicut modo
narratum est, apud geographos nondum reperi.
In textu Græco Combefisii pag. LXV est ἀπενέχ-
θη ἐν Περβέροις in Latina autem versione, Ab-

ductus est Perbera. Sed in Hypomnestico, quod D
exstat apud Combefisium, dicitur locus ille pag.
LXXXIII esse Thracensium regionis. Sed his ita ob-
servatis, ad propositum redeamus. Sanctus post-
modum Constantinopolim una cum duobus Anasta-
siis abductus est; ubi quam barbara toleraverint
tormenta præsertim S. Maximus ac ejus discipulus
S. Anastasius, docet auctor Vitæ apud nos cap. 4;
sed in eorumdem tolerantia ambobus hisce Athletis
adjungendum esse S. Anastasium apocrisiarium,
proxime ostensuri sumus.

§ VI. Lata adversus Sanctos nostros tres sententia barbara ac execu- cutioni mandata Constantinopoli, miraculum.

Intervallo temporis Constantinopolim eum per-
ducunt, et una discipulum ejus Anastasium,
et alterum Anastasium, quem apocrisiarium fuisse
diximus; et cum maledictis eos lacerassent ne-
quam et maledicti illi... tortoribus tradunt, ut
pronuntiatam in illos sententiam exequantur;
prout scribit noster biographus loco proxime
citato, ejusdemque sententiæ executionem deinde
subjungit, quæ confirmatur ex Tomo altero sancti
patris nostri Maximi circa ea, quæ gesta sunt in
primo ejus exilio, id est Bizyæ, et apud Combe-
fisium pag. LXV et sequente e Græco sic Latine
vertuntur: Sane igitur tu, Anastasi, pullum populi
universi maledictionis dirarumque indutus ami-
ctum, canonica liberatus auditione eaque extru-
sus, ad eam, quam delegisti, deveharis gehennæ
stationem ac sedem; qui nobiscum est; parique
consilio cuncta moderatur, prænobili sacroque
senatu, statim a nobis judicium arrepturo, ac
quæ civilibus constituta legibus sunt, prout vi-
sum illi fuerit, justa in te animadversione facturo,
ob tantas tuas illas blasphemias, rebellisque animi
molitiones. Adversus hæc enim sententiam tulit
præsens synodus: cumque illa omnipotentis Chri-
sti veri Dei nostri ope, quæ par erat, adversum
vos, Maxime, Anastasi Anastasique, decreto san-
xerit, sitque reliquum ad ea, quæ a vobis im-
pie dicta gesta que sunt, ut severioribus legum pœnis
subjiciamini (Quamquam idcirco quod nulla ejus-
modi pœna suppetit, quæ dilectis vestris ac blas-
phemiis condigna videri possit, justo vos judici,
qui majora sit inflicturus, permittimus) in præsentī
seculo ceu in lucri partem, vitæ vobis usura
concessa.

49 Hacque ipsa lenitate tantisper vacuata, ac-
curata legum disciplina ac districtione sancimus,
ut statim assumptis, qui nobis præsto est, claris-
simus præfectus, in suum amplissimi dominatus
prætorium, Maximo ac utroque Anastasio, eor-
um flagris dorsa cædat, vestræque Maximi am-
borumque Anastasiorum procacitatis organum (ve-
stram scilicet blasphemam linguam (ab imo intus
abscindat: tumque etiam, quæ blasphemæ ve-
stræ rationi mentique ministravit, dexteram ferro
auferat; ac ubi sic execrandis membris muti-
los pariter circumducens urbis augustæ regiones
duodecim totas lustraverit, sempiterno exilio ju-
gique præterea custodiæ tradat, ut deinceps, ac
quamdiu vita superstes erit, blasphemiz plenos
errores vestros lugeatis, versa scilicet in vestra
capita, quam in nos maledictionem dirasque ex-
cogitastis. Tulit itaque præfectus, aliisque excru-
ciatis

S. Maxi-
mus cum
duobus A-
nastasiis
E

Constanti-
nopoli da-
mnatur

A ciatis tormentis membra amputavit, totaque urbe propudiosa circumductione traducens, Lazicem relegavit. Vides, lector, eadem S. Maximo ac utrique Anastasio supplicia illata esse, videlicet propudiosam ac publicam flagellationem, linguæ manusque dextræ amputationem, nec non exsilium Lazicense; quæ materiem nobis suggerunt ulterioris circa hoc argumentum observationis.

ad flagra,
amputatio-
nem dextræ

50 Nam biographus noster num. 49 flagra quidem extendit ad omnes tres, ac deinde per decursum suæ narrationis refert, S. Maximo et discipulo ejus Anastasio fuisse exsectam linguam nec non præcisam dextram; sed de S. Anastasio apocrisiario illa non affirmat, dicens dumtaxat num. 51, Deinde post ignominiosam illam circumductionem exsilium longissimum pellunt simul cum Anastasio apocrisiario, hoc solum præclare facientes impuri, illi, quod Sanctos a se segregarent. Theophanes in Chronographia pag. 288 editionis regiæ Parisiensis tantum narrat, S. Maximum linguam ac dextra fuisse mutilatum, sic scribens: Hoc quoque anno, quæ S. Maximum et Discipulos ejus spectant, gesta, iis nimirum pro recta fidei sententia sustinenda adversus Monothelitas decertantibus. Eos cum Constans in perversum sentum abducere non valeret, divina sapientia fluentem et varia eruditione florentem illam Sancti linguam una cum illius dextera abscidit: utpote quæ multa adversus ejus impietatem una cum Discipulis (Erant illi utrique Anastasius) conscripsisset, quæ et ipsi ad verbum exscripserunt, ut omnibus scientiarum studiosis notum est. Et pag. 292 de Constante imperatore hæc enuntiat: Maximum insuper eruditissimum confessorem lingua mutilavit, et ejus abscidit manus.. geminosque tandem Anastasios confessoris et martyris Maximi probatos discipulos exilio et cruciatibus subjecit. Verbum *χειροκόπησεν*, quod e textu Græco Theophanis vertitur in Latino abscidit manus, convenienter ad superiora, quæ de amputata Sancti dextra diximus, ac porro infra dicemus, reddendum erat Latine numero singulari abscidit manum: nam præterquam quod *χειροκοπέω* significet manum abscindere, aliunde præterea e pluribus utique fide dignis antiquitatis documentis novimus, manum unam, dextram videlicet, Martyri nostro abscissam esse, non vero etiam sinistram; quidquid Compendium Vienneense videatur de utraque manu hoc asserere, quod supplicium etiam extendit non ad ambos Anastasios, sed ad S. Maximum et ad unum ex illis.

ac linguæ
excisionem.

51 Hæc quippe memorat de S. Maximo ac duobus Anastasiis: Μετὰ τοῦτο μὴ Σελήσαντος αὐτοῦ τῷ σκοπῷ αὐτῶν ἐξακολουθεῖσαι, τὰς χεῖρας καὶ τὴν γλῶσσαν ἀκρωτηριάξουσιν, καὶ ἐν Λαζικῇ εἰς ἐξορίαν πέμπουσιν. Τοὺς δὲ δύο μαθητὰς αὐτοῦ ὁμονύμους Ἀναστασίους, τὸν μὲν πρεσβύτερον ἴσα τῷ διδασκάλῳ τιμωρησάμενοι, ἐν ἀλλοδαπῇ κατεδίκανον. Τὸν δὲ ἕτερον εἰς κάστρον τῆς Θράκης ἐξέπεμψαν. Post hæc, dum eorum proposito obsecundare nollet Vir sanctus, manus ac linguam ei amputarunt, atque in Lazicam in exsilium mittunt. Duos vero ejus discipulos homonymos Anastasios, illum quidem qui erat senior, postquam eodem, quo magistrum, supplicio affecissent, in terram externam relegarunt; alium autem in Thraciæ castrum dimiserunt. Cedrenus in Constante hæc refert: Constans S. Maximo.. linguam et manum abscidit. Zonaras autem in eodem imperatore Maximum, ait, et ambos ejus discipulos crudelissimo supplicio affecit. Martyrologium Romanum hoc die meminit de præcisâ Sancti manibus ac lingua; duobus vero Anastasiis aliisque

pluribus attribuit diversa tormenta et dura exilia; Menæa vero magna Græcorum typis edita illum quidem lingua et manu plexum referunt: et duobus vero discipulis seniori Anastasio perinde ac magistro linguam et manum truncatam; juniori autem missum esse in quoddam castrum Thraciæ, ibique vitam finisse. Menologium Sirleti de S. Maximo dicit: Manus et lingua abscissa est; at de Anastasiorum tormentis nihil ibi habet. Officium istorum trium Sanctorum, quod e Tiliiano codice exstat apud Combefisium pag. LXXXVII, commune omnibus tribus assignat supplicium his verbis: Sancti Patres, post exsecta membra vestra, quasi nulla corporis illata labe operabamini, elingui ore loquentes, ac manibus divina decreta subscribentes.

52 Enimvero amputatæ linguæ ac manus supplicium pertinere etiam ad S. Anastasium apocrisiarium, certissime conficitur ex Hypomnestico, quod in rem nostram commemorat sequentia: Oportet eos, qui hæc legerint exemplaria præsentis illius sacrae illius Sacri * epistolæ, Deo parentibus, qui scrutatur renes et corda, firmissime credere, quia in ea, Deo teste veritatis, ex ipsa epistola, quæ propria manu ejus, immo ut verius propter miraculi dicamus insigne, digito Dei scripta est, sancti videlicet patris et magistri nostri domni abbatis Anastasii, presbyteri et apocrisiarii, senioris et opinatissimæ urbis Romæ, multumque certantis magni et novi revera martyris veritatis, transcripta sunt, scripta ab eo (postquam passus est, quemadmodum dictum est, in Byzantio, una cum concertatore suo et vere philosopho, immo Deo sopho magnoque commartyre Christi veri Dei et salvatoris nostri Maximo; id est, cum abintus abscissæ fuerint prætiosæ ac sacrae divinitusque veraciter mobiles linguæ ac manus, cum verberibus et tormentis amarissimis, ex quibus sanguinis fluorem et pompam per totam urbem perpassi sunt, quod nec malæ umquam vitæ revera quisquam sustinuit. Et nisi solus Deus, qui ex nihilo ut essent cuncta produxit, et mortuos suscitavit, ex hujusmodi crudelitate ipsorum, et tanto sanguinis fluxu, cauterio nullo modo illis indulto vel constipatorio aliquo abscissionibus manuum atque linguarum ad cessationem sanguinis juxta morem imposito, hos conservasset ad verecundiam adversariorum, tradidissent ex tunc desiderato a se Deo suas ipsorum sanctas revera et beatas procul dubio animas.

Prædictorum tormentorum particeps fuit S. Anastasius apocrisiarius, * i. e. Sancti

53 Hæc autem omnia ob nihil aliud in eos gesserunt vere profanissimi et miserrimi apostatæ veritatis, nisi propter pessimam veraciter et solam invidiam, quam antiquus hostis dæmon in eis seminavit, quemadmodum et in similibus suis Judæis, cum non potuissent saltem ad modicum quid resistere sapientiæ, quæ illis merito fuerat a Deo donata, pro vera scilicet veritate, et solum pro eo quod illi noluisent communicare cum his in tam publica et sine Deo impietate ipsorum) Vides hic, lector, longum hiatum parenthesi inclusum, qui superiora a modo referendis misere superiora illa ante parenthesim ex ipsa epistola, quæ propria manu ejus.. sancti videlicet.. Domni abbatis Anastasii.. transcripta sunt, scripta ab eo, ac perge cum textu, cum ipsa dextera manu sua, quæ abscissa fuerat, cujusque truncus tantum remanserat (id est, sine planta et digitis) inopinato argumento: cum videlicet duo sibimet parvissima ligna et tenuia colligasset; immo, ut verius dicam, virtute ac gratia divina, quemadmodum

ut e fide dignissimo testimonio

et

AUCTORE
J. P.

* l. confi-
dens

constat ;

* i. e. calore

B

e quo item
habemus,
quod sine
lingua lo-
cutus sit, et
sine manu
scripserit.

C

Perperam i-
taque Baro-
nius ei par-
citum esse
dicit

et lingua revera divina et invisibili expedite penitus et sine prohibitione loquebatur, quamquam ab intus ex ipso fuerit fundamento rescissa, sicut Lebarnicus patricius Lazicæ cum iuramentis terribilibus enarravit nobis, dispensatione Dei in hoc ipso per semet inspector effectus, diffidens * super hoc glorioso ingenti miraculo.

54 Quin et Theodorus protosecretarius prætorii præfecti Constantinopolitani ante hunc enarravit mihi et ipse cum horribilibus iuramentis, cum conscius fuisset sanctarum passionum ipsorum, tamquam dominus et magister huiusmodi rerum; glorificans et laudans et gratias agens Deo super tali miraculo et tam fiduciali virtute ipsorum; quoniam sicut canis vel cervus excursu multo vel siti vel caumate *, ita laxaverunt et tradiderunt linguas suas, ut etiam manus, quamquam brevi valde statura sanctus et infirmus corpore esset Maximus, sicut cunctis est manifestum. Quocirca et abundantius adversarii sauciantes sensus suos super tanta et tali alacritate Sanctorum intrinsecus nequissimi et veraciter inhumani, ut revera feræ agrestes, has abscindebant, non solum ista sic ab eo scripta epistola, sed et aliis multis libris ac tomis studiorum ipsius: quorum ipsi non solum inspectores divina providentia facti sumus, sed et partem in sortem gratia Dei ex eis accipere illius præceptione meruimus, et ipsis quoque simili argumento et manu; immo, ut verius dictum est, digito scriptis Dei, sicut magni Moysi tempore legitur factum, providentia videlicet et cooperatione solius omnipotentis Dei, qui cum sit amator bonitatis et hominum, facit mirabilia magna in Sanctis suis, et glorificat vere glorificantes se tam indeclinabili opere quam verbo et veritate. *His adde ex Invectiva adversus Constantinopolitanos pro S. Maximo, quæ a quodam monacho scripta notatur ac producit apud Combefisium pag. lxxxv, ubi S. Maximum, inquit, tertium illud in theologis lumen, lingua dextraque mulctarunt, binosque Anastasios, illius geminos pridem discipulos pari sententia damnarunt.*

55 Atque hæc quidem affatim conducunt primo ad confirmanda ea, quæ noster scriptor Vitæ de S. Maximi ac unius Anastasii mutilatione memorat num. 49 et 50. Secundo, ad supplendum silentium ejus circa S. Anastasium apocrisiarium, quem parce ac jejune dicit una cum duobus istis aliis in exilium longissimum fuisse depulsum, reliquis, quæ aliunde ei convenire superius probavimus, silentio præteritis. Tertio, ad roborandum atque extendendum miraculum locutionis absque lingua, quod narrat inferius scriptor Vitæ apud nos num. 50. Ast alias S. Anastasii apocrisiarii pro orthodoxæ fidei defensione ærumnas ac certamina proferemus alibi.

56 Baronius itaque ad annum 657 relata linguæ ac manus dextræ S. Maximi atque Anastasii amputatione etc., perperam ista adjungit: Perpercerant autem inferre dicta supplicia alteri Anastasio, muneris, quo functus erat, apocrisiarii, rationem habentes. Combefisius pag. ci postquam dixisset linguæ ac manus dextræ præcisionem tribus nostris Athletis fuisse communem e documentis, quæ ibidem citat, hæc subjicit: Dignus venia Baronius, quem illa monumenta, et Anastasiana collectio latuerint: divinitus autem, pepercisse scilicet ejus (Anastasii apocrisiarii) dextræ truces bestias reverentia Sedis apostolicæ, et quod ejus apocrisiarium egisset, ipsa frivola est. Quæ enim in eis ejus Sedis reverentia, qui sic in Martinum, summum ejus antistitem, bacchati

essent, huncque Anastasium exosissimum haberent; D virum scilicet strenuum, utriusque linguæ peritum, Romanæque fidei vindicem acerrimum; ut et Theodosius Cæsareæ Bithyniæ episcopus, homo alias humanior, eo duce ac comite Romam proficisci recusaverit ob multas cum eo olim contentiones ac rixas, sibi que Maximum itineris socium ac negotii adiutorem maluerit? *Consule disputationem, quæ Bizyæ habita est inter S. Maximum ac dictum Theodosium, tom. 1 Operum S. Maximi a Combefisio editorum pag. lvi.*

§ VII. Sancti ad varia loca detrusi; Anastasii unius ac Maximi obitus; hujus item gloria sepulcri; martyrii laureola an S. Maximo ac commilitonibus duobus tribuenda; ætas Sancti ac unius e discipulis ejus.

E

Quæ biographus noster num. 53 narrat de gestis in exilio Lazicensi, aliunde confirmamus, ac notatione temporis aliorumque adjunctorum, quæ in ipso desiderantur, illustramus. *Edita est in Anastasii Bibliothecarii Collectaneis supra citatis, col. 375 Anastasii presbyteri et apocrisiarii Romæ epistola ad Theodosium presbyterum Gangrensem; apud Combefisium autem a pag. lxxvii: cujus hæc est superscriptio: Domino meo per omnia sanctissimo, Deo honorabili patri spiritali ac magistro Theodosio presbytero, Anastasius exiguus, misericordia Dei presbyter et monachus, servus servorum Dei. Textus autem epistolæ inter alia sic refert: Cum venissemus ad amicorum Christi regionem Lazorum sexto Idus Junias quintæ Indictionis (quæ concurrit cum anno Christi 662) statim separaverunt nos ab invicem præceptione illius, qui tunc præesse his, qui illic erant, sorte meruerat, diripientes omnia usque ad unam acum et filum, quæcumque ad necessarias utilitates tam ex vobis quam ex aliis Christi amicis adquisieramus. Et sacratissimum quidem illum virum, dominum aio Maximum abbatem, neque in subjugali, neque in vehiculo sedere valentem pro eo quod in infirmitate positus esset, cum plectentes virgulas ex eis quasi lectulum texuissent, bajulantes detulerunt, et incluserunt in castro Schemari vocitato, juxta gentem eorum qui dicuntur Alani.*

58 Dominum vero Anastasium abbatem, et me peccatorem super equos impositos duxerunt et incluserunt, illum quidem in castro Scotori dicto Apsiliæ, quæ est prope Abasgiam; me autem in altero castro, cujus nomen Buculus erat, regionis quæ Mesimiana vocabatur, in jam dictorum confinibus Alanorum: quod videlicet castrum iidem Alani captum nunc retinere noscuntur. Dein post paucos dies, sumptis tam me quam beato Anastasio a prædictis castris, illum quidem miserunt ad castrum nuncupatum Suanias, cum jam semivivus esset tam ex multitudo tormentorum ac verberum, quæ in Byzantio sustinimus, quam ex necessitatibus atque angustiis, quæ hic sunt nobis illata. Unde et in medio viæ, ut quidam aiunt, ut autem alii asserunt, mox ac retrusus est in castro Suaniæ, ad quod destinatus fuerat, obiit. Argumentor igitur quod circa undecimo vel nono Kalendas

S. Anastasii
unius

F

obitus

AUCTORE
J. P.
Non itaque
a Baronio
recte refer-
tur ad an.
657.

A Kalendas Augustas dormierit in Domino. Quinto-
decimo namque Kalendarum Augustarum deducti
sumus utrique per jussionem tunc principis in id,
quod dicebatur Mucurisin, præsentandi in me-
dio amici Christi exercitus, cum ille jam, ut præ-
tulimus, semivivus existeret. Et ex tunc eum ul-
tra non vidi. Continuo quippe destinaverunt ipsum
quidem, ut dictum est, in castrum Suania; me
autem in castrum quod dicitur Thacyria juxta Hi-
beriam. Hinc igitur conjicio quod circa undeci-
mo Kalendas vel nono Kalendas Augustas quintæ
Indictionis, in Domino, sicut dictum est, obdor-
mierit. *Variis locis supra memoratis lucem affe-
rent Annotata nostra ad caput 6 Vitæ.*

accidit an-
no 662, quo
et S. Ma-
ximus, præ-
dicta morte,

59 *Dies obitus, quæ hic per conjecturam et
particulam disjunctivam signatur, et de quo no-
ster biographus num. 53 scribit, Nec dies sciri
potuit, quo hinc emigravit, sicut cognominis
ejus scripsit, Anastasius, inquam, apocrisiarius,
distincte determinatur, uti et dies, quo S. Maxi-
mus migravit ad Dominum, a laudato biographo
num. 54 etiam recte notatus, in Hypomnestico
his verbis pag. LXXXIII in editione Combefisii;*

B *in Sirmondiana vero col. 399: Pariter et Anasta-
sius discipulus ejus ab undecima Indictione (con-
currit ea cum anno Christi 653) præteriti cycli,
per tria exilia, Bizyes scilicet et Perberi Thracen-
sium regionis, atque prædictum Lazicum, in mul-
tis contritionibus et intolerabilibus necessitatibus,
atque hujusmodi athleticis certaminibus annis
decem peractis, ad regnum migravere supernum;
sanctus quidem Maximus, sicut dictum est, mense
Augusto, die tertiadecima, Indictione quinta,
cum prædixisset ex divina revelatione suam in
Domino ante dies quindecim dormitionem futuram,
sicuti jam præmissum est: sanctum vero suum
pro veritate in Christo Deo nostro martyrium ante
non paucos annos; discipulus vero ejus Anastasius
mense Julio, die vicesima quarta Indictionis
ejusdem.*

post brevem
morbum ex-
stinctus est.

60 *Narratio hæc plane authentica atque omni
exceptione major ansam nobis præbet notandi se-
quentia. Observamus itaque primo, S. Maximum
ac discipulum ejus Anastasium abbatem seu mo-
nachum eodem anno, quo in regionem Lazorum
pervenere, æræ nimirum vulgaris 662 vivendi
finem fecisse. Unde consequens est, ut corruat id
quod de S. Maximo affirmat Synaxarium Officio
ejusdem insertum et a Combefisio editum e Tilia-
no codice pag. xc: In exilium in Lazicam mitti-
tur; ibique annos tres vitam tolerans... brevi mor-
bo absumptus requievit in Domino. Eodem etiam
errore laborant Menæa magna Græcorum impres-
sa, ac Compendium Vindobonense Cæsareum.
Superiora confirmantur e citata paulo ante epi-
stola ad Theodosium presbyterum Gangrensem,
in qua hæc exstant: Porro Christi Dei martyr,
domnus videlicet abba Maximus, cum esset custo-
diæ mancipatus in castro superius memorato, divi-
na sibi facta visione, advocavit quosdam ex his,
qui erant in castro, et dixit ad eos: Tertiodecimo
die Augusti mensis hujus instantis quintæ dictæ
(non quintadecimæ, uti male habetur in editione
Sirmondi) Indictionis, feria septima assumet me
Dominus: quod et factum est. Igitur tertiodeci-
mo die prædicti Augusti mensis præteritæ quintæ
Indictionis secundum divinum ejus vaticinium,
feria septima, præsentibus derelictis, perrexit ad
Dominum.*

61 *Merito itaque Lambecius Commentariorum
de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi lib. 8 pag.
127 his dictis convenit Eminentissimum Baroni-
Augusti Tomus III.*

um: Cæterum, quod absque tanti et de Ecclesia
Catholica tam bene meriti Cardinalis injuria di-
ctum sit, perperam ibi (tomum 8 Annalium ab
anno Christi 640 usque ad 657 citaverat) obitus
S. Maximi refertur ad annum Christi sexcentesi-
mum quinquagesimum septimum: quippe cum
certo constet, eum revera obiisse anno Christi
sexcentesimo sexagesimo secundo, ut clare ac so-
lide demonstrat doctissimus Societatis Jesu theo-
logus Jacobus Sirmondus in synopsi chronica, quæ
Anastasio, S. Sedis Apostolicæ Bibliothecarii, Col-
lectaneis, Parisiis typis Nivellianis anno mdcxx in
octavo editis, præfixa est. Vide ibi in primis Ana-
stasio apocrisiarii, ipsius S. Maximi discipuli episto-
lam ad Theodosium presbyterum Gangrensem
pag. 196, et Hypomnesticum Theodosii ac Theo-
dori monachorum, fratrum Germanorum, iisdem
temporibus viventium, pag. 264. Idem quoque
confirmat R. P. Philippus Labbeus S. I. in Chrono-
logia technica A. C. dclxii, et in Chronologia
historica eodem anno: item in Dissertatione histo-
rica et Philologica de Scriptoribus ecclesiasticis
tomi 2 pag. 72 et aliquot sequentibus. A vera ita-
que temporis ratione aberravit etiam Bellarmi-
nus de Scriptoribus ecclesiasticis, dum obiisse
eum asserit anno Domini dclx. Ferulam item
ensoriam hic meretur Bailletus, quando in
Collectione historica de S. Maximo ad xiii Augusti,
Vitis sanctorum, quas edidit, inserta, tradit,
Deum ipsius ærumnis finem imposuisse dicta die
xiii Augusti anno videlicet 662, vel non serius
quam die xxi Januarii anni 663. Dies quippe et
annus mortis ejus adeo perspicue ac certo ad
posterum pervenere, ut particulam illam disjunc-
tivam non patiantur.

62 *Vitæ auctor, quam illustramus, relata
S. Maximi morte, breviter agit de prodigio,
quo Servum suum tot ærumnis, dum viveret, ex-
carnificatum condecoravit post obitum Dominus.
Sepulcrum autem, ait, in quo sacrum ejus corpus
depositum est, tres lucidæ faces post primam noctis
horam ex eo tempore illuminant, mirabili, ut par-
est, aspicientes stupore complentes, et liberalissimi
Dei erga Famulum ejus amplissimam gratiam
ostendentes. Quibus magnum auctoritatis momen-
tum accedit ex epistola S. Anastasio apocrisiarii ad
Theodosium presbyterum Gangrensem; ubi post-
quam retulisset laudatus epistolæ scriptor vaticini-
um, quo S. Maximus mortem suam prænuntia-
vit (verba paulo ante dedimus) sic pergit: Porro
et aliud miraculum, quod divinitus in sancto ejus
monumento efficitur, quodque usque ad præsens,
qui castrum illud et ejus circa regionem inhabitant,
intuentur et prædicant: et ad quosdam etiam prin-
cipum atque magnatum pervenit, dignum est
et vobis quoque sanctissimis, et per vos omnibus,
qui ibidem sunt Sancti, per litteras fieri manifestum
in gloriam et laudem Dei, qui facit mirabilia in
Sanctis suis, et glorificat. Id est, tres lampades
luciferæ per singulas noctes sanctum sancti illius
Martyris monumentum illustrant.*

Gloria se-
pulcri de-
claratur

63 *Insigne vero illud miraculum confirmatur
ex Hypomnestico, in quo hisce cum testimoniis
refertur: Porro sanctus et memorabilis ac optimus,
et per omnia, immo divinitus sapiens, magnus-
que veritatis propugnator et commartyr eorum
(SS. Martini ac Euprepri paulo ante facta erat
mentio) μεγιστος qui et Maximus (hoc enim, ut
antea indicavimus, dictione Latina Maximi no-
men insinuat) cujus et sanctum monumentum per
singulas noctes lampades exhibet a die, qua dor-
misse dignoscitur, usque in præsens, et in per-*

ac confirma-
tur.

AUCTORE
J. P.

* f. Sche-
mareos

petuum omnibus illucescens et patefaciens confidentiam suam, quam obtinet apud Deum, sicuti præposita commendat epistola: et nos ipsi per nosmet auditores a multis illius loci principibus et habitatoribus, qui cum juramentis hujusmodi vere miraculum fiducialiter prædicabant, effecti sumus. Eorum vero qui obtutu proprio viderunt has, unus etiam ipse Comes ejusdem Chemareus * castri, nomine Mistrianus existit, qui et vigilans cum militibus, has non semel nec bis, sed et multoties contemplatus est, et primus patenter de his omnibus prædicavit, nobis illuc pergere non valentibus propter montis illius ascensum, id est, verticis Caucasiarum, quo excelsior mons super terram non est, difficultatem, et tempus hiemis, insuper et confusionem gentium, quæ fit in partibus illis. *Observa hic obiter, S. Maximum superius vocari martyrem; qualis etiam dicitur ab Anna Comnena, cujus textum citavimus in Commentario prævio num. 24. Eodem etiam titulo donatur alibi (Vide eundem Commentarium num. 59 et 62) Ad hæc, apud Bellarminum de Scripturibus ecclesiasticis vocatur Martyr clarissimus; et merito: nam cum ipsius vita fuerit continuum* B *fere martyrium, atque adeo non tam ipse martyrio, quam martyrium ipsi defuerit, gravissimis utique et creberrimis juxta ac diuturnis acerbitatibus, quas exsectæ etiam linguæ ac manus dextræ amputatæ sanguine purpuravit, excarnificato, quamquam violento supplicio non immortuo; nihil vetat, quo minus singularem martyrii laureolam ei attribuamus. Atque illud idem cum proportionem intelligi volumus de duobus ejus commilitonibus Anastasiis, quos tamen uti et S. Maximum in titulo, initio hujus nostri Commentarii præmisso nominavimus confessores, quia isto nomine idem noster Sanctus annuntiatur in Fastis Græcis, uti paullo post videbitur. Sed ad ejus sepulcrum revertimur. De monumento seu sepulcro ejus ita memorat Compendium Vindobonense Cæsareum: Ἐτάφη ἐν Λαζικῇ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Ἀρσενίου, ἔντα καὶ ἰασεὶς πλείστα γίνονται. Sepultus est in Lazica in monasterio S. Arsenii: ubi multæ etiam sanationes contingunt. Quibus suffragantur monachus Rutiensis ac Menæa magna excusa. De Lazica jam toties memorata consule nostra Annotata ad cap. 6 Vitæ Commentario huic subi-* C *ciendæ lit. k.*

Ætas Sancti ac unius e discipulis.

64 De annis vero ætatis, quibus Sanctus vitæ cursum peregit, paucula nobis notanda occurrunt. Enimvero ad grandævam eum senectutem pervenisse, liquet e documentis istis. In Compendio Viennensi Cæsareo dicitur πρεσβύτης καὶ πλήρης ἡμερῶν, senex ac plenus dierum. Et ibidem præmiserat auctor: Περὶ γὰρ τὰ ἐννεήκοντα ἔτη λέγεται γεγονέναι Annos circiter nonaginta fertur attigisse. Monachus Rutiensis ait: Πλήρης ὦν ἡμερῶν ὁ μέγας. Plenus erat dierum Vir magnus. Atque hæc quidem comprobant, grandæva in senecta eum e vita emigrasse. An autem ad ætatem circiter nonagenariam supervixerit, quamquam nobis aliunde nihil sit in promptu, unde id certo ac presse definiamus; dicendum tamen videtur, octogenario majorem fuisse ex iis, quæ supra § 4 in initio præmissa sunt. Nam interrogatus quot annorum se esse diceret; respondet: Septuaginta quinque, Interrogatio autem illa ibidem a nobis innectebatur anno Christi 655; si vero jam dictis septuaginta quinque annis adjungas alios septem, quibus supervixit, habebis annum Christi 662, quo obiit; ætatis autem Viri sancti annum octogesimum secundum. Quo autem anno ætatis e vita

excesserit unus e discipulis S. Maximi, ex eo colligere licet, quod in Relatione antea § 4 indicata, postquam sacellarius interrogasset Sancti ætatem; hæc subdat: Quot vero annos habet... discipulus tuus? Respondit Vir sanctus, triginta septem. Interrogatio porro ista ibidem a nobis intexta fuit anno circiter Christi 655. Adde annos septem, et pervenies usque ad annum 662, quo unus ex Anastasiis, sicut paullo ante vidimus, vitæ cursum complevit, et numerabis annum ætatis ejus circiter 44. Sin vero interrogatio cadat in alterum e discipulis Anastasium apocrisiarium, sequitur ut vivendi finem is fecerit anno circiter ætatis 48, cum mors ejus acciderit anno Christi 666 ex dicendis paragrapho proximo, in quo pro ratione temporis res ab ipso gestas post obitum Magistri sui (de iis quippe, quæ ipso vivente contigerunt, actum est § 6) inspicimus, supplentes biographum, qui illas indictas reliquit.

§ VIII. S. Anastasii apocrisiarii gesta post mortem S. Maximi, obitus, ætas, elogium, ulterior de eo notitia, discipuli.

Ipsamet Anastasius postquam in sua ad Theodosium presbyterum Gangrensem epistola pluries jam laudata egisset de obitu S. Maximi, ac luminibus ad ipsius tumultum divinitus accensis, nec non supra num. 62 a nobis ex illo narratis, Interea, uti continuo subdit, et quæ mihi peccatori et exiguo post hæc contigerunt, et in quibus sim, pari modo perpaucis manifestabo. Cum enim fecissem duos menses in castro prædicto Thaciriæ in infirmitate jacens, et pauxillum quid requiem fuisset adeptus, rursus misit me tunc princeps ad partes Apsiliæ et Misimianæ, custodiæ mancipandum in castro Phustas. Et, ut absolute dicam, septem mensibus duxit et circumduxit me per omnes prædictas regiones nudum et discalceatum et peditem, et frigore et fame et siti depressum, volens profecto et me quoque ab hac detergere vita. Sed nescio quid super me humili prævidens Deus, qui omnia salubri providentia sua producit, usque nunc conservavit me in hac multarum tribulationum et miseræ vita.

Ipsamet S. Anastasius apocrisiarius exponit,

66 Post aliquot itaque dies pellitur illinc prædictus princeps. Deindeque succedens alius, visus est compati. Inter quæ duxit me juxta domum suam receptum a jam memorato castro Phustensium. Et post annum ex diabolica operatione motus destinat me ad prædictum castrum; sed Deus, qui remetitur his, qui aliis remetiuntur, eadem die, qua me pepulit, pulsus est hinc, et efficitur profugus in Christi amatorum regione Abasgorum. Et consilio accepto a Christi amicis, qui illic erant, principibus magis compatiendi, quam me minimum persequendi, et orationem a me potius quam gemitum percipiendi (ipse quippe qui amici Christi principes Abasgiæ compatiuntur humili mihi, quamquam nescierint me) repromisit quidem illis, quod si exiret inde, et restitueretur in principatu, omnia, quæ forent ad solatium et refrigerium meum, perficeret. Dein post paucos dies, nescio unde adjutus, egreditur quidem iterum et recipit principatum; nil tamen illorum, quæ pollicitus est Deo et crebro dictis Dei amicis principibus, in opus perduxit. E contrario autem, manibus nequam deductus virorum, repromissionem quidem

quam sibi acciderint

A quidem oblitus est; tolli autem me a castro Phustiensi, et maturius in Schemareos castrum miti præcepit.

postremis

* i. e. con-
veniente ei
nomine
Gregorii,
quod vigi-
lem signifi-
cat

67 Factum interea est, cum ducerent me in jam nominatum castrum, ut ille iterum pelleretur, et esset profugus ubi et primum fuerat. Excitavit autem Deus spiritum suum in viro boni æmulatore, qui Dei habeat in se timorem pariter et amorem, et vere pheronyme vigilantem * secundum Deum possideat mentem; qui cum Deo nunc præest regioni, et Deum imitante condescensione seu compassione motus, reduxit me a via crebro dicti Schamareos castri, et constituit me quasi quinque signis longius a divinitus custodienda domo sua in loco monachos veraciter condecens, præbens necessarias largissime corporis utilitates. Pro quibus omnibus Christus verus Deus per intercessionem, quæ illum secundum carnem genuit, Dei Genitricis semperque virginis Mariæ ac omnium Sanctorum protegat eum una cum amandis filiis suis, atque honorabili horum ac prorsus laudabili matre...

vita sua an-
nis

* i. e. epi-
stola

B 68 Quod vero me in medio eorum, quæ dicta sunt, latuit, dicere non pigritabor. Hoc plane est. Quia cum evangelizatus fuisset (*liber, quem ante ibi laudarat*) a sanctæ memoriæ... Domino Stephano de unitate atque concordia, quæ ibidem omnium per orthodoxam confessionem ad invicem et ad Deum effecta est, spirituali acsi coram Deo dico, lætitia sum repletus, et gratificos hymnos pro tali ac tanto bono misericordi Deo, licet peccator, retuli... Vosque Deo honorabiles, et omnes, qui vobiscum sunt, Sanctos, ac per vos sanctam, quæ illic est, Dei Catholicam et Apostolicam saluto Ecclesiam, postulans mei, peccatoris scilicet et vincti, memoriam fieri in sanctis ad Deum directis orationibus vestris, in sanctis atque colendis locis, ac pretiosis mihi que desiderandis syllabis * vestris fulciendo, ac me minimum consolando atque orando, ut dignus efficiar visione vultus vestri, quamvis sit temerarium dictu, priusquam et ipse hanc miseram et multarum tribulationum vitam excedam. *Hanc epistolam a S. Anastasio sub extrema vitæ tempora exaratam fuisse, conficitur ex eo, quod postquam Stephanum... venientem in hanc regionem,*

* f. por-
rectis

Annus
mortis, elo-
gium,

* f. dicere-
tur

C ut asseruit, ad requisitionem, *inquit*, humilitatis meæ, *laudasset a laboribus apostolicis, hæc deinde laudatus S. Anastasius subjungat*: His itaque bonis hic proprio adventu correctis *, nobilis ille vir Kalendis Januarii VIII Indictionis, quæ modo præterit, apud Christi amicum Abasgiæ principem dormivit in Domino. *Indictio quippe octava concurrat cum anno æræ vulgaris 665; anno autem proxime sequenti ærumnosam suam vitam commutavit cum beata ac cœlesti S. Anastasius, uti perspicuum fiet ex iis, quæ subdo.*

60 Obiit igitur anno Christi 666, die Dominica, v Idus Octobris. In scholio quippe, quod epistolæ ejus prædictæ subnectitur, enunciantur ista: Obiit autem et ipse sanctus Pater noster et martyr Anastasius, qui hanc scripsit epistolam, die Dominico, hora tertia, quinto Idus Octobrias, cum in sancta collecta diceret *, Sancta sanctis, Indictione decima. *Consona hæc sunt Hypomnestico, e quo ad majorem dictorum confirmationem proferimus ista cum parvo, quod additur, Sancti elogio*: Cum et ipse certamine bono certasset, orthodoxam revera fidem servasset, et cursum martyrii consummasset, mensis Octimbrii die undecima, feria prima, hora tertia, cum diceretur inter sancta Officia, Sancta sanctis (*Vide Eu-*

chologium a Goaro editum pag. 81 et 146) Indictione decima; cum prædixisset et ipse diem sanctæ depositionis suæ quibusdam, qui sibi aderant, ante menses tres; et aliis quoque pluribus miraculis sanctissimi et omnia efficientis Spiritus cooperatione, tam ibidem (*de castro Thusumes proxime erat facta mentio*) quam in duobus exiliis suis, Trapezunti videlicet et Mezembriæ patrat, plurimisque conversis ad veritatem et illuminatis. Cui cum conversati fuissent et perdurassent in hoc sancto et beatissimo et multorum sudorum certamine... prædictus quidem sanctus Anastasius presbyter et apocrisiarius Romanus a sexta Indictione (*quæ incidit in annum Christi 648*) præteriti cycli, usque ad decimam Indictionem, in omnibus prædictis tribus exiliis suis, traductionibus diversis affectus, tribulationibusque ac necessitatibus et angustiis non mediocribus nec modicis, permansit annis viginti. *Nunc accipe nonnulla, quæ de hoc Sancto non satis fundate referuntur.*

70 *Combefisius a pag. ci*, Fuerat is, *inquit*, clarus in aula, Augustæ notarius Heraclio imperatore; quando forte Maximus, pari munere merenti ipsi Heraclio, amicitia junctus est, utque seculari, sic Religiosa ac Christiana militia ambo quasi sodales extiterint, non alter alterius discipulus. Major scientiæ luce Maximus, eaque orbis magister, etsi purus monachus; quod se ipse dicit in Collatione cum Theodosio: cum Anastasius presbyter esset, ac, si monachus fuit, hieromonachus: nec enim hoc satis ex monumentis notum; extra quæ quidvis fingere, non satis mihi liberale aut ex fide historica cautum est. Auctor tamen *Invectivæ ἀνδρῶν (id est supra memoratæ)* Maximi discipulum scribit, ut et alterum Anastasium, quasi et ipse ita pridem illi adhæserit. Numquam tamen ipse Maximus discipulum vocat, quemadmodum alterum Anastasium; sed honorificentiori nomine DOMINUM MEUM, aut quid simile. Nempe homo Romanus erat, quod sic linguam Latinam callebat, cujus se rudem agnoscit Maximus; diuque in Oriente ipsaque aula versatus, Græcam perinde sibi familiarem reddiderat: qua utraque Maximo socius, proque Romanæ Ecclesiæ apocrisiarii munere, ejus ipsius forte presbyter, fidem strenue propugnabat: cujus tuendæ constantia tantam sibi Monothelitarum invidiam conflavit. *Hæc Combefisius. Sed observa* 1º. *Monachum fuisse S. Anastasium, liquet ex dictis supra ineunte septimo paragrapho. 2º. Sancti Maximi discipulus vocatur a Theophane et alibi, uti § 6 relatum est. 3º. Illa, quæ ex Hypomnestico dedimus antea num. 69 S. Anastasius presbyter et apocrisiarius Romanus, videntur ad eundem locum referenda, atque adeo Sanctus videtur fuisse potius presbyter Ecclesiæ Romanæ, quam Græcæ. 4º. Combefisius in indice tomi I ad notas suas, revocat pag. 738 quod supra retulerat de munere notarii: Fefellit me, inquit, quod scripsi de notarii in aula munere, quod alterius Anastasii proditur. Consule Annotata nostra ad caput 5 Vitæ, quam postea daturi sumus, lit. d.*

71 *Jam vero quoniam discipulus sapiens ac perfectus et gloria et perfectio magistri, non abs re nos facturos censemus. si ex laudato Hypomnestico proferamus duos S. Anastasii apocrisiarii discipulos virtute et apostolicis laboribus præstantes, præsertim cum nesciamus, an alicubi in Sacris Græcorum Fastis notentur (in iis certe nondum illos reperimus) ut aliquis etiam egregiæ eorum memoriæ hic a nobis locus detur, non exi-*

Duo ejusdem
discipuli.

gua

AUCTORE
J. P.

* Comb.
Plutimi

* f. Tetra-
siton, a
Græco
τετράσι-
τος,
quadruplex
annona.

* i. e. con-
venienter
nomini
εὐπρεπὴς
decorus,
formosus
etc.

qua laudationis parte in Sanctum quoque redun-
data nostrum, sub cujus floruerit institutione.
Post ea itaque, quæ ex Hypomnestico statim re-
tuli, sequuntur ista: Discipulis vero ejus Theo-
doro et Euprepio germanis et sanctis fratribus, fi-
liis Plutini * beatissimi imperatorii pistoris, id est,
qui super omnes pstores publicos est, eorum vi-
delicet qui annonas scholarum omnium solvunt,
quod appellatur Tetransiton *, divitiis pretiosis et
dignitatibus diversis divinisque virtutibus, et vir-
ginitate, quæ his omnibus major est, adornatis :
per quam scilicet, ut opinor, etiam sanctis pro
Christo agonibus et coronis honorari meruerunt,
ut casti ei mundo corde, quoniam ipsi Deum vi-
debant : post primum magistri sui et nostri apud
Trapezuntem exilium multis eleemosynis et obla-
tionibus factis, volentibus Romam confugere,
protinus et ipsis in eadem persecutione prope Aby-
dum comprehensis propter eandem et solam cau-
sam, et pro eo quod nolissent cum eis contami-
nari tam evidente impietate in profano et penitus
sine Deo imperatorio Typo, qui ex summissione
factus est eorum, qui erant ecclesiæ Constantino-
poleos, et publicatis, id est, denudatis omni
substantia, quæ inerat sibi, et dignitatibus quas
habebant; flagellaque mortalia a præfecto susci-
pientibus, et Chersonem in exilium missis, et il-
lic vi sæpius ab invicem separatis, et in castris
gentium ibidem adjacentium deputatis : junior qui-
dem frater, qui ut vere in cunctis pheronymus,
Euprepes * nominatus est, completo in hujusce-
modi Dei amico agone anno nono, ad Dominum
abiit mense Octobrio, die vicesima sexta, Indi-
ctione xiv (quæ respondet anno Christi 671.) Alter
vero qui et prior frater, quique Dei donum merito
a Domino est vocatus, perdurans ab eadem sexta
Indictione usque ad jam dictam decimam Indictio-
nem instantis cycli, id est, usque ad sanctissimi
patris et magistri eorum ac nostri Anastasii presby-
teri (qui revera miserrimi et orphani propter tan-
tam raritatem et inopiem verbi veritatis et omnis
spiritualis escæ..) sanctam in Domino requietionem
annum vicesimum agit adhuc perseverans in athle-
ticis sudoribus et agonibus in eodem Chersonis exi-
lio, jam memoratus videlicet frater Theodorus, qui
et propria manu multa Sanctorum opuscula digna-
tus est exhibere nobis, qui pergebamus illuc ad vi-
sitationem et adorationem ejus, et pretiosæ memo-
riæ Martini, summi et vere universalis papæ et ma-
gni martyris veritatis.

§ IX. Cultus ex Græcis ac Latinis Fastis; nonnullæ hac occasione observationes.

Nomen S.
Maximi

Celeberrima S. Maximi apud Græcos memoria
est, post illustria heroicarum virtutum deco-
ra postque tot ac tanta pro orthodoxa fide certa-
mina, exilia, cruciatus et ærumnas exantlatas,
in sacris eorum Fastis notata, et tribus quidem
vicibus ac diebus diversis, videlicet die xxi Janua-
rii, nec non die xii ac die xiii Augusti. Menæa
magna typis edita de eo agunt dicto die xxii Ja-
nuarii, ac ita eum annuntiant : Sancti patris no-
stri Maximi confessoris. Quo etiam die Officium
sacrum in ipsius honorem peragunt. Canon, cu-
jus hæc est acrostichis,

Ὁ παμμέγιστος Μάξιμος δοξάζεται

Celebratur heros nomine ac re Maximus :

Canon, inquam, iste, qui a Joanne Damascena D
ibidem dicitur compositus (sed Combefisius pag.
xcii hoc non videtur) cum Sanctum laudat egre-
gie, tum duorum ejus discipulorum, qui una cum
ipso certaminis ac victoriæ participes fuere, men-
tionem facit. Deinde post repetitam illius annun-
tiationem sequuntur tres isti versiculi :

Ἀχειράγλωττος χεῖρα καὶ γλῶτταν φύεις
Καὶ χερσὶ Θεοῦ, Μάξιμε, ψυχὴν δίδως.

Εἰκόδι πρώτῃ πότμος Μάξιμου ὅσ' ἐκάλυψεν.

Scribis sine manu, loqueris elinguis, Pater.

Animamque tradis Maxime, in manus Dei.

Post bis denam prima oculos tibi, Maxime,

claudit.

73 Allusio poëtæ adeo clara est, ut explica-
tione non indigeat. Rei veritas exposita et confir-
mata est superius § 6. Elogium seu vitæ compen-
dium, quod in citatis Menæis habetur, peccat,
quando S. Maximum sub Constantino Pogonato
vixisse scribit. Vide dicta in antecessum § 1, num.
3. Falsum insuper est, eum die xxi Januarii e
vita excessisse : cum certissime constet, hoc acci-
disse hodierno die xiii Augusti, sicut dictum est
§ 7, num. 59. Signatur interim die xxi Januarii
in Typico, quod S. Sabbæ nomen præfert, et
in Calendario Ruthenorum a Possevino vulgato
tom. 2 Apparatus sacri pag. 368. E Latinis Græ-
cos sequitur Molanus in Additionibus ad suum
Usuardum anni 1573; qui ejusdem Sancti me-
moriam repetit hac die xiii Augusti, prout etiam
faciunt dictum Typicum ac Kalendarium Ru-
thenorum. Sed Typicum ad hunc diem xiii monet,
tunc quidem festum ejus dari; Officium vero ca-
ni ad xii ejusdem mensis. Festum, quod dicebam,
die xiii celebratur in Menæis magnis ob Sancti
translationem. Nam post annuntiationem ejus
sic subdunt : Translatio corporis sancti Patris no-
stri Maximi confessoris : quæ his versiculis ibidem
honoratur :

Κινοῦσι σου, Μάξιμε, πιστοὶ τὸν κόνον,

Δηλοῦντες ὡς ζῆς ἐξαμειβῶν καὶ τόπους.

Μάξιμου ἀμφὶ τρίτην νεκρὸν δεκατὴ μετέθηκε.

Cineres tuos, o Maxime, Fideles movent,

Monstrantque vivere te, licet mutes loca.

Tertia post decimam tua, Maxime, transtulit
ossa.

74 Combefisius in Officio S. Maximi, quod dat
secundo loco, citans Menæa edita xiii Augusti
et xxi Januarii, qua perinde agi in illis addit
ejusdem festum, pag. xcvi legit paullo aliter duos
hosce versus ultimos, eosque sic cum primo con-
nexos reddit Latine : Movent tuos, Maxime, Fi-
deles, cineres; nempe monstrantes, alia ex aliis
te loca mutante tertia decima circiter humanis mi-
grasse. Sed obscure et inepte eos refert auctor
ille. Nam primo, non de die mortis, sed de trans-
latione reliquiarum hic est sermo. Secundo,
dies mortis S. Maximi in ipsis Menæis, tametsi
perperam, signatur die xxi Januarii; uti jam
ostensum est. Ad ἀμφὶ vero quod attinet, sive vim
quamdam poëta voluerit illi præpositioni inesse,
sive non, illam prætermisi in versu tertio, eum-
que reddidi tertia post decimam numero rotundo,
id est decima tertia hujus videlicet Augusti men-
sis : qua item die in Menæo Chiffletii notantur
ista : Μετάθεσις Μάξιμου ὁπολογ. Id est : Transla-
tio Maximi confessoris. At vero quia ista dies
Sancto fuit natalis ad meliorem vitam, Menolo-
gium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum ita re-
ctius illum tunc simpliciter annuntiat : Beatissi-
mi P. N. Maximi conf. Sirleti quoque Menolo-
gium eadem die eum commemorat, nulla trans-
lationis

tribus die-
bus diversis

F
occurrit in
Fastis sacris.

A lationis corporis facta mentione. Conficitur ex dictis, prorsus singulare esse Martyrologium Arabico-Aegyptium, ex Arabica lingua in Latinam translatum a Gratia Simonio, quando hac die in eodem notatur non tantum Translatio corporis S. Maximi; sed additur insuper et sociorum ejus. Fuit autem S. Maximus antonomastice confessor sed quin vetat tam eum quam ejus Commilitones vocare martyres, secundum dicta num. 63?

Honorifice
compellatur
Sanctus
cum disci-
pulis in Of-
ficio sacro:

75 Vin' pauca e pluribus, quæ in Officio Sancti occurrunt, laudum ejus ornamenta? Accipe ea e Combesio pag. 92 et seqq. e Græco sic Latine ibidem versa: Rectæ fidei dux, pietatis doctor ac honestatis, orbis terrarum lumen, monachorum afflata divinitus gloria, Maxime sapiens, lyra spiritus, pater sancte, intercede apud Christum Deum... Maximus plane maximus, piæ Christi fidei verissimus præco testisque sanguine clarus... Sacerdotum crepido, dogmatum basis, sapientiæ tuba, summus martyrum vertex, fideliumque firmamentum, admirandus Maximus, sua hodie memoria mundo præoritur... Una tecum certamine funguntur, Maxime, beatissimi

B ambo discipuli, lucta tibi socii effecti: quamobrem etiam paria consecuti sunt præmia. Cruoris tui rivis affatim ebra Christi Ecclesia, divinæ tuæ sementis, paterna traditione acceptum, Vir sancte, dogma effloret. Tyranni insania in exilium relegatus es: at invenisti Jesum, Vir beate, solantem... Cæsa tua manus est; scribit tamen divino digito velut calamo et atramento, exsecta lingua, sancto cruore tuo... Stas pro divino tribunali cum Martyribus, quibus fidei æmulatione socius exitisti. Hæc sufficiant de S. Maximi cultu apud Græcos, qui ad Latinos etiam propagatus est.

inscribitur
Romano
Martyrolo-
gio.

76 Martyrologium Romanum hæc quotannis de illo ac discipulis ejus recitanda præscribit hac die: Constantinopoli, sancti Maximi monachi, doctrina et zelo Catholicæ veritatis insignis: qui cum adversus Monothelitas strenue decertaret, a Constante imperatore hæretico præcisis manibus ac lingua in Chersonesum relegatus, reddidit spiritum. Tunc etiam duo Anastasii, ejus discipuli, aliique plures diversa tormenta et dura exilia sunt experti. Nos Martyrologium Romanum secuti C Commentario præfigitur, posuimus Constantino- poli; quamquam alibi vitæ cursum consummarit; de qua re consuli potest idem Commentarius § 7. In prædicto titulo annuntiavimus etiam Constantinopoli utrumque Anastasium: quæ videlicet urbs fuit una e præcipuis trium nostrorum Martyrum palæstris, cum ibidem lata atque executioni mandata fuerit crudelis illa adversus eos ac omnino barbara sententia, de qua dixi supra § 6. Quod si quis tres nostros Sanctos, a Martyrologio Romano, ejusque exemplo a nobis ad unam eandemque diem revocatos, suis restituere diebus propriis voluerit; Maximum dabit hac die, secundum dicta num. 59 et 60; Anastasium monachum die xxiv Julii, uti habes superius num. 59. Anastasium denique apocrisiarium die xi Octobris, ex num. 69. Id quod de utroque Anastasio etiam observavit Castellanus in suis additionibus et correctionibus pag. 971, ubi priorem, quem dicebam, monachum, vocat archimandritam; synonymum vero apocrisiarium ad diem xi Octobris apponendum monet ibid. pag. 985. Ac de archimandrita, quem vocat, quæri potest an vere talis fuerit.

77 Verum quidem est, Anastasium utrumque

fuisse monachum. Ac de Apocrisiario quidem id conficitur ex § 7 hujus Commentarii, ubi de inscriptione epistolæ ejus ad Theodosium presbyterum Gangrensem: et vero Anastasium ibidem in dictæ epistolæ contextu dominum abbatem vocat; unde consequens videretur esse, ut synonymus iste non monachus dumtaxat, sed hegumenus etiam exstiterit alicujus cænobii, sive archimandrita, prout eum modo appellabat Castellanus; nisi universim monachi omnes præsertim senio ac vitæ sanctitate venerandi, Latinis ac Græcis scriptoribus abbates dicti forent, sicut datur videre apud Cangium in Glossario Latino-barbaro. Consuli etiam de hac re possunt tom. i Julii, die i, pag. 146 Annotata ad Vitæ S. Symeonis Sali caput 3 lit. g; in cujus Vitæ decursu toties ille Sanctus appellatur abbas, cum tamen aliud nihil quam monachus fuerit. Neque dicas, Anastasium loco supra citato non vocari abbatem simpliciter, sed dominum abbatem: neque enim id sufficienti est argumento, eum archimandritam seu hegumenum fuisse: nam S. Symeonis Salo etiam dicitur Κύρι ἀββᾶ, domine abba, ut videsis tomo citato pag. 152. De monachatu S. Maximi nunc aliquid observandum.

78 Ghinius in Natalibus suis eum inter sanctos Canonicos recenset hac die xiii Augusti; quasi vero, quia Theodosius episcopus dedit illi tunicam lineam, et fuscum pallium, uti ibi habetur in ipsius elogio, statim inde quasi digito habitum canonicum monstrare liceat dicendo cum Ghinio in nota marginali: En habit. Canon. Quod quam sit frivolum, nemo non videt. Adde, quod nihil cogat apponere τὸ lineam: nam in Vita e Græco Latine reddita, quam sumus typis commissuri, num. 45 dicitur: Tunica ac fusco pallio donato etc. Nec dissentit Combesii versio pag. xliii: Dataque munusculo tunica (in Græco est στιχάριον; de qua tamen voce videri potest Lexicon Græco-barbarum Cangii) et fusci coloris pallio. At Sanctum eundem ad suos ascetas tantum non pertrahere videtur Wion, quando Sanctis Ordinis Benedictini illum intexit ad xiii Augusti in Ligno vitæ part. 2 lib. 3 pag. 266: tametsi ibidem in notis subdat: Utrum tamen Benedictini Ordinis fuerit, pro certo adhuc non habeo. Sed S. Maximus, ex antea præmissis § 1 et 2, monasterii quidem Chrysopolitani in territorio Constantinopolitano primum cæno- F bita, deinde autem abbas fuit: cujusnam autem vitæ instituti aut Ordinis regulam profiterentur istius loci ascetæ, non additur. Nos interim seculo Christi septimo ibidem loci Ordinis Benedictini monachum non quærimus; quem etiam apud alios hagiologos Benedictinos Dorganium, Menardum, Bucelinum, Wionem secutos, neutiquam reperimus expressum.

§ X. Documentorum aliquot superius citatorum notitiæ; Acta.

In decursu hujus nostri Commentarii prævii I identidem citavimus Hypomnesticum, quod Latine Memoriale seu Commentarium recte vocaveris; et quandoquidem id pretiosum admodum est antiquitatis monumentum magnæque fidei et auctoritatis, accipe sequentes de eodem notitias. Præcipuum narrationis argumentum nititur epistola S. Anastasii apocrisiarii. Recole dicta superiora

AUCTORE
J. P.
Hac occasi-
one quar-
tur an unus
ex duobus
Anastasii
fuerit archi-
mandrita:

E
an item S.
Maximus
canonicus
Regularis,
an mona-
chus Bene-
dictinus.

F

Dantur no-
titæ de Hy-
pomnestico,

AUCTORE
J. P.

rora § 6 num. 52. Ad quosnam autem illa sit scripta, et quando ad eosdem pervenerit, dicitur in laudato Hypomnestico his verbis: Igitur missa nobis est hujusmodi sacratissima et præposita propriæ manus immo divinitus exarata epistola una cum suppositis sibi Deiloquis testimoniis et syllogismis, ab eodem ipsorum exilio, id est Lazico, quam et habemus et conservamus, cum eodem, quo scribat, tradito sibi divinitus argumento, id est, prædictis duobus exilibus fusticulis, et aliis benedictionibus ac muneribus ejus, sanctisque ac venerabilibus, nec non et omnibus post Deum bonis, librorum videlicet ejus studiis, et propriæ manus compositionibus, tamquam revera sacro-sanctis laudibus et reliquiis. Data vero est nobis vere minimis, Theodosio scilicet et Theodoro, germanis et sine dolo fratribus humilibus et peccatoribus monachis, per Gregorium monachum et abbatem monasterii S. Joannis Baptistæ regionis Albanorum, quod appellatur Batararu, mensis Augusti die vicesima Indictionis undecimæ, quæ præterit nos (ac currebat etiamnum anno Christi 668) qui revertebamur a regione sæpe dictorum Lazorum. De Relatione motionis sive concertatione Constantinopolitana actum in Commentario § 4: cujus auctorem fuisse Sancti discipulum affirmat noster biographus in Vita apud nos num. 33. Concertationis item alterius, quæ Bizyæ habita est (Consule de ea Commentarium nostrum prævium a num. 33) descriptionem idem biographus num. 40 tribuit Anastasio, de quo supra, inquit, memini; qui proin utriusque monumenti istius secundum Vitæ scriptorem videtur auctor fuisse. Anastasius autem iste non fuerit apocrisiarius, cum hunc ei characterem non addat, sed alter synonymus.

Vita a monacho Rutiensi scripta,

80 Vita, quam antea nomine monachi Rutien-
sis indicavimus, prænotatur hoc titulo, Βίος καὶ μαρτύριον τοῦ πατρὸς ἡμῶν Μαξίμου τοῦ ὁμολογήτου, excepta, prout additur, Ex codice Ambros. N. 152, continente Vitas mensis Augusti, scripto ante annos cxi a monacho quodam Laurentio in monasterio Rutien-
si, quod est in Calabria, et inde postea advecto mdcvii. Vitam hanc cum breviorē esse, quam ea Acta, quæ habemus e Ms. Ducis Sabaudie paullo post indicanda pluribus, tum ejusdem contextum variis corrosorum foliorum hiatus interruptum, ac Mediolani pro nobis descriptum fuisse, indicavimus jam pridem in Ephemeridibus Græco-Moscis ante tomum i Maii pag. ix. Ejus exordium Græcum sic incipit: Καὶ πῶς ἂν τὸν παρὰ τῶν φιλοκάλων μέμφιν ἐγκλίνοιμεν, μὴ τὸν ὁμολογήτην καὶ πολὺν ἐν λόγῳ Μάξιμον τὸν κλεινὸν προτιθέντες εἰς μέσον, καὶ τὰ τοῦ μεγάλου τούτου καὶ ὑπερφυῖ κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἀνδραγαθήματα, καὶ δὲ καὶ τὸν ἄθλησιν αὐτὴν διηγούμενοι; Quæ Latine ita interpretamur: Enimvero quomodo accusationis maculam declinare possimus apud viros honestatis studiosos, si confessorem, qui multorum celebratur sermone, Maximum inclytum non proferamus in medium, atque insignia ac mascula magni hujus Viri adversus hæreticos gesta, imo vero certamen ipsum non commemoremus?

ac Compendium Cæsareo-Vindobonense.

81 Aliud apographum in promptu habemus hoc titulo notatum: Μηνὶ Αὐγούστῳ ιγ'. "Αθλησις ἐν ἐπιτόμῳ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μαξίμου τοῦ ὁμολογήτου. Id est: Mense Augusto decima tertia. Compendium certaminis sancti patris nostri Maximi confessoris. Narrationis exordium est: Ὁ ὁσῖος καὶ τρισμακάριστος πατὴρ ἡμῶν Μάξιμος ὁ ὁμολογητὴς ἦν ἐπὶ βασιλείας Κωνσταντῶς υἱοῦ Κωνσταντίνου. Sanctus ac ter beatissimus pater noster Maximus confessor

vixit imperante Constante, Constantini filio. Compendium illud aliquoties antea citavimus, et desumptum est e codice Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, de quo plura tomo ii hujus mensis, die viii, pag. 344. Auctor dicti Compendii postquam meminisset de urbe Romana, nec non de Honorio ejusdem episcopo, labem hæreseos ei impingit, dicens Ὅστις Ὁνῶρτος αἰρετικὸς ὑπῆρχεν. Notissima theologis est causa Honorii PP.; sed cum apud illos atque apud auctoritatis Sanctæ Sedis defensores ea legi possit, satis nobis hic fuerit lectorem ad ipsos mittere. Franciscus Pagi in Breviario Romanorum Pontificum tom. i a pag. 398 hanc controversiam pertractat; ubi lector inveniet, quod dictus Honorius a monothelismo fuerit immunis ac a Monothelitis deceptus; quod item monothelismum non exstinxerit; quod negligens fuerit in causa fidei; quod œconomia ejus Monothelitis faverit; quod hanc ob causam, non vero ob hæresim a sexta synodo damnatus sit. Ad hæc, postquam laudatus auctor duas Honorii epistolas examinasset, nimis levitatis ac facilitatis eum accusat. Denique ex eo, quod idem Pontifex consecravit patriarcham Monothelitis adversantem, Pagi idem ita concludit: Cum itaque Honorius non ante consecraverit Joannem Maronem patriarcham Maronitarum, quam hic professionem fidei emis-
serit, in qua non solum duas naturas, sed etiam duas voluntates in Christo fas-
sus est; nihil clarius adduci potest ad probandam Honorii orthodoxiam et rectam fidem. Paucula hæc assignasse, pro nostri instituti ratione plus quam satis.

82 Baronius tomo 8 suorum Annalium inseruit res gestas S. Maximi easque protulit ab anno Christi 640 ad 657, quæ habentur, inquit ad dictum annum 640, ad calcem operum ejus Græce scriptæ in tribus codicibus Vaticanis. Vertit eas in Latinum vir eruditus æque ac pius Petrus Morinus doctor Parisiensis. Ad annum vero 656, ubi agens idem Annalium conditor de legatione ad S. Maximum Bizyæ in Thracia civitatis exulem existentem, occasione eorum quæ in ista legatione sunt gesta, sic habet: Quorum Actorum duo fragmenta cum recitata reperissemus in quarta Actione septimæ synodi œcumenicæ, ingens exarsit animo desiderium ipsa Acta integra perquirendi, Sed visis scriptis Maximi, quæ in Vaticana bibliotheca asservantur, nec inventis..., accidit ex insperato, ut eadem intexta in Vita ipsius Maximi repererimus. Antequam vero eorumdem contextu res a S. Maximo in isto exsilio peractas referat; de illorum fide ac scriptore ista præmittit: Accipe igitur jam eadem ipsa digna Annalibus Acta quam fidelissime ab exceptore exscripta, et ab Anastasio Maximi discipulo una cum aliis rebus gestis ejusdem Sancti simul collecta: quod et Joannes episcopus Ephesinus pariter proficitur, nempe res gestas ipsius ab eodem ipso Anastasio esse scriptis mandatas quam fidelissime. Sic Baronius.

83 Ex auctoris Vitæ ad S. Maximum apostrophe, quæ exstat apud Baronium ad annum 657 his verbis: Verum tibi quidem, sanctissime Pater, magna præsentium gloria et splendor est, cum te etiam Dominus plus hic honorificaverit: multo vero major est longeque præstantissima tibi illa tributa sors, cælestes illi honores, cum magnæ luci assistis etc.; ex illa item oratione, quæ ibidem sequitur, quæque, teste Baronio, non nisi in uno volumine (cum sint tres Vaticani codices, in quibus eadem S. Maximi et Sociorum Acta

Quænam
Baronius de
S. Maximo

F

intexuerit
Annalibus
suis

A Acta continentur) scripta reperitur, addita, ut videri potest, a notario, qui in gratiam cujusdam episcopi, Nicolai nomine, ejusdem sancti Maximi studiosissimi, eadem Acta conscripsit. Sic enim se habet: Hæc a nobis tibi oratio, o Patrum optime et filiorum amantissime, rebus ipsis (ut et ipse novi) omnino inferior, desiderio autem, ut puto, nemini cedens etc.; ex illa, inquam, utraque oratione, si cum Vita nostra num. 55 et sequente eam contuleris, eosdem utroque loco relucere deprehendes narrationis characteres adeo inter se convenientes, ut ab eadem manu exemplari utrique operam esse navatam, vel ex hoc solo indicio fiat manifestum. Quisnam vero fuerit iste antistes Nicolaus, quo item is tempore vixerit, incompertum est defectu ulteriorum idiotismorum; quorum, siquidem fuissent superadditi sufficienter, adminiculo potuisset aliunde erui aliquid de tempore, quo Sancti Acta litteris mandata sunt.

Vita Græco-Latine a Combefisio edita est:

B 84 Vitam S. Maximi Græco-Latine vulgavit Combefisius tomo I Operum ejusdem Sancti a se editorum: in quorum præfatione Vita, ait, seu laudatio diu ab ejus obitu, nec satis acri judicio aut ex probatis monumentis scripta. Postea vero inter alia, quæ pag. xcvi circa illam observat, hæc memoriæ prodit laudatus editor: Sancti Maximi Vitam post ejus lacinias illustrissimo Annalium Patri anno Christi dcxl et sequentibus ex Petri Morini versione ac Vaticanis Codd. jam productas, integram ex regio codice repræsentans, operæ pretium me facturum putavi, si... pauca quædam ad eam annotavero, exceptis illis, quæ ad eam spectantia, ad ejus ambas Collationes seu Auditiones strictim ad marginem sunt animadversa, seu etiam notis ad eas plenioribus discussa. Nec enim illius satis exacta omnia, ac quibus integra omnino fides debeatur nullo ampliori examine, ut ex dictis Collationibus seu Actis publicis luce clarius liquet. Subdit deinde suas ad Vitam observationes; quarum a nobis in hoc Commentario ratio habita est.

exemplar nostrum Sabaudicum: damus illud prælo

C 85 Ante me habeo exemplar ejusdem Vitæ Græcum Ex Ms. codice, prout eidem prænotatur, Ducis Sabaudicæ, Βίαι διαφόρων Ἀγίων. Vitæ variorum Sanctorum, hoc titulo: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἀγίου πατρός ἡμῶν καὶ ὁμολογίου Μαξίμου. Id est: Vita et conversatio sancti patris nostri et confessoris Maximi. Aliud insuper exemplar in promptu est Latine redditum hoc titulo: Vita et certamen S. Maximi confessoris, sive S. Maximi encomium. Eam Vitam latinitate donatam esse interprete Jacobo Pontano S. J., proxime in eodem exemplari indicatur. Non lego quidem ibi, quonam e codice vel exemplari laudatus interpretes versionem suam hauserit; sed e qualicumque illam hauserit, non multum refert, quando in Pontani interpretatione habemus substantiam earundem rerum, quæ in exemplari Combefisiano ac Sabaudico memorantur, quidquid sit de accidentibus. Misit illud ad nos anno mdclxvii P. Gabriel Cossart ex scriptis P. Sirmondi eidem ab interprete missis, teste Daniele Papebrochio, qui ista adscripsit. Interpres porro eruditus abunde notus, qui utpote doctus Latine ac Græce non pauca præstitit in utriusque linguæ facultatē operæ monumenta reliquit, prout videre datur in Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu. Nazione fuit Bohemus, patria Bruggensis sive Pontanus, sed in Germania educatus. Ibidem et viri laudes invenies, vita functi Augustæ Vindelicorum die xxv Novembris anno Christi 1626, ætatis 84, Religionis 63, prout ibidem dicitur.

86 Latinam ejus versionem typis committere nobis visum est præ Combefisiana, tum quia necdum, quantum novimus, alicubi edita est, tum quia nobis magis arridet. Et vero an non sit melior minusque contorta quam Combefisiana, lectori judicandum relinquimus utramque collaturo, si visum fuerit. Exhibeamus interim specimen aliquod utriusque versionis. Combefisius sic incipit Vitam: Cum omnium, qui religiosa umquam pietate fulserunt, vita utilis sit ac conducibilis (quæ nimirum ad virtutem adhortatio sit, bonique ac honesti æmulatione animos acuat) tum maxime divini viri ac confessoris Maximi quanto major cunctisque illustrior est, tanto etiam ad conciliandam animis fortitudinem plus valet, et ad juvandum universis excellentior est. Fuit enim Maximus nedum eximio vitæ cultu ornatus, sed et gratus facilisque eloquio, certaminis quoque gloria strenuus, ac omnem vincens comparisonem; cujus et solum meminisse, multam afferre novit voluptatem, nec minimum religiosis animis virtutis amorem atque illecebram injicit. Quamobrem suscepta nobis impræsentiarum oratio, quæ ejus res ac virtutes sit enarratura, velit illa quidem plurisque faciat, ut singula ejus gestorum in medium adducat ac repræsentet, ut et ipsa horum memoria dulcior efficiatur et magnam auditoribus gratiam reponat; at non potest vel cuncta simul complecti vel etiam iis, quæ complectatur, debita laude defungi, quod vel minima admirandi Viri opera ac facinora majora sint, quam ut ulla sermonis vi ea liceat assequi.

AUCTORE J. P. quod Pontanus Latine fecit,

87 Hæc Combefisius; Pontanus vero ea sic Latine reddidit: Cum omnium eorum vita, qui divinis legibus convenienter eam instituerunt, utilis et fructuosa est, utpote ad virtutem incitans et ad recti cultum exacuens; tum vero S. Maximi confessoris quanto præclarior, et omnimodis insignior, tanto etiam ad excitandam fortitudinem efficacior, et ad conciliandam animis utilitatem omnium præsentissima invenitur. Etenim Vir ille non solum cum admirabili sanctimonia vixit; sed insuper oratione suavis, et certaminis generositate incomparabilis fuit: cujus vel sola memoria non mediocrem parit voluptatem, et amantibus Deum amorem virtutis inserit. Quamobrem et nos in præsentia de illius laudibus verba facturi, cupimus quidem et magni ducimus, singulas res ab eo gestas in medium adducere et explanare, ut et eorum commemoratione jucundior fiat oratio, et ingens audientium expectatio expleatur: non videamus tamen, quomodo aut omnia simul complectamur, aut quæ complexi sumus, debitis laudibus celebremus (debitis, inquam, illi, qui præstantia sua omnem dicendi vim superat) et minima etiam ab illo singulari Viro perpetrata consequamur. Ita Pontanus, quem si lector conferat cum Combefisio, inveniet magnum in rebus iisdem Latine exprimendis discrimen: Latine, inquam, exprimendis: uter enim proximius assecutus sit sensum genuinum biographi, pluribus otiose inquirere supersedemus.

interpretatione illius nobis magis arridente quam Combefisiana.

88 Ceterum exemplar, quod typis committimus, hic et illic a mendis, vitio amanuensis forte in illud intrusus, expurgabimus; nec negligemus etiam consulere exempla alia duo, quæ diximus, Combefisianum videlicet et Sabaudicum, ut fiet perspicuum ex Annotatis cum ad textus marginem, tum ad ejusdem capita, in quæ more nostro eundem partiti sumus. Quando autem nonnulla occurrent in narrationis serie hisce signis [] inclusa, memineris, ea desumpta esse e textu Græco

Quamam sint præstita in editione nostra.

AUCTORE
J. P.

Græco Combefisii ac Ducis Sabaudiae; nisi aliud indicavero. Atque hæc quidem sunt, de quibus præmonere lectorem volumus. Reliquum itaque nunc est, ut ipsa subijciamus.

D

CAPUT I.

ACTA

Ab auctore Anonymo conscripta,

*Latine reddita a R. P. Jacobo
Pontano Societatis Jesu.*

PROLOGUS AUCTORIS.

Rerum nar-
randarum
magnitudini

a

Cum omnium eorum vita, qui divinis legibus convenienter eam instituerunt, utilis et fructuosa est, utpote ad virtutem incitans, et ad recti cultum exacuens, tum vero S. Maximi a confessoris quanto præclarior, et omnimodis insignior, tanto etiam ad excitandam fortitudinem efficacior et ad conciliandam animis utilitatem omnium præsentissima invenitur. Etenim vir ille non solum cum admirabili sanctimonia vixit; sed insuper oratione suavis, et certaminis generositate incomparabilis fuit: cujus vel sola memoria non mediocrem parit voluptatem, et amantibus Deum amorem virtutis inserit, Quamobrem et nos in præsentia de illius laudibus verba facturi cupimus quidem et magni ducimus, singulas res ab eo gestas in medium adducere et explanare, ut et eorum commemoratione jucundior fiat oratio, et ingens audientium expectatio expleatur: non videmus tamen, quomodo aut omnia simul complectamur; aut quæ complexi sumus, debitis laudibus celebremus (debitis, inquam, illi, qui præstantia sua omnem dicendi vim superat) et minima etiam ab illo singulari Viro perpetrata consequamur.

imparem se
fatetur au-
ctor.

2 Quocirca tamquam facile et expeditum non sit, verbis universa percensere, si ego quoque non sine ratione quædam prætermisero, puto me idcirco in crimine non futurum: quando nec alius quisquam [quantum quidem scimus] ante nos ad omnia illius pertractanda descendit, quod nimirum opus et conatu et effectu difficile deprehenderet. Ne autem amplius tam eximium argumentum prorsus præterire videamur, et neque totum persequamur (quod minime possumus) neque totum relinquamus (quod damnosum fore et culpa non carere opinor) necessario aggrediar ad dicendum, quamvis me indisertissime, longeque infra rerum dignitatem dictorum non ignorem. Hoc enim modo et quantum in nobis est præstabimus, et vobis, quod debemus, persolvemus, orationem scilicet de illo, si quidquam aliud, nulla admissa excusatione flagrantibus. Quod si et alia quædam eo tempore gesta interjecerimus, ne hoc quidem prorsus instituto alienum erit, neque temporibus illis non consentaneum, quibus, ut nostis, validæ contra veritatem tempestates commotæ sunt. Cæterum paulo altius de Sancto prius, ut poterimus, narrationem ordiemur, cujus causa dicere ingressi sumus.

ANNOTATA.

a De Sancti nomine, rebus ab ipso gestis conveniente, agit Commentarius prævius num. 1.

*Natales, educatio, litterarum studia,
vita aulica et monastica, discessus
propter Monothelitas.*

Patriam quidem habuit principem urbium, magnam Constantini civitatem, quæ et vulgo nova Roma nominatur: parentes autem avita nobilitate et mundana claritate paucis secundos, qui pietate, virtutis amore et consuetudine nihil ducebant antiquius, ut inde magis, quam splendore familiæ illustrarentur. Qui et hoc Beato in lucem edito a, et in prima infantia salutari fonte abluto, ut jam tum purgaretur, et nihil eorum, quæ pueris in voluptatibus sunt, ageret, neque parvulorum ludicris istis mentem occuparet, ne simplex adhuc et tenera natura ad remissionem et morum molliem traheretur, durioribus et virilibus Generosum illum conformantes, summam ei ad honestas actiones propensionem ingenerarunt, et, ut toto pectore ad virtutem incumberet, effecerunt. Quin et ipse cum naturam habilem et idoneam sortitus, tum istiusmodi educationem adeptus, etiam adhuc ætate imbecillus, in se ipso virtutis indicia, tamquam umbras quasdam et lineas, non obscuras futuræ præstantiæ imagines at significationes habebat. Cujus, virtutis inquam, typos et characteres, cum anni venientes indicium augerent ac stabilirent, ratioque et cogitatio ipsius et omnia simul ad meliora et perfectiora tenderent, consummabat.

Nascitur
CPoli, nobilissimos
parentes natus ac egre-
giam indo-
lem:

a

E

4 Postquam autem omnis doctrinæ liberalis satagens, ut par fuit ad magistros itare cœpit quid ego dicam, quantam brevi sibi scientiam compararit? Grammaticam, et reliquum orbem disciplinarum summa sedulitate excoluit. In arte oratoria ad fastigium supremum pervenit. Ad philosophicas auditiones tantum industriæ attulit, ut illum nemo vel aliquousque assequeretur. Ingenii namque bonitatem pari studio ac diligentia cumulans, in omni genere litterarum satis superque excellibat, quibus cum singulis uteretur, non modicum aliquando ad meliora subsidium inde capiebat. Explicationes autem philosophicas ardentius et consectabatur et amabat, cæterisque anteponebat omnibus. Quia enim sciebat cognitionem et scientiam rerum philosophia contineri, eamque in contemplatione et actione positam, de natura et mundo, et omnino de quibusvis aliis disputantem; ob id etiam plus laboris in eam conferebat, ac de ea dies et noctes cogitabat. Non tamen indiscriminatim, nec inconsiderate: sed partem sophisticam, et quantum fallaciis captionibusque inhæret, repellens et abiciens; circa doctrinam vero et decreta, aliasque ratione et ordine institutas notitias, et probationes versantem admittens et complectens.

liberalium
artium stu-
diis,

F

5 Quid enim ad eum fallax propositio, et syllogismorum spuriorum contextus, et conclusiones hujusmodi, et quibus demum aliis vera sapientia contaminatur (Longe abest, ut hæc de ipso dixerim) aut quidnam tale umquam meditatus est, aut aliquid tandem ab aliis perperam factorum æquo animo sustinuit, et vel parum [eo mentem] inclinavit? Quare omnibus admiratio-

præsertim
philosophi-
cis, mirifice
excellit.

ni

A ni erat; adeo doctrina, adeo virtute, adeo insuper moderatione et humilitate instructus, ut eum res nulla ad arrogantiam extolleret, nec opinione sui inflaret; non amplitudo generis, non excellentes in omni eruditione progressus, non virtutis celsitudo, nec aliud præterea ex rebus omnibus; sed modestiæ tantopere se addixerat; ut in hac sola et vitæ sanctitudinem et honores omnes collocaret, plurisque faceret, quam siquis ei, quidquid est inter homines gloriæ, simul donaret.

In aula
Heracii
imp. grati-
sissime ver-
satus

6 Porro Admirandus iste sic ætatem suam transiens, quamquam multa conaretur quotidie, quo vanam gloriam effugeret, et vitæ hujus varietatibus non implicaretur (quibus esse proximum magnum ad virtutem impedimentum existimabat) efficere tamen non poterat, ut lateret, et ad alios communis utilitas non permaneret. Etsi autem ipse talia moliretur et ageret, nihilominus vel contra voluntatem arripitur, Heraclio *b* per id tempus imperatore ad regiam benevolentissime eum accersente, et eorum, qui erant a commentariis *c* regiis principem instituente. Quo item, utpote tali, et in tanta familia B nato, in omnibus, quæ sub manu habebat, negotiis utebatur, et in rebus pulcherrimis ministrum adiutoremque adhibebat. Erat enim ad cognoscendum intelligentissimus, et in dando consilio longe dexterrimus, atque ad dictionem commodam et extemporaneam promptissimus: cujus congressu et imperator ipse, et optimates ejus mirifice delectabantur, et eum in oculis ferre numquam desinebant.

monasticam
vitam am-
plectitur,

7 Ille vero hæc, celebritatem puta et pecunias et honorem, et quæcumque cum inani ambitione permista sunt, præ philosophia parvi pendens, novitates item in fidem invehi cernens, quando Monothelitarum secta Ecclesiam vehementer labe-
factaret *d*, [omnia relinquit, animi utique coin-
quinationem arbitratus, in hujusmodi rebus ver-
sari; atque ad vitam solitariam, quietis enim desi-
derio jam pridem tenebatur] serio accedit in mo-
nasterium nempe, quod in adverso littore apud
Chrysopolim *e* situm est, seseque in spirituali phi-
losophia ibidem per id tempus florenti contradit,
detondetur, et e pilis contexta veste induitur; qua
continenter corpus macerat; nec inediæ tantum
cæterisque afflictationibus sese dat, verum etiam
stationi per totas noctes, et precationibus longis
C incumbens, inde animum sustollit, et a rebus
fluxis et caducis abstractum, ante ejus a corpore
discessum vinculis illis exsolvit. Nam, qui antea
quoque perfectioris vitæ certaminibus et laboribus
se assuefecerat, et ex philosophia vixerat; is, post-
quam se illis consecravit, vix aliud quippiam aut
malebat, aut actitabat; et cum item non paucos
haberet in Religioso instituto commilitones, omnes
superavit, et supra omnes auctoritatem *f* mirabiliter
est adeptus: qui virtute ejus adeo inferiores fuerunt,
ut [communi] consensu internuntios mitterent,
et ut sibi præesse, præfecturamque inire vellet
g (nuper enim præfectum *g* amiserant) eum precibus
rogarent.

et ad mo-
nasterii
præfecturam
promovetur,

8 Ipse autem principio tamquam grave onus re-
pellens, petitionem constanti animo rejiciebat, nec
sermonibus eorum mollescens, nec obsecrationibus
quidquam cedens. Ubi porro acrius instare, et vim
intentare vidit, ægre manus dat, et præfecturam
capessit *h*, non præfecturam seu imperium magis,
quam ministerium reddendæ rationi obnoxium se
capessere arbitratus; unde quis attonitus potius,
et omni ex parte sollicitudinum plenus reddatur,
dum non se ipsum tantummodo inspicit, et quo
pacto extra omnem culpam ipse vivat, meditatur;
Augusti Tomus III.

sed etiam quomodo subditi utiliter vitam suam
instituunt, et via meliore gradientur. Dispiciebat
enim secum, per se cum virtute rationem haben-
tibus fas omnino esse aut majora aut minora ad
agendum pro arbitrio deligere: quibus etiam non
eximias actiones suscipientibus parata est venia;
ei autem, cui aliorum commissa est gubernatio,
si vel paululum de diligentia remittat, periculum
imminere; nec ipsi solum, sed iis, quos gubernat
pariter, cum ipsum non tantum oporteat esse
probissimum, sed insuper ad virtutem semper
addere, si exemplo suo etiam subjectos ad
meliora adducturus est, vitam illius quasi
architypum intuentes, et inde sive ad virtutem,
sive in contrarium. ad vitium scilicet, defle-
ctentes.

9 Hæc divinus Maximus perpendens, crucia-
batur, et in magna alioqui corporis macie con-
tabescens, cura discipulorumangebatur. Atque
idcirco non desinebat nunc simul omnes, nunc
seorsim singulos, et nunc verbis mansuetioribus
nunc acrioribus ad perfectionem cohortari, et
modo æquabili sermone citra ullam asperitatem
eos erudire, modo austero et tristi idem præstare,
ut quemlibet vel habitu vel ingenio affectum
animadvertibat. Ac ipse quidem sic se erga suos
gerebat, talique animo præfecturæ hujus munus
obibat.

quo munere
egregie fun-
gitur:

10 Ast ubi vidit, quod supra diximus, Mono-
thelitarum hæresim tum longius longiusque propa-
gari, et ab antesignanis impietatis quotidie
amplificari, gemitibus et acerbissimo luctui se
dedit, majorem in modum etiam sceleris affines
miseratus. Cæterum quid ageret ipse, non videbat,
cum malum immense pateret, ac propemodum
Orientem et Occidentem totum occupasset *i*. Unde
in tantis difficultatibus hoc tantum et sibi et
communibus rebus conducibile invenit; quoniam
k enim Romam veterem ab hoc detestabili dogmate
puram noverat, similiterque Ecclesias Africanas,
et cum insulis circumjacentibus loca alia, his
terris relictis eo discessit, ut veritati una patro-
cinaretur, et cum orthodoxis illic versaretur,
non præter rationem, nec citra laborem ac mo-
lestiam tanto itinere confecto, quandoquidem
omnia præclaro huic studio postponebat. Cujus
profectionis forsitan et monachi, quos regebat,
illi suasores fuerunt: quorum disjunctionem etsi
gravem et intolerabilem judicaret, aliud tamen, F
quam quod consulebatur, facere nequibat, cum
tempora urgerent et abeundi opportunitatem of-
ferrent. Verumenimvero dum præcurrimus, me-
dia præterivimus; initium videlicet hujus nefariæ
et abominandæ opinionis, quæ Ecclesiam tanto-
pere perturbavit, multosque ad similem lapsum
adegit. Itaque pauca super hoc necessario ubi di-
xerimus, reliquum argumenti deinceps perse-
quemur.

sed a suis
discedit, ut
Monothelitis
se opponat.

ANNOTATA.

a Anno circiter 580. Vide Commentarium præ-
vium num. 2 et alibi per decursum.

b Non Constantino Pogonato, ubi ibidem di-
ximus num. 2 et 3.

c Vide ibidem præmissa num. 5.

d Cur Sanctus monasticam vitam sit amplexus,
ibidem invenies num. 7.

e De hoc loco Commentarius noster num. 14.

f Malim dicere ex Græco Combefis. et Sabaud.
Et vero supra omnes mirifice primas tulit.

g De isto præfecto disserit Commentarius no-
ster § 2.

A. ANONYMO. *ster* § 2.h *Quæ huc spectant, ibidem notata sunt.*i *Nimium dicit biographus, et castigatur num.*
15.k *Quare hoc iter sit susceptum, ibidem reperies.*

CAPUT II.

Sanctus contra hæresim Monothelitarum egregie promovet veritatem Catholicam in Africa.

Monothelitarum hæresis sub Heraclio imperatore :

a b c

c

d

e

f

C
quam varii
episcopi,ejusdem
primipili,

Heraclio imperatore *a*, et Sergio *b* pontifice Constantinopolitano, primum *c* quidem Heraclius ipse, et quidquid erat ministrorum ejus, omnes item magistratus, et honoribus fungentes, ab orthodoxa fide stabant, duasque in Christo naturas et actiones seu operationes et voluntates confitebantur et prædicabant. Ast ubi is (pro dolor!) post multa de hostibus trophæa, et illam inclytam in Persis debellandis *d* virtutem, a dogmate sano deflexit, simul etiam ecclesiæ deflectere cœperunt, non modica etiam populi parte in contrarium conversa. Causa autem mutationis imperatori fuit Athanasius ille Jacobitarum patriarcha (ut quidem vocabatur) *e* homo impostor, et ad veritatem permiscendam ac turbendam omnium peritissimus. Is ad Heraclium Hierapoli in Syria commorantem adivit *f*, eique subdole ac maligne se insinuans, fictis affectionibus virum ita inescavit, ut Chalcedonensem quoque synodum, duas in Christo naturas hypostaticæ unitas docentem, ejus hortatu, Heraclii inquam, reciperet. Cupiebat siquidem Heraclius, ut res ipsa declarabat, cum ipsum Athanasium (cui et Antiochenam sedem pollicebatur) tum alios præterea, quoscumque dissidentes videbat, cum illa synodo conjungere; etsi stultitia et levitate animi, præterquam quod neminem eo adduxit, sibi ipsi pravi dogmatis opinionem affricuit.

C 12 Hunc igitur Athanasius cum variis modis, ut dictum est, totum suum fecisset, nonnihil de duabus operationibus, et voluntatibus duarum naturarum fluctuantem reddidit. Inde persuadet, sententiam suam ad Sergium Constantinopolitanum referri: Cyrum quoque illum Phasidis episcopum accersendum: nam et illum se auditurum affirmat, quid de hoc sentiendum sit; et quod his placuerit, sibi quoque placiturum. Sciebat enim homo perversus, eos unam operationem, unamque voluntatem statuere. Postquam ergo Heraclius Cyrum quidem ad se accersivit, patriarchæ autem, quid visum est, per litteras exposuit, invenitque ambos doctrinam de una voluntate æqualiter foventes, et in eodem sensu citra dubitationem congruentes; mox contrariarum partium totus fit, et, ut verius dicam, ἀθέλητον (id est nullam in Christo voluntatem) quam μονοθέλητον (id est unam, seu unicam) potius inesse credit.

13 Quapropter absque mora etiam ad primam Sedem Romanam importatum dogma perscribit, quasi scelus se facturum putans, nisi et alios, ubicumque terrarum essent, suo fermento imbueret, et pestilentem hæresim communicaret. Verum divinus hic Vir molitionem illius apertam fraudem ratus, et mala atque improba opinione offensus,

non modo contradicentibus scriptis, et potentibus D refutationibus occurrebat, et quæ asserebantur evertibat; sed execrabatur quoque qui illa sentirent ac propugnarent. Porro apud Heraclium nihil proficiebat, qui non externam dumtaxat, sed intimam nequitiam in pectus admiserat. Properavit enim et Alexandrinam ecclesiam hac peste paulo post implere, Cyro ejusdem sententiæ socio eodem ad episcopatum *g* gerendum transmissio, ut et ipsa Alexandria eadem probans, eodem exitio periret. Deinde et Cyrus cum Theodoro Pharanitarum episcopo, qui æque Monothelitas pertinaciter sequebatur, congressus, cum eo unionem conficit ὑδροβαφῆ (aqua tinctam *h*, sic enim appellata est) qua voce significari opinor evanidam et aqueam tincturam, et tamquam commistam, et quam discernere nequeas, et neutrum colorem pure conservantem, ut istis, utrovīs modo velint, turbare, confundere et permiscere invectam ab ipsis operationem liceat, eamque nec simplicem, nec duplicem, nec neutram (quod dictu verum est) aut intelligi aut nominari.

14 Ac isti quidem suum sensum deceptis à se persuaserunt, unamque operationem, et unam voluntatem naturalem decernentes, occasionem Jacobitis *i* et Theodosianis *k* dederunt, contra fidem nostram gloriandi, synodumque Chalcedonensem *l* risu et convitii explodendi. Qui et maligna mente jactarunt, ipsum Chalcedonense concilium eorum sententiæ suffragari, unamque naturam statuere: id liquere ex eo quod unam operationem asserat. Quod numquam fecisset, aiunt, nisi veram rationem seu veritatem reverita fuisset, perfectiusque rem comprehendisset. Quoniam autem per id tempus Sophronius *m* Hierosolymitanæ ecclesiæ præsedebat, vir pietate ac virtute illustris, aggregati ad eum omnes orthodoxi episcopi, cum eo in crimen vocant et anathema contorquent in illos, qui unam in Christo naturalem operationem, unamque tantummodo voluntatem profiterentur; commendantes et laudibus ornantes, qui cum duabus naturis duplicem quoque operationem ac voluntatem confiterentur atque defenderent.

15 Volens autem sanctus hic Vir amplius doctrinam hanc declarare, particulatim de ea disserit, et dissertationem suam *n* ad Joannem *o* Romæ, et Sergium Constantinopolis, et Cyrum Alexandriæ F episcopos mittit; hos quidem damnans, et flocci faciens; illum contra, Joannem inquam, ut decebat, celebrans, et sexcentis laudibus efferens. Quod cum et ad stupidi illius Heraclii aures pervenisset, in metum et angorem delapsus, varia secum reputat, et animum huc illuc versat, nec habet quomodo tandem recens fabricatum dogma immutet, misera *p* fortasse et deæstuata *q* mutatione, et subita in alteram partem transitione erubescens. Itaque ab utrisque, a duas scilicet et unam operationem asserentibus, se abrumpit, hoc etiam detestando Sergio suadente, ut, qui eum ad omnia facilem et tractabilem nosset, timeretque, ne tandem ab ipso- rum tribu avulsum cerneret, et idcirco Imperatorem pro arbitrato stulte agere pateretur. Hic * et Sabaud. Εἰτέν τοι. Hinc.

16 Quod ubi perscriptum Severiani *s* compererunt, non solum domi, et apud se, verum etiam in cauponis et balneis scommata jacentes, impudenti ore ista garriebant: Antea nestorizantes Chalcedonitæ (sic enim nos appellabant, quamvis Nestorii opinionem aspernatos) ad sanam mentem

g

h

pessimis ar-
tibus stabi-
lire
Ei k
l

m

ac propaga-
re,
n o

p q

* Combef.
et Sabaud.
Εἰτέν τοι.
Hinc.

r s

Concilio
Chalcedo-
nensi ac ve-
ritate Ca-
tholica ex-
plosis,

A mentem redierunt, et male sapere desierunt, conjuncti nobiscum per unam operationem in unam Christi naturam. At nunc damnato, quod bene habebat, utrumque perdiderunt, neque unam, neque duas in Christo naturas confitentes. Dabatur itaque tum videre confusionem et turbas in ecclesiis, quando et pastores et populi, et principes, et subjecti desipiebant, nec erat intelligens, nec qui exquireret Dominum. Quis enim, quæso, multitudinem ad salutaria induceret, Præpositis hunc in modum affectis, Imperatoribusque, et episcopis pro eo, ut alias, leges ferrent, et decreta conderent, impietatem sancientibus, omnesque ad obedientiam compellentibus; et integram * Ecclesiæ tunicam in frusta discindentibus, et lædendi fansam præbentibus res nostras instar Momi *u* irridentibus et criminantibus?

* Comb. et Sabaud. ἀπρηστον insectam.

contendunt.

17 Ceterum breve tempus intercessit, cum Sergius, perversæ doctrinæ seminator, multiplex hydra, de vita exivit, tota ultionis fæce illic (in altero seculo inquam) recondita. In ejus throno Heraclius Pyrrhum *x* collocavit, qui et ipse adversæ factionis et opinionis erat, et eadem cum decessore asserebat. Postquam autem non multo post et ipse Heraclius diem ultimum explevit *y*, Constantinus ejus filius sceptrum capessit, quem Pyrrhus propter morum stoliditatem, Martina illa muliere improba et ad malefaciendum exercitatissima, adjuvante, ubi veneno sustulit *z*, filium ejus Heraclionem * nomine, successorem fecit, præclarum scilicet facinus, et mansuetudine sua dignum episcopus designans. Verum Heraclionem senatus exosus, celeriter imperio spoliavit, simulque et impium Pyrrhum, et Augustam moribus consortem profigavit *aa*. Tunc itaque generosus ille has pœnas dedit, throno et urbe pulsus, quod inquam necem esset machinatus. Imperium postea init Constans *bb*, interfecti Constantini filius, qui Paulum Byzantii episcopum *c*, et ipsum illi dogmati Monothelitarum improbabi linonnihil *dd* faventem delegit.

* al. Heraclionas, et Heraclius dicitur.

aa

bb

cc

dd

Contra impium hoc dogma agit S. Maximus

ee

C Romam proficisci constituit, ut supra docuimus, primum in transitu cum Africanis episcopis in colloquium venit, quos expositis rationibus, et argumentis, et lingua divina in fide corroboravit, et quo pacto adversariorum petitiones sermonesque sophisticos minore negotio effugerent, docuit et instituit. Non enim ignorabat Vir prudentissimus, multam dexteritatem, experientiam, et disputandi solertiam requiri ad feriendos adversarios, eorumque erectas contra veram notitiam cervices deprimendas. Quare modis omnibus illos acuebat et instruebat, sermonibus suis tamquam athletas ad strenue decertandum ungebat, et generosiori spiritu implebat. Quamvis enim throno seu dignitate episcopali antecellerent, sapientia nihilominus et intelligentia cum eo comparandi non erant; ut de reliqua ipsius virtute et gloria in rebus omnibus nihil dicam. Hinc et verbis ejus cedebant, admonitionibusque et consiliis citra repugnantiam obsequebantur.

cum episcopis Afris: quos inducit ad ejusdem execrationem.

19 Cernebant quippe in eo vitam sublimem, planeque singularem, orationem autem uberem et copiosam, nec guttatim, sed toto flumine permanantem; prudentiam vero et cæterum animi statum cum nullo conferendum. Quam ob causam non

solum quidquid erat sacerdotum et episcoporum; sed quicumque item populos ac multitudinem moderabantur, toti ab illo per omnia pendebant, et velut ad magnetem adhærebant: idemque ipsis contingebat, quod ferro in lapide illo contingere vulgo dictitant, aut etiam quod Sirenium *ff* cantibus detentis, de quibus poëtæ fabulantur. Ubi vere hi acceperant, Romanum Pontificem tunc episcoporum conventum indixisse, ut ipsis communiter conspirantibus nefandum dogma execrationi et anathemati subjiceret, ad idem faciendum ipsi quoque cohortatione et suasu divini Maximi incitati sunt; non modo qui in Africa, et vicinis insulis, sed et siqui in aliis ibidem erant, ad opus incumbentes et rem tam honestam efficientes: omnes quippe illum doctorem ac ducem, et eorum, quæ agebantur, adiutorem habebant.

A. ANONYMO.

ff

ANNOTATA.

a Imperavit ab anno Christi 610 ad 641.

b Sedit ab anno 610 ad an. 638, sicut contra Baronium verosimiliter arbitrati sumus in Historia chronol. Patriarcharum Constantinop. ante tomum 1 Augusti pag. * 77 et sequente.

c Hæresis quippe Monothelitarum pullulare coepit anno circiter 616, uti notavit Pagius ad istum annum num. 6 et verbis S. Maximi adversus Pyrrhum, addens Monothelitarum exordium ultra hunc annum differri non posse, tametsi hæc hæresis diversis temporibus eruperit.

d De victoriis, quas contra Persas Heraclius retulit anno Christi 621 et sequentibus, consuli possunt Baronii Annales.

e Athanasium Jacobitarum patriarcham fuisse Antiochiæ, adversus Pagium in Critica ad annum Christi 629 num. 6, probatur in Historia chronologica Patriarcharum Antiochenorum ante tomum IV Julii nostri pag. 106.

f Quæ biographus noster hic memorat a num. 11 usque ad num. 18, consimilia sunt narrationi Theophanis pag. 274 et seq. Sed Pagius ad annum mox citatum confidenter pronuntiat, congressum Pauli Severiani cum Heraclio confusum esse a Theophane cum hoc congressu ejusdem imperatoris cum Athanasio, quem congressum etiam traducit tamquam fabulosum. Sed corrector ille convenitur ac corrigitur ipsemet apud nos in Historia chronologica Patriarcharum Antiochenorum, quam modo allegabam. Cum autem ipsius argumenta ibidem non oscitanter expensa et refutata sint, superest, ut sua cum Theophanirestituatur fides, tum sua maneat integra hic nostro biographo.

g Factus est episcopus Alexandrinus et Monothelitarum patronus anno Christi 630.

h Est enim ὕδωρ aqua; βάπτω autem tingo, uti sat notum est. Theophanes pag. 274 hac Græca expressione ὑδροβαπτῆν etiam utitur.

i Jacobitæ hæretici a Jacobo dicti, de cujus erroribus Baronius ex Nicephoro agit ad annum 535.

k De Theodosianis hæreticis, qui a Theodosio Alexandrino episcopo nomen traxere, consuli potest Baronius ad eundem annum 535, et Historia chronologica Patriarcharum Alexandrinorum apud nos ante tom. V mensis Junii pag. 64 *.

l Synodus Chalcedonensis anno 451 celebrata Chalcedone in Asia minore sub S. Leone Magno PP., et Martino imperatore adversus Eutychetem abbatem Constantinopolitanum, quiduas Christi naturas in unam confundebat. De ea synodo Baronius

A. ANONYMO. *Baronius ad dictum annum.*

m *S. Sophronii Hierosolymorum patriarchæ Vitam ex variis collectam dedimus tom. 2 Martii die XI, pag. 65.*

n *Certamina ejus adversus Monothelitas habes tomo mox assignato pag. 69; de synodi vero ab eo habitæ actis seu litteris, eorundem errorem condemnantibus, agitur ibidem pag. 70. Res gesta refertur a Baronio ad an. 633; at Pagius ad annum 634 illam differt: cujus rationes videri possunt ad dictum annum. 633.*

o *Imo vero ad Honorium. Consule dicta apud nos tomo supra designato pag. 70.*

p *Suspicio scribendum esse nupera. Nam in exemplari Combefisiano pag. IX, ac nostro Sabaudico habetur τὸ ὑπογυον (sed scribe ὑπόγυιον) quod recens seu nuperum significat.*

q *An de vel ex æstu acta? Nam apud Combefis. pag. IX, et in Sabaudico exemplari legitur: Καὶ τὸν ἀσπίαν πρὸς τὰ ἐναντία μετὰθεσιν quæ in Combefisii editione sic redduntur: Ac repente in contraria versi consilii etc.*

r *De famoso hoc edicto seu ecthesi tractat Commentarius prævius num. 10.*

s *Duplex Severi ac Severianorum secta fuit, quarum altera ad seculum 2; altera ad sextum spectat. De posteriore hic est sermo: ac de Severo illo, qui Eutychianorum errores propagavit, et pertinax concilii Chalcedonensis impugnator existit, agunt Theophanes variis locis, Baronius tom. 6 ac 7, nec non Historia nostra chronologica Patriarcharum Antiochenorum tom. IV Julii præfixa, pag. 91 et 100.*

t *Lætandi legerim potius: nam in Combefis. et Sabaud. est ἐπιδεσθαι.*

u *Notissimus est in fabulis deus, cujus naturæ esset proprium, nihil ipsum quidem operis edere, sed aliorum deorum opera liberrime carpere: unde ei nomen. Nam μῶμος Græce reprehensionem sonat. Vide inter Adagia apud Manutium τὸ Μῶμος ἀπέσκειν, id est, Momo satisfacere.*

x *Verosimiliter ineunte Januario anni 639, secundum dicta in Comm. præv. num. 12.*

y *Anno Christi 644; de mense ac die videri potest Pagius ad istum annum num. 2.*

z *In porrecto veneno consentit narratio Theophanis pag. 275. At Nicephorus patriarcha CP. in Breviario historico de veneno tacens, Constantinum diuturno morbo (νόσῳ χρονίᾳ) conflictatum refert pag. 19: ubi alia plura ad præsentem materiem attinentia legi possunt.*

aa *De Pyrrho, Martina ac filio ejus expulsis meminit etiam Theophanes mox citatus; qui pag. 283 hæc addit: Lingua vero Martinæ abscissa, amputatisque Heracleonæ naribus etc. Nicephorus vero patriarcha CP. In Breviario mox designato discessum Pyrrhi ita narrat pag. 21, acsi ob tumultum populi in voluntarium exsilium abiisset: Hæc, ait, ubi Pyrrhus comperit, sequenti nocte in templum ingreditur. Ibi sacris omnibus salutatis, ac detracto humerali, et in sacra mensa deposito, Non sacerdotio, inquit, me ab dico, sed contumaci populo cedo. Inde furtim egressus etc.*

bb *Anno Christi 641, uti censet Pagius, et patet ex eo, quod Constans imperator Paulum promoverit ad infulas Constantinopolitanas, si vera narrat noster biographus. Promotus enim fuit anno 641, sicut statim dicitur.*

cc *Theophanes pag. 275 hæc ita narrat: Constans autem Constantini filius imperium adipiscitur, et Paulus etiam ipse hæreticus in CP, thro-*

num subvehitur anno videlicet 641 mense Octobri, sicut videre licet in nostra Historia chronologica Patriarcharum CP. pag. * 79.

dd *Imo vero subdolum, perfidum ac versipellē hæreticum; qui primo Monotheliticum virus sub falsæ pacis conservandæ studio occulte promovit, ac postea aperte persecutus est orthodoxos atque ipsum Martinum PP. Consule si lubet eandem Historiam chronologicam pag. 79 et seq. ee Vide dicta in Commentario prævio a num. 15.*

ff *Sirenes, monstra marina, poëtarum fabulis celebrata, superiore sui parte virginis effigiem referebant; inferiore in piscis caudam desinente, uti notissimum est. Hæ tres numero fuisse finguntur, quæ dum littus Siculum incolerent, nautas præternavigantes suavitatem cantus in naufragium pelleverint. Non incognita etiam est fabula Ulyssis. Vide plura apud mythologos. Hinc patet allusio biographi.*

CAPUT III.

Pyrrhi Monothelitæ confutatio; acta Romæ pro fide orthodoxa; Opera conscripta.

Aliquantum temporis inde abiit, et Joannes Romanus præsul ad Dominum e corpore excessit a, cujus thronum Theodorus conscendit, non minus orthodoxiæ, quam præsulatus successor b. Interea et Pyrrhus, utpote ab urbe imperatoria pulsus, in Africam venit, et cum divino Maximo sermones habet, suas illi rationes proponens, et ejus vicissim audiens. Qui ambo cum ad interrogationes et contradictiones venissent, quomodo aut Sancti cum probabilitate et veritate in unoquoque problemate solutiones, aut Pyrrhi in singulis, quæ dicebantur, eversionem, et assensum in præsens pro dignitate referam? Hic namque ut quiddam inexpugnabile ac minime solubile, unam esse in Christo voluntatem proponebat, affirmabatque veritatem aliter comprehendendi non posse. At ille, quamvis hunc unum secundum hypostasim esse, contra objiceret; tamen eum secundum binarium naturarum dividebat, cum quibus convenienter et voluntates dividebat, atque hoc firmissime, et ut contra afferri nihil posset, demonstrabat.

21 Et Pyrrhus rursus quidem pro voluntatibus duabus etiam duos volentes inducebat, absurdo absurdum nectens. Sanctus vero istuc ut mire a ratione abhorrens nec consequens rejiciebat et refutabat. Si enim concedatur, inquit, cum voluntatibus etiam volentes introduci (ipsius enim beatæ linguæ verbis utar) prorsus et cum volentibus voluntates, secundum rationi consentaneam antistrophē seu inversionem introducentur et reperietur secundum vos superessentialis vel plusquam bonæ et summæ principis omnium Deitatis, propter unam ejus voluntatem, una etiam hypostasis, juxta Sabellium; propter personas autem tres, etiam totidem voluntates, atque ita tres naturæ secundum Arium. Siquidem juxta Patrum decreta et canones differentia voluntatum, etiam naturarum discrimen affert. Sed cur ego disputationem c illam particulatim memorem, cum si vel ex instituto id agerem, vix omnia exequi possem? Tam longa et varia et exquisita est eorum explicatio.

Pyrrhus
Monothelita

a

b

cum eo disputans

A 22 Licet igitur ipsum illud volumen *d* a Sancto confectum legentibus ex eo accuratius cognoscere, et Sancti ipsius cum prudentia et ratiocinationibus aptissimis interrogationes et responsiones in omnibus, et Pyrrhi propositiones non cohærentes et refutabiles, imo vero male conclusas, et amentes: qui et penitus desperans, bovem, quod aiunt, in lingua ponit *e*, suamque infantiam damnat: quam etsi multimodis formet et variet, et undique torqueat, non potuit tamen in quopiam eorum, quæ vellet, habere adjutricem. Itaque et veniam factis suis petivit, extemplo dogma suum de una voluntate scripto ejurans, et Romano Pontifici libellum detulit, et ab eo tam libenter, quam dici potest, receptus est. At enim stultus et amentia plenus, quasi nihil in se novi accidisset, Ravennæ denuo priorem opinionem est sectatus, et instar canis ad vomitum suum revertit *f*. Quod ubi divino Maximo, ipsique a nobis nominato primæ Sedis episcopo renuntiatum est, in communi conventu sententiam adversus eum pronuntiant *g*, miserumque, ut membrum putridum et omnimodis insanabile, tandem amputant et abjiciunt. Qui quamquam ita tractatus, ab impudentia tamen et supercilio magis tollendo non desistit, sed impetu arrogantiore in thronum Constantinopolitanum rursus involat *h*, et præmium impietatis episcopatum secundo accipit.

Maximi
hortatu Ro-
mæ concili-
um convo-
catur,
i
k

23 Quia *i* vero tum Theodorum quoque Romanum Pontificem ab hominibus demigrare contigit *k*, virum, quod palam est, a multis magnisque laboribus, et pietate celebratum; Martinus ille sanctissimus in ejus sede reponitur, egregiis etiam ipse charismatis præstans, et vitæ sanctimonia clarissimus. Cujus et virtutem amans divinus Maximus, apud eum frequens erat, et in quibus res postulabat, quod debebat cum eo communicabat *l*. Quare etiam auctor illi fuit, uti ad se undequaque orthodoxos convocaret, numerosamque synodum colligeret, ut sub tam multis ac divinis viris sana fides firmiorem et irrefragabilem confessionem nancisceretur; adversariorum autem commentum evidentius insigniusque concideret. Qui quidem ad centum quinquaginta *m* collecti, præsentem item sapientissimo Maximo, omnia cum ratione et ope Spiritus sancti fecerunt, omniaque *C* acta, ut æquum fuit, in commentarios retulerunt, veramque doctrinam vehementer defenderunt, et unusquisque pro se in medium serio consuluit.

n
in quo Mo-
nothelita-
rum ante-
signandam-
nantur.
Scriptis li-
bris
o
p
q

24 Et *n* omnes quidem stulti dogmatis magistros sacra detestatione perculerunt, Sergium putat, et Pyrrhum, et Paulum, et Petrum *o*, qui Constantinopoli impie præfuerant; Cyrum item Alexandriæ, et Athanasium Antiochiæ episcopos, et horum administros. Cum his insuper anathemate confodiunt Typum *p*, ut dicebatur, quem nefandus imperator Constantinus (alias Constans) edidit *q*, et sanctæ Ecclesiæ publice proposuit blasphemias refertum: divinus autem Maximus ad impios confutandos, et pios confirmandos disputationibus et epistolis compositis, a rationeque et e Scriptura sancta deductis probationibus fide nostra demonstrata, veritatem quaquaversum per orbem disseminat, quorum seorsum argumenta cognoscet qui commentarium de iis sive indicem legerit *r*. Porro ex eo tempore continenter Romæ habitans, perinde quasi Byzantio discedens hanc urbem incolere secum statuisset (tametsi ardentiore ejus quodam amore capta diutius eum Africa apud se retinuerat) sed Romam, ut dixi, de cætero diversorium habens, sermone suo mul-

tis quotidie ad se ventitantibus proderat, colloquens cum iis de rebus utilibus, et ex libris a se studiose compositis ad altissimum altioris vitæ gradum eos provehens, suadensque ut solam virtutem amplecterentur, et ab inferioribus hisce ac perituris sese avellerent, ut a nullo horum, inquam, mens subigi posset, cum per se sursum feratur, et ita, ut ad superna feratur, condita sit. Incredibili enim studio tenebatur ille Deo plenissimus, ut omnes ad virtutem pertraheret, illiusque cupidos et amantes redderet, adeo per se amabilis et desiderabilis, et sui amore irretitum totum ad se transferentis.

A. ANONYMO.

25 Quocirca multos quoque illos et egregios libros conscripsit, viam multifariam simul et feliciter eo perducentem docens, ut nec pusillum spatium intermitteret; nunc de vita et perfectione disciplina disserens; nunc de moribus et diligentia in coercendis perturbationibus, et de omnibus cum ratione et consilio faciendis. Rursum alias de dogmatis, et in quibus cognitio reconditur, et quam vix mente humana superiores illi spiritus assequantur, nostrum inde desiderium explorans, et ad diviniore sustollens. Et nunc quidem de abstinencia a præsentibus, cavendisque sensuum blandimentis agit: nunc de patientia et tolerantia, et de reliqua magnitudine animi in tentationibus, tametsi eæ horribiles et intolerabiles videantur. Jam vero commentarios ejus de sacris precibus, et forma epistolarum conscriptos, atque ad dolorem et compunctionem animæ pertinentes omitto; de charitate autem a Sancto elaboratos, et tamquam brevibus capitibus, quo omnibus gratiores essent, comprehensos, commemorarem, et de iis proferrem aliquid perlibenter, nisi mihi persuaderem, neminem eos ignorare, eorum præsertim quibus virtus et charitas cordi sunt.

asceticis ac
dogmaticis

26 Hoc s tantum dicam, qui eos et aliquoties perlegerit, et charitatem germanam cognoscet, et odium cujuscumque generis odio habebit, et viam non secundum rationem exultantem compescet, et cupiditatem furem compimet, et mentem a concretis et caducis abstrahet, eamque ad cognata *t* evehet, et totum se ad diviniore conformabit. Sed enim ex tempore quidem libellos scribere, et capita admonitionis forma dictare *F* mirifice, et promptissime poterat. Ad explanandas autem Scripturas, eorumque reconditos sensus perspicuos haud imperitior aut inferior aliquo erat. Immo cujus est occultior illa et mysteriorum plena Scripturarum consideratio, sensuumque profunda interpretatio? Cujus antiqui simul et novi Testamenti obscuriorum et sublimiorum et minime obviatorum declaratio? Cujus illi sermones anagogici *u*, et subtiliores sensus, et arcanorum expositio?

vastissimam
ac profun-
dissimam
s

27 Quo enim modo ipse tenuare mentem voluit, ea ab omni materiali representatione evocata, ut posset citra ullum impedimentum et cognitione quod est supra cognitionem attingere, et ad supremam contemplationem ascendere, ita etiam sermonem suum a cogitationibus crassioribus rerum sub sensus cadentium, et a vulgari dictione abduxit, interiusque progressus abyssum abyssorum invocavit, sublimiorum verborum et intelligentiarum videlicet. Quis enim, ut cætera mitam, quinque et centum capitibus conscriptum ab illo admirabili Viro opus, in quo veteris, et novi Testamenti arcana enucleat, cum perlegerit, non admiretur ac celebret mentem explicantis, et ingenium sensibus adeo eximiis gravidum, et re-

suam sapi-
entiam

A. ANONYMO. rum ab eo perceptarum sublimitatem, reliquamque theoricam α, et magis anagogicam horum explanationem? Insuper hujus in dicendo altitudinem æque videas etiam in scholiis in Magni Gregorii scripta confectis. In iis enim cum multa sint explicatu difficilia et obscura, præcipue dogmatica et de Trinitate theologica, ipse et horum sententiam vimque cognovit, et diviniore scientiæ lumine apertiora reddidit. Ita autem eum exponit, ut non solum notionibus et reconditiore consideratione, verum etiam elocutionis præstantia et dictione adæquat.

posteritati
commenda-
vit.

γ

* i. e. disci-
plina sa-
crorum
* i. e. magis
mystice

28 Postquam deinde animadvertit Generosus hic, etiam Dionysii Areopagitæ opuscula, quæ divinus ille vir de cælesti et ecclesiastica Hierarchia γ composuit, plerisque locis involuta tenebris, ad hæc quoque incubuit, et, quantum fieri potuit, oratione et interpretatione dilucidiora ea illustravit et explanavit, non, ut quispiam dixerit, levi brachio et perfunctorie; sed ea penetrans, et latentem sensum mirifice eruens. Quæ autem sunt de sacra Mystagogia *, ea μυστικώτε-
ρως * declaravit, exponens, quid sibi velit sacerdotum in templum ingressus: quid summi sacerdotis cathedra: quid eum circumstantium ordo, et psalmodiæ lectionisque ritus, et oclusio portarum, et salutatio antecedens, et fidelium ingressus, et nondum initiatorum in vestibulo prostratio, et ut summatim dicam, quæcumque illa tremenda hora in sacris peraguntur. Atque hæc, quantum ego judicare possum, nullius propterea oratio perspicue explanaverit, quamvis multa super iis disseruerit. Solus autem, qui ea digressit, etiam qui de iis dicat meretur, sicut et dixit, et tantarum rerum notitiam animo suo est assecutus. Sed quousque de disputationibus, et libris, et aliis laboribus Sancti narratio? Quorum omnium meminisse, et sigillatim ea in litteras mittere, simile mihi videtur, ac si quis arenas maris, aut stellas unam post aliam numeret. Prætermittens igitur amplius de iis scribere, sermonem ad alia convertam, et jam potius illustrissimam ejus in vexationibus tolerantiam memoriæ commendabo.

ANNOTATA.

C a Hunc anno 641 vita functum excepit Theodorus eodem anno: ad quem videri potest Pagius num. 11 et 12.

b De Theodoro PP. Anastasius Bibliothecarius in Vitis Pontificum Romanorum, et apud Ciaconium tom. 1 col. 449 agitur.

c Disputatio illa illustratur ex dictis in Commentario prævio § 3 num. 21.

d De hoc Opere S. Maximi agitur ibid.

e Dictum in eos illud adagium, qui non audeant libere, quod sentiant, dicere. Translatum a robore animantis, quasi linguam opprimens non sinat eam eloqui: vel hinc, quod Atheniensium numisma quondam bovis obtinuit figuram. Itaque qui multæ pendendæ metu deterriti reticerunt, aut qui pecunia corrupti loqui non audent, bovem in lingua habere dicebantur, uti notavit Erasmus Roterodamus in Adagiorum chiliadis 1 centuria 7. 18: ubi plura.

f Confirmantur ista ex Theophane in Chronographia pag. 275.

g Sententia illa tremendo plane modo contra illum lata est. Id enim, teste Theophane ibidem, ubi Theodorus Papa rescivit, universo Ecclesiæ conventu convocato, ad Coryphæi Apostolorum

sepulcrum adstans, calice afferri jussu, ex vivifico Christi sanguine stillam excutiens, Pyrrhi, cætorumque, qui cum eo communicarent, abrogationem et condemnationem propria manu exaravit. Consuli præterea potest Historia nostra chronologica Patriarch. CP. pag. * 81.

h Hoc accidisse anno 655 ineunte, conjicitur ibid.

i Vila, quam vulgavit Combefisius, hic nostram deserit; sed exemplar, Ducis Sabaudicæ cum illa pergit.

k Huic anno Christi 649 vita functo successit S. Martinus PP. ac martyr, de quo cum Martyrologio Romano ad diem 12 Novembris agendum.

l In ea, quæ Romæ fecit Sanctus noster, commentati sumus num. 22.

m De Numero synodi istius Lateranensis non convenit inter omnes; sicut ibidem notavimus. Ibidem de tempore fit mentio.

n Sequentia usque ad Quorum seorsim argumenta etc. non invenio in nostro apographo Sabaudico.

o Petrus iste vel ab ipso Vitæ hujus auctore, vel ab alio imperite huc est intrusus. Theophanes, cujus verba præmisi in Commentario num. 22, et Anastasius Bibliothecarius de Vitis Pontificum Romanorum in S. Martino illum recte non notant. Etenim cum illa synodus anathemate perstrinxerit hæreticos istos anno 649, sicut dictum est in Commentario assignato; quomodo nominatur Petrus inter eosdem, qui Constantinopoli impie præfuerant? cum anno demum 655 in locum Pyrrhi substitutus sit, secundum ea, quæ in Historia chronologica Patriarch. CP. toties jam allegata invenies pag. * 81; ubi etiam agitur de hæretici istius versutiis.

p Typus iste seu formula fidei silentium indicabat circa unam aut duas in Christo voluntates vel operationes. Ejusdem exemplar recitatur in concilio Lateranensi apud Labbeum tom. 6 a col. 231. Adiri etiam potest Baronius ad annum 648.

q Per Indictionem sextam, ex Relatione motionis apud Combefisium pag. xxxv, inchoatam mense Septembri anno 648. Quomodo autem Typo hæretico sese opposuit S. Maximus cum suo discipulo, legi potest in eadem Relatione.

r De lucubrationibus Viri sancti consuli potest Commentarius prævius num. 23.

s Longa hæc digressio usque ad Cum itaque Constans num. 29, non est in nostro. apographo Græco Sabaudico.

t Dicerem genuina, id est, sincera ac stabilia.

u Ἀνάγω est sursum duco: νοῦς ἀναγωγικός, sensus mysticus, seu cum sensus litteralis, ut vocant, in spiritualem vertitur: nisi malis hic indicari hujusmodi sermones, qui sensus remotissimos exquirunt interpretatione sua. Vide etiam Hierolexicon a Macris vulgatum.

x Scriberem theoreticam, id est, contemplativam, Gr. θεωρητική. Consuli potest Hierolexicon idem.

y An opera, quæ sub nomine S. Dionysii Areopagitæ circumferuntur, vere sint ipsius, controvertitur inter eruditos. Consuli potest Labbei Dissertatio de Scriptoribus ecclesiasticis tom. 1 pag. 258, et Appendix Addendorum ac corrigendorum pag. 765 et seqq.

CAPUT

CAPUT IV.

*Orthodoxa Sancti fides calumniis variis ac vexationibus Constantino-
poli nequidquam exercita.*

Jussu Con-
stantis imp.
CPolim ten-
dit,

a
• Ms. nostr.
Græc. Sab
Κωνσταν-
τινῶ

b

B

c

d
quo item
accersitur
S. Marti-
nus PP.

e

f

C
Ubi illuc
pervenit S.
Maximus,
indignissime
tractatur

g

h

i

ac vexatur :

k

Cum *a* itaque Constans * Heraclii nepos et Ciamnum imperium teneret, et in eo nonum jam annum exegisset, magnamque male sentientibus, sicut et sibimet in eadem navi, licentiam permisisset, et omnia perniciose lue replevisset, ceteris quasi in portum delatis, de actis Romæ non mediocre sollicitudinem ingreditur, quod audierat omnes, qui ibidem convenissent, a se dissentire, et suum dogma subruisse. Et *b* quoniam auctorem non ignorabat (Quomodo enim ignoraret eum, qui lucebat omnibus, et in edito loco orationem ceu facem accensam tollebat?) quam primum Sanctum ad regiam perducere jubet *c*, ratus, si hunc vicisset, omnes alios in potestate habiturum. Cum eo autem discipulum ejus Anastasium adduci curat cum alio cognomine et iisdem moribus, qui et Romanæ Ecclesiæ apocrisiarius *d* fuit.

30 Insuper et sanctissimum Martinum, cum pluribus episcopis occidentalibus brevi intervallo Byzantiæ sibi sistit, in eos, ut verisimile est, propter adversariam sententiam exacerbatus. Verum quæ quidem sacrorum Antistiti Martino, et quanta per contumeliam intulerit ille scelestus, mille cum injuriis cumulans, et verberibus (o manus impias!) innocentem puniens, et postremo exilio remotissime damnans, Chersona *e*, inquam, et paria in episcopos ejus designans, his omnibus hic enarrandis nunc otium non suppetit, ad ea quæ Maximo propria sunt festinanti. Complures fortasse illa partim jam scribendo persequuntur, partim persecuti sunt, ut opinor, virum illum honorantes, ejusque vitam et mores exornantes *f*. Nos pro viribus instituto nostro satisfaciemus.

31 Comprehensus ergo sanctus hic Vir homicidarum manibus, et in eum omnium oculis defixis, videamus qualibus primum occursibus, quam comiter exceptus et quali judicio causa ejus a bonis istis legislatoribus transacta sit *g*. Simul enim Byzantium attigit *h*, egressum e navi certi homines ab Imperatore missi conveniunt, et solo ejus aspectu multam animi acerbitatem præ se ferunt, Sanctum proterve rapiunt discalceatum adhuc et sine pallio violenter, qua via in urbem, abducunt, discipulo sequente, et iis, quæ fiebant, ingemiscens: abductum in domunculam tenebrosam compingunt, nec saltem discipuli cohabitationem ei largiuntur. Aliquot diebus interjectis, Justum in pallatium ducunt, universo senatu præsidente, et truculentis vultibus veluti dracones quidam eum intuent. Ac tum quidem sacellario *i*, qui dignitate antestabat, iudicium in eum permittunt, viro dicendi et fabulas fingendi perito; ad veritatem autem nequiter corrumpendam omnium peritissimo.

32 Hic quid omisit nequitiae? Quid improbum non est ausus? A quibus minis, et contumeliis in Sanctum temperavit? Non senectutem ejus venerabilem (propemodum enim octogesimum *k* natus erat annum) non florentem in ejus vultu gra-

tiam, non compositos mores, reliquumque decentem et honestissimum statum reveritus; idque cum iniquissimus ille nihil neque juris neque cum ratione consentiens haberet, quamobrem Justi facta accusaret, solam autem, ut sic dicam, stoliditatem suam et morum impudentiam, ac summam improbitatem ostenderet. Qui tametsi adeo se impudentem exhiberet, tamen cum apte nexis et coherentibus Sancti sermonibus convenienter respondere non posset omnino, frustra omnia miscere conatus est, malevolentiam, et insignem maxime improbitatem suam palam prodens.

33 Singula porro tum dicta et facta, et qualibus calumniis innocentem appetiverint, qui se mendacio tectos fore arbitrabantur, ipse bonus Sancti discipulus peculiari Commentario *l* particulatim memorat: unde volenti omnia ad verbum legere, et plenius agnoscere licebit. Non erit tamen alienum; si et nos pauca inde narremus, et huic orationi inseramus, ne talia penitus prætereamus, cum præsertim non narrando, sed cursim, ut quispiam dixerit, acta illa relaturi simus. Ut ergo infelix ille sacellarius Sanctum in conspectu habuit, asperioribusque eum sermonibus et minis statim terrere initio cœpit, improbum et proditorem et Imperatoribus inimicum, et omnibus indignissimis nominibus appellans. Maximo autem percunctante quid ita hæc de ipso diceret, et quam proditorem admisisset; ille calumnias comminisci, quas eum solum confingere par erat, et in manifesto mendacio testes producere, atque etiam nugari in Sanctum, quod magnas urbes prodidisset, Alexandriam *m*, inquam, et Ægyptum *n*, et Pentapolim *o*, Quas, inquit, a finibus imperii nostri abstraxisti, et Saracenis jam adjecisti, quorum amicissimus et imprimis domesticus es.

34 Cum autem hanc illius perversam machinationem Sanctus oratione irrefutabili repelleret, et nihil præter meram criminationem esse ostenderet (Quid enim ipsi cum occupandis urbibus, quibus potius salutem optabat?) cum, inquam nihil promoveret, aliam [impudens] init viam, somnia quædam et umbras fingens et phantasmata seu spectra, in quibus *p* et vocum reciprocationes majorum et minorum, et imperatorum appellaciones, et Occidentis magis quam Orientis imperatori acutiorem vocem resonare, accusatores hic quoque et calumniatores adhibens et producens in medium. Ob id amplius ingemiscens pius Vir, Gratias, inquit, Deo meo, cum in manus vestras traditus sum, et hujuscemodi criminibus oneror, ut per ista non voluntaria, quæ voluntarie mihi inussi, deleantur, et maculas in vita contractas abstergam. Ut tamen pauca ad hæc respondeam; Non sum conjector *, nec ita abundo tempore, ut in his visis mentem occupem. Quia vero ita me accusare voluistis, ut etiam testes citaretis, eosque non qui scirent, sed qui a scientibus audivissent, quandoquidem illi, ut dicitis, e vita emigrarunt, cur non ab initio et superstitionibus adhuc prioribus somniorum rationem requisitis? Sic enim ipsi a molestia essetis liberi, et ego ut in re aperta pœnas persolverem.

35 Verum ut apparet, nec veritas sic habet, nec delatores mei scrutantem corda ante oculos posuerunt. Ne videam enim Dominum meum, nec in Christianis numerer (nihil enim aliud habeo, quod mihi imprecer) si ementitum somnium aut vidi ego, aut informavi animo, aut aliis memoravi, eo ut lucro insperato nimirum lætatus. Postmodum et tertiam ei accusationem intendunt, ubi secundam

A. ANONYMO.

calumniis
impetitur,

E

m
n oquas refu-
tat, et cum
patientia
sustinet.

p

F

* in Græco
Combef. et
Sabaud.
ὄνειδος
προς. ἰ. ε.
somnia
inspector et
interpres.Alias cri-
minationes

A. ANONYMO. secundam refutatam viderunt, quam nec in oratione ponendam censui, cum non modo incredibilis, sed et puerilis et ridicula sit *q*. Et quoniam nec a quarto mendacio boni iudices abstinerunt, introducunt quemdam Gregorium *r*, qui Sancti discipulum Romæ dixisse affirmavit, non esse fas, nec cum ratione congruens, regem appellari sacerdotem, ut qui hoc ipsum a Magistro didicisset. Sed Virum sanctum neque hic responsio defecit. Nam Gregorio huic in faciem resistens, docuit alia tunc dicta esse, alia nunc objici.

falso sibi impactas Ver sanctus refellit.

36 Etenim cum ille Romam venisset, inquit, de unione verba fecit, et ut nos Typum recipeamus, quo decantatum illud dogma de una in Christo voluntate informabatur, et describebatur. Adversus ea videlicet et nos diximus, et occurrimus, et quæ nobis commoda et utilia fore putabamus, disseruimus. Quapropter nec mea agnosco, quæ nunc proferuntur, nec discipuli, qui sit reus, quicum (Deum testem invoco) numquam aliquid communicavi. Illud tamen conscius sum mihi, dixisse non discipulo sed ipsimet nempe Gregorio (quod nec ipse prorsus negaverit, nisi se ipsum plane negaverit) de dogmatibus discernere ac disputare, sacerdotum potius quam regum esse, quando et illis concessum est ungere, [et] manus imponere, et panem cælestem offerre, et altari assistere, aliaque agere omnia, quæ diviniora et sacratiora sunt. Hæc et tunc locutus sum, et loquor nunc: ob ea, qui vult, aut absolvat, aut condemnet: neque enim homo ab hominibus injuria potest affici; etsi atrocissima omnium patiatur.

Aliam accusationem ex Anastasio Sancti discipulo expiscari conantur.

37 Post hæc non habentes quid facerent, qui mendacium posuerunt spem suam, Justum e iudicio educentes, discipulum ejus Anastasium producunt, quem verbis et minis terrent, contra Magistrum dicere cogentes, eum scilicet in Pyrrhum maledicum fuisse, quando is in disputationem cum Maximo venit. Nec video, quare istuc mendaciloqui illi comminiscerentur. Ubi autem Anastasius secus, quam ipsi exspectabant, respondit, et non solum nullo modo læsisse, sed et omni honore prosecutum, et tamquam benevolum humanissime accepisse; pugnis et alapis ejus capite et genis diverberatis, et ita veritate compensata, rursum condi jubent in carcerem. Rursum deinde Sanctum intro vocant velut prioribus minime contenti, denuoque tentant eum, qui tentatione omni major erat. Aiunt igitur, eum Origenis dogmata sequi, ei cum eo sentire per omnia. Ubi frivolum, et refutatu facile istuc crimen mox diluit, libere testatus esse a Deo, et forte Christianorum separatam, qui ejus placita probaret, et deliramenta reciperet; de Pyrrho iterum, et tunc in illa disputatione dictis percunctantur, personam benignitatis induentes et æquitatem quasi in scena simulantes.

Novis artibus

38 Præterea quonam modo a Patriarchæ communionem semet avellisset. Et cum alias item quæstiones et interrogationes et suum quoque Typum proposuissent, confirmassentque honorari oportere, quem ipse adeo vehementer execraretur et despiceret, et, ut brevis sim, omnia, quæ putabant declinari ac dissolvi non posse, adduxissent, et neque minis neque contumeliis pepercissent; tandem ut sese victos viderunt in omnibus, et, quod est in proverbio, suis pennis captos, dimisso consessu, festinato Imperatorem adierunt, quam fortiter Homo resisteret et invictum se præstaret, nuntiantes, et Maximum ne suppliciis quidem ad ipsis assentiendum coactum iri. Non mul-

to post tempore ad eum jam custodiæ redditum alii D veniunt, existimantes, se illum crebro oppugnando et verbis perterrendo mitigaturos. Autumabant s autem, qui venerant, se a Patriarcha missos, qui et hæc, ut potuerunt, Sancto proposuerunt. Heus, tu, inquit, cujusnam es ecclesiæ (ipsis enim eorum verbis utar) Byzantinæ, Romanæ, Antiochenæ, Alexandrinæ, Hierosolymitanæ? Ecce omnes cum subjectis sibi provinciis unitæ sunt. Si igitur et tu Ecclesiæ Catholicæ es, unire, ne forte novam vitæ viam fabricans patiare quæ non exspectas.

39 Quibus Beatus ille commode prudenterque respondit: Dominus, cum Catholicam Ecclesiam rectam et salutarem confessionem esse dixisset, idcirco et Petrum, præclare confessum, beatum pronuntiavit, super quo et talem Ecclesiam se ædificaturum universorum Deus affirmavit. Verumtamen cupio nosse confessionem, super qua facta est ecclesiarum unio; quæ si probe facta est, nec ego alienus ero. Tum missi, Tametsi, inquit, super hoc in mandatis nihil habemus, nihilominus dicemus, ut sis inexcusabilis plane. Duas asserimus operationes propter discrimen, et unam propter unionem. Hic Maximus, Duas operationes propter unionem dicitis factam esse unam; an præter has aliam? Non, inquit; sed duas hæc unam propter unionem. Liberati sumus molestiis, occurrit ille, cum nobismet fidem non subsistentem, ac Deum sine existentia commenti sumus. Si enim duas in unam propter unionem confundimus, et rursus unam in duas propter differentiam dividimus, non erit unitas nec dualitas operationum, cum se invicem semper tollant, et operatione desertum ac prorsus non existentem efficiant, cui inhærent. Quod enim nullum habet ex natura motum, qui auferri nequeat, et nulla contra conversionis ratione variabilem ac mutabilem, juxta Patrum doctrinam omni essentia vacat, cum non habeat operationem essentialiter, tamquam characterem suum, unde scilicet cognoscatur. Hoc itaque asserere non possum, nec id a Sanctis Patribus doctus sum confiteri. Quocirca cum potestatem habeatis, quod libuerit nobis facite. Illi cum quod opponerent non inveniunt, quod visum esset rerum dominis, ei denuntiant, licere ipsis non obtemperantem anathemate plectere, et insuper mortem decretam inferre. At ille sic mansuete et humiliter: Quod a Deo decretum est de me, inquit, nunc ad opus confectur, ad gloriam ipsius ab omni æternitate præcognitam. Sed tum quidem, quæ deliberaverant, exequi differunt.

conantur S. Maximum abstrahere ab unitate ecclesiæ Catholicæ, sed frustra.

ANNOTATA.

a Hic pergit Sabaudicum exemplar cum Vita nostra Latina.

b Cum utroque mox dicto exemplari hic etiam pergit Combesianum pag. xiv num. 17, post tantum hiatum, quem indicavi in Annotatis ad cap. 3 lit. i. Vita itaque apud Combesium a pag. xiii num. 16 postquam ista de Pyrrho narrasset, Ille autem ne sic quidem, impudentior esse destitit... Quin immo audaciore conatu in Constantinopolitanæ urbis sedem denuo irrumpit; ac impietatis præmio iterum episcopatum accipit; continuo hæc subjicit: Quod vero etiam auctorem * quisnam esset, eum non latebat (Quomodo enim nescire posset, qui sic clarum omnibus jubar ac velut faculam in aperto veritatis sermonem prætenderet?) cito Virum sanctum in regiam induci jubet etc.

* l. auctor

Ubi

A Ubi vides, posteriora hæc adeo male connecti cum anterioribus, ut ea, quæ fecit Constans imperator, attribuantur Pyrrho. Lacunam illam vel non observavit vel saltem non indicavit Vitæ istius editor Combefisius in notis marginalibus ad ejusdem textum Latinum; vidit tamen ibi hæerere aquam, quod aiunt, cum ad marginem apposuerit, gesta hæc esse Paulo jam patriarcha, ut ex Actis liquet.

c De tempore quo Sanctus Constantinopolim fuit evocatus, disserit Commentarius prævius § 3.

d Apocrisiarius. Quasi dicas responsalem vel referendarium negotiorum ecclesiasticorum, quod ἀποκρισεις, seu reponso etc. imperatorum vel principum, apud quos tamquam legati seu nuntii residebant apocrisiarii, ad Romanum Pontificem referrent. De hoc munere plurima erudite collegit Cangius in suo Glossario Latino-barbaro in quo de apocrisiariorum exordio, habitatione Constantinopoli, dignitatis gradu, eorumque assumptione ex ordine potissimum diaconorum. Observat item desuisse tandem morem illum mittendi Responsales in urbem regiam quodam temporis intervallo occasione hæresis Monothelitarum, cuius acerrimi propugnatores fuerant, Sergius,

B Pyrrhus et Paulus patriarchæ CP., imperantibus Heraclio et Constante. At quidquid sit de isto more; S. Anastasium nostrum sub Constante imperatore fuisse Constantinopoli, Romanæque Ecclesiæ apocrisiarium extitisse, cum ex hac Vita, tum ex nostro potissimum in eadem Commentario planissime constat, quem videsis § 6 ac duobus proximè sequentibus. Anastasius Bibliothecarius de Vitis Pontificum Romanorum in S. Vitaliano, qui secundum Franciscum Pagium in Breviario Pontificum Romanorum tom. 1 pag. 436 et 441 sedet ab anno Christi 657 usque ad 672, hæc memorat: Hic direxit responsales suos cum synodica juxta consuetudinem in regiam urbem apud piissimos principes, significans de ordinatione sua. Et dum suscepti essent, renovantes privilegia Ecclesiæ, reversi sunt. Sed ista componi possunt ac debent cum præmissis de Anastasio apocrisiario: nam etiamsi responsales illi Romam reversi sint postquam suam obiissent legationem, hoc non impedit, quo minus hic noster sub Constante degerit Constantinopoli, ubi præter morem et tamquam minister extraordinarius negotiorum Ecclesiæ Romanæ residere potuit.

C e Combefis. et Sabaud. Χερσών. Martyrologium Romanum scribit, eum in Chersonesum esse relegatum. De quo loco agit Ferrarius in nova Topographia ad Martyrologium illud fol. 36.

f Colligi illa poterunt ad diem 12 Novembris. Vide interim si lubet, Hypomnesticum supra citatum, et notationes ad Martyrologium Romanum die 12 Novembris.

g Huc faciunt præmissa in Commentario § 4.

h Anno circiter 655, sicut ibidem datur videre.

i Hujus officii notitia exstat ibidem.

k Agebat tunc temporis annum ætatis 75, prout ibidem invenies.

l Per illum Commentarium intellige Relationem motionis etc., de qua ibid. actum est.

m De Alexandria a Saracenis capta agit Pagius ad annum 641.

n Baronijs ad annum Christi 634 rem gestam refert. Videri etiam potest Nicephorus in Breviario historico ad eundem annum.

o Inter alias synonymas Pentapoles notatur una apud Ortelium in Thesauro geographico, quæ sit regio Ægypti. Hancine an aliam et quam Augusti Tomus III.

designare voluerit biographus, non est mihi satis exploratum.

p In exemplari Combefis. et Sabaudico est ἐν τοῖς, in quibus, prout et hic exstat; sed constructio Latina exigit, ut pro eo vel substituas cum versione Combefisiana in iisque; vel pro resonare ponas resonent.

q Vide eam, si lubet, apud Combefisium pag. xxxi in Relatione motionis, de qua supra dictum est.

r Relatio motionis ibidem addit filium Photini.

s Id est dicebant: nam verbum autumo præter alia significat etiam dico (Vide Lexica Latina) idque sensus exigit hoc loco. Et mox infra dicitur: Tum missi etc. In scripto autem S. Maximi ad Anastasium monachum, discipulum suum, inter Collectanea Anastasii Bibliothecarii editum Græco-Latine col. 348 sic narratur: Heri quod fuit octava-decima mensis dies, qua solemnitas agebatur sanctæ mediæ Pentecostes, patriarcha significavit mihi diceps: Cujus ecclesiæ es? Reliqua ibidem legi possunt. Quandonam autem apud Græcos celebretur dicta solemnitas, refert Leo Alatijs de Ecclesiæ occidentalis atque orientalis perpetua consensione, ubi post addenda habet E dissertationem de Dominicis et hebdomadibus recentiorum Græcorum, in qua hæc memorat: Quarta Dominica et sequens hebdomas vocatur... Dominica quarta a Paschate vel Paralytici: cuius Officium canitur Dominica. ac feria secunda, et tertia finit. Quarta enim a matutino, festum mediæ Pentecostes (Græci μεσοπεντηκοστήν nominant) incipitur. Plura ibidem de isto festo.

CAPUT V.

Acta Sancti Bizyæ cum Theodosio episcopo, ac relata de eo victoria; tra-
ducitur Rhegium.

Consilio autem inito Imperator et Patriarcha, ^{Sancti in} perinde ut Pilatus et Judæi super Jesu meo, ^{exilium} Justum damnant exilio a, in oppidulum Bizyam ^{compulsi} b nomine statim abducentes; simul etiam discipulum ejus Anastasium in locum quemdam incommodum, et in extremis Romanorum finibus situm, Perberim c a barbaris nominatum, deportant. Eadem inhumanitate cognominem ejus, qui fuerat, inquam, Romæ Apocrisiarius, tractant. Diu post ad Sanctum in exilio mittunt d Theodosium illum Cæsareæ episcopum, et Paulum et Theodorum * alterum, ambos consulari dignitate ^{* l. Theodosium} præditos, qui multa et varia disseruerunt, nunc quidem adulantes, nunc minitantes, nunc quippiam, ut audirent, interrogantes, quæ speciatim Commentarius e ab Anastasio conscriptus, de quo supra memini f, exponit. Non erit tamen abs re fortasse, si et nos de illa pauca dixerimus, hic quoque cursim narrantes. Sic enim magis hujus in omnibus invictum animum cognoscemus. Quamvis enim multis eum concutientibus et impellere multifariam conantibus, ipse nihilominus in vestigio mansit firmus totus et in sententia immobilis.

41 Sed age, videamus, qualia, quos diximus, Sancto proposuerint. Primum de ejus statu, et quomodo se haberet percunctantur, amice istuc, immo potius adulatorie ita quærentes. Cum ille repondisset, quomodo a providentia divina

A. ANONYMO. jam prædefinitum et constitutum est de fine vitæ meæ, ita habeo. Rursus quæsierunt, quid hoc ipsum prænosse, et jam constitutum ac prædefinitum, esset, et quod inter ambo discrimen. Respondente Sancto unum quidem, præscire puta, esse eorum, quæ in potestate nostra sunt, cogitationum scilicet, verborum, et operum, e quibus virtutes et vitia nos occupent: alterum, prædefinitum esse, et ad ea pertinere, quæ in nostra potestate non sint; sed extrinsecus nobis invitis accidentium, et variarum incursionum, et aliorum demum sensum pœnæ habentium.

ab hæreticis
impugna-
tur:

B 42 Et candide super singulis horum divinissimo illo disserente, et quales tribulationes propter peccata vindicanda, quales item propter probationem, aut œconomiam jure et, ut aliter dici non possit, utiliter nobis infligantur, illi interim, his dimissis, referebant, quorum causa venerant ad communionem invitantes. Ubi autem ille contra objecit excitatam in Ecclesia novitatem et fidei confusionem, tum et Cæsariensis Theodosius ad disputandum cum eo insurgit, et nihil contrarium ab his neque peregrinum et a recta ratione remotum admodum asseverans, operationem et unam voluntatem illam astruebat et defendebat. Absurditatem hujus sermonis Sanctus confutans, Si detur, inquit, unam operationem dici Deitatis et humanitatis, prorsus et theologica doctrina et œconomiae *g* ratio confundetur, et quod absurdum est, Trinitas erit quaternitas, quia caro fuerit Verbo connaturalis. Siquidem secundum Patres, quorum una est essentia, erit una operatio. Quin etiam indicantia, et constituentia Divinitatis et humanitatis tollentur: imo ad perfectam inexistentialitatem utraque devenient; cum neque unam, neque duas operationes aut voluntates licebit vel intelligere vel dicere, quod ex verbis hisce vestris, et recens fabricato dogmate consequitur.

Theodosius
ep. Cæsari-
ensis
h

C 43 Et Theodosius inter multa alia velut dubitans, Quid, inquit, quod factum est per œconomiam *h*, at non ut ratum dogma suscipiendum est: sicut et nunc, qui a nobis proponitur Typus, œconomice, non dogmatice factus est. Tum Sanctus: Nec rationi consentaneum, nec æquum esse, hujusmodi novitatibus assentiri, et esse eas magistrorum non verorum atque impostorum, qui audiendi non sint, et, quantum fieri possit, longissime declinandi ac fugiendi, ne eorum consuetudine videamur aliqua contagione infici. Legati velut amissa per hæc dicta loquendi facultate diu siluerunt, vultibus interea in terram dejectis. Sed Theodosius ubi se collegit, alias interrogationes per otium conquisivit, quas velut arces quasdam inexpugnabiles sibi fore arbitrabatur. Has igitur sententias cum proposuisset, et voces quasdam simplices, et mente non pervestigatas arripuisset, atque composuisset, Maximumque eas admittere affirmasset, præterea quæstiones quasdam de hypostatica operatione, et naturali quadam et propria voluntate movit, ad quæ commemoranda longiore, quam in præsens oratione opus sit.

adeo ab illo
confutatur,
ut victas
manus de-
derit tan-
disper.

44 Postquam ergo Theodosius hæc fecit, Sanctus autem omnes sermonis ejus, et ratiocinationum ambitus, et summas facile evertit; tandem fessus, et nihil habens tunc, quod contra afferret, alia via Sanctum ad se petrahare molitur; benevolentius eum alloquens, et significans, se quoque velle scandala et offendicula e medio removeri, pristinamque pacem Ecclesiae restitui. Quod non aliter fit, inquit, nisi ad Romanos mo-

do proficiscamur, eosque ad pacta conventa, et D reconciliationem incitemus, unum videlicet cum ipsis et spirantes et sapientes. Hoc sermone Sanctus mire exhilaratus, vix dici potest, quantam animo jucunditatem persenserit, quibus laudibus talia locutum affecerit. Qui quamvis adeo affecto corpore exercitationibus nimirum et senio exhausto, tamen promptam voluntatem ostendebat Romanam rursus contendendi, et quæ in rem Ecclesiae forent, conficiendi, si tantum hoc re ipsa fieret et non inania verba essent. Cum Theodosius dicta sua jurejurando confirmaret, et immaculata Evangelia tangeret (tametsi stultus nihil horum præstitit, utpote Imperatorum arbitrium secutus) Sanctus amplius exultans, totum sese ad iter comparabat, et quæ tum ipsis, tum Romanis conducere, secumolvebat.

45 Deinde ex eo loco abiturus Theodosius, ut ad eos, qui in urbe regia erant, referret, iterum Sancto porrecta dextera salutato, et tunica ac fusco pallio *i* donato, sic Byzantium revenit, duobus consulibus, qui eum secuti fuerant, comitatus. Octo diebus elapsis, Paulus ille, ipse quoque consulari honore ornatus, ad Sanctum exit: cui mandatum *E* fuit ab Imperatore, ut Bizyam profectus Sanctum cum reverentia ac veneratione tamquam amicum, et familiarem Majorum Imperatoris *k* reduceret, et in monasterio Theodori apud Rhegium collocaret *l*. Adductum *m* itaque consul in eo monasterio relicto, venitque ad Imperatorem, ut id nuntiaret.

46 Die postero veniunt ad eum Epiphanius, et Troilus, uterque patricius, una cum episcopo Cæsareæ Theodosio, quem et Sanctus promissa præstiturum confidebat, cum fallacem ejus animum non deprehenderet, qui ab omni dolo distabat longissime. Qui plurima cum eo collocuti, et ab Imperatore polliciti, qui et in patrem suum cooptaturus esset, et supra omnes evecturum promitteret, si modo se cum illis conjungeret et conveniret, communiterque cum ipsis decreta amplecteretur, et, eo sejuncto ac dissidente, totum ferme Orientem, et Occidentem una dissidere, et simul sejungi; cum et alia insuper, quæ sibi conductura videbantur, dixissent, et proposuissent, Typumque illum informem sursum et deorsum omnibus, quæ dicebant, immiscuissent, et cognovissent, Sanctum ne paulum quidem eorum sermonibus commotum, *F* et exclamantem magna voce, Omnis virtus cælorum non mihi persuadebit, quod a me conteditis (quid enim, inquit, respondebo, non dicam Deo, sed conscientiae meæ, si propter gloriam evanescentem, salvantem me fidem nunc ejurem?)

47 Postquam igitur eum sic affectum cognoverunt, et præsertim de Theodosio conquerentem, adeo temere et cum malo ipsorum verba frustra et juramentum exhibente; tum consurgentes, quæ volebant, et quæ tales homines consueverunt, sedulo designarunt. Alii quippe pugnis eum (o scelestas manus!) contuderunt, ministros quoque et pedissequos suos ad eandem audaciam excitantes. Alii colaphis, alii alaphis ceciderunt, alii huc illuc impulerunt, alii in faciem ejus expuerunt, sicut et Jesu meo milites, et populus improbus fecerunt: nec cum sputis prius onerare desierunt, vere ipsi conspuendi, quam totam faciem [adeo] implerent, ut vilem ac detritam ejus vestem inundarent, utque ex copia foetor intolerabilis existeret, quem odorari alius nemo, sed foetidi et impurissimi illi soli digni erant. Nec isto facinore impudentissimi mortales destitissent

Sanctus Rhe-
gium tradu-
citur;

ubi frustra
ejus con-
stantia blan-
ditis tentata

deinde ver-
beribus ac
opprobriis
afficitur.

A destitissent, si non Theodosius Cæsariensis, eorum impetu compresso, alio eos avertisset. Qui etiam quasi nihil fecissent illi canibus inverecundiores (Quid enim melius dicam?) rursus paulo post interrogationes, et percuntationes, et alia quædam nugamenta Sancto proponunt; quæ cum vana et nullius momenti per se viderent, frustra dumtaxat laborantes, et ineptientes n, et siquid ejus usui ac necessitati serviebat, auferentes, recedunt homines perversi.

ANNOTATA.

a Quæ egit Sanctus in primo isto exsilio, illustrat Commentarius prævius § 4.

b Non hoc diversa efformatione expressum in nostro exemplari Latino ad unam reduximus ex Græco Combesis. et Sabaud. Βιζύη. Scribitur diversimode etiam alibi. De Byzia meminit Carolus a S. Paulo in Geographia sacra pag. 323 posterioris editionis, ubi dat notitiam antiquam episcopatum patriarchatus CP., qui sunt in Thracia provincia Europæ. Eam exhibet mappa topographica ad pag. 205. Consuli insuper potest Ortelius in Thesaurο geographico ad vocem Bizus. In Collectaneis Anastasianis col. 355 vocatur castrum Bizyæ, ac memoratur episcopus Bizyæ. Baudrandus locum illum ita describit: Bizya urbs Thraciæ Ptolemæo, Byze Suidæ, Bizus Arriano in Periplo, Vize nunc, Leunclavio urbs Thraciæ cis Rhodopen archiepiscopalis in Mediterraneis, olim in Cænica tractu, et postea in Europa regione sic dicta, ad fontes Atyræ fluvii, ubi Terei regia fuit, nunc sedes præfecti Turcarum, quibus paret, dicitur etiam Bizona Straboni et Melæ, 45 mill. pass. distans ab Apris in septemtrionem Peronticum versus, et Salmydessum quadraginta, et 85 a Constantinopoli in occasum. Sed Cellarius in Geographia sua antiqua lib. 2 cap. 15, pag. 859 notat ista: Plinius dicto loco (lib. 4 cap. 11) "Intus Byzia, arx regum Thraciæ, a Terei nefasto crimine invisa hirundinibus". Solinus cap. 10 addit nonnulla: "In Cæniensi regione non longe a Flaviopoli colonia, Bizyæ oppidum, quondam arx Terei regis, invisum hirundinibus, et deinceps alitibus illis inaccessum".

C Nota fabula ex lib. 6 Metamorphoseos Ovidianæ. Quod vero in Cæniensi regione dicit, displicet Salmasio, qui Stephanus ait: "Βιζύη, πόλις Θράκης, τὸ τῶν Ἀστῶν βασιλείον. Bizye urbs Thraciæ, Astorum regia". In Astica ergo regione fuit, si chorographus vere censuit. Locorum conspectus exhibetur apud citatum Cellarium in tabula Thraciæ antiquæ pag. 838.

c Nonnulla huc spectantia dedimus in Commentario num. 47.

d Addit Combesius pag. xx Mesembriam relegatus; sed hoc ibi non habetur in textu Græco; quamquam aliunde eam relegationem eruere liceat. Nam inter ea, quæ gessit S. Maximus in primo suo exsilio, id est, Bizyæ, seu in Collatione cum Theodosio Cæsareæ in Bithynia episcopo (de qua Commentarius prævius num. 33) ista dicuntur in Collectaneis Anastasii Bibliothecarii apud Sirmondum col. 371: Et in crastinum diluculo exivit Theodosius consul ad prædictum abbatem Maximum..., dicens ei ex persona imperatoris: Quia noluisti honorem, prolongatus est a te; et vade ubi dignum temetipsum fore judicasti, habens quoque iudicium discipulorum tuorum, tam scilicet ejus, qui est Mesembriæ, quam ejus qui est Perberis, quique fuit notarius beatæ memoriæ aviæ

nostræ. Et mox: Dixerant autem et Patricii, Troilus videlicet et Epiphanius, Quia modis omnibus adducemus etiam ambos discipulos tuos, id est, tam eum qui est Mesembriæ, quam illum qui est Perberis. Jam vero cum ex discipulis istis unus Anastasius, qui non erat apocrisiarius, teste hic biographo nostro, Perberim... deportatus sit, sequitur ut alter synonymus apocrisiarius Mesembriam deductus fuerit. Mesembria porro est urbs Thraciæ maritima... (Baudrandi verbis utor) in ora Ponti Euxini... inter Anchialum et Odesum ad 20 milliaria, ubi desinit mons Hæmus. Apud Cellarium supra citatum cap. 8 pag. 374 ponitur Mesembria inter loca Mæsiæ inferioris. Collectanea paulo ante assignata aliter hæc memorant col. 355: Igitur nono Kal. Septembris, quæ nunc transacta est quartæ decimæ Indictionis, exivit ad eum in exilium... prædictus episcopus Theodosius, ex persona, ut dixit, Petri Constantinopolitani præsulis missus, nec non et Paulus ac Theodosius consules, ut fassi sunt, et ipsi ex persona Imperatoris directi.

e Consule dicta in nostro Commentario prævio E num. 33, et § 10 sub initium.

f Vide Vitam apud nos num. 33.

g Trinitatis scilicet fides et Incarnationis inserit suæ Vitæ Latinæ Combesius pag. xxi; sed ea non habentur in ejus textu Græco.

h Quasi dicas, per certam quamdam providentiam vel indulgentiam, et prout res ac tempora poscunt.

i In Collectaneis Anastasianis col. 368 dicitur casula. Sed Combesius pag. xxiii in notula marginali, Quod non videtur, inquit; cum non liqueat, Maximum presbyterum fuisse: nec ea vox aliud quam pallium commune sonet. Sed sonare eam aliquid aliud quam pallium commune, mihi suadent sequentia. Nam quippe ni vox illa etiam sonet vestem tritam conformiter ad verbum τριβων, tero. Vide Lexica. Suidas certe vocem τριβωνα (cujus diminutivum, ut Grammatici loquuntur, est τριβώνιον) dicit esse στολισμὸν; quæ vox proprie vestimentum significat, seu vestem, uti habet Æmiliius Portus Suidæ interpres, laceram, laceram, pallium detritum et lacerum. Et paullo post ad illud Suidæ τριβώνιον, φέρημα Κυνηκόν, ἱμάτιον παλαιόν, sic idem interpres: Pallium attritum et lacerum. Cynicum gestamen. Hinc conficitur, vocem hic controversam aliquid aliud sonare quam pallium commune, cum, teste Suida, denotet non quodlibet pallium, sed ἱμάτιον παλαιόν, id est, pallium vetus, seu attritum ac lacerum. In Collectaneis Anastasianis apud Sirmondum col. 368 legitur καμάσιον: de qua voce, ne plus æquo longi simus, consuli possunt Annotata nostra ad Vitam S. Arsenii anachoretæ tom. iv Julii, pag. 630.

k In aula quippe Heraclii imperatoris gesserat præclarum munus, ex Commentario prævio num. 6. Vide etiam ibid. num. 36.

l Hæc ibidem confirmantur et elucidantur num. 36 et 37.

m Adductum itaque usque ad die postero non habet Combesius pag. xxiii.

n Addit editio Combesii pag. xxiv ὕβρεις αὐτοῦ τὰς οὐδὲ λόγῳ ῥητὰς καταχέαντες. Id est: Injuriis, quas ne fari quidem liceat, eum perfundentes. Quasi diceret Sanctum fanda infanda passum esse.

CAPUT VI.

Tormenta Constantinopoli Sancto ac Anastasio discipulo irrogata; eorum, uti et Anastasii alterius exilium; duorum priorum mors; sepulchrum Maximi gloriosum, apostrophe biographi.

Crudeliter
cum ipse,

Intervallo temporis Constantinopolim eum perducunt, et una discipulum ejus Anastasium, et alterum Anastasium, quem Apocrisarium fuisse diximus: et cum maledictis eos lacerassent nequam et maledicti illi, et anathemate ipsos, atque adeo orthodoxos omnes tam mortuos, quam vivos condemnassent, tortoribus tradunt, ut pronuntiatam in illos sententiam *a* exequantur, non eos vita penitus spoliantes (ut inhumani quiddam humanitatis praearent) supplicium autem morte acerbius illis inferentes. Praefectus *b* igitur acceptis, et in praetorium introductis, primum quidem divinum Maximum, a quatuor extensum, nervis crudis verberari jubet, non senectutem ejus miseratus scelestus, non corrugata membra, non corpus illud jejuno et laboribus consumptum; verum ita creduliter cedit, ut propter copiam sanguinis defluentis subjectum pavementum totum rubesceret, et caro tota absumeretur, et nec tantillum in membris sanum ac illæsum relinqueretur,

tum Anastasius, discipulus ejus caduntur, ac lingua eorum excinditur;
* Comb.
το ἐξῆς
deinceps

49 Deinde bellua illa etiam ad discipulum transit, posteaque ad ejus cognominem, atque etiam multas eis [plagas] imponit. Et vibicibus repletos, adhibitis etiam præconibus, qui, dum flagellarentur, hæc acclamarent (qui imperatoriis sanctionibus non obtemperant, et in contumacia permanent, talia merito patiuntur) paulum adhuc spirantes in carcerem conjiciunt, posteroque die * Sanctum et simul discipulum iterum sistunt, totum vibicibus coopertum, totum tumentem, totum plagis ferventem: et quamquam adeo doloribus laborantem nihilominus aliis crudelioribus poenis mulctare non parcent, natura prorsus repulsa. Linguam enim illam theologiam, sermones fluviis abundantiores fundentem, e faucibus usque et contigua epiglottide scelerate excindunt, ut, vocali instrumento ablato, simul ei sermo et doctrina per sermonem auferretur, et imposterum tacens ac sine voce maneret. At enim, bone Maxime, quamvis lingua exsecta non taciturus eras. Sed qui linguas infantium facit disertas, et mutis dat loqui, et surdis audire; ipse et te præter opinionem et vocem mittere, et loqui, et verba magis quam prius articulata edere fecit.

sed sine illa loquuntur: deinde amputatur eis dextra:

50 Postquam autem idem in discipulo Anastasio designarunt, et linguam quoque ab imo exciderunt, eadem et ipsum gratia confirmavit, eique citra instrumentum vocale, ubertim et copiose loquendi facultatem admirabiliter dedit. Ob quod majore invidia conciti illi scelerati, aliud Generosis et novum magis tormentum adhibuerunt, quasi injuriam se facturos existimantes, nisi omnem in iis cruciandis atrocitatem experirentur, quos et longe præstabat neci datos tollere e medio,

quod et ipsi cupiebant, quam talibus excarnificari suppliciis. Tenuibus enim funiculis Sancto implicito et tormentis undique presso, cultro et malleo dextram manum præscindunt et humi abjiciunt. Mox eodem furore certaminis socium Anastasium aggressi, idem supplicium ei irrogant, ut omnino pari gloria perfrueretur; quos lingua et manu carentes, prætorio ejiciunt, in forum rapiunt, et circumducunt, membra amputata ostentant, confusos clamores tollunt, probris et dicteriis eos incessunt.

51 Deinde post ignominiosam illam circumductionem in exilium longissimum pellunt, simul cum Anastasio Apocrisario *c*, hoc solum præclare facientes impuri illi, quod Sanctos a se segregarent. Cæterum divina justitia non defuit, quamvis sæpe iram differat: sed paulo post pœnas a scelerato Imperatore exegit, procul pulsum Syracusis in Sicilia mortem perpeti maxime miserabilem sinens. Byzantiis namque ob facta sua jure exosus, et vehementer invisus, cum metueret, ne quid mali ab iis pateretur, cum conjuge et liberis inde discessit. Cui lavandi causa balneum ingresso, quidam ministrorum ejus vase lethalem in caput plagam inflixit, totumque cranium comminuit, et infelici vitam abstulit *d*.

52 Postquam autem filius ejus Constantinus *e* (sic enim vocabatur) cum Heraclio et Tiberio fratribus in sceptris est collocatus, eadem, qua pater, via minime sibi incedendum judicavit, ne similem mercedem reciperet. Quamobrem undequaque Patribus congregatis, et magna synodo instituta, quæ etiam sexta œcumenicarum *f* dicitur, cum multa quidem, et alia memoria digna per eandem peregit, tum duas Christi voluntates, et operationes in duabus naturis luculentius promulgavit, execrationi et anathemati subjectis, qui illud *μονοθέλιτον* dogma inducerent, et assererent. Hoc ipsum antea *g* Romæ primarius episcopus Agatho post *h* Martinum in Sedem receptus divino spiritu impulsus præstiterat. Nam et ipse maledictos et ab Ecclesia alienos scelestis perpetratores declaravit. Sed hæc quidem posterius acta sunt.

53 Ubi igitur Maximum, ut dicebamus, in exilium deportarunt, contigit eum in itinere multa pati, ac multos dolores sustinere, utpote qui nec jumento, nec lecticæ insidere posset, quod afflictionibus illis et mille cruciatibus omnino confectus erat. Quare in grabatum vimineum imponentes, ægreque et cum labore portantes, longam illum viam asportant *i*, eumque in quodam Alanix *k* castro (Schemarium *l* vocant) includunt, et ab omni cura desertum relinquunt. Et cum egregium ejus discipulum cum cognomine eadem via egissent, ambos a magistro, et ipsos inter se separant *m*, multa loca *n* sigillatim commutantes, et procul a regione Abasgorum *o* abducentes. Ex quo etiam unam illorum multa afflictione fessum, et ipsum spiritum, qui solus illi supererat, emittere contigit. Nec dies sciri potuit, quo hinc emigravit, sicut cognominis ejus scripsit, Anastasius, inquam, apocrisarius *p*.

54 Porro divino Maximo in castello Alanix incluso, et sibimet in necessitatibus corporis ministranti, quamvis grandævus *q* esset, ut diximus, divina quædam visio cælitus oblata est, quæ illum et de mortis die certiore faceret *r*, et ad illa tabernacula accerseret. Qui dies ut advenit (decimus tertius Augusti *s* videlicet) rebus humanis relictis, in cælum evolat *t*, cælo et illa habitatione revera dignus. Sepulchrum *u* autem, in quo sacrum ejus corpus depositum est, tres lucidæ faces

Amorum
uti et Anastasii apocrisarii exilium, divina vindicta.

Constantinus exstirpando monothelismo egregie laborat.

Aliud Sancti, et Anastasii utriusque exilium; unus eorum in illo mortuus.

Mors S. Maximi ac gloria sepulchri.

A ces post primam noctis horam ex eo tempore illuminant, mirabili, ut par est, aspicientes stupore complentes, et liberalissimi Dei ergo Famulum ejus amplissimam gratiam ostendentes *x*.

x
Eum invo-
cat Vitæ
auctor,

55 Sed tibi quidam, o sanctissime Pater, magna sane hic gloria et claritudo est, cum te Dominus supra alios etiam sic honoraverit : major autem multo, et excellentissima, quæ illic tibi sors cælestis tributa est, magno lumini astanti, et splendorem beatæ, et, quæ est lucis princeps, Trinitatis in te ipsum recipienti, et, quod summe est admirandum, Deo per unionem facto, et per participationem Deificato totum, Deificationeque inenarrabili impertito. Quamobrem tali gloria potitus nobis adhuc in præsentī sæculo natantibus, et longam hanc vitam periculisque expositissimam transmittentibus etiam atque etiam opitulare, ut, te gubernatore ac duce, sine pondere hoc instabili mari enavigato, in portu tranquillo et æterno consistamus, ubi beata vita, et requies tranquillissima.

B
et indicat,
quo impul-
sore eam
scripserit.

56 Hæc oratio nostra, o Patrum optime, filiorumque amantissime, rebus quidem tuis, quod ipse factor, omnino inferior est; amore autem inferior nulli, ut existimo. Causa autem et auctor orationis deditissimus tibi hierarcha seu antistes fuit, qui et nomen et similitudinem morum ejus, qui Myrorum gregis summus pastor fuit (Nicolai) abunde adeptus est. Hic semper scriptorum tuorum mirum in modum studiosus, et magnopere te amat, et tuum dulcissimum nomen usurpare pro deliciis habet. Cui etiam retribuas tecum in eodem tabernaculo habitare, cum et ipse, ut cernis, pro honesto ac bono contentionem suscipiat, et animam ipsam tradat, si modo hoc ipsum rebus præstare et consequi liceat, pro quo certat *y*.

y

ANNOTATA.

a Sententiam ipsam protulimus in Comm. præv. § 6.

b Tragicam hanc scenam Baronius ad annum 657 subdit actis Constantinopoli in secretario (de quibus hæc Vita superius agebat num. 31) At non satis recte : cum tot alia fuerint intermedia, uti patet e serie narrationis ejusdem Vitæ.

C c Tormenta superius enarrata extende etiam ad S. Anastasium apocrisiarium, ob ea quæ habet noster Commentarius § 6.

d Anno Christi 668. Hujus rei eventum sic refert Theophanes pag. 292 : Hoc anno imperator Constans Syracusis Siciliæ in balneo, cui nomen Daphne, dolis in eum paratis occisus est. Necis autem causa fuit hujusmodi. Morte Theodosio fratri ejus opera illata, Byzantinorum odium in eum vehementer exarsit, ubi maxime Martinum sanctissimum Papam Romanum cum decore CP. transvexit, et in Chersonæ regionem relegavit : et Maximum insuper eruditissimum confesorem lingua mutilavit, et ejus abscidit manus etc. Propter hæc, inquam, cuncta odium omnium in se concitavit flagrantissimum; quo deterritus imperium Romam transferre decrevit, ac nisi Andreas cubicularius et Theodorus Coloniensis ejus consiliis obstitissent, imperatricem ac tres ejus filios ad se transfretari jussos CP. abduxisset. Per annos sex deinde in Sicilia moram traxit. Eo igitur in memoratum balneum ingresso, Andreas quidam, Troili filius, ut officium ipsi præstaret, una ingreditur. Cum vero sapone Gallico se detergere cœpisset, elatum in aëre cadum in caput impera-

toris Andreas impegit, et fugam confestim arripit. Imperatore demum in balneo demorante, qui foris astabant, intus se mittentes, trucidatum inveniunt.

A. ANONYMO.

e Cognomento Pogonatus : de quo Baronius ad annum Christi 668.

f Constantinopolitana tertia, anno 680 celebrata sub Pontificatu S. Agathonis PP.

g Anno videlicet 679, uti censet Pagius ad istum annum num. 15, celebrata fuit synodus Romæ 125 episcoporum contra Monothelitas; quam Baronius differt ad annum 780.

h Post quidem, at non immediate : nam Martino Eugenius I, Vitalianus, Adeodatus, Donus succedere, quem deinde secutus est Agatho anno 678.

i Quæ hic breviter narrat biographus, confirmantur et ab adjunctis illustrantur in Commentario § 7.

k Ortelius in Thesauro geographico Alania inquit. Ἀλανία, episcopatus in sanctionibus Pontificiis Orientalium impp. circa Byzantium alicubi in Europa aut Asia. Sed hoc est obtrudere individuum, ut ita loquar, vagum. Quæ autem de Alanis congerit, ea perspicuitate carent, quam ad propositum nostrum hic requirimus. Rem ergo explanare conabimur aliunde. Epistola S. Anastasii apocrisiarii ad Theodosium presbyterum Gangrensem, in principio paragraphi 7 Commentarii prævii citata, sic narrat : Cum venissemus ad... regionem Lazorum.. statim separaverunt nos ab invicem.. et.. Maximum abbatem.. incluserunt in castro Schemari vocitato, juxta gentem eorum, qui dicuntur Alani. In tabula geographica Sarmatiæ, quæ expanditur in Notitia orbis antiqui a Cellario edita ad pag. 313 partis 1, Lazi notantur in Colchide versus Phasim fluvium, inter Pontum Euxinum, Moschicos montes, et Caucasum. Et regione vero Lazorum pergenti versus Caucasum occurrunt trans illum montem Alani in dicta tabula; præter quos, considerato locorum situ, non videntur quærendi alii in rem nostram.

E

l Combefis. pag. xxvii Σχιμαριον apographum vero Sabaud. Σχιμαριον

m S. Anastasius apocrisiarius in epistola sua ad Theodosium presbyterum Gangrensem distinctius ista recenset, uti videre datur in Commentario prævio § 7. Dominum, inquit, Anastasium abbatem, et me peccatorem super equos impositos duxerunt et incluserunt, illum quidem in castro Scotori dicto Apsiliæ, quæ est prope Abasgiam; me autem in altero castro, cujus nomen Buculus erat, regionis quæ Mesimiana vocabatur, in jam dictorum confinibus Alanorum. Ea sic utcumque explanamus. Arrianus in suo Periplo Ponti Euxini hæc brevissime; Lazis (de quibus dicebam modo lit. k) finitimi Absilæ.. Absilis Abasci. Quæ Baudrandus pluribus ita explicat : Abasci, qui et Abasgi, populi fuere Colchidis, qui, teste Arriano, habitabant in ora littorali Ponti Euxini, versus Dioscuriadem, inter Coraxos ad Boream et Absilas ad meridiem, ubi nunc pars septemtrionalis Mingreliæ regionis, teste Archangelo Alberto.

F

n Idem S. Anastasius loco mox designato, Dein, ait, post paucos dies, sumptis tam me quam beato Anastasio a prædictis castris, illum quidem miserunt ad castrum nuncupatum Suanias.. Me autem in castrum, quod dicitur Thacyria juxta Hiberiam. Castrum illud Suanias suspicor habere connexionem cum populis Suanis, de quibus Baudrandus hæc notat : Suani, populi fuere Colchidis,

A. ANONYMO.

dis, testibus Plinio et Cedreno. Ibericam nationem ultra Caucasum vocat Agathias. Inter Lazicas gentes numerantur in Authenticis. Ibidem fere sunt, Ptolemæo teste, in Sarmatia Asiatica, quo in loco SURANI legunt ejus interpretes. Jam vero in tabula Cellariana, quam designabam supra lit. k, Iberiæ regio jacet inter Albaniam ad ortum, et Colchidem ad occasum; a septentrione Caucasum montem, a meridie autem Armeniæ limitem respicit.

o Ita etiam textus Græcus apud Combefisium pag. xxvii Πόρρω που τῆς τῶν Ἀβασγῶν χώρας Id est: Procul ab Abasgorum regione. Cur ergo ac sic reddit Combefisius: Procul ab Abasgarum regionem? Ambos sane Anastasios procul ab ea regione distractos fuisse, suadent mihi cum ea, quæ statim dicta sunt lit. m et n; tum quod unus illorum ex eo mortuus sit, ut colligitur ex Vita num. 53.

p In epistola ad Theodorum Gangrensem. Vide Commentarium prævium num. 58. Obiisse vero S. Anastasium die 24 Julii anno 662, aliunde ibi-

dem probatum invenies num. 59.

q De Sancti ætate agit Commentarius num. 64.

r Cum prædixisset ex divina revelatione suam in Domino ante dies quindecim dormitionem futuram, uti ibidem num. 59 habes ex Hypomnestico.

s Ibidem etiam signatur dies obitus 13 Augusti, qui proinde a biographo recte notatus est. Accidit autem feria septima seu sabbato, sicut liquet ex Commentario num. 60.

t Anno 662, non autem 657. Consule ibidem dicta num. 60 et 61.

u De loco sepulcri mentio facta ibid. num. 63.

x Miraculum hoc confirmatur in Comm. præv. num. 62 et 63.

y Ms. Sabaudicum habet hanc clausulam: ὃ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις. Quem decet omnis gloria, honor et adoratio etc. Clausulam quoque apponit exemplar Vitæ apud Combefisium.

B

DE S. WIGBERTO PRES. CONF.

E

IN GERMANIA

J. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Synonymi plures, hujus patria, cultus et gesta. Scriptor Vitæ
B. Servatus Lupus.

ANNO
DCCXLVII.
A S. Bonifacio in
Germaniam
accitus est,

I nter hujus nominis varios celebres viros varie nonnihil a scriptoribus efformatos (Wichbertus, Wichbertus, Wippertus, Wigberchtus, Vigebe-rechtus) de quibus videri possunt Observationes præviæ Mabillonii Sec. III parte I a pag. 671, duo præcipue ad hunc diem pertinent, is nempe quem ut S. Egberti socium, apud Frisones fidei prædicatorem, inter Prætermisos recensuimus, et C hic alter illustrior qui sub S. Bonifacii Germaniæ apostoli, archiepiscopi Moguntini et martyris directione præfuit duobus cænobiiis, nempe Fritzlariensi et Ortdorffensi, ab aliis episcopus, ab aliis abbas, a Rabano et pluribus presbyter et confessor simpliciter nuncupatus, ut ex mox citandis Martyrologiis planum fiet. De patria dubitandum non est; Anglo-saxonem fuisse et S. Bonifacii popularem, diserte asseritur in Vita, ex qua etiam docemur, ab eodem in Germaniam diligenti industria accersitum, futurum nempe in prædicatione solatio. Atque ille S. Bonifacio, imo Deo parens vocanti... iniit consortium sancti propositi: quem B. Bonifacius, ut par fuit, et excepit gratissime, et germana sibi charitate fœderatum summa veneratione suscepit, quod, ut natu major, ille studiis flagrasset ante divinis

variis titulis donatus in Fastis.

2 Porro quam accurate et sedulo commissa sibi ab Apostolo, jam archiepiscopo munera administraverit S. Wigbertus, habes in prædicta Vita numero 5 et sequentibus, ubi de virtutibus ejus ac miraculis fusius disseritur. Iis omnibus præclare gestis non nisi uno seculo posterior Rabanus eum in suo Martyrologio, deformato plusculum nomine, signat his verbis: In Germania provincia, S. Vigeberechtus presbyteri et confessoris.

Nescio unde Grevenus eruerit alium, quem ei præter ceteros titulum tribuit, dum ita Scribit: Ipso die Wichberti episcopi et confessoris. Rabanus secutus est Beda Plantinianus, nomine paulo melius efformalo: In Germania provincia, natale S. Wigberti presbyteri confessoris, et sic etiam scripsit Molanus. Codex Usuardinus Bruxellensis eum ita annuntiaverat: Item S. Wichberti abbas. Ne plura hic ex Menardo aut aliis monasticis ad cultus probationem congerantur, sufficiat Martyrologii Romani auctoritas: In Germania, sancti Wigberti presbyteri et confessoris. Atque hæc ex dicto Beda Baronius, in Annalibus nonnulla miscens, quæ ex Vita hic danda ad rectam normam facile ordinari poterunt.

3 Eam composuit vir satis celebris Servatus Lupus abbas Ferrariensis, altero item post Sancti obitum seculo, primus autem typis vulgavit Bussæus noster cum Hincmari epistolis Moguntinæ anno MDCII, unde eam accepit Surius. Pluribus eandem illustravit inter ejusdem Lupi opera Vir Clar. Stephanus Baluzius, ediditque Parisiis an. MDCLXIV. Novissime vero Actis suis Benedictinis inseruit Clar. item Mabillonius seculi sui III parte I, a pag. ut jam dictum est, 671. Est et alia apud nos Ms. vetustissimo caractere; verum hinc inde ita contracta et deturpata, ut nulla ejus ratio haberi potuerit, Præplacuit Baluziana editio, quam et Mabillonius ipse secutus est, hac sola facta mutatione, quod triginta breviora capita seu capitula in totidem numeros distincterimus, singulorum titulis ferme ad marginem adscriptis. Quæ explicatione opus habere videbantur in Annotationes coniecimus. Dubia hic modo aliqua expendemus.

Vitam scripsit Servatus Lupus sapientius editam.

4 Inter

A 4 *Inter synonymos Wigbertos sex aut septem numero, et quidem ferme synchronos, Wigbertum hodiernum, ut citatis supra Observationibus distinguit Mabillonius, a Wigberto abbate Nutsellensi, qui S. Bonifacio magister fuisse dicitur, quemque Baluzius eundem fuisse censuit cum nostro Fritzlariensi in nota ad cap. 4 pag. 492. Video rationes seu potius conjecturas utrimque afferri posse, verum pluribus hic eas exponere, minime opus est, dum Sanctum certo habemus qui duobus in Germania cœnobiis Fritzlariensi et Orlsdorffensi præfuit, in cujus Vita et gestis illustrandis disquisitio nostra unice hic instituitur. Ut tamen verbo dicam, Mabillonio assentiri malim quam Baluzio, quandoquidem in Vita iv Bonifaciana, apud nos tom. 1 Junii pag. 486, S. Wigbertus, licet ætate paulo senior, non ut magister sed ut discipulus satis clare designatur his verbis: Duo autem ex illis electis Dei (discipuli nempe enumerantur) Wigbertus et Burghardus ante Magistrum migrarunt a seculo; sed non sunt illi absque palma electionis suæ, dum ad regna cælestia Magistrum præcedere meruerunt, et in regionibus suis pro Sanctis Dei habentur et coluntur ab omnibus qui vitam illorum et virtutem cum Deo nosse potuerunt. De S. Burchardo agetur xiv Octobris.*

5 *Aliam quæstionem adversus Browerum nostrum movent laudati editores Baluzius et Mabillonius ad Vitæ cap. 6, apud nos num. 5; ubi legitur quod S. Bonifacius, Wigbertum sacerdotem secundi ordinis cœnobia suo Fritzlariensi præfecerit. Nimirum an per sacerdotem secundi ordinis indicare voluerit Lupus S. Wigbertum fuisse Chorepiscopum, ut Browerus censuisse dicitur an solum intelligatur, sacerdotis nomen presbyteris et episcopis commune, primo quidem episcopis, secundo presbyteris convenire: cui rei illustrandæ adducitur liber de Vita S. Sequani abbatis, in qua ita legatur: Quo ad presbyterii gratiam promoti, quidam Clericorum Magnimontensis oppidi; ætate primi, moribus tamen ultimi, videntes sibi præponi Sequanum secundi ordinis sacerdotii honore, contra mussitare cœperunt. Quidni Sequanus æque atque Wigbertus sacerdotes secundi ordinis appellentur, quod ambo abbates fuerint? Hunc certe et Fritzlariensi et Orlsdorffensi cœnobiis præfuisse, manifestum erit ex Vita modo danda, cujus compendium, elogii vice, ex Bucelino præmittimus. Ita ipse hoc die memorat:*

6 *In Saxonia, depositio S. Wigberhti abbatis Fritzlariensis. Wigberchtus natalium splendore spectatissimus apud Anglo-Saxones enituit. Puer etiamnum mira morum probitate et raræ sanctitatis signis enituit. S. Bonifacium postea magnum Germaniæ apostolum secutus, tanti Magistri institutione tantum profecit, ut ceteris monachis præferri meruerit, a quo Fritzlariensis monasterii abbas constitutus, egregio vitæ sanctissimæ exemplo suis præfulsit, neque æger quidem a consueto abstinentiæ rigore quidquam remisit. Claruit spiritu prophetico obiitque A. C. dcccxlxii, pluribus a morte miraculis coruscus. Supra cujus examine corpus visa, mira specie, avis ter circumvolitare, quæ illico disparuit. Insigne ejus atque imprimis memorandum meritum illud: cum Saxonibus bello omnia vicina vastantibus, etiam altera vice Buriburgense oppidum, ad quod metu hostium sacræ ejus exuviæ translatae sunt, prodigiose propugnavit, et hostes in fugam convertit; cujus ecclesiam cum iidem sæpius cremare*

conarentur, nequaquam potuerunt divina virtute prohibiti. Ejus demum reliquæ jussu divino Hertfeldiam translatae, a sanctissimo Lullo nostro, postea archiepiscopo Moguntino, auro argentoque exornatae sunt.

7 *Monendus demum lector, nos hic solius Vitæ a Lupo scriptæ rationem habuisse, neglectis Mss. et cum Buseo iis, quæ nescio quis monachus Hertfeldensis metricè involverat, ab ipso ob styli barbariem et tenebras suppressa. Neque homilias Vitæ a Baluzio subjunctas edimus, quod de gestis nihil speciatim memorent, neque satis constet, utrum a Lupo aut scriptæ aut dictæ sint: imo Sancto cuilibet aptari possint, utpote quibus ad imitandas dumtaxat virtutes et ad imploranda patrocinia auditores excitentur. Magis etiam imperite huc adducunt aliqui Bedæ sermonem, haud satis memores S. Wigbertum nostrum annis pluribus Bedæ supervivisse, ut quem jam intellexisti primum obiisse anno 747 totis post Bedam annis duodecim. Recte vero a nobis in titulo presbyterum confessorem cum Rabano appellatum, non abbatem intelliges ex cap. seu num. 7, ubi dicitur a S. Bonifacio enixissimis precibus, intima tamen humilitate conditis, obtinuisse, ut ad prius revertens cœnobium, in eo quod superesset vitæ jam quasi feriatas exigeret; omnique adeo superioritatis caractere privatus.*

8 *Frustra quæsitus est obitus dies, qui nec a Lupo nec ab ullo alio signatus reperitur: hodiernis Idibus solennitas ejus adscripta videtur, quod eo die, ut infra patebit, ex capite seu num. 25, corpus ejus monasterio Hertfeldensi invectum, a reliquis Dei servis illic exceptum, magnice primo loco est in ecclesia conditum. Atque Lullus, annuente Magno Carolo, monumentum illius, quo more per Gallias Germaniamque ceterorum Sanctorum visuntur, auro et argento, nec non reliquis congruentibus metallis exornandum curavit, et id opus ad Idus Augusti complevit. Ex quo tempore, nisi vehementer fallor, dies iste pro Sancti natali habitus est. Ad ejusdem cultus augmentum et celebritatem etiam pertinet, quod teste Lamberto Schafnaburgensi Brun et Raban abbates fundamentum ecclesiæ S. Wigberti foderint anno dcccxxxi sexto Idus Julii, quæ postmodum a Rabano, tunc Moguntiacensi archiepiscopo dedicata est dccccl quinto Kalendas Novembris. Habe modo Vitam ipsam.*

AUCTOR
J. B. S.

Non obiit
abbas sed
privatus

nescitur
quo die:
cur hoc co-
latur.

VITA

Auctore Servato Lupo abbate
Ferrariensi,

Ex editione Stephani Baluzii.

PREFATIO.

Reverendissimis abbati Buno a, cunctisque fratribus ejus, Lupus plurimam sospitatem. Cunctanti mihi, viribusque propriis diffidenti, ut Vitam sancti Wigberhti stilo coner prosequi, vestra, patres dilecti, extorsit instantia. Et æquum fuerat, in obstinatissima negatione persisterem, quando ad id, quod me imparem tantæ materiæ tenuitas deficit ingenii, accessit, ut hoc opus a vobis

A. SERVATO
LUPO.

vobis eo potissimum tempore, quo essem occupatissimus, peteretur, ni me caritas, remotis gravissimis necessitatibus meis, ut vestrae voluntati morem gererem, compulisset. Siquidem huic qui pareat, suis neglectis, interdum fraternis prospicit commodis. Igitur succubui vestro imperio. Ceterum divinae erit clementiae et intercessionis beati Viri, cujus gesta ex aliqua parte contingere statui, ut digna memoria digno sermone scribantur, et, quae clarissima sunt qualitate, suis sensibus incultis deformata non horreant. Nec vero cuiquam haec ideo judicentur infirma, quod octingentesimo trigesimo sexto anno Dominicae Incarnationis, Indictione autem quartadecima, praesens opusculum eudens, ante nonaginta annos *b* acta repetere videar; cum profecto, si vel leviter eruditus, non ignoret Salustium Crispum, Titumque Livium, non pauca, quae illorum aetatem longe praecesserant, partim auditu, partim lectione comperta narrasse, et, ut ad nostros veniam, Hieronymum Pauli sui Vitam, quae certe remotissima fuerat, litteris illustrasse, et antistitem Ambrosium Virginis Agnes *c* passionem, cui *B* profecto contemporalis non fuerat, editam reliquisse. Neque nova haec est et quae sola deprecationis egeat, majorum negligentia, scilicet tanti Viri facta non esse mandata memoriae; cum non ab his modo, qui haud longe ante nos vixerunt, verum ab eis etiam, qui quam longissime praecesserunt, gravissima quaedam suppressa cognoscamus. Proinde cur mihi fides derogetur, non video; cum, si culpa fuit hactenus virtutes hujus eximii Viri litterali non comprehensas officio, haec profecto me exuo, nihilque, praeterquam firmissime vobis comperta, mihi quodammodo assignata, legere volentibus praebere. Id autem a periti benevolentia lectoris obtinuerim, ut sicubi latini sermonis lenitas hominum locorumve nominibus Germanicae linguae vernaculis asperatur, modice ferat, ac meminerit non carmen me scribere, ubi poetica licentia nonnumquam nomina mutilantur, atque ad sonoritatem *d* Romani diriguntur eloquii, vel penitus immutantur; sed historiam, quae obscurari caelorum obliquitatibus renuit. Verum jam propositum ordiamur.

ANNOTATA.

C a Brun ab aliis appellari jam intellexisti ex *Comment. praevio* num. 8.

b Obierat nempe Sanctus anno 747, scribebat autem Lupus anno 836.

c S. Agnetis nomen varie inflecti satis notum est.

d Haec utique ratio cur nomen Willebrordi in Clementem, Winfredi in Bonifacium aliaque mutatasint.

CAPUT I.

Ob virtutum famam a S. Bonifacio in Germaniam accersitus, binis coenobiis praeficitur, sed privatus obit.

Indigenas a Britanniae, qui Anglo-Saxones appellantur, ab eis, qui Germaniae septemtrionalem tractum incolunt, Saxonibus originem ducere, documentis approbatur. Namque Britannorum quon-

dam rex Vurtigernus frequenti bellorum incendio, suis pene copiis interceptis, a Germania, consensu popularium suorum, contrahenda curavit auxilia; accersitique ab eo Saxonum exercitus, trajecto mari, quod Galliae Britanniaeque praetenditur littoribus, consistendi loco in Orientali parte insulae a praefato rege accepto, praelium mox cum adversariis conseruerunt et eos fuga impune fuderunt. Quod ubi suis, ac simul ubertatem insulae nuntiarunt, validior manus armatorum illuc denuo missa est; ac sedes a Britannis ea conditione sortiti sunt, ut illi quidem tuendae patriae solertius invigilarent, indigenae autem stipendia militantibus penderent. Hac occasione magnam partem insulae Saxonum vis brevi spatio temporis propriae ditioni subegit.

2 Ab horum posteris, postquam se Christianae religioni submiserant; beatus Wigberchtus, ab Anglis Saxonibus claram trahens originem, natalium secularem nobilitatem merito virtutum longe transcendit. Ab annis etenim puerilibus adeo probitate morum enituit, uti jam tum palam emerneret, fore, ut tanta indoles magnum quiddam, supraque communem prorsus mensuram divinitus, ut contigit, sortiretur; atque studiose sacris litteris institutus, ardentissimum amorem, nec minorem sane venerationem longe lateque gravitate sibi peperit singulari.

3 Dumque felix illius ubertim spargeretur opinio, ad clarissimi viri Bonifacii aures usque nutu divino pervenit. Hic Bonifacius tantae sanctitatis extitit, ut eum consensus omnium, non in Germania modo, ubi in agro Dominico, incertum studiosius an felicius laboravit, verum etiam in Gallia et in aliis partibus orbis, majorum per omnia gloriae coequandum et constantissime credat et liberrime fateatur. Fuit enim fidei Christianae cum propugnator accerrimus, tum propagator vigilantissimus; nesciens aucupari favorem principum faedissimis adulationibus, nec honorem seu rigorem ecclesiasticum mortiferis compendiis ac male dulcoratis refrigeriis enervare *b*. Ita, postquam se totum Deo devoverat, desudantem, novamque gentem Fresonum Ecclesiae gremio consciscentem, invictissimum Christi militem gladio violare non verita rabies barbarorum, martyrii coronam *c* fecit referri de praelio. Sed, ut a quo paululum deflexit, ad propositum revertatur oratio;

4 Idem Bonifacius, cum induxisset in animum incredulis aperire viam salutis, quique aberrassent, in eam, cooperante Deo, reducere, non multo post quam in Germaniam venerat, beatum Wigberchtum futurum in praedicatione solatio, diligenti arcessendum curavit industria. Atque ille beato Bonifacio, imo Deo parens vocanti, quo tempore dux Francorum Carolus rerum potiebatur, iniit consortium sancti propositi. Quem beatus Bonifacius, ut par fuit et excepit gratissime et germana sibi caritate foederatum summa veneratione suscepit, quod, ut natu major, ille studiis flagrasset ante divinis.

5 Neque multo post ad amplissimum Pontificalis gradum dignitatis Moguntiacy divina gratia provectus, Wigberchtum sacerdotem secundi ordinis coenobio suo, cui nomen est gentili Germanorum lingua Frideslar, magistrum praefecit, uti monasticae illic religionis normam statumque componeret. Ibi cum Megingo *d* suo, qui postea culmen episcopale subiit, diu conversatus est et laxam antehac ac fluidam fratrum conversationem ad normam suae vitae coerecruit, qui procul dubio sanctarum

Qualiter Saxones facti sint incolae Britanniae insulae

De ortu S. Wigberchti et quod ob studium virtutum amatus fuerit ab omnibus in partibus illis.

De fama et honore illius, et brevis commemoratio sanctitatis et martyrii sancti Bonifacii.

Quod ab eodem Bonifacio in auxilium praedicationis sit vocatus.

Quod monachis in Frideslar abbas sit constitutus.

A sanctarum Scripturarum regebatur auctoritate.

Quod ad
Ortdorff
jussu sancti
Bonifacii
transierit.

6 Cumque sacræ professionis illic studium longo imbibissent usu discipuli, curamque magisterii quamplures, æmulando magistrum, concepissent; haudquaquam passus beatus Bonifacius tanti Viri lumen unius loci tenebras prævia Christi gratia dispulisse, monitu paterno ad alterum compulit migrare monasterium, quod Ortdorff e nominatur. Atque ibi successu simili desudans, quæ perperam gerebantur corripuit; ac ipse absque diverticulo carpens arctam viam, quæ infatigabiles quosque ducit ad vitam, catervam fratrum post prospere traxit. Instructus enim Salvatoris exemplo, docenda prius implebat; quaque gradiendum moneret, præcedere consueverat.

Quod ite-
rum ad Fri-
deslar re-
versus, ar-
ctiori se vi-
ta dederit.

7 Itaque non frustra illic tritis aliquot annis, cum præter id quod senio gravabatur, ancipiti morbo subinde laboraret, nihil citra sancti Bonifacii gerere volens auctoritatem, enixissimis ab eo precibus, intima tamen humilitate conditis, obtinuit, ut ad prius revertens cœnobium, in eo, quod superasset vitæ, jam quasi feriatu exigeret. Ubi gratulantium fratrum receptus frequentia, veluti repuerascens, atque juvenescens, rudimenta denuo sanctitatis et arctissimi certamina propositi diligenter aggressus, non emeritam ætatem, non tot superatos labores metiri consensit; verum oblitus præteritorum secundum Apostolum, gaudiis intendit æternæ beatitudinis, quorum adipiscendæ dignitati nihil par in hac vita valet expendi. Et quamvis corpus illius morbo, sicut diximus, urgeretur, non patiebatur animus huic lautioris indulgentia cibi abstinentiæ fræna relaxare. Non quod, si qui remissius consulant sibi, dum infirmantur, hos arbitraretur culpandos, sed quod sponte ■ licitis temperando, ad promerendum Deum non parum quemlibet progredi suo vas electionis confirmavit exemplo. Sicque observandissimus caritatis, fratrum se contemperabat societati; ut verbis tamen inanibus obstinatissime abstinere, ac sacræ legis meditationem numquam mente deponeret.

Quod po-
stulatus,
non præsto-
lando comi-
tes, visita-
rit agrotos,

8 Hæc vero semper Wigberchto illi solennis fuerat consuetudo, et cum a fideli aliquo rogatus confessionem auditum pergeret, nec vitare congressus comœantium posset, non temere cum aliquo sermonem consereret, salutationibusve vacaret; (quæ profecto, ut eleganter quidam sentit, nonnumquam ex occasione itineris, non studio funduntur obtinendæ cujusquam salutis) sed hinc speciale præceptum Domini retinens, seria salutis monita largiturus, morarum festinaret impatiens. Ac sicubi conventum hominum offenderat: qui salutaribus indigeret consiliis: continuo, posthabitis temporalibus, quæ ad animæ perpetuam salutem conducerent, ad medium deducebat; et variis alliciens legis divinæ sensibus auditores, ut scientissimus omnino medicus, animæ passionibus medebatur occultis,

De vite mi-
ræ magnitu-
dinis ab eo
ex grano
ux plan-
tata

9 Illud etiam haudquaquam præterierim silentio, unde constantissima fama fidelium nec accita se suggerit. Namque dum quondam rem divinam de more faceret; incertum quo casu, vinum, sine quo sanguis Domini non conficitur, defuit. Hic ille festinus ecclesiam egressus, et forte pendente in vite botrum conspicatus, vellit atque in calicem continuo liquorem manibus puris expressit. Quibus demum explicitis, unum reperit granum attritu illæsum: quod mox ante ecclesiam panxit et e vestigio ad conceptum officium peragendum concessit. Eo finito, quidam sollicitior frater, qui quod paulo ante gesserat observasset, Augusti Tomus III.

ex eo humiliter facti rationem quæsivit. Tunc ille se deprehensum animadvertens: Si, inquit, opera mea Domino curæ sunt, intra novem annorum curriculum hic nimirum declarare dignabitur. Nec finem hujusmodi, qui credebatur, eventus non est consecutus. Siquidem ex eo grano vitium propagines emergerunt, ut brevi occupato immodico terræ spatio, nixæque adminiculis suo lapsu sedentibus gratissimæ porticus tecta præberent.

A. SERVATO
LUPO.

10 Perseveravit autem beatus Wigberchtus in præfato monasterio, divinis ministrans præceptis, obliquosque semper adversatus mores, quoad illum divina vocatio vinculis carnalibus liberaret. Sic graviore præcedente languore, ad præsentis vitæ metas perveniens, diem obiit consorsque Sanctorum effectus est.

Quali fine
mundum
reliquerit.

ANNOTATA.

a De indigenis Britanniae istius temporis plura notant Baluzius et Mabillonius, quæ ex Bedæ historia satis nota supponere poterant.

b Videantur Acta ejus illustrata ad diem v Junii.

E

c Martyrium subiit Doccomii in Frisia anno 755.

d Alias Megingozus seu Megingaudus Herbiopolensis episcopus.

e De eo monasterio vide jam dicta S. Bonifacii Acta tomo I Junii pag. 467 et pag. 470.

f Anno nimirum 747, ut habes in Commentario prævio, et hic etiam superius.

CAPUT II.

Multiplia ad tumultum signa, corpus effoditur et transfertur ob metum Saxonum, qui cœlesti visione fugantur.

Verum hora exitus illius, admirationis plena res obtigit. Circumstantibus fratribus, visa est avis quædam, specie pulcherrima, supra ejus corpusculum ter advolasse, nusquamque post hac comparuisse. Quam fecisse indicium vitæ illius mundissimæ cunctis haud dubie constitit.

Quod avis
pulcherrima
super
corpuscu-
lum ejus ap-
paruit.

F

12 Est autem situm corpus illius ante ecclesiam, in conditorio nullius ambitionis a, ibique per aliquot annos quievit: ubi, vix credibile fuerit, quot quantisque hunc Virum divina pietas illustraverit signis; quæ licet incuria litteris allegata non teneantur, passim tamen vulgata, necdum obsolevire. Atque ideo, brevitati studens, horum quædam narrabo. Meaque plane sic fert opinio, longe digniora miracula semper esse, quæ Deus ad memoriam Sanctorum egentibus indulgere dignatur, quam quæ illum per eos, quamquam sincere viventes, adhuc tamen gravatos mole corporis, frequenter gessisse veraces nobis litteræ produnt. Adhuc tentari poterant, ac quantulumcumque reformidare lapsum. De his totius jam casus expertibus hoc felicius, quo solidius, asseruntur. In illis favores non sine discrimine tolerantur humani. In his, cum eduntur, titulus eorum sanctitatis ne suspicione quidem vanæ gloriæ obscurari potest.

De multi-
plicibus si-
gnis ad tu-
mulum illi-
us patris.

a

13 Verum ut quod polliciti sumus, jam exe-

21 quamur,

A. SERVATO
LUPO.
Quod, me-
tu Saxo-
num, Has-
sones corpus
ejus effode-
runt.
b

De difficul-
tate transla-
tionis ejus-
dem.

B
De candela
in fluvium
demersa.

De eruptio-
ne oppida-
norum et
strage ho-
stium.

C
Quod cale-
stis visionis
majestate
Saxones
perterriti,
fugiendo vi-
ta consulue-
runt.

c
De divisio-
ne pradae

quamur, effera Saxonum gens, proprium transgressa limitem, in finitimorum se agros effuderat, et indigenas, non satis fidentes propriis viribus, in oppidum, cui Buriburch *b* nomen est, formidine sui compulerat. Qui conclusi, judicantes adhuc infirmum tenui murorum interstitio salutem tueri, ossa beati Viri ad sui munimentum in oppidum transferenda curarunt; praesertim quod vererentur, ne Saxonum insania violandi sepulchri sumeret copiam. Nec tamen ea translatio facile volentibus constitit.

14 Namque comitante immani multitudine, cum in vallem non adeo depressam ventum esset, quæ exadversum est oppido, ibique sacros cineres, paululum quieturi, deposuissent, ac mox quo cœperant, contendere præpararent; mirabile dictu, gravatæ sunt, quas hactenus detulerant, reliquiæ, nec eas fuit loco moveri facultas. Hinc consternati, satiusque sibi ducentes extrema illic experiri, quam in ancipiti patronum relinquere; tandem instantissimis precibus Domini sententiam flectentes obtinuerunt, ac feretro summa relevato facilitate, voto potiti sunt.

15 Fuit hoc etiam insigne miraculum, quod dum flumen Adranam trajicerent, amplissimam reverentiam crucibus, ac vexillis, necnon cereis, ac laudibus congruis, beati Viri reliquiis exhibentes, matronæ cuidam, rei novitate attonitæ, candela e manibus excidit ac penitus in fluvium mersa est. Certatim vero pluribus annitentibus recepta, quod secundum contrariam elementorum naturam fidem videatur excedere, haud obscurius ac prius flammaram reperta est globum effundere. Verum enimvero nos, qui juxta naturam fieri quidquid Dei fiat voluntate, indubitanter confitemur, sic non cessisse ignem aquæ credibile videmus, quemadmodum igni in illis tribus pueris humana non cessit natura.

16 Perlatis autem in oppidum beati Viri pretiosis reliquiis, infecto Saxones agmine subsequenti, cœperunt oppidanos lacessere, eosque summa vi munitione detrudere. At illi, facta eruptione, sancti Wigberhti suffragantibus meritis prosperrime congressi sunt; ac superiores inventi, plerosque adversariorum armis fuderunt, profugaveruntque, multos plagis tardantes debilitarunt, omnes postremo salutem sibi coëgerunt fugæ præsidio quaerere.

17 Qua repulsa Saxones irritatiores facti et ignominiam suam fugæ repetito certamine sarcire cupientes, ac victos prius victores ad unum delere, ipsa nocte, cui tam crudelis negotii dies elucere sperabatur, incredibili repente percussi formidine, fusa cœlitus clarissima luce ambiri conspiciantur ecclesiam, cujus memoria jam supra facta est, et per illius culmen insignem quemdam lineamentis quidem humani corporis circumscriptum, at valentiam dignitatemque mortalium longe præstantem, albis etiam vestibus amictum, hac et illac deambulare. Divino itaque nutu, et hujus visionis exterriti *c* majestate, relictis impedimentis et omnibus aliis necessariis, vitæ tantum consulere festinantes, ad fugam se denuo contulere.

18 Mane igitur oppidum egressi, clausi hostium impetum morabantur objectu murorum. Ut eos abisse, imo velut nudos cunctis vulgo dimissis effugisse compererunt, divinæ munificentiae gratulantes adversariorum spolia viritim partiti sunt, inopinumque gaudium revexerunt.

19 Neque ita multo post, cum iidem Saxones revertissent, instauraturi male toties experta cer-

tamina, unus eorum capit ignem, et fomenta *D* subjicit, ecclesiam conflagrare jam dictam molitur. Sed casso infectoque nisu, divina virtute per intercessionem sancti Wigberhti *d* repulsus, conatibus vero sacrilegis digna retulit præmia, paralysi scilicet perenni mulctatus.

20 Eandem etiam domum quidam ex illis expoliare conatus, defracta janua irrupit, crucisque argenteam laminam affabre inauratam rapuit, prophanisque manibus nequaquam efferre cunctatus est. At confestim divina ultio insecuta, ita hunc reddidit impotem sui, ut brutum magis animal, quam hominem diceres. Sic cum lamina circa ecclesiam repertus oberrans, quod sciens male sublegerat, juste nesciens reddidit. Sanctorum quoque reliquiæ, quas iidem asportaverant, in villa Gesmari, quæ non longe abest, repertæ sunt integræ.

ANNOTATA.

a Satis patet, indicari humilem et pauperem Sancti sepulturam.

b Buriburch oppidum est in finibus Hassorum *E* et Saxonum ultra flumen Adranam contra Fritslariam in edito montis jugo, ut ex Browero notavit Baluzius.

c Quæ vero hic pluribus narrat idem Baluzius, ad hujus Vitæ illustrationem non spectant.

d Id miraculi, ut vult Mabillonius ab Eginhardo et aliis S. Bonifacio tribui videtur; at cum non una Saxonum impressio fuerit, facile etiam repetita fuerint miracula, ut hic Lupus memorat.

CAPUT III.

*Nova prodigia, corpus perducitur
Hertsfeldiam, ibique varie ornatum,
variae sanationes.*

Nec illud transierim, quod sæpedicti Saxones adhibito igni et multiplici fomite, amica saneigni materia, frequenter inculcatam domum illius ecclesiæ comburere conati sunt; sed interventu beati Wigberhti delusa est illorum insania, Siquidem tantum abfuit effectus ab eorum molitione, ut præter in subjecta fomenta nil ignis ille valuerit, quem furens manus adhibuerat barbarorum. Videres lignorum simplicem materiam, nec prorsus alumine oblitam, velut amoliri a se ignis potentiam, et cui prius esset obnoxia, Dei voluntate vim resistendi inditam sibi ostentare mirantibus.

22 Saxonum post discessum, pars haud exigua Hassorum (Hassones quippe dicuntur, qui incolunt ipsum pagum) mundatum ecclesiam convenere, sordere illam quam gravissime ferentes, propterea quod Saxones equorum in ea præsepia fecerant, nihilque religioni detulerant. Verum introgressi nihil penitus, quod esset verrendum, inveniunt. Ita sordium squalorem divina virtus deteraserat, nulla usquam vestigia immunditiæ totius resederant.

23 Hæc obtigerunt circa ecclesiam, ante quam monumentum illius diu mansisse monstravimus. Ceterum postquam in oppidum ossa illius transposita sunt;

De homine
paralysi
perenni mul-
ctato.

De raptore
sensu et
visu priva-
to.

E

De ineffe-
ctiva poten-
tia ignis.
F

Quod eccle-
sia ipsa nul-
lis squalo-
ribus macu-
lari value-
rit.

Novis signis
illustratur.

A sunt; ut unguentum pretiosissimum, quando est agitatam, gratissimos late spargit odores, ita Viri hujus motæ reliquiæ ubertim miraculorum spirare fragrantiam. Aperuit nimirum verus arbiter et intimus, labefacta jam humana conditione membrorum compage, cui quondam hæc regens beati Wigberhti paruerit spiritus, dignatus eum frequenter intra biduum triduumve collatione novem signorum.

Quod ex celesti admonitione corpus ejus ad monasterium Herolfesfeldt sit perductum.

24 At interjectis aliquot annis, Albuino a præsulī Fritslarensis ejusdem oppidi qui quietem aliquis observatus, qui se divinitus missum diceret ad monasterium, cui est vocabulum Herolfesfeldt b, quo et ossa beati Viri transferri præcepit. Id memoratus episcopus Lullo Moguntiacensis ecclesiæ Pontifici revelavit; isque rem ad Magnum Carolum detulit, ac ejus assensum protinus impetravit. Ita, Lullo jubente, suffraganeus ejus Albuinus tribus monachis præfati cœnobii, Ernusto scilicet, Baturicho et Wolfo, noctu sacros beati Wigberhti cineres tradidit, clam perferendos ad monasterium. Siquidem id facere interdiu veritus est, ne tanti Viri populus amore devictus fratres memoratos cæca seditione convexaret, vel quibuslibet injuriis incesceret, viribusque superior sibi tam insignis thesauri privilegium vindicaret. Non quo venerabilis præsul sancto Wigberhto diffideret, qui profecto suas ferentes reliquias tueri poterat intercessione; sed quod perquam scite, pependerit, quamquam manifeste Deus faverit considerationem humani consilii, utpote justī, nullatenus posthabendam. Plenum est quippe Christianæ devotionis, quamdiu habet homo quod faciat, non tentare Dominum Deum suum. Quod si cui hæc exauctorari posse videatur assertio, illud ei obvertemus exponendum, cum Israëliticum populum Pharaō dimisisset, non duxerit eum Dominus per viam terræ Philistiim, videlicet, ne forte pœniteret populum, si videret adversum se bella consurgere. Quem plane locum aliter transire sano nequaquam poterit intellectu, nisi in nostram concedens, imo majorem sententiam, ibi ostendi fateatur fieri debere omnia, quæ consilio recto fieri possunt, ad evitanda quæ adversa sunt, etiam cum Deus apertissime adjutor est.

De arca sepulchro ejus imposita.

25 Ergo præfati fratres munus amplissimum sibi ab episcopo traditum, monasterio Herolfesfeldt celeres invexerunt c; et a reliquis Dei servis illic exceptum, magnifice primo loco est in ecclesia conditum. Atque Lullus, annuente Magno Carolo, monumentum illius, quo more per Gallias Germaniamque ceterorum Sanctorum visuntur, auro et argento necnon reliquis congruentibus metallis exornandum curavit, et id tempus ad Idus Augusti d complevit. Ubi postea, divina exuberante gratia, magna et admirabilia signa claruere. Ex quibus, cum pene sint innumerabilia, hic pauca quædam subjungam, quorum consideratione metiatur cetera quisquis volet.

26 Quidam ægrotus eo usque ut in carruca in

morem lecticæ instructa perduceretur ad memoratum cœnobium, ibi meritis beati Confessoris opitulantibus, non utcumque valuit, sed incolumitatem certissimam est adeptus; atque monastico hic habitu sumpto, obeundis cœnobii muneribus nequaquam se imparem gavisus est. Huic nomen Huntheri fuit.

27 Alius quoque, vocabulo Burckwart, viribus propemodum totius corporis destitutus, ante limina sancti Wigberhti non parvo tempore jacuit et tandem, succurrentibus ejus efficacissimis precibus, plena sospitate donatus est. Namque diu oblito gradiendi officia recepto, etiam Romam oratum perrexit.

28 Sed ne gratiam quidem fugandorum nequam spirituum huic suo probatissimo famulo Dominus denegavit. Hac enim recenti memoria quidam correptus acerbissimo dæmone, Sigebraht vocabulo, ferreis manicis vinctus, miserabiliter attractus est, et interventu sancti Wigberhti, inimici violentia liberatus.

29 Sic alter, Beratgar dictus, et maligno spiritu in belluinam mutatus ex homine rabiem, apud Sancti memoriam eadem horribili passione curatus est.

30 Aliquis præterea oriundo Aquitanus, cui nomen erat Ramnulphe, ab ineunte mutus ætate, surdusque et pene ad faciem pecoris in alvum pronus, huc perductus, maximo rarissimoque miraculo affatum repente obstructarumque aurium sortitus apertionem, etiam secundum prærogativam hominis; ad intuendum cælum erectus est. Ita triplici enim hac debilitate conflictatus totidem se humani usus compendia subito meruisse miratus est.

Conclusio operis.

Hæc inchoata, ut voluistis, quam absoluta oratione direxi, qua neque commentitium aliquid extrinsecus addidi et quæ vestra solertia jussit inserenda, servato tramite veritatis expressi. Quæ beatus Confessor Christi Wigberchtus utinam pio prosequaretur favore; ac vobis, qui ministrastis materiam, una mecum qui hanc in aliquam redigi formam, intercessionis vicem compensare dignetur.

ANNOTATA.

a De hoc præsulī nomine ex Witta seu Wittano (vulgo Wit lat. albus) formato, plura observant laudati supra editores, quæ huc transcribere operæ pretium non duximus. Vide supra notam d ad Præfationem.

b Hersfeldt seu Herveldia satis notum in Hassia monasterium est, ad quod translata et perhonorifice depositæ sunt Sancti reliquiæ, ut satis dictum est in Commentario prævio.

c Id cum Browero factum fuisse volunt Baluzius et Mabillonius circa annum 780.

d In commentario notavimus, eam causam esse, cur hoc die celebretur Sancti festivitas.

A. SERVATO LULO.
De curatione Huntheri.

De Burgwarto paralytico.

De Sigebraht dæmoniaco.

De Beratgaro dæmoniaco.

E
De trimoda sanatione Ramnulphe.

F

DE S. ZUENTIBOLDO REGE CONF.

SUSTERENI IN AGRO JULIACENSI

J. B. S.

Sylloge de cultu.

AN. CH.
Probato suf-
ficienter

Quem laudavi non semel, dum de S. Vastrada agendum fuit XXI Julii, Arnoldum Hertzwormium, is ipse non exiguum momentum attulit in sua Susterenensi historia, quo demum adduceret ut Zuentiboldum seculo nono Lotharingiæ regem, omnibus omnino Fastis incognitum, hoc die inter Sanctos collocare aude-rem, quidquid apud plerosque scriptores, qui de ipso meminerunt, non iis ornetur encomiis, ex quibus magnæ sanctitatis indicia suggerantur, unde, ut candide fatear, tantum non inter Prætermis-
B terminissos rejiciendus videbatur, tametsi largis-
simis in ecclesias et loca pia eleemosynis, peccata abunde eluisse dici posset. Vicere demum ea quæ pro sancti Zuentiboldi cultu in opusculo suo vernaculo a paucis annis Ms. adducit Hertzwormius, præsertim parte 3, § 4, ubi dum enumerat sacras celeberrimi istius Sanctuarii reliquias, post corpora sanctorum Gregorii et Alberici episcoporum Ultrajectensium immediate subjun-
git sacra ossa hujus nostri S. Zuentiboldi. Tum-
que recensitis pluribus aliis Sanctorum ibidem cultorum corporibus et lipsanis, sic pergit § 7.

sacrarum
ejus reli-
quiarum

2 Titulum præfigit: De singularibus reliquiis S. regis Zuentiboldi et filiarum: atque ita pergit: Caput S. regis Zuentiboldi Sustereni præcipue honoratur, e quo decerptus dens unus innumeros homines a dentium dolore mirabiliter liberavit, sola ejus applicatione ad dentem affectum, cujusmodi beneficii felicem experientiam testari possunt superstitēs adhuc, (dum hæc sub finem præteriti proxime seculi scriberet) personæ plurimæ tum ecclesiasticæ seu religiosæ, tum seculares. Monstrantur præterea in ipso sacro cubiculo vestes binæ holoserice prædicti S. Regis rubei et viridis coloris, auro pretiosisque lapidibus distinctæ in hodiernæ dalmaticæ formam, qualibus olim reges et Cæsares indui solebant, teste Paulo Æmilio, de Carolo Calvo imperatore narrante, quod DALMATICA INDUTUS PRODI-
BAT CUM CORONA ET DIADEMATE SERICO. Sancti pa-
rentis reliquiis adjecta sunt capita et ossa Sanctarum filiarum Benedictæ et Cæcilie, de quibus agemus XVII hujus. Ceterum ex his abunde patere existimo, quanto in honore ibi habeantur Sancti, de quo hic loquimur, superstites reliquie.

vetustissimo
cultu,

3 Dubitavit olim P. Alexander Wiltheim, in hoc Opere toties laudatus, utrum Sanctus dici posset rex Zuenteboldus, verum a P. Francisco Lahier, auctore magni Menologii Sanctarum Virginum, monitus Zuentiboldum haberi et coli pro Sancto, id ipsum significavit P. Bollandus XXIII Martii MDCXLVII. Rem paulo accuratius examina-
vit P. Jacobus Kritzraedt, ad eundem Bollandum scribens X Februarii MDCXLII, eique mittens apo-
graphum vetusti alicujus scripti, in quo Sancti Susterenenses certis suis diebus affiguntur, ubi loco proprio diserte legitur: Beati siquidem Syn-
derboldi (ita ibi scribitur, pro Zuenteboldi) regis memoria celebratur Ydus Augusti. Noverat

hæc omnia noster etiam Bartholomæus Fisen, dum inter Flores ecclesiæ Leodiensis non dubita-
vit Zuenteboldum hoc die consignare, eique elo-
gium concinnavit, ex quo cetera quæ huc spectant, plane intelligentur. Citat ipse Brustemium alios-
que, sed ea maxime quæ laudatus Kritzraedt collegerat ex veteribus monumentis Susterenen-
sibus. En ipsius Fiseni verba:

4 Patrem habuit Arnulfum Germaniæ et Lo-
tharingiæ regem, illum qui donato Lobio, de
ecclesia Leodiensi optime meritis, de cæsis præ-
terea Normannis celeberrima victoria Lovanii
triumphavit. Idem ille anno octingentesimo nona-
gesimo quinto Wormaciæ in publico principum
conventu Zuentiboldum filium suum Lotharien-
sibus regem dedit. Regnum hic auspicatus est
et administravit insigni religione, quam præcipuam
omnis principatus partem ducebat. Templamona-
steriaque Normannorum furore vel excisa, vel
impie fœdata purgare, restaurare, sacrisque cœ-
tibus complere in deliciis habuit. Susterenum illi
carum fecit eximia sanctitudo antiquitate vene-
randa, sacræque Sanctorum reliquie. Ab imis ergo
fundamentis sic instauravit, ut a nonnullis creditus
sit condidisse.

laudatur
ejus insig-
nis religio

5 Sacrum illic pathenonem regebat Amelberga
virgo illustris sanctimonie, miraue disciplinæ
integritate sodales instituebat. Eo monastices splen-
dore perstrictæ tres regis filie virgines selectissimæ
(de quibus XVII Augusti) ut ad puriorem cælestium
rerum amorem magna patris solitudine ducebantur,
ita contempta omni regia majestate, religio-
sum vitæ institutum amplexæ sunt. Et duæ quidem
ad ultimum usque spiritum ibidem sanctissime
perseverarunt. Sed ad severiorem solitudinem cum
anhelaret tertia, Flemaliæ templum cum tuguriolo
rex pater construxit; in quo illa conclusa vitam
egit sanctitate admirandam. Ejusmodi studiis cum
se totum daret Zuenteboldus, suos optimates offen-
dit, qui mulierculas et homines nihili (sic illi loque-
bantur) arcanorum omnium conscios, et regi solos
in moribus esse, se vero contemni indignabantur.
His se ducem præbuit Rugenerius dux, homo ma-
gnæ inter suos auctoritatis, sed turbulenti ingenii.
Eum æquo plus insolescentem dignitate rex spoliavit
regnoque ejecit.

et libero-
rum sancti-
tas.

6 Verum graves adversum se motus ab eo sen-
sit: illumque cum Odoacro comite plurimisque
aliis conjuratum, et in arce, quam Durfosiam ap-
pellabant, sese communientem aggressus, nihil
promovit, prohibitus inviis paludibus fluctibusque
Mosæ illo loco late stagnantibus. Illi obsidione
liberi Carolum Simplicem Francorum regem ad
Lotharingiæ sceptrum advocarunt: et collectis
copiis progressi obviam, Aquas induxerunt atque
adeo Neomagum. Inopino territus malo rex tre-
pide fuga se Leodium recepit ad Franconem epi-
scopum. Quo auxilia colligente, confluit ad su-
um regem tota nobilitas et in hostem itum est. Col-
latis

Gravia pas-
sus

A latis castris, cruentum expectabatur prælium : sed commeantibus ultrocitroque legatis, pax composita est. In regnum suum, relicta Lotharingia, Simplex se convertit.

tandem op-
primitur.

7 Pro turbine tam periculoso non infelicitè sedato, Zuentiboldus Cælitibus gratias acturus, auxit ecclesiam Leodiensem, donato S. martyri Lamberto nobili prædio, quod Tecta nuncupant : estque hodie pars prima Francimontani marchionatus. Res tamen suas necdum in vado collocatas existimabat, quamdiu multi et altioribus spiritibus

tumidi metuerent conjurati, quibus audaciam adderet munitio hactenus inexpugnabilis. Eam ergo aggreditur denuo, sed fortuna nihilo meliore. Quare ubi anno nongentesimo, parenti suo Arnulfo imperatori successisset Zuenteboldi frater Ludovicus, ei conjurati regnum detulerunt. Quod cum armis retinere contenderet Zuentiboldus, ad Mosam acie congressus, cum vita regnum amisit, at cæleste recepit, justum suæ religionis præmium. Sustereni sepultus, Sanctorumque Fastis additus est.

AUCTORE
J. B. S.

DE S. LUDOLPHO ET B. DRUTHMARS

ABBATIBUS CORBEIENSIBUS

IN WESTFALIA

SYLLOGE HISTORICA

G.C.

B Immemorabilis horum abbatum cultus, et quædam eorumdem gesta E
ex variis monumentis.

PRIMUS ANNO
CMLXXXIII,
ALTER
MXLVI.
Ambo hi
abbates in
Corbeia Sa-
xonica co-
luntur,

Q uamvis Hi duo Abbates diverso tempore floruerint, et primus hoc die, alter decimo quinto Kalendas Martii obierit, tamen eos hic conjungimus, quia multa legitimi cultus argumenta habent communia, ut ex dicendis apparebit. In Corbeiensi monasterio, quod ad distinctionem Corbeie Gallicæ, interdum Corbeia nova vel Saxonica cognominatur, ab immemorabili tempore ambo coluntur, tamquam Sancti vel Beati, quemadmodum colligo ex litteris nostri Joannis Kloppenburg, qui anno 1686 ad Papebrochium nostrum Neuhausio inter alia sic scripsit : Fui nuper, fine scilicet Octobris anni elapsi MDCLXXXV, cum celsissimo principe nostro Corbeie, quod celebre et imperiale monasterium R. V. novit ad Visurgium conditum; quo tempore in eleganti eorum templo vidi sequentes Divorum statuas cum titulo Sancti aut Beati, ut subjungo : SANCTI LUDOLPHI ABBATIS CORBEJENSIS..... BEATI DRUTHMARI ABBATIS CORBEJENSIS.

ut testis o-
culatus ad
nos scripsit,

2 Deinde in fine ejusdem epistolæ oculatus ille testis ad rem nostram addit sequentia : Eodem tempore, de quo supra, fui in sacello vel quasi crypta templo conjuncta, in qua religiose asservantur reliquiæ beatorum Ludolphi et Druthmari abbatum Corbejensium, olim a Marquardo, ex abbate Corbejensi episcopo Osnabrugensi, elevatæ anno MC. et ante aram sanctæ Crucis repositæ; deinde a Christophoro Bernardo de Galen episcopo Monasteriensi et administratore Corbeiensi, cum novum templum moliretur, inventæ, integra corporum compage, in deauratis loculis anno MDCLXII, mense Octobri; inde translatae sunt ad sacellum, de quo antea, ubi et easdem veneratus sum. Denique laudatus Kloppenburgius in altera epistola notat diem obitus vel cultus eorum Sanctorum, quos in monasterio Corbeiensi viderat. Cum autem non sciret diem mortualem B. Druthmari, nobis suasit, ut eum jungeremus S. Ludolfo abbati, quocum reliquiæ illius elevatæ sunt. Castellanus in Martyrologio suo universali etiam certam mortis diem ignoravit, et ideo B. Druthmarum inter Sanctos ahemeros collocat.

3 Etsi nos ex Annalibus Corbeiensibus et Necrologio Laurishamensi didicerimus, B. Druthmarum die xv Februarii obiisse, nihilominus eum adjunximus S. Ludolfo, quocum etiam habet epitaphium commune, quod Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini sec. v pag. 726 sic refert :

et ex veteri
corporum
eorum
translatione
colligimus,

Istic translatos Patres gaudete Beatos
Istius ecclesiæ, quam congrue rexit uterque
Tempore distincto, dictis, et cum benefacto.
Druthmarus dextra (lector non negligat ista)
Abbas præclarus jacet hac in parte Ludolfus.
Et sic in Sanctis Deus aspice cor venerantis
Patris Marwardi, simul artificis Godefridi,
Quorum devota prece complacent tibi vota.
Mabillonius hanc notitiam accepit ab Adolpho Overhamo, Benedictino abbati Werthinensis monacho, qui in notis ad Vitam B. Meinweri pag. F 366 tempus hujus translationis indicat ex Fragmento Annalium Corbeiensium, quod ad annum MC, Indictione VIII sic sonat : Luidolfus et Druthmarus abbates translati sunt, et miraculis claruerunt. Nos in Annalibus Corbeiensibus, quos Christianus Franciscus Paullinus anno 1698 in Syntagma rerum Germanicarum edidit, ad eundem annum MC hæc pauca legimus : Dietmar noster una cum Liutolpho abba nostro miraculis claret. Sed in iisdem Annalibus Corbeiensibus ad annum MLXXXVI de Marwardo abbate, sub quo hæc translatio facta est, leguntur sequentia : Ossa Lieutholphi et Dietmari abbatum nostrorum elevavit, et ante aram sanctæ Crucis posuit cum summa reverentia. At quocumque anno hæc translatio sit facta, ex iisdem Annalibus patet, S. Ludolfum non diu post mortem miraculis claruisse, sicut antiquus auctor ibidem ad annum millesimum indicat his paucis verbis : Claret miraculis Liutolphus abba noster.

4 Porro laudatus Overhamus in Notis proxime citatis pag. 367 post relatos eosdem versus, quos Mabillonius antea communicaverat, de suo addit sequentia : Anno MDCLXII, mense Octobri reperta sunt horum Abbatum corpora, integra ossium

cultum il-
lum ab im-
memorabili
tempore co-
pisse.

AUCTORE
G. C.

ossium serie, pannis sericis involuta, in tumbis seu arcis ligneis deauratis ante altare sanctæ Crucis sub ingenti lapide, cui insertus erat annulus, quo vecte attolli posset, in medio veteris templi, quod deinde dejectum est eodem anno, sublati prius sacris ossibus, sed incuria cujusdam, cujus nomini nunc parco, permistis confusisque. *Quandoquidem ex his antiquis versibus, et sedula reliquiarum conservatione, aliisque hactenus dictis abunde videtur constare de immemorabili horum Abbatum cultu, non censeo, hic accumulandas esse recentiorum Martyrologorum annuntiationes, quæ sine vetustioribus testimoniis legitimam horum Sanctorum venerationem non probarent. Quare tantum superest, ut primo aliqua S. Ludolfi gesta, sparsim occurrentia, ex variis auctoribus colligamus, postea etiam de paucis B. Druthmari gestis nonnihil dicturi.*

Sancto Ludolfo abbati
Corbeiensi

5 Non convenit inter chronographos Corbeienses, quo anno S. Ludolfus dignitatem abbatialem adeptus fuerit, quibusdam annum Christi 965, aliis 966 signantibus. Nolumus hic uti testimonio Joannis Letzneri, qui in Corbeiensi Chronico cap. 24 num. 42 asserit, Ludolfum anno Christi 975 abbatem fuisse electum, et octodecim annis abbatiam Corbeensem gubernasse: nam Germanicum hujus auctoris Chronicon parachronismis aliisque erroribus historicis scatet. Quapropter tantum ex Annalibus Corbeiensibus, quos Christianus Franciscus Paullinus edidit, et quos Godefridus Guilielmus Leibnitius tomo 2 inter Scriptores rerum Brunswicensium recudi jussit, aliquanti ordine chronologico proferemus nonnulla sancti Abbatis nostri gesta, eaque ex aliis monumentis illustrare conabimur.

Wilhelmus
præsul Moguntinus

6 Itaque in Annalibus Corbeiensibus apud Leibnitium tomo 2 Operis proxime citati pag. 301 ad annum Christi 966 hæc referuntur: Obiit Gertnus abba Quiescat in pace. Wilhelmus, archiepiscopus Moguntinensis, ea nocte, qua mortuus [est,] in visione occurrit Lutholfo abbæ. Hoc nomine Lutholfi aliisque vicinis hujusmodi appellationibus indicatur S. Ludolfus noster, ut testatur Ditmarus scriptor synchronus, qui lib. 2 Chronici sui apud Leibnitium tomo 1 Operis memorati pag. 334 prædictam Wilhelmi Moguntinensis apparitionem sic clarius exponit: Insuper Wilhelmus, sanctæ archipræsul Moguntiae, cui cura ab imperatore, domino suimet et parente, commissa fuit Parthenopolim disponendi, ceteraque regni necessaria regendi, cum ægrotantis reginæ Mechtildis finem exspectaret, in Redulverothe vi Nonas Martii moritur. Hujus obitum nimia corporis infirmitate oppressa venerabilis regina, nullo adhuc certa nuntio, præsentibus cunctis intimavit; Filius, inquiens, meus Wilhelmus, proh dolor, jam exspirans, memoria indiget salutari. Et Ludolfus, abbas Corbejensis egregius, corporaliter sibi occurrentem * illum nocte eadem, qua transiit, videns, obstupuit, et mortuum hunc esse confratribus nuntiavit.

* al. appa-
rentemet Gero Comes post
mortem suam appa-
ruerunt,

7 Laudatus Ditmarus lib. 4 Chronici sui apud eundem Leibnitium pag. 343 narrat aliam apparitionem comitis Geronis, cui jussu imperatoris caput amputatum fuerat, et ea occasione Sanctum nostrum ita laudat: Libet paucis exponere Luidolfi Corbejensis meritum patris, cui multum vigiliis jejuniisque laboranti, plurima Dominus dignatus est revelare. Hic in die præfati certaminis cum diluculo Missam humiliter et timorate, ut semper solebat, celebraret, vidit super altare Comitis caput Geronis, finitaque hac, aliam pro defunctis cantavit. Exutis-

que sacerdotalibus vestimentis, cum silentio exivit, congregatisque Fratribus, obitum ejus indicavit, orationemque pro eo fieri humiliter postulavit.

8 Præfati Annales Corbeienses res ab anno 967 usque ad annum 971 gestas sub hoc sancto Abbate sic breviter memorant; Florentissima disciplina sub eo, et schola in Saxonia prima instaurat et exultat fraternitatem monasticam, eique multos nobiles viros inscripsit prope et procul, archiepiscopos, episcopos, prælatos, comites, milites et alios cum magno commodo monasterii. Abiit devotionis causa Coloniam; ex hac vero Romam ad sanctissimum Patrem nostrum. Commonachus noster ob reliquias Crispi * et Crispiniani irreverenter habitas misere punitur. Quod hic de punitione monachi Corbeiensis obiter indicatur, Ditmarus iterum lib. 4 sui Chronici, seu apud Leibnitium pag. 362 et sequente, fusius declarat his verbis: Prædictorum vero reverentiam Martyrum (nimirum Crispini et Crispiniani, de quibus supra egerat) in libris antiquioribus satis jacentem *, lector, ut a me cognoscas, unam rem profero, quam frater meus Bruno in nova educatus Corbeia, et ejusdem altaris servus de piorum relatu suorum mihi indicavit.

et eidem
alia revelatio-
nes factæ
sunt,* lege Cris-
pini* al. lucen-
tem
E

9 Præmisso illo fratris sui testimonio, rem sic narrat: Tempore prædicti abbatis Ludolfi, in omnibus bonis admodum memorandi, erat quidam juvenis confrater suus et regularis monachus, qui cum in sibi commisso tunc moratus officio supra nominatorum reliquias Martyrum solito more secum veheret, incurioseque tractaret, persen- sit in pœna celeriter subsequenti, quod peccavit in Martyres Christi: namque moritur carnaliter, qui Sanctis Domini servire neglexit spiritualiter. Et ut hoc prædicto Abbati innotescerent, ante januas ecclesiæ exeunti illi nocte obviarunt. Quos ut primum aspexit, timore magno percussus substitit, silentiumque servavit. Cui protinus talia dicunt: Cur non interrogas, Pater, qui simus, vel ob quam rem huc venissemus? Qui cum retulisset eis, quod non auderet, audivit mox ab illis nomen eorum, et causam, et quod hoc inultum non relinquere- tur.

ut refertur
ex Ditmaro,

10 Discedentibus autem his, Abbas confratribus suis hæc indicavit dicens: Mortuus est ille juvenis, qui in nostra nunc erat obedientia, de non custodita Sanctorum, quos secum habuit, reverentia. Heu mihi talia numquam consentienti! Et non longe post venit nuntius, qui hæc vera esse affirmaret, et corpus ejusdem adduci intimaret. Venerabilis autem vir nec huic obviam exire voluit, nec Fratres more solito illud suscipere sivit; sed iratus ad truncum talia fatur: Quare tu, proterve, eos, qui cum unigenito Domini vivi Filio, cum honore haberentur magno, negligenter tecum ducere ausus es? Decanus autem defunctum Fratrem interventu ullatenus veniæ pro possibilitate sua excusans, tale a Patre suo responsum accepit: " Mi Frater, amo te, " scis, quæ servus ad oculum in tuo conspectu is " egerit, quod vero absentialiter fecerit, igno- " ras. Ego autem optime perpendo, qui hunc in " tormentis gravibus nunc intelligo; et modo no- " strorum intercessionem patronorum supplex pe- " to, ut per hoc divina pietas mihi innotescat, " quando ei à se laxato mihi liceat peccatori ab- " solutionem facere, et communionem dare. " Asperum nimis est equuleo recalcitare, et homi- " nibus indecens, irata majestate, indulgentiam " exhibere ". Post hanc vocem pius Abbas ad oratorium

scriptore
synchrono,
F

A oratorium speciale, suimet rebus in anxiiis asyllum nudis pedibus venit, et more solito in se et aliis humanam fragilitatem deflens placavit Dominum, et protinus cum multis gratiarum actionibus exurgens, divina potestate, coram Fratribus cunctis, defuncto crimen remisit, et corporis ecclesiae communionem, ac sepulturae * dedit.

* al. sepul-
turam
et Chronico
Ms. Saxo-
nico,

11 Hunc sanctum Abbatem etiam spiritu prophetiae claruisse, colligimus ex Chronico Ms. Saxonicp, quod apud Adolphum Overhamum in notis ad Vitam S. Meinweri pag. 394 et sequente sic habet : Wal Corbeiensis abbas prius ab cura sua suspensus deponitur, et cœnobii privilegia et consuetudines, quas Ludovico Pio dante habuerant, potestative ab imperatore mutantur, et ex Laurensheimensi cœnobio Druchmarus sine Fratrum consensu abbas assignatur; quod ad sedem suam in hac hebdomada veniente, illi vitam suam, quæ cunctis pene monachis exemplo claruerat, vilescere gementes, omnis congregatio, exceptis novem, fens abiit : sic enim Luidolfus venerabilis abbas futurum prædixerat. Sed multis, iterum Dei gratia conversis, placuit se subdere regulæ, quam miserabiliter in seculo vagari. *Ditmarus lib. 7 sui Chronici apud Leibnitium pag. 404 de eadem S. Ludolfi prædicatione meminit, et Annales Corbeienses ad annum MXVI de hac ipsa monachorum Corbeiensium dispersione mentionem faciunt, ut infra videbimus.*

quibus ali-
quas ejus-
dem Sancti
actiones

12 Jam præcipua Sancti nostri gesta pergamus referre ex Annalibus Corbeiensibus, qui in editione Leibnitii omnia hæc per annos sic distribuunt : CMLXXIII. Otto imperator privilegia nostra confirmat. Idem facit Papa, vocans ecclesiam hanc fidelem et devotam filiam Sedis Apostolicæ, soli ei subjectam, et nemini subijciendam... CMLXXVI. Abba alieni monasterii, ex malitia et invidia Fratrum suorum injuste remotus, ad nos venit, cui Luitholfus curam et inspectionem juniorum Fratrum commisit cum bono emolumento. CMLXXVII. Luitholfus scholas et ecclesias suas visitat et corrigit; altare novum dat in Gadelhem, reparans dilatansque totum templum ibidem.

C CMLXXVIII. Pietas doctrina, discretio et liberalitas Luitholff multa contulit monasterio; ipse in magno honore apud principes et nobiles, qui filios suos certatim mittebant in scholam nostram.... CMLXXX. Fit concambium inter Ottonem imperatorem et Luitholfum abbatem nostrum. CMLXXXI. Benedictus Papa Luitholfo omnia privilegia sua confirmat.... CMLXXXIII. Otto imperator Ponteburg in diocesi Bremensi cum multis decimis restituit monasterio nostro, injuste antea ablatum. *Concambium et privilegia hic memorata confirmantur ex authenticis diplomatibus Benedicti VII Pontificis et Ottonis II imperatoris, quæ nuper in Spicilegio ecclesiastico archivi imperialis edita sunt, et quæ parte 3 istius collectionis cap. 5 pag. 79 et sequentibus consuli possunt.*

contra re-
ctam chro-
nologiam
addunt
Annales
Corbeienses.

13 Sed non satis apte suis temporibus divisa sunt ea, quæ in citatis Annalibus Corbeiensibus ita subnectuntur : CMLXXXVII. Luitholfus iterum diversa emit et commutat bona et prædia, mansos, areas, pascua et ligneta. CMLXXXVIII. Idem in Sollingo construxit oratorium in honorem S. Bartholomæi apostoli, quod in vigilia ejus primus lapis jactus sit. CMLXXXIX. Joannes Papa omnia privilegia nostra confirmat solemniter. CMXC. Obiit Lieutolphus abba : successit Thiatmarus. *Saltem omnia, quæ post annum Christi 986 hic de S. Ludolpho memorantur, alio tempore gesta sunt : nam in diplomate Ottonis III imperatoris,*

quod mense Junio anni 987 datum est, vir venerabilis Thiotmarus, Corbeiensis ecclesiae abbas, diserte exprimitur. *Insuper in bulla Joannis XV Papæ, qui anno 989 privilegia Corbeiensium confirmavit, idem S. Ludolfi successor nomine abbatis Corbeiensis appellatur, ut in Spicilegio ecclesiastico imperialis archivi pag. 82 supradictæ partis videre est. Quinimo probabilius opinamur, S. Ludolfum anno Christi 983 Idibus Augusti obiisse, quia in quibusdam vetustis instrumentis Corbeiensibus et in Necrologio Fuldensi, quod Leibnitius tomo 3 Scriptorum Brunswicensium a pag. 762 edidit, hic annus et dies morti ipsius assignatur. Certe usque ad hunc annum mors illius differenda est, quando quidem in diplomate Ottonis II, quo imperator ille mense Junio anni 982 loco Ponteburg Corbeiensibus restituit, Liudolfus Corbeiensis ecclesiae venerabilis abbas nominatur, ut ex laudato Spicilegio ecclesiastico imperialis archivi pag. 79 ejusdem partis tertiæ apparet. Atque hæc sunt, quæ de S. Ludolfo invenire potuimus.*

14 Nunc supersunt pauca de B. Druthmaro colligenda ex sæpe citatis Annalibus Corbeiensibus, qui ab anno 1016 illum ex monacho Laurensheimensi abbatem Corbeensem factum et Walæ deposito substitutum esse, narrant his verbis : Substituatur a Henrico II rege Drutmarus e Larsheimensi monasterio, a nemine vocatus vel electus. Pius tamen erat et doctus; ideo ferebant Fratres, quod mutare non poterant, obstante auctoritate regis, et vicini episcopi (nempe B. Meinweri Paderbornensis præsulis, qui B. Druthmarum Corbeiensi monasterio præficiendum curaverat) gratia apud eum. Cum Meinwerco in Patherbrum magnam coluit amicitiam; quod cum inique ferrent murmurantes Fratres, mutavit mentem et mores, monasterio suo addictus. Curat spiritualia et temporalia diligenter abba et œconomus. Numquam pomposius et splendidius festum S. Viti celebratum est a translatione ejus in Corbejam, quam hoc anno, et largissimæ collectæ sunt eleemosynæ. Ipsi mendici erant liberales. Ecclesiam sancti Magni construit in Horohusen.

ex quibus
etiam pauca
B. Druth-
mari gesta
E

15 Deinde iidem Annales reliqua Beati nostri gesta ab anno Christi 1023 usque ad annum ejus mortualem 1046 sic referunt : Abiit Druthmar ad metropolitanum nostrum, ad Coloniensem et Treveriensem boni publici gratia. Aduit Barwarto episcopo in Hilleneshem in metropoli sua, qui paulo post obiit cum luctu omnium, etiam Fratrum nostrorum.... Interfuit solemnī consecrationi ecclesiae sanctæ Crucis in Hilleneshem a beato Godeharto fundatæ. Villam Gadelhem a Gerolto levita matri suæ datam, sed injuria temporis ablatam, monasterio reddit opera Chounrati regis..... Drutmarus Fratribus nostris unam plus solito delegavit portionem in festis solemnioribus, erga pauperes de patrimonio sancti Viti liberalis. Studia Fratrum promovit omni conatu, doctorum virorum familiaris... Portario mandavit diu noctuque ad portam adesse, inter sacra tamen portam habere clausam. Quod cum molestum videretur Fratri Chounrato, acerbe nimium loquenti, in cella solitaria pane et aqua per mensem cibavit eum pro pœnitentia.... Drutmarus monasterium suum Gruningen visitans ad Bodam, accipit auream crucem ab episcopo in Halversted in signum specialis amicitiae..... Obiit Drutmar noster xv Kalendas martii. *Diplomata, quæ B. Druthmarus monasterio suo Corbeiensi ab imperatoribus Conrado et Henrico impetravit, in supradicta parte*

summam
collegimus.

F

tertia

AUCTOR
G. C.

tertia Spicilegii ecclesiastici a pag. 85 legi possunt. Ceterum dies obitus ejus confirmatur ex Necrologio Laurishamensi, quod eruditissimus Joannes Fridericus Schannatus nuper suæ Vindemiæ litterariæ inseruit, et in quo ad diem xv Kalendas Martii fit annua memoria: Drutmari abbatis, ibique adduntur sequentia: Hic istinc prælatus novæ Corbeie, congregationi composuit sermonem et cantum in honorem sancti Nazarii. Ex

his paucis, quæ nobis de B. Druthmaro reperire D licuit, haud difficulter quisque colliget, hunc abbatiali vigilantia, singulari beneficentia erga suos subditos, aliisque virtutibus monasticis claruisse, adeoque non immerito reliquias ejus ab immemorabili tempore usque ad nostram ætatem semper honorifice cum S. Ludolfo conservatas fuisse, ut initio hujus sylloges ostendimus.

DE BEATA GERTRUDE

FILIA S. ELISABETHÆ THURINGICÆ

ORDINIS PRÆMONSTRATENSIS

ABBATISSA ALDENBERGENSI IN GERMANIA

J. B. S.

B

SYLLOGE

De gestis et cultu.

E

MCCXCVII.
In tam illustri Sanctæ gesta

Quam illustrem tam sanguine quam virtutibus et sanctitate prædicant scriptores Ordinis Præmonstratensis beatam hanc suam Aldenbergensem parthenonis Abbatissam et ferme fundatricem, tam prope incredibile est, neminem unum hactenus repertum, qui de vita, gestis et miraculis ejus commentarium scriberet et ederet, ut adeo de ea nihil in manus nostras venerit præter brevissimum elogium et ternas lectiones ex Officiis Ordinis. Notaverat olim paucula Bollandus, quæ mihi spem fecerant, aliqua obtinendi ex abbacia Furnensi in Flandria. Venerat quippe ad Museum nostrum anno 1657 D. Petrus Diederichius abbas Rometsdorfensis qui se aiebat Patrem abbatem Aldenbergensem, vitamque B. Gertrudis scripsisse, quam se missurum pollicebatur ad D. Petrum de Waghenare Furnensem ejusdem Ordinis religiosum, ut eam in meliorem formam redigeret. **B** Scripsit postmodum Waghenarius ad Bollandum, se Vitam ejusdem concinnasse ex iis quæ miserat Diederichius indigesta, quam et obtulit. Verum ea huc missa non est.

diligenter
sed frustra
inquisitum.

2 Nihil igitur antiquius habui quam ut Furnas recurrerem ad Canonicos Ordinis Præmonstratensis, scripta ad ipsorum Prælatum 11 Maii 1734 epistola Latina; ad quam cum nihil reponeret, Gallicam submisi, quam non magis quam priorem responso dignatus est. Petitio mea erat, e suis aliquem deputeret, qui inquireret in manuscripta a prædicto D. Waghenario post mortem relicta, in quibus Vitam superesse certo existimabam. Frustra a me laboratum est, et nil accepi præter libellum ab eodem Waghenario editum de S. Norberto Patriarcha etc. mense primo Octobri huc allato, qui in Museo jam fuerat ab annis octoginta, mihi pridem notissimus, in quo paucæ lineolæ occurrunt quæ ad S. Gertrudem spectant, ex Natalibus Sanctorum Ordinis Præmonstratensis Joannis Chrysostomi vander Sterre acceptæ, unde accipere reliqui, ut proinde ejus verba omnium instar hic præmittenda sint.

3 XIII, seu idibus Augusti: In Aldenbergensi Virginum cænobio Trevirensis diœcesis, natalis beatæ Gertrudis virginis Ordinis Præmonstraten-

sis, filiæ S. Elisabethæ Lantgraviæ Hassiæ et Thuringiæ. Quæ ab ipsa infantia per matrem hoc in loco Deo oblata, eidem postmodum magna sanctitate et religione præfuit: collectoque in conscientiæ vase divinæ gratiæ oleo, accensa ornataque bonorum operum lampade, Christo sponso suo obviam ivit, sanctæ matris non degener filia. Atque hæc eadem sunt quæ tradidit Waghenarius, neque plura invenies apud Le Paige in Bibliotheca Ordinis Præmonstratensis, neque alios me nosse fateor, quos de eadem re queam consulere, ut nimis quam manifeste pateat, quam parce et jejune de tam memorabili Sancta loqui mihi integrum sit. Et vero id etiam maxime mirum, in communibus Martyrologiis nostris quantumvis recentibus de ejus cultu nil quidquam traditum reperiri.

Habet hic
elogium,

4 Pergit Bollandus: Postea misit (nempe laudatus Waghenarius) bullam Clementis VI datam anno v ejus pontificatus, qui erat Christi mcccxlviij. Sed vereor, inquit, ne sit supposititia. cum in ea faciat mentionem Ludovici Romanorum regis illustris qui Bavarus erat, jam a tredecim mensibus mortuus, et persecutor non dilectus filius Pontificis. Eaccusari id facile posse videtur, quod verosimiliter et rex ille aliique nobiles alii illarum partium supplices suas preces Avenionem direxerint annis aliquot priusquam bullam suam expedierit summus Pontifex. Certe dubium non est quin ex eo tempore ecclesiastico cultu gavisa fuerit Sancta, saltem, in suo cænobio Aldenbergensi, deinde in reliquo Ordine, ad cujus majorem solennitatem non parum contulit diploma Benedicti Papæ XIII datum Romæ die xi Julii 1729, quo Indulgentiæ plenariæ in omnibus ecclesiis tam Canonicorum regularium quam Monialium Ordinis Præmonstratensis ubicumque existentibus, ipso sanctæ hujus Gertrudis festo die, et plurimum ejusdem Ordinis Sanctorum festivitibus conceduntur. Cum igitur tam pauca aliunde suppetant, juverit ipsum diploma Clementinum hic describere:

bullam Clementis VI
et Lectiones.

F

6 Clemens episcopus Servus Servorem Dei Dilectis in Christo filiabus Magistræ et Conventui monasterio

A monasterii de Aldenburg Præmonstatensis Ordinis diocesis Trevirensis salutem et Apostolicam benedictionem. Licet is de ejus munere venit, ut sibi a fidelibus suis digne ac laudabiliter serviatur, de abundantia pietatis suæ, quæ merita supplicum excedit et vota, bene servientibus multo majora retribuat, quam valeant promereri : nihilominus tamen desiderantes reddere Domino populum acceptabilem fideles Christi ad complacendum, et quasi quibusdam illectivis muneribus, invocatione Sanctorum silicet Dei dilectarum iudulgentiis et remissionibus invitantes, ut exinde reddantur divinæ gratiæ aptiores. Cupientes igitur ut ecclesia vestra tum ob reverentiam gloriosæ virginis, sub ejus honore (sicut asseritis) est fundata, ac in qua beata illa Gertrudis filia sanctæ Elizabethæ Lantgraviæ Hassiæ mira sanctitatis laude Deo creatori suo inservivit, sepulta et exaltata est : tum etiam ob reverentiam et devotionem quam charissimus in Christo filius noster Ludovicus illustris rex Romanorum alique nobiles illarum partium erga ipsam B. Gertrudem quondam magistram vestram habent, congruis honoribus frequentetur et solemnizetur ;

B vestris illorumque devotis precibus inclinati concedimus, et volumus ut annuatim in die sancti Hippolyti natalem B. Gertrudis duplici Officio in Missis et Horis canonicis de Communi virginum peragatis et celebretis. Insuper vobis omnibusque natalem ejus celebrantibus, qui etiam ipsam vestram ecclesiam in profesto et festo ejus, similiter et in festivitibus gloriosæ Virginis Mariæ venerabiliter visitaverint, ac toties quoties ad sepulchrum B. Gertrudis sæpius memoratæ quinquies Pater et ave recitaverint vel Horas canonicas de ea celebrarint, et ad minus contriti fuerint, de unaquaque Hora canonica de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus autoritate confisi, quadraginta dies de injunctis sibi pœnitentiis misericorditer relaxamus. Datum Avinionis xv Kalendas Januarii pontificatus nostri anno septimo.

Sequantur modo Lectiones hic acceptæ

EX OFFICIIS SANCTORUM

CANONICI ORDINIS PRÆM.

DIE XIII AUGUSTI

BEATÆ GERTRUDIS FILLÆ SANCTÆ
ELISABETHÆ

MAJUS DUPLEX

IN SECUNDO NOCTURNO

LECTIO IV.

Gertrudis patrem habuit Ludovicum probum Hassiæ et Thuringiæ Lantgravium, matrem sanctam Elisabetham Andreæ Hungarorum regis filiam, a qua juxta votum ab ipsa, ipsiusque conjugis Ludovico, dum adhuc in utero gestaretur, emissum, sesqui anno vitæ suæ expleto divinis fuit obsequiis mancipata Aldenburgi, quod est Ordinis Præmonstratensis monasterium. Matrem paulo post

Augusti Tomus III.

Marpurgi vita functam, Aldenburgi in cubiculo suo sibi apparentem conspexit. Porro cum ætate cresceret, vitam religiosam professa, etiam virtutibus crevit in tantum, ut primæ monasterii Aldenburgensis magistræ, post sanctum viginti quatuor annorum regimen ad Christum profectæ, electione prævia merito fuerit substituta anno ætatis suæ vigesimo primo. Ejus virtutum irradiatæ splendore complures virgines, illustri stemmate oriundæ, religioni nomen dantes, ejusdem directioni se subdiderunt.

LECTIO V.

7 Præter templum quod Virgini Matri, erga quam summo ferebatur affectu et sancto archangelo Michaëli, ejus festo in mundum venerat, sacrum esse voluit et cœnobium, xenodochium etiam, sanctæ matris exemplo, excitavit, ejus singularem curam ipsamet gessit : solita hoc frequentare symbolum ; Quanto majores, tanto magis in omnibus vos humiliare. Unde et vilissima domus obibat ministeria, comprobante hoc cælo, dum capitis sii velum a se lotum radius solis excipit ac donec siccaretur, quasi famulando sustentat. Acceperat etiam donum peculiare personas inter se dissidentes conciliandi, et semel non absque miraculo, earum aliquas hac in re sibi non obsequentes, leonibus, qui in nomine Jesu advocatus ad se accurrerat et humi procubuerat, obedientia confusas, firmissimo pacis vinculo colligavit. Corpus suum flagris et jejuniis cruciabat, totoque observantiæ quadragesimalis tempore usque ad Dominicam Palmarum stramini : hebdomada vero sancta nudo asseri indormiebat, Passionis Christi ferventissima æmulatrix.

LECTIO VI.

8 Urbano Pontifice Maximo ad movenda fidei hostibus arma incitante Christianos, cum suo virginum cœtu, matronisque quam pluribus, sumpta, ejusdem Pontificis privilegio, sacra cruce, sacre militiæ, ejus in illis partibus antesignana erat, inscripta est. Festivitatem corporis Christi ab eodem Pontifice institutam maxima pietate celebrare curavit. Prophetico etiam spiritu claruit. Tandem laborum exceptura mercedem, lethali correpta morbo, perceptisque Ecclesiæ Sacramentis læta contendit ad Sponsum die decima tertia Augusti, anno Christi millesimo ducentesimo nonagesimo, ætatis suæ septuagesimo, regiminis quadragesimo nono, quam coruscantem miraculis Clemens Papa sextus a monialibus Aldenburgensibus annuo festo celebrari concessit, datis etiam indulgentiis.

9 Diploma ipsum jam præmisimus. Ex his vero lectionibus S. Gertrudis ætatem facile est colligere dum tam distincte exprimitur, Magistram seu abbatissam electam anno ætatis XXI, rexisse autem annis omnino XLIX, mortuam anno MCCXCVII, ætatis suæ LXX, unde natam oportet anno MCCXLVII, fuisse adeo tertiam et ultimam S. Elisabethæ prolem, postquam editam non nisi quadriennio supervixit, mortua ipsa anno MCCXXXI : unde rursus consequens est, quod prima lectione dicitur, tenellam adhuc Sanctam nostram divinis obsequiis mancipatam. Atque hisce quod superaddam nihil solidi ad manum est.

A

DIES DECIMA QUARTA AUGUSTI

SANCTI QUI XIX KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

S	Sanctus Michæas senior propheta.	S. Bermias	} MM. incerti loci.
	S. Demetrius M. in Africa.	S. Heraclus	
	S. Fortunatus	cum tribus aliis.	
	S. Eusebius	S. Eusebius M. in Palæstina.	}
	S. Titulus	S. Marcellus episc. Apameæ in Syria.	
	S. Conditor	S. Ursicius M. sub Maximino.	
	S. Euticius	S. Felix episc. M. Gardumi in Tyroli.	
	S. Paulus	S. Eusebius presbyter Romæ.	
	S. Heraclus	S. Callistus episc. M. Tuderti in Umbria.	
	S. Possessor	S. Athanasia vidua hegumena.	
B	S. Parmus	B. Albertus ep. Ferrariensis.	
	S. Disseus	SS. Martyres Hydruntini.	
	S. Hermas		
	S. Prospolinus		
	S. Protalamus		

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI

- S**ancti Mercolini Ordinis Prædicatorum : *verba sunt inter Additiones Mss. Cartusie Bruxellensis ad Grevenum hoc die, quæ frustra alibi quæsieris : nam obiisse scribitur apud Marchesium xxiv Januarii, ubi tam multa miranda de ejus sanctitate et miraculis afferuntur, ut vix de cultu dubitari possit. Verum res tota modo remittenda est ad jam dictum diem* xxiv Januarii.
- C** S. Casimiri translationem hoc die factam notavit P. Rocalowicz Polonus. De eo satis fuse actum est ipso natali die iv Martii.
- S. Eusebius Cremonensis ut S. Hieronymi discipulus refertur hoc die a Greveno et aliis; verum de ipso pridem actum est ad v Martii.
- S. Aëtius Ep. Barcinonen. et martyr refertur a Domeneco et Tamayo hoc die : de quo quia cetera latent omnia, vide quæ huic communia diximus de ejus decessore S. Victore iv April.
- S. Felix seorsim refertur hoc die a Greveno his verbis : Item S. Felicis, ubi codices alii socium ei conjungunt Fortunatum; et quidem de utroque agit hoc ipso die Ferrarius in Catalogo SS. Italiae. A Majoribus nostris inter Prætermisos xiv Maii remissi fuerunt ad xi Junii, quo die ex Romano parvo, Adone, Usuardo et aliis cum Martyrologio Romano eorum Acta et quæ ad translationes spectant, abunde illustrata sunt. Neque hic iidem ex Hieronymianis hoc die repetendi sunt, tametsi nonnulli codices pro Fortunati legant Fortunatæ, addaturque Vincentiæ : quæ facile istic irrepserit pro nomine urbis Vicentiæ, ubi Sancti etiam coluntur, ut vide ad jam dictum diem xi Junii.
- Depositio Maxentii abbatis *signatur in Additionibus Mss. Cartusie Bruxellensis ad Grevenum, sed male hoc die. Colitur et de eo actum est* xxvi Junii.
- S. Joannem Cassianum nescio unde hoc die consignent Maurolycus et Ferrarius, colitur Massiliæ et de eo actum est xxiii Julii.
- SS. Justus et Pastor signantur hoc die in codice Usuardino Hagenoyensi, nota est dies qua coluntur, et qua de ipsis actum est vi Augusti.
- S. Quiriacum et socios Augustanos Martyres nescio cur huc retraxerit Ferrarius in Catalogo generali. Jam de iis actum est die quo coluntur xii Augusti.
- Vigilia Assumptionis S. Mariæ; est annuntiatio Usuardi et Martyrologiorum prope omnium. Quo ea reducenda sit, dicimus die sequenti. Videri interim potest nostra ad Usuardum observatio.
- S. Peregrinus hoc die in codice Vaticano Usuardino signatus, cum quo alio inter tot synonymos Sanctos confundendus sit, nemo facile divinaverit.
- Sanctum Britannum Saussayo et Alberto le Grand æque ac nobis incognitum, profert hoc die Castellanus his verbis Gallicis Latine versis : Retone in diocesi Venetensi, S. Riovenni presbyteri, monachi S. Salvatoris, de quo scriptum est, quod siccis pedibus ambulaverit super aquas fluvii Viconiæ. Lucis plusculum et auctoritatis poscimus priusquam Riovennum inter Sanctos collocare audeamus.
- Eusebius Emissenus inter plures hujus nominis Sanctos

A ctos hoc die signatur a solo Maurolyco, his verbis: Item Eusebius Emissenus episcopus, qui adversus Judæos et gentiles multa scripsit, de quibus S. Hieronymus. Verum hæc sanctitatem ejus non probant, cum aliunde de Arianismo suspectum fuisse constet: neque vero apud Græcos neque apud Latinos in ullis Fastis sacris ejus memoria recolitur.

Alia ejusdem Maurolyci annuntiatio est: In Jordano fluvio juxta Hiericuntem, raptus Eliæ Prophetæ.

Quid Florarium nostrum Sanctorum Ms. hoc die velit per hæc verba: Apud Lugdunum, S. Arnulphi episcopi et confessoris anno salutis MLX, fateor me non intelligere, neque enim hujus nominis episcopum apud Lugdunenses hactenus reperire licuit.

Simeonem monachum Vallumbrosanum invenio in solis tribus monasticis Wione, Dorganio et Menardo; sed nescio cur hoc die, nam qui primus titulo Beati eum donavit Eudoxius Loccatellus, nec annum obitus nec diem signat. Ait

B quidem multa passum ut Purgatoriipœnas evaderet, et post mortem convenienti sepultura donatum a Blasio abbate generali, qui sub initium seculi XVI præfuit; verum de facta postmodum corporis elevatione, de miraculis aut cultu, nec verbo meminit. Si forte modo colatur, doceant nos Vallumbrosani, ut loco suo de Simone, ita vocatur a Loccatello, alibi agere possimus quemadmodum aliorum istius Ordinis Sanctorum gesta non indiligenter illustravimus.

In Hibernia passio quadraginta monachorum cœnobii Magiensis, Ordinis Cisterciensis, qui simul cum suo abbate pro fide feliciter occubuerunt. Nam cum hæretici in eorum monasterium armata manu irruerent, ipsi ante venerabile Sacramentum hostem expectantes, intrepidi eorum se gladiis objecerunt, seque invicem ad mortem pro Christi amore tolerandam invitantes, capitis obruncatione vitam finierunt. Sed eodem die, reassumptis miraculose capitibus, Vesperas in honorem Deiparæ Virginis in choro suaviter cecinerunt. Ita Chrysostomus Henriquez, quem vellem ea addidisse, quæ ad tempus rei gestæ et ad cultum comprobandum sufficerent: certe in Kalendariis Sanctorum Hibernicis, de ea classe nec verbum occurrit. Pluribus rem narrat Bucelinus, ac contigisse ait sub Elisabetha Angliæ regina, notissima Catholicorum persecutrice.

C Silvester Scotus apud Camerarium hoc die, utrum colatur ut Sanctus, cupio aliunde doceri.

Placilla Augusta Ferrarii auctoritate inter Sanctos necdum computabitur.

Nonius Conchensis a Marietta cum opinione sanctitatis obiisse dicitur anno 1477, atque hoc satis fuit Ferrario, ut ipsum inter Sanctos collocaret.

Sequitur in eodem ultimo loco Betta, ab aliis dictus Meniorum Apostolus, de quo etiam Dempsterus et Camerarius hoc die; ast hic pridem a Majoribus nostris prætermisus die XI Februarii, ut ibi vide.

Joannes a S. Guilielmo Ordinis FF. Reformatorum Discalceatorum S. Augustini in Italia, obiit hoc die anno 1621, et octennio post formati processus varii pro ejus canonizatione. Ita notatum est pridem a nostro P. Papebrochio qui et processus ipsos enumerat; at nusquam repertum est hactenus, Sanctorum honores ei

fuisse indultos. Si fallor, doceant me ii quorum D interest.

Relatio sanctæ Crucis in palatia signatur in Menæis impressis cum duobus versibus. Raderus in observationibus Mss., quas asservamus, ad dicta Menæa notat, valde addictum fuisse totum Orientem olim Catholicum cultui S. Crucis, ex iis quæ dicuntur XXVIII Februarii, VI Martii, XXXI Julii, hoc die XIV Augusti et XIV Septembris. Putat autem hic agi de ejusdem translatione Hierosolymis Constantinopolim, de qua Baronius tom. 8 Annalium anno Christi 633. Observat tamen idem Raderus, fieri posse, ut hoc loco Menæa tantum loquantur de particula S. Crucis anno 2 Heracii posita in columna Quadraginta Martyrum Constantinopoli, de qua Chronicon Alexandrinum pag. 879: de columna autem ac templo SS. XI Martyrum agit Cangius lib. 4 Constantino- polis Christianæ pag. 134. Sed in dicto Chronico notatur posita veneranda crux, non autem particula ejus.

Translatio ven. reliqq. beatissimi P. N. Theodosii, hegumeni Petschiurici, Kioviæ, qui exitit E anno MCCI sub magno duce Wsevolode, filio Jaroslavi, hegumeno autem Joanne. Positus autem fuit in templo S. Deiparæ, quod ipse extruxit. Annuntiationem hanc extraho e Menologio nostro Ms. Slavo-Russico Sparwenfeldiano. Tomo I Maii pag. 360 in Prætermisissis ad diem III ejusdem mensis, Theodosii Kioviensis obitum indicari monuimus in Kalendario Moscovitico Amstelodami apud Laurentium vander Hem asservato; apparere item ex ipsa imaginis historicæ adjunctæ amplitudine, cultum ejus apud Moschos celeberrimum esse; proinde ut de hujus vita, ætate et sanctitate plenius edoceremur, desiderare nos tunc indicavimus. Fatemur quidem, Theodosium in superiore annuntiatione pluribus cum adjunctis signari; sed sive sit idem cum eo, de quo ad III Maii meminimus, sive diversus, sufficit de translatione ejus superiora hic notasse. Si interim de legitimo ipsius cultu certa documenta nobis subministrentur, poterit habere locum inter Sanctos supplemento Operis nostri, ubi absolutum fuerit, inserendos.

Nicolaum aliquem eremitam Hadriæ in Aprutio F ulteriori regni Neapolitani notatum invenio in Itinerario nostri Janningi, ubi supra altare expositum sit ejus corpus, mortui in Vigilia Assumptionis B. Mariæ, cujus arcam in festo Assumptionis aperiunt, et corpus populo spectabile exhibent. Manus etiam pelle et sicca carne tectas observavit. Quando et ubi vixerit, quid gesserit, quandonam mortuus sit, qua auctoritate ita exponatur, doceri cupimus, priusquam ei in hoc opere locus concedatur.

S. Lucii martyris memoria occurrit in apographis nostris Græcis e Ms. Synaxario Sirmondi ac codice Taurinensi. Varios synonymos Martyres jam pridem dedimus in Opere nostro. Hic autem qualis sit, frustra ex nobis quæsieris.

S. Orosium; de quo hoc die sermo est, ubi de S. Eusebio agimus, Hispanis vendicat Tamayus, tamquam presbyterum Tarraconensem, auctore Dextro, quod satis dictum sit.

Wilhelmus abbas Viconiensis refertur in Natalibus Sanctorum Præmonstratensium a Joan. Chrysost. vander Sterre, laudaturque maxime a munificentia in pauperes. Vellem ostendisset, coli ipsum ut Sanctum in prædicta abbatia.

Susanna

A Susanna aliqua ex nescio quo *Kalendario a Bolando notata, quæ aut unde sit, ignotum mihi fateor.*

Tiberius II imperator a Smidio celebratur: ast alia auctoritate opus est, ut Sanctis adscribi possit.

Maynardus, apostolus et primus episcopus Livoniæ, merito laudatur ab Arnolde, abbate Lubecensi, cœvo in *Chronicis Slavorum* lib. 7, capp. 8 et 9; item a Crantzio *Wandalæ* lib. 7, cap. 10; et *Saxonæ* lib. 7, cap. 13, aliisque auctoribus, etiam Baronio ad annum Christi 1186, num. 20, ubi tribuit ipsi epitheton Sancti, quod non facit ille, quem citat, neque ullus, quod sciamus, paulo antiquior. De sanctitate tamen ejus hic neutiquam laboramus; sed cultus argumenta requirimus antiqui et publici; qualia non proferunt, qui *Menologiis* illum suis ad hunc diem inseruerunt Henriquez, ac Bucelinus; qui nescio quo jure Ordini eum suo vindicent; uti nec unde diem, aut mensem obitus ejus hauserint; quantumvis eodem quoque die referatur a Castellano; sed cum titulo Venerabilis tantum.

Fulbertus confessor reperitur inter *Additiones*

B *Cartusæ Bruællensis ad Grevenum*: si Carnotensem indicare voluerit, is ad x Aprilis pridem prætermisus est.

Theodoricus confessor quis ibidem indicetur, fateor me ignorare.

Maurelianus, qui ibi sequitur, hactenus mihi inter Sanctos ignotus est.

BB. Anselmus de Thabor et Eustachius Hebron. Beatus Anselmus Prior ordinis Carmeli in monte Thabor cœnobium restauravit anno mcccii, in quo ipse moriens et sepultus miraculis plurimis fulsit, ut refert Segerus Pauli et Calend. Sequitur B. Eustachius alter S. Brocardi discipulus, ex Carmelo in montem Hebron missus Prior, primus Regulam S. Alberti a confratribus observari curavit. Mortuum civem vitæ restituit, obiens circa annum mcccxi. Beatus colitur in Calend. Carmelit. Verba sunt Philippi Visitantini in *Acie bene ordinata*.

F. Guilielmus et F. Joannes Arelatenses laudantur a Marchesio in *Diario Dominicano*.

Joannes a S. Maria M. apud Meacum in Japonia

C Sanctus conf. Scotaneti in terris Pisauriensi

Laudus Tarentinus conf. Andriæ in Apulia

Jacobus de Primadiciis conf. Bononiæ

Laurentius a Fabriano conf. apud montem Alvernæ in Etruria

Joannes Calaguritanus conf. Tribuli in territorio Palentino

Christophorus a Campo basso Histomi in Apulia

Ursula ■ Conceptione virgo

Titulo beati donantur ab Arturo in Marlio Franciscano, et ultima etiam in Gynæceo.

Addit Hueberus fuisse ex Ordine Clarissarum a quo præterea, sed absque titulo signantur.

Gregorius de Neostadio in finibus Poloniæ a Turcis trucidatus.

Francisca Maria et Beatrix Clarissæ prope Carthaginem.

Elisabetha Lopezia prope Villam novam in Castella

Munnera vidua Tertiaria Lorcæ.

S. Simplicianus Mediol. episc. a Galesinio non recte hoc die signatus est; spectat ad xvi Augusti.

S. Eberhardus seu Everardus, primus [monasterii] Eindsidlensis in Nigra Silva abbas seu restaurator, signatur hoc die inter Sanctos a Castellano in *Martyrologio suo universali*, in *Fastis vero monasticis Wionis*, Dorganii et Menardi diversis diebus relatus; a Bucelino autem, ut notatum invenies in *Prætermisiss* xi Martii, signatur xxii Augusti. Non solum diem obitus sed et cultus incertum esse constat, quidquid etiam hoc die inter Sanctos Ordinis referatur a Mabillonio seculo v a pag. 241. Narrat ibi, se in eo monasterio fuisse anno 1683; neque tamen ullum indicium exhibet, ex quo conjicias, Eberhardi festivitatem annuam aut Officio aut Missa reperi, vel ullas ejus reliquias venerationi exposita, vel demum aliqua ejus referri miracula. Eum interim ut sanctum jam pridem agnovisse videntur Majores nostri ad xxi Januarii, occasione S. Mainradi seu Meginardi. De eo agere differimus cum Bucelino ad diem, ad quam pridem remissum diximus, xxii Augusti.

S. Bartholomæi Apostoli festivas in aliquo Ms. Regiæ Sueciæ inventa est. Colitur ab Ecclesia et de eo agetur xxiv Augusti.

SS. Abundius et Irenæus nescio cur hoc die collocentur in *Codice Usuardino Florentino*: spectant ad diem quo de ipsis cum Romano agendum erit xxvi Augusti.

S. Werenfridus S. Willebrordi in apostolatu zelosissimus socius signatur hoc die a Greveno, Molano, et multis aliis *Martyrologis passim*, verum remittendus est ad diem quo apud Ultrajectenses constanter Officio duplici colitur xxvii Augusti.

S. Sergium Papam titulo venerabilis hoc die honorat Castellanus, quasi ignoraverit eum in auctariis Usuardinis et in ipso *Martyrologio Romano* annuntiari ix Septembris.

S. Crescentii pueruli, filii B. Eushymii sacra lipsana Roma allata, asserit Tamayus honorifice requiescere in monasterio Minorum Cælii montis in Carpetania, quod non facile crediderim. Quid de identitate illa dicendum sit examinabitur die quo dictus Martyr colitur xiv Sept.

S. Stanislaum Kostka e Societate Jesu non recte hoc die signavit Ferrarius, cum xv obierit, ut dicemus die sequenti, dum ipsum remitemus ad diem quo colitur xiii Novembris.

DE S. MICHÆA SENIORE PROPHETA

Sanctus hic cum alio confusus; quisnam et cur hoc die detur; quid de eo Fasti; ipsius vaticinia.

J. P.

S. Michæas
senior

Duos exstitisse Michæas prophetas, alterum seniore, juniorem alterum, utrumque imperite confusum, invenies apud nos tom. I Januarii die xv, pag. 995, quando de juniore, qui sextum inter duodecim Prophetas minores locum obtinet, ibidem actum est. S. Michææ prophetæ nomen hac die xiv Augusti invenio in Menologio Slavo-Russico, Arabico-Ægyptio, Sirletiano, et alibi in nostris apographis Græcis, nec non in Menæis magnis excusis; sed in memoriam revocemus censuram, quæ apud nos loco mox citato Menæis istis inusta est his verbis: Menæa Græcorum hunc (intellige juniorem) habent xiv Augusti, sed cum altero confundunt, ideoque plurimis annis prophetasse scribunt; tamen (quod ridiculum videri potest) a Joramo occisum. « Erat, inquit, Michæas Iorami filius, natus Borathæ *, e tribu Ephraim, prophetavit que annos quatuor et octoginta: præcessit natalem Christi sexcentis et sex annis: multa que fecit Achab regi Judæ, a cujus filio Ioramo e medio sublatus est, suspensus, quod ipsius impietatem et Majorum reprehenderet. Mortuus: que in Morathe sepultus est solus in terra sua prope cœmeterium Enacim: sepulcrum ejus notum est. » At Menologium Michææ unius ex xii minoribus natalem statuit xiv Augusti; alterius vero e tribu Ephraim v Januarii. Hæc ibi jam pridem noster Bollandus. Iis vero quæ dicta sunt de ejus ortu e tribu Ephraim, ac sepultura, refragatur Calmetus in præfatione ad Michæam loco mox citando: nos vero de utriusque prophetæ in unum confusi hic potissimum agimus, quantum est satis ad præsens nostrum institutum.

* I. Morasthi

imperite in
Græcis Menæis
confusus cum
juniore syno-
nymo.

C 2 Obtruditur itaque magna et crassa temporis hallucinatio in elogio citato, cum annis facile 150 post senioris Michææ mortem prophetarit synonymus Junior, prout ibidem Bollandus observat, et de quo noster Salianus tom. 4 Annalium veteris Testamenti ad annum mundi 3290, ante Christum 763, pag. 390, Illud, inquit, dubium esse non potest, hunc Michæam alium esse ab eo, de quo in fine tertii Regum actum est. Ille enim sub rege Achabo vaticinatus est, eique mortem suam prædixit: hic autem sub Ioatham. Mortuus est autem Achabus ante regnum Ioatham amplius centum quadraginta annis. Fallitur itaque Sixtus Senensis cum hunc nostrum prophetam ait mortuum esse centum annis ante Osee, cum tamen uterque propheta testetur se tempore Ezechiae vaticinatum esse. Sed nec nomina nec patria nec tribus utriusque Michææ sunt eadem, ut Hieronymus et Ribera docent. Ex his itaque satis et abunde perspicua redditur unius Michææ prophetæ ab altero synonymo distinctio; de qua etiam agit Augustinus Calmet in Commentario litterali in omnes libros veteris Testamenti, tomo qui est de xii Prophetis minoribus pag. 321; ubi duos ponit prophetas Michæas, unum nempe de tribu Juda; alterum filium Iemla, quorum hic sub Achab vati-

cinatus sit, nullo tamen ipsius scripto ad nos transmissio; ille autem sub regibus Judæ Ioathan, Achaz et Ezechias. Sed hanc rem tractat satis fuse Tostatus in libri 2 Paralipomenon caput 18, ubi quæstione 23 quærit quis sit Michæas iste, de quo ibi est sermo. Distinguendus ergo Michæas Morasthites a Michæa filio Iemla.

3 Tomo I Januarii in Prætermisssis ad diem v ejusdem mensis pag. 235 S. Michæas Filius Iemla, propheta et martyr ex Menologio Græcorum assignatur, sed in hunc diem xiv Augusti differtur. Ut itaque jam pridem datam a Bollando fidem liberarem, hoc eum die Actis nostris inserendum censui. Menologium Sirletianum hæc ibi memorat dicto die v Januarii: S. prophetæ Michææ de tribu Ephraim. Ad diem vero xxi Aprilis signatur ibidem commemoratio prophetæ Michææ hujusne an alterius? In Menologio Basilii imperatoris jussu conscripto, ac apud Ughellum tom. 6 Italiæ sacræ Latine vulgato, die v Januarii admodum indeterminate etiam refertur, quando sic dicitur: Nonis Januarii commemoratio sancti prophetæ Michææ. At distincte, dicamus potius confuse, eum indicat elogium, quod ibidem continuo sequitur, his verbis expressum: Michæas propheta Judæus ex familia Ephraim, cum vehementius impietatem Achab regis objugaret, quod eversis divinis legibus ac patriis institutis dæmonum præstigias consecraretur, alienavit a se regem; qui etsi Sancto esset iratissimus, veritus tamen divinum judicium, atque singularem viri probitatem, a cæde abstinuit, sed mortuo Achab, cum apud Joram filium eadem de causa vehementius offendisset, ejus jussu de prærupta rupe præcipitatus occubuit: cujus corpus obvolutum a propinquis sepultum quidem fuit in patrio solo, sed prope commune sepulchrum.

Quod etiam
fit in Meno-
logio

E

4 Parvum hoc elogium ejusdem est furfuris cum superiore ex Menæis, et rerum confusione plenum. Nam 1º. Si Michæas fuit Judæus, id est, si proprie loqui velimus, e stirpe Juda, quomodo additur fuisse e familia seu tribu Ephraim? Nam duæ istæ tribus locis omnino diversis habitabant: de quibus videri potest Adrichomius in Theatro Terræ sanctæ. 2º. De confusione unius cum altero ex Joramo, supra egimus. 3º. Proinde Achab cum Joramo filio, sub quo mortuus obtruditur Michæas, pessime hic etiam connexus. 4º. Nec cohæret mortis genus cum Menæis, breviter supra meminimus. Cum itaque Bollandus hanc annuntiationem S. Michæas filius Iemla, propheta et martyr e Menologio Græcorum (vellem illius nomen aliumve characterem addidisset) recitarit, uti antea indicatum est, et promiserit eum hoc die, dandum, conabimur ipsius gesta aliunde eruere, duce ac præmonstratore Saliano, qui has res ex professo tractavit, et superius a nobis allegatus est.

F
Basilii im-
peratoris.
Seniorem
hic damus,
et quare.

5 Ad annum itaque mundi 3134 postquam egisset de victoria, quam Deus Achabo pollicitus est,

Gesta ejus

AUCTOR
J. P.

est, num. 14 et 15 Misit, inquit, propheta... Sed quem prophetam? Utique non Eliam; sed obscuriorem aliquem, proprio enim nomine appellatus fuisset. Existimat Abulensis eum fuisse Michæam filium Jemla., atque multos in ea esse sententia, in quibus auctor Historiæ scholasticæ cum Lyrano, et Hebræis in Seder-olam. *Ad annum vero 3135 Achabo propheta iterum victoriam pollicetur, qua occasione recenset laudatus Annalium auctor crebra Michææ vaticinia num. 6* : Interea vero Dominus mittit prophetam ad Achabum, qui de imminente victoria eum reddat certiore... Quis autem fuerit innominatus hic vir Dei, ex Scriptura non constat. Hebræi in Seder-olam cap. 20 affirmant hunc fuisse Michæam filium Jemla, qui apud Achabum quinques vaticinatus sit, *prout ibidem singillatim legi potest. Ad eundem annum num. 15 narratur propheta quidam jussisse se percuti, ex lib. 3 Reg. cap. 20 §. 35 et seqq.* Tunc vir quidam de filiis prophetarum dixit ad socium suum in sermone domini : Percute me. At ille noluit percutere. Cui ait : Quia noluisti audire vocem Domini, ecce B recedes a me, et percutiet te leo. Cumque paululum recessisset ab eo, invenit eum leo atque percussit. etc. *Prophetam hunc, sicut observat ibidem Salianus, Michæum filium Iemla, Josephus aliique Hebræi fuisse volunt, ut paulo ante retuli num. 6. Deinde a num. 16 scribit idem Annalium conditor, cui usui fuerit Prophetæ percussio, et cur item Deus eam voluerit etc., qua ibidem legi possunt.*

ac vaticinia

6 Numero autem 19 et sequentibus agit de percussione Prophetæ, qui regem ignotus cum parabola alloquitur; de sententia insuper Achabi contra custodem parabolæ, idem de eventuejusdem non plane rei respondente; ad hæc de eadem regi applicata etc. Denique ad illa verba lib. 3 Regum cap. 20 in fine. Reversus igitur est rex Israël in domum suam, audire contemnens, et furibundus venit in Samariam, hæc observat : Confusus utique fuit, qui dum judicat alium, suo se ore condemnasse, ipsemet animadvertit, ac suo se gladio jugulasse. Mutatus a se et tristis, quoniam in media victoriæ lætitia et variis congratulationibus, lugubre nuntium mortis suæ, claudisque suorum accepit. Indignabundus et furibundus in tantam Prophetæ loquendi libertatem, quæ est Josephi expositio (*Antiquitatum Judaicarum*) lib. 8 cap. 8. « Rex, inquit, libertate Prophetæ offensus jubet eum in carcerem conjici, et « vehementer ea prædictione contristatus domum « se recepit. » Corrigendus est tamen Josephus in isto prophetæ carcere, quem de suo adjecit, ea conjectura nesus, quod tertio abhinc anno hic idem propheta ab Achabo in Ramoth Galaad proficiscente in carcerem conjici, maleque haberi jussus est.

esacris Lit-
teris

7 *Rei gestæ narrationem habet Textus sacer lib. 2 Paralipomenon cap. 18, e quo hæc excerpo* : Dixitque Achaz rex Israël ad Josaphat regem Juda : Veni mecum in Ramoth Galaad... dixitque Josaphat ad regem Israël : Consule obsecro impræsentiarum sermonem Domini. Congregavit igitur rex Israël prophetarum quadringentos viros, et dixit ad eos : In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus an quiescere? At illi, Ascende, inquit, et tradet Deus in manu regis. Dixitque Josaphat : Numquid non est hic propheta Domini, ut ab illo etiam requiramus? Et ait rex Israël ad Josaphat : Est vir unus, a quo possumus quærere Domini voluntatem : sed ego odi eum,

quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni D tempore : est autem Michæas filius Jemla... Vocavit ergo rex Israël unum de eunuchis, et dixit ei : Voca cito Michæam, filium Jemla... Nuntius autem qui ierat ad vocandum Michæam, ait illi : En verba omnium prophetarum uno ore regi bona aununtiant : quæso ergo te, ut et sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisque prospera. Cui respondit Michæas : vivit Dominus, quia quodcumque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar. Venit ergo ad regem. Cui rex ait : Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Cui ille respondit : Ascendite, cuncta enim prospera evenient, et tradentur hostes in manus vestras. Dixitque rex : Iterum atque iterum te adjuro, ut mihi non loquaris, nisi quod verum est, in nomine Domini.

8 At ille ait : Vidi universum Israël dispersum *eruantur* in montibus, sicut oves absque pastore : et dixit Dominus : Non habent isti dominos : revertatur unusquisque in domum suam in pace. Et ait rex Israël ad Josaphat : nonne dixi tibi, quod non prophetaret iste mihi quidquam boni, sed ea quæ mala sunt? At ille, Idcirco, ait, audite verbum Domini : Vidi Dominum sedentem in solio suo, E et omnem exercitum cæli assidentem ei a dextris et a sinistris. Et dixit Dominus : Quis decipiet Achab regem Israël, ut ascendat et corruat in Ramoth Galaad? Cumque diceret unus hoc modo, et alter alio : processit spiritus et stetit coram Domino et ait : Ego decipiam eum. Cui Dominus : In quo, inquit, Decipies? At ille respondit : Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus. Dixitque Dominus : Decipies, et prævalebis : egredere et fac ita. Nunc igitur. ecce Dominus dedit spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum, et Dominus locutus est de te mala. Accessit autem Sedecias filius Chanaana, et percussit Michææ maxillam, et ait : Per quam vi am transivit spiritus Domini a me, ut loqueretur tibi? Dixitque Michæas : tu ipse videbis in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo ut abscondaris.

9 Præcepit autem rex Israël dicens : Tollite *et aliunde expenduntur.* Michæam, et ducite eum ad Amon principem civitatis, et ad Joas filium Amelech. Et dicetis : Hæc dicit rex : Mittite hunc in carcerem, et F date ei panis modicum, et aquæ pauxillum, donec revertar in pace. Dixitque Michæas : Si reversus fueris in pace, non est locutus Dominus in me. Et ait : Audite omnes populi. *Sequitur deinde in Textu sacro, quomodo Achab secundum Michææ prophetiam occisus in bello fuerit. Rem gestam innectit Salianus anno mundi 3138, et inter alia explanat verba hæc sacra a Michæa prolata, quæ aliquam habent difficultatem, nimirum* : Ascende et vade prospere, et tradet eam Dominus in manus regis, *tamquam ironice ab eo dicta ; uti videre ibidem licet num. 12.* Deinde hæc : Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus. Et dixit Dominus... egredere et fac ita, *exponit contra Calvinum, qui ea impie detorquet, ut doceat Deum opt. max. esse auctorem peccati, utpote qui præcipiat spiritui malo, ut Achabum decipiat : cum hoc præceptum sit mera permissio, nec præcepto ullo opus fuerit ; quæ ibidem pluribus invenies num. 16.* Notissimum est illud Christi Domini ad Judam Joannis cap. 13. §. 27 : Quod facis, fac citius. Denique num. 32. Intelligendum quoque *monet Salianus, pseudopphetas accepta clade ad mortem quæsitos, præsertim Sedeciam eorum principem*

A. cipem, latebras studiose captantem, ut Michæas illi prædixerat: ipsum autem Michæam, ut veridicum prophetam, vinculis solutum in gloria fuisse. Porro quis et qualis fuerit Jemla, Michææ pater, de quo superius meminimus, hactenus non reperimus. Atque hæc quidem sunt quæ de isto

Michæa propheta ad nostram pervenere notitiam; reliqua vero, quæ ad eum pertinent, incomperta hactenus nobis sunt; nec scimus ubi, quando, qua morte vitam clausit, quamquam superius num. 3 dicatur martyr.

AUCTORE
J. P.

DE S. DEMETRIO MARTYRE

IN AFRICA

Ex Martyrologiis.

J. B. S.

Codices Lucenses apud Florentinum ita hoc die annuntiant: In Africa, S. Demetri cum sociis, contra quam codices alii Corbeiensis et Regi-
næ Sueciæ, qui simpliciter scribunt: In Africa, natalis S. Demetri, quomodo etiam legit Epternacensis, sed transmutata positione, In Syria Demetri. Addit Florentinius Notkerum, Bellinum Maurolycum, a quibus etiam absunt socii, quemadmodum et a tot Usuardinis, qui in nostra edi-

tionem recitantur. Sufficiat hodiernum Romanum: In Africa, S. Demetrii martyris. Sanctum etiam signavit Petrus de Natalibus lib. XI num. 215, apposito confessoris titulo, his verbis: Demetrius confessor in Africa XIX Kalendas Septembris dormivit. Vellem addidisset, ex quo fonte ea hauserit; at neque ipse, neque alius, quod sciam, de S. Demetrii hujus Actis aut gestis quidquam prodidit.

DE SS. MM. FORTUNATO, EUSEBIO, TITULO ET CONDITORE,

IN SYRIA

Ex Hieronymianis.

J. B. S.

Gandara Syriæ in textu Florentinii primo loco refertur Fortunatus, quemadmodum et Corbeiensi et Regi-
næ Sueciæ, cui Epternacensem male Demetrium supposuisse jam diximus. Repetit porro idem textus: In Venbera Syriæ, natalis sanctorum Eusebii, Tituli, Conditoris et Prospolini, qui ultimus ad aliam classem infra
C referetur, ut soli quatuor supra notati huc spectare videantur; non etiam tres alii qui in solo Corbeiensi ita annuntiantur: Venderasiri, pro

Vendera Syriæ, natalis SS. Eusebii, Siculi, pro Titulo, Conditoris, Prospolami, Casti, Candidi. Quid sibi velit Gandara, Venbera, seu Vendera Syriæ, frustra apud Geographos quæsit laudatus Florentinius, neque nobis Operam lubet perdere, ut cum Nothero securius legerimus In Syria; non Aquileiæ certe, ubi Eusebius et Vincentius in aliquo codice, cum Felice et Fortunato perperam conjunguntur.

F

DE SS. MM. EUTICIO, PAULO,

HERACLO, POSSESSORE, PARMO, DISSEO, HERMA, PROSPOLINO, PROSALAMO
BERMIA, HERACLO, CUM TRIBUS,

INCERTI LOCI.

Ex Hieronymianis.

J. B. S.

Hanc undecim Martyrum nominibus expressorum cum tribus anonymis classem hoc die Aquileiæ cum Felice et Fortunata non recte tribuit codex Epternacensis, ubi ceteri omnes clare exprimunt alibi, nullo certo loco assignato. Notabis etiam, Heraclum seu Heraclium repeti, pro

quo forte melius legit codex Regi-
næ Sueciæ, ultimum nomen efformans Beracli cum tribus, quam lectionem præferri facile patimur, de cetero nihil alibi invenientis quod de Sanctis hisce Martyribus prædicari possit.

DE

DE S. EUSEBIO MARTYRE

IN PALÆSTINA

J. P.

Cultus e Martyrologiis.

SUB MAXI-
MIANO.

Longe celebrior S. Eusebii presbyteri Romani, quem hodie daturi sumus cum Martyrologio Romano, memoria est, quam S. Eusebii martyris in Palæstina. In Thesaurο novo anecdotorum, quem Edmundus Martene in lucem edidit, tom. 3 a col. 1649 proferuntur hujus Acta hoc titulo: Passio S. Eusebii, quæ est XIX Kalendas Septembris. Hæc dum ibi legissemus, publicum ejus cultum diximus stabiliendum e Martyrologiis, priusquam cum aliis hujus diei Cœlitibus hic adscriberemus. Annuntiatio in Hieronymianis a Florentinio editis est iis distincta seu, si mavis, confusa characteribus ut in ea Eusebius a nostro diversus relucere videatur. Sic enim ea habet: In Vembera Syriæ natalis sanctorum Eusebii, Tituli, Conditoris et Prospolini. Videri interim possunt quæ Florentinius in hanc annuntiationem observavit. At magis perspicue hodierno nostro martyri conveniunt aliæ, quas huc transcribimus. Inter auctaria ad Usuardum a nobis illustratum, die XV Augusti e codice Centulensi dicuntur ista: In Palestina, sancti Eusebii martyris. Deinde ex editione Lubeco-Coloniensi hæc ibidem recitantur: In Palestina, sancti Eusebii martyris, pro Christo decollati. Eadem etiam habet Maurolycus eodem die, sed non addit martyris. Ab illis dissentit Grevenus, qui addit titulum presbyteri hoc modo: In Palæstina sancti Eusebii presbyteri et martyris, pro Christo decollati. Unde autem Grevenus addiderit istum titulum, nec est mihi promptum dicere, nec gratiosum admittere, præsertim quia Passio S. Eusebii, et additiones ad Usuardum, quas citabam, eundem non habent. Quandoquidem vero hæ circa genus mortis, diem cultus ac nomen Martyris conveniunt cum Actis, (quidquid sit de modica unius diei differentia, quæ eisdem prænotatur, ut dictum est) putavimus eundem in his ac in Martyrologiis Sanctum relucere. Ceterum eadem Acta secuti posuimus illum sub Maximiano.

ACTA

Auctore anonymo, edita in Thesaurο novo anecdotorum apud Edmundum Martene tom. 3 a col. 1649 e Ms. S. Audoëni Rotomagensis.

Sanctus à
Maxentio
præside

Imperante Maximiano, Maxentius quidam Palæstinæ provinciæ præses, in jussum principis credulitate mentis non legum timore ductus, sic ad circumstantes fertur locutus: mandati regis memores esse nos convenit, qui Christi nomen a cultu et hominum memoria, minitando pœnam,

avelli voluit et vindicari capitaliter hoc præcepit. Ea tempestate Eusebius quidam mente placidus, religione Christianus, sæpe hoc orando nomen implorans, audientibus locum calumniæ dedit. Ad præsidem fides intimatur, crimen exponitur, edocetur oratio, quia Christum sæpius invocabat. Quo exhibito, Maxentius ait: Si mandati memor es; sacrifica, ne cogaris. Eusebius respondit: Amplectenda lex illa est quæ ait: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. Longe itaque distant inter se mandatum hominis et lex divina, quia ilud temporaneum, istud æternum est, maxime cum scripta Dei manu lex ista processerit, et vestra ipsa hominis mandata nec ab homine scripta sint.

2 Maxentius dixit: Aut sacrificare jussus es, aut puniri: tuum est eligere quid sequaris. Eusebius respondit: Erras, præses, si te sapere æstimas quidquam. Quid lapide villius? Quid simulachro ignavius? Quid ligno fragilius? Hæc qui præcipis coli, quam sis stultus agnosce, quæ nec sentire quidquam poterunt, nec moveri ministerio destituta cultoris. Maxentius dixit: Durissimum est Christianorum genus, quibus dulcius est perire quam vivere. Eusebius respondit: Impii sunt pagani, qui luce contempta, tenebras sequuntur et nebulas, nec aspicere possunt quid colant, quidve contemnant. Maxentius ait: Si patrem me tibi natura præbuisset, obsecrationem tuam jugiter quod postulabam impetrare meruissem; nunc honore deposito, cum omni auctoritate præsidis, malo tamen persuadere quam cogere: tu vero durior factus es dum rogaris. Irascendo pronuntio, Sacrifica ne tradaris incendio. Eusebius respondit: Me nulla hujus cura sollicitat. Scio enim grande præmium immodicis his esse tormentis.

3 His verbis Maxentius incitatus, distendi ejus membra equaleo jubet, et immites circa latera desudare carnifices. In quibus malis hoc solum dixisse Eusebius fertur: Domine Jesu Christe, tu me serva, sive enim vivamus, sive moriamur, tui sumus, si famulorum memor esse dignaris. Cui præses probata constantia subtrahi tormenta mandavit; et ait ei: Nosti senatus-consultum de sacrificiis constitutum? Eusebius respondit: Præceptum Dei non potest humana voluntate superari. Tunc iratus præses tradi eum jussit incendio. Dixit ei: Vides quia leges vobis datas senatus-consultum rescindit?

4 Hoc Eusebius audito, ibat securus ad flammam. Cui egredienti Maxentius ait: Pertinaci animo pergis ad mortem superfluam, muta aliquando sententiam. Eusebius respondit: Si imperator hoc jussit, ut contempto Deo metallis serviamus, rogo ut intromittas me ad regem. Maxentius ait: Servetur in crastinum: et mature ipse perrexit ad regem, et ait: Magne imperator, seditiosum hominem, et, quod est gravius, tuis legibus non parentem reperi, qui hodieque repetit, deos non esse quos colimus, nec aliquid habere potentiae: denique

frustra tentatur verbis

ac tormentis ut colat idola

Suam quoque imperator

A denique non sacrificat, sed tantum ipsos sacrificantes horrescit. Imaginem quoque tuam adorare contemnit. Quo audito, ait imperator ad præsidem: Meis hic rebellis inducatur obtutibus. Tunc nescio quis propter assistens dixit: Si eum aspexeris, flecteris ejus sermonibus. Ait imperator: Talis est, ut me inducat et mutet? Et præses ait: Non te solum, sed vulgus omne convertet. Nam si ejus aspexeris vultum, sequeris et votum.

interponit
auctorita-
tem,

5 Sed, resistentibus cunctis, imperator jussit eum adduci. Quo advenienti, intuebantur omnes nitorem vultus, oculorum gratiam, et ad similitudinem deductæ lunæ gratiam incredibilem capillorum. Sic incessit, Deo donante, compositus. Statim et vox e cælo ad eum missa intonuit: Fortis esto, Eusebi, nam parata tibi est corona, et ex hoste victoria. Ad quem respiciens imperator, et divinum quoddam in oculis ejus intuens, sic locutus est: Senex, quid ad me veneris responde, ne timeas. Quo tacenti, ait; Silentium rumpe, ad interrogata responde, quia salvum te esse cupio. Eusebius respondit: Si ab homine salutem spero, a Deo jam sperare non possum. Si
B sis enim potestate præstantior, æqua tamen nobis est mortalitatis conditio vel natura. Ceterum ea quæ paulo ante prædixeram tuis, imperator, auribus, non negabo. Hoc sum, Christianus, nec lapides possum adorare, nec ligna; Deo vero quem cognovi, et expertus sum, parere festino.

sed irritum
conatu.

6 Ait imperator ad præsidem: Quid mali sentit, si colit Deum quem dicit, omnibus imparem? Maxentius respondit: Noli decipi, imperator invictissime, nec enim hic Deum illum asserit, quem putasti, sed Jesum nescio quem, cujus nec

maiores nostri, nec ulla gens meminit. Imperator ait: Egredere, et Senem hunc, ut justitia præcipit, audire festina, ego enim hujus rei judex esse non possum. Egressus ab imperatore Maxentius, tribunal ascendit, et exhibitum ad se Eusebium sacrificare mandavit. Eusebius respondit: His ego non sacrificabo, quos nec auditum constat habere, nec visum. Maxentius dixit: Sacrifica, si vis vitare tormenta, vel effugere festinas incendium; neque enim te potest a pœna eximere ille quem metuis.

7 Eusebius respondit: Nec ignis me ab hac sententia potest revocare, nec ferrum; proinde tu corpus infirmum quamdiu volueris crudelitatem dilacera. Ceterum anima, quæ ad Deum pertinet, non lædetur. A primis cunabulis usque ad hanc ætatem hac lege persisto. Lapidem et ligna scio ædificio deputari solere, non cultui: tu vero salutis ignarus ad præcipitia festinas, et lapidi illi quem colis, committis gravia peccata. His auditis præses iratus, caput ejus jussit abscindi. Tunc Eusebius sono vocis ad Dominum clamavit: Domine Jesu Christe, gratias virtuti tuæ ago, quod et me inter ceteras oves probare dignatus es. Et statim divina vox sonuit: Nisi dignus esses ad aulam Christi, sedemque justorum, non fuisses dignus admissus. Is juxta scriptorum ordinem genu posito et decollatus, gloriosum et felicibus expetendum vitæ munus implevit, statimque exutus labe terrena, grato commercio ad cælestia regna transivit. Maxentius vero, qui tam obstinate in ejus exarsit exitium, excruciatum pœna multiplici, nec seculo potuit placere, nec Christo.

Deinde vero
truncatur
capite.

E

DE S. MARCELLO EPISC. AC MART.

APAMEÆ IN SYRIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I Apameæ notitia; Sancti patria, parentes, vita secularis et forte solitaria; munus episcopale magna cum laude administratum, communicatio cum Martyribus.

C

F

ANNO
CCCLXXXIX
VEL CIRCI-
TER.

Apamea il-
lustratur

Apamea, urbs Syriæ, summa nominis celebritate claruit, teste Ammiano Marcellino libro 14 Rerum gestarum cap. 8, pag. 33 editionis Gronovianæ anni 1693, ubi hæc tradit: Hanc (Syriam) nobilitat Antiochia. et Laodicia et Apamia, itidemque Seleucia, jam inde a primis auspiciis florentissimæ. Postquam vero Syria in duas divisa est partes, Apamea Syriæ secundæ fuit facta metropolis, sicut videre licet in Geographia sacra Caroli a S. Paulo pag. 287 posterioris editionis. Sozomenus ab Henrico Valesio illustratus lib. 7 cap. 15 pag. 725, Apud Syros ait, cives urbis Apameæ, quæ ad Axium fluvium sita est. Hunc alii collocant ad fluvium Orontem. Cellarius in Notitia orbis antiqui lib. 3 cap. 12 pag. 255 de Seleucia ad Belum agens, Hinc, inquit, in ortum jacet Apamea, Ἀπάμεια prope Orontis et Marsyæ confluentem.

2 Plura deinde de ea effatus, ad verba Sozomeni continuo a nobis prolata quærit pag. 256: Quisnam hic Axius? Ac respondet esse nomen Augusti Tomus III.

Augusti Tomus III.

ex Macedonia petatum, ut multarum Syriæ urbium. Secundum Strabonem Orontes Apameam præterfuit: apud Plinium vicinus est Marsyas. Incertum, uter nomen Axii acceperit, quod Vailantius Oronti; Harduinus Marsyæ vult tribui. Neque error est Sozomeni: sed nummo etiam id nomen confirmatur, cujus inscriptionem Græcam ibidem subjungit. Quod certior in hoc Strabo est, Apameam ab Oronte adlui; quam Plinius, qui agrum tantum Apamenorum ait dirimi Marsya ab Nazerinorum tetrarchia, non significans quam prope ad urbem id flumen accedat, verosimilius est, Orontem a Macedonibus, tamquam nobiliorum fluvium, fuisse Axium adpellatum, quia hic ipse in Macedonia fuit nobilissimus. Nam ἄξιος Græcis est dignus. Jacet autem inter Antiochiam ad Boream et Emesam ad Austrum ad 50 (ad 65 ponitur a Ferrario in Lexico geographico) mil. pass. ex supputatione Baudrantii, 40 mil. pass. distat a mari Syriaco in ortum.

3 Urbem porro hanc et rexit episcopus S. Mar-

23 colles,

varis noti-
tis:

AUCTORE
J. P.
huic præfuit
ep. S. Mar-
cellus Joan-
nis succes-
sor.

cellus, et virtutum suarum, quibus egregie fuit conspicuus, radiis illustravit. Etenim a Theodoro Historiæ ecclesiasticæ lib. 5 cap. 21 brevissimo quidem hoc dicto quantum laudatur, qui utique Vir undequaque præstantissimus fuerit; item Vir plane divinus, et juxta præceptum Apostoli, spiritu fervens. Successit Joanni, qui anno Christi 381 interfuit concilio œcumenico Constantinopolitano, sicut videre licet tom. 2 Conciliorum apud Labbeum col. 955, ubi inter episcopos, qui ad illud concilium convenerunt, eidemque subscripserunt, signatur Joannes Apameensis. Theodoretus autem loco citato, Jam e vivis, inquit, excesserat Joannes Apamensium episcopus.. Ejus autem loco ordinatus fuerat Marcellus. Verum his obiter præmissis de S. Marcello, vita ejus ac res in ea gestæ quemadmodum se habuerint, e documentis, quæ ad nostram pervenere notitiam, eruamus incipiendo a solo natali.

Patria ejus,
vita egregie
in seculo
peracta,

4 Menæa magna Græcorum impressa e Cypri-
rum insula ortum esse ipsum referunt. Martyrium
Græcum e codice Ambrosiano, cujus apographum
habemus, et de quo postea dicetur pluribus, ha-
bet ista : Τῆς Κυπρίων ὁ κλεινὸς οὗτος ἔξω..., cu-
jus lacuna videtur sic suppleri posse ἐξορμώμενος
νῆσου ut sensus sit : Inclytus hic Vir e Cypriorum
insula oriundus. Et vero ibidem civilem egit ma-
gistratum, sicut dicta Menæa memorant, credi-
taque illi est ejusdem administratio, in qua ita
se gessit, ut omnes raperet in admirationem cum
propter pietatem tum propter studium singulare,
quo rem publicam moderabatur. Ast insignem vi-
tæ ejus rationem altius repetunt ac pluribus de-
scribunt tam exemplar Ambrosianum Martyrii,
quam Ms. Vita e bibliotheca regia Pariensi. Ms.
enim Ambrosianum tradit ista : Ὅν ἀναγόμενος
ἄμα καὶ παιδεύόμενος, ἡ προσήκον ἦν, πᾶσαν ἐπιμε-
λῶς διήνυε ἐπαινετὴν ἀρετὴν, οὐχ ἡλίιστα δὲ καὶ τῆς γνώ-
σεως τῶν γραμμάτων ἐπεμελεῖτο. Χαίροντες τοίνυν ἐπὶ
τούτοις οἱ τοῦτον τέκοντες, ἐπεὶ τῶν ἐπιφανῶν ἦσαν, καὶ
πλούτῳ κομώντων βαθεῖ, καὶ πρὸς ἀξιωματῶν αὐτὸν ἐλ-
θεῖν κατηνάγκαζον ὄγκον· καὶ δὴ καὶ μεγίστης ἀρχῆς
κοσμητικῆς δέξασθαι ζώνην, ἣν ἵνα μὴ πατρικῶν συμ-
βουλιῶν ὑπεροπτικῆς φανῇ, κατεδέξατο, βασιλικῆς κε-
λεύσεως εἰς τοῦτο προβαλλομένης αὐτόν. Καὶ δὴτα κα-
λῶς ἐν αὐτῇ διαπρέψας, καὶ πᾶν εἰ τι δίκαιον θεαρέστως
ἐκμελετήσας, ἐν ζύγῳ τε καὶ μέτρῳ τοῦτο διασταδρήσας,
καὶ τὸν ῥοπὴν τῷ πρέποντι χαρισάμενος μέρει, πάντας
ἐξέπληξε, καὶ πάντας ὑπεραγαπᾶν αὐτὸν ἐπεισε καὶ μά-
λιστα τῇ καθαρότητι τοῦ βίου, καὶ τῷ τοῦ ἔλεος, τῷ τε
τῆς γλώττης ἰδέει, καὶ τῷ ταπεινῷ τῆς φρονήματος.

et virtuti-
bus conspi-
cua.

5 Quæ Latine sic verto : A quibus (subintel-
ligo parentibus, nam lacuna hic iterum occurrit)
educatus simul ac institutus, omnem prout erat
conveniens, laudabilem virtutem diligenter ex-
ercebat : nec vero minus litterarum notitiam ex-
colebat. Parentes igitur ipsius his gavisī, quoni-
am erant illustres et amplis affluebant divitiis, eum
quoque ad dignitatum decus pervenire coëgerunt,
imo vero maximi etiam magistratus secularis zo-
nam accipere : quam, ne paternorum consilio-
rum contemptor videretur, assumpsit, impera-
toris mandato huc ipsum promovente. Et certe
in eo munere egregie excellens, et quidquid erat
justum ex divino præscripto exercens, nec non in
statera ac mensura illud disponens, momentum-
que in eam inclinans partem, quæ cum decore
consentiebat, omnes in stuporem rapuit atque ad
amorem sui convertit, potissimum vitæ integrita-
te eo accedente, nec non misericordiæ sermonis-
que suavitate ac demisso de se sensu. De virtuti-
bus, quibus in vita seculari fulsit S. Marcellus

plura congerit apographum nostrum Parisiense ; D
sed dicta modo sufficient.

6 Sanctus noster matrimonio junctus fuit ; de
ejus namque filiis Sozomenus ita loquitur pag.
726 occasione auctorum cædis per martyrium illi
illatæ ; qui postquam processu temporis detecti
sunt, filii quidem Marcelli mortem patris ulcisci
cupiebant ; verum provinciæ synodus id prohi-
buit, æquum non esse censens eam ulcisci mor-
tem, ob quam gratias Deo agere oporteret tum
ipsum mortuum, tum filios ejus atque amicos. Quod
autem vitæ solitariæ institutum amplexus fuerit,
quodque vel ab ipsis ejusdem primordiis seu rudi-
mentis non mediocrem in rebus agendis de se
concitaverit apud synascetas commendationis
laudem, illud est argumento, quod a duobus abba-
tibus, quamquam recens esset solitarius, ad S. Epi-
phanium missus fuerit, prout discimus e Prolego-
menis ad libros ejusdem sancti Epiphaniæ Contra
hæreses tom. 1 editionis Petavianæ, si is, qui ibi-
dem nominatur, sit synonymus hic noster. Nostrum
hunc esse ut assereret Tillemontius, nihil in prom-
ptu habuit tom. 5 Historiæ imperatorum in Theo-
dosio I art. 58 pag. 327, et Monumentorum ec-
clesiasticorum tom. 10 in S. Epiphaniæ art. 10
pag. 507. At vero quamquam id e solo nomine
extundi non possit : quia tamen ratio temporis
identitati isti, ut ita loquar, favet : et quia præ-
terea provincia Cypri, ad quam mittitur, con-
gruentiam aliquam superaddit, e qua utpote su-
perius dicebatur oriundus ; quid velat cum ali-
qua verisimilitudine supponere, quod idem ipse
fuerit ? In isto ergo supposito precedens animad-
verto sequentia. Cur, quando, a quibus S. Mar-
cellus ad eundem ablegatus sit, accipe ex episto-
la, quæ ibi habetur e Græco Latine reddita, et
hoc titulo prænotata : Epistola anno Diocletiani
xcii, Valentiniani et Valentis xii, Gratiani viii,
ad Epiphanium Palæstinum Eleutheropolitanum
scripta qui cum olim monasterii, quod in Eleu-
theropolitano agro situm est, pater fuisset, hoc
tempore Constantiæ, quæ urbs est provinciæ Cy-
pri, episcopus est, ab Acacio et Paulo presbyte-
ris et archimandritis, hoc est monasteriorum præ-
positis in regione Carchedonis, et Berææ, Cœles
Syriæ ; quæ postulant, ut adversus hæreses scri-
beret, cum jam a multis insuper rogatus, ut hoc
susceperet, atque, ut ita dicam, coactus fuisset.
Sed antequam progrediamur ad verba epistolæ,
notanda quædam sunt de ratione temporis.

Fuit matri-
monio jun-
ctus ; ac a-
liquandiu
fortasse

E

F

vitam egit

7 S. Epiphanius Panarium seu librum adver-
sus hæreses aggressus est anno Christi 374 : in
ejusdem quippe operis exordio num. 2 notatur Va-
lentiniani et Valentis annus xi, Gratiani vii, qui
Valentiniani et Valentis annus xi anno Christi 374
mense Februario cœptus est, sicut observat Pagius
in Critica Baroniana ad annum 375 num. 10.
Consule Baronium ad annum 374, ac Petavii
Animadversiones in opus Epiphaniæ, quod ipse
edidit, tom. 2 pag. 4. Quando igitur S. Mar-
cellus fuit missus ad S. Epiphanium, operi is
suo tunc manum admoverat, uti patet e caracte-
ribus temporis supra dictæ epistolæ præfixis, qui
concurrunt cum anno Christi 375. Nam ille Va-
lentiniani senioris ac Valentis exstitit duodecimus ;
post quem annum non potest differri legatio, qua
de nobis sermo est, cum eodem anno mensis No-
vembris die xvii Valentinianus extremum vitæ
diem clausisset, sicut apud chronologos notissimum
est : nec ante diem xvii Septembris ejusdem anni
375, quia Diocletianus declaratus est imperator
anno 284, a qua epocha originem duxit famosa
æra

A æra Diocletiana. Vide Baronium ad annum istum, Tillemontium Historiæ imperatorum tom. 4 art. 2 pag. 5, et Pagium in Critica Baroniana tom. 1 ad an. 284 num. 4. Jam vero si ab isto anno pergas ad annum 375, habebis annum Diocletianæ æræ 91, dicto die XVII Septembris completum, et annum 92 exhinc currentem, convenienter ad inscriptionem epistolæ, quam supra dedimus.

solitarius

8 His prænotatis, audiamus quidnam epistola, quam citabam, ad propositum nostrum contineat. Sic ergo S. Epiphanius scribunt Acacius et Paulus archimandritæ: Quamobrem cum Marcellus, communis nostrum omnium frater, tantæ famæ magnitudine stimulatus, ad te pietatis tuæ desiderio traheretur, idemque monasterio nostro esset adscriptus; hominem nacti, qui longinquitate tanta itineris nostra vice fungeretur, rudem adhuc et tironem; huic ipsi peccatorum omnium videlicet nostrum postulationem ad te Christi discipulum perferendam, paulo eam quidem audaciorum mandavimus. Petitionis porro nostræ summa hæc est, ut quæ nonnullis fratribus dixisti, ea ad nostram institutionem impertiri non graveris etc. Ex dictis itaque conficitur, S. Marcellum vitæ solitaria tirocinio vacasse anno Christi 375, suæque ad S. Epiphanium legatione fuisse tunc functum mensibus Septembri, Octobri vel Novembri; quamdiu vero deinde vitæ asceticæ institutum continuerit, tametsi non est mihi promptum præcise definire; quid prohibet tamen supponere, in eo ipsum perseverasse usque ad suum episcopatum, de quo mox agendum est.

Promotus
ad episcopatum,

9 Ms. nostrum e codice Ambrosiano postquam exposuisset dignitatem, qua Martyr noster in seculo honoratus est, et de qua dictum superius num. 5, de ecclesiastica subdit sequentia: Ἀλλὰ ταύτην τὴν ἀρχὴν ἡ μεῖζων πάντως διεδέξατο καὶ ἀξία. Τῆς Ἀπαμείας γὰρ ὁ Σοφὸς πρόεδρος προχειρίζεται καὶ διδάσκαλος, οὐχ ἀπλῶς οὕτως, οὐδ' οἷα φιλεῖ γίνεσθαι τοῖς πολλοῖς, ψήφῳ δὲ καὶ κρίσει Θεοῦ. Τοῦ γὰρ πρὸ τούτου τὸν βίον ἀπομετρήσαντος ὁ ἄξιος ἐπεξηγεῖτο τῷ Ἐρμόφῳ. Καὶ πολλῶν ἄλλως λεγόντων καὶ ἄλλων ἐτέρως, τὸν Μάρκελλον ὁ λόγος ἐκάλει. Πολὺς γὰρ ὁ λόγος Μαρκελλοῦ ἐν τοῖς ἀπάντων χρίεσιν, ὁ Μάρκελλος ἐλέγετο, Μάρκελλος ἠκούετο. Τῆς οὖν συμφρόνου ταύτης οὕτω ψήφου κρατούσης, ἐπεὶ καὶ Θεὸς συμφηφός ἦν (οὐδὲ γὰρ ἂν εἰς μίαν γνώμην συνῆλθον ἄπαντες, εἰ μὴ τοῦτο ἦν) πέμψαντες ἄγουσιν τὸν Δίκαιον οἱ τῆς πόλεως κατ' ἄλλην μὲν τινα δῆθεν χρεῖαν τὸ δ' ἀληθὲς κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην, καὶ ἥς ἐπρεπεῖν εἶναι τοιοῦτον ἀρχιερέα, γνωρίζουσι τοῦτο πρᾶγμα πρὸς τὸν ἐγχειρήσιν. . . . Πείθουσι, δ' ὁμῶς χειροτονεῖται παρὰ τῶν ἐκκρίτων τοῦ βήματος τὴν Χριστοῦ ποιμνὴν ἐπιστεύεται καὶ γίνεται ταύτης ποιμὴν καλὸς καὶ οὐ μισθωτός· ἐπανάγει το ποιμνίον ἐπὶ χλόην πίστεως καὶ ἐφ' ὕδαρ τρέφει καὶ ὁδηγεῖ καλῶς ἀναπαύσεως· τρέπει τοὺς νοητοὺς λύκους τῇ σφενδόνῃ τοῦ πνεύματος, πάσαν ἐκποδὸν ποιεῖ τὴν ἐλλήνων Ἐρησικίαν· τεμένη τούτων εἰς ἔδαφος κατασᾶ· Δεῖους οἰκους ἀνεγείρει θερμῶς, καὶ ὅλως ἦν τῇ πόλει ποθητός. καὶ ἐπέραστος. Hæc autem sic latinitate donamus:

omnes opti-
mi pastoris
partes im-
plet.

19 Ast hunc magistratum (secularem) major omnino (ecclesiasticus) exceperit, ac dignitas. Sapiens namque hic Vir Apameæ præsul ac magister deligitur non pervulgato more, nec quemadmodum multis evenire assolet; sed suffragio ac iudicio Dei. Nam ejus decessore vitam emenso, qui solio dignus esset inquirebatur. Dumque multi sic, aliter alii dicerent, sermo Marcellum vocabat. Quippe omnium in ore multus de Marcello erat sermo, Marcellus dicebatur, Marcellus audie-

batur. Postquam misissent cives, qui Virum justum adducerent quasi pro alia quadam utilitate, sed revera ut magnæ huic civitatis præesset, cujus utique decebat hujusmodi esse pontificem; indicant ei hoc negotium, ut executioni mandetur... Persuadent simul: consecratur ab electis altaris ministris: Christi grex ei committitur, ejusdemque fit pastor bonus et non mercenarius: adducit gregem ad gramen fidei, et ad aquam bene deducit requietis: lupos ratione præditos arcet, et funda fidei omnem gentilium superstitionem e medio tollit: delubra eorum humi prosternit: divina templa cum fervore excitat, eratque urbi omnino gratus ac perquam amabilis. De his vide inferius num. 13.

11 Porro Virum hunc sanctissimum non modo spiritu ferventem, quod supra dicebamus, sed etiam martyrii cupidissimum fuisse, videtur ex eo colligi posse, quod studio singulari erga Martyres afficeretur scribendo ad illos, ac necessitudinis vinculo se cum eis colligando. Audiamus Theodoretum superius allegatum: Nam et ad invictissimos Martyres scribere, et ab eisdem litteras accipere consueverat. Tillemontius Historiæ imperatorum tom. 4 in Theodosio I, art. 58 pag. 327 scrupulum hic movet dicens, multos quidem sub Valente exstitisse confessores, sed nullos se nosse sub eo Martyres præter Eusebium Samosatenum. At respondemus, si hunc dumtaxat Martyrem sub Valente novit Tillemontius, nullum novit, si stricte loqui volumus: nam Valentem obiisse die IX Augusti anno Christi 378, notat in tabula chronologica ad calcem tomi mox designati pag. 832: Eusebius autem Samosatenus missus quidem ab ipso in exsilium fuit circiter annum 373, secundum ea quæ habentur apud nos tom. IV Junii, die XXII, pag. 241; sed occisus est post mortem Valentis: anno videlicet 379, ex eodem nostro ad dictum diem, quo ejusdem Sancti Acta edita et illustrata sunt.

Communi-
cat per li-
teras

E

12 Nullum itaque novit, ut iterum hoc dicamus, Tillemontius Martyrem sub Valente, si præter hunc non novit alium. Sed nos tom. IV Maii, die XVIII, pag. 170 novimus sanctos martyres Constantinopolitanos Urbanum, Theodorum, Menedemum, et LXXVII Ordinis ecclesiastici viros sub Valente vivente ac jubente passos anno 370. Noverat item illos ante nos Socrates lib. 4 Historiæ ecclesiasticæ a Valesio editæ cap. 16 pag. 227, ubi rem gestam refert, quam et nos ex ipsius lib. 4 descripsimus loco modo allegato, Noverant eos alii, quamquam non ita distincte ipsos memorarint, quam Socrates, sicut ibidem in nostro opere lector inveniet. Quid, quod ipse eos alibi norit Tillemontius: nam in Valente imperatore tomo citato art. 10 pag. 97 tractat de historia dictorum octoginta Martyrum ecclesiasticorum, quos idem Valens morti addixit, et citat locum ipsum Socratis, quem nos paullo ante designavimus, addens diem cultus v. Septembris, quo exstant in Martyrologio Romano. Atque hæc ad scrupulum Tillemontii male fundatum plus quam satis.

cum Mar-
tyribus.

F

AUCTORE
J. P.

§.II. Martyrium ejusque tempus, publica veneratio e Fastis Græcis ac Latinis; an Martyr hodiernus ab alio synonymo diversus, Acta.

Sanctus
dum in de-
struendo
Jovis tem-
plo occupa-
tur,

Tanta et tam inveterata erat Apameensium Terga idolorum cultum superstitio, ut maseculo prorsus atque imperterrito opus fuerit pectore ad eam abolendam. Nam, teste Theodoretō antea citato, Venerat... Apameam Cynesius præfectus prætorio Orientis, ut ibidem destrueret templum Jovis, duos secum tribunos habens, cum militibus qui illis parebant. Ac populus quidem metu militum se continuit, ne præfecti incepto resisteret. Theodoretō adjungatur Sozomenus lib 7 cap. 15 ita loquens: Adhuc tamen in aliquot urbibus pagani pro templis suis acriter dimicabant. B Quos ubi nominasset, iis accenset denique cives urbis Apameæ, ... quos quidem accepi, ait, ad tutelam templorum suorum sæpenumero usos esse præsidio Galilæorum et rusticorum hominum ex vicis qui sunt circa Libanum; tandemque eo audaciæ prorupisse, ut Marcellum ejus loci episcopum interfecerint. Nam cum hic intelligeret, illos non aliter a priori superstitione facile converti posse, fana quæ in urbe et in pagis erant subvertit. Cumque audisset maximum templum esse in Aulone, qui tractus est regionis Apamenorum, assumptis secum militibus et gladiatoribus, eo perrexit. Et cum propius accessisset, ipse quidem extra telorum jactum remansit; (Erat enim pedibus æger, et neque pugnare nec persequi aut fugere poterat) militibus vero et gladiatoribus in expugnatione templi occupatis, quidam ex paganis eum illic solum relictum esse cum cognovissent, qua parte locus pugna vacabat egressi sunt, et ex improvise supervenientes eum corripunt, iniectionemque in rogam interficiunt.

martyrio
potitur.

13 Et in præsentem quidem, quinam fuissent auctores cædis, latuit. Postquam vero processu temporis detecti sunt, filii quidem Marcelli mortem patris ulcisci cupiebant: verum provinciæ synodus id prohibuit, æquum non esse censens, eam ulcisci mortem, ob quam gratias Deo agere deberet, tum ipsum mortuum, tum filios ejus atque amicos: quippe qui dignus habitus esset qui pro Deo moreretur. Atque hæc quidem ita gesta sunt. Ast illa adeo tenax et ferox apud Apameenses superstitio quo pacto satis conveniat cum narratione superiore, quæ e Ms. exemplari Græco Ambrosiano exponebat modum ac rei adjuncta, quibus S. Marcellus a civibus Apameensibus ad episcopatum arcessitus, urbiq; admodum gratus ac perquam amabilis dicebatur, non satis intelligimus, veroque propius apparet, Sanctum alterius alicujus auctoritate eo accitum, cathedræ admotum, ac eradicandæ idololatriæ divinoque cultui propagando operam navasse heroicam inter odia, feritatem et persecutiones populi Apameensis. Cynesius supra nominatus ansam dabit parvæ observationis, quam remittimus ad Annotata in Compendium Actorum lit. b. De voce gladiatoribus consuli potest Tillemontii nota in Theodosio I imperatore ad art. 59 pag. 329; de Aulone autem seu Aulocrene observatur ad Nicephori Callisti Historiam ecclesiasticam lib. 12 cap. 27

pag. 278 editionis Parisiensis anni 1630, ita vocari convallem decem millia passuum ab Apamea. At nunc alia de sancto nostro Athleta expendenda nos vocant.

14 Quantum attinet ad tempus martyrii; Baronius, recitata ex Sozomeno historia, quam modo nos ex ipso proferebamus, illud intexit anno Christi 389, et in notationibus ad Martyrologium Romanum anno undecimo Theodosii imperatoris rem gestam affigit, qui annus concurrit cum dicto anno 389. Tillemontius Historiæ imperatorum tom. 5 in Theodosio I, art. 58 utrumque istum annum assignat; quamquam alibi sibi non constet: nam Monumentorum ecclesiasticorum tom. 10 in S. Epiphano art. 10 pag. 507 S. Marcelli nostri martyrium affigit versus annum 395. Bailletus in collectione de rebus S. Marcelli nostri quam Vitis Sanctorum hodierno die inseruit, ab ista ratione temporis dissentit dicens, poni mortem ejus ab aliis anno 385 vel sequente, idque majore cum verisimilitudine; at potuisset hypercriticus ille verbulo, ut fidem faceret, hujus temporis rationem addere. Theodoretus lib 5 cap. 27 pag. 235 de Arcadii imperatoris pietate ac S. Joannis Chrysostomi ordinatione pro cathedra Constantinopolitana, nec non de variis episcopis per idem tempus ecclesias varias moderantibus loquens, divino, inquit, Marcello successit Agapetus. Verum quo anno Marcellus sit affectus martyrio, vel quo ei suffectus in episcopatu Agapetus, quisnam inde extundat? Nos vero in initio hujusce nostri Commentarii assignavimus ad marginem morti ejus annum 389 vel circiter: quæ notatio temporis cum patitur aliquam latitudinem, superiores annorum designationes cum ea inter se utcumque componi possunt, uti et notatio temporis apud Castellanum ad marginem textus sui Martyrologii Romani, ubi signatur versus an. 386. E

15 Veneratio publica sancti Præsulis nostri probatur e Fastis Græcis, Latinis et aliis. Nam in Martyrologio nostro Arabico-Egyptio hac die XIV Augusti signatur Memoria S. Marcelli episcopi, omisso titulo martyris. Menæa magna Græcorum impressa dicunt: Eadem die memoria hieromartyris Marcelli episcopi Apameæ. Subdunt elogium, in quo tamen crassissimum committunt errorem, quando scribunt, illum fuisse natum sub Theodosio imperatore. Menologium Sirleti rectius, dum ejus annuntiationi ista subnectit: Hic sub Theodosio magno imperatore ex insula Cypro, mundani magistratus regimen disponens etc. Dicta Menæa hoc disticho Sanctum prosequuntur, in quo alluditur ad genus martyrii, quod per ignem consummavit:

Κρίσσαις νοηταῖς τὸν Θεὸν κατέδυνας
καὶ σαρκὸς αὐτὸν ἡ δύναμις κρῖσσι, Πάτερ.
Nidore carnis spiritus cælum subit:
Nidorque carnis non subit cælum, Pater.

Supplementum nostrum Sirmondo-Chiffletianum indicat locum Constantinopoli ejus publico cultui adhibitum: Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῇ προφητείᾳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ἐν τοῖς Σφωρακίῳ. Peragitur ejus solennitas in æde sacra prophetæ sancti Joannis Baptistæ in tractu Sphoracii: de qua æde Cangius lib. 4 Constantinopolis Christianæ pag. 102.

16 Porro publica Martyris veneratio a Græca ac Latinis; ecclesia transiit etiam ad Latinam: nam Martyrologium Romanum annuam ipsius memoriam præscribit recitandam his verbis: Apameæ in Syria sancti Marcelli episcopi et martyris; qui cum Jovis delubrum diruisset, a furentibus gentilibus occisus

Ejusdem
tempus.

Memoria
Sancti in
Fastis Græcis

F

A occisus est. *Ghinius illum etiam refert et laudat in Natalibus sanctorum canonicorum. Præcesserat Petrus de Natalibus lib. 9 cap. 55, ubi dicitur apud Apamiam honore condigno tumulatus iv Idus Octobris. Tamagus in notis ad suum Martyrologium Hispanicum hac die pag. 471 merito refutat ineptias Bivarii, qui hunc sanctum Athletam inani prorsus commento putavit Hispaniæ accensendum esse. Pudeat vanitatis. Quod supra dicebatur ex Sozomeno et ex Menæis de laurea martyrii ab eo per ignem obtenta, ansam præbet inquirendi, an Marcellus martyr synonymus in Menæis Græcis signatus alio die, sit idem cum hodierno, an ab illo diversus.*

An Martyr hodiernus ab alio synonymo diversus,

17 Tomo nostro 111 Februarii in Prætermis-
sis ad diem xxv ejusdem mensis pag. 486 notan-
tur sequentia : S. Marcellum episcopum Apameæ
Cypri, qui gladio percussus martyrii coronam ade-
ptus est, hoc die commemorant Menæa et Maximus
Cythereus. Suspiciamur APAMEÆ IN SYRIA legen-
dum, eumque esse S. Marcellum, quem Martyro-
logium Romanum refert xiv Augusti. Ast hunc
ab illo distinguendum esse, nobis videtur magis
B ad verum accedere, non tam quod diversis relati
sint diebus, quam quod diverso mortis genere
interempti. Hodiernus enim necatus igne, cui
alicubi adduntur sagittæ, ut videre est infra in
Annotatis; alter vero iste capite truncatus, prout
eruiamus e versibus, qui annuntiationi ejus dicto
die xxv Februarii in Menæis magnis excusis
subjiciuntur, in hanc sententiam a nobis hic La-
tine redditi :

Σπένδεις Θεῷ, Μάρκελλε, θερμῷ τῷ πόθῳ

Θερμοὺς σταλασμοὺς αἰμάτων ἐξ αὐχένος.

Marcelle, voto fervido dans fervidas

Guttas Deo cruoris e collo litas.

Sive autem superius sit legendum in Menæis
Apameæ in Syria sive Apameæ in Phrygia, certe
Apameæ in Cypro legi non posse, constat ex eo,
quod nullam hactenus ibilem existere Apameam
noverimus. Plinius enim vero lib. 5 cap. 31 oppida
in ea xv nominatim enumerat, sed nullam inter
illa Apameam ponit; nullam inter varias urbes
synonymas Ortelius in Thesauro geographico in
voce Apamia; nullam alii geographi quos consu-
luimus. Jam nosce, lector, apographa nostra
Græca, quæ S. Marcelli Acta describunt.

C 18 Unum habemus hoc titulo : Μαρτύριον τοῦ
ἁγίου μάρτυρος Μαρκελλοῦ ἐπισκόπου Ἀπαμείας τῆς Συ-
ρίας. Id est : Martyrium sancti martyris Marcelli
episcopi Apameæ Syriæ. Desumptum notatur ex
cod. Ambros. N. 152, de quo ad Vitam S. Ma-
ximi conf. Vide de eo Commentarium nostrum ad
Acta istius Sancti prævium die xiii hujus men-
sis § 10 num. 80. Martyrium vero prædictum sic
incipit : Ὅτε Θεοδοσίος ὁ μέγας τῶν Ρωμαίων εἶχε
σκηπτρῶν τὸ κράτος, τότε καὶ Μάρκελλος ὁ τὰ θεῖα σο-
φὸς Ἀπαμείας τῆς Συρίας ἐπίσκοπος ἐγνωρίζετο. Πλὴν
ἄνωθεν μικρὸν χρῆ τὸν λόγον ἀναγαγεῖν. Quæ sic
sonant Latine : Quando Theodosius magnus Ro-
manorum sceptrorum imperio potiebatur, tunc
etiam Marcellus divina sapientia præditus Apameæ
Syriæ episcopus innotuit. Verum paulo altius ser-
mo repetendus est. Brevis quidem admodum, quæ
sequitur, narratio est, sed hians loco non uno,
quia exemplar, e quo excepta fuit, legi non po-
tuerit. Præter illa, quæ supra ex isto ecgrapho
dedimus, narrat auctor delubrum Jovis destru-
ctum miro modo (Factum postea referetur ex
Theodoreto) ac deinde martyrium per ignem bre-
viter indicat.

19 Aliud in promptu est Græcum exemplar de

vita ac martyrio S. Marcelli nostri, quod notatur
esse desumptum ex Ms. bibliothecæ regiæ Paris.
274, et extare item in Cæsareo, de quo consuli
potest Lambecius in Commentariis de bibliotheca
Cæsarea Vindobonensi lib. 8 pag. 128. Incipit :
Νενόμισται πολλαὶς καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς γῆς ὡραίοις
ἄνθρωποις εἶπουν καρποῖς τὰς τῶν μαρτύρων θηκὰς τιμᾶν,
μόνον δὲ ὡς ἔοικεν ὡραῖον τοῦτοις προσάγεσθαι λόγους.
Quæ sic Latine interpretamur : Visum est sæpe-
numero, venustis e terra floribus ac fructibus Mar-
tyrum honorare sepulcra; sed solum hoc, ut decet,
venustum, sermones illis deferre. Narratio hujus
Ms. longior est quam præcedentis et continet
prologum scriptoris, laudat Sanctum a rebus
gestis ac virtutibus, nec non ab Jovis eversione
templi et aliorum; post quæ meminit de cursu
vitæ per ignem consummato. Ea vero e Græco
hic Latine repræsentari supersedemus : suffi-
ciant quæ in compendio præmisimus e codice
Ambrosiano, et per quæ suppleri utcumque po-
test Theodoreto, qui plura alia de S. Marcello
scivisse se quidem affirmat, sed non retulisse;
idque eo nobis dolendum, quod et hic ipsi sup-
par vixerit, et res tunc gestas, ut Baronii ad E
annum Christi 389 verbis utamur, utpote Syrus
homo, habuit exploratas. Reliquum est ut subji-
ciamus

AUCTOR
J. P.
quæ habe-
mus; sed
eorum loco
compendi-
um damus.

ACTORUM

COMPENDIUM

Ex Theodoreto, Cyri episcopo, lib. 5
Ecclesiasticæ historiæ cap. 21 a
pag. 262 editionis Valesianæ.

Post hæc fidelissimus Imperator adversus gen-
tilium superstitionem a studium suum conver-
tit, legesque scripsit, quibus idolorum fana de
strui jubebat. Nam Constantinus quidem magnus,
omni laude dignissimus, qui primus pietate impe-
rium ornavit, cum orbem terrarum adhuc insanien-
tem erga simulacrorum cultum videret, ne dæmo-
nibus sacrificaretur omnino interdixerat. Eorum
tamen templa nequaquam destruxerat, sed occludi
tantum præceperat. Ejus quoque filii paternis insti-
terunt vestigiis. At Julianus impietatem renovavit
et vetusti erroris flammam suscitavit. Postea Jovia-
nus imperium adeptus simulacrorum cultum denuo
prohibuit. Valentinianus deinde major iisdem usus
legibus Europam gubernavit.

Theodosius
magnus ido-
lorum cul-
tum ab aliis
imperatoribus destru-
ctum,

"

2 Valens vero aliis quidem omnibus permisit
colere ut vellent, iisque quos colerent, observan-
tiam exhibere. Solis iis qui Apostolicam doctri-
nam tuebantur, bellum inferre numquam destitit.
Itaque quamdiu ille imperium tenuit, et in aris
incendebantur thura, et libamenta ac sacrificia
simulacris suis offerebant pagani et publicas epu-
las in foro celebrabant. Et Bacchi sacris initiati,
cum caprinis pellibus cursitabant, et alia discer-
pentes furentesque et bacchantes, et alia peragen-
tes, quibus magistri ipsorum festus dies indicatur.
Quæ omnia cum fieri reperisset fidelissimus impe-
rator Theodosius, funditus sustulit et perpetua obli-
vione textit.

ab aliis per-
missum; le-
ge prohibet :

3 Primus ergo inter alios episcopos Marcellus,
vir

Ex THEO-
DORATO.
vi cuius S.
Marcellus
ep. fana pri-
mus de-
struit Apa-
mez.

Templum
Jovis

structura
solidissi-
mum,

dæmone fru-
stro id im-
pedire cona-
to,

vir undequaque præstantissimus, legis illius præsidio munitus, urbis, quam regendam susceperat, fana detruxit, fiducia magis in Deum quam hominum opera ad eam rem usus. Quod quidem cum memoria dignissimum sit, hoc loco narraturus sum. Jam e vivis excesserat Joannes Apamiensium episcopus, cujus antea mentionem feci. Ejus autem loco ordinatus fuerat Marcellus, vir plane divinus et, juxta præceptum Apostoli, spiritu fervens. Venerat autem Apamiam Cynegius præfectus prætorio Orientis, duos secum tribunos habens, cum militibus qui illis parebant. Ac populus quidem metu militum se continuit.

4 Præfectus igitur templum Jovis, quod amplissimum erat et variis ornamentis decoratum, destruere aggressus est. Sed cum operis structuram admodum firmam ac solidam esse deprehendisset, nulla vi humana dissolvi posse lapidum compagem judicavit. Erant enim vastissimi lapides et inter se aptissime juncti, ferroque insuper ac plumbo vincti. Hanc præfecti trepidationem cum vidisset divinus Marcellus, eum quidem ad alias urbis interrim misit; ipse vero Deum precatus est, ut quomodo destruendum esset ædificium indicaret. Mane igitur quidam ad eum ultro accessit, qui neque structor erat, neque lapicida, neque ullam aliam artem callebat; sed lapides tantum et ligna humeris bajulare consueverat.

5 Hic Marcellum adiens, levi negotio destructurum se templum spondit. Duorum tantum opificum mercedem postulavit. Quam cum sanctissimus Pontifex se daturum promississet, hujusmodi quiddam vir ille molitus est. Templum in vertice positum, porticum ex quatuor lateribus ipse coherentem habebat. Columnæ vero maximæ erant, templique altitudinem æquabant. Singularum ambitus sexdecim erat cubitorum. Lapidis vero natura erat firmissima, et quæ lapicidarum instrumentis haud facile cederet. Harum igitur singulas cum in orbem suffodisset et suppositis oleaginis lignis eas suffulsisset, ab una ad aliam transibat. Hac ratione cum tres jam columnas suffodisset, ignem lignis subjecit.

6 Sed dæmon quidam atri coloris apparens et flammæ vim cohibens, materiam ab igne, sicut natura fert, consumi non sinebat. Cum igitur id sæpius moliti, inutilem conatum suum esse perspicerent, episcopo post meridiem dormienti eam rem indicarunt. Is confestim ad ecclesiam progressus, aquam in vasculo afferri jussit: et aquam quidem sub altari posuit; ipse vero frontem solo

adfixam habens elementem Dominum orabat, ne Dæmonis tyrannidem ulterius pateretur; sed tum imbecillitatem illius ostenderet, tum potentiam suam declararet, ne forte incredulis gravioris damni occasio ex eo nasceretur. Hæc et hujusmodi alia cum dixisset, crucisque signo aquam signasset, Equitio cuidam diacono, qui fide ac zelo munitus erat, præcepit, ut aquam acciperet et ocuis ad locum properans, eam cum fide spargeret, ignemque admoveret.

7 Quo ita facto, dæmon aquæ vim non ferens aufugit. Ignis vero, aqua ipsi contraria, non secus atque oleo excitatus et materiam apprehendit et momento temporis eam consumpsit. Ita columnæ, combustis, quibus suffulciebantur, lignis, et corruerunt ipsæ, et duodecim alias eadem ruina secum traxerunt. Sed et templi latus quod columnis cohærebat, illarum vi simul tractum concidit. Ex quo ingens secutus fragor cum universam urbem pervasisset, cunctos ad rei spectaculum excivit: qui cum adversarii quoque dæmonis fugam didicissent, hymnos in supremi omnium Moderatoris. laudem canere cœperunt. Reliqua quoque delubra eodem modo destruxit divinus ille Antistes. De quo cum multa quoque alia plane admiranda mihi suppetant ad narrandum (nam et ad invictissimos Martyres scribere et ab iisdem litteras accipere consueverat; tandemque ipse martyrii coronam adeptus est) ea nunc referre supersedeo, ne sermonem longius trahens, hujus operis lectores tædio afficiam.

jubet comburi miro modo, ac postea martyrio coronatur.

ANNOTATA.

a De Theodosii conatu in abolenda omnino idololatria sui imperii, varia affert Tillemontius *Historiæ imperatorum* tom. 5 in Theodosio I, art. 57 pag. 325. Videri etiam potest art. 17 pag. 229.

b Cynesius non est in textu Græco, sed ab interprete eidem additur. Varia de eo collegit Tillemontius mox citato art. 17. *Scrupulum adversus eum objicit in sua notatione ad art. 58.*

c Apographum nostrum Parisiense quemdam inter eos nominat Antonium martyrem.

d Igne obtinuisse Sanctum lauream martyrii, habemus supra § 2 ex Sozomeno, et ex Menæis: quibus adde Ms. Parisiense ac Ambrosianum. Hoc ultimum tamen, eum jaculis confectum vel confossum, et igne combustum fuisse indicat, dicens: Καὶ περὶ κατακοντίζαντες ἔκαυσαν.

DE S. URSICINO VEL URSICIO MILITE AC MART.

IN ILLYRICO

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus, elogium, Acta.

SUB MAXIMIANO.
Memoria in Fastis Latinis ac Græcis:

Annua quidem hujus sancti Martyris memoria notatur in Fastis Græcis ac Latinis, sed non eodem hujus mensis die. Nam Martyrologium Romanum die XIV Augusti eum ita annuntiat: In Illyrico sancti Ursicii martyris, qui sub

Maximiano imperatore, et Aristide præside post multa et diversa tormenta pro Christi nomine gladio cæsus est. Præcesserat Martyrologium Sirleti eodem die ipsum referens cum sequenti elogio, quod Actorum continet compendium: Eodem die (XIV Augusti

A *Augusti*) commemoratio sancti martyris Ursitii, qui sub Maximiano imperatore ex urbe Sibento, urbe existente supra Illyricos, delatus apud imperatorem, traditus est præsidi: cumque in confessione stabili constanter permaneret etc. *Pluribus inde transcribendis supersedeo, quæ cognoscuntur ex Actis ac Menologio Basiliano, cujus textus Græcus ad finem tomi 1 mensis Augusti apud nos excusus, et hic more nostro Latine a me redditus sic sonat*: Eodem mense, die xv. Certamen sancti martyris Ursicii.

elogium e
Synaxario
Basilii

2 Martyr Christi Ursicius fuit imperante Maximiano, regione Illyrici oriundus, officio miles, dignitate tribunus. Dum autem Christianus esset, ad imperatorem delatus est ab uno e militibus qui ei suberant; et comprehensus adigebatur, ut idolis sacrificaret: sed non obtemperans, vehementer cædebatur, manusque ac pedes ligatus funiculis crassis oleo, sulphure, resina ac pice illitis, immisericorditer comburebatur incenso igne. Postquam vero exusti essent pedes ac manus, exclamans dixit: Bona et justa patior dignæ quippe sunt hæc manus aduri, quia pessime peruentem in bello tyrannum, quod fieri non debebat, conservarunt. Hæc audiens tyrannus et pudore suffusus, dum manus ejus injecisset in aquam et exstinxisset, ipsum dimisit. Sed deinde Sanctus iterum comprehensus, capite truncatus est. *Menæa magna Græcorum impressa Martyrem nostrum die xiv hujus referunt cum elogio: sed singulare in eo est Martyrium, e codice Cæsareo Vindobonensi paullo post exhibendum, quod in titulo notet diem Augusti xi, sub finem vero x ejusdem mensis; ubi quamquam in nostro apographo ponatur i, id est x, cum vacua aliqua lacuna, Lambecius tamen lib. 3 Commentariorum de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi pag. 125, ita ibi scriptum est, inquit, nempe i non autem ix, ut supra: unde intelligas sic ibi vere scribi, non autem contigisse vitio amanuensis nostri, quod ita descriptum sit.*

Varia dan-
tur observa-
tiones

3 *His de cultu hactenus prænotatis subjiciendæ sunt observationes nonnullæ. Discrepantia nominis Ursicini ac Ursicii morari nos non debet, quando alia sunt quæ majorem creant difficultatem, Nam in dicto Martyrio passus fuisse indicatur Sanctus sub Maximino imperatore post Maximianum; in Menæis autem magnis, Menologio Basilii imp., Sirleti, ac Martyrologio Romano, cui adde Galesinium, sub Maximiano. Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 308 num. 27, qui, ait, numeratur tertius imperii Maximini hæc scribit: Eadem quoque persecutione urgente, in Illyrico passus est Ursicius martyr sub Aristide præside. Sed Pagius in Critica Baronia anno 407 imperium ejus innectit; quod Tillemontius tom. 4 Imperatorum in Constantino artic. 14 in annum proxime sequentem differt, additque e diversis inscriptionibus erui, quod Maximinus pro augusto fuerit agnitus in Illyria paullo post principium anni prædicti 308, quodque Pagius debili admodum fundamento nixus sit, neque satis conciliari posse videatur cum Lactantio. Jam vero Maximianus (Herculium hic intelligo) post quem a Maximino susceptam esse imperii potestatem memorant S. Ursicii Acta, ex Illyria expulsus et Massiliam profugus, captusque a Constantino et purpura exutus eodem isto anno; sequente autem vita privatus est, ut videre datur in tabula chronologica ad calcem laudati tomi 4 Imperatorum pag. 708 et 709. Maximianum, inquam, Herculium in Actis intel-*

ligo (tametsi Maximianum sine cognomento exprimant) non vero Galerium Maximianum, propter ea, quæ de Illyria jam dicta sunt, et porro dicuntur in iisdem Actis. Indicavi autem superius Sancti martyrium accidisse sub Maximino imperatore; qui supervixit usque ad annum Christi 314 secundum Baronium ac Pagium; secundum Tillemontium vero in imperatore Constantino art. 34 et in indice chronologico citato pag. 710, usque ad annum dumtaxat 313; quoto autem imperii ejus anno illud acciderit, non est mihi exploratum, Posui supra sub Maximino, non sub Maximiano rem accidisse, conformiter ad Acta, tametsi non sint magnæ auctoritatis.

4 *Acta inquam, cum aliunde sunt exigui meriti, tum in ratione temporis, quæ huc spectat, misere vacillant. Nam Sanctum obiisse memorant Indictione nona, quæ intelligi debet proleptica: nam prima et vera tantum cœpit anno 312, ante quem usus non erat Indictionis ad supputandam annorum rationem. Vide Petavium de Doctrina temporum tom. 2 cap. 39 et 40, nec non Baronium et Pagium ad annum modo citatum. Indictio autem ista nona concurret cum anno Christi 306, quando ex dictis nondum erat imperator Maximinus; quomodo ergo Sanctus tunc obiit? Quomodo annus iste cohæret cum iis quæ mortem ejus præcessere, et quæ narrantur in Actis num. 2? Ibi enim dicitur a Candidiano delatus ad Maximinum quod Christianus esset, tum temporis quando Maximinus desiderio tenebatur belli contra Armenos gerendi: de bello autem isto ad annum 311 Baronius agit ex Eusebio, qui lib. 9 Ecclesiasticæ historiæ cap. 8 pag. 355 editionis Valesianæ, Bellum, ait, insuper a tyranno Maximino commotum est adversus Armenios, jam inde a priscis temporibus amicos ac socios populi Romani. Qui cum Christiani ipsi quoque essent et divinæ religionis studiosissimi, Deo invisus tyrannus eos ad simulacrorum ac dæmonum cultum traducere per vim conatus, pro amicis inimicos, hostes pro sociis effecit... Et ipse quidem in bello adversus Armenios una cum exercitu suo varias clades atque ærumnas pertulit.*

5 *Neque in his tantum, sed etiam in consulatione errant Acta, sub quo S. Athletam martyrii laurea coronatum volunt. Lambecius loco supra citato hallucinationem illam castigans observat sequentia: Notanda quoque est in supra exhibitis Actorum Græcorum verbis mentio consulatus Dalmati quintum et Maxentii secundum; quippe qui in ordinariorum consulum fastis haud reperitur. Similiter enim fit mentio æque obscuri consulatus Maxentii et Maximi in epistola S. Marcelli Papæ ad ipsum Maxentium; de qua Eminentissimus Cardinalis Baronius Annalium ecclesiasticorum tom. 3, et quidem supra memorato anno Christi trecentesimo octavo num. 24 obiter agens, recte subjungit: " Quod vero diversi ab ordinariis in ea epistola consules scripti leguntur, civile inter imperatores conflatum bellum potuit esse in causa, ut quisque trium imperatorum ex sententia consules sponte crearet, nec ea in re cum aliis consentiret. Nam et secundi immo et quarti consulatus Maxentii in libro de Romanis Pontificibus mentio habetur, cum tamen nullus Maxentii consulatus scriptus reperiatur in fastis. Sed his non immoramur, quod aliis testificationibus Acta Marcelli sarta tecta confirmataque habeantur ". Consule præterea Severini Bini editionem Conciliorum generalium et provincialium tom. 1 part. 1 pag. 187, 188 et 189, ubi exstat supra citata S. Marcelli*

quibus

E

Acta

F

AUCTORE
J. P.

celli ad Maxentium epistola; ut et pag. 208, ubi exstat Vita S. Melchiadis Papæ, in qua expresse memoratur Maxentii consulatus secundus. Vide Labbeum tom. I Conciliorum col. 946, 951 et 1893.

discutitur

6 Sed ad maiorem hujus difficultatis intelligentiam juvat audire Petrum Relandum, qui in Fastis consularibus, Trajecti Batavorum anno 1725 editis, pag. 282 observat sequentia ad annum Christi 306: Abhinc per sex annos diviso inter plures Augustos imperio, alii fuere consules ordinarii in Italia, ubi Maxentius imperabat, alii in reliquo orbe Romano... In Italia sub Maxentio cccvii post vi consulatum. cccviii Maxentius Aug. et Romulus. cccix Maxentius II et Romulus II. cccx Maxentius III solus. cccxi. Rufinus et Eusebius. cccxii Maxentius Aug. IV solus. Deinde citat Pagii Dissertationem hypaticam, in qua a pag. 243 pluribus declarata reperies ea, quæ a Relando in compendium brevissime contracta sunt. Consuli de his etiam potest Tillemontius in tabula chronologica, quam antea designavi, pag. 708. Si itaque ab auctore

B Martyrii recte signatus est consulatus secundus Maxentii, sub quo S. Ursicius suum pro Christo certamen consummarit, tunc ex dictis illud erit innectendum anno Christi 309; sed cum illo non concurrat Indictio nona, quam signat idem auctor, sed duodecima: nec consulatus quintus Dalmati vel Dalmatii, pro quo secundum præmissa esset ponendus Romuli secundus: Dalmatium quippe nullum hoc tempore consulem invenio, sed ad annum Christi 333 cum Xenophilo. Quia itaque Martyriographus noster characteres temporis ita male composuit, ideo, ut hoc repetam, Sancti agonem posui superius sub Maximino sine notatione anni.

et explantur.

7 Alia insuper se offert molestia in voce τὸν φελών num. 6, quam ibi interpretor penulam. Cum autem ratio istius interpretationis, quam dabo, pluribus verbis constet, eam huc conjiciendam putavi, ac dicendum, quænam mihi illa de re venerint in mentem, salvo interim meliori iudicio. Τὸ φελώνιον est, uti habent Lexica, vestis sacer-

dotalis. Cangius in Glossario Græco-barbaro ob- D servat φαινώλης, φαινώλιον, φενόλιον, φελώνης, φελόνιον etc. (quippe ni ergo et ὁ φελός?) voces unius ejusdemque significationis esse. Et post paucula de ejus etymo, Lucianus in Lexiphane, ait, illud barbaris accenset, forte quia e Latinis acceptum, quibus penula idem sonat. Gloss. Lat. penula, πενόλης. Tametsi vero est φελώνης seu φενόλιον vestis sacerdotum propria, absque manicis, talaris, et totum corpus ambiens, uti ibidem notat; mox tamen citantur ab eo Glossæ Mss. ex cod. reg. 930, ubi φαινώλης, χιτὼν vocatur, id est, tunica vel talaris vestis. Deinde ex Glossis nomicis Vaticanis Mss. dicitur quod φαινώλης sit τόγα, οἰωνεὶ σκέπασμα, toga, videlicet velamen, tegumentum vel operimentum. Olbianus itaque, ut redeamus ad rem nostram, præ indignatione et iracundia contra S. Ursicium concepta concusserit et agitaverit penulam vel togam qua super reliquis vestimentis indutus fuerit tamquam minister publicus. Varia etiam ad præsens institutum collegit Mathias Martinus in suo Lexico Romæ prohibito, ad vocem penula.

E
Eorum apographum et, valor.

8 Antequam Sancti Martyrium seu Acta proferamus, visum est de iis observare sequentia. Notantur hoc titulo: Μηνὶ Αὐγούστῳ ἰδ. Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Οὐρσικίνου. Mense Augusto XI. Martyrium sancti martyris Ursicini. Auctor eorum est anonymus, Pro nobis descripta sunt e codice Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, quem pluribus indicavi die VIII Augusti, tom. II ejusdem mensis, pag. 344, num. 8 et 9. Ad eorum valorem quod attinet; videntur nobis esse ex illorum genere, quæ non tam apposite ad veritatem historicam, quam composite ad ornatum contexta sunt: quod vitium Græcis in hac materia nimis esse familiare, ex Opere nostro toties indicatum est. Ad hæc, continent aliqua quæ non cohærent, sicut supra jam ostendimus. Divisio textus in capita ac numeros nostra est. Cum autem nobis alia melioris notæ non sint in promptu, hæc qualiacumque damus, ac Latine interpretamur.

A C T A

C

Auctore anonymo

F

e codice Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis. Interprete J. P.

CAPUT I.

Patria, vita militaris, insidiæ contra Sanctum, examen, varia tormenta.

Sancti patria, militaria ac fides in Christo:

Maximinus, suscepta post Maximianum imperii potestate, tantam contra nos Fideles exhibuit crudelitatem, ut tyrannos omnes, qui sibi præcesserant, insanie excessu longe superarit a. Neque enim perfunctoriam in Christianos instituit inquisitionem; verum etiam omnem gentem, civitatem omnem, pagosque et agros, ipsasque etiam inhabitatas solitudines investigavit, ut nemo eorum, qui Dominum timerent, barbaras ejus manus effugeret. Contigit itaque tantam Martyrum illo tempore multitudinem, Deo miserante, manifestari,

Μαξιμίνος ὁ μετὰ Μαξιμιανὸν τὸ κράτος τῆς βασιλείας ἀναδεξάμενος, τοσαύτην κατ' ἡμῶν τῶν πιστῶν ὀμότητα ἐπεδείξατο, ὥς ἀποκρίψαι τῇ τῆς μανίας ὑπερβολῇ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ γενομένους τυράννους· οὐ γὰρ παρέργως ἐποιεῖτο τὴν ζήτησιν τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ πᾶν ἔθνος καὶ πᾶσαν ἀνίχνευε πόλιν, κόμας τε καὶ ἀγροὺς, καὶ αὐτὰς τὰς ἐρήμους τε καὶ ἀοικήτους, ὥς μή τινα τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον τὰς ἐκείνου ἀπανθρώπους χεῖρας διαφυγεῖν. Τοσοῦτον οὖν συνέβη μαρτύρων ἑσμὸν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἔλκει Θεοῦ ἀναδειχθῆναι, ὅσον ἂν τις εἰποι

A ποι ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου μέχρι τοῦδε γεγόνει· ἐν τούτοις καὶ Οὐρσικίνος ὁ διαπρεπέστατος καὶ ἐξοχώτατος τοῦ Χριστοῦ μάρτυς, τὸ μὲν γένος ἄγων ἐκ τῶν ἄνω Ἰλλυριῶν πόλεως Σιβέντου, καταλεγόμενος δὲ ἐκ νέας ἡλικίας ἐν τῷ τάγματι τῶν λογχοφόρων. Πιστῶν δὲ γονέων κλάδος γενόμενος, μέχρι τέλους ἀκεραῖαν τὴν εἰς τὸ θεῖον πίστιν διεσώσατο· τοὺς μέντοι τηνικαῦτα ἀνθρώπους ὡς οἶον τε λανθάνειν πειρώμενος, μόνῳ δὲ τῷ τὰ κρυπτά τῆς καρδίας εἰδοτῷ σαφῶς γνωσκόμενος. Ἄλλ' οὐ μέχρι παντός ὑπῆρξεν αὐτῷ τὴν πολύτιμον ἀποκρύπτειν μαργαρίτην. Παρῇ γὰρ αὐτῷ ὁ τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν στεφάνων καιρὸς, καὶ τις ἐκείνου συστρατιώτης, Οὐάλης τούνομα, Καππαδόκης τὸ γένος, ὁρῶν αὐτοῦ τὸ τῆς πολιτείας καθαρόν, καὶ τοῦ βίου τὸ ἀκριβές, στοχαστικῶς αὐτὸν ὑπέλαβεν εἶναι Χριστιανόν.

2 Πανούργως οὖν αὐτὸν καὶ δολίως ὑπελθὼν τίμαίς τε καὶ κολακείαις γνησιωτέρων τὴν πρὸς τὸν Ἅγιον πλάττεται φιλίαν, δόξας δῆθεν καὶ τὰ ἀπόρρητα αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἐκκαλύπτειν, καὶ ἑαυτὸν Χριστιανὸν ψευδῶς ὀνομάζειν. Ταύτην τὴν ὑπόκρισιν διεφύλαξεν ὁ Οὐάλης, ἄχρις οὗ εἶδρα αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ βαθμῷ ὑπάρχοντα. Ἐπεὶ δὲ ἐθεάσατο αὐτὸν διὰ τὰς ἐν πολέμοις ἀνδραγαθίας, καὶ τὴν περιδότην κατα τῶν B ἐλόντων τὸν τύραννον βαρβαρῶν νικῆν, τῆς τοῦ τριβούνου τυχόντα τιμῆς, ἐκκαλύπτει τὸν φθόνον λοιπὸν, καὶ ὥσπερ μάστιγι τιμὴν τῇ βασκανίᾳ τυπτόμενος, ἡσυχάζειν οὐκ ἠδύνατο. Καὶ προσελθὼν Κανδιδιανῷ τῷ ἄρχοντι τῶν σωματοφυλάκων, διαβαλλει τὸν Οὐρσικίνον ὡς Χριστιανόν. Ταχέως δὲ ὁ Κανδιδιανὸς ἀναφέρει τῷ Μαξιμίνῳ τὴν ὁρμὴν ἔχοντι τότε ἐπὶ τὸν πρὸς Ἀρμενίους πόλεμον. Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ τύραννος, τὰ μὲν πρῶτα θαυμάζειν ἔφησεν, εἰ Οὐρσικίνος ὁ ἐπὶ συνέσει πάσῃ καὶ ἀνδρείᾳ βεβοημένος, καὶ τοσαύτης παρ' ἡμῶν διὰ τὰς ἐν πολέμοις ἀνδραγαθίας ἀξιοθεῖς τιμῆς, τῆς ἀλογωτάτης τῶν Χριστιανῶν θρησκείας ἐστίν.

3 Διῷχυρίζομένου δὲ τοῦ Κανδιδιανοῦ, καλέσας ὁ Μαξιμίνος τὸν ὑπ' αὐτὸν ὑπαρχον (Ἀριστίδης οὗτος ἦν) δίδωσιν αὐτῷ ἔκδοτον τὸν Οὐρσικίνον παραγγείλας ἀνετάσαι, αὐτὸν ἀνύδριστον τέως διατηρῶν διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς εὐνοίαν· καὶ εἰ μὲν εὖροις πειθόμενον τοῖς ἡμετέροις νόμοις, ἐξαυτῆς ἡμῖν ἀπόστειλον τὸν ἄνδρα ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐκσπεδίῳ· εἰ δὲ, ὅπερ ἀπείη, εὖροις αὐτὸν ἀπειναντίας τῶν ἡμετέρων νόμων θρησκεύειν πειρώμενον, λαβὼν αὐτῷ τὴν ζώνην καὶ γυμνώσας αὐτὸν τῆς ἀξίας, πᾶσαν αἰκίαν προσάγαγε, ὥστε αὐτὸν C ἢ ἀκοντα ταῖς βασάνοις ἐνδοῦναι, ἢ ἐμμένοντα τῇ οἰκείᾳ πλάνῃ κακίστως τοῦ ζῆν ἀπαλλαγῆναι. Ταύτην παρὰ τοῦ τυράννου λαβὼν τὴν ἐξουσίαν κατὰ τοῦ Οὐρσικίνου ὁ Ἀριστίδης, μετὰ δύο ἡμέρας κελεύει αὐτὸν εἰσαχθῆναι πρὸ τοῦ βήματος αὐτοῦ, καὶ φῆσι πρὸς αὐτόν. Εἰ μὲν τις ἄγνωστος ἡμῖν ἐτύχανες, ὦ Οὐρσικίνε, κατὰ τάξιν ἂν ἢ ἐπὶ σοι πεύσις τοῦ δικαστηρίου προῆλθεν, πατρίδα, γένος, ὄνομα καὶ τὰ ἑξῆς εἰπεῖν παρακελευομένης τῆς ἐμῆς ἐξουσίας· ἐπεὶ δὲ οὐχ ἡμῖν μόνοις, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ κυρίῳ τῶν πραγμάτων ἐπίσημος καθέστηκας, πάντα ἐκεῖνα παρέντες συντόμῳ λόγῳ τοῦτο μαθεῖν βουλόμεθα παρὰ σου· τῆς πανευδαίμονος ἐλλήνων θρησκείας ὑπάρχεις, ἢ τῆς κακίστης Χριστιανῶν αἵρέσεως;

4 Ὁ δὲ Οὐρσικίνος ἀπεκρίνατο λέγων· Οὔτε Ἕλληνας εἰμι, οὔτε ἐξ ἐλλήνων γεγέννημαι, ἀλλὰ Χριστιανὸς ἐκ Χριστιανῶν γονέων τυγχάνω, καὶ ἐν τῇ πίστει ταύτῃ εὐχομαι τελειωθῆναι ἐνδυναμούντός με Χριστοῦ. Ὁ ὑπαρχος λέγει· Τί οὖν διὰ τὴν ψυχράν τῶν γονέων σου παράδοσιν ἀντιτάσσει τοῖς Ῥωμαίων νόμοις; Οὐρσικίνος εἶπεν· Ἐγὼ τοὺς Ῥωμαίων νόμους ἐπαίνω, ἅτε εὐτακτον πολιτείαν εἰσηγουμένους, καὶ πᾶσαν πράξιν ἀπηγορευμένην, ληστείαν, φημί, καὶ μοιχείαν, ἀδικίαν τε καὶ ἀρπαγὴν, καὶ φόνους καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ δμοια τούτοις ἀποκωλύοντας, εὐνομίαν δὲ καὶ εἰρήνην πᾶσι

Augusti Tomus III.

quantam a Domini Ascensione ad hoc usque tempus quis recensuerit? In his etiam fuit Ursicinus, excellentissimus ac præsstantissimus Christi martyr, Sibento b quidem superioris Illyriæ civitate oriundus, sed ab ineunte ætate lanceam ferentium agmini adlectus. Dum vero e parentibus fidelibus esset genitus, sinceram perpetuo in Deum fidem conservavit, homines quidem tunc, quantum poterat, latere conatus, at soli Deo, qui cordium novit arcana, perspicue cognitus. Verum non licuit ipsi pretiosissimam fidei margaritam usquequaque abscondere: aderat enim ei certaminis ac coronarum tempus; et quidam ipsius commilito, nomine Valens, genere Cappadox, integram vitæ ejus rationem et accuratationem conspicatus, per conjecturam suspicabatur, Christianum ipsum esse.

2 Callide igitur ac dolose eum aggressus, honoribus et adulationibus arctiorem fingit erga ipsum amicitiam; ratus videlicet et animi sui arcana obvelare, seque Christianum falso nominare. Hanc simulationem tenuit Valens, donec videret, ipsum in eodem esse secum [militaris vitæ] gradu. Postquam autem conspexit illum ob mascula in bellis facinorosa ac memorabilem adversus barbaros, qui tyrannum E interfecere, victoriam, tribuni honore potitum, clam deinceps invidiam aluit, et odio non secus ac quadam fascinatione agitatus quiescere non poterat. Et accedens ad Candidianum, corporis custodiæ c ducem, accusat Ursicinum quod Christianum esset. Nec mora, Candidianus rem defert ad Maximinum, qui tunc temporis desiderio tenebatur belli contra Armenos gerendi d. Tyrannus autem hæc edoctus, primo quidem se mirari dixit, si Ursicinus, omni prudentia et fortitudine celebris, tantoque a nobis, ait, propter præclara in bellis gesta honore dignatus, insanissimam Christianorum superstitionem coleret.

5 Id dem Candidianus confirmaret, ac Aristidem, qui sub ipso præerat, advocasset Maximianus, dat ipsi in mandatis, ut Ursicinum sibi traditum examinaret, at nulla interim læsum injuria conservet propter benevolentiam qua, ait, in nos fertur. Et siquidem ipsum inveneris legibus nostris obtemperare, continuo ad nos Virum mitte in castra e: sin vero, quod absit, contrariam legibus nostris religionem tentare, omnem ei zona f orbat et dignitate spoliato contumeliam infer, ut vel tormentis invitatus succumbat, vel errori suo inhærens pessima cum morte vitam commutet. Aristides hac a tyranno adversus Ursicinum accepta potestate, post biduum adduci eum jubet ad suum tribunal, et sic eum affatur: Si homo esses quidam nobis ignotus, o Ursicine, secundum ordinem fori judicialis interrogatio super te procederet, meaque potestas patriam, genus, nomen et reliqua enuntiare te juberet: sed quandoquidem non solum nobis, sed ipsi etiam rerum domino apprime es notus, omnia illa mittentes summatim discere abs te volumus: An beatissimam gentilium religionem sectaris, an pessimam Christianorum sectam?

4 Respondit Ursicinus: Neque gentilis sum, fidei profitemur in-
neque e gentilibus natus; sed Christianus e Christianis parentibus: et in hac fide opto mori, Christo vires mihi sufficiente. Præfectus dixit: Cur igitur propter absurdam parentum tuorum traditionem repugnas Romanorum legibus? Cui Ursicinus: Leges ego Romanorum laudo, quæ ordinatam videlicet vivendi rationem suadent, et quidquid est vetitum, latrocinium, inquam, adulterium, injustiam et rapinam, cædesque et alia omnia hisce similia arcent; æquitatem vero et pacem 24 omnibus

A. ANONYMO.

fraudibus circumventur ac defertur quod sit Christianus;

E

c

d

examinatur,

e

f

F

fidei profitemur in-

A. ANONYMO.

omnibus ubique hominibus administrant. Fidei autem ac pietatis erga Deum causa nullo mihi illæ in pretio sunt: nihil enim pretiosius anima, quæ cælitus gubernatur, et sub lege Christi optime dirigitur, Ad hæc iterum præfectus: Si Christianorum superstitionem sectaris, cujus causa et militiam gentilium, et gratiam imperatoris, et dignitatem hujusmodi suscipere ausus es? Respondit Martyr: Ego horum omnium factus sum compos non indiscreto studio, sed justa sententia, non ut fortunæ gentilis donum referrem, sed bellicorum certaminum præmium possiderem, Christo universorum rege me roborante et victoriam largiente contra hostes. Nam quid vetat, viribus corporis uti adversus hostes, animæ autem proposito servire vero Deo, qui omnium bonorum auctor mihi existit?

ac variis
tormentis
9

5 Hæc a Martyre dicta interpellavit adstans commentaresius *g*, nomine Olbianus, et ad præsidem, Maxime, ait, iudicium, genus hoc Christianorum, ex natura loquax est: si itaque illud sustineamus, numquam superabitur: sin vero vestræ visum potestati fuerit, tormenta nunc experiatur. Video *B* quippe sermonem ejus immutabilem esse. Hæc autem dixit Olbianus, scelesto Cappadoce Valente ei illa suggerente. Semel enim a satana contra Ursicinum concitatus quiescere haud poterat; sed nocte ac die vigilabat curasque agitabat a prætorio non discedens, et quidquid ad pœnam ejus esset grave, manipulo militum prætorio maligne suggerens. Præfectus quidem reverentia Ursicidium ducens, suadendo potius quam metu et tormentis flectere eum satagebat; sed Olbiano annitente, qui furem tunc magis accendebat, tormenta adversus eum incepit, et a quatuor partibus extendi jussit, ac nervis duris verberari in tergo atque in lateribus, clamante præcone: Nega Christum tuum, et sacrificia diis, ut graviora non experiaris tormenta. Dum autem cæderetur Beatus, orabat cum clamore dicens: Domine Jesu Christe adjuva me servum tuum. Ut vero eum jam deficere Aristides conspexit, e medio sublatum referri in custodiam denuo mandavit.

cruciat

6 Sequenti die postquam communia administrationis civilis negotia peregrisset, Martyrem adduci jubet, Olbiano id suggerente: dumque staret ante tribunal, Aristides ita eum alloquitur: Quidnam *C* impensius per noctem es meditatus, o Ursicine? Martyr dixit: Consideravi numquam derelinquere Deum, qui me fecit et nutrit a juventute mea nunc usque, neque umquam dæmones malos ac impuros colere. Rursum itaque Olbianus deorum injuriam exhibens Aristidi, dictaque ab Ursicino exaggerans, ad alia supplicia præsidem adhortatur, et, instigato animo a Valente, suggerit, ut manus Martyris freno lineo involvantur, oleoque inungantur ac sulphure et resina aspergantur, atque ita accendatur ignis. Hoc facto, quando urebantur Martyris manus, magna voce dixit: Bona et justa patior: hæ namque igne et amputatione sunt dignæ manus, quibus tyrannum pessime pereuntem conservavi. Tertullianus præses ad præfectum dixit: Per deos! pœnam hanc non debebat hic subire. Confestim itaque præfectus afferri jubet cadum aquæ frigidæ, et in illum injici manus. Olbianus item videns quod factum fuerat, indigne id tulit, et concutiens penulam *h* exivit e prætorio ira plenus.

h

πανταχου πρυτανεύοντας τοῖς ἀνθρώποις· πίστεως δὲ *D* ἕνεκα καὶ τῆς εἰς τὸ θεῖον εὐσεβείας οὐδεὶς μοι λόγος ἐκείνων ἐστίν· οὐδὲν γὰρ ψυχῆς τιμιώτερον τῆς ἀνοθεν βασιλευομένης, καὶ ὑπὸ τὸν τοῦ Χριστοῦ νόμον κάλλιστα ἰθυνομένης. Καὶ πάλιν πρὸς αὐτὸν ὁ ὑπαρχος· Καὶ εἰ τῆς τῶν Χριστιανῶν μεταποιῇ θρησκείας, τίνος ἕνεκεν καὶ στρατιᾶς ἐλληνικῆς, καὶ θωρακῆς βασιλικῆς, καὶ ἀξιώματος τοιοῦτου ἐθάρρῃσας κατατολμῆσαι; Ὁ Μάρτυς εἶπεν· Ἐγὼ τούτων ἀπάντων οὐκ ἀκρίτως αἰρέσει, ἀλλὰ ψήφῳ δικαίᾳ ἐντὸς ἐγενομην, οὐχ' ἐλληνικῆς τύχης δῶρον κομισάμενος, ἀλλὰ πολεμικῶν ἀθλῶν γέρας κληρωσάμενος, πανταχοῦ τοῦ παμβασιλείως Χριστοῦ ἐνδυναμώσαντός με, καὶ κατὰ τῶν πολεμίων νίκην χαρισάμενου. Τὶ γὰρ κωλύει τῇ μὲν ῥώμῃ τοῦ σώματος κεχρησθαι κατὰ τῶν πολεμίων, τῇδε τῆς ψυχῆς προθέσει λατρεύειν τῷ πάντων μοι τῶν καλῶν αἰτίῳ γεγενημένῳ ἀληθινῷ Θεῷ;

5 Ταύτων παρὰ τοῦ Μάρτυρος λεγομένων ὑπέκρου-
σεν ὁ ἐστὼς κομενταρίσιος, Ὀλβιανὸς τούνομα, καὶ
φησι πρὸς τὸν ὑπαρχον· Μέγιστε τῶν δικαστῶν, τὸ
γένος τοῦτο τῶν Χριστιανῶν φύσει ἐστὶ πολὺ ῥήμων· ἐάν
οὖν ἀνεχώμεθα αὐτοῦ, οὐδέποτε ἡττηθήσεται· ἀλλ' εἰ
παρίσταται τῇ ὑμετέρᾳ ἐξουσίᾳ, ἥδη πείραν τῶν βασάνων
λαμβάνετω· ὁρῶ γὰρ αὐτοῦ τὸν λογισμὸν ἀμετά-
θετον. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὁ Ὀλβιανός, τοῦ μαρτοῦ Καπ-
παδόκου Οὐάλεντος ὑποβαλόντος αὐτῷ. Ἀπαξ γὰρ
κινηθεὶς ὑπὸ τοῦ σατανᾶ κατὰ Οὐρσικίνου, Οὐάλης ἡσυ-
χάζειν οὐκ ἠδύνατο, ἀλλ' ἡγρύπνει καὶ ἐφρόντιζε νύ-
κτα καὶ ἡμέραν προσκαρτερῶν τῷ πραιτωρίῳ, πᾶν εἴτι
δεινὸν πρὸς τιμωρίαν αὐτοῦ κακοτέχνως ὑποτιθέμενος
τῇ τάξει. Ὁ μέντοι ὑπαρχος δι' αἰδοῦς ἄγων τὸν Οὐρ-
σικίνου, πειθοὶ μᾶλλον ἢ φόβῳ καὶ τιμωρίαις προσάγεσθαι
ἐσπούδαζεν· ἐγκείμενου δὲ τοῦ Ὀλβιανοῦ, τὴν ὀργὴν
ἐπὶ μᾶλλον ἐκκαίνοντος, ἄρχεται τῶν κατ' αὐτοῦ βασάνων,
καὶ κελεύσας ταθῆναι αὐτὸν ἐκ τεσσάρων νεύροις ὁμοῖς
ἐποίησε τύπτεσθαι κατὰ τοῦ σώματος καὶ τῶν πλευρῶν,
κέρκυκος ἐπιδοῶντος· Ἀρμισαί σου τὸν Χριστὸν, καὶ
θῦσον τοῖς θεοῖς, ἵνα μὴ καὶ δεινότερων πειρασθῇς βασά-
νων. Τυπτόμενος δὲ ὁ Μακάριος, ἠνυχeto μετὰ φωνῆς,
λέγων· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, βοήθει μοι τῷ δούλῳ σου.
Ὡς δὲ εἶδεν αὐτὸν ἥδη ἐκλείποντα ὁ Ἀριστίδης, ἐκέλευ-
σεν αὐτὸν ἐκ μέσου ἀρθέντα ἐν τῇ φρουρᾷ πάλιν ἀποκο-
μισθῆναι.

6 Τῇ δὲ ἐπιούσῃ μετὰ τὸ πράξει τὰ κρινὰ τῆς πο-
λιτικῆς διοικήσεως πράγματα, εἰσαχθῆναι κελεύει τὸν
Μάρτυρα, ὑποβάλλοντος τοῦ Ὀλβιανοῦ. Καὶ στάντος
αὐτοῦ πρὸ τοῦ βήματος, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀριστίδης·
Τί πλέον ἐβουλεύσω διὰ τῆς νυκτός, ὦ Οὐρσικίνε; *F*
Ὁ Μάρτυς εἶπεν· Ἐσκεψάμην μηδέποτε ἐγκαταλι-
πεῖν τὸν Θεὸν τὸν ποιήσαντά με καὶ τρέφοντά με ἐκ
νεότητός μου ἕως τοῦ νῦν, μηδὲ λατρεύσαι ποτε δαί-
μοσι πονηροῖς καὶ ἀκαθάρτοις. Πάλιν οὖν ὁ Ὀλβια-
νὸς τὴν ὕδριν τῶν Θεῶν ὑπ' ὀψιν φέρων τῷ Ἀριστί-
δῃ καὶ δεινοποιῶν τὰ παρὰ τοῦ Οὐρσικίνου λεγόμενα,
ἐφ' ἑτέρα βασανιστήρια προσκαλεῖται τὸν ὑπαρχον, καὶ
γνώμην λαβὼν πονηρὰν παρὰ τοῦ Οὐάλεντος, ὑποβάλλει
λίον ἡνιοχικὸν τοῦ Μάρτυρος· τὰς χεῖρας ἐνειλι-
χθῆναι, ἐλαίῳ τε διαβρέξαι, καὶ καταπάσαι θεάφιον
καὶ ῥήτινῃν, καὶ ὕδατος προσάψαι πῦρ. Τούτου δὲ γενο-
μένου, περιφλεγόμενος ὁ Μάρτυς τὰς χεῖρας, μεγάλη
τῇ φωνῇ ἔλεγεν· Καλὰ τε καὶ δίκαια ὑπομένω· ἄξιαι
γὰρ πυρὸς καὶ τομῆς αἱ χεῖρες αὗται, ἐν αἷς κάκιστα
ἀπολλύμενον τὸν τύραννον περιέσωσα. Τερτυλλιανὸς ὁ
πρόεδρος πρὸς τὸν ὑπαρχον εἶπεν· Μὰ τοὺς Θεοὺς! ταύτην
τὴν βάσανον οὐκ ἔδει αὐτὸν ὑπομεῖναι. Παραχρῆμα οὖν
ὁ ὑπαρχος κελεύει κομισθῆναι κάδον ὕδατος ψυχροῦ, καθεῖ
βληθῆναι τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Ἰδὼν δὲ τὸ γεγονός ὁ Ὀλβια-
νός, ἡγανάκτησε, καὶ τινάξας τὸν φελὸν ἐξῆλθε τοῦ πραι-
τωρίου ὀργῆς πληρωθείς.

ANNOTATA.

a Eusebius supra allegatus de Martyribus Palæstinæ cap: 4 pag. 322 his Maximini barbaram adversus Christianos crudelitatem breviter perstringens, dicit, eum sævitie alios tyrannos superasse: Maximinus cæsar ex eo tempore ad imperium evectus... violentius quam superiores principes persecutioni nostrorum incubuit. Et Ecclesiasticæ historiæ lib. 9 pag. 366 narrantur ista: Solus ex religionis hostibus adhuc relictus omnes improbitate superavit. Plura Eusebius.

b Locum hunc non inveni hactenus apud geographos.

c Id est, illorum satellitum vel armigerorum ducem, qui ad imperatoris corpus custodiendum sunt depulati. Videri possunt dicta ad diem 9 hujus pag. 438 in Annotatis ad Acta Martyrum Constantinopolitanorum lit. k.

d De hoc bello Commentarius prævius num. 4.

e Εξπίδιτον, est expeditio, exercitus, castra; uti videre licet apud Cangium in Glossario Græco-barbaro, ubi plura.

f Consuli possunt Annotata, quæ indicabam, ad Acta Martyrum Constantinopolitanorum pag. 447, lit. a.

g Sive commentariensis, id est, custos carceris, ita dictus, quod commentarios, hoc est, rationes custodiarum et reorum conficeret et inscriptiones criminum reciperet. Adisis Cangium in utroque Glossario.

h Nostram de hac voce conjecturam habes in Comm. num. 7.

CAPUT II.

Alia contra Sancti constantiam molimina, martyrium, sepultura.

E

Πάλιν οὖν ἀνεκομίσθη ὁ Δίκαιος ἐν τῇ φυλακῇ, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ τῇ τὴν ὑπομονὴν αὐτῷ χαρισαμένῳ. Καὶ εἰς αὐτὸν γενόμενος ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος, ἔφαλλεν οὕτως· Διήλθομην διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς, Χριστέ ὁ Θεὸς, εἰς ἀναψυχὴν· ἀλλὰ χάρισαί μοι, δέσποτα, τοῦ μέχρι παντὸς ὑπομονῆν, καὶ τελείωσόν μου τὸν δρόμον ἐν τῇ σῇ ὁμολογίᾳ, ἵνα τέλειον τὸν στέφανον τῆς ἀθλήσεως κομίσωμαι παρὰ τῆς σῆς ἀγαθότητος. Ὁ μὲν οὖν Ἅγιος ταῦτα ἐν ἀγαλλιάσει καὶ κατανύξει ψυχῆς προσευχόμενος διετέλει ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ. Ὁ δὲ Ὀλβιανὸς ἀπελθὼν ἅμα δύσιν ἐτέροις αὐτοῦ ἐν τῷ δημοσίῳ λουτρῷ, ᾧ ἐπώνυμον Ἀντωνίνος, ἐλούσατο, καὶ ὑποστρέψας εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ἐστιαθεὶς μετὰ τῶν ἐταίρων, ἐκείνους μὲν ἀπέλυσεν, αὐτὸς δὲ εἰσελθὼν ἐν τῷ χαμαιρικλίνῳ, ἡσύχασε τὸ μεσημβρινόν. Ἐν δὲ τῷ καθεύδειν αὐτὸν, σκορπίος μέλας ἐκ τῶν θεμελίων ἐξελθὼν, εἰσηλθεν εἰς τὸ ὑπόδημα αὐτοῦ καὶ ἔμεινεν ἐν αὐτῷ.

C Διεγερθεὶς δὲ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, καὶ προτείνας τὸν πόδα ὡς ὑποδησάμενος, ἐξαίφνης κρούεται ὑπὸ τοῦ μέλανος ἐκείνου σκορπίου ἀναμέσον τῶν δακτύλων τοῦ δεξιῦ ποδὸς, καὶ ἀνατραπείς ὑπὸ τῆς σφοδροτάτης ὀδύνης, ἐπὶ τὸν κλίνην διεσπάτο, ἀπὸ τῶν ἀλγηδόνων τρόμφ καὶ βρασμῷ ὅλου τοῦ σώματος αὐτοῦ κλονουμένου. Ἀπορούμενος δὲ καὶ ἀναθεῶν τοὺς μὴ ὄντας Θεοὺς ἐπεκαλεῖτο. Εἰσελθούσα δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, λύσασα τὰς κόμας καὶ τύπτουσα τὰς ὄψεις αὐτῆς, τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· Τί ἔχεις μετὰ τῶν Χριστιανῶν, ἀνθρώπε; ποσάνκις σοι εἶπον· Θεόν, ὃν οὐ σέβῃ, μὴ δὲ ψέγῃ· ἴδε τί σε ἐποίησαν οἱ στεναγμοὶ τοῦ τριβούνου Οὐρσικίνου· ἄρτι ἔλθωσιν οἱ Θεοὶ σου καὶ ἐλεήσωσί σε.

Iterum ergo Vir justus in custodiam reductus est, Deo gratias agens de patientia sibi donata. Et post certamen sibi relictus, ita canebat: Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos, Christe Deus, in refrigerium. Sed da mihi, Domine, patientiam perpetuam, ac cursum meum consumma in tua confessione, ut perfectam certaminis coronam referam a tua bonitate. Sanctus igitur in exultatione et compunctione animi hæc precatus perseverabat in carcere. Olbianus vero una cum duobus aliis sociis ad publicum discessit balneum, cui nomen Antoninus, abluit se, domumque reversus, celebrato cum sodalibus convivio, illos quidem dimisit, ipse autem ingressus triclinium humistratum quiescebat meridiano tempore. Dum autem dormiret, scorpium niger e fundamentis exiens intravit in calceum ejus et in eo permansit. Experrectus vero e somno, quando extendebat pedem ut calceum indueret, repente impetitur a nigro illo scorpione per medios digitos dextri pedis, et præ vehementissimo cruciatu retroactus in cubile pertrahabatur, toto ejus corpore perturbato ex dolorum tremore ac aestu. Mentis ergo inops et exclamans, deos, qui non existunt, invocabat. Ingressa ipsius mater, quæ solvebat capillos ac vultum suum percutiebat, his eum affata est: Quid tibi, homo, cum Christianis? Quoties tibi dixi: Deum, quem non colis, ne contemne. Vide quid tibi fecerint suspiria tribuni Ursicini. Jam veniant dii tui, et misereantur tui.

Martyr
Deum laudat,

F

8 Olbianus vero mutatus deos suos conviciari, diris impetere et in eos irruere. Ubi autem cruciatus a quo male habebat, tetigit cor ejus, stridens dentibus, et malignam linguam simul illis mordens, magno cum rugitu vitam abruptit. Sub vesperam hæc edoctus Aristides et admodum perculsus animo, advocat suos præsides, et consilium agitat neutiquam sanum. Metu autem correptus dispiciebat, quem esset adhibiturus modum, ut et mandatum tyranni impleretur, et Viro justo, si fieri posset, infestus non esset. Præsides itaque tali eum in perplexitate versantem conspicati, auctores ipsi sunt, ut sermonibus iterum admoneat Ursicinum;

ejusque
constantia

* f. ἀνα-
σκήπτειν

8. Μεταβαλὼν δὲ Ὀλβιανὸς ἤρξατο λοιδορεῖν τοὺς Θεοὺς αὐτοῦ καὶ ἀράσθαι καὶ ἀνασκάπτειν *. Ὡς δὲ ἤφατο ἡ ἄρρωστος ὀδύνη τῆς καρδίας αὐτοῦ, τρίξας τοὺς ὀδόντας καὶ συνδακὼν αὐτοῖς τὴν πονηρὰν γλῶσσαν, μετὰ μεγίστου βρῦχμου ἀπέρρηξε τὴν ψυχὴν. Δείλῃς δὲ ταῦτα μαθὼν ὁ Ἀριστίδης καὶ σφόδρα καταπλαγείς τὴν διάνοιαν, προσκαλεῖται τοὺς προέδρους αὐτοῦ, καὶ βουλευέται μὲν οὐδὲν ὑγιές· Συνεχόμενος δὲ τῷ φόβῳ ἐσκόπει ποίῳ τρόπῳ χρήσεται, ὥστε καὶ τὸ πρόσταγμα τοῦ τυράννου πληρωθῆναι, καὶ τῷ Δικαίῳ, εἰ οἶόν τε, μὴ προσκοῦσαι. Οἱ οὖν πρόεδροι ὁρῶντες αὐτὸν ἐν τοιαύτῃ ὄντα ἀμηχανίᾳ, εἰσηγοῦνται αὐτῷ τὴν διὰ τῶν λόγων παραίνεσιν πάλιν εἰσενεγκεῖν τῷ Οὐρσικίνῳ.

A. ANONYMO. num; et siquidem iis morem gerere se dicat, optime cum eo agatur: sin minus, gladii sententiam contra eum feremus. Hæc presides ad præfectum. Ille vero per totam noctem se discrucians gravi consilii inopia laborabat. Exorto autem die jubet ad se adduci Martyrem, et sic affatur: Nihil dico absurdi, etiamsi hodierno die experiar quid sentias, et edocear, quidnam post tormenta tibi illata respondere nobis velis. Fortasse enim dii, qui benigni sunt, ita disposuere, ut quæ in rem tuam sunt moliamur. Si ergo paratus sis abnegare Crucifixum et immortalibus diis sacrificare, breviter eloquere. Martyr dixit: Solus immortalis super omnes Deus est, qui in Trinitate adoratur et ab omnibus Fidelibus pie glorificatur: nam quos dicis deos immortales, dæmones sunt, qui nec vivunt nec moriuntur, sed semel mortui sunt, quando ex bono delapsi sunt, et ab omnibus Fidelibus deridentur, in vobis autem solis operantur filiis disidentia.

frustra iterum tentatur.

B 9 Præfectus respondit: Christus, quem adorare te dicis, nonne fuit cruci affixus ac mortuus tamquam iudicio damnatus? Quomodo itaque dicis: Deus meus est immortalis? Cui Martyr: Ast in libris nostris scriptum est, quod resurrexerit, et ascenderit ad cælos, et sederit ad dextram Patris. Si ergo illa admittis, admitte etiam hæc. Nemo quippe rationis particeps ex parte admittit Scripturas, et ex parte non admittit. Præfectus dixit: Omnia hæc videntur mihi nugæ: ad id autem quod te interrogo, sine mora responde. Si thus afferatur, an nobiscum ingrederis templum Jovis et thus adoles more nostro rerum domino, an non? Valde otio abundas, iudex, nec habes quod agas: jam enim audisti sæpius, et nunc tibi dico, quod, etiamsi diaboli tormenta mihi inferas ac corpus meum membratim disseces aut igne totum consumas, non persuasurus mihi sis, ut desistam ab adoratione Dei mei, ac impuris dæmonibus thus adoleam. Tunc præfectus præsidibus annuens sententiam contra eum pronuntiari jussit. Martyr vero, audita sententia, gaudens exivit, ut gladio cursum consummaret.

Martyrium subit

C 10 Postquam autem pervenit ad locum mortis suæ præstitutum, Martyr se vertit, ac Valentem conspiciens multa cum alacritate sequentem hilarique vultu urgentem lictores, ductores suos, producto conspectu sic eum alloquitur: Cur tantopere, o hominum longe vaferrime, ut quam ocyssime videas mortem mihi desideratam, casum vero tuum, de quo lætentur omnes, et inexpectatum paucis post tempore interitum nec vides nec consideras. Jam enim exiit sententia contra te a vero et justo iudice, et permanebit ira Dei super te, et non effugies quin mali ad te mittantur angeli. Hæc locutus Martyr petiit a militibus ductoribus suis, ut unius momenti spatium sibi concederent: quo favore ab ipsis impetrato, flectens genua orabat his verbis: Domine Deus potestatum, qui mihi indigno dedisti gratiam moriendi in hac pulchra Christi confessione, accipe cum pace spiritum meum, et per meam mortem ac per meum minimum sanguinem fac ut cesset ecclesiarum tuarum persecutio, et ne adbareat tibi sedes iniquitatis, formans laborem in præcepto.

et sepultus mandatur.

11 Quando hæc orasset Martyr, non patienter id tulit Valens, sed impulsus vehementer a dæmone, qui a principio ipsum male armaverat, ense, quem lictor vibrabat, in humerum dextrum cum fragore decidentem e manibus ejus eripuit, ac in Martyris collum impexit: ictum deinde iteravit; et ne sic quidem valens illud amputare, tertium etiam ictum dedit. Statim vero magnus præsentium tur-

καὶ εἰ μὲν πεισθεῖη, φησί, τῷ λόγῳ, ἄριστα ἂν ἔχοι· εἰ δὲ μήγε, τὸν διὰ τοῦ ξίφους ἀπόφασιν ἐκφέροντος κατ' αὐτοῦ. Ταῦτα μὲν οἱ πρόεδροι πρὸς τὸν ὑπαρχον. Ὁδὲ διὰ πάσης νυκτὸς ἀδημονῶν, ἐν ἀμνηχανίᾳ ὑπῆρχε δεινῇ. Ἡμέρας δὲ γενομένης εἰσαχθῆναι κελεύει τὸν Μάρτυρα, καὶ φησι πρὸς αὐτόν· Οὐδὲν λέγω ἄτοπον, καὶ τὴν σήμερον ἡμέραν ἀπόπειραν ποιήσασθαι τῆς σῆς γνώμης, καὶ μαθεῖν τί καὶ μετὰ τὰς ἐπὶ σοι προσελθούσας βασιάνους βούλει πρὸς ἡμᾶς ἀποκρίνασθαι· ἴσως γὰρ εὐμενεῖς ὄντες οἱ θεοὶ τὰ συμφεροντά σοι βουλευσάσθαι παρεσκεύασαν. Εἰ οὖν ἐτοιμῶς ἔχεις ἀρνήσασθαι τὸν Ἐσταυρωμένον καὶ θῦσαι τοῖς ἀθανάτοις θεοῖς, συντόμως εἰπέ. Ὁ μάρτυς εἶπεν· Μόνος ἀθάνατός ἐστιν ὁ ἐπὶ πάντων θεός, ὁ ἐν τριάδι προσκυνούμενος καὶ ὑπὸ πάντων πιστῶν εὐσεβῶς δοξαζόμενος· οὓς γὰρ λέγεις ἀθανάτους θεοὺς, δαίμονες εἰσι οὔτε ζῶντες οὔτε τελευτώντες, ἀλλ' ἅπαξ ἐκ τῆς τοῦ καλοῦ ἀποπτώσεως νεκρωθέντες, καὶ ὑπὸ πάντων γελώμενοι πιστῶν, ἐν ὑμῖν δὲ μόνοις ἐνεργούντες τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας.

9 Ὁ ὑπαρχος λέγει· Ὁ Χριστὸς, ὃν λέγεις προσκυνεῖν, οὐκ ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν ὡς κατὰδικος; Πῶς οὖν λέγεις, ὅτι ὁ ἐμὸς θεὸς ἀθάνατός ἐστιν; Ὁ μάρτυς εἶπεν· Ἄλλ' ἐν ταῖς βίβλοις ταῖς ἡμετέραις γέγραπται, ὅτι καὶ ἀνέστη καὶ ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς. Εἰ οὖν ἐκεῖνα δέχῃ, δέξαι καὶ ταῦτα· οὐδεὶς γὰρ λόγου μετέχων ἐν μέρει δέχεται τὰς γραφάς, καὶ ἐν μέρει οὐ παραδέχεται. Ὁ ὑπαρχος λέγει· Ἐμοὶ ταῦτα πάντα λῆρος εἶναι δοκεῖ· ὁ δὲ ἐρωτῶ σε, διὰ τὰς χεῖρας ἀποκρίνου· Ἐὰν ἐνεχθῇ λίβανος, εἰσέρχῃ μεθ' ἡμῶν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Διὸς, καὶ θυμιάς κατὰ τὸ ἔθνος ἡμῖν καὶ τῷ αὐτοκράτορι, ἢ οὐ; Οὐρσικίνος εἶπεν· Μᾶλλον εὐκαιρεῖς, ὦ δικαστὰ, καὶ τί πράξει οὐκ ἔχεις; ἤδη γὰρ ἤκουσας πολλὰκις, καὶ νῦν δὲ σοι λέγω, ὅτι τοῦ διαβόλου τὰς στρεβλώσεις εἰάν μοι προσαγάγῃς καὶ μελιδὸν τὸ σῶμά μου διακόψῃς, ἢ πυρὶ ἅπαν καταναλώσῃς, οὐ πείσεις με ἀποστῆναι τῆς προσκυνήσεως τοῦ Θεοῦ μου καὶ θυμιάσαι δαίμοσιν ἀκαθάρτοις. Τότε ὁ ὑπαρχος νεύσας τοῖς προέδροις, ἐκέλευσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπόφασιν διαλαλῆσαι. Ἀκούσας δὲ τῆς ἀποφάσεως ὁ Μάρτυς, χαίρων ἐξῆλθε ἐπὶ τὴν διὰ τοῦ ξίφους τελείωσιν.

10 Ὡς δὲ ἦλθεν ἐπὶ τὸν ὠρισμένον τῆς τελείωσεως αὐτοῦ τόπον, στραφεὶς ὁ Μάρτυς καὶ ἰδὼν τὸν Οὐάληνα μετὰ πολλῆς ἐπόμενον τῆς προθυμίας, καὶ ἰλαρῶ τῷ προσώπῳ ἐπείγοντα τοὺς φέροντας αὐτὸν δημίους, βλέμμα μηχανῶν ἔφη πρὸς αὐτόν· Τί τοσοῦτον; ὦ πάνδεινε, σπεύδεις ὡς τάχιστα τὸν ἐμοὶ ποθοῦμενον θάνατον ἰδεῖν, τήνδε πᾶσιν ἐπὶ χαρτόν σου πῶσιν καὶ τὸν μετ' ὀλίγον ἀδόκητον ὄλεθρον, οὐ τε ὥρᾳς οὐ τε λογίζῃ; Ἡδὲ γὰρ ἐξῆλθεν ἀπόφασιν κατὰ σου, παρὰ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ δικαίου κριτοῦ, καὶ μενεῖ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ σε, καὶ οὐκ ἐκφεύξῃ τὴν πονηρῶν ἀποστολὴν τῶν ἀγγέλων. Ταῦτα εἰπὼν ὁ Μάρτυς ἤτησεν τοὺς ἄγοντας αὐτὸν στρατιώτας, μίας αὐτῷ ῥοπῆς διαώριαν δοῦναι. Καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν τὴν χάριν, κλίνας τὰ γόνατα προσήχετο, λέγων· Δέσποτα Κύριε τῶν δυνάμεων ὁ δούς χάριν ἐμοὶ τῷ ἀναξίῳ ἐν τῇ καλῇ ταύτῃ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογίᾳ τελειωθῆναι, δέξαι μετ' εἰρήνης το πνεῦμά μου, καὶ παῦσον διὰ τῆς ἐμῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ἐμοῦ ἐλαχίστου αἵματος τῶν ἁγίων σου ἐκκλησιῶν τὸν διωγμὸν, καὶ μὴ συμπροσέστω σοι θρόνος ἀνομίας, ὁ πλάστων κόπον ἐπὶ πρόσταγμα.

11 Ταῦτα τοῦ Μάρτυρος προσευχομένου, μὴ καρτερήσας ὁ Οὐάλης, ἀλλὰ σφοδρῶς ὠθούμενος ὑπὸ τοῦ ἐξαρχῆς αὐτὸν κακῶς ὀπλισαντος δαίμονος, ῥήγνυται κατὰ τὸν δεξιὸν ὤμον τὸ ξίφος κατέχοντι τῷ δημίῳ, καὶ ἀρπασας ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τὴν σπάδην, καταφέρει κατὰ τοῦ τραχήλου τοῦ Μάρτυρος. Εἴτα καὶ ἐδευτέρωσεν, καὶ μηδὲ οὕτως δυνηθεὶς ἀποτεμεῖν, καὶ ἐτρίτωσεν. Εὐθὺς δὲ θόρυβος μέγας τῶν παρόντων

A ὁχλῶν ἐγένετο * καὶ συρίζοντες ὡς δράκοντες οἱ δῆμιοι, ἔβαλον λίθους κατ' αὐτοῦ, οὐ μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες σὺν τοῖς ἀπὸ τῶν διατριβῶν παιδίοις. Καὶ μὴ φέρων ὁ προδότης τὰς σφοδρὰς καὶ ἀλλεπαλλήλους τῶν λίθων νιφάδας, πεσὼν ἐπ' ὄψιν χαμαί, θάπτεται ἐν αὐτοῖς ἐνδειναῖς οἰμωγαῖς καὶ ἐν ὀργῇ ἀγγέλων πονηρῶν συντριβείς ἅπαν τὸ σῶμα σὺν τοῖς ὁστέοις, κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦ μακαρίου Μάρτυρος Οὐρσικίνου, τὸν ἐπάρατον θάνατον ἀπενεγκάμενος. Ὡς δὲ ἤκουσε περὶ τῆς αὐδίου τελειώσεως καὶ τοῦ καλλιῦκου μάρτυρος Οὐρσικίνου ἡ δοῦλη τοῦ Θεοῦ Σιμπλικία, πέμψασα ἓνα τῶν πιστῶν εὐνούχων αὐτῆς μετὰ πλειόνων οἰκετῶν, καὶ τῆς θεραπέας τῶν τοῦ πραιτωρίου, ἀνείλετο τὸ τίμιον λείψανον τοῦ Μάρτυρος, καὶ κοσμίως ἐνταφιάσασα ἀπέθετο ἐν προαστείῳ ἰδίῳ λεγόμενῳ Καλάμῳ, ἀπέχοντι τῆς πόλεως σταδίου κβ', εἰς μνημόσυνον αἰώνιον αὐτῆς τε καὶ παντὸς τοῦ φιλοχρίστου γένους αὐτῆς, ἱασίν τε καὶ ἀναψιν τοῖς ποιητοῖς νόσοις συνεχομένων, καὶ τῇ θήκῃ τοῦ τιμίου λειψάνου προσκαρτερούντων. Ἐτελειώθη δὲ ὁ ἐνδοξος καὶ πολυῦμνος τοῦ Χριστοῦ μάρτυς Οὐρσικίνος μηνὶ Ἀυγούστῳ ἡ Ἰνδικτίωνος θ', ἐν ὑστατείᾳ Δαλμάτου τὸ πέμπτον καὶ Μαξεντίου τὸ δεύτερον, κατὰ δὲ ἡμᾶς βασιλεύοντος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατέρει δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

barum tumultus est factus, et draconem instar sibilantes plebei, lapidibus illum impetiere, non viri dumtaxat, sed etiam feminae cum pueris scoliarum trivialium: et proditor non sustinens vehementes lapidum unius post alium nivis adinstar cadentium ejaculationes, lapso humi vultu sepelitur in gravibus hisce ululatibus, et in pravorum angelorum ira toto contritus corpore cum ossibus, sicut praedixerat beatus Martyr Ursicinus, execrandam mortem subiit. Simplicitate vero Dei famula dum obitum celebrem egregii victoris Ursicini audivit, misso uno e fidelibus suis eunuchis una cum pluribus domesticis ac comitatu praetorianorum, sustulit corpus pretiosum Martyris, illudque ad sepulchram decore comparatum deposuit in suburbio suo, nomine Calamo, stadiis duobus ac viginti ab urbe distante, ut perpetua et sui et omnis Christum amantis generis ejus servaretur memoria, sanarenturque et accenderentur illi qui diversis detinentur morbis et ad loculum pretiosi corporis perseverarent. Gloriosus vero ac celebratissimus Christi martyr Ursicinus obiit mensis Augusto die x a Indictionis ix b, Dalmato quinto ac Maxentio secundum consules c; apud nos autem regnante Domino nostro Jesu Christo, quocum Patri gloria ac sancto Spiritu E nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

a
b
c

ANNOTATA.

a In titulo hujus Martyrii ponitur α', id est xi. Vid. Comm. num. 2.

b Vacillat illa Indictio, ex Commentario num. 4 et 6.

c Non cohærent consules isti, ut ibid. dictum est.

DE S. FELICE EPISCOPO MARTYRE

VALLE GARDUMI IN TYROLI

Sylloge de cultu et miraculis.

J. B. S.

xiv Aug.
Sanctus de
quo hic agi-
tur

Coli sanctum hunc Felicem ut episcopum et martyrem asserunt Tyrolenses, ut ita dicam, omnes, probat innumeri populi adsacras reliquias concursus, frequentissima praedicantur miracula, sacellum in ejus honorem legitima auctoritate exstructum est, reliquiae translatae et honorifice expositae, imago circumfertur, quam infra exhibebimus: verbo, clamant certa monumenta quae pro vindicanda alicujus sanctitate afferri possunt; quidquid interim nec Fasti ulli ecclesiastici, nec scriptor ullus paulo antiquior, quem saltem noverim, de eo usquam meminerint, nisi cum aliquo synonymo confundatur, cui rei via omnis praclusa videtur, cum patronos ejusdem nominis singulae urbes sibi seorsim vendicent, singulae Sanctorum suorum corpora exhibeant. De aetate autem, gestis aut martyrii tempore aequè quidquam eruitur: neque mihi integrum est alia huc adducere, praeter ea quae a nostro P. Jacobo Schmid, qui de rebus Tyrolensibus scripsit, non ita pridem mihi suggesta sunt cum imagine, quam hic recudere visum est.

2 Conquisivit collegitque vir eruditissimus et diligentissimus dum Historia sua Tyrolensi Germanice

AUCTORE
J. B. S.
solis Tyro-
lensibus co-
gnitus

nice scribenda occuparetur, quidquid ad Sancti, utut alibi incogniti, gloriam spectare posse censuit; cumque mense Augusto illustrando nos occupatos intellexisset, Sanctique istius memoria XIV hujus mensis festive recoli soleat, nihil antiquius habuit, quam ut ea nobis subministraret, quæ eo die in opere nostro consignari possent, quæque ex laudata ejus historia, ab ipsomet Latine versa, hic fidelissime subjungam, præmissa modo effigie Viennæ excusa, unde etiam pateat in Austriam usque aliasque regiones pridem extensam sancti hujus Felicis venerationem. Ex ipsa imagine satis apparet, S. Felicem ut episcopum coli; rem clarius explicant subscripta verba in hunc modum: S. FELIX EPISCOPUS ET MARTYR THAUMATURGUS, IN ECCLESIA ARCHIPRESBYTERALI ET PAROCHIALI VALLENSI GARDUMI IN TYROLI.

celebri cul-
tu honora-
tur

3 Imaginè annecti solet brevis Italica narratio de quotidianis prope miraculis et beneficiis ab omni hominum genere impetrari solitis, quam infra ex Schmidio ampliorem dabimus. Satis sit hic subungere orationem ex Italico versam.

B

DEVOTA ORATIO

Facienda in omni opportunitate ad miraculosum S. Felicem

γ. In omnibus nostris miseriis et calamitatibus animæ et corporis

δ. Adjuva nos et ora pro nobis: o! S. Felix. Omnipotens, æterne et misericordissime Deus, qui mirabilis es in Sanctis tuis, præcipue in glorioso S. Felice episcopo et martyre, cujus patrocinio et protectione in omnem fidelem Christianum, humillime supplicantem, cum summa pietate thesauros inexhaustæ bonitatis tuæ cum summa pietate effundis, esto misericors misero mihi peccatori, et mediante potenti intercessionem prodigiosi servi tui Felicis, in me, licet indigna creatura tua, sanare digneris omnem miseriam et infirmitatem, tum spiritualem tum corporalem ut per immensam gratiam et benignitatem tuam incessanter tibi gratias agam, te laudem, toto corde te amem et adorem, omnibus viribus tibi serviam et benedicam, plenissime recreatus tua sancta divina benedictione et ineffabili misericordia, hic temporaliter, et ibi in æternum. Per Jesum Christum Dominum ac Redemptorem nostrum. Amen. Additur.

C

Ter oratio Dominica, ter salutatio Angelica, et ter Gloria Patri etc. Quod superest, sequantur modo traditio Tyrolensium et miracula, ex variis relationibus et documentis collecta, atque huc missa a jam laudato nostro P. Jacobo Schmidio, in hæc verba:

loco qui hic
describitur

* Gressa
Italica.

4 Etsi jam ab immemoriali tempore gloriosissimus hic sanctus episcopus et martyr Felix cultum habuerit insignem in ecclesia archi-Presbyterali, de quo nomen sortita est; verum nostris præcipue temporibus cultus iste ob plurima, quæ Deus hujus Sancti patrocinio operatus est, beneficia plurimum quoque auctus est, et in omnem late viciniam diffusus. Jacet Gardumensis ager in provincia, seu comitatu Tyrolensi, Tridentinæ Diocesis, pertinetque ad Illustrissimos Comites de Castelbarco, ad pedem arcis Grestanæ * situs, Complectitur septem aut octo villas; suis quoque templis instructas, a quorum incolis S. Felix in communem omnium patronum electus est.

5 Omnem movebam lapidem, ut de actis Sancti hujus Thaumaturgi, aut quo modo in patriam nostram devenerit, certi quidpiam erue-

rem, sed casso labore, iis solum exceptis, quæ, D
adnitente potissimum reverendissimo domino canonico Martinio, tunc episcopi Tridentini vicario generali, ex litteris et relatione admodum reverendi domini Hyppoliti Madernini, loci illius parochi per R. P. Georgium Tonaver, Tridentini nostri Collegii Rectorem transmissis hauseram documenta, tum etiam alia ex epistola Murio (Italica Mori) qui locus haud multum Gardumo distat, accepta abs Illustrissimo et Reverendissimo S. R. I. Equite Hieronymo de Thunn Murii parochi: ac tandem fideli ex relatione, quam hauseram, dum ipse Tridentini Collegii incolam agerem. Domini Hippolyti Madernini epistola fere sequentia loquitur, scilicet omnia antiquiora de S. Felice documenta interiisse ob hostilem in Tyrolim Gallorum incursionem, factam anno MDCCIII.

et unde pau-
ca accepta
sunt

6 Id tamen concordia illorum, qui annis graves, aut alia rerum notitia pollent, relatione constat, S. hunc Felicem cum crudelissimam persecutionem fugeret, huc delatum adhuc ante tempora S. Vigili, Tridentini præsulis, his oris Christianam fidem intulisse: præterea eundem sanctum Virum hoc ipso in loco martyrii palmam E consecutum, cum in magnam scrobem, in qua, superinfusa aqua, calx ad cœmentum faciendum paratur, injectus, combustusque esset, solis, quæ postmodum extracta sunt, ossibus intactis. Hæc ex litteris domini Madernini. Pauca addit in suis Reverendissimus Thunnus, ita inquit: S. Felix episcopus fuit in Italiæ partibus, in ultima gentiliū persecutione (tempore, ut opinor Diocletiani Cæsaris) in has horas se contulit, et cum hisce populis Evangelium prædicaret, ab iisdem martyrii palma condecoratus fuit. Hæc Reverendissimus Thunnus. Ubi locorum episcopum egerit Sanctus, difficile erit divinasse, ob Sanctorum multitudinem, qui simili nomine variis in Italia ecclesiis præfuerunt.

quæ de mar-
tyrio testan-
tur

7 Certiora porro dici poterunt de persecutionis tempore, quæ probabilius decima fuit, quam crudelis sanguisuga Diocletianus contra Christianos movit anno CCCII. Erat hæc omnium maxime diuturna, atque atrocissima; quippe per decem omnino annos in Christi fideles desæviit, ita quidem, ut non solum non remitteret, sed in dies majores in furias excreverit. Neque urbium, regionumque præfecti mitius cum Christianis agebant, quam ipse Diocletianus, sed hujus imperia ad unguem exsecuti, ubique in Christiani nominis exterminium conjurabant, unde huic crudelissimæ tempestati, juxta Christi Salvatoris consilium, cedendum nonnihil ratus, in valles hasce Tyrolenses sese subduxit S. Felix, quamvis, ut supra diximus martyrii purpura candida, cui injectus est, calcis ex massa indutus in cælum evolarit. Hæc omnia, dum mecum conferrem, in hanc demum sententiam abii, S. Felicem martyrio coronatum fuisse eodem tempore, quo S. Casianus Brixinensis in Tyroli prius, dein Imolanus in Italia episcopus, pro Christo sanguinem fudit, etsi serius nonnihil, tum nempe, cum persecutio latius sese extendisset. Agitur autem dies festus S. Felicis in tota illa Gardumensi vicinia, XIV Augusti, celebraturque cum octava. An hæc dies illa sit, qua moriens cælis transcriptus est, non ausim affirmare.

ad x perse-
cutionem
referendo.

8 Quod id sacros illius cineres, et ossa attinet, jam per centenos aliquot annos in prædicta ecclesia parochiali quiscebant, donec anno MDCCXIX elevata, et in novam eamque elegantissimam

De sacris
reliquiis

A tissimam e fundamentis erectam capellam translata sunt, populo instantissime flagitante, et annuente, immo et jubente Reverendissimo, et Celsissimo S. R. I. Principe, et Episcopo Tridentino Joanne Michaële Comite a Spaur, quæ solennis translatio hunc in modum instituta est.

ibidem in-
ventis

9 Vigesima sexta Octobris reverendus D. loci parochus multis aliis hunc in finem stipatus testibus, medio noctis silentio in ecclesiæ sacrarium sese contulit, ubi postquam a tergo altaris murus apertus est, marmoream cistulam seu sarcophagum operis pervetusti, in quo sacra ossa delitescebant, invenere. Cistula dein e muro extracta, atque altari imposita, sequentia sacra inventa sunt lipsana. Primo integrum sacrum caput, una cum dentibus omnibus, et utraque mandibula, quam, non sine magna admiratione, observarunt adstantes penes visibili adhuc carne, et cute obductam: præterea brachia, pedes, et crura: costæ, omniaque reliqua, quæ integrum corpus constituunt, ossa, excepta cruris alterius particula.

et magnifi-
ce exultatis

B 10 Lustratis hoc modo Divi ossibus, reverendus dominus parochus, prius jam superpelliceo, stolaque indutus sacrum caput venerabundisprehendit manibus, eoque adstantibus impertitus est benedictionem, tum in sarcophago recondidit, quod ferreis vinculis denuo clausum. firmatumque fuit. Inde in novam, quam descripsimus, capellam translatus aræ ibidem imposuere, ad marmoream, quæ Divum exhibet, statuam. Compulsatis dein campanis omnibus ad lucis usque crepusculum seu ad diei mensis ejusdem xxvii exordium, quo affluente magna populi multitudine capella, et ara præscriptis ab Ecclesia ritibus benedictione sacratæ, et dicto in eadem sacro, tota hæc festiva translatio hymno Ambrosiano clausa est. In hac tam pretiosa capella S. martyr, et episcopus Felix in dies maximo peregrinantium concursu ex circumjecta regione colitur: quod idem quoque factum, antequam sacra divi Felicis ossa in novam hanc capellam translata sunt; quippe ipse Reverendissimus et Celsissimus S. R. I. Princeps et Episcopus Tridentinus anno mdcxx sese Gardumum contulit, tum magnum ibidem Sanctum deveneraturus.

ob continu-
miracula.

C 11 Nunc tam frequentem omnium ordinum ad sacra lipsana concursus continua, eaque illustria, quibus Deus Servum suum identidem glorificat, miracula excitant; neque enim ullum pene malorum tum animi, tum corporis genus est, cui divus hic Euergetes non medeatur. Præsentaneam præprimis opem sentiunt mæsti parentes, dum demortuas in ventre matrum proles ad Divi aram deportant, datoque vitæ signo Baptismatis lavacro abluuntur. Cæcis visum, auditum surdis, mutis loquelam restituit: sic pedum quoque aliorumque membrorum usum: sed præcipue potentem experiuntur Divi manum energumeni, aut variis præstigiis, magicisque incantationibus oppressi, quos tum a malignis liberat hospitibus, tum a maleficiis immunes reddit. Complures jam cum morte luctantes, quam primum vel ipsi, vel adstantium quispiam, Divi hujus opem imploravit, actutum sanitati redditi sunt: nec minoris res aliis steterat, quando aut animi, aut corporis in angustiis deprehensi, vix Sanctum in vota vocantes, liberos sese, incolumesque statim senserunt. Quæ omnia ecclesiastica auctoritate rite examinata, probataque ubique locorum divulgata, immo et quotidiana devotorum cli-

entum experientia luculenter manifestata sunt, licet nihil per hæc derogatum velimus constitutioni Urbani VIII. Peculiarem tamen memoriam quædam beneficia merentur, quæ, præ reliquis aliis pluribus hic addenda duxi.

AUCTOR
J. B. S.

12 Margarita Romanella, oriunda ex oppido Nogarè, nunc vero Roboreti (urbe Tridento quatuor leucis Italiam versus distante, Italis Roveredo, Germanis Roffereuth) habitans tam gravi pedum malo laborabat, ut vel iis insistere, vel domestica obire munia prorsus nequiverit. Vovet igitur peregrinationem ad divum Felicem anno mdcxxiii. Distat Gardumum Roboreto tribus solum horis; verum illa tribus omnino diebus * emensa est. Postquam tandem ad sacra lipsana Gardumum devenerat, nescio, quam vocem audire sibi visa est, ac si hæc verba sibi in aures dicerentur: Margarita, projice abs te baculum: obsecuta illa dicenti voci, et ecce, sanam, et incolumem se animadvertit: brevique temporis spatio viam Gardumæ Roboretum relegit, non sine ingenti omnium admiratione, qui communi calculo rem velut magnum sane prodigium Sancto adscribebant, E cum vetulam, annis jam gravem, integrum pedum usum S. Felicis patrocinio adeptam obstupescerent.

Curatur la-
borans pedi-
bus;

* iter

13 Anno mdcxxviii Nicolaus Coo solo arcæ attactu qua sacra Divi ossa continentur, speciem quamdam morbi epileptici, quo divexabatur, dispulerat. Haud multo post, tertio nimirum Junii, Catharina Berlanda pari attactu arcæ, et olei, quod ante Divi aram ardebat, inunctione, brachium, ad omnes prorsus labores inutile, sanum recepit, quin et visum, quo jamjam periclitabatur, eodem attactu recuperavit.

item epilep-
ticus

Joannes Brigenti ex oppido Brenzono * hujus anni mdcxxiv cum filiolo suo ad templum divi Felicis advenerat; agitabatur misellus pessimo mania malo, præterquam, quod et mutus, atque ad omne functionum genus incapax esset: cum vero sacra sibi impertita benedictione, oleo, quod supra diximus, inungeretur, et ore quoque aliquid excepisset, protinus melius habere cœpit. Substitit tamen per horam ad sacros Divi cineres, tum vero non solum loquelam recepit, sed etiam quod longe magis in votis erat, integræ menti restitutus, domum propriam ingenti animi solatio reversus est.

tum mania
affectus:
* 1 a. Maii

14 Maria Bonoma ex oppido Than, utroque pede capta curru ad divum Felicem advehebatur: ex quo duabus innixa grallis in templum repebat: concepta, quam potuit in Sanctum fiducia, et sacra pariter benedictione recepta, grallas extemplo projicit, ac omni prorsus liberata gradiendi difficultate, incolumis ad suos rediit xx Aprilis mdcxxv, cum paulo ante, scilicet xxv Martii, eundem a Sancto favorem impetrasset proprius ipsius filius, Thomas nomine.

F
alia predibus
capta

15 Eodem denique anno Alexander Caurino ab oppido Tierno, utriusque oculi lumen Sancto adscripsit. Multa is pro recuperanda oculorum acie, sed frustra, expenderat, cum, ecce, suasu piæ ejusdam feminae, peregrinationem vovet ad divum Felicem, ibique expiata exemologesi conscientia, ac sacra Synaxi refectus beneficium, quod a Sancto poposcerat, impetravit.

alia oculis
orbo,

16 Ceterum id pro coronide de hoc illustri patriæ nostræ Sancto addidisse sufficiat, illum scilicet adeo in patrandis miraculis excellere, ut sibi etiam Thaumaturgi nomen hisce in terris jam Proprium fecerit.

unde thau-
maturgus
audit.

DE SANCTO EUSEBIO PRESBYTERO

ROMÆ

J. B. S.

Sylloge de cultu et gestis.

Varia in
aliis annun-
tatio

Dum S. Felicem II Papam et martyrem ab iniquioribus criticorum censuris ad xxix Julii vindicare conati sumus, viam una stravimus, ut et hic Eusebius strenuus fidei assertor, meritissima sua laude non privaretur. Quæ de ipso paulo intricatius in vetustis Martyrologiis prædicantur, abunde explicata supponimus in nostra ad Usuardum observatione hoc die, ubi nobis præplacere ostendimus vetustissimam annuntiationem Romani parvi ita simpliciter conceptam: Romæ Eusebii presbyteri et confessoris sub Constantio Ariano, sepulti in cœmeterio Callisti, a qua recte absunt quæ Ado ex non sinceris Actissuperaddidit, et a quibus abstinuit Usuardus, recte etiam annuntians: Romæ via Appia, natalis beati Eusebii presbyteri et confessoris, qui a Constantio Augusto, ob Catholicæ fidei defensionem, in quodam cubiculo domus suæ inclusus, ibique in oratione constanter perseverans, dormitionem accepit. A martyrii titulo utrobique abstinetur, qui cur ei merito tribui possit ex diuturnis ærumnis quas passus est, facile intelligitur. Audiamus modo verba Martyrologii Romani cum Baronii observatione:

in Romano
restituatur.

2 Romæ, natalis beati Eusebii presbyteri, qui a Constantio imperatore Ariano ob Catholicæ fidei defensionem, in quodam cubiculo domus suæ inclusus, ibique menses septem in oratione constanter perseverans dormitionem accepit, cujus corpus Gregorius et Orosius presbyteri colligentes in cœmeterio Callisti via Appia sepelierunt. En modo annotationem: De eodem Beda, Usuardus, Ado ac ceteri recentiores. Recitat ejus Acta Mombritius tom. i. Habemus eadem manuscripta. Est vetus titulus S. Eusebii, cujus mentio habetur in concilio primo Romæ habito sub Symmacho Papa. Asservantur illic veneranda corpora SS. Eusebii (adde Gregorii) Orosii atque Paulini, multæque aliorum martyrum reliquiæ, ut ejusdem ecclesiæ monumenta declarant. Eamdem ecclesiam Zacharias Papa, vetustate collapsam restituendam curavit: hæcque tam inscriptiones in marmore incisæ, quam etiam liber de Romanis Pontificibus testantur. Addidi Gregorium, quem Acta testantur, in eadem cryptam jussu Constantii præcipitatum fuisse, et in eadem etiam sepultum.

augeturque
■ Motherio

3 Plusculum notat Motherius noster ad idem Martyrologium Romanum a se Gallice versum, dum ait, Sancti Eusebii nomen semper celebrimum fuisse, ejusque memoriam in summa veneratione per totam Ecclesiam. Fuisse item olim unam ex stationibus Quadragesimalibus Romanis in templo sub ejus nomine Deo dicato, solitumque ibidem Missam particularem in ejus honorem celebrari, de quo tamen hodie sola fiat commemoratio; Romæ, opinor, non in hodierno missali pro tota Ecclesia. Adscribitur, inquit, ei simplicis confessoris titulus tametsi mortis ejus circumstantias considerando MARTYRIS lauream meritis videatur. Recte sane, cum tot aliis, etiam minora

passis, adscriptam eandem lauream experientia nos doceat. Atque hæc pro vetustissimo et celeberrimo S. Eusebii cultu dicta sint. Superest modo ut de Actis Mombritianis, apud nos etiam varie Mss. et postremum a Baluzio editis tom. 2 Miscell. a pag. 141, ea moneamus quæ ad salvandam eorum integritatem necessaria censuimus.

4 Præmittenda observatio postremi editoris pag. 496 quæ est hujusmodi: Vitam istam sancti Eusebii presbyteri Romani, qui crudeli novoque mortis genere extinctus est Romæ jussu Constantii imperatoris, ediderat olim Boninus Mombritius, sed valde corruptam. Nos cum illam invenissemus in quatuor vetustissimis codicibus manuscriptis, quorum tres exstant in bibliotheca Colbertina, quartus in Regia, eam diligenter recensuimus et emendavimus, et sic emendatam putavimus emittendam rursus esse: continet enim res scitu dignissimas quarum nulla mentio exstat in Annalibus ecclesiasticis. Diceret, Baluzium thesaurum hic aliquem, a se refossum, nobis exhibere, ubi tota historia, sive ut apud Mombritium et in tot manuscriptis exstat, sive ut eam ipse edidit, tam libere excornata sit, et dialogismis incomponibilibus respersa, ut pro majori parte admitti non possit. En ipsam, cujus titulum facit. Vita Sancti Eusebii presbyteri Romani.

5 Eodem tempore quo Liberius de exilio revocatus fuerat a Constantio augusto hæretico, in eodem tantum dogmate ut non rebaptizarent populum, sed una communione consummarent plebem, Eusebius presbyter urbis Romæ cœpit declarare; Liberium hæreticum et amicum Constantii. Cumque multi sancta confessione et Catholica fide vitarent communionem Liberii per Eusebii presbyteri doctrinam occupantur ecclesiæ a Liberio, ejicitur Felix de episcopatu, subrogatur Liberius, tenetur Eusebius presbyter, et quod in domo sua, quam ipse extruxerat, populum congregaret, et quia confortaret plebem sanctam. Tunc Constantius imperator aggreditur cum Liberio Eusebium presbyterum dicens: Tu solus Christianus es in urbe Roma? Eusebius presbyter respondit: Sic confidimus in Domino, quia fideles nos inveniet Christus, sicut et baptizati sumus et benedictionem quam a beato Julio suscepimus, tenemus. Liberius dixit: Nos cujus fungimur vice, nonne Julii anterioris nostri? Eusebius presbyter dixit: Si perseverasses in fide quam in persecutione primo tenere visus fueras.

6 Liberius dixit: Præsente Augusto tam contumacem me existimas? Eusebius dixit: Rex ipsa te docet et declarat. Imperator Constantius dixit: Et quid est inter fidem et fidem? Eusebius presbyter respondit: Quantum ad nos peccatores integre tenentes sumus. Quantum ad vos, insania diaboli et invidia superstitionis vestræ, ut Felicem episcopum, quem vos non tacuistis Catholicum, et Dominum Jesum Christum invocantem, purum sacerdotem ab omnibus declaratum, in damnationis causam exilio direxistis, qui tamen in præ-

Acta Mom-
britii

in nova edi-
tione

paulo fusius

A prædiolo suo orationibus vacat. Et quidem jussu tuo Christianis occisionem et necem præcepisti, inferri, maxime clericis et presbyteris et diaconibus. Tunc iratus Constantius, subrogatu Liberii, includit Eusebium presbyterum in quodam cubiculo domus suæ, quod humile erat in latitudine pedibus quatuor, et ibi multis mensibus in oratione constanter perseverans, inclusus tamen, post menses septem dormitionem accepit nono decimo Kalendas Septembris. Cujus corpus collegerunt Gregorius et Orosius presbyteri parentes ejus et sepelierunt in crypta juxta corpus beati Sixti martyris et episcopi via Appia in cœmeterio Calisti, ubi et titulum ejus scribentes posuerunt pro commemoratione ejus: EUSEBIO HOMINI DEI

explican-
tur;

7 Eodem tempore auditum est a Constantio imperatore eo quod Gregorius et Orosius presbyteri collegerunt corpus Eusebii presbyteri et in eadem crypta vivum præcepit includi Gregorium. Tunc B Orosius presbyter collegit semivivum beatum Gregorium noctu occulte propter Constantium Augustum, et emisso spiritu, sepelivit eum juxta corpus sancti Eusebii presbyteri. Qui etiam Orosius hæc gesta conscripsit. Ab eodem die intra ecclesias jussu Constantii imperatoris quisquis inventus fuisset non sic confiteri vel participari sicut Liberius, indiscussus gladio puniretur. Quapropter in plateis et in vicis et in ecclesiis sive in balneis gladio trucidabantur, persequente Constantio Christianos una cum Liberio.

sed corre-
ctione indi-
gent;

8 Quæ in ea Vita merito displicere oporteat, continuo intelliges, si memineris Constantium cum Liberio et Eusebio Romæ eodem tempore non fuisse. Advenit ille triumphabundus in Urbem sub finem mensis Aprilis an. 357, unde, mora exigua interposita, Maio ejusdem anni exeunte, Mediolanum digressus est, tum quando Liberium necdum ab exilio Romam rediisse, constans est Chronologorum sententia, ut proinde congressus iste et paulo acerbior colloquutio dicto jam anno haberi omnino non potuerint, multo minus anno insequenti 358 quo ab exilio reversus est Liberius, tum nempe dum ab Urbe procul aberat imperator Constantius. Adde quod ita res connectantur ac si Eusebius, Cæsare adhuc Romæ commorante, in suo carcere fuisset exstinctus, utpote qui Gregorium, quod Sanctum sepelisset, in eandem cryptam præcipitari jusserit, unde semivivus ab Orosio eductus est, paulo post ipsi Eusebio consecutus.

ut præferen-
da sit Euse-
bii historia

9 Variis hisce difficultatibus nos eximit Eusebii elogium longe brevius apud Petrum de Natalibus Equilinum episcopum, in quo omnia recte explicari possunt, si morbo Liberium censeamus cæsarea auctoritate usum ut ardentius Eusebii et Gregorii zelum comprimeret, licet Constantius ipse Roma procul abesset. Audi Equili-

num: Eusebius presbyter Romæ claruit tempore Constantii Augusti et Liberii Papæ hæreticorum; qui vir Catholicus et doctrina præclarus, dum fidem Catholicam constanter defensaret, et Constantium Augustum atque Liberium urbis Romæ episcopum hæreticos prædicaret, quod Arianæ fidei consensissent, ab eodem Constantio rogatu Liberii detentus est; in quodam cubiculo domus suæ inclusus, habente in latitudine pedes quatuor et ibi multis mensibus in oratione perseveravit. Inclusus tamen adhuc post menses septem dormitionem accepit xix Kal. Septembris. Cujus corpus Gregorius et Orosius presbyteri sepelierunt via Appia in cœmeterio Calixti, juxta corpus beati Sixti Papæ et martyris in crypta. Quod audiens Constantius Augustus, Gregorium presbyterum cepit, et vivum in eadem crypta sepelivit; ubi post dies tres in pace quievit.

20 Hæc narratio, si hæretici appellationem, Liberio crude impactam expunxeris, satis tolerabilis est, ex qua id præcipue patere volumus, quanto zelo rem Catholicam tueri conatus sit S. Eusebius, eam a Christo Domino coronam promeritus, ut inter fortissimos confessores seu fidei defensores, quin et eo titulo martyris merito recenseri possit. Ad certum obitus diem alicunde erudum frustra laboravimus, ut in hodierno sistendum sit, quo sive translationis alicujus aut ecclesiæ dedicationis, aut alia festivitas recolatur, id certissimum est, a primis usque Ecclesiæ post obitum ejus, seculis, ut supra notabat Motherius, S. Eusebii memoriam in summa veneratione per totam Ecclesiam fuisse hoc ipso die, tametsi de prima festi institutione aut ejus causa, nulla antiqua monumenta meminerint. Monet Piazza in suo Menologio Romano, S. Eusebii ecclesia hodie gaudere PP. Cælestinos, apud quos ejus memoria celebretur, ut pluribus videre est apud Pancirolum, de templis Romanis agentem pag. 166.

expuncta
Liberii hæ-
resi;

11 Locus postulare ut hic Gregorium subjungerem in eadem causa mortem passum, si ejus memoria ut in Greveno ita in ullis vetustis Fastis sacris aut in Romano Martyrologio consignata esset. Satis erit cum Ferrario in Catalogo SS. Italiæ hic modeste insignare: De S. Gregorio presbytero et martyre Romæ, vide in Vita S. Eusebii presbyteri supra hac eadem die, qua etiam die S. Orosii presbyteri et Confessoris prædictorum socii et familiaris memoria adnotatur. Ubi satis clare innuit, nihil de ipsis traditum superesse præter ea quæ in Actis jam datis supra memorantur. Neque nobis licitum est, ulteriorem eis cultum decernere. Locum hic demum habeat Wandelberti elogium metricum:

cur omissus
Gregorius

Quæ decima et nona est Septembris ante Kalendas

Eusebium Romæ sancit celebratque beatum.

DE S. CALLISTO EP. MARTYRE

TUDERTI IN UMBRIA

P. B.

ANNO
DCCXVIII.
Annuntiatur
hoc die
in Martio
Rom. :

Quæ de cultu et reliquiis S. Cassiani, itidem episcopi et martyris Tudertini, hesterno die notata sunt, æque ad S. Callistum hunc pertinent; neque hic repetenda censemus. Eodem uterque tempore Martyrologio additus est; sed Callistus ad hunc diem, his verbis: Tuderti, sancti Augusti Tomus III.

Callisti episcopi et martyris; antea extra ecclesiam Tudertinam Fastis omnibus fuit ignotus. Lectiones apud suos in Officio antiquas habuit, quas ibidem in archivo episcopali etiam nunc asservari, testatur Ludovicus Jacobillus in Vitis Sanctorum Umbriæ tom. 2 pag. 118; addens, alias nunc

25 novas

AUCTOR
P. B.

novas legi, a Sacra Congregatione Romana approbatas anno 1602; festum autem ejus nunc Tuderti celebrari ritu duplici. Acta ejus nulla sciuntur, nisi quæ brevi compendio Italico collegit ex Annalibus Tuderti ibidem in urbis tabulario servatis, Joannes Baptista Possevinus ad hunc diem in Vitis Sanctorum Tudertinorum pag. 37. Sed quoniam ab isto compendio vix dissonat elogium Latinum, quod in Catalogo Sanctorum Italiae proponit hoc die Ferrarius ex Officio ecclesiæ Tudertinae, hoc recitare visum est potius, quam illud vertere. Sic ergo habet:

elogium habet apud Ferrarium et alios.

2 Callistus, episcopus Tudertinus insignis pietate, eo tempore ecclesiam Tudertinam administravit, quo Gothi Ariani Italiam occuparant. Qui cum munus episcopale magna constantia et religione in ea temporum calamitate gereret, ecclesiam suam immunem ab ea labe Arianæ hæresis servavit. Ecclesiam S. Joannis Baptistæ cathedralem prope forum civitatis ædificavit. Fortu-

natum Pictaviensem, virum sanctissimum, ex Gallia Romam proficiscentem hospitio accepit: quem et redeuntem curiæ episcopalis adiutorem fecit, ac postea in episcopatu successorem habuit. Cilicio asperrimo, quod adhuc suavissimum mittit odorem, corpus suum macerabat. His et aliis pie gestis clarus sanctus Episcopus, dum quorundam perditos mores increparet, familiarium illorum hastis gladiisque crudelissime confossus, ad sempiternam martyrii palmam evolavit xix Kal. Septemb. anno post Christum natum dxxxviii. Cujus corpus in æde S. Fortunati honorifice requiescit. Hæc Ferrarius; quibus haud absimilia tradunt Ughellus Italiae sacræ tom. 1 in episcopis Tudertinis, et laudatus modo Jacobillus, qui cum addat, illum annis tantum quatuor sedisse, episcopum fuisse statuit ab anno Christi circiter 524. De S. Fortunato, qui S. Callisto successisse hic dicitur, agemus die ejus natali xiv Octobris.

DE SANCTA ATHANASIA

B.

VIDUA AC HEGUMENA

E

IN ÆGINA INSULA

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Locus vitæ asceticæ, cultus, ætas, Acta Latina cum Græcis collata, dies obitus; Sanctæ synonymæ.

SEG. IX.
Insulæ Æginae situs:

Ægina, insula parva Græciæ in mari Ægeο et sinu Saronico, teste Strabone, Egina vulgo sive l'Ægina, sub Attica censebatur, et urbiculum habet episcopalem cognominem in ejus ora australi sub archiepiscopo Atheniensi, nunc paucis constantem incolis, cum arce a Turcis excitata in colle in tutelam sinus Saronici, ab eale Golfe d'Ægina dicti, xx mill. pass. distat ab Athenis in meridiem, inter Epidaurum Peloponnesi urbem xxviii mill. pass. et Megaram xx distans. Pauli medici insignis patria, ex qua is Ægineta cognominatur, olim Myrmidonia dicta fuit, teste Brietio: circuitus est xxxvi mill. pass. Locum hunc ita describit Baudrandus in sua Geographia; Cellarius autem in sua, situm ejusdem exhibet parte 1, tabula 20 ad pag. 704, ac varia ex antiquis de ea colligit a pag. 805. Plurima alia curioso lectori videre licet in descriptione Græciæ lib. 2, qui est de Corinthiacis, apud Pausaniam, a quo, teste Ortelio in Thesauro geographico ad vocem Ægina, ea optime describitur.

memoria Sanctæ in Fastis Græcis

2 Insulam hanc S. Athanasia virtutibus ac miraculis egregie illustravit, quæ utpote insignem ac nomini ejus consentientem immortalitatem (hoc enim significat Græca vox ἀθανασία) tam apud Latinos quam apud Græcos publica veneratione ipsi pepererunt, uti liquet e sacris illorum tabulis. Menologium quippe Sirleti die xviii Aprilis, a qua die apud nos tom. II dicti mensis pag. 522 ad hanc remissa fuit, sic habet: Item sanctæ martyris (immo matris) nostræ Athanasiae, quæ piis orta parentibus se ipsam Deo consecravit. Menæa magna impressa hæc memorat: Eadem die xviii Aprilis) sanctæ matris nostræ Athana-

siae. Sequitur longum elogium seu Actorum compendium, e quo delibabimus, si quæ in rem nostram erunt, quando de ejus vita loquemur. Tunc etiam signatur in Menæo Chiffletii: Ἀθανασίας Σαυατ., Athanasiae thaumaturgæ, nec non in nostro Aprilis Moscorum figurato ante tomum I Maii pag. xxiv sub hac notione: Athanasia † vidua sanctimonialis. Publicus porro ipsius cultus apud Latinos etiam propagatus est, qui hac die xiv Augusti eam referunt.

F
ac Latinis.

3 Martyrologium Romanum ita annuam ejus memoriam annuntiat: In Ægina insula sanctæ Athanasia viduæ, monasticæ observantia et gratia miraculorum illustris. Notatur item in additionibus apud Molanum, ac in Martyrologio, quod vulgo Canisii nomine appellatur; quibus adde Arturum in sacro Gynæceo, monasticis etiam Wione, Dorganio ac Bucelino locum inter suos Sanctos ei dantibus. An recte? Mabillonius in Prætermisis ante partem primam seculi vi Actorum Ordinis S. Benedicti, quod est ab anno Christi m ad mc, illam accensere eidem non audent, sed rem in medio indecisam relinquens, hæc scribit: Athanasia abbatisa in insula Ægina celebratur die xiv Augusti in Martyrologio Romano, quo item die in Menologio Benedictino Bucelini et apud Arnoldum Wionem memoratur: sed ex ejus Vita, quæ habetur apud Surium eadem xiv Augusti die, patet eam seculo ix vixisse, ut observat Baronius in notis ad Martyrologium Romanum. Nec forte meliori titulo pertinuisse dicitur ad Ordinem Benedictinum. Huic itaque qui eam adscribendam censent, probare illud debent. De tempore, quo Sancta floruit, et de quo e Mabillonio jam facta

A *facta est mentio, videamus quid afferri possit.*

4 *Baronius in notis proxime citatis dum in Actis nostræ Sanctæ apud Surium mentio habetur de S. Joannicio, qui ea, quæ de ipsa essent futura, prævidit, colligi posse affirmat, eam vixisse circa tempora Michaëlis et Theodoræ augustorum. De eorum imperio post mortem Theophili augusti agit Pagius in Critica Baroniana ad annum 842 num. 7. S. Joannicii abbatis gesta illustranda erunt ad diem 14 Novembris, quo is habetur in Martyrologio Romano. Floruit seculo IX, anno utpote ejusdem 846 mortuus, ex Baronio et Pagio ad eundem annum. Vaticanum istius Sancti, quod in vita S. Athanasii inferius exstat apud nos num. 11, non transcribo. Quo autem ante suum obitum tempore illud enuntiavit, in eadem non additur: nec per ejusdem Vitæ decursum reperio ullos personarum rerumve relucens characteres, vi quorum Sanctæ gesta ac obitus ejus in ordinem redigi chronologicum atque ad determinatos annos retocari queant, aliis alios signantibus. Apud Surium quippe notatur annus 850, annus vero circiter 860 placet Castellano in suo*

B *Martyrologio universali. Ex dictis itaque abunde refutantur Wionus ac Bucelinus, qui circa annum Domini 1050 Sanctam ponunt. Quia autem de S. Joannicio paulo post fiet mentio, breve est illud Baronii ad annum 846 de eo elogium: Magnus ille et sanctitate celebris, quem suis scriptis adeo laudavit Theodorus Studita, admirandis operibus clarus, virtutibus insignis, Joannicius anachoreta, de quo sæpe tomo superiori dictum est, ex hac vita migravit ad Dominum, annos natus centum quindecim etc.*

Ratio Acto-
rum,

5 *Antequam ad Sanctæ Acta veniamus, nonnulla de iis prænotanda sunt. Habemus illa Græce hoc titulo: Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Ἀθανασίας, καὶ μερικὴ τῶν αὐτῆς θαυμάτων διήγησις. Id est: Vita et conversatio sanctæ matris nostræ Athanasie, et peculiaris miraculorum ejus narratio. Exstat Latine apud Surium ista cum inscriptione: Vita et institutio sanctæ matris nostræ Athanasie, ejusque miracula a quodam viro pio narrata, qui partim ea vidit, partim a mulieribus ipsius Matris familiaribus audivit. Hæc confirmantur ex ejus verbis sub finem dictæ Vitæ, Provin-*

C *ciam, ait, hanc suscepì non vana secutus figmenta, sed quæ tum ipse propriis oculis vidi, tum a sanctis mulieribus, cum hæc dicerent, audivi, e quibus et fuit felicissima Mater nostra. In prædicta inscriptione apud Surium dicitur Vita ex Symeone Metaphraste desumpta esse. Verum sive ejusdem exemplar sit suppositum aliis istius biographi Vitis Sanctorum, sive is manum quoque suam eidem exemplari postea admoverit, ut res in illo narratas suo proferret modo; sive neutrum acciderit; monumentum saltem istud meretur fidem. Illud nos more nostro in capita titulosque ac numeros divisimus, et cum nostro apographo Græco contulimus, ut paulo post dicetur.*

in quibus
res aliqua

6 *Et quia num. 2 occurrit aliquid, ad cujus elucidationem opus est pluribus verbis, ideo malim illud hoc loco expedire, quam in Annotata differre. Vita itaque ibidem hæc refert: Cum vero aliquando fames esset, omnesque inopia premerentur, illa non solum iis, qui ejusdem fidei homines erant, nutrimenta copiose largiebatur; sed alienis etiam, qui Athingani appellabantur, fame tunc oppressis, et ad eam accedentibus, misericordia commota victum impertiebat. Neque solum nutrimenta illis tribuebat, verum etiam vestibus eos fovebat, et aliis donis eos consolabatur. Quæritur*

hic, quinam fuerint Athingani. Pagius ad annum Christi 810 postquam num. 1 ex Theophane scripsisset de odio publico, quo æstuabat Nicephorus imperator, num. 2 ex eodem subdit auctore, Manichæorum et Athinganorum superstitionibus ipsum fuisse addictum: de quibus Theophanes in Chronographia anno 1655 Parisiis edita sic memorat pag. 413: Porro Manichæorum, quos nunc Paulicianos dicimus, et Athinganorum ex Phrygia et Lycania (imo Lycaonia, nam in textu Græco lego Λυκαονία) juxta patriam suam erumpentium amicus totus eorum cupidine flagrans extitit, ac eorum vaticiniis et superstitionibus omnino deditus: iis enim accitis, cum Bardanius patricius seditionem movit, eorum præstigiis usus hominem in se rebellantem prostravit etc.

7 *Jacobus Goar in notis ad Theophanem pag. 632. De Athinganis, inquit, nonnulla Balsamo. Eorum reliquiæ ac successores Italis Tzingari, nobis Boëmi vel Ægyptii, quod ex Oriente profecti in illas partes, et inde versus nos penetrarint. De hominum istorum fæce tractat abunde Delrio Disquis. magic. cap. 4 quæst. 5. Hæc ibi. Verum, E sicut observat Pagius num. 2 jam citato, Constantinus, Porphyrogennetus (seu ejus potius continuator) in Chronographia lib. 2 num. 3 (pag. 27 editionis regie Parisiensis) loquens de Michaële Amoriensi imperatore, qui ex Athinganorum secta erat, ait quidem frequentem semper multitudinem Athinganorum in Phrygia condisse, sed eorum sectam his verbis describit: "Secta hæc divinum quidem lavacrum ut salutare" et a suis explorare agnitum probatumque, "eos qui initientur percipere sinit: in reliquo" autem omnia præter unam circumcisionem, "ex legis Mosaicæ ritu servat." Iisdem fere verbis hanc hæresim Cedrenus in Vita ejusdem Michaëlis depingit. Quare Goaris interpretatio rejicienda.*

8 *Locus alter, qui in Vita expendi meretur, agit de die, quo Sancta nostra obiit. Biographus apud Surium sic habet: Quoniam vero dies festus aderat, quo sanctissimæ Genitricis Dei Assumptio celebratur, omnes sic admonens, Videte, inquit, ne quid eorum, quæ ad diem festum pertinent, infectum prætermittatis. Itaque Psalmorum ordinem, et ministerium in ipsos egentes pro viribus diligenter exequamini: deinde post divinum rei sacræ ministerium humile hoc corpus meum terræ mandetis. Hæc cum præcepisset, in pace dormivit ac requievit. Quæri hic potest, quisnam dies morti ejus sit assignandus, festusne Deiparæ in celos assumptæ, an profestus. Bucelinus in Compendio vitæ, Mortua est, ait, cum supremis verbis, de festo crastini diei tam sibi charo sollicita etc. Castellanus vero in notula marginali ad hanc diem XIV Augusti adjecta, uti etiam in indice nominum Sanctorum indicat eam obiisse die XV ejusdem mensis. Res decidi certo posse non videtur e verbo aderat, quod est in Vita Latina, nec e verbo παρὶν quod lego in nostro exemplari Græco. Nam Latinum aderat etiamsi sæpissime alibi significet præsens aderat; hic tamen hoc verbo significari potius rem præsentem quam proxime futuram, fateor nihil esse mihi in promptu, unde id decidam. Nam adesse etiam dicitur quod paulo post futurum est, aut quod adventat. Unde dicimus, Adest Scipio, cum jam in itinere est, vel non longe abest, uti notatur in Dictionario octolingui Ambrosii Calepini, Lugduni anno 1647 edito. Græcum vero παρὶν quia non*

AUCTORE
J. P.

expenditur.

Dies obitus.

F

AUCTORE
J. P.

non tantum significat rem adesse præsentem, sed etiam instare, uti habent Lexica Græca, sive, quod eodem redit, appetere vel prope adesse, ideo candide profiteor, non esse mihi satis exploratum, an sancta nostra Hegumena in ipso festo, an in profesto die Virginis in cœlos assumptæ ultimum vitæ suæ diem clausurit.

Sauctæ syn-
onymæ,
Vita Lati-
na cum
Græca col-
lata.

9 *Observat Baronius in notis hac die, aliam fuisse ejusdem nominis clarissimam feminam, quæ Constantinopoli vixit cum S. Matrona; de qua plura in Actis ejusdem Matronæ apud Lipomanum tom. 5: itemque ejusdem nominis aliam, de qua inferius ad septimum Idus Octobris. Hujus autem nostræ priusquam Vitam Latinam damus, monitum volumus lectorem, cum ea quæ in ipso ejusdem textu uncinis inclusa sunt, tum observationes quæ ad marginem opponuntur, tum denique alia quæ in Annotatis occurrent, eruta esse e nostro Ms. Græco cum eadem Vita collato, quam nunc legendam exhibeo.*

VITA

B

Auctore anonymo synchrono
Apud Surium vulgata, et hic
cum textu Græco collata.

CAPUT I.

Natales, educatio, visio, nuptiæ,
vita ascetica, virtutes.

Parentes,
patria edu-
catio, visio,
conjugium,
maritumors.

Apostoli Pauli præceptum est, ut Sanctorum memoriis communicemus. Eorum vero vitam atque institutionem conscribere, et ea legentibus communem utilitatem proponere, illud certe laudabile est ac salutare. Beata igitur feminæ Athanasie vitam conscribere conabimur, pauca quædam eorum, quæ ad illam pertinent, oratione percurrentes, ne temporis diuturnitate res ipsæ oblivioni traditæ plurimis hominibus damnum afferant. Hæc Femina laude digna, et immortalitatis nomine prædita, quæ vitam ipsam bene transegit, Deique universorum Domini optimam ancillam se præbuit, patre Niceta, matre vero Irene orta est, parentibus sane genere præstantibus, et Deum valde timentibus qui domum in insula Ægina *a* possidebant: e quibus genita, et ad vitam humanam promota, utilissimum quoddam sanctissimi Spiritus vas extitit. Illa cum esset annos septem nata, brevi tempore Psalterium edidicit, et divinis literis *b* prompto animo operam navabat. Cum igitur quodam die sederet, et sola telam texeret, vidit stellam quamdam valde splendidam ad suum usque pectus descendere, seque ab illa multum illustrari, ac stellam ipsam postea ex oculis suis evanescere. Ex ea igitur re cum ejus anima multo lumine illustrata esset, omnino vitæ hujus vanitatem odisse cœpit. Cumque sibi proposuisset ad monasticam iustitutionem se conferre, ejus parentes invitam et nimium recusantem, multam ei violentiam adhibentes, cum viro collocarunt; quocum sexdecim solos dies habitavit, ac repente vidua remansit. Cum enim Maurisii *c* bar-

bari homines in illas regiones irrupissent, atque D Athanasie virum ad prælium egressus esset, judiciis illis, quæ Deus novit, factum est, ut gladio interficeretur.

2 Cum igitur multum temporis præterisset, et Athanasia secum ipsa certaret, et ad monasticam vitam mentem dirigeret, regale quoddam edictum *d* repente prolatum est, ut mulieres, quæ nuptæ non erant, seu viduæ, iis viris, qui essent ex natione, collocarentur. Ex eo igitur factum est, ut Athanasia non antea monasticam vitam aggredi posset, quam ejus parentes eam ad alterum virum ducendum impulerint. Quæ res quamvis facta sit, illa tamen, ut consueverat, propriam salutem curabat, Psalmorum cantibus et divinis lectionibus diligenter vacans, neque ullarum bonarum rerum aut studiorum mutationem accipiens; sed mansuetudine ornata, cordis humilitate sanctissime fulgebat, ita ut ab hominibus, qui bonos ipsius mores audivissent, laudatissima illa Femina dilecta valde fuerit. Eleemosynæ vero tantopere studebat ut, quæ domi habebat, quamvis plurima illa essent, ad copiosam tamen manus ipsius distributionem minime sufficerent. Omnes enim monachos, qui E undique peregre veniebant, benigne accipiens, viduis, pupillis et omnibus indigentibus abunde suppeditabat quæ vitæ sunt necessaria. Cum vero aliquando fames esset, omnesque inopia premerentur, illa non solum iis, qui ejusdem fidei homines erant, nutrimenta copiose largiebatur; sed alienis etiam, qui Athingani *e* appellabantur, fame tunc oppressis, et ad eam accedentibus, misericordia commota victum impertiebat. Illud enim Domini præceptum observabat: Estote misericordes, ut Pater vester cælestis, qui facit solem suum oriri super malos et bonos, et pluit super justos et injustos. Neque solum nutrimenta illis tribuebat, verum etiam vestibus eos fovebat, et aliis donis consolabatur. Dominicis vero et festis diebus vicinas omnes amanter ad se congregans, divina scripta illis legebat, eorum mentem aperiens, et ad Domini timorem ac desiderium divino quodam modo illas erigens.

3 Cum igitur in his, quæ Dei sunt, ita proficeret, et virtutibus ipsis, ut campus multis floribus abundaret, conjugii suo persuasit post aliquot annos convictus, quem cum illo habuerat, ut admonitionibus suis cedens, mundo et his omnibus, quæ in eo sunt, renuntiaret, et ad sacram F monachorum institutionem se conferret. In qua cum sancte versatus esset, et in ea excelluisset, postea dormivit in Domino. Beata igitur illa Femina libertatis tempus nacta se totam per omne tempus Deo ipsi dedicavit. Nam cum ei alias mulieres valde religiosas invenisset, quæ et idem propositum habebant, et spiritu ipso ardentes erant, illis concordi animo adhærens, quam primum ex hujus mundi confusione se removit. Cumque omnia, quæ possidebat, pauperibus distribuisset, una cum moribus et mundi habitum mutavit cum illis ipsis honestis *f* mulieribus, quas supra diximus. Itaque cum quodam in loco quietam vitam ducere cœpissent, cujusdam viri sancti et virtute præditi adhortatione, qui et eas totondit, post tres aut quatuor annos Athanasia earum mulierum, quæ cum illa erant, principatum etiam in vita suscepit, prima quidem ab illis nominata, sed omnium novissimam, quod ad mentis sensum pertinet, seipsam existimans, ut illud Domini præceptum servaret: Qui vult in vobis esse primus, sit omnium novissimus et ultimus *g*.

4 Sed

secundæ
nuptiæ, ele-
emosynæ
corporales
ac spiritua-
les.

d

E

Marito ejus
facto mona-
cho ac mor-
tuo, monia-
libus ipsa
præficitur,

F

f

g

*Virtutes
ejus ac do-
num lacry-
marum*

A 4 Sed quænam oratio, aut quæ lingua humilitatis et submissionis, qua Femina illa excellebat, celsitatem explicare posset? Neque enim umquam passa est ab aliqua earum mulierum, quæ cum ipsa erant, ministerium sibi præberi, vel aquam in manus dari per totum vitæ suæ tempus, quemadmodum quæ cum ea vixerant, post sanctum ejus obitum, omnes illius regionis homines de ea re certiores fecerunt *h*. Illa enim se indignam putabat, quæ una cum ipsis versaretur: tantum abest, ut sibi tamquam præsidenti ab illis ministrari vellet. Cum etiam abstinencia multum valeret, paulum panis et aquæ post nonæ horæ tempus gustabat, caseo et pisce omnino abstinens, quæ in solo die festo Paschæ, Deo gratias agens, gustare solita erat. Sanctæ vero Quadragesimæ diebus post biduum sumens cibum, crudis tantum oleribus contenta erat, in illis sanctis diebus omnino potum non gustans. Cumque dormiret, non in latus, sed in unum quemdam lapidem, ad id ipsum accommodatum, sese inclinans, parum somni capiebat. Neque solum in sancta et magna Quadragesima, sed etiam in sanctorum Apostolorum, et sacratissimi Dei natalis Christi Salvatoris nostri temporibus, eamdem exercitationis et vitæ regulam servabat. Ejus vero stratum ex magnis lapidibus in solo ipso compositum parva quadam et aspera veste desuper tegebatur: quo loco in ipso quietis tempore cubans, lacrymis per singulas noctes, ut Propheta dixit, stratum suum rigabat. Cum enim divinus amor intus abunde ipsam accenderet atque inflammaret, lacrymæ ipsæ tum in Psalmis canendis, tum in precibus ad Deum mittendis ita copiose profundeabantur, ut fontem potius vidisses aquis destitutum, quam sanctos et assidue Christum spectantes ejus oculos lacrymarum expertes esse.

recensentur,

i

k

l

C 5 Indumentum illi erat interius quidem asperum *i*, ipsius carnem asperitate affligens, exterius vero tegumentum pannis constabat ex ovium lana contextis. At interior illa vestis ignota erat; exterior autem corpus contegens, ab hominibus cernebatur *k*. Ad hæc, vigilabat se colligens, et Davidis Psalmos meditans, singulisque sessionibus *l* orationem animo valde sobrio atque attento ad Deum fundens. Die autem modo secum, modo cum aliis, quæ cum illa erant, Psalmorum versus recitans, dabat operam, ne ullo tempore aut hora ejus os aut mens a Dei gloria celebranda vacaret, ut sacrorum carminum author David cecinit: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Ex quo autem die monasticam vitam Femina illa ingressa est, ad illud usque tempus, quo ad Deum migravit, nullos omnino fructus degustavit. Cumque multas ærumnas pateretur, et sororibus præesset, earumque curam haberet, ob animi submissionem, qua excellebat, nulli umquam increpationem adhibuit, neque contumeliosum aliquid ex ejus ore honestissimo *, ne adversus minimum quidem aliquem aut magnum, servum aut liberum hominem profectum est: præsertim cum sæpius audiret, diabolica tentatione illa omnia se facere. Omnes igitur mansueto animo, et recto corde perferebat, ad futuram illam mercedem semper animi attentum habens.

** Græc.
τιμίου
honorabili*

*Locum quæ-
rit solita-
rium, ut
melius Deo
serviat,*

6 Cum vero quatuor anni præterissent, iis, quæ cum illa erant, persuasit, ut e loco, in quo manebant, exurgerent, et ad privatum et omnino remotum montem secederent, in quo possent solitariam vitam degentes Deo ipsi operam dare, et ab omni humana consuetudine separari. Cum

igitur quæcumque ad proprios usus possidebant, ea omnia pauperibus distribuissent, ardenti animo ad id, quod sibi proposuerant, se præparabant. Adierunt igitur virum quemdam virtute præditum, et Dei amantissimum, Matthiam nomine, presbyterii honore decoratum, et eorum, qui se in vita monastica exercebant, ovili præsidentem. Ille cum vitæ honestæ esset studiosus, et earum mentis ardentem affectum vidisset, beatæ Athanasie dixit: Tuum quidem et earum, quæ tecum sunt, bonum est et valde laudabile propositum; sed quoniam vos video ita exercitatione afflictas, ut infirmissimæ sitis, moneo ne * durissimis vitæ legibus vos ipsas tradatis. Itaque si meum consilium suscipitis, vos in quemdam locum perducam, in quo poteritis ita, ut decet, versantes, bene vobis ipsis consulere. Habebitis etiam me infirmitati vestræ opitulanti, vobisque toto animo et omnibus viribus ea, quibus indigetis, ministrantem. Hæc cum dixisset, sanctæ Mulieri, et iis, quæ cum illa erant, persuasit, ut eum promptissimo animo sequerentur. Cum vero prope locum accessissent, eum beata illa Mulier contemplata, valde hilaris cœpit dicere: Hunc ego locum jam pridem mentis lumine contemplabar, et, ut opinor, hic in posterum vivemus, vitæque finem excipiemus.

7 Erat in loco illo sanctum protomartyris Stephani templum, tum gloria tum vetustate clarissimum. Beatus igitur ille Matthias, nutu ejus episcopi, qui regioni præsidebat, illic mulieres illas collocavit, omnemque curam eis adhibuit. Insuper virtutis exercitationi valde studebat, continentie, inquam, et vigiliis multas, cum per totam noctem et Psalterium recitaret, et preces quamplurimas ad Deum funderet, dormiensque non supra latus, sed sedens, somnum, quantum satis esset, caperet. Tanta etiam erat illius viri compunctio, tum in Psalmis canendis, tum in offerendo divino et incruento Sacrificio, ut, qui eum videbant, multam ex ea re utilitatem perciperent. Veste autem aspera contentus erat: quam cum unicum ferret, carnem ipsam horribiliter domabat. Cum vero Joannis Apostoli, qui recubuit super pectus Domini, esset valde studiosus, et ejus die festo ac memoria instante, incruenti Sacrificii ministerium celebraturus esset, maxima compunctione affectus, uni ex iis, qui præsentibus erant, Num, inquit, aliquis est dignus hodierno die, qui Ephesum proficiscatur, et sanctum Apostolum Joannem contempletur? Cumque hæc dixisset, fontes lacrymarum ex oculis emittens, gemitum e corde proferebat. Res igitur oblata est * ejus fide et in discipulum Domini charitate digna. Nam ab initio sacræ illius mysteriorum celebrationis, quoad res divina completa est, sanctissimum Apostolum Joannem in ara illa sancta secum una stantem videbat, neque solus ipse eum cernebat, sed duo etiam alii, qui una præsentibus erant, cum incruentum Sacrificium celebrabatur. Ad tertium igitur usque diem permansit, ita compunctione illa se oblectans, ut humani cibi particeps fieri non posset.

8 Ad hunc beatum Matthiam accessit homo quidam, totius corporis compages remissas et dissolutas habens: cujus misericordia commotus vir ille *, chlamyde, qua indutus erat, se ipsum exuit, et in ejus humeros eam imposuit. Quo facto, ejus compages cum stridore magnum emisissent, statim homo ille sanus factus est. Cuidam vero alii faciem habenti, diabolo auctore, perversam, honoratæ manus suæ signaculo curationem

A. ANONYMO.

* Græcæ ad-
dunt
οὕτω,
sicquem ei pro-
curat B.
Mathias
monachus;
cui apparet
S. Joannes
Ap.* Græcæ.
γίνεται
fit vel acci-
ditSanctitate
vitæ et mi-
raculis in-
signi.
* Græcæ:
ὁ Ὁσιος,
Sanctus

A. ANONYMO. nem attulit. Quin etiam vetulæ mulieri, impuro spiritu detentæ, et ad beatum illum virum Matthiam accedenti, illius precantis perseverantia factum est, ut Deus ipse paucis diebus sanitatem conferret. Alia quædam mulier habitu monastico induta impuro spiritu vexabatur, et ad monasterium accessit. Cum igitur [Sanctus] ille ingressus, eam solam vidisset in ecclesia pravo spiritu laborantem, misericordia commotus in cælum manus erexit : cumque, quantum satis esset, oravisset, et ad eam conversus esset, ter Crucis signaculum ipsi adhibuit. Quo facto, pravus ille dæmon aufugit, et femina illa sana deinceps permansit. Hæc nos perstrinximus, ut vitæ, quem vir ille tenebat, præstantiam declararemus, et signorum gratiam a Deo illi concessam omnibus manifestam faceremus.

Eo defuncto
Ignatius
presb. mon-
iales Sanctæ
dirigit :
m

9 Sed [hei mihi!] nescio quomodo factum sit, ut cum sanctus ille homo et Deo ipsi dicatus navem conscendisset, et ad regiam ac magnam urbem *m* navigaret, iudiciis illis, quæ solus Deus novit, acciderit, ut una cum sociis navigationis fluctibus marinis suffocaretur. Quamobrem et il-
B lius sancti corporis expertes facti sumus, neque sacras illas et beatas reliquias repositas habemus, quæ nos maxime juvare possent. Omnino enim Sanctus quemadmodum, cum in corpore erat, curationes abunde conferebat, multo magis, postquam excessit, his qui ejus reliquias attigissent, easdem afferre posset. Hujus ministerio alius quidam presbyter successit, eunuchus natura, qui vocabatur Ignatius. Ille cum iisdem moribus, quibus et is, quem supra diximus, excelleret, sancte admodum et Domino Deo gratus migravit* : cujus sepulcrum fulgoribus quibusdam dæmonum turmas prosternit, et curationes affert. Sed ad narrationis ordinem revertamur, sanctæ matris nostræ Athanasie facta perstringentes.

* Gr.
ἐν Κυρίῳ
κεκοιμή-
ται,
in Domino
obdormivit :

ANNOTATA.

a Ægina insula pluribus describitur in *Commentario prævio* num. 1.

b Exemplar nostrum Græcum Vitæ habet : Καὶ πάσαι τὰς ἀγίας γραφαῖς Id est : Et omnibus sacris Scripturis.

c Scribendum Maurusii ex textu Græco, qui exstat Μαυρουσίῳ ; Latinis autem sunt Mauri. Strabo lib. 17 pag. 825 editionis Parisiensis anni 1620, de Lybia seu Africa agens, a Græcis, ait, Maurusii appellantur... Romani et indigenæ Mauros vocant. Plura habet Cellarius lib. 4 Notitiarum orbis antiqui cap. 7 in Mauritania Tingitana.

d Quando, a quo, et qua occasione decretum illud fuerit latum, hactenus non reperi.

e De iis Commentarius num. 6 et 7.

f In Græco est τιμίαις id est, honore dignis.

g Bis dicitur idem. In Græco habetur πάντων ἐσχατος καὶ πάντων διάκονος Omnium novissimus et omnium ministrator.

h Græcum exemplar sic legit : Καθὼς αἱ συν αὐτῇ πᾶσαι ἀλλήλας μετὰ τὸν ἅγιον αὐτῆς κοίμησιν διερευνήσασαι, πάντας ἐβεβαίωσαντο. Id est : Sicut omnes, quæ cum ea vixerant, postquam rem inter se inquisivissent post sanctum ipsius obitum, omnibus confirmarunt.

i In dicto exemplari est τρίχιον : cujus substantivum est τριχίνιον, quod significat vestem e pilis confectam.

k Ibidem tantum sunt ista : Καὶ τὸ ἱερόν αὐτῆς ἐπικαλύπτον σωματίον. Et quod sacrum ejus cor-

pusculum contegebat.

l In Græco dicitur καὶ ἓνα τῶν καθίσματων. Apud Goarum in *Euchologio sive Rituali Græcorum* pag. 34 inter ea quæ observantur in notis ad ordinem sacri ministerii, dicuntur ista : Rarissime et fere numquam in ecclesia sedent Græci.... Habent nihilominus tempus aliquod sedendo permissum, καθίσματος verbo significatum : quo, ubi de Psalmis, intelligitur ea Psalterii pars quæ sedendo dicitur : ubi de Canticis, illud etiam est quod, ut cantoribus levamen concedatur, sedendo persolvitur. *Videri etiam ibidem possunt notæ in sancti olei Officium* pag. 435. Porro voci, de qua hic agimus, alia insuper significatio subest ; nam καθίσματα vocantur divisiones seu sectiones totius Psalterii, eaque numero viginti, sicut invenies in *Glossario Græco-barbaro Cangii*, quæ etiam enumerat.

m In Græco dicitur μεγαλόπολην. Sic appellatam Romam, Alexandriam, Thessalonicam, et Antiochiam ; sed præsertim apud scriptores Byzantinos ita dici Constantinopolim, videre datur in eodem *Glossario Græco-barbaro*. Hoc autem loco indicari Constantinopolim, eruo ex eo, quod apponatur in Vita τὸν βασιλῆα, quæ vox urbem regiam seu imperatoriam indicat.

CAPUT II.

Favores cælestes, templorum ædificatio, mors, apparitio, miracula, fides auctoris Vitæ.

Hæc igitur beata Femina cum multam, ut diximus, humilitatem, magnamque et singularem mansuetudinem in se haberet, sæpe Deum precans, atque in cælum intuens, stupore atque excessu quodam * implebatur : nubem autem * lucidam solis radios emittentem videbat, et in ejus medio virum speciosum, formæque ita effulgentem, ut ejus species singularis existeret. Cumque hoc sæpe vidisset, et ejus viri adspectum obstupesceret, secum ipsa dicebat : Ecquisnam virum hunc tam multo decore atque ornatu replevit ? Et quænam virtus ita splendidum ac speciosum effecit ? Cum hæc cogitaret ac diceret, sibi visa est vocem hanc audire : Virum hunc, cujus speciem tu admiraris, humilitas et mansuetudo ita splendidum reddiderunt : quæ cum et ipsa mirum in modum imiteris, te quoque illustrem futuram manifesto scias. Quotidie igitur hæc contemplans ita duabus virtutibus se ornavit, ut in illa iræ aut superbiæ ne vestigium quidem ullum appareret. Quæ vero ad earum virtutum celsitatem ascenderat, quæque cælestem visionem puro cordis lumine inspexerat, mirum non est, si admirabilibus signis Deus eam ornavit.

l Etenim cum quodam die ipsa sederet, et Deo operam daret, ad eam venit homo quidam oculos multum dolens eamque rogans, ut pro ipso Deum precaretur. Illa vero humilitatem suam ostendens, quasi eum consolaretur, Et mihi, inquit, hujusmodi morbus molestiam attulit : feras igitur, et Dominus te curare poterit. Ille vero cum nequaquam discederet, sed curationis se compotem fieri cum fide multa postularet, beata illa Mulier manum suam super ipsius oculos imponens, Ille, inquit, Christus, qui cæcum natum curavit, det tibi, frater, perfectam istius morbi curationem.

D

cujus mansuetudo et humilitas cælesti apparitione honorantur.

* Gr.
καὶ δαί-
ματος,
et pavore
* Gr.
γὰρ
enim

F

Cæcum san-
nat, templum
condit :
CPoli, quo
iverat, vi-
sione revo-
catur,

A curationem. Hæc cum ille audisset, et firma fide accepisset, statim illo ipso tempore optatam sanitatem assecutus est. Postea vero quam Athanasia prope templum illud protomartyris Stephani supradictum alia tria templa ædificavit, celeberrimæ Dominæ nostræ et Dei Genetricis Mariæ, Joannis Præcursoris, et Nicolai illius divini præconis, necessitate postulante, ad regiam urbem profecta fuit, ibique in monasterio sex vel septem annos morata est. Quod moleste ferens, Exul, inquit, facta sum e templo illius, quæ Deum peperit: quo derelicto, en hic moror. Cum igitur divina quædam visio illi oblata esset, ausa est iis, quæ eum illa versabantur, dicere: Tempus jam instat, ut ad eum locum abeamus, ubi olim nos sedebamus. Vidi enim in mentis excessu templi Dominæ et sanctissimæ Mariæ, quæ Deum genuit, fores patefactas, nosque illuc introire jussas. Cumque hæc dixisset, ex urbe illa regia migravit, et Dei vere pretiosum illud vas ad desideratum locum venit, qui vocatur Timia, nomine ipso ab honore deducto; decebat enim honestum locum illum ejus præsentia honorari, et appellationem veram ac factis ipsis comprobata habere *a*, ut a quadam perspicacissimo viro ac patre multis annis antea prævisum fuerat. Hic, quem dixi, Joannicius *b* fuit ille laudatus et insignis vir, cujus gloria per totum orbem terrarum celebratur. Hic, inquam, divinus vir, cum per eum locum transiret, prophetico spiritu pronuntiavit, decere *, locum illum honorari quorundam sanctorum corporum collocatione. Id quod postea factum fuit.

* Græc.
δεῖ,
oportet

Cælitus de
morte præ-
monita ra-
diis fulget,

12 Cum igitur beata Mulier eo pervenisset, et paucos quosdam dies illic vixisset, gravissimo quodam morbo correpta est, et duodecim diebus, antequam e vita discederet, de ea re mysterio quodam edocta fuit. Vidit enim viros duos, albis vestibus indutos, ad se venientes, et paginam quamdam ei tradentes, in qua hæc scripta erant: En libertas tua hæc est: sume hanc, et lætare. Beata vero Mulier cum ad se rediisset, et unam e sororibus ad se vocasset, singulatim ei omnia narravit. Totis igitur illis duodecim diebus mansit assidue contemplationi dans operam, neque cibi neque potus particeps fiebat, nihilque aliud, nisi hoc dicebat; Psallite, sorores meæ, psallite, et Deum assidue laudate, ut propitius sit peccatis nostris. Cum igitur duodecimus dies venisset, sancta Mulier alias, quæ cum illa erant, affata, Succurrite, inquit, quæso infirmitati meæ, et in ædem sacram ingressæ, versus *c*, qui mihi dicendi essent, vos Deo reddite: non enim possum amplius Psalterium complere, cum omnino vis mea deficiat. Illæ vero cum clamore et lacrymis respondentes, Ad quemnam, inquit, Psalmum ipsa * pervenisti, et undenam, quod reliquum est, nos incipiemus? Illa sensim respondens, Nonagesimum, inquit, psalmum in ore habeo: sed infirmior facta ulterius progredi non possum. Illæ cum hæc audivissent, ad ædem sacram ingressæ, reliquos Psalmos compleverunt. Cumque exiissent, in faciem ceciderunt, et ulutatum magnum emittentes, sibi preces a sancta Muliere impartiri postularunt. Illa vero omnibus quidem pariter bene precata est: Marinam autem et Euphrasiam ulnis suis honoratis amplexa, En, inquit, sorores meæ dilectæ, ex hoc ipso die a nobis * separamur; sed in futuro illo seculo rursus nos Deus conjunget: det autem vobis pacem, charitatem et concordiam, et impleat vos omnibus bonis suis. Hæc et alia cum dixisset, ejus facies in-

* Gr.
κυρία
ἡμῶν,
domina no-
stra

* Gr.
ἀλλήλων
mutuo

star luminis effulsit, ita ut qui ad eam videndam eo venerant, admiratione et stupore afficerentur.

13 Quoniam vero dies festus aderat quo sanctissimæ Dei Genitricis Assumptio * celebratur, omnes sic admonens, Videte, inquit, ne quid eorum quæ ad diem festum pertinent, infectum prætermittatis. Itaque et Psalmorum ordinem, et ministerium in ipsos egentes pro viribus diligenter exequamini: deinde post divinum rei sacræ ministerium humile hoc corpus meum terræ mandetis. Hæc cum præcepisset, et duas sorores, quas supra diximus, amplexata esset, in pace dormivit ac requievit, ita ut qui eam viderunt, communi somno requievisse crederent: nam ore atque oculis * clausis, minime illi opus fuit, qui hæc honeste componeret. At sorores, ad sanctas ejus reliquias se abicientes, et suam orbitatem deplorantes, Quoniam, inquit, nunc abiisti, Mater nostra sancta, et immortalitatis cognomen habens *d*? Quomodo nos ita orbas dereliquisti, e nostro conspectu evanescens? Ubinam posthac angelicam faciem tuam adspiciemus? Ubi vocem illam tuam audiemus, qua nostra corda exhilarentur, et ad honorum operum studia excitentur? Extinctum est nostræ spei fomentum. Tu nunc dormis, et nos in segnitia velut mortuæ jacemus. Non amplius te nobiscum una versantem habebimus: elegit enim te Dominus, et ad mansiones illas æternas vocavit.

14 Cum hæc et his similia lamentatæ fuissent, et consuetum Officii canonem *e* in ea complevis- sent, post mysteriorum tempus, sacrum illud corpus in loculo repositum, in terra congruenter condiderunt. Quæ vero mulier in ejus locum successit, prope sepulcrum permanens, neque nocte neque die illic discedebat, lachrymans, et beata illa Femina se orbatam lugens. Cui Athanasia in somnis apparens, Esto, inquit, bono animo, et certo fore scito, ut, completis quadraginta diebus post meum obitum, recipiam quod a Deo ipso receptura sum. Hæc igitur cum in somnis vidisset, experrecta dubitabat, quidnam hoc visum, et sanctæ Mulieris verbum significaret. Cumque quadragesimus dies venisset, quæque sorores monasterium habitabant id oblitæ (ut sæpe usu evenire solet) post duos dies illum quadragesimum diem futurum existimarent, ejus diei vespere sorori, quæ supradicta est, Athanasia, beata illa femina, se offerens, Cur, inquit, ita quadragesimos dies meos neglexisti, neque quæ ad pauperum distributionem, neque ea, quæ ad amicos benigne accipiendos pertinent, præparasti? Hoc viso illa percussa, et ad se rediens, ac diligenter dies numerans, cognovit tempus illud vesperam esse quadragesimi diei, quo sacra Psalmorum cantio celebrari deberet. Cum igitur dies illuxisset, et divinum Officium celebrari cœpisset, duæ, quæ illius sacri et monastici chori principem locum tenebant, quarumque cordis oculos Deus aperuerat, ut horribile illud visum animadverterent, duos quosdam viros contemplatæ sunt specie terribiles, habitu effulgentes, et beatam Athanasiam mediam habentes: quam cum duxissent, et ante sacram aram constituissent, purpuramque pretiosis lapidibus ac margaritis ornatam protulissent, regali habitu eam induerunt, et corona, crucem et ante et retro habente, caput ejus cinxerunt: cumque virgam gemmis ornatam in manus ei dedissent, eam ad divinam aram perduxerunt. Hæc igitur visio cum quadragesimo die contigisset, locus, in quo sanctæ Mulieris reliquæ infra terram jacebant, stridorem emittere cœpit,

A. ANONYMO.

ac placidis-
sime migrat
ad Daminum,
* Gr.
κοιμήσεως
ἑορτή,
dormitionis
festum

* Gr. additur
εὐφρῶς
facile, leni-
ter, placide

d

E

et post dies
40 apparet
in gloria.

F

A. ANONYMO. cœpit, idque assidue per totum anni tempus faciebat.

Sanat dæmoniacum, corpus habet incorruptum, renuit vestem pretiosam.

* Gr.

πανσεβάσμιος, omni veneratione dignus

15 Cum vero anniversarius * dies, quo sancta illa Mulier obierat, jam venisset, ecce, viri duo adstiterunt, et cum ipsis misera quædam mulier, pravis spiritibus vexata: qui spiritus supra sanctæ illius Mulieris reliquias debacchantes, redarguti sunt. Manibus igitur tegumentum illud, quod supra sanctæ Athanasie reliquias impositum fuerat, amoventes, arcam e monumento extraerunt. Quo facto, mulier illa spiritu malo agitata, curationis statim compos facta est. Sacri vero illi viri arcam illam inspicientes, eam viderunt undique suavissimi odoris unguento diffluentem. Cum igitur diligenter eam patefecissent, Athanasiam invenerunt ita decore positam, ut recens mortua fuisse videretur: nam et ejus oculi luminis speciem præ se ferebant, et labra [ejus sancta] et totum illud beatum corpus sanum, integrum et intactum videbatur, teneris adhuc carnibus, et manibus in rectum protensis, neque alia ex parte [ad motum] impeditis. Cum illud igitur venerati essent, et lacrymas [ubertim]

B effudissent, arcam munierunt, et in omnium conspectu ponendam esse, sancte * judicarunt. Postea vero quam in aliam arcam translata fuit in qua et nunc [sancte] Beata illa reposita est, monachæ ipsæ veste priore illam exuentes, alia quadam sericis filis contexta et colore cæruleo feam induere cupiebant: sed minime Athanasia sancta eis obtemperabat, manus ipsas tenens pectori adhærentes, et vestem illam [omnino] renuens. Una igitur e [sacro] choro illo, quæ omnibus virtutibus effulgebat, et sancti Spiritus vas quoddam erat valde pretiosum, flexis genibus sic eam precata est: Quemadmodum quo tempore nobiscum versabaris, obedientiam [domina] sine aliquo discrimine præstitisti, ita et nunc libenter nobis obedire velis, et humilem tunicam tibi oblatam te indui patiaris *. Hæc illa cum perinde ac si viveret, audivisset, manus statim relaxavit, et tunicam, quam diximus, accepit, ac deinde ad sanctam illam arcam se reclinavit.

* Gr. περιβαλοῦ assume, indue,

Puella ac puer a dæmone, servus ab hydropse liberati

C adducta est: cumque illic quadraginta dies permansisset, divina ope adjuta, sana rediit.

Alius quidam puer, annos fere octo natus, in manu ipsa dæmonem habebat. Hunc ut passerem quemdam nigrum ad manum suam venientem, et illic sedentem videbat, a quo et manus ipsa commovebatur. Quare miserabiliter afflictus puer ille, cum totos septem dies apud divinas sanctæ Mulieris reliquias permansisset, sanctissimi Spiritus ope curatus est.

* Gr. ἄνθρωπος vir

Alius * quidam conditione servus, fide vero liber, occulto dæmone vexatus, et insuper aqua intercute totum corpus instar utris tumefactum habens, ad monasterium illud venit, et sanitatis compos fieri supplex postulabat. Illi ergo beata Athanasia in somnis apparens, Expecta, inquit, frater, paululum, et ego tibi, divina ope adjuvante, curationem afferam: partem enim quamdam mei corporis ad te mittam, qua morbo isto [qui te tenet undique, omnino] liberaberis. Audivit hæc vir ille, et fuit bono animo, et post mensem unum nocte quadam in mentis stuporem incidens, seipsum vidit undique a templi tecto

aqua defluente madefieri, et, omnibus candelis extinctis, ad sanctas beatæ Mulieris reliquias confugere, stridoreque magno ex arcula emisso, vocem ad se venientem audire sibi videbatur, quæ ita diceret: Aperi cito os tuum, aperi. Quod cum ille fecisset, hilaris, quod missum fuit, excepit, simulque sanitatem recuperavit. Cum vero dies illuxisset, omnibus, quæ in monasterio erant, curationem suam clara voce prædicabat. Cumque omnes concursu magno illuc venissent, et causam ejus rei ediscere cupivissent, tum ille donum, quod acceperat, e sinu protulit, unguem videlicet magni digiti e sanctæ Mulieris pede missum, ac parvo quodam panno involutum. Abiit igitur vir ille sanus, divinam gratiam, et sanctæ Mulieris gloriam * celebrans.

* Gr.

θαύματα, miracula
Alia mala

17 Aliquando cum ejus sancta memoria celebraretur, et multus populi concursus factus esset, mulier quædam, nomine Theodota, manum arefactam habens, curationem assequi supplex poscebat. Una igitur e sororibus, cum eam apprehendisset, et maxillæ sanctæ Mulieris, quæ in arca erat, admovisset sanam atque integram Dei ope illinc extulit.

E

Alia vero quædam mulier cum occulto spiritu vexaretur, et multos dies illic permansisset, re infecta ac tristis domum suam reversa est. Vidit autem sanctam Feminam [in somnis] talia sibi dicentem: Tu fraudem viro tuo fecisti, et animam tuam in gravem mortem injecisti. Vade igitur, et erratum tuum proferas, et ego mali dæmonis vexatione te liberabo. Hæc cum mulier audivisset, et ea, quæ audiverat, fecisset, divina ope adjuta, sanata est.

Alia quædam mulier infantem puerum mammam sugentem ferens, cui tum dexter oculus extinctus, tum manus et pes torpens, et motionis expers erat, ad Sanctæ illius sanitatis datricem arcam eum adduxit *. Post paucos vero dies illum sanum receptum in propriam domum gaudens retulit.

* Gr. ἀπερρίψαι abiecit

18 Alia quædam tam male oculorum morbo laborans, ut ei tamquam poma aliqua oculi penderent, ad ejus arcam accessit, et, capite supra sanctas reliquias imposito, sanitatem assequi precibus postulabat. Cum igitur duobus aut tribus diebus permansisset, Dei ope adjuvante, sana facta est, ejus oculis ad priorem statum restitutis.

9 S. Athanasia patrocinio sospitata.

Puer vero duodecim fere annos natus, cum manus et pedes torpentes haberet, ad ejus sepulcrum accessit. Cumque nondum pauci dies præterissent, divina visione puer ille dignus factus, et propriis pedibus inambulans, domum suam reversus est: quod miraculum per beatam Mulierem editum omnes obstupescabant.

F

Collum puellæ ejusdam, quæ Maria vocabatur, et in monasterio habitabat, gravi morbo laborabat. Cui beata Athanasia in somnis apparens, Asperam, inquit, tunicam meam accipias, et morbo admoveas. Id cum illa e somno excitata fecisset, statim curationem ipsam admirabiliter assecuta est.

Marina vero, cujus supra mentio facta est, multo tempore gravi morbo ex ventre laboraverat. Cum igitur lauri folium sumpsisset ex iis, quæ tunc super arcam illam posita erant, et supra morbi locum tribus diebus reliquisset, perfectam sanitatem accepit.

20 Hæc, quantum vobis religiosis monumentum esse possint, mediocriter a nobis dicta sunt. Singulatim enim omnia persequi, non solum supra vires meas est, sed neque iis facile erit, qui

Fides hujus historia.

et

A et vita meliore sunt, quam ego, et orationem vitæ parem habent. Ego vero cum ingenio sim valde tenui, et sublimoris orationis omnino expers, provinciam hanc suscepi, non vana secutus figmenta, sed quæ tum ipse propriis oculis vidi, tum a sanctis mulieribus, cum hæc dicerent *h*, audivi, e quibus fuit et felicissima Mater nostra. Quæ omnes cum per totam vitam rebus gestis excelluerint, et Athanasiae beatæ mulieris facta cuncta bene noverint, illis ego credidi. Earum autem vitam, et optimam maximæque utilitatis conciliatricem institutionem, aliis suo tempore scribendam prætermittamus.

Apostrophe
ad Sanctam.

B 21 Tu vero Beata et immortalitatis appellatione prædita, divinorumque angelorum contubernalis Athanasia, quæ propter Christum bene paupertatem exercuisti, et divinis muneribus dives facta es: quæ assidue lugens, consolationem istam tibi comparasti, et mansuetudine oblectata mansuetorum terram recepisti, et in fame et siti vitam ducens, perennes delicias invenisti, misericordemque animam habens, a Deo ipso misericordiam magnopere consecuta es: tu, quæ corde puro splendorem sancti Spiritus excipiens, et in animo pacem habens, ejusdem sancti Spiritus diversorium, et, ut summatim dicam, omnium bonorum thesaurus, ob idque maximo lumine digna facta es, cum Sanctorum turmis simul versans, et cum justorum choreis hilaris una chororum ducens; sis nostri memor, qui factis tuis lætamur *i*: cura sororum gregem, quem propriis laboribus congregasti: respice vitam nostram, multis hujus mundi fluctuationibus *h* agitatum, ut per tuas preces sancte viventes, et laqueis diaboli fortiores redditi, tecum una sempiternis bonis digni efficiamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi: cum quo Patri simul cum sancto Spiritu sit gloria, honor et adoratio nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Exemplar Græcum sic habet: Πρὸς δὲ τὰ Τίμια, οὕτω γὰρ ὁ τόπος ὠνόμασται, τὸ ὄντως τοῦ Θεοῦ τί-

μιον σκεῦος ἀφῆκετο. Ἐδεῖ γὰρ ἔδει δι' αὐτῆς τιμηθῆναι τὰ Τίμια, καὶ τὴν κλήσιν τοῖς πράγμασιν ἔχειν ἐπαληθεύουσιν. Quæ ita interpretor: Ad Timia autem (hoc quippe nomen loco fuit inditum) Sancta, honorabile revera vas Dei, pervenit. Oportebat enim, oportebat, ut ab ipsa honorem acciperent Timia, nomenque haberent rebus vere congruum. Vides allusionem ad nomen proprium loci τὰ Τίμια et ad adjectivum synonymum. Est autem adjectivum ὁ καὶ ἡ τίμιος, honorabilis, in pretio habendus etc. Proprium itaque τὰ Τίμια quasi dicas loca honore ac pretio digna.

b De hoc Sancto dictum in Comm. prævio num. 4; e cujus tempore fixa ibidem est ætas, qua S. Athanasia floruit.

c In Græco est στιχολογίαν, id est, Psalmorum secundum singulos στίχους seu versus recitationem seu decantationem, quæ fit in ecclesia, uti exponit Cangius in Glossario Græco-barbaro, apud quem etiam reperies discrimen inter στίχους et στιχρόν. Consuli etiam potest Goarus supra assignatus pag. 30, 32, 206.

d In Græco est τῆς ἀθανασίας ἐπώνυμε quod est hic, quæ immortalitatis aptum conveniensque nomen sortita es. Vide Commentarium prævium num. 2.

e Κανὼν ἀναπαύσιμος εἰς κομηθεΐσας γυναῖκας, Canon funereus pro mulieribus defunctis exstat apud Goarum pag. 588.

f Græcum exemplar ponit φαιῶ id est, fusco, pullo, μύνη mustellino, qui medio est inter candidum et nigrum colore, et ex albo et nigro colore commixtus est. Vide Lexica: in quibus etiam invenies colorem cæruleum dici κυάνεον.

g Græca dicunt φλεγμονήν, inflammationem: de qua agit Gorraeus in Definitionibus medicis Francofurti excusis anno 1601, pag. 493.

h Græce ea sic expressit auctor ἀληθείας λόγον ἐρευνγομέναις veritatis sermonem eructantibus.

i Græce τῶν ἐπὶ σοὶ κατακαλλυνομένων quæ in te ornantur.

k Gr. τρικυμίαῖς procellis maximis et tempestatibus; quasi dicas TRINIS FLUCTIBUS, ut Latine dicitur fluctibus decumanis.

DE B. ALBERTO EP. FERRARIENSI

IN ITALIA

COMMENTARIUS HISTORICUS

P. B.

§ I. Beati cultus et reliquiæ.

ANNO
MCCLXXIV.
Cultum ejus
publicum,

Quæ de B. Alberti, episcopi primum Placentini, deinde Ferrariensis, inventionem dicta sunt in hoc Opere ad diem VII Maii occasione S. Maurelii episcopi, martyris, et Ferrariensium patroni, plus quam sufficere videntur ad cultus ejus antiquitatem legitimam confirmandam. Constat enim inde, corpus ejus inventum fuisse una cum corpore S. Maurelii eodem anno 1419, eodem die ac mense VII Maii, in eadem ecclesia S. Georgii prope Ferrariam, in eadem crypta seu sacello subterraneo sub ara majore, in eodem tumultu; sed in theca separata, simili tamen Maurelianæ, hoc est plumbea, unam ulnam longa, Augusti Tomus III.

et his verbis inscripta: Hic est corpus, sive ossa beati Alberti episcopi Ferrariensis et confessoris. Constat, eidem inventioni assistentes Petrum Boiardum episcopum Ferrariensem, Nicolaum marchionem Atestinum, cum amplissimam clerici quam nobilium comitatu, statim in genua provolutos honorasse reliquias; tum peractis debitis cæremoniis, capsam utramque sigillatim, hoc est unam post aliam, sustulisse ex crypta ad altare majus, et ad geminam translationem idem hoc elogium magna psallentium voce iteratum fuisse: Ecce sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo et inventus est justus: dein continuo ad repositas

AUCTOR
P. B.

positas in altari capsas ambas sacrum Missæ officium solennissime celebratum a reverendissimo domino episcopo fuisse. Quis hic non agnoscat cultum B. Alberti publicum, non præsentem tunc modo, sed etiam diu præteritum?

cujus primordia referenda videntur

2 Quid enim capsula plumbea unius ulnæ, quæ certissime defuncti primum corporis capax esse non potuit, at potuit resoluti, refossi et loti; quid inscriptio BEATI ALBERTI significant, nisi præteritam diu corporis ejus aut ossium elevationem? Quid item inventio ejusdem capsulæ juxta similem S. Maurelii capsulam intra tumulum eundem positæ in sacello, tum quidem neglecto ac deserto, sed olim publico, et eo recurrentium supplicationibus frequentato, indicare potuit evidentius, quam publicam istic aliquando fuisse non minus B. Alberti, quam S. Maurelii venerationem? Enimvero si dubitare de hac re potuissent qui inventionem hanc apparatu tanto pompæque illustrabant, numquam in ea parem utriusque Sancti reliquiis tam conjunctis quam separatis cultum aut exhibuissent ipsi, aut ab alio quocumque palam exhiberi permisissent. Præcesserat ergo jam diu manifesta erga beatum hunc Antistitem religio ætatem ante assignatam inventarum ejus reliquiarum: quamquam aliouin ætas hæc ipsa ad cultus immemorabilis probationem abunde sola sufficiat.

versus initium seculi 14,

3 Diu, inquam, hanc illa præcesserat: quod vel ex eo colligimus, quod monachi Olivetani, teste Bonaverto in Vita Italica S. Maurelii pag. 52, tempus ignorent, quo jam dicta corpora ambabus illis hierothecis excepta, et in oratorium istud subterraneum intra sepulcrum commune reposita fuerint: etsi enim aliam hujus ignorantie causam non obtendat ibidem laudatus auctor, quam quod ecclesia illa instaurata sæpius fuerit et a diversis possessa rectoribus, antequam per Joannem PP. XXIII, anno Pontificatus ejus quinto, Christi 1414, Montis Oliveti monachis obvenit; facile tamen quilibet intelligit, præcipuam ejus causam fuisse rei gestæ antiquitatem, quæ nimirum seculo xv non modo testem illius nullum superstitem; sed ne memoriam quidem reliquerit. Itaque Papebrochius in Maurelio num. 29 non temere suspicatus est, factum hoc, eodem forsitan xiii, quo obiit B. Albertus, seculo contigisse. Favet sane generalis illa omnium, cum vita decessit, sanctitatis ejus opinio, duplici, ut infra narrabitur, in ipsis ejus exsequiis miraculo confirmata.

auxit inventio corporis ejus anno 1419,

4 Priorem vero cultum illum illustravit mirifice solennitas illa, qua diximus anno 1419 inventum ac translatum ejus corpus fuisse una cum corpore S. Maurelii: hæc namque Deo quantum cordi fuerit, plurima continuo prodigia declarant, de quibus ita Papebrochius loco citato, num. 13 et sequente: Vulgatus quaquaversum rumor inventionis prædictæ brevi tantam excivit hominum multitudinem, adorare, videre, tangere cupientium, ut discrimen considerantes monachi, ne minime pares sustinendæ multitudini, haud satis arcere a sacro thesauro possent pie rapaces manus, ipsum recluserint in quoddam archivium intra sacristiam, donec novum sepulcrum fabricaretur. Verum increbescente in vulgus rumore, quod sancta corpora aliorum auferre molirentur Patres, parum abfuit, quin impetu facto effringerent ostium sacristiæ. Quare curatum celeriter est, ut altare ligneum, instar arcæ majoris, fabricaretur, quæ superne aperienda collocaretur in medio templo in capella, quæ tunc sub nomine

divæ Virginis censebatur; ibique incluserunt prædictas capsas, prius omni populo palam monstratas, cunctis certatim caput inclinantibus, manus brachiaque tollentibus in cælum, percutientibus pectus, magna voce clamantibus: " Succurre nobis, miserere nobis. " Exinde vero tam multa facta miracula sunt, ut iis exponendis non sufficiam; tacere tamen non possum rem prorsus novam et admirabilem. In eodem, unde sacra lipsana extracta primum fuerant, loco scaturire cœpit fons aquæ pulcherrimæ sapidissimæque, nec non saluberrimæ iis, qui ad medelam variarum infirmitatum illuc descendunt, ipsam vel in potum haustam sumpturi, vel in lavacrum aspersionemve acceptam infusuri corporibus suis; ex quorum ingenti numero recensebo paucos, nominatim descriptos.

5 Tum subjicit octo miracula, sigillatim a Bonaverto in Vita S. Maurelii pag. 58 et seqq. Italice recensita, quæ apud nos ibidem Latine contracta legi possunt; modo hoc unum monitus hic lector observet, quod interpretis noster, dum studuit brevitati, ea passim illis adjuncta rescuerit, per quæ scriptor Italus disertissime significarat, prodigiosa hæc omnia beneficia, non per unius S. Maurelii, sed per Maurelii simul et Alberti supplices invocationes impetrata fuisse, adeoque non ad hujus minus, quam ad illius patrocinium et gloriam relata fuisse olim, ac referri nunc etiam oportere. Ceterum quæ producta sunt hactenus, legitimum B. Alberti cultum usque adeo persuasere Majoribus nostris, ut jam tum ibidem num. 19 ampliorem ejus mentionem hoc in Opere ad hunc diem decreverint; quod animadvertisse videtur Castellanus, dum illi, forte solus huc usque, locum eodem die fecit in Martyrologio universali, quod Parisiis edidit anno 1709; sic enim annuntiat: In Æmilia, S. Alberti episcopi Ferrariensis.

Etsi cultus ille dein paulatim elanguit.

6 Porro tametsi intra eandem subinde ecclesiam sacra utriusque corpora in suo quodque sacello non paulo honorificentius fuere reposita; nempe S. Maurelii ad dexteram arcæ majoris in arcula argentea æneo monumento conclusa; B. Alberti vero ad sinistram ejusdem arcæ partem in tumulo, qui ex candido marmore eleganter sculptus, auro sparsim interlucente, rutilabat, ut alibi dictum est; diffiteri tamen non possumus, quin hujus veneratio illa apud Ferrarienses aliquando tam fervida, paulatim intepuerit: liquet id enim non solum ex Philippo Ferrario, cujus in Sanctis ac Beatis, præsertim Italiæ, perquirendis operosam sagacitatem omnino fefellit hujus Alberti jam tum nimis obscurata memoria; sed vel maxime ex litteris P. Heraclii Cristanelli nostri huc Ferraria datis xxiv Aprilis anno 1676, in quibus de memorato Beati antistitis tumulo mentionem faciens, ait: Si quærit Reverentia vestra a me, quam in veneratione modo habeatur ejus sepulcrum; respondeo: Fere in nulla: neque ulla fit memoria toto anno: quibus verbis non omnem quidem desiisse venerationem affirmat, sed fere tamen omnem; sicut neque omnem tollit Bernardinus Faynus in Cælo Brixianæ ecclesiæ anno 1658 excuso Brixia, cum pag. 341 Albertum hunc accenset Brixianis non Sanctis nec canonicis Beatis, quorum memoria tantummodo in benedictione habetur: nam in ejusdem elogio pag. 93 agnoscit satis recentem reliquiarum ejus distributionem: Cujus, inquit, non mediocri reliquia gaudent Brixia Patres Oratorii, S. Philippi Neri sectatores, favore Valeriani Scaleæ, abatis

F

A batis generalis Olivetanæ Religionis illis concessa.

§ II. Ejusdem gesta quædam et felix obitus.

B. Albertus anno 1244

Vitam B. Alberti scriptam non fuisse, censet Bonaventura in S. Maurelio pag. 51: neque enim Vitam ille reputavit cum Guarino in Compendio historico ecclesiarum Ferrariensium pag. 393 exiguum illud elogium Italicum cum duobus miraculis, quod manuscriptum servatur in archivo Olivetanorum, apud quos requiescit Beatus, et unde apographum nos fidelissimum accepimus, anno 1675 die xxvii Aprilis a P. Andrea Lazari Societatis Jesu subscriptum, missum huc autem anno sequente a P. Joanne Heraclio Christanello, et suo mox loco inserendum post alia nonnulla, quæ diligentissimus rerum ejus investigator Petrus Maria Campi, Canonicus Placentinus, in amplissima sua et summo labore collecta digestaque Historia ecclesiastica Placentina, part. 2 a pag. 181 de illo refert ac probat; et nos ex eo Latine hic versa delibabimus. Orditur is ab hoc ejus elogio:

fit ep. Placentinus, et laudatur ab Innocentio PP. IV:

8 Fuit B. Albertus patria Brixianus, gente Prandonius, gradu magister et doctor (Theologiæ, an legum, ignoratur,) professione ac statu clericus et sacerdos secularis, domesticus antea Cardinalis Prænestini (Jacobi Pecorariæ defuncti anno 1244) nunc autem (eodem anno 1244) subdiaconus. Apostolicus et Pontificis sacellanus, atque in episcoporum Placentinorum serie quinquagesimus quartus. Consonat fere epistola Innocentii PP. IV, de Alberti ad cathedram Placentinam promotione, ad Præpositum et Capitulum ejusdem ecclesiæ directa, quæ sic habet ibidem: Nos diligentius attendentes, quod solitudinis nostræ intererat, ut in eadem ecclesia illum hominem poneremus, qui Deo gratus, et hominibus sit acceptus, diligenti deliberatione præhabita, dilectum filium, Magistrum Albertum, subdiaconum et cappellanum nostrum virum profecto secundum cor nostrum propter prærogativam morum et scientiæ, super quibus ei, tamquam illi qui diu nobiscum est laudabiliter conversatus, laudabile testimonium perhibemus, ipsi ecclesiæ de Fratrum nostrorum consilio in episcopum præfecimus et pastorem etc. Dat. Laterani secundo Idus Martii, anno Pontificatus nostri primo; id est Christi 1244, cujus Octobri mense jam in Placentinæ sedis possessione constitisse Albertum, ostenditur ibidem pag. 182.

scripsisse dicitur contra Fridericum II imp.:

9 Anno sequente verisimile ait esse Campius pag. 183. ipsum cum aliis centum et quadraginta episcopis astitisse concilio Lugdunensi adversus Fridericum II imperatorem; tum quia tunc acta Placentiæ Beati Vicario adscribuntur, nec ab ipso quidquam reperiter anno 1245 aut sequente gestum; tum quia deinde a Friderico eique adhærentibus diu atque acerbe vexatus est: quamquam hoc etiam accersere sibi potuit per scripta, quibus imperatorem illum infensissimum Romanæ Sedi insectatus fuisse dicitur ab Ughello, Fayno et aliis. Ibidem pag. 186 legitur examinasse, approbasse, ac scripto publico consignari jussisse miracula quædam S. Raymundi Palmarii; de qua re videri possunt hujus Acta, vel eorum potius Appendix prima, ad diem xxviii Julii pag. 661, num. 19.

10 Anno 1248 instituisse scitur apud Romanum Pontificem, et obtinuisse, ut Placentiæ studium generale vel erigeret vel instauraret, ditaretque legibus, quibus aliæ tum universitates gaudebant. Litteras ipsius Innocentii PP. IV exhibet auctor noster ibidem pag. 399; ubi etiam videre est instrumentum a Beato dictatum anno 1249, quo Placentiæ in ecclesia collegiata S. Antonini præbendam sacerdotalem fundavit ad honorem Dei et gloriosæ Virginis Mariæ, ac SS. Antonini et Victoris, his præter alias conditionibus, ut ea gaudens debitam et continuam residentiam faciat in dicta ecclesia, et prout ei Dominus facultatem concesserit, Officium divinum debeat in ecclesia ipsa celebrare, singulis diebus Sabbati ad honorem sanctæ Mariæ, et in secunda feria pro remedio animæ meæ, inquit, et antecessorum atque successorum meorum et omnium fidelium defunctorum Missas celebrare; quas Missas si omiserit aliquo impedimento, postmodum illas dicat, cum poterit celebrare, etc.

AUCTORE P. B. erigit Placentiæ studia litterarum: præbendam fundat:

11 Difficillimis temporibus ad Religiosarum etiam familiarum stabilitatem tutandam curas extendit, ne quid iis vel in re domestica, vel quod pejus, in spiritus primævi fervore detrimenti accideret. Hinc anno 1250 Arduinum, abbatem S. Sabini, æris alieni, quo cœnobium ejus premebatur, solerter expedivit augustiis, ibidem pag. 204. Hinc anno 1252 ceram præfecto militiæ Placentinæ parthenonem S. Syri una cum hominibus illi subjectis ac rebus omnibus in tutelam suam et fidem per instrumentum publicum, ibidem pag. 401 recitatum, suscepit ac securum præstitit adversus infesta tum passim ibi latrocinia. Hinc denique anno 1256, cum extorris ipse et ad curiam Romanam profugus rescisset, inter moniales Placentini cœnobii, quod nuncupabant Hierusalem, pessum ire disciplinam, hoc per vicarium suum uniri mandavit cum cœnobio S. Syri florentissimo, translati huc inde monialibus et conversis omnibus; ut ibidem legibus imposterum et exemplis recte vivere discerent alienis, quæ domi jam non poterant emendari suis Mandatum authenticum repræsentat ibidem Campius pag. 402.

solicite curat cœnobio,

12 Religionis autem Catholicæ promovendæ quanto ferbuerit studio, inde licet conjicere, quod itinerum socium sibi sciatur adscivisse, Campio teste ad annum Christi 1250, ardentissimum illum Romanæ fidei, tum quidem prædicatione, auctoritate, miraculis, at paulo post etiam sanguine ac nece gloriosissima defensorem ac vindicem S. Petrum martyrem ex Ordine Prædicatorum, cujus Acta videri apud nos possunt ad diem xxix Aprilis pag. 696, num. 33, ubi et prodigium ejus narratur coram præsule hoc nostro Alberto patratum. Hæc sane inter utrumque familiaritas, si eodem ambos animatos ardore non reperit, animasse credenda est: quandoquidem ut S. Petrum anno 1252 e medio sustulerunt grassatores hæretici: sic Albertum eodem anno fautor hæreticorum idem hostisque Pontificius Ubertus Pallavicinus odio primum, et mox deinde electus Placentiæ dominus pervicacissimis injuriis ac tyrannicis direptionibus persequi cœpit usque eo, ut sub initium anni 1254 Vir mitissimus, ecclesia vicario commendata, Romam ad asylum Innocentii PP. IV confugiendum clam sibi duxerit. Verum enim cujus ita jugulum suum subtraxit odio atque insidiis, ejus adeo in ecclesiæ suæ fundos rapacissimam accendit avaritiam; ut, cum ne solemnem quidem, anno 1257, Alexandri

et fidem Catholicam; ideo exorsus hæreticis:

F

PP IV

AUCTORE
P. B.

PP. IV in eum ac Placentinos illi adhærentes anathemate (quod recitat Campius pag. 403) coërceri potuisset, Placentia tandem debuerit cum Episcopo, quo digna non erat, quique Ferrariam inde translatus fuit, etiam episcopatu privari. Vide eundem auctorem pag. 214, ubi tam diuturnam Præsulis hujus tot inter adversa patientiam non immerito commendat elogio.

translatus
ad sedem
Ferrariensem,
obiit 14
Aug. 1274.

* i. e. codi-
ce

13 Ecclesiæ porro Ferrariensi præfectus quid egerit, intelligi maxime debet ex manuscripto, de quo supra meminimus num. 7, et quod ex Italico Latine sic vertimus: Erga venerandum urbis Ferrariensis antistitem, beatum Albertum (uti habetur, et ego hisce oculis legi, in catasto * antistitem tabularii episcopalis Ferrariæ) cum huic ecclesiæ præsidens, vitæ sanctimonia fulgeret, maxima vixit populi devotio ac reverentia, propter ipsam illam, quam in ejus orationibus, jejuniis, eleemosynis, exhortationibus observabant omnes sanctitatem. Præfuit autem ibi (quantum quidem comperiri potuit) annis circiter quindecim. Cumque jam prope abesset a vitæ termino, ex affectu commiserationis eleemosynas multas ipse distribuit, multas imperavit in varios Religiosos, aliosque pauperes. Sicque anno millesimo ducentesimo septuagesimo quarto, die decima quarta Augusti ex hac vita ad beatam et immortalem commigravit, postquam paulo antè testamentum condidisset unumque codicillum, mandassetque corpus suum efferri ad ecclesiam S. Georgii, ibidem sepultura donandum. Concurrit excitatus opinione sanctitatis ejus frequens ad exsequias populus: quotquot vero iisdem adstiterunt, bina eodem die spectavere miracula in personis duabus, quæ attactu corporis B. Alberti, morbis, quibus ambæ laborabant, liberatæ fuerunt. Hujus rei veritas multorum testimoniis fuit comprobata; ut apparet etiamnum ex instrumentis antiquis, per illius temporis notarios confectis. Miracula vero illa sic habent.

in ipsis ex-
sequiis de-
coratus mi-
raculis
* f. sutor
appellative.

14 Primum. Quod ibi conspectus fuerit vir quidam, nomine Dominicus Calzolaro *, incola burgi S. Joannis extra muros Ferrarienses; qui pro certo affirmavit, annis amplius quatuor manum dextram ac brachium gestasse se prorsus inutilia, quando cum fiducia ac devotione accedens, et idem illud brachium manumque admoventi corpori B. Alberti, subito hac se infirmitate liberum sensit. Examinati super hoc testes multi, professi sunt omnes, vera esse quæ iste asserebat, captum se videlicet ultra quadriennium illo brachio fuisse; id enim sese universos vidisse. Miraculum secundum. Mulier quædam, Betta nomine, dixit, privatam se fuisse plus quam sex mensibus usa dextræ manus, antequam fide ac religione incitata istuc intervenit, et manu illa B. Alberti corpus attingens, extemplo convuluit, eoque malo, pluribus circum adstantibus fuit perfecte liberata. Hujus prodigii monumentum adhuc superest in vetusto scripto testium tunc præsentium ac spectatorum, qui fuerunt partim Canonici, partim Religiosi, viri fide digni et nominatim recensiti per manum tabellarii coætanei in eodem codice antiquo, qui signatur "O. monasterii". Hactenus Ms. apographum, cui additur alia manu: Ego infrascriptus plenam et indubitatam fidem facio, quidquid hic scriptum est de B. Alberto, desumptum esse ex antiquo manuscripto, quod servatur in monasterio S. Georgii Patrum Olivetanorum. Ita testor die xxvii Aprilis MDCLXXV

Andreas Lazari Soc. Jesu.

15 Consonant fere quæ eodem ex fonte tradit in Vita S. Maurelii pag. 51 et sequente Bonaventura, et ex hoc Petrus Maria Campi Hist. eccles. Placentinæ part. 2 pag. 214 et 287; imo et pag. 455, ubi ipsum Beati Testamentum authenticum repræsentare se credidit hoc principio: Millesimo ducentesimo septuagesimo quarto, Indictione secunda, die decimo quarto exeunte Augusto, præsentibus testibus etc. Verum qui totum legerit, fallor, nisi mecum judicet, non esse Testamentum illud; sed instrumentum aliud legale, testamento et morte Beati posterius, quod confici ad securitatem sibi jusserit exsecutor testamenti. Patet id primum ex tempore quo Albertus obiit, anno, ut jam dictum, millesimo ducentesimo septuagesimo quarto, die decima quarta Augusti; cum instrumentum illud factum sit eodem quidem anno, sed alio die; nempe die decimo quarto exeunte Augusto; id est (ut recte Cangius probat in Glossario ad voces Mensis exiens) die decimo octavo Augusti, toto post obitum ejus quatrinduo. Patet idem ex eo, quod instrumentum illud eodem die xviii Augusti testetur solutiones jam tum factas heredibus ex testamento: quæ certo valere non poterant, nisi post obitum testatoris, ipsumque adeo testamentum, quod obitum utique antecesserat. Ceterum instrumentum illud lectu ac fide dignissimum fatemur, plurimumque conferre, ad ea, quæ de Beati virtutibus dicta jam sunt, egregie confirmanda; quia tamen longiusculum est, assignare malimus quam recudere.

De ejusdem
testamento,

16 Quod ad tempus attinet episcopatus ejus in ecclesia Placentina: ab anno scilicet 1244 usque ad 1257, recte illud probat Campius: at non ita certum videtur, eodemne anno 1257 translatus fuerit ad sedem Ferrariensem; an potius aliquanto posterius; quod omnino in episcopis Ferrariensibus tom. 2 Italiae sacrae secundo editæ col. 544, num. 40 evincere debet Ughellus, si satis fidelia sunt, ut esse videntur, hæc ejus verba: B. Albertus de Pandonis (lege Prandonis aut Prandonius) Brixiensis, episcopus antea Placentinus, ad Ferrariensem sedem translatus est anno mccclxi ab Urbano IV; ut habetur in Formula-rio Marini de Ebulo, ejusdem Pontificis vicecancellarii, Quo quidem modo sedisse dicendus erit Ferrariæ annis tantummodo tredecim completis; pro quibus Ms. antea recitatum numerare potuit annos circiter quindecim, si intelligantur hoc loco (ut intelligi possunt) anni 15 utrimque incompleti. Plura de beato hoc Antistite non suppetunt.

ac tempore,
quo sedet
Ferrariæ.

Additio ad Commentarium de S. Alberto Ferrariensi.

Rem huc perduxerat P. Boschius, quem postmodum ea corripuit infirmitas, ut omnino a studiis nostris abstinere coactus fuerit. Interim Ferrariæ accessere scripta nonnulla huc spectantia, a nostro P. Petro Brescianini missa et ab adm. reverendo et eruditissimo D. Josepho Antenori Scalabrino operose collecta. Descripsit is impigro labore instrumenta varia duodecim folia chartæ implentia, at quibus plurima complectitur, quæ potius ad S. Maurelium episc. martyrem spectant, ad S. Georgium, ad S. Romanum et alios, in Actis nostris jam pridem illustratos, et porro magis in supplemento illustrandos ad proprios

Accessere
Ferrariensis
scripta

A prios dies, ut hic eorum ratio haberi non possit, quemadmodum nec variarum figurarum, ex quibus eam solam hic elegimus, unde doceamur quo in honore hactenus apud suos fuerit S. Albertus

episcopus, cujus gesta, numquam hactenus edita hic, quoad fieri potuit, non indiligenter collecta et illustrata sunt. En ipsam delineationem cum sufficienti totius rei explicatione.

AUCTORE
P. B.

Icon partis anterioris tumuli marmorei in quo reconditur corpus B. Alberti Pandoni, Episcopi Ferrariensis, ex quo formatur Altare S. Benedicti apud Olivetanos in templo S. Georgii extra muros Ferrariæ. Exhibet imagines inauratas B. Alberti in medio : S.S. M.M. Georgii et Maurelii Ep. Ferrar. à lateribus.

De quibus
hic agitur.

18 Toto illi ampliori Antenorii scripto multa fusius referuntur instrumenta tum ad illustrem S. Alberti familiam spectantia, tum ad Gymnasium ab eo erectum, ad fundata cœnobîa, aut varie amplificata, ad testamentum, ad monumenta, et quibus præcipuum jam supra dedimus. Verum iis et variis ampliacionibus et parergis id adversus Ughellum et plures alios evicit Antenorius noster Scalabrinus, S. Albertum non serius

quam anno 1257 ad Ferrariensem cathedram evectum, quod manifeste ostendit variis inscriptionibus et epitaphiis, ubi annus diserte exprimitur sedente Ferrariæ S. Alberto, ut in eo uti et in ceteris cum Boschio omnino consentiat, atque adeo operæ pretium non censuerimus, testimonia illa omnia hic verbotenus describere, cum et hoc et cetera omnia satis probata et illustrata existimemus.

DE BB. MARTYRIBUS HYDRUNTINIS

IN REGNO NEAPOLITANO

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. Cultus eorum et reliquiæ in ecclesia Hydruntina.

ANNO
MCDLXXX.
Cultus eorum

Hydruntum, Italici Otranto, urbis est Italiæ in regno Neapolitano satis nota, ut quæ ejusdem regni provinciæ Jonio mari proximæ nomen dedit Terræ Hydruntinæ, vernacule Terra d' Otranto. Qui pluræ ejus ornamenta nosse desiderat, adeat Italiam sacram Ughelli recusam nuper et auctam tom. 9 a columna 52, ubi de metropoli et archiepiscopis Hydruntinis ; et obvios passim geographos cum recentiores, tam etiam veteres : nobis hic satis erit unum illud illustrare decus, quod ei anno Christi 1480 Civium plurimorum, sub immani Turcarum in capta exarmataque jam urbe dominantium, tyrannide constantia peperit. His etenim honores Martyrum etsi nondum per solenne decretum Ecclesia confirmavit ;

ipsa tamen (hac non solum non obnitente, sed etiam fovente) satis asseruisse videtur antiquitas ; quod agnovit Philippus Ferrarius, dum illos Martyrologio suo, seu Catalogo Sanctorum generali ad diem Augusti x non dubitavit in hunc modum adscribere : In Salentinis BB. martyrum Stephani episcopi Hydruntini, Fabii calcearii, et aliorum dcccxii, a Turcis ob Christi fidem occisorum. Idem tamen mox apparebit luculentius, una cum auctoris hujus hallucinatione, præter alias, illa qua Martyres hos annuntiat die x hujus mensis ; cum celebrentur die XIV.

2 Ut ergo cultus antiquitatem ab ipsa ducamus origine, dubitare non possumus, quin eum suscitarent

ab ipso fere
martyrio
cæptus.

P. B.

AUCTORE
P. B.

suscitarint miracula, quæ infra ex certis auctoribus contigisse dicemus in ipso martyrii loco, dum ibi per annum circiter inhumata Heroum nostrorum corpora jacuerunt. Itaque cum ad urbem illam jam jussu suo Christianorum armis obsessam Alfonsus Calabriae Dux regisque Neapolitani filius natu maximus die xv Junii anno 1484 advenisset, nihil sibi prius faciendum putavit, quam ut locum invisens, positis primum genibus prostratos adhuc sparsosque Martyres non saluaret modo, sed etiam ad expugnandam feliciter eorum patriam propitios invocaret; deinde, ut in locum decentem eorum omnia corpora colligeret, propediem dum urbe potitus esset, meritis honoribus transferenda. Narrat hæc Franciscus de Araiijo in Historia Martyrum Hydruntinorum Hispanica anno 1634 edita Neapoli, cap. 30; sed confirmat epistola responsoria eodem tempore et ante recuperatum Hydruntum data ex urbe Florentina a Marino Tomacello ad Joannem Albinum, tum cum Alfonso Duce, cujus appellatur librarius major, in castris Hydruntinis agentem, et rei jam dictæ non testem tantummodo, B sed etiam participem: sic enim ad illum inter alia rescribit Italice (nos Latine vertimus) Tomacellus: Pium ac dignum opus mihi fecisse videtur dominus (Alfonsus) cum in unum congeri mandavit corpora sanctorum illorum in Martyrum, quos Bassa jusserat interfici. Utinam Deo placeat (et placebit, spero) tantæ caritati vicem rependere tum domino, tum etiam tibi, qui operam in ea tam sedulam contulisti. Jam id factum acceperamus, at manu tua factum esse, nunc primum discimus etc. Citatur hoc fragmentum apud Franc. Antonium Capano in Collectione monumentorum de Martyribus nostris excusa Lycii in provincia Hydruntina anno 1670, pag. 79.

3 Urbe recepta pulsisque ab Italia Mahumetanis mense Septembri ejusdem anni 1481, continuo de Martyrum horum corporibus in metropolitaneam ecclesiam transferendis digneque condendis est cogitatum. Qua de re, quod ad probandam illustrandamque publicæ venerationis antiquitatem non parum conferat, audire juverit Pompeium Gualterium, ejusdem ecclesiæ metropolitaneæ præterito seculo Canonicum ac decanum, C cujus apud laudatum Capanum pag. 99 hæc est DE RELIQUIIS MARTYRUM HYDRUNTINORUM HIERTOPO-CHRONICA ENARRATIO Latina: Hydruntinæ metropoleos cathedralis ædes, magnifica regum Normandorum liberalitate constructa, et lithostroto speciosi emblematis exornata, xl passuum longitudine a bemate ad frontem protenditur in occasum hybernium, inter subvesperum et argesten: latitudine vero distenditur in dimidiam laxitatem; x scilicet passuum structura basilicæ mediana, marmoreis subnixa columnis usque ad chori limitem; et alæ utriusque distensio passuum v, geminatorum a columnis ad extremos parietes, hinc in septemtrionem inter eorum et trasciam, inde in austrum inter leuconotum et vulturnum mediös in templum aditus exhibentes. Ipsum autem chori spatium quatuor magnis undique elevatis arcubus insurgit. Eorum ultimus declinat introrsus in hemicycliam curvaturam, cujus elegantiori schemate bema perficitur. Istius in medio stat ara maxima situata, cum signo puerperæ Dei Genitricis; dextroque a latere solum prominet archiepiscopale, comprovincialium sedibus episcoporum, pro conciliis celebrandis, ex adverso coëxistentibus. Extremitate alarum fornices angu-

tiori schemate arcuantur, eoque minorum apsidum D hemicyclos efficiunt; qui exporrectis infra testudinibus ædiculas formant ferreis a fronte clathris obstructas: quarum in dextra collocatum est sanctissimæ Eucharistiæ tabernaculum; in læva reliquiæ venerabiles conditæ sunt Martyrum Hydruntinorum. Pleraque etiam sacris apta ministeriis altaria in ædis lateribus utrimque adnumerantur.

4 Sed per minores januas basilicam introeuntibus scala se duplex inflectit. Per ambas descenditur in cryptoporticum; quæ superioris chori et conterminorum laterum atque hemicycliarum areolarum amplitudini subest, perpendiculari substructione; passibus lata xx, longa xvi in medio, xiv in lateribus, propter hemicyclias inæqualitates: fenestris a parte septemtrionali conspicua duabus, ab Orientali quatuor; columnatione spectabili sustentata. Columnæ ipsæ promiscui generis, ordinisque compositi una et septuaginta, æqualibus interstitiis novenorum pedum collocatæ: expeditæ solidæ marmoreæ xlii, ceteræ ex lapide Salentino parietibus impactæ, quarum singulis epistyliis cornua insurgunt arcuum terna, expeditarum, singulis quaterna: et inde est universa concameratio novem et quadraginta constructa quadratis æqualium intercolumniorum; et trigonis, in tribus hemicyclorum curvaturis, novem.

5 Locus antiqua observatione sanctus, Confessionis nomine jam olim celebris; deinde Rosarii titulo insignitus: ubi sacellum est sacratissimæ Virginis, et simulacrum ejusdem venerandum; ante cujus aram archiepiscopi laudatæ memoriæ Petri Antonii de Capua sepulchrum jacet subterraneum: optimus enim antistes, magnis pro Catholica religione perfunctus laboribus, et de sua Hydruntina ecclesia, capitularique illius Collegio sat bene meritis, postquam ab œcumenico Tridentino concilio summa cum laude reversus est, eum sibi locum tumulando vivens adhuc præelegit; sicut et plures et nobilibus civitatis altaria et familiares ibidem sepulturas pio voto construendas impetrarunt; propterea quod in istius cryptæ venerabilis excavatam fossam fuerunt initio translata benedicta corpora Christi fidelium Hydruntinorum, qui salutis anno mcdlxxx sub serenissimi Ferdinandi regis Aragonii potentatu, post validam cum F impiis hostibus dimicationem, fracti bello vinctique extra urbem educti, Turcarum Duce jubente, totoque exercitu spectante, gloriose occubuerunt: dum Testes fidei, optione sibi data, viverene malint Christum abnegantes, quam alioqui diram subire mortem, constanti animo temporalem vitam contemnentes, illustre martyrium consummarunt. Quorum corpora ad tertium et decimum mensem insepulta, solique imbribusque exposita, integra omnino et a feris avibusque penitus intacta permanserunt.

6 Divini cujus prodigii Xistus IV summus Pontifex certior factus, esse illa omni veneratione digna advertit: propterea speciali diplomate Francisco de Arenis archiepiscopo Brundusino provincieque præfecto commisit, ut cælesti ope expeditique jam regii exercitus auxilio postquam ab hostibus fuerit receptum oppidum, suffraganeis episcopis convocatis, cunctisque diocesis et vicinarum civitatum congregatis sacerdotibus, Fidelium corpora pro Christo interfectorum incorrupta in campo jacentia reverenter colligenda, religioseque in prius reconciliatam cathedralem ecclesiam Hydruntinam asportanda curaret. Quæ anno subinde mcdlxxxi, expulsis ab urbe Tur-

hic satis accurate descripta

una cum hypogæo,

continuo crevit in ecclesia metropolitana Hydruntina,

in quo Martyres nostri depositi sunt an. 1481,

A cis, a quodam sacro loco, ubi serenissimi Calabriae ducis Alphonsi, Ferdinandi regis filii pio jussu in modum aggeris coacervata fuerant, ne ob reverentiam expugnationi essent impedimento, solemni ritu in civitatis templum introducta, et in foveam prædictam illata sunt; ac humo superinjecta, diu inibi sepulta jacuerunt.

donec absol-
veretur in
eodem eccle-
sia sacellum
proprium,

7 Anno postea MCDLXXXII ædiculam superius memoratam Hydruntinus populus de regia largitate faciendam impetravit (quæ tamen anno demum MDXXIV perfectionem habuit) ut in ea corpora gloriosorum Martyrum honorificentius conderentur. Quæ dum exhumantur, non utique integra, ut jam fuerant ibi reposita, reperiuntur; sed vitio sarcophagi, temporisque diuturnitate, carne consumpta; nonnullis exceptis membrorum partibus et paucis frustulis, quæ summa Dei providentia, ad posterorum animos in venerationem excitandos, carnibus tecta dignatur adhuc asservere. Igitur in hoc regali sacello, cujus longitudo xviii pedum est, totidemque frontis latitudo, ac x cubitorum altitudo, altare est positum quinque palmaris altitudinis, septem palmaris latitudinis, et crassitudinis tripalmaris, blatteoserico ornato auroque intexto accuratissima diligentia instructum; cui supereffertur insignis picturæ imago Deiparæ Virginis, inter angelorum obsequia Theanthropum infantulum gremio foventis; a cuius dextra D. Stephanus. protomartyr astat, D. Martyr Laurentius a sinistra.

ad quod an.
1824

8 Sub altare vero (quod ex ligno concavum est, et detracto frontali, in arcæ biforis modum clave reseratur) Reliquiarum locus continetur inclusus, id est capsula lata palmis sex, alta palmis quatuor et semi, crassa sesqui palmo: fundo, lateribus, ac tergo ligneis constans; fronte tamen et summitate limpidis obducta specularibus quadratis, inaurata compage dispositis: per quæ, ablato purpureo velamine, inspicere clarissime valent sacra pignora; dum, admotis luminibus, frequenter solitum est ea singillatim devotis fidelibus indicari, qui sancta impulsu curiositate, ex diversis locis et longinquis regionibus ad illa contuenda et adoranda quotidiano concursu conflunt; maxime vero in anniversaria memorabilis martyrii solemnitate, quæ xix. Kal. Septembris magnificentissima pompa, ac totius civitatis, universæque diocesis et provinciæ exultatione celebratur. Quo die sexus utriusque fidelium multitudo, non modo Reliquias in sacello expositas venerantur; verum etiam in subterraneam ædem descendentes, ad singulos scalarum gradus consistunt, precesque effundunt genuflexi: tum simili modo orantes, singulas hypogæi columnas devotis amplexibus osculantur, solumque illud benedictum reverentur, lacrymisque perfundunt, sub quo a principio fuerunt sacratissima corpora tumulata.

perhonorifi-
ce sunt ele-
vati.

9 Sed armaria lignea bina concinnati operis in superioris ædiculæ parietibus defixa complent reliqua venerabilium corporum ossa cum suis capitibus digne aptata: quæ diducti chalybis rete affabre facto prætexta interius, deauratis exterius foribus conteguntur, et clavibus obserantur: duabus hinc atque illinc argenteis lampadibus in ipsorum Martyrum honorem regio sumptu perpetuo ardentibus. Magnam denique partem similium Reliquiarum suspiciendam præbent (coccino dimotio sipario) tessera vitreæ, deauratis compactæ juncturis ac deaurata comprehensæ corona, vii palmorum altitudinis et xviii latitudinis, a convexo fornice arcuatim dēductæ ad planum lapidei

tabulati; quod elegantissima venustate sculptum et similiter deauratum, quatuor lapideis item et insculptis deauratisque columnis sustentatur, velut altaris cælum, novempalmaris longitudinis: habetque in zophoro Monumentum hoc: MORTE SUA FACTI SUNT IMMORTALES. Addit idem auctor in alia Relatione Italica anno 1677 bis impressa Lycii pag. 17, sacellum jam dictum non tantum regio jussu ac sumptu erectum fuisse, verum etiam fundatum assignato censu perpetuo duccorum centum annuorum, qui usque eo ex camera regia constanter quotannis persolveretur. Idem asserit Araüjus, sive Araüchus, Hispanice de Araüjo, in opusculo citato pag. 86, ubi ait, eam summam esse destinatam ornamentis, Missis, et Officiis, quæ in eodem sacello celebrantur, Ceterum de Missis et Officiis dicendum hic paulo explicatius,

AUCTORE
P. B.

§ II. Cultus amplificatio et extensio.

Quamquam ex allatis huc usque et postmodum afferendis manifesto constet Martyrum horum publicam venerationem per immemorabilem temporis cursum floruisse ante celebres Urbani PP. VIII Bullas; eamque adeo sufficere etiam nunc ad legitimum eorum cultum absolute comprobandum; in ea tamen olim Hydruntini nequam acquiescere, donec Apostolicæ Sedis auctoritate copia fieret eosdem etiam ut veros Martyres communi Martyrum Officio Missaque celebrandi. Pungebat vero eos id maxime; quod gloriosos hosce Pugiles suos, quod tot aliis jam dudum argumentis palam ut Christi Martyres et profitebantur et supplices invocabant, non alio tamen usque ad annum Christi 1539 vel Officio vel Sacrificio fas esset prosequi recurrente quotannis eorum natali die xiv Augusti, quam quæ ad juvenas fidelium quorumvis, si forte piacularibus adhuc flammis expurgantur, animas præscribit Ecclesiæ; Vesperis mortuorum videlicet et Missa pro defunctis; per quæ nimirum non obscure proderent, se vel pro Martyribus eos, contra quam firmissime credebant, non agnoscere; vel injuriam iis inferre pro cultu, secundum illud S. Augustini: Injuriam facit Martyri, qui orat pro Martyre. Eodem igitur anno rogandum Christi Vicarium Paulum III censuerunt, ut Martyribus Hydruntinis in sacello suo regio Missam imposterum et Officium de Communi Martyrum concedere pro sua potestate eorumque majore gloria dignaretur. Hoc autem ut fieret efficacius, institutum est continuo examen canonicum, sive, ut appellatur, Informatio de ipsorum martyrio, una Pontifici cum libello supplice consignanda, cujus nos infra subjiciemus exemplum.

E
Ibidem post
an. 1539

11 Votum statim facti sint compotes, haud equidem certo novi; fallor tamen, si res multum dilata est: eam enim omnino indicare videtur in opusculo posthumo, quod Basilicæ prodit anno 1558, De situ Iapygiæ Antonius Galateus pag. 55; ubi collegisse narrat cives Hydruntinos Martyrum horum lipsana, eaque reposuisse intus cappellam, seu sacellum, quod dedita opera constituerunt in ecclesia majori; ubi usque ad hodiernum diem quiescunt, et quoad Christiana erit religio, visenda commorantur, in maximaque veneratione habentur, SOLEMNIBUS OFFICIIS DIVINIS CELEBRANTUR. Galateum autem diu post annum

auctus est
cultus eo-
rum

AUCTORE
P. B.

annum 1539 supervixisse, nequaquam est verisimile; utpote qui ante annos fere octo et quinquaginta Christianorum castris, ad Hydruntum positus, non utique puer, assistens, oculis ipse suis Alfonso serenissimum Calabriae Ducem sæpe cum Turcis depugnantem viderit; ut fidem facit Epitaphium, quod eidem ipse principi, imo regi, composuit, quodque una cum Iapygiæ descriptione vulgatum est. Scio, Ferrarium ad locum superius § 1, num. 1 citatum hæc observare: Nondum (anno 1625) Officio ecclesiastico coluntur; venerationem tamen apud incolas habent: sed et scio, virum optimum Martyrum horum notitia perquam exili fuisse instructum, quod iterum infra patebit.

per Offici-
um et Mis-
sam de Com-
muni MM.

12 Sed hæc utcumque tum fuerint, certum est in usu fuisse jam pridem, teste Pompeo Gualterio in memorata jam anni 1677 Relatione Italica pag. 20 et seqq.; ubi hæc asserit: Die martyrii eorum, quod contigit, ut dictum est, XIV Augusti, solenniter ipsorum festum quotannis agitur cum apparatu totius ecclesiæ cathedralis, nec sine musica, concione, academia (per quam intelligo pia rhetorum ac poetarum certamina) in honorem sanctorum Martyrum, et supplicatione generali Capituli, cleri, Religiosorum, concurrente universo populo non hujus tantummodo civitatis, sed et locorum in diocesi ac provincia circumjacentium. Exponitur vero tum pars reliquiarum ipsorum in ara principe, ad quam decantatur Missa conventualis de Communi Martyrum " Intret in conspectu tuo, Domine, gemitus compeditorum " etc. cum Oratione " Præsta, " quæsumus, omnipotens Deus, ut qui gloriosos " Martyres fortes in sua confessione cognovimus, " pios apud te in nostra intercessione sentiamus. " Quæ eadem Missa privata tum in eadem ecclesia celebratur a quolibet sacerdote; reliquo autem anni tempore per modum votivæ, quoties ad invocanda Martyrum patrocinia recurritur: quod si necessitas est publica, cantatur solenniter loco Missæ conventualis.

non sine au-
ctoritate Se-
dis Aposto-
licæ.

13 Incredibile vero prorsus est id inceptasse Hydruntinos absque assensu Sedis Apostolicæ; primo, quia palam profitentur in instrumento jam dictæ Informationis, id se a Pontifice postulare, quod ejus ad hoc auctoritatem necessariam esse scirent; Sine cujus assensu, inquiunt, nemo pro Sancto est honorandus in terris. Deinde, quia Roma, cum id fieri intra fines Italiæ ignorare diu non possit, numquam tamen impedivit, ne quidem post Urbani PP. VIII Decreta. Imo vero tantum abest, ut hæc Urbanum secuti Pontifices inhibuerint, ut foverint potius beneficentia singulari; ut Clemens PP. IX, qui omnibus utriusque sexus Christi fidelibus vere poenitentibus, confessis, ac sacra Communione reffectis, qui ecclesiam cathedralem Hydruntinam et in ea sitam cappellam, Sanctorum Martyrum nuncupatam..., die XIV Augusti a primis Vesperis usque ad occasum solis die hujusmodi singulis annis, devote visitaverint, et ibi pro Christianorum principum concordia etc., plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam concessit anno 1668 die XX Junii. Verba Bullæ hic data videri possunt apud Capanum in Collectione pag. 97; ubi sequuntur et aliæ duæ Clementis PP. X; quarum prima committitur archiepiscopo Hydruntino dispensatio pro sacerdote, cui occasione solemnitatis sanctorum Martyrum, quorum corpora in dicta (nempe Hydruntina) ecclesia (ut pie creditur) asservantur,... ex dispoſitione scilopi tres digiti manus

dexteræ .. ablati fuerant. Altera conceduntur et annectuntur indulgentiæ pro defunctis eidem cappellæ sanctorum Martyrum, dummodo in ea septem Missæ quotidie celebrentur. Sufficiunt hæc, opinor, ut ne quis de assensu Romano possit ambigere in cultu, quo Hydrunti Martyres nostri celebrantur. Nunc alio divertamus.

14 Narrat Joannes Antonius Summonte in Historia sua Italica urbis ac regni Neapolitani tom. 3, lib. 5, pag. mihi 501, multa Martyrum horum corpora a vicinis Hydrunto populis ex affectu religioso sublata fuisse et in suis ecclesiis collocata; quod si verum est, contigisse debet antequam illa conderentur; adeoque jam tum diffundi cœpisse latius dicenda erit eorum publica veneratio. Summonte certe patrocinaſitur infra inter coævos, anno 1539 canonice examinatos Hydrunti, testis tertius, Joannes Longus, in responso ad interrogationem sextam; ubi etiam docebit, quanta in veneratione locus martyrii suburbanus fuerit habitus anno circiter decimo quarto post ejectionem Turcarum. Et vero de eodem in Relatione Italica pag. 15 sic scribit Gualterius: Loco martyrii, qui antea Mons Minervæ, dein Mons Martyrum dictus est, ædificata fuit ecclesia titulo S. Mariæ Martyrum, idque jussu Sixti PP. IV (qui obiit anno 1484.) Postmodum fundatus ibi est Conventus Fratrum Minimorum; anno scilicet 1540, ut ad annum illum in Chronico generali Ordinis notat Lanovius. Gualterio consonat Summontus tom. 3, lib. 5, pag. 501. Supra hujus ecclesiæ januam hæc marmori insculpta leguntur:

Antiqua ve-
nerationis
eorum ex-
tensio perse-
verans

D. O. M.

SS. Martyribus Hydruntinis, a Turcis ob Christi fidem constantissime servatam crudeliter cæsis, et D. Francisco Paulano, victoriæ auguri, templum claustrumque, olim a Duce Calabriae conditum, vetustate collapsum et fundamentis in ampliorem formam redactum, majore reddito locupletatum Joannes Franciscus Arnesanus, Lupiensis, et Maria Leucia, conjuges, pietatis ergo PP. DD. anno Domini MDCXIV.

15 Vetustissimam quoque cultus extensionem usque ad urbem Neapolitanam et hujus ecclesiam olim S. Mariæ Magdalenæ, deinde, illatis in eam et honorifice conditis cum facultate Innocentii PP. VIII Martyrum nostrorum reliquis, Mariæ Martyrum, nunc autem S. Catharinæ ad Formellum nuncupatam, traditamque RR. PP. Prædicatoribus, testatur inscriptio, quam ibi sic legit Carolus de Lellis in Neapoli sacra part. 2 pag. 148: In hoc sanctissimi Rosarii sacello, die XXIV Maii MDLXXIV erecto condita sunt ducentum * quadraginta capita cum suis ossibus et reliquiis illorum beatorum Martyrum, qui in civitate Hydrunto pro fide Christi trucidati sunt, quorum nomina, soli Deo nota, scripta sunt in Libro vitæ. Hos serenissimus rex Alphonsus II, Calabriae Dux, in duabus magnis capsis transtulit Neapolim, et in capella a se constructa sub nomine S. Mariæ Martyrum in ecclesia modo S. Catharinæ ad Formellum reposuit. Et quoniam præfatæ capsæ ob temporis vetustatem a tineis corrosæ et pene consumptæ erant, venerabilis P. F. Paulus Rovadus, tunc sacrista major, et Fr. Joannes Baptista de Bononia conversus de licentia Subprioris Fr. Cornelii de Calvisano cæterorumque Patrum in rei memoriam dictas reliquias sanctas ex capsis extractas, reverenter et debito cum honore in hoc altari ab omnibus venerandas posuerunt

Neapolim
usque

* lege du-
centa

A suerunt die xxix supradicti mensis et anni. *De his inferius recurret sermo, cum examinabitur historia martyrii, cujus hic epitomen libet præmittere in Hymno Ms. quem in Capani Collectione subjunctum accepimus datæ jam Pompeii Gualterii hierotopochronicæ enarrationi hoc titulo :*

Hymnus so-
lennis Hy-
drunti,

16 EJUSDEM (*Gualterii*) IN EOSDEM SANCTOS MARTYRES HYMNUS, qui cantari solet processionaliter in anniversaria eorum solemnitate die xiv Augusti, *Hydrunti scilicet :*

Majorum celebri plaudite nomini,
Lætantes socii, psallite Gloriæ :
Invictos Fidei pandite Milites,
Christi dicite Martyres.

Hi sunt, quos genitos inclyta Japygis
Pubes Gnossiacæ sanguine nobiles
Hydrunto peperit, Fonteque mystico
Cæli Claviger abluit.

Hinc audax Gothicis firmaque Gallicis
Obsistens Soboles postera præliis,
Regni principibus fulsit amabilis
Romanis et Iberibus.

Hi, dum pervalluit dira Mahomadum
Victorum rabies, urbeque diruta,
Percussi gladiis, se tibi Victimæ,
Jesu, denique consecrant.

B

17 Aucta fulmineis classe triremibus,
Jussit bellipotens rex Othomanicus
Invadi Hespericæ littora protinus,
Salentinaque mœnia.

Plenæ Bistonio milite Bosporum
Naves transiliunt, et vada Cycladum,
Ægeum superant ac mare Jonicum,
Agmatho Duce perfido.

Terrent innumeris æquora puppibus
Substrata omnigenum corda Fidelium ;
Incerti pavitant, quo fera transvehat
Immanis ratis agmina.

Sed jam velivolis Acrocerania
Proris advehitur, jam tenet Adriæ
Angustum pelagus, jam Scythæ barbarus
Hydrunti subitostia,

Eheu sollicitus quam timor oppidis
Instat finitimis; non tamen incolis;
Qui siccis oculis fluctibus evomi
Cernunt monstra ferocia.

C

Urbem terrificis, ecce, phalangibus
Urgens impavidam Thracicus improbus,
Mittit Christicolis nuncia fortibus
Pravi foederis impia.

Quos et legitimi principis integra
Et Christi intrepidus alma fidelitas
Labi ne sineret, protulit, emori
Accinctos fore millies.

18 Turritis igitur mœnibus efferi
Hostes assiliunt; summaque civium
Virtus objicitur; mox tamen arduos
Muros impete subruunt.

Augescit feritas insilientium :
Custos opprimitur, fortior occidit.
Transcurreunt rabidi per loca milites
Urbis plena tumultibus.

Sacris tum medios Ædibus ingruunt;
Mactant presbyteros, et caput, infula
Protectum, Stephano cæde nefaria
Fœdi sæviter amputant.

Vinctos sacrilegum turba superstites
Educit, Domitor quo ferus imperat,
Mandans interimi, ni Mahometica
Christo dogmata præferant.

Sed constans perhibet quisque libentius
Jesu martyrium : verbera, spicula
Augusti Tomus III.

Perpressos rigidus postmodo transtulit
Cunctos ensis ad athera.

Nunc a Christiadam finibus aspera
Turcarum pereant arma furentium
Istorum meritis, o bona Trinitas,
Cui per secula Gloria.

AUCTORE
P. B.

§ III. Hydruntum obsessum a Turcis et crudeliter expugnatum.

Martyrum nostrorum certamen auctores syn-
chroni suppareque multi scripserunt : ut
Antonius Galateus, de quo supra num. 11 dixi-
mus, in libello de Situ Iapygiæ pag. 51 et sequen-
tibus : Michaël Lagettus in volumine Ms. Itali-
co ac pervetusto, quod in archivo metropolitane
ecclesiæ servatur Hydrunti hoc titulo, Historia
della cita d'Otranto etc., id est, Historia civi-
tatis Hydruntinæ; quomodo capta fuerit per Tur-
cas, et affecti martyrio cives ejus fideles; scri-
pta per Joannem Michaëlem Lagettum et ipsum
Hydruntinum. Magnam hic meretur fidem, ut
qui pleraque acceperit a patre suo, qui Hydrun-
ti tum captus a Turcis manserat usque ad mensem
Martium anni 1481, quando Velonam in Alba-
niâ, seu Valonam, uti nunc vocatur, avectus,
ibique fugæ nactus occasionem; medio circiter
Julio rediit ad obsessam per Christianos patriam;
ubi mansit in castris usque ad urbis deditionem.
Asserit insuper, se multa didicisse ab aliis seni-
bus, qui rebus, quas testabantur, olim interfue-
rant; non omnia tamen a singulis, sed aliud ab
alio. Non habemus, nisi præcipua hujus Excer-
pta, sed ipsis auctoris verbis edita in Collectione
Capani a pag. 37. Testem quoque ex iis, quibus
in eadem Hydrunti calamitate parvitum est, ho-
nestum audit Leander Albertus, cujus narra-
tionem exhibet in sua Descriptione Italiæ; ubi de
Hydrunto in Salentinis.

Martyrum
horum hi-
storiam per-
multi scri-
pserunt,

E

20 Accedunt ejusdem ætatis ac loci testimonia,
quæ infra consuli poterunt in Informatione anni
1539, quam recudemus. Mitto cetera instru-
menta temporum fere illorum; quæ si necessaria
fuerint, in loco exponentur: visum est enim ex
universis optima seligere potius, quam unum ex-
hibere, cui vel multa desint (ut fere desunt an-
tiquioribus singulis) vel plurima redundant, quæ
ad absolutam Hydruntini belli, magis, quam ad
Martyrum, de quibus hic agendum est maxime,
faciant historiam; qualia sunt, quæ tamquam a
Galateo pridem Latine composita, vulgavit Ita-
lica phrasi adulto jam seculo xvi Joannes Michaël
Martianus, Canonicus Hydruntinus: tum ea quo-
que, quæ anno 1631 Hispanice non sine laude
publici juris fecit Neapoli Franciscus de Araüjo
protonotarius apostolicus; et siqua forte sunt alia
generis ejusdem hactenus ignota nobis, nec satis
huic Operi congrua. Ordiamur adeo hanc syllo-
gen ab urbis obsidione, de qua sic loco citato An-
tonius Galateus:

e quibus bre-
vem nos hic
eclogam da-
bimus.

F

21 Anno a Christo nato mcdlxxx Achamatus,
præfectus classis Machometis Turcarum regis, ex
Aulone Macedoniæ oppido, solvens cum ducen-
tis navibus et octodecim millibus fortissimorum
bellatorum, Hydruntum obsedit non sine omni
armorum et machinamentorum genere. Qui, ten-
tatis oppidanorum animis, ablatisque non iniquis
conditionibus; ut, quando non haberent aliquam

Achmetes
Hydrun-
tum appul-
sus, frustra
deditionem
poscit:

quo brevi-
ter describi-
tur

Martyrum
historia

AUCTOR
P. B.

spem auxilii (exercitus enim noster eo tempore in Hetruria res gerebat) neque invalidam urbem defendi contra tantam vim posse [scirent,] ut callide et vere aiebat barbarus, aut ultro se dederent; [quod] suadebat; aut cum uxoribus et liberis et iis quaecumque ferre possent, urbem defenderent (imo desererent,) atque in vicinas urbes commigrarent, vitamque et libertatem suam servarent. Stultum esse aiebat bene sperare, ubi nulla esset spes salutis aut auxilii: at si ipsi fidem, homini et ignoto et hosti, non haberent, se exercitumque suum omnem naves ascensurum atque in mare octo aut decem millibus passuum ab urbe abiturum pollicebatur; illi interea suæ saluti et libertati consulerent. Hæc oratio primo ab Hydruntinis contempta est. Responderunt, se paratos esse pro Christo proque suo rege extrema omnia pati et demum mortem obire: ac nuntio, ne iterum rediret, jusserunt, ac mortem comminati sunt, si quis civium de deditione verbum faceret. Secundum nuntium eadem referentem sagittis confixerunt. *Hactenus Galateus; cujus luxatam ab amanuensi vel typotheta syntaxim per*

B *insertos uncinos restituere coactus fui. Quod si cum illo alios eatenus conferre volueris, observa sequentia.*

hujus rei
tempus, et
alia quæ-
dam

22 *Primo, Expeditionis hujus Turcicæ causas referri a Martiano apud Capanum pag. 1 et 2 ab Araujo pag. 17, a Spondano in Continuatione Annalium Baronii ad hunc annum, num. 3, aliisque; ubi legi possunt; cum nostra nihil intersit, quaecumque demum illæ fuerint. Secundo, æque quidquam huc facere, qualis quantusve apud Mahumetem II ejusque filium Bajacetem fuerit Achamatus; videri id proinde posse ad annum 1475 num. 8 apud eundem Spondanum, qui eum Visirem Bassam Geducem Achmetem nuncupat. Plura tamen volenti dabit Leunclavius in Historia Musulmana ab anno 1480 seu fine libri decimi sexti. Tertio, annum Christi 1480, quo Turcæ Hydruntum venerint, adeo certum esse ex consensu veterum atque ejusdem anni litteris Apostolicis a Raynaldo recitatis; ut mirum sit, a Leandro Alberto sequentem assignari potuisse. Quarto, diem adventus Turcarum et cæptæ obsidionis a Volaterrano exprimi xxviii mensis Julii. eundemque colligi posse paulo inferius ex Galateo contra Martianum, qui adventum affigit ejusdem mensis diei xxiv, exscensionem vero e navibus diei xxv. Quinto, variari inter auctores in numero, cum hostium tum navigiorum; hæc enim Volaterranus universim ait fuisse circiter centum alii multo plura; solus, quod sciam, Galateus usque ad ducenta pertingit: hostium cum Galateo Martianus recenset octodecim millia; alii cum Bonfinio Rerum Hungaricarum decade 4, lib. 6, viginti millia: contra urbis propugnatores idoneos, Martiano teste, non amplius mille quadringentos.*

adjuncta.

23 *Quod narrat Galateus, ante omnia propositas obsessis fuisse deditionis conditiones; et mori bellico convenit, et Araujo affirmat cap. 13; Martianus tamen ait, prius diebus decem impetitos atque interruptos fuisse muros. At si hoc ipse ex Latina, nescio qua, Galatei Historia verit Italice, profecto Galateum cum Galateo pugnantem exhibuit: cum in opusculo ejus notissimo, quo hic utimur, asserat, et muros quati cœpisse posterius, et solo triduo eversos fuisse. Hinc Martianum historię suæ Italicæ malim auctorem credere, quam sincerum interpretem. Porro repulsum ab oppidanis cum interminatione ho-*

stilem oratorem fuisse, certa res est; at secundo redeuntem horum sagittis esse confixum, apud solum legimus Galateum. Ceterum tempestatem tam improvisam omnibus pridem ante divinitus edoctus præviderat simul ac prædixerat S. Franciscus de Paula, uti et secuturam anno sequenti Turcarum ejectionem; quemadmodum in Actis ejus non semel notatum est ad diem 2 Aprilis pag. 141 d, 166 f, 169 a etc. Sed prosequamur cum Galateo ibidem.

24 *Concitatus ira barbarus, omnia machinamentorum genera, et quæ bombardas dicunt, et quas habebant incredibilis magnitudinis, expediri jussit; ac invalidos et veteres muros triduo evertit; adeo ut per plures dies inter nostros Turcasque res telis ensibusque ageretur. Nostri urbem acerrime repugnantes tutabantur. Tandem sexta, quam genus Turcarum in veneratione habet, feria, decimo quinto obsidionis die, tertio Idus Sextiles (Idus semper Italiæ infaustas: etenim vi Idus Sextiles apud Cannas cum Hannibale infelicitèr pugnatum est) omnibus fere nostris sauciis ac laboribus et vigiliis defessis, Turcæ urbem per plana ingressi, primo impetu nemini pepercerunt. Sacerdotes in ecclesia omnes ad unum trucidaverunt, et nonnullos super altaria Hostiam tenentes tamquam victimas mactaverunt. Postquam nocte tota, quam turbulentus ille dies secutus est, Stephanus archiepiscopus, consanguineus meus, omnem populum divino Eucharistiæ Sacramento firmaverat ad matutinam, quam præscierat, pugnam, a subterranea templi parte ad locum, quem chorum dicunt, ascendit; ubi martyr Christi pontificalibus insignitus ornamentis, in sua sede ab irrudentibus Turcis jugulatus est. Ad hæc iterum observes velim, quæ subjicio.*

Expugnatur
Hydruntum
xi Augusti

25 *Primo de die urbis expugnata Galateo assentiri Volaterranum; testem sextum juratum infra, Lagettum; antiquam epigraphen in ecclesia Hydruntina apud Capanum pag. 45 etc. Proinde, audiendos non esse Bonfinium cum sequacibus, qui eum fuisse volunt die xvii obsidionis; multo minus vero vel Summontum, qui notat xxi, vel Giannettasium nostrum, qui xx Augusti, seu xiii Cal. Septembris, Hist. Neapolit. tom. 3, pag. 62. Secundo, crudelitatem licentiamque Turcarum in primo illo invasionis impetu paulo fusius a Volaterrano et Sixto PP. IV apud Raynaldum hoc anno num. 17 et 20 depingi; sed nescio, an satis explorata veritate; quod addo propter supplicium, quo Sixtus affectum fuisse scribit archiepiscopum Hydruntinum; ut mox dicetur. Porro intersacerdotes, qui in variis ecclesiis tum cæsi memorantur, agit celeberrimus istius ætatis in Ordine S. Dominici concionator Gabriel Barelete, alias Barletta, ad feriam tertiam Pentecostes folio, secundum editionem anni 1518 Hagenoensem, 142, de Fratrem nostro (hoc est, ejusdem opinor Ordinis) in Otrando: dum civitas caperetur a Thureis, nec cessaret a prædicatione, Descende, inquiunt. Mori potius voluit: et per medium in pulpito sectus est; nec cessabat loqui: Sancta fides, sancta fides, sancta fides! Verba sunt ipsa citati auctoris. De aliis vide sis Martianum pag. 11.*

crudelitate
maxima in
sacerdotes
præsertim

26 *Tertio, mira varietate narrari cædem archiepiscopi Hydruntini: nam Sixtus PP. IV apud Raynaldum hoc anno ad num. 20 scribit, capta jam urbe, Turcas ad metropolitanam ecclesiam accedentes bonæ memoriæ Stephanum archiepiscopum Hydruntinum, senem decrepitum et plenum dierum, qui in apparatu pontificali corpus*

et archie-
piscopum,

A pus Domini nostri Jesu Christi deferendo per eandem ecclesiam cum suis Canonicis et aliis presbyteris ac clericis processionaliter pro civitatis defensione et incolarum ejus salute humiles preces effundebat, non secus atque impius Manasses Isaiam serra lignea per medium secasse, et eos, quos secum habebat, canonicos et presbyteros prædictos Deum laudantes et misericordiam ab eo alta voce exposcentes crudeliter intra ecclesiam ipsam trucidasse et interemisse etc. Consonat Sixto synchronus Breydenbachius sub finem operis de Peregrinationibus sacris, ipseque Raynaldus, et alii. Bonfinius contra decade 4, lib. 6 ait, cute exutum fuisse: *Martianus aliique, obtruncatum, et quidem cum sacram Eucharistiam populo distribueret; eodemque modo cecidissee Canonicos omnes ipsi assistentes, quos auctor ille singulos compellat nomine. Nimirum hæc omnia sparsisse famam, facile credimus. Cedere tamen hæc debet jurato testimonio venerabilis abbatis (hic titulus est canonicorum Hydruntinæ ecclesiæ) Angeli Pendinelli, qui anno 1539 legitime interrogatus, respondit sequentia:*

in ecclesia
sua obtrun-
catum;

B 27 Quod, cum jam ipse testis sit ætatis annorum LXXXIV, recordatur, quod de anno Domini MCDLXXX, cum ipse testis tunc esset diaconus, venit classis Turcharum, et obsedit civitatem Hydruntinam per dies quindecim continue, et tandem eam vi cepit: in qua inter alios erat tunc reverendæ memoriæ dominus Stephanus, tunc archiepiscopus Hydruntinus: et dum ipsi hostes astu expugnarent civitatem, ipse dominus archiepiscopus apparatus cum vestibus sacris, accessit ad altare, et, præsentem magnam populi multitudinem, cum magna devotione sacram Missam celebravit, et benedictionem pontificalem populo dedit, omnes paternis vocibus animando, ut firmi starent in sancta Christi fide, et pro ejus amore, si opus esset, vitam exponerent; respondente universo populo, se paratos esse pro sancta Christi fide millies libentissime mori. Et cum ipse reverendissimus tunc dominus archiepiscopus, finita Missa, ad sacristiam rediret, irruentibus hostibus in civitatem, venerunt intra ecclesiam ipsam; et reperto ibi D. archiepiscopo ante fores sacristiæ, eum occiderunt, ipso teste præsentem cum multis aliis clericis, quos omnes ipsi hostes infideles captivos fecerunt, SOLO IP SO ARCHIEPISCOPO INTERFECTO jam decrepitæ ætatis annorum octuaginta et ultra, discurrentibus etiam ipsis Turcis per ecclesiam et civitatem occidendo multos ex ipsis civibus et quotquot inveniebant. Redibunt hæc infra in Informatione Hydruntina; placuit hic tamen etiam adscribere; quia nihil ad rem præsentem videtur afferri posse locupletius.

a MM. ta-
men Hy-
druntinis
nostris di-
versum.

28 Observa quarto, tametsi archiepiscopum hunc Galateus appellet Martyrem Christi; de cultu tamen ejus nullum verbum facere; quin ab illis Octingentis, quorum deinde cultum adstruit, hunc manifeste secernere. Sed neque aliunde quidquam accepimus hactenus, quo communem ipsi cum Octingentis, de quibus modo agendum nobis est, venerationem tueamur. Bis asserit, fateor, Ughellus in archiepiscopis Hydruntinis, eum in communi cum ceteris Hydruntinæ ecclesiæ sacello conditum esse; sed non probat: cum appareat multo verisimilius, deperditum fuisse corpus ejus per Mahumetanos, qui, ut mox narrabitur, constratam promiscuis cadaveribus urbem ante Achmetis ingressum purgare jussi sunt. Viderit adeo Ferrarius, quo nixus fundamento annun-

tiationem ejus supra num. 1 propositam dictaverit: nam Paulus Regius, quem solum citat, cum insinuare videtur, archiepiscopum eodem die cum Octingentis fuisse cæsum, errat insigniter; tum quæ affert publicæ venerationis vel incitamenta vel indicia (ut quod martyrii locus sua jam ætate nuncuparetur Vallis Martyrum; item, quod ibidem per multas noctes lucere visæ sint faces super Martyrum corporibus, non dubio cælestis eorum gloriæ argumento) ea prorsus nihil ad archiepiscopum, alio loco, alio modo, alio tempore cæsum abjectumque. Absit tamen, ut pastoris tam boni (ut qui animam strenue posuerit pro ovis suis) detractum aliquid gloriæ velimus, dum cultum ejus publicum absque graviore auctoritate non audemus aut possumus confirmare.

§ IV. Acta Martyrum Hydruntinorum.

A cta Martyrum, quos hoc die solemniter colimus, Hydruntinorum Galateus perstringit potius, quam enarrat his verbis: Qui eladi superfuerint octingenti Viri, aut capti, aut saucii, aut ægroti extra urbem ducti, omnes ante crudelissimi Ducis barbari oculos cæsi sunt. Dicam rem raræ et antiquæ laudis, et futuris forte seculis minime credendam: nemo in tanto populo, mortis metu, a fide Christi descivit; imo alter alterum, filius patrem, pater filium, frater fratrem ad mortem hortabatur. Macti virtute, felices animæ, Martyres Hiesu Christi, ausi facinus magnum ac memorabile! Numquam ego possum vos satis laudare: laus vestra et gloria et felicitas apud Deum manet æterna semperque manebit. Hæc ille tantum de martyrio; quam breviter, tam confuse atque involute. Alium interim istius ætatis, qui hoc argumentum, quod huc proprie ac propemodum unice pertinet, Latine et pro dignitate digesserit, habemus neminem: nam Leander, etsi fusior est et olim Latinitate donatus; Italice tamen ipse scripsit; et quidem ex unius tantummodo testis relatione, quam utrum satis fideliter, usque dum postea scriberet, commendavit memoriæ, non temere dubites, si eam cum Lagetti narratione et admodum simplice et plurimum ac sæpius auditorum testium fide confirmata comparaveris. Hujus proinde Excerpta, ut apud Capanum exstant legitime collata subscriptaque a pag. 37, Latina hic facere non pigebit ac sequi potissimum. Sic igitur habet, postquam de victa jam urbe dixisset:

Urbe jam
capta, 800
Martyres
E

30 Noluit bassa civitatem intrare, antequam esset purgata corporibus mortuis tam Christianorum quam Turcarum; nam plateæ omnes iis erant plenæ; sed mansit in agro, in quo castra posuerat: præcepit quoque, ut omnes, qui captivos habebant, eos proderent et sibi coram sisterent, qua de re edictum emisit die sequente, qui sabbatum fuit XIII * Augusti: sic non diu post ad illum adducti sunt omnes; exceptis quibusdam, quos Turcarum capitanei absconderant in triremibus et qui adducti non fuerunt, quique se postea redemerunt pecunia, quam ante abstruserant (ut ferme fecerant universi) quam classis fuisset appulsa: hi vero cum producti non essent, sigillatim omnes exacti fuerunt a Capitaneis suis; qui affirmarunt, eos esse necatos ipso die, quo civitas expugnata fuerat.

ad Achme-
tem addu-
cti,

* lege XII

31 Itaque per interpretem suadere cœpit atque hortari,

AUCTORE
P. B.
iterum ten-
tantur pro-
missis ac
minis
* i. e. Sul-
tani

* Ital. prete
di Missa

ad Mahu-
metismum ;

hortari, ut Christo renuntiantes Mahumetis reli-
gionem amplecterentur : hoc si facerent, reddi-
turum se iis uxores suas ac filios, ac liberos in ur-
be relicturum uti subditos domini * : sin detre-
ctarent, jussuram interfici; sic enim omnino fie-
ri oportere ex consilio et sententia Chogiae (ut
magistrum ipsi suum appellant;) quod arma ce-
perint ac domino suo restiterint. Erat autem in-
terpres ille apostata Calaber, qui simplex sacer-
dos * fuerat, ac de se ipse referebat, Christianum
se fuisse et presbyterum, nuncupatumque
antea Dominum Joannem; sed errore cognito, in
quo versabatur, transisse ad Mahumetem, quem
sciret a Deo missum fuisse; ut perspicuum esset
ex victoriis, quas Turcarum domino largiebatur :
tum si major Mahumeto Christus esset, ab hoc
utique suos bello defensurum fuisse, non capti-
vitati permissurum. His et similibus blasphemis
atque implissimis falsisque argumentis nitebatur
eos adducere sceleratus interpres, ut Christum eju-
rarent.

32 Antequam pergamus, nota primo; de hac
nova optione Octingentis hisce Christianis jam
inermibus vinctisque seorsum ab Achmete propo-
sita, non meminisse quidem Galateum in Opere
de situ Iapygiae, ut neque testes infra proferen-
dos in Informatione Hydruntina : sed neque il-
lam eosdem negare. Secundo, subsistere igitur
debere scriptoris hujus gravissimi tam expres-
sum de illa testimonium, imo testimonia : testes
enim plures audivit ac secutus est; quibus accedit
ille, quem pro se adducit Leander Albertus, de
Octingentis his tantum sic asserens : Ceteri ad
octingentos comprehensi omnes, deductis vestibus
nudi, extra muros in vallem exiguum pertracti
sunt.... Constitutos autem in eo certaminis loco
primum Turca praemiis amplissimis propositis, ut
fidem in Christum abnegarent, tentare; deinde mi-
nis indictaque morte, si recusarent, terrere. Sed
omnium una voce etc. Accedunt Martianus pag.
13 et seqq., Araujus cap. 19, alique tanto nume-
ro, ut affirmet Gualterius in Relatione Italica
pag. 11 et sequente, eam esse vocem publicam, fa-
mam ac sensum universalem provinciae Hydrunti-
nae. Tertio, de interprete apostata Calabro con-
sentire cum auctore nostro Araujum cap. 19, licet
C per vocem Chogia, Coggia seu Cozza, videatur in-
tellexisse legem seu statuta Turcarum : Martia-
num vero silere de interprete jam dicto : sed ejus
loco nominare Moplesum quemdam, qui apud
suos appelletur Talisman; cuique permagna sit in-
rebus ad superstitionem eorum pertinentibus au-
ctoritas. Leunclavius in Onomastico Turcico Ta-
lisman interpretatur sacerdotem illum, qui preci-
bus Turcis praestit : potuit hoc officium eidem apo-
statae fuisse collatum. Sed parum refert, idemne
fuerit, an alius. Prosequamur.

sed, hor-
tante Gri-
maldo, in-
victi
* al. Pri-
malus

33 Inter alios captivos, inquit ibidem Lagettus,
erat Antonius quidam Grimaldus *, panniton-
sor, vir senex, et ceteris bassae propinquior : is
omnium nomine respondit, agnoscere se omnes
Christum filium Dei, Dominum suum ac verum
Deum, et mori se millies malle, quam huic re-
nuntiando Turcas fieri, atque apostatae damnato
et Christi inimico assentiri. Hinc ad Christianos
conversus; Fratres, inquit, mei, pugnavimus ha-
ctenus ad patriam nostram vitamque tutandam
ac probandam fidem dominis nostris temporalibus;
nunc tempus est, ut pro animabus nostris et pro
Christo decertemus, qui cum pro nobis in cruce
sit mortuus, aequum est, ut et nos pro illo moria-
mur solidi et constantes in fide : hac morte tem-

porali aeternam vitam et [martyrii coronam obtine- D
bimus. Ad haec verba coeperunt una omnes voce et
contentione multa clamitare, malle se millies pe-
rire quocumque genere mortis, quam Christum ne-
gare. Quærit bassa ex interprete, ecquid Christi-
ni responderent. Reposuerunt omnes, inquit ille,
mori se velle potius, quam a Christo deficere. Et
sic omnino deliberatum est illis omnibus post se-
nis istius Christiani adhortationem. Indignatus
admodum hoc responso bassa, obtruncari mandavit
universos; primo tamen loco magistrum Antonium
Grimaldum, qui primo locutus, ad hoc ceteros im-
pulsisset.

34 Itaque die tertia, quæ Dominica fuit, xiv die 14 Au-
Augusti, deduci jussit illos in montem, Della gusti
Minerva dictum, passibus fere trecentis ab urbe
dissitum (Montem Hydrum appellant cosmogra-
phi) manibus a tergo colligatis, et partito per
quinquagenos ordine; ut ibi omnes tamquam in
altero colle Calvariae per Turcas immanissimos
jugularentur. Incedebant vero alacritate maxima,
se invicem ad suscipiendum patienter martyrium
animantes : hoc pater filio, filius patri, hoc fra-
tri frater, amicus amico, socio socius multo cum E
fervore lætitiæque suggerebant. Relatum est etiam,
cum ita constricti procederent, adductam illuc
per certos Turcas puellam fuisse, quæ inter vin-
ctos illos utrumque conspicata germanum suum,
rogitarit : O fratres mei; et quo tenditis? Respon-
dente autem altero : Imus ad moriendum amore
Jesu Christi; ad has voces misellam continuo ve-
lut exanimem concidis; tum per unius ex iisdem
Turcis, qui erigere illam volebat, impactum in ca-
put acinacem ipso in loco mactatam expirasse.
Christi Servos porro, cum in loco jam destinato
consisterent..., Turca quidam circumibat, manu
præstendens tabellam characteribus Turcicis aliquot
inscriptam, proclamante hæc interim scèlesto inter-
prete : Quicumque vult ista credere, vita donabitur;
qui non vult, occidetur. Sed ne unus quidem inven-
tus fuit, qui a sancta sua voluntate propositoque
dimotus sit.

35 Ergo alii post alios per accinctos muneri octingenti
carnifices ante oculos perfidi et spectaculo tam fe- obtruncan-
rali lætantis, quem dixi, bassæ, ad unum omnes tur post Gri-
imperferriti constantesque, amputatis capitibus, maldum.
interempti sunt; et primus quidem, ut bassa præ- F
ceperat, magister Grimaldus; qui ceteros, quoad
superfuit, contenta ardentissimaque voce commo-
nere atque incitare non cessabat ad martyrium;
intentis in cælum oculis affirmans, illud se aper-
tum videre, paratosque magna cum exultatione ad
suscipiendas interfectorum animas angelicos spiri-
tus; et hæc quidem se clare ac distincte intueri.
Cum ea dicenti decussum caput esset, fixus per-
stitit et erectus; instar columnæ, truncus ejus;
neque ad terram cōciderit (quidquid ad lapsum
impelleretur a Turcis) donec in ceteros carnifi-
cina desæviit; ac tum demum juxta illos suapte
sponte collapsus est.... Numerus hoc modo ne-
catorum fuisse dicitur octingentorum.... Post
lanienam relictæ sunt in dicto monte, ita ut con-
siderant, corpora trucidatorum, insepulta, cani-
bus, feris, avibusque carnivoris in prædam exposi-
ta, luculentissimo impietatis ac sævitiae Turcicæ
argumento. Hæc ille de martyrio : nam quæ hoc
secuta idem auctor alique narrant, prosequemur
sequente paragrapho; postquam hic nonnulla mo-
nuerimus.

36 Ac primo quidem, Grimaldum illum, Hujus mar-
quem noster panni-tonsores facit, a testibus in tyrii adjun-
Informatione anni 1539 sutorem appellari. Se- cta quadam
cundo

AUCTOR
P. B.

A cundo, nihil ab his referri, de truncati corporis ejus tam diuturna atque immobili statione, quam post Lagettum etiam adstruunt Martianus pag. 17, et Araüjus cap. 19; qui addit, permotum eo miraculo carnificem Christo statim dedisse nomen; ideoque sine mora palo transfixum, evasisse martyrem. Hæc tam singularia in loco tam patente præsentibus non omnino ad unum omnes advertere debuisse: et, si adverterint, potuisse deinceps interrogatos non testari, vix apparet credibile. Tertio, hunc eundem Grimaldum videri, quem supra num. 1 Ferrarius per ignorationem historiæ Fabium appellaverit calcearium. Quarto, deductos fuisse ex urbe Martyres nostros non solum ligatos, sed etiam nudos, ut in Informatione infra testabitur Joannes Longus; et consonat supra Leander Albertus. Quinto, de illa sorore, quæ fratres duos, cum una ducerentur, allocuta sit; et horum responso, meminisse etiam in Informatione anni 1539 testem septimum; sed nihil de sororis ejusdem cæde; quam alteri puellæ ibidem adscribit.

B 37 Sexto, tabellam, quam, interprete comitante, singulis ante necem Turca quidam exhibuerit, non reperisse me, nisi apud Lagettum, et qui hunc plerumque sequitur, Araüjum cap. 19. Septimo, quamquam ex auctore non appareat, victorum quemquam in loco supplicii supplicium evasisse; id aliunde tamen esse certissimum: nam in Informatione jam toties memorata de se fatentem audiemus Angelum Pendinellum; et ibidem de alio Baptistam de Natali. De Gabriele Memmo idem asseverat Martianus pag. 17 et sequente; de anonymo, qui dissolutis paulatim vinculis, præcipiti se fuga subduxerit, nec visus deinde fuerit nec auditus uspiam, narrat loco citato Araüjus. Hoc tamen verum, nemini prorsus abjectæ religionis crimen inferri. Octavo, universos numero quidem rotundo octingentos passim censi; non videri tamen hunc numerum tam exacte definitum esse; quandoquidem in Informatione anni 1539, modo numerentur septingenti et ultra, modo circiter septingenti, modo octingenti vel circa etc. Postremo, de supplicii genere nullam apud veteres (nam recentiorum Bzovium nil moror) esse discrepantiam. At Martyrum cruorem (quod aiunt Martianus pag. 18 et Araüjus cap. 19) per ducentos et quinquaginta passus decurrisse in mare, difficile creditu est; difficilius, (quod solus Martianus addit) illud aquis marinis exceptum ita supernatasse per dies multos, ut nec amitteret ruborem, neque inde longius æstu diffunderet.

§ V. Incorruptio prodigiosa sacrorum corporum, ac duplex translatio.

Corpora per
menses 13
sub dio in-
corrupta,

C Corpora Martyrum nostrorum in loco martyrii non tantum insepulta jacuisse: verum etiam incorrupta; idque per menses tredecim continuos, affirmant omnes: puta, per decem omnino menses a XIV Augusti anni 1480 usque ad XV circiter mensis Junii anni 1481; quando (ut Araüjus ex integra, ni fallor, Historia Lagetti scribit cap. 30) ea Dux Alfonsus projecta colligi, et ad proximum istic eremitorium coacervari jussit, donec honorifice sepeliendi post urbem receptam locus esset ac tempus; ut fuit mensibus

postea tribus, quibus æque ibidem, etsi congesta, corruptionis expertia permanserunt: quam vero expertia? Solus in Informatione anni 1539 testis decimus asserit, ea se vidisse cum carne EXSICCATA integra et illæsa; alii tamen de exsiccatione nihil; sed primus ait, fuisse sana, integra, et etiam odorifera, cum carne et ossibus, acsi tunc interfecta fuissent: tertius; absque aliqua corruptione et absque aliqua læsione; quin imo cum carne incorrupta et superextensa super ossibus ipsis: nonus; illæsa intacta et incorrupta absque aliquo fœtore, et pulchra, sicut si tunc occisa fuissent. Octavus testis, cum jam in urbem et ecclesiam Hydruntinam inferrentur, eodem vocatus a quodam cive, nomine Urso Capito, ut accederet ad videndum corpus sui genitoris (unius ex iisdem Martyribus) vidit illud inter alia, atque; quod erat adhuc cum carne, acsi tunc fuisset occisum, non obstante quod per tresdecim menses sic prædicta corpora stetissent inhumata tempore tam hyemali quam æstivo. Ceteros prætermitto.

39 Nemo autem fuit, qui incorruptionem hanc non adscripserit manifesto providentiæ divinæ miraculo, atque evidenti cum veri martyrii tum cælestis eorum gloriæ argumento; præsertim cum id solis illis corporibus acciderit: nam cum non post multos dies a dictorum Sanctorum occisione quidam alius forensis (id est, rusticus) fuisset a Turcis ipsis in eodem loco decapitatus, et ibi inhumatus derelictus, canes accesserunt ad comedendum carnes ejus; ad corpora autem dictorum Martyrum numquam se approximarunt; ut ait infra testis quartus. Imo vero ad hoc prodigium interim accessit et alterum, de quo ita Lagettus pag. 41: Neque illud, quod a senibus, qui tunc evaserunt, accepi, præteribo; quod postquam beata illa corpora cæsa fuerunt, noctu viderentur ibi luminaria multa accensa; qualia etiam videbant ex muris urbis ipsi Turcæ; quod canes illi calumniantes; dicebant, animas interfectorum illorum per montem istum errabundas vagari; diabolos autem venire cum luminaribus ad eas capiendas. Prodigiosa hæc lumina super stratis adhuc in martyrii loco corporibus illis noctu sæpius et a multis fuisse visa, luculente docebit Informatio Hydruntina.

40 Hæc miracula impulerunt Alfonsum Calabriae Ducem, ut quamprimum urbem Hydruntinam recuperasset (recuperavit autem die x Septembris; ut certum est ex Raynaldo in Annalibus ecclesiasticis ad annum 1481 num. 30; quamquam eam non nisi post biduum ingressus est, Araüjo teste cap. 40) de Martyrum horum solenni in ecclesiam Hydrunti metropolitanam translatione acceleranda sollicitus imprimis esset. Et vero fuit: nam, uti narrat ibidem Araüjus, eadem die XII Augusti, qua urbem intravit, ad principem ecclesiam recta contendens, ibi primum de victoria Deo gratias egit; tum ejus damna, quæ obsidionis tempore fuerunt illata, jussit continuo reparari. Postridie, inquit Lagettus pag. 42, Calabriae dux sacerdotes multos, et viros Religiosos ex provincia mandavit acciri; qui et venerunt: et cum solenni procedentium ordine comitatus ipsemet conducere voluit corpora illa benedicta Cæsorum, eaque reponi jussit in civitate Hydruntina in ecclesia majore... pro veris eos agnoscens Jesu Christi Martyribus. Translationem hanc Martyrum ad eandem ecclesiam per Alfonsum Ducem confirmabunt infra testes, qui interfuerunt; quique, cum illam contigisse asserant

E
et sæpe prodigiosa
luminibus col-
lustrata,F
transferuntur mense
Novembri
1481

AUCTORE
P. B.

partim in
ecclesiam
Hydrunti
metropolitana-
nam;

rant post menses a martyrio tredicem, ad prove-
ctum eam Septembrem anni 1481 non obscure de-
figunt.

41 Martiane pag. 19 ait, a Sixto PP. IV
mandatam fuisse curam tam Hydruntinæ eccle-
siæ reconciliandæ, quam transferendorum in eam,
jam reconciliatam, dictorum corporum Franci-
sco de Arenis, archiepiscopo Brundusino, et in
provinciis Hydruntina et Bariana proregi : quod
satis apparet verisimile ; primo, quia ante trans-
lationem sine dubio reconciliari ecclesia illa de-
buit : secundo, quia id fecisse non dicitur ullus
alius episcopus, nedum Hydruntinus, qui die
tantum XII Augusti ad vacuam illam sedem (ut
habet Araüjus cap. XI) ab Alfonso designatus,
non tam cito credi potest consecratus fuisse : ter-
tio, quia nemo ad illam solennitatem paratior,
nemo dignior ; nemo Ferdinando regi ejus filio
Alfonso (quos omnino credibile est rem hanc an-
tea Sixto Papæ IV proposuisse) gratior tum erat,
quam archiepiscopus ille ac prorex, ut ex Ughello
colliges in editione Italiæ sacræ novissima tom. 9,
col. 37. Itaque miramur, de hujus in hoc nego-
tio præsentia operaque solum, quod quidem scia-
mus, Martinum fecisse mentionem. Observa hic
interim Summonti et quorundam aliorum hallu-
cinationem, cum dicta jam corpora translata tum
fuisse narrant, non intra urbem ad ecclesiam ma-
jorem, ut expressis verbis testantur qui astite-
runt ; sed in ecclesiam, quæ nondum exsistebat,
S. Mariæ Martyrum in loco martyrii suburbano.
Observa præterea, locum ecclesiæ Hydruntinæ,
in quo primum condita fuere ; illumque, ad quem
ibidem posterius fuerunt elevata, descriptos esse
superius § 1 a num. 3 a Pompeio Gualterio ; ante
cujus tempora tantum de Hierogazophylacio hoc
Hydruntino decesserat per largitiones quorum-
dam archiepiscoporum ; ut, nisi distractiones
istiusmodi imposterum excommunicationis pœna
coërcuisset, exhaustiendum aliquando videretur ;
quod ex Araüjo discimus cap. 40.

partim ali-
quanto po-
sterius.

42 Majori in pretio Martyrum nostrorum exu-
vias Alfonsus habuit ; quam ut Hydrunti ad ex-
tremos regni fines, universas relinqueret, nul-
lasque secum ad regni centrum et caput, Neapo-
lim comportaret. Ergo Lagettus pag. 42, post
descriptam translationem Hydruntinam, et cor-
porum prodigiosam integritatem, ita subdit :
Hanc (in corruptionem) Dux cum attentius fuis-
set contemplatus (ut erat religione excellens) multa
ex dictis corporibus in suo discessu inclusa capsis,
quibus onerati muli fuere, transtulit Neapolim,
eque honorifice collocavit in ecclesia quadam,
ubi etiamnum quiescunt. Et in Informatione
anni 1539 testis quartus in eo etiam consonat,
quod illustrissimus Dux Calabriae devotione mo-
tus hujusmodi signis, fecit de corporibus illis ad
cassas honorifice reconditis transportare super tres-
decim mulos ad civitatem Neapolis ; ubi condidit
quamdam ecclesiam, et ibi dictas cassas cum
corporibus dictorum Martyrum reverenter reponi
curavit. At enim credi non possunt muli tantum-
modo tredicem in discessu Alfonsi tot capita
cum suis ossibus et reliquiis, quos num. 15 nu-
merata sunt, ducenta quadraginta scilicet, Hy-
drunto Neapolim transferre simul potuisse ; nisi
jam ante translationem resoluta fuerint illa cor-
pora, diuque adeo ibi, antequam aveherentur,
deposita manserint. Miramur igitur, a Galateo
de Situ Iapygiæ pag. 55 Martyrum horum ossa
multa Neapolim translata dici, et quidem ante
corporum jam dictorum translationem in eccle-

siam Hydruntinam. Certe contigit hæc Hydrun-
tina translatio ante ullam corporum resolutionem
in ossa, ut asserunt locupletissimi testes : conti-
git hæc ergo Neapolitana non paulo posterius.

43 Non paulo, inquam, posterius : nam hoc Neapolim
etiam innuere videntur auctores modo citati,
cum translationi Neapolitanæ statim adjungunt
repositionem eorumdem ossium in ecclesia qua-
dam Neapolitana, ubi etiamnum quiescunt : para-
tam ergo fuisse significat ecclesiam illam ad hæc
ossa honorifice collocanda, priusquam ea Hy-
drunto movere statuisset Alfonsus. Constat autem
illam Alfonso concessam non fuisse ab Innocentio
PP. VIII, nedum ita comparatam, nisi post an-
nos aliquot a corporum translatione in ecclesiam
Hydruntinam ; ut ex litteris Alexandri PP. VI
mox intelliges. Non est igitur, quod utraque Mar-
tyrum nostrorum translatio, altera ad Hydrun-
tinam, altera ad Neapolitanam illam ecclesiam,
uno circiter eodemque tempore censeatur insti-
tuta. Sed Lagettus, inquis, translationem Neapo-
litana connectit cum Alfonsi discessu ; discessit
hic vero Hydrunto Neapolim post aliquot menses
ab urbe recuperata, et quidem urgente admodum
Ferdinando patre ; uti docet Araüjus cap. 43 ;
imo ante provectum ver anni 1482, ut liquet ex
Diario Stephani Infessuræ et Historia Neapoli-
tana. Non potest igitur inter translationes jam
dictas interjici tantum spatii, quanto opus est ad
corporum illorum, quam defendimus, dissolutio-
nem in ossa pulveresque. Respondemus, Alfon-
sum ut Neapoli Hydruntum sæpius venit ; sic
Hydrunto Neapolim sæpius discessisse : venit
Neapoli Hydruntum 1480 sub finem Septem-
bris ad obsidendos Turcas ; discessit inde Neapo-
lim exeunte ejusdem anni Novembre, propter
hiemis inclementiam coactus aliquamdiu cæpta
suspendere ; ut habet Araüjus cap. 25 : Hydrun-
tum Neapoli rediit mense Junio anni sequentis
1481, quando strata istic Martyrum corpora pri-
mum vidit ac veneratus est ; discessit inde Neapo-
lim accersitus a Patre, verno circiter tempore
anni 1482, postquam recuperatæ civitatis muni-
menta designasset, quibus absolvendis toto decen-
nio operæ insudarunt : rediit postremo iterum
Neapoli ad eandem urbem ad munitiones omnes,
quas dudum imperaverat, lustrandas, iterumque
post aliquot menses discessit inde Neapolim, ut
narrat idem Araüjus cap. 43. Ad hunc tertium
discessum respexisse putamus Lagettum, eique
translationem Neapolitanam alligasse ; hic enim
solus ad Innocentii VIII tempora referri potest,
quem transferendis Martyribus ecclesiam Alfonso
Neapoli concessisse testantur litteræ Alexandri
PP. VI, quas ex Capani Collectione pag. 93 sub-
jicimus :

44 ALEXANDER PAPA VI. Venerabiles Fratres, sa-
lutem et Apostolicam benedictionem. Dudum cum
felicis recordationis Innocentius Papa VIII, præde-
cessor noster, monasterium monialium B. Mariæ
Magdalene prope Castrum Capuanum Neapolita-
num Ordinis sancti Augustini sub cura Fratrum Mi-
norum degentium, suppressis in eo dignitate abba-
tissali et prædicto ordine, claræ memoriæ Alphonso
regi Siciliae ; tunc Duci Calabriae, ut in loco dicti
monasterii unum palatium pro sua habitatione con-
strui et ædificari faceret, per quasdam suas literas
concedi mandasset, pro parte ipsius Alfonsi, tunc
Ducis, eidem Prædecessori exposito, quod ipse ec-
clesiam dicti monasterii honorare et decorare, ac li-
bris, calicibus, paramentis, et aliis ad divinum cul-
tum necessariis munire, et ibi nonnullos presbyte-

A ros et clericos, qui inibi divina Officia celebrarent, instituere, ac pro eorum sustentatione congruos redditus assignare proponebat : desiderabatque, ut ex tunc deinceps præfata ecclesia, non B. Mariæ Magdalenæ, « sed B. Mariæ de Martyribus » appellaretur; quodque certa pars ossium Christi » Fidelium, qui apud Hydruntum per perfidos » Turcas pro Christianæ fidei defensione interfecti » fuerunt, et quæ ipse pro sua devotione recol- » ligi, et honorifice recondi fecerat », ad dictam ecclesiam de Martyribus transferrentur; idem Prædecessor per alias suas literas inter alia eidem Alphonso, tunc Duci Calabriae, partem ossium hujusmodi ad dictam ecclesiam transferri, et inibi honorifice recondi faciendi, ac in ipsa ecclesia, postquam illam sufficienter dotasset, certos presbyteros et clericos, qui simul Collegium facerent, introducendi plenam et liberam licentiam concessit; prout in singulis literis prædictis plene dicitur contineri.

hic denuo
confirmata
ab Alexan-
dro PP.
VI)

45 Cum autem, sicut pro parte charissimi in Christo filii nostri Federici Siciliae regis III fuit nobis nuper expositum, presbyteri et clerici prædicti in dicta ecclesia numquam fuerint instituti, licet per aliquos presbyteros conductitios divina ibidem Officia aliquando celebrentur, et moniales dicti olim monasterii ad alia loca translatae fuerint, ibique decenter collocatae, ipseque Federicus rex singulari devotione ductus, cupiebat nonnullos Fratres alicujus ex Ordinibus mendicantium in dicto olim monasterio introduci, illudque ipsis pro perpetuis eorum usu et habitatione concedi; pro parte ipsius Federici regis nobis fuit humiliter supplicatum, ut ejus piis votis in hac parte annuere dignemur. Nos itaque hujusmodi supplicationibus inclinati, Fraternitati vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatenus vos, aut alter vestrum, si est ita, aliquos Fratres de aliquo ex Ordinibus mendicantibus, de quo eidem regi visum fuerit et prout ejus devotio dictaverit, in præfato monasterio autoritate nostra introducatis, ipsisque illud pro eorum perpetuis usu et habitatione concedatis, nec non eisdem Fratribus monasterium ipsum recipiendi, et illud perpetuo habitandi licentiam eadem autoritate elargiri curetis; nos enim quaecumque obligationem per præfatum Alphonsum regem de dotando « ipsam ecclesiam de Martyribus » forsan factam penitus cassamus et annullamus; non obstantibus felicis recordationis Bonifacii Papæ VIII, prædecessoris nostri Constitutione, per quam prohibetur, nequis Ordinum mendicantium Fratres loca ad inhabitandum de novo recipere præsumat absque Sedis Apostolicæ licentia speciali faciente plenam et expressam de verbo ad verbum de hujusmodi prohibitionem mentionem, et quibusvis aliis Constitutionibus, et Ordinibus * Apostolicis, nec non Statutis et Consuetudinibus Ordinum, quocumque juramento, Confirmatione Apostolica, vel quavis alia firmitate roboratis, cæterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XI Martii MCDXCVIII, Pontificatus nostri anno sexto.

L. Podentharus.

Retro vero :

Venerabilibus Fratribus Archiepiscopo Neapolitano, et Episcopo Montis Pilosi.

Locus † Sigilli.

Registrata numero 37.

46 Nota primo, Ordinem mendicantium, quem ad ecclesiam S. Mariæ de Martyribus, nunc

S. Catharinæ ad Formellum, administrandam harum litterarum Alexandrinarum beneficio Federicus, seu Fridericus elegit anno proxime secuto, Christi 1499, fuisse Ordinem S. Dominici; ut vide apud Cæsarem Engenium in Neapoli sacra cum supplementis, part. 2, pag. 148. Nota secundo, quamvis in Litteris Alexandri non exprimitur annus, quo Innocentius VIII ecclesiam jam dictam Alfonso cesserit, monialibus alio translatis; non videri tamen dubitandum, quin id contigerit anno Christi 1492; primum quidem; quia fere ab initio Pontificatus ejus usque ad annum illum, qui Innocentio postremus fuit, perpetua inter Apostolicam Sedem aulamque Neapolitanam bella contentionesve pertinacissime continuata, nullam istiusmodi beneficio opportunitatem videntur obtulisse; quam obtulit sine dubio annus 1492, a die XXVIII Januarii solenni inter partes dissidentes pace recreatus; ut ad annum eundem num. 10 Raynaldus, aliique tradunt. Deinde, quia Alfonsus non potuit inde moniales dimittere, nisi alium iis fundum cõmeret; cõmit autem eodem hoc anno 1492; ut probat Engenius loco citato. Quidni ergo eodem illo anno et concessionem ecclesiæ, et Martyrum aliquot Hydruntinorum ad Neapolitanos translationem; et honorificam hic intra eandem ecclesiam collocationem defigamus? Sed jam de Neapoli satis. Redeamus Hydruntum.

AUCTOR
P. B.
putat anno
Christi
1492.

§ VI. Alia miracula.

Translatis ad ecclesiam Hydruntinam corporibus Martyrum, desinere quidem cœpit, quod ad illorum gloriam ubique propalandam satis jam superque luxerat, integritatis adeo prodigiosa spectaculum; sed alia tamen minime defuerunt: Sic, inquit Lagettus pag. 41 et seq., cum jam introducti in urbem fuissent et intra majorem ecclesiam depositi, multo tempore istic apparebant accensa prædicta luminaria; ita ut semel, cum forte navis quædam esset in portu, viderint homines in ea positi lumen maximum super ecclesiam; cumque ardere illam crederent, in cymbam exposuerint, qui cives commonefacerent: qua denuntiatione perturbati oppidani, cum ad ecclesiam undique concursus esset, nihil ibi quidquam deprehenderunt. Totum hoc, subdit ibidem auctor de omnibus, quæ huc usque narraverat, scribo ex vera patris mei, qui præsens ibi fuit, relatione. Testes plures infra dabit Informatio anni 1539; et inter eos quidem tertius de Martyrum eorumdem aliquot ossibus alibi collocatis mentionem insuper facit, quæ per eadem tempora multis miraculis claruerunt.

Ecclesia
Hydrunti-
na sæpe di-
vinitus col-
lustrata.

48 Neque illud annotare negligam (Lagetti verba sunt pag. 42) quod hæc civitas (Hydruntina) per Martyrum horum sanctorum merita innumeris vicibus liberata fuerit compluribus adversitatibus et periculis, quæ ab hostibus ac pestilentia obvernerunt; ut multis exemplis et luculentis probatum est, et firmiter creditur: Et quid hoc videri potest evidenti, quod accidit ætate nostra, anno MDXXXVII? Volens enim tum in hoc regnum irruere Turcarum imperator Solimannus, per se ipse suorum exercitum advexit immanem (capitum fuisse ferunt ter centies mille) una cum classe trecentarum navium, cui præerat Sofi bassa, Solimanni cognatus, ad portum hujus urbis die XXV mensis Julii MDXXXVII; ubi postquam, demissis velis, satis longam consultando moram traxisset, tandem

urbs ipsa a
MM. ap-
parentibus
defensa

* f. ordina-
tionibus

AUCTORE
P. B.

tandem sublatis denuo velis, discessit ulterius, cepitque Castrum Uxentum (*oppida sunt Hydruntinæ provinciae*) et alia loca, quorum incolas Aulonem avexit in servitutem... Multi autem Graeci, qui in eadem tum classe fuerant, postea retulerunt, Mahumetanos tantam super urbis muris conspiciatos fuisse multitudinem armatorum tantumque praesidium, ut prae terrore ausi non fuerint ad pugnam tentandam exscensum e navibus in terram facere. *Simile quid anno 1644 ibidem accidisse, refert Pompeius Gualterius; addens, in ejusmodi eventibus Martyres apparere consuevisse pro summis mœnibus tamquam bellatores armatos. Vide Relationem ejus Italicam secundo impressam Lyciis anno 1677, pag. 22; inde enim sequentia Latine versa depromimus, resectis tamen quæ nil faciunt ad historiam.*

in loco martyrii auditi cantus, visa lumina:

B 49 Sæpe etiam (etsi olim rarius) nocturno tempore visa sunt lumina in ecclesia S. Mariæ de Martyribus Fratrum S. Francisci de Paula extra urbem; et quandoque cum apparitione eorundem Martyrum, composito ordine gradientium, ac descendentium et ascendentium per gradus montis, in cujus apice non procul ab ecclesia sacellum est, ubi saxum asservatur, in quo sancti Martyres obtruncati fuerunt. (*De hoc Saxo nihil alibi legimus.*) Et post istiusmodi apparitiones, nuntii supervenere vel de apparatu classis cujusdam Turcicae, vel de transitu navium aliquot barbaricarum, vel de casu aliquo sinistro, qui terris ab hac provincia remotis obvenerat. Unde pro certo habetur, quod hi sancti Martyres in omni necessitate nobis apud misericordiam divinam assiduo patrocinio opitulentur, nosque ab imminentibus defendant periculis. Recentius est quod accidit anno proxime elapso MDCLXXVI, mense Aprili; quando a rusticanis quibusdam extra muros juxta dictum S. Mariæ de Martyribus Conventum habitantibus exaudita noctu fuerunt voces dulcissimæ melodicae: quod cum indicarent patri familias, prosiliens et ipse foras, vidit in monte prope ecclesiam lucentes maximo numero tædas, quasi hominum processionem solennem instituentium.

apparitiones quatuordecim

C 50 Verum hoc demum admiratione magna, nec minore metu affectuque religionis omnes perculit, quod hoc ipso anno MDCLXXVII similes luminum apparitiones tribus aliquando plus mensibus decies et quater noctu sint observatae. Et quatuor quidem primis vicibus Hispani milites ad arcis hujus regiae custodiam excubantes, ex aedis hujusce cathedralis fenestris prolucere viderunt splendorum plurimos; ut in examine publica curiæ nostræ archiepiscopalis auctoritate instituto juridice testati sunt. Apparitio prima contigit post mediam noctem die VI Januarii festo Epiphaniæ Domini. Secunda, eodem illo mense in profesto S. Pauli primi eremitæ, die Jovis, XIV Januarii post mediam noctem. Tertia post mediam itidem noctem diei Sabbati, pridie festi S. Petri Nolasci, XXX mensis ejusdem. Quarta, post mediam noctem diei Jovis, IV Februarii, in profesto S. Agathæ.

eodem anno

51 Apparitio quinta successit post mediam noctem diei Sabbati, VI Februarii, pridie festi S. Romualdi abbatis; neque ab excubiis tantum arcis, sed etiam ab oppidanis multis conspecta fuit. Lumina tum scilicet, majore, quam antea numero e fenestris iisdem prodire, et ipsum ædis tectum occupare visa sunt. Quinimo etiam Domino placuit, in immensa splendorum adeo gloriosorum luce ipsos etiam oculis cum intra tum extra memoratam basilicam spectabiles exhibere sanctos Martyres, qui multitudinis instar innumerabilis

in sacrosanctam illam ædem ingredientibus, more D supplicantium totam circuibant. Et vero insuper tum Canonicus istic inventus est satis dignus, ut modulationem ipsorum cælestem aure perciperet; tunc scilicet concinentium voces: « Gloria, gloria » Altissimo: inde respondentium: » Jubilate, « jubilate ». Dum idem interim Canonicus, tamquam abreptus in ecstasim, ita defixus hæsit; ut nec movere se posset ad alios advocandos, neque scire quamdiu durasset hæc apparitio; cujus æque accuratum et solenne, ac præcedentium, examen est habitum....

52 Folio hoc scripto, Romamque exemplis ejus non paucis die XVI Februarii ad Cardinales diversos missis, contigit apparitio sexta, tanto ceteris illustrior, quanto magis publica fuit et universæ civitati notoria. Die Dominica, XXI dicti mensis, hora noctis secunda, visi sunt consueti splendorum et intra et extra et supra dictam ecclesiam cum admirabili et multis palam exhibito spectaculo sanctorum eorundem Martyrum; qui, ad modum succedentis ordine sibi multitudinis, bini ac bini progredi videbantur ex australi ecclesiæ porta (quæ plena lumine apparebat et aperta; E tametsi revera esset obserata,) et circumire usque ad septemtrionalem ejusdem ecclesiæ portam; quæ et ipsa clausa cum esset, aperiri tamen ad illorum ingressum et collustrari visa est. Ea species omnium animos variis ac piis commovit affectibus. Illustrissimus dominus Piccolomineus, archiepiscopus noster, in ecclesiam descendit eodem vespere; ad quam accurrisse jam populum universum comperit; et postquam Litanias Beatissimæ Virginis cum Collecta sanctorum Martyrum in ipso Martyrum eorundem sacello devote cantari jussisset, unumquemque ad veram pœnitentiam et Communionem generalem adhortatus; universale jejunium indixit in proximum diem Lunæ, quando et servatum illud fuit, et ipse illustrissimus interfuit Missæ, quæ de Comuni Martyrum solenniter fuit celebrata, assistente cum civitate propemodum tota magistratu. Inde, ad preces publicas, juridice discussa prodigii jam dicti veritas, et in tabulas relata...

53 Post apparitiones luminum septimam et octavam subsecutis diebus observatas non solum a civibus, verum etiam a viris Religiosis e monasteriis suburbanis, ac præsertim e cœnobio S. Joannis FF. Minorum Observantium, cui partes hujus basilicæ superiores magis expositæ sunt, accidit etiam nona ad vespem diei Martis, XXIII mensis Martii, cum jam sol duabus horis occubisset: tum enim ad copiosissimos luminum solitorum splendorum, ab ecclesiæ metropolitanæ fenestris, muris, tecto affulgentes urbi toti, ipsique illustrissimo Domino ejusque familiæ, viderunt qui utrumque palatium ex adverso frontispicii basilicæ incolebant in eamque ex alto per oppositas utriusque alæ fenestras duas attente introspectabant, viderunt, inquam, inter lucidissima multa et quasi discurrentia sidera consuetam jam videri beatam illam innumerabilis populi Multitudinem ordinata serie procedentem ab ea parte, ubi sacellum est Sanctissimi Sacramenti, per aliam ecclesiæ dexteram, et, præterita media templi nave, per alam sinistram ad sacellum regium, ubi sanctorum Martyrum venerandæ quiescunt reliquiae. Cumque Beatorum illorum alii proprio, quem ex sese spargebant, fulgore, alii discurrentium luce siderum, alii cereorum, quos manu præferebant, limpidissimis flammulis, oculis intuentium clarissima se in luce exhiberent, per insignem

Christi 1677

usque ad diem 17 Aprilis

F

A signem Dei bonitatem licuit accuratissime observare gloriosam ejusque formam, habitum, aliaque adjuncta, quæ in confectis hac de re legitime tabulis omnia sigillatim enumerantur, usque eo, ut in quibusdam etiam rubentia vulnerum, quasi recens infictorum ac sanguine (ut apparebat) fluentium, indicia discerni potuerint.

spectata,
Hydrunti

54 Die Jovis, VIII Aprilis, quinta post occasum solis hora, pridie quam celebrari solet Officium de Septem doloribus Beatissimæ Dei Matris, contigit apparitio decima; sed a paucis personis conspecta, quarum una egregie pia ex cubiculo, quod habebat in altero dictorum palatiorum, per oppositam in fronte basilicæ fenestram prospiciens idem vidit agmen gloriosum inter splendidissimos radios, ab ipsomet, ut a sole clarissimo, diffusos, ordine in binos partito, ecclesiam circuire. Eidem accidit apparitio undecima post mediam noctem diei XI Aprilis, quæ fuerat Dominica Palmarum; quando inter tonitrua nimbosque cælo deciduos ingens populi murmur audivit ex cubiculo; inde ad fenestram cubiculi prædictam accedens, clamores advertit ex basilica, tamquam B oppleta populo, proficisci: aperta demum fenestra prospiciens in ecclesiam, simul hanc vidit paulatim illustrari totam, simul audivit hæc verba contentis quidem, suavissimis tamen consonisque vocibus versus altare venerabilis Sacramenti sæpius iterari: « Deus, Deus meus; sede a dextris Dei »: crescentibus istic interea magis magisque splendoribus vis tanta venti pluvizque in fenestram et vultum obtuentis irruit, ut, ea confestim oclusa, ulteriori spectaculo fuerit abstinendum.

in ecclesia
metropolitana

55 Eidem personæ oblata est apparitio duodecima, die XVII Aprilis, festo Resurrectionis Domini, paulo ante horam secundam noctis, qua vidit ecclesiam illam luculentius illustratam, quam esse posset interdiu; sed ex humili reverentia mox a fenestra recessit. Secuta est postridie ad eandem horam apparitio decima tertia, non tantum ab illa jam persona, sed et ab aliis ejus domesticis per eandem fenestram spectata satis diu; siquidem in eadem æde cathedrali, præter fulgores jam sæpius visos contemplati sunt duabus et amplius horis continuis hominem quemdam gravem ac lucidissimum, positus humi genibus manibusque junctis, ante aram Sanctissimi Sacramenti quasi orantem; uti constat ex instrumento juridici examinis de rebus modo dictis instituti....

et in sub-
urbis,

56 Evenit postremo apparitio quartadecima die Martis, XXVII Aprilis, versus horam ab occasu secundam; quando primum ab arcis præsidiariis et urbis incolis conspecta fuit solita claritas, adeo tum tamen intensa, ut flagrare basilica videretur; deinde iidem præsidiarii milites numerosam viderunt supplicationem cum accensis in manu cereis ex urbe procedentium ad montem sacri martyrii: et multi cives spectantes ex urbis muris, eos non solum in dicto monte, sed etiam alibi (ut ad orientem versus mare, et ad occasum versus continentem) eodem modo conspexerunt, simulque conclamarunt: Sancti Martyres; sancti Martyres! sonantibus interea campanis omnium, quæ sunt extra urbem, cœnobiorum; nonnullis etiam melodiam illorum, quasi conjuncta voce supplicantium, dulcissimam exaudientibus, etsi minus distincte cum propter nimiam distantiam, tum etiam propter immodicos obturbantis populi clamores.

57 Attendens vero illustrissimus D. archiepiscopus, per apparitiones gloriosissimorum Martyrum Augusti Tomus III.

rum nostrorum toties iteratas, non obscure significari, quam sedulo et constanter advigilent, ut omnipotentem Deum, tot nostris peccatis irritatum, semper nobis exorent propitium: attendens insuper, quot, quantaque præter ordinarium naturæ cursum et olim collata sint, et conferantur adhuc fidelibus eorum tam in urbe quam in provincia clientibus beneficia præsertim in malignis morbis, qui fere omnes in perfectam valetudinem desierunt die, postquam cœperant, quarto decimo (qui numerus mysterio non caret, utpote Martyribus nostris consecratus, qui die XIV Augusti pro Christo passi sunt:) attendens præterea, post apparitionem hujusanni decimam quartam ita cessasse febres, ut exinde nemini cuiquam attulerint mortem: hæc, inquam, attendens, omnia, firmiterque confidens, hæc prodigia secuturæ felicitatis esse præsagia, decrevit illustrissimus Dominus novenam solennem, precibus publicis, expositione Corporis Domini, et Sacramentorum frequentatione celebrandam: invitavit exinde missionarios, qui more suo populi pietatem accenderent. Postremo per edictum publicum adhortatus est universos ecclesiæ suæ subditos ad vovendum commune jejunium, in solo pane, E ut loquimur, et aqua servandum festo sanctorum Martyrum anniversario, die XIV mensis Augusti proximi.

Hic finem facit referendi Gualterius. Nos, quando recentiora non suppetunt, ad vetera redeunt, promissam toties Informationem Hydruntinam anni 1539 ex edita Lyciis probataque anno 1670 Francisci Antonii Capani Collectione monumentorum ad hos Martyres pertinentium, hoc loco recudimus, notis pauculis intercisam.

EXEMPLUM

informationis super martyrio gloriosorum Martyrum Hydruntinorum, factæ coram episcopo Scodrensi, Hydruntinæ sedis vicario generali anno MDXXXIX a.

F

a

*Ex impressis apud Capanum
a pag. 46.*

Coram vobis, reverendo domino Antonio de Barcharis, sacre theologiæ doctore, episcopo Scodrensi et generali in spiritualibus vicario ecclesiæ archiepiscopalis Hydruntinæ, constitutus magnificus Joannes Franciscus de Cesanis, syndicus præsentis anni magnificæ Universitatis Hydruntinæ b, et syndicario nomine, et pro parte ipsius Universitatis exponit; quod, cum jam sint anni fere quinquaginta novem, quod, tunc Domino sic permittente occulto judicio sapientissimæ providentiæ suæ, civitas Hydruntina fuerit vi capta a sævissimis Christianæ fidei inimicis Turcis: et deprædata immanissime ipsa civitate, inter alia per ipsos fidei Christianæ ac Christiani populi hostes c, quæ gesserunt immania, plurimos ipsius civitatis Cives trucidarunt usque ad numerum septicentorum et ultra, ob id,

Informatio
hæc cur nomine civi-
tis

b

c

EX IMPRESSIS.

quod constanter fidem Christi fatebantur, et requisiti sub promissione liberationis vitæ eorum, eam aliquo modo abnegare noluerunt : quorum venerabilia ossa cum recuperata eadem Hydruntina civitate per tunc honorandæ memoriæ serenissimum Alfonso, Calabria Ducem, fuerint honorifice collocata inter cappellam majorem ecclesiæ cathedralis dictæ civitatis, ante sacristiam sita, et in eorum memoriam ab inde usque ad præsens consuetum sit in die occisionis prædictæ a presbyteris et clericis Hydruntinæ ecclesiæ cantari Vesperæ mortuorum cum Missa etiam pro defunctis ; videaturque ipsi Hydruntino populo satis indecens esse, ut pro liberatione animarum illarum a purgatorii pœnis clerus et populus Hydruntinus oret, quorum tamen, veluti Christi Martyrum, in dies ante eorum ossa sacra genuflexi, suffragia petunt, et de quorum in cælesti patria gloria etiam complura apparuerunt signa ; tum, ut hæc removeatur indecentia, dicente sancto Doctore Augustino : « Injuriam facit Martyri, qui orat pro Martyre » ; tum ut, quantum potest ipse Hydruntinus populus, beatas illorum olim concivium suorum animas debito prosequatur honore, et amplius illis gratias agat pro eâ protectione, quam in dies ipsa civitas experitur se ipsorum sanctorum Martyrum habere suffragiis :

postulata fuerit,

59 Ob has, inquam, rationes, intendens ipse Hydruntinus populus suppliciter petere a sanctissimo domino nostro Papa, sine cujus assensu nemo pro sancto est honorandus in terris ; ut loco dictarum Vesperarum et Missæ pro defunctis ab ipso clero in honorem dictorum sanctorum Martyrum dicantur Vesperæ de Communi plurimorum Martyrum, cantetur etiam et successive Missa, cum Collecta ista, videlicet. « Præsta, quæsumus omnipotens Deus, ut, qui gloriosos Martyres tuos fortes in sua confessione cognovimus, pios apud te in nostra intercessione sentiamus. Per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum etc. » Propterea ipse syndicus prædictus nomine prædictæ magnificæ universitatis petit, ut a Rev. D. V. tamquam a vice illius ordinario Pastore infrascripti testes legitime et canonice super præmissis examinentur, quatenus vera relatione facta sanctissimo in Christo patri ac domino nostro, domino Paulo, divina providentia Papæ tertio, facilius his devotis desideriis nostris sua Sanctitas assentiri dignetur.

et indicta juridice.

60 Præsens supplicatio præsentata fuit coram Rev. Domino Antonio de Bacchariis, episcopo Scodrensi, et generali in spiritualibus Vic. Hydruntino, per Magn. Joannem Franciscum de Cesanis, syndicum ordinarium ipsius civitatis Hydruntinæ, nomine et pro parte ipsius universitatis ; quæ per ipsum Rev. dominum episcopum, et vicarium benigne admissa fuit : et decretum exiit per eundem, quod capiat informatio super expositis in retrospectiva supplicatione per examinationem infrascriptorum testium, jam nominatorum ; citatis prius nihilominus et præmonitis testibus ipsis etc.

Ex provisione facta per supradictum Rev. dominum episcopum, et Vic. committimus uni ex Clericis juratis et servientibus ipsius curiæ, quatenus receptis præsentationibus, ad omnem instantiam ipsius magni syndici se personaliter conferant ad præsentiam infrascriptorum testium, eosque citet, moneat et requirat ; et citando mandet eisdem, prout per præsentem nos citamus et mandamus, quatenus prima die post præsentium intimationem ipsi, et ipsorum quilibet compare-

re debeant coram nobis, in virtute sanctæ obedientiæ deposituri testimonium veritatis de et super contentis in retrospectiva supplicatione : alias ipsis citatis, relatis, et non comparentibus providebitur, prout juris fuerit. Citetur, mandetur, et referatur quoniam etc. Datum in archiepiscopali palatio Hydruntino die xvii Junii mxxxix.

Antonius episcopus, et vicarius qui supra, manu propria, etc.

Nomina Testium d

Abbas e Bernardinus de Alexandro.
Abbas Angelus Pendinellus.
D. Joannes Leondarius.
Nobilis Angelus Pavosius.
Joannes Longus.
Magister Paduanus de Vito.
Joannes Panemolla.
Magister Baptista Natali.
Franciscus de la Cerra.
Philippus de Pressa.

omnes de Hydrunto.

Abbas Marcus Antonius de Giliberto Act.

Die xviii Junii mxxxix cursor, etc. clericus Antonius Lazaretta retulit mihi abbati Marco Antonio de Giliberto actuario, se intimasse supradictos testes modo et forma sibi superius commissis, etc.

ANNOTATA.

a Hunc titulum ipsius Capani Latinum fecimus ex Italico.

b Syndicus universitatis Hydruntinæ, id est, urbis Hydruntinæ totius procurator.

c Etsi hic nonnumquam argui poterit grammatica ; de infidelitatis tamen vitio cave nos arguas.

d Observa, non esse hic nomina testium scripta eo ordine, quo infra citabuntur.

e Abbas, hac appellatione gaudent Canonici ecclesiæ metropolitanæ Hydrunti.

TESTIS I.

Constitutus coram prædicto Rev. domino episcopo, et Vic. antedicto, die xxxi mensis Junii præsentis anni mxxxix in ædibus archiepiscopalis Hydruntinis, venerabilis abbas Bernardinus de Alexandro, Canonicus Hydruntinus, prius de ipsius D. episcopi mandato legitime et canonice citatus, et eidem per ipsum D. episcopum delato juramento de veritate dicenda super contentis in præmissa petitione, seu supplicatione facta per supradictum spectabilem syndicum nomine prædictæ Magn. universitatis Hydruntinæ, manibus corporaliter tactis Scripturis, interrogatus respondit.

R. D. Bernardinus de Alexandro testatur inter alia.

Et primo interrogatus, quantum tempus est, quod habitat in civitate Hydrunti ; respondit, quod a die nativitatis suæ usque iu præsentem diem semper in ipsa civitate habitavit, cum sit ipse natus annum circiter sexagesimum quintum.

Secundo interrogatus, si scit, quantum tempus est, quod civitas Hydruntina fuit capta a Turcis ; respondit, quod fuit de anno Domini mcdlxxx.

Tertio interrogatus, an ipse testis esset in ipsa civitate, quando fuit capta a Turcis ; repondit, quod sic ; et quod ipse testis etiam fuit captus ab ipsis Turcis, et stetit captivus per menses tresdecim.

62 Quarto interrogatus, an sciat aliquos homines

de numero Martyrum, et palæstra,
A mines ipsius civitatis post illius capturam fuisse a Turcis trucidatos et ferro peremptos: respondit, quod fuerunt post captam civitatem circiter octingenti Viri, ab ipsis Turcis in ipsa civitate capti et ligati deducti extra ipsam civitatem circiter per tertiam partem unius miliarii, in loco, qui dicitur Il Monte de San Joanne de la Minerva, et ibi fuerunt ferro perempti.

de causa martyrii,
 Quinto interrogatus, an sciat vel audierit, propter quam causam Turcæ sic trucidaverint dictos Viros; respondit, quod, ipso capitano Turcharum, dicto el bascia, dicente universitati dictæ civitatis, quod in deditionem se darent sibi; responderunt tota civitas, una cum prædictis Civibus interfectis, quod ipsi parati erant mori pro fide Christi et fidelitate suorum dominorum:

de B. Grimaldo,
 Addens insuper ipse testis interrogatus, se audivisse a pluribus civibus, et præsertim a quondam venerabili Demetrio, Canonico Hydruntino, et a quondam D. Raymundo de Muro, qui cum essent captivi et servi Turcharum, ibi fuerunt præsentibus, quod inter dictos Viros sic ligatos, ut interficerentur, unus ex eis senior *a* ad alios omnes conversus dicebat verba exhortatoria hujus tenoris,
B vel similia in effectum, vulgari eloquio; videlicet:
 " Figlioli et fratelli miei, questa è la giornata che
 " dovemo a Christo: ciascuno per suo amore si piglia
 " in pacientia è con bono animo, che haveremo la
 " corona del martirio. "

de corporum incorruptione,
 63 Sexto interrogatus, an sciat vel audierit, apparuisse aliquod signum post mortem dictorum Virorum, propter quod rationabile sit cogitare tale signum, seu talia signa, si plura fuerint, esse in testimonium, quod tales Viri sic interfecti essent de numero Electorum Dei, et merito inter Martyres numerandi, utpote mortui pro fide Christi; respondit, quod ipse testis vidit corpora dictorum sic occisorum stetisse inhumata in eodem loco, in quo occisi fuerunt, per menses tresdecim absque aliqua putrefactione et absque aliqua læsione, nec a canibus, aut lupis, vel avibus rapacibus fuerunt in aliquo læsa aut tacta.

translatione in urbem,
 Insuper etiam dixit ipse testis, quod post menses tresdecim ab eorum occisione, cum fuisset ab ipsa captivitate liberata civitas Hydruntina a quondam honorandæ memoriæ Alfonso secundo de Aragonia, tunc Calabriæ Duce, ipsa corpora sic interfecta, in eodem loco reperta fuerunt sana, integra, et etiam odorifera, cum carne et ossibus, acsi tunc interfecta fuissent; et honorifice deducta in ipsam civitatem Hydruntinam, cum magna dicti Ducis, et aliorum devotione:

collustrationibus cœlestibus,
 64 Addens insuper ipse testis interrogatus, se audivisse a fide dignis personis Hydruntinis, quod, postquam dicta corpora fuerunt introducta in ipsam ecclesiam Hydruntinam, visa fuere multotiens de nocte luminaria magna in ipsa ecclesia, et lucem immensam extra fenestras dictæ ecclesiæ apparuisse, et sic visam fuisse per aliquantulum spatium; ita ut etiam in ipsa prima apparitione accurrerint multi cives, dubitantes, ne ecclesia combureretur. Insuper ipse testis etiam dixit interrogatus, audivisse a fide dignis personis in loco eodem, ubi dicti Viri sic interfecti fuere, apparuisse multotiens luminaria miraculose accensa. In causa scientiæ dixit, se vidisse et audivisse, prout supra deposuit.

Ego Julius de Caballis Auct. Apostolica Not. Actor. dictæ Curiae Not.

ANNOTATA.

a Senior. Innuitur sine dubio Antonius Grimaldus, de quo vide supra num. 33 et 36.

b Hoc est: Filii et fratres mei, hoc prælium est quod Christo debemus: patienti fortique animo illud quisque suscipiat propter ejus amorem; martyrii namque coronam habebimus.

TESTIS II.

Constitutus coram prædicto Rev. domino episcopo, et vicario antedicto, die xxvii ejusdem mensis et anni prædicti in loco prænominato spectabilis D. Joannes Leondarius, civis dictæ civitatis Hydruntinæ, prius de ipsius D. episcopi mandato etc., ut supra num. 61.

Joannes
Leondarius

Et primo interrogatus, quantum tempus est, quod dictam civitatem Hydrunti habitat; respondit, quod in ea natus est jam sunt anni septuaginta, et in ea semper mansit, præter annos quatuor, in quibus captus a Turcis, captivus eorum stetit in eorum regione.

Secundo interrogatus, quantum tempus est, quod civitas Hydruntina fuit capta a Turcis; respondit, che, secondo lo parere suo *a*, sunt anni circiter quinquaginta novem.

E

Tertio interrogatus, an quando fuit capta a Turcis civitas Hydruntina, ipse testis fuerit in dicta civitate; respondit sic; et cum esset natus annum undecimum, fuit captivus ab ipsis Turcis usque Constantinopolim deductus.

66 Quarto interrogatus, an sciat, tunc in ipsa civitate captiva fuisse trucidatos Viros aliquos, dictæ civitatis cives, ab ipsis Turcis; respondit, quod cum ipse testis fuisset factus captivus ab uno ipsorum Turcharum, fuit conductus ad locum, qui dicitur San Joanne de la Minerva, extra civitatem Hydruntinam; ad quem locum deducti fuerant viri circiter septingenti ligati ut trucidarentur, ad hunc finem, ut ipse testis, qui tunc sic erat in puerili ætate haberet timorem; fecitque sibi testi dici per unum ex servis suis hæc verba: Si tu no serai homo da bene, el Signor farà far cusi à te *b*. Et sic in eodem loco vidit ipse testis dictos prædictos Viros ferro incidi, et magna crudelitate trucidari.

vidit Martyres occidi coram se

Quinto interrogatus, si scit aut intellexerit, propter quam causam dicti Viri sic interfecti fuerint, et quid dixerint, quando sic trucidabantur; respondit, quod intellexit, quod quando ipse capitaneus Turcharum, dictus el Bascia, præsentavit se armata manu in civitate Hydruntina, petiit a populo et civibus, ut traderent se sibi; promittens, quod bene eos tractaret: tum Viri illi una cum populo constanter responderunt, se esse paratos mori pro fide Christi et fidelitate servanda domino suo: addens insuper ipse testis interrogatus, quod inter Viros sic ligatos in dicto loco, ubi fuerunt trucidati, erat quidam inter alios senior, nomine magister Grimaldus, sutor, qui verbis suis animabat et animavit omnes ad sufferentiam mortis et passionis pro amore Domini nostri Jesu Christi. Et sic vidit ipse testis omnes illos cervices proprias absque aliqua contradictione gladiis exponere.

F
Causa martyrii.

67 Sexto interrogatus, an scit vel audierit, apparuisse aliquod signum vel aliqua signa insolita; ita quod sit rationabile cogitare, talia signa fuisse a Deo, quod illi erant de numero electorum

Miracula, translationes Hydruntum et Neapolim.

rum

EX IMPRESSIS. rum ipsius Dei, et inter Martyres merito nume-
randi; respondit, quod audivit a multis et multis
fide dignis personis, multa luminaria miraculose
accensa et apparentia super locum illum, in quo
jacebant ipsa cadavera dictorum mortuorum, et
etiam super ecclesiam archiepiscopalem Hydrun-
tinam, postquam per * menses tredecim ipsa cor-
pora de mandato honorandæ memoriæ Ducis Cala-
briæ, recuperata ipsa civitate Hydrunti, fuerunt
deducta in dictam ecclesiam et ibi honorifice recon-
dita: addens ipse testis interrogatus, et hoc aliud
signum admirandum apparuisse, quod, cum dicta
corpora stetissent per tresdecim menses inhumata
in loco eodem, ubi trucidata fuerunt, numquam
tamen fuerunt putrefacta, nec malum odorem
emiserunt, nec umquam fuerunt tacta aut læsa nec
a canibus nec a lupis nec ab avibus et vermibus;
propter quam causam admiratus tunc illustris, Dux
Calabriæ, ex devotione fecit dicta corpora deferri
intra ipsam ecclesiam Hydruntinam, et multa
etiam ex eis in casseis c honorifice recondita, tam-
quam Sanctorum ossa et corpora, devote fecit deduci
B in civitatem Neapolitanam. In causa scientiæ
respondit ipse testis se vidisse, et audivisse, ut supra
dixit, et testificatus est.

Ego Julius de Caballis Auct. Apostolica Not. et
Cur. Metr. Hyd. Actor. Magis.

ANNOTATA.

■ Che, secondo lo parere suo, *id est*: quod, se-
cundum opinionem suam, sunt etc.

b Se tu non serai etc. *Hoc est*: Si tu non fue-
ris homo frugi, idem tibi fieri dominus impe-
rabit.

c Casseis, *id est*, capsis.

TESTIS III.

Joannes
Longus

D ie eodem, et loco constitutus coram peædicto
Rev. domino episcopo, et Vic. antedicto hono-
rabilis vir, magister Joannes Longus de civitate
prædicta, prius de ipsius domini episcopi mandato
etc. ut num. 61.

Et primo interrogatus, quantum tempus est,
quod ipse habitat in civitate Hydrunti; respondit,
C quod, cum jam sit ætatis annorum septuaginta
unius, in ipsa civitate natus est, et in ea semper
mansit, præter annos quatuordecim, quibus stetit
captivus in regione Turcharum.

Secundo, quantum tempus est, quod civitas
Hydruntina fuisset capta a Turcis; respondit, quod
sunt anni quinquaginta novem.

Tertio interrogatus, an ipse testis tunc esset in
ipsa civitate, quando fuit capta; respondit, quod
sic; et tunc cum ipse esset ipse annorum duodecim,
fuit factus captivus a Turcis, et exinde transportatus
in regionem eorum.

adstitit mar-
tyrio, quod
narrat.

69 Quarto interrogatus, an sciat Viros aliquos
dictæ civitatis fuisse trucidatos, et quot fuerint, et
ubi interfecti fuerint post ipsam civitatem captam
a; respondit, quod, cum ipse testis fuisset deductus
captivus ad papilionem sui patroni Turcæ, in loco,
qui dicitur San Joannedela Minerva, prope civitatem
vidit Viros Hydruntinos circiter septingentos vel
octingentos nudos, et ligatos cum funibus,
manibus post terga ligatis, ad illum locum de-
duci, et ibi vidit eos cum ensibus trucidari et in-
cidi.

Quinto interrogatus, an sciat causam, propter
quam dicti Viri sic fuerint trucidati, et quid dixerint,

quando sic mortui fuerint; respondit, quod cum D
ipse testis esset in ecclesia majori civitatis
Hydruntinæ, antequam ipsa civitas capta fuisset;
et venisset unus nuncius magni Bascia Turcharum,
interrogans ipsos omnes cives, et Viros prædictos,
quod vellent dare se in deditionem principis Tur-
charum, qui omnes bene tractaret; Viri prædicti,
una cum toto populo cœperunt clamare, dicentes,
se esse paratos mori pro fide Christi et fidelitate
suorum dominorum: et ideo post captam urbem sic
ad occasionem deducti fuerunt ferme omnes, exceptis
adolescentibus ephebis:

70 Addens insuper interrogatus, fuisse quemdam De Grimal-
do, magistrum Grimaldum, autorem, seniore, ani-
mantem omnes alios, quod respicerent cælum aper-
tum, et libenter sustinerent mortem pro amore
Domini nostri Jesu Christi. Et sic, cum ipse testis
esset prope papilionem dicti patroni sui, in eodem
loco distentos vidit omnes illos Viros, cum humilitate
et mansuetudine desponentes capita sua, ut pro
amore Christi trucidarentur:

Addens insuper ipse testis, quod, cum ipse esset et patre tes-
tis; E
in domo sui patris, et esset sermo, an deberent se
dare in manibus Turcharum juxta eorum requisiti-
onem, audivit suum patrem hæc verba dicentem,
vel in effectum similia: " Tutti noi homini de questa
" città siamo deliberati è pronti morire per lo amore
" de Giesù Christo b, "

71 Sexto interrogatus, an audierit vel viderit b
apparuisse signum aliquod, propter quod rationa-
biliter cogitari possit, prædictos sic interfectos Vi-
ros merito inter Christi Martyres numerandos,
respondit, quod ipse testis audivit, quosdam nautas
in navi una, existente in portu prope civitatem,
vidisse supra ecclesiam majorem Hydruntinam,
postquam in eam fuerunt deducta dicta corpora,
faces magnas et luminaria miraculose accensa:
addens insuper ipse testis interrogatus, audivisse a
multis personis utriusque sexus, quod ipsæ viderant
supra corpora ipsorum interfectorum in loco eodem,
ubi interfecta fuerant relicta inhumata, multa lumi-
naria accensa in nocte.

72 Insuper etiam dixit, quod, cum ipse testis, de miraculis
alibi factis;
postquam rediit de captivitate, semel esset in
quodam horto suo, vicino dicto loco, applicuit
quædam navis quorundam forensium c ex parte
occidentali ad litus, et descenderunt de navi, ducti F
devotione videndi locum, in quo interfecti fuerant
dicti Martyres; et reperto ipso teste, rogaverunt
eum, ut locum ipsum eisdem ostenderet; quos ad
eundem locum adduxit, qui cum magna devotione
inclamati, * osculabantur terram illam, dicentes,
se habere in regione sua aliqua ossa dictorum Mar-
tyrum, ibidem interfectorum, quæ miraculis multis
claruerunt:

Addens postremo ipse testis, sibi pro magno signo
videri, quod dicta corpora sic interfecta, per menses
tresdecim in eodem loco inhumata steterint absque
aliqua corruptione et absque aliqua læsione; quini-
mo cum carne incorrupta et superextensa super
ossibus ipsis.

In causa scientiæ respondit, se sic vidisse, et
audivisse, prout sup. dixit, et deposuit.

Ego Julius de Caballis Apostolica Auct. Not. et
Cur. Hyd. Metr. Actor. Magis.

ANNOTATA.

a Observa, numquam hic examinari testes de
iis, qui tempore obsidionis aut irruptionis hostium
in urbem sive armati sive inermes interfecti sint;
sed

A, *sed solum de iis, qui post ipsam civitatem captam, seu omnino subactam occubuerint; ad quam non pertinent, qui in prima Turcarum invasione ceciderunt, quando cives nondum omnes arma deposuerant, sed adhuc passim intra urbem cum Turcis tumultuarie dimicabant. Vide supra num. 28.*

b *Id est, Nobis, quotquot urbis hujus viri sumus, deliberatum est promptumque mori propter amorem Jesu Christi.*

c *Forenses appellantur sæpe, qui de civitate non sunt*

TESTIS IV.

R. D. Angelus Pavosius coram adfuit martyrio.

Die XXVIII Junii MDXXXIX ibidem constitutus coram prædicto Rev. domino episcopo, et Vicario, ut supra, nobilis Angelus Pavosius, de civitate Hydrunti, prius de ipsius Rev. episcopi mandato etc. ut num. 61.

Et primo interrogatus, dixit, quod, cum ipse testis sit jam ætatis septuaginta annorum vel circa, natus et educatus in dicta civitate Hydrunti, in ipsa erat quando, jam sunt anni quinquaginta novem, civitas ipsa fuit capta a Turcis manu hostili: cum esset ipse testis, postquam ipsa civitas fuit capta, apud papilionem illius Turcæ, qui fecerat eum captivum, prope locum, qui dicitur San Joanne de la Minerva, extra ipsam civitatem, vidit ad locum illum deduci ligatos circiter septingentos Viros de ipsa civitate: qui ita ligati, tamquam agni ad locum prædictum ibant, ubi trucidati fuerunt, nominantes nomen Domini nostri Jesu Christi et se se invicem alterutrum confortantes: quos omnes, cum ipse testis esset prope dictum locum, vidit cum ensibus crudeliter trucidari a Turcis ipsis, cervices proprias humiliter extendentes.

Causa martyrii;

Secundo interrogatus de causa, propter quam ipsi Viri sic interfecti fuerunt; respondit, quod, cum fuissent requisiti per nuncium a bascia Turcharum, ut se dederent principi suo, renuerunt, dicentes, se paratos esse mori pro amore Christi et fidelitate dominorum suorum. Et sic propter istam causam, amoris Christi scilicet et fidelitatis, postquam capta fuit dicta civitas partim dolose et partim vi ab ipsis Turcis, bascia Turcharum fecit ipsos sic deduci ad locum dictum, et, prout dixit, trucidari; semper ipsis clamantibus, et invocantibus nomen Domini nostri Jesu Christi; et sese invicem ad martyrium animantibus.

incorruptio corporum;

74 Tertio interrogatus, si sciat vel audierit, apparuisse aliquod signum, propter quod rationabile sit cogitari dictos Viros sic interfectos, annumerandos esse inter electos Dei et Martyres Jesu Christi; respondit, quod, cum ipse testis post diem tertium dictæ occisionis transisset per illum locum, ductus a servis patroni sui, cujus erat captivus, cum esset de mense Augusti circa duodecimum vel tertium decimum diem a ejusdem, qui * sunt magni calores, et essent ibi corpora inhumata et sanguinolenta, nullum sensit foetorem; imo potius suavem odorem: addens insuper interrogatus, fuisse magnum et etiam sufficiens signum, quod erant veri Martyres Christi; quia, cum stetissent corpora illa inhumata per menses tresdecim, numquam tamen fuerunt tacta, neque læsa, nec a canibus, nec a lupis, nec ab aliqua fera sylvestri, vel volatili, cum tamen non post multos dies a dictorum Sanctorum occisione, quidam alius forensis fuisset a Turcis ipsis in eodem loco decapitatus, et ibi inhumatus derelictus,

a
* pro quando

et tamen canes accesserunt ad comedendum carnem ejus; ad corpora autem dictorum Martyrum numquam se approximaverunt:

EX IMPRESSIS

75 Addens insuper ipse testis, apparuisse aliud signum, prout ipse testis auribus propriis audivit sæpius ab ipsis Turcis, quod supra corpora ipsorum trucidatorum sic inhumata plerumque in nocte apparuerunt luminaria magna:

eorum col-
lustratio co-
lestis;

Addens etiam, quod illustris. Dux Calabriae, devotione motus hujusmodi signis, fecit de corporibus illis, sic trucidatis, ad cassas honorifice reconditis, transportare super tresdecim mulos ad civitatem Neapolis; ubi condidit quamdam ecclesiam, et ibi dictas cascias cum corporibus dictorum Martyrum reverenter reponi curavit.

translatio
Neapolim.

Interrogatus in causa scientiæ, dixit, se vidisse et audivisse, prout sup. deposuit.

Ego Julius de Caballis Apostolica Auct. Not. et Cur. Metrop. Hydr. Actor. Magistr.

ANNOTATA.

a *Satis apparet ex ipsis verbis circa, vel, vacillasse virum senem in tam longa memoria; et aliunde certum est, martyrium non accidisse ante diem XIV Augusti.*

E

TESTIS V.

Die ultimo Junii ibidem constitutus coram prædicto Rev. episcopo, et vicario, ut supra, honorabilis magister Paduanus de Vito, de Hydrunto, prius de ipsius D. episcopi mandato etc. ut num. 61.

Paduanus
de Vito mar-
tyrio inter-
fuit.

Et primo interrogatus, dixit, quod, cum jam ipse sit ætatis annorum sexaginta octo vel circa, natus et educatus in ipsa civitate Hydrunti; in ipsa erat, quando, jam sunt anni quinquaginta novem vel circa, civitas prædicta Hydruntina fuit capta a Turcis; et ipse jam testis cum esset annorum novem vel circa, fuit factus captivus et expositus venditioni: deinde post captam ipsam civitatem cum esset ipse testis in quodam loco prope montem, qui dicitur San Jovanne de la Minerva, vidit multos, de quorum numero dixit se nescire, ex ipsis Christianis viris Hydruntinis extra ipsam civitatem duci ligatos ad dictum locum seu montem, cum funibus ad collum, et manibus post terga ligatis, qui cum magna humilitate procedebant: et audivit ipse testis passim a circumstantibus ipsis dici quod ibant ad moriendum pro fide: addens ipse testis, quod audivit ab illis, qui erant viciniore ipsi interfectis, quod sese invicem hortabantur ad moriendum pro amore Domini nostri Jesu Christi et pro Christiana fide.

F

77 Secundo interrogatus, an sciat vel audierit, apparuisse aliquod signum, propter quod sit verisimile cogitare merito, tales Viros sic interfectos, esse inter Martyres Christi annumerandos, respondit, quod scit, corpora dictorum Virorum sic interfectorum ibi stetisse inhumata per tresdecim menses absque hoc, quod fuerint læsa, nec a canibus nec a feris: et absque hoc, quod emitterent malum odorem: quam rem ipse testis novit: quia post quatuor vel quinque dies ipse testis ductus fuit a quibusdam Turcis per medium dictorum corporum; quæ vidit sic intacta et illæsa, ut prædixit: addens insuper, quod vidit etiam ipse testis, quod honorandæ memoriæ tunc Dux Calabriae post menses tresdecim recuperavit ipsam

Prodigia
martyrium
secuta, et
translatio
MM.

EX IMPRESSIS

ipsam civitatem de manibus Turcharum; et fecit de dicto loco colligi et asportari ipsa corpora, quæ erant sana, integra et illæsa; et honorifice recondidit: et ea vidit ab ipso Duce cum reverenti devotione tractari: dicens ipse insuper testis se pluries audivisse a multis, quod viderant supra corpora ipsa, quando sic inhumata jacebant, multa luminaria miraculose accensa.

In causa scientiæ dixit, sic vidisse et audivisse, prout sup. dixit et deposuit.

Ego Julius de Caballis Auct. Apostolica Not. et Actor. Magister Cur Metrop, Hydr.

TESTIS VI.

R. D. Angelus Pendinellus urbem capivit, jam tum diaconus,

Die XVII Julii MDXXXIX Hydrunti constitutus coram supradicto Rev. domino episcopo, et vicario, ut supra, in ædibus archiepiscopalibus Hydruntinis, venerabilis abbas Angelus Pendinellus a, Canonicus Hydruntinus, citatus prius de mandato etc. interrogatus respondit:

Et primo, quod cum jam ipse testis sit ætatis annorum octuaginta quatuor, recordatur, quod de anno Domini MCDLXXX, cum ipse testis tunc esset diaconus, venit classis Turcharum, et obsedit civitatem Hydruntinam per dies quindecim continue; et tandem eam vi cepit: in qua inter alios erat tunc rev. memoriæ dominus Stephanus, tunc archiepiscopus Hydruntinus: et dum ipsi hostes astu expugnarent civitatem, ipse dominus archiepiscopus, apparatus cum vestibus sacris, accessit ad altare, et præsentem magnam populi multitudinem, cum magna devotione sacram Missam celebravit et benedictionem pontificalem populo dedit, omnes paternis vocibus animando, ut firmi starent in sancta Christi fide, et pro ejus amore, si opus esset, vitam exponerent; respondente universo populo, et omnibus, se paratos esse pro sancta Christi fide millies libentissime mori: et cum ipse Reverendis. tunc dominus archiepiscopus, finita Missa, ad sacristiam rediret, irruentibus hostibus in civitatem, venerunt intra ecclesiam ipsam; et reperto ipso D, archiepiscopo ante fores sacristiæ, eum occiderunt, ipso teste præsentem cum multis aliis clericis, quos omnes ipsi hostes infideles captivos fecerunt, solo ipso archiepiscopo interfecto jam decrepitæ ætatis annorum octuaginta et ultra; discurrentibus etiam ipsis Turcis per ecclesiam et civitatem; occidendo multos ex ipsis civibus et quotquot inveniebant.

et martyr mox futurus cum sociis, nisi perententi Turcæ donatus fuisset.

79 Secundo interrogatus, addens ipse testis dixit, quod, cum ipsi Turcæ cepissent civitatem in die Veneris; sequenti autem die, videlicet Sabbati, ipse bascia Turcharum proclamare fecit, ut omnes captivi ante se ducerentur; et sic octingenti, vel circa, Viri Christiani ligati, ad conspectum ipsius bascia præsentati fuerunt; qui sedebat super cathedra quadam in loco, qui dicitur lo Monte de san Joanne de la Minerva, ipso teste etiam cum aliis trucidandum, quod etiam absque dubio mortuus fuisset cum aliis, ni quidam Turcha ex gratia eum ab ipso bascia requisivisset, ut esset captivus, seu, ut dicitur, schiavo suo*; quem postea vendidit pro pretio ducatorum quatuor. Et sic captivum ad civitatem Constantinopolitanam deduxerunt; ubi stetit per annos octo cum dimidio captivus, quousque, commoditate sibi a Deo concessa, fugam arripuit.

* i. e. mancipium suum

Tertio interrogatus, si vidit dictos Viros Christianos in eodem loco, seu monte, deductos oc-

cidi; respondit, quod vidit eos, sponte cervice deposita, et verba sancta dicentes, trucidari et occidi.

Quarto interrogatus, si audivit aliquos, aut aliquem, ex dictis Viris Christianis se ipsos hortantes; respondit, quod audiebat eos ad invicem dicentes, quod libenter sufferrent mortem illam; quia illa dies erat dies salutis; et sic vidit omnes illos voluntarie, et libenti animo cervices suas gladiis exponere.

80 Quinto interrogatus, si sciat, vel audiverit, apparuisse aliquod signum, propter quod rationabile sit cogitare, dictos Viros Christianos sic interfectos, merito annumerandos inter Martyres Christi; respondit, quod audivit a multis et multis personis, quod de nocte super dictis corporibus ibidem relictis apparuerunt lampades divinitus accensæ; et tum propter voluntariam sic mortem toleratam pro amore Christi et sanctæ fidei, tum propter dicta signa, credit, ipsos inter Christi martyres esse computandos: alio autem modo, et alia dixit nescire; quia ipse sic captivus illis diebus fuit deductus in regionem Turcharum.

Prodigiosa lumina super corporibus MM.

In causa scientiæ dixit, quia sic dixit et audivit, prout supra testificatus est. De loco et tempore dixit, ut sup. dixit et deposuit.

Ego Julius de Caballis Apostolica Auct. Not. et Actor. dictæ Curie Metrop. manu propria.

ANNOTATA.

a Videtur ex agnomine fuisse ejusdem familiæ cum archiepiscopo.

TESTIS VII.

Die XXIX Augusti MDXXXIX constitutus coram prædicto Rev. domino episcopo, et Vic. ut supra, in archiepiscopali palatio Hydruntino, honorabilis Vir Joannes Panemollis, de civitate Hydrunti, citatus prius de ipsius Rev. episcopi mandato etc. ut supra.

Joannes Panemollis vidit urbem capi,

Et primo interrogatus, dixit, quod, cum ipse testis sit annorum septuaginta in circa a, meminit, quando fuit capta civitas Hydruntina a Turcis, modo possunt esse anni circiter sexaginta: in qua etiam deprædatione ipse testis fuit factus captivus a quodam Turcha, habente barbam prolixiorē: et cum esset ipse testis ætatis minoris, fuit ductus ab ipso Turcha extra civitatem ad papilionem suum, ubi fuerunt occisi Martyres illi, de quibus supra.

Addens ipse testis interrogatus, se audivisse, fuisse transmissas quasdam literas per sagittam unam in ipsa civitate, scriptas per quemdam Christianum, nomine Joannem, qui tamen morabatur in regione Turcharum, in loco ubi dicitur la Velona b, et adductum cum classe in obsidionem civitatis Hydruntinæ: in quibus literis continebatur, quod, si ipsi cives Hydruntini darent civitatem libere magno Turcæ, dimitterentur abire illæsi cum filiis et rebus suis: et audivisse unanimiter ipsos cives Hydruntinos prompto animo respondisse, se paratos esse velle mori pro sancta Christi fide et pro fidelitate suorum Dominorum.

post oblatam a Turcis frustra libertatem,

82 Secundo addens ipse testis interrogatus, respondit, se vidisse et audivisse, cum postea deductus fuisset ab illo suo patrono extra civitatem, in locum, ubi dicitur la Minerva, ubi erat papilio magni bascia, ibique vidisset successi-

et victos duci Martyres,

A ve magnam multitudinem ipsorum civium Hydruntinorum, qui, ligatis manibus, ducebantur ad locum occisionis, et omnes se se invicem hortabantur ad tolerantiam passionis et mortis propter fidem et amorem Domini nostri Jesu Christi: addens insuper, specialiter se vidisse duos fratres seorsum ab aliis fuisse conductos: et cum una eorum soror esset captiva, et ducerentur ipsi coram dicta eorum sorore, illaque diceret eis: Quo vaditis, fratres? responderunt: Ad mortem propter amorem Domini nostri Jesu Christi.

et occidi
puellam,
invocata
Dei Matre.

Insuper etiam dixit, se vidisse ibidem quamdam adolescentulam, quæ ducebatur captiva a duobus Turcis, inter sese altercantibus, cujus deberet esse ipsa adolescentula; [quæ] elevatis oculis in cælum, invocabat Sanctissimam Dominam Virginem Matrem, ut mitteret sibi mortem, ut a manibus infidelium eriperetur: sicque, oculis in cælum elevatis, fuit ab altero Turcharum gladio confossa, et extensis manibus in cælum vocans et invocans nomen Beatiss. Matris, emisit spiritum.

B De lumini-
bus et incor-
ruptione

83 Interrogatus amplius, si vidit, vel audivit aliquod signum apparuisse, propter quod conveniens sit putare dictos occisos merito esse numerandos inter Martyres Christi; respondit, quod audivit multotiens atque multotiens a multis Turcis, super corpora dictorum occisorum apparuisse multa luminaria accensa; de qua re, ut dixit ipse testis, videbantur etiam ipsi Turcæ admirari: addens ipse testis insuper, quod, cum per multum tempus corpora dictorum occisorum stetissent ibi inhumata, numquam tamen fuerunt, nec a canibus, nec a bestiis sylvestribus, nec ab avibus rapacibus in minimo tacta aut læsa, nec aliquem minimum malum odorem emisissent.

Interrogatus in causa scientiæ, dixit, quia sic vidit, et audivit, ut supra. Super generalibus recte respondit.

Ego Julius de Caballis, qui supra, manu propria.

ANNOTATA.

a In circa *Italicum* est; *Latinum* circiter.

C b La Velona seu Valona, *urbs et Latinis olim Aulon appellata; at jam pridem in potestate Turcharum cum portu capacissimo, in Albania; unde Achmetem cum funesta Hydrunto classe egressum supra diximus.*

TESTIS VIII.

Baptista de
Natali vi-
dit urbem
capi,

Die v Septembris MDXXXIX constitutus coram prædicto Rev. Domino episcopo, et Vic. ut supra, honorabilis magister Baptista de Natali, de civitate Hydrunti, citatus prius de ipsius D. episcopi mandato etc. ut supra.

factus et
ipse tum ca-
ptivus,

Interrogatus, respondit; quod, cum ipse testis nunc sit annorum circiter sexaginta novem, recordatur, quod existente ipso annorum circiter novem, modo possunt esse anni sexaginta vel circa, Turcæ acceperunt civitatem Hydruntinam. Verum die præcedenti, cum ipsi Turcæ sollicitassent ipsum populum Hydruntinum, ut sese dederent eis, responderunt omnes unanimiter, potius velle se mori pro fide Christi, et fidelitate suorum dominorum, quam dare civitatem ipsis infidelibus: addens ipse testis interrogatus, quod vidit postea Turchas ingredientibus ipsam civitatem, et passim multos occidentes, et alios captivos fa-

cientes; inter quos ipse testis etiam, quamvis esset minoris ætatis, ut præmissum est, fuit factus captivus.

EX IMPRESSIS.

85 Insuper dixit ipse testis interrogatus; quod, cum die sequenti ab illo Turcha, qui fecerat eum captivum, fuisset deductus extra civitatem Hydrunti ad locum, ubi trucidati fuerunt dicti Viri Hydruntini, vidit ipse testis ipsos deduci ligatos ad locum occisionis: inter quos dixit, quod erat etiam genitor suus, magister Natalis; quod omnes simul pergebant ad locum occisionis, prompto animo sese invicem, ut dixit ipse testis se intellexisse, exhortantes ad tolerantiam mortis amore Christi et fidelitatis. Et specialiter dixit: quod, cum unus ex ipsis civibus se redemisset pecunia data, dictus suus genitor noluit se redimere; sed voluit potius cum aliis suis consociis mori; cum tamen potuisset se redimere quadam pecunia et summa ducatorum, quam prius metu Turcharum ipse absconderat.

vidit et pa-
trem suum,
inter Mar-
tyres con-
stantem,

86 Interrogatus præterea, si vidit, aut audivit aliquod signum apparuisse, propter quod cogitari possit, dictos Viros sic occisos annumerari posse inter sanctos Martyres Christi; respondit, quod multotiens audivit, quod a multis visæ fuerunt frequentius faces accensæ, et luminaria super corporibus ipsorum occisorum noctis tempore; quæ ibi steterunt ita inhumata, illæsa, et remota ab omni fœtore per annum, et ultra, de qua visione dixit ipse testis se audivisse, quod ipsi Turcæ talia videntes, multum admirabantur: addens ipse testis interrogatus; quod, cum post tresdecim menses a dicta occisione recuperata civitate Hydrunti a Christianis, eoque redacto in libertatem, ipsa corpora deducta fuerunt in civitatem, et posita in ecclesia, fuit ipse testis vocatus a quodam cive, nomine Urso Caputo, ut accederet ad videndum corpus sui genitoris, quod erat adhuc-cum carne, acsi tunc fuisset occisum, non obstante quod per tresdecim menses sic prædicta corpora stetissent inhumata tempore tam hyemali, quam æstivo propter quæ signa merito cogitari potest, dictos occisos sic computandos esse inter sanctos Martyres Jesu Christi.

et post 13
menses cum
iisdem in-
corruptum.
E

In causa scientiæ dixit, se vidisse, et audivisse, prout supra dixit et deposuit.

Interrogatus super generalibus, recte respondit.

Ego Julius de Caballis Not. et Actor. Magister, manu propria.

F

TESTIS IX.

Eodem die constitutus coram Rev. domino Episcopo prædicto, et Vic. ut supra, honorabilis Franciscus de la Cerra de civitate Hydrunti, citatus legitime de mandato etc. dixit; quod, cum ipse testis fuisset annorum duodecim, modo possunt esse anni circiter sexaginta, civitas Hydruntina fuit capta a Turcis: ante cujus capturam, dixit ipse testis, quod Turcæ requisierunt populum Hydruntinum, ut darent sibi civitatem, et abirent. Tunc, dixit ipse testis, unanimiter omnes responderunt; quod volebant mori in fide sua. Deinde capta vi ipsa civitate, multi ac multi in eorum ingressu fuerunt occisi; et multi etiam fuerunt facti captivi, qui postea trucidati fuerunt die sequenti a in loco, qui dicitur San Joanne de la Minerva: inter quos etiam ipse testis fuit captivus; sed cum esset minoris ætatis, evasit mortem: addens insuper ipse testis interrogatus, quod vidit altera die ad mandatum capitanei Turcharum

Franc. de
la Cerra vi-
dit urbem
capi et Mar-
tyres inter-
fici,

EX IMPRESSIS. Turcharum deduci omnes illos, qui erant captivi, ligatos ad locum occisionis; ad quem locum ibant cum maxima patientia et patientissime permiserunt se trucidari pro amore fidei Christianæ.

et post 13 menses absque ulla corruptione transferri. 88 Interrogatus, si vidit aut audivit, apparuisse aliquod signum, propter quod merito credi possit, dictos Viros, sic occisos, computandos esse inter sanctos Martyres Christi; respondit; quod vidit ipse testis, post annum et mensem deduci dicta corpora in civitatem et in ecclesiam, cum per illud tempus stetissent in loco occisionis illæsa, intacta, et incorrupta absque aliquo fœtore; et inducta in civitatem, et ecclesiam, apparebant pulchra, sicut, si tunc occisa fuissent.

In causa scientiæ respondit, quia vidit, et audivit, ut supra testificatus est.

Interrogatus super generalibus, recte respondit.

Ego Julius de Caballis Actor. Not. manu propria.

ANNOTATA.

B a Die sequenti; *sed non proxime sequenti: nam ex aliis constat, Martyres passos esse biduo post captam urbem.*

TESTIS X.

Philippus de Pressa fuit in urbe obsessa; sed evasit; Die xvii mensis Septembris mdxxxix constitutus coram prædicto Rev. episcopo, et Vic. ut supra, honorabilis vir Philippus de Pressa, de civitate Hydrunti, citatus legitime de mandato sup. Rev. domini episcopi, et Vic. et sibi delato juramento, corporaliter tactis Scripturis, interrogatus [de] supra dicta supplicatione et petitione præsentata per supradictum D. syndicum, dixit et respondit; quod, modo possunt esse anni sexaginta vel circa, cum ipse testis tunc esset annorum sexdecim vel circa, recordatur, quod civitas ipsa Hydrunti fuit obsessa a classe et acie exercitus Turcharum; et fratres ipsius testis per funem deposuerunt ipsum extra muros, ut salvaretur; et ipse tunc aufugit ad terram, quæ dicitur Scorrannum, distantem a civitate Hydrunti circiter miliaria decem: addens ipse testis interrogatus, quod intellexit tunc, cives Hydruntinos, qui postea fuerunt occisi, quod ad interrogationem, quam fecerat capitaneus Turcharum eis, ut illi darent civitatem, et ipse securi recederent, responderunt omnes unanimiter, se potius velle mori pro sancta Christi fide, quam illud facere.

testatur tamen de translatione et incorruptione corporum, a 90 Interrogatus, quid sciat postea dictis civibus accidisse, respondit; quod, capta civitate Hydrunti ab ipsis Turcis, fuerunt omnes occisi; inter quos, dixit, fuisse occisos patrem suum, duos fratres, et matrem cum duabus sororibus: addens ipse testis interrogatus, quod illi, et omnes alii sic occisos pro amore Christianæ fidei, steterunt per tresdecim menses, ita inhumati, intacti, et illæsi in loco extra civitatem Hydrunti, qui dicitur lo Monte de san Joanne de la Minerva, ubi fuerunt occisi, usque ad illud tempus, in quo venit honorandæ memoriæ tunc Illustris. Dux Calabriae, Alfonsus secundus de Aragona, qui recuperavit dictam civitatem a manibus Turcharum; et recuperata ipsa civitate, fecit colligi corpora dictorum Sanctorum occisorum, et introduci in civitatem, quæ corpora, dixit ipse testis, se vidisse cum carne exsiccata, integra, et illæsa.

91 Interrogatus, si intellexisset, apparuisse aliquod signum, propter quod putari possit, dictos Homines, sic occisos, annumerandos inter sanctos Christi Martyres; respondit; quod primo intellexit, eos fuisse mortuos pro amore sanctæ fidei Jesu Christi, et patienter ipsam mortem sustinuisse: insuper, quod steterunt per tantum tempus sic inhumati, illæsi, et sine fœtore; et postea ipsa corpora deducta fuerunt a prædicto olim Illustris. Duce, cum magna devotione et reverentia: insuper etiam, quod apparuerunt multotiens faces accensæ super eisdem corporibus de nocte, quando sic erant inhumata in loco occisionis; quas etiam faces intellexit etiam apparuisse sic accensas de nocte in ecclesia archiepiscopali Hydruntina, in qua, ut prædixit, deducta fuerunt.

Interrogatus, in causa scientiæ, respondit; quia vidit, et intellexit, prout supra dixit.

De loco, et tempore dixit, ut supra.

De reliquis recte respondit.

Ego Julius de Caballis Actor. Not. ut supra.

ANNOTATA.

a Mater tamen ac sorores non fuerunt inter Octingentos nostros, qui omnes fuerunt mares: ergo censendæ sunt cecidisse in primo tumultu irruipientium in urbem Turcarum.

ATTESTATIO ILLUSTRIS. VICARII.

Ego Antonius de Baccharis Ferrariensis, Ordinis Prædicatorum, Dei, et Sedis Apostolicæ gratia episcopus Scodrensis, in archiepiscopatu Hydruntino in spiritualibus generalis Vicarius, in mea subscriptione attestor, et fidem facio, me diligenter examinasse suprascriptos honorabiles viros; qui, ut probi et honorabiles ac boni et sani capitis ab omnibus habentur: eosque sic ad meas interrogationes respondisse, prout per suprascriptum egregium virum et venerabilem dominum Julium de Caballis, subdiaconum et Apostolica autoritate Notarium, notatum et descriptum est. In cujus rei fidem ego idem Antonius me subscripsi et sigillum meum annularem apposui. In Aedibus archiepiscopalibus Hydruntinis die xxii mensis Septembris mdxxxix.

Locus † sigilli Episcopi.

SUBSCRIPTIO NOTARII.

Ego Julius de Caballis, clericus subdiaconus Hydruntinus, Apostolica autoritate Notarius, et ordinarius Actorum Magister curiæ archiepiscopalis Hydruntinæ, supradictis examinationibus et inquisitionibus factis per prædictum reverendum dominum episcopum, et vicarium generalem præsens fui, et descripsi fideliter; ut permisum * est: quæ fideliter ex originali meo autentico, reservato in archivio ordinario prædictæ Hydruntinæ archiepiscopalis curiæ, exemplatæ fuerunt; quamvis aliena manu, tamen in præsentia prædicti reverendi domini episcopi, et Vicarii fuerunt diligenter collationatæ cum supradicto meo originali, et repertæ in omnibus fideliter extractæ, salva semper meliori collatione. In quorum fidem me subscripsi, et signum solitum mei tabellionarii apposui, solitoque sigillo prædictæ archiepiscopalis curiæ munivi. Datum Hydrunti in aedibus archiepiscopalibus die xxii mensis Septembris mdxxxix.

Ego Julius, qui supra, manu propria.

Locus † sigilli Notarii.

DIES

DIES DECIMA QUINTA AUGUSTI

SANCTI QUI XVIII KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

Sanctus Tharsicius acolythus M.
Romæ.
S. Alypius ep. Tagastensis, in A-
frica.
S. Maccarthannus ep, in Hibern.

S. Altfridus ep. conf. Hildesemii.
S. Arduinus conf. Arimini in Ita-
lia.
S. Arnulfus episc. Suessionensis
conf. Aldenburgi in Flandria.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

B Sancti Sulpitii episcopi Trajectensis translatio
notata reperitur in Additionibus Mss. Car-
tusie Bruxellensis ad Grevenum. De ipso
actum est XVIII Januarii.
Natale S. Virginis Brigidæ. Ita additiones Mss.
Cartusie Bruxellens. ad Grevenum. Quam hic
Sanctam indicare velit, nescio: binæ synony-
mæ jam datæ sunt I Februarii
Juliana in monasterio S. Mariæ de Monte Me-
diolanensis diocesis sanctimonialis anno 1501
hoc die obiit, et Beata habetur: ejusdem cor-
pus anno 1547 XXI Februarii de sepulcro leva-
tum et in choro monasterii honorifice deposi-
tum fuit; quod quia privatæ venerationis potius
quam publici cultus est, ipsam hic omittimus,
eo magis quod pleraque, quæ dici de ea possent,
attigimus in Actis B. Catharinæ de Palanza
VI Aprilis.
In monasterio Flechtorp adventus sancti Landolini,
(pro Landelini) confessoris, de pago dicto Boeck,
ubi per Carolum Magnum translatus erat. Est
annuntiatio Greveni, quem secuti ferme sunt
auctor Florarii Sanctorum Ms., Canisius et
C alii. De S. Landelini non una translatione plu-
ribus disputavit Papebrochius in Commentario
ad ejus Acta tom. II Junii pag. 1062, ad diem
quo colitur XV Junii.
S. Naviti episcopi Trevirensis translatio signata est
in additionibus Mss. Cartusie Bruxellensis ad
Grevenum. Vide quæ de ipso dicta sunt die na-
tali VII Julii.
S. Eusebii martyris in Palæstina meminere aucta-
ria ad Usuardum nostrum, ac Maurolycus.
Sed cum Passioni ejus, quam hesterno die de-
dimus, prænotetur XIX Kalendas Septembris,
Martyrem istum tunc etiam Operi nostro inse-
ruimus. Vide ergo XIV Augusti.
S. Eusebius presbyter et martyr in Syria in non-
nullis codicibus Usuardinis hoc die relatus,
idem est, quem cum sociis ex codicibus Hiero-
nymianis consignavimus pridie seu XIV Augusti.
In Scotia S. Silvestri presbyteri. est annuntiatio
Ferrarii in Catalogo generali, unde non magis
docemur quam ex Camerario die præcedenti.
Pelagium Legionensem episcopum solus hoc die
signavit Ferrarius in Catalogo generali, citans
Thesaurum concionatorum licet, ut candide
fatetur, in Tabulis ecclesiæ Legionensis Ma-
driti anno MDCXII excusis minime sit adnotatus.
Poterat nobiscum expectare, donec in iis Ta-
Augusti Tomus III.

bulis legitime consignetur, quo nihil prorsus
conferunt Tamayi elogia.
Balthrannus abbas laudatur in Vita S. Deicoli ad
XVIII Januarii cap. 10: verum de ejus cultu ni-
hil hactenus nobis innotuit. **E**
Alberti de Sarthiano memoriam hoc die notat in
Martyrologio suo Franciscano Arturus, uti et
Hueberus in Menologio; sed hic abstinet a ti-
tulo Beati, haud dubie quia sufficientia legitimi
cultus ejus indicia non reperit. Neque vero
etiam nobis ea sufficere videntur omnino, quæ
ad asserendam admirabilis hujus vereque apo-
stolici Viri posthumam et publicam veneratio-
nem diligentissime collegit Franciscus Harol-
dus in Vita ejus Operibus præfixa, et una cum
illis edita Romæ per Patricium Duffium anno
1688, hoc est integro decennio ante vulgatum
Hueberi Menologium.
Cormachus vel Cormacus episc. Murthacensis vel
Aberdonensis soli Camerario hoc die notus est,
Dempstero non item, neque Missali nostro Ms.
Aberdonensi, ut paulo distinctiori notitia opus
sit tum gestorum ejus tum cultus.
Silvestrum Scotum die præcedenti ex Camerario
prætermisimus, ipsum hoc die notavit Demp-
sterus et ex eo Ferrarius, **F**
Assumptio sanctæ Mariæ in codicibus Hieronymia-
nis et in vetustis omnibus Martyrologiis con-
stanter signatur hoc die: dormitionem seu mi-
grationem non patitur Florentinius. Ceterum
de hac quæstione et celeberrima solennitate
agetur in opere non semel dicto de beatissimæ
Deiparæ festivitibus.
Conradus conversus Heisterbacensis in Germania,
vir simplex et timoratus et variis revelationibus
illustris hoc die laudatur ab Henriquez, Chale-
moto et Bucelino, ut qui cælos penetrans, voces
et concentus angelorum audire meruerit, in ipsa
solennitate Assumptione B. M. V. piissime mo-
riens. Necdum mihi occurrerunt exhibiti ei ali-
quando cultus vestigia.
Consimili elogio ab eisdem mire extollitur Maria
sanctimonialis ad S. Clementis Toleti in Hispania,
quam mirum est Tamayo non innotuisse, qui
in tali festivitate eam certo non omisisset. Vel-
lem, mihi alicunde constaret, eam Sanctorum
honoribus celebrari.
Petrum Acotanto seu Acotantum aut Acotantium
Venetum suggessit nobis hoc die citatum supra
non semel Janningi nostri P. M, Itinerarium,
29 qui

- A** qui plerasque Venetas ecclesias lustrans, in S. Basilii invenit S. Constantium Anconitanum, cui et jam dicto Petro Acotanto inscriptio- nem recens appositam legit his verbis contex- tam : Viator quisquis venerabundo poplite sistis sacras ad aras, divi Constantii Anconitani et Petri Acotanti Veneti hic quiescunt ossa, scito et adora. Abest a Petro divi titulus, et quamvis nonnulla adferat, quæ insinuari videantur, Petrum illum Venetiis in ea ecclesia olim veneratum, diserte tamen asserit, ei hodie nullum omnino cultum exhiberi, ut proinde pauca, quæ de ipso habemus manuscripta solidiori auctoritate a Vene- tis, rerum suarum sacrarum non nimium cu- riosis, confirmanda sint, priusquam hic Petro Acotantio locum inter sanctos tribuere audea- mus.
- Aymo de Tapellis inter Beatos recensetur ab Am- brosio Taegio in Chronico Ordinis sui Prædi- catorum hoc die cum insigni elogio, ut plane mirer, a Marchesio et aliis nullam ejus memo- riam fieri : certe necdum constat, ulla ei licitæ venerationis aut cultus signa fuisse umquam exhibita; de quibus si docear, debitus ipsi in hoc Opere locus concedetur.
- B** Cosmas a S. Damiano martyr Hie- rosolymis
- Joannes Galterus confessor in Gal- lia
- Antonius Ortitiuss confessor in Hi- spania
- Rufinus a S. Urso confessor Peru- siæ
- Euphrasia Roderica virgo Tert. in Hispania
- Ægidius Anglanus conf. Pennæ in Aprutio
- Joannes Schifictus conf. Catanæ in Sicilia
- Thomas de Pescocampagno conf. Calitri in Apulia
- Joannes Bapt. de Campo conf. Fa- cuzæ in Romandiola
- Maria Pimeates Clarissa in territo- rio Abulensi
- Bartholomæus ex Ordine Prædicatorum in Arme-
C nia archiepiscopus, dictus Parvus comparatione facta ad S. Bartholomæum, ejusdem gentis pri- mum Apostolum, patria Bononiensis a Joanne Rechac, Marchesio aliisque non solum Beatus appellatur hoc die, sed et Martyr. Eum mire laudat Leander Albertus, sed omni titulo absti- nens, eumque asserens plenum bonis operibus sancto fine quievisse lib. 3 de Viris illustribus Ordinis f. 124, de martyrio altum silens. Neque vero Echardus in sua Bibliotheca aliter eum nominat quam bonæ memoriæ, de martyrio nec verbum etiam memorans, ut prorsus non vi- deam unde Castellanus eum tam liberaliter san- ctis Martyribus adscripserit. Vereor equidem ne quid confusionis subsit: certe priusquam eum in hoc Opere collocem, cupio de ejus gestis et cultu paulo distinctius edoceri.
- Jacobus de Blanconibus ab eodem Castellano sub- jungitur ex eodem Ordine cum titulo Beati, de eo agetur die xxiii hujus mensis, quo colitur.
- Harlemi in Hollandia, transitus ANDRÆ NOORTH Dominicanus, viri boni admodum et devoti. Hic se- dulo beatissimam virginem Mariam rogabat cum lacrymis, ut eum ex hac luce recedere minime permitteret, nisi in festo ejusdem Verba sunt
- Raissii in Auctario ad natales SS. Belgii. Qui-
D bus subjungit :
- Ibidem obitus beatæ memoriæ NICOLAI, Conversi, ut vocant, viri admodum pii.
- Maria Pisana cum beatæ titulo refertur in Diario Dominicano Marchesii, verum de ejus cultu probando, parum fuisse videtur sollicitus.
- Bartholomæum Vargas, Dei servum recte nuncu- pat idem Marchesius; Andream de quo jam egimus, male cognominans Holiort.
- S. Vamnes M. in Persia ponitur in Martyrologio universali hac die apud Castellanos; sed dif- ferri debebat, uti ipsemet Castellanus se corri- gens, in suo Supplemento monet, in diem pro- xime sequentem, quo nos eum daturi sumus
xvi Augusti.
- S. Simplicianum episcopum Mediolanensem signa- tum repperunt Majores nostri in aliquo Ka- lendario hoc die, ab aliis refertur dum Medio- lani colitur
xvi Augusti.
- S. Balsemius martyr indicecesi Tricassina ponitur hoc die a Castellano, ab aliis
xvi Augusti.
- Idem dicendum de S. Frambaldo qui etiam ad diem sequentem spectat,
xvi Augusti. **E**
- S. Hiacinthum hoc die signat Molanus, spectat ad diem quo colitur et quo de ipso agendum erit
xvi Augusti.
- S. Liberatus abbas et socii Carthagine in Africa sub Wandalis martyrium passi, nescio unde hoc die signentur; de ipsis cum Martyrologio Romano agemus
xvii Augusti.
- SS. Stratio seu Strato, Philippus et Eutychianus et socii referuntur hoc die in codd. Hieronymia- nis. De ipsis agemus cum Martyrologio Ro- mano ad diem
xvii Augusti.
- S. Aredium abbatem Lemovicensem hoc die signa- tum reperio in chartis nostris, ast ipsius nata- lis est die quo de ipso agemus
xxv Augusti.
- SS. Isaac et Maximianus MM, Africani ex aliquo codice hoc die signarunt Majores nostri, absque ulteriori notitia : Castellanus eos referendos contendit ad diem, quo res examinabitur
xxvii Augusti.
- S. Stephani regis Hungariæ memoria tamquam natalis hoc die signatur in Martyrologio Ro- mano, sed ibidem additur, festivitatem ejus re- coli iv Nonas seu
ii Septembris.
- Terentii martyris translatio, opinor Pisaurensis, notata est a Bolland, qui recte monet, de ea agendum die quo colitur
xxiv Septembris.
- Abbo abbas ut sanctus et martyr refertur in ali- quo Kalendario Benedictino, qui non ad hunc diem spectat sed ad xiii Novembris, quo ei insigne elogium texit Bucelinus, Castellanus ta- men nonnisi venerabilis titulo ornare ausus est, si cultus aliunde probetur, poterit de eo agi
xiii Novembris.
- Die præcedenti notavimus, male ibi signatum a Ferrario S. Stanislaum nostrum, quem constat hoc die in ipsa B. M. Virginis festivitate obiisse. De cetero, ut ibi etiam diximus, translata est ejus solennitas ad
xiii Novembris.
- Margarita Priorissa, S. Edmundi archiep. Can- tuariensis soror, a Wilsono in Martyrologio Anglicano signatur hoc die : inde eam accepit Ferrarius in Catalogo generali. Citat ad mar- ginem Wilsonus Matthæum Westmonast. in Hi- storia ad annum 1257, quod paulo accura- tius notari vellem, atque de ejus cultu edoceri, quem non reperi hactenus. Si de ipso post- modum satis constet, poterit de Margarita agi cum sanctissimo fratre ad diem quo is colitur
xvi Novembris.

A. Mechtildis sanctimonialis cœnobii Elpediani in Saxonia, multis revelationibus aliisque mirandis celeberrima, non recte hoc die ponitur in Martyrologio Bened. Menardi, qui alibi probat eam obiisse mense Novembri die quo obiit et colitur S. Elisabetha Thuringica. De ejus itaque sanctitate et cultu videbitur ad dictam diem

xvi Novembris.

Balsemium reclusum in Campania hoc die Menardus inter Sanctos numerat, quemadmodum et Saussayus in appendice pag. 1159, at Castellanus eum solo venerabilis titulo dignatur pag.

xix Novembris.

929, distinguitque accurate ab alio synonymo D qui hoc vel sequenti die colitur. Rem ancipitem remittimus ad diem quo agendum erit de S. Basolo ejus patruo aut avunculo, nempe ad xxvi Novembris.

S. Audentius episcopus Toletanus hoc die refertur a Tamayo in Martyrologio suo Hispanico, ubi tamen fatetur, ab aliis signari eo die quo olim cultus fuit in ecclesia ipsa Toletana, nempe iii Decembris quo eum signavit Castellanus in Martyrologio universali, Tamayo in hisce longissime præferendus, ut adeo S. Audentium remittamus ad dictum diem iii Decembris.

DE S. THARSICIO ACOLYTHO M.

ROMÆ

Ex Actis S. Stephani Papæ II Augusti.

J. B. S.

E

B

I nter plures egregios hujus S. Pontificis discipulos merito recensetur fortissimus hic martyr Tharsicius duce Romano parvo ab Adone laudatus, atque ex eo ab Usuardo totaque ejus progenie. Martyrii occasionem narrant Acta jam citata die ii Augusti num. 22 pag. 145. Nos ea hic describimus ex Petro de Natalibus lib. 7 cap. 66: Tharsicius acolythus et martyr Romæ passus est sub persecutione Valeriani et Galieni imperatorum. Qui cum Corporis Christi Sacramenta portaret; tenentes eum pagani, discutere cœperunt, ut quid gereret, indicaret. At ille indignum judicans, porcis prodere margaritas; nequaquam voluit detegere sacrosancta mysteria: quem fustibus ac lapidibus tamdiu mactaverunt, quousque spiritum exhalaret: revolutoque ejus exanimi corpore sacrilegi discussores, nihil in manibus ejus aut vestibus Sacramentorum Christi invenire potuerunt, sed relicto corpore, cum terrore fugerunt: quod a Christianis sublatum et via Appia in Cœmeterio Calixti sepultum xviii Kalendas Septembris.

C

Quod hic imperitiores posset offendere, ab acolytho nempe Sacramenta portari, pluribus in annotatione explicat Baronius, usitatum fuisse in

Ecclesia, sævientibus præsertim persecutionibus, ut ea ratione Christianis prospiceretur in maxima ministrorum raritate et penuria. Hic adjungimus ex Aringhi Roma subterranea tom. i pag. 456, quod, hujus etiam beati Viri sepulchrum Damasus Pontifex carminibus hisce, tamquam nobilis triumphus insignibus exornaverit.

PAR MERITUM QUICUMQUE LEGIS COGNOSCE DUORUM,

QUIS DAMASUS RECTOR TITULOS POSTPRÆMIA REDDIT.

JUDAICUS POPULUS STEPHANUM MELIORA MONENTEM

PERCULERAT SAXIS, TULERAT QUI EX HOSTE TROPHÆUM

MARTYRIUM PRIMUS RAPUIT LEVITA FIDELIS

TARSICIUM SANCTUM CHRISTI SACRAMENTA FERENTEM

CUM MALESANA MANUS PETERET VULGARE, PROFANIS,

IPSE ANIMAM POTIUS VOLUIT DIMITTERE CÆSUS,

PRODERE QUAM CANIBUS RABIDIS CÆLESTIA MEMBRA.

F

DE S. ALYPIO EPISC. TAGASTENSI

IN AFRICA

COMMENTARIUS HISTORICUS.

P. B.

§I. Modernus ejus cultus; gestorum scriptor S. Augustinus.

CIRCA AN.
CDXXX.
Annuntia-
tur hoc die
Sanctus in
Martyrolo-
gio Rom.,

T ametsi venerationem S. Alipii, seu potius Alypii post obitum publicam ex veterem uspiam olim in Ecclesia viguisse, ex nullis omnino Musei hujus nostri monumentis sive Græcis sive Latinis aut jam prælo vulgatis aut manu tantum scriptis demonstrare possimus; æquum tamen haudquaquam putavimus, ejus hic memoriam silentio præteriri, cujus modo cultum non tolerat solum Ecclesia, verum etiam auctoritate legitima fovet ac dilatat: nam primo

Gregorius PP. XIII ab anno 1584 ex reformato recens Martyrologio Romano per omnes ecclesias hoc eidem Antistiti elogium recitari quotannis palam in choro mandavit ad hunc diem xviii Kal. Septembris: Tagaste in Africa, sancti Alipii episcopi, qui Augusti olim discipulus, postea in conversione socius, in munere pastoralis collega, et in certaminibus adversus hæreticos commilito strenuus, ac demum in cælesti gloria consors fuit.

Quam

AUCTORE
P. B.

Quam quidem annuntiationem usitatam antea non fuisse, cum præcedentia Martyrologia prorsus omnia, dum illa carent; tum ibidem in annotatis ad eandem Baronius indicant, dum nullum, contra quam passim assolet, Martyrologum citat, qui in ea præluxerit.

et colitur
apud Cano-
nicos Regu-
lares S. Au-
gustini

2 Deinde Canonici S. Augustini Regulares congregationis Lateranensis ab anno 1634 eundem festo duplice per Officium proprium colere die XVI Augusti cœperunt; ut constat ex Officiis eorum propriis eodem anno apud Venetos excusis: idque non alia, quantum apparet, auctoritate, quam sancti Pii PP. V, cujus privilegia congregationi suæ et Ordini anno 1570 concessa ibidem præfigunt. Nimirum quod eis ibi præter alia Sanctorum nominatim expressorum festa generaliter indulserat sanctus Pontifex, Ut omnium quoque aliorum dictæ congregationis et Ordinis Sanctorum festa etiam sub duplici Officio celebrare, atque iis omnibus et singulis proprias eorum atque authenticas lectiones.... accommodare valeant etc.; hoc, inquam, interpretati sunt illi sigillatim de SS. Alypio, Possidio et aliis, quos pro suis habent, et quorum proinde festa duplicia propriis Officiis anno 1634 celebranda typis publicis ediderunt; non modo reclamante nemine: sed et aliis mox ejusdem Ordinis ubique congregationibus idem exemplum, etsi non ad eundem ubique diem, certatim sequentibus. Imo vero cum ex eodem privilegio, etsi ante institutam Romæ sacram Rituum congregationem dato, Canonici Regulares festa sua propria et Officia nova ad alios insuper Sanctos et longe plures extendissent in Germania, Præpositus et conventus monasterii sanctæ Crucis Augustæ, provinciæ Moguntinæ, Ordinis Canonicorum Regularium S. Augustini, sacra Rituum congregationi supplicavit, facultatem eis impartiri dignaretur recitandi Officia Sanctorum Ordinis S. Augustini; sacra congregatio respondit, oratoribus hujusmodi Officia licuisse ac licere recitare, modo sint Regulares ejusdem Ordinis. Die XI Sept. MDCLX. Ita Proprium congregationis Windesemensis, Bruxellis impressum anno 1678.

et universum
Ordinem Eremitarum
ejus.

3 Accessit postremo cum amplissima summi Pontificis facultate Ordo Eremitarum S. Augustini universus; qui in prolegomenis ad Officia sua propria anno 1674 Antverpiæ edita de festo S. Alypii sigillatim hæc habet: Clemens Papa X ad expositionem Josephi Eusanii, ex Ordine Eremitarum sancti Augustini, episcopi Helenopolitani et sacarii Apostolici Præfecti, tria decreta, quæ a sacra Rituum Congregatione ad preces ejusdem episcopi emanaverant, confirmavit: quorum primo, dato die XVIII Julii MDCLXXI, conceditur, ut omnes utriusque sexus Religiosi dicti Ordinis recitare valeant die XVI Augusti sub ritu duplici Officium sancti Alipii episcopi Tagastensis ejusdem Ordinis, in Martyrologio Romano die XV Augusti commemorati, de Communi confessorum pontificum, cum oratione et lectionibus propriis, a deputatis pro correctione Officiorum dicti Ordinis ex Operibus sancti Augustini desumendis et in Calendario Brevariarii et Missalis præfati Ordinis apponendis. Apparet hinc, quam longe lateque jam Alypii nostri sese cultus diffuderit. Nunc ad Acta procedimus, seu potius eorum scriptorem.

Historiam
Alypii vi-
ventis a S.
Paulino de-
sideratam

4 Qualis quantusque vir fuerit S. Paulinus, episcopus Nolanus, fuse ex instituto demonstratum est in hoc Opere ad diem, quo celebratur in Ecclesia, XXII mensis Junii. Hic autem quam eximiam de Alypii recentissime ad episcopatum

Tagastensem evecti virtutibus ac sanctimonia jam dum concepisset opinionem, luculenter ostendit in epistola sua ad ipsum eodem tempore, hoc est anno Christi 394, data, quæ est inter Paulinianas editionis novissimæ Parisiensis anni 1685 tertia, alias quadragesima quinta; inter Augustinianas vero apud Benedictinos S. Mauri tom. 2 epist. vigesima quarta, alias trigesima quinta. In ea præsul sanctissimus non tantum Alypii virtutes extollit mirifice; sed et historia dignissimas reputat his verbis: Specialiter autem hoc a te peto, quoniam me immerentem et inopinantem magno tui amore complesti, ut pro hac historia temporum (Eusebii Chronico, quod in Africam una cum hac epistola submittebat Alypio) referas mihi omnem tuæ sanctitatis historiam; ut qui genus, unde sis domo tanto vocatus a Domino, quibus exordiis segregatus ab utero matris tuæ, ad matrem filiorum Dei prole lætantem, abjurata carnis, et sanguinis stirpe, transieris, et in genus regale et sacerdotale sis translatus, edisseras.

5 Hoc Paulini iudicium ac desiderium usque adeo probavit S. Augustinus, ut executionem in se ipse suscepit; sic enim in epistola 27, alias 32, anno 395 circiter ineunte, Romanianum quemdam, Alypii cognatum, S. Paulino commendans scribit: Est et aliud, quo illum fratrem amplius diligas: nam est cognatus venerabilis et vere beati episcopi Alypii, quem toto pectore amplecteris, et merito: nam quisquis de illo Viro benigne cogitat, de magna Dei misericordia et mirabilibus Dei muneribus cogitat. Itaque cum legisset petitionem tuam, qua desiderare te indicasti, ut historiam suam tibi scribat, et volebat facere propter benevolentiam tuam, et nolebat propter verecundiam suam: quem cum viderem inter amorem pudoremque fluctuantem, onus ab illo in humeros meos transtuli: nam hoc mihi etiam per epistolam jussit. Cito ergo, si Dominus adjuverit, totum Alypium inseram præcordiis tuis: nam hoc sum ego maxime veritus, ne ille vereretur aperire omnia, quæ in eum Dominus contulit; ne alicui minus intelligenti (non enim abs te solo illa legerentur) non divina munera concessa hominibus, sed seipsum prædicare videretur; et tu, qui nosti quomodo hæc legas, propter aliorum cavendam infirmitatem fraternæ notitiæ debito fraudareris. Quod jam fecissem, jamque illum legeres, nisi profectio fratris (Romaniani) improvisa repente placuisset, quem sic commendo etc. Dubitari vero non potest, quin cito præstiterit Augustinus, quod hic cito facturum se spondet, etsi opusculum illud olim intercidisse videatur.

6 Est, qui locum hunc S. Augustini intelligendum putarit non de historia quadam S. Alypii separata, verum de illa, quæ legitur etiam nunc in libris Confessionum. Non placet opinio, primo quia hic promittitur historia cito mittenda; cum libri Confessionum toto posterius quinquennio scripti sint: deinde promittitur totus Alypius, id est narratio gestorum ejus usque ad annum 395 complectens utique promotionem ejusdem ad infulam Tagastensem, quam sigillatim expetierat S. Paulinus: at in libris Confessionum hæc non attingitur, sed historia desinit in Alypii baptismum. Sed enim satis nunc certum est, quæ de vita hujus Antistitis dici jam possunt, ex variis S. Augustini operibus adhuc servatis esse præcipue colligenda. Et fecit hoc pridem vir clarissimus atque in Augustino perquam versatus Innocentius Keflerloherus, Canonicus Regularis, Diessensis in Bavarica

scripsit S.
Augusti-
nus, primo
seorsum
continuum,
E

F

deinde spar-
sam per ope-
ra varia;
quam hic
colligemus.

A varia abbatix decanus; cujus haud absimilem Actorum S. Possidii episcopi Calamensis congeriem dedere Majores nostri ad diem xvii Maii a pag. 29, idem jam tum statuentes in hunc mensem ac diem de collectione ejusdem gestorum Alypiatorum huc simul tunc humanissime directa. Verum, ut jam idem opus alii susceperere, visa nobis est ea Keferloheri lucubratio nec satis ordinata, nec satis integra, ut non praestet modo novam exhibere, quam nunc aggredimur, ducto a natalibus ejus initio.

§ II. Alypii natales nobiles; studia in juventute Tagastæ, Carthagine, Romæ.

Nobiles Alypii natales post. an. Christi 354.

Alypius (inquit S. Augustinus Confess. lib. 6, cap. 7) ex eodem, quo ego, ortus erat municipio parentibus primatibus municipalibus, me minor natu. Natus est ergo in oppido Numidiæ Tagastensi; nam id et Augustino natale facit Possidius in ejus Vita, cap. 1; et quidem post annum Christi 354, utpote natu minor Augustino, qui anni illius mense Novembri prodiit in lucem. Non fuisse multo minorem natu, facile colligemus infra cum ex tempore, quo Romæ gessit munus assessoris, tum ex anno, quo consecratus postea fuit episcopus; praesertim quia gravitatem publicis monasteriis consentaneam semper debuit ætate fere tantum ac morum constanti maturitate tueri: nam corporis ejus moles nihil ad illam admodum conferre potuit, nisi forte minuendam: siquidem statura pusillum fuisse anno Christi 386, manifeste significat Augustinus lib. de Beata vita, num. 15, his verbis: Quasi vero, inquam longum aliquid nos quæremus, praesertim adversus Alypium: nam non mediocriter parva ista esse fortia et utilia, sibi ipse de suo corpore argumentaretur.

studia grammaticæ ac rhetoricæ sub Augustino.

8 A natalibus ejus S. Augustinus loco ante citato ad ætatem jam liberalibus disciplinis idoneam transgressus, egregiam ejus et amabilem commendat indolem, docetque, quibus eam ab anno circiter Christi 375 studiis recte excoluerit; quibus perperam oblectarit: Nam et studuerat, ait, apud me, cum in nostro docere cœpi oppido, et postea Carthagini (hic rhetoricam, Tagastæ Grammaticam docuit Augustinus, teste Possidio cap. 1;) et diligebat me multum, quod ei bonus et doctus viderer, et ego illum, propter magnam virtutis indolem, quæ in non magna ætate satis eminebat. Gurges tamen morum Carthaginensium, quibus nugatoria, servant spectacula, absorbuerat eum in insaniam Circensium. Sed cum in eo miserabiliter volveretur, ego autem rhetoricam ibi professus publica schola uter, nondum me audiebat ut magistrum, propter quamdam similitudinem, quæ inter me et patrem ejus erat exorta; et compereram quod circum exitialiter amaret, et graviter angebar, quod tantam spem perditurus, vel etiam perdidisse mihi videbatur. Sed monendi eum et aliqua coërcitione revocandi nulla erat copia, vel amicitiae benevolentia vel jure magisterii: putabam enim, eum de me cum patre sentire; ille vero non sic erat. Itaque, proposita in hac re patris voluntate, salutare me cœperat, veniens in auditorium meum et audire aliquid, atque abire.

9 Sed enim de memoria mihi lapsus erat, agere

cum illo, ne vanorum ludorum cæco et præcipiti studio tam bonum interimeret ingenium. Verum autem, Domine, tu, qui præsides gubernaculis omnium quæ creasti, non eum oblitus eras futurum inter filios tuos antistitem sacramenti tui; et ut aperte tibi tribueretur ejus correctio, per me quidem illam, sed nescientem operatus es. Nam quadam die cum sederem loco solito, et coram me adessent discipuli, venit, salutavit, sedit, atque in ea, quæ agebantur, animum intendit: et forte lectio in manibus erat, quam dum exponerem, et opportune mihi adhibenda videretur similitudo Circensium, quo illud, quod insinuabam, et jucundius et planius fieret, cum irrisione mordaci eorum quos illa captivasset insania, tu scis, Deus noster, quod tunc de Alypio ab illa peste sanando non cogitaverim. At ille in se rapuit, meque illud non nisi propter se dixisse credidit: et quod alius acciperet ad succensendum mihi accepit honestus Adolescens ad succensendum sibi et ad me ardentius diligendum. . . . Etenim ille post illa proripuit se ex fovea tam alta, qua libenter demergebatur et cum miserabili voluptate cæcabatur, et excussit animum forti temperantia, et resiliuerunt omnes Circensium sordes ab eo, ampliusque illuc non accessit. Et audire me rursus incipiens, illa mecum superstitione involutus est, amans in Manichæis ostentationem continentiae, quam veram et germanam putabat. Erat autem illa vecors et seductoria, pretiosas animas captans, nondum virtutis altitudinem scientes tangere, et superficie decipi faciles, sed tamen adumbratæ simulataque virtutis.

10 Non sane relinquens incantatam sibi a parentibus terrenam viam, Romam præcesserat, ut jus disceret; et ibi gladiatorii spectacula hiatu incredibili et incredibiliter abreptus est. Cum enim aversaretur et detestaretur talia, quidam ejus amici et condiscipuli, cum forte de prandio redeuntibus pervius esset, recusantem vehementer et resistentem familiari violentia duxerunt in amphitheatrum crudelium et funestorum ludorum diebus, hæc dicentem: " Si corpus meum in illum locum trahitis, et ibi constituitis, numquid et animum " et oculos meos in illa spectacula potestis intendere? Adero itaque absens, ac sic et vos et illa " superabo. " Quibus auditis, illi nihilo secius eum adduxerunt secum, id ipsum forte explorare cupientes utrum posset efficere. Quo ubi ventum est, et sedibus, quibus potuerunt, locati sunt, servabant omnia immanissimis voluptatibus. Ille clausis foribus oculorum, interdixit animo, ne in tanta mala procederet. Atque utinam et aures obturavisset!

11 Nam quodam pugnae casu cum clamor ingens totius populi vehementer eum pulsasset, curiositate victus, et quasi paratus, quidquid illud esse, etiam visum contemnere et vincere, aperuit oculos, et percussus est graviore vulnere in anima, quam ille in corpore quem cernere concupivit, ceciditque miserabilis, quam ille, quo cadente, factus est clamor, qui per ejus aures intravit et reseravit ejus lumina; ut esset qua feriretur et dejiceretur audax adhuc potius, quam fortis animus, et eo infirmior quo de se præsumerat, qui debuit de te (Deum Sanctus alloquitur.) Ut enim vidit illum sanguinem, immanitatem simul ebibit et non se avertit, sed fixit aspectum, et hauriebat furias, et nesciebat, et delectabatur scelere certaminis et cruenta voluptate inebriabatur. Et non erat jam ille qui venerat, sed unus de turba ad quam venerat, et verus

DOCTOR P. B. qui juvenem abstractum a Circensibus ad Manichæos attraxit.

Romæ ad spectacula curiositate suique fiducia relapsus

miseriordia divina restituit;

AUCTORE
P. B.

rus eorum socius, a quibus adductus erat. Quid plura? Spectavit, clamavit, exarsit, abstulit inde secum insaniam, qui stimuletur redire, non tantum cum illis, a quibus prius abstractus est, sed etiam præ illis et alios trahens. Et inde tamen manu validissima et misericordissima eruisti eum tu, et docuisti non sui habere, sed tui fiduciam; sed longe postea.

sicut et alias
inconsultam
ejus curiosi-
tatem

12 Verumtamen jam hoc ad medicinam futuram in ejus memoria reponebatur. Nam et illud quod cum adhuc studeret, jam me audiens apud Carthaginem, et medio die cogitaret in foro quod recitaturus erat, sicuti exerceri scholastici solent, sivistis eum comprehendi ab æditimis fori tamquam furem. Non arbitror aliam ob causam te permisisse, Deus noster, nisi ut ille, vir tantus futurus, jam inciperet discere, quam non facile in dignoscendis causis homo ab homine dammandus esset temeraria credulitate. Quippe ante tribunal deambulabat solus cum tabulis ac stilo, cum, ecce, adolescens quidam ex numero scholasticorum fur verus, securim clanculo adportans, illo non sentiente, ingressus ad cancellos plumbeos, qui vico argentario desuper prominent, et præcidere plumbum cœpit. Sano autem securis audito, submurmuraverunt argentarii, qui subter erant, miserunt qui apprehenderent quem forte invenissent. Quorum vocibus auditis, relicto instrumento, ille discessit, timens, ne cum eo teneretur. Alypius autem, qui non viderat intrantem, exeuntem sensit, et celeriter vidit abeuntem. Et causam scire cupiens, ingressus est locum, et inventam securim stans atque admirans considerabat. Cum, ecce, illi qui missi fuerant, reperiunt eum solum ferentem ferrum cujus sonitu exciti venerant. Tenent, attrahunt, congregatis inquilinis fori, tamquam furem manifestum se comprehendisse gloriantur; et inde offerendus judici ducebatur.

supplicio
proximam
liberaverat
Carthagine

13 Sed hactenus docendus fuit. Statim enim, Domine. subvenisti innocentie cujus testis erat solus. Cum enim duceretur vel ad custodiam vel ad supplicium, fit eis obviam quidam architectus, cujus maxima erat cura publicarum fabricarum. Gaudet illi, eum potissimum occurrisset, cui solebant in suspicionem venire ablatarum rerum quæ perissent de foro; ut quasi tandem ille cognosceret, a quibus hæc fierent. Verum autem viderat homo sæpe Alypium in domo cujusdam senatoris, ad quem salutandum ventitabat: statimque cognitum, manu apprehensa, semovit a turbis; et tanti mali causam quærens, quid gestum esset, audivit; omnesque tumultuantes qui aderant et minaciter frementes jussit venire secum. Et venerunt ad domum illius adolescentis qui rem commiserat. Puer vero erat ante ostium, et tam parvus erat, ut nihil exinde domino suo metuens, facile posset totum indicare: cum eo quippe in foro fuit pedissequus. Quem posteaquam recoluit Alypius, architecto intimavit. At ille securim demonstravit puero, quærens ab eo, cujus esset. Qui confestim, Nostra, inquit; deinde interrogatus, aperuit cetera. Sic in illam domum translata causa, confusisque turbis, quæ de illo triumphare jam cœperant, futurus dispensator verbi tui, et multarum in ecclesia tua causarum examinatore experientior instructiorque discessit.

§ III. Gesta ejus usque ad baptismum Mediolani susceptum.

Ceterum Alypius Romæ diuturnam perdiscendis juris prudentiæ legibus impendit operam; quandoquidem, cum eo advenit Augustinus anno Christi circiter 383, aut certe antequam anno sequente Alypius inde cum eo, ad profitendam Mediolani rhetoricam evocato, discessit, jam ibi non semel in causis gravibus ac publicis consiliarius assederat, etiam amplissimo magistratui; ut Comiti largitionum Italicarum seu Italicianarum, qui largitionibus in Italia faciendis præerat; ubi stipendia militibus, aliisque persolvi curabat. Sed ipsum de his Augustinum audiamus, attendentes interim simul (quod antea monuimus,) an ab anno ætatis trigesimo, quem S. Augustinus a die XIII Novembris anni 383 ingredi cœperat, abesse tunc multum potuerit Sanctus noster. Sic igitur Confess. lib. 6, cap. 10 de S. Alypio suo Augustinus: Hunc ergo Romæ inveneram, et adhæsit mihi fortissimo vinculo, mecumque Mediolanum profectus est, ut nec me desereret, et de jure, quod didicerat, aliquid ageret secundum votum magis parentum, quam suum. Et ter jam assederat mirabili continentia ceteris, cum ille magis miraretur eos, qui aurum innocentie præponerent.

Mediolanum
anno 384
cum Augustinus
no diacedit
Romæ,

15 Tentata est quoque ejus indoles non solum illecebra cupiditatis, sed etiam stimulo timoris. Romæ assidebat Comiti largitionum Italicianarum. Erat illo tempore quidam potentissimus senator, cujus et beneficiis obstricti multi et terrori subditi erant. Voluit, sibi licere nescio quid ex more potentie suæ, quod esset per leges illicitum. Restitit Alypius: promissum est præmium: irrisit animo: prætentæ minæ: calcavit, mirantibus omnibus inusitatam animam, quæ hominem tantum, et innumerabilibus præstandi nocendique modis ingenti fama celebratum, vel amicum non optaret, vel non formidaret inimicum. Ipse autem judex, qui consiliarius erat quamvis et ipse fieri nollet, non tamen aperte recusabat; sed in istum causam transferens, ab eo se non permitti asserebat; quia et re vera si ipse faceret, iste discederet. Hoc solo autem pene jam illectus erat studio litterario, ut pretiis prætorianis codices sibi conficiendos curaret; sed consulta justitia, deliberationem in melius vertit; utiliore judicis æquitatem qua prohibebatur, quam potestatem qua sinebatur. Parvum est hoc; sed qui in parvo fidelis est, et in magno fidelis est.... Talis ille tunc inhærebat mihi, mecumque nutabat in consilio, quisnam esset tenendus vitæ modus.

ubi consilia
rii munus
incorrupte
gesserat:

16 Mediolani cum jam essent, ac de vitæ modo diligendo conferrent, non minus ibi miratus est Augustinus Alypii castitatem, quam suspexerat Romæ justitiam: cum enim ad matrimonii statum, uti de se ipse narrat lib. 6 Confess. cap. 12, vehementius inclinaret, prohibebat me sane Alypius, inquit, ab uxore ducenda, causans, nullo modo nos posse securo cunctis simul in amore sapientiæ vivere, sicut jam diu desideramus, si id fecissem. Erat enim ipse in ea re etiam tunc castissimus, ita ut mirum esset; quia vel experientiam concubitus cœperat in ingressu adolescentie suæ; sed non hæserat; magisque doluerat et spreverat; et deinde jam continentissime vivebat. Ego autem resistebam illi exemplis eorum, qui conjugati

hic miratur
Augustinus
ejus castita-
tem:

A Jugati coluissent sapientiam, et promeruissent Deum, et habuissent fideliter ac dilexissent amicos. Quamquam vero, ut ibidem explicatur, cum sæpius res eadem ageretur, Alypius Augustini infirmitatem, obstinatamque a cœlibatu aversionem, ac matrimonii tamquam necessarij defensionem identidem admiratus, manus tandem amico, imo serpenti per hujus linguam blandienti, dederit, cœperitque et ipse desiderare conjugium, nequaquam tamen id fecit victus libidine talis voluptatis, sed curiositatis: dicebat enim, scire se cupere, quidnam esset illud, sine quo vita mea, quæ illi sic placebat, non mihi vita, sed pœna videretur. Sed nec illud qualecumque desiderium diu fovit, testante ibidem Augustino: Sic eramus, donec tu, Altissime, non deserens humum nostram, miseratus miseros, subvenires miris et occultis modis.

hic etiam
cum ipso
Augustino
fit catechu-
menus,

I7 Jam si usque ad matrimonii desiderium amici verbis et exemplo potuit adduci indoles ejus illa tanta virtutis, et a conjugii voluntate modo tam aliena per sese; dubitari vix potest, quin ceteris in rebus, quæ ad virtutem proprie pertinebant, ad ejusdem exemplum promptius multo se ac libentius accomodaverit; Mediolani præsertim, ubi una convixerunt, donec tertius accessit Nebridius, qui, relicta patria vicina Carthagini., relicto rure paterno optimo, relicta domo et non secutura matre, nullam ob aliam causam Mediolanum venerat, inquit Augustinus Confess. lib. 6 cap. 10, nisi ut mecum viveret in flagrantissimo studio veritatis atque sapientiæ.... beatæ vitæ inquisitor ardens et quæstionum difficillimarum scrutator acerrimus. Non dubium, inquam, quin eo loco ac tempore honesta quæque Augustini studia sit multo ardentius imitatus Alypius, ac proinde quærendæ veritati et sapientiæ se totum dederit, S. Ambrosium omni die Dominico verbum veritatis in populo recte tractantem una cum Augustino suo adierit, per hujus prædicationem paulatim cum eodem victus, a Manichæorum erroribus ad Ecclesiam et ad Litterarum sacrarum lectionem propendere cœperit, ac denique fieri catechumenus in catholica Ecclesia, donec aliquid certi eluceret, quo cursum dirigeret. Quæ omnia cum de se confiteatur Augustinus, de Alypio certissime innuit; utpote Mediolani aliud agente nihil, quam ut inquirendæ veritatis ac sapientiæ occasionem omnem captaret, dum socij, Augustinus et Nebridius, curis insuper aliis ibidem vacare cogerentur; ut asseritur Confess. lib. 8, cap. 6. Et certe catechumenum fuisse antequam nomen ad baptismum daret, diserte asserit Augustinus ibidem lib. 9, cap. 4.

et converti-
tur cum eo-
dem,

18 Unum aliquid interea cursum ejus ad veritatem tunc adeo prosperum retardavit aliquamdiu: nempe quod Alypius, teste Augustino Confess. lib. 7, cap. 19, Deum carne indutum ita putabat credi a Catholicis, ut præter Deum et carnem non esset in Christo anima; mentemque hominis non existimabat in eo prædicari: et quoniam bene persuasum tenebat, ea quæ de illo memoriæ mandata sunt, sine vitali et rationali creatura non fieri, ad ipsam Christianam fidem pigrius movebatur. Sed postea hæreticorum Apollinaristarum hunc errorem esse cognoscens, Catholicæ fidei collætatus et contemperatus est. Itaque bene cœptis alacrius insistens, S. Pauli Apostoli Epistolas meditabatur haud dubie tum Augustino, quando utrique inopinate superveniens Pontitianus Afer, quam in palatio tum præclarus tam egregie Christianus, gratulatorie miratus est,

quod eas et solas apud illos Litteras repente comperisset. Et vero quam ex ea re spem de utroque concipiebat, non segniter ipse in loco promovit multa subjiciendo de S. Antonio abbate, deque ejus historia, cujus improvisa lectione aulici duo prope Treviros, cum ibi esset imperator, subito commoti, solitudinis horrorem prætulissent aulæ deliciis, novam e vestigio sanctioremque militiam auspicati; ut apud Augustinum videre est lib. 8 Confess. cap. 6 et seqq.: ubi etiam vix digressum inde Pontitianum statim consecuta narratur Augustini et Alypii per earundem Apostoli Pauli Litterarum brevissimam et quasi fortuitam inspectionem conversio.

19 Nam a Pontitiani congressu hortum ambo subeuntes, miris adeo cogitationum et affectuum æstibus agitari cœperunt, ut Augustinus, posito apud Alypium codice S. Pauli, tantillum inde secesserit, quo lacrymis ac gemitibus paulo liberius indulgeret. Sed mox ad cœlestes hasce voces, Tolle, lege: Tolle, lege, ad Alypium et sacrum codicem revolans, arripui, inquit, aperui, et legi in silentio capitulum, quo primum coniecti sunt oculi mei: « Non in commensationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis, non in contentione et æmulatione: sed induite » Jesum Christum, et carnis providentiam ne » feceritis in concupiscentiis ». Nec ultra volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum sine hujusce sententiæ quasi luce securitatis infusa cordi meo, omnes dubitationis tenebræ diffugerunt. Tunc interjecto aut digito aut nescio quo alio signo, codicem clausi, et tranquillo jam vultu indicavi Alypio. At ille quid in se ageretur (quod ego nesciebam) sic indicavit: petit videre quid legissem: ostendi; et attendit etiam ultra quam ego legeram; et ignorabam quid sequeretur. Sequebatur vero: « Infirmum autem in fide recipite ». Quod ille ad se retulit, mihiq; aperuit. Sed tali admonitione firmatus est, placitoque ac proposito bono et congruentissimo suis moribus, quibus a me in melius jam olim valde longeque distabat, sine ulla turbulenta cunctatione conjunctus est. Accidit hoc certo, secundum Augustinum ibidem lib. 9 cap. 2, viginti circiter diebus ante ferias vindemiales sive autumnales, ac proinde ineunte Augusto. Sed cujus anni? Controvertitur; aliis annum 387, aliis quos hic sequi malumus, 386 defendentibus.

20 Sic animati cum nihil optarent magis, quam ut procul a civium strepitu negotiisque tranquillum alicubi meditationibus otium invenirent, peropportuna eis accidit Verecundi cujusdam amicissimi, rus ac villam suam Cassiciacum in agro Mediolanensi ad id ultro offerentis benignitas. Hac igitur usus libenter Augustinus cum suis omnibus (puta matre Monica, Navigio fratre, filio Adeodato, Trigetio ac Licentio discipulis, Lastidiano et Rustico cognatis, atque individuo imprimis Alypio,) secessum illum adeo sibi comperit idoneum; ut rhetoricæ valedicens, inde renuntiavit, peractis vindemialibus, ut scholasticis suis Mediolanenses venditorem (sic ipse loquitur) verborum alium providerent: simulque ad S. Ambrosium de præparatione sua ad baptismum scripserit: Et insinuavi, inquit ibidem lib. 9 cap. 5, per litteras antistiti tuo, viro sancto, Ambrosio pristinos errores meos et præsens votum meum, ut moneret, quid potissimum mihi de libris tuis legendum esset; quo percipiendæ tantæ gratiæ paratior aptiorque fierem. Ex quibus verbis perspicuum fit, quid ipse, quid Alypius

lectione tex-
tus Apostoli
Pauli:

E

F

inde simul
cum illo in
agro Cassi-
ciaco

AUCTORE
P. B.

per aliquot
menses ad
baptismum
egregie com-
paratus,

Alypius in hoc recessu tam sacro spectarint præcipue, et cur in eo ad proximam usque Quadragesimam sese continuerint.

21 Ibi igitur Alypius quod ante ab Academicis Christianæ veritati ac certitudini contrarium hauserat, jucundissima cum Augustino concertatione victus, agnovit, eiecitque; ut fatetur ipse (nam ipsa Alypii verba servavit Augustinus in opere tum scripto contra Academicos, lib. 3, cap. 20) Ibi siqua supererat vanitas, cui non satis arrideret in scriptis philosophicis vel ecclesiastici stili humilitas, vel usurpatio crebra sanctissimi nominis Jesu Christi, eam penitus erasil ex animo. Testem habemus Augustinum ita de hoc tempore ac loco scribentem lib. 9 Confess. cap. 4: Et quando mihi sufficiat tempus commemorandi omnia magna erga nos beneficia tua in illo tempore, præsertim ad majora properanti? Revocat enim me recordatio mea, et dulce mihi fit, Domine, confiteri tibi quibus me stimulis perdomueris, et quemadmodum me complanaveris, humiliatis montibus et collibus cogitationum mearum, et tortuosa mea direxeris, et aspera lenieris, quoque modo ipsum etiam Alypium, fratrem cordis mei, subegeris nomini unigeniti tui Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, quod primo dedignabatur inseri litteris nostris: magis enim eas volebat redolere gymnasiorum cedros, quas jam contrivit Dominus, quam salubres herbas ecclesiasticas, adversas serpentibus. Ibi quibus facibus conceptum Dei amorem aluerit, idem istic Augustinus indicat: Quas tibi, Deus meus, voces dedi cum legerem Psalmos, cantica David fidelia et sonos pietatis excludentes turgidum spiritum, rudis in germano amore tuo, catechumenus in villa cum catechumeno Alypio feriat? Ibi virtutum ejus exercitia usque adeo suscepit præ suis Augustinus, ut non dubitarit hæc de illis coram affirmare lib. 2 de Ordine cap. 10: Quæ tanta rapuisti aviditate, tantoque in ea naturæ admirabilis impetu ingressus es; ut ego tibi verborum, tu mihi rerum magister effectus sis. Impetum autem illum ad quam inusitatum sui odium divina ibidem impulerit gratia, colliges ex lib. 9 Confess. cap. 6; ubi sic habetur:

C 22 Inde ubi tempus advenit, quo me nomen dare oporteret (puta circa Quadragesimam, uti dictum, ad baptismum Paschate proximo suscipiendum) relicto rure, Mediolanum remeavimus. Placuit et Alypio renasci in te mecum, jam induto humilitate Sacramentis tuis congrua, et fortissimo domitori corporis, usque ad Italicum solum glaciale (per exactam jam hiemem) nudo pede obterendum insolito ausu. Dura enim vero rudimenta homini in caloribus Africanis nato adultoque! sed heroe tanto digna quantum exinde se præbuit reversus in Africam. Porro baptismatum a S. Ambrosio fuisse, satis ex eo liquet, quod una cum Augustino renatus in Christo sit, de quo S. Possidius in Vita cap. 1 tradit: Et factum est, divina præstante opitulatione, ut per illum talem ac tantum antistitem Ambrosium et doctrinam salutare Ecclesiæ Catholicæ et divina perciperet Sacramenta; quamquam idem etiam aliunde, atque adeo ex ipso ipsius testimonio apud S. Paulinum epistola inter Augustinianas 24, alias 35, certissimum est. Tempus quoque ex dictis numero 19 eruitur, Pascha nimirum anni 387.

a S. Ambrosio baptizatur in Paschate anni 387.

§ IV. Reliqua, quæ de illo sciuntur.

Quid S. Augustinus jam lavacro salutari tinctus egerit, sic explicat in ejus Vita cap. 3 Possidius, alia quædam interjecta transiliens: Ac placuit ei, percepta gratia, cum aliis civibus et amicis suis Deo pariter servientibus ad Africam et propriam domum agrosque remeare. Ad quos veniens, et in quibus constitutus, ferme triennio, et a se jam alienatis curis secularibus, cum iis qui eidem adhærebant, Deo vivebat jejuniis, orationibus, bonisque operibus, in Lege Domini meditans die ac nocte. Societatem hanc in ipso quodammodo baptismo ab Alypio et cum Alypio Mediolani exorsum fuisse Augustinum putamus, et ideo, cum de aliorum seculo mox aggregatione loquitur, se et Alypium, tamquam simul aggregantes, exprimere numero plurali; ut cum de Adeodato meminit Confess. lib. 9, cap. 6, Sociavimus eum, inquit, cœvum nobis in gratia tua, educandum in disciplina tua. Quamquam hunc mors præmatura sustulit, antequam in Africam socii navigarent. Non aliter ibidem cap. 8 intelligendum videtur, quod ita de altero socio subdit: Qui habitare facis unanimes in domo, sociasti nobis et Euodium juvenem ex nostro municipio; qui cum agens in rebus militaret, prior nobis ad te conversus est et baptizatus. Simul eramus; simul habitaturi in placito sancto, quærebat, quisnam locus nos utilius haberet servientes tibi: pariter remeabamus in Africam. Imo hoc loco Alypium comprehendi certissimum est ex libro 22 de Civitate Dei, cap. 8; ubi Augustinus ex Italia recenter se cum Alypio Carthaginem appulsum interfuisse narrat miraculo, quod ibi tum acciderat hospiti suo Innocentio exadvocato vicariæ præfecturæ; venientes enim, inquit, de transmarinis me et Fratrem meum Alypium, nondum quidem clericos, sed jam Deo servientes, ut erat cum tota domo sua religiosissimus, ipse susceperat, et apud eundem tunc habitabamus etc.

24 Fuit igitur Alypius tam sancti propositi fœdere cum Augustino conjunctus in Italia ab anno 387; ita discessit inde cum eo in Africam post Maximi tyranni mortem (ut asseritur lib. 3 Contra litteras Petiliani cap. 25) hoc est, post mensem Augustum anni 388; ita Carthaginem in communi cum eodem hospitio commoratus est. Et quidni porro inde Tagasten cum eo adierit, ibique præstituto jam in Italia more ferme triennio convixerit? Certe nondum unquam discesserat ab ejus conjunctione anno 391, quo ineunte Augustinus ab Hipponensibus raptus ad presbyterium, ejusdem instituti monasterium apud eos erexit, ad illudque secum traxit Alypium: id enim satis manifeste ipse Augustinus indicat epist. 22, alias 64, cum Aurelio episcopo Carthaginensi, qui hoc ei gratulatus fuerat, ita rescribit anno 392: Quod Fratrem Alypium in nostra conjunctione mansisse, ut exemplo sit Fratribus curas mundi hujus vitare cupientibus, benevolentissime acceperis, ago gratias quas nullis verbis explicare possim. Dominus hoc rependat in animam tuam. Omnis itaque Fratrum cœtus qui apud nos cœpit coalescere, tanta tibi prærogativa obstrictus est, ut locis terrarum tantum longe disjunctis ita nobis consulueris tamquam præsentissimus spiritui

Capit mox evangelicæ vitæ societatem cum Augustino instituere,

E

F et plures ad eam exemplo suo constanter attrahere.

A spiritu. Quapropter precibus, quantum valemus, incumbimus, ut gregem tibi commissum tecum Dominus sustinere dignetur etc. Vides hic Alypii in arrepto semel vitæ genere ac societate non modo constantiam, sed eminentem insuper et Carthaginem usque celebratam perfectionem.

Invisit S.
Hieronymum anno
395:

25 *Vix in Hipponensi monasterio tam utilem S. Augustino collectisque Fratribus operam posuerat, cum ejusdem impulsu in Orientem profectus est ad S. Hieronymum anno, ut statuit Baronius, Christi 393. Nimirum hunc talem ac tantum virum adire per se ipse ac videre coram vehementer optabat; sed quoniam id non poterat, Hipponensis jam ecclesiæ curis presbyter alligatus, per alteram saltem sui partem adhuc liberam, per Alypium, inquam, desiderium suum explere conatus est. Eruitur hoc facile ex ejus epistola 28, alias 8, post Alypii reditum, quamprimum sine dubio per occasionem licuit, ad Hieronymum data; cujus hæc verba describimus, quia Sancto nostro perquam honorifica sunt: Quamquam ergo, inquit Augustinus, percipiam omnino te nosse; tamen exiguum quiddam tui minus habeo; præsentiam videlicet corporis: quam ipsam postea quam te beatissimus nunc episcopus, tunc vero jam episcopatu dignus, Frater Alypius vidit, remeansque a me visus est, negare non possum; magna ex parte mihi esse relatu ejus impressam: et ante reditum cum te ille ibi videbat, ego videbam, sed oculis ejus: non enim animo me atque illum, sed corpore duos, qui noverit, dixerit, concordia dumtaxat et familiaritate fidissima, non meritis, quibus ille antecellit.*

unde anno
sequente re-
duxit fit epi-
scopus Ta-
gastæ, et
ibi condit
sibi mona-
sterium

26 *Patet vero etiam ex eodem hoc loco, electionem S. Alypii ad sedem Tagastensem nequaquam longo intervallo secutam fuisse reditum ejus; cum utramque rem simul Hieronymo proximis ac primis ad eum litteris renuntiet Augustinus. Rediit ergo eodem forsitan, quo factus est episcopus, anno Christi 394, ad cujus autunnum spectat epistola Alypio, tamquam episcopo, rescripta per S. Paulinum, quam supra laudavimus num. 4. Ex ea quoque discimus, conditum ab eo jam tum fuisse monasterium Tagastæ, cui non aliter advigilare per se cœpisset episcopus, quam Hipponensi adhuc presbyter Augustinus: Nam etsi in populis, inquit ibi Paulinus, ac super populum agas, oves pascuæ Domini regens sollicitis vigil pastor excubiis; tamen abdicatione seculi et repulsa carnis ac sanguinis, desertum tibi ipse fecisti, secretus a multis, vocatus in paucis. Quod intelligi de monasterio Tagastensi indicat per hæc verba continuo præmissa: Per sanctitatem tuam nostris invicem salutentur obsequiis et in clero sanctitatis tuæ comites, et in monasteriis fidei ac virtutis tuæ æmulatores: et quæ sub epistolæ finem sequuntur: Benedictos sanctitatis tuæ comites, et æmulatores, in Domino fratres (si dignantur) nostros tam in ecclesiis, quam in monasteriis Carthagini, Tagastæ, Hippone-regio.... Domino catholice servientes multo affectu et obsequio salutari rogamus: etsi etenim monasteria plura commemorantur, ubi sanctitatis Alypianæ tam celebris æmulatores tum fuerint; Tagastensi tamen soli tunc temporis congruere potuisse censemus quod additur: Desertum ibi ipse fecisti.*

quod simul
cum ecclesia
sanctissime
rexit,

27 *In eadem epistola præter sollicitas hujus Pastoris eccubias et sublimium exempla virtutum commendat etiam S. Paulinus eximiam prorsus de rebus divinis vel per litteras disserendi rationem, quas proinde frequenter ad se ac Therasi-Augusti Tomus III.*

am suam dari sic efflagitat: Visita litteris tuis, et profer in lucem in qua ipse versaris super aurea candelabra conspicuus. Eloquia tua lumen semitis nostris erunt, et oleo lucernæ tuæ impinguitur caput nostrum, et accendetur fides, cum spiritu oris tui cibum mentis et lumen animæ sumpserimus. Sub tali igitur Præsule quam florentem continuo Tagastensis ecclesiæ statum fuisse necesse est? Hoc certe innuit anno 395 Augustini adhuc presbyteri, in epistola editionis novissimæ 29, hæc ad Alypium episcopum scripta gratulatio: Magna sane ex parte vobiscum requiescimus cum alacritate fervoris, quia spiritualis ecclesiæ Thagastensium tam crebra nobis dona nuntiantur. Itaque talis paulatim ejusdem ecclesiæ facies evasit, ut sacrum quoddam Africæ delictum videri debuerit S. Melaniæ juniori ejusque matri et conjugi, quando sub finem anni 410 illuc usque peregrinati, ibi annorum omnino septem sibi sub Alypii disciplina stationem fixere; quam gloriosam Pastori, quam utilem ecclesiæ Tagastensi, docebit Vita S. Melaniæ ad diem xxxi Decembris.

28 *Sed si tam admirabilis fuit ac felix quam ovili suo peculiari, dum illi præfuit, impendit operam; longe profecto mirabilior illa dicenda est, quam interea simul Ecclesiæ ubicumque demum laboranti constantissime commodavit universæ. Verum enim hanc laudem ejus partem amplissimam alio remittere satius est pro dignitate explicandum, quam hoc loco per summa tantummodo rerum capita perstrictam involvere: quidquid enim in hoc genere magnum maximus aliquando præstitit Augustinus, id fere totum ab eo constat Alypii sui et consilio susceptum et promotum auxilio confectumque fuisse, ne victoria quidem illa de Pelagianis, quæ Augustiniano nomini tantum ubique gloriæ peperit, excepta: nam et hanc Alypio simul et Augustino tribuunt S. Hieronymus, et impius atque acceptæ cladis impatiens Julianus; hic atrocissimis utrumque identidem proscindendo calumniis apud ipsum Augustinum in Opere imperfecto contra Julianum; ille sub finem anni 419 sic per unam epistolam (quæ inter Augustinianas est 102, alias 24) ad utrumque scribendo: Deo gratias agimus, quod ita evenit, ut nostrum silentium vestris epistolis vinceretis: mihi enim omnis occasio gratissima est, per quam scribo vestræ reverentiæ; testem invocans Deum, quod, si posset fieri, assumptis alis columbæ, vestris amplexibus implicarer, semper quidem pro merito virtutum vestrarum; sed nunc maxime, quia cooperatoribus et auctoribus vobis hæresis Celestiana jugulata est. Et hunc ejus quidem rei Catholicæ per se et Augustinum adversus hæreticos operosissime tuendæ ardorem usque ad annum circiter 429 haudquaquam intepuisse, testis est ipse S. Augustinus in epistola, quam ad Quodvultdeum tum dedit, secunda.*

intentissi-
mus interim
ubique rei
Catholicæ.
E

29 *Post annum vero illum quid Alypio factum sit ignoramus. Sunt, qui non temere sentiant, eum anno 430 confugisse Hipponem ad S. Augustinum, ibique obsidionis tempore perstitisse cum iis, de quibus agit Possidius cap. 28: Quo etiam ipsi nos de vicino cum aliis nostris cœpiscopis confugeramus, in eademque omni ejus obsidionis tempore fuimus. Res tamen certa non est. At multo incertiora et nullis hactenus relecta monumentis, quæ ad Viri tanti gloriosum obitum pertinent: nescitur tempus, quo decessit, nescitur modus et locus: nulla sepulturæ ejus notitia superest, nulla sepulcri, nedum corporis aut reliquiarum;*

Nescitur
tempus mor-
tis ejus, nec
locus, nec
modus.

AUCTOR
P.B.

quiarum; imo vero nulla etiam cultus publici indicia (saltem apud nos) vetustiora, quam quæ initio hujus Commentarii dedimus. Quod igitur S. Alypio in margine apposuerimus, CIRCA AN. CDXXX, sic accipe, ut significetur, ulterius nihil

de gestis ejus esse compertum; quamquam aliqui etiam verisimile non est, Virum septuagenario majorem ac tot fractum laboribus multo super-
fuisse diutius.

DE S. MACCARTHENNO EP. CONF.

AUCTOR

AUCTOR

CLOCHORÆ IN HIBERNIA

P.B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus ejus et Acta.

ANNO DVI.
Sancti cultus,

De hoc sancto Antistite egit ex institulo R. P. Joannes Colganus in Actis Sanctorum Hiberniæ ad diem XXIV Martii, quo nos illum inter prætermis-
B xv Augusti, ejus itidem memoriæ sacrum; si forte interim, ut ibi notatum est, plena nancisceremur ejus Acta, quæ ex codice nostro Ms. Salmanticensi acephala Colganus edidit, aut alia his non omnino sinceris meliora. Nunc igitur hac spe dejecti proferre cogimur non quæ malle-
mus, resectis, quæ laudatus auctor de Sancti familia et genealogia ex monumentis Hibernicis non raro variantibus operose collegit in Appen-
dice ad ejus Acta. Ad illius tamen notitiam ac distinctionem observandum ante omnia videtur, etsi non unum olim in Hibernia nomen ipsi fue-
rit, sed quadruplex (puta Ædi sive Aidi, Ferdach-
rici, Kerthenni sive Caerthenni, et Maccarthenni sive Maccaerthennii) hoc tamen ultimum vulgi nunc usu solum esse notum, quantumvis non eodem ubique modo expressum; quoniam vero per hoc nomen non satis distinguitur a germano fratre aliisve synonymis, adjungi fere titulum ecclesiæ cui solus hoc nomine præfuit episcopus, Clochorensis Clocharensis, de Clochar etc.

C
in ecclesia
Clochorensi
celeberrimus,

C 2 Est autem Clochoro, Clochar, Clogaria (vulgo Cloger) urbecula Ultoniæ in Comitatu Tyronensi episcopalis sub archiepiscopo Armachano, a cujus metropoli viginti circiter milliaribus Anglicis distat versus occasum. Ibi decessisse Mac-
carthennium nostrum anno Christi 506 tradit Us-
serius in Indice chronologico ad Britannicarum ecclesiarum Antiquitates. Consentiunt alii, ut Jacobus Waræus in Commentario de præsulibus Hiberniæ pag. 41, et Franciscus Porterus in Compendio Annalium ecclesiasticorum regni Hi-
bernæ pag. 173, addentes, tum ibi sepultum fuisse in ecclesiæ suæ cœmeterio. Unde dubium esse non potest, quin ibidem cultus ejus et pri-
mum cœperit et viguerit præcipue, tametsi pri-
mordia nobis adeo perspecta non sint ex Portero jam citato, cum ait: Post aliquot deinde secula, anno nempe MXLI, hæc ecclesia de novo ædificata est et S. Maccartini memoriæ dicata. Circa annum vero MCCXCIII eam restauravit Matthæus Mac-
Catasaïd episcopus Clochorensis. Is capellam porro condidit supra sepulcrum sancti Maccartini, et cœmeterium muro circumdedit. Anno demum post centesimo, Aprilis XXVIII, dum Arthurus Mac-Camail loci episcopus capellam Maccartini de novo erigi curaret, ecclesia ipsa cathedralis et

duæ capellæ et monasterium B. Mariæ nec non curia episcopi una cum triginta duobus aliis ædificiis etc. incendio conflagrarunt. Ad ecclesiæ et curiæ structuram Arthurus hic omni studio postea incubuit. Hæc ille de loco cultus S. Mac-
carthenni primario; quæ legi etiam pleraque possunt apud Waræum in episcopis Clochorensi-
bus ex loci Regesto ante medium seculi XVI con-
cinnato desumpta,

3 De tempore cultus, seu potius festis ejus olim anniversariis ita Colganus in Appendice ad ejus-
dem Acta cap. 1: Duo hujus Sancti festa in Hiber-
nia celebrari tradunt Martyrologi. Primum die XXIV Martii; qua ejus natalem celebrari tradunt Martyrologium Salisburiense (a Richardo With-
fordo cum additionibus aliquot editum Anglice Londini anno 1526;) Usserius.. (in Britannicarum ecclesiarum Primordiis pag. 856;) Martyrolo-
gium Tam-lactense... (quod alibi scriptum ait vel interpolatum circa annum Christi 900;) Marianus Germanus... (cujus Martyrologium refert ad annum circiter Christi 1167;) Calendarium Casselense...
(anni, ut antea statuit, circiter 1030;) Maguir (intelligo Maguirii Martyrologium adulti seculi XV) et Martyrologium Dungallense, collectum ex variis ante medium seculi XVIII. Tum continuo pergens ad festum ejus hodiernum. Secundum festum ipsius, inquit, celebrari die XXV Augusti (Lege XV Augusti, ut eadem pagina bis, et alibi sæpius legitur) tradunt plerique ex citatis. Confer, F
si lubet hunc auctoris hujus locum cum ejusdem Annotatis in Triade pag. 181 num. 174.

4 Acta S. Maccarthenni, ut jam dictum, alia nunc non habemus ulla, quam quæ olim ex codice nostro Salmanticensi a quadragesimo ut mini-
mum annis exarato desumpta Colganus publici juris fecit. Aliane viderit, an eadem quidem, sed cum initio, quod nostros deest, Usserius, in-
certum est. Certe in nostris non habentur de Sancto verba, quæ ipse pag. 856 transcripsit ex suis, Mac-Kartinus de nobili prosapia Aradensium ortus. Recudemus hic adeo jam pridem excusa, sed ad codicem iterum eundem exacta; non quod ea nunc pluris facienda putemus, quam decessores olim nostri censuerint; sed quia non suppetunt alia.

annuntia-
tur in Mar-
tyrologiis
hoc die, et
24 Martii.Ejusdem
Acta.

D

ACTA

ACTA MUTILA

*Auctore anonymo ex codice nostro
membraneo Salmanticensi, notato
P. Ms. II*

Sanctus
Clochoræ e-
piscopus et
abbas factus
a

Die quodam sanctum magistrum trans flumen quoddam, ut solebat, portavit a: cumque sacrum deponeret onus, signa debilitatis suspirando ostendit. Cum a pio patre pulsaretur, ut causam suæ diceret debilitatis, ait; Jam, inquit, pater accedente senio, vires mihi deficient et assiduum iter me multum gravat; fac ergo me, pater, in aliquo loco Deo et tibi servire. Quod pater annuens, ait: Vade in pace, Fili, et monasterium tibi construe in platea ante regalem sedem Ergallensium, resurrecturus in gloria inde.

b
* lege co-
meterio

B Sedes enim illorum, qui terrena sapiunt, desolabitur; tua vero de die in diem augmentabitur b; atque de ejus sacro cimitherio * plurimi ad beatam resurgent vitam. Et addidit; Accipe, inquit, baculum itineris mei, quo ego membra mea sustento, et scrinium in quo de sanctorum Apostolorum reliquiis, et de sanctæ Mariæ capillis, et sancta Cruce Domini, et sepulcro ejus et aliis sanctis reliquiis continentur. Quibus dictis dimisit eum cum osculo pacis paterna fultum benedictione. Itaque illuc perveniens Clochorensē fundavit monasterium c.

c
d
vexatur a
loci dyna-
sta

2 Eo tempore Echodius d regni sceptrum tenens, Virum Dei in multis molestabat: bovem namque unum, qui ad usum discipulorum ejus necessaria portabat, a pratis coercēbat, atque ad lapidem ligari jussit. Cumque bos longa affligeretur inedia, tres altos dedit mugitus. Quibus auditis suus magus regi ait: Scias, te grande damnum incurrere, eo quod bovem Episcopi e ligari fecisti. Ipsius enim possessio erit, ubicumque mugitus bovis advenit: quod rei probavit eventus. Audiens vero rex verba magi, timuit, ac prophetiam cassare volens, misit filium suum,

f

C Corpream f nomine, licet parvulum ætate, præcipiens, quatenus Servum Dei de terra sua expelleret. Sed regina conatum pueri prohibuit, ne scilicet in aliquo Virum Dei offenderet, et pro benedictione, quam super filium procuraret, maledictionem induceret. Cumque pater filium ad jussa complenda cogeret, licet nolens ac animo renitens et in lachrymas prorumpens, et obtemperans ivit. Quod cum mater videret; flens flenti pomum quoddam dedit. Cumque puer ad mediam plateam perveniret, donum quod mater dedit, perdidit: sed cum diu perditum quæreretur, et minime inveniret, vexatio fomentum ei soporis ministravit. Res mira atque omni admiratione stupenda! Transit turba equitum, transit et multitudo peditum; sed ille a nullo est tactus, neque a somno excitatus, nec etiam alicui est visus. Pater miratus, quod tam diu filius moratur, mittit post eum nuncios; sed quæsitus non invenitur. Aulici regis plangunt, et nox illa in ploratu omnium transiit. Crastina vero die illucescente, de somno expergiscitur, pomumque sollicitè quæsitum, faciliter reperitur. Sic gaudens domum revertitur. Adveniente filio parentes et cæteri lætantur. Percunctatus ille de moræ retardantia, rem narrat ex ordine; atque apud Episcopum san-

ctum sub vestimento suo esse et optimum odorem A. ANONYMO.
naribus percipere putat.

3 Rex tot et tantis miraculis visis, non credit; sed magicis artibus fieri asserens, quemdam de suis misit, atque ut ignem refocillantem Virum Dei extingueret, et ipsum a finibus expelleret, præcepit. Qui cum ad Sanctum perveniret, et ignem extinguere conaretur, manus ejus riguerunt. Cum iram Dei in se sævientem sentiret, flexis genibus a Servo Omnipotentis veniam humiliter petit. Qua data, solutus est a pœna, ac ea, quæ vidit, renunciavit. Videns autem rex, quod sui contra Virum Dei nil proficerent, arrepto gladio, ut eum interficeret, ipse perrexit. Cumque manum ad percutiendum erigeret, velut lapidea statua rigit, nec illam deprimere, nec pedem movere, vel linguam ad loquendum potuit aptare. Sed cum regina ad retardandum conatum regis properaret, ac eum pœna tam debita flagellari conspiceret, fusis lacrymis suppliciter deprecatur, ut a tot flagellis solvatur. Movetur precibus tam devotis pius Pater atque aqua benedicta regem perfundens g, mox sospitati integræ est restitutus. Cum vexatio daret regi intellectum, ante Virum Dei in terra E prostratus, quicquid ipse ei præciperet, facturum se veraciter promisit, atque ad opus monasterii terram ei dedit h.

h
Alia mira-
cula ejus

4 Quodam die dum divinam Scripturam cum vehementi desiderio perlegeret, et ingruentis noctis tenebras venire doleret, Deus, qui vera lux est suorum, dilecti Filii desiderium complens, effusa desuper luce, tota nocte monasterium suum, acsi esset irradiatio solaris, illuminavit. Item aliquando inceptam diluculo prædicationem, ad sequens mane continuavit. Et non solum hic in prædicationis veritate resplenduit, verum etiam in misericordiæ operibus abundavit. Quodam enim tempore, dum quidam hospites extranei ad Virum Dei venirent, nec quo reficeret eos, alimentum haberet, ad charitatis fontem recurrens suppliciter petiit, ut qui bruta animalia et bestias sufficienter reficit, suis servis venam misericordiæ in hac necessitate aperiat. Nec distulit summa Dei liberalitas Amici sui complere desiderium: nam mox in monasterio suo frumentum e cælo copiose pluere cœpit, nec tota nocte sic pluendo cessavit, et ubi antea nulla habebatur aqua, fons limpidissimus erupit: mirantur omnes qui aderant, et glorificant Deum, F qui in Sanctis suis semper est mirabilis. Denique ex manna cælitus data i viri Israëlita reficiuntur, atque ex aqua mirabili refocillantur. Panis saporem mellis, et aqua vini dulcedinem prætendebat. Mirificavit Dominus Sanctum suum in his; et non solum his signis, verum etiam spiritu prophetiæ dotavit.

5 Erat enim vir quidam crudelis, immemor in vita misericordiæ et pietatis, a quo Vir Dei postulavit, ut bovem unum, quem in monasterio habebant, in prædio suo pasci permetteret. Sed obduratum est cor Pharaonis; noluit Virum Dei exaudire. Tunc Vir Dei prophetice ait: Te novem milites decollabunt; sed unde venerint, aut quo redierint, nescietur. Quia vero negasti pabulum bovi in aratro Dei trituranti, tuum prædium erit meum. Quod totum completum est. Postmodum enim novem viri venientes ipsum decollaverunt, et caput ejus in pera non longo spatio deferentes, sine honore dimiserunt, et statim disparuerunt. His et hujusmodi Electus Christi tamquam sol mundum istum in vita illuminavit. Sed nec minus de mundo transiens miraculis coruscavit, de quibus pauca ad memoriam reducamus.

6 Quidam

A. ANONYMO.
et post obi-
tum

6 Quidam vir Clochorensis diocesis uxorem habuit dæmonio vexatam, quam in Clochorensi civitate in quodam obscuro loco catenatam reliquit, ac aliam sibi copulavit. Expleto autem anno dæmoniācam de carcere eduxit, ac in domo sua ligatam tenuit. Cumque sic duplici contritione infelix mulier vexaretur, oriens ex alto Sol justitiæ, circumfulsit eam lux immensæ irradiationis; ac in ejus splendore vidit virum reverendum nimio fulgore circumdatum ad cubiculum suum accedentem. Quem cum admiratione interrogans, ait: Domine quis es tu; et quid quæris? At ille respondens dixit: Ego sum, inquit, episcopus Maccartinus, qui venio sanare te a languoribus tuis; eras enim liberaberis, et sana eris. Cujus promissio facta est veritatis completio: nam crastino die illucescente, mente et corpore cum omnium videntium admiratione illa inventa est sana; atque vinculis soluta, in domo viri sui ad tempus supervixit k.

ANNOTATA.

B a Vides hoc non esse principium Actorum, cum non exprimatur S. Maccarthennus, sed supponatur antea nominatus; uti etiam supponitur nominatus antea magister, qui fuit S. Patricius. Et vero in codice nostro manifestum est præcedentem paginam unam aut plures excidisse.

b Hæc S. Patricii prædictio non videtur commode componi posse cum ejusdem alia, prout aut Colganum in Triade ab auctore Vitæ septimæ S. Patricii pag. 145 num. 123; sed nullo modo illi repugnat, prout narratur a Jocelino ibidem pag. 93 cap. 123, et apud nos Martii tom. 2 pag. 565 num. 107.

c Quæ huc usque leguntur in his Actis de S. Maccarthenno, clarius narrat et melius in Vita S. Patricii Jocelinus apud nos Martii tom. 2 pag. 569 num. 125, et apud Colganum in Triade thaumaturgica auctor Vitæ septimæ ejusdem S. Patricii pag. 449, seu part. 3 cap. 3: utrobique disertius exprimitur Sancti promotio ad episcopatum ecclesiæ Clochorensis; cui adjunctam fuisse cœnobii fundationem ac præfecturam satis indicat Jocelinus, addens mox de S. Maccarthenno, quem ipse Certhennum nuncupat: Ibidem ergo S. Certhennus degens, interius abbatis, exterius pontificis officium exercens, canos suos fovit, et in magna sanctitate vitam finivit.

d Echodius, Eochodius, Echa, Echu dynasta fuit olim tractus istius in Ultonia, in quo sita erat Clochora. Vide quæ de hujus filia S. Cinnia sive Kinnia dicta sunt ad diem 1 Februarii pag. 96 et sequenti, vel Colganum hic in Annotatis num. 10.

e Vides, non tantum ibi monachis præfuisse Sanctum, sed etiam episcopum Clochorensis ecclesiæ.

f Hunc notat Colganus proavum fuisse S. Endei, Araniensis abbatis, de quo post ipsum egimus ad diem 21 Martii.

g Nominativus pro ablativo absoluto, passim frequens.

h Nondum tunc tamen baptizari voluit, secundum Jocelinum in Vita S. Patricii cap. 80; vel apud nos Martii tom. 2 pag. 557 num. 70 et 71.

i Manna etiam alibi invenitur generis feminini. Vide Martinium in Lexico etymologico.

k Putat Colganus etiam hic aliquid esse mutilatum; sed hoc non indicat codex noster.

DE S. ALTFRIDO EPISC. CONF.

HILDESEMII IN SAXONIA INFERIORE

J. B. S.

SYLLOGE HISTORICA

DE CULTU, ÆTATE ET GESTIS

C

§ I. Examinatur cultus.

F

ANNO
DCCCLXXV.
De cultu
Majores
nostri

Hildesia, Hildesemium (Hildeseim) urbs episcopalis Germaniæ in Saxonia variis modis Latine effingitur, ut ex dicendis patebit: ea autem singulari prærogativa gaudet, quod ejus hodie episcopus solus sit Catholicus in tota Saxonia, et civitas ipsa cum tota episcopali ditione, imperialis et libera. Paulo ampliorem descriptionem dabit Chronographus Saxonicus anonymus apud Mabillonium, cujus nonnullas observationes infra subiciemus. Hic potissimum quæritur utrum Altfridus quartus ordine dictæ civitatis episcopus Sanctis annumerandus sit, de quo dubitasse aliquando Majores nostros, patet ex iis quæ notarunt ad Vitam B. Rabani Mauri die 14 Februarii, tomo 1 pag. 505, ea nimirum occasione quod aliqui Altfridum B. Rabani discipulum perperam fuisse velint, cum extra omnem controversiam non sit, teste Mabillonio, utrum vere monachus Corbeiensis in Saxonia fuerit. Ut ut sit, ita citato Februarii locode ipso loquitur Henschenius:

2 Tertius ad episcopalem dignitatem ex Rabani discipulis pervenisse dicitur, Altfridus qui Fulda missus ad Corbeiam Saxoniam Scholasticus, postea quartus Hildelsheimensis ecclesiæ pontifex ordinatus est. Verum ne cum Otfrido monacho eum confuderit Trithemius multum veremur. Scribunt de eo Trithemius de Viris illustribus Ord. S. Benedicti lib. 3 cap. 207, et lib. 4. cap. 196, et in Chronico Hirsaugiensi ad annum 847, Wion in Episcopis Hildeshemensibus, Letznerus in Chronico Corbeiensi cap. 9, ubi anno dcccxxix ad monasticam vitam admissus dicitur: a quibus aliisque Scriptoribus nulla mentio fit aut monachatus Fuldensis aut disciplinæ Rabani. Apud Eggehardum Vragiensem abbatem in Chronicis a Browero post Vitam S. Godehardi episcopi Hildeshemensis inter sidera illustrium Sanctorum Virorum Germaniæ editis, legitur " 14 episcopus Altfridus constitutus anno dcccxlvi sedisse annis xxix, in die Assumptionis obiisse anno dcccclxxv "

quo

aliquando
dubitantes

A quo die in nullo Martyrologio nomen adscriptum reperimus, licet Sanctum appellet Trithemius lib. 2 num. 15, et Wion loco citato.

postmodum
agnoverunt

3 Agnovere postmodum ad xx Februarii. inter Prætermisssos, S. Altfridi episcopi Hildeshemensis nomen Kalendario Ms. Ord. S. Benedicti eo die inscriptum, sed constare, eum obiisse xv Augusti seu hoc die, quo ipsum refert Grevenus, quasi subtimide his verbis: Item sanctæ memoriæ Altfridi episcopi Hildeshemensis et confessoris, in Essendeno monasterio quiescentis. Greveni phrasim Germanice reddidit Canisius; neque Florarium nostrum Sanctorum Ms. satis aperte rem exprimit. Ferrarius in Catalogo generali rotundius scribit: Hildesemii in Saxonia, sancti Altfridi episcopi. Æque expressa est annuntiatio Castellani in suo Martyrologio universali, dum ita loquitur: In Germania, S. Alfridi episcopi Hildesemensis; fundatoris abbatiae Assindiensis, cujus abbatissam ut supremam Dominam agnoscunt. Succedat Mabillonius qui rem conficere videtur dum Altfridum nostrum Sanctis Ordinis sui inserit sec. iv, parte secunda a pag. 259.

cum PP.
Benedicti-
nis.

B 4 Non absque elogio ipsum memorant Wion et Bucelinus, qui posterior cur eum differat ad ix Decembris prorsus non intelligo, neque longiorem ejus orationem hic juvat describere, sufficiant ea quæ habet Wion tom. i Ligni vitæ pag. 321, his verbis: S. Altfridus sive Alefridus monachus S. Viti Corbetæ Saxonice, patria Coloniensis, ac nobilissimo genere natus, vir doctrina et sanctitate emicans, creatus est quartus Hildeshemensis episcopus anno dcccclxvii. Hic construxit tria cœnobia, Essense et Assuedense Virginum, et Selgenstadense virorum sub regula S. Benedicti, nec non et ecclesiam collegiatam in honorem Dei Salvatoris et sanctissimæ Matris ejus, in qua ordinavit et constituit, ut canonici sui omnes sub professione ac regula divi Benedicti viventes, Deo acerrimo studio servirent, non secus ac monachi, omnia habentes communia. Mortuus est autem bonis operibus plenus anno dcccclxxv, regiminis sui xxviii, et in monasterio Assuedensi honorifice sepultus est. Ut superius diximus varie inflecti Hildesium, ita et hoc cœnobium.

cum nostro
P. Kritz-
radt

C 5 Porro de S. Altfridi cultu recentiora testimonia nobis olim suggesserunt Patres nostri, alibi non semel laudati, Kritzradt et Kloppenburg, quorum prioris epistola data v Maii anni 1651 testatur in hæc verba: Essendia respondit mihi Clar. D. Arnoldus Tütmannus J. V. Licentiat, Dominæ Essendiensis agens et consiliarius: Fundator noster est S. Alfridus episcopus Hildesiensis, cujus corpus in ecclesia tumulatum. Foundationem erexit piissimam xxxii canonissarum virginum et viginti canonicorum, duodecim scilicet sacerdotum, quatuor diaconorum et quatuor subdiaconorum, sub titulo B. Virginis et sanctorum Cosmæ et Damiani. Clausuram habet fundatio, contra nunc mutata est in statum secularem. Ejus festum non peragitur nec Patronorum nisi antehac in choro, nunc vero ex mandato celebrari jussum. Addit, reliquias Coloniam translatas dici, sed de qua translatione non constet.

et P. Klop-
penburg.

6 Alter Neuhausio ita ad Papebrochium scripsit xi Januarii 1686: Fui nuper, sine scilicet Octobris anni elapsi mdclxxxv, cum Celsissimo Principe nostro Corbeie, quod celebre et imperiale monasterium novit ad Visurgim conditum, quo tempore in eleganti eorum templo vidi in altari summo collocatas justæ humanæ magnitudinis

statuas cum titulo Sancti: nimirum a dextro latere S. Caroli magni, a sinistro S. Ludovici pii: deinde in choro sequentes divorum statuas, qui aliquando monasticem in hoc asceterio professi fuerint, cum titulo S. aut B. ut subjungo: B. Heimeradi (qui tamen monachus non fuit) S. Ludolphi abbatis Corbei. S. Warini abbatis Corbei. S. Altfridi episcopi Hildesiensis, S. Hogeri archiepiscopi Bremensis, S. Remberti archiepiscopi Bremensis, S. Stephani episcopi Upsalensis in Suecia. B. Druthmari abbatis Corbei. S. Paschasis Radberti, qui aliquamdiu in hac nova Corbeia vixerit, S. Adelardi abbatis Corb., S. Adelgarii archiepiscopi Bremensis. Mitto ceteros; satis mihi sit, ex his omnibus manifeste constare, S. Altfridum, merita gloria pridem celebratum et porro hodie constanter celebrari.

7 Id nobis quam maxime dolendum videtur, neminem unum, qui saltem ad notitiam nostram pervenerit, nec inter canonicos a se fundatos, nec inter monachos Corbeienses repertum, qui tam illustris Sancti Vitæ aut Acta posterorum memoriæ commendaret, ut laciniæ hinc inde colligendæ fuerint, ex quibus ea potissimum eruuntur, quæ ad Hildesiensis, alias Hildinischei episcopatus erectionem et primorum Antistitum successionem, uti et ad exstrukciones templorum monasteriorumque fundaciones spectant, quæ cum in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti, loco superius citato satis accurate digesta sint, operæ pretium nobis visum est, totum Mabillonii commentarium hic describere, cui et ineditum hactenus, præterquam a nostro Schateno inter res Paderbornenses, instrumentum præclarissimæ foundationis Assendienses sive Esnediensis subjungendum censuimus. Habe modo laudatum commentarium, ad normam nostram in duas partes divisum, cujus prima est

De gestis
paucis
sunt.

E

§ II. Prima ecclesiæ Hildesiensis fundatio, ex Actis Benedictinis.

Ex octo episcopalibus sedibus, quas in Saxonia erexit Carolus Magnus anno dcccxxxi, ut superius diximus, ad annum dccccliii, ubi de Haimone episcopo Halberstadensi; una fuit ecclesia Aulicensis, dein Hildinischeim translata: cujus sedis originem accurate describit anonymus chronographus Saxonius ad annum dcccxv in hæc verba. " Karolus Magnus imperator, postquam diu in frenem et Christiani nominis tunc immunem Saxoniam, longo tandem mollitam bello, Fidei catholicæ impressit sigillo; inter cetera Saxonie loca, quæ episcopalibus sublimanda sedibus decrevit, Aulicam villam, ab insigniente eundem locum regis aula appellatam, et ubi Sala fluvius parvus, sed piscosus, Levie influit, sitam, sede episcopatus dignam judicavit, tum propter delicatam ipsius loci amœnitatem, tum propter confluentem negotiandi commoditatem. Quippe cum naves Fresiæ de Wisara per Leviam adscendentes, eundem locum locupletare, publicus etiam usitatissimusque viarum transitus celeberrimum possent reddere.

9 " Quo decreto Karolus Aulicensis ecclesiæ primam fundamenti petram ipse ponens, eandem ecclesiam, quasi primitias Saxonie et dedati Christo triumphis titulum, fundato super petram

F
Prima Hil-
desiensis
episcopatus
origo.

Aulicæ pri-
mum a Ca-
rolo Magno

AUCTORE
J.B. S.

" petram qui Christus est, cæli clavigero dica-
" vit: et subsequenter morato ibidem pio Impe-
" ratore, ad primam usque cæmentarii staturam
" murus ejusdem surrexit ecclesiæ. Karolo au-
" tem, quoad vixit, ad promovendas, ordinan-
" dasque in episcopatus, et hanc, et alias quas
" construxit ecclesias, impedito, et ex negotiis
" bellorum et penuria prædiorum, Aulicensis in-
" terim ecclesia per directos præfectosque sibi a
" suo conditore sacerdotes, qui Saxoniam soli-
" dioris cibi tunc minime capacem, lacte ecclesia-
" stico imbuerant; per hos, inquam, gubernata,
" adjacenti provinciæ erat ecclesiasticæ legis ma-
" gistra et Religionis christianæ evidens forma:
" loco, quem nunc Hildinesheimensis illustrat ec-
" clesia, deformem adhuc situm passo, domesticis
" adhuc paludibus obducto, silvis horrido, venatui
" tamen apto.

sed postmo-
dum a Lu-
dovico Pio

10 " Karolo eundem regni et vitæ finem sor-
" titus, Lodowicus tam paternæ religionis, quam
" potestatis heres, cum totus esset in promoven-
" do Aulicensem ecclesiam in caput et arcem epi-
" scopatus, et cum hoc disponendi gratia eum-
" dem locum incoleret frequentius, contigit eum
B " transita Leviam venandi affectu in loco, quem
" nunc Hildinesheimensis occupat ecclesia tento-
" rium fixisse, ibique allatis regiæ capellæ reli-
" quiis Missam audivisse. Erant autem ex Dei pro-
" videntia eadem reliquiæ sanctæ Genitricis Dei
" Mariæ. Rege autem dehinc de venatu Aulicam
" regresso, ibique tunc missarum solennia audi-
" turo, capellanus reliquias altari impositurus,
" demum recoluit se oblitum eas dimisisse, ubi
" Missa celebrata est pridie. Revertitur sollicitu-
" dinis stimulo conatus, invenitque eas ubi et
" suspenderat, in ramo scilicet arboris purissimum
" fontem obumbrantis. Appropinquat hilarius, et, o
" stupenda Dei magnalia! o divina dispositionis
" abyssus multa! quas facili manu ibi suspenderat,
" nullo conatu auferre suffecit. Recurrit Impera-
" torem mirando affecturus nuntio. Ille avidus au-
" dita experiri, acceleratissime multis stipatus ve-
" nit, reliquias de loco, cui semel inhæserant, nolle
" moveri sensit.

non sine mi-
raculo

11 " Instructus igitur hoc nutus esse divini,
" sacellum ibidem Dei acceleravit Genitrici, al-
C " tari eundem locum obtinente, quem et suspen-
" sæ reliquiæ. Locum igitur hunc novitate mira-
" culi illustratum, hunc tantopere Dei Genitrici
" placuisse probatum, rex Ludowicus toto affe-
" ctu promovere aggressus, principalem episcopii
" cathedram, quam prius in apud Aulicensem ec-
" clesiam a patre suo fundatam, et a se tantope-
" re celebratam, honori Principis Apostolorum
" attribuire decrevit, sacello Dei Genitricis con-
" cessit, eique probatæ religionis Guntarium pri-
" mum episcopum præfecit. Sic Hildinisheimensi
" ecclesia principalem sedem obtinente, sic Prin-
" cipe Apostolorum Genitrici Conditoris Redem-
" ptorisque sui locum dante, obtinuit Aulicensis
" ecclesia, ut esset mater et filia: filia scilicet ec-
" clesiæ episcopalis: mater vero ecclesiarum qua-
" rumdam ultra, omnium autem secum eis Le-
" viam positarum.

Hildesium
translatus,
cujus primi
episcopi.

12 " Sacellum autem Hildinisheimense a rege
" Lodowico constructum, et sanctæ Mariæ di-
" catum, perduravit in sibi digno religionis cul-
" tu, non adjuncto sibi alio opere usque ad Alt-
" fridum quartum præsulem ipsius ecclesiæ. Gun-
" tarius enim primus ejus episcopus, episcopa-
" lem ecclesiam, in qua principalis fratrum cle-
" rus Deo serviret, cum duabus altissimis turri-

" bus remotius a dicto sacello, in meridiano ejus D
" latere construxit et principaliter in honore san-
" ctæ Cecilie virginis dedicavit. Sed hanc eccle-
" siam fratrum celebritas et canonicalis religio non
" incoluere, nisi præsentibus tribus episcopis,
" Guntario et Reinberno, qui per xx annos illi
" ecclesiæ præfuerunt, tertio Ebbone, prius Re-
" mensi archiepiscopo post Hildinisheimensi epi-
" scopo. Hæc de hujus episcopatus origine fu-
" sus referre visum est, quia non facile cuivis obvia
" esse possunt.

§ III. Primi ejus episcopi quatuor, quos inter illustrissimus S. Alt- fridus.

R Reinberto Guntarii successori Ebo Remensis
Rantistes sufficitur, non anno dcccxxxv quo in
ordinem redactus est, neque anno dcccxxxvii,
ut legitur in Chronico Saxonico, ubi ejus obitus
anno dcccxlvi male reponitur, sed anno dcccxlv,
ut constat tum ex epistola synodica concilii Tri-
cassini ad Nicolaum Papam, tum ex narratione
clericorum Remensium de Ebonis depositione.
Siquidem Ebo post reditum ex profectioe Italica
ad Sergium Papam, cum " legationem in Græ-
" ciam a Hlothario sibi injunctam suscipere de-
" tractaret " abbatibus quas imperatoris beneficio
possidebat, sibi ablatis " Hlodovici Germaniæ re-
" gis largitione in provincia Mogontina et regio-
" ne Saxonie, non longe a vicinitate finium Nort-
" manorum, quibus a Paschali Papa prædicator
" fuerat destinatus, episcopium Hildinesheim va-
" cans obtinuit: ubi etiam auctoritate privilegii
" a beato Gregorio Papa sibi collati, ministerium
" pontificale fine tenus exercuit " ut scribunt Pa-
" tres Concilii Tricassini anno dcccxlvi celebrati,
ac proinde isti ecclesiæ præfuit Ebo ad annum
dcccxi, quo ejus obitus, teste Hincmaro in epistola
27 ad Nicolaum Papam, contigit " Indictione xiv,
" xiii Cal. Aprilis ".

Eos inter
celebris Ebo
Remensis

14 Remenses clerici testantur, eundem in se-
de " Hildinesheim " non solum usque ad finem
vitæ perstitisse, sed inter cetera multa bona, di-
versas etiam fecisse ordinationes, " quæ absque
" ulla umquam reprehensione ab omnibus Deo
" amabilibus " probarentur. Et tamen in prædi-
cto Chronico Saxonico Altfridus, Ebonis in se-
de Hildinesheimensi successor, " administrata ab
" antecessore suo ecclesiastica sacramenta cas-
" sasse " memoratur " iterando scilicet ecclesia-
" rum consecrationes et clericorum (si qui digni
" videbantur) ordinationes ". Itaque anno non
dcccxlvi, ut legitur in eodem chronico Ms., sed
dcccxi, Eboni mortuo successit Altfridus ex mo-
nacho (ut scribit Trithemius) Corbeiensi. Intel-
ligit, ut puto, Corbeiam Saxoniam, tametsi in
catalogo ejus loci monachorum, qui Warino tum
abbate ibidem vixerunt, nullus Altfridus reperitur
apud Meibomium. Jam Altfridi res gestas ex Chro-
nico Saxonico repetamus. " Deus curtes suæ pro-
" prietatis, Saligenstad et Esnedi ecclesiæ suæ con-
" donavit, in quibus abbatias Saligenstad mona-
" chorum et Esnedi virginum coadunavit " Hæc ad
annum dcccxlvi.

cui successit
S. Altfridus

15 " Anno dcccxlii Liudolfus dux Saxonie
" cum sua conjuge Oda Romam petiit et ab Apo-
" stolico reliquias sanctorum Præsulum Anastasii
" et

A " et Innocentii impetratas detulit, et in honore eo-
Ejus prima rum monasterium et cœnobium virginum, ante
cura ex- " quatuor annos in Brunesteshuse inchoatum, in
struenda- " Gandersheim antiquiori loco construxit. Tum-
rum eccle- " que domnus Altfridus Hildinisheimensis episco-
siarum, " pus ecclesiam ibidem ædificare cœpit et Hathmo-
 " dam ejusdem ducis filiam primam abbatissam
 " ibidem ordinavit. Decimas etiam ex proprietate
 " suæ ecclesiæ ibidem pro exhibendo sibi servi-
 " mine et censu in beneficium præstitit, et cetera
 " ibi Christo famulantibus profutura ex sua paterna
 " pietate providit ". Gerbergam Hathmodæ soro-
 rem ipsi successisse anno DCCCLXX ait Chronogra-
 phus, Gerbergæ Christinam anno DCCCLXXXIII, dein
 Rotswindam, post Wendelgardam anno CMXXVI.
 Wendelgardæ successit Gerberga, cui Hroswita
 ejus loci sanctimonialis et illustris poëtria pane-
 gyryn Ottonum dedicavit. Exstat carmen istud
 apud Meibomium cum diplomate Ottonis impera-
 toris, confirmantis bona monasterii sanctæ Mariæ,
 quod Gerberga " in superiore plaga civitatis "
 Gandersheim construxerat. Gandersheimense præ-
 nobile cœnobium ducatus Brunswicensis superiori
 seculo, uti et alia multa, ab hæreticis pessumda-
 tum est.

B " 16 " Idem ecclesiasticus præsul cum religio-
præsertim sissimo suo clero triduanum egit jejunium, cæ-
sua catho- " los pulsante precum constantia, Deum orans,
dralis, " locum sibi demonstrari in Hildinisheimensi ci-
 " vitate, quem Mediator Dei et hominum digna-
 " retur ecclesiæ in sui suæque Genitricis honore
 " construenda. Cumque quartus dies illucesceret,
 " visi sunt designati, et quasi ad fodiendum eccle-
 " siæ fundamentum artificioso metientis orthigo-
 " nio limites descripti, instar vernalis pruinæ, di-
 " recti quidem a primitivo sanctæ Mariæ sacello
 " occidentem versus, lati quippe et longi inter se-
 " que distantes, prout muri spissitudo et eccle-
 " siæ longitudo ac capacitas poscebant. Revela-
 " tum est præter hoc eidem præsuli eadem, qua
 " jejunium finierat, nocte, quia in crypta, quam
 " adjuncturus erat sacello, a Lodowico Impera-
 " tore olim constructo, duo deberet altaria dedi-
 " care, alterum Joanni Baptistæ, alterum Ste-
 " phano protomartyri. Mox illustris præsul suæ
 " intentioni divinam adspirare dignationem læti-
 " ficatus, posito, ut sibi revelatum est, funda-
 " mento, ecclesiam tam honesti quam firmi, sed
 " arti ædificii construxit ". Hæc chronographus
 Saxonicus.

C " 17 Anno DCCCLXIV, cum Gallicani episcopi,
Alia ejus urgente Nortmannorum procella, Pistas, qui lo-
gesta in con- cus est diocesis Rotmagensis, convenissent, et
ciliis et ipse inter eos adfuit " Altfridus Hildinesheimen-
cum regi- sis episcopus " subscripsitque privilegio Auti-
bis. siodorensis monasterii S. Germani, ut legitur in
 Spicilegii tomo 2 pag. 592. Deinde anno DCCCLXX
 cum Carolus Calvus pro Coloniensis archiepiscopi
 ordinatione in Germaniam perrexisset " legati a
 " Lodowico mittuntur, orantes, ut a regno disce-
 " deret. Novissime Liutbertum archiepiscopum et
 " Altfridum episcopum Hildinisheimensem, virum
 " prudentem, dirigit, mandans, ut aut discederet,
 " aut sibi pugnandum cum fratre sciret. Qui eum
 " tanta ingenii arte tantaque constantia aggressi
 " sunt, ut absque dilatione recederet, seque in suo
 " regno reciperet ". Hæc ex chronographo Saxoni-
 co, ut et sequentia.

18 " Anno DCCCLXXII, Indictione v, in Kalen-
 " dis Novembris dedicatum est principale mona-
 " sterium sanctæ Mariæ in Hildensheim ab Alt-

" frido ejusdem ecclesiæ episcopo, et Rimberto
 " Bremensi, Liuthardo Balherbrunnensi, ac Theo-
 " dorico episcopis, cum interventione Corbeiensis ab-
 " batis Adalgarii, sub titulo Cosmæ et Damiani,
 " Tiburtii et Valeriani martyrum, et Cecilie vir-
 " ginis.

19 " Anno DCCCLXXV Altfridus, Hildinsheimen-
 " sis quartus episcopus, plenus dierum, XVIII Ka-
 " lendas Septembris in consortium Sanctorum mi-
 " gravit, et Asnede ii sua ecclesia, quam ipse
 " construxit, ac dedicavit, sepultus est : ubi mira-
 " culorum virtutibus per plurima sanitatum insi-
 " gnia, ut ibi commanentes perhibent, innotescit.
 " Post hunc Liudolfus, novæ Corbeie monachus,
 " designatur; sed subita morte præventus aufertur.
 " Marquardus dehinc quintus successit episcopus ".
 Ejus sedis episcopus fuit sanctus Godehardus, de
 quo agendum in seculo VI.

§ IV. Assendiensis foundationis di- ploma.

A lfridus, Dei disponente providentia, Hildesien-
 sis ecclesiæ antistes. Cum inter immensas
 Dei Patris miserationes, quibus humanum genus
 gratuita pietate relevare dignatur, præcipue eam,
 qua constat consubstantiali coeternum ejus fi-
 lium pro nobis incarnatum et crucifixum fuisse,
 ad memoriam reducerem, circa me vero specia-
 liter divitias bonitatis ejus non sine admiratione
 perpenderem, qui me nullis exigentibus meri-
 tis de sordibus levatum inter Principes Ecclesiæ
 considerare, et solium gloriæ tenere fecit, ne tantis
 ejus beneficiis ingratus apparerem, quid retribu-
 rem Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi, diu
 multumque mecum cogitare cœpi.

21 Tandem itaque ex divina, ut credo, inspi-
 ratione occurrit animo, sanctissimam et semper
 Virginem Mariam unicum et singulare præsidium
 peccatorum post Deum esse, cui siquid venera-
 tionis impenderem, id et Deo fore gratum et ani-
 mæ meæ ejus patrocinantibus me meritis arbitratus
 sum profuturum. Opitulante itaque Dei gratia in
 prædiolo meo, quod Asnide vocatur, in honore
 sanctæ et individue Trinitatis consecratam, san-
 ctæque semper Virgini Mariæ et SS. martyribus
 Cosmæ et Damiano dicatam ecclesiam his, quæ
 Domino donante possidebam, construxi, in qua
 ad immaculatum sacrificium sanctimonie tam ani-
 mæ, quam corporis Deo in cordis et spiritus con-
 tritione offerendum, sanctimonialium congrega-
 tionem coadunare, eique victus et vestitus neces-
 saria providere; spirituales quoque matrem, quæ
 regulariter præsideat, eidem ex eadem præficere
 curavi.

22 Ne vero post mei excessum futuris seculis
 de electione abbatissæ dissensio oriatur, ex de-
 creto Sergii Papæ et ejus successoris Adriani san-
 citum est, et eorum privilegiis confirmatum, ut
 nec prece, nec pretio, nec ullo omnino umquam
 modo alterius congregationis sanctimonialis dictis
 sanctimonialibus præponatur, sed quæcumque ex
 eisdem, et in Dei servitio potissima, ejusdem ec-
 clesiæ rebus juste disponendis aptissima reperia-
 tur, hæc ex communi omnium ibidem Deo famu-
 lantium electione, secundum Dei timorem suis
 sororibus præficiatur. Quod tamen consuetudina-
 rium jus tam ministrandis suis rebus imposuerim,
 et perpetualiter offerendum velim, paucis absol-
 vam.

AUCTORE
 J. B. S.
 Dedicat
 monasteri-
 um S. Ma-
 riæ.

Pius obitus
 et successo-
 res.

Sanctus
 præfatur

se amore in
 B. V. Dei-
 param

F

partheno-
 nem conde-
 re;

AUCTORE
J. B. S.

vam. Possessiones ecclesiæ traditas vel tradendas, interiores vel exteriores, tam mobiles quam immobiles cum consilio Deum timentium summa cum diligentia abbatissa procuret, redituque earum tam in sua, quam in sororum æquabili distribuat, utilitate, id summopere cavens, utpote Deo rationem redditura, ut de communibus earum rebus ne vel unam minimam præbendam absque earum consilio vel utilitate alicui tradat, ne, quod absit, penuria familiaris rei urgente, ruptis sanctimonialiæ habentibus, liberius hac vel illac absque Dei timore vagentur.

quod sanctis legibus firmat,

23 Si quæ vero sanctimonialis ibidem habet propriam domum, aut aliud ædificium vel a se emptum, vel dono sibi datum, vel aliquas res undelibet juste acquisitas, nihilominus ex omnibus supradictis neque abbatissa neque aliquis alius ei auferat, neque ullo modo auferendum suadeat, sed eadem sanctimonialis libero arbitrio eandem domum et cuncta, quæ inibi possidet, sorori suæ vel amico ad eandem ecclesiam pertinenti, absque ullius contradictione, sive morti sit proxima, sive vitæ, quocumque modo voluerit tradat.

B
etiam proclericis.

24 Id ipsum vero et clericis ibidem servientibus constituimus, si quis antedictam earum aliquam ecclesiæ possessionem abbatissa largiente suscepit, tali suscipiat conditione, ut post ejus obitum eandem possessionem ecclesia absque ullius

contradictione suscipiat, restitutis prius omnibus D tam mobilibus quam immobilibus rebus, quæ in illa esse videbantur ea die, qua ipse eam suscepit, aut ipsa vivens, prout voluerit disponat, aut aliquis amicorum ejus post illius mortem pro salute animæ distribuat. Constituimus etiam ut nullus hominum vel advocatus aliquis aliquam jurisdictionem in civitate prænominata habeat, excepta abbatissa Assindi, præter intruncationem manuum, vel armorum proclamationem. Anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXXVII sub piissimo rege Ludowico anno imperii ejus XXXVI apud Coloniam civitatem v Calend. Octobr. in ipso die dedicationis basilicæ S. Petri. Ego Alfridus episcopus hoc privilegium coram domino Wiliberto prædictæ civitatis archiepiscopo recitavi, nec non coram Luitberto Moguntiacensi archiepiscopo, et Bertolfo Treverensi archiepiscopo, et Berhardo Viridunensi episcopo, atque Tiedericco Mimidonensi episcopo, et Herolfo Ferdensi episcopo, et Luitthardo Paderbornensi episcopo, atque Hildegri-
mo Halverstadiensis episcopo, et Adolfo Mimigernafurdensis episcopo, et Othiboldo Trajectensi episcopo, et coram Luitberto Osnabrugensi episcopo, nec non coram aliis quamplurimis sacri ordinis viris, qui ob supradictæ ecclesiæ dedicationem conven-
nerant. E

DE S. ARDUINO CONFESSORE

ARIMINI IN ITALIA

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Antiquus hujus Sancti cultus, vitæ institutum, Acta, eorumque scriptor.

ANNO MIX.
Ex stationibus monasterii S. Gaudentii, etiam proclericis.

C **E**tsi hic sanctus Vir tantum recentioribus Menologiis sit inscriptus, tamen immemorabilem ejus cultum facile eruimus ex aliis veteribus monumentis, inter quæ est libellus de stationibus et indulgentiis monasterii sancti Gaudentii extra muros civitatis Ariminensis, quem Cælestinus ejusdem loci monachus anno Christi 1442 composuit, et in quo apud Ughellum in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo 2 col. 414 ad rem nostram legimus sequentia : Quinta statio seu locus indulgentiarum sancti Gaudentii est in capella sanctæ Coronæ, quæ est superius ascendendo per supradictam scalam lapideam, ubi est monumentum beati Lanfranchi, in fine ecclesiæ ad manum sinistram altaris majoris sancti Gaudentii, in qua capella est altare lapideum, et retro junctum cum eo est quoddam magnum sepulcrum lapideum, in quo est corpus Coronæ virginis, et corpus sancti Arduini confessoris, qui in eodem monasterio sancti Gaudentii vixit, et ibidem sanctificatus fuit. Raphaël Adimari anno 1616 Brixie edidit Opus Italicum de situ Ariminensi, cui inseruit Latinum memorati Cælestini libellum, ubi lib. 2 pag. 113 hæc eadem referuntur. Ceterum ex hoc testimonio patet, reliquias S. Arduini ab immemorabili tempore ante notissimum Urbani VIII decretum in ecclesia sancti Gaudentii honorifice conservatas fuisse, et eundem Sacerdotem tunc titulo sancti confessoris decorari.

2 Præterea S. Petrus Damiani occasione quorundam venerabilium virorum, qui ab episcopis Simoniacis ad sacerdotium innocue promoti fuerant, indicat veterem canonizationis ritum in Ecclesia usitatum, et Opusculo VI cap. 29, seu in Lugdunensi Operum suorum editione pag. 441 sic scribit : Illud quoque, quod crebrius iterari multis referentibus audio, tacite prætereundum non duco. Quid enim quod nonnullos venerabiles viros; quos constat procul dubio a Simoniacis ad sacerdotium provectos, et usque ad obitum novimus offerendis indesinenter sacrificiis instituisse, et nunc perspicue videmus insignibus miraculorum virtutibus coruscare? Nostra quippe ætate beati viri, videlicet Rondaldus * Camarinensis, Amitus Ramibonensis. Guido Pomposianus, Firmanus Firmensis, et quamplures alii sanctæ conversationis studio floruerunt : super quorum videlicet veneranda cadavera ex sacerdotalis auctoritate concilii sacra altaria sunt erecta, ubi nimirum divina mysteria, miraculis exigentibus, offeruntur. Evidens ergo clarescit indicium, ex eorum manibus sacrificium divino conspectui quam suaviter sit et acceptum, atque per eos divina dispensatio luce clarius innotescit; quia neminem caligo alienæ perversitatis obnubilat, quem fulgor propriæ religionis et honestatis illustrat; nec reatus obruit promoventium, ubi stat puritas et innocentia promotorum. Eminentissimus Baro-
nius

et testimonio beati Petri Damiani

* al. Rondaldus

A *nus in Annalibus ecclesiasticis anno Christi 993 apud nos num. 8 ad hæc S. Petri Damiani verba observat, concessam illam facultatem erigendi aras super corpora defunctorum tunc supplevisse locum solennis canonizationis, quæ jam in usu est.*

probatur
publicus et
antiquus
cultus S.
Arduini

3 Porro S. Petrus Damiani post proxime relata verba ibidem statim meminit de Sancto nostro, qui etiam ab Uberto primo, Simoniaco civitatis Ariminensis episcopo, innocenter sacerdotium susceperat, et Ubertum secundum, pium ejusdem urbis præsulem, hac de re ita secum colloquentem inducit: Sed dum hæc aliquando cum religiosis quibusdam episcopis agerem, ecce nunc in memoriam redit, quod Ubertus Ariminensis, reverendissimus videlicet et honestissimus præsul, attulit. Æquivocus, inquit, prædecessor meus Ubertus episcopus in sacræ sedis acquirendæ commercio, teste provincia, nongentas Papiensis monetæ libras appendit, qui tamen postmodum beatum Arduinum, per quem omnipotens Deus tot exhibet stupenda miracula in presbyterum consecravit. Quem cum perquisissem e vestigio, utrum beatæ memoriæ Vir ab offerendo in sua incolumitate perstiterit, usque ad ultimæ decubationis articulum offerendo salutaribus Hostiis sedulum insudasse respondit. Cum igitur omnes isti, quorum supra meminimus, et consecrati a Simoniaco asserantur, et tamen acceptis usque ad finem vitæ officiis permanentes, ita divino examini placuerint, ut admirandis eorum meritis miranda testimonia signum perhibeant, constat procul dubio, quia promoventis coemptio non præjudicat, ubi promotus contractus venalitatis ignorat; nec distractoris in eum culpa transfunditur, qui distractionis crimine non tenetur. Denique sanctus ille scriptor in Actis S. Mauri episcopi Cæsariensis, quæ Operi nostro ad diem xx Januarii inserta sunt, satis indicat publicum et immemorabilem S. Arduini cultum, dum ibi apud nos cap. 3 istius Vitæ num. 17 sic scribit: Populiensis diocesis turba ad beati Arduini limina orationis causa tendebat. Præter alia igitur habemus synchronum antiqui cultus testem, qui etiam hunc Virum jam vita functum expresso beati nomine appellat. Quapropter ex omnibus hactenus dictis confidenter concludimus, S. Arduino secure locum dari posse

C in Opere nostro, quamvis in Martyrologio Romano et vetustioribus Menologiis non memoretur. Nunc videamus, an pius ille Sacerdos monasticum vitæ institutum ex professo amplexus fuerit, ut nonnulli arbitrantur.

quem alii
qui dicunt
fuisse monachum Benedictinum,

4 Mabillonius in Actis Sanctorum Benedictinorum seculo 6, parte, I, pag. 81 paucis de S. Arduino presbytero agit, eumque Ordini suo ibidem sic adscribit: Etsi monachi titulus Arduino non tribuatur a Baronio, Ferrario, aliisque auctoribus, eum tamen nostris esse accensendum, persuadent vitæ austeritas, et mora diuturna in monasterio sancti Gaudentii, ubi post transactam in accurata regulari disciplina vitam obiit et sepultus est. Equidem fateor, hanc Mabillonii conjecturam non esse improbabilem; sed ei argumenta quædam opponi possunt. Imprimis ampliora S. Arduini Acta, quæ Mabillonius non vidit, infra apud nos num. 12 narrabunt, quomodo Venerius tandem officium abbatiale monasterii S. Gaudentii admiserit suasu S. Arduini, et hic suum amicum tunc eo secutus fuerit, ut ibi exponitur his verbis: Quem (scilicet Venerium jam abbatem electum) isdem Vir sanctus ad monasterium est devota mente secutus, cœpitque cum eo perfectionem vitam, quam antea, ducere. Tamen

dum in hoc mundo corporaliter vixit, canonicum habitum nequaquam mutavit, et in eodem habitu omne monachicum opus sollicitus adimplevit.

5 Ex his quidem sequitur, S. Arduinum virtutes monachorum æmulatum esse; at hinc nondum constat, illum professionem Religiosam vel Benedictinam emisisse: nam regula S. Benedicti cap. 55 sectatoribus suis certam vestium monasticarum formam et quantitatem præscribit. Quomodo igitur S. Arduinus, jam regulam Benedictinam professus, semper habitum canonicum retinuit? Potuit itaque sanctus Sacerdos in monasterio illo degere, ut forsitan cum veteri suo magistro Venerio viveret vel consilio ejus et exemplo in via perfectionis securius procederet. Præterea S. Benedictus in regula sua cap. 60 de sacerdotibus, qui voluerint in monasterio habitare, statuit sequentia: Si quis de ordine sacerdotum in monasterio se suspici rogaverit, non quidem ei citius assentiatur. Tamen si omnino perstiterit in hac supplicatione, sciat, se omnem regulæ disciplinam servaturum; nec aliquid ei relaxabitur. Si ergo S. Arduinus fuerit Benedictinus stricte dictus, cur regulæ Benedictinæ, certam vestium formam præscribenti, non obedivit, et Canonicum habitum cum monastico nequaquam mutavit? Si quis has difficultates solide dissolverit, libenter Benedictinam S. Arduini professionem admitteremus. Attamen

E Cæsar Clementinus eques in Ordine militari S. Stephani, constantem illam Canonici habitus retentionem etiam notatu dignam censuit in Collectione Italica historiæ Ariminensis tomo I lib. 3 pag. 287 ante Latina S. Arduini Acta, de quibus jam nonnulla præmonebimus.

cui opinioni
difficultas
quædam
opponitur.

6 Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano ad diem xv Augusti annuntiat annuam S. Arduini memoriam, et ibidem in notis meminit de manuscriptis ipsius Actis, quæ in bibliotheca eminentissimi Baronii conservabantur. Haud dubie diligens ille hagiographus vidit hæc aut similia S. Arduini Acta, cum in Catalogo Sanctorum Italiæ eadem die ex iis concinnaverit satis accuratum Vitæ compendium, quod hic ad præviam notitiam transcribimus, et quod ibidem exprimitur his verbis: Arduinus Arimini natus, mortuo patre, Venerio presbytero, ecclesiæ sancti Gregorii rectori viro spectatæ vitæ adhæsit; quocum vigiliis, orationibus, jejuniis, eleemosynis, et aliis piis operibus vacare cœpit: qui ut Deo liberius inservirent, urbem egressi: in ecclesiam sancti Apollinaris se recipiunt, ibi in unum orantes, psallentes, ac etiam laborantes. Ubi Arduinus adhuc juvenis, ut carnis incendia exstingeret, sese, quoties ardor invaderet, intra urticarum condensa volutabat, gravioraque remedia adhibebat. Sacris initiatus et denique factus sacerdos non tam ætate, quam vitæ sanctitate, famaue crescebat. Quare multi ad eum in dies consilium poscentes confluebant; quos instruebat et increpabat, in quibus Rodolphum Comitem Ariminensem. Cum multa sibi in dies donarentur, omnia pauperibus erogabat. Cœnobium sancti Gaudentii, per eos dies pastore destitutum, cui cum Joannes episcopus Venerium tamquam seniore præfecisset, isque onus detrectaret, tandem Arduini hortatu illud suscepit. In quo cœnobio quanta Arduinus humilitate, obedientia, patientia, abstinencia, vitæque austeritate fulserit, vix dici potest. Denique Vir sanctus assiduis vigiliis et macerationibus confectus migravit e vita xviii Ka-

Vitam ejus
Ferrarius
contraxit

AUCTORE
G. C.

lendas Septembris, anno Dominicæ Incarnationis MIX, Henrico Juniore imperatore, in eadem ecclesia sancti Gaudentii sepultus. Ad cujus tumulum plures ægroti et infirmi divinitus sanati sunt. In iis puer pedibus contractus, puella paralytica, cæci duo, unus Bononiensis, et alter Ravennas, præter demoniacos, aliisque morbis laborantes. *Hæc eadem fusiùs referuntur in antiquioribus Actis, quæ post hunc Commentarium prævium prælo subjiciemus,*

ex amplioribus Mss. Actis,

7 *Habemus duo manuscripta hujus amplioris Vitæ exemplaria, quorum primum accepimus Arimino, ubi exstat in veteri codice membraneo, qui ibidem apud illustres dominos confraternitatis sancti Hieronymi conservatur. Alterum prodit ex Passionali pergameno cænobii Bodecensis, ex quo P. Joannes Gamans, in Opere nostro sæpissime laudatus, hæc Acta descripsit, et anno Christi 1641 apographum ad Majores nostros transmisit. At miror, Actis in codice Bodecensi hunc præfigi titulum: Incipit Vita sancti Arduini EPISCOPI et confessoris, quæ est XVIII Calendas Septembris. Nescio, cur in titulo vocetur episcopus, cum in ipsis Actis de episcopatus illius nulum fiat verbum. Ceterum in hoc apographo Bodecensi deest prologus, qui legitur in codice Ariminensi, ex quo Vitam S. Arduini una cum prologo edemus. Cum tamen librarius Ariminensis non videatur admodum peritus fuisse linguæ Latinæ et solæcismis scateat, emendatius apographum Bodecense non inutilem præstabit operam, ut sphalmata illius amanuensis corrigamus. Nichil hic dicimus de Actis, quæ supra memoratus Cæsar Clementinus absque prologo excudi jussit ex libro membraneo Ariminensi, ex quo fonte nos eadem inferius integra et emendatiora propinabimus; postquam de auctore Vitæ aliqua præmonuerimus.*

quæ auctor anonymus incertæ ætatis conscripsit.

8 *Scriptor eorundem Actorum non prodit suum nomen, neque clare exprimit, quo tempore Vitam et miracula S. Arduini collegerit. Attamen ætatem illius præterpropter sciremus, si catalogus chronologicus abbatum S. Gaudentii, aut historia istius monasterii nobis ad manum esset: nam in prologo asserit, sese hæc scripsisse rogatu venerabilis Patris Andreæ, qui verosimillime fuit abbas S. Gaudentii, quemadmodum colligimus ex sequenti auctoris phrasi, qua illum ita alloquitur: Postulas enim; ut de beato Arduino sacerdote, qua sit provincia vel civitate exortus, vel qualiter divinis ab infantia fuerit mancipatus præceptis, qualiterque in matura vixerit ætate, quibusve post obitum, NUNC APUD TE, miraculis fulgeat, ad posterorum memoriam, cunctorumque audientium ædificationis exemplum, epilogum luculento stilo conscribam. At certe tunc corpus S. Arduini in abbazia S. Gaudentii sepultum erat, ibidemque miraculis fulgebat. Deinde biographus eidem Patri Andreæ causam susceptæ lucubrationis suæ indicat his verbis: Nulla me ad id peragendum provocat artis peritia, sed tua prorsus et filiorum tuorum, quos in Christo nutris, benignissima caritas. Ex his probabiliter concludimus, Andream tunc monasterio S. Gaudentii præfuisse; sed cum hactenus nos lateat ætas hujus abbatis, quam eruditissimis Ariminensibus indagandam relinquimus, etiam ignoramus, quo tempore gesta et miracula S. Arduini ab anonymo conscripta fuerint. Hoc tantummodo ex lectione Actorum constabit, ætate hujus biographi plura patrata esse miracula, quæ se audivisse affirmat ex iis ipsis testibus, quibus ea contigerant. Nunc*

ipsam hujus scriptoris lucubrationem oculis curiosi lectoris subjicimus.

VITA

auctore anonymo incertæ ætatis

Ex veteri Ms. libro, qui Arimini apud illustres dominos confraternitatis sancti Hieronymi conservatur, a folio III usque ad folium 119, et quem cum apographo Bodecensi contulimus.

PROLOGUS.

E *Mirum mihi est, venerabilis pater Andreas, quod, relictis sapientibus, quos contiguos habes, opus me persolvere cogis, quod nisi prudentibus nequaquam faciendum convenire probatur. Postulas enim, ut de beato Arduino sacerdote, qua sit provincia, vel civitate exortus, vel qualiter divinis ab infantia fuerit mancipatus præceptis, qualiterque in matura vixerit ætate, quibusve post obitum, nunc apud te a, miraculis fulgeat, ad posterorum memoriam cunctorumque audientium, ædificationis exemplum epilogum luculento stilo conscribam. Ego vero jussionibus dilectionis tuæ libentissime obtemperare satagerem, si ingenii facultas * me adjuturam sperarem; sed imparem me hujus operis omnino cognosco, nec me digne posse reor perficere, quod tam studiose efflagitas commentarii.*

Auctor anonymus præfatur,

* lege facultatem

2 *Verum quoniam sanctitas tua obtinentissima prece coarctat, non audeo ultra tuæ resistere voluntati. Idcirco tuam deprecor enixius charitatem, quatenus precibus adjuvas, quem laborare compellis, ut, quod imbecillitas non supplet ingenii, sanctæ compleat oratio caritatis. Fateor equidem, F nulla me ad id peragendum provocat artis peritia, sed tua prorsus et filiorum tuorum, quos in Christo nutris b, benignissima caritas, nec non et clara Sancti hujus, de quo loqui cupio, merita. Quidquid igitur caritas præcipit, obedienter oportet impleri, quia caritatem Apostolus majorem omnium virtutum commemorat. In nomine ergo summæ Trinitatis ad narrationis initium, licet inculta oratione, devota tamen mente, festinare tentabo,*

quomodo hanc Vitam scribendam suscepit.

ANNOTATA.

a *In Commentario prævio num. 8 ex his verbis collegimus, hunc Andream fuisse præsidem in monasterio S. Gaudentii, in quo tunc reliquæ S. Arduini quiescebant.*

b *Etiam ex hac phrasi confirmavimus conjecturam nostram, qua ibidem suspicati sumus, hanc vitam jussu Patris Andreæ, qui monasterio sancti Gaudentii præerat, conscriptam fuisse.*

CAPUT I.

*Sancti patria, pueritia, sacerdotium,
præcipuæ virtutes.*

Sanctus
Arimini in
Italia natus.
a b

* Bod. ex-
ponam

transacta
pie pueritia,

sacerdotio
initiatum,
et alteri pio
sacerdoti
adhæret,

Beatus igitur Arduinus, eximie sanctitatis sacerdos, ex provincia, quæ ab historiographis Flaminia a nuncupatur, civitate Arimino b, quæ in littore maris Adriatici sita est, oriundus fuit. Sed priusquam de ejus laudabili vita aliquid proferam, hujus nominis etymologiam reor præponere *, quo ex hoc intelligere quis valeat, quanta sit electionis gratia ab ipsis etiam refertus auspiciis. Arduinus namque quasi ardua, id est alta, conscendens dicitur: re etenim vera de virtute in virtutem succrescens polorum ardua scandit. Nam quam religiose vixerit, sacer ejus tumulus prodit; enimvero plurimi ibi salvantur, qui diversis infirmitatibus obsessi, undique de propria confluunt salute solliciti. Sed de his interim sileamus, et qualis quantusve vir iste sanctus ab infantia fuerit, ne narrandi ordinem interrumpere videamur, prout possumus, primitus explicemus.

4 Ab annis namque puerilibus traditur a parentibus litteris imbuendus. Qui quippe quanto proficiebat corporeis incrementis, tanto magis divinis animabatur præceptis. Cumque illi jam sensus cognoscendi veritatem plenius inesse cœpisset, cœpit quoque hujus mundi voluptates abjicere, atque ad æternæ beatitudinis gloriam totis visceribus anhelare. Crescebat igitur in eo quotidie virtus gratiæ spiritalis, atque totius sanctitatis in illo augebatur industria. Cuncta enim hujus vitæ caduca postponens, sola, quæ mansura sunt, sollicitus appetebat. Illud euangelicum dictum devoto attendens auditu, Omnis, inquit, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. Et qui amat patrem, aut matrem, plus quam me, non est me dignus, et cetera.

5 Omne enim quod in hoc mundo possidere videbatur, simul cum matre, quam jam patre defuncto superstitem habebat, dereliquit, et sacerdotalem gradum Christo jugiter famulaturus devote suscepit; et quoniam videbat pene cunctos hujus ordinis tunc per abrupta vitiorum turpiter gradientes, noluit se hujusmodi sociari, ne forte illorum pravis exemplis in aliquod facinus laberetur. Adhæsit igitur cuidam religioso Venerio sacerdoti, qui tunc ecclesiam beati Gregorii c infra præfatæ urbis muros assiduis regebat obsequiis, petiitque illum, ut sibi magister fieri dignaretur. At ipse videns eum probis moribus intentum, suo eum collegio libentius sociavit. Cœpitque cum illo simul Christo Domino alacriter studioseque impendere famulatum, illud quodammodo psalterium decantans: Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare fratres in unum. Fiebatque in illis fraternæ consolationis caritativa sollicitudo, quemadmodum scriptum est: Si frater fratrem adjuverit, ambo consolabuntur: ut autem ferrum ferro acuitur, ita quippe invicem se ad obsequia animabant divina.

6 Vir itaque Domini Arduinus cum esset junior tempore, in divinis operibus existebat. Nam

crebra jejunia peragebat, assiduis orationibus, crebrisque vigiliis pernoctabat, eleemosynis, prout poterat, insistebat. Nihil quippe quod ad divinum pertinet cultum in aliquo negligendum credebatur; verum, in quantum quibat, id adimplere studebat: suo vero priori atque magistro debitam honorificentiam exhibebat, nec ab ejus præceptis vel modicum declinabat. Ille autem, ut bonus pater, dilecto suo filio illi complacere studebat, ipsiusque consilio cuncta, quæ acturus erat, agebat. Cumque quadam die simul sederent, et sicut soliti erant divinis occuparentur alloquiis, idem venerabilis Venerius ait: Arduine frater, multum doleo, valdeque contristor, quoniam inter serpentes, et scorpiones, et spalargios d habitamus, quorum venenosis percussionebus noster Ordo a recto frequentius tramite perturbatur. Necesse est ergo, fili, ut de his tumultibus nos quantocius auferamus, atque ad tutiorem locum cum Dei adjutorio commigremus. Cui beatus Arduinus tale accommodavit responsum: Licetenim, sanctissime pater, laudabilior sit inter reprobos vita proborum, sicut collaudans Apostolus discipulos suos inquit, In medio nationis praviæ et perversæ, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo verbum vitæ continentes. Beatus quoque Job de semetipso commemorat dicens: Frater fui draconum, et socius strutionum. Et beatus Loth inter millia populorum, qui Deum perversis moribus offendeant, solus tunc inventus est justus. Tamen quia tibi rectum videtur, hinc habitationis mutemus locum.

7 Est ergo ecclesia extra muros hujus urbis in cujusdam possessione beati Apollinaris e constructa memoria, ad quam, si obtinere apud possessorem possumus, commigrare valebimus. Ibi quæ ab omni tumultuosa erepti inquietudine divinis securius laudibus insistemus, ejusque servitiis liberius vacare poterimus, sicut scriptum est: Vacate, et videte quoniam ego sum Deus. Cujus siquidem consilium eidem Venerio optime placuit, ac protinus accersivit ejusdem oratorii possessorem, atque indicavit illi hoc, quod habebant negotium. Mox igitur ille legali titulo eisdem, quod devote poposcerant, gratanter concessit, insuper etiam ut id concite fieret, inhianter exhortari cœpit. Tunc illi in Christi nomine gratulabundi quodammodo de gravibus catenarum laqueis erepti præfatam adierunt habitaturi basilicam, fidentes per divinam misericordiam, illic se melius in bonis actibus custodiri.

8 Constructis denique primitus, prout facultas suffragabatur, necessariis officinarum domiciliis, hoc quod corde conceperant, prodire deinde patulo anhelabant, et ne quidem vitium incurreret otiositas, quæ inimica esse animæ comprobatur, cœperunt fodere terram, hortos excolere, plantare vineam, irrigare plantaria; nullumque momentum præterire sinebant, quo non aut legerent, aut psallerent aut orarent, aut etiam manibus laborarent. Vir itaque Domini Arduinus juvenili adhuc ætate pollebat, sed animo jam ad seniles transcenderat annos, cunctasque maturis moribus carnales necaverat voluptates. Etenim quotiescumque tentationum carnalium stimulis premebatur, parcimoniæ mox medicamine sanabatur. Quicquid autem carnalis delectatio conabatur evertere, spiritalis afflictio reformabat. Legebat igitur assidue antiquorum instituta Patrum, atque ad eorum se corripiebat exemplum.

9 Quandocumque vero internis ureretur incendiis, competentibus se exterius vulneribus affligebat.

EX MSS.
cujus consilio acquiescens

d

E

ad alium locum cum eodem migrat,
e

ubi inter alia exercitia ad comprimendos stimulos carnis

ex mss.
corpus su-
um variis
cruciatibus
offligit.

fligebat. Sæpe namque, dum aliquo vitio pulsa-
retur, inter urticarum condensa nudo se corpo-
re volutabat. Aliquando vero de eisdem urticis
inter femora sibi locabat. Urebatur exterius, ut
interius refrigesceret: imitabatur autem in hoc
facto beatissimum illum monachorum eximium de-
cus, Benedictum scilicet cælestis tramitis osten-
sorem, quem ita legerat quadam die fecisse. Aliud
quoque, quod non est prætermittendum, san-
ctus iste vir facere consueverat. Nam tamdiu mar-
moreis collo tenus perstabat in fluentibus, donec
titillatio voluptatis ■ cordis antro funditus pelle-
retur. His, et hujusmodi cruciatibus omnes
carnales delectationes jugiter edomabat. Bene at-
que prudenter intelligens illud, quod Apostolus
ait: Mortificate igitur membra vestra, quæ sunt
super terram, et illud: Spiritu ambulate, et de-
sideria carnis non perficietis. Caro enim concu-
piscit adversus spiritum, spiritus autem adversus
carnem. Hæc enim sibi invicem adversantur, ut non
quæcumque vultis, illa faciatis. Quod si spiritu du-
cimini, non estis sub lege, quia ut idem alio loco,
B Justo, inquit, lex non est imposita; ipse enim sibi
pro lege est. Lux autem namque non spiritualibus,
sed carnalibus data est. Iste quidem vir desideria
carnis minime perfecit, suaque membra crebris ma-
cerationibus super terram mortificavit, et qui tunc
in terris seminavit in lacrimis, nunc in gaudio cum
Christo metit in cælis.

ANNOTATA.

a Flaminia est regio Italiæ, quæ etiam *Æmilia*,
et nunc communiter Romandiola vocatur.

b Ariminum vernacule Rimini, urbs *Æmilix* in
Italia, episcopalis sub archiepiscopo Ravennate,
estque sita in ora maris Adriatici, de qua vide
geographos passim obvios.

c *Suspisor*, hanc esse ecclesiam parochialem S.
Gregorii Papæ, de qua Raphaël Adamari lib. 1
Situs Ariminensis apud nos pag. 136 meminit.

d Spalogus vel spalangius est species serpentis,
ut videre est in Glossario Cangii, et hic ex sensu
satis colligitur.

e Puto, hanc ecclesiam constructam fuisse in
honorem S. Apollinaris episcopi Ravennatis, de
C quo ad diem 23 Julii egimus.

CAPUT II.

*Amor ejus erga proximum, et trans-
itus ad perfectiorem vivendi mo-
dum.*

Postquam
Sanctus in-
trepide pro-
ximum ad-
juverat,

Tunc denique fama illius per omnes finitimas
regiones se cœpit extendere, cœperuntque
ad eum concurrere plurimi, ut de suis ab illo er-
ratibus pœnitudinis judicium reportarent. At ipse,
ut erat Vir magnæ discretionis, tanta modestia
unicuique loquebatur, ut neminem sperneret; sed
secundum morem proprium singulis sua documen-
ta præberet. Aliter enim loquebatur humilibus,
aliter superbis, aliter juvenibus, aliter senili jam
ætate provectis, aliter fortibus, aliter imbecil-
libus, aliter innuptis, aliter conjugatis, aliter
divitibus, atque aliter paupertate attenuatis. Erat
namque tunc Comes Ariminensium Rodulphus a,
qui fortior, et nobilior, ac locupletior in cun-
ctis adjacentibus regionibus præminebat; quem

Vir iste sanctus crebris correptionibus coërcens co-
ram cunctis, ne pauperibus molestus foret, ob-
jurgabat, quin et de omnibus eum graviter ar-
guebat erratis. Nam si fortasse pro aliquibus ali-
quando supplicandum adiret, imperare potius,
quam rogare videbatur. Timor enim, inquit Scri-
ptura, non est in caritate; sed perfecta caritas fo-
ras mittit timorem. Hic autem, remoto jam ti-
more pœnali, in solo timore Domini jugiter per-
manebat, sicut dicit Psalmus, Initium sapientiæ
timor Domini, et Beatus Vir qui timet Domi-
num, et nihil deest timentibus eum. Subditorum
ergo vulnera non jam noverat palpare, sed pun-
gere. Quemadmodum in Sapientia scribitur: Ver-
ba sapientum quasi stimuli, et sicut clavi in altum
defixi. Cumque tantæ esset constantiæ vir, nullis
prorsus flectebatur adversis, nullisve secundis ex-
tollebatur. Jam vero suæ domus fundamenta supra
firmam posuerat petram, nec jam sonori euri metue-
bat flatibus dejici, nec procellosis ventorum nimbis
prosterni. Eratque stabilis in omni bonitate, et san-
ctitate, omnesque illicitos appetitus radicitus ab
animo extirparat.

11 Hi autem, qui ab illo pœnitentiam acci-
piebant, de suis facultatibus illi libentius munera
conferebant. Quæ ille, non amore pecuniæ ca-
ptus, suscipiebat, quippe qui nihil præter victum,
et vestitum, juxta Apostolum in hoc mundo pe-
nitens appetebat, sed quædam eorum scilicet mu-
nerum mox ut accipiebat, pauperibus erogabat.
Quædam vero vendere faciebat, et vestimenta ex
illis in opus simile expendenda comparabat, et
hoc ipsum in quantum occulte poterat. Nam dum
pro aliqua utili, et necessaria causa extra habita-
tionis locum exire disponderet, nimium quodam-
modo se simulabat algere, quo hac occasione nu-
merosa vestimenta portaret, et ubicumque nudum
pauperem invenisset, unde operiretur, haberet.
Qua de re nonnumquam in uno revertebatur, qui
plurimis abierat vestimentis indutus. Illud semper
attendens quod veritas dicit: Estote misericordes
sicut et Pater vester misericors est, et illud: Bea-
ti misericordes, quoniam ipsi misericordiam con-
sequentur. Quidquid ergo quodammodo rapiebat
divitibus, erogare satagebat egenis. Verumtamen
pro ipsis videlicet, qui pecuniam tribuebant, die,
noctueque Dominum deprecans salutare sacrificium
offerebat, quatenus ad salutem animarum suarum
proficeret, quod in his operibus conferebant.

12 Eodem itaque tempore cum Johannes
episcopus Ariminensem gubernaret ecclesiam b,
contigit, ut cœnobium beati Gaudentii, quod
haud longe extra muros prædictæ civitatis est po-
situm, proprio pastore careret, nec foret qui ag-
gregatis ibidem fratribus debita solatia ministraret.
Tunc præfatus episcopus pertractare una cum fra-
tribus cœpit, quis ibi abbatis officium digne pos-
set implere. Factum est, autem divino nutu, ut
omnes una voluntate, unoque consensu, superi-
us nominatum Venerium eligerent sacerdotem.
Quam ille ordinationem, cohortante beato Ardui-
no, qui hoc præcipue perfici cupiebat, omnium
votis tandem obtemperans, non repudiavit. Quem
isdem Vir sanctus ad monasterium est devota men-
te secutus, cœpitque cum eo perfectiorem vitam,
quam antea, ducere. Tamen dum in hoc mun-
do corporaliter vixit, canonicum habitum nequa-
quam mutavit, et in eodem habitu omne mona-
chicum opus sollicitus adimplevit c. Nam humili-
tas, quæ est regina, materque virtutum, per-
spicua in illo claritate fulgebat; obedientia vero,
quæ ex humilitatis radice nascitur, et est præci-
pua

E
et miseri-
cordiam er-
ga pauperes
exercuerat,

migrat ad
monasteri-
um S. Gau-
dentii, b

c

A pua monachorum virtus, illi specialiter adhærebat, patientia illum comitabatur insignis, mansuetudo simplex, modestia discreta, omniumque bonorum actuum fructus veluti bona arbor ex se quodammodo proferebat, et sicut primus indicat Psalmus: In lege Domini meditabitur die ac nocte, eratque tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, dabatque fructum suum in tempore suo, et omnia, quæ faciebat, prosperabantur.

ubi vitam
monacho-
rum imita-
tur,

13 Quis, inquam, monachorum per hæc extrema, et, ut ita dicam, periculosa tempora, sanctionem poterit ducere vitam? Quis tanta frugalitate sufficiens est, ut huic se valeat in aliqua paritate præferri? Eratque illi ciborum abstinencia mira, vigiliarum exercitatio crebra, orationum sollicitudo continua: nam alimenta, quæ sibi competentibus inferebantur horis, impertire studebat egenis, illeque vilior, ac parcissimum victum, a secretorum suorum consciis latenter delatum percipiens, latice potabatur. Si quando tamen ab occasione supervenientium hospitum in aperto illum reficere contigisset; ne, quod absit, simulator, vel hypocrita videretur, ex omnibus, quæ illi apponebantur, alacri voluntate, et, ut ita dixerim, avide quodammodo cum gratiarum actione percipere videbatur, attendens quod ait Apostolus ad Timotheum, Quia creatura Dei bona, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificabitur enim per verbum Dei, et orationem. Quid igitur de vigiliarum exercitiis proferam, cum nihil de somno curaret, nisi quantum lassitudo cogebat. Qua de re ita extenuatus videbatur et debilis, ut nequaquam illum crederes vel uno die subsistere posse. Cumque ad horam collocandi ad lectulum perveniret, ita se lassabundum exhibebat ac tenuem, ut non eum putares in sequenti luce omnimodo surrecturum. Verum ille mox ut ceteros dormitasse sentiret, de stratu consurgens oratorium ingredi festinabat, in quo totam pene noctem pervigilem in oratione, et laudibus Christi ducebat.

multisque
virtutibus
ornatus,

C 14 Cunctis ergo probæ vitæ præbebat exemplum, omnibus suadebat iter peragere supernum. Quod vero prædicabat ore, opere confirmabat. Non cessabat quotidie alios instruere et docere, sed quasi bonus dispensator pecuniam Domini sui studuit non minui, sed augere. Talentum quoque quod acceperat in terra minime abscondit, sed ad mensam posuit, et erogando multiplicavit. Nam cantandi artem, quam optime noverat, aliis quamplurimis insinuare curavit, ex quo nempe audire meruit: Euge serve fidelis, in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam intra in gaudium Domini tui. Ergo beatus iste Sanctus jam gaudet cum Christo, jam quippe intravit in gaudium [Domini] sui, jamque adeptus est, quod sibi promissum a Domino fuerat. Qui fecerit, inquit, voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum.

anno 1009 e
vivis ex-
cessit,

15 Nunc igitur hæc pauca sufficiant, quæ de vita sancti Viri summatim pestrinximus: quoniam si omnia, quæ salubriter gessit, dum adhuc in corpore degeret, explicare voluissem ante lingua defecta torpesceret, quam cuncta saltem simpliciter quiret effari. Unum ergo super hæc necessarium reor, ut quo tempore vir Domini vitæ hujus cursum impleverit, et ad cælestem gloriam transierit, cunctis hoc opusculum legentibus patefiat. Obiit igitur in pace beatus Arduinus sacerdos quintodecimo die mensis Augusti in festivitate scilicet sanctæ Virginis et Matris Dei Mariæ. Ab Incarnatione vero

Dominica calculabatur tunc nonus et millesimus annus. In Cyclo autem Indictionum, septima tenebatur Indictio. Tunc quoque gloriosissimus atque invictissimus rex Henricus regni gubernabat habenas. Cathedram vero urbis jam sæpius prælibatæ, per hæc tempora præsul regebat omnigenæ bonitatis Ubertus d. Sepultus autem est beatus Arduinus intra ecclesiam beati Gaudentii, in angulo septemtrionalis plagæ; ubi quam mirificis sit clarificatus signis, tuis petitionibus annuens, reverendissime Pater Andrea, subsequentibus Domino juvante conscribam.

EX M68.

d

ANNOTATA.

a *Cæsar Clementini lib. 3 Historiæ suæ Ariminensis, quam Italice edidit, apud nos tomo 1 pag. 286 disputat, quomodo Rodolphus ille fuerit Comes Ariminensium, vel vicarius imperatoris.*

b *Hic Joannes episcopus Ariminensis apud Ughellum tomo 2 Italiæ sacræ in postrema editione Veneta col. 419 dicitur anno 967 concilio Ravennati interfuisse.*

c *Ex hac retentione canonici habitus in Com- E mentario prævio suspicati sumus, S. Arduinum non emisisse stricte dictam regulæ Benedictinæ professionem, quamvis ibi austeram monachorum vitam imitaretur.*

d *Hic est Ubertus præsul Ariminensis, secundus istius nominis, quem S. Petrus Damiani laudat, ut in Commentario prævio num. 3 diximus. Hunc aliqui perperam cum altero homonymo et simoniaco ejusdem sedis episcopo confuderunt.*

CAPUT III.

Varia miracula, quæ post mortem Sancti contigerunt.

D evoluto itaque, postquam Vir sanctus obierat, parvo temporis intervallo, cum jam summus et æquissimus retributor tanti Viri meritum cunctis in propatulum prodere decrevisset, cœperant circa sepulchrum sanctissimi Arduini clariora signa frequentius apparere, per quæ daretur intelligi, beatum Arduinum magni apud Deum esse meriti, cui tam devote in vita servivit. Erat itaque in supradicta civitate quædam puella, cujus brachium, et manum paralysis ita contorserat, ut nec illam ad os, nec ad ullos corporis usus inflectere omnino valeret. Jam enim omnem spem recuperandæ sanitatis perdidit. Cumque a medicis nullum jam expectaret solatium a suis commonita ad sepulchrum beatissimi, ac præclari sacerdotis Arduini rogatura devenit, illicque parum demorata dum orasset ad Dominum, mox sanitate recepta ad propria cum gratiarum actione læta recessit. Tunc omnes cives, omnesque circum manentes cœperunt hoc miraculum circumquaque magna cum exultatione largius divulgare, cœperuntque undique ægroti concurrere, auxiliumque salutis a sancto viro, videlicet Arduino, inhianter deprecari.

Intercessio-
ne hujus
Sancti puella
paralytica,

F

17 Interea quidam puer, Dominicus nomine, in præfata civitate ita contractus cruribus, pedibusque jacebat, ut de loco, in quo erat, nullatenus moveri, nisi manibus reptando valeret. Quadam vero nocte dum soporatus jaceret, affuit ei quidam vir splendidissimus vultu, et habitu decorus

puer contra-
ctus,

EX MSS.

rus in visione, qui illum alloquutus est dicens: Quid agis puer? Cumque ille responderet, Domine, inquit, nescio quid agam, quia contractus, et aridus jacens miserrimam vitam gero. At ille, Vade, inquit, ad episcopum hujus civitatis, et acquire tibi luminaria, ipsisque cum luminaribus ad sancti Gaudentii domum propera, ibique ingressus, sancti Arduini require sepulchrum; illic enim tibi divina pietas dignabitur subvenire. Tunc ille expergefactus conatu, quo poterat, surgens, verba jubentis cœpit anxius adimplere, atque ut ocius valuit, ad locum qui illi in somnis designatus fuerat, properare curavit. Cui divina pietas adeo dignata est succurrere, quatenus sine ulla actione, mox ut sancti Viri tumultum tetigit, optatam meruit percipere sanitatem, non tamen sine ingenti artuum cruciatu. Nam cum se in orationem dedisset, ploransque jaceret ad tumbam, illico se cœperunt contracti extendere nervi. At ille præ nimio dolore clamare cœpit, ac dicere: Sancte Arduine, succurre, meque miserum tuis orationibus juva. Tibi enim si convaluero, donec flatus spiraverit in pectore, devote me servituum promitto. Cumque hæc et alia, prout sensus capacitas ministrabat, inter acerrimos proferret dolores, paulatim membra, quæ contorta fuerant, pristinum receperunt vigorem. Ille vero membrorum sanitate recepta, promissionis suæ non immemor, nunc usque suo Benefactori famulatus sui ex magno cordis amore impendit excubias. Ista vero quæ supra attuli ab ipso audita cognovi a.

a
alter mem-
bris distor-
tus, et in-
ter alios

18 Idemque præterea sæpius mihi solitus est referre de alio, qui simili fuerat infirmitate detentus, sed ita toto corpore glomeratus, ut pedes natibus, et genua pectori strictius cohærent. Ad sepulchrum sancti Viri a parentibus est adductus, ut illum Dominus dignaretur adjuvare misertus. Nam dum illic per paucum degeret tempus, precibus beati Arduini adjutus, ab omni infirmitatis connexionem solutus, gaudens cum suis ad propria est regressus. Beneficium quoque, quod a sancto Viro acceperat, omni modo non cessabat narrare.

C Post hunc alius luminibus venit orbatus, sanctumque palrans tangere properavit sepulchrum, nec multo post fidenter gradiens recessit illuminatus.

Puer autem quidam, quem gravis infirmitas fecerat mancum, aliquantisper Sancti flens oravit ad tumultum, sanum reportavit ad propria brachium.

duo cæci

19 Eo quoque tempore cæcus quidam in Ravenna morabatur, qui in hac vita numquam se aliquid vidisse recordabatur. Hic beatissimi Arduini dum famam audisset, veloci, ut valuit, gressu ducere se fecit ad Sanctum. Cumque pro expectanda sanitate illuc demoraretur, contigit dum die Dominica Euangelium legeretur, ut paulatim inciperet lumina aperire; speciesque a se numquam visas attonitus admirari. Fit protinus magnus populorum tumultus, omnesque, qui aderant, pro tam mirificis signis grates referunt Deo omnipotenti, qui per merita sanctissimi Sacerdotis sui tanta præstat beneficia fideliter invocantibus se. Completis itaque Missarum solemnibus * læti, et alacres ad propria redierunt, et hoc quod mirabiliter gestum fuerat, longe lateque divulgant. Ipse vero, qui aliorum manibus ductus venerat cæcus, sine ductore Ravennam rediit illuminatus, ibique cœpit discere videndo, quod hactenus didicerat solummodo audiendo. Omni-

al. solen-
nitatibus

bus concivibus suis innotuit, quod sibi divina pietas D per Arduinum suum famulum fecit. Hujus quippe miraculi, multi idonei testes existunt, qui hoc se vidisse firma assertione fatenter.

20 Alter quidam cæcus Bononiæ habitans hac excitatus fama, concito gradu Ariminum petiit, atque ab incolis illius loci ad sancti Gaudentii deductus est monasterium, ad locum, in quo sancti Arduini quiescebat cadaver *, inhianter properare curavit. Cumque ibi per aliquot dies prona mentis intentione ad Dominum funderet preces, minisque se miserum suppliciter declamaret, tandem omnipotens Deus beati Arduini precibus motus, petenti cæco, optatæ lucis contulit munus. At ille immensas pro recepto lumine gratias reddens, beneficium, quod sancti Viri patrocinio acquisierat, clara voce rediens prædicabat.

visum reci-
piunt,

* al. corpus

21 Sed et hoc non est prætermittendum, quod præfatus hujus cœnobii Pater frequenti mihi relatione narravit. Aiebat enim quod unus puer, qui vocabatur Felix, ex ignotis partibus ad memoriam beati Arduini a matre fuerat deportatus, qui, ut ipse affirmabat, ita erat corpore dissipatus, atque contortus, ut transversis, ac commutatis cruribus dextro pro levo, levoque pro dextro uteretur E incommoda ratione vestigio. Nullusque erat, qui illum aliquo modo sanandum in æternum speraret. Sed rerum omnium providentissimus Gubernator, cui nihil impossibile est, qui vocat ea, quæ non sunt, tam mirificis prodigiis voluit attollere Sanctum suum, ut apud omnes magnæ esset venerationis, sicut magnæ fuerat bonitatis. Cumque jam desperatus miser ille jaceret ad tumultum (jam enim postquam venerat, evolutus abierat annus) affuit tandem illi per beati Arduini suffragia, divinæ gratiæ pietas, quæ ita illum sanavit, ut nec ullum in eo remaneret pristinæ infirmitatis vestigium.

variisque
morbis affli-
cti

22 Illud quoque non debeo silentio tenere, quod cuidam contigit, qui miraculum, quod in semetipso gestum est, mihi narravit. Qui quippe ut ipse dixit, adeo paralytica infirmitate depressus fuerat, ut caput inter genua habens, nates vero calcaneis junctas per terram omnino trahebatur. Quique dum diutius venerandum jacuisset ad tumultum, beati Viri interventu ita est sanitati restitutus, acsi numquam fuisset infirmus. Quamobrem sibi medicanti Arduino adhuc servit devotus b.

ad tumu-
lum ejus
prodigiöse
sanantur.

Quædam quoque mulier filium suum parvulum, dæmonio plenum, adduxit, nec multo post illum ad propria sanissimum reportavit.

Alter dæmoniacus per aliquod tempus ibidem est demoratus, tandemque sanitate recepta ad propria est regressus.

Quis præterea enarrare sufficiat, quanti febribus laborantes, quanti paralytici, quantique variis infirmitatibus detenti, ad sepulchrum illius venientes sanati sunt? Nam si cuncta mei corporis membra in linguas commutarentur, non possem edicere cuncta, quæ Dominus per famulum suum Arduinum operari dignatus est. O Arduine facundissime Medice, quo habuisti hactenus ista medicamenta abscondita? Puto enim, immo veraciter credo, quia pigmenta, unde talia antidota confecta, jejunia, orationes, eleemosynæ, cæteraque bonorum operum incrementa fuerunt. Et quoniam in tuæ quondam carnis mortario spiritali pilo tonsa fuerunt, atque protrita, summæque discretionis cribro bis terque cribrata charitatis quoque melle bene conspersa, ideo nunc infirmis omnibus salutis transeunt ad effectum. Agamus ergo omnipotenti Deo

A Deo grates, qui nobis talem contulit Sacerdotem, per quem et animarum, et corporum accipere possimus salutem. Teneamus igitur illius exemplum in terris, ut illum habeamus socium et patronum in cælis, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est cum Patre et Spiritu sancto omnis honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Ex hac similibusque phrasibus patet, quantum fidem scriptor iste anonymus in his miraculis referendis mereatur, ut etiam in Commentario prævio observavimus.*

b *Hinc etiam conjicimus, pleraque hæc miracula tempore hujus scriptoris anonymi contigisse.*

EX MSB.

DE S. ARNULFO CONFESSORE

EPISCOPO SUESSIONENSI

ALDENBURGI IN FLANDRIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

G. C.

§I. Aldenburgi in Flandria præcipuus hujus Sancti cultus, memoria ejus in Martyrologiis, et unum alterumve antiquum ejusdem elogium.

ANNO
MLXXXVII.
Disputatur
de etymologia

De etymologia Aldenburgi, ubi Sanctus in titulo propositus forsân hodiedum quiescit, et potissimum colitur, inter scriptores Belgas diversa est opinio: quidam enim tradunt, Aldenburgum vernacule Oudenburg, idest vetus castrum sic ab antiquitate dictum fuisse. Alii autem volunt, Aldenburgum ab Aldo vel Aldone, qui istius loci dominus erat, nomen suum traxisse. His favent antiqua Acta S. Ursmari, quæ Henschenius noster ad diem XVIII Aprilis illustravit, et in quibus tomo 2 istius mensis pag. 562 legimus sequentia: Ipse etiam provinciæ dominus, Aldo nomine, beati Ursmari prædicatione ad fidem Christi conversus, donavit de suo dictum vocabulo Aldeburch vicum, et mille passus undique per circuitum, in quo construxit atque consecravît ecclesiam in honore Petri Apostoli, de qua postmodum dotavit Laubiensium ecclesiam, quatenus ipse beatus Apostolus, cui a Domino ligandi atque solvendi collata est potestas, patrocinaretur Flandrensibus atque Menapibus, qui de diversis idolorum cultibus revocati, facti erant una ecclesia Christi.

et antiquitate loci in Flandria,

2 Etiam scriptores illi dissident circa antiquum ejusdem loci statum; quem nonnulli magno splendore exornant, inter quos Aubertus Miræus in Originibus cœnobiorum Benedictinorum in Belgio cap. 39 sic scribit: Aldeburgum primæ olim notæ apud Flandros oppidum fuisse constat. Sed Attila Hunnorum rege Galliam vastante, cum aliis oppidis excisum est; et monstrant hodieque castrorum Attilæ locum primo lapide ab Aldeburgo, quem vernacule Attilaghem nuncupant. Tradunt autem a Balduino Calvo, Flandriæ Comite, ad annum Christi octingentesimum sexagesimum quintum, burgum Brugense, cum a patre ejus muniri cœptum esset, Aldeburgi ruderibus eo advectis cinctum fuisse. Meyerus, Marchantius, Buzelinus, aliique apud Antonium Sanderum tomo 1 Flandriæ illustratæ pag. 316 et sequentibus relati de Aldenburgo similia narrant, eamque ante tempora Attilæ metropolim Flandriæ ac opulentissimam civitatem fuisse contendunt.

3 Sed Olivarius Vredius juris-consultus Bru-

gensis in Flandria veteri sive ethnica cap. 9 pag. 87 et sequente hanc popularium suorum opinionemita explodit: His temporibus chronica nostratia volunt eversum ab Hunnis Aldenburgum vetus oppidum, tertio ab urbe Brugensi lapide, ita dictum, ut aiunt, ab antiquitate, tamquam vetus burgum, quod ALT Germanis, Flandris oudt, sit vetus, antiquum. At verum id non esse apparet, tum ex itinere Attilæ superius demonstrato; tum ex eo, quod Aldenburgum situm sit in prima Francia, ubi non in urbibus, sed pagatim habitabatur. Et nemo credat Aldenburgum urbem adeo antiquam fuisse: secus enim attestatur Vita S. Ursmari, ubi Aldenburgum dicitur cujusdam toparchæ, cui nomen erat Aldo sive Aldus, vicus fuisse. Hic Vredius citat verba, quæ numero primo ex Actis S. Ursmari retulimus, et deinde ratiocinium suum ita prosequitur: Origo hujus fabulæ videtur profluxisse ex nuncupatione pagi vicini, qui Ertelghem cum dicatur, Attilæ domum sive templum videtur sonare. Verum enimvero Attilam eo loci consedissee, domumve aut templum habuisse, nihilo magis verum est, quam Ulyssem errando ad has quoque partes delatum, pagis nostris Vlissinghem, Lisseweghe, et oppido Vlissinghe; Circemque urbi Zelandicæ Ziricx-zee, quasi Circæi maris, appellationem fecisse. Denique laudatus scriptor cap. 24 seu pag. 493 ejusdem Operis variis testimoniis et argumentis confirmat, Aldenburgum vetustis temporibus tantummodo vicum appellari.

qui vocatur
Aldenburg,

4 Quidquid sit de hac controversia, nobis sufficit, S. Arnulfum Aldenburgi animam Creatori reddidisse, et hunc locum sacris suis reliquiis ditasse. Unde ibidem hic Sanctus singularem venerationem obtinuit, ut Acta nostra et Menologia Benedictina passim testantur. Certe ab immemorabili tempore monachi Aldenburgenses festum ipsius Officio proprio celebrarunt, et in ejus honorem decantarunt hymnum, quem Arnoldus Wion, eruditus ejusdem monasterii quondam incola, lib. 3 Ligni Vitæ seu parte 2 pag. 269 exhibet his verbis:

ubi ab immemorabili tempore colitur S. Arnulfus

Pange

AUCTORE
G.C.

Pange lingua gloriosa
Confessorum gaudia,
Inter quos floret, ut rosa,
Arnulphus in gloria
Possidendo fructuosa
Meritorum præmia.
Militari armatura
Juvenis hic utitur :
Seculi relicta cura,
Medardus expetitur;
Portans Christum mente pura
Monachus efficitur.
Christo cupiens servire,
Promptus ad obsequia,
Et abbati obedire,
Servando silentia;
Pura studet custodire
Mentis domicilia.
Fratribus hic abbas datus
Corrigit discrimina;
Piis mitis est et gratus,
Mæstis dat solatia :
Sic devote adornatus
Præsulis est infula.
Jussa sibi adimplendo
Monitus per somnia,
Discordantes paci dando
Prædicat in Flandria,
Abundanter seminando
Pietatis semina.
Præsuli associantur
Virtutum insignia;
Cæci vident, muti fantur,
Ægra sanat omnia :
Dæmonesque effugantur
Per sua suffragia.
Hic a Petro visitatur
Mortis in confinio,
Angelorum hunc solatur
Copiosa legio :
Cum Maria præsentatur
Virginalis concio.
Adoremus Christum regem,
Qui gubernat omnia,
Suum ut conservet gregem
Per Arnulphi merita :
Cujus hic servando legem
Meruit cælestia.
Collaudantes celebremus
Arnulphi solemnia :
Nostri cordis illi demus
Et oris officia
Ut cum illo conregnemus
In cælesti gloria.
Gloria et honor Deo
Usquequo altissimo
Una Patri, Filioque
Inclyto Paracleto,
Cui laus est et potestas
Per æterna secula. Amen.

Hic hymnus, qui præcipua S. Arnulfi gesta summam continet, ex diffusioribus ipsius Actis post hunc Commentarium prævium edendis clarius intelligitur.

qui etiam in
Martyrolo-
giis refer-
tur,

5 Legitimus hujus Sancti cultus confirmatur ex Martyrologiis, inter quæ Romanum modernum die xv Augusti de illo sic breviter meminit : Suessione in Galliis sancti Arnulphi episcopi et confessoris. Martyrologium Romanum hic haud dubie eum Suessione annuntiat, eo quod Suessionensem episcopatum administraverit, vel magnam vitæ partem in hac urbe transegerit. Flora-

rium Ms. nostrum die sequente nullum locum D exprimit; sed de eodem sancto Præsule hæc habet : Natale beati Arnulfi Suessionensis episcopi et confessoris. Hic natione Brabantinus de stirpe quoque Karolidarum prodiens, genere nobilis, sed religione nobilior, factus est primo abbas sancti Medardi; dehinc crescentibus meritis præsul Suessionensis constituitur, miraculis refulgens, et diem suæ mortis prænoscent. Codex Centulensis inter auctaria nostra Usuardina ad diem xvi Augusti in extrema laborum suorum ac mortis palæstra eundem Sanctum annuntiat his verbis : Item in Flandria, depositio sancti Arnulfi Suessionensis episcopi, qui inter cetera miraculorum præconia, ortum regis Francorum Ludovici et orando impetravit et præcius prophetavit. Prætermitto hic Menardum, Saussayum, aliosque recentiores Martyrologos, qui hunc Sanctum distinctius Aldenburgi in Flandria collocarunt : nam ex his annuntiationibus atque ipsis Actis infra dandis abunde constat, sanctum Antistitem illum antiquo et legitimo cultu honorari.

6 Hisce subjungo honorificum testimonium, quod scriptor cœvus de sanctitate ejusdem Præsulis perhibuit. Is est Sigebertus cœnobita Gemblacensis, qui in chronico editionis Pistorianæ ad annum 1080 exornat illum sequenti elogio : Hoc etiam tempore in cœnobio sancti Medardi pollebat signis et virtutibus vir beatissimus Arnulphus, qui pro miro sanctitatis fervore propositum reclusionis eligens, et arcta nimis abstinencia seipsum affligens, prophetiæ gratiam divinitus accepit, et ex recluso abbas hujus monasterii factus, ad ipsam reclusionem pro contemptu mundi ac desiderio internæ quietis postmodum rediit. Suessionico autem pontifice defuncto, electus est ad episcopatum, et jussu Papæ Gregorii a Sedis Apostolicæ legato Hugone Lugdunensi archiepiscopo in præsulem est consecratus. Deinde memoratus chronographus ad annum Christi 1087 de eodem mirabili Viro hæc habet : Sanctus Arnulphus ex abbate sancti Medardi postmodum etiam ad pontificatum civitatis Suessionicæ promotus, pro pacis reintegratione inter Flandrenses Flandriam venit, atque in vico, nomine Aldenburch ecclesiam sancti Petri jam divinis miraculis illustratam, cœnobium monachorum fecit, ordinem regularis vitæ instituit, tandemque in eodem monasterio et finem vitæ et sepulturam, secundum quod ipse prædixerat, accepit. Similia leguntur in Chronico Sigeberti, quod Laurentius de la Barre Parisiis inter alia vetera monumenta anno 1583 imprimi curavit. Quamvis in eodem Sigeberti Chronico, quod Aubertus Miræus Antverpiæ anno 1608 edidit, hæc omnia non inveniuntur, tamen ad annum 1086 aliis characteribus in illo legitur hoc breve ejusdem sancti Viri elogium : Arnulfus Suessionicæ civitatis episcopus spiritu prophetiæ, puritate vitæ, et miraculis venerabilis claruit, et in Aldenbort * in ecclesia sancti Petri Dei nutu sepelitur. Omitto hic Tritheim aliosque recentiores auctores, qui eundem sanctum Episcopum meritis laudibus extulerunt, et ad sacras ejus reliquias indagandas progredior.

et ab auctore cœvo bis impense laudatur.

E

F

* lege Aldenburch vel Aldenburch

②

§ II. Ossa hujus sancti Præsulis identidem recognita, et furori Calvinistarum prudenter subducatur.

Corpus Sancti, in-
vitata ma-
gna populi
multitudi-
ne,

Postquam in synodo Bellovacensi decretum erat ut ossa S. Arnulfi solemniter de terra levarentur, Lambertus episcopus Tornacensis, ad cujus diocesim tunc Aldenburgum spectabat, litteris encyclicis fideles sibi subditos ad hanc honorificam sacrarum reliquiarum elevationem invitavit, quemadmodum in Actis infra edendis lib. 3 cap. 2 fusius narrabitur. Sed ibi deest authenticum hujus invitationis vel convocationis instrumentum, quod tamen non ita pridem favore reverendissimi ac illustrissimi D. Henrici Josephi Van Susteren episcopi Brugensis accepimus. Quare nobis visum est hic inserere legitimum hujus authenticum instrumenti apographum, quod ex scheda pergamena juridice extractum ita scribit: Lambertus Dei gratia Tornacensis et Noviomensis episcopus, omnibus decanis ac presbyteris nostræ diœcesis salutem et benedictionem. Cooperante gratia Spiritus sancti, decrevimus sacrum corpus sancti Arnulphi episcopi de terra levare; ad quod sacrum officium prima die mensis Maii, præduce Christo, explendum plebes vobis commissas per singulas ecclesias a vestra charitate jubemus commoneri, ut devote conveniant, et Domini benedictione potiantur apud Aldenburgh in ecclesia sancti Petri Apostoli. Datum anno Domini millesimo centesimo vigesimo, Indictione XIII.

8 Anno sequente sollemnis illa sacrorum ossium elevatio Kalendis Maii facta est, ut patet ex altero instrumento, in quo hæc leguntur: Anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo vigesimo primo, Indictione XIV, Ludovico rege Francorum annis XIV, Calisto Papa Romanam sedem tenente anno secundo, Carolo etiam Flandrensium Comite anno secundo, cœnobium Aldenborgense desudante abbate Hariulpho annisjam quindecim et mensibus sex præter dies novem, levatum et translatum est sacrum corpus beati Arnulphi episcopi Kalendis Maii a Lamberto Tornacensi episcopo, quando Romanus Cardinalis presbyter Petrus de Leone hospitabatur apud sanctum Bertinum visitans has regiones. *Hi characteres chronologici ferme conveniunt cum iis, quos infra in Actis lib. 3 cap. 2 num. 136 referemus, aut saltem cum illis facile possunt conciliari.*

9 Ceterum in dorso ejusdem schedæ pergamene de quibusdam S. Arnulfi reliquiis hæc notata erant: Alba, quæ in sacculo seorsum jacet, ipsius Sancti fuerat, in qua consecratus est in episcopum, et in qua usque ad finem vitæ Missas cantavit. Deinde ibidem leguntur sequentia: Tibia in alba posita de ipsius sacro corpore fuit; sed ex amore cogitaveramus eam forinsecus retinere, donec nimia importunitate coacti sumus in lectum * recondere. Ignoramus, quo tempore hæc duæ annotationes scriptæ sint; sed scimus ex alio translationis testimonio, quod mox infra exhibebimus eandem Sancti albam anno 1457 in veteri hierotheca inventam fuisse. Porro authentica hujus aliorumque instrumentorum fides juridice probatur hac subscriptione: Concordat hæc copiâ cum originali schedula ex pergameno vetustate ambe-
sa, sed legibili; collatione cum ea facta, præ-
Augusti Tomus III.

sente et adjuvante reverendissimo ac nobilissimo domino D. Carolo Philippo de Rodoan episcopo Brugensi, nec non reverendo domino Joanne Bourier abbate sancti Petri de Oudenburg. Quid testor Joannes Baptista Van Belle I. V. D. scriba civitatis Brugensis hac XXVII Maii MDCXIII.

10 Ab hac prima sacrorum ossium elevatione nobis de reliquiis S. Arnulfi nulla occurrit mentio usque ad annum Christi 1457, quo Anianus abbas Aldenburgensis eas pretiosiori capsæ includi curavit, ut colligimus ex authentico instrumento, quod in lipsanoteca conservatur, et cujus apographum sic sonat: In nomine sanctæ et individue Trinitatis Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen. Hic requiescit gloriosum corpus sanctissimi Patris ac defensoris nostri Arnulphi, episcopi et confessoris, translatus per reverendissimum in Christo patrem et dominum Guilielmum episcopum Sareptanum, suffraganeum reverendissimi in Christo patris ac domini D. Joannis episcopi Tornacensis, Indictione quinta, Calisto tertio Romanam sedem tenente, Joanne metropolitanam Remorum sedem regente, Carolo rege Francorum regnante, Ludovico nobilissimo Delphino Franciæ Brugis spatiente, Philippo autem Flandriæ Comite anno sui regiminis XXXVIII principante, atque Aniano curam Aldenburgensis cœnobii, auctore Deo, administrante, multis præterea tam abbatibus quam præpositis ceterorumque Christi fidelium cum gaudio et devotione astantibus. Actum solemniter anno Dominicæ Incarnationis millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo, Kalendis Maii die Dominico. Ut a posteris nostris indubitanter credatur, diligenter honoretur, ac in perpetuum celebretur, nomina et signa eorum qui huic translationi interfuere, annotare sanctum est.

11 Huic instrumento adhuc annectuntur sigilla præferentia proprium cujusque nomen, exceptis duobus, quæ haud dubie exciderunt: nam in ipso autographo omnia sigilla vel signa per litteram majusculam S designantur in hunc modum: S. D. Guilielmi episcopi Sareptani. S. Aniani abbatis S. Petri Oudenburgensis. S. Jacobi abbatis S. Andreæ juxta Brugas. S. Nicasii abbatis S. Adriani martyris. S. Everardi abbatis de Dunis. S. Jacobi abbatis de capella Thosana. S. Petri abbatis B. Mariæ Middelburgensis. S. Limanni abbatis S. Nicolai Furnensis. S. Hectoris Præpositi de Loo. S. Petri Præpositi de Eversam. S. Jacobi abbatis B. Mariæ de Zonnebeyke. S. Antonii abbatis S. Bartholomæi de Eeckout. S. Walteri Præpositi ecclesiarum B. Mariæ Brugensis ac S. Petri Castletani: Circa Albam S. Arnulfi, de qua superius memini, in dorso hujus instrumenti habebatur alia manu sic scriptum: Nota, quod eodem anno (nimirum 1457, quo id contigit) quædam Alba, in qua fuit consecratus episcopus, fuit reperta in antiqua capsâ, a qua fuit extracta et reservata ob augmentationem majoris reverentiæ.

12 Sanderus tomo I Flandriæ illustratæ pag. 320 eandem translationem ex Annalibus cœnobii Aldenburgensis distinctius refert his verbis: Videns insuper dictus abbas (videlicet Anianus, de quo supra egerat) corpus gloriosi patris nostri Arnulphi requiescere in quadam veteri capsâ ligneâ, quæ præ nimia vetustate erat tam modicæ præsentationis ac parvi apparatus, quod ob hoc veneratio ejusdem Sancti omittabatur, fecit Brugis fabricari quoddam novum feretrum auro et argento, ut oculis patet intuentium, decoratum, in quo fecit translari sanctissimum corpus patris
32 nostri

et anno
1457 pretio-
siori hiero-
thecæ inclu-
ditur,

ut in au-
thentico te-
stimonio

P

et Opera
Sanderinar-
ratur.

anno 1121
solemniter
de terra ele-
vatur,

ut ex legiti-
mis instru-
mentis con-
stat,

* id est in
hierotheca
cam

AUCTORE
P. B.

nostri Arnulphi anno mcdlvii, prima die Maii, quæ tunc erat dies Dominica, præsentibus multis abbatibus præpositis, doctoribus, curatis, et capellanis ac nobilibus, ceterisque utriusque sexus in maxima multitudine, videlicet Gandenses, Brugesenses, Oudenburgenses, Dixmudenses Noviportenses, Furnenses, Ostendenses, Bergenses, Ghistellenses, Ettelghemenses, et Leffingenses, qui omnes decoraverunt hunc locum mirabiliter præcedendo clerum processionaliter cum tædis infinitis ac tubis bene sonantibus in magno numero cum devotione, gaudio et jucunditate. Hæc vidi. Diligentia et studio dicti Aniani hæc omnia in memoria remanserunt. *Ita ille ex teste oculato, qui verosimiliter historiam monasterii sui Aldenburgensis conscripsit.*

Paucis reli-
quiis alio
translatis,

13 *Vix dubito, quin eo tempore quædam S. Arnulfi reliquiæ aliis ecclesiis communicatæ fuerint. Saltem proxime laudatus Sanderus tomo 1 Flandriæ illustratæ pag. 317 in rem nostram hæc scribit: Corpus hujus Divi nunc Brugis adservatur, nisi quod portio aliqua exigua per Anianum abbatem anno mcdlviii Tidegemensi in Brachbant, unde natus erat, ecclesiæ donata sit. Paragrapho sequente hunc natalem Sancti locum indagabimus, et ea occasione ibidem explicare conabimur quomodo pagus Tidegemensis in Brabantia collocari possit. Quod vero ad alias ejusdem Sancti reliquias attinet, Balduinus Willotus noster in Martyrologio seu Hagiologio suo Belgico ad hanc diem asserit, brachium hujus S. Arnulfi Montibus Hannoniæ in ecclesia S. Waldetrudis honorari. At vehementer miror, notitiam hujus brachii non pervenisse ad Arnoldum Rayssium diligentissimum reliquiarum Belgicarum investigatorem, qui tamen in Hierogazophylacio suo Belgico pag. 544 et sequentibus minores ejusdem ecclesiæ Montensis reliquias recenset. Quare illi, quorum interest, facile poterunt istud Rayssii silentium supplere, si hunc sacrum thesaurum adhuc possideant. Nunc ad aliam ejusdem sacri corporis inspectionem transeamus.*

pleraque
hujus Sancti
ossa anno
1557 rursus
Aldenburgi
recognita.

14 *Centum annis post supradictam lipsanothecæ mutationem rursus ossa S. Arnulfi visitata sunt ut constat ex sequenti instrumento, quod est hujus tenoris: Vigesima octava die mensis Junii anno Domini mdlvii, Pontificatus sanctissimi in Christo patris Domini D. Pauli divina providentia Papæ IV anno tertio, Indictione xv, vivente Carolo Romanorum imperatore, rege Hispaniarum ejus nominis quinto, regnante Philippo ejusdem filio, Hispaniarum, Angliæ, Franciæ, Siciliæ, Neapolis etc. rege, comite Flandriæ, sub episcopatu reverendissimi D. Caroli de Croy episcopi Tornacensis reverendus in Christo pater D. Oliverius Vander Hulst abbas monasterii S. Petri Audenburgensis desiderans alleviare pondus multum grave feretri continentis sacrum corpus seu reliquias S. Arnulphi episcopi et confessoris, fecit aperiri dictum feretrum, in quo reperit litteras in pergamento scriptas, sigillatas tredecim sigillis de data anni Domini mcdlvii, Kalendis Maii, die Dominica in eodem iterum repositas. Item reperit ossa et reliquias prædicti S. Arnulphi involutas panno cerato corrupto et coopertas panno serico integro: et has litteras testimoniales includens solenniter fecit recludi, præsentibus reverendis in Christo dominis D. Guillelmo Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopo Sareptano, D. Johanne Vander Weerde abbate monasterii S. Andreæ prope Brugas, Joanne de Muer monacho ejusdem monasterii S. Andreæ et Priore monasterii S. Petri Oudenburgensis, D.*

Petro Westbusch, D. Adriano de Grutere, D. Christophoro de Boukere, Ægidio Sawyne, Laurentio Bertenchon presbyteris Religiosis, Jacobo Cromelync diacono, Joanne Hoyer subdiacono monachis professis totoque conventu; nec non honestis dominis ac magistris viris Arnolde Dierkens, Hugone Coens curato Canonicis ecclesiæ collegiatæ S. Salvatoris oppidi Brugensis, magistro Leone de Voocht curato ecclesiæ parochialis oppidi Audenburgensis: item probis ac honestis viris Jacobo Lucas receptore fabricæ et totius communitalis S. Salvatoris oppidi Brugensis prædicti, Daniele Miels, Joanne Sanders, Arnolde Bertelz, Judoco Valentin aliisque plurimis. In cujus rei testimonium prædictus D. abbas has litteras suo sigillo et sigillo præscripti reverendissimi domini Guillelmi episcopi, suffraganei Tornacensis et decani prædicti Salvatoris Brugensis communiri fecit anno, die, ac mense, quibus supra. *In plica superius hæc legebantur: De mandato præfati domini Sareptani; et erat signatum Christianus Grave Notarius Apostolicus admissus. Appendebant autem duo sigilla memorata et ceræ rubræ impressa.*

15 *His temporibus in Belgio adversus avitam religionem Catholicam variæ seditiones excitatæ sunt et impii rerum sacrarum violatores plura Belgii templa et cœnobita partim spoliaverunt partim destruxerunt. Huic ruinæ etiam involutum fuit monasterium Aldenburgense, ut Mabillonius in observationibus præviis ad Vitam S. Arnulfi num. 7 tradit his verbis: Eodem tempore in eo cœnobio: (nimirum Aldenburgensi, de quo ibi sermo est) florebant duo viri illustres de Ordine Benedictino bene meriti, scilicet Jacobus Byns et Arnoldus Wion, qui anno mdlxxviii, destructo funditus per hæreticos Calvinianos Aldenburgensi monasterio, in alias provincias abire compulsi sunt. Jacobus in Hispaniam transiit, ubi Hispali xenodochium ad suos contribules recipiendos et fovendos construxit; Arnoldus vero in Italiam secedens, ibi librum de Ordinis nostri initiis, progressibus, aliisque ad eum pertinentibus sub nomine Ligni Vitæ conscripsit, diuque inter nostros Casinenses versatus in eadem regione defunctus est. Hæc sub Melchiorre Everaert abbate contigerunt, sub quo monachi huc illucque varia in loca dispersi sunt; sacras vero reliquias aliæque furori hæreticorum subducta Brugis interea asservabant pauci admodum monachi, qui postea pacatis tumultibus ad monasterium rediere. Sanderus in Hagiologio Flandriæ ad diem xv Augusti de his S. Arnulfi reliquiis, quæ tunc Brugis asservabantur, sic breviter meminit: Corpus ejus etiamnum Brugis adservari, a Judoci Damhouderi regii consilarii filia per has turbas sollicitè custoditum, nuper Aubertus Miræus nobis indicavit*

16 *Hæc veneranda S. Arnulfi ossa prudenter furori iconoclastarum subducta esse, ac tempestive sacrilegas eorum manus evasisse, patet ex testimonio illustrissimi præsulis Brugensis, qui anno Christi 1613 veterem hierothecam examinavit, et eadem Sancti ossa in aliam transtulit, ut docet sequens instrumentum juridicum, cujus hic est tenor: Jacobus Philippus de Rodoan Berleghemius Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Brugensis, perpetuus et hereditarius Flandriæ cancellarius etc. Universis et singulis præsentibus nostras litteras visuris, lecturis, pariter et audituris salutem in Domino. Posteaquam religione avita restituta, et iconomachorum furore cessante, inter alia*

E
et postmo-
dum furori
Calvinista-
rum subdu-
cta sunt,

F

ut patet ex
testimonio
episcopi
Brugensis.

A alia sacra pignora relata esset major pars calvariae cum variis notabilibus ossibus corporis S. Arnulphi episcopi Suessionensis et confessoris, nec non antiquae litterae, sigillis plurimorum praelatorum firmatae ejus fidei facientes, nos juxta decretum sacri concilii Tridentini, examinatis illius ergo examinandis, eadem, ea qua par est reverentia, repurgata ex priore lipsanoteca, in qua recondita erant, huic novae inclusimus.

17 Et ut nemini dubium esse possit de sacri hujus thesauri certitudine, testimonium hoc apponendum duximus, sigilli majoris appensione et secretarii nostri subscriptione firmatum, praesentibus reverendis, venerabilibus, et nobilibus viris, Joanne Bouvier praelato S. Andreae, Joanne Montano abbate S. Bartholomaei vulgo Queretano, Arnoldo Van Mechelen archidiacono, Remigio Druitio officiali, Joanne Baptista Blotagrio cathedralis ecclesiae nostrae Canonico, Petro de Cueninck collegialis et parochialis ecclesiae S. Salvatoris decano et primario pastore, Jacobo Stratio rectore collegii Societatis Jesu, Jacobo de Noyelles vice-comite de Nielles, Ludovico Lopez Gallo Barone de Male, Adolpho de Maledghem scabinorum Burgi-magistro Brugensi, Carolo de Boonem Franconatus, Carolo Christiano de Rodoan domino de Berleghem, Nicolao de Schieter, Petro Snucx, et infinita utriusque sexus multitudine, appositis copiis binarum aliarum attestationum vetustate corrosis et fere absumptis, anni videlicet millesimi centesimi vigesimi, Indictionis decimae tertiae, Calixto Papa, Ludovico Francorum rege, et Carolo Flandrensium Comite regnantibus. Datum et Actum Brugis anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexcentesimo decimo tertio, mensis vero Maii vigesima octava, Indictione undecima, Pontificatus sanctissimi domini nostri Pauli Papæ V nono, regnantibus serenissimis nostris principibus Alberto et Isabella Eugenia infante Hispaniarum, Archiducibus Austriae, Ducibus Burgundiae, Comitibus Flandriae etc. In plica hæc habebantur: De mandato reverendissimæ suæ gratiæ P. De Meulenaere secretarius. Præterea sigillum illustrissimi Jacobi Philippi de Rodoan in cera rubra appendebat.

18 Decreveram præsentem sacrarum reliquiarum statum et peculiarem earundem venerationem distinctius hoc loco describere, si petitioni meæ satisfactum fuisset: jam enim fere ab anno P. Procuratorem Collegii nostri Brugensis rogavi, ut data occasione traderet amplissimo D. Abbati Aldenburgensi scedulam quamdam memorialem, quam scripseram eo fine, ut de hodierno istarum situ et ornatu edoceret. Sed nulla hujus rei notitia ad me pervenit, cum forsitan Procurator ille negotii sibi commissi oblitus fuerit, aut nullum responsum acceperit. Collega meus Sollelius ab aliquot annis vidit has sacras S. Arnulphi exuvias, quæ tunc Brugis privatim asservabantur. Facile tamen credo, eas postea ad abbatiam Aldenburgensem translatas esse, quandoquidem monasterium istud, quod olim bellis aliisque infortuniis ferme exhaustum fuerat, nunc incipit ita reflorescere, ut non exigua spes sit, fore ut paulatim ad pristinum splendorem reducatur. Cum igitur Acta S. Arnulphi jam prælo danda sint æquus lector mihi ignoscet, ut spero, quod de præsentibus illarum reliquiarum statu nihil certi indicare potuerim.

§ III. Sancti nomen, patria, nobilitas, et duo ejus corporeæ fortitudinis exempla, quæ in Mss. Actis nostris non memorantur.

Ex Actis infra edendis lector intelliget, hunc Sanctum nostrum cælesti vaticinio Christophorum vocatum esse; sed ipsius consanguineum Arnulfum Aldenardensem ei suum nomen Arnulfi imposuisse. Hoc posteriori nomine ad auctoribus passim appellatur, et Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad diem xvi Augusti de illo sic disserit: Familiare est autem matronis sterilibus et gravidis hunc sanctum Præsulem pro felici partu invocare. Est porro Arnulphus Flandrice Arnout sed Aldenardenses dicunt Latine ARNOLDUM, et Flandrice cum grata sibi aspiratione Parent. Posterius Latinum nomen Trithemius refert ad morem Germanicum. Si hunc Sanctum cum quibusdam Arnoldum nominare mavis, per nos licet: at cave, ne propter hanc nominis similitudinem confundas illum cum S. Arnaldo citharædo, cui Carthusiani Bruxellenses in Mss. additionibus ad auctaria Usuardina tumultum Aldenburgi perperam assignarunt, ut tomo IV Julii in Commentario prævio ad Acta S. Arnoldi citharædi pag. 448 ostendimus. Ceterum nos in titulo hujus Commentarii hodiernum sanctum Præsulem appellavimus solo Arnulfi nomine, quod apud veterem biographum aliosque scriptores plerumque usurpatur. Hæc de nomine Sancti nostri dicta sufficiant.

20 Laudatus Molanus loco proxime citato de stirpe et patria S. Arnulfi sic ratiocinatur: Ad familiam Pameliorum eum pertinere, notissimum est ex gentilitiis armis et aliunde. Sed putatur Lisiardus (supponit Molanus, Lisiardum Vitam Sancti litteris mandasse, qua de re postmodum agemus) scriptor Gallus eum male vocare Brabantum: quamvis enim territorium Alostanum, quod Scaldis disternitur, Brabantiae soleat annumerari, Tiedinghen tamen, quæ nunc vocatur Tighem, F natale ejus solum est extra ditionem Alostanam citra Scaldim duobus milliariis ab Aldenardo, cui loco abbas Anianus anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo reliquias aliquas beati Arnulphi contulit, ut Præsulem exinde oriundum ardentius honorarent. Circa natalem Sancti locum cum Molano consentit Sanderus, dum tomo 2 Flandriae illustratae pag. 589 de eodem pago sic scribit: Tiedeghem clarus est pagus sub dominio Baronis Anglo Monasteriensis, ac magis ob natalem, reliquias et miracula beati Arnulphi Suessionensis episcopi et apud Aldenburgenses abbatibus.

21 Attamen Arnoldus Wion lib. 3. Ligni vitæ seu parte 2 istius Operis pag. 270 eundem Sanctum vocat patria Aldenardensem, dum ibidem sic scribit: Fuit autem sanctus Arnulphus natione Flander, patria Aldenardensis, præclara ac nobili Pameliorum familia ortus. Certe his scriptoribus, qui Sanctum nostrum in pago Tiedeghem vel Tighem natum asserunt, favet antiquus Vitæ auctor, qui infra in Actis num. 3 de patre S. Arnulfi ita loquitur: Fuit vir, nomine Folbertus, in pago Brabantiae circa fluvium Scaldum, qui non solum generis spectabili nobilitate, sed rerum

Sanctus duplex nomen habuit,

E

et natus est in pago,

F

qui nunc adscribitur Flandria,

qui anno 1613 hierothecam ejusdem Sancti coram multis impexit,

et adhuc hodiernum in Flandria conservantur.

C

AUCTORE
G. C.

rerum copia mundanarum ditatus, inter ceteros compatriotas tam mente quam corpore per omnia inclytus existebat. Forte igitur Wionus hunc sanctum Episcopum cognominat Aldenardensem, eo quod pagus Tiedeghem vel Tighem in territorio Aldenardensi situs esset, vel Sanctus ortum duce-
ret ex illustri familia Pameliorum, qui vetus castrum Aldenardense incolebant, et in tractu illo late dominabantur: non enim existimo, ipsam Aldenardam nomine pagi designatam fuisse eo tempore, quo biographus noster hæc scribebat.

etsi anti-
quitas an-
numerare-
tur Brab-
antiae,

22 At nonnemo ex me quæret: Sive iste Sanctus Aldenardæ, sive in pago Tiedegem natus sit, quomodo potest alteruter ille locus natalis ab antiquo biographo Brabantiae annumerari, cum utrumque in Flandria situm esse constet? Molanus supra citatus rotunde pronuntiat, auctorem Vitæ in ea re errasse. Sed verosimilius opinor, scriptorem Actorum in hac re secutum esse divisionem sui temporis, quo Brabantia latius extendebatur. Ne id gratis dixisse videar, hanc opinionem vetustis quibusdam testimoniis probabo. Sigebertus monachus Gemblacensis apud Miræum in Chronico ad annum 1059 ita scribit: In pago
B (pagus deducitur a voce Gallica pais, et sæpe quemdam regionis tractum significat) Bracbatensi juxta Tornacum multitudines colubrorum altrinsecus congregatæ, prodigioso prælio inter se concurrunt etc. Anselmus monasterii Gemblacensis abbas apud eundem Miræum in Chronico suo ad annum 1113 hæc narrat: In pago Bracbatensi 1x Kalendas Maii circa Tornacum nix tanta cecidit, ut et silvas fregerit. Tornacum igitur civitas Brabantiae vel Brabantiae tunc erat, quæ nunc Flandriæ attribuitur.

quæ tunc
latius ex-
tendebatur.

23 Quinimo ipsa urbs Gandensis, quæ jam Flandriæ metropolis est, antiquitus in Brabantia collocabatur, ut patet ex litteris Ludovici Augusti, quarum fragmentum Valesius in Notitia Galliarum pag. 93 refert, et in quibus vocatur Einhardus abbas ex monasterio, quod dicitur Ganda, quod situm est in pago Brachbatense, constructum in honore S. Petri, ubi etiam S. Bavo corpore requiescit. Unde Valesius pagina mox citata monet sequentia: BRABANTUM, quæ BRABANTIA Latinis scriptoribus recentioribus, nostris LE BRABANT ex parte nuncupatur, olim ab Alosto et Ganda usque ad Turnacum, aut etiam usque ad Condate pertinebat, si qua Miræo fides habetur. Joannes Roberti noster ad nomen Brabante, quod in vetustis S. Huberti Actis occurrit, in notis num. 76 hæc breviter observat; Brabantia, multo quam nunc, patebat latius, adeo ut magnam Flandriæ partem occuparet, magnam etiam Hannoniæ. Denique Justus Lipsius in Descriptione Lovanii lib. 1 cap. 13 et Carolus Scribanus noster in Originibus Antverpiensium cap. 2, quos laudatus Joannes Roberti citat et sequitur, hanc sententiam pluribus exemplis confirmant.

Ortus est
autem san-
ctus Præsul

24 Quidquid sit de peculiari nativitatæ loco, quem Flandriæ aut Brabantiae pro arbitrio adscribere poteris, auctores Belgæ unanimiter tradunt, S. Arnulfum ex territorio Aldenardensi et claro Pameliorum stemmate oriundum esse. Inter alios Joannes Baptista Gramaye in Descriptione Aldenardæ hanc originem probat his verbis: Lisiardus abbas (haud dubie episcopum dicere voluit) in Vita beati Arnulfi matrem ejus nobilissimam ex stirpe Lovaniensium, Montensium, Namurcensium et Lossensium ait fuisse; patrem Fulbertum vocat, quem ex Aldenardensibus dominis fuisse

arguunt Arnulphi insignia gentilitia apud Aude- burgenses exstantia, eademque, quæ nunc sunt Pamellensium; et amplius, quod Arnulphus de Aldenarda Puerum sacri baptismatis lavacro ablutum testis et sponsor excipiens, a se voluerit appellari, non facturus temere, si nulla intercessisset affinitas. Similia habent alii scriptores Belgæ, quibus accedere videtur Mabillonius Gallus cum Sammarthanis, dum in observationibus præviis ad Vitam Sancti nostri ita loquitur: Arnulfus ex parentibus non nobilitate solum, sed et divitiis amplissimis pollentibus natus dicitur initio ejus Vitæ; quem e nobilissima Pameliorum in Belgio familia ortum asserunt unanimi consensu omnes rerum Belgicarum scriptores, quos Sammarthani in Gallia Christiana secuti sunt. Arnulfum Aldenardensem patruum habuisse, testis est Vitæ scriptor, qui ibidem matrem ejus ex illustri Comitum Lovaniensium, Namurcensium, Losnensium, et Montensium prosapia prodiisse asseverat.

25 Aubertus Miræus in Bibliotheca scriptorum ecclesiasticorum cap. 362 consanguinitatem matris ejus cum Comitibus Namurcensibus sic obiter indicat: Sanctus Arnulfus Martyrologio Romano xv Augusti adscriptus, patrem habuit Folbertum, matrem Meinsindem, aviam Godam, quæ fuit filia Alberti primi Comitis Namurcensis, ut Quercetanus in sua Luxemburgensi historia docet. Verum Goda illa, quæ hic dicitur filia Alberti primi, vocatur soror ejusdem Comitis Namurcensis in veteri Ms. codice monasterii Clari-
marisci, ex quo laudatus Mabillonius in observationibus præviis supra citatis distinctionem maternæ stirpis ejus genealogiam ita refert: Albertus Comes Namurcensis habuit tres germanas sorores, Lutgardam, Godam, Ermengardam; qui Albertus genuit Godefridum patrem Godefridi Namurcensis; Lutgarda genuit Emmonem et Ottonem fratrem ejus. Emmo genuit Arnulfum Comitem de Lo et Sophiam de Hungaria: ista Sophia genuit regem de Hungaria et Ducissam de Hui. Otto frater Emmonis genuit Gislebertum de Durat *. Goda soror Alberti Comitis genuit Meinsindam, matrem sancti Arnulfi episcopi Suesionice civitatis in Francia. Fere eadem habentur post Vitam S. Arnulfi in apographo nostro Thosano, cujus notitiam paragrapho sequente suggeremus.

ex nobilibus
parentibus

E

* al. Gize-
bertum de
Duras.

26 Compendium Vitæ, quod Mabillonius longioribus S. Arnulfi Actis subjunxit, de paterno ejusdem Sancti genere meminit, et inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini seculo vi part. 2 pag. 555 sic incipit: Quamvis Brabantia litium ac rapinarum olim fuerit alitrix et magistra, veridicoque poemate dictum sit, FRANCIA QUOT VITES, TOT HABET BRABANTIA LITES, sub tempore tamen Comitis Balduini et Adelæ Comitissæ, superno dono irradiari meruit, dum sanctæ recordationis virum Arnulfum futurum episcopum ad illuminationem hominum non paucorum suo sinu progenitum, ceu radium sole justitiæ illustratum, meruit procreare. Hujus genitor Fulbertus, Godelef matris (pro matris, ni fallor, cum apographo nostro Thosano martyris legendum est) consobrinus, clara nobilitate refulsit; et mater, nomine Mainsindis, Teuthonicorum procerum stirpe edita, ingenuitate spectabili claruit. Vides hic patrem Sancti nostri consanguinitate conjunctum cum S. Godoleva martyre Ghistellensi, cujus Acta ad diem vi Julii, tomo 2 istius mensis a pag. 359 illustravimus, et quam ex Bolo-
niensi Picardiæ tractu oriundam diximus. Dum vero

F
quorum
stemma ab
auctoribus
indicatur,

A vero auctor Florarii nostri manuscripti, quod superius alia occasione allegavimus, ad diem xvi Augusti asserit, Sanctum nostrum de stirpe Karolidarum prodiisse, verosimiliter secundam regum Francorum stirpem designare voluit. Sed nobis non vacat singulos illos nobilitatis gradus operose indagare et hic diutius inhærere rei, quæ ad præcipuam S. Arnulphi gloriam parum spectat.

et prædixit
fuit magna
corporis for-
titudine,

27 Non multum quoque faciunt ad honorem Sancti nostri ea, quæ Surius de corporeo illius robore edidit, et quæ in apographis ac codicibus nostris non leguntur. Nescimus, utrum hæc ab ipso Actorum scriptore fuerint excarata, an ab alio posteriore adjecta. Cum tamen Mabillonius ista corporeæ fortitudinis exempla ex Surio transcripserit, atque Actis S. Arnulfi inseruerit, nos oculis curiosi lectoris hic subijcimus eadem, quæ apud laudatum Mabillonium referuntur his verbis: Ad ostendendam corporalem ejus fortitudinem licet plura suppetant, nos tamen non nisi duo succincte expeditimus. Cum enim opera Domini universa sint bona valde, illius quoque roboris seu virtutis cognitio materia erit laudis Dei,

B qui eam illi contulit. Simul etiam accedet ad cumulum gloriæ Sancti hujus, qui ea non ad mundi vanitatem et insanias falsas, cum posset, abusus est: sed contemptor ejus, et quæ ex illa comparatur, mundanæ gloriæ, totus ad Dominum conversus est. Enimvero in Sanctis etiam corporalia Dei dona prædicantur, nobilitas commendatur, opulentia extollitur; non quod hæc beatitudinem illis contulerint, sed quod eorum contemptu, quibus ad malum potenter abuti poterant, sed noluerunt, gloriosiores et illustriores evaserint.

ut ostenditur
duobus
exemplis,

28 In aula igitur imperatoris apud Trajectum frequens erat conventus secularium, mundano fastu tumentium, et in iis Comes Flandriæ inter præcipuos summus. Is cum exoccupatus quibusdam hora opportuna occurreret, ut juvenilis fervor assolet pro captando inani favore facilitate agi, exsurgit hinc inde militaris cohors, jactandisque lanceis non sine virium attenuatione alius alium vincere summopere contendebat. Inter hos conatus animosi et audaces arcus frangunt, et imperatoris militibus in hoc conflictu fere superioribus, dum Flandrenses nihil egregium, quod celebris eorum virtutis quoddam esset probamentum sive documentum, efficiunt, parum absunt ab opprobrio et ignominia. Aderat tunc in comitatu Flandrensium vir egregius Arnulfus, qui ætate quidem juvenis, sed senili prudentia et gravitate pollens, nulla instar illorum levitate movebatur. Quidam igitur virtutis ejus, cui nulla in Germanorum regno comparari poterat, conscii ipsum adeunt, et ut ludicro certamini apponat manum, non tam rogant, quam cogunt. Adduntur precibus præcepta majorum et seniorum, quibus ille coactus in re, etsi ipsi nihil profutura, non tamen cuiquam nocitura, obedientiam pertinaciter negare frivolum ducens, lignum quod in vertice mali positum velum continet, afferri curavit. Allato ligno, quod lanceis multo longius et crassius esset, ille cunctis stupentibus assurgit, et molem illam atque pondus potius quam lanceam, ut * multa concutiens procul conjicit. Mox strepitus et clamor omnium in laudem Viri existit et Flandrensibus eo in ludo sine periculo victoria cedit: nam juxta illud poetæ Ludus enim genuit trepidum certamen et iram; ira truces inimicitias et funebre bellum. Ejusmodi aulis regis fiebant conflictationes, joco quidem initio su-

* Forsan vi

sceptæ, sed persæpe in luctum et homicidia desinentes: quod idem profecto levibus hominibus et mutuo tumore inflatis facile etiam his evenire potuisset, si non hunc ludum vir virtutis Arnulfus diremisset.

29 Cum seniore suo Arnulfo Aldenardensi quandoque, ut crebro solebat, proficiscens, ad iter aretissimum pervenit, ubi plastrum fœno onustum viæ angustias occupans omnem transitum prohibebat. Itaque sociis ejus alio se conferentibus, solus cum armigero suo mansit illic, partemque fœni in terram abjicientes, et aliam cum plaistro manu sustollens, in eum locum, quem vepres et spinæ obsidebant et iter angustum faciebant, longiuscule transposuit; atque ita viæ obstacula iter agentibus non minus facile quam benigne amovit. Haud dubie Surius hæc in codice suo invenit, etiamsi ea in nostris apographis non compareant. Præterea in Actis Surianis occurrit quoddam fragmentum magis notatu dignum, quod in manuscriptis nostris desideratur, et quod paragrapho sequente proferemus.

quæ in apographis nostris omittuntur.

§ IV. Scriptor Actorum et varia eorum exemplaria.

Inter auctores modernos quæstio est, quis Acta S. Arnulfi conscripserit, quibusdam hanc lucubrationem Lisiardo Suessionensi episcopi, aliis eandem Hariulfo abbati Aldenburgensi tribuentibus. Mabillonius in Observationibus præviis ad Acta S. Arnulfi num. i hanc controversiam clare explicat, et ibidem de hac re sic erudite disserit: Insigne monasterium sancti Medardi Suessionensis, de quo alias fuse diximus, hoc seculo beati Arnulfi meritis et virtutibus illustratum fuit. Hujus beati Viri Vitam sub Lisiardi Suessionensis episcopi nomine edidit Surius ad diem xv Augusti, in cujus initio exstat ejusdem Lisiardi epistola ad Radulfum Remorum archiepiscopum, qua hanc Vitam a se, uti profitetur, conscriptam ejus censuræ subjicit. Varii item alii codices manuscripti eandem epistolam sub Lisiardi nomine præferunt. Unde factum est, ut eadem Vita ab omnibus fere scriptoribus sub Lisiardi nomine laudata fuerit. Verum si rem attentius expendere libeat, hanc ipsam Vitam sive priores duos libros Hariulfi abbatis tertii Aldenburgensis sincerum esse factum deprehendemus; quod tum manuscriptorum codicum auctoritate, tum etiam nonnullis aliis argumentis ex ipso contextu mutatis probare non adeo erit operosum. Et quidem ex variis codicibus manuscriptis, in quibus hæc Vita habetur, unus exstat in bibliotheca monasterii Ursi-campi Ordinis Cisterciensis prope Noviomum, ubi hæc ipsa Vita cum triplici epistola ipsi præfixa sub Hariulfi nomine reperitur. Earum prima Lamberto Tornacensium episcopo inscripta est; altera ipsimet Lisiardo; tertia denique Radulfo Remensi metropolitano, quæ quidem ultima eadem est, paucis admodum mutatis, quæ in aliis nonnullis codicibus et in editione Suriana sub Lisiardi nomine eidem archiepiscopo nuncupata legitur.

Eruditissimus Joannes Mabillonius

31 Postea laudatus Mabillonius exhibet tres illas epistolas, quas humanitati R. D. Nicolai Peremperti acceptas refert, et quarum prima sic sonat: Domino Lamberto Dei gratia Tornacensium episcopo filiorum ultimus Hariulfus salutem. Regalia fercula, quamvis auro et argento fulgeant, quamvis saporibus peregrinis et aromaticis odoribus

edidit tres epistolas,

AUCTOR
G. C.

odoribus redoleant, nisi salis condimento temperentur, contemptui potius quam delectationi proveniunt. Sic architecti peritia, si in suis ædificiis æquos limites excesserit, vel linearum tramites justo libramine non servaverit, frustra se laborasse sero pœnitebit, dum et peritiæ palmam amiserit, et fabricæ jacturam dolens incurrerit. His ita consideratis, et parvis periculi formidans eventum, tibi, o præsul venerande, o pater hilarissime Lamberte, præsentis opusculi offero xenium; tibi, ceu fido pastori, ingenioli mei fructigenum committo vellusculum, ut vestra pontificalis auctoritas det robur et fiduciam his ad utilitatem sanctæ Ecclesiæ legendis, cognoscendis et imitandis; ne propter agricolæ abjectam indignitatem cives deliciosi novellæ segetis conculcent fecunditatem: tanta enim spinarum densitas et verprum asperitas, id est impugnantium nequissima stoliditas me hactenus contorsit et compedivit, ut nil aliud quam tristem fugam tractare animo liberet.

quas Hariulfus

B 32 At postquam gratia cælestis ad pontificalem gradum in gemina sede Tornacensium Noviomensiumque vestram paternitatem promovit, statim spinæ et tribuli, quibus fortiter stimular, are-scere et succidi cœperunt. Statim mihi valde contrito pax nova exorta est, et immensas ago gratias et Christo vobis: quoniam sicut ranæ ad vocem tonitruum conticescunt, sic affligentes me in initio vestri præsulatus, vestræ mox pietatis formidine sopiti sunt et relisi. Igitur quia per vos quamdam vivendi libertatem recepi, in diebus pacis, quibus jugum inimici vestra auctoritate computruit, hunc compegi libellum de vita et virtutibus electi viri domni Arnulfi Suessionici episcopi, mira Dei pietate nobis collati, nostroque in loco proventu divino humati. Hunc denique pavens tota certe veritate suffultum, primum vobis, uti fas est, tribuo promulgandum, quatenus vestri censura imperii aut sanctis Ecclesiæ filiis innotescat, aut certe intra domesticos fines mole silentii comprimatur. Si ergo lux gratiæ Dei hoc opusculum cognitione dignum effecerit, per vos et a vobis viam progrediendi accipiat: quod dum clementi iudicio duxeritis laude dignum, obsecramus, ut domino nostro, C fratri et coëpiscopo vestro Lisiardo Suessionico antistiti prorogare non pigritemini, qualiter vestro et illius officio nobilibus arcibus Remorum visibus propagetur. Valete.

abbas Alden-burgensis,

33 Postea idem abbas Aldenburgensis in altera epistola ad Lisiardum ita scribit: Omnimode prohibitis floribus enitenti sanctæ Suessorum ecclesiæ episcopo Lisiardo H (*hæc est initialis littera, quam abbas Hariulfus nomen suum exprimit, et quam veteres sæpe ad nomina sua indicanda adhibebant*) sub titulo abbatis servus sancti Petri apostoli salutem et jugem in oratione Fratrum memoriam. Ut vestræ paternitas reverentiam his interpellemus affatibus, bina nos congruæ rationis causa permovit. Una quidem quia præsentis negotii notitia vos non modica fulcit, vitæ scilicet et virtutis meritumque domini nostri, vitæ scilicet et virtutis meritumque domini nostri, prædecessoris vestri, Arnulfi episcopi; altera vero, quia etsi vobis numquam notus fuisset, tamen quia illum Deus mirabilem cultu justitiæ fecit, quidquid de illo sanctum authenticumque potest dici vel describi, vestro debet testimonio roborari.

præfixit Actis S. Arnulfi,

34 Libellum itaque de vita et miraculis almi-fici viri Arnulfi, ejusdem, cui, Deo auctore præ-estis ecclesiæ antistitis, ad notitiam sanctæ matris Ecclesiæ proferre cupientes, huncque legitimo calle per manum domni Lamberti Noviomen-

sis ac Tornacensis episcopi ad audientiam metropo- D litani perducere satagentes, ratum taxavimus eundem prius vestro exhibere examini, scientes profecto, quoniam quæ vobis veritatis libramine placuerint, sanctæ quoque Remensis ecclesiæ nullatenus iudicio displicebunt. Horum itaque veritas vobis non ignota vestræ auctoritatis obtentu liberius pateat, et in cordibus eorum, qui hanc perceperint relationem, respectu vestræ experientiae uberior credendi fiducia oriatur: non enim inanes nœnias hæc pagella resonabit, sed opera virtutis, quæ soli Deo competunt, et quæ duce Spiritu sancto omnem fidelem animam ad virtutis exercitium valeant provocare. Munus igitur, quod vestræ discretionis examini pio ausu committimus, lätius propalare fideliter procurete, ut cognitio pietatis, quæ quondam illuxit vestræ menti, ad aliorum præcordia vestro ministerio diffundatur. Valete.

35 Tertia denique epistola, quam Hariulfus ad archiepiscopum Rhemensem dedit, est hujus tenoris: Venerabili et carissimo patri atque domino Radulfo, Dei gratia sanctæ Remensis ecclesiæ archiepiscopo, omnium abbatum peripsema E Hariulfus salutem et omnium bonorum plenitudinem. Frequens videndi et audiendi usus patefecit mihi vestræ scientiæ pelagus immensum et vestræ prudentiæ cor ad omnia discretum, amorem quoque proVectuum sanctæ Ecclesiæ, et in his, quæ corrigenda sunt, tenorem disciplinæ. Idcirco tot vestrarum virtutum adminiculis confortatus, præsumpsi opusculum, peritis scriptoribus merito reservandum, non typho elationis (novit Christus) sed obtentu utilitatis, ut per meæ pusillitatis obsequium qualitercumque palam fierent opera Dei, quæ sapientes et docti hactenus neglexerunt sustollere de profundo silentii. Cumque ad hæc exaranda aciem mentis dirigerem, palpitabat animus præ timore: sed cum retractarem, quod ille meus timor fraternæ foret utilitati obstaculum, reducebam cor ad altum vestræ discretionis obtutum; sciens procul dubio, facilem veniam patere temeritati, quæ accidit germanæ famulando caritati.

36 Donet itaque vestra paternitas veniam præsumptori, qui talia nitens vestro per omnia studuit decori. Donet vestra auctoritas gratiam et vigorem horum propalatori, ne ob sui vilitatem subjaceat rubori. Porro de istorum veritate nullius mens vertatur in ambiguum, quoniam tam exquisita ab illis qui, interfuerunt, et ad liquidum sunt comperta, ut in omnibus sit veritatis constantia certa. Et quoniam ratum habeo ecclesiarum proVectum vos ante omnia sectari, quidquid in his minus compte prolutum est, vestræ vestrorumque committo sophiæ, ut per nobile Remensis acumen eloquii fiat elimatum, quod per meam socordiam resonat impolitum. Vitæ igitur sanctitatem et virtutum opera, quæ Christus dominus novellis temporibus suo militi Arnulfo contulit, ex aliqua parte narraturus, omnium artificem bonorum mihi opto adesse Spiritum sanctum, ut ad hæc referenda benignus repleat os meum laude sua, qui, ut talia operaretur, ejusdem servi sui præcordia illustravit luce sua. Admittant hanc incultam dictionem ad sanctæ fabricam Ecclesiæ lege silvestrium lignorum, facundissimarum periti lectionum, ut in domo Domini pili caprarum locum habeant; et magnæ domus vasa diversa, prout competiit, suis officiis non fraudentur. Vitam vestram vestrumque primatum incolumem carne et spiritu conservet Deus noster

et inter quas tertia

archiepiscopo Rhemensi inscripta F

A noster in longum. Amen.

etiam sub
nomine Li-
siardi inve-
nitur.

37 Cum hæc ultima epistola, paucis mutatis, legatur in variis MM. codicibus sub nomine Lisiardi, Surius aliique eum secuti totam illam lucubrationem Lisiardo adscripserunt. Huic opinioni aliquod pondus addere potuerunt verba Lisiardi, qui in concilio Bellovacensi infra apud nos num. 130 narrat sequentia : Inter ceteros quoque adfuit ipse Aldenborgensis abbas, ferens in manu libellum de vita et moribus miraculorumque gestis ipsius sancti Arnulfi; quem libellum ego de manibus ejus accipiens aperui, et apertum obtuli episcopis dicens : Ecce, domini, libellus iste me conscio meque ACTORE conscriptus est etc. Sed arbitror, hoc loco per auctorem intelligi suasorem, quemadmodum Latine dicimus : auctor tibi sum, id est suadeo tibi, ut istud facias. Hinc Aubertus Miræus in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum cap. 362, et Valerius Andreas in Bibliotheca Belgica secundæ editionis pag. 340, aliique recentiores bibliographi passim asserunt, hanc Vitam S. Arnulfi a Surio non recte Lisiardo fuisse attributam.

Porro probabilius putamus, hanc Hariulphi lucubrationem

B 38 Quinimo Surius ex ipsa editione sua colligere potuisset, hanc lucubrationem potius Hariulfo quam Lisiardo adscribendam esse, cum in fine Actorum addat nonnulla, quæ in apographis nostris prætermittuntur, et quæ ipse tamen in codice suo haud dubie invenit expressa his auctoris verbis : In calce libelli mei meus eudendus est apologeticus, ut quorum relatu hæc didicerim, quibusque urgentibus hæc scribenda suscipere ausus fuerim, omnibus perspicuum fiat. Primus ex iis fuit, quem sæpe diximus, Everolphus, in ejus servitio perseverans, qui cum præsens res ejus certius cognovisset, mecum Aldenburgi manens dies aliquot, cuncta, quæ noverat, mihi in cera exaranti ordine enarravit. Alter Arnulfus sancti Viri ex sorore nepos, et primus abbas Aldenburgensis, quæ ceris impresseram mihi adjumento fuit, ut ea atramento in chartis conscriberem. Tertia denique soror ejus Adzela, quæ illi fuit familiarior, multa de eo nobis indicavit. Non videntur hæc Lisiardo episcopo Suessionensi convenire, ut Mabillonius solerter observat ad illam biographi monitionem, et ex qua in supradictis observationibus præviis ita argumentatur :

C Hæc sane nescio, quo pacto Lisiardo tribui possent, qui numquam Aldenburgi commoratus est. Deinde non tantum ea, quæ ab aliis visa fuissent, scripsisset Lisiardus; sed ea etiam, et id potissimum, quæ eorum viderat, cum in præfatione libri de miraculis, quem edituri sumus, asserat, se a beato Arnulfo subdiaconum ordinatum fuisse, seque ipse ejusdem beati Viri cohabitorem nuncupet; quin et in eodem libello miracula a se visa passim enarrat.

a Lisiardo adoptatam esse,

39 Deinde Mabillonius ibidem propter verba Lisiardi, quæ nos paulo superius num 37 retulimus, istud opusculum Lisiardo non penitus abrogat, et ex iis sic denique concludit : Ex quibus verbis apparet, quod sive Hariulfo, sive Lisiardo id opus tribuatur, nihil detrahitur ejus auctoritati; siquidem Hariulfi, qui tunc erat Aldenburgensis abbas, librum Lisiardus adoptavit, quo conscio et auctore conscriptus fuerat. Ceterum hanc Vitam uno libro comprehensam edidit Surius, cujus, pro more suo, stilum passim mutavit, omisissis etiam nonnullis versibus, qui pro eorum temporum consuetudine, variis in locis narrationi immixti erant. Eandem unico quoque libro in quadraginta capita diviso complectitur co-

dex manuscriptus Ursi-Campi cum tribus epistolis, quas modo laudabamus. Sed eam ex Ms. codice monasterii Longi-Pontis Ordinis Cisterciensis in duos libros divisam proferimus cum tertio libro de ejusdem Sancti miraculis et canonizatione. Quæ omnia sub Lisiardi nomine in eo codice habentur, ita tamen ut tertio libro peculiaris epistola præfixa sit, qua suum opus idem Lisiardus Radulfo Remensium archiepiscopo nuncupat. Ex quibus omnibus licet conjicere, Lisiardum post beati Arnulfi canonizationem, Hariulfi opus cum libro suo de miraculis et canonizatione ejusdem Sancti in unum simul conjunxisse : unde contigerit, ut hæc Vita ab aliis sub Hariulfi, a ceteris vero sub Lisiardi nomine postea descripta fuerit. Propter hæc Mabillonii ratiocinia duobus prioribus libris nomen Hariulfi præfiximus; tertium autem librum partim Lisiardo tribuimus, ita tamen ut existimemus, pleraque miracula prius ab Hariulfo conscripta et postmodum a Lisiardo recognita aut forsitan aucta fuisse, quemadmodum in Annotatis ad librum tertium observabimus.

40 Jam superest, ut breviter enumeremus varia Actorum exemplaria, inter quæ primum occurrit in codice nostro membraneo Ms. P 158, ubi in fine libri tertii unum alterumve folium deest. Alterum apographum accepimus ex Cisterciensi monasterio Ursi-Campi, illudque ibidem Ildephonsus Vragel nobis officiose transcripsit, ut in fine ejusdem apographi notatur. Papebrochius noster manu propria in hoc egrapho scripsit sequentia : Eadem Vita continetur in Ms. Carthusiæ Brugensis, quod nobiscum communicavit Hugo Bollius Carthusiæ Liranæ professor anno MDCLXXII mense Septembri, ex eodemque promisit transcribere Officium, Missas, et quædam miracula carmine expressa. Inter ea miracula primum occurrit de monacho quodam surdo, cujus initium aut fragmentum assignatur his verbis : Hoc mirum fit ita Tornaci de cœnobita. Frustra Officium, Missas, et hæc miracula, quæ Bollius se transcripturn promiserat, apud Carthusianos Brugesenses indagari jussimus. Porro hæc Acta, quæ in monasterio Ursi-Campi exstant, plerumque conveniunt cum apographo nostro Thosano, de quo jam nonnulla monebimus.

41 Eruditissimus D. Joannes Franciscus Foppens nuper cathedralis ecclesiæ Brugensis, nunc vero metropolitane Mechliniensis Canonicus, in notis ad Diplomata Belgica Miræi non ita pridem recusa et aucta tomo 2 pag. 905 de monasterio Thosano hanc suggerit notitiam : Intra limites parochiæ de Lisseweghen sita fuit abbatia quondam florens et opulenta, dicta Thosana, vulgo Doers, cujus hæc fuere exordia. Erat illic sacellum in sacris dependens ab abbate sancti Richarii Ordinis S. Benedicti ab anno MCVI Prioratus titulo insignitum. Everardus de Oisy episcopus Tornacensis, accedente emptione et donatione Gerembaldi domini de Lisseweghe hoc anno MCLXXV convertit in abbatiam Ordinis Cisterciensis, donavitque Religiosis Dunensibus. Cœnobium hoc per bella et turbas seculi decimi sexti devastatum augendæ doti episcopatus Brugensis anno MDLXI destinatum fuit, et nunc esse desiit. Refugium vero, quod Brugis possidebat, Religiosis Dunensibus ad novum a fundamentis monasterium excitandum, fuit attributum. Habes hic originem et finem monasterii, ex quo apographum nostrum prodit. Porro suspicamur, antiquiorem illum codicem Thosanum, ex quo Acta nostra descripta sunt, ad monachos Dunenses transisse : nam Papebrochius

AUCTORE
G. C.

E
quam edimus ex apographo Thosani monasterii;

cujus situs et origo ostenditur.

F

AUCTORE
G. C.et cum aliis
Actorum
exemplari-
bus confere-
mus.

pebrochius in schedis nostris notavit, similem S. Arnulfi Vitam in Passionali Dunensis monasterii parte tertia exstare.

42 Quidquid sit de hac conjectura nostra, in codice nostro membraneo et jam dictis apographis post Acta longiora sequitur quoddam Vitæ compendium, quod in Officio ecclesiastico usitatum fuisse videtur, cum in octo lectiones dividatur. Alibi tamen his brevioribus Actis præfigitur hic titulus: Sermô de Vita sancti Arnulfi. Mabillonius seculo VI Benedictino part. 2 pag. 555 et sequente hanc ipsam Actorum synopsis sub nomine Compendii Vitæ typis vulgavit. Habemus præterea aliam Vitæ epitomen, quam Lovanii ex libro manuscripto Canonorum Regularium sancti Martini desumpsimus. Nobis non videtur operæ pretium hæc Actorum compendia prælo subijcere, cum tantum ex primævis Actis excerpta sint, et Mabillonius jam unum eorum exemplar excudi jusserit. Quare edemus dumtaxat Acta et miracula longiora ex apographo Thosano, quod cum editione Mabilloniana contulimus, et quod variantibus alicujus momenti lectionibus, solitisque annotatis post singula capita illustrare conabimur.

B

VITA

auctore Hariulfo synchrono abbate Aldenburgensi, quam adoptavit Lisiardus episcopus Suessionensis etiam coævus.

Ex Ms. Thosano, quod cum aliis tam manuscriptis quam impressis ejusdem Sancti Actis contulimus.

LIBER PRIMUS.

C

PROLOGUS.

Auctor in
prologo lu-
cubratio-
nem suama
b
c

* al. provectuum

d

Venerabili et carissimo patri atque domino Rodulpho a, Dei gratia sanctæ Rhemensis ecclesiæ archiepiscopo, omnium episcoporum infimus Lisiardus b, salutem, et totius sanctæ obedientiæ plenitudinem c. Frequens ac celebris vos videndi et audiendi usus, patefecit multis, inter quos et mihi, vestræ scientiæ pondus immensum vestræque prudentiæ cor ad omnia discretum, amorem quoque provectivum * sanctæ Ecclesiæ, et in corrigendis tenorem disciplinæ. Idcirco tot vestrarum virtutum studiis confortatus, veridicorum etiam testium multiplici relatione informatus, nec non rerum magnitudine instigatus præsumpsi opusculum doctis scriptoribus merito reservandum, non typo d elationis, sed obtentu utilitatis, ut per meæ exiguitatis obsequium, qualitercumque palam fierent magna opera Dei, quæ sapientes ac docti hactenus neglexerunt de profundo sustollere silentii.

2 Cumque ad hæc exaranda aciem mentis dirigerem, palpitabat animus præ timore; sed cum vigilantius retractarem, quod ille meus timor fra-

ternæ foret utilitatis obstaculum, reducebam ad cor vestræ discretionis intuitum, sciens procul dubio facilem veniam patere temeritati, quæ accidit germanæ famulando caritati. Donet itaque vestra paternitas veniam præsumptori, qui talia nitens vestræ per omnia studuit ecclesiæ decori: donet vestra auctoritas gratiam et vigorem horum propalatori, ne ob sui vilitatem subjaceat rubori. Porro de istorum veritate nullius mens vertatur in ambiguum, quoniam tam exquisita ab illis, qui interfuerunt, et ad liquidum sunt comperta, ut in omnibus sit veritatis constantia certa. Quidquid vero in his minus compte prolatum est, vestræ, vestrorumque committo sophiæ *, ut per nobile Remensis ingenii acumen fiat elimatum, quod per meam socordiam cernitur impositum. Vitæ igitur sanctitatem et virtutum opera, quæ Christus Dominus nostris pene temporibus suo militi Arnulfo contulit, ex parte narraturus, omnium artificem bonorum invoco Spiritum sanctum, ut ad hæc referenda, benignus repleat ora nostra laude sua, qui, ut talia perageret, ipsius Servi sui præcordia illustravit luce sua.

D
archiepiscopo
Rhemen-
si
dedicat.

* id est sapientiæ

TITULI VETERUM CAPITUM.

E

- I. De loco et patria Viri Dei Arnulfi, et de præsa-
giis ortus sui.
- II. De nomine in latere reperto, et de vaticinio
peregrini.
- III. De inclyta ejus juventute et armorum stre-
nuitate.
- IV. De conversione ejus ex milite in mona-
chum.
- V. De obedientia ejus, et rigore vitæ.
- VI. De monacho recluso, qui post mortem ipsi
Arnulfo apparuit.
- VII. De silentio ejus per quadraginta duos men-
ses, id est annorum trium et mensium sex.
- VIII. De fuga, quam iniit noctu, ne abbas fie-
ret.
- IX. De lupo, qui illum noctu reduxit nescium.
- X. De asino debilitato, quem recuperavit.
- XI. De caduco, quem sanavit.
- XII. De ægroto escas horrente, quem sui panis
gustu sanavit.
- XIII. De muliere decennio cæca, quæ per aquam
manuum ejus illuminata est.
- XIV. De rhombo repente reperto in dedicatione
cryptæ.
- XV. De contempta regis Francorum expeditione.
- XVI. De abbate Gyraldo sibi substituto.
- XVII. De multimodo sanctæ vitæ exercitio.
- XVIII. De præscita morte Israëlitis sui quondam so-
dalis.
- XIX. De pisce infecto per spiritum cognito; et de
corvi obedientia.
- XX. De præcognita morte sui nepotis.
- XXI. De muto annorum XIII, cui loquelam de-
dit.
- XXII. De arreptio a legione, quem, ut vidit, pur-
gavit.
- XXIII. De suspicione adventus barbarorum; quam
divinitus rejecit.
- XXIV. De obtentu gloriosi quondam Comitis Simo-
nis, quem statim agnovit.
- XXV. De Guidone nobili diu infirmante.
- XXVI. De uxore ipsius Guidonis in partu pericli-
tante.
- XXVII. De infante cæco nato, quem per salivam
oculis donavit.
- XXVIII. De sorore ejusdem infantis.

F

XXIX. De

A ^a xxix. De rege Francorum et regina filium a sancto Arnulpho poscentibus.

xxx. De Gerico milite, quem corpore et corde sanavit.

xxxi. De uxore ejus, nomine Judith, cui futurum filium prophetavit.

ANNOTATA.

a *Guilielmus Marlotus tomo 2 Metropolis Rhemensis cap. 23 et sequentibus gesta hujus archiepiscopi, qui ineunte seculo XII ad cathedram Rhemensem evectus est, fuisse commemorat.*

d *Lisiardus, qui hanc Hariulfi abbatis lucubrationem adoptavit, dicitur apud Sammarthanos anno 1108 cathedram Suessionensem ascendisse, ac anno 1127 eandem moriens reliquisse.*

c *In aliis quibusdam manuscriptis ac editis pro et totius sanctæ obedientiæ plenitudinem legitur et omnium bonorum plenitudinem.*

d *Typus vel typhus apud scriptores mediæ ætatis accipitur pro superbia, ut in Glossario Cangii videre est.*

es, fodere fac, et fossa humo invenies laterem magnis litteris sculptum, quæ litteræ tibi prodent tui partus nomen meritum.

5 At matrona, tantæ laudis percepto oraculo, a somno evigilans cum ingenti stupore et mirabili gaudio visionem enarravit marito. Ac demum ut comprobaret cælestium fidem verborum, assumpsit famulos cum fossorio *g*, et pergens ad ecclesiam in eo loco, ubi supplicare solita erat, fodere fecit, lateremque quadrum invenit altis litteris exaratam ita: CHRISTOPHORUS; quo reperto, majori lætitia afflata est, et jam segura de prolis sanctitate, quoniam antea nesciebat, se concepisse, alacriter expectabat divinæ operationis munus tam honestum. Tempore ergo opportuno peperit filium repromissum cum magna lætitia genitoris et propinquorum, quem etiam de sacro fonte suscipiendum, secundum morem direxerunt ad Arnulphum Aldenardensem, divitiis tunc et potentia inelytum virum.

6 Hic lætanter suscipiens puerum mox acceleravit impertiri illi sacre regenerationis lavacrum, et ex nimio propinquitatis amore fastuque jactantiæ non permisit, ut nominaretur Christophorus; sed sibi æquivocum nominari fecit Arnulphum, cui quidem etsi defuit nomen Christophori, virtus tamen Christum ferendi de die in diem semper excrevit: nam dum studiose satisque accurate nutriretur, die quadam supervenit quispiam peregrinus veterana canitie respersus, qui eundem infantulum benedicens ac quasi balba locutione alludens ait ad nutricem: Hunc parvulum magna diligentia summaque munditia enutrito: quoniam Christus Dominus cor ejus habitando, virtutem operum suorum per hunc populo suo decrevit annuntiare. Tantis ac talibus auspiciis, agente * Deo, meritum illius et futura gloria propalabatur et antequam faceret opera Domini, jam qui facturus erat, divini favoris laude anticipabatur.

7 Denique adultus cœpit esse blandus alloquio, acutus ingenio, promptus obsequio, alacer in opere, efficax et fortissimus membrorum robore, tantæque virium excellentia ac corporis agilitate eminebat, ut quatuor aut quinque cœvorum viribus excederet, et illum omnes Arnulphum fortem nuncuparent, quem pater ac mater cupiebant tradere studio litterarum; sed ceteri propinqui resistebant plurimum, et maxime supradictus Arnulphus Aldenardensis ex paterno sanguine propinquus ejus: nam materna prosapia ex Comitum gente * derivabatur, scilicet ducis Lovaniensis, Comitum Namurcensis, Comitum Lozonensis et Duracensis atque Montensis.

8 Hac tanta nobilitate ornatus Arnulfus Christophorus (sic enim illum mater memor divinæ sponsonis, maluit appellare) quidquid in se elegans prætulit et jucundum, totum concupivit ad Domini redigere famulatum. Optabant igitur propinqui illius magis in rebus bellicis habere tyronem, quam ecclesiasticorum graduum mancipari consortem. Inde factum est, ut secularis militiæ cingulum cum grandi exultatione carorum susciperet, spiritualia postmodum arma feliciter subiturus. Suscepit itaque juxta votum amicorum ritumque nobilium militiæ signis, studuit pietatis fœdera retinere, in subditos pius, in gratiam indigentium profusus, in judicio misericorditer rectus, in auscultandis divinis officiis summo nisu sollicitus, in amore comparum mirabiliter gratus, in Domini timore fundatus, in parentum honore studiosus, omniumque qui noverant eum, amore præcordialiter fretus *h*.

EX MSS.

ii.
parit hunc
Sanctum,

g

qui solite
educatus

E

* al. augen-
teiii.
post peractam
pueritiam

F

* al. genere

suasu consanguineorum

h

CAPUT I.

Prænuntiata Sancti nativitas, sedula educatio, militia, conversio a vita militari ad cœnobiticam et solitariam.

LIB. I.
CAP. I.
Nobilis matrona deflens mortem filii,

a
b
c
d e
f

C Per id tempus, quo regio Flandriæ Balduini a Comitis et conjugis ejus Adelæ regimine ornabatur, regnum Francorum moderante Henrico b filio Roberti regis, et Anglis regnante Eadwardo c pio rege, fuit vir nomine Folbertus in pago Brabantia d circa fluvium Scaldum e, qui non solum generis spectabili nobilitate, sed rerum copia mundanarum ditatus, inter ceteros compatriotas f tam mente quam corpore per omnia inelytus existerat; qui ex more nobilium digno matrimonio sociatus ex nobilissima conjuge Mensinde genuit filium elegantem, quique jam adultus et armorum gestui aptissimus ex præsentī luce est ablati, cujus mors gravissimum patri et matri omnique domesticæ clientelæ incussit mœrorem, adeo ut annuali tempore illum deflerent, et incessanter lugerent,

divinitus
præmonita,

4 Jamque menses aliquot in hoc dolore defluerunt, cum, ecce, in somnis apparuit eidem matronæ vir speciosus et luce micanti fulgidus, dicens ad eam: Quid te ipsam mœrore afficis et inutili tristitia deprimis pro filio tuo tam utiliter mortuo; quem si spiritum vitæ ex te accepisse cognosceres, profecto a te factum vel plasmatum non immerito plangere vel lugere debueras: at quem Supernus conditor secundum incomprehensibile æquitatis judicium sustulit de hac vita, ut quomodo lugere præsumpsisti? Pro cujus obitu nullum tu deinceps cordi tuo admittas dolorem; imo potius grandi lætare gaudio, quoniam in utero gestas puerum, quem superna electio præordinavit magnum futurum. Hunc dum tu in lucem protuleris, Christophorum vocari optabis; quoniam revera idem puer ad hoc est præscriptus, ut operibus et verbo suo Christum in pectore ferat. Et ut certo scias hæc ita divinitus præfixa, vadens ad ecclesiam in eo loco, ubi orare solita Augusti Tomus III.

EX MSS.
IV.
nomen dat
militiæ;

9 Omnia denique militiæ studia percurrit, imperialibus seu regalibus bellis interfuit, in principum curiis quaquaversum veniens, facundus causidicus enituit. Brabantinas atque Flandrenses lites, seditionesque obice suæ prudentiæ multotiens diremit atque tremore suæ incomparabilis fortitudinis compressit, dum non esset, qui illius viribus seu verbis ratione validis obviare tentaret. Ab Imperatore Romanorum, a rege Anglorum et a comitibus propinquis amplas possessiones rerumque administrationes ac illustrissima matrimonia sibi oblata semper recusavit memor videlicet, quia non ad usum sæculi, sed ad laudem gratiæ Dei Christophorus vocari meruisset. Et quoniam tot et tanta virtutum genimina, quæ divina in eo seminavit gratia, non poterat in latum fructificare, mortali retardante militia, eleganti concepit consilio, ut labor et cura militiæ in meliorem usum verterentur, et illa stipendia poscerentur, quæ vitæ et laudis nullum finem sentirent.

sed postmodum in
Suessonensi
S. Medardi
cenobio

10 Itaque convocatis duobus armigeris suis, jubet quantocius omnia armorum vasa aptari, qualiter cum eximio decore, et pompa decenti curiam regis Francorum valeret adire. Parent armigeri imperanti, præparant equos, arma componunt, omnia strenuo militi digna assumunt. Tunc Arnulfus vafaciens matri (nam antea pater obierat) arripuit iter versus Franciam, et neglecta curia regis tunc Philippi i, festinus expetiit ecclesiam almi confessoris Medardi sitam juxta muros Suessonicæ civitatis. Erat tunc in eodem cœnobio præclara monachorum congregatio, quorum honesta refulgebat institutio, digna Deo immolans laudum sacrificia sub abbate Raynaldo k: hujus vero congregationis prudentes fratres tam Dei quam mundi astutia callentes, et coram Deo atque coram hominibus bona providentes (nec enim esse poterant moribus inculti qui totius Franciæ et Romanæ vel Remensis curialitatis erant frequentatione suffulti) supradictum virum devotione præcipua ad Christum festinantem, devote, ut par erat, excipiunt, atque militiæ cingulum respuentem, armaque cum vestibus cultissimis, quas attulerat, ad ecclesiam conferentem attondent, ac tonsuratum in habitu regulari crucis Christi mortificatione amiciunt. Jam vero monachum factum et vere huic mundo crucifixum, litteris C erudiunt, et legibus ac præceptis Dominicis informant, cunctisque sanctionibus exornant; quæ ille omnia in antro interioris hominis adeo recondidit, ut semina verbi Dei nec secus viam nec in petrosa nec inter spinas cecidisse sequens vita ejus prodiderit.

v.
vitam monasticam
amplectitur,

11 Jamque annum cursum in regulari tramite peregerat, et ob majorem devotionis atque obedientiæ probationem injungitur ei cura eleemosynæ et alendorum pauperum sollicitudo. Dignum plane negotium, ut ei cura pauperum committeretur, qui et misericordiæ visceribus afflueret et liberalis per omnia haberetur; pro qua causa dum die quodam prædium ad agapem l deputatum solus inviseret, cuncti canes vici adjacentis in eum subito insiluerunt dentibus rabidis illum dilacerare cupientes: quibus manu extensa innuit, ut se sequerentur et sic rabiem in obsequium commutantes, in ejus comitatu sensu placido perrexerunt, et quamdiu ibi mansit, cum eo manserunt, ac tandem illo revertente, simul redierunt; nec aliquem in ejus præsentia morsu vel latratu persecuti sunt. Cœpit interea valida se mortificatione carnis constringere, vigiliis et jejuniis operam dare, orationique prolaxis cum lacrymis insistere,

et se in omnibus probabilem exhibere: et ut funditus sibi risum motumque lætitiæ temporalis extingueret, asperrimo et nodoso spinosoque tribulamento corpus suum sub veste præcinxit, membra viriliter macerans, et mentem ad cælestia erigens; vultum tamen hilarem ac jucundum omnibus prætendens.

12 Quadam vero die dum in communi fratrum quiddam proloqui volens, non potuit more Francorum ad unguem exprimere verbum: idcirco dixit ei abbas, ut ad horam sileret; ne scilicet utilitas causæ differretur, si latius inde tractaretur: quod tacendi mandatum corde simplici et zelo veræ obedientiæ per aliquot menses servavit, nulli dans verbum, nulli reddens responsum, donec a fratribus est Abbati nuntiatum, quod omnino mutus esset. Et abbas eum evocans ac requirens, cur taceret, didicit diuturni causam silentii fuisse mandatum ab eo injunctum silendi; qui admirans renovatam in hoc Pauli m simplicitatem, et congaudens fervori ejus circa obedientiam, præcepit, ut causa ædificationis interim fratribus exhiberet obsequium collocutionis.

ubi diu silentium ex simplicitate servans

m

E

13 In eodem monasterio erat tunc temporis monachus quidam, nomine Gremboldus, propter divinum amorem reclusus, qui de gente Flandrensi ortus, duram et austeram vitam ducebat, divinæ contemplationi incessanter anhelans. Huic Arnulfus sollicitè obsequebatur, non quia famulantium copia deesset, sed ut magis arctiora sancti fervoris argumenta ab illo hauriret. Cumque post multos continentiæ agones ad finem mortalis vitæ jam tenderet, viribus corporis cœpit destitui et valido angore urgeri. Tunc amabilem Arnulfum sibi indefesse ministrantem rogavit ut modicum lactis sibi provideret, quo imbecille corpus vel ad punctum recreare debuisset; quod Arnulfus implere festinans, tulit panem unum ex his, qui pauperibus erant deputati, quo pane comparatum lac obtulit servo Dei. Ille quidem sumpsit; sed ex eo parum profecit: nam et morbus et ætas illum graviter deprimebant, imo potius dispensario cælestis ad requiem promerendam, divino verbere coartabat; quæ flagellat omnem filium, quem recipit.

VI.
servivit cuidam monacho agrote,

14 Hunc itaque oravit Christi miles Arnulfus, ut post suam mortem statum suæ retributionis et habitum animæ suæ demonstraret. Ac ille quod fidei calore et proficiendi amore præsumptum fideliter promisit, et cum a seculo migrasset secundum promissionem sæpe fato servo Dei Arnulfo gloriosam de se præbuit visionem, alacrem et gaudentem, beatæque requiei se conjunctum lucifluæ demonstrans. Cui Arnulfus ait; Pater, quid agis aut qualiter tecum fit? Vel aliquam poenam pro quovis reatu pertulisti? At ille respondit: Causa illius lactis per te mihi ministrati, et parumper a me comesti, aliquid poenarum sustinui, idcirco quod idem lac de substantia pauperum comparasti, sed tam hoc quam et omnia mihi sunt remissa peccata, et beatorum gaudia condonata.

qui post mortem ei apparet: F

15 Hac siquidem visione venerabilis Arnulfus admodum fervefactus, incaluit multum ad divinæ servitutis cultum, et deinceps non quievit a precibus, pulsans abbatis voluntatem, donec impetravit, quod optabat, ut scilicet eandem subintraret secretæ conversationis reclusionem. Hoc potitus desiderio, factus est Christi bonus odor in omni loco, et ejus exemplum sequentes multi de longe et de prope, monasticam conversationem certatim expetebant. Eodem quippe tempore

VII.
qua apparitione excitatus multos ad Religionem allicit,

Theobaldus

* al. Ted-
baldus

A Theobaldus * nobilis adolescens clam diffugiens a comparum consortio exsul et pauper Domino militavit, et coronam præmiorum extemplo consecutus, victoriam, quia nunc fulget, in multorum mentibus plantavit. Quis enim audiens Arnulfum militum scilicet majestatem [et] seculum respuisse, non continuo amore seculi solveretur? Quis, inquam, facile poterat non mirari hominem genere nobilem, amicis potentibus fultum, statura procerum, vultu decorum, cui mundus favebat, quem tota seculi gloria sequebatur, tam repente conversum, ut de summis divitiis ab infimam paupertatem tractus, amore Christi semetipsum dejiceret. De regione quoque Flandrensi et Brabantia multi tam clerici, quam laici, sacrum beati Medardi monasterium expetebant, ideo quod monasticus ordo in illo tunc loco florebat, et quod venerandi alumni sui Arnulfi jam reclusi dilectio quammaxime illos attrahebat.

et solitari-
am duram-
que vitam
agit.

16 At ipse de virtute in virtutem quotidie succedens, et quod hactenus fuerat pro nihilo ducens, cellulæ reclusionem delicias paradisi existimabat, et continuam corporis afflictionem non dolorem B aut miseriam, sed gloriam et voluptatem computabat. Unde cellam egrediens atque extrinsecus sub divo fossam faciens resedit ibidem, ita ut stillicidium de tecto ecclesiæ super caput ejus et collum decideret: et quoties pluvia aut nives defluebant, sedem fossæ non mutavit, neque gelu neque frigus declinans, sed ad omnem aëris incommoditatem perseveranter orans et psallens, gemens et plorans, lectionique interdum vacans ibidem contistebat. Tribus igitur annis et mensibus sex, nullum mortalibus locutus est verbum, et continuo strictus silentio et delectatus in cælesti contemplatione atque assidua verbi Dei meditatione, quam solus legens et lugens ex copia divinorum librorum uberim hauriebat: cujus instantia proficiens et auxilio gratiæ Dei præcedente, multum exuberans, non mediocriter sapiens fiebat, prudenter intelligens et efficaciter cupiens divinorum sententias sermonum, tanto Deo propinquior, quanto ab humanis remotior; deditque operam, ut scribendi notitia frueretur; nec non dictandi peritiam non contemnendam acquisivit. De cibo et potu quid referam? Cum diuturna jejunia magis illi complacerent, C quam deliciosa fercula; panis ex hordeo semitrito raro et parce sumebatur, alter numquam. Aqua squalens erat potus, et neque quotidie apponebatur neque apposita ad satis sumebatur.

ANNOTATA.

a Hic Balduinus Comes Flandriæ ab urbe natali cognominatur Insulensis, quo cognomine ab aliis Balduinis Frandriæ Comitibus distinguitur, quæ distinctio etiam ex uxore Adela hic satis colligitur. Comes autem ille ab anno 1036 usque ad 1067 Flandriam gubernavit.

b Henricus Galliæ rex anno Christi 1027 regnare cæpit, ex quo sequitur, S. Arnulfum post hunc annum 1027 natum esse.

c Anno 1066 obiit hic sanctus Angliæ rex, cujus Acta majores nostri ad diem 5 Januarii illustrarunt.

d Quomodo S. Arnulfus in Brabantia natus dici possit, in Commentario prævio § 3 explicuimus.

e Scaldis est notissimus Belgii fluvius, qui ex Gallia oritur, et ad quem locus natalis S. Arnulfi situs est, ut in Commentario prævio diximus.

f Auctor hoc loco barbare compatriotas nomi-

nat pro popularibus sive hominibus in eadem regione vel patria natis.

g Fossorium hic accipitur pro ligone seu instrumento, quo terra effoditur, ut ex sensu patet. Deinceps hujusmodi voces barbaras non explicabo, quando significatio earum ex adjunctis satis intelligi poterit.

h Hic in editione Suriana quædam inseruntur, quæ § 3 Commentarii prævii exhibuimus.

i Hic Philippus ab anno 1060 per quinquaginta fere annos regnum Galliæ administravit.

k Sammarthani in monasterio S. Medardi duos Reinoldos vel Rainaldos abbates distinguunt, quorum primo addunt numeros annorum 1040 et 1044, quibus tempus regiminis significari existimo; alteri autem adjungunt annos 1066 et 1070, quibus numeris etiam initium et finem muneris abbatialis indicari arbitror. Mabillonius vero in Annalibus Benedictinis ad annum 1045 num. 79 meminit de Rainoldo abbate S. Medardi, qui tunc isti monasterio præfuerit, et ad annum 1063 num. 10 de eodem, ni fallor, scribit sequentia: Rainaldus quorundam præpotentium favore fultus et auctoritate abbatiam (videlicet Suessionensem S. Medardi, de qua ibi agit) per fas nefasque retinuit, identidem ejectus, tum restitutus, usque ad annum circiter MLXXVI, quo fere tempore moriens locum fecit Pontio, qui illo deterior erat. Authenticis instrumentis destituti determinare non audemus, utrum hic Rainoldus sive Rainaldus sit unus idemque, et quo tempore abbatiam S. Medardi gubernare cæperit. Quapropter certiora hujus rei documenta exspectabimus ab editoribus novæ Galliæ Christianæ, quando abbates diocesis Suessionensis sub archiepiscopatu Rhemensi recensebunt.

l Agape, præter epulas, quas primi Christiani charitatis causa invicem offerebant, apud scriptores mediæ ævi significat eleemosynam vel refectorem pauperum, ut in recuso Cangii Glossario ad vocem agape licet fusius videre. Auctor itaque hoc loco indicat, proventus hujus prædii, quod Sanctus adibat, ad refectorem pauperum destinatos fuisse.

m Majores nostri ad diem 7 Martii Acta S. Pauli Simplicis illustrarunt, ubi tomo I istius mensis pag. 646 hoc exemplum silentii ex historia Lausiaca narratur.

CAPUT II.

Fuga Sancti, ne fieret abbas, mira ejusdem reductio, electio, sedula muneris abbatialis administratio, et quædam miracula.

Interea fungitur abbas Rainaldus a, et instigante spiritu ambitionis Pontius quidam pseudomonachus gradu comparativo non secundum grammaticam, sed secundum Simoniam, a rege Francorum Philippo nomen et sedem abbatis adipiscitur: qui Pontius nimis fluxe atque dapsiliter agens, cunctam loci substantiam in brevi exhauserat, ecclesiæ quoque ornamenta, quæ præcipua erant, in usus militum se stipantium expenderat, et pene omnia, quæ ad decorem domus Dei pertinent, vesanus effuderat. Quid plura? In-
gruente

EX NBS.

VIII.
Cum Sanctus electus
esset abbas,
a

EX MSS.

gruente inedia, defecerat divinæ laudis officium in ecclesia, et illa quondam famosa beati Medardi basilica, ad tempus facta est opprobrium vicinis suis. Tunc Fratres sanioris consilii in unum congregati tractabant, quid medelæ opus esset ad tantam perniciem. Reperiunt bonum fore, si assumpto episcopo Suessionicæ sedis cum primariis loci majestatem regiam implorent, quatenus cœnobii prisca nobilitate fundati, et per Pontium modo destructi, clementer misereatur, pretiosorum martyrum confessorumque corpora ibidem consistentia revereatur, jubeatque ut ejecto Pontio, non abbate, sed tyranno, dignus pater ovili dominico provideatur. Sicque facientes et mox regis mentem pronam ad clementiam inflectentes, communi consilio Fratrum atque ecclesiæ casatorum *b*, concordante clero ac populo, elegerunt in abbatem servum Christi Arnulfum.

c
tempus deli-
berandi pe-
tit,

18 Tunc pontifex Theobaldus *c* cum Fratrum caterva perguit ad inclusum, et præmissa oratione solenni, alloquitur illum episcopus, rogans et obsecrans, monens et imperans, ut votis Fratrum acquiescat et abbatis curam locumque in Christi nomine exerceat. At ille, qui annis jam tribus et mensibus sex conticuerat, nimium expavescens, tabellam corripit, et scriptitat in ea tale responsum: Rogo, Patres * carissimi, parcite mihi, et me peccatorum mole prægravatum, sinite aliquem offerre Deo pœnitentiæ fructum, nec me insulsum ullo modo cogatis ad tale onus suscipiendum; quod si meam modo petitionem implere non vultis, vel inducias mihi usque mane largimini, quo valeam explorare circa hoc voluntatem Domini.

*et clam au-
fugit;*

19 Tale responsum scripto suscipiens episcopus cum clero vel monachorum choro, advertit callidum quid in ejus mente versari. Datis tamen induciis, custodes, ne nocte fugeret, in circuitu cellæ disponunt. Verum ille altis gemitibus crebrisque suspiriis noctem trahens pervigilem, ubi advertit custodes grato sopore sopitos, scalam conscendens de muro abscedit, fugiendoque errans, et qua fugeret ignorans, tandem devenit in quamdam villam subtus montem Lauduni *d*, intransque ejuspiam hospitium pauperis quievit. Veniente hora cœnæ, defuit aqua. Ille injussus arripit amphoram, pergens ad puteum haurit aquam, defert in domum, omnibus servit, omnibus ministrat, mutus tamen omnino perseverat.

ix.
sed a lupo
Suessionem
reductus.

20 Circa vesperum redit homo ab urbe Suessionica, et dum cœnaret, cœpit enarrare, quæ vulgo referente cognoverat, dicens: Multus rumor, multaque turba agitabatur per populos ob discessum ejusdam servi Dei, quem dicunt aufugisse, ne fieret abbas sancti Medardi, et ecce diriguntur plures missi undique per regiones quærere sanctum virum per sylvas et montes, proposito edicto, ut nemo reficiatur, donec vir Dei reducendus reperiatur. Audiens hanc famam Heros reverendus, et ex toto satagens devitare quærentium manus, prima noctis hora surgit de stratu et vadit ad ecclesiam ipsius villæ, ibique foris ante januam prostratus clamat ad Dominum multo ploratu deprecans majestatem, ne onus regiminis, quo se prorsus indignum sentiebat, ullo modo sibi permitteret imponi; id vero multum diuque cum orasset, ubi credit a Domino suas preces exauditas, deliberabat fugere ad remotiora deserti, et ecce subito lupo ingens adveniens cum eo pergere cœpit. At ille credens ex lupi comitatu se melius perventurum ad devia, illum sinit præire; ipse sequi e vestigio conatus est. Hic præduce lupo, immo magis auctore Deo, per noctem rediit

Suessionis *e* et supra clivum urbi contiguum residens D orto sole, ubi esset, agnovit.

21 Tunc animo angustiatum et mœrore confectus est, statimque prospiciens eminus fossam in rupe, qua lapides quadrabantur, in ea latitaturus succedit. Advenientes autem agricolæ et lapidum cæsores ut viderunt hominem in veste humili et sine loquela, renuntiaverunt in civitatem. Quale vero gaudium et quanta celebritas mox in urbe surrexerit, impossibile credimus ab homine posse referri. Juvenes et virgines, senes cum junioribus laudabant nomen Domini, quod non eos privasset inventione patris optati. Exeunt monachi cum clericis et nobiles cum suburbanis, et alligatum fugitivum suum pertrahunt ad ecclesiam beati Medardi, invito imponentes locum officiumque abbatis; qui vix tandem ora resolvens, Vere, ait, nisi divinis nutibus resistere formidarem, quæ imponitis, omnino recusarem.

*et ab agri-
colis dete-
ctus,*

22 Sic igitur cœnobio prælatus sancti Ordinis restaurator opimus studuit prava corrigere, vitia funditus extirpare, mores Fratrum dulci verbo, præeunte exemplo, assidue componere, et quidquid sacræ regulæ obviat, propemodum disperdere. Mirum dictu quanta temporis velocitate status totius cœnobii ad formam rediit pristina honestatis: ornamenta ecclesiæ revocata sunt, ordo claustralis redintegratus, quidquid utile reparatum, quidquid ab re, dissipatum. Gaudebat his in locis cuncta nobilitas, quod ille famosus regalisque locus prisce honoris cultibus non caruisset in longum. Exultabat etiam regio, quod magnus ille cæli senator martyr præcipuus Sebastianus *f* cum aliis pluribus inibi decubans, competentibus sibi laudum officiis non jam diutius privaretur.

dignitatem
acceptare
cogitur.

E

23 Sed quoniam ordo narrationis ad hoc processit, ut patrem monasterii illum extitisse ostendamus; dignum est, ut labores et fatigationes, quas in regimine pertulit, memoremus, ut et in hoc optima imitandi utilitas rectoribus proponatur. Godefridus enim Florinensis vir potens et fortis et tanto superbior, quanto potentior, nec hominem metuens nec Deum, prædium grande vocabulo Hancenias *g* in pago Sambrico *h* situm, usibus Fratrum beati Medardi multis dudum annis subtraxerat atque in suæ superbiæ commoda contraxerat, et quoniam ejus rigida potestas omnibus timori erat, nemo pontificum in faciem convenire illum audebat, et intolabilem ejuscernentes malitiam, nullo modo tractare eum canonice audebant; proinde ipsorum fratrum unanimitas exoravit famulum Christi Arnulfum, abbatem videlicet suum, ut causa caritatis laborem assumeret, eundem potentem convenire, et ut res ablatas ecclesiæ redderet coërcendo commovere.

x.
*Cum mune-
re abbatis*
fungeretur,

g

h

F

24 Assensit fraternis sensibus fervens zelo domus Dei Vir beatus, et jussit parari itinere necessaria, inter quæ asinum, qui beatum Virum gestare potuisset. Quamvis autem mundi gloriam toto conamine devitaret, utpote is, qui in Christi caritate totam mentem fundaverat, quorundam tamen familiarium ejus mens infirma et minus curans, quæ Dei sunt, pompose illum agere et delicate ingredi affectabat, et ad exemplum multorum de Francia abbatum ambitiose illum equitare et delitiose vivere exoptabat, humilitatem, qua vir Dei utebatur, pro opprobrio sustinentes. Denique asellum, quem sibi ad sedendum delegerat, clam debilitaverunt, qualiter remoto asello spumei equi vectionem usare inciperet, intimaruntque servo Dei, ut caballum quæri juberet,

possessiones
monasterio
suo ereptas

A ret, qui illum gestare debuisset.

humilitate
recuperat,

25 Audiens hoc Christi Servus et pro constantia fixæ humilitatis abhorrens equestrem vecti-
nem, cum paucis discipulorum adiit stabulum,
quo asinus languens jacebat, et imponens manum
super fracturam ita cœpit loqui miti voce, mi-
tiore affectu : Omnipotens Dominus bene scit,
quo animo iter imminens aggredi volo; quoniam
non jactantiæ typo, sed divini officii voto ac fra-
ternæ utilitatis studio hanc profectionem subire
appeto. Et quoniam postquam seculi militiam de-
posui, terga equi numquam sedere proposui, non
aliqua vanitate, sed domini nostri Jesu Christi imi-
tatione; modo si placet ei, ut abeam, placeat, ut
sanetur tibia vel pes hujus aselli, qualiter hu-
mili vehiculo gestatus, servitium ejus et ecclesiæ
opus exerceam lætus. Hæc dicens signum sanctæ
Crucis de contra edidit, et recessit; sed asinus
illico repâratus, semet concutiens surrexit et tota
sospitatis alacritate famuli Dei devectionem et sus-
cepit et perfecit. At ubi ventum est in facie su-
pradicti inflatissimi divitis Godefridi, mirum dictu
quanta benignitate illum exceperit, quam prona
B humilitate eidem obtemperaverit : nam mox, ut
eum allocutus est, illico detumuit fastus ejus, illi-
co concidit illa ferox cervicositas et e vestigio
restituta est ecclesiæ prisca hereditas, et qui hacten-
us fuerat ecclesiarum vastator, amodo factus est
devotus conservator.

x1.
et prædia
recepta in-
visens,

26 At postquam cum eodem Godefrido aliquos
dies exegit, tunc prædia recepta cum Fratribus
invisere deliberavit; ubi cum esset et colonos
sua præsentia multum lætificasset, venit ad eum
quædam mulier nobilis, nomine Hesplendis, rebus
et moribus inter suos honorabilis, quæ viro Dei
querelam pro servo deposuit, veluti ille Euange-
licus centurio fecerat, dicens : Domesticus mihi
fidelis procurator et servus menstruis casibus i male
torquetur, pro quo flagito, ut oratio vestra ad
Deum mittatur, qualiter miserante Deo sanari me-
reatur. Tunc ille buccellam panis, de quo ipse
percepiebat, benedixit, et honestæ mulieri jussit
dari dicens : Mox ut domum redieris, aliquid hujus
panis ante omnem alium cibum manducare coge
et Deo jubente passio, qua torquetur, conquie-
scet. Fecit illa, ut docta erat; sed malignus in-
C vasor non permisit, ut de illo pane quidquam con-
tingeret : panem enim illum acsi incendium tange-
re extimuit, donec diuturna fame compulsus de
illo comedit, et statim perfectæ sanitatis libertatem
accepit.

xii.
agros sanat,

* al. in pæ-
nis

* al. mea

27 In præfato prædio commanebat homo, qui
præ nimia morbi acerbitate usum manducandi pa-
nem ex toto perdididerat, et miseram vitam squal-
lenti edulio ducens, quotidie in peius * tabesce-
bat. Hujus talia ad prædictam feminam fuerunt
precata : Precor, ait mi * domina, ut cum ad ho-
minem Dei accesseris, intimare illi studeas, quod
certa mihi visione crebrius allatum est; quoniam
si de pane victus ejus percipere meruero, statim
usum panis manducandi recuperabo, et obseca-
illius dulcedinem, ut hanc mihi impendat pieta-
tem, mittatque optati sui panis benedictionem.
Ut ergo talia reverendus Heros ex feminæ relatu
audivit, mox affluentem miseratione compatiens,
divinæ bonitati preces lacrymosas libavit, et in
hora suæ refectionis panis sibi peculiariter apposi-
ti particulam profusus benedixit, ac prædictæ fe-
minæ ægroto deportandam per monachum dele-
gavit. Mox itaque, ut de ipso pane infirmus in os
tulit, non solum facultas comedendi rediit, sed
quædam aviditas vorandi extemplo successit, ad-

eo ut dietim repararetur robur corporis, quod attri-
tum videbatur essurie longi temporis.

28 Exinde placuit aliud invisere monasterii præ-
dium; vocabulo Vintiredium * k super Mosam l
amnem situm. Ubi dum paucis diebus commane-
ret, quædam ipsius accola mulier jam decennio
cæca accessit ad monachos itineris ejus socios et
dixit : ante complures dies meam mihi ærumnam
defienti apparuit quædam per somnium visio, cer-
tissime repromittens quod si aquam manuum sua-
rum ablutione perfunctam ad fovendos oculos
meos hic Homo Dei mihi commodare dignetur,
statim illius meritis diu amissum Dominus resti-
fuet lumen oculorum. Idcirco deprecor, ut vos,
dum ille manus laverit aquam mihi reservetis,
qua valeam exui tenebris diuturnæ cæcitatatis. Er-
go post hæc prima vice, qua servus Dei manus
abluit, contulerunt aquam orbatæ, quam con-
tinuo unum fuit et oculis admovisse et lumen re-
cepisse. Vir autem Dei hoc ipsum comperiens
haud æquanimiter tulit; sed mox iter accelerans
sub festinatione abscessit, videlicet præcavens,
ne pro tantæ signo laudis plausus illi resultaret
populis.

29 In monasterio beati Medardi erat crypta in
parte orientali, cujus anniversaria dedicationis dies
solenniter annuatim agebatur, ad cujus pastum
prisca loci, ut dicebant, urbanitas esum piscis rhom-
bi requirebat. Hunc autem usum novus Abbas igno-
rabat, donec ipsa festivitas præ manibus extans
quemdam quasi articulum Abbati ex hoc non cogi-
tanti et aliis curis occupato incussit : hora etenim
dici prima decantata, convenerunt Fratres in Cap-
itulum, interrogant suum œconomum, si rhombus
diei debitus in promptu haberetur. Negante illo
et eorum verba potius admirante, cœperunt stoma-
chari et contentiose affirmare, Missarum celebri-
tatem a se non peragi, nisi rhombus ipsorum coqui-
næ inferretur. His auditis, quidam seniorum adeunt
Abbatem nil tale suspicantem; pandunt sententiam
Fratrum

30 Audiens Vir per omnia sagax Fratrum sen-
sum tam puerilem, et parumper tacendo delibe-
rans, ad Christum vocem cordis emisit et tandem
respondit : Si istum morem pridem præcissemus,
illum piscem quærere de vacanti potuissemus. At
nunc quoniam derepente id novimus, valet om-
nipotentia Dei hoc ipsum conferre, ut Fratribus
scandalum tollamus, et sancta celebritas alacriter
compleatur. Jam citius vadat minister cum pretio
ad pontem Axonæ m et rhombum inveniens, ve-
lociter comparet, ac coquinæ Fratrum præparan-
dum præsentet. Et conversus senioribus, dixit :
Ite charissimi, nuntiate Fratribus, quia rhombus
non deerit; faciant gaudentes solennia Domini.
Sed et hoc intimate illis, quoniam sive vivam sive
moriar, determinatum noverint, ut ab hodie per
annos viginti non habeant in die ista fercula rhom-
bi. His dictis, rhombus juxta verbum ejus ex in-
sperato repertus, emitur, et mensis Fratrum pa-
randus palpitans inducitur. Solennia etiam dedi-
cationis solito alacrius celebrantur; Fratres quo-
que, qui huic rei interfuerunt, sub invocatione
divini nominis testificati sunt, quod ex tunc per
annos viginti ille talis piscis in eadem solennitate
non potuit invenire. Mirandum valde, quod tam
præsens ille aderat spiritus veritatis, ut quidquid
ore protulisset, totum semper veritatis constantia
fundaretur.

EX MSS.

xiii.
mulierem
cæcam illu-
minat,
* al. Junei-
redium
k l

E
xiv.
et piscem,
qui in so-
lennitate
quædam da-
ri solebat,

mirabiliter
impetrat,
cumque pos-
tea defutu-
rum præ-
dicat.

m

ANNOTATA.

CAPUT III.

D

a Si fuerint duo Rainaldi abbates S. Medardi, de qua distinctione superius dubitavi, hic certe agitur de secundo, cujus locum Pontius invasit. Hæc opinio mea confirmabitur ex ætate episcopi Suessionensis, de quo mox sermo occurret.

b Casati, teste Mabillonio hic in notis, erant ecclesiæ feudatarii, seu qui ex ecclesiæ bonis beneficia acceperant. Plura de his vide in auctiore Cangi Glossario.

c Iste Theobaldus ab anno 1072 usque ad 1080 Suessinonensem ecclesiam rexit, ut hic notat Mabillonius. Inde saltem patet, S. Arnulfum non fuisse electum abbatem S. Medardi ante annum Christi 1072.

d Hic indicatur urbs Galliæ, quæ a monte Clavato, in quo sita est, aliquando Laudunum Clavatum vocatur, et a Gallis vernacule Laon appellatur. Distat autem septem leucis ab urbe Suessionensi, ut Baudrantius testatur.

e Notissima urbs Galliæ, quæ olim Suessiones, B vel Suessones et Augusta Suessionum dicebatur, nunc communiter Suessio et vernacule Soissons nuncupatur. Plura de his et similibus ejusdem urbis appellationibus vide apud Hadrianum Valesium in Notitia Galliarum pag. 536 et sequente.

f Majores nostri Acta hujus S. Sebastiani ad diem 20 Januarii ediderunt, ubi etiam de reliquiis ipsius ad monasterium Suessionense S. Medardi translatis meminerunt.

g Exstat etiamnum in hoc loco, qui vulgo dicitur HENSIENNES præpositura in honorem S. Georgii, monasterio S. Medardi subjecta, ut Mabillonius hoc loco in notis observat.

h Sambricus pagus apellatur hic locus, eo quod ad Sabim vel Sambram fluvium situs esset, de quo plura apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 493 legi possunt.

i Suspicio, hic menstruis casibus significari morbum comitalem vel epilepticum, quo servus ille singulis mensibus torquebatur a dæmone, cum infra dicatur malignus invasor non permisisse, ut buccellam panis a Sancto oblatam comederet. Talis etiam erat ille lunaticus, de quo Matthæus cap. 17 § 14 meminit.

C k Pleraque Mss. hunc locum appellant Junciredium. Surius legit Vinceredium. Sed Mabillonius in notis monet, forsán legendum esse Dunciredium, vernacule dictum Doncheri, quod oppidum in diœcesi Rhemensi non procul ab urbe Sedana situm est, ubi etiam habetur præpositura ad monasterium S. Medardi pertinens.

l Mosa est passim notus Galliæ Belgicæ fluvius, qui ortum habet in provincia Campaniæ juxta pagum Meuse, a quo nomen traxit. Inde per Lotharingiam et varias Belgii ditiones fluens, in oceanum Germanicum se exonerat.

m Axona est fluvius Galliæ ab incolis dictus l'Aisne, qui post varios fluxus augetur Vidula fluvio, ac urbem Suessionensem bifariam secat.

Post abdicatum abbatis officium vita ejus solitaria, et mirabilis rerum futurarum arcanarumque cognitio.

Sane quoniam apud mortales permanet ecce ratum nihil omni parte beatum, erat illo in tempore in eodem cœnobio quidam monachus, nomine Odo, honestatis usurpator et virtutis simulator, qui famulo Dei Arnulfo abbati nimium invadebat et se ad regimen loci digniorem et utiliorem autumabat, qui etiam incessanter revolvebat, quoniam argumento servum Christi potuisset remove a suscepto regiminis officio. Is cum esset in exterioribus agens per internuntios, quos frequenti munere cæcabat, studuit intimare regi Francorum Philippo, ut cum in procinctu contra hostem aliquorsum proficisceretur, abbatem sancti Medardi venire secum juberet. Annuit rex consiliis Odonis, et cum exercitum promovisset, missis legatis monuit domnum Arnulfum, ut cum armata militia in expeditione secum abiret. Arnulfus ad hæc stupuit, et regiis missis devote respondit: Certum est, me peccatorem militiæ quondam actibus sorduisse, et notum est, ob Domini timorem relicta militia consortium monachorum expetisse. Legimus dicentem Dominum: Qui perseveraverit in finem salvus erit. Et quid ego infelix, qui causa Dei militiam abjeci, rursum stipabor militibus, rursum arma exercebo? Grande nefas. Recte ait psalmus de me et mei similibus: Dejeci eos, dum allevarentur. Nam qui me putabam assumptam ad curam abbatiæ, ecce compellor offendere in foveam apostasiæ. Maluisssem certe nomen istud abbatis et locum non suscepisse, quam sub hujus dignitatis obtentu sæculo tam pessime deservire.

32 Hoc comperto, rex Philippus misit denuo legatos, qui dicerent, fuisse morem antiquum, ut milites abbatiæ, abbate prævio, regali expeditioni inservirent, aut faceret juxta morem antiquum aut daret locum, ut fieret regis imperium. Tunc Arnulfus tali occasione accepta prompto animo obedit regis imperio et secessit libens in reclusionis angulo. Non reputavit culmen tanti honoris, dummodo liceret sibi tenere vocem Salvatoris; cupiens longe melius, longeque ferventius seipsum exercere in servitio divinæ majestatis. At monachi omnes nimium consternati tali facto, conveniunt pariter, et quasi obsident Arnulphum planctu nimio, et sic illum flagellant dolenti obsequio: O amande pater, quid voluisti facere, gregem commissum tam inconsulte deserere, oves Christi tibi creditas lupis exponere, et domum sanctam, quam sic honorifice tractabas, vastatoribus iterum tradere? Si molestum tibi erat exercitum regis subire, sedisses tranquillus in loco tuo; nos cum nostris militibus, paruissemus regis imperio. Ecce Pontius noster olim vastator, oneratus crumenis, nostri loci fiet iterum comparator, et accepta potestate instabit acrior dilapidator. Miserere, quæsumus, filiis tuis, miserere supplicibus tuis, et non abicias nos subesse gaudentes dictis tuis. Monemus te per martyrium Sebastiani, per confessionem Medardi, per Papatum

xv.
Cum Sanctus obedire nollet cui-dam mandato regis Francorum,

E

officium ab
batis deserit,

F

A Papatum Gregorii, per Sanctorum copiam, quorum huic loco nosti inesse reliquias atque memoriam.

xvi.
aliumque
eligendum
suadet,

33 Auditis his sermonibus, Arnulfus dissecatur sensibus suis, et uberrime flets respondit illis: O dulcissimi Fratres, nolite quæso adeo mihi vestri conventus vel loci desolationem imputare; sed caute cognoscite, quia vos inter habitat, et ex vobis exiit, qui totum istud malum conatur patrare. At nunc quoniam, Deo gratias, abbatia spoliatus sum, quod valde optabat anima mea: (etenim plus erat mihi oneri, quam honori) hortor unanimitatem vestram, quatinus numquam ad hoc intendatis, ut denuo pertrahar præesse vobis. Si consiliis meis vultis acquiescere paratus sum bonum vobis et utile consilium ferre. Convocate vobis episcopum et omnes prælatos ecclesiarum urbis, et festinanter eligite patrem Deo acceptum et rebus nostris necessarium. Monachi responderunt: Hoc libentissime faceremus; sed oppressione avari regis nostra statim electio cassabitur. Unde melius fore probavimus, ut nostra electio in manu vestra consistat, et quemcumque a vobis electum viderimus, nos illi fideliter obediemus: quemcumque enim vos elegeritis, credimus quoniam non resistet illi vesania regis.

et reginæ
successorem
suum ejici-
entii

B 34 Tunc convocatis omnibus ecclesiarum prælati, et communicato consilio, electus est in abbatem vir magnæ scientiæ et religionis præcipuæ, nomine Giraldus a, quo non diu substituto, de repente advolat supradictus ille Pontius, totius pietatis adversarius, ducens secum reginam Francorum nomine Bertradam b, quæ ex regia Giraldum expellere, et eundem Pontium in prælationem sancti loci contra fas subinferret: quo comperto, famulus Christi Arnulfus de cella egreditur, et reginam adiens furibundam blando affatu humiliter rogavit, ut quamvis regina haberetur, memor tamen femineæ conditionis, memor etiam divinorum judiciorum, ecclesiasticis legibus obviare formidaret, et ab injuria tanti viri seipsam verecunde temperaret; quæ monita cum illa tumore regii fastus audire abnueret, ait ad illam prophetizans Servus Dei: O regina, si placet, crede Fratri Arnulfo; imo crede Spiritui sancto, quoniam si domnum abbatem Giraldum a loco isto violenter expuleris, vindice Deo, et tu ante diem mortis tuæ a dominio totius regni extruderis, et in ærumna atque despectu exsors regni morieris.

præmunit
divinam ul-
tionem,
quam even-
tus proba-
vit.

C 35 Hæc siquidem viri Dei prophetia luce clarius manifesta facta est, dum omnibus patet, quod eadem regina post aliquot annos regis offensam irremediabiliter incurreret, ob quam a consortio totius regni rejecta in pagum Pontivum c cum dedecore transposita sit, ibique diuturna calamitate detenta, more plebeio defuncta sit et sepulta. Giraldus autem ab illa repulsus dedit locum iræ et secessit in partes Aquitanie ubi a duce terræ illius gratanter exceptus, in sylva majori illustre cœnobium construxit, ubi Deo digne deservivit, et beato fine in Domino quievit, cujus et vita et mors signis virtutum et gloria miraculorum refulsit d.

d
xvii.
Sanctus ad
vitam soli-
tariam re-
versus,

36 Arnulfus denique amica reclusionem semotus, tamquam si tunc primo inciperet, quotidianis sese jejuniis instanter macerabat, vigiliis affligebat, orationi vacans assidue et toto conamine insistens contemplationi divinæ. Taliter agens et tantis virtutum studiis quotidie excrecens, magnam a Domino consecutus est gratiam, et in terra Francorum gloriosam adeptus est famam in

tantum, ut tota regni nobilitas ejus uti benedictionibus congaderet, et totius dignitatis homines ejus colloquium ardentem requirerent, tam de pace ecclesiæ quam et de salute animarum consilium flagitantes: felicem se multum credebatur quicumque ab ore illius vel sermonem audire poterat, ita quidquid dicebat omni audienti videbatur salubre ac gratum ac spirituali sale conditum, ut liquido pateret, illum sancti Spiritus præsentia præcordialiter afflatum; fama vero sanctitatis ejus per omnes provincias emanabat, et ad ejus colloquium personas diversæ ætatis ac dignitatis undique advocabat. Sed jam remur opportunum, ut quæ signa vel prophetiæ dona eidem Dominus contulerit, enarrare inchoemus.

37 His diebus venit ad illum maritus sororis ejus, nomine Trudbertus, quem post colloquium de salute animæ collatum requisivit, dicens: Noster olim commilito et sodalis Israël, putasne vel qualiter illum agere credis? At ille respondit: Sospes est, et in omnibus prosper agit. Cui vir prophetico Dei Spiritu plenus ait: Nequaquam ita est, ut dicis; nam Israël, quem sospitem et valentem nuntias, corpore et spiritu mortuus est; hesternam nempe die multam prædam diripuit, cum qua domum repetens in scamno juxta focum in gremio concubinae se reclinavit, ubi circa vesperum mortem improvisam subiens, et istam et æternam vitam funditus amisit. O pavendas exsequias, o horrendos exactores, quibus infelix ejus anima tot viduarum et pupillorum imprecationibus comitata, totque doloribus cruciata ad æternum ignem est pertracta! Hæc audiens vir præfatus nimium exterritus est, et postquam domum rediit, omnia de Israël sic gesta invenit, ut vir Domini Arnulfus annuntiavit.

xviii.
infelicem eu-
jusdam ab-
sentis mor-
tem indicat,

38 Alio tempore accessit ad eum visendum quædam ejus soror, nomine Adsela, quæ cum ante fenestram cellulae ejus cum quibusdam resideret, et de vita animæ, quomodo inter tot mundi procellas servari posset, disquireret, jam hora meridiana venit minister deferens piscem frixura assatum (erat enim dies celeberrimus) et intulit eam eo in fenestram: nam ut spiritum vanitatis motumque jactantiæ a se prorsus repelleret, solebat claustrales cibos Dominicis diebus et festivitibus præcipuis parumper degustare, ob hoc, ne fratrum mensas videretur contemnere. Habebat in hoc præceptores atque consolatores viros summa discretionem præditos, Romanum Papam Gregorium VII e, Hugonem f venerabilem Cluniaci abbatem divinæ institutionis ducem atque peritum doctorem, Giraldum g quoque Silvæ-majoris sanctissimum abbatem quorum literis sibi frequentius missis erudiebatur, non plus sapere quam oporteret, nec sub specie virtutum mensuram a patribus probatam transcendere.

xix.
piscem sibi
appositum;

39 Pisce ergo illo coram eo illato, sic ait soror sua: Jam modo, sancte frater, hinc mihi secedendum est, quia tempus est, et cibus apponitur, ut aliquid debeas manducare. Cui homo Dei, Non, inquit, cara soror, propter hunc cibum te hinc permitto abire, quoniam piscis iste sic allatus mihi non erit sumendus: est enim veneni peste infectus, quam nobis infestus apparavit inimicus, ut ex eo mihi fieret interitus; sed gratias Deo, gratias Spiritui sancto, qui suo instinctu aperuit cordi nostro, ne venenum percipiendo gaudium faceremus inimico. Tunc emissa voce inclamavit corvum adesse, quem de more consueverat collectis micis in fenestra pascere. Adest repente corvus, cui inquit imperando Dei servus:

quam vene-
no infectum
noverat, a
corvo aufer-
ri jubet,

In

xx mss.

In Jesu Christi Domini nostri nomine hunc piscem rostro tuo assume, et in tali loco projice, ubi ab homine numquam possit inveniri; quem aliquantisper dubitans, tandem rostro assumpsit, levavit, et recessit. Illo projecto, rediit et de manu nutritoris consuetum sumptum accepit. Tunc terribiliter interminatus est sorori et ceteris presentibus, ne quamdiu ipse viveret, hoc alicui aperirent.

xx.
occulta re-
velat,

40 Hæc ipsa filium habens adolescentem cuidam potenti commendatum, ut ab illo arma sortiretur, interrogata est ab eodem servo Dei: Ubi est filius tuus vel qualiter agit? At illa, Ad quemdam, inquit, potentem nostrum consanguineum salvum et incolumem transmisi, ut cum eo degat, donec miles efficiatur. Tunc ait homo Dei: Vanum præsagium, imo scelestum sortilegium, initio nuper actæ quadragesimæ de illo exercuisti, ut quasi mori non posset, cujus calceamentum in altum projectum ultra trabem supervolasset. Peccatum tibi mansit et filii vita recessit: nam in illo loco ægrotans tali die, talique hora diei mortuus est ac sepultus. Inde multum hortor dilectionem tuam, ut pœnitentiam agens secundum scita Catholicæ Ecclesiæ satisfacias, ne tibi ultima dies subrepat tanto delicto compedita: qui enim talia agunt, Spiritui sancto omnino resistunt et sacram Christianitatem lædere comprobantur. Tunc illa ultra quam credi possit admirans et valde pavens discessit, et antequam domum rediret nuntius illam de filii morte prævenit, in eo loco, tali die, talique hora mortuum nuntians et sepultum, veluti vir Domini Arnulfus, Spiritu revelante, prædixerat. Habebat ante fores suæ cellæ spatium quoddam in modum hortuli, in quo areolas manu propria operans, otium atque inertiam fugiebat: habebat et quasdam arbusculas, quæ dum poma protulissent, quotiens ægroti jussu ejus ex eisdem degustassent, mox a suis languoribus erigebantur. Ad infirmos etiam longius positos multoties panem vel vinum sua benedictione conditum rogatus transmisit; qui cum inde gustarent, statim melius habebant.

xxi.
muto loque-
lam resti-
tuit,

41 Solenne martirium gloriosi levitæ Laurentii annua celebritate festive, ut dignum est, agebatur, et populi multitudo campos et plateas in circuitu monasterii beati Medardi undique repleverat, cum ecce quædam mulier filium habens xiii annorum ab ortu mutum, irrupit ad fenestram cellæ Servi Dei, et cum gravi mœrore cœpit implorare, ut sui filii Vir sanctus misereretur dicendo: Serye Dei, ne abjicias preces meas, ne asperneris; attende calamitates meas. Ecce Dominus omnipotens abstulit unicum maritum meum, dimisit mihi unicum filium, cujus ope sustentarer; et ecce mutus et surdus est, non valens audire verbum vel dare cuiquam responsum. Ad hæc servus Christi compunctus compassione et miseratione affectus piissimi, infusus lacrymis ex dulcedine caritatis, orationem intentius ad Dominum emisit et mutum ipsum signorum nutibus advocavit, quem acceptum ante fenestram signo sanctæ crucis cum divini nominis invocatione signavit, labris ejus signum almæ crucis impressit, digitis linguam ejus contrectavit et sic eum interrogavit: Quale nomen habes? Et ille statim in verba resolutus, plane et aperte ait: JOHANNES. Quo dicto, deinceps inoffense verba formans pleno locutionis munere perfunctus est.

xxii.

42 Adolescens quidam immanissima dæmonum pervasione comprehensus, vinculisque ac catenis colligatus non poterat domari; sed omnes, quos

tangere potuisset, morsibus lacerabat. Postremo a multis utcumque superatus et coartatus, cum magna vi pertractus est ad ecclesiam S. Medardi, et Viro Dei indicatum est de eo; qui condolens pessime captivo, jussit eum ad se conduci: cumque in cominus pertractus venisset, mox ut servus Dei illum videre potuit, signum crucis edidit et trahentibus illum ait: Dissolvite illum. Aiunt illi: Domine hunc dissolvere nequaquam audemus, ne forte in nos consurgat et perimat. Et Vir Dei; Jam dixi, inquit, vobis; dissolvite illum nil metuentes. Tunc nimis ægre manus applicantes cœperunt eum dissolvere, et ille dissolutus mox corruit pronus in terram et adoravit. Jam enim postquam Servum Christi viderat, et ab eo fuerat consignatus, tota vis inimica in eo consopita quieverat. Vir autem Domini jussit eum a terra surgere et ad cellæ fenestram proximare; qui prope astans, cœpit Servus Christi requirere, dicens: Dic mihi fili; inimica hæc infestatio, quæ te tenuit, quando vel qualiter tibi advenit?

43 At ille eventum rei enarravit dicens: Mi carissime pater, quidam fuit mihi amicus et carne propinquus, forma pulcherrimus, et corporis robore acer, cujus animos cujusdam viculi homunciones dure offenderant, in tantum, ut adunatus idem meus propinquus sodalium et amicorum catervis eundem viculum assalire tentaret, ut effracto viculo et trucidatis incolis, injuriam suæ offensæ crudeliter vindicaret: sed quoniam idem viculus silva undique cingebatur et valle consurgente ambiebatur, illi quoque homines, qui inibi reperti sunt, viriliter restiterunt: supradictus propinquus meus nil votorum obtinuit; quinimo vulneratus lancea et visceribus patefactis, ibidem ilico mortuus est, quem mortuum ego miser apprehendi et utrique scapulæ meæ talos ejus imposui, sicque trahens illum per medium saltus educebam a loco interfectionis. Nox erat tunc tertia et ecce circumsteterunt me ante et retro sinistrorum spirituum innumeræ turbæ ululantes et sibilantes et interdum cachinnantes. Tunc timor et tremor horrendus me invasit, et vis adversaria medullitus me concussit, et quid facerem nescius, tandem mortuum, quem trahebam, nescio quem in locum projecit. Mox itaque sensu perditto et mente mutata talis effectus sum, ut vestra videret beatitudo. Tunc Famulus Domini dixit ei: Ecce, Deo gratias, sapienter confessus es. Restat, ut pœnitentia Deum places, quod tam grandi piaculo interesse voluisti. Ille ait: Pro hoc malo et pro cunctis, quibus Deum offendi, volo, sancte Pater, dignam Deo pœnitentiam offerre, et abhinc, quantum potero, ab omni malo cessare. Sic Christi Famulus, injuncto sibi pœnitentiæ modulo, sanum et incolumem, rectaque mente vigentem, in propria remisit, emundatum non solum dæmonica legione, sed humani sanguinis hauriendi ingenita crudelitate: nam si tali modo præpeditus non fuisset, omnes illos viculi accolæ in ultionem amici perempti peremisset.

D
et liberat
energume-
num,qui ei cau-
sam dæmo-
niacæ pos-
sessionis a-
perit.
E

ANNOTATA.

a Nonnulli scriptores in dubium revocant hanc Giral-di vel Gerald-i electionem, putantque illam ab amanuensibus huic Vitæ insertam esse. Sed Mabillonius in Observationibus præviis ad Acta S. Gerald-i, quæ sec. 6 Benedictino part. 2 edidit, pag. 866 et 867 recte eos refellit.

b Mabillonius melius pro Bertrada legit Bertam: nam rex Philippus, repudiata Berta, duxit

A *cit Bertradam, et ea lectio ex sequenti prophetia confirmatur.*

c Pagus Pontivus, jam vernacule dictus le Ponthieu, est tractus Galliae, in quo situm est Monstrolium vel Monasteriolum, munitum Picardiae oppidum, nunc vulgo Montreuil, ad quod Berta post repudium passim ab historicis Gallis relegata fuisse dicitur. Bertrada autem post divortium cum rege Philippo factum in monasterio Fontis-Ebraldi religiosam vitam amplexa est. Unde iterum patet, supra Bertam pro Bertrada legendam esse.

d Acta hujus S. Giraldis vel Geraldus ad diem 5 Aprilis, tomo primo istius mensis a pag. 409 Majores nostri illustrarunt. Postea Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sec. 6 part. 2 Vitam ejusdem sancti abbatis nonnihil diversam edidit, de qua Observationes ipsius praeviae ibidem a pag. 866 consuli possunt.

e Sanctus hic Pontifex ab anno 1073 cathedram Romanam ascendit, et anno 1085 ad superos migravit, ut diffusius refertur in Opere nostro ad diem 25 Maii, ubi tomo VI istius mensis a pag. 102 gesta discutiuntur.

B f Papebrochius ad diem 29 Aprilis sive tomo III istius mensis pag. 628 et sequentibus Acta hujus S. Hugonis abbatis Cluniacensis examinauit.

g Hic est idem S. Giraldis vel Geraldus, de quo superius ad litteram d mentio facta est.

CAPUT IV.

Multae Sancti praedictiones, quas eventus probavit, et quaedam personae in morbis aliisve infortuniis per intercessionem ipsius adjutae.

XXIII.
Cum spargeretur falsus rumor de irruptione Danorum

Per idem tempus saeva opinio urbem Suessonicam et illius suburbana, villasque adjacentes per quosdam rumigerulos foedaverat de hostili barbarorum adventu, dicentibus quibusdam, quod gens Danorum de terra sua emergens totam Franciam in brevi occupatura et deletura esset, et nec senibus vel infantibus ecclesiisque ullo modo parcitura. Compellebat hoc ad credendum, quoniam similia multoties Danos patrasse referebant historiae diversarum chronicarum. Qui rumor infaustus in tantum invaluit, ut Tetbaldus a episcopus Suessionensis virum Dei Arnulfum tamquam videlicet divinitatis symmystam super hoc magnopere consulens exposceret. et Domini misericordiam, an ita de proximo futurum esset, ab illo indagari anxius imploraret. At Famulus Domini mox, ut audivit rumorem, inanem prorsus, et vacuum sensit; tamen ne temerariae levitatis notaretur, inducias petit in crastinum, quatenus per alta noctis silentia supernam Majestatem uberius precaretur, hujus rei aliquod sibi manifestum aperiri indicium. Arnulfus psalmis occupans tempora, cinere tectus, cilicio amictus, emittit preces ad Christum, fundit flumen lacrymarum super solum, sollicitat Majestatem, ut hujus secreti aperiat veritatem. Sequenti diluculo sollicitus redit episcopus ad modernam spiritualis arcam testamenti, ac caeleste reposcit super hesterno deposito oraculum: quem Famulus Christi divinitus sumpto

Augusti Tomus III.

roborans solamine. Ne paveas, inquit, praesul reverende, quoniam quam diu tu vel ego mortale geremus corpus, gens Danorum, vel quaelibet alia barbaries, regnum Franciae non vastabit.

45 Praesul Tetbaldus Suessorum pastor opimus Audivit famam vulgi levitate volentem, Quod gens Danorum devastans cuncta locorum, Francia quos retinet proceres, extinguere vellet, Ut sic Francorum compesceret arma virorum. Saepe auditum, vel saepe hoc repetitum, Concussit gentes, fecit pallere potentes. Hac de re praesul populari murmure pulsus, Consulit Arnulfum divino Pneumate fultum, Implorans nimium, qua poscat pandere Christum, An sit venturum, vel sit regnum ruiturum. Arnulfus symmysta Dei petit otia nactis, Sternitur in terram, lacrymarum flumina stillat Orans hac de re: Deus omnipotens miserere, Parce tuis, miserere reis, spes unica mundi. Constans, invictus, nullius imagine fictus. Sub quo curvantur reges caelique rotantur, Per mortem Nati qui solvis jura baratri, Hostibus infandis ne tradas jus pietatis, Ne dicant vani, quod Francia servit inani; Ne ludant misere: Deus iste nequit misereri.

Ecce feri Dani, velut inquit vox popularis, In tua consurgunt, qui perdere cuncta requirunt. Protege nunc gentem, Dominum te rite legentem, Se tibi donantem, vel praecipue famulantem. Gentes Francorum, plenas turmis monachorum, Gentes sanctarum cultrices ecclesiarum, Quae te glorificant, quae Sanctos semper honorant. Sis memor istorum, sis protector famulorum, Ne videant hostes, caveant vel plebs tua mortes, Praesta per Genitum tecum simul omnipotentem Flamine cum sancto, per quem tibi gloria constat. Talibus intento caelestis nuntius astat. Fulget ut aurora redimitus veste decora Dicens: Serve Dei da finem fletibus istis: Nempe Deus Christus lacrimarum voce tuarum Compulsus, statuit votum conferre rogatum. Unde scias certo, quod gens hostilis ad istud Non veniet regnum, quo tempore duxeris aevum: Postque tuum finem per tempora longa manebit Francia secure, superans hostilia jura. Pax tibi, serve Dei, sit tecum gloria Christi. Tunc Domini Servus vultum levat a pavimento, Et Domino grates pro tali dat documento. Praesul mane redit, nimis anxius, abdita quaerens, Exquirat tremulus, quae sit sententia caeli. Quem servus Domini solatur fame dulci Dicens: Ne paveas, pater et praesul venerande: Nam donec mundi vitam linguamus uterque, Francia regnabit, nec barbarus hanc violabit. Me Deus hoc docuit, caeli sententia struxit; Ipsius invictum sit regnum jam benedictum, Praesul ad haec gaudens, et laeto pectore plaudens, Munera libavit, quae voverat, ac cumulavit.

46 Foecundabat Christus suam ecclesiam donis gratiarum, quibus accensi nobiles et inclyti per plures viri relinquebant vanam mundi prosperitatem, et seipsos mortificando acquirere contendebant divinam nobilitatem, inter quos tamquam sydus aureum gloriosus Ambianensium et Veromandensium Comes pulcherrimus Simon b, filius Radulfi Comitum, divino amore inflammatus abiecit Comitatus honorem vel potestatem: reliquit civitates et castella opulentissima, reliquit sponsam decoratissimam, atque Christum sequi exardescens, de tantis opibus nudus evasit, et totam Francorum deserens gentem, in qua inter millia servorum dominabatur, in partes Italiae se

34 contulit,

Ex Mss.

Sanctus eundem vera praedictione destruit,

E

F

XXIV.
mortem B. Simonis monachi,

b

Ex Mss.

contulit, ab hoc præcipue, ut copiam inveniret visendi et adorandi sacratissimam gloriosissimorum Apostolorum Petri et Pauli præsentiam; quorum dum sacras memorias divinitus inspiratus pia devotione frequentius adiret, innotuit tanti viri devotio domino Papæ Gregorio VII. Paucis denique annis Deo militans, in simplicitate et humilitate cordis et jugi contritione corporis atque in sanctarum exercitio virtutum viriliter se extendens, propitiante Deo, consummatus est in brevi, et quoniam placita erat Deo anima illius,educta est de carcere mundi, ut fulgeret inter lapides vivos in diademate cæli.

quam divi-
nitus cogno-
verat, ab-
bati præ-
nuntiat,

47 Eadem vero hora, qua carne solutus ad beatam requiem transire meruit, vir sanctus Arnulfus in cella sua reclusus, mentis excessu sublevatus est. Atque donante Deo vidit omnia, quæ circa honorandum virum Simonem olim Comitem, modo monachum, gerebantur. Cumque post visum ad se fuisset reversus, festinavit evocare Fratres, ut indicaret eis tantæ gratiam visionis. Veniunt Fratres, quibus annuntiavit dicens: Ite fratres festinanter; nuntiate abbati ac Fratribus quia dominus Simon olim Comes Vermandensis hodie de hac vita recessit; et jubeat abbas velociter celebrari officium pro exitu tanti viri. Stupefacti monachi hæsitare cœperunt nimium dubitantes de tali mandato: tamen vadunt ab abbatem nuntiant, quod audierant. Ille stupens plus miratur et consurgens properat ad Inclusum: requirit attentans, quid sibi mandaverat. Tunc ait homo Dei: Si quid falsum aut incertum vobis olim protulissem, justum esset, ut nobis difficilius crederetis. At nunc quoniam adhuc in me falsitatem verborum non reperistis, cur tantæ duritiæ ad credendum estis, ut rebus incertis me quasi dementari putetis? Notate diem, notate horam, et invenietis ita esse vel fuisse, ut mihi est manifestum. Tunc festinus abbas et Fratrum conventus intrant ecclesiam, pulsantur signa, canuntur psalmi et suo ordine celebratur officium defunctorum. Interea suspensæ erant mentes eorum reputantes, quod delusi deriderentur; cum ecce ante mensem dierum nuntius advolat, sub ea die et sub eadem hora domnum Simonem dicens obiisse, qua viro Dei Arnulpho de illo fuerat præostensum.

XXV.
maiori cu-
jusdam
Guidonis
c

48 Non longe ab urbe Suessorum commanebat vir nobilis militiæ actibus implicitus, nomine Guido c, habens uxorem pietatis cultricem, nomine Ermegardem. Hi ambo flore divitiarum vernabant et pietatis operibus valde abundabant. Is itaque Guido quodam tempore valida ægritudine depressus languebat, et amissa facultate dormiendi vel manducandi, a suis desperabatur, atque velut jam mortuus ab amicis plangebatur. His ferme diebus conjux ejus dolore et angustia partus jam vicini anxiabatur et duplici timore attrita hinc propriam, hinc mariti mortem formidabat. Tantis irretita tormentis unum sibi credidit remedium, si suos et mariti casus orationibus sancti Arnulfi commendasset, mittensque nuntium fidelem domesticum clericum, tam suum quam mariti periculum auribus illius lacrimabiliter allegavit.

varia futu-
ra prædici
jubet,

49 Servus autem Christi, ut erat ex Dei dono valde præsciis futurorum, oratione præmissa, eidem feminæ remandavit dicens: Vade, frater, et dulcissimæ sorori nostræ hæc diligenter cum festinatione reporta. Duæ sibi angustiae graves imminet, quas, propitio Deo, bono exitu superabit; tertia vero angustia ingruit, quam ipsa ignorat, quæ ideo erit gravior, quia irreparabilior: nam vir quidem ejus, quamvis modo lan-

gueat, postmodum convalescet et stabili incolu- D mitate donabitur. Ipsa etiam de periculo pariendi sine dubio salvabitur, et sub tempore noctis hujus, priusquam signum nocturni Officii audiatur, pariet filium, de quo gaudebit; anxietas vero tertia, de qua modo ipsa non curat, et quæ illam diutius cruciabit, ita se habet: Albricus frater ejus Coditiaci dominus per consilium suæ conjugis Avelinæ ita proditus est, quod die crastina a suis inimicis in lectulo capietur, et comprehensus abstrahetur, abstractus ligabitur, ligatus duris tormentis agetur, et ad redemptionem suimet arctabitur: redimens autem moribundam vitam suam thesauros expendet; porro castellum nec videbit, nec recipiet; sed mittat velociter soror nostra et tam uxoris malitiam quam hostis insidias jam ingruentes denuntiet. Sic nuntius ab eo recedens celeriter remeat ad dominam, refert mandata Viri sancti; et gaudium pavore mixtum mens matronæ concipit. Mittens vero concitum nuntium ad fratrem expresse intimavit, quid uxor pertractasset, vel quid ejus inimici, ejus uxore duce, molirentur. Albricus autem credidit sorori; sed conjugi hæc neganti magis fidem accommodans non præcavit, turrim suam et castellum vel oppi- E dum non munivit, ideoque diluculo adhuc pausans invaditur, capitur, trahitur, ligatur, educitur, et habitatione vel dominio Coditiaci in perpetuum nudatur.

50 Eadem denique nocte uxor Guidonis soror Albrici de partu laborans antequam in ecclesia beati Medardi nocturnæ synaxis prævia nola pulsaretur, filium enixa est. Ecce autem sequenti luce dum puerum tractant diligentius, deprehendunt, illum absque oculis esse natum; loca vero oculorum carne et cute obsita erant, sicut frons vel maxilla. Quid tunc facerent obstetrices? Nimio terrore consternatæ plangunt suppressius, condolent mussitantes et omnimodis elaborant, ne filii cæcitatem mater moribunda cognoscat. Sic sex dies transierunt, ut filii cæcitatem mater nesciret, donec ad id ventum est, quod puer baptizandus ad ecclesiam ferri deberet. Tunc sane major trepidatio pervasit pedissequas, et totis nisibus argumentantur, ne illa tam diu celata cæcitas in notitiam vulgi publicetur. Adeunt adhuc de recenti partu ægrotam genitricem, persuadent, ut filium prius mittat ad Arnulfum sanctum Dei, F quam feratur ad baptismum. Favitt mater verbis ancillarum, dirigensque legatum ad hominem Dei, erat, ut parvulum suis manibus tangere et benedicere dignaretur. Ad quod Vir sanctus respondit: Vere necesse est, ut infantulum videamus; proinde velociter præsentetur: sicut mater ab angustia et dolore pariendi magno Dei munere servata est, ita misericors Dominus filium imperfectum ad integrum salvare dignabitur. Quibus verbis demonstratur, quia infantis infirmitas jam servo Dei innotuerat.

XXVI.
ejusque fi-
lio a nativi-
tate cæco

51 Itaque allatum infantem Servus Christi per fenestram introtulit, in lectum cinericiu reclina- vit, et ipse prostratus pavimento orationi incubuit. Oratione peracta, infantulum in gremium collegit, saliva oris sui loca oculorum perunxit, et statim divino munere oculi patuerunt, novosque ocellos lux nova penetravit. Relato puero ad matrem, facta est ingens exultatio, et tunc primum agnovit mater, se cæcum peperisse, quando per Famulum Christi novos oculos didicit filium accepisse d.

XXVII.
visum impe-
trat,

52 Opportunum cernitur et illud expedire, quo cognoscatur, quam subtilem præscientiæ prærogativam

d
XXVIII.

et parentibus optatum filiae matrimonium vacinatur.

A gativam vir Domini sanctus Arnulfus invenitur habuisse. Præfati nobiles genuerant dudum filiam vultu decoram, quæ per id temporis jam nobiles annos ducens, a parentibus fuerat cuidam militi rebus ac natalibus non impari desponsata. At illa, ut se habet puellaris mobilitas, quemdam alium rebus ac genere inferiorem plus diligens, refutabat delectum sibi a progenitoribus sponsum, multis juramentis affirmans, se interficiendum a se, nisi cupitis amplexibus potiretur. Hujus causæ infortunio affecti genitores puellæ, virum Dei Arnulfum consulunt, si forte ejus menti dignaretur Dominus intimare, quid in tali conflictu potius agendum susciperent. Tunc vir Domini auditis brevi relatu genitorum querelis, opportunum et salubre illis dedit responsum: Canonica est, inquit, auctoritas ne puella, cui non vult, umquam jungatur; idcirco mandatum vobis injungo, ut puellam amato a se viro condonetis, ne ad quodlibet inconveniens puellam cogatis. Est autem Deo notum, et nobis ob meritum vestræ pietatis ostensum, ut post modicum temporis videatis filiam vestram illum sponsum anhelanter appetere, a cuius conjugio tam gratanter se cupit remove; deferte illi modo suam voluntatem, et sic proveniet, ut redeat ad vestram honestatem. Tunc illi verbis ejus nimium creduli, nuptias optatas filiæ detulerunt, et dilecti viri conjugio illam perfrui permiserunt. Et vir ille puellæ conjugatus, quoniam miles famosus laborabat videri, dum nimium fertur in arma, ut sibi nomen acquireret, repente ab armatis perimitur atque de nova conjuge novam valde viduam citius operatur. Sic juxta Viri Dei verbum puella rediit ad illius sponsi amorem, quem parentes primitus elegerant, illique copulata, damnum prioris æquanimiter toleravit. Hoc etsi ab ordine narrationis nostræ videtur alienum, propterea debet audiri, quia in S. Arnulfo speciale quoddam prophetiæ virtutis declarat præaugium.

xxix.
Reginæ
Francorum
fecunditatem
precibus
obtinet,

C 53 Rex Francorum Philippus tam diu per annos aliquot nuptiali copulæ sociatus cum videret suam reginam e permanere sterilem, famulum Dei S. Arnulfum frequentius exoravit tam per se, quam et per alios clarissimos viros, ut Domini clementiam impetraret, quatenus ad regni tutelam et sanctæ Ecclesiæ defensionem filium sibi successurum condonare dignaretur. Abhorruit primum hoc facere Servus fidelis Domini, cavens inde hominum favorem et formidans mentis laxare rigorem. Tandem ubi a Tetbaldo venerabili episcopo Suessonico et ab aliis multis religiosis viris hoc coram Deo bonum et acceptum fore didicit, secundum quod beatus Apostolus pro regibus et omnibus, qui in sublimitate sunt constituti, obsecrandum docet, et hoc primo omnium fieri tam bonorum hominum suggestionem quam Apostolica monitione pertractus oraturum se promisit. Hanc vero ejus sponsonem cognoscens regina gavisæ est plurimum, et tamquam jam secunda dirigit legatos idoneos ad famulum Dei multa prece deprecans, ut sibi prænuntiare dignaretur, quando esset jam futurum. At ille sentiens in corde reginæ fidei constantiam, remandavit illi, ut pauperum curam diligenter haberet, intimans quod eorum vox divinis auribus vim inferret, ut optatam prolem sibi Dominus commodaret. Regina paruit, et quotidiana convivia pauperibus instauravit fixa, quod oratio Servi Dei non posset cassari.

xxx.
et suum olim
commilito-
nem,

54 Vir Domini sanctus Arnulfus cum adhuc temporali militia esset implicitus, fuerat ei quidam miles consodalis præ ceteris carus, nomine

Gericus, qui recedente Arnulpho de vita seculi, rapinis et deprædationibus attentius insudabat, nec Deum timens, nec hominem pavens. viduas et orphanos assidue opprimebat. Hanc ejus vituperabilem vitam relatione adventantium comperiens Servus Dei, sæpius exorabat Christi Domini bonitatem et omnipotentiam, quatinus illi Gerico immitteret occasionem et compunctionem pœnitentiæ, qua pessimos mores deserere et timorem æterni judicii inciperet cogitare: per fideles etiam viros et mulieres a se repatriantes monita salutis illi mandabat, quæ ille aure corporis audiens, fide et opere non servabat. Interea Gericus mundi prosperitate perfunctus, duxit uxorem, nomine Judith, æqua nobilitate valentem; generat plures liberos, et annis plurimis cum tota domo sua jocunda felicitate fulcitur.

55 Postea cœperunt liberi defungi, et intra paucos annos vel unus filiorum superstes non fuit. Ipse etiam gravem ægritudinem incurrit et XLII mensibus in lectulo decubuit, quod est annis tribus cum dimidio, de vita desperans et mortis articulum præ oculis spectans. Jam nepotes ejus, de fratribus vel sororibus nati, terras ejus et quasque possessiones sibi affectare vendicabant: jam uxorem ejus Judith absque dote facere et ab omni mariti hereditate alienare conabantur. At illa quid faceret? Nullus tutor, nullum solatium se illi offerebat. Tunc conversa ad Dominum exoravit flebiliter, ut divinum adesse dignaretur auxilium, ubi cessabat humanum; et recordata servi Dei Arnulfi, convenit maritum moribundum questibus multis: Mi carissime, inquit, conjux, ecce tui nati mortui sunt, ecce tui nepotes mortem tuam peroptantes omnia bona tua in suum jus vindicare satagunt: ecce paraverunt sibi sermonem malignum, ut, te sepulto, me turpiter ejiciant, nec conjugem tuam me fuisse cognoscant. At quare tua integra fides non acquiescit consiliis tuæ conjugis, vitam tuam et salutem super omnia diligentis? Loquere in corde tuo et fac votum Jesu Christo Domino nostro, quod servum ejus Arnulfum, tuum quondam sodalem et amicum, lectica vectus visites et ejus consilio temet et omnia tua subicias, et Pater misericordiarum dolores tuos et mœrores meos respiciet. At ille parumper recogitans quasi pondus dictorum apud se examinans, respondit dicens: Sapienter tractasti: optimum consilium invenisti, quod libenter suscipio, et ut ita citius fiat, et volo et voveo.

qui consilio
uxoris suæ

F

56 Igitur lecticam equis gestantibus, devehitur Suessionem, et Viro Dei in suo exercitio desudanti perlatus est, qui tum gaudens advenisse virum olim sibi fidei amicitia junctum rogavit, immo jussit illum adduci ad se. Sequenti die deductus ante fenestram audivit ab eodem Viro Dei amicabilem increpationem: Frater, ait, Gericce, tu miles optimus tuis, pessimus tibi; quamdiu provocasti Dominum Deum intendens operibus rapinarum? Crede mihi prope fuit interitus tibi; in fauces draconis paulo minus incidisti, sed Christo Domino gratias ago: lacrymas meas, ut video, non despexit, qui te immissa ægritudine præpedivit, ne usquequaque rapinis incrassatus, fieres esca inimici dentibus. Scias igitur indubitanter, quia infirmitas, quæ te detinuit, diuturnis precibus meis a Domino postulata fuit, ita ut vel invitus cessares ab oppressione viduarum et voracitate rapinarum. Adverte, quantum tibi Deus immensæ misericordiæ suæ impendit beneficium, ut cognoscas, te nequiter egisse, qui tantis malitiis inflammatus morsus leonis potuisti evadere. Sed inquires,

lectica sese
agrum ad
Sanctum
deferri jus-
serat,

Ex Mss.

quires, cujus leonis. Audi beatum Petrum divina voce dicentem: Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens, quem devoret, Hujus leonis rictus sola Dei pietate evasisti. Jam nunc da operam, ut ab ejus voluntate penitus exuaris. Et Gericus ait: Sanctissime et amantissime Pater eo voto eaque deliberatione ad tuum consilium properavi, ut secundum tenorem Dominicæ voluntatis juxta mandatum vestræ sanctitatis vita mea deinceps componatur et nihil amplius faciam, nisi quod consilii vestri sententia dictaverit, pro mea tantum recuperatione Deo nostro preces offerte, et ego fœdere perpetuo assero et confirmo, quod ulterius non faciam, quidquid divinis legibus contrarium novero-

xxxii.
prænuntiata
filii nativitate.

57 Cum autem hæc verba finirentur, uxor ejusdem Gericus, nomine Judith, in vocem prorupit lacrymabiliter dicens: Sancte serve Dei, attende quæso et casus meos, et fer opem miseræ ac destitutæ. Homo Dei respondit ei: Dum audio vocem tuam mox agnosco qualitatem et necessitatem tuam, et spondeo tibi in nomine Dei, quod adventus tuus vel mariti tui non erit infructuosus vobis. Unde scias certo, quod dabitur tibi gaudium pro mœnore, eo quod viro tuo fideliter ministrasti in sua infirmitate: maritus enim hic tuus, quia iniquitatem rejecit, perfecte sanabitur, de quo filium suscipies nominandum Lambertum, qui jubente Deo hoc eodem die, peracto anno, nascetur. Ille patri succedet, ille tuam senectutem enutriet; nec morieris, donec filii tui Lamberti prole legitima læteris.

ab ægritudine corporis et animæ liberat.
* al. amodo

* al. episcopus

58 Unde volo et exhortor te, dulcissime frater Gerice, ut admodum * per viam justitiæ ambules, Ecclesiam Dei et sacrum clerum honorifices, pauperibus nil auferas immo ablata restituas, et eleemosynam jugiter et abunde facias: sic enim monet sanctus Apostolus divitibus imperare. Decimas tuas numquam retineas, nec alicui eas, nisi cui Christus * jusserit, tribuas. Agros tuos excole, et de fructu nutrimentorum tuorum et de justo quæstu vivere stude; cum tuis colonis misericorditer age, quod solvere nequeunt vel partim remitte; principi tuo et comparibus tuis fidem et veritatem ex corde exhibe; de collatis beneficiis Deo omnipotenti gratias age, et divina officia celebrantibus interesse frequentius stude. Ita tibi C facienti aderit gratia Dei, et dabit pacem rebus tuis atque bono fine fungeris. Tu vero, qui huc infirmus deportatus es, equitando sanus hinc recedes. O quanta clementia supernæ bonitatis, quæ beatum famulum suum Arnulfum tot virtutum donis exornavit, ut et conversatio ejus in cælis assidue esset, et vitæ ejus meritum in terris aliis prodesset: nam juxta quod ex dictis ipsius potest intelligi, iste miles Gericus merito suæ perversitatis coram Deo mortuus esset, nisi hunc oratio Arnulfi jugiter comitata fuisset. Denique propitio Deo et sanus a Viro Dei recessit, et domi consistens mox filium procreavit, qui, ut prædictum est, condito die ad ortum processit: qui et defuncto patri successor extitit, et matri suæ pius nutritor permansit. Ipsa vero mater Judith tam diu in corpore vixit quousque filius ejus Lambertus legitime uxoratus filios procreavit.

ANNOTATA.

a Tetbaldus idem est episcopus Suessionensis, qui supra Theobaldus nuncupatur, et quem ab anno 1072 usque ad annum 1080 ecclesiæ Suessionensi præfuisse diximus.

b Vita hujus B. Simonis, quam Mabillonius D inter Acta Sanctorum Benedictinorum sec. 6 parte 2 a pag. 374 edidit, in Opere nostro ad diem 20 vel 30 Septembris discutienda erit.

c Dormasius lib. 5 Historiæ Suessionensis cap. 15 putat, hunc Guidonem fuisse dominum Castillonis oppidi supra Matronam, cujus uxor Ermengardis erat Alberici Comitæ Codiciacensis soror, de quibus hoc loco etiam sermo est. Est autem Codiciacum vel Cociacum, quod vernacule Coucy appellatur, castrum Galliæ in Insula Franciæ, situmque est fere medium inter Suessiones ad Meridiem et Faram ad Septemtrionem.

d Hic puer a nativitate cæcus, quem S. Arnulfus illuminavit, postea factus est ecclesiæ Suessionensis archidiaconus, de quo Lisiardus infra in prologo ad librum tertium verosimiliter meminit.

e Hæc regina erat Berta, ex qua Philippus rex primo Ludovicum ac deinde duos alios liberos suscepit.

LIBER SECUNDUS.

TITULI VETERUM CAPITUM.

E

i. De electione ejus in episcopum Suessionensium.

ii. De injurioso fratre ob verbi injuriam a se remoto.

iii. De prophetia futuri regis Lhudoici.

iv. De sacratione ejus ab Hugone Romano legato.

v. De domno Hugone Abbate Cluniacensi illum festive excipiente.

vi. De constantia domni Arnulphi et amore martyrii.

vii. De actibus ejus pontificalibus.

viii. De monacho infirmo, quem sanavit.

ix. De ostensione suæ sepulturæ alio futuræ.

x. De rapta planca, super quam videt diabolus gestari.

xi. De pane et vino multiplicato.

xii. De cæca annorum xv, quam in Calvo-Monte sanavit.

xiii. De causa adventus, et adventu ejus in Flandriam.

xiv. De pace inter Flandrenses composita.

xv. De arreptio apud Thuroid pervaso et ab eo curato.

xvi. De Wilhelmo Longo.

xvii. De quinque fratribus infirmis, quos insimul recuperavit.

xviii. De Folcardo Gestelensi per sanctum Arnulfum curato.

xix. De muliere malevola et rebeli, divina ultione extincta.

xx. De Ecclesia S. Petri apostoli sibi collata.

xxi. De antiquitate et miraculis ejusdem loci.

xxii. De muliere languida, quam apud Aldenborch sanavit.

xxiii. De sorore ejus in sanctimonia functa.

xxiv. De adventu ejus in Arningahem et largitione nobilium.

xxv. De lumine cælesti in atrio refulgente.

xxvi. De regressione ejus in Franciam, et repetitione cellæ.

xxvii. De ultimo adventu ejus in Flandriam.

xxviii. De præscientia obitus sui, vel sepulturæ sibi denuo data.

xxix. De ægritudine ejus ante mortem.

xxx. De trina concussione cellæ, in qua decubuit.

F

- A . xxxi. De pio et sancto transitu ejus.
 xxxii. De ostensione tumuli ejus.
 xxxiii. De extensione dextræ ejus post mortem.
 xxxiv. De sepultura ejus cum epitaphio.

CAPUT I.

Evectio Sancti ad cathedram Suessionensem, occultarum ac futurarum rerum revelatio, consecratio episcopalis, et datum scientiæ suæ specimen.

LIB. II.
CAP. I.
Sanctus episcopatum
Suessionensem

Interea Tetbaldum civitatis Augustæ Suessorum Iantistitem jussio divina sustulit ex hac vita, cujus sedem atque locum quidam generosus, nomine Gervasius, pro recompensatione palatini servitii impetravit donari suo fratri carnali nomine Ursioni, habitu quidem monacho et ab infantia litteris erudito, sed ad episcopale officium moribus et animo nequaquam idoneo: cujus ignavia vitæ et non canonicus accessus haud longe persenuit ad aures Romani pontificis, nomine Gregorii a, qui mox datis epistolis ad Hugonem Diensem b episcopum et tunc Galliarum legatum, monuit ut vita et promotio Ursionis canonicè discuteretur, et quidquid in his sacris legibus obviasset, synodali judicio corrigeretur. Hinc accidit, ut Hugo præfatus in civitatem Meldis c super amnem Maternam d, Tetbaldo Comite sibi patrocinate, teneret concilium e, ubi secundum decretum domini Papæ concessa Ursioni se purgandi facultate, postquam legitime vocatus et canonicè protractus se præsentare contempsit, judicio episcoporum noxam subiit, ac proinde condemnatus, Clero Suessionico ibidem præstolanti electionis copiam patefecit.

administra-
re cogitur,

60 Tunc igitur consultu consilii pars sanior cleri et casati ecclesiæ Suessionicæ elegerunt sibi in Pontificem sanctæ religionis cultorem domnum Arnulfum, per id temporis reclusum, et ut sibi celeriter donaretur instantèr acclamaverunt. Sic facta et conscripta concordie electione, Hugo legatus statim e concilio reverendas personas direxit ad cœnobium S. Medardi, mandans et monens per epistolas, etiam Romanæ Ecclesiæ auctoritate imperans, ut domnus Arnulfus cellam exiret et concitus ad concilium Meldense veniret, alioquin ut inobediens anathema subiret. Tantæ jussionis tonitrum expavescens Catholicæ Ecclesiæ revera filius Arnulphus, licet ægre, paruit mandatis Legati, venitque ad Concilium; quo residente repente relecta est petitio Cleri et nobilium populi Suessionici, domnum Arnulfum sibi in episcopum eligentis. Exhinc fit vox episcoporum, Arnulfum omni sanctitate ornatum suum collegam fieri postulantium. Sic mox tractus et infulatus, et nec ad modicum se excusare permissus in consensu pontificum statim est collocatus; cui afflicto et mœrenti Hugo legatus in virtute sanctæ obedientiæ sacro injunxit mandato, ut deinceps Ecclesiæ Christi ministrare studeret in pontificali officio. Jam ita constrictus cessit edictis, et designata consecrationis die vel loco, rediit ad monasterium sancti Medardi, ut futuro itineri necessaria præpararet: quibus copiose paratis non suo typo,

sed fidelium voto, profectus est cum quatuor monachis et electis de clero, venitque Campaniam in castellum Tetbaldi Comitæ, quod dicunt Virtutes f.

61 Comes autem Tetbaldus, cognito ejus adventu, cum magno Comitum ac nobilium comitatu gaudens eum excepit, obsequensque intra tectum inducit. Jam hora autem vespertina in quodam remotiori triclinio Vir Domini secretius residebat, et præfatus Comes cum perpaucis nobilium assidebat, ac de spiritali salute quæritabat, cum subito vultu mutatus, Vocentur, inquit, ad nos illi duo fratres Everolfus et Ostermarius: habeo enim illis aliquid dicere. Nec mora; vocantur, veniunt, qui dum starent ante illum ait Ostermaro: Postquam Deo miserante secularis militiæ supercilium dereliqui, pro viribus studui, ne cui fratrum quamlibet injuriam aut contumeliam irrogassem, et quod sollicitè observavi, ab omnibus, qui mihi adhærebant, sollicitius observari satègi. Novi enim pœnam divino ore decretam ei, qui scandalizaverit unum de pusillis. Cum hæc quam maxime vera sint, quomodo tu, frater Ostermare, huic confratri nostro Everolfo tam infaustam contumeliam dicere præsumpsisti, et nec timori Dei, nec pudori nostro quippiam pepercisti? Vade et compone iter tuum, rediens ad monasterium, quia post tantæ ineptiæ profusionem tuam in via ista non patior societatem. Volo enim nostri comites itineris fieri gratos, mites, benevolos sibi invicem servientes sermone circumspectos, non rebelles, aut non subditos.

62 At ille supra modum consternatus tremula voce respondit: Domine pater ubi quæso rebellis fui, aut cui contumeliam feci? Prorsus nusquam. Respondit ei Christi Servus, Nonne aures meæ ad os tuum fuerunt, quando dixisti fratri Everolfo, te malle, ut caput ejus mergeretur in latrinam, quam tuus caballus solito ampliozem non haberet annonam? Crede nobis, tale quid dicere horruisses, si nostræ gratiæ ullam curam habuisses. Tunc Comes Tetbaldus hæc audiens et omnes, qui aderant nimium obstupuerunt quomodo rem secretam et quasi furtive prolatam tam expresse potuit cognovisse: siquidem longe a se distabat camera, qua Vir Domini residebat et caballorum stabulum, ubi in distributione annonæ hoc fuerat dictum stultiloquium. Tandem provolvitur dicti reus ad vestigia sancti Viri provolvuntur et ceteri fratres veniam suppliciter implorantes, quibus Dei famulus ait: Indulgeat tibi Dominus; sed tamen in hac via noster deinceps non eris socius. Tunc ille plorans et nimium tristis ait: Eheu sancte homo Dei qualiter a te digrediar solus, vel qualiter tantum hujus repulsæ portabo opprobrium? Putabunt omnes, quod nefandum scelus admiserim, et idcirco a te ejectus sim. Parce, precor, meo pudori, præsta veniam, ne perpetuo subjiciar mœrori. Adhæc consurgit Comes Tetbaldus et cum eo tota præsens nobilitas, fiuntque supplices pro monacho, postulant ei aliquot causæ remedium, ne majori impellatur exitio.

63 Tunc Vir Dei illius dolori compassus fratrumque pro eo supplicantium, Comitæ quoque et nobilium votis condescendens, tulit eum in partem et ait: Tu quidem ob nimiam stoliditatem tuam omnino regredi habebis; sed nos per gratiam Dei tam honestam tibi causam injungemus, ut ex hac digressionem nullum umquam patiaris dedecus, sed mandatam, quod tibi committo, serva secretum, nec alicui dicas, nisi cui volumus fore nuntiatum. Itaque a nobis digrediens civitatem Parisius

Ex Mss.

ii.
cognitogue
divinitus
contumelio-
so monachi
absentis ver-
bo,

E

reum acriter repre-
hendit,

F

iii.
illumque
penitentem
mittit ad
reginam
Galliæ,

EX MSS.
g
* lege Ber-
tam

sus *g* venies, et reginam Bertradam * vice nostra-visitabis et annuntiabis ille optabile gaudium, quia revera id utero gestat filium, quem in sacro fonte vocabit Lhudoicum, quique post patris discesum regnum tenebit Francorum. Illa tibi vix credet, quia infans vitalem motum nondum habet: sed dic ei confidenter credat quoniam post modicum temporis sentiet, quod portat. Sic monachus valde lætificatus arripit iter versus urbem Parisiorum et reginæ pandit amabile mandatum, dicens:

ut ei prae-
nuntiet fu-
turum par-
tum,

64 Rex noster Dominus, tibi nunc regina maritus,

Tu regina pari sensu cupiens generari
Sæpius Arnulfum rogitastis tuncque reclusum,
Exorare Deum vobis concedere natum
Per proceres summos per pontifices quoque ma-
gnos

Artius optastis, quod per vos non potuistis,
Ut daret Ecclesiis nitorem Conditor orbis:
Catholicæ fidei personæ consuluerunt,
Ut Dominum cæli precibus votoque fideli
Expeteret prolem regnandi forte sequacem
Vobis et regno donari jure superno

B Quod simul optastis completum nuntio vobis:
Nam Dominus cæli compulsus mente fideli
Contulit hoc vobis, ut detur gratia prolis.
Ventre geris puerum, quod debes credere verum.
Ille puer magnus, dum vivet, mitis ut agnus
Francis regnabit, super hostes non trepidabit.
Pessima delebit; Lhudovicus nomen habebit.
Nec tamen hic vivit, nec eum vivax animavit
Spiritus, at Domini dono mox influet illi:
Arnulfi præcibus sit filius iste creatus.

quam pro-
phetiam ve-
ram fuisse,

65 Illa præ stupore pallescit regemque Philip-
pum venatibus intendentem, missis perneciter nun-
ciis, evocavit, qui cursim veniens et legationem
tam gratam avidè suscipiens, optatamque diu pro-
lem a Domino sibi concessam comperiens, cœpit
gaudere et timere, multumque metu et letitia
fluctuare. Gauderet plane si ex toto certus esset,
metuebat, ne talis promissio vacua remaneret.
Tandem vicit in regali pectore fidei præsumptio
et prudenter decrevit non esse superfluum, quod
per talem Servum Dei fuisset prophetatum. Noverat
certe multiformi experimento cujus sanctitatis ac
veritatis existeret, per quem tale præsagium pro-
cessisset.

C Post bis quinque dies infans vitalis haberi
Incipit, et matri successit ventre gravedo.
Lætitiâ tamen infantis sic duxit habendam,
Ut dolor atque metus reginam non gravet ullus.
Tempore condigno rex nascitur hic Lhudoicus
Pacificus, qui sceptrâ gerens bene jura gubernat.

nativitas
Ludovici
probavit.

66 In hujus igitur principis præstita, immo im-
petrata nativitate, laudanda atque admiranda est
famuli Christi Arnulfi devotionis industria qui tanti
mysterii arcanum et meritorum prærogativa obti-
nere meruit, et profunda humilitate dissimulavit:
nec enim aliquando regi vel reginæ importunior
extitit, ut ab eis aliquid peculiare requireret, qui-
bus tanti gaudii contulisset beneficium. Et cum rex
vel regina anhelarent, ut ei aliquid magnificum
impenderent, nihil tamen umquam ab eis expo-
stulavit, nisi ut pauperum curæ, ecclesiarum de-
fensionem intenderent, quatinus pax et veritas in
eorum diebus prævalerent, et ecclesiarum tran-
quillitas imperturbata maneret. Anno vero domi-
nicæ Incarnationis millesimo LXXXI, Indictione
quarta, natus est futurus rex Lhudoicus, orationi-
bus et meritis sancti hujus Arnulfi impetratus, qui
utinam, ut bono fine potiatur, ejusdem Sancti suf-

fragio sit adjutus *h*.

67 Expleto igitur itinere, pervenit ad Hugo-
nem Diensem, ejusque insperato adventu idem Hu-
go gavisus est pariter et turbatus: gavisus, quod
tam laudabilem personam exceperet, turbatus,
quod ad ejus consecrationem nullum episcoporum
invitasset. Sed totum Deo committens, repentino
nuntio lætificatur, omnisque ei anxietas tollitur. Se-
quenti enim die præsentant se illi tres episcopi,
qui nulla necessitate de suis tunc locis exierant,
sed tacito instinctu, ut legatum tunc inviserent
se permotos palam asserebant. Patuit ergo omni-
bus divini consilii manifestum arcanum, et quod
reverâ hunc in pontificem consecrare superno ju-
dicio esset præfixum. Omnia vero quæ ad opus
consecrationis ejus utilia videbantur, sic parata
et inconfusa evenerunt, tamquam si divinis nuti-
bus aptarentur. Posito super caput ejus sacro Eu-
angeliorum corpore, cum episcopi respicerent,
invenerunt secundum Matthæum dictum Salvato-
ris: Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem.
Dominica *i* ante natalem Domini, quæ accidit
xiv Kalend. Januar. consecratus est episcopus
cum magna gratia omnium, et cum tota prosperi-
tate divini favoris ad sedem Suessionicam feliciter
est transmissus. Nec latuit populos Viennenses
inclita fama ejus; quin potius congregati mutuo
se hortabantur ut illum vi raperent et suæ urbi
archiepiscopum inthronizarent. Tunc etenim
Vienna *h* civitas pontificis administratione carebat;
quo rumore latius pervagante, Vir Dei festinavit
exire fines eorum, accelerans exercere salutem ani-
marum sibi specialiter commissarum et vineam
excolere, cui fuerat cultor et custos ordinatus.

68 Sane Cluniacum *l* monachorum agmine glo-
riosum dum quasi latenter permeans declinare di-
sponeret, fama comes virtutum non permisit eum
latere: nam comperiens iter ejus et causam itineris,
Hugo abbas præcipuæ religionis misit velocius
monachos suos in occursum ejus, mandavitque ei
conjurans per caritatem sanctæ fraternitatis, ut
nullatenus declinaret ab itinere sacri cœnobii
Cluniacensis, sed monachis comitibus obviam sibi
missis, præpararet videre fratres ejus adventu gau-
dentes ejusque benedictionibus avidè confrui ex-
optantes, quam tantæ humilitatis executionem vir
Domini expavit recusare, et mandatis obtemperans,
direxit viam ad venerabile cœnobium Cluniacense.
Tunc collecto monachorum exercitu magnoque
decore exornato obviam ei processit, et beatum
Pontificem eximia cum veneratione exceperit, nec
tantum propter episcopatum, quantum propter
prioris vitæ sibi notum et Deo gratum meritum.
Nam antea idem vir sanctus Arnulfus ipsius domini
abbatis Cluniacensis magisterio et regimonia jugiter
utebatur.

69 Unde et fama manaverat, quod in electione
ipsius ecclesia Suessionensis consilio ejusdem
abbatis confortata fuisset, quem honorifice sus-
ceptum et benigne habitum sedulus explorator ob-
sedidit, non typo curiositatis, sed fervore sanctæ
caritatis proponens quæstiones de Scripturis et
earum solutionem ab ore illius eliciens, ut tali in-
dagine rescire posset, utrum in promptu haberet
proferre nova et vetera, ne commissâ sibi ecclesia
minus justo spiritali aleretur doctrina. Denique
sic contigit, ut quem idiotam et agrestem existere
domnus Hugo pius Abba extimuerat zelo cari-
tatis, hunc doctrinæ fluentis exundare et eloquii
facundia non mediocriter vigere lætus expertus
sit. Sed prædicti Hugonis vel brevem istic me-
moriam videre, animus sitit; fuit nempe cor-
pore

D

h

iv.

Consecratur
episcopus
Suessionis,

E

k

v.

et visitat
monasteri-
um Clunia-
cense,

F

ubi speci-
men doctri-
næ suæ præ-
bet.

A¹ pore et corde castissimus, monasticæ institutionis vitæ regularis sator et custos perfectus, probatorum monachorum, honestissimarum personarum nutritor indesinens et sanctæ Ecclesiæ auctor ac defensor fervens.

ANNOTATA.

a *Is est sanctus Gregorius VII Papa, de quo superius mentio facta est, de quo infra iterum sermo recurret.*

b *Hugo iste legatus Sedis Apostolicæ eo tempore varias synodos in Gallia celebravit, ut apud Labbeum tomo 10 Conciliorum col. 397 et sequentibus videre est.*

c *Civitas Meldensis, quæ nunc vernacule Meaux vocatur, est in Gallia caput provinciæ Briæ, et adiacet Matronæ fluvio, de quo mox agetur.*

d *Fluvius Galliæ, qui hoc loco Materna appellatur, nunc passim Latine Matrona, et ab indigenis vernacule la Marne dicitur, de quo plura vide apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 323.*

B e *Non habemus Acta hujus concilii Meldensis, ut Longuevallius noster in Historia ecclesiæ Gallicanæ ad annum 1081 sive tomo 7 istius Operis pag. 580 monet, ubi etiam in notis recte observat, hoc concilium anno Christi 1081 celebratum fuisse.*

f *Hoc castellum Campaniæ Rhemensis vernacule dictum Vertus, ab aliquibus Virtudum, ab aliis villa vel vicus Virtutis vocatur, ut Valesius in Notitia Galliarum pag. 614 ex veteribus instrumentis probat.*

g *Auctores mediæ ævi hanc vocem Parisius in omni casu et numero indeclinabiliter usurpant, ut alibi interdum monuimus.*

h *Hic Ludovicus, cognomento Crassus, anno Christi 1137 moriens regnum Galliæ filio suo reliquit. Ceterum ex hoc loquendi modo liquet, hanc vitam scriptam esse, dum rex ille adhuc viveret.*

i *Longuevallius supra laudatus ex hac Dominica recte contra quosdam concludit, S. Arnulfum, anno Christi 1081 episcopum consecratum esse.*

C k *Antiqua urbs Galliæ in Delphinatu, cujus cathedra archiepiscopalis post mortem præsulis Warmondi aliquot annis vacavit.*

l *Cluniacum est celeberrimum Galliæ monasterium in Ducatu Burgundiæ situm, et caput Ordinis Cluniacensis, cui tunc præerat S. Hugo abbas, de cujus sanctitate alibi egimus, et cujus virtutes iterum infra obiter ab hoc biographo laudantur.*

CAPUT V.

Constantia Sancti in adversis, administratio muneris episcopalis, mortis ac sepulturæ suæ prædictio et varia prodigia per preces ejus patrata.

vi.

Occupabat Sedem Suessionicam non ecclesiæ jure, sed palatii favore episcopus Ursio, Gervasii regalis dapiferi Germanus, et idcirco rebus episcopii utebatur, quoniam regius favor ob

gratiam Fratris eundem comitabatur. Venienti ergo domno Arnulpho episcopo et Suessionis civitatem intrare disponenti, fit obvius idem Gervasius cum turma armatorum, et monuit valde, ne civitatem intraret, si tandem vivere vellet. Cui Vir Dei constanti mente respondit: Scriptum est dicente Apostolo: Quoniam perfecta caritas foras mittit timorem. Et quia mihi vivere Christus est, et mori lucrum, obedientiam Apostolico mandato mihi imposito conabor implere, ne non obediens merear improbari. Me decet audire, quæ jussit Papa subire: opilio Christinon frangitur agmine tristi, habeat me Dominus Deus meus aut martyrem, si interficior, aut confessorem, si evado. Caritas enim Christi urget nos. Ita dicens, animal, cui insidebat, calcaribus agitavit, ut civitatem velociter subiret. At Gervasius injecta manu arripuit frenum jumentum et retorquens animal cum sessore aliorum digredi coëgit utrumque. Vir autem Domini statim cessit obsistenti memor Domini dicentis: Amice, ut quid venisti? Intendebat et illud; quia nec in hasta nec in gladio salvat Dominus. Sic in quantum licuit obedientiæ mandatum implevit, et sedem, quam non cupierat, tranquilla interim mente deseruit, sed excoluit pietate, quam visus est deseruisse corpore.

71 Verum quia non sedes episcopum, sed episcopus sedem facit, et virtus majestatis per loca non scinditur, in quodam castello ejusdem diocesis, vocabulo Ulciaco a, solatio Tetbaldi Comitis mansionem ac sedis vicariam sibi statuit, ubi convenientibus ecclesiarum prælatis, et senioribus de clero, concurrentibus etiam promiscuis populorum cœtibus pœnitentiam in confessis et reparationem lapsis strenue ac fideliter procurabat.

Pontificis studium colit omnis grex populorum, Præsulis officium clerus sitit ecclesiarum; Consecrat ecclesias, clerum docet, agmina firmat,

Prædicat, absolvit, baptizat, chrismate tangit, Cœtibus haud stultis diffundit verba salutis: Lapsis dat veniam, contritis corde medelam, Se sponsum viduis patrem dedit esse pusillis, Virginibusque tamen studit conferre juvamen. Exhibuit carum se cunctis, sprexit amarum. Ecclesiæ cultum coluit super omnia multum, Pervigil exorans et mundi crimina plorans. Nec tulit indignum famulis se ferre benignum, Vir pius et lætus prædulci fame fretus, Omnibus omne gerens, sceleratis valde resistens. Præstans vitalem non se tulit exitialem. Sic Domino gratus patuit sic mente beatus, Fieret ut Christo laus gloria sorde carendo.

72 Commorante autem viro Dei in eodem loco, accidit graviter infirmari monachum ac presbyterum Everolfum, ipsi antistiti per omnia devotum, quem pro utilitate sui diligebat plurimum, jamque idem præ acerbitate fervidi languoris credebatur se moriturum, ac idcirco postulavit episcopum, ut sacro eum oleo perungeret suumque exitum suffragiis præmuniret. Cui episcopus lumine prophetiæ illustratus ait: Intempestiva sunt, quæ flagitas; quibus ideo non annuo, quia divinæ dispositioni contraria scio: nam non ego te ungere aut sepelire habeo; sed tu me alio tempore alioque in loco obeuntem ungendo et sepeliendo sacris officiis prosequeris. Et ille ait: Ad vestri transitus obsequium quomodo ego tantillus possum accedere, dum episcopi vel abbates debeant illud celebrare. Ad quem præsul: Scias certissime quod ad meæ unctionis vel tumulationis exequias nullus episcoporum aut abbatum conveniet, sed per

EX MSS
Sanctus ab
urbe Suessionensi
violeter exclusus,

vii.
diocesis regit
ex vicino loco,
a

F

viii.
ubi monachum æ-
gram mirabiliter sa-
nat,

EX MSS.

per tuæ dilectionis servitium omnia circa me complebuntur. Sed jam modo surge, ad ecclesiam vade, et Missam faciens Salvatori nostro Deo gratias age. At ille dixit : Domine pater viginti et uno diebus non manducavi, et quomodo imperas, ut surgam vel ad ecclesiam pergam, cum corporis vires nullas habeam. Tunc Pontifex alludens tenuit manum ejus et dixit : Ecce dico tibi in nomine Christi velociter surge, et quæ tibi imperavi hilariter comple. At ille surrexit et seipso fortior ad ecclesiam ivit, orationem fecit, Missam celebravit. Reverso ab ecclesia ipsemet Vir Dei cibos apposuit, poculum ministravit, et sic sanissimum factum eodem die in comitatu sui itineris illum socium habuit.

IX.
eique mortis
et sepul-
tæ suæ lo-
cum prædi-
cit,

b

B

73 Idem Vir sanctus aliquando ab eodem fratre requisitus, quando et quomodo vel ubi futurus esset transitus ejus, respondit : Non multum tempus successerat, postquam divinæ voluntatis consilio episcopus licet indignus ordinatus sum, cum sentirem monachos sancti Medardi et Clericos ecclesiæ sanctæ Gervasii b invicem altercari vel pro exuviis futuris corporis mei; totis visceribus imploravi Regem, cui omnia vivunt, ut dignaretur aperire mihi, quando et ubi præfixus esset mihi transitus de corpore mortali sive locus deputatus meæ tumulationi. Et quadam nocte his precibus incumbenti astitit visio beati Petri apostoli talibus verbis me instruens atque confortans : In regione Flandriæ est locus Domino nostro Jesu Christo sub titulo nominis mei consecratus, ubi multa signa Christo volente facta sunt, ad cujus honorem vel provectum renovandum impetravi a Domino, ut in eodem loco debeas sepeliri; qualiter, te Christo glorificante, idem locus splendore meritorum tuorum illustretur, et ad lucem sanctæ religionis, teinchoante, reducat. Cui ego : Domine, cum ille locus ex toto mihi sit ignotus et a diocesi mihi commissa alienus, qua ratione potero illuc venire sepeliendus. Ille respondit : Tu audisti quamsæpius, quia non erit impossibile apud Deum omne verbum; proinde de hoc non solliciteris, quia mox ut erit tempus, paratum est Domini opus. Romanus Pontifex tibi mandatum injunget, per quod adventus tui in Flandriam causa fiet. Pax Christi tecum, pax nostra simul comitetur in ævum. His talibus monitis confortatus credo, quod non erit vacuum, quod dignatus est spondere primus Apostolorum. Sed tu carissime, diligenter custodi, ne talia cuiquam, quamdiu spiro audeas confiteri.

C

X.
occultum
furtum co-
gnoscit,

74 Populorum frequentia undique ad eum properante, quorum morbis expiandis attentius insudabat, quadam die in exedra stans et per fenestram foras prospiciens vidit in platea jacentem hominem anhelum gradientem et super collum planeam bajulantem, moxque dixit circumstantibus clero et militibus : Planca illa, quæ eminus bajulatur, rapina est. Circumstantes responderunt : Et unde hoc cognoscere, o domine, potuisti? Respondit eis Dei Servus : Certissimum habeo, rapinam esse, quoniam hac eadem hora auctor rapinæ diabolus collum illius hominis insidendo premit. Aiunt ei : Et possumus requirere, an ita sit? Dicit Sanctus : facite, ut vultis. Mox de illis unus pro omnibus in agilem cursum se celeriter dedit, et gerulum plancæ sic affatur : Heus tu, o homo, planca ista, quam sic anhelus bajulas, unde rogo tibi pervenit? Respondit ille : Apud Nantolium villam in quodam assultu interfui, et hanc ibi plancam rapiens acquisivi. His percunctator auditis, ad eos, qui se miserant, celer rediit; et Viri Dei testi-

monium ex toto fuisse veridicum stupentibus nuntiavit. In hoc autem quædam similitudo est de beati virtute Martini, qui quondam ad Avitianum superbum Comitem veniens, diabolus super collum ejus incubantem aspexit.

75 Quodam tempore, dum cujusdam vici plebitaneam ecclesiam esset dedicaturus, clientibus suis et viæ sociis futuris dixit : Tali rogo semita ad illam nos ecclesiam conducite, qualiter confluentis populus nesciat, qua nos illo via debeamus pervenire; et aliquid alimentorum vobiscum comportate, ut post itineris laborem vel ad modicum valeamus corpora recreare. Itaque semita remotior ac devia arripitur, nec tamen fervor populi siti-entis hoc argumento sedatur, sed sub omni celeritate grandis multitudo ante illum et post adunatur. Quod cernens Dei Servus in laudem Conditoris erupit, et famulantibus sibi dixit : Quidquid alimentorum hic habetis, proferte, ut post labores viæ vires corporum valeamus reparare. Nec mora proferuntur claustrales panes quinque; vini quoque funduntur quinque vascula juxta morem claustralis justitiæ, et expansis in herba tapetibus, Vir Domini resedit, proflua turba illum gregatim ambiente. Tunc benedicens panes paucos quidem numero, sed multos numeri mysterio, jussit omnibus, qui undique considebant, ex eodem pane distribui, vinum quoque illis ad satis propinari. Res itaque tunc gesta in hoc visa est digna magno miraculo; quoniam ille panis, illudque vinum tam abunde cunctis suffecit, ut dicerent, se bene refectos et copiose satiatos. Etiam quidam illorum de illo pane spe credula quasdam particulas reportarunt, quæ languentibus postea appositæ gustu sui salubre remedium præbuerunt. Manducantium vero et gaudentium caterva præter Præsulis comitatum septingentorum numerum superavit.

76 Rogerus c Comes Porcensis in castello, quod vocatur Calvus Mons d Remensis provinciæ, ecclesiam construxit, ad cujus dedicationem faciendam magnis precibus invitavit sanctum Arnulfum Suessionensem episcopum. Ventum est usque ad id, ut, basilica consecrata, altare consecraretur. Et tunc residente Episcopo et paululum respirante, accessit Comitissa ducens in manu sua mulierem quindecim annis cæcam et genu flexo ante illum ait : Pie domine, miserere huic misellæ, et tua sancta oratione tuæque manus impositione lumen illi oculorum suorum clementer restitue. Illo autem negante, et se indignum magis clamante, cæca mulier dixit : Episcopo Dei, ne differas, quoniam cælitus mihi est promissum, quod tactu manus tuæ lumen recipiam oculorum. Et ille statim lacrymis suffusus oravit, dexteram cum signo crucis oculis mulieris apposuit, et continuo lumen clarum mulier ipsa recepit. Hujus miraculi inspectores fuerunt Angelrannus e vir facundus, beati viri tunc archidiaconus et postea Laudunensis episcopus, Rodulfus f Viridis postea Remorum archiepiscopus, ad quem scilicet hujus operis præfatio dirigitur, abbates convocati et propositi ecclesiarum plures, ipse Comes Rogerus et Comitissa ejus, clerus multus et populus infinitus, quorum voce laus Dei nostri celebrata est celsa voce pro honore rei gestæ cunctis vociferantibus TE DEUM LAUDAMUS.

XI.
panem ac
vinum mul-
tiplicat,

XII.
et mulierem
dixit cæcam
illuminat.
c
d

F

ANNOTATA.

a Suspitor, hic castro, Ulciaco indicari locum eundem urbi Suessionensi vicinum, qui ab Hadriano Valesio in Notitia Galliarum pag. 615. Ulceium

A Ulceium vel Ulcheium vocatur, et ab incolis vernacule Oulchi vel Ouchi le chatel dicitur.

b Hæc est ecclesia cathedralis Suessionensis, quæ sub titulo sanctorum Gervasii et Protasii Deo dicata est, ut Mabillonius in notis testatur.

c Sulpicius Dialogo 3 de hoc Avitiano Comite meminit, ut in Actis S. Martini Turonensis postea dicitur.

d Calvus-mons, vulgo Chaumont, est oppidum diocesis Rhemensis, non procul a castro Porcensi, quod vernacule Chateau-Porcien appellatur. Ecclesiam autem, de qua hic sermo est, titulo abbatiæ illustratam nunc possident Præmonstratenses, ut Mabillonius ex Marloto notat.

e Hic apud Sammarthanos vocatur Ingelranus, qui post annum 1098 Heinando episcopo Laudunensi successit.

f De hoc Rodulfo, vel Radulfo, qui cognominatur Viridis, in annotatis ad prologum breviter aliquod diximus.

CAPUT III.

B Turbæ et inimicitie per Sanctum compositæ in Flandria, ubi prædicationem suam diversis miraculis confirmat.

xiii.
Ordo dissidio inter
Comitem
Flandrie
et subditos.

Qualiter sane regionem Flandrensium petierit et quæ causa eum ad illas partes retraxerit, competens descriptionis ordo jam narrandum exposcit. Rodbertus a igitur, tunc Comes Flandrensium, infestus fuerat quibusdam nobilibus ac ditioribus gentis suæ, qui hoc consilium tractaverunt, ut Rodberto feroce Comite dejecto, mitiorem, ut putabant, principem sibi providerent, Balduinum scilicet Comitem montis Castrorum b. Tale consilium illorum postquam Comiti Rodberto innotuit, omni molimine suos proditores interceptit, aliquantos perimens, aliquantos proscribens, quosdam etiam honoribus et rebus nudatos extra patriam exulare compulit, inter quos Arnulfus Morinorum archidiaconus et ecclesiæ beati Audomari præpositus de omni sua rerum vel officii facultate depulsus, multis diebus profugus intolerabilem calumniam est perpeccus : qui sero ad cor rediens Romanum Papam, nomine Gregorium, expetiit, et quanta calumnia gradus sui honorem et rerum suarum facultatem amisisset, lacrymabiliter proclamavit. Tantæ ejus et sibi similium calamitati compatiens dominus Papa decrevit suis epistolis animos Comitis Rodberti turbidos et feroces ad lenitatem provocare, ut suspectis suis aut plene indulgeret, aut certe facultatem se purgandi concederet. Sed quia nemo potuit inveniri, qui Apostolici litteras in præsentiam Comitis tam offensi deferre præsumeret, res in longum dilata est.

Sanctus a
Gregorio
VII Papa
in Flandri-
am mittitur.

78 Tandem memoriam subiit constantia sanctitatis et fervor caritatis hujus sancti viri Arnulfi Suessionici episcopi; idque in palatio domini Papæ celebre innotuit, hunc esse procul dubio, qui Apostolici mandata Comiti Rodberto præsentare incunctanter prævaleret. Tali tandem consilio animatus dominus Papa Gregorius scriptas et bullatas epistolas dirigit reverentissimo pontifici Arnulpho mandans et imperans, ut litteras interventrices et personas, de quibus agebatur, ad præsentiam Augusti Tomus III.

Comitis Rodberti in suo conductu offerret, illisque veniam vel copiam se purgandi ad honorem Apostolicæ Sedis impartiret. Hac igitur causa bifariæ justitiæ, id est obedientiæ principalis et fraternæ correctionis, alligatus Vir pietate fortis, non immemor Apostolicæ sibi præostensæ sponsonis, cum quibusdam illorum venit ad oppidum Insulam c nuncupatum, ubi reporto Comite Rodberto, sacra Apostolici præsentavit. Quæ dum legerentur interim accusati clam se submittentes tenuerunt pedes ejus. O furor, o rabies, o motio fellis amara, quæ tunc fronte oculis et toto vultu Comitis ferbuerunt, quando sensit, exosos suos tetigisse pedes suos. Sed quid illa ferocitas ante Virum justum faceret. Affuit ille, qui respicit terram et facit eam tremere, et tam obtentu sanctitatis ejus, quam pro reverentia Sedis Apostolicæ, salus et vita, rerumque facultas indultæ sunt. Ecce quam vera et quam miranda sunt consilia Dei. Quis ex hoc cogitare potuit, ut nequitia proditorum verteretur in occasionem salvandorum populorum? Quis scire vel excogitare potuit, ut grandis furor irati Comitis rediret ad magnum honorem famosi præsulis? Sed interim sileat omnis caro, ut E appareat, quid Dominus Jesus decreverit operari in servo suo.

79 Quia nempe illo in tempore per quædam immo per cuncta Flandriæ loca quotidiana homicidia et insatiabiles humani sanguinis effusiones pacem et quietem totius regionis turbaverant, ob hoc magnis precibus maxima nobilium multitudo impetravit, ut loca, in quibus maxime atrox crudelitas sæviebat, Præsul Domini visitaret, et mentes Flandrigenarum indociles ac cruentas de pace ac concordie bono aliquatenus commoveret : qui in spiritu sentiens hoc acceptum coram Deo et, ut præscriptum est, sciens de divina jussione et beati Petri apostoli interventione huc oportere venire, tanto citius acquievit eorum precibus, quanto certius adspiciebat, hæc omnia actitari divinitus. Nobilium itaque ac magnatorum stipatus caterva venit ad Brugense oppidum et in Flandriam interiori ad Aldenburgensem vicum, quibus in locis tanta rabies occidendi tantusque inerat furor ulciscendi; ut humano sanguine assiduo cruentari jocundum haberent, et vel una die a cædibus cessare ignavum atque improbum æstimarent. Vix pater filio, vix filius parcebat patri, frater germanum, nepos avunculum vel patruum, quin et patruus nepotem pro modica causa neci tradebat. Horum autem diabolicam rabiem et tam Brugenium quam Furnensium et Aldenburgensium insanam perniciem vir Domini Arnulphus verbo dulcissime prædicationis et exemplo eximie sanctitatis mirabili modo mansuefecit, et corda crudelium ad concordie tenorem licet valde laboriose complacavit. Nam instante illo et opportune atque importune prædicante, et crebrius se illorum vestigiis prosternente, tandem omnis inimicitia sopita est, et de infestissimis inimicis in tenaces amicos arctius sunt confederati.

80 Hac in re enixius laborans venit in villam, quæ appellatur Thuroid d : nam et ibi hostis antiquus ignem litium flammæque rixarum spiraverat. Cumque proximos effusi sanguinis alloqueretur, ut pacis federa inirent, et diabolica incendia sopirent, erat ibi quidam, nomine Heradius, Heradii presbyteri filius, qui maluit surda aure monita pacis spernere, quam seipsum vel proximos ad pacis studium informare. Atrium itaque ecclesiæ, in quo stabat Episcopus, visus est exire, ut absens monita justitiæ protinus posset declinare,

EX MSS.

xiv.
ut cruenta
Flandro-
rum odia
extinguat.

xv.
sed hoc mu-
nus diligen-
ter exco-
quenti

xx mss.

clinare, dictumque fuit episcopo : Ecce unus recedit, in quo quam maxime causa constitit. Statim Episcopus e vestigia persecutus usque ad Comitum stationem illum subsequendo pervenit, et ante pedes ejus solo tenus prostratus, humiliter exorabat, ut ad concordiam pacis redire debuisset.

nonnulli pertinaces resistunt,

81 Ille vero typo juvenilis arrogantiae inflatus subsistere noluit; sed veritus, ne ab aliis teneretur, in fugae cursum perniciter se laxavit; fugienti vero malignus spiritus insiluit, et in amentiam versus, seipsum dentibus et ungulis dilacere coëgit : quo comperto, amici vel affines venerunt et ligaverunt amentem et dæmonio plenum, et pertraxerunt stridentem et motibus repugnantem in domum patris sui. Deinde adeunt sanctum Episcopum obsecrantes plurimum, ut superbo et fatuo ingnosceret, nec injuriæ irrogatæ memor esset; quibus Domini servus dixit : Injuriam pro veritate illatam amplector; sed de cordis illius stoliditate plus afficior. Unde si vultis, ut pro illius liberatione Dominum exorem, facite nobis certitudinem, ut vos omnes (velit ipse aut nolit) teneatis firmam pacem, et si litigium aut seditionem commoverit, nemo ex vobis ferat illi solamen. Una omnes voce dixerunt : Anathema sit inter nos, quicumque auxilium illi dederit, nisi ad custodiendos sermones vestros. Ita Episcopus quasi promissis delinitus aquam benedictam cum exorcismi permixtione confecit, de qua juvenis aspersus, statim diaboli pervasionem evasit et sensibus suis sobrie functus pacem et concordiam speciali devotione servavit.

xvi. quos ille divina ultione terret,

82 In eadem villa Thurold gestum fuit aliud non minus mirandum. Quidam miles Aldenborgensis indigena, nomine Wilhelmus, statura et agnomine Longus, habuerat filium suum jam ad ultum tirocinio mancipatum, sed furtis et rapinis plus intentum : qui filius dum quodam tempore in domo ejusdem Sigeri luce clara rapere nitetur, ab ipso Sigero gladio percussus citius mortuus est; qui Sigerus cernens, se peccasse in morte tyronis, quamvis juste perempti, adiit venerandum sanctumque virum Arnulfum episcopum rogans, ut medelam verborum adhiberet ad sanandum ulcus tanti piaculi. Vir autem Sanctus, qui se ipsum obtulerat in præparationem evangelii pacis, impiger exiit in campum seculi subiturus duellum contra potentias diaboli, et armatus scuto fidei viriliter decertavit rapere vasa fortis maligni. Aduatis vero cum peremptore juvenis propinquis ejusdem interfecti, seminavit verbum justitiæ, verbum veritatis et pacis, et auctore Deo pacificavit Sigerum cum Willelmo Longo, patre videlicet interfecti.

ac variis miraculis

83 Postea Wilhelmus a quibusdam malignis increpatus, cur filii mortem tam leviter indulsisset, coëpit poenitere de benefacto et iterum coëpit captare locum, quo vindictum sumeret de Sigero : nec cedebat ei locus ultionis, donec recursu temporis circa festum sancti Joannis in nundinis Thuroldensibus, veniente fortuito Sigero ut vestem emeret, illum Willelmus gladio acutissimo cervice tenus percussit, et exanguem factum non mortuum, in cartallum e, quo vestes jacebant, deiecit. Statim omnes nundinæ turbatæ sunt. Fit clamor et indignatio in populis, cur quis Comitum pacem temerare præsumpsisset. Curritur ad Comitum, qui præsens in domo sua Thuroldi consistebat. Nuntiatur ei probrose illum jam nihili valere, qui suas celebres nundinas nequisset defendere. Prosilit Comes Rodbertus animo effertus, jubet continuo percussum et percussorem sibi

sisti. Interim audit a suis militibus, quod Wilhelmus Longus hujus audaciæ præsumptor fuisset, et in ultionem occisi filii nundinas exturbasset.

84 Jam comes aliquantisper mitigatus, respondit : Guilhelmum Longum seu militem strenuum diligo, ut filium; sed hoc redarguo, quod filii mortem per sanctum Arnulphum episcopum perdonatam *atque pacificatam, denuo ultum repetivit. Interea deducitur coram eo percussus trepidans quidem, sed illæsus, videturque cervice ejus non gladio percussa, sed quasi rubeo filo præcincta. Tunc Comes ait ad Wilhelmum : Miror tuam temeritatem, sed plus horreo tuam tantam debilitatem : quandoquidem enim parcere noluisti, cur tam pueriliter ferire non erubuisti, ut manus feminea non virilis dextra in ista cervice compareat? Agnosce igitur quoniam nec gladii nec dexteræ causa fuit, sed imperio Dei summi id factum est, qui non permisit vulnerari cervicem, quæ per documenta tam sancti Viri sponte susceperat pacem. Sic Comes, sic Comitum procures et milites prædicabant, quod quidquid sanctus Arnulphus pacificasset, fixum et inviolabile Dei nutu permaneret.

ad concordiam adducit,

* id est condonatum

85 Intra terminos parochiæ Ghestellensis f, quæ subjacet diocesi Tornacensi, est quædam vena terræ nigra et quasi subrufa, quæ crebris paludibus intersita non facile potest transiri. In his vero locis moratur genus hominum atrocitatem semper gestiens, ut vulgus Scytharum. Ad hæc loca Vir Domini pertractus, ut inter tales verbum pacis seminaret, conventus est a quadam anicula lacrymosis planctibus ita clamante : Sancte Serve Dei, misere mei, et dignare intrare in tugurium paupertatis meæ, sicque videbis multiplicem et diuturnam poenam afflictionis meæ. At ille mansuetus et humilis memor semper nominis Christophori cælitus sibi inditi, intravit tectum viduæ pauperis, ut videret causas declamatæ calamitatis. Jacebant enim in lectulo quinque filii ejus uno eodemque languore constricti, quorum nullus alium poterat adjuvare vel in aliquo supportare.

xvii. et ibidem quinque agros viduas filios f

86 Tunc mulier dixit : Vide serve Dei, quanta sit mea miseria, quantus dolor me angit, quanta tristitia me affligit. Servio sola quinque viris, curro et festino ab illo ad illum, ab isto ad istum, et minime placeo famulando. Tunc vir Domini nimia compassionem congemiscens, tacuit. Deinde aquam benedictam conficiens, totam domum et infirmos aspersit et eisdem sic imperavit : In nomine Domini nostri Jesu Christi recedat a vobis languor iste, ut statim convalescatis, et matrem vestram tot doloribus addictam serviendo vobis fatigare non egeatis. Affuit continuo Domini virtus et statim consurrexerunt, atque cibos diu exosos avide sumpserunt. Sequenti die lavacra subierunt ac deinceps omni incolumitate vigerunt.

statim sanitati restituit.

ANNOTATA.

a Rodbertus vel Robertus ille, communiter cognominatus Friso, occupavit Comitatum Flandriæ, pulsus Richilda Balduini Comitum vidua ac ipsius filius.

b Opinor, hic designari Balduinum Comitem Montensem : nam urbs Montensis in Hannonia olim vocabatur Castri-locus, ut Valesius in Notitia Galliarum pag. 133 testatur. Nunc illa civitas a situ Latine Montes appellatur, et forte hic ex recentiori et antiquo nomine Mons castrorum dicitur.

c Insula vel Insulæ celeberrima Flandriæ civitas

A *tās et mercimonio clara, quam Galli l'He, et Flandri Ryssel vernacule appellant.*

d *Thurold nunc vulgo dicitur Tourhout, et est pagus Flandriæ, qui inter Brugas et Ipras jacet.*

e *Cartallus inter alias significationes, quæ in auctiore Cangii Glossario videri possunt, accipitur pro cophino vel canistro. Ex sensu patet, ea voce hic significari capsam aut cophinum majorem, in qua vestes servabantur.*

f *Ghestella vel Ghistella est pagus Flandriæ, qui una leuca ab Aldenburgo distat, et de quo in Actis S. Godolevæ ad diem 6 Julii, sive tomo 2 istius mensis pag. 359 fusiùs egimus.*

CAPUT IV.

Divina animadversio in nonnullos Flandros, qui monita Sancti contemnebant; fundatio monasterii Aldenburgensis, reditus S. Arnulfi in Galliam, et iterata profectio ejus in Flandriam.

xviii.
Quidam
suasionibus
sancti Viri

Folcardus quidam accula Gestelensis alacer et robustus, nec tam utilis quam temerarius, beatum Præsulem, de pacis gratia colloquentem, contemnendum putavit; qui dum faciem Viri Dei fugeret, repente est traditus maligno spiritui, a quo discerptus et miserabiliter laniatus, ab amicis vel propinquis vix potuit coerceri: et hic non sua fide, sed aliorum prece, per beatum Pontificem a dæmonio purgatus, didic it jam ex passione, quantum beato Viro impendere debuisset amoris et reverentiæ.

xix.
pervicaciter
repugnantes

88 In vicinio Furnensis a Castri habitavit quædam vidua nobilitate et opibus fulta, nomine Evergerda, cujus maritum simulque filium atroces inimici peremerant, et pro quorum interitu graves inimicitiae interfectoibus undique incumbabant: nam pro morte duorum omnis illa regio conturbata fuerat, dum alii vindictam, alii defensionem homicidarum molirentur: ad quod malum compescendum accersitus præsul Domini sanctus Arnulfus sponte ac prompte properabat, ubicumque de pace et concordia esset agendum. Venit ergo asello vectus ad domum illius divitis viduæ, contra quam vox Apostoli insonat dicens; Vidua, quæ in delitiis est, vivens mortua est. Talis illa cum esset, beati Viri ingressum omnino noluit, sed ante suam portam pontem levatorium b erigi jussit, ne pateret ingressus, neve daretur effectus votis hominis Dei.

divinitus
puniantur,

89 Ille tamen non destitit prædicare, argue-re, obsecrare, ut interfectoibus filii vel mariti pro refrigerio animarum ipsorum indulgeret, et quos crudeliter odiebat, amicos sibi confæderatos effici consensisset. Illa vero neque preces ejus neque monita suscipere voluit, sed in suo persistens tumore animi, Famulum Christi de aselli sessione, et de vestis humilitate subsannando derisit, et a se repulit; sed non impune: nam postquam Præsul gemebundus ab ea recessit, gravis illam divinæ animadversionis vindicta percussit. Post modicum quippe temporis, manente cæli sereni-

tate, quidam levis turbo consurgens domum ejus concussit et contrivit, in qua ruina deprehensa repentina morte percussa interiit. Ubi valde mira res contigit, quod in eadem domo cum essent famuli et ancillæ plures, porci vel canes, gallinæ, anseres, columbæ atque hirundines, nil tunc ibi periit nisi ferox femina, nec quodlibet animal vel quippiam læsum fuit. Funditus extincta, docuit non dogmata ficta, quæ monuit Sanctus vindictæ pondere tantus. Femina sic fortis, fit juste filia mortis. Hujus certe ultionis fama volans perferruit corda duricordium Flandrigenarum, ut nemo auderet Viro Dei resistere, nec sacris ejus monitis non obedire.

90 Erant eo tempore in vico Aldenborgensi duo vesanæ animositatis adversarii Conon unus, alter Robalinus, quorum Robalinus Cononis patrem, nomine Hidonem, dolo peremerat; alter alterius amico et domesticos trucidabat; alter alteri quæcumque poterat privatim et publice mala ingerebat. Horum quoque mentes dæmonii plenas suarum documentis prædicationum et terrore frequentium signorum ad gratiam pacis convocavit. Talibus congratulans Comes Rodbertus E totaque gentis nobilitas gaudio magno gliscebant, quod talem suis temporibus Christus Dominus tribuisset ministrum, qui curam omnium paterno affectu gereret, et viam vitæ omnibus exemplis priorum actuum declararet. Et jubente Comite, Eremboldus prætor, assumptis secum prudentibus viris in Brugensi palatio, supputatis per nomina interfectis Brugensis coloniae vel aliorum locorum, unde personarum notitiam colligere potuerant, invenerunt et scripto indiderunt, quoniam expensio duorum millium marcarum argenti meri non potuisset persolvere, quod gratia Dei per hunc veritatis ministrum dignata est moderari. Hinc factum est, ut Virum sanctum omnis homo tam potens quam impotens medullitus adamarent; illumque secum habitare anhelanter præoptabant. Exhinc toto conamine cœperunt disquirere, quoniam in loco sacer Præsul utiliter et honoste valuisset

et alii ad
frugem re-
ducuntur.

91 Ecclesia erat in oppido Aldenborgensi sub honore sancti Petri Apostoli et omnium Sanctorum antiquitus fundata, divinis miraculis frequens et famosa, quam quidam nobilis et multum locuples, nomine Conon, frater Everardi Tornacensis, in rationem beneficii de Flandrensi Comite habebat; F Comes autem hanc eandem ab episcopo Tornacensi tenebat. Hunc Cononem inflammavit timor Dei, suggerente fidelissima conjuge, nomine Hazecca,* ut ecclesiam sancti Petri Apostoli, quam terribilem fecerant divina miracula, immunem sui juris liberamque perageret, et ad laudem Dei abbatiam monachorum instauraret: oportebat enim impleri superius scriptam beati Petri sponsionem, quam ad ipsum Præsulem factam retulimus, tam de loci structura quam et de ipsius sancti Viri obitu et sepultura. Ordinatione vero Dei peractum est, ut reddente Conone Comiti ecclesiam, quam tenebat, Comes hanc eandem Tornacensi episcopo nomine Radbodo c reddiderit; Radbodus quoque episcopus cum Galtero archidiacono, laudante clero et gaudente populo, liberam et expeditam episcopo Arnulfo, illique canonicam de eadem fecit investituram.

xx.
Sanctus
construit
Aldenbur-
gi monaste-
rium,

* al. Hu-
fecca et Za-
zecca

92 Hanc denique ecclesiam seniorum traditio a beato Ursmaro d temporibus Dagobertie regis Francorum commemorat ædificatam, quam majestas Domini diversis revelationibus signorumque ostensionibus multoties mirificavit: cæci visum receperunt,

xxi.
accepta ve-
teri ecclesia
S. Petri,

EX MSS.

f

receperunt, surdi auditum, muti loquelam, paralytici vel contracti restaurati sunt, et omnis morbus vel ægrotudo optatam ibidem recipiunt salutem. Anno autem *mxci f* in sacra nocte Natalis Domini factus est ventus vehemens et validus, qui turreb urbium et tecta domorum ac ædificia plurima ecclesiarum concussit, fregit et dejecit. Eadem nocte ejusdemque venti turbine campanarium ecclesiæ sancti Petri evulsum est a suis cardinibus, et supra tectum turris, in qua stabat, versus Orientem projectum, ita ut per sex dies et noctes cerneretur pendulum quasi semper esset ruiturum. Congregati mane loci habitatores sub omni celeritate convocant architectos statutis præmiis, si illud revocarent, munerandos; at illi multa promittunt, restes præparant, balistas erigunt, ligamenta constituunt, ut multimoda artis argumenta componunt. Et dum populus præstolaretur ad inventas artificum machinas, quibus campanarium sperabatur reformari, ante noctis medium pridie Kalend. Januarii advenit virtus de cælo in visione ignis, et campanarium quidem suis sedibus firmissime relocavit; ecclesiam vero *B* intus et foris flammeo lumine vestivit. Hæc me sic referre puderet, nisi testes mille se vidisse perhibuissent *g*.

g

xxii.
multisque
miraculis

93 Habebat in usum Catholicæ fidei Conservator, ut si quando ægrotus ad illum causa medelæ accessisset, mox prælato signo Crucis manum ille imponeret, et verba Euangelii decantaret, tertio dicens: Super ægros manus imponent, et bene habebunt. Quibus ita tertio dictis, recedebant languores, sanitas sequebatur. Talia pernoscentes quædam mulier, Aldenborgensis oppidi indigena, venit ad eum, ubi tunc manebat, apud sanctum Petrum et oravit dicens: Rogo te, sancte Episcopo, tange et benedic caput meum, ut sanari valeam a tantorum afflictione dolorum. Cui Præsul: Quid molestiæ patiaris, vel qua nos ratione adieris, edicito soror. At illa subjunxit: Longum tempus transegi in acerrimis doloribus capitis, qui in tantum me exagitant, ut phrenesim me pati homines credant et die nocteque aliqua requies in me non habeat locum. Dormire vel manducare vel operis quid exercere numquam possum. Tot mihi malis oppressæ apparuit quidam divinus monitor dicens: *C* Vade ad Arnulfum episcopum et pete ab eo, ut caput tuum tangens benedicat, et continuo sanaberis. His compulsæ causis venio et promissam sanitatem exposco. Ad quam mox Episcopus ait: Secundum fidem tuam fiat tibi. Simul et tangens benedixit, moxque capitis dolor cum caloris immoderantia deletus est.

xxiii.
ac spiritu
prophetiæ a-
pud Flan-
dros illu-
strior fa-
ctus,

94 Adhuc in eodem loco consistente Viro sancto, venit quidam de Jerosolymis peregrinus et nuntiavit illi dicens: Domine, soror vestra domina Oda mihi Jerosolymis locuta nimium efflagitavit, ut dicerem vobis, quoniam, quantumcumque prævalet, laborat et festinat, ut ante vestrum transitum vos in carne videat, vobis loquatur, remissionem delictorum et agendæ in reliquum vitæ normam atque consilium a vobis præsens petat et accipiat. Hæc vero summa petitionum illius est, ut vestra oratio ad Deum fiat impetrans, ut vos non recedatis, donec veniat, et ipsa non moriatur, donec dilectam sibi vestram faciem videat. Tunc ait Homo justus: Odo soror nostra et in Domino germana, quamvis festinet, quam avidè properet, frustra contendit, in vanum laborat, in vanum concertat adipisci, quod Dominus aliter disposuit. Videat et contempletur actus nostros et studium timendi Dominum. De cetero

faciem nostram corpoream numquam videbit. Ita *D* que hæc pudicissima mulier properans et festinans, nec aliquam sibi requiem attribuens, celeriter intravit Aldenborch, et invenit fratrem sepultum, octo dies habentem in monumento.

95 Sed ut ad ordinem revertamur, beatus et sanctus Christi miles Arnulfus mense Junio subintrante cœpit curiose inquirere, sicubi haberetur memoria sancti Medardi, cupiens solennitatem ejus, quæ est vi. Idus Junii *h*, in ecclesia ejusdem nominis dicata celebrare. Illo sic sollicito, intimatum est in fundo nuncupato Ervingahem *i*, stare ecclesiam beati Medardi nomine insignitam, non longe ab Aldenborch in plaga Australi, ad quam sanctus Dei Præsul venit, ut ibi perficeret debita officia pro honore tanti Confessoris. Vidit autem illius fundi populus sanctam celebritatem, et compuncti corde donaverunt ecclesiæ sancti Petri in Aldenborg duas partes decimarum omnium allodiorum suorum cultorum et colendorum, palustrium vel aridorum, silvarum vel pratorum, et quidquid liberæ terræ habere visi sunt: ex hoc duas partes decimæ totius annonæ lini et cannæ *k* prompto animo contulerunt. Hujus autem largitionis principes quique nobiles et ingenui illius loci viri, Bertulfus filius Ermenarii cum Vigelborch uxore sua, Eremboldus et Malgerus filii Almari, Leggiva vidua alterius Ermenarii cum filiis Angranno Fredeboldo ac Lamberto vel tota istorum consanguinitas exegerunt a sancto Viro, ut æterno anathemate damnarentur isti vel eorum posteri, siquid molirentur de præfata decima aliquid subtrahere vel minuere vel quocumque modo quippiam damni inferre.

xxiv.
recipit ab iis
decimas*h*
i
* al. Ar-
ningahem*k**E*

96 Loco igitur canonica, ut præfatum est, traditione sibi delegato et legitime emancipato deputavit ibidem aliquos suorum, qui locum munda- rent et habitationes Deo servientibus competentes præpararent. Populus etiam vicinus, sed et longe circumquaque positus alacriter auxiliabatur dando pecunias et animalia ac diversa subsidia. Gaudebant autem quod lucerna Dei inter illos emicare cœpisset; nam in atrio ecclesiæ beati Petri apud Aldenborch eo scilicet loco, quo steterat vel sederat hic beatus cum pro pace et concordia insudaret, visa est columna ignis ab alto prominens consistere, quæ ab initio noctis usque circa auroram prægrandi fulgore noctis caliginem mutavit in lucem, et cuncta in circuitu spatia luce perlustravit splendiflua.

xxv.
pro mona-
sterio Al-
denburgensi*F*

97 Post ad sedem Suessionicam rediens, omnium votis ambitur, omnium gaudiis celebratur. Pervenit autem ad illum reprehensibilis in plerisque regis Philippi operatio et continua coërcendorum dissimulatio, nec non indiscreta episcoporum vel abbatum impositio, ideoque cœpit tædere super malis, quæ undique patrabantur, nullo rempublicam moderante rectore. Dormitavit ergo anima ejus præ tædio malorum, quæ quotidie excrescebant: quoniam et illa nobilis moderatio Remensis ecclesiæ adeo tepuerat dejecto jure metropolitane dignitatis, ut nec episcoporum concilia nec ecclesiarum judicia inibi exercerentur.

xxvi.
et in Galli-
am rediens,

98 Illam igitur compunctionis nutricem, illam silentii custodem, illam psalmodum et vigiliarum consciam, illam et divinæ contemplationis amicam primæ reclusionis resumpsit semitam, eligens abjectus esse in domo Domini magis quam abire, stare, vel sedere in qualibet divinæ legis transgressionem. Noverat quippe potentes protenter tormenta passuros; idcirco declinavit a malis, ut

solitariam
vitam repe-
tit,

totis

A totis viribus faceret bona, cupiens paratus fore et pervigil, ut Domino quandoque pulsanti confestim aperiret: quam reclusionis semitam arduo tramite conservavit, sacris virtutibus decoravit, vivens in fame et siti et jejuniis multis, in frigore et nuditate extendens semper mentem suam in scientia Dei, in caritate non ficta, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto.

XXVII. 99 Emerserunt autem importuniores causæ circa locum et finitimam regionem, pro quibus adunati nobiliores quique Aldenborgensis coloniae cum Everolfo monacho statuerunt, ut venirent ad Virum Dei et totis nisibus compellerent, ut rediret in Flandriam et causis importunioribus modum finemque profferret. At ille conscius futurorum, utpote qui divinis revelationibus frequentius docebatur, votis se querentium libens annuit; sicut qui revera noverat, se non posse dissolvere ut esset cum Christo, nisi in loco Aldenborch. Veniens vero cum illis frequenti verbo commonebat eos dicens: Quod modo Flandriam vado, filiolii, scitote non tantum esse vestrae voluntatis, quantum divinae dispositionis.

B 100 Dumque meant glebas regionis, venit Atrebas,

monetur cælitus in itinere de imminente morte Quo patuli campi, spatio virgulta ferentis, Obdormire volens desternitur ille jumento, Utitur et verbis orans vernantibus herbis, Ut modicum somni capiat, studio gerit omni; Hæc requies felix quæ provocat agmina cælis, Tuncque Viro fesso somno per tempora presso Visio monstratur, de qua mox ipse beatur. Nuntius applaudit, quæ Præsul lætior audit: Aldenborch veniens non multo tempore vivens Secula transibis, felicia regna subibis, Quæ careant fine, quæ pollent perpete luce. Te domus illatum Petri capiet tumulatum, Tempora nec multa patieris carne sepulta Terra tolleris, meritorum laude frueris.

XXVIII. 101 Vir Domini surgens, sociosque viæ satis urgens,

quæ viæ comitibus indicat. Sic famulis inquit: Jam surgite; sufficit istis Nos ita dormisse vel somnia grata vidisse; Somnia non falsa, quæ pandunt præmia celsa. Jam bene celetis, quæ me referente scietis. Vobis prædico, quod triste manet inimico:

C Me scito scansurum cælos civemque futurum Angelicis turbis, precibus quod posco diurnis. Hinc vos gaudete, lætissima corda tenete. Et sic tractate Christum, sic rebus amate, Ut vos suscipiat, quando cinis hæc caro fiat. Hoc simul ostendit, quod mens cognoscere tendit, In Petri templo tumulabor et ipse sepulchro Sed jam pergamus, patriam jam calle teramus. Tempore completo venient hæc munere læto Hic stupor atque dolor famulantum pectora scidit. Attamen in ejus comitatu nulli licebat aut mœrore plus justo affici aut inepta lætitia resultare. Tantum erat in illo auctoritatis et gratiæ, tantusque circa illum vigor disciplinæ, ut illum videre et audire omni animæ gratum esset: cum tamen vultus ejus offensam tamquam grande piaculum præcaverent.

ANNOTATA.

a Per castrum Furnense hic indicatur munitum Flandriæ oppidum, quod nunc Furna vel Furnæ vocatur, et vix una leuca ab ora littorali maris Germanici distat.

b Est pons, qui facile attollitur ac deprimitur, et qualem Galli vernacule pont-levis appellant.

c Quamvis hic Radbodo apud Sammarthanos in serie præsulum Tornacensium non recenseatur, tamen in ea videtur collocandus, cum ipse sub titulo Tornacensis episcopi ad Lambertum Atrebatensem scripserit epistolam, quæ apud Baluzium in Miscellaneis tomo 5 pag. 298 legi potest, et in his Actis diserte Tornacensis episcopus nominetur. Idem tamen a Sammarthanis inter præsules Noviomenses sub titulo Ratbodi II refertur.

d Acta S. Ursuarii abbatis, qui anno Christi 713 obiit, ad diem 18 Aprilis illustrata sunt, ubi tomo 2 istius mensis pag. 560 et 562 ædificatio ejusdem ecclesiæ Aldenburgensis memoratur.

e Potest hoc loco indicari Dagobertus secundus istius nominis rex Francorum, qui anno 687 Rotomagi mortuus est, vel Dagobertus tertius, qui anno 711 patri suo Childeberto in regnum successit, ut in Diatriba Henschenii nostri de tribus Dagobertis licet videre.

f Etsi in aliis Mss. hic annus etiam exprimitur, tamen opinor, hic vitium amanuensis irrepsisse, et pro anno MXCI annum MLXXXI substituendum esse; quæ opinio mea confirmatur ex Sigeberto cœvo, qui de hoc miraculo ad annum E 1081 meminit, ut mox ostendam.

g Sigebertus Gemblacensis in suo Chronico, quod ex bibliotheca Joannis Pistorii Nidani editum est, ad annum Christi 1081 refert, Aldenburgensem S. Petri ecclesiam claruisse variis miraculis, Inter quæ illud tam mirabile, inquit, quam inauditum antea exstitit, quod hoc anno Dominici nocte Natalis contigit. Deinde prodigium jam in his Actis relatam ipse ita narrat: Campanarium præfatæ ecclesiæ, vehementi vento flante, a suis locis evulsum et ad terram penitus fuit inversatum, ita in aëre pendens et ruinam sui minitans, ut semper casurum et cuncta vicina confracturum cerneretur. Sed cum per sex noctes et dies id tractaretur a populo, qualiter hinc inde exstructis machinis sursum erigeretur, et utrumque loco suo relocaretur, pridie Calendas Januarii circa noctis medium adveniens virtus divina totam ecclesiam intus et foris replevit luce ignea, et campanarium ad terram reclinatum, totum simul erexit, ac firmissime locis suis relocavit, et campanas ibi dependentes mox sonare compulit.

h Acta S. Medardi episcopi Noviomensis et Tornacensis ad diem 8 Junii in Opere nostro illustrata sunt.

i Sanderus tomo 1 Flandriæ illustratæ pag. 312 hunc pagum Eereghem appellat, ubi etiam meminit de hac donatione, quam monasterium Aldenburgense anno 1084 ab incolis istius pagi accepit.

k Canna apud scriptores mediæ ætatis pro canabe usurpatur, ut in Glossario Cangii nuper recuso et aucto, ad hanc vocem videre est.

CAPUT V.

Morbus Sancti reversi in Flandriam, signa de imminente obitu, pia mors, honorifica sepultura et epitaphium.

Mense Julio octava decima mensis cursu prospero cum felici fama virtutum intravit Aldenborch, ibidemque evangelizans regnum Dei, septem

ex ms9.
Sanctus in
Flandriam
reversus re-
gratatur,

xxx.
et triplici
fragore

monetur de
vicina mor-
te,

propter
quem ter-
rentur pra-
sentes,
* Mab. tin-
cta

septem diebus incolumis permansit; die autem sancti Jacobi apostoli, peractis Missarum solenniis, cœpit infirmari, et uno vigintique diebus valetudine laboravit. Cumque in extremis positus putaretur, suggererant ei fratres, ut sacris officiis se prœmuniri faceret, ne forte sine iis de hac vita exisset; quibus mitissima voce respondit: Karissimi filii super hoc nolite quidquam sollicitari, quia per Dei misericordiam bene sentio, quid vel quando mihi expediat. Scio tempus, novi et horam et de his commonebo vos, cum oportunitas even- rit.

103 Vicesima die postquam decubuit cum es- set sexta feria ante noctis medium, cella. in qua jacebat, mirabili tremore atque horrifco fragore tertio concussa est, et a fundamentis pene col- lapsa in tantum, ut monachi vel famuli ante il- lum excubantes intolerabili timore quaterentur, et cellæ formidantes ruinam foras fugere exoptarent; quos Vir Dei verbis consolatoriis demulcebat, et, ut se cubitum collocarent, hortabatur, nil in- commodi successurum promittens. Tunc ei pre- sbyter et monachus Everolfus flebiliter aiebat:

B Domine, terra tremit, cella concutitur, ostium a me jam diligenter tertio obseratum, denuo pa- tet, turbarum murmur hinc inde resonat; et quo- modo possumus inter tot terrores obdormire? Cui Homo Dei ait: Care frater, ne paveas et nullus vestrum formidet, quoniam hæc omnia supernæ majestatis signa sunt, et postmodum vobis mani- festabitur, quæ vis hunc terræmotum et hujus cel- læ concussionem patraverit. Sequenti sabbatho cum Vir Domini articulum mortis imminere sentiret, peractis ex more matutinalibus hymnis, fratribus dixit: Jam nunc parate nobis funeri necessaria, quoniam circa noctis initium transibo ex hac vita: ita enim mihi Dominus, cui servire pro viribus laboravi, nocte hesternâ innotuit, quamvis et an- tea diu hoc scissem, quando terremotu et aeris con- cussione fragor cellæ inhorruit, et prima quidem concussione B. Petrus apostolus advenit dicens, mea omnia peccata remissa et januam vitæ mihi patere. Comitabantur illum multitudo Beatorum, laudes divinas alta voce modulans.

104 Laudes excelsas tunc decantasse catervas Ostia senserunt, quæ tanta vi patuerunt. Prima fuit talis processio spiritualis.

C In secunda concussione sanctus advenit archange- lus Michaël cum collegio Beatorum angelorum, et suo conductu felicem vitam me intrare instanti hora promisit:

Dixerat intente, tu cælica regna repente,
Me duce, suscipies, paradisi convenia fies.
His dictis jubilant, cælestia cantica formant.
Quam vim dictorum capiunt vix corda piorum.
Talibus expavit mens, quamvis cælica stravît.
Tertia commotione adfuit Domina nostra vera
Mater misericordiæ cum sanctarum caterva virgi-
num, quæ sub gaudio suæ Assumptionis meam
animam assumendam benignissima voce promisit.
Sed omnes vos, o fratres, contestor per miseri-
cordiam Dei, ne, dum adhuc vivo, alicui ista dica-
tis.

105 Idibus Augusti properant dum funera justi,
In feria sexta Christi de sanguine texta *
Ad medium noctis veniunt præsagia doctis:
Clamor, cantus, odor, strepitus vocesque viro-
rum.

Hymnos vel psalmos resonabat vox populorum
Atque fores cellæ reserantur more procellæ:
Cantus ab his cultus, sentitur jure tumultus,
Laudant cantando jubilant et vociferando.

Cum famulis monachi quatiuntur voce veraci: D
Credunt seque mori subdentes corda timori,
Irrumpunt laudes, seu dicant undique plaudes,
Carmina psalmorum solvuntur voce virorum,
Deficiat ne res, responsum dant mulieres
His monachus quatitur, famulorum turba sopitur;
Corruit hic fortis credens discrimina mortis,
Non valet ista caro, dum mundo servit avaro,
Et caret his donis præ pondere conditionis.
Cælitus iste chorus divina laude sonorus.
Hac illac resonat, plebs cæli carmina donat,
Palpitat et monachus, pavet, æstuat, angit anhe-
lus,

Laudibus atque choris reboat domus illa canoris,
Complet odor cellam signans intrasse puellam
Viseret ut servum, meruit quæ gignere cervum
Cornua gestantem saliendo sanctificantem;
Ipsa Dei Mater, Beemoth a per quam ruit ater,
Ipsa Dei Genitrix justorum semper amatrix
Rite pios fovit, quorum jam nomina novit.
Ipsamet Arnulfo propria sic voce loquendo
Intulit ornate multa virtute; Beate
Quando meus natus me de convalle levavit,
Te tunc assumens ad cæli regna levabit. E
Dando pias voces mea tu solennia duces
Et tibi festa choris ego ducam carmen amoris,
Virgineus cœtus jubilabit me duce lætus,
Gaudia conjuncta deducunt agmina cuncta.

106 Postea jam monachus trepidus surgens Eve- ac propterea
rolfus monacho
petenti
* Mab. tan-
tis

Pallidus atque tremens pro nobis * vocibus hærens
Aggreditur Sanctum dans toto pectore planctum.
Sic pater et præsul, pro quo sum longius exul,
Dic mihi nec celes, noctu quæ gesta reveles.
Affectu tristi moneo sub nomine Christi
Cuncta mihi dicas, quando me corpore tricas *.
Heu nimis infelix tegitur tot laus tua velis,
Et nescit mundus tenebrosa morte profundus,
Quis sis vel qualis, quam lucidus ac specialis.
Plurima dicentem, vel talia sic repetentem,
Affatu miti Præsul jubet illa remitti,
Rem similem veri mandat magis ipse taceri.
Si tibi ego pater, si me, carissime frater,
Diligis ut Patrem, caveas me prodere vatem.
Vitæ consortem sileas, donec mihi mortem
Pertransisse scias, tunc postea pandere causas
Occultas poteris, vel signis prodere veris.
Fortius adjuro te frater iudice Christo F
Ut tibi quod credo taceas dum luce recedo.

107 Primitus advenit cum Petro præsule cæli
Concio depromens, quod sit mea crimina solvens.
Ipse pius Petrus sic protulit ista locutus:
Quæ mihi commissâ sunt, stant tibi prorsus aperta:
Nil timeas damni, patet ex me janua regni.
Vultibus angelicis fruitus sum semper amicis.
Me confortando de sancto fine morando
Gaudia fecerunt hymnumque Deo cecinerunt.
Tertius ordo fuit comes almæ jam Genitricis,
Quæ nos invisit, quæ mundo gaudia misit,
Gratia plena Dei, quæ permanet huic Genitrici,
Nobis non celat, sed quæque futura revelat.
Fecerit hæc Mater Domini, dulcissime frater.
Ad notum morem subiit tunc cella fragorem,
Ostia panduntur, quæ sic virtute premuntur.
Hinc reboat cantus cælesti carmine tantus.
Mens tua sic cecidit, quia pondus ferre nequivit.
Illa dies major consurgens, quem sacrat auctor,
Est festiva nimis, Deus hac quod surgit ab imis,
Cælitus assumpta beat hanc et Virgo Maria.
Tertia causa datur, quod festum multiplicatur.
Deprecor ideirco, custodi quæ tibi dico.
Accipe mandata Domini, quod luce sacrata

Jura

A Jura sepulturæ non fiant, sit tibi curæ.

* *Mal. sta-* Fossa mihi munda struatur * luce secunda.
tuatur Hæc mea mandata tibi sint in corde parata.
 Respondit frater : Quæ mandas, o pie pater,
 Omnia servabo, dimittere nulla parabo;
 Sed precor hæc festa nobis pater o manifesta.
 Quis locus est dignus, quo tantum condere pignus
 Nos nunc possimus, quando vos cælicus hymnus
 Sursum suscipiet, gravior nos luctus aduret?
 Præsul respondit, hos sollicitosque retundit :
 Ante sepulturam nolitis tendere curam :
 Nuntius adveniet demonstrans, quo mihi fiet
 Fossa pii tumuli totius et ordo sepulchri.

XXXI.
diemque sui
obitus præ-
sciens,
 108 Itaque vicesima prima die suæ infirmitatis
 cum esset sabbatum et vigilia Assumptionis glo-
 riosæ Dominae nostræ Dei Genitricis et semper Vir-
 ginis Mariæ, tunc vocatis discipulis, convocatis
 etiam vicinæ ecclesiæ clericis, cum psalmis et læ-
 taniis fecit se sacro oleo perungi, et dans con-
 fessionem coram omnibus, et omnium humiliter
 petens orationem.

Et sic confessus fuit acsi crimine pressus :

Penitus erravi, scelorum fas multiplicavi

B Monachus et miles tractavi res juveniles.

Corde gerens fatuum, non vixi ceu decet usum
 Multum peccator, mihimet peccando gravator,
 Offendi regem dantem super omnia legem,
 Per quem salvetur quicumque Deum reveretur.
 Ecce meam culpam fateor moribundus inultam,
 Quam precibus vestris, quæso, dissolvite caris.

109 Docuit autem eosdem fratres dicens :
 Cras de resurrectione Domini gaudium erit in cæ-
 lis, et adventu Reginae cæli gaudium sanctis du-
 plicabitur angelis. Largiente Christo, tertia cau-
 sa addetur, pro qua gaudia triplicentur. Idcirco
 prohibeo, ne in crastina ad opus meæ sepulturæ
 terram aperiatis; sed in secundam feriam reserve-
 tis : sic enim cælitus præfixum est, ut in die sancti
 Arnulfi Metensium antistitis ð hujus peccatoris Ar-
 nulfi corpusculum terræ reddatur. Multa vero
 prædixit tam de regni vel ejusdem loci statu, quam
 et de principum vel pontificum casibus venturis,
 quæ omnia, veluti prophetavit, evenerunt. Jam
 ergo incumbente hora vespertina, Corpus et san-
 guinem redemptoris summa cum devotione acce-
 pit omnibus benedicens, ab omnibus benedici
 se expostulavit, et sic ad requiem anhelans sanctæ
 Crucis signo a se tunc propensius adorato totum
 se consignavit. Tunc in pavementum cinere et ci-
 licio stratum semet deponens et nomen Domini
 orans ac benedicens felicem dormitionem accepit,
 et regionem viventium Domino conjungendus in-
 travit. Obiit autem XIII c Kalend. Septemb. anno
 Domini MLXXXVII.

XXXII.
et cum ma-
gno populi
concursu
 110 At ubi obitus ejus populis innotuit, mirum
 dictu quanta alacritate, quantaque devotione
 plebs undique confluens universa in circuitu com-
 plevit. Clerici psalmis instabant, laicorum qui-
 dam pauperum concurrentium refectionem pro-
 curabant. nobilium quoque ac militum plurima
 multitudo plurimum insistebant, ut decore eximio
 celebrarentur exequiæ sancti Pontificis; tanta ve-
 ro Clericorum ac plebium irrui multitudo, ut
 non basilica, sed ipsum atrium et atrii confinia non
 possent capere tam copiosam frequentiam, aliis
 luminaria congerentibus, plerisque inde gauden-
 tibus quod tantis exequiis interesse meruissent.
 Cumque beati Viri corpus de more compositum
 et pontificalibus insignibus ornatum in ecclesiam
 fuisset advectum, verens frater Everolfus, ne
 alicujus rapacitas inter tot promiscuas turbas an-
 nulum de manu ejus concupiscens præriperet,

tulit illum et reposuit.

111 Adveniente vero hora sepeliendi, cum
 eundem annulum digito ejus voluisset indere,
 frigida manus et incurvi digiti sic obdurati rige-
 bant, ut nequaquam extendi potuissent. Tunc
 pro hujusmodi difficultate amor præsentium fide-
 lium indoluit et cum gemitu supplicabant, ut fa-
 cultatem Dominus annueret illud corpus sanctum
 suis cultibus non carere. Intererat his exequiis
 Bernoldus d præpositus Guatenensis cum Ricoar-
 do e decano cum maxima turba presbyterorum ac
 clericorum, quorum hortatu et prævia voce can-
 tati sunt psalmi, prosequente lætania et fiente lai-
 corum conventu, cum subito mirabilis Deus mi-
 rificavit Sanctum suum in oculis omnium præsen-
 tium. Revera etenim, mirum dictu! illis conque-
 rentibus, manus dextera a pectore defuncti sese
 erexit, digitos erigens discrevit, et annuli inse-
 rendi locum dedit, quo inserto manus eadem se ad
 pristinum recollegit, et digitos, ut antea, infra
 palmam recurvavit.

Vox populi fertur, mox laudibus omnia dantur

Et magis hunc plorant, quia sanctum semper ho-
 norant,

Præmia virtutum retinet quæ quæstor earum,

Præsule translato, de terris sede locato,

Ecclesiæ Petri confertur corpus herilis.

Præparat obsequium populi grex et monachorum,

Presbyteri veniunt, it clerus, in agmina currunt

Omnimodo plebis, portantia lumina sanctis,

Prandia et pauperibus, vel Clero munera dantur,

Munia Missarum satis et super hic celebrantur,

Atque dies celebris Christi vel nomine Matris

Ducitur excelsa, feriam expectando secundam.

112 Venerat et feriæ jam clarum mane secundæ,
 Angelus e cælo descendens, monstrat aperto
 Cum sermone locum, faciant quo rite sepulchrum,
 Fratribus ostendit; post cælica scandere tendit.
 Et faciunt tumbam feriam ducendo secundam
 Cælitus ostensam cælesti munere mensam :
 Namque domus Petri locus fit corporis almi,
 Et juxta claustra, quæ sunt in parte sinistra,
 Quo deponatur Vir sanctus, fossa paratur.
 Mense sub Augusto dedit almus funera busto.
 Conditur in tumulo dans membris pignera sæclo.
 Planetus vel gemitus suspiria cordis ab intus
 O quot mittuntur, quoties tunc et repetuntur!
 Clamat amor cordis, mugit, ejulat ardor amoris;
 Traditur huic baculus pro signo pontificatus.
 Stanneus atque calix fit testis sacrificantis.
 Plumbea scribuntur quæ postea scripta legantur,
 Et tabulæ modulo positum stat pectoris antro.
 Infula Pontificis monstratur vestibus aptis,
 Aurea traduntur pedibus sandalia Sancti.
 Tales ornatus secum tulit ille Beatus,
 Per quæ clareret, quam digno flore niteret
 Spiritus in cælis vivens per secula felix.

113 Nunc igitur considerandum et fideli men-
 te retinendum est, quantis laboribus, quantisque
 afflictionum generibus iste Servus Christi tantam
 meruerit virtutis efficaciam, ut etiam membra de-
 functi miraculorum laude polleant : nec enim gu-
 læ et Veneri serviendo et humanis cupiditatibus
 inhiando tale donum a Christo percepit; sed cor-
 pus mortificando, mandatis Dei invigilando, ve-
 ræ caritati inhærendo, et in via justitiæ quoti-
 dianis augmentis crescendo et perseverando. Et
 quoniam cordis ejus cubile, corpore edomito, rite
 fuerat purificatum, idcirco complacuit Spiritui
 sancto, ut glorificantem se glorificaret, et sibi pu-
 re servientem in conspectu omnium hominum
 amabilem atque laudabilem exhiberet. Aspiciant
 igitur

EX MSS.
 ab Everolfo
 monacho

d
 e

E

XXXIII.
 honorifice
 sepelitur ;

F

XXXIV.
 nullo abba-
 te præsentē,
 sicut jam
 dudum præ-
 dixerat
 Sanctus,

EX MSS.

igitur dignanter hæc legentes et prudenti memoria colligant hujus Viri prophetiam, quam ante plures dies in pago Suessionico apud Ulciacum castellum habitans prædixerat, quod exequias funeris ejus nemo pontificum aut abbatum conveniret celebrare, sed per monachum ac presbyterum suum circa eum omnia supplerentur. Talis namque tantaque occupatio vicinos abbates duos Gandenses, et unum Bergensem præpedivit, ut sollicite invitati libenter occurrere vellent, et nullo modo prævalerent.

ejus epitaphium refertur.

114 Celebratis itaque Missarum solenniis a multis, qui undique confluerant, sacerdotibus, distributis in pauperum usus largissimis stipendiis, qua die sancti Arnulfi Metensium antistitis sacer natalis recolitur, eadem die in basilica beati Petri apostoli apud Aldenborch hujus sancti Viri corpus sepultum est et subjuncto epitaphio prænotatum.

Miles in hoc mundo, modo pulvis in hoc monumento

Militiam mundi sprexit amore Dei.

B Cujus tutela, qua vivitur absque querela,
Primum devotus Suessionis monachus.

Et mox augustæ devotior accola cellæ

Se per pauperiem frigus et esuriem,

Atque per insomnes in fletibus et prece noctes

Virtutum studiis extulit et meritis.

Abba dein factus et præsul utrimque coactus,

Quæ digne subiit dignius excoluit.

Huc veniens demum, Domino donante, supremum

Claudens morte diem transiit ad requiem.

Transitus ejus ei provenit fine diei,

Quam sequitur celebris orbe colentedies,

Quæ cæli Dominam de mundi valle Mariam

Intulit astricolis cælica turma choris.

Præsulis Arnulfi qua festa dies celebratur,

Præsulis Arnulfi corpus humo tegitur.

Completur hoc opusculum anno post transitum ejus xxviii, Indictione septima, quem credimus ab Incarnatione Domini millesimum centesimum et quartum decimum, regnum Francorum tenente Lhudoico filio Philippi regis, ab isto Viro Dei ante ortum prophetato, septimo regni ejus anno, Romana Ecclesiæ præsidente beato Paschali Papa II,

C Remensem metropolim gubernante domno Rodulfo archiepiscopo, regnante Domino et Salvatore nostro Jesu Christo, cui cum Patre in unitate Spiritus sancti sit omnis honor et gloria et imperium per infinita secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Nomen Hebraicum beemoth proprie significat elephantem seu quamlibet bestiam majorem; sed sæpius metaphorice accipitur pro dæmone, ut hic ex sensu colligitur, et apud obvios sacræ Scripturæ interpretes legere est.*

b *Festum S. Arnulfi præsulis Metensis diverso die propter obitum vel translationem corporis celebratur, ut dictum est in Commentario prævio ad Acta ipsius, quæ ad diem 18 Julii sive tomo 4 istius mensis a pag. 423 jam edidimus.*

c *Hic iterum error amanuensis irrepsit, quamvis idem numerus in aliis quibusdam Mss. exprimitur: nam ex antecedentibus et consequentibus liquet, Sanctum eo die non obiisse. Quare cum Mabillonio pro xiii Kalendas Septembris legere malimus xviii Kalendas Septembris.*

d *In Ms. nostro apographo Ursi-Campi pro Bernoldo legitur Bernardus.*

e *In aliis Mss. dicitur Gitaleniensis vel Guasteniensis cum Ricardo.*

LIBER TERTIUS.

In quo Lisiardus episcopus Suessionensis narrat miracula, elevationem reliquiarum, et alia, forsán prius ab Hariulfo abbate Aldenburgensi descripta, quæ post mortem Sancti contigerunt.

PROLOGUS.

Domino, jure amabili, merito venerabili Rodulfo, Dei gratia sanctæ Remensis ecclesiæ archiepiscopo Lisiardus filius, utinam idoneus minister sanctæ Suessionensis ecclesiæ, salutem et piorum palmam victricem. Residente vestræ paternitatis dignitate in illo magno atque inaudita episcoporum multitudinis concilio, quod auctoritate præsentis domini Papæ Calisti a Remis celebratum est b, cum et ego humilis vestro lateri inhærerem, conquestus est nobis in commune frater et coëpiscopus noster Lambertus c Noviomensium et Tornacensium antistes, injustum et ingratum sibi videri, nec soli sibi sed multis, quod sanctus præsul Arnulfus prædecessor meus, qui sanctam vitam et Deo placitam duxit, cujusque sanctitas multis valde miraculis a Domino comprobata est, in sinu humidæ terræ adhuc cubaret, neque de luto fecis usque adhuc elevatus esset. Aderat testis miraculorum ejus regia majestas ipsius sancti Arnulfi impetrata lacrymis et precibus condonata d; aderat Petrus archidiaconus Suessionicus, qui se cæcum natum fuisse atque per salivam oris viri Dei Arnulfi se oculos accepisse cum multorum testimonio fatebatur. Aderam et ego licet minus idoneus, qui me in ordinem subdiaconatus ab eo consecratum, plurimum exultabam, et illi olim cohabitans, abstinentiam et rigorem vitæ latius cognoveram, præsentia multa audieram, miracula non pauca præsens conspexeram e.

Auctor miracula post obitum Sancti patrata relaturus, E

a

b

c

d

archiepiscopum Remensem alloquitur. F

116 Cumque hæc et his similia multa a plurimis protestata referrentur placuit paternitati vestræ inferre, dicendo: Cur me afficitis relatibus vestris, cum ipse melius vobis cognoverim opera sanctitatis ejus. Vidi eum in Calvo-monte dedicationem facere, ubi femina de vico, quem dicunt Caviniaco, ter quinque annis oculorum prædita damnis, in faciem sancti se misit voce precanti, mox mora nulla fuit postquam præsul benedixit, palpebra se scidit, patuit lux, femina vidit. Sed estote; mira fecerit, vixerit juste, non dico levandum, nisi gratia Dei per clara signa cælitus dederit testimonium. Adest Romana Ecclesia, adest ipse dominus Papa; referatur hæc res ad eorum cognitionem, et sequamur inde illorum examen. Factum est, et consona omnes voce in nostram se redegerunt sententiam. Itaque quæ et quanta postquam sepultus est, circa extincta ossa ejus. Dominus et salvator noster demonstrare dignatus sit miracula, hac præsentia decrevimus vobis et matri Ecclesiæ intimare pagella, ut præcedens cognitio vestra in auctoritatem securius legendi ceteris proficiat.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Hic est Calistus II Pontifex, qui ab anno 1119 usque ad annum 1124 Ecclesiam rexit.*

b *Hoc concilium mense Octobri anni 1119 Rhemis celebratum est, cui quadringenti viginti quatuor episcopi interfuisse dicuntur.*

c *Quamvis Lambertus ille apud Sammarthanos etiam non recenseatur inter episcopos Tornacenses, tamen in serie præsulum Noviomensium ab iisdem refertur, et ab anno 1115 usque ad annum 1120 ecclesiis Noviomensi ac Tornacensi præfuit, quæ postmodum in duas dioceses divisæ sunt.*

d *Hac phrasi auctor indicat, ibi adfuisse ipsum Ludovicum regem Francorum, qui precibus S. Arnulfi impetratus fuerat, ut supra narratum est.*

e *Ex his patet, quantam fidem hæc narratio mereatur.*

TITULI VETERUM CAPITUM.

B

- i. De igneo splendore et Crucifixo prosiliente.
- ii. De pulvere circa tumulum ejus collecto.
- iii. De terrore cælitus acto contra hos, qui furari illum quærebant.
- iv. De muliere contracta et ibidem sanata.
- v. De cereis ibi cælitus accensis.
- vi. De multitudine languentium inibi recuperatorum.
- vii. De hydropico sanato.
- viii. De balena per nomen ejus devicta.
- ix. De paralytica sanata.
- x. De duobus senibus ibidem melioratis.
- xi. De manco ibi recuperato.
- xii. De homine sanato nocte S. Joannis Baptistæ viii Kalend. Julii.
- xiii. De reliquiis sancti Arnulfi in combusta ecclesia non combustis.
- xiv. De homine, qui ideo infirmatus est, quod votum non implevit.
- xv. De elevatione corporis ejus.
- xvi. De tribus miraculis tunc peractis.
- xvii. De sphaera in cælo apparente.
- xviii. De homine pacem respuente debilitato.
- xix. De episcopo Belgoto, qui nolente eo successit, et periit.

CAPUT I.

Varia prodigia, quæ ad Sancti tumulum et per invocationem ipsius in Flandria contigerunt.

LIB. III.
CAP. I.
Tumulus S.
Arnulfi
splendore
illustratur.

Postquam beatus iste Servus Dei humanis rebus feliciter exemptus est, diversa miracula juxta ejus exuvias a Domino facta sunt, ac plurimæ languentium sanitates condonatæ. Non longe vero a tumulo ejus stetit altare et crux grandis superposita, habens imaginem Crucifixi Domini, de cujus imaginis vultu ac pectore viderunt duo fratres spirituales igneum globum seu fulgur erumpere, et in illius tumbam circa ejus pectus celeriter transilire; quo signo datur intelligi, quoniam ille, qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, Augusti Tomus III.

huic Famulo suo veræ lucis gaudia contulisset. Sequenti tempore, eodem tamen anno, tumba ipsa a capite usque ultra pedes scissa est, et in directa divisa, quasi ad lineam fuisset concisa. Ista autem divisio vel scissura instantis elevationis ejus præcurrens præsagium omnium mentibus intimavit.

118 A primo quoque tempore depositionis ejus. ardor fidei et devotionis tantus circa illum emicuit, ut quicumque ægrotantes per se vel per missos suos venerunt ad sepulchrum sancti Arnulfi et per circuitum colligentes pulverem volitantem, reportabant sibi quasi certam medecinam: ipsum vero pulverem cibis suis aut poculis immittentes, seu siccum pulverem lambendo, sorbendo a cunctis infirmitatibus evadebant, et certissimum remedium velocius assequebantur; et hoc non quater aut septies, vel octies, sed millies evenisse notissimum est. Vidimus energumenum pessime vexatum, cui cum pulvis ille nolenti in os fuit injectus, mox hostem evasit, et mentem recepit. Pulvis iste celebrer non soli nostræ Flandriæ * a, sed omnibus finitimis regionibus grandem suæ utilitatis notitiam com- portavit. Anglia, Gallia, Scotia, Fresia sic tenuerunt; externæ gentes patriæque simul cinerem E rapuerunt.

119 Hæc et his similia multa postquam sic fieri latius comperta sunt, et rumor iste laudabilis Franciam penetravit, cum et gratus odor ex ejus tumba jugiter emanaret, monachi sancti Medardi graviter condolentes, quod tanti Viri exuviis caruissent, consilium inierunt cum suo abbate Odone b, ut quasi visitationis gratia locum Aldenborgensem adirent, et clam tumulum ejus aperirent, ut extracta ossa ad cænobium suum Suessionis sub omni celeritate deportarent. Ventum est eo usque, et, paratis hujusce negotii instrumentis, noctu cœperunt aperire tumulum ejus a latere dextro. Mox ingens fragor cælitus intonuit concutiens fodientes, et nimium consternatos ab incepto deterruit. Illi paulo post recreati et ex occulta aëris passione id accidisse autumantes, redierunt ad sepulchrum, ut cœptum perficerent.

120 Sed statim ut cœperunt fodere, iteratus fragor terribiliter increpuit; at illi facti examines corruerunt in terram, ac tandem resumpto anhelitu cum nimia formidine aufugerunt. Cumque de longe starent suppresso murmure mussitantes, subiit illos cogitatio, ut iteratam temeritatem tertio repeterent, et an ullus cederet effectus denuo attentarent. Adveniunt tremuli, applicant manus pavitantes; sed continuo intolerabili terrore jam tertio percelluntur. Alliduntur pavimento, palpitant exanimes et pene præmortui, quid fuerint, nesciunt. Horarum vero trium spatio evoluta, ad sensum redierunt et nimium angustiatii fecerunt votum, quod numquam amplius attentarent sacrum corpus ejus, vel sepulchrum temerare. Arnulphus nepos ipsius sancti Præsulis et primus abbas Aldenborgensis c, hæc patrare conatus est, cum duobus monachis Godeberto, natione Aldenborgensi, et Bolrado Brugensi, quorum etiam relatione hæc eadem sic gesta innotuerunt.

121 Sequenti tempore delata est illuc quædam fæmina miserrima contractione deformiter distorta, ita ut genua ejus pectori confixa, et palmæ manuum sub poplitibus colligatæ, tali quoque natibus carnetenus cohærent. Hæc miserentis populi studio ad tumulum sancti Arnulfi projecta, ubi per modicum quasi requievisse visa est, divino munere ad honorem Servi Dei sanata est erecta, quæ per ecclesiam atque per atrium ecclesiæ recto

EX MSS.

ii.
pulvis ibi
collectus æ-
gros sanat,

* al. Fran-
ciæ

a

iii.
et monachos
corpus ejus
auferrenten-
tantes

b

triplex fra-
gor ab ince-
pto deter-
ruit,
F

c

iv.
et ad se-
pulchrum e-
jusdem
Sancti

EX MSS.

gressu deambulans ostendebat loca membrorum cruore horrentia, ubi aliud alii cohærens complicum pridem fuerat et connexum.

V.
varia mira-
cula pa-
trantur.

122 Multotiens accidit, ut luminaria ibidem cælitus accendi viderentur. Sed ne fortuita vel quolibet astu adumbrata referre videamur, mille testibus defenditur, quod narramus. Solennitas præcipua agebatur prima die mensis Maii et populi multitudo undique locum compleverat, et ecce hora diei tertia cum solennis processio ageretur, duo cerei, qui portabantur, ad ostium ecclesiæ flante vento extincti sunt. Sed ut ventum est ad sepulchrum S. Arnulphi, statim ipsi cerci accensi sunt et ita accensi, ut flamine venti extinguere non possent.

VI.
Multi o-
pem S. Ar-
nulphi expe-
riuntur in
morbis

123 Anno etiam Dominicæ humanitatis post mille et centum quinto decimo per totam vicinam regionem facta est plaga sævientium morborum in hominibus utriusque sexus et totius ætatis, et tunc catervatim properantes languidorum bajuli sategabant projicere ægrotos suos circa tumbam Arnulphi servi Christi, tanta vero diffusa est gratia in reparatione languentium, ut a medio Aprili usque ad medium mensis Augusti, quando transitus ejus celebratur, sexaginta sint curati notorum, præter eos, qui sic sanati sunt, ut ad notitiam nobis non venerint. Similiter factum est anno sequenti; ut a mense Maio usque ad mensem Augustum quinquaginta hominum utriusque sexus diversæque ætatis reparatio ibidem condonata sit.

VII.

Sane inter eos venerat quidam hydropicus, ventris et venarum distensione vehementer inflatus, qui sumptum de cespite humili tumuli contiguo pulverem, in aquam conspersit et eandem aquam ebibens, mox salutem est consecutus.

VIII.
aliisque ca-
sibus, cum
eum invo-
cant,

124 Sub eodem tempore exeuntes de ista Flandria piscatores balenam permaximam circumdederunt, lanceis et jaculis vulnerantes ut devictam ad terram conveherent, et de morte bestię divitias sibi aggregarent. At bestia immanis, quamvis fortiter jaculis et lanceis fuisset vulnerata, capi vel sedari nequaquam potuit; sed ex dolore plus insaniens, modo aquas vomebat ad cælum, modo se submergebatur in profundum; modo de profundo resurgens caudæ suæ et alarum impetu confringebat arma-
C menta navium. In tanta difficultate dixit unus ad socios: Invocemus sanctum Arnulfum de Aldenborg, et voveamus ei partem de pisce; et confido, quia auxilio ejus cito hanc bestiam devincemus. Fecerunt ita, et statim balena destitit sævire, et se capiendi atque funibus colligandi locum quietissimum attribuit.

IX.
aut visitant
illius reli-
quias

d

x.

e

XI.

125 In Vigilia Dominicæ Ascensionis ad concentum sancti euangelii *d* intra synaxim vespertinam quædam paralytica sanata est.

In nativitate sancti Joannis Baptistæ dum noctu vigilias ageremus *e*, quidam homo ibidem sanatus est.

Quidam etiam provecæ ætatis homines duo senes gratiæ nimium et consimili angore percussi dolebant se vivere: nam utrorumque genitalibus illapsa viscera nimiam passionem et vivendi difficultatem illis inferebant. Hi, audita fama gratiarum beati Arnulphi, cum magno labore pervenerunt ad sepulchrum, et eorum contentio in salubre gaudium divino nutu conversa est: nam meritis et orationibus sancti Arnulphi eorum viscera sursum redacta sunt atque in naturalem situm revocata et qui cum maxima difficultate huc venerant, cum gaudio sanitatis expediti et alacres redierunt.

XII.

In feria sexta hebdomadæ Pentecostes quidam juvenculus aridam manum se habere dolens, ve-

nit et projecit se ad loculum tumuli sancti Arnulphi multis planctibus pulsans sancti pietatem; et dum lectio evangelica recitaretur, sanata est manus ejus et perfecte restituta.

126 Antequam de terra levarentur ossa sancti Arnulphi, habebat ecclesia sancti Petri ejusdem sancti reliquias, id est totam supellectilem peculiaris capellæ ejus. Ex his vero reliquiis dederunt fratres quamdam portionem quibusdam de insula Scolda *f* hominibus, ut ædificarent ecclesiam in nomine Christi sub titulo sancti Arnulphi. Ecclesia illa constructa, et erecto altari, posuerunt capsulam istarum reliquiarum in altari, et accidit per incuriam, ut illa ecclesia ignibus deprehensa funditus arderet; capsula vero reliquiarum sancti Arnulphi ab ignibus intacta et omnino illæsa in altario sedit; ipsa autem palla altaris, in quantum tangebatur capsulam vel subjacebat, incombusta remansit.

127 In insula, quæ nuncupatur Bevelandia, hoc est tremula terra *g*, quidam nobiles quorum caput erat Alvisus filius Landradæ et Ellicus frater ejus, contentionem et litigium exercebant adversus compares suos æque nobiles viros. Unde contigit, ut quidam nomine Wido ante portam Ellici in manu vulneratus duos amitteret digitos medium et medicum *h*, et maneret duobus digitis debilis et mancus. Pro hac re vixit magna Widonis et inimicorum ejus inimicitia contra Alvisum et Ellicum, contraque amicos vel complices illorum, quousque sanctuarium sancti Arnulphi in illas partes deveheretur ad faciendam pacem inter gentes ignorantes Deum. Ille vero Wido duorum digitorum damno deformatus, in ecclesia deprehensus a monachis et clericis coram se prostratis, cum et reliquiæ sancti Arnulphi coram eo solo tenus jacerent, artatus est, ut sponderet pacem se facturum cum Alviso, et Ellico suis quondam inimicis, et ejusdem sponsonis arrhabonem coëgerunt eum ponere super reliquiarum lecticam sive manus chirothecam; et quidem propter reverentiam præsentium Sanctorum obedi-
E divit ad horam; sed domum reversus et a propinquis vel clientibus probrose increpatus, aversus est a bono et supersedit perficere, quod sponderat sancto Arnulfo. Statim invasit illum fortis ægritudo, qua detentus decubuit diebus *xxi*, in quibus non somnum vel cibum capiens, sed de die in diem pejus
F tabescens, ad hoc redactus est, ut accersito presbytero de funere cogitaret.

128 Tunc presbyter dixit ei: Omnis hæc infirmitas, quam tam dure pateris, pro mendacio, quod S. Arnulfo mentitus es, juste infertur; sed si mihi credas et promissam pacem atque mancorum digitorum tuorum reatum bono corde indulgere non renuas, spero in Deum vivum, quod convalesces et vitam tuam prosperari senties. At ille nil deliberans, Defer ad me, ait, istam sanctam crucem; qua præ manibus oblata ait: Ecce certissime novi, quoniam propter meam falsitatem incurri infirmitatem; sed si nunc sanctus Arnulfus pro me oret, ut possim vivere, voveo et juro in cruce ista, quod de pace et digitorum meorum indulgentia, quidquid dudum promisi, complebo omnia. Sic dicens et novo dono novum votum in cruce perficiens, continuo subjecit: Si habeo amicum vel fidelem, provideat mihi, ut cito manducem: nam timor mortis a me recedit, spes tota vitæ mihi succedit. Quid plura? Statim cibo et potu refectus convaluit. Post diem tertium ascensis equis Flandriam intravit. Alden-
borch petiit et coram Fratribus pœnitentiam
egit

XIII.
quæ ab in-
cendio mi-
rabiler con-
servantur.

XIV.
et coram
quibus Wi-
do pacem
spondens,
eamque non
servans,

g
h

morbo oppri-
mitur, qui
peccati pœ-
nitens sta-
tim sanatur

A git. Rediens vero in locum suum, omnia, prout postulat erat, et prout ipse primitus devoverat, ad perfectum complevit, et in pace, quam spoponderat, stabiliter permansit.

ANNOTATA.

a *Suspicio illam discrepantiam lectionis, quæ in variis Mss. codicibus occurrit, provenire ex eo, quod Hariulfus abbas Aldenburgensis tamquam Flander vel saltem Flandriæ incola prius scripserit, pulverem illum nostræ Flandriæ utilem fuisse. Cum autem Lisiardus natione Gallus esset, et hæc postea suo nomine narraret, pro nostræ Flandriæ forsitan nostræ Franciæ posuit. Etiam ex aliis phrasibus facile colligi potest, primum scriptorem horum miraculorum Aldenburgi præsentem fuisse, dum aliqua eorum contingebant, cum tamen Lisiardus verosimiliter ibi numquam fuerit, ut in Commentario prævio monui. Propterea etiam in titulo libri tertii notavi, narrari a Lisiardo miracula et alia, forsitan prius ab Hariulfo abbate Aldenburgensi conscripta fuerant.*

b *Apud Sammarthanos duplex Odo distinguitur, et priori annus Christi 1090, alteri autem annus 1132 adjungitur. Hic verosimiliter de primo istius nominis abbate agitur, si distincti sint. Porro ab editoribus novæ Galliæ Christianæ ampliore horum abbatum notitiam expectabimus.*

c *Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. 67 cap. 39 sive tomo 5 pag. 243 narrans hunc irritum Arnulfi conatum, de eodem scribit sequentia: Forte necdum abbas erat Arnulfus, sed tantum sancti Medardi monachus, cum tentavit. Odoni sancti Medardi abbati anno mxcvii jam successerat Radulfus ejus nominis secundus.*

d *Ad hanc vocem Mabillonius in notis hæc monet: Id videtur intelligi debere de cantico MAGNIFICAT; nec enim alia pars sancti Evangelii cantata fuisse videtur tunc temporis in synaxi vespertina.*

e *Iste modus loquendi potius Hariulfo abbati Aldenburgensi quam Lisiardo episcopo Suessionensi convenire videtur, cum hic forte numquam Aldenburgi fuerit, ut supra etiam notavi.*

f *Hæc insula ab incolis vernacule Schouwen vocatur, et ab auctoribus mediæ ævi Latine Scoldia vel Scaldia appellatur, estque una ex insulis Zelandiæ ad os fluvii Scaldis sita.*

g *Hæc est altera Zelandiæ insula, quæ anno 1532 inundatione maris in duas insulas divisa est, quarum una Bevelandia borealis, altera meridionalis dicitur. Quod vero spectat ad etymologiam hujus nominis, de qua scriptor hic agit, sciat curiosus lector, verbo beven apud Flandros tremere, et voce land apud eosdem terram significari.*

h *Est digitus minimo vel auriculari proximus, qui etiam vocatur medicus aut annularis, ut in Calepino videre est.*

CAPUT II.

Elevatio sacrorum ejus ossium, quam signa coelestia et miracula consecuta sunt.

Hæc et alia supernæ gratiæ documenta postquam ad aures episcopi domni Lamberti si-
ve ad notitiam fidelis populi latius pervenerunt,

idem iniit episcopus consilium in Concilio Bellovacensi xv. Kalendas Novembris *a* cum quibusdam coepiscoporum suorum, quid facto opus esset ad tantam Dei magnitudinem. Intererant inibi episcopi Francorum Wilhelmus Cathalaunensis columna doctorum *b*, Joffredus Carnotensis episcopus, Delbertus Senonensis archiepiscopus, Aurelianorum episcopus, Parisiorum episcopus, Clarembaldus Sylvanectensis episcopus, Petrus Belloacensis episcopus, Angelrannus Ambianensis episcopus, Rodtbertus Atrebatensis episcopus, Joannes Morinorum episcopus, Lambertus Tornacensis episcopus, Burchardus Cameracensis episcopus, Bartholomæus Laudunensis episcopus, Lisiardus ego indignus Suessionensis episcopus, abbatum, archidiaconorum, præpositorum et copiosa cleri multitudo.

130 Inter ceteros quoque adfuit ipse Aldenburgensis abbas, ferens in manu libellum de Vita et moribus miraculorumque gestis ipsius sancti Arnulfi, quem libellum ego de manibus ejus accipiens aperui, et apertum obtuli episcopis dicens: Ecce, domini, libellus iste, me conscio meque auctore, de Vita ejus conscriptus est *c*, cui quod vera sint omnia quæ narrat, testimonium in fide perhibeo, et de cujus miraculis et hic quosdam et domi plures valde testes veraces adhibeo. Hunc ergo libellum postulo a vobis diligenter considerari, ut ex hujus notitia valeatis, quid de illo agendum sit, melius informari. Vestra autem sanctitas audiat judicium meum, quoniam si in diocesi mihi commissa pausaret, longum est, quod in terra non jaceret. Tunc Wilhelmus Cathalaunensis episcopus accepit libellum. et inspiciens a principio vidit numerositatem capitulorum, et ait ad episcopum Tornacensem: Domine, quid amplius quæritis? Absque libello isto sufficit nobis testimonium domini episcopi Suessionensis et clericorum ejus: debet vobis magnam fiduciam præbere iste talis abbas, cujus et ætas suscipienda est et prudentia bene placet; libellum vero istum, quia synodalibus negotiis occupamur, percurrere non vacat.

131 Joffredus Carnotensis episcopus ait: Domine Tornacensis, dico vobis in veritate; si Dominus talia vel semel fecisset circa aliquem prædecessorum meorum, ego nec Papam nec legatum nec vel archiepiscopum consulerem; sed tota constantia Sanctum Dei, ut dignus est, exaltarem *d*. Interim dum hæc ab episcopis decernuntur, quidam nobiles magistri scholarum acceperant libellum et cursim perlegerant quædam gestorum capitula. Quidam ergo eorum recurrentes, ubi erant episcopi, cum magna constantia fatebantur: Revera ex Deo non est, qui hujus Sancti exaltationi contrarius est. Tunc Guilielmus Cathalaunensium episcopus ait: Per Deum turpe est, quod de re tam aperta dubitamus. Unde vos, domine Tornacensis, cum Domini gratia, remota omni ambiguitate, statuite diem, quo ad locum conveniatis et sanctum Servum Domini de terra elevando, honorifice recondatis. Lambertus episcopus Tornacensis ait: Ecce legatus in hac ipsa basilica cum archiepiscopo nostro Remensi vel Turonensi eminens residet; rogo vos, placeat vobis ante illos venire et vestram sententiam illorum judicio confirmare. Episcopi dixerunt: In nomine Domini fiat. Ut ventum est, Lambertus dixit domino Cathalaunensi: Rogo agite causam meam. Cumque ille brevi facundia ante legatum et archiepiscopos causam explicuisset, tam legatus Conon, quam et Remensis archiepiscopus, una voce

EX MSS.

a

b

auditis S.
Arnulfi mi-
raculis,

c

statuunt,
sacras ejus
reliquias e-
levandas
esse,

f

d

xv.
Præules in
synodo Bel-
lovacensi,

EX MSS.

voce responderunt: Judicium vestrae auctoritatis plene suscipimus, et decretum vestri consensus corroboramus.

quod ab epi-
scopo Tor-
nacensi

132 Itaque episcopus Lambertus convocans abbatem designavit diem, quo Aldenborch conveniret, id est Kalend. Maii, et Viri Dei corpus sanctum de humo levatum juxta morem Gallicanae ecclesiae ceu revera sanctum reponeret. Dedit etiam litteras cum sigillo, quibus omnem Tornacensis diocesis populum, ad tam sanctum officium convocaret. Fama volans, celeri currente metu, diversos populos has sedes visere fecit. Taceamus de Flandria, Walachrenses, Scoldanii, Bevelandenses, Antverpenses, Taxandriani, Wasiani, Brabantini, Menapenses, Morinenses, Bolonienses vel ceterarum regionum plebes ubertim affuerunt. Tempore itaque praestituto advenit episcopus cum Tornacensi archidiacono honorabili Rodberto et magna copia cleri, et praelato Crucis trophaeo, allato quoque sacro Evangelii corpore cum cereis et odoribus, concinente clero, aperitur tumulus Viri sancti, eliguntur de pulveris situ ossa beata. Stabat calix conscriptus super pectus ejus, jacebat et plumbea tabula sub calice praepectore ejus; quae tabula scripta tenebat nomen, patriam, genus, militiam, conversionem, in abbatem promotionem, diem ordinationis ejus in episcopum, diem transitus ejus de seculo isto ad Christum. Haec tabula a pectore Sancti elevata et episcopo astante relecta fecit illi gaudia magna, quoniam formidabat, ne errore aliquo aucti non sanctum Arnulfum, sed quemlibet indignum, Fratres sub nomine sancti eleverent. Similiter et pastorem petalum cum episcopo demonstrassent, gavisus est plurimum. Ad ultimum cum sandalia auro intexta extructa vidisset, in lacrymas resolutus est. Ad suscipienda ossa et de sepulchro levanda fuerunt electi tres presbyterio functi abbas Hariulfus, Goduinus monachus, Hagamingus monachus.

non sine mi-
raculis

133 Cumque abba calvariam capitis e terra levasset, et in capsam ad hoc paratam posuisset, ecce manus ejus pingues et liquore olei infusae reperiuntur, tamquam si manus suas intinxisset in vas oleo plenum. Ecce coram Deo, quia verum est, et verum fuit quod dicitur. Odor quoque magnae suavitatis ibidem diffusus est, nec immerito: nam qui in vita mortali in omni loco Christi bonus odor existere studuit, non mirum, si jam coronatus a Deo ipso largiente, cui servivit, caelesti honore meruit honorari. Interim reboat ecclesiae sinus almæ Trinitatis laudibus et usque dum beata ossa digno cultu amicta, scrinio conderentur, tam episcopus quam clerus divinis verbis operam dabat. Quibus scrinio illatis, mox episcopus imposuit hymnum TE DEUM LAUDAMUS, TE DOMINUM CONFITEMUR. Hoc vero hymno usque ad nubes conjubilato, effertur Sanctus extra sanctam ecclesiam ad stationem conductam manu siquidem militari: tanta enim ad Sanctum irruiat hominum multitudo ut nimium sese conculcarent, impingerent, contunderent, et nemo praeter amore Sancti vel sibi vel alteri parceret. Ita devotio Sanctique desiderium metas rationis abjecerat, ut abba vel monachi ad Sanctum propinquare nulla ratione valerent.

xvi.
et plurimum
agrotanti-
um sanatio-
ne

134 Sane divina non defuerunt miracula sed verus Deus in Trinitate unus, cui pure servierat Arnulfus, trinum miraculum ibidem exhibuit: nam quidam juvenis inimica vi possessus, et ob id in insaniam longo dudum tempore auctus, ibi ab inimico liberatus, et sospitati corporis et libertati

sensus sui est donatus. Duæ quoque feminae paralyti percussae ac membrorum officio penitus destitutae, plenariae sanitati sunt restitutae. Haec vero tria signa intra ecclesiam facta ad notitiam populi per plateas vel agros diffusi, non satis palam devenerunt, quia densa plebium multitudo stipatim adeo basilicam impleverat, ut nemo ibi palam loqui, nemo ibi quoquam se vertere, nemo ibi nisi fremitus tumultuantis populi tunc posset audire.

135 Deus de caelo complacens sibi in suo sancto Arnulfo dedit tunc signum etiam de caelo. Etenim ab hora prima usque ad sextam plenam, visa est in caelo sphaera ardens, quasi flamma ignis, quae incumberebat super sanctum corpus beati Viri; per transversum vero ipsius sphaerae radiabat velut aurum purissimum in camino probatum, signum sanctae Crucis, quae crux suo splendore vincebat omnem solis decorem, sua etiam longitudine superabat amplitudinem praedictae sphaerae, per quatuor cornua ultra tendens, et nimio fulgore velut aurum rutilans. Hoc certe signum in caelo visum videtur signare caeleste mysterium. Quid enim sphaera figurat, nisi orbis terrarum latitudinem? et qui visio crucis, nisi terrenam mortificationem designat corporis? Quid autem aurum vel auri splendor indicat, nisi aeternae sapientiae claritatem et internam divini luminis contemplationem. In sphaera vero apparuit flamma, quoniam per orbem scitur, imo scietur, quoniam caritas Dei diffusa est in corde Arnulfi per sanctum Spiritum, qui datus est illi. Si datus est, a Deo caeli datus est. Jure ergo signum Arnulfum glorificans in caelo apparuit. Et nemo dicat, Arnulfum quis noverit? Nos dicimus quoniam optime notus est, qui jure caeli dignus est nosci: nec enim fallit propheta, qui dicit: In memoria aeterna erit justus. Sphaera igitur, quae in caelo apparuit, figuravit latitudinem bonae famae. Flammeus affectus, ardorem caritatis internae. Crux significat martirium. Aureus splendor divinae caritatis mysticum intellectum. Longitudo crucis superans sphaeram, intimat sanctam beatam mortificationis perseverantiam. Potuit dicere beatus et sanctus Arnulfus: Mea conversatio in caelis est. Potuit dicere: Omnia mundi amabilia vel delectabilia, quae reliqui, arbiter ut stercora. Talis vero talibus debuit declarari.

xvii.
signisque
caelestibus

E

136 Facta est autem haec sancti Arnulphi translatio primo die mensis Maii, Indictione quarta decima, sub anno Dominicae Incarnationis millesimo centesimo vigesimo primo, Francorum sceptrum tenente Hludoico filio Philippi annis xiii, Flandriae Comitatum agente Carolo h filio regis Danorum, cujus mater fuerat filia Rodberti Comititis, cenobium Aldenburgense regente Hariulpho abbate per annos jam xvi. Animadversum est autem eum beati Viri elevatione regioni Flandrensium advenisse frugum fecunditatem, corporum sanitatem, aurarum salubritatem, quae antea per annos septem pluviarum inundatione et agrorum sterilitate, animalium quoque peste et hominum crebra mortalitate atrociter languerat.

F
xviii.
factum est
ineunte
Majo anni
1121.

137 Dominica tertia post Albas quando Introitus Missarum cantatur, JUBILATE DEO OMNIS TERRA ALLELUIA, facta est nobis beati sancti Arnulfi corporalis elevatio: a qua Dominica deinde octava decima die evenit praecleara solennitas de Ascensione Domini, quae est quadragesima dies a sancto die Resurrectionis. Haec vero solennitas Ascensionis in oppido Aldenburgensi ab aliis solennitatibus magis frequentior fit, eo quod

xix.
quo tempore
Flandria

A in illo die solennes nundinæ in eodem loco ducuntur, et ideo populi ab operibus vacantes solito plus confluunt. Hac vero opportunitate promiscuis turbis undique irruentibus, contigit convenisse de una vicinia tres milites germanos fratres, et duos alios seorsum milites illis tribus inimicantes; quoniam illi tres nuper interfecerant germanum illorum duorum fratrem militem. Illi vero tres aliorum fratris interfectores convenerant abbatem et monachos ejus loci, et rogaverunt nimium supplices, ut ferrent auxilium laborando pro reconciliatione eorum: ad quod abbas et monachi satis voluntarii, requirentes, ubi essent illi duo fratre orbat, tulerunt secum lecticam beati Arnulphi, et venerunt ex improvviso, ubi illi sedebant, et prandere inceperant.

patrocinium
ejusdem
Sancti sen-
sit.

B 138 Senior frater, ut vidit monachos et sanctam lecticam intellexit, hos venire ad sese cogendum. Statim projectis dapibus et poculis, voluit exurgens effugere; sed virtute Domini et meritis sancti Arnulphi, nates ejus adhæserunt scamno, pedes ejus adhæserunt scabello suppedaneo, et ita compeditus et constrictus resedit invitus. A monachis postulatus indulgentiam, respondit verba stultitiæ. Quid multis differamus? Lingua proterva, oculi torvi, et totius corporis motus dissimiles illum amentem prodiderunt et morti jam inditum amici deflexerunt. Tunc junior frater devovit dicens: Sancte Arnulphe, miserere mei, et redde mihi vitam fratris mei, et, ecce, voveo, et promitto, quoniam si evaserit frater meus, et pro amore tui istis inimicis efficiar amicus, et ipsum, velit, nolit pertraham, ut faciat cum eis perpetuæ pacis fœdus. Monachi præsentibus hæc audientes gavisii sunt, et accepta aqua humectaverunt pedes lecticæ, ipsamque aquam resumentes infuderunt ori ejus et faciei totæ*. Tunc ille quasi de gravi somno expergiscens continuit se, dein vocans fratrem fortiter ejulantem ait: Gaude, frater, quia revixi: orationibus sancti Arnulphi me Deus vivere permisit. Et consurgens adoravit cum magna devotione; deinde fratris sui occisores cum magno affectu acceperunt in amicos et sub firmamento juramenti pollicitus est, illis pacem stabilem observare. Sic exosis gratiam, sic odientibus benevolentiam, sic beato Arnulpho honoris reverentiam, sic Christus Deus noster nomini suo laudem et gloriam provenisse dedit in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Hæc synodus Bellovacensis anno 1120 celebrata est, ut auctores jam consentiunt; sed Acta hujus concilii ad notitiam nostram non pervenerunt, ut Longuevallius noster ac alii historici observarunt.

b Hic fuit doctus præsul, qui a natali solo in diœcesi Parisiensi vulgo Guilielmus de Campellis cognominabatur, et propter extimiam scientiam

columna doctorum dicebatur. Præcipua ejus gesta breviter apud Sammarthanos in serie episcoporum Catalaunensium narrantur.

c Lisiardus hoc loco non dicit, quod ipse hunc libellum de gestis et miraculis S. Arnulphi exaraverit; sed tantum asserit, hunc libellum, se conscio atque auctore (id est, ni fallor, se suasore) conscriptum esse. Hinc in Commentario prævio colligimus, libellum istum ab hoc præsule adoptatum fuisse.

d Hic episcopus Carnotensis ex affectu et non nihil hyperbolice loquitur: nam eo tempore nullus præsul in sua diœcesi poterat quempiam Sanctum declarare, nisi Pontifice per se aut legatum suum consentiente.

e Has invitatorias aut convocatorias episcopi Tornacensis litteras in Commentario prævio exhibuimus.

f Hic exprimuntur antiqua nomina diversorum Belgii tractuum et incolarum, quæ apud geographos et historicos Belgas passim occurrunt.

g Mabillonius hoc loco legit petatium, et hanc vocem in notis per schedulam interpretatur. Sed **E** verisimilius puto, cum Ms. nostro ac codice Valcellensi petalum legendum esse: nam per petalum vel petalum præter alia, quæ in Glossario Cangii occurrunt, significatur pedum pastorale, de quo Harigerus Lobiensis abbas cap. 8 inter miracula S. Ursuarii sic scribit: Baculum recurvum, quem plerique cambutam, alii petalum vocant. Cum autem hic addatur pastorale, arbitror, hanc significationem reliquis præferendam esse.

h Hoc loco indicatur Carolus cognomento Bonus, qui anno 1119 comitatum Flandriæ cepit administrare, et anno 1126 vel 1127 ab hominibus seditiosis in templo S. Donatiani occisus est, ut Majores nostri ad diem secundam Martii retulerunt in Actis hujus beati Principis, quæ tomo **i** Martii a pag. 152 illustrarunt.

i Inter titulos veterum capitum in omnibus exemplaribus nostris cap. 19 legitur hic titulus: De episcopo Belgoto (codex Valcellensis Helgote habet) qui nolente eo successit et cito periit. Sed in textu ipsius libri tertii nullum de hac re fit verbum. Quare Mabillonius in notis ad titulum hujus capituli monet sequentia. Nihil omnino de eo episcopo habetur in hoc libro. Et quidem Hilgotus episcopus Suessionensis, de quo hæc epigraphe videtur debere intelligi, cito non periit; sed post annos circiter duodecim regiminis in monasterium majus prope Turonos secessit, anno scilicet **MLXXXVIII**, ubi postea abbas factus est. Ejus apologiam fecit Ivo Carnotensis episcopus in epistola ad Paschalem II summum Pontificem. In Ms. nostro apographo Thosano dicitur quidem episcopus hic periisse; sed adverbium cito omittitur. Ceterum de præsule Hilgote, qui episcopatum Suessionensem abdicavit, et vitam monasticam amplexus est, plura apud Sammarthanos et Longuevallium nostrum legi possunt.

DIES DECIMA SEXTA AUGUSTI

SANCTI QUI XVII KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

Sancta Serena Romæ.

SSS. Martyres xxxiii in Palæstina.

S. Diomedes medicus et M. sub Dioclet.

S. Arsacius conf. Nicomediæ in Bithynia.

S. Theodorus ep. apud Helvetos.

S. Simplicianus conf. Mediolani.

S. Vamnes martyr in Persia.

B S. Orion

S. Æmilius } MM. Alexandriæ.

S. Agnatus }

SS. Thyrsus et socii MM. in Perside.

S. Ambrosius centurio martyr Ferrentini in Campania Italiæ.

S. Chæremon apud Græcos.

S. Titus Diaconus martyr Romæ.

S. Balsemius M. Ramerude in diœc. Tricassina.

S. Nostrianus ep. conf. Neapoli.

S. Aregius episc. conf. Dicesiæ in territorio Nivernensi.

S. Armagilus conf. in Brit. Armorica.

S. Eleutherius ep. conf. Autissiodori.

S. Frambaldus abbas conf. Silvanecti in Gallia.

S. Theodulus ep. conf. Seduni.

S. Laurentius eremita conf. Sublaci in Latio.

S. Hyacinthus conf. Cracoviæ in Polonia.

S. Rochus conf. in Monte Pessulano.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

Sanctorum martyrum Thyrsi, Leucii, Coronati ac societatis eorum mentio habetur in nostris apographis Græcis e bibliotheca Ambrosianæ Menæis. Vide quæ dicimus cum Martyrologio Romano ad diem xxviii Januarii; ubi tamen, qui tertio loco ponitur, Callinicus, non Coronatus vocatur. Plura itaque de his ad eundem diem

xxviii Januarii.

S. Rabulas in pace consummatur, uti hoc die memorant Menæa magna Græca typis edita, de quo etiam meminit Menæum Chiffletii ac Menologium Sirleti. Adi diem

xix Februarii.

Davidis episcopi Menevensis translatio ponitur in additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Videantur quæ de ipso dicta sunt i Mart.

Morinis, Ostensio S. Hunfredi ep. conf. signatur a Greveno, Molano et Edit. Lubec. Col. de ipso pridem actum est

viii Martii.

S. Didymi nomen invenio in Calendario nostro Syriaco seu Chaldaico: non mirum itaque est, inde non sciri quo spectet. Sed Martyrologium Arabico-Ægyptium sic dicit: Memoria Domitii et sociorum, et forte respicit ad Domitium ac socios martyres (quos dedimus ab eodem disjunctos, sed tamen ab aliquibus illi conjungi monuimus die xxiii Martii) vel ad Domitium monachum Persam, cum duobus discipulis sub Juliano Apostata lapidatum, de quo inter Prætermisos die vii Augusti. Consuli ergo

possunt

xxiii Martii et vii Aug.

Reate, translatio SS. Martyrum Eleutherii episcopi et Anthiæ matris legitur apud Ferrarium in Catalogo generali. Vide quæ superius de iis dicta sunt

xviii Aprilis.

S. Sinesii translatio corporis Romam refertur in ejus Actis, quæ illustrata sunt et videri possunt

iv Maii.

S. Troiecia ex Litaniis Pictonicis apud Labbeum a Majoribus nostris olim huc remissa fuerat, postmodum vero observatum est, diversis eam diebus, variis de causis recoli, precipue autem eo, quo de ipsa actum est

ix Junii.

Turonis in Gallia S. Arnulphi episcopi, est annuntiatio hodierna Ferrarii in suo Catalogo generali, poterat addere et martyris, eumque collocare eo die quo Acta ejus recensuimus

xviii Julii.

S. Arnulphum episcopum Metensem hoc die signat Castellanus in Martyrologio universali quam ab causam nescio: nonnulli elevationem notant. Acta ejus etiam illustrata sunt

xviii Julii.

S. Syntiches translatio est in Florario Ms. De ipsa egimus

xxii Julii.

S. Rusticula virgo Arelatensis signatur hoc die a Ferrarii in Catalogo generali et a Saussayo: melius ab aliis eo die quo Acta ejus illustrata sunt

xi Augusti.

S. Tharsitius martyr male hoc die refertur in Viola

la

- A .. la Sanctorum; spectat ad diem præcedentem quo de ipso actum est xv Augusti.
 Apud Africam sanctorum septem Martyrum Liberati etc. est anticipatio codicis Usuard. Bru-xellensis; spectant ex Usuardo ad diem sequentem xvii Augusti.
 Iheronis in Matric. Cartus. Ultrajectinæ spectat ad diem sequentem xvii Augusti.
 S. Dega Maccayrill Hibernus episc. alicubi hoc die relatus, spectat ad xviii Augusti.
 S. Orontius M. Aletinus (Lecce) quo die passus sit nescitur. Signant eum aliqui hac die, alii xvi hujus. Id certum videtur, coli ipsum Dom. ultima Augusti.
 S. Limbania virgo sanctimonialis Cypria in monasterio nobilium S. Thomæ Genuæ signatur hoc die a Ferrario in utroque Catalogo, non recte, cum aliunde constet, annuam ejus festivitatem recoli vi Septembris.
 Andegavis translatio S. Maurilii refertur in cod. Usuard. Burdegalensi, colitur xiii Septembris.
 S. Hedwigis elevatio memoratur hoc die in Kalendario Cisterciensi et Menologio Henriquez. Dies ejus natalis notissimus est quo de ipsa agetur xv Octobris vel die ad quem dilata est xvii Octobris.
 Translatio S. Berwardi ep. Hildensheymensis et conf. est annuntiatio Edit. Lubeco-col. et Greveni. Spectat Sanctus ad xx Novembris.
 Margarita virgo abbatissa Vallis Gratiae Parisiis anno 1626 defuncta, ut illustrissimum seculi sidus, mire et fuse hoc die exornatur a Buce-lino, ex cujus elogii principio cetera ferme colliges: Parisiis depositio beatæ Margaritæ virginis et abbatissæ Vallis Gratiae, virtutibus ac miraculorum gratia illustrissimæ; æternum postremæ ætatis nostræ decus et speculum etc. Gesta hujus Venerabilis distinctius narrat Castellanus notans etiam non Parisiis obiisse, sed Seriaci (Sery) in Biturigibus.
 S. Hieremias per S. Bertholdum in Carmeli Ordinem admissus, ejus et successor in Prioratu loculi fuit. Divinis revelationibus irradians et sanctimonia præstans obiit in Carmelo ad annum mccxviii. Verba sunt Aciei bene ordinatæ, toties alibi a nobis citatæ rogatu Philippi Vis-tantini.
 C Cizium aliquem (Gall. Cizy) ut patronum ecclesiæ episcopalis Rivensis in Occitania Galliæ inter Sanctos hoc die collocat Castellanus in Martyrologio suo universali, atque ipsum ibidem coli ut a Mahumetanis martyrio affectum, nullo assignato tempore. Frustra notitias alibi quærimus quibus sane opus est, ut de ejus ætate, gestis, martyrio et cultu plenius doceamur, priusquam hic locus ei concedi possit.
 Primo loco inter suos Galliæ Sanctos præterea refert idem Castellanus S. Theodotum episcopum, qui Basileæ honoretur absque ulla ulteriori notitia, in quo etiam solitam suam diligentiam desiderari passus est.
 Tertius æque nobis ignotus suggeritur in eodem Martyrologio universali Radulfus monachus, Redonis apud sanctimoniales S. Sulpitii, ut institutor monasteriorum Loci Mariæ et Felicerossæ. Quemadmodum et natalis Carolomanni signatus a Greveno et Ferrario.
 Hac item die Sancti Ursani confessoris, annuntiatio est Ferrarii in Catalogo generali absque ulla notitia unde illam acceperit, ut nec de loco cultus nec de ætate aut gestis quidquam indicaverit, nec alibi notatum inveniatur. Siquis de iis nos edoceat, poterit Ursanus alibi inter Sanctos recenseri.
 Regulinda mater S. Adelrici, in nullis sacris Fastis nota, memoratur in epistola, apud nos Ms. monachi Einsidlensis data anno 1673, ubi tamen fatetur scriptor, eam non habere cultum publicum, tametsi servetur corpus cum magna reverentia, quemadmodum et aliorum monachorum ejusdem loci corpora, quæ in lapideo sepulchro decenter reposita ac publicæ venerationi saltem aliquali plebi exposita sunt quorum omnium memoria fit xvi Augusti. Eorum plura adessent monumenta, nisi funesta incendia et hæreticorum rabies omnia consummas-sent.
 Rufinum puerum martyrem notatum pro hoc die invenio in scheda Ms. Sanctorum diocesis Firmanæ in Italia, ubi paucis narratur, impiæ matris jussu fuisse jugulatum, colique in vico Mandialæ, seu Amandiolæ, exstructa quidem non una in ejus honorem ecclesia: ut mirandum prorsus sit, nihil de eo scivisse Ferrarium. Cupia, ea nobis suggeri, quibus ipsum inter Sanctos tuto referre possimus.
 Sanctem minoritam ex Arturo inter Prætermis-sos retulimus xiv hujus, necdum consulto Waddingo qui tomo vii suorum Annalium in Supplemento ad tom. iv, num. 9 fusius agit de hujus Sancti eximiiis virtutibus ac miraculis, testaturque aliquali cultu saltem privato a multis invocari. Necdum audio corpus legitime elevatum, aut ullam ejus memoriam agi in Officiis ecclesiasticis: imo necdum scitur an hoc die id fieri deberet. Paulo distinctioribus ac certioribus monumentis opus est, ut ei in hoc opere locus dari possit, etiam hoc mense ad quem reduci posse videtur.
 Tres Franciscos beati titulo hoc die donat laudatus Arturus, primum Papiensem conf., alterum Rheginum, tertium Ximenesium in Hispania, ambos et confessores.
 Additur demum Beatrix a Sylva virgo de qua etiam in Gynæceo.
 Ex Huebero habentur Martyres quatuor a Turcis in Hungaria Thomas de Szodemio, Ladislaus de Zadvora, Bernardinus de Lippa et Franciscus de Villaco.
 Item Paulus a Jesu in Hispania.
 Jacobus Granerius in Gallia.
 Didacus Schweizer Monachii in Bavaria.
 Georgius Cremonensis Ordinis PP. Eremitarum S. Augustini inter Sanctos hoc die numeratur a Greveno, qui unde cum ut Sanctum coli suo tempore et quidem eo die intellexerit, cum anno primum 1451 (nescitur quo die) obierit, haud equidem satis intelligo, nisi ei præluxerit nescio quod Martyrologium Augustinianum a Palazzolo aliquo editum anno 1487, unde ipsum a Molano acceptum censuit Herrera in Alphabeto Augustiniano. Longe notior esse debuit Martyrologo Mediolanensi Boscæ, cum tamen ipse Georgium illum Cremonensem nusquam nominet. Laudatus Herrera in suo Alphabeto ipsius meminit pag. 286 laudatque satis parce, non tamen absque titulo Beati, qui ipsi, æque ac pluribus monasticis nimium familiaris est. Neque vero de reliquiis, miraculis aut ullo ejus cultu in ea qua sepultus est ecclesia, præter inanem titulum quidquam adfert, vel ipsum obitus diem, quo coli deberet ignorans quemadmodum Simplicianus a S. Martino Usuardum cum Molano confudit. Rogatos cupio RR. Patres.

A RR. Patres, de vero cultu ejusque die nos doceant, non deerit alibi locus, quo de ipso agi possit.

In Baiocasio Basiliaco vico, depositio S. Basilie virginis. Ita hoc die legitur in altero codice Regine Suecie apud Florentinum. Quid hæc annuntiatio sibi velit, necdum perspicere potui, nisi forte confundenda sit cum aliqua ex pluribus synonymis, quæ in Actis jam datæ sunt.

Aduinus hoc die inter collectanea nostra notatur, ut reperiendus in Saussayi Supplemento ad iv Februarii, ubi Martyrologus ille eum signavit his verbis: In agro Aginnensi monasterio Exiensi ad Oldum fluvium commemoratio sancti Aduini episcopi et confessoris, cujus gloriosus transitus colendus incidit in diem xvi Augusti. Hæc quidem satis confidenter. Vellum addidisset e quibus monumentis hæc tam certo asseruerit, ut ea etiam nobis liceret consulere, dum nec apud Castellanos nec alibi de Aduini istius gestis quidquam reperitur.

In Belgio commemoratio beatarum Christi virginum Fulcidis, Sanctæ et Ruessellæ sororum. Est

B Henriquezii annuntiatio in Menologio Cisterciensi ubi plura memorat, quæ mirum profecto ignorasse Martyrologos Belgas, Molanum, Miræum et Raissium. Certe nec beatas esse nec coli, ex eorum silentio manifestum existimo. Saussayus ipsarum commemorationem hoc die notavit.

Athanasius de Villa Gomez monachus Cisterciensis in Hispania refertur ab eodem Henriquez sed cum solo venerabilis titulo, quem solum ei etiam tribuit Bucelinus.

Sceve in India B. Elsæ confessoris memoria reperitur apud solum Ferrarium in Catalogo generali, ubi satis vage notat, eum haberi ex relationibus PP. Societatis Jesu; colique ipsum ibidem ex sanctæ Sedis Apostolicæ concessione. Dum vero adjungitur Teclaimanoth, qui apud Michaëlem Pium Elsæ magister fingitur, tam disparata et stupenda connectuntur, ut de vera istius Elsæ non solum sanctitate sed et de existentia ferme dubitare cogar: certe Marchesius de eo loqui ausus non est. De Teclaimanoth videatur Echardi Bibliotheca tom. 2 pag. 338. Si paulo tolerabiliora de Elsa suggerantur, locum ei libentissime in hoc opere concedam, quocumque mense aut die legitime colatur.

C Arvernus monasterio Magnilocensi, sancti Domini inelyti martyris et sociorum ejus. Ita habet cod. Usuardinus Caudiacen. At pridem notavi, Sanctum illum aut synonymum sæpius recurrere.

Artemiæ virginis et martyris filiæ S. Serenæ et Diocletiani a solo Greveno hoc die notatur. At quid de ea sentiendum sit, non semel diximus. Vide superius diem viii, ubi de Cyriaco, Largo et Smaragdo pag. 331, et etiam hoc die ubi de S. Serena.

Magnum Kalendarium Benedictinum Ms. hoc die ex S. Arnulpho Suessionensi formavit Arnulfum Lugdunensem, quem in Flandria monachum fuisse prædicat. Florarium Ms. scripsit Rothomagensis.

Addit Kalendarium Nicaldum abbatem, de quo alibi nec vestigium.

B. Veronicæ meminit Kalendarium Ruthenorum apud Possevinum. Martyr istius nominis Antiochiæ, et altera in Mesopotamia notantur

apud nos die xv Aprilis, matrona vero synonyma Hierosolymitana die iv Februarii. Putamus hic designari Veronicam seu veram iconem Antiochenam Christi Domini non manu factam de qua hic inter Prætermisos etiam agitur, quæ vide, uti et dicta in Ephemeridibus Græco-Moscis ante tom. 1 Maii pag. xxxix.

Imaginis, sine manu factæ, Domini et Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi ex Edessa deportatio ad urbem Constantinopolitanam, ἡτοι τοῦ ἁγίου μανδελίου id est, sive sancti mantilis vel sindonis memoria exstat in Typico, quod vocatur S. Sabbæ: de qua etiam agunt Menæa magna excusa ac Menologium Sirleti. Vocem μανδήλιον invenies apud Cangium in Glossario Græco-barbaro tom. 1 col. 868. Molanus in additionibus ad suum Usuardum anno 1573 editum ponit hac die nomen S. Mandelii, et mox post annuntiationem S. Diomedis M., subnectit deportationem imaginis supra dictæ. Castellanus item in indice nominum Sanctorum ad suum Martyrologium universale assignat Gallice Mandele (quod latine reddit Mandelius) omissus, xvi Augusti. Ambo igitur perperam accepere τὸ mandelium pro nomine proprio alicujus Sancti. Crassius autem hallucinatur Ferrarius dum in Catalogo Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano sic scribit: In Asia SS. martyrum Mandelii et Diomedis. Ceterum de historia hujus imaginis videri possunt Menæa excusa; quibus adde Baronium ad an. 31 num. 61, Surium, nec non opuscula Combefisii, quæ Diatribæ Leonis Allatii de Symeonum scriptis subjuncta est pag. 75. Illam vero historiam examinare, non est hujus loci.

Eadem die commemorationem facimus immensæ Dei benignitatis quam Deus tunc ostendit, propulsatis cum ignominia impiis Agarenis per sanctissimæ Domine nostræ Deiparæ ac semper virginis Mariæ intercessionem, inquirunt Græci in suis Menæis magnis ad hanc diem xvi Augusti, addentes historicam rei gestæ narrationem; quæ peracta ibidem dicitur in initio imperii Leonis Isauri. Agit de isto facto Baronius tom. 9 Annalium ad an. 717. Mentio ejusdem fit in Menologio Sirleti die crastina.

S. Aglonis anachoretæ memoria habetur hoc die in nostris apographis Græcis, nec non xvii hujus: qui cum ignotus nobis sit, liceat alia desiderare documenta, antequam nostro Operi inseratur.

Fontis sanctificationis in templo exhausti ac iterum repleti mentionem faciunt Menæa magna excusa. Vide Baronium ad annum 419 sub finem.

Memoria horrendæ comminationis per terræ motum illis temporibus superinductæ nobis non sine commiserationibus; a qua præter spem nos benignus Deus liberavit, nota est in Menæis magnis impressis. Raderus in Observationibus Ms. ad Menæa ista, Fortasse, ait, ille fuit, de quo Evagrius lib. 2 cap. 14 Ecclesiasticæ historiæ pag. 307 editionis Valesianæ.

Thomas monachus martyr in Anglia hoc die perperam refertur a Wilsono et ex hoc a Ferrario in Catalogo generali, jam eum prætermisimus ad diem vi hujus.

Sanctæ Gemmæ est in cod. Daveronensi. Pridem monui, me nescire de qua hic agatur.

DE S. SERENA

ROMÆ

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA

G. C.

Antiqua hujus Sanctæ memoria in Martyrologiis, et diversæ de conditione gestisque ejus opiniones.

EXEUNTE SE-
COLO III AUT
INEUNTE IV.
Hæc Sancta
in antiquis
Martyrolo-
giis dicitur
fuisse uxor
Diocletiani

B

Quamvis hac die in vetustissimis Martyrologiis Hieronymianis nulla hujus Sanctæ mentio occurrat, tamen in variis posterioribus Ecclesiæ Fastis celebratur tamquam uxor Diocletiani imperatoris: nam in Romano Parvo, quod Rosweyodus noster edidit, hodie legitur sequens annuntiatio: Romæ, Serenæ uxoris Diocletiani Augusti, Ado eodem die in suo Martyrologio titulum sanctæ ita addit: Romæ, sanctæ Serenæ, uxoris quondam Diocletiani Augusti. Usuardus hanc Adonis annuntiationem secutus est, cui codex Usuardinus Hagenoyensis adjecit sequentia: Romæ, depositio sanctæ Serenæ imperatricis, uxoris Diocletiani, quæ Christiani suo in tempore multum utilis fuit, et multis Christianis vitam istam prolongavit, ne punirentur. Hic titulus imperatricis aut uxoris Diocletiani haud dubie primum prodiit ex Actis S. Susannæ Martyris, quæ Ado præ oculis habuit, et de quibus ad diem xi Augusti judicium tulimus, cujus hoc loco juverit meminisse. Ex illis veterum Martyrologiorum annuntiationibus quidem patet, esse memorabilem hujus Sanctæ cultum; sed inter uxores non exigua controversia est, an ei nomen uxoris Diocletiani vere tribui possit, ut jam verbis ipsorum referemus.

quem titulum emi-
nentissimus
Baronius

C

2 Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 295 occasione Actorum S. Susannæ contendit, S. Serenam fuisse uxorem imperatoris Diocletiani, ibidemque num. 3 et sequentibus opinionem suam probare nititur his argumentis: Sed antequam quæ Actorum sunt reliqua prosequamur, inquit, de Augusta Diocletiani conjuge, de qua incidit mentio, disserendum. Ipsam enim dictam esse Serenam, non tantum, quæ præ manibus sunt, Acta Susannæ testantur; sed et res gestæ Marcelli Papæ, insuper et Romanum ac reliqua omnia Martyrologia antiquitus scripta eidem veritati adstipulantur. Siquidem quod Christiana esset et de Christianis optime merita, ac sancto fine quieverit, Occidentalis ecclesiæ tabulæ omnes ejus memoriam antiquitus scriptam conservant: nam decimo septimo Kalendas Septembris natalis ejus dies adscriptus habetur.

eidem vindicare nititur;

3 Deridebunt hæc fortasse litteratuli, qui gentilius instar, candidam Christianam simplicitatem ex more sugillant, quod apud scriptores ethnicos vel in antiquis inscriptionibus nulla penitus de Serena Augusta Diocletiani uxore mentio habeatur. Sed dicant, quonam alio nomine Diocletiani conjux Augusta ab antiquioribus dicta inveniat. Quod si alio nomine eam quis appellatam posset invenire, non tamen propterea Serenæ nomen explodendum esset: quid enim absurdi est, ut imperator, qui tot annis vixit, plures diversis

Augusti Tomus III.

temporibus uxores habuerit, vel illa ipsa etiam Serena fuerit cognominata? At cum nulla sit mentio apud scriptores ethnicos, nec in antiquarum inscriptionum monumentis vestigium ullum exstet de ejus conjugis nomine, quo jure quis negare poterit, eam non eo nomine esse dictam, quo in Actis sanctorum martyrum reperitur adscripta et in tabulis ecclesiasticis appellata? Prodant aliud nomen, quibus displicet nomen Serenæ Augustæ; sed cum non inveniant, nihil est ut faciant de nomine controversiam. Fortasse accidit (haud enim inanis est conjectura) quod cum absque exemplo inter tot conjuges diversorum imperatorum solius inveniatur uxoris Diocletiani nomen excidisse, id in odium Christianæ religionis factum esse decreto principis vel ex Senatus-consulto (quod alias sæpe accidisse scimus imperatoribus) ut nomen ejus abolitum atque abrasum penitus fuerit, quod in chartis Christianorum tantummodo integrum manserit: deperditis enim semel commentariis Claudii Eusthenii de rebus Diocletiani, tum nomen Augustæ ex libris gentilium excidit, tum alia multa sunt penitus oblivione deleta. Hæc Baronius antequam prodierat liber Cecilii vel Lactantii de Mortibus persecutorum, quem si amantissimus veritatis scriptor sua ætate editum vidisset, probabiliter sententiam mutasset.

4 Stephanus Baluzius lib. 2 Miscellaneorum in notis ad Lactantium, cujus antiquum opusculum primus feliciter detexit, pag. 379 et 380 argumentis eminentissimi Baronii ita respondet: Hic se offert ingens difficultas; nam in vetustis Actis sanctæ Susannæ virginis, quæ martyrium Romæ consummasse scribitur sub imperio Diocletiani, mentio est Serenæ Augustæ, uxoris ejusdem principis, quæ occulte Christiana erat; et sancta dicitur in vetustis Martyrologiis, ubi dies natalis ejus consignatus est ad diem xvii Kalendas Septembres. Gravis sane difficultas, si de Actorum illorum veritate et auctoritate constaret. Sed cum illa multa eaque magna suppositionis indicia habeant, tum ex hoc sane capite falsa esse probantur, quod Serenam uxorem Diocletiani fuisse volunt. Quippe ostensurus sum, Diocletiano nullam aliam toto principatus sui tempore uxorem fuisse, quam Priscam. Etenim si ea mater Valeriæ fuit, ut sane fuit, necesse est, eam Diocletiano nupsisse, antequam is fieret imperator, id est, ante annum Christi cclxxxiv, cum Valeria Galerio Maximiano juncta matrimonio sit anno ccxciii, ætatis suæ ut minimum duodecimo. Vixisse autem tum Priscam matrem ejus hinc certo colligitur, quod diu postea superstes fuit, et anno tantum cccxiii exstincta est post victoriam, quam Licinius reportavit de Maximo.

sed Stephanus Baluzius ostendit,

F

5 Hæc monumenta non senserat illustrissimus

37 Annalium

AUCTOR
G. C.
uxorem
Diocletiani
Priscam ap-
pellari,

Annalium ecclesiasticorum conditor Cardinalis Baronius, et tamen suspicabatur futuros, qui eam de Serena Augusta historiam in dubium revocarent, quod nulla penitus de ea mentio alibi habeatur, neque apud scriptores ethnicos, neque in antiquis inscriptionibus; ac tamquam ei difficillimæ quæstioni finem imposuisset, interrogat litteratulos, si his displiceat nomen Serenæ Augustæ, ut dicant, quonam alio nomine Diocletiani conjux Augusta ab antiquioribus dicta inveniat, et cum non invenerint, non faciant de nomine controversiam. Satisfactum est igitur cumulatissime interrogationi ejus. Rejecta itaque supposititia illa Diocletiani uxore, videamus, an Eleutheria, quam vir clarissimus Hadrianus Valesius in defensione disceptationis suæ de Basilicis uxorem Diocletiani fuisse collegit ex Vita Vigilii Papæ, quæ extat in gestis Pontificalibus, quæ vulgo tribuuntur Anastasio Bibliothecario, vere Diocletiani uxor fuerit.

idque probat ex auctore coevo

B

6 Venerat Vigilius Constantinopolim ex præcepto Justiniani et Theodoræ, et cum ad ea cogeretur, quæ facere nolebat, ait: UT VIDEO, NON ME FECERUNT VENIRE AD SE JUSTINIANUS ET THEODORA, PISSIMI PRINCIPES, SED HODIE SCIO, QUOD DIOCLETIANUM ET ELEUTHERIAM INVENI. Ex hoc itaque loco collegit vir ille clarissimus, Eleutheriam Diocletiani uxorem fuisse, quod certum sit, illic comparationem institui inter Justinianum et Diocletianum, et inter Theodoram Justiniani conjugem et Eleutheriam, propterea Diocletiani uxorem. Verum ex argumentis, quæ adversus Serenam allata sunt, efficitur etiam. ELEUTHERIAM sive LUTHERIAM, ut est in vetustissimo codice Ms. 417 bibliothecæ Colbertinæ, aut LEUTEREM, quo modo scriptum legitur in codice 933 bibliothecæ Regiæ, non fuisse uxorem Diocletiani, cum certum sit, ut antea dixi, nullam aliam eum uxorem habuisse, quam Priscam, toto principatus sui tempore.

cujus liber post statum Baronii primo inventus est,

C

7 Erravit ergo Vigilius in historia, aut corruptus in hoc loco est gestorum Pontificalium liber, Sane in codice 736 ejusdem bibliothecæ Colbertinæ ita habetur: SED HODIE SCIO, QUOD DIOCLETIANUM ET DECIUM VEL LEUTHERIUM INVENI. Jam ergo femina illa in virum mutata est. Porro ex his quæ hactenus dicta sunt de Serena et Eleutheria facile colligere quivis potest, quæ fides adhibenda sit historiæ sancti Georgii martyris, in qua scriptum est, Alexandram imperatricem Diocletiani conjugem, viso quodam insigni miraculo in persona martyris perpetrato, veritatem agnovisse, id est Christi fidem esse anplexam. Hæc nimirum est Alexandra, Diocletiani conjux, mater conjugis Maximiani, ut refertur in Vita ejusdem Georgii, cujus fragmentum in tomo tertio Aprilis pag. 103 edidit Godefridus Henschenius. Eandem defunctam ab inferis oratione sola ejusdem Georgii revocatam tradit Nicephorus Callistus lib. vii cap. xv. *Huc usque Baluzius, cui consentiunt Tillemontius, Antonius Pagius, et Nicolaus le Nourry Benedictinus, quos in Actis S. Susannæ ad diem undecimam hujus mensis citavi.*

propter quod testimonium præcluduntur effugia,

8 Mihi non placet effugium, quod fortasse nonnulli quærent dicendo, conjugem Diocletiani pluribus nominibus appellatam fuisse: nam ex Lactantio sive Cecilio constat, uxorem Diocletiani Priscam (quodcumque demum aliud cognomen hæc præterea habuerit) simul cum filia sua Eleutheria diis sacrificasse. Si autem hæc feminæ unquam

Christianæ fuerint, de qua re plures auctores dubitant, nusquam legimus, eas illud crimen expiassse penitentia, quam Lactantius vel Cecilius, scriptor Christianus et coævus, haud dubie ad gloriam Christianæ fidei posteris indicasset, ut in Actis S. Susannæ fusiùs demonstravi. Neque placet conjectura eorum, qui suspicantur, S. Alexandram et S. Serenam fuisse concubinas Diocletiani, et postea ad fidem Christianam conversas esse: id enim videtur omnino improbabile ob rationes, quas in gestis S. Cyriaci sociorumque martyrum, et in laudatis S. Susannæ Actis tomo 2 Augusti pag. 331 et 630 allegavi.

9 Illustrissimus Franciscus Maria de Aste, archiepiscopus Hydruntinus, hac die in notis ad Martyrologium Romanum post relata Baluzii argumenta tandem consentit, ut in Martyrologio Romano deinceps tantum ita annuntietur: Romæ sanctæ Serenæ. Hanc illustrissimi viri opinionem facile amplector, et propter auctoritatem veterum Martyrologiorum prorsus existimo, tempore Diocletiani exstitisse illustrem quamdam matronam Christianam, et forte in aula imperatoris familiarem, nomine Serenam, quæ propter professionem fidei Christianæ exsilio mulcata aut martyrio coronata sit, et sic verum sanctæ titulum promeruerit. Sed simul arbitror, Acta illius sanctæ Serenæ ab aliquo posteriorum temporum scriptore interpolata esse, quando gesta hujus sanctæ Matronæ jam ignota erant, aut notitia eorum in ipsa Diocletiani persecutione perierat. Porro ex posterioribus hisce Actis, quæ Ado præ oculis habuit, verosimiliter titulus uxoris Diocletiani irrepsit in vetera quædam Martyrologia, quibus tamen omnibus antiquior est Lactantius sive Cecilius, qui tempore Diocletiani imperatoris vixit, et qui conjugem istius imperatoris diserte Priscam nominat. Nunc breviter attingenda sunt aliqua incerta, quæ recentiores nonnulli auctores de S. Serena tradiderunt.

et varii scriptores Baluzio consentiunt.

E

10 Joannes Tamayus Salazar ad hanc diem in Martyrologio suo Hispanico contendit, S. Serenam origine Hispanam esse. Contra vero Joannes Tomacus Marnavitius patriam ei assignat Dalmatiam vel Illyricum, quando in opere de Fecunditate regiæ sanctitatis Illyricanæ pag. 58 dubitat, an hæc Diocletiani uxor in patria apud Salonas, vel Romæ potius Christianæ pietati adhæserit. *Eruditis nugari videbor, si diversam utriusque auctoris illius opinionem scrupulosius discutiam, et de incerta S. Serenæ patria operose litigem, cum de ipsa hujus Sanctæ persona disceptetur, ut ex supradictis liquet.*

Circa patriam Sanctæ,

F

11 Superius dixi, forsan tempore Diocletiani imperatoris nobilem quamdam matronam Christianam exsilio mulcatam vel martyrio coronatam fuisse: nam Antonius Pagius in Critica historico-chronologica Annalium eminentissimi Baronii ad annum Christi 295 num. 2 hanc Sanctam inter Martyres ita recenset: Susanna itaque, Serena, Maximus Comes rei privatæ aliique mox memorati morte quidem a Diocletiano in fidei Christianæ odium multati; sed quæ de iis posteriores scriptores retulere, vel ex toto vel ex parte fabulosa. Verum Bartholomæus Piazza hac die in Hemerologio suo sacro asserit, S. Serenam, uxorem Diocletiani, propter publicam fidei Christianæ professionem in exsiliū pulsam esse, ac obiisse in Castello, quod vulgo Foglia nominatur, et quod in Sabina Italiæ provincia situm est, ibidemque sacrum ejus corpus honorari. Suspicio, Leandrum Albertum de hoc castro meminisse, dum

genus mortis

in

A *in Descriptione Italiæ apud nos pag. 109 per interpretem Latinum sic loquitur: Tertio hinc per ripam Tiberinam lapide pervetusta est turris, ubi transitus Tiberis, Folianum vocant, ex adversum Maliano in Sabinis, de quo postea in Umbria dicetur.*

locum sepulchræ

B 12 *Nescio, unde Pagius martyrium S. Serenæ, et Piazza exsiliium ejusdem Sanctæ eruerint, cum Petrus Equilinus in Catalogo Sanctorum lib. 7 cap. 69 de illa sic scribat: Serena regina, uxor quondam Diocletiani Augusti a sancto Cyriaco martyre conversa et baptizata est, quia filiam ejus Artemiam a dæmonio liberavit, ut supra dictum est in Passione Cyriaci vi Idus Augusti. Quæ videns persecutionem diram Christianorum, quam vir ejus exercebat, quæ per annos decem duraverat, ita ut infra dies triginta per diversas provincias septemdecim millia martyrio coronarentur, et in Phrygia civitas una Christianorum undique conclusa, ne ullus evadere posset, igne cum omnibus cremata fuisset. Videns quoque Susannam neptem ejus passam, et alia mala, quæ fiebant, dolore cruciata et febre correpta in confessione Domini migravit ad Christum xvii Calendas Septembris, sepulta a Christianis juxta corpus Susannæ in crypta Hic audis, S. Serenam Romæ ex morbo mortem obiisse, et ibidem juxta corpus S. Susannæ in crypta sepultam esse. Hinc non satis intelligimus, quomodo corpus S. Serenæ in castro Foliano honoretur, nisi postea eo translatum fuerit, aut Petrus Equilinus in assignando sepulchræ loco erraverit, quod utrumque hactenus ignoramus. Si porro quispiam plura novisse desideret circa illa, quæ hic apud Petrum Equilinum de S. Cyriaco et S. Artemia referuntur, is consulat Acta SS. Cyriaci, Largi et Smaragdi sociorumque*

martyrum, quæ ad diemviii Augusti discussimus, ubi etiam tomo II istius mensis pag. 331 de Artemia ista quædam diximus.

13 *Neque magis certum est tempus, quo S. Serena e vivis excessit, quam genus et locus mortis ejus: laudatus enim Joannes Tomcus Marnavitius in Opere supra citato pag. 60 Petrum de Natalibus sive Equilinum redarguit his verbis: Tantum a vero abest, quod Petrus de Natalibus scribit, eam mœrore ex sanctæ Susannæ indigna nece concepto, paulo post obiisse: constat enim ex pluribus inde secutis, Augustam multis annis a Susannæ martyrio fuisse superstitem et de promovenda re Christiana studiosissimam vel ex unius Marcelli Papæ Actis. Deinde Marnavitius ibidem pag. 63 ex levi conjectura obitum S. Serenæ usque ad imperium Constantini Magni ita differt: At Serena cum Arthemia pietatis officiis intenta mansit in Urbe, ibique sanctissima vita digno fine necessitatis humanæ debitum solvit ea luce, quæ supremæ cæli Reginæ transitum ad immortalitatis thronum proxime consequitur; sed quo anno, incertum habetur. Verosimile, et pietate sua eximia condignum conseo, eam, quæ tot lanienas piorum suorumque imprimis fuerat contemplata, divina benignitate eo usque vitam protraxisse, donec Constantini, bono generis humani nati et Christianæ Religioni ab indigna oppressione in libertatem vindicandæ a Deo datum imperatorem agnovit. Sed hæc Marnavitiï conjectura et interpolata S. Marcelli Acta apud me non sunt tantæ auctoritatis, ut propterea certum mortis tempus assignare ausim. Quapropter initio hujus sylloges obitum S. Serenæ exeunti seculo tertio vel ineunti quarto ambigue affixi. Hæc sunt omnia, quæ de hac Sancta comperire potui.*

AUCTORE
G.C.

et tempus
obitus variæ
incertæ opi-
niones refe-
runtur.

E

DE SANCTIS XXXIII MARTYRIBUS

IN PALÆSTINA

Cultus e Martyrologio Romano ac Fastis Græcis.

J. P.

DIE XVI
AUGUSTI.

C *Martyrologium Romanum ita hoc die Pugilum istorum manipulum commemorat: Item sanctorum triginta trium Martyrum. Menologium Sirleti eodem die sic habet: Item sanctorum triginta trium Martyrum, qui ex Palæstina igne consummati sunt. Menæa Græca magna typis excusa eundem locum, et idem mortis genus expriment: sed in versiculis, quibus illos honorant, diversum: canunt enim ista:*

Στρατὸς στέρροστε καὶ συνασπισμὸς μέγας
Εἶσαι πεσῶν στρατεύμα δαιμόνων τρέπει.

Commilitonum fortis ac grandis phalanx

Ferro perempta dæmonum avertit manum.

Hic dicuntur gladio cecidisse; supra autem igne martyrium consummasse. An ergo post mortem ferro illatam in ignem injecti? Menæum Chiffletii tantum dicit hoc die, quo eos etiam refert, Μάρτυρες λγ' ἐκ Παλαιστ. Id est: Martyres xxxii ex Palæstina. Nos Græcorum exemplum secuti in Palæstina eos etiam supra annuntiavimus.

F

DE

DE S. DIOMEDE MEDICO ET MART.

NICÆÆ IN BITHYNIA

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus, elogium, Martyr hic cum alio confusus; templum Constantinopoli, caput in Italia, Acta.

SUB DIOCLE-
TIANO.
Colitur et
laudatur
Sanctus

Celebre hujus Martyris nomen esse apud Græcos, conficitur e tabulis eorum sacris. Hoc quippedie inscribitur Typico, quod sub nomine S. Sabbæ citari solet, Menologio Sirleti, ac Slavobussico Sparwenfeldiano: quibus adde Menæa magna excusa, Menæum Chiffletii, nec non Menologium Basilii imperatoris, e quo elogium tom. 1 Augusti apud nos excusum Græce, hic more nostro latinitate donatum, ita sonat: Diomedes Christi martyr Tarso Ciliciæ oriundus quidem fuit, artem vero medicam exercuit. Diocletiano autem imperante Tarsum relinquens Nicæam se contulit, pietate in Deum artisque medicæ scientia bene meritis de accedentibus ad se. Unde accusatus est apud imperatorem. Postquam autem illi, qui advenerant, ut eum comprehenderent ad Dominum migrasse ipsum compererunt, caput ejus amputarunt, atque ad imperatorem detulerunt: quod imperator conspicatus, referri illud jussit, ac corpori apponi. Et hoc facto, dicuntur illi milites, qui illud referebant, oculorum suorum usum statim recepisse, quem amiserant, quando Sancti caput amputabant. Venerandum autem ipsius corpus sepulturæ traditum est a fidelibus ac piis viris. Menæa magna excusa simile habent de Martyre elogium, in quo memoratur illustri ac bono genere natus, sed melior moribus.

apud Græcos

2 Versiculi sequentes ibidem annuntiationi ejus subjiciuntur:

C Ἡθλησε καὶ ζῶν καὶ θανὼν Διομήδης,
Προαιρέσει ζῶν καὶ νεκρὸς τομὴν κάρας.
Ἐκτὴ καὶ δεκάτῃ νέκυσ ἐτμήθη Διομήδους.
Vivusque mortuusque Diomedes orat:
Ratione vivus; mortuus, sectus caput.
Scinditur ad sextam et decimam corpus Diomedis.

Alluditur ad miraculum, quod post amputatum Sancti caput contigisse fertur. Raderus hæc Menæorum verba de eodem capite λέγεται παραντίκα τοὺς ἀγαγόντας αὐτὴν στρατιώτας ἀπολαβεῖν τῶν οἰκείων ὀφθαλμῶν τὴν ἐνέργειαν, ἣν ἀπέβαλον ἐν τῷ τεμεῖν τοῦ Ἀγίου τὴν κεφαλὴν, sic vertit in Ms. sua eorumdem Menæorum interpretatione quam habemus; Dicuntur milites, qui caput retulerant, eandem vim seu splendorem et energiam in ipsius oculis conspexisse, quam viderant, cum illi cervicem absciderent. Sed quantum Raderus a genuino verborum sensu aberravit, cum ex textu patet, quem nos supra dedimus, tum is sensus confirmatur aliunde ex iis, quæ de istis militibus inferius dicuntur.

et Latinos

3 Publico etiam cultu apud Latinos S. Diomedes honoratur. Nam de eo miminit Molanus in additionibus ad suum Usuardum hac die, qua Galesinius hoc eum elogio exornat: Nicææ in Bithynia S. Diomedis martyr. Is civis Tarsensis, ge-

nere nobilis, sed pietate illustrior, cum medicinam exerceret, quibus medebatur eorum corpora medicamentis, animas salutaribus fidei præceptis curabat. Tarsis autem a Diocletiano captis, inde Nicæam commigravit: ubi non medendi solum arte, sed religionis Christianæ studio omnibus ad salutem prodesse studuit. Itaque cum esset apud regem accusatus, caput ei in fidei confessione absciderunt qui ad illum comprehendendum missi sunt. Martyrologium Romanum ita ipsum refert: Nicææ in Bithynia S. Diomedis medici, qui in persecutione Diocletiani pro Christi fide gladio cæsus martyrium complevit.

4 Baronius in notationibus ad hanc annuntiationem, Usuardus, ait, tam de Diomede quam sociis agit quarto Idus Junii. Sed videamus an Eminentissimus Cardinalis duos Martyres synonymos non confuderit. In Usuardo a nobis edito hæc habentur non quarto, sed quinto Idus Junii, seu nono ejusdem mensis: Nicea, sancti Diomedis. De qua in Observationibus ibidem sunt ista: Diomedes ex Hieronymianis decerptus et a sociis avulsus est, a nullo alio antiquiorum relatus. Nihil de eo aut sociis memoriæ proditum est præter sola nomina varie in Martyrologiis connexa, ut etiam ex auctariis nostris patebit.

5 Martyrem hunc cum quatuor sociis, videlicet Amantio, Muciano, Alexandro, Januario dedimus ad dictum diem ix Junii. In hoc itaque Diomede atque in hodierno consentiunt quidem nomina ac palæstra passionis, sed plura alia dissentiunt, ut nobis multo videatur probabilius, unum ab alio distinguendum esse. Etenim 1°. Differunt dies, quibus coluntur. 2°. Martyri hodierno apponitur imperator, sub quo passus; non alteri synonymo. 3°. Noster fuit medicus secundum Martyrologia et Acta; ille talis non dicitur. 4°. Nostro non adjunguntur socii, sed isti. 5°. Noster denique magnam cum apud Græcos tum apud Latinos habet venerationem; alius autem iste meras Latinorum annuntiationes, prout videre apud nos tom. II Junii ad diem ix superius citatum. Quæ cum ita sint, non videtur esse dubium, quin Martyres isti toto cælo, ut ita loquar, sint diversi.

6 Quia vero Athleta noster tam magna nominis fama apud Græcos inclaruit, ideo non abs re facturum me existimo, si quæ jam dicam, de ipso potius quam de alio aliquo synonymo intelligam. Codinus in Originibus Constantinopolitanis pag. 51, Templum, ait, sancti Diomedis primus ædificavit Constantinus magnus: post eum autem Basilius Macedo id majus et pulchrius reddidit, multisque donavit divitiis, propterea quod inde oraculum de futuro imperio acceperat. Rem testatur ac confirmat Constantinus Porphyrogenitus in Basilii Macedonis avi sui Vita cap. 73, in qua

Martyr hodiernus

cum synonymo alio confusus.

F

Templum Constantinopoli a Constantino magno constructum,

A *qua sic narrat* : Magnum.. martyrem Diomedem cum donariis pretiosis tum librorum copia donavit, pignoribusque aliis ac splendidis vestibus magnifice ornavit, ejusque nomine exstructum monasterium, magna prædia uberesque redditus præbendo, abunde locupletavit, et ut nullis umquam necessariis deficeretur, providit : ædificiorum quoque magnificis structuris illustravit, modisque omnibus extulit atque ditavit; *ex ea utique occasione, ut observat Cangius lib. 4 Constantino-*

*qua occasio-
ne a Basilio
Macedone*

7 Verum audiatur solus Porphyrogenitus loco citato cap. 9 hæc de eodem Basilio Macedone referens : Profectus ergo ex Macedonia Thraciæ, ad hanc urbem omnium reginam (*id est Constantinopolim*) iter arripuit.. Emensoque itinere, et cum ad urbis Aureas portas venisset, inclinata jam ac deposita per eas ingressus die, ad sancti martyris Diomedis monasterium, quod prope erat, accedens, ex via fessus, ibidem pro foribus in gradibus pro vestibulo positus, sic neglectim projecto corpore quiescebat. Et, ecce, circa primam fere noctis custodiam, martyr Diomedes monasterii præfecto in somnis adstans ad fores monasterii jubet exire, exque nomine Basilium compellantem quisquis vocanti obaudierit, hunc inducere in monasterium ac curare diligenter, ciboque et tecto et vestimentis, omni denique necessario cultu ac obsequio, quoad per facultatem liceat, impartiri atque fovere : esse enim a Deo unctum in imperatorem, ipsumque extruendo augendoque monasterio operam quandoque collaturum. Verum eum ille visum temere oblatum, inanneque mentis commentum arbitratus, quod ita conspexerat, nullo loco præceptum habuisset, sed se rursum somno dedisset, eadem iterum videt auditque. Et cum adhuc etiam segnior somnoque gravis, ut videbatur, se non colligeret, tertio Martyrem vidit, non jam blande ac hilariter præcipientem, sed atrociter minitantem, plagasque, ut apparebat, inferre tentantem, ni citius jussa præstaret.

*postea fuerit
exornatum*

C 8 Tunc itaque velut ægre emergens, mortique vicinum somnum oculis excutens ad fores venit, et, ut ei Martyr præceperat, ex nomine vocat, Basili. Cui ille statim respondit : Ecce ego, domine. Quid jubes servo tuo? Introducens vero in monasterium, cum squallore ac sordibus obsitum, solisque ardoribus longe exustum conspexisset, convenientem cura obsequiumque adhibuit, ac omni humanitate accepit. Tum monens ut secretum penes se teneat, caveatque cuiquam evulgare ob rei periculum, Martyris illi indicat vaticinium, et, ut post eventum meminisset, jurejurando obstringit. Cum autem Basilius nec acceptare videretur, ut quod res ejus modum excederet, sed potius rogaret, ut ejus insinuatione nobiliorum cujusdam obsequiis pro comitatu operam addicere liceret; impigre se præstiturum præfectus in se recepit : quodque monasterio familiarius utebatur, sæpiusque amice invisebat, Michaëlis imperatoris Bardæque cæsaris consobrinus.. ei præfectus Basilium commendat etc. *His adde si lubet, non tantum exstitisse Constantinopoli monasterium S. Diomedis nomine insignitum, de quo insuper Waddingus meminit in Annalibus Minorum tom. 3 ad an. 1374 num. 1; sed etiam carcerem, cui illius nomen fuerit inditum, sicut invenies apud Cangium supra citatum : idque indicio est, nomen ipsius Constantinopoli non*

mediocriter fuisse pervulgatum.

9 Porro insigne Martyris lipsanon Constanti-nopoli in Italiam delatum fuisse, scribit Ughellus tom. 7 *Italix sacræ in Metropoli Amalphitana* col. 243 : Extra urbem in dextro latere prostat abbatia sancti Petri de Canonica Ordinis Cisterciensis, ab eodem piissimo Cardinale (*nimirum Petro Capuano, de quo erat actum proxime*) cum ecclesia in honorem Apostolorum principis exædicata ac dotata.. Hic asservatur caput.. sancti Diomedis martyris.. aliorumque Sanctorum insignes reliquæ ab eodem Card. ex Oriente allatæ. *Agitur de illo Cardinale apud Ciaconium in Vitis Romanorum Pontificum et Cardinalium, ubi tom. 1 col. 1163 scribitur e vita excessisse anno Christi 1209. Ad Actorum exemplaria quod attinet, velim de iis observari sequentia.*

AUCTORE
J. P.
Caput dici-
tur delatum
in Italiam.

10 Asservamus apographum unum inter alia, quod notatur exceptum e bibliothecæ Vaticanæ cod. 1671. *Inscribuntur* Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Διομήδους. Martyrium sancti martyris Diomedis. *Incipit* : Ὅσον μὲν ἔχει θαύματος τὰ τῶν ἁγίων Μαρτύρων ἐκ προθέσεως αὐτοῦ ἀγαθῆς ἄθλα, καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς ὑπομονῆς αὐτοῦ δεικνύουσα τοὺς ἀειθαλεῖς στεφάνους αὐτῶν, οὐ δυνατόν γλώττῃ λογικῶν ὁμοφύλων ῥηθῆναι. *Quæ sic reddimus Latine* : Quæ sancti bene sibi proposuere Martyris præmia, nec non efficax patientiæ eorum vis, quæ coronas ipsorum semper virentes ostendit, quanti prodigii res sint, humana lingua dici non potest. *Aliud in promptu est exemplar Ms. hoc titulo* : Μηνὶ Ἀυγούστῳ 16. Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον τοῦ Χριστοῦ μάρτ. Διομήδην. Mense Augusto xvi. Laudatio in sanctum Christi martyrem Diomedem. *Exordium est* : Χθὲς ἡμᾶς ἡ πανύμνητος τῆς ὑπερυμνήτου Μαρίας ὑπερφανῶς ἐξαναγωγῆσε κοίμησις, καὶ ὑπεράλμπροις θυμηδαῖς καὶ τερπνότησι μυστικαῖς καὶ ἡδύσμασι τοὺς πνευματικῶς ἑαυτὴν ἐορτάζοντας κατεύφρανε σήμερον ὁ μέγας ἀθλοφόρος. . Διομήδης, etc. *Quæ sic sonant Latine* : Heri celebratissima Mariæ omnem laudem excedentis dormitio nos egregie et hospitaliter detinuit, ac splendidissimis animi voluptatibus ac mysticis jucunditatibus juxta ac suavitatibus eos, qui cum spiritu celebrarunt ejus festivitatem, exhilaravit. Hodie magnus præmii reportator... Diomedes etc. *Descriptum hoc est exemplar e codice Cæsareo bibliothecæ Vindobonensis, de quo pluribus apud nos actum est tomo secundo Augusti pag. 344. Orationem aliam encomiasticam de nostro Sancto assignat Lambecius lib. 8 Commentariorum de dicta bibliotheca pag. 199.*

Varia mar-
tyrii apo-
grapha

E

F

11 *Aliud ex eodem codice apographum habemus, cui prænotantur ista* : Μηνὶ Ἀυγούστῳ 16. Μαρτύριον συντομον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Διομήδους. *Id est* : Mense Augusto xvi. Martyrium compendiosum sancti martyris Diomedis. *Hoc est principium* : Ὁ ἅγιος μάρτυς Διομήδης ἦν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τοῦ βασιλέως ἀπὸ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας, ἱατρός τὴν τέχνην. Sanctus martyr Diomedes erat Diocletiano imperante ex Tarso Ciliciæ, arte medicus. *Aliud denique eographum apud nos exstat his verbis prænotatum* : Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτ. Διομήδους τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ 16, quod depromptum adscribitur ex cod. Ambros. N. 152, de quo ad Vitam S. Maximi. *Vi-*

assignantur

10 Omnia pene anonyma, et eandem fere substantiam historiæ continent. Vaticanum et Cæsareo-

reo-

AUCTORE
J. P.
et expen-
duntur,
collatis inter
se exemplaribus

reo Vindobonense illam ornant, uti patet in prologo et allocutionibus. Brevissimum ex omnibus est Compendium Vindobonense. Medium tenet Ambrosianum Ms.; idque præ aliis nobis placet, ut latinitate donetur ac Græco-Latine repræsentetur. Redeamus ad Vaticanum, in quo sequens refertur narratio: Λέγεται κόρακα τὸ αἰμοδόρον ὄρνειον προσεληλυθῆναι τοῦ γεύσασθαι ἀπὸ τῶν σαρκῶν τοῦ σώματος, καὶ αὐτὸν ἐνθουσιασθέντα ὥσπερ ἐκ Θεοῦ πνεύματος, κρ. αὐγαῖς πληροῦν ὅλον τὸν τόπον, καὶ παραμένειν τῷ σώματι ὥσπερ, δέσμιον, μὴ ἔξν τε ἄλλα ὄρνεα πλησιάζει· αὐτὸς δὲ ὅλως μὴ ἀπτόμενος τοῦ σώματος. Καὶ περιπετόμενος ἀχώριστος ἦν ἕως τῆς ταφῆς τοῦ μακαρίου σώματος, ὥστε τοὺς φύλακας τοῦ λογιστοῦ καὶ τῆς σεβαστῆς, τοὺς διὰ τὴν ὁθόνην, μὴ τις ἀποσκειῦσθαι τοῦ σώματος, παραμένοντας, μὴ ἐπαρκεῖν ἀποδιώκοντας αὐτὸν, συνεχῶς περιηπτάμενον καὶ βοδόντα. Ὅμως μετὰ τὴν ταφὴν τοῦ μακαρίου σώματος, ἀφανὲς εὐθὺς γίνεταί ὁ κόραξ. Quæ Latine ita reddimus:

quæ habemus

13 Fertur corvus, avis sanguivora, accessisse, ut corporis carnibus vesceretur; sed quasi divino numine afflatus totum clamoribus implet locum, manetque apud corpus tamquam ligatus,

B

MARTYRIUM

Auctore Laurentio monacho Rutensi in Calabria, e codice Ambrosiano N. 152. Interprete J. P.

Sanctus fuit insignis

a

Inclutym Diomedem et sermone in medium pro-
ducere pulcrum est, et pro argumento assumere
Illud quippe simul cum narratione multum habet
venustatis. Magnus autem hic Vir natales hausit ex
illustri Ciliciæ regionis civitate Tarso a Parentes
vero nactus est bonos, et religiosis moribus conspicuos.
Erat medicus bonus Diomedes non corporum
dumtaxat, sed etiam animorum; neque arte solummodo
fretus sanationes efficiebat, sed potius invocatione
Christi. Qua de causa et omnem sanabat morbum
et omnem curabat infirmitatem. Vitæ autem integritas
et commiseratio erga omnes ei conciliavit divitias
hujus gratiæ perspiritus boni illuminationem.

C cum morborum corporis

b

c

2 Ad magnam Nicæam ὃ urbem profectus, illamque, non secus atque Tarsum alteram, viris tunc
illustribus insignem diligens, consuetæ erga omnes
beneficentiæ inhæsit, nec de omnibus bene mereri
prætermisit. (Diocletianus c ac Maximianus ex-
crandi imperabant tum temporis) Omnem quippe
circumiens civitatem, partim quidem civium morbos,
partim vero etiam animas, quantum poterat, curabat,
promptis aliquando ex arte, aliquando ex fide
adjumentis egregie ad Dei cultum ipsos perducens,
et, quamquam impium imperatorem Nicææ vicinum
haberet, sincera erga Deum dilectione ac fide foras
mittens timorem: amabat enim, sicut ostendit, pro
eo pati. Præter alia vero quid fecit? Ipsos ingrediebatur
carceres, detentosque in iis omnes, quantum poterat,
curabat, ac rerum, quibus indigebant, defectum
sublavabat, omnia, quæ auxilio essent, liberaliter
suppeditans iis potissimum, qui pro Christo certabat,
ac qui propter illum circumferebat stigmata in corporibus.

tum animæ medicus.

3 Et saniam quidem vulnerum eorum separavit,
calidis illa expurgans lavacris, aliaque applicans ex
arte remedia. Quin etiam sermonibus illos confirmavit
ad certamina: quæ autem a Deo ita patientibus
promissa sint bona, sermone ipsis ostendebat,
ut immortalia, ut sempiterna, ut finem non habent

nec permittit alias volucres appropinquare; ipse
autem corpus omnino non tetigit. Et circumvolans
non poterat inde avelli, donec beatum corpus
sepulturæ esset traditum: adeo ut logistæ,
(Vide de hac voce inferius in Annotatis) ac venerabilis
[Petroniæ] custodes, qui ut involveretur lintheo
corpus, permanserant, ne quis illud auferret, non
sufficerent, ut eum abigerent, assidue illud obeuntem,
ac crocitantem. At simul atque beatum corpus
sepultum fuit, corvus statim e conspectu evanuit.
Hæc ibi, quorum fides sit penes auctorem
anonymum: qui de die obitus ac sepulturæ ista
superaddit: 'Ετελειώθη ἐν τῇ Νικαίῳ
μητροπόλει τῆς Βιθυνίας τῇ πρὸς τριῶν εἰδῶν
Αὐγούστου, τοῦτ' ἔστιν Αὐγούστῳ ια'· τῇ δὲ
ταφῇ τὸ σῶμα παρεδόθη μηνὶ Αὐγούστῳ 16.
Vivendi finem fecit in Nicæensium Bithyniæ
metropoli tertio Idus Augusti, hoc est, Augusti
undecimo: corpus autem sepulturæ traditum fuit
mense Augusto xvi. Si quæ præterea occurrant
observatu digna, dicentur in Annotatis ad Martyrium,
quod hisce subnecto.

E

Καὶ τὸν κλεινὸν Διομήδην καλὸν εἰς μέσον
προθεῖναι τῷ λόγῳ, καὶ ὑπόθεσιν τοῦτον ποιήσασθαι.
Ἐχει γὰρ μετὰ τῆς διηγήσεως αὕτη πολλὴ καὶ τὸ
χαρίεν. Ἐφν μὲν ὁ Μέγας οὗτος [ἐκ] χώρας τῆς
Κιλικίων πόλεως ἐπιφανέως τῆς Θάρσου. Ἐσχέ
δὲ γεννητορας ἀγαθοὺς καὶ τρόποις ἐναρέτοις
κεκοσμένους. Καὶ ἰατρός δὲ ἦν ὁ καλὸς
Διομήδης οὐ σωμάτων μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ
ψυχῶν, καὶ τὰς ἰατρείας οὐ τῇ τέχνῃ μόνῃ
θάρον ἐποίει, τῇ ἐπικλήσει δὲ μᾶλλον
Χριστοῦ· παρ' ὃ καὶ πᾶσαν νόσον ἰάτο καὶ
πᾶσαν ἐθεράπευε μαλακίαν. Τὸν πλοῦτον
δὲ τῆς χάριτος αὐτῆς καὶ τῆς γνώσεως τὸ
τοῦ βίου καθαρὸν, καὶ τὸ πρὸς ἅπαντας
συμπαθὲς διὰ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ πνεύματος
ἐπιλάμψεως αὐτῷ προεξένησεν.

2 Οὗτος τῶν Νικαίων καταλαβὼν Μεγαλόπολιν, καὶ
ἄλλην αὐτὴν ὥσπερ Θαρσὸν ἀγαπήσας ἐνευδοκίμουσαν
τότε τοῖς ἐπιδόξοις, τῶν συνήθων εἶχετο πρὸς
ἅπαντας εὐεργεσιῶν, καὶ τοῦ ἀγαθοεργεῖν οὐκ
ἀπελιμπάνετο. (Διοκλητιανὸς ἐκράτει τότε καὶ
Μαξιμιανὸς οἱ καταράτοι.) Περιῶν γὰρ τὴν πόλιν
ἅπασαν, τοῦτο μὲν τὰς νόσους τῶν πολιτῶν,
τοῦτο δὲ καὶ τὰς ψυχὰς, ὅση δύναμις,
ἐθεράπευε, ποτὲ μὲν τοῖς ἐκ τῆς τέχνης,
ποτὲ δὲ τοῖς ἐκ πίστεως βοηθήμασιν ἐπανάγων
αὐτοὺς καλῶς πρὸς τὴν θεοσέβειαν, καίπερ
ἀγχίθυρον ἔχων κατὰ τὴν Νικομήδους τὸν
δυσσεβῆ βασιλέα, τῆς ἀνυποκρίτου πρὸς
Χριστὸν ἀγάπης καὶ πίστεως ἕξω βαλλούσης
τὸν φόβον τοῦτου. Ἠγάπα γὰρ, ὡς ἔδειξε,
τὸ παθεῖν δι' αὐτόν. Τί οὖν πρὸς τοῖς ἄλλοις
ἐποίει; Τὰς φυλακὰς αὐτὰς εἰσιὼν, καὶ πάντας
μὲν τοὺς ἐν αὐταῖς, ὅση δύναμις, ἐθεράπευε,
καὶ τὴν ἔνδειαν αὐτοῖς τῶν ἀναγκαίων
παρεμυθεῖτο, καὶ πάντα δὲ θαυμάσιως ἦν
τὰ πρὸς ἐπάρκειαν αὐτοῖς ἐπιχορηγῶν, καὶ
μάλιστα τοῖς διὰ Χριστὸν ἐναθλοῦσι, καὶ τὰ δι'
αὐτὸν στίγματα διαφέρουσιν ἐν τοῖς σώμασιν.

3 Ἰχώρας μὲν γὰρ τῶν τραυμάτων αὐτῶν ἀπέσμη-
χε, λουτροῖς θερμοῖς ἐκκαθαίρων, καὶ τὰ ἐκ
τῆς τέχνης ἐπιτιθέμενος βοηθήματα· ἀλλὰ καὶ
λόγοις ὑπεστήριξε πρὸς τοὺς ἀγῶνας, καὶ τὰ
ἐπηγγελμένα δὲ παρὰ Θεοῦ τοῖς οὕτω
πάσχουσιν ἀγαθὰ, τῷ λόγῳ τοῦτοις
προσπεδείκνυνεν ὡς ἀθάνατα, ὡς αἰδία,
ὡς τέλος

A λος μὴ ἔχοντα. Τούτῳ γοῦν τῷ τρόπῳ τῆς ἰατρείας ἀκωλύτως εἰσῆει τὰς φυλάκας, καὶ παρεθάρρυνεν, ὡς εἴρηται, τοὺς Ἀγίους, καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀλείφων στερρότερους ἐποίει, τῶν φυλάκων ἀνέτους αὐτῷ χαριζομένων τὰς πύλας, διάτε τὸ πᾶν αὐτοὺς ὑπ' αὐτοῦ υχεῖν θεραπείας, καὶ τὰ χρήματα ἔστιν ὅτε λαβεῖν. Παρεῖχοντο γὰρ ὑπὸ τῶν εὐπορούντων αὐτῷ πιστῶν ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἦν ταῦτα καὶ τοῖς διδοῦσι καὶ τοῖς λαμβάνουσι φίλα.

4 Ἀλλὰ τούτων οὕτω πραττομένων οὐκ ἦν ἡρεμεῖν τὸν ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἀγαθοῖς ἀντικείμενον· ἀναφέρει γὰρ διὰ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτῷ τῷ ἀδίκῳ καὶ πονηρῷ βασιλεῖ, ὡς εἴη τις ἰατρός ἐν τῇ Νικαέῳ Διομήδης ὀνομαζόμενος, πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν, τὴν πόλιν τῆς τῶν Σεῶν ἀποστῆσας λατρείας, καὶ τῷ Ἑσταυρωμένῳ προσαγαγών. Αὐτίκα τοίνυν ὁ τοῦ πονηροῦ δαίμονος πονηρότατος ὑπρέτης δέσμιον αὐτὸν ἀχθῆναι κελεύει καὶ τὴν Νικομήδους. Ἦγετο τοιγαροῦν χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος καὶ πολλὰ τοῦ Θεοῦ θεόμενος, μὴ παραιδεῖν αὐτὸν ἐν θλίψεσι, μὴ χάραν δοῦναι τῷ δυσσεβεῖ παρατρέφαι τοῦτον τῆς ἀληθείας. Ἐμελε τοῦτῳ καὶ περὶ τῶν ἄλλων Ἀγίων· καὶ μὲν καὶ μείναι καὶ αὐτοὺς ἡύχετο στερρότους καὶ ἀμετακινήτους ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως.

B 5 Καὶ ὅρα μοι ξένον τινὰ μαρτυρίου τρόπον καὶ ὑπερέκπληκτον. Νῦν καιρὸς εἰπεῖν καὶ ἡμᾶς κατὰ τὸν Δαβὶδ· Ὡς ἀνεξερεύνατα τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Ἀγόμενος γὰρ δέσμιος ἐπὶ τῶν σταλέντων στρατιωτῶν κατενεχθῆναι βραχὺ τοῦ ὁχήματος ἐξαιτεῖ· κἀκεῖνοι τῶν τοῦ σώματος ἀναγκαίων χάριν ὑπολαβόντες τὴν αἴτησιν, κατενεχθῆναι τοῦτον ἐκέλευσαν. Κατενεχθεὶς οὖν καὶ μικρὸν παρεκκλίνας τὴν ὁδὸν ὁ Θαυμάσιος, τὰ γόνατα Σεῖς προσήύχετο (ἔγνω γὰρ πάντως τῇ τοῦ ἀγαθοῦ πνεύματος χάριτι τὸ μέλλον εἰς αὐτὸν γεγονῆσθαι) καὶ οὕτω ποιῶν παρέδωκε τὴν ψυχὴν τῷ Κυρίῳ. Οἱ τοίνυν στρατιῶται χρονίζοντα τοῦτον τῇ εὐχῇ κατιδόντες διελογίζοντο τί ἄρα τὸ τῆς βραδύτητος εἶναι Σέλει τῷ Μάρτυρι. Ὡς οὖν προσιόντες εἶδον αὐτοῦ τῶν δεσμῶν ἀνεμμένας τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς ἀγκῶνας τῇ γῇ προσεστηριγμένους, ἐξεπλήττοντο, διεπάρουν, οὐκ εἶχον ὅτι καὶ συλλογίζονται.

6 Ἀποδόντες οὖν τῶν ἵππων καὶ διαναστῆσαι τοῦτον ἐπιχειρήσαντες, ὡς ἀκίνητον εἶδον καὶ νεκρὸν χρηματίζοντα, διεμέριζον τὸν νοῦν καθ' ἑαυτοὺς τί καὶ πράξουσι. Φόβος γὰρ εἶχεν αὐτοὺς ὁ βασιλικὸς, εἰ τοῦτον καταλείψαι. Ἀνθεῖκε δὲ λογισμὸς ἕτερος, ὡς τί

C ἄρα καὶ ἔσται νεκρὸς αὐτῷ κομιζόμενος. Ὅμως νικᾷ τοῦτο τὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ Μάρτυρος ἀποτεμόντας τῷ υυράνῳ κομίσαι, ἵν' ἔξω συντηρήσωσιν ἑαυτοὺς ὑπονοίας. Γίνεται τοῦτο, καὶ μάρτυς ἀπαράγραπτος ὁ Διομήδης γνωρίζεται. Εἰ γὰρ καὶ προήθλησε ταῖς τῶν Ἀγίων ἐπισκέψεσι, καὶ ταῖς εἰς αὐτοὺς παρανώσεσιν, ἔτι τε καὶ τῇ τοῦ μαρτυρίου ἐλπίδι, καὶ τῷ προθύμῳ τῆς ψυχῆς καὶ γενναίῳ· ἀλλ' οὖν καὶ τομὴν ὑπέρεστη μαρτυρικὴν κρίμασιν οἷς εἶδε Θεός, καὶ τέλειος ἐκατέρωθεν ἀνηγόρευται στεφανίτης. Τμηθείσης οὖν τῆς παντίμου αὐτοῦ κεφαλῆς, εὐθὺς οἱ στρατιῶται τὰς ὀψεις συναπετμήθησαν, καὶ περιῆγον τυφλοὶ μὴδὲ τό σύνολον καθορῶντες τὸ φῶς.

7 Περιεγόμενοι τοίνυν σὺν τῇ μαρτυρικῇ κεφαλῇ, τὴν Νικομήδους κατέλαβον, καὶ τῷ βασιλεῖ προσιόντες, τὸ πρᾶγμα γνωρίζουσι, καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ προσκομίζουσι. Καὶ ὅς, εἰ καὶ διὰ θαύματος τὸ πρᾶχθὲν ἐκομίσατο, ὁμως μὴδὲν τι προθέμενος, τῷ λοιπῷ σώματι ταύτην ἀποδοθῆναι κελεύει, τὸ αἰδήσιμον τοῦ Ἀδρόε ἐκ ταύτης καταμαθών. Αὐτίκα γοῦν οἱ στρατιῶται τὸν τόπον ἐκείνον, εἰς ὃν τὸ μαρτυρικὸν ἔκειτο λείψανον, τάχος καταλαβόντες (ἐτήρει γὰρ αὐτὸ τῶν Νικαέων ὁ λογιστὴς παραδεδομένον αὐτῷ παρ' αὐτῶν διὰ τὸν τοῦ τυράννου φόβον ἅμα τῷ συνάψαι τὴν κεφαλὴν τῷ τοῦ Μάρτυρος σώματι) καὶ τὸ βλέπειν ἀπέλαβον ὡς τὸ πρότερον, καὶ τὴν θεογνωσίαν ἡσπά-

tia. Hoc igitur medicationis modo carceres libere ingrediebatur, Sanctosque, uti dictum est, excitabat, atque ad agones ungens reddebat eos firmiores, custodibus impense ipsi ingressum præbentibus tum quia sæpe ab eo consequerentur medelas, tum quia nonnumquam accideret, ut pecunias acciperent: in hunc enim finem ipsi dabantur a fidelibus divitibus, et tam dantibus quam accipientibus erant gratæ.

4 Verum his ita actis, bonorum hostis a principio non poterat quiescere. Per ministros etenim suos iniquo ac maligno imperatori refert, medicum quemdam esse Nicææ, nomine Diomedem, qui omnem, ut ita dicam, civitatem a deorum cultu averteret, et ad Crucifixum adduceret. Statim igitur maligni dæmonis malignior minister jubet eum vinctum duci Nicomediam. Ducebatur itaque gaudens et exultans, ac impense Deum rogans, ne se in tribulationibus despiceret, nec locum daret, ut per impium a veritate averteretur. Cura autem erat etiam ipsi de aliis Sanctis; imo vero orabat, ut ipsi quoque firmi in confessione fidei ac immobiles permanerent.

5 Et aspice inusitatum quoddam ac supra modum mihi mirabile martyrii genus. Tempus nunc est, ut et nos dicamus illud Davidis: Quam inscrutabilia sunt judicia Dei, et investigabiles viæ ejus! Etenim dum vinctus duceretur, a militibus, qui erant missi, brevis moræ descensum e vehiculo deposcit. Illi vero ob necessitatem corporis hoc exposci autumantes, descendere eum jusserunt. Postquam igitur descendisset ac parumper a via declinasset Vir mirabilis, positus genibus orabat: (Gratia quippe boni spiritus norat omnino quidnam sibi esset eventurum) et sic agens Domino animam tradidit. Milites ergo eum orationi immorantem conspicati, sermonem conferebant, quidnam sibi vellet Martyris cunctatio. Ubi ergo accedentes viderunt ejus manus vinculis solutas, ac cubitos terræ adhærentes, admiratione percussi nesciebant quid agerent, nec habebant quod concluderent.

6 Postquam igitur ex equis descendissent, et erigere eum conati essent, ubi viderunt immobilem esse ac mortuum, divisim inter se hæsere sententiis, quidnam acturi essent. Timebant enim sibi ab imperatore, si illum reliquissent. Alia autem occurrit cogitatio, quid utique futurum esset, si mortuus ad ipsum deferretur. Simulque hoc prævaluit, ut abscissum Martyris caput deferrent ad tyrannum, quo a suspitione sese conservarent immunes. Hoc fit, et Diomedes martyr esse cognoscitur genuinus: siquidem certamen prævenit Sanctorum inspectione, adhortationibus ad illos, et martyrii insuper spe, alacrique ac generoso animo. Adde quod ictum martyrii subierit judiciis Deo notis, ac perfectus utraque ex parte declaratus sit Athleta coronatus. Abscisso igitur ipsius capite prorsus venerando, mox milites sectione in oculis mulctati sunt, et circumstantes cæci nihilque omnino videntes lucis.

7 Circumeuntes ergo cum capite Martyris, Nicomediam pervenire, et accedentes ad imperatorem, rem indicant, caputque ipsi afferunt. Et is, siquidem per miraculum percepit, quidnam esset factum, nihil tamen quidquam addens, reliquo corpori illud restitui jubet, debitam Viro reverentiam ex ipso discens. Statim igitur milites ad locum illum, in quo Martyris corpus jacebat, cum festinatione pervenientes (Nam custodiebat illud Nicæorum logistes & sibi ab ipsis traditum ob metum tyranni, ut simul conjungeretur Martyris caput cum corpore) pristinum receperunt visum, veri Dei notitiam sunt amplexi, Christumque Deum confessi, ac gentilem

A. LAURENTIO.

Ducitur vinctus Nicæa Nicomediam;

E sed in itinere

expirat mirro modo: et ductores ejus sunt cæci,

F

lumen deinde recipiunt corporis et animæ.

d

A. LAURENTIO.

gentilem errorem reliquerunt, imo vero multos transmutarunt alios, et ex eodem ad Christum perduxerunt errore.

Martyris sepultura.

8 Petronia autem mulier quædam opibus admodum abundans, logisten ubi pecuniis inescasset, accipit tuum, o Athleta optime, corpus martyrio perfunctum, et valde pretiosis linteaminibus involutum ac unguentis perfusum (In doloribus quippe corporis, quibus conflictabatur, consecuta aliquando abs te sanitatem fuerat) splendide deposuit. Nunc autem, Vir celeberrime, cælos inhabitans, Domini solio adstas cum angelis, nobis subministra tuis supplicationibus, ut sortem habeamus regni cælorum: quia Deo gloria in secula. Amen.

σαντο, καὶ Θεὸν τὸν Χριστὸν ὁμολόγησαν, καὶ τὴν ἐλληνικὴν ἀπελαβοντο * πλάνην· ἀλλὰ δὴ καὶ πολλοὺς ἄλλους μεταστήσαντες ἐξ αὐτῆς τῷ Χριστῷ προσηγάγοντο.

D * f. ἀπελειψαντο

8 Πετρωνία γοῦν τις γυνὴ πλούτῳ κομοῦσα βαθεῖ, χρήμασι τὸν λογιστὴν ἠττήσασα τὸ μαρτυρικὸν σου λαμβάνει σῶμα, Πανάριστε, καὶ πολιτίμοις ἐν συνόδῳ εἰλίξασα, καὶ μύροις ἀλείψασα (καὶ γὰρ ἀπέλαυσέ ποτε τῆς ἀπὸ σου θεραπέας ἐφ' αἷς εἶχε περιωδυνίαις τοῦ σώματος) φιλοτίμως κατέθετο. Καὶ νῦν τοὺς οὐρανοὺς κατοικῶν, πανοίδημε, τῷ δεσποτικῷ σὺν ἀγγέλοις παρίστασαι θρόνῳ, βράβευσον ἡμῖν ταῖς ἱκεσίαις σου τὴν κληρουχίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ὅτι τῷ Θεῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ANNOTATA.

a De hac urbe egimus in Annotatis ad Acta S. Marini mart. tom. II Augusti, die 8, pag. 348 lit. b.

b Nicæa, urbs archiepiscopalis Bithyniæ quondam clarissima, in Asia minore ad montem Olympi et lacum Ascanium sita, magnum sibi nomen fecit duobus conciliis œcumenicis ibidem celebratis: altero quidem sub S. Silvestro PP. I, Constantino M. imperante, adversus Arianos, anno Christi 324; altero autem sub Adriano I. PP. anno 787 contra Iconoclastas, sicut notissimum est.

B c Alibi etiam, ut videre est in Commentario nostro prævio, ponitur Sanctus sub Diocletiano, quod E et nos ideo ibidem fecimus cum Martyrologio Romano.

d Logistes, λογιστής rationum descriptor vel procurator. Cangius in Glossario Latino barbaro, Logistæ, inquit, curatores et patres Reip. Titulus Logistæ civitatis splendidissimæ Nicomediensium habetur in veteri inscriptione apud Gruterum pag. 389. 2.

DE S. ARSACIO SEU URSACIO CONF.

NICOMEDIÆ IN BITHYNIA

J.P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus, locus ac tempus mortis, vitæ institutum., Acta.

ANNO CCCLVIII. Sancti memoria in Latinis Martyrologiis

Duo nobis in hoc Confessore miranda se offerunt: alterum quidem, quod nullam de eo in sacris Fastis Græcorum vel minimam inveniamus memoriam, cum tamen ad Orientalem atque adeo ad Græcam ecclesiam omnino pertineat; alterum, quod apud antiquissimos ac celeberrimos Martyrologos Latinos, ad quos nequiquam spectat, annuo cultu celebretur, eo etiam usque propagato, ut inter hodiernæ diei Cœlites in Martyrologio Romano moderno (de antiquo enim mox dicam) locum habeat his verbis: Nicomediæ sancti Arsacii confessoris, qui sub Licinio persecutore militia relicta, solitariam vitam ducens, tantis virtutibus claruit, ut dæmones expulisse, et ingentem draconem orando interemisse legatur: denique futuram civitatis cladem prænuntians, in oratione spiritum Deo reddidit. Mirum, inquam, id accidit cum ob rationes, quas dicebam, tum quia nullum novi præter Sozomenum, auctorem Græcum, qui Latinis hagiologis in hoc Sancto præluxerit primus; cui dein Nicephorus adjungi potest, Baronio in notationibus ad Martyrologium Romanum utrumque citante. Sed nunc audiamus quidnam de ipso memorent Martyrologia antiqua. Romanum vetus seu parvum hæc habet hodierna die: In Nicæa Bithyniæ, Ursatii confessoris sub Licinio. Ado: In Nicæa Bithyniæ, natalis sancti Ursatii confessoris sub Licinio persecutore. Qui, derelicta militia, solitariam vitam in quadam turre præfatæ urbis egit, tantisque vir-

tutibus claruit, ut et dæmones expulisse, et ingentem draconem orando interemisse legatur. Scriptum in libro quinto Historiæ ecclesiasticæ tripartitæ. Adoni adde Usuardum, Usuardo Notkerum. Belinum, Grevenum, Felicium, Maurolycum, Galesinium satis est nominasse, uti et Florarium nostrum Ms.

2 Ferrarius in Catalogo Sanctorum qui in Romano Martyrologio non sunt, die xxxi Martii sic memorat: Nicææ in Bithynia S. Arsacii solitarii. Ex Canisio, ut addit in notis, hac die, monens, videndum an sit idem cum eo, de quo in Martyrologio Romano ad diem xvi Augusti agitur: tamen ille non Nicææ, sed Nicomediæ tribuitur. In Usuardo a nobis illustrato inter Auctaria ex editione Lubeco-Coloniensi ad eundem diem xxxi Martii ponitur ista annuntiatio: Apud Nicæam Bithyniæ, sancti Arsatii confessoris, ex milite heremitæ, qui dæmoniacum curavit, et draconem interfecit. Ex Greveno autem hæc: Apud Nicæam Bithyniæ, Arsacii militis, heremitæ et confessoris. Ex Greveno autem vel, si vis, ex dicta etiam editione accepta est annuntiatio Martyrologii, quod sub Canisii nomine circumfertur, quod die xxxi Martii Germanice sic refert: Item Nicææ in Bithynia; sancti militis, heremitæ ac confessoris Arsacii. Hodierna autem die nomen ejus denuo ibidem signatur cum elogio, in quo notantur nonnulla, quæ sint ejusdem argumenti cum eo, quod postea producemus ex Sozomeno. Existimasse

non eodem tamen ubique die

A istimasse vero istius Martyrologii scriptorem, quod duo diversis diebus signarentur Arsacii, satis videtur colligi ex dictis. Verum non est nisi unus et idem, uti conficitur ex istis characteris-
mis Nicææ in Bithynia, militis, eremitæ, confesso-
ris, qui uni eidemque nostro hodierno omnes
exacte conveniunt. Quem cave ne confundas cum
alio fere synonymo, qui exstat apud nos tom. III
Martii, die XXXI pag. 897 : hic quippe ab isto di-
versus est toto cælo, ut ita loquar : cum vocetur
Acacius, fuerit episcopus, notetur Melitenæ in
Armenia minore ac sub Decio, aliaque sit ejus
historia quam nostri.

E quibus-
dam de fa-
moso Nico-
mediensis
urbis terræ
motu

3 Hisce notationibus aliæ quædam superadden-
dæ sunt super loco ac die, quibus antea S. Arsa-
cium ab hagiologis annuntiari diximus. Lucem
ad hoc suggeret famosus ille terræ motus Nico-
mediæ, quem, priusquam accideret, prævidisse
refertur inferius in Actorum Compendio, quod
ex Sozomeni Historiæ ecclesiasticæ lib. 4 cap. 16
editionis Valesianæ producemus. Indidem deliba-
mus interea temporis sequentia in rem nostram :
Placuit ut Nicomediæ in Bithynia synodus con-
gregaretur... Sed cum major jam pars episcopo-
rum iter ingressa esset, nuntius allatus est de Ni-
comediæ calamitate, eam scilicet totam terræ
motu concussam fuisse. Cumque rumor passim in-
valuisset, eam urbem penitus eversam esse, epi-
scopi ulterius progredi destiterunt etc. Ammia-
nus Marcellinus anno 1693 a Gronovio editus,
lib. 17, cap. 7, pag. 129 de tragico illo terræ
motu scribens, Inter monumenta, inquit, mul-
tiformium ærurnarum eminere Nicomediæ cla-
des, Bithyniæ urbium matris... Primo lucis ex-
ortu die nono Kal. Septembrium, concreti nu-
bium globi nigrantium etc. Cæpit ergo feralis il-
la ruina die XXIV Augusti secundum Marcelli-
num. Consentit Idatius in Fastis, Datiano et Cereale
Coss., sicut dicitur in notis loco mox citato : "
" Ipso anno terræ motus factus, ita ut civitas
" Nicomediensium funditus versaretur die IX Cal.
" Sept. " Et Aurelius Victor in Marco " Asiæ
" que, ait, Ephesus ac Bithyniæ Nicomedia con-
" stratæ terræ motu, æque ac nostra ætate Nico-
" media Cereali Consule ". Præterea Socrates in
lib. 2 cap. 31 Historiæ ecclesiasticæ ait, Constan-
tium, qui initio quidem jusserat concilium episco-
porum Nicomediæ fieri, audita clade Nicomediæ,
Seleuciam Isauriæ concilii sedem constituisse :
additque : Τοῦτο δὲ γέγονε Δατιανοῦ καὶ Κεραλίου
περὶ τὸν ὀγδόην εἰκάδα τοῦ Αὐγούστου μηνός. Id est, IX
Kal. Sept. (non V, ut male vertit interpres) qui
formam loquendi Atticam esse non advertit. Sic
ibi.

eiusdemque
tempore,

4 Porro de modo illo numerandi Græco breviter
animadvertit, dividi ab eis menses suos in tres
decades seu decurias, uti pluribus videre licet
apud Gretserum in Institutionibus linguæ Græcæ
lib. 3 cap. 23 pag. 625 et 626 impressionis Ingolsta-
diensis anni 1593. Decas vero tertia incipit a die
XXI φθινοῦτος vel παυόμενος, vel λήγοντος, vel
ἐπὶ εἰκάδι, quasi evanescentis vel cessantis men-
sis, vel supra vigesimum diem, et dicta dies XXI
est δεκάτη φθινοῦτος μηνός, id est decima cessantis
mensis (Latinis autem est XI Kalendas) dies XXII
ἐννάτη nona, dies XIII ὀγδόη octava, quæ La-
tinis est IX Kalendas, seu XXIII mensis : nam, uti
observat Gretserus, in decade μηνός φθινοῦτος,
utuntur Græci ordine retrogrado numerorum,
sicut Latini in suis Nonis, Idibus, et Kalendis.
Quæ ibidem exhibet Gretserus in tabula. Dica-
mus ergo illum terræ motum secundum præmissa
Augusti Tomus III.

accidisse die XXIII vel XXIV mensis Augusti, anno
Christi 358 ; cui respondent Datianus et Cerealis
Coss., de quibus videri possunt Fasti consulares
Petri Relandi a pag. 384. At nunc revertamur
ad S. Arsacium, ad cujus investigandam rationem
temporis ac loci hæc dicta sunt ; quibus post-
quam adjecerimus puncta nonnulla ex Sozomeni
de Sancto narratione, confectaria nostra pro-
feremus.

5 Aiunt prout ille refert, Arsacium eam ca-
lamitatem motus terræ, priusquam accideret,
prævidisse... In arce Nicomediæ intra urbis mu-
ros commorabatur... Illic divina visio ei oblata
jussit, ut egrederetur civitate... Exinde celeriter
ad ecclesiam profectus mandavit clericis ut solli-
cite Deo supplicarent... ad depellendam iram...
Cum vero non persuaderet illis... in turrim suam
reversus est, pronusque in terram cadens Deum
oravit. Interea temporis orto terræ motu plerique
perierunt. Deinde incendii flamma totam civi-
tatem instar unius rogi, ut ita dicam, effecit. Ob
hanc causam cum domus inaccessæ essent, ii qui
ex terræ motu incolumes evaserant, ad arcem cu-
currerunt. Illic Arsacius in turre, quæ inconcussa
steterat, mortuus repertus est, pronus humi jacens
eodem habitu, quo se orationem inchoaturus ex-
tenderat. Sequitur ex his 1°, ut mortem obierit
Nicomediæ : ubi a Martyrologio Romano mo-
derno recte annuntiatur. Cur ergo ab aliis Ha-
giologis, quos supra nominavimus, ponitur Ni-
cææ ? Sequitur 2°, ut non satis recte in Fastis
memoria ejus annua referatur ad diem XVI Au-
gusti, quo etiamnum vivebat, non utique mortuus
ante diem XXIII vel XXIV Augusti, cum tunc cæpe-
rit dumtaxat famosus terræ motus ; imo vero
non certo constet, an tunc etiam aliquot post die-
bus non supervixerit tempore istius incendii, de
qua agebamus, motum terræ subsecuti ac extra-
cti ad dies 50 totidemque noctes, teste Ammiano
Marcellino supra designato, qui pag. 130 narrat,
quod superesse potuerit ædium sacrarum et pri-
vatarum, hominumque pars major, ni palantes
abrupte flammarum ardores per quinquaginta dies
et noctes, quidquid consumi poterat, exussissent.
Si tamen tunc etiamnum supervixerit, non vide-
tur supervixisse nisi pauculis diebus ex illis quin-
quaginta propter rapidissimam flammarum
voracitatem ac populi concursum ad arcem, qui
e terræ motu incolumis non diu fuerit cunctatus
saluti suæ ibidem loci, cum alibi non posset,
consulere.

ac compen-
dio Acto-
rum Sancti
præmissis
observatio-
nibus eru-
itur, quo
loco obierit,
quo die,

E

F

6 Sequitur 3°, ut Sancti nomen sit Arsacius, quo anno ;
non vero Ursacius : quod tamen nos cum pluribus
aliis ita etiam expressimus in titulo hujus nostri
Commentarii. Sequitur 4°, ut annus ipsius emor-
talis esse debeat 358 æræ vulgaris ex Coss. su-
pra notatis, ac proin is notari potius quam 310
cum Surio, quamquam inficias non eamus, illum
tunc temporis etiam floruisse : nam non ignobi-
lis, Sozomeno referente, inter Confessores prin-
cipatu Licinii exstiterat. Sequitur 5°, ut noster
Arsacius longe diversissimus sit ab alio synonymo,
qui vixit, prout observat Baronius in notationi-
bus ad Martyrologium Romanum, temporibus
Juliani Apostatæ, fuitque rex Armeniæ Christia-
nus, in quem ob odium in Christum idem impius
imperator se illiberalem nimis exhibuit : de quo
Sozomenus lib. 6 cap. 1, et Ammianus Marcellinus
frequenter meminit. Etenim distinguuntur loco,
tempore et officio.

7 At quonam officio seu vitæ instituto functus
aliquando fuit Confessor noster ? Sozomenus, Ἀπὸ
quo deni-
que vitæ in-
stituto-

AUCTORE
J. P.

στρατιώτου δὲ, *ait*, θηροκόμου τῶν βασιλικῶν λεόνων *etc.* Quod apud Valesium sic vertitur Latine: Qui cum alendis Imperatoris leonibus præpositus militaret *etc.* Nicephorus Callistus Ecclesiasticæ historiæ lib. 9 cap. 38 pag. 771 editionis Parisiensis rem ita refert: Ὁς ἀπὸ θηροκόμου στρατιώτης ὤν. Qui miles antea et leonum ferarumque aliarum domitor, et custos in imperiali comitatu fuerat, sicut Latinus vertit interpret. Quæ nos ita reddimus: Qui ex ferarum altore miles existens. Ubi vides duo diversa officia indicari, militis videlicet ac ferarum præfecti. Valesius in annotationibus ad locum istum Sozomeni, pag. 126, Hunc locum, *ait*, non intellexit Nicephorus. Putavit enim Arsacium prius nutritorem imperialium leonum, ac deinde militem fuisse... Ignoravit scilicet Nicephorus, militiam dici quodlibet ministerium quod imperatori præstatur.

functus fuerit in seculo.

B

8 Idem Valesius ad illa Socratis Historiæ ecclesiasticæ lib. 2 cap. 2 τοῖς κατὰ τὰ βασιλεῖα στρατευομένοις, iis qui in palatio militabant, inter alia, quæ in illum auctorem observat, in annotationibus pag 18 hæc scribit: Male Christophorsonus imperatoris satellites interpretatur. Omnes enim Palatini hac dictione designantur, non protectores solum ac domestici et reliqui scholares, qui sub armis erant, verum etiam ministeriani et scriniarii. Hæc enim Palatina militia dicebatur. Eodem modo, quo officiales seu apparitores magistratuum ordinariarum seu civilium, milites dicebantur: eorumque actus in codice Theodosiano cohortalis militia appellatur. Plura huc spectantia dabit volenti Cangius in utroque Glossario. Ex his conficitur, per illud Sozomeni ἀπὸ στρατιώτου δὲ θηροκόμου designari unicum munus, officium unicum seu præfecturam alendarum ferarum seu Leonum imperatoris, ac proinde hoc etiam sensu intelligendas censemus expressiones Martyrologiorum, de quibus supra.

Actorum fides

9 Reliquum est, ut de Actorum compendio pauca animadvertamus. Verbum λέγουσι aiunt, ejusdem historiam reddere suspectam neutiquam debet: nam etiamsi τὸ dicitur, fertur *etc.*, alibi non raro extenuet fidem rerum quæ postea narrantur: si tamen hic principium historiæ cum fine ejusdem conferas, invenies ibi ab auctore afferri sequentia, quæ eam commendent: Et hæc quidem ita relata sunt ab iis, qui ea accepisse dicebant a viris qui Arsacium ipsum viderant.

ACTORUM

COMPENDIUM

Ex Sozomeno Ecclesiasticæ historiæ lib. 4 cap. 16 pag. 559 editionis Valesianæ.

Sanctus post institutum seculare exercens monasticum

Postquam tractasset auctor de luctuosissimo terræ motu urbis Nicomediensis, de quo a nobis facta etiam est mentio superius in Commentario prævio, occasione ejusdem terræ motus mox exponere aggreditur res quasdam gestas et miracula S. Arsacii in hanc sententiam: Cæterum aiunt Arsacium quemdam eam calamitatem, priusquam accideret, prævidisse. Erat hic natione Persa: qui cum alendis imperatoris leonibus præ-

positus militaret a. non ignobilis inter confessores principatu Licinii b exstiterat: abjectaque militia, in arce Nicomediæ intra urbis muros commorabatur, monasticæ disciplinæ studiis sese exercens. Illic divina visio ei oblata jussit, ut egrederetur ex civitate, utpote passura ea, quæ mox perpessa est.

2 Exinde celeritet ad ecclesiam profectus, mandavit clericis, ut sollicite Deo supplicarent, precesque ei placando offerrent, ad depellendam iram quæ intentabatur. Cum vero non persuaderet illis, sed ridiculus videretur, quippe qui insperatam prædiceret cladem, in turrim suam reversus est: pronusque in terram cadens, Deum oravit. Interea temporis orto terræ motu c, plerique perierunt: reliqui autem qui superfuerant, in agros et in solitudinem profugerunt.

Nicomediensibus terræ motum prædicit:

3 Etenim tamquam in opulenta et maxima civitate, ignis per omnes domos erat accensus in focolis, ac furnis, et in caminis balnearum, eorumque opificum, qui ignis beneficio artes suas exercent. Dejectisque ædium tectis et lacunaribus, flamma materiem corripuens, permixtis, ut verisimile est, aridis lignis, et quæcumque olei naturam habent, et ad ignem celeriter concipiendum aptissima sunt, copiosum pabulum nacta est: serpensque passim, ac sibi ipsi conjuncta ac coadunata, totam civitatem instar unius rogi, ut ita dicam, effecit.

quem terribile incendium subequitur,

4 Ob hanc causam cum domus inaccessæ essent, ii qui ex terræ motu incolumes evaserant, ad arcem cucurrerunt. Illic Arsacius in turre, quæ inconcussa steterat, mortuus repertus est, pronus humi jacens eodem habitu, quo se orationem inchoaturus extenderat d. Aiunt porro eum, antequam moreretur, Deo supplicasse, morique maluisse, quam oculis suis cernere ruinam urbis illius, in qua Christi notitiam primum accepisset, et ecclesiasticam philosophiam didicisset.

et ea occasione invenitur mortuus.

5 Ceterum quandoquidem narrationis ordo ad hujus Viri mentionem nos deduxit, sciendum est, illum ita Deo carum fuisse, ut dæmonas fugaverit, eosque, qui ab illis vexabantur, purgaverit. Quodam igitur die dæmoniacus per forum exerto gladio cursitare cœpit. Cumque omnes diffugerent, et civitas tumultu plena esset, occurrens ei Arsacius, prolato Christi nomine eum dejecit: F statimque dæmonio liberavit, et ad sanam mentem reduxit.

Potestate in dæmones

6 Alia quoque multa ab illo patrata sunt, quæ humanam vim superant, inter quæ et istud est. Draco, sive aliud serpentis genus, viatores antequam ab illis videretur, afflatu suo perimebat. Nam in specu juxta viam publicam latitabat. Progressus eo Arsacius, Deum oravit: et statim serpens sua sponte egressus est e specu, et capite ad solum alliso, semetipso interfecit. Et hæc quidem ita relata sunt ab iis, qui ea se accepisse dicebant a viris, qui Arsacium ipsum viderant.

aliique prodigiis excelsit.

ANNOTATA.

a Militare non significat hic rem bellicam exercere; sed alio fungi officio, sicut observavimus in Commentario prævio

b Imperavit ab anno 307. Labbeus in Compendio chronologico, et Pagijs ad annum 318 num. 8 mortem ejus innectunt anno Christi 325; Tillemontius autem tom. 4 Historiæ imperatorum eam refert ad annum 323. Vide indicem chronologicum ibidem pag. 711.

c Ex anno ac die istius motus fiximus tempus Sancti

A *Sancti in Commentario prævio.*

d Nicephorus Callistus supra assignatus causam istius per fugii ad arcem seu turrin non adscribit incendio, sed terræ motui, et huic illud deinde subjungit. In ipso, ait, cladis ejus impetu (sermo est de terræ motu) turri ipsa immota et stabili permanente, orantis habitu Martyr mortuus est reper-

tus a multis, qui eo concurrerant, ut terræ motum D. ex loco superiore spectarent. Sed nihil nos cogit vel ad latum quidem unguem recedere a narrationis modo, quem habet Sozomenus. Porro per τὸ Martyr, μάρτυς, intellige testem, mortuum videlicet, illius calamitatis, quam prænuntiabat virus.

DE S. THEODORO SEU THEODULO

EPISCOPO OCTODORENSI VEL SEDUNENSI

IN VALLESIA APUD HELVETOS

COMMENTARIUS PRÆVIUS

G. C.

§ I. Antiquus Sancti cultus, scriptor Actorum, et varia horum exempla.

B

xvi Aug.
Publicam
veneratio-
nem S.
Theodori
seu Theo-
duli,

In titulo dixi, hunc sanctum Præsulem episcopatum Octodorensi vel Sedunensi præfuisse, tum ob rationes infra proferendas, tum quod aliqui hos duos episcopatus distinctos velint, aliis contra existimantibus, hanc esse unam eandemque cathedram, quæ alio translata sit, et ex loco diversum cognomen acceperit. Hanc controversiam didici ex Josia Simlero, qui in Descriptione Vallesiae lib. 1 apud nos fol. 25 de hac re sic scribit: Nonnulli censent Vallesiam olim duos episcopatus habuisse, Sedunensem et Octodorensis; uti enim distincta jura fuere Sedunorum et Veragrorum, ita quoque episcopatus diversos fuisse arbitrantur. Sed alii contra censent, id regionis angustiam vix pati: etsi enim urbes penes conjunctæ in Italia proprios episcopos habent, aliam tamen rationem servatam aiunt in provinciis, præsertim Transalpinis, in quibus longe majores sunt dioceses episcoporum, quam in Italia.

C

qui Octo-
dorensi

2 Præterea id indicium unici episcopatus esse volunt, quod unius tantum Theodori Sedunensis episcopi mentio fit in dedicatione D. Mauritii apud Agaunum, a qua non est credendum abfuturum fuisse Octodorensis episcopum, in cujus diocesi hæc agebantur, si alius a Sedunensi fuisset. Existimant autem Octodorum, quod caput aliquando Vallensium fuit, ut ex libello provinciarum apparet, primam fuisse episcoporum sedem, donec bellis Burgundionum vastatum et dirutum fuit; deinde episcopatum Sedunum translatus esse, ac rursus propter Seduni excidia in veterem sedem rediisse; donec id restitueretur; vel Florentinum et Theodorum Sedunenses episcopos non ab urbe, sed a populo denominatos, quod Sedunorum vetustissimum nomen omnibus Vallensibus, ut hodie etiam solet, tribueretur. Nos rem in dubio relinquimus; nomina autem Sedunensium episcoporum et res gestas alio loco persequemur. Ita ille.

vel Sedu-
nensi eccle-
siaz præfuit,

3 Franciscus Guillimannus in Opere de Rebus Helvetiorum lib. 4 cap. 3 aliam quorundam opinionem circa hunc episcopatum proponit his verbis: Quidam arbitrati sunt et Sedunos et Veragros unum tantum episcopum habuisse, qui tamen sedes mutaret; ita quidem, ut si, qui diem obiisset, Seduni egisset, successor Octoduri sedem

E

collocaret, et vice versa; donec, ut diximus, per nimbi tempestatem Drausa fluvius, facto impetu, oppidum everteret, cathedram deinceps Seduni remansisse. Illustrissimus D. Franciscus Augustinus ab Ecclesia, episcopus Salutiensis, in Historia chronologica Pedemontanæ regionis putat, cathedram Sedunensem Octodorensi successisse, et ibidem cap. 44 apud nos pag. 330 sententiam suam exponit hoc modo: Sedunum civitas Vallesiorum, vulgo Sion, sive ut Germani vocant, Sitta, a flumine ejusdem nominis ultra Alpes Penninas ad Rhodanum, ubi olim Seduni, quorum mentio habetur in Arcu Cæsaris Angusti, in amœna planitie sita est. Aliquando paruit Comitibus Sabaudia; nunc autem tam in spiritualibus quam in temporalibus episcopum, qui Comes et præfectus Vallesiae dicitur, superiorem agnoscit. Huc, Octoduro deleta, illius episcopalis sedes, cujus proventus in antiqua taxa Romana ad 2000 florenos taxantur, translata fuit; quocirca non amplius Octodorensis, ut in Notitia provinciarum dicebatur, sed Sedunensis inscribitur, et archiepiscopatus Tarentasiensi subijcitur. Hanc communioem illustrissimi auctoris opinionem amplectimur, nisi editores Gallia Christianæ postmodum solidis argumentis ostendant, Seduni et Octoduri eodem tempore distinctos præsules sedisse.

F

4 Interea sancti Præsulis nostri (sive hic Octodorensis sive Sedunensis episcopus fuerit) antiquum cultum stabiliamus, quem jam ab anno 1668 diligenter indagavit Ernestus Bidermannus noster, ut intelligo ex litteris, quas testis ille oculatus tunc Friburgo Helvetiorum ad Majores nostros dedit, et in quibus inter alia sic scripsit: Ad satisfaciendum desiderio R. V. excursionem feci in Vallesiam, ut in Acta sancti Theoduli inquirerem. Veni primo Agaunum, nunc ad S. Mauritium dicitur.... Veni dein Octodurum;... Post Sedunum appuli, et apud episcopum nobis amicissimum diverti. Sed olim per belli injurias spoliatum est archivum episcopale, ita ut incolæ vix memoriam antiquitatis aliquam habeant authenticam præter Officia propria de S. Theodulo et Carolo Magno. Utraque curavi describi, et penes me habeo, et ea, si ita libuerit, R. V. submittam. Reperi autem inter alia sequentem titulum sancti Theoduli in

intelligimus
ex litteris

AUCTORE
G. C.

in catalogo vetustissimo castri Valleriæ episcoporum Sedunensium : S. THEODULUS EX BURGUNDIA DE GRANDI-MONTE, EPISCOPUS SEDUNENSIS, PRIMUS PRINCEPS, COMES ET PRÆFECTUS VALLESIE, ANNO 802.

quas Bidermannus noster anno 1668 scripsit.

5 Ante hunc sanctum episcopum legitur iste titulus: S. ALTHÆUS EPISCOPUS SEDUNENSIS ET ABBAS S. MAURITII AGAUNENSIS, cujus tempore Carolus Magnus Francorum rex, ad divum Mauritium appulit, et miraculum cælestis harmoniæ in beatis Martyribus dormiens audivit: et inde ipse rex cum eodem sancto Althæo episcopo et abbate Romam proficiscitur anno 790. Post sanctum Theodulum ponitur: S. GARINUS EPISCOPUS SEDUNENSIS, SECUNDUS COMES ET PRÆFECTUS VALLESIE. Sepultus est in monasterio Vallis Alpium. Vixit anno 901. Spectavi Seduni templum ab eodem sancto Theodulo ædificatum. Servatur insuper in arce Valleriæ urbis Sedunensis frustum de campana, quam aliqui dicunt, jussu sancti Episcopi a dæmone Roma eo usque portatam; alii verius, benedictam a sancto Viro contra tempestates et grandines eo in hodiernam diem effectum, ut ad primum pulsum campanæ, cui de campana illa benedicta frusta sunt infusa, momento tempestates dissipentur; eapropter nomen sancti Theoduli non tantum per vicinam Helvetiam, sed totam Sabaudiam et Pedemontium est celeberrimum, et in vota vocatur. *Hactenus Bidermannus noster, qui postmodum promissa Officia propria ad nos transmisit.*

Etiam a Chiffletio nostro accepimus

6 *Etiam ex Burgundia accepimus varia monumenta, ad hunc sanctum Præsulem spectantia, ex quibus Chiffletius noster contexit sequentem Actorum ejus synopsis:* Theodulus in Grandi Monte, Bisuntinæ Burgundiæ castello, nobili Grandi-montensi familia natus, merito suo ad episcopatum Sedunensem evectus est. Quo in munere cum magna laude versaretur, contigit, ut cum aliis episcopis vocaretur ad synodum, in qua Carolus Magnus rex gravi se quodam scelere obstrictum publice professus, ejus veniam sibi a Deo ipsorum precibus obtineri flagitabat. Cum autem episcoporum nonnulli duodecim, alii viginti aut triginta Sacrificia ad eum finem se facturos recipere, unicum promisit Theodulus. Quo oblato, et regiæ noxæ genus et ejus condonationem divinitus edoctus est. Itaque regem adit turbatum, solatur, flagitii seriem ei privatim recenset. Culpam omnem expiatam affirmat; et Vallensium præfecturam ecclesiæ dotem, tanti beneficii præmium, refert.

compendium Actorum,

7 Aliquando Vallensium vitibus nimio frigore adustis, appetente vindemia, nihil prope erat uvarum, quod legeretur. Consultus igitur a populo Theodulus, quid facto opus esset, cupas omnes et vasa vinaria velut ad uberem vindemiam præparari jussit. Tum collectas uvæ unum in locum deferri, ac per omnia vasa distribui. Ipse vero accedens, singulos racemos signo crucis benedixit, et in vasa singula manu compressos injecit. Mirum dictum! ita subito vasa omnia vino in primis generoso repleta sunt, ut etiam redundarent. Agaunensium martyrum ossa, hac illac dispersa, vel opprimebant glebæ, vel Rhodani eluvione nudata volucres ac feræ ardeabant. Non tulit eam sacris exuviis illatam injuriam Theodulus. Illas, monstrante Deo, internovit, humo educta effodi curavit, locis honestis composuit. Obiit Vir sanctus decimo septimo Calendas Septembris, cujus reliquiarum variæ partes in Bisuntinam et Lugdunensem dioceses translatae adversus tempe-

states ac cæli injurias præsidio sunt; sed et campanæ ab eo benedictæ sonitu suo veneficorum ac dæmonum impios cœtus solvere et maleficia discutere solent. Eandem virtutem aliis quoque campanis inesse, compertum est, quibus immixtum fuerit frustulum metalli e quadam campana ab ipso benedicta, quæ dudum inter pulsandum effracta est.

8 *Hæc desumpta sunt ex solenni Officio, quod hac die in Breviario Sedunensi legitur, et in quo ad primas Vesperas recitatur hymnus, qui eadem gesta sic paucis exprimit:*

quod desumptum est ex Officio proprio.

Chorus cælestis curiæ
Congaudet nobis hodie
Colentibus celebra
Patris nostri solennia.
Cujus in natalitio
Mentis affectu nimio
Solventes laudis debitum
Attollamus emeritum.
Fusa prece Theodoli
Nudatur culpa Caroli
Thebæorum cadavera
Conduntur ejus opera.
Luxit terra Vallensium;
Per gelu namque nimium
Aruerant vindemiæ
Sedunenses et aliæ.
Vasa, lagenas, dolia
Nihil liquoris habentia,
Facto crucis signaculo,
Vini replevit poculo.
Deo Patri sit gloria,
Ejusque soli Filio,
Cum Spiritu paraclito
Et nunc et in perpetuum. Amen.

E

9 *Omitto hic alia Officii istius propria, et more nostro profero aliquot Martyrologia, quæ annuam S. Theodori vel Theoduli festivitatem breviter annuntiant. Codex Gollianus in Usuardo nostro illustrato ad diem xvii Augusti sic habet:*

et ex variis Martyrologiis

Castro Seduno, sancti Theodori episcopi. Sed die præcedente de eodem sancto Præsule, ni fallor, meminit Martyrologium sancti Joannis Versonionensis, ex quo laudatus Chiffletius transcripsit hæc verba: xvii Calendas Septembris, Seduni natale S. Theodoli episcopi et confessoris. F Molanus in quibusdam Martyrologiis sui editionibus ad diem xvi Augusti post alias annuntiationes ita scribit: Eodem die, Theodoli confessoris, episcopi Sedunensis. Saussayus in Martyrologio suo Gallicano ad diem xvi Augusti memorat sanctum Præsulem Sedunensem ejusdem nominis, sed alterius ætatis, eumque sequenti elogio exornat: Eodem die Seduni inter montes Alpinos ad Rhodanum, depositio sancti Theoduli episcopi illius sedis et confessoris, qui post Constantium hoc pontificatu sublimatus sancto regi Sigismundo charus, eum ad opera pia religiosa instantia instigavit; cui et suasor exstitit construendi celebris cænobii Agaunensis in honorem sancti Mauricii martyris illic cum sociis coronati, cujus loci foundationi cum Viventio Lugdunensi, Victore Gratianopolitano, Maximoque Genevensi, exploratæ quoque sanctitatis præsulibus, subscripsit, basilicamque ipsam pontificali ritu dedicavit. Deinde virtutum incrementis assiduus, clerum populumque suum sic ipsarum coloribus tinxit, ut morum purissimorum imitatores sedulos, piis niscibus (superna afflante aura) effecerit. Et ita decursa feliciter Dei mandatorum palæstra, ad supernorum senatorum consessum perfectæ sanctitatis

A tatis purpura insignis emigravit. Si hic S. Theodulus tempore Sigismundi regis floruerit, plus quam duobus seculis ab ætate Caroli Magni distat. Ceterum juverit infra hujus annuntiationis meminisse,

aliisque
monumentis
Burgundi-
cis

10 Interim antiquum S. Theoduli vel Theodoli cultum confirmabimus ex monumentis Burgundicis, quæ proxime laudatus Chiffletius Majoribus nostris communicavit, et ex quibus patet, quanto in honore reliquiae hujus Sancti ibi habeantur. Imprimis indefessus ille Operis nostri adjutor ex catalogo reliquiarum monasterii Athanatensis apud Lugdunum excerpserit hæc verba: Item aliud est brachium argenteum, in quo sunt reliquiae plurimorum Sanctorum, et brachium S. Theodoli Sedunensis episcopi et confessoris. Præterea testatur, in Prioratu de Bauda (vulgo de Joué) qui pertinet ad collegium nostrum Dolanum, honorifice servari hierothecam S. Theodoli cum aliquot ejus ossibus in ea inclusis, et circa alias ejusdem Sancti reliquias in veteri Rituali sancti Stephani Vesontionensis præscribi sequentia: In die Pentecostes debet ire processio

B ad sanctum Joannem. Quidam Canonicus portat reliquias S. Theodoli, quæ prosunt contra tempestates; et Hebdomadarius portat brachium proto-martyris, et benedicit civitatem hisce verbis: Per merita beati proto-martyris Stephani benedicat nos et fines nostros Christus Filius Dei. Per merita sancti Theodoli benedicat nos et fines nostros Christus Filius Dei. Deinde hæc adduntur: Quinto Nonas Maii, fit precessio super montem cum brachio, cruce, et reliquiis beati Theodoli, et per crucis signaculum benedicatur civitas: Per signum sanctæ crucis, per merita beati Proto-martyris, et per merita beati Theodoli, dicendo Protege Domine etc.

immemora-
bilem hujus
Sancti cul-
tum confir-
mamus.

11 In iisdem monumentis Burgundicis dicitur Otho Comes has S. Theodoli reliquias Vesontionensibus dedisse. Suspicio, Othonem illum fuisse Comitem Cabilonensem et Burgundiæ, qui Margaretam uxorem habuit, et circa finem seculi duodecimi ex hac vita discessit, ut apud Nicolaum Vignierum in Chronico Burgundionum ad annum 1199 sive pag. 144 videre est, et præterea colligitur ex Necrologio S. Joannis Vesontionensis, in quo ad rem nostram leguntur sequentia: iv Idus Julii obiit Margareta Comitissa, quæ instituit duos capellanos ad altare S. Theodoli, pro se, et Othone Comite, marito suo. Henricus Murerus ex religiosissimo Cartusianorum Ordine scriptor Helvetus pag. 135 et sequente Helvetiæ suæ sanctæ narrat Germanice prodigiosas quasdam castigationes eorum, qui circa medium seculi xv festum S. Theoduli celebrare neglexerant, aut ipsum Sanctum impie spreverant. Quamvis omnia hactenus allata abunde probent legitimum et immemorabilem S. Theodori vel Theodoli cultum, tamen nobis nondum omnino constat quis proprie hac die colatur ex duobus aut tribus ejusdem fere nominis præsulibus, qui diversis seculis ecclesiam Octodorem vel Sedunensem gubernarunt. Quapropter paragrapho sequente hunc difficilem nodum proponemus, et eruditis solvendum relinquemus.

Dicitur mo-
nachus qui-
dam anno
1491 scri-
psisse Acta
Sancti,

12 Hic jam tantummodo superest, ut de scriptore Actorum, variisque horum apographis nonnulla præmoneamus. In Legendario S. Anatolii Salinensis et in Ms. codice bibliothecæ Thuanae scriptor Actorum vocatur Ruodpertus monachus peregrinus, quem proxime laudatus Murerus pag. 133 Helvetiæ suæ sanctæ Robertum appellat,

ibidemque asserit, ab illo Roberto, quem ex Vallesia oriundum suspicatur, hæc Acta anno 1491 Latine conscripta, et ecclesiæ S. Theoduli relicta esse. Ceterum nobis ignotus est monachus iste, qui certe ab antiquitate non magnam habet commendationem, si circa finem seculi xv Acta illa primum concinnaverit. Præterea Ruodpertus vel Robertus ille his Actis inseruit quoddam figmentum de campana, quam S. Theodulus per dæmonem ex urbe Romana in Vallesiam portari jussit; sed hæc fabulosa narratio in apographis nostris omissa est, et pag. 135 Helvetiæ sanctæ ab ipso Murero rejicitur. Hæc de auctore illo, quo antiquiorem hactenus non novimus, dicta sufficiant.

13 Habemus diversa Actorum exemplaria, quorum jam brevem notitiam suggeremus. Primum prodit ex bibliotheca Thuana num. 275, cui prolixus ac ineptus prologus præfigitur. Porro ipsa Actorum historia in hoc apographo mutila est. Quare longam illam præfationem, quæ nihil ad rem facit, et varia pererga prælo subijcere nolimus, secuti consilium Chiffletii nostri, qui in fine Actorum nos ita monet: Hæc pererga ex codice Thuano indigna sunt, quæ typis edantur, E uti et prologus Ruodperti monachi non minus ineptus, qui constat quinque fere paginis cum dimidia. Alterum apographum excerptum est ex quodam manuscripto S. Stephani Vesontionensis, quod finitur miraculo vini multiplicati, et in quo revelatio de sacris reliquiis Martyrum Thebæorum non exprimitur. Tertium denique exemplar Chiffletius noster ex Legendario sancti Anatolii Salinensis transcripsit, et cum codice Thuano contulit, quod post hunc Commentarium prævium typis excudemus, quamvis non careat aliquibus perergis, quæ auctoris et seculi sui simplicitatem indicant. Insuper accepimus varia Actorum compendia, quæ ex Breviariis excerpta, vel ad recitandum Officium proprium composita sunt, et ex quibus unum supra exhibuimus. Ceterum hæc omnia ecgrapha in eo concordant, quod S. Theodorum vel Theodulum hodiernum statuant floruisse tempore Caroli Magni imperatoris, etiamsi hæc ætas et distincta istius sancti Præsulis veneratio non levem patiantur difficultatem, ut ex paragrapho sequente apparebit

quorum di-
versa exem-
plaria re-
censemus.

§ II. Intricata difficultas circa personam et ætatem episcopi Octodorensis vel Sedunensis, qui hoc die colitur. F

Supra laudatus Henricus Murerus Cartusianus in Helvetia sua sancta proponit nobis pag. 133 et 133 duplicem S. Theodorum et unum S. Theodulum, quos tres Octodorensi vel Sedunensi ecclesiæ præfuisse et quorum omnium annuam memoriam hac die xvi Augusti celebrari affirmat, quamvis diversis longe temporibus vixerint: nam primum seculo quarto, alter sexto, tertius autem seculo nono floruisse dicitur. Etiam illustrissimus D. Franciscus Augustinus episcopus Salutiensis in Historia chronologica Pedemontanæ regionis, quem superius laudavi, pag. 331 et sequente hos tres ejusdem sedis antistites ita distinguit. Theodorus episcopus Octodurensis, qui subscripsit concilio Aquileiensi sub Damaso primo papa.... Theodorus secundus, sive Theodolus, qui in foundatione monasterii S. Mauritii Agaunensis inter sexaginta

Ex triplici
Theodoro
vel Theodu-
lo

AUCTORE
G. C.

xaginta episcopos secundus numeratur... S. Theodolus, cui Carolus Magnus dominium civitatis Sedunensis donavit. *In margine autem tempus, quo tres illi præsules floruerunt, ibidem ita notat, ut primo annum 381, secundo 508, ac denique tertio annum Christi 805 assignet. Mutata nonnihil hac chronologia, etiam Sammarthani in Gallia Christiana triplicem Theodorum vel Theodulum inter episcopos Octodorenses vel Sedunenses recensent.*

illustrissi-
mus episco-
pus Nova-
riensis ex-
istimat,

15 Reverendissimus Carolus a Basilica Petri, episcopus Novariensis, in sua Novaria seu in Opere de ecclesia Novariensi existimat, die xvi Augusti primum ex his tribus præsulibus coli, et de illo S. Theodoro vel Theodulo ibidem pag. 21 et sequente hæc scribit: Sed cum de sanctis viris, qui ex Alpibus per hanc diocesium regionemque coluntur, dicere cœperimus, commemorandum est etiam de Theodulo episcopo Octodorensi. Diocesis hæc Transalpina est, nunquam Vallesia dicitur, regio satis amplius Alpium sinus capiens, qua Seduni et Veragri erant, populi a Cæsare commemorati; ejus regionis sacra profanaque sunt in ipsius episcopi potestate, atque utinam integra, ut olim: non enim, ut credibile est, venisset in præsens Catholicæ fidei discrimen. Confinis est longo sane spatio diocesi Novariensi, jugis Alpium interpositis, de quo mox dicetur. Pro Octoduro nunc Sedunum civitas est, licet non eodem loco. Sanctus igitur Theodulus patronus et primus episcopus ecclesiæ Sedunensis etiam in hac diocesi magna sanctitatis et antiqua existimatione in honore habetur; ut votum quoque publicum populi Læsiæ seu veterem consuetudinem invenerimus ejus sepulcrum in Sedunis cum sacra oblatione adeundi; multorum item populorum votum festi ejus diei celebrandi, qui est xvi Augusti; licet pro Theodulo plerique dicant Theodorum.

hodie cele-
brari pri-
mum,

16 Interfuit autem concilio Aquileiensi et subscripsit tempore S. Ambrosii, licet codices quidam item pro Theodulo habeant Theodorum. Atque credibile est, hunc esse, cujus nomen scriptum legimus in epistola S. Ambrosii ad Syricium: licet enim alibi me dixisse meminerim, non videri verisimile, episcopum Gallum et Transalpinum Ambrosianæ provinciæ fuisse, nunc tamen secus existimo: nam frequentem video fuisse olim consuetudinem huic Sedunensi ecclesiæ ac genti cum Cisalpinis. Neque difficile eo est iter per montem Cæpionis appellatum, de quo postea dicetur; maxime cum videam, etiam Curiensem episcopum ad synodales Mediolani actiones venisse, quem admodum in paulo ante memorata Eusebii archiepiscopi epistola legitur. Invocatur itidem Theodulus contra grandinem: ac frustula quædam ex campanæ metallo dantur in ecclesia cathedrali Sedunensi, ut campanis aliis infusa, earum sono meritis sancti Episcopi avertatur grandinis malum: ideo ad ejus imaginis pedes campana pingi solet, et præterea etiam diabolus prostratus. *Eruditus lector hic videt, illustrissimum Carolum episcopum Novariensem S. Theodoro vel Theodulo primo tribuere patrocinium contra grandinem aliisque campanarum miracula, quæ traditio Sedunensium et Officia quædam propria adscribunt alteri S. Theodulo, qui tempore Caroli Magni vixerit.*

quem Saus-
sayus alio
die collocat.

17 Andreas Saussayus in Supplemento ad Martyrologium suum Gallicanum decimo Calendas Apriliseundem Theodorum primum Sanctis annumerat, illumque condecorat hoc encomio; Sedu-

ni in Gallia sancti Theodori alias Theodorici episcopi et confessoris, qui sui seculi clarum lumen, cum apud Octodurum Veragrorum cathedram episcopalem (quæ demum Sedunum Vallesiorum translata fuit) teneret, ad concilium Aquileiense, quod, Damasus Papa et Gratiano Augusto jubentibus celebratum est adversus Palladium et Secundianum episcopos, Ariana dogmata renovantes, unus scilicet ex propriis Galliæ episcopis invitatus accessit, sanctique Ambrosii, illic majestatem Unigeniti æterni Patris adversus horum impiorum sceleratam perfidiam strenue propugnantis, suffragator damnationis sententiæ, quæ contra illos lata est, sacros inter proceres conspicuus subscripsit. Dehinc ad sedem reversus cum triumpho, orthodoxam fidem sedulo excoluit; verbo autem et exemplo cum gregem suum Pastor bonus sustentasset, locupletatus fœnoribus gratiæ, ad coronam justitiæ, lætus de bonæ militiæ felici successu, properavit. *Hic observa, ab Andrea Saussayo eundem episcopum Sedunensem, seu potius Octodurenssem, die xxiii Martii memorari quem illustrissimus Carolus Novariensis ad diem xvi Augusti publice coli asseruerat.*

18 At Petrus Cratepolius Minorita tantummodo secundum S. Theodorum vel Theodulum videtur novisse, eumque in opusculo suo de Sanctis Germaniæ apud nos pag. 139 sub nomine Theodorici ita laudat: Sanctus Theodoricus, primus episcopus Sedunensis, a Deo plurimis donis et virtutibus exornatus fuit: sua enim doctrina et pietate Vallesianos ad Christi cognitionem adduxit. Quare ob plurimas virtutes ejus loci præsul ordinatus est. Fuit anno Domini DL. In hujus memoriam Carolus Magnus Sedunensem ecclesiam multis donis et privilegiis exornavit. *Nolo hic operose refutare anachronismum aliosque errores, qui in hoc parvo elogio occurrunt: si enim S. Theodorus vel Theodoricus ille floruerit anno Domini 550 quomodo potest dici primus episcopus Sedunensis, et sua doctrina Vallesianos ad Christi cognitionem adduxisse, cum Vallesiani jam diu ante hæc tempora alterum Theodorum aliosque præsules habuerint, ut ex dictis dicendisque evidenter apparet.*

E
Cratepolius
tantummo-
do unum vi-
detur novis-
se,

19 Attamen Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum ad diem xxiii Martii cæce secutus est Cratepolium, et hunc S. Theodoricum appellat primum urbis Sedunensis episcopum, eumque circa annum Christi 550 floruisse asserit; sed in notis ad annuntiationem suam prudenter lectorem monet his verbis: Videndum est, an sit idem cum Theodulo de quo die xvi Augusti agemus: sæpe enim scriptores, Sanctos varie nominantes fallunt. *Dein die xvi Augusti in eodem catalogo annuntiat festum S. Theoduli episcopi Sedunensis, et in notis instrumenta, ad hunc Sanctum spectantia, sic assignat: Ex tabulis ecclesiæ Sedunensis et Augustæ Prætoriae. De eo Sebastianus Munsterus lib. 3 Cosmographiæ, ubi scribit, Karolum Magnum Sedunorum præfecturam sancto Theodulo episcopo et successoribus donasse. Claruit sub Clodoveo rege circa annum cdlxxxvii. De eodem ecclesia Curiensis hac die. In hoc chronologico Ferrarii systemate neutra ejus annuntiatio convenire potest vel Theodoro primo, qui concilio Aquileiensi subscripsit, vel Theodoro alteri, qui foundationem cœnobii S. Mauricii promovisse dicitur. Tamen suspicor, quod Ferrarius in utraque sua annuntiatione designare voluerit Theodorum vel Theodulum secundum, quamvis in chronologia erraverit.*

licet alii di-
stinguant
F

A 20 Accipe igitur paucis exactiorem utriusque hujus Theodori distinctionem ex Josia Simlero, qui lib. 1 de Vallesia apud nos fol. 25 quosdam præsules Sedunenses vel Octodorenses ita recenset : Episcopatus Sedunensis unus est e vetustissimis totius Galliae. Sigebertus in Chronico refert anno Domini dxi Florentinum episcopum Sedunensem pro Christo mortem pertulisse. Rursus in Agauensis cœnobii, quod a divo Mauritio martyre nomen habet, consecratione mentio fit Theodori episcopi Sedunensis ; exstructum autem fuit hoc cœnobium a Sigismundo Burgundionum rege circa annum Domini dv. Sed in concilio Epaunensi, quod circa annum Domini dx celebratum fuit sub eodem Sigismundo rege, mentio fit Constantii Octodorensis, id est Vallesiae episcopi ; et in concilio Aurelianensi quinto circa annum Domini dxlvi sub Childeberto Francorum rege Rufus Vallensium Octodorensium episcopus adfuit. Et longe ante hæc tempora Theodorus Octodorensis episcopus concilio Aquileinsi interfuit circa annum Christi cccclxxxv : nam id celebratum fuit tempore Gratiani imperatoris et Damasi Papæ, Siagrii et Eucherio consulibus. *Franciscus Guillimannus in Opere de Rebus Helvetiorum lib. 4 cap. 3 etiam utrumque hunc Theodorum episcopum Sedunensem vel Octodorensem accurate distinguit.*

B 21 Sed jam quæstio est, an his duobus ejusdem nominis et cathedræ præsulibus addendus sit tertius Theodorus vel Theodulus, qui tempore Caroli Magni imperatoris ecclesiam Sedunensem rexit. Illustrissimus episcopus Salutiensis, Henricus Murerus Cartusianus, traditio Vallesianorum, Breviaria, et qualiacumque Acta hunc tertium Theodorum vel Theodulum commemorant, et ab aliis duobus præcedentibus distinguunt. Traditioni huic videtur assentiri Sebastianus Munsterus, dum lib. 3 Cosmographie suæ universalis apud nos pag. 365 sic scribit : Episcopus Sedunensis princeps est et dominus totius Vallesiae superioris et inferioris in rebus secularibus et spiritualibus, deditque Carolus Magnus circa annum Christi dcccv hunc Comitatum et præfecturam sancto viro Theodolo episcopo Sedunensi atque omnibus successoribus ejus. Confirmarunt quoque multi alii imperatores hanc donationem et roboraverunt usque in hodiernum diem.

C 22 Alii tamen censent, illam opinionem ortam esse ex eo, quod Carolus Magnus in honorem S. Theodori vel Theoduli, olim episcopi Octodurensis, cujus memoria ob sanctitatem tunc celebris erat, hanc prærogativam cuidam præsuli Sedunensi sui temporis concesserit. Sane non raro reges ac principes in diplomatis suis dant aliquas possessiones aut quædam privilegia alicui Sancto, qui jam a multis seculis ad Superos migravit. Hæc autem dona et privilegia intelliguntur concedi monasterio velecclésiæ, in qua Sanctus ille colitur aut quiescit. Id etiam hic ita factum opinatur Henricus Pantaleon, qui tomo 1 Prosopographiæ pag. 200 de S. Theodoro vel Theodulo secundo hæc habet : Sanctus Theodorus a Deo plurimis donis et virtutibus ornatus fuit ; is enim sua doctrina et pietate Vallesianos in vera Christi religione diligenter instituit, atque omnes in sua vocatione perseverare docuit. Itaque factum, cum post Rufum Octodurensis præsulem episcopatus Sedunum a rege Burgundionum Sigismundo transferretur, ut hic Theodorus ob plurimas virtutes ejus loci primus præsul ordinatus fuerit. Unde etiam in fundatione monasterii S. Mauritii hic Theodorus cum aliis præsulibus subscripsit

anno post Christum dl. Cum autem magna prudentia hanc ecclesiam administrasset, S. Theodorus, qui etiam vulgo Theodolus dicitur, ex hac vita in cæleste gaudium penetravit. In hujus Theodori memoriam postea Carolus Magnus ecclesiam Sedunensem multis donis et privilegiis exornavit. Unde factum, ut aliqui postea hunc Theodorum Carolo cœvum posuerint. Ita ille citans Joannem Stumpfium, qui in Germanico Helvetiæ Chronico lib. xi cap. 13 similia asserit, et ibidem præterea contendit, nullum episcopum Sedunensem, nomine Theodorum vel Theodulum, temporibus Caroli Magni floruisse.

23 Hanc sententiam quoque amplectitur Josias Simlerus, quem supra citavi, dum lib. 2 Vallesiae apud nos fol. 48 de præsentis quæstione sic scribit : Theodorum episcopum, quem vulgo sanctum Theodolum nominant, Caroli ætate vixisse, ac ab eo gladio et Vallesiae præfectura donatum esse quidam tradunt, et Munsterus Comitatum et præfecturam Vallesiae anno dcccv a Carolo Magno Theodolo episcopo datam scribit. Sed nos ante ostendimus, Theodorum episcopum, quem etiam Theodulum vocant, sub Sigismundo Burgundiæ rege vixisse supra ducentos et quinquaginta ut minimum annos ante Caroli imperium. Sed quia Theodorus magnæ sanctitatis apud omnes habebatur, facile concesserim, regem Carolum ingentia munera, quæ episcopo dedit, Theodoro, qui inter Divos censebatur, donasse, ac inter cetera forte Vallesiae præfecturam ei dedisse. Constat tamen, imperatores, qui aliquot seculis Carolum secuti sunt, præfecturam episcopatus retinuisse, quam tandem Fridericus Anobardus pro regni Arelatensis permutatione Berchtoldo Zeringio dedit.

24 Sed propter hanc controversiam nihil minuit ex jure episcoporum Sedunensium ad præfecturam Vallesiae, quod proxime citatus Simlerus in alio opere de Republica Helvetiorum lib. 2 apud nos pag. 185 agnoscit his verbis : Princeps vero regionis est episcopus Sedunensis, qui Comes et præfectus Vallesiae nuncupatur. Hunc suffragiis communibus deligunt Canonici collegii Sedunensis et legati septem decumarum superioris Vallesiae. Tradunt autem Vallesianorum annales, Carolum Magnum imperatorem Theodolo episcopo Sedunensi, quod is ab angelo edoctus nescio cuius secreti delicti remissionem sibi indicasset, donasse Comitatum et præfecturam Vallesiae ipsi ac successoribus, et jus præferendi gladii in signum civilis jurisdictionis, item cetera privilegia principum imperii concessisse. Etsi autem sunt quædam, quæ hanc narrationem suspectam reddunt, de quibus, in nostra Vallesia disseruimus, illud tamen certum est, jura hæc, quæ diximus, ab aliis imperatoribus postea episcopis Sedunensibus concessa et confirmata esse, ac nominatim a Carolo IV imperatore, eademque renovata et aucta per Carolum V imperatorem, qui libenter hoc dedit precibus Matthæi Schineri episcopi et Cardinalis optime de se meriti.

25 Ex hactenus relatis patet, ab illustrissimo Carolo Novariensi S. Theodorum primum, ab aliquibus S. Theodorum secundum, et aliis denique S. Theodorum vel Theodulum tertium hac die celebrari. Nonnulli scriptores unum dumtaxat, quidam duos, alii tres hujus nominis præsules Octodurenses vel Sedunenses catalago Sanctorum adscribunt. Quid si gesta horum Præsulum confusa sint ? Saltem sæpe laudatus Murerus pag. 134 Helvetiæ sanctæ existimat, S. Theodoro secundo

AVICTOR
G. C.

hunc alii
duobus er-
rones addi-
tum esse,

quæ opinio
nihil dero-
gat juri
præsulum
Sedunen-
sium.

et quam
ulterius di-
scutiendam
relinquimus.

duos ejus-
dem nominis
et cathedræ
episcopos

quibus non-
nulli ad-
dunt ter-
tium,

aliquibus
contra opi-
nantibus,

AUCTORE
G. C.

cundo adscribenda esse ea, quæ circa reliquias martyrum Thebæorum S. Theodoro vel Theodulo tertio tribuuntur. Quid si recentiores Vallesiani erraverint, quando putarunt, quemdam S. Theodorum vel Theodulum exstitisse tempore Caroli Magni, et in hunc errorem inducti fuerint, eo quod imperator ille cuidam episcopo Sedunensi suæ ætatis in honorem S. Theodori primi vel secundi præfecturam Vallesie concesserit? Certe principes alique ecclesiarum benefactores in diplomatibus suis sæpe dicunt, se privilegia et possessiones conferre alicui Sancto, quamvis hic jam a multis seculis in cælum receptus sit, ut supra monuimus. Vides hic undique intricatos nodos, quibus dissolvendis nos impares fatemur. Quapropter ab eruditis Vallesie incolis aut novis Gallie Christianæ editoribus, qui in Opere jam inchoato accuratam præsulum Octodorensium vel Sedunensium seriem promiserunt, clariorem huius difficultatis solutionem expectabimus, et interim excudemus qualiacumque

B

ACTA

auctore quodam Ruodperto vel Roberto, monacho peregrino.

Ex Legendario a. Anatolii Salinensis in Burgundia, quod cum aliis Mss. codicibus collatum est.

Dicitur hic sanctus Præsul Caroli Magno, a
* al. Theodorus et sic ubique.

C

Temporibus Magni Karoli in Burgundiorum terra conversatus est a beatus Theodolus *, ubi in tanta conversione inter provinciales illos excrevit, ut non solum juxta positorum, sed etiam longe manentium civium in se provocaret affectum, ita ut omnes quasi patrem haberent, in quo statum totius perfectionis in tantum excrevisse viderent. Unde contigit, ut Sedunensis ecclesie præsule defuncto, beatus Theodolus eidem regendæ præficeretur, ut qui in propria domo bene et ordinate ante disposuerat, ceterorum ignorantiam doceret, quod in sua postmodum honeste tractaret. Postquam autem episcopale culmen adeptus est, puro homini nihil præter naturam relaxabat; sed semper eidem ita voluit imperare, ut imaginis Dei similitudinem non auderet arroganter vitiare. In omni devotionis suæ opere id agere satagebat, ut misericordiæ et veritatis oblationem taliter proferret in publicum, ne aliqua occasione contrariæ partis inimici justitiæ et pacis corrumpere osculum. Unde factum est, ut relatione famosa currente prædicti domini piissimi Karoli notitiam habere cœpisset: atque inter cetera, quæ idem dilectus Domini ab eo facienda cognovit, cuidam generali concilio b ab eodem rogatus interfuisse narratur, ubi, sicut in posterum rei probavit eventus, quantæ dignitatis vir iste fuerit, et præsentis, qui tunc aderant, agnoverunt, et futuris memoriæ mandandum reliquerunt.

b

2 Inter alia, quæ ab ecclesiasticis viris in eodem concilio necessaria inventa sunt, memoratus

princeps (sicut dictum est: Justus in principio accusator est sui) episcopos omnes secreta silentii allocutione reverenter aggressus est, et cujusdam capitalis criminis prævaricationem se incurrisse lacrymabiliter professus est. Grande, inquit, peccatum me commisisse profiteor; quod quia nomine ipso valde vituperandum, in facti sui immanitate omnimodis est exsecrandum. Nunc ergo orationum vestrarum solatia adhibete, et pœnitentiæ meæ fructum vobis acquirite, ut unusquisque vestrum in suæ ecclesie domum revertens Missarum solennia * pro me Deo offerat, et ut absolutionis meæ spem ad altiora vel etiam certiora perducatur, quantas aut quales in præsentiarum nominatim edicat. Illi autem satisfactioni tanti principis pro Deo annuentes, nonnulli etiam imperatoriæ severitatis lege coacti, triginta aut viginti vel decem Missas se facturos promiserunt. Tunc sanctus Theodolus, sicut semper solebat, conscientie suæ temperamento humilitatis reverentiam imponens, tantum cum unius Missæ oblatione se pro eo supplicaturum promisit. Istius promissionis voce accepta, Augustus et omnes, qui aderant, vehementer admirati sunt, indignatione pro ignorantia hoc eum promisisse credentes; firmata tamen astipulatione sui promissi, ad propria statim fuere reversi.

3 Vir autem Domini Sedunum veniens, die noctuque lacrymis et orationibus insistendo, divinæ miserationis auxilium pro lapsu, quem ignorabat, incessanter supplicare curabat. Sepervenit statuta dies, qua Missarum oblationem devotus fidejussor explevit. Et ecce angelica relatione quid et quantum Augustus deliquerit, per ordinem agnovit: et etiam insuper in suæ dignitatis obtinuit opere, ut alienæ præsumptionis delictum absolvere potuisset, ut impleretur, quod dicitur. Oratio humiliantis se nubes penetrabit; et donec appropinquet non consolabitur, et non descendet *, donec aspiat Altissimus. Peracto deinde tempore, Christianæ fidei obsides, quos prædiximus, convenerunt omnes quod promiserunt, regie expectationis audientie retulerunt. His auditis, imperator digna gratiarum actione omnibus satisfecit, et quid sibi postea observandum fuisset, diligentius inquisivit: quem sanctus Theodolus secreta altercatione * semotum ducens, ita consolabatur dicens: Domine semper Auguste, omnipotenti Deo gratias age. Talia et tanta audivi ab angelo, in quibus te peccasse pro certo cognovi. De cetero emenda hæc omnino dimissa: spontanea enim professione pœnitentiam quæsisisti, idcirco plenæ indulgentiæ locum invenire meruisti c.

4 Quo responso accepto, Augustus lætus efficitur, et egregii Antistitis benevolentiam regiis donationibus et muneribus remunerari volens, maximum opportunitatis et familiaritatis locum inter amicos illi concessit, et in omnibus suæ voluntatis affectibus * se obtemperaturum promisit. Cui Episcopus ait: Vallensium præfecturam, quæ in nostra diocesi est sita, sanctæ Mariæ Sedunensi d gratanter donate, et ipsam cum Deo, et Deum cum ipsa propitios semper habete. Importunum est et ecclesiasticæ libertatis quieti omnino contrarium, ut seculari exactione vexentur, qui altaris et ministeriorum * Dei officiis addicti æternorum * curam gerere debent. Sed, ut sæpe contingit inter plebeios, quod spirituale est, aliquando minus perpenditur. Qui ecclesiasticus est, si bicipitem gladium in manu portat, in carnali quidem non occidendo, sed terrendo incidit, in spirituali autem quasi blandiendo unguentum curationis imponit.

D
qui occul-
tum quod-
dam pecca-
tum gene-
ratim con-
fessus fue-
rat,

* al. obla-
tiones

E

speciem et
remissionem
ejusdem pec-
cati cæli-
tus indicasse,

* al. discedit

* al. alteri-
tate

F

e
ac propterea
præfecturam
Vallesie ab
ipso accepisse.

* al. effecti-
bus

d

* al. myste-
riorum
* al. inter-
norum

A ponit. De talibus profecto Psalmista exponit dicēns: Exultationes Dei in gutture eorum, et gladii ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Cuius * petitioni imperator protinus annuens, eundem Comitatum episcopo venerabili Theodolo e, suisque successoribus, perpetua stabilitate subnixa contradidit; et sicut dictum est: Multi requirunt faciem principis; a Domino egreditur iudicium singulorum. Multi, qui aderant, se multa percepturos opinati sunt; hic, quia in Domino confusus est, iudicium ejus sublatum est. Interea Vir Domini, regiae magnificentiae donatione percepta, domum reversus, tanta, ut praediximus, auctoritate vivendi usus est, ut divinae pietatis augmentum illo in tempore in tantum percipere meruisset, quod non solum purae conscientiae frueretur arbitrio, sed etiam faciendorum signorum non modico dignus haberetur imperio.

Auctor post
quendam
parerga
narrat,

B 5 Beatae memoriae S. Gregorius Romanus, ecclesiasticae disciplinae auctor praecipuus, subtilissimae disputationis dissertor egregius, intimae speculationis radius solaris, luculentissimae eruditionis regula, divinae et humanae inscriptionis tabula, sancti Spiritus organum, totius bonitatis aërium, ipse etiam receptaculum singulare peccatorum, et idcirco memoriale spectaculum omnium seculorum, eos, qui mirā faciunt, et signa valenter operantur, in supernarum virtutum sorte computari describit; et qui Dei et proximi charitate latius abundant, inter cherubim numeros meritum suorum ordinem habere denuntiat. Quod tanti antistitis ratione * subnixum est, ulla umquam occasione refutari omnino non debet: utraque etenim haec, quae de sancti Gregorii narratione protulimus, beatum Theodolum aperte promeruisse fatemur. Ubi, vel quando promeruit? Ibi, ubi secum habitavit. Ubi habitavit secum? Verum ubi exteriori et interiori nihil in voluntate diversum, sed consonum totum, et in Christo vere pacificatum, ibi habitavit secum in corpore, secum in mente, secum in opere. Quando autem promeruit? Videlicet tunc, quando hoc studuit agere, ut sine concertatione secum posset habitare. Eo tempore, ea hora, eo momento illud, quod promeruit, securus obtinuit. Quod si secum non esset, neutrum horum omnino posset. Si autem secum erat, numquid solus erat? Solus vero si esset, numquid prodesset, aut quidquam facere potuisset? Solus nequaquam fuit, et tamen secum fuit, et non fuit. Si sic erat, quae convenientia inibi esse poterat? Certe magna et vera, et pacis abundantia multum segura. Secum erat provida mentis cognitione; et secum non erat, in divina erectus contemplatione. Haec spiritualis et invisibilis duorum convenientia; quod miraculum dicemus, effectiva erat potentia.

quomodo
sanctus
Praesul vi-
num multum
plicaverit,

* al. vero

6 Charissimi Fratres, audiendi aures habete; quid novi acciderit, patienter audite. Quodam tempore Vallensium partium cives nimia vindemiarum inopia coacti, Antistitis sui auxilium implorare coeperunt, et quid de annuali stipe agendum censeret, vel quid illorum penuriae succurrendum putaret. Venerabilis vir * Theodulus petitioni suorum misericorditer satisfacere volens, omnia vasa, vindemiantium more, sicut solent, praeparari praecipit, et quantum unusquisque potuisset habere, sive multum sive parum, in unum locum fecit portari; deinde per omnia vasa confidenter distribui. Ipse autem accedens, per se singulos botros accipiens, benedixit, et singulis vasis impressit. Mirum dictu! Ita repleta sunt,

Augusti Tomus III.

ut usque ad summitatem vini optimi abundantia subito redundarent in tantum, ut novos liquores musti aestuantis vix in se continerent f. O quam mirabilis Deus in Sanctis suis, quibus non solum meritum qualitatem in suae humilitatis * participatione permittit; sed quod majus est et benignius, tibi ipsi similia atque majora aliquando consentis operari. Petro tuo te majora facere permisisti; Theodolo vero similia misericorditer non negasti. Infirmi corporis fluxum tactu fimbriae medicasti; sed quod majus est, Petri tui umbram multorum infirmorum praestitisti esse medicinam. In quinque panum fractione mira quae feceris, Evangelista testatur. In vini novi multiplicatione Theodolus tuus quid egerit, moderna aetas fatetur. Helias olei parvi augmentatione viduae necessitati subvenit; vinum, quod deerat, Vallensium civium petitioni Theodolus augmentavit.

EX MSS.

* al. humanitatis

7 Haec omnia, Domine, tuis, quae fecisti mirabilia, similia et idcirco mirabilia; et quia mirabilia, ideo multum magnifica. Tu in te ipso magnus et immensus. Magnus in caelo, magnus in terris, magnus omnia creando, magnus ipsa gubernando, caelum, terram, mare, elementa, cetera universa haec, quorum esse per te, magna et mira per se; tamen nisi ex te creata, penitus fuissent ignota. Sed quoniam creata et rationabiliter armata, ideo mirabilia et laudabilia, et sine comparatione magnalia. De istis mirabilibus, Domine, et magnalibus Theodolum in publico produxisti, quem in tuae lucis secreto celatum hactenus habuisti. Inde exemplatus, lucerna ardens erat, quia de lumine procedebat. Videamus, si in se, non a se, lumen erat, quomodo et quando lucebat. Lucebat in dictis, lucebat in factis, lucebat in conscientia, lucebat in consummata bene vivendi providentia. Quomodo autem lucebat, audivimus; quando autem luceret, nihilominus attendamus. Quando, ut praediximus, secum erat, quia extra alios aliquid sciebat, quod et ipsos omnino latebat. Utrum hoc spirituale, an carnale? Si spirituale tantum, et non carnale, quare ignorabant, qui tunc spirituales erant? Si carnale fuit, et non spirituale, quomodo apud eos latebat, qui tunc carnales erant? Sed utrumque erat, et spirituale et carnale; et quia utcumque erat ideo solus sciebat. Et quomodo hoc? Duae vitae erant, quae viduarum g sororum habitudine praefiguratae fuerunt. Harum unam Theodolus quasi a tergo ferebat, cum Marthae bonam partem forinsecus exhibebat; alteram vero velut in sinu gestabat, cum Mariae optimam partem in omnibus praeferebat. Inter has duas quia medius erat, invenit, quod latebat. Quod aliquid latuerit novimus; quomodo invenit, videamus.

quod miraculum in-
epta digres-
sione exor-
nare niti-
tur,
E

8 Dum reipublicae Romanae Diocletianus et Maximianus principatum tenerent, inter multos, quos tyrannidis eorum furor exemit, beata legio Thebæa gladii ipsorum animadversione mundo interfecta est h. In eo tractu, ubi Vallensium agrorum terminus occurrit, Rhodanus amnis nimia velocitate Octodorum castrum dextra parte praeterfluit, qui ibi per angusta Alpium itinera ingressus in loco, cui Agaune nomen est, cum vastarum rupium objectu luctatur; suae tamen inundationis congressione superior, mox inoffensus micat. In ejus elementi situ, quod resedit et cedit, planities campestris habetur, ubi praedictae legionis concertatio peracta fuisse memoratur: ubi dum multorum annorum circulis evolutis corpora eorum inhumata jacent, assidua ferarum et volucrum direptione corrosa, et Rhodani discurren-

et quomodo
divina reve-
latione edo-
ctus

h

xx MSS.

tis ablutione perrosa, pene præter famam perdiderunt, quod in se ipsis terrenum habuerunt. Quod in eis spirituale erat, in Deo stabilitum vivebat; quod autem carnale, sub terra occultum manebat.

reliquias
Martyrum
Thebæorum
honorifico
loco col-
locaverit.

9 O Antistes pretiose Theodole, utrumque horum invenisti. Dic, unde cognoscere potuisti? Audenter dico; sub ara Dei eos contemplative vidisti, et ideo super terram eos active quæsiisti. Tantus ac talis eras, quod idipsum in terra quærebas, quod in cælo ante videbas. Et quoniam ibi eos indubitanter vidisti, ideo hic patienter invenisti. Utique si veram caritatem non haberes, hic eos non invenires, et ibi nequaquam videres. Sed quia sanctam dilectionem habuisti, ideo utrumque potuisti. Cum autem invenisti, quod quærebas, quid faciebas? Bonus tu ipse fuisti, bene laudabiliter egisti, locum habitationis eorum honorifice præparasti, et ossa eorum in pace requiescere præcepisti. O novæ conversionis alter Tobias! Quam bene cum angelo direxisti vias tuas! Ambo occisis sepulturam præbuiſti. Sed quid inde meruisti? Hoc utique, B quod et de eis dictum legitur: Justi autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum, et cogitatio eorum apud Altissimum. A justo Abel usque ad nos infinita collectio justorum excrevit. Cum iis usque ad vesperam laborastis in vinea; vere et indubitanter cum ipsis capietis et præmia. O sanctæ Thebæorum animæ, martyrium dicite; et vos qualiter remunerastis Theodolum? Utique ita ei reddidistis, quomodo ab illo accepistis. Illius adjuvantibus meritis, vestra admodum claruerunt; vestra autem illi adiutorio fuerunt, et utraque ad victoriam pervenerunt. Ille vobis locum præparavit Agauno, vos illi Seduno. In Vallensibus Theodolus clarus habetur; vestri triumphus gloria Agaunensibus maxime principatur. Proxima loca ad invicem inter monumenta * tenetis. In paradiso Dei vestri cendentium liliorum coronas insimul feretis. Exultate justi in Domino, quos digne et vere deceſt laudatio, qui per ipsum talem convenientiam in cælo meruistis habere, per quem vitæ innocentiam in terra voluistis servare.

* al. mo-
menta

C

DE S. SIMPLICIANO EPISC. CONF.

MEDIOLANI IN INSUBRIA

J. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus, patria, ætas, conditio ante episcopatum.

ANNO CD.
A Belino
primum Fa-
stis adscri-
ptus,

Virum adeo celebrem, a SS. Ambrosio et Augustino laudatissimum, in nullis antiquis Fastis sacris memorari, jam ante me non pauci mirati sunt: certe nec inter vetustiora Usuardi auctaria locum obtinet, ut primus qui de eo meminerit, sit Belinus, dum ita de eo scribit non hoc die, sed XIII hujus: Eodem die, depositio sancti Simpliciani episcopi et confessoris. Paulo distinctius et uberius Grevenii editio: Mediolani, depositio beati Simpliciani episcopi et confessoris. Qui ob celebrem sanctitatis suæ famam, ex eremita senio confecto, beato Ambrosio succedens, sicut in vita solitaria Domino specialiter exstiterat

devotus, ita ad regimen ecclesiæ assumptus, S. Ambrosii imitator exstitit strenuus. Molanus Belinum ad verbum descripsit; Maurolycus, si non iisdem verbis, certe etiam die XIII eum signavit. Ghinius elogio hoc die Sanctum exornat, quod describendum censuimus, tametsi annum obitus perperam determinaverit. Ita habet:

2 Mediolani, depositio S. Simpliciani episcopi, sanctorum Ambrosii et Augustini testimonio celebris. Qui insigni virtutum Christianarum claritate splendescens, cum a ceteris piis omnibus, tum ab eodem imprimis S. Ambrosio, usque adeo in honore habitus est, ut hunc ille patris loco coluerit.

a Ghinio
elogio orna-
tur;

ANNOTATA.

D

a In quibusdam Officiis propriis hic Sanctus dicitur oriundus ex nobili familia Baronum Grandi-Montensium. Imo in quadam scheda nobis transmissa ad hanc traditionem probandam lego sequentia: Qui ex familia dominorum de Grammont Sedunum proficiscuntur, trium dierum spatio egregie excipiuntur et laute. Quidquid sit de nobili sancti Præsulis stirpe, quæ in hoc aliisque apographis non exprimitur, illam genealogis Burgundis indagandam ac stabiliendam relinquimus.

b Hactenus ignoramus, quando aut ubi hoc concilium celebratum fuerit.

c Hæc historia non reperitur in Actis S. Caroli Magni, quæ Majores nostri ad diem 28 Januarii illustrarunt.

d Seduni quondam ecclesia cathedralis Dei-paræ Virgini dedicata fuit, ut Simlerus, in Descriptione Vallesie agens de urbe Sedunensi, lib. 1 fol. 24 testatur his verbis: Templum celebrius habet Divæ virginis unum prope Gundesianam portam, quod olim episcopale templum fuit, et collegium Canonorum habuit, qui non, ut olim, urbem ipsam, sed Valeriam incolunt; alterum divi Petri, item sanctæ Trinitatis, et ad mœnia divi Theodori templum, a Matthæo Cardinale exstructum.

e Quomodo hæc donatio S. Theodoro antiquiori, vel potius in honorem S. Theodori primi vel secundi ab imperatore Carolo fieri potuerit, in Commentario prævio obiter indicavimus.

f Utinam scriptor Actorum tempus hujus publici miraculi distincte expressisset!

g Forte pro viduarum legendum est duarum: non enim satis clare intelligo, quomodo auctor Martham et Mariam nomine viduarum appellet.

h Acta horum Martyrum, Deo favente, ad diem 22 Septembris cum Martyrologio Romano discutiemus.

i Murerus in Helvetia sua sancta putat, S. Theodoro secundo convenire ea, quæ hic de reliquiis Martyrum Thebæorum narrantur, ut in Commentario prævio monuimus.

E

F

A coluerit. Ejus vitæ exemplo hortatuque et idem S. Augustinus Mediolani et Victorinus rhetor magnus Romæ ad veram Christi Domini fidem se contulerunt. Episcopus autem in S. Ambrosii locum successit; divinis virtutibus in episcopali munere affluens, ecclesiam Mediolanensem religione et pietatis institutis auxit: qua ecclesia annis quatuor pie præclareque administrata, ac multis in rebus sanctitate divinitus declarata, obdormivit in Domino anno salutis cdx. *Non solus errat in consi-gnando obitus anno, ut mox patebit ex Ferrario, de Sancto in hunc modum prædicante:*

De Sancti
patria

3 Simplicianus Mediolani natus, ut ferunt, ex Catania familia et educatus, a teneris litteris et religioni operam dedit, ac pietatis causa multas urbes peragravit. Romæ Victorinum rhetorem egregium ad Christum convertit. Mediolanum reversus reliquias SS. Apostolorum secum detulit. Tanta autem sanctitate, doctrina et virtutibus effulsit, ut a SS. Ambrosio et Augustino non semel laudatus fuerit. Senio prope confectus S. Ambrosio in episcopatu successit, cui adjutor ab initio a Damaso B datus fuerat, quem Anastasio summo Pontifice sanctissime rexit. S. Gaudentium episcopum Novariensem ordinavit. Legatos concilii Carthaginensis, qui ad se consulendum venerant, excepit. Ritum Officii ecclesiastici ecclesiæ Mediolanensis auxit. His et aliis præclare gestis obdormivit in Domino xvii Kal. Septembris anno Dom. Incarn. cdx, Innocentio I Pontifice. Corpus in S. M. conditum, postea in templum suo nomini dicatum translatum est.

et sacerdo-
tio Romano,

* imo
ccclxxv

4 Hæc de Simpliciano Ferrarius, in quo non solum displicet signatus obitus annus; sed id maxime quod in notatione observet: Quod Simplicianus patria Mediolanensis fuerit, id quod S. Augustino lib. 8 Confess. cap. 2, teste Baronio in Annal. ad an. D. cccclxxvi * adversatur. Nam, ut ibidem Baronius scribit, cum S. Ambrosius præter Eccl. regulam episcopus ordinatus fuisset, Damasus Papa Simplicianum Romanæ Ecclesiæ presbyterum illi adiutorem et monitorem dedit. Quid hic S. Augustinum et Baronium alleget Ferrarius haud equidem satis intelligo: S. Simplicianum Romanæ Ecclesiæ presbyterum fuisse, nemo est qui inficietur: an inde obsecro recte inferri potest, etiam Romanum gente, non Mediolanensem fuisse?

C Pari certe argumento, et me esse Romanum, non Belgam quis diceret, quod non in Belgio sed Romæ sacerdotio initiatus fuero. Tamayi me hic non meminisse nemo mirabitur, qui ineptias ejus in ipso fonte consulere dignatus fuerit.

atque item
de die obi-
tus.

5 Notandum hic etiam, circa ipsum obitus diem non parvam in Martyrologiis discrepantiam occurrere; utpote cum Sanctus in eo quod SS. Augustinianensium dicitur, Idibus Augusti collocetur: Mediolani, natalis S. Simpliciani episcopi et Confessoris, qui S. P. Augustinum ad monasticam vitam adhortatus est, quique Ecclesiæ Romanæ quondam alumnus, S. Ambrosio adversus Arianos laboranti adfuit, et in ejus locum postea subrogatus, sanctitate et doctrina conspicuus quie-vit in pace. In Romano autem hoc die ita legi-tur: Mediolani, depositio S. Simpliciani episcopi, SS. Ambrosii et Augustini testimonio celebris: ut quodammodo insinuari videatur, sanctum obiisse xiii Augusti, hoc vero die depositum aut sepultum fuisse, contra quam scripserint ci-tati superius Martyrologi, qui cum aliis depo-sitionem innectunt ipsis jam dictis Idibus. Ali-ter sentiens Galesinius Sanctum xiv hujus annun-

tat. Brautii breve elogium ad nomen alludit

Simplicianus erat simplex, velut alba columba,

Qui fuit Ambrosii dignus adire thronum.

6 Paulo nitidius et nervosius est, quod ei cecinit Ennodius Ticinensis episcopus in hunc modum:

Ennodii elo-
gium me-
tricum.

Ambrosius linquens viduatæ munia plebis

Transtulit ad curam, Simpliciane, tuam.

Successoris opes, spoliati viscera regni,

Creverunt merito temporis alterius.

Ac velut annosam zephyris spargentibus ornum,

Ne metuat bellum, longa quies solidat.

Tyro tamen felix cana ad rudimenta vocatus,

Non flexit priscum degenerans apicem.

Nil timuit gelidis, anima fervente, medullis

Pontificis virtus, floris habet senium.

Æquora qui recto pressit terrena patenti,

Moribus et cultu sidera cum tetigit.

7 De cultu et patria satis dictum sit, ex Vita res planius intelligitur. Ad ætatem vero quod at-

De Sancti
controversa
ætate,

tinet; jam tum senescentem Mediolanum rediisse, sive sua sponte, sive missum a Damaso Papa S. Ambrosio auxiliatorem, communis est etiam opinio: ætate autem senem et gravem, dum eidem Sancto successor datus est, anno, ut fert plero-

E

rumque sententia 397, contra quam statuerint Majores nostri in Exercitatione singulari ante tomum i Aprilis, et in alio Præliminari ad tomum vii Maii. Utcumque fuerit, negari non potest, Romæ maxime floruisse tempore Papæ Liberii, tum etiam initio pontificatus Damasi. Neque du-

bitaverim, quin quadragenario multo major fue-rit, dum de Victorino rhetore tam gloriose trium-phavit, eum ad fidem Christianam, Roma stu-pente, perducens, ut consequens inde videatur, natum fuisse circa annum 320. Jam vero, ut dixi, senescebat, dum ad S. Ambrosium, ex præfecto episcopum ordinatum, directus est, in patriam reversus anno 374, ut adeo sanctitate et doctrina clarissimus fuerit, et sancto Doctore intimus, dum anno 384 eo pervenit S. Augustinus, quem ipse etiam ut magister fidem edocuit.

8 In anno obitus S. Simpliciani jam hallucinan-tes vidimus Ghinium et Ferrarium, ut velint, eum ad annum cdx, imo ad cdx vitam protra-xisse, quem pridem ostenderunt Majores nostri, non toto triennio sedem tenuisse, nempe a mense Aprilis cccxcviii ad Augustum cd, quo ipso anno S. Simpliciano successit S. Venerius, ut habes etiam tomo i Maii pag. 494. Atque hæc de Sancti ætate. Superest modo controversia, quam satis erit indicasse, fueritne nimirum Eremita vel Ca-nonicus regularis S. Augustini; an vero Carme-lita, de qua quæstione ingenue fatetur Bosca,

et de anno
obitus.

vacuos dies se non habuisse, ut tantarum rerum pondera examinaret. De Carmelitis omnia pridem satis examinata sunt, neque satis apposite Augu-stinianis adscribi posse videtur, cum S. Augustino seniore, ejusque instructorem fuisse sciamus, ut rectius S. Augustinus Ordinis Simpliciani dici posset, si umquam is Ordo exstitisset, quam S. Simplicianus Augustiniani. Audi verba rhythmici apud Ferrarium de S. Augustino xxviii Augusti:

Baptizat hunc Ambrosius,

Deum Laudamus intonat:

Simplicianus monachum

Habitu dat et cingulum.

9 Jam ad Vitam ipsam progredimur, a solo Mombrizio, quod sciam, editam tomo 2, quæ cujus scriptoris aut ætatis sit, explorare mihi hactenus non licuit. Satis genuinam existimo, cum ex S. Ambrosio præcipuæ, et ex S. Augustino col-lecta sit. In obscurioribus annotationum nostra-

Vita.

rum

AUCTORE
J. B. S.

vices supplebit Vita recentior a Ripamontio explanata, neglecto Puccinellio, continuis prope parergis Sancti gesta implicante : de quibus postmodum in Actis SS. Ambrosii et Augustini sermo non semel recurrit. In Missali Ambrosiano non recolitur memoria S. Simpliciani, neque XIII neque hoc die, sed XV Augusti una cum translatione sanctorum MM. Sisinnii, Martyrii et Alexandri, de quibus deque jam dicta translatione Tridento Mediolanum sub S. Simpliciano facta videri potest tomus VII Maii die XXIX a pag. 38. Ne hic actum agamus, solam præmittendam censuimus lectionem ex Breviario Mediolanensi, quæ hoc die est hujusmodi sub ritu solenni :

Lectio Bre-
viarii Me-
diolan.

10 Simplicianus ab ineunte ætate studiis deditus, Deo ita sancte vixit, ut pietatis etiam causa deinceps multas peragraverit partes. Romam profectus, vitæ exemplo et doctrinis piaque solertia Victorinum rhetorem, apud Romanos auctoritate florentem, ab impura superstitione ad Christi fidem convertit. Inde Mediolanum reversus, reliquias Apostolorum attulit. Tanta autem virtute præluxit, ut ei multum B tribuerint sancti viri Augustinus et Ambrosius. Hic cum graviter ægotans, non longe ab obitu abesset, voce ter emissa, eum dignum putavit qui sibi succederet. Archiepiscopus igitur factus ecclesiam sibi commissam divinarum Officiorum ritibus pietatisque ornamentis auxit. Gaudentium primum Novariæ episcopum consecravit. Doctrinæ autem ac sanctitatis nomine usque adeo illustris fuit, ut de re dubia eum synodi Carthaginensis patres consuluerint. Demum multis laboribus pro gloria Dei perfunctus, meritis cumulatus migravit ad Dominum. Et modo Legendam Mombriti a nobis tantillum elimatam.

VITA

Ex Bonino Mombrizio tom. 2.

CAPUT I.

C *De Sancti præclaro in studiis et virtutibus progressu, præsertim Romæ, ubi celebrem Victorinum rhetorem, Urbe stupente, ad fidem adducit.*

Natus in a-
gro Medio-
lanensi

Beatus Christi confessor Simplicianus, sicuti B quorundam veridicorum virorum relatione didicimus, qui hæc se in quibusdam vetustissimis scriptis reperisse fatentur, tam moribus quam genere clarissimus fuit, patre Lodovico, matre vero Senedrugæ in pago Betuatensi, ut fertur, oriundus. Traditus autem a parentibus liberalibus studiis, adeo suam pueritiam ibi exercuisse visus est, ut præ omnibus sui temporis philosophiæ splendore radiaret.

litteris pro-
be instru-
ctus est

2 Quanto vero labore in sua adolescentia et juventute tam divinis quam humanis litteris, non solum Romæ ubi præcipue degit, sed etiam per mundum quasi fugientes litteras insecutus est, ejus venerabilis testatur senectus, quæ pro sua sancta scientia suaque vera sapientia in tam celebri

ecclesia, Deo ordinante, pontificali mitra, sicut in D sequentibus demonstrabitur, redimiri meruit. Et ne mea imbecillitas de proprio quidquam hic addidisse videatur, præstantissimi doctoris Ambrosii, sanctæ Mediolanensis ecclesiæ archiepiscopi, cujus venerabile os sapientiæ sale repletum, nihil solet redolere insipidum, testimonium in medium proferamus.

3 Namque, ut Sanctos Dei decet, exhortationis seu familiaritatis subtilissimis requisitis sæpe quæstionibus, in quadam sua epistola ad eundem venerabilem Simplicianum rescribens beatus Ambrosius, inter cetera sic respondet : Sed quid est, quod tu ipse dubites et a nobis requiras, cum fidei et acquirendæ dilectionis divinæ gratia totum orbem peragraveris, et quotidianæ lectioni nocturnis ac diurnis vicibus omne vitæ hujus tempus deputaveris, acri præsertim ingenio etiam nec intelligibilia, utpote qui etiam philosophiæ libros monstrare soleas et plerosque inanes esse, ut prius scribentium in suis scriptis sermo, quam vita eorum defecerit.

4 Sed interim ea, quæ sibi in sua senectute con- tigerunt, relinquentes, ad ea quæ adhuc juvenis gessit, cujusve honestatis sive sanctitatis fuerit videamus. Erat autem Domini confessor Simplicianus, etiam antequam ullo ecclesiastico officio fungeretur, vir per omnia moderatus, humilis in habitu, in incessu compostus, velox ad audiendum, tardus ad loquendum, discretus in silentio, temperatus in verbo, in consilio providus, castitate præcipuus, sibi parcus, pauperibus largus, in lectione assiduus, in oratione continuus, præcipuus in contemplatione, Dei et proximi plenus dilectione.

5 Talibus tantisque virtutibus sanctam juventutem suam vir Domini decorare studebat : unde factum est, ut gradatim ad sacros ordines digne promoveretur, et a cuncto non solum Romanæ Ecclesiæ clero diligeretur, verum a cunctis pene catholicis per orbem constitutis ejus opinio declararetur. Per idem tempus dum Liberius summi Pontificis honore potiretur, et Romanum imperium a Constantio regeretur, multimodæ hæreses per totum orbem maxime in Ecclesia Apostolicæ sedis pullulabant.

6 Fungens igitur beatæ memoriæ Simplicianus in ipsa principali ecclesia precationis seu Dei dilectionis officio, pro viribus elaborabat, ita et Ecclesiæ Dei diligentius providebat, ut talenta a Deo sibi commissa duplicarentur, et ad cultum veræ fidei, verbo Dei disseminato, multi per eum perducerentur : inter quos fuit quidam Victorinus urbis Romæ rhetor, natione Apher, qui totam fere urbem suo stemmate polluerat adeo, ut servi Dei diversis suppliciis, non solum in plateis, verum etiam in ecclesiis necarentur. Ipse vero, favente sibi universo populo, statuam in Romano foro adorandam erexerat. Insuper etiam, ut supradictus Papa Liberius exilio deportaretur, effecerat.

7 Ad postremum vero nimio timore obstupfactus acquivit hæreticis, et communicatus est eum eis. His et aliis innumerabilibus angustiis Ecclesiæ Dei crebrescentibus, nixus est beatus vir Dei Simplicianus, lumbis succinctus, duplici ense Dei et proximi dilectione accinctus, pro muro se opponere, et in die Domini pro Israël in prælio stare. Unde factum est, ut primitus seculum * veridicam sententiam Domini, beatus Simplicianus secretius ac familiariter rhetorem Victorinum corripere, atque corripiendo admoneret, seu admonendo

ut satis pro-
bat S. Am-
brosius cui
successit.

Virtute non
minus con-
spicuus
E

Romæ etiam
junior ful-
get,

ubi rhetorem
Victorinum,

F

qui multa
tate turba-
verat,

* I. secun-
dum

A monendo suaderet, quatenus a tam magno cruore desisteret, et sanctas Scripturas investigaret, ut ad viam veritatis redire posset.

feliciter ag-
gressus,

8 Igitur sicut divina testatur pagina, ubi Spiritus sanctus doctor adest, nulla mora discendi est, statim postquam sanctam Scripturam investigasset, omnesque Christianas litteras cum beato Simpliciano studiosissime perscrutatus fuisset, sic affatus sanctum Simplicianum; Noveris me jam esse Christianum. Cui beatus Simplicianus respondit: Non credam, nec deputabo te inter Christianos, nisi in ecclesia te videro. Victorinus autem irridebat eum dicens: Ergo parietes faciunt Christianum? Beatus inquit Simplicianus: Non ob hoc dixi, quod parietes faciant Christianum, licet Christiani magis in ipsa ecclesia confiteantur Deum et recognoscant delictum; sed sicut instinctu diabolico fecisti pene omnes viam veritatis oblivisci, ita tuo sollenni exemplo doceas eos ad tramitem veritatis converti.

ad fidem de-
mum addu-
xit.

9 Victorinus vero hoc sæpe ei dicebat jam se esse Christianum, et beatus Simplicianus illud sæpe respondebat, et sæpe ab illo parietum irrisio

B repetebatur: amicos enim suos reverebatur offendere superbos dæmonicolos, subditos domesticos, quorum culmine Babylonice dignitatis quasi ex cedris Libani, quas nondum contriverat Dominus, graviter ruituras in se inimicitias arbitrabatur.

CAPUT II.

Victorino probe instituto et baptizato, multis præconiis clarus Mediolanum revertitur, ubi S. Augustinum convertit, et mortuo S. Ambrosio succedit.

Omnibus
feliciter su-
peratis,

C Sed posteaquam legendo atque inhiando cum beato Simpliciano duxit firmitatem, timuitque negari a Christo coram Angelis Dei, si eum timeret coram hominibus confiteri, reusque sibi magni criminis apparuit, erubescendo de sacramento humilitatis Verbi tui de sacrilegio superbiorum dæmoniorum, quæ imitatorum superbus acceperat, depuduit vanitati, et erubuit veritati. Subitoque et inopinatus ait beato Simpliciano: Eamus in Ecclesiam, et acquiescere tibi volo, Christianus fieri cupio.

catechume-
num se pro-
fitetur,

11 At beatus Simplicianus magno gaudio, nimique lætitia accensus incedebat per viam, eum introducendo atque Deum omnium bonorum factorem glorificando. Ubi autem imbutus est primis instructionum Sacramentis, non multo post etiam nomen dedit, ut per Baptismum regeneraretur, mirante Roma, gaudente Ecclesia: superbiebant et irascebantur, dentibus suis stridebant et tabescebant hæretici. Servo autem suo Victorino Dominus Deus erat spes ejus, et non respiciebat in vanitates et insanias mendaces.

ac summa
cum ædifi-
catione

12 Denique ut ventum est ad horam profitendæ fidei, quæ verbis certis conceptis retentisque memoriæ de loco eminentiori in conspectu populi fidelis Romæ reddi solent ab eis, qui accessuri sunt ad gratiam, oblatum esse dicebant Victorino a presbyteris, ut secretus redderet, sicut nonnullis, qui verecundia trepidaturi videbantur, offerri mos

erat. Illum autem constitit maluisse admonitionem pii patris Simpliciani in conspectu tantæ multitudinis profiteri.

EX IMPRESSIS.

13 Itaque ubi ascendit, ut symbolum sanctæ fidei in conspectu tantæ multitudinis redderet, omnes sibimet invicem increpuerunt, nomen ejus a strepitu gratulationis esonuit, et presso sonitu per ora cunctorum collætantium Victorinus cito sonuerunt exultatione, quia videbant eum, et cito siluerunt intentione, ut audirent eum. Pronuntiavit ille fidem veracem præclara fiducia, et volebant eum omnes rapere in cor suum, et rapiebant amando et gaudento atque gratiam sancti Spiritus paracliti recipiendo.

ad ecclesiam
perductus

14 Sicque factum est, ut Urbem a præfati Victorini beatus Simplicianus errore expiaret, ipsumque Victorinum per sua sancta monita cum ingenti multitudine ad Catholicam fidem converteret. Ob hoc fit, ut Ecclesia Dei multis vulneribus scissa consolidaretur, atque in pristinis bonis restitueretur, et beatus Simplicianus a cuncto clero et populo prædicator egregius et prælatus Romæ habitus, magnis præconiis attolleretur.

Baptismo
initiatum

15 Si quis autem plenius nosse desiderat, qualis et quantus, cujusve fuerit auctoritatis Victorinus, sive quo ordine divina gratia illustratus et beati Simpliciani suffragantibus meritis ad fidem Christi fuerit conversus, seu quomodo post diuturnam cordis conversionem ejusque verissimam confessionem, fonte baptismatis innovatus, beati Augustini Hipponensis episcopi octavum Confessionum librum requirat. Ibi siquidem invenire poterit horum omnium integram veritatem.

E
inter Urbis
applausus,

16 Revolutis vero paucis temporibus, Valentiniano cum fratre Valente regnantibus, Mediolanum ad destruendam perfidiam Arrianorum, prædestinante divina clementia, directus vir est inclytus Ambrosius, cui subsecutus, dogmati supradicto perfidiæ contrarius, vir venerabilis Simplicianus. Per idem tempus extincto Auxentio Arrianæ perfidiæ episcopo, qui, Dionysio venerabilis memoriæ episcopo ad exilium destinato, regebat ecclesiam, ex ore infantium et lactentium sui episcopatus accipit laudem beatus Ambrosius: a cunctis ecclesiæ Mediolanensis confratribus in officio archidiaconatus venerabatur beatus Simplicianus.

quorum te-
stis est S.
Augustinus,

17 Nos quippe ad alia tendentes de pluribus pauca prælibamus. Verumtamen quoniam sancti Augustini Confessionum fecimus mentionem, quid ipse eo libro Deo confitendo de beato Simpliciano referat audiamus. Ait enim inter plurima: O tu Deus misisti in mentem meam visionem bonam pergerem ad beatum Simplicianum, qui mihi bonus apparebat servus tuus, et lucebat in eo gratia tua. Audiebam enim, quod a juventute sua devotissime tibi viveret.

quem Me-
diolanum
reduxit
F

18 Perrexi ergo ad eundem beatum Simplicianum patrem in accipienda gratia tunc episcopi Ambrosii, quem vere ut patrem diligebat. Jam vero tunc senuerat et longa ætate in tam bono studio sectandæ viæ tuæ multa expertus, multa edoctus mihi videbatur. Et vere sic erat. Unde mihi ut preferret volebam conferenti secum æstus meos, quis esset aptus modus sicut affecto, ut ego eram, ad ambulandum in via tua. Narravi ei circuitus erroris mei.

etiam pater-
ne instruit,

19 Ubi autem commemoravi, legisse me quosdam libros Platoniorum, quos Victorinus quondam rhetor urbis Romæ, quem Christianum defunctum esse audieram, in latinam linguam transtulisset; gratulatus est mihi, quod non in aliorum scripta incidissem plena fallaciarum et deceptionum

et exemplo
Victorini

EX IMPRESSIS rum secundum elementa mundi. In istis autem omnibus incertis insinuari Deum, et ejus verbum. Deinde ut beatus Simplicianus exhortaretur me ad humilitatem Christi, sapientibus absconditam et parvulis revelatam, Victorinum ipsum recordatus est, quem, Romæ cum esset, familiarissime noverat.

omnino convertit, 20 De illo mihi narravit, suamque conversionem me remonendo patefecit. Sed ubi beatus Simplicianus de rhetore Victorino ista narravit, exarsi ad imitandum. Ad hæc enim et ille mihi narravit. His et aliis quampluribus verbis, quæ a beato Augustino in supradicto Confessionum libro referuntur, manifeste convincimus, beatum Simplicianum sancti Augustini conversioni plurimum contulisse, eique in tantum, ut a beato Ambrosio Mediolanensi baptizaretur, valuisse. Nec mirum, si cum adhuc Manichæorum hæresis laqueis irretitus teneretur, a beato Simpliciano sæpe monitus sit, quatenus hæresim derelinqueret, et ad Catholicam fidem converteretur.

VITA ALTERA

B

Ex Josepho Ripamontio,

Historiæ ecclesiæ Mediolanensis
lib. VI.

*Mediolano
Romam profectus*

C Sequitur Ambrosium Simplicianus imbutus Sipsius moribus, et institutis, vigore animi ceterisque virtutibus, ad eum modum, ut mœstam atque consternatam desiderio civitatem pene unus recreare potuisset videretur. Patria Mediolanensis erat, honesto loco natus ex ea familia, quam Cæsares honoris vocabulo Capitaneam appellavere. Prima ætate, postquam operam dedisset iis artibus, quibus adolescentium animi ad humanitatem informantur, multorum mores videre et urbes concupivit, ac præcipue Romæ est moratus. Victorinus ibi per ea tempora prave facundus, adducere quamplurimos a Catholica religione conabatur, et eo conatu maximum Christianæ rei detrimentum adferebat. Neque facile quispiam obviam iret, sive admiratione quadam illius ingenii passim hærerent, sive favor apud paucos potentes, terrorem omnibus injiceret, sive etiam artificiose ille spargeret venena, et occultis motis ad perniciem animarum grassaretur.

*Victorinum
rhetorem
aggreditur*

2 Non terruit, aut fefellit Simplicianum. Sed eludebat, donec ad singulare certamen veneret. In eo certamine cum aliquamdiu veluti manibus æquis pugnatum esset, demum superiores fuere veritas et Simplicianus, neque Victorinus recusavit oblatam lucem, vicitque ipse dum vincitur. Statim expetito Baptismo, refertur in Christianos, acerrimus ex eo die populator inanium deorum, et insanæ gentilitatis. Ac tanta fuit constantia, ut cum Julianus cognomento Apostata legem tulisset, qua lege Christianis hominibus publicum docendi, vel interpretandi munus interdiceretur; ipse confestim, amplissima conditione relicta, Christum et salutem, et rei familiaris angustias, principi et gloriæ, divitiisque præoptavit. Meruerat sapientiæ fama publicæ statuæ decus, eaque posita est in foro Trajani.

3 Tanto magis admirati sunt homines, illum magnum, illum inclytum dedisse manus homini

peregrino, et commisisse, ut summus honos, D quem esset assecutus, principis ira verteretur in contumeliam. Ante veritatis Christianæ lucem, præcipuus labor illi, ut latine loquentem Platonem exhiberet. Postea sanctiore argumento stylum occupavit, et inter alia, quæ scripsit Catholico jam spiritu, robora Machabæorum eleganti prosecutus est carmine, cum eorum exitu forte inter legendum esset delectatus. Igitur hoc ad Catholicam Ecclesiam adjuncto firmamento, Simplicianus in ora hominum abire, celebrari laudibus omnium, et apud ipsum præcipue sacrorum Principem pollere gratia et auctoritate, clarus magnusque haberi.

4 Ea scilicet fuit causa, quamobrem mitteretur veluti collega et magister Ambrosio, cum ille ad ecclesiastica negotia rudis principio et novus, talem requirere adiutorem atque consiliarium videretur. Ceterum, tanta egit submissione ac modestia, ut mallet videri reperisse aptum Pontificio muneri, quam fecisse. Grandis jam natus sacerdos, et sacrarum rerum usu ac disciplina contritus, in magistri loco venerabatur Ambrosium, ac eum ultro de divinis rebus et ecclesiæ gubernatione consulebat, cui magister et moderator ipse appositus fuisset. Hanc viri moderationem et virtutem, ipse pari virtute Ambrosius refert, multique viri prudentes illius ætatis, animi magnitudinem intellexere.

5 Adeo non quæsita gloria cumulator reddit, S. Ambrosium mire juvat, neque submitiendo se quisquam umquam immittit famam et nomen. Sed præter tantam modestiam, quantam hac ætate haud facile in ullo mortalium repereris, aliæ quoque multæ magnæque et raræ Simpliciani laudes fuere. Illa præcipue memorantur. Ad psalmodiam insomnis, ad relegendas episcopo civitatis universæ corruptelas attentus, promptus inopiæ sublevandæ tanta sollicitudine, quanta sibi quisque res necessarias quaerit. Pervigil idem et irrequietus, donec ad Christum adjunxisset, si quem forte deprehendisset alienum rebellem.

6 Nimirum etiam conciliaverat Augustinum Ecclesiæ, cum eum ad Ambrosium introduxisset, atque essent una de Platonice philosophiæ mendis et vanitate collocuti. His meritis in Ambrosii locum venit anno trecentesimo nonagesimo nono * postquam redemptissimus. Eminebant ea tempestate viri graves in clero Mediolanensi, quos nemo adsperneretur Ecclesiæ Præsides et Pastores animarum. Felix et Theodulus inter ceteros, qua disciplina, et imitatione Pontificis Ambrosii, qua suis virtutibus habebantur eximii, et digni eo munere, nisi Simplicianus ipse dignior fuisset.

7 Ceterum, breve deinceps vitæ spatium, haud magnam gloriæ materiam, et segetem dedit. Ac nisi prioris ævi sanctimonia et virtus venisset in secula, haud ferme erant, quæ de Simpliciano memorare possemus. Nam præter exiguas vitæ reliquias, quas ille ad pontificatum attulit, fecerunt aliæ quoque causæ, ut augustis terminis illa prudentia et ille gubernator animus includeretur. Ambrosius ita decesserat, ut ne longævo quidem succedenti Pontifici campum relinqueret. Ille statum Ecclesiæ, per æqua, per iniqua constitutum, ille cleri disciplinam, ille populi mores ad perfectum emendatos tradiderat. Non inciderat Simplicianus in eum principem, quem, aut pravus ipsius animus, aut stimuli proximorum in Ecclesiæ damna et clades incitarent; ut, vel periculis objectando vitam, fortis et invicti, vel impietatem ipsam flectendo ac emendando,

*et plaudente
Roma ad
fidem adducit.*

Inde Mediolanum re-missus

E

S. Ambrosium mire juvat,

et S. Augustinum instituit

F
* l. 397 vel 398,

S. Ambrosio successor datur:

opitulante
Honorio ec-
clesiæ pro-
spicit :

A dando, sapientis et providi titulum inveniret.
8 Quippe Theodosio extincto, sicuti memora-
tum est, Honorius nobis imperitabat. Is, et suo
et parentis ingenio, moderatus ac pius, extrema
potius omnia pateretur, quam ut sacra et sacros
ulla ratione perturbaret. Præterea Stilico primæ
post Cæsarem ipsum auctoritatis, erat idem pie-
tate singulari, et universam in suos mores aulam
trahebat. Ita Simpliciano tuta et quieta omnia,
nec jam ulla cura placidissimo seni, nisi quam
aut salus animarum adscisceret, aut absolutæ
virtutis amor. Quod si quis Simpliciani pontifi-
catum cum Ambrosii pontificatu, et hujus vitam
cum illius vita comparare velit, aptissimo compen-
dio fuerit usus, si alterum exerciti, et negotiosi,
alterum quieti, et imperturbati pontificatus exem-
plar appellarit.

consultitur a
conc. Car-
thaginensi.

9 Sed quamquam domi quies et otium, foris tamen
honos et famæ celebritas obtigit Simpliciano.
Donatistæ sacrilegis manibus quosdam sacro fonti
pueros admovent et ea res Patribus injecerat
scrupulum ac religionem, an ratum eum haberi
Baptismum oporteret. Carthaginense super eo negotio
concilium est habitum, et deliberatio fluctuabant;
sive negaret aliquis, sive adfirmaret, erant in
promptu rationes et causæ, quæ sententiam adpro-
barent. Postquam nullus ei controversiæ inveniri
exitus poterat; eo demum decurrere Patres, ut rem
totam Simpliciano dijudicandam permitterent,
quidquid ille respondisset, ratum id atque sanctum
habitu.

Honorii de-
cretum quo
episcopi

10 Cum exteri tantum tribuerunt hujus Viri famæ,
licet inde conjectare, quantum auctoritatis apud
suos obtineret. Ea declarata est Honorii potissimum
ipsius actionibus et decretis, quæ in Simpliciani
gratiam, rem ecclesiasticam auxit et ornavit,
atque initium sumit hinc ea res, quæ data sancti-
tati, et meritis, et gratiæ, dissensionum atque tur-
barum excivit molem, quæve quietem apostolicam
interpellat, nec sinit illam, tantopere commenda-
tam ab auctore et capite Christo, in Ecclesia pacem
consistere.

litium fo-
rensiū ju-
dices decla-
rantur.

11 Mediolani cum sederet Honorius, multaque
quotidie inciderent ejusmodi, ut Simpliciani ponti-
ficis arbitrium, et sententiam interponi litibus,
atque causis oporteret, ratus id ad reipublicæ mo-
derationem et commoda pertinere, princeps ultro
tulit legem, qua sanxit, licere popularibus atque
laicis ad episcopum in jus ire, quasve inde senten-
tias, et litium, causarum, rerum, æstimationes au-
ferrent, eas ratas et legitimas haberi, perinde atque
si altero foro essent latæ. Statuerat hoc ipsum jam
antea Constantinus ille, cui Magno ex virtute co-
gnomen fuit, dederatque provocationem a magi-
stratibus et præfectis urbium, ad Pontifices et

episcopos, cum gravi denuntiatione, si quis eam
Ecclesiæ potestatem imminuere, aut violare esset
ausus. Sed cum variante ac immutante res omnes
ævo, multum ecclesiastico foro decessisset ejus
auctoritatis, jam plena pii sensus lex abrogaretur
ipsa desuetudine, Honorius eam Mediolani firma-
vit ac restituit admiratione virtutis, quæ videlicet
eminebat in pontifice Simpliciano. Scripta lex est
vi Kal. Aug. Honorio August. quartum, et Euty-
chiano coss.

EX IMPRESSIS

12 Mox Honorius idem sanxit alia lege, ut
quotquot orbe toto templa starent inanibus diis,
ea vel dareatur excidio, vel in veri Dei cul-
tum religionemque transferrentur, si quidem ea
forent descriptione ac structura, quæ facile pos-
set ad ecclesiæ consuetudinem et usum accom-
modari. Ea lex gentilitatis universæ reliquias per-
culit et confudit, indignatione, pudore, metu.
Sustulerant enim forte animos hoc tempore, de-
cepti, ac illusi mendaciis oraculorum, et Chri-
stianæ rei adesse finem insanientes vaticinabantur.
Haud ego ambigam, quin basilica martyris Lau-
rentii, quæ fuerat Herculis ædes, ea lege reli-
querit inane nomen et in ecclesiæ partem conces-
serit.

Idola everti
curat

13 Ac pro dignitate quidem et incrementis et
amplificatione Catholicæ religionis hæ latæ leges
fuerunt: illa pertinuit ad modestiam, et discipli-
nam, quam in quarto Carthaginensi conventu per
idem tempus gravissimi Patres intulere, fuit autem
hujusmodi: Clerici, ne barbam, neve cæsariem alun-
to; raso vultu, capitibus tonsis incedunt. Ea lex,
et facile tunc in Mediolanensis ecclesiæ consuetu-
dinem est inducta, et nostra demum ætate, cum
longo intervallo revocaretur, non parvos animorum
motus fecit; satisque constat, cum obedienter ac
prompte raderent alii, contumace mento quosdam
inutile pondus ostentasse. Adeo sibi mortales etiam
deformitate placent, et sumus in futilitate perti-
naces, in fastu contemnendi. Per hæc gravissimas
actiones et decreta, quæ magni Simpliciani ævum
inclaruit, subibat annus a Christo nato quadrin-
gesimus, qui Simpliciano ultimus fuit, cum
Sisinius, Martirius et Alexander martyrum nume-
rum auxere.

E
et clerico-
rum mode-
stia consu-
lit: mortuus
an. 400.

*Horum Martyrum certamen, eorumque Me-
diolanum translationem, jam supra diximus il-
lustrata haberi tomo VII Maii die XXIX a pag. 38.*

*Quod superius hic scriptor anno 399 S. Simpli-
cianum successisse S. Ambrosio perperam notavit,
jam num. 6 abunde correximus in margine.*

F

*Supra etiam monuimus, recentiore hanc Vi-
tam hic subjungi, ut ea, quæ in priori paulo ob-
scuriora sunt, clarius explicentur.*

DE SANCTO VAMNE MARTYRE

IN PERSIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

Cultus, dies mortis, annus martyrii e Persica persecutione fixus.

Anno
CDXXXIII.
Primus cum
annuntiat
Castellanus

Primus Martyrem hunc e tenebris eruit atque
in lucem protulit, seu potius unicus, quan-
tum scimus, Claudius Castellanus in suo
Martyrologio universali, ubi die xv hujus inter
adjectos ita eum annuntiat: In Persia S. Vam-

nes, qui postquam e captivitate redemisset mona-
chum Aëtium, sub comite Dandrasbado, per Frani
judicis sententiam fuit martyrio affectus. Alibi
nusquam, sive apud antiquos, sive apud recenti-
ores Martyrologos, invenimus signatum ejus no-
men.

AUCTOR
J. P.

men. Tota ergo probatio martyrii atque adeo cultus, quem S. Vamni adscribimus, peti debet ex ejus Actis, de quibus laudatus Castellanus hæc typis vulgavit: Acta ejus Mss. conservata sunt in bibliotheca ecclesiæ Parisinæ, ubi mors ejus notata est hoc die ad annum secundum regni Vararanis V, Theodosii junioris vigesimo tertio Idem Martyrologus anno 1709 huc misit eorumdem Actorum apographum.. cujus Ms. in membrana litteris Carovingicis, conservatum in bibliotheca Capituli ecclesiæ metropolitanae Parisinæ, præmonet ante illorum titulum, qui hæc habet: Passio sancti Vamnæ martyris, qui passus est xvii Kal. Septembr. Aliud exemplum transcripsit noster Papebrochius ex pervetusto codice Moissiacensi apud D. Can. Claud. Ioly Parisiis. Ita vero sonat ejusdem titulus: Passio S. Vamnæ martyris xvi Kal. Sept. Typis autem illud committimus, quod a Castellano accepimus A nobis est collatum cum Moissiacensi, e quo sumpta sunt, quæ vel interseruntur textui alterius, vel ad ejus marginem notantur asterisco.

B 2 Castellanus die xv in suo Martyrologio universali signarat sanctum hunc Athletam: sed in ejusdem Supplemento recte se correxit, monens eum esse ponendum ad diem xvi ejusdem mensis. Recte, inquam: nam in Actorum apographo, quod huc misit, dies ista diserte signatur, nec tantum in ejusdem titulo, quem dedimus, sed etiam in Actorum decursu, apud nos num. 4 his verbis: Post non multos iterum dies post septimo decimo Kl. Septbr. jubet Vararanes rex Dandrasbodo Comiti, ut educere de carcere sanctum Vamnem, et traderet eum Frano præsidi audiendum et condemnandum. Et satis consequenter, uti apparet: in fine enim Actorum dicitur corpus ejus sepultum xvi Kal. Septb. Eorumdem Actorum ecgraphum nostrum Moissiacense consentit Parisiensi, tametsi, ut vidimus, differat, mendose utique ob dicta, in titulo. His itaque de causis damus nostrum Athletam hac die xvi Augusti, qua dari debet. Sed nunc alia quædam de illo expendenda sunt.

Ex dura-
tione

8 Passus est S. Vamnes sub Vararane V rege Persarum, qui persecutionem adversus Christianos ab Isdegerde patre excitatam continuavit. De qua re juvat audire Theodoretum Cyri episcopum lib. 5 Ecclesiasticæ historiæ anno 1642 Parisiis editæ cap. 38, pag. 751 et sequenti ista narrantem: Per id tempus Isdigerdes rex Persarum ecclesiis bellum intulit, hinc arrepta occasione, quam ibidem recenset. Hinc igitur exorsa procel-la gravissimos et sævissimos fluctus contra pietatis alumnos excitavit, et triginta jam annis elapsis tempestas a magis velut a turbinibus quibusdam agitata duravit. Magos vero Persæ eos vocant, qui elementa deos faciunt... Et Vararanes quidem, Isdigerdæ filius, post mortem patris una cum regno bellum etiam adversus pietatem suscepit: moriens enim ille ambo conjuncta filio reliquit. Tormentorum vero genera et exquisiti cruciatus, quibus pios affecerunt, verbis exprimi vix possunt. Et continuo feralem ac plane barbaram tormentorum carnificinam pathetice exponit. Sed inter Pugiles sacros, quos ibidem nominat, non occurrat S. Vamnes.

ac tempore

4 Porro Vararanes Isdegerdi patri successit anno 420, uti habet Pagius in Critica Baroniana ad istum annum num. 14; ubi num. 15 etiam sermo est de continuata ab eo persecutione, ac de bello ex eadem inter Romanos ac Persas exorto, et causis ejus: ad annum vero proxime sequen-

tem num. 18 mentio fit victoriæ de Persis reportatæ. Socrates de ea scribit lib. 7 Historiæ ecclesiasticæ a Valesio editæ cap. 18, pag. 357; simulque cum bello, in quo rursus Persæ ingenti prælio victos scribit a Romanis cap. 20 ejusdem libri, vult cessasse persecutionem pag. 359 hæc dicens: Hoc itaque modo bellum, quod propter Christianos in Perside degentes susceptum fuerat, finem accepit. Quod quidem contigit consulatu Honorii tertio decimo, et Theodosii decimo, anno quarto Olympiadis trecentesi-mæ. Simul etiam persecutio, quæ adversus Christianos excitata fuerat in Perside, conquievit. Per hosce consules indicatur annus æræ vulgaris 422, de quibus Relandus in Fastis consularibus pag. 587. Verum Theodoretus, qui persecutionem extendit ad annos triginta, sicut dicebamus, nobis persuadet, ut eam paulatim recruidisse deinde credamus, quamquam minore fortasse cum violentia: in qua re eo majorem meretur fidem, quo urbs Cyrus, cujus erat episcopus, Persiæ esset propinquior. Scripsit Theodoretus suam Ecclesiasticam historiam circa annum 450, secundum Monumentorum ecclesiasticorum collectorum Gallum tom. 12 pag. 356, ubi ex professo, ut ita dicam, tractat de hac Persica persecutione. Analecta vero Græca a monachis Benedictinis edita Lutetiæ Parisiorum anno 1688, in Vita S. Euthymii abbatis pag. 19 illam differunt sub extremum tempus, quo vixit Isdigerdis, his verbis: Initio motæ tunc persecutionis in Perside circa finem regni Isdegerdis Persarum regis cum magi omnes Christianos capere vellent etc. Anno autem 420 Isdegerdis diem extremum obiit, ut idem Monumentorum collector habet, et Pagius ad istum annum num. 14 affirmat esse certum. Potuit itaque dicta persecutio cœpisse anno Christi 419.

5 Sed laudatus Pagius ad annum Christi 408 num. 5, Non dubium, inquit, quin hæc persecutio sub finem regni Isdigerdis, seu anno Christi cdxiv cœperit: ast illud seu cum anno 414 esse copulandum, non satis perspicimus, neque videmus, illum esse circa finem regni ejus. Citarat quidem num. 5 Vitam S. Cyrilli in Analectis Græcis, de qua modo meminimus et nos, sed annus iste inde extundi non potest. Huic præmiserat ibidem ex Theodoro triginta jam annis elapsis etc., quem supra loquentem audivimus; qua in re confirmat, uti putat Pagius, quod scribit Theophanes (cujus tectum attulerat num. 4) hanc scilicet persecutionem sub Isdigerde annos quique durasse, ab anno nempe Christi cdxiv, usque ad mortem ejus, quæ anno cdxix contigit. Sed videtur alteri systemati potius adhærendum ob rationes chronologicas pro eodem supra allegatas, et recedendum esse a Theophane, tot seculorum intercapedine remoto a re, de qua hic scribit. Hæc de persecutione ab Isdigerde inchoata, et continuata a Vararane, sub quo S. Vamnes martyrio coronatus est, anno videlicet ejusdem persecutionis circiter undecimo, ex dictis ac mox dicendis.

6 Acta sancti istius Martyris infra apud nos num. 4 de fustuario, quo exceptus fuit, hæc memorant: Dies autem, qua hæc agebantur, erat v Kal. Augusti anno secundo Vararanis regis Persarum, Theodosii vero junioris, filii augusti, anno regni vigesimo tertio. Notæ istæ chronologicæ signantur etiam in nostro apographo Moissiacensi. Annus secundus Vararanis concurret cum anno æræ vulgaris 422, conformiter ad præmissa: Theodosius vero junior nascitur anno 401 mense Aprilii vel Januario; nec probationes desunt, quod ab

E

persecutionis
Persicæ

F

ordinatur

A *ab ipsa sua nativitate fuerit vestitus purpura, et declaratus imperator seu cæsar: at sequenti anno 402 tantum renuntiatus Augustus. Mortuo autem patri Arcadio Kal. Maii anno 408 succedit in imperio; vide Pagium ad istum annum num. 2; atque adeo annus imperii ejus vigesimus tertius coincidit cum anno æræ vulgaris 430, quo Castellanus supra citatus martyrium S. Vamnis innectit. Sed quo pacto illum annum compones cum anno secundo Varananis? Difficultatem hanc vel non vidit, vel dissimulavit auctor ille: at nos dispiciamus, quonam modo solvi ea possit.*

annus

7 Dicere, quod error irrepperit in numerum annorum, est nodum hunc Gordium, ut ita loquar, scindere potius quam extricare, præsertim cum anni isti exarati sint litteris grammaticilibus, non vero cyfris vel numerabilis, quæ in lapsum sunt magis pronæ. Quia vero initium purpuræ, qua Theodosius indutus est jam tum a tempore suæ nativitatis, maxime conducit ad præsens propositum, videntur, quæ de illa re paullo ante obiter indicavimus, pluribus hic confirmanda. In Vita itaque S. Porphyrii episcopi Gazensis, quæ exstat apud nos tomo III Februarii, die XVI dicuntur pag. 652 sequentia: Natus vero junior Theodosius, fuit in lucem editus in purpura. Unde etiam cum primum fuisset natus, fuit renuntiatus imperator. Ad quem locum datur hæc nota pag. 653: Id est, acclamatus imperator, ac purpura tectus. Solennis inauguratio si Chronico Alexandrino fidendum, facta est ad Hebdomum anno sequenti IV Idus Januarias, Indict. IV, Et in eadem Vita hæc sunt dicta pag. 653: Cum autem impleti essent septem dies a puerperio, nos accersit (Eudoxia Augusta) et nobis occurrit in porta cubiculi portans infantem in purpura. Hæc autem gesta sunt anno 401. Quod vero solennis inauguratio ac renuntiatio sit differenda in annum 402, testatur citatus antea Sozomenus lib. 8 cap. 4 pag. 763: Per idem tempus, ipso, quem diximus, Fravita et Vincentio Coss. imperatori natus est filius avo cognominis: qui sub initium sequentis consulatus augustus renuntiatus est. Videri quoque potest Pagius ad istum annum num. 27.

quo S.
Vamnes
martyrio co-
ronatus est.

C

8 Tametsi vero purpuræ anno 402 Theodosio juniore collatæ nova deinde accesserit solennitas, quam nondum is habebat anno 401; ab hoc tamen anno Theodorus lector in Excerptis ex Ecclesiastica historia, quæ Valesius vulgavit, lib. 2 pag. 568, videtur ipsum quoque ejus imperium computare, quando hæc memorat: Theodosius junior, filius Arcadii augusti, imperare cœpit mense Januario. Imperavit una cum patre annos septem, menses tres. Cum hoc itaque auctore computemus etiam nos Theodosiani imperii annos a natali ejus in purpura, id est a mense Januario, vel, si malis, ab Aprili mense anni 401, et hac ratione solvamus difficultatem, e verbis Actorum S. Vamnis superius propositam. Etenim si ab isto anno progrediamur ad annum æræ vulgaris 423, habebimus annum secundum Varananis, ac Theodosii junioris vigesimum tertium inchoatum a mense Januario vel a mense Aprili, propectumque usque ad V Kalendas Augusti, quo die fustuarium Martyris, de quo ante dixi, accidisse memorant eadem Acta, sicut rem consideranti patebit. Huic computationis fundamento superstruimus annum emortualem nostri Martyris eundem 423, superius in exordio hujus Commentarii notatum: quem postquam hisce cum rationibus nostris chronologicis contuleris, integrum tibi erit, lector, eum emendare, se meliorem inveneris. Reliqui Augusti tomus III.

quum est, ut martyrii historiam subjiciam, quæ magnam, meo quidem judicio, brevitate sua ac sinceritate meretur æstimationem, eo præsertim, quod alibi hactenus eam typis fuisse editam non noverimus.

ACTA

Auctore anonymo.

e Ms. membraneo Capituli ecclesiæ metropolitane Parisiensis, collato cum alio e codice Moissiacensi.

In illo tempore præcepit Vararanes a rex, ut omnes adorarent solem, ignem et aquam, et ne quis Christianum servum ingenuum faceret, et quicumque præceptum regis audire noluisset, diverso supplicio subjaceret. Emit itaque sanctus Vamnes inter ceteros captivos Aëtiam monachum, quem statim sumptu suo ad locum suum, unde captivatus fuerat, remisit. Hinc excitatus calumnia adversus hominem Dei, quasi adversus rebellem jussionis regiae, qui emptitium servum, ingenuum fecisset b, et Romanæ c reddidisset. Tunc iratus rex jussit Dandrasbado * comiti suo, ut interrogaret hominem, et ab illo audiret, si vera essent, quæ de eo dicebantur. Dandrasbadus eadem hora ex jussu regis exhibitum sibi Vamnem interrogavit. At ille respondit, vere se Christianum esse, et captivum monachum a se redemptum liberasse et patriæ reddidisse.

Accusatur
Sanctus,
a

E

b c
* al. Dau-
drasbadus
scribitur

2 Dandrasbadus comes quæ audierat a beato Vamne retulit regi. Cui rex rursum præcepit, ut eum hortaretur negare fidem Christi et servire religioni Persarum d, et siquidem adquevisset, indulgeret ei etiam alias culpas, et concederet vitam atque aliorum inlicitationem e, et inter amicos regis adscriberet; audierat enim quod dives esset, et inter negotiatores in primatibus haberetur: si vero non adquevisset, tormentis eum adficeret, et post tormenta occideret. Tunc comes reversus ad prætorium, evocabat Vamnem, et indicat ei jussionem et consilium simul * et hortabatur, dicens: Rogo te, contemne negare * Nazarenorum errorem, quo deceptus es, et revertere ad antiquam religionis nostræ consuetudinem, ut possis vivere et reputari inter amicos regis; nam certus esto, quia si in errore isto perseverare volueris, non solum ab amicitia regis, sed ipsa vita miserabili fine carebis.

et ad dese-
rendam fi-
dem, blan-
ditis
d

e

F

* al. suum
* al. nega-
que

3 Beatus Vamnes respondit: Absit a me, ut pro amicitia hominis perdam amorem Dei, et pro vitæ præsentis securitate perdam æternæ vitæ beatitudinem. Comes ait: Quare contra præceptum regis hominem Christianum, quem servum emeris, ingenuum fecisti? Vamnes respondit: Quia et me Deus Christianorum, cum essem captivus diaboli, et servus peccati, sanguine suo redemit et libertati veræ donavit, ac patriæ cælestis municipatum indulsit, nihil dignum remunerationis Deo obtuli. Ego pro eo servo * meo nummos dedi, Christus pro me se ipsum dedit. Comes dixit: Noli verbosari, sed nega Christum et sectam Nazarenorum, et transi ad religionem regis, et vivas. Ceterum juro per solem

frustra

* al. con-
servo

A. ANONYMO

et ignem, quod, si ad religionem nostram venire nolueris, tam pro te, quam pro illo, quem fugasti, supplicia solves. Vamnes repondit: Et ego juro per Deum verum me aliud non facturum, quam quod a Christo Deo vero didici.

ae verberibus adigitur.

f

4 Statim Comes jussit eum nudari veste; et dum in loculum *f* nudus stetisset, interrogavit eum si audiret jussionem regis. Cumque non adquiescentem audiret, fustibus eum aptavit et projecit semivivum in carcerem. Vadens ergo sanctus Vamnes martyr ligatus ad carcerem ducente se Abursane praeposito regii carceris, gratias agebat Deo, quod dignus fuisset pro Christiana religione fustigari: et dicebat ad eos qui aderant: Si creditis, fratres, sic mihi videbatur, cum fustium ictibus circumdabar, quasi coronis roseis decorari *. Dies autem, qua haec agebantur, erat Kal. Augusti, anno secundo Vararanis regis Persarum; Theodosii vero junioris, filii augusti, anno regni vicesimo g tertio. Post non multos iterum dies post, septimo decimo Kal. Septbr., jubet Vararanes rex Dandrasbado comiti, ut educeret de carcere sanctum Vamnem, et traderet eum Frano * praesidi audiendum et condemnandum. Hic Franus antea Christianus fuerat, et volens placere regi, discessit a fide Christi: cui pro merito obedientiae donavit rex praesidatus dignitatem.

* al. decorarer

g

* al. Prhan-no

B

Frustra etiam laborat praeses.
* al. recorderis

5 Igitur Franus praeses exhibitum sibi sanctum Vamnem martyrem sic alloqui cepit: Si recorderes * mutuae dilectionis, adquiesceres consilio cari tui, et transires ad religionem, quam noster rex tenet; et bene tibi erit, si adquiesceres consilio meo: nam et ego Christianus Catholicus fui, sicut ipse bene nosti; sed ad jussionem regis, quem divina providentia dominum nostrum esse voluit, converti me ad sectam Persarum; et modo securus et felix vivo. Dicit ei sanctus Vamnes: Et ego Christianus sum: aliud esse nec volo, nec debeo, sicut jam frequenter a me audistis; nam et major tuus comes Dandrasbadus, etiam per tormenta experimento didicit, quid per Christi fidem animo geram, immo quid in animo meo Christus gerat. Quod si ante dulcedinem tormentorum constantissime Christum meum confessus sum; quomodo nunc negabo, tantam fortitudinem per fustes indeptus? Franus ait: Occidere te nolo, quamvis hoc facere C perurgear praeepto regis: sed ut mihi aliqua de te apud regem excusandi facultas detur; si solem et ignem et aquam et terram adorare non vis, saltem clama bene fieri quod ecclesiae destruuntur; quia aut dicas, aut non dicas, ecce jam destruuntur. Sanctus Vamnes respondit: Absit a me, ut, quod Deus pius ad congregandos in unum Christianos voluit aedificare, ego dicam bene fieri, quod ad jussionem regis impii destruat. Franus ait: Si de ecclesiarum destructione nihil vis dicere, quod juste solvantur, vel hoc unum dico: Male Christianis, ut sit occasio justae relationis ad regem, qua rescripto illius dimittaris. Sanctus Vamnes respondit: Non maledicam, quibus Deus benedixit.

Uxoris praeses

6 Dum haec apud Frantum praesidem aiebat Vamnes, ecce, uxor Sancti venit clamans et ululans, ac luctuosa voce se ingerens Viro, admonebat causas conjugii et dicebat: Cui me dimittis? Cui filios tuos commendas? Non ad hoc tibi sociari volui, ut et ego ante tempus mariti solatio destituatur; et filii, patris; ac famuli, domini gubernatione fraudentur. Ad quam sanctus Vamnes ait: Confide, soror; non caret solatio de morte suorum, cui Christus per integritatem fidei vivit: permane in fide, qua renata es, et erit

tibi et tuis Dominus gubernator. Et illa respondit: Nec ego sic te volo vivere, ut Christum neges, in cujus fide aeternam vitam speramus; nam et gavisa sum, quando audivi te pro confessione nominis illius fastigatum: sed ut et mihi et tuis omnibus sanus et vivus reddaris rogo, ut hoc unum, quod bene est, dicas, juste ecclesias dissipari: quia, aut loquaris jam de hoc, aut taceas, ecclesiae destruuntur; nec ad sermonem tuum deponenda, nec ad sermonem tuum relinquenda.

7 Tunc Sanctus athleta Christi Vamnes, altius ingemiscens, ait: Oh lingua serpentina, venenati interpretis consilii? haec autem est vox illa, quae olim, ut Adam peccaret, illicuit; haec est, quo sancto Job, ut patientiam in dolore rumperet, persuadebat: hoc consilium, mulier, illis da, quibus humani affectus supra Christum valent: mihi autem consilium majus nemo dare potest quam Christus [qui] discipulatum suum in negatione omnium, quae videntur, et [amantur] injunxit *: et tu, mulier, si scires, quanta bona per haec verba amiseris, quam grande lucrum, quod super mea passione gratulata adquisieras, perdidisti; dolores utique tuos, et lachrymas istas, quas supra me, ignara Dei beneficii, fundis, supra te funderes, quae adversum Deum locuta es. Ad hanc sancti Vamnis increpationem mulier compuncta dolore, cepit pro culpa et indulgentia Christi supplicatione mariti sperare.

generose

* al. instituit

E

8 Adstante adhuc muliere, Franus judex serpentino ore priores sibilos iterare sancto Vamni cepit: Maledicito Christianis, et dimitto te. Molita rursus mulier, conversa ad Virum suum dixit: Vel hoc fac, quod dicit; Maledicito Christianis, ut dimittaris et vivas. Sanctus Athleta Christi respondit: Audi, mulier, et disce quod nescis: Christiani ex nomine Christi Dei veri vocabulum eruunt; itaque qui maledicit Christianis, Christo Deo vero maledicit, cui * nomen sonat in Christianis: similiter et qui eis benedicit, Christo in eis benedicit, cui * sunt Christiani. Benedicam itaque eis et non maledicam, ut benedictionem consequar illius, ex cujus nomine appellantur. Haec cum sanctus Vamnes, audiente praeside, mulierem doceret; praeses ait * ad sanctum Vamnem: Et quare, antequam Christum crederes, maledicebas illis et detestabaris societatem illorum? Vamnes respondit: Quia inspiebam * quod modo sapio; non enim in me erat amor Christi, qui me doceret, quo amore dignus est.

contemnit Sanctus,

* al. cujus

* al. cujus

* al. dixit

F

* al. non sapiebam

9 Post hanc firmissimam Militis Christi confessionem, volens Franus praeses morosae ut sibi videbatur, altercationi finem imponere, simul et timens, ne dilatio protracta mandatis videretur regis contraire, jussit eum decollari. Sanctus Vamnes, accepta sententia, laetus ibat ad campum. Tunc audientes discipuli Christi, qui laetabantur, et maxime negotiatores, quibus amplius gaudium nascebatur, quod de suo corpore martyrem processisse videbant, immiscentes se paganorum turbae, occurrerunt, et ducebant eum ad campum. Aliqui vero ex plebe, miseratione commoti portaverunt vinum, et offerebant ei ut biberet: quod accipere noluit dicens, hoc solere illis dari, qui inviti moriuntur; sibi autem illicitum hoc esse, qui etiam libens per amorem * Christi mortem susciperet; sed et nefas esse, Christo sitiente, vino inebriari. Et dicebat: Ego vinum non bibam, quod inebriat, sed calicem redemptionis, quem mihi Christus sua gratia propinavit. Et ita decolla-

capite truncatur, ac sepelitur.

* al. pro amore

* al. latenter adhærebant.

A latus est beatissimus Vamnes; et servabatur ab spiculatoribus corpus ipsius. Tunc fratres, qui eidem ab initio confessionis suæ latentes hærebant*, ministri necessitatis illius, in quantum petierunt, nummos spiculatoribus dederunt; et tulerunt corpus ejus, et sepelierunt illud xvi Kal. Septemb., regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Non uno modo exaratum invenio illud nomen: ego tum hic tum alibi, ac in Commentario prævio scribo Vararanus cum Theodoretō, quem citavi in Commentario num. 3, consentiente ejus textu Græco, in quo scribitur Βαράρανς, ut in editione ibi assignata licet videre. Ita etiam scribitur apud Socratem Hist. eccl. lib. 7 cap. 18, pag. 355 Valesianæ editionis. In nostro Moissiacensi mendose legitur hic Valerianus.

b Ms. Moissiacense sic pergit: Accusatus igitur S. Vamnes ad regem, eo quod Christianus esset, et quod Christianum servum ingenuum fecisset, et B Romaniae reddidisset.

c Romaniae, id est, terris Romanorum, uti ego quidem intelligo; ad quas etiam Christiani apud Persas in arcto positi confugiebant. Socrates paullo ante citatus, Apud Persas, ait, mortuo Isdigerde rege... filius ejus Vararanes, cum successionis jure regnum obtinuisset, magorum consilio inductus, Christianos graviter exagitavit, supplicia ac tormenta Persica eis infligens. Itaque Christiani, qui Persidem incolebant, necessitate

constricti ad Romanos confugiunt, orantes ne ipsos funditus deleri paterentur. Vita S. Euthymii abbatis, de qua mentio facta est in dicto nostro Commentario num. 3, tradit ista a pag. 19: Initio motæ tunc persecutionis in Perside circa finem regni Isdegerdis Persarum regis, cum magni omnes Christianos capere vellent, subditorum Saracenorum præfectos ubique viarum constituerunt, ne quis Christianorum in Perside degentium ad Romanos confugeret. Una, etsi non unica, belli inter Romanos ac Persas causa, teste Socrate lib. 7 cap. 18, fuit, quia Christiani in Perside vexati ad Romanos confugiebant, et ab eis benevole excipiebantur.

d Lego Persas antiquos adorasse solem, lunam, ignem, nec non alias paganorum falsos deos: inter quos etiam terra et aqua, ex iis, quæ in hisce Actis habes num. 1 et 5.

e Illicitationem. In nostro apographo Moissiacensi lego: Atque aliorum illicitationem inter amicos regis adscriberet. Per illicitationem vero puto hic significari illicium, illectionem seu incitamentum. E

f Loculum. Ita etiam habet Ms. Moissiacense. Expressionem illam haud omnino perspicuam equidem non satis intelligo. Tentabo tamen aliquid eidem lucis afferre. Loculus est exiguus et angustus locus. Loculi autem sacculus pecuniarum: unde hic forte sumitur loculus pro umbilico vel scroto, quo usque Martyris corpus nudatum fuerit.

g Locum hunc expendimus, et cum ratione temporis, quo Martyr noster obiit, componere conati sumus in Commentario prævio.

DE SS. MARTYRIBUS ALEXANDRINIS

ORIONE, ÆMILIO ET AGNATO.

ITEM DE THYRSO ET SOCIIS IN PERSIDE

Ex Hieronymianis.

J. B. S.

xvi Aug.

I n textu Florentinii tres jam dicti Martyres ita Alexandriae conjunguntur: nescio cur codex Epternacensis ultimum sejungat, scribens hoc modo: In Alexandria Orionis, Emeli, et alibi Agnati. Corbeiensis cum codicibus Lucensibus concordat, sed binos socios superaddit Justinum et Lucium aliis omnibus pro hoc die incognitos. Cum textu quoque convenit alter ex Codicibus Reg. Sueciæ clare enuntiando: Alexandriae, sanctorum Orionis, Emeli, Agnati. Quemadmodum etiam legunt Rabanus et Notherus. Orionis, Æmili, Agnati. Sic equidem legendum existimo, ut ut decurtatum, et cum die sequenti confusum hujus

diei laterculum agnoscat Florentinius, id quod multo pejus torserunt codices recentiores, dum dicti laterculi duas diversas annuntiationes in unum contraxerunt et mutilarunt, legentes cum Greveno: Ipso die, sanctorum Orionis, Tirsi, Agnati. Porro Thyrsum hunc seorsim sic annuntiant præcipui codices: In Persida, natalis sancti Tyrsi cum sociis suis. De quibus cum alibi nihil reperiam, suspicari ferme cogor, eos facile confundendos cum Thyrso et sociis, de quibus actum est ad xxviii Januarii, nisi forte obsit positio in Alexandria, quæ amanuensium incuria facile mutata fuerit. F

DE S. AMBROSIO CENTURIONE M.

J. B. S.

FERENTINI IN CAMPANIA ITALIÆ

SUB DIO-
CLETIANO.
A Galesinio
primum si-
gnatus,

De Ferentino in hoc opere non semel actum est præsertim mense Aprili VIII et XV; qui plura cupit, adeat Ughellum tomo 1, ubi de ejus urbis situ et antiquitate satis fuse disserens, etiam de hodierno S. Ambrosio honorifice meminit. Porro Galesinium hoc die de more Baronio præluxisse, inde licet conjicere, quod in nullo classico Martyrologo, ne quidem in Usuardinis additionibus aut in editione Bellini usquam notus sit. Ita primus, quod sciam, eum signavit laudatus Galesinius cum brevi elogio hujusmodi: Ferentini in Campania, S. Ambrosii martyris. Hic centurio, Diocletiano et Maximiano imperatoribus Christianæ religionis accusatus, Datiani præsidis, quem ad fideles contrucidandos in eam provinciam cæsares miserant, jussu comprehensus, varia primum cruciamenta pertulit, quibus ad impuram idolorum superstitionem cum adigi non posset, in fornacem injectus est, e quo incendio divinitus ereptus, demum, magna fidei constantia roboratus, præceps in fluvium deiecit.

deinde a
Baronio

2 Citat in annotatis suis codicem scriptum, in quo procul dubio invenerit lectiones seu brevem Vitam, quam etiam ad se missam testatur Baronius, qui de cetero ex jam data annuntiatione facile potuit ea contrahere, quæ Martyrologio Romano insereret: Ferentini in Hernicis, S. Ambrosii centurionis, qui in persecutione Diocletiani variis modis cruciatus, novissime per ignem illæsus transiens, demersus in aquam, eductus est in refrigerium. Ubi observes velim, idem utrobique mortis genus exprimi, quod tamen neuter reperit in jam dicta Vita, constante solis lectionibus martyrium non referentibus, ut mox dicendum erit. Audiamus prius tertium, qui de hoc sancto Ambrosio agit in Catalogo Sanctorum Italiæ, cum Galesinio in plerisque satis conveniens, ubi nihilominus in finali martyrii consummatione ab eo multum deflectit. Verba ejus sunt:

tum et a
Ferrario,

3 Ambrosius natione Ligur, Pythagoricis disciplinis instructus, Mediolanum veniens, ibi se ad militiam transtulit, Centurio a Damiano præside factus. Inde Ferentinum (quæ Hernicorum in Latio urbs est) profectus, cum Christum occulte coleret, præsi denuntiatus quod Christianus esset, ab eo accersitur, blandeque (erat enim illi præcharus) monetur ut juxta imperatorum edicta deos coleret, spatio ei ad resipiscendum præfinito. Quo elapso præses Ambrosium in sententia colendæ Christianæ religionis persistentem militaribus ornamentis exuit, carcereque, in quo nemo eum alloqui posset, sine cibo et potu, donec aliquot urbibus visitatis rediret, includit. Post mensem reversus Ambrosium vegetiorem et constantiorem reperit. Quare illum frustra admonitum diverso tormentorum genere aggreditur. Primum enim in ignem ipsum inject; deinde cum illæsus exisset, in aquam altam demergi jubet: denique cum etiam ex aqua incolumis evasisset, capitalem sententiam accepit. Passus est XVII Kal. Septemb. Diocletiano imp. Corpus a Christianis sepultum in ecclesia Ferentinate, cujus tutelarior est, religiosissime asservatur.

4 Dictorum testem adducit Officium ecclesiæ

Ferentinatis Romæ approbatum, quod certe multum differre oportet a Vita illa qualicumque seu antiquiori Officio Ferentinate, quod Majores accepere a P. Gallonio ex bibliotheca PP. Oratorii Romæ, quæ cujus ætatis sit nemo facile divinaverit. Hoc certum, martyrii genus in ipsa non exprimi, cum deficiat in minis præsidis, quem Datianum nominat et quidem Hispaniæ præsidem; satis mira ei applicans, quæ hic referre non lubet: operæ pretium retulero si paucis hic traditis satis tolerabilia eruditis videbuntur. Non prætermittam tamen ea hic adjicere, quæ ex Vita alia, quam non vidimus, Romæ anno MDCV excusa, de sacri corporis S. Ambrosii translatione descripsit idem Ferrarius, non hoc die, nec consequenter ad supra relata, sed eo quo ipsa olim peracta est, nempe XXIX Decembris, quæ hic nihilominus connectenda consuimus. Ita ibi rei seriem explicat.

aliud mar-
tyrii genus
signante:

5 Cum corpus S. Ambrosii martyris extra Ferentinum conditum, diu ignotum fuisset, divinitus in æde S. Agathæ, quo tempore Saraceni Campaniam populabantur, inventum, in urbem, ab excidio S. Martyris intercessionem liberatam, in ecclesiam S. Mariæ majoris non absque prodigiis, cæcis illuminatis, aliisque languentibus mirabiliter sanatis translatus est. Inde postremo cum S. Martyr cuidam archipresbytero in visu nocturno apparuisset, in Cathedralem basilicam SS. Joannis et Pauli, loco civitatis sublimiore sitam, delatum, ibi honorifice IV Kal. Januarii reconditum fuit, qua die populus Ferentinas translationis hujus celebrationem voto se publico adstrinxit. In qua translatione, dum sacræ Reliquiæ reponerentur, quidam archipresbyter, nonnihil ex iis nisus furari, ita brachio obriquit, ut nonnisi errorem confessus, ac S. Martyrem precatus, sanitatem recuperarit. Cum postea Episcopus de [veritate] reliquiarum subdubitaret, duabus puellis gravi et diutino morbo oppressas eas admovit, quibus repente sanatis, dubitatio omnis sublata est.

qui et de
translatione
meminit.

6 De patria sancti nihil magnopere controversatur; Mediolanensem fuisse et ipse admittit Ferrarius, tametsi in textu suo Ligurem appellaverit, qua de re in Actis nostris non semel, imo et hoc die sermo recurrit. Bosca in suo Martyrologio rem paulo pluribus explicat. Nobis magis placet quod ex Brautio refert satis nitidum elogium metricum:

F
Sancti pa-
tria et me-
trica elogio.

Ad breve clam tempus coluit Centurio Christum
Confessusque palam castra beata subit.

Item et aliud epigramma Bulzii parte 2 Laurarii
poëtici. Argumentum est

S. AMBROSII CENTURIO ET MARTYR

IN PHYLACA ABSQUE CIBO ET POTU VEGETIOR

Carcer habet Divum, Divo mera nulla ministrant.

Grata fugant longam prandia nulla famem.

Squalida jejunos macies tamen occupat artus

Nulla viri; melior vernat in ore vigor.

Cælicola Ambrosius fuerit, cum vivere pergat

Fortior ingesto nulla per ora cibo.

Sed voco cælicolam, ne, quem non fercula pa-
scent,

Non hominem, verum quis putet esse Deum.

DE

A

D

DE S. CHÆREMONE ANACHORETA

Cultus apud Græcos ac vitæ institutum.

J. P.

SEC. IV VEL V.
Refertur in
Fastis Græ-
cis.

Etiamsi hujus Sancti nomen alicubi sine diphthongo, alibi cum illa exprimatur; ego illud scripsi cum diphthonga cum Menæis magnis excusis, quæ ad nomen ita efformatum alludunt, ac Menæo Chiffletii. Annuntiatur hoc die apud Græcos modo valde vago et indistincto. In dicto quippe Menæo ita ponitur: Χαίρημων (forte Χαίρημων) ἐν εἰρήνῃ. Chæremone in pace. In Menologio autem Sirletiano sic: Eodem die natalis beati Cheremonis in pace quiescentis. Hisce consonant Menæa magna excusa: Sanctus Chæremone in pace consummatur. Sequuntur duo versiculi, quos ita e Græco Latine reddo:

B Ἀνξεί βίου σου χαίρε Χαίρημων μάκαρ
Ἀρχὴν γὰρ εἶδες τῆς ἀμοιβῆς τῶν πόνων.

Beati gaude fine Chæremone tuæ

Vitæ, inchoata præmia laborum videns.

Tametsi autem ex allatis modo Græcis Fastis non sit nobis cognitum perspectumque, quisnam fuerit iste S. Chæremone; aliunde tamen affulget lux. In Sylloge historica de S. Joanne Cassiano abbate, quæ exstat apud nos tom. v Julii, die xxiii, pag. 458 et sequentibus, § 5 de prima ejus profectio in Ægyptum agitur, et ex ipsiusmet verbis narratur, quomodo ad Chæremone sit deductus, et quas collationes ille habuerit. Cassianus autem erat valde juvenis, quando in Ægyptum discessit, et sub primum tempus, quo illuc pervenit, ad Chæremone deductus est. Obiit vero Cassianus ante medium seculi v. De nativitate ejus ac morte tractatur in dicta Sylloge § 3. Ex his videtur mors S. Chæremonis posse affigi seculo iv exeunti vel ineunti v. Quod vero idem ille sit cum eo, qui in Fastis Græcis supra signabatur, suadet nobis celebritas nominis, qua claruit. Adde ista:

Nostræ de
eo observa-
tiones.

C 2 Ante omnia in memoriam revocemus ea, quæ tom. ii Martii nostri, die xv in Prætermisssis scripta jam pridem his verbis: Theremon abbas eximie perfectionis in Scythia, refertur a Withfordo in Martyrologio Anglice edito. Agit de eo Petrus de Natalibus lib. xi, cap. 57 citato Heraclide, in quo

cap. 35, et apud Palladium cap. 92 Cheremonis monachi subita mors narratur; sed alia habet dictus Petrus. Cheremonem celebrant Græci in Menologio et Menæis xvi Augusti. Petri de Natalibus textum accipe loco citato: Theremon abbas in eremo de Scythi claruit, qui ibidem centenarius decessit. Hic enim adeo dorsum suum tam temporis vetustate quam orationum jugitate curverat, ut quasi in primævam infantiam submissis manibus in terram traheretur. Hæc qui supra Heraclides. In appendice ad Vitas Patrum a nostro Rosweydo editas, inter alia, quæ e Paradiso Heraclidis ibidem exstant, pag. 974 habentur ista, citato ad marginem Palladii capite 92: Acciderat ... illis ipsis diebus, ut Chæremone nomine monachus, residens in cathedra sua repente moreretur, defunctumque in ea ipsum atque in manibus opus, quod faciebat tenentem, subito alii fratres viderent. Res etiam narratur ex ipso Palladio in Vitis Patrum allegatis pag. 765. Monumentorum Ecclesiæ Græcæ, quæ in lucem edidit Cotelarius, tom. i pag. 707 inter Apophthegmata Patrum hæc leguntur: Narrabant de abbate Chæremone in Sceti, quod spelunca ejus distaret ab ecclesia quadraginta milliaria, a palude vero et aqua duodecim, atque sic inferret in speluncam suam quod manibus operaretur; portaretque lagenas duas, unam ex adverso alterius; ac sederet, quietam vitam ducens. Videmus itaque Chæremone abbatem sive monachum laudari a labore, tamquam nota sibi propria et characteristicâ. Græci insuper in versibus suorum Menæorum, quos supra protulimus, suum Chæremone a labore commendant. Hinc ego probabilius apparet, eum, qui in illis ac in Vitis Patrum comparatur eundem esse, eo præsertim quod nomen, vitæ institutum ac exercitationis character conveniant. Atque hæc quidem nostra est sententia, superioribus rationibus fulta. De Sceti, cujus antea incidit mentio, consuli potest Commentarius prævius ad Vitam S. Arsenii anachoretæ tom. iv Julii, die xix, pag. 605.

E

F

DE S. TITO DIACONO MARTYRE

ROMÆ

Ex Martyrologio Romano.

J. B. S.

ANNOCDXXVI.
An sacra
ejus ossa.

Præfixus S. Titus certissime Martyrologis omnibus Baronii editione Romana antiquioribus incognitus est, neque ulla in Fastis sacris ejus exstat memoria antiquior illa, quam ex Prosperi Chronico erutam in Martyrologio Romano consignavit hoc die, tametsi, ut recte observat Castellanus, diem mortis non indicet Prosper, solum autem notasse contentus, nempe Theodosio XII et Valentiniano Aug. II Coss., qui est annus Christi 426. Agit ibi paucis Prosper de

cæde Patrocli Arelatensis episcopi: quod facinus ad occultam jussionem Felicis magistri militum referebatur, cujus impulsu creditus est etiam Titus diaconus, vir sanctus, Romæ pecunias pauperibus distribuens, interemptus.

2 Atque hæc paucula solum dicenda erant, nisi laudatus sæpe a nobis Petrus Paulus Bosca aliquid de suo suggessisset in patrio Martyrologio his verbis: Romæ sancti Titi levitæ et martyris, cujus corpus Casorati prope Arsagum in diocæsi Mediolanensi

in diocæsi
Mediola-
nensi?

AUCTOR
J. B. S.

Mediolanensi fideles devote venerantur; pie credentes, opinor, hujusmet S. Titi sacra lipsana Roma accepta, in eo templo deposita esse, id quod ex ta-

bulis ecclesiae parochialis se accepisse testatur D dictus Martyrologus.

DE SANCTO BALSEMIO MARTYRE

RAMERUDE IN DIOECESI TRICASSINA GALLIÆ,

J. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Sancti a synonymo distinctio, cultus et martyrium.

SEC V.
Sanctus hic
Martyr

Binos synonymos sanctos Balsemios (Gall. Bausenge) a Colvenerio in notis ad Flodoardi historiam Remensem confusos, recte alii distinguunt. Castellanus in suo Martyrologio universali non nisi hodiernum agnoscere videtur, quem nescio cur pridie signaverit his verbis: In Campania, S. Balsemii, cujus corpus Ramerudem translatum, caput vero Parisios. Alterum Balsemium in vertice Montis Remorum reclusum et S. Basoli nepotem, qui etiam a Menardo et Mabilonio aliisque inter Sanctos refertur, melius rejiciendum censuimus ad diem, quo S. Basolus ejus patruus, quocum planè connexus est, colitur, nempe ad xxvi Novembris, hic de solo Martyre, in diocesi Tricassina satis celebri acturi, quem ab altero synonymo, ubi prius ea, quæ ad ejus cultum pertinent stabiliverimus, diversum ostendimus.

in Fastis re-
centioribus
notus:

2 Ab omnibus vetustioribus Martyrologis præteritus, locum inter auctaria Usuardina primum habet in Edit. Lubeco-Col. hoc die: Apud Castrum Remerudem, natale B. Balsemii gloriosi martyris sociorumque ejus, quæ totidem verbis descripsit Grevenus, melius formans Balsemii; ex hoc Molanus, Maurolycus, Ferrarius et Germanice Canisius, qui nescio unde socios ei accersiverint. Menardus pridie non hunc nostrum indicare voluit, cum reclusum, de quo jam locuti sumus, S. Basoli nepotem, expressius signet. Castellani annuntiatio non satis distincta est. Saussayus translationem ejus xiv hujus retulit in hunc modum: Apud Arceyas oppidum territorii Trecensis, translatio sancti Balsemii martyris, cujus natalis conspicuus est xvi die hujus mensis. Ejus sacrum corpus cum diu in mausoleo, quo primum tumulatus fuerat, jacuisset, Hersendis comitissa, pia affecta devotione, multo cum honore levare curavit, et ad castrum suum Ramerudem deferens collocavit in ecclesia S. Dei Genitricis, quam ipsa cum filio Hilduino comite construxerat. Ubi quiescens Martyr, hospitalitatis memor, incolis multa sanitatum beneficia impendit.

apud Saussayum elo-
gio ornatur.

3 Hoc die, alio ipsum ornat elogio sed perperam confundit cum S. Basoli nepote. Ita habet: Apud Arceyas in territorio Trecensi, natalis S. Balsemii martyris, qui Lemovicus origine, S. Basoli nepos, sub persecutione Wandolica profectus in Campaniam, cum zelo Dei incensus barbaros illos, qui tractum hunc dira clade vastabant, verbis salutaribus hortaretur, quatenus exitioso infidelitatis deserto tramite, diabolique excussis, quibus impliciti erant, laqueis, in vivam salutis (veri utique ac unici rerum conditoris cultum amplectentes) ac pietatis et justitiæ semitas sese recipere; ab ipsis belluarum more in illum

insurgentibus, probris ac pugnis impetitus, raptus atque in montis supercilio prope oppidum præsignatum ictus gladio, abscisso capite, laurea donatus æterna, beatum spiritum in cælum efflavit. Moxque audita est angelica melodia triumphum celebrans Martyris, qui descissum caput propriis manibus colligens, ante hostiles copias strenue gradiendo revexit. At magnificum adeo victoris spectaculum non ferentes emissarii satanæ, Christi athletam gloriosum sic ovantem proterve insectantes, rursus apprehendunt, feriunt, obviumque demum in puteum præcipitant, saxorum globis onerant, atque sic obrutum mole lapidum, dum palmam ejus obscurare satagunt, illustant erecto quasi illius victoriæ trophæa, et ipsorum immanitatis et tanti Martyris gloriæ perenni monumento. Puteus, in quem inclytus Christi miles conjectus est, etiamnum visitur, leucæ dumtaxat quadrante subductus ab eo loco, in quo securi percussus fuerat, quinque silicibus contextus et opertus, quibus Martyr obrutus fuit: pone quem cernitur ædicula, eidem triumphatori sacra, cujus hodie natalis tota in diocesi celebratur.

4 Atque hæc omnia ad hodiernum sanctum Martyrem pertinere, receptumque apud Tricassinos ejus cultum probare satis perspicuum est; ut prorsus non videam, quid Colvenerium moverit, ut binos, synonymos quidem, sed ætate et vitæ et mortis genere dispares, in unum confuderit. Textus Flodoardi lib. 2, cap. 3 agentis de S. Basolo his plane verbis conceptus est: Post multa denique pietatis insignia, in vita ipsius ab eodem patrata, prænoscent per spiritum suæ vocationis imminere sibi tempus, misit ad nepotem suum nomine Balsemium, qui eum ad se à Lemovicina regione perduceret, significans illi, quod post obitum suum in prædicto suo conversationis habitaculo deberet vitam ducere, juxta quod revelatum sibi fuerat à Domino. Cujus salutaribus præceptis, ut bonus filius obtemperans, et ad supernam hereditatem pervenire desiderans, usque ad exitus sui diem in eadem permansit habitatione. Quodnam hic aut Wandalarum aut martyrii vel leve vestigium?

5 Ita tamen ad hæc observat Colvenerius: Vitæ hujus Balsemii martyris exstat fragmentum in Promptuario sacrarum antiquitatum Tricassinæ diocesis, eumque adjecit Usuardo Molanus xvi Augusti, quo die festum ejus celebratur in Tricassina diocesi. Fragmentum hic citatum, infra dabimus. Tota viri doctissimi hallucinatio est, quod unicum sanctum Balsemium agnoverit, cum certissime duo diversi fuerint, binis prope seculis a se invicem dissiti. Balsemius ille S. Basoli nepos vixisse potuit usque ad medium seculum septimum, quandoquidem

Flodoardus
ejus non
meminit,

unde Colvenerio male confusus est cum altero:

A *quandoquidem S. Basoli ætatem definit Castellanus ad annum DCXX; alter vero Martyr, de quo hic agimus, circa medium seculi quinti, in terribili ista invasione Wandalica coronam adeptus est. Cetera explicat Menardus in observatione ad hunc diem pag. 666, cujus verba hic subjicio :*

ut recte
notavit Me-
nardus.

6 Nicolaus Camuzatius profert Vitam S. Balsemii, in qua habetur, eum habitasse in pago Arceyas diocesis Trecensis, ibique fuisse securi percussus a Wandalis. Nihil horum meminit Flodoardus, qui ait eum obiisse in loco reclusionis suæ, qui erat in vertice montis Remorum, eumque esse nepotem S. Basoli, et ab eo evocatum venisse Remos. Qui quidem Basolus multo post Wandalarum in Gallias irruptionem, primam saltem vixit. Vir doctissimus Colvenerius in notis ad hunc locum Flodoardi, putavit unum eundemque esse Balsemium, Vitamque Balsemii martyris prolatam a Camusatio attribuit Balsemio, de quo agit Flodoardus. Qui quidem solo nomine et natali solo dumtaxat conveniunt, nempe Lemovicensi; quodque eo relicto, in Campaniam venerint. Sed differunt, quod alter cellam habuit in monte Remorum, alter in pago Arceyas, in quo a Wandalis cæsus est : qui fit ut differant etiam tempore sicut et genere mortis.

Ejus mar-
tyrium re-
tulit Camu-
zatus.

7 *Reliquum est, ut jam non semel citatum Camuzati fragmentum, seu Vitam talem qualem, referamus, præmissis ejus ad eam notis hujusmodi pag. 336 versa :* Integram absolutamque D. Balsemii (vulgari nomine S. Baussange) etsi studiose investigatam historiam, nancisci tamen nulla ope valui, sed hoc dumtaxat fragmentum, quod ex vetere Ms. codice, qui in prioratu oppidi Ramerudensis, septem leucis ab urbe Tricassina, unica ab Arceyano vico semoti, frustulatim erutum est : in quo quidem prioratu, ex majore monasterio, juxta Turonum urbem dependente, reliquiæ ipsius D. Balsemii asservantur, qui in finibus dicti Arceyensis oppiduli capite truncatus est a Wandalis, Attila, sicut ego conjicio, duce, cujus exercitus, multitudine pene innumerabilis, postea deletus et profligatus fuit ab Æsio Valentiniani Cæsaris legato, illustrissimo ac strenuissimo viro, idque in campis Catalaunicis, viginti leucis vel circiter a prædicto Arceyano oppidulo remotis.

FRAGMENTUM

a *Historiæ S. Balsemii martyris,*

*Ex Promptuario Nicolai Camuzati
pag. 334 vers.*

A Wanda-
lis in Cam-
pania
b

Tandem vero attingens loca Campaniæ, devenit ad quamdam civitatem Arceyas nomine, nam dicitur illo tempore civitas fuisse, nunc autem villam omnes non ignoramus esse. Contigit autem eo tempore, Wandalos c impiissimam gentem a finibus suis dimotam, loca quædam invasisse Franciæ et maxime fines ipsos, qui circumcirca contigui sunt Campaniæ. Inclytus Domini athleta Balsemius, de quo serie hujus orationis agitur, id loci gratia divina se comitante attigit, quo palmam martyrii ipse, cui famulabatur indesinenter, Christus largiri delegit.

2 Præveniens namque ipsos Wandalos cœpit

monitis et verbis salutaribus exhortari eos, quatenus viam erroris sinerent et a diaboli laqueis, quibus captivi tenebantur resipiscerent. Exinde [ut] d legitur in Salomone. Noli arguere derisorem, ne oderit te; feroces et sævi, frendentes in eum belluarum more, injuriantes et exacerbantes nimis acerbe; ad ultimum duxerunt super quoddam montis supercilium, et capite amputato, eoque interfecto, comparaverunt sibi viam baratri et mortis : similes illis qui crucifixerunt Dominum clamabant : Sit super nos ejus sanguis, et super filios nostræ posteritatis.

Ex Nico-
lao Ca-
muzato.
capite mi-
nutus
d

3 Accidit tunc mirandum et insigne miraculum, et in Domino Jesu Christo, qui in suis nimis gloriosus est, oppido glorificandum. Nam B. Miles Christi, mox ut decollatus est, caput proprium in manibus deprehendit, et ante interfectores suos gradiendo incedens, quasi milliario uno gestavit. O admirandum et a seculis inauditum miraculum, hominem decollatum gradiendo gestari per sese seipsum! Quis non miretur operibus tuis, Domine Jesu, quis non obstupescat ad talia, et horum similia, quæ fiunt tuo nutu.

illud mani-
bus gestans

4 Sed ut dixisti euangelica voce : Cælum et terra transibunt, verba autem mea in ævum manebunt; habemus quæ propriis locutus es discipulis, et quæ patrando complesti, et quæ quotidie complēs in tuis adelphis. Qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet. Angelicam non dubie credimus convenisse choream ad tanti militis et martyris Domini animam excipientdam, qui exequiarum ejus vigilias excubando, talem pro eo concinerent melodiam : Beatus quem elegisti et assumpsisti Domine, habitabit in atriis visionis æternæ.

Hic pauca desunt.

5 Impiissimi et sceleratissimi illi, postquam hunc Sanctum indiderunt neci, cernentes quod Beatissimus is, caput suum ferendo ante eos incederet more triumphali, repente iterum in eum bacchantes, et pariter insequentes comprehenderunt, et in puteum quemdam, (erat namque puteus ante eos ea via, quam Vir Domini petebat) projecerunt, et lapidibus globisque terræ ipsum puteum obstruxerunt. Ibidem margaritarum Domini pretiosissimum, diu multumque temporis jacuit repositum, sed quia ipsa veritas per se, civitatem supra montem positam non posse abscondi est protestata, ad commune omnium utile et profectum placuit, ut hunc Sanctum cunctis innotesceret, ac divulgaret divina potentia, quem jam glorificaverat in cælo, apud homines magnificans mirificaret in mundo.

ab iis in pu-
teum pro-
truditur.

6 Erat in civitate Lemovica, de qua hic advenerat Sanctus, filia regis illius patriæ cæca, quæ hac calamitate, patre et propinquis in mœstitia persistentibus, diu vallata, noctu diuque, quid remedii sibi proveniret investigabat, nimium anxia. Dominus vero æternus, qui universis subvenit coactis periculis et necessitatibus, cernens eam coartari hujusmodi passionis angoribus, nocte quadam ipsam soporantem præmonuit hujusmodi visionis allocutionibus :

Mulier cæ-
ca per visio-
nem monita

7 Vade, inquit, in Franciam ad civitatem Arceyas nomine, et ibidem reperies puteum obstru- sum lapidibus et tellure, quem emundari ab omni sorde faciens, invenies in ipso maximum thesaurum. Ipse vero (quem dico) thesaurus, Martyr Domini est pretiosissimus, ab impiissimis hominum olim trucidatus, et malignitate eorum instigante, post abscissionem capitis ab iisdem inibi projectus et vocatus Balsemius. Hunc tu dum levaveris

ad S. Mar-
tyrem re-
currens

Ex Nic-
lao Ca-
muzato.

ejus ope vi-
sum recepit :

levaveris, et aromatibus circumliniens involves linteis; ex lympa, quam reperies, oculos lavabis, moxque aperietur tibi acies optatæ visionis.

8 Matrona præfata tale ut vidit somnium, ultra quam credi potest, admirari cœpit secum, tandemque patre et propinquis super hoc negotio accitis, et omnibus, quæ sunt itineri congrua, optime præparatis, cum agmine multo militum, vehiculo imposita, aggreditur viam jam dicti aromatis. Attingens civitatem prædictam Arceyas, seriatim, ut sibi fuerat imperatum, ordinate omnia adimplevit, et margaritum super solem lucidissimum Balsemum a puteo extraxit, ex lympaque lotis oculis lumen, quod diu cupierat, recepit. Ex hinc nimis gratulabunda de misericordia per Dei famulum sibi impertita, Christi Militem involvens nitidis linteaminibus, reposuit in ea, quæ ibi juxta erat, S. Petri ecclesia, retro altare ejusdem basilicæ, decenter et reverenter condens in lætitia, et gratulanter de lumine sibi concessio ovans repetit propria.

unde corpus
Ramerudem
transfertur.

B

9 Post hæc comitissa Hensendis, domini Hilduini comitis mater, audiens omnia, quæ gesta sunt de Sancto hoc, per sese accessit, et cum honore maximo ab eodem, in quo jacebat mausoleo, xix Kal. Septembris elevavit et totum corpus avide

rapuit faustissima illa, et ad castrum suum, Rame- D rudum vocabulo, deferens, S. Dei Genitricis Mariæ posuit in ecclesia, quam tam ex filii sui, quam ex suis denariis constat fabricatam. Porro ex tunc hic Beatissimus Domini cum honore debito recubans, multis imbecillibus impartitur gratiam sanitatum cum B. Maria D. N. Jesu Christo pro eis supplicans : qui vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Recte observavit editor nonnulla in principio deesse, quæ utinam inveniri potuissent. Quis vero scripserit aut quo seculo, non est unde quis satis assequi possit.

b Patet mutilum esse fragmentum, carens exordio, quo haud dubie narrabatur Sancti ex agro Lemovicensi peregrinatio, unde eum in Campaniam venisse patet ex num. 6.

c Attilæ terrificam invasionem indicari, recte, opinor, censuit Camuzatus supra in Commentario num. 7.

d Putavi inserendam particulam ut, quo clarior fieret constructio.

E

DE S. NOSTRIANO EPISC. CONF.

NEAPOLI IN CAMPANIA ITALIÆ.

J. B. S.

Sylloge de cultu et ætate.

Sec. v.
Stabilitur
cultus

Tametsi in nullis antiquis imo nec recentioribus Martyrologiis signetur memoria Sancti hujus Nostriani, de ejus cultu tamen dubitare non sinunt Neapolitana ea monumenta, quæ pridem suggessit Joannes Diaconus, et post illum Antonius Caracciolus, qui fuit Clericus Regularis, De sacris ecclesiæ Neapolitanæ monumentis, atque etiam Ughellus in sua Italia sacra tomo 6 in principio, ubi de ejus urbis archiepiscopis agens, decimo octavo loco S. Nostrianum collocat, eique sub elogii finem hoc satis clarum cultus testimonium reddit, his verbis : Sacra ejus ossa ut Sanctorum lipsana venerantur. Ejus caput argentea atque aurea theca reclusum est, quod in ea æde asservatur : memoria inibi in altari sculptis litteris e marmore posita est hæc :

HIC JACET CORPUS S. NOSTRIANI NEAPOLITANI
EPISCOPI.

ex Tabulis
Neapolita-
nis.

2 Porro rem indubitata facit Catalogus Sanctorum aliquot, jussu Illustrissimi ac Reverendissimi D. Decii S. R. E. Cardinalis Carafæ archiepiscopi Neapolitani, ab omnibus ecclesiasticis Neapoli, et per totam diocesim Officio de Communi in posterum celebrandorum. Hos autem inter ordine suo refertur hoc die S. Nostrianus episcopus Neapolitanus. Duplex. Omnia de communi conf. Pont. In Primis Vesperis omnia de Assumptione B. V. cum Commemoratione S. Nostriani. Missa de Communi cum Credo.

Ætas ut-
cumque
eruitur ;

3 Hæc de cultu, quibus similia adjiciet Caracciolus. Ad gesta, ætatem, episcopatus ordinem et durationem quod spectat, candide fatetur laudatus Sancti encomiastes, Pauca de Nostriano no-

bis antiquitatem reliquisse, ut mirum non sit, si in iis varient jam dicti scriptores. In primis Joannem Diaconum a recta temporum serie deflectentem corrigit Cl. Muratorius in collectione Scriptorum Italiæ tomi 1 parte 2 pag. 295, dum ait, recte adnotatum ab Ughello, Episcopum hunc Neapolitanis præfuisse anno cdxliv, citante auctorem de Promissionibus Dei, qui eo tempore floruit, et cap. 6 Venerabilis Nostriani episcopi meminit, Pelagianos in Campania grassantes impigre reprimentis : ut hæc ætatem Sancti verosimillime indicare videantur.

4 Quotus ordine episcopus sederit, non videtur ausus determinare Caracciolus. Apud laudatum Diaconum sic legitur : XV Nostrianus episcopus sedit annis xvii, in qua duratione facile conveniunt omnes ; ast ubi Ughellus invenerit, fuisse Episcopum xviii, quærere supersedemus, ne in rebus incertis definiendis oleum perdamus et operam : utilius erit Caraccioli orationem hic descripsisse, in qua omnia paulo fusius explicantur, quæ in laudato Catalogo contracta sunt.

cetera du-
bia sunt.

F

ELOGIUM

Ex Caracciolo.

Pauca de Nostriano nobis antiquitas reliquit. Quod unum habemus, præcipuum certe est. Nimirum, turbarum tempore illum Neapolitanam ecclesiam rexisse. Quandoquidem Pelagii tunc et Juliani falsa dogmata Catholicos vexabant.

Id unum
ferme de
Nostriano
scitur,

Dige-

A Digerit bellum contra Dei gratiam ab ipsis exci-
tatum, ex Baronii Annalibus, Claudius Menardus
Notis ad Augustinum contra Pelagium in annos
singulos a cdxv usque ad cdxliv, in quo Nostri-
anus sedisse dicitur et ultra. Testis est S. Prosper
lib. de prædictionib. dimid. temporis cap. 6 tenta-
tam a Pelagianis Campaniam, huc e Sicilia, ut
reor, adventantibus.

quod adver-
sus Ari-
anos pugna-
verit

2 Siquidem ipsi ut occulti degerent et errores
suos clam disseminarent, duas insulas ante hanc
Nostriani ætatem, videlicet anno cdx elegerunt,
Rhodum in Oriente et Siciliam in Occidente. Ni-
si potius velimus dicere, ab ipsomet Pelagio, ve-
nena suæ hæreseos fuisse in Campaniam clam
inspersa, iis maxime diebus, quibus Nolæ apud
Paulinum aliosque fuit. Utcumque res se habue-
rit, illud certum est, infecisse eam provinciam
Pelagianos, sed leviter, præterquam certis qui-
busdam locis, quæ Julianus ille perfidus, eo ve-
neno profundius imbuuit.

cum S. Pro-
spero et aliis.

3 Pugnavere armato calamo pro Dei gratia
Prosper et alii. Sudavit quoque Nostriani diligen-
tia pro grege suo in Catholica fide firmando. Cujus
zelus in fratrem quoque manavit. Uti enim in Histo-
ria S. Januarii diximus cap. 20 sect. 6, cum de
Sosio ageremus, ex Prosperi testimonio, ab hoc
germano Nostriani, et Horio presbytero, aliis-
que clericis ecclesiæ Neapolitanæ, tentus et co-
ërcitus fuit quidam Florus, qui sancti Sosii sibi
sanctitatem assumebat.

De ædificiis
ab eo extru-
ctis.

4 De Nostriano Joannes Diaconus : *Hic fecit
balnea in urbe, et alia in gyro ædificia, qui us-
que hodie Nostriani balneus dicitur.* Fuisse sum-
ptuosa ædificia suadet nomen ejus ædificiis, et

plateæ datus : nam de platea Nostriana frequens
est mentio in antiquis ecclesiarum Neapolis mo-
numentis. Dices, cujusnam usui balnea extruxit,
suine an aliorum? Certe non fuisse insolens viris
alioqui sanctis balnea adire, ipsum B. Jo. Evan-
gelistæ factum comprobat, balneum ingressi, in-
deque egressi, ut Cherintum ibi lavaturum ad-
vertit. Legendus quoque Tertullian. Apologet.
cap. 21. et Clem. Alex. Pædagog. lib. 3 cap. 9.
Potius autem existimo, aliorum beneficio id eum
fecisse. Suadet hoc Nostrianæ regionis nomencla-
tio, quasi quod cuncta aliorum usui fuerit dicata :
alioquin enim, si proprio, sat fuisset, illa in pri-
vato domus suæ loco construere.

5 Obiit tandem postquam decem ac septem
annos sedisset, et *bonis operibus agens*, ait Dia-
conus, *in Domino requievit, et sepultus est in
ecclesia beati Gaudiosi Christi Confessoris foris
urbem euntibus ad sanctum Januarium marty-
rem, in porticu sita.* At post Jo. Diaconi ætatem,
in regionem Nostrianam translatus fuisse corpus
ejus, et proprie ad ecclesiam sancti Januarii ad
Diaconiam, ipsa ejus relectio Augusto mense an-
ni mdcxii Octavio Cardinale Aquaviva Neapoli-
tano archiepiscopo demonstravit. Cum autem
signate quo die ipse obiisset ignoraretur, ad sex-
tumdecimum Augusti, quando inventa sunt sacra
pignora fixus est. Sic Galesinus vii. Id. Januar.
testatur de SS. Beniaminio et Maximo martyribus :
quorum cum natalis dies ignoraretur, agi eorum
testum cœpit eo die, quo inventa fuere eorum
corpora. In Romano quoque Martyrologio festum
S. Danielis martyris, tertio Januarii, est festum
inventionis ejus. Vide Notas Baronii.

Ignotus dies
obitus, hoc
die facta
elevatio

E

DE S. AREGIO VEL ARIDIO EP. CONF.

DECESIÆ IN TERRITORIO NIVERNENSI

J. P.

SYLLOGE

De cultu, rebus, gestis, ac tempore, quo floruit.

C
POST MEDIUM
SEculi SEXTI
Notitia loci

Novioudunum Æduorum antiquis temporibus,
posterioribus vero Nivernum appellatum,
describitur a Sammarthanis tomo 3 Gal-
liæ Christianæ ante ejusdem urbis episcopos
pag. 791. Argumentum hoc pluribus pertra-
ctat Adrianus Valesius in Notitia Galliarum
a pag. 383; quod Baudrandus utroque com-
pendiosius refert, atque huc transcripsisse in
rem nostram suffecerit. Nivernum, urbis Gal-
liæ (quæ... Nevers vulgo incolis...) ampla
et elegans, olim Noviomagus dicta, et Vadi-
cassium caput, nunc Nivernensis provinciæ ab
ea sic vocatæ præcipua, episcopalis sub archie-
piscopo Senonensi, et Ducatus titulo nobilis,
cum ponte lapideo oblongo ad Ligerim fluvium,
et castro, media fere est inter Lutetiam Pa-
risiorum ad septemtrionem et Lugdunum ad
meridiem ad 50 leucas distans, 20 leucis ab Al-
tissiodoro, in meridiem Molinum versus 12, et
20 ab Augustoduno.

præmissa

2 Urbis hujus cathedram episcopalem rexit
et ornavit S. Aregius vel Aridius (vulgo saint
Arey seu saint Arey) virtutibus, dum viveret,
in ea exercitis; post mortem vero suam il-
Augusti Tomus III.

lustravit Nivernensis territorii locum, nomine
Decesiam, quod aliter etiam scribitur, quando
ibidem sacras corporis exuvias deponi voluit,
postquam Niverni ad meliorem vitam migras-
set, uti scribit Gointius in Annalibus ecclesia-
sticis Francorum tomo I ad annum Christi 551,
num. 18, pag. 783, de S. Aregio hæc memorans :
Obiit Niverni; sed post mortem impositus est
naviculæ, delatusque Disesiam (Desize) quia cu-
piera in sacello sepeliri, quod illic Eufrasius et
Auxilius eremitæ construxerant. Disesia sita est in
insula Ligeris supra civitatem Nivernensem, a
qua distat septem leucis. Plura de hoc habet
laudatus Adrianus Valesius pag. 169 et 170.
Loco depositionis adjungamus probationem pu-
blici cultus.

3 In nostro Florario Ms. ad diem xi Julii oc-
currit memoria sancti Argii Nivernensis episcopi
et confessoris : a quo die apud nos tomo III Julii
pag. 177 ad præsentem fuit remissus. Saussayus
in Supplemento ad Martyrologium suum Gal-
licanum pag. 1158 eum sic annuntiat hoc die :
Desizæ ad Ligerim in agro Nivernensi natalis S.
Argii episcopi, fratris S. Austregisili, Bituricen-

exhibetur
cultus ex
Fastis

41 sis

AUCTOR
J. P.

sis antistitis, qui generis splendorem Christi servitutis ingenue nobilitate, et pietate religionis, et justitiæ cultu transcendens, postquam Nivernenses adhuc idola colentes, ad fidem Christi multo cum labore pertraxisset, expleto undique credito pastorali munere, ad gloriam cælestem evolavit: ad quem sæpius S. Gregorius Papa litteras dirigit; eumque ut Apostolicis instruit monitis, sic collaudat præconiis. *Sunt in hoc elogio quædam castiganda, ut postea videbimus. Castellanus hac etiam die decima sexta illum annuntiat in suo Martyrologio universali. Annua denique nostri sancti Præsulis memoria habetur in novo Martyrologio Pariensi his verbis: Decetia in pago Nivernensi, sancti Aridii episcopi, qui concilio quinto Aurelianensi, et Parisiensi secundo subscripsit. Si quis fortasse alia ad stabiliendum legitimum S. Aregii cultum, documenta requirat, in promptu habeo, quæ jam productis superaddam.*

et aliunde.

4 Anno 1616 editus est Lutetiæ Parisiorum Gallico idiomate liber hoc titulo, Catalogus historialis episcoporum Nivernensium, auctore Michaële Cotignon, canonico et archipresbytero ecclesiæ Nivernensis, ubi inter alia, quæ narrat de nostro Præsule, pag. 22 dicit, corpus ejus honorifice sepultum fuisse Decesiæ, ibique paullo post magnam ecclesiam paræcialem, sicut spectatur, ait, in præsentia, exstructam, in qua patrata sint plurima miracula; et ad hodiernum usque diem corpus prædictum ibidem quiescere, ac ibidem magno cum honore venerationem eidem exhiberi, ab incolis Decesiensibus pro patrono suo ac sancto tutelari eum haberi, atque ad sanandas febres aliasque infirmitates peculiariter illum invocari. Hæc, Cotignono teste Decesiæ satis vicino, ac proin probe gnaro publicæ ejus venerationis apud Decesienses, simul conjuncta cum annuntiationibus superioribus, abunde sufficiunt, ut securi simus de possessione legitimi cultus, qua gaudet S. Aregius ab immemorabili tempore ante decretum Urbani PP. VIII; adeo ut suum hic inter alios hujusce diei Cœlites merito habeat locum.

Ejus gesta,
deficientibus
Actis
primigeniis.

5 At dolendum, authentica istius Anstitis Acta adeo nos latere, ut aliquid ex iis superesse haud noverimus, quod ad posteris transmissum sit, sive non fuerint olim conscripta, sive, quæ litteris aliquando commissa fuerint, postea interciderint. Penuriam itaque illam Actorum primigeniorum aliunde utcumque supplere conabimur ex Cotignono, qui postquam citasset Breviarium Nivernense, in cujus de Sancto lectione ait ample referri Vitam ejus ac miracula, quæ operatus est, affirmat inter alia ibidem dici, quod oriundus fuerit e nobilissima familia, tantoque præditus ingenio ac bonis moribus, omnigenis virtutibus cumulatus, omniumque scientiarum cognitione excellens, ut omnes cœtaneos ac contemporaneos istorum donorum prærogativa superaret. Addit etiam idem auctor, isto tempore dum S. Gregorius maximam antistitem regni Galliarum ac magnorum virorum partem, virtute et eruditione præstantium, convocasset Romam, ut eos de eradicandis quibusdam paganismi ac superstitiosæ idolatriæ reliquiis admoneret, onus nostro Sancto fuisse impositum, ut ea de causa ad agrum Nivernensem se conferret, cathedra episcopali ibidem vacante ab aliquo tempore: quod munus a dicto S. Gregorio et a toto præsulum supra memoratorum cœtu sibi commissum adeo numeris omnibus implevit, ut omnis clerus ac populus illum sibi pastorem elegerint, ac confirmari curaverint per eundem S. Gregorium, libentissime eo-

rum votis obsecundantem.

6 In dignitate autem episcopali ita se gessit, ut non voce dumtaxat sui gregis, sed ab ipso Deo fuerit commendatus, qui gratiam miraculorum ipsi concessit. Nam dum e provincia Aquitanix rediret Nivernum, ac unum e suis præmisisset, qui Præsulis adventum prænuntiaret, nomine Ursi (nam in Gallico Cotignoni textu vocatur Our) ac comperisset fluvium Niverim exundantem fractosque pontes in loco, qui unius ab urbe Nivernensi leucæ spatio distabat, et per quem transire volebat, S. Aregii mandato posthabuit vitæ suæ periculum. Nam ubi equo vectus tentaret transitum, aquis suffocatus est. Qua re comperta S. Aregius ad locum ei fatalem accessit, Deumque oravit, ut ejusdem Ursi corpus ad ripam fluvii appelleret: factusque voti compos, divinæ præterea majestati supplicavit, ut vitam ei redderet: id quod statim obtinuit, præsentem ibidem magno hominum numero: a quo tempore dictus Ursus sanctam pluribus annis vitam duxit, et pons in loco quo illud miraculum acciderat, reffectus, nomine ejus pons S. Ursi appellatus est, qui hucusque idem nomen retinet. Isti prodigio pro alterius persona perpetrato adjungitur apud laudatum Cotignonum aliud a Sancto factum pro sua.

D
e Breviario
Nivernensi

7 Solenne erat S. Aregio semel quotannis Romam proficisci: unde postquam reversus esset atque ingressus quemdam suæ dioceseos locum, qui nunc vocatur Decesia, intravit in sacellum aliquod, a sanctis eremitis Eufrazio et Auxilio conditum et administratum, magnamque hausit voluptatem, dum comperisset locum pietati accommodatissimum esse atque gratissimum: quem etiam elegit ad depositionem corporis ac sepulturam. Hoc ubi decrevisset, morbo correptus Niverni, et a Deo vocari se sentiens, magna cleri sui ac populi parte convocata, præcepit ut post obitum imponeretur suum corpus naviculæ super Ligerim sine ullo comite, Deo curam habituro de loco suæ sepulturæ. Sacro itaque pretiosi Corporis et Sanguinis Jesu Christi viatico munitus, elevatis ad cælum oculis, animam suo Creatori reddidit: ac corpore ejus cymbæ, prout supra dictum est, imposito super præfatum fluvium Ligerim, qui tum temporis magnus erat, absque ullo ductore eadem cymba, dum in ea nihil esset nisi crux ac faces accensæ, in conspectu omnis cleri ac populi Nivernensis adverso flumine ascendit ad septem leucas Decesiæ usque, quo maxima dicti cleri ac populi pars subsecuta, et hoc miraculo gavisa est, laudans Deum, sanctumque Pastorem suum invocans: cujus corpus honorifice ibidem sepultum. Hæc in fide dicti Cotignoni relata, et e Gallico ejusdem textu Latine a nobis reddita. Quæ vero post Sancti sepulturam accidisse, apud eundem narratur, antea præmisimus num. 4. In fide, ut iterum dicamus, Cotignoni hæc damus: qui etiamsi ante superiorem narrationem alleget Breviarium Nivernense, sicut vidimus, cum tamen nobis non constet, cujus ætatis, fidei atque auctoritatis sit illud Breviarium, dabunt nobis veniam, uti par est, Nivernenses ac Decesiani, ut in circumstantiis tam mirabilibus, quæ incertæ sunt superiori historiæ, quidquid sit de earum substantia, intra solos simplicis narrationis terminos nos contineamus, præsertim cum nonnulla in eadem occurrant, quæ spongia indigent.

referuntur:

8 Nam crassus ibidem committitur parachronismus, quando dicitur S. Aregius tempore S. Gregorii (Papæ videlicet primi, cognomento Magni) ad episcopatum Nivernensem promotus, ac

in cujus
narratione
sunt hallucinationes,

ab

A ab eodem Gregorio confirmatus in illo fuisse. Patentissimum hunc errorem chronologicum adeo in relata historia non observavit Cotignonus, ut eundem antea pag. 17 ita confirmet: Erat noster sanctus Præsul tempore dicti sancti Gregorii (proxime egerat de S. Gregorio Magno) Mauriti imperatoris, et supradicti Clotarii II Galliarum regis, circa annum dxcv, Paulo autem ante dixerat Fulciliū, uti vult, ejus decessorem, vita functum anno 594. Sed inter episcopos, qui xxviii Octobris, Indictione 13, anno 38 Childerberti regis, id est, anno Christi 549 subscribere consilio 5 Aurelianensi, signatur Aregius in Christi nomine episcopus ecclesiæ Nevernensis (Non Clementinus, uti ponitur apud Coquillium mox citandum: nam is in dicto concilio subscribitur episcopus ecclesiæ Aptensis) prout videre licet apud Labbeum tomo 5 Conciliorum col. 398. Et ibidem col. 812 Consilio Parisiensi 2, quod anno circiter 353 convocatum est, subscribitur Aridius episcopus ecclesiæ Nevernensis. Nonne igitur episcopatus ejus exordium recte scilicet a Cotignono innectitur tempori S. Gregorii Magni?

quæ corriguntur.

B 9 Guido Coquille in sua Historia Nivernensis, anno 1622 Parisiis impressa, pag. 30 vult S. Aregium vixisse cum S. Gregorio PP. I, a quo utpote datæ sint ad illum litteræ non unæ. Idem censet Cotignonus pag. 17. Sed fallitur uterque, dum hunc Aridium vel Aregium non secrevit ab altero synonymo episcopo Vapincensi. Audiatur Cointius loco supra assignato: Ex subscriptionibus synodorum cum Aurelianensis... tum Parisiensis..., quibus Aregius Nivernensium præsul interfuit, satis intelligis eos hallucinari, qui volunt ipsum Aregium Gregorio Magno synchronum extitisse et in episcopali cathedra sedisse post sanctos Æoladium et Agricolam, quorum ille Lugdunensi concilio subscripsit anno Christi dLxii; hic anno Christi dLxxxv Matisconensem synodum sua subscriptione confirmavit. Aregio Vapincensium antistiti sæpe scripsit Gregorius Magnus: inde nata est erroris occasio. Nam rerum Nivernensium scriptores ex duobus Aregiis unum conflagrunt, ut in Aregio pontifice gloriam ecclesiæ Nivernensis illustriorem propalarent. At Aregius Nivernensium episcopus alienis laudibus non indiget; multis enim virtutibus enituit, colique meruit a posteris xvii Kalendis Septembris. Ex his etiam corrigendus est Saussayus, quem a nobis conventum iri insinuabamus supra num. 3. Tres itaque Aridii hic considerari possunt ad vitandam unius cum alio confusionem, qui eodem omnes seculo sexto simul vivere, nimirum Nivernensis hodiernus (cui S. Gregorius PP. numquam scripsisse potuit, diu utpote ante Pontificatum ejusdem mortuo, sicut planum fiet inferius) Vapincensis, ac Lugdunensis. De hoc egimus ad diem x Augusti, tomo II ejusdem mensis; ubi in Commentario prævio § 2 pag. 547 invenies, epistolas non ad hunc, sed ad Vapincensem a laudato S. Gregorio datas fuisse, secundum dicta jam pridem tomo I Maii, die 1,

quo ejus Acta illustrata sunt, pag. 108.

10 Nec satis convenit inter auctores, quotus inter præsules Nivernenses exstiterit S. Aregius noster. Apud Sammarthanos enim in Gallia Christiana tomo 3 pag. 791 post Tauricianum, qui primo loco ponitur, quique anno 517 subscripsit concilio Epaonensi apud Labbeum tomo 4 Conciliorum col. 1582; ac post Rusticum, qui nomen suum subnotavit synodo Aurelianensi tertiæ, anno 538, uti in citatis Conciliis tomo 5 col. 304 licet videre; post hos, inquam, episcopos tertio loco ponitur noster; cui proximus assignatur successor Æoladius, qui anno 567 interfuerit concilio Lugdunensi secundo, quemadmodum legi potest in eadem Conciliorum collectione tomo citato col. 849. Coquillius pag. 30 recte quidem contra Legendaria, ut vocat, Nivernensium antistitum censet, Aregium non fuisse ex illis primum; sed quos enumerat pag. 38, omnino a jam memoratis sunt, diversi præter Aregium, de quo, tamquam primo celebri episcopo loqui ait Legendaria; et pag. 39 ponit Æoladium loco quinto. Cotignonus vero pag. 1 et seqq. S. Aregii decessores adeo multiplicat, ut ad locum post illos duodecimum atque ad S. Gregorii tempora eum perducatur. At videtur potius adhærendum esse Sammarthanis, cum indicent, non solum vidisse se duos illos scriptores, quos nominabam, sed et ex aliis monumentis, actibusque publicis, non antea editis, suum istum confecisse catalogum.

11 Cum itaque ex eo catalogo Rusticus sederit anno Christi 538; S. Aregius anno 549, et anno circiter 553; Æoladius vero ipsius successor anno 567; puncta hinc varia fluunt chronologica, quorum sit alterum, Antistitem nostrum non supervivisse ultra annum 567; alterum, suæ eum cathedræ regimen non inchoasse ante annum 538; tertium, non posse determinari exacte, quamdiu præfuerit, quando præesse cœperit, ac desierit. In novo Breviario Parisiensi apponitur ipsius annuntiationi annus 566, quo circiter anno signatus antea fuerat a Castellano in Martyrologio universali. Quartum denique, non fuisse eum S. Austregisili, Bituricensis archiepiscopi, fratrem, qualem ipsum faciunt Saussayus supra num. 3 allegatus, ac Cotignonus pag. 17. Etenim in prævio Vitæ ejus Commentario apud nos tomo v Maii, die xx, pag. 228 * visus jam pridem Henschenio est innectendus natalis ipsius anno Christi 551; episcopatus autem 612, obitus 624 affigitur: qui characteres temporis pugnant cum prætensa illa fraternitate, uti e præmissis liquet. Hisce consideratis, nos superius Sancti nostri obitum fiximus post medium seculi sexti. Corrigendus itaque etiam est Ferrarius, dum in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, S. Arrigii (ita nomen exprimit) Nivernensis episcopi annuntiationem signans ad diem xxiii Augusti, affirmat in notis ad eundem diem, quod is fuerit S. Austregisili episcopi Bituricensis frater.

AUCTORE
J. P.
E tempore
quo sedit
Sanctus,

conficitur,
S. Wandregisilum
non fuisse
fratrem ejus.

DE S. ARMAGILO CONFESSORE

J. B. S.

IN BRITANNIA ARMORICA GALLIÆ

ANNO DLI.
Ex Officiis
potius

Non uno modo effertur sancti hujus Armagili nomen, utpote quod Gallo-Britones passim inflectunt S. Armel, et Arzel, ut probant pagi ab ipso denominati, Plaermel et Ploarzel, quod est dicere Plebs Armagili, Plebs Armeli et Plebs Arzeli, unde inde facile sit conjicere, quanta olim in veneratione fuerit, cum pagi et oppida ab eo tamquam singulari patrono etiam hodie denominentur. Neque ibi stetit celebris cultus, per totam, saltem Armoricam seu minorem Britanniam late diffusus, ut manifeste ostendunt Officia non solum Rhedonensia, Venetensia et alia sed etiam Macloviensia, ex cujus ecclesiæ antiquissimo Breviario ea describimus, servato totius Officii ordine, quæ de S. Armagilo tradita invenire potuimus, non secuturi Legendistam Albertum Le Grand, multa passim pro suo arbitrio amplificantem, ut toties in hoc Opere ostensum est.

quam ex
Martyrologiis
notus

2 In jam citato Officio ponitur xxiii Augusti non recte opinior, cum ad marginem manuscriptorum nostri expressissime notetur; In Calendario haberi ejus memoriam hac xvi Augusti, quo die obiit, et etiam nunc colitur tum in pago diocesis Rhedonensis, ubi vita functus, ab eo dictus S. ARMEL, tum in urbe PLOERMEL, quæ latine dicenda est Plebs Armagili, Plou Armel, vulgo Bloërmel in diocesi Macloviensi. Atque hæc testimonia cultum abunde testantur, tametsi in nullis vetustis Martyrologiis ejus signetur memoria. Saussayus ipse Sanctorum encomiastes solito brevius de eo hoc die loquitur, ita ipsum annuntians: Macloviopoli, S. Armagili confessoris magnarum virtutum meritis præclari. Paulo aliter Castellanus: In Britannia prope Redhones, S. Armagili confessoris, qui Parisiis totis septem annis commoratus fuerat, continuus pietatis exercitiis occupatus, Neque alia novi Martyrologia, quæ de ipso meminerint.

laudatur
Cointio.

3 Potuisset Cointius in sua Francorum Historia ecclesiastica Sancti Vitam et gesta paulo uberius enucleare, at fortasse veritus, ne minus solida essent, quæ de ipso circumferuntur, paucis omnia complexus est tomo 1 ad annum 520, num. xvi his verbis: Armelus sive Arzelus in Britannia circa annum cccclxxii natus, per ecclesiasticos gradus erectus est ad honorem presbyteratus, deinde monasticæ vitæ studio incensus iter in Armoricam suscepit, et oratorium in agro Leonensi construxit, ubi hodie est parœcia S. Arzel, vulgo Plou Arsel. Ibi permansit usque ad obitum Rigualdi comitis, sed postea Comorri tyrannidem veritus, adiit Childebertum regem et Idualdem comitem, a quibus honorifice susceptus est propter famam virtutum, quas Deus per eum operari dignabatur. Consule illius Vitam in Armorica sancta.

Vita ex Bre-
viario Ma-
cloviensi.

4 Vitam illam aut eandem aut similem existimo cum jam citata Alberti Gallica, cui fidere non ausim, ut proinde ad solum jam laudatum Macloviense Officium recurrendum sit, quod hic totum mox subjiciam cum antiphonis et responsoriis Vitæ seriem etiam prosequentibus. De San-

cti reliquiis in toto hoc Officio non agitur, ut supponere omnino liceat, eas in loco, ubi primum depositæ fuere, etiamnum devotissime honorari, quamvis partes fortasse aliquæ alio translatae fuerint. Certe in appendice nostra ad Vitam S. Pavacii tomi v Julii pag. 545 in sacro aliquo repertæ etiam dicuntur fuisse Reliquiæ sanctorum Armageli et Liborii, quod hic notasse sufficiat, ut ibi me facturum pollicitus sum. Miraculis plurimis celeberrimum fuisse sanctum, non solum in Vita sed etiam post obitum, et si id in Officio non clare exprimitur, testis est Albertus, ex quo etiam discimus, ecclesiam Plebis Armagili (Ploërmel) in diocesi Macloviensi, ejus nomini consecratam, magno populi confluxu etiam hodie frequentari.

Patria, et
dignitas.

5 Patria a nemine controvertitur: est enim S. Armagilus ex eorum numero, quos ex majori Britannia in Armoricam certatim transiisse in Historia sua Britannica ostendit Lobineus tomo 1, longa serie ad calcem libri secundi zelosos illos prædicatores enumerans, et notanter pag. 76 num. 210 ea confirmans quæ de Sancto jam diximus. Par est circa ætatem consensus, nimirum, natum esse anno 482, post multos vero labores religionis propagandæ causa susceptos, sanctissimæ Vitæ finem fecisse anno 552. Postremum quæri posset, utrum vere abbas dicendus sit, a quo titulo abstinuimus. Monasterium aliqui ab eo conditum volunt: certe discipulos seu socios populares, et forte alios habuisse non diffiteor, quæ si ad propriam dictam abbatiam sufficiant, facile etiam patiar abbatem nuncupari. En modo promissum Officium.

Ex Vetusto Breviario secundum usum ecclesiæ Macloviensis impresso Parisiis per Joannem Higman. an mccccxxxix, ex ea parte, quæ inscribitur Sanctorale æstivale.

S. Amargili Confessoris.

In i Noct. Antiph. Gloriosa prosapia in Majori Britannia ortus traxit natalitia B. Armagilus. Psalm. de communi unius Confess. Antiph. Vir magnæ scientiæ, vas omnis munditiæ de bono in melius crescebat quotidie. Antiph. Christi cultor jugiter ordinatus presbyter contra cuncta vitia dimicavit fortiter.

6 LECT. I. S. Armagilus Dominicam excogitans sententiam, videlicet; Qui non renuntiaverit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus; parentes et ceteros amicos ac omnia, quæ habebat, relinquere maluit quam Dominis contraire præceptis. Tu autem. r̃. Puer adhuc scholarum dum exerceret studia, operatus est suarum virtutum primordia. r̃. A sodali, quem presserunt feigus, febres, abscesserunt solo tactu pallii. Operatus etc.

Ex Anglia
in Britan-
niam transi-
ens

7 LECT. II. Eo vero spiritu, quo idem S. Armagilus Britannorum applicuit finibus, Philibertus * rex Francorum sanctæ fidei cultor, postquam illius Sancti sociorumque ejus famam audivit, misit per internuntios, ut ad se venire non denegaret, efflagitare curavit. Tu autem. r̃. Prorsus dimissis omnibus, quæ obviant cælestibus Britannorum

accersitur a
rege Childe-
berto
* I. Childe-
bertus

in

A in partibus, transfretat cum sodalibus. *℞*. Prece regis est profectus in Galliam et effectus ejus secretarius. Britannorum etc.

*a quo post
sex annos
discedens*

8 LECT. III. Ille vero Spiritu sancto repletus, regalibus jussis libenter optemperavit, sexque annorum spatio regis palatium piissimus Dei famulus, quasi agnus inter lupos, quippe inter curiales tyrannos inhabitavit. Tu autem. *℞*. Deo placens, cunctis gratus, regali palatio moram fecit Vir beatus sex annorum spatio. *℥*. Per quem Deus magnalia multa fecit in Gallia. Sex annorum spatio. Gloria etc.

In 2 Noct. Antiph. Cunctis membris impotentem curat claudum, deposcentem ejus alimoniam. Antiph. Vir benignus cæco flenti visum reddit confidenti de ejus auxilio. Antiph. Signis Sancti divulgatis assunt, quo it, villis stratis infirmorum agmina.

*paralyticum
sanat.*

9 LECT. IV. Septimo vero anno dum iter faceret ad ecclesiam, ecce quidam vir claudus omnibusque membris penitus dissolutus sanctissimo Viro obviam se objiciens, victum corporis necessarium quærere satagebat. Quem Vir Dei tanta calamitate depressum intuens, caritativa pietate flexus ita alloquitur: In nomine Jesu Christi crucifixi surge citius et exiliens ambula. Tu autem. *℞*. De regis licentia Rhedonensi patriæ dato oratorio, it festinus cum gaudio. *℞*. Quo spretis mundi gaudiis, signis effulsit variis. It etc.

*Serpentem
populo infestum*

10 LECT. V. Cum autem Rhedonensem pagum Vir sanctus advenisset, quidam serpens miræ magnitudinis quemdam illius regionis montem occupaverat, cujus flammivomus flatus quoscumque hominum attingere valebat, amarissima morte miserabiliter occidebat. *℞*. Villa quadam, per quam ibat, tota fere plebs peribat, nec non animalia aquarum penuria. *℞*. Quo audito, baculo terra fixo, populo fons vivus exiliit. Plebs etc.

*in fluvium
præcipitat.*

11 LECT. VI. Sanctus vero Armagilus, quasi vir pugnator, stolam in manu gestans, tantum monstrum intrepidus adire festinavit, statimque serpens immanissimus, inclinato capite, ad Viri Dei adventum innocuus et quasi obediens existebat. Cujus collum cum jam cominus stola adnexum tenuisset, statim supercilium prærupti montis petere conatur, et in quemdam fluvium mortuum præcipitavit. *℞*. Die quadam expectabat opem Sancti, quam optabat multitudo languentium stans ante domus ostium. *℥*. Vir benignus pietate pro his motus solita, hos remisit, sanitate prius cunctis reddita. Multitudo etc.

C

In 3 Noct. Antiph. Juxta siccam habitabat serpens ingens, qui dum flabat, suo flatu morti dabat terræ ejus incolas. Antiph. Prece plebis inclina-

tus..... reclinat declinatus, monstrum stola colligavit et in aqua suffocavit. Antiph. Timens vitam maculari vana laude populari, ad desertam Britanniam pergit linquens Rhedoniam.

*Auctore
J. B. S.*

12 LECT. VII. Cum autem miraculis et virtutibus ubique coruscaret, et ægrotantium agmina ubicumque eum sciebant, velut pium medicum persequerentur, affuit forte quidam dæmoniacus aliis immixtus, qui solo tactu straminis, ubi Vir Dei jacebat, a dæmonio liberatus est. *℞*. Ad Britannos transnatando, verbum Dei seminando, multas gentes baptizavit et idola conculcavit. *℥*. Ædes sacras fabricavit Jesu Christo noviter, et in fide roboravit servos Dei firmiter. Multas etc.

*Claret novis
miraculis.*

13 LECT. VIII. Cum vero quadam die prædictus Armagilus aliquid infirmitatis sentiens monasterium solus intraret, et in modum crucis ad terram prostratus Dominum deprecaretur, vidit angelum Dei dicentem sibi: Electe Dei Armagile confortare in gratia Dei, quia die secunda post Assumptionem B. V. Mariæ cælorum palatia penetrabis. Tu autem. *℞*. Quidam habens dæmonium, Sancti petens auxilium, ejus sensit suffragium tactu lecti straminis. *℥*. Tactu vestis est sanata quædam diu fatigata propter fluxum sanguinis. Ejus etc.

*Monitus ab
angelo*

14 LECT. IX. His auditis, facta oratione surrexit, et omnem populum in ecclesiam introire permisit. Et cum divinum Officium peregrisset, cunctis audientibus proprium obitum declaravit, diebusque transactis ab angelo prænotatis, migravit ad Dominum. Tu autem. *℞*. Ubicumque procedebat, opem petens accedebat infirmorum concio, quæ ejus auxilio sospes recedebat. *℥*. Qualicumque tenebantur ægri morbo curabantur ejus medicamine. Quæ etc. Gloria etc. Te Deum laudamus.

*Obitum præ-
dicit et mor-
tuitur.*

15 In Laudibus. Antiph. Virgo illustris genere, illustrior opere, opem dabat omnibus bestiis et hominibus.

*Alia Sancti
miracula.*

Antiph. Quadam die sentiens morbo se gravari, intrat oratorium Deum deprecari, statim adest angelus ipsum consolari.

Antiph. Angelus dulci modo nitens hunc affatur, tibi Dei gratia supererogatur, locus tibi debitus cum Sanctis paratur.

Antiph. Genitricis Domini completo solemnio, Deo reddens spiritum, et Sanctorum præmio, quod est tibi debitum, frueris cum gaudio.

Antiph. Dicta die reddito missali officio, et instructo populo divino eloquio, dicens obitum suum, Deo reddit Spiritum.

F

DE S. ELEUTHERIO EPISC. CONF.

AUTISSIODORI IN GALLIA

J. B. S.

ANNO DLXI.
Festum ejus
hoc die non
26.

De vetusto S. Eleutherii Autissiodorensis episcopi ordine XVI sollicitos nos esse non oportuit, cum in Usuardo totaque ejus progenie uti et in ipso Martyrologio Romano notissimus sit. Quæri potest, utrum cum Usuardinis memoria ejus reponenda sit die XXVI, an potius cum aliis hoc die, quo e vita migravit, et quo certissime Autissiodori ejus festivitas recolitur, de qua re

cursim egimus in nostris ad Usuardum observationibus, ubi verosimiliter conjecimus, ex auctori aliquo Hieronymiano ipsum ab Usuardo acceptum, ut inter Prætermisssos illius diei iterum dicendum erit. Alia quæstio est de ipsius episcopatus duratione, quam in Historia episcoporum Autissiod. apud Labbeum tom. I Bibliotheca Mss. pag. 419 recte definitam invenio annis XXVIII, mensibus

AUCTOR
J. B. S.

Probatur
episcopatus
duratio.

mensibus VIII diebus IX, quemadmodum etiam signavit Severinus Binius tomo 4 Conciliorum edit. Labbeanæ col, 1784.

2 *Ea vero ceteris accuratius distinguit Cointius in Annalium suorum tomo primo, dum anno 532 num. 5 eum Droctoaldo successisse ostendit: anno autem sequenti 533 num. 35 subscripsisse concilio Aurelianensi 2: inde anno 538 num. 66 concilio ejusdem urbis III: rursus conc. IV anno 541 num. 46: adde et anno 549 num. 51 concilio ibidem V. Demum Sancti mortem consignans laudatus Cointius anno 561 num. 2 ita scribit: Ad hunc annum pervenit Eleutherius Autissiodorensis, sedit enim annis duodeviginti, mensibus octo, diebus novem; obiit XVII Kal. Augustas [lege Septembris] quo die solennis ejus memoria celebratur in tabulis ecclesiasticis. Hæc ita deducta et subducta sunt, ut evidenter pateat assertus ipsius episcopatus decursus, ut merito ridendus videatur Viola, seu quisquis alius, qui in Ms. Autissiodor. ausus est scri-*

bere S. Eleutherium non XXVIII, sed annis dumtaxat XIX sedisse.

3 *De aliis singularibus sanctissimi Præsulis gestis nihil traditum invenimus. Nec feliciori esse licuit Saussayo, qui in die Usuardum secutus. hoc ipsum breviori ornavit elogio: Autissiodori, sancti Eleutherii episcopi et confessoris, qui S. Droctoaldo ob meritorum claritudinem suffectus, sanctitatis ejus ut sedis heres exstitit; atque postquam inter religionis et disciplinæ Christianæ vindices patres secundæ, tertiæ, quartæ et quintæ synodi Aurelianensis magno cum splendore virtutis sapientiæ consedisset, vitæ divinitus actæ laude clarus, boni pastoris consecutus est præmium. Neque prætermittenda ultima verba ex Historia episcoporum, nempe quod conjunctus sit sepultura sanctis prædecessoribus suis in basilica S. Germani episcopi. Scio, hodie ignorari locum; at non ideo minori solennitate annua ejus celebratur festivitas.*

Elogium

DE S. FRAMBALDO ABB. ET CONF.

B

E

SILVANECTI IN GALLIA

J. B. S.

COMMENTARIUS

SEC. VI.
Ex Fastis
non anti-
quis notus,

Est hic Sanctus, tametsi seculo sexto satis celebris, ex eorum numero, qui Adoni et Usuardo incogniti, viæ recentioribus Martyrologis innotuere: certe Frambaldus hic, nec in ullis quidem additionibus Usuardinis signatus reperitur, nisi apud Molanum sub Fraubaldi nomine lateat, idque non hoc die aut præcedenti, quo e vita migravit, nequeo conjicere. Sic ibi habet: Eodem die, beati Fraubaldi abbatis et confessoris. Eum se sequi diserte fatetur Wion, nomen tamen in Frambaldum mutans, addita positione Cenomanis, et vocula depositio, quæ tota annuntiatio totidem verbis inde a Menardo descripta est, quemadmodum et apud Dorganium refertur, sed paulo simplicius: Sancti Frambaldi abbatis et confessoris. Bucelinus porro et Mabillonius, sym-
C **mistas secuti, absque ulteriori examine, S. Frambaldum etiam ad dictam XXIII hujus mensis retulerunt. Bucelinus vero ita locutus est, ut quo de Sancto ageret, non satis intellexisse videatur. Audiamus ipsum:**

nimum
laudatura
Bucelino.

2 Cenomanis, depositio S. Frambaldi abbatis. Fuit hic monachus celeberrimi Miciacensis prope Aureliam cœnobii, habuitque magistrum absolutissimum sanctum Maximinum ejusdem loci abbatem, cujus perfectissimam vitam sedulo imitatus, et ipse ab insigni vitæ sanctitate celebratus est. Fuit idem abbas ad Silvam Gabronicam, non longe ab urbe Cenomanensi, cumque eruditione non leviter præstaret, episcopus ad conversionem gentium ordinatus, apostolico labore sese Ecclesiæ plurimum commendavit. Floruit temporibus Childeberty regis et deinceps, miraculorum gloria a Numine Commendatus. Dictorum testes appellat Bucelinus Renatum Benedictum et Menardum, apud quos de S. Frambaldi episcopatu nec umbram reperire est. Monachatum Miciacensem solis ei suggessit Menardus, dum in notula ad Martyrologium suum rotunde asseruit: Fuit monachus Miciacensis

ad Aureliam et discipulus sancti Maximini abbatis ejusdem loci.

3 *Hæc, inquam, solius Menardi sunt, nescio unde accepta; certe perperam ab ipso citatur laudatus Renatus Benedictus, in quo æque ac in elogio Labbei infra dando, de monachatu illo Miciacensi altum silentium; alium autem qui de S. Frambaldum scripserit, frustra quæsi hactenus. Neque vero ut suum agnovisse videtur Mabillonius, dum in Prætermisssis tomo I Actorum Ordinis S. Benedicti ita de eo scripsit: Frambaldus monachus Cenomanensis tempore Innocentis episcopi; sed perperam addidit quod colatur XXIII Augusti. Pergit et recte: Corpus in ecclesia collegiata ipsius nomini consecrata apud Silvanectum colitur, exceptis aliquot reliquiis, quæ in ecclesia Beatae Mariæ de Victoria ejusdem urbis asservantur. Atque hæc satis clare demonstrant quam solenni cultu S. Frambaldus et apud Cenomanenses, et apud Silvanectenses et olim et hodie honoratus sit, ut ad Saussayum recurrere non oporteat, multa de Frambaldis et Framboldis commiscentem.*

Ceterum
constat ejus
cultus

4 *Ast hic præcipue adduci meretur Castellani annuntiatio pridie ab ipso signata, et obitus et cultus diem dilucide explicans, in Martyrologio universali, quam Latine reddo. Apud Cenomanos in archidiaconatu Passagiensi, S. Frambaldi (Frambourd) solitarii, qui aliquamdiu commoratus fuerat Iberii (Yvry) non procul Parisiis. Corpus depositum est Silvanecti in ecclesia ejus nomini dicata, ubi festum die sequenti celebratur. Satis patet ejus diei impedimentum. Recte hic solitarius vocatur, seu eremita, seu monachus; socios tamen proprie habuisse et vere abbatem dici posse, ex dando elogio satis perspicies. Ceterum quam hæc abunde sufficiunt ad probandum cultum, tam pauca supersunt, quæ de præclaris ejus gestis et miraculis commemorari possint, non accipienda ex verbosiore historia Renati Benedicti, liberaliter amplificata, sed ex breviori*

licet de ge-
stis pauca
supersint.

ri

A *ri, quam Labbeus noster edidit, ut hic sequitur :*

ELOGIUM

S. FRAMBALDI AB.

*Ex veteri Breviario Silvanectensi
descriptum apud Labbeum tomo
2 Bibliothecæ Mss. pag. 559.*

B *Beatus Frambaldus ex regione Aquitaniæ, non ab infimis parentibus procreatus est, sed ex nobili genere ortus. A quibus litterarum studiis traditus, prudenter est eruditus. Ipse a cunabulis infantiae totam spem suam in Salvatoris posuit dispositione: credens sibi sufficere, si omnem dilectionem suam soli cælestis patriæ Domino commendaret.*

II *Qui in tantum servis Dei et viris religiosis se subdidit, ut morum honestate ingenuitatis privilegium vendicaret; proficiebatque in eo quotidianæ exercitationis effectus, in tantum ut ultra se semper ascendens, suis meritis reliquos consodales transcenderet, et de seipso potius triumpharet.*

III *Sanctitatem vero ejus Dominus miraculis demonstravit. Contigit enim ut quidam adolescens gravibus æstualet febribus, in tantum ut cuncti de ejus vita desperarent: quem Frambaldus facta oratione, liquore sanctificati olei sanavit. Quædam etiam mulier debilitate manuum contracta, nervis stupescens, flens occurrit S. Frambaldo, qui signo Crucis super eam facto, pristinae sanitati restituit.*

IV *Beatissimus ac venerabilis sacerdos S. Frambaldus tempore Childeberty et Clotarii regum Francorum, Cenomanicum advenit pagum, a S. Innocente benigne susceptus, ac sacerdotis Domini ducatu, ab eo ad prædicandum directus.*

C *V Deditque memoratus Innocens jam dicto S. Frambaldo locum in Conditâ Gabronense, quem ab eo ipse petierat; qui solitarius, et ab hominibus erat remotus, ad cellulam ædificandam: quoniam ipse Sanctus magis solitarium et secretum locum diligebat, quam deliciis affluentem, aut opibus locupletatum, aut ab hominibus frequentatum.*

VI *Erat enim in loco densissima silva, sed tantum ille proprio sudore una cum reliquis sociis et discipulis suis ibidem extirpavit, et labore suo acquisivit, fultus præfati episcopi auxilio, ut etiam ejus adjutorio cellulam postmodum ædificaret, et monachos ac religiosos viros inibi congregaret.*

VII *Fuit namque S. Frambaldus virtutum donis ditatus, atque magna religione præfulgens. Quadam autem die, divulgata jam sanctitatis ejus fama, dum ipse sanctus Frambaldus una cum reliquis Fratribus in obedientia ad messem pergeret, accidit ut unus ex iisdem monachis caderet, et colliso cerebro semivivus jaceret, quem ceteri mortuum esse putabant.*

VIII *Mox vero sanctus Dei Frambaldus, facta oratione, suis ad Dominum precibus ei impetravit integerrimam sanitatem. Postea vero cæcos illuminavit, et dæmonia a multis dejecit. A febribus autem innumerabiles suis tantum precibus libe-*

ravit: a reliquis etiam infirmitatibus multos suis condignis meritis reddidit sanitati.

IX *Ista vero et alia innumerabilia magna miracula operatus est Dei misericordia sanctus Dei Frambaldus, sacerdos et confessor Christi, Angelorum consors, Prophetarum socius, Apostolorum, Martyrum et omnium agminum Sanctorum conscius et concivis: qui obiit in pace honorifice in Christo XVII Kalendas Septembris.*

Ad hæc ita Labbeus: Prolixiorem sancti Frambaldi Vitam ab aliis viris eruditis jam pridem expectamus, in cujus locum subrogamus, quod in manus nostras devenit, diploma seu testimonium authenticum, de revelatione reliquiarum ejusdem ecclesiæ S. Frambaldi, jussu Ludovici VII regis Francorum anno MCLXXVII Idibus Maii, eodemque præsentem peracta. Sequitur diploma:

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Amen. Ego Ebroinus Dei voluntate Decanus, Hilduinus thesaurarius, Odo cantor, et totus pariter Clerus S. Frambaldi Silvanectensis. Quoniam expedit Ecclesiasticis maxime personis diligere decorem domus Dei, nos videntes ecclesiam nostram vetustatis quodam senio acclinantem, et structuræ veteris ignobilitatem despicabilem, in Domini confidentes subsidio, renovando causa ampliandi ausuri, sumpsimus de thesauro sanctarum reliquiarum tantum a domino rege percepta licentia revelandi eas. Dominus quidem noster et ecclesiæ Patronus Pater Ludovicus superlaudavit propositum, et reliquias videri voluit sub testimonio Religiosorum. Regiis ergo litteris evocatos abbatem Karoli-loci, abbatem Longi-pontis, abbatem Fuscini, qui fuit noster thesaurarius, ad diem habuimus, et in quodam secretario sub præsentia etiam domini episcopi Silvanectensis Henrici, Simonis Meldensis episcopi, et attestatione cartularum, per singula invenimus reliquias sanctas multo plures, et digniores quam sperabamus. Rex autem plurimum lætus super hoc effectus est, et constituit diem Idus Maii, quo posthabitis aliis negotiis, destinavit venire, suæque præsentia ecclesiam et reliquias honorare, sed et tanti seminarii ostensionem generaliter cuicumque præcepit interim denuntiari. Visum est ipsas reliquias nominatim debere exprimi: scilicet, corpus beati Frambaudi abbatis et confessoris: corpus Gerbaudii episcopi et confessoris: brachium B. Evulsi abbatis et confessoris: F corpus B. Laudouenæ reginæ Francorum: corpus B. Bertæ, corpus B. Baumeri abbatis et confessoris. Anno itaque Dominicæ Incarnationis, MCLXXVII, die præfixa, cum domino rege affuerunt episcopi, dominus Henricus episcopus Silvanectensis, dominus Simon Meldensis; et cum his et magnatibus viris, et populo copioso, dominus Rex reliquias extra civitatem devote, et cum magna reverentia deportans usque ad locum eminentem, sequutus est, ubi, divina providentia ordinante, sermonem fecit dominus Petrus S. R. E. presbyter cardinalis titulo S. Chrysogoni, et Sedis Apostolicæ legatus, qui autoritate BB. Apostolorum Petri et Pauli et S. R. E. atque Episcoporum, qui aderant, congregato populo, et omnibus innovationem ecclesiæ juvantibus, indulget vota transgressa, peccata oblita, et pœnitentiarum partem septimam. Sed et postea archiepiscopus Remensis Willelmus Sedis Apostolicæ legatus, nobiscum indulgentius agens, quintam partem pœnitentiarum dimisit.

A

ANNOTATIO EX CORVAISERIO.

Hisce instrumentis non nihil lucis addent in ordine ad S. Frambaldum ea, quæ collegit Corvaiserius in sua Episcoporum Cenomanensium historia a pag. 134, ubi non solum obitus diem observat xv Augusti, sed etiam locum, ubi primum sepultus est, pagum nempe ad rivulum aliquem, qui etiam hoc tempore S. Frambaldi appellatione gaudere pergit. Cum vero tam innumeris istis claresceret miraculis, sive metu ingruentium Normannorum, sive dono ipsius comitis Cenomanensis, protiosissimum deposi-

tum Silvanectum translatum est sub seculi noni finem, fundatumque subinde ab Adelaïde regina, Hugonis Capeti conjuge, duodecim canonicorum collegium. Porro tanta fuit semper populi Silvanectensis erga sanctum Patronum veneratio, ut recurrente annis singulis ejus festivitatis die, ab omni opere servili constanter abstinuerint. Testatur etiam, vestes ejus sacras, albam, casulam etc. eximii plane operis, intactas et integras hodieum conservari, quibus solus utatur episcopus, dein annua ejus solennitas in propria collegiata ecclesia singulari prorsus pietate recolitur.

DE S. THEODOLO EPISC. CONF.

SEDUNI IN GALLIA

J. B. S.

Brevis notitia ex Martyrologiis et Gallia Christiana

ANNO
DCCCVI.
Cultus

Sedunum (vulgo Sion et Sitten) in Helvetiæ confiniis ad Rhodani fontes, primaria pagi Vallesiani (Vallais) civitas est satis nota, ut eam hic describere necesse non sit, occasione sancti hujus episcopi Theodoli seu Theoduli; de quo quæ dicantur paucissima sunt; imo dubitatum a me fateor, utrum ei inter Sanctos locus deberetur, tametsi a Molano signatus esset, utpote quem non semel observavi, Fastos sacros non satis tuto secutum fuisse. Verum Ferrarii Catalogus generalis animos addidit, non tam sua auctoritate, quam iis quæ citat instrumentis, nempe Tabulis ecclesiarum Sedunensis ipsius, atque item Augustæ Prætorix et Curiensis, quibus magis me fidere posse existimavi quam iis, quæ forsitan confundit circa ætatem Sancti, quem sub Clodovæo floruisse asserit anno circiter 487, et tamen a Carolo magno Sedunorum præfecturam pro se et successoribus accepisse.

et xliis.

2 Rectius ætatem definivit Castellanus hac an-

nuntiatione, quam ex Gallico Latine vertimus: Seduni, sancti Theduli episcopi, qui S. Mauricii reliquias transtulit. De ea translatione hic non quærimus: de ætate melius sentit, dum obitum ejus retulit ad annum 806 cum Sammarthanis in Gallia Christiana, ex qua sola hic dabimus quæ de Sancto reperire licuit. Ibi ita legitur: Sanctus Theodulus ex Burgundia, de Grandimonte, episcopus Sedunensis primus princeps comes ac præfectus Vallesii, qui ipsum comitatum et præfecturam Vallesii a Carolo magno imperatore accepit anno dcccii, quam dominationem sibi et successoribus Præsulibus in perpetuum possidendam dedit, eaque pacifice, hisce etiam temporibus utuntur. Ex archivis ecclesiæ Sedunensis. Excessit anno dcccvi. Notabis hic dubitari posse an hic Theodulus confundendus non sit cum superiori Theodoro seu Theodulo; verum cum controversa multa ibi expensa sint, necdum video usque adeo certum esse, quod istius nominis unicus fuerit.

DE B. LAURENTIO EREM. CONF.

SUBLACI IN LATIO

P. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus ejus antiquus asseritur

ANNO
MCCXLIII.
Beatus annuntiatur
17 et 18
Decembris;

Sublacus, vulgo Subiaco, oppidum est Latii ad Anienem fluvium, 40 circiter milliariis in ortum Roma distans, nec alia re notius quam habitatione et conventibus vicinis S. Benedicti e seculo fugitivi. Illustravit hunc locum seculo XIII Laurentius noster non vita solum et miraculis, sed etiam obitu cultuque apud suos Benedictinos Martyrologos annuntiato, etsi nec mense nec die, quo decessit e vivis; sed die xvii Decembris, quo refertur anno 1595 a Wione, dein a Dorganio ac Menardo; fusius a Bucelino die xviii Decembris; ut de ceteris nihil dicam. Cur ad mensem illi

Decembrem confugerint, equidem ignoro; cum certissimum sit, illum vivere desiisse anno Christi 1243, die xvi Augusti; ut infra videbitur, et expressis verbis fatetur Bucelinus. Istis proinde annuntiationibus acquiescendum omnino non putarunt, qui Opus hoc susceperant; nisi Sublaco certiora proferrentur. Prolata deinde sunt aliqua per R. admodum D. Silvestrum Aiossa, nepotem Michaëlis Monachi, Decretorum doctoris et canonici presbyteri Capuani, eruditus viris per scripta satis noti. Hæc assignare majores nostri ad diem hanc Augusti xvi; nihil

A nihil alibi : sive hoc per se ipsi fecerint, quid illo die mortuum legerent ; sive suasum a quoquam fuerit : quod nescimus ; certe in monumentis illis de die cultus verbum est nullum.

Nos damus
hoc die, quo
obit.

B 2 Nequaquam tamen istic honor ille seu cultus abjicitur ; quandoquidem ibi fere semper aut beatus Laurentius, aut etiam aliquando Sanctus appellatur, in tribus præsertim Vitis, aut etiam quatuor, si Bucelinianam addideris : tres enim Vitas accepimus, alias aliis longiores ; quarum illa videtur antiquior, quam ibi repertam huc misit anno 1670 P. Petrus Possinus noster hoc titulo, Vita B. Laurentii eremitæ ; sed in textu semel sanctum illum Laurentium nuncupat ; Papebrochius autem ad finem adscripsit : Misit P. Possinus . . . addens de B. Laurentio : Cujus, inquit, corpus tertio inde milliari magno cum honore servatur in sacello exstructo in ipso, ubi vixit, loco. Altera Vita sic inscribitur : Vita et Miracula B. Laurentii eremitæ et confessoris a quodam humili monacho Sublacensi breviter et fideliter collecta etc. Initium est : Beatus Laurentius ex provincia Apuliæ . . . Hanc submitit R. adm. D. Silvester Aiossa ; sed ante, ni fallor, quam nobis destinarit Appendicem Chronici Sublacensis, ex vetere emendati et aucti per Cherubinum Mirtium Trevirensem, monachum Sublacensem ; adhuc tamen ab anno 1630 manuscripti, ut innuitur tom. 3 Sanctorum Umbriæ pag. 320 : ubi habemus post mandatum Innocentii PP. IV imperantis examen Vitæ et miraculorum B. Laurentii, ejusdem examinis per testes 103 juratos compendium neutiquam breve usque ad pag. 32 ; tum pag. 32 et 33 miraculorum examinatorum dispositionem chronicam ; deinde Vitam B. Laurentii secundum juridica testimonia a pag. 34 usque ad 44 ; ubi sequitur Annotatio huc unice spectans, ac demum carmen de B. Laurentio usque ad pag. 48.

Probatur
cultus ab
immemora-
bili ;

C 3 Annotatio jam dicta contendit, eum ab Innocentio IV, si non cannonizatum, saltem in Beatorum numerum, quidquid Breve jam perierit, relatum fuisse ; quod probatur ex bulla quadam D. Henrici abbatis Sublacensis, Laurentio coævi, in qua sic legitur : Henricus divina miseratione abbas conventus monasterii Sublacensis, dilectis in Christo filiis Amatoni rectori et Fratribus ejus Sanctæ Mariæ, sitæ in loco, qui dicitur Morra de Butte ; ubi requiescit corpus BEATI LAURENTII . . . Data anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo quinto, die decima Octobris. Et additur : Quem Beatitudinis titulum nequaquam præclarus ille abbas Fratri Laurentio in publica bulla adscripsisset, nisi certo certius sibi constitisset, eundem Christi Famulum a Christi in terris Vicario Beatorum albo fuisse adscriptum. Longe prius accidit, quod ibidem dicitur juramento confirmatum in Examine commissio IV Kal. Decembris anno 1243, scripto autem anno 1244 Februarii die xx ; visam scilicet jam tum fuisse lampadem accensam ante Laurentii sepulchrum, ut legitur in testimonio miraculi 41, quod est Corradi a Podio Mortarii de cæca filia sua, nomine Bona, jurantis, quod ab ea rogatus, ipsam conduxit ad sepulchrum Fratris Laurentii ; cum ingrederetur specum Fratris Laurentii et Deum deprecaretur per merita ipsius, ut lumen recipere mereretur ; ecce, vidit lampadem ardentem ante sepulchrum illius etc. Atqui ardere istic lampas non potuisset, nisi præcessisset Apostolicæ Sedis licentia. Imo ausim dicere, subdit annotator, inter Sanctos fuisse relatum Augusti Tomus III.

(sed nescio, a quo) cum summus Pontifex Martinus V hunc Fr. Laurentium Sanctum appellet in quodam privilegio concesso monasterio, seu Prioratui S. Mariæ de Morra Bottis ; quod datum legitur Romæ apud SS. Apostolos anno MCDXXVI, XIX Kal. Feb. Pontificatus ipsius anno IX ; cujus originale conservatur in archivo D. Scholasticæ.

E 4 Ut ut est, hæc videntur ad cultum sufficere æque ac finis subjecti carminis, quod illum coli significat et a vicinis, et a longinquis ad ejus tumulum suppliciter confugientibus ; etsi de die festo nihil ibi repererim, quod, jam dixi, apud omnes ponitur præsertim die XVII, sed apud Bucelinum et Antonium de Heredia die XVIII Decembris, quia tunc putant inter Beatos annumeratum fuisse, quod asserit saltem de Heredia ; sed quia non probatur, nos illum hoc die, quo ex hac vita discessit, referre malumus : daturi hoc loco Vitam inde primo maximam, secundo miraculorum brevem ordinem chronicum, tertio memoratum carmen : nam compendium examinis dare non lubet, præter Epistolam Innocentii præviam, quam placet hic proponere, cum adjuncta examinatorum admonitione hac : In nomine Domini nostri Jesu Christi. Amen. Nos, Joannes humilis Alatrensis episcopus, et Frater Gregorius, dictus Prior S. Bartholomæi de Insula, litteras Apostolicas recepimus in hunc modum :

Etsi nesci-
mus certo,
quo die co-
latur.

F 5 Innocentius episcopus servus servorum Dei, venerabili fratri Episcopo Alatrensi, et dilecto filio Priori monasterii sancti Bartholomæi de Insula, Alatrensis diocesis, salutem et Apostolicam benedictionem. Ad audientiam nostram fide digniorum testium relatione pervenit, quod propter quondam Fratris Laurentii, cujus corpus requiescit juxta monasterium Sublacense, Dominus Jesus Christus multa et magna miracula est operatus. Cum itaque viri tanti memoria non debeat apud homines deperire ; Nos super hæc certificari volentes, discretionis vestræ per Apostolica scripta mandamus, quod ad dictum monasterium personaliter accedentes, et habentes præ oculis Deum solum, de vita et miraculis Fratris ejusdem inquiratis diligentius veritatem ; et quæ inveneritis, fideliter in scriptis redigatis ; et scripta, rescripta denuo, per manum Notarii facientes sub sigillis vestris alterutrum scriptorum ipsorum apud dictum monasterium, et reliquum penes Anagniniensis ecclesiæ sacristiam deponere ; propter ea scilicet conservanda in illis usque ad nostræ beneplacitum voluntatis : rescripturi nobis quidquid super his decreveritis faciendum. Datum Laterani quarto Kalendas Decembris, Pontificatus nostri anno primo, millesimo ducentesimo quadragesimo tertio.

Epistola
Innocentii
PP. IV,
indicentis
examen Vi-
tæ et mira-
culorum
ejus

F 6 Pergunt examinatores : Hujus itaque auctoritate mandati ad monasterium personaliter accessimus Sublacense ; et testes super vita et miraculis Fratris Laurentii Morra Bottis accepimus infrascriptorum, et eosdem examinavimus diligenter anno Domini millesimo ducentesimo quadragesimo quarto, Pontificatus Innocentii PP. IV anno 1, Indictione secunda, mense Februarii die vigesima. Sequitur examen et valde longum et neutiquam integrum, ideoque hic omissum ; tum in fine hæc adscriptio : Ego Jacobus S. R. E. scriniarius dicta supra scriptorum testium receptorum in præsentia Reverendissimi Domini Joannis Episcopi Alatrensis, et reverendi Patris Fr. Gregorii, Prioris S. Bartholomæi de Trisalto, et mei, Scriniarii : et de ipsorum mandato in publicam

quod scri-
ptum fuit
anno 1244
die 20 Fe-
bruarii.

AUCTOR
P. B.

formam redegi, et mei nominis signum feci.
Ex hoc porro examine composita est, qualis hæc est

VITA

Ex testibus et examine ad beatificationem.

PROLOGUS AUCTORIS.

Collecta
sunt hæc ex
processu ju-
ridico anni
1244

Beati Fratris Laurentii, viri plane toto orbi admirabilis et singularis, tam copiosa est gestorum materia, ut cuique viro in litteris præexcellenti non debeat videri ad scribendum indigna. Ego vero omnium imperitissimus, tanto licet me cognoscam operi insufficientem, cernens tamen et dolens cum tanti operis utilitate memoriam quoque tanti Viri scriptorum negligentia paulatim in oblivionem pene deductam, ac per hoc dubitem in contemptum fore venturam; licet non decenter, licet non eleganter, licet etiam non sufficienter valeam ejus vitæ seriem condigne ex toto complecti; aggrediar tamen confisus Dei auxilio beatique Viri suffragio quoquomodo illam perstringere, et ad laudem Dei tantique Viri, sanctissimique patris nostri Benedicti asseclæ, memoriam nec non ad solatium devotorum legentium, litteris utcumque mandare, æquius judicans ex devotione (qua ad eundem feror) inscitiae notam incurrere, quam de tam pretiosa materia ex toto silere: indignum prorsus esse judicans (quod a majoribus meis neglectum a doleo) ut si omnia ejus vitæ acta perfecte nequeo, saltem aliquanta studeam de tot miraculis supra memoratis, tantisque operibus illius, ordine describere, et ad posterorum notitiam referre: etsi nihil aliud; at posteris saltem ansam præbiturus, ubi me defecisse compererint, felicior conatu ac labore proprias ingenii vires periclitandi.

ANNOTATA.

Ca Elogia B. Alexandri sine dubio antiquiora sunt; sed minus opinor studiose minusque accurate composita; qualia huc ex vetustis monumentis misit P. Petrus Possinus noster ex vicini monasterii S. Scholasticæ bibliotheca: sileo Processum, seu juridicum vitæ et miraculorum examen; quo nihil esse potest solidius, clarius, uberior, antiquius.

CAPUT I.

Casuale Beati homicidium, et mirabilis pœnitentia.

Beati patris, homicidium, et conversio anno 1209,

Recte cecinit Psalmista: Mirabilis Deus in sanctis suis: Sapientia enim ejus attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. Idcirco legentibus sacras Paginas admiratione digna videtur prudentia illa divina, qua electos suos ad se vocare dignatur: legimus enim Matthæum ex publicano Apostolum, Magdalenam ex peccatrice amatricem et discipulam, Sau-

lum ex persecutore Ecclesiæ, ejus doctorem, et alios Sanctos ex via seculi hujus ac tenebrarum ad cælestem vocatos. Quo in numero fuit hic noster beatus Frater Laurentius, qui ex Fanello Apuliæ oppido oriundus, quod inter Spontum et Fogiam situm est *a*. Vir extitit simplex et rectus: is cum casuale homicidium perpetrasset, facti adeo pœnituit, quod pœnitentiæ causa ad celeberrimum illud sancti Jacobi Apostoli templum in extrema Hispaniarum, perarduum peregrinationem inierit; quod iter prosecutus, plurima in eo famis, sitis, frigoris et æstus, quandoque cum vitæ discrimine est perpessus incommoda: inde in Italiam reversus anno salutis millesimo ducentesimo nono, ad strictioris vitæ institutum ineundum Sublacum petiit die decima sexta Decembris. Ibi moram aliquanto tempore fecit in uno monasteriorum, quondam a sancto Benedicto ædificatorum, quod dicebatur Sancti Angeli de post lacum; alias de Balzis.

2 Sed cum eremitico eo in loco ad plenum non posset, ut proposuerat, pœnitentiam agere; ad monasterium sanctæ Scholasticæ *b* accessit; ubi a Fratribus hospitio susceptus, post biduum ex licentia Romani abbatis, antrum Morræ Bottis, supra sancti Benedicti Specus positum, ingressus est. Nulla ibi tunc habitationis domus erat, rarissima hominum conversatio; sed potius ferarum cubilia: ad eum itaque locum duobus comitatus monachis pervenit; ibique se includens, incognitus aliquot mansit diebus. Verum specus illud tam arctum erat, ut in illo Frater Laurentius vix jacere poterat ob loci angustiam; quod duo illi monachi clava ferrea aliquantulum dilataverunt et complanarunt. In eo itaque antro latebroso reclusus, coepit corpus suum orationibus, vigiliis et jejuniis continuis macerare; indeque raro exiens, nec nisi extrema urgeretur fame; ad colligendas herbas, quibus pro cibo vescebatur. Ibi primo a pastoribus pecudum, qui greges juxta antrum pascebant, visus; deinde ab agricolis, qui victus duritiem pietatemque Hominis admirabantur, quandoque frustum panis accipiebat. Cum vero ad notitiam hominum, referentibus pastoribus devenisset, coeperunt homines ad eum concurrere, a quibus necessariis ad vitam rebus donabatur; quos ille verbo et sanctæ vitæ exemplo pariter ædificabat.

3 Et cum jam major nomine videretur, gliscente in immensum sanctitatis opinione, provinciam admiratione complevit. Jejunebat omni tempore, solo pane et aqua contentus, et sero exortis stellis se reficiebat, sitim aqua sedebat. In præcipuis autem anni festivitibus pitantiam *c* sibi faciebat, infundens semen fœniculi agrestis et salem in aquam: hæc erat festivi diei illius refectio. Induebatur super nudam carnem retiaculo ex funiculis contexto et nodoso: et desuper lorica hamata ferrea, quam depilata laceraque coeprieat vestis: duos ferreos circulos in quolibet habebat brachio; quatuor alios in cruribus, totidemque in coxis portabat: ad ventrem quoque alterum gestabat circulum, et similiter in collo: circa lumbos catena utebatur ferrea, qua pro bracciis *d* constringebatur: in capite gestabat coronam ferream crassam, habentem in superiori parte duas laminas transversas in modum crucis, quarum una protendebatur ab occipite usque ad frontem, ex qua nasile *e* dependebat usque ad medium nasi, adinstar galeæ militaris. Altera vero lamina ab altera usque ad alteram extendebatur aurem: ab iis duabus aliæ duæ dependebant laminæ,

apud Benedictinos S. Scholasticæ in antro deserto,

b

F ubi asperri-me cibo, potu, vestitu

c

d

A minæ, utramque tangentes maxillam.

se macerans 4 In earum qualibet quinque affigebantur clavi, interius aculeati, quibus pungebantur utrimque; ita quod nec ante nec retro caput declinare poterat, quin ab iis pungeretur. Sicque fiebat, ut, quando necessitate compulsus, caput ad dormiendum inclinaret, ab iis punctus, citius expergisceretur: quamobrem oportebat, ut stans rectus et rupi innixus somnum caperet. Ex tot itaque aculeorum puncturis, caput plenum foraminibus habebat, et pediculis obsessum, capillis raris hinc illincque sparsis. Circulus autem ille, qui retro ab occipite dependebat, uncinum habebat, cui gravis inhærebat lorica hamosa, cuius pondere ejus caro per subintrantes cilicii nodos disrumpebatur. Caro vero scapularum adeo excreverat supra circulum ferreum, qui collum circumdabat, ut putrefacta carne sæpe sæpius sanies efflueret. Hunc cum quadam vice ad petitionem Fratris Laurentii, Frater Benedictus, monasterii sacri Specus Prior, vellet amovere a scapulis, ambas manus ex putrefacto cruore infecit. Si vero dictorum circulorum aliquis rumpebatur, B statim ad resolidandum mittebat; et reintegratum in suum, unde deciderat, locum reponebat. Interim autem dum circulus fractus consolidabatur, præacuto utebatur pro cervicali quodam saxo, adinstar partis acutæ incudis fabri ferrarii, quo utebatur antequam laminis ferreis circa mandibulas uteretur.

per annos
16 contin-
uos, tan-
dem ali-
quantulum
cessit obedi-
entia

5 Talem itaque perarduum vitam tot ferri ponderibus onustus annis duxit circiter sexdecim, quo usque illustrissimus dominus Hugolinus Cardinalis, Ostiensis ac Velitrensis episcopus, fama sanctitatis illius tractus, eum invisit, reperiensque Fratrem Laurentium gravissime ægotantem, ei persuasit, ut discretiorem ageret vitam, nimiumque moderaret rigorem; eo quod indiscreto rigore poterat apud Deum potius demereri, quam mereri; quia quod fit ultra corporis possibilitatem atque indiscreta abstinencia, non virtutis est, sed potius vitii. Cujus monitis ille obtemperans, aliquantulum de prædicta vitæ austeritate remisit; ita ut modico quandoque uteretur vino, et olera atque legumina manducaret, quod triennio observavit.

et necessi-
tati.

C 6 Postmodum dolore splenis ac stomachi, qui ex nimia abstinencia illi provenerat, toto corpore tam gravi cœpit ægritudinis incommodo laborare, quod nec e stratu surgere, neque sine alterius auxilio in alterum latus se volvere posset, hortatu fratris Amati sui discipuli tot ferrea pondera deposuit, eo quod tam gravi pondere oneratum solum revolvere nequibat: quare rogatus, ne penitus corpus debile frangeret, sed ei quantumcumque solatii pateretur impendi, cessit admonitionibus, ut victu congruo attenuata membra refoveret. At hæc diutius non pertulit: nam graviores solito dolores expertus est, quod per undecim dies nullum cibum sumere potuerit præter aquam, saccharo dulcoratam: ideoque de solita vitæ austeritate denuo aliquid remittere coactus fuit; ut interdum carnibus vesceretur; licet interim nequaquam solitum prætermittebat jejunium: et quamvis continuum perpetuumque observaret jejunium, tamen in vigiliis Dei Genitricis atque Apostolorum aliorumque Sanctorum; aut quatuor temporum diebus in pane crasso et aqua jejunabat; reliquo vero anni tempore quadragesimale jejunium observabat.

7 Silentii tam exactus extitit custos, quod tribus in hebdomada diebus, nisi urgente necessita-

te, non loqueretur; tota vero quadragesima nec suis quidem familiaribus aut discipulis verbum aliquod diceret; sed verborum vice signis uteretur; sicque vitam perageret in abstinencia plurima, in jejuniis indesinentibus, in vigiliis pene jugibus; ita ut, si aliquando parum aliquid somni necessitas naturalis exigeret, hunc ille non supra stratum, quo omnino nullo utebatur; sed rectus et appodiatum rupi caperet. Ad sacratissimæ autem passionis Dominicæ memoriam in festo Parasceues quolibet anno candens ferrum in fronte sibimet imprimebat, ejus adustionis cicatrix non nisi post obitum suum hominibus innotuit. Mulierum nullam ad suum colloquium umquam admisit. Fervebat Vir Dei charitate non minus, quam hospitalitate, aliisque misericordiæ pietatisque operibus: adeo promptus ad pauperum commiserationem; ut ea, cum ei alia facultas non esset, quæ a fidelibus sibi devotionis ergo offerebantur, pauperibus et egenis magna cum hilaritate erogaret; quod patuit cum sacras etiam vestes aliquando sibi oblatas, atque altaris paramenta et tobaleas f vendi jussit, pretiumque pauperibus distribui præcepit ad eorum sublevandam inopiam. Insuper et mulierem egenam de Sublacu ex eleemosynis sibi oblati nuptui E tradidit.

EX MSS.
Silentium
ejus, jeju-
nium, fron-
tis adustio
etc.;

8 Quam vero gratæ extiterint Deo eleemosynæ suo Servo factæ sequens declarabit miraculum. Civis quidam Tiburtinus, cui nomen Stephanus Franguinus fuit, in equo deferebat utrem plenum oleo, et aliquot vasa figulina plena farina, cistulam repletam uva passa, nonnullos in cartallo pisces, quæ omnia quidam vir devotus pro eleemosyna Fratri Laurentio mittebat. Cum itaque Stephanus pervenisset ad aridum quemdam locum, non procul a Specu sancti Benedicti distantem, nempe ad Portellam (ut dicunt) qua ad sanctum ascendunt Romanum, in illa plaga arida, petricosa, et lubrica frutetisque plena, equus, fallente pede, dictis rebus onustus cecidit, et ad modum pilæ se circumvolvendo, in præceps prolapsus est per passus viginti quinque cum dimidio (quos duo testes oculati mensi sunt) et Dei gratia meritisque servi sui Laurentii, equus illæsus, rupta tantummodo clitella (vulgo dicitur lo basto) sanus stansque erectus repertus est: uter olei e sacco dilapsus, ramo ilicis arboris pendens F inventus est sanus, vasa testea plena farina non sunt læsa, nec farina diminuta; massæ uvæ passæ minime dispersæ; pisces quoque in cartallis sine fractione integri reperti sunt, sicque cuncta summo exposita periculo mirabiliter conservata fuerunt.

ANNOTATA.

a Foggia est a Siponto seu Manfredonia ad meridiem in Capitanata.

b Monasterium SS. Cosmæ et Damiani, nunc S. Scholasticæ, paullo ulterius Sublacensi, numeratur inter ibi condita a S. Benedicto.

c Pitantiam, id est, portionem cibi; alii Pitantiam dicunt, de qua vide Cangium in Glosario.

d Itaque Cangius brachiale cinctorium non derivat a brachiis, sed a braccis, quarum vicem supplet.

e Nasile et nasale dicitur in casside id, quod nasum cooperit.

f Tobaleas: satis est usitata hæc vox; sed raro explicata satis; quia diversis tobaliæ inserviunt usibus, cum fere sint lintea tegendis altari-
bus,

EX MSS.

bus, mensisque, aut etiam emungendis naribus apta.

CAPUT II.

*Alicę ejus virtutes, favor Deiparę,
felix obitus.*

*Charitas
ejus ornata
miraculo*

Illius quoque charitas quam accepta fuerit in conspectu Dei, hoc unico patebit exemplo: anno itaque sui monachatus duodecimo, qui erat a partu Virginis ducentessimus vigesimus primus supra millesimum, in festivitate sancti Marci Evangelistę, die scilicet Rogationum, accidit, quod absoluta solempni processione, decantatisque ex more Litaniis apud sacrum patris nostri Benedicti Speculo, domnus Benedictus archipresbyter una cum clero Sublaciano aliisque viris numero triginta ad Morę Bottis antrum pro invisendo ex devotione fratre Laurentio jejuni ascenderunt. Hi post sacrum colloquium ab eo ad charitativum jentaculum invitati fuerunt: non sunt ausi tanti Servi Dei spernere invitamentum. Discumbentibus itaque pariter omnibus, sub aspectu illius tres exigui allati fuere panes cum uno subcinericio, atque parva (ut dicunt) picia a ex semine canabis facta; qui panes viro famelico vix sufficere credebantur. Allatum quoque fuit exiguum vini vasculum (vulgo flascone *) quod sitibundo sufficere dubitabatur. Super quibus data Servi Dei benedictione, inter frangentium manus panes in tantum multiplicati excreverunt, ut non solummodo discumbentibus ad satietatem suffecerint, verum etiam supervenientibus pecudum pastoribus collecta ex iis, quę superaverunt, fragmenta distributa abundanter suffecerint. Ex eo quoque vasculo omnes sufficienter biberunt; ita ut in illo vasculo liquor vini non quidem augeri, sed potius scaturire crederetur. Cunctis saturatis pręcepit Frater Laurentius, ne quidquam cibi ea sumerent die, quia dominico fuerant refecti alimento. Cognito ab omnibus evidenti miraculo, pariter surgentes cum gratiarum actione Ambrosianum *b* canere ceperunt in abeundo: eaque die nullus eorum aliqua indiguit refectione

*constantia
in proposito.*

10 Avaritię vero labem adeo Vir Dei execratur, quod a se ejecerit *c* Amatam suam discipulum, eo quod avaritię quodam spiritu tractus, plura ab advenientibus petere et accipere pręsumperit, quam sibi pręceperat. Perseverantię virtutem ita testatus est, quod eo tempore, quo Tiberis fluvius portentosa inundatione effluxit, aliisque fluminibus inundantibus passim arva, tanta aquę copię scaturivit in crypta Fratris Laurentii, quod Amatus, ejus discipulus, non suffecerit ad ejiciendam aquam extra cryptam; et conquereretur dicens: Pater, oportet te egredi specum, quia viribus mihi deficientibus aquam ejiciendo superare non valeo; licet quantitatem magnam foras ejecerim. Cui Frater Laurentius: Votum vovi Deo, me non egressurum extra hanc cryptam; quare neque aqua, neque ignis, seu quęvis alia tribulatio hinc egredi me faciet: Deus suum de me faciat beneplacitum. His dictis, frater Amatus foras egressus ac post paululum reversus, non solum inundantiam aquę cessasse vidit, verum etiam specus pavementum taliter reperit siccum, ac si nullius aquę indicium umquam in ea extitisset.

11 Placuit postea magnę Cęlitum Reginę, *D* ut ecclesiam eo loci, quo olim sanctus pater noster Benedictus suo nomini ædificaverat (quam Longobardi destruxerant ante annos circiter sexcentos ac viginti octo) denuo extrueret. Quare cum pluries Fratri Laurentio apparuisset; quadam tamen nocte specialius cum duabus sociabus astitit ei ad consolandum eum, dixitque: Hic habitabo, et mihi faciam ædificare oratorium propter tuam erga me devotionem. Qua Frater Laurentius edoctus visione, calcariam * fieri curavit pro ædificanda ecclesia.

** i. e. calcatorium*

12 Dedocta vero calce, quadam nocte, cum ob maximam imbrium niviumque de cęlo lapsarum abundantiam calx liquefacta efflueret, beata Dei Genitrix apparuit cuidam Thomę de Morra Sublaciano nuncupato, pascenti boves patris sui: is cum quadam nocte cum duobus sociis quiesceret in antro, quod vulgo Morra Losina nuncupatur, apparuerunt ei tres matronę vultibus roseis candidisque vestibus renitentes; quarum una, quę pręcedebat, veste fulgentior, forma venustior, et statura procerior apparebat, sic Thomam affata est: Surge et vade velociter ad calcariam, quę facta est prope Morram Bottis, de qua debet mihi ædificari domus; quia calx istius calcarię perit. Ad cujus jussionem cum ambulasset per stadium equi *d*, ille perterritus ex novitate rei, dubitans se a dęmonibus illudi, ad socios dormientes rediit: cumque sederet, et de his, quę viderat et audierat, attentius animo revolveret; rursus eadem matronę, sicut antea, vigilantem et stupentem apparuerunt; eaque, quę prius eum affata fuerat, reprehendit vultu adirato dicens: Cur rediisti? Nos te comitabamur: quare dubitasti?

*cujus efflu-
xum prohi-
bere jubetur
alius ab ea-
dem Dei
Matre*

13 Surgens itaque Thomas rursus ire cępit, cumque ambulasset per stadia circiter duo, iterum infirmitas atque dubietas cordis impedimento sibi fuit, atque admonitionem iterarę jussionis, quam manifestius audierat, observare neglexit, rursusque ad socios dormientes reversus est. Sed quia magnam mansuetudinem contemptę admonitionis major solet sequi ira vindictę; visione tertia eadem Domina cum sociabus apparens, addidit minas, et aperte ejus malefacta exprobravit, ita ut et in eo duritiem et dubietatem mentis emollirent verba correptionis ac pœnitentię, dicens: Vade indubitanter: sequemur enim vestigia tua, et quia nec prima nec secunda vice, ut pręceperam, obedisti, discalcea te, atque discalceatus perge ad Morram Bottis in pœnitentiam commissę fornicationis; et cura, ut in omnibus obedias Fratri Laurentio, dicesque ei nomine meo, ut ibidem ædificet ecclesiam ad honorem meum inter duos fontes noviter exortos, ita ut fons unus ab una porta ecclesię, et alter ab altera oriatur, et sciat, me ita velle ab eo ibidem honorari. Porro latitudo ecclesię fiat ad mensuram sancti Joannis Baptistę de arcu. Quibus auditis, Thomas jam eruditus exprobratione peccati, statim surrexit, volensque socios dormientes e somno excitare, nullatenus potuit, quos sopor Domini invaserat.

*sapius appa-
rente, et
ecclesiam
sibi fabri-
candam de-
scribente:*

14 Discalceatus itaque viam arripuit per invia et spinosa loca, nivem rumpens fere usque ad genua altam, divina tamen roboratus gratia absque læsione aliqua ad prędictam fornacem calcariam pervenit intempesta adhuc nocte, quę tamquam meridies illuminabatur. Ad calcariam cum tandem pervenisset, vidit calcem liquefactam per duos quasi passus effluxisse: cępit proinde

paret ille

A inde eam magnis undique lapidibus cingere, et tam grandes comportavit lapides, quod a tribus viris vix potuerint postea amoveri. Absoluta maceria, ad apparitionem auroræ supervenit frater Amatus, miratus de illius adventu: ambo deinde pergentes versus specum fratris Laurentii, ante quorum ingressum, ille præcepit Amato, ut Thomam (quem numquam viderat nec cognoverat) ad se introduceret. Ad quem ingressus Thomas enarravit cuncta, quæ sibi illa nocte acciderant; nempe trinam mulierum apparitionem: uniusque mandata, quæ sibi pro certitudinis signo dixerat, quod triduo panem non gustaveras, sed tantummodo herbam (vulgo parietariam) de rupe evulseras, succumque de ea expressum biberas; de qua rupe aqua ex tunc indesinenter emanare cœperat.

ei cum
Laurentio
ecclesiam,
ac habita-
tionem la-
torem adi-
ficat.

15 Præparatis postea rebus ad ecclesiæ structuram necessariis, cum ad ædificii fundamenta jacienda devotum esset, inter opifices ceterosque, qui aderant, orta est dissensio. Tunc Frater Laurentius, accersito Thoma, lapidem illi porrexit, præcipiens, ut eundem in ecclesiæ fundamentum poneret, quemadmodum ei per Dominam mandatum fuerat.

B Accepto lapide, Thomas ad locum ivit, et circumspexit, considerare volens, quo in loco lapis collocandus esset. Et, ecce, lapis continuo e manibus Thomæ elapsus per semet in suum se locavit locum, admirantibus cunctis factum; super eundem ecclesiæ fundamenta jacta fuerunt anno a nativitate Domini millesimo ducentesimo vigesimo sexto. Ædificata ecclesia, domum amplificare curavit pro discipulorum habitatione commodiore, quos secum sancti Benedicti Regulam profiteri et observare voluit.

Spiritus
ejus proph-
eticus, mira-
cula, dili-
gentia,

16 Prophetiæ quoque spiritu etiam a longe facta prædixit, ut in processu Vitæ suæ legitur (miraculum quintum:) sed et manci stabilitate destituti membrorum, agilitati operis prorsus reddebantur idonei, et quibus contorta vestigia nutabant, libera ambulandi facultas per beati servi Dei Laurentii suffragia opitulabatur. Plures dæmonum agitato infestatione Vir Domini expresso crucis vivificæ signaculo ab ipsis spiritualium nequitiis eruit periculis. Otium vero tamquam mortiferum animarum venenum execrabatur; quamobrem

C tempus ille nequaquam inutiliter terebat: nam cum litteras ignoraret, Prior claustralis monasterii sanctæ Scholasticæ docuit eum Alphabetum, atque deinde Psalterium legere, atque in tantum instruxit in litteris, quod sibimet plures orationes Latinas ac devotas composuit, quas idem Prior describere curavit; isque precationum libellus adhuc in sacratio divæ Scholasticæ ad beati Viri memoriam atque venerationem asservatur.

ac tandem
felicis obitus
anno peni-
tentia 54,
Christi
1243, die
Aug. 16,

17 Cum itaque Vir sanctus Frater Laurentius tamquam indefessus Christi athleta in servitute Dei cælestem in terris, annis triginta tribus eo loci vitam duxisset, et operatione sancta, lucis exempla hominibus præbuisset, jam felix ejus appropinquabat tempus, quo bene vigilantem Servum suum libertate cælestis gloriæ remuneraret Dominus, post longum atque perarduum pœnitentiæ agonem, nempe triginta trium annorum. Cum extrema laboraret infirmitate, ejus discipulus frater Amatus circa agonizantem vigilans, audivit e pectore ejus resonare quemdam suavam melodiæ sonum, tamquam parvularum campanularum concentum et consonantiam per aliquod horæ spatium, quo cessante sono, sancta illa anima carne exempta de labore ad requiem, de terrenis migravit ad cælestia,

mane diei Dominicæ, quæ erat decima sexta Augusti, anno Christi millesimo ducentesimo quadagesimo tertio, qui erat Pontificatus Innocentii quarti primus. Ejus corpus in eadem, qua habitaverat, crypta cum condigna veneratione sepultum fuit, atque usque in præsens conditum est. Quam vero pretiosa fuerit in conspectu Dei mors et vita sui confessoris Laurentii, superius e annotata testantur miracula. Nam muti loquelam, surdi auditum, aridi vigorem; variis atque immedicabilibus morbis laborantes sanitatem ipsius benedictione ac intercessione receperunt: aliaque complura mirabilia patravit ad laudem et gloriam nominis sui perpetuam.

18 Potest nunc quilibet discretus lector de hoc Famulo Dei indubitanter affirmare, quamvis ei defuerit gladius persecutoris, martyrii tamen palam non amisisse: nam dum corpus continuo jejuniis atque vigiliis affligeret, dum nocte dieque orationibus insisteret, dum contradiaboli tentationes reluctaretur, et se ipsum tot ferreis instrumentis excrucicaret; quid aliud de eo dici potest, nisi longum pertulisse martyrium? Nam sibimet persecutor fuit, et proprias persecutiones illatas pro Christo patienter usque ad mortem sustinuit ad laudem et gloriam E sui nominis perpetuam.

quamquam
et martyri-
um videri
potest,

ANNOTATA.

a Pitia parva sunt frustula; scribitur tamen alibi pecia, petia et Petium.

b Ambrosianum, id est, hymnum Te Deum laudamus, teste Macro.

c Ejecerit; sed recepit tamen vel retinuit continuo, ut ex Vita colligitur, et ex ejus testimonio jurato in Examine.

d Stadio fere tribuuntur gressus centum et viginti; hic aliquid simile videtur.

e Imo mox miraculorum illorum titulos ordine chronologico, ut accepi, ex processu subjiciam.

Breve compendium miraculorum beati fratris Laurentii factorum in vita.

Ordine temporis.

Ordine processus.

1. Tribus panibus et flascone vini satiat plus quam 30 homines 1221. xv.
2. Corvus ablatum ex vertis * panem reportavit 1223. iv.
3. Duo fontes oriuntur ex rupe post adventum Fratris Laurentii 1226. xx.
4. Gravissima laborans infirmitate puer oratione F. Laurentii sanatur 1242. xxvii.
5. Graviter afflicta in mammilla, signata circulo capitis sanatur 1227. xxxvii.
6. Turpi ulceri faciei deturpatus tactu linguae F. Laurentii curatur 1229. xlvii.
7. Sinistro excæcatus oculo signo sanctæ crucis lumen recepit 1229. iii.
8. Gravissimo laborans morbo obediens præcepto F. Laurentii convaleuit 1232. xlv.
9. Inundantiam aquæ in crypta F. Laurentii exortam constantia desiccavit 1233. lv.
10. Puer dextro contractus pede oratione ac benedictione F. Laurentii sanus erigitur 1234. xxx.
11. Furiosum et insanum sola oratione ab insania et furore liberavit 1234. xlv.
12. Monachum luxuriosum inveteratum oratione ad

F

* i. e. retia-
culis

A Oppido, qui dum juvenis furorem,
Turgidus quemdam sequitur, peremit
percutus ira.
Inde pertæsus sceleris, petivit
Sacra Jacobi Peregrinus almi
Templa; quædites recolunt Iberi
pectore prono.
Hinc valefacto Latium reversus
Pone Sublacum; scopulo sub alto
Limen accepit modicum, rigenti
conditus antro.
Membra lorica pia militari
Texit; æratis caput, ac obivit
Circulis, instar crucis, atque crura.
corpus et omne.
Pabulum Radix præbuit agrestis,
Et sitim plura medicavit unda;
Rarius frustum Cereris, peracto
vespere, gustans.
In specu Morræ decies ter annos.
Quod vocant Bottis: Pugil hic beatus.
Tresque transegit famulande Regi
Arcis Olympi.
B Extulit numquam Pater inde gressus,
Flumen illius licet irruiisset
In specum; cujus precibus coacta

restitit unda.
Signa quis vellet Pugilis referre
Mira si tanti, numeraret astra.
Et vagas Ponti potius arenas,
seu maris undas.
Plenus hic demum meritis, et annis
Rite decursis, miseras relinquens
Orbis ærumnas, petiit supremi
limina cæli.
Crypta, sed de te quid honore dignum
Proferam? cui hunc meruisse summa
Arce concessum, coluisse tanto
tempore Patrem?
Te pii circum celebrent fideles,
Quique longinquis veniunt ab oris,
Compotes votis, incolumes recedant
munere cæli.
Dive Laurenti, pietatis aure,
Quas preces fundo, capias benignus;
Meque tot mundi miserum periclis,
exime clemens.
Ut pio tecum Domino polorum
Serviens, tandem merear supernis
Civibus jungi, patriæque summum
cernere regem. Amen. E

DE S. HYACINTHO CONFESSORE

EX ORDINE F.F. PRÆDICATORUM

CRACOVIAE IN POLONIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

G. C.

§I. Præcipui auctores, qui Vitam et miracula hujus Sancti conscripserunt.

Mirabilia gesta S. Hyacinthi, qui ab historicis Polonis communiter Iacko vel Iaczko appellatur, primum litteris mandavit F. Stanislaus Cracoviensis, de quo scriptore Echar-
dus in Bibliotheca Prædicatorum ad annum Christi 1350, sive tomo I istius Operis pag. 632 suggerit sequentem notitiam: Frater Stanislaus de Cracovia, sic a patria et professione nuncupatus, inter sodales Polonos medio circiter seculo XIV clau-
ruit, et librum scripsit DE VITA ET MIRACULIS S. HYACINTHI ORDINIS PRÆDICATORUM. Codex Ms. eam continens antiquissimis dictus est Romæ in congregationibus pro cononisatione Sancti habitis anno MDLXXXIX et sequentibus, in quibus Cardinalibus in hac causa delegatis traditus fuit.

2 Echar-
dus authenticam fidem et antiquitatem hujus codicis probat ex Severino Cracoviensi, qui Vitam, miracula, et Acta cononizationis S. Hyacinthi libris quatuor conscripsit, ut infra fusius videbimus, ubi lib. 4 pag. 348 illustrissimus D. Gesualdus, decanus sacri collegii, coram Pontifice Romano et quadraginta septem Cardinalibus ad rem præsentem hæc retulit. Agentes et procuratores enixe postulantes ad ultiora procedi, diversas scripturas et jura, duoque Processus exempla prodixerunt; unum in Urbe, inter scripturas felicitis recordationis Pauli quarti receptum *, qui tamquam unus ex tribus Cardinalibus

in Ordine prioribus a Paulo tertio deputatus fuerat: alterum e Polonia, una cum libro vetustissimo, Vitam et miracula ejusdem Beati continente allatum, quamplurimis sigillis obsignatum, quod per multos annos maxima cum diligentia in archivio Conventus Cracoviensis, tamquam verum et fidele asservatum fuerat, utraque sibi convenientia, ea omnia, fisci * Procuratore citato, admissa fuerunt, et plene recognita.

3 Laudatus illustrissimus sacri Collegii decanus, narratis præcipuis S. Hyacinthi gestis, apud eundem Severinum Cracoviensem lib. 4 pag. 351, de illo Ms. codice iterum meminit, et relationem suam ita concludit: Hæc omnia præter publicam et constantem famam probatam per testes supra quadringentos, probantur etiam per supradictum antiquissimum librum, ante ducentos annos a Fratre Stanislao Cracoviensi Ordinis sancti Dominici conscriptum, et in thesauro Cracoviensis ecclesiæ diligentissime asservatum, cui tam dicti Auditores quam Congregatio adhibendam esse fidem censuerunt. Cum hæc legisset Echar-
dus, eum cepit cupido videndi primigenia illa S. Hyacinthi Acta, prout loco proxime citato indicat his verbis: Certe Vitam illam qualis est et primigenio suo stylo, nec minimum mutata, typis committere necessarium esset, eo magis quod Sancti hujus gesta prima et antiqua manu scripta non

ANNO
MCCCLVII.
Stanislaus
Cracoviensis
circa medium
seculi
XIV

scripsit A-
cta S. Hyacinthi,
postea Romæ
discussa;

* forte receptum

F

* An non
fidei?

quæ cum
nobis desint,

AUCTORE
G. C.

non habemus hactenus. Stanislai meminit Malvenda Annalium Ordinis lib. I cap. x et xi. Altamura etiam ad mcccxxxiii, sed leviter. Nos ad hunc annum mcccL referendum duximus ea ratione, quod in Actis canonizationis relatis hæc Vita dicatur ante ducentos annos scripta. *Quamvis eodem desiderio teneam, tamen nulla mihi spes affulget obtinendi antiqua illa Acta, cum jam ab aliquot annis alias de S. Dominico et S. Hyacintho notitias a PP. Prædicatoribus frustra petierim.*

edemus Vi-
tam hujus
Sancti ex
Leandro
Alberto,

4 Itaque nunc contentus esse cogor iis S. Hyacinthi Actis, quæ Leander Albertus Dominicanus jam ante ducentos et plures annos typis vulgavit, quem Severinus Cracoviensis in præfatione ad supra citatam sæpiusque infra citandam suam lucubrationem, inter alios biographos S. Hyacinthi laudat his verbis; Sunt autem viri celeberrimi non solum temporis antiquitate, verum etiam fidei auctoritate dignissimi, qui in hanc arenam descendentes, strenui virtutum ac miraculorum beati Hyacinthi præcones exstiterunt; quorum in numero primum obtinet locum vir multiplici scientia clarus, Albertus Leander Bononiensis, qui anno Domini mdxvii, libro de Viris illustribus edito, magnam et longam de Vita et miraculis beati Hyacinthi fol. 189 texuit historiam, quam (ut reor) non aliunde quam ex Processu sub Clemente Septimo Pontifice maximo traxit, ob cujus auctoritatem, Sedisque Apostolicæ majestatem, quæ eo usque facta sunt, fidem habere merentur. Cum Leander Albertus librum suum de Viris illustribus Ordinis Prædicatorum anno Christi 1517 ediderit, et Clemens VII Papa primum anno 1523 ad cathedram S. Petri evectus fuerit, probabilissime existimo, Severinum Cracoviensem hic errasse, et pro Clemente VII substituendum esse Leonem X Pontificem, qui ab anno 1513 usque ad annum 1522 Ecclesiam Catholicam gubernavit.

eaque occa-
sione propo-
nimus diffi-
cultatem
contra Seve-
rinum Cra-
coviensem,

5 Non ignoro, hic effugium quæri posse dicendo, Cardinalem Mediceum per prolepsin vocari Clementem VII, quia postmodum Pontifex electus istud nomen assumpsit. Quapropter facile potuit fieri, inquiet aliquis, ut Processus canonizationis, qui sub Leone X Pontifice agitari cœpit, adscribatur Clementi VII, eo quod tunc temporis adhuc Cardinalis ad illum examinandum deputatus fuerit, vel fortasse causam canonizationis promoverit. Verum adhuc restat difficultas: nam Severinus Cracoviensis in Actis S. Hyacinthi lib. 3 cap. I et sequentibus innuit, causam canonizationis tantum anno Christi 1518 in curia Romana agitari cœpisse. Istud Processus exordium etiam colligitur ex litteris Sigismundi primi Poloniæ regis, quas anno 1518 ad Leonem X Pontificem dedit, et quibus hoc negotium eidem Pontifici commendat, ut infra referemus. Non videmus, quomodo hic nodus dissolvi possit, nisi quis clare ostenderit, Processum illum aliquot annis ante istas Sigismundi regis litteras Romæ institutum fuisse. Ut ut est, Vitam S. Hyacinthi post Commentarium prævium ex hac Leandri Alberti editione fideliter recudemus; sed subinde manifesta typothesæ errata libere emendabimus.

qui anno
1594 copio-
sa ejusdem
Sancti Acta

6 Inter omnes auctores copiosissime de S. Hyacintho scripsit supradictus Severinus Cracoviensis, quem laboriosum virum Echardus tomo 2 Bibliothecæ Prædicatorum pag. 411 sic laudat: Frater Severinus Lubomlii, vulgo Cracoviensis a professione dictus, gente Polonus, natione Roxolanus, Hebræus fuit genere, ac seculo xvi

nomen Ordini dedit in Conventu Cracoviensi, D per consuetos scholæ agones ad magisterium tandem exinde promotus. Vir cum esset non eruditione solum dicendique facundia clarus, sed et in agendis etiam dexter et expeditus, diffinitor nomine suæ provinciæ Poloniæ electus est, et missus ad Capitulum generale Romanum mdlxxxix, in quo cum ceteris sedit, ac in electione Magistri Ordinis F. Hippolyti Mariæ Beccaria de Monte regali votum tulit. Cum in mandatis haberet a suis Polonis, ut ea occasione sancti Hyacinthi canonizationem urgeret, ita se in eo negotio quinque circiter annis gessit, ut albo Sanctorum adscribi tandem obtinuerit. Echardus ibidem citat Starovolscium, qui eundem Severinum honorifico elogio exornat.

7 Deinde inter alia ejus scripta, quæ ad rem præsentem non spectant, recenset libros quatuor de Vita, miraculis et Actis canonizationis S. Hyacinthi confessoris, Ordinis FF. Prædicatorum, qui Romæ anno 1594 ex typographia Gabiana prodierunt. Sed Echardus in illa lucubratione errores aliquot historicos et chronologicos detexit, eosque indicat his verbis: Libro I cap. 24 notitiam dare conatus est Priorum Provincialium provinciæ nostræ Poloniæ; sed quæ (cujusvis id vitio factum sit) peccat saltem in viginti duobus prioribus ab eo recensitis, et in historia et in chronologia, adeo ut ex integro resarcienda sit et innovanda tum ex Actis Capitulorum generalium, tum ex veteribus Poloniæ monumentis. Ceterum ex illo Severini Cracoviensis Opere, quod usdem typis Gabianis excusum habemus, varia in hoc Commentario prævio fusius distinctiusque narrabimus. Ex eadem vero lucubratione miracula, quæ post sepulturam S. Hyacinthi contigerunt, Commentario nostro et Actis a Leandro Alberto collectis subnectemus. At profecto dolendum est, editionem istam Romanam, quam hactenus solam novimus, tot mendis scatere, ut subinde verba et sensum ex conjectura corrigere cogamur. Hæc præmonere volui, ut benignus lector nobis non imputet, si forsitan quasdam periodos ex erronea conjectura emendatas, et interdum luxata nomina propria, præsertim Polonica, per decursum invenerit.

Romæ vul-
gavit, ex
quo Opere
multa mira-
cula excer-
pimus

8 Nihil hic dico de Joanne Dlugosso seu Longino, et Mathia Michoviensi, aliisque scriptoribus, qui ante Leandrum Albertum de gestis S. Hyacinthi obiter meminerunt. Data tamen opportunitate, hos testes allegabo ad confirmandum ea, quæ Leander Albertus et alii recentiores de Sancto illo tradunt. Etiam non recenseo hic varios auctores, qui post solennem hujus sancti Thaumaturgi canonizationem de Actis et miraculis ejus honorificam mentionem faciunt, et ea tum Latine tum vernacule scriptis suis copiose inseruerunt. Attamen his quoque utar, ubi opportuna occasio sese obtulerit. Denique magno usui erit bulla Clementis VIII Pontificis, qua B. Hyacinthus solenniter in numerum Sanctorum refertur, et in qua breviter præcipua hujus Sancti Acta et miracula narrantur. Hæc enim omnia post severum examen ex antiquiore Stanislai Cracoviensis codice desumpta esse existimo. Dum igitur neoterici scriptores confidenter exponunt aliqua hujus Sancti adhuc viventis gesta, quæ in hac Pontificis bulla vel in lucubratione Leandri Alberti prætermittuntur, ea pro tam certis non habeo, donec testimonio Stanislai Cracoviensis aut aliorum veterum auctorum expresse confirmata fuerint. Nunc ad ipsa Acta discutienda progredior.

F
et aliunde
gesta istius
Thaumaturgi illu-
strabimus.

§ II. Sancti patria, nobile genus studia litteraria, Canonicatus, et ingressio in Ordinem Prædi- catorum.

Sanctus na-
tus est in
Silesia

Certissime S. Hyacinthus patriam habuit Silesiam, quæ olim pars erat Poloniæ, ut illustrissimus Martinus Cromerus lib. 3 de Rebus Polonorum apud me pag. 55, aliique istius regionis historici testantur. Unde Sanctus ille passim dicitur natione Polonus, cui regno etiam Alexander Albertus initio Actorum eum adscribit his verbis: Hyacinthus ex oppido Poloniæ Saxo, nobili stemmate originem duxit. Sed sciendum est, voce Polonica kamiën significari saxum aut lapidem, ut natalem ejusdem Sancti locum facile concilies cum aliis scriptoribus, qui illum in villa Kamiensi natum asserunt, cum quibus Clemens VIII Pontifex in Bulla canonizationis sic loquitur: Natus igitur est beatus Hyacinthus in Polonia, in villa, quæ Camiensis appellatur, Wratislaviensis diocesis, ante annum Domini millesimum ducentessimum, ex nobilibus et Christianis parentibus. Joannes Dlugossus lib. 6 Historiæ Poloniæ quæ Lipsiæ anno 1711 edita est, ad annum Christi 1218 sive col. 622 patriam S. Hyacinthi adhuc distinctius indicat his verbis: Iwo, assumpto sibi in comitem et consultorum Iackone de Opoliensi provincia et villa Lanka, Canonico Cracoviensi, viro sensato et industrioso, ad Honorium tertium in Urbem se contulit. Nunc in Silesia est Ducatus Oppoliensis, qui ab urbe primaria Opolio nomen accepit. Ceterum ignoro, cur villa natalitia hujus Sancti, quæ alibi Camien vel Saxum dicitur, ab hoc auctore Lanka appelletur, et accuratorem istius loci situm indigenis assignandum relinquo.

ex nobili
stemmate,

10 Plerique scriptores consentiunt, Sanctum nostrum natum esse ex nobili stirpe Ordrowaziorum vel Odrovonsiorum, ut alii eos appellant.

• Huic opinioni magnum pondus addit laudatus Dlugossus, Canonicus quondam Cracoviensis, et diligentissimus veteris historiæ patriæ investigator, qui loco proxime citato de successione Iwonis in episcopatum Cracoviensem hæc habet: Dum successor idoneus quæreretur, Iwo filius Saulis Comititis de Konskie, (erat hic Iwo consanguineus Sancti nostri) genere nobilis de domo Odrowaz et natione Polonus, Cantor Gnesnensis, Canonicus Cracoviensis, et Leszkonis Albi cancellarius, inter ceteros Duci et Capitulo dignior videbatur, qui ut * propter litterarum peritiam et prudentiæ humanæ fulgorem Vincentio in episcopatu succederet.

* forte et

ut probatur
ex fide di-
gnis scripto-
ribus,

11 Deinde post narrationem miraculi, quod illustrissimus Iwo Romæ patrocini S. Dominici adhuc viventis fieri viderat, ut in Commentario prævio ad Acta ejusdem Sancti tomo I Augusti pag. 466 retulimus, propius ad rem nostram sic scribit: Quo quidem miraculo Iwo Cracoviensis episcopus, qui omnibus, quæ circa resuscitatum agebantur, aderat, provocatus, in Poloniam rediturus Fratres a beato Dominico petiit: alios autem obtinere non valens, tres suos comites et familiares, videlicet Iackonem Canonicum Cracoviensem, qui et ipse de domo ORDROWAZ ERAT; item Ceslaum Polonum, Henricum Moravum et Hermanum Teutonicum ad Ordinem per beatum Do-
Augusti Tomus III.

minicum assumi obtinuit, et illos secum in Poloniam deducens, primus Ordinem Prædicatorum in Polonia, beato Dominico adhuc superstite, plantavit. Hæc testimonio suo confirmat Mathias Michoviensis, qui exeunte seculo xv non diu post Dlugossus floruit, dum lib. 3 Rerum Polonicarum cap. 33, vel in Corpore Historiæ Polonicæ tomo 2 pag. 85 asserit ab illustrissimo Iwone præter alios, quos S. Dominicus Romæ ad Ordinem suum admiserat, in Poloniam reductum fuisse Iackonem Canonicum Cracoviensem, nobilem de domo Odrovansz, de provincia Oppoliensi et villa Lanka ortum.

12 Simon Okolski Dominicanus tomo 2 Orbis Poloni, quod Opus genealogicum Cracoviæ tribus voluminibus edidit, pag. 299 arma gentilitia illustris familiæ Odrovanszæ ita describit: Est media sagitta coloris albi; lancea sagittæ antiquæ apparet infixæ lanuginibus proVecti viri, cujusmodi in Turcia sæpius reperiuntur crassorum pilorum, in medium sphaeræ deducuntur, coloris etiam albi, in campo sanguineo. Super coronam sunt pennæ pavonis, intra quas per transversum eadem prominent arma, quasi in latus declinata. Tum laudatus scriptor Dominicanus incertam horum insignium originem ibidem exponit his verbis: In Moravia antiquissima arma sunt, quæ nuncupationem suam vel a cognomine viri vel ab eventu acceperunt: fabula enim hæc originis spargitur. Ad * principem Moravorum erat gentilis quidam audaciæ et fortitudinis in lucta mirabilis. Accidit, quod Moravus, vel alterius gentis vir miles, et forte jam Christianus (ad cujus distinctionem paganus dicitur in fabula) ipsum superando in directione ad metam et in lucta ad principem comparuerit; gravis adventus pagano jam aliquoties superato. Evocat igitur virum paganus in luctam, digito in nasum collimandum*; quod quia in conspectu principis erat, indignatus miles tali evocatione, corripuit ipsius lanugines et una cum carne avulsit atque in sagittam infixit: quod ut conspexit princeps, in insigne et æviternum monumentum militi concessit. Favet proclama armorum huic fabulæ in lingua Morava; sed talis eventus frustra sagittam apponeret. Crediderim, quod sagitta emissa avulserit una cum carne hosti pagano lanuginem, sive in prælio, cui plus assentior, sive in tali coram principe eventu: erat enim sagittæ antiquæ ferrum latum et acutum ab utrimque, sicut et modo Tartari utuntur similibus in pugna contra agiles equos. Quando in regnum illata fuerint, ignoro; sed quod circa annum cmlxvi reperiantur in regno, hoc scio.

quorum ali-
qui origi-
nem istius
stirpis

* forte Apud

* forsam
colliman-
do vel col-
limans

et magnam
propagati-
nem expo-
nunt.

13 Reverendissimus Thomas Joannes Pessina de Czechorod, episcopus Samandriensis ac decanus metropoleos Pragensis, nomen nobilissimi istius stemmatis nonnihil immutat, et forsam illud inflectit ad etymologiam linguæ Moravicæ, de qua mox supra ab Okolskio aliquid dictum est, dum parte I Martis Moravici lib. 2 cap. 5, sive pag. 170 istius Operis, de origine ejusdem nobilitatis ita meminit. Odrifausus porro, cujus hic fuerat semel atque iterum mentio, est, ut reor, heros ille, Saulus nomine, vel unus ex posteris illius ejusdem cognominis, qui cuidam giganti e Græcia (juxta alios e Bulgaria) advenæ, in aula regis Moraviæ alios ad certamen provocanti, labium superius una cum mystacibus, singulari audacia nec minori animi fortitudine detraxit, et quem idcirco rex ODRIFAUSUM, id est, DETRACTOREM MYSTACUM appellavit, simul et mystaces

AUCTORE
G. C.

sagitta per medium transfixos, prout illos regi videre cupienti ostenderat, in clypeo suo militari ferre jussit. Huic originem suam debet familia celeberrima Sagittiferorum seu, ut loquitur vetustissimus scriptor, familia sagittam circumflexam in naribus, suo in gentilitio clypeo ferentium, successu temporis in plures divisa ramos, ac longe lateque non tantum per Moraviam et Bohemiam, verum etiam per Poloniam, Lituaniam, Russiam, Croatiam, Dalmatiam, Serviam, et alia Slavonici nominis regna copiosissime propagata. Ibidem illustrissimus ille scriptor varios hujus arboris genealogicæ ramos assignat, et sub finem citati capitis asserit, S. Hyacinthum ex hac illustri Odrifausiorum vel Sagittiferorum stirpe ortum esse. Vix dubitamus, quin splendidam S. Hyacinthi prosapiam etiam memoraverit Stanislaus Cracoviensis, cujus scripta Romæ examinata sunt, cum Clemens VIII Pontifex in Bulla Canonizationis diserte affirmet, eundem Sanctum ex nobilibus et Christianis parentibus natum fuisse. Itaque propter unanimum recentiorum consensum et testimonia veterum auctorum avitam S. Hyacinthi nobilitatem libenter et intrepide admittimus. Nunc de litterariis ejusdem Sancti studiis nonnulla discutiamus.

Cum Sanctus studia absolvisset,

14 Severinus Cracoviensis in Vita S. Hyacinthi lib. I cap. 3 diversas studiorum palæstras ei assignat his verbis: Beatus Hyacinthus scholarum quidem secularium primam Cracoviensem, secundam Pragensem, tertiam Bononiensem illustres academias magistras suæ juventutis habuit, in quibus non solum doctrinæ claritate, verum etiam morum honestate decoratus totum se in virum divinum Ecclesiæ sanctæ Dei profuturum commutavit. Ac proinde ex postrema academia Bononiensi sacræ theologiæ professor et utriusque juris Doctor Cracoviam revertitur, ac beato Ivoni venerabili episcopo Cracoviensi patruo suo, qui non minus splendore vitæ Christianæ, quam dignitate fulgebat, firmiter adhæsit; in quo prædictus episcopus videns gratiam divinam prælucere, tum ob consanguinitatem tum ob vitæ integritatem volens sibi eum adstringere, in ecclesia cathedrali Cracoviensi Canonicum constituit, quo in munere tamquam lucerna ardens super candelabrum posita, ceteris Canonicis splendore scientiæ, morum probitate, vitæ excellentia præfulsit, non solum præsentibus, sed etiam futuris in hoc statu existentibus efficax relinquens exemplum.

et jam esset
Canonicus
Cracoviensis,

15 In hac Severini narratione occurrunt aliqua observanda, quæ judicio prudentis lectoris subijciemus. Primo si Stanislaus Cracoviensis, cujus Ms. lucubrationem nobis hactenus videre non licuit, palæstram Bononiensem, tam longe a Polonia dissitam, S. Hyacintho expresse assignaverit, ejus testimonio prorsus acquiescimus. Sed miramur, Clementem VIII Pontificem in Bulla canonizationis, et Leandrum Albertum Bononiensem in Actis S. Hyacinthi infra edendis non meminisse de Bononiensi illo Sancti studio, quod huic celeberrimæ academici non exiguam gloriam addidisset. Secundo advertimus, quod Severinus Cracoviensis altioribus S. Hyacinthi studiis subjungat Cracoviensem ejusdem Sancti Canonice, etsi Leander Albertus initio Actorum eundem Canonice studii theologicis præmittat. Tertio putamus, duos hos scriptores errasse aut per prolepsin locutos esse, quando Iwonem appellant episcopum Cracoviensem, antequam S. Hyacinthus in eadem ecclesia Cracoviensi Canonice adeptus esset: nam prædictus Dlugossus lib.

6 Historiæ Polonicæ ad annum Christi 1218 scribit, S. Hyacinthum jam fuisse sensatum et industriosum ecclesiæ Cracoviensis Canonicum (nonnulli tunc triginta tres ætatis annos ei tribuunt) dum Iwo Romam petiit, ut Vincentio Kadlubkoni episcopatum Cracoviensem abdicare volenti succederet. His minoris momenti observationibus relictis, nunc breviter videamus, quo tempore et qua occasione S. Hyacinthus sacrum Prædicatorum Ordinem ingressus fuerit.

16 Tomo I Augusti pag. 466 in Commentario prævio ad Vitam S. Dominici disputavimus contra Echardum Dominicanum, qui famosam mortui Napoleonis excitationem, adeoque etiam ingressum S. Hyacinthi in Ordinem Prædicatorum, usque ad annum 1220 novi styli differt, et ibidem argumentis quibusdam probavimus, illam Sancti conversionem anno 1218 affigendam esse. Non lubet hic iterum operosius de anno isto disceptare, quandoquidem ibi videri possunt ea, quæ ad hanc chronologiam confirmandam allegavimus. Etiam hoc loco repetere nolumus longiorem Dlugossi narrationem, quam ibidem transcripsimus, et qua sedulus ille historiæ Polonicæ indagator fusiùs exponit, quomodo S. Hyacinthus institutum S. Dominici amplexus fuerit.

anno 1218
Romam veniens,

17 Itaque sufficiet hoc loco breviter referre illam conversionis occasionem ex Annalibus ecclesiasticis Odorici Raynaldi, qui ad annum Christi 1218 num. 35 eandem ex Joanne Dlugosso vel Longino, aliisque historicis ita contraxit: Emicuit quoque Romæ per hæc tempora divi Dominici sanctitas: dum enim sacris concionibus magno cum Christi fidelium elemonto operam daret, adolescentem Napoleonem nomine, Stephani Cardinalis Fossæ novæ ex fratre nepotem, ab equo dejectum collisumque, ac subita morte extinctum, ad vitam revocavit; eaque occasione S. Hyacinthus Cracoviæ Canonicus Religioso Prædicatorum Ordini adscriptus est. Ivo enim electus Cracoviensis episcopus, quem alii ejus patruum, alii vero consanguineum appellant, in Urbem una cum ipso se contulerat, cumque egregio excitati mortui edito spectaculo interfuisset, Dominico intima consuetudine conjunctus, Hyacinthum ipsum nonnullosque alios in regulari disciplina erudiendos tradidit, ut Prædicatorum familia in Poloniæ regno propagari posset, quod postea mirifice factum. Hæc pluribus Joannes Longinus, tum ii qui res SS. Dominici et Hyacinthi præclare gestas scriptis commendarunt. Nunc ad controversa quædam S. Hyacinthi gesta pergamus.

Ordinem
Prædicato-
rum ingreditur.

§ III. Tempus tirocinii, et nonnulla incerta Sancti gesta, de quibus inter ipsos scriptores Dominicanos disceptatur.

Postquam S. Hyacinthus Ordini Prædicatorum adscriptus est, sub ipso sancto Dominico tirocinium vitæ Religiosæ posuit, quod nonnulli scriptores Dominicani ad integrum annum extendunt, aliis brevioris temporis moram eidem tirocinio assignantibus. Priorem sententiam amplectitur Abrahamus Bzovius Dominicanus in Annalibus ecclesiasticis, ubi ad annum 1219 num. 8 post narratum Napoleonis resuscitati prodigium habet sequentia: Interfuere huic miraculo Ivo Cracoviensis

Sanctus,
peracto Religiosæ vitæ
tirocinio,

A Cracoviensis et Andreas Pragensis antistites, et ambo admiratione atque amore correpti a divo Dominico flagitabant, ut vellet sui instituti sodales ecclesiis illorum concedere. Cum Dominicus nullos haberet, qui idioma gentis callerent, quatuor ex comitatu eorum pio desiderio inflammati habitum sacrae Religionis induere. Primus eorum Hyacinthus Odrovansius, Canonicus Cracoviensis, is qui sanctum Dominicum vitae innocentia et miraculorum gloria æquavit, et in Sanctorum numerum a Clemente VIII nostra ætate adnumeratus est. Non impar ei frater germanus, beatus Ceslaus Odrovansius (*hanc consanguinitatem in Actis B. Ceslai ad diem XVI Julii, sive tomo IV istius mensis pag. 185, discussimus*) Canonicus Sandomiriensis, admirandorum splendore illustris. Tertius fuit Henricus Moravus; quartus vero Hermannus Teuto, uterque nobilis et propter rerum præclare gestarum magnitudinem inter Beatos avi sincerioris deputatus. Hos INTEGRO ANNO salutaribus præceptis imbuens ad eum efformavit. modum, ut non tyrones, sed veterani Religiosi, sanctimonia vitae illustres, zeloque ardentissimo amplificandæ tuendæque fidei exæstuentes ab omnibus suspicerentur atque haberentur. *Hic vides, integrum annum tirocinio* S. Hyacinthi sociorumque tribui, *qua in re Bzovius Leandrum Albertum et Ferdinandum de Castillo secutus est.*

cui Malvenda contra opinionem aliorum

19 *Contra vero Malvenda in Annalibus Prædicatorum ad annum Christi 1218 cap. 26 contendit, istud tirocinii tempus multo brevius fuisse, et opinionem suam probare nititur his argumentis:* Mansisse sanctum Hyacinthum cum sociis integrum annum in Conventu sanctæ Sabinae, tyrocinia Religionis exercentem, majoremque anni partem sub disciplina sancti Dominici, qui tunc ibidem præsens aderat, ejus mores et virtutes imitari satagentem exegisse, Leander, Castillus, Bzovius et alii sunt auctores. At mihi ista reputanti difficultas oboritur; cum quod Annales Polonici, quos supra retulimus, aperte dicant, Ivonem quatuor ejus socios, jam habitu sanctæ Religionis indutos, secum in Poloniam reduxisse; quem tamen haud est verosimile, integrum annum Romæ exspectasse, ut illi, novitiatus elapso tempore, profiterentur: præsertim cum iidem Annales referant, Ivonem tempore excitati Neapolonis jam Romæ omnia negotia sua opera Ugolini Cardinalis, episcopi Ostiensis, expedivisse; tum quod Clemens VIII in Bulla canonizationis, ut vidimus, diserte asserat, Hyacinthum perexiguo tempore, omni sancti Dominici disciplina instructum, e manibus ejusdem Viri Dei habitu suscepto, ac expresse illius Religionem professum, in Poloniam cum sociis redisse. At quod ait; EXIGUO TEMPORE, de anno novitiatus procul dubio minuit, cum novitiatus tempus justum sit, quo quis egregie instrui possit in disciplina monastica.

spatium duorum aut trium mensium assignat.

20 His adde, quod non potuit Hyacinthus cum sociis a sancto Dominico in Poloniam mitti, ejusque benedictione proficisci (quod tamen plerique tradunt) mox ut explevit integrum annum probationis, cum sanctus Pater eo tempore in Hispaniis egerit, nec Romam post discessum in Hispanias, nisi ad finem anni MCCXIX redierit, ut suo loco dicemus. Conjectamur ergo, quod in aliis sæpe factum jam observavimus, Hyacinthum et tres ejus socios exiguo tempore, nempe duos aut tres menses, in sancta Sabina apud sanctum Dominicum Religiosæ vitæ formulam hausisse et

omnem vitæ sancti Patris rationem animo defixisse, moxque indulgentia et concessione summi Pontificis, vel, more tunc recepto, emissa professione, quia necessitas id poscebat, amandatos a sancto Viro in Poloniam hoc ipso anno, iterque in comitatu Ivonis, qui eos reducebat, ad Carinthiam usque fecisse. *Joannes a sancta Maria inter Acta Gallica Sanctorum et Beatorum ex Ordine S. Dominici tomo 2 pag. 154, seu in Vita S. Hyacinthi cap. 3, hanc Malvendæ opinionem approbat, quam nos etiam probabiliorē putamus, licet illa controversia certius decidi posset ex Stanislao Cracoviensi, si hic in Ms. sua lubricatione tempus tirocinii exacte determinaverit.*

21 *Tum domestici tum exteri scriptores tradunt, S. Hyacinthum in illo itinere versus Poloniam divertisse Frisacum, quæ est urbs Carinthiæ, ibidemque cœnobium sui Ordinis ædificasse. Cum autem Sanctus ibi sex mensibus commoratus esset, Cracoviam rediturus constructo recens cœnobio Frisacensi præfecit Hermannum Teutonem quem Leander Albertus in Actis huic Commentario subnectendis Conversum, id est, Fratrem laicum appellat. Sed Malvenda in Annalibus Prædicatorum ad annum Christi 1218 cap. 27 illam Leandri appellationem refellit hoc modo: At quod Leander et alii fratrem Hermannum Teutonicum a sancto Hyacintho Frisacensi Conventui Præpositum (quem nos Priorem vocamus) relictum, Conversum fuisse tradant, nihil ejusmodi Clemens VIII aut Annales provinciæ Poloniæ a Patre Magistro Abraham Bzovio ad nos missi indicant; nec facile creditu est, sanctum Hyacinthum numeroso Conventui tot sacerdotum et sacris initiatorum, Conversum Fratrem sine ullo sacro Ordine imposuisse Priorem; tametsi id olim in Minorum Ordine usitatum sciamus, et sanctum Didacum Conversum, Guardianum aliquando fuisse sincera ejus Acta testantur. Sed in Ordine Prædicatorum numquam id usurpatum legimus. Si quis plura de hoc Hermanno scire cupit, consulat Bzovium in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1245 num. 14, ubi inter alia in elogio hujus Hermanni asserit, illum habuisse scientiam cœlitus infusam, et idiomate Latino, Alemanno, Boëmo, et aliis sermonibus promptissime conciones instituisse. Hæc autem omnia favent opinioni Malvendæ, et non videntur ea Fratri laico convenire.*

In Poloniam rediturus cœnobium Frisaci condidit,

E

22 *Severinus Cracoviensis in Vita S. Hyacinthi lib. 1 cap. 5 pag. 19 de eo hæc habet: Beatus Hyacinthus provinciæ Poloniæ primus fundator exstitit, in qua diversis in partibus fundans monasteria, primus Provincialis fuit, eamque pluribus annis rexit, ut patet ex Calendario antiquissimo, Leopoli civitate Russiæ scripto. Deinde cap. 6 ejusdem libri primi pag. 27 asserit, eundem Sanctum quadraginta uno anno Poloniam vicinasque provincias moderatum esse. At neque antiquissimo Calendario Leopolitano, neque illa Severini assertione movetur Joannes a sancta Maria Dominicanus, qui in Vita Gallica S. Hyacinthi cap. 16 rotunde negat, hunc Sanctum umquam provinciæ Polonicæ præfuisse, multo minus eam quadraginta annis gubernasse.*

dicaturque fuisse primus Poloniæ Provincialis,

23 *Tum Joannes ibidem hanc opinionem suam ita probat: Anno Christi 1221, inquit, quo S. Dominicus secundum Capitulum generale celebravit, Ordo Prædicatorum divisus est in octo provincias, et provincia Germaniæ complectebatur Poloniam, eique provinciæ Henricus ab illo tempore*

quod negat Joannes a sancta Maria Dominicanus,

AUCTORE
C. G.

tempore usque ad annum 1228 praeftit. Cum autem numerus Conventuum feliciter cresceret, eodem anno Christi 1228, quo generale Capitulum Parisiis habitum est, B. Jordanus Magister generalis Germaniam a Polonia separavit ac in duas provincias divisit, primumque Poloniae Provincialem constituit Gerardum Vratislaviensem, qui postea ad episcopatum in Russia assumptus est. Anno 1235 in gubernatione ejusdem provinciae huic successit B. Ceslaus, quem deinde secuti sunt alii, qui recensentur in catalogo Priorum Provincialium Poloniae, inter quos humilis et apostolicus S. Hyacinthus numquam locum habere voluit. Hactenus Joannes a sancta Maria, cujus sententia ex Abrahamo Bzovio, Thoma Malvenda, veteribusque Ordinis Dominicani Capitulis confirmari potest.

eius opinio
confirmatur.

24 Attamen Severinus Cracoviensis in laudata S. Hyacinthi Vita lib. I cap. 24 pag. 62 sic confidenter scribit: Primus post beatum Hyacinthum Provincialis provinciae Poloniae reverendus P. F. Gerardus, natione Theutonicus, per reverendissimum Magistrum Ordinis Jordanem praefectus et confirmatus anno MCCLVIII. Hac temporis computatione, ni fallor, Severinus indicare voluit, R. P. F. Gerardum istum usque ad annum 1258 provinciae Poloniae praefuisse. Sed haud dubie scriptor ille in eo computo hallucinatur, cum Bzovius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1232 num. 12 de eodem Gerardo scribat sequentia: Is porro (nimirum Gregorius IX Pontifex, de quo ibi agitur) Fratris B. Gerardi, nuper Provincialis Poloniae, probitate et dexteritate perspecta, eum genti Ruthenorum recens conversae primum praefecit episcopum, cum antea Provinciali Poloniae amplissimum facultatem contulisset, causas matrimoniales in Russia emergentes discutiendi. Praeterea Severinus errat in viginti duobus primis Poloniae Provincialibus, ut supra num. 7 ex Echardo retulimus.

Sigismundus Ferrarius contra aliquos probat,

25 Laudatus Severinus lib. I cap. 6 pag. 27 ejusdem Vitae suspicatur, provinciam Hungariae ab apostolico illo Viro etiam institutam fuisse. Verum Sigismundus Ferrarius Dominicanus in Opere de Rebus Hungariae provinciae sacri Ordinis Praedicatorum part. I cap. 3 hanc suspicionem ita refellit: Non defuere scriptores, e quibus Severinus Cracoviensis, qui sanctum Hyacinthum Odrovansium Polonum hujusce provinciae Hungariae prima fundamenta jecisse putarint, propterea quod Ordinis Praedicatorum primus in septentrione fundator nuncupetur et fuerit. Verum ea ratio, quod intendit, nequaquam evincit: aliud enim est, primum fuisse fundatorem Ordinis in septentrione; aliud, primum fuisse fundatorem peculiaris alicujus provinciae in septentrione existentis. Ad illud enim sufficit, in septentrionem ante quemcumque alium, in quacumque id factum fuerit parte, Ordinem invexisse; ad hoc autem necesse fuerit, ut in ea peculiari provincia, cujus quis dicitur fundator, in eaque regione, ex qua Ordinis illa provincia denominatur, Religionem erexerit. Sanctissimus sane Hyacinthus primum Frisaci in Carinthia nobilissimum monasterium exstruxit anno Christi MCCXVIII; unde primus in Praedicatorum Ordine Germanorum apostolus a Malvenda infra citando merito dictus est; et inde digressus Cracoviam, inibi etiam eodem anno monasterium aliud fundavit, aliis etiam subinde Conventibus exstructis, ut epistola beati Patris Dominici ad Fratres et Priores Poloniae data anno MCCXXI (quam habes apud Abra-

hamum Bzovium, Thomam Malvendam, Michaëlem D Plodium, aliosque scriptores) aperte manifestat. At in Commentario praevio ad Acta S. Dominici § 42 et § 45, sive tomo I Augusti pag. 514 et 524 cum Echardo Dominicano evidenter ostendimus, hanc epistolam S. Dominico ab aliquibus perperam tribui, eamque pertinere ad Joannem Theutonicum, quartum Ordinis Praedicatorum Magistrum Generalem, qui illam Londini anno 1250 ad Fratres dedit.

26 Porro Ferrarius ratiocinium suum ita prosequitur; Monasterium Pragae in Boemia per Fratrem Ceslaum, germanum uterinum, nomine sancti Clementis erexit anno MCCXXII, ut ex Malvenda Annalibus est videre. Sed nusquam legitur, eum primo monasteria in Hungaria regione extruxisse. Accedit, quod hujusce rei historiae nostri Ordinis de sancto Hyacintho non siluissent, cum tamen, ipso Severino teste, nullam omnino mentionem faciant: PROVINCIA VERO, inquit, HUNGARIE, QUAE EST REGNO POLONIAE PROPINQUISSIMA ET CONVICINA, LICET PER BEATUM HYACINTHUM CREATA * FUISSE CREDATUR, NON TAMEN HISTORIAE VERITAS DE IPSA MENTIONEM FACIT. Primus itaque Ordinis Praedicatorum in Hungaria fundator fuit beatus Paulus natione Hungarus, quamquam peculiarem ejus patriam scire hactenus non liquerit. Id tradunt Theodoricus, S. Antoaius, alique antiqui rerum nostrarum scriptores, et ex eis Bzovius ecclesiasticorum post Baronium Annalium conditor, Castillus, Plodius, Malvenda, ceterique recentiores. Etiam in S. Dominici de hoc F. Paulo Hungaro mentionem fecimus.

Sanctum non fuisse primum fundatorem Ordinis Praedicatorum in Hungaria,

* lege
RECTA
E

27 Malvenda in Annalibus Praedicatorum ad annum 1221 cap. 6 putat, Sanctum nostrum ex Polonia venisse ad secunda comitia generalia Ordinis Praedicatorum, quae Bononiae exeunte Maio anni 1221 celebrari coeperunt, et hanc opinionem suam exprimit his verbis: Existimamus quoque interfuisse huic generali Capitulo sanctum Hyacinthum, fundatorem Ordinis in provincia Poloniae: is enim cum sociis manens adhuc in domuncula illa lignea apud episcopum Cracoviensem, viribus omnibus praedicationi verbi Dei et propagationi Ordinis insistebat; et pro muneris sui ratione, cum vir magni nominis esset, Religionemque primus in Germaniam Poloniamque importasset, ac Prior, monasterii Cracoviensis existeret, non dubitamus, eum ad Capitulum generale hujus anni venisse, ut statum Religionis in sua provincia Patribus exponeret, novaque mandato pro conservando et dilatando Ordine acciperet. Ita quidem ille.

ac ipsi scriptores Dominicani impugnant

28 Sed Severinus Cracoviensis in Vita S. Hyacinthi lib. I cap. 9 pag. 32 narrat, eodem anno 1221 non procul Cracovia ab eo filium dominiae Falislavae ad vitam revocatum fuisse festo translationis sancti Stanislai martyris, quod in Polonia quotannis die XXVII Septembris celebratur. Hinc Joannes a sancta Maria in citatis Actis Gallicis ejusdem Sancti cap. 16 contra Malvendam argumentatur hoc fere modo: Non est verisimile, S. Hyacinthum secundo Capitulo generali interfuisse, quod Bononiae exeunte Maio anni 1221 habitum est, cum antiqua et certa Vitae ejus historia tradat, quod ipse eodem anno circa finem Septembris mortuum filium dominiae Falislavae resuscitaverit, et aliunde satis constet, non superesse sufficiens temporis spatium, ut quis a festo sanctissimae Trinitatis usque ad diem XXVII Septembris ex urbe Bononiensi in Poloniam sive Cracoviam

quodam incerta ejusdem Sancti gesta,

A *am pedes perveniat. Non est contemnendum istud laudati Joannis argumentum, si hoc tempus mortui resuscitati in antiqua historia Stanislai Cracoviensis diserte exprimat. Saltem Severinus Cracoviensis huic miraculo festum translationis S. Stanislai martyris expresse assignat, ut infra iterum videbimus.*

quæ ab aliis
Dominica-
nis ei tribu-
untur.

29 Michaël Pio sive Plodius in Opere Italico de personis illustribus Ordinis Prædicatorum part. 1 lib. 1 cap. 26 apud nos col. 41 asserit, regem Tartarorum ab eodem Sancto ad fidem Christi conversum, et anno 1245 adductum fuisse ad synodum Lugdunensem, ibique principem illum cum multis regni sui magnatibus solemniter baptismum accepisse. Sed huic relationi iterum contradicit Joannes a sancta Maria, qui loco proxime citato censet, id non esse probabile, tum quod veteres historici hac de re sileant, tum quod S. Hyacinthus anno 1244, die xxvii Septembris, adhuc Cracoviæ commoraretur, et synodus Lugdunensis exeunte Junio anni 1245 celebrata fuerit. His addit, non esse verosimile, quod ille Sanctus intra tam breve temporis spatium in Tartaria fuerit, regem ad Christianam religionem converterit, eumque secum Lugdunum Galliarum adduxerit. Tamen iste scriptor Gallus admittit, forte antea vel postmodum alia occasione contigisse, ut hic Sanctus principem quemdam Tartarorum ad fidem Christi perduxerit. Denique varii auctores neoterici tribuunt eidem Sancto apostolicas expeditiones in Tartaria majore, regno Thibet, aliisque vastis regionibus usque ad murum, qui Tartariam majorem ab imperio Sinensi separat. Nos hæc longinqua S. Hyacinthi itinera testimonio Stanislai Cracoviensis, aliisque antiquis monumentis comprobata cuperemus. Jam his controversis narrationibus certiora ejusdem Sancti miracula subnectemus.

§ IV. Deiparæ apparitio huic Sancto facta, et quædam prodigia ab ipso adhuc vivente patrata.

C
Deipara ap-
paret San-
cto,

Quamvis non ignorem, pleraque hæc tum in Bulla canonizationis, tum in Actis infra edendis, breviter repetenda esse, tamen hic eadem ad gloriam S. Hyacinthi fusius transcribere volui, quia R. P. F. Severinus Cracoviensis memorat singularia et distinctiora istorum miraculorum adjuncta, quæ alibi omittuntur. Itaque jam laudatus sæpiusque laudandus ille scriptor in Vita S. Hyacinthi lib. 1 cap. 8 apparitionem Deiparæ Sancto huic factam narrat his verbis: Erat autem ad exemplar sancti Dominici beatus Hyacinthus gloriosissimæ Virgini Mariæ devotissimus, ita ut omnia sua opera dies noctesque coram imagine ejusdem diligenter et ferventer atque cum lacrymis commendaret. Unde contigit quadam die solenni Assumptionis ejusdem gloriosæ Virginis, eundem ante altare ejusdem in ecclesia Cracoviensi Fratrum Prædicatorum ferventius orantem, et in oratione magnitudinem mysterii et immensæ gloriæ ejusdem Virginis, quæ hac die concessa erat, contemplantem, raptum fuisse spiritus dulcedine, et præ nimio gaudio lacrymis offusum, per omnia mysteria Incarnationis devote discurrens atque in suo corde per desiderium æternæ beatitudinis inflammatum fuisse.

31 Cum vero ex intensissimo affectu, ut admitteretur ad æternam gloriam per divinam gratiam, lacrymabili voce deprecatus fuisset, ecce subito vidit maximam lucem super altare descendere de cælo, cujus splendore oculi ipsius dulciter reverberabantur; in medio vero illius supernaturalis lucis æternæ beatitudinis regina Mater Dei videbatur sensibiliter apparere, quæ dixit ad eum: Fili Hyacinthe, gaude, quia orationes tuæ acceptæ et gratæ sunt in conspectu Filii mei Salvatoris omnium, et quidquid petieris nomine meo mediante, per me apud eum impetrabis. Atque his dictis, cum illa admirabili luce et melodice angelicæ concentu ferebatur in cælum, post se dulcem harmoniam et admirabilem suavitatis odorem relinquens, quem humana lingua, æternis non assueta, explicare non potest. Post igitur hanc visionem et dulcem allocutionem beatus Hyacinthus plurimum recreatus, in tantam fiduciam excrevit, quod etiam impossibilia naturæ humanæ, factibilia tamen per Dei potentiam, cito et facile a Deo impetraret, et ex tunc per divinam virtutem miraculorum operationi se accinxit, quæ post tempora Apostolorum valde paucis concessa leguntur, quæ ex ordine singula recensebuntur. E Visionem autem beatus Hyacinthus sub secreto revelavit Floriano et Godino Fratribus, eos invitando ad gloriosæ Virginis ampliorem devotionem, asserens, eam protectricem Ordinis et specialem consolatricem filiorum beati Dominici existere.

AUCTORE
G. C
eique grati-
am miracu-
lorum spon-
det,

32 Tum capite sequente resuscitationem mortui sic refert: Anno Domini mcccxi in die Translationis sancti Stanislai martyris, qui est patronus regni Poloniae, contigit beatum Hyacinthum iter facere ad locum dicti patroni, qui dum transiret navigio Vandalum fluvium, qui Latine vocatur Istula, eo quod aqua mirum in modum excreverat; invenit in littore multitudinem nobilium et simplicium plangentium super corpus cujusdam nobilis Petri de villa, quæ vulgariter dicitur Proschovo, qui raptu fluvii de equo cadens submersus fuerat. Cum igitur beatum Hyacinthum vidisset mater submersi domina Falislava, eo quod noverat vitam ejus sanctam et conversationem Deo gratam, procidit ad pedes ejus; cum lacrymis dicens: Homo Dei, Pater Hyacinthe, scio, te esse famulum Dei devotum plenum pietate et misericordia; vide nunc meam miseriam, quia unicum filium habui, quem nunc mortuum video. Quid misera nunc faciam, quia orbata sum marito et filio charissimo?

qua fretus
pridie sub-
mersum

33 Tunc beatus Hyacinthus misericordia motus, qua affluebat, profusis lacrymis, discedens a multitudine flexis genibus oravit, et reversus ad corpus, dixit ad matrem defuncti: Filia Falislava, quando submersus est filius tuus? Respondit heri hora vespertina; sed primo hodie inventus est; ideo, dilecte Pater, consoleris me miseram. Tunc beatus Hyacinthus accedens ad corpus, accepit manum defuncti, et dixit: Petre, Dominus noster Jesus Christus, cujus gloriam ego prædico, per intercessionem beatissimæ Virginis Mariæ restituat te vitæ pristinae Qui statim surrexit, gratias Deo agens et famulo suo beato Hyacintho. Hoc miraculum protestati sunt, qui oculis propriis viderunt, videlicet dominus Laszota miles, dominus Zegota pincerna, dominus Prandotha decanus ecclesiæ cathedralis, qui postea factus est episcopus Cracoviensis, et dominus Philippus Canonicus ejusdem ecclesiæ, et præter hos multitudo innumerabilis sexus utriusque. Ex die

ad vitam re-
vocat,

AUCTOR
G. C.

die et anno, quibus hoc miraculum contigit, Joannes a sancta Maria adversus Malvendam concludit, S. Hyacinthum secundo Capitulo Bononiensi non interfuisse, ut paragrapho præcedente monuimus.

mulierem
paralyticam

34 Deinde Severinus Cracoviensis capite decimo ejusdem libri subitanam mulieris paralyticæ sanationem ita exponit : Anno Domini mcccxxii in crastino sanctissimæ Trinitatis quædam generosa domina, quæ Iudka de Koscieliech vocabatur, percussa paralyti in lingua, ita ut nec loqui nec verbum ullum formare poterat; habuitque filium, nomine Prandotham, qui naturali affectu matri compatiens, non modicam pecuniam in medicis consumpserat, quibus non proficientibus, humanoque adjutorio deficiente, matrem paralyticam ad beatum Hyacinthum, cujus sanctitatis famam audiverat, Cracoviam deduxit, vocatoque beato Viro dixit: O felix Hyacinthe, ecce filiam tuam, matrem meam, ad te adduxi, quæ nec loqui nec verbum ullum formare potest jam amplius quam sex hebdomadis. Quare te obsecro, ut eam per tuam intercessionem adjuves.

B Tunc dixit sanctus Vir: Filia mea Iudka, Dominus Jesus Christus liberet te ab hac infirmitate et restituat tibi modulos loquelæ; et statim solum est vinculum linguæ ejus, et cœpit diserte loqui benedicens Deum, qui talia operatur per Sanctos suos. Huic curationi multi interfuere utriusque sexus.

et alteram
jam morti
proximam
subito sanat.

35 Nunc sequitur mira alterius mulieris moribundæ sanatio, quam Severinus præcedenti miraculo sic subjungit: Quædam domina ægritudine mortali percussa devenerat usque ad extremam horam, et desperans de humano adjutorio, sanctum Hyacinthum ad se vocavit, petens cum lacrymis, ut sibi manus imponeret; qui cum venisset ad eam, dixit ei: O felix Hyacinthe, quid faciam, si oratio tua mihi non proficiet ad salutem? Quapropter obsecro te, ut misericordiæ divinæ auxilio expostulato, manum capiti meo admoveas. Cum vero sanctus Vir, adhibita manus impositione, Altissimum pro ea deprecaretur, ecce subito, omnibus ad miraculum stupentibus, ab imminente morte liberata, et perfectæ sanitati per merita beati Hyacinthi est restituta. Hoc factum fuisse Processus testatur anno Domini mcccxxii in die sancti Hieronymi.

Sanctus sine
navi fluvium
Vandalum

C 36 His idem auctor addit duas prodigiosas fluminum trajectiones, cum aliis miraculis conjunctas, quarum primam cap. 12 refert his verbis: Contigit, beatum Hyacinthum in Ducatu Mazoviæ in districtu Plocensi Vissogradum, Ducis Mazoviæ urbem, prædicando verbum Dei attingere, ubi ex altera parte fluminis ad urbem pro prædicatione properanti per tumentem Vandalum fluvium, qui eo tempore supra modum alveum suum excesserat, transeundum erat. Cum vero nullam navem vel nautam inveniret, qui ipsum in adversam ripam trajiceret, destitutus humano auxilio, spe in Deum et firmam fiduciam erectus ad eos, qui secum erant, Godinum, Florianum et Benedictum Fratres corde devoto atque constanti verbum depromens dixit: Fratres charissimi, oremus omnipotentem Deum, cui cælum, terra, mareque et fontes aquarum obediunt, ut nos hunc fluvium rapidum et profundum transire faciat. Quibus ad jussa Sancti ad orationem genua flectentibus, Deumque deprecantibus, beatus Hyacinthus se erexit, et, impresso in Vandalum fluvium Dominicæ crucis signo, calcare aquas desuper cœpit, quæ illi ad modum solidæ materiæ

divinum obsequium præstiteret,

37 Tunc dixit ad socios, præcedens ipsos super undas aquarum sicco calcaneo: Sequamini in nomine Christi vestigia mea, et in virtute Omnipotentis nequaquam diffidite. At vero Fratres socii ad tam stupendum miraculum attoniti, minusque fidei Apostolicæ innixi, ejus vestigia sequi non præsumpserunt. At ille ad eos conversus, depositamque cappam super undas expandens, dixit ad Fratres: Ut quid dubitatis, charissimi filii, factoque iterum signo sanctæ crucis, sic ait: Iste sit pons Jesu Christi, super quem in nomine ejus transeamus per hanc aquam nimiam. Et transierunt, substratis sibi ad solidæ materiæ modum fluminis undis, sancto Hyacintho cappam, in qua stabant, versus civitatem dirigente; quod videntes illius civitatis homines, supraque modum stupentes admirati sunt, benedicentes Dominum, qui mirabilia in Sanctis suis facit opera.

38 Hoc miraculum non solum veritas historiæ attestatur, de quo scribit Mathias Miechoviensis, Cracoviensis ecclesiæ cathedralis Canonicus lib. 3 Historiarum Poloniæ cap. 13. Fernandus de Castillo, Albertus Leander, et ceteri Dominicæ familiæ historici locis, ut supra in præfatione positus, attestantur, verum etiam communis vox totius regni Polonia. Quidam etiam asserunt, sereno tempore super fluvium huc usque notabiliter Sancti vestigia aquæ currenti impressa apparere, nec ulla temporum intercapedine deleri, ad perpetuam divinæ potentiæ gloriam, et sancti Servi Dei commendationem. Forsan istud impresorum vestigiorum prodigium, quod etiam in alio fluvio adhuc apparere traditur, quibusdam incredibile videbitur. Sed Petrus Ribadeneyra noster parte 2 Floris Sanctorum pag. 418 in Vita Hispanica S. Hyacinthi respondet, Deo nihil esse impossibile, quamvis hoc miraculum prorsus singulare et maxime stupendum videatur. Cum itaque sciamus, non esse abbreviatam manum Domini, et testes jurati affirmant, vestigia illa a se visa esse, hoc prodigium quantumcumque mirabile prudenter admittimus.

39 Denique Severinus ibidem cap. 13 alteram similem fluvii trajectionem narrat hoc modo: Licet apud supradictos historicos de hoc sequenti miraculo nulla sit mentio, vel saltem veritatem historiæ confundant, qui Kioviam Mazoviæ urbem esse existimant, et Vissogradum Moscoviæ civitatem, cum una ab altera plus quam ducentis et quinquaginta leucis distet; nihilominus tamen ex Processu authentico per juratos testes, coram commissariis Sedis Apostolicæ deponentes, veritas facti est probabilis et fide digna: prædicti enim testes Dorothea Pilavina testis 115, et generosus dominus Stanislaus Gursky vice-capitaneus Cracoviensis testis 153, et generosus dominus Joannes Pieniazek judex terræ Cracoviensis, et causarum coram majestate regia referendarius testis 408, corporali juramento deposuerunt, se apud Kioviam Russiæ urbem vidisse vestigia super aquam rapidissimi Borysthenis fluvii impressa per totum fluvium de ripa in ripam unius hominis, quæ omnium fama communi et voce beati Hyacinthi esse ab omnibus populis dicuntur.

40 Historiæ autem veritas sic habet: Cum etenim beatus Hyacinthus a Kioviæ duce locum pro monasterio construendo impetrasset, et ubi quinque annis continuis prædicando et monasterium construendo numerosam multitudinem ad Christum converteret, et Conventum Fratrum instituisset, quodam tempore cum jam in Poloniam redire

D
cum sociis
mirabiliter
trajicit,

ejus miraculi vestigia
adhuc apparere dicuntur,
E

et similiter
alio tempore

fugiens irruptionem
Tartarorum

A redire statuerat. ipso ad altare sacra mysteria perficiente, seque devotissime divinæ providentiæ commendante, ecce subito ex repentino Tartarorum incursu clamor in urbe exortus est; qui cum ad Fratres Conventus pervenisset, ipsi nimio terrore perterriti ad sanctum Virum, divina mysteria peragentem, in ecclesiam accurrerunt et conclamantes dixerunt: O beate Pater, actum est de nobis; fugiamus quantocyus, ut possimus infidelium Tartarorum manus effugere, qui violenta jam manu portam monasterii effringunt. Quo audito, Vir sanctus cum omnibus aliis Fratribus sic ut vestibus sacris indutus erat, accepto ex sacrario divinissimo Sacramento, fugere cœpit.

et secum
ferens gra-
vem Deipa-
ræ statuam,

B 41 Et cum mediam ecclesiam transiisset, imago gloriosæ Virginis ex lapide alabastrino, pondere quatuor vel quinque talentorum, magna voce post ipsum clamare cœpit: O fili Hyacinthe, effugis manus Tartarorum, et me cum Filio meo dissecandam et conculcandam relinquis. Accipe me igitur tecum. Ad cuius vocem attonitus sanctus Hyacinthus dixit: O gloriosa Virgo, est nimis gravis istæc imago tua, et quomodo eam asportare poterō? Respondit Virgo: Accipe, quia alleviabit pondus Filius meus. Quo audito, sanctus Vir una manu sacrum Christi corpus tenens, altera imaginem bajulans, quæ illi arundine levior esse videbatur, per medios infideles, qui monasterium depopulabantur, sanguineque omnia replebant, illæsus una cum Fratribus portam exivit, et per Borysthenem fluvium, substrata Fratribus suis cappa, siccis pedibus in alteram partem fluminis trajecit, proinde et se et suos Fratres a periculo liberavit: ad cuius miraculi vivum ac sempiternum testimonium in fluvio hoc rapidissimo semitam reliquit, quam se vidisse prædicti testes sub juramento affirmarunt. Imaginem vero illam secum usque Cracoviam detulit, quæ ad pondus suum primum, quod lapidi natura dederat, iterum rediens, a populis huc usque in veneratione habetur.

Borysthe-
nem siccis
pedibus
transit,

C 42 Sunt etiam aliqui, qui a suis senioribus se audivisse perseverant affirmare, quod beatus Hyacinthus idolum quoddam in medio fluminis prædicti super quadam insula erectum, quod ab illo populo adhuc infidelitate detento pro Deo colebatur, demoliri volebat; et quia navi caruit, accensus fidei zelo super aquas ambulans usque ad idolum pervenit, et illud ad terram dejiciens in frusta contrivit: atque dum reverteretur per undas, ut primo calcans diabolium in specie hominis in medio fluvio sibi contrario occurrentem habuit, qui tali voce ad eum prolocutus est: O infelix Iaczo, cur me his locis in pace regnantem deturbasti? Nunc enim propter tuam fidem et orationem cogor recedere. Sanctus autem Vir cognoscens in spiritu, ipsum fuisse diabolium cum ira in ipsum exardescens baculo suo, cui innitebatur, eum percutiens, usque ad ripam post ipsum currendo super aquas, fluvium trajecit, atque ibidem dæmone disparente, ad Conventum Kioviensem rediit; cuius miraculi licet testes absint et scripturæ, non tamen traditio et picturæ: nam in pariete ecclesiæ Conventus Cracoviensis a ducentis et octuaginta annis inter cetera sancti Viri miracula hoc spectrum beati Hyacinthi cum dæmone in medio flumina luctantis depictum, fidem aliquam probabilem intuentibus præbet.

43 Etiam si Acta Leandri Alberti et Bulla Clementis VIII de hac Borysthenis traiectione non meminerint, tamen magnificus D. Cynus Campanus advocatus consistorialis eam ex antiquo

testimonio Stanislai Cracoviensis confirmat, dum apud sæpius laudatum Severinum pag. 366 et 367 coram summo Pontifice et eminentissimis Cardinalibus in elogio S. Hyacinthi recitavit sequentia; Sed aliud stupendum simile miraculum, quod antiquus liber scriptus Stanislai refert. Tartaris civitatem Kioff invadentibus, beatus hic Vir, sanctissimo Sacramento manibus suscepto, et imagine beatissimæ Virginis, supra suas vires gravi et ponderosa, super humeris imposita, ne a barbaris ab omni pietate et cultu alienis conculcarentur, Borysthenem fluvium, Europam ab Asia dividentem, sua rapiditate et profunditate metuendum, siccis pedibus pertransivit, et sacra, quæ ferebat, in tutissima statione collocavit. Quod vero attinet ad luctam Sancti cum dæmone in eodem fluvio, si ea historia tempore Severini Cracoviensis, qui librum suum Romæ anno 1694 edidit, jam ante ducentos octoginta annos in pariete ecclesiæ Cracoviensis depicta fuerit, ex retrograda annorum supputatione sequitur, traditionem illam non diu post initium seculi XIV viguisse, et lucubratione Stanislai antiquiorem esse, adeoque non exiguam fidem mereri.

AUCTOR
G. C.
quæ duo
prodigia te-
stibus jura-
tis confir-
mantur.

E

§ V. Alia ejusdem Sancti miracula, quæ tempore vitæ suæ patravit.

Severinus Cracoviensis cap. 14 et sequentibus Scitatis libri primi alia S. Hyacinthi adhuc viventis prodigia sic narrare pergit: Anno Domini MCCCXXXVIII cum beatus Hyacinthus ex Kiovia Rusorum metropoli Cracoviam redisset, quædam matrona nobilis, nomine Clementia, de villa Koscieliez, audito Viri sancti regressu, cum magna devotione (utpote confessorum suum) sanctum Hyacinthum de Cracovia ad villam supradictam pro festo sanctæ Margaritæ recreandum et refocilandum invitavit; qui cum eo in vigilia istius Sanctæ venisset, tanto turbine pluviarumque ingruentia et grandinis pondere totius illius possessionis segetes percussas non sine dolore reperit, ita ut nihil penitus in camporum jugeribus præter stramina stipulasque quassatas aliud cerni poterat. Quo ingrediente domum prædictæ matronæ, eadem cum fletu et lacrymis, lamentabili voce provoluta pedibus ejus, ad eum sic ait: O felix Pater Hyacinthe, quid faciam et quo me vertam, ignoro, namque te pro mea consolatione spiritali invitavi; nunc vero cum dolore cordis animique mei dejectione in domum meam recipio: omnia enim, quæ in campis sata habui, una hora grandine percussa et annihilata perdidit. Adjuva me, obsecro, in tua coram Deo oratione confidentem. Hæc adhuc ipsa loquente, ecce multitudo virorum ac mulierum ad pedes beati Hyacinthi flentium et ejulantium prociderunt, sique infortunii lamentabilem cantilenam depromentes, sic Sanctum sunt allocuti: O sancte Pater Hyacinthe, magna est fides tua et virtus operum tuorum, de qua audivimus; auxiliare nobis miseris, hoc infortunio fame periturus; namque, ut vides, omnium victualium nostrorum provisione per grandinem orbat sumus. Quoniam vero in multis probatum audivimus, in te omnibus a Deo misericordiæ exaudiri, idcirco supplices petimus, compatere nobis supplicibus.

Sanctus se-
getem

F

45 Beatus vero Hyacinthus matronæ illius et subjectæ

AUCTOR
G. C.
grandine
contritam
reparat.

subjectæ multitudinis permotus lacrymis, ipsis ex intimo corde collacrymari cœpit. Tandem ad eos sic orditur: *Æquanimiores estote, filii charissimi, et cum patientia sustinete tentationem et tribulationem vestram: Pater enim misericordiarum Deus, qui post tribulationem peccata remittens, consolationem inducit, consolabitur vos. Ite igitur in domos vestras, et ista nocte tota in orationibus vigilate. Quibus recedentibus, beatus Hyacinthus totam noctem insomnem duxit, atque pro tribulatis et afflictis coram Deo totus effusus cum lacrymis postulavit. Res mira, et omnium digna notatu! Namque quamprimum sol oriens radios porrexerat, ruricolæ in die sanctæ Margaritæ suos omnes campos iterum annona plenos, culmis tritici et aliarum segetum erectis, acsi grandine numquam percussi fuissent, reppererunt. Quo miraculo viso, omnes villæ illius cultores non nisi meritis beati Viri hæc adscribentes collectis vicinis, ad ejus pedes provoluti Deo gratias egerunt, qui per sanctum suum Hyacinthum mirabilia operatus, suæ creaturæ commiseratus est.*

B
matronæ sterili
fecunditatem prædicat,

46 Anno Domini MCCXL tale factum fuisse, probata narrat historia. Namque nobilis quædam domina Felicia Gruszouska, quæ marito suo conjuncta multorum bonorum possessionem habens, per viginti annos nulla prole edita nec opinionem amplius pariendi habens, sterilis permansit, et frequentes a viro suo ob hoc infortunii genus exprobrationes ac contemptus passa, maledictionis opprobrium non ferens (velut Anna mater Samuelis uxor Helcanæ) assiduis Deum fatigabat precibus obsecrans, ut eam a tali opprobrio liberaret, et successorem divitiarum labore partarum donaret. Quæ cum tot annis lacrymosa a Deo quæreretur sæpius, a beato Hyacintho, cujus erat confessionis filia, querulosa precabatur. Tandem una vice, forsitan a viro suo nimis molestata, veniens ad beatum Virum cum lacrymis dixit: O Pater Hyacinthe, quid post tot despectus et contemptus mariti mei factura sum misera? namque propter sterilitatis meæ opprobrium et marito meo et cognatis meis sum exosa; obsecro, da manum adjutricem, et apud fontem pietates Dominum Deum altissimum, qui vocat ea, quæ non sunt,

C

tamquam ea, quæ sunt, et in ejus conspectu facile est subito honestare pauperem, pro me peccatrice intercedere digneris: scio enim et firmiter credo, quod, te apud Deum exorante, heredem obtinebo, et a mariti mei opprobriis liberabor. Ad cujus preces Vir sanctus suspiria et lacrymas emittens, valdeque ei compatiens dixit: Vade, filia, Felicia, in domum tuam, fideique et spei in Deum heres filio donaberis: ecce enim paries talem natum, ex cujus genealogia et posteritate plures episcopi et barones generabuntur. Quæ dictis Viri Dei adhibens fidem, domum gaudens rediit, et non multo post ex viro suo concepit, et peperit filium, quem cum ablactasset, ad beatum Virum Cracoviam cum gratiarum actione et Dei laude attulit, omniaque esse adimpleta, quæ ex ore Sancti divino Spiritu prophetata sunt, coram multis fide dignis est protestata.

duos pueros

47 Beatum virum Dei Hyacinthum propter solennitatem Translationis gloriosissimi Stanislai martyris anno Domini MCCXLIV a prælatis ecclesiæ cathedralis Cracoviensis, ubi sacrum martyris corpus a populo Christiano maxima veneratione colitur, ad prædicandum verbum Dei vocatum fuisse narrat historia. Ubi multitudine civium et nobilium ad prædictam solennitatem concurrente,

ut ex beati Viri ore divini potarent verbi fluentia, D
e monasterio quoque suo, ut prædicationis verbum ederet, properat vir Dei Hyacinthus. Cumque jam ad pedem montis, in quo regia domus et cathedralis ecclesia ædificata est, castro appropinquaret, ecce quædam mulier nobilis matrona, Vitoslauska cognomine, currui insidens et filios duos cæcos ad solennitatem prædictam secum ducens, virum Dei beatum Hyacinthum obvium habuit; quo viso, e curru prosiliit, pedesque Sancti amplexata, et alta voce lacrymis irrigua, deprecata est dicens: Homo Dei, Pater Hyacinthe, jam novimus, super afflictos te habere viscera pietatis. Obsecro respice afflictionem et dissolutionem cordis mei, mihiq[ue] oculum pietatis porrige: septem enim sunt anni, quod ego infelix hos duos, quos cernis habentes imagines deformatas, cæcos genui filios. Quapropter obsecro (cum tuæ apud Dominum semper sint exauditæ preces) intercedere digneris ad Dominum pro eis, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, qui solvit compeditos, qui illuminat cæcos: ex ore enim tuo audiui, E
Deum voluntatem timentium se facere, deprecationem eorum exaudire, et salvos facere illos. Tu, qui per virtutem Dei mortuum resuscitasti, super aquas sicco pede ambulasti, multaque alia mirabilia sola ad Deum fusa prece fecisti, exerce in me omnipotentis Dei virtutem, filiosque meos mihi videntes redde, cum non sit apud Deum impossibilis omnis sermo, potensque sit non tantum filios meos illuminare, verum etiam et de lapidibus filios Abrahæ suscitare.

48 His atque aliis apud Sanctum peroravit verbis. Substitit igitur Sanctus, et lacrymis offusus ex intimo affectu Deum benedictum per intercessionem gloriosæ Virginis Mariæ est deprecatus, ut cæcorum illorum miseretur. Et completa mentali oratione, accessit ad eos, factoque signo crucis super oculos utriusque, sic eos affatus est: Dominus Jesus Christus natus ex Virgine, qui cæcum natum illuminavit, ipse vobis beneficium oculorum impendat. Mira res, omnique admiratione digna! Vix Sanctus verba finivit, et ecce in locis, ubi nullum oculorum vestigium natum fuerat, oculi creati sunt, et statim ut ceteri homines visu donati sunt, et lumen oculorum recipientes, Deum auctorem omnium adoraverunt, Sanctique meritis hæc F
sibi donata coram multitudine præsentis et quibusvis aliis constanter et fideliter protestati sunt; factumque tam grande miraculum, non solum Cracoviensem populum, verum etiam omnes finitimas et citeriores nationes perculit, in quo sit Deus benedictus in æternum.

49 Anno Domini MCCLVII, ultimo vitæ suæ anno, quædam nobilis domina vidua, cognomine Przybislauska, de villa, quæ vulgo dicitur Serniky, filium suum Vislaum, quem unicum habebat, ad beatum virum Hyacinthum, cujus spiritualis erat filia, Cracoviam devote supplicaturum misit, ut pro festo beati Jacobi Apostoli (cujus forte patrocinium in ejus villæ ecclesia parochiali celebrabatur) ad prædicandum verbum Dei dandamque spirituales consolationem ad se venire non dedignaretur. Annuit Sanctus, dixitque ad filium ejus: Vislæ fili, præcede iter meum: ego enim brevi sequar te. Quo audito, Vislaus cum gaudio properabat ad matrem, ut accessum Viri sancti nuntiaret. Et factum est dum præcessisset, venit ad fluvium, qui vulgariter Raba dicitur, qui ob ingentes pluvias noctis præcedentis multum inundaverat; et dum vellet transire fluvium

a natiuitate
cæcos illuminat.

et adolescentem

A fluvium cum suo armigero, aquæ currentis impetu raptus, nec resistere valens, equo dejectus, submersus est, nec amplius apparuit. Armiger autem ejus vix undarum pericula evadens, ad matrem submersi (quæ devotissime beatum Hyacinthum ad se venturum exspectabat) veniens lacrymabiliter mortem filii sui casum nuntiavit; quæ infelici nuntio perterrita pene exanimis facta est.

in fluvio
submersum

50 Denique ad se rediens, lacrymis perfusa crinesque dispersa, repentino cursu cum aliis nobilibus matronis ac multis mulieribus et viris, qui ad prædicationem verbi Dei per beatum Hyacinthum audituri convenerant, ad ripam fluvii, ubi submersus est filius ejus, venit. Dumque maternis visceribus dolorose clamaret et lamentabiliter ejularet, ecce vir Dei sanctus Hyacinthus, socio suo Fratre Clemente comitatus, veniebat, et navigio transiens venit ad ripam, ubi filia ejus domina Prizbislauka cum multitudine mulierum et virorum tristem casum filii sui et mortem deplorabat; quem cum vidisset venientem, procidit ad pedes ejus cum lacrymis et maternis ejulatibus dicens: O felix Pater Hyacinthe, quid in te commerui? Quid peccavi? Ego unicum filium meum Vislaum, quem habui, pro te misi vivum, et tu mihi reddidisti mortuum: ecce enim in reditu suo in hoc loco submersus est. Quid faciam misera? quia nec maritum nec filium habeo, et lumen oculorum meorum extinctum video.

a morte re-
suscitat.

51 Tunc sanctus Hyacinthus paupulum discedens, flexis genibus ad Dominum Deum oravit, et cum ab oratione surrexisset, ad eos rediit dicens: Animo æquiore estote, statim videbitis gloriam Dei. Et ecce corpus defuncti adolescentis contra velocissimum impetum aquæ, divina virtute dirigente, ad littus, in quo stabant, applicuit: quod extrahentes, ante pedes Sancti locaverunt. Tunc mœsta mater cum aliis feminis, totaque multitudine præsentem ad pedes Sancti provoluti, altis cœperunt deprecari vocibus: O felix Hyacinthe, reddidisti oratione mortuum; redde nunc etiam vivum. Tunc Vir Dei cum ea, quam semper habuit ad Deum, fiducia, ad corpus demortui accedens dixit: Fili Vislae, Dominus Jesus Christus, cui omnia C vivunt, ipse te vivificet. Et statim adolescens surrexit vivus, qui erat mortuus. Quod miraculum mœsta mater videns, cum ceteris præsentibus supplices Deum adoraverunt, et gratias egerunt ei, qui resuscitat mortuos et consolatur mœstos; factum vero per totam percrebuit Poloniam.

§ VI. Felix hujus Viri mors sive sanctitas ejusdem statim post obitum variis signis et revelationibus declarata.

Sanctus an-
no 1287,
die 15 Au-
gusti

Dlugossus sive Longinus lib. 7 Historiæ Polonicæ mortem S. Hyacinthi ad annum Christi 1257 refert, eumque ibi exornat sequenti elogio: Quindecima mensis Augusti, Nonarum hora, beatus Iaczkus Ordinis Prædicatorum, genere nobilis Polonus districtus Opoliensis ex villa Lanka post multos labores et opera et in dilata-tione fidei Christianæ et salutis animarum apud Poloniam et Russiam assidue exhibita, et patratione multorum et stupendorum miraculorum (inter Augusti Tomus III.

quæ illud exstat insigne, quod apud Viszegradense oppidum, deficiente navigio, strata super undas cappa atque conscensa, cum tribus Fratribus sui Ordinis, videlicet Floriano, Goduino, et Benedicto, universo populo Wyszegradensi inspectante, Vislam fluvium sicco vestigio tranavit) famosus in cœnobio sanctissimæ Trinitatis Cracoviæ religiosissime devotissimeque vita excedit. Ad patriam claritatis æternæ a Matre misericordiæ canente Iohanni ad Montem Myrrhæ, et angelico cœtu prosequente (quemadmodum virgini devotæ religiosequæ sanctimoniali Sromislaue, in Zwierzynecensi monasterio professæ, per visum in mortis præfati sancti Iaczkonis articulo monstratum est) deductus, a Prandotha Cracoviensi episcopo et populi multitudine in eodem cœnobio sanctissimæ Trinitatis sepelitur.

53 Tantis autem et tam frequentibus prodigiis illum in vita et post mortem insignire et glorificare dignatus est Altissimus, ut non solum dignus, sed etiam dignissimus (si ipsa prodigia neglectum a Polonis et a notitia Pontificis maximi suppressum iri non contigisset) canonizatione videatur. Quinque monasteriorum sui Ordinis, videlicet in Frisak, ubi Fratrem Hermannum Theutonem reliquit, in Cracoviensi ubi solus præerat, in Praga ubi Fratrem Hieronymum præfecerat, in Wratislavia quod Fratri Creslao et Fratri Godnio, in Gdansk * quod Fratri Benedicto commendaverat, primarius fundator. Sic diu ante solennem S. Hyacinthi canonizationem scribit ille Canonicus Cracoviensis, quem in signando eodem mortis anno ac die sequitur illustrissimus Martinus Cromerus, dum in Opere de rebus Polonorum lib. 9 apud me pag. 235 obitum ejusdem Sancti ita memorat: Eodem anno, qui fuit post Christum natum mclvii, Iacicus sive Iacynthus divi Dominici institutum vitæ professus, post exhaustos multos labores in Polonia et Russia pro religione Christiana, de exsilio hujus vitæ in cælestem domum commigravit ad decimum octavum Calendas Septembris.

migravit ad
Superos.

* Id est Ge-
dani vulgo
Dantzic.

54 Huic mortis tempori consentiunt omnes recentiores, (excipe Leandrum Albertum, quem infra in Annotatis corrigemus) inter quos etiam Severinus Cracoviensis lib. 1 supradictæ Vitæ cap. 18 hæc habet: Transivit autem ex hac luce anno Domini mclvii, in die Assumptionis gloriosissimæ Virginis Mariæ, hora quasi nona, plenus dierum sanctorum, ætatis suæ suptuagesimo primo: siquidem natus est mclxxv, ingressus in Ordinem mcccvi, et mortuus mclvii. At nescio, unde Severinus septuagenariam S. Hyacinthi ætatem et distinctum nativitatæ annum tam exacte noverit, siquidem Clemens VIII in Bulla canonizationis tantum indeterminate dicit, hunc Sanctum natum esse ante annum Domini millesimum ducentessimum. Etiam si hæc S. Hyacinthi ætas non sit improbabilis, tamen libenter scirem, an ea testimonio Stanislai Cracoviensis aut aliorum veterum scriptorum confirmari possit. Certe illa Severini chronotaxis admitti potest ab iis, qui triginta tres ætatis annos S. Hyacintho tribuunt, dum anno Christi 1218 Romam venit. Sed hallucinatus est Severinus, quando ingressum S. Hyacinthi in Ordinem Prædicatorum affixit anno Christi 1216, cum primum anno 1218 Romam venerit, et Echar-dus ingressum illius in Ordinem etiam diutius differat, ut § 2 obiter monui.

ut fere om-
nes scripta-
res consen-
tiunt,

55 Porro miracula et revelationes, quibus eximia hujus Viri sanctitas statim ab obitu ejus declarata est, Severinus in memorata S. Hyacinthi Vita lib. 1 cap. 19 et sequentibus refert in

et statim
mortuum
juvenem

hunc modum
G. C.

hunc modum : Mortuo igitur beato Hyacintho, et ex hac mortali vita ad cælestes perpetuasque sedes translato, non defuere sanctitatis hujus Viri, quæ illum venturis seculis commendarent, approbata testimonia : siquidem ejus felicem transitum dignatus est Deus miris prodigiis decorare : nam in die sepulturæ ejus, quemdam juvenem nobilem ad sacrum corpus ejus a mortuis suscitare voluit. Casu enim adolescens quidam nobilis, nomine Zegota, veloci cursu in campo sancti Floriani equum pellens gravissime decedit, et fracto collo exspiravit. Multitudine autem ad infelicem casum concurrente, parentes ejus stupore nimio perterriti advenerunt, et viso ipsius inopinato exitu, præ dolore quasi exsanguis facti sunt. Postmodum ad se reversi cum magna multitudine nobilium ac civium collisi adolescentis cadaver ad sepulcrum beati Hyacinthi recenter sepulti cum ingenti clamore et lacrymarum effusione portaverunt.

ad vitam
revocat,

56 Postquam vero beati Hyacinthi patrocinium invocassent, cadaverque emortuum tumulo ejus tangendum applicassent, quasi post unius horæ spatium, videntibus cunctis, juvenis, qui erat defunctus, vivus et sanus surrexit; nullumque vestigium aut mortis aut collisionis ad vitam rediens amplius sensit, et superata morte, Deo auctori vitæ et beato Hyacintho, cujus meritis se ad vitam revocatum esse, eumque inter ceteros Sanctos in paradiso vidisse, ejusque precibus, ut ad corpus reverteretur, impetratum esse, gratias summas et laudes decantabat, atque cum magna edificatione ecclesiæ peractis omnibus, quæ ad sepulturam corporis sancti Hyacinthi ex more ecclesiæ et patriæ spectabant, exsequiis, cum amicis suis gaudens, reversus est ad propria. Miraculum vero factum per omnes regni Poloniæ longe lateque divulgatum est provincias.

felixque
ipsius mors

57 Peractis omnibus, quæ ad sepulturam Viri Dei spectabant, de more Ecclesiæ ceremoniis, venerabilis vir dominus Joannes Prandotha episcopus Cracoviensis, qui beatum Hyacinthum per seipsum terræ mandaverat, circa horam nonam ingressus est ecclesiam cathedralem sancti Stanislai martyris, Virginis gloriosæ ductus devotione. Et cum ante altare procumbens orationi paulo ferventius inhæreretur, cælestiumque bonorum dulcedine accenderetur, vehementerque suæ ecclesiæ virum omni laude dignum Hyacinthum per mortem esse ablatum doleret, subito in eum, divina permittente manu, sopor irruit, atque extra seipsum raptus est. Et ecce illi apparuerunt juvenes formosissimi, vestibus candidissimis et lucidissimis cooperti, in modum processionis cereos manibus tenentes, chorum ingredienti, quos sequebantur duo venerabiles viri, cælestis gloriæ fulgore splendentes, quorum unus quasi celebraturus pontificalibus erat decoratus; alius vero Fratrum Prædicatorum circumvestitus amictu, cujus tunica et scapulare niveum videbatur superare candorem; ipse vero duas aureas (ut sibi videbatur) gemmis radiantibus insertas coronas gestabat in capite.

episcopo
Cracoviensi,

58 Dum autem pontifex in his, quæ viderat, in spiritu delectaretur, in se tamen, qui isti et quales fuerint, plurimum hæsitaret, ille, qui pontificalibus erat indutus, verso ad episcopum Cracoviensem placido vultu dixit: Ego sum Stanislaus episcopus Cracoviensis; hic autem, quem vides mecum transire, est Frater Hyacinthus Ordinis Prædicatorum, duas in capite, unam doctorum et aliam virginum, gestans aureolas, eum-

que hodie cum hac, quam cernis, angelorum D societate ad cælestem conduco gloriam. Atque his dictis, voce jucunda Antiphonam decantare cœpit: Lux perpetua lucebit Sanctis tuis Domine, et prosequentibus angelis cum magna luce suavissimoque beatorum spirituum concentu gloriosum Hyacinthum simul cum sancto Stanislao glorioso martyre ad cælestem gloriam deducebant. Quibus ab oculis subtractis, dominus Prandotha episcopus ad seipsum reversus, Deum optimum, qui Sanctos glorificat, magnificare et laudare cœpit. Postmodum ad circumstantes dixit: Redeamus cito, Fratres charissimi, ad Fratres Prædicatorum, ut enarremus mirabilia Dei, quæ de beato viro Hyacintho misericors Dominus servo suo dignatus est revelare. Et confestim cum toto domesticorum comitatu adiit domum Prædicatorum in urbe Crovoviensi ad sanctissimam Trinitatem sitam, convocatisque Priore et Fratribus coram multis Canoniciis, clericis et laicis, qui cum ipso venerant, visionem supradictam, quam de sancto Hyacintho, Deo revelante, viderat, cum magna devotione et lacrymarum effusione clara voce per ordinem lucidissime enarravit: quæ visio facta E est in die defunctionis beati Viri in festo solenni Assumptionis gloriosissimæ Virginis Mariæ, anno Domini mcccvii.

59 Die eadem defunctionis sancti viri Hyacinthi nobilis quædam virgo, nomine Branislava, quæ cœnobio Sororum juxta civitatem Cracoviensem degentium, Zuierzyniecz nuncupato, supra quadraginta annos devotissime et religiosissime Deo serviens, in prædicta solennitate Assumptionis gloriosissimæ Virginis Mariæ posita in oratione, et in cælestium contemplatione toto corde effusa, extra seipsam elevata, quasi quodam sopore oppressa se appodiavit, talemque visionem Deo revelante habuit: vidit etenim maximam lucem super ecclesiam Fratrum Prædicatorum, in civitate Cracoviensi sitam, de cælo descendere, in qua multitudo angelorum suaviter concinentium tecta ecclesiæ contingere cernebatur, quos speciosior sole omnium gemmorum irradiata fulgoribus Virgo Dei Mater, immenso lumine coruscans cum speciosissimo Virginum comitatu sequebatur, ad manum sinistram tenens et ducens virum facie prælucidum et habitu splendenti atque præclaro Fratrum Ordinis Prædicatorum. Quod cum supradicta Branislava videret, nimiumque stupelet, quæ antea F numquam similem lucem viderat, resumpta audacia ad Virginem, quæ præ omnibus speciosissima videbatur, sic locuta est: Obsecro te, o Domina; dic mihi, quæ es, et quem tecum, cum sis virgo, Fratrem deducis? Cui Mater Dei gloriosissima sic respondit: Non mireris, filia, quod in has mortalitatis vias me contigit descendisse: ego enim sum Mater misericordiæ, et quem vides, est Frater Hyacinthus Ordinis Prædicatorum, quem, utpote mihi devotissimum, mecum ad regnum gloriæ æternumque thalamum festiva atque solenni processione deduco.

60 His dictis Virgo Mater Dei et totius misericordiæ Parens, suavissimo guttore voceque canora cantare cœpit: Ibo mihi ad montem myrrhæ et ad colles Libani; et prosequentibus angelicis spiritibus illud dulce canticum, cum sancto Hyacintho et illa splendida luce cælesti paulatim se oculis subducentes æternæ claritatis ingressi sunt patriam. Et cum se illa cælestis visio oculis spiritualibus illius sanctimonialis subduxisset, et ipsa ex illo raptu contemplationis ad se ipsam reversa fuisset, stupefacta de visione Sorores monasterii convocavit,

in cœnobio
circa Cracoviam
degen-

A vocavit, eisque cælestis visionis seriem enarravit, acceptisque secum duabus sui Ordinis Fabislava et Margarita Sororibus, celeriter Cracoviam ad Fratres Prædicatores venit, et convocatis Patribus et Fratribus Conventus ejusdem, multis etiam secularibus præsentibus, eam, quam viderat de glorioso sancto Hyacintho visionem per ordinem enarravit, omnibus pro gloria Sancti Deum laudantibus. De hac visione mentionem facit venerabilis et insignis vir artium et medicinæ doctor et cathedralis ecclesiæ Canonicus dominus Mathias de Miechovo in tertio libro historiarum inclyti regni Poloniæ cap. 53 in hunc modum: "Hyacinthus Frater "Ordinis Prædicatorum anno Christi MCCCLVII, die "xv mensis Augusti hora nona in cœnobio sanctæ "Trinitatis Cracoviæ devotissime vita excessit, "Matre misericordiæ IBO MIHI AD MONTEM MYRRHÆ "cantante, et angelico cœtu prosequente, quem- "admodum devotæ sanctimoniali Bonislavæ * "in Zuierzinensi cœnobio professæ per visum est "monstratum. "Ante Mathiam Michoviensem de eadem revelatione meminerat Dlugossus sive Longinus, quem initio hujus paragraphi allegavimus.

* al. Brannislavæ et Sromislavæ

et eremitæ Hungarodivinitus revelatur.

61 Severinus huic revelationi alteram ibidem ita subdit: Secundum divinam sententiam necessarium erat (ut in ore duorum vel trium stet omne verum testimonium) sancti Viri accidentalem gloriam supervenientibus miraculis approbare. Idcirco omnipotens Dominus cuidam eremitæ, viro sancto et bono, in montibus Ungariæ vitam solitariam ducenti, per spiritum beati Hyacinthi mortis obitum revelavit: qui divina motus inspiratione Cracoviam venit, de sepulcro beati Hyacinthi diligenter inquirens. Venit igitur ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum Cracoviensium, ubi corpus gloriosi nostri Sancti requiescit, magnoque fervore spiritus et mentis devotione ductus, suppliciter a Priore et Fratribus petiit, ut in ecclesia prædicta illam noctem ad sepulcrum sancti Hyacinthi vigilem transire posset. Quibus permittentibus, eoque vigilante in oratione circa mediæ noctis temporis spatium super monumentum beati Viri de cælo descenderunt tres radii immensi luminis, unus ad caput, secundus ad medium sepulchri, et tertius ad pedes; quos cum prædictus eremita vir Dei vidisset, obstupuit, numquam antea similes expertus visiones, celeriterque cucurrit ad Fratres Hieronymum et Florianum sacristas, ipsisque excitatis, ad ecclesiam eos secum duxit, et illam insolitam ad beati Hyacinthi sepulchrum ingentem lucem, quæ firmo steterat gressu, eis ostendit; qui cum eam perspexissent, honorem dantes immenso lumini, prout in terram ceciderunt gratias agentes Deo, qui gloriæ suæ præconem suum sanctum Hyacinthum dignatus est invisere et luce cælesti decorare. Mox vero die suborta, ille eremita visionem pandit populo et omnibus illius ecclesiæ Fratribus, peractoque veritatis testimonio, Deum laudans et glorificans, ad sibi consuetam properavit eremum divina revelatione consolatus. Et de his pro nunc dixisse sufficiat: nam in libro sequenti omnium, quæ per beatum Hyacinthum Deus gloriosus operatus est, seriem texemus miraculorum. Nos eadem miracula, quæ post obitum et sepulturam S. Hyacinthi contigerunt, infra Actis Leandri Alberti subnectemus.

§ VII Diversi Polonorum conatus ad impetrandam venerabilis sui Popularis canonizationem.

Emergebat Lutherana hæresi, quæ veneno suo totum Septemtrionem inficere conabatur, Deus singulare antidotum præbuit Polonis, inter quos plerique Catholicæ religionis tenacissimi permanserunt, quemadmodum Severinus Cracoviensis in Actis S. Hyacinthi lib. 3 cap. 1 agens de hæresi Lutherana exponit his verbis: Lethale aconitum non solum Germaniam, sed Angliam, Flandriam, Scotiam, Hiberniam, Daniam, Sueciam, Hungariam, regna quondam florentissima subito invasit et infelicissime a Capite Ecclesiæ tamquam mortua et putrefacta membra præcidit; ad Poloniam vero impium ac blasphemum dogma ob vigilantiam et Christianæ fidei devotissimi Sigismundi primi olim regis Poloniæ principatum, qui ferro et igne minabatur omnibus, qui ejus regno impiam sectam introducere conarentur, accedere non audebat. At vero, ipso mortuo, cum pastores ecclesiæ, tumetiam filius prædicti, Sigismundus Augustus minus juste gregem sibi Polonicum custodirent, venit lupus et paulatim cœpit veneno blasphemiae ex ovibus lupos transformare, et cum dormirent homines, venit inimicus homo, supereminavit zizania in medio tritici. Quoniam autem Sarmatæ, ut climate frigidiores, ita quoque corde duriores et ad credendum tardiores, zizaniorum molem non ita radicem agere in medio tritici permiserunt: nec enim sic invaluerunt zizania hæresum, ut omnino triticum opprimere et explodere (sicut in aliis regnis pro dolor! evenit) et fidem Catholicam ex cordibus hominum evellere potuerint, Deo Polonos ex infinita misericordia sua protegente, et Sanctorum, qui ibidem sepulti sunt, patrocinio auxiliante. Quinimo Catholica religio in hoc regno ita prævaluit, ut ea gens legem sanxerit, ne quis, nisi Catholicus, rex Poloniæ eligeretur.

Exorta hæresi Lutherana,

E

63 Porro Poloni ea occasione avitum Sanctorum cultum, quem Lutherus impugnabat, majori fervore promovere studuerunt, ut laudatus Severinus ibidem explicare pergit hoc modo: Ne vero regnum Poloniæ inter tot turbines hæresum in pelago infidelitatis Lutheranae tenebris blasphemiarum offunderetur, sidus novum et jubar, quod diu latuerat, oculos splendida luce reverberans, scilicet sanctum Hyacinthum Ordinis Prædicatorum, populo fidei objecit, magnorumque miraculorum fulgore ipsum coruscare fecit, ut gens fidelis hujus Sancti oblectata micantibus radiis, tenebras impiæ hæresis contemneret, fugeret, atque detestaretur. Vere etenim illis contigit verbum Isaïæ prophetæ: "Populus, qui "ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, "et sedentibus in regione umbræ mortis lux orta "est eis".

ceperunt Poloni Romæ flagitare

F

64 Fratres igitur Ordinis Prædicatorum in regno Poloniæ degentes duplici causa, scilicet canonizatione duorum Sanctorum, et impiarum hæresum colluvie invalescente, quasi duobus fortissimis calcaribus stimulati, moti a Spiritu sancto, cum viderent indies circa Sanctum miracula coruscare, mortuos suscitari, cæcos illuminari, et diversorum languorum molestiam curari, paulo diligentiores

publicum hujus venerabilis sui Popularis cultum,

AUCTORE
G. C.

diligentiores esse cœperunt, et duos Fratres ad conscribenda miracula, scilicet Fratrem Marcum et Fratrem Albertum Conventus Cracoviensis destinaverunt, et canonizationem Sancti apud Leonem decimum peragere cœperunt: quod negotium duo Patres, scilicet reverendus Pater Frater Andreas Parczow, sacræ theologiæ magister Provincialis Poloniæ, et R. P. Frater Nicolaus de Znena, sacræ theologiæ professor Prior Cracoviensis, instantissime et felicissime operati sunt, et jam ad finem negotium perduxissent, nisi bellum inter Carolum Quintum et Clementem septimum cum direptione urbis Romæ, et cum Romanorum et nostratum injuria intercessisset. *Non satis clare intelligo, quomodo PP. Prædicatores Poloni canonizationem S. Hyacinthi apud Leonem X Pontificem procurare cœperint, ut Severinus asserit, stimulati canonizatione duorum Sanctorum, cum duo isti Sancti, nimirum Benno episcopus Misnensis et Antoninus archiepiscopus Florentinus primum anno Christi 1523 ab Adriano VI, Leonis X successore, in catalogum Sanctorum solenniter relati sint, ut ipse Severinus initio ejusdem capituli notavit. Verum scriptor ille forsitan indicare voluit, causam horum duorum sanctorum Præsulum fere totam sub Leone X peractam esse, eoque successu PP. Prædicatores Polonos excitatos fuisse, ut etiam canonizationem S. Hyacinthi ab eodem Pontifice flagitarent.*

et Sigismundus I rex Poloniæ

65 Quidquid sit de hac re, Sigismundus I rex Poloniæ operam suam in illo negotio minime desiderari passus est, ut liquet ex epistola ipsius, quæ apud Severinum lib. 3 cap. 4 sic refertur: Sanctissimo domino nostro divina providentia Leoni Papæ decimo, domino meo clementissimo. Beatissime, Pater et domine clementissime, post oscula pedum beatorum. Posteaquam Sanctitas vestra ad multiplices meas supplicationes pro canonizatione beati Cazimiri germani mei dignata est litteris suis reverendissimum D. Joannem archiepiscopum Gnesnensem legatum natum et primatem regni mei una cum nonnullis commissariis deputare inquisitionemque fieri et testes recipi super vita, sanctimonia, religione, conversatione atque miraculis, quibus Dei optimi maximi misericordia claret, mandare; idem D. Archiepiscopus Gnesnensis, dum mandatum Sanctitatis vestræ exsequeretur, mihi proposuit, ut sub uno Processu tenore beati Hyacinthi Poloni, nobili genere oriundi qui in vita trium mortuorum suscitator esse meruit: post obitum vero et usque nunc magnis claret miraculis, apud Sanctitatem vestram canonizationem impetrarem: cujus Hyacinthi vitæ historiam ex libro Alberti Leandri Bononiensis, ad reverendissimum D. Nicolaum Fliscium Genuensem Cardinalem de Viris illustribus intitulo, descriptam Sanctitati vestræ mitto. *Ex his ultimis verbis conjicio, tunc nondum notam aut detectam fuisse antiquiorem Stanislai Cracoviensis lucubrationem, quæ postea Romam allata est. Ceterum hinc quoque crescit difficultas, quam supra § 1 num. 4 et 5 contra opinionem Severini proposui.*

hujus rei promovendæ causa

66 Post hæc piissimus ille rex epistolam suam ita prosequitur: Assiduis itaque nedum ipsius D. Archiepiscopi una cum ceteris regni mei episcopis, provinciæ ipsius suffraganeis, verum etiam principum, baronum, militum, et totius fere populi precibus et sollicitudine inductus, et præsertim quam magnæ pietatis esse existimavi, non pati occidere eorum memoriam, qui egregiis factis et supra humanum captum divina quadam ope ge-

stis æternitatem meruerunt. Supplico Sanctitati vestræ, dignetur una eademque opera ipsi D. Archiepiscopo, aut si placebit Sanctitati vestræ, Cracoviensi vel Præmiisliensi episcopis de beato Iacinto nunc exsequendum committere id, quod pro exsequendo divo Cazimiro concedere non est dedignata; cui me regnumque meum, et dominia mea commendo, et eam incolumem et florentem esse pro tranquillo universalis reipublicæ Christianæ statu desidero. Datum Cracoviæ ultima die Maii, anno Domini MDXVIII, regni mei duodecimo.

67 Leo X Pontifex huic pio regis desiderio satisfecit, et exeunte mense Julio ejusdem anni 1518 commisit episcopis Cracoviensi et Præmiisliensi examen testium et miraculorum, ut Processus canonizationis debita forma institui posset. *Sed uterque ille præsul, unus propter diuturnam ægritudinem, alter ob publica regni negotia, onus istud recusarunt. Quare optimus rex ad eundem Pontificem dedit alteras litteras hujus tenoris: Sanctissimo domino nostro divina providentia Leoni Papæ decimo, domino meo clementissimo. Beatissime Pater et domine clementissime, post oscula pedum beatorum. Commiserat Sanctitas vestra jam pridem ad postulata mea inquisitionem de vita et miraculis divi olim Hyacinthi, hic Cracoviæ apud Fratres sancti Dominici sepulti, reverendis in Christo Patribus DD. episcopo Cracoviensi et Petro Præmiisliensi regni mei vicecancellario, quorum alterum ægritudo, qua assidue decumbit, alterum negotia publica et crebra mecum absentia impederunt, quo minus provinciam sibi demandatam exsequi potuerint, et proinde suplico Sanctitati vestræ, ut idem munus inquisitionis committere dignetur suffraganeo, et doctori Erdziesow Canonico Cracoviensi, qui continue hic agentes id negotii facilius et exactius conficere poterunt. Faciet Sanctitas vestra rem sua pietate dignam et mihi gratissimam; cui me cum regno et dominiis meis iterum humiliter commendo. Datum Cracoviæ MDXVIII, die xx Septembris, anno regni nostri duodecimo.*

dedit varias litteras ad Leonem X Pontificem,

68 Laudatus Pontifex iterum huic regis petitioni annuit, et in eam rem scripsit sequentes litteras: Leo Papa decimus venerabili Fratri Joanni episcopo Laodicensi, et dilecto filio Jacobo Canonico ecclesiæ Cracoviensis. Venerabilis Frater et dilecte fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Cum alias charissimus in Christo filius noster Sigismundus Poloniæ rex illustris suis litteris, per dilectum filium nostrum Achillem tituli sanctæ Mariæ trans Tyberim presbyterum Cardinalem presentatis, nobis significasset, quanta jamdiu fuisset, et etiam tunc esset populorum devotio et concursus ad sepulcrum sancti Hyacinthi, qui olim beati Dominici socius et particeps vitæ existens, tam in vita quam post mortem multis semper claruit miraculis, prout ex fide dignorum testimoniis ac monumentis apparet; ac propterea idem rex per eundem Achillem Cardinalem, in Romana curia ejus regni protectorem, nobis humiliter supplicari fecisset, ut super vita et miraculis, de quibus idem Achilles Cardinalis nobis etiam plenam fidem fecerat, Processum fieri mandarem, ut si dignus repertus foret, Sanctorum catalogo aggregari et conscribi posset: Nos ipsius regis piis supplicationibus inclinati, ad canonizationem hujusmodi rite procedere volentes, venerabilibus Fratribus Cracoviensi et Præmiisliensi episcopis per alias nostras litteras dedimus in mandatis, ut super vita, fama, conversatione et miraculis

qui aliis esse excusantibus

A raculis, per ipsum Hyacinthum tam in vita quam post obitum factis, diligenter et sincere auctoritate nostra inquirerent, testes reciperent, et eorum desuper attestaciones in publicam formam redigi facerent, et deinde Processum ipsum clausum eorumque sigillis munitum ad Nos et Sedem Apostolicam per proprium vel alium nuntium fideliter transmittere curarent, prout in illis litteris plenius continetur.

substituit
viros ido-
neos,

69 Cum nuper præfatus Achilles Cardinalis et venerabilis Frater Erasmus episcopus Plocensis, dicti regis orator, nomine ipsius regis nobis exposuerunt, quod præfati episcopi præmissorum inquisitioni commode vacare non possent, et propterea ejusdem regis nomine nobis humiliter supplicaverunt, ut aliis negotium inquisitionis hujusmodi committere dignaremur. Nos igitur ejusdem regis pio desiderio annuere volentes, vos loco præfatorum episcoporum subrogantes, vobis mandamus, ut ad inquisitionem vitæ, famæ, conversationis et miraculorum sancti Hyacinthi hujusmodi procedatis, ac testes recipiatis, et eorum desuper attestaciones in publicam formam redigi faciatis, et Processum per vos factum sub vestris litteris clausis vestrique sigillis munitis ad Nos et Sedem Apostolicam per proprium seu alium nuntium fideliter transmittere curetis, et alia in dictis litteris contenta exsequamini in omnibus et per omnia perinde, acsi dictæ litteræ vobis principio directæ fuissent; in contrarium non obstantibus quibuscumque. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die xxix mensis Augusti, anno Domini mxxi, Pontificatus nostri anno nono.

eisque man-
davit,

70 Post hæc instrumenta Severinus cap. 8 citati libri progressum causæ enarrat his verbis: Anno igitur dominicæ Incarnationis mxxii, xvii Januarii sub Leone decimo, Pontificatus ejus anno decimo (*hic certe error chronologicus irrepsit, cum Leo X Pontifex ineunte mense Decembri anni 1521 mortuus fuerit, et tantum octo annis et aliquot mensibus in cathedra S. Petri sederit*) feria sexta Cracoviæ præsentatæ sunt litteræ summi Pontificis reverendissimo suffraganeo Cracoviensi episcopo Laodicensi, et Jacobo Erdziesow Canonico Cracoviensi, novis a Sede Apostolica commissariis, tum etiam ipsi serenissimo Sigismundo regi, qui cum magno animi desiderio eosdem expediri cupiebat, et re, ut opus erat, mature considerata [curavit, ut] miraculorum et testium et omnium, quæ ad hoc negotium spectare videbantur, conscriberentur ratio, numerus et modus, ut omnibus ad invicem coadunatis facilius canonizatio hujusmodi ad terminum optatum perduceretur. Sed non modicum statim occurrit impedimentum: Pontifex enim ipse Leo decimus, qui jam in canonizationem sancti Hyacinthi vehementer aspirabat, hoc eodem anno charam Deo animam morte absorpta reddidit. Itaque maxime negotio tam sancto dolendus casus obstitit. Mittit postea serenissimus rex Romam Adriano sexto, jam Sedi Apostolicæ præfecto, quid ulterius faciendum esset, diligenter exquirens; cui per Achillem Cardinalem, regni Poloniæ protectorem, remissi sunt quidam tenores regularum cancellariæ Apostolicæ, in quibus declaratur, quod etiam summo Pontifice defuncto, possint procedere ad ulteriora, non præhabita nova succedentis novi summi Pontificis commissione. Hæ autem regulæ a Julio II, Alexandro VI, Pio III, Leone X, et Adriano VI Pontificibus sunt institutæ.

71 Quapropter cum a Sede Apostolica meliorem de hac re accepissent informationem, invocato Dei nomine, et Spiritus sancti ope in Sacrificio sancto interpellata, Sanctorumque Dei (in quorum numero sanctus Hyacinthus canonizandus in illa beatitudine computabatur) petito auxilio, et sanctæ justitiæ innixi suffragio, anno Domini mxxiii, xvi Martii, sub Adriano sexto, anno ejus Pontificatus primo, in Conventu sanctissimæ Trinitatis Cracoviensi, ubi gleba corporis sancti Hyacinthi quiescebat, fundata est jurisdictio reverendissimorum prædictorum commissariorum, atque de iis, quæ juris sunt, diligentem fecerunt rationem: in qua siquidem jurisdictione, quoad formam juris, comparuit serenissimus rex Poloniæ Sigismundus primus, et comparens personaliter instituit procuratorem, qui nomine regio causam [ageret] R. D. Stanislaum Cloniczki Canonicum Opatoviensem coram multis testibus utriusque status ad hunc solennem actum præsentibus. Quo facto, regis exemplum R. Capitulum ecclesiæ cathedralis Cracoviensis seorsim et alma Universitas generalis studii ejusdem urbis, tum etiam et Ordo Prædicatorum scilicet Conventus sanctissimæ Trinitatis ad hoc negotium suos instituerunt procuratores, ut omnium auxilio fieret, quod pro omnium honore, ne dicam singulorum, erat institutum.

AUCTORE
G. C.
ut gesta et
miracula
venerabilis
Hyacinthi

72 His constitutis, datur a RR. DD. Commissariis generale edictum, quod postea per omnes ecclesias est fideliter executum, ut scilicet prædicatores hoc integro anno, quo commissio duraret, in concionibus publicis, lecta commissione Leonis X, populus admonerent, et inquisitionem fieri miraculorum et beneficiorum Dei, per servum ejus Hyacinthum perpetratorum, secundum formam juris publicarent. Additi sunt etiam eidem negotio R. D. Nicolaus de Copziwnicza, Canonicus Cracoviensis ex parte Cracoviensi procurator, et publici notarii Bernardus Bittomiensis et Bartholomæus Gondkowski, qui rem exactissime ad formam juridicam efficere erant obligati. Postmodum in omnibus concionibus ad populum publice prædicatores conclamitabant, ut si qui aliquod sibi beneficium miraculose per sancti Hyacinthi preces et eorum vota ad Sanctum, factum sciret, Deo teste et conscientia vera, rem, ut est, vere sub juramento corporali propalarent, et in librum publicum inscribi curarent: ad quorum declamationes et publicas ex suggestis admonitiones, rei feliciter processit eventus; siquidem ii, qui sanitatis alicujus morbi aut restitutionis vitæ beneficio sunt potiti, libere accedentes, testimonium veritati præbuerunt, quorum numerus ad quadringentos novem est reductus.

E

in Polonia

73 Cœperunt igitur produci testes anno supra dicto, septimo Maii, et duravit commissionis actus multiplex usque ad sextam Septembris anni sequentis, scilicet mxxiv, cum omni modo, jure et forma, quibus ad tales actus procedere debitum erat, nihil omittendo vel admittendo, quod huic tam sancto negotio apposite accommodari vel incommodari poterat. Nos autem in hoc passu non formam Processus secuti, sed quod ad veritatem historiæ et commendationem honoris nostri sancti Hyacinthi pertinere videbatur, ad capita reducentes, et multitudinem miraculorum et testantium fidem conscribemus; siquidem supra ea, quæ duobus libris superioribus continentur miracula, testium veritatem adducemus, et tabularum, quæ in Processu repertæ sunt, cum suis

diligenter
examina-
rent.

F

AUCTORE
G. C.

suis miraculis ad eadem capita consignabimus, liberantes lectorem a fastidiosa lectione, breves nos esse in scribendo, et sanctum Hyacinthum mirabilem in operando ex quadringentis novem testibus, et nonaginta septem tabulis docebimus. *Hæc miracula ex istis testibus et tabulis infra post Commentarium et Vitam producemus, et interim serie temporis, quantum fieri potest, hic materiam nostram prosequemur.*

§ VIII. Initium et incrementum legitimæ venerationis ante solennem ejusdem Beati canonizationem variis miraculis confirmata.

Clemens VII
Pontifex

De canonizatione S. Hyacinthi sub Leone X Pontifice ejusque successoribus agi cœpit, ut supra ex Severino Cracoviensi fusiùs retulimus, ac Clemens VIII Papa in Bulla canonizationis infra paucis testabitur. Sed Processus ille propter varias causas interruptus ac dilatus fuit, tametsi Clemens VII Pontifex legitimo cultui hujus beati Viri aliquod initium dederit, ut patet ex illius litteris apud Severinum cap. 31 libri tertii relatis, quas anno 1527 ad PP. Prædicatores Cracovienses scripsit in hunc modum: Clemens Papa septimus dilectis filiis Prioribus et Fratribus domus sancti Dominici Cracoviensis Ordinis Prædicatorum. Dilecti filii, salutem et Apostolicam benedictionem. Exponi nobis nuper fecistis, quod alias felicis recordationis Leo Papa decimus prædecessor noster ad instantissimas preces charissimi in Christo filii nostri Sigismundi Poloniæ regis illustris certisepis copis tunc expressis ut ad generalem inquisitionem vitæ sanctitatis et miraculorum beati Hyacinthi, Fratris Ordinis vestri ac socii sancti Dominici, olim institutoris dicti Ordinis, procederent, mandavit: ipseque Processus per unum ex Fratribus domus vestræ clausus et sigillis obsignatus, nobis nuper præsentatus, illiusque examinatio tribus ex S. R. E. Cardinalibus, et duobus Rotæ auditoribus per Nos commissa fuit; et licet ipse Hyacinthus, dum in humanis egit, ac tempore, quo Creatori suo spiritum reddidit, ac posteaquam vita functus fuit, plurimis claruerit miraculis, ac præteream magna Christi fidelium istius regni multitudo ad ecclesiam vestram, in qua ipsius corpus requiescit, assidue confluat, pluresque ejusdem Beati intercessionem preces suas, quas ad Deum effundunt, exaudiri firmiter credant; ipsumque pro Beato teneant et revereantur; quia tamen in catalogo Sanctorum annumeratus non est, dubitant, an sibi facere liceat.

huic beato
Viro

75 Quare venerabilis Frater noster Laurentius episcopus Prænestinensis Cardinalis Sanctorum Quatuor nuncupatus, dum regni protector tam præfati Sigismundi regis, quam vestro nomine, nobis humiliter supplicavit, ut pro æterni Regis laude et gloria, ac ipsius Beati reverentia et honore, nec non Ecclesiæ decore et Catholicæ religionis splendore populique devotione et salute vobis singulis annis, etiam priusquam ad illius canonizationem processum fuerit, festum et Officium ejusdem Hyacinthi in ecclesiis et domibus vestri Ordinis dicti regni et provinciæ celebrandi et celebrari faciendi licentiam concedere de benignitate Apostolica dignaremur; Nos igitur, qui fideles quoslibet ad Sanctorum Dei venerationem

et jugem erga eos devotionem, ut ei, a quo omne datum optimum et omne donum perfectum procedit, placere studeant, prout possumus, libenter excitamus; hujusmodi supplicationibus inclinati, vobis et aliis et aliorum domorum nec non monasteriorum monialium seu Sororum vestri Ordinis in dicto regno et provincia consistentium Fratribus ac monialibus seu Sororibus, ut de cetero perpetuis futuris temporibus in ecclesiis domorum et monasteriorum vestri Ordinis hujusmodi Officium et Missas in memoriam ejusdem Hyacinthi annis singulis altera die post festum Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis immediate sequenti celebrare, ejusque imaginem depingi facere, et in ecclesiis domorum et monasteriorum dicti regni et provinciæ depictam tenere libere et licite valeatis, ordinariarum locorum et cujusvis licentia super hoc minime requisita, auctoritate Apostolica tenore præsentium licentiam et facultatem concedimus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis ceterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, quod propter præmissa dictus sanctus Hyacinthus canonizatus et catalogo prædicto Sanctorum adscriptus non censeatur. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 11 Februarii MDXXVII, Pontificatus nostri anno quarto.

Euangelista.

76 Memoratus Pontifex postea annuam istam S. Hyacinthi memoriam sub ritu duplici celebrari concessit, et ad omnes Poloniæ ecclesias extendit, quemadmodum legimus in ipsius litteris, quas anno Christi 1530 ad Sigismundum Poloniæ regem dedit sequenti tenore: Clemens Papa septimus charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Poloniæ regi illustri. Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Præsentavit nobis Provincialis regni tui Poloniæ Ordinis Prædicatorum litteras majestatis tuæ, quibus nobis expeditionem negotii sancti Hyacinthi, qui tam vivus quam mortuus plurimus claruit miraculis, plurimum commendat, ut ad illius canonizationem procedere dignaremur. Nos propter diversa ardua negotia, quibus ad præsens implicati sumus, considerantes ad actum hujusmodi canonizationis procedere non posse, ac desiderantes, quantum cum Deo nobis licet, tuis piis et honestis desideriis satisfacere, attendentes, ut præfatus Provincialis nobis exposuit, Fratribus dicti Ordinis alias ab hac sancta Sede, in qua divina providentia sedemus, concessum fuisse, ut festum ac Missa et Officium ejusdem sancti Hyacinthi cum oratione de uno confessore in omnibus ecclesiis domorum Ordinis et regni prædictorum celebrari possent, majestati tuæ pro nunc concedendum duximus, prout per præsentem concedimus; quod in omnibus aliis ecclesiis etiam cathedralibus, quas regni tui duxeris eligendas et nominandas, episcoporum et prælatorum, quorum ecclesiæ per majestatem tuam nominatæ fuerint, expresso accedente consensu, Missa et Officium cum oratione de uno confessore celebrari possint, donec ad actum canonizationis devenit fuerit; ita tamen quod per hoc dictus Hyacinthus canonizatus et catalogo Sanctorum adscriptus nullatenus censeatur. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die xv Junii MDXXX, Pontificatus nostri anno septimo.

Euangelista.

Eodem anno Clemens VII Fratribus Prædicatoribus Poloniæ permisit, ut festo S. Hyacinthi in ecclesiis suis solennem processionem cum venerabili Sacramento

A *Sacramento instituant, sicut apud laudatum Severinum Cracoviensem lib. 3 Actorum cap. 36 fusius videre est, ubi etiam cap. 33 et cap. 34 singillatim recensentur ecclesiae, quae postmodum a rege et praesulibus Poloniae ad celebrandam S. Hyacinthi festivitatem assignatae fuerunt.*

quem Paulus III Papa auxit,

77 *Causa canonizationis ferventer resumpta est sub Paulo III Pontifice, qui etiam cultum S. Hyacinthi ampliavit, ut nomine ipsius testatur Joannes Toletanus Cardinalis, dum apud Severinum Cracoviensem cap. 35 ejusdem libri tertii Fratribus Praedicatoribus Poloniae sic scribit: Joannes a Toletis miseratione divina tituli sancti Sixti S. R. E. presbyter Cardinalis Burgensis nuncupatus, dilectis nobis in Christo universis et singulis Patribus et Fratribus Ordinis Praedicatorum provinciae Poloniae salutem in Domino sempiternam. Hodie sanctissimus in Christo Pater et dominus noster, dominus Paulus divina providentia Papa tertius intelligens sanctum Hyacinthum Ordinis Praedicatorum provinciae Poloniae patronum quamplurimis clarere miraculis, cupiens propterea vestris et aliorum Christi fidelium votis satisfacere, vobis de cetero omnibus quintis feriis cujuslibet*

B *hebdomadae, in quibus festum proprium non occurrerit, prout in tertiis feriis de sancto Dominico Patre vestro fieri et dici solet, ad laudem omnipotentis Dei ac vestri Ordinis decorem, Officium de eo etiam solenniter, acsi jam esset canonizatus, facere et dicere possitis, per suae vitae vocis oraculum nobis desuper factum, auctoritate Apostolica concessit et indulsit, in cujus rei testimonium praesentes nostras attestationis litteras per secretarium nostrum fieri et subscribi nostrique sigilli impressione communiri mandavimus. Datum Romae apud Parionem in aedibus nostrae solitae residentiae sub anno a Nativitate Domini MDXLII, die vero tertia mensis Junii, Pontificatus praefati domini nostri Papae anno octavo. Ita attestamur et fidem facimus.*

A. Cardinalis Burgensis.

Ant. Barba secret.

et in urbe Romana

78 *Etsi canonizatio S. Hyacinthi sub Paulo III variisque hujus successoribus ad optatum exitum perducere non potuerit, tamen indies crevit veneratio illius beati Viri, non solum in Polonia, sed etiam in longe dissitis regionibus, ita ut Romae invocatus ante peractam canonizationem patriverit singulare miraculum, quod Abrahamus Bzovius in suo Serto gloriae S. Hyacinthi sive Concone octava de eodem Sancto, apud me pag. 129 sic recitavit: Roma orbis caput, amplius quam mille trecentis miliaribus disjecta est a monumento Hyacinthi. Romae tamen jamjam pene a morte absorptos ad vitae hujus usuram revocavit. Non gravabor referre, quod sub annum Domini MDXIV eo ipso tempore, quo sanctus Hyacinthus catalogo Sanctorum adnumerandus erat, non aliquis pagus, non oppidum, non civitas, non tantum urbs Romana, sed in urbe Roma quasi universus mundus, pro solenni canonizatione sancti Viri in unum collectus propriis aspexit oculis, dum sanctus Hyacinthus suae sanctitatis illustrissimum dedit signum.*

ante solennem ejus canonizationem

79 *Tiberius Ceulus, vir maximae auctoritatis inter cives Romanos, gravissima infirmitate confectabatur. Aderat afflicto sua uxor, omnia necessitatis officia sedulo exsequens. Nihil non faciebat, nullis parcebat sumptibus, quo charissimum maritum ab illa infirmitate sublevare posset. Omnes advocarat medicos, diversa et ea pretiosissima coemerat pharmaca, multis ac variis medicamentis*

perquisitis, illius dolores vel lenire vel sedare attemptabat. Tantum studii quantum vel poterat vel necesse videbat, adhibuerat, ut aegrotanti marito salutem invenire posset. Ast omnia frustra: post multas enim opes insumptas, indies magis ac magis excrecente pestifero dolore, tandem ope medicorum destitutus Tiberius ad extrema vitae deducitur. Quod ubi persensit mulier, acsi ancipiti gladio confixa in lamentationem et ejulatum prorumpens, sanguineis lacrymis suam infelicitatem opplorare, os verberare ac pectus, vellere crines, in caelum tendere supplices manus, Tiberii nomen implorare, de humana conditione lamentabiliter conqueri, vitae inconstantiam deflere, mortem mariti suam crucem appellare, Deum ac homines accusare, se omnium fore infelicissimam vocare coepit.

80 *Nullius audire consolationem voluit, dum miserabiliter agentem animam virum suum advertit. Aliquo temporis interstitio in agone certabat Ceulus; mœrore perdita mulier, quid moliretur, perpendebat. Tandem post multos ploratus sancti Hyacinthi nomen illi in animum incidit, ejus solennem apotheosim brevi tempore futuram esse perceperat. Mox in terram prostrata, animo quidem mœrenti sed inflammato, cum lacrymis opem implorat ipsius, vota postmodum ei nuncupat; si scilicet suum virum a porta mortis ad vitam reducere dignetur, quatuor in eminentioribus urbis Romanae locis, Hyacinthi imaginem depingere, sacellum nomini ejus magnifico sumptu exstruere, tot deinde sacra in honorem ipsius persolvere promittit. Illico (audite aliud stupendum et inusitatum mirandum) ad vota Hyacintho sponso, et ad aures morientis nomen Hyacinthi inclamatum, qui lecto decumbebat jamjam pene spirans animam, repente surrexit, adque Hyacinthi honorem vota nuncupata persolvit. Deinde Bzovius istud miraculum confirmat testimonio Guilielmi Blanci, Grassensis et Venciensis in Gallia episcopi, qui antea Sixto V Pontifici a cubiculis fuerat, et qui hoc aliaque S. Hyacinthi prodigia carmine hexametro decantavit.*

patratum est
insigne miraculum

E

* lege sponsa

81 *Praesertim tamen Sanctus ille ante solennem suam canonizationem in Polonia patravit innumera miracula, quae R. P. F. Camillus Ballianus in oratione panegyrica de S. Hyacintho apud proxime citatum Bzovium pag. 211 sic generatim recenset: Nolo maximam divi Hyacinthi miraculorum copiam hac mea oratione perstringere; si enim tot linguis praeditus essem, quot illum et viventem et vita functum probatissima miracula effecisse accepimus, tamen ea omnia, non dico ornate explicare, sed ne summatim quidem percensere possem. Verum et haec, quae proposuimus, et alia, quae possent commemorari, quae consulto, ne longior sim, praetereo, historiarum scriptores monumentis suis commendarunt et commendabunt aeternitati. Non possum tamen non breviter ex iis nonnulla commemorare: nam triginta novem mortuos ad vitam revocavit; quindecim abortivos vita et anima donavit; septuaginta sex jam morituris perfectam sanitatem restituit; centum triginta quatuor gravi valetudine pressos curavit; triginta sex magno dolore capitis affectos liberavit; viginti duos vehementi dolore dentium affictos sanavit; quinquaginta oculorum doloribus cruciatis, ex quibus nonnulli caeci erant, lumen reddidit; triginta tres gutturis, colli, linguae, oris doloribus oppressos ad sanitatem reduxit; tribus surdis auditum restituit; quadraginta duos pectoris, stomachi*

cum multa prius in Polonia contigerent.

F

AUCTORE
G.C.

stomachi et intestinorum doloribus languentes adjuvit; octoginta tres pedum et manuum languoribus dolentes liberavit; quadraginta octo febribus vexatos sanos effecit; ab octo colicos dolores depulit; viginti novem ex elephantico morbo eripuit; decem octo a morbo comitiali vindicavit; duobus tabe affectis sanitatem dedit; sex paralyticis et membris dissolutis vires restituit; duodecim aqua intercute tumescentes curavit; viginti tribus diversis vulneribus concisis sanitatem reddidit; duas steriles matronas prole donavit; triginta tribus parturientibus matronis, et in partu periclitantibus, subvenit; quadraginta totius corporis doloribus quasatis opem tulit; quinquaginta quinque diversis casibus agitatis succurrit; novem animalia rationis expertia debilitata; atque vitio alio affecta, in pristinum statum restituit; triginta octo exstant visiones et apparitiones diversae, quibus aegri et morientes sunt ab eo recreati et sublevati; nonaginta octo Christianos variis de causis affictos non semel solum, sed saepissime, voto facto, voti com-
B potes effecit. Nos inferius hæc miracula post Commentarium prævium et Vitam ex Severino Cracoviensi speciatim referemus.

§ IX. Licentia obtenta ad elevandas Sancti reliquias, earumque inventio.

Cum Paulus III Pontifex

Dum negotium canonizationis sub Pontificatu Pauli III in curia Romana agitabatur, multi Fideles ad Cracoviense PP. Prædicatorum templum confluentes et per intercessionem S. Hyacinthi crebra beneficia impetrantes, instare cœperunt, ut sacræ ejus reliquiæ, quarum determinatum locum ignorabant, certo et honorificentiori loco collocarentur, quemadmodum Severinus lib. 3 Actorum cap. 41 refert his verbis: Dum hæc ita agerentur et desiderium populorum augeretur, cœpit devota plebs apud Fratres Prædicatores Cracovienses insistere, ut glebam corporis sancti Hyacinthi, quæ multos latuerat dies (licet non sine magno prodigiorum et miraculorum fulgore et numerositate) a terra elevarent, et certiore locum, quo oculos pro necessitatibus suarum sublevamine ad sanctum Hyacinthum confidentius dirigere possent, eis assignarent. Non defuerunt tales, qui devotioni populorum annuentes, ad Sedem Apostolicam confugerunt supplicantes humiliter, quatenus ossa beati Hyacinthi honestiori loco condere permitterentur.

concessisset
licentiam

83 Paulus III Papa anno 1538 petitam elevationis istius licentiam concessit per eminentissimum S. R. E. Cardinalem Antonium, qui jussu ejusdem Pontificis ad PP. Prædicatores Cracovienses scripsit hoc modo: Antonius miseratione divina tituli sanctorum Quatuor Coronatorum presbyter Cardinalis dilectis in Christo Priori et Fratribus domus sanctissimæ Trinitatis Cracoviæ Ordinis Fratrum Prædicatorum salutem in Domino. Ex parte vestra fuit propositum coram nobis, quod vos pro singularis devotionis affectu, quem ad beatum (ut pie creditur) Hyacinthum, olim Ordinis Fratrum Prædicatorum professorem, et beati Dominici ipsius Ordinis institutoris socium, geritis, cupitis corpus seu ossa ejusdem beati Hyacinthi, quæ humi in ecclesia domus vestræ sanctissimæ Trinitatis jacent, in aliquo eminenti et alias condecienti loco cum debitis reverentia et honore reponere et reponi facere, quod vobis licere dubitatis

absque Sedis Apostolicæ dispensatione seu licentia D speciali.

84 Quare supplicari fecistis humiliter vobis, quia assertis quod festum et Missa ac Officium ejusdem beati Hyacinthi cum oratione de uno confessore in omnibus ecclesiis domorum dicti Ordinis in regno Poloniae constitutarum ex concessione Sedis Apostolicæ celebrantur, per Sedem eandem de opportuno remedio juris providere. Nos igitur vestris supplicationibus in hac parte inclinati, auctoritate domini Papæ, cujus Pœnitentiariæ curam gerimus, et de ejus speciali mandato, super hoc vivæ vocis oraculo nobis facto, vobis, ut corpus seu ossa hujusmodi exhumari et in eadem ecclesia in aliquo eminenti et alias condecienti loco cum debitis reverentia et honore, Ordinarii loci vel cujusvis alterius licentia minime requisita, reponi facere libere et licite possitis, verisque existentibus præmissis, indulgemus, plenamque ad id licentiam et liberam concedimus facultatem, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub sigillo officii Pœnitentiariæ Kal. Julii, Pontificatus domini Pauli Papæ tertii anno quinto,

Æ. de Villa-nova

Hect. Guiddatus.

85 Sed jam sese offerebat difficultas reperiendi reliquias S. Hyacinthi, quæ diu latuerant, et quas anno Christi 1543 quæsiit invenitque R. P. F. Thomas de Szyczow, de quo Echardus inter Scriptores Ordinis Prædicatorum recensitos meminit, ibidemque tomo 2 pag. 125 asserit, ab eo scriptam fuisse Relationem inventionis reliquiarum sancti Hyacinthi Ordinis Prædicatorum, a ducentis annis ita occultarum, ut, ubi delitescerent, periisset memoria. Hanc relationem maxima ex parte edidit Severinus Cracoviensis, apud quem lib. 3 Actorum Cap. 42 laudatus Thomas de Szyczow, testis oculatus illam sacrorum ossium inventionem ita narrat: Quoniam in sacris Litteris scriptum comperimus Tobia 12: Sacramentum regis abscondere bonum est, opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est; hinc nos Frater Thomas de Szyczow Prior provincialis provincie Poloniae, licet immeritus, Ordinis Prædicatorum, una cum Patribus et Fratribus Conventus sanctissimæ Trinitatis in Cracovia, omnibus et singulis Christi fidelibus ad honorem et gloriam omnipotentis Dei et Sanctorum amicorum ejus notum facere dignum duximus, quomodo juxta jam dudum quibusdam utriusque sexus hominibus Deum timentibus a Deo factam revelationem et in scriptis historicis exaratam testificationem, ossa et reliquiæ beati Hyacinthi, Patris et fundatoris primi Conventus nostri Cracoviensis, et ceterorum in regno Poloniae quiescentum, in malis et periculosis temporibus hactenus occulta, revelari et reperiri debuere, ac etiam cum ceteris Sanctis in regno Poloniae recondita numero senario canonizari, quod priori anno de beato viro Hyacintho factum declaramus fuisse in hunc modum.

86 Anno Domini MDXVII, satagente et instigante olim venerabili Fratre Ludolpho sacræ theologiæ ac totius veræ philosophiæ professore, Provinciali vigilantissimo, post frequentes preces et intercessionem serenissimi et invictissimi regis Sigismundi I feliciter moderni, ac etiam cum tempore totius coronæ venerabilium archiepiscoporum et episcoporum ac capitulorum cathedralium, ac synodali congregationum super promovenda ac
fienda

elevandi ossa
B. Hyacinthi,

R. P. F. Thomas de Szyczow Dominicanus,

F

Prior provincialis
Poloniæ

A fienda canonizatione beati Hyacinthi, et cum interjecto tempore, multis per plures Patres nostros diffinitores a sacrosancta Romana Sede Apostolica in forma Brevis, et Bullis obtentis gratiis, tandem anno dominicæ Incarnationis MDXLIII spem firmam in divina gratia, non in pecuniarum thesauris, qui nulli in arcis parati habebantur, collocantes, unanimi voto Deo et sancto suo Hyacintho juxta decretum Sedis Apostolicæ erigere et ædificare locum eminentiorem supra sacellum trium Regum cœpimus adaptare, et murum versus ecclesiam infringere, et inter fractionem vel frangendum murum supra altare de compassione beatæ Mariæ Virginis reperta est capsula sive armarium muratum, testudinatum, ubi reperta fuerunt ossa integri hominis officiose recondita, licet aliquantisper per ignem adusta et rubicunda facta, nec tamen in aliquo læsa vel diminuta; et quia ossa et reliquiæ beati Hyacinthi a multorum annorum curriculo, forsitan ultra quam ducentorum, occultata fuerunt, et penitus nostro ævo ignota, prædicta ossa taliter reperta putabantur fore beati Hyacinthi, et sic ex congerie laterum, quæ inter frangendum dictam capsam inciderant, reverenter cum cineribus, quorum erat magnæ scutellæ quantitas, et quibusdam particulis laminarum cuprearum recollecta, et in sacristiam reverenter delata fuerunt; cujus adustionis hæc conjiciebatur fuisse ratio; quoniam a fundatione Conventus bina vice usque ad præsentia tempora Conventus cum ecclesia fertur fuisse incineratus, et præfata capsula sive armarium, ubi ipsa ossa latebant, ex parte ecclesiæ, et non nisi unico latere vel fenestrella medio latere clausa fuerant. Eapropter ardor ignis murum accenderat et capsam ligneam, cujus cineres comperti sunt, et similiter laminam cupream absumpsit, salvis miraculose ossibus et reliquiis præfatis.

diligenter
ea quæstivit,

87 Postea circa principium mensis Junii facta congregatione Fratrum mendicantium in domo nostra, et rogato reverendissimo suffraganeo Fratre Dominico, et cum eo multis ex prælatis et Canonicis ecclesiæ cathedralis in fidei testimonium, et concursu populorum assistentium utriusque sexus non modico, ex devotione et flebili gaudio accedente, et acclamante, quod eorum temporibus diu desiderata ossa et reliquiæ inventæ sublevatæque fuissent, sepulcrum beati Hyacinthi, quod erat intra murum excavatum et ante sacellum B. Virginis, vel, ut communiter nominatur, trium Regum, a terra duobus cubitis elevatum aperuimus, et cistulam reperimus; quibus reliquiis per reverendissimum præfatum D. Suffraganeum receptis et ad medium chori delatis, et aliis prius (ut præmissum est) repertis simul asportatis in præsentia prælatorum et medicorum chirurgicorum anatomiam scientium revisa sunt et mutuo comparata, et compertum est, diversa fore ossa, quia priora integri hominis, et reliqua iterum alterius corporis, et saltem inferiores partes, quarum caput cum ceteris superioribus membris et partibus, puta manibus, brachiis et pectore non comparebant. Unde multum murmur et admiratio præsentibus prælatis et ceteris facta est; sed et quibusdam, præsertim Lutheranismo infectis, subsannationis occasio facta fuit.

postquam
per multos
annos la-
tuerant,

88 Ego etiam, qui supra, Frater Thomas pro tunc Prior et vicarius generalis provincie existens, cum Patribus et toto Conventu pro ea re tristes et stupidi effecti, non alium locum certo scientes, ubi tantæ reliquiæ requirendæ forent, fiduciam denique plenam habentes in Domino Deo,
Augusti Tomus III.

et ex Patrum priscorum narrationibus et ex libris historicis, quod eo tempore reperiri, elevari et canonizari deberent, quo respublica Christiana in fide periclitaretur, quod pro tunc per Lutheranam factionem agitabatur, et ipsum regnum Poloniæ ex proxima vastatione regni Ungariæ illo tempore pavore et timore urgebatur vel angustabatur; unde et Fratrum nedum nostrorum, sed et aliorum Ordinum et Religionum, imo et in concionibus vulgaribus per verbi Dei præcones commendabatur Domini Dei et Sanctorum suorum negotium; et sic tandem, Domino Deo miserante, xxiii die mensis Junii, videlicet decem millium martyrum hora vespertina, jam fere consummato præfato divi Hyacinthi sacello, dum ego Frater Thomas cum Fratre Joanne Converso Conventus Vratislaviensis, illius totius operis magistro et architecto, circa dimensionem graduum, quibus foret ad sacellum congruus ascensus, conferebam, semper de sanctis ossibus tacitus et tristis revolvens; et, ecce, subito venit in mentem ex Fratrum et Patrum conferentiis, ut profundius in eodem loco murus foderetur, quoniam et vidi quasdam in muro cavaturas profundiores: et ita factum fuit divina, ut existimo, voluntate, ut præfatus Frater Joannes cum Fratre Protasio artis socio foderent, me ab opere abeunte: et sine mora repererunt lapidem planum, muro inferiori suppositum vel infixum; et mox me revocato, ipsum ostenderunt; et jussi cautius tractari lapidem, et comperimus sub eodem cryptam sive capsam lapideam eodem lapide artificiose plano contextam, et sic pro nocte futura omnia reliquimus intacta et integra.

89 In crastino, hoc est in vigilia sancti Joannis Baptistæ, ea, quæ facta fuerunt, retulimus reverendissimo domino Petro archipræsuli Gnesnensis ecclesiæ et episcopo Cracoviensi, qui cum cœtu prælatorum et canonicorum et familia non pauca eodem die adveniens, jussit levare superiorem lapidem, et tandem visis sacris bustis in loculo lapideo et plumbeo collocatis, mandavit vel jussit mihi Fratri Thomæ, quatenus totum cum capsis in chorum reverenter deferrem; quod et feci circumstante utriusque sexus et status multitudine, et iterum in medio chori collocatis reliquiis, accessit præfatus reverendissimus antistes, et revidens et tractans ossa et circumspiciens omnes reliquias et loculos ipsarum dixit: Iste sunt veræ reliquiæ beati viri Hyacinthi. Et adstans venerabilis dominus Joannes Borek, decretorum doctor et decanus ecclesiæ Cracoviensis, asseveravit, ita omnino esse, quoniam et in urbe Roma taliter absconditas et inventas ipse præsens viderat. Taliter ego cum Dei laudibus inventa et protinus ad sacristiam delata et religiose custodita usque ad tempus præfati sacelli consummationem et dedicationem fuerunt. Et ita his gestis, cœpimus cum Dei auxilio negotium ipsum fiducialius pertractare, et demum serenissimo et invictissimo regi Sigismundo huic operi multum devoto per nos rem gestam proponere, et suppetias pro consummatione et ornatu præfati sacelli et lapidei sepulcri exposcere. At sua majestas dum ex ore meo audivit prædictam rationem super tempore inventionis protracto, et post in veteri historia reviso et audito, tamquam princeps Catholicus largæ manu pro consummatione operis porrexit nobis centum florenos in moneta, et præfatus reverendissimus decem, et venerabile Capitulum, de quorum gremio olim erat beatus Pater Hyacinthus, viginti. Dominus Joannes Odrowoncz,

ac tandem
feliciter in-
venit,

AUCTORE
G. C.

de cuius stirpe et veteri clara familia iste fere ultimus relictus fuerat, viginti quinque florenos. Sic et ceteri Christi fideles promiscui sexus et conditionis gratanter plus et minus obtulerant, ex quibus ipsum sepulcrum et gradus et pavimenta et feramenta ego idem Frater Thomas pro tunc altera vice Provincialis nutu Dei feci coaptari et consummari. Per omnia benedictus Deus unus et trinus per infinita secula seculorum. Amen.

non sine
certis indi-
ciis,

90 *Dubito, an hic sit integra relatio R. P. F. Thomæ de Szyczow, cum Severinus in fine citati capituli sic scribat* : Addit autem item reverendus Pater (*his verbis, ni fallor, laudatum P. Thomam indicat*) causam inventionis reliquiarum beati Hyacinthi pluries visa lumina et faces accensas super locum, ubi reconditæ fuerunt, et ad eundem locum dæmonum ejulatus in obsessis corporibus, qui et locum monstrabant, et se uri et accendi in eodem fatebantur. Adfuit etiam pluries mira odoris fragrantia, quæ procul dubio ex reliquiis Sancti promanans, eas esse veras beati Hyacinthi designabat. *Severinus ibidem præmiserat sequentia* : Eodem tempore consecrationis supradictæ reliquiæ, quæ existimabantur esse beati

B Vitti episcopi Lubusani de Ordine Prædicatorum, de cuius sanctitate frequens memoria habetur in veteri historia beati Hyacinthi, sunt collocatæ intra altare majus in eodem sacello cum suis cineribus; et similiter reliquiæ beati Hyacinthi sunt reconditæ intra altare secundum, et in fundo altaris in capsula decenti sunt collocatæ; verum os brachii unius intra lapidem sepulcri a tergo est specialiter inclusum. *Abrahamus Bzovius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1254 num. 8 meminit de quodam B. Vito Polono, qui ex Ordine Prædicatorum ad episcopatum Lithuaniam erectus est, et quem miraculis coruscasse asserit. Nos hac occasione discere cupimus ex iis, quorum interest, utrum B. ille Vitus distinctus sit ab hoc episcopo Lubusano vel Lubecensi, et quo die annua alterutrius vel utriusque memoria celebretur.*

et sacræ reliquiæ honoratiori loco collocatæ

91 *Quidquid sit de beato isto Vito, illustrissimus præsul Gnesnensis in tabulis parieti affixis reliquit memoriam consecrati hujus sacelli, ut Severinus ibidem refert his verbis* : Anno Domini MDXLV, Dominica XIV post festum sanctissimæ Trinitatis; mense vero Septembri, luna XXVI, ego Petrus de Gamratis Dei gratia archiepiscopus Gnesnensis et episcopus Cracoviensis hoc sacellum ad honorem Dei omnipotentis, beatissimæ Virginis Mariæ et beati Hyacinthi consecravi; altare autem hoc majus ad honorem Dei omnipotentis, Passionis Domini, sanctæ Crucis, coronæ et lanceæ, ejus Virginis Mariæ compassionis, sancti Laurentii, Venceslai, Longini, Erasmi, Valentini, sancti Juliani, Lazari, sanctæ Apolonie, Christianæ; beatorum vero decem millium Martyrum, et beatarum undecim millium Virginum reliquias in eo inclusi; sepulcrum vero ad honorem Dei omnipotentis, beatissimæ Virginis Mariæ, beati Hyacinthi; reliquias vero beatorum Martyrum Stanislai episcopi, Prothi et Hyacinthi, et beati Thomæ de Aquino in eo inclusi. Singulis Christi fidelibus hodie unum [annum,] et in die anniversario hujusmodi ipsam visitantibus quadraginta dies de vera indulgentia in forma Ecclesiæ consueta concedimus.

92 *Cum de sacris S. Hyacinthi ossibus hic sermo inciderit, recensebo pauca, quæ ad regiones a Polonia longe dissitas translata fuerunt. Primo occurrit os brachii duobus digitis longum et uno*

latum. quod in Scorialensi Hispaniæ monasterio ostenditur, et cuius translationis testimonium ex Lipsanologio ejusdem monasterii fol. 115 ibidem anno 1722 ita desumpsimus : Georgius miseratione divina tituli S. Sixti S. R. E. Cardinalis Radzivil nuncupatus, perpetuus administrator episcopatus Cracoviensis et Ducatus Severiensis, Dux in Ollicka et Niessiviess, ac sacri Romani imperii princeps, gratiam a Deo et pacem. Perspectam habentes sacræ Catholicæ regiæ majestatis vestræ pietatem in Deum et erga Sanctos ejus; præcipue vero erga patronum regni Poloniæ sanctum Hyacinthum, beati Dominici Hispani socium, venerationem et devotionem, mittimus S. C. R. majestati vestræ per illustrissimum Don Franciscum Mendoza, admiralium Aragoniæ, oratorem suum, particulam ex brachio ejusdem Sancti, quam ipsi in præsentia Fratrum Ordinis Prædicatorum Conventus Cracoviensis reverenter deprompsimus. Precamur igitur, ut ejus intercessionem et meritis Deus omnipotens S. C. R. majestatem vestram ab omnibus adversitatibus custodiat, et quam diutissime orbi Christiano sanam, florentem fortunatamque conservet. Datum Varsaviæ die ultima mensis Februarii, anno Domini MDXCVII. Georgius Cardinalis Radzivil. *Etiā anno 1594 pars cranii S. Hyacinthi ex Lusitania in Galliam ac postea in Belgium delata est, ut apud nos tomo I Aprilis pag. 73 videre est. Non dubito, quin variæ ejusdem Sancti reliquiæ Conventibus PP. Prædicatorum communicatæ sint; sed non est mihi in promptu, eas singillatim enumerare.*

D
olisque re-
gionibus
quædam
communica-
tæ fuerunt.

§ X. Ossa Sancti in novo sacello ac altari iterum honorifice collocata.

Hæc iterum transcribimus ex Severino Cracoviensi, cuius testimonio libenter utimur, eo quod ipse interfuerit rebus gestis, quas cap. 43 et sequente libri tertii sic narrat : Post hæc omnia supradicta cum res alto tegeretur silentio, et propemodum per quinquaginta annos ob deperditum Processum negotium canonizationis beati Hyacinthi in curia Romana intermissum fuisset, suscitavit Dominus Deus spiritum R. P. F. Melchioris Mosticensis, sacræ theologiæ professoris, et tunc jam quarto provinciæ Poloniæ Provincialis existentis, qui ad Capitulum generale sub reverendissimo Paulo Constabili Ferrariensi, Magistro Ordinis generali, anno Domini MDLXXX Romam evocatus apud Gregorium XIII Pontificem multis egit conatibus (præhabita olim sanctæ memoriæ serenissimi Stephani regis Poloniæ et quorundam baronum ad Sedem Apostolicam commendatione) quatenus ex plenitudine potestatis Apostolicæ ad canonizandum Sanctum annuere dignaretur. Obnix quoque precatus est Sanctitatem suam, ut ad reperiendum Processum, tempore Clementis VII deperditum, manus adjutrices dare velit; quod pius Pastor libenter præstitit, dataque excommunicatione super Romam, illum diligenter inquiri mandavit, cuius præceptum felicior secutus est eventus : nam XV Junii eodem anno reperta est copia Processus in archivio Cardinalis Caraphæ Theatini, qui postmodum fuit Paulus Papa quartus; qua inventa, venerandus senex meliora sperare cœpit. Itaque relicta hac copia

Severinus
Cracoviensis
in honorem
Sancti

E

F

pia

A pia apud R. D. Georgium Ticinium camerarium Apostolicum (quæ postmodum ad manus R. D. Thomæ Treteri sanctæ Mariæ Transtyberim testamentaliter pervenit, et in hac ultima expeditione ad manus illustrissimorum Cardinalium Congregationis sacrorum Rituum delata est) in Poloniam lætus rediit, de negotio impoſterum melius provisurus.

construit
elegans su-
cellum ac
novum alta-
re,

94 At vero domum rediens, antequam ad ulteriora negotii se extenderet, cogitare cœpit, in quo de hoc glorioso Sancto magis mereri possit. Incidit in mentem, capellæ beati Hyacinthi fornecem ampliare, præsertim cum locus esset antea augustus, utpote trium vel quatuor cubitorum. Quoniam vero jam ultima suæ senectutis mole premebatur, id quod cogitaverat, aggredi non valebat. Præhabito tamen maturo consilio et longa deliberatione, me Fratrem Severinum Cracoviensem ex civitate Gedanensi Ducatus Prussiæ ad Capitulum Præmiisliense evocavit, et oblata mihi a bonæ memoriæ reverendissimo Paulo Constabili Ferrariensi, generali Magistro, et provinciæ Poloniæ gratia, magisterii titulo et laurea insignivit:

B insuper Regentem studii generalis Cracoviensis simul et Prædicatorum ordinarium ex eodem Capitulo assignavit. Hoc facto, Cracoviam rediens mecum de suo primo intento tractare instituit; imo et operi cum inunctione obedientiæ præfecit. Mox igitur divina ope fretus, et beati Hyacinthi patrocinio adjutus, haud segniter negotio insistere cœpi, multorumque proborum atque piorum hominum ope, nec non assidua sollicitudine brevi temporis spatio primum ipsam capellam, postmodum vero ipsum altare, in quo reliquiæ beati Hyacinthi et ossa recondenda erant, cum magno splendore et sumptuoso apparatu ex alabaſtro albo et subfusco, pulchra varietate permixto, notabili altitudine duodecim columnis alabaſtrinis, et tribus fornibus, et octo tabulatis decoræ magnitudinis cum diversis Sanctorum sculptis imaginibus, Deo auspice, feliciter consummavi, atque ex omni parte, ut artis ratio ferebat, auro puro obtexi.

quod variis
tabellis

95 In tabulatis vero talia carmina sculpta cernuntur.

C A FRONTE ALTARIS

TABULA PRIMA.

Confessor Hyacinthe tuam benedicte catervam
Orbatam votis adjuva supplicibus.
Pondere peccati premimur; Pretiose, petentum
Persolvas, petimus, pacta parata preces.
Desere nec flentem precibus tu Sancte catervam,
Cui Deus æternos contulit esse dies.

TABULA SECUNDA.

Sancte vir, immenso major virtutibus orbe,
Cælicolum sanctis annumerate choris,
Aspice nos, precibusque tuos defende Polonos,
Ne stygii fiant præda cruenta ducis.
Da tua curramus celeri vestigia passu,
Ut regni simus pars quotacumque Dei.

TABULA TERTIA.

Ossa sub his aris Hyacinthi sacra beati
Condita sunt, multos quæ latuere dies.

Rege Sigismundo et Gamrato præsule, divum
Munere sunt miro forte reperta loco.
Corruscans variis Divum virtutibus urbem
Auxiliis istam refecit ille suis.
Quem populus Grachum cælesti numine fultus
Devote sacra religione colit.

TABULA QUARTA.

Gregorius totum sanctis dum corrigit orbem
Legibus, ac Christi dulcia jussa suadet,
Et Stephanus claras dum regni suscipit arces
Sauromatum, superans Moschica tela virum,
Quingentos decies octo post mille fluentes
Tresque annos felix regia sceptrâ tenet,
Hæc celebris Hyacintho conditur ara beato,
Cujus nunc iterum hic inclyta gleba jacet.

A TERGO ALTARIS

TABULA PRIMA.

96 Splendida ne mirere, hospes, monumenta labo-
ris,
Artificum largam nec venerare manum.
Tradere nam voluit tabulis mansura per ævum
Marmoreis sancti tot pia facta Viri.
Scilicet eximius Fratrum isto ex Ordine doctor
Condedit hoc pulcrum nunc Severinus opus.

E
carminibus-
que exor-
nat,

TABULA SECUNDA.

Nobilis at magnam Catherina Wapowska benigno
Ære juvit partem, rite secuta patres;
Atque alii multi, quos terra Polona quietos
Dives alit, læti dona dedere sua,
Floreat ut sancti totum diffusa per orbem
Fama Viri, præcibus qui juvat usque piis.

TABULA TERTIA.

Fluctibus oppressi nautæ cælique ruina
Cum fuerant, clamant: Sancte Hyacinthe fave.
Tunc cunctus pelagi cecidit fragor; æquora,
venti
Straverunt; portus naufraga turba petit.
Hic quoque fallacem sacris cacodæmona verbis
Torsit, et in stygias jussit abire domos.
Quid memorem cunctos vitali lumine cassos,
Queis dederat vita commodiore frui?

F

TABULA QUARTA.

Huic cedunt rapido tumentia flumina vado,
Et firmat gelidas pendulus Ister aquas.
Hic pressas segetes et sata cadentia culmo
Orando relevat, tristiaque arva fovet,
Quot cæcos visu, quot claudos gressibus, et quot
Perfractos membris viribus iste juvat,
Quot febres, quot sanguinolentia vulnera dicto
Ac meritis sanat, quis numerare queat?
Nolo hic notare varia sphalmata, quæ inconside-
rantia poëtæ vel typothetæ in metrum carminis
irrepserunt.

97 Porro Severinus cap. 44 honorificam illarum reliquiarum translationem ad novum sacellum et altare exprimit sequenti narratione: Absolutis omnibus, quæ ad opificium prædictæ capellæ et altaris requirebantur, supererat supranominatis reliquiis, quæ jam pridem a suo loco pristino

et ad quod
sacra ejus-
dem Beati
reliquiæ

AUCTOR
G. C.

stino elevatae erant, depositionis sive translationis festum celebrare. Ad maiorem igitur Sancti honorem contigit, sanctae memoriae serenissimum Stephanum regem, debellatis atque profusis hostium Moschovitarum copiis, Livoniaeque subacta, victorem Cracoviam rediisse, et ob ingentes illustris ac generosi Joannis Zamoscii virtutes neptem suam eidem in uxorem tradidisse, atque ad eandem nuptias pene totum senatum omnemque florem nobilitatis confluisse. Qua occasione accepta, admodum R. P. F. Melchior Mosticensis, Provincialis Poloniae una cum toto Cracoviensi religioso Conventu, adhibitis sacrae Sedis Apostolicae mandatis, atque ad hunc solennem actum plurimis utriusque status primatibus vocatis, praesentibus illustrissimis Alberto Bolognetto et Andrea Battorio S. R. E. Cardinalibus, nec non RR. PP. DD. Cracoviendi, Plocensi, Premysliensi, Chelmensi, et Camenecensi episcopis cum magna populorum multitudine piarumque mentium devotione in die sanctissimorum Petri et Pauli Apostolorum ad gloriam et laudem Dei, Sanctisque perpetuum in terris honorem, harum reliquiarum praedictarum translationem fecit, easque in altare alabastrinum, de quo supra fit mentio, quam honorificentissime per eosdem reverendissimos episcopos collocari procuravit.

in praesentia
variorum
praesulum

98 Quae ut melius et verius videantur, testimonio reverendissimorum episcoporum litteris exarato luculentius patebit, cujus tenor est huiusmodi: " Petrus Myskowski Dei gratia episcopus Cracoviensis. Significamus praesentibus litteris nostris universis et singulis, quorum interest, praesentibus et futuris harum notitiam habituris, quia nos ad petitionem venerabilium ac religiosorum Fratrum Ordinis Praedicatorum sancti Dominici Conventus ecclesiae sanctissimae Trinitatis intra muros Cracovienses, scilicet E. Antonii Prioris, Hilarii Supprioris, Felicis et Severini sacrae theologiae Doctorum, Bartholomaei et Victorini sacrae theologiae baccalareorum, totiusque Conventus ejusdem ecclesiae sanctissimae Trinitatis, una cum illustrissimis ac reverendissimis in Christo Patribus et dominis Alberto Bolognetto Massanensi, sanctissimi domini nostri Gregorii XIII in regno Poloniae Nuntio, Petro Dunin Volski Plocensi, Joanne Borukowski Praemyliensi, Martino Bialobrzyski Camenecensi eadem gratia episcopis, ossa divi Hyacinthi sub altari secundo versus gradus seu scalas superioris sacelli sitas in loculo ligneo clavis ferreis obfirmato et munito ibidem a quadraginta circiter annis recondita, ut litterae in pergamento scriptae, quae in eodem Conventu habentur, latius praemissa deponunt: qui locus una cum osse brachii ejusdem beati Hyacinthi in theca stannea rotundo justae longitudinis secundum proportionem ejusdem brachii reconditi in posteriori parte altaris suprafati, uti in dictis litteris annalibus descriptum erat, invento cum litteris ad partem superiorem seu clausuram ejusdem thecae stanneae ita exsculptis et expressis: Hic sunt reliquiae sancti Hyacinthi, per Fratres Felicem et Severinum sacrae theologiae professores reverenter recipientes et brachiis suis sustinentes etc., qui processionaliter ad altare majus, concomitante magna turba sexus utriusque hominum, quae ad eum actum pro sua devotione convenerat, easdem deponerunt.

99 " Ac ibidem apertus est locus praedictus ligneus, in quo publice visa sunt praedicti divi

Hyacinthi ossa cum suo cranio venerabili; sacculus vero cineritius, in quo eadem reliquiae in dicto loculo fuerant reconditae, ob vetustatem pro tunc ex cemento recenti intra altare contractam lacer inventus est: in superiori vero parte praedicti loculi reperta fuit schedula in pergamento de anno Domini MDXLIV, die septima mensis Septembris sub titulo olim reverendissimi Petri de Gamratis archiepiscopi Gnesnensis et episcopi Cracoviensis, continens in se repositionem ossium divi Hyacinthi scripto. Postmodum facta reverentia condigna praedictis reliquiis, ipsisque exosculatis, in sacrarium ecclesiae et Conventus ejusdem honorifice deponari jussimus, ac sub custodia ob signatione sigilli ejusdem loculi certorum praelatorum nostrorum ad id deputatorum tamdiu asservandas, quo usque altare novum alabastrinum pro condendis hujusmodi reliquiis comparabitur, mandavimus, deposuimus, et levavimus.

100 " Tandem eodem anno, Mercurii vero ipso die festi sanctorum Petri et Pauli Apostolorum, haec eadem ossa divi Hyacinthi in praesentia infrascriptorum praelatorum nostrorum, maximaeque utriusque sexus concurrente et spectante populi frequentia, ibidem in eodem sacculo altaris superioris de lapide alabastrino noviter constructi in scrinio stanneo reposuimus et condidimus. In cujus rei fidem et testimonium praesentes sigilli nostri appensione communiri ac notario nostro praesentes subscribi jussimus et mandavimus. Datum Cracoviae anno Domini MDLXXXIII, die XIX * mensis Junii, praesentibus reverendis, magnificis, generosis ac nobilibus dominis Stanislao Craszinski archidiacono Cracoviensi, Laurentio Gosliczki decano Plocensi, Paulo Dembski, Alberto Szidowski, Mathia Klodzinski, Martino Skarszewski praelatis et Canonicis ecclesiae nostrae cathedralis Cracoviensis; Joanne Gierlii de Dombrwnicza castello Byeczensi et referendario curiae sacrae regiae majestatis, Gasparo Maczieowski magistro stabuli capitulo Lenciciensi, Andrea Zebrzydowski pocillatore sacrae regiae majestatis.

101 " Ad depositionem vero eorundem ossium beati Hyacinthi praesentibus reverendissimis supra nominatis episcopis, nec non reverendissimo Andrea Batthorio de Slomnio praeposito Miechoviensi, Alberto Brudzinski custode Cracoviensi, Joanne Craszinski cantore Cracoviensi, Christophoro Podoski, Laurentio Goszilitki, Christiano Drosdowski, Martino Slcarszewski, Stanislao Skarszewski, Andrea Czieklinski praelatis et Canonicis ecclesiae nostrae cathedralis Cracoviensis, praesente etiam serenissima domina regina Poloniae D. Anna, olim pia memoriae Sigismundi primi filia, et Sigismundi Augusti pie defuncti sorore, Simeone Georgio, Alexandro fratribus et illustrissimis Ducibus Slucensibus, Nicolao Lyesznio-wolski castellano Podelassensi, Felice Czirski judice terrae Cracoviensis, Paulo Sczavinski magistro curiae sacrae regalis majestatis, et aliis quamplurimis sexus utriusque et conditionis Christi fidelibus fide dignis circa praemissa peragenda existentibus testibus. Denique in superiore parte altaris sub figura alabastrina supina in theca plumbea os brachii ejusdem Sancti, prout in priori altari simplici conditum fuerat, certis de causis praesentibus eisdem testibus, condidimus. Petrus Myskowski episcopus Cracoviensis

D
aliamque
illustrum
personarum

anno Clristi 1583

E

* forte xxix

honorifice
translatæ
F

AUCTOR
G. C

A "coviensis significat. Petrus Dunin Wolski episcopus Plocensis. Joannes Bornkowski episcopus Præmysliensis regni Poloniae vice-cancellarius significat ". Sigilla quatuor reverendissimi Bolognetti, qui postmodum fuit Cardinalis factus, reverendissimi episcopi Cracoviensis, Plocensis, Præmysliensis.

ac publicæ
venerationi
expositæ
fuerunt.

102 Est autem consecratum altare prædictum eodem anno scilicet MDLXXXIII, die Dominico in festo sancti Dominici Patris nostri coram plurima utriusque sexus et status sive conditionis multitudine, cujus consecrationis notula in pergamento in theca reliquiarum altaris talis est: "Anno Domini MDLXXXIII, die Dominico, septima mensis Augusti, ego Jacobus Milewski Dei gratia episcopus Laodicensis, suffraganeus Cracoviensis etc. hoc altare ad honorem Dei omnipotentis et B. Mariæ Virginis, nec non omnium Sanctorum, et singulariter in memoriam sancti Hyacinthi confessoris consecravi; in eoque reliquias sanctorum Stanislai, Floriani, Thomæ Aquinatis et divi Hyacinthi confessoris et sancti Severini, sigillo suo munitas inclusi, indulgentiasque his omnibus, qui adfuerunt consecrationi, hodie unum annum, et in die anniversario ipsum visitantibus quadraginta dies de vera indulgentia in forma Ecclesiæ consueta concessi ". *Nolo hic prosequi omnia illa, quæ ab hoc tempore ad promovendam solennem S. Hyacinthi canonizationem gesta sunt. Si quis ea nosse desideret, Severinum Cracoviensem lib. 3 Actorum capite ultimo consulat. His itaque omissis, ipsum canonizationis decretum paragrapho sequente transcribam.*

§ XI. Bulla canonizationis, qua magnus hic Thaumaturgus catalogo Sanctorum adscribitur.

Clemens
VIII Papa
gaudet,

C Illustrissimus Justus Fontaninus Romæ anno 1729 edidit Codicem Canonizationum, cui inseritur constitutio, qua Clemens VIII Pontifex B. Hyacinthum anno 1594 solenniter in catalogum Sanctorum retulit, et quæ ibidem pag. 248 et sequentibus ita sonat: Clemens episcopus servus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Benedictus Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui dilectam filii sui sponsam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam perpetua regit providentia, atque his luctuosis temporibus, multis ærumnis et calamitatibus afflictam, multiplici etiam gaudio, ex Sanctorum suorum gloria consolatur. Vere enim magna existit spiritualis lætitiæ materia, cum Deus illustra servorum suorum merita ideo mundo manifestat, ut dum illis ubique terrarum veneratio tribuitur, Deus ipse in Sanctis suis mirabilis prædicetur. Nam cum aliqui servi Dei, excellenti vitæ sanctitate et miraculis insignes, jam cum Christo in cælo regnantes, in terra quoque summa Romani Pontificis auctoritate, sancti esse declarantur, Rex ipse sempiternæ majestatis et gloriæ in Sanctorum concilio glorificatur, divini cultus observantia augetur, fidelium pietas et devotio excitatur, detestandæ hæreses magis magisque convincuntur, plures populo Dei ad virtutis exemplum et suffragii patrocinium proponuntur, ut quod fideliter petimus,

id efficacius multiplicatis intercessoribus consequamur.

104 Quare magna Dei benignitate ante paucos annos factum est, ut a felicis recordationis Xysto Papa V prædecessore nostro, ex Seraphici patris Francisci religione beatus Didacus Hispanus in Sanctorum numerum referretur, et nunc vicissim ex beatissimi patriarchæ Dominici disciplina beatus Hyacinthus Polonus sanctis pariter Christi Confessoribus adscribatur, nimirum, ut duo clarissimi Ordines, unde tot pii ac sancti Viri Catholicæ Ecclesiæ lumina prodierunt, nostra quoque ætate, duplicato populi Christiani gaudio, honore consimili augeantur, ut duæ istæ lucernæ, fide et signis mirabilibus luminosæ et caritate ardentes, supra excelsum candelabrum collocatæ, in domo Dei colluceant.

sibi oblatam
esse occasio-
nem canoni-
zandi vene-
rabilem
Hyacin-
thum,

105 Et nos quidem cum multis aliis in rebus, tum in hoc etiam divinæ gratiæ abundantiam agnoscimus; primum quod nos ipsos Deus veluti oculatos testes, in hac religiosa causa esse voluerit. Nam cum adhuc ex numero essemus venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, et Apostolicæ Sedis de latere legatione in Polonia fungeremur, vidimus Cracoviæ insigni loco sepulcrum beati Hyacinthi, in quo venerandum illius corpus in somno pacis requiescit et regni illius erga hunc beatum Virum singularem devotionem perspeximus. Deinde etiam in eo divitias bonitatis Dei prædicamus, quod ita disposuerat, ut hoc pium et salutare canonizationis beati Hyacinthi negotium ante annos quinque et septuaginta religiosis Poloniae regibus, regnique ordinibus supplicantibus inchoatum, et a pluribus Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris, variis progressionibus promotum, tandem per nostræ humilitatis ministerium, qui Poloniae regnum peculiari paternæ dilectionis affectu complectimur, omni ex parte absolveretur.

cujus se-
pulcrum o-
lim Craco-
viæ viderat,

106 Anno siquidem humanæ salutis millesimo quingentesimo decimo octavo felicis recordationis Leo Papa X prædecessor noster, supplicationibus recolendæ memoriæ Sigismundi I Poloniae regis, tunc in humanis agentis, de beato Hyacintho Polono, Ordinis Fratrum Prædicatorum, fidei integritate et morum sanctimonia et miraculorum fama in universo Poloniae regno percelebri, in Sanctorum numerum referendo inclinat, bonæ memoriæ Johanni episcopo Laodicensi, et Jacobo Canonico Cracoviensi, ut in ejus vitam et miracula diligenter inquirerent, suis quibusdam litteris mandavit. Qui pro suo Apostolicæ Sedi obtemperandi studio, universæ illius vitæ et miraculorum rationes in acta retulerunt: eaque anno etiam Domini millesimo quingentesimo vicesimo sexto, Leone prædecessore prædicto vita functo, ad piæ memoriæ Clementem Papam VII etiam prædecessorem nostrum transmissæ sunt.

et narrat,
de hac re
agi cœpisse
sub Leone
X Papa,

107 Quibus quidem actis diligenter perspectis, ac etiam ipsius Sigismundi regis supplicationibus idem Clemens prædecessor adductus, dum de tota re mature decerneret, Fratribus Ordinis Prædicatorum dicti regni, ut postridie festivitatis Assumptionis beatissimæ Dei Genitricis Virginis Mariæ, solemnitatem atque Officium ac sacrosanctum Missæ sacrificium in ejusdem beati Hyacinthi honorem celebrare, atque etiam imagines et altaria illi in omnibus ecclesiis domorum suarum præfati Ordinis statuere possent, concessit. Et deinde, prædicto Sigismundo rege id etiam postulante, eandem concessionem ad omnes dicti regni cathedraliales

cujus suc-
cessores,
Clemens
VII

AUCTORE
G. C.

et Paulus
III aliquem
cultum B.
Hyacintho
concesso-
runt,

thedrales ecclesias, quoad usque ad canonizationem dicti beati Hyacinthi devotum esset, extendit.

108 Ceterum consilio de canonizatione hujusmodi ob quasdam tunc obortas difficultates per id tempus intermisso, anno similiter Domini millesimo quingentesimo tricesimo nono, tunc existentes Præsules ejusdem regni in synodo Petricoviensi per eos celebrata, congregati, unanimi consensu, dicto Clemente prædecessore defuncto, per litteras sanctæ memoriæ Paulo Papæ III similiter prædecessori nostro supplicarunt, ut ad hujusmodi canonizationem perficiendam, suam, et dictæ Sedis auctoritatem impertiretur. Quorum supplicationibus idem Paulus prædecessor annuens, tribus venerabilibus fratribus suis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, Ordinum Prioribus, negotium canonizationis hujusmodi rursus examinandum commisit, qui et ipsi, pro assiduis ejusdem Sigismundi regis, necnon Prioris provincialis dicti Ordinis in prædicto regno tunc deputati supplicationibus, quibus nempe id petebant, ut in ipsius Hyacinthi fidei sinceritatem, vitæ sanctitatem, et miraculorum, quorum in dies in dicto regno fama augebatur, excellentiam, diligenter iterum inquireretur, ad quosdam ipsius regni probatos viros hoc negotium detulerunt: qui concessionibus Apostolicis super ea re factis, aliisque omnibus, quæ ad canonizationem prædictam pertinebant, attente consideratis, singula mature examinata in publica documenta redegerunt, denique summa fide collecta ad dictam Sedem transmiserunt. Postmodum idem Paulus prædecessor Fratribus dicti Ordinis ejusdem regni etiam concessit, ut ipsi Officium de dicto beato Hyacintho singulis quintis feriis, in quas nulum festum proprium incideret, perinde acsi esset in Sanctorum numerum relatus, quemadmodum de sancto Dominico singulis feriis tertiis fieri solebat, recitare, ac illius ossa et corpus exhumare, ipsumque in sublimiorem ecclesiæ locum transferre possent.

recensetque
studia Po-
lonorum,
quæ sub
Gregorio
XIII,

109 Postea labente anno Domini millesimo quingentesimo octogesimo tertio, claræ memoriæ Stephani Poloniæ regis, de eadem canonizatione apud felicis recordationis Gregorium Papam XIII pariter prædecessorem nostrum, dum in humanis ageret, supplicatione intercedente, ac interea illo vita functo, carissimi in Christo filii nostri Sigismundi III Poloniæ regis, ac earissimæ etiam in Christo filiæ nostræ Annæ Poloniæ reginæ, necnon dilectorum filiorum nostrorum, tunc suorum Gregorii tituli sancti Xysti de Radzivil et Andreæ de Somlio, tituli sancti Angeli in Piscina, Battorii, nuncupatorum Cardinalium, et venerabilium fratrum nostrorum Archiepiscoporum et Episcoporum, ceterorumque totius regni prædicti Ordinis status, tam ecclesiastici quam secularis, votis ac precibus, a felicis recordationis Xysto Papa V etiam nostro prædecessore, per dilectos filios Stanislaum Roscium, ejusdem Sigismundi regis apud eundem Xystum internuncium, necnon fratrem Hippolytum Mariam Beccaria de Monte Regali Magistrum generalem totius Ordinis Prædicatorum; ac ejus nomine fratrem Bartholomæum de Miranda, tunc procuratorem generalem ejusdem Ordinis, ac demum fratrem Severinum Cracoviensem ejusdem causæ, nomine provinciæ et regni Poloniæ, ad id constitutum procuratorem, supplicatum fuit; ut ipse eundem beatum Hyacinthum pro sanctitatis suæ fama, quam miraculorum accessio in dies magis

magisque confirmabat, in Sanctorum numerum, D veteri Romanæ Ecclesiæ ritu, et præscripta solemnitate cooptaret.

110 Idem vero Xystus prædictum processum super hujusmodi re confectum Congregationi venerabilium fratrum nostrorum, tunc suorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, super sacris ritibus deputatorum, examinandum commisit; coram quibus idem Sigismundus rex et universi regni prædicti status ecclesiastici; necnon ipsius Ordinis Prædicatorum religionis professores nonnulla scripturarum, ac jurium volumina, duoque processus super eo reformati exempla protulerunt, unum videlicet felicis recordationis Pauli Papæ IV etiam prædecessoris nostri, qui unus ex tribus Cardinalibus in ordine prioribus a prædicto Paulo prædecessore ad id deputatus fuerat, scripturarum monumentis depromptum; alterum vero ex ipso regno simul cum libro, tum vetustatis auctoritate, tum vitæ, ac miraculorum ejusdem beati Hyacinthi diligenti expositione probato allatum, eo quidem illud ad fidem propositis de rebus faciendam firmitus, quod esset præstantium E virorum litteris obsignatum, et longo annorum spatio in archivo Cracoviensis Conventus ejusdem Ordinis Prædicatorum tanta cum fidei laude asservatum, ut illo, tamquam certi testis opera, summæ auctoritatis homines semper dubiis in rebus uterentur. Cujus rei fidem vel hoc ipsum augebat, quod alterum alteri, tum rebus, tum sententiis omnibus, tam apte respondebat, ut nihil vel similis vel congruentius excogitari posse videretur. Quæ quidem universa, citato Fisci procuratore, recognita fuerunt.

111 Idem porro Xystus prædecessor tribus causarum palatii auditoribus, doctrina, et rerum usu præstantibus, ad hoc nominatim deputatis mandavit, ut de iisdem illis juribus ac processus exemplis diligenter cognoscerent, et conclusiones inde pro more colligerent. Qua in re cum diu multumque illi operam suam exercuissent, eodem Xysto, sicut Domino placuit, viam universæ carnis ingresso, felicis recordationis Gregorio Papæ XIV prædecessori etiam nostro retulerunt, producta jura plenissimæ esse fidei atque auctoritatis, processumque omnem ad Canonum præscripta fuisse confectum, atque ex eo beati Hyacinthi fidei integritatem, vitæ sanctitatem et F miraculorum, ex quibus octo potissimum consideranda proposuerant, claritatem manifeste elucere. Qua quidem re ad venerabilium etiam fratrum suorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, super sacris ritibus tunc deputatorum Congregationem, ut et ipsi quid ea de re sentirent, in medium afferrent, ejusdem Gregorii jussu remissa, iidem Cardinales attente examinatis allatarum a prædictis causarum auditoribus conclusionum argumentis, ac Fisci procuratore semper citato atque audito, servatisque etiam servandis unanimi consensu eorundem auditorum, super scripturis, juribus et processus exemplis exhibitis, relationem approbarunt, et rationes, quibus de illius fide, vita et miraculis constaret, longe firmissimas esse judicarunt.

112 Accessit denique recens, et æquitatis ac pietatis plena postulatio ejusdem Sigismundi III regis, qui etiam Sueciæ rex existit: quippe legatione nobis ac Sedi Apostolicæ obedientiæ præstandæ causa, dilecto filio insigni viro Stanislao Mynsxi, Palatino Lencintiensi, apud nos et dictam Sedem oratori suo nuper delata, nihil eum a nobis vehementius hoc tempore flagitare jussit, quam

et ea sub
Pontificatu
suo resum-
pta esse in-
dicat.

aliisque suis
decessoribus

ad hoc nego-
tium promo-
vendum col-
lata sunt,

A quam ut negotium istud ad optatum tandem, et suis atque Christi fidelium ejusdem regni Poloniae supplicationibus consentientem exitum perducamus. Cujus quidem beati Hiacynti vitae omnis, ac rerum, quas Deus ejusdem tum viventis, tum defuncti intercessione ac meritis gessit, narrationem hoc loco pro nostro munere toti Ecclesiae proponendam duximus, ut inde non solum ad divinas laudes praedicandas, atque ad Christianam religionem firmiore pietatis zelo conservandam Christi fidelium animi excitentur, verum etiam eo nomine ingentes gratiae ab omnibus Christi fidelibus Deo agantur, quod beati Hiacynti praedicti sanctitatem, quamquam gravibus de causis antea probatam, et multis miraculis illustrem, publica tamen ipsius Apostolicae Sedis, quam Spiritus sanctus regit et gubernat, ac nostra sententia omnino confirmari hoc tempore voluerit.

Deinde refert, quomodo hic Beatus, natione Polonus,

B 113 Natus igitur est beatus Hiacyntus in Polonia, in villa, quae Kamiensis appellatur, Wratislaviensis diocesis, ante annum Domini millesimum ducentessimum, ex nobilibus et Christianis parentibus; sed quibus vitae virtutum ac miraculorum splendore longe ipse praeluxerit. Ineuntis aetatis tempus iis primum litteris, quibus aetas illa informari solet, impertivit, in quibus cum tantum profecisset, quantum ad altiorem disciplinam capessendam satis sibi esse videbatur, animum statim ad theologiae, et juris canonici studia adjunxit, magno sane et admirabili cum fructu, ut qui non multo post Cracoviensis ecclesiae Canonici factus, ita inter Ordinis sui viros excelluerit, ut propter eximiam eruditionem, cum praeclara et insigni pietate conjunctam tamquam ardens lucerna ceteros clarissimo virtutum suarum lumine collustraret.

Ordinem Praedicatorum Romae ingressus fuerit,

C 114 Ab Ivone deinde Cracoviensi episcopo, patruo suo, Romam perductus est, ubi una cum Ceslao ipsius consanguineo, et Hermannio Theutonico familiari suo ■ sancto Dominico Romae tunc degente, ejusdem Ivonis rogatu, qui de Hiacynto, ac duobus aliis regularis vitae suae instituto imbuendis, cum ipso egerat, perexiguo tempore omni illius disciplina egregie instructus, in ejusdem sancti Dominici Ordinem nomen dedit, habituque de illius manibus suscepto, et expresse illius regulam professus, in Poloniam tandem cum sociis rediit. Quo in itinere, cum usque ad civitatem Frisacensem processisset, verbo simul et exemplo tantum illic profuit, ut ipsis sex mensibus monasterium dicti Ordinis, multis ibidem fratribus, et Hermannio illis praeposito, relictis, construxerit.

in Poloniam redierit,

115 Inde Cracoviam reversus, alio ibi ejusdem Ordinis monasterio erecto; Dominicanae religionis crescentem paulatim familiam propagavit. Mox ad aliarum ejusdem Poloniae regni provinciarum salutem cogitatione conversa, quatuorque aliis professionis suae monasteriis variis in locis aedificatis, omnes, tum verbi Dei praedicatione, tum vitae suae innocentia in sui admirationem excitavit. Summa denique haec est, quam a sancto Dominico ejusdem religiosi instituti auctore, tamquam e purissimo fonte hauserat, vivendi rationem, eandem ipsum ad extremum usque vitae diem sancte et religiose servasse. Nam sive Christianae humilitatis species ante oculos proponatur, eo nihil erat dimissius, nihil modestius; sive castitatis ac virginei pudoris imago pulcherrima desideretur, illo nihil purius, nihi candidius fuit; si denique verae in Deum et proximos caritatis forma exquiratur, illius caritate nihil po-

tuit absolutius, nihil perfectius exoptari.

116 Quanta porro in corpore castigando, atque in servitute redigendo, illius fuerit severitas, singulae noctes indicio fuerunt, quibus sese usque ad sanguinis profusionem affligebat. Qua vero continentia et moderatione in victu omni fuerit, praeter sextas ferias, beatissimae etiam Dei matris Mariae virginis et sanctorum Apostolorum vigiliae ad unam omnes declarant, quibus, excepto pane et aqua, nihil omnino gustabat. Divini autem numinis propitiandi tanta cura, tantaque sollicitudine tenebatur, ut totas noctes in templo fundendis ad Deum precibus insomnis persaepe consumeret: et si quando inedia ac sopore fessis et cadentibus membris somnum capere cogeretur, aut stans, lapidi tantum altari innixus, aut jacens humi, scilicet prostratus, quiescebat. Et quoniam nihil magis, quam otium homini, praesertim religioso, vitandum esse sentiebat, ideo quidquid temporis vacuum ab oratione supererat, id omne partim colendis sacris studiis, partim habendis concionibus, partim confessionibus audiendis, partim etiam aegrotis invisendis, partim denique Deo et proximo serviendo impendebat.

117 Cujus quidem singularem susceptae vitae rationem, qua caelestis potius, quam humanus vir merito reputabatur, frequens multorum, qui se ejus precibus et orationi commendabant, ad eum concursus, atque adeo nova in dies rerum ab eo gestarum praestantia, et pleraque miracula minime obscura declarant, in quibus, ut cetera, quae innumera prope sunt, omittamus, cujusdam Petri, ex villa Prossovii oriundi recuscatio proponenda primum occurrit, quem rapidi fluminis impetu ex equo dejectum et in aquis omnino submersum, cum ejus corpus altero die jam latens, inexpectato ex ipso flumine prodiisset, Deus ob merita et preces ejusdem beati Hiacynti statim ad vitam revocavit. Ejusdem quoque sanctimoniam mulier quaedam, Judith nomine, egregie ostendit, quam cum paralysis morbi vis elinguem prorsus ac mutam reddidisset, nullaque ratione vocem emittere ullam posset; tandem beati Viri intercessione assequuta est, ut lingua et sermone libere uteretur.

118 Praedicandi autem Evangelii causa cum ad varia passim loca se conferret, ac propterea ad Vandalum flumen Vissogradum Masoviae urbem redundantibus aquis praeterfluens aliquando pervenisset, nullo nauclo, nulloque navigio, quo trans amnem veheretur, ad illius ripas conspecto, divina ope implorata, et Crucis signo communitus, comites ad iter per medios fluctus alacriter prosequendum hortari in hunc modum cepit: Eja, inquit, filii, sequimini vestigia mea in nomine Christi: quo dicto, statim in flumen siccis vestigiis se immisit. Verum sociis praeeuntem illum sequi metuentibus, extenso pallio aquam tegens, Agite, inquit, filii carissimi, sit iste nobis pons Jesu Christi, per quem in nomine ejus transeamus. Itaque flumen illud altissimum simul ac rapidissimum una cum sociis incolumis trajecit. Quodam tempore etiam, cum per agros villae cujusdam diocesis Cracoviensis inopum ac pauperrimorum hominum segetes injuria grandinis laesas passim, ac disjectas videret, non prius sibi ab oratione temperavit, quam easdem incolis intactas atque integras reddidisset.

119 Longum esset ceteras res, ab eo, dum vixit, gestas percensere, ut cui toto vitae cursu nullus umquam dies effluerit, quo non praecla-

AUCTORE
G. C.
ibique multis virtutibus fulserit,

E
et varia
miracula

adhuc vivens patra-
verit,
F

quibus post
feliciem ejus
mortem

ra

AUCTORE
G. C.

ra aliqua ediderit fidei, pietatis, innocentiae, ceterarumque omnium sacrarum virtutum documenta. Quo quidem vitae genere ad quadraginta propemodum annos perducto, cum tandem cuperet dissolvi et esse cum Christo, in vigilia festivitatis Assumptionis beatissimae Dei Genitricis ac virginis Mariae, Fratribus monasterii sanctissimae Trinitatis Cracoviensis accersitis, morituum sese definito die praedixit, eosque appropinquantis sui discessus nuncio percussos amantissime consolatus, valere in Christo, Deumque in vita perpetuo timere iussit. Postridie igitur piis ac canonicis precibus recitatis, et sacrosanctis Ecclesiae Sacramentis summa cum veneratione perceptis, cum verum illum extremo jam vitae spiritu protulisset, IN MANUS TUAS DOMINE COMMENDO SPIRITUM MEUM, in Domino obdormivit, ejusdem Domini anno MCLVII, die XV Augusti.

alia sancti-
tatis testi-
monia

120 Audita ejus morte, cum magna hominum multitudo, sive prosequendi funeris, sive contingendi corporis, sive per eum divini auxilii expectandi causa, sive alio Christianae pietatis officio ad sanctissimae Trinitatis monasterium ejusdem Ordinis Praedicatorum, sepulcro ipsius religiosum ac celebre, confluxisset, Deus, in cujus conspectu gloriosa est mors Sanctorum ejus, Zegotam quemdam nobilem Polonum, qui ex equo, quem forte agitabat, miserrime excussus, effractis et contusis totius corporis membris statim obierat, ad beati Hiacynti sepulcrum, eo ipso, quo mortuus est die, a parentibus allatum, ob ejusdem beati Hiacynti merita et preces, non solum in vitam denuo excitavit, verum etiam pristinae valetudini et integritati ita restituit, ut in eo ne minimae quidem laesionis reliquum ullum vestigium appareret. Cujus miraculi famam alterius etiam exitus postea auxit: infantulus enim, quem mater mortuum ediderat, a patre ad beati Viri tumulum translatus, cum primum is pro filiolo voto se Deo pie obstrinxit, magna cum omnium admiratione vivere statim coepit.

sive illu-
stria prodi-
gia accesserunt.

121 Accessit aliud quoque admirabile ipsius in Urinalam quamdam factum, quae cum maximis deplorati morbi doloribus toto biennio jactata, eo tandem devenisset, ut omnis melioris valetudinis spe abjecta, ipsos jam menses duos nullo amplius cibo, sed aqua dumtaxat vitam tueretur, Agnete tandem filia beati Hiacynti opem suppliciter implorante, optatam salutem recuperavit. Postremo cujusdam Barbarae Cracoviensis feminae, quae ex partu in hydropsim inciderat, ita ut jam de illius salute ab omnibus esset desperatum, valetudo, nulla prorsus humana medicina, sed unius beati Hiacynti, cui se commendaverat, pietate ac meritis, redintegrata, eximiam Servi Dei sanctitatem clare confirmavit.

Clemens
VIII decla-
rat, se his
aliisque si-
gnis motum
esse,

122 Quibus sane signis, multisque aliis, ad eandem beati Hiacynti sanctitatem comprobendam, pertinentibus rebus adducti, ac praeterea constanti omnium ordinum dicti regni, et ejusdem Sigismundi III regis, ac Dominicanae religionis petitioni satisfacere cupientes, cum id maxime idem Sigismundus rex per praedictum Stanislaum Mynski, suum apud nos oratorem, ipse vero Dominicanus Ordo per dilectum filium fratrem Johannem Vincentium Aristoricensem ejusdem Ordinis Praedicatorum generalem a nobis postulaverit, ut, quoniam quaecumque ad acta et processum beati Hiacynti spectabant, ex hujus sanctae Sedis praescripto expedita ac perfecta erant, Nos, quibus ea de re statuendi potestas a Deo est tributa, ad hujusmodi negotium definiendum

omnes auctoritatis sanctae Sedis Apostolicae et nostrae partes conferremus, de eo ipso non prius tamen quam rebus omnibus diligenter, ut par est, circumspectis, hoc tempore nobis decernendum esse existimavimus.

123 Crebris igitur ac diuturnis supradictorum venerabilium fratrum nostrorum sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium Congregationis sacrorum Rituum consultationibus, hac ipsa de re etiam nostro tempore habitis, et processu omni ex sacrorum Canonum praescripto ab eisdem viso et examinato, quin etiam viris in sacra theologia, cum nihil jam desiderari videretur, secretum consistorium indiximus, in quo venerabilis frater noster Alphonsus episcopus Ostiensis cardinalis Gesualdus, cum suo et ceterorum Cardinalium Congregationis sacrorum Rituum nomine, omnia ad eam rem spectantia exacte ac prudenter explicasset, id demum in summa retulit, de beati Hiacynti fide, vita ac miraculis se, et Cardinales collegas suos sentire, omnia probata esse, quae ad canonizationem ex Divini juris praescripto pertinerent, eamque ob causam, posse Beatum illum (si idem nobis videretur) in Sanctorum numerum cooptari. Qua quidem re intellecta, vehementer in Domini laetati sumus, quod ad augendam Servi sui dignitatem facultas nobis hoc tempore se offerret.

ut causam
venerabilis
Hiacynti

124 Nullam igitur officii partem ad peragendum tanti momenti negotium praetermittendum esse censentes, veteri Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum exemplo adducti, mandavimus, ut de re ad exitum perducenda pro ipsius gravitate diutius deliberaretur. Itaque aliquot dierum spacio interjecto, publicum consistorium hanc ob rem indiximus, non modo venerabilium fratrum nostrorum sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium consessu, sed etiam Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum et Praelatorum, ceterorumque familiarium nostrorum conventu frequens: in quo quidem dilectus filius Cinus Campanus, consistorialis aulae nostrae advocatus, res gestas, et beati Hiacynti virtutes, fidei ipsius sinceritatem, vitae sanctitatem ac miracula oratione de more est complexus: ac deinde ejusdem Sigismundi III regis, totiusque Poloniae regni, ac religionis Dominicanae nomine, ut ipsum in Sanctorum numerum referremus, suppliciter a nobis postulavit. Quod cum praesentes ipsi audivissemus, inusitata laetitia viscera nostra perfundi sensimus. Divina enim voluntate evenisse intelligebamus, dictum Sigismundum regem, cui nunc maxima duorum praestantium regnorum moles incumbit, ideo de beato Hiacynto inter Sanctos aggregando incredibiliter laborare, ut nimirum nova sibi, suisque regnis firmam apud Deum intercessionis patrocinia compararet.

iterum exa-
minari ju-
beret

125 Itaque respondimus, in tam sollicita, tamque constanti optimi ac piissimi regis postulatione, inesse eximiae illius religionis significationem haud ab animi sui virtute alienam, neque indignam praestanti ejus divini cultus amplificandi desiderio. Diximus etiam permagna nobis esse voluptati, eoque animum nostrum ad gratias Deo agendas vehementer excitari, quod quibus servis sempiternae beatitudinis praemia jam diu in caelis sunt tributa, eosdem etiam in terris ab hominibus coli velit Deus, ut Christi fideles vel illorum intercessionem caelestia auxilia facilius promereantur, vel eorumdem imitatione expeditius ad caelestem, qua ipsi jam perfruuntur, gloriam perducantur. Summa

eumque post
severam rei
discussionem,

A ma denique responsionis nostræ hæc fuit, nobis quidem esse constitutum gravissimæ illius petitioni non deesse; causæ tamen magnitudinem obstare, quo minus in summa ipsius totiusque sui Poloniæ regni voluntate res ipsa a nobis adhuc præstari possit, ut quibus eadem de re cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, et ceteris Episcopis diligenter tractandum esset. Quocirca eosdem Cardinales et Episcopos etiam atque etiam monuimus, ut non solum quæcumque hac ipsa in causa versarentur, omni studio adhibito, examinarent, verum etiam conjunctis precibus Deum deprecarentur, ut mentibus nostris lucem præferret ad ea demum agenda, quibus divinæ illius gloriæ amplitudo, et totius Ecclesiæ utilitas augeretur.

et consue-
tas ceremo-
nias

B 126 Hisce deinde perfectis rebus, consistorium secretum rursus indiximus, in quo etiam Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, qui tunc in Urbe erant, ac nostri et Sedis Apostolicæ notarii, et sacri palatii auditores mandato nostro vocati adfuerunt. Tunc igitur Nos pro nostra et sanctæ hujus Sedis, in qua a Deo collocati sumus, auctoritate et potestate, et pro singulari Spiritus sancti eandem Sedem, cujus ipsa infallibili sapientia gubernatur, præsidio, ea diximus, quæ ad rem propositam, atque ad illius temporis rationem in primis accommodata esse videbantur. Postremo cum eisdem Cardinalibus ceterisque Episcopis egimus, ut præcise responderent, utrum ex processu et ex rebus in eo comprehensis ac probatis, beatus Hiacyntus canonizandus videretur. Ac primum quidem iidem Cardinales, deinde etiam Patriarchæ, ac deinceps Archiepiscopi et Episcopi, suo quisque ordine concordibus sententiis censuerunt, beatum Hiacyntum ex rebus, quibus omnis illius vitæ processus constat, a nobis optimo jure Sanctorum numero esse adscribendum.

catalogo
Sanctorum
adscriberet,

C 127 Itaque quod unum jam restabat de talibus tamque inter se consentientibus suffragiis, Deo bonorum omnium auctori gratias agentes, ac læti rerum tot abhinc annis ceptarum felici successu, diem canonizationis præfiximus ad decimum quintum Kalendas Maias, Dominicam scilicet in Albis, cum nimirum Paschalis solemnitas festivitate concluditur, novella germina sanctitatis regenerantur, neophytorum habitus immutatur, Paschales denique, id est indulgentiæ ac remissionis dies celebrantur, ut tot tantisque cælestibus præsidis adjuti, melius ac facilius nostro munereungeremur.

quod Domi-
nica in Al-
bis

128 Ubi igitur ipsa Dominica in Albis, hodiernus scilicet dies, illuxit, Nos, et iidem Cardinales, necnon Patriarchæ, Archiepiscopi et Episcopi, qui in cappellam nostram pontificiam nobiscum ad id convenerant, sacris vestibus induti, hymno AVE MARIS STELLA, ad honorem beatissimæ Virginis Mariæ, cujus opem tunc maxime invocandam duximus, inchoato, eodemque illo ab ejusdem cappellæ nostræ cantoribus ad finem usque deinceps decantato, aliisque etiam Romanæ curiæ prælatis ac officialibus, familiaribusque nostris una cum ceteris totius ecclesiastici secularis et regularis Ordinis viris longo, pioque ordine præeuntibus, et omnes cum ardentibus cereis ad illius gloriam, qui sua luce et splendore cælos complet, ex palatio nostro Apostolico summa cum celebritate processimus ad basilicam principis Apostolorum, tunc magno undique ornamentorum apparatu instructam, adeo ut singularis lætitiæ specimen omni ex parte præ se ferret.

Augusti Tomus III.

Suggestus enim loci amplitudine insignis, ejusdem Regis, et Dominicani Ordinis impensis extructus ibi primum eminebat, in quo altare, ad sacrosanctum Missæ sacrificium solemniter a nobis celebrandum, e regione erectum cernebatur. Templi deinde parietes insignibus aulæis auro et bombyce intertextis obtecti erant. Omnis præterea interioris basilicæ ambitus, accensis undique cereorum flammis collucebat. Denique suspensa de tholo ac trabibus vexilla, beati Hiacynti sanctissimam Dei Genitricem Mariam Virginem flexis genibus venerantis effigiem spectandam proponebant.

129 Nos igitur in eam basilicam magna omnium ordinum frequentia ingressi, atque in ea supernæ et beatæ urbis Hierusalem, quasi sub aspectu positam pulchritudinem intuentes, in suggestum primum, ac deinde orandi causa ad altare, ac postremo ad throni ibidem, ut moris est, ad dextrum latus erecti, sedem pervenimus, ubi eosdem Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos et Episcopos cum sacris vestibus obedientiam nobis præstantes excepimus. Tum idem Stanislaus, præfati Sigismundi regis orator, semel, iterum ac tertio postulavit, ut beatum Hiacyntum in Sanctorum numerum referremus; Nosque ad singulas ipsius petitiones, litanis ac sacris hymnis per tria distincta intervalla recitatis, preces adjunximus. Denique omnibus rite ac pie peractis, quæ hac in re alii Romani Pontifices prædecessores nostri servanda esse statuerunt, sanctoque Spiritu, cujus divino numine Ecclesia afflata nunquam fallitur, multis cum precibus invocato, ad honorem sanctæ et individue Trinitatis, ad exaltationem fidei Catholicæ ac Christianæ religionis augmentum, auctoritate ejusdem Dei omnipotentis, Patris et Filii et Spiritus sancti, beatorum Apostolorum Petri et Pauli et nostra, de Fratrum nostrorum consilio decrevimus et definivimus, bonæ memoriæ Hiacyntum Polonum Ordinis Fratrum Prædicatorum, sanctum esse, ac Sanctorum catalogo adscribendum, sicut per præsentem definimus, decernimus et adscribimus; statuentes, ut ab universali Ecclesia anno quolibet in die decima sexta Augusti festum ipsius et Officium, sicut pro uno sancto Confessore non Pontifice, ad formam in rubricis Romani Breviarii præscriptam, devote et solenniter celebretur.

cum solita
pompa præ-
stitit,

F 130 Insuper eadem auctoritate omnibus vere poenitentibus et confessis, qui annis singulis eodem die festo ad sepulturam, in qua ejus corpus requiescit, devote accesserint, necnon ecclesias et altaria in ipsius honorem constructa devote visitaverint, easdem indulgentias, et peccatorum remissiones concessimus et elargiti sumus, quemadmodum concedimus et elargimur, quæ ceteris dicti Ordinis monasteriis et ecclesiis in diebus festis ejusdem Ordinis Sanctorum jam concessæ sunt. Quibus rebus ad sancti Hiacynti canonizationem necessariis absolutis, et hymno ad laudem Dei, et gratiarum actionem decantato, ac divina ope per ejusdem sancti Viri intercessionem devota ac pia precatione, quam ipsi recitavimus, implorata, tandem eodem in suggestu, et altari Missam solenniter de Octava Dominicæ Resurrectionis, cum ejusdem sancti Hiacynti commemoratione celebravimus, et omnibus Christi fidelibus, qui huic canonizationi et Missæ interfuerant, ad laudem Dei, et Sancti sui gloriam, plenariam peccatorum suorum indulgentiam concessimus.

indulgentias Fide-
libus conces-
sit,

131 Quocirca omnes Jesum Christum Dominum nostrum collaudemus, agnoscamusque sum-

A † Ego Cynthius diaconus Cardinalis sancti Georgii.

†
†
†
†
†
†

Ex hac summi Pontificis bulla colligimus, quam severe ac diu istud negotium examinatum fuerit, priusquam ad optatum finem perduceretur. Nunc reliquum est, ut summam referamus nonnulla, quæ ad gloriam S. Hyacinthi post solennem ejus canonizationem contigerunt.

§ XII. Gloria Sancti post canonizationem longe lateque propagata, et novis miraculis aucta.

B

Abrahamus
Bzovius oratorie narrat,

Quanta lætitia canonizationem S. Hyacinthi Orbis Christianus exceperit, quantoque splendore eandem celebravit, ab Abrahamo Bzovio Dominicano in supra laudato Serto Gloriæ, concione 8, apud me pag. 139 explicatur his rhetoricæ figuris: Quam festive vos, remotissimi fines orbis terræ; Hyacinthum in vestros complexus recepistis? Gratulor quidem Hyacintho, quod iis honoribus ab universo orbe affectus sit, quales nulli Sanctorum eo usque contigerunt: cujus enim alterius cononizationem adeo alacriter exceperit orbis, ut nostri Hyacinthi? In cujus laudes celebrandas tantus numerus scriptorum suum exercuit calamus? Cui umquam Sanctorum, dum in Sanctorum catalogum relatus est, tot festivitates institutæ et solenni cæremoniæ apparatus celebratæ sunt? Nemini, præter Hyacintho. Mitto illud, quod nulla fuit urbs Italiæ, in qua vita et laudes sancti Hyacinthi cum carminibus, tum soluta oratione a gravissimis scriptoribus descriptæ, prælo commissæ non sunt.

canonizationem S. Hyacinthi

C

135 Optarem ego, ut omnes terrarum populi sub annum millesimum quingentesimum nonagesimum quartum (quo in numerum Sanctorum recensebatur Hyacinthus) in Italiam congregati fuissent. Viderent, per totam Italiam eos honores Hyacintho exhibitos, quales nemini antea Sanctorum. Vidissent templa omnia magnifico splendore, auro, argento, serico, aulæis et peritromatibus pulcherrimis a summo fastigio deorsum usque ubique esse adornata. Vidissent ignes per totam Italiam omnibus in altissimis turribus succensos. audissent tormenta explosa, artificiosos ignes instructos, sonitum campanarum diurnum et nocturnum. Vidissent numerosam populi multitudinem, nobilissimos comites, Marchiones, principes, urbium senatores, duces et reges ipsos potentissimos ad Hyacinthi solennitatem excurrentes. Vidissent multitudinem cleri, episcopos, archiepiscopos, cardinales patriarchas imaginem sancti Hyacinthi propriis manibus in processionibus gestantes: omnes enim civitates Italiæ devotio et gaudium inenarrabile summopere propter novisideris sancti Hyacinthi micantem splendorem occupat; omnes canonizationis Hyacinthi novitate percussæ urbes eandem incredibili gaudio et tripudiis devotissime recoluerunt.

136 Sed quid Italiam dico? Longe lateque pervasit hæc lætitia; usque ad Hispanos, Arra-

gonios, Lusitanos, et usque ad extremos Indos perlata est festivitas Hyacinthi. Cuperem, ut omnes nationes legerent librum Hieronymi Martelii de solennitate sancti Hyacinthi a Cæsar-Augustanis celebrata conscriptum. Quos Hyacinthus in universa Hispania acceperit honores, summa cum oblectatione animi quisque vestrum agnosceret. Dici nequit, quam solenni pompa, quam splendidissimo ornatu, quam ingentibus sumptibus, quanta cum lætitia florentissimi imperii, vario argumentorum genere alacritatem, ob Hyacinthi canonizationem conceptam, testari conati sunt. Nonagesimo quarto anno supra millesimum quingentesimum universa terra novo sanctitatis splendore irradiata, quasi in cælum conversa fuisse videbatur. Omnes omnium ætatum et graduum homines angelicum quoddam gaudium præ se ferre aspicebantur. Quis vidit umquam tale? Quis huic æquale aspexit?

AUCTORE
G. C.
magno cum
plausu

137 Paucis abhinc annis Diegus Sanctis annumeratus fuit. Qui congratulatus est festivitati? Quis in laudes Sancti prorupit? Roma et Hispania sola. In Polonia, in Germania, apud Gallos, apud Siculos, sed neque apud omnes Italos plene cognitum est, sanctum Diegum in Sanctorum catalogum esse relatum. Præcedentibus annis a sanctissimis Pontificibus plurimi Sanctorum numero adscribebantur. Quibus terminis solennitas illorum conclusa fuit? Quis eorum laudes celebravit? Sola civitas, quæ canonizationem conspicebat, vel sola provincia, quæ Sanctum pia devotione excolebat. Ut Hyacinthus in apotheosim relatus est, et Poloni et Theutones, et Boëmi et Pannonii, et Itali, Siculi, Hispani, Portugallenses, Arragonii, Granatenses, demum et ipsius novi orbis incolæ et extremi Garamantes miræ erga Hyacinthum devotionis admiranda et ineffabilia signa dederunt.

et ingenti
gaudio

E

138 Hactenus Bzovius more rhetorum nonnihil hyperbolice, qui eadem concione apud me pag. 135 de plurimis S. Hyacinthi miraculis, quæ post canonizationem ejus patrata sunt, sic generatim meminerat: Non hic amplius recensebo, inquit, quæ de Hyacintho, postquam in numerum Sanctorum relatus est, in florentissima Italia et Hispaniis voce plurimorum feruntur. Præteribo omnia, quæ vel tabulis publicis testata assepsimus, vel plurium relatione accepimus, quod Hyacinthus proxime præteritis quatuor annis in Italia innumeros innumeris auxit beneficiis; et alios quidem phthisi consumptos, alios febre correptos, alios aqueo humore distentos, alios morbo caduco, igne pestilentiali, colica passione affectos, alios aliis oppressos malis ad sanitatem perfectam restituit; aquas diluvii alibi depulit, aliis tempestatem maris furibundam sedavit; alios jam jam pene aquis obrutos apparens super undas fune porrecto de voragine maris ad naves reduxit; aliis cadentibus ex altissimæ turris fastigio manum supposuit; alios collisos pristina integritate donavit; quin et plures vel morituros a sævissimæ mortis incursu præservavit, vel etiam mortuos quasi ex tumulo ad vitam evocavit.

celebratam
fuisse

F

139 Possem ego plurima, summa cum utilitate supplicantium, ubique terrarum per Hyacinthum patrata (quæ non modicam vobis oblectationem, maximum vero Hyacintho honorem parerent) in medium adferre, ni et magnitudine ineffabilia et multitudine innumerabilia censeantur: quis enim universos populos Galliæ cis-Alpinæ, Pedemontii, Liguriæ, Æmiliæ, Marchiæ utriusque et illius Torvisinæ et illius Anconitanæ,

per universum terrarum orbem

AUCTOR
G. C.

nitanae, Umbriae, Latii, Hetruriae, Apuliae, Calabriae, Graeciae magnae, Neapolitani regni; si quis Siculorum, Arragonum, Celtiberorum, Granatensium, Lusitanorum, et Hispanorum populatissimas regiones; si Poloniae, Russiae, Moschoviae, Prussiae, Masoviae, Silesiae, Moraviae; si totius Septemtrionis, si demum universae Europae, et his addas Africae, Indiarum, novi orbis latissimos fines perlustrare; si populos earum provinciarum enumerare potest, poterit et miracula, quae nunc Hyacinthus patravit, perenumerare. In his enim omnibus amplissimis partibus, infinitis prope malis affictos, sua ope juvit Hyacinthus.

et ubique
eundem
Sanctum

140 Venetiis quadringentae plus minus tabellae affixae sunt ad aras Hyacinthi, testimonium accepti beneficii referentes. Mantuae, Placentiae, Cremonae plurimorum millium excesserunt numerum. Bononiae supra quatuor millia, et argentea et aurea vota, praeter cereas imagines et tabellas et vestimenta et instrumenta varia infinita ad altare sancti Hyacinthi in significationem grati animi appensa numerantur. Patavii, Vicentiae, Veronae, Brixiae, Soncini, Cremae, Bergomi, Ticini, Mediolani, Cumis, Genuae, Alexandriae, Romae, Senis, Florentiae, Faventiae, Ferrariae, et ut breviter dixerim, quacumque ab Alpibus Graiis ad usque promontorium Scylleum per amplissimas totius Italiae civitates, in quibus vestigia Praedicatoriae Religionis exstent vel minima, perspexeris, innumerabilis multitudo imaginum, tabularum depictarum, votorum et ex cera et ex argento et ex auro, monilium ex lapidibus pretiosis, pro optatis consecutis ab Hyacintho, ad ipsius sacella dicorum videtur.

innumeris
coruscasse
miraculis,

141 Perlustres vastissimos totius Europae recessus, revolvat ab ea parte, qua Tanais Asiaticos a nobis determinat, perge ad ultimam orbis nostri oram, quam et Mediterraneum et Adriaticum, et Ionium et Oceanum mare alluit; perquire universa illa a nobis remotissima regna, solis Hispanis pervia; ubique Hyacintho exstructas aras, constitutas statuas, imagines depictas, tabulas affixas, consecrata sacella, exaedificatas ecclesias, ornatas et dotatas, pene infinitas reperies. Qua tandem de causa? Propter maxima facinora in orbe universo patrata; propter potestatem rerum maximarum et admirabilium in toto terrarum orbe ingentibus factis declaratam; propter beneficia immensa ab illo caelesti Parente per Hyacinthi merita orbi universo collata; propter innumeros innumeris, et iis variis, beneficiis ex Hyacinthi devotione amplificatos. *Licet Bzovius haec etiam oratorie exornaverit aucterique, tamen ex iis facile colligimus, famam et venerationem S. Hyacinthi anno 1594 longe lateque in orbe Catholico percrebuisse.*

quae sum-
matim re-
censet,

142 Porro scriptor ille Dominicanus similia Annalibus ecclesiasticis inserenda duxit, ubi ad annum Christi 1257 num. 12 praeter alia de S. Hyacintho memorat sequentia: Mirum est, quanta cum alacritate totius fere orbis excepta est ejusdem Divi canonizatio, quantis ubique, praesertim in omnibus Italiae et Hispaniarum oppidis et civitatibus resplenduit post apotheosim miraculis; quae festa ingentissimis sumptibus eidem facta, quanta altaria, sacella, templa illi ipsi erecta; quam numerosae sodalitates sub ejus tutela institutae; quanti utriusque sexus ejus nomine in baptismo vel sacra unctione insigniti. In Italia sola, unico pietatis domicilio apud Montem Varcum infans in puteo demersus, Bononiae puer

ex casu praecipiti allisus, Casali et apud Camertes duo alii mortui ad vitam revocati. Varsaviae in Polonia eo tempore, quo ego indignus recens a me aedificato Conventui praeram, infans defunctus, et piscator aquis obrutus vitae restituti. Alibi alia ingentia et innumerabilia per invocationem divi Hyacinthi ad usque annum praesentem, quo haec scribebamus, millesimum sexcentisimum decimum quartam patrata; quae si recensere instituerem, nullum finem invenirem.

143 Denique ibidem auctor iste duo prodigiosa beneficia, quae patrocinio S. Hyacinthi sibi ipsi praestita sunt, narrat his verbis: Plane autem ingratus essem, si vitam semel atque iterum ab intercessione ipsius Divi receptam hoc qualiquam monumento non testatam relinquerem. Nam et ego quoque peccator non semel de vita periclitatus, primum quidem in morbo gravissimo a medicis deploratus, et postea in vorticosi fluminis vadatione jamjam demergendus, affuisse mihi sospitorem Hyacinthum persensi. Narrabo: in morbo quidem, cum anno Domini mdcii in ardentissimam febrem et eam, quae pharmaca et medicos contemnebat, incidissem. Causa fuit concussio ex his suscepto itinere, uno eodemque anno, difficillimis anni temporibus, in Urbem et Cracoviam provinciae Poloniae negotiorum causa. In urbe emensis innumeris laboribus, regredior secundo Cracoviam ad ultimum Septembris; et civitas peste laborabat. Ad supplices preces multorum die festo solenni sanctissimi Rosarii prima Octobris mensis Dominica bis concionem ad populum in ecclesia ago. Sequenti luce levi febricula, doloreque capitis nonnihil me tentari sentio. Suspicio, pestem in suggesto haustam: frequentissimus enim populus adstiterat, et sermonem arrecta aure audierat.

et quibus
de se ipso
addit,

144 Hinc Suppriorum coenobii consulo; ille medico inconsulto (nullus enim in civitate infecta remanserat) profert acriorem, quam morbus postulabat, medicinam. Antimonium praeparatum fuit: lancinat me illud sumptum, inque visceribus febrem vehementissimam accendit. Hinc major suspicio pestis conceptae innata. Chirurgus vocatus, qui venam aperuit, sanguinem copiosum exhausit, humores irritavit, febrem inflammavit, quae ad tres fere menses me habuit, dolore lateris dextri intolerabili adjuncto. Suppurabantur nimirum interiora. Orationibus interim sancti Hyacinthi a febre liberor, ipso die sanctae Luciae. Secundo et iterum recido in morbum graviolem, multisque medicamentis exhaustis, balneum calidius ingredior, ex quo suppuratio lateris dissoluta. Exinde exscreare sanguinem grumosum in frustra decretum incipio, noctibus et diebus singulis libras ad minus quinque vel sex. Inde a medica manu relinquo, morti jam destinatus. Sextus jam mensis agebatur aegritudinis deciduae quo infra paucos dies consumendus eram. Existimabant, vel pulmones vel hepar ardore februm exustum, inque pus suppuratum rejectari; et quia tam violenter et in tanta quantitate, citam fore mihi mortem judicabant: et indicio fuerant, praeter alia, pulsum ictus ad brachium fere retracti, frigescentisque totum corpus, frustra ad ignem excalescendum. Jam ergo accingebar ad mortem, Sacramentis omnibus pro extremo viatico ex more Religionis procuratus. Aderant Fratres, animae exitum in oratione expectantes, Votis autem divo Hyacintho humiliter sponsis, non sine admiratione omnium, praesertim illustrissimi et reverendissimi domini Bernardi Maciejovii S. R. E. Car-

quod inter-
cessione ejus-
dem Sancti

A Cardinalis, episcopi Cracoviensis, qui me ad mortem languere sciebat, ab eadem morte presentissima fui liberatus. Istud unum.

bis præsens
mortis peri-
culum eva-
serit.

145 Alterum fuit in fluvio Anaxo, Tarvisinis PIAVE nuncupato, anno Domini mdcvi ad diem Februarii xvi. Provinciæ Poloniæ negotiorum gravissimorum causa Patrum jussu pergebam in Urbem. Ad Anaxum accedens nungente pluvioque cælo, partim ex eliquatione nivium, partim ex pluviarum copia aquis redundantem et in plures traduces dispersum, nemine ductore ad vadandum reperto, transeo cum socio unum, alterum, et tertium torrentem fluminis turgentis; quartus trames erat latitudine non nimis nimia et altitudine aquarum ac impetu nimis nimium excedens. Hortante socio, in Dei nomine committimus nos undis, equorum fortitudine nandique peritia freti. Dum in medio anne sumus, aquæ increscentes equum subtus me impellunt rapiuntque; natare ille cupiebat: ego consilii inops et in periculo consternatus retraho, cum socius jam evasisset. Fluctibus equus obruebatur, et non nisi extrema capitis ex aquis proferebat. Ego quoque ei insidens deorsum trahebar et jamjam mergebar. Sancto tandem Hyacintho sæpe sæpius inelamato, ejus ope ad littus delatus, extra periculum fui, qui jam periculum præsens incurreram. *Non dubitamus, quin ab illo tempore usque ad præsentem annum, quo hæc scribimus, intercessione S. Hyacinthi in variis orbis partibus alia insignia prodigia contigerint; sed hæc ad notitiam nostram non pervenerunt. Quare jam nihil nobis superest, nisi ut reducamus promissa superius S. Hyacinthi Acta, iisque dein subjungamus illa miracula, quæ solennem ejusdem Sancti canonizationem præcesserunt.*

VITA

Auctore Leandro Alberto, Dominicano Bononiensi.

C *Ex Opere de Viris illustribus Ordinis Prædicatorum, lib. 5 fol. 175 et sequentibus.*

PROLOGUS.

Præfatio
auctoris.

L Leander Albertus a Ordinis Prædicatorum Joanni Antonio Flaminio b suo salutem dicit. Hyacinthi Vitam scripsimus, Viri sanctitate et eximiiis dotibus insignis, quam edituri propediem tuo nomini nuncupandam duximus, mi Joannes Antoni litteratissime; non ut pignus esset aut testimonium summi amoris erga me tui (neque enim aut pignore aut testimonio nostra necessitudo eget, quæ tanta quidem est, ut augeri ultra non posse putem;) sed ut ceteri scirent, quanti te facerem; et quanto te amore prosequer, omnis ætas intelligeret: quod nulla re melius aut efficacius, quam litterarum monumentis, effici potest. Leges igitur Hyacinthum meum, imo etiam tuum, quo soles vultu cetera, quæ ad te mittimus. Et scio, non ingratam tibi fore lectionem: est enim mirificum vitæ exemplar, et sanctitatis eximie specimen; quod tu facile, cum legeris, fatebere. Qui mihi, tum tuus c, demum placere incipiet,

cum tibi placuisse cognovero. Vale Bononiæ pridie Kalendas Martii mdcxvi d.

AUCT. LE-
ANDRO AL-
BERTO.
d

ANNOTATA.

a *Hic fuit vir doctus ex Ordine Prædicatorum; qui anno 1495 eundem Ordinem ingressus est. De gestis ejus ac scriptis consule Echardum inter Scriptores Ordinis Prædicatorum recensitos tom. 2 pag. 137 et sequentibus.*

b *Quis fuerit iste Joannes Antonius Flaminus, in Commentario prævio ad Acta S. Dominici § 4 num. 56, sive tomo 1 Augusti pag. 367 retuli.*

c *In exemplari nostro, quod Bononiæ anno 1517 editum est, forsitan oscitantia typothetæ legitur tuum, quod sensum vitiosum reddit. Quare pro tuum substitui tuus, quæ vox etiam omitti posset, ac ita legi periodus: Qui tum demum placere incipiet etc.*

d *In Commentario prævio § 1 num. 4 ex assignato impressionis anno errorem Severini Cracoviensis detexi.*

E

CAPUT I.

Sancti patria, nobilitas, Canonicatus, ingressus in Ordinem Prædicatorum, variae virtutes, et miracula.

H yacinthus ex oppido Poloniæ Saxo a, nobili stemmate b originem duxit. Is quidem ætatis suæ initio bonis præceptoribus traditus est erudendus, et tantum profecit, ut brevi condiscipulos ac coætaneos in litteraria palæstra plures superaverit. Erat ei sanguinis vinculo conjunctus Ivo c Cracoviensis antistes, vir venerandus, cujus jussu sacris initiatus, canonicatum in ecclesia Cracoviensi accepit. Quod ubi fecit, prudentissimus antistes perpendens, sacerdotes sine literis esse ceteris ludibrio et sibi ipsis opprobrio, ne tanti juvenis animus vilesceret, aut in delitiis constitutus obrueretur segnitia, eum duxit, in theologia instituendum, ut, procedente ætate, quod sibi ex officio incumberebat, perragere posset. O utinam nostris temporibus, omnes sancti ejus antistitis vestigia sequerentur! Non enim tantarum literarum penuria sacris initiatos esset. Quinimo et sese et alios plene de sacra Scriptura instruere possent. Exaudiens Ivo Hyacinthum in theologia multum profecisse, continuo ad se revocavit, et visa ejus doctrina, cum modestia, ac morum honestate conjuncta, qua præ aliis pollebat, ultra quam dici potest, eum amare cœpit. Quin ea die anxius erat et sollicitus, qua illum videre non poterat.

Sanctus in
Polonia ex
nobili stir-
pe natus

a
b
c

F

2 Forte ea tempestate Ivonem Romam persolvendi voti gratia d petere oportebat, qui inter ceteros Hyacinthum seligens secum duxit. Iisdem diebus Romæ divus parens Dominicus coram Ivone ac pluribus aliis venerandis viris Neapoleonem suis precibus a morte ad vitam revocavit e. Quare tanta admiratione Ivo captus fuit, ut protinus sanctum Patrem colere ac observare cœperit et ejus familiaritate plurimum uti. Tunc enim parens Dominicus Romæ agebat, flagitans ab Honorio Pontifice Maximo Ordinem a se inchoatum Prædicatorum approbari, atque diplomatibus Apostolicis

Ordinem
Prædicato-
rum Romæ
ingreditur,
d
e

AUCT. LE-
ANDRO AL-
BERTO.

stolicis ornari. Quod et assecutus est Dei Beneficio, et Parentis ejus beatissimæ Virginis inter-
ventu, prout in Vita ejus latius dictum est. Igi-
tur Ivo sancti Viri captus dulci consuetudine,
enixe B. Patrem rogabat, ut dignaretur Fratres
aliquos Poloniam mittere, quorum gratia et exem-
plo, per provinciam cœnobîa extruerentur. Pa-
ter vero Dominicus se ei morem gesturumdicti-
tabat libenti animo, si Fratrum copia suppeteret.
Quare se angi plurimum affirmabat, eo quod
ejus petitioni ac voto satisfacere non posset :
tamen ipse juvenes probos proferret, si quos
ipse haberet, quos sanctæ conversationis vesti-
menta oblectarent, et eos imbutos sanctis mori-
bus penes se et nutritos brevi admodum tem-
pore illuc pro desiderio mitteret, quo fieret, ut
voti compos esset. Porro præclarus antistes, con-
silio illius usus, ex omni familia sua tres juvenes
morum honestate pollentes delegit, videlicet Hy-
acinthum, de quo verba facturi sumus, Ceslaum, f
et Hermannum Theutonicum, juvenes utique ra-
ros, et tanta provincia dignos, credititque viro
sanctissimo Dominico, ut sub ejus magisterio
B erudirentur in his, quæ ad Dei cultum et reli-
gionis augmentum attinerent, Quos B. Pater læta-
bundus suscipiens, toga prædicatoria induit, ac
secum per annum g distinuit, ut lenitate, chari-
tate, paupertate, ac ceteris virtutibus ornatos post
annum Poloniam, juxta sancti antistitis votum,
mitteret.

conditoque
Frisaci cœ-
nobio, in
Poloniam
redit,
h

3 Igitur eo tempore elapso, cum satis in san-
cto proposito confirmati viderentur, inque san-
cta conversatione plenissime eruditi, efflagitante
Ivone, placuit viro Dei Dominico Hyacinthum,
Ceslaum cum Hermanno Converso h Poloniam
mittere. Qui accepta sancti Viri benedictione, in
nomine Domini nostri Jesu Christi iter arripuerunt.
Contigit eos per Germaniam transire, et in Fri-
zascensi i urbe concionari cum tanto consensu et
populi favore, ut protinus compellerentur ibi-
dem a populo cœnobium construere, et illud am-
plissima sacerdotum, et sacris initiatorum multi-
tudine replere (Id factum intra mensium sex spa-
tium, quod pene miraculo adscribi potest) quos
cum ingenti gaudio per eos receptos moribus
et Ordinis nostri institutis imbuerent. Dein relicto
k ibi Hermanno Converso, Cracoviam k, ut Pa-
tris Dominici jussa complerent, petierunt. Ubi
cum summa omnium lætitia, et plausu populi,
tum cleri, excepti, in ædem sanctissimæ Tri-
nitatis, juxta literarum Apostolicarum tenorem,
et vota sancti l antistitis Ivonis, collocati sunt.

ubi variis
pietatis ex-
ercitiis va-
cans,

4 Cœpit demum omnis civitas, seu novitate
rei (ut fit) seu magis sanctissimis moribus et do-
ctrina viri Dei Hyacinthi, et Ceslai capta, in-
gens cœnobium ponere, veluti præagiens, quod
futurum erat, videlicet plurimos ad sanctum re-
ligionis apicem perventuros. Quod rei postmo-
dum eventus plenissime docuit. Erectis ædibus,
ut ibidem inhabitari posset, cœpit Hyacinthus
vitam asperrimam ac prorsus durissimam agere.
Quippe a parente Dominico vivendi formulam
acceperat. Erat animo pariter et corpore mundus,
corde lenis, puritate nitidus, et mira præditus
charitate. Sed ut unico verbo omnia explicem,
Hyacinthi vita omnium virtutum exemplar fuit.
Atqui tanta charitate præfulsit, ut alienas calami-
tates ceu suas deferret, et ad Deum Optimum
Maximum pro illis preces emitteret. Templo pro
cubiculo utebatur, nec certum locum ad quie-
scendum habebat; sed aliquando lassa membra,

ubi se inveniebat, in terram collidebat, quieti D
aliquantulum vacans. Noctibus singulis funibus
nodosis corpus tundeat. Sextam feriam, et bea-
tissimæ Virginis Mariæ ac Apostolorum vigiliis,
dumtaxat, panem et aqua celebrabat. Desidiæ ac iner-
tiæ hostis acerrimus. Quippe aut litteris, aut con-
cionibus, vel audiendis sordidorum hominum
improbis gestis pro impunitate a Domino suo-
rum criminum impetranda, vel orationibus ope-
ram dabat. Visebat libenter ægrotos, ac suis dul-
cissimis colloquiis sublevabat. Verum de moribus
hactenus.

5 Cum aliquando in vigilia Assumptionis bea-
tissimæ Mariæ ante aram positus ingenti cum af-
fectu tantam celebritatem diei meditaretur, et
totus lachrymis perfusus anhelaret ad illam feli-
cem ac cælestem domum, ut perfrui tantis gaudiis
aliquando posset, e vestigio conspexit e cælo pro-
labi lucem ingentem super aram, cujus in medio
Reginam cæli sibi dicentem collocatam vidit :
Macte virtutis esto, Hyacinthe, et lætare, eo quod
tuæ a filio meo, et a me exaudiuntur preces.
Quod enim petendum duxeris, me interveniente,
consequere. Continuoque in cælum sese recepit. E
Cujus in recessu tanto concentu, actam dulci har-
monia Hyacinthi aures oppletæ sunt, ut vix enar-
rari posset. Exinde tantam in Deum fiduciam sum-
psit, ut minime se incassum aliquid ab eo petere pos-
se arbitraretur. Hujus rei seriem, semotis arbitris,
Floriano et Godino sociis narravit, affirmans Dei
Matrem præcipuam patronam esse Fratrum Præ-
dicatorum.

jucundam
Deiparæ ap-
partitionem
habuit.

6 Aliquando contigit, ipsum iter habere Pro-
nium; ejusmodi enim loci nomen est. Erat autem
medium intersecans inter flumen, quod phaselo
trajiciebatur. Tum forte intumuerant aquæ. In ci-
teriore igitur amnis ripa consistens animadvertit
in ulteriore turbam virorum ac feminarum, quasi
quemdam in medio tenentem. Admirabatur pluri-
mum sane, et quid subesset causæ nesciebat. Igitur
transmisso amne comperit, multitudinem illam
adolecentem quemdam aquis obrutum deploran-
tem. Ast ut animadvertit vita functi mater, Hy-
acinthum adesse, missis ceteris, ad pedes ejus pro-
voluta supplex efflagitabat, ut ad vitam filium
revocaret. Hyacinthus vero seiscitabatur, qua hora
filius naufragio perisset : ut cognovit, quod pridie F
perisset, et tunc primum ex aquis eductus fuisset,
habuit orationem ad Deum. Et ad matrem con-
versus ait : Bono esto mulier animo. Et adolescen-
tis apprehendens manum, Petre, inquit, (id enim
illi nomen erat) Christus Dominus noster, cujus
gloriam prædico, intercedente beata Virgine Ma-
tre, te ad vitam reducat. Nec mora, qui fuerat
mortuus, revixit coram toto illo virorum ac mulie-
rum cœtu. Et matri Falisflavæ * mulieri nobilissi-
mæ reddidit incolumem.

Deinde
submersum
ad vitam re-
vocat,

* al. Falis-
lavæ.

7 Prandeta nobili genere matrem habuerat pa-
ralyticam, quæ nulla medicorum ope sanari po-
tuit. Is vero ingentem pecuniam medicis exsol-
verat, ut mater eo morbo liberaretur; sed nihil
profecerat. Cupiens autem filius matri solatium
aliquando præbere, nihil omittebat, quod spe-
raret ei posse prodesse. Forte audierat, Hy-
acinthum virum Dei morbos ægrotantibus depel-
lere; quod ubi cognovit, non negligens, soli-
citus de matre, Cracoviam deduxit, sanctoque
Viro obtulit, impense rogans sibi sospitem illam
reddi, dicens : Hyacinthe, ecce matrem, filiam
tuam, sic paralysi dissolutam, ut nec recte etiam
loqui valeat; quæso, ut pristinæ sospitati resti-
tuas,

mulieri pa-
ralyticæ as-
sum mem-
brorum re-
stituit,

A tuas, quod humano adminiculo haudquaquam fieri posse hactenus expertus sum. Tunc Vir Dei misericordia motus, inquit: Filia, Dominus noster Jesus Christus te a morbo liberet, quo premeris, et usum tibi linguæ restituat. His dictis continuo sospes facta est, et linguæ usum cum ceteris membris integrum recepit.

Sanctus
aliam gravi
morbo libe-
rat,

8 Mulier gravissime ægrotans, et jam desperata salute, precibus obtinuit ad se deduci virum sanctum Hyacinthum, cui vim morbi, quo capta erat, aperiens rogabat, ut se manu tangeret, sperans se illico sic sospitem reddi posse. Ut erat Hyacinthus ad commiserationem pronus, ægrotanti opem ferre cupiens, prius oratione ad Deum emissa, manu illius caput contingens, mox eam incolumem dimisit.

et verbum
Dei late
dissemi-
nans,

9 Porro vir Dei, Christi vestigia sequi cupiens, posteaquam jam sat Ivonis antistitis venerandi votis fecisse animadverterat, Ceslaum in Bohemiam misit, ut sacrum verbum euangelizaret. Qui impetrata propere perficiens in Praga urbe cum Hieronymo socio ita egit, ut post non multos dies cœnobium cum æde divo Clementi dicata m, pro patribus Prædicatoriis ædificaretur. Deinde Bratislaviam n petentes in honorem divi Adalberti cœnobium aliud extruxere, quod Ceslaus miris coruscans prodigiis in Domino quievit. Hyacinthus vero in Orientalem progrediens plagam, vitæ verbum indefesse disseminando, quod ap-
prime callebat, pervenit Visogradum Musoviæ o urbem. Præterfluebat siquidem urbem amnis. Ad quem cum devenisset cum sociis, nec transmitti posset absque lintre, nec lintris copia esset, admonuit socios, ut divinam opem precibus exposcerent.

extenso
pallio mira-
bilitè flu-
vium cum
sociis traje-
cit.

10 Cum igitur aliquantulum orasset, extenso pallio super aquas, primus omnium intrepidus supergrediens, cohortatus est socios, ut idem fidenter facerent. Sicque super pallio, veluti super navi, amnem transmisere illæsi. Quod ubi in urbe vulgatum est, accurrunt cives rem admirantes, et Virum Dei ingenti cum honore in urbem introducunt. Illinc exiens adiit Chion p, habens itineris comites Godinum, Florianum, et Benedictum, viros nostræ Religionis toga indutos. Ibique per quadriennium permansit, docendoque, et concionando miris coruscavit prodigiis. Quo factum est, ut templum erigeret beatissimæ Virginis Mariæ, quo possent Patres Prædicatorum inhabitare. Eo itaque temporis interstitio immensam sacerdotum ac laicorum cœteram sanctæ conversationis toga induit. Initio vero quinti anni Cracoviam repetiit, dimisso Chion viro venerando Godino. Sed divertens per Gadufriam q, et verba vitæ disseminans, verbaque miraculis confirmans, plurimos ad sanctæ conversationis habitum sumendum impulit. Quapropter ædibus cœptis extrui, relicto ibi Benedicto, tandem Cracoviam cum Floriano pervenit.

ANNOTATA.

a In Commentario prævio num. 9 explicuimus, quomodo hæc Sancti patria ab Alberto Saxum et ab aliis Kamien appelletur.

b Nobile et antiquum Sancti Stemma § 2 Commentarii prævii ex vetustis scriptoribus Polonis retulimus, et ibidem de origine hujus stirpis fuse disseruimus.

c Hic munificus piorum locorum fundator, teste Joanne Cæsario in Vitis præsulum Cracovien-

sium pag. xix, ad cathedram Cracoviensem assumptus est anno mcccviii. Sedit annis duodecim. Mortuus anno mcccxxix. A Dominicanis in ecclesiam sanctissimæ Trinitatis Cracoviæ Mutina translatus. Plura de egregiis hujus piissimi viri gestis sparsim apud Dlugossum in Historia Polonica legi possunt.

d Severinus Cracoviensis in Vita S. Hyacinthi lib. 1 cap. 4 tria Romana hujus Ivonis itinera recenset, et diversas eorum causas assignat. Dlugosus lib. 6 Historiæ Poloniæ ad annum 1218 scribit, Ivonem tunc ad urbem Romanam ivisse, ut Vincentio Kadlubkoni, episcopatum Cracoviensem abdicanti, legitime succederet, ut num. 15 Commentarii prævii indicavimus.

e Hanc mortui resuscitationem in Actis S. Dominici ad diem 4 Augusti ex variis antiquis scriptoribus confirmavimus.

f Acta B. Ceslai ad diem 16 Julii, sive tomo iv istius mensis a pag. 182 illustravimus.

g De longiore aut breviori tirocinii tempore diversas auctorum Dominicanorum sententias § 3 Commentarii prævii retulimus.

h In eodem § 3 Commentarii prævii num. 21 E audivimus disserentem Malvendam, qui contra Leandrum Albertum probabilius existimat, hunc Hermannum non fuisse Fratrem laicum sive Conversum, ut hujusmodi Fratres cognominari solent.

i Friesacum vel Frisiacum est oppidum Germaniæ in Carinthia superiori, circa fluviolum vulgo Matnitz appellatum.

k Cracovia est notissima Poloniæ urbs, et ejusdem regni caput, in Polonia Minori ad Vistulam fluvium sita, cujus fusior descriptio apud Hartmannum Schedel in Corpore Historiæ Poloniæ tomo 1 pag. 165 et sequente legi potest.

l Pius ille præsul Ivo hic vocatur Sanctus, et ab aliis quibusdam titulo beati decoratur. Nos discere cupimus, an alicubi legitimum et immemorabilem cultum obtinuerit.

m Commutatione facta, postmodum nostri Pragenses hanc ædem acceperunt, ut Severinus Cracoviensis lib. 1 Vitæ cap. 5 testatur his verbis: Anno vero mcccxii idem Sanctus misit Fratrem Ceslaum, qui cum eo a beato Dominico ad Ordinem receptus fuerat, in Bohemiam; qui in metropoli Bohemiæ civitate Pragensi cum Fratre Hieronymo per beatum Hyacinthum associato pervenit, ibidemque F Conventionem Fratrum Prædicatorum in honorem sancti Clementis recepit; quem sub Maximiliano II imperatore Religiosi Societatis Jesu adepti sunt, et ibi Collegium erexerunt, et Fratres Prædicatorum ad ecclesiam sanctæ Agnetis ad fluvium Albim translati sunt.

n Bratislavia urbs primaria Silesiæ ad fluvium Oderam sita, a qua Ducatus Bratislaviensis nomen suum accepit.

o Hæc provincia Poloniæ ab aliis communiter appellatur Masovia vel Mazovia, quæ ab Oriente habet Lithuaniam, a Septentrione Prussiam, ab Occidente Poloniam Majorem, et a Meridie Poloniam Minorem, dividiturque in varia territoria inter quæ oppidum seu castrum Vissogrodiense numeratur, de quo illustrissimus Martinus Cromerus in Historia rerum Polonicarum sæpe meminit.

p Leander Albertus hoc luxato nomine voluit indicare Kioviam, urbem Poloniæ in Ukraina ad fluvium Borysthenem sitam, quæ nunc Moscis subest, et cujus antiquam amplitudinem ruinæ murorum adhuc testantur.

q Non

AUCT. LE-
ANDRŌ AL-
BERTO.

q Non invenio ullam hujus nominis regionem. Quare suspicor, per Gadufriam hic intelligi debere Prussiam: nam dicitur S. Hyacinthus in urbe Gedanensi, vulgo dicta Dantzig, quæ est caput Prussiæ regiæ, ædificasse cœnobium sui Ordinis ac in eo reliquisse Fratrem Benedictum, ut § 6 Commentarii prævii num. 53 ex Dlugosso retulimus.

CAPUT II.

Alia Sancti adhuc viventis miracula, felix mors, et quædam prodigia post obitum ejus patrata.

Sanctus
segetes gran-
dine percus-
sas resti-
tuit,
a

P osteaquam Cracoviam reversus est, Clementia mulier cordata, nobilis genere, nobiliorque moribus ex vico Coseler a (ut vulgari eorum utar vocabulo) forte Hyacinthum virum venerabilem, relaxandi parumper animi gratia, ad suburbanam villam invitaverat. Cognoverat eum vigiliis et jejuniis nimis attritum, ut refocillatione corporis non modica indigeret. Annuit Hyacinthus, et die dicta ad locum constitutum veniens, segetes passim grandine tactas offendit. Forte proxima erat messis. Porro xiii Kal. Aug. hoc accidit. Igitur ad Clementiam tristis ea de causa * pervenit. Quæ prolapsa ad pedes sancti Viri, defebat propriam, et aliorum calamitatem. Ut vero vulgatum est per vicum, advenisse Virum Dei, missis omnibus, provoluti ad pedes ejus flentes, ut se in tanta calamitate adjuvaret, eum obsecrabant, atque obtestabantur. At Vir Dei in fletum et ipse prorumpens, illorum miseratus sortem, jussit eam noctem illos insomnem ducere, Deumque precibus fatigare, quod et sese facturum spondidit. Qui dicto Famuli Dei audientes, postquam illuxit, segetes obtritas pridie a grandine quantum ad suos agros pertinebat, in priorem restitutas invenerunt statum, acsi nullum grandinis vim passæ fuissent; finitimorum vero, prout grandine obrutæ fuerant, jacentibus. Qui animadvertentes divinam clementiam, Deo et sancto Viro C gratias maximas egerunt.

mulieri sterili
fecunditatem præ-
dicit,
* al. Fœli-
cia Grus-
zouska.

12 Aliquando venit Felix Grusonia * nobilis mulier sterilis (porro annos viginti cum conjuge egerat, nec filium tulerat) cum fletu rogans, ut Deum precaretur, ne perpetuo sterilis esset; sed ut Deus illi filium elargiretur, ne opprobrio tam diu marito foret. Conjux enimangebatur carens filiis, cum abundaret divitiis de herede sollicitus. Ast vir venerandus: Vade, inquit, filia, et pedem referas domum, nec verearis, quia filium habebis, quo viri insignes originem ducent tam præstantes divitiis et viribus, quam in Ecclesia præsidentes. Haud falsus vates fuit. Quippe et filium tulit, et Viro sancto gratias immensas agens portavit, ex quo ingens virorum præstantissimorum caterva derivavit.

duos pueros
a natiuitate
cæcos illu-
minat,
* al. Vitos-
lauskam.

13 Accidit aliquando quemdam locum concionandi gratia petere (cui Castro nomen est) et ad pedem montis perveniens offendit Vitoslanam * mulierem cordatam in bigam duos natos cæcos educentem, quos luce orbatos ante septem annos pepererat. Quæ ut virum Dei Hyacinthum adesse cognovit, mox e biga descendens, humique ad ejus genua provoluta, filiis ante pedes ejus positis, lachrymans inquit: Eia Vir Dei; en ego

infelix luce privatos jam septem annos hos natos D enixa sum, fortunæ ludibrium. Quamobrem rogo teque obtestor, ne patiaris hac calamitate me deinceps vexari. Hoc efficias, si fueris Deum precatus. Te enim rogante, non dubito fore, ut filii mei lucem consequantur. Porro Hyacinthus mulieris verba exaudiens, deflens præsentem ejus sortem maxima fultus in Deum fiducia cæcos tetigit dicens: Dominus noster Jesus Christus, qui cæcum natum illuminavit, ipse vobis beneficium oculorum impendat. Simul ac signo crucis illos munivit, e vestigio videntes dimisit.

14 Pribislaba * nobilis matrona et vidua, ex vico vulgo dicto Scenita b, Filium Vislaum unicum sibi Cracoviam ad sanctum Virum præmisit, ut exinde ad se educeret. Functâ legatione, Vislao Hyacinthus inquit: Præcede fili, præcede. Ego enim mox te subsequar. Igitur adolescens viri Dei dicto audiens progreditur. Forte itineris medio præterfluit fluvium * vulgo dictum Raba c, quod ea nocte, sive imbribus, sive nivium resolutione, ultra consuetudinem ad summum excreverat. Qui adnitens transire, non aquarum vim formidans, cum armigero ex equo aquarum vi dejicitur, obruiturque aquis, vix armigero evadente: mater vero, prodente puero, filii miserandam sortem audiens, illico pluribus matronis sociata, ad amnem accurrit, deplorans suam ac filii ingentem fortunam. Hyacinthus iter ceptum prosequens phaselo amnem cum Clemente socio trajecit, totus admirabundus, unde tot matronarum caterva illuc clamantium advenisset. Ast Pribislaba Hyacinthum adesse jam animadvertens, concito gradu ad pedes ejus provoluta, Heus, inquit, Hyacinthe, tua causa filium amisi unicum. Quo me vertam misera, quæ conjuge et filio simul orbata sum? Igitur senectutis meæ unica spes, unicum præreptum est solatium. Obsecro obtestorque te, ne me in tanta calamitate positam deseras. Ast Hyacinthus vir Dei lachrymans, paululum e via digrediens, flexis genibus Deum impense rogavit, ut infelici matri opem ferret. Eo itaque ab oratione surgente, ecce contra aquarum impetum adolescentis cadaver ad amnis ripam applicuit. Et eo ab aquis educto occurrens cum omni multitudine, mater ad pedes Hyacinthi inclamare cœpit: Reddidisti, Vir sancte, mortuum, et vivum restitue. At Vir Dei ad corpus accedens: Fili, inquit, Vislaë, Dominus noster Jesus Christus, cui omnia vivunt, ipse te vivificet. Vix verba finierat, et ecce mortuus revixit.

alioque
submerso
ad vitam re-
vocato,
* vulgo
Przybis-
lauska.
b
c
* lege flu-
men,

15 Igitur Hyacinthus vir venerandus post labores maximos, quos pertulerat in vinea Domini Sabaoth, post ingentia signa per ipsum edita, divina tandem dulcedine illectus, toto mentis desiderio exæstuabat, cupiens hac mole carnis solvi, et esse cum Christo. Quare in oratione positus, devotissime efflagitabat votum suum expleri a Patre misericordiarum. Exaudivit quippe eum Dominus, et sibi vitæ terminum intimavit. Quare die postero, qui fuit dies divi Dominici festus, in ægritudinem incidit, qua cognovit vitæ suæ finem advenisse. Invalescente itaque vi morbi, in vigilia Assumptionis beatissimæ Virginis Mariæ, jussit acciri quotquot aderant seniores in cœnobio Cracoviensi, sicque e grabato verba fecit: Ego, filii charissimi, Domino me vocante, die crastina vos deseram. Igitur quæ ex ore parentis Dominici audiui, tamquam hereditario vobis jure relinquo. Primum, ut cordis lenitatem, animique mansuetudinem servetis, dilectionem, ac mu-
tuum

pie moritur,

A tuum amorem amplectamini, sequaminique paupertatem. Hoc enim testamentum est æternæ hereditatis. His dictis, conticuit. Postero die devote Officio reddito (quas canonicas horas appellant) fultus Ecclesiæ sacramentis, astantibus omnibus Fratribus, flentibusque, et ad Deum porrigentibus preces, erectis in cælum luminibus, prorumpensque cum lachrymis in illum psalmum, IN TE DOMINE, SPERAVI, NON CONFUNDAR, IN ÆTERNUM, cum dixisset, IN MANUS TUAS DOMINE COMMENDO SPIRITUM MEUM, mox spiritum efflavit. Et deductus est ante Deum sanctorum ministerio Angelorum, quorum consuetudine adhuc in humanis agens sæpe recreari solebat, quo æterno ævo frui cum Sanctis omnibus licet. Vita functus est sanctissimus Hyacinthus anno Domini mccclvii, Idibus d Septembris hora ferme nona. Tantus autem omnes, qui aderant, luctus invasit, ut ex iis nonnulli præ dolore parum animi compotes clamorem extollerent.

quo die per
ejus inter-
cessionem
juvenis mor-
tuus revixit,

16 Postquam illius mortem fama vulgavit, incredibilis repente cives plebemque Cracoviensem omnem adeo luctus occupavit, ut nullus a lachrymis temperaverit. Concurrunt, et undique virorum ac mulierum agmina, et ad sancti Viri corpus confluant visendi vel tangendi gratia. Funus ejus Prandeta e Cracoviensis antistes, vir venerabilis, cum omni multitudine civium, et plebis ingenti cum luctu celebravit. Ea ipsa die adolescens equo evectus in campo S. Floriani (sic eum locum vocant) Zaglichæ filius, incaute agitans equum, in terram prolapsus mortem obiit. Ut vero Zaglichæ et Florentia ejus parentes intellexere, filii accepto cadavere, maximo cum luctu multitudineque civium comitante et conlachrymante ad sepulchrum detulerunt Hyacinthi, exposcentes precibus ejus a Deo sibi filium vivum restitui. Nec mora, post horæ spatium adolescens mortuus repente revixit incolumis, absque ullo vulneris stigmate, asserens in cælum se cum Hyacintho fuisse deductum. Pro restituto ad vitam filio parentes Deo et beato Hyacintho gratias immensas agentes, domum sunt regressi cum ingenti gaudio.

et felix
Sancti ob-
itus episcopo
Cracoviensi,

17 Venerandus antistes Prandeta, celebrato sancti Viri funere, templum D. Stanislai ingressus est; ibique ante aram beatissimæ Virginis Mariæ procumbens, fessus labore, aliquantulum levi admodum somno captus est. Putavit, se juvenes quosdam videre tunicis albissimis indutos, binos chorum ingredi, duosque præclarissimos viros subsequentes; alterum pontificali tiara præditum, prædicatoria toga alterum indutum, candore scapulare et tunica immenso fulgentibus, duabusque redimitum coronis, et rei insolitæ processum admiranti sibi dixisse pontificem: Sum Stanislaus antistes, et quem mecum cernis Fratrem, Hyacinthus est ex Ordine Prædicatorum, corona doctoratus, et altera corona virginitatis ornatus, quem hac gaudebunda beatissimorum societate spirituum, in illam perpetuam ac felicem vitam, qua frui licebit, Deo æterno deduco: moxque Stanislaum incepisse dulci ac alta voce illud eulogium, LUX PERPETUA LUCEBIT SANCTIS TUIS, DOMINE, et sanctis illis spiritibus prosequentibus, cum magno fulgore scandisse cælum cum beato Hyacintho. Quo pacto evigilans Prandeta, ad cœnobium Prædicatorum accedens, seriem visionis coram Fratrum, sacerdotum, ac civium immensa multitudine non sine lachrymis narravit.

sanctimo-
niali Polo-
nz,

18 Bonisflava * nobilis fœmina, in monasterio vulgo dicto Zewezrenugh *, quo ultra annos quatuordecim Augusti Tomus III.

draginta Deo famulata fuerat, apprime sanctum Virum colens, ipsa die orans, levi capta somno, vidit e cælo supra Prædicatorias ædes ingens lumen descendere magno sanctorum spirituum agmine circumfusum, illos beatissimam Virginem pulcherrimam sequentem, secum quemdam præclara prædicatorum toga insignitum ducentem. Porro Bonisflava (ut fit) facta perquirendi avidior, quinam esset tantus ille comitatus, Virginem illam speciosissimam percunctata est, quænam esset: Respondit illa, se misericordiæ Matrem esse, et illum Prædicatorum vestimentis indutum esse Hyacinthum, quem in cælum deduceret. His vero dictis, cœpit psallere beata Parens dulci ac suavissima voce: IBO AD MONTEM MYRRHÆ, ET AD COLLES LIBANI, sanctis illis spiritibus prosequentibus cum B. Hyacintho. Qui cum immenso lumine cælum ingredi visi sunt ad illam æternam dulcedinem perfruendam.

19 Eremita cultor, nomine ac re Bonus, captus desiderio visendi Hyacinthi sepulchrum (forte fama cognoverat miracula, et ingenta meritis ejus edita prodigia) ex montibus Pannoniæ f Cracoviam petiit. Templum ingressus, quo sancti Viri corpus jacet, obtinuit a Præsidente cœnobii, posse ad ejus pernoctare sepulchrum. Igitur orationi miro quodam mentis ardore insistens, tres radios mira claritate e cælo emitti ac super tumulum Hyacinthi aperte vidit, unum ad caput, alterum ad pedes, tertium in medium jaci. His autem visis, illico Hieronymum et Florianum ædituas accivit, ut lucem e cælo intuerentur demissam. Continuo venere illi, et divinam cernentes lucem, in terram procidentes venerati sunt, et Deo gratias egerunt.

A. LEANDRO
ALBERTO.
* al. Bra-
nislava
* al. Zuier-
ziniecz.

ac eremita
Hungaro
revelatur,

20 Alia quidem multa ad ejus tumulum prodigia contigerunt. Nam et Margarithæ usus linguæ, manuumque paralysi dissolutarum, restitutus est. Emissio voto, filius unicus militis cujusdam hydropicus, et humano adminiculo destitutus, desperata etiam vita, pristinae sanitati e vestigio restitutus est, deductusque a patre ad B. Viri sepulchrum, uti pater ipse promiserat, gratias illi egit. Alius similiter febribus correptus, voto emissio, liberatur. Mortuum ex crapula g filium Andreæ, invocato S. Viri patrocinio, matri vivum reddidit. Agatha Comitissæ Zegothæ arcis Cracoviensis præfecti conjunx pro pedissequa cujus pene vita desperata erat, febribus gravissime laborans Hyacinthum rogavit, promittens sepulchrum ejus se muneribus donaturam. Non multo post astitere duo viri Prædicatorum habitu induti circa cubile puellæ febribus exæstuantis, quorum senior puellæ ait: In me respice: sum enim Hyacinthus pro sanitate tibi restituenda, a domina tua invocatus; itaque in Christi Jesu nomine surge et Deo gratias age. Illicoque puella incolumis, evanescente Hyacintho cum socio, surrexit. Emissio voto a nobili quadam matrona pro filio morti appropinquante, e vestigio sospes regressus est. Longum esset, si vellem cuncta complecti. Sed hæc ad testandam Viri clarissimi sanctitatem sufficere possunt.

variaque
deinde ad
tumulum
ejus mira-
cula pa-
trantur.

ANNOTATA.

a Vicus, quem hic Leander vulgari vocabulo appellat Coseler, supra apud nos in Commentario prævio § 5 num. 44 vocatur Koscieliecz a Severino Cracoviensi, cui, utpote Polono, magis credendum arbitror.

b Leander Albertus etiam nomen istius vici luxavit:

A. LEANDRO
ALBERTO.

luxavit : nam ab eo vocatur Scenitalocus ille, quem Severinus Cracoviensis supra apud nos eodem paragrapho Commentarii prævi num. 49 Serniky appellat. Alias similes nominum luccationes aut mutationes in margine annotavi.

c Suspisor, hoc nomine indicari fluvium, quem Dlugossus agens de fluminibus, quæ a Meridie in Vistulam influunt, lib. 1 Historiæ Polonicæ col. xi assignat his verbis : Item Raba, cujus fons in Sarmaticis montibus oriens, ostia habet circa oppidum Uscie.

d Cum S. Hyacinthus die 15 Augusti obierit, hic certe error irrepsit, et pro Idibus Septembris legendum est decimo octavo Kalendas Septembris, licet sequenti die annum ejusdem Sancti festum celebretur.

e Hic præsul communiter appellatur Prandotha, et Dlugossus lib. 7 Historiæ Polonicæ ad annum Christi 1266, sive col. 778 de eo scribit sequentiā : Vigesima prima die mensis Septembris Prandotha episcopus Cracoviensis, vir vitæ venerabilis, et canonizationis beati Stanislai præcipuus effector et promotor, omnibus Sacramentis audiendo Missam procuratus, religiose et devote circa noctis crepusculum moritur, et in ecclesia Cracoviensi apud capellam sancti Petri et Pauli sepelitur, cum annos decem et octo in sede Cracoviensi absumpsisset.

f Nomine Pannoniæ significatur Hungaria ut passim notum est.

g Crapula non tantum immoderationem cibi aut potus, sed etiam medicamentum ex vino confectum significat, ut apud Martinium in Lexico Philologico ad hanc vocem videre est.

MIRACULA

QUÆ POST OBITUM SANCTI VIRI
CONTIGERUNT,

collectore R. P. F. Severino Cracoviensi ex Ordine Prædicatorum,

Recudimus ex Opere de Vita, miraculis, et Actis canonizationis S. Hyacinthi, quod Romæ anno 1594 editum est, lib. 2 cap. 1 et sequentibus.

CAPUT I.

Beneficia quæ Sanctus non diu post mortem, sive ab anno 1257 usque ad annum 1270 clientibus suis contulit.

Post sepul-
turam B.
Hyacinthi

Post viri Dei gloriosi Hyacinthi sepelitionem, multorum piorum virorum corda, atque mentes consternebantur, et memores tantorum mira-

bilium, per Virum Dei patratorum, ingemiscen-
tes dolorosa voce congeminabant querulantes, et dicentes : Ubi est noster Hyacinthus, qui nos suis meritis ex omnibus nostris afflictionibus liberabat, et veluti Eliseus propheta, cum pallio aquas divideret, conclamabant : ubi est spiritus Eliæ? Videres multos nunc ad tumbam Sancti, nunc ad alias ecclesias in suis necessitatibus et afflictionibus voces congeminare : Ubi est noster Hyacinthus, mœrentium consolator, et veritatis prædicator? Noluit divina clementia piorum cordibus, jam ab æterno paratam consolationem prorogare, neque Sancti viri gloriam, quæ in cælestibus refulget, in abditis temporum celare. Siquidem hoc eodem anno scilicet mœclvii, quo sacra gleba corporis ejusdem (anima ad cælos evocata) terræ concredita est post interitum unius mensis, scilicet in die S. Michaëlis Archangeli a divina refulsit gratia.

2 Nam domina quædam Margarita civis Cracoviensis incurabili paralysi percussa, corporis totius et motu, et sensu destituta, sex mensibus medicorum et chirurgorum artes experta, nullo remedio ad concussæ a natura loquelæ, et virtutis beneficium redire poterat, et instar trabis in lecto suo se movere nequaquam valebat. Quoniam vero Viri Dei laus, et miraculorum operationes nondum ab animis fidelium exciderant; maritus ejusdem dominæ lachrymis effusus cum plena fide sua, et amicorum, uxorem suam ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum ad sepulchrum B. viri Hyacinthi voto facto portari jussit, et ibidem oratione devota ad Dominum Deum fusa, meritis beati Viri eam commendavit. Mira res, vix verba suæ orationis finivit, et ecce conjunx sua prædicta Margarita nexibus paralysis liberata, meritis B. Hyacinthi ad perfectam sanitatem restituta, cunctis astantibus videntibus, et Dominum Deum pro miraculo laudantibus, rediit, domumque propriam, abjecto grabato, in quo postrata ad ecclesiam ferebatur, reversa est, et misericordem Dominum, qui in Sanctis suis semper est mirabilis, ubique collaudavit.

3 Quidam nobilis, nomine Boguslaus, filium unicum, cui nomen Suientoslaus imposuit, habebat, qui ob naturæ propensionem in hydropem morbum incidit, et accrescente tumore, infirmitateque invalescente, ad portas mortis, dum nihil minus quam vitam speraret, appropinquavit. Pater vero suus cum frustra medicaminum corporaliū juvamina tentaret, indiesque morbus invalesceret, amicorum consilio et persuasu ad beati viri Hyacinthi suffragia devotus concurrat, dicens : O beate Hyacinthe, qui tot mirabiliā virtute Dei operatus es, digneris curare filium meum, qui humana ope destitutus, omnibus viribus carens ulterius vivere non potest, nisi tuis sanctis orationibus adjutus, et ego eum ad tuum sepulchrum cum devota oblatione deducam; et ecce vix votum pater suus facerat, veniens ad sepulchrum Viri Dei gaudens, et Dominum Deum laudans adimplevit, parentibus suis et aliis fide dignis miraculo præsentibus.

4 Quidam civis Miechoviensis, nomine Sulco, et Margarita uxor ejus, hanc super filio suo Joanne per virum Dei Hyacinthum acceperunt consolationem. Contigit enim filium eorum, in acutissimam et gravissimam febrem incidere, ita quod

a
mulier pa-
ralytica,

puer hydro-
picus,

F

juvenis
morti proxi-
mus sanita-
tem recupe-
rant.

A quod quinta die ad vitæ suæ terminum appropinquans, omnibus sensibus destitutus jacebat, nec quidquam videre, audire, vel sentire poterat: sed tantum palpitante corde animam in mortali corpore hærentem, spiritusque vitales prodentem cernere licuit. Et cum jam præsentem mortem in domo viderent, et quo se amplius pro auxilio quærendo verterent, ignorarent, ad beatum virum Dei Hyacinthum pater suus una cum matre, filium suum morientem cum lachrymis devoverunt, dicentes: O S. Hyacinthe succurre filio nostro in mortis agone laboranti; quem si sanaveris, promittimus Deo et tibi eundem cum devota oblatione ad gloriam Dei, et tui nominis honorem ad sepulchrum tuum præsentare. Mira res! Vix parentes verba finiunt, et ecce statim juvenis moriturus et agens animam, meritis B. Hyacinthi, parentibus et amicis præsentibus et plangentibus, ad vitam revocatur, et perfecte sanitati redditur, parentibus suis votum ad sepulchrum B. Hyacinthi reddentibus, et miraculum protestantibus.

B 5 Contigit quemdam juvenem, unicum filium patris cujusdam nobilis Andreae de Iakubocze, ob nimiam crapulam *b* graviter infirmari, et dum medicorum arte dolor leniri sperabatur, eo magis virus infirmitatis excrecens supradictum juvenem usque ad portas mortis deducens oppressit: et cum jam vitam ageret, concurrentibus parentibus, et notis ac amicis omnibus flentibus et condolentibus, juvenis expiravit, ex cujus morte magnum parentes ejus conceperunt dolorem, præsertim quod hæreditatis suæ non poterant habere successorem. Videntes vero quod humana desint præsidia, ad divinam opem lachrymabiliter et devote se contulerunt. Insuper et mater defuncti genibus provoluta S. Hyacinthum in patrocinium invocare cœpit, supplexque precari, ut filium suum, quem avida mors absorberat, meritis suis ad vitam revocaret, promittens et devovens, se ad sepulchrum S. Viri vota certa reddituram. Hoc itidem et pater juvenis demortui cum amicis astantibus a Domino per merita Sancti apud Altissimum ex intimis cordis sui affectibus expostulabat. Hæc ipsis facientibus, ecce juvenis, qui erat defunctus, post longum mortis suæ intervallum, quasi media nocte superata, ex feretro se elevavit, et se vivum et sanum affirmans ex fasciis, quibus ligatus erat, absolvi petiit, et coram multitudine astante, et ad miraculum obstupesciente, Deo gratias retulit, et S. Hyacintho, cujus se meritis resuscitatum a morte, et sanatum ab infirmitate constanti voce protestatus est, quod miraculum non tantum domesticis, sed etiam aliis civitatibus innotuit, atque Dei gloriam, et Sancti honorem in mentibus hominum maximam propagavit. Factum hoc fuisse anno Domini mclxii testatur historia.

6 Quædam matrona nobilis, a baptismo nomen Agathæ habens, Comitissæ Zegotæ Castellani Cracoviensis conjunx [erat.] Hæc puellam quatuordecim annorum habens, infirmitatem octo dierum spatio patientem, graviterque decumbentem sibi auferri lamentabatur, et medicorum delusa ingenio, de vita filiae desperare cœpit. Quæ cum in agone posita fuisset, jamque animam exhalare cœpisset, supradicta matrona domina Agatha flexis genibus virum Dei B. Hyacinthum invocare cœpit dicens: O beate Hyacinthe, obsecro te per misericordiam Dei, ut mihi miseræ succurrere digneris, et per preces tuas apud auctorem vitæ dominum Deum nostrum, vitam filiae meæ impetrare. Et cum hæc et alia plura dicendo filiam su-

am ad sepulchrum S. Viri devoveret, ecce duo fratres circa lectum agonizantis puellæ, habitu Fratrum Prædicatorum induti, beatitudinis notam præferentes astiterunt. Tunc senior puellam agonizantem læto vultu aspiciens, benigne affatus est dicens: Respice in me; ego sum, inquit, Frater Hyacinthus pro tua sanitate a matre tua devote invocatus: ideo in nomine Domini nostri Jesu Christi surge, et pro præstita tibi incolumitate Deo gratias age; et statim postquam hæc dixisset B. Hyacinthus una cum socio suo disparuit. Puella autem confestim surrexit, sanitate perfecta recuperata, et qualiter ad ipsam reducta fuerit per B. virum Dei Hyacinthum sibi apparentem, et alloquentem, omnibus se de hoc requirentibus firmiter et devote cum gratiarum actionibus, et divina laude semper protestabatur.

7 Quædam matrona nobilis, cognomento Thomislava, Comitissæ Sdislai uxor, dum in vita ageret, semper devote se in omnibus S. Hyacintho supplex commendabat. Quæ cum ad terminum vitæ suæ pervenisset, graviterque infirmata usque ad mortem in agone posita palpitare cœpisset, ad eam venerunt duo dæmones quasi æthiopes, micantibus oculis, *E* eamque, ut sibi videbatur, arripientes per vias lubricas ac tenebrosas secum ad inferos trahebant; et cum jam locis pœnalibus appropinquaret, ecce occurrit eis vir candida veste indutus in habitu Fratrum Prædicatorum, qui ait ad illos dæmones: Quo ducitis hanc peregrinam? Qui responderunt: Eo ducimus, quo nobis est mandatum. Quibus intulit vir Dei; dimittite, inquit, eam: nam nostra est; et statim illæ larvæ dæmonum, ipsa relicta, evanuerunt. Tunc dixit vir Beatus ad illam: Sis bono animo, filia; ego enim sum F. Hyacinthus Ordinis Fratrum Prædicatorum, quem multoties pro tua liberatione invocasti: idcirco in nomine Domini nostri Jesu Christi scias, te ab infirmitate tua esse curatam, et a dæmonibus liberatam. Quæ expergefata, et a morte *c* quasi a somno sublevata statim surrexit, et ab omni infirmitate se liberatam esse sensit. Porro non ingrata beneficio, statim ad ecclesiam S. Trinitatis Cracoviensis ad sepulchrum S. Viri Hyacinthi properavit, et quid illi per virum Dei effectum fuerat, cum gratiarum actione et divina laude coram Patribus Conventus, et aliis plurimis protestata est.

8 Circa annum Domini mclxvi tale factum fuisse narratur prodigium. Quædam enim matrona nobilis, nomine Vitouslauska, habuit quamdam ancillam servilem, quæ Danbrouska vocabatur; hæc a sua juventute S. Hyacintho semper fuit multum devota, et cum dominæ suæ pluribus annis fideliter inserviret, vitulam quamdam sibi nutriendam ab ipsa impetravit, quam adeptam cum magna sollicitudine nutrit, utpote servitii sui pensum; quæ vitula infortunio quodam imminente infirmata decidens expiravit. Quod cum vidisset illa puella Danbrouska, cernens, se esse spe frustratam pretii, profusis lacrymis et magna devotione cordis ad sepulchrum S. Viri cucurrit, et prostrata in oratione sic eum allocuta est: O S. Hyacinthe, ego sum pauperula ancilla tibi semper devota; obsecro adjuva servam tuam: hanc enim, quam loco pretii vitulam habui, jam mortuam domi reliqui, et quo confugere in hac mea necessitate debeam præter te, nescio; obsecro igitur fac mecum misericordiam, et per preces tuas ad Dominum Deum digneris eam vivificare: et cum in ecclesia diutius moraretur, domina ejus indigne ferens animal mortuum in domo

Matrona
dæmonibus
liberatur.

F
vitula mor-
tua resusci-
tatur,

Puella mo-
ribunda su-
bito sana-
tur.

EX IMPRESSIS.

domo sua, jussit vocari lanionem, mandans ut exco-riata pelle cada-ver ejiceretur. Cum vero ancilla ab ecclesia redisset, et voluntatem dominæ suæ, ut exco-riaretur animal, præsensisset, rogavit domi-nam suam procidens ad pedes ejus, ne adhuc exco-riari vitulam permetteret, donec ipsa accurre-ret ad sepulchrum S. Hyacinthi, et reverteretur: et his dictis properavit ad ecclesiam, ad sepul-chrum S. viri Hyacinthi, rogans sibi vivam res-titui vitulam. Tandem festine domum reversa re-perit lanionem vitulam ipsius exco-riantem: tunc vitula cœpit movere pedem exco-riatum, et ele-vato capite sana surrexit. Haud dubium, quod me-ritis S. Hyacinthi id factum sit: ad quod mira-culum plurimi ex civitate Cracoviensi videndum cucurrerunt, et Dominum Deum in glorioso sancto viro servo suo Hyacintho mirabilia facientem collau-darunt.

vir proximo
mortis peri-
culo eripi-
tur,

9 Fuit quidam civis Cracoviensis, nomine Ge-raldus, qui cum uxore sua Elizabeth incedens in omnibus mandatis et justificationibus Domini, sine querela in timore Domini educatus, S. viro Hyacintho semper devotus fuit, et ut ipsius devotione, et merito præmium responderet, non est frustratus spe sua: cum enim acutissima et gravissima febri oppressus esset et repentine prehensus, de spe vitæ desperare cœpit, et tandem ad seipsum reversus, S. Hyacinthum, ut sibi succurreret, invocavit. Uxor vero sua Elizabeth mente devota ad ecclesiam, ubi sacrum corpus Viri Dei requiescit, cum lachrymis pro sanitate sui mariti interpellatura cucurrit. Et ecce Geraldo prædicto in agone posito, et quasi jam a sensibus alienato, ad lectum ipsius decumbentis astitit S. Hyacinthus dicens: Fili Geralde, quid petis a me? Ego sum Frater Hyacinthus per te invocatus, et præcipue per consortem tuam Elizabeth, quæ in ecclesia existens adhuc cum lachrymis orat pro te apud sepulchrum meum. Ad quem infirmus: Pater Sancte Hyacinthe, inquit, obsecro te per misericordiam Dei, ut meritis tuis me curare digneris. Cui Vir Dei dixit: In nomine Domini nostri Jesu Christi sis ab omni infirmitate libera-tus; et hæc dicens, ab oculis ægrotantis se sub-traxit, et disparuit. Tunc infirmus supradictus Geraldus, perfecta sanitate suscepta, statim surrexit, et repentino cursu absque mora cum multis amicis, ad agonem ejus expectantibus, et familia magna ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum venit, et uxorem suam Elizabeth ad sepulchrum sancti viri Hyacinthi orantem invenit. Quæ cum ipsum sanum vidisset, præ gaudio obstupuit, et tandem Deo gratias agentes, et sancto Hyacintho suo patrono, reversi sunt ad propria. Miraculum vero toti civitati innotuit, quod circa annum Domini MCCLXVII contigisse narratur.

mulier in
periculoso
partu juva-
tur,

10 Matrona quædam nobilis, nomine Petronella, uxor Domini Versii, existens partu gravida, sex ante partum septimanis, magno dolore uteri an-gebatur, et appropinquante hora, cum parere non potuisset, propter magnam vim doloris deficit spiritus ejus, et invocans B. Hyacinthum ad ter-minum vitæ et limen mortis deducta est. quæ dum esset in agone posita, et ultimum spiritum ageret, ecce mox vir Dei B. Hyacinthus ante lectum illius astitit dicens: Filia Petronella Deo devota, ecce adsum quia me in tua infirmitate invocasti: ideo in nomine Jesu Christi sanaberis, et filium absque magno dolore paries. Quæ cum ad seipsam quasi de quodam gravi sopore evigilans reversa fuisset, sanam se invenit, et filium, sicut prædixerat vir Dei Hyacinthus, absque labore, et dolore peperit.

Itaque veniens cum filio ad sepulchrum S. Hyacin-thi cum devota oblatione Deo gratias egit, qui per merita S. Hyacinthi a periculo mortis illam libera-vit, miraculumque coram Patribus Conventus, et pluribus aliis solemniter protestata est factum fuisse MCCLXVIII in die S. Gregorii Pontificis, et Confessoris.

11 In die translationis beatissimi Patriarchæ nostri Dominici anno Domini MCCLXVIII tale fer-tur contigisse miraculum. Matrona enim quædam nobilis, nomine Martha, usum manus dextræ, propter quemdam gravem influxum dolore plu-num ita amiserat, ut nec extendere nec flectere eam posset, et cum diversis medicinis dolorem manus avertere, et proprio usui applicare tentas-set, et minime unguentorum juvamine profecis-set, recordata viri Dei B. Hyacinthi, quod mul-tis aliis ad se confugientibus perfecta sanitate opi-tularetur, nimio pressa manus dolore, venit cum magno ejulatu ad ecclesiam Fratrum Prædicato-rum, ubi requiescit corpus B. Hyacinthi, et cum multis lachrymis posita manu super sepulchrum ejus fiducia plena dixit: O beate Hyacinthe, tu multos mortuos suscitasti, et diversi morbi at-que infirmitates ad preces tuas a corporibus homi-num abscessere; digneris me tibi devotam a do-lo-re manus liberare. Quæ dum vix cum lacrymis verba protulisset, manumque arefactam sepulchro B. Viri applicasset, mox beneficium perfectæ cu-rationis suscepit, visaque Dei omnipotentis vir-tute, ingrata esse nequaquam voluit; sed convo-catis antiquioribus Patribus miraculum pandit, et Deo bonorum omnium largitori per merita Sancti ejus coram omnibus præsentibus ingentes gratias reddit.

alteri ma-
trona usum
dextræ re-
stituitur,

12 Quædam religiosa femina, Cæcilia nomine, a pueritia sua serviens devote Domino plusquam triginta annis: quæ incidens in infirmitatem et gravissimum dolorem oculorum, ita quod octo annis nimium dolorem patiens, ut cæca ducebatur; tandem speciali devotione ducta, quam habebat ad virum Dei S. Hyacinthum, mandavit se duci ad sepulchrum S. Hyacinthi. Quod cum manu teti-gisset, in vocem prorumpens cum lachrymis [ait:] O S. Hyacinthe, per te Deus mira operatur nunc circa mortuos, ut suscitentur, nunc ut illumi-nentur cæci; digneris ergo me miseram jam octo F annis cæcutientem oculis clementiæ aspicere, et ab hac oculorum meorum cæcitate eripere. Quæ cum dixisset, oculos suos ad tumbam S. viri Hyacinthi applicavit, cujus fidem statim secuta est divina misericordia: namque subito meritis S. Hyacinthi omnem infirmitatem oculorum evasit, et deside-ratum lumen perfectum recepit, multis ad præ-sens miraculum astantibus et misericordiam Dei super creatura sua laudantibus. Hoc quoque [factum] fuisse anno Domini MCCLXVIII in die sanctissimæ Trinitatis; liber authenticus miraculo-rum testatur.

femina cæca
illumina-
tur,

13 In territorio Cracoviensi erat quædam ma-trona, quæ Margaritæ nomen habuit. Hæc in viduitate sua, secundum Dei timorem plusquam viginti annis pudice et religiose conversata inci-dit in gravem et insanabilem infirmitatem, ex qua ob ingentes dolores capitis humoribus concu-rrentibus, tanta et tam gravissima percussa est sur-ditate, quod nec campanas, nec tubas, nec ho-mines ad eam loquentes vel quoscumque alios resonantes ictus et sonoras percussiones audire po-terat. Quæ cum undique tum herbarum, tum un-guentorum unctionibus se voluisset liberare, nec potuisset,

et alia sur-
da auditum
recipit.

A potuisset, cum magna devotione ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum Cracoviæ, ubi corpora sanctorum virorum S. Hyacinthi, et S. Vitti episcopi Lausanensis *d* de Ordine Fratrum Prædicatorum assumpti requiescunt, pervenit, et prostrata inter utriusque altare (beati enim Vitti episcopi corpus in altari, quod est a tergo altaris S. Hyacinthi in stannea tumba est reconditum) sic allocuta est dicens: O Sancti et electi Dei, S. Hyacinthe, et B. Vitte, per misericordiam Dei peto; liberate me ab hac surditatis infirmitate. Et persoluta sua devota oratione, cum magna fiducia ad sepulchrum S. Hyacinthi accessit, deosculans illud, et aures desuper ipsius tumbam applicans. Non defuit divina misericordia; verum ad Sancti honorem afflictam feminam ab illa surditate, quam contraxerat, liberavit, et beneficio auditus perfectissime donavit: quo percepto, Domino Deo ingentes gratias retulit, et miraculum in gloriam Dei, et honorem Sancti coram multis publicavit.

ANNOTATIO.

B a *Festum S. Michaëlis archangeli celebratur die 29 Septembris, adeoque post obitum S. Hyacinthi integer mensis et aliquot dies effluxerant, quando hoc miraculum contigit.*

d *Supra in Annotatis ad Acta post cap. 2 littera g monui, voce crapula subinde medicamentum quoddam significari.*

c *Hæc liberatio a dæmonibus facilius explicari potest, si facta intelligatur de visione, quæ huic matronæ ægotanti oblata sit.*

d *In Commentario prævio § 9 num. 90 obiter egimus de quodam Vito vel Vitto, ex Ordine Prædicatorum, qui ad episcopatum Lithuaniz evectus fuit. Ibidem dubitavimus, an hic sit idem cum illo, qui præsul Lubusanus vel Lubecensis vocatur. Crescit hic dubium nostrum, eo quod ille Viti, cujus ossa Cracoviæ quiescunt, hoc loco episcopus Lausanensis appelletur. Sed forsitan nomen istius episcopatus vitio typothetæ corruptum est.*

CAPUT II.

C *Miracula, quæ per intercessionem ejusdem Sancti ab anno 1270 usque ad annum 1280 patrata sunt.*

Intercessio-
ne ejusdem
Sancti ex-
cus visum
recipit,

Anno Domini MCCLXX, in crastino sanctissimæ Trinitatis tale narratur factum fuisse per merita S. viri Hyacinthi miraculum. Vir enim quidam nobilis genere, professione miles, qui S. Hyacintho, dum adhuc viveret, amicissimus fuit; hic ex gravi quodam capitis dolore in uno oculorum saniosa quodam infirmitate percussus, cæcitatem contraxit: in ea enim parte, qua affectus erat oculus, in medio pupillæ albugo putredine plena ad modum juglandis excreverat, quæ et oculo maximum dolorem, et faciei turpitudinem non parvam ingerebat. Verum est equidem, se huic dolori multos adhibuisse medicos, diversasque consultantium exceperisse artes. At cum nihil profuissent, immo magis ac magis faciei tumorem, capiti dolorem, et intuentibus horrorem ingenerarent, relictis humanis consiliis, ad divinum se

contulit auxilium. Siquidem mente concipiens, et anima pertractans S. Hyacinthum, apud Dominum Deum esse gloriosum meritisque acceptabilem, et suum quondam amicum, Cracoviense ad sepulchrum S. Hyacinthi ad Fratres Prædicatores se contulit, et cum illa corrupti oculi affectione corde devotus, et spe plenus ad tumbam sancti Viri accessit, oculumque corruptum sepulchro applicans sic dicebat: O sancte Hyacinthe, tu cum in hoc mortali corpore viveres, me, ut filium, dilexeras, et ego vicissim semper tibi devotus fui; nunc, obsecro, vide infirmitatem meam, et ab hac turpi carie libera me, meumque mihi oculum restitue. Scio enim, te apud Altissimum precibus tuis hæc obtinere posse. Mira res! Vix verba finierat, orationique terminum dederat, et ecce subito caro illa putrida, et superflua sanieque referta ab oculo recidit; facies a tumore liberata, et pupilla, quæ jam effluxerat, novum dans actum videndi clarissimum, militi supplici, meritis S. Hyacinthi apparuit. Quod multis præsentibus factum fuisse, Dominumque Deum in Sancto suo collaudatum, scripto authentico notificatur.

15 Comitissæ cujusdam, Sulconis nomine, Castellani Cracoviensis filia, uxor Scarbimiri, percussa gravi infirmitate, et desperata, quæ somnum ab oculis, et omnem gustum a palato subtraxit, ita ut nec comedere, nec bibere, nec loqui poterat. Et cum jam medicorum ope frustraretur, deque ejus vita desperatum esset, cumque morti appropinquasset, quidam amicorum parenti suo, ut eam ad monumenta sanctorum Vitti episcopi, et Hyacinthi confessorum cum certis votis offerret, suggessit. Pater ergo illius dominus Sulco prædictus Castellanus Cracoviensis ad lectum filię mortaliter decumbentis cum ceteris amicis suis flexis genibus sanctos Dei confessores devote, et lachrymabiliter invocare cœpit dicens: O sancte Hyacinthe, et sancte Vitte, dignemini succurrere orationibus vestris apud Dominum mortaliter laboranti filię meæ, et ego eam cum solemnī oblatione ad sepulchrum vestrum deducam, votumque supplex explebo. Illo itaque votum sic promittente, illa, quæ jam præsentem mortem passa est filia, statim elevans se in lecto voce sonora clamavit: Gratias ago Domino Deo meo, et sanctis, ejus Hyacintho, et Vitto confessoribus, quia eorum meritis a mea infirmitate, mortisque periculo sum liberata: confestimque sana surrexit, et cum patre suo domino Sulcone prædicto, magnoque comitatu nobilium, qui ad se deplangendam accesserant, ad sepulchrum Beatorum jam dictorum cum magna devotione venit, et votum, quod pater pro ipsa fecerat, devote persolvit, cunctis mirantibus, et Dominum in Sanctis suis mirabilem laudantibus. Hoc miraculum factum est circa annum Domini MCCLXXVII.

16 Simile miraculum factum esse meritis beati Hyacinthi perhibetur circa annum Domini MCCLXX in districtu Podlachiz a, in civitate Czechanowecz, ubi quædam domina, cognomine Serta b Bodislau-ska, ultimum spiritum agens, recommendata votis ad sepulchrum beati Hyacinthi, subito omnem infirmitatem evasit, et perfectam sanitatem recuperavit, cui miraculo plures fide digni interfuerunt.

17 Ne omni generi morborum per inenarrabilem Dei virtutem beatus Hyacinthus deesse videretur, eam quoque apud Altissimum gratiam (ut etiam vulneribus concisis medeatur) impetravit: omnibus enim, ut vivens, in pietatis Christianæ visceribus

E

duæ mulie-
res jam ago-
nizantes

F

statim sa-
nantur,

a
b

vir ab hosti-
bus graviter
vulneratus

EX IMPRESSIS. visceribus compatiēbatur; sic et mortuus et beatæ vitæ potitus sedibus, cunctis ad se confugientibus non solum precantibus vel tota offerentibus, sed etiam suspirantibus tantummodo, sua solatia præstabat. Contigit enim hoc, quod enarrare cupio miraculum, ita misericordiæ Dominum Servumque ejus exaltans, ut nequaquam præteriri silentio dignum esse judicem. Civis namque Cracoviensis divitiis, et fortuna temporali, tum etiam morum probitate insignis, cui familia Hincōnis nomen imposuerat, qui more humano casibus variis subjectus, casum vulneris gravissimi subiit. Hic siquidem ab hostibus suis sibi insidiantibus gravissime in capite vulneratus, usque ad cerebri excussionem, et in brachiis usque ad ossium effractionem semivivus relictus, præsentem mortem pertimescens, chirurgorum et pharmacopolarum se curæ commisit. At quia ob tam letale vulnus nullo modo hominum arte et ingenio spes vitæ relinquebatur, statim divinæ se providentiæ sanandum porrexit. Sciebat siquidem in illa metropolitana civitate Cracoviensi singulare datum esse miseris et afflictis refugium, scilicet sanctum Hyacinthum Ordinis Prædicatorum.

B 18 Tunc se recolligens, et devoto pectore suspiria emittens, verso vultu ad parietem ecclesiæ, sic sanctum Virum alloquitur; O sancte vir Dei Hyacinthe, mœrentium consolator; ecce jam morior, nullumque jam mihi aliud datur vitæ refugium; sic etenim ab inimicis meis sum vulneratus, quod medicorum arte frustra cupitam debeo sperare salutem. Ad te igitur solum mihi et ultimum restat diffugium. Tu qui mortuos ad vitam revocas, potes me etiam (quod certo, et firmiter credo) ad mortem concisum vulneribus resarcire, et precibus tuis ad vitam revocare. Nec facultas tibi deest, qui tantis apud Deum meritis abundas, nec voluntas deesse poterit, qui divina semper charitate plenus fuisti. Obsecro igitur, miserere mei, et succurre jam destructæ et convulsæ fragili naturæ meæ. Ego vero, quam primum juveris me, promitto cum non exiguo munere et oblatione tuam invisere, et honorare sepulchrum. Audi miraculum, et miram Dei virtutem. Vix votum corde et ore promiserat, et ecce confestim vulnera, quæ unguentorum ratio mederi nequibat, omnipotentis Dei virtute solidata

C atque perfecte sanata, et ipse Hincō ab omni se infirmitate et debilitate meritis sancti Hyacinthi curatum reperit. Et mox a præsentī morte, et vita insperata sanus consurgens, cum sua uxore Elizabeth, et duobus filiis Philippo et Jacobo ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum ad tumbam sancti Hyacinthi venit, gratiasque Deo agens, sollemnem voti oblationem complevit, omnibus magna voce contestans Dei gloriam, et sancti Viri apud Deum reputationem, quod ejus meritis jam a morte præsentī esset liberatus, cicatrices solum, velut signa divinæ gratiæ, domum reportans anno Domini MCCLXXII.

adolescens
jam animam
exhalaturus

19 At vero anno sequenti insigne ob Sancti gloriosam in mentibus hominum refricandam memoriam, Deo operante, tale fertur fuisse perpetratum miraculum. Namque in oppido Prossovicce cujusdam matronæ honestæ, cognomento Boguslavæ, Nicolaus unicus filius, et viduitatis consolationem et curæ domesticæ labores sufferens, matri suæ carissimus habebatur; qui permissu divino, in febrim acutissimam incidens, de die in diem majorem habuit suæ vitæ jacturam, nec ullis medicorum curis obviari poterat, quin ad terminum vitæ velox cursus fieret. Quid mœsta mater age-

ret, quo se verteret, ignorabat. Jam filium, quem D viduitatis suæ fulcimen habebat, agentem animam spiritumque Deo reddentem videbat; nec ullum jam præstolabatur humanum subsidium. Suasu tamen feminarum assistantium bene sperare jubebatur, dummodo ad paratum a Deo mortalibus refugium votis præcedentibus ex intimo corde quanto- cius se conferret.

20 Mox mœsta parens cum ceteris feminis genibus provoluta ad lectum filii conclamare cœpit: O sancte vir Dei Hyacinthe, quantas jam per te hominum audivimus operatas salutes? Quot miranda et stupenda quotidie experimur? Ne despicias, obsecro, miseram matrem dilecto filio orbatam; sed consolare mœrentem, et redde mihi filium morientem: et si mihi miseræ filium vivum restitu- *pristinæ sa-
nitati resti-
tuitur:* ris, promitto in honorem tuum ferias quartas singulas usque ad finem vitæ meæ ob gratiam mihi præstitam jejuniis et orationibus transigere. Quod votum cum lachrymis illa emisit. Et ecce filius ejus jamjam moriturus ad matrem dixit: Noli flere, mater charissima, sed quantocius mihi cibum manu tua paratum porrige. Ecce etenim nunc per beatum virum Dei Hyacinthum hic præsentem a mea sum infirmitate curatus. Et assumpto cibo, surgens perfecte se curatum sensit, statimque cum matre, et domino Falislao, et Præbislao militibus ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum Cracoviam venit, et ad tumbam beati Hyacinthi sollemnem suæ curationis per Virum Dei protestationem fecit, gratias agens Deo, qui talem in mundo hominibus consolationem reliquit,

21 Inter ceteras sanctorum corporum mirabiles gratias his, quæ adhuc in terris gloriosam expectant resurrectionem propter encomium virgin- *quidam no-
bilis ex tu-
mulo Sancti* itatis perpetuæ, a Christo Jesu Domino virginæ partus fructu singulariter concessas, hæc una solet esse non contemnenda, quod ex eorum ossibus sive venerandis reliquiis suavis in Christi fidelium nares odor diffunditur, vel simile ali- quid, quod singularem alicujus Sancti virtutem commendet. Sic enim S. Catharina martyr dat lac pro sanguine collo; Sic Paulus capitis saltu, et dulcis Jesu memorato nomine tres perpetuos fontes Romæ prodidit: sic beatus Januarius Neapolitanus sanguinem suum bullire facit capiti suo admotum; sic beatus Nicolaus sacro resudat oleo; sic Joannis Evangelistæ manna perpetuo fonte scaturit. Non mirum ergo, si beato et glorioso Hyacintho ad ostendendam puritatis virtutem conceditur, ut de ejus corpore suavissimus odor emanet.

22 Quidam enim nobilis, Zegocius cognomen- *suavissi-
mum odo-
rem perci-
pit.* to, circa annum Domini MCCLXXIV cum adhuc secularibus curis, et mundanæ conversationis involucro, licet jam clericus esset, teneretur, quadamque die devotionis ergo ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum Cracoviæ, et cum aliis, qui magno devotionis erga sanctum Hyacinthum virum Dei tenebantur affectu, ad sepulchrum ejusdem exosculandum accederet, dum nihil minus, quam se aliquando Fratrem Ordinis Prædicatorum futurum speraret, [ex] sepulchris sanctorum viro- rum Hyacinthi, et Vitti sensit miram fragrantiam, odorisque suavissimi suaveolentiam, qualem lingua humana explicare nequaquam potens erat. Et cum nulla pigmenta, et commentitiæ suffumigationes in ecclesia viderentur, mirabatur, unde tantorum suavitas odoramentorum reperiretur: domumque reversus nullatenus ejus odoris fragrantiam deperditam sensit. Illius ergo odoris supernaturalis fragrantia illectus, divinoque tactus lumine, Ordinem

A nem Prædicatorum Cracoviæ est ingressus, in quo memor cælestis dulcedinis, sanctissimam vitam ducens laudabiliter vixit, juramentoque sæpius confirmavit, se ex sepulchris Sanctorum eam, de qua scribimus, odoris fragrantiam sensisse.

c
et alius pe-
riculoso
gutturis
d
e

23 Boleslai c Ducis Poloniæ cancellarius, cognomento Dobroslaus, qui sibi erat carissimus, ex quadam ingluvie d et corporis distemperamento, squinatico e morbo percussus, tantam gutturis et faucium passus [est] inflaturam, ut cibo, et potu nequaquam amplius uti posset. Jamque octavum diem transegerat, cum nihil eorum, quibus humana sustentatur fragilitas, deglutire poterat; et cum jam omnium medicorum ars in seipsam reversa, quid morbo eradicando, et strangulato sanando remedii adhibendum esset, prorsus nesciebat. Dux Boleslaus, ne tam honorato et Republicæ utili subjecto privaretur (sciens quanta Deus per beatum virum Hyacinthum affectis corporibus afferret opitulamina) mox die nona curum parari jubet, et suum squinaticum f ad sepulchrum beati Hyacinthi portari, comitante tum servorum tum amicorum Ducique famulantium non parva caterva.

aut fauci-
um morbo
liberatur.

24 Cumque jam ecclesiæ, in qua Sancti corpus requiescit, limen transisset, modulos loquelæ, quam amiserat, recuperavit. Et appropinquans sepulchro Sancti, illudque devotissime exosculans, cum lachrymis sancti Viri patrocinium et adjutorium invocare cœpit dicens: O sancte Hyacinthe, per te usus loquelæ est mihi restitutus; obsecro per misericordiam Dei, pristinæ me sanitati meritis et orationibus tuis restitue. Ego vero in memoriam beneficii usque ad mortem ferias quartas jejungere promitto. Hæc eo dicente, statim, cernentibus cunctis, per merita Sancti inflatura capitis et gutturis disparuit, et apostema scissum est, saniesque tota effusa, corpusque pristinæ sanitati restitutum; et hoc perfectissime: quod ipse videns, coram præsentibus, et miraculo assistentibus, gloriæ Dei reverentiam exhibuit, miraculumque Dei ope, et Sancti patrocinio patratum confessus, gratias dignas Deo decantavit, atque ad suum Ducem cum gaudio, et virtutis Dei confessione reversus, quid Dei beneficio sibi contigerit, per ordinem enarravit. Hæc autem anno MCCLXXVII contigisse processus inquisitionis sancti Hyacinthi narrat historia.

ANNOTATA.

a Podlachia seu Polachia est tractus Poloniæ, et pars Orientalis Mazoviæ provinciæ inter Lithuaniam ad Ortum et Mazoviam propriam ad Occasum.

b Forsan pro certa legundum dicta, vel substituendum est nomen proprium, puta mutatione unius litteræ initialis Berta, aut simile, quod divinare non possumus. Plures alios errores typographicos ex probabili conjectura correximus, quemadmodum § 1 Commentarii prævii num. 7 præmonueramus.

c Is verosimiliter fuit. Boleslaus cognomento pudicus, dux Poloniæ, qui usque ad annum 1279 vixit, cum hoc miraculum anno 1277 contigisse dicatur.

d Ingluvies inter alias significationes aliquando sumitur pro tumore gutturis, ut in Lexico Martinii ad vocem illam videre est

e Hic morbus in Definitionibus medicis Gorræi vocatur Græce σωκχλη qui est tumor et rubor faucium cum magna respirandi difficultate

conjunctus. Ab Italis hoc malum vernacule appellatur squinantia, et a Gallis esquinancie, quæ voces anginam significant. Vix dubito, quin Severinus Cracoviensis Romæ degens, hanc vocem ab Italis mutuatus fuerit, et ex ea novum adjectivum Latinum facere voluerit.

f Scriptor Polonus paulo superius hunc morbum vocaverat squinaticum; nunc autem eo morbo laborantem, omissa littera n, appellat squinaticum. Nescio, utrum auctoris an typothetæ erratum sit, Ut ut est, ex supradictis et circumstantiis miraculi satis intelligimus, qualis morbus eo nomine indicetur.

CAPUT III.

Morbis aliisque malis afflictis, qui ab anno 1280 usque ad annum 1290 opem Sancti senserunt.

E

Jam vero quid factum sit anno MCCLXXX in crastino Assumptionis gloriosissimæ Virginis Mariæ audiamus. Namque in villa, quæ Polonis dicitur Pelesnicza, quatuor a Cracovia milliaribus distante, nobilis quidam, nomine Vislaus, Boguslai militis filius, in gravissimam eamque mortalem febrem incidit, quam nulla medicorum ars curare valebat. Cumque jam de ejus vita desperaretur, jam jamque agonizans morti vicinus esset, parentibus et amicis ad lectum morientis circumstantibus, ac irremediabiliter flentibus, Magdalena matrona mater ejus, et conjunx præfati Boguslai, flexis genibus resumpto spiritu cum lachrymis cœpit invocare S. Hyacinthum in patrocinium, necnon B. Vittum episcopum Lausannensem ex Ordine Prædicatorum (de quo supra libro primo dictum est) dicens: O sancte Hyacinthe, et Vitte, veri servi et amici Dei, quorum animæ in cælis gloria perpetua perfruuntur, et in terra nomen famaque est celeberrima, dignemini mihi miseræ succurrere, huncque filium meum, quem invida mors a conspectu meo rapere properat, ad vitam sanum precibus meritisque vestris restituite, et ego promitto eum cum solemnibus oblatione ad tumbras vestras sistere.

Sanctus
adolescenti
moribundo
apparet,

26 Quam primum vero verbo et corde devoto expressisset dicta, statim juvenis quasi e gravi somno expergefactus, ad parentem vota Deo offerentem, præsentibus cunctis, dixit: O mater carissima, cito properemus Cracoviam ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum, et agamus Deo gratias pro mea curatione, et sanctis ejus S. Hyacintho, et B. Vitto, qui modo mihi spiritum exhalanti in decore mirabili, unus quidem pontificali vestitus amictu, alter vero in habitu Fratrum Prædicatorum astiterunt, dixeruntque mihi jamjam morienti: Vislaë fili, in nomine Domini nostri Jesu Christi curamus te ab infirmitate, quam pateris; surge, et cum matre tua ad nostra sepulchra, vota pro te facta completurus, perge. Et hoc dicto, disparuerunt, et ego optime sentio, me esse sanatum. Mater igitur hæc audiens luctum convertit in gaudium, et præparato curru cum marito suo et filio, multisque consanguineis sibi adjunctis, cum gaudio Cracoviam ad sepulchra Beatorum properarunt, et miraculum Fratribus Prædicatoribus, et aliis civibus promulgarunt, Deo optimo

eumque ab
instanti
mortis peri-
culo liberat:

EX IMPRESSIS

optimo ingentes gratias votis adjunctis reddiderunt, qui per Sanctos suos hic in terris mortalibus auxilia confert pietatis.

matronam
sex annis
cæcam

27 Non contemnendum sane, divinam virtutem et Sanctorum honorem commendans anno mclxxxii, in die beatissimi patriarchæ nostri Domini accidit miraculum. Quædam enim matrona nobilis Christina nomine, uxor olim Nicolai Irdeniava militis, Deo permittente, in gravem lapsa infirmitatem, ex nimio capitis dolore oculorum est oppressa passione in tantum, quod invalescente morbo indiesque crescente totaliter visiva virtute privatur. Jam siquidem nec lucem aliquam, nec hominem, nec quidquam materiale sive palpabile cernere poterat. In qua cæcitate, dum jam sextum ageret annum, omnium ore cæca Christina appellabatur, quæ licet pulchra facie fuerat, tamen ob cæcitatis deformitatem a marito suo despiciebatur: postmodum autem a quadam devota matrona admonetur, ut non parvi penderet Dei gratiam, quæ nuper ad consolationem fidelium Cracoviæ apud Fratres Prædicatores emicuit: namque si aliis Deus tot solatia in eorum infirmitatibus præbet, cur tu etiam, inquit illa matrona, porrectum in terris a Deo beneficium despicias? Sum certa, quod per Dei gratiam, si ad S. Hyacinthum te devoveris, oculorum lumen es adeptura.

mirabiliter
illuminat,

28 Quod audiens cæca mulier matronæ respondit: nullus hucusque fuit, qui me hac de re commoneret. At vero ex hac persuasione tua, pro qua gratias multas tibi refero, ad ecclesiam nostræ villæ accedo, et ibi solemne votum ad tumbam istius Sancti gloriosi emittam. Quæ cum ad ecclesiam venisset, et cum lachrymis orans votum ad S. Hyacinthum perficiendum promitteret, statim cœpit quasi quodam sopore gravari, et cum sic obdormiret, astitit illi S. Hyacinthus in fulgida veste, et decoro Ordinis Prædicatorum amictu, et dixit illi: Domina Christina, si vis visum recuperare, visita sepulchrum meum cum devota oblatione. Et his dictis, disparuit. Tunc supradicta domina ad seipsam reversa, clamare cœpit super famulos suos: Quantocius mihi pareatur currus, ut possim per vos Cracoviam ad Fratres Prædicatores perduci ad sepulchrum S. Hyacinthi: modo siquidem mihi in fulgido apparuit amictu Fratrum Prædicatorum, lumenque oculorum meorum mihi promisit restituere. Quod cum factum fuisset, et ipsa ad sepulchrum viri Dei S. Hyacinthi cum lachrymis devotissime orasset, et prælibata oratione oculis cæcis sepulchrum Sancti contigisset, meritis et intercessione ipsius statim visum recepit, Dominumque Deum supremis extulit laudibus, qui Sanctos suos in terris mirabiliter glorificat, marito suo, et multis nobilibus utriusque sexus, tum etiam, et Fratribus conventus Cracoviensis præsentibus, et ad factum prodigiosum stupentibus.

alterius dysenteriam
sanat,

a

29 Quædam nobilis, et devota matrona domina Margarita, conjunx olim D. Falislavi de Calina militis, ob intemperiem ciborum ex causis morbi concurrentibus, gravi et insanabili est correpta dysenteria a, in tantumque eam lubricus morbus affecit, ut viribus destituta omnem cibum potumque respuens, præ foribus mortem venire sensit; cumque jam nec medicorum rationes, nec servientium sollicitudines a morte superveniente eam liberare possent, relicto humano, ad divinum anxia concurrat præsidium. Namque cœpit S. Hyacinthum devoto corde sub his verbis invocare: O sancte vir Dei Hyacinthe, vere

credo, te in æternam et cælestem transisse vitam, D vereque profiteor, quod etiam nostro seculo orationes tuæ coram Deo altissimo plures languidos curarunt, plures mortuos suscitaverunt. Obsecro, fac mecum misericordiam, et vitam præsentem mihi conservari apud Altissimum obtinere digneris. Et ego haud immemor beneficii in tui honorem ferias quartas, et sextas, usque ad ultima vitæ meæ tempora in pane et aqua jejunare coram Deo promitto, et ad tuum sepulchrum notabilem, et devotam offerre oblationem. Mireres! Vix mulier languida, et pene vita destituta votum complevit; et ecce statim, Deo per merita sancti Hyacinthi auxiliante, matrona prædicta, quæ ob fluxilem morbum emarcuerat, ac si numquam ejusmodi dysenteriam passa fuisset, sana et incolumis surrexit. Ne vero tam grande sibi præstitum beneficium per obliviosam ingratitudinem aboleret, protinus Cracoviam cum marito suo, adjunctis sibi suæ incolumitatis honoratis et fide dignis testibus, venit, miraculumque appendit, et Domino Deo gratias egit, quod per Virum Dei in ipsius infirmitate salutem contulit, et solemni oblatione ad sepulchrum E Sancti relicta, laudans communem omnium bonorum largitorem Deum ad propria remeavit anno Domini mclxxxiii.

30 Anno Domini mclxxxiv, in die Sanctissimæ Trinitatis tale narratur factum fuisse miraculum. Quædam nobilis, et ingenua virgo, cognomento Dobroslava, Janickonis Mileuski de villa Kunicze filia, correpta febre gravissima, ex variis accidentibus morbo ingravescente, ad finem vitæ suæ deducta est, frustra circa morbi incrementis curam medicis laborantibus. Cumque jam a medicis de vita ipsius desperaretur, mater virginis domina Mileuska, quæ semper sancto viro Dei Hyacintho erat devota, ad divinam se contulit misericordiam. Idcirco flexis genibus corde mœsto et voce lachrymabili cœpit sancti Viri efflagitare patrociniū, multis eum in sua oratione verbis compellans, et si suam filiam primæ sanitati restitueret, cum devotione certam oblationem ad sepulchrum Sancti se allaturam promittens. Quod votum cum constanti corde complevisset, sequitur a Deo præstitum beneficium. Namque illa virgo prædicta a sua, quam passa est, periculosissima infirmitate convaluit, et sana surrexit. Quo F facto gratulabunda mater, nec non prædictus laniezko nobilis, ne beneficii immemores existerent, cum filia sua multoque nobilium personarum comitatu Cracoviam ad Fratres Prædicatores venerunt, vota persolverunt, Domino Deo misericordie gratias retulerunt, miraculum publicaverunt, et quantum per sancti Hyacinthi merita a Domino Deo obtinuerint, palam coram omnibus enarraverunt, factoque voto, post gratiarum actionem, ad propria remearunt.

Sanctus uxorem fratris sui uterini

31 Nobilis et generosa matrona, nomine Przibyslava, olim Comitis de Odrovons F. Jacobi de terra Opoliensi de villa Kamiensi, sancti Hyacinthi Fratris uterini conjunx, ex naturæ injuria in acutissimam et periculosissimam febrem prolapsa, humanis se dedit præsidiis, medicorumque animos, sed non auxilium, frustra implorando. Itaque cum indies magis magisque paroxysmo b divexaretur, morbusque in deterius vergeret, cum ab omnibus medicis destituta, et ab amicis deplorata remaneret, in mentem venit S. Hyacinthi in omni morborum genere diversis personis ad suum præsidium confugientibus opitulatio, quæ non solum in districtu Cracoviensi, verum

A rum etiam per omnes regni Poloniae partes longe lateque protendebatur. Quoniam vero mors inexorabilis, quæ carminibus non eluditur, nec pharmacis revocatur, præsentem demonstrabat animæ de corpore exitum, quod verbis non poterat morbi oppressa magnitudine, cordis anxio spiritu et devoto suspirio sancti viri Hyacinthi, utpote sui consanguinei, cum lachrymis orando petebat patrocinium. Jam vero marito ejus Jacobo prædicto ad lectum ejus funestam dilectæ conjugis suæ mortem deplorante, atque exituræ animæ horam expectante, circa gallicinium, ceteris dormientibus, mediæ noctis transcurso tempore, ad lectum prædictæ matronæ jamjam spiritum exhalantis astitit sanctus vir Hyacinthus, splendido Prædicatoriæ professionis indutus habitu, et sic est eam allocutus : O Pribyslava, inquit, domina Deo devota, quia me in tuæ mortis anxia hora invocasti, ecce adsum. Idcirco in nomine Domini nostri Jesu Christi te vitæ pristinae et perfectæ sanitati restituo. Atque his dictis, disparuit.

ab acutissima febre liberat ;

B 32 Matrona autem prædicta Pribyslava, cum mortis jacula et naturæ injuriam depulsam sentiret, seque subito sanata et a morte revocata, cerneret, ad personas circa suum agonem assistentes et sopore pressas clamare cœpit alta voce dicens : Surgite, surgite ; numquid non videtis sanctum Hyacinthum splendido Prædicatorum Ordinis habitu refulgentem hic astitisse, meque allocutum fuisse, et ab hac, quam agebam, morte liberasse, et deperditæ sanitati præsidium dedisse ? Ecce jam tota sana facta sum. Hæc cum dixit, sana atque incolumis surrexit de lecto, et marito gaudium restituens cum ipso, et tota familia sua, multorum amicorum congaudentium comitatu Cracoviam ad Fratres Prædicatores miraculum publicatura perrexit, ad sepulchrum sancti Viri orationes, et vota, humilesque gratiarum actiones redditura accessit, Deum omnium bonorum inexhaustum largitorem magnificans, qui ob merita Sancti sui ad pristinam ipsam revocaverit sanitatem. Hæc contigisse narrat historia anno Domini MCLXXXIX.

alteri mulieri duos digitos

C 33 Eodem anno in crastino sancti Dominici patriachæ nostri non minus stupendum, quam quod sanctitatis sancti viri Hyacinthi encomium commendat, contigit miraculum. Siquidem domina quædam Bartholomæi civis Cracoviensis uxor dum domestici operis aliquid ferventius atque diligentius operaretur, cultrumque incautius versaret acutissimum, casu repentino præcidit duos de manu propria digitos, ita ut penitus a manu dissecti in terram deciderent. At illa, ut muliebris fert animus, viso atroci vulnere, quasi exanimis in terram ejulans proruit, infortunium suum lachrymabiliter deplorans. Quoniam vero sæpius in publicis concionibus de virtutibus, et stupendis per sanctum Hyacinthum factis prodigiis declamari audierat, concepta in Deum fide, et ad sanctum Virum devotione, acceptis illis duobus præcis digitis, et sudariolo sive panniculo involutis, ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum quantocius properavit, veniens ad sepulchrum sancti Hyacinthi, cum lachrymis cœpit supplicare dicens : O sancte Vir Dei, nonne nobis in declamationibus publicis sæpius tua merita apud Altissimum proponuntur, quibus et mortuos ad vitam, et diversis calamitatibus oppressos ad perfectam restituis sanitatem ? Obsecro, ne me despicias famulam tuam, quæ toto pectore tuo me patrocinio committo ; en attuli infelicis laboris mei partum duos digitos, quos de manu incauta præcidi : digneris tuorum meri-

Augusti Tomus III.

torum virtutem in me quoque miseram effundere, hosque sic abscissos manui meæ reunire et vivificare. Ego vero si me sanaveris, promitto ob memoriam sanctitatis tuæ, quamdiu terrena carne induta terras incoluero, septies orationem Dominicam et salutationem Angelicam indies devote persolvere.

34 Itaque voto emisso, manum duobus digitis detruncatam super sepulchrum sancti viri Dei Hyacinthi posuit, et digitos avulsos ex sudariolo depromptos suis locis adaptavit. O rem miram, et stupendum miraculum ! Digi- ti siquidem per merita sancti Viri locis suis sic reuniti adhæserunt, et perfectæ sanitati sunt restituti, quasi numquam crudeli mucrone a parte corporis resecti fuissent. Ad quod miraculum gratulabunda mulier virum suum et alios domesticos, qui concisam manum viderant, in testimonium vocavit, et coram Fratribus Prædicatoribus mirabilem Dei omnipotentiam, et in sanctum Virum Dei favorem prædicavit, multis ob tam grande miraculum stupentibus, et Deum gloriosum laudantibus.

35 Hoc eodem anno MCLXXXIX, in die Assumptionis gloriosissimæ Virginis Mariæ, tantæ et tam magnæ virtutis miraculum prodiit. Homo enim quidam de pago, qui vulgo Maslovicze dicitur, cognomento Suienton, licet conditione pauper, sed in Dei providentia dives meritis, et ad sanctum Hyacinthum devotione plenus. Hic (ut a Domino probaretur, et gloria Sancti magis ac magis cresceret) filium habuit cæcum a nativitate, quem et Simonem in sacro baptismo nuncupavit ; et cum jam in hoc naturæ et oculorum defectu sexennium transegisset, nec esset ulla spes aliqua arte humana ad optatam filio lucem pervenire, accepto secum filio Cracoviam ad Fratres Prædicatores ad tumbam sancti Hyacinthi perrexit, et viva fide in Deum et ad sanctum Virum Dei devotione faciem cæci nati filii super sepulchrum Sancti posuit, et cum lachrymis sic est exorsus : O sancte Hyacinthe, succurre mihi misero, et me in hac calamitate consolare. Illuminasti duos gemellos cæcos a nativitate, dum viveres ; illumina et hunc similia patientem, dum cælestia regna inhabitas : nec enim es minoris meriti mortuus, qui omnipotenti Deo æternaliter assistis. En tibi offero victimam, accipe sacrificium, et præsta tuo devoto patrocinium. Quod si tuis meritis huic lumen dederis, hunc eundem filium usque ad terminum vitæ meæ singulis annis cum oblatione devota in recompensam beneficii ad sepulchrum tuum præsentare promitto. Hæc cooperante et votum promente fidei merito, non est fraudatus : subito enim illius pueri cæci nati aperti sunt oculi, et lumen oculis integrum est restitutum. Tunc filius ad patrem, Pater, inquit, charissime, jam omnia clarissime video, omni cæcitate semota. Pater vero suus procidens in faciem, Deum omnipotentem, qui in Sancto signum suæ benevolentiae ostendit, pronus adorans, fideli pectore et ore collaudavit. Ne vero miraculum celaretur, vocatis Patribus Cracoviensibus et personis fide dignis, factum stupendum publicavit, et lætus cum filio ad propria remeavit.

36 Postmodum sexto mense post hoc grande opus perpetratum, quatenus ad servitium Dei traheretur, iterum manus Domini fuit ad probandum illum : siquidem hic idem, cum consecuta oculorum gratia filii sui gauderet, illum in acutissimam et mortalem febrem incidisse vidit : qui cum jam agonizaret et animam ageret, pater su-

EX IMPRESSIS.
cultro præcisos restituit ;

E
puerum a nativitate cæcum illuminat,

F

et eundem postea lethali febre crispit ;

EX IMPRESSIS.

pradictus flexis genibus cum lachrymis cœpit S. Hyacinthi patrocinium invocare dicens : O sancte vir Dei Hyacinthe , sicut dignatus es filium meum cæcum illuminare , ita nunc eundem , quem mihi mors eripere conatur , digneris ab ejus falce liberare ; quem si mihi vivum restitues , abinde simul cum filio Ordinem Prædicatorum intrare promitto , et in eodem Ordine usque ad mortem perseverare . Et ecce , hæc eo dicente , filius ejus , qui jamjam meriturus erat , per merita S. Hyacinthi vivus et sanus surrexit , et postmodum Cracoviam veniens , persolutis ad sepulchrum S. Hyacinthi votis et gratiarum actionibus , publicatoque miraculo , una cum patre Ordinem Prædicatorum est ingressus , in quo uterque pluribus annis et religiosissime et constantissime Deo servientes , ex hac vita ad cælestem patriam transierunt .

phthisim alterius pueri curat ,

37 Similiter eodem anno suprafato in octava Assumptionis gloriosissimæ Virginis Mariæ , in prædicto pago Maslovicze , matrona quædam nomine Cæcilia filium , in sacro baptismo Flosculum nominatum , a nativitate phthisicum genuit , multisque annis tabe interiori consumebatur in tantum , quod ossibus et cute hærens , carne omnino deperiret , proptereaque pedibus manibusque et toto corpore invalidus existens , proprium lectum exire non poterat . Cum vero mœsta mater et suum infortunium et filii dolendam passionem plangeret , admonita per quamdam vicinam suam , Magdalenam vocatam , ut pro filii sui salute se ad S. Hyacinthum devoveret : si quidem præcedenti Dominica , cum publicis concionibus interesset , oculis se vidisse et auribus sensisse prodigia et mirabilia , quæ Deus omnipotens per S. Hyacinthum operatus est , affirmabat . Quo audito , mater pueri , fiducia incalescens , maternoque amore superata , iter usque Cracoviam emensa est : et cum ad monumentum S. Viri , cum lachrymis oraret , modico sopore depressa , vidit S. Hyacinthum habitu Fratrum Prædicatorum indutum sibi dicentem : Vade , Cæcilia , domum tuam , quia jam curavi filium tuum . Quæ cum expergefata esset , et revelationi credidisset , veloci cursu ad prædictam villam iter arripuit . Et factum est , dum jam territorio villæ appropinquaret , ecce occurrit ei filius suus totaliter sanatus , diuturnæ tabis languore curato , dicens : Mater charissima , quidam venerandus homo nocte mihi astitit , in lecto infirmitate mea detento , habitu Fratrum Prædicatorum indutus , qui dixit mihi : Surge sanus , et occure matri tuæ , quæ villæ jam est propinqua : et hoc dicto disparuit , et ego totus factus sum sanus . Quod videns supradicta Cæcilia mater sanati filii , cum gaudio gratias Deo immensas retulit , nec ingrata beneficio , filium suum , adjunctis sibi vicinis cognatis , ad sepulchrum Sancti duxit , et oblationem et gloriam Dei fecit , et Sancti merita omnibus ad miraculum concurrentibus magna voce enarravit .

et apparet nobili matronæ ,

38 Nobilis et generosa , necnon in religione Christiana pie a parentibus suis educata , cui nomen Dobroslanuska vidua , olim Thomæ Comitiss de Brzezie uxor , languore diuturno podagrico divexata , interpolatos sentiebat dolores , et cum , ut illi videbatur , ab illo dolore liberior esset , devotione affecta promisit visitare limina sanctorum Stanislai episcopi Cracoviensis , Hyacinthi , et Vitti episcopi Lausanensis , idque non nisi pedibus absque aliquo curruli ministerio . Accepta itaque magna servorum et amicorum caterva , (utpote Comitiss conjunx) iter promissum persolvere

cœpit . Cum vero ad villam Modelnicza in districtu Cracoviensi accessisset , et cum jam fere dimidium itineris explevisset , podagrico iterum morbo correpta vehementer languere , spirituque , ita ut cœptum iter nequaquam perficere valeret , deficere cœpit . Mandavit igitur famulis suis , ut se ad hortum pomis consitum ejusdem villæ languidam , quasi animi resumendi gratia deportarent ; quod et statim dictis obtemperantes exsecuti sunt .

39 At illa , eliminatis omnibus , cum sola remansisset , devota , et lacrymabili voce sanctos Hyacinthum , et Vittum tali voce compellare cœpit : O Sancti et gloriosi confessores , en ego famula vestra ex devotione , quam ad vestra sancta monumenta conceperam , eo usque pedibus peregrinata sum : adhuc magnum iter restat , et ego podagra percussa devotionem meam explere non potero , et frustra tot itinera emensa , sine fructu devotionis domum regrediar ? Obsecro igitur , gloriosa merita vestra hoc mihi efficiant , ut a dolore pedum liberari , et devotionem jam cœptam complere valeam . Et statim , ut dixit , levi somno gravata dormituri orando videbatur ; cui mox duæ reverendæ personæ astiterunt ; una habitu Fratrum Prædicatorum induta , et alia pontificalibus exornata , quas sequebatur processio multorum Fratrum quasi pertranseuntium , et suavi voce canentium : In civitate Domini clare sonant jugiter organa Sanctorum .

quæ podagra laborabat ,

40 Duo autem illi , quos plus honoratos cernebat , dixerunt ad eam : Domina Dobroslava Deo devota , surge et iter quod cœpisti perge , et meritis eorum , quos invocasti , qui et tecum sunt hic , scias te esse curatam . Et his dictis , disparuerunt : quæ ad se reversa , clamare cœpit : Heus servi , cito properemus Cracoviam ad sepulchra Sanctorum ad Fratres Prædicatores : modo enim dignati sunt me invisere sancti Hyacinthus et Vittus cum aliorum multitudine Fratrum et me a dolore vehementi pedum curarunt , iterque cœptum perficere mandaverunt . Itaque perrexit ad sepulchra sanctorum Vitti , et Hyacinthi confessorum , ibidemque pro sua liberatione et perfectæ sanitatis restitutione Deo optimo , qui eam sanctorum suorum Confessorum meritis exhilarare dignatus est , ingentes gratias et laudes peregit , coram multis et amicorum et domesticorum , et civium Cracoviensium testibus miraculum publicando . Secutum hoc factum eodem , quo supra , anno contigit in die S. Bernardi confessoris .

illam ab hoc dolore liberavit .

ANNOTATA.

a Dysenteria , teste Gorræo , est exulceratio intestinorum , dejectiones ramentosas , cruentas et dolorificas inducens , et in varias species dividitur , ut in Definitionibus medicis ejusdem Gorræi videre est .

b Paroxysmus est accessio , incrementum vel exacerbatio cujusdam morbi , ut Gorræus , Castellus , aliique medici passim explicant .

A

CAPUT IV.

*Plures invocato Sancti patrocinio, san-
nitatem aut alia beneficia ab anno
1290 usque ad annum 1500 im-
petrarunt.*

Patrocinio
Sancti e-
quus paupe-
ris

Jam vero anno dicto mccc in die S. Machaëlis Archangeli, magnum et stupendum factum est miraculum. Fuit siquidem in civitate Cracoviensi quidam homo pauper, qui unum equum possidens, victum sibi et uxori suæ conquirebat. Hic dum quadam tota die in via lubrica laborasset, fatigatusque laboribus itineris et oneris ad hopitium venisset, equus ille oppressus pondere, infirmatusque procidens expiravit. Accurrit pauper Miroslaus cum conjuge sua, jumentum sui violentos dolores mederi, trahunt retrahuntque cadaver, existimantes suis illud clamoribus excitare. At ubi vident, se incassum verba fundere, clamoresque concitare, in fletum prorumpunt, domumque suam clamoribus ac ejulatibus replent. Accurrit vicini, animal mortuum vident, tristisque homini solamen, ut possunt, præbent. At ille quid faciam, inquit? Quo me ver- tam? Hoc solo animante domus meæ remediabar malo, hoc solo familiæ licuit esuriem propellere: atque talia et similia replicando, suos e capite crines vellicabat. Ad quem unus vicinorum suorum, Dobeslaus nomine, talibus eum consolatus verbis admonuit: Noli, inquit, quasi desperatus irremediabiles profundere lachrymas, et singultibus siste modum. Animal est siquidem, quod usibus tuis a Deo ad tempus est tibi concessum; providebit Dominus de alio; atque si tibi hoc tam carum est, licet sit mortuum, potens est Deus tibi illud restituere. Solum pro auxilio ad S. Hyacinthum, cujus meritis nunc Dominus Deus mirabilia in terra operatur, recurre; et ipse, si placuerit altissimo Domino, te consolabitur.

C
a morte re-
suscitatur,

42 Consensit pauper ille persuasioni et confestim ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum cucurrit, et ad sepulchrum S. Hyacinthi provolutus cum lachrymis oravit dicens: O sancte Hyacinthe, vide lachrymas meas, obsecro; intueri paupertatem meam, restitue mihi jumentum meum, quo egestatem meam a domo mea propellere, et victum quærere consueveram. Ego autem, si tantum beneficium a te recepero, jumentique defuncti compos fuero, promitto, me tibi integro anno, singulis feriis quartis in pane et aqua jejunaturum. Quod votum dum ad tumultum Viri Dei complisset, neque tale aliquid futurum existimasset, ecce sua uxor cum gaudio veniebat dicens illi: Miroslaë, vir charissime, equus noster, qui fuerat mortuus, meritis S. Hyacinthi est suscitatus. Veni, et vide, quæ hodie Dominus Deus omnipotens dignatus est nobis præstare mirabilia: qui repente surgens ab oratione, et pro suarum precum exauditione gratias referens, domum gaudens regreditur et equum sanum, et a mortuis resuscitatum, meritis gloriosi S. Hyacinthi conspexit. Ne vero tam inauditum miraculum in Dei contumeliam oblivioni traderetur, statim vicinis suis, qui defunctum equum viderant, convocatis miraculum est contestatus, eisdemque secum ad ecclesiam Fratrum

Prædicatorum conductis, mirabilia Dei clara voce tam Fratribus, quam secularibus personis, constanter enarravit, et gratias referens Deo, cui nihil est impossibile, ad propria cum uxore et vicinis suis remeavit.

EX IMPRESSIS.

43 Anno Domini mccc, femina quædam a dæmonio obsessa de civitate Ezieszin, quæ est in Ducatu Sileziæ a, Cracoviam pro sui liberatione ad reliquias S. Hyacinthi est adducta, quæ cum cœmeterio ecclesiæ sanctissimæ Trinitatis, in qua corpus hujus gloriosi Sancti requiescit, appropinquasset, visa ecclesia, stetit, nec ultra amplius appropinquare, vel saltem uno passu progredi voluit; sed discerpens et torquens mulierem obsessam, rugitu et clamore vicum replebat dicens lamentabiliter: Abducite me hinc, rogo, abducite, nec ad sepulchrum Hyacinthi vestri sistite: precibus enim ejus et meritis accendor; maxime enim nobis adversatur, et tartarus noster per ipsum ruinam permaximam patitur; imo adhuc patietur: tot enim nobis animas eripit mortuorum, totque illis dat præsidia orationum, quod omnes nostros conatus in his partibus dispergit. At quem quidam devotus ex Ordine Prædicatorum, et per omnia vir approbatus, Boguslaus nomine, sacræ theologiæ doctor talia locutus est: Conjuro te per nomen sanctissimæ et individuae Trinitatis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ut nobis dicas veritatem, quantum te Deus scire permisit: Si Frater Hyacinthus, quem Deus tot miraculis decoravit, aliquando canonizabitur?

ab energu-
mena expel-
latur dæ-
mon,

a

44 Quod audiens dæmonium, per os obsessæ se torquens, et volutans respondit lamentabili et quasi indignabunda voce: Væ mihi, quia conjuratus cogor dicere veritatem! Nam vester Hyacinthus pro certo canonizabitur, ejus canonizatio majora nobis damna inferet, quam canonizatio S. Stanislai: multos enim de nostro nobis auferet inferno. O quam magnam per istum patimur injuriam. Ad quem supradictus P. Boguslaus, Quando, inquit, hoc futurum est? Respondit dæmonium: Scio, quod est canonizandus; sed quando hoc futurum est, non est mihi datum nosse desuper; et hoc est signum, quod hic Iatzko (quod est Latine Hyacinthus) canonizabitur, quia quam cito sepulchrum, ubi sunt ossa ejus, tetigero, exibo de hoc vasculo, quod obsideo. F

qui futu-
ram Sancti
canoniza-
tionem præ-
dicere cogi-
tur,

45 Sed hoc maxime notandum, quod in libro miraculorum S. Hyacinthi post expulsionem dæmonis adjectum est. Ab hoc, inquit, anno mccc non reperiuntur aliqua scripta miracula de S. Hyacintho usque ad annum mcccxxix propter negligentiam, quæ est fomentum et nutrix oblivionis, licet Nicolaus de Zmina b, quondam Cracoviensis per xx annos Prædicator, ducenta miracula tempore

et redditur
ratio, cur
multa mira-
cula omissa
sint.

EX IMPRESSIS. tempore suæ prædicationis fuisse facta et publica-
ta, in libro miraculorum S. Hyacinthi testetur,
non tamen scripta. Similiter Stanislaus de Pauvolo
tempore suæ prædicationis plusquam centum mi-
racula publicata, non tamen scripturæ mandata,
coram commissariis Sedis Apostolicæ medio cor-
porali juramento confirmet. Et non est dubium
quin dæmon omnes conatus suos ad hoc extende-
rit, ut sanctus Hyacinthus canonizationem non
consequeretur: Sanctorum enim hominum gloria
est in inferno maximum tormentum dæmonum.
Nec fuit minor hujus canonizationis moræ causa,
quod quotiescumque de ipsa tractabatur, aut bel-
la, aut pestes, aut mortes regum, aut mortes
summorum Pontificum, et præsertim deperditio
processus sub Clemente Septimo, in direptione
Romæ intercessere: atque id partim effecit, quod
per trecentos triginta tres annos, quamvis quin-
quies tentatum sit apud summos Pontifices, ad
canonizationem pervenire fuit valde difficile, ut
infra patebit. Ab hoc vero anno usque ad an-
num Domini mcccxxxix, cum innumera Deus
miracula sit per hunc Sanctum operatus, non nisi
sex ob prædictam causam his superioribus adjecta
sunt.

Quidam ab
apostemate
gutturis li-
beratur,

B 46 Anno igitur mcccxxxix, in vigilia S. Stanislai
martyris, episcopi Cracoviensis, quidam civis Cra-
coviensis, arte et opificio monetarius, nomine Fri-
dericus, vir boni testimonii, et erga sanctum Hy-
acinthum magnæ devotionis, dum quodam tempore
infirmirate maxima divexaretur, ad sanctum Hy-
acinthum, tamquam ad communem Polonorum pa-
tronum confugit, et ad sepulchrum ipsius Sancti
orans, ab ea, qua detinebatur, infirmitate est libe-
ratus. Postmodum vero, pene unius anni spatio
præterlapso, supradictus Christianus magno do-
lore gutturis et morbo, quem squinantium medici
appellant, est prægravatus in tantum, quod nec
comedere, nec bibere, nec quidquam deglutire
poterat; et cum medicorum ope frustra remedium
tentaret, non immemor beneficii antea per virum
Dei Hyacinthum sibi in sua infirmitate præstiti,
iterato cum devotione ob spem a prædicta infirmi-
tate liberationis ad tumbam sancti Hyacinthi pro-
peravit, et se illi devotissime commendavit orans,
ut a prædicto gutturis dolore ipsum liberaret. Et
factum est, dum sic ad Sanctum pro intercessione
C ad Deum preces funderet, subito ab illo aposte-
mate est liberatus et pristinae sanitati restitutus.
Quod ille gaudens et exultans, sibi præstitum per
merita Sancti beneficium, Fratribus Prædicatoribus
publicandum populo commendavit; et dum per
prædicatorem conventus Fratrem Mathiam sacræ
theologiæ lectorem ad laudem Dei populo miracu-
lum enarraretur, idem ipse Fridericus ad extol-
lendum sibi per S. Hyacinthum datum beneficium,
astante ad prædicationem utriusque sexus plurima
multitudine, propriæ vocis encomio asseruit esse
verum, et quod dixerat prædicator, verbo confirma-
vit.

puer sine
baptismo
mortuus re-
viviscit,

47 Anno Domini mcccxxxix, Deus omnipo-
tens, et gloriosus in sancti Hyacinthi recommen-
dationem stupendum operatus est miraculum. Ma-
trona enim quædam, Elizabeth nomine, Nico-
lai civis Cracoviensis uxor, enixa est filium ma-
sculum maxime debilem, quem usque ad quin-
tam diem sacro baptismate perfundi ob quasdam
causas distulerunt, et sic sine baptismo obiit. Quod
videntes parentes ejus maxime ingemuerunt, et
præsertim quod puerum sine baptismo decessisse
contemplabantur, seque ei non consecutæ salu-
tis causam fuisse querebantur. Tandem accepto

consilio, votum ad sarcophagum sancti Hyacin- D
thi uterque voce lachrymabili emittens, puerum
mortuum cum solemni oblatione ad tumbam San-
cti deportari mandaverunt: quod pater pueri ple-
nus devotione et fide propriis manibus puerum
mortuum deferens votum explere properabat. Et
factum est, dum super sepulchrum Viri sancti
puerum deposuisset, voce lachrymabili, et cor-
de devoto sanctum Hyacinthum compellere cœ-
pit dicens: O sancte Hyacinthe, amice Dei, quam
multa de te stupenda et mirabilia audiui; Deum
patrem per te et per tua merita mortuos plures
suscitasse, et alia plurima in consolationem fide-
lium operatum esse; obsecro te per misericordem
Dominum Deum nostrum, ut intercessione tua
filium meum, sine baptismate defunctum, vivifi-
care et resuscitare digneris. Et ego non immemor
beneficii in honorem tui singulis feriis quartis
usque ad ultimum diem vitæ meæ jejunare coram
Deo promitto. Mira res, et digna ob quam Deo
summæ laudes decantentur! Vix homo votum
compleverat, et confestim puer revixit, signa quo-
que suæ resuscitationis vocem vivam et planctum E
puerilem personare cœpit. Pater igitur cum gau-
dio ibidem in ecclesia coram multis, ad miracu-
lum stupentibus, factum est contestatus, et Deum,
qui facit per sanctum suum Hyacinthum mira-
bilia, exultabundus collaudavit, puerumque bis
natum quantocius sacro baptismate initiari cura-
vit.

48 Anno vero mccccli, die xxii mensis Julii, D
tale prodiit miraculum. Quidam enim sacerdos
Nicolaus in villa, quæ vulgo Sczirzicze dicitur,
parochus ex causa soli naturæ cognita percussus
est gravissima infirmitate, quæ ad sui incremen-
tum sanguinis fluxum sive lienteriacum c morbum
acciverat. Hic igitur jam exhaustus, atque ene-
catus, ad portas mortis est deductus; qui cum
agonem ageret spiritumque exhalaret, et a circum-
stantibus ut moribundus plangeretur, vir Dei
sanctus Hyacinthus in nube lucida, cappa gem-
mis splendidissimis decorata, et tunica et scapu-
lari nivei candoris indutus, lapidemque (ut ipse
postea referebat) gestans in pectore fulgore inusi-
tato coruscum, presbytero agonizanti et animam
agenti subito adstitit, et sic eum est allocutus: F
Sacerdos Nicolaë Frater, respice in me, et co-
gnosce diligenter, quis sim ego. Quem presbyter
intuens repondit: Domine, ignoro, quis sis. Cui
Vir Dei: Ego sum, inquit, Frater Hyacinthus
Ordinis Fratrum Prædicatorum, cui tu devotus
fuisti; veni huc ad te a tua infirmitate liberandum.
In nomine igitur Domini nostri Jesu Christi sis sa-
nus, et vade celeriter ad tumbam meam ad Fra-
tres Prædicatores Cracovienses, magnaliaque Dei
tam Fratribus meis, quam cunctis populis con-
stanter, quæ vidisti, prædica. Et hoc dicto, di-
sparuit. Mira res! Sacerdos ille, qui jam agoni-
zabat, et morti propinquus animam nutanti pec-
tore agebat, tamquam de levi somno, recepta
perfecta sanitate, de morbo gravissimo ac lien-
teria letali liberatus surrexit, et confestim (ne
ingratus beneficii existeret) ad sepulchrum
S. Hyacinthi devotus et gaudens Cracoviam prope-
ravit, Deo et sancto ejus famulo Hyacintho in-
gentes agens gratias, quod se a morte liberave-
rit, et qui, qualis sit Sanctorum gloria in cælis,
per sanctum Hyacinthum prægustare fecit. Vo-
catis igitur Conventus Cracoviensis Fratribus, et
aliis fide dignis, quæ ei beneficia per Sancti me-
rita sunt præstita, et in quali decore gloriosum
Sanctum viderat, per ordinem enarravit, et fa-
ctum

presbyter
imminentem
mortem eva-
dit,

A ctum publicari rogavit.

49 Eodem suprafato anno casu contigit, famulum quemdam ejusdam sacerdotis Cracoviensis, flumen Istulam *d*, urbem Cracoviensem præterfluentem, quod tunc exundaverat alveumque excesserat, in aliam ripam in navicula parva trajicere; qui cum impetui fluminis obsistere non valeret, eversa navicula, profunda aquarum petiit; et quia humano caruit præsidio, ab aquis suffocatur atque submergitur, atque per multum temporis spatium sub aquis demoratus est. Multitudine igitur, ut possent cadaver submersi sepelire, in auxilium concurrente, et diligenter ipsum quærente, repertus est, et ex aqua ad littus fluminis est deportatus. Certior fit sacerdos, quod famulus suus submersus esset, et per piscatores mortuus ad ripam aquæ extractus, concretus, et tumidus defunctusque jaceret. Quod ipse audiens, perterrefactus, statim ad locum, ubi mortuus famulus jacuerat, accessit, multitudine adhuc circumstante, et tantum casum et infortunium mirante; vidensque famulum suum, lachrymari cœpit. Et postmodum

B resumpto spiritu circumstantes rogare cœpit, ut pro animo defuncti flexis genibus Dominum Deum misericordem deprecarentur, quatenus illi peccata sua cum quibus inopinate raptus est, dimittere vellet, ad cælestemque patriam ipsum perducere dignaretur.

50 Flexit genua populus; flexit et ipse, et concepta in Deum spe, devoto corde et lachrymabili voce pro ipso oravit, patrociniumque sancti viri Dei Hyacinthi imploravit, obsecrans, ut eum apud misericordiæ Dominum ad vitam redire, ut saltem pro peccatis suis poenitentiam ageret, per merita sua impetraret, ibidemque eum ad sepulchrum ejusdem Sancti deducere cum solemni oblatione spopondit. Vix verba finierat, et ecce statim ille, cujus cadaver mortuum et tumore plenum intuentium oculis præsens erat, vivus ac sanus surrexit, quasi numquam nec mortis jaculum, nec aquarum periculum expertus esset. Quod videns sacerdos dominus suus, cum omnibus assistentibus ad sepulchrum sancti Hyacinthi personam eum, illos concomitantem præsentarunt, laudantes et benedicentes Dominum, qui in Sanctis suis semper est mirabilis. Hoc miraculum contigit sub reverendo Patre F. Marriano Priore Cracoviensi, qui postmodum in suffraganeum ecclesiæ Cracoviensis est sublimatus.

51 Ab hoc anno MCCCLII usque ad MCDXCIX religiosi admodum Patres Conventus nostri Cracoviensis quamplurimum miracula, quæ Deus per sanctum suum Hyacinthum illorum centum quadraginta septem annorum spatio operatus est, describere minime curarunt. Anno igitur Domini MCDXCIX tale contigit miraculum. Femina quædam in metropolitana urbe Cracoviensi habuit filium quatuor annorum, qui, matre in foro pro victu conquirendo occupata, cum aliis pueris ad fluvium Rudanka *e*, qui mœnia urbis circumambit, ludendi gratia domo exierat, et cum minus caute, (ut in lusu puerorum contingit) ad ripam staret fluminis, cadens in aquam, est submersus, ceteris pueris ad lûsum congregatis, ne punirentur, fugientibus. Mater ex platea domum rediens puerum quærit et non invenit: vicinas domos obambulans interrogat: nullibi filium potest reperire. Tandem quædam dicit; se vidisse quosdam pueros ad ripam fluminis luisse, sed quo postea abjerint ignorasse.

52 Mater igitur cum audiret filium ad ripam stetisse, timore perculsa ad ripam cucurrit, et

diligenter tridente ferreo in ligno fabrefacto per fluvium trahens, casu in puerum submersum supervenit, illoque hamato ferro eum quantocius ad se in littus fluvii attraxit, et an suus vel alterius esset, cautius circumspexit; quem suum esse agnoscens, in lachrymas et ejulatus prorupit, se infelicem asserens, quod tam inopinata morte unicum suum filium per negligentiam amiserit. Concurrunt mulierculæ et infortunium deplorant, et persuasu aliquarum ex ipsis mœsta mater flexis genibus submersum puerum et extinctum devoto corde ad sepulchrum sancti Hyacinthi devovit. Mirabile dictu! Puer coram omnibus assistentibus, qui erat mortuus, revixit, et sanus, ac si numquam submersus fuisset vel mortuus, apparuit, et cum matre ad sepulchrum Viri Dei Missæ sacrificium pro se factum audivit. Mater vero non ingrata gratiæ Dei, miraculum publicavit, et vestes, in quibus submersus erat, in miraculi testimonium circa sepulturam Sancti appendi curavit. Ab hoc anno per sexaginta et unum annos Fratres Cracovienses a miraculis, quæ multa fuerunt, scribendis supersederunt.

EX IMPRESSIS.
ad vitam revocantur.

E

ANNOTATA.

a Silesia est ampla provincia, quæ versus Oderam fluvium a Septentrione ad Meridiem extensa est, et ab Oriente jam terminatur Polonia, ad quam olim pertinebat, ut in Commentario prævio num. 9 diximus.

b Nescio, utrum ille Nicolaus de Zmina sit idem cum illo, quem Severinus Cracoviensis in Vita S. Hyacinthi lib. 1 cap. 25 Nicolaum de Znino, et lib. 2 cap. 1 Nicolaum de Zvena appellat. Non dubito, quin ab Italo typographo luxata sint plura hujusmodi nomina propria, quorum orthographiam ignoramus.

c Apud Castellum in Lexico medico dicitur quis propriè lenteria laborare, dum alimenta prorsus cruda, protinus ut sumpta sunt, inferne prodeunt. Videtur iste morbus hic pro fluxu sanguinis sumi, aut cum eo fluxu conjunctus fuisse.

b Mathias Michoviensis lib. 4 cap. 78 in Corpore Historiæ Polonicæ tom. 2 pag. 245 meminit de diluvio Istulæ, quo nomine arbitror indicari fluvium, qui communiter Vistula et aliter Vandalus appellatur.

e Suspicio, esse eundem Poloniæ fluvium, qui a Dlugosso Rudawa vocatur, et quem lib. 1 Historiæ Polonicæ col. 13 sic assignat: Item Rudawa, cujus fons in villa Gierzmanowice, ostia in Cracoviensi civitate.

F

CAPUT V.

Varia miracula, quæ Sanctus seculo decimo sexto patravit.

Anno Domini MD, Dominica Sexagesimæ ad memoriam Sancti in mentibus hominum resuscitandam tale factum est prodigium. Siquidem Cracoviæ matrona quædam, nomine Margareta, Stanislai de oppido Grodek a advocati filii uxor, in partu est periclitata, et abortum passa, puerum mortuum projecit. Quod cum idem Stanislaus prædictus vir ejus audisset, luctumque et lamenta plorantium et tumultuantium sensisset, hypocaustum intravit, ubi uxor sua parturiens decumbebat,

Ope Sancti
factus mortuus
animam recipit,

a

EX IMPRESSIS.

decumbebat, puerumque mortuum et concretum et fractum videns, cum gemitu et lachrymis foras exivit. Tandem postmodum cameram suam intrans, prostratus in faciem super terram, corde lachrymabili et devoto patrocinium sancti Hyacinthi humiliter imploravit, votumque ad sepulchrum Sancti fecit, præsidio se Viri sancti committens. Facto vero voto surgens, in hypocaustum regreditur, et ecce puerum sanum vivum, et in membris consolidatum, acsi numquam fuisset fractus vel mortuus, reperit. Quod videns iterum genibus provolutus, cum gaudio et lachrymis omnipotentem adoravit Dominum, qui per merita Sancti sui eum et consanguineos suos est consolatus. Et statim surgens, ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum festinans cum sociis properat, et puerum vivum ad sepulchrum sancti Hyacinthi cum oblatione et gratiarum actione offert, miraculum pandit, et ad sacrum baptismum quantocius properat. Benedictus Deus, qui per omnia sit laudabilis, et gloriosus in æternum.

b
periculosum
viri aposte-
ma sanatur,

B

54 Anno Domini MDXIX, ante carnisprivium b, quidam homo, nomine Stanislaus de Biskupie, sartor et civis Cracoviensis, inciderat in maximam infirmitatem: ex ejus affectione ab usu ciborum, et potus exclusus erat, siquidem guttur ejus cum media parte capitis vehementer inflatum erat in tantum, quod media pars vultus propter apostematis et ulceris excrescentiam minime secerari poterat; immo etiam et oculus illius [ad] partem, quam occupabat affectio, clausus et excæcatus manebat. Adhibita sunt quoque diversarum specierum et unguentorum remedia, nec quidquam ad speratæ salutis auxilium adjicere valuerunt; et cum jam a morbo opprimeretur, nec humanis præsiidiis locus erat, in tanta angustia positus præfatus Stanislaus ex intimo corde suo recurrit ad Dominum Deum, et ad Virum Dei, et amicum sanctum Hyacinthum, rogans misericordem Dominum, ut suæ creaturæ per merita sancti Viri misereretur, ibidemque ad sepulchrum Sancti votum fecit. Mira res! Emissio enim voto, confestim suæ infirmitatis et calamitatis sensit levamen; namque in spatio quatuor horarum tumor ille, qui vultum, oculos, guttur, et collum occupaverat, totus et totaliter deperiit, faciemque sanitati restitutam venustas secuta adornavit, nullumque vestigium pustularum et turgentis humoris penitus post se præcedens morbus reliquit. Quod cum factum fuisset, non immemor beneficii, per Sancti merita præstiti, ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum venit, vota facta præfatus patiens persolvit, miraculum publicavit, ingentes gratias referens Deo omnipotenti suæ vitæ restauratori, et sancto Hyacintho suarum necessitatum advocato et patrono.

C
alius abortivus vita donatur,

55 Eodem anno, scilicet MDXIX, quædam mulier in civitate Cracoviensi, uxor Joannis de Vico Slacoviensis, foetu gravida suos menses naturæ debitos complere non valens, antequam partus ad debitam perveniret quantitatem, abortum passa puerum peperit mortuum. Quo facto, familia domus et vicini cives infelicem casum pueri, eo quod sine sacro baptismo hominis species in lucem, mox sepulchro condenda, prodiret, de utero, ut dicit S. Job transferenda ad tumulum, condolentes fletibus exceperunt, totaque domus in sperato mœrore completur: quod etiam cum præsensisset Joannes prædictus vir suus, vehementi excruciabatur dolore lamentabilisque conjugis lachrymis movebatur; atque dum jam a familia necessaria ad condendum in terra abortum

pararentur, nec aliqua alia ratio præsto erat, qua D
mœrentibus parentibus satisfactum esset, in angustia positus ad Dominum Deum vitæ datorem animarumque creatorem, qui mortificat et vivificat, vulnerat et sanat, ad inferos ducit et reducit, necnon ad suffragium et patrocinium sancti Hyacinthi supplex se convertit, atque flexis genibus devotione magna orationibus præmissis, ad tumbam Viri Dei prolem spiritu carentem cum certis oblationibus offerendam promittit, supplex precaturus, quatenus per Dei misericordiam et Sancti patrocinium animæ, quæ baptismo non expiata a corpuseculo recessit, provideatur. Atque hæc ipso vota proferente, pueri anima non sine miraculo et stupendo prodigio emortuum cadaverulum intravit, informavit, vivificavit; et puero-rum more vagire vocesque plangentis emittere cœpit, et postmodum in brevi temporis spatio sanitatem, necnon sacrum baptismum percepit. Quapropter parentes ejus ad laudandum Deum, qui facit magna, qui potens est, et sanctum nomen ejus, obligati ad sepulchrum sancti Hyacinthi vota emissa compleverunt, miraculum publicarunt multis coram fide dignis utriusque sexus testibus,

56 Supradicto anno, feria tertia, post festum E
victoriosissimæ Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi tale publicatum est miraculum. In civitate siquidem Cracoviensi extra muros ejusdem quidam Henricus librorum ligator, filium quinque citra vel ultra annorum gravi oppressum infirmitate habuit, a qua per tres hebdomadas detentus, nulla arte medicorum liberari potuit. Mater namque ejusdem super filium visceribus maternæ pietatis effusa quærebat anxia, quibus remediis tormenta filii repellere, et ab imminente mortis periculo præservare valeat: præpostero siquidem ordine ad medicos corporis, non ad Dominum, qui omnia verbo restaurat, confugit; sed ab ipsis delusa, ad Dominum Deum per merita Sancti supplex recurrit, sanctumque Hyacinthum, qui omnibus ad se confugientibus benignum auxilium solatiumque singulare non tardat impendere, humiliter obsecrat, quatenus meritis suis intercessionemque sibi miseræ subveniat; siquidem audierat, quanti apud Dominum hic sanctus Dei Vir sit meriti, quem quotidiana miracula sedulo magnum esse apud Altissimum protestantur. Votum igitur ad tumbam Sancti emittit quo facto, ille, qui nulla medicorum arte curari potuit, statim convaluit, et in parvo temporis spatio, dolore ipsum divexante fugato, ad cupitam rediit sanitatem. Indignum mater videns, quod tantum sibi per Sancti merita datum auxilium siccis labiis et contracto ore prematur, statim accepto filio, ecclesiam Fratrum Prædicatorum adiit, et ad tumulum Sancti votum, quod pro ipso voverat, humiliter et devote complens, miraculum Patribus, et pluribus assistentibus clara voce pronunciat, gratias referens omnipotenti Deo, qui suæ creaturæ per merita sancti Hyacinthi optatum contulit præsidium.

57 Quædam mulier vidua, civis Cracoviensis, de platea S. Floriani, eodem præfato anno circa festum natalis Domini in gutture ex quodam naturæ defectu, apostemate et intensissimo dolore percussa, multam passa est molestiam: siquidem et capitis defectionem faciebat vehementem, et desideratum cibum sive potum naturæ sustentationi debitum, ad interiora trajicere prohibebat. Duplici igitur malo deperiens, quo se verteret, ignorabat: neque enim medicorum usa consilio

F
mulier apostemate gutturis

A consilio aliquid proficiebat, sed inter spem vitæ, et metum mortis consistens, ulteriorem de se divinam dispositionem expectabat. Dumque jam quintus mensis elaberetur, et morbus veneni incrementa majora conquireret, ad memoriam reducens, quanta quotidie Deus per sanctum Hyacinthum Christi fidelibus præberet solamina, convertit se ad ejusdem apud Altissimum suffragium, precataque est Sanctum, ut pro eo sacro tempore Paschæ, quo Christiani victoriam Salvatoris lætis excipiunt cordibus (siquidem jam sabbatum Paschæ erat) dignaretur eam meritis suis a tam funesto morbo liberare. Quæ cum votum ad tumulam sancti faciendum emittit, mox morbi purulenti evasit periculum, et allevamen, quod optaverat, accepit, atque cito ad cupitam pervenit, sanitate percepta, cum Christi fidelibus lætitiâ. Quæ postea feriis Paschalibus quarta die ad templum Prædicatorum adiit, lætaque vota promissa persolvit: ne quoque memoria beneficii divini deperiret, miraculum pandit, et testes miraculi fide dignos utriusque sexus adhibuit, laudans Jesum Christum viventem cum mortuis, qui in cælestibus gloriosus cum Sanctis suis triumphat.

famulus ab
imminente
morte,

B 58 Civis quidam et insignis mercator Cracoviensis, Fraocz nomine et cognomine, famulum sibi ad servitia fidelem et charum habuit, cui nomen Joannes ab ipso sacramento baptismi inditum erat. Hic repente in magnam et gravem incidit infirmitatem, de qua consurgere secundum naturæ cursum erat impossibile, præsertim cum medicorum, quos sibi Dominus suus adhibuerat, esset ope destitutus. Desperans igitur, se mortis evadere jacula, more Christiano conscientiae et animæ suæ cepit tractare remedium, qualiter coram Altissimo Sacramentis præmuniret, et a peccatis purgatus comparere mereretur. Confessione igitur peccatorum suorum peracta, Sacramentisque receptis, ultimam suæ vocationis horam præstolabatur: jamque signa mortis futuræ in ea apparuerunt, ad quam sine dubio properabat; loquelæ quoque usum per triduum perdidit. Dominus autem ipsius videns, eum viam omnium hominum ingredi, et morti esse vicinum, vehementi dolore pro eo afficiebatur. Quapropter ad lectum infirmi genibus provolutus ad sanctum Hyacinthum votum fecit dicens: O sancte Hyacinthe, miserere famulo meo, et restitue illi vitam et sanitatem; est enim mihi valde charus. Ego autem promitto eum ad sepulchrum tuum cum oblatione pingui offerre, et Missæ sacrificium celebrari, et in perpetuam rei memoriam tabellam sive imaginem tuam appendere. Et factum est, dum sic pro servo suo dominus votum emitteret, ecce servus per triduum mutus clara voce dicit ad conservum suum: Eleves me paulisper a lecto. Quo elevato, dixit iterum: Ducas me per hypocaustum hinc inde; sicque paululum deambulans, qui jam mori incipiebat, in brevi perfectam adeptus est sanitatem. Domino suo, et illo ad Beati sepulchrum votum complente, et pro sanitate percepta Deo gratias agente, miraculum est omnibus patefactum.

lanio a gravi
læsione
pedis liberatur.

C 59 Hoc eodem anno circa secundam Paschatis Dominicam, quidam lanio Jacobus, cognomento Cruzczk, civis Cracoviensis, casu quodam inopinato graviter cecidit, cadensque sic enormiter pedem læsit, quod etiam de genu poplitem deturbarit et avulserit; ad quod malum medendum varia medicamina quæsivit; sed nihil profecit: os enim poplitis nullatenus ad junctura-

ram pedis accrescere valebat; immo etiam ipsimet chirurgicæ artis professores, qui medendi pedis curam susceperant, indubitanter affirmarunt, eum usque ad terminum vitæ suæ claudum permansurum. Hic igitur prædictus civis, ne sibi deesse videatur, audiens quanta Deus per sanctum Hyacinthum operatur miracula, totis viribus cepit invocare sancti Hyacinthi patrocinium. Facto tandem voto, ad sepulchrum Sancti subito vulnus obduci, poplitem ad locum suum redire, et se ad pristinam per intercessionem Sancti reduci sensit sanitatem. Ad quod ille gaudens, et Domino Deo gratias agens, votum quod promiserat adjunxit, ecclesiam Prædicatorum adiit, miraculumque coram multis publicavit.

60 Puer semiduorum annorum cujusdam figure Martini Ezech in suburbio Cracoviensi in platea, quæ vulgo in arenis appellatur, a parentibus suis male custoditus in puteum, quem in horto effoderant, casu cecidit. Quod videntes alii pueri, ad matrem cucurrerunt velocius, ei narrantes per ordinem, quæ contigerunt. At mater hæc audiens, stupore vehementi percussa, quantocius concurrit ad puteum, et introspectans diligenter, nihil ob altitudinem fontis cernere potuit; discurrens itaque per hortum quærebat, quo saltem in aqua puerum attrectare posset, et invento ligno oblongiori aquam turbare cepit, qua validius turbata, puer submersus pedum extrema protendit in sublime: quo viso, mulier materna charitate inflammata flens, et lamentabiliter ejulans circa puteum, clamansque humanum quærebat ad extrahendum puerum auxilium; ad cujus clamorem vicini concurrunt, et causam tanti clamoris, et mæroris percunctantur. At illa, Ecce, inquit, causa mæroris mei, et ducens eos ad fontem monstravit summitatem pedum submersi et mortui pueri, rogavitque eos, ut puerum jam mortuum de dicto puteo extraherent; illi vero gyrantes et cursitantes hinc inde, scalam minime reperiunt, sed mulier quædam ceteris audacior in puteum se submisit, quæ apprehensa summitate pedum pueri prædicti simul cum cadavere extrahi se mandavit. Quo facto, puer extractus inflatus nigerque apparuit, super quem mater dolorosa cantilenas lamentabiles convulsis crinibus ingeminabat.

Præterea
puer in puteo
submersus

F 61 Quapropter una ex vicinis mulieribus accipiens puerum cum altera vicina sua, eum in domum suam detulit, ut pueri submersi absentia singultus et lachrymas miseræ matris temperaret. Hæc igitur mulier, cum ad Sanctum semper fuisset devota, in domo sua, absente matre, flexis genibus oravit ad Dominum, quatenus per merita, et intercessionem S. Hyacinthi dignaretur puerum ad vitam revocare, ibidemque pro illo puero votum ad S. Hyacinthi sepulchrum cum oblationibus offerre promisit. Grande miraculum! Ipsa enim muliere votum promente, puerulus, qui erat mortuus, respexit, et cepit flere. Quem illa, vehementer gavisâ, quantocius ad matrem suam portavit, eique per ordinem conditionem voti notam fecit. Ad quod miraculum vicini concurrunt, et omnipotentem Deum laudibus prosequuntur, qui vitam mortuis, et Sanctis suis gloriam indesinenter subministrat. Mater vero tantum exosculata prodigium, statim cum puero ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum properavit, votumque complevit, et factum publicavit. Puer vero jacuit debilis, de die in diem melius habens ad pristinam naturæ reversus est qualitatem anno Domini MDCXIX, feria sexta ante Dominicam Rogationum

F
ad vitam revocatur,

EX IMPRESSIS.
studiosus
moribundus
sanitati re-
stituitur.

gationum hora prandii hoc contigit miraculum.

62 Anno eodem studiosus quidam juvenis, Raphaël de contubernio scholæ philosophorum, magnam et gravem incurrit ægritudinem, qua per totam septimanam vehementer oppressus viribus corporis cœpit destitui. Cum autem languor continuam adauctionem haberet, et incremento suo naturam jam dolore tabescentem opprimeret, veloci cursu ad mortem properabat; qui cum jam morti propinquus cerneretur, contubernales sui et discipuli illiusmet collegii dolentes, sibi charum condiscipulum et collegam insperata morte auferri, flexis genibus apud lectum decumbentis pro infirmo opus charitatis fraternæ explere cupientes, votum ad sepulchrum sancti Hyacinthi fecerunt, rogantes Dominum misericordiæ, quatenus per merita Sancti dignaretur illi vitam prolongare; quod statim ad pia desideria ipsorum per merita Sancti est secutum: confestim enim juvenis, qui mortali ægritudine agonizabat, ad seipsum reversus, cito ad pristinam præter omnium existimationem restitutus est sanitatem, B qui postmodum Deo et S. Hyacintho gratus existens votum pro se factum explevit, et miraculum publicavit.

femina gra-
viter lassa
curatur,

63 Anno eodem in die S. Catherinæ virginis et martyris, civis Cracoviensis, et opificio salnitriarius, Joannes nomine, hoc ipso die festivitatis salnitrum, quo pulveres tormentarii conficiuntur, vehementiori igne excoquebat, et cum bullire plus justo incipiebat, ex vase fictili salnitrum bulliens, in ligneum quoddam vas effundere properabat; quod utique vas uxor sua, Catherina nomine, manibus tenens, ventre suo fultum suppeditabat. Factum est autem cum salnitrum effunderetur, vas illud ligneum salisnitri fortitudinem non sustinens, subito ruptum totaliter dissiliit; ille vero liquor bulliens super ventrem mulieris totus profusus est, eamque terribiliter exussit; quæ ob venenosæ materiæ qualitatem et liquoris fervorem quasi exanimata corruit. Maritus autem suus videns uxorem vehementer corruisse, accepta aqua frigida totum locum corporis, quo salnitrum attigerat, perfudit, ut dolorem leniret. Quo facto, statim uterus mulieris intumuit inflatione valde terribili. Porro C vir suus advocat chirurgos rogans eos, ut uxori suæ periclitanti subvenirent; qui adhibitis variis medicamentis, nihil profecerunt, propter quod pauper mulier per quatuor septimanas in lecto decubuit, omni solatio, et auxilio humano destituta, seque a lecto minime movere poterat. Et cum jam effusa non modica pecunia ad cupitam sanitatem pervenire non posset, suasu aliquorum, convertit se ad patrocinium S. Hyacinthi, votumque ad tumulum ejusdem se facturam et completuram promisit. Voto igitur facto, confestim ipsa mulier, quæ a medicis desolata jacebat, cœpit convalescere, et paucis interjectis diebus ad pristinam rediit sanitatem. Quæ non ingrata beneficii existens, ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum devota venit, vota que emissa ad tumulum Sancti, cujus merito a tumore periculosissimo est liberata, Deo gratias agens complevit, et ut futuris seculis sit memorabile miraculum, coram omnibus publicavit.

mortifera
militis ægri-
tudo pelli-
tur,

64 Quidam decurio, stipendiarius miles, Martinus nomine, in magnam et periculosam incidit infirmitatem, in qua dum incolumitatis via sibi ob invalescentem morbum præcluditur, ad ecclesiam S. Michaëlis, quæ in arce Cracoviensi sita est, se deportari a suis militibus mandavit.

Quo cum deportatus fuisset jacens in lecto, vidit D in visione quamdam personam grandævam et veneratione dignam sibi assistentem, et dicentem: Martine, si ad cupitam vis pervenire valetudinem, atque de præsentī infirmitate consurgere, fac votum ad tumbam S. Hyacinthi, et liberaberis. At infirmus, qui forte in civitate Cracoviensi erat novitius, nec urbis dispositionem noverat, Ubi, inquit, jacet iste S. Hyacinthus? Et ille: In ecclesia sanctæ Trinitatis; et confestim disparuit. Ille vero vocatis ad se aliquibus stipendiariis, jussit se ad ecclesiam sanctæ Trinitatis deportari; qui dum portaretur, oravit intra semetipsum ad S. Hyacinthum. Mira res! Vix mentalem orationem finierat, subito suæ sensit levamen infirmitatis, et ad portitores suos ait: Sistite; volo enim per me ipsum in ecclesiam Fratrum Prædicatorum intrare ad sepulchrum S. Hyacinthi. Vos autem ad opera vestra revertimini. Quibus recentibus, ipse baculo exiguo suffultus, venit ad supradictum sepulchrum Sancti, et oratione ad Deum fusa, votoque ad Sanctum expleto, confestim a sua infirmitate totaliter et integre sensit se esse liberatum et sic lætus ac gaudens, finitis gratiarum actionibus, et publicato miraculo, ad propria rediit E anno Domini MDXIX.

65 Ad oras villæ Protnik prope Cracoviam decurrit fluvius ejusdem nominis c, a quo et pagus Protnik est denominatus, in cujus alveum eodem anno puer ejusdem villæ agricolæ casu decidit, et ab aquis velociter currentibus suffocatur, longiusque per aquam a villæ possessionibus deportatur usque ad possessionem cujusdam domini Ezepele civis Cracoviensis, qui cum diligenter quæreretur, inventus in ejusdem ripa fluminis, mortuus extrahitur, incolis ejusdem pagi ad casum concurrentibus, et mirantibus. At mater pueri submersi ad filium defunctum funestam cantilenam, Væ mihi! væ mihi! quid faciam! ingeminans, ad locum ubi depositus erat, cum gemitu, et clamore magno venit, submersi filii cadaver conspicata, magnis ejulatibus conceptum dolorem meditabatur. Quæ cum ad se redisset, accepto filio domum suam defert mortuum. Et flexis genibus materna pietate ad Deum fusis lachrymis oravit, quatenus sibi miseræ filium inopinata morte raptum misericorditer restitueret. F Tandem ad S. Hyacinthum, qui plures mortuos suscitavit, conversa votum ad sepulchrum Sancti emisit rogans, ut meritis suis mortis dominium a puero repelleret. Et ecce quamprimum filio per preces Sancti est imprecata salutem, et vitam; subito enim mortuus filius revixit, et anima resumpta sanus surrexit. Quod videns mater, cum magno gaudio coram multis astantibus omnibus filium vivum assignavit, vota complevit, miraculum publicavit, et in ecclesia Fratrum Prædicatorum Cracoviæ collaudavit Creatorem suum, qui per meritum Sancti mortuum resuscitavit.

et alius
puer sub-
mersus re-
suscitatur.
c

ANNOTATA.

a In Polonia est duplex oppidum, quod Grodek nominatur Præterea ibidem est castrum ejusdem nominis, de quo Dlugossus lib. 3 Historiæ Polonicæ col. 255 mentionem facit. Quis locus hic designetur, ignoramus.

b Carnisprivium apud scriptores mediæ ætatis accipitur pro tempore Quadragesimæ, ut sæpius in Opere nostro dictum est.

c Dlugossus hunc pagum et fluvium appellat Pradnik, et de fluvio quidem lib. 1 Historiæ Polonicæ

A *lonicæ col. 13 hæc habet*: Item Pradnik, cujus fontes in villa Sulosowa, ostia infra civitatem Cracoviensem.

CAPUT VI.

Alia prodigia, quæ intercessione hujus Sancti eodem seculo decimo sexto contigerunt.

Sanctus succurrit cui-
dam lethali-
ter ægrotan-
ti,

A Anno Domini MDXIX, die XXIX Januarii, quidam homo, nomine Martinus, pro tunc in suburbio Cracoviensi post ecclesiam S. Nicolai prope Istulam fluvium degens, ex emergentibus casibus in gravem et magnam incidit infirmitatem; in qua existens incrementum morbi tam vehemens sensit, quod etiam indies debilior appareret. Volens autem suæ infirmitatis habere solatium, jussit se extra stupham a sive hypocaustum foras efferri, sedensque in scabello exanimis factus subito in terram corruit, morti vicinæ ad se viam sternens; casu enim illo in majorem decidit ægritudinem, ita ut moveri, vel audire quidquam non valeret. Uxor autem sua mœsta videns maritum sibi per mortem abripi, devotissime ad lectum flexis genibus orare cœpit, beatumque Hyacinthum in sui patrocinium advocare, votumque ad sepulchrum suum se expleturam promisit. Hæc ea faciente, vir suus confestim suæ infirmitatis levamen accepit, et paucis diebus elapsis, qui jam moriturus erat, plenissime convaluit, seque ad tumbam sancti Viri cum uxore et suis consanguineis obtulit, votisque completis, quid circa ipsum divina sit operata misericordia, haud segniter enarravit.

puerum ab
ignitis car-
bonibus ad-
ustum,

67 Anno eodem mulier quædam in platea Castrensi circa ecclesiam omnium Sanctorum Cracoviæ degens, puerum duorum annorum habuit, qui, matre in aliis domus negotiis occupata, solus remansit, et apud quemdam artificem gladiatorum in patellam plenam ignitis carbonibus casu decedit ventremque suum, eo quod se cito juvare nequibat, enormiter usque ad interiora exussit, et tandem ab illo igne ereptus, quasi exanimis jacuit, utpote, qui tenuis corpusculi et cordis affectione laboraret. Tunc mater sua hanc calamitatem non ferens, medicorum, et chirurgorum artes quæsivit, omnesque possibiles modos, quibus tanto malo occurreret, adinvenire nitebatur. Cum vero frustra et incassum et tempus et pecunia deperiret, puerque indies affectionis suæ majora incrementa pateretur, relicto humano (quod jam erat inutile) ad divinum se convertit præsidium, cœpitque S. Hyacinthum ad sibi succurrendum invocare, votisque se ad ipsius sepulchrum complendis, si puerum restituerit pristinae sanitati, obligare: sicque facto voto, puer ex illo ulcere subito convalescere cœpit, et post aliquot dies ad pristinam rediit sanitatem, cicatricibus tamen in signum miraculi relictis; cujus beneficii præstans gratitudinem, se mater ad sepulchrum Sancti obtulit, vota reddidit, et miraculum cum gratiarum actionibus publicavit.

et alium ex
lapsu gra-
viter læsum
curat.

68 Anno præfato in platea Castrensi puer cujusdam inquilini, Husian nominati, casu quodam gestantis ancillæ e manibus lapsus, de superioribus domus ad gradum cecidit; deinde ex illo impetu de gradu in gradum usque ad terram volutatus membra omnia et ossa, utpote tenera, et mollia

Augusti Tomus III.

convulsit. A circumstantibus igitur, et ex casu perterrefactis ocius a terra elevatus est semimortuus, membris omnibus conquassatus adeo, ut omnes, qui eum viderant, de ejus salute desperarent; nihilominus quantocius remedia quæquæ poterant subministrabant: quæ cum nihil profuissent nec sperabatur amplius humanis remediis posse ad pristinam redire salutem, mater pueri devota, filii sui repentinum casum S. Hyacintho supplex commendabat rogans, quatenus apud omnipotentem Dominum pro salute filii sui meritis suis intercederet: et post hæc dicta puerum ad sepulchrum gloriosi sancti Viri Dei devovet. Mira res! Subito puer ab illo repentino casu et convulsione membrorum, qui ut mortuus jacebat, sublevatur, et in brevi ad suæ incolumitatis formam, quam habuit ante, rediit, matre lætanter Deo, et beato Viro gratias referente, et ad sepulchrum Sancti vota devote offerente.

69 Nobilis quidam ob intemperantiam in gravem incidit infirmitatem, et cum chirurgorum arte uti vellet ad medendum morbum, Theoticum quemdam Joannem Thesweiz chirurgum sibi elegit, cujus opera in infirmitate sua uteretur. Hic igitur medicinis infirmitatem interiorum pepulit in guttur ejusdem, maximoque eum affecit dolore, a quo consurgere desperabatur. Infirminus autem videns, se esse delusum, immo magis læsum, minabatur mortem chirurgus, vel per se vel per alium infligendam, si morbo, qui jam guttur occupaverat, occurrere nollet: in tantum enim indies crescebat infirmitas, quod os jam non poterat aperire. Chirurgus autem sibi timens, non amplius coram illo infirmo apparuit; necessaria tamen illi per suam uxorem subministrabat. Mulier ergo illius videns, quod viro suo periculum mortis immineret, si hic nobilis moreretur, quadam nocte se in oratione postravit, supplicans S. Hyacinthum, ut meritis suis et intercessionem, propter securitatem vitæ mariti sui, dictum nobilem infirmum pristinae sanitati restituere dignaretur. Factoque mane, invenit nobilem melius se habere, et postmodum cito de illa suffocatione integre convaluisse. Quare non ingrata mulier, venit ad sepulchrum Sancti, votum explevit, et miraculum publicavit.

nobili dolo-
rem guttu-
ris

70 Anno Domini MDXVIII, in ecclesia sanctissimæ Trinitatis quodam prædicante post meridiem, mulier quædam in media concione cœpit a morbo epileptico b atrocissime agitari, aspectum omnibus hominibus miserabilem exhibere. Assurgunt omnes auditores, et casum dolentes mirantur. Ad quos concionator, dato silentio, admonitionem fecit, quatenus omnes flexis genibus pro patiente Deum omnipotentem deprecarentur, ut per merita et orationes S. Hyacinthi, cujus reliquiæ in eadem ecclesia visuntur, dignaretur eam a tanto morbo sanare et perfecte liberare: ad cujus vocem omnes flexis genibus Deum sunt devote deprecati, ut ejus per merita Sancti miseretur. Factumque est satis pie petenti populo, eo quod sit perfecte sanata, nec amplius morbus ab eo tempore eam vexavit, cum toto ante triennio eundem fuisse se passam fateretur, gratias agens Deo omnipotenti, et S. Hyacintho pro sui liberatione.

et mulieri
morbum ca-
ducum au-
fert,

71 Puer cujusdam mulieris reptando super terram, invento digitario (id est instrumento, quo sartores in expungendis acubus super digito utuntur) cum filo eum deglutivit: quo deglutito, suffocari cœpit; mater vero ejus hoc videns confestim accurrit, tundensque scapulas ejus (ut mos

puerum
suffocatione

EX IMPRESSIS. ris est in tali casu facere) nihil profecit. Puer tandem nimium tussiens, pallorem induit, colorem mutavit: quod autem mœsta mater amplius factura esset, penitus ignorabat. Conversa igitur ad patrocinium S. Hyacinthi, flexis genibus invocavit sanctum Virum pro pueri liberatione, votumque emisit ad sepulchrum ejusdem Sancti pro salute filii. Quo facto, statim dictus puer evomuit digitarium sanguinolentum, et a periculo mortis liberatus est. Quod videns mulier, non ingrata veniens ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum, digitarium et puerum attulit, votum complevit, et miraculum publicavit.

et alium a cæcitate liberat.

72 Mulier quædam peperit puerum cæcum natum, quem ob defectum naturæ exosa manibus propriis jugulavit et sepelivit. Tandem et sequenti anno peperit alium puerum similiter cæcum, quem similiter, exosa cæcitatem, interficere machinabatur. Et dum hæc cogitaret, subito obdormivit, et vidit in somnis quemdam virum sibi assistentem et dicentem; Cave, ne feceris tam grande scelus, quod cogitasti; sed si vis puerum cæcum illuminari, et visum recipere, fac votum ad sepulchrum sancti Hyacinthi. Evigilans igitur mulier, vocato ad se marito suo, prædictam visionem per ordinem illi enarravit. Tandem uterque, facto voto ad sanctum Hyacinthum, sibi in hac parte faveri precabatur. Mira res! Vix votum completum est ex ore ejus, puer, qui erat a natiuitate cæcus, visum clarum recepit, acsi numquam natus esset cæcus. Parentes autem Dei omnipotentis glorificaverunt nomen, qui illuminat cæcos, et diligit justos.

Puer occisus,

73 In pago quodam territorii Cracoviensis mulier quædam, concepto fœtu, partui appropinquans, a marito sibi invisio durius tractabatur. Quæ livore femineo mota, puero, quem genuerat, alimenta denegavit. Idcirco statim effecit, ut puer inedia consumptus tabe prævia moreretur. Quo mortuo, eadem mulier mater pueri, videns se rem crudelem perpetrasse, poenitentia ducta supra modum tristis esse cœpit, atque ut puericidii reatum expiaret, diversorum Sanctorum patrocinia sine intermissione implorabat, præsertim S. Andreæ Apostoli, in cujus festivitate tale facinus perpetratum est. Contigit igitur, eam ante somnum devotam ad S. Andreæ Apostolum pro suo crimine agere orationem; et cum se sopori dedisset, vidit in somnis quamdam venerandam personam magna cruce, ut moris est S. Andreæ depingere effigiem, quæ sibi talia fatur: Noli, inquit, tristari mulier; ecce adsum, quoniam toties exorasti me. Verum si vis, ut puer tuus, quem immaniter occidisti, vitam resumat peremptam, fac votum ad S. Hyacinthum confessorem, et optatis tuis votis cedit, ut puer resuscitetur. At mulier, Ubi, inquit, est iste sanctus Hyacinthus? Respondit; Cracoviæ in ecclesia sanctissimæ Trinitatis; et hoc dicto, disparuit. Mulier vero læta de oraculo, evigilans, flexis genibus ad S. Hyacinthum votum fecit, totamque se humiliter precibus ejusdem commendavit. Quo facto, ecce puer, qui erat enecatus et inedia consumptus, resumpta anima, statim resurgit sanus. Quem postea vivum et adultum ad sepulchrum S. Hyacinthi obtulit, votum explevit, et miraculum ad Dei laudem et honorem Sancti testificata, ad sua se recepit.

episcopus Camenecensis periculo se agrotans,

74 Circa annum Domini mdcxvi reverendus dominus Laurentius Niedzieloswki, Præpositus ecclesiæ Cathedralis Vlnensis, postmodum vero Episcopus Camenecensis, Vlnæ moram trahens,

magnam quamdam incurrit infirmitatem, ad quam cum plures advocasset artis medicæ professores, nec aliquo remedio præsens malum sopire valisset, imo indies magis magisque morti propinquus extitisset, anceps et dubius de salute recuperanda plurimum tristabatur. Quadam igitur nocte post festum S. Ægidii abbatis immediate sequente, ceteris omnibus somno depressis, qui ad ejus lectum vigilias faciebant, et illo sic insomnem horam percurrente, aperto ostio venit ad ipsum Frater habitu Ordinis Prædicatorum circumamictus, veneranda canitie conspersus staturaque gravitatem præferens, et lecto adstans sic illum alloquitur: Quid, inquit, tristem geris vultum, et molestæ infirmitatis lassitudine rumperis? Sanaberis et convalesces. Porro majore vigilantia canonizationem meam procures, quam hactenus egisti, dominisque consiliariis regni suggeras, ut hoc ipsum faciant. Ad quem Episcopus. Quis es tu, domine Pater? Respondit ille: Ego sum Hyacinthus Ordinis Prædicatorum Frater: et post multa, quæ ad hoc negotium pertinebant, colloquia, Sanctus cum lumine circumfulgente disparuit; Episcopus vero a sua infirmitate confestim liberatur, et non ingratus beneficii miraculum publicavit atque Cracoviam, quia per se non poterat, literis beneficium Dei per merita Sancti præstitum insinuavit.

75 Anno Domini mdcxix infra octavas Visitationis gloriosæ Virginis Mariæ puer duorum annorum in vico Cazimiria urbis cujusdam civis Mathiæ cæmentarii, patre in opere suo occupato, relictus in media platea sedens cum aliis pueris lusit. Accidit autem, ut quidam miles veloci cursu, eadem via equum impetu multo ageret atque effreni passu in puerum sedentem incurret, calcibusque ferratis fortiter pressum in pectusculum infantis impingeret, qui et enecavit eum; quem pater suus vitam exspirantem domum reportavit, et cum jam livore et vulnere nigresceret, quo se verteret, mœstus parens ignorabat. Tandem ad seipsum rediens, profusis lachrymis et flexis genibus divinam misericordiam implorabat, sancti Hyacinthi patrocinio se commendabat, et ad sepulchrum suum se humiliter cum filio enecato devovebat. At vero necdum ipse votum complet, et ecce per merita Sancti filio sanitas et vita redditur et cicatrices mortis puero ob testimonium beneficii indelebiter inhæserunt. Post quod patratum miraculum Deus omnipotens laudatur, populus Christianus in fide fortificatur, et quantum Deus diligat Sanctum suum, aperte monstratur.

76 Eodem anno, feria quinta, die xxii Septembris, hoc est in ipso die sanctorum Dei Mauritii et sociorum ejus martyrum, mulier quædam Joannis Vengrzinek, dominorum consulum Cracoviensium famuli, uxor circa horam 15 filium suum nuper natum in quodam vasculo ligneo, (quod Polonis vulgo vanna dicitur) causa ablutionis in aquam paulo profundiore, quam pueri ætas tulerat, posuit, eoque sic reposito, ad consueta domus negotia filii sui oblita rediit, patre interim a domo sua absente. Qui cum rediisset, invenit filium suum demersum in aqua supinum et suffocatum jacere, aquam eandem jam ab aliquot horis mortuum supernatare. Quo viso, pater pueri totam domum clamore nimio replevit, matrem pueri ob negligentiam durius increpavit; ad cujus clamores multi cives convicini accurrerunt, mortuumque puerum considerantes, admonuerunt patrem, ne ulterius in coleram excandesceret

E

F

et alter submersus,

EX IMPRESSIS.
intercessionem
ejusdem
Sancti vi-
tam vel sa-
nitatem re-
cuperarunt.

A candesceret, sed puerum secundum Dei provi-
dentiam et promissionem submersum more Chri-
stiano sepulturæ commendaret. Mœsti igitur
parentes videntes, se omnino consolatione priva-
tos, recordatique sanctum Hyacinthum tantorum
fuisse mortuorum resuscitatore, ejectis omni-
bus suis vicinis, flexis genibus divinam opem per
merita Sancti invocare cœperunt, filiumque de-
votissime ad sepulchrum ejusdem Sancti confes-
soris devovere. Mira res! Vix vota complevere,
et ecce puer, cernentibus cunctis, sanus ac vivus
apparuit, acsi numquam aquarum succubisset
injuriae. Quod videntes parentes ejus, vicinos
vicinasque convocarunt, Deumque gloriosum et
in Sanctis suis mirabilem glorificaverunt, et,
accepto puero, S. Hyacinthi sepulchro vivum
obtulerunt, publicato miraculo, voto completo,
et Sancto Dei mirabiliter in tanto opere honori-
ficato.

multique
alii variis
casibus af-
flicti

77 Ne legentium mentes longitudine operis
fatigarentur, ea, quæ secundo libro supersunt
miracula, censui breviori stilo explicare, quatenus
et pii lectores atque devoti suo desiderio potian-
tur, atque ad amorem gloriosi sancti Hyacinthi
inflammentur, et miræ gloriæ Dei saturato ex be-
neficiis Dei populo Christiano, non dispereant;
sed cophino gratitudinis et gratiarum actionis re-
condantur. Supersunt igitur quædam pauca huic
secundo libro miracula, quæ ordinatim recen-
sentur.

In primis quædam Margareta civis Cracoviensis
in domo dominorum Lantzkoronskie c, sub castra
Cracoviensi, magno dolore dentinum obruta, per
vota ad Sanctum facta sanatur.

Sophia quædam vidua, sancto viro Hyacintho
devota, habens naturalem curvaturam pedum, de-
vota ad tumbam Sancti sentiens miram ex ejus sacra
corpore odoris fragrantiam, a suæ naturæ injuria per
merita Sancti vindicatur.

Puer cujusdam Vincentii sartoris civis Cracovien-
sis gravi infirmitate oppressus, et mortuus per ali-
quot horas, post vota ad Sanctum facta vitæ resti-
tuitur; et ejusdem filii pater in tibia fracta ad San-
ctum recurrrens sanatur.

Anna Mathiæ pellificis Cracoviensis uxor, ob do-
lorem vehementissimum capitis per duodecim he-
bdomadas totaliter excæcata, per vota ad Sanctum
facta sanatur, et visivæ potestati restituitur.

Cujusdam Nicolai de Lobzowo dicti Swider, duo
equi ob nimios labores consumpti et valetudinarii,
post vota ad Sanctum facta, subito sanantur et for-
tes evadunt.

Catharina quædam vidua et civis Cracoviensis fra-
ctum pedem, oratione ad Deum facta, per merita S.
Hyacinthi iterum sanum recuperat.

Cujusdam Joannis tibicinitoris regis Poloniæ
filius, gravi infirmitate triduo oppressus, post vota
et recommendationem ad Sanctum sanitati resti-
tuitur.

Similiter cujusdam pistoris Mathiæ Przesmiari
civis Cracoviensis filius gravi languore per quinde-
nam oppressus, patre ad merita S. Hyacinthi recur-
rente, sanatur.

Civis quidam Cracoviensis Adam pictoriæ ar-
tis ab insanabili et incurabili quadam infirmitate,
quam a nativitate patiebatur omni mense una cer-
ta die, quæ medicorum ingenia et artes elude-
bat, per merita Sancti, quem invocaverat in patro-
cinium, perfecte sanatur. Ejusdem vero uxor ab
apostemate gutturis, quod ex quadam gravi infir-
mitate acciderat, post vota ad Sanctum facta sa-
natur.

78 Anno Domini MDXIX cujusdam chirothecarii
Thomæ de platea Castrensi civis Cracoviensis filius
oppressus gravi infirmitate, postquam pater ad pa-
trocinia Sancti confugisset, a morbo et morte præ-
senti liberatur.

Matrona quædam in Stradomie suburbio Craco-
viensi, Alexii civis Caacoviensis uxor, a desperata
infirmitate, marito suo S. Hyacinthi sepulchrum
ipsam devovente, subito liberatur.

Laurentius quidam telonearius Cracoviensis valido
pedum, renum, et lumborum tumore graviter
laborans, cum medicorum artes frustra tentasset,
ad sanctum Hyacinthum pro auxilio recurrrens,
a desperato dolore et tumore prædicto subito sa-
natur.

Sophia quædam Urbani civis Oswiezcimensis con-
jux per quatuor annos maximo dolore pedum di-
vexata, et ab omnibus medicis derelicta, mortique
appropinquans, post vota ad sepulchrum sancti
Hyacinthi facta, sana cito efficitur.

Scholasticus quidam Stanislaus Masovita ex con-
tubernio sive collegio philosophorum Cracoviæ sic
dicto, graviter infirmatus, cum de sua salute despe-
raretur, post vota pro eo ad Sanctum facta, confestim
pristinæ incolumitati redditur.

Martinus quidam suburbanus Cracoviensis in
platea S. Nicolai confessoris prope Istulam fluvium
gravissima infirmitate usque ad agonem mortis de-
ductus, per vota ad sepulchrum Sancti pro eo facta,
confestim sanus resurgit.

Mulier quædam vidua de civitate Cazimiriensi
apud Cracoviam, Anna nomine, septem annis
morbum passa, gravemque infirmitatem, post vo-
ta ad sepulchrum Sancti facta, cito et mirabiliter
exurgit.

In his omnibus sit Deus omnipotens in æternum
laudabilis et gloriosus, qui in sancto Hyacintho
confessore suo semper est mirabilis. Amen.

ANNOTATA.

a *Haud dubie Severinus hoc nomen barbarum
stuphæ deduxit ab Italica voce stufa, quæ hypo-
caustum significat.*

b *Morbus epilepticus aliter cognominatur co-
mitialis vel vulgo caducus, qui passim notus est,
et de quo plura apud Gorræum in Definitionibus
medicis ad vocem epilepsia legi possunt.*

c *De hoc nobili Lantzkoroniskiorum stemmate
agit Simon Okolski tomo 3 Orbis Poloni pag. 317
ad familiam Zadora alias Plomieneczyk, et in indice
alphabetico ejusdem tomi ad vocem Iaczkoronski
addit varia de hac illustri stirpe, quæ serius ad
manus suas pervenisse testatur.*

ALIA MIRACULA

Quæ R. P. F. Severinus Cracoviensis Dominicanus ex Processu authentico et tabulis ad sepulchrum Sancti appensis contraxit in Vita S. Hyacinthi lib. 3 cap. 9 et sequentibus.

SECTIO I.

Plures mortui resuscitati et abortivi vita donati.

B
Plures pueri

I. Testis quintus P. F. Mathias de Miedzirzec medio corporali juramento coram RR. DD. Commissariis Apostolicis deposuit, quod in districtu Lublinensi puer, cujusdam nobilis filius, in flumine submersus mortuus est; qui sic inventus a mœstis parentibus ad sepulchrum sancti Hyacinthi medio voto oblatus, continuo surrexit vivus; quem pater suus cum voto, et certis eleemosynis per spatium triginta sex leucarum ad sepulchrum S. Hyacinthi vivum attulit, et miraculum est testificatus, factumque esse MDII.

II. Testis 27. Agnes de Cracovia, relicta olim Gregorii pistoris ejusdem civitatis, medio corporali juramento deposuit, filium Fælicie Goltzlerowa civis Cracoviensis morte subitanea obiisse; quem illa cum matre ad ecclesiam S. Trinitatis, ubi corpus Sancti requiescit, mortuum attulit, et post vota facta vivum recepit, atque matri suæ consignavit. Factum anno MDXXII.

III. Testis 62. Honesta Catharina, Laurentii civis Cracoviensis uxor, deposuit puerum suum annorum decem ex superioribus domus in terram corruisse, et ex casu fracta cervice mortuum fuisse; quem mater postmodum mortuum et confractum reprens, ad S. Hyacinthum devovit, et post vota vivum per merita Sancti recepit. Factum anno MDXXI.

C
ac puella

IV. Testis 75. Martinus Czech lutifigulus Cracoviensis corporali juramento præmisso, deposuit, filium suum Stanislaum feria sexta in crastino Ascensionis Domini MDXX puerum trium annorum cecidisse in fontem profundum, et ibi submersum fuisse, et cum difficultate extractum mortuum accepisse: post vota vero utriusque parentis præsentis, et aliorum tunc præsentium, puerum, reassumpta anima, resuscitatum fuisse, puerumque vivum Commissariis Apostolicis consignasse, atque ex ambone publicasse miraculum.

V. Testis 76. Joannes Vengrzinek de platea S. Floriani civis juratus Cracoviensis, et Joannes Zwierz, medio corporali juramento, coram reverendissimis Commissariis deposuerunt, quod Anna filia unius anni in domo sola remanens, in dolio aqua pleno cadens submergitur, et moritur. Quam pater suus Joannes Vengrzinek prædictus domum rediens extraxit, et per quindecim horas mortuam jacentem ad S. Hyacinthum cum certis Missis devovit. Post vota immediate vivam et sanam recepit, et reverendissimis Commissariis vi-

vam consignavit, et præsentavit. Factum xv Septembris MDXIX

VI. Testis 95. Honesta Petronilla Niedbaleczina civis Cracoviensis deposuit, puerum filium filiae suæ undecim hebdomadarum de mensa cecidisse et emortuum esse, et post vota facta ad Sanctum immediate revixisse. Factum est miraculum MDXXI.

VII. Testis 112. Honesta Barbara conjunx Stanislai aurifabri Cracoviensis testatur, neptem suam anno primo suæ ætatis ex paroxismo oppressam, mortuam fuisse, et per quamdam monialem ad sepulchrum S. Hyacinthi oblatam, coram præsentibus vicinis resuscitatam fuisse. Factum anno MDXX.

VIII. Testis 135. Honesta Agnes Wallcova de Crupniki suburbana Cracoviensis deposuit, quod puer sororinus a novem annorum in fluvio villæ dictæ Wola est submersus, dique sub aqua detentus, et vix per quemdam Paulum de Crupniki inter palos inventus, per testem ad tumbam Sancti devotus revixit. Factum profesto Paschæ MDXXIII.

IX. Testis 190. Honesta Anna vidua, relicta olim barbitonsoris Martini Cracoviensis, in Adventu Domini MDXXII deposuit, filiam suam Catharinam in calidissimum fornacem conscendisse, quæ postmodum a vehementi calore suffocata moritur; quam mater ipsa testis mortuam inveniens, ad sepulchrum S. Hyacinthi devovit, ac post vota emissa vivam recuperat, multis in sua domo præsentibus et coram Commissariis testificantibus.

E
variis casibus mortui,

X. Testis 217. Martinus Leliow una cum uxore sua Dorothea, juramento præmisso, deposuerunt, quod Joannes filius eorum e sublimi loco graviter in terram cadens, auribus et naribus fluens sanguinem, mortuus est, et per tres horas jacens, exanimis, cum per vota ad S. Hyacinthum oblatus fuisset, a morte revocatur ad vitam.

XI. Testis 272. Honesta Dorothea Czieszlina de platea S. Floriani Cracoviensis jurata deposuit, quod filius suus sex annorum ex alto domus in terram cadens, collisus et confractus, mortuus est repertus. Postquam autem vota pro ipso reddiderunt, iterum ad vitam mortalem rediit anno MDX.

XII. Testis 288. Albertus Bnino et Catharina conjunx ejus, uterque de Clepardia jurantes deposuerunt, quod filius eorum XIX hebdomadarum crepuit, omniaque intestina ejus ad testiculos exierunt, propter quod et mortuus est: quem cum ad sanctum Hyacinthum devovissent, sanum iterum atque vivum lucrati sunt: quem notariis publicis, miracula et testes examinantibus, ostenderunt vivum: quinta enim die ante examen contigerat. Factum MDXXIII.

F

XIII. Testis 322. Providus Stanislaus, sartor et civis Cracoviensis, penes ecclesiam sanctissimæ Trinitatis manens, juratus deposuit, quod filius suus Stanislaus quinque annorum ludens cum pueris, ex alto domus cadens mortuus est; quem ad tumbam S. Hyacinthi devovens, vivum recepit, mense præsentis hujus examinis anno MDXXIII.

ad vitam revocantur,

XIV. Testis 323. Vincentius in platea Castrensi civis Cracoviensis juratus deposuit, quod una cum uxore nescienter in lecto suo jacentes filium XXIV hebdomadarum suffocaverunt, et mane surgentes in cussinis plumealibus ad pedes lecti mortuum invenerunt, quem postea deplorantes et vota ad Sanctum deferentes, vivum rehabuerunt. Factum est in mense Maii, anno Domini MDXX.

XV. Testis

A xv. Testis 355. Martha mulier de Cracovia deposuit, quod filius ejus Joannes ob promissum et neglectum votum in pœnam culpæ matris mortuus est secundum illud Proverb. 20 : Ruina est homini devotare d Sanctos, et post vota non redere.

xvi. Testis 363. Nobilis Zophia Zakrzewska civis Cracoviensis deposuit, se oculis suis vidisse quamdam puellam annorum xiv, ab equo occisam et convulsam, mortuam fuisse apud quemdam civem Cracoviensem Petrum Porembski, et post vota facta revixisse.

xvii. Testis 383. Zophia, Mathiæ Neilar uxor, in platea Castrensi manentis deposuit, filium suum in aquæ dolio submersum et mortuum, postmodum revixisse post vota ad Sanctum facta, et completa, præsentibus duabus inquilinis domus suæ. Factum est autem in mense Septembri, anno MDXX.

xviii. Testis 403. Anna Joannis Zakrzewski Cracoviensis filia, et Catharina servilis ancilla juratæ deposuerunt, quod prædicta Anna in fluvio Histula e submersa fuerat, et mortua postmodum ex aqua extracta, dum nullum aliud humanum superesset remedium, ad sanctum Hyacinthum devovetur per Catharinam ancillam : post votum factum, vitæ restituitur. Factum est in mense Aprili MDXXIII.

5 i. Testis 15. Famatus Mathias Czarni pellifex civis Cracoviensis sub juramento deposuit, quod uxor sua in partu laborans filium peperit mortuum, quem præfatus Mathias pater suus sancto Hyacintho devovit, et vivum lucratur. Hoc idem miraculum testis 123 famata Catharina conjunx Fælicis sartoris Cracoviensis contestatur, quæ præsens fuit ad partum prædictum. Factum MDXX.

ii. Testis 33. Catharina uxor providi Bernardi carpentarii civitatis Cracoviæ generalis, abortum passa filiam mortuam peperit, quam pater suus cum præsentibus ad sepulchrum S. Hyacinthi devovit, et post vota expleta vivam recepit; quod miraculum Bernardus pater, et mater Catharina, et nurus ejus, et Catharina Czieszlina, mediis juramentis, coram Commissariis affirmarunt. Factum in die S. Stephani Protomartyris anno MDXXI.

C iii. Testis 36. Honesta Margareta Albussowa de Biscupie sub juramento deposuit, [se] duos abortivos mortuos meritis sancti Hyacinthi vita donatos vidisse; unum cujusdam Annæ Stanislai Jagielka de Krowdrza; alterum Annæ cujusdam Gregorii Bembenek de Biscupie uxoris : et hoc propterea, quia obstetricis officio fungebatur : quod miraculum in ambone publicatum est. Factum in festo S. Michaëlis anno MDXXI.

6 iv. Testis 42. Providus Fælix sartor Cracoviensis testatur, se vidisse puerum mortuum natum Mathiæ pellifici coinquilino suo, quem parentes post vota expleta vivum receperunt, contestantibus domino domus et inquilinis, et propriis parentibus præsentibus ad miraculum. Factum MDXXIII.

v. Testis 136. Anna Clepardiensis Czieszlina nuncupata, jurata deposuit, se fuisse circa partum nutritricis suæ inquilinæ, quæ peperit puerum mortuum capite nimium compresso, ita quod etiam oculi fuissent extra positi; post vota vero ad Sanctum facta, non solum animatum, sed etiam ad propriam formam restitutum conspexisse, eumque baptismo sacro intinxisse. Factum MDXXII.

vi. Testis 200. Margareta Grodziczka Cracoviensis jurata deposuit, quod abortivum mortuum sit

enixa, quem obstetrices ad sepulchrum S. Hyacinthi detulerunt, et post vota expleta vivum et sanum ad domum reportaverunt.

vii. Testis 205. Honesta Catharina Wochowa cum juramento deposuit, quod filium pepererit abortivum, quem postmodum, factis et expletis votis ad sepulchrum Sancti, vivum recepit non sine grandi miraculo.

viii. Testis 218. Hedvigis Claboczowa de Clepardia, cum juramento deposuit, quod filium peperit abortivum mortuum, quem cum ad sepulchrum S. Hyacinthi vovisset, recepit vivum, contestante sub juramento Elizabeta inquilina sua obstetrice. Factum in mense Aprili MDXXIII.

7 ix. Testis 241. Nobilis matrona Petronilla, sub juramento deposuit, se fuisse præsentem circa partum unius matronæ Catharinæ Kuniczowa, quæ mortuum puerum peperit; suadentibus autem ipsa teste et aliis matronis, ut illum ad sepulchrum S. Hyacinthi devoveret; quo facto puer, cunctis videntibus, vivus esse cœpit. Factum in Septembre MDXXI.

x. Testis 334. Honesta Hedvigis Petri civis Cracoviensis ante portam novam manentis, jurata deposuit, se mortuum puerum peperisse, quem matronæ præsentibus ad S. Hyacinthum devoverunt, et post vota expleta matri vivum consignarunt. Factum anno MDXX.

xi. Testis 398. Honesta Dorothea Stanislai Sliwka uxor, in platea Slakoviensi degens, sub juramento deposuit, se interfuisse partui unius mulieris, Dorotheæ nomine, quæ peperit abortivum mortuum, et quamprimum Dorothea puerpera flexis genibus filium suum ad sancti Hyacinthi tumbam devovit, statim, videntibus et gaudentibus cunctis astantibus, animatus, est, qui etiam tunc vixit, et Commissariis est præsentatus. Factum anno Domini MDXX.

ANNOTATA.

a Per puerum sororinum intelligo filiolum sororis illius feminæ, quæ hoc miraculum testatur.

b Clepardia est oppidulum, quod urbs Cracoviensis a Septemtrione sibi adjunctum habet.

c Cussinum barbare a scriptoribus mediæ ævi pro cervicali vel pulvinari usurpatur, ut in aucto Cangii Glossario videre est.

d In vulgato sacrae Scripturae textu pro devotare legitur devorare. Alii vicina verba substituerunt, de quibus consule nostrum Cornelium a Lapide in Commentariis ad caput 20 Proverbiorum § 25, ubi etiam varias hujus verbi expositiones subministrat.

e Existimo hic per Histulam indicari eundem fluvium, quem auctor superius sine aspiratione Istulam appellavit.

SECTIO II.

Multi moribundi et jam agonizantes mirabiliter ad perfectam sanitatem reducti.

i. Testis 43. Honesta Zophia Slodkowa, lanionis Cracoviensis uxor in platea Swinska sub juramento deposuit, se ex magna infirmitate agonizantem, apparente sibi sancto Hyacintho, sanatam et a morte liberatam fuisse; et sedentibus

et quidam abortivi

per intercessionem S. Hyacinthi

anima donantur.

F

Multi per morbos

EX IMPRESSIS. dentibus tunc Commissariis Canonizationis S. Hyacinthi in ecclesia S. Trinitatis ex lecto consurgens testificata est MDXXIII.

II. Testis 49. Hedvigis uxor Joannis magistri culinæ de Stradomie a jurata deposuit, quod post puerperium ad agonem mortis deducta, viro pro illa votum explente ad sepulchrum Sancti, statim sanatur. Factum MDXXIII.

III. Testis 60. Joannes Bialek murator Clepardiensis cum juramento deposuit, quod graviter vulneratus in capite ad extrema deductus, vovente pro ipso uxore sua, vitæ et sanitati restituitur. Similiter et Zophia uxor ejus sex hebdomadis graviter decubens ab agone mortis, viro pro ipsa vovente, revocatur ad vitam incolumis MDXXIII.

aliaque in-
fortunia

IV. Testis 62. Honesta Catharina, uxor Laurentii Cracoviæ jurata deposuit, puerum suum unius anni agonizantem, offerentibus pro ipso vota ad sanctum Hyacinthum parentibus, vitæ restitutum fuisse.

V. Testis 86. Honesta Anna puella quindecim annorum jurata deposuit, quod in mense Februarii usque ad mortem infirmata, antequam Sacramento communicaretur, usum loquelæ perdidit. Verum matre pro ipsa vovente, et S. Hyacintho sibi apparente, statim et loquelam et sanitatem recipit. Factum anno MDXXI.

VI. Testis 102. Honesta Catharina Joannis Perst sutoris Cracoviæ uxor sub juramento deposuit, filiam suam Reginam ex maxima infirmitate agonizantem, matre sua pro illa vovente, subito vitæ restitutam esse MDXXI.

VII. Testis 107. Honesta Barbara Pauli Sadlonis Cracoviæ uxor deposuit, filium suum septem annorum, cum duobus diebus agonizaret, nec mori potuisset, matre pro præsidio ad Sanctum currente, statim Deo spiritum reddidisse.

VIII. Testis 117. Joannes Barila sutor Cracoviensis juratus deposuit, filium suum Mathiam ex infirmitate agonizantem, patre pro se vovente, ad vitam restitutum fuisse.

IX. Testis 190. Honesta Ursula Adami civis Cracoviensis uxor sub juramento deposuit, quod ad mortem deducta agonizans, filia Agnete pro se ad Sancti tumbam vota explente, statim vitæ et sanitati restituitur. Hoc etiam et filia testatur verum fuisse. Factum anno MDXXI.

ad extre-
mum vitæ
terminum
deducti

X. Testis 151. Generosus Laurentius Spitek cum juramento testatur, quod ex infirmitate gravi agonizans per vota matris ad S. Hyacinthum vitæ restituitur. Contestantur miraculum magnifica D. Anna ad Jaroslaw consors magnifici D. Nicolai Jordani Castellani Woinicensis mater sua et Beata filia ejus, et Ursula Krolikowska, et Helena Gertowna pedissequa dominæ Beatae, mediis juramentis. Factum anno MDXX.

XI. Testis 158. Nobilis D. Joannes Stradomski sub juramento deposuit, se ad extrema deductum agonizantem, vovente pro se filia sua, ad vitam revocatum esse.

Testis 175. Catharina vidua Cracoviensis jurata testatur, Annam filiam suam agonizantem, matre sua pro illa vovente, vitæ redditam esse.

XII. Testis 189. Generosa dominæ Catharina Przedborowa testatur juridice, quod subditi sui filius quartus (cum jam tres morte enecati erant) jam agonizans, et per dictam dominam ad sanctum Hyacinthum devotatus, statim sit vitæ et sanitati restitutus anno MDXXIII.

III. Testis 193. Mathias cocus Regiæ Majestatis cum uxore sua Hedvige uterque juratus

deposuit, quod puer illorum ex infirmitate ad mortem deductus, votis pro se factis, subito ad vitam et ad perfectam sanitatem est restitutus. Factum anno MDXXIII. D
et jam ago-
nizantes.

XIV. Testis 196. Dorothea Clepardiensis Capusczina dicta, jurata testatur, quod ex infirmitate agonizans, apparente sibi sancto Hyacintho, ad quem se devoverat, vitæ restituitur. Hoc itidem sibi et pestis tempore morituræ contigisse affirmat. Factum anno MCDLXXXVII.

XV. Testis 198. Barbara dicta Czerwona cerdonis ex suburbio conjunx Cracoviæ jurata deposuit, filium suum ægritudine oppressum et agonizantem post vota facta sanum se recepisse.

XVI. Testis 208. Honesta Catharina Jacobi pistoris Cracoviæ filium novem mensium agonizantem sanum recepisse, sub juramento testatur.

XVII. Testis 209. Ursula Petri Casimiriensis uxor, Dorotheam inquilinam suam agonizantem post vota statim convaluisse, testatur. b

12 XVIII. Testis 218. Hedvigis Claboczowa uxor Nicolai Clepardiensis sub juramento deposuit, filium suum trium annorum a se graviter percussum, ita quod in gravissimum morbum incideret, et cum jam agonizaret, illa timens puericidium, recurrit ad auxilium S. Hyacinthi, et statim sanatus est. Factum anno MDXV. invocato S.
Hyacinthi
auxilio,
E

XIX. Testis 225. Margareta Przibuszina civis Cracoviensis testatur, duas filias suas diversis temporibus agonizantes, matre pro ipsis votum reddente ad tumbam S. Hyacinthi, sanatas fuisse.

XX. Testis 244. Fælicia de Krupiniki filium suum agonizantem, matre pro se vovente, vitæ restitutum affirmat.

XXI. Testis 248. Agnes Petri mensatoris uxor ex opposito sanctæ Trinitatis ecclesiæ Cracoviæ manens, testatur, matrem suam ad extrema deductam et agonizantem post vota convaluisse.

XXII. Testis 253. Stanislaus custos Cracoviensis moriturus et agonizans, uxore pro se vovente, vitæ restituitur.

XXIII. Testis 256. Honesta Catharina Janoczina testatur, [se] Laurentium sutorem Cracoviæ virum suum agonizantem et jamjam moriturum, voto facto, sanum recepisse.

XXIV. Testis 257. Bernardus Klepareczik de platea Slakoviensi agonizans, uxore pro se votum reddente, convalescit.

13 XXV. Testis 269. Catharina de Cerdonia filium suum agonizantem, per votum pro eo solutum, ab infirmitate incolumem recepit. F
aut oblati
votis,

XXVI. Testis 281. Nobilis Stanislaus Lelowski in platea sutorum Cracoviæ manens testatur, se uxorem suam prægnantem ex iracundia percussisse, ita quod usque ad mortem infirmata fuisset; et dum agonizaret, pro ipsa ad Sanctum recurrit, et statim vivam atque sanam recipit.

XXVII. Testis 287. Mathias murator sub Castro Cracoviæ manens, ex infirmitate agonizans, facto voto, sanatur.

XXVIII. Testis 294. Providus Stanislaus civis Cracoviæ in platea S. Nicolai degens, in gravi infirmitate agonizans, uxore pro se votum faciente, statim sanus elevatur, et ad sepulchrum S. Hyacinthi vadit, omnibus stupentibus.

XXIX. Testis 331. Catharina Czieszina, Michaëlis carpentarii uxor, testatur filiam suam decem annorum jam morientem ad sepulchrum sancti Hyacinthi attulisse, et post Missæ sacrificium immediate filiam sanam resurrexisse, et domum rediisse.

XXX. Testis 340. Margareta de Cracovia dominam

A nam quamdam Iglarka morientem et agonizantem ad Sanctum devovet, et sanam recipit.

xxxi. Testis 341. Catharina, Valentina cognominata, testatur, quod puer collisus et concussus per quemdam scholasticum, infirmus agonizans, marito ejus pro puero votum faciente, a morte et ægritudine liberatur.

pristinæ sanitati restituntur.

14 xxxii. Testis 351. Zophia dicta Janowa de Cracovia testatur, puellam suam filiam ad mortem ægotantem, meritis S. Hyacinthi vitam recepisse; et cum citata fuisset ad testimonium reddendum coram Commissariis, jurare noluit; sed eadem nocte superveniente infirmitate, coacta in crastino sub juramento testimonium præbet veritati.

xxxiii. Testis 352. Barbara Casprowa de Clepardia, virum suum Gasparem graviter agonizantem, voto expleto, sanum recipit.

xxxiv. Testis 360. Stanislaus vitreator Cracoviæ uxorem suam Hedvigim jam jam morientem, votis expletis, vivam et sanam recipit.

xxxv. Testis 392. Joannes Liefzianin Casimiriensis sartor gravissime agonizans, apparentibus sibi B Hyacintho Ordinis Prædicatorum, et Simone c Ordinis S. Francisci Minorum Sanctis, et ipsum sanantibus, statim ad vitam resurgit.

xxxvi. Testis 404. Joannes barbitonsor chirurgus Cracoviæ in platea sancti Nicolai degens, testatur, mense Aprili quemdam nobilem Osieczki graviter in capite vulneratum jam agonizantem, et a medicis Regiæ Majestatis destitutum: confusus meritis S. Hyacinthi ipsum curandum recipit, et post vota optime sanavit, quod procurator Regiæ Majestatis videns, alium chirurgum Galliacium Italum induxit, qui factum medio juramento deposuerunt.

ANNOTATA.

a Stradomia est alterum oppidum sive suburbium civitati Cracoviensi vicinum, ut in Actis B. Simonis de Lipnica tomo IV Julii pag. 544 nominimus.

b Cazimiria est tertium suburbium sive oppidum, quod metropolis Cracoviensis sibi vicinum habet, et de quo in Actis B. Simonis de Lipnica C pagina proxime citata egimus. Est insuper alia ejusdem nominis civitas in Polonia, de qua Martinum Zeillerum in Germanica descriptione Poloniæ pag. 81 consule.

c Non dubito, quin hoc nomine designetur B. Simon de Lipnica ex Ordine FF. Minorum cujus Acta ad diem 18 Julii, tomo IV istius mensis a pag. 510 illustravimus.

SECTIO III.

Diversi gravibus ac periculosis morbis affecti, implorato Sancti patrocínio, sanitati restituti.

Plurimæ personæ

I. Testis 3. Reverendus P. Stanislaus de Pawlow sacrae theologiæ Baccalaureus Vicarius Cracoviensis et Prædicator generalis, in quadam sua gravi infirmitate constitutus, suffragio S. Hyacinthi est ab ipsa plene liberatus.

II. Testis 8. Honesta Zuzanna Cracoviæ uxor

Laurentii cantrifusoris, filium valde infirmum, mediante voto ad Sanctum Dei, recepit læta. Factum MDXXI. EX IMPRESSIS.

III. Testis 9. Honesta Barbara de Cracovia, uxor Nicolai levigatoris, filium ægrum duorum annorum sanum suscipit.

IV. Testis 10. Thomas maritus honestæ Marthæ 18 hebdomadas infirmus post vota sanus insurgit. Similiter et filio utriusque sana consurgit.

V. Testis 13. Nicolaus Gonsiorek civis Bochnensis a diocesis Cracoviensis cum patre suo, diversis tamen temporibus, a gravibus infirmitatibus, factis votis ad sepulchrum sancti Hyacinthi, liberantur. Similiter et uxor ejusdem civis Bochnensis in infirmitate gravi sanguinem vomens, sanatur. Factum MDXIX et MDXXIII.

16 VI. Testis 23. Honesta Catharina Climuntowa cerdonissa b Cracoviæ testatur, filium suum Bartholomæum in juvenili ætate sua per hebdomadas 4 magna fuisse detentum infirmitate, a qua statim post vota sanatur. Factum MDII. utriusque sexus b

VII. Testis 26. Anna uxor Fælicis sutoris in platea sutorum, in Quadragesima octo hebdomadas existens infirma a desperata infirmitate, perfectis votis E ab eadem sublevatur. Factum MDXXIII.

VIII. Testis 31. Honesta Hedvigis Slodovoniczka, a gravi infirmitate patrocínio Sancti liberatur. Factum anno MDXXIII.

IX. Testis 37. Honesta Margareta Szimonova testatur, filium suum sex hebdomadibus infirmum, a desperata infirmitate fuisse liberatum.

X. Testis 38. Filius Martini Socha pellificis Cracoviensis infirmitate post vota liberatur. Mater testis.

XI. Testis 46. Honesta Anna, Martini Pograczarz de Cracovia uxor, filium vix decem dierum valde infirmum, cum vota explesset, sanum recipit. Anno Domini MDXXIII.

XII. Testis 54. Honesta Fælicia, uxor Bartholomæi arcuficis, in suburbio Cracoviensi degens, affirmat, puerum duorum annorum ab infirmitate quadam indicibili, in qua jam uno anno detinebatur, jacuisse; quem postquam ad Sancti tumulum devoverat, sanum rehauit MDXXII.

17 XIII. Testis 59. Honesta Anna Jaworska pileatrix c, vidua in platea Wislensi Cracoviæ filium tredecim annorum a desparata infirmitate post vota facta sanum recipit MDXXIII. et variæ conditionis c

XIV. Testis 60. Honesta Zophia uxor legitima Joannis Bialek muratoris in Clepardia, per sex hebdomadas in infirmitate gravi detenta, post vota expleta sanatur.

XV. Testis 87. Nicolaus Krol Pangraczarz de Cracovia, gravi infirmitate depositus, post vota profesto S. Michaëlis liberatur. Similiter et uxor ejus Catharina, viro pro se vovente. Factum anno MDXXII. F

XVI. Testis 89. Honesta Dorothea Mezna Cracoviæ affirmat, filium suum Sebastianum ab infirmitate, post vota facta, fuisse liberatum.

XVII. Testis 101. Honesta Catharina Woitkowa Garczarka in infirmitate ad Sanctum Dei recurrens sanatur.

XVIII. Testis 107. Honesta Barbara Sadloniowa Cracoviæ cclxix hebdomadibus infirmata, precibus Sancti sanatur. Factum anno MDVIII.

18 XIX. Testis III. Honesta Anna providi Floriani aurificis Cracoviensis uxor, et scabini Castrensis supremi, in sua infirmitate ab omnibus medicis destituta, ad Sanctum recurrens sanatur. Vir ejus testis. Factum MDXXIII. Idem testis similia deponit de domino Joanne Bonar. diversis morbis,

xx. Testis

EX IMPRESSIS.

xx. Testis 112. Honesta Catharina Koczielkowa Cracoviensis affirmat, filium suum a gravi et desperata infirmitate post vota facta, fuisse liberatum MDXX.

xxi. Testis 114. Honesta Anastasia Stanislai institoris uxor de Posnania per unum gravi infirmitate detenta et a medicis neglecta, ad Sanctum Dei confugiens sanatur. Factum anno MDXX.

xxii. Testis 115. Filia Dorotheae Pilawina Cracoviensis graviter infirmata, ad S. Hyacinthum devota, sanatur.

xxiii. Testis 116. Stanislaus Znioszek pellifex Cracoviæ testatur, quod filius suus Adam ter a gravi mortali infirmitate liberatur. Pater testis. Factum MDXXI. Mater vero, ejusdem testis uxor, hoc idem contestatur; testis CXIX.

xxiv. Testis 127. Elizabeth Cracoviæ centum annorum testatur, neptem suam puellam et quamdam dominam Czerwienska gravibus infirmitatibus laborantes, non habito humano præsidio, ad Virum Dei confugientes, esse liberatas.

isue gra-
vissimis,

B

19 xxv. Testis 134. Honesta Zophia Steczkowa Cracoviensis testatur, quod puer filius suus naturali quadam infirmitate oppressus post vota convalescit.

xxvi. Testis 141. Honesta Apolonia Hanuszowa, civis Cracoviæ testatur, quod filia sua Hedvigis a desperata infirmitate ad sanitatem redit. Similiter et ipsa mater, post vota, ægra sanatur. Factum anno MDXIX.

xxvii. Testis 161. Erasmus Altophus civis Cracoviæ testatur, quod filius suus Joannes circa festum S. Michaëlis gravissima occupatus infirmitate sublevatur MDXIX.

xxviii. Testis 162. Michaël Faber civis Cracoviensis testatur, quod Gaspar filius suus lethali infirmitate percussus, profesto Pentecostes sanatur MDXXIII.

xxix. Testis 164. Joannes Warchol testatur, quod filius suus Thomas maxime ægrotans, et Sancto se diligenter commendans, sanatur. Factum MDXX.

xxx. Testis 167. Honesta Barbara Przesmianowa, uxor Mathiæ pistoris Cracoviæ testatur, quod filius suus septennis, a gravi infirmitate sanatur.

C xxxi. Testis 176. Honesta Ursula de Crowodrza testatur, quod filius suus a gravi infirmitate post vota facta sanatur.

interdum
afflicta,

20 xxxii. Testis 178. Fœlicia pistrix testatur, quod filius suus graviter infirmatus sanatur.

xxxiii. Testis 180. Agnes Rakowska testatur, quod filius suus a desperata infirmitate liberatur.

xxxiv. Testis 181. Nicolaus Gelonek infirmus, omnium medicorum ope destitutus, ad Sanctum se devovens, cito sanatur.

xxxv. Testis 183. Catharina Cranczowa testatur, Joannem Crancz virum suum ter a gravissima infirmitate, votis expletis, liberatum fuisse.

xxxvi. Testis 185. Bernardus pistor, dictus Jabloniecz, Cracoviensis multo tempore graviter infirmatus, post vota convalescit. Factum anno MDXXIII.

xxxvii. Testis 188. Nicolaus sutor Cracoviensis testatur, filiam suam Annam desperata infirmitate laborantem, post vota facta, fuisse liberatam.

xxxviii. Testis 165. Margareta Stanislawowa a gravi infirmitate consurgit.

21 xxxix. Testis 200. Maritus Margaretae Grodziczka Wilnæ post vota sanatur MDXXIII.

xl. Testis 210. Laurentius pannifex Cazimiriensis D a gravi infirmitate liberatur.

xli. Testis 212. Honesta Barbara Sebastiani apothecarii Cracoviæ uxor, gravi infirmitate sublevatur. Quod etiam cum ipsa Martha monialis testatur. *implorata S. Hyacinthi ope,*

xlii. Testis 213. Barbara de Bochnia dimidio anno gravissimum languorem habens, voto facto, sanatur.

xliii. Testis 215. Honesta Zophia de platea sancti Floriani Cracoviæ cum filia sua infirma, factis et expletis votis, sanatur.

xliv. Testis 214. Honesta Margareta de Arena infirmata sanatur.

xlv. Testis 216. Honesta Barbara, Sebastiani pistoris Cracoviensis uxor, cum filia sua diversis infirmitatibus sanatur.

xlvi. Testis 218. Honesta Hedvigis Claboczowa graviter infirmata sanatur.

xlvii. Testis 219. Dorothea puella servilis apud Nicolaum Gemski proconsulem Cracoviæ cum matre infirmata sanatur. Factum anno MDXVII.

22 xlviii. Testis 220. Honesta Hedvigis Jacobi de Rawa testatur, quamdam dominam Wielewiczka graviter infirmantem, et vota S. Hyacintho offerentem, esse sanatam. *et factis votis*

E

xlx. Testis 224. Honesta Anna Janowa de platea S. Stephani graviter infirmata, post vota facta sanatur.

L. Testis 226. Honesta Anna, uxor Joannis Saletrnik sub castro manens, bis graviter infirmata, post vota sanatur.

li. Testis 227. Puella Annæ uxoris Stanislai Ziemianin Cracoviæ a desperata infirmitate liberatur.

lii. Testis 229. Margareta de Cracovia infirma cito liberatur.

liii. Testis 231. Dorothea, Stanislai Mondrii Bastarii de Cracovia uxor, a gravissima infirmitate, facta sibi revelatione, ut voveret ad Sanctum, sanatur.

liv. Testis 232. Matrona Dorothea Caraskowa de Clepardia in platea Sancti Joannis manens, testatur puerum suum graviter infirmatum, et ad Sanctum devotatum, fuisse liberatum.

lv. Testis 240. Matrona Catharina testatur, quod puer biennis infirmatus sanatur.

lvi. Testis 242. Honesta Dorothea Stanislai licoris d Cracoviæ uxor, testatur, quod puella filia sua graviter infirmata post vota sanatur. *d*

23 lvii. Testis 249. Honesta Hedvigis Stanislai muratoris, sub arce Cracoviensis degentis uxor testatur, virum suum ter graviter infirmatum, post vota sanum repertum esse. *ad tumulum ipsius,*

lviii. Testis 252. Jacobus custos Cracoviensis et uxor illius et filius graviter infirmi post vota sanantur.

lix. Testis 259. Margareta de Stradomie duos filios, primum per unum annum gravi infirmitate detentum, alium graviter in terram collapsum et vulneratum, sine aliquibus medicamentis, post vota facta, sanos recipit.

lx. Testis 260. Honesta Fœlicis uxor pictoris Joachim civis Cracoviensis cum filio suo a gravi infirmitate liberatur.

lxi. Testis 261. Nobilis Zophia Rusziczka testatur, virum suum graviter infirmantem post vota convalescere.

lxii. Testis 262. Honesta Barbara uxor Philippi horologiarii testatur, virum suum graviter infirmantem, post vota convalescere.

lxiii. Testis 263. Zophia inquilina apud Giziwna

A ziwna civem Cracoviæ graviter infirmata sanatur.
 24 LXIV. Testis 264. Honesta Elizabeth de Cazimiri-
 a uxor Joannis barbitonsoris testatur, filium suum
 a gravi infirmitate fuisse liberatum.

LXV. Testis 266. Nobilis Catharina Stradomska a
 lethali infirmitate liberatur.

LXVII. Testis 267. Honesta Anna de platea Sloco-
 viensi graviter infirmata sanatur.

LXVI. Testis 271. Abraham civis Cracoviensis de
 platea S. Joannis, cum uxore sua gravibus infirmi-
 tatibus vexati, post vota sanantur.

LXVIII. Testis 274. Honesta Barbara Blasii seri-
 fabri uxor de platea Castrensi testatur, quod filium
 suum graviter infirmatum post vota sanum re-
 cepit.

LXIX. Testis 276. Honesta Agnes de Biskupie gra-
 viter infirmata sanatur.

LXX. Testis 280. Honesta Zophia Hanusowa ab
 infirmitate quatuor annorum sanatur.

LXXI. Testis 285. Gregorius murator a gravissima
 infirmitate liberatur.

LXXII. Testis 297. Martinus Agnetis de cerdonio e
 B vico graviter infirmus sanatur.

LXXIII. Testis 298. Filius Fælicie Sliosarka, infir-
 mus sanatur.

LXXIV. Testis 301. Joannes Lieszien, in prædio
 Domini Klisewski manens, a quadam gravi infir-
 mitate, post vota ad Sanctum facta, liberatur.

25 LXXV. Testis 306. Honesta Zophia Valen-
 tini rotificis de Clepardia uxor, tam in sua, quam
 in mariti sui gravi infirmitate, consolationem ha-
 bet.

LXXVI. Testis 307. Honesta Hedvigis Kurkowa de
 Clepardia graviter infirmata, apparente S. Hya-
 cintho, sanatur.

LXXVII. Testis 309. Jacobus Scholasticus Martini
 de Przasznik diocesis Plocensis clerici frater ger-
 manus, ab infirmitate consurgit.

LXXVIII. Testis 312. Religiosa Anna abbatisa mo-
 nasterii S. Augustini in Zwierzniec sub arce Cra-
 coviæ siti, diversis temporibus in suis infirmitati-
 bus ad Sanctum confugiens, liberatur.

LXXIX. Testis 314. Honesta Catharina, Petri scul-
 ptoris Cracoviæ uxor, gravissima infirmitate pressa
 sanatur.

LXXX. Testis 317. Zophia famula Adæ notarii Ca-
 strensis graviter infirmata sanatur, votis ad Sanctum
 C expletis.

26 LXXXI. Testis 319. Honesta Catharina, Andreæ
 pellicis Cracoviæ uxor, una cum filio infirma gra-
 viter pressa morbo, post vota sanatur.

LXXXII. Testis 321. Catharina inquilina apud do-
 minam Bidlenska in platea Vislensi manens, subita
 quadam infirmitate correpta, sanatur.

LXXXIII. Testis 322. Providus Stanislaus sartor
 Cracovienses in mense Maii gravissime infirmatus,
 ad vota recurrens, sanatur. Factum MDXXIII.

LXXXIV. Testis 328. Gallicianus Mantuanus chirur-
 gus, et barbitonsor episcopi Posnaniensis, in gravis-
 sima infirmitate constitutus, dum humano caret,
 divino juvatur auxilio, et convalescit. Factum anno
 MDXXII.

LXXXV. Testis 345. Dorothea, dominæ Annæ Ma-
 stalina famula, septem annis gravissima infirmitate
 detenta, a medicis derelicta, apparente S. Hya-
 cintho, sana et valida consurgit.

LXXXVI. Testis 356. Stanislaus Urbanek de Casi-
 miria consul testatur, quod filius suus graviter in-
 firmatus post vota facta sanatur.

LXXXVII. Testis 357. Stanislaus Maszno et Fæ-
 licia conjuges de Zakrzow cum juramento depo-
 suerunt, quod Stanislaus gravissima infirmitate
 Augusti Tomus III.

depositus, postea ad S. Hyacinthum devotatus, su-
 bito sanatur.

27 LXXXVIII. Testis 360. Stanislaus vitreator Cra-
 coviensis una cum puero suo graviter infirmati sa-
 nantur.

LXXXIX. Testis 364. Laurentius architector de
 Cazimiri et puer ipsius filius, bis acriter infir-
 mata, ad sepulchrum S. Hyacinthi devotati, sa-
 nantur.

xc. Testis 370. Hedvigis Franczbankowna gravi-
 ter infirmata, revelatione habita, et devotione ad
 Sanctum sanatur.

xcI. Testis 374. Anna de Cracovia gravissime in-
 firmata, apparente sibi S. Hyacintho, pristinae sani-
 tati restituitur.

xcII. Testis 376. Generosa domina Zophia Ston-
 giewska a longa, et incurabili infirmitate post vota
 facta sanatur. Factum anno MD.

xcIII. Testis 388. Anna puella filia Annæ viduæ
 civis Cracoviensis, gravi et desperata infirmitate
 conquassata, post vota convalescit. Contestantibus
 D. Simone clerico diocesis Wratislaviensis et D.
 Joanne clerico diocesis Cracoviensis. Factum anno
 MDXXIII.

xcIV. Testis 384. Puella matronæ Hedvigis de
 platea S. Annæ Cracoviensis gravi infirmitate pressa
 sanatur.

xcv. Testis 387 Elizabeth uxor Michaëlis pistoris,
 Cracoviæ circa portam novam degentis, bina vice a
 gravissima infirmitate patrocini S. Hyacinthi libe-
 ratur. Factum anno MDXX.

28. xcvi. Testis 388. Stanislaus introigator f, et
 uxor Barbara et filius eorum a gravibus infirmitati-
 bus, diverso tamen tempore, patrocini S. Hyacinthi
 liberantur.

xcvII. Testis 393. Filius Annæ de platea Slakovien-
 si Cracoviæ upud Caliethnik inquilinæ per longum
 tempus infirmatus sanatur.

xcvIII. Testis 395. Puella filia Carharinæ, in cer-
 donia Cracoviæ manentis, graviter infirmata post
 vota facta sanatur.

xcix. Testis 401. Puella filia Annæ viduæ de
 Biskupie decem hebdomadibus tamquam lignum
 stupidum jacens, devota ad S. Hyacinthum cito
 convalescit.

c. Testis 402. Nobilis Andreas Cziganowski a
 gravissima infirmitate intrinseca, facto voto, con-
 valescit.

ci. Testis 403. Famatus Martinus tubicinator Re-
 giæ Majestatis honestam Hedvigim uxorem suam
 post vota facta et completa, apparente sibi S. Hya-
 cintho, et de canonizatione sua admonente, lætam,
 et sanam recipit, miraculo publicato. Factum anno
 MDXXIV, XXIX Aprilis.

ANNOTATA.

a Bochna vel Bochnia est oppidum Poloniæ in
 palatinatu Cracoviensi situm, et quinque leucis
 ab urbe Cracoviensi distat, ut Zeillerus in Ger-
 manica Poloniæ descriptione pag. 80 tradit.

b Per cerdonissam hic intelligo uxorem cer-
 donis.

c Pileatrix verosimiliter hic significat uxorem
 opificis, qui conficit pileos. In his miraculis oc-
 currunt plura hujusmodi barbara opificiorum
 nomina, quæ deinceps non explicabimus, quando
 eorum significatio utcumque intelligi potest.

d Quænam sit significatio vocis lictor, passim
 apud Latinos notum est. Sed suspicor, hic nomi-
 ne illo indicari aliud officium: nam Dorothea
 ista, uxor lictoris, hoc loco cognominatur hone-
 sta

EX IMPRESSIS sta, quod epitheton uxori lictoris sive carnificis non videtur convenire.

e Conjicio, hic cerdonio vico significari plateam seu partem urbis Cracoviensis, in qua cerdones habitant. Sic infra dicitur sanata esse quædam filia Catharinæ, Cracoviæ in cerdonia habitantis, qua expressione eundem locum indicari opinor.

f Quid sit introligator, plane ignoro. Si hic non sit vitium typothetæ forsitan Poloni officium aut opificium introligatoris intelligent.

SECTIO IV.

Liberati doloribus et incommodis membrorum, ad caput ac collum pertinentium.

Plures tum
femina,

I. Testis 54. Honesta Fælicia uxor Bartholomæi Arcuficis intenso dolore capitis pressa per triduum, votis expletis, continuo sanatur MDXXI.

II. Testis 62. Honesta Catharina Laurentii Cracoviensis uxor vertiginem passa capitis doloremque, post vota expleta, perfecte sanatur.

III. Testis 95. Mathias Szoldra Cracoviensis a nimio dolore capitis invasus liberatur.

IV. Testis 109. Zophia Hakowa vidua Cracoviensis ab irremediabili dolore capitis sanatur. Factum anno MDXXIII.

V. Testis 128. Dorothea puella de Lublin gravi vertigine cerebri pressa sanatur.

VI. Testis 137. Anna puella servilis, de Piotrkow a oriunda, gravi capitis oculorumque dolore, apparente sibi sancto Hyacintho, post vota sanatur.

VII. Testis 144. Catharina Pasternianka puella gravissimo dolore capitis sanatur. Factum anno MDXXII. Contestatur etiam huic facto mater ipsius Barbara Pasternakowa testis CXLIII.

tum viri,

30 VIII. Testis 149. Honesta Barbara Remultowa pileatrix civis Cracoviensis per duas hebdomadas gravissimo dolore capitis oppressa post vota sanatur. Cui sub juramento contestatur maritus suus Nicolaus Remulh MDXXIII.

IX. Testis 161. Honesta Margareta uxor Erasmi Altophi civis Cracoviensis gravissimo dolore capitis pressa in festo conversionis sancti Pauli post vota sanatur. Factum anno MDXX.

X. Testis 167. Honesta Barbara Przesmianowa Cracoviæ ob dolorem capitis mente capta sanatur.

XI. Testis 168. Honesta Barbara Woitkowa integro anno dolore capitis infirmata sanatur.

XII. Testis 174. Joannes Labuski de Pilzno sartor a vertigine cerebri liberatur.

XIII. Testis 185. Bernardus pistor, dictus Jabloniecz, ob nimium dolorem capitis in furorem versus, et ab amicis ligatus, per vota cujusdam dominæ Voianczkowna pro ipso facta, et ab insania et a morbo perfecte liberatur MDXX.

invocato S.
Hyacinthi
auxilio,

31 XIV. Testis 193. Honesta Hedvigis uxor Mathiæ magistri cocorum Regiæ Majestatis gravissimo dolore capitis detenta, dum vota sua offert, beneficium sentit MDXXIII.

XV. Testis 220. Honesta Hedvigis Jacobi de Rava mercatrix Cracoviæ dolore capitis liberatur.

XVI. Testis 228. Honesta Catharina Stanislai Clecha Bochnensis uxor, præ dolore capitis nimium fluxum sanguinis passa, qui a medicis sisti non

potuit, sanatur.

XVII. Testis 251. Honesta Margareta Strzelczowa Cracoviæ a nimio dolore capitis liberatur.

XVIII. Testis 277. Dorothea uxor Fælicis Naiberger aurifabri nimio dolore capitis pressa liberatur. Contestatur sub juramento vir suus.

XIX. Testis 278. Honesta Agnes de Cazimiria, Lucæ filia, dolore intenso capitis liberatur. Factum anno MDXXII.

XX. Testis 296. Honesta Elizabeth in platea S. Nicolai manens, infirma capite sanatur.

32 XXI. Testis 311. Joannes carpentarius per medium annum ob nimium dolorem capitis in amentiam versus, facto pro se voto ad Virum Dei, integre sanatur. Quod ipse et Anna uxor ejus, et filius Laurentius sub juramento testantes approbaverunt.

XXII. Testis 324. Religiosa Zuzanna Regulina tertie regulæ Ordinis S. Francisci, apostemate in naso percussa, post vota sanatur.

XXIII. Testis 325. Andreas Maslmi ante portam sancti Nicolai manens, in mense Aprili ob nimium dolorem capitis in amentiam versus, post vota ad Virum Dei facta, apparente sibi sancto Hyacintho, E perfecte sanatur MDXXIV.

XXIV. Testis 332. Honesta Zophia Nicolai Czarnii uxor, ob dolorem capitis per spatium sex mensium sanguinem e naribus fundens, dum per medicos sanari non poterat, invocato patrocinio Sancti, liberatur.

XXV. Testis 348. Stanislaus aulicus regis, per quemdam Scotum veneno propinato, capitis insaniam passus, per vota ad Beatum facta, Sancto sibi apparente, a prædicta insania liberatur. Contestatur hoc factum Catharina Swaczka de Casimiria. Factum anno MDXXIV.

33 XXVI. Testis 365. Nicolaus pistor Cracoviæ fluxum sanguinis e naribus multo tempore passus, et ab hac gravi ægritudine laborans, dum per medicos sanari non posset, per Sanctum liberatur.

XXVII. Testis 366. Stanislaus de Cleparz a gravi dolore capitis sanatur.

XXVIII. Testis 368. Religiosa virgo Barbara, tertie regulæ sancti Dominici, magno dolore capitis, prece ad Sanctum fusa, perfecte sanatur.

XXIX. Testis 397. Margareta Nicolai coci uxor, phrenesim, et capitis dolorem vehementem patiens, post vota recuperatur. Factum MDXXI.

XXX. Testis 400. Honesta Margareta Altophi, institoris Cracoviensis uxor, bina vice dolorem capitis gravissimum sentiens, post vota sanatur.

34 I. Testis VIII. Honesta Zuzanna Laurentii cantifusoris b uxor vehementi dolore dentium liberatur, voto facto. Factum anno MDXXI.

II. Testis 15. Stanislaus filius Mathiæ Czamii pellificis sanatur.

III. Testis 29. Honesta Catharina Francova vidua Cracoviæ ab eodem dolore liberatur.

IV. Testis 92. Honesta Anna Golkowa naturali gravique dolore dentium liberatur. Factum anno MDXXII.

V. Testis 99. Honesta Barbara uxor Laurentii sutoris Cracoviæ similiter MDXXI.

VI. Testis 110. Honesta Anna uxor Petri Poremski eodem dolore liberatur.

VII. Testis 150. Honesta Dorothea Niclowa vidua in platea cerdonum Cracoviæ MDXXII.

VIII. Testis 162. Honesta Anna uxor Michaëlis fabri civis Cracoviæ similiter MDXX.

IX. Testis 172. Honesta Magdalena Gierlachowna puella Cracoviæ similiter MDXXII.

X. Testis 176. Honesta Ursula uxor Jacobi de

D

per inter-
cessionem
ejus

E

magno capi-
tis

F

et dentium
dolore

b

A de Krowodrza eodem dolore liberatur.

xi. Testis 177. Honesta Zophia puella de Cracovia dentium gravi dolore liberatur.

statim libe-
rantur.

35 xii. Testis 201. Honesta Hedvigis conjunx Nicolai muratoris similiter.

xiii. Testis 223. Honesta Ursula, Lucæ pileatoris Cracoviæ uxor, in platea Vislensi manens, una cum filia sua dolore dentium post vota sanatur.

xiv. Testis 233. Honesta Dorothea Thomanowa de platea S. Joannis similiter.

xv. Testis 242. Honesta Dorothea Stanislawi lictoris Cracoviensis uxor similiter.

xvi. Testis 289. Honesta Agnes, uxor Nakiel sel-latoris Cracoviæ, eodem dolore liberatur.

xvii. Testis 337. Honesta Anna Stanislawowa de Cracovia similiter.

xviii. Testis 341. Honesta Catharina, Valentina cognominata, similiter.

xix. Testis 349. Honesta Barbara Czczotkowa de Ogrodniki c, apparente sibi sancto Hyacintho, et eam ad votum faciendum admonente, a dolore prædicto sanatur.

xx. Testis 375. Generosa Catharina Domini Joannis Haller proconsulis Cracoviensis filia etc.

Quædam
personæ
etiam

36 i. Testis 6. Religiosus Frater Jacobus, sacerdos Ordinis S. Dominici, bis oculis captus, per merita sancti Hyacinthi sanatur.

ii. Testis 20. Honesta Catharina virgo, quin-quaginta annis virginitatem suam ducens, ocu-lorum dolore sanguinem fundentium post vota sa-natur.

iii. Testis 21. Mathias Porembski civis Cracoviæ magno dolore oculorum liberatur MDXXII.

iv. Testis 22. Agnes filia Brudzowski serifabri civis Cracoviæ, cæca 10 hebdomadibus, post vota illuminatur, et ipse serifaber Brudzowski cæcus duobus annis post vota illuminatur. Factum an-no MDCXIII et MDVII.

v. Testis 57. Honesta Catharina Hanusowa dolore tacta oculorum sanatur MDXXI.

vi. Testis 59. Honesta Anna Javorska pileatrix vi-dua, Cracoviæ oculorum dolore et corrosionibus vexata per medium annum, post emissa vota sanatur.

C vii. Testis 64. Honesta Barbara Stefanowna No-zewnicka Cracoviæ capta oculis per unum annum, et post oblationem votorum illuminatur.

viii. Testis 71. Filius Catharinæ Chwastowa de Proszowicze duobus annis cæcus post vota completa illuminatur. Factum anno MDXXI.

in doloribus
oculorum

37 ix. Testis 77. Honesta Agnes Andreæ Gro-nostai Cracoviensis etc. duobus annis gravem oculorum dolorem passa liberatur. Factum anno MDXX.

x. Testis 90. Providus Andreas caldeator, et Anna uxor ejus deposuerunt, quod uterque lon-go et gravi oculorum dolore vexati, redditis vo-tis ad Sancti sepulchrum, sanantur. Factum an-no MDXXIII.

xi. Testis 99. Honesta Barbara Laurentii su-toris, oculorum sanguineum dolorem habens ma-ximum per 4 septimanas, sanatur. Factum anno MDIX.

xii. Testis 107. Honesta Barbara Sadloniova per tres septimanas privata beneficio oculorum ob infir-mitatem, factis votis, sanatur.

xiii. Testis 117. Joannes Baryla sutor Cracovien-sis bis a gravi dolore oculorum sublevatur. Factum anno MDXXI.

xiv. Testis 122. Honesta Hedvigis Kobylins-ka gravi oculorum dolore pressa, post vota ad

Sanctum completa, sanatur, et factum dominis Commissariis revelat anno MDXXIII. EX IMPRESSI

xv. Testis 125, Honesta Hedvigis Mathysowa maximo sanguineo dolore oculorum vexata post vota sanatur.

xvi. Testis 138. Agnes puella Cracoviensis privata beneficio oculorum dimidio anno, postquam vota complevit, beneficium recepit MDXXIII.

38 xvii. Testis 162. Joannes filius Michaëlis fabri Cracoviæ iii Decembris ferro oculum excæcatum habens, parentibus pro se vota offerentibus, sanatur anno MDXX. et periculo
cæcitatis.

xviii. Testis 164. Zophia filia Joannis Warchol Cracoviensis gravissimo dolore oculorum oppressa, parentibus pro se Sanctum supplicantibus, perfecte sanatur anno MDXX.

xix. Testis 182. Paulus de Krupniki figulus, ocu-lorum beneficio privatus, illuminatur.

xx. Testis 184. Albertus lotor vestimentorum Re-giæ Majestatis cum filio suo captus lumine oculo-rum, post vota reddita, uterque illorum sanatur an-no MDXXII.

xxi. Testis 202. Barbara filia Dorotheæ de Krup-niki triennio laborans oculis, per parentes suos ad S. Hyacinthum devotata, sanatur. E

xxii. Testis 234. Filia Agnetis Pawlova Gurbarka sanguineo dolore oculi liberatur.

xxiii. Testis 245. Quædam famula dominæ Catha-rinæ de platea S. Joannis sanatur.

xxiv. Testis 246. Filius Catharinæ Jenoczina beneficium oculorum a cane morsus recuperat, et testis mater ipsius, oculis per quatuor septimanas capta, sanatur.

xxv. Testis 258. Filius Catharinæ uxoris Thomæ muratoris Cracoviæ sanatur.

xxvi. Testis 262. Honesta Barbara uxor horolo-giatoris oculorum dolore pressa sanatur.

xxvii. Testis 263. Zophia inquilina apud Grzywnam civem Cracoviæ apostema habente filio suo in oculo, per vota facta ad Sanctum depulit.

39 xxviii. Testis 282. Filia Catharinæ uxoris Joan-nis mensatoris de Cracovia medio anno usu oculo-rum privata, post vota reddita sanatur. opem ejus-
dem Sancti
expertæ
sunt;

xxix. Testis 291. Catharina de Krupniki dolore oculorum infirmata sanatur.

xxx. Testis 298. Fælicia Slioszarka de platea S. Ni-colai post vota visum recuperat. F

xxxi. Testis 301. Joannes Liefzien privatus oculo-rum beneficio post vota sanatur.

xxxii. Testis 318. Anna Gruseczina dolore oculo-rum oppressa sanatur.

xxxiii. Testis 325. Andreas Maszlnii per octo hebdomadas oculis privatus, postquam vota com-plevit ad tumbam Sancti, in mense Septembri il-luminatur MDXX.

xxxiv. Testis 333. Simon murator Cracoviæ ma-gno dolore oculorum liberatur.

xxxv. Testis 335. Honesta Anna vidua Craco-viæ puerum suum a dolore oculorum per vota liberavit.

xxxvi. Testis 343. Honesta Helena Karvatowa Cracoviæ in dextro oculo dolens sanatur.

xxxvii. Testis 344. Puer honestæ Dorotheæ uxo-ris Nicolai Pierzchala Cracoviæ mercatoris, octo hebdomadibus dolore oculorum pressus, post vota sanatur. Factum anno MDXXII.

xxxviii. Testis 359. Nobilis Georgius Legniczki maximo dolore oculorum vexatus post vota com-pleta sanatur.

xxxix. Testis 407. Filia generosi domini Jo-annis, Pienyazek ex familia S. Hyacinthi Odro-wonz

EX IMPRESSIS

wonz dicta, ab oculorum dolore liberatur.

XL. Tabula 88. Nicolaus de Ilza artium baccalaureus summo dolore capitis, et oculorum liberatur, facto pro se voto, in mense Octobri anno MDXXIII.

alix autem
angina,

40 I. Testis 10. Martha Thomaszowa ob neglectum votum, quod ad Sanctum promiserat, cœpit ore incurvari; ita quod omnino retortum habens, gravem inde sentiret dolorem; at vero post completum votum, os perfecte sanatur. Factum anno MDXXIII.

II. Testis 25. Apollonia Cracoviensis civis a doloribus gutturis, manuum, et pedum, votis ad Sanctum factis, sanatur.

III. Testis 40. Reverendus D. Mathias de Cracovia clericus, et in Lyszagora parochialis Rector, ex ulcere gravi in gutture defixo, toto integro triennio laborans, cum nullo cederet remedio, ad S. Hyacinthum recurrens cum voto, in mense Aprili sanatur. Factum anno MDXXIII.

IV. Testis 41. Honesta Agnes uxor sartoris Grosz de Cracovia puerum medii anni habens attulit, qui gutturis dolore suffocabatur, et post B vota parentum ad Sanctum, sanatur. Factum anno MDXXIII.

V. Testis 50. Honesta Catharina magni Andreæ uxor civis Cracoviæ ex magna infirmitate sua usum loquelæ perdiderat, quam confugiens ad Sanctum Dei cito recuperavit.

VI. Testis 52. Nicolaus Rivolt pileator de platea Wislensi Cracoviæ morbo squinantia uno atque eodem anno bis evadit, patrocinio S. Hyacinthi sibi advocato, MDXXIII mense Aprili.

incommodis
colli,

41 VII. Testis 74. Honesta Anna Piothrowa de Stradomye morbum squinanticum passa, ad Sanctum recurrens sanatur. Factum anno MDXXIII.

VIII. Item etiam eadem osse piscis suffocata in gutture, invocato S. Hyacinthi patrocinio, liberatur profesto Inventionis sanctæ Crucis. Testatur tabula 54 anno MDXVIII.

IX. Testis 97. Honesta Petronilla Niedbaczina in sua puerili ætate ex infirmitate os retortum habens, precibus parentum ad Sanctum porrectis redit ad suum locum sana.

X. Testis 98. Honesta Catharina Lorinczowa C magno dolore gutturis oppressa, sacerdote legente pro ea ad sepulchrum Sancti Missam votivam, statim a prædicto dolore liberatur. Factum anno MDXXIII.

XI. Testis 105. Paulus de Corczinin in diocesi Plocensi ob gravem infirmitatem usum loquelæ perdiderat, quam post vota facta, post Pascha die et mense certis recuperat anno MDXXIII.

XII. Testis 129. Ursula Swidrowa de Lobzow a squinantia liberatur MDXVIII.

XIII. Testis 139. Catharina de Lenciczper decem hebdomadas gravissimo dolore gutturis pressa post vota sanatur anno MDXIX.

linguæ,

42 XIV. Testis 148. Blasys Wydra de Radomye notarius Vicariatus Cracoviæ nobilis, circa festum S. Michaëlis in Villa Opathkowicze comedens aves quisquillas d, os avis in gutture ejus ita fortiter hæsit, quod humano præsidio extrahi non poterat; et cum jam de vita desperaretur, ad S. Hyacinthum per vota recurrens, statim ab osse liberatur anno MDXXIII.

XV. Testis 152. Magnificus Dominus Nicolaus de Pilcza Palatinus Sandomiriensis, cum semel coram matre sua Zophia Palatina Sandomiriensi Sanctum Dei blasphemaret, nocte eadem usum loquelæ perdidit tam diu, donec iterum præ ma-

tris votis apud Sanctum Dei hic blasphemus expiaretur, et tunc statim perfecte correctus loquebatur. Factum anno MCDLXXX.

XVI. Testis 166. Stanislaus filius honestæ Agnetis Gabrielowa Cracoviæ osse piscis suffocatus, ad S. Hyacinthum matre recurrente, sanatur MDXXIII.

XVII. Testis 171. Honesta Magdalena Dampleszowa semel osse piscis, secundo vero frusto pomi ob neglectum votum suffocata, ad Sanctum Dei recurrens liberatur.

XVIII. Testis 201. Puer quatuor annorum filius Nicolai muratoris Cracoviensis casu digitarium, alias naparstek e, deglutivit, qui ei ita in gutture hæsit, ut nulla arte humana adjuvari posset, ita ut jam puer morti vicinus ore spumare inciperet. At matre ad Sanctum Dei virum recurrente, ab illa gravi suffocatione gutturis liberatur. Hoc miraculum contestatur F. Georgius Lector post prandium supra miraculo 19 anno MDXIX.

43 XIX. Testis 261. Honesta Zophia Rusziczka oris, dolore gutturis liberatur.

XX. Testis 295. Honesta Catharina Benedictorum apud sanctimoniales S. Andreæ manens Cracoviæ, E osse ex carnibus in gutture suffocatur, et post vota liberatur. Factum anno MDXXIII.

XXI. Testis 313. Religiosa Ursula sanctimonialis D. Augustini Cracoviæ casu ex osse piscis comedens, suffocatur, et humanis deficientibus præsiidiis, ad divina recurrens, mediante Sancto, liberatur.

XXII. Testis 314. Honesta Catharina Petri sculptoris de Cracovia, cum mater sua ob infirmitatem usum loquelæ amisisset, filia pro illa vovente; eidem loquelam præsidio Sancti Dei recuperat.

XXIII. Testis 338. Stanislaus Wlodarz de Crodorza apostema et tumorem in gutture passus sanatur.

XXIV. Testis 372. Honesta Anna Focaria apud Porembski Cracoviensis per duas hebdomadas maximo dolore gutturis liberatur.

XXV. Testis 389. Puer filius Mathiæ muratoris sub Castro Cracoviæ magno dolore gutturis post vota liberatur.

XXVI. Testis 399. Honesta Anna vidua de Casimiria, tribus annis continuis dolorem et morbum gutturis passa, liberatur. Factum anno MDXXIII.

44 I. Testis 95. Providus Mathias Scholdra Cracoviæ sutor, passus surditatem 4 mensibus, post vota facta sanatur. Factum anno MDXXIII.

II. Testis 135. Honesta Agnes Walkowa de Crupniki, vermem quemdam sinistra aure percipiens tribus diebus vexabatur; at post vota facta, vermis expellitur.

F
ac aurium
liberatæ
sunt.

ANNOTATA.

a *Opinor, hoc nomine assignari Petricoviam, urbeculam majoris Poloniæ, quæ in Palatinatu Siradiensi sita est, et quam indigenæ idiomate suo vernaculo Peotrkow appellant.*

b *Forsan per cantrifusorem hoc loco intelligitur artifex, qui cantharos ex stanno aut alio metallo fundit, quandoquidem scriptores mediæ ævi cantharum etiam nominant cantrum, ut in auctore Cangii Glossario ad hanc vocem licet videre.*

c *Probabiliter hic indicatur castrum in rupe constructum et in Palatinatu Cracoviensi situm, quod Latine Ogrodencia vocatur, ut apud Zeillerum in Germanica Poloniæ descriptione pag. 91 traditur.*

d Arnoldus

A d Arnoldus Villanovanus apud Ulysem Al-
drovandum tomo 2 Ornithologiae lib. 13 cap. 22
sive pag. 152 quisquilam usurpavit pro coturnice.
Hinc colligo, quod Severinus Cracoviensis per
quisquillas designare voluerit easdem aves.

e Hac voce naparstek haud dubie exprimitur
nomen vernaculum, quo apud Polonos digitale
istud instrumentum appellatur.

SECTIO V.

*Dolor pectoris aliarumque vicinarum
partium, et languor pedum manu-
umque curati.*

Varii op-
pressi car-
dialgia,

I. Testis 8. Honesta Anna cantrifusoris uxor Cra-
coviæ pueri sui, gravissimas corrosiones in
ventriculo habentis, post vota pro eo præstita, sana-
tione lætatur. Factum anno MDXXI.

B II. Testis II. Martinus filius XII annorum Al-
berti Dronzek de suburbio Cracoviæ profesto Pa-
schæ a fluxu ventris, et a gravi infirmitate curatur
MDXXIII.

III. Testis XII. Honesta Catharina Collegia-
tka de Cracovia inquilina apud domos Conventus
S. Dominici in mense Aprili pectoris et guttu-
ris ab insanabili dolore levatur. Factum anno
MDXXIII.

IV. Testis 17. Uxor providi Mathiæ Szymierz
sutoris Cracoviensis triennio a gravibus punctio-
nibus cordis cum magno dolore per Sancti patroci-
nium sublevatur. Factum anno MDXX.

V. Testis 24. Agnes Swidrowa de Lobzowo a dolore
cordis sanatur.

VI. Testis 77. Honesta Agnes uxor Andreæ Gro-
nostai per duodecim annos magnam pectoris in-
firmitatem passa sanatur. Hoc idem contestatur
testis CLXIX.

VII. Testis 80. Joannes Pudelko tussi pectoris
mortali pressus, propter quam jam loqui non pote-
rat, per Magdalenam uxorem suam devotatus sana-
tur MDXX.

VIII. Testis 91. Laurentius septem annorum filius
Prantoris, et ipse Petrus pater suus gravi interiorum
dolore vexati liberantur.

seu pectoris
et cordis

C 46 IX. Testis 100. Honesta Catharina Procopowa
Garneczarka dolorem interiorum per viginti annos
passa sanatur anno MDXXII.

X. Testis 106. Honesta Regina Naymanowa Cra-
coviæ septem annis morbo cordiaco vexata post vota
facta liberatur.

XI. Testis 129. Honesta Ursula Swidrowa a gravi
intrinseca intestinorum vexatione, apparente sibi
S. Hyacintho in visu, et ipsam sanante, liberantur
MDXXIII.

XII. Testis 130. Elizabet uxor Alberti pellicis
Cracoviæ morbo mammillæ gravissimo post partum
Joannis filii sui occupata, post vota reddita sanatur.
Factum anno MD.

XIII. Testis 131. Elizabet filia Annæ Schabeczina
tribus annis infirmitate tussis vexata sanatur. Anna
mater testis.

XIV. Testis 147. Nobilis Jacobus Colatowski diœ-
cesis Posnaniensis et Notarius officinæ Vicariatus
Cracoviæ ab irremediabili dysenteria post vota libe-
ratur. Factum anno MDXXIII.

XV. Testis 159. Honesta Anna, generosæ Dominæ
Catharinæ Koszcielecza, thesaurariæ regni Polo-
niæ filia, a gravi apostemate in pectore in sini-

stra mamilla post vota sanatur. Factum anno
MDXIX.

XVI. Testis 198. Laurentius Wawrzynek de Cle-
pardia, a cordiaca a passione meritis et intercessio-
ne Sancti liberatur anno MDXX.

XVII. Testis 203. Filius nobilis Hieronymi Bra-
dzieiowski civis Cracoviensis ab apostemate sub alis
habito sanatur.

47 XVIII. Testis 204. Mathias Krupnik a dolore
dorsi liberatur.

aliisque in-
teriorum
doloribus,

XIX. Testis 230. Margareta Nogaweczina uxor sar-
toris Cracoviensis in platea Vislensi usum linguæ
deperditum reaccipit. Factum MDIII.

XX. Testis 247. Catharina uxor Hanus muratoris
Cracoviæ loquelam, quam amiserat, votis perfectis,
resumit.

XXI. Testis 277. Dorothea Naibergerowa civis
Cracoviæ in mammilla apostema habens, cum vota
reddidisset, sanatur.

XXII. Testis 283. Hedvigis Bernardi pistoris Cra-
coviæ uxor, gravissimas corrosiones ventris habens,
sanatur.

XXIII. Testis 290. Mathias Lupus Cracoviæ sella-
tor a gravi tussi liberatur, apparente sibi in visu
S. Hyacintho.

E

XXIV. Testis 304. Joannes Baszynski de platea
sancti Joannis Cracoviensis corrosiones in medullis
ossium habens sanatur.

XXV. Testis 310. Catharina Jurkowa de Cazimirz
dolore pectoris sanatur.

XXVI. Testis 336. Zophia mulier de Cracovia ma-
gno dolore intestinorum et ossium divexata, post
vota ad Sanctum facta sublevatur.

XXVII. Testis 367. Anastasia virgo monialis de ter-
tia regula S. Dominici tribus annis dolorem cordis
et cordiacam passa sanatur anno MDXX.

XXVIII. Testis 390. Joannes Byelski librorum liga-
tor Cracoviæ, morbum passus intrinsecum, miracu-
lose sanatur.

XXIX. Testis 392. Joannes Lyeszianin civis Craco-
viensis, asperimam interiorum corrosionem pa-
tiens, post vota sanatur.

48 XXX. Tabula 13. Uxor pictoris Sebaldi civis
Cracoviæ dolore pectoris gravissimo pressa, ad San-
ctum recurrens, liberatur anno MDXXI.

auxilium S.
Hyacinthi
expeririun-
tur :

XXXI. Tabula 14. Famata domina Martha de pla-
tea sancti Spiritus civis Cracoviensis, per quinque
annos dorso vehementer cruciata, patrocinio S. Hy-
acinthi sanatur perfecte anno Domini MDXXI.

XXXII. Tabula 37. Puella dominæ olim conjugis
Andreæ Pilawa, tussi gravissima oppressa, voto fa-
cto, liberatur anno MDXX.

F

XXXIII. Tabula 42. Generosa domina Koszciele-
czka, uxor domini Andreæ Koszcieleszczki vicethe-
saurarii Regni cordiaca passione, toxico, et capitis
vertigine oppressa, per vota ad Sanctum facta sana-
tur anno MDXXI.

XXXIV. Tabula 43. Generosa domina Regina Sa-
phranczowa existens in sua teneriore ætate, foetido
et oculis humanis inconspetabili tumore et apo-
stemate percussa, cum ad Sancti auxilium se om-
nino convertisset, turpe apostema cessit anno
MDXX.

XXXV. Tabula 44. Domina Pilawina pectoris simul
et gutturis ulcus habens pessimum, invocato Sancti
patrocinio, sanatur anno MDXXI.

XXXVI. Tabula 95. Michaël Kyenski a maximo do-
lore cordis, et infirmitate, S. Hyacinthi fultus adju-
vamine, sanatur anno MDXXIV.

49 I. Testis 7. Nicolaus Noszek corrosionem pedum
viginti annis passus, post vota ad Sanctum, facta
sanatur.

alii autem,

II. Testis

BK IMPRESSIS.

II. Testis 8. Puer duorum annorum ulceribus, et morbo gravi contractus in pedibus, oblato illo per vota, sanatur. Factum anno MDXXI.

III. Testis 10. Filius Marthæ Thomaszowa ex vulnere acriter læsus, et læsuram cum putrefactione ossium viginti annis passus; dum humanis destituitur auxiliis, divinis adjuvatur.

IV. Testis 14. Nicolaus carpentarius graviter in pede læsus, cum per medium annum decumberet, post vota facta sanatur anno MDXXII.

V. Testis 16. Honesta Catharina de Lublin magno vulnere pedis sanguinem continue fluentis post vota sanatur.

VI. Testis 21. Mathias Porembski civis Cracoviæ a corrosione ossium in genubus cum dolore maximo, post vota facta liberatur anno MDXXIII.

VII. Testis 24. Honesta Agnes Swidrowa de Lobzow, per tres annos magnum dolorem pedum patiens, sanatur anno MDXX.

VIII. Testis 33. Bernardus carpentarius civis Cracoviensis ante festum S. Michaëlis quinque hebdomadibus gravissimo, et irremediabili dolore pedum affectus, post vota completa sanatur.

B IX. Testis 34. Martha de Lublino, ex gravi casu fractam manum a medicis irremediabilem, factis votis recuperat anno MDXX.

qui languoribus manum

50 X. Testis 45. Mathias calligator b civis Cracoviæ ambulandi usum ex repentino morbo amiserat: postquam ad Sancti tumbam per uxorem suam Annam testem voto præsentatur, sanatur anno MDXXIII.

XI. Testis 47. Honesta Hedvigis vidua Cracoviæ a sex mensibus maximo dolore pedum detenta, post vota sanatur anno MDXXIII.

XII. Testis 51. Honesta Salomœe familiaris apud Iglarka in platea Judaica degens, quatuor hebdomadarum tumorem pedum passa, sanatur.

XIII. Testis 53. Margareta Clepardiensis uxor Mathiæ Cothlarz a morbo pedis liberatur anno MDXXI.

XIV. Testis 59. Puer tredecim annorum magno dolore pedis liberatur.

XV. Testis 70. Honesta Barbara uxor Alberti sellatoris Cracoviæ candenti ferro læsa, inflaturam unius anni pedis passa, nec medicorum auxilio sanata, ad Sanctum recurrit. Factum anno MDXXVI. Hoc idem contestatur testis 168.

C XVI. Testis 73. Joannes Pochilius civis Cracoviensis ante festum S. Michaëlis in sinistro pede acriter læsus, post vota sanatur MDXXII.

XVII. Testis 78. Honesta Catharina Bilenska in platea Castrensi Cracoviæ dolorem magnum et incurabilem passa, expletis votis, sanatur anno MDXX.

XVIII. Testis 79. Religiosa soror Martha tertii habitus S. Dominici ante carnisprivium fractum pedem et a medicis incurabilem habens, apparente sibi S. Hyacintho, a dolore liberatur. Factum anno MDXX.

XIX. Testis 81. Elizabeth Rimarka Andrichowa a podraga curatur MDIII.

vel pedum affligebatur,

51 XX. Testis 87. Nicolaus Krol ab inflatura pedis cum accensione sanatur. Factum anno MDXXX.

XXI. Testis 88. Joannes Czech, gener Dlugoszii civis Cracoviensis, bina vice a magna inflatura pedis sublevatur anno MDXX.

XXII. Testis 115. Dorothea Pilawina fracturam ossium pedis passa sanatur.

XXIII. Testis 117. Joannes Baryla fracturam ossium in cruribus passus sanatur.

XXIV. Testis 124. Mathas Krzewski laicus Cracoviæ dolore dextri pedis liberatur.

XXV. Testis 132. Catharina Woitkowa fracturam crurium uno et medio anno passa, nec a medicis adjuta, facto voto, sanatur. Factum anno MDXXII. Hoc idem contestatur tabula LXXI.

XXVI. Testis 133. Zophia puella de Cracovia gravi dolore pedis dextri liberatur. Factum anno MDXXII.

XXVII. Testis 172. Catharina Wrzeszikowa vidua, sinistro pede vehementer et diu laborans gressuque privata, post vota consurgit sana anno MDXXIX.

XXVIII. Testis 194. Barbara Czieslina Cracoviæ tumore pedum sanatur.

XXIX. Testis 207. Jacobus Cracoviensis dolore sinistri pedis affectus sanatur.

52 XXX. Testis 221. Dorothea Wroblowa Cracoviæ pede graviter læsa sanatur.

intercessione ejusdem Sancti

XXXI. Testis 222. Margareta pileatrix de platea Wislensi dolore pedum liberatur.

XXXII. Testis 231. Filius Stanislai Mondrii a vulnere pedis insanabili liberatur.

XXXIII. Testis 232. Dorothea Karaskowa, ex gradibus cadens, pedibus callisa sanatur.

E

XXXIV. Testis 233. Dorothea Tomanowa gravi dolore pedum onerata liberatur.

XXXV. Testis 239. Zophia uxor Gregorii fabri, pedum dolorem quinquennio passa, sanatur.

XXXVI. Testis 250. Nobilis Jacobus Przemeczki Cracoviæ in platea Vislensi manens, manum abscissam ex toto, et recuperatam cum digitis ostendit Commissariis præsentibus in rei evidens testimonium. Factum anno MDXXII.

XXXVII. Testis 265. Petrus sartor de Casimiria, manu dextra graviter vulneratus, et a medicis vulnerariis c destitutus, post vota sanatur

XXXVIII. Testis 266. Folia Catharinæ de Stradomia e sublimi cadens, collisa et confracta pedibus, post vota emissa sanatur,

XXXIX. Testis 268. Catharina ante portam Swieczka dictam manens, pedem morbo corruptum, deprecata Sanctum, recuperat sanum.

53 XL. Testis 274. Stanislaus Bachmat gravi pedum dolore detentus adhuc juvenis, ad S. Hyacinthum recurrens, sanatur anno MDXXC.

usum istorum membrorum

XLI. Testis 282. Catharina Joannis mensatoris uxor Cracoviensis per duos annos pedum gressu privata, post vota sospes evadit.

F

XLII. Testis 297. Agnes de platea cerdonum quatuor annis pedibus infirmata sanatur.

XLIII. Testis 307. Hedvigis Curkowa Clepardiensis pedem inflatum habens liberatur. Factum anno MDXX.

XLIV. Testis 318. Anna Gruszczina ex suburbio Cracoviæ ferreo clavo pedem perforatum habens, post divina auxilia sana existit.

XLV. Testis 321. Catharina inquilina apud Bidlenska a dolore manus sanatur.

XLVI. Testis 327. Joannes cerdo de Scobiro, dolore pedum sublevatur.

XLVII. Testis 326. Simon rotifex Clepardiensis pedem inflatum habens sanatur.

XLVIII. Testis 349. Barbara Czechtowa de Ogrodiniki, pede putrido sanatur. Contestatur hoc tabula 53 anno MDXXII.

XLIX. Testis 350. Christophorus pictor tetrum ulcus in pede habens sanatur.

54 L. Testis 368. Religiosa virgo Barbara tertii habitus S. Dominici dolorem manus dextræ et tumorem habens sanatur.

protinus recuperant,

LI. Testis 379. Zophia de Casimiria dolore pedum,

A pedum et dorsi liberatur.

LII. Testis 394. Catharina de platea Slacoviensi in sinistro pede ulceroso sanatur.

LIII. Testis 396. Puella filia Catharinæ Stradomiensis a pedum dolore liberatur.

LIV. Testis 406. D. Martinus Belza doctor decretorem, auditor causarum, officialis Cracoviensis, læsus pede post vota sanatur.

LV. Testis 407. Filia Joannis Pienyonzek pedum læsa doloribus sanatur.

LVI. Testis 409. Adam Mniszowski domini Haliczki Marchionis curiæ regalis notarius publicus, habens inflaturam pedis tam magnam, sicut ejusdem corpus nec potens per medicos sanari, ad S. Hyacinthi patrocinium recurrens, sublevatur.

55 LVII. Tabula 8. Matrona quadam dolore pedis sinistri intolerabili liberatur MDXX.

LVIII. Tabula 20. Joannes in suburbio Cracoviensi gravi ulcere in pede per biennium vexatus, ad vota Sancti recurrens, sanatur anno MDXXI.

LIX. Tabula 22. Zophia de platea Columbina, dolore manuum ac pedum vexata, recurrens ad Sancti auxilium adjuvatur anno MDXXII.

LX. Tabula 51. Puer cujusdam nobilis dominæ, morbum latentem in manu habens, oblatum ad Sancti sepulchrum liberatur anno MDXXII.

LXI. Tabula 64. Adolescens quidam dextra manu morbo corrupta per triennium divexatus, relinquens humana, divina sensit præsidia anno MDXX.

LXII. Tabula 66. Nobilis Hedvigis de Rzeplin virgo clauda sanatur MDXXII.

LXIII. Tabula 68. Juvenis quidam Cracoviæ maximo dolore pedis oppressus sanatur MDXXII.

LXIV. Tabula 69. Mulier quædam a cane læsa in pedis parte, quæ furra d dicitur, ita ut etiam museuli defluerent, sanatur anno MDXXII.

LXV. Tabula 73. Juvenis quidam dolore pedis per dimidium annum divexatus, sanatur anno MDXXII.

LXVI. Tabula 84. Juvenis quidam longo tempore pedum dolore detentus, sublevatur anno MDXXIII.

LXVII. Tabula 89. Joannes filius dominæ Annæ Mastalinæ pedes retortos habens, quibus ambulare non valens per noven annos, sanatur.

LXVIII. Tabula 91. Soror Zuzanna de Pœnitentia S. Dominici tertii habitus, integro anno pedis dolore afflicta, post vota sanatur.

LXIX. Tabula 94. Generosus Nicolaus Landskorunski de Brzezic, burggravius e Castri Cracoviensis, periculoso apostemate pedis, post multa medicamina nihil juvantia ad sanctum Hyacinthum cum votis confugiens, divina ope sanatur. Factum anno MDXVI, XIII Septembris.

ANNOTATA.

a *Ægritudo, quæ hic a Severino cordiaca appellatur, passim a medicis nominatur cardiacus morbus vel cardialgia, quæ appellatio deducitur a voce Græca καρδια quæ cor significat. Hinc morbo illo laborantes communiter dicuntur cardiaci, licet Severinus eos cardiacos vocet, forsitan hoc nomine a voce Latino cor derivato.*

b *Non magis intelligo, quid hoc loco sit calligator, quam quid supra fuerit introligator. Quare has voces, quæ parum ad rem nostram faciunt, Polonis explicandas relinquo. Forsitan simplici i scribendum est caligator, qua voce auctor volue-*

rit indicare eum, qui conficit caligas.

c *Existimo per medicos vulnerarios hoc loco intelligendas esse chirurgos.*

d *Non dubito, quin pro furra hic legendum sit sura, quæ est posterior tibiæ pars carnosæ.*

e *Burggravius vel Burggravius est comes burgi vel castri, et deducitur hoc nomen a vocibus burg, quæ castrum et grave, quæ comitem significat. Eadem significatione dicitur burggraffius a voce Germanica graf, quæ comitem designat, ut patet ex Lexico Cangii.*

SECTIO VI.

Febri, aliisque morbis ac vulneribus afflicti pristinae sanitati restituti.

I. Testis 32. Anna filia Agnetis Czieslina Cracoviæ a subita infirmitate et a febre convalescit post vota reddita anno MDXX.

II. Testis 72. Jacobus Wodziczka de Lonkowicze, faber acutissima febre laborans, porrectis ad Sanctum votis, liberatur anno MDXX.

III. Testis 82. Catharina puella de Zabno, filia Joannis Pusdro, febricitans ad extrema deducta, apparente Sancto sibi, sanatur MDXXI.

IV. Testis 89. Dorothea Mezna Cracoviæ Annam ancillam servilem, patientem febrem per xv hebdomadas, per vota rehatet sanam anno MDXX.

V. Testis 93. Ursula relicta Petri Szeliong consulis Casimiriensis tribus hebdomadibus acutissimis febribus divexata consurgit, Catharina Religiosa tertiae regulæ S. Francisci de observantia pro ipsa vovente anno MDXXIII, feria III Paschæ.

VI. Testis 104. Nicolaus Miklas a terribili et insanabili paroxismo oppressus, et post vota statim liberatus anno MDXXII.

VII. Testis 120. Catharina Praszolka Cracoviæ septennio febricitans sanatur.

57 VIII. Testis 121. Catharina Jaxina mensatrix Cracoviæ duobus annis gravissimis paroxismis vexata, post vota statim convalescit.

IX. Testis 126. Elizabeth Szliotkowa tribus annis paroxismo laborans et vertigine, fuis ad Sanctum votis liberatur.

X. Testis 163. Elizabeth de Clepardia vidua, cum filio suo Valentino (illa per annum cum dimidio, et ille per vii hebdomadas passi) liberantur.

XI. Testis 184. Albertus lotor vestium regalium paroxisimum totius anni passus sanatur.

XII. Testis 186. Hedvigis Thomkowa gravi paroxismo laborans sanatur.

XIII. Testis 202. Puer filius Barbaræ de Crupniki laborans paroxismo sanatur.

XIV. Testis 232. Petrus Cresa centurio acutissima febre vexatus sanatur.

XV. Testis 274. Barbara Blasii fabri de platea Castrensi Cracoviensis acutissima febre, et alia vice morbo lethali sublevatur.

58 XVI. Testis 334. Puella filia Petri civis Cracoviensis septennio febricitans sanatur.

XVII. Testis 352. Filia Barbaræ Casprowa paroxismo gravi laborans liberatur. Factum anno MDXXIII.

XVIII. Testis 358. Jacobus fossarius de Cleparz bina vice a febribus liberatur.

XIX Testis

ut etiam tabellæ ad ejus tumulum appensæ testantur.

d

c

Quidam oculis E

vel diuturnis F

febris laborantes,

EX IMPRESSIS.

xix. Testis 362. Szliodek civis Cracoviensis, vovente pro se uxore, a febris liberatur.

xx. Testis 391. Joannes Kokoska Ludmar de Cracovia cum ipse, et uxor ejus, et liberi ejus gravissima et acuta febris quassarentur, postquam votiva Missa promissa celebrata fuit, sanitati sunt restituti.

xxi. Testis 393. Anna de platea Slacoviensi per medium annum acutissima febris et mortali divexata, post vota sanatur.

xxii. Tabula 67. Stanislaus de Curow gravissime febricitans devotatus ad Sanctum, feria sexta post festum S. Gregorii convalescit anno MDXXIII.

nonnulli
colicis dolo-
ribus,

59 i. Testis 28. Barbara uxor Nicolai Nadarzynski apothecarii Cracoviæ.

ii. Testis 78. Andreas Bilenszki in platea Castrensi Cracoviæ manens.

iii. Testis 83. Catharina Kinarowa Cracoviæ per unum annum infirmitate colica pressa, cum ab omnibus medicis destitueretur, matre sua Elizabeth pro ipsa vovente, sanatur in mense Augusto anno MDXXI.

iv. Testis 117. Joannes Barila sutor Cracoviæ ab hoc morbo, apparente Sancto, liberatur anno MDXXIII.

v. Testis 211. Nicolaus Cretek sutor Cracoviæ per longum tempus cruciatus sanatur.

vi. Testis 293. Zophia de Stradomie lotrix vestium B regalium septem annis passa infirmitatem colicam, invocato Sancto, liberatur.

vii. Testis 357. Stanislaus puer Stanislai Maszno post vota liberatur.

viii. Tabula. 31. Dominus Adam Zdowski tribunus Sanocensis a, Cracoviæ oppressus colica passione, ad Sanctum confugiens, liberatur anno MDXIX.

epilepsia,

60. i. Testis 18. Anna filia Nicolai carpentarii eodem morbo per decem horas quassata, Anna matre pro se vovente, liberatur anno MDXV.

ii. Testis 109. Filius Annæ de Skarmirz, a caduco morbo toto anno passus, per vota liberatur MDXXIII.

iii. Testis 191. Hieronymus filius Elizabethæ de Levartow sanatur.

iv. Testis 254. Filia Bartholomæi pellificis morbum eundem passa sanatur.

C v. Testis 286. Filius Agnetis Bernardka de platea S. Nicolai Cracoviæ.

vi. Testis 303. Filius annorum quatuor Laurentii portulani de Clepardia.

vii. Testis 320. Puer annorum sex Hedvigis Nicolai sartoris de Biskupye.

viii. Testis 326. Puer Helenæ Joannis fabri ferrarii uxoris Cracoviensis.

ix. Testis 352. Puer annorum quatuor filius Barbaræ Casprowa Clepardiensis.

x. Testis 386. Anna Bogoszowa de platea S. Spiritus quinque annis passa hunc morbum, per gratiam Dei et patrocinium Sancti liberatur.

xi. Testis 391. Calixtus puer, filius Hedvigis de Biskupie Bartholomæi sartoris uxoris, morbum epilepticum passus post vota liberatur.

xii. Tabula 27. Puer quidam duorum annorum eodem morbo correptus, voventibus pro ipso parentibus suis, sanatur anno MDXXII.

xiii. Tabula 50. Puer cujusdam dominæ nobilis eodem morbo laborans, apparente S. Hyacintho matri suæ, perfecte sanatur anno MDXXII.

xiv. Tabula 61. Alius puer vexatus graviter morbo epileptico sanatur.

61 i. Testis 37. Margareta Szimonowa institrix, de Cracovia, per sex annos continuos passa morbum

gallicum b, ita quod videbatur facies putrefieri, D post emissum et factum votum sanatur perfecte. et morbo Gallico affligi

ii. Testis 66. Nobilis Joannes Dobrostainski a morbo eodem sanatur MDXX.

iii. Testis 68. Mathias Krotki aurifex in mense Septembri infirmitate quadam, a morbo gallico divexatus, apparente sibi S. Hyacintho, ab hac lue liberatur. Et mater sua cum eodem hoc sub juramento confirmavit coram Commissariis, testis 64 anno MDXXI.

iv. Testis 68. Nicolaus filius Annæ de Andrzejow morbo gallico per duos annos vexatus sanatur, voto ad Sanctum completo.

v. Testis 72. Jacobus Wodziczka a morbo gallico in inguine sanatur anno MDXXI.

vi. Testis 85. Nobilis D. Meczinski in Castro Dobeczicze, morbo gallico et purulentis pustulis infectus, invocato S. Hyacintho et sibi in somnis apparente, ab hac lue statim sanatur anno MDXV.

vii. Testis 96. Stanislaus de Rosvadow nobilis E diocesis Cracoviensis morbo gallico per totam Quadagesimam divexatus anno MDXXII.

viii. Testis 103. Catharina Noskowa morbo gallico gutture irremediabiliter obsidente etc, patrocinio Sancti invocato, sanatur anno MDXXI.

62 ix. Testis 119. Agnes Znioskowa morbum gallicum irremediabilem passa sanatur anno MDXVIII. post invocationem S. Hyacinthi

x. Testis 121. Catharina Jazina morbo eodem divexata post vota sanatur anno MDXXII.

xi. Testis 127. Catharina Barsczikowa, de quo et tabula testatur 65 anno MDXXI.

xii. Testis 146. Stanislaus de Grodzisko a morbo gallico insanabili sanatur anno MDXX.

xiii. Testis 156. Nobilis Joannes Zebridowski eodem morbo liberatur MDXXII.

xiv. Testis 197. Barbara Koskowa per multos annos vexata sanatur MDXX.

xv. Testis 238. Anna uxor Joannis sartoris de platea S. Floriani similiter.

xvi. Testis 209. Ursula Piotrkowa de Casimiria eodem morbo infecta sanatur.

xvii. Testis 247. Catharina Murarka Hanusowa, F morbo eodem sic infecta, ut etiam vix facies hominis videretur : quæ postea votis expletis sanatur, et vulnera obducta coram reverendis Commissariis a Sede Apostolica ostendit.

xviii. Testis 255. Dorothea de Szamotuli, sedecim annis eundem morbum passa sanatur.

xix. Testis 275. Margareta in hospitali S. Valentini ab eodem morbo sanatur anno MDXX.

63 xx. Testis 298. Felicia Sliosarka de platea S. Nicolai, ab eodem morbo liberatur. mirabiliter sanatur.

xxi. Testis 305. Anna puella servilis apud Srod-mistrz manens similiter.

xxii. Testis 308. Dorothea Mazurkowa de Cleparz, sedecim annis eundem morbum passa, sanatur.

xxiii. Testis 339. Nobilis Nicolaus Bucheczki de Stradomie cum filio suo masculo unius anni, gravi morbo gallico oppressi laborabant, et sanati sunt.

xiv. Testis 353. Nobilis Balthazar Wirzbowski de terra Syradiensi certo tempore corrosionem intestinorum ex morbo gallico habens, sanatur MDXIX.

xxv. Testis 378. Joseph de Casimiria piscator eadem lue perfecte sanatur anno MDXX.

xxvi. Tabula 25. Generosus D. Nicolaus Piaszczeki

A zeczki de Podoliae c terra, morbo gallico vehementer excruciatu patrocínio Sancti sanatur anno MDXXII.

xxvii. Tabula 48. Generosi Domini Joannes et Stanislaus Piaszczeczy, morbo gallico admodum gravati, Dei et Sancti opitulamine liberantur anno MDXXII.

xxviii. Tabula 56. Virgo Deo dicata morbo gallico oppressa sanatur.

xxix. Tabula 58. Quædam domina Agnes Petri mensatoris uxor cum filia sua gallico morbo vexata, et ad Sancti patrocínium confugiens perfecte sanatur teste cclxviii.

Alii autem
paralyti,

64 i. Testis 56. Stanislaus Sulowski famulus generosæ dominæ Annæ Pyenionskova Capitaneæ Scalensis propter vulnus acceptum in capite tactus erat in manu et lingua, qui a prædicta domina ad ecclesiam Dei adductus et Missam apud tumbam Sancti audiens, utroque morbo privatur, et loquelæ et manuum usum et beneficium recepit. Hujus testes, domina testis, famulus iste, Commissarii, et procurator Regiæ Majestatis.

B ii. Testis 235. Barbara Jurkowa Crupniczka Cracoviæ tacta paralyti pedis manusque, et ab omnibus destituta, ad Sanctum confugit, et sanatur.

iii. Testis 300. Stanislaus de Crupniki ex alto ædificio cadens in terram, tactus paralyti corporis totius, facto voto, sanatur.

hydropisi

65 i. Testis 26. Honesta Anna uxor Felicis sutoris Cracoviæ hydropica sanatur MDXXIII.

ii. Testis 31. Honesta Hedvigis uxor Martini Szlodownik Cracoviæ in mense Aprili una cum pueris suis hydropisi correpta, votis datis et completis, una cum filiis cito convalescit anno MDXXIII.

iii. Testis 102. Sebastianus filius Catharinæ Perstowa in hydropisim devenit, a qua, matre pro se offerente vota, subito sanatur MDXX.

iv. Testis 118. Stanislaus de Lencza faber Regiæ Majestatis, oriundus diœcesis Cracoviensis prope Lublinum, hydropisi gravissima circumfusus, post vota sanatur anno MDII.

v. Testis 143. Barbara Pasternakowa de suburbio Cracoviensi de platea cerdonum, ob gravem partum hydropisi insanabili ad mortem deducta, post vota sanatur. Contestatur Catharina filia, testis 144 anno MDXX.

aut aqua
intercule
oppressi,

66 vi. Testis 237. Anna Joraslai cantrifusoris Cracoviæ uxor ab hydropisi per vota liberatur.

vii. Testis 330. Laurentius currifex de Clepardia oppidanus magna hydropisi toto corpore occupatus, post vota sanatur.

viii. Testis 343. Helena Carvatowa Cracoviensis hydropisim multo tempore passa, Sancti invocato præsidio, salvificatur anno MDXXII.

ix. Testis 382. Anna Bernardka de Stradomye per quinque hebdomadas hydropisim passa, Dei et Sancti ope sanatur.

x. Tabula 21. Nobilis Joannes filius generosi domini Jacubowski, hydropico morbo fere confectus, per cognatos et consanguineos ad S. Viri sepulchrum devotatus, sanatur MDXXII.

xi. Tabula 45. Quædam domina N. de Stradomye hydropisim passa per novem menses, invocato Sancti patrocínio, perfectæ sanitati redditur MCCXXI.

et peste vel
vulneribus
affecti

67 i. Testis 80. Lucas de Usczie juvenis de alto cadens, lethaliter vulneratus in capite et in latere habens ossa confracta, ad S. Hyacinthum devotetur qui post vota convaluit. Hujus testes Joannes Pudelko, Lucas de Uzczie, Magdalena uxor Joannis Augusti tomus III.

prædicti, qui corporali juramento præmisso deposuerunt, Dominica prima post conductum Paschæ hæc facta fuisse anno MDXX.

EX IMPRESSIS.

ii. Testis 150. Puer decem annorum in domo Dorotheæ Niclowa, filius cujusdam peratricis d de cerdonia Cracoviæ, gravissimo morbo pestilentie laborans, apparente sibi S. Hyacintho, sanatur anno MDXX.

iii. Testis 154. Stanislaus Zebrzydowski, et famulus suus a cane radiibo morsi, et in infirmitate deducti post vota sanantur. Contestatur Tabula 38. Factum anno MDXIX.

iv. Testis 165. Catharina Rudniczka peste correpta, post vota sanatur MDVIII.

v. Testis 166. Jacobus filius Agnetis Gabrielowa peste correptus liberatur.

vi. Testis 170. Filius honestæ Catharinæ Degowa peste correptus liberatur.

vii. Testis 186. Thomas de Ogrodniki ob nimiam minutionem sanguinis deficiens, ipsa Hedvige uxore ejus apud Sanctum sollicita, sanatur.

viii. Testis 255. Joannes Slawieski, filius Dorotheæ de Samotuli civis Cracoviæ, in defensione graviter vulneratus, a morte ad vitam reducitur.

ix. Testis 259. Filius Margaretæ de Stradomie acriter vulneratus cito sanatur.

x. Testis 328. Galias Mantuanus chirurgus episcopi Posnaniensis acriter in manu vulneratus, post vota facta, præsidio Sancti sanatur anno MDXXII.

xi. Testis 342. Paulus de Lywo diœcesis Plocensis laicus ferrifaber a sodali suæ artis graviter vulneratus, post vota convalescit anno MDXXIII.

xii. Testis 365. Stanislaus Reska gladiator bis a gravi infirmitate consurgit. Contestatur Tabula 12.

68 xiii. Tabula 63. Dominus Joannes Prusz civis Cracoviensis morbo lethargico correptus, per S. Hyacinthum apparentem, sanatur anno MDXX.

per inter-
cessionem
ejusdem
Sancti cu-
rantur.

xiv. Tabula 32. Virgo quædam collisa graviter cum crate ferrea ex alto cadens, feria 2 Paschæ et corpore et facie conquassata, et jam pene moritura, ab amicis ad tumbam Sancti devotetur, statimque a vulnere consurgit MDXIX.

xv. Tabula 31. Quædam honesta domina morbo pestilentie correpta sanatur.

xvi. Tabula 35. Puer quidam infirmitate detentus graviore, cum omnium eluderet spem, ad tumbam tamen Sancti devotatus convalescit anno MDXX.

xvii. Tabula 90. Puer Paulus de Casimiria valde infirmus post vota sanatur.

xviii. Tabula 2. Nobilis Adam Turski gravi languore vexatus, et humano præsidio destitutus, post vota ad Sanctum facta liberatur.

xix. Tabula 6. Stanislaus sartor civis Cracoviæ in maxima ac desperata infirmitate constitutus, apparente sibi S. Hyacintho, et spem longioris vitæ præbente, sanatur anno MDXIX.

xx. Tabula 15. Agnes vidua, olim conjunx Gregorii pictoris, post mortem viri sui ex magna tristitia et dolore in gravem infirmitatem deposita, implorato Sancti patrocínio, sanatur.

xxi. Tabula 17. Quædam domina gravissima laborans ægritudine, humana rejiciens, divina quærit et invenit præsidia anno MDXXI.

ANNOTATA.

a Sanocum est oppidum Poloniae in Russia rubra non procul a fluvio Sano situm in Palatinatu Leopoliensi

EX IMPRESSIS. Leopoliensi. Puto, hunc virum cognominari Sannocensem, eo quod hanc urbem haberet patriam vel in ea tribunus esset.

b Morbus Gallicus sæpe pro strumis et specie scabiei accipitur, ut in Actis S. Bennonis tomo III Junii pag. 194 explicatum est.

c Podolia est provincia regni Poloniæ et pars Russiæ Rubræ, terminaturque Volhinia ad Septentrionem, et Walachia ad Meridiem.

d Nescio, quid nomen peratricis significet, nisi forsitan auctor hac voce designare voluerit mulierem, quæ peras seu sacculos conficit aut vendit.

SECTIO VII.

*Mulieres in periculoso partu adjutæ et alii in diversis totius corporis doloribus, variisque casibus et infortuniis opem ejusdem sancti thau-
maturgi experti.*

Mulieres
pregnantes,
I. Testis 38. Honesta Anna uxor Socha Martini pellificis Cracoviensis gravissime in partu laborans, nec parere valens, post vota liberatur.

II. Testis 43. Honesta Zophia Sliodkowa uxor Nicolai Sliodek Ianionis in platea Swinska dicta abortum patiens ad S. Hyacinthum confugit petens, ut illam ab isto abortu liberaret. Et ecce statim puer egrediens de ventre matris, iterum se in ventrem recepit, ut tempore congruo nasceretur. Hoc idem miraculum contestatur Regina Naymanowa Cracoviæ testis CVII.

III. Testis 44. Nobilis Barbara Casprowa inquilina apud quemdam civem, cognomine Russek, in platea S. Stephani manens, ab abortu et a dolore partus post vota levatur anno MDXXIII in Aprilii.

C IV. Testis 46. Honesta Anna Martini Pograczarz Cracoviæ a dolore et periculo partus patrocinio Sancti liberatur.

V. Testis 48. Catharina Wochowa vidua, Cracoviæ inquilina apud Andreiowski, tempore puerperii ab accidentibus in tali actu, meritis Sancti, ad quem confugerat, sublevatur anno MDIII.

invocato S.
Hyacintho,
70 VI. Testis 55. Hedvigis Nicolai Czezotka uxor de platea S. Floriani in pariendo graviter periclitans post vota liberatur.

VII. Testis 61. Honesta Anna Nicolai cerdonis uxor in platea cerdonum Cracoviæ in partu laborans, et de periculo timens, ad Sanctum recurrit, et liberatur.

VIII. Testis 69. Honesta Dorothea, uxor Joannis Ladarz, morata apud Gregorium Sczirba pistorem in platea S. Floriani feria secunda post REMINISCERE in partu laborans, et quasi semiviva manens, per virum suum devovetur, et liberatur anno MDXXIII.

IX. Testis 79. Catharina filia Joannis Niedbalka sartoris de Cracovia Feriatertia carnisprivii laborans in partu liberatur anno MDXXII.

X. Testis Anna filia Petronillæ Niedbalczina Cracoviensis in puerperio cum puero periclitata, meritis Sancti convalescit. Contestatur tabula 75 anno MDXXI.

XI. Testis 103. Catharina uxor Nicolai Nosek, cum

duos pueros aborsa fuerit, post votum ab aborsibus D liberatur anno MDXXIII.

XII. Testis 145. Catharina Herbultowska de terra Leopoliensi fluxum muliebrem per os satis turpiter ejiciens, derelicta a medicis, ad Sancti præsidium confugiens, ab hac turpitudine sublevatur anno MDXXIII.

71 XIII. Testis 155. Nobilis Jacobowa Wienczlaw-
ska de armis Lelivorum in partu periclitans, viro
pro se offerente, liberatur. *in difficili partu*

XIV. Testis 192. Honesta Elizabeth Joannis Rosemberski sartoris uxor Cracoviæ circa partum maxime periclitata sanatur.

XV. Testis 203. Honesta uxor Hieronymi Braczeiowski civis et mercatoris Cracoviensis prius abortum passa, ad Virum Dei pro auxilio confugiens, amplius abortum non est experta.

XVI. Testis 254. Uxor Bartholomæi pellificis de platea S. Floriani civis Cracoviensis, ex alto cadens timens sibi abortum, ad præsidium Sancti confugit, et est a periculo liberata.

XVII. Testis 257. Uxor Bernardi Kleparczik de platea Slakoviensi Cracoviensis in partu periclitans post vota liberatur.

XVIII. Testis 270. Hedvigis Jacobi gladiatoris civis Cracoviensis de platea Castrensi Cracoviensis uxor in partu laborans, per merita Viri sancti cui se devoverat, a periculo educitur. **E**

XIX. Testis 279. Anna Bartholomæi carpentarii Castrensis uxor, Cracoviæ manens, et in partu magno periculo laborans, liberatur.

72 XX. Testis 292. Anna Martini aromatarii quam-
dam infirmitatem muliebrem passa naturalem, votis
ad Sanctum expletis, sanatur. *vel abortus periculo*

XXI. Testis 310. Catharina Jurkowa de Casimiria laborans in partu, nec parere valens, commendans se Sancto, enixa est prolem.

XXII. Testis 316. Dorothea Mathiæ sutoris de Cleparz uxor, triduo in partu laborans, invocato Sancti patrocinio, peperit.

XXIII. Testis 341. Catharina Walenczina in partu laborans, a periculo liberatur.

XXIV. Testis 360. Uxor Stanislawi vitreatoris Cracoviensis periclitans in partu, post vota ad Sanctum per meritum suum facta, eripitur.

XXV. Testis 361. Barbara Paszniczka de Cracovia circa partum graviter ægrotans, et vehementer laborans, post vota facta sanatur. **F**

XXVI. Testis 385. Anna uxor Christophori Rimarz in platea Castrensi plurimum dolore pariendi affecta, sana peperit.

XXVII. Testis 389. Uxor Mathiæ muratoris sub Castro Cracoviensi in partu graviter periclitata, a dolore et periculo sublevatur.

XXVIII. Testis 407. Uxor generosi domini Joannis Pyenionzek quatrduo in pariendo laborans, nec parere valens, ad conditorem omnium Deum per merita Sancti confugiens, est enixa filium.

73 XXIX. Tabula 57. Quædam domina civis Cracoviensis per multos annos sterilis existens, facto voto ad Sanctum, brevi tempore sensit se imprægnatam, et postea peperit puerum: cujus postea puer, cum graviter infirmatus esset, post vota sanatur. *opem ejus experientur,*

XXX. Tabula 9. Nobilis quædam puerpera in partu periclitans post vota liberatur anno MDXX.

XXXI. Tabula 10. Quædam civis Cracoviensis domina cruciata, dolore post vota liberatur anno MDXX.

XXXII. Tabula 75. Quædam domina timens mortem ob partum, Sancto se commisit, etc. Anno Domini MDXXI.

74I. Testis

sicut etiam quædam personæ,
A 74 i. Testis 9. Honesta Barbara Nicolai le-
vigatoris uxor per duos annos scabiem, et pru-
riginem totius corporis passa, post vota sanatur
MDXXIII.

ii. Testis 10. Martha Thomaszowa Cracoviæ toto
triennio habuit totius corporis intrinsecus corrosiones
ossium, et medullarum, ita quod ambulare nequi-
bat; statim post vota sanatur.

iii. Testis 16. Honesta Catharina de Lublin Craco-
viæ manens, triennio morbis, et scabie toto corpore
sparsa, post vota sanatur.

iv. Testis 36. Honesta Margaretha Albuszowa de
Biskupye testatur, se vidisse tres pueros in villa
Trzebinia cujusdam kmetonis a; ita toto corpore in-
curvatos per unam septimanam, quod nullo membro
poterat se quisque illorum movere: ut autem ad se-
pulchrum S. Hyacinthi sunt oblatis, statim recti effe-
cti sunt in toto MDX.

v. Testis 125. Puer honestæ Hedvigis Mathisowa
collisus toto corpore, et quassatus, post vota ad San-
ctum facta sanatur.

vi. Testis 187. Stanislaus de Brzozow dolorem pu-
stularum totius corporis multo tempore passus, post
vota reddita sanatur.

B vii. Testis 206. Stanislaus Sosna faber ferrarius de
Ciepardia pruritus cutis multo tempore passus irre-
mediabilem, sanatur.

*variis totius corporis morbis ve-
cata,*
75 viii. Testis 277. Fælix Naibergier aurifaber, et
scabinus, etc. scabiem in toto corpore pessimam ha-
bens, nec possibilem curari per medicos artis, ad
divinum confugiens remedium sanatus est. Conte-
statur tabula 85.

ix. Testis 279. Filius Bartholomæi carpentarii Ca-
strensis gravi infirmitate deductus ad summam ma-
ciem, a quo morbo postea, invocato divino auxilio,
sanatus est.

x. Testis 284. Barbara de Ferrak, provisoris li-
gnorum Regiæ majestatis uxor, corpns totum pu-
stulis mirabilibus non parvæ quantitatis cum inten-
sissimo dolore capitis habens, humanoque præsidio
carens, ad Sanctum Dei confugiens, liberatur.

xi. Testis 299. Margareta filia Moti sub Castro
Cracoviensi manens turpi contagione pruritus labo-
rans, perfecte sanatur.

xii. Testis 337. Filius Annæ Stanislawowa de
Cracovia, totus non mediocribus pustulis infectus,
post vota sanatur.

C xiii. Testis 371. Catharina Vyborna de Cracovia
gravem totius corporis infirmitatem, et præsertim
pectoris habens, apparente sibi S. Hyacintho, con-
valuit.

xiv. Testis 396. Hedvigis de Stradomie in gravi
infirmitate in tumorem totius corporis corruens,
omni humano præsidio carens, ad Sanctum Dei se
devovit, et sana surrexit.

*ut patet ex multis ta-
bellis voti-
vis,*
76 xv. Tabula 18. Generosus D. Petrus Potowski
gravi quadam totius corporis pressus ægritudine
(bis namque quinque diebus, et totidem noctibus
sanguis ex ore ejus promanabat uberrime) medico-
rum cura delusus, opem sibi divinam præsidari pe-
tiit, totoque corde se Sancto committens, perfecte sa-
natur anno MDXXI.

xvi. Tabula 19. Quidam homo N. gravi totius cor-
poris pressus ægritudine, a medicis destitutus, a
Sancto post vota juvatur anno MDXXI.

xvii. Tabula 23. Quidam Nobilis N. diuturna
pressus infirmitate sanatur anno MDXXII.

xviii. Tabula 28. Domina quædam N. de gravi ac
desperata infirmitate, etiam amicis jam de salute
diffidentibus, post vota sanatur.

xix. Tabula 30. Joannes civis Cracoviensis bis a
gravi infirmitate et desperata, per Sancti interces-

sionem liberatur anno MDXXIX.

xx. Tabula 39. Quædam domina toto corpore in
gravi infirmitate conquassata, invocato divino auxi-
lio, sublevatur anno MDXXI.

xxi. Tabula 40. Famosa Domina Dorothea civis
Cracoviensis toto corpore gravi pressa ægritudine,
cum marito suo votis insistens, et ea complens cito,
perfecte sublevatur anno MDXXI.

77 xxii. Tabula 41. Quædam domina ingenti op-
pressa ægritudine, xxiv mensis Junii ad Sanctum
Dei patrocinium implorando convalescit anno
MDXXI.

xxiii. Tabula 46. Nobilis N. oppressus ægritudine
sanatur MDXXI.

xxiv. Tabula 47. Mathias Ianio civis Cracoviensis
morbo detentus liberatur MDXXI.

xxv. Tabula 49. Mathias quidam gravi ægritudine
pressus convalescit MDXXIII.

xxvi. Tabula 52. Honesta Agnes Olenczka gravi-
ter infirmata convalescit.

xxvii. Tabula 55. Stanislaus filius cujusdam civis
Cracoviæ N. graviter infirmatus, cum medicorum
deessent consilia, ad Sanctum votis expletis, sanita-
ti restituitur. Postea vero secundo, pater, et filius
similiter ægrotant, et post vota convalescunt anno
MDXXII.

xxviii. Tabula 59. Frater Mangolth, Ordinis Mi-
norum sancti Francisci, Cracoviensis magna grava-
tus totius corporis infirmitate, cum a medicis frustra
speraret salutem, ad Dominum per Sanctos Dei vi-
ros quærit salutem, et non frustratus spe, convale-
scit.

xxix. Tabula 60. Filia xxx septimanarum cu-
jusdam civis Cracoviensis mercatoris incidit in
desperatam infirmitatem, et cum a medicis desti-
tueretur, sanctæ Mariæ Virgini, et sancto Sta-
nislao, et S. Hyacintho devovetur, et cito sana-
tur.

78 xxx. Tabula 72. Quidam civis Cracoviæ, cum
in ægritudine sua Sancti quæreret patrocinium, sa-
natur; sed quia votum non implet, iterum in eam-
dem infirmitatem reincident, et post vota sanatur an-
no MDXXI.

xxxI. Tabula 76. Puer quidam valde infirmus post
vota sanatur MDXXI.

xxxii. Tabula 79. Generosa quædam domina
gravi totius corporis quassata ægritudine, ad san-
cti Hyacinti auxilia confugiens, sanatur anno
MDXXIII.

xxxiii. Tabula 80. Famata quædam domina N.
valde ægrotata sanatur MDXXIII.

xxxiv. Tabula 81. Honesta Zophia civis Cracoviæ
infirmata convalescit MDXXIII.

xxxv. Tabula 82. Nobilis quidam grandi malo
corporis oppressus sanatur.

xxxvi. Tabula 83. Quædam domina gravi laborans
infirmitate sanatur.

xxxvii. Tabula 85. Quidam Mathias Ianifex
de Cracovia magna oppressus infirmitate, invo-
cato apud Dominum Beati auxilio, sanatur anno
MDXXIII.

xxxviii. Tabula 87. Nicolaus de Ylza artium bac-
calaureus, in gravi totius corporis conquassatione
xiv hebdomadibus decumbens, et cibum nullatenus
sustinere potens, omni humana ope destitutus, divi-
nam implorans sanatur MDXXVIII.

xxxix. Tabula 93. Nobilis Elizabeth Szczegniows-
ka passa est totius corporis et præsertim brachii
unius immensum dolorem per longum tempus; post
vota vero ad Sanctum facta sanatur.

xl. Tabula 96. Puer quidam valde infirmus, pa-
rentibus pro eo voventibus, sanatur an. MDXXIV.

xli. Tabula

*quas grati
animi ergo*

E

*ad tumu-
lum ejus-
dem Sancti
appende-
runt.*

F

EX IMPRESSIS.

XLI. Tabula 97. Hedvigis Trembaczka, uxor tubicinatoris Cracoviensis, gravi totius corporis infirmitate pressa, post vota sanatur. Anno Domini MDXXIV, die Lunæ, 18 mensis Aprilis.

Alii denique,

79 I. Testis 115. Maximum miraculum contigit apud Kioviam, et est depictum ab antiquo in pariete ecclesiæ Cracoviæ S. Trinitatis prope majus altare. Sancto Hyacintho præsentē, Scythæ invaserunt Kioviam ad depopulandum eam; cumque compleret Sanctus mysteria divina apud altare, et Fratres acclamarent, S. Hyacinthus, accepto venerabili Sacramento fugere cœpit, quem alloquuta est imago B. Mariæ Virginis, jussitque se ab illa portari. Accepta igitur illa imagine alabastrina, pondere duorum talentorum vel trium, ut videre est Cracoviæ, Borystenem fluvium accessit, et facta benedictione per aquam, tamquam per firmam terram, cum Fratribus ambulans, et se et Fratres suos a periculo Tartarorum liberavit. Et in testimonium hujus miraculi adhuc per fluvium vestigium pedum S. Hyacinthi manet, et videtur semper ab omnibus, ut testatur etiam ista nobilis Dorothea Pilawina, quæ existens Kioviæ Woliniæ metropoli hanc semitam per aquam propriis oculis vidit, et hic testatur. Contestantur autem huic miraculo plures testes, vel ex fama, vel ex visu. Testis 2, testis 153 et testis 407, qui in processu authentico videntur b.

II. Testis 1. Reverendissimus P. F. Andreas de Parzow diœcesis Gnesnensis sacræ Theologiæ baccalaureus, provincialis Poloniæ Ordinis Prædicatorum testatur, dæmoniacum, qui liberatus est apud tumbam S. Hyacinthi, cum multis clamoribus protestatum, S. Hyacinthum esse Virum Dei sanctum, et locum, ubi corpus ejus sacrum requiescit, vehementer ardere, eumque cogi a Sancto, ut recedat.

qui in diversos casus

80 III. Testis 6. F. Jacobus de Cracovia Ordinis Prædicatorum testatur, se per merita S. Hyacinthi, cui se commendaverat, magnum periculum rusticorum, qui in ipsum irruerant, ut interimerent, evasisse, atque incolumem, apparente sibi Beato, rediisse.

IV. Testis 19. Domina Zophia uxor Sebaldi pictoris Cracoviæ in subitam infirmitatem, ita quod mori jam videbatur, incidit, et factis pro ea votis, mox a subitanea morte liberatur anno MDXXI carnisprivii.

C

V. Testis 31. Honesta Hedvigis Slodowniczka Cracoviensis ab infamia objecti sibi furti patrocinio S. Hyacinthi liberatur anno MDXXIII.

VI. Testis 32. Agnes Czieszlina Cracoviæ ad maritalem concordiam, a qua per mariti crimen adulterii sequestrata erat, per merita Sancti, cui se commendaverat, et cui voverat, redit.

VII. Testis 35. Catharina de Rzecizce in flumine Rudawka cadens submergi cœpit, et invocato Sancti patrocinio, liberatur anno MDXXIII.

VIII. Testis 39. Laurentius de Radzieiow Cracoviæ cantrifusor, erat affectus veneno, et cum nullo remedio posset venenum educere, Sancto servo domini se devovens, in melius mutatus est anno MDXXIII.

IX. Testis 40. Mathias Clericus de Cracovia, in quodam litigio gravi cum adversario suo, in quo in causa sua coram Commissariis succumbere debuit, quamprimum ad Sanctum votum fecit, in concordiam ultro venit.

ac infortunata incidere,

81 X. Testis 55. Puer annorum trium honestæ Hedvigis Nicolai Czczotka denarium devoravit, et eodem suffocatus est, et cum nullatenus extrahi posset, post vota facta, liberatur ab eo anno

MDXXII.

XI. Testis 58. Stanislaw de Curow Clerico Cracoviensi necessarius quidam liber furto sublati post vota restituitur anno MDXXIII.

XII. Testis 63. Honesta Barbara Giblowa de suburbio Cracoviensi recognovit, se plura beneficia meritis Sancti recepisse:

XIII. Testis 72. Jacobus Wodziczka reformando bombardam globo, qui in ipsa erat, vulneratus, post vota sanatur anno MDXXII.

XIV. Testis 81. Joannes Monczynski VIII Julii existens in montibus Ungaricis Tatri cunctu-patis, veniens Cracoviam gravissima febris percussus et delirans volebat se ipsum interficere suasu diaboli: ac postea, apparente sibi S. Hyacintho, a tam lethali casu est liberatus. Adhuc videtur tabula Cracoviæ in hujus rei memoriam anno MDXVIII.

XV. Testis 94. Religiosa virgo Emerentiana tertiæ regulæ sancti Francisci, precibus sancti Hyacinthi obtinuit ingressum sui Ordinis anno MDXXI.

81 XVI. Testis 117. Joanni Barila sutori Cracoviæ quædam furto sublata restituuntur.

periculum evaserunt E

XVII. Testis 125. Hedvigis Mathislowa apud dominos consules Cracovienses furti accusata per quemdam adolescentem facti, factis votis ad sanctum Hyacinthum, ejus ope liberatur.

XVIII. Testis 134. Mulier quædam ab acervo lapidum gravi obruta, collisa, et concussa, cum pene jam moreretur, post vota sanatur.

XIX. Testis 133. Generosus dominus Stanislaus Gorski vicecapitaneus Cracoviæ ob crimen homicidii, carceris et capitis per Regem adjudicatus, dum se et vitam suam Deo et S. Hyacintho commendasset, audita Missa, gratis a Rege liberatur anno MDXIV.

XXI. Testis 158. Nobilis Corzenczki cum suo adversario causam agens, cum deberet omnibus suis bonis privari, post vota causam lucratur, et in omnium bonorum possessione totus perseverat anno MDX.

XX. Testis 160. Bartholomæus de Sondecz furti accusatus, et ad carcerem condemnatus ac mortem, visibiliter per S. Hyacinthum visitatus, ex carceribus et periculo mortis educitur anno MDXXI, IV Septembris.

F

XXII. Testis 208. Stanislaus Sosna faber ferrarius de Cleparz ab incendio suæ domus ab hostibus inferendo S. Hyacinthi ope liberatur.

63 XXIII. Testis 237. Anna Jaroslai cantrifusoris uxor in furti damno juvatur.

intercessione S. Hyacinthi,

XXIV. Testis 239. Zophia uxor Gregorii fabri Cracoviæ furti rea et accusata evadit.

XXV. Testis 241. Gener Petronillæ nobilis matronæ ex vinculis et carceribus, catenis astrictus ab uno tyranno, pro eo votis datis, liberatur.

XXVI. Testis 244. Fælicia de Crupniki furto sibi sublata, votis peractis, reacipit.

XXVII. Testis 260. Fælicia uxor Joachim post adulterium commissum, cum adulter capite plexus esset, hæc evasit, et postea multis diebus commendans se patrocinio sancti Hyacinthi, et pœnitentiam agens ex delicto suo in gratiam viri sui rediit.

XXVIII. Testis 267. Anna de platea Slacoviensi diris carceribus adjudicata, et pœnæ capitis, patrocinio Sancti illæsa evadit.

XXIX. Testis 295. Puer Catharinæ Benedictowa apud moniales sancti Andreae manentis aqua ferventi se perfundens in desperatam infirmitatem incidit,

A incidit, qui post vota facta cito sanatur.

senserunt-
que benefi-
cam ejus
manum,

84 xxx. Testis 315. Simon famulus domini thesaurarii regni, Cracoviæ manens media nocte, insciis omnibus, in profundissimum puteum cadens submergebatur: quod rescians uxor sua subsidium petiit et invocans Sanctum, ejus patrocinio e profundo puteo emergit.

xxxI. Testis 315. Uxor ejusdem ex altissimo proluens ædificio sanatur.

xxxII. Testis 346. Anna Bogussowa de platea hospitali furti falso accusata, recurrens ad patrocinium Sancti liberatur. Contestatur tab. 32.

xxxIII. Testis 347. Hedvigis de Casimiria puella ex alto ædificio cadens collisa vehementer, et quasi mortua habita (in caput enim impegerat) post vota ad Sanctum emissa statim sanatur anno MDXXIII.

xxxIV. Testis 354. Catharina de Biecz Cracoviæ manens peste correpta liberatur. Contestatur tabula I anno MDXIX.

xxxv. Testis 369. Soror Anna de tertio habitu S. Dominici peste correpta, meritis S. Hyacinthi liberatur. Contestatur soror Agnes, medio juramento.

B xxxvi. Testis 373. Barbara Caletniczka ob quoddam certum crimen homicidii reclusa in carcere, et per sex menses captiva fuit; quia enim prægnans erat expectabatur puerperium. Illa vero vota faciens ad S. Hyacinthum, ex illo carcere modo quoddam mirabili evadit.

ab eodem
impetra-
runt

85. xxxvII. Testis 377. Reverendus dominus Stephanus Gelbrikowski magister artium a tentatione diaboli continua, ut se propriis manibus jugularet, suadente, cum ad S. se Hyacinthi convertit patrocinium, liberatur.

xxxvIII. Testis 393. Mater honestæ Annæ de platea Slacoviensi apud Calietnik inquilinam manentis captivata, et capitali pœna punienda, post votum filiæ pro ea factum, mirabiliter evadit.

xxxIX. Testis 407. Generosus Dominus Andreas Pyenyonzek Referendarius sacræ Regiæ Majestatis testatur, quemdam centurionem sibi 100 florenos sustulisse furto; sed quando ad S. Hyacinthum factum fuisset votum, pecuniæ illæ mirabiliter restituuntur absque infamia furtum committentis.

C XL. Testis 29. Laurentii de Grodno equus cum ex improvise in fluvium Rudava incidisset, et præ altis littoribus exire non posset, mergebatur: patrono ejus ad Sanctum vota emittente, exilit sanus anno MDXXIII.

XLI. Testis 179. Mathias Papirek de Ogrodniki equum deperditum cum dolore et mœrore, votum ad Sanctum faciens, rehat anno MCDXC.

XLII. Testis 181. Nicolaus Hyelonek equum valde infirmum, cui aliter subvenire non poterat, ad Sanctum devovens, sanum accipit.

XLIII. Testis 280. Zophia Hanusowa mulier pauperula, et simplex et devota duos pullos habens in aqua submersos, tandem cum devotione ad Sanctum pro patrocinio recurrens, sanos atque vivos iterum reaccipit.

86 XLIV. Tabula 7. Generosus Dominus Czernii de Zabno existens in bello Prutenico, ex improvise

in quemdam lacum cadens, et in illo profundo cœno equo se volvens, cœpit mergi, et in illo casu devote ad S. Hyacinthum proclamans, et se devovens, ejusdem auxilio, ut credit, adjutus, liberatur anno MDXX.

EX IMPRESIS.
plurima be-
neficia,

XLV. Tabula 10. Joannes Pyerni cognomento de Cracovia civis multis tribulationibus et anxietatibus divexatus, post vota ad Sanctum facta liberatur anno MDXXI Februario.

XLVI. Tabula 62. Nobilis Stanislaus Gromiszki semel, et iterum magnis periculis et diversis, ope sibi a Sancto præstita, liberatur MDXVIII.

XLVII. Tabula 92. Agnes de Blonye passa tentationem diaboli per decem annos, ut se laqueo enecaret, aut aquis submergeret, et in hac angustia ad Sanctum confugit, et a tentatione liberatur.

EPILOGUS.

87 Hæc sunt, candide ac devote lector, quæ in gratiam sanctæ devotæque contemplationis, et ad sanctum Dei virum Hyacinthum cujuslibet piæ affectionis ad astruendam fidem, et excitandam devotionem ex Processu authentico originali, quam brevissime inserenda duximus, ne longa series miraculorum fastidium legentibus pareret, nec etiam eo modo ab enumerandis miraculis per virum Dei Hyacinthum factis destitimus, ut in aliquo tanto ac tam celeberrimo Viro, vel in sanctitate vitæ commendanda, vel in virtutibus Dei ope ab eo factis, non solum ipsius, verum etiam Dei gloriæ deesse videamur. Intermisimus autem ob brevitatis amorem præsertim visiones, et apparitiones, quas diversis temporibus, et personis variis morbis laborantibus, Deo permittente, idem Sanctus facere dignatus est, quarum numerum usque ad xxxvi ex suo originali computabimus. Visum est autem rei consentaneum, generalem vitæ, et sanctitatis S. Hyacinthi commendationem, et testificationem (quæ ad tricesimum numerum exundat) ex professo præterire, cum gravissimi viri et Patres Ordinis in Processu descripti plurimas et innumerabiles ad consolationem fidelium populorum per Virum Dei virtutes factas, præter eas, quæ scripturis continentur, et a testibus super positis, medio corporali juramento, ab omnibus et singulis roboratæ ac firmatæ sunt, factas juridice et formaliter testificantur, nihil omittentes aut prætereuntes eorum, quæ veritatem rei concernere videntur.

quibus au-
ctor epilo-
gum suum
subjungit.
E

F

ANNOTATA.

a Kmeto sive cmeto apud Polonos significat rusticum aut servilis conditionis hominem, ut in Annotatis ad miracula B. Simonis de Lipnica tomo IV Julii pag. 538 et alibi iterum observavimus.

b Hoc miraculum supra in Commentario prævio num. 39 et sequentibus fuse retulimus.

c Hoc nomine vocatur pars montis Carpathi in Hungaria, ut apud geographos passim notatur.

DE SANCTO ROCHO CONFESSORE

APUD MONTEM PESSULANUM IN GALLIA,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Natales ; nomen ; fabula Sancto afficta ; an Tertium Ordinem S. Francisci fuerit amplexus.

SEC. XIV.
Locus natalis Sancti;

Mons Pessulanus, vulgo Montpellier, notissima Galliae in Occitania inferiore urbs, per S. Rochi confessoris natales ac mortem, nec non mira quædam, quæ post eam ibidem accidisse memorantur, si Actis ejus credimus, celeberrimum sibi nomen obtinuit. De ista urbe tractat

B Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum ; et inter alia circa eam observat sequentia : In ea urbe jam ante annos DXXX studia litterarum, ac in primis medicinæ floruisse, docet epistola CCCVII Bernardi Claravallensis abbatis. Etenim in illa de archiepiscopo Lugdunensi hæc lego : Sicque strata * publica cum turba promiscua peregrinorum, tamquam unus ex illis, pervenit ad S. Ægidium : cumque infirmaretur pertransiit usque ad Montem Pessulanum : ibi aliquamdiu commoratus, cum medicis expendit et quod habebat, et quod non habebat. Sed felicius, certius ac commodius postmodum eandem urbem nobilitavit coelestis ac omnipotens medicus, quando divina sua bonitate ibidem in lucem produxit hunc sanctum Confessorem, qui gravissimos atque insanabiles afflictorum hominum morbos potentissimo suo apud Deum patrocinio curaturus aliquando esset, magnusque quaquaversum per Europam futurus pestiferæ præsertim luis sospitator, et continuum, ut ita dicam, in hujusmodi malo tollendo miraculum. Et vero in hac urbe Virum sanctum hausisse natales, communis auctorum est consensio ; quibus nos

C facilius suffragamur in ista re, quam in iis, quæ de ejus nobilitate passim circumferuntur, quæque inobservata præterire non possumus, correctionis, quantum saltem nobis videtur, indiga. Rem audi.

* i. e. via, lapidibus vel silice strata

nobilitas ejus,

2 Acta Belfortiana, quæ daturi sumus infra, num. 1 de Monte Pessulano locuta, sic de Sancti patre pergunt : Cujus dominium quondam habuit nobilissimus eques, nomine Joannes, illustrissimo Francorum regum sanguine natus. Breviarium ecclesiæ et diœcesis Slesvicensis, de quo postea, lectione prima de S. Rocho, regios ipsi natales non attribuit ; sed dominium seu imperium, ibidem sic expressum : Patriam habuit Montem Pessulanum. Narbonensis Galliae oppidum non ignobile : cui aliisque nonnullis pater ejus non tyrannorum more ; sed justitia, integritate, prudentia, divino timore, suorumque omnium benevolentia et gratia imperavit. Consentit Vita Diedi apud nos postea primo loco proferenda, cap. 1 num. 4. Joannes Pinus in Vita, quæ a nobis deinde pluribus indicabatur, hæc ad rem nostram scribit : Ibidem loci (egerat proxime de Monte Pessulano) quondam homo dives et opulentus, claraque et illustri familia genitus, terra marique simul imperium exercuit. Bzovius in Annalibus ecclesiasticis ad annum 1327, num. 26,

parentibus urbis Montis pessulanæ dominis natum significat ; quod etiam facit Spondanus in Continuatione Annalium Cardinalis Baronii, ad annum eundem 1327 num. 10. His, quæ de Sancti nobilitate e variis modo retulimus, nonnullas visum est subungere observationes.

3 Expendamus itaque hæc tria ; primo, sanguinem regium ; deinde dominium prædictum ; ac tertio, dicamus aliquid breviter de nobilitate, duobus hisce titulis seclusis ; quisnam nimirum ex his tribus titulis verosimilius Sancto tribui possit, inde deducturi. Ex Actis, quæ citavimus, sola Belfortiana regio Sanctum sanguine natum asserunt. Verum cum eorum auctor sit anonymus, incerti temporis, incertæ auctoritatis, liceat nobis desiderare ulteriorem hujus assertionis probationem, antequam nostro calculo huic placito subscribamus, præsertim quia Acta tum hæc tum alia non sunt tanti valoris, quanti pro Sancto tam memorabili ea esse vellemus. Maneat itaque res illa indecisa, quam aliunde probare vel improbare, non est nobis in promptu. Ita nobis videtur dicendum ad punctum primum. Secundum vero non melioris, immo deterioris est notæ, secundum ea, quæ adversus illud proferemus ; quod utique nec cum serie, nec cum nominibus, nec cum tempore dominorum seu dynastarum Montis Pessulani cohæret.

prout a variis asseritur, E

4 Nam Guilielmus Catellus in Monumentis historię Occitanicæ, anno 1633 Gallice editis Tulosæ, postquam lib. 4, pag. 654 tractasset de dominis istius loci ; deinde a pag. 660 eorundem seriem ita texit in rem nostram, ac nomina recenset. Guilielmus signat quatuor ; dein Mariam ac Petrum Aragoniæ regem ; Jacobum ejus filium, quem pag. 676 affirmat, dum esset in Monte Pessulano, die xxv Novembris anno 1272 condidisse testamentum, vi cujus in filium suum secundo genitum Jacobum transtulerit civitatem illam cum dominiis suis omnibus ac castris, vita functus secundum historicos, uti addit idem Catellus, Hispanos anno 1311. Huic autem Jacobo secundo tradit successisse Sanctum Majoricæ regem ; illi vero Jacobum tertium, ab eoque dynastiam Montis Pessulani anno 1349 venditam fuisse Philippo Valesio, Galliarum regi, atque illam venditionem anno 1350 a Petro Aragonum rege, qui in Majoricæ regnum, posteris ejusdem heredibus deficientibus, successerat, confirmatam anno 1350. Baudrandus tamen in sua Geographia ad vocem Mons Pessulanus refert, hanc urbem venditam fuisse Philippo Valesio.. a Sanctio rege Majoricæ, cui suberat antea.

nobis F

5 Sed illud tanti hic non est, ut nos vel morari debeat, nedum novam nobis inquisitionem injicere : sufficit enim in rem nostram, ditionem seu

non satis

A seu dominium Montis Pessulani, Joanni, S. Rochi parenti, superius attributum, nec cum nominibus, nec cum tempore, nec cum serie minorum istius loci convenire, cum nullus tunc inter illos ejusmodi nominis dynasta notetur, secundum ea, quæ e Catello protulimus. Odoricus Raynaldus Annalium ecclesiasticorum tom. 15 ad annum Christi 1327 num. 56 tituli hujus falsitatem affatim perspexit, quando hæc monuit: Silentio autem dissimulandum non est, nonnulla in ejus gestis apud Surium (adde, etiam apud alios) fictitia reperiri, veluti cum dicitur, illius parentem Montipessulano imperasse, et Rochum principatu se abdicasse, ut peregrinationem susciperet: constat enim tunc Baleares reges eum principatum beneficiarium Gallicæ coronæ obtinuisse, et Francorum regibus clientelari sponcione acceptum retulisse: quamvis de insigni aliquo magistratu sive præfectura possit intelligi. De puncto tertio, seu Sancti nobilitate, dicendum superest.

probat.

6 Catellus idem qui supra lib. 2, cap. 6, pag. 294 in compendio, quod habet de S. Rocho, e parentibus nobilibus oriundum illum affirmat; filius etiam cujusdam nobilis Occitani fuisse indicatur in Vitis Sanctorum anno 1704 Lutetiæ Parisiorum excusis. Sed apud Petrum de Natalibus in supplemento seu, appendice post ejus Catalogum Sanctorum cap. 15 ab omni quidem nobilitatis titulo abstinetur, et ista dumtaxat memorantur: Rochus confessor, genere Narbonensis, apud Montem Pessulanum ex patre Joanne, matre Libera progenitus; sed illico dicitur a principatu se abdicans etc. Fuit ergo non tantum nobilis, sed etiam princeps, secundum dictam appendicem. At qualis? Si velis, principem seu dynastam eum fuisse apud Montem Pessulanum, idque extundas ex oppidis paternis patruo commendatis, quod mox ibidem sequitur; hoc jam satis paullo ante refutatum. Sin alium; valde enimvero is nobis obscurus est, et ita incognitus, ut ne vel palpando quidem ad ejusdem notitiam perveniri posse videatur. Ex dictis itaque conficitur, incerta admodum esse, quæ de S. Rochi genere apud citatos hactenus auctores circumferuntur, non secus ac plura alia, quæ ad ejus res gestas pertinent, ut postea patebit. Sed quandoquidem Sanctus in tam longa jam possessione est nobilitatis, ipsum in eadem relinquendum esse censemus.

Nomen,

7 Nec vero ipsum S. Rochi nomen adeo est perspicuum, ut nullam difficultatem patiat. In Vita Belfortiana sic dicitur: Rochus in Baptismate appellatus est. Suffragatur Pinus in Vita. Habemus Dissertationem Gallicam Ms. Petri Louveti, de S. Rocho compositam, cui epistolam subjungit ad Henschenium nostrum datam Lugduni die v Septembris anno 1664: in dicta vero Dissertatione plures memorat Montis Pessulani olim Rochos seculo XIII; ut Stephanum Roq ibidem consulem anno 1258; Raimundum Roq consulem anno 1296; synonymum eundem vel alium 1317; Bartholomæum Roq 1322. Hunc esse posse patrum S. Rochi cogitat; si accipiatur nomen consulis pro gubernatore ac administratore urbis. Ad hæc, Baluzius in notis ad Vitas Paparum Avenionensium tom. 1, col. 1029, cum reperisset in epistola Gregorii PP. XI inter legatos Monspeliensium Imbertum Roch habitatorem dicti loci; addit se hoc notare, ut major fides iis adhibeatur, qui S. Rochum aiunt ex ea urbe natum fuisse. At quidnam inde conficias vel pro ipsius familia, vel pro ejus nativitate in dicta

urbe? Nomina quippe Roq vel Roch, superius allegata cuinam non videantur potius esse cognomina; cum hæc illis postponentur? Sancti autem nostri nomen Rochus inditum ei fuisse in baptismo e Vitis supra diximus, atque adeo non potest ipsi esse cognatum seu cognomen familiæ a majoribus acceptum, si Vitæ vera prædicent. Porro hujusce S. Rochi familia, A cruce cognominata, perantiqua atque nobilissima, ut dicetur infra num. 26. Consequens igitur est, ut vel ipsum Sancti nomen sua quoque incommoda habeat.

8 En tibi nunc, lector, nonnulla de anno ipsius natali. Hunc nec in Ms. Belfortiano, nec apud Pinum reperio. Vita vero Diedana num. 7 his illum chronologicis characteribus signalat: Erat autem annus hic ab Incarnato Verbo millesimus ducentessimus nonagesimus quintus, quo Rochus. in lucem emersit. In Vitis Sanctorum Parisinis, quas nuper citabam, nativitas ipsius aptatur anno jam dicto 1295 vel 1280. Et vero si e vita excesserit anno Christi 1327, anno autem ætatis 32, sicut postea referemus; concordent necesse est annus emortualis ille, nec non annus nativitatis 1295, et ætatis, quos dicebam. Sed exactam de Sancto chronologiam quis spondeat? Vide quæ dicentur inferius § 8. De sancti Confessoris nostri pueritia et educatione scribit Vita Diedi cap. 1 apud nos; de parentibus per mortem ei ereptis, ibidem; de peregrinatione Romana, variisque per Italiam locis pestifera lue ab ipso extincta, nec non de aliis rebus, quas ibidem gessit, per ejusdem Vitæ decursum, quæ cum Belfortiana potest conferri.

9 Porro indiget examine factum illud prorsus mirabile, quo a dicta lue sospitatus per S. Rochum fertur Romæ Cardinalis quidam titulo Angleriæ, quæ provinciæ Longobardorum est, ex Vita Belfortiana num. 5 et 6. Sed rem hanc tamquam apocrypham hisce verbis castigat Raynaldus superius designatus: Narratur etiam B. Rochum egisse triennio Romæ apud Cardinalem natione Britonem, atque ab hoc perductum ad Pontificem; quæ fabulosa sunt, ut patet, Romana Curia Avenione defixa: neque antea venire potuerat, cum anno mcccxcv natus referatur. Accedit eo, quod hujus fabulæ fabricatoribus vel descriptoribus hæserit aqua, ut ita loquar, in exprimendo nomine gentilitio istius personati Cardinalis, aliis aliud obtrudentibus. Quippe qui in Ms. Belfortiano nominatur cum titulo Angleriæ; eum Diedus biographus num. 15, ubi commentum illud etiam refert, Britannicum vocat Cardinalem; Breviarium Slesvicense Cardinalem Britonicum; Vita Germanica Cardinalem Portiensem; Pinus Cardinalem quemdam Gallum, e gente Britonum, hominem clarissimi et illustrissimi nominis. Fabula itaque hæc cum mirabilibus eidem attextis circumstantiis e Vitis S. Rochi expungenda est, et ad aniles nænias releganda.

10 S. Rochum peregrini habitu vestitum Romam petiisse, asserit Vita Belfortiana num. 14 his verbis: Habitu itaque peregrino induitur, caput pileo tegitur, de humeris bulga pendet, baculus peregrinalis dextram subit, et intentus pœnitentiæ Rochus. Romam versus contendit. Pinus in Vita ita rem exprimit: Itaque viatorium atque pedestrem habitum induens, pileolo, baculo et folliculis sumptis Romam iter instituit. Diedus vero hæc habet: Brevi quadam coccinea veste indutus, vilique pallio supraposito, pileo, pera ac baculo sumptis, pedibusque coopertis calceamentis, Romam versus iter dirigit. An autem ex vestitu isto, an

annus nativitatis etc.

Fabula quædam e Vitis Sancti expungenda.

Perperam etiam adscribitur

AUCTORE
J.P.

an aliunde ansam sumpserint nonnulli, Sanctum abscribendi Tertio S. Francisci instituto, non disputo, quando id factum constat ab Arturo a Monasterio in notis ad Martyrologium Franciscanum hac die XVI Augusti; pro qua re alios ibi etiam nominat. Inter hos etiam nomen suum profitetur P. F. Benignus Fremant in sua Legenda generali Sanctorum etc. Ordinis Seraphici lib. 8 ad diem XVI Augusti indicans, Tertiam S. Francisci Regulam ab eo assumptam fuisse, antequam proficisceretur in Italiam. Sed quo fundamento? Waddingus in Annalibus Minorum ad annum 1327, num. 10, Eum, inquit, Tertio S. Francisci instituto adscribunt aliqui, quos citat, sed recentioris ætatis scriptores. Antiquiores desideraverim coassertores; neque tamen hi contradicunt, neque nostri respuunt, quem alii sponte offerunt, imo avide amplexantur. Utcumque sit, ne meis invidiam, quem alii tribuunt, et reverenter suspiciunt, sub compendio vitam exhibeo. Quibus verbis abunde insinuat, quidnam de ista re sentiat. Nec vero in Actis, quæ daturi sumus, hoc legitur; neque in aliis utcumque antiquis, etiam compendiariis ullam novi fieri mentionem instituti cujuscumque Franciscani, quod professus aliquando Rochus fuerit.

Tertio Ordini S. Francisci.

11 Scio equidem, apud Reverendissimum P. M. Antonium de Sillis Monumentorum tertii Ordinis tomo 2 pag. 81, in litteris a Paulo PP. III Romæ datis anno Christi 1547, quibus interdictum et cessationem a divinis certis diebus, et in festis Sanctorum et Sanctarum Tertii Ordinis (quæ ibi enumerantur) tolli et suspendi posse in ecclesiis prædicti Tertii Ordinis concedit, uti præmittitur in summario istarum litterarum; scio, inquam, inter Cœlites prædicti Ordinis, qui ibidem memorantur, haberi S. Rochum; sed respondeo primo, a Waddingo laudato citari Sillenum in Monumentis Tertii Ordinis; et tamen Antiquiores desideraverim, ait, coassertores. Secundo litteræ illæ inter alios Tertii Ordinis Sanctos nominant sanctum Ludovicum Francorum Regem. Sed Spondanus, Annalium ecclesiasticorum Eminentissimi Cæsaris Baronii continuator, ad annum 1254 num. 11 de vestitu istius Sancti regis loquens, Fuisse hunc, ait, Tertii Ordinis Minorum, cui se post reditum ex Syria addixerit, nonnulli volunt (Adis Waddingum tomo 2 ad annum 1254 a num. 28) quod tamen vix credibile; cum nullus antiquiorum singularis hujus rei meminerit. Res itaque ista Spondano prorsus incerta ac pene incredibilis; a nobis vero expendenda ad diem XXV hujus mensis, quo ejusdem decisionem mittimus, ne quid interea de ea præpropere statuamus. Tertio, in hisce ac hujusmodi litteris Apostolicis solet dari gratia, quæ ab oratoribus petitur, et sicut petitur. Porrectis itaque Sedi Apostolicæ precibus super festis prædictorum Sanctorum, Paulus PP. III benigne quidem annuit, sed nullo modo intendit inquirere nedum determinare, utrum Sancti isti omnes vere Tertium S. Francisci Ordinem amplexi fuerint, uti satis liquet.

§ II. Memoria in sacris Fastis; initia publici cultus seculo XIV; an a concilio Constantiensi is ipsi decretus ob depulsam pestem seculo XV; corpus tum pro sancto habitum, et Arelatem translatum.

Celeberrimi hujus Sancti cultum per varias Europæ provincias longe lateque diffusum fuisse, persuadent monumenta bene multa, quæ proferemus, incipiendo a Fastis sacris, qui de eo meminere. In auctariis ad Martyrologium Usuardi a nobis editum, hac die XVI Augusti hæc dantur e Greveno: Lugduni Galliæ, beati Rochi, peregrini et confessoris. Hic claris ex Aquitania natalibus ortus, et a puero optimæ conversationis, singularem a Domino gratiam curandi homines a morbo epidemiæ accepit. Tandem post multa bona opera, tamquam explorator in carcere quinque annos detentus, ibi in Domino quievit. Hæc ibi. Florarium nostrum Ms. ita eum annuntiat et laudat eadem die: Apud Angleriam Lombardiæ civitatem, depositio sancti Rochi confessoris, viri præclarissimi genere et sanctitate. Hic inter cetera infirmitatum genera, morbum, quem homines vulgariter pestilentiam nominant, solitus est curare. Et ideo hujusmodi homines, tali morbo gravati, hunc sanctum Rochum cum devotione invocare deberent. Habetur etiam memoria ejus cum elogio in Martyrologio Germanico, quod sub nomine Canisii solet citari.

Annua
Sancti me-
moria

13 Molanus in additionibus ad suum Usuardum anno 1568 editum brevissime illum memorat: Lugduni Galliæ beati Rochi confessoris, contra pestilentiam adjutoris. In editione autem anni 1573 annuntiat eum in Galliis. Porro Maurolycum Felicium, Galesinium hic pro insertis habeo. Arturus a Monasterio sic ipsum refert: In Gallia Narbonensi apud Montem Pessulanum, depositio sancti Rochi confessoris, qui nobili genere ortus, sed pro Christo pauper et humilis effectus, Tertii Ordinis Minorum insignia detulit; tandem patientia, castitate et miraculis conspicuus, ad cælestem patriam transit; cujus virtus contra morbum epidemiæ maxime elucet. Saussayus eum etiam intexit suo Martyrologio Gallicano cum magno elogio, ex ipsius Actis de prompto. In novo Martyrologio Parisiensi ita signatur: In Gallia Narbonensi apud Montem Pessulanum, beati Rochi. Hisce annuntiationibus coronidem imponat Martyrologium Romanum; in quo hæc memorantur: In Gallia Narbonensi apud Montem Pessulanum depositio beati Rochi confessoris, qui multas Italiæ urbes a morbo epidemiæ signo crucis liberavit: cujus corpus Venetias postea translatum, et in ecclesia ejus nomine consecrata honorificentissime conditum fuit. Hæc sunt in editionibus anni 1678 et 1701. Aliæ, quas vidi nonnihil ab istis differunt. Sacri itaque Fasti celebritatem cultus S. Rochi per varias Europæ provincias inclaruisse, abunde manifestant. Verum de primæva ejusdem origine seu antiquitate dicendum etiam videtur.

referunt
varii hagio-
logi cum
Martyrolo-
gio Romano.

14 Vita Diedana num. 34 Sancti exsequiis ista

A ista subdit: Princeps (ejus videlicet patruus, uti præmiserat) magno impendio ei templum erexit, diem solemnem, quo D. Rochus obiit, imperat, sexto decimo scilicet Calendas Septembris anno Christi mcccxxvii. quod solemne statumque sacrum ad hæc usque tempora ab incolis celebratur. *Compendium Vitæ apud Petrum de Natalibus de Sancti patruo hæc scribit: Peractis longo tractu exequiis, sanctum corpus tradidit sepulturæ, eidem templum magni sumptus erigens. Quæ si vera sint, ex iis conficitur; publicam Sancti venerationem una cum felici ipsius obitu incepisse. Vita Belfortiana annum, quo publice coli cœpit, non determinat; sic enim scribit: Solemniter et religiose beatum Virum sepeliunt: qui postea in Apostolatu (id est sub Romano Pontifice, quantum ego quidem intelligo) Sanctus gloriose dedicatus est, atque ejus glorioso nomini amplam et celeberrimam ecclesiam construxerunt. Non admodum etiam diu post obitum a Romano Pontifice, cujus tamen nomen non exprimit, Hominis sanctitate comperta, ritu solenni inter Cælites relatum fuisse, ac tum demum ipsi templum amplum et opulentum fuisse constructum, affirmat Pinus, sed annum idem auctor*

B nullum eo usque designat. Sic enim narrat: Elatum posthac summa funeris pompa magnifice tumularunt: quem paulo post quoque Romanus Pontifex, Hominis sanctitate comperta, ritu solenni in Superos retulit: demumque eo loco, ubi sepultus fuerat, templum amplum et opulentum extructum est.

Sunt, qui
in concilio
Constanti-
ensi

* l. I., id
est, Joannes
ut mox in-
ferius hic.

15 Ad annum Christi 1414, et concilium Constantiense confugit Castellinus in *Tractatu de Certitudine gloriæ Sanctorum canonizatorum* pag. 443, quasi S. Rocho honores exhibeantur Sanctorum ex istius concilii decreto. Ita enim ibidem memorat: S. Rochus confessor, quem Franciscus Diedus Venetus, et P. * Pinus Tholosanus, in Sanctorum numerum statis solemnibus, ceremoniis adscriptum esse affirmant. Pace tamen illorum, nihil compertum de hoc habetur, ut testantur Cardinalis Baronius, et Petrus Galesinius in notis ad Martyrologium Romanum xvii Cal. Septembris, hoc est die xvi Augusti. Eidem tamen sancto Rocho honores Sanctorum exhibentur ex decreto concilii Constantiensis ab anno mcdxv. Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die xvi Augusti. Joannes Pinus in Vita ipsius Beati, et alii. At Baronii textum proferamus: Scribit. Diedus, eum. anno. mcdxv innotuisse Patribus concilii Constantiensis, quorum decreto ad propulsandam ingruentem luem eidem honores Sanctis debiti sunt impensi: nam et solemni pompa ejus imaginem, omni comitante populo, per urbem detulerunt: quo facto, illa pestis mox evanuit. Inde vero exemplum sumptum est, ut ubique locorum ejus venerandæ imagines, altaria, sacella, ac denique templa erecta fuerint.

Sanctum ob
depulsam
pestem cano-
nizatum
voluit:

16 Verum tum hujus decreti, tum pestis, quæ tempore istius concilii grassata fuerit, cupimus discere vel unicum, modo satis idoneum ad faciendam fidem, vel ex actis hujus concilii, vel ex ejusdem temporis auctoribus testimonium. Proferant illud certe, qui præsens factum credi volunt, magnam utique et de nobis, et de eruditis lectoribus inituri gratiam, nec non de S. Rochi honore et gloria apud homines optime meritori, stabiliendo publicum illud et solenne miraculum, quod patrocinio ipsius in patentissimo, ut ita dicam, Catholici orbis theatro fertur pa-
Augusti Tomus III.

tratum, et e quo a nonnullis, ut vidimus, tamquam e primigenio vel præcipuo fonte publica hujus Sospitatoris veneratio quaquaversum diffusa dicitur. Narratur tamen illud factum in Vita, quam primo loco daturi sumus infra, auctore Diedo, apud nos cap. 4, num. 35 et sequentibus. Porro Constantiam non convenere Patres, ut Græcorum hæresim tollerent, sicut scribit idem biographus apud nos eodem num. 35; sed præcipua hujus concilii celebrandi causa fuit schisma, quod jam per annos pene quadraginta dividebat Ecclesiam. Damnati etiam in eo fuere errores Joannis Wicleffi, et Joannis Huss, item Hieronymi de Praga. Prædictam historiam etiam refert Joannes Pinus; ac conventum istum sacrum eidem quidem anno 1414 affigit, non autem eidem diei, quo Diedus, sed nono Kalen. Augustas; item rectius indicat, id factum, quo nefariæ nonnullorum hæreses tollerentur.

17 Albertus Krantzius in sua Metropoli cap. 25 rem gestam Constantiæ compendio referens, hæc scribit: Venit deinde in oblivionem Rochi nomen; sed anno Christi post mcdxv, cum concilium Constantiæ ageretur, ibique pestis desæviret, ex Germanis cœpit Italici nomen ejus insigne fieri. Præcesserat Joannes Philippus, Bergomensis in *Supplemento Chronicarum*, anno Christi 1485 Brixiae edito, hæc ad annum 1327 de S. Rocho scribens: Cujus sanctissimi Viri merita atque opera diu apud Italos nostros cum latuissent, tandem anno Domini mcdxv ad ipsos ex Germania ipsius Rochi nomen delatum fuit, eo quod Constantiam, Germaniæ urbem, ubi concilium generale Christianorum celebrabatur, a peste maxima liberaverit: ubi nunc basilicæ, sacella et templa in ejus nomine non modo per urbes, sed per castella, per vicos, et quasi per priyatas domos extruuntur; ad quæ confugientes ejus sanctissimi Viri merita experiuntur. Hujus itaque festum xvi Kalendas Septembris celebratur. Huic auctori adde, quæ sunt apud Petrum de Natalibus in *Supplemento* cap 15: Hujus vero nomen redeuntes e concilio Constantiæ, ab eo recenter a furenti pestilentia liberatæ anno salutis mcdxv detulerunt in Italiam.

18 Videmus itaque tot auctores in illa peste concordantes, quam, patrocinante B. Rocho, Constantiæ sublatam volunt. Ceterum de hac re nihil legimus in Vita Belfortiana; in lectionibus item propriis Breviarii Slesvicensis de eadem nihil; narratur tamen factum in Appendice, quæ Belfortianæ isti Vitæ in nostro Ms. subnectitur, notaturque desumpta e Ms. Patrum Cælestinorum Parisiensium. Quidnam itaque de hoc famoso facto dicendum est? Vellem equidem firmioribus testimoniis videre stabilitum publicum illud venerationis decretum ob depulsam a Sancto pestilentiam Constantiæ. Cum tamen nostræ sint partes favere Sanctis, quoad possumus, salva semper veritate, profero, quod de ista re cogito. Quid si morbus aliquis gravis et periculosus in dicta urbe tunc grassatus fuerit, et S. Rochi invocatione ac patrocinio sublatus: unde occasio data sit, exornatam et phaleratam illam historiam componendi, qualis apud Diedum et alibi legitur. Interim si cui hæc nostra conjectura non arridet, aliam indaget, ut sese hisce ex difficultatibus expediat, ac rem decidat, si plus fortasse lucis ipsi affulserit. Miramur autem hæc scribi a Spondano ad annum 1327 num. 10, ubi postquam Confessorem nostrum recte laudasset tamquam tutissimum divina misericordia refugium peste et
52 epidemia

quæ res hic

E

examinatur.

F

AUCTORE
J. P.

epidemia laborantibus, *mox subdit*: Quod et Patres concilii Constantiensis anno millesimo quadringentesimo decimo quarto publicis sub ejus invocatione initis supplicationibus, ejusque imagine solemni pompa per urbem delata senserunt. Ex quo satis visus ab Ecclesia approbatus, et, ut loquuntur, canonizatus etc. *Miramur, ut iterum dicamus, hæc ita narrari a dicto auctore, cum nulum huius pestiferæ tempore concilii Constantiensis apud ipsum anno 1414 et sequentibus vestigium inveniamus. Ex hactenus dictis concludimus, originem venerationis publicæ ac solennis, qua Coelitum numero, ut volunt, Confessor noster adscriptus sit, primigeniam ac genuinam non videri nobis recte peti ex facto synodi Constantiensis, prout saltem illud ab auctoribus supra recitatis exponitur. Nec vero invenimus, hoc ipsum ritu umquam inter Sanctos relatum fuisse.*

Corpus ante
illud tem-
pus hono-
ratur et A-
relatem
transfertur.

B

19 *Dubitari interim non potest, quin diu ante publicus ejus cultus floruerit, sicut ad hunc diem xvi Augusti perhibet Arturus in notis ad suum Martyrologium Franciscanum § 5: Sciendum, inquit, Joannem Meingrum Boucicaldum, Franciæ Marescallum, virum illustrissimum ac strenuissimum, Religiosos Ordinis S. Trinitatis, Redemptionis captivorum (quos Mathurinos in Gallia vulgo vocamus) multum adamasse, eisque, maxime Arelatensibus, bona ac redditus contulisse. Insuper, uti addit, autoritate Apostolica sibi facta, inter alia Sanctorum pignora, Arelatem transtulit ex urbe Mon-Pessulana corpus S. Rochi anno mcccclxxii Kalend. Aprilis, atque pro sua pietate dono dedit ipsis Religiosis præfati conventus Arelatensis: ubi maxima cum veneratione asservatum est, tantaque populi frequentia colitur, ut haud mirum est *, si quæque nationes et regna etiam remotissima hujus sacratissimi corporis particulas certatim summe exoptarint. Deinde enumerat laudatus Arturus § 6 et seqq. reliquias aliquot, inde postea decerptas: de quibus § proxime sequenti.*

* l. fit

§ III. Publica veneratio ex reliquiis sacris in Hispania, Gallia, Taurini; item in Italia, Germania, ac Belgio; patrocinium tempore pestis.

C

Reliquiæ

Sacra lipsana S. Rochi, temporibus variis per diversos Europæ tractus transmissa, publicum ipsius cultum, ejusdemque extensionem ac continuationem solide comprobant. Imprimis, uti testatur Arturus citatus § 6, Alexander VI suo diplomate, sub datum Romæ pridie Nonas Februarii anno mdi, ipsis jubet Religiosis (de Mathurinis Arelatensibus proxime egerat) nonnullas harum reliquiarum particulas impertiri, ad regnum Granatense transmittendas pro tuitione ac corroboratione fidei Catholicæ, inibi nuper introductæ; ut per Conventus ac monasteria in regno recenter extracta distribuerentur. Hæc autem bulla Apostolica reverenter excepta et perlecta est a præfatis Religiosis, et vicario generali archiepiscopi Arelatensis, præsentibus ejusdem urbis consulibus, Viguerio aliisque præcipuis civibus, nominatim annotatis in processu verbali, tunc temporis confecto. Pro ejus bullæ executione, et juxta summi Pontificis beneplacitum, datum est os S. Rochi, quod nuncupatur

nuca dorsi. In cujus rei autographo subsignati D cernuntur Petrus Borbery, et Petrus Bruny, notarii regii ac secretarii supradicti archiepiscopatus.

21 *Idem auctor § 8 in rem nostram ita pergit: Arelate* An. mdxxxiii sub Pontificatu Clementis VII, regnante in Gallia Francisco I, Guilielmus le Vasseur, ejusdem regis chirurgus, obtinuit a præfato Summo Pontifice diploma Apostolicum, sub datum Marsiliæ Nonis Novembris, pontificatus anno x, quo sibi facultas dabatur, aliquid reliquiarum S. Rochi assumendi apud Arelatem. Quod cum ab eodem rege Christianissimo instantè postulasset hujusmodi Brevis seu indulti Pontificii confirmativam executionem, piis ejus votis annuit regia munificentia die x ejusdem mensis et anni; dummodo id fieret de consensu Generalis Ministri hujusce Ordinis, et ipsæ S. reliquiæ extra regnum minime asportarentur. His munitus litteris Arelatem venit, illicque a R. P. F. Gentiano ab Andino, Conventus Ministro, seu Superiore, præsentibus aliis Religiosis, et magistratu, nec non compluribus civibus ejusdem urbis, dono reverenter accepit os colli S. Rochi, vulgo nuncupatum spondylum. Id autem munus transtulit ipse Guilielmus ad oppidum Villæ-Judææ (vulgo Ville-Iuifve) non longe a Lutetia: cujus translationis festum quotannis agitur prima Dominica Maii: illicque complures indulgentiæ concessæ habentur, tum ab episcopis Parisiensibus et Cardinalibus; tum etiam a Sede Apostolica, teste Brulio lib. 4 Antiquitatum Parisiensium pag. 1221 et 1222; sed Guilielmus iste ibi vocatur le Vasseur.

22 *His adde, quæ Arturus habet § 9, his verbis expressa: Item anno mdlvii die xxii Maii, pars capitis S. Rochi Marsiliam delata est, et in conventu ejusdem Ordinis condigno honore reposita (cujus ecclesia ipsi Rocho dicata est) servatis omnibus debitis circumstantiis; uti apparet ex verbali processu, per M. Saxi, Arelatensem notarium. Exindeque officiales archiepiscopatus Arelatensis ea de re litteras testimoniales dederunt ad Marsiliensem præsulem: quibus perlectis, fidelibus cunctis Christianis præfatam ædem (ubi S. Rochi reliquiæ asservantur Marsiliæ) visitantibus quadraginta dies de injunctis poenitentiis relaxavit ipse antistes, sub datum Marsiliæ die penultima Aprilis anni F mdlxx.*

in varios
Europæ
tractus

Similiter anno mdlxxv (ita pergit Arturus § 10) die xvi Aprilis, Romam allatum est quoddam os S. Rochi per R. D. Alexandrum Barvich, abbatem, et perpetuum commendatarium monasterii S. Mariæ. Quæ quidem sancta reliquia extracta est, et illi consignata expresse coram D. vicario Metropolitanæ Arelatensis, cum litteris authenticis ejusdem D. vicarii, et D. Francisci Biol, justitii ejusdem urbis, ac consulum civitatis.

23 *Deinde § 11 idem Arturus, Anno itaque, inquit, mdcxvi, die i Augusti reverendissimus Generalis istius Ordinis, cernens hujusmodi reliquias S. Rochi sic ubique terrarum dispergi, periculumque imminere huic conventui Arelatensi, brevi in sacris exuviis spoliatum iri; præcepit in virtute sanctæ obedientiæ, sub pœna excommunicationis majoris latæ sententiæ, ipso facto incurrendæ, omnibus provincialibus, visitatoribus, ministris conventualibus, aliisque Religiosis sui Ordinis, ne eas in posterum asportari, dispergi, aut capi sinant, vel permittant, sub pœnis expressis. Datum Arelate anno et die sup.*

translatæ.

Jam

AUCTORE

J. P.

ut testatur
Arturus.* i. e. sex
pedibus
longusVariæ aliæ
reliquiæ
enumeran-
tur.

F

A Jam vero ad § 12 perveniamus, ubi exstant sequentia : Interim anno MDCXVII idem reverendissimus Generalis portionem capitis S. Rochi Arelate Duacum misit ad conventum sui Ordinis, ubi crebris honoratur miraculis thecaque argentea deaurata conclusa, publica professione defertur solemniter in festo S. Rochi summa totius populi devotione. Quod constat tum ex litteris ipsis reverendissimi Generalis, sub datum Parisiis apud sanctum Mathurinum iv Septembris anno MDCXVII, tum ex consensu illustrissimi Atrebatensis episcopi, scriptis exarato die xvii Augusti anno MDCXVIII.

earundem
possessori-
bus* Subintel-
lige provin-
ciam

24 Adde, quod Priores confraternitatis S. Rochi urbi Taurinensis (ut pergamus cum Arturo § 13) summe exoptantes ejusdem S. Rochi reliquias penes se habere, in Phocensem * ablegarunt D. Joannem Ludovicum Lamberti, presbyterum, juris canonici doctorem, priorem ecclesiæ B. Virginis loci Escarnafici, diocesis Taurinensis : qui Arelatem perveniens, Religiosisque conventus sanctissimæ Trinitatis, Redemptionis captivorum, suam humiliter exhibens petitionem, ab ipsis repulsam passus est ex eo, quod lege cautum esset, hujusmodi sanctas reliquias extra regnum deferre. Instat ille nomine sui principis serenissimi Sabaudicæ Ducis : tum archiepiscopi Taurinensis ; quorum litteras exhibet, sub datum xx Novembris anni MDCXIX : quibus addit etiam litteras eminentissimi Cardinalis Bandini, sacri Cardinalium collegii Decani, eadem continentes ; sub datum Romæ xxv Septembris anni MDCXIX. Sed cum nihil proficeret, obtulit patentes litteras Christianissimæ majestatis, sub datum apud sanctum Germanum in Laya xxviii Aprilis an. MDCXIX directas archiepiscopo Arelatensi, necnon consulibus civitatis ejusdem ; quibus notificabatur, dedisse consensum, velleque, ut præfato Sabaudicæ legato, pro voto suo, fieret satis super hujusmodi reliquiis sancti Rochi.

valde ali-
quando in-
vitis ;

25 Verum Religiosi iis se minime obtemperaturos inclamarunt : quamdoquidem lege lata sub præfatis pœnis reverendissimi patris sui Generalis retardabantur ab horum executione. Quare [per] consules, adunato urbis consilio, reque maturius discussa, conclusum est, ad evitandum scandalum, fugiendamque facti violentiam ; quod præfatus legatus Sabaudus Lutetiam adiret, ipsumque R. P. Generalem conveniret, alloquereturve, si forte assensum dare vellet. Quod et factum est ; nam is ultro annuens, consensum præstitit Parisiis xviii Martii anno MDCXX, pro hac vice dumtaxat, absque futura consequentia. Tunc Arelatensis metropolitæ, consules, notabilioresque ex clero ac populo una cum medicis et chirurgis, in conventum perrexerunt, Superiorem vocant cum Religiosis : qui jussa complentes, capsam aperunt, capiuntque superiorem partem ossis femoris sinistri, longitudinis palmæ unius ; ponderis autem unciarum quinque amplius, ad pondus aurificis : quod legatus reverenter accipiens serico albo involvit, ac diligenter ligavit servavitque. Tum nomine Priorum confraternitatis Taurinensis, votum adimplens, capsam argenteam inauratam, ac serico rubeo interius adornatam pia devotione obtulit, ut in posterum apud Arelatem ossa sancti Rochi honorificentius recondita essent in hujusmodi theca pretiosa : quorum inventarium factum est, ac litteris consignatum apud registrum pontificum Arelatensium, et archivum conventus præfati, libro Reliquiarum notato N. fol. 146, et 147 ; quas SS. reliquias ego pro pietate

Arelate veneratus sum anno MDCXX.

26 Denique ut fidei robur addat superiori collectioni Arturus, indicat § 15 unde acceperit, quæ in eadem retulit. Hæc autem omnia, inquit, (uti et alia, quæ dabuntur illico num. 29) excerpta sunt ex archivis conventus urbis Arelatensis, et ad me transmissa sub sigillo et signaturis authenticis, annuo MDCXVII, die iv Decembris per D. Gerardum, regis consiliarium, ejusque advocatum in civitate Arelatensi Phocensis provinciæ. Porro hujusce S. Rochi familia, A cruce cognominata, perantiqua atque nobilissima, nunc usque gloriose viget tum Mon-Pessulani, tum Lutetiæ, apud quam remansit baculus ipsius S. Rochi hexapodus *, reverenter asservatus per D. Isabellam A cruce, dominam de Lunello veteri, de Montuilla etc., quorum omnium mentio habetur in instrumento publico, super his confecto, signis et sigillis munito, sub datum Mon-Pessulani xiv Martii an. MDCXXXVI. Morerius tamen in suo Dictionario historico ad nomen Montpellier, baculum Sancti nostri assignat Monti Pessulano in monasterio S. Pauli. Ex his itaque, quæ hactenus e testimonio Arturi allata sunt, luculentissime patet, Beati cultum per varios Europæ tractus egregie promotum fuisse magno cum pietatis erga eundem ac tenerrimæ affectionis incremento. Quæ ut magis luceant, collectioni Arturianæ plura in hoc genere subjicienda in promptu habemus de sacris ipsarum, confraternitatibus, ut vocant, ac locis piis in ejusdem Confessoris honorem erectis.

27 Tomo 1 nostri mensis Aprilis, die 2, pag. 72 actum est de reliquiis S. Mariæ Aegyptiacæ apud Antverpienses, quarum unæ cum illustrium aliorum xxxiv Sanctorum pignoribus anno 1632 civitati Antverpiensi obtigisse ibidem narrantur hac, quæ pluribus ibi deinde exponitur, occasione. Nimirum Antonius Ludovici principis Lusitani nothus, populari favore rex ejusdem Lusitanicæ proclamatus, sed a Philippo II Hispaniarum rege prælio victus et regno exclusus, ac in Galliam profectus, Parisios detulit divitem sacris reliquiis capsam, quam anno 1594 tradens filio suo Emmanueli, expedit litteras, suæ donationis testes, quæ ibidem proferuntur. Emmanuel vero anno 1633 dono dedit Antverpiæ sacrum istum thesaurum Præfato monasterii S. Salvatoris, sicut videre datur pag. 73. Inter alia vero sacra ista pignora ponitur sub num. xxiv pars spinæ dorsi, et mentum S. Rochi confessoris, xvi Augusti. Consuli etiam potest tomus iv Maii pag. 609. Verum de reliquiis Antverpiensibus agam post Sancti Vitas. Alibi aliæ notantur. Sic Hemerelogii sacri parte 2 hoc die assignat Piazza in ecclesia S. Rochi Romana brachium ejus ; cujus pars habeatur ad S. Sebastiani extra muros ; et scutella ejusdem ad S. Marcelli ; digitus ad S. Mariæ novæ, aliæque reliquiæ ad S. Annæ de Funariis, et ad Victoriam. Sic Parisiis, ait Bailletus, plus quam in decem ecclesiis vel ostendi reliquias ejus, vel suppliciter circumferri in ipsius festo : tametsi earum insuper, quæ sunt in ejus ecclesia parochiali, celebratur translatio postrema post Pentecosten Dominica. In schedis autem nostris Mss. notantur esse Bruxellis in ecclesia S. Gaugerici. Pragenses in Bohemia, de quibus loquebar, adde Marcodurenses in Ubiis. Nam in fragmento epistolæ P. Jacobi Kritzradt signatæ v Decembris anno 1651 sunt ista : Nuper legeram de copiosa peregrinatione ad S. Rochi reliquias in Bethania Marcodur. cœnobio per an-

nos

AUCTORE
J. P.

nos aliquot instituta, et numero peregrinantium descripto. Alias notat Rayssius in *Hierogazophylacio Belgico apud Luxemburgenses* pag. 366, ac prope *Teneræ-Mondam apud virgines Cistercienses Swivecanas* pag. 500; alias *Pragæ in Bohemia Thomas Joannes Pessina in Phosphoro* pag. 516; alias in *Aurelianensi ecclesia Carolus Saussayus in Annalibus* pag. 553. Apud *Bernardinum Manzonium in Cæsenæ chronologia* pag. 63 in curata ecclesia S. Jacobi Portus Cæsenatici inter alia sacra lipsana dicitur asservari dens molaris S. Rochi. Ex iis vero, quæ e *Lipsanologio seu Inventario Ms. regii monasterii S. Laurentii Scorialensi in Hispania apud nos descripta exstant, habemus, ibidem etiam Rochi confessoris reliquias asservari. His suppleri possunt, quæ de reliquiis collegerat Arturus.*

Sanctus

28 De piissimo autem juxta ac efficacissimo ad eum perfugio adversus pestiferæ contagionis luem, memorat *Ægidius Gonsalvus Davila in suo Theatro ecclesiastico* tomo 2, qui continet ecclesias *Hispalensem, Palentinam etc.*, narrans pag. 177, anno 1519, dum magna Palentiæ esset pestis, B utrumque, ut vocat, capitulum ecclesiasticum ac seculare, implorasse opem divinæ misericordiæ, votoque se obstrinxisse solenni observandi festum S. Rochi usque ad mundi finem, nec non die xvi Augusti cum supplicatione procedendi ad ecclesiam S. Marinæ, ubi Sanctus, inquit, habet suum altare; ac cessasse beati Confessoris patrocinio pestiferum malum. Sed illud factum est singulare, quod commemorat *Fremautus sine nota temporis, quodque ego huc transcribo in ipsius fide. Dum in parthenone S. Claræ in loco, qui vulgo dicitur Villa de Conde, in Lusitania arderet pestis, peregrinus quidam ignotus eo detulit imaginem S. Rochi, dicens, ut Religiosæ illam venerarentur firma cum spe, fore, ut, quæ ex eisdem erant malo isto tactæ, convalescerent, nullæque, quæ tunc ab illo erant immunes, posthac tangerentur. Dicto respondit eventus, lue pestifera cito etiam depulsa e memorata Lusitanæ civitate vel pago. Addit idem auctor, hanc imaginem in choro istius monasterii honorifice etiamnum asservari. Magna quoque apud Gallos de S. Rochi patrocinio concepta fiducia adversus morbum contagiosum. Anno videlicet mdcxxii, die prima Martii senatus, populusque Arelatensis votum emisit ad S. Rochum de exstruendo illi sacello, ut sua intercessione apud Deum liberaretur civitas a peste et contagione epidemiæ, quæ tunc dire grassabatur. Ex instrumento publico per M. Joannem de Camoeret, notarium et secretarium ejusdem urbis; sicut § 7 narrat Arturus superius designatus.*

in peste patronus

29 Adde, quæ idem *Martyrologus* habet § 14 de publica veneratione: nam postquam dixisset, anno 1620 Sancti reliquias Arelate veneratum se esse, ut paulo ante expositum est, illam variis argumentis ita probat: Exinde, ob pestiferam eladem, qua Arelatenses misere vexabantur, archiepiscopus erexit in præfato conventu confraternitatem in honorem sancti Rochi, dans xl dies indulgentiarum, anno mdcxxviii, die x Octobris: quod sodalitium a Sede Apostolica approbatum est, et confirmatum diplomate Urbani PP. VIII cum multis indulgentiis, sub datum Romæ apud S. Petrum, Idibus Martiis anno mdcxxix. Aucto postea numero confratrum, ac pietate fervescente statum sancti Rochi argenteam, et inauratam dono dederunt, et in ejus honorem ecclesiam pulcherrimam erexerunt. Aliæ etiam urbes et

oppida, ut Salonium in Provincia anno mdcxxxi D et mdcxxxii; Vermanton in diœcesi Altissiodorensi anno mdcxxxiii; Montisargium diœcesis Senonensis anno etc. mdcxxxv, diverso tempore eadem lue cum cruciarentur, votis emissis ad B. Rochum, salubriter sunt cælitus exauditæ eorum preces. In cujus rei gratiam, processiones actæ, festa indita, altaria, oratoria, sacella, et templa constructa, ac oblationes opulentissimæ et frequentissimæ factæ.

30 Si vero ad anteriora tempora retrocedere plane lectori est animus, Pinus in Vita S. Rochi hæc scribit: Nec est, quod innumeris ejus enarrandis miraculis verbosius occupari velim: neque si id libeat, pro dignitate satis assequi valeam: incredibile enim, nec facile dictu est, quot quantaque pene quotidie mortales omnes. expertos memorent: quorum singula quæque proprium sibi volumen poscerent. Nostra vero memoria Parisiis cœnobitas sacratissimæ Virginis (qui vulgo Carmeli montis appellantur) truculenta pestis invaserat. Quo periculo fratres pavidi trepidabant. Nec tum satis consilio mentis locum reliquerat: cum eorum unus vir inter multos egregius divi Rochi E imaginem protulit, sacratioque illi sacello solenne quoque festum instituit, singulis quibusque diebus Dominicis celebrandum.... Neque posthac quemquam illic peste periisse, auditem est. Per ea quoque tempora hæc teterrima lues Ambianos, Bellovacos, Atrebatas, Nervios, Morinos, innumerasque alias Galliæ Celticæ ac Belgicæ urbes invaserat: ad quas simul ac divi Rochi nomen allatum est, colique illic et venerari cœptum est, repente totus furor ille morbi deferbuit.

31 Ex adjectis ad apographum Vitæ S. Rochi singularis, a Diedo conscriptæ et a Gamansio huc transmissæ, pestis prædicta Parisiense cœnobium Fratrum beatissimæ Virginis de Monte Carmelo invasit anno Domini mdcxc; extinctique sunt hoc morbo pestiferò Fratres decem et octo. Item eorum unus etc., qui non nominabatur a Pino, ibi dicitur Frater Johannes Philippi, alias Atrebatensis, sacræ Theologiæ lector. Ibidem etiam ab ipso in honorem Sancti facta sic narrantur: Imaginem beatissimi Rochi in eodem cœnobia Fratrum Carmelitarum erexit, atque instituit, ut de sanctissimo Rocho omnibus diebus Dominicis F specialis commemoratio haberetur: Dominica vero prima post festum Assumptionis, cujus * festum * l. hujus celebratur cum Missa et sermone solemnibus. In vel ejus eodem Ms. agitur etiam de peste apud Ambianenses, Tornacenses, Cameracenses etc. eodem in tempore. Denique, ut etiam discimus ex isto apographo. Anno Domini mdcxcv Parisiis fuerunt multi peste gravati, humanoque remedio destituti, ad imaginem B. Rochi peregre venerunt, atque vota sua ibidem reliquerunt: qui se aiunt ejusdem meritis liberatos. Quapropter ejus nomen ad astra usque colunt. Nos vero Carmelitæ hunc virum sanctissimum Rochum hoc cœnobium scilicet Fratrum Carmelitarum specialiter elegisse ad operanda miracula credimus, ideoque excitasse turbæ devotionem, ut perpetue nomen ejus ibidem laudetur. Verum ne sola antiqua venerationis exempla proferamus ob fatale virus, sancto sospitante, depulsum; subdo hisce duo recentissima. Alterum, quod Serenissimus Venetiarum Dux cum excellentissimo comitatu, cum Nuntio item Pontificio, ac legato Cæsareo, die xvi hujus labentis anni 1736 inviserit ecclesiam S. Rochi, ad gratias agendas omnipotenti Deo, quod

AUCTORE
J. P.

A quod anno 1576 urbem istam per intercessionem hujus Sancti tam miseranter dignatus fuerit liberare pestilentia, sicut memorant nova publica Antverpiensia; adduntque, eodem die non vulgarem fuisse confluxum piorum hominum, ut venerarentur ejusdem Sancti corpus, quod quiescit et asservatur in dicta ecclesia. Nova publica Coloniensia pro anno 1576 signant 1492. Alterum est, quod Augustissimus Romanorum Imperator Carolus VI Austriacam suam erga S. Rochum pietatem eodem anno ac die paulo ante notatis testatam esse voluerit, quando consuetis cum solennitatibus ejusdem Sancti festum celebravit Vienna in ecclesia RR. PP. Augustinianorum in suburbio de Landt stract ex citatis documentis Antverpiensibus.

§ IV. Præsentissimum Sancti in morbo contagioso patrocinium aliunde confirmatum; erectæ in ejus honorem confraternitates; gloria ipsius a poetis celebrata.

In territorio Romano apparet mirifice Sancti imago;

B

Factum prorsus admirandum de Beati nostri præsentissimo contra morbum pestiferum patrocinio jam pridem memorie proditum legitur apud nos tom. III mensis Junii in Prætermisssis ad diem XVIII ejusdem mensis a pag. 550. Cum autem ejusdem facti historia potissimum huc spectet; etiamsi ibi describatur, non gravabimur tamen illam denuo hic repetere. Sic itaque rem gestam ibidem retulerat P. Conradus Janningus noster: SS. Rochi et Sebastiani apparitio celebratur hoc die Tusculi, vulgo Frascati, loco, principum Romanorum palatiis, villis, rusticatione nobilissimo, in ecclesia S. Mariæ de Vivario, quæ olim cathedralis ibi fuit; nunc fere S. Rochi appellatur. Initium celebritas habuit anno MDCLVI, quando grassante Neapoli pestifera lue, quæ dimidiam incolarum partem frequentissimæ civitatis absumpsisse creditur; atque inde per Campaniam Romanam late serpente, multosque etiam Tusculi inficiente, die XVIII Junii apparuit in pariete laterali, qui templum ingredienti a sinistra est, non procul a frontispicio, primum vultus imaginis S. Rochi, et paulo post etiam vultus S. Sebastiani prope illum depicti, decidente sine ullius opera, nec opinato, muri tectorio, sub quo latebant, et latuerant tam diu, ut nulla talium illic imaginum apud cives maxime senes memoria superesset.

tempore contagiosi morbi is invocatur summo cum fructu.

33 Rata continuo civitas, Sanctos, tali tempore ac loco tam mirabiliter apparentes, patrocinium sui velle suscipere contra violentæ contagionis incursum; ipsos sibi precibus votisque magis ac magis conciliarunt. Nec vero opinione sua falsi, nec spe frustrati fuere. Nescitur quippe ullum pestilenti lue Tusculi tunc extinctum fuisse Afflati quidem illa fuerunt aliqui; sed illiti oleo lampadis, quæ ante imagines Sanctorum lucet, curati et servati sunt. Imo idem oleum etiam ab exteris pluribus, tum Religiosis, tum secularibus, præsertim Romæ, petitum, et cum fiducia infirmis adhibitum, non dissimiles curationes operatum est. Certe tot oblationes et anathemata illam ob causam undique fuerunt allata, ut inde mar-

moreum altare ad ipsas imagines excitatum sit. Hæc ipsemet nuper [MDCXIX] Tusculi versatus, a personis fide dignis accepi; et altare imaginesque Sanctorum, amoto velo, per vitreas, quibus concinne teguntur, fenestras coram in pariete inspexi, justam hominis staturam, et nescio quid venerandæ antiquitatis ac majestatis habentes. Civitas, beneficii memor, quotannis hoc die publicam supplicationem, comitantibus omnibus piorum civium sodalitiis, in gratiarum actionem instituit.

34 Ad sodalitia seu confraternitates in S. Rochi honorem erectas quod attinet, celebris seculo XVI fuit Romana, prout liquet e litteris Apostolicis Pii Papæ IV, quæ exstant apud Laërtium Cherubinum in Bullario tom. 2, pag. 25 et sequentibus, hoc titulo prænotatis: Confirmatio confraternitatis S. Rochi, a morbo epidemiæ liberatoris, in Urbe hactenus institutæ, et ab Alexandro VI, et Leone X nonnullis privilegiis decoratæ, cum aliarum indulgentiarum et gratiarum concessione etc. E quibus litteris hæc delibo: Sane alias fe. rec. Alexandro Papæ VI prædecessori nostro, pro parte dilectorum filiorum confratrum confraternitatis S. Rocchi confessoris de dicta Urbe exposito, quod nonnulli Christifideles in eadem Urbe commorantes, pie considerantes, quod quam plures Christiani nominis professores intercessione ejusdem S. Rocchi a morbo epidemiæ non solum præservabantur; sed etiam dicto morbo infecti liberabantur; quodque in dicta Urbe nulla ecclesia sub invocatione S. Rocchi hujusmodi constructa existebat, quamdam confraternitatem inter se sub invocatione ejusdem S. Rocchi fecerant, et ordinaverant; et, ut haberent locum, in quo pro divinis celebrandis, et iis, quæ ad directionem et gubernationem dictæ confraternitatis pertinebant, et pertinerent in futurum, convenire possent, et quamdam petiam * terræ montis Augustæ de dicta Urbe prope viam publicam, qua itur ad ecclesiam S. Mariæ de Populo etiam de ipsa Urbe, consistentem, sub annua responsione decem ducatorum, certis modo et forma tunc expressis conduxerunt, et quod ipsi confratres intendebant inibi unam ecclesiam sub dicta invocatione construi et ædificari, ac in ea Missas et alia divina officia per capellanum seu capellanos alias idoneos celebrari facere, et illam ornamentis ecclesiasticis munire et fulcire, præfatus Prædecessor, ut Christifideles illam visitare, et divina officia audire; ac ut intercessione ejusdem S. Rocchi apud Altissimum hujusmodi morbo epidemiæ conservari et liberari possent, eorumdem confratrum supplicationibus inclinatus confraternitatem præfatam per quasdam Apostolica auctoritate approbavit, et confirmavit, dando facultatem statuta condendi, officiales deputandi, ecclesiam S. Rochi Romæ condendi, pias oblationes recipiendi etc., quæ diffuse ibidem exponuntur, quæque Leo PP. X deinde confirmavit, sicut ibidem licet videre.

Confraternitas Romana

E

* i. e. modum seu partem

F

35 His itaque præmissis Pius PP. IV dictas concessionem sua etiam auctoritate ita confirmat: Cum autem, sicut confratres confraternitatis S. Rocchi hujusmodi nobis nuper exponi fecerunt, ecclesia ipsa ad Dei laudem ex piis tam dictorum confratrum, quam aliorum Christifidelium elemosynis constructa et ædificata fuerit, et in ea divina Officia celebrentur, ac diversa charitatis opera exerceantur, ipsaque ecclesia per eosdem confratres laudabiliter regatur et gubernetur ipsique cupiant eorum confraternitatem, ac omnia

sub tribus Pontificibus erecta, et privilegiis dilata

AUCTOR
J. P.

nia privilegia, indulgentias, exemptiones, et indulta eis concessa præfata, pro illorum subsistentia firmiori, et ut ipsi in hujusmodi piis operibus exercendis de bono in melius perseverare valeant, etiam per Nos approbari, et confirmari ac ampliari, Nos. eorumdem confratrum supplicationibus in hac parte inclinati, confraternitatem S. Rocchi de Urbe hujusmodi, ac illius privilegia, indulgentias etiam plenarias, exemptiones et indulta, eorumque confirmationem, approbationem, ac desuper confectas Alexandri et Leonis prædecessorum litteras hujusmodi, ac prout illa concernunt omnia et singula in eis contenta, et inde secuta quæcumque Apostolica auctoritate prædicta tenore præsentium approbamus, illisque perpetuæ firmitatis robur adjicimus etc.

ac gratis ;
quæ postea
sunt restri-
ctæ,

36 Gratias deinde, indulgentias, et indulta aliorum locorum piorum Urbis, quæ enuntiantur in dictis litteris; item publicandi indulgentias, ac statuta condendi facultatem impertitur: ad hæc, privilegii fori, ad omnes personas ac ministros extensionem, bonorum etiam feudalium et ecclesiasticorum fruitionem; aliam denique indulgentiam plenariam pro visitantibus dictam ecclesiam etiam alia die, quam festivitatis ejusdem Sancti, per confratres eligenda; plenariam denique indulgentiam singulis confratribus etc. in mortis articulo constitutis idem Christi Vicarius benignissime concedit, prout latius continetur in sæpe dictis litteris. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die XVIII Octobris MDLX Pontificatus ejus anno primo. Etiam si autem ante dictas litteras ista præfigatur admonitio: Has indulgentias moderatus est, et alias concessit S. D. N. Paulus V in ejus constitutione adhuc non edita, quamvis firmata die III Octobris MDCVI, et normam aggregandi alias confraternitates tradidit Clemens VIII in constitutione 115 QUÆCUMQUE (consule insuper notas marginales ad dictas litteras) ex præmissis tamen perspicuum est, S. Rochi confraternitatem in urbe Romana erectam Apostolica auctoritate, ac tot privilegiis ditatam, maxime ibidem claruisse sub tribus Pontificibus, videlicet Alexandro VI, Leone X, ac Pio IV. Porro obiter hic observamus, prodixisse decretum die XIV Martii anno 1714, quo a sacra Congregatione Eminentissimorum et reverendissimorum DD. Cardinalium, Indulgentiis sacrisque Reliquiis præposita, tria summaria assertarum Indulgentiarum confraternitatibus S. Rochi concessarum proscribuntur, ac declaratur, confraternitates illas in quibusvis locis existentes, et archiconfraternitati de Urbe aggregatas, nullis aliis Indulgentiis, concessionibus, et privilegiis uti et frui posse, nisi illis, quæ in supradicto Brevis. me. Pauli V continentur, et quæ in aggregationibus ab eadem archiconfraternitate, expediri solitis, de verbo ad verbum referuntur. Decretum illud habetur in Magno Bullario Romano, seu ejusdem continuatione, anno 1727 edita Luxemburgi, parte 2, pag. 443.

Aliæ quæ
dam de di-
ctâ confrat-
ternitate
notitiæ.

37 Jam vero nonnulla alia occurrunt de laudata archiconfraternitate Romana. Apud Pancirolium in Thesauris absconditis almæ urbis Romanæ, Regione 5, num. 19 scribitur, S. Rochi sodales in loco, quem cœmerant de gli scavioni, id est, a mancipiis (Vide ibidem num. 30) anno 1499 ibidem fabricasse ecclesiam sancti Confessoris magnam admodum ac pulcram; ex archivo hujus ecclesiæ. Prope illam significat esse hospitale pro viris infirmis variæ professionis et artis; nec non aliud erectam pro feminis,

atque a Cardinale Antonio Maria Salviato proventibus instructum; item solenni cum apparatu, et musica ab ista archiconfraternitate celebrari diem S. Rochi XVI Augusti liberando etiam captivum a perpetuo carcere, et maritando puellas sacra Deiparæ in cœlos assumptæ luce. Postea autem pag. 460 laudatæ archiconfraternitatis S. Rochi habitum dicit esse viridem, cum imagine ejus, ac duobus fratribus, qui ante eum flectunt genua. Hæc Romæ.

38 De sodalitiis Bononiensibus quid referam? Masinius in Bononia perlustrata ad diem XVI Augusti affirmat, S. Rochi festum celebrari pluribus in locis, ubi exstant altaria atque imagines ejus, et apud Confraternitatem S. Rochi in Pratello, ut vocat; nec non distribui panem benedictum: anno autem 1509, die VI Augusti institutum fuisse Sancti ejusdem sodalitiū indicat, ubi et de vestitu ipsius: denique ab hac confraternitate anno 1605 solenni ritu Venetiis visitatum corpus S. Rochi fuisse, et ibidem loci oblatum vexillum etc. Archiconfraternitatem SS. Sebastiani et Rochi etiam memorat, cui senatus anno 1522 curam commisit infectorum peste: peculiare autem vestimenti genus ibidem etiam exprimitur. Postremo apud archiconfraternitatem S. Mariæ de Morte festum haberi maxime solenne, ac reliquias ibidem existere, memorat Masinius allegatus. Hoc autem singulare, ab ista videlicet archiconfraternitate liberari e carcere unum condemnatum, per Breve Gregorii XIII, die primo Junii anno 1576. Ad Galliam quod attinet; de confraternitate Arelatensi in honorem S. Rochi instituta, a nobis est facta mentio alia opportunitate superius num. 29; de Taurinensi num. 24; de Veneta num. 42; de Antverpiensi autem agitur inferius post Sancti nostri Vitas in gloria ejus posthuma.

39 Præter sodalitia, quæ externo cultu et opere testatum voluere singularem pietatis affectum erga hunc Sanctum, ars poetica metro insuper illigare voluit ejusdem gloriam, ac litteris posteritati eandem commendare. Exemplo sit carmen elegiacum, quod habetur post Vitam S. Rochi, antiquis formis excusam sub nomine Petri Ludovici Malduræ, sed perperam. In fine itaque ejusdem Vitæ notatur sequens titulus: Theoderici Gresemundi junioris Moguntini carmen elegiacum ad hujus libri lectorem in laudem sancti Rochi. Gesnerus in Bibliotheca nominat duos Theodericos; alterum Gresemundum Spirenses; alterum Gresmund de Mechscho. Primo loco memoratum indicat poetam fuisse: ejusque carmen de historia violatæ crucis. . . impressum dicit anno D. MDXIV. Hujus Spirensis filius forte existit synonymus Moguntinus junior, qui dictum carmen panxit.

40 Sic sonat, nec infelicis omnino venæ æstrum præ se fert. poetarum versibus

Hunc quicumque legis devota mente libellum,
Tu cole mirandi numina sancta Viri.
Fumidus æther alit spiramina pestis iniqua,
Nebula letiferam dat male fausta luem.
En juvenisque senexque ruit, perimente veneno,
Mergitur en stygiis non rediturus aquis.
[Tempestasque] furiis maris instar fluctibus acti,
Corripit en multos heu rabiosa viros.
Rochum ergo nunc, quisquis ades, venerare beatum,
Ad Rochumque pias accumulato preces.
Roche pater, miserum spes, anchora, perfugium-
que,
Præbe aurem famulis, Roche, pater miserum.
Munere

Confrater-
nitates Bo-
noniæ et
alibi.

Sancti glo-
ria

F

A Munere te digno donavit rector Olympi,
 Tabificam ut valeas pellere ab orbe luem.
 Deposcut gentes tua numina fausta misellæ:
 Morbus hic e nostris finibus exul eat.
 Angelica atque hominum manus exaturata ruinis
 Nostrum neu pergat dilaniare genus.
 At Deus omnipotens conceptum corde furorem
 Evomat in Teucros, improbuloque viros:
 Utque lupis sua non committat ovilia, sed nos
 Funesta tegat ab orbificaque lue.
 Hæc te, Roche pater, lacrymis rogitamus obor-
 tis,
 Pro nobis Dominum posce benignus opem.
 Namque potes: modo nunc deditos tueare clien-
 tes,
 Corpore conservans ingeniumque simul.
 Præsertim medicum doctum defende Joannem
 Nel; tua laus cujus munere in orbe viget.
 Is voluit tua gesta premi reddique libellis,
 Is tibi commissus præmia digna ferat.
E clausula hujus elegiæ videtur colligi, istius Jo-
annis annisu et cura Vitam S. Rochi, quæ in eo-
dem exemplari, in quo carmen istud exstat, ex-
cusam fuisse.

decantata.

B 41 *His adde carmen epicum, e quo Joannes*
Bachotus, inquit Arturus, in Fastis Christianis
ad xvi Augusti... ex Joanne Morello in suis Poë-
matibus hæc affert ex oratione ad DD. Sebastia-
num et Rochum, pro furore pestilentiae comprimen-
do. Hæc canit:

Tu quoque, Roche pater, miseris succurrere quon-
 dam

Qui didicisti ægris, quando contagia morbi
 Horrendi, crudumque tulisti corpore vulnus;
 Eia animis junctis, precibusque avertite regno
 Francorum, in nostris bacchantem cædibus or-
 cum:

Corporis atque animi gemina date peste carere.
 Solemnem vobis memores statuemus ad aram
 Ardentes faculas etc.

Quid, quod Vitam S. Rochi elegiaco carmine con-
scripsit R. D. Balduinus Coune Leodiensis, sa-
cellanus SS. Stephani et Dionysii, Leodii excu-
sam anno 1636, ac reverendo admodum in Christo
patri ac domino Gerardo a Salino, ascetici cœno-
bii Benedictini S. Laurentii prope Leodium ab-
bati, dedicatam.

C

§ V. Officia divina, Missæ, singu- laris observatio festi, ecclesiæ in Ordine Seraphico dicatæ etc.

In Brevia-
rio Slesvi-
censi

Singulare admodum ac notatu dignum cense-
 mus, eo usque publicum B. Rochi cultum
 fuisse propagatum, ut ad remotam longe plagam
 aquilonarem pervenerit, et peculiari ritu ibi-
 dem celebratus fuerit, prout probatur e Brevia-
 rio ecclesiæ ac diocesis Slesvicensis, quod supra
 a nobis citatum fuit. In laudato itaque Breviario
 in secundis Vesperis de S. Bartholomæo post BE-
 NEDICAMUS, historia de sancto Rocho legenda
 præscribitur cum antiphonis, hymnis etc. propri-
 is in hunc modum: ANTIPHONA. Ave prudens
 medice pestisque profligator, in membris epide-
 miæ sis nobis sublevator, et apud regem gloriæ,
 o Roche, suffragator. y. Amavit. COLLECTA. De-
 us, qui gloriosus in gloria Sanctorum, et cun-
 ctis ad eorum patrocinia confidentibus suæ peti-

tionis salutarem præstas effectum; concede plebi
 tuæ, ut, intercedente beato Rocho confessore tuo,
 quæ in ejus celebritate se devota exhibet, languore
 epidemiæ, quam in suo corpore pro tui nominis glo-
 ria passus est, sit liberata etc. Per.

AUCTOR
J. P.

43 AD MATUTINUM INVITATORIUM. Adoremus *honoratur*
 Dominum, qui stupenda fecit, novum mundo *S. Rochus*
 medicum Rochum quando dedit. PSALMUS. Venite.
 HYMNUS.

Rochi conjubilent, omnia laudibus,
 Axis stelliferi regia gaudeat,
 Et mundi teretis concrepet orbita,
 Sit vox una canentium.
 Felix illa suo gaudeat hospite,
 Hæc patrocinio floreat inclyto:
 Rochum nam medicum nunc habet optimum

Qui pestem fugat horridam.
 Hic qui cuncta simul pauperibus bona,
 Et sese miseris subsidium dedit,
 Ægros mirifico sublevat omine
 Non herba, cruce sed sacra.

Hæc illi merito gratia reddita,
 Summo qui studio, cordeque fervido
 Res et delicias, stemmaque gloriæ
 Sprevit, nil retinens sibi.

E

Hujus præsidium rebus in arduis
 Poscamus pavido pectore singuli.
 Si perfecta fides, mensque sit integra,
 Nobis mox aderit pius.

Te simplex Deitas, trinaque poscimus,
 Ut Rochi meritis noxia subtrahas:
 Des pacem famulis, nos quoque gloriam
 Per cuncta tibi secula. Amen.

44 IN I NOCTURNO ANTIPHONA. Fuit lignum quod *Officio*
 plantatur locis in humentibus, Rochus sacer, dum
 ornatur plurimis virtutibus. PSALMUS. Beatus vir.
 ANTIPH. Intellexit et servivit cum tremore Domino,
 spretisque rebus Romam ivit solo fultus baculo.
 PSALMUS. Quare fremuerunt. ANTIPH. Orans de-
 mum fert ad Deum, Tu es mea gloria, tu exaltas
 caput meum, tu mea victoria. PSALM. Domine,
 quid. y. Amavit. LECTIO I. Verum cum hanc, tum
 sequentes non producimus, quia continent Beati
 gesta, aliunde nota. RESP. Nobilis, et multo præ-
 fulgens Rochus honore, inclyta quæ dederat series
 rerumque facultas. y. Omnia contempsit virtutis
 amore calescens. Inclyta quæ. LECTIO II. RESP. F
 Extera jam sitiens loca visere tendit ad Urbem. In-
 terea Italiam pestis premit atque Cesenam. y. Ro-
 chus adest miseris, signo crucis elevat omnes. Inte-
 rea. LECTIO III. RESP. O pater, et vivax ægrorum
 cura, medere ulceribus nostris, quæ spiritus et
 caro suffert. y. Et fer opem famulis, qui te veneran-
 tur, amantque. Ulceribus.

45 IN II NOCTURNO ANTIPH. Hic, quæ stulto *proprio,*
 placet mundo, vanitatem respuit, et se fructu per-
 fœcundo servum cunctis obtulit. PSALM. Cum invo-
 carem. ANTIPH. A mane dieque toto Christo Rochus
 astitit, et precatu cor devoto in superna dirigit.
 PSALM. Verba. ANTIPH. Nomen tuum, Rex mirande,
 tum in Rocho claruit, cum jam mundi mel nefandum
 illi totum aruit. PSALM. Domine, Dominus. y. Justum
 de. LECTIO IV. RESP. Tandem Romuleas post multa
 pericula in arces venit, et hic tota pestis grassa-
 tur habena. y. Vita presbyteri frontem cruce si-
 gnat, abique. Venit. LECTIO V. RESP. Inde Placen-
 tinam contendens Sanctus in urbem, hanc simul
 et reliquas servavit peste gravatas. y. Nec mora
 letifero Rochus quoque aduritur igne. Hanc. Lec-
 tio VI. RESP. O qui vivificæ signo crucis eri gis
 ægros,

AUCTORE
J. P.

quod

ægros, nos quoque salvifica sævo dum lædimur igne. *ꝛ*. Qui non Pæonia confidimus arte levare, Nos quoque.

46 IN III NOCTURNO ANTIPH. Non hic dolum neque fraudem lingua perpetraverat, quare Deo cantat laudem, cui jam cohabitat. PSALM. Domine, quis habitabit. ANTIPH. Ejus verbis Christus replet cordis desiderium, et quod triste fuit, delet, omne donans gaudium. PSALM. Domine, in virtute. ANTIPH. Salutati suo junctus purget nos a crimine, impetret, ut sit compunctus, qui se colit in time. PSALM. Domini est terra. *ꝛ*. Justus germinabit. HOMILIA. Vigilate, quæ, qualis sit, ibidem designatur. RESP. Fit Rocho afflicto fons, nudam dum canis escam attulit, et Sancto non defuit alma potestas. *ꝛ*. Qui sese miseris et res impenderat omnes. Attulit. RESP. Tum patriam repetens capitur, jactatur in umbram carceris; at vitæ finem ut sibi cernit adesse. *ꝛ*. Ecce sacerdotem vocat, et Domini capit escam. Carceris. RESP. O qui luminibus vectaris in æthera sacris, et quid apud Dominum possis, signante tabella. *ꝛ*. Nos a pestifero conserva, Roche, veneno. Et quid. Gloria. Et quid,

hic datur.

47 AD LAUDES ANTIPH. Dies adest nunc celebris, Rochus sacer, quo latius de mundi transiit tenebris, cæli civis eximius. ANTIPH. Afflictis peste profuit, en, Rochi invocatio Constantiæ, quando affuit mira liberatio. ANTIPH. Res Venetis notissima, quanti sit Rochus meriti, et secula novissima voto loquentur perpeti. ANTIPH. Adstipulatur eadem hæc nostra domus firmiter, ex qua tum pestis rabiem Rochus fugavit fortiter. ANTIPH. Sic plurima Picardiæ loca, nec non Parrhisium a morbis epidemiæ, Rochi servavit meritum. CAPITULUM. Collaudabunt multi. HYMNUS. Hic est verus Christicola. *ꝛ*. Justus ut palma. AD BENEDICTUS ANTIPH. Sancti Rochi pia solemnia noster chorus promat cum gaudio: cujus miro medendi gratias totus orbis effulget radio. Nunc æterna Sanctorum gloria gaudet felix junctus collegio. COLLECTA ut supra *Alia ibidem designantur*. AD MAGNIFICAT ANTIPH. Rochus migrat lætabundus ad regnum post miserias, Christi mensus vestigia; quam beatus, C quam jucundus intrat ad regni nuptias, mira pandunt prodigia. Ergo totus illum mundus petat fundendo lacrymas, ne furat epidemia. COLLECTA ut supra.

Multis aliis locis

48 Hæc e dicto Breviario Slesvicensi huc transcribere visum est: e quo sicut mirari subit, cultum B. Rochi ad tam longe dissitum septemtrionis tractum permeasse; sic omnino illud etiam singulare ei accidit, ut in Orientem quoque penetrarit non sine nominis splendore: nam in Kalendario festorum propriorum ecclesiæ Hierosolymitanæ, quod edidit Waddingus in Annalibus Minorum tom. 3, pag. 499, etiamsi non multi Sancti mensibus anni singulis eidem inscribantur; hoc tamen die inter illos xvi Augusti signatur nomen et festum Rochi confessoris, duplex. Quo etiam ritu in Ordine recitandi divinum Officium pro ecclesia ac diocesi Venetiarum anni 1657 notatur eodem die xvi Augusti. Et inter festa palatii Patriarchalis Venetiarum, quæ habentur in fine Ordinis citati, prædicto die habetur nomen Rochi confessoris. In Officiis propriis ecclesiæ metropolitanæ Mechliniensis in Belgio nostro signatur etiam eodem die Rochi confess. duplex ad libit. cum hac oratione propria: Deus, qui beatum Rochum, confessorem tuum, tam admiranda gra-

tia curationum decorare dignatus est, ut epidemiæ D lue correptos solius Crucis Christi signaculo incolunitati restitueret: concede nobis famulis tuis, ad ejus merita et patrocinia confugientibus, ab hujus contagionis periculo, et omni subitanea ac improvisa morte, tua pietate misericorditer liberari. Per Dominum. *Ruræmundensi in diocesi quid fiat in honorem S. Rochi, ostendunt Horæ canonicæ dicendæ in propriis diocesis Ruræmundensis festivitibus, una cum litanis ejusdem ecclesiæ etc. quæ Lovanii anno 1609 excusa sunt. Ibidem enim festum ejus die xvi Augusti ritu duplici celebratur. Oratio est: Deus, qui beatum Rochum confessorem tuum, tam admiranda curationum gratia decorare dignatus es, ut supra. Indictis autem Litanis ecclesiæ Ruræmundensis, quæ post Officia ejusdem diocesis habentur, inter alios Sanctos, qui in eisdem invocantur, suum quoque locum obtinet S. Rochus; unde satis liquet, non mediocrem in ista diocesi conceptam fuisse fiduciam de patrocinio ejusdem Sancti, ac meritis apud Deum, nec non de benefica miseris succurrendi voluntate.*

49 Habeo in manibus Missam de ipso satis E antiquæ impressionis (sed nec hujus annum, nec illius locum additum exemplari invenio) in quo notantur COMMEMORATIONES, quæ fiunt post Missam, et post Euangelium S. Joannis In principio erat verbum: Quiescat ira tua, Domine, et esto placabilis super nequitia populi tui, sicut jurasti per te ipsum. Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis. ORATIO: Omnipotens et misericors Deus, respice propitius super populum majestati tuæ subjectum, et ne nos furor sæviens inveniatur, dextera tuæ propitiationis custodiat. Per. ALIA: Omnipotens sempiternus Deus, qui precibus et meritis beatissimi Rochi confessoris tui quamdam pestem hominum generalem revocasti; præsta supplicibus tuis, ut qui pro simili peste revocanda sub tua confugiunt fiducia; ipsius gloriosi Confessoris precamine, ab ipsa, et ab omni perturbatione liberentur. Per. Sancto Rocho interveniente Domine servitus nostra complaceat, et obsequia muneris nostri fiant præmia devotorum. Per. ALIA. Sacro munere satiati, supplices te, Domine, deprecamur, ut quod debita servitutis celebramus officio, intercedente F te beato Rocho, confessore tuo, salvationis tuæ sentiamus augmentum. Per. In Missali Romano, quod anno 1511 editum est, præscribitur recitanda hæc de Sancto PRÆFATIO: Qui imminentem Ninivitis interitum sola misericordia revocasti: quibus propitiator cum existeres, orationis poenitentiam præstitisti; etiam huic populo tuo ante conspectum gloriæ tuæ prostrato et oranti tribue sanitatem, et, quem desiderat, præsta liberationis effectum, ut quos Unigeniti tui pretioso sanguine redemisti, non patiaris mina, mortalitatis interire. COMMUNIO: O quam magnificum est nomen tuum, beate Roche; qui tuis intercessionibus multitudinem languentium nosti sanare, et nomen tuum gloriosum commemorantibus omnibus te propitium exhibere, veni et salva nos a morbo ac epidemiæ peste, et aëris temperiem concede.

50 Verum, ne hujusmodi venerationis publicæ S. Rochi documentis inquirendis ac colligendis tempus insumens lectoris patientia abuti, ac in silvam, quod aiunt, ferre ligna videar, duo hisce superaddo. Ac primum quidem, quod illa vehementer sit aucta in dies pluribus in locis. Nam Waddingus in Annalibus Minorum ad annum Christi

ac Missis honorata.

* f. ruina

A *Christi 1327, de hoc Viro sancto agens, num. 13.* Nuper, inquit, a Purpuratis Patribus sacrorum Rituum, Urbano VIII approbante, concessum, ut in omnibus ecclesiis et sacellis eidem sacris Officium recitetur et Missa. *Deinde Haroldus in Epitome ad eundem annum num. 4 habet:* Mirum autem est, quod hodie sint in ipsius honorem erecta templa, altaria, sacella, et quot in pietatis opera conscriptæ Christiani populi sodalitates: quarum princeps est hic in urbe Roma, ubi Rocchi dies natalis toti populo festivus est, et singulari solemnitate et fidelium concursu colitur. *Denique, Huebero teste, in Menologio Franciscano ad hunc diem xvi Augusti num. 8,* Innocentius XII anno MDCXCIV, die xxvii Martii sub ritu duplicis majoris celebrari ejus festum in Ordine Minorum de Observantia concessit.

Parisiis ob-
servatur fe-
stum ejus
tamquam
unum de
præcepto.

51 Aliud, quod hisce superaddo, quodque mirabile apparet supra modum, legitur in Vita S. Rochi apud Bailletum, videlicet festi ipsius observationem, non secus atque illorum festorum, quæ sunt de præcepto, sensim sine sensu introductam esse in plures ecclesias, sed non tam ex alicujus synodi decreto, vel ex alicujus antistitis statuto, quam ex populorum devotione peculiari, qui patrocinium ipsius contra pestem implorant. Accedit eo, quod tametsi festum hoc una cum aliis pluribus anno 1666 abrogare illustrissimus Harduinus Perefixus, archiepiscopus Parisiensis, in illa urbe voluerit, et abrogatio vim suam habuerit in plerisque aliis festis; nec ille tamen, nec ejus successor Franciscus Harleus festum S. Rochi in populo suppressere potuerint. Ipsius porro Officium ibidem dumtaxat adhibetur in locis, ubi reliquæ ejus asservantur, vel confraternitates in ipsius honorem sunt erectæ; alibi ubique ecclesia Parisiensi dumtaxat faciente Commemorationem simplicem in Officio Octavæ Assumptionis: et altera Cleri secularis ac regularis parte, quæ sequitur ritum Romanum in magna ista urbe, recitante Officium S. Hyacinthi; ita tamen ut pergat ibidem populus officinas occludere in honorem S. Rochi, sicut citatus auctor affirmat.

Cur et quo
modo colat-
ur ab Or-
dine Sera-
phico.

52 Ordo Seraphicus magno pietatis affectu prosequitur eundem Sanctum, occasione tam peculiaris cultus inde orta, quod habeatur tamquam unus ex dicto Ordine, cujus Tertium institutum seu regulam professus fuerit: quæ sententia non satis utique probabilis nobis videtur, et superius § 1 a num. 10 idcirco refutata est; illo interim bono ex eadem consecuto, quod honor singularis isti Sancto deferatur ab alumniis S. Francisci. Arturus quippe a Monasterio in Martyrologio Franciscano in notis ad hunc diem xvi Augusti, postquam ex iis, quos citat, S. Rochum dixisset fuisse Tertii Ordinis sancti Francisci, ita pergit: Quapropter uti patrono nostri Ordinis præcipuo, complures ecclesiæ Conventuum Seraphicæ Religionis ei dedicatæ sunt. Qua de re Gonzaga part. 2 Origin. Seraphic. Relig. in Conventu 29 provincie Romanæ; in Convent. 28 provinc. Bonon., in Conventu 29 provinc. S. Antonii, in Conventu 12 provinc. Candiæ, in Conventu 1 provinc. Brixie etc. Hinc decretum est in nostræ provincie sancti Dionysii Recollectorum capitulo provinciali, anno MDCXXV apud Montem Argivum diocesis Senonensis celebrato, Officium S. Rochi deinceps recitandum fore a nobis sub ritu semiduplici: quod confirmatum extitit in alio sequenti Capitulo provinciali, Lutetiæ Parisiorum an MDCXXIX; ut constat ex iisdem statutis provincial. præfatæ provincie cap. 2 art. 1, a

Augusti Tomus III.

R. P. Carolo Rapinæo in lucem edictis; nunc autem duplex sit. *Deinde vero ritus ille ad majorem solennitatem erectus fuit, sicut paullo ante ex Huebero dictum est. Hoc Fremautus ita extendit:* Innocentius PP. XII anno MDCXCIV indulsit, ut omnes S. Francisci Ordines festum S. Rochi tamquam confessoris ex suo Tertio Ordine, celebrare possint divino Officio ac Missa sub ritu duplicis majoris.

§ VI. Corpus Sancti Venetias translatum; difficultates, quæ translationi huic incommodant; magnificentissimum ibidem templum; confraternitas etc.

Translatio ista plurimorum scriptorum testimoniis consignata legitur, adque adeo certius de ea nobis constat, quam de modo, quo peracta est, aliis aliter illam referentibus. *Primo itaque stabiliamus factum.* Jacobus Philippus Bergomensis in Supplemento Chronicarum ad annum Christi 1327 hæc in rem nostram memoriæ prodidit: Ejus autem (Rochi) sanctum corpus hoc anno, qui est MDLXXXV, Venetias a quibusdam furtim delatum, a Senatu et cuncto populo tanta cum devotione et gloria exceptum est, quantam quis scriptor enarrare posset: eidem enim statim templum celeberrimum ingenti impensa construere cœperunt. *Rem vero hanc refert ille chronographus eodem anno, quo Brixie Opus ejus typis excusum notatur, videlicet 1485, ita ut testimonium majoris antiquitatis desiderari non possit.* Alibi tamen aliter apud ipsum notatur, ut videsis infra num. 60. In editione autem ejusdem Operis Parisiensi, anno 1535 vulgata, dicitur, Venetias a quibusdam ex Dertonensi diocesi furtim sublatum, perlatum fuisse etc.

E
In corpore
Sancti Ve-
netias
translato

54 Pinus in Vita hæc narrat: In hac antiqua, nobili et opulenta Veneta urbe hoc sanctissimum corpus miro et incredibili quodam civium omnium studio atque favore colitur, nec est, quod innumeris ejus enarrandis miraculis verbosius occupari velim etc. Ubi vides. non tam poni translationem, quam supponi. A Jacobo autem Bergomensi quam parum vel nihil lucis dabatur per tō furtim? Nec plus alii: non supplementum apud Petrum de Natalibus, anno 1493 Vicentiæ editum, ubi hæc sunt MDLXXXV corpus ejus furtim Venetias delatum, a Senatu devotissime susceptum est, et ejus nomini templum celeberrimum fabricatum; non *Legenda Claudii de Rota, anno 1531 excusa: non Martyrologium Romanum anni 1586, rem quidem sic signans, non rei modum, Corpus postea Venetias translatum fuit, ibique honorifice tumulatum; non Krantzius in Metropoli lib. 9, cap. 25; non Spondanus, qui magis timide, quam alii, Corpus Venetias, inquit, ut volunt, furtim translatum etc.; non Raynaldus ad annum 1327 in sine, Translatum ejus corpus AUNT Venetias. Ceterum in anno 1485, quo translatio ista narratur accidisse, satis inter auctores convenit. Sed totus rei, qua de hic agimus, cardo in eo vertitur, ut pluscula alia ejusdem adjuncta, utcumque saltem historice probabilia eruantur.*

satis qui-
dem consen-
tiunt scri-
ptores;
F

AUCTORE
J. P.
sed dissen-
tunt in
modo.

55 *Franciscus Sansovinus in Veneta urbe a se descripta, et ibidem anno 1581 prælo data, fol. 71 verso, Sancti corpus illuc allatum memorat e Germania a quibusdam mercatoribus Germanis. Dominicus Martinelli in libro, quem inscribit Il Ritratto di Venezia, qui vocari potest Latine Urbs Veneta graphice adumbrata; quique liber vulgatus est ibidem anno 1684, etiam indicat pag. 354. S. Rochi corpus e Germania illuc delatum fuisse; sed a quibus, non addit. Arturus autem supra allegatus aliter quidem hoc refert § 3, alios citans, videlicet corpus ejus honorifice conditum esse in ecclesia ab avunculo extracta; ubi tamdiu apud Montem Pessulanum quievit, donec a quibusdam ex Dertonensi diocesi furto Venetias translatum est MCDLXXXV. Sed § 4 sententiam istam corrigens, Non corpus, ait, sed aliqualem corporis portionem Venetias fuisse deportatam. Nam quomodo Monte Pessulano Venetias corpus S. Rochi potuit efferri anno MCDLXXV: cujus major et potior pars ac fere tota jam apud Arelatem ab anno MCCCCLXXII asservabatur? Vide, quæ de hac re ex eodem Arturo præmisimus supra in hoc Commentario § 2, num. 19; quibus adde dicta § 3 de harum Arelatensium reliquiarum partibus, quæ variis seculi XVI annis distributæ ibidem memorabantur. Hinc itaque fit, ut famosa illa corporis S. Rochi ad Venetos translatio, si modum consideres et adjuncta alia, sit omnino obscura, nec probabili aliquo fulciatur narrationis fundamento, vi cujus lectori apte et commode veritas ejus persuaderi possit. An igitur nihil explicatius aliunde sperari potest?*

Exponitur

56 *Franciscus Ciapetti in libro Italico, quem vocat la sacra magnificenza etc.; vocemus eum nos Augustæ S. Rochi Societatis Venetæ monumenta, quæ simul cum Vita et translatione ejusdem Sancti anno 1678 Venetiis recusa sunt, visus est, dicamus potius videri voluit, rei hujus gesta historiam narrationem reperisse, dum sub finem sui operis, translationem illam exponere satagens, varias quidem ejusdem circumstantias congerit, sed nulla profert idonea documenta, quibus res suas debito modo stabiliat; quas in compendium hic contrahi suffecerit. Ait itaque Sanctum ignoto pridem casu translatum Monte Pessulano, quievisse diu Viguerii (vulgo Voghera, quod lego esse oppidum Ducatus Mediolanensis, in agro Ticinensi, et olim Iriæ nomine appellatum.) Et initio quidem Sancti cultus ibidem satis erat frequens, uti habet citatus auctor pag. 105; sed lapsu temporis omnino is ita deferbuerat, ut ædes sacra ex sacerdotis custodis incuria non jam referret sanctuarium, ubi populus Sanctum antea venerabatur, sed ergastulum, in quo captivus et a suis, dum viveret, vilipensus fuerat. Vivebat porro ejus apud exteros memoria, sed apud tam paucos, qui ad sacrum illud depositum peregrinabantur, ut paucis obtingeret felicitas videndi corpus illud miraculosum. Mirifice autem, uti indicat pag. 116, reliquias Sancti istas obtinendi desiderium accenderat Thomam de Albertis, mercatorem Venetum, tum temporis ministrum, ac deinde præfectum dignissimum sodalitiæ ejus Venetiis.*

historia

57 *Omnem ille curam eo convertibat. Hujus ergo ampla benignitas ad hoc furtum impulit primo Joannem quemdam Patavinum et Nicolaum Teutonicum anno Christi 1483, uno circiter anno ac dimidio, antequam sacrum corpus Venetias delatum est; deinde alios; sed sine magno operæ*

pretio (pag. 117) donec incidit in fratrem Maurum de sancto Francisco Camaldulensem, qui anno 1484, mense Augusto Venetiis obscuro carcere clauderetur propter calumnias: sed impetrata ope S. Rochi, deinde ex illo liberatus eodem mense est. Cæterum commode accidit, ut Frater ille Viguerium cogitaret, acturus, quas voverat, S. Rochi gratias: nam iisdem ab ipso ibidem mense Octobri proximo persolutis, rem ei suam Thomas impense commendavit. Ille autem voto solutus, sed furto ne quidem tunc tentato propter rei difficultates, discessit, nihilo certe tum quidem, quam cæteri, ditior. Verum ejusdem mensis die XII itineri se dedit, at die XX Vignerenses attingit muros, non tamen tunc intravit locum, sed postera luce, ut omnia diligentius rimaretur. Deinde nihil intentatum reliquit, ut voti compos fieret; sed, re infecta, Venetias regressus Thomæ de Albertis retulit, potuisse se nihil, propterea quod, tametsi esset sine custodia ulla, clavibus tamen omnino quatuor sacrum hoc depositum esset occlusum (pag. 118 et sequentibus.)

E
qua fertur

58 *Post menses vero quatuor, communicatis denuo cum Thoma consiliis, iter idem aggressus rem confecit omnem, et furtum attulit Venetias salvus anno 1585, die III Martii (pag. 122 et sequentibus.) Minutissimas autem rei gestæ circumstantias tam distincte ac affirmate Ciapettus depingit, ut diceres, eum ibidem præsentem, et omnia observantem ac rimantem retulisse omnia et singula in pugillares. Verum ut cordatus lector eadem facilitate, qua ibidem refertur istam historiam admittat, desiderabit sine dubio documenta aliunde probe instructa. Vult autem dictus scriptor, in sacro isto thesauro subducto fuisse caput Sancti, ossa item brachiorum ac tibiarum et aliorum membrorum omnium sacri corporis præter duo ossicula (pag. 124) de quibus paullo post. Interea temporis Thomas de Albertis, sodalitatæ S. Rochi præfectus, a Fratre Mauro Venetias reverso rem gestam edoctus, omnem movet lapidem, ut ita loquar, ut, se vero et authentico præmisso examine, constaret, corpus eo translatum esse revera ipsum corpus ejusdem Sancti. Factum communicat cum illustrissimo Patriarcha Veneto, S. R. E. Cardinale: a quo jubetur inchoari processus verificatorius, ut vocant: instruitur causa et exhibetur a dicto Thoma die XXIX Aprilis anno 1485: comparet item Frater Maurus die ultima Aprilis: rem a se gestam exponit Patriarchæ, et juramento corroborat: nec desunt alia testimonia, prout videri potest, teste Ciapetto in processu juridice formato. His porro non contentus Patriarcha illustrissimus sacra ossa recognosci curat, adhibito ad hoc præsertim Joanne Georgio, qui Viguerii inspeverat sacrum corpus: operam etiam contulit Antonius de Lopia Venetiis habitans, qui annis quinque ante ablatum corpus distincte illud observarat. Accedunt itaque ad corpus, conspiciuntque indicia ejusdem characteristicæ relationi esse conformia. Quamobrem, facti etiam veritate multorum aliorum testificationibus confirmata, visum est, publicæ illud venerationi exponere (pag. 126 et sequentibus.)*

59 *Hiscæ itaque certis notitiis instructus Patriarcha illustrissimus censuit, corpus S. Rochi collocandum in ecclesia sub ejus nomine consecrata, ut debita cum pietate a fidelibus honoraretur. Sed quia ecclesia, quæ tunc exstabat, judicabatur non satis decenter magnitudini tam celebris Tutelaræ*

S. Rochi
corpus Vi-
guerio Ve-
netias
translatum

A Tutelaris esse coveniens, idem illustrissimus dominus Gerardus, authentica excellentissimo Decemvirum concilio de translato Venetias corpore sacro facta relatione, eodem tempore datis die XVIII Maii ejusdem anni litteris facultatem ab eo obtinuit, ut novam ac magnificentiorē Sancti ecclesiam, destructa antiqua, sodalitatis præfecto liceret ædificare, in qua depositum sacrum collocari posset: id quod ab ipso benigne impetratum fuit. Aliquot igitur post mensibus cum solennis pompæ comitatu reponitur in parva quadam ecclesia, donec assurgeret ea moles ædificiī, in quo honorificentissime quiescit, quodque tanta nunc, inquit Ciapettus, in veneratione habetur, ut quotannis, præter concursum continuum frequentis populi, qui eo se confert sacrum illud pignus veneraturus, Princeps serenissimus Reip. Venetæ, comitante nobilium multitudine copiosa, festa Sancti luce intersit sacrosancto Missæ Sacrificio. Verum de magnifico isto templo dicam infra. Nunc ex præmissa sacri corporis translatione ad urbem Venetam nonnulla fluunt consecraria, quæ in medium proferre præsentī certe instituto plane convenit.

B 60 Etenim si vera sint omnia, quæ de illa ejusdemque adjunctis omnibus ac singulis tam enucleate referebat Ciapettus, quæque e diffusa apud ipsum narratione a me sunt desumpta, qua præsertim asserit, omnia corporis S. Rochi membra, exceptis ossiculis duobus, Viguerio ad Venetos translata fuisse anno 1485: falsum est primo, idem corpus auctoritate Apostolica Monte Pessulano Arelatem translatum fuisse anno Christi 1372, de qua re actum est supra § 2 in fine. Falsum est secundo, sacras istas reliquias bene multas temporibus diversis a diversis personis Arelate petitas ac impetratas: in quarum comparatione, quantulum et fere nihil est fragmentum ossis, quod rex Galliæ Ludovicus per oratorem suum Venetiis obtinuerit, ex Ciapetto, pag. 137? Tercio, Venetæ translationi valde incommodat, quod nec annus 1485, nec superiora historiæ adjuncta, quæ Ciapettus memorabat, convenient apte satis cum Jacobo Philippo Bergomensī, qui ad annum Christi 1478, Robertus, ait, Sanseverinus, universalis copiarum Venetorum imperator.... corpus seu reliquias S. Rochi maxima cum celebritate excepit, et apud monasterium sancti Iob collocavit. Hæc habentur in editione Brixiensi istius synchroni chronologi, anno 1485 excusa: quod eo addo, quia in Parisiensi, quæ prodiit anno 1553, ista non invenio inter facta Roberti Sanseverini; expuncta fortasse vel omīssa, quia viderit is, qui alteram illam impressionem accuravit, ibi hæere aquam, quod aiunt. Quarto, falsa sunt instrumenta, de quibus egimus § 3. Quinto, id unum superest, ut in media jam lite versemur Venetos inter ac Arelatenses de vera prædicti corporis possessione.

consecraria
quæ isti
translationi
incommodant.

61 Decidi utique illa ac componi facile posset, si pars utraque acquiesceret notabili ejusdem sacri thesauri portione. Et quamvis hactenus mihi non certo constet, an plus velint Arelatenses, quando corpus primo ad illos translatum memoratur; plus tamen vult Ciapettus pag. 124 indicans, ex arca apud Viguerienses asservata extraxisse Fratrem Maurum caput, ossa brachiorum ac tibiarum, et omnium aliorum membrorum, quæ ibidem invenit, exceptis duabus ossis particulis, quas ibi reliquisse illum addit. Nihil itaque, si hæc subsistant, habent Arelatenses; nihil alii, qui Arelate sacra lipsana obtinuisse dicuntur.

Hinc exsurgit quæstio, quorum sit possessio melior, Venetorumne an Arelatensium? Arturus designat sua instrumenta, Ciapettus sua: sed neuter sic illa profert, ut conferri utraque inter se atque examinari a me possint. Ecquis vero æquus rerum arbiter uni e duabus partibus litigantibus causam adjudicet, non inspectis et expensis utriusque partis documentis? Superest itaque, ut illorum sit potior causa, quorum potiora proferrentur instrumenta: e quibus causam hanc, si possint, componant vel ipsimet, vel aliis componendam committant. Notare interim juvat, incerta prorsus et oblivionis tenebris involuta esse ea, quæ a pag. 113 habet Ciapettus de Sancti corpore translato Viguerium Monte Pessulano, idque fatetur ipsemet. Arturus autem distincte notat a quo, ad quos, cujus facultate, quo anno ac die corpus S. Rochi Monte Pessulano Arelatem translatum sit, quantaque populi frequentia ibidem colatur. Sed de his et aliis videant sacri istius depositi competitores; excutiant tabulas, inspiciant arcam, recognoscant reliquiarum partes, et edoceant eruditos, quid et quantum ex his possideant. Totum enim, vel quasi totum Sancti corpus singulis tribui non potest.

62 Celeberrimum porro apud Venetos esse Sancti nostri Confessoris nomen, patet e magnificis pietatis monumentis, ibidem ex singulari erga magnum hunc Sospitatorem pietate erectis. De templo, sacello ac urna, populorumque ad sacrum illius corpus undequaque concurrentium studio fuse tractat Ciapettus pag. 130 et sequentibus, fusissime autem de sodalītio seu confraternitate sub ejusdem Sancti nomine florentissima, deque operibus misericordiæ, ornamentis loci etc. ab initio sui opusculi a pag. 7 usque ad paginam 44 varia super hoc argumento elogia congerens, quæ nec vacat, nec convenit stylo oratorio ab ipso descripta huc transcribere. Brevior est in templi descriptione Martinellus pag. 352 et sequentibus: de ejusdem vero templi consecratione hanc producit epigraphen: Reparata a fundamentis ædem cum turri proxima, divoque Rocho dicatam Dominicus Alerius episcopus Chisimensis consecravī, quod collegio, quodque templum visentibus felix faustumque perpetuo sit, anno Christianæ salutis MDVIII. Kal. Januarii, de Dominico primo. Quo autem anno in nobile illud sepulcrum illatum dicatur corpus Sancti, indicat sequens inscriptio F apud Ciapettum pag. 136:

E Celeberrimum Sancti apud Venetos nomen

D. ROCHO SERVAT. AB
OMNI LUE CIVIB.
ILLATA. HOC CONDIT
RELIQUIIS D.
MDXX.

63 Laudatus Martinellus a pag. 354 tractat de confraternitate S. Rochi, ac ornatu magnifico loci ejusdem: ad cujus gradus legi asserit hanc epigraphen in marmorea tabula, quæ cum ad declarandam potentissimi apud Deum contra contagia pestifera Patroni sanctissimi intercessionem, et ad laudem confraternitatis conducatur, non abs re hic dabitur. Sic itaque sonat: MDLXXVI Aloysio Mocenigo principe Veneto, sæviebat pestifera lues; qua nulla umquam vel diuturnior vel perniciosior extitit, nostrorum criminum ultrix; passim urbe tota cadavera jacere prostrata, carbunculis, maculis, bubonibus horrentibus obsessa; iisdem ædibus, eadem hora funera funeribus continuari. Ubique lacrymæ, suspiria, singultus: ubique totius civitatis miserabilis aspectus, civibus repente vel obeuntibus, vel metu perterritis

ex variis
ibidem monumentis.

AUCTORE
J. P.

tis dulcem patriam deserentibus. Demum aliquando Deipara Virgine ac beatissimo Rocho deprecatoribus, visa est hæc Erynnis adeo tristicis ac dira, extremo mense Decembris, cum Martio cœpisset grassari ac furere, vim fere omnem amisisse. Quo quidem temporis intervallo cum societatis nostræ eo plus minus fratres intercidissent, iisdem ipsis fratribus, eorumque familiis præstantissimi viri Dominici Ferro, magni societatis magistri studium, diligentia, benignitas, charitas numquam sane defuit. Qui quidem tantam cladem hoc ipso monumento testatam voluit, utque legens posteritas admiretur, ingentemque Venetorum multitudinem pestis crudelitate absumptam pientissimis lacrymis prosequatur. *Quia autem pestiferum virus, quod hic tam tragice refertur, et Sancti patrocínio ad perpetuam rei memoriam publica inscriptione sublatum asseritur, valde famosum fuit, tali utpote lue tunc sæviente, qua nulla umquam vel diuturnior vel perniciosior extitit; ut loco mox indicato præmissum est; constat, illud malum esse idem, de quo mentio facta est supra § 3 in fine, recteque ibidem notari annum 1576, posteris memorabilem, secundum jam præmissa; grata interim immortalis hujusce beneficentiæ recordatione post adeo longum annorum interval- lum hodie dum etiam superstite apud Venetos, et cum solenni quidem agnitione, quantum debeant optimo suo Sospitatori. Nec placet annis 1492 aliunde in eodem paragrapho signatus, quia, si tunc pestilentia Venetiis fuerit, tam luctuose non sævierit; atque adeo post se non reliquerit tantam pietatis causam, quantam anterior illa, de qua dixi.*

§ VII. Varia vitæ exemplaria recensita.

Vita, quam
Diedus

Quandoquidem plura apud nos asservantur Vitæ S. Rochi exemplaria, partium nostrarum esse duximus, lectorem de illis instruere. Ac primo quidem dicemus de ea, quam Ms habemus, et hoc titulo prænotatam: Sancti Rochi confessoris Prologus Vitæ ex bibliotheca S. Galli.

C Vitam præcedit auctoris epistola; hanc vero ipsius nomen etc. hoc modo: Franciscus Diedus philosophus, juridicus, Brixie præfectus, reipublicæ et civitati Brixie salutem. *Jacobus Philippus Bergomensis antea citatus hunc meritis ornat laudibus ad annum Christi 1471: Franciscus Diedus, nobilissimus Venetorum patricius, philosophiæ et juris Pontificii et civilis consultissimus, et Reip. Venetæ in prætermissis deditus, hisdem etiam temporibus ob doctrinam et dicendi eloquentiam non modo a senatu Veneto; sed apud Pontificem Maximum, atque alios Christianos potentatus, ad quos sæpius orator missus est, maximo in pretio et honore habitus. Quia licet leges et poemata et historias egregie calluerit, et philosophiam et res divinas spicacissimo ingenio subtilissime intellexerit, hic historiam divi Rochi confessoris ob pestis periculum, dum Brixie præfectus esset, eleganti stilo in lucem produxit, atque alia devotionis opuscula composuit. Demum cum capitaniatus officio Veronæ in anno Domini MCDLXXXIII fungeretur, ibidem vita excessit.*

* l. perspicacissimo

ex voto editi,

65 Animum vero ad conscribenda Sancti gesta appulsi ex voto; Dignum duximus, uti ait in epistola citata, clarissimi cives. Deo. vovere, primum quidem, nos nullo jure ejus majestatem

offensuros; templum, id est, basilicam... erigere; postremo nos ejus historiam ac vitæ seriem contexere. Unde autem ea contexuerit, ibidem præmiserat in ipso suæ præfationis seu epistolæ principio his verbis: Etsi de Rocho... certi nihil ex veteribus, sacrisque codicibus compertum habemus: ne tamen hujus Viri sanctissimi genus, peregrinatio, vita atque obitus in obscuro sint, tum ex barbaris quibusdam fragmentis, tum ex Latinis, vernali tamen lingua, crassaque Minerva conscriptis, nonnulla collegimus, ex quibus Dei servum fuisse, divinitusque parentibus donatum comperimus: cujus amœnitatem, sanctitatem, gloriaque pellecti, hunc nobis præ cæteris imitandum, prosequendum, ornandumque censuimus. Nec vero vota, quæ modo ex ipso auctore memorabamus, optatissimo frustrata sunt eventu. Etenim postquam ea retulisset, mox subdit; Non physicorum *, aut cæterorum hominum præsidio; verum Rochi precibus ac Dei clementia ita civitas omnis epidemia prorsus vacua rediit, ac si numquam antea hujusmodi ægrotatione correpta fuisset.

* i. e. medicorum

E
quando
conscrip-
ta

66 Quandonam autem suam de vita S. Rochi lucubrationem evulgarit, prælo utique, cum ars typographica isto jam seculo inventa esset, accom- modanda, eruo ex clausula epistolæ ejus in nostro exemplari e bibliotheca S. Galli transcripto, videlicet Pridie Kalendas Junii, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo. Quem vero finem sibi præfixerit auctor suæ scrip- tionis, indicat in eadem epistola: Non prius, ait, linguam calamumve compescuimus, quam votum nostrum persolvissimus. Neve tantarum rerum memoria nostris futurisque [seculis literis mandanda] prorsus delitesceret; voluimus parum id otii, quod nobis a publicis privatisque negotiis relictum est, ad hæc vertenda conferre, partim ut immortalis Deo et Rocho placeremus, partim ut civitati huic nostræ, quam apprime diligemus, jucunditatem, eruditis quoque viris oblectationem afferremus... Neminem itaque adeo iniquum in me judicem futurum arbitror, qui opusculum hoc nostrum damnet, quo votum persolvimus nostrum: quod... hoc saltem doctis emolumentum afferet, ut, castigatis nostris erroribus, illi eloquentius copiosiusve clarissimi Rochi Vitam possint exor- nare,

Ex epistola
Malduræ

67 Nec vero a prælo arcendam censemus epistolam Petri Ludovici Malduræ ad Diedum, sed hic dandam, non eo dumtaxat, quod nec in editione antiqua, quam habemus, Vitæ S. Rochi, nec in Valeriana, nec in Suriana habeatur; sed propter alias etiam rationes, sicut planum fiet ex iis, quæ inferius de ista epistola dicturi sumus. En tibi illam ex Ms. nostro bibliothecæ S. Galli, in quo exstat post Vitam S. Rochi hoc titulo, et in hanc sententiam scripta: Magnifico et clarissimo Francisco Diedo, senatorii Ordinis columnario, philosophiæ alumno, Cæsarei Pontificiique juris consultissimo et Brixie præfecto bene merito, salutem dicit plurimam Petrus Ludovicus Maldura (immo Maldura.) Quamquam bonorum operum est proprium, ut externo commendatore non egeant, sed gratiam suam ipsa testentur; plus- que sit, quod probatur aspectu, quam quod sermone laudatur: suo enim utitur testimonio, non alieno suffragio: opusque a te viro excellentissime ad divi Rochi laudem superiori stylo condi- tum, id ipsum propter appositum eruditi sermo- nis elegantiam, et maximarum rerum copiam atque gravitatem, totius Brixie, cui dum impera- res,

AUCTORE
J.P.
ejusdem Vi-
ta aucto-
rem :

A res, hoc egisti, locupletissima fide attestetur, adeo ut nullius vel acutissimi malevoli censura opprimi, vel doctissimi commendatione extolli possit: mearum tamen ipse partium arbitratus sum pro flagrantissimo meo in Rochum amore ac reverentia, tibi pro tanto Christianis viris munere donato et gratulari, et gratias simul immortales agere, quod tanti Viri laudes et præconia, quæ longa sibi vigilia et manu prævia paraverat, diutius in obscuro jacere non tulisti,

ad Diedum
super Vita
S. Rochi,

* f. recenti,
vel recentia

68 Tam enim acute, tam presse, tam graviter omnia complexus; mores, acta, vitam, universa, ut compendioso hoc tuo opusculo nihil uberius, nihil lautius, nihil denique elimatius dici aut cogitari possit, aut queat. Etenim rem antea penitus incognitam ita cunctis ante oculos posuisti, loca tam antiqua quam vetera * denominatione designando, miracula non subticendo, ut in posteris Rochi vita, quæ jam diu vel incuria scriptorum, vel exigua in Deum religione in tenebris obruta jacuerit, tua opera, tuo studio, tua sanctimonia testatissima facta sit. Quamobrem non dubito tam laudabile compendium omnibus longe probatum iri: plerosque etiam crediderim affuturos, qui tuo exemplo adducti, abs te paratum sibi existimantes argumentum, Rochi merita longiori orationis ambitu extollere conabuntur. Verum ego illos operam et oleum frustra sumptuos prævideo; acta enim agent, et præreptam sibi animo * in ea re opportunitatem agnoscent.

* f. omnem

conficitur,

69 Qua re desinant, quoscumque moneo, tuas pro Rocho lucubratiunculas calamistris inurere: ne, unde sibi laudem sperant, totius populi irrisionem, et Rochi fortasse indignationem subeant: cujus ego nutu et voluntate factum existimo, ut tibi viro doctissimo, æqui ac veri observantissimo, et omnium nostræ memoriæ laudatissimo, tam laudandi Viri laudes præservarentur, quo plus gratiæ ponderis et fidei apud mortales habituræ forent. Vale senatorii Ordinis decus, ac bonarum artium hospes ac columen etc. Quam vero consentaneum præsentis nostro instituto sit, hanc produxisse epistolam, perspicuum fiet e nostris in eandem observationibus, quas lectori expendendas proponimus.

hunc, non
illum esse

C 70 Primo equis ex dicta epistola non colligat, ac certissime concludat, a Maldura, ejusdem auctore, non laudari tantum, quæ de S. Rocho scripsit Diedum; sed eundem Malduram ne vel ausum quidem esse unquam postea hujusmodi opus suscipere, aut suscipiendum alteri suadere? Ut consequens omnino sit, nihil de ista Vita unquam edidisse Malduram. Jacobus Philippus Bergomensis supra citatus illum laudat ad annum 1471: Petrus inquit, de la Maldura Bergomensis, sacri Ordinis Prædicatorum, sacræ theologiæ acutissimus doctor etc. Deinde præter Opus ejus in S. Thomam, de quo ibi agit idem auctor. alia, uti addit, nonnulla edidisse tradunt, quæ videre, ait, non merui (Ubi vides, nihil haberi de Actis S. Rochi) Obiit tandem vir optimus Placentiæ, cum magno sanctitatis præconio, anno a natali Christi MCDLXXXII. Pluribus eum illustrat Echardus in Scriptoribus Ordinis Prædicatorum recensitis tomo I a pag. 763, ubi vocatur Fr. Petrus Bergomensis; sed inter scripta ejus de quibus ibi sermo est, nihil etiam invenio de S. Rocho. Ibidem quoque signatur obiisse Placentiæ anno 1482. Laudatus Echardus Lusitanum emendandum monet, cum... in duos dividit unam de la Maldura, alterum Bergomensem dictum.

71 Secundo, ex his præmissis conficitur, Vitam, quæ auctore Petro Ludovico Maldura exstat apud Surium, non esse Malduræ, sed Diedi: ejusdem enim argumenti est, quamquam sine epistola prævia ad Brixienses, ac sine epistola Malduræ ad Diedum sit ibidem excusa: hæc si affuisset in exemplari Suriano, Diedum sine dubio, non vero Malduram notasset auctorem istius Vitæ editor. Quem fortasse in errorem induxit aliud exemplar, antiquioribus typis impressum, quod ante me habeo; sed nec locum, nec typographum, nec annum, quo editum fuerit, in eodem invenio. Hunc porro præfert titulum: Petrus Ludovicus Maldura in Vitam S. Rochi contra pestem epidemiæ apud Dominum dignissimi intercessoris, una cum ejusdem Officio. Exemplar itaque hoc ejusdem est argumenti cum Suriano, eundem auctorem præfert, eundem modum tenet narrandi Vitam sine utraque, de qua dicebam, epistola. Unde suspicio nobis incidit, vel ex hoc ipso impresso, vel ex simili Ms. exemplari Acta S. Rochi in editionem Surianam immigrasse. In edito autem alio, quod apud nos est, Diedi nomen prænotatur.

E
unde bio-
graphus
quidam
neotericus
corrigitur.

72 Tertio, ex supra dictis liquet, cæcorum more palpasse in tenebris Bailletum, dum in tabula sua critica auctorum et Actorum mensis Augusti, quæ apud ipsum exstat ante eundem mensum, pag. xv de biographis S. Rochi tractans, tam misero utitur criterio, ut quantum illud est, pene totum expungi mereatur, ex conglomerata utique falsitatum congerie compositum. Audi ineptias. Vita ejus, ut ibidem refert, per Petrum Ludovicum Malduram scripta invenitur in collectione Suriana. Non scripsit nisi post corpus S. Rochi Venetias translatum, quod accidit anno 1485: unde judicat, ab ipso transcriptum Franciscum Diedum, nobilem Venetum, qui primam historiam, quæ ad hoc usque tempus de S. Rocho habebatur, brevi ante tempore, quando præerat Brixiæ, composuit. Addit, probabile admodum illud esse, si iste Maldura sit idem cum Petro Maldura Ordinis Prædicatorum Bergomensis, qui eodem isto tempore theologiam docebat Bononiæ: ad hæc, dici Diedum illum ex devotione composuisse istud opus, ut se a peste servaret incolumem; sed locum esse dubitandi, an alios habuerit titulos, quam id, quod de eventibus ac miraculis Sancti nostri publicabatur apud vulgus; Malduram videri dissimulare, quod Italus fuerit, dum dicit, Italos fuisse, et quibus nominis S. Rochi notitiam acceperat. Hæc sunt, quæ ex isto hypercritico excerpimus; quam autem liberali spongia opus sit ad abstergendas omnes illas sordes, ex ante dictis non obscure liquet, et indidem abstergi poterunt. Cujusmodi porro sint notæ Diedana Acta, indicabimus postea. Nunc interim alia quædam exemplaria in medium proferamus.

Alia exem-
plaria

73 Alia apud nos est historia ex Italica redita Teutonice in urbe Viennensi in Austria, anno post Christi nativitatem MCDLXXXIV Norimbergæ impressa ad honorandum S. Rochum, ejusque vitam, et apud Deum merita, necdum tunc in istis terris admodum nota. Refert Sancti gesta in substantia prout circumferuntur vulgo. Nihil tamen ibidem lego de facto concilii Constantiensis. Consule, quæ de illa re sunt præmissa superius § 2. Deinde Acta nostri Confessoris vulgata fuere Latine hoc titulo: Ad illustrissimum Dominum D. Antonium Pratam, magnum utriusque Galliæ cancellarium dignissimum, divi Rochi Narbonen-

sis

AUCTORE
J. P.

sis Vita per Joannem Pinum Tolosanum edita. *Post ejusdem finem ponitur sequens clausula* : Divi Rochi Narbonensis Vita per Joannem Pinum Tolosanum, senatorem et oratorem regium edita finit : impressa primum Venetiis per Alexandrum de Bindonis anno Domini millesimo quingentesimo decimo sexto, nono Kalen. Novembris : et rursum Parrhisiis eodem anno per Jodocum Badium ad Idus Martias. *Describit autem Sancti gesta, quæ passim narrantur.*

tum excusa

74 Apud Petrum de Natalibus, episcopum Equilinum, in Catalogo Sanctorum, anno 1493 Vicentiæ impresso, post finem in ejusdem Supplemento seu appendice cap. 15 exstat compendium Vitæ S. Rochi. Quæ autem ibi sunt in fine, Anno. MCDLXXXV corpus ejus furtim Venetias delatum, a Senatu devotissime susceptum est, et ejus nomini templum celeberrimum fabricatum, hæc, inquam, ab alio adjecta sint oportet, secundum ea, quæ codici nostro adscripsit Henschenius noster : Petrus de Natalibus inchoavit Catalogum Sanctorum anno MCDCLXIX die S. Barnabæ adhuc Plebanus SS. Apostolorum Venetiis; absolvit an. MCDCLXXI B XVI Maii creatus episcopus Equilinus. Ita traditur in Codice Ms. D. Joannis Angeli Ducis ab Altæmps, apud Thaddæum Donnolam in Tract. de loco martyrii S. Felicis episcopi Spellatensis, edito Venetiis. MDCXX. Quinimmo Supplementum illud seu appendicem non convenire cum ætate, qua floruit laudatus Petrus, dicitur postea. Compendio autem mox designato consonat illud, quod exstat apud Claudium de Rota in sua Legenda 1531 excusa : ubi tamen signatur alius mortis annus, ut dicam infra. Recentiores biographos missos facimus, perrecturi ad Mss. exemplaria.

tum Mss.

75 Præter Ms. e bibliotheca S. Galli, quod antea memoravimus, nonnulla apud nos sunt alia, inter quæ est illud, quod e codice Ms. huc misit Chiffletius, et sic incipit : Rochum patre Joanne, matre vero Libera nomine genitum constat. Is patriam habuit Montem Pessulanum, quæ olim Agatha seu Agathopolis appellabatur, Narbonensis Galliæ oppidum non ignobile. Quæ verba sunt huic codici anonymo communia cum exordio Vitæ Diedanæ. Sed hæc multo est prolixior, quam ista hujus anonymi; quæ abstinet a chronologicis annorum Christi characteribus historiæ S. Rochi accommodandis, e quibus Vitæ ac mortis tempus determinari queat : nec refert agnitionem ejus post mortem, nec quidquam aliud quod post eandem contigisse scribunt alii, his pauculis narrationem suam concludens : Tandem Rochus moritur : cujus anima ab angelis in cælos defertur. Ceterum tametsi contracta admodum est, communes tamen historiæ Rochianæ notas prodit.

§ VIII. Ms. Belfortianum singulare in reditu Sancti atque adeo in loco mortis; nostrum de Actis S. Rochi judicium; annus ac dies obitus; Vitæ quænam, et cur præ aliis a nobis dentur.

A pographis jamjam recensitis addendum est aliud, quod apud nos exstat, ac notatur

desumptum ex Ms. Belfortii, qui scribit, se hæc habere ex Ms. Bethlehemitarum prope Lovanium, et contulisse cum Ms. Cælestinorum Parisiensium et Ambianensium. *Ecgraphum vero illud brevius narrat facta nostri Sancti, quam Diedus. Ea tamen ad calculos chronologicos non revocat; e quibus vitæ ejus exordium aut finis colligatur. Quod affirmat de S. Rochi patre, habes superius § 1 num. 2. Nihil habet de peste apud Patres concilii Constantiensis extincta ejusdem invocatione ac patrocinio. Post historiam autem Sancti in isto Ms. exemplari subditur appendix ex Ms. Patrum Cælestinorum Parisiis, et in ea factum illud apud Constantienses etiam narratur. Porro apographum Belfortianum, quamquam aliqui vulgaribus historiæ Rochianæ characteribus satis sit accommodatum; unum tamen punctum habet singulare contra torrentem scriptorum, dum videlicet Peregrinum sanctum, rebus in Italia expeditis, sese ad Angleriam provinciam Longobardiæ ad Almaniam versus contulisse, et ibidem vitam cum morte eum commutasse affirmat. Textus ejus consuli potest infra apud nos cap. 2 num. 14; quem si cum Diedano conferre volueris, observabis primo, anonymum istius auctorem contractus referre, quæ fusius deduxit Diedus.*

77 An vero anonymus ille suam Vitam breviorē acceperit ex isto biographo, an ex schedis seu documentis, quæ eidem præluxere, nobis non constat. Si vero utriusque textum expenderis, videbis in rerum substantia fere convenire. Indicat anonymi fragmentum secundo, sicut supra significatum est, quando Angleriam provinciam Longobardiæ ad Almaniam versus ponit, quo Sanctus noster ex Italia in patriam rediturus se receperit: de quo loco vide Annotata nostra ad cap. 2 Vitæ Diedanæ lit. d. Hinc consequens esset ex ipsius systemate, nostri sancti Peregrini captivitatem, mortem, agnitionem etc. extra Galliam Narbonensem accidisse; quod a liis passim scriptoribus adversatur. Horum autem sententiæ tam communiter traditæ nos refragari non audemus, et particularis biographi placito subscribere, præsertim quia incerti est temporis ac nominis, incertæ auctoritatis: et quamquam, ut candide fatear, exiguæ sunt auctoritatis alii etiam biographi, quos ego quidem viderim, maluimus tamen hic loqui cum pluribus, quam anonymum istum sequi. Alii itaque auctores aliter de re præsentī statuunt, de Sancti ex Italia in Galliam Narbonensem reditu, et mortis loco ita loquentes :

78 Diedus in Vita apud nos cap. 4, In Galliam, inquit, delatus est... In patriam itaque iter dirigens, ad oppidum quoddam pervenit, quod Rochus patruo ... donaverat etc. Pinus: Illinc redire cœpit in patriam... illicque quinquennio miserabiliter habitus in vinculis. Apud Petrum de Natalibus in Supplemento : In Galliam remeavit, et in paterno captus oppido... carceri... detruditur, in quo exacto quinquennio... in pace obdormivit. Jacobus Philippus Bergomensis ad annum Christi 1327: Indeque digressus, Deo comite, in Galliam... delatus est... In primo denique castro perveniens, tamquam explorator comprehensus, in vincula et in carceribus detruditur, et quinquennii tempus ibi consumpsit. Accedit eo, quod Martyrologium Romanum ita eum annuntiet : In Gallia Narbonensi apud Montem Pessulanum etc. Spondanus antea designatus, Mompellerium, ait, revertens, cum omnibus incognitus pro exploratore comprehensus fuisset etc. Ex his non suffragamur Vitæ ex Italico redditæ Tentonice

D
Vitæ textū
brevius ex-
emplar Bel-
fortianum,
quam Die-
dus :

in quo ex-
emplari di-
citur San-
ctus non in
Galliam
Narbonen-
sem rediisse,
sed Angle-
riam :

F

id quod ali-
is passim
Vitæ scri-
ptoribus re-
pugnat.

A Teutonice, de qua superius num. 73 : nam tametsi illa non nominet loca, quæ supra exprimebat anonymus, indicat tamen, S. Rochum ex Italia digressum petiisse urbem quamdam ad Alemannicos tractus, et ibidem captivitati mancipatum etc.

Acta cele-
britati ac æ-
tati Sancti
hujus

79 Merito requiret et expectabit lector, quid de ejusdem Sancti historia, satis quidem mirabili, sed non magno auctoritatis legitimæ, prout modo indicabam, pondere comprobata, censeri debeat. Papebrochius noster jam pridem in quadam scheda posthuma hæc de illa reliquit scripto commendata : Ex omnibus, quæ de hoc Sancto scripta leguntur, nulla certa fide omnia, unum videtur constare, venisse eum ex Gallia Narbonensi in Italiam, tempore alicujus magnæ mortalitatis (qualis fuit anno MCCCXLVIII et sequentibus) ac primum Aquapendente, tum etiam Romæ; ac denique post varias Italiæ urbes adjutas, Placentiam accessisse, multos ubique liberando mediante crucis signo. Corruptus tamen lue ipsemet, ne gravis aliis esset, ad tugurium quoddam Sarmati trans Trebiam recepit se; ubi cujusdam nobilis Gothardi venaticus canis, ablatis et domini mensa panibus, eum aluit, quoad divinitus sanatus rediit ad Montem Pessulanum patriam suam. Ibi pro exploratore captus in carcere obiit. Sed nomen sanctitatemque Viri prodentibus energumenis, honorifice sepultus, cœpit patronus contra pestem haberi. Id cum anno MCDXIV Constantiæ innotuisset collectis ibidem ad concilium Patribus, et instituta supplicatione pestis cessasset; illi postea revertentes ad propria, Rochi venerationem ubique propagarunt. Veneti corpus se habere dicunt in nominis ejus parthenone ab anno MCDLXXXV : sed potiore partem constat Arelatem delatam anno MCDCLXXII, indeque pluribus communicatas reliquias. Sic ille, re tamen tunc temporis etiamnum præmatura. Consuli itaque possunt, quæ de concilio Constantiensi a nobis expensa sunt superius § 2; de translato autem corpore ibidem, et § 6.

non satis
convenien-
tia.

80 Mirum interea videbitur, Sanctum tam illustrem non habere melioris notæ Acta. Sed consideremus, varias divinæ providentiæ et investigabiles vias esse, quibus glorificantes se glorificat: hos quidem tum in vita tum in morte; alios autem post mortem potissimum, ut videtur accidisse S. Rocho : cujus gesta non pauca, dum viveret, ad hominum notitiam, ut ea ad posteros transmitterent, obscuro modo pervenire; sed quanti apud Deum is esset meriti, quamque pretiosa in conspectu Domini mors ejus, declarare manifestissimis publicæ venerationis signis idem Dominus voluit per præsentissimum adversus lue pestiferam patrocinium, per erectas confraternitates, ædes sacras, supplicationes, peregrinationes, vota; quibus ubique terrarum nomen ejus illustravit, ac propagavit adeo, ut omne hominum genus innata quadam pietate magnum hunc Sospitorem sibi apud Deum propitium reddere satagat, certantibus veluti studiis eum invocando, æstimando ac diligendo; quod tum præcipue contingit, quando divina justitia, humanorum peccatorum ultrix, fere in eos tragicæ luis flagellum intorquet.

Annus ac
dies mortis,

81 Præter ea vero, quæ per decursum hujus Commentarii castiganda notavimus in historia Ro-chiana, meminisse etiam juvat, annum mortis ejus quem signant scriptores, molestiam facessere. Communis est sententia, Sanctum ex hac vita emigrasse anno Christi 1327. Ita Diedus, ita

Compendium vitæ apud Petrum de Natalibus, ita Jacobus Philippus Bergomensis, Spondanus, Bzovius, Catellus. Apud Claudium de Rota signatur annus 1322; sed vitio, uti suspicor, amanuensis vel typothetæ. Fertur etiam obiisse mortem anno ætatis trigesimo secundo. Quod si verum sit natalis ejus spectat ad annum Christi 1295. Laudatus Jacobus Philippus diem ipsius emortualem ponit decimum sextum Kal. Septembris, uti etiam faciunt Compendium citatum, ac Catellus; nec non Diedus in nostro saltem Ms.; nam in editis duobus exemplaribus notatur decimo septimo Kal. Septembris. Pinus autem decimo sexto Kal. Augustas obiisse eum signat, si ipsius, ac genuina sit illa positio, et non corrupta ab alio. Sed de anno, ut eo redeam, 1327, quo mortem ejus consignat, quædam supersunt observanda.

82 Si vera de Sancto referantur, anno ætatis vigesimo vel circiter profectus fuerit in Italiam. Superatisque Alpium jugis et anfractibus Italiam ingressus, ad oppidum appulit, quod incolæ Aquapendentem nominant : id enim sævissima peste vexabatur, ut videre datur in Vita Diedana apud nos cap. 2 sub initium. Quam miras vero ibidem, et in aliis per Italiam locis sanationes confecerit in tollenda pestifera lue, pluribus deinde iidem biographi commemorant. Quæ ut vera sint, necesse est, ut inveniatur anno circiter Christi 1315, ætatis S. Rochi circiter vigesimo, si subsistant, quæ ex vulgari opinione de illa dixi, pestis quæ per Italiam tunc sit grassata, et pestis hujusmodi, ut mirabilibus ibidem ab eo patratis accommodari posse videatur, de quibus auctores. Quærenti mihi illam occurrit apud Spondanum ad annum Christi prædictum 1315, num. 6 pestilentia ita universam pene Europam depasta, ut tertia pars hominum ab ea absumpta putetur. Verum objiciet aliquis: Etiam si annus ad rem nostram sit accommodatus, non videtur tamen illa esse pestilentia, quam investigamus; Diedus enim, et alii, qui res a Sancto gestas memoriæ prodidere, indicare dumtaxat videntur contagionem pestilentem, quæ per Italiam, non vero, quæ per universam pene Europam sit grassata, cum varias utique Italiæ civitates ab eo sospitatas recenseant. Sed responderi potest, scriptores loqui de sola Italia (quidquid sit de aliis Europæ regionibus) quia de solo Rocho potissimum apud ipsos est sermo, qui in sola Italia admirabiles illas magni sospitatoris partes egit, reliquis Europæ plagis ad eorum propositum non spectantibus.

nec non ge-
storum in
Italia

E

F

83 At paullo ulterius progrediamur. Jacobus Philippus Bergomensis ad annum Christi 1348; Pestis, ait, lugubris et miseranda hoc anno incepit, et per tres annos per totum pene orbem debacchata est, quæ passim per provincias irrepsit... adeo desæviit, ut vix decimus quisque ex millesimo homine superfuerit. Tragicam illius scenam pluribus repræsentant Spondanus ac Raynaldus Baronii continuatores, ad istum annum. Ad hanc si cum Papebrochio superius allegato respicere lector velit; tunc secundum ea, quæ ex scriptoribus retuli paullo ante; Sancti natalis innecti poterit anno Christi 1328, peregrinatio in Italiam anno 1348, obitus autem 1360, si, ut fertur, anno ætatis 82 e vita excesserit. Dixi, secundum ea, quæ ex scriptoribus retuli. Quoniam vero ea tam obscura et incerta sunt, nec certo constat, utrum e duobus contagiis sit in rem præsentem magis accommodatum; placuit mihi potius in initio hujus Commentarii emortua-

tempore
pestis.

lem

AUCTORE
J. P.

Observatio-
nes quædam

lem Sancti annum affigere seculo XIV, quam anno ejusdem seculi determinato.

84 Postremum est, ut de duobus Vitæ exemplaribus Latinis, quorum alterum typis antea fuit editum, alterum est Ms., a nobis proxime excudendis, lectorem præmoneam. Acta Latina Diedi antiquiora sunt, quam Pini: hujus tamen quam illius lucubratio videtur nobis melioris notæ, quia minus amplificata et verbosa, ita tamen, ut, si utriusque argumentum spectes, eadem utriusque fere substantia sit: quam an idem Pinus ex Diedo contraxerit, non habemus exploratum. Sed quoniam hujus Acta, quam istius longe majorem habent ætatem, Diedana typis committere visum est. Antiquitate quidem antecessit Petrus de Natalibus; sed præterquam quod apud ipsum non exstet nisi compendium in Supplemento seu appendice ad Catalogum Sanctorum, quem conscripsit; illud etiam ipsum compendium, uti et dictam appendicem seu supplementum non esse istius auctoris, multa persuadent. Nam primo, præfatiuncula eidem præmissa id non obscure indicat, dum hæc dicit: B Postquam ad libri calcem (Catalogi nempe Sanctorum...) pervenimus, nobis visum est, fore haud inutile, quorundam Sanctorum gesta subnectere, quæ ex eorum historiis... AUCTOREM HUIUS (nimirum historiæ vel Catalogi) imitati decerpimus. Secundo, idem persuadet notatio annorum, qui cum Petri ætate, de qua dictum est supra § 7 num. 74, neutiquam conveniunt. Etenim cap. 4 S. Vincentii Ferrerii canonizatio ponitur anno 1455; cap. 7 S. Catharinæ Senensis translatio 1430; canonizatio 1460; cap. 9 S. Monicæ translatio 1417; cap. 11 S. Bernardini Senensis obitus 1443, canonizatio 1450, translatio 1472. Plura in hoc genere videri ibidem possunt cap. 12, 15 (quod est de S. Rocho) item cap. 22.

de duabus

85 Præter illa vero, quæ de ejus ætate præmissi, lego in Bibliotheca chronologica nostri Labbei, Catalogum Sanctorum ab illo ad exitum fuisse perductum XXVI Maii anno MCCCLXXXII. In nova editione Italix sacræ tomo 10 seu Appendice, in qua inter anecdotæ Ughelliana de episcopatibus Italix antiquatis ponitur Equilinus, col. 87 dicitur: Petrus de Natalibus... Equilinam sedem jam illustrabat anno MCCCLXXXII, die XXVI Maii, ex plebano parochialis ecclesiæ SS. Apostolorum creatus episcopus post diem saltem undecimum Junii MDCLXIX *, quo præfatam adhuc SS. Apostolorum administrabat ecclesiam. Frequens deinde ejus mentio fit in antiquis chartis, quas viderim, ad annum MCD. Hæc si ita sint, aberravit Vossius in Historicis Latinis lib. 3 cap. 8, circa annum MDCLXX quasdam Sanctorum historias eum edidisse referens. Aberravit Oudin, dum in Commentario de Scriptoribus ecclesiasticis tom. 3, col. 2647 sic scribit: Petrus de Natalibus, episcopus Equilinus, quem in primo hujus Operis molimine male ad annum MCCCLXXX collocaveram, unica ferme centuria aberrans, anno hoc circiter MDLX et sequentibus floruisse legitur. Sed in errorem induxit ipsum erroris fuga. Legitur, inquit; sed illud legitur, nihil est, si cum oculato Ughelli testimonio comparetur, qui vidit antiquas chartas in contrarium. Qui ab anno Christi 876 usque ad annum saltem 1463, quo agit de Andrea Bono, ultimo cathedræ Equilinæ episcopo, seriem istorum præsulum contexit. Qui de dictis antiquis chartis ad annum 1400 postquam meminisset, quo, inquit, ex tabulario prætorio Torcellano Christophorus de Gibiginis

* L.
MCCCLXIX

beneficiatus in ecclesia S. Pauli de Venetiis, procurator Petri Natalis episcopi Equilini, instat apud prætorem Torcellanum pro executione sententiæ a patriarcha Gradensi contra quemdam Rodolphum de Prato latæ. Quid vis amplius? Corrigendus itaque etiam Miræus in Auctario de scriptoribus ecclesiasticis cap. 511, dum sub annum millesimum quadringentesimum septuagesimum quasdam Sanctorum historias breviter concinnasse eum memorat; et Natalis Alexander tomo 8 Historiæ ecclesiasticæ, anno 1714 Parisiis editæ, pag. 180, eodem parachronismo laborans. Hæc occasione Petri de Natalibus, nimis quidem multis in rem nostram; sed non sine fructu in rem communem, ut ipsius ætas e tam crasso tamque communi errore ad veram temporis rationem reducat. At nos jam revertamur ad Diedum, quo non novimus antiquiorem, qui Actis S. Rochi suum nomen præfixerit.

86 Hæc ergo cum ita se habeant, Vitam Diedanam recudere est animus, etiamsi probe norim liberali spongia illam indigere, et parergis, amplificationibus, atque id genus reculis, quæ auctor idem in schedis, quibus usus est, vel invenit, vel ipsemet attexit, abunde refertam esse. E Novi præterea agnitionem illam, qua S. Rochus post mortem innotuit hominibus, antea in captivitate ignotus, valde miram esse; quæ emunctionis naris criticis forte videbitur, aliquid habere de catastrophis, quibus scenæ exornari solent. Sed nos, qui, quoad possumus salva veritate, Actis Sanctorum favere debemus, falsitatis censuram huic agnitioni inurere non audemus. Sunt tamen alia quædam in illis castiganda: de quibus consule, quæ superius in Commentario diximus, et porro in nostris ad hanc Vitam Annotatis dicemus. Et vero, quodnam est exemplar emendationis non indigum, cum una fere omnium sit substantia, adeo in præcipuis factis (quidquid sit de eorum accidentibus) consentientium, ut, qui unam Vitam norit, omnes norit, ex fonte, uti videtur, non satis illimi et nitido haustas. Plura de Diedo et ejus lucubratione præmissa sunt supra. Porro proferemus illam ex nostro apographo, quod e bibliotheca S. Galli (celeberrimum est apud Helvetos in diocesi Constantiensi monasterium Ordinis S. Benedicti; de quo Mabillonius in Annalibus ejusdem Ordinis) transcriptum notatur. Quia vero mendosum est, illud contulimus cum Vita edita apud illustrissimum Augustinum Valerium in Sanctis episcopis Veronensibus etc., quæ ibi exstat a fol. 58 verso, nec non cum alia antiqua ejusdem Vitæ impressione, ut sic prodiret apud nos emendatius. Atque hæc quidem hactenus de Vita S. Rochi excusa.

87 Nec vero exemplar Ms. Belfortianum, de quo superius injecta est mentio, a prælo arcendum videtur. Prima quia Ms. est, nec, quantum scimus, hactenus editum. Secundo, quia tametsi auctor sit incerti nominis ac temporis; non tamen certo nobis constat, an is ante Diedum non scripserit Vitam S. Rochi extra Italiam, et forte in Gallia, cum ex collatione apographi Belfortiani cum aliis duobus exemplaribus, perspicue constet, illud in Gallia fuisse asservatum. Tertio quia satis breve ac nitidum. Quarto, quia tametsi in narrationis substantia fere conveniat cum Diedano, multum tamen differt in narrationis modo, ita ut hoc, critica istius censi posse videatur. Quinto, quia videtur auctor rectius ac sincerius, dicamus etiam felicius, non signasse temporis characteres, et quibus chronotaxis rerum

quas prælo
committi-
mus.

A. *rum a Sancto gestarum formari possit. Et vero maluerit fortasse anonymus ille nullos hujusmodi characteres signare, quam ita incertos atque obscuros, ut nec principium nec exitum in eisdem solide invenire posset? Hisce itaque de causis simul junctis Acta hujus anonymi tuis, lector, oculis subjiciemus post hanc qualemcumque Vitam a Diedo compositam; utramque in numeros et capita dispertitam more nostro.*

VITA

Auctore Francisco Diedo, civitatis Brixien-
sis præfecto,

ex bibliotheca S. Galli, cum duabus
editionibus collata.

B PRÆFATIO AUCTORIS

Scribit au-
ctor Vitam
hanc ex in-
certis docu-
mentis,

F. Franciscus Diedus, philosophus, juridicus, Brixiae præfectus, Reipublicæ et civitati Brixiae salutem. Etsi de Rocho, cujus vitam scripturi sumus, certi nihil ex veteribus sacrisque codicibus compertum habemus; ne tamen hujus Viri sanctissimi genus, peregrinatio, vita atque obitus in obscuro sint; tum ex barbaris quibusdam fragmentis, tum ex Latinis, vernali tamen lingua, crassaque Minerva conscriptis, nonnulla collegimus, ex quibus Dei servum fuisse, divinitusque parentibus donatum comperimus: cujus amoenitate, sanctitate, gloriaque plecti, hunc nobis præ cæteris imitandum, prosequendum, ornandumque censuimus. Nam etsi multa litterarum studia sunt, quæ hominibus decus afferre possunt; illud tamen in primis optandum arbitror, quod ad rectam vivendi rationem pertinet. Quam quidem institutionem nemo umquam [digne] satis laudare, extollere, complecti potuit. Si enim clarissimorum Græcorum et Romanorum recordatio, [eorumque gesta] quæ vana sunt, et gentilibus propria, mortalium animos ad gloriæ studium vehementer accendunt: quanto magis Sanctorum [hominum] gesta, et eorum vitam atque mores imitari debemus, qui corpus animamque simul salvant, nosque suis optimis institutis divino munere dignos efficiunt?

2 Qua ex re nobis hos imitandos proponamus, hos intueamur contemplemurque. Plerumque [enim] in hominibus instruendis pictores imitatur (qui non solum verbis; verum etiam quibusdam propositis imaginibus discipulos erudiunt) quo facilius illorum animos ad optimarum artium cultum accendamus. Quod cum ita sit, cogitantibus nobis, quonam pacto Deum nostra culpa iratum, benignum nobis redderemus, urbemque hanc Brixiam præclarissimam, truculentissima peste pene obrutam a, liberare possemus; urbem (inquam) Venetæ Reipublicæ præsidium atque propugnaculum, quod belli tempestate, cum in eo res esset, ut omnia ferro flammisque ab hostibus vastarentur, stabat, quidquid acerbius est morte, pati potius, quam a Venetorum fide deficere: dignum duximus, clarissimi cives, ut vos non fugit, [tria] hæc Deo optimo maximo vovere. Primum quidem, ut [sit] Rochi præ-

Augusti Tomus III.

cibus vestros animos ad veram sui cognitionem disposuisset, quantum humana fragilitas pateretur, nos nullo jure * ejus majestatem offensuros; templum, id est, basilicam Veneta * civitate et Rocho gloriosissimo dignam erigere; postremo, nos, ejus historiam ac vitæ seriem contexere, ut Sancti hujus exemplo cæteros ad bene, beate, recteque vivendum alliceremus. [Quibus peractis,] jactis quoque templi fundamentis, non physicorum * aut cæterorum hominum præsidio; verum Rochi precibus ac Dei clementia ita civitas omnis epidemia prorsus vacua rediit *, acsi numquam antea hujusmodi ægrota-
tione correpta fuisset.

3 Qua de re quamvis sanctissimus hic Vir apud Germanos et Gallos satis claruerit, et mira sanctitatis documenta præstiterit, hoc [tamen] recenti munere nostraque tempestate maximo tantæ rei exemplo ducti, non prius linguam calamumve compescuimus, quam votum nostrum persolvissimus. Neve tantarum rerum memoria nostris futurisque [seculis literis mandanda] prorsus delitesceret; voluimus parum id otii, quod nobis a publicis privatisque negotiis relictum est, ad hæc vertenda conferre; partim ut immortalī Deo et Rocho placeremus; partim ut civitati huic nostræ, quam apprime diligimus, jocunditatem, eruditio quoque viris oblectationem afferremus. Nostræ itaque lucubrationi, cives optimi, mentem accomodate, et Rochi instituta, quæ [cæteris] vitæ austeritate, gloriæ magnitudine certare possint, perlegite: quæ, cum sempiterna memoria digna sint, non admirari non possumus, aliquot ætatis nostræ viros doctissimos hoc scribendi sive interpretandi munus non sumpsisse, [tam diuque] apud barbaros et in obscuro delituisse, passos fuisse. Neminem itaque adeo iniquum in me judicem futurum arbitror, qui opusculum hoc nostrum damnet, quo votum persolvimus nostrum. Quod etsi dignitati ac sancti Viri meritis non respondet, hoc saltem doctis emolumentum afferret, ut, castigatis nostris erroribus, illi eloquentius, copiosiusve clarissimi Rochi vitam possint exornare. Si tantum pusilla hæc scripta nostra accuratius legere non dedignabuntur, hanc fortasse non in jocunde inutiliterve impensam a nobis operam judicabunt. Valete b. Pridie Kalendas Junii anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo.

ANNOTATA.

a Non dubito, quin hæc fuerit pestis eadem, de qua Jacobus Philippus Bergomensis, pluries supra allegatus, hæc scribit ad annum Christi 1477: Pestis sævissima hoc ipso anno per totam quasi Italiam debacchata est: adeo ut in Brixiana urbe supra viginti hominum millia, et Venetiis triginta similiter millia urbanæ multitudinis extinxerit. Eam... calamitatem solis eclipsis indicavit, qui eo anno Julio mense fuit, atque locustarum multitudo. Hæc itaque lues, de qua hic agit Diedus, uti conficitur ex tempore, quo suam ad Brixien-
ses epistolam dedit, anno nempe proxime sequente 1478.

b Sequens clausula chronologica non est in editione apud Valerium, nec in antiqua, quam habemus.

A. FRAN-
CISCO DIEDO.

* al. nulla
in re
* al. non
habetur Ve-
neta

* i. e. medi-
corum

* Valer-
redditur.

Sancto pa-
trocinante,
a truculen-
tissima peste
liberatam.

A, FRAN-
CISCO DIEDO.

CAPITULA ANTIQUA E MS. BIBLIO-
THECÆ S. GALLI.

S. Rochi confessoris Prologus Vitæ.

CAPITULUM I. De ejus ortu.

CAP. II. De ejus disciplina et doctrina.

CAP. III. De ejus parentibus, morte, et or-
batu.

CAP. IV. Qualiter principatum præfecto tradi-
dit.

CAP. V. Qualiter Romæ confessus est Cardi-
nali, et ipsum per signum Crucis a peste libe-
ravit.

CAP. VI. Qualiter Rochus post mortem Car-
dinalis Romam dimisit, et in via vocem audie-
rit, etc.

CAP. VII. Qualiter canis divitis Rocho quoti-
die panem afferebat, tandem divitem convertit
etc.

CAP. VIII. Qualiter Rochus divitem tandem jussit
mendicatum ire.

CAP. IX. Qualiter Rochus per angelum sana-
tus est.

B CAP. X. Qualiter Rochus a suo præfecto incarce-
retur, etc.

CAP. XI. Qualiter mortuus est, et post mortem quid
actum est per præfectum et uxorem.

CAP. XII. Qualiter civitas Constantia in concilio
ejusdem a peste per sancti Rochi intercessionem
liberata est.

CAPUT I.

*Sancti ortus ; educatio ; contemptus
mundi ; mors parentum ; bona in
pauperes distributa.*

CAPITULUM I.
Parentes
quales ha-
buerit San-
ctus :

a

b

Precibus ad
Deum, ac
Deiparam
fusus

Rochum patre Joanne, matre vero Libera no-
mine genitum constat. Is patriam habuit
Montem Pessulanum, quæ olim Agatha sive Aga-
thopolis a appellabatur, Narbonensis Galliæ op-
pidum non ignobile : [cui, aliisque] nonnullis
pater ipse, non tyrannorum more, sed justitia,
integritate, prudentia, divino timore, suorum-
que omnium benevolentia et gratia imperavit b. Qui [tametsi] militarem disciplinam per omnem
fere ætatem exercuit, et in ea versatus est; se-
culi tamen hujus mollitiem, illecebrasque veluti
caduca, parvique momenti aspernatus, omni fide
et charitate Deum coluit; non ignarus homini
[Deum timenti] nihil uspiam deesse, fortunas-
que omnes ad eum undique confluere, omniaque
pro votis illi cedere. Quapropter Deum immor-
talem in rebus omnibus agendis [auspicem] sibi
proposuit.

5 Is uxorem infæcundam et sterilem ad sene-
ctam usque perductam, ignarus, quo pacto pro-
blem ex ea compararet [quam mirum in modum
optabat : quod omnibus a natura est [insitum]
posteritatem ex nobis, quibus perpetuari cense-
mus, appetere) adhortatur, ut immortalem Deum
ac Virginem Salvatoris Genitricem supplex adeat,
oretque sibi filium dari, omnibus utilem ac fru-
ctuosum, Deo gratum, ejus gloriam non tueatur
modo, verum augere ac illustrare contendat.
Conjux viro obsequentissima, luminibus in cæ-
lum erectis, Dei ac Virginis opem his verbis im-
plorat :

6 Te, rerum omnium parens, teque mundi re-
gina, Virgo mortalium spes unica, afflictorum
omnium jocundum ac dulce refrigerium *, cu-
jus ope cuncti mortales utimur, servos tibi debi-
tos *, in te ac tua erga omnes pietate et misera-
tione sperantes, ne deseras, obsecro, votisque
nostris (si modo Christianæ Reipublicæ condu-
cat) annuito. Optamus enim filium, non ut patri-
monium augeat, fortunas conquirit, res humanas
pro libidine misceat; sed ut illas pauperibus eroget,
tibi deserviat, laudem et gloriam tuæ majestatis
prædicet, pro te et nominis [tui] amplitudine
cruciatu omnes, mortem denique subire non
dubitet. His dictis, mulieri visum est, Deum ac
Virginem ejus annuisse votis. Domum itaque rever-
sa, virum convenit, remque omnem aperit, honestum
consortium divinumque conjugium ineunt, ac filium
gignunt.

8 Erat autem annus hic ab incarnato Verbo
millesimus ducentessimus nonagesimus quintus,
[Olympiadis vero quingentesimæ undecimæ an-
nus secundus,] quo Rochus ille felix, et divi-
narum rerum peritissimus in lucem emersit : cu-
jus nominis interpretationes cæteris relinquimus :
cum multæ variæque ab eruditis viris describan-
tur. Hoc unum tamen fateri audeo, virum fuis-
se omnibus sceleribus exutum, virtutibusque re-
fertum. Nec mirum cuiquam videatur, Deo as-
pirante, hunc genitum : nam quis neget mulie-
ri divini spiritus auram ingeri posse, et ab ipso
Deo quædam sobolis principia infundi, ac Deum
cum homine charitatis communionem habere?
Ex qua quidem gratiæ consequuntur, quarum au-
xiliis hominem hoc pacto generari, non absurdum
videtur. Nec tamen hoc ejusmodi existimes, ut
quæ fabulis prodita sunt apud Phrygas de Athii;
apud Bithynidas de Herodoto; de Endymione
apud Arcadas, et apud Romanos de Numa : quos
omnes cum immortalibus consortium habuisse fabu-
lantur, divinitatemque inquirunt sapientum congres-
sus minime aspernari c.

8 Vana hæc et gentilibus propria. Ea enim
tempestate dæmones, divina tamen permissione,
pro arbitrio agebant. Nos vero, qui sacrosan-
ctam Ecclesiam imitatur, sic Rochum genitum
arbitramur, ut Joannem Baptistam ex Elizabeth
et Zacharia, senio jam confectis, divino afflatu
eorum bonitate et erga Deum fide, genitum fuis-
se credimus. Mater itaque miræ pulchritudinis
puerum et rubra cruce in pectore signatum con-
spicata obstupuit, summaque voluptate affecta est,
existimans eum Deo fore gratissimum, illumque
propriis uberibus educare decrevit : qui sicut mi-
raculo conceptus ac genitus, sic bonitatis ac san-
ctimonie signa præsagiaque sanctissimus infans præ-
se tulit. Nam cum mater in beatæ Virginis me-
moriæ Mercurii et Veneris diebus semel tantum
vesceretur; puer quoque, ut et ipse honorem Deo
redderet, et inedia corpus tenella ætate dispo-
neret, iisdem diebus semel tantum lac ex uberi-
bus hausit. Cumque ad quintum ætatis annum per-
venisset, ab Apostolo Paulo edoctus, ut corpus casti-
garet, et in servitutem redigeret, cibo potuque par-
cissime utebatur.

9 Duodecimum vero agens annum, delitias
omnes et magnificos apparatus, impensas, am-
plioresque sumptus perosus, in pauperes et ege-
nos liberalitatem complecti maluit. Exteros præ-
terea et peregrinos æque ut proprios cives dilex-
it, hilari facie, sermone [fere] divino, hu-
manitate, morum dignitate, animique splendo-
re cæteris omnibus id ætatis prælatus, eundem

se

D mater ipsum
petit et im-
petrat.
* al. refu-
gium
* al. dedi-
tos

ii.
peculiari
Dei favore

E

c
sibi dona-
tum :

F

qui ab in-
eunte ætate
mundum
contemnit,
ac virtuti-
bus dat ope-
ram

A se mortalibus præstitit. Pauperes vero præ cæteris observare, solari, juvareque pro suo posse proposuit. Si quid vero temporis illi supererat, non ad voluptates ac delicias animum declinabat; sed ad summi Dei cultum, ejusque vires et amplitudinem inquirendo, quantum ætate poterat, summo perfectus ingenio tantum profecisse cunctis visus est, ut magnum et singulare nomen atque gloriam adeptus sit.

III.
Moriturus
ejus pater
* al. mor-
tem subve-
ritus

10 Joannes interim pater ætate morboque gravatus, mortem appropinquans *, Rochum accersiri jubet; quem in hunc modum allocutus est: Tempus adest, mi fili, quo seculi hujus tempestates, procellas, fluctuationesque deseram, et meorum operum præmia consequar; cum Deo quoque immortalis, si me hoc munere dignabitur, locum habeam. Verum cum te præ cæteris omnibus diligam, et in te uno exornando curas omnes cogitationesque defixerim, quædam tibi commemoranda existimavi, quæ ad bene, beate, recteque vivendum conducere visa sunt. Te itaque per Superos oro ac obtestor, ut mea hæc præcepta non despicias. Deum igitur

B imprimis colito, et Salvatoris nostri tormenta cruciatusque sæpissime reminiscitor, quibus nos salvos esse voluit, humanumque genus omnium scelerum ac vitiorum labe depravatum perditumque insonti cruore ab imis Acherontis penetralibus, æternisque noctibus in lucem revocavit. Pupillis item, viduis, idque genus, omnibus substantiis, alieno suorumque præsidio destitutis, opem ferto. Avaritiæ præterea tenacitatem, flagitiorum omnium perniciosissimam, quam nemo sapiens umquam secutus est, caveto.

paterne il-
lum hortu-
tur ad vir-
tutem ma-
gno cum
fructu,

11 Nam si fortunas, quibus abundaveris, pauperibus erogaveris; si virgines parentibus atque opibus destitutas, viro locaveris; si mulieres obscene prostitutas, ab errore subtractas, conjugio devinxeris; si denique clementiam observaris, scito te hominibus atque ipsi Deo gratum fore: si hospitalitatem celebraveris, morbo gravatos adire, et manibus tractare non indignum putaveris, cuncti mortales Dei consortio te dignum judicabunt. Rochus obtemperaturum se patri promittit, qui paulo post e vita migravit. Justis itaque, patrio more, solenni pompa peractis, dum sanctus hic Adolescens in lacrymis adhuc esset, patrisque fune-

C ribus angeretur, priusquam vigesimum exegisset annum, matrem squalore mœroreque confectam amisit. Eorum igitur, quæ pater monuerat, non oblitus, nec inertiae aut socordiae, non luxui aut vitiiis deditus, non lasciviis aut nequitiis pessumdari passus est; sed veræ lucis doctrinam imitatus, quæ, inquit, Vendite quæ possidetis, eleemosynam date, sacculosque vobis facite, qui non veterascunt, [thesaurum] indeficientem in cælis disponite, quem fur non appropriat, neque tinea corrumpit; hereditarias opes egenis clam impartitur, Christi dogmata imitatus, qui vetuit hujusmodi distributiones in propatulo fieri, ne suam quisque distributor in hoc seculo ex ea gloria mercedem caperet: sanxitque dexteram sinistræ manus negotia in pauperum elargitionibus ignorare.

ANNOTATA.

a De hoc loco in Gallia ac nomine ejus, ista memorat Baudrandus, et ipse Gallus: Agatha seu Agathopolis, et melius Agathe, insula et urbs Volcarum in Gallia Narbonensi, teste Brietio, postea dicta Magalone, Massiliensium opus. Maguelone

nunc intra stagna Volcarum in Occitania, destructa fuit a Carolo Martello metu Saracenorum; sed postea utcumque reparata ab Arnaldo ejus episcopo anno MLXXV, eratque episcopalis urbs sub archiepiscopo Narbonensi: tandem periit urbs, et episcopatus Montem Pessulanum translatus fuit. Insula autem nomen etiam retinet Maguelone, uti stagnum adjacens: 16 leucis ruinæ illius distant a Narbone in ortum Nemausum versus 9, et una cum dimidia a Monte Pessulano in meridiem.

b Imperium seu principatum hunc non admitimus. Vide Commentarium prævium § 1.

c De anno natali nonnulla ibidem dicta sunt num. 8.

d His nec lubet tempus impendere, nec notationes augere. Vide itaque mythologos.

e Hæc tam longa, quæ præmisit Diedus, parerga exhibent potius verbosam amplificationem, quam sinceram Vitæ historiam: quæ res alibi ac nimis frequenter in eo locum habet.

CAPUT II.

E

Peregrinatio Italica; sanationes pestiferorum; iter Romanum; Cardinalis mire a lue liberatus; colloquium cum Pontifice; acta Placentiæ in morbo contagioso: Sanctus ipse eodem correptus, ac divinitus adjutus.

EXhausto igitur ad Dei laudem et Virginis honorem peculio, paternisque monitis, quantum ei per ætatem licuit, studiose peractis, patriæ parum se prodesse ratus, principatu se abdicavit, patruoque oppidis, quæ a patre susceperat, præfecto, et summa reipublicæ tradita, ipse in Italiam proficisci statuit, brevi quadam coccinea veste indutus, vilique palliolo superposito, pileo, pera ac baculo sumptis, pedibusque coopertis calceamentis *, nullo comitante, Romam versus iter dirigit; superatisque Alpium jugis et anfractibus, Italiam ingressus, ad oppidum appulit, quod incolæ Aquam pendentem a nominant: id enim sævissima peste vexabatur. Qua re intellecta Rochus ad hospitale confestim se contulit, ut pauperibus ægrotantibus inserviret: evocatoque Vincentio hospitalis magistro, eum sic alloquitur: Sentio hunc locum peste laborantibus refertum, teque unum esse, qui a cæteris destitutus, solus his inservias. Quod cum ita sit, ut me tibi socium adjungas, oro, quo facilius eos curemus: juvabo te donec vita supererit. Cui Vincentius: Etsi, mi hospes, non vulgaris tua est erga proximum charitas, et in Deum fides, tua tamen ætas adeo tenella et formæ tuæ præstantia laborem hunc assiduum immensumque fœtorem minime patietur.

13 Ad hæc Rochus: Nonne in sacris codicibus legitur, divino fretis præsidio nihil esse difficile, si modo actiones nostras ad ejus cultum illa immortalis spe pellecti, perfecti * tendimus, cujus amore huc accessimus? Scriptum est [etiam] Quodcumque uni ex minimis meis feceritis, mihi fecisse

IV.
Abdicato
principatu
in Italiam
peregrina-
tur,

F
* al. perone
munitis

* al. nulla
mortali spe
pellecti

A. FRAN-
cisco DIEDO.

fecisse existimetis. Negat Vincentius Rochum id sine maximo vitæ discrimine experiri posse, gravatos omnes esse peste, plurimosque dietim extingui: neminem autem evadere, Deum ipsum testatur. Cur igitur, inquit, huic tanto periculo te objicias, mortique exponas? Quot hic sint lacrymæ, quot clamores, quot ululatus, difficile dicitur: contra nihil voluptatis, nihil otii, nihil denique quietis est. At Rochus: Nonne scriptum est, ubi majus periculum, ibi et præmium longe majus esse, necesse est? Non enim unicuique civitates vallanti murali obsidionalive corona donabatur, sed qui civem Romanum ab hoste servasset, aut vallum transiliisset, murum primus ascendisset, seu civitatem obsidione liberasset: quæ omnia ut magna et ardua, ita et immortalis gloria, et merito prisca illa ætas decorare consuevit. Si igitur hac vana et mortali gloria pelli non opes modo ac vires; verum vitam animamque effundere non dubitarunt; cur nos, qui Christum imitatur, vitæ parcamus, præsertim cum in sacris Literis habeamus, non coronari, nec supernos lares ingredi, locumve in cælo definitum habere; ubi perpetuo ævo fruamur; nisi eos, qui legitime certaverint, et animam suam odio habuerint. Fac igitur, obsecro, ut ægrotos adeam.

ad juven-
dos peste in-
fectos ad-
mittitur, ac
eos sanat.

14 Tunc Vincentius hunc hominem quasi a Deo missum existimans, veritus, ne, si eum repelleret, Deum ipsum ad iracundiam excitaret, suisque ægrotis boni aliquid adimeret (censebat enim hunc divinum hominem illis auxilium salutis fore) quapropter eum ad valetudinarios ducit, quorum omnium dextras tangit, signoque crucis communis peste liberat, ac, dum civitatem lustrat, idem sedulus agit. Qua ex re stupor omnes invadit, ac peste soluti, Deum ac ejus nomen ad astra tollunt. Hunc vero e cælo missum, divinitusque in tanta mortalium clade donatum arbitrantur. Civibus itaque et incolis, quos in pristinam valetudinem reducerat, Rochus jubet, ne ejus nomen prodant; oppidoque illo relicto confestim Cæsenam *b*, Togatæ Galliæ *c* urbem, eodem modo correptam profectus, eam incolumem reddit. Quibus confectis Romanam longis itineribus contendit, quam supra cæteras Italiæ urbes infectam contaminatamque persenserat.

v.
Romam pro-
fectus, ad
Cardinalem
divertit,
d
* al. gratis-
simum

15 Quo delatus, ad Britannicum quemdam Cardinalem *d*, bonitate et moribus parem divertit: qui apud Pontificem Maximum summæ autoritatis et erat et habebatur. Cuncti eum Deo dignissimum *, et sanctimonie specimen esse prædicabant. Cui Rochus errata sua confiteri voluit, Eucharistiamque ex ipsius optimi viri manibus sumpsit. Qui cum Rochi faciem intueretur, et [ex ea] divinum quoddam lumen emicare conspexisset, obstupuit, maximaque illum veneratione prosequabatur, oravitque, ut Urbem peste pene obrutam liberaret: Urbem, inquam, Christi sedem, quondam orbis terrarum caput, sanctorum hominum domicilium, bonarum artium ac liberalium disciplinarum olim nutricem, ac divi Petri tempestate innocentium virorum hospitium, nec immerito mundi caput appellatam. At Rochus: Mortalium, inquit, reverende pater, salus morsque a divino opifice pendet. Ille enim voluptatibus, nequitiiis, cæterisque sceleribus implicatus, et ad peccandum proclives damnat. Ille virtutibus morumque integritati ac justitiæ deditos protegere ac fovere non desistit. Ille ægrotos liberat, mortuosque ad vitam reducit. Eum itaque orato, qui neminem ad ipsum confugientem re-

pellit, crucisque patibulo suffixis manibus omnes *D* evocat, illos amplexurus, qui ad eum cogitationes converterint. Erectis tamen in cælum [oculis] Deum sic orat: Etsi, clementissime parens, Cardinalis hujus sanctissimi preces multo plus ponderis apud te quam nostra oratio habeant; tamen ut gloriæ tuæ splendor, nominisque amplitudo clarius eluceat, preces meas ad te effundere non dubitavi: patiari urbem hanc, sacrosanctæ Ecclesiæ sedem, pietate atque clementia tua ab hac sævissima contagione liberari, virumque hunc sanctissimum in crucis tuæ signo ab omni periculo servari.

16 Qua oratione habita, Rochus cruce Cardinalis frontem signat, ita ut ejus impressio cutem penetrarit, ac si cauterio crux fuisset inusta. Domum itaque Cardinalis egressus a compluribus postulatur, quid sibi crux illa significet. Quibus ille: Vir quidam divinus me, ut a peste servaret, cruce hac munivit. Laudabant nonnulli: alii complures Cardinalem, ut crucem deponeret, quæ faciem dehonestabat, hortabantur. Pudore ductus Cardinalis, domum reversus, Rochum orat, ut crucem ei demat, ne omnibus ludibrio sit. Ad quem Rochus: Nemo servorum est, reverende pater, qui domini militis aut imperatoris insignia ferre non gloriatur. Quapropter Andreas et Petrus Apostoli [crucifigi] non modo non turpe, sed etiam gloriosum putavere, et illam tam acerbam mortem pati voluere, ut Christum præceptorem imitari viderentur. Franciscus item paulo supra ætatem nostram *e*, vir sanctissimus, stigmata suscipere in victoriae et gloriæ signum, non est veritus. Cur tu igitur hoc contemnas, in quo Dei Filius, ut te cæterosque salvaret, summo decore * [clavis] affixus hastaque confossus est? Ferto igitur vitæ salutisque vexillum, quo gratiam consequaris. Legitur enim: Qui ad vitam vult ingredi, crucem tollat, cumque sequatur, qui sibimet non pepercit.

qui impresso
fronti signo
crucis

E

* l. dede-
core

17 Quibus dictis Cardinalis confestim acquievit, crucemque gestare consuevit et statuit *, et Rochum ad Pontificem deduxit, illumque esse edocuit, qui ei crucem inussisset. Rochus autem in terram prostratus, et ad Pontificis Pedes provolutus, lacrymis eos rigat, suorum peccatorum veniam deprecatur. Pontifex hominem conspicatus, veniam non indigere, inquit, divinumque esse hominem affirmat. Tum Cardinalis, unde hanc in eo præstantiam cognoverit, rogat. Cum primum, inquit, hunc conspeximus, ex ejus oculis radii quidam profundi videbantur, qui nobis admirationem ac stuporem deduxere: ad Rochumque conversus, qua patria, quibusque parentibus ortus esset, interrogat. Rochus vero [sive] ut Pontificem contemplaretur, cui cælestis regni claves potestasque [ligandi atque] solvendi concessa erat, super qua petra omnis ecclesia constructa est; aut forte veritus, ne si patriam parentesve diceret, omnibus cognitus ab instituto detraheretur, subticuit, impetrataque a summo Pontifice venia, Cardinalem secutus est, cujus contubernio triennio usus.

a morbo
contagioso
liberatus,
eum ducit
ad Pontifi-
cem.
* al. cru-
cemque ge-
stare sta-
tuit,

F

18 Cum e vita Cardinalis decessisset, Rochus Romæ amplius morari noluit, urbemque egressus, loca et oppida quæque finitima circuit, peste interceptos divinæ crucis impressione salvat, adeo ut omnes, ad quos pervenerat, Rochi virtute summum Deum colebant laudabantque, quod scilicet tantum homini tribuisset, ut mortuos ab inferis pene revocaret. Qui cum omnem fere Togatam Galliam morbo correptam peragrasset, sanassetque,

vi.
Romam re-
linquens
Placentiæ
peste infe-
ctos sanat,
qua et ipse
corripitur,

A nassetque, Placentiam *f* Transpadanam urbem truci pestilentia vexatam, se contulit, et ad hospitale quoddam divertit, in quo uti benigne susceptus, ita aegrotantes pro more ad unum videt, signat, salvat. Labore igitur somnoque gravatus lectulo se prosternit, ac, dum quiesceret, amœnissimam vocem in somnis audit: Roche mi, qui itinera, algorem, inedia, ingentesque labores perpessus es, dolorem quoque ac tormenta et corporis cruciatus [meo] intuitu te pati necesse est. Cujus vocis dulcedine expergefactus, acuta febritamquam gladio coxa transfixa se gravatum sensit, ita [ut] cum ardore doloreque nullam quietem compararet, nec vocem quidem temperare posset, oculis ad cælum directis, inquit: Etsi antea, dulcissime Jesu, me servum tuum esse existimaverim, nunc vero cum me tormentorum tuorum parte donaveris, et illis dignum feceris, charum me tibi ac jocundum esse compertum habeo: cujus amore dulcia hæc mihi videntur: pro quo mortem quoque non subterfugio.

ac male tractatur; B 19 His dictis, rursum clamare cœpit. Infirmi vero qui affatim eo ducebantur, omnes in Rochum conclamant, orantque ut sileat, ac dolores, qui clamore non tolluntur, patienter, ut cæteri, ferat. At Sanctus ille charitate ardens, ne cæteris impedimento esset, [hospitale] exiit, seque ante fores humi prostravit. Pertranseuntes autem hospitem objurgare, jubereque illum introduci, existimantes, id hospitis incuria factum. Negat hospes eum cum cæteris morari velle, ne illorum quietem perturbaret. Qua de re insanus ab omnibus habitus, ab urbe propellitur. Tum Rochus, Deo comite, baculo innixus, ut potuit, ad nemus urbi vicinum prorēpsit. Cum vero gravissimodolore premeretur, ad arborem [cornum] quamdam constitit, ibique aliquantisper quievit: mox in proximum quoddam tugurium se recepit: rursus in hunc modum precatur:

sed divinitus miro modo juvatur. C 20 Quantum majestati tuæ debeam, mitissime Jesu, qui servum tuum experiri voluisti, eumque meritis exerceare tormentis, non ignoro. Quoniam aegrotis fortasse non ea charitate, ut in me amor tuus expostulat, opem tulerim, imbecillitati nostræ tua clementia ignoscat obsecro. Nam quis mortalium est, qui pro meritis tibi valeat inservire? Itaque ne me destituas, benignissime Jesu, neve solum hic inter ferarum sævitiam omnium destitutum præsidio, cedere patiaris. Deus autem admirabilis, qui servos suos numquam deserit, nubeculam confestim e cælo dimittit, quæ ad tugurii ostium delapsa, aquæ fontem *g* sub ipsis Rochi pedibus profudit, quæ scaturigine mirum in modum oblectatus, abluto corpore et aliquantulum refrigerato, dolorem illum acerbissimum aliqua ex parte lenisse visus est: quem quidem fontem ad hæc nostra tempora servatum intuemur: verum ne potum modo, quin et cibum ei tribuisse videretur, ne inedia periret, et gratum sibi esse illum ostenderet, cæteris quoque tolerandi exemplum præberet; mirum quoddam et antea inauditum potentiæ suæ testimonium tulit.

ANNOTATA.

a Aquam pendentem. *Leander Albertus in Descriptione Italiæ in Phaliscis Tusciæ aliquando post initium*, Deinceps in via, inquit, quæ Sena Romam ducit, citra Paliam flumen Aqua pendens occurrit etc.

b Cæsenam *Ughellus Italiæ sacræ tomo 2, a*

col. 451, occasione episcoporum istius civitatis, ita describit: Media omnino Æmiliæ via ad collis radices prope fluvium Sepin Cæsena civitas sita est, inter Faventiam et Ariminum collocata, quam in Galliam Togatam rejicit Ptolemæus; Plinius vero inter octavæ regionis numerat civitates: recentiorum vero plerique Romandiolæ provinciæ attribuunt. Dicta Cæsena [ut] existimant aliqui, vel quod exiguo amne cæsa, id est, divisa sit, ut Darius Tibertus civis et poëta Cæsenas:

Urbs Cæsena mihi patria est, quam dividit unda

Cæsis, et a patrio flumine nomen habet;

Vel quod ejusdem ager duobus fluminibus dividatur. *Plura ibidem.*

c Gallia Togata, ait *Baudrandus hanc breviter describens*, pars est Galliæ Cisalpinæ Cæsari et Plinio, a Placentia Anconam usque protensa (licet alii alios terminos faciunt) in qua, Æmilia et pars Umbriæ, in ora Senonum, Adriatico mari exposita, inter Apenninum montem ad meridiem, et Padum fluvium ad septemtrionem perstricta. *Vide Leandrum Albertum in Romanula, Italiæ regione decima quarta, post initium: ubi de nominis etymo sic statuit*: Galliæ Togatæ nomen unde fluxerit, breviter indicabimus. Galli Senones itemque Boii cum in Italiam venissent, et, ut supra dictum est, Thuscis possessione depulsis, in illorum sedibus domicilia constituerent sua, paulatim moribus institutisque Romanorum uti cœpere tam in vivendi ratione, quam etiam in vestiendi. Quapropter cum et togam peculiarem Romanorum amictum suscepissent, Cenomanis, Insubribus, aliisque Gallis idem minime facientibus, inde Galli Togati dicti, regioque ipsa Gallia Togata: quam, *ut de ejusdem finibus ex eodem auctore et hoc breviter addam*, inter Anconam et Ariminum Cato atque Sempromius concludunt; inter Rubiconem et Placentiam Ptolemæus: eumque nos potius sequendum putavimus, quod cum Livio Galliam tantum inter Rubiconem et Alpes constituite melius conveniat.

d *Historiam sequentem castigavimus in nostro Commentario prævio § 1 num. 9 tamquam apocrypham. Hinc etiam ruit Rochi accessus ad Pontificem infra num. 17. Cardinalis iste hic dicitur* F Britannicus. *Sed ad titulum Angleriæ, quo eum alibi vocari diximus ibidem in Commentario, quod spectat, dicentibus Actis, infra dandis ex Ms. Belfortiano, quæ provincia Longobardorum est; apud Leandrum Albertum anno 1566 Coloniæ Agrippinæ excusam pag. 693, in Lombardia Transpadana notatur antiqua civitas Angleria; de qua idem auctor plura alia ibidem observat. Breve est illud Baudrandi de ejusdem situ: Angleria (Anghiera) oppidum Italiæ in ducatu Mediolanensi in ora lacus Verbani... Angleriæ vero Comitatus... est tractus ibidem ad radices Alpium etc.*

e *Obiisse scribitur anno 1226. Tractandum de isto Sancto erit ad diem 4 Octobris cum Martyrologio Romano.*

f Placentia, notissima urbs est Italiæ in Longobardia ad Padum fluvium, et Placentini Ducatus caput. *Vide Ughellum tomo 2 Italiæ sacræ a col. 244, ac Historiam ecclesiasticam Petri Mariæ Campi lib. 21, ad annum Christi 1322, pag. 59 et sequentibus; ubi ait, Sanctum non urbem duntaxat illam, sed pagos etiam in ejusdem territorio multos visitasse, atque imprimis Caorsum; ibique varios curasse infirmos a contagiosa*

A. FRAN-
CISCO DIEDO.

giosa lue; indeque in civitatem profectum, salutem populi in antiqua æde S. Mariæ Bethlehem, quæ hodie S. Annæ nomen habet, commendasse Christo, ejusque sanctissimæ Matri, hæc respondenti: Roche, serve Dei, erit exaudita oratio tua; et dicto successisse eventum, civitate non tantum a lue pestilente, sed etiam a tyrannide Galeatii, de qua pluribus egerat ante, aliisque multis malis. Hæc ille, citans Bartholomæum Bagarotum in Vita S. Rochi excusa Placentiæ anno 1525, et monumenta antiqua, ut vocat, apud Fratres S. Annæ Placentiæ. Sed eorum fides sit penes asserentes, uti pariter sequentium in notatione nostra proxima.

g Campius modo citatus narrat pag. 68, Placentinos non fuisse ultimo loco inter eos, qui Sanctum veneratione publica coluere, præcipue in territorio locorum, quæ is visitavit, quæque præ aliis favore singulari dignatus est, Cuorsum videlicet, Corvaram, et Sarmatum; sanata in primo loco personarum notabilium multitudine a morbo pestifero; et in secundo, fonte scaturiente miraculose excitato, qui in hodiernum usque diem dictus sit S. Rochi, non longe a templo S. Mariæ de Corvara: ac in Sarmato (locum hunc alibi lego esse pagum versus Pedemontium) præter tugurium Sancti in sylva, quod in ædem sacram fuit conversum, duo alia peculiaria miracula contigisse memorat idem auctor, alterius nempe fontis, quem in dicto loco excitavit; et baculi, ibidem ab ipso in terra plantati, qui fructiferam in pyrum excreverit, ac produxerit exquisiti saporis pyra, sed sola illa nocte, quæ festum S. Rochi præcedebat, magno a fidelibus in pretio habita. Hoc vero prodigium continuatum fuisse affirmat quotannis usque ad tempus majorum; sed deinde propter homicidium ibidem commissum, ac virginem violatam occasione vigiliarum, quæ in Sancti honorem ac propter festum ejus nocturno tempore ibidem fiebant, prodigiosa arborem exsiccata fuisse, nec umquam amplius protulisse fructus, prout tradunt populares. Hanc vero traditionem confirmari ait in sacra quadam Ode Frederici Scotti lib. 5 carminum pag. 281, in laudem S. Rochi ab eo composita; cujus verba ibidem recitat. Sed res tam miras et magis idoneis testificationibus non confirmatas relegare nobis liceat ad traditiones mere populares, donec fortius stabiliantur, quam ex isto poëta, et ex Bartholomæo Bagaroto, de quo in nota proxime prægressa dictum.

CAPUT III.

Divinitus cibatur; innotescit ejus sanctitas: Gothardi patientiam exercet, et ad vitam solitariam eum inducit; ab angelo sanatur; curat bruta; vox ad eum cælestis.

VII.
Miro modo
canis ei pa-
nes offert:
a

Rus enim quodpiam huic nemori vicinum, frequentibus ædificiis maximo sumptu erectis, erat, quo primores illius civitatis profugerant: quos inter Gothardus a familia non ignobili vir opulentissimus erat. Hic servos complures habuit, canesque ad venandum aptos, ex quibus unus ad

mensam heri audacius progressus, cum Gothardus D discubisset, panem, præter consuetudinem, ex ejus manu rapuit, indeque profugiens ad Rochum defert. Herus hoc parvi fecit, familiaritati necessitative tribuens: verum cum sequenti die in prandio et cœna idem fecisset, ira concitus Gothardus, servos quasi cibum cani non præbentes convitiis prosequitur. At illi; Cibum huic cæterisque canibus, o here (vivit Deus) præstamus, inquirunt; et quid sibi hoc velit, ignoramus. Quæ cum Gothardus audivisset, si denuo canis id moliretur, illum sequi statuit. Venit paulo post, panemque, uti cœperat, rapuit. Gothardus vero confestim, cibo relicto, illum aufugientem secutus est: qui panem ad Rochi tugurium detulit, eique reclinato capite panem porrexit: quem Rochus accipiens, canem benedixit. At Gothardus, qui illum continenter observaverat, stupore compressus inquit: Inscrutabiles sunt viæ tuæ, Jesu admirabilis, infinita potestas tua, singularis bonitas, et in homines tibi deservientes immensa pietas, quos esurientes bonis imple, divites vero, qui epulis magis, quam tibi, inserviunt, egenos reddis: quique Eliæ, corvo ministrante, E cibum præbuisti.

22 Accensus igitur divino ardore Gothardus protinus ad Rochi tugurium pervenit; illumque humi prostratum interrogat, quisnam esset aut quid mali pateretur? Tum Rochus eum obsecrare, ut procul absistat: se enim peste vexari nuntiat. Gothardus domum revertens, secum sic animo volutat: Heu me miserum et infelicem divinoque lumine orbatum! Canis hic meus, cui ingenium natura negavit, et brutis annumeravit: cujus vitam et mortem idem existimare licet, missi hujus ægrotantis commiserescens, tanta industria tantoque artificie cibum quæsivit, invenit, attulit. Ast ego, qui divitiis abundo, cui a natura ingenium tributum est, et miserescendi jus, non ignarus, bonum nullum apud Deum immortalem absque præmio dimitti, operumque meorum mercedem expecto, patiarne sanctum hunc hominem solum inter feras et vepres ab omnibus derelictum interire? Avertat Deus tantam crudelitatem aut sævitiam in me contineri.

23 Ad Rochum itaque extemplo reversus, his verbis eum allocutus est: Sentio me, beatissime Vir, Deum teque simul injuria affecisse, crudelitatem in te exercuisse. Reversus itaque in tugurio tecum hoc mansurus sum, nec domum rediturus, priusquam bonam valetudinem adeptus fueris. Tuus hinc adventus, Rochus inquit, eo mihi gratior est, quo divina providentia potius quam humano consilio factum existimo, quæ hominum corda rore sui spiritus perfundit, quæ omnia futura ab æterno providit, quæ bonum nullum sine amplissimo munere prætermittit; malum autem nullum, quod non puniat, et justitiam clementiæ immixtam, omni severitatis rigore omisso, complexa est. Neque adeo in bonos pietatis suæ oculos defixit, ut malos deseruisse videatur. Eis autem, quos elegit, vitam rectam ostendit, quemadmodum in te fecisse conjicio. Qua ex re mihi perspicuum est, posteaquam, rubore et timore omisso, illi inservire desideras, te gratum illi esse. Perge itaque, ut cœpisti, quo felicitatem consequaris, quam Deum tibi promississe, videre mihi videor.

24 Hæc et complura alia dum divini homines fabulantur, tantum hujuscemodi sermones protrahere, ut fame premi inciperent: admiratique sunt mirum in modum, canem, ut consueverat, panem

cujus domi-
nus Gothardus
Sanctum con-
venit,

cujusque
sanctitatem
cognoscit.

F

VIII.
Inducitur
hic ab illo,
dum panis
non adesset,
panem

A. FRAN-
CISCO DIEBO.qua inno-
tescit, ta-
metsi invi-
tus.E
Monitis sa-
lutaribus

* al. ambage

F
Gothardum
hortatur ad
vitam soli-
tariam.

A panem non attulisse. [Gothardus itaque Rochum alloquitur.] Quo pacto, mi pater, cibum tibi comparabo? Cui Rochus: Futura nequaquam quaerenda sunt, modo spem nostram in eum locaverimus, qui recto iudicio omnia regit, qui necessariis in rebus numquam defuit, in superfluis vero numquam abundasse visus est; tamen primi parentis errore mortalibus injunctum est, ut labore sudoreque sibi victum acquirerent. Tu itaque baculum, peram, pileum, palliumque sumito, et circumvicina loca perlustrato, et panem ostiatim mendicato. Nullum equidem, pater, Gothardus inquit, laborem subterfugio, modo Deo immortalis tibi que complaceam. Verum omnes, qui hæc loca incolunt, me norunt, nec sibi umquam persuadebunt, me aut tantæ sanctitatis esse, aut in tantam incidisse miseriam, ut mendicare debeam. Sequere Christum et Apostolos, Rochus inquit, qui, quamvis Dei Filius esset, cujus verbo cuncta ex nihilo creata sunt, tamen a mortalibus victum quaerere Deus et homo non erubuit. Qui vero eum sequebantur, relictis omnibus, mendicare sibi gloriosum existimarunt. His motus Gothardus, lætus Placentiam profectus est. Hic dum quasdam domos percurrit, et panem orat, cum illum ditissimum esse, cuncti non ignorarent, ab omnibus ludibrio est habitus.

hunc men-
dicatum
eat.

25 Ad amici tandem cujusdam ostium declinat, quo familiarissime utebatur. Cum vero ab eo cognitus fuisset, ira concitus amicus, Gothardum, quibus potuit conviciis et contumeliis impetit, acsi patrimonium optimus vir ille, quod erat amplissimum, profusissime contrivisset: Cur, inquit, panem canibus parcius non exhibuisti: quem si moderate illis tribuisses, hac miseria careres, ac domi te sine familiæ tuæ dedecore contineres. Si vero tantillum prudentiæ aut sapientiæ in te fuisset, domi potius inedia mori, quam tuorum injuria mendicare debueras. Verum postquam ad hanc inopiam egestatemque tua culpa, tuis erroribus, prolapsus es, vive miser: abi hinc, scelerate: abi familiæ tuæ dedecus, malleo securique dignus. Recessit igitur Gothardus, injuriæ contumeliæque impatiens. Querebatur enim, amicum, cui plurimum fidebat, nullum erga eum

C benevolentiae signum ostendisse. Tota dehinc urbe perlustrata, cum duobus vix panibus ad Rochum regreditur, et illi rem omnem aperit. Tum Rochus: Amicus ille tuus, qui Dei servum desepexit, peste saucius, dolore ingenti vexatur, e vitæ hac luce migrabit. Illius tamen * ignorantiae commiserescendum est. Quapropter civitatem visere, ægrotosque in Dei virtute sanare statui. Tu interim hospiciolum tuguriumque hoc nostrum observabis.

* hæc, usque
ad observa-
bis, non
sunt in an-
tiqua edi-
tione, quam
habemusIX.
Sanatur
Sanctus ab
angelo, cu-
rat bruta,
audit vocem
caelestem;

26 Sequenti autem luce Rochus nondum liber, sumpto baculo, illique innixus Placentiam ut potuit, proficiscitur, hospitale pro more visitat, ægrotos hilari facie, amoenissimis verbis consolatur, tangit, et signo crucis liberat. Per urbem [autem] progressus, eo morbo laborantes in Deoque sperantes ad pristinam valetudinem reduxit. Sole autem ad occasum declinato, tugurium repetere constituit. Solus itaque per sylvam incidit: bruta quæque, adversa valetudine vexata, ad Rochi pedes provoluta sanitatem poscebant. Complures propterea cum extra urbem, rerum magnitudine moti, persecuti sunt, vocemque de cælo missam ad se [audire] clamantem: Roche, Roche, orationem tuam exaudivimus, sanitatemque tibi donavimus. In patriam itaque

Deo aspirante, revertere, pœnitentiam acturus, ut Sanctorum numero ascribaris. Obstupuere cunctorum animi, quod novum et inauditum nomen audivissent.

27 Ex his unus Deo acceptus, arbitratus Rochum illum esse, qui infirmos sanabat, certior tamen fieri cupiens, sylvam ingressus, ad Rochi tugurium se contulit, ibique eo invento, Salve, inquit, Roche sanctissime. Cum perspectum habeam, Deum tui misertum, sanitatem bonamque valetudinem tibi reddidisse, et te in patriam revocasse; priusquam hinc discederes, te visitare volui: et quia Deo te gratissimum esse percipimus, urbem hanc nostram, et nos omnes, ac fortunas nostras tibi commendamus, et tuo auxilio fovendas tradimus. Rochus, qui adhuc nemini nomen suum prodiderat, Quis te, inquit, nomen hoc meum edocuit? Ille rem, ut acta est, enarrat. Rochus primo autumans, neminem, præter se, vocem illam audivisse, hunc quoque intellexisse didicit, genibus ad terram flexis hunc orat, ne mortalium cuiquam aperiat, eum Rochum esse, ut ignotus libere et sine animi molestia in patriam redeat. Ille se facturum promittit.

28 Gothardus autem Rochum paulo ante peste saucium vix ambulare potuisse, mox liberum et incolumem evasisse conspicatus, divino munere id factum existimans, majori veneratione illum est prosecutus. Ad quem Rochus conversus, quibus potest rationibus, hortatur, ut in sylvis vitam eligeret, et Deo inserviret, qui docet in doctrina; qui exhortatur in exhortando; qui præest in sollicitudine: sacculum item contexat, qui tineas non formidet, talemque se Superis præbeat, ut eum cælesti consortio dignum illi existiment. Cum vero ad mortem ambo pervenerint, uti in hac fluctuosa rerum ambigine * ærumnarum laborumque socii extitissent, ita in cælo una divino lumine fruerentur. Quo, inquit, viso, mi Gotharde, nihil ulterius quaeritur, nihil appetitur: cum in eo sint omnia, quæ ad perfectam divinitatis majestatem concurrunt: ita ut nullam satietatem reddat. Verum enixius aliquanto spectantes, quo magis illud intuentur, eo magis videre cupiunt, juxta sacrum illud: Spiritus meus super mel dulcis etc., et, Qui edunt me, adhuc esurient; et qui bibunt me, adhuc sitient.

29 Eia igitur, mi Gotharde, illum sequere, F qui ex nihilo creavit omnia; qui nos omnes non solum amat, sed et fovet, et amplectitur, qui non fortunas nostras, non uxores, non liberos, non denique mortalium rerum quidquam; verum cordis ardorem, ejus amore et charitate accensum, non suo, sed nostro commodo optimi parentis more requirit. Cui Gothardus, Dive pater mi, inquit, scito me omnia facturum, si modo tecum peregrinari passus fueris, itinerisque comitem me adjunxeris, aut saltem una mecum hic aliquantis per commoratus fueris, disciplinaque tua imbutus, facilius eremi incommoda sufferam. Quod cum Rochus intellexisset, non parum huic viro ad bene, beate, recteque vivendum inclinatio se profuturum ratus, mutato consilio, moram dierum aliquot sub [vetere] solitoque tugurio cum Gothardo traxit: quo tempore Rochus divinarum rerum peritissimus, Pauli eremitæ dogmata, Hieronymi, Antonii, cæterorumque, qui in eremo vitam contrivere, instituta Gothardum edocet.

A. FRAN-
CISCO DIERO.

ANNOTATIO.

a Gothardus, cujus tam multa in Vita S. Rochi fit mentio, ex nobili Palastrella familia fuit; cujus imago in æde S. Annæ Placentiæ (quæ ecclesia Fratrum Ordinis Servorum est) una cum vita ejusdem S. Rochi in pariete ab eodem Gothardo (ut ferunt) depicta cernitur. Is passim sanctus nominatur. Sed qua die decesserit, nec * ubi corpus illius conditum fuerit, hactenus mihi incompertum, inquit *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad hunc diem 16 Augusti in annotatione. Apud Castellanium in Martyrologio universali ad diem xxv Februarii signatur* Prope Mediolanum S. Gothardus confessor; qui an ipsum sit, non habeo, unde definiam. Sed apud nos ad istum diem in *Prætermisissis* occurrit S. Gothardus episcopus et confessor Mediolani; ubi dictum est, nobis de eo antistite nil constare.

* l. et

CAPUT IV.

B

*Patientia per annos quinque in carcere probata; defensa ejus innocentia, apparitio angeli; impetratum patrocini-
um contra pestem, mors; agnitio; miracula, templa.*

Tamquam
explorator
capitur,

Quibus peractis, relicto in sylvâ Gothardo, Rochus, Deo comite, longis itineribus in Galliam delatus est, quæ armorum strepitu bellorumque turbine vexabatur. In patriam itaque dirigens iter, ad oppidum quoddam pervenit, quod Rochus patruo, uti jam diximus, donaverat, præfectumque ejus loci suffecerat. Is in templum pro more concessit: qui a lictoribus comprehensus, (exploratore enim illum arbitrabantur) in vincula conjectus, ad principem deducitur; a quo, quisnam esset, interrogatus, Jesu Christi servum et peregrinum esse, inquit; oravitque, ut vota sua prosequi eum sineret. Princeps Rochum ob habitum et squalorem haudquaquam agnoscebat a, illumque in carcerem, cæterorum omnium maxime tenebrosam, belli suspitione formidineque compressus detrudi jussit, et custodibus imperavit, ut illum diligenter observarent. Quæ ex re Deum immortalem, id genus ærumnarum, quod gravissimum esse videbatur, ut illum salvaret, elegisse arbitratus est; illi gratias habuit, quod omni cruciatus genere eum dignum fecerit.

et in carcerem conjectus, et per annos quinque patientia ejus probata ad mortem se parat:

x.

a

31 Carcerem itaque ingressus, tenebrarum, fœtoris et scorpionum socius, ad terram reclinato genu Deum ac Virginem Mariam orat, ne illum deserant, virtutem præstent, quo facilius cætera incommoda patiatur. Hic igitur maxime laboribus, maxima vitæ austeritate, vigiliis, verberibus corpus cædendo, tanta abstinencia, ut coctum aliquid sumere luxuriam putaret, (Tantum denique corpus contriverat, ut vix squallida membra humi colligeret) quinquennium ibi consumpsit. Quo exacto, se ad extremum vitæ devenisse ratus, carceris custodes, ut sacerdotem quempiam ad eum introducant, exorat. Deductus igitur sacerdos carcerem, lumen nec

unde acceptantem, splendore perspicuum, ingreditur: qua de re mirum in modum obstupuit. Rochum deinde intuens, et faciem ipsius divinum quidpiam spirare, fulgoremque oculorum admiratus, semianimis factus, verbum vix eloqui ausus est, et, quid vellet, Rochum postulavit.

32 Tunc ille ad sacerdotis pedes provolutus, delictorum veniam implorat, rogatque Eucharistiam sibi dari. Sacerdos lacrymans ad principem se confert, ac monet quam modestissime, gravi injuria Deum affectum esse, quod sanctissimum hominem, omni prorsus scelere alienum, quinquennio jam in in carcere tenuerit. Vitæ austeritatem, hominis patientiam, lumina præterea in carcere visa narravit: quæ omnia sanctitatis indicia sunt. Hac re passim per oppidum divulgata, pietate ducti oppidani, videndi hominis desiderio tenebantur, et se ad carcerem catervatim conferunt: ac Rochus morbo correptus, cum aliquantisper quieti se dedisset, Dei nuntius ei in somnis visus est, sic inquit: Tempus est, mi Roche, ut tuam hanc sanctissimam animam in Patris sinu collocem. Quamobrem si quid pro te aut mortalibus quippiam optandum proposuisti, antequam e vita migraris, a Deo optimo maximoque pétito: fiet enim quodcumque optaveris.

ostenditur
ejus innocentia; con-
curritur ad
carcerem,
apparet ei
angelus:

E

33 Tunc Rochus: Parens, inquit, mitissime, qui populum tuum ab Ægyptiorum manibus, sinus Arabici pelago penetrato, liberasti: qui Loth in te sperantem ex urbibus nequissimis, [et de flamma ignis eripuisti: qui Jonam servasti;] * cataclysmo eripuisti: qui nullum in te sperantem rejicis, neminem frustraris, omnes in te confidentes et auxilium tuum implorantes, qui verbo aut opere patrocini-um nostrum invocaverint, a sævissima peste servare, protegere et tueri non dedigneris; nec id nostris meritis, sed miserationis et clementiæ tuæ magnitudo orationi meæ concedat. Hanc præterea miseram et sonentem animam tua pietate majestatis tuæ conspectui [præsentari] dignabere, quamvis nihil umquam in hac vita egerim, ut tanto munere dignum me fuisse existimem: pietatis tamen [et] clementiæ tuæ vim erga me, benignissime Jesu, ostendito.

petit a Deo
patrocini-um
contra pe-
stem,

* deest,
Noë

34 Qua oratione habita, Deum optimum maximum, clementissimum suis esse, objectumque illud beatificum, vivens adhuc in cælum raptus, conspicatus, optatis suis annuisse cognovit. Quæ munera etsi rerum omnium opifex sua potentia mortalibus elargiri potest, majestatis tamen suæ munificentiam clementiamque, Sanctorum [suorum] meritis ita exposcentibus, illis veluti instrumentis quibusdam in nobis exercet. Voluit enim Deus suo nomine [eos] dæmonia ejicere, serpentes tollere, [et] super ægros manus imponentes ad pristinam valetudinem reducere. Exorata igitur divinæ amplitudinis charitate, Rochus humi dejectus, oculis ad cælum revolutis, artubusque modestissime compositis, animam Deo reddidit. Tum vero qui ad carcerem convenerant, lucernas ingentes intus per quasdam rimulas lucescere incipient; id ad carceris custodem deferunt: qui, confestim reclusis foribus, beatissimum corpus solo postratum, ad caput et pedes lucernas ardere comperit. [Ad latus vero tabella his literis inscripta] peste laborantes, ad Rochi patrocini-um confugientes, contagionem illam truculentissimam evasuros. Quod ubi ad principem delatum est, magnitudine rei commotus, sanctissimum corpus summa pompa ad templum deferri jubet: quam et ipse præsentia sua exornavit.

xi.
idque obti-
net, ac mo-
ritur,
F

A 84 Principis vero mater cum Rochi nomen in tabella compertum legeret, filium his verbis alloquitur : Hic nepos tuus est ex fratre genitus; quo defuncto, hic benigne tibi imperium concessit, et [in] Italiam externasque regiones profectus est. Ut vero certiores reddamur, corpus adeamus, in cujus pectore si crucem comperiamus, hunc [illum] esse scito. Qua cruce inventa, mater principem objurgare coepit, ejus crudelitatem detestata, cujus causa vir sanctissimus immerita morte et familiæ suæ dedecore extinctus est. Ex quo plan- gor et ululatus fit, Oppidani olim principis sui cadaver, sanctissimumque corpus lacrymis humectant, osculaque defigunt. Justisque rite peractis, princeps magno impendio ei templum erexit, diem solennem, quo divus Rochus obiit, imperat sexto decimo * scilicet Kalendas Septembris, anno Christi mcccxxvii, Olympiadis vero quingentesimæ decimæ nonæ anno secundo : quod solenne statumque sacrum ad hæc usque tempora ab incolis celebratur. Cujus sanctissimi Viri merita atque opera supra septimum atque octuagesimum annum B Italos latuere.

xii. Pestem sæ-
vissimam
* al. decimo
tantum
b c
d

35 Anno vero millesimo quadringentesimo quarto decimo, [Kalendas vero Julias quinto decimo *] Christi fideles, et Romanæ Ecclesiæ prælati b, quo Græcorum c hæresim tollerent, omnes in urbem Constantiam d Germaniæ celeberrimam in unum convenere. Urbem illam pestis sævissima intravit, ita ut omnes de fuga consulerent: arbitrati enim sunt id dæmonum opera factum, quo Dei Ecclesiam Petrique naviculam, si naufragare non possent, illam saltem agitare, ac turbare conarentur. At Deus clementissimus cum nollet Rempublicam Christianam perdere, dum prælati mortem formidantes, ad unum omnes urbem relinquere statuissent; adolescens quidam Germanus Christianam religionem labefactari timens, divino numine afflatus, supra ætatem audacius Patres sic alloquitur : Etsi Deus omnium conditor sacrosanctam Romanam Ecclesiam Christianamque Rempublicam et urbem hanc salva potest, voluit tamen Sanctis suis præcipua quædam elagiri, quibus intercessoribus mortales vota et optata consequantur. Audio enim Rochum [quemdam] a Gallis summa in veneratione habitum : cujus meritis omnes ad eum confugientes peste liberantur.

apud Con-
stantienses
invocatus
extinguit.

36 Vobis itaque consilium do, Patres optimi, ut ad illum confugiamus omnes, corpusque nostrum inedia castigemus : et sub Rochi vexillo signoque supplicationes per urbem facite, ac illum orate, ut apud Deum, cujus rem agimus, precibus instet, ut urbi sua miseratione salutem præstare non dedignetur. Adolescentis consilium Patres omnes approbavere, et solenni pompa Rochi imaginem, omni comitante populo, per urbem deferunt, supplicationes pro more agunt, corpusque jejuniis et verberibus castigant. Quibus peractis, difficile dictu est, quam brevi pestis illa evanuerit. Quapropter cives et incolæ, omnisque conventus luctum et mœrorem in gaudium convertunt, et sanctum virum maximo honore Germani quoque prosecuti sunt.

Nomen ejus
in Italiam
defertur :
templa, mi-
racula.

37 Feliciter itaque Christianis rebus expositis, soluto conventu, Itali ad nos Rochi nomen detulere, ad quos tandem longo postliminio reversum, basilicas, sacella, templave in ejus nomine construendi, materiam præbuit : ad quæ confugientes, imagines, statuas, votorum argumenta, et sanctissimi viri opera intuentur : quæ si scriptis mandare velimus, difficiliter nobis pro-

Augusti Tomus III.

fecto esset principium quam exitum reperire. Quapropter consulto missa faciemus illa, ne, si incuria nostra tantorum operum merita minus laudaverimus, illi gloriæ partem subtraxisse videamur. Hunc itaque omnes imitemur; hunc piis orationibus prosequamur, ut Deo simul et illi servientes, ejus supplicationibus divinæ clementiæ munera consequamur e.

ANNOTATA.

a *Miram hujus domini in non agnoscendo fratris filio, qui non erat senex, sed in virili ætate quique non ita pridem admodum ei fuerat tam beneficus, secundum Sancti Acta, stupiditatem ac durtiem!*

b *Factum sequens patitur difficultates; de quibus noster Commentarius prævius § 2 a num. 15; eaque fortasse de causa auctor Vitæ Ms. anonymus, quæ secundo loco excudetur, nihil de illo habet.*

c *Imo vero ut aliorum hæresim tollerent, secundum ibidem dicta num. 16.*

d *Urbs hæc sita est in finibus Sueviæ atque Helvetiæ, satis nota, ac concilio œcumenico decimo sexto ibidem celebrato memorabilis.*

e *In Ms. hoc sequitur proxime epistola Petri Ludovici Maldura ad Diedum, hujus Vitæ auctorem, data: sed eam præmisimus in Commentario nostro prævio § 7.*

ACTA BREVIORA

Auctore anonymo,

Ex Ms. Belfortii, qui illud acquisivit e cænobio Bethlehemitarum prope Lovanium, et contulit cum duobus aliis Mss. PP. Cælestinorum Parisiensium et Ambianensium.

CAPUT I.

Mira Sancti nativitas, ejusque post patris ac matris obitum peregrinatio in Italiam salutifera.

Plurimas et insignes Francorum imperium provincias habet; quas inter tum agri fertilitate, tum urbium et oppidorum situ ac celebritate, linguæ Occitanæ Provincia, quæ cum Aquitania jungitur, florere solet. In ea quidem singulare et magni nominis oppidum est, quod Mons Pessulanus appellatur. Hujus dominium quondam habuit nobilissimus eques, nomine Joannes, illustrissimo Francorum regum sanguine natus. Hunc non magis generis nobilitas exornabat, quam omnium humanarum et divinarum virtutum studia commendabant. Erat ei uxor nomine Libera, genere pariter et specie clarissima: sicque omnipotentis Dei Filio uterque mancipabatur, ut san-

A. FRAN-
CISCO DIEDO.

Sanctus na-
scitur in
Monte-Pes-
sulano

EX MSS.

etis operibus et divinis semper tenaci amore intenderent. Sed cum vir devotissimus ex devotissima conjuge nullum heredem suscepisset, vota Deo pro herede suscipiendo, qui etiam Christi servus esset, fecerunt. Et quodam die, cum præcipue devota uxor Christum et Matrem gloriosissimam Virginem Mariam in templo ea de re precaretur, angeli vocem hanc audivit: O Libera, exaudivit Deus orationem tuam; gratiam autem a Domino accipies

insignis
crucicula:
* al. miræ
pulchritu-
dinis addi-
tur:

* Ms. Paris.
quæ ru-
bea erat,

2 Filium igitur mulier concepit *, qui Rochus in Baptismate appellatus est. Is in cute crucem * impressam super sinistro latere ortus e matre attulit; quo prefecto sanctissimum stigma eum Christo charissimum ostenderet. Cujus rei causa parentes magnopere demirati, Domino bene dixerunt; et ideo infantem beatum Rochum mater, licet nobilis et delicata, lactavit atque aluit, cæterosque nutricis labores non invita subivit. Et cum devotissima mater duos in septimana singula dies jejuniis ageret, beatus infans Rochus, matre jejunante, a lacte continebat, nec ultra semel matrem * tunc lactabat: quodque omnibus mirum erat, eo die habilior, hilarior atque recentior erat infans beatus. Dum quintum ætatis ageret annum, suis parentibus sedulo obtemperans, claris jam virtutibus excrescebat, et defixum lateri signum crucis etiam cum tempore augebatur. Scholas a quoque adiens miro modo omnes scientia præcellebat, jejuniis, orationibus, et piis aliis vacans operibus: sicque ad duodecimum annum pervenit, in quo cœpit districtius corpus suum abstinentia castigare *.

* al. soli
sibi auste-
rus, aliis
blandus
anno ætatis
12 patrem,
13 matrem
amittit.

3 His temporibus, pater B. Rochi, vir omni divino amore confirmatus, maximo morbo invaditur: et se jam sentiens extremis fatibus proximum, Rochum filium ad se vocat. O, inquit, Roche, unice heres, vides, me brevi vitam finitum: quatuor tibi in testamento meo, simul cum imperio et mea hereditate mandata relinquo: primum, ut, sicut instituisti, Jesu Christo jugiter servias: secundum, ut pauperum viduarum et orphanorum sis memor: tertium; thesaurorum meorum rectorem te constituo, ut eos pariter in pios usus conferas: quartum, ut egenorum atque pauperum hospitalia frequentes. Hæc suapte quidem sponte facturum se, Rochus promisit, et devotissimi domini Joannis anima immortalis mortale corpus deseruit. Anno etiam suæ nativitatis decimo quinto devotissimam matrem Rochus sepelivit. Et ita paucos post dies patris testamentum impiger exsequitur, religiosa loca, et pauperum domos visitat, miseros, oppressos et ægrotos opibus et consilio curat: viduas, pupillos et orphanos consolatur, inopes virgines nuptui collocat: hisque piis officiis rem patris sui omnem non invitatus dispensavit.

Deinde Ro-
mam pere-
grinaturus
adit A-
quam Pen-
dentem peste
afflatam,
* al. veste
coccinea
vilique pal-
lio circum-
amictus,
et nullo
comitante

4 Postquam patris sui mandata explesset, decrevit secum patriam deserere, et varias per christianitatem peregrinationes agere. Habitu * itaque peregrino induitur, caput pileo tegitur, de humeris bulga pendet, baculus peregrinalis dextram subit; et intentus pœnitentiæ Rochus, post multa deserta, Romam versus contendit. Sed prius in oppidum Aquam Pendantem nominatum se appulit: ubi dirissimam pestem vigere, cum e multis in via scivisset, percipide in hospitale ejus accurrit. Hujus hospitalis tutelam quidam, nomine Vincentius, habebat; a quo Rochus beatus non sine multis precibus et labore impetrat, ut ipse ægrotis diu noctuque inserviret: timebat enim ille, ne Rochus florens et juvenis statim te-

lo pestifero caderetur. Sed posteaquam ad ægrotos venit, eis omnibus in Jesu Christi nomine benedixit, et uniuscujusque membra impavide contrectavit: ita ut statim virum sanctum ad se intromissum faterentur: quia jam tantorum dolorum incendia per totum hospitale extinxerat. Inde per Aquam Pendantem Rochus incedens, uniuscujusque domum peste vexatam adire festinat: et cum signo crucis ac memoria passionis Jesu Christi quemcumque tetigisset, eundem sævissima pestis deserebat.

5 Liberata pestis contagio Aqua Pendente, versus Cæsenam civitatem Italiæ magnificam tendit, quam non minor pestis diu vexabat, eamque brevi spatio liberat. Inde tandem Romam venit: in qua tota urbe locus peste vacuus reperiri vix poterat. Erat autem iis temporibus Romæ Cardinalis quidam titulo Angleriae b, quæ provincia Longobardorum est. Jam hujus Cardinalis ædem beatus Rochus accessit, et cum in conspectu Cardinalis paulisper stetisset, subito mira consolatio et spes in animum Cardinalis peste infecti dilabatur: intellexit enim juvenem beatum Rochum Deo esse charissimum: hoc vultus, hoc mores, hoc Rochi modestia protendebat. Quare se Rochus beato commendavit, ut eum a peste tanta liberet et conservet. Et, ecce, Rochus ei Cardinali in fronte crucem digito signat: statimque apparentissima et manifestissima crux in fronte Cardinalis impressa cernitur, et sic Cardinalis a peste protegitur.

qua, et Cæ-
sena libera-
ta, Romæ

6 Cumque sanctum Rochum precaretur, ut crucis stigma e fronte tolleretur, ne populo spectaculum foret; Rochus hortatur eum, ut Redemptoris signum in memoriam passionis ejus perpetuo in fronte gerat et reverenter colat, quo a dira peste liberatus exstiterat. Cardinalis ergo ad Papam beatum Rochum adducit c, qui statim radium lucentissimum et cælestem e fronte Rochi micare ac resplendere vidit; ipseque beatus Rochus plenariam indulgentiam a Papa obtinuit. Cum autem Cardinalis de Rochi gente et patria ab eodem quæreretur, ille nullam mortalem gloriam affectans, patriam et gentem suam celavit. Postremo accepta iterum benedictione a Papa, secessit, et cum Cardinali per triennium Romæ exstitit, continuas pauperibus et peste vexatis operas et labores indulgens.

Cardinalem
sanat, ali-
osque mul-
tos; adit-
que Pa-
pam:

7 Post tres vero annos Cardinalis senio confectus moritur; et Rochus Romam linquens, Ariminum d urbem Italiæ florentissimam venit: quam similiter liberavit. Arimino peste liberato, ad civitatem Navarensem e in Longobardia venit, plurima etiam peste oppressam; et illic totos duos menses ægrotis peste toto corde totoque Dei auxilio inservivit. Inde post amotam pestem, versus Placentiam gressus direxit, quoniam et in ea ultra modum pestem regnare intellexerat. Erat nempe ejus semper studii, ut in Jesu Christi nomine et ejus sanctissima passione, homines a peste tutos faceret; primumque in pauperum domos et hospitalia se recipiebat, eo quod ea loca magis egerent auxilii.

post trienni-
um adit A-
riminum
Novariam
et sanat.

8 Cum in hospitali Placentiæ diu fuisset, et fere omnes illic ægrotos a peste curasset, quadam media nocte audivit in somnis hanc vocem angeli: Roche Christo devotissime, expergiscere, et pestem, quæ nunc in te est, cognoscere et curare studeas. Ille continuo se percussum telo mortifero in altera coxarum persentiens, egit Deo gratias. Cumque gravi dolore cruciaretur, ejusque languore ac gemitu omnes somni quiete privarentur,

Placentiæ
peste infe-
ctus ejici-
tur.

A varentur, ille beatus propere se e cubili recepit, et ad exterius hospitalis limen advenientis diei lucem expectans cubabat. Prætereuntes orto jam sole cives Placentini Rochum videntes, hospitalis magistrum impietatis accusabant; sed ipse se coram civibus purgans, Certe (inquit) nobis invitis foras huc secessit. Ergo cives properanter beatum Rochum e civitate depulerunt, ne per eum civitas majore peste inficeretur.

ANNOTATA.

a *Hic paucula inesse ex Ms. Patrum Cœlestino-
rum Ambianensium, notatur ad marginem Ms.
Belfortiani.*

b Cardinalis Angleriae, audita Viri Dei fama per nuncium ad se illum evocat. *Ita in Ambianensi scriptum legi, signatur ad nostrum quod hic damus, exemplar. Vide Annotata ad antecedentem Vitam cap. 2, lit. d. Falsa autem sunt, quæ de isto Cardinale, nec non de Pontifice acta hic narrantur Romæ, ex ibidem præmissis.*

B d Ariminum, urbs *Æmilie in Italia, nunc vulgo Rimini in Romandiola provincia, ad oram maris Adriatici, inter Pisaurum et Cæsenam. Consuli potest Ughellus tomo 2 Italie sacræ a col. 406.*

e Immo Novariensem, quam inter Insubres in Lombardia Transpadana pag. 688 laudat Leander Albertus antea designatus: sita est in Ducatu Mediolanensi, estque caput Novariensis tractus ab ea dicti.

CAPUT II.

*Gesta Placentiæ, reditus in patriam,
obitus ibidem, et mirabilis agnitiono.*

Prope Placentiam de-
gens excolat
fontem

C Tam multo tamque ferventi dolore oppressus, patienter tamen se ejectum sustinet; semperque omnipotenti Deo benedicens, in quamdam desertæ vallis silvam non longe a Placentia profectus est; ibique, ut voluit, sibi parvulum tectum ex frondibus composuit. Mox nominis gloriosi Jesu memor, ad preces mentem erexit et dixit: Magnas tibi gratias ago, Salvator Jesu, quod me, ut ceteros tuos peste afflictos, in hunc (te precor) desertum locum gratiæ tuæ refrigerium mihi mittere digneris. Finita oratione, statim e cælo nebula elapsa est, et juxta cellulam ejus in pulcherrimum et nitidissimum fontem, qui etiam illic hodie est, convertitur, cujus aqua æstuanti Rocho refrigerium ferret a.

a
et cibatur
a cane ve-
natico,
b

10 Erat prope eandem silvam villa ruralis, quam nonnulli nobiles inhabitabant: quos inter quidam Deo charus, Gothardus b nomine, magna rura et magnam familiam possidebat. Is e multis venaticis canibus unum familiariter educaverat, qui ex mensa domini intrepide panem tractare solebat; et, cum panis Rocho deesset, panem ad eum afferebat. Quod cum sæpius adverteret Gothardus, et, ad quem ferret, ignoraret, ejus etiam familia ignorante, in proximum prandium delicatum in mensa panem apponi jussit: quem statim suo more canis tollit, et ad Rochum accelerat: canem ergo ille insequitur, et ad cellulam beati Rochi conveniunt. Cernens, vero, quam familiariter panem Beato porrigeret, reve-

renter Rochum salutat, et sancto Viro assidet: qui timens, ne pestis contagio ille caperetur, Abi, inquit, amice, in pace bona; quia me violentissima pestis tenet. Gothardus igitur domum suam reversus est: ubi secum tacitus hæc loquitur: Hic pauper, quem in deserto nunc reliqui, vir Dei certe est, cum canis, irrationale animal, languido et derelicto panem solus portet: ideo qui hoc vidi, idem potius facere debeo, qui et homo et Christianus sum. In hac sancta meditatione ad eum reversus, dixit: Facere tibi, sancte Peregrine, misericordiam cupio, et jam te numquam relicturus reviso.

EX MS.

11 Rochus Deo gratias egit, et Gothardum in Christi lege jugitur erudiit. Postquam simul paulisper fuere, nec ultra canis panem adferret, Gothardus consilium pro pane habendo quærit; et, cum magis magisque fame urgeretur, remedium a Beato rogat. Qui juxta id Dominicum: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, hortatur, ut redeat ad villam, atque omnibus bonis suis renuntians, sequatur viam Christi, et in nomine Jesu panem petat. Ast Gothardus præ pudore (quia illic et notus et dives erat) id se vereri, ait. Sed tandem beati Rochi crebra admonitione instructus, Placentiam, ubi etiam notissimus erat, venit, mendicat, atque illic ad cujusdam sui compatriis ostium eleemosynam postulat. Ille Gothardo aspere convitiatur, quod amicos suos hac dedecentissima homini prudenti et diviti mendicitate macularet, expulitque eum irridens et iratus ab ostio: et sic Gothardus aliorum domos mendicando sollicitare cogitur. Eodem die compatriem istum pestis invasit, reliquosque multos, qui Gothardo eleemosynam negaverant. Reversus tandem ad silvam Gothardus, quæ dicta sunt, Rocho beato exponit; sed beatus Rochus ipsius compatriis mortem brevi futuram prædixit quod ita factum est.

et Gothar-
do, quem
docet vitam
eremiticam.

E

12 Verumenimvero motus pietate et misericordia Rochus, licet ipse peste affligeretur, plenam peste Placentiam accessit; et, Gothardo in silva relicto, Placentinis omnibus magno suo labore opem attulit, et in nomine Jesu tangendo et benedicendo civitatem omni peste absolvit. Et ipse adhuc suo malo et languidus et fere claudus ad silvam revertitur: ubi multos, qui audierant, et ideo in desertam vallem venerant, cum Gothardo reperit; quibus coram omnibus Vir Dei miracula faciebat.

Necdum
sanatus,
sanat Pla-
centiam;

F

13 Post modicum tempus Gothardus et socii sui propter certa negotia Placentiam reversi, beatum Rochum ad tempus in valle reliquerunt. Beatus quidem Rochus Deo orationem fecerat, ut a peste liberaretur, unde raptum somnus eum occupat. Interim Gothardus a civitate rediit, et cum jam esset junctus Rocho dormienti, audit hanc vocem angeli: Roche, amice Dei, audit Dominus preces tuas, et, ecce, a peste sanatus es. Jubet ergo Dominus, ut versus patriam tuam gradum intendas. Hac subita voce obstupuit Gothardus, qui semper ante hæc Rochi nomen ignoraverat, atque confestim expergefatto et divinitus sanato a peste Rocho vocem, quam audierat, enarravit. Qui ideo rogavit, ut nomen suum celaret, utputa nullius mortalis gloriam affectans: et postquam aliquot dies cum ipso Gothardo et reliquis sociis in eremo commoratus esset, eos omnes instruens, et in sanctis operibus confirmans, valefecit: et peregrinus, ac poenitentiae divinique semper amoris studiosus, versus patriam tendit.

tum sanus
factus, mit-
titur in pa-
triam;

EX MS.
ubi instar
insidiatoris
captus con-
tinuo,

14 Dum patriam suam repeteret, sese ad Angleriam provinciam Longobardiæ ad Almaniam versus contulit e; ubi ejus provinciæ dominus bellum cum hoste gerebat: cujus milites beatum Rochum comprehenderunt, et eum tamquam exploratorem et insidiatorem domino tradiderunt: et is sine mora beatum Rochum, semper Jesum profitentem, atro carceri deputavit. Vir autem Domini parcens omnibus patienter carcerem subivit, et nominis Jesu diu noctuque memor humiliter se Deo commendabat: adeo ut nullum ei incommodum carcer ageret, qui pro eremo et pro pœnitentiâ carcerem recipiebat. Postquam illic per quinque annos vixit, in fine anni quinti, cum jam Dei voluntas esset ut sancti Viri anima Sanctorum consortio jungeretur, ille qui cibum eidem beato Rocho in carcere ferre solebat, singulis tunc diebus et carcerem ubique cernit, et Rochum genibus ad terram primum orantem videt: quæ omnia domino suo retulit. Atque hujus rei fama statim totam civitatem replevit adeo, ut cives complures ad carcerem tantæ novitatis causa concurrerent: et idem viderunt, et conspicati sunt omnes, Deumque laudabant, et dominum istum sævitiei et impietatis incusabant.

post annos 5
sancte mori-
tur,

* Cod. Pa-
risien. ad-
dit, rogat-
que Eucha-
ristiam sibi
dari

* Ib. hic
additur: Et
cum lacry-
mis princi-
pem adit,
ut Virum
tam san-
ctum libe-
ret.

ac tum pri-
mum agno-
scitur, se-
pelitur, et
colitur,
* f. fun-
ctum

15 Cum se tandem voluntate Dei hanc vitam mortalem finitum cognosceret, custodem carceris ad se vocat, rogatque, ut dominum suum in nomine Dei et gloriosæ Virginis oret, quatenus ad carcerem mittat sacerdotem, cui Rochus moriens confiteatur. Quod cum impetrasset, et devotissime confessus esset *, rogat ut per tres insequentes dies totos se solum in carcere cælestia contemplari sinat, quo melius et propius e vita decedens possit de sanctissima passione Christi meditari. Senserat enim Vir Dei quomodo cives civitatis dominum pro ipso e carcere liberando suppliciter precarentur. Quæ omnia sacerdos domino retulit *, et sic beato Rocho tridua illa solitudo concessa est. In fine diei tertii angelus Domini cum hac voce ad illum venit: Roche, ecce, mittit me pro tua anima Deus: a quo si quid optas in hac ultima tuæ vitæ parte, nunc id petere debes. Rochus ergo omnipotentem Deum prece devotissima rogavit, ut omnes Christiani, qui pie et reverenter in nomine Jesu memoriam sui fecerint, a peste liberarentur: et oratione facta exspiravit.

16 Post diem tertium, dominus civitatis ad carcerem mittit, ut beatum Rochum de carcere liberaret. Sed qui venerunt, jam vita finitum * invenere, et per totum carcerem admirabilis lumi-

nis radios viderunt, ut indubie eum Dei amicum D intelligerent. Erat et ab illius capite cereus magnus, et alter quoque tantus a pedibus: quibus cereis totum sanctum corpus illustrabatur. Invenierunt præterea sub ejus capite tabulam aureis literis divinitus perscriptam, in qua scriptum erat, Deum ejus orationi concessisse, quod pro laborantibus petierat. Ex ipsa insuper cognoverunt beati Rochi nomen et auctoritatem; quo nomine cognito, illius civitatis domini mater, jam multo senio confecta, intellexit, Rochum fuisse filium domini Joannis de Monte pessulano, qui frater germanus fuit hujus, de quo jam diximus, domini; quæ omnia propter incognitum nomen antea ignoraverant. Agnoverunt præterea, beatum Rochum eis nepotem esse, per signum illius sanctissimæ crucis, quam, ut diximus, ab utero matris natus contraxerat. Sic igitur ipsi pœnitentes, et sese dolore ac planctu afficientes, tandem cum tota populi civitatis frequentia, solenniter et religiose beatum Virum sepeliunt. Qui postea in Apostolatu d Sanctus gloriose dedicatus est; atque ejus glorioso nomini amplam et celeberrimam ecclesiam construxerunt.

17 Non * te prætereo, cecini, sanctissime Roche,

Carmina, nec versum mira beata petunt.

Libera nec ideo præsens hæc pagina promit,

Quam tibi sit magni gratia larga Dei.

Quam tu pluris ades Chirone et Apolline contra

Quod bene sis pestes unica certa salus.

Jam vos mortalem medicum contemnite, quorum

Corpora [febrilis] tabida pestis habet;

Ad Sancti properate gradus, Rochoque vovete,

Angelicam novit munere solus opem.

Extremum hoc moriens donum munusque popo-

scit,

Posset ut agrotos solvere peste pios.

Concessit meritum stabili sub federe Christus:

Ergo preces Rocho femina virque date.

E
Apostrophe
metrica ad
Sanctum.
* In eodem
Ms.

ANNOTATA.

a Videsis Annotata ad præcedentem Vitam cap. 2 lit. g.

b De eo ibidem in Annotatione ad cap. 3.

c Locum hunc expendimus in Commentario prævio § 8

d Hoc Pinus biographus, sæpenumero in Commentario nostro prævio citatus, aliis verbis explicat. Sed tam idem Pinus, quam hic noster anonymus in eo hallucinantur, ex dicto Commentario § 2.

F

GLORIA POSTHUMA

APUD ANTVERPIENSES.

§ I. Reliquiæ, piæ foundationes, sodalitium, privilegium.

Documenta
benigne hic
nobis sub-
ministrata

Postquam per decursum mei Commentarii Vitæ S. Rochi prævii plurima collegeram de publica ejusdem Sancti veneratione per Europam propagata ex Confraternitatibus in ipsius honorem erectis, item ex reliquiis ac ædibus sacris ejus nomine nuncupatis; conquirenda etiam illa esse censui, quæ hic Antverpiæ fiunt, quæ-

que ad sanctissimi Confessoris gloriam posthumam illustrandam conductura arbitrabar. Qua in re nactus hic sum strenuum ac officiosum adiutorem R. A. ac consultissimum D. Joannem Engelgrave, juris utriusque licentiatum, nec non insignis ecclesiæ parochialis et collegiatae S. Jacobi Canonicum, et capituli Actuarium; cujus cura

A cura, præter instrumenta authentica a laudato Viro mecum communicata de iis, quæ fiunt in prædicta ecclesia, nonnullas insuper alias notitias ipsius manu scriptas accepi, ad finem a me intentum accommodatas; quas infra ea de causa, brevi notione Antverpienses vocabo. Ad hæc, aliunde quædam alia documenta obtinui, quæ ad alia hujus urbis loca spectant. Atque ab hisce quidem locis primo incipiam singularem erga S. Rochum Antverpiensium pietatem. De lipsano itaque sacro, in sacello S. Rochi asservato, hoc produco testimonium ex authentico transcriptum nuperrime in museo nostro :

agunt de reliquiis,

2 Ambrosius Capello, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Antverpiensis, omnibus et singulis has visuris salutem in Domino. Quoniam Sanctorum cum Christo in cælis regnantium, relictia in terris corpora, aliasque exuvias ecclesiarum esse ornamenta, urbium contra hostes visibiles et invisibiles præsidia, publica pietatis incitamenta, et recta ratione, et innumeris experimentis et omnium seculorum usu comprobata sunt. Cumque ex parte R. D. Gasparis vander Herstraten presbyteri, Nobis esset exhibita pars quædam spinæ dorsi S. Rochi, quam ven. adm. D. Franciscus Diericx, Ordinis Cisterciensis, abbas S. Salvatoris hujus civitatis (prout litteris authenticis, et alias nobis luculenter probatum fuit) desumpserat ex illo SS. Reliquiarum sacelli regii regni Portugalliæ thesauro qui a reverendissimo domino Joanne Miræo, Antverpiensium episcopo piæ mem. prædecessore nostro, et a nobis recognitus et approbatus est; ac idem R. D. Herstraten Nobis humiliter supplicasset, quatenus dictam S. Rochi Reliquiam de novo inspicere, recognoscere, et sigillo nostro episcopali munire dignaremur, ratamque habere gratam illam donationem, qua ipse candido liberalitatis animo, et peculiari erga S. Rochum devotione, præfatam ejusdem ossis partem dono dedit (prout illam a ven. adm. D. abbate præfato dono acceperat) sacello S. Rochi in platea vulgo **de Rochus-stræt** in hac civitate :

quæ donata sunt

3 Nos præmissorum intuitu, ac dicti Sancti cultui amplificando quam maxime intenti, sanctam reliquiam præfatam denuo revidimus, recognovimus, sigillo nostro episcopali in cera Hispanica impresso munivimus, ac pro vera et genuina dicti S. Rochi reliquia autoritate nostra ordinaria approbavimus, ac in præfato S. Rochi sacello (in cujus favorem donationem antedictam acceptavimus, ratamque habuimus) publicæ Christi fidelium venerationi exponi permisimus. In quorum omnium fidem hasce manu propria signatas, sigillo nostro majori, et secretarii nostri signatura communiri jussimus Antverpiæ in palatio nostro episcopali die xx Maii anno Domini MDCLXXII. F. Ambrosius Episcopus Antverp. qui supra etc. De mandato reverendissimi domini episcopi præfati, P. de Bisthoven secr. Præter hoc instrumentum vidi etiam actam scabinalem, ut vocant, de donatione hujus sacri lipsani a laudato D. Francisco Diericx abbate facta D. Gaspari vander Herstraten; et hujus cessione; qua pignus istud sacrum sacello S. Rochi, quod existit in platea vulgo **de Rochus-stræt**, in perpetuum dedisse se testatur. Quæ consules, scabini, et senatus civitatis Antverpiensis suo testimonio confirmant die v Decembris anno 1671.

sacello S. Rochi,

4 Porro sacellum illud spectat domum expositorum, seu inventitorum infantium (vulgo **het Vindelingen huys**) et ad domum fatuam. De

hac Carolus Scribanus noster in *Originibus Antverpiensium* scribit ista pag. 112 : Fatua domus (in **S. Rochus-stræt**) aberrantibus ab homine suo, quales in magna Republica, ingenti vicinia, numquam deesse possunt. Locus hic ab eleemosynariis datus, et respondet operi fructus. De ista vero paullo pluribus : Pupillaris domus expositiis dicata : quorum in magno populo et frequenti vicinia magnus numerus, et jam cxxx numerant. Auctores habet eleemosynarios urbis anno MDXXXII : nobile opus, et quod nomen in principe mereatur. Educantur, et, ut primum per ætatem licet, edocentur, prout cujusque ingenium tulerit; additurque lectio et scriptio, ne quidquam ad honestam educationem vitæque reliquum desit. Hæc Scribanus. Ne autem Christianæ ipsorum institutioni quidquam etiam desit, ab uno e patribus Societatis exponitur illis doctrina Christiana Dominicis diebus (sacerdos loci eos instruit ad rite peragendam primam communionem) a duobus vero, statis anni temporibus excipitur eorumdem confessio de peccatis. In dicto sacello singulis feriis tertiis Sacrum dicitur in honorem S. Rochi. Ibidem publicæ venerationi exponitur ejusdem lipsanum : item die xvi Augusti annua Sancti memoria celebratur festivo ritu, et dicitur ad populum.

5 Exstat etiam hic Antverpiæ in **de Hooghstraet**, ut vocant, id est, in platea alta, hospitale S. Juliani : de quo laudatus Scribanus pag. 110, Falluntur, inquit, qui ante annos mille stétisse volunt. Exstructum reperio anno mccciii. Peregrinis quæque venientibus in biduum hic domus est, et benigne habentur : ac ne divina desint, adjutum sacellum, et in eo diurnum Sacrum. Habeo in manibus impressum exemplar indulgentiæ plenariæ, ut nuncupant, festo S. Juliani confessoris, ac singularis peregrinorum patroni, in sacello hujus Sancti lucrandæ, quod in dicta platea situm est : et in eodem exemplari notatur, in isto sacello diebus Mercurii in æstate hora septima, ac in hieme ad medium octavæ cantari Missam in honorem S. Rochi, cujus sacræ reliquiæ ibidem etiam quiescunt, cum indulgentia quadraginta dierum, ab illustrissimo episcopo Antverpiensi iis concessa, qui devote eidem interfuert.

et in hospitali S. Juliani,

6 Pignus etiam sacrum venerationi publicæ exponitur in ecclesia S. Jacobi, de qua dicebam supra, hierotheca argenteæ inclusum. Vidi illud ac veneratus sum, ac observavi ejusdem hierothecam probe clausam, et sigillis illustrissimi Ambrosii Capello munitam esse. Consule, quæ dicuntur inferius § 3 in fine. Sed plura alia singularis erga S. Rochum pietatis monumenta ibidem ad memoriam posteritatis sunt relictæ. Et vero cultus ejusdem Confessoris jam inde ab annis ducentis ac quatuor supra viginti in ejus sacello ecclesiæ prædictæ inchoatus vel continuatus fuit, ex notitiis Antverpiensibus antea designatis in quibus perhibetur, censum, qui exstingui non possit, florenorum quatuor annuorum sub hypotheca cujusdam domus in platea vulgo **de Lange-nieuw-stræt**, in favorem dicti sacelli, ab anno 1512, per quemdam dominum sacellanum esse fundatum : cujus pensio, quæ, ut intelligo, ad hoc usque tempus persolvitur, confirmationis loco est, cum fundationis instrumentum non habeam. In iisdem notitiis dicitur alia esse fundatio, ibidem ad altare S. Rochi Missas quinque persolvendi hebdomadibus singulis. Item alia, ut sæpe dictæ notitiæ memorant, ibidem faciendi Sacra duo singulis

F
nce non in ecclesia S. Jacobi, cum fundationibus in favorem sacelli S. Rochi,

AUCTOR
J. P.

lis hebdomadibus. Tempus atque alia harum duarum foundationum adjuncta non pervenire ad meas manus : hic tamen ambas attexui occasione superioris, quam primo loco nominabam. Pergamus ad alia tempora.

ac privilegio
regio ejus-
dem arz da-
to,

7 Anno Christi 1563 a Philippe II, Hispaniarum rege, diploma datum est in favorem altaris S. Rochi : litterarum exemplar authenticum, Flandrico idiomate scriptum, ante me habeo, e quo delibo sequentia. Confratres altaris S. Rochi anno mox designato in dicto diplomate referunt obtulisse libellum supplicem, quo significant, se intellexisse, aliquot personas e sodalitia ejusdem altaris velle eidem altari prospicere per fundationes aliquas, ac censibus illas augere; sed difficultatem eis creari propterea, quod, si hæ fundationes et administrationes admittantur a præfectis ecclesiæ S. Jacobi, converti possent in res alias, atque adeo pia personarum benevolarum ac sodalium ejusdem confraternitatis intentio infringi vel extingui. Quæ ratio in dicto diplomate indicatur, præfatos, sodales, aliasque benevolas personas abstertere, quo minus altare illud ac divinum cultum condecorent, augeantque ejusdem fundationem; atque idcirco a supra dictis confratribus libellum supplicem esse oblatum, quo petunt, ut administris prædicti sodalitii vel confraternitatis supra memorati altaris concedatur facultas, ut penes se sint in perpetuum administratio, pecunia accepta, ac regimen fundationum, nec non tam ea bona, quæ vel tunc pertinebant ad idem altare, quam ea, quæ imposterum eidem altari accreverint; ita ut nec præfecti ecclesiæ, nec præfecti S. Spiritus, ut vocant, nec ulli alii Superiores tam spirituales quam seculares, ullo modo possint eisdem se immiscere, aut de eisdem disponere, vel quidquam in illis mutare. Cui supplicationi supra memoratus Philippus Hispaniarum rex benigne annuit in suo concilio, uti latius patet e litteris, sigillo regio in cera rubra munitis, ac Bruxellæ datis die IV Maii, anno Domini 1563. Erant itaque tunc temporis Antverpiæ, qui erga cultum S. Rochi non mediocriter erant affecti. Erant, qui cordi habebant ejusdem cultus conservationem. Erat denique confraternitas; verum quamdiu ante ea fuerit inchoata, nescitur : hoc scitur, Sancti sodalitium postea evectum fuisse ad majorem splendorem, ut modo dicam.

§ II. Confraternitas canonice erecta; ab Alexandro PP. VII confirmata ejus statuta; gratiæ spirituales eidem concessæ.

Anno 1658
illustrissi-
mus Antver-
piensis

Anno Christi 1658, die XII Augusti illustrissimus Ambrosius Capello canonice instituit ac erigit confraternitatem S. Rochi confessoris in ecclesia S. Jacobi Antverpiæ sæpenumero jam memorata, pro omnibus Christi fidelibus utriusque sexus, sub titulo et invocatione ejusdem Sancti, in sacello et ad altare in ipsius honorem in dicta ecclesia erectum, ac sub certis statutis et ordinationibus. Quia vero laudatæ institutionis et erectionis exemplar Flandrico nostro idiomate conscriptum est, ideo illud latine reddimus in hanc sententiam : Fr. Ambrosius Capello, Dei et

postolicæ Sedis gratia episcopus Antverpiensis, D omnibus has visuris salutem in Domino. Cum incomprehensibilis bonitas Dei, qui in sua etiam punitione misericors est, multiplicibus hominum peccatis ad justam iram excitatus, illos etiam, quos amat, variis sæpe flagellis castiget, ut eos reducat ad emendationem, et in gratiam recipiat : cumque ea de causa Christi Fideles ab omni tempore, necessitate pressi, ad misericordiam ejus confugerint, et ad Sanctorum ejus intercessionem; qui tametsi generatim apud Deum omnipotentem præter modum honorati, æstimati, et exauditi sint in sua intercessione; reipsa tamen comperitum est visibili cum consolatione et fructu, quæ homines plurimi sunt experti, Deum in hoc misero mundo designare aliquos e Sanctis amicis suis, tamquam peculiare patronos ac defensores adversus varia morborum ac miseriarum genera, quæ hominibus maxime horrenda et noxia sunt : cujusmodi præsertim est morbus subitaneus : contra quem inter cæteros tamquam singularis patronus colitur et invocatur sanctus Rochus confessor, qui, etiamnum hic in terris vivens, magno zelo servavit ac subvenit iis, qui morbo subitaneo erant correpti, quique etiam eodem infectus fuit; ita ut patrociniū idem apud Deum peculiariter meritis esse videatur.

9 Quæ omnia considerantes, illudque præterea, quod Deo placuerit propter nostra peccata prædicto subitaneo morbo hanc civitatem, uti insuper loca circumjecta, tum anno præterito tum præsentī, aliisque temporibus graviter visitare, sicut in præsentia etiamnum sentimus; Nobis visum est secundum demissas preces, et pium aliquorum devotorum Christi Fidelium desiderium, ad majorem Dei honorem, Christianarum animarum consolationem, et istarum punitionum depulsionem, hisce instituere et erigere confraternitatem in collegiata ecclesia S. Jacobi in hac civitate, pro omnibus Christi fidelibus utriusque sexus, sub titulo et invocatione S. Rochi confessoris, in sacello et ad altare, in ejus honorem in eadem ecclesia erectum, sub sequentibus statutis et ordinationibus...

I. Hujus confraternitatis directionem semper habebit ejusdem ecclesiæ collegiatæ canonicus, a Nobis ad hoc nominandus : sicut nunc nominamus D. Franciscum de Wolff, ejusdem ecclesiæ F canonicum.

II. Quicumque in hanc confraternitatem ingredi volunt, a prænominato directore, vel ab aliquo sibi substituendo inscribentur, nec tenebuntur quidquam propterea dare : unicuique tamen liberum erit dare, quod sibi placet.

III. Die inscriptionis suæ confessi de peccatis sument sanctum altaris Sacramentum, et tunc poterunt lucrari indulgentiam quadraginta dierum, ibidem recitantes quinies orationem Dominicam et salutationem Angelicam.

10 IV. Similiter poterunt lucrari indulgentiam dierum quadraginta festo S. Rochi, et per totam continenter octavam, quando tunc intererunt aliqui e divinis officiis Missæ, concionis vel laudum, quæ tum temporis fiunt in eodem sacello, recitantes, ut supra, quinies orationem Dominicam et salutationem Angelicam ad obtinendam pacem, infidelium conversionem, morbi subitanei ac longe lateque grassantis mortis depulsionem. Item omnes sacerdotes iisdem diebus Sacrum dicentes in eodem sacello S. Rochi similiter lucrabuntur indulgentiam dierum XL.

V. Unusquisque huic confraternitati inscriptus quotidie

confraterni-
tatem S. Ro-
chi instituit,

et regulas
eidem præ-
scribit.

AUCTOR
J. P.
confirmat
Alexander
PP. septimus

A quotidie recitabit orationem Dominicam, et salutationem Angelicam, ut per intercessionem S. Rochi placeat Deo consolari eos, qui tum temporis morbo subitaneo fuerint infecti, omnesque alios ab eodem morbo liberare ac conservare.

vi. Singulis feriis tertiis fiet Sacrum de S. Rocho. Unusquisque etiam pro opportunitate istis diebus vel aliis, quibus aliqua Sacra vel officia pietatis fient in honorem S. Rochi, ibidem comparebit, ut officiis istis attendat, si fieri possit; et orans, ut supra, lucrabitur indulgentiam dierum XL.

vii. Nemo ad aliqua e prædictis exercitiis ac devotione obligatur sub peccato veniali; sed eadem omittens sive ex oblivione vel ex negligentia, pro illo dumtaxat tempore perdit mercedem, quam Deus largitur pro hujusmodi operibus piis. Ita actum in nostro palatio episcopali die XII Augusti anno MDCLVIII. *Et subditur in apographo hujus instrumenti*: Concordantiam hujus extracti cum regestis episcopatus Antverpiensis attestor P. de Bisthoven secret.

B 11 Eodem anno 1658, die XXVIII Septembris sanctissimus Dominus noster Alexander PP. VII laudatæ confraternitatis statuta confirmat litteris Apostolicis, quæ ex ipso earumdem originali authentico a me huc transcriptæ sic sonat. Alexander PP. VII. Ad futuram rei memoriam. Pietatis et Christianæ charitatis opera ubique cum divini cultus incremento exerceri cupientes, his, quæ propterea provide facta noscuntur, libenter, cum a Nobis petitur, Apostolici muniminis adjicimus firmitatem, Christique fideles, ut in eorumdem piorum operum exercitio magis confoveantur, favoribus et gratiis prosequimur opportunis. Exponi siquidem nobis nuper fecerunt dilecti filii officiales et confratres confraternitatis sub invocatione S. Rocchi in sæculari ac collegiata ac parochiali ecclesia S. Jacobi civitatis Antverpiensis canonice erecta, quod alias pro felici prosperaque ejusdem confraternitatis directione et gubernio nonnulla statuta edita fuerunt.

eodem anno 12 Cum autem, sicut eadem expetito subjungebat, firmiora sint ea, quæ Sedis Apostolicæ auctoritate muniuntur, cupiantque propterea officiales et confratres præfati statuta hujusmodi, quo exactius observentur, fmiusque subsistant, Apostolicæ nostræ confirmationis patrocinio roborari, aliasque sibi per Nos, ut infra, indulgeri; Nos eorumdem officialium et confratrum votis in præmissis, quantum cum Domino possumus, annuere, illosque specialibus favoribus et gratiis prosequi volentes, et eorum singulares personas a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et pœnis, a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatæ existant, ad effectum præsentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes, et absolutas fore censes, supplicationibus eorum nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, statuta præfata, dummodo tamen illa sint in usu, ac ab Ordinario approbata, nec sint revocata, aut sub aliquibus revocationibus comprehensa, sacrisque canonibus, ac concilii Tridentini decretis, ac constitutionibus et ordinationibus Apostolicis non adversentur, Apostolica auctoritate tenore præsentium confirmamus, et approbamus, aliisque inviolabilis Apostolicæ firmitatis robur adjicimus, ac omnes et singulos tam juris quam facti defectus, siquidem ii quomodolibet intervenerint, supplemus:

13 Decernentes, statuta hujusmodi, nec non præsentis litteras semper et perpetuo valida, firma et efficacia existere, et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, ac ab omnibus et singulis, ad quos spectat, et in futurum spectabit, inviolabiliter et inconcusse observari; sicque per quoscumque judices ordinarios et delegatos etiam causarum palatii Apostolici Auditores judicari et definiri debere, ac irritum et inane, si quid secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Datum Romæ apud S. M. Majorem sub annulo Piscatoris, die XXVIII Septembris MDCLVIII, Pontificatus nostri anno quarto. Gualterius. *Et infra hasce litteras notatur*: Statuta præfata confraternitatis a Nobis edita, adhuc sunt in usu, nec revocata, quæ etiam volumus observari. Actum Bruxellis die XXV Octobris anno Domini MDCLVIII. De mandato perillustis et reverendissimi Domini Episcopi Antverpiensis. I. de Wese secret.

14 Nec satis fuit præfato Christi in terris Vicario hanc confraternitatem ejusque statuta tam expressis atque efficacibus litteris in perpetuum confirmare; verum etiam peculiaribus favoribus, e sacro Ecclesiæ thesauro depromptis, eandem benigne prosequi, ac paterne fovete voluit, sicut liquet e litteris ipsius Apostolicis, eodem die et anno datis: Alexander VII. Ad perpetuam rei memoriam: Cum, sicut accepimus, in seculari ac collegiata et parochiali ecclesia S. Jacobi civitatis Antverpiensis, una pia et devota utriusque sexus Christi fidelium confraternitas sub invocatione S. Rocchi, non tamen pro hominibus unitis specialis artis, canonice instituta existat, cujus confratres et consorores quam plurima pietatis et charitatis opera exercere consueverunt; Nos, ut confraternitas præfata majora in dies suscipiat incrementa, de omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, qui dictam confraternitatem in posterum ingredientur, die primo eorum ingressus, si vere pœnitentes et confessi sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum sumpserint, plenariam:

15 Nec non tam descriptis quam pro tempore describendis in dicta confraternitate confratribus et consororibus in cujuslibet eorum mortis articulo; si vere etiam pœnitentes et confessi ac sacra communione refecti, vel, quatenus id facere nequiverint, saltem contriti nomen Jesu ore, si potuerint, sin autem, corde devote invocaverint, etiam plenariam: ac eisdem nunc et pro tempore existentibus confratribus et consororibus etiam vere pœnitentibus et confessis, ac sacra communione refectis, qui præfata confraternitatis ecclesiam seu capellam vel oratorium die festo S. Rocchi a primis Vesperis usque ad occasum solis diei hujusmodi singulis annis devote visitaverint, et ibi pro Christianorum principum concordia, hæresum extirpatione, ac sanctæ matris Ecclesiæ exaltatione pias ad Deum preces effuderint, plenariam similiter omnium suorum peccatorum indulgentiam et remissionem misericorditer in Domino concedimus.

16 Insuper dictis confratribus et consororibus etiam vere pœnitentibus et confessis ac sacra communione refectis, dictam ecclesiam seu capellam, vel oratorium in Navitatis D. N. Jesu Christi, ac sanctissimæ Trinitatis, nec non in Assumptionis B. M. Virginis immaculatæ, ac omnium

E
ac favoribus

spiritualibus
F

paterne

AUCTORE
J. P.

omnium Sanctorum festis diebus, ut præfertur, visitantibus, et ibidem orantibus, quo die præfatorum id egerint, septem annos et totidem quadragenas: Quoties vero Missis et aliis divinis Officiis in dicta ecclesia seu capella vel oratorio pro tempore celebrandis et recitandis, aut congregationibus publicis vel privatis ejusdem confraternitatis ubivis faciendis interfuerint, aut pauperes hospitio susceperint, vel pacem inter inimicos composuerint, seu componi fecerint vel procuraverint, nec non etiam qui corpora defunctorum tam confratrum et consororum dictæ confraternitatis, quam aliorum ad sepulturam ecclesiasticam associaverint, aut quascumque processiones de licentia Ordinarii faciendas, sanctissimumque Eucharistiæ Sacramentum tam in processionibus, quam cum ad infirmos aut alios ubicumque et quomodocumque pro tempore deferetur, comitati fuerint, vel si impediti, campanæ ad id signo dato, semel orationem Dominicam et salutationem Angelicam dixerint, aut etiam quinquies orationem et salutationem easdem pro animabus defunctorum confratrum et consororum præfatorum recitaverint, aut peccatorem aliquem ad viam salutis reducerint, et ignorantes præcepta Dei, et ea, quæ ad salutem sunt, docuerint, aut quodcumque aliud pietatis vel charitatis opus exercuerint, toties pro quolibet præfatorum operum sexaginta dies de injunctis eis, seu alias quomodolibet debitis pœnitentiis in forma Ecclesia consueta relaxamus, præsentibus perpetuis futuris temporibus valituris.

fovet.

17 Volumus autem, ut si alias dictis confratribus et consororibus præmissa peragentibus aliqua illa indulgentia perpetuo vel ad tempus nondum elapsum duratura per Nos concessa fuerit, præsentibus nullæ sint: utque, si etiam dicta confraternitas alicui archiconfraternitati aggregata jam sit, aut in posterum aggregetur, aut alia quavis ratione uniatur, seu etiam quomodolibet instituatur, priores, et quævis aliæ litteræ Apostolicæ illis nullæ sint. Datum Romæ apud S. M. Majorem sub annulo Piscatoris die xxviii Septembris MDCLVIII, Pontificatus nostri anno quarto. Gualterius. *Et inferius subscribitur*: Publicetur.

C Actum Bruxellis die xxv Octobris anno Domini MDCLVIII. De mandato perillustris et reverendissimi Domini Episcopi Antverpiensis, I. de Wese secret.

§ III. Confraternitatis præfectus ac patronus, præterita ac moderna solennitas festo S. Rochi etc.; personæ ejusdem sodalitis inscriptæ.

Patronus ac
præfectus
confraterni-
tatis civili
consensu
electus,

Quemadmodum vero ad stabilitatem et perpetuitatem sæpe nominati sacelli ac prædictæ confraternitatis summopere conducebat, eligi personam aliquam, in quam incumberet summa cum hujus tum illius præfectura, ita etiam huic rei prudenter postea prospectum fuit, eligendo aliquem utriusque summum præfectum (superintendentem vocant) ac patronum: cujus electio ac denominatio primum civili, deinde autem ecclesiastica etiam auctoritate confirmata est, prout conficitur e sequenti instrumento, quod ex

authentico exemplari repræsentato: Fr. Ambrosius D Capello, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Antverpiensis, omnibus has visuris salutem in Domino. Postulat officii nostri ratio, ut eos, qui ad domus Dei decorem, Sanctorumque cultum amplificandum, zelum suum intendunt, curamque et opem pie et liberaliter impendunt, peculiari benevolentia, ac eximio præ cæteris favore prosequamur. Pro parte igitur reverendi admodum, nobilis ac consultissimi domini Alexandri Roelans, presbyteri, J. U. L., Protonotarii Apostolici, domini temporalis de Mol, Balen, Desschel etc. exhibita nobis acta quadam, a DD. consulibus et senatoribus hujus civitatis, in quantum in ipsis erat die xxviii Septembris anno MDCLVII laudata et approbata, quæ æditui ecclesiæ collegiatae S. Jacobi in hac civitate cum assistentia et consensu nobilis domini Henrici van Halmale equitis etc., ejusdem ecclesiæ æditui primarii, ob singularem dicti D. Roelans erga S. Rochum devotionem (cujus sacellum in dicta ecclesia novo altari aliisque piis operibus ornare et amplificare decreverat) in quantum etiam in ipsis fuit, ipsum et successores ejus sibi delegerint et cognoverint superintendentem et patronum sacelli S. Rochi præfati, cum privilegiis eidem actæ insertis: cumque pro parte ejus nobis esset humiliter supplicatum (attento, quod jam juxta antedictum pium propositum, sacellum præfatum insigni altari marmoreo in eo exstructo, sacris ejusdem S. Rochi reliquiis, aliisque splendidis et pretiosis ornamentis, sumptibus suis ditasset, et condecorasset) quatenus dictam sui et successorum suorum in patronum dicti sacelli S. Rochi electionem et cognitionem auctoritate nostra Ordinaria approbare et confirmare dignemur;

19 Nos de piis operibus præfatis, utpote notorii, plene instructi et imformati, hujusmodi supplicationi favorabiliter inclinati, dictam actam scabinalem cum privilegiis et conditionibus eidem insertis, approbandam duximus, prout illam auctoritate nostra Ordinaria approbamus et confirmamus, ac præfatum D. Alexandrum Roelans, ejusque successores, sacelli S. Rochi, ejusque confraternitatis in ecclesia collegiata S. Jacobi in hac civitate, superintendentem et patronum electum, de novo nominamus et confirmamus, requirentes omnes et singulos, ad quos id spectat, ut eum, eosque pro tali recipiant, habeant, et cognoscant; quo magis, tam conspicuo ejus munificentiae et pietatis exemplo prælucente, dictæ confraternitatis sodales, cæteri-que Christi fideles ad majorem erga S. Rochum devotionem et cultum excitentur et inflammentur, jure nostro et cujuslibet in omnibus salvo. In cujus rei fidem hasce manu propria signatas sigillo nostro majori, et secretarii signatura communiri jussimus. Antverpiæ die xix Maii MDCLXXIII. Fr. Ambrosius episcopus Antverpiensis. De mandato reverendissimi Domini Episcopi præfati P. de Bisthoven secret.

20 Anno denique hujus seculi 1728, die x Maii reverendus admodum, prænobilis ac consultissimus Dominus Philippus Jacobus de Cano, utriusque juris licentiatus, nec non canonicus et cantor Capituli insignis ecclesiæ S. Jacobi prædictæ, cum sit filius dominæ Catharinæ Carena, quæ fuit filia dominæ Isabellæ Roelans, sororis laudati Domini Alexandri Roelans, atque adeo unus e successoribus, eundem dominum Alexandrum repræsentantibus, declaratur superintendens, ac patronus sæpe nominati sacelli et confraternitatis; prout pluribus asseritur in notaria-

ecclesiastica
deinde aucto-
ritate confir-
matur:

qui succedit
alius anno
1728.

A *li instrumento, hac super re tunc confecto, e quo hæc extraxi; et nunc talis esse pergit idem Dominus, anno videlicet Christi 1736, quo ista scribo. His ita expositis, illud etiam superesse videtur, ut de præterita ac moderna solennitate, qua S. Rochus et colebatur olim, et qua hodiedum ibidem colitur, lectorem instruam.*

Testimonio
Capituli S.
Jacobi

21 Percommode accidit, ut, dum supra laudatus reverendus admodum ac consultissimus dominus Joannes Engelgrave me conveniret, et ageremus inter nos de rebus ad S. Rochi venerationem spectantibus, gratiose mihi addiæerit, curaturum se, ut publicum instrumentum Capituli S. Jacobi super his conficeretur: quod etiam postea officiosissime ad me detulit. Præcipue vero illud conducit ad notitiam festivitatis prædictæ, atque his terminis conscriptum est: Nos decanus et Capitulum Insignis ecclesiæ collegiatae et parochialis S. Jacobi Antverpiæ, ad requisitionem RR. PP. Hagiographorum e Societate Jesu, notum facimus, et declaramus, quod, ut meritis et patrocinio divi Rochi confessoris contagiosa lues averteretur ab urbe, Illustrissimus ac Reverendissimus

B Dominus episcopus Ambrosius Capello in præfata ecclesia collegiata in sacello, Sancto illi dedicato, ejusdem Confraternitatem instituit XII Augusti anno MDCLVIII cum adjunctis quibusdam regulis, quarum prima est, ut unus e canonicis prædicti Capituli directionem hujus Confraternitatis semper habiturus sit: quæ erectio et regularum ordinatio mense subsequenti a S. Domino Alexandro piæ memoriæ Papa VII approbata fuere, et confirmata. Festum igitur istud solemniter cum Octava colitur singulis annis die XVI mensis Augusti. In initio autem institutionis præfatæ per rev. Patrem e dicta Societate (vespertinis laudibus ad honorem dicti Sancti concentu musico solemniter celebratis) concio haberi solebat: verum tractu temporis (mediocri confluyente populo) concionem non nisi prima die haberi, ordinatum fuit; quod usque in hodiedum ita observatur.

cultus præ-
sens ac præ-
teritus de-
claratur.

22 Post quæ Officia subsequitur prima vespera honorabilis per magnum parochiæ circumum processio, quam ingens tædiferorum numerus spectabilem reddit ob incredibilem populi concursus. Hac in processione defertur Deiparæ Virginis imago pretiosissime adornata, quam sequun-

tur divi Rochi reliquiæ, in argentea capsula majori tumbæ deargentatæ superimpositæ: utrumque præcedit hujus Sancti imago lignea artificiose exsculpta: Sanctum autem Sanctorum in venerabili Sacramento dein per R. Dominum Canonicum Directorem (concomitante toto Clero et Capitulo) defertur, qui et per totam Octavam Sacrum solemne, et Litanias vesperi cum dicto Venerabili persolvit, finiendo ultimam Octavæ diem cum processione per ambitum ecclesiæ, quam Capitulum cum suo Clero denuo comitatur cum lumine. Commemoratio in honorem S. Rochi singulis olim celebrabatur trimestribus: verum frigesciente charitate, et consequenter eleemosynarum defectu, interrupta fuit et cessavit, eo usque, ut solummodo in annuo principali festo hæc devotio exerceatur, nisi singulariter quandoque, necessitate urgente, ut anno MDCCXX peste apud Massilienses grassante, devotio erga prædictum Sanctum exhibeatur. In quorum omnium fidem ac robur præsentis has per R. D. Canonicum Actuarium expediri, et solito Capitulo sigillo communiri jussimus hæc XI Augusti MDCCXXXVI. De mandato Venerabilium Dominorum meorum decani et Capituli præfatorum J. Engelgrave, Presbyter Can. et Actuarius Capituli S. Jacobi.

23 His addi possunt sequentia, quæ prænobilis ac consultissimus Dominus Canonicus ac confraternitatis director hodiernus scripto mecum communicavit, nimirum S. Rochi reliquiarum hierothecam argenteam signari a tergo armis gentilitiis D. Roelans, et hac subscriptione: Sum Alexandri Roelans equitis, D. de Moll, Balen, Deschel etc., sodalitates S. Rochi patroni perpetui MDCLVIII. Item Dominos confratres ab erectione confraternitatis semper nobilioris notæ hujus urbis viros fuisse: cui Comes de la Tour et Tassis primus propria manu adscripsit; ipsius et quam plurimorum insignibus in libro confraternitatis depictis: inter quæ etiam illa Illustrissimorum ac reverendissimorum hujus civitatis quondam antistitem Ambrosii Capello, et Ferdinandi van Beughem emicant. De Præfato Comite de la Tour fertur, quod propter pestem tunc temporis grassantem huc fugerit, ut se patrocinio prædicti Sancti, in hac insigni ecclesia a ducentis et ultra annis celebris, commendaret. Hic finis sit.

De hiero-
theca, ac de
sodalibus
Confrater-
nitati ab
initio ad-
scriptis.

F

DIES DECIMA SEPTIMA AUGUSTI

SANCTI QUI XVI KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

Sanctus Mammes	MM. Alexan-	S. Mamas M. Cæsareæ in Cappa-
S. Diseus	driæ.	docia.
S. Straton		S. Paulus
S. Philippus	MM. Nicome-	S. Juliana
S. Eutychianus	diæ-	S. Stratonicus
et socii.		S. Quadratus
S. Myron presb. Mart. Cyzici in		S. Acacius
Mysia minore.		
Augusti Tomus III.		S. Liberatus

- ^A S. Liberatus abbas
 S. Bonifacius Diac.
 S. Servus
 S. Rusticus.
 S. Rogatus
 S. Septimus
 S. Maximus puer
 S. Anastasius ep. conf. Interamnæ in Italia.
 S. Amor abbas Amorbacensis in Franconia.
- MM. Carthagine in Africa.
- S. Jeron presb. M. in Hollandia.
 S. Elias junior monachus in Calabria.
 S. Benedicta
 S. Cæcilia
 S. Relindis
 S. Joannes ep. conf. Montis Marani in Principatu ulteriore regni Neapolitani.
 B. Nicolaus eremita in Sicilia,
- ^D
- Sustereni in agro Juliacensi.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

- ^B Sancti Antonii, capitis monachorum et eremitarum meminit *Calendarium nostrum Syriacum seu Chaldaicum*. Vide xvii Januarii. Sanctorum martyrum Thyrsi, Leucu et Coronati, ac Sociorum memoria exhibetur in *Menæis magnis impressis*. In *Martyrologio Romano*, et apud nos die xxviii Januarii pro Coronato ponitur Callinicus: quæ nomina iterum signantur in dictis *Menæis* ad diem xiv Decembris. Vide itaque quæ jam pridem dicta sunt ad diem xxviii Januarii.
- S. Agathæ translationem hoc die signat *Ferrarius*. Tu vide v Februarii.
- Translatio divi Davidis archiepiscopi in Wallia. Est additio Ms. *Cartusiæ Bruæellensis* ad *Grevenum*. Vide quæ de eo Sancto dicta sunt i Mart.
- De Octava S. Laurentii locuti sumus in *Observationibus* ad *Usuardum*. Vide quæ ibi dicta sunt et x Augusti.
- S. Hyacinthum conf. invenerunt hoc die *Majores nostri* in officio *Tridentino*. Nota est ejus festivitas die præcedenti xvi Augusti.
- S. Serena uxor *Diocletiani* in *Viola Sanctorum* huc etiam dilata est. Vide quæ de ea dicta sint xvi Augusti.
- ^C *Ferrarius* in *Catalogo generali Sanctorum*, qui in *Martyrologio Romano* non sunt, hac die ex *Kalendaris* et monumentis ecclesiæ *Collensis* in *Etruria* memoriam S. Alberti presbyteri annuntiat. *Ughellus* occasione *episcoporum Collensium* in novissima editione *Venetæ Italiæ sacræ* tomo 3 col. 204 novam illam ecclesiam cathedralem describens, etiam de hoc venerabili viro sic meminit: Præter plures sacras reliquias, inquit, D. Alberti ipsius archipresbyteri corpus religiosissime asservat, qui anno mcccii meritis decorus in cælum evolavit xvii Augusti. Sacrum ipsius corpus anno mdcxxii inventum, solemnique pompa a Cosmo Gherardesco secundo episcopo, honorificentiore loco collocatum est. Hic B. Albertus in Clativensi oppido Aretini episcopatus anno mccccxix natus, ob eximias virtutes, quarum splendorem vibrabat, istius collegialis ecclesiæ, quæ ad id tempus Sedis Apostolicæ tantum obnoxia erat, creatus archipresbyter, populis virtutum egregium exemplum explicuit, ac post mortem multis miraculis effulsit, cujus Vitam Sylvanus Razzius ex antiquo auctore deprompsit, et in lucem emisit. *Consuluimus hanc Vitam*, quæ inter Sanctos *Tusciæ* edita est, et quam Razzius ex longiore *Latina Italice* contraxit. In ea quidem Razzius refert varias hujus piissimi Viri virtutes, et quædam miracula post obitum ipsius patrata; sed non satis clare legitimum ejus cultum demonstrat. Si tamen *Etrusci* de immemorabili ac perseverante hujus *Popularis* sui veneratione nos certiores reddere, et nobis *Latina* ejusdem Acta, aliaque ad ipsum spectantia, mittere non graventur, in *universali Operis nostri* supplemento, aut alibi locum habere poterit.
- Joannes et socii martyres prope *Goam*.
 Bonizus confessor *Bononiæ*
 Didacus,
 Blasius,
 Joannes
 Maria Pimentes virgo in territorio. *Abulen*.
 Paula virgo *Gebennæ* in *Galilia*
 Inter venerabiles reponuntur ab *Huebero* in *Menol*.
 Jacobus *Gaudinus Bergomi*.
 Franciscus de S. Maria
 Bartholomæus *Laurvelius*
 Antonius ■ S. Francisco
 Thomas a S. Francisco *Pennerandæ*.
 Angelus a *Calatagirone Ennæ* in *Sicilia*:
 Anna *Palatina Treviris*.
 Elisabetha *Enschia ibidem*.
 Marina de *Villa sera* in *Hispania*.
 S. Justinæ virg. et mart. translatio indicatur hoc die a *Ferrario*. Vellem, nos una docuisset, quænam illa *Justina* sit, quid egerit, quo die passa sit aut colatur.
 Ludo conversus in *Hemmerode Ordinis Cisterciensis*, inter Sanctos laudatur hoc die ab *Henriquez* et *Chalemoto*. Utrum vere ut beatus ibidem colatur; ex ipsis nequaquam colligo.
 Donatum monachum *Petinensem*, Ord. *Montis Virginis*, refert, hac die *Ferrarius* in utroque suo *Catalogo*, in priori monens, a *Wione* quidem asseri, quod Sanctis adscriptus sit, sibi vero id incertum esse quod modum illum monachi *Montis Virginis* Officio ecclesiastico colant. Si cultus subinde *Romæ* indultus fuerit, cupimus moneri, ut alio loco eum referamus.
 In *Bethulia* beatæ *Judith* viduæ: est annuntiatio solius
- ^E
- Beati vocantur ab *Arturo* in *Martyrologio Franciscano*, et ultima in *Gynæceo*.
- ^F
- MM. in *Japonia*

A solius Greveni, ex quo in Germanicum Canisii transiit, satis apposite quidem; verum non solemus, ejus unius auctoritate hujusmodi Sanctos Operi nostro inserere.

Non minus ignotus est Reginaldus Vicentinus episcopus, quem ultimo loco refert, vage citans scriptores qui de eo meminerint; melius eos retulisset, qui de immemoriali ejus cultu nos certiores redderent.

Alveum abbatem Carnotensem pro hoc die inter Acta Sanctorum sui Ordinis seculo v pag. 279 refert Mabillonius, et solo Venerabilis titulo ipsum ornat.

Beatis annumerat Bucelinus hoc die cxvi monachos S. Mauri discipulos, qui in monasterio Glanofoliensi pestifera lue absumpti sunt.

Michael monachus in monasterio Cluniacensi sanctus pronuntiatur ab eodem Bucelino: vellem, id aliunde confirmaretur.

Sic Fradinus abbas Novalitiensis eodem titulo donatur.

Item Benedicta virgo sanctimonialis.

In Anglia Edelhunus monachus.

B In Italia Borandus monachus.

In Gallia Andovera regina et martyr.

Jacobus S. Paulini archiep. Eboracensis diaconus hoc die inter Angliæ Sanctos aut saltem Beatos refertur a Mathevio in Trophæis suis Benedictinis, ubi ex Beda potissimum laudes ejus colligit, satis candide indicans, cultus ei umquam exhibiti ea argumenta suppetere, ut Sanctum appellare audeat; at mihi ea non occurrunt, quæ ipsum inter Beatos collocent: quasi vero apud Anglos Sanctorum discipuli, socii aut diaconi magistrorum suorum titulis decorandi sint, ut non semel alibi observatum est, et porro iterum die sequenti dicendum recurret in Salustio aliquo discipulo sancti Disibodi.

Solennitas sanctissimæ Dominae nostræ Deiparae semper Virginis Mariæ in Armatii (tractu Constantinopoli; de quo Cangius CP. Christianæ lib. 2 pag. 168, et lib. 4 pag. 165) notatur in Menæis magnis typo excusis.

Guda comitissa, ut fundatrix monasterii alicujus Ordinis Præmonstratensis, cum titulo Beatæ in ipsius Ordinis Natalibus refertur hoc die a Chrysostomo vander Sterre. Mirum est, ea neglexisse, quæ de tenuibus saltem sacri cultus vestigiis nos certiores redderent:

C Vincentius Ferrerius, non jam celeberrimus ille sanctus apostolus, sed synonymus, ejusdem patriæ et familiæ, inter venerabiles hoc die laudatur a Marchesio in Diario Dominicano.

Item duæ virgines Japonenses Magdalena et Marina inter martyres referuntur in Anno sancto Dominicano.

Thomam a S. Victore refert Castellanus in suis ad Martyrologium Rom. additionibus; sed solum ut venerabilem laudat. De hoc plura vide inter Prætermisos ad diem xx hujus mensis.

Thomas de Hereford archidiaconus Northumbriæ hoc die inter Sanctos refertur a Wilsono in suo Martyrologio Anglicano, citante Matth. Westmonasteriensem, utpote qui ausus fuit scribere ad annum 1253: Obiit Thomas de..... fine sancto et beato..... Hunc sanctum archidiaconum Thomam, similiter et episcopum Cicestriae Richardum, licet non Romæ canonizentur, S. Edmundi contubernio credimus indubitanter sociari. Credat ipse, credant et alii, per me licet: verum alia opus est auctoritate, ut in hoc Opere locum

obtineat.

D Beatissimi P. N. Alypii iconici, id est, custodis iconum meminit Menologium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum cum hoc elogio: Sanctæ habitationis Kiovo-crypticæ monachus fuit sub Nicone hegumeno: multum in virtutibus laboravit, et leprosum sanavit ungens ulcera faciei ejus colore, quo imagines pingebat: mortuus et sepultus est in cryptis S. Antonii. Hæc ibi. At de legitimo ejus cultu cupimus aliunde fieri certiores, antequam alium in Opere nostro ipsi locum demus.

Inter sacra nostra cimelia exstat imago grandis sculpta in folio, ornataque variis sanctitatis indiciiis, referens Angelum de Augustinis Ordinis Carmelitarum, cujus obitus hoc die signatur, ut mortui anno 1348, cum tamen in Annalibus Lezanæ et in Paradiso Carmelitico Alegrii expressissime signetur annus 1438. Plura quærere supersedeo. Sed quidquid sit de illo errore: velim aliunde probata solide ea videre, quæ de ipso tum in imagine, tum apud laudatos scriptores, quantumvis paucis prædicantur; ut proinde paulo solidioribus veri cultus et venerationis in Ecclesia argumentis opus sit, priusquam isti Angelo in hoc opere locus detur.

Carolomannum ex rege, seu mavis duce Francorum celeberrimum monachum Casinensem laudant Molanus, Miræus et ceteri Martyrologi Belgæ, verum omni Beati aut Sancti titulo abstinentes, quem liberalius ei adscribunt monastici passim omnes, et quidem Mabillonius Carolomannum sanctum rotunde pronuntiat seculo suo tertio Sanctorum Ordinis parte 2 a pag. 123 elogium ei texens, ad cujus calcem epitaphium Cafarelli abbatis tempore, anno 1628, compositum annectit, quo disertissime sanctus Carolomannus appellatur. Cupio equidem Virum inclytum, tot præclaris virtutibus ornatissimum, iisdem prorsus encomiis in hoc Opere prædicare, si modo probetur, aut Viennæ in Delphinatu, ubi mortuus, aut in monte Casino, ubi depositus est, aut alibi, veris Sanctorum honoribus umquam donatum fuisse, vel simplici in Officiis ecclesiasticis Commemoratione: ut omnino cogar hactenus censere solam Venerabilis appellationem recte a Castellano ei hoc die tributam.

F Venerabilis D. Isabella de Castro, uxor nobilissimi D. Joannis Soares da Alarcam, obiit anno 1647, die 17 Augusti. Habemus ejus Vitam manuscriptam Lusitanice, in qua eximiiis virtutibus et cælestibus apparitionibus claruisse dicitur. Verum hæc omnia tantum utilia esse possunt, ut Processus ad beatificationem illius instituantur.

Ferrarius hodie in Catalogo generali B. Raynaldum archiepiscopum Ravennatem, ni fallor, annuntiat his verbis: Vicentiæ B. Reginaldi confessoris ejusdem urbis episcopi. Forsan ipsum Vicentiæ collocat, quia olim rexit ecclesiam Vicentinam, ex qua ad archiepiscopatum Ravennatem evectus est, ut dicitur die, quo obiit, XVIII Augusti.

S. Julius Senator Romæ signatur hoc die in Usuardo Bruxellensi; sed pridem monuimus de ipso agendum cum Romano XIX Augusti.

De S. Euphemia non una, neque uno die in hoc Opere agendum fuit, inter quas expresse etiam notata est illa, de qua hoc die loquuntur codices Hieronymiani, et ex iis Grevenus. Ne vero in-
utili

A *utili opera repetere cogar, quæ videri possunt ad XIII Aprilis et etiam alibi, hoc solum moneo, nos de Euphemia Chalcedonensi ex aliis Martyrologiis cum Romano acturos XVI Septembris.*

S. Tryphonie translatio signata est in Florario Sanctorum Ms. De ipsa agetur XVIII Octobris. S. Livini inventio memoratur in Florario Sanctorum Ms. Acta illustrabuntur XII Novemb.

DE SS. MARTYRIBUS ALEXANDRINIS

MAMMETE DISCO SEU DISEO

ET FORTE DISCA AC MAMMITA CUM SOCIIS SUIS

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

XVI Aug.

De textuum hesterni et hodierni in Hieronymianis confusione jam pridie cum Florentinio egimus, dum Orionem et Æmilium qui etiam hoc die signantur ibi cum Agnato aliquo retulimus, ut proinde hic excludendi sint, solis istis enumeratis, qui in titulo præfiguntur. S. Mammetis seu Mammantis, celebris in Cæsarea Cappadociæ martyris, Acta hoc die illustrantur, præter quem et alii synonymi aut ferme synonymi occurrunt in codicibus Hieronymianis et hoc die et jam pridem prægressis classibus VI Maii, ac XVI et XVII Julii, quorum occasione multa

observasse Florentinium, jam non semel repetimus. Quis porro sit Mammes qui in dictis Hieronymianis cum Disco vel Diseo, Disca Mammita et sociis Alexandriæ tribuitur incertum est, neque satis distinguo, utrum hic alius Orion nominetur diversus ab hesterno, vel etiam ab alio synonymo martyre item Alexandrino, quo de actum est x Februarii. Sitne vero pro Disco scribendum Diseo, et addenda Disca cum Mammita, non habeo unde definiam; unum hoc cavendum putavi, ne quis Martyr ex Hieronymianis innominatus præteriretur.

DE SANCTIS MARTYRIBUS

STRATONE, PHILIPPO

ET EUTYCHIANO CUM SOCIIS

NICOMEDIÆ

J. P.

SYLLOGE

Cultus, socii, elogium, Acta.

XVII Aug.
Notantur
in Fastis
Græcis

Fasti sacri Græci ac Latini annuam horum Martyrum memoriam hac die colunt. Ms. nostrum Græcum Taurinense illos ita annuntiat: Ἀθληταί τῶν ἀγ. μμ. Στράτωνος, Φιλίππου καὶ Εὐτυχιανοῦ. Id est: Certamen sanctorum martyrum Stratonis, Philippi et Eutichiani. Menæum Chiffletii: Στρατονίκου, Φιλίππου καὶ Εὐτυχιανοῦ. Stratonici, Philippi et Eutychiani. Menæa magna typis vulgata Straton, Philippo et Eutychiano addunt Cyprianum; qui ponitur hoc item die in Ms. nostro apographo Chiffletiano, quod citabam, sed separatim a tribus aliis, Κυπριανὸς πυρὶ, Cyprianus igne. Eadem magna Menæa breviter eorum martyrium referunt, ac singula singulis sequentia acciunt carmina, atque hæc quidem de S. Stratone:

*Ἐθεντό με βδέλυγμά, φησιν ὁ Σράτων,
*Ἀνδρες βδελυκτοί, καὶ πυρὶ κτείνουσί με.
Ponunt me abominationem, ait Straton,
Abominandi ac igne me occidunt viri.

ac versiculis

2 *Moæ subijciuntur ista de S. Philippo:*
Φιλῶν Θεόν, Φίλιππε, καὶ φυγῆς πλέον,
Κτατακρθεῖς πῦρ οὐ φιλόφυχος γίνῃ.
Amans Deum, Philippe, supra animam tuam,
Adjudicatus ignibus vitam haud amas.

De S. Eutychiano habentur sequentia:

Εὐτυχιανὸς εἰς κάμινον ἤμενην
Ὡς ἵππος εἰς πεδῖον ἦν, τὸ τοῦ λόγου.

Eutychiane, lubens dum structos pergis ad ignes,
Curris adinstar equi in campum, ut proverbium dicunt.

Denique S. Cypriano aptantur ista:

Πῦρ Κυπριανὸς καρτερήσας καμίνου
Ἐξώτερον πῦρ, ὁ Γραφὴ λέγει, φεύγει.

Dum Cyprianus tolerat accensum rogam,
Incendia fugit, de quibus textus sacer.

Qualescumque hi versus, exigui utpote vel nullius leporis poetici salem continentes, modica tamen alicubi indigent explicatione, ut melius saltem intelligantur. Εἰς πεδῖον τὸν ἵππον, proverbium est (de quo inter Adagia apud Manutium) id est, In planitiem equum: quoties quis ad id provocatur, in quo plurimum valet, quoque vel maxime gaudet. Equus in campo, tamquam in sua est arena. Apud Lucianum in Captivo, cum ipse iudices postularet, Plato respondet, Τοῦτο ἐκεῖνο εἰς πεδῖον τὸν ἵππον, id est, Hoc ipsum, quod dici solet, equum in planitiem, videlicet hominem

F

honorantur

AUCTORE
J. P.

A nem rhetoricum significans, et in agendis causis exercitatum. *Hæc apud Manutium, quæ, quo sensu applicentur nostro Sancto, abunde liquet, Illud vero ἐξώτερον πῦρ, quod in metro verti incendia, proprie significat exteriorem ignem, quem sacræ Litteræ reprobis minantur. Sic illæ dicunt tenebras exteriores. Græci itaque, ut ad priora revertamur, annua nostrorum Pugilum memoria publicam eorum venerationem contestatam esse voluere. Quid Latini?*

Alibi annuntiantur
13 hujus;
in Mart.
Rom. hoc
die. Elogi-
um = Galesi-
nio.

4 Rabanus et Notkerus signant eos die xv hujus mensis cum sociis, quos non nominant, uti nec Cyprianum. Idem fit tunc inter Auctaria ad Usuardum a nobis editum, ex editione ejusdem Martyrologi Lubeco-Coloniensi ac Molano. Grevenus autem tantum meminit Sanctorum Stratonis, Philippi et sociorum eorum Martyrum: prout ibidem datur videre. Galesinius contra quatuor Martyres nominatim refert hac die xvii absque sociis, cum elogio sequente: Nicomediæ, sanctorum martyrum Stratonis, Philippi, Eutychiani et Cypriani. Ii in theatrum ingressi, ut populum ab spectaculis, idolorumque sacris, ad Christianæ fidei cultum perducerent, divina ope perfecerunt, ut magnam inde multitudinem avocarent. Præses autem, cum ab spectatoribus theatrum vacuum cerneret, causam quæsit, cur id factum esset; comperitque Fidelium opera plebem inde ad Christi doctrinæ studium esse avocatum. Itaque illos ad se produci jubet, qui, institutis de religione questionibus, se et Christi fidem colore, et alios ad eam erudire, constanter libereque responderunt. In theatrum igitur producti, bestiisque truculentis objectati, earum feritate non læduntur: post varie excruciatu tormentis, demum in ignem conjiciuntur: sicque pro Christo in stadio luctati, demum victores coronam acceperunt. *Ecclesia Romana hodiernos Martyres publico condecorans cultu, hæc de iis, omisso tamen Cypriano, quotannis in suo Martyrologio legenda præscribit eodem die xvii Augusti: Nicomediæ, sanctorum martyrum Stratonis, Philippi, et Eutychiani, qui damnati ad bestias, et nihil læsi, per ignem martyrium consummarunt.*

Eorum socii, numerus

C 5 Perspicuum est e præmissis, sanctos Athletas nec eodem numero nec die in Fastis Græcis ac Latinis annuntiari; super qua diversitate proponimus hæc observanda. Florentinius postquam eos ex apographis. Hieronymianis die xv Augusti posuisset hisce vocibus, In Nicomedia natalis sanctorum Stratonis, Philippi, Eutychiani cum sociis (eorum, quod addendum textui monet in correctionibus Martyrologio suo præmissis) ita de iis disserit in suis ad istam annuntiationem notis: Tres sanctos hos Nicomedienses Martyres in sacris Fastis producunt etiam Beda (suppositivum Plantinianum intelligo) Rabanus et Notkerus, qui supra, M. vetustissimum anonymos etiam socios addunt cum libris nostris, quos silet M. Corbeienſe, et inverso tantum ab illis ordine ita loquitur: "viii (imo xviii) Kal. Sept. In "Nicomedia natalis SS. Stratonis, Philippi, et "Eutychiani. Et Assumptio S. Mariæ Matris Do- "mini nostri. "Alterum etiam Ms. Reginæ Sueciæ socios ita præterit xviii Kal. "Nicomediæ natalis SS. Stratonis, Philippi, Eutychiani. "Alterum omnino consonat, addens etiam Thyrsus in Perside, qui ad diem sequentem pertinet. "Nicomediæ natal. SS. Stratonis, Philippi, Eutychiani cum sociis eorum. Et in Perside passio S. Tyrsi. "De tribus Nicomediensibus Martyribus agit Rom. M. ad diem xvii Augusti, qua die Baronius de iisdem Græcos in Menologio agere testatur. At nisi alio Menologio usus sit magnus Cardinalis, quam Sirleti aut Canisii, non nisi ad diem xix de Eutychiano milite et Strategio per ignem coronatis in eo agitur.

sibus Martyribus agit Rom. M. ad diem xvii Augusti, qua die Baronius de iisdem Græcos in Menologio agere testatur. At nisi alio Menologio usus sit magnus Cardinalis, quam Sirleti aut Canisii, non nisi ad diem xix de Eutychiano milite et Strategio per ignem coronatis in eo agitur.

6 Castellanus in suo Martyrologio universali, inter adjectos ad diem xv Augusti ponit Stratonem ac socios ejus. Die vero xvii ad textum Martyrologii Romani indicat in notula marginali, sanctos Martyres in eodem nominatos pertinere ad diem xv. Sed nos haud satis videmus, cur eo pertinere debeant. Nam tametsi tunc referantur in variis, sicut dictum est, Latinis exemplaribus; in Græcis tamen memorantur hac die xvii, quæ num. 1 supra allegavimus, et quæ, uti suspicamur, saltem omnia Castellanus non viderit. At quidquid sit, non censemus, eos rectius hac die signari in Martyrologio Romano cum Græcis (cum a Græcis illorum cultus transierit ad Latinos) quam die xv cum Fastis Latinis, quos antea designavimus. Quod attinet ad ipsorum numerum; de tribus satis convenit apud Græcos et Latinos, qui eos nominant. An vero ipsis sit adjungendus S. Cyprianus, non adeo constat ex dictis, sicuti nec de eorum societate a Græcis quidem non indicata, sed a Latinis posita, quorum exemplum secuti reliquimus ipsos in sua antiqua possessione, tribusque Martyribus superius in titulo huic Syllogæ prævio nominatos adjunximus. Reliquum est, ut nonnulla notemus de Martyrum Actis.

ac dies cultus:

E

7 Lambecius lib. 8 Commentariorum de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi ea indicat: Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Στράτωνος, Φιλίππου καὶ Εὐτυχιανοῦ. Οὗτοι οἱ ἅγιοι ἐν Νικομεδίᾳ ὑπῆρχον, καὶ τοῦ λαοῦ ἐπὶ τὰ θεῶρια ἀπύοντος, etc. Quæ Latine sic sonant: Eadem die (Nempe d. xviii Augusti, ut notatur ad marginem textus hujus Græci) Martyrium SS. Stratonis, Philippi et Eutychiani. Sancti hi erant Nicomediæ, et populo ad spectacula abeunte etc. Martyrium illud quæsi inter alia plurima ad Augustum spectantia, et ex eodem codice, e quo superiora extraxit Lambecius, pro nobis descripta, et de quo jam toties mentionem fecimus per decursum hujus mensis, et porro faciemus. Nec prætermissa diligentia, an alibi illud apud nos reperire possemus (nomina enim illorum Martyrum invenimus in nostro Ms. indice Vitarum Græcarum) at frustra. Cum itaque documentum illud non sit in promptu, dabimus ejus loco quæ de Sanctis nostris memorant Menæa magna typis edita. Illa igitur sic Latine interpretamur, verbatim fere convenientia cum iis, quæ supra dedimus e Galesinio. Post annuntiationem itaque ac versus, de quibus egimus, sequuntur ista:

Martyrium seu Acta assignantur,

F

8 Dum hi sancti Martyres versarentur Nicomediæ, et de industria theatrum ascenderent, ut populum in eodem comparentem instruerent, et ab idololatria abducerent atque ad Christi fidem perducerent; præses quodam tempore theatrum conspicatus hominibus vacuum, causamque edoctus, quod turbæ a sanctis Martyribus docerentur ac spectaculorum voluptatibus nuntium remitterent, novamque vitam quamdam agerent, morum paternorum contemptores; sanctos sine mora sibi sisti præcepit. Qui ubi comparent, habere se Christi fidem confitentur, aliosque a se eam doceri non inficiantur; in theatrum producti traduntur feris: a quibus non læsi, ac variis suppliciorum modis probati, tandem injecti in ignem, pro Christo in stadio luctati, coronam obtinuerunt.

et eorum loco recensetur eorum compendium ex Menæis.

9 Nullus

AUCTORE
J. P.
Quando
fuerint pas-
si, non satis
est certum.

9 Nullus in hac nostra Sylloge, nullus in notationibus Baronii ad nostros Martyres, relucet character vi cuius satis apte dignosci ac satis commode statui possit, quo determinate anno sum pro Christo certamen consummarint. Castella-

nus tamen anno 303 illos innectit : quo autem nexus fuerit fundamento, ipse viderit. Nos interim ingenue fatemur, nihil nobis in hac re satis esse explorati.

DE S. MYRONE PRESB. ET MART.

CYZICI IN MYSIA MINORE,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Annua Sancti veneratio, Acta, tempus ac palæstra martyrii.

SUB DECIO.
Annua
Sancti me-
moriam apud
Latinos:

Martyrologium Romanum hoc die sic habet : In Achaia sancti Myronis presbyteri et martyris, qui sub Decio imperatore et Antipatre præsidente, post multa tormenta Cyzici capite truncatus est. Galesinius hac annuntiatione paullo longiore eum refert : In Achaia sancti Myronis presbyteri et martyris, qui, Decio imperatore, Antipatri præsidis mandato, gravibus pro Christi gloria suppliciis affectus, denique capitis damnatus, cervices constanti libentique animo præbuit. Brevissime autem Molanus : Sancti martyris Myronis. At sanctissimi hujus Athletæ memoria est celebrior apud Græcos, uti conficitur e Fastis eorum sacris. Neque enim dumtaxat notatur ejus nomen in Typico, quod vocatur S. Sabbæ, Calendario Ruthenorum apud Possevinum, Menologio Slavo-Russico Sparwenfeldiano, et alibi; sed debito etiam elogio honoratur in Menæis magnis excusis, Menologio Sirleti, ac Basilii imperatoris. Hujus autem, quod ultimo loco nominabam, textus ad calcem tomi 1 Augusti nostri Græce productus, Latine sic sonat :

apud Græcos item cum
elogio :

2 Hic, Decio imperatore ac Antipatre præsidente, ecclesiæ Achaia presbyter exstitit. Dum autem per diem Christi natalem Antipater ad ecclesiam se contulisset, ut Christianos comprehenderet; **C** ipse sacro fervore plenus ei insultavit. Idcirco suspensus raditur : deinde in fornacem injectus est : fornax vero Sanctum quidem illæsum servavit, eorum autem, qui prope illam aderant, combussit viros centum et quinquaginta. Dum itaque Sanctus iterum cogeretur idolis sacrificare, nec adigi eo posset, ab humeris usque ad pedes pellis ejus dissecatur in lora : e quibus unum accipiens lorum, in faciem proconsulis illud detorsit. Deinde circum excoriatas carnes raditur : atque Antipater eum conspicatus, nec non pudore repletus, propriis sese manibus e medio sustulit. Martyri vero inde in Cyzicum ducto, accepta a proconsule sententia ut gladium subiret, collum amputatum est. Ceterum Sancti hujus characteres, quos et modo retulimus, ac infra pluribus referemus, nimis sunt diversi a S. Myrone Thaumaturgo, episcopo et conf., cujus Acta illustravimus die VIII hujus mensis, quam ut alter cum altero confundi possit; quod tamen videtur facere Ferrarius in Nova Topographia ad Martyrologium Romanum fol. 45 verso, ubi ponitur XVII Augusti Myro presbyter M. sub Decio Thaumaturgus cognom.

tempus mar-
tyrii,

3 Verum quid de tempore martyrii? Dictum modo est, illud accidisse sub Decio imperatore, ac dicetur paullo post in Actis, quæ daturi su-

mus. Cum autem imperator ille non diu sederit, ab anno videlicet æræ vulgaris 249 usque ad 251, sicut videre datur apud Pagium pluribus in Critica Baronii; non potest hic moveri magna controversia de tempore, quod tam arctis spatiis includitur : ultra quorum limites imperite evagatur Menologium Slavo-Russicum modo allegatum in cujus exemplari nostro Latino dicitur S. Myron anno 282 passus. Nec secundum præmissa verum martyrii tempus presse assignat Castellanus in suo Martyrologio universalis, quando illud statuit versus annum 253. Nunc paucis monitum velimus lectorem de Actis Sancti, priusquam ea proferamus.

4 Inter apographa nostra e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensi descripta, de quibus jam Acta. toties et recurrit ac porro recurret mentio, habentur ista : Μηνὶ Αὐγούστῳ ἡ' μαρτύριον ἐν συντόμῳ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Μύρωνος. Id est : Mense Augusto XVII, martyrii compendium sancti martyris Myronis. Exordium est : Ὁ ἅγιος μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Μύρων ἦν ἐπὶ τοῦ βασιλέως καὶ Ἀντιπάτρου ἄρχοντος τῆς Ἀχαΐας πρεσβύτερος τῆς ἐκκλησίας. Hoc est S. Martyr Christi Myron, imperatore Decio et Antipatre præsidente, ecclesiæ Achaia presbyter erat. Compendium illud alicubi nobis erit usui in Annotatis ad Acta, quæ Latine reddita statim proferemus. Præferunt hunc titulum : Μαρτύριον τοῦ μ. Μύρωνος τοῦ ἐν Κυζίκῳ. Martyrium Myronis martyris Cyzici. Ad marginem apponuntur voces non tamen omnes integræ, quas ego sic restituo integras, et sic lego : Μηνὶ τῷ αὐτῷ κα. Eodem mense (Augusto, die) XXI. Dicto Martyrio noster Papebrochius præmittit hos characteres : Ex cod. Ambros. f. N. n. 152. Vide Maximi Acta. Sanctum istum habes die XIII hujus mensis : quæ vero in Commentario ad illa prævio notata sunt num. 80, manifeste indicant, quod Acta S. Maximi, de quibus ibidem egimus, et hoc, quo de jam agimus, Martyrium, sint fetus ejusdem auctoris, et ex eodem codice accepta. De tempore ac nomine auctoris, nec non de monasterio ejus, mentio ibidem facta est. Eo itaque, ne actum agamus, lectorem mittimus. Nos interim, secundum ea, quæ ibi dicta sunt, ante Martyrium S. Myronis notavimus auctorem ac monasterium, in quo auctor habitavit. Præter illa documenta, quæ de eodem Sancto indicavi, videtur non abs re etiam agendum de loco palæstræ ejus.

5 Ferrarius in Nova topographia ad Martyrologium Romanum fol. 45 verso illam his verbis describit : Cyzicus (Chizico et Spiga) civitas episcopalis antiquissima Mysiæ minoris ad Hellepontum

A spontum et Propontidem, inter ostia Rhyndaci et Esapi (imo Æsepi) fluminum, instar insulæ continenti ponte conjuncta, olim, clara, marmoreque candido nobilis, a monte Ida ad XLIV M. P. distans, media inter Apameam, urbem Bythiniae, et Lampsacum, ejusdem oræ. Quibus addi possent plura ex Cellario Notitiæ orbis antiqui tom. 2, lib. 3 cap. 3, pag. 22. Hanc itaque ad urbem missus fuit S. Myron, ut suum certamen, quod ecantlarat antea in Achaia martyrio coronaret, secundum ea, quæ superius notata sunt.

certaminis.

16 De Achaia autem superest quædam difficultas ex eo, quod locus plus unus isto nomine appelletur, neque satis perspicuum sit, quisnam hic intelligendus sit. Apud geographos itaque notatur Achaia late sumpta, et Achaia propria

seu stricte sumpta: quarum hæc sit provincia Peloponnesi ad Boream, quæ terminatur ad septentrionem sinu Corinthiaco, ad Occidentem mari Jonio, ad meridiem Elide et Arcadia, ab Oriente autem Sicyonia etc. Achaia autem late sumpta quæ Græcia propria, et Hellas Straboni et Plinio, regio præclara Europæ nunc Livadia dicta, teste Castaldo. Ejus termini sunt ad arctos Thesalia, ad occasum Epirus, ad ortum mare Ægæum etc. uti notat Baudrandus, cujus verba citavi. Apud Ferrarium modo memoratum fol. 1 verso unica tantum signatur Achaia (Livadia) Helladis seu Græciæ regio, cujus situm et extensionem ibidem tradit. Quænam vero Achaia sit, in qua S. Myron pro Christo certasse dicitur, non est mihi promptum definire.

MARTYRIUM

B

Auctore Laurentio monacho Rutiensi in Calabria,

E

e codice Ambrosiano f. N. n. 152. Interprete J. P.

Tῆς ἐπιφανείας τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς κατὰ σάρκα γεγεννημένης ἐκ τοῦ πανάγου Παρθένου καὶ Θεομήτορος, ἥτινα καὶ Χριστοῦ γέννησιν ὀνομάζομεν, Θεοφιλῶς ἐν τῇ καθολικῇ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίᾳ τελευμένης καὶ πάνυ λαμπρῶς, ὁ ἐναγῆς καὶ βέβηλος Ἀντίπατρος, τῆς Ἀχαΐας τότε τὴν ἀρχὴν ἐγκρατεισμένος, Δεκίου τοῦ δυσσεβοῦς βασιλεύοντος, ὅς περ ἀτίθαστος σὺν πλήθει στρατιωτῶν εἰσὶν τὸν ναὸν τῆν τοῦ Χριστοῦ πόλιν διασκορπίζει, καὶ πολλοὺς συλλαμβάνεται τῶν πιστῶν. Μύρων οὖν ὁ θαυμάσιος, ἱερεὺς ὢν τηλικαῦτα τῆσδε τῆς ἐκκλησίας, τῷ γένει λαμπρὸς, τοῖς τρόποις χρηστὸς, τὸν βίον σεμνὸς, πάντα φόβον ἔξω βαλὼν τῇ πρὸς Χριστὸν ἀγάπῃ, πρόσεισι τῷ ἀνθυπάτῳ γενναίᾳ ψυχῇ, καὶ στηλιτεύει τοῦτον τὴν ἀπόνοιαν, καὶ τὸ τῆς γνώμης ἀνήμερον, καὶ κῦνα τοῦτον ἀποκαλεῖ καὶ πολέμιον καὶ θῆρα.

2 Εἶτα καὶ πρὸς τὸ πλῆθος ἐπιστραφεὶς, Ἄνδρες, λέγει, φιλόχριστοί, στήτε γενναίως ὑπὲρ τῆς ἀμωμήτου πίστεως· μηδεὶς ὑμῶν πρὸς τὰς ἀπειλὰς τοῦ τυράννου, μηδεὶς πρὸς τὰς ὑποσχέσεις ὅλων ὑποχαινούσθω; παρίσταται γὰρ ἡμῖν Θεὸς βοηθῶν, καὶ γέρα προτεινόμενος αἰέμονα καὶ ἀθάναθα. Τοῦτοις αὐτοῦ τοῖς λόγοις τὸ πλῆθος ὑποστήριξαντος, ὁ δεινὸς ἐκεῖνος Ἀντίπατρος θυμοῦ γεμισθεὶς συσχεθῆναι καὶ τοῦτον κελεύει πάλαι φίλον αὐτοῦ τυγχάνοντα καὶ συνήθη, καὶ ἅμα πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Διονύσου κατὰ τὸν φόρον λεγόμενον γενόμενος, παρίστησι τοῦτον τῷ βήματι; καὶ τὴν τοσαύτην παρρησίαν αἰτιασάμενος, Θύσον, λέγει, Μύρων, τοῖς ἀθανάτοις θεοῖς, ἵνα μὴ κακῶς ὡς εἰς ἀπολὴ τῶν κακούργων.

3 Θύσω, εἶπεν ὁ Μύρων, ἀλλὰ τῷ Θεῷ μου θυσίαν αἰνέσεως· δαίμοσι γὰρ καὶ κωφοῖς ξοάνοις ἀνθρώπων χερσὶ κατασκευασθεῖσιν οὐ ποτε Μύρων θυσίαν προσοίσει. Αὐτίκα τοίνυν ἀναρτᾶται τῷ ξύλῳ καὶ ξίεται τὰς σάρκας πικρῶς, ὥστε τὴν ὑποκειμένην γῆν ἐμβαφῆναι τοῦ αἵματος τοῦτου. Μηδὲνα οὖν οἶκτον αὐτοῦ λαβὼν ὁ κατάρατος, κάμινον ἀναφθῆναι κελεύει, πίσσητε καὶ ἐλαίῳ καὶ κληματίδι ταύτην ἐκτραφῆναι φρικτῶς· καὶ τοῦ ξύλου τοῦτον καταγαγὼν, Ταύτη σε, Μύρων, εἶπεν, ἐμβαλὼν κατακαύσω, εἰ μήγε τοῖς θεοῖς ἀπόμενοις τὸ σέβας. Οὐ θύσω τοῦτοις, ὁ Μάρτυς ἔφη, παράνομε, Χριστιανὸς ὢν ἐκ πρώτης τριχὸς, καὶ Χριστοῦ δούλος καὶ μύστης.

4 Τότε κελεύει τῷ πυρὶ τοῦτον ἀκοντισθῆναι. Ἀπ-

In Apparitione a magni Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi, quæ secundum carnem e purissima Virgine ac Matre Dei facta est (quam etiam appellamus Christi natalem, et quæ in Catholica Christianorum Ecclesia pie et splendide omnino peragitur) detestandus ac impurus Antipater, qui Achaiae b tunc præerat, imperante impio Decio, sicut intractabilis fera cum militum multitudine templum ingressus, Christi gregem dispergit, multosque Fidelium comprehendit. Mirabilis itaque Myron, qui tunc temporis erat sacerdos istius ecclesiæ, genere illustris, moribus benignus, vita venerandus, omnem ex amore erga Christum foras mittens timorem, generoso animo proconsulem adit, in ejusque amentiam ac immite ingenium invehitur, canem illum vocans, hostemque ac feram.

2 Deinde ad cætum conversus, Viri, inquit, Christi amantes state generose pro fide intaminata. Nemo vestrum ad minas tyranni, ad promissa nemo vel leviter molliatur: Deus enim nobis adest adjutor, ac præmia proponit, quæ semper manent et immortalia sunt, Postquam his dictis cætum confirmasset, horribilis ille Antipater ira plenus jubet etiam illum comprehendere, olim sibi amicum ac familiarem, simulque prope templum Bacchi in foro, quod dicitur, existens, adstare eum jubet ad suum tribunal, atque hanc loquendi libertatem accusans, Sacrifica, ait, Myron, immortalibus deis, ut tamquam unus e maleficis male non pereas.

3 Sacrificabo, inquit Myron, sed Deo meo hostiam laudis: dæmonibus enim ac surdis simulacris, quæ manibus hominum sunt confecta, Myron numquam sacrificium offeret. Statim itaque suspenditur in ligno, et raditur carnes adeo acerbæ, ut subjecta terra sanguine ejus perfunderetur. Execrandus vero ille nulla erga eum misericordia tactus, fornacem accendi jubet, piceque et oleo ac sarmentis eam horrificè instrui: et ubi e ligno deduxisset illum, In hanc, ait, Myron, te injectum comburam, si deis non tribuas venerationem. Hisce non sacrificabo, inquit Martyr, o scelerate, qui Christianus sum a prima ætate, et Christi servus ac sacerdos.

4 Tunc eum jubet projici in ignem: quo dum

se

Martyr Antipatrem præsidem increpans
a

b

et Christianos adhortans, ab eo comprehenditur,
F

et ad tormenta

A. LAUREN-
TIO.
atque ignem
damnatur,
in quo tri-
umphat.

se conferret, oravit, dicens : Domine, respice ad orationem servorum tuorum, et libera nos propter nomen tuum, ne dicat inimicus : Euge, euge viderunt oculi mei. Hæc fatus, sine mora igni est traditus. Et videre tunc dabatur rem mirabilem, Sanctum nempe in roscida veluti herba ambulare in fornace, et canere triumphalem hymnum; eos vero, qui prope eam aderant, comburi, adeo ut multi ex illis vitam abrumperent c. Quod ipse proconsul videns, miraculo percussus et timore plenus recessit, Sanctum efferri inde iubens ac carceri tradi. Postera ergo die eum statim ad tribunal arcescit, et vocat iterum, ut sacrificet : sed quia illum inducere eo non poterat, excoriari eum præcepit. Nec mora, carnificum manus illum tenere, ac scalpellis (vah!) immisericorditer pellem ejus concidunt, lora ab humeris ipsius usque ad pedes avellentes. Ille autem (o animum masculum ac generosam prudentiam!) Exspectans, canebat, exspectavi Dominum, et intendit mihi, et exaudivit preces meas.

ac tyranno
generosissi-
me insultat.

5 Ita canens, non modo quidquam minus generosi præ se tulit sed etiam lorum unum carniarum suarum abstrahens ad præfectum projecit, dicens : Accipe illud, canis carnivore, et comede, qui humanas appetis carnes. His accenditur ira maleficus, carnesque quæ sub Martyris unguibus remanserant, abscindi jubet. Illis itaque humi delapsis, ossa quidem ac corporis compactio per excarnificationem sunt nudata : viscera vero ac intestinorum compositio apparebant; et erat spectaculum prorsus miserabile oculis etiam mansuetudine carentibus. Ipsa quoque natura inanimata indoluit rei gestæ. Sed Martyr, Qui regnas, inquit, in secula, exaudi : qui ab omni angelica potestate glorificaris, Christe universorum rex, ades mihi famulo tuo, et fac me tuorum bonorum participem. Venit ergo vox de cælo, dicens : Paratus est tibi, Myron, locus pacis ac lætitiæ : jam enim cursum consummasti, fidem servasti.

Lexna non
modo ei non
nocet, sed
blanditur,
ac vinculis
ipsum libe-
rat.

6 Hanc ubi vocem etiam audisset malorum machinator, incantationem vocat quod acciderat, dicitque : Diis sacrificata, malum caput. Vide ergo, quid agas : at bestiis subjecieris, et nihil prorsus tibi proderunt tales præstigiæ. Cui Martyr : Non sacrifico : Christianus enim sum. Hæc fatum accipit carcer, parantur feræ, ac postero die Martyr iterum ducitur ad stadium : quem dum videret tyrannus corpore sanum, vultuque hilari ac venusto decorum, iterum dicit : Multæ sunt, Myron, incantationes tuæ : ut igitur feris pabulum non fias, Baccho sacrificata, atque illas mitte. Postquam itaque Martyr verbis ejus, ipsis etiam feris crudelioris, non flecteretur, læna d in ipsum immittitur. Illa autem cursu ad eum perveniens circumlambebat et quodammodo osculabatur. Deinde vero vincula ipsius, quod mirabile, dentibus dissecuit.

Cyzicum
missus ple-
ctitur capi-
te.

7 Tunc populi multitudo potentiam Christi intelligens exclamavit : Magnus est Deus, quem Myron prædicat. Dimitte, proconsul, insontem, quod vel ipsæ fecerunt feræ eum reveritæ. Ille itaque metuens ne quid contra se tentaretur novi, Sanctum mittit ad Cyzici e præsidem, ut gladio sub eo interficiatur. Quem dum ille accepisset una cum actis f, quoniam eum non habebat obsequentem, tulit adversus eum sententiam. Dicitur Antipater a dæmone infestatus violentam sibi mortem intulisse. Tibi igitur, victor egregie ac sacer martyr Myron, honoratissimum ac venerandum caput amputatur, et sepeliris splendide ■ Dei amantibus, ad gloriam Patris et Filii et Spiritus sancti, consubstantialis, vivificantis et individuae Trinitatis : quam decet honor et adoratio nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

αγόμενος οὖν προσήχθετο, Κύριε, λέγων, ἐπιθε ἐπὶ τὴν προσευχὴν τῶν δούλων σου, καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς ἕνεκα τοῦ ὀνόματός σου, μὴ εἴποι ὁ ἐχθρὸς· Εὐγε, εὐγ' εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου. Ταῦτα εἶπεν, καὶ ἅμα τῷ πυρὶ παρεδόθη· καὶ ἦν ἰδεῖν τὸ παράδοξον τότε, τὸν μὲν ὡς ἐν θροσώδει παρὰ ἐμπεριπατοῦντα τῇ καμίνῳ, καὶ ἄδοντα τὸν ἐπικίνιον ὕμνον· τοὺς δὲ περὶ ταύτην φλογιζομένους, ὡς καὶ πολλοὺς αὐτῶν τὴν ψυχὴν ἀπορρόησαι. Ὅπερ θεασάμενος καὶ αὐτὸς ὁ ἀνθύπατος, ἐξεπλάγχι τῷ θαύματι, καὶ θεοὺς πλησθεὶς ἀνεχώρησε κελεύσας ἐξενεχθῆναι τὸν Ἅγιον, καὶ τῇ φυλακῇ δοθῆναι. Τῇ ἐξῆς οὖν παρίσθησι τοῦτον αὖθις τῷ βήματι, καὶ πάλιν πρὸς θυρίαν καλεῖ· καὶ ἐπεὶ μὴ πειθόμενον εἶχεν, ἀποδαρῆναι τὸν δέρμα προσέταξε· καὶ ἅμα θηρίων χεῖρες εἶχον αὐτὸν, καὶ μαχαίρῃσι φεῦ ἀνιλεῖς τὸ ἐκεῖνον δέρμα κατέτεμνον, λώρους ἀπὸ τῶν ὤμων αὐτοῦ καὶ μετὰ τοῦ ποδῶν ἀποσπῶντες. Ὁ δὲ (ὁ ψυχῆς ἀνδρείας καὶ γενναίου φρονήματος) ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, ἔψαλλε, καὶ προσέσχε μοι, καὶ εἰσῆκουσε τῆς δεήσεώς μου.

5 Οὕτω ψάλλον οὐ μόνον οὐδὲν ὑπέμεινε ἀγεννῆς, ἀλλὰ καὶ λῶρον ἓνα τῶν οἰκειῶν σαρκῶν ἀποσπᾶσας ἐπιβρίπτει τῷ ἡγεμόνι, Δέξαι τοῦτο, εἰπὼν, αἱμοβόρε κύων, καὶ φάγε ἀνθρωπείων σαρκῶν ὀρεγόμενος. Ἐκκαίεται τοῦτοις τὸν θυμὸν κακοῦργος, καὶ τὰς ὑπολειφθεῖσας σάρκας τῷ Μάρτυρι τοῖς ὀνύξιν ἐγκελεύεται τέμνεσθαι. Πιπτοῦσάν οὖ αὐτῶν ἐν τῇ γῇ, τῷ ξέεσθαι ὅστ' αὖ καὶ ἀρμονίαι διεγυμνοῦντο, σπλάγγνα δὲ καὶ τῶν κρυφίων ἢ σύνθεσις διεφαίνετο, καὶ ἦν ὅλως θέαμα οἰκτρὸν καὶ ὀφθαλμοῖς ἀνημέροις. Ἠλγησεν ἂν ἰδοῦσα καὶ φύσις ἄψυχος τὸ γινόμενον. Ἄλλ' ὁ Μάρτυς, Ὁ βασιλεύων εἰς τοὺς αἰῶνας, ἔλεγεν, εἰσεπάκουσον, ὁ δοξαζόμενος ὑπὸ πάσης ἀγγελικῆς δυνάμεως, Χριστὲ βασιλεὺς τοῦ παντός, πρόσθ' ἰμι τοῦ δούλου σου, καὶ τῶν σῶν ἀγαθῶν ἐν μετοχῇ με γενέσθαι ποιήσον. Ἠλθεν οὖν οὐρανὸθεν φωνή· Ἠτοιμασθαί σοι, Μύρων, τόπος εἰρήνης καὶ εὐφροσύνης, λέγουσα, ἦδη γὰρ τὸν δρόμον τετέλεκας, τὴν πίστιν τετήρηκας.

6 Ταύτης τῆς φωνῆς καὶ ὁ κακομήχανος ὑπακούσας, γοητείαν ἐκάλει τὸ πράγμα, καὶ Θύσον τοῖς θεοῖς, ὦ κακὴ κεφαλὴ, λέγων· εἰδ' οὖν, ἀλλὰ θερίους ὑποβλήθη, καὶ οὐδὲν σοι παράπαν αἱ τοιαῦται τερατεῖαι προσωφελήσουσιν. Οὐ θύω, φησὶν ὁ Μάρτυς· Χριστιανὸς γὰρ εἰμι. Ταῦτα εἰπόντα δέχεται τοῦτον ἡ φυλακὴ, τὰ θερία ἐτοιμάζονται, καὶ τῇ ἐξῆς ἄγεται πάλιν ὁ Μάρτυς ἐπὶ τὸ στάδιον· ὃν ἰδὼν ὁ τύραννος ὕγι' ἦν τῷ σώματι, φαιδρῶ δὲ τῷ προσώπῳ, καὶ κάλλει διαπρεπῇ, Πολλὰί σου, λέγει πάλιν, Μύρων, αἱ γοητεῖαι· ἴν' οὖν μὴ τοῖς θερίοις γένη βορῇ, θύσον Διονύσῳ καὶ ἀπαλλάγηθι τούτων. Μὴ πειθόμενον τοίνυν τοῦ Μάρτυρος τοῖς λόγοις τοῦ καὶ θερίων αὐτῶν ὁμοτέρου, λέαινα κατ' αὐτοῦ ἐπαφίεται. Ἦδε δρόμος τοῦτον καταλαβοῦσα περιέλειχέ τε, καὶ ὡς ἂν εἰ κατεσπάζετο. Εἶτα δὲ καὶ τὰ δεσμὰ τούτου, τὸν παράδοξον, τοῖς ὁδοῦσι διέκοψε.

7 Τότε πλήθος συνιέντες τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ, Μέγας ὁ Θεός, ἐδόξασαν, ὃν ὁ Μύρων κηρύττει· ἀπόλυσον, ἀνθύπατε, τὸν ἀναίτιόν, ὃν καὶ θεῖρος ποιοῦντες ᾗδέσθησαν. Φοβηθεὶς οὖν ἐκεῖνος μὴ τι νεωτερίσθῃ κατ' αὐτοῦ, πέμπει τὸν Ἅγιον ἐν Κυζίκῳ πρὸς τὸν τὴν ἀρχὴν ταύτης διέποντα, ὡς ἂν ὑπ' αὐτοῦ τῷ εἴφει τελειωθῇ. Ὅν ἐκεῖνος δεξάμενος μετὰ τῶν ὑπομνημάτων, ἐπεὶ μὴ πειθόμενον εἶχε, δίδωσι κατ' αὐτοῦ τὴν ἀπόφασιν. Φασὶ δὲ τὸν Ἀντίπατρον ἑαυτὸν ὑπὸ δαίμονος ὀχλούμενον ἀνελεῖν. Τέμνη τοιγαροῦν, καλλίνικε ἱερομάρτυς Μύρων, τὴν πάντιμον καὶ σππτήν κεφαλὴν, καὶ θάπτῃ φιλοτίμως ὑπὸ τῶν φιλοθέων, εἰς δόξαν τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὁμοουσίου καὶ ἰσάρχουσας καὶ ἀδιαίρετου Τριάδος· ἥ πρέπει ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ANNOTATA.

a *In Hierolexico Macrorum ad nomen Epiphania observantur ista: Ab Orientalibus utraque festa adorationis videlicet Magorum et Natalis Christi, Epiphania appellata erat. Hinc D. Gregorius Nazian. quendam ejus orationem de Christi nativitate denominavit, quæ in codicibus antiquis reperitur, DE EPIPHANIIS, sive DE NATALI DOMINI. Itaque difficultas hæc ad quæstionem de puro nomine reducitur: nam recte Nativitas Domini Epiphania dicitur, id est manifestatio pastoribus, qui in illa regione erant vigilantes; secunda vero festivitas quæ lumen ad revelationem Magorum et gentium fuit, DE LUMINIBUS et DE SECUNDIS EPIPHANIIS festum ab antiquis appellata fuit, quod Gregor. Nazian. FESTUM LUMINUM appellat.*

b *Duplicem designavimus Achaïam in Commentario prævio, neutra hic determinatur.*

c *Ms. Cæsareum Vindobonense hæc narrat: 'H. δὲ φλόξ ἐκχευθεῖσα τῆς καμίνου ἀνείλεν ὥσπερ ἄνδρας ἑκατὸν πεντήκοντα. Τότε ὁρᾷ ὁ Ἀντιπατρὸς ἄνδρας ἐστῶτας ἐν τῇ καμίνῳ συν τῷ Μάρτυρι, ὧν τὰ πρόσωπα ἦν φαιδρότερα τοῦ ἡλίου. Ἐξελθὼν οὖν ἐκ τῆς καμίνου etc. Flamma autem effusa e fornace sustulit quasi viros centum et quinquaginta. Tunc videt Antipater viros stantes in fornace una cum Martyre, quorum vultus sole splendidiore erant. Egressus itaque e fornace etc.*

d *Ms. nostrum Cæsareum Vindobonense refert sequentia: Καὶ ἦλθεν αὐτῷ φωνὴ οὐρανόθεν ἐνισχύουσα αὐτόν. Μετὰ τοῦτο βληθέντος αὐτοῦ εἰς τὸ θέατρον, ἀπελύθησαν αὐτῷ θηρία ἄρκτος καὶ λέαινα, καὶ ἡ μὲν ἄρκτος ἴστατο σιωπῶσα μὴ ἀπτομένη αὐτοῦ · ἡ δὲ λέαινα στραφεῖα πρὸς τὸ πλῆθος ἐξηγριούτο ὠρυκμένη τὴν ἀνοιαν αὐτῶν στηλίτευουσα. Πάροδον δὲ δόντος αὐτῇ τοῦ πλήθους, ὑποστρέψασα εἰσῆλθεν εἰς τὸν γαλεάγραν αὐτῆς, ἣν οὐκ ἴσχυσαν ἔτι αὐτὸν ἐκείθεν ἐκβαλεῖν. Ὁ δὲ Ἀντιπατρὸς κελεύει τοῦ βασιλέως ἀποστέλλει τὸν ἄγιον Μάρτυρα εἰς Κύζικον.*

B *Et venit de cælo ad eum vox confortans eum, Deinde dum in theatrum projectus esset, demissæ sunt contra eum feræ, ursa ac læna; et ursa quidem tacebat non tangens illum: læna vero ad populum conversa efferebatur ac rugiebat, dementia eorum notam infamiae inurens. Populo autem transitum dante reversa, introivit in carcerem suum, e quo illam non potuerunt etiam emittere. Antipater autem jussu imperatoris dimittit sanctum Martyrem Cyzicum.*

e *Cyzici situs descriptus est in Commentario prævio.*

f *In Græco est μετὰ τῶν ὑπομνημάτων, quasi dicat martyriographus noster, sicut ego quidem illius sensum interpretor, cum commentariis seu scriptis ad memoriae subsidium confectis, e quibus certior redderetur Cyzici præses de rebus Sancti apud Antipatrem in Achaia gestis.*

DE SANCTO MAMANTE VEL MAMMETE

MARTYRE

CÆSAREÆ IN CAPPADOCIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Illustrissimi Martyris gesta prorsus obscura et incerta.

C
SUB AURE-
LIANO.
Celeberrimi
hujus Mar-
tyris gesta

Quæ duo in sanctis Martyribus non raro obtinent, ut nimirum cultu sint celeberrimi, rebus autem gestis obscuri, ea etiam ambo locum habent in S. Mamante: cujus si nominis celebritatem spectes, eo certe titulo apud Græcos longe est illustrissimus; sin vero gesta ipsius indagaveris, vix aliquis inter magni nominis Sanctos, apud eosdem obscurior reperitur. Utrumque ex dicendis per decursum hujus nostri Commentarii fiet exploratum. Multa sane sunt, quæ fama circumferri de nostro Martyre. Acta sub nomine Metaphrastis edita apud Surium hac die scribunt ista: Erat autem clarus et pietate et genere. Nam erat ei quidem pater Theodotus; mater vero Rufina... genere.. insignes, ut qui orti essent ex patriciis, et qui non solum in filiis, sed etiam in omnibus, qui erant sui generis, conservarent nobilitatem. Menologium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum die 2 Septembris, quo Sanctus noster colitur apud Græcos, sicut alio loco infra dicemus, tribuit ei titulum 'Romani senatoris. Alia item Acta parentes ipsius nobilitate illustres faciunt. Sed refragantur duo sancti Patres, Gregorius videlicet Nazianzenus, et Basilius, qui genere ipsum humili, rustico utique seu pastori-

tio ortum memorant. Audiatur itaque S. Gregorius Nazianzenus oratione 43, quæ inscribitur In novam dominicam, sub finem: Quo e numero unus quoque est meus ille laureatus (meus enim, etsi non apud me, facessat invidia, scientibus loquor) Mamas ille insignis et pastor et martyr, qui prius quidem cervas mulgebat, ad sanctum Virum novo et inusitato lacte alendum certatim properantes. Nunc autem metropolis plebem pascit, hodieque multis hominum millibus undecumque accurrentibus ver innovat, tum ob virtutis pulchritudines varium et pastoribus dignum, tum ob sermones triumphales. Pascebat nempe Cæsaream in Cappadocia tum temporis, ubi erat ejus corpus, ac nutrebat populi pietatem celestibus favoribus, quos in eum effundebat. Pastor itaque vere fuit in vita, post mortem vero in sensu allegorico. Nicetas, S. Gregorii commentator, de quo postea pluribus, productum textum exponit tomo 2 Operum istius sancti Patris, quæ Lutetiæ Parisiorum anno 1611 impressus est, col. 1223 et 1224.

2 Eadem fere habet, tametsi verbis discrepet, S. Basilius tom. 2 homilia 23 editionis novissimæ anno 1722 Lutetiæ Parisiorum excusæ, pag. 185, summa in obscuritate

57 quæ

AUCTORE
J. P.

quæ est, In sanctum martyrem Mamantem quem prædicat in hanc sententiam: Martyr ille splendorem non aliunde mutuatus est; sed ipse per vitæ rationem bonæ famæ faculam accendit. A Mamante reliqui, non ab aliis Mamas nobilitatur. Admiremur Virum non alieno ornatu cohonestatum, sed illustratum suo. Martyris memoria et omnis regio commota est, et civitas tota transulit se ad celebritatem. Vides, quemadmodum virtus honoretur, non divitiæ. Quare si quis pastoris meminit, divitias ne admiretur. Convenimus enim, non ut divitem laudemus, cave abieris admirans divitem; sed potius paupertatem cum pietate conjunctam. Pastor nil magnum, neque exquisitum vitæ genus præ se fert. Hæc itaque duo isti sancti Patres; quibus magis credendum, quam Actis, exiguam commendationis laudem promeritis, prout postea dicitur. Duorum interim istorum testimoniorum juvabit etiam sedulo meminisse pro rebus sequentibus, quas hic subjungimus.

delitescunt,

3 Nec minus obscura sunt alia, quæ in Sancti Actis circumferuntur de ejus parentibus. Hi enim, sicut legitur apud Surium, accusantur apud Alexandrum, qui tunc erat legatus civitatis Gangræ... Alexander ergo divinum Theodotum.. cogebat sacrificare simulacris: sed ille ne aurem quidem præbebat iis, quæ dicebantur. Legatus autem cum esset paratus eum punire, prohibebatur a dignitate parentum. Non enim ei permittebatur contumelia afficere filios patriciorum, nisi imperator permitteret. Eum itaque mittit in Cappadociæ Cæsaream ad Faustum præsidem. Ille autem.. cum accepisset Theodotum, eum statim conjicit in carcerem. Ejus vero conjunx, etsi esset gravis, maritum tamen est secuta, et cum eo una quoque illuc est ingressa. Qui deinde ambo in eodem carcere dicuntur mortui. Hinc, si Actis esset habenda fides, conficeretur eos pro confessione fidei vitam dedisse, atque adeo martyres existitisse. Inscripti quidem sunt Martyrologio Romano ad diem xxxi Augusti, sed absque titulo martyrum his verbis: Cæsareæ in Cappadocia sanctorum Theodoti, Rufinæ, et Ammiæ: quorum duo primi sancti Mamantis martyris parentes fuerunt, quem Rufina in carcere perperit, et Ammia educavit. Fundamentum cultus assignatur in notationibus: Agunt de iisdem Græci, quorum Acta juncta simul cum illis sancti Mamantis recitat Metaphrastes: extant apud Surium tom. 4, die xvii Augusti. Apud Græcos die 2 Septembris in Menæis magnis excusis parentes ejus referuntur pro fide in Christum comprehensi, custodiæ traditi; nataque ibidem proles dicitur, quæ post eorum obitum a muliere Christiana, nomine Ammia, sit suscepta et educata, indito eidem nomine Mamantis, quod istam Ammiam assidue mamam compellaret.

ac rebus
apocryphis

4 Menologium Slavo-Russicum, quod supra citabam, adjungit prodigium, nescio unde acceptum: A tempore nativitatis suæ mutus fuit annis quinque: postea locutus, Romano ore dixit mama: unde quoque Mamantus dictus. Acta Suriana hoc dumtaxat referunt: Jam secundum annum Infans attingebat, et lingua tenera Ammiam vocat mammam. Hoc autem lingua Romanorum significat matrem. Itaque prima Infantis balbuties proprium nomen ei tribuit, et Mamas vocabatur ab omnibus, et de cætero agnoscebatur. Miraculum, quo Sanctus enuntiasse fertur suum nomen, amplificatur in Bibliotheca Floriacensi, quam edidit Joannes a Bosco, ubi xysto dextro,

uti appellat, exstat Anonymi veteris sacerdotis liber... de Translationibus reliquiarum S. Mamantis in Gallias: in ejusdem quippe libri præfatione cap. i pag. 227 hæc narratur: Cum faceret eum (Amia) deferri ad ecclesiam, ut baptismi susciperet sacramentum; multis adstantibus, sacerdos, qui eum regenerare venerat, quæsit in publico: Quo nomine censebitur Puer iste? Respondit Puer, qui necdum usum linguæ noverat, Mamas est nomen meum. Cunctis autem stupentibus, et sacerdote iterum hoc idem interrogante, secundo et tertio aperta voce dixit Puer: Mamas est nomen meum.

5 Hæc, quæ modo e variis collegimus documentis, maxime conducere ad honorem S. Mamantis, si tam essent vera, quam speciosa, ne dicamus, merito suspecta 1º. Quia S. Basilius ac S. Gregorius Nazianzenus de rebus adeo Martyri illustribus, et eloquentiæ suæ adeo accommodatis, ne vel verbo quidem meminere: quæ si alicunde accepissent, an est verosimile, silentio illa præterituros fuisse? 2º. Acta apud Mombritium, Boscum citatum pag. 240, nec non ea, quæ sunt apud nos manuscripta, longe diverso modo narrare incipiunt historiam vitæ ac martyrii S. Mamantis, et satis convenienter ad mentem SS. Gregorii Nazianzeni ac Basilii. Audiat pluribus exemplaribus unicum Mombritianum tom. 2 fol. 69: Erat in Cæsaria Cappadociæ Puer annorum duodecim nomine Mammes. Hujus parentes justiciolentes Deum, docuerunt ab initio filium suum Domini legem. Post quorum mortem valde custodiens vitam suam beatissimus Puer ambulabat in præceptis et justitiis Domini Jesu Christi sine querela: amabatur ab hominibus, a quibus videbatur, propter verecundiam suam. Hic cum in ea civitate imperatoris Aureliani videret impleri præcepta, et templis victimas fieri, ferre non potuit: derelictis enim bonis suis cum pecoribus tantum secessit in montem, cujus silva erat densissima: et vivebat illic orationibus et lectionibus vacans, pascebaturque tantum lacte gregis sui. Vides nihil hic eorum vel verbulo unico attingi, quæ superius aliunde produximus. Sed quod spectat ad parentes S. Mamantis, tractari poterit illud argumentum die xxxi hujus mensis, quo habentur in Martyrologio Romano, uti et de Mammia, quæ fertur Sanctum nostrum adoptasse in filium.

6 Iterum valde obscura sunt atque exigua merentur fidem, quæ de S. Mamantis jejuniis per dies omnino quadraginta extracto scribuntur in Actis Surianis: Angelus.. jubet.. Martyrem venire in montem, qui est Cæsareæ, et illic degere. Cum fuisset ergo in monte, et totos quadraginta dies mansisset jejunos, fit hic alius Moses. Ei in manus novum traditur Testamentum, quod non tunc quidem primum esse coeperat, sed jam fuerat datum Patribus. Et quod tunc deerat Mosi, hoc nunc adimpletur in Martyre. Nam Moses quidem solummodo e cælo accepit tabulas; ad hunc autem et vox et virga ab alto descendit. Cum autem virgam accepisset, et, ut vox significabat, ea terram dissecuisset, quomodo prius mare Moses, accipit Evangelium editum e terræ visceribus. Hæc ibi quidem commemorantur; sed Acta quæ sunt in editione Mombritii, et quæ habemus Mss., rem istam aliter narrant. Audiat iterum exemplar Mombritianum: Cum hæc ejus esset vita, audita est vox dicentis sibi: Mammes. descende ad campum. Et statim descendit in campum: et invenit illic virgam positam et Evangelium.

infanta sum

E

F

Incerta
sunt etiam
alia, quæ
de mirabili
ejus jejuni-
o,

A angelium. Quod cum legisset, dixit: Domine, cui me jubes annuntiare Evangelium tuum? Et vox ad illum: Ædifica tibi domum in monte, et ostendam tibi, quibus annunties etc. Multa referuntur alia cum in impressis tum in manuscriptis Actis S. Mamantis vel Mammetis, quæ, ut verbo dicam, copiosam repræsentant rerum mirabilium, vellem ut possem dicere, credibilium congeriem, post SS. Basilii et Gregorii Nazianzeni tam altum^{de} hujusmodi factis, qui eum laudavere, silentium; sed ea percurrere atque expendere, non est hujus loci; erit autem postea, quando de Actorum exemplaribus disseremus, et nostram de eisdem sententiam proferemus, nonnulla interea temporis singularia de nostro Martyre puncta discussuri.

atate,
7 Quam vitæ ætatem attigerit sanctus Pugil noster, id est, an puer, an natu grandior vel senex obierit, non est perspicuum: in eo enim haud consentiunt testimonia. Martyrium a Mombritio vulgatum, uti alia etiam exemplaria eidem conformia, coram præside illum comparuisse, dum esset puerulus, significant. Apud Mombritium

B quippe præses ita ipsum alloquens inducitur: O Puerule vane, contristor propter ætatem tuam, videns pulchritudinem et infantiam tuam: propter hoc doleo super te. In Anonymi sacerdotis libro de translationibus reliquiarum S. Mamantis in Gallias, de quo superius, refertur Martyris apparitio Gnaloni * facta; ubi inter alia narrantur ista cap. 6 de Gualone: Lectum ascendit... et subito cecidit in eum horror quidam, et factus est quasi in ecstasi semivigilans, et vidit ante se juvenem pulcherrimum in veste splendida, tenentem in manibus caput, quod habebat. At SS. Basilii ac Gregorius Nazianzenus, ut paullo ante vidimus, virum appellant; Passio autem, quæ apud Surium legitur, puerum et adolescentem; Martyrologium contra Romanum vult senem fuisse, qui utpote a pueritia ad senectutem usque longum martyrium duxit, prout asserit hodierna ibidem Sancti annuntiatio. Ex his unicum hoc deduco consequens, longe nimirum mihi videri probabilius propter auctoritatem SS. Gregorii et Basilii, quod Athleta noster pervenerit ad ætatem virilem: si enim in puerili confecisse martyrium suum isti SS. Patres eum didicissent vel ex scriptis vel ex fama publica, sine dubio id non tacuissent, nacti videlicet convenientem eloquentiæ suæ materiem, ut heroicam in patiendō martyrio constantiam ex immatura ac tantilla ætate Pugilis patientis, dimicantis ac triumphantis, magna cum emphasi apud suos auditores meritis laudibus celebrarent.

genere martyrii,
8 At quo martyrii genere cursum consummavit? Si Acta audiamus, quæ exstant in Surio, postquam gravissime esset vulneratus adacto in viscera ferro tridente, supremum confecit vitæ diem. Apud Mombritium vero prorsus alia memorantur: Collectis lapidibus lapidaverunt beatissimum Martyrem... et nec sic quoque læserunt eum. Et nonnullis interjectis additur: His dictis beatissimus Martyr deposuit spiritum. Actis Surianis in consummatione martyrii adstipulantur Menologium Basilii imperatoris apud Ughellum tomo 6 Italiæ sacræ col. 1057, Menologium Sirleti ac Menæa magna impressa ad diem 2 Septembris. Duo Patres superius allegati, quibus adde Martyrologium Romanum, martyrio Sanctum fuisse perfunctum indicant; at de martyrii genere nihil dicunt. In apparitione, quæ Gualoni exhibita fuisse narratur, testatur ipsemet Mar-

tyr, se capite truncatum, dicens: Respice et absque dubio firmiter teneas, quia hoc ipsum est caput meum, quod pro Christi nomine mihi abscisum fuit. Apparitio vero ista satis videtur authentica ac fide digna, secundum dicenda inferius post Acta; atque adeo si in tanta hujus argumenti, quo de agimus, varietate quidquam sit statuendum, videtur nobis proprius accedere ad verum, quod S. Mamas capite plexus sit, quamdiu illa apparitio non convincitur falsitatis. Nunc dicendum de anno ac die, quibus istam laureolam consecutus fuisse fertur.

9 Quamquam Menæa magna excusa, et Menologium Sirleti inter Sancti gesta, quæ narrant, nomen imperatoris, e quo colligi possit tempus martyrii, non exprimant; alibi tamen satis communi cum concensione signatur ab hagiologis Aurelianus, ut videre licet in Menologio Basilii imperatoris, Adone, Usuardo, Rabano, Notkero, quibus accedit Martyrologium Romanum. In Actis quoque Metaphrastæ adscriptis, et a Surio editis, nec non in Mombritianis intexitur ejusdem imperatoris nomen; sed in eorundem Actorum fine, ubi agunt de Martyris morte, non exprimitur illud quidem diserte, cum tamen antea positum in illis fuerit, et ibi illud subintelligamus. Ruinartius in Actis primorum Martyrum sinceris et selectis Lutetiæ Parisiorum prælo datis pag. 278 sic ait: Sancti Mamantis mortem ad annum circiter cclxxiv cum vulgatis auctoribus referimus, donec ab aliquo certiora proferantur monumenta, quæ aliud nobis persuadeant. Consentiant antiqua Martyrologia Adonis, Usuardi, Rabani et Notkeri etc., in quibus sancti Mamantis aut, prout loquuntur, Mammetis sive Mameitis, ut jam monuimus, martyrium sub imperatore Aureliano contigisse refertur ad diem xvii mensis Augusti. Ruinartio et nos suffragamur, et cum pluribus aliis loquentes, Martyrem sub Aureliano antea signavimus. Consuli interim possunt quæ notavimus hac die de Aureliano in Commentario prævio ad Acta SS. Pauli, Julianæ etc. a num. 7.

10 Jam vero dies martyrii suam quoque habet et die, difficultatem. Accidit hoc secundum Acta apud Surium secundo mensis Septembris. Favent eidem diei Græcorum Fasti, in quibus tunc annuus Sancti cultus intexitur. Differt ab illis exemplar Mombritianum, quando scribit ista: Passus est beatissimus Mammes in civitate Cæsarea Cappadociæ die decimo sexto Calendas Septembris. Chronicon Alexandrinum ad Olympiadem 311, id est, ad annum 465 æræ vulgaris, dicit, quod 2 Septembris... celebraretur memoria S. Mamantis. At S. Gregorius Nazianzenus in loco superius num. 1 a nobis laudato innuere videtur, hujus Athletæ solennitatem in Cappadocia celebratam fuisse verno tempore. Verum nihil inde certe concludi posse pro die Martyris emortuali, illud indicio est; quod dies hujusmodi solennes variis pro varietate locorum diebus agitentur vel ob translationes vel ob alias similes occasiones. Nobis itaque potior apparet dies secunda Septembris propter potiore consensum Græcorum, qui Martyrem tunc colunt; adde Acta qualiscumque fidei Metaphrastica apud Surium, quæ eum tunc e vita excessisse scribunt. Latini quidem, uti et exemplar Mombritianum, hac die xvii illum signant, sed quo fundamento, non est nobis cognitum. Accedit eo, quod in cultu Sancti Græci, nisi quid obstet, potissimum sit standum Fastis Græcis, e quibus ad Latinos Martyrologos derivatus

ac de anno
ejusdem

E

F

AUCTOR
J. P.

derivatus est. Dicebamus supra, quod dies 2 Septembris nobis appareret potior: quia eam definire quasi certam, plus esset asserere, quam probari possit. Potuit enim Sanctus alio die colendus proponi, alio die mori, sicuti etiam fit in aliis Sanctis apud Latinos. Diem itaque illum in tanta rerum ad Martyris nostri vitam ac mortem spectantium obscuritate et ignorantia proponimus et talem haberi volumus, donec melior aliunde doceatur.

§ II. An duo Mamantes in unum confusi; Actorum cum Græcorum tum Latinorum exemplaria, auctores, valor.

An ratio-
nes, quas
proponimus,

Quæri hic potest, an ea quæ paragrapho superiore de S. Mamante collegimus, unico conve-
B niant martyri, an duobus synonymis in unum conflatis. Ratio dubitandi est, quia adeo multum discrepant, quæ ibi nobis proposita sunt, et adeo alia ab aliis diversa, ut non uni eidemque, Mamanti, sed distinctis tribuenda, et quæ duobus sint propria, unico applicata esse videantur. Censemus itaque operæ pretium, quæstionem hanc, quoad in nobis situm erit, expendere et explanare: quibus subservient dicenda inferius magis extense de Actis. Imprimis non est sufficiens ratio S. Mamantem vel Mammetem martyrem duplicandi, quod synonymi notentur aliis diebus. In apographis Hieronymianis a Florentinio vulgatis hæc leguntur ad diem xvi Julii: In Cesarea natalis S. Pauli... et sancti Mammetis: de qua annuntiatione dictus auctor in notis pag. 667 sic observat: De S. Mama sive Mamante, illustri in Cesarea Cappadociæ martyre, extat homilia S. Basilii. An idem sit cum S. Mamante sive Mammete, qui die sequenti, et rursus die xvii Augusti, tam in Latinorum scriptis quam nostro memoratur, fluctuo. In Appendice ad Adonis Martyrologium a nostro Rosweydo editum, pag. 209 sine loco palæstræ hæc habentur eodem die xvi Julii: Item alibi, sancti Mammæ. Eadem occurrunt in citatis apographis, sed die xvii prædicti mensis: Et alibi, natalis S. Mammæ. Florentinius in notis pag. 668 hic iterum hærens, An S. Mamma idem sit cum Cæsariensi Cappadoce, ejus hesternæ die memoriam fecimus, non, ait, decerno. De celeberrimo Martyre plures pluribus in locis celebritates peragi potuisse, idque variis diebus, non difficile est credere.

evincant,
duos Mar-
tyres syno-
nymos in
unum con-
flatos;

12 Notherus die xvii Julii S. Mammetis Cæsareæ in Cappadocia memoriam ponit cum longa gestorum ejus narratione, quam die xvii Augusti magis contracte repetit. Hoc eodem die in apographis pluries memoratis ita dicitur: Natalis S. Mammetis monachi. In Calcidonia Cappadociæ, natalis S. Euphemie. Florentinius in notis pag. 757 monet, suum exemplar ex aliorum codicum fide... restituendum initio ante natalem S. Mammetis, Cappadociæ nomen, insulse post Chalcedonem appositum. Sed observa singularem in recitata annuntiatione characterismum monachi: de quo laudatus auctor, postquam egisset de Actis ex Metaphraste apud Surium, ista observat: Cum... de monachatu ejus nihil in Actis illis diffusioribus indicetur, et ex adductis codicibus aliqui cum libris nostris S. Mammetem vel Mamantem monachum affirmant, alium a puero Ma-

ma licuisset suspicari, nisi et hic monachus dici D mereretur, quod adultus jam et confessor illustris in monte Cæsare degens, et templum ibi construens, ad se feras, lac emulgens, evocatas cicuraverit, et ex lacte, majori tamen parte efformato caseo et pauperibus distributo, adviveret; ita solitariam et anachoreticam vitam ducens, donec ab Alexandro præside ac tyranno Cæsaream iterum tractus, post miranda certamina coronatus triumphaverit.

13 Ad propositam ergo quæstionem de uno Mamante vel duobus in unum confusis, responde-
mus primo: Quandoquidem adeo sunt obscura et incerta, quæ de gestis unius vel duorum circumferuntur, fateamur necesse est, præsentem controversiam decidi nequitiam posse certis ac convincentibus argumentis. Non 1º. ex Actis superioribus assignatis, quæ exiguæ prorsus sunt fidei, sicut alia pleraque Græcorum, quibus nimis quam solenne est, non tam res gestas Sanctorum sincere ponere, quam dramatice componere. Non item 2º. ex diversis diebus, quibus Sanctus annuntia-
E tur. Quid enim obstat, quo minus unus idemque Sanctus (Fac tantisper, eundem et hodiernum in antea allatis Fastis consignari) locis aliis, aliis recolatur atque adeo annuntietur diebus? Non 3º. ex alia atque alia efformatione nominis: ecquis enim ignorat, nomina eorumdem Sanctorum sæpissime exprimi modis diversis? Non 4º. ac postremo ex characterismo monachi: cur enim Martyr hodiernus dici talis non possit propter rationem a Florentinio supra allatam?

14 Verumenimvero tametsi illa non videantur
satis habere momenti, ut nobis persuadeatur cer-
to confusio hic controversa, suspicamur tamen
duosexstitisse Martyres, quorum unus fuerit puer,
alter vir, (qualem SS. Gregorius Nazianzenus ac
Basiliius suum vocabant Mamantem supra num.
1 et 2) unus in mare projectus, alter tridente
transfixus; unus Gangrensis, alter Cæsariensis;
unus denique Ægis passus, alter Cæsareæ. Nam
cum Acta sint duo diversi generis, ita tamen ut
in multis conspirent, numquid sat præbetur ra-
tionis ad suspicandum, Acta eadem duorum Mar-
tyrum synonymorum ita commixta fuisse, ut res
gestæ, quæ duobus erant propriæ, sint uni attri-
butæ? Metaphrastica S. Mamantem referunt Gan-
F gribus in Paphlagonia oriundum fuisse, S. Theodosii ac S. Rufinæ filium; quibus in carcere mor-
tuis, infans Mamas educatus deinde ab Amia sit.
Anno autem ætatis 15 fidem profitetur coram De-
mocrilo Cappadociæ præfecto: mittitur ab eo ad
Aurelium imperatorem tunc Ægis degentem:
varia ibidem tormenta suffert, ac miracula pa-
trat; denique Aureliani jussu in mare projicitur;
sed ab angelo extractus mittitur Cappadociam; ubi
solitariam aliquamdiu in monte vitam agit etc.

15 Mombritiana autem de S. Mammete suo non
habent illa, sed memorant, eum a parentibus Cæ-
sareæ Cappadociæ educatum in lege Domini: post
eorum obitum annos natum duodecim declinasse
Aureliani præcepta, se secessisse in montem, in
quo lacte gregis sui pascebatur. Textum præmi-
simus num. 5. In quibus relucet character pasto-
ritius, quem suo Mamanti tribuebant duo sancti
Patres, quorum textum protulimus dicto num.
1 et 2. De aliis porro, quæ de utroque Martyre
narrantur diversa, et communia, videri pos-
sunt Acta Metaphrastica ac Mombritiana, uti
etiam ea, quæ modo in hoc Commentario in an-
tecessum diximus, ac deinde dicemus. Atque hæc
quidem sunt, quæ ex probabili utrumque con-
jectura

quod,
quamquam
non certo
constet,

suspiciamus
tamen

F

esse factum

▲ *jectura movent nobis suspicionem, Martyrum duorum Acta simul composita fuisse: de quibus plura jam notanda supersunt.*

Exempla-
ria Acto-
rum Græca

16 Duo eorum habemus exemplaria Græca; alterum quidem e Ms. Mediceo regis Franciæ transcriptum notatur, alterum vero bibliothecæ Vaticanæ ex codice 797 pag. 16 nomen præfert. Hoc ita incipit: Κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ὃς τις ἀνὴρ ἐκ τῆς Παφλαγονίας χώρας ὀνόματι Θεόδωτος, ἀγαθὸς δὲ καὶ γυναικὶ ὀνόματι Ρουφίνα· ὅσων δὲ εὐσεβείας καὶ παιδείας ἐν τοῖς προαφείοις τῶν πατέρων Γάγγραι· Quæ sic reddo Latine: In illo tempore erat vir quidam in regione Paphlagonum nomine Theodotus: cui erat uxor nomine Rufina. Degebant autem pie ac religiose in suburbis civitatis Gangensis. Illud autem ita suam exorditur narrationem: Μῆνας ὁ μέγας υἱὸς τοῦ Χριστοῦ μάρτυς καὶ παρβύτης παρβύτων ἔσχε Παφλαγονίαν, ἐπιστάτης δὲ τῶν ἀνδρῶν τε τῶν εὐσεβείων καὶ τὸ γένος Πατρίων γὰρ ἀπὸ Θεόδωτος, Ρουφίνα δὲ μήτηρ. Id est: Mamas, magnus ille ac famosus Christi martyr, patriam quidem habuit Paphlagoniam; erat autem clarus cum ipsa pietate tum genere. Nam pater quidem ei erat Theodotus, mater vero Rufina.

et notum
de iis iudi-
cium.

17 Allatius in *Diatriba de Simeonum scriptis* pag. 127 recitat exordium hujus exemplaris, quod secundo loco protuli, inter Vitas, quæ vere ac proprie Metaphrasten habeant auctorem. Aliud vero apographum Vaticanum, quod cursim cum Mediceo contuli, cujuscumque sit auctoris, nimis multa habet Metaphrastico consimilia, quam ut credi utrumque possit haustum e diverso fonte, utinam magis defæcato ac limpido, nec non celeberrimi hujus Martyris gloria magis digno. Quid enim? Tormentorum ac rerum mirabilium plena sunt ista Acta Martyris: scribunt de eo Græci Patres antiqui duo, uti indicavimus § 1, sed ita scribunt, ut nihil horum ad suam notitiam pervenisse, quasi tacite videantur indicare, quando tam parce, et, ut ita dicam, nihil quodammodo de rebus ejus gestis memorizæ proditum reliquere. Quamnam ergo fidem in hisce merentur scriptores tot seculis posteriores; qui dum quæsito apparatu student Sanctum exhibere mirabilem, parum se reddunt credibiles ac sinceros? Merito itaque Actis istis Ruinartius in sua collectione locum non dedit, pag. 276 dicens: Cum antiquiora monumenta de sanctis Martyribus quæramus, quam ea quæ a Simeone Metaphraste aliisque mediæ ætatis auctoribus ex proprio matre referuntur, sæpius contingit, ut de celeberrimis Martyribus pauca quandoque supersint, quæ a nobis proferantur. Id de Mamante martyre dici potest etc.

Acta typod
Surnum:
alia item
quædam
Latine in-
terpreta

18 Ex dictis collige, quid sit statuendum de Actis quæ exstant cum nomine Metaphrastis apud Surnum, et quæ nos, aliorum scriptorum auctorum exemplo, etiam vocamus Metaphrastica: quid item de editis a Joanne a Bosco, Cœlestino Gallo, sub nomine Reynaldi Lingonensis episcopi, ac dedicatis Cardinali Baronio in Bibliotheca Floriacensi, anno 1605 Lugduni vulgata pag. 210 xysti dextri, ut vocat. Verum quod episcopus iste Acta illa e Græco non acceperit fonte, sed alius, discimus e nostri Petri Francisci Chiffletii annotatione, quam propria manu adscripsit post finem alterius eorundem Actorum egraphi, quod apud nos est, hoc titulo prænotatum: Passio sancti Mamantis martyris, auctore Godefrido Lingonensi episcopo, ex codice Ms. Cartusie Divionensis. Ad eorum igitur calcem ita scribit in rem no-

stram laudatus Pater: Hæc ipsa versio Latina Actorum Mamantis martyris, dempta præfatione, habetur in Bibliotheca Floriacensi Joannis a Bosco: sed falso inscripta Raynaldo Lingonensi episcopo; cum sit Godefridi, sexaginta fere post Raynaldum annis ejusdem civitatis episcopi: ut fidem facit Præfatio, quam ex codice Cartusie Divionensis edidimus. Ex quo etiam codice Acta ipsa non uno loco vitiata restituimus. Colligitur vero ex eadem Præfatione, nullam umquam Actorum S. Mamantis a Reynaldo elaboratam fuisse traductionem; cum Godefridus trium dumtaxat, nempe Antiochenæ, Hierosolymitanæ, et Calabricæ, ante suam editarum meminerit. Quod autem in Bibliotheca Floriacensi sequitur opusculum de Translationibus reliquiarum S. Mamantis in Gallias (*de quo opusculo erit inferius dicendi locus*) auctoris est anonymi Lingonensis, qui scripsit circa annum Christi mccciv, cum scilicet Guillelmus esset Lingonensis electus, decimus post Reynaldum, ut capituli tertii initio notatur. At de Godefrido, qui Claravallensis Bernardi æqualis fuit, eruditione et rebus gestis videnda Gallia Christiana in episcopis Lingonensibus.

19 Auctor libelli de Translationibus reliquiarum S. Mamantis in Gallias cap. 3. " Ipse idem " (Reinaldus episcopus Lingonensis) Vitam beati Martyris transtulit de Græco in Latinum: " quam etiam postmodum versibus heroicis dictur exarasse ". Hic mihi Joannis de Bosco suspecta est fides, et velim consuli codicem Cælestinorum Ternensium, e quo hæc se hausisse profitetur. Sed ut sic senserit, sic scripserit auctor ille ante annos quadringentos, convincitur certe ex Godefridi præfatione, quem Raynaldi decessoris sui Latina horum Actorum si qua fuisset versio, latere minime potuisset. De B. Godefrido Lingonensi episcopo Chrysostomus Henriquez in Fasciculo Sanctorum Ordinis Cisterciensis lib. 2 dist. 10 cap. 16, et dist. 41 cap. 4. Idem in Menologio Cisterciensi viii Novembris. Angelus Manrique tom. 2 Annal. Cistere. ad annos mxciv, mxcvii, mcliii, mclxi, mclv. Idem tomo i et 2 dicit fundatam a S. Brunone domum in Calabria mxcvii. Eam domum sub quinque Prioribus de Ordine Cartusienso per annos lx stetisse usque ad annum mclvii, cum Cisterciensibus cessit, ipsis ejus domus Cartusianis regulam Cisterciensem amplexis. Quo in statu cum per annos cccvii perseverasset, tandem anno mdxiv per Leonem PP. X Cartusianis restituta est. Verisimile est Acta S. Mamantis translata a Godefrido anno Christi mxcvii, quo regem Ludovicum secutus est in Orientem. Tum autem adhuc erant instituti Cartusienso fratres illi, qui S. Brunonis Calabricam eremum incolebant. De hac ipsa expeditione scripsisse videtur Odo de Diogilo ad Sugerium abbatem.

non est Rai-
naldus, sed
Godefridus,

20 In nova editione Gallie Christianæ tom. 4 col. 575 ponitur lxx Godefridus seu Gotefridus ecclesie Lingonensis episcopus, sed sine titulo Beati; ejusdemque dein gesta describuntur, culculis chronologicis innexa; quo lectorem mitto. De Bainardo (ita ibi nomen exprimitur) consuli potest dicta modo editio a col. 560. Huc spectat, quod ibidem de illo dicitur: Vir erat... non Latinarum modo, sed et Græcarum litterarum minime rudis. Col. 562 notantur ista: Martyris (Mammetis) Passionem prosa et heroico carmine ex Græcis commentariis Latine descripsit. Sed non ipsius, at Godefridi hoc esse opus, persuadent di-

Lingonensis
episcopus.

cia

AUCTOR
J. P.

cta paullo ante ex notatione Chiffletii. In Præfatione enim, quam nominabat, et quam propria ejus manu e codice Ms. Cartusiae Divionensis editam seu exaratam habeo ante me, ipsemet Godefridus, commemoratis anterioribus Passionis S. Mamantis e Græco in Latinum translationibus, expressissimis terminis hoc testatur: Quod ego, inquit, Godefridus, indignus licet episcopus Lingonensis, idcirco totiens feci, quia quædam dissona, multoque plura quam in Latinis Galliarum exemplaribus audieram, ibi legebam: voluique ut de diversis regionibus diversi et famæ laudabilis interpretes fidem mihi certiore facerent veritatis. Quid clarius?

Alia recensentur exemplaria:

* f. qui

B

21 Inter schedas nostras Mss. de S. Mamante, exstat exemplum in membrana exaratum titulo hoc: Incipit Passio sanctissimi martyris Christi Mamæ de Cæsarea Cappadociæ: qui fuit translatus per venerabilem dominum patriarcham Aquileæ anno Domini... In comitatu Aretii in loco [ubi*] dicitur sancto Mama. Prænotatur ei manu Papebrochii nomen D. Ughelli. Incipit: Cum primitus ab Aureliano persecutore per universum orbis missum esset, si essent qui contemnerent deorum culturam, variis tormentorum generibus agerentur; erat in Cæsarea Cappadociæ puer numero annorum duodecim nomine Mamas. Hujus parentes etc. Vide quæ produximus § 1 num. 5 ex Passione impressa apud Mombrinium. Similia sunt in nostro Ms. Fuldensi, quod notatur collatum cum Ms. Aman-dino vetustissimo, nec non cum Ms. S. Maximini Treveris. Ad calcem vero nominati apographi subdit ista Henschenius de Passione illa: Eadem habetur in Ms. pergameno reginæ Sueciæ in quarto, variante hinc inde phrasi, et sic concluditur: "Et his dictis posuit spiritum. Passus est autem S. Mammes sub Aureliano imperatore et Alexandro præside in civitate Cappadocia xvi Kal. Septembris". E quibus intelligitur, eandem ad originem esse referenda exemplaria illa, e qua prodiit Mombrinianum, præsertim si non tantum eorum exordia, verum etiam quæ sub eorum finem narrantur, conferas inter se. Eodem etiam referimus Acta, a Walafrido Stabone vel Strabo, qui floruit seculo nono, carminibus heroicis contexta, et tomo 6 Antiquarum lectionum apud Canisium impressa a pag. 548 prioris editionis, novissimæ autem tomo 2 parte 2, pag. 186. Acta contracta, quæ habentur in Catalogo Sanctorum Petri de Natalibus lib. 7 cap. 72, ad eandem, de qua dicebamus modo, originem revocamus.

sed cum hæc tum alia nullius vel parvi sunt valoris.

22 Ex his quæ hactenus de variis Actorum exemplaribus observata sunt sequitur, ut duo eorum genera exstent diversa, videlicet Metaphrastica, quæ sunt in editione Surii; in Mombriniana vero anonymi auctoris, utraque similis, id est, nullius vel exigui certe meriti et auctoritatis, sive quia diu post Sancti martyrium sint fabricata, sive quia in ipso primigenio fonte, si quis tunc etiam superfuit, corrupta; utraque conditionis hujusmodi, ut nescias ubi firmum pedem figas. Tametsi vero in multis inter se dissentiant, in multis tamen etiam consentiunt, si rerum substantiam spectes. Repræsentant tot et tam mirabiles eventus, ut merito habenda sint in eorum numero, quibus inest plus quæsitæ fabricæ, quam oblatæ veritatis. Quoniam autem parum oberit vel proderit, quodnam demus typo exemplar, visum est illud exhibere inferius, quod Godefridus Lingonensis antistes e Græco in Latinum transtulit, et de quo jam plurima notavimus ex obser-

vationibus Chiffletianis præsertim cum ex interpretis Prologo aliqua discamus, quæ aliunde nobis ignota erant.

§ III. Celeberrimus cum apud Græcos tum apud Latinos S. Mamantis cultus; ejusdem apud utrosque invocatio.

S. Basilius in homilia de sancto nostro Martyre, quam supra num. 2 citavi, satis perspicue indicat pag. 189, festum ejus diem fuisse celebratum ineunte anno, et ipso quidem primo ejusdem die, id est, uti apparet, Kalendis Septembribus, quibus incipiebat Indictio. Qui vero, ait, hanc nostram celebritatem reduxit, et præteriti anni votis finem dedit, et succedenti tempori initium largitus est (eadem enim dies præteritum circulum nobis terminat, et rursus insequentis fit initium) qui igitur congregavit nos etc. In Græcis autem Fastis annua S. Mamantis memoria signatur die postera seu secunda dicti mensis. Tunc enim habetur in Typico, quod vocatur S. Sabbæ, Menologio Basilii imperatoris apud Ughellum tomo 6 Italiæ sacræ col. 1056 editionis antiquæ; novæ autem tomo 10 col. 246, Menologio Sirleti, ac Menæis magnis impressis, quæ hisce illum versibus honorant:

Ἀκμαῖος δὲν Τριάδος εἰς πίστιν Μάμας,
Ἀκμαῖος τριαινὴς καρτερεῖ τετρωμένος.
Δευτερίῃ χολάδες Μάμαντος χήντο τριαινῇ.
Maturus ut erat Triadis ad fidem Mamas,
Maturus hanc tridente perfoßus tenet.

Furca Mamantis atrox fundit luce exta secunda. Alluditur ad juvenilem ac præmaturam morti ætatem Martyris; nec non ad tridentem quo confossus fertur.

24 Festum Sancti diem præcedebat vigilia, et quidem, uti mox videbitur, satis solennis: nam in Vita S. Danielis Stylitæ, quæ habetur in Surio ad diem xi Decembris, pag. 225, § 27 leguntur ista: Jam pridem quidem principium habebat anni ambitus, et mensis instabat, quem Romani vocant Septembrem, in quo magni martyris Mamantis festum pii celebrant. Vespere ergo quando festum a piis præparatur, et tota nocte agitur vigilia, finem accipit magni Danielis prophetia etc. Ceterum ecclesia S. Mamantis, præter festum ejus præcipuum, erat admodum frequentatum Cæsareæ Dominica, quæ incidebat in Octavam Paschæ: Nicetas quippe in Commentariis ad orationes S. Gregorii Nazianzeni, Operum istius sancti Patris tomo 2, qui anno 1611 typis Parisinis in lucem prodiit, pag. 1224 exponens orationem 43, cujus fragmentum præmisimus sub initium hujus nostri Commentarii prævii, et quæ inscribitur, In novam Dominicam, sic memorat: In hoc igitur templo (uno enim circiter ab urbe Cæsariensi stadio, sicut paulo ante præmiserat, templum Martyri nostro constructum est) encæniorum festum totius civitatis concursu commode celebrabatur. In argumento autem, quod est prævium commentario laudatæ orationis pag. 1202 hæc præcesserant: Nova porro Dominica dies hæc vocatur, vel quia resurrectionis nostræ encæniam in ea peraguntur, vel etiam quia octavi illius diei figuram gerit, in quo nova omnia futura sunt. Hanc autem orationem in urbe quidem Nazianzena scripsit Gregorius; verum in

Cultus e Fastis Græcis,

E

et aliis

F

A in sancti martyris Mamantis templo urbi vicino pronuntiavit. Quod et tunc, et in hunc usque diem, in Dominica Paschati proxima, mira incolarum frequentia celebratur. Plura de hac Dominica videri possunt apud Allatium in *Dissertatione de Dominicis et hebdomadibus Græcorum*, quæ habetur post addenda ad opus ejusdem auctoris de *Ecclesiæ occidentalis atque orientalis perpetua consensione*, col. 1457. Nicetas vero, Serron cognomento dictus, magnæ ecclesiæ Constantinopolitanæ diaconus et magister, postea Heracleensis archiepiscopus... claruit anno MLXXVII, sicut scribit Caveus heterodoxus in sua *Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria : de quo Niceta postea dicetur pluribus*.

documentis.

25 Videtur noster Martyr eadem Dominica nova honoratus etiam fuisse Nazianzi, idque in ecclesia sui nominis. Nam in oratione 43, quam S. Gregorius habuit in illa Dominica, et loquitur de S. Mamante, et simul dicit, quod hic Martyr pasceret (spiritualibus utique favoribus) metropolim (Cæsaream intellige) satis indicans, sese in illa metropoli non recitare suam orationem. Et vero hæc nostra de honore Sancti apud Nazianzenos in sæpe dicta Dominica, ac ejus ecclesia observatio conformis est verbis argumenti quod præfigitur Commentario Nicetæ loco proxime citato, eo præsertim quod Martyris templum urbi Nazianzenæ vicinum et tunc et in hunc usque diem, prout ibidem dicebatur, in Dominica Paschæ proxima, mira incolarum frequentia celebratur. Verum quæ obiter hic attigimus de Sancti templis occasione cultus diversis locis ac diebus, illustrabuntur postea pluribus, ubi prius egerimus de anniversaria ejus memoria in Martyrologiis Latinis hac die XVII Augusti.

Latinis
Martyrologiis inscribitur die 17 Augusti.

26 Celeberrimum enimvero in Ecclesia Latina fuisse hujus nostri Athletæ cultum, abunde conficitur e sacris ejusdem Fastis præcipuis. De apographis Hieronymianis a Florentinio vulgatis jam actum est § 2. Martyrologium Romanum vetus seu parvum sic habet: Cæsareæ, Mammetis martyris. Ado: Apud Cæsaream Cappadociæ, natalis sancti Mammetis martyris, qui passus est imperante Aureliano, sub Alexandro præside Usuardus: In Cæsarea Cappadociæ; reliqua Adoni consona sunt. Wandelbertus ita eum canit:

C Martyre sedecima effulget Mammete beato. Id est decima sexta Kalendas Septembris, quæ est XVII Augusti. His adde Rabanum ac Notkerum. Martyrologium Romanum his verbis eum annuntiat: Cæsareæ in Cappadocia natalis sancti Mamantis martyris, qui a pueritia ad senectutem usque longum martyrium duxit, et tandem imperante Aureliano, sub Alexandro præside illud feliciter consummavit: quem sancti Patres Basilius et Gregorius Nazianzenus summis laudibus celebrarunt.

Publica
Sancti venerationis

27 Quid, quod adeo apud Latinos venerabilis fuerit memoria sancti hujus Pugilis ut Walafridus Strabo seu Strabus hymnum non inelegantem panxerit in natalem S. Mammetis, qui exstat apud Cænisium tomo sexto Antiquarum lectionum, et sic de eo canit:

Laudem beati Martyris
Ad Trinitatis gloriam
Sanctæ canamus supplices
Quæ dat coronam testibus.
Adversa mundi pertulit
Calcavit ejus prospera.
Mammes Tonanti reddidit
Quod pro reis hic passus est.

Virtute, vita, moribus,
Sermone jucundissimus
In charitatis gratia
Semper manens ditissimus.
Spernens opes cum casibus
Mundi, supernis institit,
Liber caducis exiit,
Nil ambiens ex infimis.
Mitis domans immitia,
Illisque promens mystica,
Vivebat inter bestias
Quo cive gaudent angeli.
Adjutus armis spiritus
Vicit furores principum,
Sævi draconis conterens
Sacris caput conatibus.

Magni favor præconii
Debetur isti Martyri,
Cui Christus esset vivere,
Lucrum resolvi maximum,
28 Mansit fides in pectore,
Spes mente felix, integra
His major illum charitas
Intus foris possederat.

per varias

E

Exultet omnis supplicum
Cœtus sereno gaudio
Hujus Patris suffragia
Pronis rogando cordibus.
Te, Martyr, ergo quæsumus
Mammes fave poscentibus,
Sacro precatu protege,
Quos instruis certamine.
Impende curam dapsilis,
Aufer malum placabilis,
Confer boni solatia
Vitæ parando præmia.
Sit Trinitati gloria
Virtus, honor per secula,
Quæ nos beatis Martyrum
Semperjuvet suffragiis. Amen.

29 In Italiam transeamus. Missale Mediolanense, anno 1522 typis excusum, folio 202 verso ponit quædam ad celebrandam Missam sanctorum martyrum Mametis et Agapiti; quæ legi ibidem possunt. Tomo 11 Maii nostri ad diem x actum est de B. Miro eremita Surici ad lacum Comensem in Insubria; in cujus Beati Commentario prævio pag. 604 inter carmina, quibus celebratur ob patrociniū tempore siccitatis pro pluvia, canuntur ista de nostro Sancto:

Occidentis

F

..... vestro qui lactifero Mameti
Munera sæpe datis, quibus annuit ille vocatus
Matribus ut vestris, arent si forte papillæ.
Lactifer est Mames, sic et sitientibus agris
Imbrifer Æmilius.

In dicta itaque regione suam quoque habet celebritatem apud ruricolos, Ideo, sicut ibidem observatur, verosimiliter solitus a puerperis rusticis pro lacte obtinendo invocati, quod matre propter fidem cum marito captiva, absque materni lactis usu fuerit educatus, ut, quo caruit ipse Dei causa, id aliis conferat.

30 At quid de Gallia dicemus? Quamquam tractus urbs Lingonensis præcipuam in religiosissimo erga Martyrem cultu partem habeat ob sacra ejusdem pignora illuc translata, de quibus postea erit sermo; alibi tamen in isto regno publica ei etiam veneratio defertur, uti conficitur ex Historia S. Mammetis, auctore canonico quodam et archidiacono ecclesiæ Lingonensis Gallice impressa Lutetiæ Parisiorum anno 1650; e qua delibamus ista. Libro 1 a pag. 141 urbem illam laudat a pietate

AUCTORE
J.P.

tate erga Sanctum, plures in eadem parœcias videre se asserens, quæ peculiari ipsum honore prosequantur, eam potissimum, quæ dicitur S. Severini; ubi antiquissimam ac celeberrimam esse addit confraternitatem sub nomine S. Mammetis, una cum reliquiarum ejus osse; rem probari dicit e sola sacelli inspectione, cujus vitra more antiquo picta Martyris historiam repræsentent. Deinde mentionem facit de libris manuscriptis Officii divini ac registris, de plurimorum seculorum antiquitate fidem facientibus.

propagata.

31 Accedunt eo gratiæ spirituales a summis Pontificibus concessæ, nimirum indulgentiæ plenariæ, ut vocant, quotannis in festo Sancti, altare pro defunctis privilegiatum diebus anni singulis Lunæ ac Veneris. Indicat etiam, magna ibidem cum solennitate ac concursu populi celebrari Officium in ejusdem festa luce; singulis diebus Lunæ cantari Missam; die autem XIX mensis Decembris haberi laudes valde solennes. Hæc ille, Libro 2 pag. 154 indicat, plurima alibi exstare sacella, et confraternitates antiquas, magni Martyris memoriæ consecratas. Eodem libro 2 pag. 155 testatur, in ecclesia collegiata dominæ nostræ, cognomento magnæ, Pictaviensi festum ejus ac Officium ritu admodum solenniperagi die XXVI Aprilis; quo obtentum fortasse fuerit pignus sacrum, de quo disseremus infra § 5. Præter ista, quæ ex illo auctore excerptimus, meminisse juvat, fuisse etiam per Martyris caput, quod est in Gallia apud Lingonenses, patrata miracula, ut videre datur in Historia translationum, inferius recusa post Sancti Passionem; quæ ibidem narranda, hic pro insertis haberi possunt. De iis quoque agit laudatus archidiaconus lib. 2 cap. 6: qui lib. 1 cap. 18 pag. 139 præmiserat, Michaëlem Boudet episcopum Lingonensem, die XII Augusti anno 1515 renovasse tam pro clero quam pro populo jejuniū, quod a majoribus, uti vult, fuerat promissum in prima translatione reliquiarum ejus, concessis etiam quadraginta dierum indulgentiis. Dixi, uti vult, quia primæ translationis historia valde vacillat. Vide dicenda post Passionem in observationibus præviis ad translationes num. 4. De voto prædicto meminit etiam Gualtherotius, qui alibi a nobis citatur, pag. 425 et 426; ast indicatur res gesta XXII Augusti anno 1516.

Magna in Oriente excelluit erga miseros beneficentia.

32 Sed longe plura nobis subministrat S. Mamantis, in Oriente sepulti apud Cæsarienses Cappadociæ, erga afflictos beneficentia, quæ adeo frequens et insignis fuit, ut ob præstantissimas gratias in miseros mortales cumulas jam inde ab antiquissimis temporibus dulci patris nomine compellari meruerit, teste B. Basilio in homilia superius citata pag. 186 Filii, ait, qui ab eo pietatem edocti sunt, in ipso gloriantur. Et mox: Ne divitum quidem cognati excurrunt ad majorum suorum sepulcra: sed omnes ad pietatis locum accedunt. Patrem hunc... appellant. Nec vero inane ac sine re nomen gessit: nam pag. 185 ista præmiserat idem sanctus Doctor: Memineritis velim Martyris, quotquot eo in somnis frui estis. Meminerint omnes, qui hoc in loco constituti, ipsum adiutorem ad precandum habuere: quibus cum operarentur præsto fuit, simul ut nomine vocatus est, quos ex peregrinatione reduxit, quos ex infirmitate erexit, quibus liberos jam vita functos restituit, quibus prorogavit præfinitum vitæ tempus. Collectis omnibus, ex communi symbolo præconium componite. Communitate inter vos, quæ quisque novit impertiat

ignoranti, quæ ignorat, ab edocto accipiat. Atque D ubi sic ex mutuo symbolo alius alium paveritis, imbecillitati nostræ ignoscite. Hæc S. Basilius. At nunc proferamus alia monumenta, quæ eodem, quo florebat ille sanctus Pater, seculo Christi 4 contigere, et quibus claritudo nominis ac propagatio publicæ venerationis S. Mamantis mirifice eluxere.

§ IV. Ecclesiæ, corpus apud Cæsarienses in Cappadocia.

Medio circiter seculo Christi quarto evenit In construendo prope Cæsaream
res omnino mirabilis atque ad celebritatem sanctissimi nostri Pugilis propagandam valde accommodata. Julianus, deinde Apostata, ac Galus ejus frater, educati erant in Cappadocia satis prope Cæsaream: cumque tunc temporis exiguas admodum vel nullas haberent partes in negotiis publici regiminis, ornandis Martyrum sepulcris se occupabant: qua occasione accidit factum illud, quod S. Mamanti magnam nominis famam attulerit. Audiatur itaque Sozomenus, E qui Ecclesiasticæ historiæ a Valesio editæ lib. 5 cap. 2, a pag. 593 rem narrat in hanc sententiam: In Cappadocia degere jussi sunt in Marcello. Villa hæc est publica, ad Argæum montem sita, haud procul ab urbe Cæsarea, quæ et magnificum habet palatium. Illic ambo regali cultu educati sunt atque instituti. Ibi disciplinis et exercitationibus, ipsorum ætati convenientibus imbuti... Moribus quoque et factis pietatem præ se ferebant: quippe qui tum sacerdotes, tum reliquos viros bonos... plurimi facerent, ecclesias crebro adirent, et Martyrum sepulcra competenti honore venerarentur. Eo igitur tempore aiunt illos sepulcrum Mamæ martyris amplissima basilica circumdare studentes, opus inter se partitos esse,

34 Dumque alter alterum magnificentia et cultu superare contenderet, rem admirabilem prorsusque incredibilem accidisse, nisi multi nostra adhuc ætate superessent, qui rem ipsam ab illis, qui eam viderant, acceperunt. Nam pars quidem operis, quæ Gallo obvenerat, attollebatur, et ex animi procedebat sententia. Ex operibus autem Juliani, alia corruebant; alia ex fundamentis sursum propellebantur; alia ne solo quidem cohærere ab initio sustinebant, non secus ac si contraria quadam vi deorsum obsistente retruderentur. Et omnibus quidem ea res prodigio similis visa est. Multi vero, quid portenderet, ex eventu judicaverunt. Sed nonnulli ex eo conjecturam ceperunt, illum haudquaquam sincero animo erga religionem esse: verum præ metu principis, qui tum temporis Christianus esset, pietatem fingere. Res gesta confirmatur e S. Gregorio Nazianzeno, qui oratione 3 adversus Julianum pag. 60 et sequente, post ea quæ de isto prodigio retulerat, hæc subdit: Quod si quis mihi minus fidei habendum putat, eos ipsos, qui spectaculo interfuere (Sanctum enim ipsum tunc temporis Athenis fuisse legimus) testes producam: nam multos habeo, qui et ad nos hoc miraculum transmiserunt, et ad posteros transmittent. Ceterum ecclesia, in qua miraculum illud contigit, fuit illa eadem, in qua S. Basilius, Cæsareæ Cappadociæ archiepiscopus, suam de S. Mamante orationem enuntiavit. Nicetas in Commentario suo ad orationem 43 S. Gregorii Nazianzeni, Uno ait, circiter ab urbe (Cæsariensi) stadio templum

In construendo prope Cæsaream

E

Sancti ecclesia, res mirabilis accidit.

F

A plurimum Martyri constructum est, quod illa ipsa Ammia, quæ eum aluerat singulari magnificentia eo loco ædificasse fertur, quo post martyricam illam et postremam lanceam, e theatro, præcordia jam erumpentia retinens, vix tandem præ ardenti desiderio pervenire atque animam efflare potuit. *Sed secundum Acta Metaphrastica, quibus tamen alibi satis se accommodat Nicetas, Mammia ante Mamantem obierat, qui ejus utpote factus est successor et heres ejus facultatum, uti videre est apud Surium in istis Actis cap. 6. Suspicio itaque, ad Nicetæ tempora a falsa, uti fit, fama hæc fuisse delata, et eandem esse ecclesiam, in qua Julianus et Gallus operam posuere, sicut modo narratum est. Templum etiam prope Nazianzum fuit. Vide dicta num. 25*

Templum
Constanti-
nopolis

35 Codinus de Originibus Constantinopolitanis pag. 57 aliam ædem nostro Martyri sacram designat : Templum S. Mamantis Leo Macelas (is est imperator hujus nominis primus) ædificavit, cum urbs (Constantinopolitanam intelligo) sex integros menses continuo incendio flagrasset. De ista æde sacra pluribus agit Cangius lib. 4 Constantinopolis Christianæ pag. 185. Laudatus Codinus pag. 60 commemorat : Templum S. Mamantis condidit soror Mauricii imperatoris. Illa enim, Mauricio et liberis ejus a Phoca tyranno interfectis, corpora eorum collegit atque ibi deposuit. *Sed illa ecclesia verosimiliter non est diversa ab ea, quam dicit Nicephorus lib. 18 cap. 41 pag. 863 et 864 post Zonaram a Cangio vulgatum tom. 2 lib. 14 pag. 79, conditam esse ab eunucho, cui nomen Pharasmani : Fertur, inquit Zonaras, etiam filius (Mauricii imperatoris) dum ad Chosroem iret, interceptus atque ad Phocam perductus, occisus esse, nec non Constantina imperatrix cum tribus filiabus, qui in æde divi Mamantis vicina mœnibus sepulti sunt, a Pharasmane eunucho, Justiniani cubiculario, condita. De conditore, situque etc. istius ædis consuli potest laudatus Cangius loco paullo ante citato, de quo nonnulla aliunde notabimus, uti et de monasterio, sub nomine S. Mamantis Constantinopoli constructo. Post Cangium Bandurus in suo Imperio Orientali tom. 2 pag. 719 hoc argumentum tractat.*

C ac monaste-
rium, de
quibus

36 Ibi igitur commentans in tertiam partem auctoris anonymi de Antiquitatibus Constantinopolitanis, cujus textum Græcum retulerat tomo 1 pag. 54, et qui Latine sic habet, Monasterium S. Mamantis quod Xylocercus dicitur, ædificavit Mauritiū soror etc., hæc observabat : Quod vero hic ait anonymus noster et ex eo Codinus ac cæteri originum CP. scriptores, monasterium hoc S. Mamantis exstructum fuisse a Mauricii imperatoris sorore, et deinde infra num. 126 scribit, S. Mamantem et quæ ibidem visuntur palatia, Leonem M exstruxisse, facile quidem hæc inter se conciliari possunt, si dicatur ecclesiam S. Mamantis una cum palatiis, quæ ibi visuntur, a Leone M. imperatore conditam fuisse; quibus adstipulari videtur auctor Chronici Alexandrini anno XII ejusdem Leonis, qui quidem scriptor narrat, Leonem imperatorem, dum incendium in urbe grassaretur, se contulisse ad S. Mamantem, ac ibi portum et porticum exstruxisse... "Territus ergo Leo imperator contulit se versus "fretum ad S. Mamantem, fecitque ibi portum "et porticum, qui quidem locus vocatur Nova "porticus. "Quod vero hæc spectent ad eundem S. Mamantem, aperte ex sequentibus constat : nam monasterium S. Mamantis Anonymus noster Augusti tomus III.

τὰ Νέα appellatum scribit, et Codinus ἐν τῇ Νέῃ καλουμένῃ μονῇ Mauricii uxorem ac filias inclusas fuisse ait : quam quidem loci appellationem ἀπὸ τοῦ νέου ἐμβόλου (a nova porticu) derivatam esse censeo. Et hæc quoad ecclesiam S. Mamantis. De monasterio autem subdit ista :

37 Nil vetat quin a Mauricii sorore postremo ædificatum fuisse dicatur, licet subsequenti tempore monasterium S. Mamantis non monialium sed virorum dicatur Cantacuzeno lib. 4 cap. 16, qui Philotheum Heracleensem episcopum in monasterium S. Mamantis se abdere voluisse scribit (Immo vero ipse Cantacuzenus se hoc facere sub isto episcopo voluisse, diserte indicat) ubi etiam situm ejusdem monasterii, ut vitæ monasticæ peropportuno, et ut in urbe maxime solitarium describit... Sæpe autem accidit, ut monasteria, quæ prius monialium erant, virorum postmodum evadant et e contrario. Vel duo forsitan ibidem monasteria exstitisse dicendum est, alterum monialium, alterum vero virorum.... Cæterum quod ait Zonaras pag. 79 templum S. Mamantis a Pharasmane eunucho, Justiniani imperatoris cubiculario, exstructum esse, id intelligi potest, ab eo renovatum fuisse idem templum seu ampliatum : quippe sæpe alias ἐκτίσῃ pro ἀνεκτίσῃ uti scriptores recentiores observavimus. Hinc itaque sequitur, ut verisimile videatur, unum idemque S. Mamantis templum designari, quod supra insinuabam, tametsi ob duo diversa conditorum nomina appareat esse duplex ac diversum. Nec vero satis videmus, cur hoc idem dici non possit de monasterio ejusdem Sancti, cujus meminit Anonymus in libro de Translationibus reliquiarum S. Mamantis in Gallias, dicens : Misit legatus quemdam presbyterum, et quemdam Clericum suum cum Gualone ad monasterium, quod de novo fabricatum erat sumptibus Hysachii imperatoris Constantinopolitani in honore beati Mamantis : cujus abbas et monachi etc. De qua re inferius agetur. S. Mamantis in tractu Peræ πέραν ἐν τῇ Σιγμᾷ meminit Cangius pag. 186 ex Menæis ad XII Julii. Videri possunt quæ diximus ad istum diem tom. III ejusdem mensis pag. 303. Suidas in Lexico littera M. agit etiam de loco in S. Mamante, quo intelligo ejusdem ecclesiam.

nonnulla
observan-
tur.

E

38 His quæ de ædibus sacris Mamantis nomine insignitis præmissa sunt, et ad Orientem spectant, subjungendæ sunt notitiæ nonnullæ de iis, quas dicitur habuisse in Occidente. Baronius in notis ad Martyrologium Romanum hac die XVII Augusti. Erat, ait, olim Romæ celebris hujus Martyris memoria : in ejus basilica S. Gregorius Papa habuit homiliam trigesimam quintam in Evangelium die natali ipsius. Sed Fronto in suo Kalendario observat pag. 147 occasione S. Mennæ, qui ibidem signatur : Is est, in cujus ecclesia homilia Gregorii M. 35 dicitur pronuntiata : sic enim habent tres Mss., non quos vidi; autem S. Mammæ, ut habent editi libri. Et vero in editione Operum S. Gregorii Parisinæ anni 1705 tomo 1 col. 1613 dictæ homiliæ præfigitur nomen Mennæ. Quod itaque circumferri solebat de ecclesia ista, male fundatum fuit. Ecclesia paræcialis sub nomine S. Mamoli martyris (quicumque is fuerit) ponitur in Bononia perlustrata Masinii ad diem XVII Augusti; de qua ecclesia addit memoriam exstare ab anno 1294. At longe inter Occidentales ecclesias celeberrima et antiquissima est ea, quæ exstat Lingonibus in Gallia. In novissima quippe editione Gallicæ Christia-

F De templis

ADICTOR
J. P.

næ tomo 4 col. 565 sic dicitur: Cathedralis Lingonensium ecclesia olim sub nomine S. Joannis Euangelistæ Deo consecrata, jam a multis retro seculis S. Mamantis seu Mammetis nomen habet. Id porro qua ratione? Non alia certe quam quia sacrarum ejus exuviarum partem accepit. Et certe se non modicam habere gloriatur, caput scilicet, brachium, cruris et colli magnum os.

in occiden-
te.

39 Recte autem ibidem asseritur, Mammetis nomen templo principi non fuisse impositum a reliquiis a Rainaldo, nedum a Gualone, allatis (de quibus erit infra tractandi locus) quia jam tam plus quam tribus ante seculis illud nomen habebat, sicut ibidem datur videre ex instrumentis ecclesiæ Lingonensis, quæ integra habentur ad calcem laudati tomi; eorum vero fragmenta loco supra allegato ita inseruntur prout hic a nobis dantur: Sic anno DCCCLXXXV Carolus Crassus abbatiam S. Johannis Geiloni restituit " ob amorem Dei " et sancti Mammetis, in cujus honore hæc eadem " ecclesia celeberrime dicata habetur " ex charta nona col. 133. Sic in diplomate, quo Rotharius II Austrasiæ rex Umbiliacum villam Isaaco Lingonensi episcopo anno DCCCLIX concedit; id se facere testatur " ob reverentiam ecclesiæ beati " Mammetis " ex charta VII col. CXXXI. Sic præceptum Ludovici Pii anni DCCCXIV scriptum est pro Bettone episcopo Lingonicæ civitatis " ubi " habetur ecclesia sancti Mammetis eximii martyris, anno imperii primo " id est Christi DCCCXIV aut DCCCXV; quod præceptum producit col. 129. Quæ cum ita sint, sequitur ut seculo saltem octavo titulum ac reliquias S. Mammetis adeptæ fuerit ecclesia ista. Saltem tunc, inquam: quia an dudum antea aliquid apud Lingonenses nominis obtinuerit iste Sanctus, certo determinari non potest, tametsi aliquæ pro illa re non desint conjecturæ, quæ proponuntur infra occasione reliquiarum, de quibus jam incipimus agere ex professo, ut ita loquamur.

Corpus S.
Mamantis

40 Corpus S. Mamantis apud Cæsarienses in Cappadocia pluribus post ejus obitum seculis asservatum fuisse, tempore videlicet Nicetæ, probatur e Commentario ipsius in orationem 43 S. Gregorii Nazianzeni tomo 2 Operum ejusdem sancti Patris col. 1223, ubi ait: Divi enim Mamantis corpus Cæsareæ situm est. At quisnam ille Nicetas? An Nicetas David seu Paphlago? Si is foret, illud ibidem permansisset saltem usque ad seculi noni finem: nam vivebat hic Nicetas tempore S. Ignatii Constantinopolitani. Combefisius in Opusculo, quod inscripsit Illustrium Christi Martyrum lecti triumpho, quodque Parisiis anno 1660 est editum, post Nicetæ Paphlagonis Laudationem de sanctis Martyribus Eustathio, Agapio etc., Quem produco, inquit pag. 83 et 84, Nicetam Paphlagonem, Ignatio Constantinopolitano æqualem, illique affectissimum, ac Vitæ ejus a Radero editæ auctorem etc. Habetur etiam illa apud Labbeum tomo 8 Conciliorum a col. 1180. In Historia chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum, tomo primo nostri mensis Augusti præfixa, obitus istius sancti Patriarchæ col. 112 * innectitur anno Christi 877. Atque hæc quidem de corpore S. Mamantis existente Cæsareæ seculo nono vera essent, si Nicetas orationum S. Gregorii Nazianzeni commentator fuisset Nicetas David seu Paphlago, qualem esse censuit Tillemontius tomo 4 Monumentorum ecclesiasticorum pag. 360; at nos inter opera istius Nicetæ apud bibliographos, quos consulimus, non invenimus eidem adscribi Commenta-

rium in dictas orationes. Verum an fuerit Nicetas ille, an synonymus alius, ulterius videtur inquirendum.

41 Leo Allatius in Diatriba de Psellis et eorum scriptis pag. 16 de Niceta Davide Paphlagone dicit: Nicetam hunc eundem cum Niceta Serrone faciunt plerique codices Vaticani; sed inepte: satis enim constat, alterum ab altero distingui non solum cognomento, sed etiam ætate, officio ac scriptis. Ac Ætate quidem, quia Paphlago ad seculum nonum, ut vidimus; Serron vero ad seculum XI refertur. Officio; quia prior, si recte arguit vel conjecturam ponit Leo Allatius ad calcem tomi 1 Græciæ orthodoxæ inter alia quibus lectorem alloquitur, Dadybrorum in Paphlagonia sub metropolita Gangrensi episcopus; posterior autem Heracleensis archiepiscopus. Scriptis; quia inter alia, quibus duos illos auctores discerni legimus in bibliographis sacris emunctæ naris in illa materia, ponitur Commentarius in Nazianzeni orationes, qui non Nicetæ Paphlagoni, sed Serroni seu Serronio tribuitur. Oudin in Commentario de scriptoribus Ecclesiæ antiquis tomo 2 col. 714 refert, exstare in bibliotheca regis Catholici Scorialensi semel atque iterum " Orationes S. Gregorii " Theologi cum scholiis Nicetæ Serroni " ... In Ms. Bavarico 97 inscribitur " Nicetæ metropolitæ " Heracleæ Explicationes et Commentarii in Gregorium Theologum. "

Cæsareæ
Cappadociæ

42 Enumeratis deinde variis ejusdem Commentarii exemplaribus Mss., assignatur Constantinopoli apud Jacobum Marmoretam principem " Niceti metropolitani Heracleæ explicatio in " Gregorium Nazianzenum Theologum, dubitationes et solutiones " in charta bombycina. In bibliotheca monasterii quod in insula Pathmos maris Ægæi est " Nicetæ Serrorum Expositio in sermones Gregorii in Ecclesia habitos. Hæc e pluribus, quæ dictus bibliographus collegit, delibasse sufficiat. Quæ itaque protulimus cum tamquam apocrypha non sint rejicienda sine sufficienti ratione, superest 1°, ut laudati Commentarii auctor fuerit non Nicetas David seu Paphlago, sed Nicetas Serronius, ætate, officio ac scriptis distinctus ab isto synonymo. 2°. Ut corpus S. Mamantis seculo XI etiamnum quieverit Cæsareæ Cappadociæ, uti e supra allegatis Nicetæ verbis liquet.

etiamnum
requievit
seculo undecimo.

§ V. An nostri S. Mamantis corpus Hierosolymis fuerit seculo VI; an delatum Mediolanum; an in Cyprum; reliquiæ Lucenses, Elwangenses, Lingonenses ac Lorbanenses etc.

In libro secundo Vitæ S. Radegundis reginæ Iac postea monialis: apud nos die XIII Augusti cap. 3 num. 21 in nova nostra capitum divisione in antiqua autem cap. XIV ista referuntur de dicta Sancta: Transmisit virum venerabilem Reovalem presbyterum, qui tunc secularis erat, et adhuc superest corpore, ad Patriarcham Hierosolymitanum, poscens de beati Mammetis pignore. Quod vir Dei suscipiens benignissime, rogationes populo indixit, voluntatem Dei inquirens. Tertio die, Missa celebrata, beati Martyris sepulchrum cum omni populo adiit, alta voce, plena fide hujusmodi

S. Radegundis seculo 6 accipit in Gallia

A. *jusmodi protestatur dicens: Peto te, confessor et Martyr Christi etc. Oratione completa.. venit ad sanctum sepulchrum.. tangebatur membra.. tetigit in manu dextra singulos digitos; ubi ad minorem venit digitum, se suavi tactu de propria manu tulit, ut beatæ Reginæ desiderio satisfaceret.. Quem digitum vir apostolicus B. Rade- gundi cum digno honore direxit: de Hierosolymis usque Pictavis in ejus honore semper laus Dei personuit.*

reliquias S. Mammetis; an hodierni, 44 *Ex his perspicuum est, istius sancti Martyris corpus, vel magnam saltem ejusdem corporis partem asservatam fuisse Hierosolymis seculo sexto, quo claruit sanctissima illa Regina. Istius, ut iterum dicamus, sancti martyris Mammetis. Sed an nostri, an alterius? En tibi argumenta in utramque partem. Quod sit alterius, dici potest 1º. Quia corpus nostri Martyris seculo undecimo Cæsareæ situm erat, quemadmodum a num. 40 e Niceta Serronio retulimus. 2º. Etiam si non raro accipiat pars magna corporis pro toto corpore; id tamen non videtur dicendum in casu hoc, quamdiu non affertur documentum fide dignum, quo constet, partem hujusmodi ex urbe Cæsariensi ad Hierosolymitanam esse translata. Quod vero nostri Mamantis corpus seu notabilis ejusdem pars Hierosolymis exstiterit, his utcumque conjici potest. 1º. Quia S. Mammetis, cujus digitum S. Radegundis obtinuit, debuit fuisse valde celebris: nam loco citato memorantur ista: Pervenit tandem ad eam de domno Mammete martyre, quod Hierosolymis sua sancta quiescerent membra. Hæc audiens, avida ac sitibunda potabat, veluti hydrops, qui quantum fontem trahit, tantum sitis addita crescit; ista vero de rore Dei plus madefacta calet.. Quid putas quam ardenti animo, quam fideli devotione tanti pignoris præmium expectans se abstinentiæ mancipavit. At ubi se beata regina hoc munus cæleste accepisse cum omni alacritate gauderet, tota hebdomada cum omni congregatione se psallentio, vigiliis et jejuniis aptavit, Dominum benedicens, se tale munus accipere meruisse.*

an alterius? 45 *Tale itaque munus, tanto videlicet a Sancta petito ambitu, tanto acceptum, videtur intelligendum de hodierno S. Mamante vel Mammete longe celeberrimo. Alius certe tantæ celebritatis hactenus mihi non occurrit. 2º. Nicetas cum hoc facto conciliari potest, si dicatur magna pars corporis remansisse apud Cæsarienses, ita tamen, ut multis ante seculis pars magna vel notabilis ejusdem corporis portio ad Hierosolymitanos translata fuerit. Quod vero de tempore ac modo hujus translationis non sint nobis in promptu documenta, non ideo falsam esse constat: cum illud argumentum sit mere negativum, ut vocant. His utrimque consideratis, non auderem temeritatis eum arguere, qui propenderet in illam sententiam, quod celebratissimi nostri Martyris pars apud Hierosolymitanos, æque ac apud Cæsarienses exstiterit; imo vero hactenus non videmus, cur illud idem nobis suspicari non liceat. Si erramus, errantes corrigat lector eruditus, si cui plus lucis affulserit.*

An corpus hodierni apud Mediolanenses? 46 *Bosca in Martyrologio Mediolanensi ad diem xvii Augusti S. Mamantem Cæsariensem in Cappadocia martyrem annuntiat, et hæc addit: Ejus autem corpus Mediolanum translatum est, atque in basilica Protomartyris custoditum pio cultu celebratur. In notis vero observat ista: Porro divum Mammetem jacere Mediolani in basilica S. Stephani, auctores sunt Morigius in Sanctua-*

rio, et in Historia lib. 2 cap. 8; Villa de septem basilicis stationalibus, Joannes Franciscus a Basilica Petri de ecclesiis Mediolani; novissime vero typis edidit Vitam S. Mamantis Joseph Valvassorius Pœnitentiarius major in metropolitana, et quidem enucleate, atque in ea agit de sepulcro S. Mammetis. *Verum Boscæ, qui celeberrimi hodierni Martyris corpus vult asservari apud Mediolanenses, aliisque, quos citabat, non audeo statim suffragari; sed desidero, ut eruditi Mediolanenses suggerant documenta antiquiora, quibus constet primo, quando, a quo, quo e loco, et qua occasione illud corpus Mediolanum fuerit translatum. Secundo, ut probabilem rationem dent, vi cujus ostendatur, idem corpus esse Martyris hodierni nostri, et non alterius. Certe apud Morigium in Sanctuario urbis ac diœcesis Mediolanensis (quem primo loco citabat Bosca) pag. 15, ubi agit de Sanctorum corporibus in ecclesia S. Stephani majoris quiescentibus, invenio quidem notatum corpus S. Mametis; item in Historia ejus Mediolanensi loco citato, in catalogo corporum, quæ nominat, quæque dicit magna Mediolani in veneratione haberi, lego nomen Mameti; sed hoc valde confusum et æquivocum est. Alios a Bosca nominatos scriptores consulendos aliis relinquo. Observa interim hujus qualiscumque S. Mamantis seu Mammetis festum in ecclesia Mediolanensi celebrari die xviii Augusti, ut videre datur apud Boscam in notis ad diem xvii et xviii ejusdem mensis.*

47 *Apud Echardum in Scriptoribus Prædicatorum recensitis tomo 2 pag. 300 notatur F. Stephanus de Lusignan, qui Gallice composuit Historiam generalem regnorum Hierosolymitani, Cyprii, Armeni, ac locorum circumvicinorum etc., a diluvio universali usque ad annum 1572, Parisiis vulgatam anno 1579, ac deinde ibidem recusam. Hujus historici caput 14, cujus fragmentum Ms. ante me habeo, ista memorat, quæ Latine interpretamur in hanc sententiam: Sanctus Mames vel Mamolus *, sicut Itali Bononienses eum appellant, martyrio affectus fuit in Asia minore: deinde marmoreo impositus tumulo, ac in mare projectus. Qui locus vel tumulus, obsecundante divina bonitate, supernatans aquis, usque ad insulam Cyprum fuit delatus, ibique permansit remotus a terra versus occidentem uno circiter milliari. Sanctus itaque noctu apparuit homini cuidam probo Cyprio, qui erat e pago Morphon dicto: cui imperavit, ut una cum suis liberis et bobus se conferret ad littus, ac cistam illam ad oram appelleret. Quod cum ille nec prima nec secunda vice crederet, tertia tandem vice fidem rei adhibuit, et quidquid Sanctus ei præceperat, præstitit. Itaque cum suis liberis ac jumentis incessit sicco vestigio super undas non aliter quam si super continentem fixissent gressum. Postquam vero cistam illam avexisset Morphonem usque, sine mora fit immobilis, stetitque in eo ipso loco, in quo existit usque ad hodiernum diem, neque unquam inde in alium transferri locum potuit. Et continuo dulcissimus ac pretiosissimus liquor e sepulcro ejus prodire visus est, qualis videtur in sepulcro S. Nicolai, S. Andreae et aliorum. Liquor autem mirabilia operatur cum contra maris tempestatem, tum contra omnia morborum genera. Quod si quis eum ponat in cubiculo, vel penes se gestet, et peccatum carnis sit commissum, statim dissipatur et evanescit, neque scitur quid de eo fiat, separante se ab illis et a loco, in quo existunt, vel in quo actus ille commissus est. Celebratur ejus festum*

S. Mametem, qui fertur mirabili modo in Cyprum advectus,

* In Gallico est Mamé ou Mamol

AUCTOR
J. P.

non satis co-
gnoscimus.

festum die secunda mensis Septembris, quibus die ac loco nundinae admodum celebres habentur.

48 Superius in hoc Commentario § 2 disputavimus de uno S. Mamante vel duobus in unum confusis; hic vero Cyprius ubi et quando sit passus, et quo spectet, ex vagis illis terminis in Asia minore extundere non possumus. Sed quandoquidem dies 2 Septembris, qua illum apud Cyprios coli asserebat Lusinianus, eadem est, qua colitur apud Græcos Martyr noster, sicut supra dictum est; mirum non esset, si Cyprii sibi persuasissent, ad suam insulam advectum fuisse celebrem Mamantem Cæsariensem. Sed utcumque illa res se habeat, censemur corpus Mamantis seu Mammetis hodierni illuc non fuisse advectum, ob ea quæ de ejus corpore apud Cæsarienses et Hierosolymitanos superius præmisimus. Secundo, non gravate admittimus, aliquem Mammetem martyrem in Cypro honoratum fuisse publico cultu, ita tamen ut pro mirabili isto ad eam adventu, qui sine tabulis ac testibus narratur a Lusiniano, antiquiora testimonia desideremus.

B
Idem esto de
capite apud
Lucenses.

49 In apographis Hieronymianis a Florentinio editis signatur die xvii Julii: Alibi natalis sancti Mamæ: in quam annuntiationem scribens idem Florentinius in notis ad diem eundem xvii Julii, Nuper, ait, caput sanctæ (imo cum hic tum inferius scribe sancti) Mamæ argentea theca inclusum vidi in urbe Luca apud sacras sanctæ Justinae virgines, et integre servatum cum vetustissima in membrana inscriptione, in qua præter sanctæ Mamæ nomen nihil aliud præ vetustate legere licuit. Caro adhuc super ossa exsiccata conspicitur: Capilli barbæque cirri rufi adhuc cuti hærent. Parthenopæum illud antiquissimum est, et de ejus vetustate, ac imperialibus regibus indultibus plura diximus ad Vitam S. Silai, typis Lucensibus editam. Facile admisero, ibidem loci asservari caput, nomine S. Mamæ insignitum, ac testiculo id asserenti fidem habuero, uti debeo, plenam. At quis mihi edisserat, quisnam fuerit Martyr ille: item unde et quando ad moniales illas pervenerit ejus caput. Enimvero e textu Florentinii citato nihil hujusmodi elici potest, nec sciri, utrum inscriptionis nomen, etiamsi antiquum, sit verum ac genuinum istius sacri pignoris nomen, an adoptatum ac supposititium. C
Melioribus sane instrumentis probatur possessio capitis S. Mammetis apud Lingonenses, sicut alio loco postea perspicuum fiet.

De reliquiis
Elwangensibus,

50 An pignus aliquod sacrum S. Mammetis translatum aliquando fuerit in Germaniam, res omnino incerta est, quia meris nixa conjecturis. In novissima Gallia Christiana editione tomo 4 col. 565 et sequente proferuntur istæ: Lego, inquit auctor, in Vita S. Annonis, Coloniae præsulis, apud Surium iv Decembris lib. i cap. 48 (imo 38) fundatorem cellæ sancti Viti seu Elevangensis cœnobii in Suevia, Alamannorum atque Burgundionum ducem Divione redeuntem, sancti Benigni, Tergeminorum fratrum, ac sancti MAMERTI CIVITATIS ILLIUS (id est Lingonensis) EPISCOPI corpora secum asportasse, quæ suæ ecclesiæ consignavit. Nullus suppetit episcopus Lingonensis Mammertus nomine. Quidni ergo dicamus cum Tergeminorum reliquiis in Cappadocia, ut probabilissimum videtur, natorum et martyrio coronatorum, simul aliquid corporis B. Mammetis allatum, quod synecdochice corpus nuncupatum fuerit; et successu temporis Mames mar. in Mamertum episcopum ab imperitis commutatus fuerit. Quidni et translationem ossis

cruris primo factam admittamus. Quamquam enim D illius circumstantiæ fabulam spirare videantur, non inde tamen sequitur, nec illius substantiam admittendam esse. Frequenti enim experientia compertum est, facta plurima [per] sese verissima, ejusmodi fabulis obscurata fuisse, quæ criterio quidem indigent, sed non ideo omnino neganda sunt. Martyres illi Tergemini sunt Speusippus, Eleusippus ac Meleusippus, de quibus actum est in nostro Opere ad diem xvii Januarii a pag. 73: ubi pagina sequente sermo est de eorum reliquiis Elwangam translatis, afferturque locus, e quo paulo ante in Gallia Christiana desumbatur modo allata conjectura: quæ mihi videtur aliquantulum longe quæsitæ. De tempore autem translationis Elwangensis videri possunt, quæ in Commentario Actis Tergeminorum istorum prævio § 1 num. 3, et § 2 num. 9 dicta sunt.

51 Longe omnium celebratissima sunt sacra Lingonensibus, pignora, quæ in Gallia apud Lingonenses summa cum veneratione honorantur. Eorum solennem ac annum cultum Martyrologio suo Gallicano Saussayus inscribit ad diem x Octobris hisce verbis: Lingonis ipso die susceptio brachii sancti Mamantis martyris [quod est] allatum ex Constantinopoli per Raynardum episcopum Lingonensem, dum rediret a Hierosolymitana peregrinatione. A quo sancti Martyris pignore aliisque jam antea huc translatis reliquiis, ipsoque sacratissimo illius capite (quod in ejus monasterio inventum a Latinis, quando Constantinopolis ab ipsis capta est, Gualo de Domnipeira episcopus Damascenus, origine Lingonensis, concedente id ejus votis Petro Capuensi Cardinale, Apostolico legato, tempore Roberti præsulis Lingonensis, religioso munere Lingonas advexit, ac matrici ecclesiæ obtulit) ipsa cathedralis ecclesia, quæ prius in honorem S. Joannis Evangelistæ consecrata erat, nomen accepit gloriosi hujus Martyris (immo vero jam inde a seculo saltem 8 acceperat illud nomen, ut videsis supra § 4 num. 39) cujus felicem adventum hac die magna solemnitate recolit et celebrat, Octavisque etiam ad majorem venerationem prosequitur. Ex his perspicuum est, quam egregie pia et insigni religione Lingonenses prosequantur hunc suum thesaurum: qui, uti et ejusdem historia, examinabitur inferius post Sancti Passionem, quam F repræsentamus.

52 Quæ Frater Bernardus de Brito refert in opere suo Lusitano, quod inscribitur Pars prima Chronici Cisterciensis, lib. 6 cap. 29 fol. 447, et ex eo Cardosus in Hagiologii Lusitani Commentario ad diem xxix Maii, de magna antiquitate monasterii Lorbanensis, quod est Ordinis Benedictini in Lusitania, videlicet conditum illud esse tempore S. Benedicti, reliquias sanctorum Mametis et Pelagii illuc delatas, et ea de causa illos fuisse assumptos in patronos; vel levissime hic attigisse sufficiat, tum quia nescitur quisnam sit iste Mames, et unde eo pervenerit, tum quia tanta illius cœnobii antiquitas vacillat. Nam Mabillonius tomo 1 Annalium Ordinis S. Benedicti ad annum Christi 534 num. 31 postquam inter alia monasteria nominasset Lorbanense illud, nec non S. Petri de Arlança, ac de hoc ultimo persuasum sibi esse affirmasset, non ante seculum decimum conditum fuisse, mox subdit ista: Nec fere certiora sunt de aliorum, quæ mox commemoravi, origine argumenta, utpote pseudo-Maximi, aliorumque ejusmodi farine mendaci auctoritate subnixa. Cardosus loco citato memorat, reliquias istas

Lingonensibus,

E

F

ac Lorbanensibus.

A. istas semper patrasse multa miracula, eo præcipu- tempore, quo Saraceni dominabantur in Hispania et Lusitania. Hoc item sacrum depositum, quatenus ad S. Mamantem pertinet, est, si eidem Cardoso credimus, hodierni Martyris Cappadocis. Nec plura sunt, de quibus in hoc meo Commentario præmonere lectorem sit necesse. Reliquum ergo est, ut sancti Athletæ nostri qualiacumque Acta repræsentem.

PASSIO

Auctore Godefrido Lingonensi
episcopo.

Ex codice Ms. Cartusiæ Divionensis.

PROLOGUS.

B Passio beati Mamantis martyris de Græco in Latinum translata est Antiochiæ primum a viro religioso civitatis ejusdem, Græcorum ac Syrorum archidiacono. Secundo Jerosolymis, a Subpriore sancti sepulcri, qui postea episcopus sancti Georgii factus est. Tertio citra mare, in quodam religiosorum fratrum monasterio, quod olim vir spectabilis, magister Bruno *a* in Calabria ædificavit. Quod ego Godefridus *b*, indignus licet, episcopus Lingonensis, idcirco totiens feci, quia quædam dissona, multoque plura, quam in Latinis Galliarum exemplaribus audieram, ibi legebam: voluique ut de diversis religionibus, diversi et famæ laudabilis interpretes fidem mihi certiores facerent veritatis. Cæterum cum idem Mamas beatissimus quarto Nonas Septembris *c*, martyrii coronam receperit, cur alia, et non hæc dies apud Latinos celebris habeatur ignoro; nisi forte, sicut multa alia *d* de ipso, sic et diem passionis ejus inter cætera nesciunt.

ANNOTATA.

C *a* Anno videlicet Christi 1097, secundum ea quæ sunt dicta in nostro Commentario prævio § 2 num. 19.

b Non Rainaldus. Vide ibidem num. 18.

c Tunc enim colitur apud Græcos; hac vero die xvii Augusti apud Latinos, sicut ibidem habes § 3 num. 23 et 26.

d Immo vero omnia vel saltem pleraque Sancti gesta versantur in summa ignoratione: sicut docet idem Commentarius § 1, num. 1.

CAPUT I.

Sanctus, parentibus in carcere mortuis, ab alia matrona adoptatur; ejus in fide constantia blanditiis ac tormentis frustratentata.

Sancti pater in carcere moritur Igitur sanctus Mamas, magnus martyr (hoc enim a Syris, et Græcis specialiter vocatur

cognomine: sive quia in parvo corpore magnum martyrii certamen sustinuit; sive quia magni nominis generaliter apud ipsos habetur *a*) patriam habens Paphlagoniam, præclarus quidem secundum generis nobilitatem, sed secundum fidei pietatem præclarior fuit. Pater ejus Theodotus *b*, mater autem Rufina vocabatur, fideles ambo et excelsi nobilitate generis, utpote patriciis progeniti, totius genealogiæ suæ nobilitatem moribus et vitæ probitate exornabant. Hi itaque amore Dei succensi, desiderium suum nullo modo abscondere valentes, audaciter quæ pietatis erant, in publico exercebant, et quoscumque poterant ad fidem Christi exhortando convertentes, de lacu impietatis extrahebant. Unde et apud Alexandrum, qui tunc civitati Gangræ *c* præerat, accusati sunt. Hic namque mandatum ab imperatore acceperat, culturam deorum omni studio exaltare et ampliare: quoscumque autem Christianos inveniret, duris cruciatibus subigeret; et quos a fide Christi per tormenta evertere non posset, crudelissima morte mulcicaret. Qui Theodotum suo jubens assistere tribunali, idolis sacrificare coge-
bat. Cui nec aurem Theodotus adhibuit. Verum ille tormentare Theodotum conatus, sed parentum dignitate prohibitus (non enim licebat alicui nisi jussu imperatoris, patriciorum filios injuriare) a tormentis quidem destitit, sed Cæsaream Cappadociæ *d* Fausto duci illum transmisit. Qui et ipse quanto impietate ferventior, tanto crudelitate vehementior erat. Hic divinum suscipiens Theodotum, mox in carcerem retrudi jussit.

3 At conjux Theodoti, uteri licet onere gravida, virum tamen incunctanter sequunta, cum ipso carcerem intravit. Quibus retrusis, Theodotus suæ carnis infirmitatem considerans, et tyranni crudelitatem non ignorans, mori magis cum uxore optavit, quam gravioribus tormentis non valendo resistere, indignum quid suæ nobilitatis contra Dei voluntatem agere. Unde sursum cor cum manibus elevans, oravit sic: Domine Deus virtutum, dilecti Filii tui Pater, benedico te et glorifico, quia pro nomine tuo in carcerem recludi adjudicatus sum. Verumtamen te carcerem recludi adjudicatus sum. Verumtamen te deprecor, Domine, qui omnia, et meam inter omnia fragilitatem nosti, suscipe in his vinculis animam meam, ne prævalens adversum me gaudeat inimicus. Sic oravit: et qui fingit sigillatim corda hominum, et cogitationes eorum intelligit, voluntatem pro operibus suscipiens, continuo ad effectum orationem perduxit. Mox namque illa sancta anima a corpore egressa, Domino ei ejusmodi transitum providente, migrans ad cælum, corpus reliquit in carceris ceno.

4 Rufina interim carceris angustias non sustinens, præ multitudine miseriarum, immature et ante tempus, quod natura præfixerat, expulit filium. Contristabatur namque miserabiliter dilecti mariti decessu, et cura Infantuli miserabilius angebatur: intolerabilis nihilominus horror carceris, et crudelitas Ducis, de perseverentia, quæ sola remunerationem meretur, cum tremore magno, et timore cor ejus concutiebatur*. Nullo horum tamen devicta; Infantulo Deo commendato, curaque corpori defuncto, quantum potuit, exhibita, a viro se derelictam indesinenter deflens, sed nec a mortuo separari volens, cum lacrymis et gemitibus dicebat ad Dominum: Tu Deus, qui plasmasti hominem, et mulierem de latere ejus formasti, placeat tibi, Domine, et me de corruptilibus hujus seculi ereptam, ad tua tabernacula,

EX MS.

a

b

c

E

d

uti et mater postquam cum ibidem in lucem edisset; utriusque precibus

F

Deo vivendi finem concedente,

* l. concutiebatur.

EX MS.

cula, quæ sola sine fine manent, cum viro meo transire. Hæc Rufina: et confestim quod oravit, Deo largiente consecuta est. Completa denique oratione, beatam illam animam, emisit, felicem ad Deum viam et ipsa pergens, solo inter glebas utriusque parentis, Infantulo in carcere relicto.

Eorum pro-
les mirifice
a quadam
vidua ado-
ptatur

5 Divina interim visio cuidam mulieri Amyæ nomine, genere satis nobili; et divitiis præditæ, nec minus in his, quæ ad Deum spectant, abundanti, in forma cujusdam adolescentis apparuit; præcipiens ei, et dicens; Vade, et pete a duce Fausto corpora Sanctorum e, qui in carcere dormierunt: tollensque Infantulum, quem in medio eorum vagientem reperies, adopta tibi in filium, curamque illius tamquam uterini permaximam gere. Vidua siquidem erat, nec sobolem propriam habebat. Amya ergo visionem ad se divinitus factam intelligens, continuo Ducem aggreditur, et facile, quod petebat, est adepta, divina gratia utrique cooperante, et Duci, ut concederet, et Amyæ, ut quod sibi præceptum fuerat, sine dilatione adimpleret. Eapropter carcerem festinanter ingreditur: Et inde corpora Sanctorum ac Infantulum tollens, corpora quidem splendide et cum magno honore in horto proprio sepelivit; Infantulum vero in filium sibi adoptans, velut proprium quem peperisset, sic enutrivit, sic erudit, sic amplexata est: magisque quam mater aliqua super filium uterinum, circa illum curiosa extitit. Etenim quanto magis Puer crescebat, tanto et amor in eum augmentabatur; quippe quem, fructum omnium laborum suorum, et suæ senectutis optimum sustentatorem se habituram gratulabatur.

et educa-
tur, ac bo-
norum ejus
fit heres.

6 Jam itaque ad secundum Puer pervenerat annum, et lingua tenera, mama, quod Latine mater significat, Amyam vocare balbutiendo cepit: unde et Mamas proprium nomen f accepit, et de cætero hoc nomine vocatus et ab omnibus cognitus est. Quinto itaque completo anno, cum jam ab Amya magistris litterarum commendatus fuisset, tanta aviditas doctrinæ, tanta capacitas memoriæ, tantum maxime in eo acumen ingenii apparuit, ut in brevi coætaneos suos omnes in eruditione devinceret. Anima siquidem ejus tota aut circa lectionem, aut circa doctorum sermones assidue versabatur. Aurelianus ergo Romani imperii apicem adeptus, dæmonibus omnes immolare præceperat, non solum viros ac mulieres, sed et pueros maxime; quoniam propter tenerrimæ ætatis naturam, facilius eos suo errore fidem Christi negare, et velocius ad impietatem suam traducere æstimabat. Et revera alii pueri voluntati imperatoris obediebant. Quicumque autem condiscipuli Mamantis fuerunt, sanum Pueri intellectum imitantes, verbis et exemplis ejus informati, præcepto imperatoris nec auditum saltem præbebant. Docebantur denique quotidie a desiderabili Pueri prudentia, Jesum Christum verum Deum esse, qui omnia creavit ex nihilo, et creata suo gubernat imperio, et in fine mundi poenas et præmia cunctis reddet pro merito, et ipsi soli rationabilem hostiam intus et foris offerri debere. Illos autem qui ab impiis et honorantur, et dii dicuntur, inania simulacra esse, turpitudinis et ridiculi plena.

Anno æta-
tis decimo
quinto sisti-
tur tribuna-
li Demo-
criti;

7 Dum hæc itaque sic se haberent, Mamas quintum decimum ætatis suæ annum complens, post mortem bonæ Matronæ (hoc enim Amyæ cognomen erat) super qua non modico dolore confectus est, totius substantiæ heres ab Amya constitutus relinquitur. Interea Democritus qui-

dam, vir culturam idolorum vehementer spirans, D et ad hanc zelo ardenti succensus, officium supradicti Fausti adeptus, dum Cæsaream ascendisset, audito de beato Mamante, quod non solum deos ipse non coleret, sed et coætaneos et condiscipulos suos ab eorum cultu dehortando revocaret, crudelissime in Puerum iratus, suo illum tribunali assistere jubet. Et primum quidem si Christianus esset interrogat. Dehinc, si hic est, qui nec sacrificare diis vellet, nec sodales suos imperatori obedire permetteret. At Mamas imperterritus, nec in aliquo omnino turbatus, prudentiori, quam ætas illa soleat, usus constantia; Ego, inquit, o Dux, vestras optime novi versutias, qui tam densa deceptionis caligine obvoluti estis, ut nec ad lucem quidem veritatis respicere valeatis. Deum namque vivum et verum reliquistis, et idolis surdis et inanimatis immolatis. Absit autem a me, ut vestris fraudulentis deceptus, vel ad punctum a meo Christo recedam, vel quoscumque ad ipsum convertere potero, vestris territus minis desistam.

8 Expavit Democritus Pueri constantiam, et cum recedere eum a rectæ fidei regula blanditiis posse desperaret, minis aggreditur; et ut ad templum Serapidis ductus, idolo sacrificare compelleretur præcepit. Mamas nihil femineum aut ignobile ex minarum terrore concipiens; Non licet, inquit, tormentare te, vel minis afficere, quem tam magna et præclara matre nutritum, tam ditissimis copiis, et amplissima hereditate constat esse præditum, nomen ei Amyæ præponens. Quæ Democritus audiens a circumstantibus de prædicta Matrona et Mamante puero, an ita se haberent, diligenter inquisitis, ad Aureliandum qui in Ægas * g morabatur, ligatum catenis Mamantem transmisit; quæ de ipso erant litteris imperatori significans. Qui perspectis litteris, statim Puerum suo præsentari conspectui jubet. Quem multis modis circumvenire satagens, nunc quidem pulchra et deliciosa promittendo munera, et honores plurimos offerendo; nunc vero dura et terribilia minando verbera, et tormenta proponendo. Si, inquit, o bone Mama, magno Serapidi sacrificaveris, eris nobiscum primus in palatio, delitiis frueris imperialibus, et in tantum glorificaberis, ut et boni te mirentur, et laudent; et mali te æmulentur, et tibi invideant. Si autem piis non acquieveris consiliis, multis cruciatibus afflictum, ungulis hominum et dentibus bestiarum discerptum, flammis te consumi præcipiam.

E
qui constan-
tia ejus at-
tonitus, ad
Aurelia-
num demit-
tit illum;
sed frustra.

* Ms. Egas
9

9 Verum Puer nec blanditiis illectus, nec terroribus victus, immo magis ardore fidei succensus, cum magna fiducia respondit: Numquam mihi, imperator, contingat in tantum desipere, quod hæc, quæ a vobis coluntur simulacra surda et muta, et omni sensu carentia, rationis alicujus vel honoris existimem digna. Quin potius vestri intellectus crassitudo et hebetatio pernimitia vehementer est arguenda, qui talia coli vel quoquo modo honorari permittitis. Desine ergo talia vel læta mihi promittere, vel terribilia minari. Si beneficiis, quæ promittis, assensum præbuero, gaudia sempiterna amitto: si tormenta, quæ minaris, inferes, magna mihi præmia conferes. Et ne te diutius traham, pretiosior est mihi mors pro Christo, quam totius mundi honor aut divitiarum possessio. Ad hæc Aurelianus vehementius spirans in Puerum, fustibus corpus ejus tundi præcepit. Dilaniabatur interim corpus tenerum, et quasi in primo flore Pueri mente cani, qui quasi dulci somno requiescens, sic hilari vultu, læto corde, immobilis

Post gene-
rosa respon-
sa

F

A immobilis subsistebat.

irrito conatu torquetur,

10 Imperator autem, utpote 'astutus et dolo plenus, simulans se Pueri velle misereri, et quasi ab atrocioribus tormentis, quæ illum expectabant, volens eruere, revera ita ad sacrificandum inducere tentans; Dic, ait, solummodo verbo, te velle sacrificare, et ab his tormentis liber eris. Respondit Mamas: Non ego, imperator, etiamsi multo numerosiora et graviora, quam impræsentiarum cerno, paraveris supplicia, Christum solum verum regem corde vel ore negabo. Sed et tibi magnas refero grates, per quem mihi desideratum appropinquare cognosco bravium. Tortorum quidem manus non solum non lassari (utpote quæ tantorum mihi sunt causa honorum,) sed magis ac magis valere et confortari exopto. Porro Aurelianus Puerum plagas ei illatas nihil curare prospiciens, corpus ejus nudum lampadibus præcepit incendi; quatenus in brevi carnibus incendio perforatis, diutius acutioribus torqueretur doloribus. Nec mora, adhibentur lampades corpori Sancti; sed ignis Athletam Christi reveritus in milites potius vehementer desæviit.

B ac divinitus a morte liberatur.

11 Corpus igitur Martyris exterius flamma absque dolore lambebat, animam vero tyranni interius cum magno cruciatu cremabat. Quanto enim minus Martyri propinquabat, tanto majoris insanæ flamma persecutorem urgebat. Deinde jubet lapidibus Martyrem tundi; quos ille spe futurorum, ut rosarum flores suscipiebat. Perpendens itaque tyrannus nullo genere tormentorum mentem Mamantis se flectere posse, plumbeam collo ejus ligari et ad medium maris in profundum demergi præcepit. Sed nec hic, o Mama, tui Deus oblitus, angelis suis mandavit de te, ut custodiant te. Extemplo quippe angelus Domini in humana forma apparens, tantum militibus pavorem incussit, ut in fugam omnes converteret. Martyrem vero de manibus eorum eripiens, ad montem quemdam juxta Cæsaream transire præcepit, ibique morari.

ANNOTATA.

a Parenthesis ista non habetur in Surio. Verum hoc, quod damus exemplar, cum illius exemplari operose conferre, non est operæ pretium, nec Actorum meritum.

C b De S. Mamantis parentibus, qui hic nominantur, agit Commentarius prævius § 1.

c Gangra civitas episcopalis Paphlagoniæ. quondam clara, nunc vero parvi nominis, et veluti pagus effecta, teste Ferrario in Nova topographia ad Martyrologium Romanum. Plura de ista urbe dicimus tomo VII Julii, die 29, pag. 39.

d Cæsarea Cappadociæ patria obtigit S. Basilio magno, quam et episcopus illustravit. De illa urbe consuli possunt, quæ jam pridem sunt dicta apud nos tomo II Junii pag. 815 in Vita laudati præsulis.

e Habentur in Martyrologio Romano ad diem 31 Augusti, uti et Ammia, sicut indicavimus in Commentario prævio § 1; ubi consuli possunt alia, quæ ibidem de illorum historia sunt expensa.

f De Sancti nomine mira vide ibidem, sed spectæ fidei.

g Ægæ, civitas olim Ciliciæ litoralis haud procul a Pyrami amnis ostiis, inter Mallum et Issum urbes ejusdem oræ: cujus hoc tempore nulla extant vestigia, ex Ferrario paulo ante citato. Cellarius in Notitia orbis antiqui tomo 2 in initio Ægam

exhibet in mappa topographica; sed pag. 148 plures alibi synonymas notat. Verum quandoquidem supra occurrebat Cæsarea Cappadociæ, verosimiliter hic agitur de Gangra Ciliciæ.

EX MS.

CAPUT II.

Mira operatur inter bestias, captivitas, superati ignes, mitigatæ feræ, martyrium.

Quo cum pervenisset, quadraginta continuis diebus absque cibo potuque manens a, alter quodammodo Moyses effectus, Testamentum novum, ut ab Apostolis jam pridem per orbem prædicatum fuerat, suscepit: Et, ut audacter loquar, quod minus datum fuerat Moysi, huic concessum est Martyri. Moyses namque tabulas tantum veteris Testamenti de cælo suscepit; huic vero virga, et cum virga vox supervenit, E dicens; Virgam suscipe, Mama, et terram virga percutè. Quo sine mora completo, protulit de occultis suis terra dehiscens Evangelium Christi O mira circa Puerum gratia Redemptoris! Adhuc Puerulus, præter cursum naturæ, non solum Moysi, sed et Apostolo Paulo comparatur. Ille virga mare, iste terram scidit. Et ne quid ei gratiæ deesset Apostolicæ, Evangelium non ab homine, neque per hominem, sed per revelationem Jesu Christi accepit. Dehinc oratorium sibi propriis manibus fabricatus est: qui et de cætero vivere de labore manuum studens, et doctus sapientia, (fortis mulieris exemplo, quæ panem otiosa non comedit) silvestria animalia, quibus uti licitum est, divina ad se deducta virtute mulgens, faciebat caseos: nec ignorans, beatius esse dare quam accipere, paucis ad usum sibi retentis, reliquos Cæsaream descendens pauperibus distribuebat.

In montem secedens, 40 diebus jejunat, et accipit Testamentum novum:

a

12 Interim Alexander quidam, non ille, cuius supra mentionem fecimus, Dux Cappadociæ constitutus, vir nemini crudelitate volens esse inferior, immo in impietate omnes superare contendens, magnitudinem sapientiæ et religionis Mamantis, quam fama divulgante didicerat, non ferens, omnibus de ipso diligenter inquisitis, milites suos, qui illum ad se deducerent, ad inquirendum transmittit. Quod Sanctum minime latuit, sed ocyus eis obviam occurrit. Cui milites obviantes, et quis esset penitus ignorantes; locum, in quo Mamas maneret, ab ipso sciscitabantur. Quibus ille, Paululum vos, inquit, primum quiescere, et de equis descendere, et ad cœnam recumbere convenit: ac post hæc, Mamantem, quem quæritis, ostendam. Quo concesso, diligentius præparat cœnam, aquam manibus infundit, panem et caseum conviva dapsilis sufficienter apponit. Talibus delectabiliter relictis, ecce, feræ more solito ad Manantem conveniunt, cui sic mansuete et convenienter ad emulgendum se exhibent, ac si ab illo nutritæ, et ad hoc instructæ diutius fuissent. Quo viso, milites timore et stupore magno correpti, relinquentes cœnam, confugiunt ad Martyrem: et quem, ut occiderent, tenere venerant, timent ne moriantur. Quos ipse leniter consolans; ne timerent, immo confortarentur, et viriliter se haberent, exhortatus est.

alia ibidem inter bestias vivens

F

13 Deinde

EX MS.
mirabilia
operatur,

13 Deinde volens eos a cura liberare, qua pro se quærendoangebantur, Ego sum inquit, Mamas, quem quæritis, et amplius nolite in quærendo vexari; sed præcedite; ego vos e vestigio sequar. Cui illi firmissime credentes, nec in eo leve quid fallaciæ suspicati, via, qua venerant, regressi sunt. Sanctus vero Martyr, unum de leonibus, qui secum in monte morabantur, nutu vocans, ait; Veni mecum, ac dum agonem aggrediar ego, tu gentilium et Judæorum pueros, quotquot maligna et blasphema lingua nomen unigeniti Filii Dei detrahendo maledicent, cursu velocissimo arripe, et crudeliter discerpe. Hæc præcipiens bestiæ, discessit a monte: qui milites secus portam civitatis expectantes consecutus, ad Alexandrum cum illis ingreditur. Quem intuitus Alexander, Tu ne es, inquit, Mamas, qui de arte magica infamaris? Ad quem Mamas cum magna modestia, Ego, inquit, sum Mamas servus Christi, qui salvat quidem sperantes in se, et facientes ejus voluntatem: magos autem, et incantatores sacrilegos et idololatrias igni inextinguibili condemnat.

B
habens eas
sibi obedi-
tes ac fami-
liæres.

14 Sed quamobrem me vocaveris, modo expone. Quoniam, inquit Dux, talibus maleficiis, quibus tu uteris, communicare nolo; quibus invincibilem, et indomabilem bestiarum crudelitatem sic tibi allicis, ut cum ipsis tamquam cum hominibus converseris: et ipsæ plusquam homo quis rationabilis tuis pareant jussis. Cui respondens Martyr, Qui meo, inquit, servit Deo, non solum cum idololatriis et incantatoribus non conversatur, sed nec brevi quidem cum eis aliqua cohabitatione communicat. Quapropter cum feris et bestiis magis quam vobiscum conversari elegi. Hæc quidem non nostris, ut suspicaris, incantantur maleficiis, ut quasi domesticæ mihi famulentur: non enim quid sibi velit nomen maleficii vel incantationis scio, nec tale quid umquam didici; sed licet sint feræ sensus rationalis incapaces, Deum tamen meum norunt revereri, et illi servientibus honorem exhibere. Vos autem multo per omnia illis estis irrationabiliores, qui et ipsas in hoc habetis exemplar, quod honorem communi omnium Domino deferunt, et nec sic Creatorem vestrum cognoscitis.

C
Ab Alex-
andro in-
crepatur, et
inter tor-
menta celi-
tus roboratur:

15 Dux igitur quoniam ad hæc nihil contradicere habebat, aperte cœpit sancto convitiari Martyri. Quomodo, inquit, in tantam stultitiam et audaciam prorupisti, ut nec præceptis imperialibus contraire metuas, nec injuriari nobis verearis? Sed tormenta, quid te oporteat facere, docebunt. Et confestim præcepit eum suspendi ac dilaniari. Suspendus vero ac dilaniatus, inter tot supplicia in nullo molliter egit: nil infirmum, nil ignobile dixit; sed in omnibus viriliter agens, hilari vultu tortores aspiciebat, ac si nihil doloris sentire videretur. Quippe cælo totus intentus, paradysum lætus præstolabatur. Duce igitur acriores dolores prætendente, et ut vehementius Martyris corpus discerperetur, instantius instigante, divina quædam vox cælitus delapsa ita sanctum Martyrem confortavit, quatenus nimietatem dolorum penitus non sentiret, et ex hinc tormentorum omnium victor existeret. Quam vocem multi fidelium audientes, plurimum in fide Christi confirmati sunt. Videns Alexander nobilissimum Puerum sævissimas illas ungulas nihili pendere, in insaniam versus, illum quidem dimitti de equuleo jubet, fornacem autem ignis ad Athletam Christi cremandum succendi præcepit.

16 Interim alias detentus, opportunum valde ac commodum suæ malitiæ existimavit, Martyrem

Christi ad tempus in carcerem retrudi: spe enim D falsa deceptus pensabat, quod si tempus exiguum requiei concederetur; pro semetipso forsitan Martyr diligentior existens, tum præteritorum dolorum experientia, tum timore futuræ sibi fornacis accensæ, ad secundam interrogationem mollior occurrens, prioris rigoris non modicum deponeret. Recluditur ergo Puer generosus in carcerem, ubi quadraginta Christianos catenis adstrictos inveniens a vinculis solvit, vectes carceris et omnia claustra orando amovit, januas aperuit. Illos quidem foras exire jubet; ipse vero ad futuros agones angelica præsentia confortatus, solus in carcere remansit. Interea Dux aliorum negotiorum causas seponens, camino vehementer accenso, Martyrem suo tribunali adstantem sic alloquitur: Negotiis, quæ multa et magna nobis imminet, attendentes, aliquantulum requiei indulsumus, ut tibi consulens, utilitati tuæ provideas: quod si volueris, tu ipse conspicias, in quantam accensa fornax altitudinem flammæ extollat. Nec amodo ego te verbis aggrediar, donec ipsa tua irrationabilis duritia, post profunda suspiria ad poenitudinem: licet seram conteratur.

17 Ad hæc Martyr constantissime respondit: Jam pridem, o Dux, meam aperte tibi exposui voluntatem, et quid in eodem rursus versaris? Incipe, impone finem, et ne amplius in minis moreris. Quo dicto, in caminum illico projicitur; sed Deus, qui quondam in Assyria tribus pueris in fornace, cælesti eos rore perfundens, ignes non sentire donavit, ipse et huic suo non defuit Puero: nam Christi Martyr, in medio horto florenti, rore cælesti perfusus, in medio flammæ deambulans, nec odorem quidem ignis sentiebat; immo toto triduo, quo caminus eum tenuit, hymnos canere, et gratias Deo agere non cessabat. Post triduum vero flamma deficiente, et carbonibus in cinerem dissolutis; carnifex nec mortuo parcere sciens, quidquid de ossibus Martyris supererat, de camino extrahi, sibique præsentari jubet. Missi tortores ad fornacem, protinus sanctum Martyrem audiunt voce clara intus magnalia Dei glorificare: unde et attoniti et vehementer territi, propere revertentes, quæ audierant, et viderant præter naturam accidisse, exactori cinerum renuntiant. At ille, Per magnum inquit, Serapidem, et omnes alios deos, manifestata incantatio est. Hæc et alia multa contra veritatem loquendo, Martyri furens derogabat. In tantum siquidem ira Dei et indignatio cor ejus excæcaverat, ut quod cæteris luce clarius erat, hoc iste mente cæcus, meridie quasi in tenebris palpans, nec videre nec sentire ullo modo posset. De turba autem, quæ ad spectaculum convenerat; quotquot ad veritatem vel per modicum spirare poterant, in Athletam Christi nec vestigium ignis, nec exustionis signum aliquod reperientes, Jesum Christum glorificabant, ipsi soli miraculum ascribentes.

18 Interim Alexander videns sanctum Martyrem suo rursus tribunali astantem sic sanum et incolumem, ut nec minima in pilis vel capillis ejus ustio inspicere potuisset, iterato convitiis et derisionibus, aliisque blasphemis illum aggreditur, magum, et incantatorem, et dæmoniacum insano clamore vociferans. Cui Martyr nec respondere dignabatur. Interim ad locum, quo populus ad spectaculum venire consueverat, escam illum ferarum se facturum existimans, duci præcepit. Quo et Martyr subridens lætus subsequitur. Leopardus itaque et ursus, qui jam multos interfecerant,

E
In caminum
projectus di-
vinas laudes
cantat.

De feris tri-
umphat,
quæ ei mira
præstant ob-
sequia; at
gentiles leo
discerpit,

A fecerant, ad discernendum Martyrem dimituntur. Ursus quidem cum magna modestia inclinans caput, martyris Mamantis pedibus provolutus, vestigia ejus diligenter deosculari videbatur: Leopardus vero quasi quoddam domesticum animal in pedes se erigens, sudorem, quem ob laborem Sanctus emiserat, totum corpus lambendo leniter detergebat. et quasi de injuriis, quas sustinuerat, graviter condolens, quibus datum est modis consolabatur. Et feræ quidem, quas impius ad devorandum Martyrem emiserat, talia nostro inferbant coronato. Sed non sic ille leo, qui ab ipso mandatum acceperat, et quem (ut supra) contra impios armaverat: nam frendens dentibus, et furore spirans, ocyus de monte descendens, turbam, quæ ad spectaculum convenerat, terrendo disperdens, alios dentibus, alios ungulis discernebat. Unde non minima infidelium multitudo, divinam circa Martyrem potentiam sentientes, Deus ipsius magnificaverunt.

B 19 Sed hæc, quæ pectora etiam saxeâ mollire valerent, tyrannum potius crudeliorem reddebant: nam induratum cor habens, leonem iterum ad devorandum Martyrem dimitti præcepit. Sed quanto prædictus leo contra impios acrius sævierat, tanto hic modestius ad Martyrem mansuetus accessit: quasi ad consolationem potius quam ad supplicium videretur adductus. Demens igitur Alexander, et penitus desperans, quod jam nullo genere tormentorum Mamantem vincere posset, quodam de astantibus fortissimo, et ad impietatem promptissimo ad se vocato, tridentem ferreum, quem forte manu tenebat, in viscera Martyris ambabus manibus infigere fecit b. Quod cernens quædam religiosa mulier, et circa Martyris venerationem devotissima, cucurrit ad Martyrem, et guttas sanguinis de visceribus ejus defluentes in cratera suscipiens, honorifice sibi recondidit. Porro Christi Martyr gloriosus, defluentia viscera propriis manibus stringens, cum magna confidentia, quam illi diu expectatus, sed jam proximus finis præstabat, pertransiens theatrum; gratus, et suo onere decoratus, improprium Christi portans, civitatem egreditur.

C Latissime quippe interiorem naturæ suæ plasmationem in manibus ferens, Plasmatori suo extra castra seipsum obtulit sacrificium. Ad duo denique stadia declinans in quoddam spelæum, ecce, corona in cælo sibi parata conspicitur, voxque cælitus demissa est ad eum, dicens; Ascende, Mamas, athleta Christi, ascende cælum, quo Christus, quia legitime certas, te coronaturus expectat. Moxque illa sancta anima vinculis corporeis absoluta, in æterna tabernacula, ad illas ineffabiles delicias et claritatem supernorum civium, inter choros angelorum assumpta est, Christum cum ipsis sine fine laudatura, cui devote servierat. Ascendit autem die secunda, (id est, quarta Nonas) Septembris, cum quo et nos ascendere possumus, cooperante gratia Redemptoris nostri; cum quo est Patri et Spiritui sancto gloria, honor et imperium, nunc et semper et in secula sæculorum. Amen c.

ANNOTATA.

a In Commentario prævio § 1 num. 6 aliqua observavimus de hoc jejuniis, quod est exiguæ fidei.

b Alibi dicitur Martyr capite plexus, prout ibidem num. 8 licet videre.

c Habes hic qualiæcumque Acta; sed cum ea, quæ circumferuntur, duplicis sint, ut ita dicam, Augusti Tomus III.

generis, quæ utpote partim conveniunt, partim non item; consuli possunt præmissa in Commentario § 2 num. 14.

DE RELIQUIIS

In Galliam ad Lingonenses translatis.

Observationes præviæ.

Harum translationum scriptor est anonymus quidam sacerdos: nam in earundem præfatione de se ipse sic memorat: Ego autem minimus sacerdos etc. In editione dictarum translationum, quæ exstat apud Surium die xvii Augusti, tribuitur ei titulus Canonici Lingoniensis: qui etiam notatur in Bibliotheca Floriacensi, a Joanne a Bosco in lucem data, pag. 239 post textum laudati anonymi; quam autem vere, quo tempore, quove auctore ibidem adscriptus fuerit, prorsus ignoro. Quod vero auctor ille si non canonicus, saltem sacerdos Lingonensis exstiterit, eruitur e characteribus, hic et illic historiæ ejus num. 12 et 13 apud nos insertis. Nam de Godefrido Lingonensi episcopo, Multi, ait, adhuc extant e vobis, qui eiderunt eum. Et mox subdit: Quod vero ad gloriam nostri Martyris attinet, non silebo. Deinde habet ista de sanguine, qui prodigiose e brachio ejus manavit: Omnes qui aderant de tanto miraculo stupefacti, receptum sanguinem in vase alabastrino, quod adhuc penes nos est, devotissime posuerunt. Denique Hujus, uti adjungit, facti testis est ipse sanguis, qui apud nos... monstratur usque in hodiernum diem. Dixerat cap. 2 de Guilielmo episcopo Lingonensi, qui nunc est electus noster.

2 Anonymum hunc scripsisse anno circiter Christi 1214, notatum reliquit Petrus Franciscus Chiffletius, sicut superius præmisimus in Commentario prævio § 5 num. 18. Apud Surium narrationi ejus apponitur annus 1205. Sed cum ipsemet Anonymus variis hoc argumentum: notis chronologicis circumscripserit in sua historia, proponere eas juvat et expendere. In illa itaque num. 12 antea citato sermo ei est de Ludovico tunc rege, patre hujus illustris Philippi, qui nunc, ait, regnat in Francia. Scripsit ergo tempore Philippi II, seu Augusti, Francorum regis, qui Ludovico patri vita functo successit anno 1180, postquam anno 1179 ab eodem fuisset inauguratus: regnumque tenuit usque ad annum 1223. Sed laudatus Anonymus magis presse determinat suum tempus, quando infra apud nos cap. 2 commemorat venerabilem Guillelmum, et addit, qui nunc est electus noster, sicut modo diximus. Floruit igitur sub initia episcopi hujus Lingonensis.

3 In nova Galliarum Christianarum editione tomo 4 agitur de illo a col. 596 in hæc verba: Guillelmus de Ioinvilla, seu, ut in variis instrumentis legitur, de Iovis-villa, de Junci-villa etc. oppido ad Matronam fluvium, quod ad Lotharingos principes transiit, et in eorum gratiam principatus nomine fuit insignitum, nobilissima Campaniæ prosapia ortus etc. Quamvis autem vulgo cum Chronico Lingonensi dicatur pedum assumpsisse mccc secundum veterem anni inchoandi modum; mccc secundum præsentem. Deinde

AUCTOR
J. P.

res ejus gestæ annis variis innectuntur, prout ibidem licet videre, usque ad annum MCCXVIII. Operam itaque navarit, vel, si vis, ultimam imposuerit manum historiæ suæ Anonymus noster non anno 1205, sicut habetur apud Surium; sed vel anno circiter 1214, uti placebat Chiffletio; vel anno circiter 1209; hic enim non tantum videtur indicari ab illo scriptore potius quam iste, quia laudatum Guilielmum vocat electum, quo videtur denotare primordia episcopatus illius; sed etiam quia in fine suæ narrationis diserte dicit: Anno Incarnationis millesimo ducentesimo nono facta sunt hæc; quæ propter rationem datam non videntur diu post scripta. Non abs re nunc observanda quædam subjicimus de ipsis sacris pignoribus ad Lingonenses translatis.

Non eadem
omnium
istarum re-
liquiarum

4 Imprimis non eadem omnium certitudo est: nam Anonymus ipse dubitat de osse tibie vel femoris, quando sub finem suæ historia hæc refert: Tertio missum est ad Lingonenses os longum, quod de tibia vel de femore esse videtur: de quo qualiter venit ad nos, sub silentio pertransivi, quia non est multum authenticum, licet sub multorum nobilium et bonorum virorum testimonio fuerit allatum. Pars ossis colli, quæ primo missa ad Lingonenses dicitur, non satis certo probatur, tum quia nititur traditione, de cujus veritate non constat ob mira quædam, quæ rei gestæ immixta sunt, præmittente ejusdem narrationi Anonymo: Quod factum fuisse dicunt hoc modo, ut exstat apud nos infra cap. 1; tum quia non exprimitur nomen illius, qui reliquias istas in Galliam detulit, nec episcopi Lingonensis, qui eas excepit, nec tempus, quo res accidit. Valeat tamen quantum potest rei gestæ substantia. Videsis dicta superius in Commentario § 3 num. 31.

est auctori-
tas; falsa
cujusdam

5 Anonymus ubi narrasset num. 5 pignus illud sacrum nullo modo potuisse moveri a loco prope civitatem Lingonensem, ut in eandem deferretur, seniore[m] quemdam inducit, qui episcopo hæc dixerit: Pater, evidentibus patet indicibus, quod Sanctus iste maximi meriti est apud Deum: unum superest, ut promittamus... quod scilicet ecclesia Lingonensis hujus Sancti nomine tituletur. Nec timeas, quia non indignabitur sanctus Euangelista Joannes etc. Dionysius Gaultherot in suis Lingonibus paganis ac Christianis anno 1649 Gallice vulgatis, pag 370 asserit, ecclesiam cathedralem Lingonensem a Garnerio II dedicatam fuisse die xx Julii anno 1196 sub invocatione S. Mammetis, præsentibus, sicut addit, pluribus abbatibus, Duce Burgundiæ etc. Idque ab illo actum fuisse vult ad mandandum executioni votum, quod fecerat Rainaldus episcopus, quando accepit os colli Martyris hujus ab aliquo nobili delatum, qui illud obtinuerat ab Isaacio Comneno anno 1059, ac promiserat, curaturum se, ut nominaretur patronus ecclesiæ cathedralis. Tum citat Gaultherotius quoddam registru[m], ut vocat, etc. Sed farrago hic est falsitatum.

narratio re-
fellitur.

6 Nam 1º, ecclesiam Lingonensem jam inde a seculo saltem octavo S. Mammetis gessisse nomen manifeste liquet e nostro Commentario Prævio § 4 supra. 2º, Si Garnerius anno 1196 istam dedicationem peregerit, idque ad complendum Rainaldi votum jam expositum; quomodo potuit Anonymus noster num. 5 citato dicere de episcopo, sub quo promissionem illam factam fuisse, ut paullo ante vidimus, referebat, cujus nomen novit Dominus, cum optime calleret nomen Rainaldi, uti perspicuum est e capite 2, in quo narratur episco-

pus ille Lingonensis brachium S. Mamantis (non vero os colli) Constantinopoli impetrasse ab imperatore, nescio cujus nominis, quia quo anno illuc sit profectus, non constat. Etenim tametsi Constantinopolim et Orientales plagas devotionis causa, sicut refertur in Gallia Christiana citata col. 562. illum adisse constat; at quo anno tamen id acciderit, incertum; MLXXVI inquit Chronicon Lingonense. Quod si verum est, pignus illud sacrum accepit a Michaële Duca, qui imperavit ab anno 1071 ad 1078. Translatio autem istius brachii videtur plane authentica, ac præsertim capitis, de quo nonnulla etiam notanda sunt.

7 Ut breves simus, notas aliquot, ejusdem capitis authenticæ veritatis testes, indicasse ac tamquam digito monstrasse suffecerit, misso lectore ad historiam Anonymi, in qua plura huc spectantia inveniuntur apud nos cap. 3. Observentur ergo quæ ibidem exstant de sacri istius lipsani inventione ac inscriptione; item de traditione thesauri hujus; deinde de sancti Martyris apparitione. Narrationem porro Anonymi in nova more nostro dispescimus capita, et a mendis expurgavimus, intacta tamen semper rerum substantia; cui etiam addimus nostra annotata.

Quæ memo-
rantur de
Sancti capi-
te, satis
sunt au-
thentica.

E

HISTORIA

TRANSLATIONUM

Ab Anonymo quodam sacerdote Lin-
gonensi a conscripta,

Et in Bibliotheca Floriacensi Joannis
a Bosco typis edita b pag. 226 et
sequentibus xysti dextri,

PRÆFATIO AUCTORIS

Quoniam fragilitas conditionis humanæ præteritorum memoriam diu vivere non permit-
tit, a Domino datus est in remedium literarum
usus, per quas et præterita vivant, et posterio-
rum oculis quasi præsentialiter facta, fideliter
præsententur. Antiquorum enim exempla sunt
illi carbones desolatorii, per quos et vitiorum ru-
bigo consumitur in mentibus auditorum, et fide-
lis devotio ad agendum vel patiendum similia, si
opus fuerit, ferventius inflammatur. Quis enim
tam saxeum pectus habet, quod non faciat ali-
quantulum emolliri, cum subit in mentem fides
Patriarcharum, Prophetarum audacia, admiran-
da Petri et Apostolorum potentia, constantia Mar-
tyrum, patientia Confessorum, tenera Virginum
fortitudo; sicut dicit Apostolus: Quæcumque
scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt,
ut per patientiam et consolationem Scripturarum,
spem habeamus. Ego autem minimus sacerdotum,
qui nec dignus sum vocari sacerdos, quia sæpius
et in multis offendi, et extra legis semitam fre-
quentius ambulavi, pandere proposueram carita-
ti vestræ, qualiter beati Mamantis martyris caput
Lingonas c est allatum; sed vereor ne imputetur
mihi

F
CAPUT I.
Auctor su-
am tenuita-
tem excusat
per obedi-
entiam,

CAPUT I.

*Mira ossis S. Mamantis translatio
ad ecclesiam Lingonensem.*et præmit-
tit miracu-
lum Sancti.

A mihi ad præsumptionem, si opus aggredior, quod ultra me esse non dubito. Novit tamen Dominus, quia ad hoc adstrictus sum quasi ex majoris imperio. Unde et confido in Domino, quod vires, quas imperitia denegat, obedientiæ virtus et caritas ministrabit.

2 Veniam autem postulo, si aliquantulum altius exordiar. Quædam enim in Legenda beati Martyris ommissa sunt, forte per negligentiam prædecessorum, quæ et Martyri cedent ad gloriam, et utilitati proderunt auditorum scita. Nam cum nobilis illa mulier Amia nomine, ad suggestionem angeli, infantulum de carcere sustulisset, ubi ambo parentes ejus pro fide Christi catenati decesserant; et cum faceret eum deferri ad ecclesiam, ut baptismi susciperet sacramentum, multis adstantibus, sacerdos, qui eum regenerare venerat, quæsivit in publico: Quo nomine censebitur puer iste? Respondit puer qui necdum usum linguæ noverat, Mamas est nomen meum. Cunctis autem stupentibus, et sacerdote iterum hoc idem interrogante secundo et tertio, aperta voce dixit puer: Mamas est nomen meum. Intellegenter itaque factum esse a Domino, quod erat mirabile in oculis omnium, non præsumperunt mutare nomen, sed gratias in communi referebant Domino, quia nec ante nec post, in tota gratia inventus est aliquis, qui hoc nomine censeretur d. A miraculo redeamus ad propositum: sed ut sequentia facilius elucescant, prius dicendum est breviter, quomodo hujus beati Martyris notitia, Domino procurante, in Burgundiam venit.

ANNOTATA.

a Quare eum non sacerdotem dumtaxat, sed etiam Lingonensem esse censuerimus, invenies in observationibus paullo ante præmissis num. 1. Alibi vocatur canonicus Lingonensis, sicut ibidem invenies.

b Eam dedicavit auctor Joannes a Bosco Parisiensis, Cælestinus Lugdunensis, Henrico IV Galliarum regi ac Mariæ Mediceæ reginæ: edita autem est Lugduni anno 1605.

c Lingones, vulgo Langres, urbs Galliæ in Campania provincia, aliquot leucis distans a confinio Burgundiæ.

d Consule, quæ de hoc miraculo diximus in Commentario nostro prævio § 1, num. 4.

CAPITUM DIVISIO IN EDITIONE
ANTEA IMPRESSA.

Caput I. Auctor præfatur de Sanctorum gloria.

II. Quomodo Lingonensis princeps ecclesia nomine S. Mamantis fuerit insignita.

III. Reynaldus episcopus brachium S. Mamantis ecclesiæ Lingonensi acquirit.

IX. Sanguis e brachio S. Mamantis manat, et fortiter monachæ suæ periculo castitatis obviat.

V. Inventio capitis beati Mamantis.

VI. Caput S. Mamantis verum esse divina assertur visione; illudque evasis periculis Gualo in Gallias adfert.

VII. Caput S. Mamantis quam mirifice a Lingonensibus suscipitur.

Fidelis enim narrat antiquitas, quod ecclesia Lingonensis, a principio sui in honore beati Joannis Evangelistæ fundata fuit: sed Dominus, qui Apostolum suum per Evangelicæ prædicationis gratiam ita videbat sublimatum, quod in omnem terram sonus ejus exiverat, et in fines orbis terræ verba ejus cognita fuerant, non derogavit quidem Apostolo, sed Martyris sui gloriam sic voluit revelare, ut non tantum in Græcia notus esset, immo etiam in Burgundia celeberrimus habetur *. Quod factum fuisse dicunt hoc modo. Nobilis quidam de Galliæ partibus, cujus nomen invidia vetustatis de medio sustulit, a Hierosolymitanis partibus rediens, Constantinopolim venit. Ubi moram faciens, audivit de beato Martyre, quomodo in ore totius populi frequentius resonabat, et quomodo præ cæteris Martyribus venerabatur a cunctis: ita ut etiam META martyr a, id est magnus martyr, antonomastice diceretur. Quippe cum in toto Sanctorum catalogo non inveniatur aliquis, qui in ætate tam tenera, pro Christi nomine tot et tanta sustineret genera tormentorum.

4 Cœpit ergo vir ille anxius in animo volveri, si quomodo de reliquiis ejus Martyris aliquid habere posset, quod secum quasi pro viatico deferret in via, contra omnia pericula tutamentum. Nec fraudatus est a desiderio suo, quia per Dei gratiam obtinere meruit partem ossis ejus, qui * vulgo oschia colli b dicitur, quæ caput humeris continuare solet. Quem thesaurum diligens super aurum et topazion, reposuit diligenter in pera serica, et collo suo propter reverentiam suspendit, et sic exultans et gaudens, repatriandi iter arripuit. Tandemque post multa terrarum spatia, transvolatis etiam Alpibus, ad fines Lingonicos applicuit. Et cum jam esset prope civitatem, in loco, qui dicitur Magnum pratum, necesse habuit ire ad requisita naturæ, et secedens paululum a comitatu suo, sicut semper consueverat, sustulit collo suo reliquias dependentes, ne injuria fieret sacris pignoribus, si in turpitudinis loco ea secum haberet: et ramusculo cujusdam arboris suspendit, statimque, cum vellet resumere depositum, iturus viam suam, nullo modo potuit rehabere. Quid faceret? Quo se verteret? Suspirans et gemens revocavit socios abeuntes; qui reversi totis viribus nitebantur filum sericum manibus aut ferro dirumpere, sed in vanum laborabant. Quælibet enim juga boum apposita non possent illud avellere. Quoniam nihil potest mortalis infirmitas contra Dei potentiam et virtutem.

5 Stupentes igitur et dolentes, ascenderunt in civitatem, et episcopo loci, cujus nomen novit Deus, rei gestæ seriem ex ordine narraverunt. Episcopus vero exultans in Domino, et gratias agens, convocatis senioribus et universo populo civitatis, exposuit diligenter quod audierat: et indicto jejunio, cum cereis, crucibus et thuribulis, comitante clero et innumerabili utriusque sexus multitudine, perrexit ad locum, Psalmos Davidicos humiliter decantando. Videns autem reliquias,

II.
Lingonensis
ecclesia sancti Martyris nomine insignita

* f. habetur

E

a

per translationem ossis ejus

* f. quod b

F

valde mirabilem

A. ANONYMO. reliquias, præcepit omnes unanimiter secum flexis genibus in oratione prosterni, ut Dominus, sicut arcam fœderis non permisit remanere in templo Dagon, sed de terra Philistiim reduci fecit eam in terram Israël, et sicut crucem filii sui tulit de fano Cosroë, et per manum servi sui Heraclii reportavit in Hierusalem c, ita faceret hæc sancta in civitatem portari. Et statim surgens ab oratione, voluit tollere vasculum, in quo erant; sed nec ipse nec alii omnes, qui aderant, clerici simul et laici, tentantes pariter ac successive, si forte alius alio potentior esset, modicum, quo dependebat, filum aliquo modo rumpere et avellere potuerunt. Unde mirantes et tundentes pectora sua, rursus ad orationis suffragium humiliter prosternuntur, vota voventes Domino, quod hujus Sancti thesaurum mirabilem, auro et lapidibus pretiosis honorifice decorarent, quodque natale ejus singulis annis devotissime celebrarent, et quod diem natalis ejus vigiliis et orationibus solenniter prævenirent. Sed nec sic aliquatenus habere potuerunt. Quid facerent? flebant omnes et Dei misericordiam precabantur.

B 6 Et cum sic jam fere totum diem duxissent in vesperam, confusi ac de impetratione diffidentes, recedere disponebant. Licet enim difficile sit, ut multorum orationes non impetrent, tamen non judicabant se exauditione dignos, nec propter hoc murmurabant contra Dominum sed totum sibi ac sceleribus suis potius imputabant. Tandem Dominus, qui licet aliquando desiderantibus tardare videatur, numquam tamen obliviscitur misereri, suscitavit spiritum cujusdam senioris, qui jocundus aspectu et gratiosa canitie venerandus, prosiluit in medium, dicens episcopo: Pater, evidentibus patet indiciis, quod Sanctus iste maximi meriti est apud Deum: unum superest ut promittamus (et petitio nostra debito gaudebit effectu) quod scilicet ecclesia Lingonensis hujus Sancti nomine tituletur. Nec timeas, quia non indignabitur sanctus Euangelista Joannes, si filius ejus, quem verbo prædicationis suæ Domino genuit, pro eo honoretur.

ab auctore 7 Hac voce tamquam de cælo missa omnes pariter confortati, iterum prosternuntur oraturi cum lachrymis. Episcopus etiam prostratus ante reliquias, titulum suæ ecclesiæ d devotus sancto Martyri obtulit, statimque, oratione vix completa, sponte ceciderunt inter manus ejus reliquiae. Quanta fuerit exultatio tunc cleri et populi, quantæ jubilationis voces ab utroque sexu in cælum sonuerint, non est meum evolvere, etiamsi linguis hominum loquar et angelorum. Hoc solum dixisse sufficiat, quod in hymnis et confessionibus revertentes, benedicebant Dominum, qui tanta coram eis mirabilia fecit. O quam pretiosa est in conspectu Domini mors Sanctorum ejus! Puerulus iste, qui elegit abjectus esse cum feris in monte Domini, magis quam deliciari in tabernaculis peccatorum; qui solus in abditis latuit, ne levi saltem fame inter impios vitam macularet, tandem a ministris scelerum tentus, dum ludibriis et verberibus afflictus, carnem, ut putabatur, miserabiliter exuit, nunc principibus imperat, colla ducum et magnatum suæ habet subdita potestati. Quæ ergo regum purpura, quæ notabilitas sanguinis, quæ copia auri vel argenti potuit eum tanta gloria sublimare?

hic recensetur. 8 Sed hæc est merces Domini, quam dilectis suis tribuit post somnum mortis. Si enim Martyrum suorum ossibus, quæ nihil sentiunt, nihil intelligunt, tantam in terra voluit reverentiam

exhiberi; quid tribuet animabus eorum, quæ in D cælo exultant cum angelis, et stolis albis amictæ, sequuntur Agnum quocumque ierit? Quid etiam tribuet eis in die judicii, cum resumptis corporibus utraque stola gaudebunt, Deum facie ad faciem videbunt, cognoscent sicut et cogniti sunt, cognitum diligunt, dilectum laudabunt, ut in ipsa laude et dilectione sine fastidio delectentur? Hæc sunt quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, etc. Hæc intelligens in spiritu David, exclamans ait: Quid enim mihi est in cælo? Quasi diceret: Quam gloriosum, quam inappreciable! Et a te quid volui super terram? Quasi, quam vile et despectabile, nullius pretii nullius momenti! Qui sic credit, qui sic sperat, non est de vita sollicitus, sed mortis articulum securus expectat e.

ANNOTATA.

a Dixisset potius Anonymus μεγαλομάρτυρ Ad-dit, Quippe cum etc.; sed plus ait, quam queat probare.

b Oschia colli. Gaultherotius paullo ante citatus, Gallice illud effert l'os de la nucque du col. E Dictionarium Gallico-Latinum anno 1704 Trivortii impressum tomo 2 ad vocem nuque, significari ea affirmat cavitationem, quæ est inter primam et secundam vertebra in summitate posterioris partis colli, et quæ fossa a Latinis dicta sit. Etymologiam vocis desumit a nucula, id est, parva nuce, ex Menagio: sunt tamen, qui ab Arabico nacha vocem hanc derivatam velint, sicut ibidem potest videri. At quid de voce oschia? Quoniam addit anonymus vulgo oschia colli dicitur, suspicor eum respexisse ad vocem Gallicam osche, quæ significat crenam seu incisuram (de qua voce agunt Dictionarium Trivortianum modo citatum tomo 3. ac Menagianum etymologicum, anno 1694 Parisiis recusum pag. 539) ita ut sua vulgari lingua voluisse dicere videatur per oschia unam e septem colli vertebra, quæ quodammodo intercisâ caput humeris continuare solet, ut ipse se exprimit.

c Notissima hæc res est, quæ narratur a Baronio ad annum Christi 628.

d Si hoc verum est, oportet ut acciderit ante seculum 8, secundum dicta in observationibus præviis num. 6; ubi etiam num. 5 invenies hallucinationes Gaultherotii.

e Fidem hujus historiæ, quæ supra narrabatur de sacro pignore S. Martyris, non esse satis authenticam, indicatum est in observationibus a num 4.

CAPUT II.

Brachium S. Mamantis ecclesiæ Lingonensi impetratum; sanguis ex eodem manans.

Procedente tempore, assumptus est ad regimen urbis Lingonicæ Reinaldus a episcopus piæ recordationis, qui decimus sedit ante venerabilem Guillelmum, qui nunc est electus noster b. Vir ille spectabilis quidem genere fuit, sed nobilitatem generis honestas morum et multiplex literarum scientia illustrabat. Non solum enim liberalibus studiis eruditus fuit; sed utriusque Testamenti paginis sufficienter instructus. Ipsa enim ejus opera testimonium perhibent veritati. Nam cum ipse teneret comitatum Tornodorensem c, et

m.
Reinaldus
episc. Lin-
gonensis
a
b

c

^A et comitatum Barri super Sequanam ^d pro suis nepotibus, qui adhuc erant parvuli, propter quasdam discordias ^e sicut dicitur, rex Francorum ^f qui tunc erat, ipsum tenuit in Noviomensi ^g civitate in turre juxta portam: ubi non fractus adversitate, sed gaudens, quia intelligebat, quod filium, quem diligit, flagellat Deus, fecit hymnum et modulatis vocibus decantavit cum pueris in Ramis palmarum, scilicet: Gloria, laus. Ipse idem Vitam beati Martyris transtulit de Græco in Latinum ^h, quam etiam postmodum versibus Heroicis dicitur exarasse. De eodem Antiphonas et Responsoria mirabili modulatione composuit. In quibus componendis, quantum habuit devotionis ardorem, ipsa modulationis suavitas manifeste declarat. Cumque videret Patroni sui vitam et merita in partibus istis penitus ignorari, non passus inerti hoc tolerare animo, cepit anxius secum volvere, et Dominum lachrymis et gemitibus exorare, ut viam et actus ejus dirigeret.

Constanti-
nopolis ab
imperatore
impetrat
brachium
Martyris,

10 Tandemque nacta occasione, ut eum adoraret in loco ubi steterunt pedes ejus, annuente Spiritu sancto, iter peregrinationis devotus arripuit, et, ut brevius transeam, veniens Constantinopolim, animæ suæ invenit desiderium: per fideles enim et diversos edoctus interpretes, nunc verbum ex verbo, nunc sensum ex sensu diligenter explicuit. Interim autem cum multos haberet secum milites in armis, et vernaculos expeditos, in negotiis imperii strenuus et fidelis inventus, ab imperatore ⁱ et satrapis ejus plurimum amabatur. Unde et cum imperator vellet eum honorare muneribus, super omnes divitias petiit brachium beati Martyris, quod in capella imperatoris honorifice servabatur. Quod tandem, ad instantiam et interventum omnium curialium, qui eum diligebant, vix potuit impetrare. Laudans ergo Dominum, qui prosperum iter ei fecerat, ad ecclesiam suam festine rediit: ubi cum quanta exultatione a majoribus et minoribus totius provinciae receptus fuerit, quia dicere non sufficerem potius silere decrevi.

et Lingones deferi,
et laudatur ob suas
ibidem virtutes.

11 Primum enim et maximum erat omnibus gaudium de thesauro incomparabili quasi cælitus sibi misso. Secundum vero nec minimum, de pastore sibi reddito, quem divina gratia ita faciebat cunctis amabilem, ut quilibet de populo suo, eum tamquam patrem proprium affectuose diligeret. Erat enim mitis aspectu, humilis habitu, blandus alloquio, egenis misericors, afflictis compatiens, mœstorum consolator, pigros exhortans, superbis resistens. Ipsum nec scientia tumidum, nec generositas faciebat elatum. Erubescant nobiles nostri temporis, qui cum ex se quidem vacui sint, gloriantur in sanguine alieno: qui magistri fieri appetunt, antequam discipuli fuerint, tardi ad audiendum, veloces ad loquendum, prompti ad contumelias, pigri ad studium, proni ad iram. Erubescant ergo qui tales sunt, et confundantur in se ipsis: inclinentur ad humilitatem studii, informantur ad mores, obediant senioribus; ne subito præoccupati, cum tempus advenerit, tamquam indigni ab honoribus repellantur; sed potius tamquam vere humiles, tamquam bene meriti, mereantur assumi.

iv.
Tempore
Godefridi
ep. Lingon.

12 Quintus ab illo sedit Lingonis bonæ memoriæ Godefredus ^k episcopus, de cujus commendatione taceo ^l, quia multi adhuc extant ex vobis, qui viderunt eum, et mores ejus et religionem et vitam plenius cognoverunt. Quod vero ad gloriam nostri Martyris attinet, non silebo. Cum capta esset a Gentilibus Edissa ^m civitas,

quæ vulgo Rhoais ⁿ dicitur, idem episcopus cum Ludovico tunc rege patre hujus illustris Philippi ^o qui nunc regnat in Francia, transmarinandi assumpsit propositum. Ad quod perficiendum ut sufficientes haberet expensas, multa vasa aurea et argentea de ecclesia Lingonensi tulit, sub certa promissione restitutionis. Inter cætera, dum aurum ac lapides pretiosos, quibus brachium beati Mamantis decoratum erat, tolli faceret, contigit, procurante Domino, quod instrumentum aurifabri, os nudum brachii aliquantulum vulneravit: statimque sanguis largissimus cepit effluere, omnesque qui aderant, de tanto miraculo stupefacti, receptum sanguinem, in vase alabastrino, quod adhuc penes nos est, devotissime posuerunt, tremantes et veniam postulantes, ne forte sanctum Martyrem super hoc offendissent.

A. ANONYMO.

"

"

manat sanguine dictum brachium. His addit auctor parergon.

13 Hujus facti testis est ipse sanguis, qui apud nos quasi fere recens monstratur usque in hodiernum diem. Cur hoc fecerit Deus, vel ad gloriam Martyris ampliandam, vel quia displiceret ei quod sanctæ reliquiae sic dehonestari videbantur, non volui discutere somniando. Melius est enim in talibus pie dubitare, quam temere definire. ^E Transire vero decreveram sub silentio, sed non potui, quoddam mirabile, quod in illa civitate Edissa contigit, cum a gentibus capta esset. Erant in ea sanctimoniales viventes sub regula, devotæ virgines, Domino consecratæ, quæ cum audissent quia capta erat civitas, timuerunt valde, ne virginitatis suæ propositum perderent, ne impiorum libidine fœdarentur. Habito ergo inter se forti consilio, singulæ sibi singulos oculos eruentes, nasos etiam cum superiori labro sibi viriliter absciderunt; ut sic detruncatæ magis judicarentur abominabiles, quam ad libidinem appetendæ. Audiant virgines nostræ, et non appetant videri ab hominibus, sed abscondant facies suas propter angelos Domini. Intelligant veli sui mysterium: quia posuit Dominus signum in facies earum, ut nullum præter ipsum amatorem admittant.

ANNOTATA.

a Consule quæ de Rainaldo præmissa sunt cum in Commentario prævio § 2 a num. 18; tum in observationibus paullo ante datis de translationibus reliquiarum, de quibus hic agimus, num. 6. Cathedram adiisse sub finem anni 1065 notatur in Gallia Christiana novissime edita tomo 4 col. 560.

b Hinc conati sumus num. 2 in dictis observationibus eruere tempus, quo noster Anonymus scripserit.

c Tornodorum... nunc Tonnerre, oppidum Galliae in Campania provincia, ad Hermontionem fluvium et in Senonensi tractu, in ipso limite Burgundiæ, unde aliquando ei tribuitur ab indoctis, estque comitatus antiqui titulo insignis, in diocesi Lingonensi, septem leucis ab Altissiodoro distans in ortum Castellionem ad Sequanam versus. Ita locum illum describit Baudrandus.

d Barrum ad Sequanam in Lingonibus non ignobile est oppidum (Bar sur Seine) ita cognominatum ut distinguatur a Barro ad Albam (Bar sur Aube) et a Barro Ducis (Bar le Duc) ex Hadriano Valesio in Notitia Galliarum.

e Laudes ac maculæ hujus præsulis referuntur in Gallia Christiana, quam modo citabam, col. 560 et 561.

f Philippus videlicet I, Francorum rex: cui postmodum

A. ANONYMO. *postmodum reconciliatus Rainaldus dicitur loco mox citato col. 562.*

g Noviomagus Veromanduorum, quæ et Noviomum appellatur, urbs Galliæ est notissima. Diligenter situs ejus a Radbodo, ejusdem urbis episcopo, describitur in Vita S. Medardi, apud nos edita tomo 11 Junii, die vii, pag. 90 : ubi hæc sunt : Ipse quoque inter geminos rivulos constitutus est. Noviomus, ab Oriente Galliola, ab Occidente Margareta circumfluitur, quos ambos tertius quidam suscipit, qui Versa nominatur : et sic pariter confluentes non longe a mœnibus illis in Isaram, qui magni est nominis, dilabuntur. Circumquaque ibi virent pomaria... Est etiam locus ipse ab Oriente et Occidente adeo rupibus vallatus et rivulis, montibus quoque et vallium cuniculis, quod contra plurimam hostium incursionem a paucissimis commodissime possit defendi. Inspici præterea de hac urbe potest Valesius paullo ante assignatus.

h Nos illam versionem tribuendam censemus Godefrido Lingonensi episcopo propter rationes superius in nostro Commentario prævio § 2 e B Chiffletio allatas.

i Fuit is Michaël Ducas, si Rainaldus Constantinopolim sit profectus anno 1076, sicut e Chronico Lingonensi paullo ante in observationibus ad hasce translationes sub finem notavimus.

k In Gallia Christiana superius designata dicuntur col. 576 et 577 de eo sequentia. Habita sunt comitia, et in his electus anno mccccxviii Godefridus Prior Clarævallensis... Ejus electio plenum effectum non nisi anno mccccxix sortita est, quando ejus annus secundus cum anno mcccci componitur.

l Viri laudes ibidem proferuntur col. 577 et sequentibus ; ubi et vocatur S. Bernardi propinquus.

m Edessa, urbs archiepiscopalis Mesopotamiæ nobilissima et notissima ad Euphratem fluvium ac Taurum montem. Plura geographi.

n Rhoais seu Rhasi Edessa vocatur a Ferrario in Nova topographia ad Martyrologium Romanum fol. 49. Unde autem sic dicta ? An a voce ροά Dorice ροή quæ fluentum significat ? certe Callirrhoë a fonte diciter apud Baudrandum : C qui Rhoam ab Arabibus, testibus Nigro, Gollio et Masio, eam appellari affirmat.

o De regibus Ludovico et Philippo dictum est superius in observationibus præviis num. 2.

CAPUT III.

Inventio capitis S. Mamantis ; ejus veritas visione confirmata ; translatio ad Lingonenses ; miracula.

v.
S. Mamantis caput invenitur Constanti-nopoli,
a

Si nimis evagatus sum, ignoscite, quæso, sustinete modicum quid insipientiæ meæ : festinus enim accedo ad rem propter quam incepti. Cum capta a esset Constantinopolis, exultabant victores Latini capta præda, sicut qui invenerant spolia multa. Sed cæca cupiditas, quæ facile persuadet, ita manus eorum victrices victas tenuit, ut non solum ecclesias violarent, immo etiam vascula, in quibus Sanctorum reliquiæ quiescebant, impudenter effringerent. Aurum inde et argentum

et gemmas turpiter evellentes ; ipsas vero reliquias pro nihilo reputabant. Quo audito, seniores exercitus doluerunt valde, timentes, ne talis victoria eis in exitium verteretur. Habito igitur consilio, Legatus b, qui vicem Apostolici gerebat, cum archiepiscopis et episcopis, sub districti anathematis interminatione præcepit, ne quis sibi retineret reliquias ; sed omnes in manu bonæ memoriæ Guarneri c, tunc Trecensis episcopi, libere resignarent. Inter quas inventum est caput gloriosi Martyris, nudum quidem, nisi quod circulus argenteus ipsi capiti circumductus erat, et supra in modum crucis extensus, totum comprehendebat, in quo erat scriptum antiquis literis Græcis, quæ adhuc ibi apparent : ΑΓΙΟΣ ΜΑΜΑΣ : quod interpretatur sanctus Mames*.

15 Quod cum per Dei gratiam cognovisset Gualo* de Domna Petra, vir honestæ vitæ et boni testimonii, dilectus Deo et hominibus, in exercitu Latinorum non minimus, ut postmodum claruit, quia in episcopum Dimicensem* unanimiter est assumptus ; tamquam devotus filius et utile membrum d ecclesiæ Lingonensis, ut matrem suam tantis posset honorare pignoribus, cœpit laborare modis omnibus, ut reliquias illas haberet : sed, vivente dicto episcopo, nullatenus obtinere potuit : quia idem, ut dicitur, episcopus ad hoc aspirabat, ut in propria persona rediens, thesaurum illum ecclesiæ nostræ præsentaret ; quia tenerime diligebat illum, qui tunc sedebat Lingonis*, Hilduinum e episcopum, cujus animæ propitiatur Deus. Illo Trecensi episcopo viam universæ carnis ingresso, sperans, quod desiderabat effectui facilius mancipari, venit ad V. P. magistrum Petrum Capuensem tituli Marci f presbyterum cardinalem, qui in partibus illis tunc temporis legationis officio fungebatur : cujus genibus provolutus, supplicans cum lachrymis, animæ suæ desiderium humiliter explicavit.

16 Ad hanc vocem exultavit Legatus in Domino, quia venerat opportunitas, quod dicti Gnaloni, quem propter honestatem suam tenere diligebat, poterat exaudire petitionem. Statimque moram non sustinens, ne distraheretur, quod quærebat, accessit ad hospitium defuncti episcopi, et caput reverenter absconditum inveniens, F ad domum suam cum honore debito reportavit, et ut omnem super hoc dubitationis scrupulum amputaret, multos clericos Græcos et monachos evocavit, qui legentes literas in argento, asserebant caput esse Martyris gloriosi. Ad cujus rei majorem certitudinem, misit idem Legatus quemdam presbyterum, et quemdam clericum suum cum dicto Gnalone, ad monasterium quod de novo fabricatum erat sumptibus Hysachii g imperatoris Constantinopolitani in honore beati Mamantis. Cujus abbas et monachi cum caput prolatum vidissent, lachrymantes ceciderunt in facies suas, et cum gemitu clamaverunt : Ecce caput Patroni nostri, quod quidam calogerus h, id est bonus senex monachus, cum multis aliis Sanctorum reliquiis, de terra, in qua beatus Martyr passus est i, Constantinopolim detulit : et dum cogitaret secum, ubi posset eas honorifice collocare ; responsum est ei in somnis : In ecclesia, quam de novo fabricat Hysachius imperator beato Martyri, repone, ne te oporteat ulterius laborare. Hoc ejulantes dicebant abbas et monachi, et rogabant dictum Gnalonem, ut innumeram super hoc acciperet pecuniam, vel alterius rei commutationem ; vel, si mallet, toto tempore vitæ suæ totius monasterii haberet dominatum, dummodo

* Mamas ubi aliquo tempore asservatur, al Gualo

* f. Damascensem.

d

E

* f. Lingonibus

e

f

sed deinde a Gnalone ibidem obtentum fuit.

F

g

h

i

A dummodo restitueret eis, quod peccatis suis ex-
gentibus amisisse dolebant. Quod hæc ita vera sint,
testatur authenticum ipsius Legati transmissum ad
nos, cum privilegiis nostris honeste repositum.

vi.
Ejusdem
capitis veri-
tas visione
confirmatur:

17 Interim venerabilis Gnalo, thesaurum sibi
creditum diligenter custodiens, locum, in quo ser-
vabatur, non solum lampade, sed etiam cereo sin-
gulis noctibus honorabat, suspiriis et gemitibus
incessanter exorans, ut ei beatissimus Martyr cer-
tius aperiret, utrum esset vere caput ejus quod
habebat, nec ne. Hoc enim agebat vis amoris ejus
in eo, ut jam habitum se non habere timeret. Si-
cut beata Maria Magdalena Dominum videns,
adhuc sublatum plorabat. Unde frequenter cum
lachrymis audebat dicere: Nisi signum mihi osten-
deris, numquam te in patriam meam portare cu-
rabo. Hoc frequenter iterans, cum quadam nocte
aliis occupatus, tardius solito ante reliquias ad
orationem venisset, et cereum non inveniret ac-
censum, turbatus in seipso, supplicabat attentius,
ne sibi imputaretur ad culpam, quod per negli-
gentiam acciderat servulorum. Non multum post,

B lectum ascendit. Necdum ab ore ejus orationis
verba discesserant, et subito cecidit in eum hor-
ror quidam, et factus est quasi in ecstasi semi-
vigilans, et vidit ante se juvenem pulcherrimum
in veste splendida, tenentem in manibus caput
quod habebat. Qui ait illi: Quid dubitas modicæ
fidei? Qui incredulus est, non prosperabitur via
ejus. Respice, et absque dubio firmiter teneas,
quia hoc ipsum est caput meum, quod pro Chri-
sti nomine mihi abscissum fuit. His dictis, evanuit
ab oculis ejus. Ille autem exultans in Domino,
et gratias agens, his et aliis evidentibus argu-
mentis certioratus de voto suo, cum multiplici gra-
tiarum actione a Legato recedens, cœpit dispo-
nere de rebus et reductibus suis, quos Constantino-
poli ampliores habebat, ut cum thesauro desiderabili
repatriare posset.

Tempestas
per illud
sedata,

18 Sed Dominus qui eum super pauca fidelem
invenerat, super majora volens constituere, ad
Dimicensis ecclesiæ regimen interim assumi fecit:
propter quod et via ejus fere per triennium elon-
gata est. Non tamen propositum recessit ab animo,
sed quamcitus potuit, sumpta occasione quod Do-
minum Papam et Apostolorum limina visitaret,
navem ascendit. Et prosperante vento, elevatis
velis duxit in altum. Et cum multis jam diebus
navigasset, ingravatum est mare, et surrexit tem-
pestas qualis ante visa non fuerat, et navi pene
dissoluta, cum omnes, qui ibi erant, etiam nautæ
desperarent, nec in viribus suis nec in arte con-
fiderent, sed solitus Dei misericordiam precarentur,
insurrexit venerabilis episcopus Gnalo, clamans
cum lachrymis: O beate Mames, ubi est virtus
tua? Patierisne caput tuum submergi in fluctibus,
ut de cætero non videatur ab hominibus, nec ul-
latenus honoretur? Exurge, quare obdormis, do-
mine? Exurge et precare pro nobis Dominum, ut
per merita tua ab his periculis eruamur. Vix ora-
tionem compleverat, et statim aura datur grata, et
tranquillitas magna facta est, ita ut mirarentur
omnes, et laudarent Dominum, qui Martyri suo tan-
tam gloriam dedit. Et sic exultantes, optatum por-
tum cum gaudio tenuerunt.

extinctus
ignis,

19 Quid pluribus immoror? Per multos labo-
res, per multa pericula, et cum multis tribula-
tionibus, tandem dictus episcopus ad castrum,
quod Domna Petra & dicitur, venit: ubi depo-
sito capite, cum quadam die fortuito absens es-
set, per antiqui hostis invidiam, eadem villa gravi
cœpit incendio devastari. Tunc omnes ejusdem

castri, a minimo usque ad maximum, jam non in
viribus suis, nec in hominum auxilio confidentes,
cum impetu venerunt ad quemdam presbyterum
nomine Guillelmum, una voce clamantes: Domne,
quare cito non profers caput beati Martyris quod
apud te depositum audivimus a domno episcopo?
Credimus enim, quod per ipsum liberabimur ab
hac peste, sicut olim Cathanensis civitas per ve-
lum beatæ Agathæ l fuit ab incendio liberata.
Mira dicturus sum, sed tota regio hoc clamat,
et ipse episcopus constanter asserit, quod statim,
monstrato capite, vim virtutis suæ oblitus est ignis,
ut mirabiliter videres flammam cum vento confi-
gere, qui utique contrarius erat: ita quod præter
spem omnium, in domo lignea per seipsum cessa-
vit ignis, ut omnibus manifeste claresceret, quod
Dominus eis per Martyrem suum tanta beneficia
contulisset.

20 Deinde idem episcopus venit Lingonas; ubi
cum quanto honore, cum quanta reverentia, cum
quantis muneribus receperit eum et reliquias
amplexatus fuerit, bonæ memoriæ, qui nuper
in fata concessit, Robertus episcopus, transeun-
dum censui: quia quilibet vestrum hoc vidit, et
memoriter tenere potest. Sed illud non taceo,
quod cum multi de diœcesi, ad honorandum ca-
put Patroni sui devotius convenirent, constituti
sunt duo boni testimonii sacerdotes, ad servandas
et ostendendas reliquias, et beneficia fidelium col-
ligenda. Contigit autem quadam die, quod illi
duo absentes erant, et peregrinorum instante tur-
ba, quidam alius sacerdos invitatus, ut caput glo-
riosi Martyris peregrinis ostenderet, impudenter
accessit.

vii.
pœna apud
Lingonen-
ses ob irre-
verentiam
sacerdoti
illata,

E

21 Et sicut legitur in libro Regum de Osan,
cujus manus aruit, quia arcam Domini indebito
modo tetigerat; ita manus sacerdotis dextra sic
arida facta est, quod nec ex ea quippiam operis
facere poterat, nec ad os suum sine violentia sub-
levare, et sic doluit per aliquot dies. Tandem in
se reversus cognovit quod injuriam fecerat Mar-
tyri; quia in eadem nocte miseris amplexibus con-
cubinæ suæ fuerat maculatus. Et accedens humi-
liter ad confessorem suum, culpam suam nude et
aperte detexit. Postmodum vero, peracta parte
pœnitentiæ, cum lachrymis et debita reverentia
accessit ad caput, et eodem manum suam tangi
et signari fecit; quæ statim per Dei gratiam sana-
ta est, et debito officio restituta. Deus novit, quia
non mentior: nam qui vidit, testimonium perhi-
bet veritati, et scimus quia verum est testimonium
ejus.

qua deinde
liberatur
pœnitens,
Martyre
patrocinan-
te.

22 Attendat diligens lector quia quater ad nos
missæ sunt ejusdem Martyris reliquæ, et ex ipsa
missione intelligat, qualiter instruit nos Domi-
nus, et quid agere debeamus ostendit. Primo mis-
sa est oschia colli, juxta quod, mediantibus arte-
riis, transit quod cogitatum est in corde, ut
modulante lingua in vocem prorumpat. Secundo
brachium, per quod operatio intelligitur. Tertio
os longum, quod de tibia vel de femore esse vi-
detur: de quo qualiter venit ad nos, sub silentio
pertransivi, quia non est multum authenticum, li-
cet sub multorum nobilium et bonorum virorum
testimonio fuerit allatum. Quarto et ultimo, ve-
nit caput. Quasi diceret, si cogitatione, locutio-
ne et opere, quæ per oschiam et brachium signi-
ficantur, rectas facitis semitas Dei nostri, quod
ad tibiam pertinet, pervenire poteritis ad caput
vestrum, Jesum Christum Dominum nostrum,
cujus anno Incarnationis millesimo ducentesimo
nono facta sunt hæc m, eodem præstante, qui
vivit

Auctoris
epilogus.

m

A. ANONYMO. vivit et regnat per omnia secula. Amen.

ANNOTATA.

a *Expugnata a Latinis Constantinopolis anno Christi 1204. Res gesta legi potest apud Goffridum Villaharduinum in Historiæ imperii Constantinopolitani sub imperatoribus Gallis parte 1, Parisiis impressa anno 1657.*

b *Sedis Apostolicæ in imperio Constantinopolitano Latinis subdito legati nominatim assignantur parte 2 Historiæ mox dictæ pag. 327.*

c *Apud Sammarthanos tomo 3 Galliæ Christianæ pag. 1082 habentur de eo ista : Garnerius de Trainel vetusta ac nobili prosapia baronum Campaniæ, dynastarum Trainellorum oriundus, suscepit Trecensem ecclesiam anno mxciii. Crucem sacræ militiæ tessaram sumpsit, et electioni Balduini Comitæ Flandriæ in Orientis imperatorem, capta Constantinopoli, adfuit; apud Goffridum de Villaharduino Campaniæ seneschallum lib. 1. Extrema clausit apud Constantinopolim anno mccv, xiv Aprilis, ut prodit liber obituariorum ecclesiæ.*

d *Canonicus ecclesiæ Lingonensis dicitur in Historia S. Mammetis lib. 2, cap. 6, pag. 178; quam Historiam indicavimus supra in Commentario prævio § 3 num. 30.*

e *In Gallia Christiana recenter edita tomo 4 col. 596 electus Lingonensis episcopus signatur anno 1200 : ex iis vero quæ col. 595 habentur, videri dicitur patere, quod vacarit sedes anno 1203; sed an morte an abdicatione Hilduini, in medio relinquitur tamquam incomperitum.*

f *Immo S. Marcelli, ex Historia Romanorum*

Pontificum et Cardinalium apud Ciaconium tomo 1 col. 1162; ubi plura de eo legi possunt.

g *Isaac Comnenus imperavit ab anno 1057; imperium cum monachatu commutavit anno 1059. Isaacius cognomento Angelus sedit ab anno 1185 ad 1195; obiit 1204, ex Compendio Chronologico Labbeano. Uter hoc de novo condiderat vel restauraverat monasterium? Cangius Constantinopolis Christianæ lib. 4 cap. 185 Isaacio Angelo id tribui a nostro Anonymo refert, citans ejus verba, quæ hic illustramus. Sed mihi non videtur, ex illis hoc satis constare.*

h *De hac voce agit Cangius in utroque suo Glossario.*

i *De passionis loco superius actum in Commentario prævio num. 26.*

k *In Alphabeto Galliæ, quod a B. du Val geographo ordinario regio vulgatum est Parisiis, inter alia loca, quæ Gallico nomine appellantur pag. 100 Dompierre, notatur unus in provincia Borbonensi prope Burgundiam. Coquillius in Historia Nivernensi pag. 185 locum synonymum ponit ad Besbriam (sur Besbre) in provincia Nivernensi, Sed sive huic sive isti tractui attribuitur; nihil videtur ulterius quærendum, quando hic habemus Dompierre, Domnam-Petram, qua Gualo venit Lingonas, ex proximo numero hujus Historiæ.*

l *S. Agathæ V. et M. Acta apud nos illustrata sunt tomo 1 Februarii, die 5; ubi de igne montis Etnæ per velum urnæ ejus represso agitur pag. 618, 623 et 630.*

m *An etiam tunc, an alias conscripta; vide observationes prævias num. 3.*

DE SS. PAULO, JULIANA

ITEM STRATONICO, QUADRATO, ACACIO MM.

PTOLEMAIDE

C

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

F

Cultus, palæstra, Acta.

SUB AURELIANO.
De cultu

Quam horum trium priorum Martyrum cultus antiquus est apud Græcos, tam postea ex eorum Fastis manavit annua eorum memoria ad Latinos, qui in Martyrologio Romano hac die illos legunt. Menæa magna duos priores dumtaxat annuntiant : Memoria sanctorum martyrum Pauli et Julianæ sororis ejus. Idem fit in Menologio Slavo-Russico Sparwenfeldiano, Menæo Chiffletii, et alibi in nostris apographis. Tres vero in illis ita notantur : "Ἀδελφίς τῶν ἁγίων τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων Παύλου καὶ Ἰουλιανῆς, τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, καὶ Στρατονικοῦ ἐν Πτολεμαίδι. Certamen sanctorum Christi martyrum Pauli et Julianæ sororis ejus, ac Stratonici in Ptolemaide. Menologium Sirleti habet ista : Eodem die (xvii Augusti) certamen sanctorum martyrum Pauli et Julianæ sororis, et Stratonici in Ptolemaide, qui sub Aureliano imp. apud Ptolemaidem, propter Christianæ fidei confessio-

nem (Erant enim non fide minus quam carnis conjunctione fratres) carcere verberibus, igne, veneno, et aliis multis et variis tormentis superatis, pro Christiana confessione, mortem cum vita commutarunt. Alibi aliter ponuntur. Nam Martyrologium nostrum Arabico-Ægyptium signat Certamen S. Pauli et Julianæ sororis ejus, et sociorum. Menologium Basilii imperatoris socios etiam ejusdem adjungit, quorum nomina exprimuntur in elogio, quod annuntiationi subditur, et quod e Græco a me redditum sic sonat secundum textum, quem excudimus ad calcem tomi 1 hujus mensis :

2 Hi degebant, imperante Aureliano, in civitate Ptolemaidis. Erant autem fratres secundum carnem. Paulus vero in Scripturis divinitus inspiratis se exercens, Judæos ac gentiles loquentes repressit. Imperatore autem ad civitatem profecto,

Martyrum

A. cto, dum latuisset, adest ipsi, Christumque confessus, postquam suspensus esset [raditur.] Quem Soror conspicata et contra tyrannum vociferata, capitur etiam ipsa, et suspensa raditur, nec non ambo in lebetem pice ferventem injiciuntur. Deinde illæsi dum essent, in lecto ferreo ignito explicantur, et ad lumbos superne verberantur. Postea in carcerem injecti, et angelico refecti nutrimento convalescere. Deinde ejecti cæduntur. Stratonicus autem, et Quadratus et Acacius lictores, qui Sanctis perceperant, una cum ipsis capite truncati sunt. Quia veronominæ Quadrati et Acacii cum hic potissimum, tum infra etiam in Actis, quæ recudemus, exprimuntur, ideo tribus aliis eos superius adjungendos censuimus.

apud Græcos.

3 At vero illud SS. Paulus ac Juliana habent singulare, quod dicta Menæa magna iterum illos annuntiant die IV Martii hisce cum versibus, quorum sensum sic reddo Latine :

Ὁ κείμενος μὲν Παῦλος, ἤδε κείμενη

Ἰουλιανὴ σύγγονοι τετρημένοι.

Παῦλον Ἰουλιανήν τε τετάρτῃ ἔκτανεν ἄορ.

Dum Juliana cecidit, ac Paulus cadit,

Frater sororque capite truncati jacent.

Quarta necat Paulum ferro, sociamque Sororem.

Adde quod, ut notat Cangius Constantinopoleos Christianæ lib. 4 pag. 149. S. Julianæ martyris πλησίον τοῦ Στροβύλου (id est, in Strobili tractu) memoriam agant Græci XVIII Augusti. Menæa : in quibus hanc invenio isto die : unde conficitur hujus nostræ Sanctæ nec non Fratris ejus nomen apud Græcos præcipua quadam in veneratione fuisse, cum diversis diebus signentur. Habes de Martyrum cultu in ecclesia Græca eis exhibito : nunc accipe Fastos Latinos, quibus leguntur inscripti.

SS. Paulus et Juliana etiam honorantur apud Latinos.

4 Martyrologium Romanum hac die ita habet : Ptolemaïde in Palæstina sanctorum martyrum Pauli et Julianæ sororis ejus, qui sub Valeriano passi sunt. Molanus ambos etiam annuntiat in additionibus. Galesinius eos etiam non præterit, dicens : Ptolemaïde, sanctorum martyrum Pauli et Julianæ sororis. II, Valeriano imperatore, post multa cruciamenta, quæ tortores graviter inflixerant, demum capitis supplicium conjunctissimis animis pro Christo subierunt. His de publica nostrorum Martyrum veneratione præmissis, proponimus puncta quædam de loco palæstræ, tempore mortis, et eorum Actis.

Ubi fuerint passi

5 Locus palæstræ dicitur superius fuisse Ptolemaïs : addebat Baronius in Palæstina. Acta vero sub initium significant urbem Ptolemaïdem in Isauria. Sed nullam hujus nominis urbem invenio in Isauria. In nostris Ephemeridibus Græco-Moscis ante tomum I Maii pag. XVIII, occasione mortis SS. Pauli ac Sororis ejus, quæ ibidem refertur die IV Martii, notantur a nobis Ptolemaïde in Phœniciapassi. Urbem etiam illam synonymam in Palæstina eis attribuit Ferrarius in Nova topographia ad Martyrologium Romanum, et eam ita describit : Ptolemaïs.. civitas episcopalis Palæstinæ antiquissima, in Phœniciæ confinio, litoralis, media inter Joppen et Tripolim, utrumque 60 M. P. dissidens, quot fere ab Hierosolymis in septemtrionem recedit; Tyro, Cæsareæ Philippi, Nazareth et Doræ finitima ad 20 M., ab eis plus minus distans. Urbs post Tripolim magis integra, omniumque totius oræ habitatissima. Synonymam præterea civitatem invenio in Ægypto ad fluvium Nilum; in Cyrenæica item Ptolemaïs, quæ ante Barce dicta fuerit, ponitur apud Cellarium in Notitia orbis antiqui parte I, lib. 4, Augusti Tomus III.

cap. 2, pag. 72; uti et lib. 3 cap. 6 pag. 133 alia in Pamphylia. Consuli etiam de illis potest Ortelius.

AUCTORE J. P.

6 Quænam itaque e tot synonymis Ptolemaïs danda est Martyribus nostris? Græca Menæa magna ad diem IV Martii, et ad diem hodiernum in eorum elogio seu narratione certaminis ponunt simpliciter Ptolemaïdem, prout superius etiam factum vidimus in Martyrologio Sirleti, et alibi. Quid causæ fuerit Baronio, ut locum istum determinaret in Palæstina, nos fugit. Certe in notationibus ad Martyrologium Romanum citat Græcos in Menologio (Sirleti, uti suspicor) et Acta apud Lipomanum ac Surium, quæ Ptolemaïdem obtrudunt non existentem in rerum natura. Laudatus Baronius in Annalibus ad annum Christi 275 SS. Paulo ac Julianæ (quibus ibidem ex eorum Actis addit Stratonicum) assignat persecutionem in Palæstina ac Ptolemaïdem, mutato imperatore Valeriano, sub quo in Martyrologio suo illos retulit, in Aurelianum; sed de hac re statim agetur. Quæ cum ita sint, problema esto, quænam Ptolemaïs palæstra obtigerit sanctis Martyribus.

non satis constat ;

7 Temporis, quo eorum contigit martyrium, ratio ac determinatio pendet ab imperatore; sub quo illud ponitur. Verum hic iterum hæret aqua, quod dicitur. Nam Fasti Græci superius allegati, ac Menæa magna utroque die mox dicto scribunt Aurelianum, prout etiam scribunt Acta; Baronius vero nunc eundem imperatorem, nunc Valerianum scribit, sicuti modo notavimus. Et de Aureliano quidem hæc memorat ad annum Christi 275 : Grassata in Palæstinam quoque est eadem (Aureliani) persecutio : nam inter alias constat Ptolemaïde passos esse Paulum ejusque sororem Julianam.. Ex his igitur, quos recensuimus, Martyres diversis temporibus, Aureliani persecutione urgente, passos conjecturam facere licet de ceteris in provinciis aliis supplicio affectis : ut plane appareat, non (ut multi putant) tentasse tantum Aurelianum Christianos persequi, sed divinitus revocatum, vel (ut alii addunt) novissimo ejus imperii tempore aggressum persequi Christianos, et continuo ulciscente Numine ex hac vita sublatum : nam eam persecutionem diutius perdurasse, ex his quæ sunt dicta, satis apparet. Hæc ibi. Si quis itaque Græcos sequi voluerit, ponet Martyrum nostrorum certamen sub Aureliano; sin Martyrologium Romanum, sub Valeriano. Nos interim quamquam non satis ausi fidere eorum Actis, quæ exigui sunt valoris, quia tamen alibi etiam apud Græcos signantur passi sub isto imperatore, licitum nobis esse censuimus, illos sub eodem ponere, et loqui cum Græcis non unis, quam sub Valeriano, et sapere cum Martyrologio Romano et Galesinio, præsertim cum Athletæ nostri ad Græcos pertineant, neque satis sit nobis perspectum, quid moverit Latinos, ut a Græcis hic deflecterent. Consequens est ex dictis, ut nequaquam sit suffragandum Menologio Slavo-Russico Sparwenfeldiano, in quo S. Paulus ac Juliana dicuntur sub Juliano passi. Superioribus itaque rationibus ducti posuimus nostros Pugniles in initio hujus Commentarii sub Aureliano, qui secundum exactos chronologos imperare cœpit anno æræ vulgaris 270, desiit autem anno 275. De die martyrii dicitur aliquid inferius in Annotatis ad cap. 3 lit. b.

E nec sub eodem imperatore Græci ac latini illos ponunt.

F

8 Superest, ut de Actis eorum nonnulla observemus. Exstant illa apud Surium hoc titulo : Martyrium SS. Pauli et Julianæ, qui apud ur-

Dantur quædam observationes

AUCTORE
J. P.

bem Ptolemaïdem illud susceperunt, auctore Si-
meone Metaphraste. *Inter Vitas, quas Leo Allatius
in Diatriba de Symeonum scriptis a pag. 124 ad-
judicat Metaphrastæ tamquam proprias, non in-
venimus dictum Martyrium. At sive ab ipso fue-
rit compositum sive ei suppositum ab alio, non
habemus enimvero unde ejusdem auctorem, quis-
quis sit, merito laudemus, cum propositum ipsi
fuerit non tam vera et sincera narrare, quam mi-
ra et quæsitæ coacervare, ita ut mereatur eam-
dem censuram, quam tot Actis Græcis ac toties
in Opere nostro inussimus, ex eadem videlicet, e
qua hoc nostrum Martyrium, vel e similis inge-
nii fabrica in lucem productis.*

de Marty-
rum Actis,

9 Et vero Aureliani imperatoris scena, quæ
ab initio Martyrii usque ad finem identidem re-
præsentatur, quomodo recte cum Lactantio cohæ-
reat, non satis perspicimus. Nam auctor ille in
libro suo de Mortibus persecutorum hæc scribit
in Aureliano : Verum illi ne perficere quidem,
quæ cogitaverat, licuit ; sed protinus inter ini-
tia sui furoris extinctus est. Nondum ad provin-
cias ulteriores cruenta ejus scripta pervenerant,
B et jam Cænofrurio, qui locus est Thraciæ (inter
Byzantium et Heracleam, ex Eutropio lib. 9)
cruentus ipse humi jacebat, falsa quadam suspi-
cione ab amicis suis interemptus. Quomodo ita-
que cum his consentiunt ista Martyriographi no-
stri, Aurelianus imperator per totum orbem ter-
rarum contra Christianos edictum proposuit, ut
omnes idolis sacrificarent : qui vero id facere no-
luissent, vita pessime privarentur. Ille igitur cum
in Isauriam venisset etc.? Quomodo cum Eusebio,
qui Ecclesiasticæ historiæ lib. 7 cap. 30 editio-
nis Valesianæ pag. 283 de meditata Aureliani ad-
versos Christianos persecutione sic memorat? Pro-
cessu vero temporis aliter de nobis sentiens, quo-
rumdam consiliis cœpit impelli, ut persecutionem
adversus nostros commoveret. Sed eum paratum
jam, et compositis contra nos edictis, ut ita dixe-
rim, subscribentem, ultæ est divina justitia, quasi
stricto cubito conatum ejus reprimens. Quomodo
denique cum Severo Sulpicio? Is lib. 2 Historiæ
sacræ cap. 28 et sequentibus persecutiones qui-
dem imperatorum contra Christianos enumerat;
sed nullam inter eas sub Aureliano designatam
ibidem invenio.

C 10 Quod habemus Græcum exemplar in nostro
codice † Ms. 194, consentit dicto Latino Marty-
rio in principio et in fine : alibi item eam notavi-
mus utriusque exemplaris conformitatem, ut ex
una eademque officina illud prodiisse censeamus.
Quia igitur non est in promptu Martyrium notæ
melioris, ne nullum demus, dabimus illud quod
latinitate donatum exstat apud Lipomanum tom.
7, ac Surium hac die xvii Augusti. Breviter ob-
serva hac occasione, S. Paulum non modo exerci-
tatum fuisse in Scripturis divinis, prout supe-
rius referebatur num. 2 ex Menologio Basilii im-
peratoris; sed etiam, si Menæis magnis credi-
mus, lictoris officio functum. Nam habemus hac
die ex illorum de Sanctis nostris narratione,
quod Aurelianus, postquam Ptolemaïdem perve-
nisset, arcessiverit eum, tunc temporis prælegen-
tem (ita interpretamur Græcum ἐπαναγώσκοντα)
populo Scripturas a Deo inspiratas. En tibi nunc,
lector, qualiacumque damus Athletarum nostro-
rum Acta, paucas hic et illic notas eisdem adjecis-
se contenti; pluribus enim nec digna sunt, nec bo-
næ frugis fieri possunt.

D

MARTYRIUM

Ex editis apud Surium ad diem
xvii Augusti.

CAPUT I.

SS. Paulus et Juliana variis pro fide
cruciatibus torquentur.

Aurelianus imperator per totum orbem ter-
rarum contra Christianos edictum a propo-
suit, ut omnes idolis sacrificarent ; qui vero id
facere noluissent, vita pessime privarentur. Ille
igitur cum in Isauriam venisset, in urbem Ptole-
maïdem b se contulit, ut omnes Christianos co-
geret idolis sacra facere. Cum vero beatissimus
Paulus una cum sorore sua Juliana imperatorem
in urbem ingredientem vidisset, Christi signo
frontem notavit, et ad sororem conversus, Esto,
inquit, bono animo, soror mea, neque timeas : dico
enim tibi, magnam quamdam tentationem Chri-
stianis imminere.

Aurelia-
nus, lato
contra
Christianos
edicto

a
b

E

2 Vidit Aurelianus, cum Paulus Christi signo
frontem notavit, et misit qui illum corripere.
Quem cum in media turba stare jussisset, Miser-
rime, inquit, homo, quidnam tibi proposuisti,
ut, me in urbem ingrediente, frontem signare
auderes! An ignoras edictum contra Christianos
propositum? Respondit Paulus : Audivi equidem
edictum tuum, sed nemo umquam poterit tan-
tum timorem nobis injicere, ut Christum verum
Deum abnegemus : tua enim tormenta breviter
sunt, neque eos lædere possunt, qui Deum me-
tuunt. At Dei tormenta, sempiterna illa sunt.
Eodem modo voluptas et gloria, quam Deus Chri-
stianorum generi largitur, æterna est. Quis igi-
tur tam amens est, ut viventem Deum derelin-
quat, et surda atque muta ista vestra idola colere
velit; cum ipse author nostræ salutis Jesus Christus
dixerit : Quicumque negaverit me coram homini-
bus, negabo et ego eum coram patre meo, qui in
cælis est?

Paulum si-
gno crucis
se notantem
increpat

F

3 Cernis, inquit Aurelianus, quamdiu te nu-
gantem passus sum ac sustinui? Accede jam et diis
sacrifica, ne pessimo mortis genere consumaris. At
Paulus : Ego nullum alium Deum cognovi, nisi
Dominum Jesum Christum, quem colui semper
inde usque a patribus meis, puro corde atque ani-
mo. Tum Aurelianus dixit : Suspendite homi-
nem istum, et acriter torquete, donec venerit
Dominus ipsius, et eum liberet. Suspenderunt igi-
tur illum carnifices, et cruciatibus affligere cœpe-
runt. Cumque affligeretur, voce magna Deum in-
vocans, dicebat : Domine Jesu Christe, veræ Dei
veri et Patris progenies, cujus ortum nemo com-
prehendere potest, non angeli, non archangeli,
non Throni, non Dominationes, non Principatus,
non Potestates, non Virtutes, non Cherubini aut Se-
raphini, nisi Pater solus; tu, inquam, afferas opem
mihi humili et abjecto servo tuo, et ex manibus
Aureliani me liberes. Deus autem protinus ita cru-
ciatus illos leves effecit, ut beatus Paulus nihil sen-
tiret.

et acriter
torqueri ju-
bet,

4 Sancta vero Christi sponsa Juliana, cum fra-
trem

nec non Julianam percuti :
 A. trem suum ita cruciari vidisset, cucurrit ad tribunal, et voce magna clamans, Aureliane, inquit, tyranne, cur ita crudeliter fratrem meum innocentem crucias? Tum Aurelianus: Detegite mox istius mulieris caput, et ejus genas vehementer percutite, ne sic temere loquatur: istum vero nefarium hominem constanter cruciate, eo quod Christi, quem dicit, patrocinium et adjumentum se habere ait. Risit Juliana, et, Miror, inquit, quomodo imperator cum sis, deliras, neque potentiam Christi cognoscis, quemadmodum scilicet tormenta his hominibus, qui eum invocant, leviora efficit. Aurelianus ad suos conversus, dixit: Muliercula ista ex mea clementia majorem in modum elata est. Itaque illam torve intuens, Accede, inquit, et diis immola: non enim manus meas te evasuram confidere debes. Ad hæc Juliana: Ego neque tua tormenta extimesco, neque minas tuas ad me pertinere arbitror: est enim Deus in cælis, qui poterit eripere nos de iniquis manibus tuis. Quæcumque igitur habes torquendi instrumenta, mihi admoveas, ut ex his ipsis Dei et Salvatoris Jesu Christi spem mihi præsentem esse cognoscas.

quæ ridet blanditias ejus ac suspensa cruciatur
 B 5 Hæc dixit Juliana. Cui Aurelianus: Video, inquit, pulchritudinem tuam talem esse, ut illius rationem habens, te perdere nolim. Te igitur adhortor, ut diis sacrifices, quo legitimam mihi uxorem te deligere possim, et mecum una regnes, imperio meo omni tempore fruens. Quin etiam fratri tuo injuriam compensabo, et faciam, ut amplissimum dignitatis gradum apud me habeat. Erexit Juliana oculos suos in cælum, et crucis signo cum frontem notasset, risit. Cui Aurelianus: Cur, inquit, Juliana, multam benignitatem meam contemnens, risisti? Non, inquit illa, contempsi benignitatem tuam; sed rideo, gaudens, quod sponsus meus cælestis, qui vult omnes homines salvos fieri, sedet in solio sancto suo, ejusque divinitatis pulchritudinem contempler: qui etiam me hortatur, ut certamina ipsa libenter sustineam, te vero nugacem et futilem hominem contemniam: quippe qui, cum te imperatorem appellari facias, et ligna et lapides adoras. Audiens hæc Aurelianus, bili percitus, Suspendite, inquit, mulierem istam, eamque
 C constanter cruciate, ut intelligat se ante imperatoris tribunal consistere.

sed tormenta genere contemnit.
 6 Cœperant jam carnifices illam cruciare, cum Paulus ejus frater eam intuens, Ne timeas, inquit, soror, tyranni cruciatus, neque ipsius minas formides. Sustineamus paulisper, ut perpetuo requiescere possimus. Infigite huic, inquit Aureliano, cruciatus assiduos, eique inculcate, ne superba et stulta verba effutiat. Audiens hæc Juliana, iterum risit, et ait: Aureliane tyranne atque inique, Dominus Jesus Christus facit, ut neque labores, neque tormenta hæc sentiam. Tunc Aurelianus: Quamvis, inquit, multas nugas effundas, et simules te cruciatus non sentire, faciam tamen, ut diutius crucieris, et doloribus succumbas. Non sinet, inquit illa, Christus ipse, me umquam a te superari. Ille est, qui mihi opem affert, et nunc, et semper ad finem usque opitulabitur, quo ipsius potentiam, et nostram Christianorum patientiam cognoscere possis. Te vero ipse Deus meus æterno igni puniet: exiget enim a te animas, quas perdidisti.

7 His verbis magis exarsit Aurelianus, et jussit lebetem afferri, ac picem in eum conjici, atque ignem multum infra lebetem accendi, ita ut nemo propius accedere posset. Jussit autem in il-

lum conjici Paulum et Julianam. Qui cum fuissent conjecti, oculos in cælum erigentes, ac tamquam uno eodemque ore precantes, hæc dicebant: Domine Deus patrum nostrorum, Abraham, Isaac et Jacob, qui descendisti in fornacem ignis ad Sidrach, Misach et Abdenago in Babylonis regione, neque illos igne lædi permisisti; tu, Domine Jesu Christe, lux illa immensa, Patris mysterium et gloria, Deique altissimi dextera, qui homo factus propter peccata nostra, inter homines versatus es; da salutem animabus, quas inimicus diabolus miserrime deceptas et corruptas, usque ad infimam tartaræ sedis voraginem detrudere conatur: quemadmodum Aurelianus iste, ipsius diaboli discipulus, nunc facit. Hæc cum illi precantes dixisset, pix effervescens, in gelidam aquam conversa est, ita ut, qui præsentem erant, Dei potentiam admirarentur.

8 Nihilominus tamen Aurelianus proprio furore oppressus, Deo gloriam non reddebat, sed magicis artibus ea fieri existimabat. Jussit postea e lebetes illos extrahi, in quibus nec picis odor aliquis inerat: quin etiam neque in lebetes ipso picis aliquid inventum est, sed tantum frigida aqua. Tunc Aurelianus, Existimatisne, inquit, eos, qui præsentem sunt, a vobis circumveniri et adduci, ut putent auxilium a Deo vestro vobis allatum, et non magicis potius artibus hæc facta esse? Non ita, per deos ipsos, res se habebit: faciam enim, ut cruciatibus affecti, igne consumamini, nisi diis ipsis victimas obtuleritis. Ad hæc Paulus respondit: Minime nos possumus viventem Dominum Deum relinquere, cæli et terræ creatorem, qui nos e tenebris eripuit, et a manibus tuis eosdem liberavit. Numquam igitur, Aureliane imperator, nobis persuadere poteris, ut lapidibus et statuis vestris, voce, auditu et anima carentibus, cultum præbeamus. Itaque de cætero tormenta, quæcumque vis, nobis admoveas, ut Dei nostri vim cognoscas.

9 Jussit Aurelianus duas ferreas sedes illuc afferri, et e balneis publicis carbones congeri, et sedes illas vehementer succendi: suum vero abdomine illitos Martyres ipsos supra candentes sedes imponi. Quod cum mox factum esset, Jam, inquit Aurelianus, artibus vestris omnibus superatis, potestis discere, quisnam sit Aurelianus imperator. Veniat nunc Christus vester, si potest, et vobis laborantibus opem afferat. Respondit statim Aureliano Juliana: Nobiscum hoc in loco Christus est, nobis opem affert, neque sinit ab igne nos tangi. Tu vero illum non vides, cum ejus visione indignus sis. Moneo te, Aureliane, ut insaniam istam omittas, et ad Christum accedas: nam si ei credere volueris, te resipiscentem amplectetur, cum benignus sit ac misericors, et humana peccata condonet. Quod si non credideris, æterno igne punieris.

ANNOTATA.

a De his, quæ hic et inferius de Aureliano dicuntur, consule Commentarium prævium num. 9.

b Ptolemaidem hanc castigat idem Commentarius num. 6.

EX EDIT.
 APUD SURIUM.
Mittuntur ambo in ferventem picem, quæ in gelidam aquam mutatur,

Aureliano
 Dei virtutem magicis artibus adscribente.

E

Deinde ignitis sedibus imponuntur:

F

EX EDIT.
APUD SU-
RIUM.

CAPUT II.

*Eorum lictores martyrio affecti;
alia amborum tormenta; ci-
bus illis cælitus subministra-
tus; conservata S. Julianæ
pudicitia.*

lictiores pu-
niantur et
ad Chri-
stum con-
vertuntur.

Magis iratus est Aurelianus, et jussit car-
nifices capite truncari, quasi pecunias a Chri-
stianis accepissent, ut illis parcerent. Cum vero
ad mortem ducerentur carnifices, hortabatur eos
Paulus his verbis: Nolite timere: neque enim
in æternum moriemini, sed Sanctorum participes
futuri estis, et cælestis regni heredes. Hæc cum
audissent carnifices, constiterunt, ita Deum
orantes: Domine Jesu Christe, quem Paulus et
B Juliana prædicant, adesto nobis, et in confessio-
ne tua fac nos perfectos esse: quoniam nihil ma-
li fecimus, et morimur. Hæc cum dixissent, ob-
truncati sunt. Eorum alter, Quadratus: alter, Aca-
cius dicebatur.

Martyres
iterum cru-
ciantur

11 His igitur martyrio consummatis, jussit
Aurelianus alios carnifices ignem afferre, et su-
pra carbones sal adspargere, ut ignis ipse vehe-
menter accenderetur. Tum Juliana, Aureliane,
inquit, tyranne et nefarie, cur teipsum affligis?
Video enim te cruciari, et omnibus modis furo-
re detentum affligi, denique ut serpentem ali-
quem exsibilantem, venenum contra nos effun-
dere: sed nihil tamen proficies, cum Deus ipse
nos corroboret, ut pravas tuas cogitationes susti-
nere possimus. Itaque cum adversus nos nihil ef-
ficere potueris, magis erubescas, et a nobis ipsis
abstinebis. Aurelianus jussit illos exsolvi, et in
carcerem detrudi, atque ligna quædam maximi
ponderis in eorum cervices imponi, pedes etiam
compedibus ligari, catenis manus devinciri, et
ferreos clavos sterni, ut illis configerentur, ne-
que Christianorum aliquem permitti ad eos ingre-
Cdi, ne cibus afferretur. Illos igitur carnifices in
carcerem duxerunt, quæque ab Aureliano jussi
fuerant, eis fecerunt. Cum vero media nocte Mar-
tyres Deum precarentur, lux quædam magna efful-
sit in carcere, et angelus coram illis stetit, eisque
dixit: Paule et Juliana servi Dei altissimi, surgite et
Deum orate.

et cibi illis
divinitus
apponun-
tur.

12 Hæc dixit angelus, et ad eos accessit: ac
statim instrumenta, quibus eorum colla constricta
erant, tetigit, statimque tam illa, quam reliqua
ferrea et lignea vincula confracta, de justorum
Martyrum corporibus exciderunt: duæ autem
sedes pannis stratæ, et mensa coram ipsis illico ap-
posita est, omnigenis ferculis plena: eisque an-
gelus dixit: Venite, requiescite, et cibum su-
mite, quem misit vobis Jesus Christus. Paulus
et Juliana ea re lætati, discubuerunt. Cumque
panem ipsum in manus sumpsissent, et oculos in
cælum erexissent, Deo ipsi gratias egerunt, et
cibi participes facti sunt. Viderunt carceris custo-
des lucem illam magnam: cumque ad eos repen-
te introivissent, quod factum fuerat didicerunt,
ipsos insuper comedentes, et hilares factos vide-
runt. Itaque cum illis recumbentes et ipsi come-
derunt, Deoque laudem et gloriam dederunt,
qui talem gratiam filiis hominum contulisset, ita

ut plerique ex ipsis Deo crediderint, et Christiani D
evaserint.

13 Tertio post die Aurelianus, cum in tribu-
nali sedisset, jussit sanctos martyres Paulum et
Julianam illuc duci, quibus ait: An nondum tor-
menta ipsa vos docuerunt, ut ab ista insania vestra
discedatis, et deos adeuntes, illis victimas offe-
ratis? Hæc, inquit Paulus, stultitia mihi sit,
et omnibus, qui Deum ipsum diligunt. Quod
enim stultum est Dei, sapientius est hominibus:
et sapientia hominum, stultitia est apud Deum.
Desipiens profecto et insanus essem, si a Deo
ipso deficiens, dæmones vestros colerem. Denuo
Aurelianus bili percitus, jussit illos in ligno sus-
pendi, et cruciari. At illi Deum orantes, hæc
dicebant: Domine Jesu Christe, fili Dei viven-
tis, lux Christianorum, et fides, quæ neque
concuti, neque ab adversariis expugnari, aut
dissolvi potest; ostende faciem tuam, et nobis
opem feras, neque nos destituas propter sanctum
nomen tuum. Cum igitur carnifices diutius illos
cruciarent, et Christus eorum cruciatus subleva-
ret, nihil omnino Martyres tormenta illa sentie-
bant.

Nova tor-
menta,

14 Unus vero e carnificibus, nomine Strato-
nicus, cum staret ad sinistrum Julianæ latus, et
tormenta in eam inferret, ejus pulchritudine cap-
tus, manus ab ea continebat. Cujus sensum at-
que animum cum beata et sancta Juliana cogno-
sceret, sinistrum pedem extendit, et calce illum
verberans, Stratonice, inquit, fac quod jussus
es a tyranno Aureliano, neque manus a me con-
tineas mihi parcens: ego enim habeo regem me-
um Dominum Jesum Christum, Deum æternum,
et animæ meæ curatorem, qui corporeis labori-
bus me sublevat, atque ita præsentis cruciatus
non sentio. Hæc cum Stratonice audivisset, statim
ensem, quem manu tenebat, abiecit: cumque ad
tribunal Aureliani cucurrisset, clamans, Aureliane,
inquit, tyranne et temerarie, curnam hæc facinoræ
contra Christianos patrare audes? Quidnam ho-
mines Deo servientes commiserunt, ut ita crude-
liter et immaniter eos crucies? An quia Christum
omnium dominatorem venerantur? Hæc cum audi-
ret Aurelianus, ita obstupuit, ut hora una mutus re-
manserit.

E
conversio
Stratonici
carnificis

15 Tandem responens, Tunc etiam, in-
quit, Stratonice, istorum stultitiæ atque insanitiæ
particeps factus es? An Julianæ pulchritudo te
decepit et ejus jucundis sermonibus allectus es?
Stratonice cum in cælum oculos erexisset, dein
Paulum ac Julianam in ligno suspensos circumspex-
isset, crucis signo munitus, illorum adspectus
tales vidit, quales angelorum Dei facies esse so-
lent. Mox accurrit, et eorum aram calcibus con-
culcavit, eamque evertens, ait: En et ego Chri-
stianus sum: facias licet, quidquid libet. Furo-
re accensus Aurelianus, jussit ejus caput abscindi
Cumque sententiam imperator tulisset, venit ad
eum locum, in quo martyrium obiturus erat.
ubi cum genua inclinasset, ita oravit: Domine
Jesu Christe, quem Paulus et Juliana confiten-
tes, invicti permanent, a divinitate tua servati,
et Aureliani tyrannidem confundentes: tu, quæ-
so, et animam meam accipe in cæleste regnum
tuum; meam, inquam, animam, qui brevissi-
mæ horæ spatio nomen tuum confessus sum,
præsente Aureliano tyranno. His dictis, ille ca-
put extendit, et a carnifice obruncatus est. Ve-
nerunt autem Christiani, et ejus reliquias colle-
gerunt.

qui capite
plectitur.
F

16 Paulus vero et Juliana cruciatus fortiter
sustinebant

A sustinebant. Tunc Aurelianus Julianam affatus, O scelestâ, inquit, et impia muliercula, quomodo in tormentis existens, carnificem decipere potuisti, eique mortis causam afferre! Non ego, inquit Juliana, illum decepti, vel mortis causam attuli; sed qui me assumpsit Jesus Christus, ille ipse et hunc dignum fecit, ac vocavit: nisi enim dignus fuisset, numquam ad martyrii palmam pervenire potuisset. Illum igitur in regno cælorum requiescentem adspicies: te vero in gehennæ flamma puniri senties. Tunc quidem pectus tuum infelix percuties, cum inferiorem hominem te ipso apud Christum præstantiorem videbis, et dolore affectus, clamabis, Dei misericordiam implorans, quam tamen impetrare non poteris. Post hæc jussit Aurelianus illos e ligno detractos, in carcerem interiorem concludi, et omnes veneficos ac præstigiatores vocari, qui feras omnes, quascumque haberent, acerbissimas, hoc est, viperas, aspides, cerastes *a* ac dracones afferrent, ut una cum Paulo et Juliana in carcere concluderentur. Cum igitur feras attulissent, quemadmodum a tyranno jussi fuerant, simul cum B Paulo et Juliana eas concluserunt. Serpebant autem feræ illæ, et ad pedes beatorum Martyrum assidebant, intentis quidem oculis eorum facies adspicientes, sed nihil tamen nocentes. Paulus autem et Juliana sedebant psallentes et Deum collaudantes.

17 Manserunt autem serpentes illæ tres dies et tres noctes cum Martyribus clausæ. Tertio autem die misit Aurelianus sub noctis tempus, ut disceret, an a serpentibus consumpti essent. Venerunt, qui missi fuerant, ad eum locum: cumque ad januam accessissent, eos, psalmos canentes et Deum laudantes, audiverunt. Cum vero accuratius scire vellent, quo pacto res se haberet, ascenderunt in locum quemdam superiorem. Unde per fenestram speculati, viderunt Paulum sedentem simul cum sorore sua Juliana, et angelum Dei stantem in conspectu ferarum, neque permittentem feras accedere. Cucurrerunt igitur illi, et Aureliano omnia, quæ viderant, nunciarunt. Surrexit Aurelianus diluculo, et sedit pro tribunali, et jussit veneficos feras suas illinc evocare, et Martyres duci C ad tribunal. Accesserunt venefici ad januam, et feras eo modo, quo solebant, vocare cœperunt. Cum vero feræ ipsæ illis non obedirent, januam patefecerunt, et feræ uno impetu omnes exierunt, et quoscumque infideles homines prope januam invenerunt, statim interfecere, et ad deserta loca aufugerunt.

18 Carceris autem custodes Paulum et Julianam ad Aureliani tribunal duxerunt. Tyrannus igitur eos intuens, ac ridens, Beatum, inquit, me hodie existimo, quod vestra consuetudine fruor: fortasse enim magnum aliquid a vobis lucrificiam, et per deos ipsos, si quidem mihi verum dixeritis, multa et magna dona a me percipietis, et regni mei potestas penes vos erit. Numquid vos deum Apollinem præsentem, et vobis opitulantem, ut audivi a quibusdam speculatoribus, vidistis? Nos, inquit Paulus, nullum Apollinem eognovimus: nam sumus ex eorum numero, quibus Deus salutem dedit. Tua vero anima ad mortem usque perdita est: non enim sapis, neque resipiscere vis: quinimmo multus tyrannidis tuæ furor ad blasphemiam te convertit; quippe qui angelum, quem misit Dominus Jesus Christus ad obturanda ora serpentum, quæ tua est arrogantia et temeritas, Apollinem fuisse dicis. Tunc iratus Aurelianus, jussit plumbeis

globis Pauli maxillas contundi, atque illi dici: Ne ita insipienter et arroganter loquaris cum scias te imperatori assistere.

19 Jussit postea e tribunali Paulum abduci, et Julianam ejus sororem coram sisti, quam his verbis aggressus est: Quæso, animæ meæ domina Juliana, quæso, inquam, et te hortor, ne fratris tui insaniam imiteris. Video te puellam prudentissimam, multa sapientia refertam. Obtempera consiliis meis, et columnas aureas per totum terrarum orbem, tuo nomine inscriptas, erigam. Tunc illi Juliana: Minime, inquit, me decipies, Aureliane tyranne et impie. Non circumvenies Dei altissimi servam. Ne mihi æternam mortem suggeras. Visne me privare Dei gloria et cælesti regno, quo tu indignus es et alienus? Jussit Aurelianus Julianam semoveri, et Paulum reduci: cui dixit: En, Paule, soror tua promisit mihi se diis sacrificaturam: quæ idcirco mihi uxor erit, totiusque regni mei domina. Fac igitur et tu quod dico, et sinas tibi persuaderi, ut diis sacrifices. Ad hæc Paulus: Vere inquit, mentitus es, idque tuo malo: sed nihil alienum fecisti a patris tui diaboli disciplina, cum id facias, quod ille solet: neque enim aliquem E subripere potestis, nisi mendacia confingendo. Sed frustra laboras: namque nos non decipies, ne si totius quidem orbis terrarum imperium nobis pollicereris; minime, inquam, nos circumvenire poteris.

20 Quousque tandem, inquit Aurelianus, injuriam nobis facis? An non erubescis, nugator et insipiens? Per deos ipsos! ego vos omnium generum tormentis affligam, et nemo e manibus meis vos auferre poterit. Jussit igitur ignem afferri, et quatuordecim virgas ferreas, easque in ignem conjici, et valde accendi: tum Pauli manus et pedes ligari, ferreumque vectem inter manus et pedes injici, et in terram defigi, ac sic virgis ignitis binis per vices Paulum percuti: Julianam vero jussit in lupanari constitui. Itaque multi e turba illa, quæ circumstabat, scelesti et nefarii homines, certatim contendebant, quis ad eam primus ingrederetur. Erant enim velut equi hinnientes, ejus puellæ forma incitati. Cum vero in eo loco, in quo Aurelianus jusserat, constituta esset, statim angelus Domini descendit de cælo, et dixit: Ne timeas, Juliana: Dominus enim Jesus Christus, quem tu colis, misit me, ut te protegam, et sanctum nomen ejus notum faciam omnibus timentibus eum. Cum vero multi ad virginem accederent, et ejus pulchritudine frui vellent, angelus excussit e pedibus suis pulverem, et in eorum oculos injecit, ita ut eos excæcarit. Quapropter neque amplius cernebant, ubi essent, aut quo irent, neque ad illam accedere poterant.

21 Id cum turbæ vidissent, quod admirabiliter factum fuerat, uno animo clamabant: Magnus est Deus Pauli et Julianæ, qui ubique eos servat et protegit, qui illum timent. Qui autem excæcati fuerant, flexis genibus supplices ejus opem implorabant, dicentes: Juliana, serva Dei altissimi, peccavimus quidem contra te, cum stulte atque insipienter nos gesserimus: sed tu da, quæsumus, nobis veniam, ut Dei serva: et precare Christum tuum, ut nobis visum restituat. Eorum misericordia commota Juliana, paululum aquæ accepit: et cum oculos in cælum extulisset, Deum invocavit, ita dicens: Domine Jesu Christe, author omnium salutis, exaudi me, et nunc etiam ostende miracula et prodigia, quæ facis propter

Ex edit.
APUD SU-
RIUM.

Hujus blandi-
tæ ac do-
lus.

Alia Pauli
tormenta;
Julianæ pu-
dicitia

F

a Domino
conservata,
ac cæci illu-
minati,

EX EDIT.
APUD SU-
RIUM.

propter nos filios hominum Restitue his viris facultatem videndi, ut sanctum et gloriosum nomen tuum celebretur. Hæc cum dixisset, aquam supra turbas illas infudit, et omnes, qui excæcati fuerant, visum receperunt. Tum illi ad terram prostrati, gratias Deo reddebant, pœnitentiam agentes. Cumque peccata sua confessi essent, Christiani facti sunt.

Paulus ab-
sens novit
Julianæ
castitatem
ab impudi-
cis non vio-
latam.

22 Paulus vero, de quo dicebamus, cum a carnificibus cruciaretur, virgis illis ferreis diutius percussus vociferabatur, hæc dicens: Aureliane tyranne et nefarie, quidnam mali commisi, ut sic creduliter et impie me crucies? Verum me quidem a tormentis Dominus meus Jesus Christus sublevat: te vero manet hereditas æterni illius ignis, qui paratus est tibi, et diabolo hæc adversus nos suggerenti. Et ubinam, inquit Aurelianus, Paule, est Juliana soror tua, quam ais esse temperantem et virginem? En illa ad lupanar ducta est. Num putas adhuc esse virginem? Ad hæc Paulus: Scio, inquit, illum ipsum Deum qui semper a tuis pravis cogitationibus me libera-
vit, sororis etiam meæ propugnatorem fuisse,
B et intactam ab omni labe conservasse. Misit enim angelum suum e cælo, ut eam custodiret. En ut sine macula, et virginitatem puram habens, revertitur, ut videat vincula mea. Miserat enim Aurelianus, ut Juliana duceretur. Quæ cum venisset ad tribunal, et Paulus eam vidisset, multo gaudio plenus risit. Aurelianus vero Num, inquit, Juliana, amatores tui pulchritudine tua satiati sunt? At illa dixit: Mea pulchritudo, meum ornamentum et decus Christus est, qui misit angelum suum, et me abjectam atque humilem servam protexit: quoniam fidem et spem meam in illo fixam habeo. Quapropter gratias illi ago, et sanctum ejus nomen collaudo, quod ipse est, qui facit mirabilia solus, et non est alius Deus præter ipsum.

ANNOTATIO.

a Cerastes, *κεραστῆς*, à *κερας*, id est, cornu. Caussam indicat hic locus Plinii lib. 3 cap. 32: "Cerastis corpore eminere cornicula sæpe quadrigemina: quorum motu, reliquo corpore occultato, sollicitet ad se aves." Plenius de eodem Isidorus lib. 12 cap. 4: "Cerastes serpens dictus eo quod in capite cornua habeat similia arietum: *κέρατα* enim Græci cornua vocant: sunt autem illi quadrigemina cornicula, quorum ostentatione, veluti esca illiciens sollicitata animalia perimit. Totum enim corpus arenis tegit, nec ullum indicium sui præbet, nisi ex ea parte, qua invitatas aves vel animalia capit. Est enim flexuosus plus quam alii serpentes, ita ut spinam non habere videatur." Hæc et plura notat Vossius in *Etymologico linguæ latinæ*.

CAPUT III.

Martyrum constantia aliis pœnis exercita; obitus ac sepultura.

Ambo mit-
tuntur in
foveam ar-
dentem:
convertun-
tur genti-
les:

Jussit deinceps Aurelianus Paulum exsolvi, et foveam quamdam effodi, tam longam, quanta est trium hominum statura: tum ligna et ignem afferri, atque in fovea illa succendi. Fecerunt carnifices, quod jussum fuerat, admodum studio-

se: nam et foveam statim effoderunt, et ignem D vehementer accenderunt. Itaque Aurelianus jussit Paulum et Julianam in ignem illum conjici. Sancti vero Martyres Deum collaudantes, Salvatorem ac Dominum Jesum Christum invocabant ad opem sibi ferendam. Cum autem ad eum locum venissent, sua membra crucis Christi signo munierunt, et sponte se in ignem conjecerunt. Erant autem in igne illo Deum laudantes, et ejus gloriam prædicantes. Ecce autem angelus Domini descendit de cælo, et fumum una cum igne foras excussit, neque permisit sanctos Martyres vel paululum ab igne perturbari. Stabant itaque in fovea illa rectis corporibus, divinas laudes proferentes in hanc sententiam: Benedictus es Domine Deus Rex seculorum, qui memor fuisti humilitatis nostræ, et præsentia tua ignis flammam extinxisti propter bonitatem tuam, quæ facit, ut peccata nostra non recorderis. Tu nos indignos, salvos atque incolumes eripuisti a cogitationibus tyranni Aureliani, qui suo imperio ita intumescit, quasi futurus sit immortalis. Hæc cum Martyres precarentur, multi ex Græcis a, Dei potentiam contemplantes, animo compuncti, ab idolorum superstitione defecerunt, et Christi E fidem secuti sunt: multi etiam carnifices, qui eos verberaverant, cum Dei tanta in illos beneficia collata vidissent, mutato consilio, Christi fidem amplexi sunt.

24 Perlata vero sunt hæc omnia ad Aureli-
anum, qui jussit illos, ita ut erant, in fovea la-
pidibus obrui. Sed, ecce, repente tonitruum so-
nitum cum multis fulguribus, et nubes huc atque
illuc agitata, et ignis plenæ, usque ad Aurelia-
ni conspectum devenerunt, et ignem illum in
terram effuderunt, voxque hæc e cælo ad eum
demissa est: Aureliane, ingredere in abyssum
gehennæ ignis, paratam tibi et patri tuo diabolo.
Hæc cum facta essent, misit Aurelianus, et jussit
Athletas et Christi martyres ex fovea illa extrahi,
et in carcerem conjici. Itaque sancti Martyres
Dei gloriam laudabant in omnibus his, quæ Deus
ipse mirabiliter illorum causa fecerat. Septimo
die postea diluculo Aurelianus sedit in tribunali,
et jussit sacerdotes afferre quocumque idola ha-
bebant argento et auro confecta, ac pretiosis lapidi-
bus ornata. Quæ sacerdotes ipsi mox in conspectu
Aureliani constituerunt, cum stravissent sub ejus
pedibus purpuram regalem. Tum Aurelianus, Vo-
cate, inquit, Paulum et Julianam. Quos cum
vidisset ante tribunal consistentes, animo et vultu
valde irato illis minatus, dixit: Ite nunc, et
diis sacrificate: nolim enim existimetis, manus
meas vos evasuros. Subrisit Paulus, et ait: Num-
quam, tyranne, Deum nostrum derelinquemus,
qui cælum et terram effecit. Ne putes amplius,
idolis tuis cultum nos allaturos. Tum Aurelia-
nus: Violenta, inquit, morte dignus es. Idolane
tibi hæc videntur: neque intelligis, quæ vis in illis
sit?

25 Ad hæc Paulus: Jupiter iste, quem tu
deum esse dicis, homo quidam fuit fugitivorum
filius, qui artem magicam bene edoctus fuerat:
cumque præter cæteros homines esset incontinen-
tissimus, et libidini maxime deditus, ac quo-
rundam pulcherrimas uxores atque filias ada-
masset, se continere non potuit, quin cum illis
commisceretur. Qui modo in taurum mutatus,
modo avi similis, aquilæ scilicet ac cygno, mu-
lieres nonnullas ex jam dictis circumvenit; et a
mente alienatas in eam miseriam impulit, ut ipsum
tamquam deum, colerent. Ad hæc et alias mu-
lieres

minæ cele-
stes ad Au-
relianum,
Martyrum
constantia:

S. Paulus
spurcitiam
deorum ex-
ponit,

A. lieres per formæ mutationem et præstigias de-
pit, in aurum commutatus. Et ne alia ejus libidi-
nosa facinora hoc loco narrem, (Scio te ad iracun-
diam concitari : sed licet irascaris, dicam tamen
nihil veritus) iste, qui prope Jovem positus est,
et Apollo dicitur, an non ex adulterio genitus est
e muliere quadam, quæ Latona dicebatur quæque
illum peperit inter duas arbores, qui et ipse opera
nefaria commisit, patrem Jovem imitatus? Eo-
dem modo et Dionysius vester ille Deus, an non
et ipse ex adulterio genitus est ex Semele Cadmi
filia? Nugator, inquit Aurelianus, et sceleste, an
non ex Junone deorum matre Bacchus genitus est?
Risit Paulus, et ait : Estne Deus, qui ex muliere
genitus incipiat esse Deus, aut qui uxorem habeat?
Tunc Aurelianus, Quousque, inquit, multas nugas
effundens diis maledices? An non et vester Chri-
stus, quem vos Christiani Deum cælestem esse di-
citis, ex muliere genitus est? Respondit Paulus :
Non es tu dignus, qui Dei mysterium audias. Ve-
rum ne oratione tua multos eorum, qui præsentem
sunt, circumvenias, necesse est aperire id, quod
quæris.

B 26 Initio Deus ipse cum cælum et terram, mare
et omnia, quæ in eis sunt, effecisset, hominem
effinxit ad imaginem et similitudinem suam : pu-
rum enim malitia, innocentem, justum, pietate
præditum creavit illum Deus, et in paradiso deli-
ciarum pleno eum collocavit. Pater autem vester
diabolus non ferens tantam hominis felicitatem,
Evam seduxit, et per illam, Adam ad divini præ-
cepti transgressionem impulit. Quo factum est,
ut et Adam ipse tamquam transgressor e paradiso
expulsus sit, et genus omne humanum morti et
peccati pœnæ obnoxium evaserit. Quamobrem cæ-
lestis Pater et omnipotens Deus misericordia mo-
tus, humano generi subvenire volens, misit Filium
suum, ut humanam carnem susciperet, et Adam
solveret, eosque qui ab injusto detinebantur. Ipse
igitur Deus, Verbum Dei, ac Patris Filius, ante
secula omnia est sapientia ipsius, et potentia et
dextera : qui per archangelum Gabrielem annun-
tius fuit sanctæ illi Virgini, puræ atque hone-
stissimæ, ex prophetico et regio genere originem
ducenti : in cujus utero Deus ipse, hoc est, cæleste
Verbum, quod oculis corporeis non cernitur, habi-
tans, suscepit corpus cum Gabriel ita Mariam ipsam
affatus esset : Ave gratia plena, Dominus tecum :
et paulo post; Spiritus sanctus superveniet in te,
et virtus Altissimi obumbrabit tibi : ideoque quod
nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Ge-
nitus igitur fuit Deus et cæleste Verbum per Vir-
ginem, omni labe purissimam, corpore, tamquam
veste quadam indutus propter humanæ salutis di-
spensationem.

Incarnatio-
nis, 27 Nemo enim poterat Deum verum, ita ut
est, præsentem videre, cum Deus ipse sit ignis
consumens, neque homo aliquis vivens Dei fa-
ciem videre possit. Hujus igitur dispensationis
causa Deus noster, quod ad carnem pertinet, geni-
tus fuit, et ut infans lacte nutritus est, cum esset
tamen divinitate perfectus. Insuper factus est puer,
et juvenis, cumque hominibus, ut homo, conver-
satus est annos triginta tres, urbes, regiones et
castella orbis terrarum pertransiens, et benefa-
ciens omnibus, ac liberans eos, qui a diabolo vexa-
bantur. Postea in ligno crucis suffixus est, ut
salutem daret mundo, qui perierat diaboli vio-
lencia et fallacia. Idem corpore mortuus est. Cum-
que ad inferos descendisset una cum sancta anima
illa sua, contrivit portas æreas, et vectes ferreos

confregit, atque in coliginosa inferorum penetra-
lia ingressus, eripuit eos, qui vinculis detine-
bantur, et ex carcere diaboli illos in superiorem
regionem eduxit. Quod totum ipsius benignitati
acceptum refertur. Cum vero ita post tres dies a
mortuis resurrexisset, apparuit suis discipulis at-
que Apostolis, et aliis multis, qui vere in eum
crediderant : et cum aliquoties comedisset et bi-
bisset cum Apostolis per dies quadraginta, sic po-
stea in cælum assumptus est, et sedet ad dexteram
Patris cum corpore illo, quod ipse Deus Verbum
sibi copulavit. Nunc igitur diabolus dolore affi-
gitur : illum enim Christus ipse Christianorum
pedibus conculcari fecit, qui per sanctum ipsius
nomen ingrediuntur in regnum cælorum : a quo
regno tu alienus es : habes enim sortem et partem,
æternam ignis gehennam, hereditatem diaboli pa-
tris tui percipiens.

28 His auditis, Aurelianus præ furore vultu
mutatus est, et dentibus stridere cœpit, exarde-
scens in illum, cui et respondens, Multas, inquit,
nugas te modo effundentem passus sum, patien-
tiam in te, nugax et sceleste, audiendo retinens. Tu
vero quamdiu perges me contemnere, et diis male-
dicere? Nunc igitur nisi diis immolaveritis, pessi-
mis modis vos perdam, ita ut nemo possit e manibus
meis vos eripere. Tum Paulus et Juliana concordi
animo et magna voce clamantes, Nos, inquit,
Christiani sumus, et in Christo ipso spes nostras
collocatas habemus : dæmones non adoramus, ido-
lis tuis non servimus, tormenta tua non timemus.
Excogita igitur quoscumque vis cruciatus : fidem
enim in Deo habemus, fore ut a nobis supereris,
quemadmodum pater tuus diabolus a Christo super-
atus fuit, qui nos etiam robustos facit, et pravas
artes tuas expugnat. Hæc cum audisset Aurelianus,
jussit lignum quoddam magnum afferri : quod cum
allatum fuisset, fecit Paulum in eo alligari. Carni-
fices vero ejus manus colligarunt. Tunc Aurelianus
præcepit accensas lampades afferri, et in ejus faciem
injici, præcone ita vociferante : Ne in orbis terra-
rum dominos contumeliosus sis, neve in deos ipsos
maledicta conjicias.

29 Juliana cum fratrem suum igne comburi
spectaret, summa voce clamavit : O tyranne et
sceleste, quid mali frater meus commisit, ut ita
crudeliter eum crucies? Jussit Aurelianus et Ju-
lianam in ligno alligari, et accensas faces in os
ejus, et in totum corpus adhiberi : cui et dixit :
Impudentissima mulier, erubescere, quemadmodum
mulieres decet. Tum Juliana ridens, Vere, inquit,
Aureliane, te admonentem acceptum habeo, eo
quod dixisti, Cum sis mulier, erubescere : reve-
reor enim, et erubesco Christum Dei viventis
Filium, qui est ante faciem meam, neque illum
possum derelinquere, et dæmones colere. Furore
accensus est Aurelianus, cum se ab illis irrisum
videret. Itaque jussit carnifices ignem per totum
corpus illorum circumferre. Quod cum illi mox
fecissent, tota civitas, quæ sanctorum Martyrum
spectaculo intererat, voce magna clamabat : Im-
perator Aureliane, injuste judicas, injuste illos
crucias. Si nolunt diis sacrificare, sententiam
contra illos feras. Tum Aurelianus, cum metue-
ret, ne populus seditionem adversus ipsum concitaret,
sententiam tulit, ut eorum capita trunca-
rentur, et corpora canibus ac feris et volucris
cæli projicerentur.

30 Itaque decimo septimo die mensis Augu-
sti b exierunt simul lætantes, atque versum hunc
psalmi concinentes : Salvasti nos, Domine, ab
affligentibus

tyranno fu-
renteet ad alia
supplicia
Martyres
condemnan-
te.Eorum
mors

EX EDIT.
APUD SU-
RIUM.

affligentibus nos, et odientes nos confudisti. Cum vero ad locum martyrii venissent extra urbem, Paulus rogavit carnificem, ut Julianam prius, quam ipsum, securi percuteret. Juliana vero, cum faciem suam Christi signo munisset, admodum læta collum extendit, eamque spiculator securi percussit. Paulus igitur cum sororem Christi martyrio perfunctam vidisset, oculos in cælum erexit, et Deo gratias egit, ac crucis signo se itidem muniens, collum suum extendit : quem et spiculator mox obtruncavit.

ac sepul-
ta.

31 Erant illorum corpora extra urbem jacentia, cum e loco illo ea tollere Christiani prohiberentur. Milites enim, ita ut jusserat Aurelianus, observabant, ne quis reliquias illas auferret. Veniebant autem in eum locum lupi, canes et volucres, et circa sanctorum Martyrum corpora sedentes, illa custodiebant: cumque muscas et ejusmodi animalia supra corpora illa sedentia viderent, aves ipsæ alis eo expellebant, non permittentes, ut in sanctis illis corporibus insiderent. Itaque septem dies et septem noctes feræ ac volucres cæli circa Martyrum reliquias consederunt. Cæterum nuntiata sunt omnia

hæc a militibus Aureliano. Qui cum ea audivisset, D O furorem, inquit, pessimum Christianorum istorum, quos ne mortuos quidem superare potuimus! Misit igitur, et milites ipsos noctu illinc abduxit: neque enim volebat de die eos illinc remove, ne a Christianis irriderentur. Cum vero dies illuxisset, exierunt Christiani, et Martyrum corpora curantes, sumptuose in pace condiderunt, regnante Domino nostro Jesu Christo: cum quo Patri simul et sancto Spiritui sit gloria, honor et imperium nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a In Græco est τῶν ἐλλήνων quæ vox alibi et Græcos significat et gentiles; hic autem gentiles.

b Alibi Martyrum mors refertur ad diem 4 Martii. Vide dicta in Commentario prævio num. 3. Utra igitur die suum agonem consummarunt? At quidquid sit, major pro hodierna die videtur esse auctoritas ex numero majore Fastorum, tunc illos referentium, siquidem die eos sua referant, seu qua martyrio sunt coronati. E

DE SANCTIS MARTYRIBUS MONACHIS

LIBERATO ABBATE,
BONIFACIO DIACONO, SERVO ET RUSTICO SUBDIACONIS

ROGATO ET SEPTIMO MONACHIS, ET MAXIMO PUERO

CARTHAGINE IN AFRICA

J. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Scriptor Passionis, ejusque tempus et locus, Sanctorum vero cultus in Ecclesia celebris.

ANNO
CDLXXXIII.
Victor Vi-
tensis eam
scripsit.

Quam certa est et passim admissa illustrium horum Martyrum probatissima Passio, tam de vero ejus scriptore inter eruditos elapso proxime seculo disputatum est, aliis cum Surio eam Victori episcopo Uticensi, aliis passim et recte Victori Vitensi adscribentibus, sic tamen, ut non ita pridem dissertatio prodierit, qua duo Victores Vitenses asseruntur, quorum posteriori historia tribuenda dicitur, ut vide in Ephemeridibus Trivortianis mense Aprili 1709. Nobis satis est, verum Passionis historicum Victorem Vitensem omnino appellari; de quo videnda Cl. Theoderici Ruinartii in sua Persecutionis Wandalicæ historia, admonitio a pag. 94, ubi fusius eadem Passio ex variis codicibus Mss. ita vindicata est, ut de ejus germanitate dubium modo nullum superesse videatur, quod hic merito moveri possit.

Passi sunt
an. 485;

2 De tempore, quo fortissimi Pugiles coronati fuerint, loquitur ibidem laudatus Ruinartius, censetque illud satis indicari ab ipso Passionis scriptore, dum eos anno Hunerici regis septimo martyrii palmam adeptos fuisse refert. Cum enim, inquit, Hunericus anno CDLXXXIV excesserit e vita, completo fere octavo regni sui anno, mors eorum anno præcedenti, scilicet anno CDLXXXIII consignanda est. Victoris verba non otiose expendit etiam Chiffletius, expendere alii. Poterit unusquisque

idem ipsum ex Passionis principio colligere, ut prorsus non videam, quid demum sibi velit Tillemontius tomo 16 pag. 798, dum martyrium, de quo agimus, ad annum 488 referendum contendit, quasi eodem ferme anno contigerit, quo se historiam scripsisse testatur Victor, nempe sexagesimo post Wandalorum in Africam irruptionem, quo cœpisse perperam certat Hunerici in Catholicos persecutionem. F

3 Observare enimvero potuit Vir alias non indiligens, sævissimam Hunerici carnificinam, ipso vivente et urgente, dire exercitam, ut ex laudata hic historia clarissime patet, nostrosque adeo sanctos Monachos passos ipso superstite et spectatore: qui tamen Dei judicio, post non multos dies turpissima morte præventus, scatens vermibus expiravit; dum agebatur annus septimus regni ejus, ab anno 476 vel 477 inchoati. Frustra igitur laboravit, seque torsit Tillemontius, ut admissam passim ab eruditibus, et vero certissimam epocham everteret, a Majoribus nostris etiam confirmatam, dum de synonymo sancto Liberato medico, aliisque in eadem persecutione Martyribus egerunt ad XXIII diem Martii, cui proinde et nos hic acquiescendum censuimus.

non 448,
ut vult Til-
lemontius.

4 Pergit Ruinartius: Quonam tandem in loco aut apprehensi fuerint, aut mortem subierint, non

Locus in
quo capti
et in quo
passi.

A, non est opus ut hic fusius inquiramus, cum ex ipsa eorum Passione constet, eos a monasterio territorii Capsensis in Byzacena, ubi vitam monasticam ducebant, Carthaginem adductos fuisse, ibique martyrio coronatos. *Quam hæc clara et certa sunt, tam dubium est, quod ibidem sequitur, sumptum ex occasione nominatæ hic Capsensis civitatis, in cujus vicinia sancti Martyres commemorati dicuntur, utrum nempe confundendi non sint cum Capitanis Martyribus, qui in Calendario Carthaginensi celebrantur Idibus Novembris. Non ausim equidem id asserere, tametsi mirum videatur, tam inclytos athletas in dicto Calendario fuisse omnino prætermisos. At facile respondebitur, innumeros alios in ipsa illa persecutione passos, ibi etiam præteritos esse, ut inde pro confusione Capsensium et Capitanorum, argumentum non videatur posse deduci.*

Celebres in
classicis
Martyrologiis,

5 Reliquum est, ut ostendamus tam illustrem Passionem classicis nostris Martyrologis ignotam non fuisse, nec ignorasse ipsos, Victorem Vitensem eam pro merito celebrasse. Prævit haud dubie ceteris is, quem Ado ductorem habuit, auctor Romani parvi, jam non semel post Rosweydam editi, qui nescio quo errore ductus, eos hoc die consignavit, ubi vel ex ipso Passionis titulo constat VI Nonas seu II Julii martyrium subiisse. Et id quidem brevis istius Martyrologii auctori condonari posse videtur, quod fortasse Passionem non viderit; magis miror, Adonem, qui Acta ipsa præ oculis habuit, errorem non correxisse; nisi forte et ipse et alii animum attenderint ad celebrem aliquam reliquiarum translationem, modo nobis incognitam, cujus occasione ipsos hoc die retulerint. Ceterum Adonem secuti sunt reliqui, Usuardus cum tota sua progenie, Notherus, Beda Plantinianus, Maurolycus et recentiores passim cum Martyrologio Romano.

quorum elo-
gia

6 Ne textibus multis hic describendis immerer, sufficiet exhibere Adonis elogium seu Actorum compendium hujusmodi: Apud Africam, natale sanctorum martyrum Liberati abbatis, Bonifacii Diaconi, Servi et Rustici subdiaconorum, Rogati et Septimi monachorum, et Maximi pueri: qui persecutione Wandalica jussu crudelissimi atque impiissimi regis Hunnerici, de territorio Capsensis civitatis ex habitaculo monasterii abstracti, atque ad urbem Carthaginensem perducti sunt: ubi pro confessione Catholicæ fidei et unici baptismatis defensione, primo carcerali custodiæ mancipati, et crudelibus ferri ponderibus actati, tenebrosis deputati sunt locis; ubi cum die ac nocte Christianum populum in fidei constantia roborassent, jussit tyrannus furore succensus, navem lignorum manipulis adimpleri atque omnes pariter alligatos, in pelago, igne supposito adcremari.

admitti pos-
sunt;

7 Cum autem pro voluntate infandi regis, vel crudelium ministrorum, extensis eorum manibus et pedibus elevatis, lignis ignis fuisset injectus, statim imperio divino, videntibus cunctis, extinctus est: et dum sæpius renovaretur, iterum atque iterum exstinguebantur globi flammæ. Unde magis tyrannus, furore simul et pudore repletus, jussit eos remorum vectibus enecari, et ita singulos in modum canum, cerebris comminutis, perimi: sicque speciosum cursum certaminis sui, coronante Domino, perfecerunt. Corpora eorum in mare jactata, sub eadem hora, illæsa lictoribus reddita, a Christiano populo reverenter sublata, præeunte clero, cum hymnis solennibus Augusti Tomus III.

condita sunt in monasterio contiguo basilicæ, quæ dicitur Celerinæ. Scribit beatus Victor Africanus episcopus in historia ejusdem Wandalicæ persecutionis, quam et ipse cum ceteris sustinuit, et fidei atque illustri stylo digessit.

8 Ita ferme et Notherus locutus est ex eodem fonte, aliis rem totam multo brevius complectentibus; at veteres istos omnes longe superavit Herrera in suo Alphabeto Augustiniano, quod nempe Martyribus illis monachis et Africanis crescere voluit, atque adeo in varios articulos importune divisit, nescio sane quo operæ pretio, cum neminem hactenus invenerim, qui de ipsis S. Augustini sequacibus, nedum Ordini Eremitarum aggregandis vel remotissime cogitaverit. Quod hic satis sit verbo indicasse. Id superest obiter observandum, alio quam hic a nobis ordine Victorem Sanctorum nomina in Passione enumerasse, secutus nimirum ordinem gradus ecclesiastici, quo S. Liberatum, tametsi abbatem, caruisse, recte, ni fallor, existimat laudatus Ruinartius pag. 209, ad quem lectorem remittimus, daturi modo Passionem ipsam ex ejusdem editione ad codices manuscriptos, ac veteres editiones accurate collatam.

AUCTORE
J. B. S.

non ea quæ
ab Herrera
traduntur.

PASSIO

Auctore Victore Viteni episcopo.

Prædicaturus triumphos Martyrum beatorum, ad enarranda, quæ gesta sunt, auxilium expesco divinum, ut qui illis præstitit superandi victoriam, mihi indigno et immerito quantulacumque verborum porrigat ornamenta. Tunc enim valebo, quæ desiderata sunt, indicare, si ipsi dignentur pro me misero, Domino supplicare.

Pium exor-
dium.

2 Septimus namque agebatur annus crudelissimi atque impiissimi regis Hunnerici, et, ecce, antiquus hostis, veterosus utique anguis, trisulcæ linguæ venena vibrans, Cyrila quodam Ariomanitarum episcopo ministro usus est; subvertens et obtinens animum regis cruenti, ut ita suaderet non posse eum pacatum, atque longævum obtinere regnum, nisi nomen perderet innocentum. Qui tamen Dei judicio post non multos dies turpissima morte præventus, scatens verminibus exspiravit.

Gravis in
Africa

3 Infectari cœpit ore cruento omnem Catholicorum multitudinem, quæ per totam provinciam Africanam, in modum (sicut prædictum est Abrahæ patriarchæ) arenæ maris fuerat multiplicata, ut eam rebaptizationis sauciaret machæra, atque stolam illam singularis et puri baptismatis, quam Christus vino carnis suæ purificans, prelo exprimens crucis fecerat dealbatam, tetra nigredinis turparet illuvie sordulenta. Accipiens quoque tyrannus, ut erat ducibilis a et ferox, serpentinam suggestionem, feralibus edictis uno tempore b totam cœpit commovere.

Catholico-
rum perse-
cutio,

a

b

4 Primo sacerdotum et ministrorum copiosissimam et maximam turbam, in longinquas et extremas regiones exsilio crudeli detrusit. Quibus bis acutum c genus frumenti, quod jumentis solis edere concessum est, nequaquam industria molari contritum, sed manente furfuris cortice loricatum, pro miseratione dari præcepit. Post vero, crescente impietatis insania, etiam hoc auferri crudelissimus imperavit. Post modicum quoque temporis, universas simul ecclesias, præjudicatis

non solum
sacerdotum,

c

A. VICTO-
RE VITENSI.

dicatis venerabilibus portis, cæmentis ingentibus claudi mandavit. Universa namque monasteria virorum vel puellarum sanctarum gentilibus, id est, Mauris, cum habitatoribus donari præcepit.

sed omnia
sexus et or-
dinis.

5 Unus fuit omnibus ejulatus, unus pro Christo moriendi integer et plenus affectus. Paria currebant flumina lacrymarum; quia permiserat Dominus cibari eos pane lacrymarum, et potari eos in lacrymis in mensura, aut forsitan sine mensura. Et si reperta est exiens de arca, inhians cadaveribus mortuis pars aliqua pereuntium corvorum, major est tamen in honore Trinitatis numerus feliciū columbarum. Quanti nobiles et optimi viri, ampli et lati cespitis dominici *d* terram cum cælo commutaverunt, et simul corpus cum substantia tradiderunt; atque delicatæ et nobilissimæ feminae, contra verecundiam naturæ, spectante vulgo virgis cæsæ, variisque tormentis cruciatæ, victoriæ tropæa portarunt? Quanti infantuli irridentes edicta feralia ante mundum contempserunt, quam in illecebrosam ejus semitam introirent?

B Hos inter
vii mona-
chi

6 Tunc apprehensi sunt et septem fratres, quantum pertinet ad concordiam dominicæ servitutis, in monasterio habitantes in unum: quia bonum est et jocundum habitare fratres in unum: id est Bonifacius diaconus, Servus *e* subdiaconus, Rusticus subdiaconus, Liberatus abba, Rogatus monachus, Septimus monachus, et Maximus monachus, in numero scilicet Macchabæorum germanorum, quos una mater Ecclesia Catholica genuerat, et per viscera fontis æterni salubriter pepererat, de territorio Capsensis *f* civitatis, cui præfuit sanctus Vindemialis sacerdos egregius, et Christi fidelis antistes.

Carthagi-
nem attraxi

7 Quibus attractis ad urbem Carthaginensem, primo eis illecebrosis blandimentis serpens voluit sibilare, promittens honores caducos et divitias ingentium voluptatum: necnon et regis amicitiam, vel alia multa, quæ solent insipientium animas, aucupante diabolo, visco mundiali captare. Sed hæc omnia Christi milites acsi contagia, respuerunt, clamantes uno ore: Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Nec poterit in nobis, adjuvante Domino, iterari, quod in sancto Euangelio semel præceptum est dari: quia qui semel lotus est, non habet necesse iterum lavari, quia mundus est totus. Facite quod vultis inferte pænas corporibus nostris. Melius est temporalia ad modicum sufferre supplicia, quam æterna pendere ** et* subire tormenta. Habete quæ promittitis, cum ipsis divitiis post paullulum perituri. Nobis vero nullus de postibus frontium valebit evel-
** al. pati.*
** al. quo*
lære, quod ** in* uno baptismo artifex Trinitas dignata est titulare.

blanditiis
non moven-
tur.

8 Quid multa? Dum tali constantia divinitus munirentur, jussi sunt carcerali custodiæ mancipari, et ita crudelius onerati ferri ponderibus, tenebrosis deputati sunt locis, ubi nulla miseratio arri-deret lenitatis. Sed populus memoratæ urbis, in Domino semper fidelis, dato munere carcerariis, die ac nocte Christi Martyres frequentabat, et ita ab eis doctrina et virtute fidei roborabatur, ut talia etiam ipsi pro Christi nomine plena delectatione perferre cuperent, et capulo persequentis facilia supponerent colla.

Unde in
carcerem
trusi

9 Hoc autem tyrannicas pervenit ad aures, qui ebrietate furoris accensus, jubet eos adhuc inauditis suppliciis adigi, et majoribus vinculis onerari, navimque imperat lignorum aridorum manipulis adimpleri, atque in eadem omnibus al-
legatis, in medio pelago igne supposito concrema-

ri. Eductisque illis de custodia, multitudo populi Dei, bellatores Trinitatis quasi agnos innocuos ad victimam deducebat, et rigentium pondera catenarum, quasi quædam monilia pervidebat quia non fuerunt illa vincula, sed ornamenta.

10 Incedebant itaque cum fiducia ad supplicium, quasi ad epulas concurrentes, una voce per ambitus platearum Domino decantantes: Gloria in excelsis Deo, et en in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Votiva nobis hæc dies est, et omni solennitate festivior. Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis, quando pro fide Domini Dei nostri perferimus præparatum supplicium, ne amittamus acquisitæ fidei indumentum. Sed et populis publica voce clamabant: Ne timeatis, o populi Dei! neque formidetis minas, atque terrores præsentium tribulationem: sed potius moriamur pro Christo, quomodo et ipse mortuus est pro nobis, redimens nos pretio sui sanguinis salutaris.

variis sup-
pliciiis affe-
cti sunt.

11 Unum tamen vehementi conatu, qui inter eos infantulus videbatur, nomine Maximum, cupiebant auctores malorum a Sanctorum consortio separare, dicentes: Infantule, quid festinas ad mortem? dimitte eos, insaniunt, et audi consilium nostrum, ut possis invenire vitæ remedium, et tanti regis adire palatium. Tunc ille, ætate quidem puerili, senili tamen maturitate, clamabat: Nemo me separat ** a* sancto patre meo Liberato abbate, et fratribus meis, qui me in monasterio nutrierunt. Cum ipsis sum in timore Dei conversatus, cum ipsis desidero passionem suscipere, cum quibus credo me et futuram gloriam invenire.

Frustra al-
licitur puer
E** al. sepa-
ret*

12 Nolite putare, quia possitis seducere pueritiam meam: simul nos Dominus septem voluit congregare, simul dignabitur omnes uno martyrio coronare. Quomodo nemo perire potuit de septenario illo numero feliciū Macchabæorum, ita etiam septenus nostræ congregationis numerus nullum inveniet detrimentum. Nam si negaverim eum, et ipse negabit me; quoniam ab ipso dictum est: Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram patre meo, qui est in cælis: et Qui me confessus fuerit coram hominibus; confitebor et ego eum coram Patre meo qui est in cælis.

ad martyri-
um fortiter
properans,

13 Perducti itaque cum festinatione ad navale supplicium, pro voluntate infandi regis, vel crudelium ministrorum, extensis manibus et pedibus, elevati *g* potius feruntur quam ligati. Quo dum ignis fuisset lignis injectus, statim imperio divino videntibus cunctis extinctus est: et dum sæpius renovaretur nutrientibus pabulis, iterum atque iterum exinguebatur *h* rogos globo flammæ. Et cum exinde magis tyrannus furore simul esset et rubore repletus, jussit eos remorum vectibus enecari, et ita singulos in modum canum cerebris comminutis extinguere. Qui tali genere mortis debuit spiritum feliciter Domino reddiderunt: nec expaverunt lignis quatientibus mortificari, quibus semper fuit omnis spes in ligno.

F
quod omnes
patiuntur
in mari,

g

h

14 Sed cum in mari venerabilia corpora jactarentur, illico, quod contra naturam est æquoris, eadem hora illæsa corpora pelagus littori reddere maturavit: nec ausum fuit, ut moris est, tridua dilatione in profundo retinere, ne præcepto Dominico minime paruisset. Ad quod miraculi genus et ipse tyrannus, licet impenitens, ut fertur, expavit. Gaudens autem, quæ aderat, multitudo, corpora sanctorum Martyrum diligenti tradidit sepulturæ, præeunte clero venerabili

unde mire
ejecta corpo-
ra sepeliun-
tur.

A bili Carthaginensis ecclesiæ. Ubi etiam et prædicandi diacones, tertio jam Confessores effecti, Salutaris et Muritta geruli reliquiarum adfuerunt. Humatæ sunt igitur cum hymnis solemnibus lipsanæ beatæ Sanctorum in monasterio Biguæ i, contiguo basilicæ, quæ dicitur Celerinæ. Et sic in confessione Trinitatis beatissimi Martyres passi sunt, et speciosum cursum certaminis sui, coronante Domino, perfecerunt : cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Ducibilis alii, inquit Ruinartius, docibilis; idem erit si cum aliis scribas docilis.

b Uno tempore alii legunt pro tempore.

c Bisacutum, sive bisactim scribas, ex sensu intelligitur. Paulo inferius pro solis legunt alii solum.

d Pro Dominici, melius, ni fallor, alii Domini.

e In nominibus non laboro, pro Servus legatur Servius, et pro Septimus, Septimius, et si mavis Septiminus.

f De hac urbe et de S. Vindemiali vide Ruinartium hic.

g Elevati potius legerim, quam cum aliis elevati.

h Alii legunt, exstinguebantur rogi flammæ.

i In Biguæ variant aliqui, videatur Ruinartius.

A. VICTORRE VITENSIS.

DE S. ANASTASIO EPISC. CONFESS.

INTERAMNÆ IN UMBRIA ITALIÆ

B

COMMENTARIUS PRÆVIUS

E

J. B. S.

Sancti a synonymo distinctio, gesta, inventio et miracula.

SEC. VI
AUT VII.
Umbriæ
Sanctos
multum im-
plexos

De cultu hic disquirendum non est, satis sit, ipsum hoc die in Martyrologio Romano annuntiari. Ceterum cum umbris, imo et densis tenebris ad distinguendos, geminandos aut confundendos Umbriæ non semel descriptæ Sanctos, totis quinque prioribus anni nostri sacri mensibus colluctati Majores nostri, Janningum tandem impulerunt, ut laboriosa dissertatione tomo i Julii præfixa, difficultates sæpe discussas, sæpius etiam recursuras ita explanaret, ut ingratis cramben identidem recoquere opus non esset. Habes istos veros seu prætensores Syros, dictos Umbriæ apostolos, ad suas classes reductos, hunc vero S. Anastasium ita ab alio synonymo, ceterorum ductore, et patria et ætate distinctum, ut verba ipsius huc adferre sufficiat ad aliqualem hujus S. Anastasii episcopi confessoris notitiam.

C Ita habet cap. i, num. 7, pag. 20:

2 Confunditur quoque Anastasius ille dux Sociorum XII Syrorum cum S. Anastasio episcopo Interamnensi, de quo Ughellus scribit, quod natione Syrus fuit; atque Interamnensis ex instinctu divino acclamatus est circa annum DCVI: alii electum fuisse contendunt anno DXLIII, obiisse vero anno DLIII. Angelonus in Historia sua Interamnensi, Italice scripta, ait, diversos scriptores citans, ipsum descendisse e Syria in Italiam circiter annum DXVI. Eundem Jacobillus pariter Syrum facit et cum imaginario suo trecentorum sociorum numero venisse dicit in Italiam, episcopum fuisse et in pace mortuum, coli XVII Augusti. Hinc patet manifeste, Anastasium hunc non esse illum, qui dicitur in turba duodecim tantum sociorum venisse seculo primo aut tertio, et martyr obiisse ad Aquas Salvias: et episcopus non fuit, et colitur, uti supra Jacobillus dicebat, quinta Decembris die. Omitto plures distinctionis notas.

3 Minus quoque idem sunt ipsi in sententia aliorum, qui negant, Anastasium episcopum Interamnensem e Syria advenisse aiuntque patria quoque Interamnensem fuisse: atque hodieum florere

ibidem nobiles familias, quæ originem suam a Sancto illo deducunt; quod tamen idoneis successorum tabulis probari, facilius persuadebitur aliis, quam mihi. Habemus quædam ejus Acta, cum instrumento publico de inventione corporis ejusque translatione et miraculis exinde factis. Quod instrumentum quam est fide dignum, tam obscura et incerta sunt Acta vitæ. Interea nullis antiquorum Martyrologiis reperitur inscriptus. Abest quoque a prima editione Romani sub Gregerio XIII correcti; additus in sequentibus editionibus, saltem ab anno MDCVIII, die XVII Augusti, ultimo loco nudis hisce verbis: Interamnæ S. Anastasii episcopi et confessoris. Sed hæc illustranda erunt suo tempore ad diem XVII Augusti. Hic satis est monstrasse, hunc Anastasium episcopum Interamnensem neutiquam esse Anastasium XII sociorum ducem.

4 Ex ibi disputatis recte evertitur magna scriptorum Umbrorum confusio, non minus quam affectata Castellorum aut aliorum cum hoc aliisque Sanctis cognatio, præter ea, quæ huc illustranda remittuntur, de Sancti gestis, ætate et sacri corporis miranda prorsus inventione, secutis miraculis, cultuque adeo sic statim accrescente; ut in urbis ipsius patronum, votis omnium conspirantibus, electus fuerit. Porro quod ad Acta seu vitam attinet, jam supra Janningus et ante ipsum Majores nostri alii merito fassi sunt, de hoc S. Anastasio viæ quidquam superesse præter ea, quæ singulis ferme sanctis Episcopis, mutato solum nomine, applicari commode possint, ut ea ex variis, quæ habemus manuscriptis describere supervacaneum sit: ex Ferrarii de sanctis Italiæ hodierno elogio totam rei qualem qualem substantiam, sed parachronismis implicitam intelliges.

5 Anastasius, inquit, ex nobili Castellorum familia Interamnæ ortus circa salutis annum DL, doctrina et sanctimonia vitæ floruit. Abstinencia erat incredibili, maximaque humilitate; sed et in pauperes beneficentia excelluit, omnibus facultatibus in sublevandis eorum miseriis pene consumptis.

F ex qua, quis hic fuerit, intelligitur.

Ferrarii elogium non multa explicat

illustravit
Janningus

singulari
dissertatione.

AUCTOR
J.B.S.

sumptis. Quapropter mortuo Episcopo, summo omnium consensu illi subrogatur. Munus pastorale aggressus reliquias pestis Arianæ sustulit: Ecclesiam sanctissimis institutis reformavit, multa per diocesim erexit templa collapsaque instauravit: in urbe templum Assumptionis B. M. V., in quo sedem episcopalem constituit, ædificandam curavit. His et aliis operibus clarus ex hac vita ad perennem patriam migravit xvi Kal. Septembris. Cujus corpus in ecclesia a se ædificata conditum, cum diu jacuisset ignotum, Leone VII Pont. Max. circa annum sal. mxxxix repertum fuit, cum is rustico cuidam apud Carsulam in somnis locum, in quo corpus latebat, indicasset. Terra enim defossa, arca marmorea, in qua corpus jacebat, et ex qua suavissimus odor efflabatur, reperta est; et in ea corpus S. Episcopi integrum, sacris adhuc vestibus indutum: quod intra aram sibi magnificentissime exstructam, accito Lintargo episcopo Spoletino reconditum est.

præsertim
quæ ad tem-
pora spec-
tant;

B 6 *Sequuntur tria miracula, post inventionem patrata, de quibus infra paulo fusius. Hic observemus velim, Ferrarium annum obitus determinare non fuisse ausum, satis prudenter, cum de Sancti ætate divinare magis quam certi quidquam statuere integrum sit, ut mox ex Ughello perspicies. Id miror maxime non observasse Ferrarium quantum distet Leo VII, mortuus anno cmxxxix ab anno mxxxix, quemadmodum et Lintargus seu Luitardus episc. Spoletinus spectans ad medium seculum nonum. Neque felicius rem expeditivit Ughellus, dum Syrum facit S. Anastasium, vultque præterea et simul Narniensem fuisse episcopum, ut ea ratione, illum concilio Romano sub Martino Papa interfuisse suadeat anno dclii (pro dclxix) dum interim episcopum Interamnensem eum acclamatum innuit anno dclvi, præter alia certis annis affixa, quæ quo demum modo conciliantur, equidem ultro fateor me non intelligere, Audi ipsum:*

quæ nec
Ughellus,
distinguere
potuit.
* et Nar-
niensis

7 Anastasius, natione Syrus, Interamnensis episcopus * ex instinctu divino acclamatus est circa annum dclvi. Alii electum fuisse contendunt anno dclii, obiisse vero anno dliii. Interfuit certe concilio sub Martino Pontifice anno dclii. Sancte pieque Interamnensem rexit ecclesiam per multos annos; Arianorum reliquias fugavit, fuditque, salubrioribus legibus gregem suum continuit, labentes per diocesim magnificentissime reparavit ecclesias, inque civitate cathedrale templum erexit Deiparæ Virgini Assumptæ consecratum. Hujus Episcopi temporibus Sigismundus Attiliusque, ejus provinciæ principes, Interamnem excisam reædificare instituerunt, quæ deinde S. Pastoris exemplis vitæque sanctimonia sensim crevit in urbem. Interea Anastasius in pace decessit anno dcliii, die xvii mensis Augusti, sepultusque est in cathedrali a se constructa. Ejus sacrum corpus primum repertum est ex divina revelatione integrum anno cmxxxix, inque magnifico sepulcro sub sacello ejus nominis dicato reconditum, cujus inventionem incredibilia patrata miracula illustrant. Secundo, temporibus XIII Gregorii lucem aspexit anno mdlxxv, die xv mensis Junii, illatumque est in sacellum ejus nomini munificentissime consecratum.

Admitti
possunt quæ
de inventio-
ne et mira-
culis nar-
rantur.

8 *Præmissis hisce gestorum compendiis utcumque ordinatis, superest instrumentum publicum, de quo aiebat supra num. 3 Janningus, fide dignum esse in ordine ad inventionem corporis ejusque translationem et miracula, sed incerta esse quæ de vita, quantumvis pauca narrantur. Con-*

stat instrumentum paginis 32 in folio, quarum D pars tertia insumitur formulis de transcriptionis veritate fidem facientibus, Verum et his, et vitæ synopsi, æque ac subjunctis verbosis exhortationibus, prætermisissis, ea solummodo hic decerpemus, quæ ad laudata capita pertinent, divisa in Lectiones, quæ nobis erunt totidem numeri. De sermonis elegantia nihil observandum, patet ad oculum verbosa phrasis Italica, nonnumquam satis obscura et contorta, ita tamen, ut quid scriptor velit, sic intelligatur, ut grammaticis annotationibus parcendum censuerimus. Ab anachronismo sumitur initium, dum Lotharius connectitur cum citato ibidem Leone Papa VII. De iis satis dictum superius, ad rem progredimur.

DE INVENTIONE,

TRANSLATIONE ET MIRACULIS,

Ex Ms. Interamnensi.

E

LECTIO I. Tempore namque Lotharii magnifici, regis, regnante jam Christo per undam baptismatis, et redemptionem sui pretiosi sanguinis, noluit omnipotens Deus Interamnem urbem a sui Pastoris pignore vacuum relinquere, sed et desiderabilem, et salutarum thesaurum, qui per multa annorum curricula jacebat incognitus, ad salutem omnium fidelium, et defensionem animarum mirabilis ipse Deus prodere, atque manifestare dignatus est. Scriptum est enim; Quia secretum regis occultare bonum est, opera autem Dei manifestare gloriosum, et honorificum est; non enim amplius oportuerat, ut sub modio jaceret lucerna abscondita, sed posita super candelabrum, omnibus, qui in domo deveniant, lucem perspicuam ministraret. Thesaurus itaque pretiosior est, opera virtutum, et corpora Deo placencia, quia scriptum est: Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis; vere in corde et in ore nostri patris, et pontificis Anastasii requievit, quia sequendo Christum ad ejus regnum pervenit, amando ejus doctrinam æterna adeptus est præmia. Gaudeamus et epulemur ergo in Christo, quia ad defensionem suæ, et nostræ urbis patronus, et defensor inæstimabilis divina pietate detectus, et declaratus est.

Diu inco-
gnitum sa-
crum corpus

2 LECT. II. Jam quia tempus est, qualiter eum manifestavit omnipotens Deus, intentis auribus, apertis sensibus, percipere cohortor. Quidam ruris cultor de Castro sancti Gemin; quod in comitatu Narniæ situm est, cum dormiret, apparuit ei in somnis vir magnæ potentiæ et decorus, dicens: Diluculo, cum surrexeris, defer tecum ligonem, atque ventilabrum, et perge festinanter ad urbem Interamnem, et perquire domum sanctæ Genitricis Jesu Christi, et respice diligenter ad lævam partem introitus Ecclesiæ, ubi requiescit corpus meum, et dic omnibus civibus, ut te adjuvent, et manifesta me super terram, quia omnipotens Deus multa signa, et prodigia per me facturus erit in populo ad laudem sui nominis, et potestatis.

ex Sancti
ipsius appa-
ritione

3 LECT. III. Cumque pius homo, providus ac trepidus verbis incogniti, et tanti viri responderet, dixit ei: Quis enim es tu, domine qui tantillo pauperi, et peccatori talia præcipis? Di-

rustico ali-
cui tertio
repetita

xitque

A. xitque ei: Noli timere, quia ego sum Anastasius, qui quondam Interamnis episcopatum tenui; noli ergo prætermittere præceptum hujus rei, si vis habere consortium Sanctorum; et statim recessit. Et expergefactus illico dormiens retulit hæc suæ conjugi, sed quia erat paupertati deditus, distulit hæc, quæ audivit, facere, atque ire neglexit. Cum enim sequenti nocte ita dormiret, apparuit ei ipse Sanctus, et iterum similia cum magna asperitate præcipiens; quod et ipse, usque ad tertium in contemptione perdurans, assensum præbuit, et surrexit velociter, quem locum petiit, et ut ei jussum fuerat, fodere cœpit. Sed quia non valuit reperire, cum præ lassitudine [non posset] perficere opus, recessit, et reversus est. Post modicum vero temporis causa extitit, ut hoc ordine sanctum corpus, Christo concedente, revelaretur.

invenitur
mire fra-
grans et ab
episc. Spole-
tino eleva-
tur.

B 4 LECT. IV. Quidam prædictæ urbis non modicum locuples, nomen simile Anastasii gerens, ad extrema perveniens expiravit, et quia visum fuerat vicinis, et proximis, ut in aula Genitricis Christi ad sepeliendum aptum locum invenirent, laborare cœperunt, qui dum studiose foderent, invenerunt cantilabrum nitidi marmoris miræ pulchritudinis sculptum, unde nimium gaudentes, subito nuntiaverunt civibus urbis hoc, quo illico innumerabilis ibi congregatus est populus. Circumdatum igitur sepulchrum detectum est a multitudine clericorum. Quo detecto, tanta fragrantia odoris atque suavitatis inde erupit, ut non solum circumstantes, sed etiam cuncta ædificia dictæ civitatis occuparet, qui cum nimio odore essent satiati, tulerunt sanctum corpus, integris vestibus, etiam auro et adjacentibus vestitum, atque compositum jacere, sicut moris fuerat ei viventi divina tractare ministeria: qui illico sollicitè perquirentes plurimam partem ejus carnis, et cum capillis, et calceamentis invenerunt. Moxque gaudio inenarrabili Deum Patrem æternum excelsis vocibus decantantes laudaverunt. Statimque ordinatis ministris clericorum honorifice coopertum custodire studuerunt, divinum assidue ministerium peragentes: quo peracto magna cum velocitate nuntiare Lintargo episcopo Spoletanæ civitatis decreverunt. Quo audito, comitante turba clericorum cum sacris ordinibus, locum sanctum frequentaverunt, atque ut dignum et congruum fuerat, altare venerandum magna cum exultatione dedicaverunt. Sed quia longum est, quanta et qualia ibi signa, et prodigia ab illo die facta sunt, enarrare, pauca de illius miraculis, pro ut mihi a clericis et civibus prædictæ urbis relatum est, ad utilitatem fidelium Christianorum caritatis amore studeam pernotare. Nam et si cuncta, quæ per eum omnipotens Deus fecerit, enarrare conabor, dies mihi, temporaque deficient, quod firmiter credi potest, quia Hieronymi, Augustini, Ambrosii, Gregorique scribendi sufficerent studio.

Paralytici
multi cu-
rantur,

5 LECT. V. Quidam vir igitur cunctis debilitatus et destitutus membris, nullo modo incedere valens, sed super carruga impositus, quem brutum animal ineptum trahebat, revertēbat Romam, cumque, multis indicantibus, prope civitatem, ubi Sanctus erat, in carruga jacens veniret, relicto calle, quo gradiebatur animal; acsi humano sensu vigeret, recto itinere absque comite ante sepulchrum ejus pervenit; depositus vero a circumstantibus, de structura lignorum ante ejus altare totus contortus, atque glomeratus projectus est. Mox autem ut ejus limina tetigit, sa-

nus et incolumis, Christo juvante, surrexit, qui ut indicium tantæ virtutis fieret omnibus, per plurimos annos sibi serviens habitavit. Neque prætermittendum est, qualiter innumerabiles contracti, atque paralytici per merita sancti Viri prædicti sanati sunt, fideliter enarrare. Unus vero de montaneis partibus erat, qui numquam ab utero suæ matris sursum respicere, nec ornamenta cæli videre poterat, sed solis genibus terratenus pergens, placitis confixus clunibus, vespertino tempore ante tumultum veniens sancti corporis, prostratus ad modicum jacuit: qui cum cœpisset intimis suspiriis deposcere sanitatem, repente horribilibus stridoribus occupatus, consistens in pedibus, adhuc clericis cantantibus, incolumis apparuit.

6 LECT. VI. Tunc omnes una voce Sanctorum omnium creatorem laudantes, cum ipso, qui sanus est, foras egressi sunt: qui dum interrogatur, qualiter sanatus esset, dicebat cum lacrymis: Vidi, inquiens, super altare quamdam speciosissimam in habitu femineo candidis vestibus indutam honorabiliter quasi reginam consedere, quæ duobus sibi adstantibus juvenibus præcipiens, ut me extenderent, moxque ad ejus præceptum me arripientes, virtute, qua poterant, traxerunt, et ita quando stridor me arripuit, sanatus sum. Qui studiose circumspicientes, acsi ferro secatum eum sanguinolentum invenerunt: sanitas ipsius ita reparata, et restituta videbatur, acsi multo jam tempore talia præcepisset; et hoc mihi multi, qui interfuerunt, retulerunt, qui tanta exultatione gavisus sum, ut me ad studium vestræ caritatis magis ac magis excitarent, et hoc referre operæ pretium est, ut, qui plus sitit, magis ac magis bibat, et repletus exultet.

7 LECT. VII. Quædam nobilis conjugata a finibus Campaniæ deferens nutricium paralyticum, quem pro suæ animæ remedio refovebat ut filium, quæ dum famam tantæ virtutis audivisset, omnipotentem Dominum et auxilium S. Anastasii intima devotione deposcens; Succurre Deus, et adjuva me miseram peccatricem per interventum et merita tui sanctissimi confessoris Anastasii, et da sanitatem tuæ miserationis huic miserabili, et destituto nutricio, quem pro tui amoris desiderio et meæ salutis auxilio, ut proprii uteri filium diligo: quod si ei subvenire tua dignabitur pietas, per manus mei nutricii aliquid de meo proprio ad ejus sepulchrum destinare non negligam. In silentio autem futuræ suæ venturæ noctis apparuit ei vir sanctus Anastasius ita dicens: Quia in fide Jesu Christi Domini nostri me rogasti, noli prætermittere, quod tibi præcipio. Mane cum surrexeris vade ad beati Joannis ecclesiam, et defer hospitum tuum cum luminaribus, et odore fumantis, et accenso igne eum de adipe ungere, et extendere festina, et videbis potentiam gloriæ Christi. Quæ cum instanter tanti viri nomen inquireret, ait: Ego sum Anastasius Interamnis civitatis episcopus, quem die hesterno pro salute tui nutricii invocasti. Cum surrexisset vero mane devotissima femina cuncta ei, ut jussum fuerat, perficere studuit, et statim juvenis ita sanus exiliens, acsi numquam talia passus fuisset, moxque nobilis matrona multis cum Christianis ad ejus limina quamvis longe posita suos famulos summa cum exultatione direxit, quod etiam plurimos, hæc recordantes et videntes, sicut supra scriptum est, audivimus, et perspeximus. Neque hoc pigritia negligentiae prætermittendum.

8 LECT. VIII. Paupercula quædam in sancti viri Anastasii festivitate ire sciens operari, ac manibus

EX MS.

specialiter
unus appa-
rente Dei-
para:

item misel-
lus puer to-
tus contra-
clus.

F

EX MS.
Mulier in
Sancti festi-
vitate labo-
rans fit ari-
da, sed cu-
ratur: item
cæcus de
longinquis

manibus satagere, subito apparuit arida, ita ut amens effecta, manum ad os ducere non valens: quæ illico a proximis urgebatur, ita ad ejus memoriam veniens sanissima repedavit ad propria. Cæcus etiam jam de longinquis regionibus circumquaque peragens [cum] ejus potentiam virtutis audisset, auxilium sancti Viri suspirando deprecans ait: Sancte Anastasi confessor Dei, quia non sum dignus invocare te in auxilium cæcitatæ meæ, præsta mihi solatium et ductorem, ac tum venerabile sepulchrum contingere valeam, cui mox leniter quidam respondit dicens: Cum surrexeris mane, et viam arripere conatus fueris, aderit tibi Altissimus Judex, qui recto itinere ad hoc, quod desideras, te perducere festinabit. Mane autem facto cœpit homo irē, promissionem, quam audierat expectans; cum autem aliquantulum pergeret, et ductorem non inveniret, suspirans perstitit, atque in solis ortum diligenter intendens, subito quasi scintilla ignis in uno oculo ipsius apparuit, qui mox aperto oculo paululum videre cœpit, et orabat intimo corde, ut ei Dominus promissum adhiberet ductorem, moxque vocem, quam antea senserat, auditit dicentem: Ductores habes, si vis pergere, perge, qui mox trepidus erubescens, quandoque interrogando, ejus memoriam veniens frequentavit, statimque ut auxilium sancti corporis quæsivit, subito apertis oculis perfecte intuens ait: Tibi sit laus et

gloria, altissime Deus, qui per merita S. Anastasii me illuminare dignatus es: ab ipso enim, quæ suprascripta sunt, audita esse credendum est. De occupatis, sive obsessis ab immundis spiritibus, vel unum de mille, qualiter erectus et liberatus est, tacere non debeo.

9 LECT. IX. Quidam, cum esset viro dæmoniaco subito præpeditus, quidquid poterat laniare, aut dissipare non cessabat iratus, qui etiam quandocumque humanum corpus attingere valebat, morsibus et ictibus vulnerare non desistebat: consilio vero inito, a vicinis et proximis constrictum, atque ligatum ad ejus sepulchrum conduxerunt, moxque ut ejus limina tetigit, magnis cum clamoribus liberatus et absolutus sanctissimi Viri meritis, lætus et incolumis est egressus. De debilibus, et febricitantibus nullius valet ingenium memoriæ per ordinem pandere: quisquis præsumpserit unus tantæ edictionis assumere, magis fastidium audientibus subministraret, quam capacitatis intelligentiam præferet: de sapore enim fructus, ut ait Dominus, unaquæque cognoscitur arbor: cum enim videmus resplendere mundum, terram producere pabula in carne viventibus, quid aliud est, nisi opera Dei laudare, et magnificare, qui solem suum ad nostram utilitatem oriri facit, et pluviam super justos, et injustos, et omnes quotidie ad hereditatem æternæ vitæ invitat dicens: Convertimini ad me, et ego convertar ad vos.

DE S. AMORE VEL AMATORE

PRIMO ABBATE AMORBACENSI

IN FRANCONIA

G. C.

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS

§ I. Notitia hujus Sancti nobis humaniter communicata; situs et etymologia monasterii, cui præfuit.

ANNO
DCCLXVII
SIVE
DCCLXXVII.
Hic Sanctus,

de cujus legitimo cultu

Reverendissimus perillustis, amplissimus, ac perquam gratiosus dominus Engelbertus, hodiernus abbas Amorbacensis, non ita pridem liberaliter ad nos misit elegantem monasterii sui historiam, quæ anno 1736 Francofurti edita est. Hanc diligenter ex domesticis documentis aliisque probatis auctoribus contexit R. D. Ignatius Gropp Benedictinus monasterii Herbipolensis, eamque dignissimo abbati Amorbacensi dedicavit occasione jubilei mille annorum, qui a fundatione cœnobii Amorbacensis effluxerunt, et quod anno Christi 1734 solenniter celebratum est. Laudatus abbas Engelbertus huic gratissimo muneri addidit humanissimam epistolam, qua enixe rogat, ut S. Amorem Operi nostro inseramus ad diem XVII Augusti, quo annua istius Sancti memoria celebratur.

2 Ingenue fatemur, nos de legitimo hujus primi abbatis Amorbacensis cultu hactenus dubitasse, quamvis in Menologio Bucelini ad hunc diem XVII Augusti legissemus sequentia: In monasterio Amorbacensi beati Amoris ejusdem loci primi abbatis, qui charitate ferventissimus, digne nomine suo, subditorum fervorem nimio opere accendens, ea cœnobii sui fundamenta jecit, tantamque

ædificii molem superinstruxit, ut universo terrarum orbi admirationi esset, ex quo nimirum velut singulari divinæ bonitatis promptuario, tota dienceps Apostolorum fidei Christianæ propugnatorum cohors prodierit; quorum plurimi, ut plurimum in agri Dominici cultura desudarunt, sic plerique proprio etiam sanguine eundem rigarunt et fecundarunt. Bucelinus Cratopolium et Crantzium testes hujus elogii allegat. Sed hæc recentiorum testimonia nobis non sufficiebant ad eum Operi nostro inserendum, nisi aliunde de immemorabili ac publico ejusdem sancti Abbatis cultu edocti fuissimus. Quapropter jure merito laudanda est sollicitudo reverendissimi abbatis Engelberti, qui nos per historicum suum de legitima S. Amoris veneratione tempestive instruxit, et cui hanc notitiam libentissime acceptam referimus. Utinam hoc vigilantissimi abbatis exemplum imitarentur illi, qui subinde sine causa conqueruntur, Sanctos suæ patriæ aut Religionis a nobis prætermitti vel non satis illustrari.

3 Præterea verebamus, ne S. Amor abbas forte confusus esset cum alio ejusdem nominis Sancto, qui die VIII Octobris in Belgio colitur, et de quo Fisenus noster in Floribus ecclesiæ Leodiensis pag.

et distin-
ctione ab
alio ejusdem
nominis
Sancto pri-
mum dubi-
taviimus,

A. 448 sic scribit : Sanctus Amor confessor, gente Aquitanus, diaconus gradu fuit, Hasbaniam multis laboribus excoluit, magnaue ex parte vindicavit ab impietate et vitiorum senticetis. Ad sancti Servatii sepulchrum multis annis egit, rerum divinarum contemplationi deditus. Belisiam (*nunc est coenobium Canonicarum in diocesi Leodiensi vulgo Munster-Bilsen dictum*) denique migravit, ubi vitam duxit insigni integritate, editisque multis miraculis spectabilem, ac beato fine clausit; incertum qua ætate, nisi quod beatam Landradam præcessisse videatur, quæ circiter annum sexcentimum nonagesimum tertium mortalitatem hanc deseruit. Nobilium enim Canonicarum collegium, quod hac auctore gloriatur, tutelarem veneratur sanctum Amorem. Sacrum ejus corpus in lucem e sepulcro editum præcipuis colitur honoribus.

fuit primus
abbas Amor-
bacensis

4 Ferrarius in catalogo generali Sanctorum die VIII Octobris utrumque S. Amorem annuntiat his verbis : Belisiæ apud Tungros sancti Amoris abbatis. *Etsi Ferrarius hac duplici annuntiatione videatur duos istos Sanctos distinguere, tamen ambos in unum conflât, dum in notis ad S. Amorem abbatem ibidem ita monet* : Sed hic idem est cum superiore; nam fuit primus abbas Amorbacensis, et Belisiæ obiit. *Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii die VIII Octobris probabiliter utrumque illum Sanctum distinguit, quando post elogium S. Amoris Belisiensis, ibidem in notis lectorem monuit hac brevi observatione* : Fuit et alius ejus nominis Sanctus, primus abbas Amarbachii, discipulus sancti Pirminii, quem Alemannia celebrat. *Hæc distinctio utriusque S. Amoris infra fusius ex historico Amorbacensi probabitur. Interim de situ et etymologia monasterii Amorbacensis quædam referemus.*

cujus mo-
nasterii si-
tus descri-
bitur,

5 Joannes Latomus in Catalogo archiepiscoporum Moguntinensium, quem Menckenius inter scriptores Rerum Germanicarum non ita pridem edidit, ibidem tomo 3 col. 445 cum aliis passim consentientibus asserit, institutum fuisse anno Christi 734 monasterium Amorbacense, quod Ignatius Groppius in Historia Amorbacensi part. I cap. I § I sic describit : Situm est monasterium Amorbacense ad Sylvam Odonicam (vulgo Odenwald) inter Nicrum et Mœnum fluvios, in confinibus utriusque dioceseos Moguntinæ et Wirceburgensis, quarum primæ hodie subest. Wirceburgo milliaribus septem, Aschaffenburgum quinque, Moguntia duodecim distat. Proximum illi est haud ignobile et Mœno adjacens oppidum Miltenberga, ditionis itidem Moguntinæ, uno ab Amorbaco milliaribus dissitum. Ipsi præterea monasterio alterum adhæret oppidum, non equidem magnum, quod sicuti suam ab illo originem hausit, ita et nomen accepit. Locum ipsum duo rivi, unus a meridie, ab incolis MUDA (*die Mud*) alter ab oriente, vulgo Billbach dictus, præterflunt, qui proxime Amorbaco confluentes, apud Miltenbergam in Mœnum se effundunt. Circumcirca montibus septum est. Ab Aquilone mons illi perquam editus imminet, hodie sant-Eolhardsberg/ olim der Francken-berg nuncupatus. Monti incubat exusta alterius quondam monasterii ecclesia. Ruthardus Comes monasterii fundator eo in monte olim arcem suam et habitationem constitutam habuit. Occidentem versus inter duos montes, vix spatio dimidiæ horæ ab Amorbaco, ædícula distat, beatissimæ Virgini Mariæ et S. Amori sacra; a salutifero fonte, jugiter ibi sca-

turiente, *3u sant-Amors-brunn* vocata. Ex adversa parte orientis alia eidem beatissimæ Dei Genitrici sacra ecclesia cum pago visitur, cui nomen MONTIS AD NIVES, vulgo Schneeberg inditum est. Sed de his suo loco plura. Ad partem australem per excelsos montes sylva Odonica occurrit, a qua hanc omnem regionem uno vocabulo ODINSYLVANIAM dicimus. *Hæc est descriptio monasterii Amorbacensis, cujus clara notitia nos et alios externos hactenus latuit.*

6 Laudatus Groppius paragrapho quinto capituli proxime citati de etymologia ejusdem monasterii ita disserit : Loci nomen a variis varie scribitur, legitur, et deducitur. Utrumque monasterium, primum æque ac secundum, cum ecclesia in honorem Deiparæ Virginis consecratum fuisse supra diximus; unde et monasterium B. M. V., vulgo Mariæ Munster in Odenwald / in antiquis documentis frequentissime legitur. Nomen suum hodiernum a sancto Amore primo abbate hausisse, constans semper et antiquissima traditio et communis omnium sensus fuit, eumque ceu verum et indubitatum habemus. Megenfridus chronographus et monachus Fuldensis, qui anno cmxc floruit, sanctum Amorem primum abbatem fuisse, et loco nomen indidisse scribit. Variam exhinc appellationem sortitum est, quæ varie scribitur ac pronuntiatur : AMARBARICUM, AMARBARACUM, AMARBACUM, AMERBACUM, AMERBACHIUM, AMMERBACUM, AMENBACHIUM, etc. Communissime et certe AMORBACUM, cujusmodi appellationis originem ab antiquissimis temporibus per traditionem continuam edocti sumus. Unum id a nobis nesciri fatemur; utrum vivente adhuc sancto Amatore, an vero ipso jam ad Superos translato, monasterium nostrum appellationem ejusmodi acceperit. A Suiberto sancti Amoris in abbazia successore, id nominis in memoriam et honorem sui Magistri, monasterio inditum esse, a quibusdam existimatur. Sanctus Amor magna vitæ sanctimonia et miraculis adhuc vivus claruit, quorum causa vulgus monasterium illius frequentans, id fortasse a sancti Abbatis nomine nuncupavit.

et hodierni
nominis ori-
go

7 Attamen Joannes Georgius ab Eckhart in Commentariis de Rebus Franciæ Orientalis et Episcopatus Wirceburgensis lib. 21 cap 34, sive tomo I pag. 361, de veritate hujus traditionis dubitat, et aliam Amorbacensis coenobii etymologiam proponit hoc modo : Trithemius in Compendio Annalium libro primo meminit, sanctum Perminium præterea originem dedisse coenobio Amorbacensi, in sylva Odonica et diocesi quidem Wirceburgensi inter Achaffenburgum et Heilbronnem adhuc florenti, et discipulum ibi suum Amatorem sive Amorem primum abbatem reliquisse. Sed dubia est admodum hæc traditio; nec mihi Amorbacum ab hoc Amore, sed ab amne præterfluente nomen accepisse videtur, qui nunc mutata appellatione Mudi dicitur : bach enim rivum denotat, et amer vel ammer speciem cerasorum quamdam, ut inde Amerbach cerasorum rivum designet. Vetustissimum interim est hoc coenobium, et Scotos primos incolas habuit, qui regionem, circa Verdam Saxoniam sitam, sub Carolo Magno ad fidem Christi converterunt, atque episcopatus ibi fundamenta jecerunt, ut postea distinctius exponemus.

contra sen-
tentiam
Eckharti
F

8 At, salva eruditissimi Eckharti pace, dicimus, Trithemium non fuisse primum, qui illam opinionem tradiderit; sed hanc invenisse in Chronico Megenfridi, qui exeunte seculo decimo floruit,

ex vetustis
testimoniis

AUCTORE
G. C.

floruit, ut bibliographi passim testantur : Trithemius enim apud Ignatium Groppium in Probationibus Historiæ Amorbacensis pag. 189 ad quæsitâ Petri abbatis Amorbacensis inter alia sic respondet : Ad quartum, ex quibus id habeam annalibus, quod de fundatione monasterii tui Amorbach et Sluchtera, id est solitaria, et quibusdam aliis per divum Pirminium, quæ in ejus Vita non habentur, pridem ad te scripsi; similiter et de sancto Amore primo abbate, respondeo, quod ex Megenfrido chronographo Fuldensi monacho, qui fundationes et abbates pene omnium cœnobiorum nostri Ordinis in Germania, quæ ipsum præcesserunt, satis diffuse conscripsit. Is dicit, beatum Amorem, sancti Pirminii discipulum, ab ipso primum abbatem in tuo cœnobio institutum, annis præfuisse tribus et quadraginta, multisque coruscasse miraculis, et nomen indidisse loco etc.

probabilius
defenditur.

9 *Huic Megenfridi testimonio consonant duo antiqua instrumenta, quæ Groppius in Probationibus Historiæ suæ pag. 188 exhibet, et in quorum primo circa finem legimus sequentia : Præfuit monasterio prædicto sanctus Amor abbas primus, jam nominati Pirminii discipulus, annis XLIII, locoque vocabulum indidit. In altero autem habentur similia hac phrasi : Primus vero dicti monasterii abbas fuit sanctus Amor, dicti Pirminii discipulus, a quo locus nomen accepit, præfuitque monasterio annis XLIII. Hæc argumenta prævalent conjecturæ Eckharti, adeoque probabilius existimamus, Amorbacum nomen suum ab hoc S. Amore traxisse. Jam progrediemur ad aliam majoris momenti quæstionem, quæ de distinctione hujus S. Amoris ab alio ejusdem nominis Sancto agitur. In hac controversia amplector opinionem R. D. Ignatii Groppii, et paragrapho sequente transcribam ejus argumenta, cum mihi meliora non occurrant.*

§ II. Historicus Amorbacensis probat, hunc sanctum Amorem ab alio ejusdem nominis Sancto distinguui.

Ignatius
Groppius

Laudatus sæpiusque deinceps laudandus Groppius in Historia sua Amorbacensi pag. 32 et sequentibus illam utriusque Sancti distinctionem demonstrare conatur hoc modo; Quam notum nobis, inquit, omniumque ore decantatum sancti Amoris nomen est, tam obscura illius vita et gesta sunt. Tempus edax rerum, flammæ et bella gestorum ejus ac vitæ monumenta nobis adeo eripuerunt, ut vix pauca eorum hodie superent. Res ejus maxime perplexas reddidit Legenda seu Vita cujusdam sancti Amoris apud Trajectenses primum sepulti, et exinde Belisiam translati. Ea circa annum MCDXLVI per aliquem Joannem Keck presbyterum secularem ex Belisia ad nos allata est, et hactenus in codicibus manuscriptis asservata. Pura ad nos non pervenit, sed proluxa panegyri, multis explicationibus, interpretationibus et digressionibus moralibus ab ipso Keckio interpolata. In ejus auctorem multo, et frustraneo forsane labore, inquirere non vacat. Superioribus annis quidam Amorbacensium purum illius textum, additamentis omnibus reffectis, enucleavit, ac sic tandem emundata, luce clarius ostendit, quam longissime omnes illos a vero deflexisse, quotquot

demum illam de primo Abbate Amorbacensi interpretati sunt, aut interpretandam voluerunt. Enimvero Belisianam hanc Legendam S. Amori nostro nullatenus convenire, nec ei cum ulla veritatis specie adaptari posse, argumentis ex ipsamet desumptis ostendimus.

11 Dicitur in ea primo, qualiter sanctus ille Amor Belisiensis (quisquis demum sit) cum in juventute precibus, carnis mortificationi et vigiliis sine cessatione vacaret, populi rumorem metuens, alio commigrare secum constituerit : et cum, quo sibi eundum, anceps hæreret, nocturnis visionibus instructum fuisse, ut Romam ad limina Apostolorum pergeret; ibi se intellecturum, quomodo sibi pergendum sit. Secundo. Paruit juvenis visioni, Romamque petiit. Cum aliquando noctu ad obseratas, S. Petri templi fores ferventius oraret, et a somno occuparetur, sibi sub apertis januis S. Petrum Apostolorum principem adstare vidit, a quo, ceu certo cæli nuntio, jussus est, emensis Alpium jugis, Trajectum petere, ibique sub S. Servatii meritis et patrocinio reliquum vitæ suæ ævum exigere. Tertio. Ad ignotas regiones aggressus est; in itinere per territorium Mediolanense transiens Hugbaldum Comitem febre sanavit. Quarto. Institutum iter persecutus, superatis locorum et perfidorum hospitem diversis periculis, tandem Trajectum pervenit, et reliquum vitæ tempus ibi sancte explevit. Quinto. narratur, quomodo, cum Trajecti ecclesiam S. Servatii nocturno tempore visitare soleret, ei aliquando per lumen de cælo affusum, ostensum sit, quod Romæ in somno viderat, eoque in suo ad hunc locum adventu confirmatum esse. Sexto denique præter hujusmodi signa et miracula quædam ibi perpetrata, continuum ejus orationis studium in templo sancti Servatii enarratur, ibique octavo Idus Octobris obiisse fertur, anno, obitus non memorato. Quo item anno et die translatio, quæ postremo describitur, Trajecto Belisiam facta sit, non magis exprimitur. Ex hac Belisiensi sancti Amoris Legenda libellus Germanico idiomate conscriptus est, primum anno 1683; secundo 1698, et tertio 1712 pro nutrienda populi pietate typis editus. Dicitur in eo præter alia (quæ conficta videntur) sanctum Amorem anno DCXC die III Octobris obiisse. Hactenus ex Legenda sancti Amoris Belisiensis : quæ si fidem aliquam apud Trajectenses, Belisienses, aliosque habet, habeat nostra pace. Apud nos nullam meretur.

ex ipsa Legendâ S. Amoris Belisiensis ostendit,

12 *Intellige, quod hæc legenda Belisiensis apud Amorbacenses nullam mereatur fidem, quatenus primo ipsorum Abbati perperam aptatur, ut colligitur ex eodem scriptore, qui sic argumentari pergit : Sanctus ille Amor, quem depingit, ex accepto cælitus jussu Roma discedens Trajectum petiit, et omnem posthac reliquam vitam Trajecti executus est. Ne divina jussione hæsitaret, novo cæli lumine ibidem de illius certitudine edoctus fuit. Trajecti in frequentanda sancti Servatii ecclesia erat assiduus. Trajecti diem supremum clausit, et (siquidem libello vulgari fides) anno DCXC sancie in Domino obiit. Hæc autem omnia et singula quomodo S. Amori nostro et primo abbati Amorbacensi aptabis? Si hic vitæ suæ partem potissimam Trajecti confecit, quomodo tandem Amorbaci annos quadraginta et plures abbatem egit? Si vero monasterio Amorbacensi primus Abbas tot annos impendit, quomodo eosdem Trajecti consumpsit? Unum ex duobus necessario consequens sit oportet, vel sanctum*

hunc ab abbate Amorbacensi ejusdem nominis diversum esse,

A etum Amorem Belisiensem a nostro distinguendum, vel mendacem esse Legendam, si de nostro sancto Amore et abbate intelligendam esse contendas. Concedimus ei fidem, si quam apud alios meretur. Ea vero ex fide nostrum S. Amorem nostrique cœnobii primum abbatem ab altero sancto Amore confessore Belisiensi distinguimus, cujus recensita Legendæ capita convenire Amori nostro nullatenus possunt.

Deinde ex
chronologia
refellit

13 Ex Belisiensi Legenda libellus vulgaris consarcinatus est, et aliquoties, ut jam diximus, typis datus. Addita tamen huic quædam sunt, quæ in illa haud reperies. Ait iste, sanctum Amorem, cum juxta sancti Petri apostoli præceptum ad Trajectenses pergeret, Odinsylvaniam nostram pertransiisse, ibique ad ædiculam B. M. V. (quam nos fontem sancti Amoris hodie dicimus) divertisse, suisque precibus fonti in eadem sacra æde scaturienti virtutem salutiferam impetrasse. Horum nec verbulo meminit Legenda Latina sancti Amoris a Belisiensibus ad nos missa. Unde hæc mere arbitraria dicta, ne dicam conficta esse, quis non videt? B Si sanctus Amor Trajecti anno dccc ex hac vita decessit, minimum ante annos viginti, hoc est circa annum dclxx per regionem hanc nostram Trajectum iter suum instituit, cum S. Chilianus in Franconiam nostram necdum venisset. Quis vero ante hujus Sancti adventum publicam Christianorum ecclesiam sub duce adhuc idolis dedito, in hac inculta eremo erectam fuisse, sibi persua-deat? Veriora sunt, quæ constans et antiquissima traditio, communis omnium nostrorum sensus, aliaque monumenta a nobis alias allata, de origine ejusdem sacre ædis ad fontem sancti Amoris erectæ nos docent. Patet itaque sanctum Amorem Belisiensem et a nostro distinguendum esse, nec in has partes umquam venisse, nec consequenter nostro fonti sancti Amoris virtutem ægros sanandi impetrare potuisse.

objectionem
adversario-
rum

14 Dicitur præterea in præfatione ejusdem libelli, eum partim ex Breviario PP. Benedictinorum Amorbacensium collectum esse. In his iterum nec tenuissima veritatis species deprehenditur. Antiqui Patres nostri et antecessores, cum Lectiones de sancto abbate suo Amore proprias non haberent, C communes adhibebant. Postquam anno mcdxlv supradictus Joannes presbyter (qui falso in eodem libello Amorbacensis parochus vocatur) Legendam sancti Amoris Beliensis attulisset, ea tam parvæ fidei et æstimationis apud nostros Amorbacenses habita est, ut pro genuina sancti Amoris sui Legendæ minime agnosceretur. Si quis illorum pietati magis deditus, quam historiæ peritus, pro privata sua pietate ex hac Legendæ Lectiones sibi composuit, hæ ejusdem cum Legendæ farinae sunt; et æque parum fidei, atque ipsa Legendæ merentur, nec Amorbacensium Breviario umquam insertæ sunt: quod propterea pro dicto libello (qui de sancto Amore, primo abbate nostro intelligi nec potest, nec debet) frustra in subsidium vocabis.

eamque
eos retor-
quet,

15 Lubet jam etiam ex ipsis Keckii notis, quibus allatam Beliensis Amoris Legendam illustrare se putavit, eundem vel ei faventes edocere, quam a vero longe deflexerit, dum sancto abbati nostro Amori alterum Belisiensem substituere laboravit. Notat ad festum sancti Amoris octavo Idus Octobris id ex hujusmodi causis, facto insuper voto, ab Amorbacensibus celebrari: primo, quod patronus sit omnium, tam eorum qui in claustris, quam qui in civitate et tota marchia Amorbacensi existunt. Secundo, quia tam claustrum, quam civitas et tota

Augusti Tomus III.

marchia acceptum ab eo nomen gerit. Hæc ea mente notavit Keckius, ut sanctum Amorem, quem Amorbacenses hactenus coluere, illum Belisiensem esse ostenderet. Verum reapse plane aliud vel inscius vel invitatus inde concludat oportet. Quod festum sancti Amoris octavo Idus Octobris, quo item Beliensis colitur, ab Amorbacensibus adhuc celebratum sit, non probat, sanctum illum Amorem Belisiensem nos spectare, uti paulo inferius demonstrabimus.

16 Ut festum sancti Amoris tam in claustris quam in oppido celebretur, a monasterii abbatibus quondam constitutum est. Eos vero sancta hujusmodi constitutione non ad Belisiensem illum, de quo nihil sciebant, sed ad primum atque ipsum abbatem suum S. Amorem respexisse, nemo prudens dubitabit. Hæc etenim omnium sententia ab antiquissimis temporibus per traditionem continuam ad ipsos derivata, tunc etiam fuit, postquam nova Beliensis Legenda advenisset, numquam ab ipsis pro legitima agnita, numquam recepta, per ducentos hactenus annos reprobata. Non sciebant tunc quidquam patres Amorbacenses et abbates de aliquo alio sancto Amore, qui monasterii patronus esset, atque de illo, qui primus ejusdem abbas fuit. Hunc suum jam a multis retro seculis Patronum colebant, quem ante illa Patrem et in hoc ipso suo cœnobio monastices plantatorem venerati sunt. Ab eo ipso sancto Amore suum monasterio nomen accessit, qui primus curam illius habuit.

et ex pa-
trocinio
Sancti,

17 Unus idemque Patronus claustris et oppidi, unus quoque idemque nominis auctor est utrique inditi. Suo se igitur gladio jugulat Keckius, dum sanctum Amorem, qui in sacello **In sancti-Amors-brunn** / et in oppido et in claustris Amorbacensi colitur, Belisiensem esse dicit, aut probare contendit. Quem antiquitus nostri coluere, quem Amorbacenses oppidani usque hodie Patronum colunt, a quo monasterium nomen accepit, sanctus Amor primus abbas illius fuit. Igitur cum oppidum Amorbacense illum ipsum sanctum Amorem colat, quem colit monasterium; cum oppidum totaque marchia Amorbacensis nomen suum ab eo ipso sancto Amore acceperit, a quo illud monasterium hausit, recte ac necessario sequitur, sanctum illum Amorem, qui in sacello **In sancti-Amors-brunn** colitur, cujusque ad patrocinium tot tamque mira a fidelibus sanitarum beneficia impetrantur, alium non esse, quam sanctum Amorem nostrum, monasteriique Amorbacensis primum abbatem.

nomine fon-
tis,

F

18 Accedit, eodem Keckio teste, quod tam ex fonte, quam ex sacello sancti Amoris varia et stupenda plane sanitarum beneficia ad ejusdem Sancti invocationem fideles sint consecuti, antequam Legendam suam Belisiensem afferret et Amorbacensibus proponeret. Nihil vero ante id tempus, hoc est ante annum mcdxlv nos aut quispiam Amorbacensium de S. Amore Belisiensi vel scivit, vel suis in precibus votisque cogitavit. Omnes unanimi voce ac sensu sanctum Amorem illum, quem olim fidei Christianæ magistrum habuere, suis in necessitatibus in auxilium vocarunt, et ad ejus invocationem ejusmodi beneficia consecuti sunt, qualia etiam postea et hodie consequuntur. Eccei vero credibile sit, sanctum Amorem hunc nostrum jam hic precantibus, et invocantibus se, succurrere desiisse; alterum econtra Belisiensem ei in hujusmodi beneficentiae officio successisse, ac ejus interim partes suscepisse, postquam illius Legendæ cum quibusdam sacrarum ejus reliquiarum

apud quem
multa bene-
ficia agris
conferun-
tur,

AUCTOR
G. C.

particulis ad nos pervenit? Signa igitur, quæ apud nos dudum facta sunt, et quotidie fiunt, pro nostro sancto Amore faciunt, et eundem adhuc hodie esse ostendunt, qui ante trecentos et plures annos cultus a nobis est, Belisiensi sancto Amore ea ætate apud nos nondum noto.

etate alie-
rius S.
Amoris,

19 Et vero ut distinctionem utriusque sancti Amoris statuamus, argumenta (præter jam allata) non levis, ut existimamus, ponderis nos convincunt. Citatus supra libellus vulgaris sanctum Amorem Belisiensem anno dccc defunctum esse dicit. Venerabilis Beda in Martyrologio suo ad viii Idus Octobris S. AMORIS CONFESSORIS memoriam celebrat. Obiit Beda (Mabillonio teste) anno dcccxxxv. Ergo ante hunc annum etiam S. Amorem confessoris obisse oportet, quem alias suo Martyrologio Beda inscribere non potuisset. Sanctus Amor noster anno dcccxxxiv novi erecti monasterii modo curam suscepit, ut ad annum supra dccc lxx vixerit. Alius proinde sanctus Amor fuerit oportet, qui ante venerabilem Bedam, hoc est ante annum dcccxxxv, vel anno dccc obiisse dicitur, et ab illo Sanctorum fastis inscriptus est. *Groppius hic recte argumentatur ad hominem, ut vulgo aiunt; sed argumentum, quod ex obitu venerabilis Bedæ desumit, validius adversarios ejus constringeret, si constaret de puro Bedæ textu, ac certo sciremus, Martyrologia sub nomine venerabilis Bedæ edita, ab aliis posterioribus hagiographis non fuisse aucta vel interpolata.*

diversitate
Officii et
Missæ

20 Interea audiamus reliqua Groppii argumenta, quæ sic pergit proponere: Id ipsum innuit differentia cultus et Officii, quo sanctus Amor ille Belisiensis, ac noster in utroque loco celebratur. Belisiæ colitur Officio et Missa de communi confessoris non pontificis cum Euangelio SINT LUMBI VESTRI. Festum sancti Amoris nostri, antequam Legenda Belisiensis ad nos pervenisset, ab antiquissimis temporibus semper ab Amorbacensibus cum Officio et Missa de Abbatibus celebratum est. Post annos supra ducentos ab accepta sæpe dicta Legenda, subinde ab uno, sua pro privata pietate ceteris propositum fuit, ut Belisiensibus se conformarent. Verum cum rectius alii animadverterent, ejusmodi Officii Belisiensis ritum sancto Amori nostro ceu abbati non convenire, eo neglecto, antiquissimum morem et ritum retinuerunt, qui usque hodie ab Amorbacensibus servatur cum celebratione Officii de Abbatibus et Missa cum Euangelio: Ecce nos RELIQUIMUS OMNIA.

sol de pro-
la,

21 Quod uno eodemque die apud Amorbacenses festum S. Amoris hactenus celebratum sit, quod suum Belisienses S. Amorem colunt, octavo videlicet Octobris, unum esse sanctum Amorem non probat. Perfrequens est in Martyrologiis uno et eodem die duorum vel plurium subinde Sanctorum cognominum memoria, quos male ob nomen idem confunderes, aut unum diceres. *Certe non sequitur, Sanctos ejusdem nominis et eodem die in Martyrologiis memoratos, in unum confundi posse: nam die xiv Februarii Majores nostri sex aut septem Sanctos homonymos, nomine Valentini appellatos, inter se distinxerunt. Sic etiam die xv Martii exhibuerunt Acta trium diversarum feminarum, quæ proprio nomine Matronæ appellabantur. Sic denique ad diem xix Augusti, favente Deo, illustrabimus tres Sanctos, nomine ac re Magnos, quos ab invicem discrepare existimamus. Curiosus lector plures hujusmodi Sanctorum homonymorum distinctiones in Opere nostro facile inveniet.*

22 Nobis hoc loco sufficit confirmasse paucis hisce exemplis sententiam eruditissimi Groppii, qui tandem Disquisitioni suæ præviæ ita finem imponit: Cum per injurias temporum, ait, antiquissima primorum Amorbacensium abbatum gesta et monumenta interissent, illorum etiam obitus memoria tandem intercidit. Fama tamen sanctitatis eorum perennavit, quam aliorum scriptorum libri conservarunt. Postquam vero constitutum a nostris fuit, sanctum Amorem, primum abbatem suum, publico cultu et Officio venerari, eaque occasione in scriptoribus Martyrologis aliisque ad diem viii Octobris sanctum Amorem quemdam legissem, eum (de Belisiensi nihil penitus scientes) suum esse crediderunt, illique prædictum diem festum esse voluerunt. Denique Keckius ex sancti Amoris nostri cognomine eam in opinionem inductus est, ut S. Amorem Belisiensem apud nos coli crederet. Legerat forte, sanctum Amorem nostrum PEREGRINUM fuisse, et inde ex uno Amore duos fecit, unum abbatem, et alterum peregrinum, qualis etiam ille Belisiensis ob susceptas peregrinationes dictus fuit. Verum vir bonus non legerat Widegerni episcopi privilegium sancto Pirminio concessum, in quo ejusdem S. Pirminii socii ac discipuli (e quorum numero sanctum Amorem nostrum non excludet) MONACHI PEREGRINI vocati sunt, ut jam alibi diximus. Sanctus igitur Amor noster, et abbas et peregrinus, atque unus idemque fuit; neque alium propterea longe huc advocare necesse est, qui ejusmodi nomen PEREGRINI sustineat. *Omniibus his Groppii ratiociniis mature expensis, verosimillime judicamus, sanctum Amorem abbatem Amorbacensem ab altero confessore Belisiensi distinguendum esse, ut etiam ex paragrapho sequente confirmabitur.*

D
Sanctum
Amorba-
censem ab
alio Belisi-
ensi prorsus
differre.

§ III. Laudatus scriptor exponit hodiernam S. Amoris venerationem, et ostendit, semper a prudentioribus eam primo cœnobii Amorbacensis abbati exhibitam fuisse.

F

Hic iterum liberaliter transcribo eruditissimum Groppium, qui propter discussa Amorbacensium documenta locique vicinitatem magna fide dignus est, et utramque rem in titulo propositam pag. 47 et sequentibus Historiæ suæ exsequitur his verbis: Cum sanctus Amor in hac mortali adhuc vita degens, ea jam sanctimonia clareret, ut plurimi ab eo suis pro necessitatibus opem rogerent et impetrarent, etiam post mortem ab iisdem tanto majori cum fiducia et devotione in auxilium vocatus est, quanto jam certiores de eximiis ejusdem meritis et gloria fierent. Inde ab obitu suo sanctus Abbas coli a populo cœpit. Jam ante annos trecentos consuetudinem immemorabilem fuisse, ad fontem S. Amoris peregrinandi, ibique Deo parvulos offerendi, litterarum Amorbacensium monumenta docent. Hujusmodi devotio in hodiernum usque diem magna cum religione observatur. Non vicini modo, sed et longius dissiti, a quatuordecim et pluribus miliaribus ad hunc sancti Amoris fontem et sacellum

Historicus
Amorba-
censis expli-
cat.

voti

A voti causa peregrinationes instituunt. Omni anni parte ejusmodi peregrinantes adveniunt: in æstate frequentissimi sunt, qui proles suas secum adferunt, ut iis vel sanitatem per sancti Abbatis merita impetrent, vel eidem pro jam accepta gratias referant, sua vota exsolventes.

24 Miram inter cetera devotionis consuetudinem et ritum in hoc sancti Amoris sacello vulgus observat. Qui caput vel collum, pectus, manum vel pedem dolent ut sanitatem consequantur, vel ut eam consecuti, gratos se sistant, hujusmodi membra funibus campanarum, in medio sacelli ante presbyterium defluis, immittunt. Alii pedem, alii brachia, collum alii, alii denique pectus funibus implicant, et his membris, manu opitulante, campanas attrahunt, ut aliquoties sonum edant. Proles, quæ trahendis campanis impares sunt, a parentibus aliisve suis juvantur: qualis pulsatio æstatis tempore, ubi populus frequentior advenit, diebus festivis et dominicis toto pene die auditur. Oblationes, quæ a fidelibus Deo et sancto Amori fiunt, variæ et copiosæ sunt. Missæ votivæ tam ab indigenis, quam advenis, per annum plurimæ curantur. Inter reliquos dies oppidani et viciniore feriam sextam plerumque observant, quo sacellum invisere, ac suæ ibidem devotioni vacare solent. Alternis septimanis etiam Conventus Amorbacensis ad dictum sacellum, qua placet die, accedit; ubi, uno ad aram faciente, ceteri horas minores, Sextam videlicet et Nonam recitant. Ut festum sancti Amoris tam in oppido, quam in monasterio celebretur, antiquitus ab abbatibus constitutum est. Utrum hactenus recte die viii Octobris, quo alius sanctus Amor Belisiensis colitur, celebratum sit, ex iis definias velim, quæ supra num. 9 de distinctione utriusque sancti Amoris dixi.

25 Jam vero ex ordinatione reverendissimi archiepiscopalis Vicariatus Moguntini constitutum est, et in celebratione jubilæi Amorbacensis promulgatum, ut festum sancti Amoris primi abbatis Amorbacensis quotannis die xvii Augusti post hac celebretur. In monasterio quidem sub ritu duplici secundæ classis celebrabitur. In sacello Amorsbrunnensi usque huc sacrum a parochio oppidi, incolis et accolis magno numero adfluentibus, celebratum fuit. Cum id festum in dominicam inciderit, insuper ibidem concio habetur. In eodem item sacello publicus et festivus cultus divinus die secunda Paschatis et Pentecostes (antequam hoc ultimo die Processiones vicinorum locorum in ecclesiam monasterii adveniant) a prædicto parochio mane peragitur, consueta alias re divina in parochiali ecclesia iis diebus prætermissa. Quod item fit in festo Visitationis B. M. V., ubi magnus semper confitentium et communicantium numerus est. In feria secunda Pentecostes hactenus ibidem Indulgentiæ plenariæ sunt; quas quivis, tunc impeditus, alio quocumque die, cum primo illud sacellum inviserit, lucrari potest. Colitur S. Amor, et patronus in variis necessitatibus et afflictionibus invocatur, ut ex recitatis supra beneficiis per ipsum impetratis patet: videlicet in febribus, in capitis, dentium, oculorum etc. doloribus, in contracturis aliisque infirmitatibus. Invocatur etiam a mulieribus prægnantibus, partui appropinquantibus, et in ipso partu laborantibus; ab infæcundis, quarum permultæ ex sancti Amoris fonte bibentes, fœcunditatem et prolem a Deo impetrarunt.

26 Porro hæc omnia publicæ venerationis indi-

cia, quæ hactenus relata sunt, non alteri Sancto, quam primo Abbati monasterii Amorbacensis, ibidem ab eruditis exhiberi, memoratus Groppius evincere conatur sequenti ratiocinio: Distinctionem utriusque sancti Amoris, Amorbacensis et Belisiensis in Disquisitione prævia satis efficaciter probavimus. Dubium aliud restat, non nobis, sed indoctis, quisnam eorum in sacello Amorsbrunnensi hodie colatur, et colendus porro sit. Sanctum Amorem nostrum et Abbatem reipsa ibidem coli, hactenus diximus. Sed si indoctum rerumque imperitum vulgus de hoc sancto Amore requiras, eorum non pauci Belisiensem nominabunt. Æquanimiter hæc inscitia vulgi perferenda esset, nisi etiam, qui saniores videri volunt, in falsissimam eam opinionem abirent, vel abire se simularent. Quam erronee vero hujusmodi sentiant, et quam longe falso rumore a veritate abduci se sinant, hic ex professo (ut dicitur) demonstrandum duximus; quod item in præfatione ad Vitam sancti Amoris Amorbacensis vulgi idiomate editam fusius alias præstitimus.

27 Erroris occasio hujusmodi fuit. Cum sanctus Amor vitam sancte transegisset, etiam post obitum a populo veneratione et cultu Sanctis debito honoratus est; et quem secum in terris agentem, piissimum Patrem sunt experti, postea regnantem in cælis etiam in auxilium vocarunt. Hæc populi in sanctum Amorem devotio, pro temporum et rerum varietate, per secula septem propagata est. Vitæ illius Legenda, quam Amorbacenses conscripserant, interim per varios casus et temporum injuriam deperdita. Videbatur ad augendam populi devotionem conducere, si quæ sancti Amoris Vitæ descriptio vel Legenda haberetur, populo offerenda. Moratus circa annum mcdxvi in monasterio Clericus quidam, Johannes Keck, dum populi devotionem erga sanctum Amorem in sacello Amorsbrunnensi, in oppido et claustro oculis suis usurpabat, de Sancti hujus vita indagare cœpit. Cum Amorbaci nullam reperisset, apud externos inquirere non destitit, donec tandem apud Belisienses sanctum aliquem Amorem et illius Legendam reperit. Eam mox secum Amorbacum attulit, ut inde plura et nova Amorbacensibus de sancto Amore dicenda haberet. Sanctum vero Amorem, hactenus Morbaci cultum, iis encomiorum coloribus depinxit, ut plane alium Sanctum efformaverit, atque re ipsa fuit. Narravit etenim incolis et accolis, sanctum illorum Amorem, quem hactenus nescivissent, Belisiæ requiescere, ibique coli. Cum præterea sacras aliquot ipsius reliquias cum Legenda attulisset, populo (qui potius simpliciter credere, quam examinare hujusmodi dicta solet) facile persuasit, Sanctum suum, quem coleret, Amorem, Belisiæ conditum esse.

28 Sed utinam vir devotus Legendam tam accurate ad veritatis lancem examinasset, quam pias ex illa pro populo exhortationes deprompsit. Næ ille omisisset, quod inconsiderate fecit. Enimvero sancti illius Amoris Belisiensis Legenda, attento oculo et mente sæpius perlustrata, nec ad apicem sancto Amori Amorbacensi quadrat, prout supra num. 1 et 2 ostendimus. Si autem tanta a Keckio discrepantia cognita est, nescio, qua demum fronte, qua audacia, eam de sancto Amore nostro interpretari, atque hujus veneracionem in alterum hactenus ignotum transferre ausus fuerit. Ad ipsam Belisiensem Legendam hic cum erudito lectore provoco, si quondam illa luci publicæ danda sit. Consuluimus plura manu-

AUCTORE
G. C.
et delegit
causam, ob
quam hic
sanctus
Abbas

E
ab imperita
plebe cum
alio ejus-
dem nomi-
nis Sancto
confunda-
tur,

eamque im-
putat bono
cuidam cle-
rico,

scripta

AUCTORE
G. C.

scripta *Legendæ Belisiensis exemplaria*, quæ ad diem VIII Octobris in scriniis nostris reposita habemus: Sed revera sanctus ille Amor Belisiensis numquam vocatur abbas, et nusquam dicitur in Franconia fuisse, vel ibidem fonti miram salubritatem precibus suis impetrasse, quæ omnia de S. Amore Amorbacensi abbate traduntur.

qui Acta
unius San-
cti applicuit
alteri (ut
sæpe fit)

29 Hinc facile nobis persuademus, Keckium Acta sancti Amoris Belisiensis sancto Amori Amorbacensi perperam applicasse, et alios postmodum Acta utriusque Sancti homonymi commiscuisse, ut non raro fit, dum unius aut alterius Sancti gesta ignorantur: nam Acta S. Tatianæ martyris Actis S. Martinæ similia circumferuntur, et Acta S. Ephysii cum Actis S. Procopii confusa sunt, quemadmodum Bollandus ad diem XII et XV Januarii pag. 720 et 997 monuit. Sic etiam die XVIII ejusdem mensis Acta S. Priscæ cum Actis SS. Tatianæ et Martinæ confunduntur, ut tomo 2. pag. 183 dictum est. In Opere nostro tomo 2. Februarii pag. 742, tomo 4. Maii pag. 144 et 304, ac alibi similes Actorum confusiones annotantur. Nihil hic dicimus de S. Eugenio, cujus Acta ad diem XXIX Julii discussimus: cum enim duæ abbatæ in Germania corpus alicujus S. Eugenii ignoti martyris e cryptis Romanis ab annis aliquot obtinuissent, cœnobitæ istorum monasteriorum Acta S. Eugenii vel Eugegii noti martyris ignotis suis Sanctis attribuerunt, ut nos ipsi tomo 7 Julii pag. 31 et sequente observavimus.

et cujus
errorem ex-
emplo quo-
dam excu-
samus.

30 Non tamen propterea Keckium de mala fide arguimus, qui videtur innocue Legendam S. Amoris Belisiensis sancto Amori Amorbacensi applicuisse, ut alterutrius Sancti venerationem augeret, et satisfaceret vulgo, quod cupit nosse gesta Sanctorum, quos colit. Forsan ille Keckius non admodum dissimilis erat alteri bono viro, cujus miram hac in re simplicitatem jam breviter indicabo. Cum pius sanctissimi Ordinis Religiosus ab aliquot annis corpus cujusdam Sanctæ ignotæ ex cryptis Romanis accepisset, hagiographos Antverpienses rogandos putavit, ut sibi elegantem istius Sanctæ Legendam concinnarent. Adeo autem erat liberalis, ut ipsis optionem daret, utrum eam sub titulo virginis vel martyris aut viduæ repræsentare mallent, dummodo rem totam pulchris episodiis exornarent. Hagiographi illi suspicabantur, sese ab ignoto quodam sub ficto Religiosi nomine irrideri. Quapropter consulunt amicum habitantem in eadem urbe, ex qua simplex iste homo litteras suas miserat, et prudenter inquirunt, an ibidem revera talis Religiosus ex illo Ordine commoretur. Veritate rei comperita, amicus ille ipsum hominem adit, et imprudentiam ejus redarguit, eo quod fabulosam Legendam fieri postulasset ab iis, qui fabulas in Actis Sanctorum occurrentes improbare consuevissent. At vir minime malus ingenue respondet, sese id eo fine dumtaxat fecisse, ut cultum hujus incognitæ Sanctæ illustriorem redderet ac longius propagaret.

Dein scri-
ptor ille ra-
tiunculas
quas tam,

31 His obiter observatis, pergimus cum erudito Groppio, qui deinde objectiones quasdam opinioni suæ forsitan opponendas ita diluit: Interim levissimas viri ratiunculas discutimus, inquit, ex quibus se et alios in falsissimam opinionem seduxit. Primo ita secum ratiocinatus videtur, quod ipsum adhuc hodie aliqui faciunt: "Amorbacenses nihil sciunt de sancto Amore suo, quem colunt, nihil sciunt de illius gestis vita et sepultura. Belisiæ sanctus Amor requiescit, cujus

"Legenda habetur. Igitur hic ille est, quem Amorbacenses colunt". Mira profecto conclusio scilicet, qualem vix in Dialecticis tyro condiderit. Concedimus, exactam notitiam de sancto Amore, vita ejus et morte, Keckii tempore, Amorbacenses haud possedissee, quam fortunæ ac temporum iniquitate deperditam dolemus. At sciverunt tamen, suum fuisse Apostolum, fidei Magistrum, monasterii Abbatem, in vita miraculis claruisse, eam sancte transegisse, ac propterea se in patronum illum vocasse, hactenus tam impense ac religiose coluisse, plurima per eum beneficia impetrasse etc. quæ sane singula nescio, quis sanus sancto Amori Belisiensi assignaturus sit. Esto neque hæc scivissent Amorbacenses; an propterea sanctus Amor Belisiensis ab iis coli censendus est, quod sciatur, Belisiæ sanctum aliquem Amorem requiescere? Quid prohibet, duos vel plures sanctos Amores reapse distinctos in diversis locis coli?

32 Attamen in probationem ejusmodi falsæ opinionis infertur secundo: "Uno eodemque die festum sancti Amoris Belisiæ et Amorbaci celebratur; itaque unus et idem utrobique Sanctus est". Sanctorum historiæ plane inscius est, quisquis ita argumentatur. Inspiciatur vel obiter Martyrologium, ni pluribus in locis uno eodemque die, duo vel plures Sancti cognomines legantur, quorum unus in hoc, alter in alio loco colitur; quos confundere vel unum et eundem dicere profecto audebit nemo, nisi qui historias Sanctorum malitiose pervertere voluerit. Unde evenerit, quod Amorbacenses hactenus festum sancti sui patroni Amoris eo die celebraverint, quo alius sanctus Amor Belisiæ colitur; item an id hactenus bene factum sit, supra diximus. Tercio dicitur: "Sanctus Amor, qui in sacello Amorsbrunnensi colitur, peregrinus audit, qualis fuit ille Belisiensis; ergo hic in dicto sacello colitur". Iterum falsissimum illatum. Belisiensis sanctus Amor PEREGRINUS, hoc est vulgo *ein pilgrim* | a Romana sua peregrinatione dictus est. Sanctus Amor et abbas etiam PEREGRINUS vocatus est, non quidem talis ac eo sensu, qualis Belisiensis fuit; sed a suis in longinquas has terras itineribus, pro Christi amore et ejus prædicandi Evangelii gratia susceptis, sic dictus. Neque solus Amor noster, sed et magister ejus sanctus Pirminius, omnesque hujus socii PEREGRINI dicti sunt. Videantur, quæ de hac re alibi supra num. 10, item part. I num. 10 diximus. Ex his vero omnibus nihil pro Belisiensi sancto Amore eruitur.

33 Argumentum ad speciem efficacius alius excogitavit, quod vulgari libello de sancti Amoris Vita insertum est. Ait ille, sanctum Amorem (Belisiensem putat) cum Roma Trajectum, quod jussus fuerat, pergeret, per Germaniam et sylvam Odonicam iter suum instituisse, hieque in valle, quam hodie Amorsbrunnensem dicimus, sacellum B. M. V. invisisse, et devotione sua perfunctum, fonti in eodem sacello scaturienti data benedictione, a Deo virtutem salutiferam impetrasse. Hac falsissima narratiuncula plurimi decepti sunt, quotquot hactenus sanctum Amorem Belisiensem in dicto Amorsbrunnensi sacello coli crediderunt. Falsissimum etenim est, sanctum Amorem Belisiensem sacellum eo loci invisisse, aut fonti ibidem scaturienti eam virtutem impetrasse. Qua enim ratione, qua via sacellum invisere potuit, quod eâ ætate nullum ibi fuit? Ante tempora sancti Chilianii (historiæ Franconiae peritis

quæ opinio-
ni suæ op-
poni pos-
sunt,
E

F

erudite dis-
solvit,

A. peritis loquor (nullam ecclesiam publicam Christiani, quorum vix aliqui atque paucissimi in Franconia fuere, habebant. Iter vero sancti Amoris Belisiensis per has terras institutum annis fere viginti adventum sancti Chilianii antevertit. Sed nec ipsa sancti Amoris hujus Legenda quidquam de hoc ejus per Germaniam et Olinisylvaniam itinere, nihil de sacelli hujus visitatione, nihil de impetrata fonti virtute refert, cum tamen cetera illius gesta diligenter recenseat; ut merito illiusmodi narratiunculæ auctor fictionis et falsitatis coarguendus sit. Ex quo sane patet, quam enormiter decepti sint, qui supernam illam fontis virtutem a Belisiensi sancto Amore impetratam crediderunt.

et hunc cultum primo Abbati cœnobii Amorbacensis exhiberi demonstrat.

34 Fonti illie scaturienti virtutem sanatricem esse non negamus, quam reportatæ ex eo tot sanitates testantur. Sed eam nemo alius, quam sanctus Amor abbas suis precibus et meritis eidem a Deo impetravit, ob id aliaque a se perpetrata miracula ab Amorbacensi et circumfuso per Olinisylvaniam populo, constanti devotione cultus, et in opem vocatus, uti supra narratum est. Hunc

B sanctum amorem Amorbacenses ceu Apostolum suum et fidei doctorem, in monasterii, oppidi, et totius marchię patronum elegerunt, ejusque nomine insigniri voluerunt. Ad hunc fideles omni tempore suas preces et vota direxerunt, de alio sancto Amore Belisiensi nihil umquam cogitantes, nihil scientes. Per hunc suum Amorem, quem primis, et antiquissimis abhinc temporibus coluere, tot sanitarum beneficia, aliasque gratias consecuti sunt, nullo alio sancto Amore pro iisdem implorato. Persistendum igitur in prima et antiquissima veneratione est, eaque sanctus Amor abbas monasterii Amorbacensis in sacello Amorsbrunnensi, in monasterio et oppido perpetim colendus. Venerentur Amorbacenses sanctum Amorem Apostolum, fidei doctorem et patronum suum constanti devotione; nec invidet sanctus Amor Belisiensis, qui sibi eam non deberi optime novit. Haud dubium est, quin Belisienses, omni devotione eum prosequantur; et sic uterque sanctus Amor ea, qua pro suis quisque apud Deum meritis dignus est, veneratione apud suos gaudebit. Nobis videtur hæc æqua conditio, qua Belisienses contentos fore confidimus. Nunc porro de rebus nonnullis incertis aut controversis, ad hunc sanctum Abbatem Amorbacensem spectantibus, sine ullo partium studio disseremus.

§ IV. Incerta Sancti patria, verosimile vitæ institutum, et dubius mortis annus.

Quidam putant, S. Pirminium et S. Amorem

Joannes Georgius ab Eckhart verbis § 1 num. 7 relatis innuit, S. Pirminium monasterii Amorbacensis fundatorem, et S. Amorem primum ejusdem abbatem natione Scotos fuisse. Quinimo postea lib. 27 Historiæ suæ Franconicæ cap. 10, sive tom. 2 pag. 23 eandem opinionem seu traditionem clarius repetit his verbis: Ferunt, ut supra jam diximus, id a sancto Pirminio Scoto fundatum, ejusque primum abbatem Amorem Scotum fuisse. Ergo et hoc tempore Scotos ibi adhuc degisse verosimile est. Nemo miretur, Scotos ad terras a patria sua tanto intervallo distantas peregrinatos fuisse, cum Bollandus noster die IX Februarii in Commentario prævio ad Acta

B. Mariani Scoti tomo 2 istius mensis pag. 361 ostenderit, jam a decem seculis multos Scotos in variis Galliæ ac Germaniæ monasteriis habitasse. Certe Wolfgangus Lazius in Opere suo de Migratione gentium lib. 7 quosdam Boiorum Apostolos commemorans indicat, S. Pirminium natione Anglum sive Scotum fuisse, dum ibidem apud nos pag. 231 sic scribit: Itaque miseratus hunc ruentis reipublicæ Christianæ casum Wigbrodus, quispiam Anglus sive Scotus, ad Boiarios iterum ad ovile Christi reducendos profectus est. At is cum parum efficeret apud Hugobertum Ducem, Odilionis patrem, contreraneos suos, qui majore pollerent dicendi persuadendique auctoritate, vitæque continentia illustriori, Pirminium, Corbinianum, et Emmerannum, ut ad Boiarios Christo reducendos profecti, operam suam in vinea Domini locarent, induxit.

36 Lazius eodem libro 7 apud nos pag. 233 hunc Pirminium titulo beati donat, et esse eundem variorum in Germania monasteriorum conditorem, prodit his verbis: De ecclesia Boiorum hæc propterea prolixius adduximus, ut quantæ molis fuerit (ut ille inquit) illam condere, lector æquus intelligat; ad quam rem operam studiumque suum contulisse beatum Pirminium, qui Altahense cœnobium construxit, circa annos salutis dcccxlii, et Rassonem quemdam Comitem Andacensem, quem sancti Gaffrat Teutonici nominabant, gentilitii annales ostendunt. Hinc Thomas Dempsterus S. Pirminium inter populares suos recenset, eumque ad diem tertiam Novembris in Menologio suo Scotico ita annuntiat: In Boiis et Avaribus Pirminii primi gentis Apostoli. Hic Augiæ divitis abbas primus, infidelium conversioni plurimum adlaboravit, ab Augia insula serpentes fugavit; alius a Meldensi præsule. Utrum S. Pirminius ille fuerit præsul Meldensis, ad diem tertiam Novembris inquiri poterit cum Mabillonio, qui seculo III Benedictino part. 2 pag. 136 Vitam ipsius observationibus præviis illustravit.

37 Interea disserentem audiamus Groppium, qui parte I Historiæ Amorbacensis cap. 1 § 6 negat, S. Pirminium vel S. Amorem natione Scotos fuisse, et memoratam Eckharti opinionem rejicit hoc modo: Primos loci (nimirum monasterii Amorbacensis, de quo ibi agitur) incolas per sanctum Pirminium, invitante Ruthardo Franchenbergio Comite, ad sylvestrem et montosam hanc solitudinem adductos esse, ex jam dictis patet. Qua demum e patria singuli fuerint, quis divinabit? Scotos aliquos fuisse, Eckarto non negamus. Omnes ex Scotia ortos esse, non credimus. Ipsum sanctum Pirminium natione Francum fuisse, Mabillonio certum est. Sanctum hunc ex eadem sua patria sibi socios, aliquos saltem, adlegisse, pronissimum est credere. Sanctum Amatorem Pirminii discipulum ac primum loci abbatem, non ex Scotia, sed Aquitania ortum traxisse, vel solum AMORIS sive AMATORIS nomen indicat, sicut AMANDUS, AMATUS, et alia hujusmodi nomina Aquitanica sunt. Alios insuper ex eodem regno adfuisse non dubitamus. Postquam vero (si vera Frisus loquitur) ex sociis S. Burchardi ad cellas Odonicas directi aliqui sunt, Scotos inter illos fuisse, perquam credibile est. Sed et postea sub Caroli Magni et Ludovicitempora Scoticæ nationis plures Amorbacense monasterium inhabitasse, indeque ad Saxonum conversionem evocatos fuisse constat. Sancti Patto, Tanco, Nortylas, Harruchus aliique Amorbacen-

ses

sed Groppius existimat, eos Aquitanos esse, F

AUCTORE
G. C.

ses abbates et primi Verdenses episcopi, ex Scotia omnes, ejusdem ecclesiae chronico et Mabillonio assentiente, fuerunt. *Huc usque Groppius, cujus ratiocinium nunc breviter examinandum est.*

quæ sententia Rabano Mauro contraria videtur,

38 *Imprimis non intelligimus, quomodo Mabillonio certum esse possit, S. Pirminium natione Francum fuisse, cum ipse Mabillonius Seculo III Benedictino part. 2 pag. 137 in Observationibus præviis ad Acta S. Pirmini num. 3 notet sequentia: Perminii patriam reticet Vitæ scriptor; nec satis indicat Hrabanus Maurus, qui Pirminium patriam gentem et propinquos deseruisse et gentem Francorum quæsisisse affirmat. Nobis ariolari non vacat. Neque nobis divinare lubet. Sed si conjecturam facere liceret, ex proxime relatis Rabani Mauri verbis non prorsus improbabilius inferremus, S. Pirminium non fuisse Francum natione: si enim Sanctus ille patriam ac propinquos deseruerit, et gentem Francorum quæsiserit, ut Rabanus Maurus testatur, quomodo natione Francus dici potest, et vocari peregrinus apud eos, inter quos natus fuerat? Quomodo S. Pirminius, relicta patria, Francos quæsisit, si in regno Francorum ortum habuerit? Hæc et similia die tertio Novembris, quo Acta S. Pirminii illustranda occurrent, fusius discuti et ad incudem revocari poterunt.*

et hæc lis neque ex Annalibus Mabillonii,

39 *Forsan aliquis cum Groppio adversus hæc dicta mea assignabit Annales Benedictinos, in quibus Mabillonius ad annum Christi 724 lib. 20 num. 65, sive tomo 2 pag. 74 postmodum de S. Pirminio hæc scripsit: Tantum Francum fuisse, mihi constat. At primo quærimus, unde Mabillio constet, S. Pirminium natione Francum fuisse. Cur istam ipsius originem ex vetustis monumentis non probavit? Cur Mabillonius hoc ipso Annalium loco dicit, quod sit incerta Pirminii patria et dignitas? Imo circa dignitatem ejus eruditus ille scriptor dubitat, an et ubi episcopus fuerit, quamvis ab auctore Vitæ parum accurato sedem episcopatus in castello Meltis habuisse dicatur. Deinde propter auctoritatem Hermannii Contracti admittit, S. Pirminium probabilius chorepiscopum fuisse; sed quo in loco gesserit officium chorepiscopi, divinare non ausus, tandem hæc immediate subjungit: Tantum Francum fuisse, mihi constat; et si solum chorepiscopus fuit, certe cum episcopali caractere. Nobis ita explicandus videtur Mabillonius, acsi significare vellet, chorepiscopatum S. Pirminii certe Francum vel in Francia situm fuisse. Hæc ita interpretamur, ut Mabillonium cum se ipso conciliemus. Si vero quis contendat, id de patria S. Pirminii intelligendum esse, solidis argumentis hanc assertionem ejus confirmare oportebit.*

neque ex nomine S. Amoris deduci potest.

40 *Præterea supra laudatus Groppius ex nomine S. Amoris vel Amatoris infert, eum gente Aquitanum fuisse. Verum hæc ratiuncula nihil aut parum nos movet: nam in Menologio Scotico Dempsteri et Camerarii inveniuntur plurima sanctorum Scotorum nomina, quæ Latinis et Aquitanicis admodum similia sunt. Quapropter ingenuè fateamur, patriam S. Amoris abbatis nobis ignotam esse. Si tamen hic Sanctus alicunde solida ratione Scotus, Anglus aut Hibernus probari posset, haberemus novum argumentum, quo eum distingueremus ab Amore Belisiensi, qui in variis Actorum exemplaribus etiam ex Aquitania originem traxisse memoratur. Denique in illa hypothese S. Amori nostro ejusque sociis optime conveniet nomen peregrini, de quo Groppius ibidem sic*

ratiocinatur: Communi vocabulo omnes PEREGRINI MONACHI vocabantur, quod videlicet amore Christi, relicto natali solo peregre in alias regiones profecti Christianam legem prædicandam suscepissent. Exemplum appellationis hujusmodi in Vita sancti Chilianii (erat hic gente Scotus ut tomo 2 Julii pag. 600 diximus) occurrit, ubi Geilana post illatam sancto viro et sociis necem, de absentia eorum a marito Duce requisita respondit, sanctos viros juxta INSTITUTUM PEREGRINATIONIS suæ denuo excessisse. Wiedegernus episcopus Argenteratensis in privilegio, quod sancto Pirminio ejusque Murbacensi cenobio concessit, omnes S. Pirminii socios et monachos, in quocumque monasterio degentes, constanter nec alio, nisi PEREGRINORUM MONACHORUM titulo appellat. Missionarios etiam jure meritissimo dixeris, qui hujusmodi missionis apostolicæ officio reipsa solertissime perfungentes, non modo in tam aspera sylvis et montibus horrida regione verbum Dei disseminarunt, eamque eum incolis mansuetiorem effecerunt, sed et Verdensem apud Saxones ecclesiam profuso sanguine plantaverunt.

41 *Jam paucis agemus de verosimili vitæ instituto, quod S. Amor professus est, et quod sæpe citatus Groppius pag. 36 Historiæ suæ Amorbacensis explicat his verbis: Sanctum Amorem ex Aquitania ortum fuisse, ipsum nomen indicat. AMATOR, AMATUS, AMANDUS, AMANTIA (quæ sancti Amandi mater fuit) nomina Aquitania sunt. Ubi institutum monasticum sit amplexus, in comperto necdum habemus. In Fossatensi monasterio (quod postea ob translatus illuc S. Mauri reliquias inde nomen accepit) cum magistro suo sancto Pirminio monachum fuisse, verosimile est. Ab eodem sancto Pirminio apud Odinsylvaniam Christi fidem prædicante cum nonnullis aliis monachis adscitus, vel sua sponte ad illum profectus est, ut suam illi operam in eo apostolico munere impenderet. Inde nomen PEREGRINI, sicut et reliqui laborum socii, traxit. Sacerdotem fuisse, ejusdem officii functiones probant: neque enim prædicare solum satis erat, ut Christi fides iis in partibus plantaretur, populi Ecclesiæ Romanæ aggregarentur, et fideles pascerentur; insuper Sacramenta conficere et administrare, pœnitentibus aures præbere, Missas dicere, sacram Eucharistiam distribuere, moribundos sacro oleo inungere necesse fuit. Hæc vero sacerdotum munia sunt.*

42 *Quam sedulo sanctus Amor in promovenda Christiana fide laboraverit, Chronica Wirceburgensia manuscripta testantur. Constat ex iis, sanctum Amorem cum suis, eo tempore convertendis Odinsylvanis insudasse, quo sanctus Burchardus Wirceburgensibus suam suorumque operam impendit; magnam etiam inter ambos amicitiam et consuetudinem intercessisse, et unitis viribus rem Christianam mirifice per Franconiam propagasse. Amorem eximia vitæ sanctitate clausisse, eamque miraculis insuper, eo adhuc vivente, a Deo confirmatam esse, Meginfredus Fuldensis Chronographus testatur: quæ vero hujusmodi miracula fuerint, non expressit, nec alicubi illorum notitia hactenus prodita est. Præcipuum illud fuisse credimus, quod fonti in sacra ædícula B. M. V. Zu sanct-Amors-brunn scaturienti vim ægris salutem afferendi a Deo impetraverit. Eum præterea in variis languoribus, ac infirmis præcipue pueris, frequenter opem tulisse, inde conjicimus, quod usque hodie contra varias infirmi-*

E
Refertur
verosimile
Sancti institutum,

quod antiquioribus instrumentis probatum desideratur,

A. infirmitates patronus invocetur. Quæ primis ab ejus obitu annis et seculis per eum fideles beneficia sunt consecuti, omnia interciderunt. Ex posterioribus aliqua suo loco referemus. *Non negamus, pleraque, hæc verosimilia esse; sed ea veteribus testimoniis confirmata videre optaremus. Utinam saltem eruditissimus Groppius Chronica Mss. Herbipolensia, quæ hic citat, inter Probationes Historiæ suæ cum aliis instrumentis edidisset, et eorum antiquitatem præterpropter indicasset!*

et circa incertum obitus tempus,

43 *Nunc referenda est disputatio chronologica de anno, quo S. Amor abbas obiisse creditur, quam Groppius pag. 37 instituit in hunc modum:* Quo anno sanctus Amor noster ex mortali hac vita ad æternam transierit, hactenus nullibi deprehendimus. Bucelinus in Menologio, Benedictus Cherle in Martyrologio Benedictino memoriam sancti Amoris die xvii Augusti celebrant, quo juxta hos scriptores obiisse videtur. Sanctus Amor, quem venerabilis Beda suo Martyrologio ad viii Idus Octobris inscripsit, Belisiensis sit, necesse est. Ut annum, quo sanctus Amor noster verosimiliter obiit, deprehendamus, vestigia alia perquirenda sunt. Inscriptiones, quas alibi de fundatione Amorbacensi exhibuimus, sanctum Amorem monasterio eidem annos quadraginta tres præfuisse dicunt. Id ipsum etiam alibi legimus. Si hos annos à fundatione hodierni monasterii (quod etiam inscriptiones innuere videntur) numerare velis, ab anno videlicet dccxxxiv, quo sanctum Amorem ei præfectum fuisse à sancto Pirminio diximus, usque ad annum dclxxvii ejus vitam deduces, in quo anni quadraginta tres ejus regiminis expleti sunt, et sanctum Abbatem obiisse oportet.

de quo Groppius disputat,

44 Verùm hic annorum calculus non placet, quod sanctum Abbatem ad eam senectam provehat, quam illum inter tot tantosque labores et sudores attigisse, nemo facile credit. Ex omnibus circumstantiis et indiciiis colligo, sanctum Amorem, cum jam novi et fecundi in Odinsylvania erecti cœnobii abbas anno dccxxxiv constituebatur, annorum minimum quadraginta fuisse. Cum jam olim ante annum dccxxiv sanctus Pirminius Augiam indeque Romam pergeret, ejus vices tam in monasterio, quam in apostolica Missione in his partibus Amorem gessisse, alibi diximus; ut jam tunc, anno videlicet dccxxiv aut citius, trigesimus ætatis annum attigisse credendus sit: minor enim ætas ad hujusmodi functiones, inter viros jam apostolicis laboribus maturos obeundas, a sancto Pirminio admissa non videtur. Adde triginta his annis decem alios sequentes usque ad annum dccxxxiv, quo novi cœnobii abbas factus est, et jam ætatis illius annos quadraginta numerabis. His iterum reliquos regiminis annos quadraginta tres adjice, et omnem illius ætatem ad annos octoginta tres perduces. Quis vero credat, Virum variis laboribus, itineribus, prædicationibus, innumerisque curis fatigatum ad tot annos pervenisse? Pervenire ad illos potuisse, non refragamur; sed ætatem illi concedendam putamus, quæ non facile hominum fidem, neque nostram de illius regimine traditionem excedat. Utrumque præstare nos hoc modo putamus.

et quem anno Christi 767 affligit,

45 Dictum est sæpius, sanctum Amorem non unius hodierni Amorbacensis cœnobii a sua fundatione, sed etiam primi illius, jam ab anno dccxxiv sancto Pirminio ad Augiam discedente, curam et regimen ceu utriusque abbatem gessisse. Inscriptiones supra citatæ et auctores, qui sancto Amori quadraginta tres annos in abbatiali regimine tri-

buunt, inter utriusque cœnobii præfecturam non distinguunt, uti distinguere oportuisset. Concedimus etiam nos juxta inscriptionum sententiam sancto Amori annos quadraginta tres; sed quorum primos decem in regimine primi et antiqui monasterioli ab anno dccxxiv, reliquos vero triginta tres ab anno dccxxxiv in novi cœnobii regimine consumpsit, quod denique anno dclxxvii cum vita absolvit, cum ipse annum ætatis septuagesimum tertium ageret. Judicamus itaque, quantum ex adductis hactenus rationibus et indiciiis judicare licet, sanctum Amorem circa annum dclxxvii die xvii Augusti obiisse, anno ætatis suæ septuagesimo tertio, cum utriusque monasterio Amorbacensi per annos quadraginta tres sancte præfuisset. Juxta hæc autem revocata et emendata volo, quæ in præfatione ad Vitam S. Bilhildis anno mcccxxvii editam pag. 16 de obitu hujus sancti Abbatis; item de ejus successore sancto Pattone, et istius ad cathedram Verdensem evectione in notis ibidem dixi: neque enim tunc facultatem et occasionem habui, sicuti modo, documenta Amorbacensium penitius inspicendi.

E
nil certum
statuitur:

46 *Quandoquidem senectus octoginta trium annorum etiam in homine laboriosissimo non est adeo prodigiosa, ut ex hac aliquid certi circa emortualem S. Amoris annum statui possit, non audemus negare, hunc sanctum Abbatem usque ad annum Christi 777 vixisse. Accedit, quod antiquæ Amorbacensium inscriptiones innuant, S. Amorem uni eidemque monasterio, quod anno 734 constructum est, quadraginta tres annos præfuisse. Certe apud Groppium pag. 10 Historiæ Amorbacensis in perantiqua inscriptione leguntur hæc verba: Anno Nativitatis Domini dccxxxiv, Indictione Romanorum secunda, regnantibus Leone III et Constantino V imperatoribus, ac Romanæ Ecclesiæ Præsidente Gregorio III, fundatum est monasterium Amorbach per S. Pirminium... Præfuit monasterio prædicto sanctus Amor abbas I, jam nominati Pirminii discipulus, annis xliii, locoque vocabulum indidit. Cum hic diserte dicatur S. Amor quadraginta tres annos præfuisse monasterio prædicto, videtur agi de uno eodemque cœnobio, quod anno Christi 734 fundatum est. Sed quia contrariæ Groppii rationes non carent* *probabilitate, nihil certi statuimus de tempore mortis ejus, et initio hujus Commentarii in margine eam anno dclxxvii vel dclxxvii afficiamus.*

F

§ V. Præcipua Sancti gesta ex traditione et documentis Amorbacensibus.

Cum nobis aliunde non suppetant instrumenta, *Sancti hujus patria et professio,* ex quibus Acta hujus S. Amoris eruere possimus, hic iterum sequimur sæpe laudatum Groppium, qui pag. 38 et sequente Historiæ Amorbacensis ex domesticis monumentis aliisque scriptoribus ea sic narrat: Sanctus Amor monasterii B. M. V. in sylva Odonica primus abbas, sancti Pirminii discipulus et natione Aquitanus fuit. In Fossatensi cœnobio (ut verosimile videtur) monachum juvenis induit, in quo antea sanctus Pirminius regulare institutum etiam amplexus fuerat. Ad hunc, in sylva Odonica Christi fidem prædicantem, cum nonnullis aliis monachis profectus, strenuam in eo apostolico munere operam

AUCTORE
G. C.

ram eidem navavit. Ex eo prædicationis officio, quod, relicta patria, in longinquam hanc regionem peregre profectus amore Christi suscepit, nomen PEREGRINI cum reliquis sancti Pirminii sociis acquisivit. Sanctus vero Amor hujusmodi officii partes ita strenue ac sancte adimplevit, ut post magistrum suum sanctum Pirminium, cum hic alibi ageret, primus atque præcipuus apostolicæ Missionis illius promotor ac præses extiterit. In observantia regulari ac sanctioris vitæ studio ita etiam excelluit, ut ceteris præferri mereretur.

apostolicus
zelus,

B 48 Cum sanctus Pirminius ante annum dcccxxiv Augiam pergeret; cum ex Augia pulsus anno dcccxxvii rediens in Alsatiâ discederet, sancto Amori discipulo suo susceptæ prædicationis munus, per se suosque strenue promovendum, ac curam insuper monasterii in eremo Odinsylvaniæ mandavit, et abbatem illius esse voluit. Interim Comes Ruthardus et Carolus Dux ad repetitas sancti Pirminii monachorumque preces novum illis monasterium condunt, cujus exsurgentem fabricam sanctus Amor maxime curavit. Opere tandem consummato, etiam novi hujus cœnobii abbas sanctus Amor constitutus et confirmatus est. Quo vero felicius sanctus Amor commissam sibi provinciam exequeretur, ac religionem Christianam in Odinsylvania longius proferret, jam maxime studiosus fuit. Cum S. Burchardo, qui apud Wirceburgenses Christianam rem maximopere promovebat, sanctum Amorem nostrum arctam amicitiam coluisse, manuscripta Wirceburgensium Chronica testantur. Sanctos hosce viros de tanto negotio, quale uterque agebat, consilia sæpius contulisse, nullum dubium est.

industria
ad stabili-
endam fi-
dem Chri-
stianam,

C 49 Sanctus Amor ad roborandam apud Odinsylvanos suos Christianam religionem, indeque latius propagandam, medio huic rei aptissimo usus est, cum puerorum institutionem in primis curavit, atque eum in finem scholas in suo cœnobio aperuit. Noverat Vir sanctus, quod cerea sit puerorum ætas, et ad recipiendas quaslibet formas aptissima. Igitur ut in tenella adhuc ætate præceptis et Christianis sacris imbuerentur, curam et diligentiam omnem adhibuit. Ipse pueros et puellas advocare ad se, ipsis blandiri, animosque eorum lucrari primum satagebat. Tum prima Christianæ fidei elementa, preces, altiora denique præcepta edocere, et ad omnem honestatem conformare. Grandiores factos et aptiores litteris instruere, applicare ad studia, sanctioribus scientiis erudire. Tantus in pueros Amoris amor parentes etiam in sancti Abbatis amorem provocavit. Ipsi filios suos sancto Abbati certatim offerre, curæ illius ac institutioni relinquere, ac tandem Christianis moribus et scientiis probe exultos ab eodem recipere.

misericor-
dia erga
agros,

50 Alii corporum etiam sanitatem pro filiis, cum ægrotarent, a sancto Viro expetiverunt. Cum infantes recens nati vita periclitari videbantur, sancto Abbati ad baptizandum oblatis sunt, ut cum sacro baptismo sanitatem insuper (quod frequentissime contigit) iisdem conferret. Interim sancti Amoris fama latius diffunditur, augetur populi concursus undique ad eum confluentis, opemque præstolantis. Sanctus itaque Vir, cum magnis esset apud Deum meritis, variis in infirmitatibus, præcipue vero febre laborantibus opitulatus est. Ut vero perpetuum ac præsens semper remedium adversus varios languores, aliquando defunctus, post se relinqueret, fonti ad primævi monasterii ecclesiam, beatæ Mariæ virginis sa-

cram, scaturienti, suis precibus ac meritis a Deo D miram virtutem impetravit. Solebat Vir Dei cum suis, postquam novum monasterium recepissent, frequenter ecclesiam, ubi initio habitaverant, accedere, ibique Dei Genitricem maximopere venerari, ut merito sacra illa ædicula ob sancti Amoris, frequentiam et impetratam salutiferam fonti virtutem a posteris AD FONTEM SANCTI AMORIS appellata sit. In multis postea ac variis languoribus sanctus Abbas, inter cœlites jam assumptus, opem suam in hac sacra æde se invocantibus exhibuit, exhibetque adhuc, quod ex recensendis infra ejusdem miraculis vel beneficiis hujusmodi patebit.

51 Quam sollicitus et studiosus sanctus Abbas cum suis fidem ac rem Christianam in Odinsylvania promovit, tam beneficus ac liberalis in sublevandis incolarum aliorumque indigentium necessitatibus fuit. Erectum recens monasterium amplis multisque prædiis, sed plurimam partem adhuc sylvestribus et incultis, fundatores dotaverant. Monachis, qui potissimam operam instituendis animis et animabus lucrandis collocabant, ad excolendos agros multum temporis non suppetebat. E Interim non deerant, qui continuo a monachis opem peterent. Ut eorum precibus et indigentiae facerent satis, ex monasterii prædiis, quæ pro sustentatione sua excolerent, sub annuis censibus monasterio solvendis, tradiderunt. Qui in propinquo monasterii ejusmodi dona acceperant, domos insuper in eadem vicinia, ut iis excolendis viciniore essent, constituebant. Hos imitati sunt alii, qui vel ex quotidianis eleemosynis a monasterio acceptis, vel ex alia eidem monasterio collocata opera suum inde victum capiebant. Ea denique ratione factum est, ut sequentibus seculis, excisis hinc inde vepribus, regio in agros exulta mansuësceret, ac populus eam frequentior incoleret. Sed de hoc ex instituto alibi.

cura pro
monasterio
suo,

52 Ceterum cum sanctus Abbas tot tantosque labores in efferenda re Christiana, in adjuvandis proximis, eorumque necessitatibus tam corporis quam animæ succurrendo obiret, ut hujusmodi negotiis solum et unice totus incubuisse videatur; suos nihilominus in claustro monachos verbo et exemplo, iis sanctioris vitæ præceptis, eaque doctrina insuper instituit, quam posterus orbis et universa Ecclesia in iisdem cum æterna laude suspexit. Adeo ut sancti Amoris monasterium doctrina et sanctitatis promptuarium haberetur, ex quo ad gentium conversionem doctores, ad instituendas ecclesias rectores et episcopi evocati sint, qui adepti hujusmodi dignitates, gloria sanctitatis et martyrii palma easdem condecorarunt. In hoc uno sanctorum adeo Patrum successores et filii infelices sumus, quod tantarum virtutum et præclare gestorum cognitio ad nos integra non pervenit, temporum ac bellorum injuriis plurimum obliterata. Cetera, quæ postremis ad nos usque seculis per sanctum Amorem fideles beneficia impetrarunt, ex plurimis pauca annotata sunt, quæ paulo infra referemus. Denique sanctus Vir plenus dierum et meritorum circa annum Christi dcccxlvi, cum a mane usque ad vesperum vitæ in excolenda vinea Domini sabbaoth, portans pondus diei et æstus, indefesse laborasset, vocatus est per beatam mortem in cælum, ut a divino Patre familias æternæ beatitudinis denarium reciperet.

aliaque ge-
sta referun-
tur ex do-
cumentis
recentiori-
bus,

53 Ex Meginfredo Fuldensi apud Trithemium generaliter novimus, S. Amorem primum monasterii

*cum vetera
ejus Acta
bellis incen-
disque pe-
venerint.*

A *monasterii Amorbacensis abbatem eximia vitæ
sanctitate ac multis miraculis coruscasse. Uti-
nam singularia ejus gesta, quæ hic transcripsi-
mus, simili testimonio confirmarentur. At frustra
id optamus, cum antiqua monasterii Amorbacen-
sis monumenta bellis ac incendiis perierint, ut
Groppius pag. 19 testatur hac narratione : Amor-
bacum annos vixdum ducentos suis ab incunabulis
steterat, cum ab Hunnis sive Hungaris, totam fere
Germaniam ferro et igne depopulantibus, succen-
sum et in cineres redactum fuit. Anno 910 barbari
diocësim Wirceburgensem misere vastarunt. Anno
915 iterum irrumpentes usque ad Fuldense cœno-
bium penetrant, illudque, Trithemio teste, succen-
dunt. Denique anno 923 iidem Franciam Orientalem,
Alsatiâ, Sueviam, Saxoniamque cæde et igne
vexarunt. Una harum tempestas Amorbacum no-
strum invasit, quæ id, monachis aliquot trucidatis,
ceteris in fugam actis, bonis omnibus excussit ac
tandem igne consumpsit. Jactura sane gravissima,
quam chartarum ac primorum privilegiorum simul
incensorum amissio acerbiorum reddit. Deinde hi-
storicus Amorbacensis ibidem fuse pergit nar-
rare, quomodo sequentibus seculis idem monaste-
rium sæpius omnino devastatum fuerit. Si quid
denique, tunc ex litteraria suppellectile manus
hostium evaserit, aut postea scriptum fuerit, id
in seditione rebellium rusticorum, et in Branden-
burgico Suecicoque bello magna ex parte periisse
suspiciamus, ut apud Groppium pagina superius
citata et sequentibus videre est. Itaque fidem pec-
ciliarium gestorum S. Amoris, quæ supra ex
traditione et domesticis documentis Amorbacen-
sium retulimus, penes narratorem relinquimus.*

§ VI. Posthuma Sancti gloria ex fonte, cui miram salubritatem precibus suis impetrasse tra- ditur.

*In sacro illo
Deiparæ,*

C *Sæpe memoratus auctor Historiæ Amorbacen-
sis certius testimonium reddere potest de post-
huma S. Amoris gloria, quæ hactenus perseve-
rat, et quam pag. 40 et sequentibus ita descri-
bit: Sanctum Amorem, cum inter mortales
ageret, miraculis claruisse, Meginfredus Fuldensis
aliquæ testantur. Diximus supra, eundem per-
multis infirmis sanitatem, ac fonti prætereâ in
sacello B. M. V. zu sanct-Amors-brunn dicto,
virtutem sanatricem suis precibus et meritis a Deo
impetrasse. Cum sanctitatis atque operum ejus
fama longe lateque percrebuisset, tum fons ille,
tum monasterium, in quo Vir sanctus degebat,
voce populi ab eo Amors-brunn et Amorbach
in hodiernum usque diem cognominari consuevit.
Post mortem Deus Servi sui sanctitatem et merita,
plurimis eo loci ad invocationem ejus præsti-
tis beneficiis, declaravit, ubi magno populi
concursu et religione colitur. De utroque hic
pro tanti Patris nostri gloria disseremus; de
sacello B. M. V. ad fontem Amoris, vulgo
zu sanct-Amors-brunn.*

*quod media
hora ab
Amorbacensi
monasterio
distat,*

55 Sacra hæc ædicula primitus beatissimæ Dei
Gentrici, postea sancto Amori, consecrata est.
Dimidio horæ ab Amorbaco versus Occidentem
distat, circumurgentium montium sinu recepta.
Originem suam per monachos nostros Amorba-
Augusti Tomus III.

censes accepisse, plus quam certum est. Eo loci
sanctum Pirminium, cum sociis ad hanc eremum
advocatum, primas suas cellulas seu monasterio-
lum constituisse eamque ecclesiam erexisse, alibi
diximus. Illam aliquoties a tanto tempore restitui-
tam et ab antiquitate vindicatam esse, extra du-
bium est. Denique a monasterio parochiæ Amor-
bacensi addita fuit. Postquam novum sub sancto
Amore, eo, quo hodie consistit, loco monaste-
rium surrexit, sanctus Abbas cum monachis suis
sacellum illud frequenter divinæ Matris amore
invisit. Horum exemplum secutum etiam vul-
gus, sanctissimum peregrinationis hujusmodi mo-
rem magna cum religione ad hæc usque tempora
conservat.

56 Sequentibus seculis iterum ex sodalibus
nostris aliquot ad eam sacram ædem subinde ha-
bitasse, antiqua litterarum monumenta docent. Sub
abbate Ludovico charta occurrit, in qua cœnobita
quidam e nostris nobilis Henricus de Rosenberg
ad præfatam ecclesiam sancti Amoris anno MCLXXXIII
vixisse legitur. Denique sancti Amoris ejusque
fontis rumor adeo per omnem fere regionem diffu-
sus est, ut etiam ex dissitis longe plagis magna
huc vi veniant, qui per merita sancti Abbatis
ex ejus fonte levamen pro suo quisque infirmitate
quærent referuntque. Fons iste in ipsa æde sacra
ad latus Septemtrionis limpidissima ac divite vena
scaturit. Lapis, quo pavementum sternitur, fon-
tem ita claudit, ut nemini impedimento vel
offendiculo sit. Rotundo tamen ac unius fere pedis
foramine excavatus est, cui in catenula scyphus,
quo aqua hauritur, adhæret. Aqua per subterra-
neum meatum in paratam ante fores sacræ ædis
cisternam effluit, ubi se infirmi lavant, aquis
intingunt, ac frequenter accepto levamine gauden-
tes ad sua redeunt. Lavantes aut intingentes
sanctissimæ Trinitatis invocationem adhibent,
dicentes: IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS
SANCTI. AMEN.

57 Deinde Groppius ibidem testatur, Amorbaci *hic carmi-
in antiquo Ms. codice conservari metricam hujus ne,
fontis descriptionem, quæ sic sonat:*

Non te suspensum per longa exorsa tenebo,
Lector, nec labyrinthæis ambagibus utar,
Hoc quid spectet epos. Jacet extra mœnia no-
stræ

Urbis Amorbachæ, millenis passibus æqua
Ante supinatos colles et amœna vireta
Vernans arbustumque, velut prunumque py-
rumque

Parva quidem structura ædes, adeoque vetu-
sta;

Condita AMORI olim, magnis sed magna mira-
clis.

Huic, adverte, subest media testudine templi
Ebullitque magis vitro pellucidus amnis,
Fons sacer, alluitans medius per humentia saxa
Ad loca delubro contermina murmure dulci,
Mox facilis partes ubi se vis findit in ambas,
Dextrorsum versus Weilnbacum, ubi vinea
largo

Pubescit fœtu, quadrilaterum undique muro
Quadrifidus sepitur saxis: nam læva fraternas
Ædes indigitat residis, qui arcana visuro
Mente serenata pandit, fontanaque servat
Portitor hanc verecundus aquam. Mirabile di-
ctu!

Inditus est olli vigor et cælestis origo,
Numen divinum plane, divinaque virtus
Artus restituens hebetes, moribundaque mem-
bra

** forte ser-
vans*

AUCTOR
G. C.

Fluctuet haud quidquam tua mens, probat impia turba

Factum, oculique probant, res ipsæ credere cogunt.

Nam cum morbus adest malesanus, et ossa medullis

Mollibus exsiccat, lactentibus ubera matrum, Ubra nilque juvant, medicæ nil herba salubris.

Cumque locum querulis implent cruciatibus omnem,

Sanguinis auctores metuunt, cupiuntque, dolentque

Attoniti, tandem majores inde levatos

Expendunt memores (cunctis visuque stupendum)

Vincit iter durum pietas, et inhospita cœna;

Vincitque pluviasque, nivesque, albasque pruinæ,

Nec titubata solo durant vestigia duro,

Pectore anhelato ad templum pia dona frequenter

B

Ceteraque impressis manibus sua lumina habentes

Pergunt; utque choro sacrum pœana dedere,

Membra liquore rigant infantum, et corpora tingunt

Ægra superfusis undis, bis terque vocando

Auxilium sanctæ Triados ante omnia. Et ecce

Protinus ipsa fugit macies, fugit oreque pallor,

Exhaustæque simul redeunt in pristina vires.

Inscius haud causam sataget scrutarier ultro.

Id præstat Deus AMORIS virtutis amore.

Nunc nunc ingeminet naso crispante cachinnos

Hoc super, intendat sannandi * fortiter arcum

Impius ore: procul tales absunto profani.

Tu geminas huc flecte acies, hunc respice fontem,

Hic fons, hic est, sanare quem sæpius audis.

I decus ergo arvis nostris AMOR atque patronus

Glorius i fontis, nostratum gloria gentis,

Gentis Amorbacæ, fac qui se fluminis alveus

Ostendit nobis, fac udis faucibus udis

Perstet, et arescat stillans non messibus illis:

Quin magis atque magis longævo tramite currens

Nectar, in Eoam Hesperiamque salutiferam

Ambrosium diffundat. Id (auxiliare) precamur.

58 *Suspicio ab eodem poëta compositum esse anagramma, quod ibidem dirigitur ad parvulos hoc modo: Fons sancti Amoris peregrini salutifer et dos. Tum per litterarum transpositionem mutatur in hanc sententiam: Morsus infantis ægri sano; certe prodest, fili. Denique poëta ad istud anagramma suum alludit sequentibus versiculis: INFANTIS ÆGRI morbus dum pectora mordet,*

Mordet et exilem, quæ tegit ossa, cutem.

Dos ego magna adsum, MORSUS sacroque repente

Hos (CERTÉ PRODEST) SANO liquore meo.

Ergo veni dilecte, veni formosule FILI.

Sanantem succum si sitis, inde bibe.

59 *Postquam eruditus Historicus Amorbacensis hæc carmina retulit, ad filium narrationis suæ revertitur in hunc modum: Ab antiquissimis longe temporibus fideles variis in languoribus ac infirmitatibus ex sancti Amoris fonte opem hausisse ac ejus ex sacello retulisse jam ante annos ferme trecentos notum omnibus ac perspicuum exstitit, omnium ore ac sensu comprobatum fuit. Cum*

post annum MCDXL supradictus presbyter Joannes D Keck in monasterio Amorbacensi moratus, magnam populorum adventantium frequentiam et cultum erga sanctum Amorem, et quæ ad ejus invocationem a Deo consequerentur, auxilia conspiceret, cumque præterea festum sancti Amoris tam in claustro quam in oppido celebrari videret, hujusmodi pietati fomentum ministrare cupiens, de Sancti illius Vita et reliquiis (quarum nullam Amorbacenses notitiam aut portionem possidebant) indagare cœpit. Tandem de sancto aliquo Amore in Belisiensi virginum cœnobio requiescenti certior factus, eo profectus est, et ab abbatisa Legendam sacrasque aliquot reliquias impetravit, quas Amorbacum attulit. Vir aliquin bonus in eo deceptus equidem est, quod Belisiensi illi sancto Amori tribuenda putaverit, quæ primo Amorbacensium abbati deberi, argumenta a nobis superius allata probant.

60 Hoc unum vero ex istis hic eruimus et notamus, jam tunc temporis, circa annum videlicet MCDXL atque ante, magnum ad sancti Amoris nostri sacellum et fontem populi accursum, plurimaque ab eo beneficia impetrata fuisse, antequam sanctus ille Belisiensis Amor apud nos innotesceret, aut sacra quædam ipsius reliquiæ eum Vitæ Legenda ad nos adferrentur. Cum vero beneficia ejusmodi per sanctum Amorem cœlitus concessa a nostris notata non fuissent, aut certe alias adnotata dudum intercidissent, citatus sæpe Keckius, qui sancti Amoris cultum egregie promovit, ea chartis commendare cœpit, quæ sui apud Amorbacensis hospitii tempore varii consequerentur. Post ipsum a nostris alia, sed admodum pauca, litteris consignata sunt; plurimis, qui ea consecuti fuerant, indicare negligentibus. Aliorum testes sunt tot votivæ tabulæ aliaque anathemata, in sancti Amoris sacello suspensa, quorum tamen et ipsorum per multa frequenter dilacerata, a blattis et vermibus corrosa, ab ipso pulvere et antiquitate consumpta sunt. Ex reliquis hujusmodi signis et beneficiis pauca pro gloria sancti Patris nostri Amoris hic attulisse satis sit.

precibus S. Amoris abbatis attribuit.

E

§ VII. Miracula, quæ ad fontem sancti Abbatis ab anno 1446 F usque ad annum 1712 contigerunt.

Diligentissimus Groppius pag. 42 et sequentibus Historiæ suæ Amorbacensis exhibet miracula quædam sive beneficia, per intercessionem S. Amoris abbatis collata, quemadmodum supra promiserat. Quamvis ea non satis exacte disponantur ordine annorum, quibus patrata sunt, tamen haud dubie historicus iste secutus est ordinem chronologicum, quo illa litteris consignata invenit. Quare nos eandem seriem sequimur, et ea damus his ipsis relatoris verbis: Anno MCDXLVII narravit Joannes Losse ex pago Rüdenau oriundus, matrem suam olim magno fervore sanctum Amorem coluisse; atque in singulos annos una minimum vice ad ejus sacellum et fontem peregrinari solitam esse. Cum aliquando fratri ejus Conrado adhuc quinquenni quinque in gutture ulcera excrevisse admodum urentia, et magno cum dolore in totidem foramina aperta fuissent, quæ continua sanie manabant, nulloque medicamine curari poterant; mater filium in instituta a se peregrinatione

Jam a trecentis fere annis

* pro sannandi id est irridendi

et anagrammate celebratum,

cujus vim salutiferam Groppius

fuisse. Uxor voti prioris neglecti conscia, ultionem divinam advertit. Itaque in hortum secedens, Deum et sanctum Amorem deprecata, novum peregrinationis votum pro viro exsolvendum addidit. Ad decumbentem maritum regressa, melius habentem reperit. Denique ubi is sanitatem pristinam a Deo per sancti Amoris merita recuperavit, peregrinationis suae votum ambo reddidere, Deo et sancto Amori gratias agentes.

Anno MCDXLVI mulier in oppido Amorbach vehementem oculorum dolorem perpetiens, sancto Amori vivam quotannis oblationem, hoc est gallum vel gallinam, offerre promisit. Facto voto, brevi post convuluit.

64 Anno eodem Joannis Koentleins civis Amorbacensis uxor, Agnes nomine, circa natalem B. M. V., malo conscensa, ut poma carperet, fracto, cui insistebat, ramo, decidit, crure dextro ita colliso, ut particulæ osseæ carnem cutemque penetrantes prominerent. Domum deportata sibi que reddita, extemplo sanctum Amorem precibus continuis flagitavit, vovitque, se, ubi de novo pedibus incedere potuerit, ad ejus fontem accessuram cum crure cereo tantæ fere magnitudinis ponderisque, quanti proprium esset, offerendo. Advenit interim sacelli ejusdem dedicatio, in diem sancti Remigii eo anno incidens. Mulier decumbens vehementius dolebat, quod festo pro sua devotione interesse non posset. Exhinc instantius sancti Amoris auxilium flagitare, nova vota addere, et quotannis candelam cum duobus nummis sancto Amori offerendam promittere. Sentit quanto citius lenimen doloris, pedem movere tentat, movet, huc atque illuc absque ope aliena locat, re collocatque. Tandem post paucos dies pedi insistit, nulloque baculo nixa incedit. Læta de redintegrato pede, Deo et sancto Amori gratias cum voti solutione reddit.

aut infortu-
niis afflicti,

in- 62 Cum anno MCDXLVI Petri Lützel civis
Amorbacensis uxor, Anna nomine, uterum fer-
ret, foetum ultra annum gestavit, nec edere va-
luit. Mulier hinc plurimum consternata, ad sa-
cellum sancti Amoris pergit, eumque in auxilium
vocat. Precibus votum addit, se, si puerum pa-
ritura feliciter sit, sancti Amoris nomen ei indi-
turam, eumque præterea, finito puerperii tem-
pore, ad aram cum cerea icone delaturam. Post
paucos dies idem sacellum mulier revisit, et pro-
missam secum ceram affert. Nec cessat a quoti-
diana ejusmodi frequentatione sacelli, gravi ute-
ro nil retardata, mirantibus omnibus. Tandem
B partus dolores sentit. Quæ forte mulieres aderant,
cum ei hoc in periculo opitulari debuissent, au-
fugiant, una sola penes ipsam remanente: timor
enim cunctas invaserat, parturientem aut interi-
turam, aut nescio quid monstri edituram. His in
angustiis mulier denuo in genua procidens, Dei
opem per sancti Amoris merita et intercessionem
implorat. Exaudiuntur dolentis preces. Parit mu-
lier; puerum edit formosum et sanum; et post
spatium unius horæ alterum, stupentibus et gra-
tulantibus omnibus. Primus Amor, Nicolaus al-
ter vocatur, et uterque ex voto Deo et sancto
Amori in ejus sacello per matrem offertur. An-
no eodem mulier in vico Schneidberg diu no-
ctuque partu laborabat, adeo ut de illius ac pro-
lis vita conclamatum videretur. Periclitans mu-
lier in hujusmodi doloribus sanctum Amorem una
cum præsentibus pie invocat, is sua a Deo inter-
cessione impetret, ut partus feliciter editus ad
baptismum perveniat. Preces voto firmantur. Sol-
vitur partus, et in lucem feliciter prodit. Simile be-
neficium tres aliæ mulieres in eadem necessitate an-
no MCDXLVI et MCDXLVIII per merita sancti Amoris
consecutæ sunt.

Anno eodem Conradus ex oppido Amorbach annorum fere quatuordecim equo delapsus, brachium adeo confregit, ut particula quædam ossis extra cutem extaret. Mater condolens filio, eum ad implorandam Dei opem per sancti Amoris intercessionem una secum invitavit, addito voto, cereum brachium in sacelli visitatione offerendi. Convaluit brevi post adolescens, et ad omnem usum adhibere brachium potuit. Mater cum filio emissum votum exsolvit, Deo et sancto Amori gratias redhibentes.

65 Cum anno MCDXLVIII Conradus, de quo num.
I diximus, annorum octodecim factus esset, ma-
ximopere ægrotans, omni sensu et ratione privatus,
trunci adinstar immobilis, distortis late oculis,
decubuit. Omni ope humana desperata, frater ejus
nomine Petrus, se una cum fratre, ubi conva-
luerit, ad sacellum sancti Amoris accessurum vo-
vet, et oblationem secum vivam allaturum. Voto
facto, ægro mens et sanitas redditur, qui jam
semetipsum ad sanctum Amorem despondet. Plan-
tis interim consolidatis, una cum fratre peregrina-
tionem exsolvit, Deo et sancto Amori debitas gratias
agentes.

opem S.
Amoris im-
plorarunt ac
senserunt.

C 63 Anno MCDXLVII in pago Rüdenuu operarius
alique aegri fuit Petrus Losse dictus. Is cum aliquando de san-
*varis mor-*cto Amore ac beneficiis per ejus merita impetra-
bis oppressi, tis audivisset, ægrotus ejusdem implorat opem,
 et ad Sancti sacellum peregrinationem promittit.
 Convaluit æger; sed promissam peregrinationem
 exsolvere negligit. Corripitur nova et graviore
 infirmitate. Eadem vota repetuntur, et sanitas
 secundo restituitur. Homo iterato ictu necdum
 sapiens, cum quotidiana opera sibi suisque vi-
 ctum quæreret, promissa reddere denuo neglexit.
 Rediens morbus eum tertio tamque vehementer
 corripuit, ut jam de vita periclitans sacro oleo sit
 inunctus. Demum vehementia morbi mentem
 alienare, vociferari æger, in maledicta prorumpere,
 torquere oculos, e lecto se proripere,
 uxori et liberis insidiari, omnem cibum et potum
 recusare, subinde in hujus verba linguam solve-
 re: *ich mus; gen Amors-brunn; ick mus; gen*
Amors-brunn, Hæc verba Germanica ita intel-
ligo, ut significant: DEBEO ADIRE FONTEM S. AMO-
 RIS; DEBEO ADIRE FONTEM S. AMORIS. Interea a
 fratre visitatus, et ut Deum pro auxilio prece-
 tur, admonitus; non posse se Deum invocare,
 aiebat, priusquam ad fontem sancti Amoris ad-

Conrado restituto, fratris uxor eodem anno adeo laborare ex gutture cœpit, ut per quatuor septimanas nullo solidiori cibo vesci potuerit. Promissa ad sanctum Amorem cum oblatione candelæ peregrinatione, eaque peracta, duos infra dies sanata est.

Anno eodem Conradus Nunnenmacher, civis Amorbacensis, per dies duodecim graviter cholera cruciatur. De continuis doloribus apud uxorem conquestus, ejusdem hortatu (quæ et ipsa ad sancti Amoris invocationem alias capitis doloribus liberata fuerat) sancto Amori candelam per semet in ejus sacello offerendam promittit. Sacellum invisit, candelam offert, preces fundit, et domum reversus sanum se gratulatur.

Anno

AUCTORE
G. C.

Anno MCDXLIX Amorbaci et in circumjacentibus locis dysenteria invaluit, et permultos pueros puellasque corripuit. Ejusmodi malo gemini fratres, de quibus num. 3, Amor et Nicolaus ad mortem etiam decubuerunt. Parentes pro pueris sanctum Amorem invocant, illique ex periculosissima infirmitate convaluerunt.

Hanc veterum pietatem imitantur recentiores,

66 *Editor Amorbacensis historiae hoc loco monet, sese, antiquiora beneficia litteris consignata non reperisse, et illis recentiora quædam subjungit hac temporis serie* : Anno MDCLII Joannes Hertz, civis et scriniarius Amorbacensis per medium annum magnis tergi doloribus affectus decubuit, remediis omnibus frustra adhibitis. Tandem a vicinis persuasus, ad fontem sancti Amoris votum fecit, et, remittentibus continuo doloribus, convaluit, votum exsolvit, et singulis posthac septimanis sacellum sancti Amoris devotus invisit.

inter quos
Religiosus
Amorbacensis
odontalgia liberatus

67 *Huic miraculo vel beneficio subnectitur alterum, quod Religiosus Amorbacensis in se ipso expertus est, et quod authentico suo testimonio ita confirmat* : Anno MDCLII, post professionem

B meam primo, ego Pater Columbanus a capite Quadragesimæ usque ad feriam secundam Paschatis tam vehementem dentium dolorem perpassus sum, ut frequenter bruti adinstar super terram reperem, omnibus confratribus ad patientis commiserationem commotis. Cum prædicta feria secunda Paschatis Patres Conventus sacellum sancti Amoris inviserent, comitatus eosdem sum. Cumque sæpe de sancti Amoris ac fontis ejusdem mira virtute audivissem, Sanctum eundem pro doloris lenimine invocavi, lavi ex fonte dentes, et extemplo dolore remisso, numquam amplius usque adhuc, omnibus admirantibus, dentibus dolui. Jussus a domino abbate meo, præstitum hoc mihi beneficium ipsiusque fontis virtutem paucis versibus comprehendere, eosque sacelli parietibus inscripsi. Ita testor F. Columbanus monasterii Amorbacensis Ordinis S. Benedicti Professus, parochus in oppido Mudau xxx Maii MDCLXXXIII.

ex grato animo carmen paravit,

68 *Carmena, quæ P. Columbanus ex grato erga sanctum suum Benefactorem animo composuit, alternatim Latina et Germanica sunt, ut forsitan idiomate vernaculo rudiores etiam ad patrocinium S. Amoris implorandum excitarentur. Sed cum nos viris linguæ Latinæ peritis scribamus, et versus Germanici ibi idem significant, quod Latini, illis omissis, damus hos solos, qui sic sonant* ;

Cum corpus languet, jacet et sine viribus ægrum,
Dum vehemens turbat discruciatque dolor;
Cum medico toties largissima munera mittis,
Audes et summi linquere dona Dei?
Ecce peregrini peramœnus rivus AMORIS
Transfluit, e morbis languida membra levans.
Atrophie fœdus languor si strinxerit artus,
Hoc tua fontano membra liquore laves.
Cum creat indomitos odontalgia dolores,
Diluito dentes hujus AMORIS aquis.
Nam cito comperies mira virtute repulsos
Morbos, quos divus flumine sanat AMOR.

et alii multi,
voto facto,

69 *Demum reliqua breviter ita referuntur* : Anno MDCLXX Joannes Kron civis Miltenbergensis per annum integrum febre laboravit. Remediis contra morbum nihil proficientibus, peregrinationem ad fontem sancti Amoris cum oblatione promittit, solvit votum; ex salutifero fonte cum devotione bibit, et ex illa hora reliquit eum febris.

Anno MDCLXXVI Thomæ Berberig, civis Amor-

bacensis, trium annorum proles infirmis adeo artibus fuit, ut pedibus insistere nequaquam posset. Remedia quævis frustra adhibebantur. Parentes ad Deum et sanctum Amorem confugientes, prolem ad fontem sancti Amoris adferunt, lavant ex eo statimque in prole vires augeri sentiunt; ut jam pedibus insistere, incedere, et cum parentibus domum redire valuerit.

Anno MDCLXXVIII Michaël Grosman, civis in Erlenbach, filiolo suo per multum temporis, viribus omnibus amissis, infirmo, et ad fontem sancti Amoris allato, precibus et voto persolutis, sanitatam impetrat.

Anno MDCLXXIX Joannes Michaël Marck Amorbacensis prolem usque adeo infirmam habuit, ut de illius vita omnes desperaverint. Parentes Deum ejusque Matrem ter benedictam, et sanctum Amorem in auxilium vocant, prolem ex voto ad sacellum ejus deferunt, eique sanitatem reportant.

70 Anno MDCCI Chilianus Jacob et Maria Magdalena in Obernburg conjuges filiolum a secundo usque ad quintum ætatis suæ annum toto corpore contractam doluerunt. Cum nulla remedia proficerent, tandem per sancti Amoris merita, precibus et voto in ejusdem sacello pro filia persolutis, sanata est.

pristinam
sanitatem
recuperant,

E

Anno MDCCXII Joannes Valentinus Krumming Miltenbergensis puer octennis, multo tempore contractus fuit, neque ambulare, neque consistere valens. A parentibus cum oblatione ad sacellum sancti Amoris delatus, impetrata ibidem sanitate, lætus cum parentibus domum rediit.

Anno MDCCVIII Christianus Rütger Röllfeldensis gravi morbo ita decubuit, ut ejus salutem speraret nemo. Instinctu altiori tactus, hoc in extremo vitæ periculo Deo votum fecit, se, ubi pristinae sanitati redditus fuerit, ad sacellum sancti Amoris peregrinaturum, ibique pro perenni accepti beneficii memoria tabulam appensurum. Votum vix emissum fuerat, et jam meliorem se sentit, brevique ex integro convaluit.

Permulta adhuc alia hujusmodi beneficia sunt, quæ per sancti Amoris merita fideles a Deo impetrarunt, non in chartis, sed gratis cordibus inscripta. Alia testantur appensæ in ejus sacello variae imagines, figuræ cereæ, fulcra subalaria, aliaque hujusmodi anathemata, quæ singulis annis afferri et appendi ibidem solent in perennem recuperatæ sanitatis alteriusve beneficii testem et memoriam.

F

71 *Ex his liquet, S. Amorem ab immemorabili tempore ante notissimum Urbani VIII decretum publico cultu in Franconia honoratum fuisse adeoque confidenter Operi nostro inseriposse. Præterea ex testimonio Meginfredi veteris scriptoris apud Trithemium constat, quemdam sancti Pirminii discipulum, nomine Amorem, multis miraculis in Odinsylvania coruscasse, per quadraginta tres annos fuisse primum abbatem monasterii Amorbacensis, et hunc locum ab illo appellationem accepisse. Cum autem nulla verisimilitudinis specie hæc singula tribui possint S. Amori, qui in Belgio quiescit et colitur, probabilissime judicavimus, unum ab altero homonymo Sancto diversum esse. Si tamen in hoc judicio erraverimus, corrigi non recusamus, et opinionem nostram censuræ eruditorum subjicimus, ut ea rursus examinetur ad diem VIII Octobris, quo annua S. Amoris Belisiensis memoria celebratur. Atque hæc sunt omnia, quæ de S. Amore abbate Amorbacensi colligere potuimus, et quæ vigilantissimo*

ex quibus
immemorabilem ac publicum sancti Abbatis cultum colligimus.

A *tissimo monasterii istius abbati, ac sedulo ejusdem historiographo nos debere, libenter et grato*

animo agnoscimus. Faxit Deus, ut multos similes Operis nostri adjutores nanciscamur.

AUCTORE
G. C.

DE S. JERONE PRESB. MARTYRE

IN HOLLANDIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

Legitimus Sancti cultus e Fastis sacris, et aliunde.

ANNO
DCCCLVI.
Cultus ejus
antiquus

Tam antiquus fuit S. Jeronis, vel, ut scribunt aliqui, S. Hieronis M., etiam in Martyrologiis, Kalendarisque cultus, ut mirum omnino sit in reformato Romano non fuisse annotatum. Publica ipsius veneratio colligitur ex Usuardi nostri Auctariis, ex Ms. Florario Sanctorum, ex Breviario Ms. et membraneo Harleмиensi, Ultrajectino, aliisque; ex Galesinio, Wione, Buce-lino, et ceteris, inter quos excelluit Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, in quibus ad hunc diem ex Historia, quæ fuit Egmondæ manuscripta, sic illum annuntiat: Egmondæ natalis sancti Jeronis, presbyteri et martyris; qui genere Scotus, ac nobilitate insignis, cum esset parentibus suis unicus, nequaquam mundi illecebris detineri potuit; sed Dei famulis se jungens, uniuscujusque sectabatur virtutes.

apud Hol-
landos;

2 Cumque ad presbyterii gradum suo merito conscendisset, multos in Frisiæ partibus a diversis erroribus avertit ac liberavit. Demum prout optaverat, calicem passionis bibit, Sub persecutione enim Danorum et Nordmannorum ad tribunal protractus, post flagella et carcerem reliquasque injurias, ense martyrium consummavit. Caput ejus est in Nordwyck, loco martyrii: corpus paulo post per diocesanum episcopum, et Theodoricum secundum Comitem Hollandiæ, accedentibus miraculis, translatus est Egmondam in S. Adalberti monasterium, præmisso ex more triduo jejunio. Loca autem sunt diocesis Harleмиensis in Hollandia. In historia annumerantur Frisiæ; cum enim ea scriberetur, Hollandiæ nomen nondum innotuerat. Festum valde notum est Hollandis: multi enim ejus beneficio res suas deperditas recuperarunt. Unde versus exstat:

Rebus in amissis Jeron sæpissime fulget.

Litterati autem aliqui in suis carminibus eum Hieronem appellare malunt. Sic ille.

celeber-
rimus post
aliquam
Vitz,

3 Sed qualis quantusque fuerit apud Hollandos ille cultus, nemo docet certius aut nitidius, quam Suederus episcopus Ultrajectensis in decreto, quod hic diu manuscriptum servamus, et nunc est editum sumptu non exiguo Jansenianorum in Batavia sacra pag. 216 in hæc omnino verba, quæ tamen ex Ms. nostro describimus: Suederus Dei gratia episcopus Trajectensis, ad perpetuam rei memoriam. Dignum arbitramur et congruum, ut honore debito perpetuo frequententur in terris, quos arcana Dei clementia innumeris decoratos miraculis, virtutum meritis suffragantibus, æternæ beatitudinis gloria sublimavit. Sane præclarus sacerdos sanctus JERON, Christi martyr, prout fide dignorum rescripturæ sacræ testimonio didicimus, a nobilibus progenitoribus in hoc seculo procedens nobilis, indomitæ voluntatis motus agiles et effrænes non propriæ voluntati relinquens;

sed eos rationis imperio provide subjiciens, ab adolescentia per totius vitæ curriculum de virtute crevit in virtutem, ardenti desiderio satagens studiis litteralibus erudiri, seque per martyrii palmam immarcescibili præmio, ad quod prædestinatus fuit, nec non infideles Danos et Noirtmannos ac alios homines, præcipue Noirthollandiæ, West-frisiæ, et circumjacentium locorum Trajectensis diocesis, per documenta salubria humilitatis, sanctitatis, et religionis exempla acceptos reddere suo creatori.

4 Expleto siquidem agone certaminis dicti sancti Martyris, et per crudelium Danorum tyrannidem amputato capite pro fide Christi, eo minime renitente, sed cervicem spiculatoris gladio sponte præbente, discipuli ejus sanctum corpus in loco secreto tradiderunt sepulturæ, ubi multis annis latuit occultatum. Anno autem a Nativitate Domini nongentesimo, nobili ac pio Comite Theodorico secundo terram Hollandiæ gubernante, ipsum corpus sanctum cuidam Nochbodoni, viro justo Deum timenti, per visionem sibi trina vice factam divinitus exstitit revelatum: quo ad Odilbaldi duodecimi episcopi Trajectensis dictique Comititis deducto notitiam, ipsi statim ad sepulchrum properantes, et ipsum aperientes, invenerunt sancti Martyris reliquias divinitus et miraculose revelatas; quas, excepto capite sancto, quod in villa Noirtich, ubi præfatus sanctus martyr JERON patronus exstitit, protulerunt ad Egmondam dictæ diocesis, cum ea, qua decuit, reverentia novis gaudiis transferentes, cum reliquiis sancti Adelberti confessoris illuc quiescentibus solemniter collocarunt.

martyrii,
translatio-
nis,

5 O igitur felicem Christi Martyrem, ad cujus reliquias ægri veniunt et sannatur, cujus patrocínio deperdita seu male quæsitæ bona justis restituntur possessoribus, periculorum remedia poscentibus conferuntur, ac delictorum vincula relaxantur. Gaude, felix Hollandia, tanto Patrono prædita, tantoque ditata thesauro. Nos igitur præmissa, ac alia non modica, quibus sanctus martyr JERON claruit, miracula, hominumque locorum prædictorum sinceræ devotionis affectum, quem erga dictum sanctum Martyrem Patronum suum genere comprobantur, provide attendentes; ut hominis supradicti quasi aliquali meritorum dicti sancti Martyris participes, ac cum suo Patrono summi Regis cohæredes et commensales in regno, ad quod superbis non patet aditus, effici mereantur, ad laudem et gloriam omnipotentis Dei, et gloriosæ Virginis Mariæ Matris suæ, nec non ad honorem sancti martyris JERONIS auctoritate nostra ordinaria, et consilio prælatorum nostrorum statuimus, et tenore præsentium ordinamus in virtute sanctæ obedientiæ, et

et miracu-
lorum me-
moriæ,
statuitur

AUCTORE
J. P.

et sub excommunicationis pœna, quam contra-
dictores et rebelles incurrere volumus, stricte præ-
cipiendo mandantes, quatenus ex nunc in antea
perpetuis futuris temporibus dies dicti sancti mar-
tyris JERONIS ad instar diei sancti Laurentii
martyris, singulis annis in octava sancti Lauren-
tii in singulis parochiis dictarum terrarum Noirt-
Hollandiæ, West-Frisiæ, et circumjacentium loco-
rum tam in choro quam in foro solemniter celebretur.

ab episcopo
Ultrajecten-
si anno
1429,

6 Ceterum desiderantes populum Christianum
reddere divinæ gratiæ aptiorem, omnibus et sin-
gulis utriusque sexus hominibus, qui in dicti san-
cti martyris JERONIS festo, aut alio quocumque
die celebri præfatam parochialem ecclesiam in
Noirtich devote visitaverint processionem illic se-
quendo, aut Missam in ea celebrando, vel cele-
brari videndo aut audiendo, seu etiam ad fabri-
cam, ornamenta, vel luminaria ejusdem ecclesiæ
manus adjutrices porrigendo, totiens quotiens
præmissa, vel eorum aliquod fecerint, de omni-
potentis Dei misericordia, et beatorum Petri et

B Pauli Apostolorum ejus, ac sancti Martini pa-
troni nostri auctoritate confisi, quadraginta dies
indulgentiarum de injunctis pœnitentiis de uberio-
ris dono gratiæ in Domino relaxamus harum no-
strarum testimonio litterarum. Datum anno Do-
mini millesimo quadringentesimo vigesimo nono,
mensis Novembris die quinta decima. *Additum*
erat: Collationata est præsens copia cum suo ori-
ginali, et concordat cum eodem, per me Arnol-
dum Joannis Bays notarium per curiam Hollandiæ
admissum.

Contulit Lappius cum supradicta
copia authentica. *Ita Ms. nostrum.*

Translatio
quando sit
facta.

7 Adverte tamen num. 4 revelationem sancti
Jeronis referri Odilbaldo duodecimo episcopo Tra-
jectensi, et Comiti Theodorico secundo Hollandiæ,
anno a Nativitate Domini nongentesimo; quod cum
vulgari nunc Theodorici secundi chronographia
non convenit. Ergo alii id credere malunt multo
serius relatum fuisse Balderico episcopo decimo
quinto, eidemque Comiti; anno scilicet Domini
nongentesimo quinquagesimo quinto; ut infra vi-
debitur; et hæc mihi quidem sententia videtur
C priori non paulo probabilior, et hoc tempore re-
ceptior. Sed hæc amplissimi cultus hic stabiliti
certitudinem non attingunt.

Acta unde
hic dentur.

8 Vita sancti Jeronis martyris, triplici stylo scri-
pta, edita est a Petro Opmero inter Martyres Hol-
landiæ anno mdcxxv cum recuso Chronico ipsius
Opmeri. Habetur ibi Guilielmi Hermanni Goudani
Erasmi, aliquot annos apud Steinenses sodalis Vita
S. Jeronis versu heroico expressa. Sic adscriptum
reperio ad calcem decreti jam dati. Et censeo qui-
dem, eam ipsam nos habere manuscriptam inter
schedas a Rosweydo nostro collectas; sed cum vir
ille non annotaret, unde eas acceperit, nec opus
jam dictum Opmeri viderim, satius duxi, his
prætermisissis, omnia describere, quæ de Sancto
nostro scripsit Joannes Gerbrandus a Leydis Car-
melita, Conventus Harlemensis anno 1495 Prior,
vir valde studiosus et eruditus, teste Trithemio
in Catalogo scriptorum. Et pridem edita sunt
hæc typis in Chronico Belgico lib. 5 cap. 24, et 33,
et lib. 7 capp. 20, 21, 22, 23 et 24, quæ mihi Actis
ejus, quæ vidi, omnibus nequaquam inferiora vi-
dentur. Fatemur interim, de hoc Sancto plurima
nos ignorare, ut, quo evaserint ejus reliquiæ;
quæ causa sit, cur olim pingi consueverit ut sa-
cerdos, altera manu gladium, altera falconem su-
stinens: nam gladius martyrium designare vi-

detur; at quid falco? Forte restitutus fuerit do-
D mino per Sanctum invocatum; alia certe causa
nescitur: ideo, opinor, omittitur in effigie data in
Batavia sacra.

ACTA

Auctore Joanne a Leydis in Chro-
nico Belgico ad annum dcccxlvi
etc.

CAPUT I.

Jeronis patria, baptismus, sacerdo-
tium, et passio.

Circa hæc tempora floruit in Hollandia beatus
Jeron, sacerdos Domini a. Hic in Anglia b
juxta seculi dignitatem parentibus nobilibus pro-
genitus, divinis sine mora regenerandus fontibus,
reverendis sanctæ matris Ecclesiæ sinibus adduci-
tur, ut in novam regeneratus infantiam, quam di-
verso sexu et ætate in unum Catholicæ fidei dogma
divina parturit gratia, abnegaret impietatem et
secularia desideria, sobrie et juste inciperet vivere
secundum perpetuum salutiferæ regenerationis
suæ auctorem; scilicet ut peccatis consepultus
per Baptismum, viveret justitiæ in acquisitione
æternæ beatitudinis. Suggestente divina Spiritus
sancti gratia, in Baptismate sacro est Jeron vocatus,
ut in ipso sui nominis vocabulo futura ejus sanctis-
simæ vitæ proderetur meritum: dicitur enim
Hieron, quasi sanctus totus c. Cum autem maxima
in Anglia nutritus parentum diligentia, annos fere
transiret pueritiæ; non, ut solet illa ætas, infan-
tilibus operam dedit lusibus; sed jam tunc totum
se divinis gestiens mancipare obsequiis, cum
sancti corporis incremento interiorum hominem
perficere elaboravit sanctarum copia virtutum.
Crevit autem ætate, sapientia nihilominus et sancti-
tate d.

E
Sanctus na-
tus et ba-
ptizatus in
Anglia,
a
b

2 Quid in tantis morabor? Omni virtute proficiens
per gradus ecclesiastici ordinis ascendit, et ad
sacerdotalis officii pervenit benedictionem. Quo
rite peracto, sibi statum deligavit in animo, cu-
piensque particeps fieri eorum remunerationis,
qui pro Domino omnia dereliquerunt, more pa-
triarchæ nostri Abrahæ, qui patriam et quosque
affinitate conjunctos dereliquit; et quo eum vel-
let Dominus dirigere, secum deliberavit ire. Sicque
divina comitatus gratia de Anglia egressus est,
et Hollandiam ac Frisiam ingressus, alios quidem
illam habitantium paganis invenit ritibus nefan-
dis deservire idolorum cultibus, alios post veri-
tatis agnitionem varios, prout instruebantur a
pseudodoctoribus, errores; et secum reputans,
ne forte eum Dominus pro salute eorum illud desti-
naret, et ideo ut quondam cives suos, ita omni
vigilantia illos, ut a laqueis diaboli, quibus ad
voluptatem ipsius tenebantur captivi, resipiscerent,
et suave Creatoris sui jugum susciperent, salu-
briter admonuit. Quid plura? Christum Deum
prædicando jugiter, ferocitatem gentis illius per-
domuit, et populum acceptabilem Domino in brevi
tempore acquisivit.

d
dein sacer-
dos ad Chri-
stum con-
vertit Hol-
landos et
Frisios,

3 Eadem tempestate (anno Domini octingen-
tesimo

*apud quos
anno 856*
A. *e* *f* *g* *h* *i*
tesimo quinquagesimo sexto *e*) cum Dani (et Norwegi) deprædarentur omnem locupletationem Hollandiæ, alios utriusque sexus gladio necarent, alios captivos ducerent, sanctum virum sacerdotem Dei Jeronem, juxta Noortwyck *f* populum regentem, ac in fide Christiana episcopos *g* instruendum, reppererunt. Qui comprehensus ab eis iudicio reservatur examinandus. Dum autem traheretur, gaudens quoniam dignus esset pro nomine Jesu contumeliam pati, orabat, dicens: Domine, deduc me in justitia tua propter inimicos meos; dirige in conspectu [tuo] viam meam. Et cum perductus esset ad capitanei Danorum tribunal, confuse perstrepsens vulgus clamabat. Alii dicebant: Tolle hujusmodi de terra; ne patiaris diutius vivere inimicum sacrorum nostrorum deorum; alii diu tormentum exquisitis tormentis cruciari persuadebant, ut et episcopi ipsius sacrentur poena, et populus Hollandensis, qui ejus pendebat amore, tali terre-rentur exemplo.

*sub Danis
et Norve-
gis*
4 Interea post multas afflictiones obscuro clauditur carcere; ut in crastino aut ²thura idolo offerret, aut, si nollet, pro contemptu interiret. Ipse

B autem psallebat: Domine, in lumine vultus tui ambulabo, et in nomine tuo exultabo tota die. Mane vero educentes beatum Jeronem, filium lucis de tenebrarum locis, statuerunt eum in consilio suo ante capitaneum. Cui ille: Numquid illæ hesternæ plagæ aliquem dolorem incusserunt? At beatus Jeron hilariter respondit: Non solum dolorem non incusserunt, sed etiam fortio-rem me reddiderunt. Scriptum est enim: Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam. Et interrogavit præses, cujus conditionis esset, quam sectam coleret. Ille vero respondit: Non solum ingenuus, sed et expectabilis genere, Christum verum Deum confessus ab infantia colo, et idolis vanis cervicem numquam inclinabo, quia Dominus Deus meus in Evangelio dicit: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. Ait autem præses: audi me, et sacrificia diis, ut id, quod superest, vitæ tuæ usque ad senectam cum gaudio ducas, et nostra fruaris amicitia. Tunc sanctus Jeron respondit: Stulta persuades, et dubia promittis; Dere-

C linque, dicis, Deum factorem velis nolis, nostram consuetudinem, imo omnium seculorum; et demonibus, immola, ut et vitæ meæ usque ad senectam possit esse consultum: cum omnia ipse condidit, et, quæ sunt futura, a longe cognoscit. Dixit autem præses: Volo, ut mihi dicas, quis sit ille Deus, quem solum omnis creaturæ laude dignum prædicas.
5 Respondit Vir Dei: Scriptum est: Nolite sanctum dare canibus, neque mittere margaritas ante porcos; quapropter numquam tu a me pollutis auribus hauries hujus veritatis notitiam. Quoniam autem ex circumstantibus quosdam prædestinatos ad vitam cognosco, his prædico scire, quæ sit nostra summa religionis. Credimus Patrem, ex quo omnis paternitas, secundum Apostolum, in cælis et id terra nominatur; Filium ejus, et Spiritum sanctum, de quibus Psalmista: Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Horum indivisibilem trinitatem, in personis divisibilem * veneramur unitatem substantiæ: et in hac trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus; sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt et coæquales, et omnis qui extra hunc unum trinumque Deum aliquid credit aut colit quasi Deum æternum, et in eo spem suæ salutis posuerit, pe-

riet *. Ad hæc veræ fidei documenta, lætantibus cunctis Christianis, in eis virtutum resonabat fides, et in aliorum mentibus falsorum monumenta pollebant deorum, et aliorum sensibus omnium renovantibus passionum terrores *h*.

6 At vero præses iniquus, sicut aspis incantantis ad vocem obturans aures suas, ne injurias deorum et suas loqui audiret illum, jubet eum celerius puniri. Cumque ab apparitoribus ipsius duceretur, psallebat, dicens: Non abscondi in corde meo misericordiam tuam et veritatem tuam a consilio multo. Quapropter quæso, Domine, ne longe facias miserationes tuas a me; sed misericordia tua et veritas tua semper suscipiant me. Dum hæc beatus Jeron perorasset, a carnificibus diversis cruciatus tormentorum generibus, afflic-tus *i*, postremo cum confessione fidei Christianæ decollatus est Martyr Domini præclarus, in æternum victurus; ad patriam cæli susceptus est sexto decimo Kalendas Septembris. Tunc pauci qui ibidem aderant, timorati, compuncti de injusta tanti Viri nece, clam, propter gentilium timorem, rapuerunt ejus sacrosanctum corpus, et posuerunt illud cum lacrymis et orationibus in monumento novo.

ANNOTATA.

a Sacerdos Domini *ab omnibus appellatur; sed regularis a Wione, Menardo, Bucelino Martyrologis Benedictinis; quod legere mallet apud vetustiores.*

b Anglum etiam faciunt Lectiones novem, quas habemus, Ex schedis, ut adnotatum est, D. Lindani episcopi Ruremundani; Molanus tamen ex Ms. Egmondano Scotum facit; ut et Opmerus in libro Martyrum Belgico, Antverpiæ vernacule dato, anno 1700, parte prima pag. 95; Guilielmus item Goudanus in Carmine, et alii; qui sic effecerunt, ut suis eum accensuerint tam Scoti quam Angli Martyrologi recentiores; sed utri verius, non decido: nam sunt antiqui, qui de Sancti patriæ conticescant; ut Lectiones in Breviario Ultrajectensi Gaudæ impresso anno 1508 pag. 328, ut ceteros omittam ætatis non dubiæ.

c Sic etiam explicatur in Vita nostra Ms.; sed non est apta probatio, nec satis ostenditur nomen esse ex radice Græca, antiquitus scriptum sine aspiratione.

d Victis, qui seculum primum suadebant parentibus. Vita Ms.

e Sunt qui id citius factum velint, aut serius: sed auctores ego audire malim ac sequi, quam inermes criticos.

f Noortwyck, id est, Vicus septemtrionalis in littore septemtrionali non procul Lugduno Batavorum.

g Quos hic episcopos velit, equidem non satis intelligo; nisi accipiantur improprie pro quibuslibet præfectis ecclesiarum quarumlibet Catholicarum.

b In Ms. nostro Joannis Chronico sic legimus: Ad hæc veræ fidei documenta, lætantibus cunctis Christianis, in aliis veritatum refovebatur fides, et in aliorum mentibus falsorum monumenta pellebantur deorum, et aliorum sensibus omnium renovantibus passionum terrores. Pro quo malim legere sic ex Vita nostra Ms. Ad hæc vero fidei dogmata lætantibus cunctis Christicolis, in aliis infirma refovebatur fides, ex aliorum mentibus falsorum monumenta pellebantur deorum, ex aliorum

A. JOAN-
NE A LEE-
DIS.
* i. e. peri-
bit

h
capite mul-
ctatus est 17
Augusti.

E

F

*idem pro-
fessus,*

* i. e. per-
sonis com-
municabi-
lem

A. JOAN-
NE A LET-
DIS.

rum sensibus omnium removebantur passionum ter-
rores. *Quæ clariora sunt, et sequentibus recte op-
posita.*

i Videtur abundare. Deest in Vita Ms.

CAPUT II.

Translatio corporis et miracula.

Anno 955
Nothbodo
a

* i. e. pau-
perum

* f. initio

monetur a
Sancto ap-
parente

* i. e. negli-
genter

Anno Domini nongentesimo quinquagesimo
quinto a erat in Hollandia fidelis in laicali
habitu constitutus, nomine Nothbodo, illic vi-
cine commanens, ubi corpus sanctissimi Jeronis
martyris tumulatum erat; qui ruris culturæ quo-
tidie operam dans, propriam vitam sine fraude
studuit ducere, et necessitatibus sanctorum *
communicare petivit: namque in corde a Domi-
no nobis esse noverat præceptum, ut faciamus
nobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum
defecerimus, recipiant nos in æterna tabernacula.
B Ideoque labores suos manibus pauperum in cæ-
lestibus thesauris laborabat incondere, ubi nec
ærugine nec tinea certus erat eas umquam exter-
minari, nec in noctis tetra caligine furibus effodi.
Hic Nothbodo, dum quadam nocte semivigilans
in stratu suo quiesceret, vidit assistentem sibi vi-
rum, ætate senem, statura procerum, vultu de-
corum; ejus dum mirabilem miraretur pulcritu-
dinem, et quasi elinguis prorsus præ pavore effec-
tus, non audebat interrogare, quis esset, hujusmodi
sermonis initium * is, qui videbatur, eum allocutus
est:

8 Ne paveas, neque pertimescas, frater cha-
rissime, quia labores manuum tuarum beatum te
fecerunt, et eleemosyna, quam facis, tuam ab
omni sorde vitiorum purificaverunt conscientiam,
ut conservorum tuorum jam cum Deo regnantium
possis videre vultum, et eorum frui colloquio.
Quapropter et mihi, uni ex his, gratia Deo, ef-
fecto, tuis apparere visionibus concessum esse,
cognosce, ut meas negligentia * positas reliquias
leves; et per hoc cunctis innotescat, quanti apud
Deum habear meriti. Qui Nothbodo cum dul-
cedine familiaris eloquii confortatus, humili re-
sponsione interrogaret, quis esset, et sæpius sa-
lutifero nostræ redemptionis vexillo frontem ani-
maret, ne forte phantasmatici sathanæ illudere-
tur fraude; Optime, inquit, congaudeo fidei,
qui omnia diabolica figmenta veraciter credis ef-
fugari per sanctæ crucis venerabile signum. Ego
autem non, ut tu putas, phantasma sum, sed in
delictis conceptus, in vulva matris meæ commu-
nem suscepi aërem, ut primo propter protoplasti
iniquam prævaricationem hujus prævaricationis
passus ærumnas; nunc gratia Dei justificatus, pa-
radisiaca possideo gaudia. Et dum eum plenissime,
sicut prælibavimus, instrueret, qualiter in cursu
semitarum justitiæ, fide servata, per palmam
martyrii ad reposita in cælis pervenit præmia;
Nunc vade, inquit, in vico, Noortwyck co-
gnominato; ibique meum invenies sepulcrum mi-
nutis compositum lapillulis, quod, dum egesta
[terra] repereris, mea tollens membra, pro-
feres ea ad locum, Egmonda jure vocatum, quia
ab spurcitia idololatriæ est purgata per præclara
sanctissimi Athalberti b merita. Nec cuncteris ea
in venerabili ipsius collocare sacrario; quoniam
qui concesserit vincere terrena, ipse etiam an-
nuunt tanti collegii frui tabernaculo. His prædictis,

ab oculis ipsius se subtraxit.

9 Vir autem Domini reminiscens, quod au-
ctor falsitatis sæpe transformatus in angelum lucis,
incautos solet decipere, nequaquam huic primæ
visione fidem ullo modo adhibuit; sed a Deo in-
telligens, quomodo se haberet, tantæ rei veri-
tatem perquirendam in spiritu humilitatis et ani-
mo contrito, assiduis precibus supernos divinæ cle-
mentię pulsavit auditus; ut, si ab eo facta esset
hæc visio, denuo, ac tertio sibi manifestaretur.
Eo itaque in jejuniis et orationibus constituto,
apparuit iterum idem, qui supra, et monuit, ne
contumaciter sibi a Deo injunctam sperneret obe-
dientiam; ne, dum quæ ante secularia tempora
divina bonitas decrevit per eum fieri, perficere
contemneret, inexcusabilis cum contemptoribus
digne puniretur in die iræ et revelationis justi ju-
dicii Dei.

10 Cumque continua afflictione parcimoniæ et vi-
giliarum pro hoc ipso negotio inquirendo seipsum
sine intermissione Domino mactaret placabile ho-
locaustum, contigit, equos, dum forte essent in pa-
stu, pastore dormiente, a furibus subtrahi, et in ab-
sconditis fugitivorum locis abscondi; quos, colle-
ctis amicorum et servorum manipulis, per devia
quæque requirens, vesperante jam c, devenit se-
cus locum bis sibi a Domino ostensum, nulli ta-
men circum meantium illud secretum pandens, ibi-
dem hortabatur socios ex discursione varia quieti
dare membra: cujus consilium concordii affectu
ob difficultatem laboris implentes, post refectionem
carnalem, ut erant sub dumo, se dormire col-
locaverunt. Et cum omnem illam collectam al-
tus sopor corripuisset, ecce, sanctus Jeron martyr
casto uni innocenti et simplici viro de contribu-
libus præfatis, ibidem secum quiescentibus, appa-
ruit per visum, dicens: Surge et dic Nothbodo-
ni, ne ultra præsumat divina parvi pendere jussa,
et in parte orientalis plagæ in dextrorsum loci,
quo hac nocte ipse pausaverat, meum noverit es-
se tumultum. Quoniam autem infideles signa pe-
tunt; ut diluculum erit, ad hanc proximam concu-
rite silvam, et equos, quos perdidistis, sine dubio
invenietis.

11 Tunc ille expergefactus, experimentum in
hoc capere visionis cupiens, propere socios mo-
net, ut surgant et caballos sine difficultate jam in-
veniendo, Deo monstrante, annuntiat. Mox-
que ut silvam ingressi sunt, eos eminus in proxi-
mo a via publica diverticulo conspiciunt, stipiti-
bus furibus resticulis alligatos. Et jam evidenti-
bus indicibus certus de visione factus, secrete om-
nia, quæ audierat, cui jussus fuerat, narrat.
Ille vero ut audivit hoc, non minimo replebatur
gaudio, quia inventus esset et alius testis in olim
sibi visione demonstrata. Et dimissa cetera multi-
tudo, cum ipsi tantum duo arreptis sarculis in
designato sibi loculo fodere cœpissent, mox cæ-
lestis thesauri conspiciunt thecam, indeque cer-
tissimi effecti, nequaquam seductores videri, si-
cut jussi fuerant, fideles legatos sancto Baldrico d
Trajectensi episcopo dirigunt, et Theodrico se-
cundo Comiti Hollandiæ, ut quantocyus veni-
rent, et sanctas reliquias condigno cum honore
ad destinatum locum deferrent. Hi autem, vide-
licet sanctus Baldricus episcopus, et Comes Theo-
dricus, admodum piæ vitæ dediti, non medio-
criter lætificati sunt; at prudenti usi consilio;
triduo tam se quam omnes provinciales purifica-
verunt jejuniis. Et tunc, quasi cælitus jussi, mo-
ram pati in occurrendo nolentes velocius affue-
runt, et odoris suavissimi, qui de gloriosissimi
marty-

D
sæpius pro-
pter metum
delusionis,

donec equis
ejus furto
ablati, ste-
rum apparet
alteri,

E

c

F
qui equis
inventis,
Nothbodont
visum indi-
cat, et cor-
pus cum illo
effudit, mo-
nito episco-
po etc.

A martyrīs Jeronis membris manavit, fragrantia refe-
cti, intellexerunt, et hunc esse unum de his, de
quibus Apostolus ait : Christi bonus odor sumus
omni loco. Exaltantes itaque Dominum Deum nō-
strum in voce exultationis exclamant : Quoniam
magnificanda sunt opera tua, Domine; nimis pro-
fundæ sunt sanctæ cogitationes tuæ!

enarravit, quod eadem hora caput beati Jeronis
esset inventum; et propterea angeli Dei laudantes
Deum (qui in sanctis semper mirabilis et glorio-
sus est) hic pulsarent. Quod dum ita per omnia
veraciter invenissent, gaudio repleti omnes im-
mensas gratias Deo reddiderunt et laudes, dictum
venerandum caput in sacrario honesto devote col-
locantes, ubi quasi innumeri peregrini de circum-
quaque regionibus devote*conveniunt, subsidia
humiliter petitori.

A. JOAN-
NE A LEY-
DIS.

Mare
transferen-
tibus offert
feretrum,
quo defer-
tur Egmon-
dam.

12 Tunc pretiosa pignora mundissima obvol-
ventes sindone humeris imposuerunt, et cum Psal-
morum jubilo canore, hymnorumque dulci me-
lodia, secus mare iter, quod ad locum superius
dictum mittit, ingrediuntur. Cumque saltum, qui
Rynmeera dicitur, transirent, ecce, hinc inde
popularis ala diversi sexus et ætatis circumfluit,
pia devotione certans, qui eorum tam salubris
bajulus mereretur fieri operis. Interea his eis ad
vota ita succedentibus, dum approximarent lo-
co, quo ibant, cœperunt secum quasi irascendo
stomachari, quod, cum in sylva essent, dum
possibile erat, lecticam in modum humanæ con-
suetudinis non fecerint, quam nunc in exustis solis
ardore arvis constitutis nulla suppeteret facultas
perficiendi. Et dum huc illucque, ut est humanæ
solertiæ; sedulo oculorum volverent orbes, si
forte ad hujusmodi fabricam divina adminicula-
retur providentia, vident subito in primis tume-
scantis maris fluctibus feretrum ferri, quod in
aridam mox ejectum arripiunt, atque cuncto seculo
veneranda in eo collocant membra. Sicque alter-
natim concrepando, Ecce quam bonum et quam
jucundum, habitare fratres in unum, quos diversos
in tempore ejusdem fidei æquale meritum conso-
dales fecerat, in eodem loculo insimul honorifice
collocarunt.

14 Quidam vir morabatur in Eyhenduren, qui
a quodam vicino suo in æstivo calore solis lasso,
redeunte a peregrinatione sancti Jeronis, derisorie
requisivit, qua dementia deceptus esset, quod sic
visitaret talem sanctum, qui nec sibi ipsi nec ei
posset subvenire, nec sive fatigatione servare
eum, atque similibus verbis aliis subsannando. At
ille eum de tantæ temeritate blasphemiae increpans
respondit, se non dubitare de sanctitate beati Je-
ronis, nec de ejus mercede pro peregrinatione
facta. Sequenti igitur die, dum mane surgeret et
quatuor bonas equas intentione arandi cum canis*
et capistris ad aratrum debito modo applicasset,
volens eas minari, flagello percussit et stimulavit:
quæ steterunt immobiles omnino et fixæ, et nullo
modo ducere aut movere de loco potuit. Qui nimia
admiratione et turbatione perplexus, consuluit vi-
cinos suos. Tandem venit ille, qui, ut præmittitur,
præcedenti die ab eo derisus fuit, dicens, sibi
forte ob culpam suam hoc accidisse, eo quod teme-
rarie de beato Jerone blasphemiam loquebatur.
Consuluit ergo, ut voveret dictum sanctum Jeronem
in loco suo singulis annis cum oblationibus
devote visitare, ne sibi deterius contingat, et ut
ab eo remedium consequi posset. Quod cum fecis-
set, statim dictæ equæ iverunt ad opus suum. Hoc
videns, beatissimum Jeronem de cetero in magna
reverentia habuit, et votum suum fideliter imple-
vit, omnibusque volentibus audire miraculum enar-
ravit.

Castigatur
blasphemus,
et emenda-
tur

* f. camis
E

Dudum
postea in-
ventum ca-
put sonanti-
bus ultro
campanis

13 Postea multis annis transactis, cum divinæ
placuit pietati renovare miracula, et in supradicto
vico, qui Noortwyck dicitur, fuisset aliquando
ecclesia fundata, operatores volentes construere
altare in eo loco, ubi tam sancta membra prius
fuerunt reperta, terram effoderunt, et caput
sancti martyris Jeronis, quod prius in inventione
corporis occultatum manserat, invenerunt. Mox-
que campanæ ejusdem ecclesiæ absque omni
humano adminiculo pulsabantur. Itaque quod
nulli dubium, tali pulsationi spiritus angelicos
adfuisse, populus mirabatur, et quisque pul-
sationis maxime hora inconsueta nitebatur scire
mysterium. Fuit autem in domo quadam ecclesiæ
satis propinqua quidam phreneticus ligatus catenis
ac compedibus, qui, nescio quo spiritu docente,
ibidem talis pulsationis causam sciscitantibus

ANNOTATA.

a Sic modo plerique; vide tamen in Commenta-
rio num. 7.

b De S. hoc Alberto egimus die 25 Junii.

c Vesperante jam, id est, ingruente jam vespere.
In Ms. nostro habetur: Vesperante jam die, venit
secus locum etc.

d Baldricum hunc prætermisissis inseruimus die
6 Aprilis propter ignorantiam cultus.

F

DE S. ELIA JUNIORE MONACHO

IN AULINIS SEU SALINIS IN CALABRIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Cur Sanctus Thessalonicae non annuntiatus; ejusdem patria, parentes, nomen, duplex captivitas.

AN. CMIII.
Etsi Thes-
salonicæ
mortuus;
alibi tamen
annuntia-
tu

Quamquam Thessalonica, celeberrima et flo-
rentissima Macedoniae urbs, illud cum San-
cto nostro habeat singulare, quod a Leone
imperatore Constantinopolim arcessitus, dum
dictam urbem esset transiturus, in eodem migra-
rit ad meliorem vitam, et ad immortalem me-
Augusti Tomus III.

ritorum suorum in aula cœlesti sibi præparatam
gloriam; illo tamen titulo Thessalonicae eum
annuntiare nobis visum non est: quia casu acci-
dit, ut ibidem loci obierit; sed in Aulinis seu
Salinis, loco Calabriae, ubi vitam asceticam exer-
cuit,

64

AUCTORE
J. P.

cuit, monasterium habuit, Fratresque ejusdem rexit, translato ad istum locum, postquam vivere desierat, sacro ejus corpore. Ceterum de dicto loco plura dicentur inferius § 2 num. 15. Lectore itaque de his præmonito, illustrare nunc aggredimur Viri gesta, incipiendo a natali ejus solo.

Natus est
Enna

2 Vitæ scriptor, pluribus postea laudandus, cap. 1 num. 3 Sanctissimus, ait, pater Elias. . . fuit genere Siculus, in urbe, quæ Enna appellatur, natus. Stephanus de urbibus, quem Thomas de Pinedo Lusitanus lingua Latina donavit ac observationibus illustravit, pag. 263 et 264 editionis Amstelodamensis anni 1678 hæc scribit: Enna, urbs Siciliæ, a Syracusanis condita post conditas Syracusas annis LXX. In observationibus autem de istius urbis celebritate, antiquitate ac situ notantur sequentia: Celeberrimo templo ac simulacro Cereris omnium antiquissimo claruit. Ob illud Cereris templum famam habuisse hanc urbem inter omnes Siciliæ urbes præcipuam, auctor est B Mela lib. 2 cap. 7. Urbs fuit sita loco præcelso atque prærupto, auctore Livio lib. 24 " Enna in " excelso loco ac prærupto undique sita cum loco " inexpugnabilis erat, tum præsidium in arce " validum habebat. " Ennensis vero Cereris, quæ in hac urbe maxima religione colebatur, tanta fuit inter ethnicos veneratio, ut Gracchanis temporibus, cum aditum esset ad libros Sybillinos, ac in eis inventum, Cererem antiquissimam placari oportere ex amplissimo collegio decemvirali sacerdotes populi Romani, cum esset in urbe Cereris pulcherrimum magnificentissimum templum; tamen usque Ennam profecti sint, referente Cicerone in Oratione 9 in Verrem, et ex eo Lactantio Firmiano de Origine erroris lib. 2. Ejus simulacrum sustulit Verres auctore eodem Cicerone in Verrem Orat. 5, quod ipse Oratione citata depingit fuisse " tale, " ut homines cum viderent, aut ipsam videre se " Cererem, aut effigiem Cereris non humana " manu factam, sed cælo delapsam arbitrarentur. "

in Sicilia,

3 Ennæ vicinum erat nemus, quod Siciliæ umbilicus vocabatur, Erat enim in medio insulæ, omni florum genere abundans, ut præ nimia fragrantia canes odoratu feras investigare non possent; unde Plutonem rapuisse Proserpinam fabulabantur, auctore Diodoro Siculo lib. 5. Hæc ibi. Cellarius in Notitia orbis antiqui nomen hoc etiam scribi cum aspiratione observat lib. 2 cap. 12 pag. 645: situm vero istius urbis exhibuerat in mappa Siciliæ antiquæ ad pag. 619. Baudrandus nunc, inquit, oppidulum est, Castro-Joanni dictum, in valle Netina, prope Chrysam amnem; sed paucis constat incolis, et extat etiamnum arx integra, in qua diu hæsit Fridericus secundus. Octavius Caietanus noster in Animadversionibus (quas sub ipsius nomine, ut hoc semel hic dicamus, imposterum citabimus, sive sint ipsius sive alterius illæ, quæ in rem nostram proferentur, cum operi ejus de Sanctis Siculis sint attestatæ) Caietanus, inquam, in Animadversionibus ad Vitam sancti nostri Eliæ tomo 2 de Sanctis Siculis pag. 23 refert, locum hunc Castrum Johannis a Gaufrido etiam monacho dictum: qui consuli potest in Historia Sicula, inter Rerum Italicarum scriptores novissime edita tomo 5, ubi in ejusdem Historiæ lib. 2 cap. 32 pag. 567 et 568 Castrum-Joannis plus semel occurrit. Hodie vero corrupta per vulgus voce ad veterem accedente Castrumianni dicitur. Verba sunt

Fratris Thomæ Phaselli, Ordinis Prædicatorum de Rebus Siculis lib. 10 prioris decadis cap. 2; ubi hæc et plurima alia de isto loco notata reliquit a pag. 203 editionis Francofurtensis anni 1579.

4 At cur ergo in loci nomine tam diu hæreo, et ornamenta e superstitionis gentilium somniis quæsitata tum studiose consector? Quando S. Elias, qui ab eadem urbe lucis usuram accepit, magno cum fœnore præ inanibus hujusmodi ornamentis veræ lucis ac gloriæ splendorem eidem reddidit, dum in toto vitæ curriculo eum se exhibuit morum sanctimonia, vaticiniis ac miraculis, ut merito gloriari in Domino possit Enna tanto et tam mirabili, quem edidit, alumno. Interim ex hoc scriptore anonymo, qui Vitam Sancti concinnavit, satis fido, erroris plane omnino vincitur Bernardinus Rheginus, qui S. Eliam ejusque discipulum Danielem, cujus in hac Vita mentio, Rheghinos fuisse tradit, sicut recte observat Caietanus loco citato; cum Elias Ennensis: Daniel veno Tauromenitanus ex Sicilia extiterunt, ut hic scriptor prodit. Erroris causam extremis notis memorabo, inde E videlicet ortam, quod Elias Ennensis cum Rhegino synonymo confusus sit, uti inferius alia occasione perspicuum fiet.

5 Natus porro fuit noster, uti testatur biographus num. 3 parentibus illustribus ac piis, qui etiam nobilissima Rachetarum familia genus ducebant. Sed quia nihil hactenus nobis occurrit, quo illustres istius familiæ majores altius repetamus, et quia Sanctus sua virtute, quæ sola utique et unica est nobilitas, ac gestis mirabilibus plus eidem conciliavit splendoris, quam ulla fluxa et caduca nobilitatis decora; ideo ad alia pergemus. Infanti recentissime in lucem edito nomen Joannis impositum fuit a matre; sicut videre datur apud biographum loco citato: sed deinde Elias fuit vocatus a Patriarcha Hierosolymitano synonymo. Res ita narratur in Vita num. 19: Hierosolymitanam ecclesiam tenebat Elias Patriarcha . . . Huic illius adventus cælitus est indicatus: qui Virum adiens, perspecta, quæ in eo inerat, Spiritus sancti gratia. . . video, inquit, in seculari isto habitu institutum sensusque monasticos. Ille vero ubi consilia animi sui omnia viro sanctissimo aperuit, confestim Patriarchæ precibus in S. Calvario effusus, sacro illum habitu induit, suoque de nomine Eliam appellavit. Sed unde Elias junior nuncupatus? Comparatione magni prophetæ Eliæ, tum in prophetico spiritu, tum in zelo, rerumque admirabilium affectione, prout notat Caietanus in Animadversionibus. Et mox addit: Paulo post hic scriptor Eliam nostratem ait iisdem passibus quibus Elias, ingressum, eadem a Deo gratia donatum fuisse. Sed quia, ut in fine dicam, alius etiam S. Elias fuit ipso posterior, et in plerisque similis, noster illius comparatione senior appellatur, et ille junior. Sed nos cum Caietano alibi de hac re tractabimus.

6 At quo tempore, qua Sancti nostri ætate mutatio ista nominis accidit? Laudatus Caietanus in Animadversionibus pag. 24 nodum hunc non satis commode potuit dissolvere: ita namque ibidem loquitur: Obscurus temporum character; ex quo haud facile rationem ineas annorum Eliæ Siculi. Neque enim rescire possumus, quo anno sive Christi, sive ætatis suæ Hierosolymitanam peregrinationem obivit. Sed enim Hierosolymis anno Christi DCXXXVI occupatis a Sarracenis, factum est, ut patriarcharum ejus urbis successio (nam continuare eos Græci conati sunt) incognita

non vero
Rhegi.Parentes;
ejus pri-
mum nomen
■ quo

F

et quo tem-
pore

A gnita nobis fuerit : quam ob causam Nicephori catalogus episcoporum Hierosolymitanorum definit in Sophronio, sub quo Hierosolyma a Sarracenis capta. Observat Genebrardus Hierosolymis patriarcham fuisse Theodorum anno DCCLIX, Eliam anno DCCLXXXVII; Joannem anno DCCXCV; Thomam DCCCII. Longe post Thomam praesedit Elias, cujus mentio est in hac Vita. Nos itaque dispiciamus, an quidquam rectius et exploratius ad hanc difficultatem explanandam afferre possimus.

fuerit mutatum :

7 Ante tomum III Maii exstat apud nos *Historia Chronologica Patriarcharum Hierosolymitanorum*, ubi pag. XLII signatur inter eos *Elias III.* qui anno Christi 881 epistolam scripserit in Galliam, prout ibidem pluribus legi potest. Tunc temporis igitur Elias iste patriarcha moderabatur cathedram Hierosolymitanam; sed quo anno moderari illam ceperit, non est nobis exploratum. Nec vero certius aliquid elici potest ex eo, quod Biographus noster num. 17 praemisera de Sancti in istam urbem adventu : Mense Aprili tandem in Sanctam civitatem pervenit. Nam quid e mense isto in rem praesentem extundas, quando annus non additur? Nec meliora in rem nostram elicias ex Pagio, qui ad annum 785 num. 6 scribit de *Eliae patriarchae Hierosolymitani exsilio*, uti et ad annum 787 num. 4; de ipsius autem ad patriarchatum reditu, ac morte, ad annum 795 num. 7 : quæ incomperta esse dicit. Adde, quod e laudati Patriarchae decessore annus, qui hic quaeritur, determinari neutiquam possit. Etenim in dicta *Historia* pag. XLI Eliam patriarcham praecedit Theodosius (apud Pagium ad annum 787 num. 4 invenio Eusebium, qui Theodoro dicitur successisse apud eundem Pagium ad annum 766 num. 7) Theodosius, inquam, ille dicitur quidem in ista *Historia chronologica* praefuisse anno 870; sed quamdiu sederit, non dicitur. Cum igitur nulla ex his thesis poni queat, ponatur hypothesis, et in hac statuatur, istum praesulem supervivisse usque ad annum circiter 875, quo eum exceperit Elias patriarcha, et quo circiter tempore peragi potuerint, quæ superius retulimus e biographo. Quia vero S. Elias monachus natus est anno Christi 823, uti postea dicitur, consequens est, ut anno ætatis præterpropter 52 *Eliæ nomen ab Elia patriarcha una cum habitu monastico acceperit, secundum jam dicta. Atque ex his aliquid saltem lucis accedit huic facto, quod Caietanus prorsus indeterminatum atque obscurum reliquit. Verum ad anteriora Sancti tempora, a quibus tantisper hac occasione sumus digressi, redeamus, ad annum nimirum ætatis ejus octavum.*

puerilis ætas ubi,

8 Biographus cap. I num. 3 et sequentibus nonnulla de Sancto memorat, quæ brevi explanatione possunt elucidari. Eam urbem (*Ennam videlicet*) cum essent Carthaginenses depopulaturi; parentes Filium ac pauca de suis opibus accipientes, in S. Mariæ castrum sese recipiunt. Eo loci cum versarentur, magnam capiebant lætitiā, quod Puerum, octavum jam annum attingentem, viderent et sibi morigerum, et in virtutis via progressum facientem. In locum hunc observat ista Caietanus in *Animadversionibus* pag. 23 : In Vita Græca CARTHAGINENSES paulo post SARRACENI iidem. Nam Sarraceni ex Africa atque Carthagine in Siciliam sese effuderant. At quonam illi anno Ennam depopulati? Censuerim anno Christi DCCCXXI: quod ex hoc scriptore ita conficio. Sarraceni Ennam deprædati sunt, cum

Elias octavum annum ageret. Is vero natus est anno Christi DCCCXIII (*ut modo obiter dictum fuit, ac pluribus alibi probabimus.*) Igitur Eliæ octavus annus est Christi DCCCXXI. De loco autem, qui mox nominabatur S. Mariæ castrum, monet ibidem sequentia : Græce S. Mariæ castrum, paulo post urbem scriptor appellat. Incerta ejus positio. Certe quidem in Mediterraneis fuisse videtur.

9 Ex hoc loco erroris plane arguas eos, qui quando, scripsere Sarracenos anno Christi DCCCXXVIII tota Sicilia potitos fuisse : id enim omnino falsum. Illi nimirum paulatim progressi in urbibus occupandis. Panorum cepisse anno Christi DCCCXX, tradit Leo Ostiensis, sed alii anno DCCCXXVI. Agrum Ennensem depopulatos anno DCCCXXI; Castrum vero S. Mariæ DCCCXXV, ex hoc scriptore satis constat; et rursum prædabundos excurrisse in agros earundem urbium anno DCCCXXVIII : quo tamen anno urbes Enna et S. Maria nondum a Sarracenis captæ fuerant, ut hic idem scriptor significat. Syracusæ captæ excisæque, ut superius diximus, anno DCCCLXXX. Joannes Curopalates (in Nicephoro) auctor est, captis Syracusis ab Africæ Sarracenis, etiam totam insulam occupatam fuisse. Sed id etiam nutat. Nam Tauromenium anno CMIII expugnatum est. At de hujus expugnationis anno agemus inferius. Nunc Sanctum nostrum revisamus.

10 Vitæ scriptor postquam num. 4 retulisset, eum certiore fuisse factum in somnis de sua apud Afros captivitate, ac diligentissima parentum custodia, ne hoc accideret; Verum, inquit, ad duodecimum annum cum adolevisset, ac multo majore gratia cumularetur, sacræ preconi diutius vacare coepit. etc. Ad hanc ejus quoque ætatem num. 5 revocat Biographus prænuntiatam ab ipso cladem, quæ dicto castro vel urbi S. Mariæ post triduum esset eventura; item prædicationem ibidem, in qua supra ætatem se suam gessit; num. 6 captivitatem, quam antea prædixerat, adimpletam; ac denique num. 8 miro modo redonatam ei pristinam apud parentes degendi libertatem. Verum cum tres annos, prout ibidem subjungitur, cum suis parentibus versatus esset... pater naturæ concessit : mater a conjuge viduata, in Filio post Deum spes omnes suas collocaverat. Hæc itaque spectant ad annum ætatis ejus decimum quintum, Christi autem 838, quo etiam videntur reducenda ea, quæ sequuntur num. 9 et 10, et agunt de voce ad duces Adolescentis nostri divinitus allata : Egredere de terra tua, et de cognatione tua.. et transmisso mari periculosissimo in Africam trajice.. Non multo post, ecce tibi Agarenorum irruptio priore longe crudelior. Cumque ab iis, quæ supra memoravi, oppidis longe abesset Adolescens.., ab illis comprehenditur, rursusque a quodam homine Christiano emptus, in Africam abducitur : ubi quænam Juveni sancto acciderint, deinde exponit biographus, et nos, illo præeunte, aliqua etiam paragrapho proximo observaturi sumus.

et quam pie transacta usque ad an. ætatis 15.

AUCTORE
J. P.

§ II. Alia captivitas; mutatum nomen et vitæ institutum; monasterium divinitus præsignatum; peregrinationes; prædictiones, discipulus etc.

Insigne edit
in captivi-
tate speci-
men casti-
tatis :

Sanctissimum Adolescentem abductum in Africam fuisse a Saracenis, ibidemque venditum homini cuidam Christiano coriario, narrat Vitæ auctor cap. 1 num. 10; deinde cap. 2 illustrem ejus describit victoriam, quam retulit de muliere impudica, quæ nihil reliquit intentatum ut, expugnata castissimi herois integritate, ad libidinem illum perduceret, et purissimam animam venereis sordibus contaminaret. Sed irritamenta ejus omnia, technasque et machinas omnes egregius bellator superavit, falsis criminationibus, quæ ea de causa in illum sunt impactæ, in innocentiae testificationem ac laudem conversis. **B** Ibidem num. 14, Is vero, referente Biographo, cum se pretio redemisset, factus jam libertatis compos, ex ea familia discessit. Tum sacra oratoria frequentare, noctes psalmis hymnisque canendis transigere: ac vehementer desiderabat in Palestinam proficisci, ut. Servatorem veneretur in quibus fuerat passus locis, ibique sanctum monachorum habitum indueret. Varia interim ab eo præclare gesta memorantur num. 15 et sequentibus. Num. 17 In Sanctam inde civitatem proficiscitur. Mense autem Aprili tandem in Sanctam civitatem pervenit.

Hierosoly-
mam profi-
ciscitur
(ubi muta-
tur ei no-
men ac vita)

12 At quo anno? Hic Rhodus, hic saltus, uti est in proverbio. Sed secundum præmissa § 1 num. 5 et seqq. de Elia Patriarcha Hierosolymitano, qui sacrum ei dedit habitum, ac pro Joannis nomine, quo antea vocabatur, Eliæ nomen ipsi imposuit, differendus videtur ingressus in Civitatem sanctam usque ad annum Christi circiter 875, ætatis circiter 52; a captivitate vero ejus secunda circiter 43, ex § 1 num. 10. Tanta, fateor, annorum intercapedo etiamsi mihi non omnino arrideat, non tamen idcirco falsitatis eam convincere possum. Sed observari velim, in Historia chronologica Patriarcharum Hierosolymitanorum superius indicata signari ante laudatum Theodosium consequenter e Latinis Catalogis Sergium ac Salomonem sine ullo temporis characterismo, ac solo dumtaxat nomine notos. Quid si ergo alius quidam Theodosius præcesserit istum synonymum, qui in dictis catalogis fuerit prætermisus? Id si constaret, præsentī difficultati iretur obviam, ac decurtaretur longum illud temporis spatium, de quo dictum est. Sed nihil in promptu habeo præter meram conjecturam. Nunc itaque hinc ad alia.

more aliis
Siculis usi
tato :

13 Profectio in terram Sanctam nec est nova apud Siculos, nec uni S. Eliæ nostro singularis ac propria. Nam, uti in Animadversionibus pag. 24 habet Caietanus, Antiqua hæc penes Siculos religio, peregre eundi Hierosolymam ad loca, Domini vestigiis et sanguine consecrata, et Romam ad sepulchra sanctorum Apostolorum Petri et Pauli. Sed enim Hierosolymitanam peregrinationem e Sicilia suscepere S. Gregorius episcopus Agrigentinus, S. Elias Ennensis, S. Simeon Syracusanus monachus S. Benedicti, S. Marina virgo Sicula ex oppido Scanio, S. Conon Nesita-

nus, e familia magni Basilii. Romam adivere, D ut sanctos Apostolos venerarentur, S. Gregorius episcopus Agrigentinus imp. Decio, S. Mamilianus episcopus Panormitanus, S. Nympha virgo et S. Golbodeus, martyres Panormitani sub tempora Maxentii tyranni; S. Elias Ennensis, S. Vitalis abbas ex oppido Castronovo, S. Leo Lucas Corilionensis Sarracenis Siciliam tenentibus, S. Silvester Trainensis, monachus S. Basilii, alique. Jam vero nos S. Eliam alio peregrinantem subsequamur. Et sane, tametsi qui multum peregrinantur, raro sanctificantur, variis itineribus, quæ suscepit, diceres veluti totidem gradibus iter sibi affectasse ad patriam celestem: tantam sibi et aliis e crebra illa terrarum lustratione utilitatem hauriebat.

14 Audiatur Biographus num. 18 et seq. Non tantum Viator noster ostendit, locorum Terræ sanctæ inspectionem sibi fuisse in amoribus; sed iis etiam in quibus Elias versatus fuisset, summpere se delectari. Huc igitur cum advenisset, ibique tres annos commoratus fuisset, singulorum Patrum instituta ac studia sedulo observabat, aliasque ex aliis virtutes addiscebatur, ac in suum convertebatur studiose in dies profectum; sicut pluribus narrat Biographus. Verum, inquit, post triennium illinc discedens Alexandriam venit: sed priusquam in urbem intraret, quidam ei occurrit, qui a dæmone oppressus e civitate ventitabat, quem signo crucis liberavit. Complures item morbos at eo depulsos; ac obita pietatis exercitia, ibidem licet videre. Deinde in Persidem se contulit, ea loca venerandi causa, de quibus ibidem est sermo cap. 3; sed eo proficisci prohibitus ob tumultum barbarorum, Antiochiam petit metropolim. Ea in urbe cum versaretur, teste Biographo, qui identidem apparuerat, ei nunc demum apparet, monens patriam repeteret, seque ad exercitationum certamina accingere, tum montem ostendens, ubi asceticam palæstram poneret. Ille dicto se audientem præbens, se dat in viam.

vidit loca
sancta,
Alexandriam
ac Antio-
chiam ;

15 Quærenti, quisnam sit mons ille asceticis S. Eliæ exercitationibus divinitus præsignatus, respondemus ex Caietano, qui in Animadversionibus nuperrime citatis pag. 24 hæc observat: Inferius locum, ad quem S. Elias navigavit in Calabriam, quique ei demonstratus fuerat, ut asceticam palæstram institueret, SALINAS is scriptor Vitæ appellat; alias AULINAS. In ea Calabria parte videtur fuisse, quæ mari occiduo alluitur, adversum insulas Æolias, supra vetus oppidum Taurianum; quod idem scriptor extrema Vita demonstrat, cum iter describit, quo S. Eliæ corpus in Salinas aut Aulinas deportatum est: cui ex-
I ciendo monachos ait ad Taurianum obviam processisse. Existimaverim locum hunc, asceticam S. Eliæ palæstram, Salinas dictum aut Aulinas, montem esse Parmæ oppido Calabriae imminentem. Exstat adhuc in eo spelunca, quæ hodie S. Eliæ sacra. Sed enim hallucinantur, qui hoc loco S. Eliam Rheginum vitam egisse, eidemque cryptam dicatam putant: is enim in montibus supra Seminaram vixit, vitæque excessit. His obiter de isto loco notatis, pergamus cum Sancto in Africam.

ubi præmon-
stratur ei
locus asceti-
cus.

16 Eo dum iter faceret, Saracenos duodecim edocet orthodoxorum vivendi modum simul ac fidem eorum, hæresesque ac Judaicam superstitionem nec non Mahometicæ sectæ libidinem redarguit, adeo fortiorationis energiæ rem agens, ut præter illos duodecim aggregarit veræ fidei alios infideles octo, saluari baptismatis fonte ablutos
quæ

Alia itine-
ra: prædi-
ctio

A *quæ pluribus a Biographo referuntur prædicto cap. 3. Ibidem num. 23. Ut vero, ait Vitæ auctor, Africam prætervectus in Siciliam appulit.. Panormi matrem reperit.. quam care amplexatus cum esset, eique omnia narrasset, quæ Deus per illum in peregrinatione gesserat, cum ea multos dies mansit. At quies hæc Sancti irrequieta exstitit, uti planum fiet ex nova, postquam nonnulla ibidem præclare gesserat, peregrinatione. Rem intellige e laudato scriptore : Per id tempus cum Agarenorum princeps classem aciemque instrueret adversus Rheginos, noster Christianissimus imperator (Erat is Leo clementissimus) Basilium quemdam, cognomento Nasar, ducem constituit, ac Rhegium cum quadraginta quinque navibus, ad obsistendum hosti, mittit. Tum Elias... omnibus liquido prædicabat et Græcorum victoriam et cladem Agarenorum; prout re ipsa evenisse, narratur ibidem num. 24.*

rei eventus
comprobata.

17 Caietanum locum hunc exponens in *Animadversionibus pag. paulo ante designata, hæc dicit: Erat is imperator Orientis Leo VI cognomento Philosophus, qui cepit imperium anno Christi DCCCLXXXVIII (immo vero 886.) Tunc enim Basilio Macedoni patri successit, et collega imperii factus imperator. De Basilio autem duce, cognomento Nasar, observat ista : Ejus res præclare gestas, partasque et Sarracenis victorias memorat Joannes Curopalates sub imperatore Basilio : sed hic scriptor sub imperatore Leone, Basilii filio. Ille igitur sub utriusque imperio Sarracenicis triumphis claruit. Constantinus Porphyrogenetus in *Historia Basilii Macedonis pag. 187 editionis Parisinæ paulo post designandæ, de illustri Nasaris victoria a Saracenis relata tractat, de rebus autem in Sicilia bene gestis pag. 188. Quod vero ad rationem temporis attinet, præclaræ istius victoriæ, de qua Biographus, vaticinium non edidit S. Elias ante annum circiter ætatis suæ 63, Christi autem 886; secundum ea, quæ auctor ille refert, Leonis imperatoris regno rem innectens, et secundum calculos chronologicos superius a nobis de Sancti ætate prænotatos. Videtur autem hac in re standum sententia nostri Biographi, tum quia huic facto satis vicinus fuerit, tum quia id, unde alia accepit, quæ de S. Elia refert, verosimiliter hauserit e synchronorum documentis vel narratione, sicut colligi poterit ex dicendis inferius, ubi ejus in scribendo merita commendabimus.**

C *Postquam ergo Viri prædictionem ipse rei eventus comprobasset, Panormo digressus, Tauromenium venit : cumque ibi per aliquot dies substitisset, quidam adolescens admiratione sane dignus, et honesto loco natus, ad illum adit, rogans ut sacro se habitu donaret. Dictum factum. Igitur eo loci parvo temporis intervallo commoratus, Concedamus hinc, inquit, discipulo : jam enim maximas calamitates ac mala huic civitati imminere ab Agarenis prævideo, et dux Barsamius a barbaris vincetur : ac continuo una cum discipulo in Peloponnesum navigat. Symeon magister et logotheta in *Annalibus, inter historiarum Byzantinæ scriptores post Theophanem, anno 1685 Lutetiæ Parisiorum typis regis editos, pag. 463 agens de imperii Leonis anno tertio decimo, qui concurrit cum anno æræ vulgaris 899, Per id tempus, ait, Tauromenium traditum Saracenis, vel, uti est in Græco, Agarenis. Sed pro illa temporis ratione nos infra aliam assignabimus. In Spartæ autem fines delatus, morbos ac dæmones pellit, et Daniele discipulum ab illis postratum eri-**

Cum ad-
juncto sibi
discipulo
peregrina-
tur :

git. Hinc migrat in Epirum, deinde Corcyram, denique in Calabriam; ubique singularibus a Deo favoribus donatus ; de quibus consuli potest Biographus num. 26 et sequentibus. Hinc etiam conficitur, illum ob creberrima miracula, quæ patrasse refertur num. 31, et alibi per Vitæ decursum, jure meritissimo nuncupari posse magnum Thaumaturgum. His adde ex Biographo morum suavitatem, jejuniorum rigorem, rerum secularium despicientiam; ut videsis apud eundem cap. 4 num. 32 et 33. Romam vero profectus, eo cum pervenisset.. non vulgari honore cohonestatus est ab eo, qui ejus cathedram obtinebat. Erat vero is Stephanus, vir plane admirabilis, qui per id temporis Romanæ Ecclesiæ clavum tenens, dignissimam eo pontificatu vitam ducebat.

19 Stephanus PP. hujus nominis VI (alibi po-
nitur VI vel VII) sedit ab anno Christi 696 usque ad annum 697. Caietano autem in *Animadversionibus pag. 24 est Stephanus Papa VII, qui cum Romanam Ecclesiam annos sex administrasset, vita functus est anno Christi DCCCXCI, XII Kal. Julii. Designatur itaque hic a Caietano Stephanus PP. V alias VI, qui Petri sedem obtinuit ab anno Christi 885 usque ad 891; sed de diebus, quibus supra annos sedit, nihil certi definiri potest, sicut videre licet apud Franciscum Pagium in *Breviario Pontificum Romanorum tomo 2 pag. 168, ubi insuper, eum dictum ac dicendum Stephanum V, non VI, invenies, ac e vita migrasse circa finem mensis Septembris. Quod hic autem Stephanus sit, a quo non vulgari honore cohonestatus fuit Sanctus noster, dum Romam esset profectus, suadet nobis breve illud quidem ejus, sed honorificum elogium : Vir plane admirabilis, qui.. dignissimam eo pontificatu vitam ducebat, uti loquebatur noster Biographus. Nam hæc consentanea sunt laudationi, quæ habetur apud memoratum Pagium pag. 164, et sic sonat :**

20 Castitate, doctrina, caritate in pauperes, omnique genere virtutum summam promeritus est dignitatem. Eo ipso, quo electus est die, et priusquam ad palatium Lateranense perveniret, pluvia diu optata post longam siccitatem et annonæ penuriam, tanta cælitus concessa est " ut aperto " judicio Deus ostenderet, tanti almigeri viri meritis ac precibus, omnibus se velle propitiare " populis " inquit idem Guillelmus *Bibliothecarius in ejus. Vita : qui postea subdit, eum Lateranense patriarchium cum expilatum invenisset, inlita jam pessima consuetudine, ut post obitum Pontificis, universa palatii Apostolici supellex diriperetur, paterna bona pauperibus erogasse : ministros probitatis et sapientiæ opinione claros elegisse : orphanos quotidie aluisse : nobiles ad paupertatem redactos vocasse ad convivium, et verbo Dei simul refecisse : Missæ sacrificium singulis diebus celebrasse, nisi caritatis officiis vacandum esset : tandemque locustas, quæ sata et vineas longe lateque depascebantur, post longam orationem juxta ecclesiam sanctorum Apostolorum, aqua benedicta extinxisse. Quæ hic contracta referuntur, pluribus deducta invenies apud Anastasium *Bibliothecarium de Vitis Romanorum Pontificum non ita pridem Romæ editum tomo 1 pag. 439, 440 et 444. Ex dictis autem perspicuum est, ad quæ circiter tempora spectet prophetia, qua S. Elias Romæ degens prædixit discipulo Danieli mortem sui patris num. 54.**

21 Interim cum spiritu præsentiret teterrimam cladem ab Agarenis Rhegio inferendam, relicto monasterio, quod erat in Salinis,.. Patras una cum

Romam pro
fectus

E

a Stephano
PP. honori-
ficæ excipi-
tur :

F

Cladem a
Saracenis
inferendam
cum

AUCTORE
J. P.

cum discipulo petit, sicut perhibet Vita num. 35. Caietanus tomo supra citato pag. 60 et sequentibus vulgavit martyrium S. Procopii episcopi Tauromenii, ejusque sociorum, scriptore Joanne diacono Neapolitano; In quo clades illa describitur. Idem Caietanus in Animadversionibus ad illud martyrium pag. 22 de Tauromenii expugnatore ac temporis ratione observat, Abraymum eodem anno periisse, quo Tauromenium expugnavit, qui fuit annus Christi cmiij, ut recte ait Petrus diaconus, certumque est ex Joanne diacono Neapolitano, qui Tauromenium captum ait anno xxiv imp. Leonis ab ejus coronatione, qui annus est Christi cmiij. Porro expugnator ille Brachimi nomine nuncupatur in Vita S. Eliæ; in Animadversionibus autem ad illam pag. 24, de eo hæc monet Caietanus: Abrachen dicitur in Menæis Græcis, qui tum in tota Africa rerum potiebatur; Africanorum rex a Joanne diacono Neapolitano. Menæa, quæ citabam, consuli possunt ad diem xxiii Septembris, et Animadversiones Caietani ad Martyrium S. Procopii jam dicti pag. 21. Ratio autem

B temporis, paullo ante signata, examinabitur postea. Hæc interim quæ in antecessum hic præmissa sunt, meminisse juvabit, quando de interitu istius tyranni postea tractabimus in Annotatis ad caput 5 Vitæ, quam illustramus, litt. m et n, quo lectorem mittimus.

præsentit.

22 Qua autem occasione contigerit expugnatio Tauromenitana, tradit Joannes Curopalates fol. 48 Historiarum compendii typis Venetis anno 1570 Latine editi, quando de Leone imperatore ista memorat: Honore autem prosequens pristinam suam conjugem imperator Theophanem (alibi vocatur Theophano) in ejus nomine templum pulcherrimum, proximum sanctis Apostolis, condidit, templumque aliud construxit ad loca * S. Lazaro dedicatum, in quo Sancti allatum corpus reposuit atque sororis ipsius Mariæ Magdalænæ. Cumque classis in hujuscemodi ædificiis occuparetur, Agarenorum classis Tauromenium in Sicilia expugnavit, multa facta Romanorum cæde. Consuli interim potest Pagius in Critica Baroniana ad annum 901 num. 2, ubi de emortuali Theophanonis anno, miraculis, virtutibus, cultu apud

* f. locum

C Græcos ad diem xvi Decembris, ac panegyri meminuit.

Hactenus quasi pedetentim secuti sumus nostri Biographi narrationem; sed quandoquidem pervenimus ad tempus, quo diem Sanctus clausit extremum; vaticinia, virtutes, monita salutaria, sanationes, ac miracula, quibus mirifice eum excelluisse in reliqua Vitæ auctoris historia ostenditur, legi apud ipsum possunt, uti et nostra Annotata, quibus res ab eo relatas illustrare conabimur. Nunc itaque de quibusdam punctis, obitum ejus sanctissimum proxime antegressis ac subsequutis instituetur sermo.

§ III. Mortis adjuncta; quo anno ea acciderit, confici non videtur e notis characteristicis apud Caietanum, sed aliunde.

Jamque adeo longe lateque mirabilis vivendi ratio ac miracula S. Eliæ percrebuerant, ut Leo Græcorum imperator Virum tot cælestibus

prærogativis spectatissimum evocarit ad se Constantinopolim, prout Sanctus prædixerat Danieli discipulo suo, teste Biographo cap. 6 num. 61. Cum autem voluntati imperatoris morem gerens, Græciam peragrabat, ac delatus in quemdam locum ab Illyrico non longe distantem, morbo tentatus est non sane gravi ac molesto: nam cælitus a Deo didicit, daret Columbo commendationis epistolam, eumque mitteret ad imperatorem, ea Biographo cap. 7 (ea nempe de causa, ut Columbus ille capitalis criminis reus absolveretur, sicut præmiserat idem Biographus num. 61) Eum igitur ut ablegavit, ipse Thessalonicam contendit. Igitur eo loco cum esset Elias, morbo jam ingravescente, scamnum sibi afferri postulat; quo delato ibi decubuit. Cum vero locus minime esset idoneus ad quietem capiendam, ad Caminos (locus quidam est) migravit. Hic Danielelem discipulum.. ad se vocans, Ego, inquit, Daniel, fili suavissime, sicut scriptum est, viam patrum meorum ingredior: adeo jam tempus nostræ resolutionis, cum octogenarius sim.

24 Hic tantisper sistamus, et audiamus Caietanum in Animadversionibus pag. 25 hæc notantem: Cum S. Elias octoginta annos natus obiisset ab hoc scriptore dicatur, obierit autem anno Christi cmiij. necesse est, illum anno dcccxxiii natum fuisse. Sed annus iste natalis ac emortualis etsi videtur tunc accidisse, non tamen secundum notas chronologicas Caietani, sicut conabimur ostendere continuo. Tria interim tamquam certa et Biographi verbis habemus, nimirum 1º locum mortis Thessalonicam, 2º ætatem Sancti, qua vivere desiit, octogenariam; 3º. Danielis discipuli ejus præsentiam. Hinc merito castigari debet Bernardinus Rheginus, quia Sanctum nostrum Rhegii in Calabria obiisse, præsentem alio Elia juniore, litteris proditum reliquit, uti videre licet in Annotatis ad caput 7 nostri Biographi lit. g. Dies mortis diserte determinatur ab eodem Biographo xvii Augusti. Unde Castellanus Sanctum nostrum signans die xix Julii, signat eum die non suo, sicut postea dicitur. Certum est item e Biographo, S. Eliam ad meliorem vitam transiisse sub imperio Leonis Philosophi. Nam inter alia, quibus S. Elias ante mortem affatus est discipulum suum Danielelem num. 64, Neque corpus, inquit, nostrum hic conditum derelinquas, neque Constantinopolim ad cæsarem deferri, ullo modo patiare: petet enim sat scio, perquiretque imperator. Quod ego cum a divina providentia accepissem, tibi epistolium ad cæsarem multo ante dedi, uti post obitum nostrum sineret corpus ad suum monasterium afferri. Porro, si recte memini, apud te est ea epistola: servato diligenter; et cum ea evenerint (evenient autem quam primum) mitte illam ad cæsarem: quæ perscribuntur, effecturum scio... His dictis... ingenti cum lætitia atque hilari vultu defecit, et positus est cum patribus suis xvi Kal. Augusti.

25 Laudatus sæpe Caietanus annum mortis, quem tacitum hoc loco indictumque reliquit noster Biographus, his verbis pag. 25 paullo ante assignata affigit Anno Christi, ut modo, ait, diximus, cmiij, Eo enim anno Tauromenium a Sarracenis expugnatum est, ut Notis ad Martyrium S. Procopii, Tauromeniorum episcopi, probatum a me est (Consule dicta superius § 2 num. 21) eodemque anno contigit expeditio Himerii adversum Sarracenos, et clades Thessalonicensis, quo sanctus Elias extremum diem clausit, ut ex hac Historia satis constat. Porro Baronius expeditionem

D
Obiit Sanctus Thessalonicæ, præsentem Danieli discipulo,

octogenarius.
us.
E

F

Disseritur

A expeditionem Himerii, primi a secretis imperatoris Leonis, anno CMII locat; haud recte. Nam Joannes Curopalates simul cum Thessalonicensi clade memorat, Sarracenosque, post excisum Tauromenium, Thessalonicam expugnasse. Igitur uno eodemque anno, id est, Christi CMIII hæc omnia evenere, Tauromenii excidium, Himerii expeditio, clades Thessalonicæ, et mors sancti Eliæ. Ita Caietanus has res cum morte combinat, non ita tamen certo ac perspicue, quin ulteriore inquisitione discutiendæ videantur, et singulæ quidem, cur et an satis recte anno Christi 903 illas innectat.

quo anno

26 Joannes Curopalates res illas gestas ita memorat, ut chronologicis annorum characteribus eas non distinguat. Postquam vero retulisset Tauromenium ab Agarenis expugnatum (verba et locum assignavimus superius § 2 num. 22) mox narrare pergit, caput imperatoris, qui in supplicationem publicam prodierat, ita graviter crassa ac forti virga percussum fuisse a quodam viro, parum ut abfuerit, quin ex violento percussione impetu occideretur, nisi ejusdem vis illisa fuisset, uti pluribus memorat Joannes Curopalates fol. 48 verso. Ibidem etiam inducitur monachus Marcus ita inter alia imperatorem affatus: Oportet igitur te, o domine, ab hoc tempore ad alios annos decem imperium obtinere. Quod quidem accidit: eadem enim die post annos decem vita functus est, qua percussus fuerat. Jam vero cum Leo imperator, de quo hic agitur, obierit anno 911, deberet illa percussio secundum dicta accidisse anno 901. Atqui, sicut asserebat Caietanus, Tauromenium excisum est anno Christi 903, quo, teste Joanne diacono apud Caietanum loco superius a nobis citato, fuit expugnatum: consequens ergo est, ut argumentum, quod Caietanus promebat supra ex conjunctione prætensa Curopalatae istarum trium rerum, de quibus agimus, respectu excidii Tauromenitani, vel ex ipsis Curopalatae verbis sit telum imbelles et sine ictu.

S. Elias

27 Nec fortius apparet, quod pro eodem anno 903 desumit ab expeditione Himerii, simul, ut dicebat, cum excidio Tauromenitano a Curopalate conjuncta. Nam interjectis pauculis post narrationem ictus Leoni imperatori inflicti, auctor quidem ille sic pergit: Himerio igitur primo secretario navalibus copiis commissis, eum contra Tripolitem misit... Verumtamen hostes conspiciatus et numero et animi alacritate superiores, ne ausus quidem est ad eos accedere: sed Tripolita retro se recipiens ad Thessalonicam se contulit, ipsamque expugnavit, capto etiam Leone ipsius prætore, cui Tharsilacius erat cognomen; multumque sanguinis effusum est, ac plures capti. Verum nec Himerii expeditio, nec clades Thessalonicæ favent anno 903, quem Caietanus ex Joanne Curopalata signabat. Non Himerii expeditio; de qua Pagius in Critica Baroniana ad annum 902 num. 3, Varias, inquit, Himerius, Leone Sapiente imperante, expeditiones suscepit adversus Saracenos. Sed ea quam hic memorat Baronius ex Metaphraste, ipsomet Metaphraste teste in Annalibus eidem attributis, et nomine Simeonis magistri et logothetæ a Combesio editis (suspicatur tamen Pagius, Annales illos ab eo scriptos non fuisse) anno CMIV suscepta est. Idem enim logotheta scribit: « Anno decimo octavo » (nempe Leonis imp.) ascendit navalis Agarenorum exercitus cum Tripolita adversus Byzantium etc. Capta direptaque Thessalonica; mul-

taque civium strage data, plures etiam captivos « abducunt » etc.

AUCTOR
J.P.

28 Deinde sic concludit Pagius: Quare cum Annalistæ Byzantini annos imperatorum a Kalendis Septembr. cum anno civili exordiantur, Leo annum imperii XVIII Kalendis Septembris sequentis Christi anni (videlicet 903) inchoavit; anno CMIV aperiente se vere Himerium cum classe adversus Agarenos misit; hique die XXIX mensis Julii illius anni, ut tunc demonstrabimus, Thessalonicam diripuerunt, et, nisi Simeon logotheta imperatoris pecunia bene usus impedisset, eam evertissent; sicut cum ibidem apud Pagium, tum apud Curopalatem fol. 48 verso licet videre. Leo autem Sapiens seu Philosophus successit patri suo Basilio Macedoni anno 886 a Kalendis Martii secundum Labbeum in Compendio chronologico, et Pagium in Critica Baroniana ad annum istum. Itaque currebat quidem a dictis Kalendis annus Christi 903 cum anno imperii Leonis decimo octavo, ut calculos supputanti est manifestum; sed cum excidium Thessalonicense non inciderit in annum 903, sed in 904, sicut jamjam probabitur, annus 18 Leonis, e Simeone logotheta supra signatus, inchoari debes more Græcorum a Kalendis Septembris anni æræ vulgaris 903, secundum præmissa e Pagio, ita rationem chronologicam ordinando, ut navium barbaricarum accessus ad tragicam illam expeditionem, cum die XXIX Augusti, quo vere accidit anno Christi 904, nec non cum anno 18 imperii Leonis, qui sic computatus etiamnum fluebat dicto die, combinentur.

e vita excesserit

E

29 Verum ne quis ea a nobis gratis dici existimet, probanda nunc sunt. Joannes Cameniata scripsit Narrationem de excidio Thessalonicensi, inter historiæ Byzantinæ scriptores post Theophanem, e Combesio vulgatam, et una cum aliis anno 1685 Parisiis impressam, et non summa dumtaxat cum fide scripsit, qui utpote funestissimæ illius tragœdiæ spectator, testis et pars fuit; sed ita etiam omnia exequitur, teste Allatio in Diatriba de Symeonum scriptis pag. 149, ut non scribere, sed pingere, ponereque ante oculos videatur. Laudatus itaque hujus excidii auctor pag. 336 classis barbaricæ appulsum memorans, Interim, inquit, dum hæc a nobis frustra geruntur, venit quidam, qui barbaricas naves jam proxime Ecboli (cujus superius mentio facta est) cervici accessisse nuntiet. Dominica tunc illucescebat IV Kalendas Augusti, anno ab orbe condito VICIÖCCXCII. Fama igitur per totam urbem divulgata, turbati omnes etc. Anni autem illi orbis conditi 6412 secundum Græcos computati respondent anno æræ vulgaris 904, quemadmodum eos exhibet Cangius in Glossario Latino-barbaro ad vocem annus, ut videsis tom I in tabellæ chronologicæ parte altera col. 483 novissimæ editionis. Quæ cum ita sint, concludimus contra placitum Caietani, nec Tauromenii excidium, nec Himerii expeditionem, nec catastrophem Thessalonicensem uni eodemque anno Christi 903 accidisse, ac proin ruinoso isti fundamento emortualem S. Eliæ annum superædificari neutiquam posse. Aliunde igitur eruendus ac construendus est.

propositis

F

30 Constat e nostro Biographo, S. Eliam e vita excessisse Thessalonicæ die XVII Augusti. Constat præterea e Joanne Cameniata, urbem illam horribili, quam dicebamus, scena non fuisse funestatam ante diem XXIX Julii anni 904. Constat tertio, urbem eodem die, quo classis hostilis appulit, non fuisse interceptam; vide Cameniatam pag. 340 et 364. Constat quarto, barbaros ibidem,

atque expensis

AUCTOR
J. P.

dem, dum esset intercepta, per dies decem transisse moram. Nam idem auctor pag. 365 referens, vitam a captivis Thessalonicensibus fuisse redimendam pecunia, iisque, quibus hæc deerat, auferendam, mox subdit: Protracta hæc per totos decem dies noctesque, cum pecuniarum multitudo continue ex urbe exportaretur etc. Et pag. 370 de urbis incendio itidem pecunia redempto ubi scripsisset, de suo et barbarorum ex eodem discessu acturus, decimo, ait, excidii die e portu enavigantes, atque ad Romanam portam devecti, reliquum diei ibi peregrinus etc. Celerum deploratissimæ huic Thessalonicensium tragædiæ plane non conveniunt, quæ sub idem tempus mensis Augusti S. Eliæ ejusque discipulo Danieli contigisse narrat noster Biographus a num. 63, atque adeo dubium esse non potest, quin Viri sanctissimi mors ejusque circumstantiæ, quæ ibidem loci contigere, ad alium annum referenda sint, sicut pluribus ostendetur paulo post.

variis characteribus

B

31 Nec annum mortis presse ac concise possumus determinare ex urbis Tauromenitanæ excidio: præterquam enim quod alibi illud anno Christi 902, alibi 903 affigatur, hujus etiam rei gestæ epocha non tam ostendit, Sanctum isto tempore obiisse, quam tunc adhuc supervivisse. Etenim, referente nostro Biographo cap. 5, non tantum cladem istam diserle prænuntiavit futuram; sed eidem etiam vixit superstes, cum ista ex urbe Amalphim sit profectus cum suo discipulo Daniele: ubi dum versarentur, paucis post diebus ad eos de Tauromenii excidio perfertur, sicut ibidem habes num. 48. Excidium porro illud Caietanus de Sanctis Siculis tomo 2, uti et S. Procopii, episcopi Tauromenitani, martyrium illigat anno Christi 903; nam ad hunc Joannis Diaconi Neapolitani, quo illud incipit scribere, characteris num pag. 60 Anno imperii Leonis et Alexandri 24 etc., observat ista in Animadversionibus pag. 21: Ut explicatam habeas rectam chronologiam, annumque cædis S. Procopii et Sociorum, scias, mi lector, bifariam posse nos numerare annos imperii Leonis VI, cognomento Philosophi ac Sapientis, de quo hic sermo est. Alter modus est a morte imperatoris Basilii patris, quæ contigit anno Christi DCCCLXXXVI; alter a coronatione Leonis. Sed enim imperator Basilius Macedo Leonem filium ab Ignatio P. C. (id est, Patriarcha Constantinopolitano) coronatum voluit Theophaniorum solemnii die, anno DCCCLXX. Testatur qui interfuit, Anastasius Bibliothecarius (notis, uti ad marginem additur, ad. 8 synodum. Vide Baronium ad istum annum sub finem.

chronologicis.

32 Joannes igitur Diaconus numerat annos, imperii Leonis et Alexandri, a die coronationis, ex quo Leo cum patre Basilio regnavit. Id certissimum ex caractere expugnationis Tauromenitanæ, quæ accidit anno CMIII, ut probavimus notis ad Vitam S. Eliæ Ennensis (Nobis tamen aliter visum supra num. 26) Recte autem convenit annus 24 Leonis ab ejus coronatione cum anno Christi CMIII, quo, Tauromenio expugnato, S. Procopius martyrio coronatus est. Hæc Caietanus; sed manifestum est, cum in textu Joannis Diaconi Neapolitani, tum in Caietani ad illum notis, semper pro anno 24 scribendum esse annum 34, ut computatio chronologica cohæreat. Et vero facillime operi posthumo Caietani ex oscitantia typothetæ vel editoris irreperere potuit illud mendum, quod in numeris præsertim arithmeticis est proclivius, ut 24 pro 34 perperam poneretur. Pagius in Critica Baroniana ad annum

902 num. 16 e Continuatore Anonymo Theophanis, qui habetur inter Historiæ Byzantinæ scriptores post Theophanem, pag. 225 editionis regiæ Parisiensis, in Vita Leonis Sapientis hæc recitat: Tauromenium in Sicilia ab Afris capitur, ingensque Romanorum clades agitur. Lemno quoque potiti Agareni, magnam captivorum multitudinem abducunt. Et illico addit e Symeone Logotheta (pag. 462 editionis ejusdem regiæ Parisiensis) Lemnum insulam anno 15 Leonis Sapientis captam; ideoque utramque cladem a Mutatido, calipha Babylonensi, de cujus obitu paulo ante egerat, Christianis illatam. Sed Symeon Logotheta loco citato præmiserat proxime, de Leonis imperii anno tertio decimo agens, Per idem tempus Tauromenium traditum Saracenis. Annus autem 13 Leonis concurret cum anno 899 æræ vulgaris. Non conveniunt itaque testimonia.

33 Verum nobis non lubet pluribus disputare, utro ex hisce dictis duobus annis Tauromenitana tragædia acciderit; alterutro acciderit, per nos licet; videmur autem cum ex hoc facto, tum ex iis quæ narrat Biographus de S. Elia proxime ante mortem ejus Thessalonicæ, aliquid lucis eruere, ut obitum illius innectamus anno Christi 903, non quidem argumentando ex principiis Caietani, quæ jam refutavimus, sed hoc modo. In vivis adhuc erat Sanctus post desolationem Tauromenitanam, atque adeo anno 902, vel proxime sequente, ex præmissis. Videtur autem Thessalonicam adventasse ante feralem ejus calamitatem, atque adeo uno anno præmortuus eidem fuisse. Nam si post illam eo venisset, videtur auctor noster verbulo saltem unico, quando loquitur de ista urbe, mentionem facturum fuisse de tam famosa ac lamentabili ejusdem catastrophe peracta, cum loquatur de peragenda ex prædictione Sancti, uti habes cap. 6 in fine. Ad hæc, ita loquitur postea de dicta urbe, acsi nihil eidem evenisset mali. Nam num. 63 de S. Elia hæc refert: Thessalonicam contendit, in quam urbem ingredi noluit, sed ante vestibulum mansit in quodam templo sanctis Apostolis dicato: ac die insequenti ad meridiem, quando ecclesiæ vacante a frequentia populi, monachum, qui templo illi præerat, rogat, vellet in sancti martyris Demetrii se traducere. An hæc conveniunt urbi adeo recentem et tam horrendo modo populatæ, an populosæ ac florenti, præsertim si illa addas, quæ sequantur num 65? Ejus obitu divulgato, coactus est ingens monachorum ac populi numerus, atque adeo ipse dux cum suo exercitu. An hæc, inquam, tragico isti theatro conveniunt? An testis oculati Cameniatae narrationi pag. 350? Per omnia urbis loca dispersi sunt barbari, omnis ætas, omneque hominum genus ab eis confestim trucidatur. Et pag. 351: Factum est, ut brevi temporis momento, urbs, quæ paullo ante vix non angusta habitatoribus erat, ac plebe constipata, deserta vilesceat. Quibus adde captivorum constipationem et abductionem pag. 371.

34. Quid, quod verba Sancti, quæ recitat Biographus num. 63, videantur indicare aliquam de clade urbi imminente præsagationem, in aliis eventibus prænuntiandis adeo ei frequentem: Cum sanctus Pater urbem intueretur, suspirium petiit*, et ex animo mœrenti similis martyrem appellans, Ubi, inquit, gentium es, Demetri, martyr Christi gloriosissime, quibus tandem in locis morare? Quonam cælestium orbium tractu vagaris? Hæc cum audiret monachus, qui Eliam ductabat, non mediocriter offensus, illi secum

obiit Sanctus anno 905.

* f. edidit

A cum ipse maledicebat. Sed Elias, absoluta precatio-
ne, ad monachum conversus, Quid offenderis, frater
carissime, quasi vero male sentiam, maleque loquar.
Verumtamen ubi vel mediocris est pœnitentia, et
abundat probitas, ibi Dei misericordia multis parti-
bus major reperitur. Atque hæc quidem nostræ sunt
conjecturæ, propter quas Monachi nostri obitum
affigere visum est anno æræ vulgaris 903, et se-
cundum illas accipi volumus notationem ejusdem
anni, quem in principio hujus Commentarii si-
gnavimus, nec plus eidem inesse ponderis, quam
rationes modo allatæ mereantur, non ignari, iis
rem præsentem plane non evinci. Observa obiter,
nimis vagum a Ferrario determinari tempus vi-
tæ, quando in Catalogo Sanctorum, qui in Marty-
rologio Romano non sunt, ad XVII Augusti in no-
tis scribit, eum vixisse circa annum salutis DCCCLX.

§ IV. Sepultura, translatio corporis, S. Elias cum synonymo confusus; B publica veneratio.

Corpus
Thessaloni-
cæ sepul-
tum,

S Elias noster, qui Thessalonicæ placitam Deo
animam efflaverat, ibidem loci etiam sepultus
est. Audiatur Biographus, qui postquam narra-
set ejus mortem die XVI Kal. Augusti obitum, Po-
stera, inquit, luce in sancti martyris Gregorii
(forte Georgii, uti habet noster textus Græcus)
templo pie religioseque illud deposuerunt. Tem-
plum illud non fuisse inter præcipua tria, quæ
recenset Joannes Cameniata in sua Narratione
de excidio Thessalonicensi pag. 326, ex eo colligo,
quod illud ibidem mansit ad decimum saltem
mensem. Nam Daniel, Sancti discipulus, cum
nullo modo posset sancti Viri reliquias in suum
monasterium deferre, ibidem ad decimum mensem
substitit, ex Biographo num. 65; qui addit num.
66: Cæsar... jubet beati Viri corpus, quasi opi-
mas gazas ac thesaurum opulentissimum ad se
deportari, uti Sanctus prædixerat; sed impera-
tor, lecta ejus epistola, a proposito desistit, ac
permittit, ut sacrum illud depositum Thessalo-
nica transferatur in Calabriam. Porro ejus mo-
nasterii fratres, junioris Eliæ pallio, sacro nimirum
corpore, donati, duplicis spiritus facti sunt partici-
pes, ait Biographus num. 67.

deinde in
Calabriam
defertur:
Sanctus ho-
diernus

36 Caietanus in Animadversionibus pag. 26
occasione hujus translationis observat, duos Elias
synonymos imperite in unum esse confusos a non-
nullis, quos hisce ibidem refutat verbis; Satis
ex hoc loco constat, S. Eliæ corpus ex Græcia
in Calabriam deportatum, in monasterio suo in
Salinis (an Aulinis?) fuisse depositum. Quid eo
factum sit, incompertum mihi est. Philippus Fer-
rarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem XI
Septembris tradit, hoc ævo in oppido Galatri in
Calabria servari in ecclesia S. Eliæ; caput vero
inclusum argento alii memorant coli in æde mo-
nasterii S. Philareti juxta Seminaram. Sed ii Eliam
Ennensem cum Rhegino confundunt, et quæ al-
terius propria sunt, alteri tribuunt. Igitur ut e
multis te tricis, mi lector, expediam; scias ve-
lim, duos fuisse Elias sanctitate præstantes, alte-
rum Siculum, in urbe Enna; alterum Rhegii in
Calabria natum: quos perperam plerique con-
fundunt. Unde autem hallucinatio ista originem
Augusti tomus III.

traxerit, ita recenset laudatus auctor:

37 Causæ autem erroris multæ: quod eodem
ferme tempore vixerint clari fama sanctitatis et
miraculorum: quod uterque monachus fuerit ex
Ordine S. Basilii: quod Elias Rheginus in Sicilia
aliquamdiu fuerit; Elias Ennensis diutius in Ca-
labria sit versatus: quod uterque, seorsim tamen,
diversisque temporibus, Romam adiverit ad vi-
sendas sanctorum Apostolorum reliquias: quod
uterque Rhegii moratus ejus cladem prædixerit.
Diversos tamen fuisse, certissimum est: nam al-
ter Elias senior, Ennæ in Sicilia natus; alter
Elias junior, Rhegii, sive, ut alii, Bocinæ in
Calabria. Ille obiit Thessalonicæ in Macedonia
anno Christi CMIII, XVI Kal. Augusti; hic in mo-
nasterio suo in montibus supra Seminaram in Ca-
labria anno Christi 1050 (immo 960, si proxime
hic sequens numerus 57 subsistat) III Idus Se-
ptembris. Igitur superstes Eliæ seniori fuit annos
57. Porro S. Eliæ Rhegini est corpus, quod in oppi-
do Galatro esse traditur; et caput, quod in mona-
sterio S. Philareti juxta Seminaram colitur. Quam-
quam alii corpus ejus esse dicant in specu prope
ecclesiam, eidem S. Eliæ dicatam, non longe oppi-
do Melicucca. Ceterum ut ex comparatis utriusque
Eliæ vitæ sit vero fides, breviarium vitæ divi Eliæ
Rhegini... damus excerptum ex ea, quam Bernardi-
nus Rheginus ex Ordine Cappucinatorum composuit.
Compendium illud proxime subjungitur isti nota-
tioni eadem pag. 26.

AUCTORE
J. P.
cum alio

38 Ex his vero, quæ de loco mortis ac transla-
tionis S. Eliæ nostri jam allegata sunt, erroris
convincitur idem Bernardinus Rheginus, quando
significat, eum Rhegini in Calabria obiisse, præ-
sente altero Elia juniore. Verba, quibus hoc de-
clarat, e dicto compendio huc transcribimus: Ea
tempestate erant in regione Rheginorum magna-
que vitæ fama et sanctitatis celebrabantur viri Siculi
Elias senior ejusque discipulus Daniel, monachi de
familia S. Basilii, asceticam vitam agentes in qua-
dam spelunca prope ecclesiam S. Donati martyris,
multaque inibi miracula patrant. Porro Elias ju-
nior ad seniore hunc Eliam accessit, qui prophe-
tiæ spiritu clarus, multarum urbium excidia præ-
dixit, obitumque etiam suum Eliæ juniore, cui dis-
cipulos commendavit suos. Exinde Elias Rheginus
missus est a S. Arsenio ad Castellum Cappense, F
quod erat in territorio Rhegino... ut ei morienti
adesset. Quæ immane quantum discrepent a loco
mortis ac translationis S. Eliæ nostri, nemo non
videt.

39 In Prætermisissis apud nos tomo IV Julii ad
diem XIX ejusdem mensis pag. 580 signatur a Mar-
tyrologio universali Castellani Elias monachus
Ordinis S. Basilii apud Salinas Calabriæ; sed hi cha-
racteres cum nostro hodierno Eliæ sint proprii,
non autem synonymo, de quo agit Ferrarius su-
pra citatus ad diem XI Septembris; non erat dif-
ferendus ad istum diem Septembris, prout ibi-
dem in dictis mensis Julii Prætermisissis, re etiam
num tunc nimis præmatura, factum est; sed ad
hunc, quo proprie pertinet, XVII Augusti. Ca-
stellanum postea conveniemus. Pergamus modo
ad publicam Sancti venerationem, quæ beatissi-
mum ejus obitum subsecuta est.

40 Quemadmodum Deus, qui est mirabilis in
Sanctis suis, Eliam vaticiniis, miraculis, intima
animorum perspicientia, nec non magna vitæ
integritate ac sanctissimis moribus illustrem red-
didit quamdiu degeret inter mortales, ita etiam
eum mortali corpore exutum singularibus conde-
coravit ornamentis, quibus contestatam esse vo-
luit,

concursus
ad corpus,
integritas,
favores in
alios colla-
ti:

AUCTORE
J. P.

luit, quam pretiosa esset in conspectu Domini mors hujus Sancti. Ejus enim obitu divulgato, inquit Biographus num. 65, coactus est ingens monachorum ac populi numerus, atque adeo ipse Dux cum suo exercitu, ac toto eo die ac nocte insequente multis luminibus hymnisque funebribus decantandis, incensisque suavissimis odoramentis sacrosanctum ac venerabile sanctissimi Patris domicilium cohonestavere. Deinde reserato post sepulturam sepulcro, Repertum est corpus prorsus integrum.. neque quidquam detrimenti passum. Ad hæc, eam difflavit odoris suavitatem, ut omnis locus affatim repleretur. Quod iterum contigit, quando e Græcia est translatum ad Aulinas vel Salinas, idque decimo ut minus post mortem mense, secundum ea, quæ habet Biographus num. 65. Sed enim cœnobitæ Salinenses omnes.. in Taurianam honorificentissime, ut decebat, illi obviam processere. Porro qui fuerit eo die populi concursus, non facile quis explicaret. Mox reserata capsula reperiunt sanctissimum corpus intactum integrumque, odorum omnium odore suavissimo spirans, teste eodem Vitæ scriptore num. 67 : ubi etiam invenies, ad castrum Besianum a dæmonio liberatum esse adolescentem quemdam; cujus rei gestæ narrationi subditur mentio aliorum cœlestium favorum, quibus hominum miseræ subventum est, Sancti hujus gratia apud Deum patrocinate. Ex his abunde constat de antiquo cultu, quem habuit S. Elias.

annuntiationes

41 Jam vero quod attinet ad Menologia Græca; in nullo hactenus inscriptum hoc die nomen ejus invenimus, eaque de causa ad Latinos recentiores recurrendum nobis est. Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano, eum ita annuntiat hac die : Ennæ in Sicilia S. Heliæ monachi Ordinis S. Basilii; additque in notis ex Martyrologio siculo, et monumentis ecclesiæ Ennensis. Vides hic Sanctum annuntiari Ennæ, ubi natus fuit. In Martyrologio Siculo, quod habetur apud Caietanum in Idea operis de vitis Sicularum Sanctorum, eodem die notantur ista : Ennæ, S. Eliæ monachi, Ordinis S. Basilii. Annuntiationem Castellani, de quo supra num. 39, hic integram dabimus : Apud Salinas in Calabria, S. Elias monachus S. Basilii : cujus nomen inditum

C est cryptæ montis, Palmæ. Ita ille in suo Martyrologio universali ad diem XIX Julii : quo die ubi Sanctum signatum invenerit, nescimus; hoc constat, die eum signari non suo. Nec melioris sunt notæ quæ addit de indito Sancti nomine : Nam sive hauerit ea ex Ferrario, sive ex alio, perspicuum est, Monachum nostrum hodiernum ab eo fuisse confusum cum Rhegino, vel si vis, Taurianensi synonymo, de quo superius plura diximus.

recentiorum
hagiologorum.

42 Etenim in Breviario seu compendio Vitæ ejus ibidem allegato hæc habentur : In montes supra Seminaram se contulit, ut Deo quietius vacaret. Ad quorum radices, monasterium in spelunca quadam construxit; ubi multis miraculis et spiritu prophetico clarus vixit. Ferrarius autem in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem XI Septembris ita de eo memorat : Vitam primum apud Taurianum, urbem in Calabria excisam, in monte prope Parmam oppidum solitariam egit : ubi adhuc crypta S. Michaëlis archangeli (in qua is degebat, quæ postea S. Heliæ dicta fuit) adhuc monstratur. Franciscus Carrera noster in suo Pantheo Siculo pag. 210 ponit eum hoc titulo : S. Elias junior monachus. Ennensis XVII Augusti, ac insigni deinde elogio illum prosequitur : sed nihil

ex eo hic est notandum, cum illud deprompserit D ex Ms. Græco codice monasterii S. Salvatoris, e cujus etiam exemplari desumpta est Sancti Vita, quam typis recusam exhibebimus, postquam nonnullis observationibus eam illustraverimus.

§ V. Scriptor Vitæ, interpres, exemplaria.

Quæri potest 1°. Quodnam vivendi institutum professus fuerit auctor, qui S. Eliæ gesta ad posteros transmisit. Tametsi autem nullibi in eorum decursu nomen suum ac vitæ genus expresserit, Caietano tamen in Animadversionibus pag. 23 monachus videtur fuisse in Salinis aut Aulinis in Calabria; cum, uti animadvertit idem auctor, tantopere monasterium illud extollat : ipsaque scriptione satis aperte monachum se arguit. Adisis Vitam num. 67 et 68. Quæri potest 2°. Quandonam vixerit. Fuisse, sicut loco citato notat Caietanus, non multo post tempora ejusdem S. Eliæ, aut iisdem fere temporibus, illud ostendit, quod sub initium auditores alloquatur, qui sanctissimum Virum probe novissent ac vidissent. Ita quippe loquitur ibidem num 2 : Vos autem Dei populus, gens sancta, regale sacerdotium, quotquot adestis cives, quotquot indigenæ, quotquot vestris oculis hominem vidistis, quotquot ejus famam auribus accepistis, oro vos atque obtestor, ita verba mea exaudiat, ut nemo ex vobis sit, qui ea in dubium vocare audeat, aut nolit illis fidem habere. Jam enim vos, qui illum cognovistis, certiores reddimini etc.

44 Quæri potest 3°. Cujusmodi sit scriptionis character, et quanta scriptoris fides. Vitæ stylus, Caietano judice, neglectus ac satis simplex; sed historiam, ait, existimo magna cum fide conscriptam; quod mentiendi locus non esset, recentium hominum memoria, atque apud eos qui S. Eliam ejusque res gestas si non omnes, at aliqua ex parte et cognovissent et audivissent. Quin crediderim bonam rerum partem ex Daniele, S. Eliæ discipulo, ut scriptor innuit, acceptam fuisse. Et vero Biographus ab ornandi atque expoliendi artificio nimis affectato quam longissime remotum se fuisse, candide profitetur, quando in præfatione de tenuitate sua ita loquitur : Ad hæc, supervacaneum existimabam, quæ vos nuper recensuistis, eadem nunc in medium afferre, quæ ob humile incultumque nostrum dicendi genus, paucis probatum iri optime scio. Adde, quod cap. 6 num. 62 agens de spiritu prophetico, quo Sanctus mirifice excelluit, hæc memoret : Multo plura his narrare solebat beatus Daniel post sancti Viri dormitionem. Quid, quod præterea, prout notat Caietanus, is plurimum nomina personarum locorumque, ac tempora satis candide, ut videtur, recenset. Id quod permagni refert ad fidem faciendam.

45 Quæri potest 4°. Quo scripserit rerum delectu. Audiatur ipsemet, sub finem Vitæ ista proferens : Atque hæc sunt, quæ ex multis collecta conscripsimus : quamquam, ut verum fatear, multa etiam sunt, quæ prætermittenda sumus arbitrati, ne propter rerum multitudinem auditoribus odiosi ac molesti essemus, aut multa congerendo nimis excresceret oratio. Quare medium tenentes, ac regia, quo aiunt, ingredientes, potiora ac notiora selegimus, ut neque auditores prolixæ orationis tædio afficerentur, nec tenuitate

Responde-
tur

E

ad varia

F

de Vita
scriptore
quæsitæ.

A tate rerum magnum Virum despiciatui haberent. *Suam itaque historiam concinnavit cum delectu rerum ac iudicii discerniculo.* Hæc, ut verbis Caietani dicta concludam, adnotasse placuit, quia tam admiranda prodigia hic scriptor passim memorat, ut nonnihil quis de eorum veritate possit ambigere. Sed meminerimus, mirabilem esse Deum in Sanctis suis.

Ejusdem
exemplar.

46 De suo autem exemplari monet ibidem sequentia: Ceterum Vitam Græce habuimus ex Mss. membranarum monasterii S. Salvatoris, e familia sancti Basilii Magni, juxta Messanam: quam latinitati reddidit pater Augustinus Floritus e nostra Societate. *Apographum Græcum Vitæ apud nos etiam est; sed mendose transcriptum, quod unde sit desumptum, distincte indicatur hisce verbis, quæ eidem apponuntur:* Ex bibliotheca S. Salvatoris prope Messanam cod. 41 pag. ρ'γ sive 190 ad 205. Est Latine apud Caietanum in SS. Siculis tom. 2 pag. 63. Porro hoc titulo prænotatur: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἑλίου τοῦ νέου. Id est: Vita et res gestæ sancti Patris nostri Eliæ junioris. Erunt fortasse, qui non gravate hic le-

B *gant Vitæ Græcæ istius exordium. Sic ergo habet:* Τῶν τῆς ἀρετῆς ἀδελφῶν καὶ τῶν τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῶν τοὺς ἀγῶνας καὶ τα κατωρθώματα ἀγαθὸν καὶ δίκαιον καὶ πρέπον, καὶ ταῖς διὰ λόγων γεραίρειν καὶ δημοσιεύειν τιμαῖς, καὶ θεοπρεπέσι καὶ πανδήμοις πανηγύρεσι μακαρίζειν. Hæc habui, de quibus lectorem præmonerem: plura dabunt Annotata ad singula Vitæ capita. Hanc itaque nunc exhibeo in titulos ac numeros sequentes de more a nobis divisam.

VITA

Auctore anonymo, monacho, ut videtur, synchrono vel suppare,

e Ms. codice Græco monasterii S. Salvatoris prope Messanam.

C

PROLOGUS.

Auctor de
egregiis
Sancti vir-
tutibus scri-
pturus

Operæ pretium est, qui pro virtute ac pietate strenue decertarunt, eorum pugnas ac præclara facinora non modo verbis exornare laudibusque extollere, sed frequentissimis etiam, ac religiosissimis celebritatibus cohonestare, ac venerari. Quid enim hoc præclarius, vel sola memoria repetendo, conari aliquis potest? Quid utilius, quid ad sanctimoniam comparandam, animique cogitationes ad disciplinæ præcepta dirigendas aptius? Quid ad impellendos auditorum animos ad virtutem acrius? Neque enim æquum est, hominem a pietate abhorrentium vitas literis commendari; eos vero, qui in sanctis piisque exercitationibus totum vitæ suæ cursum confecerunt, silentio occultare, illorumque facinora sempiterna memoria et admiratione digna, omniumque utilitati maxime accommodata, ea vero contemni, ac per summam socordiam sine ullo honore prætermitti. Quæ cum ita sint, vestra auctoritate compulsus ad præclarissima celeberrimi patris nostri

Eliæ Junioris a facta componenda, primum equidem verebar, ne illotis, quod aiunt, manibus, ea nimis audacter tractare viderer, quæ nulla sunt ratione contrectanda, priusquam mecum expendere didicissem, quo pacto ad ea aggredi, et de admirabilibus Dei Optimi Maximi prodigiis verba facere oporteret; Dei enim vere sunt; quamquam ejus famuli, pro suo quisque virtutis modo, patrare videantur.

2 Ad hæc, supervacaneum existimabam, quæ vos nuper recensuistis, eadem nunc in medium afferre, quæ ob humile, incultumque nostrum dicendi genus, paucis probatum iri optime scio. Verumenimvero cum videam grave periculum impendere servo, qui acceptum a Domino talentum in humum defoderit, atque occultarit, nulloque auctum fœnore neglexerit; prætermisiss omnibus, ad ipsam rem aggredior, rerum præclare gestarum fructus vobis afferens uberrimos ab agricola illo, omni admiratione dignissimo, qui ab ipso cælestium orbium tractu nos intuetur, et honorum omnium auctorem, atque largitorem pro nobis deprecatur, ab eo, inquam, colono, animorumque parente, quem laudandum, ornandumque hac oratione proposuimus. Vos ὁ autem Dei populus, gens sancta, regale sacerdotium, quotquot adestis cives, quotquot indigenæ, quotquot vestris oculis hominem vidistis, quotquot ejus famam auribus accepistis, oro vos, atque obtestor, ita verba mea exaudiat, ut nemo ex vobis sit, qui ea in dubium vocare audeat, aut nolit illis fidem habere. Jam enim vos, qui illam cognovistis, certiores reddimini; qui vero ignoratis sanctissimi Viri insignem virtutem, admirabimini. Ac certo scio, ab admiratione in ejus imitationem vos esse traducendos. Etenim ut, quod res est, dicam; præclarissimi hujus Ascetæ vita iis, qui illius studio efferuntur, certissimam ac tutissimam in cælum viam sternit, atque communit, cujus ego precationibus maxime confisus jam nunc narrationem exordior.

tenuitatem
suam fate-
tur.

E

ANNOTATA.

a Junior cur appelletur, dictum est in Commentario huic Vitæ prævio § 1 num. 5.

b Ex hoc loco ibidem § 5 num. 43 visus nobis est auctor Vitæ vixisse S. Eliæ par ætate vel suppar.

F

CAPUT I.

Natales, sancta pueritia, captivitas, vaticinia.

Sanctissimus pater Elias, cæli incola beatissimus, qui universo terrarum orbi miraculorum splendore enituit, ac rebus præclare gestis nobis ad Deum contendentibus facem præluxit, optimum monachorum exemplum, ac regula antiquissimis illis patribus, qui virtute et miraculis maxime claruerunt, longe simillimus, terrenus sane angelus, homo profecto cælestis, fuit genere Siculus, in urbe, quæ Enna a appellatur, natus parentibus illustribus, ac piis, qui etiam a nobilissima Rachetarum familia genus ducebant. Quem simul in hanc lucis usuram mater edidit, Joanni nomen indidit, ut vel hinc agnoscas, quemadmodum idem, quod Christi Præcursor, nomen est sortitus, ita maxima fuisse gratia

Parentes,
patria, pue-
ritia sancti-
tate illu-
stris.

a

A. ANONYMO. gratia ab ipsis incunabulis a præpotente Deo impertitum, et iisdem, quibus Elias, passibus ingressurum, eadem gratia donatum. Eam urbem cum essent Cathaginenses *b* depopulaturi, parentes filium, ac pauca de suis opibus accipientes, in sanctæ Mariæ castrum *c* sese recipiunt. Eo loci cum versarentur, magnam capiebant lætitiā, quod Puerum, octavum jam annum attingentem, viderent et sibi morigerum, et in virtutis via progressus facientem. Dederat enim illi Deus ut futurorum exitus longe provideret, eum sicuti olim Samuelem e matris utero diligens, et jam inde a puero, ut Jeremiam, Sanctorum numero adscribens.

Barbara
servitus ei
prædicatur :

4 Hic, cum in nocte dormiret, visus est in somnis audire, qui diceret: Oportet, Joannes, te captivum in Africam abduci, ac barbaris servitutem servire, uti multos inibi, qui non satis sunt in religione firmi, in virtutis viam dirigas, atque confirmes. Id simul parentibus aperuit, tanta diligentia servabatur, ut extra urbem ne latum quidem unguem excedere ei per parentem liceret. Verum ad duodecimum annum cum adolevisset, ac multo majore gratia cumlaretur, sacræ precectioni diutius vacare cœpit, ut qui ex Apostolo audivisset: Sine intermissione orate. Porro non modo ante, sed post somnum etiam orare consueverat. Divinis Literis sedulam operam navabat, quæque ex his excerpserat, animo assidue volutabat, studens se pro dignitate illius respondere, qui ipsum ad se vocaverat. Cum vero memoria repeteret, quæ de servitute in somnis vidisset, impendio magis precabatur: Domine Jesu Christe, qui voluntatem timentium te facis, ac preces eorum exaudis; quando tuæ ita visum est bonitati, fac in probum herum incidam.

a
cladem fu-
uram præ-
nuntiat :

5 Sancto igitur Spiritu afflatus, quæ oppido *d* eventura essent, cœpit ante prædicare, quem admodum hostes in urbem impetum post tres dies facturi essent, multorumque hominum stragem edituri, eos nominatim appellans, qui ea clade mortem essent oppetaturi. Igitur populus ad eum coactus rem melius ex eodem audire prægestiebat. Tum ille divinum os adaperiens, eos ad pœnitentiam adhortabatur, [*a*] sceleribus ac flagitiis se continerent, vitam degerent virtutibus præclaram, studerent caritati non fictæ, ut ait Apostolus, et sanctificationi, sine qua nemo umquam Deum videre potest: simul adverterent illud Euangelii: Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. Hæc cum ille prædicaret, boni omnes gaudebant, in tenera ætate maturam quamdam senilemque prudentiam agnoscentes. Ac nonnulli quidem veluti divino cuidam vati, alii tamquam homini, sacris mysteriis per cælestes illas mentes initiato attentas aures præbebant. At vero stulti, quique de plebis fæce, nihilominus habitantem in Adolescente Spiritus sancti gratiam attendentes, divinare illum, ac vaticinari, malaque ominari dictitabant.

capitur

6 At cum Saracenorum adventus jam propius immineret, re divinitus cognita, mandat populo, sibi caverent, rebusque suis invigilarent, non dissimulanter nuntians ceptam omnino barbarorum incursionem. Verum cum parentes in vicum nescio quem, necessitate compulsi, profecti essent; ipse solus domi substitit. Interim quodam die ab æqualibus cogitur, aliquantisper cum his extra urbem exire. Igitur non multo longe progressi cum essent, continuo in eos Saraceni invadentes, omnes capiunt: in quibus cum se captivum videret Puer Deo

acceptissimus, continuo se fletu conficiebat, memoria repetens, quæ Deus sibi per quietem dixisset; se nimirum in Africam aliquando abducendum. Sed Dei providentia, qui omnia facili negotio conficit, factum est, ut a quodam Christiano, qui ex illa esset regione, emeretur.

7 Igitur cum illinc solverent, et se alto committerent, sane quam acerbe querebatur, divelli ac seungi a complexu carissimorum parentum; adeo ut præ nimio animi mœrore somno occuparetur. Ibi in somnis sibi adesse visus est *e*, qui diceret: Quid ita, fili, te lacrymis et angoribus afflicta? Et Puer, Quid ni, inquit, fleam, cum in hac ætatula meis me orbatum parentibus videam? Atque ille, Ne ita te exerceas: Deus enim te genitoribus tuis hodie reddet, ac simul qui tecum sunt omnes, qui erant ad viginti supra ducentos. Is autem ad hominem, quem videbat, Quis tu, inquit, es, Domine, qui mihi tam prospera ac secunda nuntias? Ego sum, inquit, Christi discipulus et apostolus. Ananias. Sed profecto quidem rectius intelligemus, eum non tam Ananiam fuisse, quam cælestem gratiam a Deo collatam, quæ Adolescentem vel ab ipsa ineunte ætate mirum in modum ornavit, atque cohonestavit: quod enim sibi velit Ananias, quam gratiæ donatio, vel Dei gratia, sive etiam gloria *f*?

8 Hæc etiam visio iis, qui primas in navi tenebant, est oblata, qui audire visi sunt: Agite, jam cursum convertite, ac Puerum hunc missum facite; utpote qui Dei mancipium sit; sin minus, pro certo sciatis, in manus Græcorum militum *g* vos hodie deventuros. Ii vero, quæ per visum cognoverant, ridentes, ac nihili facientes (impuris enim mentibus nihil boni potest offerri, cui fidem habendam esse cognoscant) cursum sequebantur. Jam octava hora præterierat, cum navigium apparet, quasi Syracusis solvisset, maximum, ac longe velocissimum, instructum hominibus robustissimis ac bellicosissimis, ac jaculandi peritissimis: qui simul hostes prævertere, facili negotio opportuneque prædones flagitiosissimos subito aggressi, eos capiunt. Captivi in libertatem asseruntur, ac Puer sanctissimus carissimis parentibus restituitur: quoniam Dominus non despicit sperantes in se, ut est in Psalmis: et Prope est Dominus omnibus invocantibus eum; omnibus, qui invocant eum in veritate. Verum cum tres annos cum suis parentibus versatus est, iisque se dicto audientem omnimodis præstitisset, pater naturæ concessit; mater a conjuge viduata, in Filio post Deum spes omnes suas collocaverat, utpote quæ neminem alium haberet, cujus ope ac subsidio se misera sustentaret.

9 Quæ cum ita essent, ad sancti Adolescentis aures vox divinitus affertur: Egredere de terra tua, et de cognatione tua, sicut insignis ille patriarcha Abraham: age, jam ad nos concede, et, transmisso mari periculosissimo, in Africam trajice; quemadmodum olim a principio tibi est demonstratum. Tum is Dei Opt. Max. jussa libenti sane animo capessens, magnoque peregrinandi desiderio inflammatus, eidem supplicabat, quam primum rem conficeret, seque salvum in tanto rerum discrimine tueretur. Secum inde reputabat, unde quaque præstare, hominem Christi gratia minutum peregre esse, quam domi cum propinquis ac necessariis vitam jucundissimam, omnibus voluptatibus cumulatum, transigere.

10 Non multo post, ecce tibi Agarenorum irruptio priore longe crudelior atque immanior.

Cumque

a Saracenis; sed, visione præcedente,

E

f parentibus restituitur.

g

F

In Africam, antea divinitus ea de re præmonitus,

A Cumque ab iis, quæ supra memoravimus, oppidis longe abesset Adolescens, (jam enim ad præclara certamina vocabatur) ab illis comprehenditur, rursusque a quodam homine Christiano emptus, in Africam abducitur. Is alteri etiam Christiano coriario multis opibus affluentem vendidit; qui liberalem Adolescentis aspectum, morumque suavitatem ac disciplinam perspicens, tum assiduum precationis studium, in obsequendo sedulitatem, animum simplicem ac sine omni dolo ac fastu, morigerum ac lenem, cepit illum vehementer diligere, ac veluti Ægypto Josephum Pharaonem, ita hunc domui suæ præfecit, resque omnes ejus curæ ac fidelitati credidit, atque commisit. Eo loci eam vivendi rationem tenuit, quæ Deo esset acceptissima, carnem spiritus imperio premens ac domans, adeo ut non modo Christianis, qui inibi versabantur; sed ab ipsis Ismaëlitis et suspiceretur et commendaretur.

ANNOTATA.

a Enna pluribus exponitur in Commentario prævio num. 2: quibus addi potest ejusdem nominis etymon. Thomas Fazellus de Rebus Siculis prioris decadis lib. 10 pag. 203, Condita fuit, inquit, hæc urbs a Syracusanis, duce Enno, a quo et nomen sortita, ut plerique tradunt... Quamquam res ipsa, natura loci, et culturæ frequentia, nominis etymologiam e Græco producere videantur: ennain (imo ἐνναϊν) namque Græcis inhabitare, sive intus habitare significat.

b Carthaginenses sive Saraceni. Vide Commentarium prævium § 1 num. 8.

c S. Mariæ castrum ubi ponendum sit, incertum; videri tamen in Mediterraneis fuisse, prænotavimus ibidem.

d Oppido, id est, illi nempe castro; ex Græco textu nostri apographi, ubi dicitur καὶ ἐν τῷ κάστρῳ.

e Ibidem dicitur τὴν λευκοφόρον ἱππότην, id est, equitem quemdam candidatum, vel qui ferebat candidam vel albam vestem.

f Ananias, nomen viri Hebræicum, q. d. Latine Dominus est propitius, sicut invenio in expositione nominum propriorum novi Testamenti ad calcem Manualis Georgii Pasoris. In vocum autem Hebræicarum etc. interpretatione, quæ habetur ad finem Bibliorum sacrorum vulgatæ editionis, cur anania redditur nubes Domini?

g Videlicet eorum, qui in Siciliæ præsidio erant adversum Saracenos, sicut observat Caietanus in suis ad hanc Vitam Animadversionibus pluries supra citatis.

CAPUT II.

Castitas Sancti frustra impugnata;
sanatio moribundi ac infirmorum;
ipsius a morte liberatio; visitatio
Terræ sanctæ; vitæ ac nominis
mutatio: gesta Alexandriæ.

Verumenimvero bonorum omnium hostis infestissimus, qui fidelibus semper invidere eosque odisse consuevit, tantam videns in Ado-

lescente virtutem, iniquo sane animo ferebat; sed amentia ac furore elatus, omnes undique illi insidiarum machinationes locat ac struit. Nunc misere hominem perturbat ac divexat, nunc pravæ animo cogitationes subjicit: post paullo dulcissimæ parentis, necessariorum discidium in memoriam redigens dire Puerum afflictabat. Hic vero oratione ac magna in Deum fiducia fretus, omnes illius conatus ac dolos præclare elusit, penitusque evertit. Porro cum sanctissimum Adolescentem hisce technis capere se minime posse adverteret, sed contentionibus suis multo esse præstantiorem, aliter hominem aggredi tentat: mirum enim, quam facilia sint ejus in pravum studia. Qua vero id ratione præstiterit, audite. Heri sui conjugem, quæ carissimum Adolescentem perdit deperibat, infinitis propemodum dolis aggreditur, eosque stimulos injicit, ut amoris æstum misera ferre non posset. Itaque vultum sibi instar pictoris adeo præclare nitideque medicatur, ac fuco et cerussa depingit, ut lacteum illius candorem diceret, nitentesque rosas genis esse adnatas, oculis totoque vultu lasciviam ac petulantiam spirare: comam calamistro vibratam eleganter componere, vestes omnemque ornatum perbelle concinneque sibi aptare, eaque demum efficere, quæ pessima quæque amentissima femina effecisset, his ut artibus illum ad se pelliceret, tantam pulchritudinis elegantiaque vim suspicientem atque obstupescerentem.

12 Sed novus Josephus, ut qui ardentissimo continentia amore teneretur, firmissimus quasi murus ac munitissimum propugnaculum se opponens telis omnibus, quæ nova etiam Ægyptia conjiceret, egregie obsistebat. Corpus per vigiliæ, ac temperantiam domans, duriterque carnem macerans, ac conficiens humi cubationibus, ac remotis mollioris lecti, balneique deliciis. Ceterum multis post diebus ad mercaturam herus peregre profectus cum esset, servo domi relicto, multo acrioribus libidinis stimulis impudentissima diaboli ministra concitata, magis magisque cepit insanire, et non modo in omnibus, quæ gereret, intemperantiæ æstrum præ se ferre; sed Adolescentem etiam omnibus libidinis illecebris petulanter adoriri: qui veluti ab igne longissime resiliens, a contumelia ac maledicto se continebat, domini jura reveritus. Atque eadem, quæ F Josephus usurpabat: Ecce dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua, nec quidquam est, quod non in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ uxor ejus es: quomodo ergo possum hoc malum facere, et peccare in dominum meum? Addebatque, An non, si hoc flagitii ausim, tellus dehiscens me absorbeat et in profunda infernorum deturbet? An non in me fulmina cælum contorqueat? Quare alium ex impuris sordidisque hisce hominibus pro tua libidine diligas licebit, mulier; me autem non est, ut ejus verborum lenociniis atque illecebris in fraudem inducere ac irretire speres.

13 Illa vero, ut suo se voto frustratam videt, apud virum, qui in præsentia de mercatura reverterat, Adolescentem hac impostura criminatur. Quid, inquit, puerum hunc Siculum adduxisti? nempe ut me ludos faceret. Ad nefarium enim scelus suscipiendum me inducere confidentissimus atque impudentissimus cogitabat. Ego vero flagitium summopere aversata, ut pudicas honestasque matronas decet, aures vultumque alio converti. Jamque ab audaciæ impudentiaque magnitudine

A. ANONYMO.
Dæmone multa in Sanctum machinate, mulier salax

castitatem ejus impugnata, sed frustra.

Hinc admissi scelus accusatur, ac pessime tractatur;

A. ANONYMO.

gnitudine perterrefacta, verberibus in illum animadvertere cogitabam : sed metuens nequissimi servi fugam, compulsus sum contumeliæ infamiam linguæ silentio occultare. Jam igitur rem teneas; tu quid factum oporteat, vide. Hæc simul vir audivit, pristinum amorem in odium, ut par erat, convertit, et ob admissum scelus fortissimum Athletam diris exemplis cœpit habere; nunc flagris cedere, nunc in capillos involare, sæpe etiam catenis ac fuste multare. Tum videre erat sanctissimum Adolescentem quotidie malis undique circumventum, magnumque cruciatum, ac dolorem certamen sustinentem : lætum tamen, lillaremque spe præmii ac coronæ, et cum D. Paulo canentem; Quis nos separabit a caritate Christi? neque tribulatio, neque angustia, neque fames, neque persecutio, neque periculum. Hujusmodi verbis animam suam appellans, fortiter adversa tolerabat, illud memoria probe tenens : Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

sed detecta
deinde in-
nocentia
cogitat Pa-
læstinam :

B 14 Igitur cum in hisce ærumnis ac calamitatibus versaretur, divinam sibi opem adesse sensit. Illi enim nocturnis precibus vacanti adstitit, qui diceret : Bono animo sis, Adolescens : mox enim quibus malis cingeris, eripiere : nam impura illa ac scelestas meretricula, quæ in hæc te mala conjecit, cadet in foveam, quam fecit, et in operibus manuum suarum comprehendetur? Vix biduum præterivit, cum vir ejus feminam turpissimam cum adultero deprehendit, ac statim domo ejecit. Post vero ubi ex famulis cognovit, Adolescentem potius a muliere agitatam; cui facinori assentire cum nolisset, hanc imposturam ab illa fuisse excogitatam; jam tum magno illum in honore habere cœpit. Is vero cum se pretio redemisset, factus jam libertatis compos, ex ea familia discessit. Tum sacra oratoria frequentare, noctes psalmis hymnisque canendis transigere ac vehementer desiderabat in Palæstinam proficisci, ut quibus in locis pro nostra salute acerbissimos cruciatus Dominus noster tulit, in iisdem Deum ac Servatorem veneraretur, ibique sanctum monachorum habitum indueret.

moribun-
dum sanat.

C 15 Hæc secum reputanti rerum suarum moderator apparens; Quam, inquit, sana, Deoque accepta sunt consilia tua! Prospere igitur inceptum iter sequere, et jam nunc facultatem accipies malis morbisque omnibus medendi atque sanandi. Hanc visionem rei confirmavit eventus : cum enim Christianus quidam ac Ismaëlita inter se contenderent, Christianus districto fuste Ismaëlita caput contudit atque confregit. Is a propinquis sublimis rapitur, et in lecto agens animam collocatur : mox ambos ad ameram a sistunt, qui improbum facinus admiratus, jubet Saracenum domum deportari, qui mox spiritum exhalaturus videbatur; Christianum vero obtruncari. Hæc ubi rescivit Homo admirabilis, præpropere ad moribundum accurrit, caput amplectitur et, signo crucis clam impresso, pristinae sanitati restituit; adeo ut continuo exsurgens ad præfectum adiverit, populoque miraculum promulgarit. Hoc ut audivit ille, ira in admirationem conversa (virtus enim vel immanissimos durissimosque homines frangere atque emollire consuevit) et cædis reum absolvit, et sancto Adolescenti hæc libere patrare permisit.

16 Tanto sed enim prodigio passim divulgato, omnes de gente Ismaëlita, quotquot morbis conflictarentur, ad eum confugientes rite sanabantur, ac proinde illum habebant perinde ac

hominem cælitus demissum ad se curandos atque servandos, dignumque omnes existimabant, qui tamquam Dei Homo in eorum domos intromitteretur, ac benedictione impertiret : ac nonnullis Ismaëlitis persuasit, ut a vana, qua tenebantur, religione discederent, ac sacro Baptismate lavarentur : idque noctu accersitis sacerdotibus præstabat : neque enim ibi deerant ea tempestate sacerdotes digni, qui præpotenti Deo sacrum Missæ sacrificium offerrent; in quibus enitebat beatissimus episcopus Pantaleon, pietate ceterisque virtutibus præclarissime exornatus; qui et verbis docebat, et moribus verba confirmabat. Hic aliquando cum sacris operaretur, Homo Dei candidissimam columbam supra illius caput circumvolantem vidit.

17 Igitur cum hæc mira, ut dictum est, a sanctissimo Viro ederentur, ac ejus doctrina per universam regionem passim promanaret, principes viri gentis Ismaëlita apud Ameram *b* in jus vocant, ut qui novam religionem in urbem inferret, ac Mariæ Filium Spiritui nescio cui, ac Patri coæternum, ac consubstantialem prædicaret, ac Prophetam *c* per summum dedecus contemneret, ejusque vaticinia pro nihilo haberet. Tum fidelissimus ille satanæ satelles in carcerem trudi Virum innocentissimum jubet, in crastinum illi vitam erepturus. Quid interim generosus ac robustus Pancratiastes *d*? Non animum despondit, non rebus suis desperavit, non expavit tyranni minas, non horruit, animoque consternatus est ad latam in se de capite sententiam; sed perstitit constans, immotus, imperterritus; expectans affuturum sibi a Deo subsidium, cujus factus est compos. Quippe cælitus vox ad Hominem venit : Salve, Athleta, cras ab hoc carcere incolumis egrediere : ac prima luce, qui ei provinciam præerat, et in vincula illum conjecerat, potestatem facit libere abundi. Sanctus vero Dei Vir, paulisper commoratus, ut Christi fideles confirmaret, in Sanctam *e* inde civitatem proficiscitur : manibusque continenter in cælum sublatis, Deum suæ imbecillitatis adiutorem implorabat, dicens : Dirige me, Domine, in semitis tuis, et ambulabo in via tua. Et rursus, Viam veritatis elegi, et judicia tua non sum oblitus. Et, Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, et in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua : et alia id genus, quæ itineri essent accommodata, crebro usurpans, mense Aprilis *f* tandem in Sanctam civitatem pervenit. Ibi sacrosanctum venerandumque Domini nostri Jesu Christi sepulchrum veneratus est, unde resurrectionis gratia nobis effulsit.

18 Per id tempus Hierosolymitanam ecclesiam tenebat Elias *g* Patriarcha, vir admirabilis, cælestique prudentia ornatissimus, qui incomparabili sapientia et doctrina orthodoxa ecclesiam mirum in modum illustravit. Huic illius adventus cælitus est indicatus : qui Virum adiens, perspecta, quæ in eo inerant, Spiritus sancti gratia (animus enim cum a pravis est carnis libidinibus immunis, ac divino incomprehensoque splendore collustratus, alienas animi motiones facile potest perspicere) Video, inquit, in seculari isto habitu institutum sensusque monasticos. Ille vero ubi consilia animi sui omnia viro sanctissimo aperuit, confestim Patriarcha precibus in S. Calvario effusus, sacro illum habitu induit, suoque de nomine Eliam appellavit. Voti igitur compos factus novus Elias per aliquot dies in ea civitate substitit, ut sanctissima loca lustraret, atque veneraretur :

D aliosque
Saracenos a
variis mor-
bis curat.

Ob fidem
orthodoxam
ad mortem
destinatur;
sed cælitus
liberatur,
et Hieroso-
lymam in-
trat.

b

c

E

d

e

F

f

Ibidem in-
duit habi-
tum mona-
sticum, vo-
catur Elias,
visit loca
sancta etc.

A tur: inde ad alia visenda egreditur, in quibus Dominus noster nostram est salutem operatus. Ac primum in Jordanem fluviorum omnium sanctissimum proficiscitur: inde ubi ex sacrosanctis illius aquis voluptatem hausit incredibilem, ad Genesaret visendum contendit, ibi locum lustraturus, quo loco panem ac piscem SS. Apostoli comederant, quem illis post suam resurrectionem Christi Dominus distribuerat. Hinc ad montem Thabor, et ad locum, quem Duodecim sedes vocant h: post ad Sina, ubi Deus Opt. Max. Moysi servo suo sacra mysteria aperte ostendebat. Sic velut per depictas tabulas veritatem assequabatur: non quod loco circumscribi divinum Numen existimaret, ea loca, quæ divinis apparitionibus fuissent illustrata, novus Elias salutaret; sed quia sciret eos, qui vehementi in Deum essent amore inflammati, non modo quæ idem loca pressisset ac lustrasset, sibi esse carissima atque jucundissima; sed iis etiam, in quibus Elias versatus fuisset, summopere delectari.

Alexandriam venit, dæmonem pellit, et multos ab agrotis morbos.

B 19 Huc igitur cum advenisset, ibique tres annos commoratus fuisset, singulorum patrum instituta ac studia sedulo observabat, atque hujus gratiam, illius ad principia contentionem contemplabatur. In alio lenem animum, et ab iracundia longe alienum; in isto mansuetudinem atque humanitatem, demum ab omnibus pietatem, religionem, mutuamque caritatem, arctissimam concordiam, clementiam, magnanimitatem, vigilias, humi cubationes, temperantiam addiscebatur. Hæc omnia colligens, studebat in dies magnos in perfectæ cumulataque virtutis via progressus facere. Verum post triennium illinc decedens Alexandriam venit: sed priusquam in urbem intraret, quidam illi occurrit, qui a dæmone oppressus e civitate ventitabat. Is divinum plane hominem intuitus, humi prorsus in faciem cecidit, ac spuma os fœdans, dire cruciatur. Tum Vir sanctissimus ejus vicem commiseratus, signum crucis in homine cum efformasset, pristinae valetudini restituit, cacodæmone procul inde exterminato. Complures etiam alios adversa valetudine utentes Deus per illum morbo liberavit. Porro sæpenumero ad vesperam egrediens ad sancta martyrum templa, totam noctem Deo supplicaturus adibat Marci Evangelistæ i, ac Petri episc. et martyris celeberrimi k, Menæ l, Cyri, Joannis martyrum etiam præclarissimorum.

ANNOTATA.

a Græce τῷ ἀνθρώπῳ, secundum exemplar nostrum. Caietanus in *Animadversionibus*, Hic, inquit, ad AMERAM, paulo post ad PRÆFECTUM dicit. Dignitatis nomen fuit, quo princeps Mahometes appellari se jussit. Sigebertus de Mahomete: "In regno Sarracenorum quatuor prætores statuit, qui amerei vocabantur: ipse vero "ameras dicebatur". Postea vero nomen ad Sarracenorum imperatores, regesque et præfectos traductum. Consuli præterea potest Cangius in *Glossario Latino-barbaro* ad vocem amir; ubi invenies, amiras et amiratos apud Sarracenos et Turcas, esse satrapas urbium vel præfectos provinciarum, atque adeo sultanos, qui caliphæ suberant; item varie efferrī apud scriptores ejusmodi vocabula.

b Caietanus in *Animadversionibus*, Græce, ait, AMERAMNI. Emendandum censerem AMERAS. APUD AMERAM paulo post dicitur QUI EI PROVINCIAE PRÆERAT. Nomen igitur hoc loco

est pro summa apud Sarracenos in Africa potestate. Tradit vero Joannes Curopalates, imperatorem Sarracenorum in Africa, AMERAM dictum; sed in Hispania AMERMUMNEM, itemque in Perside. Igitur nisi sit hoc loci AMERAMNES nomen viri proprium, vel legendum AMERAS vel AMERMUMNES. Ita Caietanus, citans Curopalatem in *Michaële Rangabe* et in *Basilio*.

c Mahometem intellige.

d Pancratiaste, q. d. pancratio victor. Pancratium autem constabat pugilatu ac luctatione, ac ita dicebatur a πάν et κράτος, quod omnium nervorum viriumque contentione transigeretur. Nam non pugnis modo, sed et calcibus et cubitis utebantur, ut indicat Fabius lib. II cap. VIII. Falsus est Hermolaus Barbarus, cum putabat ita dici a πάντα et κρατεῖν, a vincendo omnia, ut pancratium sit certamen, quo quis quinque certandi generibus congregitur, hoc est, cursu, pugilatu, lucta, saltu et disco. Confudit enim Hermolaus πένταθλον et πάγκράτιον. Vide quinquertiones. Hæc observat Vossius in *Etymologico linguæ Latinæ: e quibus abunde intelligitur, nomen superius sancto nostro metaphorice applicatum esse*.

e In nostro apographo Græco nonnulla, quæ hic præcedunt, non invenio: plurima item alia in eodem non lego, quæ interpretes Latinus e suo Græco exemplari transtulit. Vide Annotata ad cap. 3 lit c.

f Quo anno? Vide *Commentarium* § 2 num. 12.

g De isto patriarcha disputatur ibidem § 1.

h Adrichomius in *Theatro Terræ sanctæ* pag. 143 varia de amœnissimo hoc monte collecta reliquit posteris; sed de loco isto Duodecim sedium, nihil ibi reperio, nec apud Quaresmium in *Elucidatione Terræ sanctæ* tom. 2 lib. 7, peregrinatione 4 cap. 2.

i De S. Marci templo Alexandriæ mentio fit apud nos ad diem 22 Aprilis pag 349.

k Colitur a Latinis die 26 Novembris, quo agendum de eo erit. Consuli interim possunt quæ occasione S. Marci Evangelistæ habentur apud nos loco mox citato, et in *Historia chronologica Patriarcharum Alexandrinorum ante tomum v Junii* a pag. 34*.

l Mennam martyrem cum Hermogene et Euprapho Alexandriæ annuntiat *Martyrologium Romanum* die 10 Decembris: sed cum synonymo huic Martyri alios adjungat socios Biographus noster, puto eum ab isto esse diversum.

CAPUT III.

Alicæ peregrinationes, Saraceni aliquot ad Christum conversi, vaticinia, perspicientia animorum, vita ascetica, miracula.

Verum ubi vidit interpellari sua studia, ac maximo honore [se] affici, gloriæ contemptor egregius, quietisque studiosus, clam ex urbe evadens, ad Persidem contendit, magno videndi desiderio succensus ea loca, in quibus tres Pueri, ac Daniel a vates sanctissimus certamen inivissent, eorumque

Persidem, inde Antiochiam et Africam petit, Sarracenos instruit

A. ANONYMO.

eorumque reliquias rite venerandi. Verum seditione a barbaris ibi excitata, eo proficisci prohibitus est. Quare ad Antiochenorum metropolim se confert. Ea in urbe cum versaretur, qui identidem apparuerat, ei nunc demum apparet, monens patriam repeteret, seque ad exercitationum certamina accingeret: tum montem *b* ostendens, ubi asceticam palæstram poneret. Ille dicto se audientem præbens, se dat in viam: jam enim Homo purissimus optime noverat, cuinam parendum esset igitur in Africam iter faciens, in duodecim numero Saracenos incurrit, qui itineris longitudine languidi simul conquiescendum sibi putavere. Tum Saraceni a S. Elia rogare, quæ nostra esset religio, quidve de augustissimæ Trinitatis mysterio sentiremus. Qui illis respondens, Nostra, inquit, Christianorum fides purissima est, nullisque sordibus inquinata, quam sacrosancti vates, atque Apostoli suo testimonio comprobarunt, atque signis ac prodigiis viri sanctissimi stabiliverunt ac confirmarunt: idcirco puram et ab omni scelerum macula intactam vivendi rationem sequentes, et caducis

B hujusce seculi rebus nuntium remittentes, ac paupertatem amplectentes, castimoniam atque adeo virginitatem, tolerantiam simul et frugalitatem commendamus.

de religione
orthodoxa,
et eorum
superstitionem
refutat,

21 Vestibus utimur ad tuendum corpus; et qui per ignaviam ac socordiam corporis cultum negligunt, eos hortamur ac, quoad possumus, impellimus, ut quod necessitas postulat, sibi curent. Credimus vero in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, non tres deitates aut tres naturas, aut tres deos inter se majores aut minores opinamur: neque enim alium deum præter tres hæc Personas agnoscimus, quæ sunt Pater, Filius, et Spiritus sanctus, in quibus unum Deum confitemur unamque unius deitatis originem, unum imperium, unam potentiam, unam agendi vim, unum consilium, unam voluntatem, unam dominandi administrandique rationem unius naturæ ac substantiæ in tribus Personis. Ceterum vestra Ismaëlitarum superstitio, ex diversis sectis conflata, minime cohærere potest. Etenim cum Patri soli generationis experti divinitatem tribuatis, jam in Arii hæresim declinatis; Christumque purum putum hominem, ac

C vatem esse cum affirmetis, rursus in ejusdem Arii dogma relabimini: item cum illum neutiquam vere, sed fecte simulateque ac veluti per phantasma, mortem, crucemque acerbissimam oppetivisse asseratis, cælestem regem oppugnatis. Jam vero cum vos circumciditis, Judæorum legem sectamini; pluresque uxores domum ducentes, Deo obsistitis. Unum enim adjutorium viro, non plura Deus tribuit: cumque discinctos dissolutosque lumbos habeatis, intemperantes estis in voluptatibus, nec longe a belluis dissimiles in libidinibus.

ac ad veram
fidem convertit.

22 Atqui bruta ipsa impetus, quem natura injecit, modum aliquem novere; at vos quocumque nefariæ libidinis genere contaminati, nullum turpitudini finem facitis. Nec immerito quidem, cum propheta vester, cui vos divinos honores impenditis, ex sectis omnibus deteriora quæque decerpens, eaque tradens, quæ omnibus nimium carnis voluptatibus deditis grata essent, maximeque accommodata, vos misere decepit; atque hæc servantes, vitæ sanctimoniam vos assequi arbitramini. Et nos quidem in re nostra, siquid testibus opus sit, non unum plane testem, sed duos etiam ac tres, atque adeo plures producere, ac laudare possumus; vos vero cum unum solum testem habeatis vestræ superstitionis, ejus

vos maximopere pudere debet. Hæc cum ille dixisset, permoti sunt barbarorum animi, eumque enixe rogarunt, cælestis gratiæ lavacro sese tingeret. Quod cum præstitisset, eos ex servitutis filiis, in filios libertatis per sacrum Baptisma commutavit. Cum his duodecim simul octo alii ad regenerationis fontem accesserunt. Atque is erat noster Elias, ejusque oratio ita erat divino sale condita, plane ut infideles divinarumque rerum expertes ad fidem Deique cognitionem facile traduceret.

23 Ut *c* vero Africam prætervectus in Siciliam appulit, velut maxima oneraria multis variisque mercibus onusta, Panormi *d* matrem reperit, omni virtutum genere cumulatam: quam care amplexatus cum esset, eique omnia narrasset, quæ Deus per illum in peregrinatione gesserat; cum ea multos dies mansit. Per id tempus cum Agarenorum princeps classem aciemque instrueret adversus Rheginos *e*, noster Christianissimus imperator (erat is Leo *f* clementissimus) Basilium quendam, cognomento Nasar *g*, ducem constituit, ac Rhegium cum quadraginta quinque navibus ad obsistendum hosti mittit. Tum Elias, utpote ejus perspicacissimam mentis aciem divinus splendor illustrasset, omnibus liquido prædicabat et Græcorum victoriam ac cladem Agarenorum: proinde beato erectoque erat animo Dux; jam enim vaticinandi vim, vitæque sanctimoniam Viri integerrimi ubique fama divulgaverat.

24 Igitur Panormo *h* Rhegium proficiscente Agarenorum classe omnes incolæ, horribiles hostium impetus metuentes, decedere cogitabant: sed noster Elias, qui Mosais etiam charismatis esset repletus; Ne timeatis, aiebat, viri; Dominus pugnabit pro vobis, quibus sane pace ac quiete frui licebit. Tum Basilus dux cum nonnullis delectis militibus hosti occurrens partem barbarorum fudit, partem in mare deturbavit, atque demersit, nonnullos superstites, dum cunctando sibi salutem quærunt, cepit, ut de his triumphatis victoriæ trophæum erigeret: sic vaticinationem divini patris nostri Eliæ minime vanam fuisse comprobavit eventus. Ceterum in Panormo digressus, Tauromenium *i* venit; cumque ibi per aliquot dies substitisset, quidam adolescens admiratione sane dignus, et honesto loco

F natus, ad illum adit, rogans ut sacro se habitu donaret, Sanctus vero Dei Vir, quæ in pectore inerat sancti Spiritus gratia, cum provideret candidatum illum magna cum pietate in monastico instituto vitam ducturum, in monachorum numerum tonsis capillis adscribit, et quo fortius adversarii posset armis obsistere, antiquum in Danielis nomen commutavit. Igitur eo loci parvo temporis intervallo commoratus, Concedamus hinc, inquit discipulo, jam enim maximas calamitates ac mala huic civitati imminere *k* ab Agarenis provideo, et dux Barsamius *l* a barbaris vincetur. Ac continuo una cum discipulo in Peloponnesum *m* navigat.

25 Cum autem in Spartæ *n* finibus essent, (ea est Laconum urbs) cuidam templo Cosmæ et Damiano *o* martyribus gloriosissimis dicato succedunt, ibique commorantur: et quamquam Elias se occultare sedulo studeret, cælestis tamen splendor in eo coruscabat; plane ut incolæ omnes divinum profecto hominem esse conjectantes, ad eum æstu febrique jactatos adducerent; quos ille omnes crucis signo rite procurabat: inter quos erant puellæ duæ a pravis spiritibus malis modis divexatæ, pro quibus ut Deo supplicaret, qui perduxerant,

In Siciliam
delatus
c
d

e
f
g

E

victoriam
præannuntiat:
inde in Peloponnesum
se confert.
h

F

k

l

m

Morbidos
sanat: discipulum a
damone prostratum erigit:
n
o

A duxerant, sanctissimum Virum rogabant. Eas vitalis crucis signo obsegnatas confestim sanavit. Tum virgines, sanæ mentis jam compotes effectæ, Deo gratias agunt, quod eo munere sanctum Virum donasset. Porro ad vesperam, cum consuetas Deo preces persolvissent Elias et Daniel, quisque seorsum de more cubitum eunt. Erat e regione templi antrum profundum ac tenebricosum. Huc igitur penetrans Daniel, totam noctem insomnis precando transegit: quod dæmones, qui ea in specu latitabant, ferre cum minime possent, juvenem derepente, nihil tale suspicantem aggrediuntur, eumque dire vellicantes foras extraxerunt, plane exanimem derelinquentes. Verum divinus Elias mane illum perquirens, jacentem ac suspirantem ad antrum reperit. Cum vero ex discipulo rem omnem cognovisset: Non est, inquit, quod mireris fili, neque enim ipse solus talia perpessus es, verumetiam alius monachorum rector ac præceptor. Mox oratione Dominica super eum recitata, manum porrigens erexit e terra, ac statim convuluit ille, cui paulo ante humi prostrato se de solo tollere non licebat: verumtamen humeri ejus, ut dicebat, veluti robustissimis nervis pulsati, lividi cernebantur,

cum eo petit
Epirum;
ubi injurias
eis illatas

p
q r
s

26 Interim Barsamio Tauromenitani exercitus duci evenit id, quod divinus Pater multo ante prædixerat. Atque illinc enavigarunt in Botrotum q. Hæc veteris r Epiri civitas est. Per id tempus ibi aderat Epinius s, qui secundas a duce exercitus tenebat, homo impius, ventosus ac protervus. Is sanctos viros cum aspexisset, nihilominus divinam in illis sancti Spiritus gratiam inherentem attendens (impius enim animus etiam ipsos coporis sensus inertes habet ad sua munera obeunda) asperioribus verbis in eos est inectus, Agarenos, perditosque urbis exploratores appellans: tamen illi ad hominis pedes provoluti supplicabant, ut de peregrinis monachis talia ne suspicaretur. At ille tametsi a præfecto etiam rogaretur (erat enim Elias præfecto notus) numquam adduci potuit, ut iram minueret; sed superbo elatoque supercilio jubet innocentes viros detrudi in carcerem, ac rite, magnaue diligentia servari, in eos tamquam atrocis sceleris reos postera luce animadversurus: jam enim tum erat vespera. Cum autem in custodiam ducerentur, divinus Elias discipuli vicem dolens, ægreque ferens; Mihi, inquit, vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus.

Deus ulciscitur. Corcyram appellunt. Sanatur amens mulier.

c u

27 Porro ne quis miretur, quod audiat justos interdum cruciari; sciat is tyrannis tradi non ut plectantur, sed ut potius probentur; non ut arguantur, sed ut gloriosi enitescant, ac nobis, qui incogitate inertem vitam ducimus exemplaria sint atque incitamenta ad patientiam completendam. Quid igitur? An servorum suorum injuriam moratus est ulcisci Deus? Minime quidem: sed die insequenti injustus ille iudex, pectore a proprio equo calcibus male impetito, confestim animam efflavit: populus vero cognita divina ultione, Deo omnium servatori ac gubernatori gratias, laudesque cecinerunt. Igitur missi, Romam contendere statuunt, sed præpediti Corcyram t appellunt: ibi apud episcopum u divertentes, in quodam cubiculo delitescebant: sed præclarissimum Eliæ lumen latere neutiquam poterat: nam a quibusdam illius ecclesiæ viris rogatur, uti pias pro quadam insana muliercula preces Deo effundat. Ea carissimo filio, ut dictitabat, orbata, nimio se luctu ac dolore conficiens, a mente atque a se discesserat. Abnuat sanctus Augusti Tomus III.

Vir. Rursum illi instant mulierem ad se venire patiatur: quod profecto ille non tulit; sed fiat, inquit, prius ad Deum oratio, et Dei virtutem perspicietis; cujus ubique gentium misericordia longe, lateque diffunditur. Facta itaque præcatione, eodem temporis articulo, presbyteri domum mulieris concedentes, eam mentis compotem sanamque reperiunt.

A. ANONIMO.

28 Porro discedentes Corcyra in Calabriam prospere navigarunt, et in locum, qui sancto Eliæ demonstratus fuerat, venientes, cognomento Salina x, asceticam palæstram ibi instituerunt. Eo loci cum versarentur Elias et Daniel, agrumque divinis consitum virtutibus colerent, plebsque ad id vitæ institutum sectandum excitare, seque multis viam ad æternam salutem præstiteret; a malo pravoque in meliorem frugem revocantes. Probos enim viros semper consecrari solet utile ac conducibile. Idcirco suos Dominus discipulos docebat: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Sæpe et in alia loca commigrantes hi Deo acceptissimi Patres duo, nequaquam animi quietem ac tranquillitatem mutabant, sed semper iidem erant et cum sese in monasterio exercerent, et cum inter seculi rumores versarentur, variaque loca permutarent. Qui enim secundum Dei leges vitam instituant, iis profecto locus omnis est porro tutus, ac periculo vacuus: neque enim virtus circumscribitur loco.

In Calabriam delati vitam asceticam exercent.

29 Ceterum divinus Elias in animis curandis, si quis alius uspiam, egregie præcellerat, multis in scelerum via cursum adhortationibus suis interumpens persuadensque ne carnem adversus spiritum stimularent, neque corpori indulgerent, quæ libido expeteret, sed quæ necessitas postularet: oculos auresque continerent, cohiberent olfactum, linguæ parcerent, tactum coercerent, iram prohiberent, modum quemdam desideriis præfigerent: totos se Deo dederent, arma orationem, firmissimum murum ducerent jejunium, a superbia ac fastu vehementer abhorrerent, demissioni studerent; quæ alii gererent, minime animus intenderent, quæ sursum sunt saperent, quæ sursum sunt quærerent, ut Apostolus præcipit: nihil cum virtute conjunctum ad ostentationem facerent, sed rectam in his intentionem haberent, animumque in alios lenem ac clementem. Hæc, et his plura præcipiebat illis, qui ad se ventitabant, longe alios, atque venerant, remittens, ex flagitiosis hominibus effectos probitatis cultores.

Præclara S. Eliæ ad virtutem monita:

30 Vaticinandi dono, æque ac prisca illi divini Patres pollebat, futura providens atque prædicans. Nec mirum, cum Deum in se haberet, quæ longe remota essent aperientem atque demonstrantem. Quippe multis vel ante hebdomadam vitæ finem prædicebat, eos adhortando, uti se ad tam longinquam peregrinationem ornarent. Qui peccassent, clanculum ac seorsim monebat, ut a pravo se abstinerent. Verum cum nihil sibi obsequentes videret, sæpenumero ante omnes objurgabat. Agarenorum excursionses populis multo ante prædicabat, et cum aut victi, aut victores essent futuri. Quin Sicilia oppida y aut barbarorum irruptionem misere devastanda præ oculis providens fratribus narrabat. Aliquando virgam vidit in Calabris regionibus extentam, ac sane illam portendere dicebat ultionem in eos, qui male flagitioseque viverent. Siqui ad eum venirent, qui turpibus corporis animique motibus quateren-

vaticinia, perspicientia animorum:

A. ANONYMO. tur, mentis acie cognoscebat et qua se vinci libidine sinerent, et quam ipsi libidinem vincerent.

excellentia
in omni ge-
nere mira-
culorum.

31 Jam vero miraculorum vis quanta in Elia fuerit, experti sunt omnes, qui variis morborum generibus afflictabantur: quorum testes sunt non ipsa modo litterarum monumenta, se vivæ etiam omnium voces. Quot viri et feminae a malis spiritibus divexati, ejus attactu, aut salutari ad eum preceatione valetudini sunt restituti suæ! Quod ægroti corpore male affecto, vel sola sancti Viri præsencia sunt procurati! Quot capite dolentes sanati! Quot occultis calamitatibus pressi, ab Elia liberati! Quot maris ventorumque tempestate jactati, ad sancti Viri orationem confugientes periculo sunt exempti, cum ipsum remis incumbentem cernerent, ac cum fluctibus obluantem, navigiumque in salutis portum ducentem! Quod e summis arboribus præcipites ruentes, membris male collisis atque confractis, ejus præsencia sanitatem sunt adepti! Verumtamen cum hæc præstaret, non sibi, sed uni Deo gratias esse agendas profitebatur. Non enim meum hoc est dicebat, ita ut mihi gratiam habeatis, sed præpotentis Dei, qui virtutes ac dona hominibus, prout sibi collibitum fuerit, distribuere dignatur: quare non est, miraculorum vir admiremini, eosque felices ac fortunatos prædicetis, qui illa moliantur; sed eos, qui ad virtutem totis nervis incumbunt, hos laudetis, hos beatos existimetis velim, horum vitam imitari studeatis: neque enim extremo die, quis ad æterna flammaram incendia damnandus est, quod mira non patriverit, sed quod divinas leges violaverit.

ANNOTATA.

a S. Danielis collecta sunt gesta tom. v Julii, die 21 a pag. 117.

b De hoc loco agit Commentarius prævius § 2 num. 15. Vide etiam inferius lit. x.

c Hic Ms. nostrum Græcum pergit cum hac versione. Consule quæ dixi superius in Annotatis ad cap. 2 lit. e.

d Panormus, vulgo Palermo, urbs Siciliæ notissima, et inter alias istius insulæ præcipua, archiepiscopalis ac regia. Plurima de illa collegit Fazellus. Vide indicem ad ejus libros de Rebus Siculis.

e Regium (unde Rheginus ejusdem incolæ vel accola) urbs est Calabriæ ad oram freti Siculi et e regione Siciliæ insulæ; vulgo Regio ab incolis dicitur.

f Consule Commentarium prævium § 2 num. 17.

g De eo Commentarius ibidem.

h Tametsi enim Saraceni post eversas Syracusas anno Christi 878, sicut habet Pagijs ad istum annum num. 15, etiam Siciliam et vicinas regiones anno 879 devastarint sub Basilio Macedone, prout tunc refert idem auctor num. 14, Panormum tamen solam pro munimento reliquerunt, teste Cedreno in Nicephoro Phoca imperatore, seu Historiarum compendio pag. 650 editionis regię Parisinæ; ubi hæc memorantur: Cum Africani Sarraceni Syracusas cepissent, imperante Basilio Macedone, reliquas etiam urbes everterunt, tota insula potiti, solamque Panormum pro arce et receptaculo reliquerunt. Hæc Cedrenus; sed videntur ista vel accommode accipienda, vel deserendus Cedrenus; cujus si auctoritatem spectes, non magna admodum est; sin ætatem, satis

ab ista re scripsit remotus, cum sit auctor seculi 12; atque adeo tribus post nostrum Biographum seculis. Non videntur itaque esse vera, quæ dicit de eversis tunc reliquis Siciliæ urbibus, Saracenis tota Siciliæ insula tunc potitis, ac relicta pro receptaculo sola Panormo, quia Biographo nostro sunt contraria; qui indicat, Tauromenium tempore dicti Leonis etiamnum superstes fuisse; ut videsis infra lit. k; Commentarium prævium § 2 num. 18, et Annotata ad cap. 5, lit. c.

i Taurominium vel Tauromenium, vulgo Taormina, urbs parva Siciliæ in ora orientali ad mare Siculum. Plura geographi.

k Civitas itaque illa tunc nondum erat eversa.

l Res ab eo gestas non didici hactenus, nec refert operosius illas indagare.

m Peloponnesus, id est, Πέλοπος νῆσος Pelopis insula, a quo rege legitur denominata; regio ampla, sed proprie tantum peninsula est, ab Austro Græciæ ceteræ adjecta; nunc vulgo ab Italis la Morea vocatur.

n Sparta, quæ et Lacedæmon, urbs olim clara Peloponnesi, et Laconia caput Polybio, Straboni et aliis, ad Eurotam fluvium, a Sparto Inachi nepote condita, ait Baudrantius. Situm exhibet Cellarius Notitiæ orbis antiqui lib. 2 cap. 13 in mappa geographica Græciæ propriæ ad pag. 704, ac deinde pag. 772 varia de ista urbe colligit. Notum est proverbium Ἐλαχες Σπάρταν κόσμησεν Spartam nactus es, hanc orna; id est, quamcumque nactus fueris provinciam, officium, dignitatem, sortem etc. partes in eisdem strenue agendo tuas, cum decoro, quod obtigerit, tueare et administrare. Consuli potest Manutius infra citandus, a pag. 600.

o De sanctis istis Martyribus agetur cum Martyrologio Romano ad diem 27 Septembris.

p Multo ante; sed quot ante annis vel mensibus, latet nos. De tempore autem istius eventus agit noster Commentarius § 2 et 3.

q Buthrotum, vulgo Botronto, in ora littorali maris Ionii et Buthroti sinus, ex adverso urbis et insulæ Corcyræ: oppidum non ignobile vocat Cellarius loco supra citato pag. 697, ubi de eo plura. Vide nostra Annotata inferius ad cap. 7 lit. p.

r Veteris Epiri. Cellarius ibidem pag. 693 de Græciæ regione Epiro agens, in veterem ac novam dispescit illa: et veterem quidem definit; novam vero, quæ multis, ait, post seculis ex Illyricanis Macedonia gentibus conscripta fuit, ad medii ævi geographiam reservamus. Apud Labbeum tomo 4 Conciliorum inter epistolas Hormisdæ PP. col. 1140 una inscribitur titulo synodi Epiri veteris ad eundem Papam, nec non alia hujus Papæ ad synodum eandem col. 1441.

s Divina contra eum vindicta refertur inferius num. 27.

t Corcyra, vulgo Corfu, notissima maris Ionii insula et urbs in ejus ora Epiro obversa. Insulæ, inquit Plinius lib. 4 cap. 12, ex adverso Thesprotiæ Corcyra, a Buthroto duodecim mil. pass. eadem ab Acrocerauniis quinquaginta mil. cum urbe ejusdem nominis Corcyra, liberæ civitatis, et oppido Cassiope, temploque Cassii Jovis, pass. nonaginta septem mil. in longitudinem patens: Homero dicta Scheria et Phæacia, Callimacho etiam Drepane ... Nec procul ab iis (Pawis nempe duabus insulis) ante Corcyram Ericusa, de qua dicitur infra. Corcyra porro Græce vocatur Κέρκυρα.

u Antiquitas hujus episcopatus colligitur ex eo,

A. eo, quod apud Labbeum tomo 2 Conciliorum col. 53 inter provinciae insularis episcopos, qui concilio Nicæno subscripsere, notetur Appolodorus Corcyraeus. Carolus a S. Paulo in Geographia sacra pag. 198 editionis posterioris accenset Corcyram provinciae Napolitanæ seu Epiri veteris. At quisnam est episcopus ille anonymus Corcyrensis, qui hic in Vita notatur? In collectione Conciliorum, quam noster Joannes Harduinus vulgavit, tomo 5 col. 928, anno 870 subscribit concilio Constantinopolitano 4 Michaël episcopus Cercyri. Præsul itaque iste Corcyrensis vixit quidem temporibus S. Eliæ; verum an tamdiu supervixerit, ut Sanctum exceperit hospitio Corcyrae, perspicuum non est: hoc quippe factum, saltem spectato ordine narrationis Biographi nostri, diu post annum 870 acciderit oportet. At forte fuerit Demetrius vel Pachomius, de quibus meminit Biographus postea cap. 4 num. 35.

x Caietanus in animadversionibus supra indicatis pag. 24, Sed inferius, ait, idem scriptor Aulinas nominat. Jam dixi, locum hunc in monte, qui Parmæ oppido ad mare Tyrrhenum incumbit, extitisse. Vide quæ in antecessum dicta in Commentario nostro prævio § 2, num. 15. Sed in Geographia Blaviana volumine 8 in tabula Calabriae Ultra, ut vocant, scribitur non Parma sed Palma, et ad maris Tyrrheni oram jacet non procul Seminara, et inter utrumque hunc locum ponitur mons cum nomine S. Eliæ.

y Ex hoc etiam loco cognoscimus, inquit Caietanus paullo ante citatus, imp. Leone Philosopho, pleraque Siciliae oppida a Saracenis nondum occupata fuisse. Adisis quæ superius sunt præmissa.

CAPUT IV.

Morum suavis, jejunia, secularium rerum contemptus, maris sedatio, vaticinia.

C. Quam vero suavis erat in sermonibus, quam jucundus, quam comis! Via regia a incens neque excelsos spiritus sine demissione habebat, nec demissionem despiciatam atque contemptam; sed accurate se gerebat, sicut amussis, ac rectissima regula monastici instituti; nec iracundus, non vafer; cultu * ita sereno, ut vel ex eo hilaritas tranquillitasque animi emicaret. Quæ causa erat, ut multos ad occultorum criminum confessionem traheret: neque enim aliquis unus erat, qui errata sua illi detegere erubesceret; cum videret, ut erga se misericordia movebatur, ac bonum animum, spemque habere jubens, ac recipiens poenæ partem se etiam daturum. Illud vero identidem dictitabat, peccata, quæ per confessionem non expiarentur, in pejus ruere, ac graviora nobis apud inferos incendia excitare solere. Quid enim illius ignis materia sit, nisi mortalium scelera? Nunc de jejuniis quid dicam, quod ille perpetuo colebat? Ac panis salij adjunctus lautæ opiparæque ei dapes: potum purus fons, cespes cubile præbebat. Pro jucunda amicorum consuetudine, integras noctes pedibus insistere, pro balneis lacrymas ac suspiria mittere, ac perpetuo instantem mortem animo volutare: et in hac

tamen vitæ duritie atque asperitate promptior ad precandum, ac pulchrior lætiorque enitebat iis, qui abdomini suo nati, in curanda cute totum vitæ tempus conficiunt. Quod si ab iis, qui sibi necessitudinis vinculo juncti essent, aliquid obsonii apponere, comiter placideque sumebat. Atque ea erat sancti Viri ratio vivendi.

33 Sed jam oratio nos invitat, ut ad ea quoad fieri potest, explicanda aggrediamur, quæ suo ordine consequantur. Cum ei necesse esset ad Pentadactyli b agrum ire, ac stagnum, quod ibi esset, una cum Daniele transvaderet, discipulus accedens Psalterium pulchre a se elaboratum ac fabrefactum ostendebat; quod cum vidisset, I vero, inquit, atque illud in stagnum projice. Jam juvenis gnarus, quid esset, obedientiam violare, continuo jussa Præceptoris facessit. Et jam ad sex passuum millia processerant, cum Elias ad Danielem, Revertere, inquit fili, ac Psalterium recipe. Is autem reversus illud reperit integrum, et ab aquis intactum, quod Præceptor ostendens, magna admiratione tenebatur, qua ratione nihil detrimenti ab aquis cepisset. Cui respondens sanctus Vir; Tua, inquit, obedientia, fili, codicem servavit incolumen. Verumtamen operæ pretium est, paupertatem summo nos studio complecti; ne forte rideant nos cælestes illæ mentes, qui mundo scilicet remisisses, ac monasticum institutum sequi profiteantur. Sicut enim quis valere minime dicendus est, qui vel uno corporis membro laboret, ita nec monachum vere inopem, et ab ægritudinibus animi immunem, qui aliquo uno caducarum rerum desiderio teneatur.

34 Sancti martyris Pantaleonis oratorium ingressus, duos viros præclara luce conspicuos sibi visus est in somnis videre sub specie atque habitu Petri et Pauli, Apostolorum principum, qui dicerent: Cras sine ulla mora cum discipulo Romam proficiscere. Ac narrabat ille, se suumque discipulum splendidis vestibibus ab iis fuisse exornatos, thorace opinor justitiæ, ac scuto fidei ad dæmonis tela ictusque facile propulsandos. Tum ad gallicinium, comite discipulo, Romam iter tetendit. Eo cum pervenisset, effusus primum ad Deum precibus, non vulgari honore cohonestatus est ab eo, qui ejus cathedram obtinebat. Erat vero is Stephanus c, vir plane admirabilis, qui per id temporis Romanæ Ecclesiæ clavum tenens, dignissimam eo pontificatu vitam ducebat. Hic complures dies commoratus, dixit aliquando discipulo: Hac eadem hora, fili carissime, Jonas pater tuus ex hac vita decessit: sed ne admodum tristeris, cum pie vitæ tempus ille transegerit. Atque distat Tauromenium Roma, ubi tum Elias versabatur, viginti dierum itinere: Daniel vero horam diemque notavit, qua patris obitum sanctissimus Præceptor sibi demonstravit: ac ubi Roma in Calabriam revertere, comperit eodem ipso die, atque adeo hora, parentem suum mortem obivisse, quemadmodum sanctus Vir ante prædixerat. Et vero admirari licet illius animæ puritatem, qui tam longo intervallo cum abesset, confestim id cognoverit, ac discipulo indicaverit.

35 Illud etiam non huic dissimile. Cum Rhegii aliquando essent, dum matutinæ preces persolverentur, ad quemdam nomine Demetrium, qui primas inter presbyteros tenebat, accedens, Scite nobis, inquit, benedic, episcope. Is ratus sanctum Virum animi falsum esse, ut qui alium pro alio benedictionem rogaret; Ignosce, inquit, Pater; neque enim ego sum episcopus.

Tum

A. ANONYMO.

rerum secularium contemptus

E

vaticinium
Romæ edit:

F

Morum suavis, jejunia,

* l. vultu

ac Rhegii;
sedat iratum mare:

A. ANONYMO. Tum ille, Quid te episcopum esse inficiare, quem ego episcopi homophorio *d* indutum videam? Sane non me fugit ratio, quodque Deus semel statuit, id omnino perficiet. Demetrius autem, qui vaticinandi munere divinum Eliam pollere ante cognovisset, alta mente vaticinium sancti Viri reposuit ac servavit. Nec post multo Constantino-
 polim profectus, ejusque Patriarcham conveniens, sanctæ Corcyrensis ecclesiæ episcopus sufficitur, in locum Pachomii viri præclarissimi. Interim cum spiritu præsentiret teterrimam cladem *e* ab Agarenis Rhegio inferendam, relicto monasterio, quod erat in Salinis (jam enim Dominum dicentem audierat, Cum vos persequantur ex hac civitate, fugite in aliam) Patras *f* una cum discipulo petit. Quæ navigatio, sicuti et aliæ, prospere ei feliciterque obtigit; cum sancti Spiritus aura ubique illi aspiraret, nec parum opis maternæ preces afferrent. Inibi cum in maxima vitæ tranquillitate esset, a quatuor hominibus impuros spiritus exegit, precibus crucisque signo adhibitis. Mox Rhegio jam concessisse hostes, aliis procul indicavit: idcirco reditum maturabat.
 B Dum igitur Jonium mare navigat; ecce tibi, repentina tempestas, ventus vehemens, imbres, nimbi, procellæ, turbines concitantur. Tum omnes, qui navi vehebantur, cum mortem pene oculis viderent, ad sanctum Virum confugiunt, ut suis precibus iis præsto esset, qui in alto jactati, tanto vitæ discrimine versarentur. Tum ille de more vectoribus obsequens, surgit, ac mari crucis signum imprimi: e vestigio ponunt venti, cadit undarum fragor, mare placidissime sternitur. Ex *g* eo secunda usi navigatione, Rhegium tenent: inde suum in Salinis monasterium revsunt.

matris obitum præscit:
h

36 Ubi autem a multis interpellari se videt, inanem populi auram fugiens, in Mesobiani montes *h* se abstrudit, nimirum pacatiorem vitam exacturus. Hic solertem sedulamque apem imitans veræ philosophiæ mellificium obibat, socio et adjutore discipulo. Ita plures dies in magna animi tranquillitate commoratus, barbarorum impetu cælitus indicato, in Salinas repedavit. Eo loci sedens aliquando, ut consueverat, quasi per mentis excessum, dum secum reputat; quibus præmiis boni in cælo perfruantur, quibusque penis improbi in tartarorum barathro mactentur, in Siciliam se convertit, homo in altissimo contemplationis pelago immersus. Ac paullo post singultus ac lacrymas mittens, Affer, inquit discipulo, acerram, nosque in funebres preces effundamus: jam enim mater mea Deo carissima mortalibus exuta spoliis ad cælestem Dominum evolavit, atque ego immortales illi gratias ago et habeo, quod illam non sine præmiis exceperit, sed uberrimos laborum fructus magno cum fœnore reddiderit. Quod Daniel rite notavit. Nec multo post, nonnulli Panormo illuc adventantes nuntiant, quo die sancti Viri mater naturæ concesserit. Ibi Daniel chirographum extrahens, reperit eundem ipsum fuisse diem, quo die funebres Deo preces S. Elias obtulerat.

morbi arterici dolores sanat:

37 Quidam nomine Constantinus, Scylla *i* ortus (est vero Scylla inter Siculum ac Thyrrenum mare sita) artericis, quod aiunt, doloribus dire cruciatus, ad sanctum Virum effertur orans; ut per sanctas ejus preces, sui Deum misereret: nam pro comperto omnes habebant, quidquid vellet, facile a Deo exoraturum, utpote qui divinis præceptis semper paruisset. Is itaque morbi atrocitatem perspicuens, atque ægrotum commiseratus; Fieri,

inquit, non potest, ut ab eo morbo aliquando *D* emergas, nisi prius a flagitiorum, in quo volutaris, cœno emergeris. Quod si te facturum recipis, in spem venio fore, ut per nostras abjectissimi homuncionis preces Deus optimus placatus pristinae te reddat valetudini: eam enim morbi sævitiem per immoderatam commensationem luxuriam tibi conciliasti, teque plane perdidisti. Sane adversa quam prospera valetudo iis esse utilior solet, qui turpiter vivunt. Quid enim a Christiano homine tam expetit Deus, quam fidei sinceritatem, corporis munditiam, animique pulchritudinem? Tum Constantinus inviolatas Dei leges se libenter servaturum pollicetur. Accepta *k* igitur pollicitatione magnus Elias surgens una cum Daniele in preces pro ægroto sese effundunt. Vix septimus præterierat dies, cum quievit fera morbi vis, quique impendentem seu potius urgentem mortem expectabat, eum plane sospitem reliquit: ac hominem bene valentem demittens, I, frater, inquit, in pace, neque ejus quod nobis recepisti, ulla umquam te capiat oblivio: quod si in eadem scelerum colluviem te conjeceris, graviore, mihi crede, morbo divexabere, et acerba morte vitæ exitum concludes. Enimvero præstat (ut aperte tibi fabuler) mori, quorum vitam culpa fœdat ac dedecorat. Abiit homo, qui non eodem modo, sed multo etiam turpiora scelera suscepit, venerabilis Patris monita teruncii faciens: sed quæ ante sibi ab Elia sunt decantata, eadem omnia evenere.

cladem Rheginorum prænuntiat;

38 Porro ejus sermo satis efficax erat, ejusque zelus, sicuti olim de Elia Thesbite legimus, Deo acceptissimus. Huic aliquando oranti (majorem enim diei ac noctis partem; partem autem? immo ipsas noctes integras in orationis opere continebat; quæ erat in expolienda anima sancti Viri cura ac studium; prorsus ut corporis necessitati satis obiter indulgeret) eidem, inquam, oranti Ismaëliitarum irruptio ac Rhegii direptio ac vastitas cælitus est ostensa: et quemadmodum Jonas propheta ad Ninivitas a Deo mittitur, ut imminentem illis divinam ultionem denuntiaret; sic ille ad Rheginos: sed Ninivitæ quidem pœnitentiam agentes cælestem iram effugere; at vero Rhegini obturatis auribus a sancto Patre pœnitentiam prædicatam negligentes, ea mala sibi conciliaverunt. Sic ex iis alii in servitutem abducti, alii ferro contrucidati. Ea itaque clade impendente, Elias ac Daniel, viri plane admiratione digni, Christianique cultores egregii, in sanctæ Christianæ castrum *l* proficiscuntur. Ibi dum de pœnitentia, mutua caritate, continentia, in adhortationibus verba faciunt, auditores duo sibi commoda pariunt, et corruptos mores ad meliorem frugem corrigunt, et ab hostili clade servantur incolumes. Nam satis præsidii in pœnitentia posuit Deus iis, quorum vita misere periclitatur.

Michaëlique duci

39 His gestis, in monasterium revertuntur, ex quo minime excedere per aliquod tempus constituunt. Ibi dum versantur, ad eos it sub vesperam classis præfectus, nomine Michaël *m*, sancto Viro non ignotus: qui cum reverenter honorificeque illum salutasset, suam voluntatem aperit: nimirum ut, Superis indicantibus, liceret sibi cognoscere, num prospera usus esset navigatione, deque hostibus victoriam reportaturus: illum enim omnes vatem, Deique familiarem habebant. Atque ille id responsi Præfecto reddidit: Si, carissime, habes in animo hostes profligare, et victoriæ trophæum adversus illos erigere, perpurga populum tuum, ex Dei ad Moysen præcepto: nam

A nam si tantam expiationem postulabat umbra, atque figura; quanta, putas, veritati debetur? Nihil, ita me Deus amet, tam ille detestatur atque aversatur, quam vitæ sordes ac fœditatem. An nonnumquam audisti fornicationem olim Dei populum leto tradidisse, ac fornicationem cum ebrietate conjunctam fortissimum ac robustissimum Sampsonem exteræ nationi ludibrium ac jocum prodidisse?

sub certa
conditione
victoriam.

40 Quæ cum ita sint, ne feras ullo pacto eos in commensationibus et vino, et inter scorta vitam fœde traducere, omnique flagitiorum genere contaminari. Tu vero oculos, animumque ad cælestem opem identidem erige, ac fractas hostium acies intueri. Fidem habuit homo Eliæ verbis, ac universis militibus mandavit, a pravis se consiliis ac facinoribus continerent; præficiens viros, qui ceteris pietate ac veneratione anteibant. Ac non multo post collatis cum hoste signis, prælium geritur; gratia Deo, qui impiorum consilia funditus evertit, ac pessumdat, victi fusique sunt hostes, plane ut multi captivi ex Rheginis in libertatem assererentur. Quod cum ita gestum esset, numquam rem admirari desinebat præfectus, prædicans vere Dei esse servum Eliam, quod nisi in oculis Dei ferretur, numquam omnino ista prædicere ac docere potuisset.

ANNOTATA.

a Id est via media, μέσην ὁδὸν quod dicitur in nostro apographo Græco.

b Pentadactylum, uti observat Caietanus, castellum olim in agro Rhegino juxta promontorium Leucopetram, vulgo Pentidattilo, sicut vocatur in tabula Blaviana, de qua supra in Annotatis ad cap. 3 lit. x. De Leucopetra vero agit Cellarius lib. 2 cap. 9 pag. 586.

c De quo noster Commentarius § 2 num. 19.

d De hoc episcoporum gestamine egi tomo 2 hujus mensis pag. 442.

e Memorat hanc cladem Joannes, Diaconus Neapolitanus. Adi Vitam S. Procopii episcopi Tauromenitani et martyris, inquit sæpe dictæ Animadversiones; quæ Vita exstat apud Caietanum tomo 2 de Sanctis Siculis pag. 60.

f Patræ, urbs est Achaïæ prope Rhium promontorium ad fauces sinus Corinthiaci.

g Quæ hinc sequuntur in Vita Latina usque ad locum infra assignandum non inveni in nostro Græco apographo.

h Mesobiani montes, locus tam mihi ignotus, quam Caietano in notis, cum nihil ibi de eo legam. At forte legendum Misiani, quod invenio circa tabulæ Blavianæ superius indicatæ medietullium, ac respicit concatenatam, ut ita loquar, montium congeriem.

i Scilla et Charybdis, loca sunt notissima ad fretum Siculum, quod fertur inter Scyllam et Charybdim, illam in Italico littore, hanc in mari propiorem insulæ littoribus. Breve est illud apud Cellarium lib. 2 cap. 12 pag. 622 ex Melæ lib. 2 cap. 7: Scylla saxum est, Charybdis mare; utrumque noxium adpulsis. Tritum auribus est proverbium: Evitata Charybdi in Scyllam incidi.

k Hic iterum pergit apographum nostrum Græcum cum Vita hac Latina.

l S. Christinae Castrum. Barrius libro 2 de Antiquitate et situ Calabriae hæc scribit col. 1077 editionis Francofurtensis anni 1600, in qua habentur varii scriptores Italiae illustratæ: Christi-

na castellum humili loco situm in radicibus Apenini, quod ejusdem nominis fluvius præterfluit. In hoc agro silvæ glandiferæ sunt, ad porcos alendos opportunæ, nec non silvæ ad demorum tigna ac supellectilia etc. Vide tabulam Blavianam antea assignatam. Situm est inter Melicuccam et Girace non procul Oppido, et aliquot miliaribus distat Palma, de qua supra, ac loco S. Eliæ.

m Curopalates in Leone imperatore fol. 50 verso meminit de Michaële Ziritone; an vero hic, an alius designetur, non scimus.

CAPUT V.

Sui despicientia, monita salutaria aliis data, urbis Tauromenitanæ eversor punitus, captivus miro modo liberatus.

E

Illud vero magna est admiratione dignum, I quod tametsi tot tantisque donis esset a Deo affatim cumulatus, neque tumebat tamen, nec cum audiri a Deo preces suas cognosceret, id insolenter gloriabatur; sed omnium abjectissimum ac despiciatissimum se existimabat. Sic in monasterium se abstruxit ab omnium consuetudine secretissimus (jam enim erat ætate affecta) omnes tamen, qui ad se ventitarent, excipiebat, qui cum eo tamquam filii carissimi cum parente amantissimo, omnes ærumnas ac mala, quæ in servitute sub detestandis Ismaëlitis essent perpassi, communicabant. Sæpe enim dolor, cum foras per sermonem erumpit, lenitur ac demitur. Tum bonus Pater eos ad tolerantiam blande adhortans. dicebat: Ne animo, filii, concidatis in ærumnis: nam Tribulatio, ut est apud D. Paulum, patientiam operatur; patientia autem probationem; probatio vero spem; spes vero non confundit. Perferte igitur, ac durate: potens enim est Deus, facere etiam cum tentatione proven-

Despicit se
infra alios
omnes,

tum. Ego vero duas ob causas reor mala a Deo nobis immitti; sive quod nostram tolerantiam periclitari velit, an fortiter æquoque animo feramus; seu quod nos ad meliorem frugem velit corrigere, ut quæ in summa rerum tranquillitate ac felicitate efficere nolumus, eadem in malorum atque ærumnarum æstu edocti, jam efficiamus. Igitur qui adversis fortunæ ictibus se premi cognoscit, causam investiget necesse est. Quod si nemini illatam a se injuriam aut fucum, quod aiunt, repererit, non se arroganter justum existimasse, alios autem temere damnasse; non insidias alieno toro locavisse; non scortis, non vino, non fœdis libidinibus datum, is vero mea quidem sententia bono animo sit, neque tristetur: sciatque ad periclitandam tentandamque ejus constantiam ea mala cælitus invehi, ut scilicet fortiter patientem patientiæ corona Deus gloriose cohone-

F

42 Ejusmodi erat S. Job, qui dicebat, Expectabo, donec veniat immutatio mea, et constituas mihi tempus, in quo reborderis mei. Beatus homo, qui corripitur a Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes: quia ipse vulnerat, et medetur, percutit, et manus ejus sanabunt. In

ad se accedentibus

sex

A. ANONYMO. sex tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum. Et David : Proba me, Domine, et tenta me. Videsne qui ad se tentationes accersat, ac provocet? Qua gratia? ut probatus illustrior ac clarior appareat. Nec ullius tamen culpæ conscientia tangebatur : clamabat enim : Domine, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis : si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Ejusmodi erat et Paulus, cum dicebat : Gaudeo in tribulationibus, in necessitatibus, in persecutionibus. Sed ut ad institutum revertamur, si multa in se admisisse peccata compererit, pro certo sciat, idcirco in eas ærumnas ac mala incidisse; uti per eas resipiscat, ac peccatum detestetur, tamquam eorum malorum causam, ac virtutem complectatur, pacis conciliatricem.

suggerit

43 Quid? quod non videtis, filii multos mortales propter flagitia non modo ab exteris, sed a suis etiam misere vexari ac cruciari? Huic ■ propria uxore bellum infertur fitque hostis viro, quæ socia adjutrixque illi a Deo est tributa. Illum filii insectantur sui. Alius a fratre violatur : sæpe enim usu venit, ut quibuscum diuturna necessitudine conjuncti fuimus, iidem amorem in odium convertentes alienato a nobis animo impensius nos oderint. A Deo est hujusmodi odium, ac proinde ne verbis quidem molliri potest. Audi psalmum de Ægyptiis dicentem : Convertit corda eorum, ut odirent populum suum : iis enim, qui non bene colunt amicitiae jura, satius est odium : et quibus pax exitii malique est conciliabulum, his inimicitiae virtutis sunt seges ac materia. Sed quid ego de malis domesticis dico? An non corpus ipsum, quo nihil nobis est magis domesticum, nihil proprium ac propius? Hoc, cum peccamus, hostem atque inimicum experimur, cum per febres atque alia morborum genera immedicabilia nobis vulnera infligat, cruciet, divexet. Nemo in vobis est, tametsi singulari sapientia præditus, qui valeat id vel recensere, vel cogitare. Quod si peccata minime seminavisset, profecto neque spinæ, neque tribuli domi ederentur. Quod vero propinquis etiam pro satellitibus utatur Deus ad facinorosorum hominum plectenda flagitia, id ex sacris Litteris, si attentius perpendatur, conjiciamus licebit. Sane Josephum minime quidem propter ejus peccata venundari permisit Deus, sed poplter fratrum in se odium, ut post argueretur, omnibusque fieret conspicua fraterni odii magnitudo. Non est igitur cur vos animi angatis, ac perturbetis : et, si quid peccastis, studete diligenter corrigere : sic enim hostes ipsos profligatos fractosque vestris oculis aspicietis.

monita salutaria, etiam episcopis :

a

44 Verumenimvero cum tot tantaque nos circumstent mala, tantam hostium ac ærumnarum vim intus forisque cognoscamus, plane ut cum nostro etiam, ut diximus, corpore conflictandum sit; neque tamen peccata peccatis, vitia vitiis cumulare desistimus; quinam, Deus immortalis, essemus, si quiete ac tranquillitate frueremur? Quæ cum ita sint, profecto expedit, anteactæ vitæ sordes poenitentiae lacrymis tergere, atque expiare, ne centempta Dei optimi longanimitate, præter hasce calamitates æternis suppliciis addicamur. Hæc cum D. a Elias diceret, mœsti ex animo tristitias exigere, non parum levaminis ac consolationis percipere, qui variis molestiarum fluctibus jactabantur; facile omnem iram ac simultatem deponere, qui vindictæ desiderio æstuabant; qui paupertatis onere erant prægravati,

Deo gratias agere, adolescentes ad continentiam informari; qui improbarum æstu cogitationum abripiabantur, in paratissimum quietis portum dirigi : utque uno me expediam verbo, tamquam a communi quodam inexhaustoque ærario, aut ex limpidissimo fonte, perenni aquarum scaturigine manante, omnes ad leniendas animi ægritudines consolationem haurire, omnes non vulgarem utilitatem percipere, omnes denique ingenti gaudio delibutos se redire fatebantur. Multi etiam episcopi ad ejus verba audienda confluebant, quos ipsos modeste excipiens, ut patres complectebatur, ut pastores reverebatur, contendens ut sibi Deum precibus conciliarent : nam tametsi in summo virtutis apice constitutus esset, numquam tamen modestiæ fines excessit.

45 Ejus etiam fama ad cæsaris aures est delata; cujus Viri res gloriose gestas pientissimus, de quo supra meminimus, ac religiosissimus Leo cognoscens, adeo illum suspexit ut ab S. Viro peteret, ne pro imperio, rectaque reipublicæ administratione Deum continenter orare gravaretur. Ceterum post aliquod tempus prægestiebant sancti b Patres Tauromenium trajicere, ad sacrosanctas D. Pancratii reliquias c pie venerandas : ibi cum essent, Elias divinitus cognovit Brachimi d, hostis infestissimi, exitialem ex Africa adventum, ac civitatis vastitatem et cladem. Itaque in hunc modum civibus cœpit prædicare : Profecto evenire potest, fratres, ut per poenitentiam piæque orationes impendentia mala evitemus; in id studii minores majoresque natu totis nervis incumbamus. Ingentem enim flagitiorum cumulum in hac urbe video, nullumque esse sceleris ac vitii genus, quod hic impune non grassetur; quæ certe multa correctione indigent et emendatione. Quod si verba mea negligatis atque contemnatis, ego quidem de futuris malis dicere libenter supersedebo; vos vero vestris oculis ea misere cernetis. Pari etiam licentia ac libertate patricium Constantinum objurgans, Quin, dicebat, præfecte, populos tuæ curæ ac fidei creditos a turpissimis factis prohibes? Quin omni ope niteris, ut ab inferendis injuriis se contineant, ab adulteriis, a cædibus, a ganeis? Qui enim parat bellum inferre, hunc singularis decet continentia. Nam quid tam ignavum abjectumque est, quam peccatum? Quid tam forte ac generosum, quam temperantia? Pudeat vos, Christiani, ethnicorum philosophiæ.

magnifici a Leone imperatore; poenitentiam commendat,

E

b

c

d

F

46 Epaminondas e, ille dux celeberrimus, ab immodico epularum usu, et feminarum consuetudine, ceterisque deliciarum illecebris procul se prohibuit. Ita etiam et Scipio f, Romanorum imp., eadem, qua Epaminondas, continentia valuit; ac proin ille de Lacedæmoniis, hic de Carthaginiensibus insignem victoriam reportantes præclarissima trophæa erexere. Si ergo et ethnici, qui pravis animi cupiditatibus tenebantur, tanti faciebant temperantiam, quanta nos animi contentione, qui Christiani nominamur, quibus Evangelii lumen illuxit, quos erudiit Apostolorum doctrina, quos sanctorum Patrum præcepta informant, ab omni turpitudine abhorreere debemus? Quanto studio injustitiam, avaritiam detestari, tanti præsertim malorum cohorte intante atque adeo urgente? Tu vero, præfecte, si hæc scelera a populo prohibueris, Deum optimum, quæ ejus est in homines benignitas ac misericordia, propitium ac pacatum tibi senties. Equidem quæ meæ sunt partes, quidquid mihi cælitus est ostensum, vobis aperte prædixi : vos vero si mihi fidem

et ab exemplo ethnicorum hortatur ad virtutes, sumpta occasione

e

f

A fidem habueritis, sciatis velim, sicut poenitentiae, ita etiam misericordiae cum Ninivitis vos fore participes : sin autem nostra monita parvi pendatis, capti vinctique in acerbissimam servitutem abducemini.

imminentis
eladis urbi
Tauromeni-
ensi,

47 Hæc divini Patris verba quasi nugæ ac fabulæ una a patricio Constantino, tum a civibus ducebantur. Cum vero, utpote senio confectus, in domo Chrysonis super lecto jaceret, ad hospitem conversus; Videsne, inquit, Chryson, cubile ubi nunc jaceo? In eodem cubabit Brachimus, humani sanguinis avidissimus, ac complures ex principibus viris hujus civitatis gladio contrucidatos hujus aulae parietes videbunt. Tum irridens Chryson, sancti Viri verba ne assis quidem faciebat. Porro bonus senex e strato surgens, se in Amalphetarum *g* urbem profecturum nuntiavit. Cum vero esset in media urbe, vestem ad genua usque suspendit. Ibi rei insolentia stupens Daniel, Quid, Pater, isthuc est rei? At ille : Jam exundantes video sanguinis rivos; et hæc superba ac magnifica, quæ stare cernis ædificia, ab Agarenis funditus evertentur. Hæc

B aperte pronunciabat sanctus Vir, exemplo Jeremiæ prophetæ, qui populum divinis legibus minime obsequentem magna cum libertate objurgabat, eorumque cervicibus imminens servitutis jugum, non modo oraculis, sed inusitatis etiam factis ob oculos ponebat : quippe lumbare lineum super lumbos suos ponere, et alibi modo catenas ferreas, modo ligneas collo gestare, a Domino jubetur, atque ita vaticinari, eo consilio, ut populum perterrefactum ad meliora studia, et ad Dei amicitiam oratione conciliandam provocaret.

quam præ-
dicit, ac
evenisse in-
telligit ab-
sens;

48 Quæ cum ita sint, freno linguam cohibete, neque temere eam, quo velit, ferri sinite; sed attente potius considerate, multa sanctis viris divinitus esse ostensa, ad desides ac vecordes excitandos. Nam quis non summopere commoveatur atque obstupescat, cum divinum hominem modo lignea modo ferrea vincula gestantem intueatur? Quis tandem ex numero eorum, qui sapientes censentur, non sciscitaretur, quid causæ esset, cur S. Elias usque ad genua vestem suspenderet? Quemadmodum igitur rerum omnium molitor Deus illud fieri jussit ad incitandos eos, qui per summam vecordiam ac torporem vitam ducerent; ita novum, atque inauditum id spectaculi proposuit, ut spectantes a turpibus factis avocaret. At vero illi non modo nullam fidem habuerunt, sed malis etiam exemplis accipere sanctos viros cogitabant. Tum illi ex Domini præcepto, Ecce, inquiunt, pulverem excutimus de civitate vestra; verumtamen, quæ vobis prædicavimus, memoria teneatis. Ex urbe itaque solventes in Amalphem navigationem instituunt. Interim dum in quodam angusto sinu ad refocillandos parumper animos e navi egrediuntur, ecce tibi e vestigio cuidam ex vectoribus vipera pedem mordet. Vociferari misellus, totus intumescere, et instar foedissimi cadaveris humi misere sterni : tamen * accedens sanctus Vir, ac prehensio ægroti pede, signum crucis imprimens, hominem recuperata valetudine erigit : mox incœptum cursum persequuntur. Ubi igitur Amalphem tenuerunt, ab episcopo *h* benigne excipiuntur. Hic dum versantur, paucis post diebus ad eos de Tauromenii excidio perfertur.

* f. tum
vero

h

i
sed celesti-
bus armis
versorem
ejus proster-
nit.

49 Afer enim multis navibus *i* instructus, magnæque vi Tauromenitanos adortus, facili negotio capit, urbem evertit, atque incendit, ac complures eorum gladio trucidat. Hæc sunt incre-

dulorum tragœdiæ : hic honos eorum, qui divina patientia abutuntur. Urbe igitur eversa, incensisque vicinis pagis, tyrannus non tantum in Christianos, sed in Christum etiam insolentia *k* arrogantiaque debacchans Rhegium transmittit, atque illinc Consentiam *l*. Hæc ubi cognovit sanctus Pater, divino zelo, succensus, cælestique gratia communitus, adversus superbum hostem se obarmat. Erant vero ejus arma minime illa quidem corporea, non ferrum, non æs, non cassis, non clypeus corrio tectus, non hamata tunica, non gladius; sed quæ, Deo bene juvante, facilia sunt ad parandam victoriam, spes, quæ fidei est indumentum, justitia ac gladius spiritalis, quod est verbum Dei, ex divi Pauli sententia. Ad hæc longum jejunium, jugis oratio, humi cubatio, lacrymæ, suspiria, pectoris tunsiones, crebræ adorationes, clamores ex intimis præcordiis editi, cælumque ipsum ferientes. Quid plura? qui ad Constantinopolim occupandam animum adjecterat, is Brachimus fortiter dimicans, oratione *E* justus Viri percussus *m*, Consentiae in Italia misere moritur *n*.

50 Sed ut Amalphem redeamus, ejus urbis præfectus, sorore gravi morbo laborante, Eliam rogabat, ut eam invisere dignaretur; is autem præfecto morem gerens, in ægrotæ domum se confert; ac simul ostium ingreditur, relinquit puellam febris, pulsus ad naturalem motum componitur, vires labefactæ ac ferme extinctæ eriguntur atque confirmantur; somnus, quem morbi molestiæ vel interturbant, vel procul exegerant, suavissime ac placidissime illam complectitur. Sic femella, sola sancti Viri præsentia fugato morbo, suæ incolumitati est restituta. Ceterum ubi venerandus Senex cum discipulo in monasterium est reversus, mulier quædam illi non ignota, monasterium satis odiosa importunaque frequentabat; quam misere impellebat urgebatque generi absentia quem in Rhegina clade captum barbari in Africam avexerant. Postquam vero magna cum assiduitate a mitissimo Patre contendit, ut pro eo Deum deprecaretur, respondens ille, Revertere, inquit, mulier domum, et quia credidisti, fiat tibi, quod postulas. Abiit mulier nihil ambigens de Senis pellicitatione : ecce tibi, triginta post diebus e servitute generi domum revertitur.

Pellit fe-
brem, ca-
ptivum a
barbaris

51 Rogatus vero, qua ratione factus esset libertatis compos, rem ita narrabat : Ego, dicebat, cum in carcere detinerer, quotidie gladium cervicibus imminens expectans, ecce nocte intempesta videre videor quasi reseratum carceris ostium, ac quemdam affecta ætate monachum ingredi, luce conspicuum, totumque domicilium illustrantem, promissa barba canitiæque maxime verendum, ac præ senio incurvum. Hic hilari ore adstans, ad hunc modum me appellat : Basili (hoc erat illi nomen) surge, et eo, unde abductus es, revertere. Ego vero cum adhuc hæsitarem, rursus, Mene, inquit, nosti? Et ego, Qui fieri umquam potest, ut te noverim, nisi tu prius mihi nomen tuum aperueris? At ille : Elias sum monachus, quem socrus tua jussit in Aulinis *o*, pro te ad Deum preces emitte. Tu interim deposito metu, sine ulla hæsitacione abscede jam in patriam tuam. Parui, abscissi, veni e servo factus liber. Atque hoc prodigium, mea quidem sententia, nihilo inferius est eo, quod Abacuc accidisse sacræ Literæ loquuntur; ac jure optimo cum omnes animos, qui in præsentia aderant, incredibili admiratione percussit, tum

F
miro modo
in pristinam
libertatem
ac patriam
transtulit.

A. ANONYMO. tum eorum, qui aberant, commovit ad laudes Deo rerum opifici decantandas. Atqui Abacuc ab Jerosolymis in Babylonem ab angelo per aërem est vectus, ut Danieli se ministrum præberet; sed noster Elias in Aulinis cum esset, per solam precationem, veluti quadam angelica ratione, in carcere se videntum captivo offerens, Rhegium in patriam reducem liberum facit: at quibus alis sublevatus, quo subvectus curru, sicut Eliæ olim evenisse memorant divinæ historiæ? Quid ad hoc prodigium Lydius currus p, Quid Argivus Pegasus q? At hæc fortasse non fabulæ aut commenta poetarum, quæ homines tantopere admirantur cum ea historiis Græci commendarint?

ANNOTATA.

a In Ms. nostro est Θεοπέσιος, id est, magnus admirandus, divinus.

b Sancti titulus qui Eliæ ac Danieli, ejus discipulo hic datur; non est huic ita proprius, ut sciamus, eum cum publica veneratione conjunctum fuisse. In Martyrologio Siculo Caietani die 17 Augusti subditur quidem annuntiationi S. Eliæ nostri ista Danielis: Item B. * Danielis monachi Tauromenitani, S. Eliæ discipuli; sed asteriscus ille denotat, eum distingui ab iis, qui publica veneratione honorantur, et inter pios dumtaxat recenseri.

c Adhuc igitur D. Pancratii corpus Tauromenii ciebatur, susceptisque piorum virorum peregrinatio ad sepulchrum S. Pancratii eodem anno obita est, quo Tauromenium a Saracenis excisum est, ut ex hac Historia plane constat. Tauromenium autem solo æquatum est anno Christi cmmi, ut diximus in notis ad Martyrium S. Procopii episcopi. Ita Caietanus hic in Animadversionibus. Sed non satis assequimur, quomodo annus iste cohæreat cum argumento Caietani, de quo dictum est in nostro Commentario prævio, quem vide § 3, num. 25 et 26. Ibidem tamen invenies num. 31 et 32 annum istum excidii Tauromenitani e dicto Martyrio deductum.

d De eo Commentarius noster § 2 num. 21; mors narratur inferius.

e Epaminondas. Vitam ejus conscripsit Æmilius Probus, quæ habetur post Vitas illustrium virorum a Plutarcho compositas, et Basileæ anno 1573 editas pag. 807, ubi sic laudatur: Erat.. modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo; adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur. Idem continens, clemens, patiensque admirandum in modum etc.

f Illustre apud Romanos fuit Scipionum nomen: de quibus consuli possunt scriptores. Breve est illud Ciceronis in Paradoxo 1: Quid duo propugnacula belli Punici Cn. et P. Scipiones, qui Carthaginensium adventum corporibus suis intercludendum putaverunt? Quid Africanus major, quid minor? Scipionum unus tributariam, Hannibale victo, Carthaginem fecit; alius vero Carthaginem et Numantiam evertit.

g Amalphia Picentinorum Ducatusque Amalphitani metropolis, triginta a Neapoli milliariis in veteris Lucaniæ provinciæ finibus, quam Principatum citeriorem vocant, sita est juxta Tyrrhenum mare ab occidentali plaga in valle Scalæ urbis montibusque attigua, inquit Ughellus in metropoli Amalphitana tomo 7 Italix sacræ col. 183 editionis novæ. Plura deinde sequuntur.

h Episcopus Amalphitanus, qui his circiter temporibus sederit, ponitur apud Ughellum loco mox indicato col. 192 Ursus, qui electus habetur in Indiculo, ait, apud me Ms. anno mcccxcvii, eo scilicet tempore quo Amalphitani pro iudicibus duces recepere, titulo imperialis patritii ac protospatharii decoratos a Constantinopolitano imperatore.

i Quædam huc spectantia dat Commentarius § 2 num. 22.

k Caietanus in notis ad hanc Vitam pag. 25 hæc observat: De Brachimi regis Africanorum elatione, expeditioneque Rhegium, et Consentiam in Calabriam post Tauromenii excidium, mire consentiunt Anonymus is scriptor, et Joannes Diaconus Neapolitanus, quem adi tomo 2 de Sanctis Siculis a pag. 60.

l In Ms. exemplari Græco, sicut notat in Animadversionibus pag. 25 Caietanus, perperam habetur CONSTANTIAM; sed enim Straboni et Ptolemæo, Melæ, Livio, Plinio, Antonino, CONSENTIA Brutiorum in Italia urbs; quæ nunc vulgo Cosenza dicitur, estque Calabriæ primaria, teste Baudrantio, ac inter præcipuas regni Neapolitani, in Calabria citeriore juxta fluvium Crathim, ubi Basentum recipit. Varia collegit de ista urbe Ughellus tom. 9 Italix sacræ in Cusentina metropoli a col. 249.

m Mors ista alibi aliter narratur: nam Caietanus in Animadversionibus eadem pag. 25 ita scribit: Impii tyranni necem fusius narrat Joannes Diaconus Neapolitanus. At quem scriptor Anonymus oratione sancti Eliæ percussus tradit, Joannes diaconus telo transverberatum a S. Petro Apostolo memorat. Utrumque fuit, ut S. Elias precibus a Deo obtinuerit, quod sanctissimus Apostolus egerit. Textus apud Caietanum de S. Petro sic habet pag. 63: Senex baculum, quem manu tenebat, in vesanum conjecit, eoque in femore percusso etc. Et deinde ibidem magna vi, inquit ipse tyrannus, telum contorquens, latera mea transfodit. Et mox dicitur de illo: Ingravescens in dies dolore, paucis diebus intestina omnia emittens stygia regna petiit. Atque hoc aut simili modo exponi posse videtur locus, quem e Chronico Lupi Protospatæ affert Pagius ad annum. 902 num. 17: Anno cmi descendit Abraham rex Sarracenorum in Calabriam, et ivit in Cosentiam civitatem, et percussus est ictu fulguris.

n Quod vero ad annum mortis ejus attinet, In antiquo (inquit idem Pagius ad dictum mox annum 902 numero citato) Chronico Ms. Ducis Andriæ, quod magnæ est auctoritatis, idemque ac Chronicon Lupi, sed paulo mutatum et interpolatum, id currenti anno assignatur.; cui interpolatori omnino standum. Ismaël enim Abulfeda Hamæ in Syria princeps testatur, Ebraïmum Africæ regem dysenteria die Veneris, mense Dhilcada anno Hegiræ cclxxxix in Sicilia demortuum, ideoque hoc anno Christi mense Octobri. Sed Caietanus mortem ipsius affigit anno Christi 903, sicut dictum est in nostro Commentario prævio § 2 num. 21, ubi lectorem huc misimus. Porro Chronicon Lupi Protospatæ novissime editum est inter Rerum Italicarum scriptores tom 5 a pag. 37, una cum variis lectionibus ex Ms. codice Italico illustrissimi Ducis Andriæ.

o In Aulinis, et paulo post, prout observat Caietanus in Animadversionibus. Elias in AULINIS cum esset. At superius hæc mulier dicitur Eliam in monasterio suo convenisse, quod is scriptor

A p̄tor initio tradiderat IN SALINIS fuisse, nunc vero IN AULINIS: et inferius, AULINAS tertium nominat. Certe, quidem, nisi duplex loco nomen fuerit, in altero nominum error est. Aut igitur semper IN SALINIS legendum, aut IN AULINIS, quo inclinatur animus. Nam scriptor Vitæ S. Philareti Panormitani monachi AULINAS nominat. An loco nomen ex aulis, id est, antris in eo monte incisis, atque ex iis AULINÆ dictæ? Apud Caietanum tomo 2 in sermone, qui inscribitur de S. Philareto juniore Nili monachi, habentur ista pag. 115: Qui postquam fretum transmisit, Rhegio, quod Calabro litori adjacet, una cum parentibus pertransiens, inde IN AULINAS (sic enim appellant) cum iisdem divinitus adventant. AULINAS inquam illas etc. Et pag. 117: Ubi ad monasterium, quod sancti Eliæ vocant, pervenit, gradus sistit: ac in ceterorum fratrum numerum cooptatur.

p Λύδιον ἄρμα id est, Lydius currus, est in proverbio. Hoc scommate notabantur, qui in certamine quopiam longe cæteris essent inferiores, et παρὰ Λύδιον ἄρμα ἵκει id est, juxta (vel præter) Lydium currum curris... Quidam ad Pelopem Lydum referunt, qui suo curru vicerit Oenomaum socerum, in quibus est Gregorius Nazianzenus, sic usurpans, ut dicat, se tanto esse inferiorem eximiis Basilii virtutibus, quantum pedes abest ■ Lydiō curru, utique velocissimo. Hæc et plura habentur apud Paulum Manutium inter Adagia Ursellis anno 1603 edita, pag. 514.

q Πηγάσου ταχύτερος, id est, Pegaso velocior, ibidem ponitur pag. 1031, estque hyperbolica locutio de iis, qui celeritate excellunt. De Pegaso autem, equo alato, ac fabulosis poetarum figmentis celeberrimo agunt mythologi

Tandem Elias, Vultis, inquit, causam hujusce temporum conversionis ac rerum perturbationis confusionisque edisseram? Sed ea, vel me tacente, est manifesta omnibusque conspicua: quia cum egenos videamus, nullo pacto eorum egestatem sublevare volumus, nec misereri eorum, qui miseriis premuntur. Jam fraternam a nobis benevolentiam exterminavimus, refrixit caritas: injustitia viget ac convalescit: idcirco clausum est cælum, pluvia tenetur.

53 Verumenimvero quando Deus Opt. Max. numquam clementiam atque in mortales providentiam, in eorumdem odium solet convertere (cum natura immutabilis sit) ei supplicemus, ad ejus genua nos abjiciamus in spiritu humilitatis et in animo contrito, ac nostrum omnium voces noctu atque interdiu clamantium apertis auribus accipiet. His dictis, ad discipulum conversus, Concedamus, inquit, ad D. Mariæ, ut fratrum nostrorum postulationibus faciamus satis. Mox ad populum, Vos etiam precationibus vestris nobis paulisper opitulemini; faciet enim, scio, nobiscum Dominus misericordiam suam. Cum itaque profecti Elias et Daniel sine ullo arbitro in templum, integram ibi noctem Numen E precando contrivissent, audiit eos Deus, nostris calamitatibus ad miserationem commotus: voluntatem enim timentium se facit. Tum aër, qui serenus, nec ulla nube obductus perpetuo ad illum diem visus fuerat, continuo nubibus involvitur: januas cæli aperit Dominus, visitat terram, et inebriat; quæ exaruerant, concepto humore fovetur, crescunt, augentur, annique tempestates ad suam temperiem revocantur. Hæc profecto Eliæ sunt magnæ in Deo fiduciæ certissima argumenta.

54 Cum etiam fluvium, quem Secrum a appellant, una cum Daniele ac Sabba discipulis transire vellet: is vero tanto impetu ferebatur, ut neque scapha illum trajicere, neque tranare quis ullo modo posset; nam ad consuetas aquas, torrentes etiam rapidissimi e vicinis montibus delabentes, per id tempus accedebant, et pons longe ab ipsis aberat, adeo ut ambo discipuli desperarent tam longum iter a Sene confici posse. Dum in ea cogitatione eorum animi versantur, ecce illum circa flumen in altera ripa conspiciunt: ubi vero fluvium ponte trajecerunt, magna cum admiratione procul F hominem vident, propiusque accedentes reperiunt, ne tantillum quidem pedes aqua madefactos. Id quod ne ulli umquam, quoad ipse hac lucis usura frueretur, ullo pacto aperirent, etiam atque etiam ab illis contendit; sed pii religiosique monachi ingenti admiratione perculsi, e metu ac reverentia ad S. Virum accedere pertimescebant: etenim existimabant id haud quaquam præstari posse ab ullo mortali, qui gravi corporis sarcina premeretur, sed ab uno Deo, cui parent creatæ res omnes: vel ab eo, cui ipse promiserit, sicut olim D. Philippo contigit, qui Eunuchus per spiritum ereptus, inventus in Azoto perhibetur.

55 Igitur cum ad loca vasta, desertaque et aquis carentia pervenissent (id enim sæpenumero facere consueverant ad vitandos hominum tumultus, ac precationi liberius vacandum) Daniel e multo labore atque æstu, siti cruciari cœpit, neque valens amplius stare, se humi projicit. Senex vero cum eo in periculo versari discipulum videret, ingenti miseratione commotus (vehementer enim illum diligebat, quem dicto audientem et in omnibus sibi morigerum sciret) non longe ab iis secedens, sese in

A. ANONYMO.

pluviam
precibus
obtinet:in adversam
fluvii ripam
siccis pedi-
bus trans-
fertur.Sitiēti di-
scipulo fon-
tem impe-
trat, ac di-
vinitus il-
lustratur.

CAPUT VI.

Varia Sancti miracula, mansuetudo
ac severitas, vaticinia.

C Sed ad multo majora festinat oratio, ac fortasse multis, quæ dicuntur, incredibilia videbuntur: plerique enim naturæ legibus, quæ dicuntur, metiri consuevere: quod si quid audiant, quod eas excedat, id vero vanum ac leve suspicantur: sed hominibus rerum divinarum imperitis id vitii solet adscribi, quos potius insanos appellamus. Ex vobis vero, auditores, qui hisce rebus profecto estis eruditi, Deique virtutem ex sacris Literis quotidie cognoscitis, nemo erit, sat scio, qui audeat ea in dubium vocare; sed silentio linguam premens vacuas aures præbebit: neque enim, quæ huc usque retulimus, tam admiranda sunt, quam quæ in posterum recensebimus. Olim maxima siccitate campi ita exaruerant prorsus, ut toto quinque mensium spatio ne una quidem nubecula cælo videretur: sed tellus sterilis atque inutilis ad culturam passim hiulca, fervidissimos solis radios in se penitissime admitteret: fontes etiam, qui perpetuo scaturiebant, defecerant, ac magni amnes exaruerant. Ea re permoti incolæ ad novum Eliam confugiunt, velit communem calamitatem ab ipsis deprecari, ac pluviam a Deo exorare. Negare Homo plane modestus; illi instare atque urgere.

Augusti Tomus III.

A. ANONYMO. preces effundit, ac confestim Dominus ostendit fontem limpidissimum, ac frigidissimis aquis manantem, accersens discipulum, Bibe, inquit, fili, viresque refocilla ad incommoda æquo animo ferenda, quorum eremus solet esse feracissima. Is autem ubi sitem aqua restinxit, lavit ac vires refecit, robustior atque alacrior, ut dicebat, est redditus et ad labores asceticæ disciplinæ, et ad vitæ duritiem atque asperitatem tolerandam. Contigit vero, ut Daniel cum sancto Viro Deo supplicans, eum videret totum instar ignis incensum atque inflammatum. Ibi discipulus ingenti lumine circumfusus, pronus in faciem humi concidit. At magnus Senex, ut qui probe nosset, quid causæ esset, cur ille pertimesceret, hominem e terra erigit, jubetque in ejusmodi rebus bono animo esse; nihilque timoris concipere.

paralytico jamjam morituro
B. 56 Nec multo post, cum ad S. Cyriacæ castrum ventum esset, audit inibi presbyterum quemdam, nomine Malachiam, cum diuturno atrocique morbo conflictari; jam enim pedum usum amiserat, ceteraque corporis membra paralyti dissoluta torpebant. Ad hæc modo febris tenebatur, modo capitis dolore cruciatur. Sic ab omni salutis spe destitutus, cum frustra desudaret omnis ars, præsidiaque medicinæ, in lecto decumbebat, jamjam animam exhalaturus: et quoniam sanctus Dei Vir præter alia virtutum decora, mira erat in ægrotos clementia, adeo ut illos invisere soleret: continuo ad hominem magno studio se confert, et cubili propius accedens, blande rogare cœpit, ut sese haberet, morbiq; vim perferret. Tum miser intermortua voce, quæ vix posset audiri, incipit de morbi cruciamentis, ac laboribus minime ferendis ac perpessu asperis narrare.

gressum et salutem reddidit.
C. 57 At Senex scipione, quo innixus solebat gressus sustentare, in ægroti dextera collocato, In nomine, inquit, Jesu Christi, hoc bacillo innixus surge et ambula. Continuo paralyticus prehensio sancti Viri scipione surrexit atque obambulavit, ac paucis post diebus rite convaluit. Qua in re illud est magna admiratione dignum, quod ægrotus diuturno morbo vexatus, confestim de lecto, ubi tamdiu recubuerat, sanus exsiliret, quo clarior cælestis medici virtus appareret. Neque vero unus aliquis admiretur, si talia ac tanta prodigia patravert sanctissimus Vir: ea enim Servatoris nostri vox est: Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis: petite et accipietis. Numquam enim ille morbos curabat, nisi prius multa precatione Deum Opt. Max. implorasset. Quare non is auctor censendus est, sed bonorum omnium opifex Deus, qui suam benignitatem per Servum suum aliis declararet. Hic nihil afferre aliud poterat, quam orationem, animi puritatem, piam exercitationem, ac in Deum fidem.

Fuisse Sanctum
* l. Chamaleontis
b. 58 Porro erat, quemadmodum de Moyse audivimus, mortalium omnium mitissimus; idemque in eos, qui bonum, honestumque dicto aut facto oppugnarent, acerrimus, nulla umquam ullius habita ratione: neque enim ad suam ejusque libidinem sese effingebat, ut plerosque facere videmus, qui instar Camaleontis * b varios in colores commutantur: sed constans, suique propositi tenax, ac singulari prudentia præditus, nihil omnino ulli præter æquumque et fas gratificari. Sicui vero quidquam esset indulgendum, plane indulgere: cetera assentatoribus atque adulato-ribus relinquebat. In ferendis vero sententiis ac judicando æquissimus; ut ex iis, quæ partim re-

censuimus, partim dicemus, planum fiet. Michaël D ille, quem supra memoravimus, qui de Ismaëlitis, ut dictum est, vel consiliis vel precibus venerandi Patris, non vulgarem victoriam reportavit, Calabræ provincie præficitur. Hic dum præfecturam gerit, Columbum nescio quem reperit, hominem vecordem, novis rebus studentem ac plane sibi adversarium. Hic Columbus arrogantia superbiaque nimium elatus, contractis copiis armatisque hominibus stipatus, per civitatem ac pagos grassabatur ac gliscente improbitate, complures, qui parere sibi recusarent, dire vexabat, direptisque bonis, eorum domos evertebat. Hunc Michaël præfectus per insidias captum, omnimodis suppliciis sine ulla clementia ultus est; idque per multos dies: postremo semivivum, in carcerem detrusum, crastino die obtruncare in animo habebat.

miem,
E. 59 Hoc Dei Vir, qui suoapte ingenio in omnes lenis ac clemens semper fuit, cum rescivisset, ad præfectum accurrens, hac oratione utitur: Præclare tecum, præfecte, actum existimo, cum omnia tibi ex sententia evenerint: etenim in factiosissimum ac profligatissimum hominem animadvertens, hoc exemplo aliis terrorem incutis, ne in hujusmodi scelera ac flagitia in posterum sese audeant præcipitare. Verumtamen ego id a te etiam atque etiam rogo, ut illius vitam mihi condones, quod ut impetrem, genua tua complector. Sic ille dicens, in genua provolutus, nullum supplicandi modum faciebat: Ignosce ei, qui dignitatem tuam, per summam amentiam, violavit: iracundiam vincat humanitas. Quid, quod in cælo judicem non habes, qui eadem mensura; quæ mensus fueris, remetietur tibi? An non illud audisti, Non judicabis bis in idipsum. Tum ille minime æquam sancti Viri petitionem ratus, gladium acuebat, tendebatque arcum ad necem: rem tamen ita proferebat, ut aliquis resipiscentiæ locus dari videretur. Tandem ubi Elias advertit, nullo modo suis illum precibus molliri ac flecti, sed in eadem sententia obstinatissime hæerere, his iterum verbis præclarissimis præfectum aggreditur: Equidem, dux optime, quæ in rem tuam esse arbitratus sum, ea vero suadere tibi, atque a te exorare omni opere contendebar: at nunc tuo in proposito ita te pertinacem, obduratoque animo cum videam, sane pervicaciæ tuæ fructum feres amplissimum. Sic hominem relinquens, opere maximo contristatus abscessit. Septem post diebus, præ immoderata animi iracundia gravem in morbum incidit, ac frustra per internuntios sanctum Virum accersens, nullum recuperandæ valetudini locum sibi relictum videt. Mox die insequenti, Deo ita ulciscente, periit. Columbus vero capitali sententia præter expectationem liberatus, in carcere vinctus tenebatur, in Deo, atque Elia spes collocans suas.

et, ubi res ferebat, acrem, exemplis ostenditur.
F. 60 Non multo post, in Aulinas nescio quis ex eorum numero, qui sibi sapientes esse videntur, ad S. Eliam venit. Is concionatoris personam induens, de pollicitatione seu, quod aiunt, voto, illum interrogabat. Hic vero Quando, inquit, votum nuncupasti? Tum ille, antequam Rhegium ab hostibus caperetur, coram episcopo, Deo me devovi: sed cum plerisque aliis ego etiam a barbaris comprehensus. in Africam captivus sum deportatus. Hic Elias cetera ordine, quæ ille gessisset, subdidit: Tu, inquit, pollicitationis oblitus mulierem adamasti, episcopo, ac quod palmarium est, Deo ementitus: nam tametsi de hoc me celare voluisti, cor tamen meum intra

^{* Giezi} A intra te est, prout dictum est Jeze * ab Eliseo vate sanctissimo, nec me latere ullo pacto potuisti: et vero miser, existimas, levem hanc esse culpam; idcirco illam attenuas ac minuis: sed, quæ mea est animi sententia, eo diabolus tendit, ut culpas imminuendo et atterendo, in multo graviora scelera ac flagitia sine ullo metu homines possit inducere. Nunc ego quid te moneam? An in surdas cadaveris aures voces effundam? Qui enim sapientem se existimat, neque se interim dignoscit tamen, in eo juvando omnis prorsus opera luditur: Quid, miser, quando alios monuisti ac docuisti, te ita indoctum negligis ac prætermittis? Hæc ut dixit, hominem a suo conspectu repellit, cum jam mentis acie perspicue videret, nullo umquam pacto fore, ut ad meliorem ille frugem corrigeretur. Is itaque erat in ejusmodi homines Elias, acer, invictus, imperterritus: ac jure optimo: qui enim se facile superari sinit, is scilicet omnibus despiciatui est; et qui vulgi sententiis minime assentitur, hunc nulla vis poterit expugnare.

^{Ad Leonem imperatorem se confert et per viam} B 61 Porro ingravescente jam senecta, domi se continere necesse habebat, ac paulo post ait discipulo; Jam instat, Daniel, dies, quo nos religiosissimus Cæsar accerset: id quod multo ante mihi cælitus est indicatum. Leo enim Græcorum imperator audiens ab omnibus prædicari, ac laudibus efferri admirabilem vivendi rationem, ac prodigia a S. Viro edita, ejus videndi desiderio tenebatur, ut nonnihil etiam lucis ex sanctis illius precibus ad imperium accederet. Erat enim monastici instituti studiosus, et ad honestas artes proxime proclivis. Igitur dum hisce de rebus secum cogitant, ecce, quidam aulicus ad monasterium venit, qui Eliam ad Cæsarem magno, ut decebat, honore perduceret (erat huic nomen Mulonius.) Is ad sanctissimi Patris pedes advolutus, benedictione impertitus, dat ei literas a Cæsare, quas ille cum accepisset, legissetque, Quid, inquit, Cæsari mecum vili abjectoque sene? Prætermisiss olympi fontibus limpidissimis ad cœnosum torrentem animum adjecit. Qua gratia tanto te vitæ discrimini objecit? Nempe ut monachum videres fama, quam rebus gestis majorem. Sed, quando ita Deo videtur, senectutis ac imbecillitatis incommoda nihili pendens, dabo me in viam audacter: horum vero laborum ille mihi velim sit fructus, ut Columbus capitalis criminis reus absolvatur. Cui petitioni cum libenti sane animo ille annuisset, acceptis Columbo et Daniele sociis, una cum aulico ad Regiam * proficiscitur. Interibi secreto Daniele vocans, ei aperit, etsi iter inceptarent, numquam tamen fore, ut vel ille Cæsarem, vel Cæsar illum videat; neque tamen frustra se eam peregrinationem suscipere, cum sibi præmium amplissimum sit salus ac vita hominis capite damnati.

^{spiritu prophetico illustratur.} C 62 Igitur impulsus Ericusam (ea est insula in ipso Iōnii maris aditu, ab Epiri sinibus non longe distans c) occurrunt obviam Chrysioni Tauromenitano, cui prædixerat sanctus Vir, cum Tauromenii versaretur, in eodem lecto, ubi ipse jacebat, Brachimum esse cubaturum. Is completens verendum Senem; Tulimus, inquit, miseri, pater ac vates optime, quæ nobis multo ante denuntiasti, tuis consiliis ac monitionibus saluberrimis minime auscultantes d. Sed quid nobis in posterum fiet, mihi saltem, qui te parentis loco et habeo et veneror, aperire ne graveris. Ego, respondit Senex, hoc prædico tibi; non multis abhinc diebus e vita excedes. Id quod eve-

nit, ut Vir sanctissimus fuerat prolocutus. Hinc solventes Naupactum e tenent; ibique comperiunt rumorem circumferri, Syriacam Agarenorum classem, quæ Constantinopolim cogitabat, omnia maria percurrere. Tum Homo Dei ac vates gloriosus, Non ita, inquit, eveniet, non ut homines vulgo opinantur; sed ut Deus optimus faciendum statuit: nec illi in Byzantium navigant, ejusque eversionem machinantur; sed in medio Hellesponti f cursu revertentur, et Illyricum sinum g percurrentes, Thessalonicam invadent ac depopulabuntur. His auditis, Musonius sane quam graviter obstupuit: Etenim, dicebat, si ita hæc evenient, portenti simile, ac supra omnem humanam vim existimo hanc futurorum cognitionem, atque id satis superque esse ad declarandam sancti Viri puritatem. Quid enim, Deus immortalis, aliud est, si hoc non est prodigium, quæ nondum evenerunt, eadem perinde ac evenissent jam, aut ab aliō didicisset, mortalem multo ante libere audacterque prædicare. Multo plura his narrare solebat beatus Daniel post sancti Viri dormitionem h.

ANNOTATA.

a *Suas Caietanus profert de hoc flumine conjecturas in Animadversionibus pag. 25 dicens: In exemplari Græco Secrum (in nostro item Σῆκρον.) An censuerimus fluvium, quem Strabo vocat Sagram lib. 6; Plinius lib. 3 cap. 10 Sagram, Locros inter et urbem Cauloniam; qui Gabrieli Barrio et Mazzellæ Alaro dicitur; Leandro autem Sagriano? Cellarius agit de hoc argumento lib. 2, cap. 9, pag. 587, ac fluvium Sagram repræsentat in tabula ad pag. 527, in quâ tabula vide Brutiorum agrum.*

b Χαμαιλέοντος εὐμεταβολώτερος, id est, Chamæleonte mutabilior. Chamæleon commemoratur inter animantia quæ colorem mutant. Hujus figuram diligenter describit Aristoteles lib. De naturis animantium 2. Quod ad coloris mutationem attinet hæc tradit e Græco ibi sic reddita: " Mutatur " autem illi color, cum inflatur; fitque is nunc " niger, non absimilis crocodilorum; nunc pallidus, " ejusmodi lacertarum; nunc rursum nigris " variegatus maculis, qualis est pardorum. Accidit " autem hujusmodi mutatio coloris per omne corpus: " siquidem et oculi et cauda in eundem cum " reliquo corpore abeunt colorem. Motus hujus animantis admodum segnis, qualis est ferre testudinum. " Pallescit moriens. Exanimato color idem " durat. " Hactenus Aristoteles. His ferme consentanea tradidit Plinius lib. 8 cap. 33, illud addens, hoc animal toto corpore reddere colorem, quemcumque proximum attigerit, præter rubrum et album. Competit igitur adagium in hominem versipellem sive inconstantem, ac pro tempore sese vertentem in omnem habitum. *Hæc sunt apud Manutium supra citatum, pag. 849. Aldrovandus de Quadrupedibus digitatis oviparis lib. 1 cap. 14, pag. 668 tractat de chamæleonte, apud quem varia de hoc animali prorsus mirabilia curiosus lector inveniet.*

c Duplex est Ericusa; quarum una distinguitur ab alia per voces a Biographo hic adjunctas. Intelligenda itaque hoc loco est Ericusa, insula maris Iōnii, in Epiro Plinio, quæ nunc Pachsus dicitur, seu Paxa major, ad meridiem Corcyræ insulæ, et vix 19 miliaribus ab ora littorali Epiri in occasum, sub dominio Reipublicæ Venetæ, a qua concessa fuit Pargensibus Epirotis, ut in

A. ANONYMO.

iis armenta sua nutrent, uti refert Baudrantius. Altera vero synonyma est insula maris Tyrrheni, versus Siciliam Straboni, quæ Ericodes Ptolemæo, et Ericussa Stephano, una est Æoliarum, et nunc Alicur dicitur, teste Leandro; parva est, et habet tantum aliquot tuguria piscatorum, 15 mille passibus distans a Lipara in occasum, et 7 a Phœnicusa Usticam versus 25, sicut idem auctor tradit.

d Vide hanc Vitam num. 47.

e Naupactus, urbs est Ætolix in Græcia, Italix Lepanto in ora sinus Corinthiaci, insigni victoria, quam Christiani anno 1571 a Turcis reporarunt non procul adicta urbe, admodum memorabilis. Qua de causa S. Pius PP. V Litaniis Deiparæ Virginis, cujus potissimum auxilio tantam victoriam parlam esse profitebatur, inseri voluit Auxilium Christianorum ora pro nobis, uti videre licet apud Spondanum in Annalium Baronii Continuatione ad annum 1571 num. 21; ubi etiam agitur de festis in rei memoriam institutis.

f Hellespontus, angustix maris sive fretum inter Asiam ad ortum, et Thraciam Europæ regionem ad occasum, indito, ut in fabulis est, ei nomine ab Helle, filia Athamantis regis Thebarum, quæ ibi decidens submersa fuerit. Plinius lib. 4 cap. xi Hellespontus, inquit, septem (ut dicimus) stadiis Europam ab Asia dividens, quatuor illic inter se contrarias urbes habet: in Eûropa Callipoli et Seston, et in Asia Lampsacum et Abydon.

g Per Illyricum sinum videtur hic commode intelligi posse sinus Thermaicus sive Macedonicus maris Ægæi, in Macedoniam extensus, in cujus intimo recessu jacet Thessalonica, de qua proxime hic sermo est, quæque olim Therma fertur nuncupata, Cur autem Biographus sinum illum vocat Illyricum? Tractum illum terræ Illyrici orientalis nomine vocatum fuisse, indicio est illud imprimis, quod apud Carolum a S. Paulo in Geographia sacra, quam supra in Annotatis ad caput 3 lit. u citavi, in notitia antiqua episcopatum Illyrici orientalis pag. 196 ponatur provincia Thessalonicensis etc. Ad hæc, in eisdem Annotatis lit. r occasione Epiri veteris ac novæ, dictum est, novam multis post seculis ex Illyricanis Macedoniæ gentibus conscriptum fuisse.

C h Hinc commendari meretur Actorum fides, ex antea dictis in Commentario prævio § 5 num. 44.

CAPUT VII.

Morbus; obitus; corporis sepultura, integritas ac translatio: concursus ad illud; miracula; Leonis imperatoris munificentia.

In Græciam delatus morbo corripitur.

a

b

A ge vero, nunc de exitu dicamus, quo S. Pater vitam suam clausit: id quod et nobis ad memorandum, et vobis ad audiendum utile ac maxime jucundum existimo. Fuit vero ejus ex hac vita migratio illi non absimilis, quæ de Jacob a patriarcha antiquissimo memoratur: neque sancto Viro prorsus incognita, sed, sicuti Moysi b. multo ante demonstrata. Itaque Naupacto solvens, Græciam peragrabat, ac delatus in quemdam lo-

cum ab Illyrico non longe distantem, morbo tentatus est non sane gravi ac molesto: nam cælitus illustratus a Deo didicit, daret Columbo commendationis epistolam, eumque mitteret ad imperatorem. Eum igitur ut ablegavit, ipse Thessalonicam contendit, in quam urbem ingredi noluit, sed ante vestibulum mansit, in quodam templo sanctis Apostolis dicato: ac die insequenti ad meridiem, quando ecclesiæ vacant a frequentia populi, monachum, qui templo illi præerat, rogat, vellet in sancti martyris Demetrii c se traducere: isque libenti animo annuit; et inter eundem cum S. Pater urbem intueretur, suspirium petiit, et ex animo moerenti similis martyrem appellans, Ubi, inquit, gentium es, Demetri, martyr Christi gloriosissime, quibus tandem in locis morare? Quonam cælestium orbium tractu vagaris? Hæc, et alia id genus dictitabat, et in templo, et ad sancti martyris sepulchrum d propius accedens. Hæc cum audiret monachus, qui Eliam ductabat, non mediocriter offensus, illi secum ipse maledicebat. Sed Elias, absoluta precatione, ad monachum conversus, Quod offenderis, frater carissime, quasi vero male sentiam, maleque loquar? Verumtamen ubi vel mediocris est penitentia, et abundat probitas, ibi Dei misericordia multis partibus major reperitur. Tum monachus sentiens cogitationes suas hospitem minime latuisse, ad ejus pedes adjectus roget, hanc sibi culpam ignoscere pervelit: quam ille homini ut condonavit, magna admiratione perfusus, ac præpropere festinans, quotquot sibi occurrebant, rem ordine narrabat.

64 Igitur eo loco cum esset Elias, morbo jam ingravescente, scamnum afferri postulat; quo delato ibi decubuit. Cum vero locus minime esset idoneus ad quietem capiendam, ad Caminos (locus quidam est) migravit, Hic Daniele discipulum, ac fratrem carissimum ad se vocans, Ego, inquit, Daniel, fili suavissime, sicut scriptum est, viam patrum meorum ingredior: adest jam tempus nostræ resolutionis, cum octogenarius e sim. Tu vero assecutus es doctrinam meam, institutionem, propositum: in his fortiter constanterque persiste: neque te otio dederis, sed piis exercitationibus ac studiis te expolire contendas. Sic vero vive, ut quasi quotidie te moriturum existimes, quod etiam atque etiam reliquos fratres monitos velim. Porro neque corpus nostrum hic conditum derelinquas, neque Constantinopolim ad Cæsarem deferri ullo modo patiare: pètet enim, sat scio, perquiretque Imperator. Quod ego cum a divina providentia accepissem, tibi epistolium ad Cæsarem multo ante dedi, uti post obitum nostrum sineret corpus ad suum monasterium f afferri; Quod Imperatoriæ urbi nulli omnino usui esset futurum, neque Deus æquo animo laturus. Vos potius, quod vestrum est, vendicate, nostrique memoriam tamquam parentis amantissimi, ex animis vestris excidere minime patiamini. Porro, si recte memini, apud te est ea epistola: servato diligenter; et cum ea evenerint, (evenient autem quamprimum) mitte illam ad Cæsarem; quæ perscribuntur, effecturum scio. Ceterum vale ac salve, fili: jam enim decedit Elias, neque amplius hac lucis usura perfruetur. His dictis omnibusque sui studiosis salvere jussis blandeque amplexis, ingenti cum letitia atque hilari vultu defecit, et positus g est cum patribus suis xvi Kal. Augusti.

65 Ejus obitu divulgato, coactus est ingens monachorum ac populi numerus, atque adeo ipse Dux

Quo Thessalonica ingravescente, mortem antea a se prædictam obiit 17 Augusti:

f

g

A Dux *i* cum suo exercitu, ac toto eo die ac nocte insequente, multis luminibus, hymnisque funebribus decantandis, incensisque suavissimis odoramentis sacrosanctum ac venerabile sanctissimi Patris domicilium *k* cohonestavere. Postera luce in sancti martyris Gregorii *l* templo pie religioseque illud deposuerunt. Verum Daniel cum nullo modo posset sancti Viri reliquias in suum monasterium deferre, ibidem ad decimum mensem substitit. Interim quidam patricii dignitate clarus; (is Bardas *m* est, cujus nomen per omnium ora circumfertur) audita Viri sanctimonia ac miraculis, ad Daniele adiens, etiam atque etiam illum rogat, velit B. Patris sepulchrum sibi adaperire; quod sacras ejus reliquias venerandi magno desiderio teneretur. Hoc ille cum præstitisset, repertum est corpus prorsus integrum atque incolume, neque quidquam detrimenti passum: qui * eam difflavit odoris suavitatem, ut omnis locus affatim repleretur. Hoc prodigium vir illustris cum vidisset, magna cum pietate ac religione corpus sanctissimum venerari, salutare, deosculari; ejusque exemplo omnes pariter, qui in præsentia aderant, idem præstare. Ibi continuo jubet fabricari ligneam thecam; atque in ea corpus purissimis vestibus involutum condi, ac in eodem templo reponi: simul de toto negotio Imperatorem, inscio Daniele, certiores facit.

66 Cæsar, re per patricium cognita, jubet beati Viri corpus, quasi opimas gazas ac thesaurum opulentissimum ad se deportari; ut vel hinc appareat, ejus vaticinia nequaquam fuisse vana, aut in irritum cecidisse. Tum Daniel epistolam Patricio dat ad Cæsarem, simul hominem docet de his, quæ Præceptor sibi antea vivus mandaverat. Patricius epistolam per tabellarium ad Cæsarem mittit: quam ille cum accepisset, ac fuisset deosculatus, legissetque quæ in ea scriberentur, continuo quæ jubetur, facit. Tum accersens Georgium Calabrum genere, hominem gnavum, et præclaris natalibus ortum, qui ea tempestate Constantinopoli versabatur, illi hanc provinciam demandat. Is simul in Caminorum, quod aiunt, locum est delatus, sacrosanctis reliquiis acceptis, omnes imperii provincias *n* ac Græciam ipsam peragrabat, Thesprotum *o* atque adeo usque Buthrotum *p*. Illinc conscendens, ac prospera utens navigatione, ad Rusianorum *q* oppidum appellitur, ac post equo vectus *r* in Besianum *s* castrum venit.

C 67 Ibi adolescens quidam a spiritu dire cruciatur, adeo ut sæpe ad deserta vastaque loca ire compelleretur: interdum etiam se in mortuorum sepulchra penetrare; eoque dementiae dæmon misellum adegerat, ut sua ipse excrementa ac sordes devoraret. Is ubi ad sancti Viri reliquias propius accessit, derepente pulso tyranno, sanus ac sui compos est effectus, ac Deo gratias agens ad Salinas *t* proficiscitur *u*, de sancti corporis translatione fratribus annuntiaturus. Qui simul rem cognovere, partim alacres ingenti gaudio cumulabantur de repertis beatissimi Patris reliquiis; partim non mediocriter dolebant, quod eo se Viro orbos intelligerent, quem parentis loco semper coluissent atque adamassent. Omnes tamen libenti alacrique animo in Taurianam *x* honorificentissime, ut decebat, illi obviam processere. Porro qui fuerit eo die populi concursus, non facile quis explicaret. Mox reserata capsula reperiunt sanctissimum corpus intactum integrumque, odorum omnium odore suavissimo spirans. Hic quid dicam energumenos sanctarum reliquia-

rum contactu sanatos? Quid variis morborum generibus tentatos suæ valetudini restitutos? Quid oculis capiteque laborantes rite procuratos? Nec vero stetit gratiarum, ac miraculorum fons; sed hodieque *y* iis abunde dimanat, qui ad illum cum fide accesserint. Porro ejus monasterii *z* fratres, junioris Eliæ pallio *aa*, sacro nimirum corpore, donati, duplicis spiritus facti sunt participes: nam ejus præceptis informati ad perfectam virtutem consequendam admonentur, et sanctissimis vestigiis inhaerentes, in ejusdem virtutis via incredibiles progressus faciunt; se adhortantur, stimulant, impellunt.

68 Sed Leo Imperator religiosissimus, qua fuit vel post mortem in Patrem sanctum observantia, census et prædia ejus monasterio liberalissime, attribuit, ut omnium, quæ in Italia sunt, monasteriorum clarissimum, ac celeberrimum existeret: id enim tametsi antiquitate illis concedit, gloria tamen longe præstat. Cum enim novi Eliæ sedes, et quasi novum Carmelum *bb* fuisset, redditum est veluti quidam deliciarum paradus *cc*, et plantis spiritualibus consitus, quæ ferunt virtutum uberimos fructus, ac folia nullo umquam ventorum turbine decussa, quæ est constans fidei confessio. Tu vero, o beata olim sancti Viri domus (jam enim ad te mea se convertit oratio) nequitiam te existimes carissimo Parente orbatam, sed in ejus te esse tutela ac patrocinio non minus hac tempestate, qua est in cælum delatus, quam antea, cum esset vivus ac superstes. Quamquam enim minime ille oculis cernitur, adest tamen spiritu, filios suos servat, dirigit, suasque oves cognoscit, et a suis ipse cognoscitur; ipse ovile suum custodit, et a truculentissimorum luporum insidiis tuetur. Idque eo melius præstat, quo se Deo propiorem videt, nostræ mortalitatis vinculis jam exemptus, ac purissimam mentis aciem in lucem illam inaccessam, omnisque beatitudinis originem liberius defigit. Atque hæc sunt, quæ ex multis collecta conscripsimus: quamquam, ut verum fatear, multa etiam sunt, quæ prætermittenda sumus arbitrati, ne propter rerum multitudinem auditoribus odiosi ac molesti essemus, aut multa congerendo, nimis excresceret oratio. Quare medium tenentes, ac regia, quod aiunt, ingredienti, potiora ac notiora selegimus, ut neque auditores prolixæ orationis tædio afficerentur, nec tenuitate rerum magnum Virum despicatui haberent. Ceterum hoc Deum immortalem precor, ut sancti Patris rerum gestarum non auditores tantum, sed imitatores perpetuo simus; ut ejusdem etiam præmiis donemur, quæ ille in cælo abundantissime est consecutus, in Christo Jesu Domino nostro, cui sit gloria, et imperium in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a De ejus morte agitur in libro Geneseos cap. 49; ubi declarat sepulturæ suæ locum, Finitisque mandatis, quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectulum, et obiit; appositusque est ad populum suum.

b Libri Deuteronomii cap. 34 Hæc est terra, ait Deus, pro qua juravi Abraham, Isaac et Jacob, dicens: Semini tuo dabo eam. Vidisti eam oculis tuis, et non transibis ad illam. Mortuusque est ibi Moyses servus Domini, in terra Moab, jubente Domino.

c Inscrubitur Martyrologio Romano ad diem 8 Octobris. Consuli interim possunt Notationes Baronii

A. ANONYMO.

y

z

aa

Leo imp. dicit Sancti monasterium. Biographi ad illud apostrophe.

bb

cc

E

F

A. ANONYMO.

Baronii ad istum diem, ubi inter alia refertur frequens concursus Christianorum ad sepulchrum S. Demetrii Thessalonicam, ex quo unguentum medium scaturire jugiter consuevit: de qua re mox dicam.

d Joannes Cameniata supra laudatus post Paulum Thessalonicensium in fide magistrum, ponit pag. 319 inter martyres magnum, interque victores coronatos digne admirandum Myroblitam (unguentis scilicet manantem) Demetrium, qui et ipse pro pietate plurimum desudavit etc. Et pag. 324 laudat eum a suo erga Thessalonicenses patrocínio.

e De hoc puncto chronologico Commentarius prævius sub initium § 3.

f Vide quæ de hoc monasterio superius dicta sunt, ac porro recurrent paullo post.

g Bernardinus Rheginus in Vita S. Eliæ (de cuius Compendio dictum est antea) Eliam nostratem, sicut observat Caietanus in Animadversionibus pag. 25, Rhegii in Calabria obiisse significat, animamque suam Deo reddidisse in manus alterius Eliæ junioris. Indubitato errat. Nam Elias Ennensis obiit Thessalonicæ, urbe Macedoniae, animam Deo commendans in manibus discipuli Danielis, ut ex hac historia certum est. Vide Commentarium prævium § 4 num. 36 et sequentibus.

h In nostro apographo Græco Μηνὶ Λόῳ, ὃς ἐστὶ Αὐγουστος, ἑπτὰ καὶ δεκάτη. Id est: Mense Loo, qui est Augustus, decima septima. Anno 1712 Hamburgi prodiit Menologium sive libellus de mensibus, centum circiter populorum menses recensens atque inter se conferens, auctore Fabricio: et ibidem pag. 44 assignantur menses Syro-Græcorum, sive Syro-Macedonum, Antiochenorum, Gazæorum, Smyrnæorum etc., incipiendo a Novembri, qui ponitur primo loco; decimo autem, qui respondet Augusto, notatur Λῶς (Lous, qui alibi in dicto opusculo scribitur cum diphthongo Λῶς) et additur: Hunc decimum mensem esse, testatur Julianus in Antiochico. Ibidem pag. 46 dicitur apud Tyrios esse September; apud Lycois ac Sidonios October pag. 47; apud Macedones et Asianos etc. Julius pag. 43. Augustus, ut ad propositum nostrum redeamus, Græcis Lous, inquit Pagius in Critica Baroniana ad calcem tom. I pag. 592.

i Ipse dux, nempe Leo prætor cognomento Tharsilacius, qui expugnata Thessalonica, a Saracenis captus est, Joanne Curopalate auctore; sicut ad hunc locum observat Caietanus in Animadversionibus pag. 25.

k In nostro apographo est σκῆνος id est, habitaculum seu tabernaculum, animæ videlicet, quod est corpus. Sic 2 Petri 1 f. 14: Certus quod velox est depositio tabernaculi mei. Et ibidem 1. 13: Quamdiu sum in hoc tabernaculo. Et 2 ad Corinthios 5 V. 4: Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus.

l In qualicumque nostro Vitæ apographo sancti martyris Georgii, sicut in Comm. prævio monuimus initio § 4.

m Ambiguus animi sum, ait in Animadversionibus Caietanus, quis fuerit is Bardas. Nam plures per hæc tempora eodem nomine, quorum meminit Joannes Curopalates.

n Quid illi cum omnibus imperii provinciis? Quomodo peragratio ac deviatio tam vasta cohæret cum mandato Leonis imperatoris paullo ante exposito? Non equidem intelligo. Forte vel legendum varias imperii provincias, vel τὸ omnes

imperii provincias ita accipiendum, ut denotet, D omnes imperio vel jussu Cæsaris designatas provincias, nimirum Macedoniam, Thessaliam, Epirum ac Thesprotiam peragrasse seu transivisse Buthrotum usque, unde mari se committens promoverit imperatum iter Calabriam versus. Et vero e nostro apographo Græco Vitæ eruo ista correctis mendis: Διήρχετο τὰς ἐπαρχίας Ἀμυδον, Τεσσαλίαν, Ἑλλάδα καὶ Θεσπρότην μέχρι Βουθρωτοῦ. Id est: Pertransibat regiones Amydum, Thessaliam, Græciam et Thesproten usque ad Buthrotum. Sed 1º. Nos modo transitum illum ordine meliore posuimus. 2º. Non assequimur, quid velit sibi Amydum regio. Invenitur tamen Amydon, quæ urbs fuit Macedoniae in Pæoniæ tractu ad Axium fluvium, uti videre datur apud Baudrantium, et de quo loco etiam agit Ortelius.

o Thesprotum, Thesprotis et Thesprotia, Epiri regio: Plinius, Strabo, Ptolemæus, uti habent sæpius citatæ Animadversiones pag. 25.

p Usque Buthrotum. Præter dicta in Annotatis ad cap. 3 lit. q; addi hæc possunt ex Animadversionibus ante designatis: Straboni lib. 7 urbs in Epiro: coloniam vocat Plinius: Buthrotorum E sinus, Epiri regionis, apud Ptolemæum. Est et Buthrotus in magna Græcia amnis non procul ab urbe Locris, Livius lib. 29: sed hic de Buthroto Epiri sermo est.

q Thurenorum castellum. Antonino Ruscianum; Procopio Ruscia; Leonardo Aretino Ruscianum. Procopius de Bello Goth. lib. 3 "Ruscia est promontorium Thurinorum. Juxta id, ad milliaria "passuum septem cum dimidio, præsidium validdissimum construxere Romani ". Aretinus de Bell. Ital. 1. 4 "Ruscia est Thurinorum castellum " (corrigere promontorium) supraque illud, oppidum "remotius a mari arduo loco situm, quod Ruscianum vocant ". Hæc animadversiones identidem indicatæ.

r In nostro Ms. Græco est πεζοπορίας, id est, pedibus gressus, vel pedestri itinere proficiscens.

s Stephano de Urbibus Bescia, Ausoniorum urbs. Apud Livium lib. 30 Besidiæ, Brutiorum oppidum. Idem etiam putat in sua Calabria Gabriel Barrius: sed enim certum est, occidentalem Calabriæ oram antiquitus Ausoniam dictam, ut Dionysius Alicarnasseus tradit. Strabo item lib. 2 ait, mare Ausonium esse, quod deinde Siculum. Prodit Licophron, Philoctetem Herculis comitem ab Ausonibus occisum, qui oram fluminis Crathis habitabant. Crathis autem Theocrito, seu Cratheis Plinio Brutiorum amnis prope Scyllam. Atque hæc Apollonio Rhodio de Argonautis lib. 4 Scyllæ Ausoniæ, prout videre licet in Animadversionibus eiusdem, de quibus ante.

t De efformatione hujus vocis, dictum est supra plus quam satis.

u Ibidem: Ἐκεῖθεν Δανιὴλ προσλαβὼν παραγίνεται ἐν Σαλίναϊς μνηύσων τὴν ἀνακόμην τοῦ Ὁσίου τοῖς ἀδελφοῖς. Illinc Daniel, assumpto corpore, ad Salinas proficiscitur, Sancti translationem fratribus significaturus. Quod itaque in hac Vita excusa tribuitur isti energumeno adolescenti, in nostro Ms. adscribitur Danieli.

x Taurianum rectius dixerimus. Apud Melam lib. 2 cap. 4, Taurinum; apud Plinium lib. 3 cap. 5 Tauroëntum legebatur. Sed Taurianum utrobique legendum, ut Hermolaus Barbarus, et Nonius Pictianus castigant: quemadmodum apud Stephanum de Urbibus Taurania legitur pro Tauriana. Urbs est in agro Brutio Metaurum inter et Scyllam. Animadversiones, de quibus supra.

y Hinc

A y Hinc colligitur, Biographum non statim post translationem hæc scripsisse.

z Corpus itaque S. Eliæ nostri e Græcia in Calabriam translatum ad monasterium, quod jam sæpissime nominavimus. Quæ autem hac occasione notata sunt, habentur in nostro Commentario prævio § 4 num. 36.

aa In Ms. nostro lego ὡς ἄλλην μηλωτὴν, tamquam alteram meloten. De quo vestimenti genere consuli potest apud nos Commentarius historicus de S. Elia Propheta tomo v Julii, die 20 § 8.

bb Novus Carmelus dicerem : nam Carmelus

Græce Κάρμηλος, est celeberrimus mons Palæstinæ : Carmelum vero promontorium esse lego ejusdem Palæstinæ prope montem cognominem. Plinius lib. 5 cap. 19 : Promontorium Carmelum, et in monte oppidum eodem nomine, quondam Ecbatana dictum.

cc Ἡντινα παροικήσας ὁ νέος Ἠλίας, ὡς ἄλλος ἐκ νεότητος Κάρμηλον, ἔδειξεν νέον παράδεισον. Hæc e Ms. nostro deprompta sic interpretor : Quam (sedem) novus Elias, sicut alter ab ineunte ætate Carmelum, incolens, novum reddidit paradisum.

DE SS. BENEDICTA ET CÆCILIA

VIRGINIBUS

ABBATISSIS SUSTERENENSIBUS, ET RELINDE RECLUSA

E

B

IN AGRO JULIACENSI

Sylloge de earum cultu.

J. B. S.

SEC. X.
Coluntur
cum S. pa-
rente Suste-
reni,

In Floribus suis ecclesiæ Leodensis ad diem XVII Augusti hunc præfigit titulum noster Bartholomæus Fisen : SS. Benedicta et Cæcilia abbatissæ Sustereni et Relindis clausa, ita citans : Brustemius et quæ Jacobus Kritzradt S. J. collegite veteribus monumentis Susteren. et ad me misit. Ex certis hujusmodi monumentis nos præcipue induxit idem Fisenus, ut harum trium sanctarum virginum parentem Zuentiboldum ad hujus mensis diem XIII Sanctorum numero adscriberemus, ut ibi paulo fusius explicatum est. Inter ea porro fidentius connumeravimus cultum immemorabilem, qui sacris ejus reliquiis Sustereni constanter exhibetur; quo eodem argumento sanctas ejus filias huc adducimus, quarum, saltem priorum duarum, Sustereni defunctorum reliquias in rerum sacrarum thesauro religiose asservatas, publicæ venerationi exponi testatur non semel alibi anobis laudatus Arnoldus Hertzwormius in sua Sustereni historia Ms. § 7 ad dictum diem XIII citato, ubi post enumeratas sancti Parentis reliquias, ita expressissime subjungit : Capita et ossa S. regis Zuentiboldi filiarum abbatissarum Sustereni, scilicet Benedictæ et Cæciliæ.

licet junior
ibi deposita
non sit.

2 Atque hæc quidem de duabus istis celebribus abbatissis Benedicta et Cæcilia diserte asseruntur, non item de natu minima sorore Relinde clausa, quam aliis conjunxit Fisenus, tametsi satis manifeste insinuet, eam nec Sustereni obiisse, nec proinde depositas ibidem sacras ejus exuvias, quarum, cum ceteris ad eam spectantibus oblitteratam memoriam satis indicare videtur laudatus scriptor, ut mox ex ejus elogio abunde patebit : unde, ni fallor, fateri cogimur, eo solo titulo sororibus conjungi posse, quod cum ipsis eodem loco et ipsa Relindis annua memoria celebretur, et eodem ipso die, hoc nempe XVII Augusti; non vero XVI Novembris, quo ex Gelenio Benedictam et Cæciliam collocavit noster Theodorus Rhay inter Animas illustres Juliæ Cliviæ etc. Nos hic Fisenum sequimur, et laudatum Susterenensem historicum. En modo promissum breve ipsarum trium elogium :

3 Sorores fuerunt, natæ Zuentiboldo Lotharingiæ rege et Arnulfi imperatoris filio : de quo nobis sermo fuit decimo tertio hujus mensis. Augustam suæ gentis majestatem sanctæ illæ virgines paribus omnes animis posuerunt, ut Christi humilitatem sectantes, religiosam vitam instituerent. Condiderat nuper rex pater, aut potius instaurarat, quod Sustereni fuerat inclytum multa virtute sacrisque aliquot Sanctorum exuviis cœnobium, sed in favillas et cineres Normannica rabie corruebat. Hoc regebat insigni sanctitate virgo nomine Amelberga, cujus XI Kalendas Decembris meminimus. Ejus magistro se subjecerunt ternæ sorores, et dignam suo genere virtutem assecutæ sunt.

Simul religiosæ fuerunt,

4 Ac Relindis quidem (quam natu minimam aiunt fuisse) cum solida sanctioris vitæ fundamenta posuisset, nullo sui contemptu satis contenta, cœnobio solitudinem prætulit, quo soli Deo nota, mortalium omnium oculis se subduceret. Flemaliam secessit ad Mosam supra Leodium, ubi rex pater religioso filiæ suæ desiderio (ut quidem opinor) obsecutus, Virgini Matri templum posuit. Hic se Relindis abdidit in tuguriolum, quod sacræ ædi adhærebat, eoque clausa totam vitam exegit eximia integritate spectabilem. Illam multis olim miraculis Deus ornavit; sed omnem ejus memoriam oblitteravit temporum iniquitas.

sed Relindis vitam finivit reclusa.

F

5 Sustereni substiterunt ambæ sorores aliæ tanta morum puritate, ut cum naturæ concessisset antistita Amelberga, toti sacrarum virginum cœtui jussa sit præesse Benedicta. Susceptum munus obivit religiosæ disciplinæ magno splendore, ac tandem quæ terrenum regnum Christi causa contempserat, ab eodem evocata est ad cæleste. Successit Cæcilia, sorori nequaquam impar; præclarisq; exemplis non minus quam consiliis postquam aliquamdiu parthenonem illustrasset, vita sancte defuncta est. Eundem utrique diem Ecclesia consecravit.

duæ seniores successive abbatissæ.

DE

DE S. JOANNE EPISC. CONFESSORE

J. B. S.

CIVITATIS MONTIS MARANI

In principatu ulteriore regni Neapolitani.

SEC. XI
Notus ex
sola Vita ab
Ughello edi-
ta

Hic S. Joannem episcopum producimus, illustrem sane apud suos et celebri annuo cultu hoc die festivissime in dicta civitate recoli solitum, cujus in nostris cujusvis regionis aut ætatis Martyrologiis nulla usquam, saltem quam hactenus viderim, exstat memoria, quodque mirandum maxime, ab ipso Ferrario, Sanctorum Italiæ tam diligenti solertique collectore omnino præteritus est, quod idem de monasticis dicendum: ut Wioni, Menardo et quidem Bucelino ignotus fuerit, omnium primo et soli Mabillonio cognitus, qui tomo VI Sanctorum sui Ordinis parte 2 ad calcem eum ex accepta ab Ughello notitia retulit, ita de ipso in sua præmonitione observans.

et a Ma-
billonio re-
cusa,

2 Totam hujus beati Viri, quam habemus, notitiam debemus Ferdinando Ughello, qui in Catalogo episcoporum Montis-Marani S. Joannem ex Benedictino monacho ad hanc sedem jussu Gregorii VII Pontificis Maximi assumptum, primum ordine recenset, quamvis alios in hac sede præcessisse fateatur, sed quorum nomina sunt incomperta. Hujus beati Viri Vitam olim exstitisse integram observat idem auctor, quæ in codice hædino scripta cum aliis ecclesiæ Maranensis cimeliis in incendio periit, exceptis duobus foliis, quæ fragmentum infra a nobis exhibendum continebant, non sine miraculo servatis. Mirum est, Joannis nostri nomen in Martyrologiis, quæ quidem videre nobis licuit, desiderati, cum civitatis et diocesis Maranensis præcipuus patronus habeatur, quo titulo ejus festum die XVII Augusti in ecclesia colitur: sacræ ejus reliquiæ in cathedrali ecclesia, præter quam nullus est in urbe parochialis titulus, asservantur. Quo anno Joannes obierit incertum est. De ejus enim ætate nihil aliud rescire licuit, nisi quod, curante Gregorio VII, factus fuerit episcopus, cujus ideo mortem ad hujus seculi undecimi finem revocare visum est.

quæ ex altera
editione
illustratur.

3 Non vidit nec videre potuit Cl. scriptor Mabillonius alteram Ughelli editionem, cura et studio Nicolai Coleti, ecclesiæ S. Moysis sacerdotis alumni, auctam ac emendatam, et apud Sebastianum fratrem Venetiis anno 1721 editam, in qua non pauca correctæ sunt, quæ ab Ughello parce nimium et jejune explicata videbantur, ut Additionem quamcumvis paulo longiorem omittendam non putaverim. Neglectis igitur iis, quæ de civitate ejusque splendore non satis pro merito laudatus Ughellus retulerat, præmittam hic Vitam ipsam, ut ab eo vulgata est, subjuncturus Additionem Coletinam, qua non solum civitas, sed et S. Joannis cultus mirifice illustrantur, quæ certe alibi reperiri non potuere. Sic ad jam dictam Vitam qualemcumque præfatur Ughellus:

Præfatio
Ughelli.

4 S. Joannes Benedictini Ordinis monachus, Gregorio VII Pontifice Salerni existente, episcopus Montis-Marani, jussu ejusdem a Benevento archiepiscopo consecratur. Præfuit sanctissime

ac multis miraculis clarus obdormivit in Domino die XVII Augusti et in Cathedrali humatur, ubi veluti civitatis Patronus pie colitur. Acta ejusdem in hædino codice conscripta exstabant; sed casu concremato sacrario, una cum monumentis ejusdem ecclesiæ et ipsa concremata sunt: ex iis tamen duæ integræ hædinæ paginæ non sine miraculo remanserunt illæsæ, quæ in sacrario custodiuntur; continent enim partem S. Episcopi Vitæ rudi stylo ac simplici conscriptæ, ut sequitur:

ACTA

E

ex editione Ughelli.

Contigit autem, ut his temporibus Maranensis ecclesia proprio careret pastore, et cum fama tanti Viri crevisset, placuit Maranensi clero, populo et Domino, ut tantus, ac talis Vir ad eorum ecclesiam regendam pastor eis daretur: accepto autem consilio a Papa Gregorio, qui tunc Salerni aderat, ad talem sibi pastorem perquirendum, honorifice legatos miserunt, quos prædictus Papa benigne suscipiens, præcepit, ut ibidem manerent, donec de persona repetita inquireret, si ad tantum culmen conscendendum honesta esset; sed benignus monachus, columbina simplicitate, ut solitus erat: pedes apostolicos deosculans, ne tantum onus sibi imponeret, indesinenter deprecabatur a.

Mulum
reluctatus
ne episcopus
fieret,

2 Qui apostolicus blande respondens ait: Oportet nos, fili, pro fratribus nostris multa pati, et sicut Dominus noster proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis præcepit et voluit immolari; ita et de hoc a nobis non est tibi parcendum, quia melius est ut lampadi assimileris, ut tibi amore divino ardeas, et aliis luceas; quam ut carboni assimileris, qui sibi ardet et aliis non lucet. Reminisci etiam debes, quid beato Petro Dominus ipse dixerit: Si diligis me, pasce oves meas. Hoc præceptum, frater, nostrum est, si Dominum diligimus, pascamus ejus oves: quod si non facimus, videmur Dominum non diligere. Unde ex parte Domini tibi præcipio, ut jugum ejus diligentissime suscipias.

a
Gregorio
Papa VII
coactus,
F

3 Videns autem Joannes se humiliter conclusum, et tanto præcepto contradicere non posse, omni suæ charitati se commendavit. Tunc Papa lætus effectus, Beneventano archiepiscopo misit quemdam Cardinalium, ut præfatum Joannem pro Maranensi ecclesia episcopum consecraret, rogans, atque præcipiens, ut eum benigne coheret, et suis amicis copularet; quod archiepiscopus hilari animo adimplevit: prænominatum Joannem honorifice susceptum, et voluntate et requisitione totius populi Maranensis, eum elegit, et consecravit. Tunc Montis Marani episcopus factus sanctus Joannes venit catervis clericorum et

per Archiep. Benevent. consecratur et a suis suscipitur.

EX EDITIS
APUD UGHEL-
LUM.

A et laïcorum stipatus; sed uterque populus viro-
rum, ac mulierum catervatim fluunt, tantum
Patrem ad suscipiendum.

Dedicata ab
ipso ecclesia
vermibus
repletur

4 Eodem anno quamdam ecclesiam vocabulo
S. Laurentii, quæ intus eamdem civitatem sita est,
prædictus Vir Dei deprecato dominorum, præfatæ
civitatis dedicavit, in qua sacerdotem, quem ipsi
expetierant, ejusdem ecclesiæ in obsequium con-
stituit. Sed invidus bonorum diabolus, qui semper
sanctæ Ecclesiæ obest, prædictum sacerdotem suo
amore exarsit, in tantum, quod super ipsam eccle-
siam, id est in gamera *b* ejusdem ecclesiæ quadam
cum ganea concubuit. Mirum in modum, et ultra
modum mirabile! confestim tota ecclesia illa ver-
mibus ita plena erat, ut non valeret aliquis per
eamdem ecclesiam incedere, nisi super vermes,
quod incolæ loci illius domino episcopo Joanni stu-
duerunt enarrare.

crimine su-
cerdotis,
quem San-
ctus merito
punit.

5 Tandem dominus episcopus ibidem venit, et
factum quod vidit, ingemuit; sed conversus ante
crucem prolixius oravit; postquam orationem com-
plevit, conversus ad clerum, et ad populum circum-
stantem dixit; Omnes vos Domini misericordiam
implorate una nobiscum, quatenus sua clementia,
ad quod hoc signum mirabile factum est, nobis
suis famulis ostendere dignetur de ejus miseri-
cordia, propter quod signum istud ostensum est:
cujus prece divinitus exaudita, perpetratum cri-
men citius manifestatum est: et confestim devenit
presbyter ille, et a sancto Præsule perquisitus,
quod fecerat, nequivit celare crimen, sed coram
omnibus confessus est quid, et qualiter evenerat;
unde nimium Præsul mœstus de tanto crimine tam
verecundanter *c* facto presbyteri, illum a sacerdotio
suspendit, præcipiens ei jejunia cum injuncta ele-
emosyna.

Cum labo-
rantibus
operariis

6 Tempore, quo vir Dei præsul Joannes Mara-
nensem gubernavit ecclesiam, non solum de cæ-
lestibus, verum etiam de terrenis ad ecclesiæ
incrementum pertinentibus indesinenter ac studiose
curam gerebat. Quadam die pro ejusdem ecclesiæ
opere juxta flumen Caloris cum plurimos secum
haberet viros, de quibus alios ad incidendum
ligna, alios ad evellendum cespites constituit.

C Erat autem nemoris densitas, ubi hæc agebantur,
non longe a sancti Potiti, quam funditus extir-
pare cupiebat, ut ager ibi efficeretur, unde
compendium habere posset, de quo pauperibus
erogaret.

vinum defi-
ceret

7 Contigit autem eo die, ut plurimi ex castello
Baiani illuc advenirent, qui ad peragendum illud
opus eum adjuvarent. Et cum plures ibidem deve-
nirent, videntes Dei famulum propriis manibus la-
borem alacriter gerere, protinus injiciebant cum eo
in opere viriliter agere, et condensa fruteta, ac
scabiosas radigines *d* radicitus evellere. Et cum
multi ad laborandum cum eo ibi adessent, accidit,
ut eo die vinum ei deficeret. Erat autem tunc tem-
poris in patria illa magna inopia vini: sed quo-
niam laborantium membra naturaliter oporteret
refocillari, cum jam hora iterum sumendi appropin-
quaret, affuit minister ejus dicens: Domine om-
nino vino caremus.

nec reperiri
alibi posset,

8 Tunc Sanctus quemdam suum ministrum,
Eustachium nomine, accersiri fecit, quem Mon-
tem Maranum celeriter ire jussit, et casalia petere,
ut si ad emendum, vel quo modo vinum inve-
nire potuisset, quam citius veniret et secum de-
ferret. Qui cum pergeret, et quod quæsierat mi-
nime inveniret, tandem sine vino minister ad
Virum Dei reversus, qualiter quæsierat et inve-
nire nequierat, coram omnibus ei denunciavit.

Augusti Tonus III.

Tunc sanctus, gratia Dei ut erat repletus, ait ad
eos, etsi viteus humor nobis non est, adsit no-
bis sancti Spiritus gratia, qui corda suorum fa-
mulantium suo semper amore irrigat et affluenter
lætificat; potens est enim ipse suis famulis in ejus
mandatis et opere consistentibus gratiam et læti-
tiam concedere.

9 Tunc juxta fluminis ripam præcipit homines
discumbere, et mox hilari, ut erat aspectu, ac
simplici corde, spem habens in Deum, cuidam
suo ministro præcepit dicens: Affer nobis lan-
guellam *e* aquæ fluminis, ut operariis ecclesiæ ad
potandum distribuamus. Confestim minister, cun-
ctis videntibus, hausta aqua fluminis, duxit eam
Viro Dei. Sed omnipotens Deus, qui ubique præ-
sens est et suos semper exaudit, qui Moysen in
eremo, cum populus perstreperet, non clamantem,
sed silentem exaudivit, ipse vota sui famuli præ-
noscens, ac volens eum hominibus in mundo
innotescere, quanti meriti sit potens apud Deum,
ea, quæ non voce, sed corde et mente poscebat,
non diu differre distulit, sed citius ei concessit:
non enim verba, sed desideria puri cordis fa-
ciunt voces apud piissimas ac sacratissimas au-
res Dei.

aqua in vi-
num muta-
ta omnes re-
fecit,

10 Hinc est quod vir Dei præsul Joannes spe-
rans in Domino, hoc, quod puro corde et humili
mente, non loquendo, sed tacendo postulabat,
meruit illico divinitus obtinere. Cum aqua du-
cta fuisset, mox ut eam Sanctus benedixit, et
ad potandum discumbentibus tribuit, aqua ipsa
mirifice in vinum mutata est. Continuo autem dum
non aquæ, sed vini saporem gustare cœpissent,
inter se hoc valde mirantes, ac de tanto miraculo
nimis stupefacti, præ nimio gaudio surgentes a
mensa, prostraverunt se ad pedes Sancti cum la-
crymis dicentes; Sancte vir Dei ora pro nobis,
videmus enim atque cognovimus magnum mirabile
hodie, quod tuis sanctis meritis penitus factum esse
credimus.

E
et ad agen-
das Deo gra-
tias

11 Quod cum Sanctus, cur hoc facerent, di-
dicisset, ait ad eos: Viri fratres et filii, oportet nos
Deum laudare, et nostris pro delictis digna sa-
tisfactione misericordiam et indulgentiam ab eo
postulare, qui nobis hodie tanta beneficia dignatus
est impendere: credo equidem in vobis ipsum
manere, qui olim suis discipulis dixit: Ego sum
vitis vera, et vos palmites, qui manet in me, et ego
in eo. Ipse autem omnipotens videns charitatem
vestram et opera, et fidem, et quomodo ad honorem
sui, et matris Ecclesiæ commodum fideliter ope-
rati estis, noluit vos sui amoris gratia inanes effici,
sed repleti.

mirifice hor-
tatur,

12 Unde hoc, quod inter vos cernitis factum, non
meis meritis, sed pro vobis ideo credite factum,
ut amodo et semper in ejus mandatis firmiter, at-
que securius permaneat. Rogo autem vos, atque
præcipio, ut usque dum hac vita fruor, hoc, quod
pro vestris beneficiis vobis Deus præstitit, ne cui-
quam pandere curetis. Qui ejus monitis, ac pre-
cibus consentientes, donec vixit, nemini dixerunt.
Prædictus autem vir Dei præsul Joannes vitæ hu-
jus cursum feliciter decurrens, quemadmodum
subsequens sermo declarabit, non multo post debi-
tum carnis persolvens, a præsentem seculo migravit
ad Dominum.

vetatque
rem cuiquam
pandi,

13 Viri itaque illi, post ejus obitum, quod
gestum est, fideliter enarrare studuerunt. Nos
vero ad laudem æterni ac salvatoris nostri Dei,
qui sancti hujus Præsulis meritis, ejus tempori-
bus talia dignatus est operari, et ad roborandum
fidelium mentes, hoc quod a fidelibus nobis re-

ac non diu
post sancti
moritur.

EX EDITIS
APUD UGHEL-
LUM.

latum est, dignum scribere duximus. Nunc autem Sancti hujus imploremus clementiam, ut pro delictorum nostrorum remissione non differat nobis conferre subsidium apud eum, et cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Legebatur deprecabat, haud dubie amanuensis vitio.*

b *Per gameram aut cameram opinor indicari sacrarium.*

c *Intellige inverecunde.*

d *Scabiosæ radigines melius intelliguntur, quam explicari possit.*

e *Item languellam pro lagenam. Similia, quæ sequuntur, explicatione vix digna sunt.*

NICOLAI COLETI

Ad Ughellum additio in editione Veneta.

B

Notitiæ su-
pra ex
Ughello data

Inter episcopaliū dignitatum sedes, antiquioribus infulis in principatus Ultra provincia (olim Samnium dicta, ut notat Jo. Vincentius Ciarlantes, alioqui apud novissimos Hirpinorum) fulgentes est, quæ appellatur Montis Maranensis, in qua paulo brevius sistendum duximus, cum nullus inter scriptores rerum antiquarum inveniatur auctor, qui de ea mentionem etsi levissimam faciat. Hinc ultra ea, quæ ab Ughello cumulata sunt, addenda supersunt pauca ex pluribus mihi ■ cl. viro Baptista Petra ex patritiis civitatis Rossani jureconsulto eximio, ac omnium eruditionum genere referto transmissis; cui stimulos ad scribendum dedit, ac calcaria præbuit illustriss. ac reverendiss. D. Cælestinus Labonia prædictæ civitatis episcopus anno elapso * defunctus.

* 1720

hic additur
uberior
Marani de-
scriptio,

C

2 Civitas igitur Montis Marani non minus quam reliquæ in dicta provincia Principatus Ultra antiquissima est; resonantque hujusmodi veritatem aliqua monumenta ex ruinis ejus florentissimæ ætatis in tanta temporum, quæ omnium memoriam excludit, diuturnitate, adhuc intra nunc abbreviati districtus septum, per pauculas reliquias apparentia, quibus captivanda necessario est nostra credulitas, auctoribus rem tacentibus. Æque sunt, quæ civitatem in suis primordiis nimis angustam, ingenti populo refertam et præcelsis ornatam ædificiis prædicant; licet in præsentiarum nimis angusta dignoscatur, et vix 700 incolis frequentata, tenuioribusque casellis culta.

laudatur-
que a popu-
lis frequentia,

3 Hieronymus enim de Marra, olim capellanus major Catholicæ majestatis in regno Neapolitano, utilisve dominus hujus civitatis testatur in quodam libello, se invenisse in quinternionibus regiæ cameræ summariæ Neapolitanæ, quod seculis retro lapsis frequentissimus populus urbem nostram inhabitasset; imo quod 12 oppidulis, seu casalibus circumdata esset, quæ postea humi obruta fuerunt in communi lue, passa in regno an. 1500, ac in ejusdem ruinæ ultimo complemento an. 1656, quorum reliquiæ in veteribus quibusdam ædificiis vix elucantes nunc supersunt.

a nominis
origine

4 Et hoc Hieronymi assertum comprobare videntur verba in Vita S. Joannis, quam hic retulit Ughellus, sequentia: Populi Maranenses conflue-

bant catervatim ad talem et tantum Pastorem suscipiendum: reliquiæ item mœnium eam sequentium, prout eam multarum arcium, quas vulgo Fortini appellant, quibus circumdatur. Si quæras autem originem, causamque nominis scriptæ civitatis, ex antiquissima civium traditione dicitur Mons Maranus, seu Marianus a quodam Caio Mario, qui fundator urbis eam supra montem construi fecit. Alii rursus eam sic appellatam volunt ex eo quod ecclesia cathedralis, qua ornatur, Mariano intactæ Dei Matris in cælum assumptæ titulo sit dedicata.

5 Ceterum urbs peramœna est, omnique herbarum, ac fructuum abundantia pollet; cumque supra montem ad plagam Orientalem per millaria 18 distans a metropoli Beneventana urbe sita sit, floridissima aurarum spiracula aëris salubritatem, ac ubertatem soli inibi constituunt, ita ut ex ea gens erumpat ter robusta, ac numquam jugo laboris deficiens, prout etiam ovium gregatim sua sola pascentium in omni genere abundantissima conspicitur; indeque lacticinia exquisitissimi saporis, et grata pinguedine referta, delicatæque carnes speciatim in ejus tenimentis E conspiciuntur.

6 Tempus autem, quo episcopatus præeminentia hæc urbs decorata fuerit, ignoratur. Constat equidem S. Joannem, a quo incipit hanc seriem Ughellus, non fuisse primum hujus sedis antistitem, cum in prænunciata S. Joannis Vita hæc legantur: Contigit autem, ut iis temporibus Maranensis ecclesia proprio careret pastore. Ideoque cum tempore Gregorii VII (floruit hic an. repar. salutis MLXXXIII) in personam prædicti S. Joannis narretur facta electio ad hanc cathedram ob defectum proprii pastoris, sequitur multo antea fuisse episcopali dignitate insignitam hanc ecclesiam.

Ignoti primi
Episcopi.

7 Ejus cathedralis est speciosissima, ac æque amplissima, tribusque alis distinguitur, quarum una cum cruce emicat; duplici ex parte columnarum fulcro magnificentissime ornatur; amplo item nobilique presbyterio, choro, ac capellis, larga sed divite cavitare speciosis, subterraneo corporum receptaculo, binis lapideis hic illicque a latere perquam commodis ditato scalis (vocant catacumbam, vulgo subcorpo) non destituitur: campanis tribus amplis, ac resonantibus, congruæque ad eas turri fulget ex pia et larga reparatione Præsulis de Albergone, cujus tempore inventa est arca plumbea, in qua ecclesiam Maranensem consecrationis insignia habuisse an. 1494 ab episcopo Juliano Ysopo compertum est.

Laudes eccl.
cathedralis,

8 Sed hujus templi pulchritudo specificè habetur ex ornatu cujusdam capellæ, quæ spatiosa, ac eleganti cavitare exulta non parvam spirat magnificentiam. Est autem a latere Euangelii aræ maximæ, ejusque altare licet olim soli angelorum cultui sacrum esset, in præsentiarum tamen arcam novi testamenti, cibum inquam Eucharisticum servat, opera et munificentia præsulis de Labonia nuper extincti. Dictum altare quota die perenni, ac largo indulgentiarum thesauro ditatum est a Gregorio XIII. Prædicta autem capella olim erat de jure patronatus dominorum illustris familiæ de Marra, civitatis qui erant utiles domini.

in qua altare
Indulgentiis
ditatum:

9 Capitulum hujus principis templi constat 12 canonicis, inter quos quatuor solummodo dignitates, nempe archidiaconus, archipresbyter et duo primicerii, qui omnes eidem ad majorem Dei gloriam, prout etiam illibatissimæ virginis Mariæ

item Capi-
tuli et epi-
scopatus.

EX EDITIS
APUD UGHEL-
LUM.
et notanter
os sanguine
circumfusum.

Brachium
in necessita-
tibus prae-
sens auxi-
lium.

Mira sedis
lignae con-
structio et
conservatio.

F
P. B.

concessus a
Julio PP. II.

A Mariæ omni, qua decet, assiduitate, pompa, ac Gregoriani cantus peritia concorditer serviunt. De proventibus mensæ episcopalis tacendum potius, cum in communi urbis excidio etiam hi notabilem passi fuerint diminutionem, adeo ut hodie tenues admodum sint, et ad præsulis sustentationem vix sufficientes: nec ceterum ampla stipatur diœcesi: nam collapsis dictis 18 casalibus, sedes episcopalis trino tantum, nec longiusculo locorum tenimento suffraganeorum authorata remansit, scilicet arcis veteris, Castri Franci, et Vulturariæ.

Notabiles
Sanctorum
reliquiæ,

10 Venerabilem sanctitatem spirat ecclesia ob insignes Sanctorum reliquias, quæ in ea asservantur; notabiles sunt pars brachii sancti Sebastiani M., ossea pars sancti Antonii abbatis, dens integer sancti Petri Apostolorum principis, alii duo dentes sanctæ Apolloniæ virginis et martyris, os sancti Marci Evangelistæ, sancti Paulini episcopi Nolani, sancti Viti mart., sancti Caroli Borromæi, aliæque innumeræ, sed minutæ, quæ satis longum esset enumerare.

B
inter quas
eminent sa-
era S. Jo-
annis lipsa-
na,

11 Inter reliquias autem summa veneratione habentur a civibus sacra lipsana sancti Joannis urbis episcopi, cujus caput in crate argentea, antiquo, sed pulchro delineamento sculpta, reliquum vero corpus in ara eidem speciali voto dicata intra prædictæ cathedralis catacumbam, ubi in arca plumbea an. mdciv illud reposuerat episcopus Genuensis. Sed inde alius præsul successor, scilicet Albergonus construi pulcherrimum reliquiarium curavit ex materia lignonucea, auro opulenter interjecto, picturis, figuris, aliisque divitibus ornamentis excultum. In quo reliquiario postquam repositæ essent multæ Sanctorum reliquiæ, educta tandem e prædicta catacumba dicta arca plumbea, solenni translatione sacra Joannis ossa recondita sunt, postquam 18 annorum circulo humo fuissent sepulta.

12 Est autem speciali admiratione dignum, quod unum prædictorum ossium sanguine quasi de recenti circumfusum usque ad præsens aspi-ciatur. Cujus circumfusionis ex antiquissima urbis traditione hæc causa redditur: scilicet evenisse, ut cum impius quisquam cujusdam partis sacri ossis furtum tentaret, sanguis inde miraculose emanarit, atque in prodigii testimonium macula sanguinea deinde veluti in osse insculpta remanserit.

13 In dicta autem plumbea arca e catacumba infima noviter educta repertæ sunt inter ossa sancti Joannis, quatuor soleæ coriaceæ, gremiale pontificium, aliquot mappæ, lintea, ac vela, in quibus quædam anonymæ reliquiæ erant involutæ: quæ omnia non sine miraculo post tot secula adhuc diem incorrupta cernuntur. Solent autem cives in crudelibus procellis, aliisque necessitatibus, quæ magis urbem premunt, brachium dicti sancti Præsulis e reliquiario educere, et a sacerdote stola induto, luminibusque accensis deferri ante portam ecclesiæ; de repente aëris feritas mansuescit, cessant grandines, et cives, quod postulant, assequuntur.

14 Inter alia denique memorabilia prædicti sancti Joannis, ejus sedes, seu cathedra episcopalis asservatur, ex ligno, cujus materia non cognoscitur, extructa, sine clavis contexta, sed pulcherrimo magisterio antiquaque sculptura pulchre efformata. Hæc autem intacta et incorrupta adhuc manet, licet varîe, mirumque in modum ob innumeras translationes, quas de loco ad locum passa est, fuerit dirupta. Novissime autem a prædicto episcopo Albergono in loco eminenti e regione altaris, sancto Præsuli speciali capella sacro, reposita fuit, ut sic communi cultu, ac obsequio, quo decet, possit ab omnibus civibus commodius venerari.

DE BEATO NICOLAO EREMITA

IN SICILIA,

C

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Probatur cultus ejus legitimus.

ANNO
MCLXVII.
Beati cul-
tus

In Martyrologio Siculo sic refertur hoc die ab Octavio nostro Caietano: In Arcaria, Messanensis diœcesis, S. Nicolai eremitæ. Et in margine additur: Colitur ex Julii PP. II concessu. Secutus est Ferrarius in Catalogo Novo: Arcariæ, in Sicilia pago, S. Nicolai eremitæ: in Annotatis observat primum, Arcariæ locum esse Messanensis diœceseos apud Mylas et fanum S. Lucie; secundo obiisse Nicolaum circa annum Salutis 998, Saracenis Siciliam tenentibus; quod falsum est ex Actis nostris: denique Nicolaum colî Julii PP. II concessione, et Hadriani, quem ultimum me alibi legere non memini. Tutius ergo in Notitiis Siciliensium ecclesiarum agit Rocchus Pirrus tom. 2 pag. 115: B. Nicolaus eremita Hadranensis est, qui sanctissimam duxit vitam sub monte Ætnæo, tempore regis Guillelmi II. Inde miraculis in, et post mortem illustris in Arcaria oppido diœcesis Messanensis die xvii Au-

gusti obiit, ubi Julio II PP. indulgente, magna celebritate colitur.

2 Porro diploma Julii PP. II sic habet apud Caietanum in Animadversionibus tom. 2 pag. 61: JULIUS PAPA II. Dilecti filii, salutem et Apostolicam benedictionem. Exponi nobis fecistis, quod alias defuncto quondam Nicolao del Polito, el beato Nicolao vulgariter nuncupato, in quadam spelunca prope istam vestram terram, vos, seu verius prædecessores vestri, habentes propter illius bonam vitam, et magnam erga ipsum devotionem, ejus corpus, animo in ecclesia majori istius terræ collocandi, accepistis, et demum mutato proposito in ecclesia deposuistis: verum cum, ne quis exinde furetur, dubitatis, juxta primum vestrum propositum, exinde amovere ad terram vestram, et ecclesiam ipsam deferre, et in ea collocare desideratis etiam cum anniversarii celebratione tam in ipsa ecclesia, quam in ecclesia, sancti Nicolai

AUCTORE
P. B.

Nicolai de lo Cito, prope quam obiit : propterea nobis supplicari fecistis, ut huic desiderio vestro in hac parte de benignitate Apostolica annuere dignaremur. Nos igitur huiusmodi vestris supplicationibus inclinati, vobis, ut corpus prædictum, del Beato Nicolao vulgariter nuncupatum, ex dicta inhabitata ad vestram ecclesiam transportare, et tam in ea, quam ecclesia prædicta S. Nicolai, prope quam obiit, anniversarium diem xvii Augusti celebrare ad libitum vestrum, convenienter tamen, libere et licite possitis, absque alicujus præiudicio, auctoritate Apostolica tenore præsentium de speciali gratia concedimus et indulgemus, inhibentes in virtute sanctæ obedientiæ omnibus et singulis ordinariis locorum, ad quos spectat, ne vos in remotione, translatione, colloca-tione et celebratione prædictis directe, vel indirecte molestent vel inquietent, aut ab aliis molestari vel inquietari permittant; constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ceterisque contrariis quibus-cumque non obstantibus. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die vii Junii, MDVII, Pontificatus nostri anno iv.

B *3 Concessit ergo sanctissimus Pater Julius II*
et nunc ce-
leber. B. Nicolai nostri cultum in duabus saltem eccle-siis; et ubi tunc erat, et in ea, ad quam tunc destinabatur, ecclesia majore Arcariensium : nam ut addit paulo inferius noster Caietanus : Servatur hodie divi Nicolai corpus in æde maxi-ma. Patronus est Arcariæ. Proprio etiam Officio et Missa olim celebrabatur. Festus ejus dies agi-tur xvi Kal. Septembris; qui dies ejus e vita discessus fuit; et iv Non. Maii, quo primum die sedis Apostolicæ permissu coli cœptus (quod non satis intelligo, nisi dilatum diu fuerit, vel male notatum diploma jam exhibitum.) Augendæ celebritati pietatique, Arcariensium in divum Nico-laum Joannes Andreas S. R. E. cardinalis et ar-chiepiscopus Messanensis, indulgentiarum litteras concessit die ix Januarii, Ind. xv anno cmlxvii. Nunc Acta videamus apud eundem Caietanum tom. 2, pag. 180, paulo locupletiora, quam quæ nobis paulo ante missa fuerant, tamquam a Beati confessario ex Ordine S. Basilii; sed his absque dubio minoris meriti, et minus, quidem aucta; sed minus accurata passim, adeoque præ-termittenda.

ACTA

*Auctore ejus confessario : sed aucta
posterius.*

Beati nati-
vitas et pia
educatio,
fuga matri-
monii,
a
b

Qua tempestate regnabat illustris comes Ro-gerius, qui Siciliam armis vindicaverat e Saracenorum dominatu, B. Nicolaus in Adernione ex familia Politorum natus est a. Parentes haud infimos, sed inter ejus oppidi b primos habuit : quibus cum non esset, cui bona et fortunas relinquerent, Dominum nostrum Jesum Christum, ejusque sanctissimam Matrem multis cum preci-bus, jejuniis et eleemosynis exorantes, Nicola-um, unicam prolem susceperunt. Puer cum bona indole proficeret, magistris traditus est a qui-bus litteris instrueretur. Jam vero parentes vitæ exitum pertimescentes, de uxore a filio ducenda decernunt; cui cum alligatum Nicolaum vellent, ac pene etiam cogerent; is autem omnino abnue-

ret, neque effugere eorum vim alia via posset, D clam omnibus arripere fugam statuit : sed enim interdum nocturne animo versabat suo, quod in Evangelio scriptum est : Si quis vult venire post me, et non odit patrem suum et matrem suam, et uxorem et filios, et fratres et sorores, non potest meus esse discipulus.

2 Nocte igitur, quam Dei providentia destina-
et solitudi-
nis ample-
xatio dura, rat, cum omnes cubitum issent, somnusque ar-cte complexus esset, dum Nicolaus domum, pa-triam, parentes et universa, quæ habiturum se speraret, Dei amore nihili pendens, relinquere deliberat et fugam cogitat, vox ad eum de cælo hæc venit : Nicolaë, surge et sequere me. Sta-tim ille exsurgit, et secutus est sibi dicentem : Veni mecum ; et ostendam tibi salutarem pœni-tentiæ locum, in quo, si volueris, servare animam tuam poteris. Itaque ad mediam Ætnæ montis regionem deductus, antrum vepribus obseptum nactus, in eum se abdit; ubi jejuniis et orationi-bus ac præcipue meditationi passionis Jesu Christi assidue vacans, corpusque verberibus aliisque ma-cerationibus castigans, annos ferme tres perman-sit. Quoniam vero is locus profectibus ejus mini-me aptus videbatur, patriæque vicinus erat, ac filium parentes perquirebant; cum ab eo divina providentia remove Nicolaum vellet, nuntium suum ad eum delegat his cum mandatis : Nico-laë, noli hic amplius commorari : nam qui te quæ-runt, quod si inveniant, in patriam abducent; itaque quod cœpisti, perdes. Sed perge in locum, quem tibi ostendero, versus Arcariam c, sub montem Calamnam d; ubi, donec vitam finieris, commoraberis.

3 Aurora appetente, Nicolaus ex Ætna pro-
deinde mu-
tatio, infe-
stante dia-
bolo, sed
victo, fectus ad locum, quem revelaverat angelus, iter suum aggreditur. Cum vero in mediam silvam pervenisset, dæmon habitu mercatoris ei fit ob-viam, itaque locutus : Quo, miser, adeo solus pergis? Ille respondit : In montem Calamnam juxta Arcariam, quo missus sum. Excepit hostis hominum : Veni mecum : nam melius tibi eve-niet. Ostendam tibi civitates meas et loca; ea-que, si dictis meis obtemperaveris, tibi dabo; in quibus potioribus refertus voluptatibus vives multo jucundius, quam in monte Calamna. Qui-bus auditis, B. Nicolaus secum animo reputans, F dicebat : Quis est hic, qui ab itinere meo me re-trahit, mihi que divitias pollicetur suas, et pa-nem suum, quem comedam, vestesque suas et voluptates, quibus in hoc seculo fruar, et tan-tam erga me caritatem præfert? Statimque pas-sionem Christi in animum revocans, intendensque oculos in cælum; O Domine Jesu Christe, dixit; per tua quinque vulnera et per passionem tuam concede, ut hujusce tentationis laqueos evadam. Qua oratione finita, ab ea vexatione liber fuit, et dæmon ex ejus oculis evanuit.

4 Igitur cœptum iter persecutus, ad locum, ubi fontem
exciat mi-
raculo pro-
digiosum, cui hodie Aqua Sancta nomen, devenit. Illic de via fessus, et solitis corporis sui castigationibus conflictatus, laborare siti cœpit : quam ob rem humi stratus, sublevatisque oculis in cælum, hæc prece Deum oravit : Domine, qui fontes olim uberrimos de petra eduxisti, mihi, obsecro, con-cede, ut invenire aquam hic possim, qua refri-gerem corpus meum. Quo dicto, vocem e cælo audivit : Exsurge, Nicolaë, et saxum, quod vides, baculo tuo percute in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; illud quod petis, tibi præstabit. Ut audivit, ita exsecutus est; statimque aqua e saxo promanavit; quam variis exinde vexati morbis

A bis aut doloribus epotantes, sani effecti sunt.

et austera
vixit 30 et
amplius an-
nis.

5 Ceterum Nicolaus ubi ad demonstratum sibi montem pervenit, in maxima cibi abstinence assiduusque ad Deum precationibus, et ubere lacrymarum profusione vitam transegit. Exstat in montis cacumine saxum, sub quo orationes suas ad Deum fundebat. Frequens erat in meditatione vulnerum Jesu Christi, in quorum dulcissima recordatione plerumque septies per diem amare collacrymabatur. Sed victum illi radices herbarum praebebant; interdum panis Angelicus; cibum semel in die, quamdiu vixit, capere solitus. Permansit in eo monte annos xxx et amplius, praeter paucos Religiosos viros, cognitus omnino nemini. Ad vitae finem cum propinquaret, feminis duabus occurrit, quae cum pyra portarent, Jesu Christi nomine ab iis petiit illorum fructuum particulam, altera earum negante, liberalem alteram expertus, gratis Deo actis, ei bene est precatus. Hae mulieres a morte B. Nicolai atque ejus manifestatione testatae sunt; ei, quae benefica fuerat, multos ad dies poma superasse; avara vero omnia putruisse, ut ne usui quidem essent idonea.

Ibi mortuus
invenitur,
et aedifica-
tur ecclesia.

B 6 Jam vii Kal. Septembris agricola quidam Leo, insigni vir probitate, cum quaesitum palabundos boves intra silvam ac solitudinem raperetur, eo devenit, ubi B. Nicolaus animam exhalaret, vitaeque functus, flexis genibus, baculoque manibus innixus caelum suspiciebat. Quo viso, expavit homo, continuoque inclamavit: Quis vero es tu? Quisnam tu es? Sed cum nullum ei responsum redderetur, ad cadaver accedens, dextera manu tetigit, statimque exaruit brachium. Quo prodigio monitus, secum ipse meditabatur, aliquem hominem sanctum certo illum esse. Igitur propere ad Arcariam recurrit. Visa archipresbytero ac magistratibus vulgat, stupore omnium: praesertim quod ea tempestate aere templorum campanae nulla vi humana pulsae, sonitum edidissent. Ergo clerus magistratusque ac populus, agricola duce, nudis pedibus ad Nicolaum procedunt: quo simul atque perventum est, cum praemonstrare corpus extinctum ductor vellet, et arefactum brachium extenderet, integrum repente sensit. Honori vero D. Nicolai datum, ut quo loco corpus inventum est, ecclesia ejus nomini dedicaretur.

Aufertur ad
Basilianos,
ubi mansit
incorruptus
per annos
336:

C 7 Jam vero cum corpus in Arcariam deportaretur, de via per D. Hippolyti erat transeundum; sed cum praeterirent, ita grave atque onerosum sensere, ut ne moveri quidem vestigio posset. Consilium inter se ineunt, quam potius ad aedem Sanctus deduci vellet: cum multas ejus oppidi nuncupassent, tentassentque si forte eo progredieretur, frustra tentarunt. Itaque magna inter vulgus admiratio, magnum in proceribus sententiae discrimen; quod ab infante, inter brachia matris ei prodigio adstantis pendente, diremptum est; qui inclamavit, differrent ad D. Virginis Mariae, cui a Rogato nomen: eo secuturum sponte Nicolaum. Ad hanc aedem monasterium situm erat ab instituti Basiliani sectatoribus exultum, admodum religiosi piisque viris. Horum, ut fides est, unum sibi vivens Nicolaus delegerat in confessarium, qui scripto etiam nonnulla de ejus vita adnotaverat. Hoc veluti oraculo suscepto, sublatum statim sine ullo impedimento corpus eo detulerunt ubi cccxxxvi annos e, corruptionis omnino expers, vividum atque integrum duravit, nec sine miraculis in veneratione fuit.

8 Sed cum anno salutis mdciii die Maii x maxima pluviarum penuria laboraret ea omnis vicini-

tas, supplices populi, de nomine Caelites invocando, ad illud templum mira religione perrexerunt. Statimque, ut eductum B. Nicolai corpus, ut mos jam pridem cum fructu coeperat, sublime in altari statuerunt, ingens pluvia admirabili Dei beneficio ac D. Nicolai consecuta est: quo tempore, cum plurimi post pias preces, sacras reliquias reverenter studioseque exoscularentur, accidit, ut permixta turbae famosa mulier id etiam auderet: enimvero ad ejus accessum retraxit se sanctum illud corpus, nec tangi se sivit magno omnium stupore. Facto autem sacrosanctae sacrificio Missae, cum post circumductas referrent in templum reliquias, in ipso aedis aditu, quoniam subire ulterius inusitato pressi pondere nequibant, qui pegmati humeros supposuerunt, coacti sunt subsistere et misericordiam ac pietatem ab immortali Deo invocare.

9 Prodigium hoc exceptum est laetis eventis: pluribus: nam in promiscuo illo vulgo Joannes Hospitalis, qui hernia jam dudum vexabatur adeo portentosa, ut nonnisi mantica sustentaretur, repente se eo morbo relevatum sensit; et ipse quidem passim misericordiam clamitare tantam, et sanitatem suam divulgare: vulgo autem concursus ad eum videnti studio fieri. Inter haec herniosus alter de multitudine sublati vocibus iterat: Sum sanus. Et ecce tibi tertius eodem morbi genere laborans, Et ego, inquit, sum sanus, sum ego quoque. Quamobrem in tanto populi stupore ac sensu peropportune visum est cuidam de Franciscana familia religioso ac bono viro, concionatori non indocto, de sublimi loco verba facere: quorum exitus is fuit; ut Arcarienses cives solemniter fide reciperent, impensuros se quidquid impendendum pecuniae foret, quoad facultas a summo Pontifice fieret ejus Sancti viri reliquias venerandi.

10 Delecti ergo ad hanc rem viri prudentes duo, Antonius Tundus presbyter, et Joannes Cottonus: ii publicis sumptibus Romam adeunt; et per libellos supplices rem tractant. Sed delato in diem negotio ac infecto, pecunia consumpta, reditum meditabantur. Forte in hospitium diverterant: eo in loco tristes atque cogitabundos aggreditur pauper atque inculto habitu, nescio quis: Cujates essent, quo fine Romam venissent, quaque tanti causa moreris? Cui cum perbenigne respondissent, consolatus eos est. Ne, inquit, tristemini, fratres: Fite securi: heri enim in Ostiis Tiberinis vestra est res peracta, et facultatis diploma apud talem (addebat nomen) invenietis. Quibus edictis, egressus ex hospitio pauper desiit apparere. Illi Ostia Tiberina adeuntes, quae a peregrino acceperant, vera fuisse senserunt. Datum vero est diploma Pontificium de venerandis B. Nicolai reliquiis anno a partu Virginis mdcvii, die vii Junii, Julio II Pontifice Maximo g.

11 Inter haec B. Nicolai fama miraculorum numero illustri late per ea loca divulgabatur; et plurimi pro sanitate supplicaturi ad eum concurrebant; nec frustra: valentes enim atque integri suam ad domum multa cum gratiarum actione revertebantur. Id vero Adernionenses, ejusdem oppidi cum B. Nicolao cives, vehementer incendit, ut tam divitem apud se thesaurum potius domi haberent, quam alibi alii: sed tantinsabulorum ex aede B. Mariae sua sponte sonitum ingeminans: quo signo excitati etiam Arcarienses, agmine facto, quod in eorum jure erat, defensuri concurrebant.

12 Quoniam autem locus ipse, qui longe ab oppido

EX P. OCTA-
VII CAJETANI
IMPR.
anno 1505
corpus ex-
allatur non
sine mira-
culis

quo tempore
actum est
Romae, et
obtentum de
cultu a Ju-
lio PP. II.

g
Tum ra-
pium timen-
tes Arcari-
enses

EX P. OCTA-
VII CAIETANI
IMPR.
corpus ad se
sustulerunt,

oppido atque in silvis erat, videbatur occasionem
iis incursionibus præbere; decretum Arcariensi-
bus est, transferri eas reliquias intra oppidum
oportere, tutoque collocari. Mandatur id negotium
octo de primoribus oppidi; Petro Rosatæ presby-
tero, Joanni Gemburdo, Joanni Sciarrae, Flo-
rino Marino, alteri Joanni item Sciarrae, tri-
busque aliis, quorum nomina intercidere: hi in-
tempesta nocte ac densis occupata tenebris susce-
ptum cum reverentia B. Nicolai corpus, intra
oppidum, comitante eos divina luce, in S. Pan-
taleonis reposuerunt, nemine prorsus id cum fie-
ret, odorante h. Erat ibi Brontensis quidam,
qui annum quartumdecimum a dæmone obside-
batur; imo vero octo abhinc annos emortuum
jam corpus atque anima destitutum, ipse (quod
ab eo dicebatur) sustentabat. Ergo quicumque
ille erat, ad B. Nicolaum ductus, a malo spiri-
tu solutus est: effugatoque dæmone, consedit cada-
ver putridum.

ubi perre-
xerunt

13 Hæc, aliaque plura operatus est merito
suo B. Nicolaus, hodieque operatur: quod ut
nemini non est palam; ita universos incitare ad
B gratias Deo agendas debet. Sed illud omnino non
est prætereundum. Mulier in villam aliis cum mu-
lieribus perrexerat, filium parvulum, cui Mat-
thæo nomen fuit, cubantem in lecto relinquens:
hunc deinde mortuum offenderat. Consternata
mœrore ac luctu mater, B. Nicolai implorat au-
xilium: ab eo vitam demortuo filio quærit: quæ-
sivit, et invenit. nam ab oratione matris, tam-
quam evigilasset e somno, filius loqui cœpit, gra-
tesque Deo et Nicolao agere. Is deinde ad senectū-
tem pervixit,

multa mira-
cula.

14 Militelli baronissa tot tantorumque celebra-
tate miraculorum accensa in Beatum hunc virum,
ad ejus adorandas reliquias sese contulit, cum
adhuc in prædicto cœnobio servarentur. Ergo cum
id maximo comitatu perfecisset, puerulo etiam
secum deducto filio; cupida secum de tanto the-
sauro, particulam domum referre, frustulum ex
brachio cum accepisset; aëre sudo ac tersissimo
revertebatur. Ecce autem aër repentino contri-
stus imbri maximo et grandine omnia verbera-
bat: ipse filius ictu grandinis obcæcatur. Itaque
C hoc prodigium restitutione expiandum omnes cen-
suerunt, qui matrem comitabantur: quod ante-
quam præstarent, ea brachii particula placuit ex-
stinctum pueruli oculum contingi, si forte repa-
raretur. Eventus felix fuit et mirabilis. Ejus facti
memoriam servat hodie mons: ubi hæc evenere:
collis Orbulus ex orbitate pueri dictus. Hæc ad glo-
riam Dei omnipotentis, beatæ Virginis Mariæ, et B.
Nicolai scripta sunt.

ANNOTATA.

a Non putat Caietanus hæc recte referri ad Ro-
gerium primum, Guiscardi fratrem, vita defun-
ctum anno 1101; sed ad hujus filium Rogerium,
qui dominari cœpit ab anno circiter 1102, deinde
rex ab anno 1130 usque ad 1152 vel 1154; quia
Nicolao morienti ætatem adeo longam non audet
asserere; uti qui nubilus in eremum progressus,
ibi vix annos amplius triginta tres vixit.

b Ejus oppidi, nempe Adernionis sive Adrani,
quod nomen est vetus: in Ætna monte situm est,
et natale B. Nicolao.

c Arcariam: ait Caietanus, Fazello Arcara, re-
cens oppidum prope veterem Calactam in Siciliæ
latere septemtrionali. Est in diocesi Messanensi.

d Calapnis alias, et Calania.

e cccxxxvi annos habet alterum exemplar Caie-
tani; alterum ejusdem dvii; nostrum vero ccc.
Primum Caietano præplacet: cum enim obiisse
Beatum putet anno Christi mclxvii, si addantur
his anni cccxxxvi, venit ad annum Christi mdiii
quo statim eductum inde corpus fuisse dicitur ad
pluviam postulandam a Deo per Cœlites.

f In ecclesia propria, ni fallor; ubi fuerit
inventum primo corpus ejus mortuum; ut vide
num. 6.

g Habes illud in Commentario prævio num. 2.

h Videtur hoc factum obtento jam diplomate
Julii PP. II; sed nescio, quæ ex causa deposito
hoc suo tam facile decesserint Basiliani.

HYMNUS

AD B. NICOLAUM a.

Baculo et benedictione lupos omnes ex ovili E
depulit, perinde atque pater et populorum
advocatus, curam eorum habet, qui pie illum
colunt: nosque a quovis periculo ac morbo li-
berat.

Peccata, ut colubros, a puero fugiebat: dæ-
monesque abigebat, atque ut strenuus propugna-
tor, in fugam vertebat: murus etiam fortissimus
erat adversum inimicos. Intercede pro animabus
nostris.

Vitam oppido quam asperam exegit, eximiamque
animi submissionem ac pietatem prætulit. Ex ea
magna sunt nostra in eum studia: non enim clien-
tes suos deserit in eorum necessitatibus.

A teneris annis Religiosorum virorum institutum
consecratus est; multosque a flagitiis ereptos ad me-
liorem frugem correxit.

Cum Deum precaretur, hæc erat ejus oratio:
O Pater, O Fili, O Sancte Spiritus, in preca-
tionem meam intende, qui versor in hac solitu-
dine. In te dumtaxat spes meas collocatas habeo:
cum e vita discessero, obsecro, animam meam reci-
pias.

Quemadmodum pastor ad nos venisti, et veluti
collucens sol cæcos illuminasti, atque ad verum iter F
nos direxisti.

Ut pie submissequè vixit; ita et mortem obiit:
atque a probro viro Leone repertus est, eremitæ
habitu indutus, et quemadmodum lux orbi terrarum
apparuit.

Splendor huic oppido exortus es, qui numquam
occidit; intercessor vero es apud Deum, et propi-
tius clientibus tuis terra marique: exinde te lauda-
mus, tibi que gratias referimus.

Beatus Nicolaus, signo crucis cum baculo facto,
oves sanavit, luposque expulit, et vicinos populos a
morbis est tutatus.

Ego Cosmanus theologus ingens ejus ponitentia
studium pernovi, qua, dum viveret, se maceravit:
ac per pœnitentiam, instar lucernæ ardentis ante
Deum, ad quem profectus es, fuisti: nunc vero
splendoribus gloriæ fruëris.

Flagranter Deum precatus es, ut suam nobis gra-
tiam largiretur; tuaque pœnitentia eam vim ade-
ptus es, ut cæcis lumen, auditum surdis restitueres
omnesque morbos procurares.

Specum, in qua habitavisti, serpentes et aspides
insidebant, quos jussu tuo vitæque asperitate quam
longe fugasti.

Invocato nomine tuo tempestatem maris seda-
sti.

A sti. navique cursum prosperum in tutum portum dedisti.

Ab infantia plane probatum est, illum Deo consecratum fuisse: nam ipsis adhuc in fasciis se a lacte abstinebat diebus Mercurii, Veneris et Sabbati non sine magna admiratione et omnium stupore.

Precationes tuæ gratæ Deo erant: sincero enim corde fundebantur.

O fortis apud Deum defensor adversum dæmones, et Christianorum advocatus, a malis omnibus nos libera.

Quemadmodum lingua ejus prompta ad Deum laudandum fuit; ita munificæ ad elemosynas manus.

Sint benedictæ mammæ, quas suxisti; et benedictus sit venter, qui te gestavit: nam virgo es et mente et corpore.

ANNOTATA.

2 Ad hunc Hymnum notat Caietanus: Hunc Hymnum vel hymni fragmentum potius, ex schedis quibusdam Arcariensibus Italo sermone conscriptum accepi; sed prænotatum in iis erat: Ex Græco codice tractatum, qui in ecclesia Sanctæ Mariæ de Rogato, energumena, nescio qua, de tegente, repertus fuerat. Unde mihi suspicio, Cosmanum Hymni scriptorem, fuisse monachum ex ejus monasterii familia. Numne is fuit, qui divi Nicolai eremitæ, cui superstes fuit, confessiones excepit? Suspicio omnino eundem: nam asceticum vitæ ejus institutum novisse se profitetur, ac pleraque mira, quæ nemo alius enarrat: quæ ab eodem sanctissimo ascete Nicolao Cosmanum accepisse credibile est. Attamen placitum mihi hymnum evulgare; quod eximias ille D. Nicolai laudes habet, multaque miracula, ab eo edita, quorum vitæ scriptor non meminit; dignumque fuit, perlecto hymno, rescivisse.

EX P. OCTA-
VII CAIETANI
IMPR.

DIES DECIMA OCTAVA AUGUSTI.

SANCTI QUI XV KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

Sanctus Florus

S. Laurus

S. Proculus

S. Maximus

et alii

MM. in Il-
lyrico.

S. Agapitus M. Præneste in Italia.

S. Projectitius M. Bergomi in Italia.

S. Joannes } presbyteri Romani,

S. Crispus } forte et martyres.

S. Pontemus

c S. Pilentia

S. Tatiana

S. Marciana

S. Heliana

S. Laucia

seu Lauciana

MM. Ama-
seæ in
Ponto.

S. Leo

S. Juliana

MM. Myræ
in Lycia.

S. Hermas

S. Serapion

S. Polyænus

S. Helena vidua, imperatrix, ac magni Constantini mater, Romæ.

S. Firminus, episcopus conf. Metis in Gallia.

S. Joannes } patriarchæ Con-

S. Georgius } stantinopolitani.

S. Dega Maccayrill episc. conf. in Hibernia.

S. Guenninus episc. Venetensis et conf. F

S. Inanus seu Evanus confess. in Scotia.

B. Clara de Cruce, virgo, prope Montem Falconis in Umbria.

B. Rainaldus archiepiscopus Ravennæ in Italia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI

De S. Mauro, Maroto vel Marono nonnulla olim commentus est Jacobillus, quæ a Bollandi refutata sunt xxvii Januarii; ubi de Mario Bodanensi egit. Ceterum Maroti seu Maroni caput a Fulginatibus hoc die honorari con-

tendit; quem ego necdum satis novi distinguere ab illo Marone, qui a majoribus nostris datus et illustratus est

xiv Februarii.

S. Arnulfus textus codicis Hieronymiani Epternacensi adjectus, merum est antiquarii Gallici assumptum.

- A *assumentum. Die natali relatus est xv Augusti.*
 S. Jeron seu Hieron, *martyr in Hollandia, male hoc die in Kalendario aliquo signatus, spectat ad diem præcedentem, quo de ipso actum est* xvii Augusti.
- S. Lubetia Electa, et Helenæ Augustæ ancilla, *apud nos habetur die vii Februarii inter prætermis-
 sos; ubi diximus, referri eam isto die a Saussayo in Martyrologio Gallicano, Lahierio in Menologio virginum, quibus eadem adscribitur, et Lubecia vocatur. Quæritur a nobis ibidem, an ista sit, quæ aliis Libania, ac fertur in S. Crucis inventione ad vitam revocata? Denique remittuntur inquirenda certiora ad hunc diem xviii Augusti occasione Vitæ S. Helenæ. Ego quidem inter Vitas ipsius Mss., quæ apud nos sunt, viduam, nomine Libaniam invenio quæ prius fuerat Judæa, sed defuncto viro suo Issachar, relicta synagogæ perfidia, contulit se ad Ecclesiam Christi, prout ibidem dicitur; sed nihil adjumenti sperandum ex hujusmodi Vitis: quarum vix ullam prælo dignam censuimus in nostro Commentario prævio de S. Helena, quem damus hac die; rationes videri ibidem possunt § 14.*
- B *S. Helda in scheda quadam notatur a Bollandò ex Alberico monacho Trium fontium Ms. apud Chiffletium, ad annum 332, ubi ista haberi, refert: Obiit S. Helena mater Constantini. Hujus discipula fuit S. Helda, quæ requiescit in episcopatu Trecensi. Auctorem hunc lego vixisse seculo decimo tertio; ac proin ejus testimonium non magnæ hic est auctoritatis, quia tot seculis a sanctæ Helenæ tempore remotum. Nec alia mihi ex ejusdem Sanctæ collectione historica, quam dabo hac die, efferenda occurrunt, quibus illam S. Heldam illustrem. Liceat ergo nobis exposcere ab eruditissimis Tracensis aliusve Gallis plura ac certiora documenta, antequam eidem in hoc Opere locum demus.*
- S. mart. Throlachoni *mentio fit in Ruthenorum Kalendario apud nostrum Possevinum tomo 2 Apparatus sacri ad scriptores etc. Verum omnino nos latet, quisnam is sit et qualis, qui ibi notatur, martyr, solo utpote nomine indidem nobis hactenus notus.*
- C *Asteriolus alicubi inter Sanctos recensitus nescio quis aut quo pertineat, neque cum S. Asterio, qualis non unus recurrit, confundere ausim.*
Quis Agon Pictavii hoc die a Castellano ut Sanctus coli dicatur, alterius sedis episcopus, vellem paulo clarius explicasset, cum in omnibus sacris Tabulis plane ignotus sit.
- Erenæum aliquem Hibernum invenerunt Majores nostri in Dempstero xv Februarii, eumque remiserunt cum Camerario ad xxvi Aprilis, si forte certiora occurrerent venerationis monumenta, quæ tamdiu expectavimus, ut cum Colgano saltem hoc die referri posset, verum ex eo tempore nihil quidquam lucis accessit.*
- Joannes Monachus Cisterciensis inter Sanctos ponitur in Ordinis Kalendario, laudaturque ab Henriquez, Chalemoto et ipso quidem Bucelino; ast ea nondum adducuntur, quæ probent legitimo cultu celebrari.*
- Quod idem dicendum de Adamo ex Morinensi episcopo Claræ-vallensi etiam monacho.*
- Fulcedem præterea adducit Chalemotus monialem de Prato in Belgio.*
- Salustium ut S. Disibodi socium Menologio suo*
- inscripsit Camerarius, quasi Sanctorum socii D et ipsi Sancti dicendi sint, ut de S. Columbani discipulis alibi notavimus. Ultro fatemur Salustium vel Salustum in Vita S. Disibodi apud Surium in Actis nostris viii Julii memorari: at de ejus sanctitate aut cultu nec vestigium ibi occurrit.*
- Sancta Agapes virgo et martyr ab ecclesia Tuscanensi colitur hac die: ibi enim corpus ejus in ecclesia majore asservatur, ut marmorea inscriptio indicat. Quæ an eadem sit cum ea, quæ Interamnæ xv Februarii colitur, an diversa, non ausim affirmare, cum hujus Acta minime viderim. Hæc Ferrarii verba sunt in suo magno Sanctorum Italix Catalogo, ex quibus ingenuam ejus confessionem intelligis, quod Tuscanæ depositum corpus, et ipsa, ceteris omnibus Tabulis sacris incognita, colatur, quales Sancti plurimi toto orbe Catholico honorantur, ex cœmeteriis Romanis aut aliunde accepti. Doceant nos plura Tuscanenses, ultro et libentissime amplectemur.*
- Leonardus abbas Cavensis xi multis laudatur a E Wione, Menardo et Bucelino, quorum elogia, ut ut admittam, non ausim Sanctis adscribere, donec aliqua saltem cultus indicia afferantur.*
- Additur Luitolphus monachus comes quondam Achalmensis, et in causa S. Petri contra schismaticorum proterviam propugnatoris acerrimi. Sed cum solo venerabilis titulo.*
- Sunt præterea apud Bucelinum Agibodus Bobiensis monachus.*
- Sergius PP. IV.*
- Jacobus Callipetus.*
- Martinus monachus in Scotia.*
- Quatuor Ascetæ in eremo consummati in pace notantur in Menæis magnis impressis, et honorantur duobus versibus: quorum res gestæ utinam nobis essent notiores!*
- S. Privatus a solo Greveno hoc die relatus est, forte confundendus cum Privato Tarsensi M., de quo in Actis x Maii, vel cum Africano v Junii, aut eo, de quo post tres dies agetur.*
- S. Pontinus, Pontimus, seu Potentinus, qui hoc die in additionibus Usuardinis aliquoties recurrit, aut cum Martyris aut Confessoris titulo, absque ulla ulteriori notitia, non alius esse F videtur ab eo Pontino seu Pontimo, de quo mox loquemur in classe Martyrum Hieronymianorum.*
- B. *Jacobus Mutinensis, episcopus Sebastenus, in ecclesia monialium S. Geminiani sepultus signatur in Monumentis Sanctorum Mutinensium, a Ludovico Vedriano Italice editis, pag. III: cujus deinde vitam subjungit ac virtutes. Inter alia vero, quæ apud ipsum legi possunt, dicitur recusasse episcopatum Foroliviensem, ab Eugenio PP. IV sibi oblatum; jussu autem Nicolai, qui Eugenio successit, admis-
 sisse Sebastenum in partibus infidelium. Floruit igitur seculo 15: obiit hac die xviii Augusti, anno Christi 1455, ætatis 85, uti affirmat citatus auctor; agens etiam de felici ejus obitu, concursu ad funus, miraculis, atque inscriptione in dicta ecclesia marmoreo lapidi indita, cum titulo Beati. Quæ tametsi virum istum comprobent non mediocri in veneratione habitum fuisse; quia tamen ibidem nihil dicit auctor laudatus de cultu publico ac legitimo ipsi umquam exhibito, ideo inter Sanctos hodierna die in Opere nostro illustrandos locum ei hactenus non*

A non audemus dare, donec eruditi Mutinenses vel alii eundem cultum nobis sufficienter probaverint; tuncque locus esse illi poterit in supplemento Operis nostri.

Esmalius Vinacrius M. Montinaci in Aquitania

Petrus a Galliengo conf. Tuderti in Umbria.

Franciscus a Soto conf. In Mexico.

Antonius Alcantarensis conf. Apud Brocas in Hisp.

Didacus de Abuseio conf. Orapessæ in Hisp.

Claudia Meansæa virgo. Gebennæ in Gallia.

Adduntur in Hueberi Menologio sed absque titulo

Elias de Mantua. Mantuæ.

Ludovicus de Luca. In Canaria.

Georgius de Calzada. In Hispania.

Marina de Villa sera cum pluribus aliis. Cordubæ in Hisp.

Innocentia Angeli. Fulginii.

Ursula Blatnerim. Sefflingæ in Suevia.

B Paula de Ferrara Ord. S. Dominici refertur a Marchesio hoc die, uti et in Anno sancto Belgico, et in Viridario Germanico.

Joanna de Ozorio additur in eodem Viridario.

Theodorus Cellensis auctor aut instaurator Ordinis Cruciferorum a nostro Fisenio in Floribus ecclesiæ Leodiensis inter venerabiles collocatur, ab insignibus virtutibus mirifice laudatus, quibus tamen religiosus cultus necdum accessit.

S. Donatus male etiam hoc die notatus est. Spectat ad diem sequentem XIX Augusti.

S. Auctorem II episcopum Trevirensis huic diei innectit Browerus in Annalibus lib. 5 pag. 281: at Majores nostri in Prætermis die IV Aprilis, et hunc et istius nominis primum remiserunt ad diem, quo hic colitur XX Augusti.

De Massa candida in Hieronymianis hoc die signata pluribus agit Florentinius; at cum Romanum sequamur, de ea agendum erit die, quo et Candidus inde formatus excutietur, XXIV Augusti.

S. Firminus episcopus Ambianensis confessor refertur hoc die a Ferrario in Catalogo generali: melius ipsum reliquisset loco pristino, in quo ipsum collocant Saussayus, Majores nostri et Castellanus, nempe die I Septembris.

S. Demetrius M. a Greveno hoc die signatus, spectat ad VIII Octobris.

C S. Betharius abbas martyr hoc die perperam signatur in Calendario Benedictino, spectat enim cum sociis martyribus Casinensibus ad

XXII Octobris. D

Helena celebris virgo sanctimonialis Hungaræ, Ordinis S. Dominici, multorum istius instituti scriptorum elogiis ornatur, et eo quidem non minimo, quod magistra reginæ virginis B. Margaritæ, cujus Vita data est XXVIII Januarii, in qua etiam merito laudata est. Stupenda de ea referuntur miracula, sic ut, teste Sigismundo Ferrario, de Hungaricæ provinciæ ejusdem Ordinis rebus agente, a Vesprimiensibus beata Helena pridem nuncupata fuerit. Hoc mirum; nec annum ferme obitus, nec diem certe hactenus repertum esse, ut proinde a Silvano Razzio hoc die signetur, ut alteri S. Helenæ imperatrici subjungatur, a Marchesio XVI Martii, ab aliis VIII vel IX Novembris referatur. Atque hæc omnia laudatissima, fateor: quæro ubi, a quo tempore, et quo cultu celebretur: de quibus si recte docear, poterit de ipsa in hoc Opere agi, cum Ordinis Anno sancto Belgico et Viridario Germanico ad dictum diem IX Novembris.

S. Martinus Papa nescio unde hoc die a Greveno erui potuerit. Notissima est ejus festivitas, signata etiam in Martyrologio Romano XII Nov. E

In Bronio, S. Eugenii episcopi et martyris translatio memoratur a Molano, Ferrario et aliis. Colitur celeberrimus sanctus XV Novembris.

Antonius de sancto Germano ex Ordine S. Dominici in Actis, quæ Papebrochius noster olim Mediolani ex Collectione F. Ambrosii Taëgii transcripsit, die XVIII Augusti anno 1459 obiisse dicitur. Fuit hic vir venerabilis, et virtutibus miraculisque clarus, ut ultro fatemur. Sed de legitimo ac immemorabili ejus cultu dubitamus. Quare si RR. PP. Prædicatores hunc solide possint ostendere, de illo agi poterit die, qua in Viridario Germanico et Anno sancto Flandrico PP. Dominicanorum refertur nimirum XXVIII Novembris.

S. Firminum Virodunensem episcopum, qui post S. Possessorem septimus ibidem resedit hoc die memorat Ghinius in SS. canonicorum Natalibus, nescio quo duce: utrumque Majores nostri signatum reppererunt cum Pulchronio ejusdem etiam urbis episcopo ad diem IV Maii occasione translationis. Verum de S. Pulchronio jam egerunt XVII Februarii. Firminum autem eum remiserunt, et nos cum ipsis remittimus ad III Decembris

Calatabellotæ in Sicilia commemoratio S. Peregrini confessoris. Est annuntiatio Ferrarii in Catalogo generali, haud dubie ex Caietano: at Sanctus a Majoribus nostris pridem remissus est ad XXX Decembris.

DE SANCTIS MARTYRIBUS

FLORO ET LAURO, PROCULO, MAXIMO ET ALIIS

IN ILLYRICO,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus, translatio, Acta, tempus ac locus martyrii.

FORTE SEC. II.
Cultus apud
Græcos,

Clara quidem est SS. Flori ac Lauri memoria e sacris Ecclesiæ tam Latinæ quam Græcæ Fastis, non tamen e bonæ notæ Actis Græcis, de quibus alias toties ac meritissimo jure et conquesti sumus, et conqueri identidem cogimur. **B** Probemus itaque 1º. horum duorum Martyrum, cultum, de aliis vero dicatur postea. Sanctos itaque Florum ac Laurum signat Typicum, quod vocatur S. Sabbæ, hac die, Menologium Sirletianum, Synaxarium Basilii imperatoris, Martyrologium nostrum Arabicum (in quo mendose pro Flori ponitur Lepri) Menologium Slavobussicum Sparcensfeldianum, Menæum Chiffletii, M. Taurinense, Synaxarium Sirmondi, quibus accense Menæa magna excusa, quæ tribus hisce versiculis illos honorant:

Δίφαι τελευτῆς τῆς ὑπὲρ Θεοῦ Λόγου
Χωρῶσι Φλώρος καὶ Λαῦρος πρὸς τὸ φρέαρ.
Φλώρῳ ἀμὶ ὀγδοάτῃ δεκάτῃ φρέαρ εἰσεῖδεν Λαῦρος.
Florus simul Laurusque martyrii siti
Puteum petunt, caduntque pro Verbo Dei.
Cum Floro puteum Laurus simul ambo subintrant.

Nimirum octava decima, sicut est in metro Græco, hujus mensis Augusti die. De modo consummati cursus martyrii dicetur postea. Menæa eadem in Sanctorum istorum laudibus præcipuas hodiernæ diei Officii sacri partes impendunt, concinnato etiam de eisdem Canone, cujus hæc est acrostichis:

Τερπνὴν ἀνυμνῶ Μαρτύρων ζωνορίδα.
Pari venusto Martyrum laudes cano.

reliquia
Constanti-
nopoli.

2 Ceterum peculiari cultu eos Constantinopoli honoratos fuisse, tradit nostrum egraphum inter alia nostra, quæ asservamus, quod prænotatur desumptum e Ms. Synaxario Sirmondi; unde transcribo ista: Τελεῖται δὲ αὐτῶν σύναξις ἐν τῷ ἀγιωτάτῳ αὐτῶν μαρτυρείῳ τῷ ὄντι πλησίον τοῦ πανσέπτου ναοῦ τοῦ ἁγ. ἀπ. Φιλίππου, καὶ ἐν τῇ εὐαγεστάτῃ μονῇ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ τοῦ Παντοκράτορος, δι' αὐτὸ ἐκείσε μεταθέντα τὰ ἅγια αὐτῶν λείψανα. Quæ sic sonant: Peragitur autem eorum sollemnitas in sanctissimo eorum oratorio, quod est prope venerandum templum sancti apostoli Philippi, et in sanctissimo monasterio salvatoris Christi Pantocratoris (id est Omnipotentis) propterea quod translatae illuc sunt sanctæ eorum reliquiae. De monasterio Pantocratoris varia collegit Cangius in sua Constantinopoli Christiana lib. 4 pag. 80; inter ædes autem sacras sanctis Apostolis dicatas agens pag. 116 de S. Philippi monasterio, Vicinum, inquit, illud Flori monasterio fuisse, tradit Gregorius diaconus in Vita Basilii junioris cap. 56. Habuit

itaque Constantinopolis etiam monasterium Lauri nomine nuncupatum, cujus frequens est mentio apud scriptores Byzantinos, prout observat Cangius pag. 156. De sacris autem lipsanis, quorum modo incidebat mentio, utriusque nostri sancti Martyris, affirmat, eorum reliquias sub Constantino Magno resectas, et in urbem invectas fuisse, καὶ ἀπετελέσθησαν ἐν τόπῳ, ὃ νῦν κατὰκεινται, ut est in Synaxariis ad xviii Augusti. De qua re dicitur in eorum elogio, quod e Menologio Basilii imperatoris habetur Græce ad calcem tomi i Augusti, Latine autem hic interpretamur de more:

Erant hi fratres gemini, arte lapicidæ. Postquam vero eorum magistri martyrio essent perfuncti pro Christo, relicta commoratione Constantinopolitana, in Illyricum pervenerunt, ubi fodinas quasdam apud præsidem indagantes exercebant artem suam. Deinde ab ipso ad Licinium dimittuntur; a quo pecuniam accipiebant, ut idolis templum erigerent. Verum pecuniam quidem dedere pauperibus; templum autem elaborarunt: quod dum absolutum esset, idolis confractis, in honorem Christi illud consecrarunt. Licinius, re comperta, eos injecit in profundum puteum: in quo animas suas Deo tradidere. Tempore autem Constantini magni manifestatæ eorum reliquiæ pretiosæ Constantinopolim sunt abductæ, et in loco, in quo nunc requiescunt, depositæ.

3 Publica eorum veneratio apud Latinos etiam propagata: sic etenim hac die inscribuntur Martyrologio Romano: In Illyrico sanctorum martyrum Flori et Lauri artis lapicidinæ, qui, consumptis martyrio eorum magistris Proculo et Maximo, sub Licione præside post multa tormenta in profundum puteum sunt demersi. Galesinium prætereo, qui illos etiam signat. Socios vero eorum, qui nec in Martyrologio Romano, nec apud Galesinium notantur, Græci memorant Fasti, et illorum mentio fit in Actis SS. Flori ac Lauri. Menologium Sirleti ita eos annuntiat: Eodem die sancta Pauperum multitudo, quæ, idolis confractis, igne consummata est. De illis quoque meminit Menæum Chiffletii; adde Menæa magna prælo vulgata, quæ hoc eisdem disticho prosequuntur:

Πένητες ἄνδρες πλοῦτον εὗρον ἀθρόον,
Τὸ σύντροφον ὁδὸς εἰς τὸ πῦρ λελουπότες.
Viri reperiunt pauperes magnas opes
Quando relinquunt corpus in rogo suum.

De his Martyribus consule Acta, de quibus nunc lectorem instruam.

4 Exemplar eorum quintuplex ante me habeo.

Ac

E

elogium:

F

honor publicus cum eorum tum aliorum apud Latinos: aliorum item apud Græcos.

Acta longiora

AUCTORE
J. P.
ac repro-
batur

A Ac unum quidem quod signatur esse bibliothecæ Vaticanæ, ac desumptum ex codice 1671, hoc titulo: Βίος καὶ μαρτύριον τῶν ἁγίων Λαύρου καὶ Φλόρου μαρτυροσάντων ἐν Οὐλιπιά τῇ πόλει ἐν γῶρᾳ Δαρδανίᾳ. Id est: Vita et martyrium SS. Lauri ac Flori, qui martyrium subiere in Ulpiana. urbe in regione Dardania. Incipit: Καλῶς διδάσκει ἡμᾶς ὁ ἀγιώτατος Παῦλος λέγων· Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε. Recte nos docet sanctissimus Paulus dicens: Sine intermissione orate. Narratio longa est, rerum argumentum auctoritatis omnino exiguæ, fides auctoris sublesta, qui utpote magnam conatu magno rebus suis auctoritatem adstruens, hujusmodi lectoribus obrudit opellam, ut ad fabulosas Græculorum figlinas, jam toties in Opere nostro reprobatas, merito relegari debeat.

dato specimen

B 5 Postquam enim retulisset Sanctorum martyrium in puteo consummatum, Ego, inquit, Alexius peccator unus ex ordine, facta hæc diligenter annotavi in schedulis, ac deinde in unum transtuli volumen, ac tradidi custodienda cuidam mulieri Christianæ, cui nomen Sophronia; quæ prope puteum illum habitans clam colebat Dominum usque ad diem mortis suæ. Ego autem humilis quodam tempore meridiano orans supra sepulcrum eorum pro remissione meorum peccatorum, et inde reversus in cellam meam parumper dormivi, et statim mihi apparuerunt gloriosi ac sanctissimi viri Laurus ac Florus, sicut eos videram etiamnum viventes. Et dicunt mihi: Audi, Alexi, sicut credidisti, fiat tibi. His subditur reliqua Sanctorum cum eodem confabulatio in qua prænuntiant, imperante Theodosio magno ecclesias orthodoxorum aperiendas, ac corpora sua a Domino manifestanda hominibus, postquam tu, inquirunt, hic abieris ac redieris, atque in ecclesiis deponenda. Evigilat Alexius, rem secum agitat, redit ad sepulcrum, orat, apparent ei denovo Sancti, ac præter alia, quæ in suo ad illum colloquio enuntiant, a Deo sibi ostensum memrant virum, qui habitabat in regione Africæ in urbe Carthagine, per quem servaret illam. Vaticinio respondit eventus: Deus quippe homini prædicto apparuit in Africa, Surge, inquit, velociter et vade volucris adinstar in Illyricum, quod est in regione Dardaniæ, et adi civitatem nomine C Ulpianam. Ne autem hæreret dubius, quod et esset de vixæ ætatis, et præmonstratore loci caret, proposito exemplo Habacuc, et Judæa Babylonem missi ad Danielelem, dicit ei Dominus, se quoque missurum angelum suum; si memorato isti Alexio nugatori credimus.

discutitur

6 Quid tum postea? Vir ille facit imperata: sabbato egreditur e sua urbe, a terra aliquantulum sustollitur in aëra, et prodigiosa adeo velocitate agitur per mare ac viam omnem, ut die postera, quæ erat Dominica, inventus sit tam ipse, quam comes ejus vel servus, in ipso loco, ad quem direxerat eum Dominus. Credite posteri. Res enimvero adeo mirabiles, ut tamquam sincere ac veras admittamus, majus requirunt testimonium, quam istius Græculi personati Alexii, seu, ut rectius dicamus, impudentis ac inepti impostoris. Quæ autem postea refert de inventione corporum SS. Lauri ac Flori, tam malæ nobis etiam videntur notæ, ut operæ pretium non sit, ea huc pluribus transcribere. Qua vero præterea de causa flocci faciamus hunc Actorum scriptorem, ac historiam ejus nigro calculo notemus, videbit lector e sequentibus observationibus, quibus ineptias ipsius castigaturi sumus, e longiore narratione ejus contractas.

7 Refert itaque, Adriano imperante, missos quaquaversum fuisse, qui in Christianos inquirerent, a veri Dei cultu eosdem avocarent, et ad idola traducerent: nec diu post martyrii redimittos fuisse corona generosos Christipugiles Proclum et Maximum, SS. Lauri ac Flori in arte lapicidinæ magistros, quorum martyrii tempore sese abscondisse duos illos discipulos indicat idem scriptor. Deinde per ambages et logos eorumdem discipulorum Acta et martyrium recenset. Adrianus imperator renuntiatus est anno æræ vulgaris 117, quem anno 138 excepit Antoninus: unde sequitur 1°. ut, si mox dicta e nostro scriptore consideres, martyrium SS. Procli et Maximi (atque adeo consequenter, ut videtur, SS. Flori ac Lauri) acciderit secundo ejusdem æræ seculo. Sequitur 2°. ut larvatus iste Alexius vixerit seculo 2, cum asserat, tales sibi apparuisse SS. Laurum ac Florum, quales eos viderat etiamnum viventes, ex supra præmissis num. 5. Vide jam quam parum cohærentia cum sua, quam mentitur, persona, et cum rebus ipsis, quas memorat, male connexa comminiscatur. In apparitione E quippe Martyrum sibi facta, de qua dixi, ita eos secum loquentes inducit: Hominibus Christianis palam facito martyrium nostrum: quia postea, et non multos post annos, incrementum caplet nomen Christi in universo terrarum orbe: αὐξήσει τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, uti est in textu Græco, et, imperante Theodosio magno, aperientur orthodoxorum ecclesiæ.

8 Concinna enimvero temporis scilicet ac rerum combinatio! Theodosius magnus imperare coepit anno Christi 379; quem anno quidem 380 ecclesias Constantinopolitanas ac earum reditus ab Arianis ad orthodoxos transtulisse legimus (consuli possunt, quæ habentur apud auctorem Gallum in Historia imperatorum tom. 5 in imperatore Theodosio I art. 8 pag. 207, et apud nos ad diem 1x Maii in Vita S. Gregorii Nazianzeni pag. 407.) Incrementum vero seu amplificatio vel propagatio Christiani nominis per totum, qua latissime patet, terrarum orbem, non videtur, alio posse reduci convenientius, quam ad illa tempora quibus post celeberrimam illam victoriam de Maxentio a magno Constantino imperatore anno 312 relata, abolitus fuit idolorum cultus propagata quaquaversum Christi fides, orthodoxa Ecclesia illustrissimis decorata honoribus, et amplissimis aucta incrementis. Ad hæc vero tempora respexisse martyriographum istum, indicium aliquod mihi præbet apographum Cæsareum Vindobonense, quod et persecutionis finem ac Constantinum expresse ponit. Acta itaque istius pseudo-Alexii tamquam apocrypha reprobamus.

9 Aliud martyrii ac inventionis in promptu est apographum, ex ejusdem bibliothecæ Vaticanæ codice 821, prout eidem adscribitur, acceptum. Narratio brevior est quam exemplaris præcedentis, de quo dictum est, et ideo saltem minus mala. Sic incipit: Ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐμπνευσθεὶς ὁ ὑμῶν δὸς ἐν προφῆταις. A Spiritu sancto inspiratus hymnorum cantor inter prophetas. Dicebam, narrationem hanc saltem esse minus malam, quam præcedentem; bonam enim ac sinceram appellare non possum, cum in hac partes etiam suas agat Alexius idem, qui in priore prodibat in scenam, ne alia commemorem, quæ sunt hujusmodi, ut ex eadem vel simili Græculorum textrina prodiisse omnino ea censeam, atque adeo a typis arcenda. Præter duo ista ecgrapha habemus unum, quod signatur Bibl. Magni Ducis plut.

Alia exemplaria recensentur.

AUCTOR
J. P.

plut. 9 cod. 38, hoc initio : Ἰδοὺ καὶ ἄλλη δὴ ἀδελφικὴ ἡμῖν εἰς λόγον τὴν σήμερον ὑποθεσὶν πρόκειται. Ecce, aliud item par fraternum nobis dicendum proponitur, hodiernæ diei argumentum. Duobus jam designatis exemplaribus hoc melius est, propterea quod post narrationem mortis SS. Flori ac Lauri nullus ibi occurrat fabulator Alexius occasione inventionis eorum, quæ dicitur ibidem accidisse finita persecutione, imperii scepro ad Constantinum magnum translato. Ecgraphum insuper habemus e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, de quo sæpius in superioribus hujus mensis diebus facta fuit jam mentio, ac fiet, porro in sequentibus : breve admodum est, et sic incipit : Οἱ ἀγιοὶ τοῦ Χριστοῦ Λαῦρος καὶ Φλώρος ὑπάρχον ἀδελφοὶ δίδυμοι, λιθοβόροι τὴν τέχνην. Sancti Christi Laurus et Florus fratres erant gemini, arte lapidicæ. Non placet, cum ob inductionem Alexii, de quo antea memini : tum ob alia, quibus laborat. Nec vero sincerum ac bonæ notæ videtur exemplar Martyrii ex cod. Ambros. N. f. n. 152. Nam ecgrapha ista quinque, de quibus modo notitiam suggerebam, eos referunt inter se similitudinis characteres, ut non obscure prodant ex eadem sese traxisse originem officina. Ex iis tamen hoc ultimum latinitate donare placet, ac typis committere.

Tempus
martyrii,

10 De tempore martyrii quidnam statuas e tabulis documentis ? Quæ si essent melioris notæ, posset illud innecti seculo secundo, cum nostrorum Martyrum magistri Proclus ac Maximus passi referantur sub Adriano imperatore. Menologium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum iterum hic in tempore hallucinatur, quando affirmat ; Hi fuere anno cccxv, fratres lapidum cæsores, abjecti in puteum profundum a Licinio persecutore, ubi mortui. Nam vixit tunc quidem Licinius imperator ac Christianorum persecutor ; sed, præterquam quod Pagius in Critica ad annum 316 num. 11 observat, Licinium imperatorem non fuisse persecutum Ecclesiam ante annum 319, neque Martyres, qui in Martyrologiis aut Actis Sanctorum passi dicuntur in Liciniana persecutione, ante dictum annum morte affectos fuisse ; neutiquam nobis est exploratum, quisnam sit iste Licinius, qui exprimitur in nostrorum Pugilum Actis, ut dicemus in Annotatis. Nos secundum ea, quæ supra præmisimus de eorum magistris Proclo et Maximo, apposuimus initio Commentarii nostri prævii forte seculo secundo : forte, inquam, quia adeo parvæ vel nullius sunt auctoritatis, quæ de illis circumferuntur in qualibuscumque Actis eorum.

11 Nonnulla quoque nobis supersunt notunda de loco martyrii. Martyrologium Romanum nostro Athletas annuntiat in Illyrico, ut vidimus. In Actis in regionem Dardaniæ, quæ est in Illyrico pervenisse referuntur, et Ulpianorum urbem ingressi etc. Deinde dicuntur missi ad Licinium, ut templum diis ædificarent : sed non invenio in apographo, quod prælo damus, ad quam urbem inde sint missi, nec ubi martyrium confecerint. Apographum nostrum e bibliotheca magni Ducis indicat eorum corpora sepulta fuisse in Dardania regione, quæ in Illyrico est, ut proin ex illis colligere liceat, ibidem coronam certaminis ab eis esse relatum. E duplici Ms. nostro Vaticano caligo illos pertinere ad Ulpianos. Verum quia Acta tam misere composita sunt, non possumus in hoc puncto illis acquiescere satis secure. Nihil tamen oberit ; si loca modo designata breviter illustremus.

12 Cellarius Notitiæ orbis antiqui lib. 2 cap. 8, postquam Ulpianum in tabula ad pag. 346 exhibuisset, uti et Illyricum ac Dardaniam, hæc scribit pag. 368 : In austrum recedunt æque circa limitem utriusque Mæsiæ ULPIANUM et Scupi. Procopius lib. 4 de Ædificiis Justiniani cap. 1 pag. 67 editionis regiæ Parisinæ habet ista : Erat apud Dardanos Ulpiana, urbs antiqua ; ejus mœnia cum sic labascere, ut nulli essent usui, eorum partem maximam demolitus, subinde restituit, multisque ornamentis collatis civitatem composuit, qualem hodie videre est, ac secundam Latino itidem vocabulo nuncupavit Justinianam. Consuli etiam de hoc loco potest Thesaurus geographicus Ortelii. Locus, ait Cellarius pag. 368, incertior est. Cum vulgo Baudrandus Prisen interpretantur, Brietius Pyroth : alii longius in ortum reducant, Porro Ulpianum illud non est confundendum cum altero synonymo in Dacia, de quo agit idem Cellarius loco citato pag. 379, quæque repræsentatur in tabula modo memorata.

locus : exemplar
martyrii, quod
hic datur.

En tibi nunc Acta e dicto codice Ambrosiano N. f. n. 152, sicut signatur in nostro exemplari Græco, ubi etiam additur : Vide S. Maximi Vitam. Actum est de codice, in quo habetur ista Vita, hoc tomo III hujus mensis, die XIII, in Commentario prævio S. Maximi § 10, num. 80, ubi etiam de codicis auctore dictum ; cujus nomen ac locum sequenti Martyrio hic etiam prænotamus, cum omnino putemus, eundem esse codicem, qui ibidem fuit designatus, tametsi dumtaxat per notas N. 152. Consuli potest locus citatus.

E

F

MARTYRIUM

Auctore Laurentio monacho Rutiensi in Calabria

e codice Ambrosiano N. f. n. 152. Interprete J. P.

Natales,
ars, magi-
stri, iter ad
Licinium.

Pulcræ hujus bigæ, Lauri, inquam, ac Flori germanorum fratrum invictorum pro Christo martyrium in medium proferre iis, qui diligunt Martyres, non tantum est laudabile, sed etiam valde utile. Habet enim una cum martyrii laurea multum venustatis. Itaque mirabiles hinc nascuntur geminiparentibus : proinde virtutem præ rebus aliis unanimiter amplectabantur, et concordii animo delecta-

Καὶ τὸ τῆς καλῆς ξυνωρίδος ταύτης τῶν αὐταδελφῶν διὰ Χριστὸν μαρτύριον Λαύρου, φημί, καὶ Φλώρου τῶν ἀηττήτων εἰς μέσον προθεῖναι τοῖς φιλομαρτυροῦσιν, οὐκ ἐπαίνετον μόνον, ἀλλὰ καὶ λίαν ὠφέλιμον. Ἐχει γὰρ μετὰ τῆς μαρτυρίας πολὺ καὶ τὸ χάριεν, οὗτοι τοιγαροῦν οἱ θανμάσιοι δίδυμοι τοῖς γεννήτορσιν τίχονται· τῷτι καὶ ὁμοφρόνως τὴν ἀρετὴν μᾶλλον τῶν ἄλλων ἡσπάζοντο, καὶ ὁμογνώμως τοῖς

A αὐτῆς κάλλεσιν ἐνετρώφω· τὴν λιθοξόω δὲ ἐκπαιδεύονται τέχνην· Πρόκλος αὐτοῖς καὶ Μάξιμος οἱ διδάσκαλοι. Ἄλλ' οὗτοι μὲν τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ τελίσαντες καλῶς ἀγῶνα, καὶ τὸν τῆς νίκης στέφανον ἐκομίσαντο. Αὐτὸς δὲ καὶ Φλώρος οἱ γενναῖότατοι τὰς ἐν Βυζαντίῳ καταλιπόντες διατρίδας, τὴν τῆς Δαρδανίας χώραν ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ κατέλαβον, καὶ τὴν πόλιν Οὐλπιανῶν εἰσίνοντες, παρὰ Λυκῶν τῷ ἡγεμόνι τὴν οἰκίαν τέχνην εἰργάζοντο. Ἀδριανὸς ἐβασίλευε τότε. Χρόνων οὖν οὐκ ὀλίγων παρεληλυθότων Λικίνιος, ὁ τῆς βασιλείας Ἑλπίδιος υἱός, γράμματα στέλλει πρὸς Λυκῶνα, Αὐτὸν αἰτῶν καὶ Φλώρον τοὺς ἀοιδίμους, (περίφημοι γὰρ οἱ ἄνδρες,) σταλῆναι πρὸς αὐτὸν, ἐφ' ᾧ, φησι, ναὸν οἰκοδομήσειεν τοῖς Θεοῖς πρὸς τε κάλλος καὶ μέγεθος τοῖς ἀπάντων ἀξιούετον ὀφθαλμοῖς.

B 2 Στέλλει τοίνυν ἐκεῖνος αὐτίκα τοὺς πρὸς αὐτὸν σὺν ἑτέροις οὐκ ὀλίγοις ἐργάταις, καὶ ὁ Λικίνιος ἀσμενέστατα τοὺς ἀποδεξάμενος, τὴν οἰκοδομὴν αὐτίκα τοῦ ναοῦ διαγράφει, καὶ χρήματα τοῖς δίδωσι πλείστα καὶ φιλοτιμίας ἄλλας εἰς τὸ ταχέως ἅμα καὶ καλῶς τὸ ἔργον ἐκτελεσθῆναι, προσυποσχόμενος καὶ ἕτερα δώσειν, εἴγε κατὰ νοῦν αὐτῷ καὶ σκοπὸν τὸ ἔργον τελείσειαν. Ἀρχονται τοιγαροῦν τῆς οἰκοδομῆς οἱ γενναῖοι, καὶ ἡμέρας μὲν εἶχοντο τοῦ ἔργου, νυκτὸς δὲ ταῖς εὐχαῖς ἐσχόλαζον καὶ δεήσεσι, καὶ τὰ χρήματα τοῖς ἐνδεέσι· οἱ κάλλιστοι παρῆχον ἐργάται. Πλὴν ἐντεῦθεν ἀρχονται καὶ τῶν σημείων οἱ Μάρτυρες. Ἀναστασίῳ γὰρ τινας τῶν βδελυκτῶν εἰδώλων ἱερέως υἱόν, (Ἀλέξανδρος ἦν ἡ κλησίς αὐτοῦ,) ἐκείσε που παρηστηκότα, λίθου τις ψυφίς ἐκπηδήσασα τὸν ἕνα τῶν ὀφθαλμῶν ἀπεθύφλωσεν. Ἐφ' ᾧπερ ὁ πατήρ, οἷα πατήρ, ἀδημονῶν καὶ λυπούμενος, τῷ Λικινίῳ κατὰ τῶν αὐταδελφῶν γνωρίζει τὸ πρᾶγμα· καὶ ὃς ἀκούσιον εὐρηκῶς τὸ ἀμάρτημα, ἀφῆκεν αὐτοῖς τῆς εὐθύνης. Ἄλλ' οἱ Ἅγιοι τὸν Ἀλέξανδρον λόγοις πρότερον τὴν πίστιν καλῶς ὑποθέμενοι, ἐπειδὴ συγκατατιθεσμένον εὔρον, ἀποδιδοῦσι τούτῳ τὸ φῶς ἐν Χριστῷ· καὶ θαῦμα γινεταί τῷ πατέρι, καὶ πιστεύει καὶ οὗτος, καὶ τῇ Χριστοῦ ποίμνῃ προστίθεται σὺν υἱῷ,

C 3 Ἄλλ' ἐπὶ τὸν προσκείμενον ἐπανέλθωμεν. Τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τέλος ἦδη λαβούσης, καὶ τοῦ Λικινίου βδελυγμάτων τούτων πληρώσαντος, οἱ Καλλίνικοι μὲν τῶν νυκτῶν τοὺς πένητας ἐκείνους, οἷς ἐδίδουν τὰ χρήματα, συναγαγόντες, καὶ κηροῦς ἀνάψαντες τὸν ναὸν τούτον κατέλαβον φάλλοντες, προηγούμενοι τὸ ὄπλον ἔχοντες τοῦ σωτηρίου σταυροῦ. Εἴτα σχοίνους τῶν εἰδωλικῶν τραχήλων ἐκδήσαντες εἰς γῆν, (φευ τοὺς Θεοὺς) κατέρραξαν, καὶ συντριβὴν αὐτῶν μεγίστην εἰργάσαντο. Καὶ ἦσαν οὕτω δι' ὅλης τῆς νυκτὸς αἰνούντες τὸν Κύριον· οὐκ ἔλαθε τὸν Λικίνιον τοῦτο (Πῶς γάρ;) καὶ συχεθῆναι πάντας κελεύει, καὶ κάμινον ἀναφθῆναι μεγάλην, καὶ ταύτη τούτους ἅπαντας πλὴν τῶν αὐταδέλφων βληθῆναι. Γέφονε τοῦτο, καὶ Θεῷ τὰ πνεύματα παρέθεντο χαίροντες.

4 Ἄγει τοίνυν τοὺς Μάρτυρας ὁ Λικίνιος εἰς ἐξέτασιν, αἰτιάται τὰ πεπραγμένα, σὺγχωρεῖν αὐτὰ λέγει, εἰ μόνον εὐσαιεν τοῖς Θεοῖς, οὐ πείθονται· καὶ ξέει τούτων ὁμοῖς νεύροις τὰς σάρκας ἐπὶ τοσούτον, ὥς αἵματος ἅπαν ἐκεῖνο πληρωθῆναι τὸ ἔδαφος. Εἴτα στρατιώταις αὐτοὺς παραδούς πρὸς τὸν ἀνθύπατον ἀπαχθῆναι κελεύει. Ἀγόμενος τοίνυν καὶ ἕτερον τελοῦσιν οὐκ ἔλαττον τοῦ πραχθέντος κατόρθωμα· τοὺς στρατιώτας αὐτοὺς, (δέκα δὲ ἦσαν τὸν ἀριθμὸν,) πρὸς τὴν εἰς Χριστὸν μετάγουσι πίστιν, καὶ ψυχῶν οἰκοδομοὶ δειχθέντες, καὶ μᾶλλον οἱ Μάρτυρες ὁμῶς παραστάντες τῷ Λυκῶνι, τί ἄρα καὶ εἴη τὰ πεπραγμένα τοῖς πτάζοντο. Καὶ οἱ Ἅγιοι, τὸ ἔργον ἐτελέσαμεν, εἶπον, τὸν ναὸν ἡγιάσαμεν, τοὺς Θεοὺς συνετρίψαμεν, τοὺς στρατιώτας, οὓς ὄρας, τῷ Χριστῷ προσηγάγομεν, καὶ νῦν ἐστήκαμεν πρὸς τὴν σὴν ἐξουσίαν. Ποίει τοίνυν τό σοι παριστάμενον. Ἦκου-

bantur pulcritudine ejus. Artem vero lapidicinam edocentur: Proclus et Maximus a erant eorum magistri. Sed hi quidem suum pro Christo certamen recte consummarunt, et victoriae coronam reportarunt: generosissimi autem Laurus ac Florus, relicta commoratione Byzantina, in regionem Dardaniæ, quæ est in Illyrico, pervenere, et Ulpianorum urbem b ingressi, artem suam exercebant apud Lyconem præsidem. Tunc temporis imperabat Adrianus c. Non multis autem elapsis temporibus, Licinius, imperatrici Elpidiæ filius d, litteras mittit ad Lyconem, quibus petebat Laurum ac Florum, celeberrimos utique viros, ad se mitti, ea, inquit, gratia, ut diis ædificent templum e, quod pulcritudine juxta ac magnitudine omnium oculos rapitat.

2 Hos igitur ad illum is mittit simul cum operis non paucis aliis: et Licinius postquam summa cum benevolentia eos excepisset, sine mora templi structuram delineat, ac plurimis opibus aliisque muni- ficiæ voluntatis donis eos impertit, ut celeriter juxta ac pulcre opus perficeretur, alia his sese adjecturum promittens, si e sua sententia ac præfixo sibi fine opus absolverent. Edificationem ergo incipiunt Viri generosi, et interdum quidem promovebant E opus; noctu autem vacabant precibus et petitionibus, ac pecunias in pauperes erogabant maxime egregii opifices. Verum deinde Martyres miracula edere incipiunt. Nam Anastasii cujusdam, abominandum idolorum sacerdotis filium, nomine Alexandrum f, alicubi illic adstantem, quidam lapidis scrupulus desiliens uno oculo excæcavit. Quam ob causam pater mœrore ac tristitia afflictus, pater utique existens, rem agit apud Licinium adversus germanos Fratres: qui dum comperisset peccatum esse non voluntarium, e judicio eos dimisit. At Sancti Alexandro, ubi prius sermonibus in fide eum recte instruxissent, ac sibi consentientem invenissent, lumen in Christo reddunt. Miratur pater, qui et ipse credit, et Christi regi aggregatur cum filio.

3 Verum redeamus ad præsens institutum. Edificato jam templo, et Licinio idolis illud implente, Victores egregii nocte quadam pauperes, quibus pecunias dederant, congregarunt, et, accensis candelis, ad illud templum pervenerunt cum cantu, salutaris crucis armis eos præcedentibus. Deinde suspensis e collo idolorum funibus (deos vah!) humi ea prosternunt et in frusta comminuunt; et sic per totam noctem laudabant Dominum. Non latuit hoc Licinium (Quomodo enim possit?) Omnes colligari jubet, magnamque accendi fornacem, ac omnes illos, germanis Fratribus exceptis, in illam conjici. Factum id est, ac spiritus suos Deo tradidere lætantes g.

4 Licinius igitur Martyres ad examen arcessit, criminatur gesta, veniam se eisdem dare dicit, si modo diis sacrificarent. Non obtemperant: eorum vero corpora crudis nervis adeo excarnificat, ut totum illud pavementum sanguine conspergatur. Deinde militibus eos tradens, ad proconsulem abduci jubet. Dum ad illum ducerentur, aliud recte factum, nec illo minus, quod jam patraverant, exsequuntur: ipsos milites (erant hi decem numero) ad Christi fidem traducunt; et animarum magis ædificatores sese esse comprobantes, simul etiam Martyres, dum starent ante Lyconem, quænam egissent, interrogabantur. Et Sancti, Opus, inquit, absolvimus, templum sanctificavimus, deos contrivimus, milites, quos vides, ad Christum adduximus, et nunc in tua sumus potestate. Fac igitur quidquid tibi in mentem venerit. Audivit hæc proconsul

A. LAURENTIO MONACHO RUTIENSI.

Constructio templi, elemosynæ, oculi usus restitutus:

pauperes obversa idola in ignem injecti;

sancti vero Fratres ad examen vocantur,

A. LAUREN-
TIO MONACHO
RUTIENSI

procunsul : et tunc carceri eos tradit. Mane autem acto, solos iterum Sanctos ad examen producit, et, Nisi, ait, hodie sacrificium diis obtuleritis, diversis vos tormentis ubi subjecero, acerbam mortem vobis inferam.

et in pu-
teum deinde

5 Respondent Sancti: Fac quodcumque vis, proconsul: nobis enim non licet omnino obsequi voluntati tuæ. Noli itaque tempus terere nec movere sermones, qui adinstar volucrum a nobis abeunt. Tunc execrandus præses, dæmonis officina, in profundissimum quemdam puteum projici illos jubet. Ad locum igitur perducti Martyres et orationi sedantes; Domine, aiunt, Deus virtutum, Deus noster, Deus salvos facienda, exaudi deprecationem nostram, qui mortis ac vitæ habes potestatem: fiatque aqua illa nobis lavacrum regenerationis per gratiam spiritus tui boni. Accipe autem animas etiam nostras in pace, et fac nos requiescere in regione viventium, in tabernaculis Sanctorum: et eorum, qui annuam nostræ confessionis peragunt memoriam, obsecunda petitionibus, quæ conducant ad salutem et ad vitam æternam.

B
projiciuntur. Inven-
tio corpo-
rum ac fra-
grantia: il-
luminatio
cæci.

6 His dictis, delapsa est vox e cælo, Venite, inquiens, ad me operarii vineæ meæ, et ego reficiam vos. Voce hac delata, Martyres fiducia repleti in puteum projiciuntur, multaue contexti terra sanctas animas suas Domino commiserunt. Post multos dehinc exactos annos, dum cessaret persecutio, o laureati Martyres, nonnulli e Christicolis ad locum pervenere, ubi erat puteus, et, refossa terra, vestra sacra corpora inde producunt h; quæ emittebant fragrantiam hujusmodi ac gratiam, ut verbis dici nequeat. Quo item tempore Zoticus, præsidis e fratre vel sorore nepos, qui cæcos habebat oculos, visum recepit, et baptizatus credidit in Christum: quem decet gloria et imperium.

h

σε ὁ ἀνθυπατος, καὶ τότε μὲν φυλακῇ τούτους δίδω-
σι. Πρωίας δὲ γενομένης ἄγει πάλιν μόνους τοὺς Ἁ-
γίους εἰς τὴν ἐξέτασιν, καὶ εἰ μὴ θυσίαν τοῖς θεοῖς,
ψησι, σήμερον προσενέγκοιτε, διαφόροις ὑμᾶς βα-
σάνοις ὑποβαλὼν, οὕτω πικρὰν ὑμῖν τελευτὴν προσ-
ενέγκω.

5 Καὶ οἱ Ἅγιοι· Πᾶν εἴτε καὶ βούλει ποιῇ, ἀν-
θύπατε· ἡμᾶς γὰρ οὐκ ἔξεστι τὸ σύνολον τῷ σπῷ δε-
ληματι καθυπηρετούμενους. Μὴ τοίνυν τρίβε τὸν χρό-
νον, μήδε λόγους κίνει πτηνῶν δίκην οἰχομένους ἀφ'
ἡμῶν. Τότε κελεύει τοῦ δαίμονος ἐργαστήριον ὁ κα-
τάρατος ἄρχων ἐν ᾧ τινι βαρυτάτῳ φρέατι τούτους
ἀπορίψῃναι. Ἐχθησαν οὖν κατὰ τὸν τόπον οἱ Μάρτυρες
καὶ στάντες εἰς προσευχὴν, Κύριε, εἶπον, ὁ Θεὸς τῶν
δυνάμεων, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ Θεὸς τοῦ σώζειν, ἐπάκουσον
τῆς δεήσεως ἡμῶν, ὁ ζωῆς ἔχων καὶ θανάτου τὴν
ἐξουσίαν, καὶ γενέσθω τὸ ὕδωρ τοῦτο λούτρον ἡμῖν
παλιγγενεσίας τῇ τοῦ ἀγαθοῦ σου πνεύματος χάριτι·
πρόσδεξαι δὲ καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἀν-
άπαυσον ἡμᾶς ἐν χώρᾳ ζωῶτων ἐν σκηναῖς τῶν Ἁγίων
σου· καὶ τοῖς ἐπιτελοῦσι δι' ἔτους τὴν τῆς μαρτυρίας
ἡμῶν μνήμην, χάρισαι τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα
καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον.

6 Ταῦτα εἶπον, καὶ φωνὴ κατηνέχθη τῶν οὐρανῶν, Ε
Δεῦτε. λέγουσα, πρὸς με οἱ ἐργάται τοῦ ἀμπελῶνος μου,
καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ταύτης τῆς φωνῆς ἐνεχθείσης,
θάσσους οἱ Μάρτυρες ὑποπλησθέντες τῷ φρέατι ἐναπορ-
ρίπτονται, καὶ γῇ πολλῇ συγκαλυφθέντες τὰς ἀγίας αὐ-
τῶν ψυχὰς ἀνέθεντο τῷ Κυρίῳ. Χρόνοι παρήλθον
ἐκτοτε πλείστοι, καὶ τοῦ διωγμοῦ παυσσαμένου, καλλί-
νικοι Μάρτυρες, τινες τῶν φιλοχρίστων τὸν τόπον καταλα-
βόντες, ποῦ δὴ τὸ φρέαρ ἦν, καὶ ἀνυρῶντες ἀνά-
γουσιν ὑμῶν ἐκεῖθεν τὰ λείψανα, εὐωδία οὐκ ἐστὶν
εἰπεῖν ὅσῃ καὶ χάριν ἐκτέμποντα. Ὅτε δὴ καὶ Ζω-
τικὸς, ὁ τοῦ ἄρχοντος ἀνελφιδούς, τυφλοὺς ἔχων τοὺς
ὀφθαλμοὺς, ἀνέβλεψε, καὶ βαπτισθεὶς ἐπίστευσεν εἰς
Χριστὸν· ᾧ πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A N N O T A T A.

a Noti quidem nobis sunt hi Martyres occasione SS. Flori ac Lauri; sed eorum Acta seorsum exarata nondum vidimus, nec novimus hactenus, an et quo die separatim in Græcis Fastis no-
tentur.

b De ea vide Commentarium prævium num. 12.

c De illo ibidem actum num. 7.

d Quem Licinium, quam Elpidiam imperatricem, et cujusnam imperatoris conjugem nobis hic obtru-
F

C dat hæc narratio cum aliis nostris apographis, non perspicimus.

e Mira de hujus templi ædificatione referunt alia nostra exemplaria.

f In utroque apographo Vaticano hic vocatur Anastasius; pater vero ejus Merentinus.

g Coluntur in Fastis Græcis, sicut diximus in Commentario num. 3.

h Vide de hac re Commentarium.

DE SANCTO AGAPITO MARTYRE

PRÆNESTE IN ITALIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Palæstra sancti Martyris, antiquus ipsius cultus, et diversa Actorum exemplaria.

SUB AURE-
LIANO IM-
PERATORE.
Describitur
situs urbis
Prænestinæ.

Illustrissimus Josephus Maria Suaresius, epi-
scopus Vasionensis, in sua Præneste antiqua,
quam anno 1655 Romæ edidit, lib 1 cap. 5 si-
tum Prænestinæ civitatis describit his verbis: Sed
ut incerta est urbis nominisque origo, ita certior

ejus est situs, qui in Latio prima Italiæ provincia
mediterraneus, et propinquus Æquis atque Her-
nicis, et intra montes, seu in montana regione
haud longe ab urbe Roma, a qua distat in Ortum
æstivum XXI mille passibus, seu centum LXX sta-
diis,

AUCTORE
G. C.

A. diis, inter Tibur, a quo in Eurum XII millibus passuum abest sive centum stadiis, et Anagninam; in conspectu Romæ loco edito in montis meridionali latere. Olim equidem tum summo in jugo montis assurgebat, ubi hodieque arx incolitur, tum ad radices ipsius montis, qua cryptarum et parietinarum veterum supersunt plurima monumenta sub Æde Fortunæ, quæ montis in clivo constructa gradatim opere ambitiosissimo assurgebat. Nunc vero illius Ædis in ruinis palatium attollitur instar theatri, e quo subjectum in agrum et feraces in valles ad Algidum, et Tusculanos usque colles atque longius, jucundissimus et amœnissimus patet prospectus.

apud quam
S. Agapi-
tus marty-
rium subiit,

2 Hæc fuit palæstra S. Agapiti martyris hodierni, quam Ferdinandus Ughellus in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo 1 col. 191 et sequente etiam fusius describit, enumeratisque variis ejusdem urbis vicissitudinibus, ibidem col. 193 propius ad rem nostram hæc habet:

Ut autem Prænestinæ urbis originem auctoremque obliviosa funeravit vetustas, sic eadem temporibus offundente caliginem, haud facile sciri potuit, quando lucem hauserit Euangelii. Constat tamen, jam inde a temporibus Aureliani imperatoris apud Prænestem Agapitum, XV annorum fortissimum puerum, illustrem tulisse palmam martyrii, ejus Romanum Martyrologium die XVIII mensis Augusti cum laude meminit; Prænestinique etiam nunc, ut præcipuum Divum tutelarem venerantur et colunt. Cathedralis ecclesiæ patronus idem est sanctus martyr Agapitus, in qua duodecim (Nicolaus Coletus in Additione monet, eos jam octodecim numero esse) Canonici cum archipresbytero alique Clerici numerantur.

ut vetera
Martyrolo-
gia testan-
tur,

3 Cultum fortissimi hujus Athletæ non operose probandum censeo, cum sit antiquissimus, et notetur hoc die non tantum in Sacramentario S. Gregorii, et alio, quod edidit Josephus Maria Thomasius, sed etiam in Martyrologio Hieronymiano, aliisque passim subsecutis Latinis omnibus usque ad Romanum, quo hodiedum utimur, et in quo ad diem XVIII Augusti legimus sequentia: Præneste natalis sancti Agapiti martyris, qui cum esset annorum quindecim, et amore Christi ferveret, jussu Aureliani imperatoris tentus est, ac primo nervis crudis diutissime cæsus, deinde sub Antiocho præfecto graviora supplicia passus; exinde cum ex præcepto imperatoris leonibus objiceretur, et minime læsus esset, gladio ministrorum coronandus percutitur. Hæc annuntiatio evidenter excerpta est ex Usuardo, qui totidem fere verbis eundem Martyrem hac die commemorat. Attamen in utroque illo Martyrologio discrimen istud notatu dignum occurrit, quod in Usuardino imperator Aurelius nominetur, et ibidem Antiochus præses et non præfectus vocetur. Rabanus autem hunc Antiochum appellat regem, haud dubie ex vitiosis Actis, de quibus infra agemus.

et cujus
gesta Ado
breviter
narrat

4 Interim audiamus breve ejusdem sancti Martyris elogium sive potius Actorum compendium, quod Ado ad eandem diem ita texuit: Apud Prænestinam civitatem milliario ab Urbe trigesimo tertio (alii vigesimum primum vel vigesimum tertium ab Urbe milliarium numerant) natalis S. Agapiti martyris, sub Aureliano imperatore, præside Antiocho. Cum esset annorum quindecim et amore Christi martyrio ferveret, jussu imperatoris tentus, et primo nervis crudis diu cæsus est; deinde præsidi, ut impellerentur sacri-

ficare, traditus; qui in durissimo atque obscurissimo carcere eum recludit, et per quatuor dies cibum omnem negavit. Inde de carcere exhibitus est præsidi, qui prunas ardentes super caput ejus jussit imponi. Et cum gratias Deo Martyr ageret, flagellis est cæsus et nudus suspensus, capite deorsum verso, acri subter fumo facto. Et cum diceret præsidi: Sapientia tua et vanitas tua in fumo laborat, iterum flagellis cæditur a quatuor sibi invicem succedentibus. Deinde bullientem aquam super ventrem ejus ministri diaboli effuderunt, et maxillas ejus, confregerunt. Interea judex de tribunali suo cadens, collectus a ministris in lecto reclinatur, et sentiens Dei virtutem in Martyre, post modicum tristem animam emisit. De beato vero Agapito renuntiatum est imperatori, qui beatum Virum jussit leonibus subijci; sed mansuetæ factæ feræ pedibus Martyris ad lambendum se inclinaverunt. Hoc videntes sceleris ministri, tulerunt de medio sanctum Martyrem, et venerunt contra civitatem Prænestinam, ubi sunt duæ columnæ, et ibi eum gladio percusserunt sub die quintodecimo Kalendas Septembris. Corpus ejus noctu sublatum est a Christianis, et positum miliario primo a civitate in agro, in sarcophago novo, nutu divino ibi invento. Hanc synopsis Ado verosimiliter contraxit aut correxit ex antiquis et longioribus Actis S. Agapiti, quorum nunc diversa exemplaria assignabimus.

5 In variis Musei nostri Mss. codicibus aliisque apographis Acta S. Agapiti habent hoc exordium: Sub rege Antiocho pagano erat quidam puer, nomine Agapitus, timens Deum etc. Deinde ibi comparet præfectus vel præses, qui primo Attalus ac postea Anastasius Cornicularius appellatur. Eminentissimus Baronius hac die in notis ad Martyrologium Romanum monet, apud Mombrinium exstare similia ejusdem Martyris Acta, quæ admodum depravata esse pronuntiat. Jam dudum Papebrochius noster occasione S. Venantii Camertis ad diem XVIII Maii, sive tomo IV istius mensis post pag. 144 etiam edidit ista S. Agapiti Acta, quæ cum Venantianis adeo concordant, ut hæc ex illis, vel illa ex his desumpta videantur, quemadmodum curiosus lector ea inter se conferre volens facile observabit.

Habemus
diversa
Actorum ex-
emplaria,

6 Præterea ex Ms. codice Cassinensis bibliothecæ, litteris Longobardicis exarato, ut in margine apographi nostri notatur, habemus aliud Actorum exemplar, in quo martyrium S. Agapiti etiam sub rege Antiocho collocatur. Sed in his singularia quædam et ab aliis discrepantia occurrunt: cum enim in aliis Actis S. Agapitus primum deducatur ad urbem Prænestinam leonibus objiciendus; in his dicitur Præneste enutritus, et ibidem monasticam vitam duxisse. Hinc eruditus lector primo intuitu videt, quam inepte rex Antiochus et monasterium istis temporibus conveniat. Quapropter illustrissimus Suaresius æque de his ac præcedentibus Actis, ni fallor, in sua Præneste antiqua lib. 2 cap. 3 candide tulit sequens judicium: Acta illa fuisse admodum depravata Cardinalis Baronius indicat; mutila etiam ne sint, vereor, cum in ipsis non comperiam martyrium Porphyrii, quod descriptum in illis Baronius suprascriptus asserit. Idcirco ea expolivi, quoad potui, et interpolavi: nec enim ferendum erat, ut monasterium pro ecclesia, præses pro præfecto, Antiochus rex pro Aureliano imperatore, aliaque id genus intexerentur. Præterea in aliis Actis traditur Christiana S. Agapiti professio renuntiata

F
quorum
alia aliis

AUCTORE
G.C.

nuntiata esse tyranno, cum in his dicatur sanctus Martyr tyranno occurrens, ultro eundem acriter reprehendisse. Denique variis episodiis exornata sunt hæc Acta Cassinensia, quæ primo loco post hunc Commentarium prævium typis edemus, ut curiosus lector possit facilius per se judicare, et ea conferre cum aliis brevioribus, quæ secundo loco ex Ms. Burgundico excudemus, et de quibus posterioribus nunc pauca præmonēbimus.

sunt tolera-
bilia,
dum marty-
rium S.
Agapiti col-
locant

7 Saltem tolerabilia sunt Acta ejusdem Martyris, quæ in aliis Mss. codicibus occurrunt, et quorum hoc est principium: Tempore illo cum impiissimus imperator Aurelianus sævissimam persecutionem in toto Romano imperio contra Christianos exerceret, agebat Romæ præfectoriæ potestatem præses quidam, nomine Antiochus, pejor per omnia domino suo. Certe tempore Aureliani, qui ab anno Christi 270 usque ad annum 275 imperavit, persecutionem adversus Christianos excitatam fuisse, Lucius Cecilius sive Lactantius istis temporibus vicinus in Opere suo de Mortibus Persecutorum num. 6 testatur in hunc modum: Aurelianus, qui esset natura vasanus et B præceps, quamvis captivitatem Valeriani meminisset; tamen oblitus sceleris ejus et pænæ, iram Dei crudelibus factis laceravit. Verum illi ne perficere quidem, quæ cogitaverat, licuit; sed protinus inter initia sui furoris extinctus est. Nondum ad provincias ultiores cruenta ejus scripta pervenerant, et jam Cœnofurio, qui locus est Thraciæ, cruentus ipse humi jacebat, falsa quadam suspitione ab amicis suis interemptus. Quamvis crudelia istius imperatoris edicta ante mortem ejus ad ultiores provincias non pervenerint, tamen ad urbem Prænestinam Romæ propinquam statim deferri potuerunt.

in persecu-
tione Aure-
liani impe-
ratoris;

8 Porro Nicolaus le Nourry eruditissimus Benedictinus in Dissertatione ad memoratum Opus Lucii Cecili cap. 7 art. 3 verba ejusdem auctoris illustrat hac explicatione: Brevissima itaque fuit hæc ab Aureliano commota persecutio. Sed mirum tamen, cur aliqui haud dubitanter asseverent, nullos tunc factos esse martyres: cum enim Cecilius scripserit, Aureliani edicta ad ultiores provincias non pervenisse, satis clare et aperte indicat, illa publicata fuisse in vicinioribus. At nullus sane dubitandi videtur locus, quin ethnici ac præcipue deorum antistites ac sacrificuli his, simul atque divulgata fuerunt, edictis abusi, plures Christianos solitis suppliciis excruciatos interemerint. Quin etiam ex Eusebio discimus, Aurelianus ad excitandam adversum Christianos persecutionem quorundam consiliis impulsus, eoque adhuc vivente, sparsum ubique hac de re rumorem. Quis autem facile sibi non persuadebit, gentiles, data hac suum in Christianos odium saturandi occasione, illorum tum non pepercisse sanguini? Nunc videndum, quo circiter tempore hæc Aureliani imperatoris persecutio cœperit.

sed contra
annum
Christi 272,

9 Illustrissimus Suaresius martyrium S. Agapiti affigit anno Christi 272, dum in Præneste sua antiqua lib. 2 cap. 3 sic scribit: Latent præterea quæcumque a Christianis pie fortiterque Præneste gesta fuisse verisimile est, ex quo S. Petrus ibi pedem fixit, usque ad celeberrimum certamen, quod pro Christi fide generosissimus puer Agapitus intrepide subiit, Consulibus Antiochiano et Orfito, sive anno Urbis conditæ MXXIII, a Christo nato cclxxii, Aureliano Augusto imperante, sub Antiocho præside seu Flavio ipso Antiochiano Præfecto Urbis: nam sæpe Præfecti Urbis præsides appellantur in Marty-

rologiis, eorumque ditio ad centesimum ab Urbe lapidem protendebatur, unde sacris in historiis leguntur ipsorum sententia condemnati martyres Interamnæ et alibi. Verum contra hanc chronologiam mihi occurrunt nonnullæ difficultates, quas eruditis lectoribus nunc examinandas propono.

10 Primo in omnibus fere Fastis consularibus, quos Petrus Relandus operose collectos anno 1715 Trajecti Batavorum edidit, ad annum Christi 270 consules invenio Antiochianum et Orfitum, quorum prior in Fastis Florentinis minoribus etiam vocatur Antiochus, ut in citato Relandi Opere ad hunc annum Christi 270 videre est. Secundo ibidem anno Christi 272, quem illustrissimus Suaresius assignavit, consules recensentur Quietus et Voldumianus, quibus Metius Falconius ac Nicomachus suspecti dicuntur. Tertio inter Præfectos Urbis Romanæ, quos Theodorus Jansonius ab Almelooveen anno 1705 Amstelodami post Fastos suos consulares vulgavit, ad annum Christi 272 collocatur Flavius Antiochianus, qui jam bis antea, nimirum anno 269 et 270, præfecturam ejusdem Urbis administraverat. Denique eruditus Emanuel a Schelstrate, bibliothecæ Vaticanæ Præfectus, in Antiquitate Ecclesiæ similem consulum ac Præfectorum Urbis seriem ex antiquo codice exhibet, et tomo 1 istius Operis pag. 528 ad annum Christi 272 simul cum Consulibus illius anni Præfectorum Urbis ita recenset: Quietus et Voldumiano, Flavius Antiochianus P. V. Habemus igitur anno Christi 272 Aurelianus imperantem, et Antiochum vel Antiochianum Urbis præfectum, ut hæc tolerabilia S. Agapiti Acta et Adonis compendium tueamur.

cui aliqui
auctores il-
lud affigunt,

E

11 Attamen superest intricatus nodus, cui dissolvendo me imparem fateor, et quem Pagius in Critica ad Annales Baronii hoc ipso anno Christi 272 num. 4 contra prædictam chronologiam proponit his verbis: Baronius in notis ad Martyrologium Romanum persecutionem Aurelianeam brevem fuisse accurate scripserat: sed hanc sententiam ob ingentem eorum numerum, qui, Aureliano imperante, martyrium subiere, in Annalibus mutavit, ejusque initium præsentis Christi anno affixit. Baronium omnes deinde secuti sunt contra fidem antiquorum, qui eam brevissimam fuisse tradidere. Quod si præsentis anno ea decreta fuisset, non solum per aliquot annos durasset; sed et Aurelianus eodem tempore Christianis favisset et in eosdem desavisset, quod nullus sibi persuaserit: imperiale enim edictum hoc anno adversus Paulum Samosatenum emisit, ut mox diximus. Imo Eusebius lib. 7 cap. 30, postquam de affectu imperatoris erga Christianos locutus est, ait: "Processu vero temporis aliter de nobis sentiens, quorundam consiliis cœpit impelli, ut persecutionem adversus nostros commoveret". Imperatoris itaque judicium in favorem Pontificis Romani; et Pauli Samosatani dejectio persecutionem præcessit, eaque non nisi processu temporis post imperiale edictum excitata est, ut docet Eusebius citatus, qui ideo in Historia confirmat, quod jam in Chronico scripserat, Zenobiam nempe præsentis anno captam, et processu temporis, seu sub finem imperii Aureliani persecutionem ab eo decretam. Si quis antecedentia ac subsequētia Pagii argumenta hoc loco expendere voluerit, haud dubie clarius videbit, anno Christi 372 cruentam illam Christianorum persecutionem ab Aureliano nondum decretam fuisse.

intricata
difficultas
opponitur,

F

A 12 Equidem scio, in Opere nostro varia martyria sub prioribus Aureliani imperatoris annis collocari; sed tunc necdum prodierat Liber Lactantii vel Lucii Cecillii de Mortibus Persecutorum, ex quo constat, universale illud edictum adversus Christianos ab Aureliano non nisi circa finem imperii vulgatum esse. Præterea fieri potuit, ut antea sub imperio Aureliani quidam impii et avari provinciarum præfecti sub alio prætextu Christianos interficerent, et eorum bona sibi usurparent. Quidquid sit de certo hujus gloriosi certaminis tempore, propter relatum Pagii difficultatem, in margine non expressi determinatum martyrii annum; sed secutus Adonem, qui verosimillime antiquiora Acta præ oculis habuit, martyrium S. Agapiti sub Aureliano imperatore collocavi, quamvis Usuardus ad hanc diem in suo Martyrologio scribat, sanctum hunc Martyrem jussu Aurelii imperatoris captum ac interemptum fuisse. His adde Breviarium Bisuntinum anni 1590, in quo festum S. Agapiti propter sacras reliquias hac die colitur, et quod Lectione secunda asserit, eum sub Aurelio Alexandro imperatore passum esse; sed hoc non est verisimile, cum ille Aurelius Alexander erga Christianos semper optime affectus fuerit, ut apud Tillemontium tomo 3 Monument. Eccles. pag. 250 et sequentibus licet videre. Attamen ob illam Usuardi expressionem suspicari quispiam posset, S. Agapitum laurea martyrii coronatum esse sub aliis imperatoribus, quibus inter cetera nomen Aurelii commune fuit. Verum adhæreo opinioni Adonis, ut dixi, donec quis ex vetustioribus monumentis alium imperatorem assignaverit. Nunc ad posthumam sancti Martyris nostri gloriam illustrandam progredior.

§ II. Tempia in honorem hujus Martyris constructa aut restaurata, variæ ejusdem reliquiæ et quædam miracula,

C Nescitur, quo tempore in honorem S. Agapiti ecclesia primum Præneste ædificata fuerit; sed eam pervetustam esse, constat ex Libro Pontificali Anastasii Bibliothecarii, qui inter alia gesta S. Leonis III Romani Pontificis in editione Parisiensi anni 1649 pag. 142 illud memorat: Prædictus vero venerabilis Pontifex sarta tecta basilicæ beati Agapiti martyris, quæ ponitur in urbe Prænestina, nec non et sarta tecta alterius basilicæ juxta eandem basilicam sitæ, quæ jam præ nimia vetustate ruitura erant, omnia noviter in melius restauravit. Si hoc templum jam præ nimia vetustate ruiturum erat ætate Leonis III Pontificis, qui anno Christi 816 ad Superos migravit, facile colligitur, istud ab immemorabili tempore ædificatum fuisse. Videtur ibi existisse duplex ecclesia, in qua altaria S. Agapiti anno Christi 1116 et 1117 consecrata sunt, ut patet ex duabus inscriptionibus, quas illustrissimus Suaresius in Præneste Antiqua lib. 1 cap. 12 refert. Ecclesia autem S. Agapiti, quæ Romæ a Felice III Pontifice juxta basilicam S. Laurentii ædificata est, potius attribuenda videtur S. Agapito martyri, qui una cum S. Sixto Papa passus est, et cujus festum sexta die hujus mensis celebratur. Propter hanc synonymiam forte etiam or-

Præneste duo templa in honorem S. Agapiti constructa sunt,

Augusti Tomus III.

ta est confusio inter sacras utriusque hujus Martyris reliquias, de quibus nunc agemus.

14 Diversæ ecclesiæ sibi vindicant corpus hodierni S. Agapiti, ut liquet ex Indice corporum Sanctorum diversis locis assignatorum, quem Philippus Ferrarius Catalogo suo Sanctorum Italiæ præfixit, et in quo refert, corpus Agapiti martyris Præneste in propria ecclesia, Romæ in ecclesia S. Tryphonis, et Parmæ in ecclesia cathedrali, et Mediolani in ecclesia S. Stephani collocari. His adde illustrissimum Suaresium, qui in Præneste antiqua lib. 2 cap. 5 ex Regio affirmante memorat, corpus sancti Agapiti Romæ in præcipuo sanctæ Mariæ de Consolatione altari quiescere. Verum Pancirolus in Thesauris Romæ absconditis Regione 1, ecclesia 9, Floravantes Martinellus in sua Roma sacra pag. 400, alique Urbis descriptores testantur, reliquias SS. Felicissimi et Agapiti, qui cum S. Sixto Papa martyrium subierunt, ad hanc Deiparæ ecclesiam translatas esse. Suspicio, alios quosdam ejus sacri corporis competitores in eundem aut similem errorem lapsos esse, aut totum pro parte nominasse. Unde Petrus Paulus Bosca in Martyrologio suo Mediolanensi ad diem XVIII Augusti post enumeratas aliquot ecclesias, quæ de corpore hodierni sancti Martyris inter se contendunt, hac de re sic recte judicat: Unum igitur eundemque Agapitum tot in urbibus jacere quis credat? Quamobrem plures fuisse Agapitos censeo; ita tamen, ut quicumque corpus alterius Agapiti possidet, illum esse Prænestinum Martyrem putet, quem hodie universalis colit Ecclesia, et cujus reliquias Præneste asservari tradit Baronius in Notis Martyrologii Romani, hac die.

15 Ceterum hac occasione transcribam utile monitum, cujus juverit sæpe alias meminisse, et quod Philippus Ferrarius memorato Indici corporum Sanctorum diversis locis assignatorum præmittit in hunc modum: Fieri nulla ratione potest, ut idem corpus, quantalibet sanctitate præditum, in pluribus reperiatur locis: hoc enim, ut in pluribus, ac innumeris (si darentur) et quantumvis distantibus locis sit eodem temporis momento, soli Corpori Dominico in Sacramento Altaris convenit. Quod vero aliquot Sanctorum corpora in diversis locis quiescere passim affirmatur, vel aliquos ex iis, qui se illa habere gloriantur, decipi, vel totum pro parte in loquendo figura usitatissima usurpare oportet. Usus enim ex pia quadam extensione obtinuit, ut qui sancti alicujus corporis reliquias sive ossa sive cineres habent, corpus ipsum habere dicantur. Sæpe etiam corpora Sanctorum ex uno loco in alium transferri contingit, et dum alius prioris, alius posterioris loci meminit scribendo, plura videntur loca eidem corpori assignari. Illud quoque potissima deceptionis causa est, quod, clam furtimve sublatis Sanctorum corporibus et alio translatis, manentibus tabulis et inscriptionibus in priore loco, ibi esse creduntur, quoad furtum non detegitur. Accidit et titulum inscriptionemque cassam alicujus Sancti juxta corpus ignotum reperiri, quod idcirco Sancti illius esse putatur; quemadmodum et corpus Sancti alicujus a potentioribus peti, pro quo ii, qui aperte illud tamquam inferiores denegare non audent, nec tamen volunt privari suo thesauro, aliud supponunt; quo pacto idem corpus duo obtinet loca, unum re ipsa, alterum opinione. Hæc, quæ diximus, exemplis confirmare potuissemus; sed ab iis abstinendum duximus, ne quis id gravate fe-

AUCTORE
G. C.

et alibi
plures ec-
clesiæ cor-
pus ipsius
sibi vindi-
cant,

E

quæ opinio
accomode
intelligenda
est,

F

AUCTORE
G. C.

vel ex erro-
re provenit.

Colonia
Agrippina,
brachium S.
Agapiti :

Benedictini
Latienses
quædam ossa
ejusdem
Martyris,

rat. Cum itaque ejusdem Sancti corpus in duobus vel etiam pluribus esse locis audieris vel legeris, partem pro toto, vel et contra sumi, sive causam deceptionis aliquam ex dictis intercedere putabis.

16 *Hiscæ adjungo aliam satis frequentem erroris causam, quam præbent e cœmeteriis Romanis extracta corpora ignotorum Martyrum, quos vulgo baptizatos appellamus: dum enim sacris hujusmodi corporibus imponuntur nomina, qualia celebres ac noti martyres habuerunt, sæpe possessores illorum corporum gloriantur, se conservare reliquias alicujus celebrioris martyris, cui tale nomen fuit, eique tribuunt Acta, quæ de altero noto ejusdem nominis martyre narrantur. Hujus rei exempla in Opere nostro passim occurrunt, ac nominatim die XXIX Julii in Appendice ad Acta SS. Lucillæ, Floræ, Eugenii et aliorum Martyrum; ubi tomo VII istius mensis pag. 31 et sequentibus ostendimus, variis locis inveniri corpora cujusdam sancti martyris Eugenii, e cryptis Romanis extracta, iisque aptari diem festum et Acta, quibus notus quidam sanctus Martyr ejusdem nominis celebratur. Dubito, an non simile quid acciderit monialibus Bononiensibus S. Agnetis, quæ hac die XVIII Augusti venerantur corpus S. Agapiti vel Agapiti, quod ex Romano S. Cyriacæ cœmeterio ab Innocentio X Pontifice acceperunt, ut Masinius in Bononia perlustrata paginis 423 et 463 testatur. Ut ut est, jam enumerabimus aliquot sacras reliquias, quæ ad hodiernum S. Agapitum spectare dicuntur.*

17 *Imprimis Ægidius Gelenius in Opere de Colonia Agrippinensis magnitudine lib. 4 pag. 714 ad diem XVIII Augusti hæc habet: Commemoratio S. Agapiti; nam ejus brachium cum sanctæ Helenæ brachio colitur in ecclesia S. Gereonis. Porro lectorem ibi remittit ad paginam 264, ubi de S. Agapito nihil reperio præter sequentia: Tertia hierotheca, etiam in brachii modum formata, donum est ejus Præpositi Arnoldi et Hermani Decani et continet reliquias SS. Syxti, Agapiti, et Felicissimi. Ex his locis inter se collatis judicarem, ab Ægidio Gelenio hodiernum S. Agapitum confusum esse cum altero hononymo, quia una cum S. Sixto Papa et S. Felicissimo palmam martyrii adeptus est. Sed ab hoc judicio affirmate ferendo me retinet Erhardus Winheim Cartusianus, qui in Sacratio Agrippinæ pag. 41 istud brachium S. Agapiti, quod Gelenius in ecclesia S. Gereonis coli dixerat, inter alias ecclesiæ Cathedralis Coloniensis reliquias recenset, et hodierno S. Agapito tribuit his verbis: Insuper brachium S. Agapiti, qui cum esset annorum quindecim, et amore Christi ferveret, jussu Aureliani imperatoris tentus, primo nervis cæsus, deinde a præside Antiocho gravia perferens supplicia, exinde imperatoris præcepto leonibus subjectus, nec læsus, tandem gladio coronandus percutitur, cujus natalis apud Prænestinam triginta tribus milliaribus ab Urbe, XVIII Augusti occurrit. Hæc non satis inter se concordant, ut certum judicium feramus. Quare ex eruditis Coloniensibus discere cupimus, quo die et loco reliquias hujus sancti Martyris venerentur.*

18 *Benedictini Latienses in Belgio etiam putant, apud se conservari reliquias hodierni S. Agapiti, de quibus R. D. Philippus Brasseur in Cimeliarchio Latiensis ecclesiæ pag. 120 sic scribit: Quadrigam finio de Latiæ patronis, modo tamen iisdem S. Agapitum martyrem (velut ad*

loci tutelam et miraculorum frequentiam adactum) subjunxero. Hujus porro sancti Martyris reliquias (hoc est tria ossa) Constantinopoli olim cum ceteris transmissa possident Latienses, easque non tam propter quantitatem, quam curationum beneficia notabiles..... Luculentam porro hujus sancti Martyris opem invocare solent pro avertendis aut curandis ventris doloribus, tortionibus, colica passione, et ejusmodi; atque potissimum pro his et aliis infantium morbis amovendis; proinde matres eos recens natos et baptizatos ob eandem causam post puerperium huc mittunt, vel deferunt per se ad S. Agapitum cum oblationibus, estque et habetur infantum atque puerorum patronus; inde forsitan, quod totus juvenis martyrium obierit: pingitur enim ut scholaris sinistra manu vas atramentarium cum palma et libro præferens, dexteram autem cordi admovent, ensemque pedibus conculcans. Talis ejusdem statua visitur Montibus in novo oratorio refugii Latiensis, quod ei ac sancto Thomæ Cantuariensi recens dedicatum fuit, prout testatur inscriptio per exteriorem ambitum in sublimi murorum parte posita. Illa sic habet: THOMAS ABBAS XXXVIII CONVENTUSQUE LATIEN. DD. CC. Q. SS. THOMÆ CANT. ET AGAPITO MM. ANNO MDCXXXIX.

19 *Passus est Præneste sub imperatore Aureliano anno COLXXV. Anno autem MCCVIII ejus reliquiae Latiæ allatæ fuerunt, variis hic miraculis ab eo tempore illustres, quæ tamen posterorum memoriæ tradita non fuerunt. Nec mirum quibusdam videri debet, tot et tanta a Deo per eum Sanctum hic fieri concedi miracula, attentam nimirum reliquiarum ejus exiguitate: quidam enim putarunt (et opinantur hodie vulgares) integrum corpus, aut certe notabilem corporis partem ab urbe Constantinopolitana translata Latiis haberi. Sed attendant illi a simili, quod cum asseritur corpus S. Sebastiani translatum esse Suesionem in Gallias, non integrum corpus intelligi debere, sed partem dumtaxat, ut testatur Baronius tomo nono Annalium suorum ad annum DCCCXXVI..... Ex quo a simili infero, Latienses nec falli nec fallere, si dicant apud se habere S. Agapitum, licet sacri ejusdem corporis tres dumtaxat portiunculas asservent: Audimus enim et scimus, non tantum Latiæ, sed et aliis in locis, quæ de Martyris hujus ossiculo aut etiam pulvisculo ex Latiæ participarunt, maxima et frequentia evenire miracula, ita ut merito dicere possimus, eundem Sanctum in qualibet corporis sui particula Latiis integrum esse, sicut et Præneste, cum non sit in operatione virtutum diminutus ac dimidiatus. Fatendum nihilominus, quod nonnulli præcedentium seculorum abbates præacti sancti Martyris reliquiarum partem diversis locis Latiæ subjectis donarint, uti Sarto-Monachorum in patria Namurensi, in Refugio Montensi et Atheni; videlicet ad majorem Sancti cultum et venerationem,*

20 *Facile credo, apud minimas cujusdam sacri corporis particulas miracula patrari; sed non satis intelligo, quomodo Benedictini Latienses eam urbe Constantinopolitana has sacras S. Agapiti Prænestini reliquias acceperint. Quare non prorsus temere suspicor, hæc sacra ossa Latiensia spectare ad quemdam S. Agapitum, qui in Oriente martyrium subiit. Jam inde enim in Opere nostro egimus de duobus sanctis Agapitis, quorum unus ad diem secundam Aprilis dicitur passus Thessalonice in Macedonia; de alterius autem*

Constanti-
nopoli in
Belgium
translata,

quod credi-
tu difficile
est,

AUCTORE
G. C.
et miracu-
lis celebres
venerantur.

A *tem martyrio in Phrygia ad diem XXIV Martii dis-
sputatur. Forsan alii Orientales ejusdem nominis
Sancti deinceps in Opere nostro illustrandi erunt,
ad quorum aliquem hæ reliquię Lætienses Con-
stantinopoli acceptę probabilius pertinere viden-
tur. Attamen Saussayus in suo Martyrologio Gal-
licano ad hanc diem de eisdem reliquiis Lætien-
sibus meminit, easque S. Agapito Prænestino sic
adscribit: Eodem die in Lætiensi cœnobio ad Hel-
pium fluvium haud procul ab Avenna, oppido Han-
noniæ, veneratio reliquiarum sancti Agapiti marty-
ris, anno ætatis quinto decimo Præneste pro fidei
constantia jussu Aureliani imperatoris diris crucia-
tibus necati. Mihi sufficit, hæc esse vera alicujus
Sancti ossa, ut ex frequentibus miraculis ac be-
neficiis abunde demonstratur.*

et Cremifa-
nenses in
Austria

21 Nescio quales aut quantas S. Agapiti Præ-
nestini reliquias sibi vindicant Benedictini Cre-
mifanenses in Austria superiore, inter quos
Simon Rettenpacherus in Annalibus hujus mo-
nasterii lib. I cap. 10 tradet sequentia: Copiosis ve-
tigalibus beneficio principum affluebat monaste-
rium, religiosa disciplina magis indies ac magis

B efflorescebat, cum summus Pontifex Adrianus pri-
mus sacro etiam thesauro locum exornavit, missis
sanctissimi martyris Agapiti mortalibus exuviis,
ne quidquam splendori aut pietati de esset. Thassi-
lonis id precibus dederit, an Caroli Magni ami-
citæ, incompertum: antiqua enim monumenta
silent. Crediderim tamen, eo munere Thassilo-
nem ad similia liberalitatis officia provocatum.
Corpus huc illatum esse, non tam prisca tradi-
tione, quam miraculis assertum; firmantibus in-
super vetustissimis imperatoris Arnulphi tabulis
ante septingentos octoginta quatuor annos scriptis,
licet translationis historiam ob crebra incendia et
monasterii ruinam dudum periisse conqueratur
Bernardus Noricus. Res gestas sancti Martyris toto
orbe celeberrimi paucis describere, ab instituto
meo non alienum duxi. Tum satis fuse narrat
Acta S. Agapiti, qualia nos inferius huic Com-
mentario prævio subjungemus.

præcipuas
corporis
partes, Ro-
ma delatas,

22 Deinde Rettenpacherus, narrato sancti
Athletæ martyrio, hæc ad rem nostram subdit:
Sacrum ejus corpus a Christianis noctu sublatum
ad primum ab urbe Prænestina lapidem, recenti
sarcophago inclusum, debito honore conditum est.

C Inde post quinque demum secula in Noricum eve-
ctum, Adriano volente, veluti beneficium quoddam
sidus illuxit, et pluribus prodigiis in ecclesia
nostra claruit; e quibus pauca fidelium devotioni
et tanti Patroni venerationi augendæ subnecto.
Audis, hic ubique nominari corpus, quod ex Ita-
lia in Austriam avectum fuerit; sed usitata phra-
si partem pro toto intellige secundum ea, quæ
Gabriel Bucelinus in Sacratio Benedictino, quod
Menologio suo addidit, die XVIII Augusti de reli-
quiis ejusdem sancti Martyris scribit in hunc
modum: Habentur insignes gloriorissimi hujus
Triumphatoris reliquię Lætiis, corporis præcipuę
partes S. Agapiti in monasterio S. Agapiti Cremi-
phanensi. Hinc vides, corpus pro partibus corpo-
ris accipiendum esse. Quænam vero sint hæ præ-
cipuę partes, hactenus ignoro. Quare Cremifa-
nenses poterunt has distinctius explicare, et con-
tendere cum aliis ecclesiis, quæ corpore ejusdem
S. Agapiti, aut præcipuis illius partibus gloriant-
tur. Præterea ex antiquis instrumentis ostendunt,
has insignes suas reliquias ad S. Agapitum Præ-
nestinum certo pertinere.

23 Nos interim referemus promissa hujus san-
cti Martyris miracula, quæ Rettenpacherus ex

veteri manuscripto ibidem ita subnectit: Anno
MCLXX mulier quædam munus, quod in sacello
ad aram divæ Virginis, sub qua lipsana gloriosi
Martyris reposita erant, translata illuc ab Henrico
abbate anno Domini MCCXXXII, cum novam fabricam
moliretur, veteri ruinam imminente offerre ex voto de-
creverat, mutata mente, sibi reservare statuerat.
Sed cum domu-itionem pararet, repente occulta vi
gradum sistere coacta est. Nec prius abire licuit,
quam facti pœnitens, munere ad altare relicto, se
voto et culpa exsolvit.

Cæca mulier cum meritis et suffragiis sancti
Agapiti sanitatem recuperasset, nec debitas gratias
egisset, usum oculorum rursus amisit. Pœnitundine
ducta, et ingratitude vitio expiato, reddito visu,
iteratam opem sensit.

Circa annum millesimum trecentessimum mona-
chus hujus loci, Leutoldus nomine, tabulam, scri-
pta profana et carmina irreligiosa continentem, in
ara divi Martyris reliquerat, et epistolam lecturus
descenderat, cum cæcitate improvisa percussus est.
Delicti memor, postquam tabulam removit, visum
recepit.

Cæcus aliquis, cum plurima sanctorum Mar-
tyrum templa invisisset, ac suffragia frustra ex-
periisset, ad lipsana patroni nostri Agapiti dedu-
ctus, spectante et exultante plebe, clarissime
omnia contuitus, et gratissimo oculorum usu dona-
tus abivit.

Presbyter de Walpurga omnium membrorum of-
ficio destitutus, cum audisset, crebra miracula pa-
trari a sancto Agapito, se huc deferri jussit: et pri-
mo quidem adventu perfecte curatus non est; ma-
gnus tamen dolorum lenimen sensit. Visu an so-
mno admonitus, ut rediret, præcepto impleto, inte-
gram sanitatem recuperavit.

Præmemoratus monachus Leutoldus ætate jam
provector, oculi defluvio ita laborare cœpit, ut
metueret, ne penitus visu privaretur. Ad auxilium
igitur cælorum Regina ac beati Agapiti confu-
git, eorumque patrocinium tamdiu exambit, usque
dum convalesceret.

Custos nostræ ecclesiæ noctu sacellum divæ
Virginis ingressus, ante aram, ingentem puero-
rum turbam conspexit facibus præluculentium et
candenti veste indutorum. Visu territus, monachum
non procul inde cubantem accersivit: qui ubi adve-
nit, lucem quaquaversum fusam oculis mirabundus
usurpavit; cælestes vero genios intueri non potuit.
Sed lumen vidisse suffecit ad rei gestę testimo-
nium. Hæc de quibusdam S. Agapiti reliquiis
ac miraculis dicta sufficiant: nunc enim duplex
sacri capitis translatio examinanda aut potius
referenda est.

§ III. Caput ejusdem sancti Marty- ris Vesontione in Burgundia et Corneti in Hetruria conservari dicitur.

Jam aliquoties laudatus illustrissimus Suare-
sius in Præneste sua antiqua lib. 2 cap. 5
utramque sacri hujus capitis translationem me-
moral his verbis: Sacris ossibus sancti Agapiti
delatum honorem in ipsis Ecclesiæ incunabulis ne-
minem latere potest: illius etenim caput Præne-
ste asportatum fuit, missumque Theodosio impe-
ratore Bisuntium seu Vesontionem (ea in Gallia
metropolis est Sequanorum, quos Burgundos nunc
vocat)

Quomodo
Corneti et
Vesontione
servetur ca-
put S. Aga-
pii,

AUCTORE
G. C.

vocant) agente Galla Placidia Valentiniani Augusti tertii matri, sanctusque Celidonius archiepiscopus Bisuntinus XV in medio choro superioris ecclesiae sancti Stephani (cœmeterium archiepiscoporum dicitur) erecto ibi altari et grandibus advolutis saxis lipsana seu pignora veneranda recondidit. Diu post inventum caput sancti Agapiti ab Hugone archiepiscopo die xx Aprilis, quæ et colitur ibidem, atque a sancto Leone Papa intra majus altare, sancti Agapiti nomine insigne, fuit repositum. Waltherus profecto seu Galtherus XLVII archiepiscopus ope sancti Agapiti mirabiliter curatus legitur Joannem tamen de Vitellensibus Cornetanum, patriarcham Alexandrinum, eversa Præneste, caput sancti Agapiti transtulisse in patriam, donasseque ibi sodalities seu Conventui Patrum Franciscanorum asseritur in epigraphe signi argentei seu thecæ anno mcdxxxv. Ipse Julius secundus Pontifex Maximus caput illud excuso ad vivam effigiem argento reclusit, et veniam largitus est anno mdiii.

illustrissimus Suare-
sius expli-
cat.

25 Si ex hoc eruditissimo præsule quæras, qui fieri possit, ut sancti Agapiti caput et Bisuntii apud Sequanos et Corneti apud Ethruscos exstet atque colatur, proxime citato cap. 5 respondet, synonymia multos fuisse deceptos; ad hæc variis in locis non integra corpora seu capita Sanctorum inveniri, sed partes eorundem corporum atque capitum divisas atque distributas, et a parte totum denominari. Responsionem suam inter alia declarat hoc exemplo: Nonne caput sancti Joannis Baptistæ, inquit, Romæ in sancti Silvestri monasterium delatum e Constantinopoli; Angeliaci in Galliis Alexandria translatus, Augustæ Prætoriae in finibus Subalpinorum, Lugduni, Ambianique anno mccvi a Walone depositum esse dicitur, cum pars cranii missa ab imperatore Copronymo ad Pipinum regem Francorum Angeliaci, Romæ in sancti Silvestri pars altera cranii, Augustæ prætoriae mentum seu maxilla, ejus pars Lugduni, alia itidem Sesti in Calabria; facies vero, excepto mento superiori, usque ad partem frontis Ambiani asserventur? Eodemque modo sancti Agapiti capitis seu reliquiarum pars Corneti, pars altera capitis Bisuntii, altera reliquiarum in Lætiensi cœnobio, altera Romæ in sanctæ Mariæ Consolatricis exstare jure definiatur. Joannes de Vitellensibus Cornetum invexerat (diruta Præneste) pretiosa ista ceimelia; sed instaurata Præneste præstantissimus heros et eminentissimus S. R. E. Cardinalis et episcopus Prænestinus Marcus Antonius Columna cranii partem revexit. Si Vesontionenses et Cornetani vel Prænestini non sint contenti parte sacri istius capitis, ipsi inter se prosequantur litem, quæ tantum ex accurata reliquiarum illarum inspectione vel fidei earumdem descriptione decidi potest.

Nos ex auctore seculi
xi referimus,
LECT. 1.

26 Interea curioso lectori exhibebimus veterem Bisuntinæ translationis ac inventionis historiam ab auctore seculi undecimi conscriptam, quam Chiffletius noster olim ad nos officiose misit. Ea excerpta est ex Vesontionensi sanctorum Joannis et Stephani Legendario, ubi in novem Lectiones divisa sic sonat: Postquam omnipotens Deus, Christiana religione crescente, glebam martyris sui Agapiti humili in loco jacentem, gloriosius voluit collocari, et his, qui in domo sua erant fideles, hujus sancti corporis pretiosum thesaurum voluit revelari; Prænestinus Clerus eum populo secundum præceptum Romani Papæ ad locum ab urbe milliaro, ubi jacebat, devotissime pergentes, ejusque sarcophagum cum omni re-

verentia aperientes, ad urbem cum crucibus et D vexillis omnique decore laudes Deo canentes reportarunt, ibique veneranda ejus membra honorifice collocarunt.

27 Per idem vero tempus Theodosii Minoris imperio populus regebatur Romanus: cui, cum esset Christianæ religionis cultor perfectissimus, ostensum divina in visione fuerat, quod beati protomartyris Stephani brachium, quod Joannes Hierosolymitanus patriarcha, rogatus ab ejus antecessore imperatore Honorio, Romam transmiserat, et quod cum omni desiderio et honore idem Theodosius penes se retinebat, illud Chrysopolim civitatem, quæ nunc Bisuntica dicitur, transmittere habebat. Hæc vero civitas in partibus Galliae regio cultu et sui situs pulchritudine, nativo quoque non manufacto munimine videbatur ceteris civitatibus præcellere; de laude cujus melius silere existimo, quam parum dicere; et tempus nos admonet ad alia festinare: in hac siquidem civitate in honore sancti Stephani ecclesia dedicata fuerat, quam piissimus rerum omnium Conditor, ut nunc patet, ample meritis Sanctorum suorum sublimari decreverat, quamque longe donis et muneribus mater Constantini regina Helena ditaverat, excepto quod ipsius beatissimi Protomartyris reliquias de corpore non habebat. Imperator igitur divinæ visioni piissime annuens, et super sancti brachii munus alia pretiosissima munera addens, transmisit Chrysopolim domni Stephani brachium, et cum eo Domini et Salvatoris nostri cingulum, de vestimenti ejus etiam fimbriis, nec non pectinem beatissimæ Mariæ semper Virginis, ejusque aliquantulum de capillis; sanctorum quoque corpora martyrum integra Ysidori et Epiphani: sed insuper caput, de quo nunc agimus, beatissimi Agapiti martyris. De ceteris itaque reliquiis, quo locorum sint conditæ, ad præsens dicere supersedemus: continet enim hoc de adventu reliquiarum atque miraculorum sancti Stephani liber editus. De capite vero sancti Agapiti agam.

28 Caput itaque a venerabili Celidonio archiepiscopo, qui tunc civitati præerat, in ecclesia præfata, in medio scilicet choro, fuit reconditum: super quod altare quatuor columnis argenteis sustentatum, decentissime fuerat ædificatum. Verum quia memoriæ litteris ita traditum non fuerat, nisi quantum quorundam relatio non satis firma suggerebat, pretiosissimum munus longo tempore latuerat: sed miraculis, quæ per ejus meritum Dominus faciebat, cunctis circumquaque manentibus virtus divina innotuerat: præstabatur namque ibi cæcis visus, surdis auditus, claudis gressus, loquela mutis, mundatio leprosis; salutem denique se petentibus Martyr tuebatur, vulneribus medebatur, morbi diversi generis ab ipso pellebantur. Sic cunctis repertis partibus medicinæ de toto non erat dubitandum in Martyre. Unde cum ejus miraculorum multitudo occurrat permaxima, quæ partim ab incolis civitatis sunt visa et audita, partim vero illustrium senum virorum relatione credita; unum, quod nostris factum constat, quodque ab ipsius ore venerandi Waltherii archiepiscopi sæpe audivimus, particulariter huic nostro opusculo inserere opportunum duximus.

29 Erat enim hic vir simplicitate admodum præditus, virtute patientiæ præmunitus, humilitate magnificus, caritate conspicuus; quem corporis natura infirma et imbecillis quodam tempore et accidentibus ita infecit, adeo omnibus mor-

LECT. II
sub imperio
Theodosii
junioris
Vesontionem

LECT. III.

E

LECT. IV.

LECT. V.
delatum esse
caput ejusdem Martyris,

F

LECT. VI.
qui diu post
Walthero
præsuli agro
apparens,
ei sanitatem
reddidit,

dis

A dis febribus (ut ipse solitus erat referre) ægro-
tavit, quod cibi potusque usum omnino amise-
rat, vix lassesciente spiritu anhelabat. Huic vero
cum nulla medicorum ope subventum esset, cum-
que sibi deesse humanum auxilium præsentisset,
statuit divinum quærere, et ad medicorum po-
tissimum Christum confugere: ad altare namque
beati Agapiti se deferre præcepit, spe et fide ro-
boratus accessit, Christi Martyri, quatenus sibi
apud Dominum subveniret, corde et animo sup-
plicavit. O mira Dei clementia, mira potentia,
quæ numquam deest credentibus! Ipse namque
Omnipotens, qui beato Petro, ut solveret eum
de carcere, angelum suum misit, famulum suum
et martyrem Agapitum, pro hoc ægroto oran-
tem, copiose audivit, et eundem Christus ad
solvenda ejus infirmitatis vincula de supernis se-
dibus adesse constituit. Visus est enim beatus
Agapitus in similitudinem candentis pueri sancti
adesse, et signo Crucis manu propria sibi benedi-
cere, ac eo modo salutare antidotum suggerere:
Surge, inquit, Waltheri, de sospitate securus,
de sanitate certissimus, de visione lætissimus; ni-
hil dubites, nihil hæsites, quia ecce sanus factus

LECT. VII.

B es. Quæ vox certe ita præsulem nostrum sanum
reddidit, acsi nullum infirmitatis dolorem um-
quam pertulerit. Ceteris transactis multorum an-
norum curriculis, cum jam ecclesia nimis ex-
isteret vetustatis, et cum fere solutis murorum
compagibus patesceret ruinis, Waltherius scilicet
beatæ memoriæ archiepiscopus, cujus supra
memoriam habuimus, cœpit ædificare aliam am-
plioris magnitudinis, infra ambitum suum priorem
ecclesiam muris inter se distantibus non nimio spa-
tio continentis; qui, quod conceperat mente, non
implevit: statim enim naturæ concedens, in Domi-
no quievit.

LECT. VIII.
et cujus
successor
Hugo

30 Huic vero successit Hugo archiepiscopus,
vir per omnia strenuissimus, qui cum genere ex-
isteret nobilissimus, nobilior studuit videri actu
et moribus: nam civitas eo tempore pastorum
tam negligentia quam imbecillitate in laicorum
principum consederat potestate. Clerus vero nul-
lo cultu, nulla religione enitebat. Tanta passim
(at temere pro libitu quisque vivebat) clades
ignaviaque eos invaserat. Sed vir egregius et civi-
tatem e tyrannorum faucibus sua industria eripuit,

C clerum cultu et habitu composuit, litteris diver-
sa per loca erudit, vivere religiose edocuit;
plura autem, quæ, agente discordia inter epi-
scopos et principes, amiserat, civitati restituit.
Telonium et monetam, quæ plurimum essent de-
cori civitatibus, deleta restauravit, et restaurata
in usus necessarios prudenter distribuit: monetam
enim, quam brachii domini proto-martyris Step-
hani insigniverat, ita divisit, ut duæ partes usibus ar-
chipræsulis, tertia vero Canonicis deserviret beati
Euangelistæ Joannis: telonii itidem duas ad usus
archiepiscopi destinavit; tertiam proinde congre-
gationi beatæ Mariæ Dei Genitricis Paulique Apo-
stoli concessit, quam ipse funditis destructam re-
stituit; quem locum ab integro ædificavit, quem or-
namentis pro posse ecclesiasticis honoravit, quem
adeo quidem in vita dilexit, ut sepulturæ suæ ibi do-
micilium elegerit.

LECT. IX.
eandem reli-
quias ab-
scanditas
invenit,

31 Civitatem denique tanta auctoritate præ-
munivit, tum a Papa privilegiis tum ab impera-
tore præceptis, ut nulla ulterius in ea dominari
præsumat persona laicalis. Bona etiam ad victum
archipræsulis pertinentia, bona item congrega-
tionum inibi degentium per se divisa, tam ea, quæ
ipse contulit, quam ea, quæ reperit, et omnia

præsidio confirmavit, quatenus eadem firmitate
permaneant inconvulsa, quia sunt per manum Pa-
pæ seu imperatorum præceptis atque privilegiis
roborata; ecclesiam vero domni proto-martyris
Stephani, cujus est tota episcopatus possessio, cu-
jusque vivit ac subsistit post Deum tota civitas pa-
trocinio, quam ejus antecessor Waltherius, ut
supra retulimus, inceperat, hanc non solum ma-
teriali opere informavit, sed et clericis bene mo-
ratis et litteris eruditis sublimavit; congregatio-
nem omnino, quæ deciderat, restituit; beneficiis
suis et patrimoniiis adauxit, ornamentis aureis et
argenteis, capis dorsalibus, libris etiam libere et
egregie decoravit: officinas denique, quas ad
usum Fratrum necessarias recognoverat, curiose
ædificavit. Hic autem cum inferiorem ecclesiam
novæ ecclesiæ, ut supra dictum est, ambitu cir-
cumatam juberet destrui, quæ jam præ nimia
vetustate nutabat, et altare sancti Agapiti in me-
dio choro situm, ut prælibavimus, quibusdam
ruinis supervenientibus fractum vidit, solícite de
thesauro ibi abscondito, ut sola ferebat opinio,
requisivit. Lapis itaque sub altari positus, eo ju-
bente, magna vi hominum (erat enim non mi-
nimæ quantitatis) erigitur sic, ut nondum caput
sancti Martyris, quod quærebant, reperiretur.
Unde non mediocriter archiepiscopus ceterique
ei assistentes contristantur: putabat namque præ-
sul, quod a senibus audierat, se frustra credidis-
se, frustra etiam martyris reliquias ibi coluisse.
Secundus denique lapis miræ magnitudinis eleva-
tur; nondum tamen ulla reliquiarum vestigia con-
spiciantur. Tertio nempe elevato, apud quos jam
venerat desperatio, o qualis et quanta facta est
exultatio! Inventum est enim diu desideratum,
reperitum est diu quæsitum, patefactum est occul-
tatum; certum factum est dubitatum: gaudium
quippe ac lætitiā non minimam caput beatissimi
Martyris Agapiti, dum cernebatur, ingerebat, quod
tantum ante miraculis et virtutibus coruscabat.
Drama, quæ perdita fuerat, reperta, vicinia con-
gaudebat. Sancto reperto capite, quod longe occul-
tatum fuerat, omnis civitas triumphabat. Nec mi-
nus erat clero et populo super reperto capite gau-
dium, quam sitotum in præsentia cernerent beatum
Agapitum. Inventum est autem caput beatissimi
Agapiti martyris xii Kalendas Maii, et in capsula
eburnea non parvi pretii a domino Hugone præfato
archiepiscopo reconditum, sicque in summa venera-
tione tam clero quam populo diu habitum, donec a
domino Papa Leone in altare sancti Stephani cum
brachio ejusdem proto-martyris die dedicationis ejus-
dem ecclesiæ fuit compositum. Hæc prolixior nar-
ratio in Breviario Bisuntino anni 1590 ad diem
xx Aprilis contracta est, et tribus Lectionibus
propriis absolvitur. Porro ad illam nunc pauca
obiter observabo.

cujus trans-
lationis et
inventionis
tempore ut-
cunque as-
signantur.

32 Imprimis ex hac historia præterpropter col-
ligi potest ætas auctoris, quæ eam conscripsit: nam
in fine Lectionis quintæ asserit, sese ex ore ipsius
Waltheri præsulis accepisse prodigiosum benefi-
cium, quod S. Agapitus ei apparens præstiterat
Hinc sequitur, scriptorem illum anonymum an-
te medium seculi undecimi floruisse, cum Wal-
therus vel Waltherius ille ante annum 1032 mo-
riens cathedram Vesontionensem reliquerit, ut
apud Joannem Jacobum Chiffletium in sua Ve-
sontione part. 2 pag. 194 videre est. Quo autem
tempore caput S. Agapiti, quod Hugo præsul Bi-
suntinus feliciter invenerat, ab ipso Leone IX
Pontifice in altari S. Stephani collocatum fuerit,
docet laudatus Chiffletius part. 2 suæ Vesontionis
pag. 205,

F

AUCTOR
G. C.

pag. 205, ubi ex antiqua tabula refert diploma, *cujus hoc est exordium*: Anno ab Incarnatione Domini millesimo quadragésimo octavo, quinto Nonas Octobris, consecratum est altare sancti Stephani a domino Leone IX Papa, in honore Dominicæ Ascensionis, et sanctissimæ Dei Genitricis semper Virginis Mariæ, et beati proto-martyris Stephani, et S. Joannis Evangelistæ, et beatorum Martyrum Vincentii, Agapiti (cujus caput cum majore osse brachii S. Stephani, et duobus nodis de spina sancti Vincentii ab ipso Papa infra idem altare est reconditum) coram episcopis et abbatibus, et casatis et populo, qui infinitus convenerat etc. Quando nam vero sacrum istud caput primo Vesontionem delatum fuerit, utcumque erui potest ex episcopatu Celidonii præsulis Bisuntini et imperio Theodosii Junioris, de quibus proxime citatum Chiffletium part. 2 Vesontionis pag. 98 et sequentibus consule. Cum jam utraque S. Agapiti Acta Commentario prævio et Annotatis utcumque dilucidata essent, P. Ignatius Pinius, alibi in Opere nostro propter obsequia sæpe laudatus, Roma officiose ad nos misit aliud Actorum apographum quod ex codice Vaticano desumptum est. Sed postquam illud cum exemplari nostro Burgundico contulissemus, unum alteri fere prorsus simile invenimus: ita ut neque in Commentario neque in Annotatis propterea quidquam mutandum esse censuerimus. Nihil ergo jam superest, nisi ut duo diversa et superius promissa S. Agapiti Acta prælo subjiciamus, et consuetis explanationibus illustremus.

ACTA

auctore ignoto

Ex tomo 147 Ms. bibliothecæ Cassinensis, litteris Longobardicis exarato, ut in margine apographi nostri notabatur.

PROLOGUS.

Auctor
anonymus
post prologum narrat.

* forte fractus

Gloriosas et laudabiles Sanctorum Martyrum victorias, quas pro Christi Domini et redemptoris nostri gesserunt amore, totius præconia mundi resultant, atque omnium gentium linguæ collaudant; et valde inutilis deprehenditur, qui aut eorum non cupiat imitari exempla, vel amore non accendatur cælesti, quando, etsi desit truculentus persecutoris gladius, non tamen deest incentor malorum diabolus, qui vitiorum tædas succendat; qui et servorum Dei, si non co inquinat vitam, palmam victoriæ ministrat invitus. Cum ergo Sanctorum Martyrum pugnae contra antiqui humani generis inimicum ad memoriam adducuntur, inardescat animus ad amorem civium supernorum, ut saltem amando cælestis vitæ dulcedine saginemur; si nondum valemus experiri gustando. Non enim martyris, fluctus * deerit, si ad spiritalis agonem vitæ erectus animus eleveatur; ait enim Apostolus: Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta

sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus. Sed cur ista prælibavimus sequentis lectionis stilus percurrat. Igitur sicut præ omnibus provinciarum terminis ac regionibus ab historiographis Italiæ præfertur positio; ita præclaros et cœlibes viros constat in ea virtutum culmine præfulsisse, ex quo sanctorum Apostolorum doctrina usquequaque refulsit: ex quorum collegio venerabilis vir Agapitus, velut cælitus jubar emissus enituit.

CAPUT I.

Sancti patria, educatio, intrepida fidei Christianæ professio, et inconcussa inter blanditias, tormenta ac minas constantia.

Hic igitur in urbe Roma ex nobili genere ortus, in Prænestina urbe *a*, quæ Valeriæ interiacet provinciæ, sub religionis habitu monachicam *b* duxit vitam. Namque ex eo tempore, quo propriam patriam opesque reliquit paternas, in prædicta urbe adhæsit cuidam religioso viro nomine Porphyrio *c*, qui eum a puero nutriens elementis litterarum non mediocriter instruxit, ac spiritualibus documentis fecit eum plenissime esse capacem. Qui cum ætatis suæ quintum decimum perageret annum, cœpit totis viribus ad vitam anhelare perpetuam, ita ut desideraret magis mori pro Christo, quam præsentis vitæ favoribus extolli.

2 Sed præfatus Vir Dei, qui illum exceperat nutriendum, cum ejus cognovisset animum ultro se velle ad martyrii certamen accingere, compescebat eum, ne ad tam immensum opus importune se conaretur ingerere, ne fidei suæ stabilimentum jacturam aliquam pateretur. Aiebat enim ad eum: Intra secreta tui pectoris satorem omnium bonorum Christum reconde, et, cum clamaverit, veni. Sed Dominus, qui eum inter adoptionis filios jam cohæredem destinaverat affuturum, non passus est eum diu infructuoso silentio tegi, neque lucernam, quæ hactenus sub modio latuerat, voluit occultari: sed supra candelabrum eam constituens, fecit lucere omnibus, qui in domo ejus sunt.

3 Per idem denique tempus egressus Roma quidam nomine Antiochus *d*, qui tyrannico more nomen sibi regium usurpabat, et multos Christianorum diversis pro Christi nomine excrucieverat pœnis, venit in partes Valeriæ, cœpitque velut canis rabidus quemque fidelium morsibus attrectare. Cui occurrens beatissimus Christi martyr Agapitus hujuscemodi convicio increpabat eum dicens: Sceleratissime et flagitiosissime omnium, cur non desinis Sanctos Dei persequi, et duris eos vexare cruciatibus, qui pro salute et statu reipublicæ omniumque populorum non cessant assiduus Deum precibus exorare? Ad hanc vocem commotus rex Antiochus jussit eum comprehendere, et ad suum perducere tribunal. Cui et dixit: Cujus auctoritatis esse probaris, ut majestatem principum non solum non verearis; sed etiam ad publicam injuriam non pavescas contumeliosus nobis vocibus insultare? Beatus Agapitus respondit: Auctoritas mea in Dei mei virtute consistit, qui mihi est murus inexpugnabilis et arma salutis. Antiochus

E
quomodo S.
Agapitus
Præneste
vivens,*a*
b
*c*ac desiderio
martyrii
flagrans,

F

ultra tyrannum reprehenderit,
d

A tiochus dixit : Estne tibi alius Deus præter quos nos colimus, et omnis adorat dignitas magnatorum? S. Agapitus respondit : numquid Jovis *e* aut Saturnus, vel cetera nomina dæmonum tibi dii esse videntur, cum fuerint homines immanissimis sceleribus polluti, quorum effigies ex ære vel auro ornatis et colitis ad injuriam Dei magni?

et intrepide professus fuerit

4 Videns Antiochus tantam in puero constantiam, admirans ait : Cujus conditionis sis, aut ex quo genere, vel unde huc adveneris, nosse desidero. Sanctus Dei martyr Agapitus respondit : Si patriam quæris, Romanus sum, ex præclaro genere ortus; nutritus vero sive eruditus a cunabulis in sancta Ecclesia, quæ est mater omnium Catholicorum. Antiochus dixit : Ut video Christiani te suis artibus imbuerunt, ut nec principes verearis, nec divinis numinibus sacras velis exhibere cerimonias. S. Agapitus respondit : Dic dæmonas, et non deos : nam ex eorum simulacris responsa vobis dantur ad decipiendas animas, ut, cum ab eis decepti fueritis, tamdiu vos deludant usque dum vos miseros perditosque secum ad inferna perducant. Antiochus dixit : Meas injurias usque nunc philosophando distuli; nam deorum meorum blasphemias patienter ferre non potero. Subridens B. Agapitus respondit : Quis inter te deosque tuos præstantior esse probatur? Nam cum tu eos defendere conaris, impotentes et effeminatos illos esse demonstras, qui, ut non lædantur, a vobis illi magis expetunt vindicari.

fidem Christianam,

5 Dum hæc agerentur extitit quidam ex satellitibus regis, qui diceret : Domine rex, istum sacrilegum et contumacem verbis exsuperare non poteris, si sermonum ejus ambagibus tuæ clementiæ accommodaveris aures. Sed examina eum de præsumptionis suæ audacia, et opes patrimoniorum suorum, quas huc a Roma veniens attulit, magis exquire, ne, unde augmentari res publica debuit, minoretur. Audiens hæc rex Antiochus dixit ad B. Agapitum : Cujus rei causa huc adventisti? S. Agapitus respondit : Christus me misit prædicare et contestari omnes, qui vobis consentiunt, ut resipiscant a laqueo diaboli, et a doctrinis dæmoniorum, quibus eorum animas captivatis, et agant pœnitentiam super delictis suis confitendo Dominum Jesum Christum, ne cum ipso diabolo demergantur in profundum inferni. Antiochus dixit : Christus vester, cum ista superstitiosa et inania docere vellet, a gente sua comprehensus, patibulo crucis affixus interiit. Ad hæc B. Agapitus respondit : Obmutescere diabole; et noli hanc blasphemiam auribus meis inferre, quoniam mortem, quam ille pro nobis pertulit, vita nostra est, ac de ligno crucis exclusit mortem quam sibi homo deceptus a diabolo acquisivit : nam quod tu contumelias putas, redemptio fuit mundi, non pœna peccati. Antiochus dixit : Quæcumque blasphemio ore ingesserit, pœnæ accerrimæ ulciscuntur. Dic tantum, antequam ad tormenta venias : Ubi sunt thesauri, quos distracto proprio patrimonio, huc attulisti? S. Agapitus respondit : Opes patrimonii mei, quas a me ardenti animo requiris, in Christi mei thesauro repositæ servantur, ubi fures non appropriant, nec furantur.

ad quam referendam invitatus,

6 Antiochus dixit : Video quidem annos tuos needum ad maturam venisse ætatem, et ideo ista fabulosa et inutilia commenta argumentose astipularis; sed revoca animum tuum ad consilium, et profutura tibi provide. S. Agapitus respondit : Tu provide tibi, miser, qui nescis aliam esse vitam, et tantum in præsentis et transitoria felicitate con-

gaudes, quæ in tristitia inchoat, et in tristitia finitur, quam sequuntur æterna tormenta numquam finienda : nam cordis mei consilium in vera sapientia, quæ Christus est, a cunabulis fundatum consistit, ita ut nulla impugnatione malignorum spirituum concuti possit. Et ideo tortores vestros non timeo, quia quanto amplius contra me fuerint exagitati, eo magis Dei mei virtute exsuperati evanescent. Antiochus dixit : Jam diu est, quod tuam insaniam blasphemantem patienter sustinui. Unde moneo te, ut eligas unum e duobus, quod tibi consultius esse perspexeris. Aut thesauros, quos absconditos apud te esse cognovimus, nobis ostende, et liber abscede; aut sacrificia diis immortalibus, ut quietæ vitæ cursu nobiscum perfrui possis, et inter amicos regios computari merearis. Exclamans ad hæc B. Agapitus, intrepido animo dixit : Insuperans et amens, thesauri, quos a me iniqua concupiscentia repetitis, semel in thesauro Christi repositi sunt : cui semper intra pectoris mei immolo sacrificium laudis et vota digna reddere non desisto. Vos autem et dii vestri æternis eritis incendiis condemnandi. Sed audi me servum Dei, et ad consilium meum revoca animum tuum, et age pœnitentiam de sanguine Sanctorum, quem effudisti, ut possis evadere æternam damnationem, qua omnes iniqui puniendi sunt.

7 Tum indignatus rex jussit ministris, ut cum plumbatis *f* et scorpionibus *g* caderetur, ac super eum præconia voce clamarent : Sacrifica diis, quibus omnis humana dignitas cervices suas inflectit. Sanctus vero Agapitus cum caderetur, oravit ad Dominum et dixit : Gratias ago tibi, Domine pater Domini mei Jesu Christi, qui mihi intertormenta præbes auxilium; peto, ut ope misericordiæ tuæ adjutus non deficiat fides mea, atque de his, qui mihi assistunt, mecum participare præmium martyrii mereantur. Eadem hora plus quam quingenti homines conversi ad Deum confitebantur Dominum Jesum Christum; qui statim in loco eodem capitalem sententiam susceperunt, atque cum palma martyrii ad sydeream regna migrarunt. Jubet deinde rex Antiochus sanctum Dei Martyrem in horribilo carcere claudi, ac nullo eum consortio hominum confoveri, ut longo jejunio maceratus inedia corporis interiret. Sed cui lux fuerat terrena denegata, emissa super eum cælitus luce gratissima, ergastulum carceris omne refulsit. Astansque ei juvenis quidam vultu decorus, quem flammæ illustrabat aspectus, confortavit eum et dixit : Viriliter age, Agapite : multas enim pro nomine meo sustinebis pressuras; sed noli timere, quia divina adjutus virtute omnia superabis tormenta. Et his dictis, ab oculis ejus elapsus est. Tunc milites, qui custodiebant carcerem videntes tantum splendorem circa martyrem Christi; timore perculsi confitebantur Dominum Jesum Christum dicentes; Vere magnus est Deus Christianorum, qui talia inter tormenta auxilia præstat famulis suis.

8 Audiens hæc Antiochus rex jussit adduci sanctum Dei Agapitum, cui et dixit : Quid tractasti circa salutem tuam, Agapite? S. Agapitus respondit : Salus mea Christus est. Antiochus dixit : Depone pertinaciam tuam, et adora deos vivos, quos veros deos esse divinitas demonstravit. S. Agapitus dixit : Istos, quos tu dicis veros deos esse, idola sunt sine vita et sine sensu, qui nec loqui unquam potuerunt nec sentire, nec de loco aliquo modo se movere : hos tu deos quo pacto asseras, nescio. Nam et litteræ vestræ homines

tormenta, f g

F

blanditias,

A. 16. NOTO.

homines illos fuisse astruunt, immanissimis sceleribus pollutos, atque homicidas et filiorum suorum comestores *h* eos fuisse commemorant. Tales tu si deos habere volueris, aeternis et indeficientibus poenis eris damnandus cum eis, ubi tibi nullus finis occurret.

et minas
fortiter con-
temnit.

9 Tunc accessit quidam, qui praefecturam illo agebat in tempore, et dixit ad regem: Invictissime rex, cur istum contumacem et blasphematorem deorum non punis, qui vobis tormenta promisit aeterna? Respicens rex in B. Agapitum irato aspectu et ferinis obtutibus, dixit ad eum: Agapite, noli confidere in magicis artibus, quibus te Christiani imbuerunt, per quas tormenta vincere putas; sed nega Christum Deum esse, ut possis nobiscum non amittere gaudia vitae. Nam, per deos, faciam te ad exemplum omnium viventium variis interfici tormentis. S. Agapitus respondit: Sicut potestas tua momentanea nihil habet perpetuum, ita et minae tuae ad nihilum rediguntur; fac, quod facturus es. Tunc iussit eum expoliari et cathomis *i* cadi: deinde fecit eum in ligno fortiter tendi et cardis *k* ferreis totum corpus ejus dilacerari, clamantibus carnificibus: Immola diis. Beatus vero Agapitus cum esset in tormentis, orabat dicens: Adjutor meus esto, Domine, et ne derelinquas me in manibus inimicorum meorum, Deus meus.

ANNOTATA.

a Hic audis, sanctum Puerum in urbe Praenestina habitasse, cum interim alia Acta asserant, eum in fine martyrii sui dumtaxat ad eandem urbem deductum fuisse, ut in Commentario praevio num. 6 monui.

b Si scriptor Actorum ex radice Graeca per monasticam vel monachiam vitam intelligat solitariam, aliquo modo explicari potest; si autem velit, illam fuisse vitam monasticam stricte dictam, qualis postmodum exorta est, eruditi eum hallucinari judicabunt.

c Hic sanctus vir ad diem 20 Augusti in Martyrologio Romano memoratur his verbis: Romae beati Porphyrii hominis Dei, qui sanctum martyrem Agapitum erudit in fide et doctrina Christi. *C* Suo loco dabuntur ea, quae de illo sancti Martyris praeceptore inveniri poterunt.

d Oportet hunc scriptorem fuisse prorsus imperitum historiae Romanae, cum nemo Antiochus nominetur inter imperatores Romanos, qui nulum regem Romae imperantem patiebantur. For-
san auctor hunc regem Antiochum commentus est ex Antiochiano, qui sub Aureliano imperatore consulatum vel praefecturam Urbis administravit, ut § i Commentarii praevii num. 9 et 10 dictum est.

e Jovis est antiquus nominativus pro Jupiter.

f Teste Antonio Gallonio in Opere de cruciatis sanctorum Martyrum, quod Antverpiae anno 1668 impressum est, cap. 4 pag. 204 erant plumbatae (ut sanctorum Martyrum res gestae indicant et Prudentius, atque quaedam picturae, quae hic Romae invisuntur) quoddam flagelli genus ex funiculis aut loris factum, quorum summitatibus glandes plumbeae alligabantur, quo postea terga ac collum damnati hominis verberabantur.

g Non solum lenibus virgis solebant antiqui suos delinquentes ac Christianos homines corripere, sed etiam nodosis atque aculeatis, quae quidem proprio nomine scorpiores ab iisdem vocabantur, ut laudatus Gallonius ibidem pag. 200 ex Isidoro probat.

h Hic alludit ad fabulam Saturni, qui filios suos devorasse dicitur.

i Cathomis, id est, virgis credi, ut Gallonius in proxime citato Opere pag. 216 et sequentibus fuisse ostendit.

k Cardis sunt quasi ferrei pectines, quibus homines laniantur; ut in recuso Cangii Glossario ad vocem cardo et carduus etiam videre est.

CAPUT II.

Diversa tyranni tentamina ad seducendum sanctum Martyrem, et variae hujus responsiones.

Interea mandat Antiochus in foro civitatis tribunal sibi parari, et S. Agapitum ibidem praesentari. Cui et dixit: Sacrificas diis; an adhuc permanes in insania tua? S. Agapitus respondit: Ego semper sacrificium immaculatum offero Deo meo Domino Jesu Christo, qui mihi dedit corpus et animam: nam insania capitis tui non te permittit creatorem tuum agnoscere, qui colis idola surda et muta, et lapidi dicis; Tu me genuisti. Injuriatum se videns Antiochus, cum nimio furore praecipit sanctum Dei Martyrem duci ad templum Apollinis, et iussit, ut, si ei grata libamina non adoleret, acerrimis eum poenis excruciant. Cum autem duceretur beatissimus athleta Christi Agapitus, dicebat: Omnes dii gentium daemonia, Deus autem caelos fecit. Et iterum: Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis. Audientes haec, qui ducebant S. Agapitum, lapidibus tundeant arterias ejus, et totum corpus ejus cum cardis ferreis lacerantes reduxerunt eum ante tribunal regis Antiochi.

Tyrannus
conatur S.
Agapitum
E

11 Intuens autem rex B. Agapitum, dixit ad eum: Agapite, cur subvertis omnem populum, et seditiosis superstitionibus commovere eos non pertimescis, contra decreta principum agens? S. Agapitus respondit: Ex quo coepisti loqui, non fuit sermo, qui non argueret in te stultum et mendacii reum inaniter oblatrantem. Religio etenim Christiana semper seditionem exhorruit, et concordiam pacis cunctis incorruptam praedicat custodire: seditio enim semper ab imperitis surrexit, et eum litigiosis et furis deditis indesinenter ambulat. Antiochus dixit ad officium *a*: Amovete eum ad equuleum, et totum corpus ejus ungulis dissipate. Cumque hoc factum esset, introivit in regem saevissimus daemon, et vexare eum coepit diutissime, ita ut putaretur mori. Deinde resumpto spiritu recollegit se in palatium, mandans quaestionariis, ut Christi Dei martyrem ejus aspectibus praesentarent; quem cum esset intuitus rex, dixit ad eum: Vidisti, quomodo irati sunt mihi dii propter blasphemiam tuam? S. Agapitus respondit: Non est communicatio Christo ad Belial, luci ad tenebras, et ideo non potest nocere servis Dei aliqua laesio daemonum, nisi fuerint vitiorum maculis implicati. In illis autem potestatem suam exercent, qui Deum nesciunt creatorem, et simulacris mutis et surdis suum exhibent famulatum. Et inde est; quod animas eorum lucris obtinent voluptuosis. Postquam

a professione
fidei Christi-
stianae ab-
sterrere,
F

A. ignoto.
et quosdam
ethnicos con-
vertit,

A quam vero dæmones eorum animas lucrati fuerint, habent potestatem in eorum corporibus immittere varias infirmitates, sicut et in te haecenus dominati sunt, et dominabuntur in perpetuum. Sed cura, miser, pro te, dum tempus est poenitendi, ne tunc incipias velle, cum non potueris. Tempus utique seminandi est modo; qui modo non fecerit congruos poenitentiae fructus, in illa vita, quæ huic vitæ succedit; metet luctus et gemitus cum dolore et tristitia, quæ numquam accipiet finem.

et ad cul-
tum deorum
cogere

12 Antiochus dixit: Ex quo religio vestra vana et inutilis novam sectam disseminare exorta est, quæ sacras deorum ceremonias contemptui fecit haberi, ex eo Romanum imperium variis cladibus consumitur, et status reipublicæ minoratur. S. Agapitus respondit: Non est verum; nam si veterum historias recenseas, ibi invenies uno die, dum Jovi Olympio thura imponerentur, plusquam quingentas juvenum personas ad terras corruentes interiisse. Et, ut Trogi Pompeii historia refert, Marti vana vota solventes trecenti viri ex flatu draconis una hora spiritum exhalaverunt. Ex quo vero Christiana religio Deum verum cepit colere, et ejus instituta venerari, totum per orbem terrarum pax Christi resultat, et hominum genus, quod per tot millia annorum a paradisi exulaverat sede, cælesti in patria reparatur. Sed si momentanea potestas vestra curat audire, quæ causa sit, quæ vos obstinato animo facit persequi Christianos, paucis exponam.

variis rati-
unculis,

13 Antiochus dixit: Dic quid nosti. S. Agapitus respondit: Ex quo divina misratio Dei per ungenitum Filium suum perditum genus humanum de cælis visitare dignatus est; continuo diabolus per satellites suos movit seditionem in electos ejus, ne eos, quos reos tenebat diabolus per culpam, amittat per veniam, cum Christi nominis prædicationem acceperint. Quoniam sicut ventus vehemens movet mare, et fluctus ejus intumescunt, sic et diabolus excitat persecutionem per ministros suos adversus Sanctos Dei, ne credentes populi per eorum prædicationes aut per eorum exempla salvi fiant. Et ut ne hoc pertimescerent Sancti, per prophetas suos Dominus ante prædixit; unde et in psalmo canitur: Dominus regnavit, irascantur populi. Et alius vates canit: Misisti in mare equos tuos turbantes aquas multas, hoc est cum Christus mittet prædicatores sanctos, qui vobis annuntient regnum Dei, irascimini et insanitis, nolentes recipere eorum doctrinam, ut habeat, unde vos diabolus reos ad tartara secum pertrahat semper arsueros.

quas San-
ctus sapien-
ter refellit.

14 Antiochus dixit: Quocumque enim modo Christus vester ista prædixerit futura, vos tamen, et genus vestrum puniendi semper eritis, vel a propriis sedibus eliminandi, per quos omnis inolevit scandalorum conatus, quatenus principes et omnis populus perpetua et tranquilla pace quietis perfrui possint. Ad hæc S. Agapitus: Quod febrientes phrenetici fiunt, non est culpa medici; sed vitium est ægrotantis. Antiochus dixit: Ad cujus similitudinem hæc proposuisti contumax? S. Agapitus respondit: Ad vestram supervacuum et inanem gloriam hanc proposui rationem, qui nec Christi venerabile nomen recipitis, nec monitis Sanctorum ejus acquiescitis. Nam absurdum est Christo Domino culpam objicere, quod ægrotanti mundo subvenit; sed magis vestro languori, ut ita dixerim, dolendum est, qui ne sanitatem recipiatis, ipsi medico injuriam irrogatis.

15 Erat itaque universus populus mirantes in
Augusti Tomus III.

doctrina B. Agapiti, videntes sapientiam Dei esse in illo. Unde et confusus clamor populi personabat. Alii eum magum, et seductorem inclamabant; alii justum et sanctum profitebantur: factumque est, ut multi eorum Dominum Jesum Christum Deum verum confitentes baptizarentur. Dum hæc agerentur, expavit cor regis, et territus, ne dilaberetur populus ab eo (erat enim maxima pars credens in Jesum propter doctrinam B. Agapiti) tradidit eum præfecto cuidam, Amas nomine. Ille vero simulans expeditionem, secessit ad tempus in partes Liguria, mandans ei, ut si idolis sacrificare nollet, mortuum eum sibi inter tormenta acerrima nuntiarent. Accepta autem hac potestate in Christi Martyrem præfectus (erat enim ex multo tempore sitiens necem ejus) sedens pro tribunali jubet eum sibi præsentari ac taliter eum affatus est: Dic pestifer, et insani capitis, usquequo perdurabis in tormentis et non sacrificas diis immortalibus, ut jussis principum obediens videaris? S. Agapitus respondit: Dic mihi, insipiens et morti destinate, quare non pertimescis iram æterni judicis incurrere, qui mihi contra legem Dei mei nefaria præcipis agere? Tunc præfatus stimulis furoris sui exagitatus præcepit eum in carcere claudi, et jussit, ut nullus ad eum accedere auderet; sed famis penuria deficeret.

16 Post aliquot vero dies jussit educi de carcere fortissimum Athletam Christi præfectus Amas et dixit ei: Dic mihi, Agapite, cum necdum ad perfectam ætatem hominum perveneris, unde in te est tam fortis sermo sapientiæ, ita ut miretur omnis populus, et obstupescat ad prudentiam responsionis tuæ? S. Agapitus respondit: Divino quidem oraculo prohibemur margaritas mittere ante porcos, et sanctum canibus dare; tamen quia tempus hoc flagitat, ut Christi operatio in suis discipulis fulgeat, tuis percuntationibus respondebo. Præfectus dixit: Dic. Sanctus Agapitus respondit: Christus Dominus Deus noster [mittens] discipulos suos, quos ante constitutionem mundi elegit, ad erudienda corda fidelium, qui credituri erant in nomine ejus, antequam ad Patrem suum in cælos sublevaretur; prædixit illis, quod multas passuri essent pressuras in mundo propter fidem nominis ejus, et ad reges et ad præsides deberent duci in testimonium propter eum. Ait etiam illis: Cum stabitis ante reges et præsides, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora divinitus, quid loqui debeatis. Et item: Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Post ascensionem vero suam ad Patrem in cælos, promissum Spiritum sanctum mittens super eos, replevit corda eorum inenarrabili sapientia, per quam docuerunt omnes gentes, credere in Deum Patrem ingenitum, et in Filium ejus unigenitum, et in Spiritum sanctum procedentem ex Patre et Filio inseparabiliter, cujus sapientiæ doctrina effunditur usque hodie in his, qui meruerunt effici adoptionis filii. Hi autem cum pro nomine ejus persecutionem passi fuerint, dabitur eis divinitus, quid pro defensione loquantur. Præfectus dixit: Audium est hoc apud nos; sed difficile credi potest; ideoque consultius feceris, si adquieveris monitis nostris, ut possis evadere tormenta horribilia, quæ te expectant. Nam ista omnia, quæ meditando longo circuitu ad nostra tribunalia attulisti, ut pœnas effugere valeas præparatas, nihil tibi proderunt, si sacrificia non libaveris potentissimis

minis ty-
ranni spre-
tis,

A. IGNOTO.

et tormen-
tis generose
toleratis.

diis. S. Agapitus respondit : Deum meum colo, et illi soli servio, sicut divina sanxit auctoritas. Nam idola surda et muta et sine sensu, quæ mihi præcipis adorare, nec sibi, nec cultoribus suis aliquid utile possunt conferre.

17 Audiens hæc impiissimus Amas, jussit prunas copiosas super caput ejus aspergi. Mox itaque virtute Spiritus sancti commotus est aër; et excitatus est ventus vehemens, qui arripuit ignem et incendit non paucos eorum, qui ignem ministrabant tam valide, ut pene usque ad favillam eorum consumpta corpora viderentur; Sanctum vero Dei in nullo penitus tetigit neque molestavit omnino. Videns autem præfectus, quod factum fuerat, ait ad suos : Quid est, quod video? S. Agapitus respondit : Si perpendas, iniquissime, ecce jam vindicor de apparitoribus tuis. Deinde nimis accensus furiis Amas præfectus fecit eum exspoliari, et quinque ternionibus præcepit, ut fustibus cæsus versis pedibus supra densum fumum appenderetur.

ANNOTATA.

B

a Officium hic sumitur pro ministris vel apparitoribus, ut in Glossario Cangii variis exemplis probatur.

b Hæc Trogi Pompeii historia non amplius invenitur; sed Justinus historicus compendium illius nobis conservavit.

c Nullus hujus nominis inter præfectos urbis Romanæ reperitur.

CAPUT III.

Mira Attali cornicularii conversio ad fidem Christianam, et ultimum S. Agapiti post varia irrita tormenta supplicium.

Quidam
Attalus
cornicula-
rius,
a b* id est sun-
debo

C Exin evolutis aliquantis diebus, cum jam sanctus martyr putaretur esse defunctus, missus est Attalus a cornicularius b, ut videret, quid actum esset circa Virum Dei Agapitum. Qui veniens, invenit eum erectis ad cælum manibus stantem et psallentem sic : Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, et fugiant a facie ejus, qui oderunt eum; sicut deficit fumus deficiant : sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei, et justī epulentur. Ego autem non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini. Angelus enim Domini descenderat ad eum, qui dirupit vincula pedum ejus, et confortans eum, abiit. Reversusque Attalus cornicularius renuntiavit præfecto, quæ gesta sunt. Tunc dixit ei præfectus : Et quid amplius super eo faciemus? Attalus respondit : Permittant me amplitudo gloriæ vestræ, et suadam * ei, ut obediat jussionibus vestris. Dixit ei præfectus : si dicta factis adimpleas, magno te faciam censu remunerari, atque gloriosior efficiaris in conspectu principum, quam fuisti. Itum itaque est ad S. Agapitum, sicut fuerat ordinatum, ac multis persuadere ei conabatur Attalus, ut, negato Christo, dæmoniis immolaret. Ille vero in fide Christi persistens immobilis, auditum non præbuit dictis; sed sprevit ac derisit eorum figmenta.

19 Persistens itaque Attalus, ut promissa compleret, talia ad eum monita proferebat : Quæ tibi erit remuneratio, quod tam obstinate sustines illata tibi tormenta, et contra natales tuos contumeliis dehonestaris indignis? Cur amittis florem tuæ gratissimæ juventutis, et longo cruciatu vitam dulcissimam ponis? Fueram et ego quondam hac dementia captus, et accepi Christianæ fidei Sacramentum; sed elegi esse melius jocunditatem præsentis non amittere vitæ, quam intolerabilibus pœnis mergi in contumeliam mortis. Ad hæc S. Agapitus respondit : Recede a me, minister diaboli, mortiferæ persuasione inceptor, recede a me. Quid non audeas committere in servum Dei, qui in ipsum Dominum meum Jesum Christum non timuisti mittere manum. Vade retro satana cum patre tuo diabolo, qui confusus et perterritus a Domino meo, in profundum inferni demersus est.

20 Ad hanc responsionem confusus Attalus, reversus nuntiavit præfecto, quæ dicta sunt. Confitebatur interea Attalus dicens : Veraciter vidi mirabilia in servo Dei, quæ nulla hominum lingua sufficiat enarrare. Sunt enim angeli Dei cum eo, et protegunt eum inexpugnabilibus armis. Ideo maledicti sunt omnes a Domino, qui non credunt in Jesum Christum filium Dei, quem prædicat puer ejus Agapitus. Consternatus itaque animo præfectus dixit ad eum : Ut video, seductus es. Quid tibi deesse vidisti, ut famulatum invictissimorum deorum derelinqueres, et doctrinam morituri eligeres hominis, qui inter damnatitios puniendus est? Intelligens post hæc Attalus accusationem de se mittere velle præfectum ad Antiochum regem, abiens recessit ab eo, et amplius non est eum secutus c.

E mirabilia in servo Dei, quæ nulla hominum lingua sufficiat enarrare. Sunt enim angeli Dei cum eo, et protegunt eum inexpugnabilibus armis. Ideo maledicti sunt omnes a Domino, qui non credunt in Jesum Christum filium Dei, quem prædicat puer ejus Agapitus. Consternatus itaque animo præfectus dixit ad eum : Ut video, seductus es. Quid tibi deesse vidisti, ut famulatum invictissimorum deorum derelinqueres, et doctrinam morituri eligeres hominis, qui inter damnatitios puniendus est? Intelligens post hæc Attalus accusationem de se mittere velle præfectum ad Antiochum regem, abiens recessit ab eo, et amplius non est eum secutus c.

21 Interea præfectus Amas fecit comprehendere S. Agapitum, et fecit ex aqua ferventi totum corpus ejus perfundi, clamantibus super eum ministris : Sacrifica diis. S. vero Dei Agapitus clamabat dicens : Deum verum adoro Dominum Jesum Christum, qui mihi de cælo auxilium præstat; per quem non sentio tormenta. Hoc tamen scire te convenit, miser, quia finis vitæ tuæ acceleravit, et cum diabolo ad inferna detraheris. Necdum sententia ex ore sancti Viri prodierat, et justo Dei judicio protinus ultio subsecuta est : nam subito semivivus de sella corruens, non post multum spiritum exhalavit vitæ.

22 Quo audito, Antiochus rex præcepit S. Agapitum reduci Præneste ad templum Jovis, ut cogerent eum thura diis offerre. Qui dum noluisset jussis obtemperare, deduxerunt eum in amphitheatrum cum magno spectaculo populi, et dimiserunt super eum duos leones sævissimos, quorum erant oculi flammantes aspectusque terribiles. Qui dum ad medium ludi pervenissent, miserunt se ad pedes B. Agapiti, cum omni mansuetudine lingentes vestigia ejus, et tamdiu ante pedes ejus jacuerunt volutantes se, donec Vir sanctus eis præciperet, ut abirent ad caveas suas. Quod videntes populi acclamabant dicentes : Non est alius Deus in cælo et in terra, præter quem prædicat servus Dei Agapitus. Quibus S. Agapitus dixit : Credite in Dominum Jesum Christum, ut salventur animæ vestræ, et nolite consentire doctrinis dæmoniorum : præterit enim figura hujus mundi cum omnibus, quæ videntur in eo.

23 Videns itaque Antiochus constantiam sancti Viri, quod facilius posset occidi, quam vincere, dictavit sententiam dicens : Agapitus blasphemus

D
qui S. Agapitum a fide Christiana avertere tentaverat,

ad eandem convertitur,

E

et sanctus
Martyr inter tormenta

F

et leones illasus persistens,

tandem capite plectitur.

A phemus deorum, et contra decreta principum agens, gladio capite puniatur. Tunc accedentes ministri, qui missi fuerant, tulerunt S. Agapitum de amphitheatro, et ducebant eum diversis suppliciis affligendum, et capite puniendum. Cum pervenissent autem carnifices ad locum, ubi Vir Dei erat decollandus, statuerunt eum inter duas columnas non longe a civitate Prænestina. Positis autem genibus, Martyr Christi orabat: Deus suscipe me. Finita oratione, occurrit ei spiculator, et uno ictu percussione amputavit caput ejus. Venientes autem Christiani nocte cum hymnis et laudibus collegerunt corpus ejus, et cum debito honore posuerunt illud in sarcophago novo juxta civitatem milliario uno, ubi exuberant beneficia ejus usque in præsentem diem per virtutem Domini nostri Jesu Christi omnibus petentibus ea de corde puro, et fide non ficta. Passus est autem beatissimus Agapitus quintodecimo Kalendarum Septembrium, regnante Domino nostro Jesu Christo cum Deo Patre et Spiritu sancto per immensa secula seculorum. Amen.

B

ANNOTATA.

a Ille in his Actis constanter Attalus vocatur; in aliis autem Actis, quæ omittimus, modo Attalus, modo Anastasius appellatur. Postea discutendum erit, an sit iste idem cum eo, qui in Martyrologio Romano ad diem 21 Augusti sic refertur: Salone, sancti Anastasii cornicularii, qui cum videret beatum Agapitum constanter tormenta perferentem, conversus est ad fidem, et pro confessione nominis Christi, jubente Aureliano imperatore, interemptus, martyr migravit ad Dominum.

b Baronius ad præcedentem Martyrologii Romani annuntiationem notat, cornicularios fuisse nobiles ministros in castrensi et palatina militia, sic dictos a corniculo, quod gestabant. Cangius in Glossario suo ad vocem cornicularius, majorem hujus cognominis notitiam suppeditat.

c Cum hoc loco dicatur Attalus vel Anastasius iste alio discessisse, potuit postea Salone in Dalmatia martyrium subire, quod die 21 hujus mensis erit examinandum.

C

ACTA ALIA

auctore anonymo

Ex Ms. Accincti monasterii in Burgundia, cujus apographum a Chifletio nostro accepimus.

Sub Aureliano imperatore

a

b

c

Tempore illo cum impiissimus imperator Aurelianus sævissimam persecutionem in toto Romano imperio a contra Christianos exerceret, agebat Romæ præfectoriæ potestatem, præses quidam, nomine Antiochus b, pejor per omnia domino suo: erat autem in eadem c urbe puer venerabilis, nomine Agapitus, timens Deum: hic omnia renuntiavit, quæ ei de parentum suorum jure hæreditario venerant, et totum se Deo obtulit holocaustum. Qui cum esset quotidie in doctrina Christi, et non cessaret, ab ea, dixit ad

hominem Dei, nomine Porphyrium: Per coronam tuam, et per hæc, in quibus videmur esse, quod sumus, milites Christi, posco, ut non nos abscondamus a tyranni præsentia; sed magis ultroneos d offeramus nos, et dicamus: Præses pagane, quid quæris discipulos Christi; et quid tibi contrarios eos facere vis? Beatus quippe apostolus Paulus dixit: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, et si sitierit, potum da illi, hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. Renuntiatum est vero a quodam pagano sacrilego præsidi verbum istud e. Tunc præses jussit Agapitum exhiberi, qui hoc loquutus fuerat; et dixit ad eum: Multum te video esse vesanum et verbosum, ut antequam interrogeris, ipse tibi videaris judicium dare. Agapitus respondit: Ego non sum vesanus, sed bene sanus, et in Deo omnipotente spem meam pono; quia ipse dicit: Nolite timere eos, qui occidunt corpus; animæ autem nihil possunt facere. Ad hæc præses Antiochus dixit ad eum: Cujus filius es; aut ex quo genere descendisti; aut quem deum colis? Egre-gius puer respondit: Sum vere Christianus, et de genere nobili ortus, et in foro jus didici: deinde parentes mei tradiderunt me in monasterio f et ibi eruditus sum veritate Christi: Deum unum colo, et illi soli servio, qui me creavit: ergo tu, qui inimicus Dei existis, si aliquid adversus nomen Christianæ legis desideras loqui, paratus sum respondere tibi.

2. Præses dixit: Multum tibi jam non loquor, quia video te puerum inclytum esse, et doleo juventutem tuam: sed dico tibi, Agapite; Obedire te oportet, quæ moneo. Accede ergo, et sacrifica deo magno Jovi invictissimo, ne te quasi puerulum Christianum, et nobili familia generatum diversis pœnis faciam interire. Scio te dixisse: tormenta non timeo; ideo accede, et sacrifica; ne incidas in mortem. Miramur enim quare, cum sis infra quindecim annos positus; horribili Christianorum nece sis paratus mori. Agapitus respondit: Judex meus Christus est, qui omnium corda novit; ipse potens est me eripere a pœnis, quas promittis. Ergo, fili diaboli, exerce, quod promittis; quia me nullo modo divellere poteris a societate Christianæ plebis: Christum Deum colo, et ejus sacrificium esse desidero. Antiochus dixit: Volo, ut dicas mihi, Agapite, unde tibi ista sapientia. Agapitus respondit: Christus sapientia Dei Patris mecum est, et ipse gubernat eloquia mea. Tunc jussit eum præses nervis crudis fortiter cædi. Venerabilis puer respondit ei: Insane tyranne, ut mihi videtur, non cædor, sed refrigeror: nam quomodo se pueri in aëre manibus cedunt; sic et ego deludor a ministris tuis. Tunc præses Antiochus tradidit eum cuidam tribuno, dicens: Nisi Agapitus hodie sacrificaverit, diversis pœnis eum interfice. Inter hæc minister diaboli, cœpit clamare coram militibus suis dicens: O Jovis, o Mercuri! quibus vacamus? Et quid faciemus, ut Agapitus quindecim annorum puer dicat, Non sentio, quod milites tui me cruciant? Et post hæc dixit suis: Tollite magum, et mittite in carcerem; nullusque ad eum accedat per quatuor dies; non aqua aut aliquod edulium tribuatur ei, donec ibi deficiat.

3 Attalus autem cornicularius dixit ad præsidem: Quid tibi sollicitudinem ingeris? Ego vadam ad eum, et faciam illi sacrificare. Tunc præses dixit ad eum: Per statum civitatis hujus et per virtutem magni Jovis, per virtutemque dominorum

quidam Antiochus præfectus Urbis

F

S. Agapito juveni quindecim annorum,

A. ANONYMO. minorum nostrorum, invictissimorum principum juro, quia si ei persuaseris, faciam te esse, quod sum. Ad hæc Attalus ivit ad Agapitum in carcerem, et dixit ei: Crede mihi, Agapite, et recede a stultitia tua, et sacrifica diis. Et ut quid tibi prodest in tormentis mori, et perdere florem gratissimæ juventutis tuæ? Ego autem, sicut tu es, ita eram Christianus; sed redii, et sacrificavi diis, et modo sum minister, et dominus, ut cernis. Gloriosus Agapitus ad hæc iratus, respondit: Tu mercatus es infernaliam, et amisisti cælestiam; et licet videas me positum infra ætatem puerilem, tamen numquam facies me ad tuam societatem venire. Recede a me, fili diaboli, apostata execrabilis: vade, adora idola surda, et muta, quæ sunt ab hominibus fabricata: ego autem sine intermissione adoro Deum verum et vivum, qui te, et patrem tuum sathanam projiciet in æternum incendium. Renuntia ergo præsidii, et scias, me pro certo a fide sanctæ et individue Trinitatis nullo modo minis, nec falsis promissionibus posse separari. Attalus cornicularius dixit: Licet tibi, Agapite, omnia mihi dicere; quia patienter sustineo te, cupiens animum tuum ad culturam deorum reducere. Et cum hæc diceret, misit præses, et jussit Agapitum de carcere exhiberi. Et dum adduceretur, missa est ante eum vox præconis, dicens: Agapitum, deos blasphemantem, novis et exquisitis tormentis cruciari oportet.

qui minas
blanditias-
que ejus
contemnens,

4 Cum itaque venisset Athleta Dei ante præsidem, dixit ad eum: Agapite, cogitasti esse amicus noster? Agonista fortissimus respondit: Noli tentare, tyranne, servum Jesu Christi, ne dum tentare volueris, tenteris a patre tuo diabolo. Ad hæc iratus præses, dixit ministris: Deferte prunas ardentes, et super caput ejus imponite. Qui jussa complentes, fecerunt, ut eis fuerat imperatum. Cum autem prunæ cœpissent super caput Sancti ardere, elevatis oculis in cælum dixit: Gloria tibi, Deus, qui regnas in secula seculorum, qui me fecisti probari, sicut aurum in fornace. Et statim post hæc psallere cœpit, ita dicens: Propter innocentiam meam suscepisti me, et confirmasti me in conspectu tuo in æternum. Iterum jussit præses flagellis cædi sanctum Martyrem. Sanctus vero Agapitus dixit Flammam vidi primum, et cruciatus sum; deinde flagellis cædor. Disce, miser, virtutem Christi, et paratum me invenies ad omnia tormenta toleranda: nam ministri sui potius refrigerium præstiterunt mihi, quam tormentum. Ad hæc insanus præses præcepit fieri fumum teterrimum, et nudum sanctum Martyrem capite deorsum suspendi: dixitque ad eum: Sapientia tua, et vanitas tua in fumo vincetur. Et cædentes eum quaterniones dicebant ei: Noli injuriam facere præsidi, et deos blasphemare. Ministri vero suspensum in patibulo dimiserunt. Tunc Antiochus jussit, ut nullus ad eum accederet, usque dum corpus ejus nuntiaretur a feris et avibus fuisse devoratum.

Christum
constanter
confessus
fuerat,

5 Prædictus autem Attalus post quatuor dies ivit, ubi Sanctus suspensus fuerat, cupiens dicere præsidi, si adhuc viveret; et invenit eum super fumum deambulantem in veste candida, et psallentem ita: Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini. Transivi per ignem et aquam, et eduxisti me, Deus, in refrigerium: angelus namque domini solverat eum, et ita sanum fecerat, quasi nullam plagam accepisset. Adhæc Attalus cornicularius stupefactus nuntiavit præsidi ea, quæ circa alium Martyrem completa vide-

rat. Tunc præses nimio furore turbatus, dixit: D Quid faciemus de eo? Attalus dixit: Ego credo, quia magnus est Deus Christianorum, et non est alius Deus, præter ipsum. Respondit præses: Sicut video, seductus es: dicam vero imperatori, te seductum esse. Attalus respondit: Lubentissime cupio subire sententiam martyrii, qua sanctum et virum justum audio cruciari g. Audiens autem beatus Agapitus confessionem Attali confestim manus et oculos in cælum levavit, oravitque Dominum Jesum Christum, dicens: Gratias tibi ago, omnipotens Deus, qui Attalum fraude diabolica deceptum et a societate Christianorum per meam passionem fecisti redire ad Dominum nostrum Jesum Christum. Præsta, mitissime Deus, ut per virtutem ipsius unici Filii tui valeam pœnas inimici vincere et ad æterna gaudia pervenire.

6 Audiens hæc præses, iratus est valde, et scidit vestimenta, sua, dicens: O dii immortales cur virtutes vestras non ostenditis adversus sacrilegum deos blasphemantem, imperatoria jussa spernentem? Ut quid non vindicatis injurias vestras de eo? Sanctus Agapitus dixit: Quid sic, præses, irasceris, pro injuria deorum tuorum? An varia tormenta inferri jubet.

nescis, quia sunt lapides, et sternuntur per plateas ad evadendum lutum? Tunc præses iracundia permotus dixit: o puerule, per ætatem talia non probasti. Unde tibi ista sapientia? Agapitus respondit: Deus meus, qui scit corda omnium, nescit quomodo credo ei corde puro, et ipsi totis viribus gratias ago, Deo vivo et vero, qui mihi istam sapientiam de divitiis suis præstare dignatus est. Antiochus dixit: Dic mihi quis est Deus tuus? Agapitus respondit: Magnus est Deus meus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, trinus in personis, et unus in essentia divinitatis. Ipse est admirabilis et virtute invictus, cui serviunt angeli et archangeli, qui fecit cælum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt; cui de terra in cælum suaviter psallitur; qui te cum omnibus tuis ad nihilum faciet devenire. Tunc iratus præses dixit militibus suis: Expoliate eum, et calidam aquam bullientem in ventrem ejus mittite. At illi jussa complentes, beato Martyri dixerunt: Noli quasi puer multum verbosus esse, et injurias præsidi facere. Ergo postquam talia fecissent milites, dixit ad eos homo Dei Agapitus: Quid est, fratres, quod calidam aquam misistis in ventrem meum? Ego namque non calidam aquam, sed frigidam sentio: quia Dominus meus, pro cuius amore tormenta ista patior, refrigerium mihi præstare dignatus est. Et post hæc præsidi inquit: o infelix! vel sic crede, quia tormenta tua nihil sunt.

7 Ad hæc minister dæmonum, jussit percutere maxillas ejus, dicens: Non scis ante quem stas, et indisciplinate loqueris? Respondit servus Dei Agapitus: Jam erubesco in faciem tuam sacrilegam respicere. Præses dixit: Verum dicis; quia adhuc te vivere permitto. Agapitus dixit: Audi, fili mortis, si cuncta tormenta, quæ sunt in terris, in me exercueris, habebō magnum patronum et advocatum Deum in cælis, qui me faciet vincere tormenta, quæ inferre conaris. Præses dixit ad eum: o Agapite, si credam, videbo Deum tuum? Venerabilis martyr respondit: Tace, profane, nominare Deum; quia pater tuus diabolus voluit tentare dominum nostrum Jesum Christum. Et dixit ad eum Dominus; Non tentabis Dominum Deum tuum; Vade retro sathana. Sic et tu, minister dæmonum, non tentabis

inter quæ
sanctus
Martyr il-
leus persti-
tit,

A bis famulum Dei, ne et tu tenteris a patre tuo diabolo. Et cum hæc dixisset beatissimus Martyr, cecidit præses de tribunali suo. Tunc collegerunt eum ministri sui, et in lecto eum posuerunt. Postea præses dixit militibus suis: Currite; totus enim ardeo; subvenite mihi: nihil sunt enim dii nostri, quos sine causa colimus; sed Deus Agapiti magnus est et æternus: et quod injuste feci de puero ejus, illud juste recipio. Et cum hæc impius Antiochus dixisset, statim expiravit.

eique frustra leonibus obiecto

8 Videntes autem ministri ejus, quod factum est de suo præside, nuntiaverunt imperatori. Tunc imperator Aurelianus præcepit sanctum Agapitum leonibus subijci. Statimque ministri ejus duxerunt sanctum Martyrem in civitatem Prænestinam **h**; et paraverunt amphitheatrum; et circumstante populo diversarum urbium, leonibus eum projecerunt. Qui cum venissent ad sanctum Martyrem, mox deposita feritate projecerunt se ante eum, lingentes pedes ejus. Videntes autem populi, admirati sunt, dicentes; Vere non est alius Deus, nisi quem Agapitus servus Dei confitetur.

B Et cum hæc populi dixissent, ait ad eos Vir Dei: Credite in Deum, carissimi fratres, ut salventur animæ vestræ; quia hæc omnia transitoria sunt, quæ cernitis in mundo. Vere itaque beati eritis, si credideritis in Deum vivum.

tandem iussu imperatoris caput amputatur.

9 Tunc ministri diaboli rapuerunt sanctum Agapitum de medio leonum; et duxerunt illum non longe a civitate, ut interficerent eum. Venientes autem contra civitatem, in loco, ubi sunt duæ columnæ, genu posito in oratione, ibi eum gladio percusserunt sub die xv Kalend. Septembris. Tunc Christiani nocte venerunt, et tulerunt corpus ejus, et sepelierunt eum in agro, miliario a civitate uno, in sarcophago novo, quod ibi invenerunt; dicentes, quia hunc Deus dignum sibi Martyrem elegit, ut per ipsum benediceretur in isto loco, ubi maxima superstitio paganorum erat. Videntes autem populi pagani mirabilia, quæ faciebat Dominus per famulum suum Agapitum, crediderunt in Dominum Jesum Christum, qui vivit, et regnat cum Deo Patre, et Spiritu sancto, in secula seculorum. Amen **i**.

a Edictum generale adversus Christianos ante obitum Aureliani imperatoris ad ulteriores Romani imperii provincias non pervenit, ut § 1 Commentarii prævii num. 7 ex Lactantio vel Lucio Cecilio retulimus. Hinc eruditus lector statuatur, qualem fidem mereatur hic scriptor Actorum asserens, quod ipse imperator Aurelianus sævissimam persecutionem in toto Romano imperio contra Christianos exercuerit.

b Antiochus in prioribus Actis rex, et in his præfectus urbis Romanæ appellatur. Sed post annum Christi 272 nullus Antiochus vel potius Antiochianus Urbi præfuit, quemadmodum in Commentario prævio § 1 num. 10 diximus, ita ut hæc persecutio ad ultimum annum Aureliani imperatoris differri non possit, si martyrium S. Agapiti sub Antiocho vel Antiochiano præfecto Urbis contigerit.

c Hæc referuntur ad Romam, de qua antea egerat; sed in Actis præcedentibus illa dicuntur contigisse in urbe Prænestina, ut num. 6 commentarii prævii observatum est.

d Si hæc ita facta sint, illustrissimus Suaresius **E** in Præneste sua antiqua part. 2 cap. 3 pag. 120 illam spontaneam oblationem ad martyrium peculiari sancti Spiritus instinctui recte adscribit.

e Hic dicitur intrepida illa fidei professio ad præsidem delata fuisse, cum in præcedentibus Actis narretur, quod S. Agapitus ultro tyrannum aggressus fuerit, ut alibi in Annotatis observavi.

f In præcedentibus Actis num. 4 pro monasterio legitur sancta Ecclesia, quæ prioris Vitæ expressio magis placet, nisi monasterium pro loco solitario tantum accipiat.

g Illa Attali cornicularii confessio hic ita describitur, acsi eodem tempore et loco martyrium subiisset, cum tamen in prioribus Actis dicatur alio discessisse, ut ibidem annotavimus.

h Vides, S. Agapitum hic primo in civitatem Prænestinam deduci, cum in aliis Actis memoretur ibi a pueritia habitasse.

i Hæc secunda S. Agapiti Acta sunt breviora prioribus; sed an his sint multo meliora, eruditus lector judicet.

DE S. PROJECTITIO MARTYRE

BERGOMI IN ITALIA

SYLLOGE HISTORICA

J.P.

§ I. Natales, Diaconatus, tempus martyrii.

SEculo
QUARTO
INEUNTE.
Exeuntur
ea,

Etiam si obscura vel incerta sint pleraque, quæ de hoc sancto Martyre scribunt auctores, nimis utique recentes, atque a rebus ejus gestis, quas memorant, tot seculorum intercapidine nimis remote distantes, quam ut easdem illustrare primæva luce, ac confirmare valeant testimoniiis antiquis, et ad faciendam fidem historicam omnino accommodatis; visum tamen nobis est præcipua quædam capita ex ipsis depromere, ut syllogæ seu collectioni historicæ, quam exhibere meditamur, subservire possint. Marius Mutius in Sacra historia Bergomensi, et Bergomi anno 1621 Italice edita, composuit Vitam præ-

dicti Sancti pag. 178 et sequentibus, atque pag. 179 eum nobilissimum atque præcipuis civitatis Bergomensis exstitisse. Joannes Antonius Guarnerius in Commentariis de Vita et rebus gestis Sanctorum Bergomatum, (quos olim M. Antonius Benalius, immatura morte sublati, imperfectos reliquerat) anno 1584 Bergomi excusis Latine, apprime nobilem vocat fol. 75 in Vita ipsius, quam dictis Commentariis intexuit. His adstipulatur F. Cælestinus ex Ordine PP. Capucinorum in Historia quadripartita Bergomensi etc., anno 1618 Brixie vulgata idiomate Italico, parte 2 lib. II, qui est de S. Projectitio, dicens pag. 2 ipsum

AUCTORE
J. P.

ipsum natum fuisse Bergomi ex nobilibus progenitoribus. *Sed his repugnant lectiones propriæ, de quibus infra agetur pluribus: nam ibi Projectitius Bergomi honestis parentibus natus dicitur; et nec additur annus natalis, nec dies, nec cuius religionis fuerint parentes ejus, quamquam non obscure videantur indicare vocibus modo citatis, parentes illi obtigisse conditione mediocres, ac religione Christianos.*

quæ referunt
neoterici de
Sancti natali-
bus;

2 At videamus, quænam de hisce punctis memoriz prodita reliquerint auctores neoterici, quorum placita referimus, ut saltem ex iis norit lector, quidnam jam ab illis dictum sit, quando ex antiquioribus documentis in promptu nobis non est statuere, quidnam vere de memoratis punctis dici debeat. Cælestinus pag. 2 natales S. Projectitii innectit mensi Februario anni reparationis salutis 258, additque, ipsum parentibus gentilibus editum, atque in illa superstitione educatum; sed a S. Alexandro conversum fuisse, et citat Vineam Bergomensem ac Mutium. R. D. Bartholomæus de Peregrinis anno 1553 Latina lingua Brixiz publicavit Sacram vineam Bergomensem, et parte prima cap. 6 hæc scribit: Sub-

secutus est... alius vineæ custos, videlicet S. Lupus... ex ipsius S. Alexandri miraculis ad Christi fidem conversus cum uxore sua Adleida... S. Grata cum socia sua Hæsteria; quibus annumerat idem auctor sex cives Bergomenses, quos inter nominatur Projectitius.

ac religione
gentili an
Christianæ.

3 S. Alexandri prædicationibus et miraculis sanctum Pugilem nostrum tanto cum animi ardore incubuisse in Christianam philosophiam indicat Mutius pag. 179, ut brevissimo tempore mirabilem inde ejusdem cognitionem acquisierit, ac lectioni peculiariter doctrinæque sanctorum Evangeliorum inventum, hausisse eum inde, tamquam et purissimis fontibus, regulas et præcepta ad bene beateque vivendum ac moriendum, pro se ipso atque etiam pro aliis. Sed illa esse vera quid prohibet, etiamsi S. Projectitius numquam fuisset gentilis? Nec pro superstitione gentili, a qua Sanctus paullo ante dicebatur conversus, aliquid elicies e Guarnerio, sed contra non obscure is indicat, illum a puero Christianam religionem professum fuisse. Sic enim de eo scribit fol. 75:

C Egregia quadam, et præclara ingenii animique indole fuit. Quare exquisitis præceptoribus adhibitis, cum cæteris artibus, quæ libero dignæ sunt, exornatus est, tum maxime dicendi gloria præstitit. Ex Evangelii fonte, ad cujus studia se contulerat, hanc copiam creditur hausisse: idque hoc magis, quod sacrarum litterarum præsidio, religionis errore labentes, jam inde a puero ad veritatis lumen revocabat. Ex dictis itaque magis propenderem in illam sententiam, quod S. Projectitius a gentilitatis superstitionibus ad Christianam fidem non accesserit, sed quod hanc hauserit a parentibus, et deinde apud alios propagavit.

Fuisse legi-
tur archi-
diaconus
Bergomen-
sis;

4 Lectiones propriæ ita pergunt: His initiis ad sacrarum litterarum studia se convertit, in quibus tantum profecit, ut brevi archidiaconus Bergomatis ecclesiæ ordinatus sit. A. S. Materno Mediolanensium antistite diaconatu eum fuisse insignitum indicat Guarnerius fol. 75 verso, ac Mutius pag. 180. Diaconus itaque exstitisse fertur ecclesiæ Bergomensis, non vero episcopus: qualem vel hunc ipsum Projectitium, vel alium synonymum perperam facit Ughellus tomo iv Italiae sacræ, Venetiis non ita pridem recusæ, col. 412, num. vii; ubi affirmat ista: Projectitius,

episcopus Bergomensis, interfuit synodo Mediolanensi celebratæ ab Eusebio archiepiscopo cum suis suffraganeis anno ccli contra Eutychetem. *Sed Martinus Antonius Guerrinus vir Cl., cathedralis ecclesiæ Bergomensis canonicus, nec non sacræ theologiæ, et J. U. doctor, in Synopsi rerum et temporum laudatæ ecclesiæ, anno 1734 Bergomi secundis typis vulgata, et ab eo huc missa, Ughelli hallucinationem corrigit pag. 17 his verbis: Inseruit Ughellus mythologiam tom. iv num. vii, assignando successorem Stephano Projectitium episcopum, nobis et exteris inauditum, eumque narrat subscriptorem in Actis provincialis concilii Mediolanensis.*

5 Quem errorem satis detegunt Acta ipsa sub S. Leone Pontifice, et Eusebio archiepiscopo, Labbei (editionis) Parisiensis tomo iii, fol. 1320 (immo columna 1334 et seqq.) ubi suo se nomine signat Præstantius, præsul junior inter provinciales nostros Patres. Invenit forsân Ughellus in Peregrino part. i, cap. 7 et aliis, memorias S. Projectitii archidiaconi et martyris sæculi tertii, et ea appellatione abusus est inculpate, narrando eum successorem fuisse Stephani, cum fuerit vere celeberrimæ notæ Præstantius, aliquando dictus Præstius, subscriptor synodi Mediolanensis, obsequendo mandatis sanctissimi Leonis Papæ, et S. archipræsulis nostri Eusebii anno ccli, et evincit epistola sanctissimi Pontificis apud Labbeum Parisiensis editionis fol. 1320 tom. iii ad Marcianum augustum: juncta synodica archiepiscopi Eusebii ad divum Leonem ibi fol. 1334 contra Eutychetem hæresiarcham, ubi Bergomensis episcopus Præstantius subscripsit juxta convocationem, quæ legitur ibidem fol. 1486. Hæc Guerrinus de lapsu Ughelli.

6 Nec porro satis sunt explorata et comperta, quæ auctores produnt de tempore, quo S. Projectitius martyrii palmam consecutus est. Guarnerius multis de dicto tempore ratiocinatur a fol. 83; e pluribus autem, quæ habet, delibet ista: Anno a Christo nato cccvii Diocletianus et Maximianus senecta jam invalidi, hic Mediolani, ille Nicomediæ deposito imperio, procul a rerum procuracione, et publicis negotiis vitam agere statuerunt. In eorum locum Constantius et Galerius eorum generi subrogati sunt. Hac re nuntiata, cum Ecclesia commodiorem in statum pervenisset, Christianisque quies data videretur, Projectitius in urbem reversus est, et a gratulantibus Bergomatibus exceptus eo majori cum gaudio, quo propius periculum rei fuerat. Is suscepto de novo pastoralis munere, quæ violata erant expiare cœpit... contrahereque salutarem Eucharistiæ exercitationem, et statas preces, quæ res intermissa erat, restituere... Constantius mitis quidem erat... Sed quod per Maximianum summam imperii dignitatem se adeptum meminerat, et in maximi beneficii memoria se gratum præstare studebat, ejus arbitrio imperium gerere cœpit, et non modo Maximiani decretis adversari ausus non est; sed ipse statim in crudelitatem delabitur, eademque edicta, quæ a Maximiano promulgata fuerant contra Christianos, cum cæteris in locis, quæ ei obtigerant, tum Bergomi proponi jubet.

7 Ministri... omnes suas cogitationes ad Constantii sensum et voluntatem accommodarunt, efferaque immanitate, ferme atrocius, quam imperatum erat, egerunt. Tum feda in urbe trucidatio versata est: non senibus non mulieribus non pueris pepercerunt. Tandemque in S. Alexandri templum, ubi Projectitius ex superiori loco

sed episcopus non fuit.

E

Disseritur

F

de tempore

A co Christianorum cœtum præceptis euangelicis instituebat, impetum fecerunt. Ibi feroces, et animis tyrannicis inflati, summotis auditoribus, Projectitium minaciter appellant. Satellitum manus in capillos involat: extra templum rapit. jubetque sacrificare. Projectitius. *idola* conspuat, et manibus pedibusque prosternit atque obterit. Is compluribus ictibus contusus., et usque eo cæsus, ut inter verbera expiraverit, expetitamque martyrii palmam tulerit XVI Calen. Septemb. anno a Christo nato CCCVIII. *Hæc vero, quæ e longiore Guarnerii narratione sunt extracta, quot quantisque scatent erroribus! hoc autem sic probo.*

quo

8 Nam primo: Diocletianus et Maximianus Herculi imperio se abdicarunt secundum exactiorem chronologiam, non anno Christi 307, sed anno 305, succedentibus eorum loco Constantio Chloro, et Galerio Maximiano, sicut pluribus hoc probatum videre licet apud Pagium in Critica Baroniana ad annum 304 num. 2 et 6, et ad annum 305 num. 6: item apud auctorem Gallum neotericum in Historia imperatorum tomo 4 in Diocletiano articulo 22, et in Constantino articulo 5. Secundo: Quomodo in Diocletiano et Maximiano locum subrogari potuerit anno Christi 307 Constantius et Galerius, cum Constantius anno Christi 306 e vita excesserit? Consule laudatum Pagium ad hunc annum num. 7, et Historiam imperatorum, quam modo indicabam, in Constantino articulo 7, et in notatione 9 super eodem imperatore. Tertio: Quomodo proinde S. Projectitius sub Constantio martyrium conficere potuit anno Christi 308? Quarto: An in sani historici intelligentiam cadere possunt, quæ fabulatur Guarnerius de Constantii crudelitate? Imperator enim ille summa benevolentia Christianos complexus constanter fuit, prout conficitur ex iis, quæ occasione S. Helenæ, conjugis ejus, dicuntur hac die XVIII Augusti, in Commentario prævio § 5, Teste Eusebio ibidem citando, ita ut unum verum Deum non coluerit dumtaxat, sed eorum etiam, qui plures deos colerent, impietatem condemnarit. En tibi pauca e pluribus, quæ postea ex Eusebio, quem Valesius edidit, proferuntur: Postquam ait, multa regis virtutis indicia diutissime præbuisset, unum quidem omnium summum Deum agnoscens, eorum vero, qui plures deos colerent, impietatem condemnans, et sanctorum hominum precationibus domum suam undique munivisset, reliquum deinceps vitæ tempus expedite ac tranquille summa cum gloria exegisse dicitur. Ad hunc igitur modum toto imperii sui tempore, quod æquabile perpetuo ac placidum fuit, universam familiam, conjugem scilicet ac liberos cum omnibus ministris, uni omnium regi Deo consecravit: adeo ut multitudo eorum, qui in ipsius palatio simul versabantur, nulla re ab Ecclesia Dei differret etc. Numquid, lector, hæc belle cohærent cum systemate Guarnerii?

S. Projectitius

9 Præter hæc autem, quæ dedi ex Eusebio, in rem nostram multum conducunt, quæ idem historicus præmiserat lib. 1, cap. 16 de Vita Constantini, a pag 415: Soli Constantio sapiens quoddam consilium venit in mentem. Ac res quidem ipsa, quam gessit, mirabilis est auditu, factu tamen longe admirabilior. Palatinis omnibus, qui in ipsius aula militabant, ad ipsos usque iudices in summis potestatibus constitutos, data eligendi, utrum mallent, facultate, hanc conditionem detulit, ut, siquidem dæmonibus sacrificassent,

manere ipsis in palatio, et consuetis honoribus frui liceret: si vero id facere renuissent, ab ipsius aditu excluderentur, et ab ipsius notitia ac familiaritate remoti discederent. Cum ergo universi bifariam dirempti essent; aliusque in hanc, alius in illam partem discessisset; et uniuscujusque propositum ac sententia explorata fuisset: tunc eximius princeps consilium suum, quod hactenus latuerat, detegens, illorum quidem timiditatem ac nimium sui ipsorum amorem condemnavit: hos vero ob devotam divino numini conscientiam magnopere probavit. Ac deinde illos quidem tamquam Dei proditores, ne principis quidem obsequio dignos judicavit.

10 Nam quomodo, inquit, fidem erga principem suum servaturi sunt, qui erga Deum perfidi esse deprehenduntur? Itaque ejusmodi viros a regis ædibus procul ablegandos esse censuit. Illos vero, quos Deo dignos esse veritatis ipsius testimonio constaret, eodem erga principem animo futuros esse affirmans, protectores atque imperii ipsius custodes constituit; ejusmodi homines inter præcipuos amicorum et maxime necessarios habendos esse dicens, multoque pluris æstimandos, quam maximarum opum thesauros. Sequitur itaque ex his præmissis, Guarnerium in pluribus hallucinatum esse in narratione martyrii S. Projectitii. Quid enim est in chronologia et historia cæcutire, si hoc non est?

11 Hujusmodi quoque errorum commenta exhibet Mutius a pag. 188. Sacra Vinea Bergomensis parte 1 cap. 7 martyrium ejus etiam affigit anno salutis CCCVIII; hunc Cælestinus etiam signat; sed illud sub Maxentio accidisse memorat, ut videre apud ipsum datur paginis 13 et et 14 Guerrinus in Synopsi ecclesiæ Bergomensis pag. 12 S. Projectitii palmam alligat seculo tertio: Huic, ait, tertio seculo non defuerunt plurimi ex ordine sacerdotali et clericali nostræ ecclesiæ martyres S. Projectitius archidiaconus mactatus furore edictorum superstitum cessionis imperii, vel rogo Maximiani Herculei. Sed mactatio ista, hisce notis characteristicis vestita, pertinet ad seculum IV, Lectiones propriæ eam etiam ponunt post abdicatam a Diocletiano et Maximiano administrationem imperii; sed annum non determinant: qui cum adeo sit incertus nos superius alligavimus tempus martyrii seculo Christi quarto ineunti.

confecit.

F

§ II. Epitaphium, cultus publicus lectiones propriæ.

Fideles sanctum martyrem apud corpus sanctæ Hesteriæ religiose sepelierunt, prout perhibent lectiones propriæ. Consentiant Guarnerius et Cælestinus. Mutius pag. 191 eum in majore ecclesia S. Alexandri sepultum dicit. Eadem ecclesia sepulturæ illius assignatur in Sacra vinea Bergomensi parte 1 cap. 7: sed neutro loco fit mentio de corpore vel sepulchro S. Hesteriæ, prope quod Martyr noster sepultus fuerit. Sepulchro autem ipsius incisa fuisse hæc verba, testatur Guarnerius: HIC REQUIESCIT IN PACE B. M. PROJECTITIUS XVI. C. QUI VIXIT AN. I. M. VI. DP. SUB D. XX. KL. MAI IN D. XIV. VALERIO AUG. CON. Epitaphium hoc auctor idem ita conatur explanare: Nonnulla deesse suspicio est: ubi XVI. c. inscriptum est, vox SEP. desideratur: quo tempore martyrium subiit. Illud item VIXIT ANN.

I. M.

AUCTOR
J. P.martyrium
STATUIT

AUCTOR
J. P.

I. M. VI., vel tempus, quo archidiaconatum gessit, refert, vel si de ætate proditur, falsi aliquid subesse credendum est. Fortasse littera I., quæ quinquagenarium numerum significat, aut vetustate exesa, continenti hominum incessu attrita, formæ similitudine in litteram I immutata est. Sic ille satagit reformare vel restituere quaecumque illud epitaphium.

quæ vario
modo

13 Mutius in priore editione Bergomensi, quæ in lucem prodit anno 1610, fol. 152 verso hanc inscriptionem etiam refert; sed in nonnullis a Guarneriana discrepantem. Etenim pro B. M. scribit B. martir; pro qui vixit an. I., signat, qui vixit an. L; pro DP. habet D. P.; pro in D. XIII notat in D. XIII. Cælestinus pag. 16 ex P. D. Joannis Chrysostomi Zanci libello quodam, ubi varia monumenta antiqua, inquit, collegit, epitaphium ab eo poni Guarneriano conforme asserit præterquam quod ascribat annis; item L cum Mutio, non autem I, et in ultimo numero tollat x, et relinquat III, et pro con. signet constantio. Verum laudatus Cælestinus hisce non acquiescens, diversam ab aliis viam init, hocque modo epitaphium illud exponi posse censet, et sic illud restituit: HIC REQUIESCIT IN PACE BEATUS MARTYR PROJECTITIUS DECIMO SEXTO KALENDAS, QUI VIXIT ANNOS QUINQUAGINTA, MENSES SEX, DEPOSITUS SUB DIE DECIMA QUINTA KALENDAS MAIAS INDITIONE QUARTA; secundum Zancum; DECIMA TERTIA, secundum Mutium: vel DECIMA QUARTA, secundum Guarnerium, VALERIO AUGUSTO CONSULIBUS, vel CONSTANTIO, secundum Zancum.

a scriptori-
bus exponi-
tur,

14 Deinde idem Cælestinus hoc ratiocinio opinionem suam declarare conatur: Si quasi in principio desit vox SEP., sicut dicit Guarnerius, ac præsupponit Mutius, et si Sanctus iste martyrio affectus fuerit (prout etiam ponit Vineæ) die XVII Augusti, sepultusque fuerit die XVII Aprilis, sicut significant hæ voces, DEPOSITUS SUB DIE DECIMA QUINTA KALENDAS MAIAS, oportebit ineluctabiliter dicere eum per menses octo insepultum fuisse. Atque hinc porro comprobari asserit ecclesiarum uti et altarium, ac rerum sacrarum profanationem, nec non Fidelium carnificinam, a diabolicis ministris adversus Christianos excitatam, ad quæ perpetranda mala apud Bergomenses unum diem plus quam suffecisse affirmat; atque ex his concludit pag. 17, in epitaphio non deesse vocem Septembris, sicut vellet Guarnerius; sed xv Kalendas referendum esse ad mensem supra memoratum Maias, atque adeo S. Projectitium die XVI Aprilis martyrii lauream coronatum, et die proxime sequenti XVII ejusdem mensis fuisse sepultum. Idem auctor hoc ratiocinio usus, mox sibi objicit, ab scriptoribus omnibus, qui agunt de hoc Martyre, utpote ab auctore Vineæ, Guarnerio ac Mutio, affigi ejus agonem diei XVII Augusti, et Officium de eo fieri in ecclesia Bergomensi isto die. Sed apposite respondet, ab Ecclesia non semper celebrari Sanctorum natalem eo die, quo e vita migrarunt; ast aliquando die consecrationis, si episcopi sint; aliquando die translationis vel apparitionis, vel dedicationis ecclesiæ, aut altaris honori eorum sacri. Ad hæc, scriptorum auctoritatem elevat ex eo, quod eodem fere tempore scripserint, unusque alium transcripserit. Argumentum etiam desumit pro se, quod Galesinius ab omnibus differat, Sancti hujus martyrium referens die XXIII Maii.

15 At quid de Indictione et consulibus? Hæc, inquit, tunc non erat in usu; hi vero sunt falsi:

nam anno Christi 308, referente Cardinale Baronio inveniuntur in Fastis consules Diocletianus decimus, et Galerius Maximianus septimus: anno autem 306 occurrunt consules Constantius et Galerius Augusti; sed tunc martyrium hoc non accidisse addit. Deinde rediens ad Indictionem, recte ex eodem auctore observat, ejusdem initium non exstitisse ante annum 312, et tempus Constantini. Ex erronea itaque Indictione, et consulibus apocryphis, in epitaphio sæpe dicto inscriptis, sibi persuadet Cælestinus pag. 19, illud tempore isto factum non fuisse, sed posteriore, et tunc fortasse, quando accidit translatio aliqua; cum perspicuum sit, tam hujus, quam aliorum Sanctorum sepulturæ memoriam intercdisse. Hæc sunt, quæ ex Cælestino huc transcribere visum nobis fuit: e quibus concludimus, epitaphium illud, adeo inter ejusdem interpretes vel defensores varium ac versatile, totque difficultatibus laborans, esse incerti temporis, certæ falsitatis, ac proin nullius auctoritatis, ut consequens sit, e tam vitioso instrumento nec annum martyrii confici posse, nec diem. Hunc itaque nos cum Officio proprio Bergomensi, Ferrario, et Castellano relinquimus in sua possessione, quæ est pro die XVIII Augusti, etiamsi illum sufficienter probare non possimus. Prius vero quam hinc ad alia progrediamur, prætermittere nequimus, quin animadvertamus occasione consulum, quos paullo ante signabat anno 308 Cælestinus e Baronio; alios tunc poni ab emunctæ naris chronologis, qui post Eminentissimum Baronium scripsere, videlicet Maximianum Herculum x, et Maximianum Galerium VII. Romæ autem Maxentium Aug. et Romulum Cæsarem. Adis Pagi in Critica, Labbeum in Compendio chronologico, et Tillemontium tomo 4 Historiæ imperatorum in tabula chronologica, ad hunc omnes annum 308.

16 Reliquum est, ut, tractatis supra rebus S. Athletæ nostri incertis omnino et obscuris, ad certiora et clariores procedamus. De publico imprimis ac legitimo ejus cultu certissime constat, etiamsi nomen ipsius non tantum non invenimus inscriptum in vetustis et classicis martyrologiis; sed etiam ne in Romano quidem, quo hodie utimur. Annuntiatur tamen annua Sancti memoria apud Galesinium die XXIII Maii his verbis: Bergomi sancti Projectii (in notis ad eundem diem scribitur Projecti) diaconi, qui Diocletiani et Maximiani imperatorum jussu injuriosius a fidei adversariis tractatus, demum in exilium extruditur: ubi nihil addi miror de ejusdem morte. Ad præsentem diem de illo agit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, vitam ac martyrium ejus summatim referens ex Officio ecclesiæ Bergomensis. Annua quoque sancti Martyris memoria hoc die signatur in Martyrologio universali, quod edidit Castellanus.

17 At publica Sancti veneratio maxime confirmatur ex Officiis propriis ecclesiæ Bergomensis, Romæ approbatis: in quorum exemplari, quod anno Christi 1614 Romæ ex typographia reverendæ Cameræ apostolicæ in lucem prodit, die XVIII Augusti ponitur In festo S. Projectitii mart. Officium duplex, et sequens ORATIO: Deus, qui tuorum es splendor Sanctorum, quique hunc diem beati Projectitii martyris memorabilem nobis fecisti, concede, ut ejus semper protegamur meritis, et instruamur exemplis. Per Dominum nostrum Jesum Christum. Orationem hæc tres propriæ lectiones sequuntur:

D
tot laborat
difficultati-
bus, ut
nullius vi-
deatur esse
auctoritatis.

Cultus pu-
blicus in re-
centioribus
notatur:

qui confir-
matur e
Proprio
Bergomensi:

A 18 LECTIO IV. Projectitius, Bergomi honestis parentibus natus, cum praeclaram prae se ferret indolem, optimis praeceptoribus traditus, liberalibus disciplinis est eruditus. His initiis ad sacrarum litterarum studia se convertit, in quibus tantum profecit, ut brevi archidiaconus Bergomatis ecclesiae ordinatus sit. Quod munus ut strenue gereret, cum multi ad eum audiendum confluerent, suggestum marmoreum in ecclesia sancti Alexandri construxit, et domum adjacentem clericis, quibuscum viveret, aedificavit. Quare cum religio Christiana ejus praedicatione, ac numerus credentium in ea urbe indies magis augeretur; diaboli invidia factum est, ut missis imperatorum Diocletiani, et Maximiani adversus Christianos edictis, praedicationis cursus interrumpi, et fidei fervor tepescere videretur.

B 19 LECTIO V. Cum autem magnus timor Bergomates invasisset, Projectitius privatim, et publice per domos, et vicos fideles confirmabat, et ad persecutiones perferendas incendebat. Cumque accepisset, Diocletianum, et Maximianum imperii administratione cessasse, Projectitius existimans persecutionem quoque cessasse, ad pristinum suum praedicationis munus exercendum in urbem reversus est. Quod cum faceret e suggesto in ecclesia sancti Alexandri, repente gentilium in Christi cultores orta tempestate, injectis in capillos manibus Projectitium extra ecclesiam rapiunt, et ad sacrificandum idolis perducunt.

C 20 LECTIO VI. At Projectitius impietate commotus in idola irruit, ea conspuat, ad terram dejicit, pedibus proterit, et omni contemptus genere execratur. Tum lictores, signo dato, fustibus eum, ac lapidibus obruunt; qui pluribus ictibus contusus velut mortuus prolapsus est; cum vero paulo post expergefactus se erexisset, et genibus nixus pro caedentium salute, et pro infidelibus persequentibus Dominum deprecaretur; rursus ab iis appetitur, et usque eo caeditur, donec spiritum in verberibus exhalavit decimoquinto Kalendas Septembris. Quem fideles apud corpus sanctae Hesteriae religiose sepelierunt. IN TERTIO NOTURNO Homilia in Evangelium: Facta est contentio inter discipulos etc. De communi unius mart. Sed in editione Bergomensis anno 1707 vulgata, rectius dicitur illa Homilia haberi in festo S. Apollinaris XXIII Julii.

§ III. Mirabilis apparitio, inventio corporis, variae ejusdem translationes; brevis quaedam nonnullorum Sanctorum Bergomensium notitia; observationes de Vitis ac propriis lectionibus S. Projectitii.

Apparitio corporis, Bartholomaeus de Peregrinis in Vineam Bergomensis parte I cap. 42 inventionem ac translationem corporis S. Projectitii commemorat. Robertus Bongus (non Longus, uti perperam vocatur in editione Romana Ughelli tomo 4 col. 678) cathedra Bergomensis praefuisse ab eo signatur in anno salutis MCCXC: quo in anno reperta, ac potius revelata fuere in aede cathedrali S. Alexandri, sacrata cadavera quatuor martyrum: videlicet Projectitii, et Jacobi, olim hujus ecclesiae archidiaconorum, Augusti Tomus III.

et Joannis, hujus nominis primi, episcopi, et Hesteriae virginis: quae ab ipso Roberto in praesentia totius cleri, et populi Bergomatis, in altari, noviter dicato, magna cum veneratione inclusa sunt die XXVI Aprilis. In nostro tomo III Julii, ad diem XI ejusdem mensis, pag. 200 et sequentibus dedimus syllogem historicam de S. Joanne martyre et episcopo Bergomensis: in qua § 3 de hujus, atque aliorum Sanctorum, de quibus modo dicebam, inventionem ac translationem actum est e codice Bergomensis.

22 Juvat autem meminisse eorum, quae de anno inventionis istius ac translationis ibidem tunc observabam: sunt vero ista: Inventio, praedictorum corporum hic (id est, in documento, ibidem a pag. 204 producta) contigisse fertur anno MCCXC; translatio vero anno sequenti: pro quo, tomo Maii, quem ibi citavi, scribitur MCCXC: annum MCCXCI indicant notae, hic sub finem translationis signatae; videlicet dies Jovis, XXVI Aprilis, Pascha tum incidente in XXII ejusdem mensis, prout tunc temporis indicabam. Notae ergo omnes illae chronologice cohaerent. In fide itaque istius instrumenti vel dicendum est, inventionis annum non posse confundi cum anno translationis; E sed hanc esse illa posteriorem; vel dictum documentum de falsitate convinci debet: in cujus etiam contextu tempora ista expresse distinguuntur. Nam loco superius apud nos indicato pag. 204 leguntur ista: Has reliquias omni cum diligentia, debitaque reverentia sublatae, in ejusdem sacrae aedis sacrario reposuerunt, quoad usque locus aptus construeretur, ubi honorabilius collocari possent. Delecto itaque loco, statutoque die transferendis Sanctorum corporibus, episcopus etc. Mirabilis porro istorum Sanctorum apparitionis historia, nec non solennis corporum translatio eidem subjecta, legi potest apud nos pag. 204 allegata, quam hic proinde pro inserta habemus. Denique translationem hanc ita annuntiat Galestinus ad diem XXVI Aprilis: Bergomi, translatio sanctorum martyrum Projecti et Jacobi.

23 Si vero hoc instrumentum viderint Bergomensium rerum scriptores, nescio, cur non exactius eidem se conformarint in notando distincte anno, quo sacrae hae exuviae sunt repertae, in quo translatae. Mutius in Historia Sanctorum Bergomensium, anno 1610 impressa, ad calcem Vitae S. Projectitii fol. 152 verso, annum quidem ac diem mensis, quibus reperta sint corpora, notat; sed de translatione ibi nihil. In Vita autem S. Joannis supra memorati fol. 167 refert, ea e loco apparitionis solenni ritu deposita fuisse ad latus dextrum altaris S. Alexandri, fabricato ibidem in illorum honorem sacello, idque accidisse anno 1290, die XXVI Aprilis; atque adeo annum apparitionis seu inventionis non secernit ab anno solennis translationis. Nec vero Coelestinus pag. 19 hanc ab illa distinctis annorum characteribus discriminat: cui adde Guerrinum, qui pag. 73 confuse dicit, Roberti Bongii tempore mirabiliter inventa.. sacra corpora, de quibus hic agimus, quae celebri translatione fidelium venerationi exposuit idem Robertus.

24 Ex his itaque praemissis manifeste conficitur, corrigendam esse utramque Ughelli editionem in Italia sacra, quando in priore seu Romana tom. 4 col. 707 et 708; in posteriore autem seu Veneta col. 500, occasione translationis alterius, de qua inferius erit sermo, scribuntur ista: In ea (ara, de qua ibi agitur) divorum martyrum Projectitii, et Jacobi, ac Hesteriae etiam

AUCTORE
J. P.

martyris et virginis, nec non Joannis episcopi reliquias anno Virginei partus 299 supra millesimum, a monumento, quod in medio templi fossus erat, fuisse religiose translatas, authenticis docetur scripturis. *Corrigenda, inquam, utraque Ughelli editio, quia translationem, a Roberto Bongo factam, scribit accidisse anno 1299, quando translator ille a septem jam annis obierat. In priore enim editione col. 679, in posteriore autem col. 477, signatur qntistes ille Bergomensis anno 1292 e vita excessisse. Idem error occurrit etiam in nostro Ms., quod de alia posteriore translatione asservamus, et quidem sine cyfris ita expressus, anno Virginei partus ducentesimo nonagesimo nono supra millesimum.*

Translatio-
nes alix an-
no 1861,

25 Posterior vero illa translatio accidit anno Christi 1561, Federico Cornelio Bergomensem cathedram tenente: cujus de hac re instrumentum exstat apud Ughellum Romanæ impressionis col. 707 et sequentibus; Venetæ autem a col. 500, quas modo citabam. Rei actæ synopsis habetur tomo II Augusti nostri pag. 540: quam breviter item sic exhibet Guerrinus a pag. 87: Fredericus.. possessionem adiit die 1 Julii ejusdem anni, videlicet 1561.. Statim initio insequentis Augusti deflere debuit una cum universis canonicorum et civium, ob pietatis devotionem, lacrymis dirutionem suæ cathedralis antiquæ S. Alexandri, quæ decreto Serenissimæ Reipublicæ, ob novam urbis munitionem, solo æquata fuit; ideoque ne cum lapidibus et cæmentis primarii venerandique templi memoria periret, cantata ibi ultima pontificali Missa, et instituta pro translatione corporis S. Alexandri, et aliorum Sanctorum, ad concathedralem S. Vincentii solemnem supplicationem, instrumentum edidit. Ex hoc posteris plena et distincta status rerum, translationis sanctarum reliquiarum, et diruendi templi series, et imago provide servatur. Editum est hoc solempne documentum Kalend. Septembris anni MDLXI.. et opportune legitur impressum in Italia sacra Ughelli editionis Venetæ fol. 500, sublatis Romanæ impressionis palmaribus mendis. *Hæc clarissimus Guerrinus: qui utinam ibidem observasset et correxisset turpem illum et palmarem parachronismum, in Veneta editione relictum, et cum iis, quæ pag. 73 superius citata auctor idem præmiserat, neutiquam cohærentem.*

et anno
1704; bre-
vis quorum-
dam Sancto-
rum Ber-
gom. notitia.

26 Postrema denique translatio, quæ accidit anno Christi 1704, his verbis notatur in Officiis propriis Sanctorum Bergomensium, quæ excusa sunt anno 1707, pag. 111: Sacra Rituum Congregatio benigne indulsit, atque concessit, ut Officium translationis sanctorum corporum Alexandri, et sociorum Martyrum Bergomensium, hactenus die XIII Augusti de Communi sub ritu duplici recitatum, imposterum singulis annis die v Maii, qua translatio dictorum sanctorum Martyrum et sociorum anno proxime præterito MDCCIV in novam cathedralem completa fuit, eodem modo, et a quibus recitabatur, recitari possit et valeat. Die IV Aprilis MDCCV. G. Cardin. Carpineus etc. Sanctus autem Alexander martyr, de quo toties jam mentio facta est, Bergomi colitur tamquam patronus principalis, ac ritu duplici primæ classis, die XXVI Augusti; de quo tunc no-

bis erit agendum cum Martyrologio Romano. De D S. Hesteria actum tomo II Augusti, die x a pag. 539: ubi pag. 542 in Annotatis ad ejusdem Sanctæ Acta, dicitur, tractatum iri de S. Grata, antea a nobis nominata. die IV Septembris. De SS. Lupo et Adleida consule diem IX Junii, pag. 239: de S. Jacobo mart. die IV Maii pag. 472. Atque hæc quidem huic nostræ syllogæ addere visum est, ut, quando supra Sancti nonnulli Bergomenses ponuntur, habeat lector plus aliquid, quam sola eorum nomina. Nec vero quispiam hic expectet Vitam S. Projectitii: antiquam enim et genuinam nec habemus, nec exstare novimus: ex autem, quas suo Marte et arbitratu composuere recentiores, debita auctoritate sunt destitutæ, sicut initio hujus sylloges indicatum est: ita ut earum loco subservituræ sint lectiones e Proprio Bergomensi, quæ et Actorum continent compendium, et superius a nobis in hunc finem recitatæ sunt.

27 Optandum vero prorsus esset, ut vel eruditius Bergomensibus, vel nobis præluxisset aliqua primorum ac genuinorum Actorum S. Projectitii notitia, vi cujus lectionum propriarum origo ac pretium commendari a nobis ex voto posset. Sed non videmus, unde hoc sperari aut expectari queat. Etenim nec Acta, nec lectiones propriæ circumferebantur apud Bergomenses diu ante seculum Christi decimum tertium pene absolutum. Atque hoc conficitur ex instrumento, superius indicato, de apparitione, inventione, ac translatione sanctorum quatuor Martyrum Bergomensium, quos inter est S. Projectitius: in illo quippe ad rem nostram hæc narrantur: Permanserunt autem præscriptorum Martyrum corpora in cathedrali ecclesia S. Alexandri Bergomi, per multos annos minus decenter latentia, ita ut BERGOMEUS POPULUS SANCTOS ILLOS VIX SCIRET.. Cumque ibi LONGO TEMPORIS DECURSU SINE DEBITO CULTU aut reverentia stetissent etc. Cum ergo Bergomensis civitas Sanctos illos tunc vix sciret; multo minus sciebat vel noverat, eorum Acta scripto vulgata apud se exstare: nam si hæc novisse, illos non novisse non poterat; proinde tunc apud Bergomenses etiam non exstabant lectiones propriæ, ex antiquis Actis depromptæ.

28 Si enim hæc exstitissent; neutiquam enimvero isti Martyres ibi tam longo temporis decursu sine debito cultu aut reverentia stetissent usque ad annum Christi 1290, quo revelati et cogniti fuere. Itaque quia corpus S. Projectitii diu ante hunc annum fuit sine cultu, immo pene sine notitia, et consequenter sine Officio ecclesiastico, sine Actis, Bergomensi populo tunc ignotis; quærere nobis liceat, an et quo e fonte antiquo biographi sua hauserint, quæ satis liberaliter de Vita ac martyrio ejusdem Sancti ad posteros transmissere seculo demum sexto decimo ac proxime sequente? Ad hæc, permittant nobis, eruditi Bergomenses sincere et aperte fateri, non esse nobis exploratum, unde lectiones propriæ desumptæ sint. Consuli possunt, quæ dicta sunt in fine Commentarii prævii Actis S. Hesteriæ pag. 541. Hæc sunt, quæ de S. Projectitio colligere atque huc transcribere nobis visum est.

Observatio-
nes de Vitæ
S. Projecti-
tii,
E

ac lectioni-
bus pro-
priis.
F

A

D

DE SS. JOANNE ET CRISPO

PRESBYTERIS ROMANIS

FORTE ET MARTYRIBUS

Ex Martyrologiis

J. B. S.

SUB DIO-
CLETIANO.
Martyres hi
aliunde no-
ti sunt,

De hisce duobus sanctis presbyteris frustra a me quæsitæ sunt, quæ dictis pridem in hodierna ad Usuardum observatione superadderem. Id verum est, non infrequentem in hoc Opere de iis mentionem accurrere, et porro occursum, toties nempe, quoties de iis Martyribus actum est, aut porro agetur, quorum sepeliendis corporibus officiosissimam, ut est in Martyrologiis, operam contulisse leguntur. Sanctos varios ab ipsis sepultos, uti et cœmeteria, in quibus sepulti fuerint, enumerat Piazza in suo Diario sacro Romano hoc die, de quibus etiam, ut jam dixi, sermo est in Actis nostris. Neque iis modo diutius in pace quieverint, quemadmodum Martyrologia nostra satis indicare videntur. Neque vero aliunde, aut de aliis ipsorum gestis aut de martyrio edoceri potui hactenus, ut de solo cultu fere hic loquendum supersit.

et signan-
tur in Mar-
tyrologiis.

2 Primus, quod sciam, de ipsis meminit auctor Romani parvi hac simplicissima annuntiatione: Romæ, Joannis et Crispi presbyterorum. Inde eos acceptos brevi hoc elogio ornavit Ado: Eodem die Romæ in sexto Philippi (vide citatum Usuardum) natalis beatorum presbyterorum Joannis et Crispi, qui [in] persecutione Diocletiani et Maximiani multa Sanctorum corpora officiosissime sepelierunt. Quorum meritis et ipsi postmodum sociati gaudia vitæ meruerunt. Hæc ab Usuardo descripta sunt, recte omisso sexto Philippi et Maximiani nomine, quo modo etiam commemorantur in antiquo Bellini, et hodierno Romano, addita sola voce æternæ vitæ. Clarius paulo, nescio an verius, loquitur Beda Plantinianus his verbis: Romæ, beatorum Joannis et Crispi presbyterorum, qui multa corpora Sanctorum in persecutione officiosissime sepelierunt, et ipsi postmodum in pace quieverunt.

Quæritur,
an fuerint

3 Recentiores Maurolycum, Galesinium, Ghinnum aut alios non enumero. Observanda hic postrema Bedæ verba, quæ sane martyrium satis aperte excludunt. Neque vero Vetus illud Romanum, neque Ado aut Usuardus illud asserunt: nam meritis sociari, nihil minus significat, quam eodem genere mortis occumbere; nec aliud innuere videntur, quam quod Joannis et Crispus Martyres sepeliendo meritorum ipsorum participes facti sint, gaudia vitæ æternæ ea ratione promerendo. Nec satis video, Baronium in iis, quæ in

Annalibus ad annum 302, num. 116 scribit, ipsos etiam passos esse, perspicue indicare. Sic habet: Ex eodem quoque Romano clero Joannes et Crispus ordine presbyteratus insignes, cum in eadem persecutione, multorum Martyrum corpora religiose sepulturæ mandassent, et ipsi quoque eorum sunt meritis sociati; quorum memoria consignata certa ipsorum die natali in Ecclesia est insignis.

4 Hæc dicta sint, ut pateat cur in titulo addiderim particulam forte, nimirum quod de illorum martyrio non omnino constaret, quamvis de cetero magis incliner, ut eam palmam eos consecutos existimem, quam ipsis diserte tribuunt Petrus de Natalibus et Ferrarius, nescio tamen qua fulti auctoritate. Audiamus Equilinum episcopum lib. 7 cap. 75: Joannes et Crispus presbyteri Romæ passi sunt sub Diocletiano augusto. Qui cum inundante persecutione ipsius imperatoris, multa Sanctorum corpora officiosissime sepe- lissent, et ipsi ab imperatore tenti, gladioque in Christi confessione cæsi, eorundem Martyrum meritis et ipsi sociati, gaudia vitæ meruerunt xv Kalend. Septembris, ut dicit Ado. Non minus expresse Ferrarius: Quapropter jussu Diocletiani comprehensi, cum fortes in Christi confessione permanerent, ad palmam martyrii pervenientes, consortes eorum, quos sepelierunt, facti sunt xv Kal. Septembris.

5 Habes hic quæ de cultu et martyrio dici potuerunt: quæri modo potest, ubi Sancti sepulti fuerint, aut eorum reliquiæ venerationi expositæ. Ad primum, recte notat Ferrarius, id nec in Adone nec in Usuardo exprimi. Inter chartas nostras invenio imagines binas diversæ magnitudinis, a PP. nostris Pragenses vulgatas, quibus repræsentatur S. Crispus alba et stola indutus inter varia Martyrum corpora, notaturque inferius, sacrum ejus corpus Roma Pragm delatum anno 1637, donatumque ecclesiæ Domus professæ ibidem, ubi religiose colitur. Sitne porro ejusdemmet S. Crispi, de quo hic loquimur, non habeo unde tuto queam statuere; id certe expressum invenio, a celebri nostro P. Nicolao Lancicio acceptum Romæ ex cœmeterio Callisti, seu S. Sebastiani, in quo ambos Sanctos sepultos fuisse asserit laudatus supra a nobis Bartholomæus Piazza in sacro suo Diario Romano.

E martyrii
palmam
consecuti:

ubi item se-
pulta eorum
corpora, ac
publicæ ve-
nerationi
exposita.

F

DE SANCTIS MARTYRIBUS
PONTEMO, PILENTIA, TATIANA ET MARCIANA
HELIANA ET LAUTIA SEU LAUCIANA

J. B. S.

Amaseæ in Ponto.

xviii Aug.

Sintne hi omnes eodem die et loco pro Christo interfecti, haud satis compertum est: simul referuntur in codicibus Hieronymianis apud Florentinium; in cujus Martyrologii exemplaribus nonnulla occurrit diversitas in expressione loci et nominum. Vetustissimi Epternacensis verba sunt: In Ponto, Pontemi, Pilentiae, Tatianae et Martianae virginum, Helianae et Lautiae, vel, ut in Corbeiensi, Laucianae; ubi et locus exprimitur: In Ponto Amaciae civitate, in textu Florentinii, Amisiae, de qua ibi pluribus, quæ certe rem non expediunt, nisi substituantur Amasea, prout in

titulo expressa est. Frustra ex aliis, quæ contracta dicimus, lucis quidpiam quæsieris, cum ipsa magis corrupta sint. De cetero, quid, quo tempore, et a quo tyranno passi sint, non est unde vel eminens conjicias. De Massa Candida, quæ hoc ipso die in Hieronymianis sequitur, agatur cum Romano ad diem hujus mensis xxiv; ubi etiam examinabitur, utrum ejusdem Massæ partem faciant alia, quæ ibi sequuntur, nomina Disciæ vel Dissei, Amaciæ, Potomi, Martyrii, Agapiti, et Ziæ cum sociis eorum.

E

DE SS. LEONE ET JULIANA MARTT.

J. P.

MYRÆ IN LYCIA

DIE XVIII
AUGUSTI.
Habentur
in Fastis
Græcis, ac
Martyrologio Romano.

De publico horum Sanctorum cultu certiores quidem reddimur e Græcis Latinisque Fastis; sed non eodem ubique modo in iis annuntiantur. Menologium enim Sirleti his verbis eos refert: Eodem die (xviii Augusti) certamen sanctorum martyrum Julianæ et Leonis: qui passus est apud mare prope Myram urbem Lyciæ. In nostro apographo e Menæo Chiffletii lego ista: Ἰουλιανῆς μ. καὶ Λέοντος ἀσκητοῦ. Julianæ martyris, et Leonis ascetæ. Menæa magna hæc memorant: Memoria sanctæ martyris Julianæ, ad Strobylum,

(πλησίον τοῦ Στροβύλου) et sancti martyris Leonis, qui passus est ad mare (Mediterraneum) prope Myram Lyciæ. Quibus adde Martyrologium Romanum: Myræ in Lycia, sanctorum martyrum Leonis et Julianæ. Qui sive ad hunc diem, sive ad alium spectent, quo martyres synonymi habeantur in sacris Fastis, proprius est hic eos signandi locus, quo notantur in Martyrologio Romano. Cangius lib. 4 Constantinopolis Christianæ pag. 149 meminit de hodierna Juliana ex Menæis ad hanc diem xviii Augusti.

C

F

DE SANCTIS MARTYRIBUS ROMANIS
HERMA, SERAPIONE ET POLYÆNO

J. P.

Sylloge de cultu ac martyrio.

DIE XVIII
AUGUSTI.
Annuntiantur

Quandoquidem isti Martyres inscribuntur Fastis Græcis ac Latinis, annuntiationes ex utrisque depromptas bifariam dividemus, ac primo signabimus Græcos. Menæa magna excusa hoc die ita illos memorant: Μνήμη τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἑρμοῦ, Σεραπίωνος καὶ Πολυαίνου. Id est: Memoria sanctorum martyrum Hermæ, Seraponis et Polyæni. Binis deinde singulos versibus honorant. Qui Hermæ accinuntur, ita sonant: Ἑρμῶ βιαίως καὶ πετρῆς συρομένῳ. Ὑπῆρξε πέτρα προσφυγὴ λαγῶ πόλος. Raptatus Hermas per petras vi dum fuit; Petra refugium herinaceo cælum exstitit. Duo autem versus sequentes aptantur S. Serapioni:

Τὸν ἐκ πέτρας πάνθενον ἐλκυσμὸν φέρει
Καὶ Σεραπίων, ὁ πλέον στερρὸς πέτρας.
E rupe tractus barbaram ubi subis necem,
Te fortiolem rupe, Serapion, probas.
Supersunt duo hi postremi in laudem S. Polyæni: Ὁ Πολυαῖνος αἶμα χεῖ συρεῖς πέτρας Ὑπὲρ Χριστοῦ χέαντος ἐκ πέτρας ὕδωρ. Petra lacer, Polyæne, fundis sanguinem Pro Christo, aquam qui de petra fudit, tuum.
2 In primo disticho alludit poëta ad illud Psalmi 103 ᾧ. 18 Petra refugium herinaceis. Quod in Veteri Testamento Græco-Latino secundum Septuaginta interpretes ex auctoritate Sixti PP. V. edito, tomo 2 impressionis Parisinæ anni 1628 eodem modo Latine effertur; sed in textu Græco pag. 130

Martyres

AUCTORE
J. P.

A pag. 130 est : Πέτρα καταφυγή τοῖς χοιροφυλλίοις. Et ad vocem herinaceis, τοῖς χοιροφυλλίοις, notantur hæc pag. 132 : Quomodo omnes interpretes transtulisse testatur ad Suniam sanctus Hieronymus, præter lxx, qui dixerint λαγωοῖς, LEPORIBUS ; quod etiam in multis codicibus. S. Augustinus, et vetus, habent utrumque : Petra refugium hericiis et leporibus. *Distichon*, quod secundo loco dedimus, non indiget explanatione. Quod vero dicitur in tertio disticho de Christo, aquam qui de petra fudit, vel intellige de Christo qua Deo, et secundum illud Psalmi 77 v. 16 : Et eduxit aquam de petra. v. 20 ibidem : Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ : vel intellige etiam de Christo qua homine : nam cum petra esset, secundum illud 1 ad Corinthios 10 v. 4 Petra autem erat Christus : nec non 1 Petri 2 v. 8 : Lapis, quem repronaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, et lapis offensionis, et PETRA scandali ; aqua ex hac petra, id est, e sacratissimo Christi latere exivit, uti est apud Joannem cap. 19 v. 34 : Unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua.

in Fastis
Græcis.

B 3 Menologium Sirleti Martyres etiam nostros signat et laudat his verbis : Eodem die (xviii Augusti) commemoratio sanctorum martyrum Hermæ, Serapionis, et Polyæni, qui fuerunt ex urbe Roma, et delati quod Christum colerent, idola vero execrarentur, præsidii Romæ obliti, et Christum ipsum libere confessi, primum in tenebricoso et graveolenti carcere conclusi, atque illinc educti et idolis immolare non passi, per angustissima, difficilia et petrosa loca pertracti, interea Deo ipsi animas commendarunt. Quibus suffragantur Menæa magna typis vulgata. Imperfectam annuntiationem invenio eadem die in nostro apographo Menæi Chiffletiani : Σεραπίωνος καὶ... Serapionis et... Exemplar nostrum Græcum e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensi transcriptum in hoc est singulare, quo die xix hujus illos notet. Hæc enim habet : Μηνὶ Ἀυγούστῳ εἰς τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἑρμοῦ, Σεραπίωνος καὶ Πολυαίνου. Elogium autem seu compendium, quod ibi subditur, martyrii fere coincidit cum Sirletiano ac Menæis impressis, et sic memorat :

Martyrii
compendium

C 4 Οὗτοι οἱ ἅγιοι Μάρτυρες γεγόνασιν ἐν Ρώμῃ * διαβάλλονται δὲ ὑπὸ τῶν ἀπίστων ὡς Χριστιανοί. Συλληφθέντες οὖν ὑπὸ στρατιωτῶν, παρέστησαν τῷ ἐπαρχῷ τῆς Ρώμης, καὶ ἐρωτηθέντες, ὡμολόγησαν ἑαυτοὺς Χριστιανοὺς καὶ δούλους Χριστοῦ. Διὸ προσάσσονται ὑπὸ τοῦ ἐπαρχοῦ βληθῆναι ἐν φυλακῇ σκοτεινῇ καὶ δυσώδει. Καθευρχθέντων δὲ αὐτῶν, ὕμνου τὸν Θεὸν καὶ εὐλόγου, ἀγαλλιώμενοι ἐν τῇ αὐτῶν ὁμολογίᾳ. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐκβληθέντες τῆς φυλακῆς παρέστησαν τῷ ἐπαρχῷ * ἀναγκασθέντες δὲ ὑπὸ αὐτοῦ θύσαι τοῖς εἰδώλοις, οὐκ εἶχαν, οὐ δὲ ἐκάμφθησαν τὸν νοῦν, τοῖς προσοχθίσμασι τῶν εἰδω-

λῶν προσκυνῆσαι. Ἀλλὰ τρανέστατα τὴν πίστιν τὴν εἰς πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα ἐκήρυξαν, καταρώμενοι τὰ εἰδῶλα καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτά. Τότε ἐκέλευσεν ὁ ἑπαρχος συρῆναι αὐτοὺς ἐν τραχέσι καὶ πετρώδεσι τόποις * οἵτινες ἐν τῷ σύρεσθαι ἐτελειώθησαν, πληρώσαντες τὴν καλὴν αὐτῶν ὁμολογίαν. Τὰ δὲ λείψανα αὐτῶν ἄνδρες εὐλαβεῖς ἐν ἐπισήμῳ τόπῳ ἐν τιμῇ προέπουσιν κατέθεντο * ὧν ταῖς εὐχαῖς καὶ πρεσβείαις, Κύριε ὁ Θεὸς, σῶσον ἡμᾶς, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος. ὅτι εὐλογητὸς ὑπάρχεις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

5 Sancti Martyres hi Romæ sunt nati. Deferruntur autem ab infidelibus, quod Christiani sint. A militibus ergo comprehensi sistuntur præsidii Romæ, et interrogati, Christianos se ac Christi servos esse confessi sunt. Quamobrem in tenebrosum ac foetentem carcerem detrudi jubentur a præside : in quo inclusi Deum laudabant ac benedicebant, in sua confessione exultantes. Deinde a custodia ejecti comparuere coram præside : quo dum cogerentur sacrificare idolis, non consenserunt, neque inflexus eorum est animus ad simulacra gentilium adoranda. Verum manifestissime fidem prædicarunt, quæ est in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, execrantes idola eorumque cultores. Tunc præses jussit illos raptari per aspera et petrosa loca. Qui inter raptandum mortui, egregiam suam complevere confessionem. Viri autem religiosi in loco insigni deposuere decenti cum honore illorum corpora : quorum orationibus ac intercessionibus Domine Deus salva nos, qui utique bonus ac benignus es ; quia benedictus es in secula seculorum. Amen. Codex vero ille, e quo hæc sunt deprompta, pluribus indicatus a nobis est die viii Augusti, tomo ii ejusdem mensis, pag. 344, num. 8 et 9. Consuli etiam potest Lambecius lib. 8 Commentariorum de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi pag. 201. Hæc sunt, quæ notanda duximus ex hagiologis Græcis ; e Latinis vero ista.

e Græco hic
Latine red-
ditum.

6 Habet eos Galesinius hoc die, quo item Martyrologium Romanum publico per Ecclesiam universam cultu honorandos præscribit, annuam illorum memoriam ita annuntians : Ibidem (Romæ videlicet) sanctorum martyrum Hermæ, Serapionis, et Polyæni, qui per angusta, saxosa et aspera loca raptati, animas Deo reddiderunt. Quo tempore, quove sub imperatore aut præside martyrium consummarint, incompertum nobis est. Ferrarius eodem etiam die illos intexuit Catalogo Sanctorum Italix, addens in annotatione : Græcorum monumenta circa horum Martyrum passionem Henricus Canisius tomo 2 Antiquarum lectionum refert ; sed nulla in iis de tempore, neque de imperatore, sub quo passi sunt, habetur mentio.

Cultus in
Martyrolo-
gio Romano
etc.

DE SANCTA HELENA

VIDUA IMPERATRICE

MAGNI CONSTANTINI MATRE

ROMÆ

J.P

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Nomen, annus ac locus natalis.

ANNO CIRCI-
TER CCCXVIII.
Triplex
Sanctæ no-
men; nata-
lis, et lo-
cus.

Magna hæc fortisque Mulier cum propriis tum Constantini Magni, filii sui, meritis ac virtutibus adeo claruit, ut nominis sui splendorem quaquaversum diffuderit per orbem terrarum, uti perspicuum fiet per decursum hujus nostri Commentarii. Et primo quidem ad nomen Sanctæ nostræ quod attinet; non unum ipsi inditum fuisse, indicio sunt nummi, quos exhibet Cangius inter familias augustas Byzantinas pag. 41; pro eadem etiam re citatum invenio Theaurum rei antiquariæ quem Goltzius in lucem dedit, pag. 125. Appellata igitur est Flavia, Julia, Helena. Quæ inferius § II afferentur de morte ejus, fundamentum præbent innectendi natales ejus anno Christi circiter 248. At de natalium loco major est controversia, auctorum judiciis in varias sententias distractis. Sunt enim qui eam Britannam velint; alii Trevirenses; Drepanensem in Bithynia alii fuisse prædicant; alii aliam. Hoc argumentum pluribus pertractat Usserius in Britannicarum ecclesiarum primordiis cap. 8; quæ omnia huc transcribere, tam est longum, quam minime necessarium.

Angli

2 Noster Alfordus librum edidit hoc titulo: Britannia illustrata, sive Lucii, Helenæ, Constantini patria et fides: ubi consuli possunt, quæ pro Britannia congerit. Cum autem post illud opus Laudati auctoris, in lucem prodierint ejusdem Annales ecclesiastici Britannorum etc., ex his proponere visum est, ubi et cur S. Helena primam hausisse lucem dicatur apud Britannos. Nascitur, inquit ad annum Christi 247, num. 2, Helena e patre Coëlo, quem supra dixi virum principem in Trinobantum, Regnorum et Icenorū provinciis. An apud Regnos vel potius apud Trinobantes nata sit, quæstio esse potest (de qua infra ad annum cclxxv num. 61) quia utrobique parens principatum tenebat. Communior nostrorum opinio pro Trinobantibus est: ubi Essexiensis ager, et urbs Colcestria, illius agri primaria Helenam suam civem et principem asserit. Fuit certe hoc tempore urbs illa florentissima "ut infirma nita vis antiquorum nummorum quotidie eruta" plane docet inquit Cambdenus in Colcestria, et addit: "In nullos tamen Gallieno antiquiores incidimus. Erant Tetricorum, Victorinorum, Posthumi, Cerausii, Constantini, et qui subsecuti sunt imperatorum". Hi sunt (de primis loquor) qui tyrannidem usurpantes sub Helena virgine aut parente, Britannias in factionem suam traxerunt.

3 Ceterum, quod Helena in supradicta urbe nata sit, probat idem author non contemnendo argumento. "Cives Colcestriæ, inquit, Flaviam

"Juliam Helenam, Constantini Magni matrem, suam alumnam fuisse asserunt, ex Coëlo rege natam. Et in memoriam crucis ab ea repertæ, crucem nodosam, inter quatuor coronas positam, publico in clypeo gerunt". In eadem quoque urbe natum ex Helena Constantinum dicam infra, videlicet ad annum cclxxv num. 61 et 62: E quem locum consulere lector potest. Auctores vero, qui Sanctam Britannicam fecere, compendiose assigno ex Usserio superius allegato. Fæminam primariam Britannicæ refert ex Chronico quod Flavio Lucio Dextro attribuitur; sed Chronicon illud tamquam apocryphum ab eruditissimis passim exploditur. Deinde ex Martini Poloni Chronico narrat, filiam regis Britannicæ exstitisse; ex Henrico autem Huntingdoniensi scribit ista: Helena, Britannicæ nobilis alumna, Londiniam muro, quod adhuc superest, cinxisse fertur, et Colecestriam mœnibus adornasse. Ex Polydoro Vergilio: Britannica matre genitus Constantinus. Ex regis Angliæ Oratoribus, quin in concilio Constantiensi cum Gallicani, et in Basileensi cum Castellani regis legatis de πρῶτοις (id est primatu) concertarunt: Domus regalis Angliæ... sanctam Helenam... educere comperta est. Ex Henrico Huntingdoniensi, Filiam regis Britannici de Coleccotre, cui nomen erat Coël. et Celecestriam mœnibus adornasse, memorat etc. Quibus adde, si velis, Vitam S. Helenæ, cujus apographum habemus e Ms. Blaburensi Hirsaugiæ: Helena, ait, Clohelis Anglorum regis filia. His ita hactenus propositis in favorem natalium sanctæ nostræ Imperatricis apud Britannos, liceat nobis desiderare testimonia alia, quæ sint hujusmodi, ut sua antiquitate, sinceritate ac fide accommodatum controversiæ adeo agitatæ ac incertæ pondus atque adeo assensum conciliare possint, antequam Anglorum sententiæ suffragemur.

4 Difficultates porro, quæ eidem incommodant, allegantur apud Morinum in Historia Ecclesiæ Christianæ per Constantinum liberatæ, Gallice edita, parte 2 cap. 6 pag. 178 et sequentibus. Et vero silentium Venerabilis Bedæ, qui tanta inter sui temporis scriptores eruditionis laude floruit seculo octavo, quique Historiam ecclesiasticam gentis Anglorum exacte admodum et prolixe conscripsit, a tempore, quo illa provincia cepit innotescere Romanis, ad sua usque tempora contextam; Beda, inquam, laudatæ Historiæ lib. 1 cap. 8 sic memorat: His temporibus Constantinus, qui vivente Diocletiano Galliam Hispaniamque regebat... in Britannia mortem obiit. Hic Constantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit. Quæro jam

sibi adscri-
bunt;

AUCTORE
J. P.
eam sibi
vendicant

^A Jam a lectore partium studiis vacuo, an sit verosimile, Bedam silentio pressurum fuisse Sanctæ Britannos ex patre Coëlo natales, adeo Britannorum nationi illustres, si eos inter antiquiora Britanniae monumenta alicubi comperisset? Ad hæc, nonne S. Gregorius Magnus optimam nactus erat opportunitatem agendi natalibus istis, quando ad Bertham alias Adilbergam Anglorum reginam scribens, ei gratulatur Anglorum conversionem, hortaturque impense, ne regis animum ad perfectam fidei Christianæ dilectionem succendere diutius negligat. Ita tamen loquitur sanctissimus ille Pontifex epistola 29 (al 59) libro II, Indictione 4, col. 1113, tom. 2 Operum Parisiis editorum anno 1705: Nam sicut per recordandæ memoriæ Helenam, matrem piissimi Constantini imperatoris, ad Christianam fidem corda Romanorum accendit (Deus) ita et per gloriæ vestræ studium in Anglorum gente ejus misericordiam confidimus operari

sed iis non
assentimur.

^B 5 Jam vero si natale illud S. Helenæ solum apud antiquiores Angliæ scriptores cognitum fuisse, quomodo S. Gregorio fuit incognitum, qui in conversionem Anglorum toto pectore incumberebat? Sin autem cognitum ipsi fuerit, quomodo fieri potuit, ut, ad reginam illam Angliæ scribens ac de Helena loquens, verbo vel unico non indicaret, primum illam ibidem spirare cœpisse, indidemque primam traxisse originem illustre illud sidus, quod virtutibus et exemplis longe lateque Orientem et Occidentem illustravit. Hæc enimvero vel similia magnus Pontifex opportune et apposite ad Bertham de Helena videtur scripturus fuisse, ut hujus exemplo illam magis incitasset ad propositum suum, si quidquam de dicta patria rescivisset. At quid de aliis, qui Imperatricem nostram volunt esse suam? Veniamus ad Trevirenses.

Trevirenses

^C 6 Almannus, qui vixit seculo nono, quique inferius pluribus memorabitur, in Sancta Vita, Beata, ait, Helena oriunda Trevirensis. Gotfridus Viterbiensis Chronicorum parte 15 sub finem ita scribit: Helenam quidam ex patria Treverorum oriundam asserunt. Otto Frisingensis in Chronico libro 3 cap. 45: Helenam ex pago Treverorum oriundam dicunt: unde eandem ecclesiam plurimum eam decorasse tradunt. Inter Usuardi a nobis editi auctoria, ex ejusdem editione auctoris Lubeco-Coloniensi notantur ista ad hanc diem XVIII Augusti: Sanctæ Helenæ. Treverorum indigenæ nobilissimæ. In Annalibus Trevirensibus apud Browerum tom. I libro 4 ad Christi annum 327 num. 14 citatur caput veteris scripturæ: HEC HELENA TREVEREOS GALLIÆ INDIGENA. Et ista notantur: Res nova dicis; imo vetus, quod præterire, * qui tanto ætate inferiorem Nicephorum, aut multo quoque recentiores Anglorum scriptores hic audiunt. At enimvero jam olim in hac ecclesia decantatum, et in usus publici Breviaria transfusum, augustam Helenam ortam in Treviris. Creditum ita passim ante aliquot secula, an ignorare poterant, qui publicæ fidei habuere testes Ottonem Frisingensem, Godefridum Viterbii et Bonnensis ecclesiæ in antiquis membranis haud spernenda documenta; quæ clarissimus jurisconsultus Jacobus Cadius, Bonnensis ecclesiæ quondam decanus, et postea protonotarius Maguntinus exprompsit, et cum Jacobo archiepiscopo communicavit.

* f. præter-
iere,

7 Verbum hoc Trevirorum sidus tam fero demum exoriens discutit et offuscat publice jam pas-

sim, sat scio, diffusa historiæ lux, quam avide eruditi sequuntur, cum qui plures, Britannam genere regio, qui potiores, Drepanitidem aut Dardanum humili et obscuro genere natam prædicant. Pro his Ambrosius et Eutropius, cum stabulariam dicunt, et obscuro matrimonii; pro alijs faciunt Britannici scriptores, non quidem antiqui, sed quorum, ut elegantissimi vir ingenii dixit, mediæ aut novellæ ætatis assertio, cum Coëli, nescio ejus regis, filiam produnt. Atque ex hac varietate narrationis profectum, ut ex peritissimis harum rerum, qui Britannicam amplexus est (Baronius videlicet tomo 3 Annalium ad annum 306) Nicephori historiam repudiarit ceu mendacissimam; contra cui Græca placuit, verissima Nicephorum tradidisse scripserit. Verum tum ista, quæ recitavi, tum alia, quæ apud laudatum auctorem sequuntur, Helenæ patriam parum compertam esse potius indicant, quam locum ullum certum ac determinatum e pluribus inter eruditos controversis vere ei natalem fuisse convincant, tametsi tamen Græcos ac Britannos ejusdem competitores rejiciat.

8 P. Jacobus Masenius noster in notis et additamentis ad tomum primum Browerianum a pag. 576 telam hanc operosius retegere conatus est, et Sanctæ nostræ natales arctius adstringere Trevirensibus; sed an non majore cum molimine, quam operæ pretio? Nam variorum, qui pro solo ipsius natali certant, sententiis in medio positis, ex ipsa pugnantium inter se auctorum dissensione, non nisi conjecturis rem agi, dicit esse manifestum, Jam vero, uti pergit, potissimum Britannorum ex Panegyri fundamentum cum Browerus atque ante ipsum Lipsius quoque elidat, nihil deinde et his præterquam in domesticis et serræ ætatis testibus jure suspectis adminiculi restat; ut proinde jactata hactenus veritas maximum apud Treviros præsidium repertura videatur Proxime idem Masenius recitat nonnulla e Basilii Porphyrogeniti imperatoris libris Basilicis, constitutiones imperiales complexis, ubi Romanum filium admonet, non temere cum quavis gente nuptias esse conciliandas, præterquam cum solis Francis. Hos enim solos magnus ille vir Constantinus sanctus excepit, quod et ipse habuit ex partibus illis ortam. Sed 1°. Quidnam satis solide pro patria Constantini Magni conficies e Constantino Porphyrogenito, qui vixit seculo decimo? 2°. Fac tamen aliquid pro eadem inde confici; quid tum? Nam sive Constantinus Magnus fuerit Francus, sive Britannus, sive alius (quam controversiam adeo inter eruditos agitatam resuscitare, non est hujus loci) quo pacto e patria illius, qualiscumque demum ea sit, extundes patriam S. Helenæ matris ejus:

E
argumentis

9 Infirmiorem hujus argumenti vel ipsemet satis animadvertit Masenius, dum, illo relicto, aliud assumit his verbis: Sed cum nobis pro matre Constantini Helena potius, quam pro Constantini patria hæc suscepta lis sit, illustrius ex archivo nostro testimonium depromam, a Silvestro, ejusdem ætatis Pontifice, Trevirensi ecclesiæ, in Helenæ Augustæ gratiam, apostolico diplomate tributum, quod inter metropolitanæ et archiepiscopalis ecclesiæ diplomata collectum ante annos facile trecentos a Balduino Trevir. archiepiscopo in libro pervetusto exhibetur, cujus cum partem aliquam Browerus, nec tamen ex integræ fidei apographo dederit, et P. Sirmondus inter posthuma scripta reliquit, ego totum verbotenus hoc loco reddam. Sic enim Silvester Papa Treberensi scribit

et diploma-
te quodam,

AUCTORE
J. P.

scribit Ecclesiæ: " Sicut in gentilitate propria virtute
" te, sortire et nunc, Trebir, primas, ac super Gallos
" et Germanos prioratum, quem tibi præ omnibus
" harum gentium episcopis in primitivis Christianæ
" religionis doctoribus scilicet Eucharior, Valerio ac
" Materno, ac per baculum caput Ecclesiæ Petrus
" signavit habendum, suam quodammodo minuens
" dignitatem, ut te participem faceret. Quem ego
" Silvester, ejus servus successioneque indignus,
" per patriarcham Antiochenum Agritium renovans
" confirmo ad honorem patriæ dominæ Helenæ au-
" gustæ, metropolis ejusdem indigenæ; quam ipsa
" felix per apostolum Matthiam a Judæa translatum
" cum tunica et clavo Domini, et dente S. Petri,
" et sandaliis S. Andree, et capite Cornelii Pa-
" pæ, ceterisque reliquiis magnifice ditavit spe-
" cialiterque provexit. Hujus privilegii conscii no-
" civi æmuli communione dirimantur, quoniam ana-
" themate maculantur. "

ad persua-
dendum
non satis
accommoda-
tis.

10 Si sincerum ac genuinum esset illud diploma, nemo inficias ierit, quin præsens controversia in favorem Trevirensium decidenda sit, tam claris utpote ac tam disertis terminis ad honorem patriæ dominæ Helenæ augustæ, metropolis ejusdem indigenæ in dicto diplomate declarata: si genuinum, inquam esset: quod an pro tali haberi debeat, proxime nunc expensuri sumus, eaque de causa totum, prout exstat apud Masenium, illud transcripsimus. Diploma hoc etiam habetur in Epitome gestorum Trevirorum, a Joanne Enen Teutonico sermone edita, et Latine redita a Joanne Scheckmanno, cap. 5 fol. 16 verso, nec non in Gestis Trevirorum ab Urbe condita usque ad annum Christi 1132, quæ exstant inter Accessiones historicas Godefridi Guilielmi Leibnitii, cap. 30; quod nunc examinabimus.

§ II. Examinatur diploma, quo Trevirenses sibi tribuunt Sanctæ natales; ad quos illi probabilius pertinere videantur; Helenæ genus.

C

Diploma illud

Inter alia, quæ diplomati isti officiant, incommoda, merito videtur illud contra sinceritatem ejus objici posse, quod varia monumenta, quæ sub S. Silvestri PP. nomine circumferuntur, pro suspectis et apocryphis habeantur: cujusmodi sunt Acta ejus, prout videre datur apud Pagium in Criticâ Baroniana ad annum 315 num. 4; indulgentiæ ibidem num. 5; item rescriptum ad synodum Nicenam apud Coustant in Appendice ad epistolas Romanorum Pontificum pag. 54: quibus adde epistolam, quæ ibidem exstat pag. 38; Constitutum denique sub nomine prædicti Pontificis de quo ibidem agitur. Hæc cum ita sint; dic, amabo, an imprudentiæ accusandus esset is, qui Silvestrinum illud, uti volunt, diploma non statim admitteret tamquam legitimum, sincerum ac genuinum, sed formidinem conciperet, illud instrumentum sancto huic Pontifici esse suppositum, vel esse vitiatum hac saltem parte, qua natales S. Helenæ Trevirensibus adscribit? Et vero suspicio ista maxime confirmatur ex ipso Browero Annalium Trevirensium lib. 4 num. 2, ubi sic scribit: Cæterum diploma, a

Silvestro traditum, etsi rerum et temporum tot D injuriis casibusque periit, sententia tamen vetustissimis asservata schedis mansit, Et mox ita illud recitat.

12 " Sicut in gentilitate propria virtute, sorte et nunc, Trevir, super Gallos et Germanos primatum, quem tibi præ omnibus harum gentium episcopis, in primitivis Christianæ religionis doctoribus, Eucharior, Valerio, Materno, per baculum caput Ecclesiæ Petrus signavit habendum, suam quodammodo minuens dignitatem, ut te participem faceret. Quem ego Silvester ejus servus, successione indignus, per Agricium patriarcham renovans confirmo. " Hæc Browerus: ubi vides, nullum haberi vel minimæ syllabæ apicem de patria S. Helenæ. Ex hactenus circa utrumque diplomatis exemplar expositis varia poterunt formari argumenta, quibus hujusmodi rerum gnari impugnent illa ejusdem exemplaria in quibus patria jam dicta asseritur, quidquid sit de rebus aliis in eodem diplomate contentis, quæ proprie non spectant ad nostrum propositum.

qua saltem
asserit

13 Dicent itaque adversus illud primo: Browerus, oculatissimus ac sagacissimus monumentorum Trevirensium indagator et eruditor, asserit diploma, a Silvestro traditum, rerum et temporum tot injuriis casibusque periisse, diploma, inquam, primigenium ac genuinum; sententiam tamen ejusdem vetustissimis asservatam schedis mansisse; quisnam ergo credat, genuinum esse exemplar, quod producit Masenius? Dicent secundo; Masenius accusat Browerum, quod partem aliquam diplomatis Silvestrini, nec tamen ex integræ fidei apographo dederit. Sed quomodo probabit Masenius, suum exemplar esse integrioris fidei, quam Browerianum? Dicent tertio: Masenianum exemplar deterioris esse notæ quam Browerianum deducitur ex eo, quod nimium probet, atque adeo nihil probet: probat enim littem de patria S. Helenæ finitam esse; quam tamen hactenus nec finitam, nec umquam clare, perspicue ac fide historice certa finiendam, inter eruditos putamus. Dicent quarto: Videtur verosimile Masenianum diploma non latuisse Browerum, qui utpote in rebus Trevirensibus longe plura viderit, quam Masenius, sed ex suo potius, quod perierat, sententiam vetustissimis asservatam schedis exhibere voluisse; quod censeret illam esse magis sinceram, quam diploma Masenianum. Dicent quinto: Ex omnibus hisce rationibus suspicamur omnino, voces illas, Ad honorem patriæ dominæ Helenæ augustæ, metropolis ejusdem (Trevirensis) indigenæ, a recentiore quodam philopatride suppositas atque intrusas fuisse. Atque hæc sunt, quæ contra Masenianum diploma objici possunt, quæque eruditus Trevirensibus tantisper consideranda proponimus, onus eis injicientes, ut istius instrumenti integritatem ac fidem solidis argumentis probent, si possint. Alia est quaestio, an Sancta apud Treviros habitavit, et quænam ibidem gesserit, de qua inferius tractari poterit. Ad Almanum supra num. 6 citatum, reponere potest, non videri eum rebus Helenianis satis instructum fuisse, cum mox addat: Tantæ fuit nobilitatis (de qua re agam § 3.) Certe non satis antiquus est, ut ipsius auctoritate stari possit. Superest, ut dicamus de Drepanensibus in Bithynia, qui S. Helenam volunt esse suam.

E
natales S.
Helenæ
apud Trevi-
renses, re-
jicitur.

14 Procopius Cæsariensis, qui floruit seculo sexto æræ vulgaris, lib. 5 cap. 2 De ædificiis Justiniani imperatoris, ita memorat: In Bithynia

Præplacet
opinio,

A nia est urbs, de nomine dicta Helenæ, matris Constantini aug. Quippe natam ibi Helenam perhibent, cum esset vicus ignobilis: cui quidem Constantinus, in præmium nutritionis, nomen ac dignitatem urbis concesserat; sed nullum imperatoris magnificentiæ monumentum reliquerat. Nam si ornatum et structuram spectes: statum pristinum locus retinebat, nudo urbis titulo insignis, Helenæque alumnae suæ nomine gloriosus. *Ex his conficitur, tempore Procopii Cæsariensis famam fuisse in Oriente, quod S. Helena vitales auras primum hauserit in Bithynia. Si quæras, quo Bithyniæ loco; in Chronica Eusebii Pamphili, quod S. Hieronymus Latine reddidit, et Josephus Scaliger edidit, ad annum 328 de loco isto Bithyniæ hæc attestantur: Drepanum Bithyniæ civitatem in honorem martyris Luciani ibi conditi Constantius * instaurans, ex vocabulo matris suæ Helenopolim nuncupavit. Urbs itaque ista, de qua loquebatur modo Procopius, Drepanum est. Cellarius lib. 3 cap. 8 Notitiæ orbis antiqui pag. 174 situm loci istius describens, Bosporum, ait, versus Drepane sive Drepanum. Stephanus: " Est etiam Drepane in Bithynia ad sinum Astace-*

* Constan-
tinus

B num ". Etymologico autem magno ita situs describitur: " Drepanum est etiam locus Bithyniæ " ad Bosporum situs ". Fuit ergo Bosporo proximum, seu inter Astacenum sinum et Bosporum, ut ab utroque denominari potuerit, atque remotior, quam Pronectus, a Nicomedia. Hanc Drepanem sive Drepanum eum locum esse Nicephorus Callistus tradit lib. 7 cap. 49, quem Constantinus Helenopolim in matris honorem adpellaverit. " Oppidum, " inquit, Drepanum, matrem honorans, Helenopolim adpellavit ".
 15 Jam vero ex iis, quæ de tribus populis, Britannis utpote, Trevirensibus ac Bithyniensibus, in quibus præsentis controversiæ cardo potissimum vertitur, pluribus hactenus a nobis sunt proposita, duæ conclusiones deduci posse ac debere nobis videntur; quarum altera sit, famosissimam hanc litem, quæ tot eruditorum ingenia in varias diu multumque distraxit sententias, nec decisam esse huc usque, nec porro hic decidendam fide historice certa: altera autem, videri nobis, potior rem esse causam Bithyniensium seu Drepanensium, quæ videlicet jam tum a seculo sexto fuerit in stabili possessione, ut ita loquar, cum publica tunc temporis istius rei fama circumferretur, uti ex Procopio eruimus. Auctores autem qui vel pro Britannis vel pro Trevirensibus superius allegabantur, si cum seculo Christi tertio, quo nata fuit S. Helena, conferantur, novitii debent censi; sin vero cum seculo sexto, quo vixit Procopius, nimium recentes, quam ut hujus antiquitati præponderare valeant. Quod Browerus dicebat supra num. 6 e veteri, uti vocabat, scriptura, non multum videtur habere ponderis, quamdiu non constat, ad quodnam seculum vel tempus præterpropter illa scriptura referri debeat, nec producuntur notitiæ, vi quarum possit examinari an respectu S. Helenæ veram et accommodatam vetustatem habeat. Atque hæc, quæ in favorem Drepanensium in Bithynia retulimus, admodum consentiunt cum dictis jam pridem a Papebrochio nostro tomo v Maii die xxi in Commentario historico S. Constantini Magni imperatoris, pag. 20, ubi hæc leguntur: Acturi de S. Helena cum Latinis xviii Augusti, nihil necesse habemus de natalibus ejus nunc operosius disputare; interim tenemus, non Britannam, sed Bithynam fuisse, ex eaque verosimiliter urbe, quam deinde filius

Augusti Tomus III.

ejus in matris honore restauratam voluit Helenopolim dici.

16 Baronius tom. 3 ad annum Christi 306 a num. 12 de Helenæ patria ac genere agens, Sci-
 mus, ait, Græcorum recentiores (Eusebius enim, licet rerum Græcarum amplificator egregius, hæc silentio prætermisit) Nicephorum lib. 7 cap. 18, et alios, qui commentitiæ historiæ fidem præstiterunt, eam fuisse Bithynam genere affirmare; de qua et ejusmodi fabulam concinnarunt etc.; de hac re mox videbitur, quando de Sanctæ genere agitur. Deinde postquam asseruisset idem Baronius, natale solum Constantino obtigisse Britanniam, sic pergit num. 16: Qua pariter ratione æquius est dicere, Helenam fuisse Britannam, quam Bithynam. Sed respondeo primo: Aliud omnino est, quærere de natalibus Constantini Magni; aliud de natalibus matris ejus: neque hi ex illis recte deduci queunt, sicut supra num. 8 insinuabam. Secundo. Inter Græcos recentiores ac historiæ commentitiæ sectatores non est locandus Procopius Cæsariensis, de quo dixi. Tertio. Patriam Constantini alii aliam statuunt: nam Pagius in Critica Baroniana ad annum 306 num. 9 Eminentissimum Annalium ecclesiasticorum conditor corrigens, Constantini, inquit, Magni patriam fuisse Naissum, oppidum Daciæ mediterraneæ, nunc Serviæ dictæ, certum esse debet. Et post hujus assertionis suæ probationem ita concludit: Quare quod Constantinus Angelus sive Britannus fuit, inter fabulas computandum. Tillemontius tomo 4 Historiæ imperatorum nota 3 in Constantinum pag. 615 Naissi natum illum fuisse, etiam tenet.

AUCTORE
J. P.

Responde-
tur Baro-
nio,

E

17 Apocrypha est sententia Eutychie patriarchæ Alexandrini, qui in libro, cui titulus Contextio gemmarum, sive in Annalibus, interprete Edwardo Pocockio, tom. 1 pag. 408 de Constantio, Constantini patre, sic fabulatur: Hic in partes Mesopotamiæ ac Rohæ profectus, dum in oppido quodam Rohæ Caphar Phacar [vico figuli] dicto subsisteret, vidit ibi mulierem pulchram, formosam, nomine Helenam, quæ a Barsica episcopo Rohensi ad fidem Christianam conversa fuerat, nec non legere didicerat: quam cum a patre petitam in uxorem sibi duxisset, ea ab ipso gravida facta est. Reverso deinde Constantio Byzantium peperit Helena filium pulchrum, mansuetum, intellectu præditum.. Constantinum, qui Rohæ educatus, Græcorum sapientiam addidit. Hæc ibi. Quæ dictus auctor nugatur de matrimonio Constantii cum Helena inito castigari possunt ex dicendis paragrapho proxime sequente; patria vero Mesopotamiensis, quæ ibidem indicabatur, confutatur ex superioribus, quibus Sanctam putavimus in Bithynia natam apud Drepanenses. Apocrypha, inquam, est sententia Eutychie, qui seculo demum Christi decimo, quo vixit, tale commentum vel confinxit, vel ex fabulosis documentis adoptavit, unum utique ex aliis pluribus, quibus Contextionem gemmarum, quam citabam, infarsit. In his enim occurrunt plura notatu quidem dignissima, quæ frustra alibi quærentur: certe plurima anilibus fabulis simillima, quæ si non ex proprio cerebello finxerit, saltem ex futilibus ecclesiæ suæ monumentis hausit, uti observat Caveus heterodoxus in scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria.

ac refellitur

18 Nec melioris notæ sunt, quæ in concilio Nicæni Præfatione, ex Arabicis Orientalium codicibus Latinitate donata ab Abrahamo Ecchelen-
 lense, habentur apud Labbeum tomo 2 Concilio-

duorum
aliorum
sententia.

quæ asserit
patriam ei
fuisse Dre-
panum in
Bithynia.

AUCTOR
J. P.

rum col. 384 his verbis : Tot furores et irarum scintillæ, quas dudum in imperatorum incenderat animis diabolus adversus Christianos, per mulierem quamdam, nomine Helenam, quæ ab ineunte ætate Christiana fide et moribus ab Edessenæ urbis episcopo imbuta erat, sedatæ et extinctæ sunt. Sed ibidem col. 386 (pro qua legendum col. 388) disertius dicit auctor ille, quisquis est, Helenam Edessæ natam, quando meminit Constantini filii Helenæ mulieris EDESSENÆ. Sed scriptor ille satis aperte indicat suam in rebus gestis S. Helenæ imperitiam, dum perperam asserit, eam AB INEUNTE ÆTATE Christiana fide et moribus ab Edesseno episcopo imbutam fuisse; prout planum fiet mox ex § 4 et 5; cum demum anno circiter ætatis sexagesimo quinto ad Christi fidem conversa fuerit. Imperitam quoque ejusdem auctoris hallucinationem proferam eodem § 4 in fine. Dispiciendum nunc est, e quo genere originem traxerit.

Natales
hausit Sane-
ta

B 19 S. Ambrosius in concione de obitu Theodosii senioris augusti ita in rem nostram memorat : Stabulariam hanc primo fuisse asserunt, sic cognitam Constantio seniori, qui postea regnum adeptus est. Bona stabularia, quæ tam diligenter præsepe Domini requisivit. Bona stabularia, quæ stabularium non ignoravit illum, qui vulnera curavit a latronibus vulnerati. Bona stabularia, quæ maluit æstimari stercora, ut Christum lucrifaceret. Ideo illam Christus de stercore levavit ad regnum etc. Morinus supra num. 4 citatus adjuncta tria in istis S. Ambrosii verbis expendit pag. 182, ut omne, quo elevari possit ejusdem auctoritas, dubium removeatur. Et unum quidem adjunctum desumit a tempore, quo Doctor ille sanctus scribebat, octo videlicet et quinquaginta annis post mortem Constantini; quique aliunde ob senectam grandævam adeo temporibus Constantii erat vicinus, ut mors ipsius præcesserit natales filii ejus annis quinque. Alterum adjunctum promittit Morinus e persona S. Ambrosii, cujus pater exsisterit præfectus Galliæ Cisalpinæ, id est, plus quam tertiæ partis Italiæ. Tertium denique accipit e Constantini et Helenæ personis, quarum origo et consanguinitas seu parentela tunc temporis incognita esse non potuerint tam magno domino. Et quid dico, inquit, tam magno domino? imo vero quisnam adeo esse peregrinus tunc potuerit in Romano imperio, qui natales ignoraret hominum tam illustrium, quorum liberos viderant imperatoria dignitate insignitos? Ita ratio cinatur citatus auctor ad corroborandum testimonium S. Ambrosii, cujus tempore Sancta nostra e vili ista conditione ad imperii honores evecta asserebatur. Unde sequitur, ut tunc fama publica pro tali habita fuerit.

ex humili
genere.

20 Eutropius in Romanæ historiæ Breviario, una cum Historiæ Romanæ scriptoribus minoribus Græcis anno 1590 Francofurti edito, sic loquitur lib. 10 pag. 128 et 129 : Constantio mortuo, Constantinus EX OBSCURIORE MATRIMONIO EJUS FILIUS, in Britannia creatus est imperator. Scriptor autem ille ob antiquitatem suam mereatur magnum fidem : vixit enim cum Juliano Apostata. Audiatur libro 10 citato pag. 133 : Julianus rerum potitus est; ingentique apparatu Parthis intulit bellum : cui expeditioni ego quoque interfui. Apud Georgium Codinum in Excerptis de Originibus Constantinopolitanis pag. 9 editionis regiæ Parisiensis anni 1654, occurrit Eutropius Sophista, qui Juliano Apostatæ in Persia simul adfuit; et inter alios scriptores, qui ibidem no-

minantur ac laudantur tamquam de rebus Constantini in structura urbis Constantinopolitanæ conscribendis bene meriti, laudatur et ipse his verbis : Hi omnes (Inter quos proxime erat nominatus Eutropius Sophista) quæ suis oculis tum viderunt, accurate scriptis mandarunt. Hinc fit, ut Eutropius. accuratus istarum rerum Constantini magni imperatoris inspector ac testis, vix ignorare potuisse videatur plures alias ad ipsum spectantes, quibus videtur accenseri posse genus matris ejus. Duobus istis testimoniis, quæ ex S. Ambrosio et Eutropio protulimus, consonas sunt auctoris ignoti Excerpta de Constantio Chlora, Constantino Magno, et aliis imperatoribus, quæ habentur ad calcem Ammiani Marcellini a Gronovio editi Lugduni Batavorum anno 1693; ubi pag. 504 Constantinus natus Helena matre vilissima in oppido Naiso refertur. Adde quod nec Eusebius, nec alii historici antiqui, qui summis quidem eam laudibus efferunt, numquam tamen loquuntur de ipsius natalibus, satis ad judicandum argumenti præbeant, in illis se non reperisse, unde eam laudarent; prout observat Tillemontius tom. 7 Monumentorum ecclesiasticorum nota 1 in S. Helenam pag. 638. Ex his igitur E apparet nobis probabilius, S. Helenam ex ignobili genere ortam esse, etiamsi non desint alii, qui aliter statuant. Expendamus itaque illorum rationes.

§ III. Argumenta, quæ opponuntur humili Sanctæ generi, discutuntur; fuit legitima Constantii Chlorigi conjux.

Baronius ad annum Christi 306 num. 20 Eutropium et S. Ambrosium antea a nobis allegatos explicare conatur, sic scribens : Eutropius cum affirmet, eam (S. Helenam) fuisse conjugem Constantii, obscuro tamen loco natam testari videtur, dum ait : « Constantinus ex obscuriori matris monio ejus filius in Britannia creatus est imperator ». Sed quis est qui neget, respectu clarissimarum nuptiarum, quas postea cum Theodora filia imperatoris contraxit, quibus et imperium consecutus est, obscurius dici debere prius conjugium Constantii cum Helena, ex quo natus est Constantinus? Quæ Baro-
nius
F De sancto autem Ambrosio subdit ista : Scimus S. Ambrosii testimonio fuisse eandem Helenam stabulariam nominatam, .. sed eo plane nomine vulgo dicta, quod hospitæ, apud quem divertit Constantius in Britannia, filia fuisset. Sed qualis hospitæ, qui ducem totius exercitus domi exciperet. Certe haud infimi ordinis inter Britannos, et mediocrium facultatum : sed par est credere (ut evenire solet in hospitalibus militaribus) qui in civitate nobiliores ac ditiores sunt, eos, qui digniores pariter militiæ ducunt ordines, hospitari solere.

22 Quamobrem qui antiquas res Britannicas sunt prosecuti (quod compertum habuerunt ex antiquis Annalibus) Helenam filiam fuisse tradunt unius ex Britannicæ regulis Coël nomine, apud quem (ut dictum est) Constantius hospitatus, quam pulcherrimam novit, ejus filiam Helenam accepit in conjugem : obscurumque existimatum est ejusmodi conjugium, quod cum externa, barbara, et non Romana femina contractum esset a tanto viro, ab ipso scilicet nepote Claudii
opponit.

A Claudii imperatoris, et Romani exercitus in Britannia duce; sed et obscurius sane redditum, cum creatus est imperator, et una cum imperio Theodora accepit uxorem. Cum igitur, ut accidit iis, qui temporibus et felicioribus rebus inserviunt, in posteriorem conjugem, eandemque augustam, omnes converterent oculos; vilis admodum et abjecta visa est illa prior, quæ jussu Herculi imperatoris repudiata fuisset, ac proinde contemptus gratia, stabularia nominata; sicut et Galerius Maximianus, qui eodem tempore imperavit ob humile genus vulgo Armentarius dicebatur. Ita Baronius: cui priusquam respondeam, obiter indico, de genealogia Constantii Chlorig, S. Helenæ conjugis, tractari apud Tillemontium Historiæ imperatorum tom. 4 pag. 77.

23 Nunc respondeo primo: Non satis mihi probatur, quod Eutropius Sanctam nostram ex obscuriori matrimonio peperisse Constantinum voluerit respectu clarissimarum nuptiarum etc. Etenim Eutropius loquitur absolute, non autem respective; cum nullam ibidem apud eum inveniam mentionem de secundis istis clarissimis nuptiis, postea cum Theodora contractis a Constantio.

B Respondeo secundo: Vox stabularia pro filia hospitis, videtur nimis improprie, ne dicam violente, a significatione propria ad alienam detorta, quam ut ulla similitudine veri eam ita intellexerit S. Ambrosius. Respondeo tertio: Non satis equidem perspicio, quænam necessitas cogat ad explicationes hujusmodi confugere in gratiam natalium S. Helenæ in Anglia seu Britannia cum probabilius esse censem, illos ibidem non accidisse, ut supra satis dictum est. Respondeo quarto: Quod aiebat Baronius de antiquis Annalibus; utinam eos indicasset distinctius, ut de eorum ætate, auctoritate ac valore iudicium ferri posset! Enimvero Sanctam nostram in Bithynia natam fuisse, ex Procopio Cæsariensi, omnium, qui natale ejus solum expresserint, antiquissimo quantum scio, probabilius esse dixi; auctores vero, qui aliter sentiunt, si cum tempore, quo vivere cœpit S. Helena, comparentur, novitios esse censendos.

24 Alfordus in Annalibus suis ad annum Christi 275 num. 44 ad objecta adversus humile ejus genus respondens, viam init a Baronio plane diversam in explicanda voce stabularia. Etenim Judæorum, inquit, illa vox, non Ambrosii fuit. Nam quod illi in opprobrium, quia Christi stabulum ornaverant in Oriente, iste in laudem retulit. Sed, amabo, quo pacto significatum illud e verbis Ambrosii extundas, præsertim illis, STABULARIAM hanc primo fuisse asserunt sic cognitam Constantio seniori? Quo pacto ex illis item: IDEO illam Christus de stercore levavit ad regnum? Quam causalem particulam cum hisce vocibus illam sequentibus Alfordus loco dicto Ambrosium citans non producit. Ex his, quæ supra dixi, satis responsum est ad ea, quæ habet Bandurus in Opere suo, quod inscribitur Numismata imperatorum Romanorum etc. tomo 2, Lutetiæ Parisiorum anno 1718 in lucem dato, pag. 111. Verum juvat etiam expendere, quæ pro nobilitate S. Helenæ affert laudatus Alfordus ad annum 247 num. 3, ubi ita disserit:

25 Panegyrici oratores (de iis infra num. 28) qui Constantinum coram et publice laudaverunt, non aliud frequentius usurpant, quam de illius generis nobilitate sermonem; et sine dubio utriusque parentis originem exprimunt, cum dicunt: "Tanta est nobilitas originis tuæ, ut nihil tibi

"addiderit honoris imperium". Et iterum de eodem: "Qui ortus sui sublimitate verticem felicitatis tenuit adeo, ut non posset esse nobilior", Citatur ad marginem Eumenius Panegyrico 9. Itaque ex his ita argumentatur Alfordus: Quod verum esse nullo modo potest, si revera altera parente vili, stabularia aut hospitis filia nascitur. Ast hoc pari, qua ab Alfordo sine dubio, uti vult, asseritur facilitate, imo vero majore cum fundamento negatur. Cur enim orator ille non laudavit vere Constantinum a nobilitate Constantii patris sui, qualecumque demum fuerit genus filii ejusdem Constantini ex parte matris? Sequens argumentum, quod ibidem proponit, valde infirmum est. Sed quia, ait, in laudem Constantini effusi, Helenæ nomen silentio tegunt; dicat religiosus abbas Berengosius lib. 2 De inventione crucis cap. 1; qui in magna Patrum Bibliotheca legitur seculo septimo, quænam fuerit Constantini mater Helena: "Helena, inquit, nobili fuit genere, sed nobilior sanctitate. Etenim nobilitate morum suorum, nobilitatem præcellit aliorum". Et quoniam Helena non regi, non cæsari, sed tantum senatori Constantio nupsit, ut infra dicitur, ideo idem auctor affirmat Helenam marito nobiliorem fuisse: nam ita alibi loquitur (citatur in margine lib. 3 cap. 1) "Unde cum melior esset Helena Galerio, et nobilior Chlorig (ita Constantius a pallore dicebatur) mirum non est, quod tam nobilis femina tam nobili sociata est viro".

26 Valde, inquam, infirmum est hoc argumentum, quod a testimonio Berengosii seu, ut alii scribunt, Berengosi petitur; propterea quod auctor ille, quem lego fuisse Trevirensis abbatem ad S. Maximinum, vixerit anno circiter 1110, secundum Labbeum in Bibliotheca sanctorum Patrum etc. chronologica, ac Caveum heterodoxum in Historia litteraria scriptorum ecclesiasticorum. Confirmantur ista e Mabillonio tomo 5 Annalium Benedictinorum ad annum Christi 1107 pag. 516: Qui in prædicta, inquit, historia (translationis videlicet reliquiarum S. Modoaldi) laudatur Trevirensis sancti Maximini abbas Berengosus, is esse creditur, qui tres libros de inventione sanctæ crucis, in Bibliotheca Patrum editos, et quosdam sermones composuit. Certe in libri tertii capitibus primo et secundo se apud Treviros vixisse satis declarat, maxime capite secundo, ubi ait, beatæ Helenæ nobilitatem testari apud Treviros relicta ejus ædificia, ubi "pavimentum domus illius variis marmoribus et pario quondam lapide stratum" etiam tunc cernebatur. Berengosus S. Maximini abbas laudatur in diplomate Heinrici V pro abbacia monasterii, et in Necrologio S. Arnulfi Mettensis ix Kal. Octobris. Hic est Berengosus abbas, cujus rogatu Heinricus V S. Arnulfi possessiones anno mxcv confirmavit. Qua igitur auctoritate, quo fundamento Aubertus Miræus in Auctario de scriptoribus ecclesiasticis cap. 199 pag. 219 Berengosum abbatem ad S. Maximinum collocat inter auctores seculi vii? Quod autem Berengoso non sit in omnibus fidendum, intelliges ex iis, quæ de eo jam pridem sunt dicta apud nos ad diem iii Maii pag. 363. At nunc S. Helenæ nuptiæ cum Constantio Chlorig quales fuerint, inquiremus.

27 Multa sunt quæ conjugio isti adversantur, quo minus habeatur legitimum. Zosimus quippe Comes lib. 2 Historiarum pag. 672 inter Romanæ historiæ scriptores Græcos minores Francofurti anno Christi 1590 editarum, hæc memorat:

Κωνσταντίνος

AUCTORE
J. P.

Κωνσταντῖνος, ἐξ ὁμιλίας γυναικὸς οὐ σεμνῆς, οὐ δὲ κατὰ νόμον συνελθούσης, Κωνσταντῖω τῷ βασιλεῖ γεγεννημένος etc. Quæ interpretēs Latinus ita vertit: Constantinus, natus ex consuetudine mulieris, quæ materfamilias non esset, nec in manum imperatori Constantio legitime convenisset etc. *Chronicon Alexandrinum*, a nostro Radero vulgatum, pag. 651, Constantius, inquit, . . . decessit, cui Constantinus spurius ex Helena successit. In *Chronico Eusebii Pamphili*, quod, interprete Hieronymo, publicavit Latine Josephus Scaliger; pag. 180 dicitur Constantinus ex concubina Helena procreatus. Idque confirmatur e textu Græco Eusebii, quem idem editor publici juris fecit, pag. 211. S. Prosper in *Chronico*, quod habetur inter ejus Opera anno 1711 Parisiis edita, col. 724, nec non Cassiodorus anno 1679 Rothomagi excusus, in *Chronico* tomo 1 pag. 391 in eadem sunt sententia (Etiam si hic ultimus addat, dicitur) quam etiam sequitur S. Beda in sua *Historia ecclesiastica* lib. 1 cap. 8. Præcesserat S. Ambrosius, cujus dictum supra num. 19, Stabulariam hanc primo fuisse asserunt sic cognitam Constantio seniori, videtur etiam officere veris ejus ac legitimis nuptiis. Accedit eo, quod Nicephorus Callistus libro 7 cap. 18 *Ecclesiasticæ historiæ* narrationem satis longam, et variis adjunctis vestitam intexuerit de hac re. Habes, lector, quæ contra legitimum S. Helenæ connubium faciunt. Accipe jam quæ eidem favent.

an conjugium
Helenæ

28 Etenim contra producta modo testimonia est primo: Ecquis satis concipiat, qua fronte publicus orator panegyricus laudare publice vel voluerit vel potuerit continentiam Constantii Chlorig, ac dicere ausus sit, Constantinum, inito ab ineunte ætate matrimonio, eandem fuisse imitatum, si vel ipsa Constantini nativitas fuisset tacita exprobratio incontinentiæ sui patris? Joannes Livineius duodecim Panegyricos veteres recensuit ac notis illustravit, anno 1599 Antverpiæ excusos; quos inter Incerti auctoris panegyricus Maximiano et Constantino inscribitur, ordine quintus. Ibidem pag. 126 amborum laudibus intexit hanc ad Constantinum apostrophem: Neque enim forma tantum in te patris, Constantine, sed etiam continentia . . . sese votis gentium repræsentat. Quo enim magis continentiam patris æquare potuisti, quam quod te ab ipso fine pueritiæ illico matrimonii legibus tradidisti, ut primo ingressu adolescentiæ formares animum maritalem etc.

tum Con-
stantio
Chloro

29 E quibus ita recte argumentatur Baronius ad annum 306 num. 18: Hæc ibi auctor pro concione, spectantibus magistratibus, dixit, cum Maximianus eidem Constantino Faustam copulavit fœdere nuptiarum: quæ a nobis non tam in commendationem continentiæ Constantini quam Constantii patris sunt recitata; cujus ille imitator factus, nullam ante uxorem legitimam, feminam aliam prorsus noverit. At qua fronte, quæso, nobilis orator in publicis nuptiarum solemnitatibus, coram nobilissimo ac florentissimo auditorio cuncta sciente, hæc de patre Constantio prædicare adeo potuisset, si Helenam concubinam, ex qua etiam ipse Constantinus natus esset, antequam legitimam uxorem Theodoram duceret, habuisset? Ex iis igitur cum ceteri omnes, qui dicunt natum Constantinum ex concubina, tum Zosimus Comes mendacii redarguuntur, dum ait eum genitum ex consuetudine mulieris, quæ materfamilias minus esset: ethnicus enim homo ad dictissimus ethnicismo, et in Christianam religio-

nem infensissimus, cum de Christianorum rebus agit, manifestus sæpe vincitur proditor veritatis, et in Constantinum pariter iniquissimus, quem ut desertorem deorum exagitat contumeliis; ut intelligas, ipsum in Constantinum Philippicas potius quam Constantini historiam conscripsisse.

30 Contra est secundo: Non minus mihi apparet credibile, Constantinum matri suæ datum fuisse titulum augustæ, si per verum ac legitimum matrimonium ex ea natus non fuisset. Contra est tertio: Quando novi cæsares erant creandi anno 305, sine mora a Diocletiano ad hanc dignitatem propositum fuisse Constantinum, qui erat filius Constantii, nec quemquam dubitasse, quin honoris istius prærogativa merito esset ipsi debita, eruo ex Lactantio de mortibus persecutorum cap. 18 et 19, ubi hæc leguntur a pag. 142 impressionis Ultrajectinæ anni 1693: Supererat ut communi consilio omnium cæsares legerentur. Quid, inquit, Galerius, opus est consilio, cum sit necesse illis duobus (nempe Maximiano Herculio et Constantio) placere quidquid nos fecerimus. Ita plane (Diocletiani responsio est. Vide notas hic) Nam illorum filios nuncupari necesse est. Erat autem Maximiano [filius] Maxentius, hujus ipsius Maximiani gener.. Constantio quoque filius erat Constantinus.. illo fastigio dignissimus.. Cum hæc essent constituta proceditur Kalendis Maiis. Constantinum omnes intuebantur. Nulla dubitatio. Milites qui aderant, et priores militum electi et acciti ex legionibus in hunc unum intenti gaudebant, optabant, et vota faciebant. Eumenii Panegyricus Constantio A (Augusto) inscriptus, qui est ordine nonus, apud memoratum Livineium pag. 191 breviter quidem, sed æque magnifice Constantinum compellat in hæc verba: Non fortuita hominum consensio, non repentinus aliquis favoris eventus te principem fecit. Imperium nascenti meruisti. Et pag. 192: Aliud, ipsa ortus sui nobilitate fultum verticem tenere fortunæ, et quæ summa sunt non sperare, sed habere. Sacrum istud palatium non candidatus imperii, sed designatus intrasti, confestimque te illi paterni lares successorem videre legitimum etc. Tali scilicet in honore filios spurios exstitisse apud Romanos, quis credat? Nec vero spurios Constantini natales prætexuit Galerius, de quo modo agebam, inter rationes, quas habebat, ut impediret, ne tunc cæsar crearetur Constantinus; quam rem Tillemontius expendit tomo 5 *Historiæ imperatorum* nota 1 in eundem Constantinum pag. 613. Adde, quod diu ante summo in honore habitus fuerit ab imperatoribus; cui etiam ad Diocletiani assistere dextram contigit, tamquam aulæ primati. Videatur Eusebius Vitæ Constantini lib. 1 cap. 19 pag. 417 a Valesio editæ, et *Historia imperatorum* in Constantino articulo 4 pag. 83, et nota prima citata.

31 Contra est quarto: Constantius fuit coactus repudiare uxorem, quam habebat, ut Theodoram duceret; de qua re Eutropius in *Breviario historiæ Romanæ* lib. 9 pag. 126: Ambo (Constantius videlicet et Maximianus Galerius) uxores, quas habuerant, repudiare compulsi. Aurelius Victor, inter *Romanæ historiæ scriptores Francofurti editus* anno 1588, Diremptis, ait pag. 524, prioribus conjugiiis. Et ibidem in ejusdem *Epitome* dicitur pag. 542, Abjecta uxore priori. Consuli insuper potest Cangius in *Familiis augustis Byzantinis* pag. 43. Si itaque Constantii conjux ante Theodoram erat S. Helena; si uxor.

A. uxor; si Constantinus ex obscuriore, ut antea ex Eutropio dixi, MATRIMONIO ejus filius; consequens est, ut ex legitimo thoro, non vero ex concubinato vel pellicatu natus sit. Id quod recte etiam observavit Josephus Scaliger in Animadversionibus ad Chronologica Eusebii pag. 226 impressionis Lugduno-Batavæ anni 1606, in has voces ex concubina Helena hæc notans: Si ex matrimonio, ergo κατὰ νόμον συνελθούσης adversus sententiam Zosimi et Hieronymi. Ea ergo fuerit non concubina, sed prior uxor. Hactenus bene, si ibi stetisset Scaliger, sed miseram commisit hallucinationem, dum hisce subjungit sequentia: Atqui non potest, inquit. At qua de causa? Nam prior uxor erat Minervia (vel Minervina) mater Crispi cæsaris, quam dimittere coactus est, cum Theodoram privignam Herculli duxit uxorem sororem uterinam Maxentii matre Eutropia etc. Sed advertere debuerat Scaliger, Crispum fuisse filium Constantini, non vero fratrem ejus. Ad magis declaranda, quæ mox attuli pro legitimo Sanctæ matrimonio, conducit locus S. Augustini lib. 6 Confessionum cap. 15: Avulsa, inquit, a B latere meo tamquam impedimento conjugii, cum qua cubare solitus eram... At ego infelix... quia non amator CONJUGII, sed libidinis servus eram, procuravi aliam, non utique CONJUGEM. Itaque secundum expressionem S. Augustini, si Helena conjux, concubina non est dicenda propria. Id quod nunc dicam.

legitimum
exstiterit,

32 Contra est quinto: Sancta quidem nostra vocatur supra num. 27 concubina; ast hac voce non indicatur, Helenam Constantis Chlorig mini- me fuisse uxorem: sed alias sic vocabatur uxor sive indotata, sive aliis insignibus carens, quæ matribus familias compete- bant. Licet ergo non ejus esset sortis Helena, quæ juxta leges viro e stirpe imperatoria Vespasiani oriundo, et Claudio II imperatori consanguineo jungeretur; patet tamen ex numismatibus antiquis, ipsam ex legitimo matrimonii vinculo Constantio Chlorig adhæ- sisse: quidquid in contrarium protulerint quidam, filii Constantini gloriæ æmuli, aut etiam quidam e sanctis Patribus fama a maledicis dispersa decepti in contrarium sensisse videantur, prout habetur in notis ad S. Prosperi Chronicon antea citatum. Baronius autem id aliter explicat ad annum Christi 306 num. 19: Romanorum legibus cautum erat (quod testatur Papinianus I. C) ut si præfectus cohortis, vel equitum, aut tribunus contra interdictum uxorem duceret in ea provincia, in qua officium gerebat, matrimoni- um non esset; cum ratio potentatus (ut ait) ejus- modi nuptias prohiberet. Quam ob causam sic acceptam Helenam a Constantino * putarint po- tius concubinam quam conjugem. Sed quid Paulus I. C. respondit? Si post depositum officium ejusmodi in eadem voluntate perseveret, justas nuptias effici. Quid huic simile scripsit Ulpianus, legem Papiam interpretatus; qua cum senatores vetiti essent in uxorem ducere libertinam, si ta- men duxisset; quamvis (inquit) uxor ejus non sit; tamen ea conditione, si desierit esse senator, tunc uxor ejus esse incipiet. Talis namque fuisse videtur causa Helenæ cum Constantio, ut sic eam duxe- rit, ut, cum a provincia decessisset, ac magistra- tum deposuisset, vere conjux esset, ac matrimo- nium ratum: quod quidem declaravit eventus: nam quam semel accepisset, numquam dimisit usque ad nuptias Theodoræ, cum Maximianus impera- tor coëgit... dare Helenæ priori conjugii libellum repulii.

* I. Con-
stantio

33 Contra est sexto: legitimæ ipsius nuptiæ confirmantur ex hac inscriptione, quæ habetur apud Gruterum inter Inscriptiones antiquas pag. 1086. 2.

AUCTORE
J. P.
variis ratio-
nibus

PIISSIMÆ. ET. CLEMENTISSIMÆ
DOMINÆ. NOSTRÆ. AUGUSTÆ
HELENÆ. MATRI
DOMINI. NOSTRI. VICTORIS
SEMPER. AUG. CONSTAN-
TINI. ET. AVIÆ
DOMINORUM. NOSTRORUM
CÆSARUM. BEATORUM
UXORI. DIVI. CONSTANTII
ORDO. NEAPOLITANORUM
ET. POPULUS.

Eandem inscriptionem exhibet Bandurus in Ope- re; quod inscribitur Numismata imperatorum Ro- manorum etc. tom. 2 pag. 113.

34 Contra est septimo: Explodi potius quam attendi debent aniles næniæ, quæ de furtivo seu clandestino Constantii concubitu cum Helena ali- cubi circumferuntur. Juvat imprimis hic memi- nisse, quæ tomo 2 Augusti ad diem v ejusdem mensis, pag. 71 occasione S. Eusignii martyris protuli a Commentariis Lambecii de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi, ubi dixi, auctorem hunc (lib. 8) pag. 187 fabulosa S. Eusignii Acta casti- gare ex eo, quod illis inserta sit, et sub ipsa quidem S. Eusignii narrantis persona, menda- cissima fabula de nativitate Constantini Magni imperatoris ex illegitimo concubitu Constantii Chlorig, dum etiamnum esset tribunus militum, cum Helena in publico quodam diversorio, eam- demque impudentissimam fabulam etiam a Nice- phori Callisti adoptari Historiæ ecclesiasticæ lib. 7 cap. 18; ideoque eam ab Eminentissimo Cardi- nale Baronio Annal. eccles. tom. 3, sub anno Christi cccvi prolixè ac solide refutari. Deinde Lambecium a pag. 108 subdere Græce ac Latine istius fabellæ drama, et concatenata falsitatum at- que ineptiarum congerie conflatum; quod huc non transcribo, Porro nugæ Callisti, fabulatoris Græculi, qui vixit seculo decimo tertio vel pro- xime sequenti, castigant bibliographi; ut mira- ri debeam, quod Justus Lipsius lib. 4. De ma- gnitudine Romana cap. 11 agens de patria Con- stantini Magni, ac commentitio Constantii cum Helena concubitu Drepani in Bithynia, tantum hac in re, dicamus potius somnio, tribuerit præ- dicto auctori, quem citat loco paullo ante designa- to, ut rotunde profiteatur, arbitrari se, verissi- ma Nicephorum tradidisse. His ita hactenus de præsentia controversia disputatis, concludo, con- nubium S. Helenæ verum ac legitimum fuisse vel in ipso suo principio, vel postea saltem tale eva- sisse ante nativitatem Constantini; prout retuli e Baronio, hoc alias accidisse; Sed panegyricus, castitatem Constantii laudans supra num. 28, mihi persuadet, illud ab initio verum ac legiti- mum exstitisse. Hallucinatus itaque etiam est Almannus, dum in Vita S. Helenæ affirmat ista de conjugio Constantii: Hic Theodoram Maxi- miani privignam accepit uxorem: ex qua sex fi- lios fratres Constantini ex Helena futuri sibi filii sustulit... Interim dum ille feliciter et fortiter ad- ministraret belli negotia, comperta incompara- bili nobilitate, pulchritudine et potentia Helenæ, in oculis Domini tam beatæ, meditabatur ejus obtinere conjugium, desiderans, si forte posset, ex ea suscipere filium; multaque illam, licet in officio concubinali, tractavit reverentia et honesta- te. At nunc de prole unica an pluribus S. Helenæ- § IV.

confirma-
tur.

E

F

AUCTORE
J. P.

§ IV. An unica Helenæ proles Constantinus; quando et ubi ex ea natus; Sancta a marito repudiata quo se receperit; an Constantinum converterit ad Christi fidem, vel contra.

Unica,
quantum
scimus,
Sancta pro-
les Constan-
tinus;

Menologium Sirleti ad diem XXI Maii de patre Constantini sic loquitur: Hic Constantinum unicum filium genuit, nimirum ex Helena, de qua ante meminerat, primum Christianorum imperatorem. Aliam ipsis fuisse prolem præter Constantinum, lego, non esse memoriæ proditum ab antiquis. Hoc constat, Constantinum fuisse unicum Helenæ filium, quando illa excessit e vivis, teste Eusebio in Vita Constantini lib. 3 cap. 46 pag. 506 editionis Valesianæ: In ipso, inquit, mortis confinio posita.. ultimam voluntatem declaravit, heredem relinquens unicum filium, solum imperatorem ac dominum orbis terrarum, cum filiis nobilissimis cæsaribus nepotibus suis. Itaque sublestæ fidei censenda sunt, quamdiu ex antiquis scriptoribus non probantur, quæ apud Capgraviū in qualicumque Vita S. Helenæ fol. 174 verso referuntur: Cum igitur illam in thori societatem accepisset Constantius, generavit ex ea filium, quem appellavit constantinum, et alios sex filios, filiamque Constantiam. Bouchetus vero Annalium Aquitanæ, anno 1644 Pictavi excusorum, parte 1 cap. 5 pag 17 duos Helenæ e Constantio filios attribuit præter Constantinum, ex hymno de Lucionensis ecclesiæ fundatione composito; cujus initium: Gaude Lucionum. Eorum alterum Lucium, seniore fratre interfecto, patria expulsum, et ad monasticam vitam damnatam esse memorat, indeque a patre navigio cum multis presbyteris et viris religiosus impositum, ducentibus ventis, ad locum inter Pictavienses Aquitanico mari vicinum apulisse, atque ibidem abbatiam et ecclesiam Deiparæ Virginis sacram exstruxisse, et a nomine suo Lucionum appellasse. At quid hic de abbatis tempore Constantii somniatur? In novissima editione Gallix Christianæ tomo 2 col. 1404 e Chronico Malleacensi narratur: Anno mccccxxvii cœnobium S. Mariæ Lucionensis, quod Lucius quidam imperialis incœpit.. destructum erat. An Lucius ille imperialis superiori narrationi, quam ad fabulas relego, ansam dederit, exploratum non habeo.

de anno natali satis
convenit inter neoteri-
cos, non de
loco.

36 Quo anno Sancta nostra pepererit Constantinum, fere convenit inter neotericos. Usserius in suo indice chronologico pag. 1801 annum æræ Christianæ 273; Tillemontius tomo 4 Historiæ imperatorum pag. 82 annum circiter 274, ac diem xxvii Februarii assignat natalibus ejus; quos Alfordus in indice chronologico post tomo 8 Annalium, pag. 30 differt in annum 275. Idem auctor Annalium tom. 1 ad annum Christi 272, num. 1 nonnullos allegat, sed non sequitur, qui illos intexunt anno dicto 272. Ad locum eorundem natalium quod attinet; jam indicavi superius, non tam ad S. Helenam, quam ad S. Constantinum spectare hoc argumentum, de cujus natali solo adeo multum, adeo diu et acriter a variis scriptoribus hactenus disputatum est, ac porro fortasse disputabitur. Interim ex jam præ-

missis habemus, magnum illum imperatorem, D magnæ suæ matris immortale decus, verum ac legitimum Helenæ filium fuisse, quacumque demum parte terrarum primam lucem hauserit; ita ut agitatissimæ ac intricatissimæ huic controversiæ innovandæ laborem insumere nihil cogat, de qua tamen supra num. 16 nonnulla per transennam sunt dicta. Quamobrem maneat hic lis illa sub iudice. Sicui autem desiderium incessit hanc quæstionem pluribus tractatam examinandi, assigno ei auctores, quos consulere possit, videlicet Baronium ad annum Christi 306 num. 16, Lipsium supra num. 34 designatum, Usserium cap. 8, et a pag. 989; Alfordum in Annalibus ad annum Christi 275 num. 2 et sequentibus, nec non in Britannia illustrata cap. 1 sectione 2; Morinum antea assignatum, cap. 6; Tillemontium tomo 7 Monumentorum ecclesiasticorum pag. 1, et tomo 4 Imperatorum pag. 82, nec non nota 3 in Constantinum pag. 615, Pagium in Critica Baroniana ad annum 305 num. 9.

37 Constantius occasione dignitatis cæsareæ, Non constat, quam anno 292 obtinuit, uxorem suam Helenam repudiare compulsus est, ut Maximiani Herculi privignam duceret. Quo autem interea se E receperit Helena, quidve de ea factum sit, non scio ex antiquis scriptoribus esse exploratum. Si recentiores audire lubet; Alfordus ad dictum annum num. 3, Dico, inquit, postquam Theodoræ cesserat locum thorumque, Constantius nihilominus ejus, filique curam imprimis habuit, et non ad Quantiam in Morinis, ubi nunc Hesdinum est (ut putavit Malbranque) sed Helenæ Treviris ædes elegantissimas constituit. Antequam pergamus ulterius, audiamus Malbrancum De Morinis tom. 1 lib. 2 cap. 15: Ad Quantiam Morinorum tranquillius dabatur perfugium. Illic castellum egregium editiore in ripa condidit Helena, accedente ad marginem utrumque vico, quæ ejus nomen Helenum induere, postmodum in Hedinum et Hesdinum tempora commutarunt. Scilicet Panegyris ad Constantinum habita, in ejus imperatoris honorem, Heleni oppidi meminit: unde a matre ipsius dictum collegerunt posteriores historici, atque ad Hedinum transtulerunt, cum constet, Helenam e Britannia pulsam trans mare habitasse, nec alibi peculiarem magis sedem tribui. Etiam traditur Chlogio in Morinos involans ad Helenæ F vicum nuptias agitasse; de qua re agit libro citato cap. 27 pag. 173. Ita ille.

38 Alfordus contra, Nec, ait, illam in Britanniam redire tumultibus et persecutionibus fœdatam, nec etiam tam procul abesse, passus est Constantinus cæsar. Ceterum quod illa Treviris habitaverit, Berengosius abbas affirmat, quem citat ad marginem lib. 3 de inventionem crucis cap. 2 in hæc verba: Nobilitatem Helenæ apud Treviros, ædificiorum suorum adhuc antiqua testatur gentilitas: ubi pavementum domus illius variis marmoribus et Pario quondam lapide stratum bene declarat, quantum ibi præ aliis videretur habere primatum. Præterea vero ipsæ planicies parietum, fulvo auro, velut hyacinthino textu depictæ, bene testabantur insignia nobilitatis ejus invictæ. Insuper etiam prædiorum ejus copiæ ecclesiis Dei olim undique collatæ bene declarant, quam nobilissima generis polleret antiquitate. Hæc ibi. Verum quam est infirma auctoritas tum pro nobilitate, tum pro habitatione Helenæ post suum a marito discessum, quæ sumitur ex Berengoso, qui traditur vixisse seculo demum 12, ex dictis supra num. 26! Pergamus cum Alfordo:

Urbs

A. Urbs *Trevirensis* Helenæ nomen æternum esse voluit, cuso numismate paulo posterius, cum Constantius esset imperator, aut potius cum filius regnaret. Numismatis inscriptio erat hujusmodi: FL. HELENA AUGUSTA. Et in aversa parte sic: SECURITAS REIPUBLICÆ. Inferne vero: S TR. Nimirum signatum Treviris.

a Constantio repudiata.

39 *Addi his potest domus Bonnensis ex Itinere Romano, ab Henschenio ac Papebrochio anno 1660 suscepto, quod apud nos signatur* † Ms. 146: Ad templum Collegiale., quod est Bonnæ, divertimus.. Non longe a templo abest vetusta ex saxo quadrato domus, in qua Helena habitasse dicitur, atque ex ejus regione sacellum veteri forma rotundum ab eadem exstructum. *Sed ex his omnibus, etiam admissis tamquam veris, non satis pervideo sequi, ut Sancta ad tractus Trevirenses se contulerit tempore repudii sui. Cur enim hoc non acciderit alio tempore? Vide infra § 10. Nec magis certum mihi est, ubi Sancta nostra fuerit in principio famosæ persecutionis decimæ. Lux major videtur affulgere pro anno 306; quo quia Constantio patri suo imperatori subrogatus* B *est Constantinus magnus, admiranda reverentia ac tenerrimo affectu matrem suam, quoad vixit, persecutus, sicut postea pluribus demonstrabitur; non videor a veritate deflexurus, si mihi persuasero, eam anno jam prædicto ab amantissimo sui filio ad aulam imperatoriam fuisse accessitam; quem quomodo antea educarit, restat etiam dicendum. Quare ad anteriora tempora tantisper redeamus.*

Ex Eusebio asserimus, Sanctam, veri Dei cognitione imbutam fuisse

40 *Theodoretus a Valesio vulgatus Ecclesiasticæ historiæ lib. 1 cap. 18, quod est de Helena matre imperatoris Constantini, eam laudat quod filium promoverit in pietate: Imperatoris mater, ait, ... magnum illud lumen orbi peperit, et pietatis alimenta ei subministravit. Sed nisi id intelligatur vel de pietate seu virtutibus moralibus, non vero de supernaturalibus seu meritoriis ad vitam æternam, vel de tempore post juventutem ac conversionem Constantini, (id quod videtur convenientius, quia sermo est de itinere Hierosolymitano S. Helenæ, quod paullo, ait, ante mortem. ingressa est: octogenaria vero decessit e vita) Theodoreto repugnat Eusebius lib. 3 Vitæ ejusdem imperatoris cap. 47, pag. 506 dicens: Quem* C *quidem ob ceteras res, maxime vero ob pietatem in matrem, beatum convenit prædicare. Quippe illam, cum antea Dei cultrix non esset (θεοσεβή. . οὐκ οὖσαν πρότερον) tam piam ac religiosam præstitit, ut a communi omnium Servatore instituta fuisse videretur. Hæc disertissime Eusebius Constantino synchronus, ac rerum ab eo gestarum scientissimus. Unde sequitur, ut Helenæ ad veram fidem conversio acciderit post conversionem Constantini, quarum hæc quidem a Baronio refertur ad annum Christi 312, a collectore autem Historiæ imperatorum tomo 4 in Constantino articulo 24, ad proximè præcedentem; illa autem haud dubie hanc tum temporis subsecuta fuerit, quando Helena agebat annum circiter ætatis quintum supra sexagesimum.*

Constantino filio (qua occasione

41 *Non itaque audiri meretur impius Zosimus, qui Historiarum lib. 2 pag. 685 editionis antea num. 27 citatæ indicat eum, qui imperatorem ad Christianam religionem amplectendam induxit, ante fuisse familiarem mulierculis aulæ ejus. Nam relata morte Crispi ac Faustæ, subdie ista: Horum ipse sibi conscius (Constantinus) et præterea contemptæ sacramentorum religionis, ad flamines accedens, admissorum lustrationes posce-*

bat. Illis respondentibus, non esse traditum lustrationis modum, qui tam fœda eluere piacula posset; Ægyptius quidam, ex Hispania Romam delatus, palatinisque mulierculis familiaris factus; et ad Constantini colloquium admissus, sententiam doctrinæ Christianorum habere vim abolendi quodcumque peccatum affirmavit, et id ipsum adeo polliceri; nimirum acceptantes eam homines impios mox omni delicto liberari. Eam orationem cum non gravate Constantinus accepisset, ac patritia missa faceret, perceptis iis, quæ hic Ægyptius offerebat, principium impietatis hoc dedit, ut divinationem suspectam haberet. Nam quod ei multæ res prosperæ per hanc prædictæ fuissent, quibus quidem reipsa respondit eventus, verebatur, ne itidem aliis adversis, ipsum hanc consulentibus, id quod futurum esset, prædiceretur. Atque hoc consilio impulsus, ad hujusmodi abolenda se convertit.

42 *Ita impudens ille ac infrunitus Christianorum osor fabulatur ineptissime, abolitam tum primum a Constantino divinationis superstitionem mentitus, quando Crispus interemptus est, id quod multis annis post Constantini ad religionem Christianam conversionem evenit. At de ea re postea erit tractandum § 5, quando videbimus quomodo in illase gesserit nostra Sancta. Interim præter ea, quibus supra num. 29 e Baronio impii hujus gentilis characteres depinxi, adjungo ista, quæ lego apud Caveum heterodoxum in Historia litteraria Scriptorum ecclesiasticorum pag. 269, ubi inter scriptores gentiles, fidem Christi seculo v damnautes, Historiarum ejus libris hanc inurit censuram: In his libris quoties de rebus Christianorum agit, religionem eorum acriter perstringit; eoque nomine in omnes pene principes Christianos, præcipue in Constantinum Magnum et Theodosium seniore strenue debacchatur. Non sum nescius, Joannem Leunclavium, virum quidem eruditissimum, prolixam Apologiam in Zosimi gratiam edidisse, qua eum ab injuriis, fictisque in Christianos calumniis a livoris et malitiæ labe, qua flagrabat maxime, omni, quo potuit, ingenii acumine vindicat. Verum, dum hominem gentilem, et Christiani nominis hostem infensissimum purgat, laterem lavat, et Æthiopem dealbare conatur etc. Nunc ad priora redeamus.*

perstringuntur falsitates Zosimi.)

43 *Baronius ad annum 315 inter ea, quæ a num. 10 recitat e corruptis S. Silvestri Actis, ac deinde corrigit, hæc scribit ibidem num. 12: At in iis quidem complura veritati manifeste adversantia inesse, perspicue demonstratur: nimirum quod Helena post Constantinum Christiana fuerit; cum ipsamet extiterit, quæ eundem filium Constantinum ad pietatem a puero instituerit, ut auctor est S. Paulinus, qui hoc eodem seculo celebris in senatu fama claruit. Ipse enim ad Severum scribens, hæc ait: " Mansit hoc seculi prioris nefas " in tempora, nostris proxima, Constantini, qui " princeps esse principibus Christianis non magis " sua quam matris Helenæ fide meruit. " Hæc Paulinus claritudine generis doctrinaque insignis, et sanctitate præclarus, ob idque dignus cui magis credatur quam Eusebio asserenti Helenam ante pietate minime imbutam, piam redditam per Constantinum. Epistola, e qua hæc sunt extracta, habetur inter S. Paulini Opera anno 1685 Parisiis impressa pag. 193, et notatur scripta anno 403. Sed illud S. Paulini non magis sua quam matris Helenæ fide, e quo Baronius suam promittentiam*

ADCTORE J. P.

F Argumenta

AUCTORE
J. P.

tentiam contra Eusebium, ita explico, et dico, nihil aliud significare quam quod Constantinus tam sua quam matris Helenæ fide etc.; quod verum est, etiamsi hæc post illum conversa fuerit. Neque enim inde possum extundere, utrius conversio præcesserit. Cum autem verba Eusebii adeo sint clara et perspicua, cumque in rebus Constantianis versatissimus fuerit loco, in quo vixit, ad hoc maxime accommodato, et scripserit ante S. Paulinum, omnino propendeo in sententiam Eusebii præ Baroniana.

huic opinio-
ni

44 Alfordus ad annum Christi 256 num. 3 et sequentibus mihi contrarius, præter alia, quæ affert, S. Ambrosium recitat affirmantem, Helenam plus Constantino dedisse, quam ab eo accepisse. Quod sive crucem, sive Christianam fidem significet, satis ostenditur, ait, matrem præcessisse. Nam ita Ambrosius in obitu Theodosii " Helena " multo amplius invenit, quod imperatori conferret, " quam quod ab imperatore acciperet. " Falsum enimvero id esset, si filio debebat Helena sperandarum rerum substantiam atque fundamentum. Aliud argumentum accipit, et illustre quidem, ut vocat, laudatus Annalium scriptor ex S. Gregorii ad Anglorum reginam epistola; de qua dixi alia occasione superius § 1, num. 4, et cujus verba hic repetito: Nam sicut per recordandæ memoriæ Helenam, matrem piissimi Constantini imperatoris, ad Christianam fidem corda Romanorum accendit (Deus) ita per gloriæ vestræ studium in Anglorum gentem ejus misericordiam confidimus operari. Deinde e Græcis apud Sozomenum (sed ejus locum haud indicat) ista producit. Apud Britannos, et reliquos illius orbis incolas liquido constat inter omnes Constantinum primum religione Christiana imbutum esse. Adde Berengosum, si lubet, e quo duo recitat testimonia de pietate S. Helenæ.

contraria

45 Sed respondeo ad primum ex S. Ambrosio: Sic loquitur ille sanctus Doctor: Beatus Constantinus tali parente, quæ imperanti filio divini muneris quævivit auxilium (crucis videlicet lignum, in quo pependerit Dominus; cujus partem detulit filio, ut dicit Rufinus § 8 hujus nostri Commentarii citandus) quo inter prælia quoque tutus assisteret, et periculum non timeret. Magna femina, quæ multo, amplius invenit, quod imperatori conferret, quam quod ab imperatore acciperet. Alfordus falsum enimvero, ait, id esset, si filio debebat Helena sperandarum rerum substantiam atque fundamentum, seu conversionem ad veram fidem. Respondeo, inquam, ad primum: An quidquam suadet recurrere ad conversionem istam, ut vera dixerit S. Ambrosius? Affirmat Alfordus, ego nego. Quasi vero S. Helena filio suo Constantino plus non dederit, quando dedit ei incomparabilem vitalis ligni thesaurum seu ejusdem partem, etiamsi præscindamus a dicta conversione, quam a filio acceperit. Nam tametsi tot ac tanta, tamque magnifica et honorifica ab ipso accepisset ornamenta, de quibus agam postea; multo tamen amplius, sine ulla comparatione, invenit, quod imperatori conferret, ac reipsa contulit, quam quod ab imperatore acciperet; dum ipsi dedit pretiosissimum illud pignus nostræ salutis.

refellun-
tur.

46 Respondeo ad secundum e S. Gregorio: Nullus est apex in objectis ipsius verbis, qui faciat quidquam ad præsentem quæstionem. Ecquis enim ita argumentetur? Per.. Helenam, ad Christianam fidem corda Romanorum accendit Deus: ergo Helena ad Christianam fidem conversa est ante Constantinum. Enimvero non illustre,

uti dicebat supra Alfordus, sed imbelle ac vitiosum esse illud argumentum, nemo non videt.

Respondeo ad tertium e Sozomeno: Illud prorsus mihi non incommodat, Nam fac constare.. Constantinum primum religione Christiana imbutum esse apud Britannos etc. (An alibi et ubi id acciderit huc non spectat) an ex eo legitime extundes. Helenam fuisse imbutam illa religione ante Constantinum?

Respondeo ad quartum e Berengoso: Nimum ex eo probare intendit Alfordus, ac proin nihil probat. Profert quippe illius verba, quasi ubique Helenam Christianam affirmet, priusquam Constantio jungeretur. Sed hæc funditus corruunt ex præmissis. Denique parvi vel nullius potius momenti est auctoritas Berengosi in hac quæstione, ut ullum eidem pondus addat, quidquid ab Alfordo vocetur antiquus auctor; quem videlicet non ad seculum Christi septimum, sed ad duodecimum etiam invenies, non in omnibus ei fidendum esse.

Ex dictis etiam convincuntur falsitatis, quæ narrantur tomo 2 Conciliorum apud Labbeum ex Arabica concilii Nicæni præfatione Latine reddita col. 386 et 387 (pro quibus debent legi col. 388 et col. 389) et sic habent: Helena quamvis palam filio adolescenti Christi fidem reserare non audebat, ne res ab adolescente ardentiori promotæ animo tam sibi quam Christianis cæteris periculum crearet apud subditos ethnicos, jam dudum in Christi Ecclesiam furere assuetos. Quamobrem rem totam Deo optimo maximo committebat, spe maxime ducta, quod Ecclesiæ tandem aliquando provideret. Hinc juges ad Deum pro filio fundebat preces, jejuniis assiduam navabat operam, elemosynas elargiebatur, supplex viros sanctitate insignes adibat, ut Deum enixe precarentur tam pro filio, quam pro Ecclesiæ pace obtinenda. Et sane incassi non fuerunt tantæ mulieris labores, inanes non fuerunt preces ac vota: quandoquidem non solum ad fidem conversus est magnus Constantinus etc.

§ V. An Constantium ad orthodoxam fidem converterit; an priusquam ad Christum est conversa, fuerit Judæa; an a S. Silvestro PP. baptizata; studium propagandæ fidei; quomodo se gesserit in morte Crip-
spi.

Sequitur ex præmissis de S. Helenæ conversione ad religionem Christianam anno ævæ vulgaris 311 vel 312, ante quod tempus, teste Eusebio citato, necdum illustrata erat cultu veri Dei; sequitur, inquam, ut non converterit Constantium, anno 306 vita functum, prout videre licet tomo 4 Historiæ imperatorum nota nona in Constantinum pag. 618, et in Critica Pagii Baroniana ad eundem annum num. 7. Quin imo etiamsi Christiani fuerint Constantio in amoribus, numquam tamen illum professum fuisse eorum religionem, invenies in allegata Historia imperatorum tomo 4 pag. 80 et 81. Hinc corruunt,

Ab Helena
non fuit
Constantius

non

A non firmo videlicet satis nixa fundamento, quæ habet Alfordus ad annum 306 num. 2, Christianæ, inquit, religionis institutum Helenæ suasu amplexus, ad mortem se Christiano more composuit. Cujus rei testem allegat Eusebium. Sed consideremus, an ex eo quidquam confici possit. Dictus itaque scriptor in *Vita Constantini a Valesio editæ lib. 1 cap. 17 pag. 416* hæc memorat de Constantio: Qualis autem exitus vitæ illi contigerit, cum se talem erga Deum præstitisset, quantumque discrimen inter illum et reliquos imperii consortes is, quem coluerat Deus esse voluerit, quisquis rem ipsam attentius expendit, facile cognoscet. Postquam enim multa regie virtutis indicia diutissime præbuisset unum quidem summum omnium Deum agnoscens, eorum vero, qui plures deos colerent, impietatem condemnans, et sanctorum hominum precationibus domum suam undique munivisset, reliquum deinceps vitæ tempus expedite ac tranquille summa cum gloria exegisse dicitur, compos ejus felicitatis, quam vulgo perhibent in eo positam esse, ut neque ab aliis afficiamur, neque alios ipsi afficiamus molestia.

ad Christianam fidem conversus,

B 48 Ad hunc igitur modum toto imperii sui tempore, quod æquabile perpetuo ac placidum fuit, universam familiam, conjugem scilicet ac liberos cum omnibus ministris, uni omnium regi Deo consecravit. Adeo ut multitudo eorum qui in ipsius palatio simul versabantur, nulla re ab ecclesia Dei differret. Inter quos erant etiam ministri Dei, qui continuis precationibus pro salute principis Deum venerabantur; cum tamen vulgo apud alios ne ipsum quidem Dei cultorum nomen proferre fas esset. *Et cap. 18 ita pergit Eusebius*: Porro eas ob res non diu posthac mercedem a Deo est consecutus, in tantum, ut primum imperii locum obtineret. Sed et numerosæ sobolis præstantia reliquos imperatores superavit. Denique cum in extrema senectute positus, debitum communi naturæ persoluturus atque ex hac luce migraturus esset, ibi Deus admirabilem potentiam suam ei denuo exhibens, providit ut filiorum ipsius natu maximus Constantinus jamjam morituro ad capessendum imperium præsto esset. *Fac etiam verum esse id, quod legitur apud Zonaram lib. 12 Annalium pag. 645 editionis regie Parisinæ*: Fertur enim Constantio ægrotanti et ob ceterorum filiorum ineptam indolem mæsto, angelus adstitisse, qui juberet, ut Constantino relinqueret imperium. Sed quid inde?

qui utpote Christianus non videtur umquam exstitisse.

C 49 Nunc itaque lectoris æqui judicium requiro, an ex his indicium vel minimum elici possit, quo suadeatur, Constantium Christianam religionem professum umquam fuisse. Gentilis neutiquam exstitit, teste Eusebio, non plurimum sed unius veri Dei cultor: ad hæc, benignissimus Christianorum erat fautor; sed an ideo, Christianus ipsemet? Tacet Eusebius, non taciturus si quidquam de hac re comperisset, aptissima ei oblata ibidem occasione laudandi Constantinum a patris sui conversione ad orthodoxam Christianorum fidem. Quod dicit de Constantii mercede, quod de sobole, quod de potentia Dei, qui Constantinum in imperio ipsi suffecit; præmia sunt temporalia, non æterna; de illis loquitur Eusebius; de his vero non item. Idem applicari potest angelo ex Zonara relato; adeo ut hinc non possit formari argumentum in contrarium. Tacet, ut iterum hoc repetam, Eusebius, tacent scriptores alii, Constantium Christianorum fidem fuisse amplectum; nam nec Eusebius, nec alii expresse id dicunt, si-

Augusti Tomus III.

cut observat pag. 80 auctor Historiæ imperatorum supra designatus. Numquam ergo S. Helenæ eam obtigisse felicitatem, ut maritum suum Christo lucraretur, mihi longe videtur probabilius.

AUCTORE
J. P.

50 Sanctam Judæis fuisse antequam converteretur ad fidem Christi, nonnullorum opinio est. Baronius ad annum Christi 315 num. 10 et sequentibus, Ex his, inquit, quæ hoc anno adversus Judæos Constantinum statuisset diximus, conjectura aliqua comprobari videtur pars Actorum illorum, quæ Silvestri dicuntur, in qua hoc ipso anno, iisdemque Coss. narratur habita Romæ coram Constantino imperatore et Helena matre celebris disputatio illa inter Judæos atque Silvestrum, delectis arbitris Cratone philosopho atque Zenophilo V. C. Quibus devictis ac penitus confutatis (ut ex iisdem apparet) Constantinus adversus eos, quæ sunt recensita, hoc eodem anno statuerit. Sed complura deinceps addita sunt, quæ eorumdem Actorum veritati adversantur penitus ac contradicunt. Præstat autem hic primum ipsorum describere exordium, quod est hujusmodi ex codicibus Vaticano, S. Mariæ Majoris, atque bibliothecæ nostræ descriptum: "Constantino quater et Licinio tertio * Coss. die Iduum Martiarum, facta est synodus in urbe Roma, in qua diversarum provinciarum fuere episcopi numero septuagintaquinque, sacerdotes Judæorum centum novem, exceptis iis duodecim, qui ab Isachar pontifice altercationis gratia fuerant destinati etc."

Apocrypha sunt,

E
* quater

51 Convocandi autem Judæos ad conventum illum, hæc ibi causa prætextitur: Quod Helena cum esset in Oriente una cum duobus nepotibus Constantino atque Constante augustis, et gentilis adhuc a Judæis pene Judæa effecta, et commota in Constantinum filium, quod Christianam religionem sectaretur, ad eundem infenso animo scripserit, multaque blasphemans in Christum, ipsum ad Judæorum tandem religionem invitavit. Ad quam ille rescribens statuit, ut utranam præstantior religio foret, Christianorum an Judæorum, in publico conventu Romæ celebrando, disputatione inter eos habita probaretur: sicque a Judæorum summo pontifice Isachar fuisse delectos præstantissimos quosque Judæorum, qui contra Silvestrum ceterosque Christianos episcopos coram ipsorum patrona Helena et Constantino Augusto dissererent. *Fabulosissimum hoc commentum Eminentissimus auctor refutat primo ex eo, quod Helena fuerit Christiana ante Constantinum, pro qua re citat S. Paulinum contra Eusebium. Consule superius paragraphum 4. Sed quandoquidem contrarium nobis visum fuit magis probabile, secundum dicta in eodem paragrapho; ad alias Baronii rationes pergamus.* At quonam pacto, inquit, quis dixerit gentilem et Christo adversariam adhuc Helenam his fuisse temporibus, si filia ejus Constantio Licinio nupta (ut diximus) Christiana erat? Ut appareat tenellam virginem e secretis maternæ domus penetralibus progredientem Christianam, nonnisi ex materna institutione id consequi potuisse.

quæ de S. Helenæ.

F

52 Quam rursus deforme mendacium, dicere Helenam cum Constantio et Constante augustis hoc anno fuisse in Oriente: cum iidem (ut demonstratum nuper est) necdum cæsares hoc anno creati essent; sed Constantius post annos decem, post viginti vero Constans cæsarum dignitatem fuerint consecuti. Sed abhorret procul a veritate pariter quod dicitur de Isachar Judæorum summo pontifice; cum exploratissimum sit, a tem-

judaismo

AUCTOR
J. P.

pore excidii Hierosolymitani sub Tito desiisse penitus creari summos pontifices, prorsumque exolevisse apud eos pontificis nomen : qui autem apud eos tenebant principem locum, ab illis patriarchæ, reliqui vero magistratus archisynagogi, apostoli atque presbyteri appellabantur. Est de his in primis locuples testis Epiphanius agens adversus Ebionitas; nec non ejusdem Constantini atque aliorum principum sanctiones, quas citat idem Baronius, idem testantur. Ad hæc, Quis, ait Pagius in *Critica Baroniana* ad annum 315 num. 4, sibi persuadeat in unum concilium convenisse Christianorum antistites et Judæorum sacerdotes ad disputationem de religione ineundam? *Hujusmodi enimvero falsitatum monstra retulisse, refutasse est. Breviter interim aliquid observa circa tempus, quo Baronius cæsares creatos signabat supra Constantium ac Constantem; nam hunc quidem apud exactiores duos chronologos lego anno 333 cæsarem esse factum; illum autem anno 323. Jam rursus ad priora.*

antequam
esset Chri-
stiana, cir-
cumferun-
tur :

53 *Hujusmodi reculas sordibus, de quibus modo agebam, non absimiles invenio apud Capgravium fol. 174 verso, ubi exstant ista : Helena sanctissima mulier cum suis nepotibus Constantini filiis apud Byzantiam civitatem, quæ postea Constantinopolis appellabatur, aliquamdiu commorata est : ubi ab impiis Judæis circumventa, Christianam, quam prius vel modice induerat, fidem pene totam amiserat, et Judaicæ perfidiæ fortius adhærebat. Alia plura habentur fol. 175. Infectam item fabularum sordibus cloacam olet illud Codicis Hagenoyensis, inter auctaria Usuardina ad diem XVIII Augusti apud nos recitatum : Helena prius fuit pagana... postmodum erat Judæa, et in ea lege perfecta. Ultimo fuit Christiana. Quantum vero attinet ad disputationem Judæorum cum Christianis de qua paullo ante agebam, expungi merentur ista apud Marianum Scotum in *Chronico* ad annum Christi 321 tamquam apocrypha : Tunc Constantino et Licinio IV Consulibus, die Idus Augusti congregati sunt cum Helena in Roma 120 sapientiores Judæorum. Quum autem quæstio oriretur a Sylvestro Papa, 24 episcopis consentibus superati sunt Judæi in omni scriptura divina. Item correctione sunt digna quæ habent Vincentius Bellovacensis in *Speculo historiali* lib. 13 cap. 50 et sequentibus, nec non S. Antoninus 2 parte *Historiarum* titulo 9 § 3 de *Silvestri Pontificis ac Judæorum de Christo disputatione*; et ex Græcis Zonaras *Annalium* tom. 2 lib. 13 pag. 4; Glycas *Annalium* parte 4 pag. 248; Cedrenus in *Compendio historiarum* tom. 1 pag. 273, Citavi editiones regias Parisinas. Adde *Nicephorum Ecclesiasticæ historiæ* lib. 7 cap. 36.*

quæ videtur
antea genti-
lis fuisse,
nec dein a
S. Silvestro
PP. bapti-
zata

54 *Ex his autem, quæ superius num. 40 dicebat Eusebius de Constantino Magno : Quem quidem ob ceteras res maxime vero ob pietatem in matrem, beatum convenit prædicare. Quippe illam, cum ANTEA DEI CULTRIX NON ESSET, tam piam ac religiosam præstitit etc.; ex his, inquam eruo, S. Helenam ante filii sui conversionem exstitisse gentilem. Quippe cum antea Dei cultrix non esset, non erat ergo tunc Judæa; alioquin Dei cultrix fuisset. Secundum illa vero, quæ præmissa sunt a me de tempore, quo S. Helenæ conversio accidit; in eam propendere mihi liceat opinionem, quod a S. Silvestro PP. non fuerit baptizata; cum sanctus ille Pontifex Romanæ sedi admotus dumtaxat sit anno Christi 314; neque constet, Sanctæ baptismum eo usque dilatum fuisse, præsertim cum tam de-*

vea in senectute annorum circiter 65 ad Christum D accesserit? Non probo itaque narrationem sequentem apud Capgravium fol. 275. Etenim postquam antea de Silvestro Papa actum esset, hæc referuntur loco citato : Beatissima vero Helena imperatrix... a beato Silvestro baptismum humillime postulavit, et cum maxima cordis devotione ac reverentia ab ejus manibus accepit. Atque hæc quidem sunt, quæ consideratis antecedentibus, de quibus dixi, circa Sanctæ nostræ baptismum memoranda censeo.

55 *Quamquam vero prorecta admodum ætate in Christi scholam ingressa sit, tantos tamen in ejusdem doctrina progressus fecit, annitente Constantino, ut in ea ab ipso omnium Servatore Christo instituta esse videretur, secundum dicta Eusebii superius § 4 num. 40, atque adeo longam temporis jacturam, quam fecerat hactenus ad lucranda felix æternitatem, egregie redemerit. Nam fides ejus ac promovendæ religionis orthodoxæ studium ita laudatur apud Rufinum lib. 10 *Historiæ ecclesiasticæ* cap. 7 : Helena, Constantini mater, femina incomparabili fide, religione animi ac magnificentia singulari; adeo ut Constantinus princeps esse principibus Christianis non magis sua quam matris Helenæ fide meruerit, teste L. Paulino superius allegato § 4 num. 43; et Deus per recordandæ memoriæ Helenam, matrem piissimi Constantini imperatoris, ad Christianam fidem corda Romanorum accenderit, uti invenies in hujus *Commentarii* paragrapho 1 num. 4 ex epistola S. Gregorii Magni PP. Facile itaque inducor ut credam, S. Helenæ attribuendam esse plurimorum hominum, præsertim eorum, qui erant e familia imperatoris, e tenebris gentilis superstitionis ad unius veri Dei ac Christi Domini conversionem. Idque videtur præsumi posse de Crispo, Helenæ nepote e Constantino filio, in cujus Crispi funesta morte quomodo se illa gesserit, prætermittendum non est.*

Sancta
Mulier se-
ram suam
conversio-
nem virtute
compensa-
vit.

56 *Monumentorum ecclesiasticorum collector Gallus tomo 7 ejusdem operis pag. 2 agens de itinere Romano S. Helenæ versus anni 326 dimidium, meminit simul gravissimi doloris, quem illa e Crispi cæde hausit. Idem auctor tomo 4 *Historiæ imperatorum* nota 54 in Constantium, de emortuali ejusdem principis anno disserit, tenetque eam accidisse tempore mox indicato. Zosimus lib. 2 *Historiarum* pag. 658 in Constantino hæc memorat in rem nostram : Crispum filium, cæsaris (ut ante dictum est) ornatum titulo, quod in suspicionem venisset, quasi cum Fausta noverca consuesceret, nulla ratione juris naturalis habita, sustulit. Quumque Constantini mater Helena tantam calamitatem ægro ferret animo, et intolerabilem ex cæde juvenis dolorem perciperet, quasi consolans eam Constantinus, malum malo majori sanavit. Nam quum balneum accendi supra modum jussisset, eique Faustam inclusisset, mortuam inde extraxit. In *Sexti Aurelii Victoris Historiæ augustæ Epitome* *Francofurti* anno 1588 vulgata tomo 1 pag. 513 exstant ista : Constantinus Fausta conjuge, ut putant, suggerente, Crispum filium necari jubet. Dehinc uxorem suam Faustam, in balneas arduas coniectam, interemit; cum eum mater Helena dolore nimio nepotis increparet.*

In Crispi
morte ita
se gessit,

57 *Codinus de originibus Constantinopolitanis anno 1655 regis typis Parisiis excusus pag. 34, relata utriusque morte, Helena, inquit, Constantini mater ægre ferebat injustam mortem illius juvenis, dignitatem cæsaris jam adepti, et assiduo*

ut nullam
in ea partem
habuerit.

A duo nil aliud vel loquebatur vel meditabatur, quam præcipitem et injudicatam ejus condemnationem. Quare tandem quoque pater sera permotus pœnitentia, integros quadraginta dies ipsum luxit tanta animi ægritudine, ut numquam nec lavaret corpus, nec lecto recumberet. Præterea statuum ei posuit etc. Hac igitur ratione pœnitentiam agens, Deum quoque multis et assiduis precibus illius peccati veniam exoravit. *E quibus tria deduco corollaria. Primum* : S. Helena nullam habuit partem in morte Crispi. *Secundum* : Aliquam habuisse in pœnitentia Constantini suspicor. *Tertium* : Etiam si solus e modo citatis auctoribus Zosimus dicat, quod quasi consolans eam Constantinus necem Faustæ intulerit, nullus tamen dubito quin, spectata tam eximia Helenæ virtute, remotissima ea fuerit a desiderando tam severo supplicio.

§ VI. Inventio crucis elaborata hic secundis curis; iter Sanctæ in Palæstinam; an divina revelatio eidem prævia; quo animo, quo tempore, et quanta cum laude susceptum.

Quæ alibi apud nos dicta sunt de inventio-
ne crucis,
plenius hic tractantur.

Dolorem Sanctæ, de quo loquebar proxime, levavit cito Deus, quando prodigioso pror-
sus modo illi manifestavit sacratissimum Crucis thesaurum. Tomo I Maii nostri ad diem III ejus-
dem mensis, quo ab Ecclesia ritu solenni recolitur annua Inventionis pretiosissimi hujus pi-
gnoris memoria, a pag. 361 occasione istius festi relatum est, quomodo Macarius episcopus Hierosolymitanus a concilio Nicæno redux, Helenam exceperit, defossæque crucis locum divinitus edoctus, inter refossas cruces tres, miraculo discreverit crucem Domini a duabus aliis; ejusdemque deinde partem miserit ea ad filium; aliam vero Macario episcopo tradiderit etc. Deinde Papebrochius quemdam causidicum convenit, qui S. Macario nihil in toto hoc negotio fabulabatur tribuendum, sed omnia Judæo indici abscribebat. Cap. 2 agitur de fabulosis inventæ crucis Actis, et aliis quibusdam de eodem scriptis argumento. Denique cap. 3 tractatur, quibus diebus crux Hierosolymis ostendatur; quando festum Inventionis sit ceptum apud Latinos; qualis sit Alexandri monachi de cruce oratio. Hæc ibi jam pridem occasione prædicti festi; quorum ideam hic præmittere visum est. Sed quandoquidem nec nihil, nec omnia de præsentis argumento, qua ad res gestas S. Helenæ attinet, tum temporis dicta sunt, ideo illud hoc loco secundis curis resumendum ac plenius tractandum censeo. Ac primo quidem dicam de ratione itineris Hierosolymitani, a S. Helena suscepti.

Cur S. Helena sit peregrinata in Terram sanctam :

59 Eusebius in Vita Constantini lib. 3 cap. 42 indicat, Sanctam suscepisse illud iter, ut populos ac provincias Orientis viseret, eorumque necessitatibus prospiceret. Nam, inquit, cum illa debitum piæ affectionis munus Deo omnium regi persolvere decrevisset, et pro filio suo, tanto scilicet imperatore, ac pro filiis ejus cæsaribus Deo carissimis, nepotibus suis, gratias cum supplicationibus agendas sibi esse statuisset, quamvis affecta jam ætate, tamen juvenili animo properavit; mulier singulari prudentia; ut terram ve-

neratione dignam perlustraret, et Orientis provincias, urbesque ac populos cum regali quadam sollicitudine ac providentia inviseret. *Sed præcipuus peregrinationis ejus finis videtur fuisse, ut perlustraret Palæstinam, tot prodigiis plenam, ac ut ibidem loci meritas Deo gratias persolveret de tot ac tantis favoribus, quibus tum in suo filio Constantino, tum in suis nepotibus ab ipso cumulabatur, ut habemus ex Eusebio; quem citabam modo. Audiamus S. Ambrosium in concione de obitu Theodosii senioris imperatoris, de qua antea memini, ita loquentem* : Anxia mater pro filio, cui regnum orbis Romani cesserat, festinavit Hierosolymam, et scrutata est locum Dominicæ passionis. *Fertur etiam hoc iter esse susceptum ex præviis revelationibus.*

60 Nam Rufinus lib. 10 cap. 7 de sancta Matrona nostra, Cujus, ait, Constantinus cum esset filius, et crederetur divinis admonita visionibus, Jerosolymam petit, atque ibi locum, in quo sacrosanctum corpus Christi patibulo affixum pependerat, ab incolis perquirat. *Rufino suffragatur Socrates Ecclesiasticæ historiæ lib. 1, et affirmatius quidem rem edocet, quando sic incipit ibi caput 17* : Mater imperatoris Helena... a Deo in somnis admonita venit Hierosolyma. Et.... Christi monumentum, in quo ille sepultus resurrexit, studiose cœpit perquirere. *Theophanes in Chronographia Parisiis edita formis regis anno 1655, sic narrat pag. 18 de Sancta nostra* : Ostentum autem vidit, jubens eam Hierosolymam proficisci, et divina loca sub terram ab impiis et profanis defossa in lucem educere. Tunc ipsa filium Constantinum rogat, ut divinitus sibi imposita munera adimpleret. Ille divino nutu concitatus matri morem gessit. *S. Paulinus supra § 4 num. 43 designatus indicat, hoc iter ab illa esse susceptum ex singulari Dei monitu, quamquam non addat, an cum, an absque Dei revelatione id factum sit. En tibi ejusdem Sancti verba* : Quæ, videlicet Helena, divino, ut exitus docuit, inspirata consilio, cum Hierosolymam agnosceret nomine, quæ augusta cum filio conregnabat, eum rogavit, ut sibi facultatem daret cuncta illic loca dominicis impressa vestigiis... purgare.

61 Quanta vero cum comparatione animi, quam cum tenaci ac fervido decretum exsequendi proposito ad iter illud Mulier sanctissima sese accinxerit, non obscure perspicui potest e magnis molestiis, quas ea occasione vel ante suum in Terram sanctam adventum, vel post illum, dicamus enimvero ante et post, generosa illa peregrina superavit. Etenim, Eusebio teste lib. 3 Vitæ Constantini cap. 42, Quamvis affecta jam ætate, tamen juvenili animo properavit, ut terram veneratione dignam perlustraret, et Orientis provincias urbesque ac populos... inviseret. Hæc ille. *Et idem ibidem caput 44 de magnitudine animi et beneficentia Helenæ inscribit. Theodoretus lib. 1 Ecclesiasticæ historiæ postquam cap. 15, 16 et 17 protulisset tres Constantini imperatoris epistolas, quarum ea, quæ recitatur tertio loco, data est ad Macarium Hierosolymitanum episcopum de constructione ecclesiæ, Has litteras, ait idem historicus cap. 18 pag. 47 editionis Valesianæ, non alius quispiam pertulit, sed ipsa imperatoris mater... ipsa itineris laborem subiens, et senectutis suæ incommoda pro nihilo reputans. Etenim paulo ante mortem hoc iter ingressa est: octogenaria vero discessit e vita. Quæ nonne satis superque probant, nostram Imperatricem ingentes ac indefessos animos ad durum sibi in tam grandævâ senectute iter præmississe?*

an Deo
præmonita :

E

quanta cum
animi fortitudine eo
projecta.
F

AUCTOR
J. P.

Non fuit
eam comita-
tus S. Sil-
vester PP.

sisse? Verum an in ipso itinere comitem habuit S. Silvestrum PP.?

62 Affirmat Zonaras, tom. 2 Annalium lib. 13 pag. 5 editionis Cangianæ de ejus itinere sic scribens: Ascito igitur D. Sylvestro comite, Hierosolyma proficiscitur. Sed fabulosum istum comitem refutat Baronius ad annum Christi 326 num. 42, Commentum, inquiens, jure dicendum est, quod nulla vel majorum traditione probatur, vel antiquorum scriptorum auctoritate fulcitur. Sed et alia complura minus solidæ veritatis itidem in historiam inventionis sanctissimæ crucis non nuper sed antiquitus irrepere, quæ Gelasius Romanus Pontifex sic reliquit dubia atque incerta, ut in arbitrium prudentis lectoris rejiciat, qui separare sciat pretiosum a vili, et verum a falso; ut æqua lance cunctis examinatis, recto libramento omnia judicet. Et mox Baronius verba Gelasii reddit. De crucis inventione agemus paullo post. Nunc igitur, quoniam in Sanctæ itinere versamur hactenus, dispiciamus breviter, quando illud sit institutum.

B 63 Hoc non accidit ante annum Christi 325, quo celeberrimum concilium Nicænum celebratum fuit. Theophanes enim in Chronographia pag. 18 ita memorat: Macario præterea Hierosolymorum episcopo, qui concilio interfuit, mandavit imperator, ut reversus sanctæ Resurrectionis locum, et Calvarii Golgotham, et vivificum crucis lignum requireret. Atqui ab eodem chronographo pag. 20 refertur Helenæ, Hierosolymam versus profectæ, cum debito honore imperatrici factus obviam Macarium Hierosolymorum patriarcha: ergo iter non instituit Helena ante dictum annum. Id quod præterea eruo ex antiquioribus. Nam Eusebius lib. 3 Vitæ Constantini eum scribendi ordinem servat, ut, narratis rebus, quas imperator gessit occasione ejusdem concilii, subnectat ista ibidem cap. 25: His ita gestis, imperator Deo carus aliud quiddam imprimis memorabile aggressus est in Palæstina. Quidnam vero illud est? Beatissimum illum Dominicæ Resurrectionis locum, qui est Hierosolymis, illustrem ac venerabilem cunctis mortalibus efficere, officii sui esse existimavit. Confestim igitur oratorium ibidem extrui mandavit non absque Dei nutu eo inductus; sed ipso Servatore ejus

C animum incitante. Ad dictum etiam ordinem refer alia, quæ pluribus capitibus ibidem deducuntur. Rufinus lib. 10 cap. 6 de exemplo fidei synodi Nicænæ ac decretis locutus, cap. 7 ita prosequitur: Per idem tempus Helena Hierosolymam petit. Consilium autem illud verosimiliter inchoatum fuisse die XIX Junii, ac durasse usque ad XXV Augusti, observat Gallus auctor Historiæ imperatorum tomo 4 in tabula chronologica pag. 712; Helenam vero non pervenisse in Palæstinam verosimiliter censet, nisi post iter suum Romanum anno circiter 326 medio, secundum notam 54 in Constantinum ibidem pag. 649, quæ agit de Crispo tunc mortuo. Sed adventus ille in Palæstinam tunc temporis accidisse viâ potest intelligi ob tam multa et præclara atque adeo moram requirentia, quæ Sancta ibidem peregit, si obitum illius cum Pagio affigas eidem anno 326. At de hac re inferius.

Iter illud
perperam
arroditur
ab heterodo-
cis.

64 Religiosissimam porro ac Deo gratissimam fuisse hanc piissimæ nostræ Imperatricis expeditionem, cum ex ipsius rei natura, tum ex ejusdem rei adjunctis, tum ex scriptorum elogiis, tum denique e fine sanctissimo, quem illa sibi præfigebat, nemo Catholicorum inficias ierit, quidquid ei obstrepant heterodoxi ac inimici cru-

cis Christi. Verum ne, quod dicitur, falcem militam in alienam messem, legi possunt quæ adversus sectarios scribit Gretserus, infra in fine § 8 citandus, tomo 1 lib. 1 cap. 63; nec non Alfordus ad annum Christi 326, vel quæ alii polemici memorant. Ab ordine autem rerum, quas laudatissima illa Femina Hierosolymam delata peregit, non apparet alienum esse, si primo loquar de inventione crucis, tum de locis sacris in Terra sancta constructis, ac denique de virtutibus ibidem exercitis.

§ VII. Historica sanctæ crucis ab Helena inventæ collectio.

Crucis inventæ historiam Baronius ad annum 326 num. 43 recitat ex S. Ambrosio, consideratis circumstantiis, ut majus eidem accedat momentum auctoritatis. Ambrosius, ait, rem gestam coram amplissimo magistratus consessu sic pro concione recensuit, cum laudes Theodosii imperatoris defuncti egregia prosecutus est oratione, de qua superius dixi. Itaque dum Hierosolymam Venit, referente Ambrosio, Helena, cœpit revisere loca sancta, infudit ei spiritus, ut lignum crucis requireret, accessit ad Golgotham, et ait: Ecce locus pugnæ, ubi est victoria? Quæro vexillum salutis, et non invenio. Ego, inquit, in regnis, et crux Domini in pulvere? Ego in aulis, et in ruinis Christi triumphus? Ille adhuc latet, et palma vitæ æternæ? Quomodo me redemptam arbitror, si redemptio ipsa non cernitur? Video quid egeris, diabole, ut gladius, quo peremptus es, obstrueretur. Sed Isaac obstructos ab alienigenis puteos eruderavit, nec latere aquam passus est. Tollatur igitur ruina, ut vita appareat. Promatur gladius, quo veri Goliz caput est amputatum. Aperiat humus, ut salus fulgeat. Quid egisti, diabole, ut absconderes lignum, nisi ut iterum vincereris? Vicit te Maria, quæ genuit triumphatorem, quæ sine imminutione virginitatis edidit eum, qui crucifixus vinceret te, et mortuus subjugaret. Vinceris et hodie, ut mulier tuas insidias deprehendat. Illa quasi sancta Dominum gestavit; ego crucem ejus investigabo. Illa generatum docuit; ego resuscitatum. Illa fecit ut Deus inter homines videretur; ego ad remedium peccatorum divinum de ruinis elevabo vexillum.

66 S. Paulinus in epistola, quam nuper citabam, ita rem exponit: Regina illa venerabilis ut venit Hierosolymam, diligenter et pie locis illic et circa omnibus, divinorum curiosa insignium, et oculis haurire gestiens fidem, quam piis auribus litterisque perceperat, crucem Domini studiosissime inquirere adorsa est. Sed quæ via vel ratio inveniendi subesset, cum index idoneus nemo inveniri posset, ubi memoriam et curam religiosæ conscientiæ vel observantiæ, et antiquitas ævi et superstitionis impiæ diuturnitas abolevisset? Verum ipso omnium et terris et animis opertorum conscio et teste Domino, fidelis Mulier sanctum Spiritum per affectum pium meruit; quo aspirante, cum rem ab humana conscientia divinitus remotam frustra diligens requisisset, de loco tantum passionis certior fieri studuit. Nec sine molestia magna locus ab ea repertus; nam Idcirco, uti ait Rufinus lib. 10 cap. 7, ad inveniendum difficilis erat, quia ab antiquis persecutoribus simulacrum in eo Veneris fuerat defixum, ut si quis Christianorum

Quamnam
processerint

E

F

inventionem

A Christianorum in loco illo Christum adorare voluisset, Venerem videretur adorare: et ob hoc infrequens, et pene oblivioni datus fuerat.

sanctæ crucis;

67 *Sed hisce difficultatibus non absterrita ab incepto Mulier illa fortis*, non solum de Christianis (Verba sunt laudati S. Paulini) doctrina et sanctitate plenos viros, sed et de Judæis peritissimos, ut propriæ, qua miseri et gloriantur, et impietatis indices exquisivit, et accitos in Hierosolymam congregavit. Tum omnium una de loco testimonio nis * confirmata etc. *Dum ait Rufinus*, sed cum, ut supra diximus, religiosa femina properasset ad locum cælesti sibi indicio designatum, *indicat insuper, locum divinitus ab ipsa fuisse cognitum. Quid tum postea?* Jussit illico, *sicut pergit Paulinus*, urgente sine dubio conceptæ revelationis instinctu, in ipsum locum operam fissionis accingi; parataque mox civium pariter et militari manu, brevi laborem istius molitionis hausit: *videlicet cuncta ex eo profana et polluta deturbans*, in altum purgatis rudibus, *uti est apud Rufinum citatum. Eusebius lib. 3 Vitæ Constantini cap.*

* Id est, martyrii seu passionis

B 26 *exponit quomodo impii sepulcrum Domini rudibus et simulacris superpositis obtexerint; ejusque loci purgationem adscribens imperatori Constantino*, Continuo, *inquit*, opera illa ad fraudem comparata, e sublimi ad solum dejecta sunt, et ædificia ad decipiendos homines constructa, cum ipsis statu is ac dæmonibus diruta sunt ac dissipata. *Et mox cap. 27 ita pergit*: Neque tamen hic conquevit imperatoris alacritas; sed præterea tolli ruta cæsa *, et quam longissime extra fines regionum projici mandavit. *Quin etiam divino quodam æstu incitatus jussit*, ut loco altissime effosso solum ipsum, utpote dæmonum piaculis contaminatum, simul cum egesta humo quam longissime exportaretur. *Sed tametsi hic loci purgatio tribuatur Constantino; superius autem S. Helenæ, adeo non pugnant ista, quin facile componi queant, dicendo, rem a Constantino quidem præceptam, ab Helena vero executioni mandatam fuisse, cum prius fortasse de eadem scripsisset ad Constantinum, eumque de loci sanctissimi profanatione certior reddidisset.*

* i. e. materiam ac rudera

quænam in ipsa inventione

C alta egestionem reseratis terræ finibus, abdita crucis arcana patuerunt. *Hæc confirmantur ex Eusebio lib. 3 Vitæ Constantini cap. 28*: Nec mora, istud quoque, (quod statim ex ipso dixi de solo et egesta humo) ut jussum erat, impletum est. Postquam aliud solum, locus scilicet, qui in imo erat, apparuit, tunc vero ipsum augustum sanctissimumque Dominicæ Resurrectionis monumentum præter omnium spem refulsit, et spelunca illa, quæ sancta sanctorum vere dici potest, Resurrectionis Servatoris nostri quamdam expressit similitudinem; cum post situm ac tenebras, quibus oblecta fuerat, rursus in lucem prodiit, et miraculorum, quæ ibi quondam gesta fuerant, historiam iis, qui ad spectandum confluxerant, manifestissime videndam exhibuit, rebus ipsis, quæ omni voce clarius sonant, Servatoris nostri Resurrectionem testata. *Sed crux plus unica ibidem reperta. Nam Theodoretus antea allegatus lib. 1 cap. 18 pag. 48 hæc memorat*: Cum vero sepulcrum, quod hactenus latuerat, in lucem emersisset, cruces tres juxta Dominicum monumentum defossæ apparuerunt. *Theodoreto suffragatur Sozomenus lib. 2 cap. 1 dicens*: Cum ex imperatoris mandato locus alte effossus ac repurgatus fuisset, in ejus parte spelunca Resurrectionis apparuit. Alibi vero juxta

eundem locum tres inventæ sunt cruces. *Rufinus lib. 10 cap. 7 hæc adjungit*: Tres confuso ordine (Helena) reperit cruces. Sed obturbabat reperti muneris lætitiæ uniuscujusque crucis indiscreta proprietas. *Hæc vero obturbatio insigni prodigio deinde sublata est, ut mox patebit; cum indicia alia evidentia non essent. Aderat quidem salutiferæ crucis titulus, quo hæc ab aliis, in quibus duo latrones fuerant affixi, olim in Calvariæ monte fuerat distincta; sed hic non statim certum indicium præbebat.*

69 A Sozomeno mox designato scribitur, præter tres cruces inventa alia separatim tabella, in cuius albo verbis ac litteris Hebræicis, Græcis et Latinis hæc scripta erant: Jesus Nazarenus rex Judæorum. *Rufinus ubi supra*: Aderat quidem et titulus ille, qui Græcis et Latinis atque Hebræicis litteris a Pilato fuerat conscriptus. Sed nec ipse satis evidenter Dominici prodebat signa patibuli. *Ambrosius in oratione de obitu Theodosii, præter titulum, quem refert Helenam invenisse, clavos etiam ab ea inventos significat in hæc verba*: Quæsit clavos, quibus crucifixus est Dominus et invenit. De uno clavo frænos fieri præcepit, de altero diadema intexuit etc. *Verum nec titulus nec clavi statim evidens præbuere indicium, ut Christi crucem a duabus aliis secerneret. Quid ergo agitur? Audiamus S. Paulinum*: Sed cum tres pariter cruces, ut quondam fixæ Domino et latronibus steterant, repertæ fuissent; gratulatio repertarum cœpit anxia dubitatione confundi, justo piorum metu, ne forsitan aut pro cruce Domini patibulum latronis eligerent aut salutare lignum pro stipite latronis abjiciendo violarent. *S. Ambrosius censet, sufficiens vel e solo titulo Helenam habuisse indicium, ut unam ab alia distingueret, quando ista memorat*: Tria patibula confusa reperit. Sed non potuit obliterari Christi triumphus. Incerto hæret mulier; sed certam indaginem sanctus Spiritus inspirat, eo quod duo latrones cum domino crucifixi fuerint. Quærit ergo medium lignum: sed poterat fieri, ut patibula inter se ruina confunderet, casus mutaret et inverteret. Redit ad Evangelii lectionem, invenit quia in medio patibuli prælatus titulus erat: Jesus Nazarenus rex Judæorum. Hinc colecta est series veritatis, titulo crux patuit salutaris. Invenit ergo titulum, regem adoravit. *S. Ambrosio adde alium Ecclesiæ Doctorem S. Joannem Chrysostomum homilia in Joannem 85 al. 84, prout notatur in novissima Operum ejusdem sancti Patris editione Parisiensi tom. 8; ubi pag. 505 hæc sunt*: Cum enim crucis lignum defossum fuisset, nec illud quispiam eruere auderet instante metu: cum fideles aliis rebus urgentibus incumberent; et tamen futurum erat, ut insequenti tempore crux perquireretur, et tres cruces una jacerent, ne ignoraretur, quænam Domini fuisset, primo quod in medio esset, deinde ex titulo agnita fuit; latronum quippe cruces titulos non habebant. *Et vero cur vel e solo crucis titulo crux ipsa Domini sufficienter internosci ab Helena non potuerit, si, inspecto clavorum loco, quibus in cruce affixus penderat titulus, hunc cum istis ac eorum loco in cruce, contulerit?*

acciderint; et quam mirabilis modo

F

70 *Fatemur quidem, Theodoretum movere aliquam hac in re difficultatem, dum sic scribit post ea, quæ de titulo crucis paullo ante ex ipso dedimus*: Adhuc tamen erat difficile, divinam crucem quamvis repertam a reliquis distinguere: quippe cum ejus inscriptio ab ipsa divulsa projectaque

vera Domini crux

AUCTORE
J. P.

ctaque esset; sed sive sola inscriptio ad dictam distinctionem fuerit satis, sive Helena voluerit indicium certius, ac, Deo id ipsi inspirante ad manifestanda magnalia crucis, cœleste rogaverit signum, quo certissime de illa constaret; enimvero Hic jam humanæ ambiguitatis incertum, ut verbis Rufini utar, divinum flagitat testimonium.. Macharius per id tempus ecclesiæ illius episcopus erat, et medium suggestit, sicut mox referam; sapientissimus ille ac plane divinus Macarius, prout vocatur a Theodoro lib. 1 cap. 18; de quo idem auctor cap. 16 ejusdem libri præmiserat ista: Erat hic Macarius ille, cujus supra mentionem fecimus; qui etiam maximæ synodo interfue-

rat, et una cum reliquis impietatem Arii prostraverat. Itaque, narrante Rufino, accidit in eadem urbe (Hierosolymitana) primariam quamdam loci illius feminam, gravi ægritudine confectam seminecem jacere... Is (nempe Macarius) ubi cunctantem Reginam, atque omnes pariter, qui aderant, videt; Afferte huc, inquit, totas, quæ repertæ sunt, cruces, et quæ sit, quæ portaverit Dominum, nunc nobis aperiet Deus. Et ingressus cum Regina pariter et populis ad eam, quæ decumbebat, defixis genibus hujusmodi precem fudit; quæ habetur lib. 10 cap. 8 his verbis expressa:

duabus
aliis

71 Tu, Domine, per unigenitum Filium tuum salutem generi humano per passionem crucis conferre dignatus es; et nunc in novissimis temporibus adspirasti in corde Ancillæ tuæ perquirere lignum beatum, in quo salus nostra pendit; ostende evidenter, ex his tribus, quæ crux fuerit ad Dominicam gloriam, vel quæ extiterint ad servile supplicium, ut hæc mulier, quæ semiviva decumbit, statim ut eam lignum salutare contigerit, a mortis januis revocetur ad vitam. Et cum hoc dixisset, adhibuit primo unam ex tribus, et nihil profecit. Adhibuit secundam; nec sic quidem aliquid actum est. Ut vero admovit tertiam, repente apertis oculis mulier consurrexit, et stabilitate virium recepta, alacrior multo, quam dum sana fuerat, tota domo discurrere et magnificare Domini potentiam cœpit. Sic evidenti indicio Regina voti compos effecta, templum mirificum in eo loco, in quo crucem repererat, regia ambitione construxit. Verum de ædificatione hujus ecclesiæ, quæ S. Helenæ hic adscribitur, consule quæ referam § 8 et 9.

fuerit distincta.

72 Prædictum miraculum de sanatione mulieris etiam refertur a Sozomeno lib. 2 Ecclesiasticæ historiæ cap. 1, et ei additur aliud his verbis: Aiunt etiam mortuum eodem modo ad vitam esse revocatum. Apud S. Paulinum in epistola memorata pag. 197 solum hoc miraculum invenio: ita quippe ibidem dicitur: Respexit pius fideliter æstuantium curas Dominus, et ipsi potissimum, quæ tam piæ sollicitudinis princeps erat, hujus consilii lumen infudit, ut aliquem recens mortuum inquiri et inferri juberet. Nec mora: verbum factum: cadaver illatum est: deponitur: jacenti una de crucibus admovetur, et altera; sed reorum ligna mors sprexit. Postremo Dominicam crucem prodit resurrectio, et ad salutaris ligni tactum morte profuga funus* excussum, et corpus erectum est; tremefactisque viventibus stetit mortuus, et funebribus, ut Lazarus quondam, vinculis expeditus illico inter expectatores* suos. Nec aliud præter hoc miraculum narrat S. Sulpicius Severus lib. 2 Sacræ historiæ typis Plantinianis Antverpiæ editæ pag. 153.

* Id est cadaver vel mortuus, excitatus est
* al. spectatores

§ VIII. An Eusebius de crucis inventionem non meminerit; an a Judæo fuerit præmonstrata; acta S. Helenæ post ejus inventionem; publica veneratione ac miraculis crux illustratur.

Eusebii silentium de inventionem crucis miratur et ita declarat Baronius ad annum Christi 326 num. 42: Sed magna plane tenet omnes admiratio, quid sit, quod Eusebius ædificationem omnium harum basilicarum (de quibus proxime egerat Baronius) relegens, et de Helena prolixiorem mentionem faciens, de cruce ab ea inventa ne verbum quidem: cum eam repertam esse sub Constantino, nulli sit dubium; sic scribente Cyrillo episcopo Hierosolymitano ad Constantium, Constantini ipsius filium imperatorem: "Tempore quidem (inquit) Deo dilectissimi et "beatæ memoriæ Constantini patris tui salutare "crucis lignum Hierosolymis repertum est etc." Scimus tamen eundem Eusebium inventionis S. Crucis in Chronico meminisse; sed alio (ut videtur) tempore, nempe anno decimo quinto imperii Constantini, ubi hæc ait: "Helena Constantini mater, divinis admonita visionibus, "beatissimum crucis lignum, in quo salus mundi "pendit, apud Hierosolymam reperit." Ceterum quod Eusebii Chronicon a librariis admodum esse depravatum, in fine anni superioris evidentissime demonstravimus; et in eodem Chronico appareat, etsi in numero annorum Constantini sit error; tamen constare ibi positam crucis inventionem anno sequenti post Nicænum concilium; non immerito sane ab antiquis omnibus Græcis auctoribus hoc anno, nempe sequenti a Nicæno concilio, adventus Helenæ Hierosolymam, et crucis inventio poni videtur. Sed eminentissimus auctor immerito miratur silentium Eusebii, qui utpote de inventa cruce per S. Helenam non tacuit, sed eam satis diserte expressit, quamquam nec Helenæ, nec crucis nomen tunc signat. Sed res ista e Chronico Eusebii conficienda non est.

Miratur
Baronius,
Eusebium
de inventio-
ne sanctæ
crucis

73 In Chronico enim Eusebii, quod illustrissimus Pontacus edidit, ad annos Domini 324, 325 et 326 invenio locum, modo e Baronio citatum; sed diversis a textu characteribus notatum. In editione autem Scaligeri pag. 181 nullum ad dictos annos lego istius inventionis vestigium; ut hinc etiam appareat, parum vel nihil Chronico Eusebiano esse fidendum in præsentī materia, quasi vero quæ citabat supra tamquam Eusebiana Baronius, vere Eusebiana sint, et non adjecta fortassis aliunde. Quare Chronico illo secluso, quaeritur, an Eusebius inventionem crucis silentio præterierit in Vita Constantini. Sed immerito eum de silentio accusari a Baronio, non obscure colligitur e Vita Constantini lib. 3 cap. 50, ubi profertur Constantini ad Macarium epistola de ædificatione Martyrii Servatoris nostri, seu basilica Resurrectionis vel sanctæ crucis; cujus inventio vel inventionis locus ansam dedit imperatori piissimo ædificandi ibidem magnificentissimam illam ecclesiam.

non memi-
nisse in Vi-
ta Constanti-
ni magni:

sed probabilius nobis videtur ibidem de illa egisse.

A. 75 Tota autem illa epistola jam pridem apud nos excusa est tomo I Maii, die III, pag. 362; quæ tametsi non sit longa, quia tamen ibi legi potest, vel apud ipsum Eusebium a Valesio vulgatum a pag. 499; ideo nonnulla dumtaxat, quæ in rem tamen nostram sufficiant, ex eadem delibamus: Tanta est Servatoris nostri gratia, ut nulla sermonis copia ad PRÆSENTIS MIRACULI NARRATIONEM sufficere videatur. Nam SACRATISSIMÆ ILLIUS PASSIONIS MONUMENTUM, SUB TERRA JAM PRIDEM OCCULTATUM TOT ANNORUM SPATIA DELITUISSE, quoad... famulis ejus in libertatem vindicatis affulgeret, omnem revera admirationem superat. Illud tibi in primis persuasum velim, nihil mihi antiquius esse, quam ut sacrum illum locum, quem Dei jussu turpissima adjectione simulacri, velut gravi quodam pondere exoneravi; et qui ab initio quidem Dei judicio sanctus fuit, postea vero multo sanctior effectus est, ex quo DOMINICÆ PASSIONIS FIDEM in lucem protulit; eum, inquam, locum fabricarum pulchritudine exornemus. Audin' præsentis miraculi narrationem, passionis

B monumentum sub terra jam pridem occultatum, Dominicæ passionis fidem in lucem protulit? Quæ quonam spectent, si ad Dominicæ crucis inventionem non spectent? Non itaque ad sepulcrum spectant; quod potius fuit insigne seu monumentum Resurrectionis, quam Passionis Jesu Christi. Enimvero Papebrochius loco citato totam illam epistolam dedit, ut intelligeretur, inquit, clarius, quod omnia ista ordinata ab imperatore fuerint respectu crucis Dominicæ, refossæ, et miraculis illustratæ, quæ crux hic appellatur τὸ γνόρισμα τοῦ ἀγιοτάτου πατρὸς, et τοῦ σωτηρίου πατρὸς πίστις, sanctissimæ et salutiferæ Passionis signum, et, fides seu testimonium. Quisnam itaque inficias iverit, sanctissimam crucem Domini nostri, ejusdem inventionem in illa epistola Constantini antonomastice ab Eusebio indicari? De hac expressius non esse locutum Eusebium (loquitur enim dumtaxat in persona Constantini, cujus epistolam recitat) neque miraculi ad ejus agnitionem patrati meminisse, miraremur; nisi videremus in solius Constantini laudibus ita occupatum, ut nec matris quidem Helenæ, ad hoc in Hierusalem missæ, fuerit recordatus, utique festinans ad fabricæ illius

C augustissimæ descriptionem, cui mox integra decem capitula impendit: ac tum demum, veluti respirans, descendit ad laudandam Helenæ pietatem, cupit 41 sic concludens: "Atque hæc loca" (Bethleem scilicet et montis Olivarum) magnifico "cultu exornans (Constantinus) simul nomen, "cujus opera ac ministerio tantum bonum humano generi procurabatur, ad æternam posterorum memoriam consecravit". Tunc distinctius enumerare incipiens loca, Helenæ sollicitudinē et Constantini impensis extructa, prosequitur Imperatricis laudes ac mortem, encomium potius ejus texendo, quam ordinatam et historicam rerum ab ea in Oriente gestarum narrationem. Quid ergo mirum, si non attigerit miraculum illud, quod magis proprie spectabat ad fidem S. Macarii, ipsiusque crucis virtutem prædicandam? Hæc cogitatio est Papebrochii de isto miraculo; cujus silentium apud Eusebium et alios neutiquam debet officere ejusdem veritati, cum aliunde ex antiquis auctoribus, ut videmus, comprobetur; neque enim auctores omnes omnia semper memorant. Sed, ut ad inventionem crucis revertamur, ob rationes datas videtur nobis probabilius, Eusebium hanc indicasse in episto-

la Constantini citata.

76 Dato autem, non concesso, Eusebium in hac re fuisse pisce, ut ita loquar, mutiorem; an propter silentium unius Eusebii, tot alii gravissimi auctores, qui adeo diserte eam asserunt, falsitatis accusandi sunt? Enimvero historia ista tam solidis et invictis stabilitur fundamentis, ut nullis omnino ratiunculis, qualescumque demum ex fuerint, negativis, ut vocant, everti possit, sicut nuperrime evidenter a me jam demonstratum est; quibus omnibus addenda est constans, stabilis ac perpetua Catholicæ Ecclesiæ traditio. Andreas itaque Rivetus heterodoxus ministellus commiseratione seu risu potius vel contemptu dignus est, quando in Critici sui sacri, ut vocat, specimine adversus inventionem crucis audacter, impudenter ac temere ista deblaterat lib. 3 cap. 8:

77 Eusebius, qui Cæsareæ in Palæstina vixit Constantini temporibus, et qui diligentissimus talium observator fuit, inventionem illam crucis postea decantatam non reticisset in Historia sua, vel in libro de Vita Constantini. Quod enim in Chronico dicitur, ne a Baronio quidem legitimum habetur. Qui autem secuti sunt fabulæ enarratores, ab aliis delusi simplicitate quadam id scripserunt, quod quisque audierat; sed ita, ut variantibus sentiis rem ex se incertam, magis dubiam suis narrationibus efficiant. Qui nobis non credet, adeat Ambrosium oration. in fun. Theodosium*; cui addit Paulinum, Rufinum, Theodoretum et Sozomenum. Ita os illud impudens et infrunitum occasione Catechesarum S. Cyrilli Hierosolymitani, quas arrodit, et solidissima ejusdem fundamenta exedendo destruere conatur.

78 Sed tametsi istius heterodoxæ ministelli audacia abunde e superioribus retusa sit, juvat tamen hisce adjungere, quæ Natalis Alexander in Historiæ ecclesiasticæ, anno 1714 Parisiis recusæ, tomo 4 cap. 6, art. 12 pag. 128 ei respondet: Nec Eusebii de crucis inventionem silentium probat, hanc historiam inter fabulas rejiciendam, ut Rivetus, alique inimici crucis Christi rejiciunt; cum sanctus Ambrosius, qui eodem seculo floruit, hanc ut certissimam historiam referat in Oratione de obitu Theodosii, eandemque narret sanctus Paulinus epistola II ad Severum: quibus Socrates lib. I Historiæ ecclesiasticæ cap. 3, Sozomenus lib. 2 cap. 1, Theodoretus lib. I cap. 3, et ante hos Ruffinus lib. I cap. 7 suffragantur. Quorum omnium auctoritas et Ecclesiæ traditio Eusebio silenti anteposenda est. Quæ autem in eorum narrationibus occurrit varietas, circumstantias quasdam spectat, quas alii referunt, alii omittunt, non historiæ summam, ac (ut ita loquar) substantiam, de cujus veritate inter se consentiunt universi.

79 Quandoquidem vero male feriatius ille heterodoxus, qui varia carpit loco citato tamquam assumpta S. Cyrillo aliunde adjecta, quique suum caput octavum absolvit hac inepta clausula, ut qui Cyrilliana hæc leget, ad lapidem Lydium omnia revocet, nec thesaurum se putet possidere, qui carbonem invenerit; quandoquidem, inquam, ille S. Cyrilli deflorator inter locos, quos maligno dente impetit ac vult esse apocryphos et corruptos, inventionem sanctæ crucis ad fabulas relegandam censet; consequens est, ut tamquam falsam ac spuriam etiam rejiciant ejusdem S. Cyrilli epistolam ad Constantium imperatorem, Constantini magni filium, nec non alios Cyrilli textus, quibus indicat, veram crucem tum temporis fuisse in veneratione. In ista igitur epistola, quæ

AUCTORUM
J. P.
Historiæ
veritas persua-

etiamsi tace-
ret Eusebi-
us

E

* I. Theo-
dosii

cum tam so-
lide confir-
mata aliun-
de ostenda-
tur

F

contra
quemdam
heterodo-
xum.

AUCTOR
J P,

quæ inter genuina ejusdem sancti Patris Opera (ei supposita ad calcem exhibentur) anno 1720 Parisiis in lucem data ac notis illustrata habentur ista pag. 253 num. 3: Ac tempore quidem Deo amicissimi ac felicis recordationis Constantini patris tui salutare crucis lignum in Hierosolymis est repertum, divina gratia viro pietatem recte quærenti hoc largiente, ut absconditos sanctos locos inveniret. Quid ad hæc criticum dicti heterodoxi supercilium? Hæc sunt, quæ pro vera inventæ crucis historia collegi; de falsa adjicio nonnulla dumtaxat, cum die III Maii apud nos a pag. 362 pluribus sit refutata.

Rejicitur
fabula de
crucis in-
ventore vel
indice.

80 Fabulosæ narrationi de Juda Cyriaco crucis inventore vel indice occasionem potuit præbuisse locus S. Paulini, quem supra protuli § 7 num. 67, de S. Helena referentis: Non solum de Christianis doctrina et sanctitate plenos viros; sed et de Judæis peritissimos.. accitos in Hierosolymam congregavit etc. Textus enim ille postea admodum ab aliis amplificatus fuerit. Alicujus Hebræi meminit quidem Sozomenus lib. 2 cap. 1, agens de fraude gentilium, ne locus Resurrectionis ac Calvarie pateret Christianorum venerationi; sed istum Hebræum rejicit. Locum quippe dicit patefactum sive indicio cujusdam Hebræi in Orientis partibus degentis, ut quidam aiunt, qui paterno quodam scripto edoctus rem indicavit: sive, ut verius opinari licet, Deo signis quibusdam ac somniis eum ostendente. Neque enim arbitror, res divinas indicio hominum egere, quoties Deus eas manifestare decrevit. Verum sive Hebræus ille sit idem cum dicto Juda Cyriaco, sive ab eo diversus; nominatus ille idem notatur apud S. Gregorium Turonensem, a Ruinarthio illustratum, Historiæ Francorum lib. 1 cap. 34 col. 27, ubi loquens de Constantino magno, Hujus, inquit, tempore venerabile crucis Dominicæ lignum per studium Helenæ matris ejus repertum est, prodente Juda Hebræo, qui post baptismum Quiriacus est vocitatus. Unde liquet, hæc de Judæo isto crucis præmonstratore quisquillas valde esse antiquas. Quid nostra interim imperatrix egit post inventum pretiosissimum illum thesaurum?

Acta

81 Summo delibuta gaudio crucem, in qua salus mundi pependerat, et quam Agnus sine macula sacratissimo suo sanguine purpuraverat, fuit intimo venerata affectu. Ambrosius in Oratione de funere Theodosii sic rem affirmat: Regem (in illo ligno) adoravit, non lignum utique, quatenus lignum est; quia hic gentilis est error, et vanitas impiorum; sed adoravit illum, qui pependit in ligno., illum, inquam, qui sicut scarabæus clamavit, ut persecutoribus suis peccata donaret. Avida Mulier festinabat tangere remedium immortalitatis, metuebat calcare sacramentum salutis. Læto corde et trepidanti vestigio, quid faceret, nesciebat. Pertendit tamen ad cubile, veritatis lignum refulsit, et gratia micuit. Neque hic stetit piissimæ Feminæ religio; sed illius, quod invenerat, boni alios reddidit participes, teste Rufino lib. 10 cap. 8; Ligni, ait, ipsius salutaris partem detulit filio; partem vero thecis argenteis conditam dereliquit in loco: quæ etiam nunc (seculo videlicet IV, quo vivebat Rufinus) ad memoriam sollicita veneratione servatur. Codinus De originibus Constantinopolitanis pag. 38 addit ista: Helena Constantini mater, sacram Christi crucem Hierosolymis afferens, ingressa est Constantinopolim per portam, quæ vocatur Littorea, et quæ supra crucem reperta erant, lilia, phylla,

basilica, triacontaphylla, sampsucha, balsama, ea D omnia, quo conservarentur, in vasis plantavit, atque ibi deposuit, et monasterium in eodem loco nomine Gastria extruxit. Superiora confirmantur ex Theodoro lib. 1 cap. 18 editionis supra designatæ: Dominicæ autem crucis partem quidem palatio attribuit; reliquum argentea theca, quam fabricari jusserat, inclusum, civitatis episcopo (Macario nempe Hierosolymitano; nam de illo paullo ante erat actum), hortata, ut salutis nostræ monumentum ad posterorum memoriam diligenter custodiret. Collectis deinde artificibus, cum omnis generis materiam undique comparasset, amplissimas illas ac pulcherrimas construxit ecclesias etc.

82 Plura nos docet S. Paulinus in allegata sæpenumero epistola, pag. 197: Inventa et probata crux Christi est; dignoque mox ambitu * consecratur, condita in passionis loco basilica, quæ auratis corusca laquearibus, et aureis dives altaribus, arcano positam sacrario crucem servat; quam episcopus urbis ejus quotannis, cum Pascha Domini agitur, adorandam populo princeps ipse venerantium promittit. An vero hac dumtaxat die fuit crux exposita venerationi fidelium, nisi interdum, uti dicit Paulinus, religiosissimi postulent, qui hac tantum causa illo peregrinati advenerint, ut sibi ejus revelatio quasi in pretium longinquæ peregrinationis deferatur: quod solum episcopi beneficio obtineri ferunt? Affirmat S. Paulinus, Papebrochius autem die III Maii pag. 365 ei in hoc non assentitur, prout ibidem legi potest. Sed tum instituti mei limites, tum dictionis modum excessero, si pluribus hic egero de publico vitalis ligni veneratione ac miraculis. Quare æqui bonique consulat lector, si in sui gratiam assignem sequentes scriptores, qui de hoc argumento tractarunt. Sunt itaque illi noster Jacobus Gretserus, cujus De sancta cruce Opera in uno volumine simul edita sunt Ingolstadii anno 1616; Baronius tom. 3 Annalium, cujus indicem consule; Papebrochius ad diem III nostri Maii a pag. 364; Tillemontius Monumentorum ecclesiasticorum tom. 7 articulo 4 et 6 in S. Helena. Particularum crucis Christi per orbem Christianum dispersionem defendit Natalis Alexander loco supra citato contra Rivetum heterodoxum; de quo ante dixi.

post crucis
inventio-
nem; publi-
ca ejusdem
veneratio
et miracula.
* Id est ho-
nore et
pompa
E

§ IX. Passionis Dominicæ instrumenta a S. Helena inventa ædificatæ ecclesiæ Hierosolymis; virtutes ibidem et alibi exercitæ.

Sanctus Ambrosius in Oratione de funere Theodosii, Quæsit, ait, clavos, quibus crucifixus est Dominus, et invenit. De uno clavo frenos fieri præcepit; de altero diadema intexuit: unum ad decorem, alterum ad devotionem vertit.. Misit itaque filio suo Constantino diadema gemmis insignitum, quas pretiosior ferro innexas crucis redemptionis divinæ gemma connecteret. Misit et frænum. Utroque usus est Constantinus, et fidem transmisit ad posteros reges. Principum itaque credentium imperatorum sanctum est, quod super frænum. Ex illo fides, ut persecutio cessaret, devotio succederet.. Bonus itaque clavus Romani

Quidnam
Sancta de
inventis
Domini cla-
vis

A Romani imperii, qui totum regit orbem, ac vestit principum frontem, ut sint prædicatores, qui persecutores esse consueverunt. Recte in capite clavus, ut, ubi sensum est, ibi præsidium. In vertice corona, in manibus habena. *Rufinus lib. 10 cap. 8 paullo aliter de clavis loquitur*: Clavos, quibus corpus Dominicum fuerat affixum, portat ad filium. Ex quibus ille frenos composuit, quibus uteretur ad bellum, et ex aliis galeam nihilominus belli usibus aptam fertur armasse. *Rufino in re adstipulantur Socrates lib. 1 cap. 17, ac Theodoretus lib. 2 cap. 18, qui simul alludens ad effatum prophetæ, Zacharias, ait, propheta diu ante prædixerat*: Et quod in freno equi est, sanctum erit Domino omnipotenti, *convenienter ad S. Ambrosium in prædicta oratione; sed an ad sensum textus sacri tam congrue, quam pie? Dicit quidem S. Hieronymus, fieri a Constantino iussa esse frena e clavis crucis Domini; sed applicationem ad effatum Zachariæ non probat*: nam tom. 3 Operum editionis Martianæanæ in caput 14 istius Prophetæ col. 1804 scribit ista: Audivi a quodam rem, sensu quidem pio dictam, sed ridiculam; clavos Dominicæ crucis, e quibus Constantinus augustus frenos equo suo fecerit, sanctum Domini appellari. Hoc utrum accipiendum sit, lectoris prudentiæ relinquo.

fecerit; eorum numerus; lancea.

84 S. Gregorius Turonensis *De gloria Martyrum lib. 1 cap. 6, col. 727, quod inscribitur De inventione clavornm, eadem allusione utitur, et causam addens*, Eo enim tempore, inquit, Adriaticum mare magnis fluctibus movebatur, in quo tam frequentia erant naufragia ac demersio hominum, ut vorago navigantium diceretur. Tunc provida regina (*Helena*) condolens excidia miserrorum, unum ex quatuor clavis deponi jubet in pelago, confisa de Domini misericordia, quod sævas fluctuum commotiones facile posset opprimere. Quo facto, redditur mare quietum, tranquillaque deinceps navigantibus flabra præstantur. Unde usque hodie nautæ sanctificatum mare venerantur, cum ingressi fuerint, jejuniis, orationibusque et psallentibus vacant. *Ruinartius hic observat 1º, Gretserum et alios existimare, clavum ab Helena in mare quidem demissum, sed illico etiam retractum ab ea fuisse. Consule Gretserum in Operibus de sancta cruce tom. 1 lib. 1 cap. 93. Observat 2º, De clavis Dominicis (de quibus pergunt S. Gregorius Turonensis scribere loco citato) cum sancta cruce inventis plerique Patres, capite præced. laudati scripserunt: at nemo, quod sciam, ita diserte quatuor clavos fuisse pronuntiavit. At de numero clavorum adiri potest Gretserus tom. 1 Operum dictorum lib. 1 cap. 20. Helena invenit etiam titulum crucis, ex præmissis supra § 7; uti et sacram lanceam, si subsistant, quæ de ista re sunt scripta jam pridem apud nos tom. II Martii, ad diem xv, pag. 379 ex Bosio.*

Profusissimam

85 S. Paulinus in epistola ad Severum citata hæc narrat pag. 196: Prompto filii imperatoris assensu mater augusta, patefactis ad opera sancta thesauris, toto abusa fisco est: quantoque sumptu atque cultu regina poterat, et religio suadebat, ædificatis basilicis contextit omnes et excoluit locos, in quibus salutaria nobis mysteria pietatis suæ, Incarnationis et Passionis, et Resurrectionis atque Ascensionis sacramentis Dominus redemptor impleverat. *Rufinus lib. 10 cap. 8 unam ædem sacram ei attribuit, dicens*: Regina... templum mirificum in eo loco, in quo crucem

Augusti Tomus III.

repererat, regia ambitione construxit. *Theodoretus lib. 1 cap. 18 ædem sacram plus unam memorat, sed non determinat numerum ac diserte nomen. Collectis, ait, artificibus, cum omnis generis materiam undique comparasset, amplissimas illas ac pulcherrimas construxit ecclesias: quarum amplitudinem ac venustatem describere superfluum puto, cum omnes fere pii ac religiosi eo confluant, et operum magnitudinem contemplantur. Eusebius autem in Vita Constantini lib. 3 cap. 25 pag. 497 ecclesiam Resurrectionis ascribit Constantino his verbis*: Beatissimum illum Dominicæ Resurrectionis locum, qui est Hierosolymis, illustrem ac venerabilem cunctis mortalibus efficere, officii sui esse existimavit. Confestim igitur oratorium ibidem extrui mandavit, non absque Dei nutu eo inductus; sed ipso Servatore ejus animum incitante.

86 Sed credibile est admodum, sanctam ipsius Matrem, quoad vixit, curas eo suas convertisse annisu quam poterat maximo, sed sumptibus Constantini. Quoad vixit, inquam: diu etenim ante obiit, quam ingens illud opus fuit absolutum. *Dedicationem quippe ejusdem ecclesiæ accidisse anno 335, habemus ex Eusebio lib. 4 Vitæ Constantini cap. 45 pag. 549, cum ibidem dicat, illam solennitatem esse celebratam anno Constantini imperatoris trigesimo. Nam ibidem agens de sacerdotibus Dei, qui illam festivitatem ornabant, hæc de se scribit*: Ibi nos quoque... variis sermonibus publice habitis solennitatem decoravimus; nunc regalis fabricæ decorem ac magnificentiam scriptis enarrantes etc. Hoc modo dedicationis sollemnitas ipsis imperatoris tricennialibus summa cum hilaritate celebrata est. *De variis nominibus loco inditis tractat Tillemontius nota 4 in S. Helenam; ubi nonnullas etiam proponit difficultates. Magna itaque illa ecclesia, de qua modo est actum, nunc Martyrium vel locus passionis, Magnum Martyrium, Martyrium ac monumentum mortis et Resurrectionis Jesu Christi; nunc vero ecclesia sanctæ Crucis vocabatur etc.; prout videre licet in nota mox allegata.*

87 Eusebius lib. 3 Vitæ Constantini cap. 43 pag. 504 testatur, duas a nostra Sancta erectas fuisse ecclesias. Deo, ait, duo statim templa dedicavit: alterum ad speluncam, in qua natus est Dominus: alterum in eo monte, ex quo in cælum ascenderat. Nam et Emmanuel, quod est nobiscum Deus, sub terra pro nobis nasci sustinuit; et locus nativitatis ipsius, Bethleem ab Hebræis est appellatus. Ideoque Dei amantissima Augusta, Deiparæ Virginis partum eximiis monumentis ornavit; sacram illam speluncam omni cultus genere illustrans. Nec multo post imperator eandem Domini nativitatem regalibus donariis honoravit, variis ex auro et argento momimentis, velisque acu pictis, matris suæ cumulans magnificentiam. Præterea imperatoris quidem mater in memoriam Ascensionis Christi omnium servatoris, in monte Olivarum sublimia exstruxit ædificia, in ipso montis vertice sacram erigens ædem cum templo... Atque hæc duo augusta ac pulcherrima monumenta, immortalis memoria digna, in duabus sacris speluncis, Helena augusta, religiosi imperatoris mater religiosissima, piæ devotionis argumenta Deo servatori suo dedicavit, cum filius imperialis potentiæ subsidium ei conferret. *Amborum istorum monumentorum constructorum honorem religiosissimæ nostræ Imperatrici tribuunt Socrates lib. 1 cap. 17, ac Sozomenus lib. 2 cap. 2.*

75 Et

exhibuit
munificentiam

F

in condendis Hierosolymæ adibus sacris.

F

AUCTOR
J. P.

Et sane divina providentia optimam tum temporis S. Helenæ dedit occasionem restaurandi et condecorandi sacratissimum hunc, quo æternum Dei verbum in carnis nostræ substantia in lucem prodiit, locum, cum diu ante ab Adriano imperatore, uti testatur S. Paulinus sæpe citatus, Adonidis fano profanatus esset. In ædificanda autem ecclesia montis Oliveti illud mirabile accidit, ut hujus ecclesiæ meditullium numquam insterni marmore potuerit, locus videlicet, ex quo Christus ascendit in cælum; nec claudi fornix, qua parte desuper hunc locum respiciebat. Miraculum hoc et auctorem pro eodem testimonia citat collector Gallus Monumentorum ecclesiasticorum tom. 1 in compendio historię Domini nostri Jesu Christi § 24. Vide S. Paulinum pag. 196. Verum an sanctissima Imperatrix aliis sacris ædibus construendis operam navavit?

Nicephorus
plures alias
enumerat.

88 *Affirmat Nicephorus lib. 8 cap. 30, eas ita enumerans: Excitavit quoque mirificum aliud templum in Gethsemani prædio Genitrici Dei, atque in sacratio ipso vivificum ejus sepulcrum firmiter inclusit. Quum vero declivis is sit locus, gradus marmoreos fieri curavit, viatores ex Sancta urbe orientalem plagam versus ferentes. Multorum quoque sermonibus circumfertur, decliviorum illum locum, Vallem fletus, et torrentem Cedron, atque etiam Vallem Josaphat dici. In propinquo etiam esse hortum illum, in quo proditus est Christus, et in quo orare solitus fuerat. Sanctis item Infantibus et ubi angelus pastoribus lætum attulit nuntium; in eis ipsis locis sacras extruxit ædes; Infantibus videlicet ipsis, et Verbi Puerperæ, nec non aliam quoque Sponso Josepho ædem. Post hæc, per varia Palæstinæ loca Sanctam ducens, eamque deinde Hierosolymam reducens, varias alias ædes sacras ipsi attribuit. Sed antequam hisce fidem habeamus, probationibus opus est, antiquiore quam Nicephori, qui vixit seculo XIV, auctoritate firmatis.*

Varie
circum-
stantes, qui-
bus egregie
excelluit,

89 *Nec vero insignes piissimæ Femine dotes enituerentur tantum in condendis egregiis templis; sed etiam virtutes omnino singulares reginæ suæ magnificentie ipsis adjunxit. Vin' Eusebium de hac re ita audire loquentem lib. 3 Vitæ Constantini cap. 45? En ejus testimonium: Assidue, cunctis, videntibus, in ecclesiam ventitabat, et sacras ædes eximiis ornamentis decorabat, ne minimarum quidem urbium sacella despiciens. Itaque videre erat mulierem prorsus admirabilem, modesto ac decenti habitu una cum reliqua multitudine versantem, suamque erga Deum religionem omni piorum operum genere declarantem. Socrates lib. 1 cap. 17 de templis locutus, Porro, inquit, tam pie ac religiose erga hæc erat affecta, ut in ordine mulierum una cum ceteris Deum oraret. Insignem habuit animi demissionem fastus omnis contemptricem ac Christi imitatricem cum erga omnes; tum vero præcipue erga sacrum monachorum habitum; ex Suidæ Lexico Coloniae Allobrogum impresso anno 1619, tomo 1 ad nomen Ἑλένη pag. 875. Rufinus a demissione animi ac hospitali benignitate illam sic laudat. lib. 10 cap. 7: Reliquit etiam hoc indicium religiosi animi Regina venerabilis. Virgines quasi ibi (Hierosolymis) reperit Deo sacratas, invitasse ad prandium, et tanta eas devotione curasse dicitur, ut indignum crederet, si famulorum uteretur officiis; sed ipsa manibus suis famulæ habitu succincta cibum apponeret, poculum porrigeret, aquam manibus infunderet, et Regina orbis ac mater imperii, famularum Christi se famulam deputaret.*

Hæc quidem Jerosolymis gesta. Laus ista roboratur ex Sozomeno lib. 2 cap. 2, ac Theodoro lib. 1 cap. 18. Quin etiam, quod post inventionem crucis collocavit virgines in oratoriis cellis, ubi prius ipsarum virginum nomina scriptis mandasset, et victum ipsis e publico suppeditari jussisset, traditur in mox designato Lexico ad vocem Ἐγριαδες.

90 *Sed amplissima Regine beneficentia tam arcto urbis Hierosolymitanæ spatio apud dictas virgines contineri non potuit; sed cum ad varia hominum genera ac calamitates, tum ad varia Orientis loca pervagata fuit. Quippe magnitudinem animi ejus ac beneficentiam ita extollit Eusebius lib. 3 Vitæ Constantini cap. 44 pag. 505: Dum totum Orientem cum regali magnificentia peragravit, tum civitatibus, tum privatis, qui ipsam adibant, innumera beneficia acervatim contulit: innumera quoque militaribus numeris liberali manu distribuit. Pauperibus autem ac nudis, et omni ope ac solatio destitutis, quamplurima donavit, illis pecuniam, his vestem, ad tegendam corporis nuditatem, prolixè suppeditans. Alios item vinculis aut metallorum ærumnis afflictos exsolvit: quosdam violentia potentiorum oppressos liberavit: nonnullos etiam ab exilio revocavit. Consuli etiam potest Sozomenus lib. 2 cap. 2. Sed priusquam hinc abeamus; ad illa, quæ de ædibus sacris, ac ministerio sanctæ Imperatricis apud sacratas Deo virgines modo relata sunt, observari ista volumus apud Lezanam in Annalibus Carmelitarum tomo 2 ad annum Christi 326, ubi hæc scribit: Hujus sanctæ Fæminæ auspiciis plura prophetici, et Eliani instituti cœnobita tum virorum, tum etiam feminarum, erecta vel restaurata fuerunt... Sepulchrum Domini, quod prius inveniri non poterat, revelatione duarum sanctimonialium... invenit. Ita enim tradunt historici nostri, Arnoldus Bostius lib. 5 Histor. cap. 22, et Joannes Palæonydorus lib. 2, c. 4, et alii post ipsos.*

Has vero sanctimoniales Ordinis nostri fuisse, conceptis verbis exprimunt iidem Bostius, et Palæonydorus... Qualiter autem hoc in loco eadem pia Regina monialium juxta Carmeli ritum cœnobium extruxerit, quamque illi præpositam dederit cum aliis circumstantiis, sic habet relatus Bestius cap. 23 libro jam citato... Addit Bostius, in hoc monasterio primo matrem fuisse præfatam Mariam; ea defuncta, Syncleticam; eique successisse sanctam. Matronam, et postea sanctam Saram subscribunt Palæonydorus et Coria, ulterius addentes, huic Saræ successisse quamdam nomine Romanam, et postea aliam, nomine Nonnam. Hæc Lezana; qui deinde etiam agit de monasteriis virorum Ordinis Carmelitani a S. Helena constructis etc. Credite posteri. Enimvero ut hæc vel tantillam credibilitatis umbram haberent, vetustioris auctoris testimoniis erant roboranda, tacente de illis genuina scriptorum antiquitate, quam Bostii et Palæonydori; hic enim anno MCDLVI... professus scribitur in Speculo Carmelitano tomo 1, lib. 11, partis 2, pag. 220; illius vero obitus adscribitur anno Christi MCDXCIX, ibidem pag. 274, ex Annalibus Ordinis ejusdem tom. 4. Quænam autem proportio est inter facta seculo quarto, et scripta seculo demum decimo quinto ad qualemqualem etiam faciendam fidem?

enumeran-
tur, cum
observatio-
ne de mona-
steriis ab ea,
ut nonnulli
volunt,
conditis.

E

F

§ X. An S. Luciani martyris templum ædificarit; SS. Trium Regum corpora impetrarit; varia egerit in Belgica; testamentum, ac piissimus obitus.

Opponitur templo S. Luciani, quod ab Helena fertur conditum,

B *Baronius ad annum Christi 326 num. 57 sic memorat*: Reliquit in eâ peregrinatione S. Helena et illud pietatis suæ nobile monumentum nempe egregiam memoriam Luciani martyris, Drepani in Bithynia regia munificentia excitatam. Recens quippe erat in mentibus hominum tanti martyris certaminis recordatio, et insigne, quod post martyrium fuerat de corpore ejus in mare demerso subsecutum miraculum, cum delphinorum dorso delatum esset ad littus, quando (ut ferebat iniqua temporis conditio) Drepani fuit humili sepultura donatum. Hæc igitur omnium ore vulgata cum Helena percepisset, quæ erat sanctorum martyrum studiosissima, digno trophæo triumphum martyris ornare decrevit; atque illic, ubi Drepani est collocatum ejus corpus, sumptuosam desuper basilicam erigendam curavit. Testantur hæc ejusdem Luciani Acta martyrii antiquitus scripta, in quibus istæ in fine leguntur: "Postea autem quam nobis salutarem Domini restituit crucem, quæ magnum inter claros imperatores genuit Constantinum, veneranda Helena, quando revertebatur Hierosolymis, locum honorans et in eo condidit civitatem, convocatis habitatoribus ex iis, quæ circumcirca erant, regionibus, et effectis operis participibus, et validis eam cinxit mœnibus, et martyri templum ædificavit maximum, quod nunc quoque insigne, et pulchre extractum cernitur ab iis, qui et terra et mari ingrediuntur ac navigant." *De isto martyre, ejusque Actis, consuli possunt quæ dicta sunt apud nos ad diem VII Januarii pag. 357 et sequentibus.*

aliqua difficultas.

C *92 Super hoc, quod ex Actis S. Luciani martyris modo dicebatur Veneranda Helena... locum honorans, in eo condidit civitatem, observa, instaurationem loci istius adscribi alibi Constantino. Nam in Chronico Hieronymi apud Scaligerum ad annum 328 pag. 181 hæc sunt*: Drepanum, Bithyniæ civitatem, in honorem martyris Lucani (imo Luciani) ibi conditi Constantinus (lege Constantinus) instaurans, ex vocabulo matris suæ Helenopolim nominavit. *In Chronico Alexandrino, quod a nostro Matthæo Radero vulgatum est Græco-Latine, et Monachii editum anno 1615, id confirmatur pag. 663*: Constantinus, instaurata Drepani urbe in Bithynia ad cultum S. Luciani martyris, illam a matre sua Helenopolim nuncupavit etc. *Sic ibi ad annum Christi 327. Procopius Cæsariensis lib. 5 cap. 2 De ædificiis Justiniani, de loco isto agens, cui quidem, ait, Constantinus in præmium nutritionis Helenæ matris suæ, nomen ac dignitatem urbis concesserat, sed nullum imperatoriæ magnificentiæ monumentum reliquerat. Nam si ornatum et structuram spectes, statum pristinum locus retinebat, nudo urbis titulo insignis, Helenæque alumne suæ nomine gloriosus. Et mox addit idem auctor, quænam ibi Justinianus construxerit. An hæc, quæ protuli, testimonia coherent cum civitate ibi condita a S. Helena? At*

quid de templo? Liberum de illo iudicium lectori relinquo, quoniam e melioris notæ documento id probare vel improbare, in promptu mihi non est. Ex dictis etiam corrigi potest illud, quod habetur apud Philostorgium in Ecclesiastica historia a Gothofredo edita et Dissertationibus illustrata, lib. 2 num. 14 pag. 19, nimirum Helenam imperatoris Constantini matrem, ad fauces sinus Nicomediæ urbem ædificasse, Helenopoli ea vocata. Quod castigat dictus editor in Dissertationibus pag. 80.

93 Sanctæ Imperatrici nostræ Hierosolyma profectæ iter aliud adscribitur apud Capgraviū in Vita ejusdem Sanctæ fol. 176, ubi referuntur ista: Sancta igitur, ut diximus, Imperatrix cum omnia, quæ Hierosolymis agere constituerat, consummasset ad votum, tandem infinitis et impremiabilibus ditata reliquiarum thesauris, ad filium suum Constantinopolim properavit. Profecta tamen, antequam Constantinopolim venerat, ad terras et provincias circa Indiam cum maximo ac nobili comitatu se transtulit, in quibus omnia templa et aras idolorum, prout potuit, destruxit, et pro his in laudem et honorem Dei ecclesias et monasteria sumptuosissime ac devotissime fundavit, et cultum divinum in cunctis partibus illis per omnia reparavit et ampliavit; fidemque Christianam pene clapsam exaltavit et glorificavit. Insuper et trium SS. Regum corpora, Jasper videlicet, Melchior et Balthasar a principibus et Prælatibus terrarum illarum non tam studiose quam miraculose impetravit: quibus, et aliorum variis suffulta reliquiis, gaudens Constantinopolim rediit ad filium, paulo post ad cælestis regni transitura palatium. *Noster Michaël Inchofer in libro, qui inscribitur Tres Magi Evangelici, cap. 37 de translatione eorum primum Byzantium, deinde Mediolanum tractans, Hanc, ait, translationem ab Helena religiosissima regina factam tradunt inter alios Jacobus Genuensis, Joannes Frassetus, et alii apud Joannem Picardum. Equilinus et quidam alii Constantino magno Helenæ filio tribunt: plures etiam vetustiores, utrisque. Nec dubium cum religione matris, filii consensisse pietatem. Itaque accepta de Magorum sanctitate fama, quam in Persidis atque Æthiopiarum regnis cultus Christianorum dudum vulgarat, nihil non sategit Helena, quo vel ex diversissimis orbis partibus, ubi gentium essent, studiosissime eorum corpora conquireret, ac tam pretioso thesauro novam urbem a nomine filii Constantini tunc primum appellatam locupletaret... Facta vero voti compos, solenni pompa ea advehi jussit, atque in æde Sophiæ collocari etc. Galesinius in notis ad diem VI Januarii, eorum corpora Constantinopolim e Persia jam pridem translata, et in basilica S. Sophiæ augustissimo apparatu collocata memorat; sed a quo, et quo tempore non addit. Saussayus in Supplemento ad suum Martyrologium Gallicanum die VI Januarii: Horum corpora sanctæ Helenæ augustæ studio Constantinopolim ex Oriente allata, ibidem in ecclesia S. Sophiæ etc.*

Dicitur Sancta ad provincias circa Indiam peragratu destruxisse idola, et corpora trium Regum asportasse.

94 Alfordus ad annum Christi 326 a num. 57 narrationem, quam apud Capgraviū paullo ante designabam, examinat ac tuetur tamquam veram, ita concludens: Et satis hic probatum habes, quod supra dixit Capgravius, Helenam ultra Hierosolymam perrexisse, idola destruxisse, ecclesias ædificasse, ubique Dei cultum promovisse, trium Regum corpora avexisse. *Respondeo ad jam relata primo, Helenam ultra Hierosolymam*

sed desideramus testimoniū, satis ad hoc suadendum accommodatū.

AUCTOR
J. P.

lymam perrexisse, satis est conforme Eusebio sub finem § 9 a me citato : Dum totum Orientem cum regali magnificentia peragrat etc. Quomodo vero totum, et quam accomode, et quousque, et an ita accipi debeat, ut extendi possit ad terras et provincias circa Indiam, facilius quæritur, quam respondetur. Respondeo secundo, desiderare me prius antiquiora testimonia pro SS. Magorum corporibus ex Oriente Constantinopolim a S. Helena delatis, quam factum illud veritatis albo inscribam; dispici autem poterit a nostris successoribus, quando mensis Ianuarius secundis curis auctior recudetur, an melioris notæ documenta afferri queant, quibus translatio ista confirmetur.

Idem statue

95 Ab Oriente in Occidentem nos vocant quædam facta, ibidem a nonnullis Sanctæ nostræ attributa. Miræus in Fastis Belgicis ad diem XXII Julii pag. 438 scribens de Hilario episcopo Biontino, (de quo in prætermisssis ad dictum diem mentio apud nos facta est) Sumptibus, ait, S. Helenæ imperatricis (quæ id temporis Vesontionem venerat) in imo monte Cælio augustam basilicam B construxit, atque ad summitatem perduxit, quæ nunc S. Joannis dicitur. Aliam præterea in superiore montis parte, quæ sola S. Stephani protomartyris nomen retinuit, cœpit excitare. Idem a B. Helena dono accepit portionem sanguinis ejusdem S. Stephani, Hierosolymis allatam; obiitque circa annum Christi trecentessimum trigesimum. Sammarthani tomo 1 Galliæ Christianæ pag. 118 meminere de unica tantum S. Stephani basilica construtca, haud longe, sicut addunt, ab anno Christi cccxv. Quæ mihi non satis certa sunt in tanta rei gestæ vetustate sine accommodatis eidem testificationibus. Ad illud interim, Quæ id temporis Vesontionem venerat, velim observari, quæ die XXI Maii in Commentario historico de S. Constantino magno pag. 20 a Papebrochio sunt intexta ad præsens propositum; videlicet laudati imperatoris matrem, quæ cum Hilario de fabricanda Vesontionensi ecclesia egisse dicitur, non nisi post annum 312 videre potuisse Gallias, contra Chiffletium, qui ante, sed nimis præmature, hoc accidisse censuerat, prout ibi pluribus refertur, et adduntur ista : Quin illam deinde cum Cripso C filio in Galliam Belgiumque miserit (Constantinus) ut Vesontione ac Treveris aliquamdiu ipsa habitaverit (quod utriusque urbis scriptores contendunt) insignium utroque in loco ecclesiarum fundatrix atque dotatrix, nolim ire inficias; satis est, si persuasero, alieno nimium tempore referri quæ Vesontione dicitur tractasse cum ejus urbis episcopo Hilario, nec inde quidquam haberi posse, quo vel Vesontione transisse Constantinus, vel cum ejus episcopo ante Hilarium Eusebio egisse probeatur.

de rebus

96 Hinc sequitur primo, ut S. Helenæ cum Hilario congressus Vesontione, qui imperatrici nostræ tribuitur, si vere acciderit, non acciderit ante conversionem filii ejus Constantini, post hunc enim ipsa ad Christum conversa fuit, sicut supra conatus sum probare ex Eusebio. Vide ibi § 4. Sequitur 2º, ut, tametsi, præeunte Papebrochio, negare nolim dictum congressum, non abs re tamen sim factururus, si desiderem videre documentum, quo de ædificatione basilicæ prædictæ et lectori et mihi certius constet in re præsertim adeo antiqua. Idem esto judicium de foundatione Sanctensi in Clivia. Miræus antea laudatus hanc ita memorat ad diem XVIII Augusti a pag. 480 : Sanctis in Clivia collegium Canonicorum in

honorem S. Victoris et aliorum cccxx martyrum D Thebææ legionis, eo loci pro Christo occisorum instituit; ut Stephanus Pighius, Canonicus Sanctensis, in Hercule Prodicio commemorat. Occasione autem habitationis S. Helenæ apud Trevirenses, Sammarthani paulo ante citati in Agræcio seu Agricio, istius sedis episcopo, hæc scribunt pag. 715 : Consilio Arelatensi i subscriptus legitur anno cccxiv (Vide Labbeum tom. 1 Conciliorum col. 1430.) Traditur et domum beatæ Helenæ sub invocatione S. Petri dedicasse. Vita istius sancti Præsulis data est a nobis die XIII Januarii, ubi pag. 779 dicitur Domus beatæ imperatricis Helenæ, quæ rogatu ejusdem mulieris sanctissimæ a beato patriarcha Agricio in honore Principis Apostolorum Petri in sedem episcopalem metropolis dicata, et incomparabilis merito thesauro, clavo videlicet ac ceteris Domini reliquiis est nobiliter ditata specialiterque honorata : quæ dicta sint in fide auctoris.

97 Idem omnino statuo de fragmento sequenti, quas volunt quod vereor, ut mereatur majorem vim, sicut mihi quidem videtur, quam traditionis mere popularis, donec accedat antiquum testimonium. Gelenius itaque De Colonia Agrippinensis magnitudine lib. 3 syntagmate 2, § 1 agens de ecclesia E collegiata S. Gereonis, Huic, ait, inter Colonienses ecclesias proxima est a metropolitana dignitas, origo vero etiam augusta et omnino regalis, utpote sub initio quarti seculi a Christo nato, ab augusta Fl. Helena Constantini magni augusti matre magno in divos Thebæos et Mauros milites affectu pietatis exstructa opere regio ac raro. Quippe præcelsæ in modum vastæ turris aut arcis, et octogonæ; quæ tanto cum res Coloniae integræ manerent, auri fulgore emicabat, ut masiva foris et intus elegantia ad Aureos martyres dici meruerit, quod nomen ante annos mille testatum a Gregorio Turon. lib. 1 Mirac. cap. 62, usque ad nostra tempora, splendore illo plurimum imminuto, tamen adhæret apud eruditos. Neque vero solum beata illa templorum fundatrix Helena muros, limina et tecta hujus loci constituit, sed etiam clerum collectum, uti reor, ex Orientalis disciplinæ viris religione præstantibus : quorum munus erat a consuetudine hominum noctu et interdum secretos ac claustro communi clausos, psalmis aliisque sacris modis Deum laudare, Scripturis sacris invigilare, et interiori hominis statui reformando ad Christi similitudinem sese dedere. Id ut ita arbitrer, movet me cumprimis, quod constet, in hac ecclesia ante S. Benedicti ætatem abbates præfuisse, ex quorum successione est S. Maurinus : de quo in S. Pantaleonis basilicæ laudibus plura dicenda erunt. Quæ omnia si ab eruditis credi velint Colonienses tamquam vera, non referri dumtaxat, sed probari debent.

98 Ulterius hic quæri potest de sacris reliquiis, quibus S. Helena Belgicam donasse fertur. in Belgica. Almannus in ejusdem Vita apud nos num. 43 hæc refert : De diversis Martyrum reliquiis composuit thecam, in qua etiam cultellum recondidit, quo Dominus noster Jesus Christus usus est in sacratissimo cœnæ convivio; qua dignitate admirabili et optanda volebat munire et insignire suam regionem, ut quæ erat toto mundo columna restitutionis per inventionem sanctæ crucis, esset et decus speciale aliquatenus patriæ suæ, Trevirensis videlicet secundum Almannum. Idem biographus apud nos num. 52 de Vesontionensi urbe sic loquitur : In Duvio flumine navis, quæ arcam

A arcam ferebat *sacrorum pignorum ab Helena missorum*, naufragium passa, super quod flumen Veson-
tionum civitas est sita, facta est aqua multo
tempore custos arcæ sanctissimæ; de quibus reli-
quiis pretiosissimis, post plurimum tempus cum
magna difficultate ab aqua sublatis, meruit insi-
gniri prædicta ex parte civitas. *Apud Martene in
Veterum scriptorum amplissima collectione to-
mo 4 inter Gesta Trevirensium episcoporum col.
168 petitur clavus Domini*, qui ibi loci ex collatione
dominæ Helenæ augustæ habetur; quique, si dæ-
monis testimonio credi debet, cum quidam a dæ-
mone vexaretur, et clavus hic ad effugandum illum
cum aliis Sanctorum reliquiis illo delatus esset; a
maligno illo perhibitus est ipse esse, qui pendentis
in cruce Domini pro salute humani generis fuisset
in dextro pede confixus; cujus nimia virtute com-
pelli se exire. *Quæ sacra pignora relinquimus in
pia eorum, qui hæc sibi attribuant, possessione.
De S. Helenæ morte dicendum superest.*

Post vitam
piissimam,
99 *Eusebius libro 3 Vitæ Constantini cap. 43
pag. 505 his verbis illam laudat*: Nec multo post
ædificata duo templa, de quibus dixi supra § 9,

B num. 87, grandæva mulier dignum laboribus suis
præmium retulit. Nam cum totum vitæ suæ tempus
usque ad prima senectutis limina in summa felici-
tate traduxisset, et divinorum mandatorum uberes
fructus tum verbis tum operibus protulisset; ac
propterea vitam doloris expertem cum summa men-
tis et corporis sanitate peregisset, tandem exitum
pietati suæ convenientem, et mercedem bonorum
operum in hac etiam vitæ a Deo consecuta est. *Obiit
autem non diu post suum iter in Palæstinam, at-
que ad filium rediit*: nam His et similibus aliis ibi
gestis, quæ narravi nuper, rediit ad filium. Nec
multo post ad meliorem vitam tranquillo animo mi-
gravit, uti videre datur apud *Theodoretum lib. 1
cap. 18. Nec prætermisit piissimo erga Constan-
tinum fungi ante mortem officio. Quippe e vita
excessit*, cum multa, ut refert ibidem idem auctor,
de pia ac religiosa vivendi ratione mandasset filio,
eumque extremis omnis generis, benedictionibus
cumulasset. Porro hæc vel similia ei inculcasse
crediderim tunc temporis, quæ lego apud *Suidam
ante allegatum, pag. 875*: Suum filium perpetuo
celebrandum instituit, ut animum virtute prædi-
tum, sed expertem superbiam haberet, et rempubli-
cam accurate curaret, et Deo serviret cum timore et
tremore.

condito pri-
us testamen-
to, ac præ-
sente Con-
stantino fi-
lio, mori-
tur,
100 Annum ætatis, ac ultimam Sanctæ vo-
luntatem testamento declaratam describit *Euse-
bius Vitæ Constantini lib. 3 cap. 46 pag. 506*:
Jam vero cum satis longo vitæ spatio decurso ad
feliciorem sortem vocaretur, annum ætatis agens
circa octogesimum, in ipso mortis confinio po-
sita, testamento facto, ultimam voluntatem de-
claravit, heredem relinquens unicum filium, so-
lum imperatorem ac dominum orbis terrarum, cum
filiis nobilissimis cæsaribus nepotibus suis. Quo-
rum singulis bona, quæ per universum orbem
possidebat, divisit. Verum sicut mater piissima
filium suum in hoc temporis articulo prosecuta
est tenerrimo officii affectu; sic ille summa cum
observantia impendit suprema juxta ac demis-
sissima matri adeo sibi dilectæ obsequia. Id quod
Eusebius ibidem ita testatur, etiam edocens,
quam beato ipsa fine quieverit: In hunc modum
testamento facto diem ultimum clausit, præsentem et
adstantem ipsi tali tantoque filio, et omni obsequio-
rum genere matrem fovente, manusque ejus ample-
ctente: adeo ut nequaquam mori Mulier bea-

tissima, sed potius caducam hanc vitam cum im-
mortali vita commutare recte sentientibus videre-
tur. Anima igitur illius in incorruptibilem et ange-
licam substantiam reformata, ad Deum servatorem
suum assumpta est. *Theodoretus lib. 1 cap. 18*: Et
illa quidem post mortem eum honorem consecuta
est, quem par fuit consequi illam, quæ tam studiose
tamque ardenti animo Deum coluerat. *Viventem
hactenus aspeximus ac suspeximus Helenam,
mortuam deinceps illustraturi sumus.*

§ XI. Depositio corporis elogium;
locus, annus ac dies mortis; an
cum ea cohæreant ædes sacræ,
quæ dicuntur a Sancta conditæ;
ejusdem ætas.

Cadaver autem ipsius honore haudquaquam vul-
gari affectum fuit. Nam cum ingenti satellitum
numero in regiam urbem pervectum, ibidem in
regali monumento depositum est. Hoc modo impe-
ratoris mater vivendi finem fecit, mulier sempi-
terna memoria dignissima tum ob religiosos actus,
quibus enituit, tum ob præstantissimum illum et
admirabilem fœtum, qui ex illa ortus est. Quem
quidem ob ceteras res, maxime vero ob pietatem in
matrem, beatum convenit prædicare. Quippe illam,
cum antea Dei cultrix non esset, tam piam ac reli-
giosam præstitit, ut a communi omnium Servatore
instituta fuisse videretur. Regalibus autem honori-
bus ita eamdem ornavit, ut in omnibus provinciis
tum a paganis tum a militibus augusta et impera-
trix nuncuparetur, et aurei nummi ejus imagine
signarentur. Quin etiam thesaurorum regalium po-
testatem ei Constantinus concesserat, quibus pro
arbitrio et ex animi sui sententia, prout libitum
esset, uteretur. Nam et in hac parte matrem suam
conspiciam et beatam omnium judicio reddidit.
Quocirca ex iis, quæ ad memoriam illius illustran-
dam pertinent, non immerito hæc etiam assumpsi-
mus, quæ imperator pro singulari sua pietate in
honorem matris suæ gessit, dum divinis obtempe-
rat legibus, quæ filiis debita in parentes officia
injungunt. *Hæc Eusebius lib. 3. Vitæ toties assi-
gnatæ cap. 47, quæ variis dehinc elucidationibus
materiam præbebunt.*

102 Ac primo quidem explanetur illud vivendi
finem fecit, quærendo ubi et quando vivendi fi-
nem fecerit. De loco mortis non convenit inter
auctores. Eorum sententiam primo in medium
proferre juvat, ac deinde, expensis rationum
momentis, statuere, utra præ aliis prævalere
videatur. *Pagius in Critica Baroniana ad an-
num Christi 326 num. 15 multus est in enume-
randis Constantini tunc temporis itineribus*,
ut matris ejus Helenæ mortem in urbe Romana
probet accidisse. Helena, inquit, Romæ obiit,
ut Eusebius docet.; idque die xviii Augusti.
Constat enim ex chronologia Codicis Theodosiani,
Constantinum M. hujus anni initio constitisse in
Thracia vel in Macedonia Heracleæ, ubi iii No-
nas Februarii data lex 2 De custodia reorum;
inde in Pannoniam profectum esse; ubi Sirmii
Idibus Martiis dedit legem 1 De integri resti-
tutione. E Pannonia in Italiam venit, et Aque-
leis mense Aprili legem emisit: Si quis eam, cu-
jus tutor. Dein Mediolanum profectus, ubi mense
Julio lex 3, De falsa moneta, emissa. Hinc Ro-

mam

Sacrum
ejus corpus
honorifice
depositum,
et ipsa lau-
datur:

E

F

ubi extre-
mum diem
obierit,

AUCTORE
J. P.

mam eodem mense Julio pervenit, ibique Vicenalia magnifice edidit, teste Hieronymo et Idacio in Chronicis, quæ in diem xxv Julii Constantini M. natalem incidebant. Data ibidem lex 3 De infirmendis his, quæ sub tyrannis, viii Idus Jul. Hinc et recitata in palatio, Constantino scilicet præsentem, mense Augusto, lex 3 De bonis vacantibus, eodemque mense Augusto Romæ Helena mortua et sepulta. Quæ omnia Gothofredo in eadem chronologia recte observata, qui addit, falli eos, qui alio quam currenti anno Helenam mortuam volunt. Ita ratio-
cinatur Pagius.

an Constan-
tinopoli

103 *Sed ei opponi possunt ista : Si docet Eusebius, uti volebat modo Pagius, Helenam Romæ obiisse; decisa lis est, et nihil requirendum amplius. Sed, amabo, edisserat nobis Pagius, ubinam id doceat Eusebius. Quid si contrarium doceat Eusebius ponendo nempe fundamentum quoddam seu indicium, vi cuius deduci queat, Helenam Romæ mortuam non esse? Nam si Romæ mortua fuisset, cadaver ejus in regiam urbem jussu Constantini pervectum non esset, id est in urbem Romanam, uti mox dicemus; quod tamen indicabat supra Eusebius, fuisse factum. Nam etiamsi sit æquivocum βασιλεύσαν πόλιν, id est, in regiam seu imperatoriam urbem, atque adeo vi terminorum non significetur, an antiqua Roma ac urbs regia, an nova potius Roma, urbs itidem regia seu Constantinopolis, hic sit intelligenda; aliunde tamen videtur erui, antiquam Romam ab Eusebio hic indicari. Socrates tamen lib. 1 cap. 17 Eusebium secutus quidem, sed ejus sensum non assecutus, uti apparet, quando sic habet : Corpusque ejus novam Romam (εἰς βασιλεύσαν, id est, ad urbem imperatoriam vel regiam, exstat in Græco) deportatum, in regalibus monumentis depositum est. Nam apud Baronium ad annum 326 num. 62 corrigitur Socrates, existimans Constantinopolim ab Eusebio verbis illis esse descriptam, Eusebii phrasin (ut apparet) minus exploratam habens : nam urbem Romam iisdem verbis eundem intelligere consuevisse, quod alibi, dum agit de legatis ad Nicænum concilium missis, ait, aperte declarat, cum in significanda Roma utitur eadem nomenclatura, sic dicens Vitæ Constantini lib. 3 cap. 7 : " Et quamquam illius urbis, penes quam imperium " est (In textu Græco est τῆς δὲ γὰρ βασιλευούσης " πόλεως) episcopus etc. " intelligens de Romanæ urbis episcopo Silvestro. Cum autem agit de Constantinopoli, urbem ejus nomine appellatam nuncupare solitus est. Consuli tamen de Socrate potest inferius Gloria posthuma § 1, num. 1. In Suidæ Lexico ad vocem Ἑστιάδης hæc sunt : Ipsius vero filius (Constantinus) corpus ejus Romæ in regia sepelivit.*

an alibi,

104 *Baronii sententiam approbat et sequitur Valesius in notatione ad illud Eusebii, in quo totus hujus controversiæ cardo vertitur, libri 3 citati cap. 47, εἰς βασιλεύσαν πόλιν, his verbis usus pag. 231 : Romam (Eusebius) intelligit. Eo enim delatum est cadaver Helenæ augustæ. Ac præter argumentum Baronii, de quo ibi Valesius, contra Socratem, Adde, inquit, quod nondum dedicata erat Constantinopolis, ac proinde urbs regia vocari non poterat, cum tunc temporis esset tantum vetus Byzantium. Socratem tamen secutus est Cedrenus. Et vero Constantinopolis necdum tunc, anno videlicet Christi 327 vel 328, urbs regia vocabatur : nam anno 328 tantum cœpta est construi, secundum Chronicon*

Alexandrinum pag. 663 (Quin immo forte versus anni dumtaxat proxime sequentis finem, prout observat Tillemontius tom 4 Historiæ imperatorum nota 60 in Constantinum.) In Chronico itaque Alexandrino hæc sunt : Indictione 1 Const. xxiii Januario et Justo Coss.. Constantinus, landatissimus imperator, Roma profectus et Nicomediæ Bithyniæ metropoli moratus, sæpeque Byzantium profectus, primum Byzantii murum instauravit, magnamque partem ad veterem murum adjecet, novumque cum eo conjunxit, urbemque ipsam Constantinopolim dixit. Et ibidem ad annum 330 : Indictione iii, Const. xxv, Gallico et Symmacho Coss.. Constantinus.. urbem maxime illustrem et felicem condidit, senatu illustravit, et Constantinopolim nuncupavit v Idus Maias, die Lunæ, Indictione iii, cum prius Byzantium vocaretur, nunc novam Romam vocari præcepit. Sub eo itaque nomine non fuit solenni dedicatione seu celebratione vocata Constantinopolis ante annum 330, observante ad istum annum Pagio in Critica num. 2 ista in rem nostram :

105 Constantinum augustei imperii quinta quinquennalia edidisse demonstrat dedicatio urbis Constantinopoleos : urbes enim annis hujusmodi sollemnibus addictis dedicari, aut novis nominibus insigniri, aut reædificari, jam multoties insinuavi. Et num. 4 : Quoad encenia Constantinopoleos ; ea recte hoc anno, inquit, a Baronio recitata. Idacius enim in Fastis ad hos Consules (Gallicanum nempe et Symmachum) ita scribit : " His conf. dedicata " est Constantinopolis die v Idus Maii " die videlicet undecima mensis Maii. Anno igitur Christi 328 vel 329 secundum præmissa nondum exstabat regale illud monumentum Constantinopoli, de quo supra Eusebius, ac proin quando dicit, Sanctæ cadaver in regiam urbem provectum, et ibidem depositum esse honorifice, intelligi id non potest de nova Roma seu regia urbe Constantinopolitana, sed de antiqua imperii sede seu Roma. Atque hinc consequens est, a vero aberrasse Theophanem in Chronographia, dum pag. 21, relata S. Helenæ morte, statim subjungit ista : Sepulta est Constantinopoli in æde sanctorum Apostolorum, quam filius ejus Constantinus, ut imperatores Christiani ibi post obitum humarentur, construxerat. Prima vero beata Helena in hac sepulta fuit, solemnibus Ecclesiæ Officiis et nocturnis vigiliis honorata.

106 *Ex dictis præterea conficitur, illam non obiisse Romæ, cum cadaver ejus in regiam urbem provectum fuisse affirmet Eusebius. Perperam itaque Nicephorus lib. 8 cap. 31 pag. 599 : Quum autem ei finis vitæ instaret, cum celeberrima memoria Romæ decessit. Eundem errorem committunt Acta illa, quorum fragmentum dat Aringhus lib. 4 Romæ subterraneæ cap. 9, num. 4; ubi lego sequentia : Postquam beatissima Helena Romam ad filium rediit, ubi plena dierum, cælo reddidit spiritum. Ubinam ergo obiit Sancta nostra? Cum Eusebius, id unicum ad posterum transmiserit, Hoc modo imperatoris mater vivendi finem fecit, et de loco mortis nihil ibidem addat, neque noverim quidquam de eodem tradi ab antiquissimis auctoribus, superest, ut fatear ingenue, illum mihi hactenus non esse comperitum. Nec assentior neoterico legendistæ Gallo, qui e conjectura refert hac die xviii Augusti in collectione sua historica de S. Helena, Nicomediæ eam vita functam, quando Constantinus, ut nomen ejus celebre redderet apud posterum, fundabat*

disputant
auctores.

E

F

Romæ non
obiit; ubi
vero, non
constat.

A *dabat (seu instaurabat; vide supra § secundum) reipsa urbem Helenopolim in eadem procincia loco vici Drepani. Quamquam vero ex præmissis Romæ non obierit; Romæ tamen eam annuntia- vimus in titulo ante hunc nostrum Commentarium prævium, quia corpus ipsius fuit eo translatus, uti variis rationibus jam ostendimus. De anno emortuali sanctissimæ Imperatricis, sicut supra mihi erat propositum, nunc tractandum, circa quem observo sequentia.*

Quamquam
in signando
anno mortis

107 Baronius ad annum Christi 326 num. 59 fatetur candide, quoto potissimum anno Domini defuncta ipsa fuerit, incompertum penitus haberi, neque obitum ejus certis consignare consulibus concessum. Pagius in Critica Baroniana mortem ejus affigit anno 326, prout videre ibi datur num 15. Gothofredus in Chronologia Codicis Theodosiani pag. xxviii ad eundem annum, Romæ, ait, Helena mortua est inter filii ac nepotum complexus. Augusti xviii, ibidemque sepulta. Auctor Vitæ Constant lib. 3 cap. 46 et 17. Id quod ab aliis ad A. D. cccxxvii prox. male refertur. In loco mortis errat Gothofredus, uti modo ostensum est ex auctore Vitæ Constantini Eusebio: nec in anno mortis videtur ab errore immunis; de mortis die infra. Valesius in annotationibus ad librum 3 Eusebii de Vita Constantini pag 231 ex Cedreno refert, Helenam duodecim annis ante Constantinum e vivis abiisse; atque adeo hac ratione Helenam mortuam esse oporteret anno Christi cccxxv aut certe cccxxvi. Quo tamen anno Hierosolymam profecta esse dicitur ab Eusebio et Rufino. Adde quod post Crispi cæsaris et Faustæ augustæ necem Helena aliquamdiu supervixit, ut testatur Zosimus in lib. 2. Porro Crispus occisus est Constantino augusto vii et Constantio cæsare Coss. anno Christi cccxxvi, ut legitur in Fastis Idatii. Mors igitur Helenæ anno Domini cccxxvii recte assignari potest, quemadmodum sentit Sigonius in libro 3 De imperio occidentali.

non multum
discrepent
auctores;

108 Theophanes in Chronographia pag. 21 de S. Macarii Hierosolymorum patriarchæ locutus obitu, hæc subdit: Sub idem tempus beata Helena annis vitæ octoginta numeratis, multisque Christianæ vitæ præceptis filio relictis, obdormivit in Domino. Tempus vero illud incidisse in annum Christi 326, censet Pagius ad istum annum 14 ex Theophane. Sed tempora illa non satis combino, neque intelligo. Nam obitus S. Macarii laudati apud nos tom. ii die Martii x ejusdem mensis pag. 35 affigitur anno circiter 335; in Historia autem chronologica episcoporum Hierosolymitanorum, quæ habetur ante tomum iii Maii nostri, pag. xvii dicitur, quod Macarius ultra annum Christi cccxxiii non superfuert, nisi mensibus fortasse paucis. Quomodo igitur tempus mortis Helenæ cum tempore, quo e vita excessit Macarius, et cum anno Christi 326 combinari potest?

eundem ta-
men

109 Pagius tamen ibidem et istum annum ponit, et aliam pro eodem rationem addit his verbis: Quod etiam ostendit consulatus Flavii Valerii Constantini, Constantini magni fratris, anno sequenti gestus. Cum enim Helena nepotes suos Constantini M. liberos summo amore prosequeretur, id ante omnia providit, ne quis ex Constantii liberis, Constantini fratribus, imperium eis subriperet. Quare illos velut exules, quoad vixit. semper detinuit, nunc Tolosæ in Gallia, ut scribit Ausonius, nunc Corinthi, quemadmodum prodit Julianus in epistola ad Corinthi-

os, cujus fragmentum extat apud Libanium in Oratione pro Aristophane Corinthio pag. 217; ubi Libanius testatur, Helenæ consilio et novercalibus odiis Constantium Juliani patrem hac et illac traductum fuisse. Cum itaque Constantinus, Constantini magni frater, ut Zonaras prodit, anno sequenti consul processerit; non dubium quin post matris mortem, hunc in fratrem honorem Constantinus M. contulerit. Hæc Pagius. De novercalibus odiis, quæ S. Helenæ imputantur apud Libanium, postea § 12, num. 119 et 120 dicam.

110 Argumentum interim illud, quod Pagius promebat dicto consulatu, non videtur habere tantum firmitatis, quantum volebat ei inesse. Nam collector Gallus Historiæ imperatorum tomo 4 de Julio, uti eum vocat, Constantio, Constantini fratre, tractant locis variis (Vide indicem ad istum tomum) in Constantino imperatore articulo 74 pag 258 consulem fuisse illum ponit anno Christi 335. Et artic. 63 pag. 227 ad consules anni 327 monet, primum hujus anni consulem, Constantium ab aliis nominatum, ab aliis vero Constantinum, verosimiliter eundem esse Constantium tunc prætorii præfectum. In notatione autem 56 ad Constantinum imperatorem pag. 651, ubi de Constantino vel Constantio, qui consul fuerit anno 327, disserit; inter alia, credi etiam posset, inquit, hunc esse Julium Constantium, Constantini fratrem; sed notatus esset secundum consul anno 335, quo certissime consul fuit cum Albino. Deinde Pagium, a quo in Dissertatione De consulibus pag. 251 signatur consul anno 327 Flavius Valerius Constantinus, confusionis arguit. Sed hæc ex ipso retulisse, sit plus quam satis, quæ eo valent, ut pervideatur, quam sit difficile ex tali argumento presse definire emortualem Sanctæ annum.

presse deter-
minare,

111 Tillemontius tomo 7 Monumentorum pag. 16 obitum ejus differt in annum 328 hoc ratiocinio: Si, inquit, non fuerit in Palæstina, nisi ad finem anni 326, difficile est, mortem ejus signare citius quam anno 328; et vix potest differri serius; quia non diu post illud iter obiit secundum Eusebium in Vita Constantini lib 3 cap. 43. Deinde citat Rufinum, qui lib. 10 cap. 11 hæc scribit: Mater Helena... ex hac luce decessit. Constantia tunc Licinii derelicta fratris augusti solatiis fruebatur. Constantia itaque, Constantini soror, aliquamdiu Helenæ supervixit, Rufino teste; cujus mors si signari possit versus annum 329 aut 330, id quod facit dictus Monumentorum collector tom 4 Historiæ imperatorum in Constantino articulo 69, consequens est, ut Helenæ obitus vix ultra annum 328 differri possit. Valeant itaque hæc ac controversum annum mortis S. Helenæ præterpropter figendum; unde enim eum precise determinem, nihil in promptu habeo. Si itaque, inquit idem collector tom. 7 pag. 16 citatis, partem aliquam habuerit in fundatione ecclesiæ Apostolorum, ac nonnullarum aliarum Constantinopoli, sicut neoterici, ait, Græci dicunt; accidit hoc antequam Constantinus cogitarit de fundanda nova hac urbe; id quod parum ei apparet verosimile, ac mihi, nisi partem habuisse in iis intelligas, quia vel illas decreverit postea condere, vel condendas Constantino designarit; quod potuit quidem fieri, sed factum tamen non scio. Codinus in Originibus Constantinopolitanis de templo apostolorum pagina 38 hæc habet: Templum SS. Apostolorum una cum ipso (Constantino) mater ejus exstrui curavit forma oblonga

difficultati-
bus est obno-
xium.

F

AUCTORE
J. P.

oblonga et tecto ligneo opertum. Item monumenta imperatorum, in quorum uno ipse cum matre conditus est. Hoc ultimum nisi intelligas eo sensu, quem modo indicabam de ecclesiis, non subsistit, secundum ea, quæ superius præmisi. Et pag. 49 ac 50 : Ecclesiam S. Romani B. Helena ædificavit, et prope eam deposuit capsam cum reliquiis prophetæ Danielis, et magni martyris Nicetæ, uti et aliorum Prophetarum reliquias, quas Hierosolyma secuta attulit. Et paucis interjectis. Præterea etiam ædificavit S. Helena monasterium SS. Carpi et Babylæ ad imitationem sepulcri Christi, ex vario et admirando marmore, multisque possessionibus ditavit.

Dies obitus

112. Dies quo ad meliorem Sancta migravit vitam, creditur fuisse Augusti XVIII, prout in Martyrologiis videtur indicari passim, quando memoriam ejus referunt. Attendi non merentur Acta apocrypha S. Judæ Quiriaci apud nos excusa tom. 1. Maii, die IV; ubi pag. 448 narratur ista: Beata autem Helena dona multa derelinquens sancto episcopo Cyriaco ad ministerium pauperum, dormivit in pace septimo decimo Kalendarum Maii. Alibi etiam eodem die XV Aprilis nomen ejus notatur, ut dictum est jam pridem in Prætermisssis apud nos ad istum diem tom. II ejusdem mensis pag. 371: S. Helenæ imperatricis transitus memoratur in Additionibus Grevæni, et Martyrologio Canisii, et Adone Ms. S. Laurentii apud Leodienses, et in archidiecepsi Salisburgensi colitur Officio proprio cum tribus lectionibus de vita. Apud Aringhum Romæ subterraneæ tom. 2 pag. 33, Sexto Idus Februarii dicitur mortua.

annus ætatis

113 Breviter hic observo ista de ætate, qua obiit sancta imperatrix. Hoc accidisse anno vitæ ejus octogesimo, tunc nondum integre quidem, sed fere tamen expleto, videtur erui ex Eusebio in Vita Constantini lib. 3 cap. 46: nam ibi ad meliorem sortem vocata dicitur, annum (in Græco additur $\sigma\chi\epsilon\delta\upsilon\nu$, id est, fere, pene,) ætatis agens circiter octogesimum. Si ergo $\sigma\chi\epsilon\delta\upsilon\nu$ et $\alpha\upsilon\tau\eta$ uti est in textu Græco, id est, fere, circiter numeraret illos annos, nondum eosdem compleverat secundum Eusebium: cui credendum est potius, quam qualicumque Actorum fragmento apud Aringhum paullo ante allegatum, ubi narratur ultra octogesimum ætatis annum. reddidisse spiritum. Suidas ad vocem ἑκατὸν ἔτη eam scribit octoginta circiter annos vixisse. Theophanes vero in Chronographia pag. 21 numerum rotundum $\text{ἑνὴς οὐδὲν ὀκτὼντα}$ id est, annorum octoginta signat.

§ XII. Loca Helenæ nomine insignita a Constantino, creata ab eo imperatrix, conditi in ipsius honorem nummi, illustres gratiæ ac naturæ dotes; castigatur Libanius sophista.

Drepanum
in Bithynia
vocatur
Helenopolis
etc.

Inter elogia, quæ initio paragraphi undecimi recitabam ex Eusebio, occurrebat memoria de honoribus publicis a Constantino magno redditis matri suæ. Verba, quibus rem e dicto auctore ibidem retuli, non est opus huc iterum transcribere, tametsi conveniens omnino sit, locum

istum aliunde pluribus illustrare. Id quod jam D facio. Baronius ad annum Christi 326, postquam num. 57 egisset de S. Luciani martyris basilica constructa (Vide quæ de ea retuli antea § 10) ita pergit num. 58 ad propositum nostrum: Filius autem, qui ad omnia sumptus copiosissimos suppeditabat, Constantinus, voluit a matris nomine civitatem redditam ampliorem Helenopolim nominari, quod Sozomenus atque alii post eum affirmant. Sed et Pontum ipsum, Polemoniacum antea dictum, a matre sua Helenopontum voluit nominari. Testatur id Justinianus in Novella constitutione, cum ait: "Ab omnibus Helenopontus nuncupatur: quod illi nomen a pientissimo "principe Constantino impositum est occasione "honestissimæ suæ matris, Helenæ scilicet pientissimæ mulieris, quæ nobis etiam sacrum Christianorum lignum invenit. Vetus enim illud nomen Polemonis, quo plerique in Ponto tyranni usi fuerunt, dehinc quiescit: primum, "quia tyranni exstitit, secundo, quia de suo nomine urbem appellatam habet, scilicet Polemonium: tum etiam, quia pulchrius fuerit regionem Christianorum et regum nominibus designare, quam iis, quæ Polemi, hoc est, belli et tumultus, notionem præ se ferunt." Hæc ibi. Observat tamen Monumentorum ecclesiasticorum collector sæpe citatus, in S. Helena pag. 18 circa duo illa nomina, unum æque ac aliud substituisse, eorum singulis singularem provinciam denotantibus. Pergit Baronius:

115 At non unam tantum, sed duas civitates a Constantino erectas Helenæ matris nomine, Sozomenus affirmat: alteram nempe, de qua actum est, in Bithynia; alteram vero in Palæstina. Sed repugnat iis, quæ tradit Socrates his verbis: "Quod autem imperator in condendis urbibus multum studii posuerit, quod ex nonnullis vicis civitates effecerit, ut Drepanum matris nomine appellavit, ut Constantiam sororis Constantiæ nomine nuncupatam in Palæstina ædificavit, litteris in præsentia mandare, minime opportunum arbitror." In hunc modum Socrates: quod et verius esse probatur: cum civitas nulla reperitur in Palæstina, quæ fuerit Helenopolis appellata. Fuit autem apud Antiochiam ad Daphnidis lucum celebris memoria Helenæ, dicta Augustale, ubi idem Constantinus imperator Helenæ suæ matris statuem collocavit. Hæc apud Suidam. Porro citationes, quibus eorum, quæ dicta sunt, fidem liberat Baronius, notantur apud ipsum loco designato ad marginem. Helenopolim in Palæstina frustra quæsi vi apud varios geographos: Ortelius tamen in suo Thesauro geographico circa Bethaniam, ait, hanc fuisse scribit Freculphus, ubi Lucianus archiepiscopus sepultus. Noster Jacobus Longueval tomo 1 lib. 2 Historiæ ecclesiæ Gallicanæ pag. 206 refert, Constantinum ædificari jussisse Elnam in montibus Pyrenæis super ruinas antiquæ Illiberis, et de nomine S. Helenæ, matris suæ nomen Helenæ ei indidisse.

116 Insignem quoque Constantinus summæ, qua imperatoria ejus dignitas in nummis expressa, matrem prosequatur, venerationis tesseram exhibuit, quando Regalibus, ut supra dicebam ex Eusebio, honoribus ita eandem ornavit, ut in omnibus provinciis tum a paganis tum a militibus augusta et imperatrix nuncuparetur, et aurei nummi ejus imagine signarentur. Numisma unum representat Baronius ad annum citatum num. 61; plura Cangius in Familiis augustis pag. 41; videri etiam potest noster tomus V Maii die XXI, pag. 23,

An duæ civitates Helenæ vocabulo nuncupatæ:

imperatoria ejus dignitas in nummis expressa,

A pag. 23, ac prae aliis Bandurus in Opere, quod Numismata imperatorum Romanorum etc. inscripsit, tomo 2 a pag. 112. Inter alios nummos plures, datur pag. 113 sequens de uno notitia: PROVIDENTIAE AUGG. Castra cum stella superne: in ima parte S AA. stella intermedia. In nummum hunc, qui ibidem dicitur regius, nonnulla ibidem observantur, quæ describo: Nummi Helenæ cum hac epigraphe et hoc typo rarissimi sunt. Helenam augustam a Constantino filio nuncupatam anno cccxxv fuisse, scriptores produnt; quo anno pacem publicam, et securitatem reipublicæ jactari potuisse constat; cæso enim Licinio, Constantini non laudis quidem, sed potentiae æmulo, novi motus ab ambitione Ducum vix timendi erant; barbaros vero variis cladibus attritos apparebat saluti suæ deinceps magis consulturos, quam alienas opes invadere conaturos esse: quapropter utriusque inscriptionis ratio satis constat; sed hæc, ut verum fateor, negotium non leve exhibet: nam augustum quidem unum illo anno reperio, Constantinum Maximum, cui et pax publica, et securitas reipublicæ acceptæ referuntur; alterum non reperio. Itaque illud tantum succurrit, nummos hujusmodi cusos fuisse anno cccxxvi in paucis illis mensibus, qui inter Faustæ cædem et mortem Helenæ effluerunt, augustosque duos, quorum providentia commendatur, Helenam ipsam et Constantinum esse... Cæterum nummi inscripti PROVIDENTIAE AUGG. licet in variis imperatoribus occurrunt, numquam tamen in augustis, præterquam in Helenis. Si præter inscriptionem, quam supra de Helena dedi § 3 num. 33, alias desideret lector, consulat Bandurum citatum pag. 113.

quando ei
collata:

117 Quantum ad tempus attinet, quo Helena a Constantino augustæ et imperatricis dignitate fuit insignita, quodque paullo ante dicebatur a scriptoribus proditum, accidisse anno 325; Pagius in Critica Baroniana ad annum 326 num. 14 Theophanem de hac re ita loquentem inducit; Eodem quoque anno matrem Helenam, mulierem divino sensu præditam, coronavit Constantinus, et ut imperatrix monetam suo caractere cusam distribueret, donavit. Hæc, uti addit Pagius, inquit Theophanes de rebus anno præcedenti gestis loquens. Ut enim in Dissertatione hypatica dixi, matres, uxores et sorores imperatorum Augustæ in Vicennalibus, et id genus festis de more nuncupatæ.

a singulari-
bus gratia
ac naturæ
dotibus,

118 Nec vero beatissima hæc Imperatrix a solo Constantino tam excellentibus decorata fuit honorum insignibus; verum etiam cum viva tum mortua variis scriptorum præconiis laudata est. Elogia, quibus eam extollit Eusebius, dedimus supra. A S. Ambrosio in oratione de obitu Theodosii, sanctæ memoriæ Helena vocatur, et honorifice prædicatur. Et illa quidem post mortem eum honorem consecuta est, quem par fuit consequi illam, quæ tam studiose tamque ardenti animo Deum coluerat, inquit Theodoretus supra citatus Ecclesiasticæ historiæ lib. 1 cap. 18. Sancto Paulino, uti et aliis scriptoribus per decursum hujus nostri Commentarii allegatis, memoria ejus in benedictione est. Breve est illud Rufini lib. 10 cap. 7: Femina incomparabili fide, religione animi, ac magnificentia singulari. Concilium Chalcedonense apud Labbeum tomo 4 Conciliorum col. 608 volens egregia laudum congerie celebrare Pulcheriam imperatricem, instituit comparisonem inter hanc et Helenam, simul utramque extollens: Pulcheria nova Helena... Zelum He-

Augusti Tomus III.

lenæ tu (Pulcheria) sectaris. S. Gregorius Turonensis lib. 1 De gloria Martyrum cap. 5 S. Radegundem in Helena laudat, dicens: Et merito et fide Helenæ comparanda regina Radegundis. De ea egimus hoc tomo III hujus mensis, die XIII. Addere his liceat Theophanem, qui, relato S. Helenæ obitu, in Chronographia pag. 21 editionis regiæ Parisinæ hæc fatur: Sacræ autem Hierosolymitanæ virgines, quibus religiose de Deo sentiens Helena servarum more stans propriis manibus ministrabat, jugi piaque recordatione nomen ejus celebrantes, æternam ei beatitudinem precabantur.

119 Liceat postremo hic repetere brevissimum quidem illud, quod antea num. 59 protuli, Eusebii in Vita Constantini lib. 3 cap. 42 de illa effatum, sed ad commendandas mentis ac naturæ ejus dotes accommodatissimum, dum ὑπερβαλλούση φρονήσει, id est, mulierem singulari seu excellenti prudentia præditam fuisse, eam memorat. In quem locum ita commentatur Valesius in Annotationibus pag. 230: Helenam, Constantini matrem, mulierem fuisse singulari prudentia, præter Eusebii testimonium multa sunt quæ nobis persuadent. Cum enim Constantinum imperatorem usque ad extremum vitæ diem sibi obsequentem habuerit, vel hoc unum singularis prudentiæ argumentum est. Fuit hoc etiam summæ prudentiæ indicium, quod filii sui opibus et Augustæ dignitatis fastigio non ad luxum et delicias abusa est; sed urbes ac provincias, et privatos homines liberalitate sua sublevavit. Cumque nepotes suos Constantini liberos summo amore diligeret, id ante omnia providit, ne quis ex Constantii liberis, Constantini fratribus, imperium eis subriperet etc. Recole quæ dixi nuper § 11, num. 109 ex Pagio; ubi de epistola Juliani ad Corinthios; cujus epistolæ fragmentum extare apud Libanium in oratione pro Aristophane Corinthio pag. 217, ibi indicatum est. Ibidem etiam de Helenæ consilio, ac novercalibus odiis, quibus Libanius testabatur, Constantium Juliani patrem hac et illac traductum fuisse. Ad hæc, Helenam πανουργον μητρίαν ibidem appellari, observat Valesius citatus, id est, quantum ego quidem interpretor, callidam vel fraudulentam seu versipellem novercam: nam tametsi vox πανουργος proprie significet eum, qui in omnibus rebus versatus est; plus tamen improperatum Sanctæ Mulieri fuisse, ob rationes, quas continuo afferam ex odio utique in Constantinum et Christianos ortas, suspicor.

et a pru-
dentia præ-
sertim lau-
datur.

E

F

120 Tillemontius tomo 4 Imperatorum in Constantino articulo 85, pag. 287 ostendit, quomodo imperator ille se gesserit erga fratres suos; ubi curam illam, quæ haberi videbatur, Constantium amandandi nunc in hunc, nunc in alium locum, refundit in metum, ne res imperii perturbaret; id quod prudentia Helenæ non esse indignum, merito asserit. Facessant itaque hinc fraudulentia, ac novercalia odia, quæ cum tam sancta vita ejus non conveniunt, nec in una eademque morantur sede. Os comprimat Libanius, homo gentilis et religionis Christianæ oppugnator, dum sancti Patres, dum scriptores alii, dum antiquissima monumenta tam honorificis prædicant testimoniis spectatissimam nostræ sanctæ Mulieris morum probitalem et sanctimoniam. Et quis tandem Libanius ille sophista, ut vel hiscere contra Helenæ virtutem audeat? Multa de se habet libro, quem de vita sua conscripsit, ubi de se rebusque suis usque ad nauseam agit; in Christia-

Convenitur
Libanius
sophista.

AUCTOR
J. P.

nos sæpius styllum stringit, præsertim tribus orationibus. Prima... Constantinum M. tecte carpit (ipsum enim intelligi notat scholiastes) quod gentilibus bellum vehemens et indesinens intulerat, ignem sacrum plane extinxerat, quod hostiarum suavitatem inhibuerat etc. Secunda... admodum est prolixa, qua non modo Constantium imperatorem perstringit, et religionem Christianam clam sugillat, sed et Juliani necem in Christianos... aperte rejicit, subditque eos hunc in finem jam dudum insidias parasse... Tertia denique, quæ edita habetur, oratio est de templis gentilium... in qua non modo religionis paganæ solennitatum, ædiumque sacrarum ex professo causam agit; sed et Christianos, præsertim episcopos et monachos in diruendis gentilium templis præcipue operam navantes levato velo... vehementius accusat, inquit *Caveus heterodoxus in Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria a pag. 198. Quid ergo mirum, si calamum quasi per transennam hic etiam atra bile tinctum strinxerit ille religionis Christianæ hostis contra S.*

B Helenam, tam illustrem ejusdem religionis culticem, ac propagatricem, nec non religiosissimi Christianorum propugnatoris Constantini matrem? Nam, ut recte Alfordus ac breviter ad annum Christi 326 num. 71, Helenæ debet Christianus orbis Constantinum et crucem: in utroque restitutam fidem.

§ XIII. Cultus e Fastis sacris Latinis; publica veneratio per varias Occidentis regiones diffusa; sacra lipsana; annua apud Græcos memoria.

Annua ejus
memoria

Qui S. Helenæ nomen Martyrologio inscripserit hac die XVIII Augusti ante Usuardum, e Latinis hagiologis genuinis et antiquis, novi neminem. Hic itaque tunc illam sic annuntiat: Via Lavicana, sanctæ Helenæ matris Constantini imperatoris. De illa autem annuntiatione in Observationibus ad dictum Martyrologium a nobis editum ac illustratum, hæc sunt notata: Helenam, in codicibus Adonianis repertam, asterisco notavit Mosander, tamquam adjectitiam, idemque censuit Rosweyda: dubium igitur manet, unde eam sumpserit Usuardus: sed ab eo signatam esse, ut in textu retulimus, videtur certissimum. Et sane illam annuntiationem vere Usuardinam esse, fidem facit ejusdem hagiologi Martyrologium ad autographi, in San-Germansensi abbacia servati, exemplar vulgatum Parisiis anno 1718, in quo eadem prorsus annuntiatione habetur. Circa illud, quod modo dictum est de codicibus Adonianis, consuli potest Appendix ad Martyrologium Adonis, post illud a Rosweydo edita, ubi ad diem VIII Februarii signatur: Item depositio sanctæ Helenæ reginæ. Memoria ejusdem Sanctæ etiam die XVIII Augusti habetur in additionibus ad Martyrologium, quod sub nomine Bedæ a nobis est excusum ante tomum II Martii.

notatur in
variis Fastis
sacris,

122 Florarium nostrum Ms. eadem die ita illam refert: Romæ, via Lavicana depositio sanctæ Helenæ reginæ, matris Constantini imperatoris, quæ lignum sanctæ crucis miraculose invenit. Obiit anno salutis cccxxv. Annum hunc

corrigere ex dictis § XI, qui videtur etiam inde emendandus in Martyrologionovo Parisino, anno 1727 impresso, in quo annuntiationi S. Helenæ adjungitur ad marginem 330. Maurolycus et Galesinius illam etiam memorant, uti et Saussayus, qui sequens eidem elogium adaptat: Ipso die (XVIII Augusti) Remis et Aureliis festivitas sanctæ Helenæ augustæ, quæ Constantini magni mater etc. Romæ crucis basilicam deinde condidit, quam salutiferæ crucis parte insignivit. In Galliæ decoramentum etiam religiose propensa, Aureliis principem ædem construxit in Christi crucifixi veneratione: cujus et tunicam inconsutilem Trevisis pio cultu observandam misit cum plerisque aliis redemptionis humanæ monumentis etc. Plura ibi dixit Saussayus, quam ego ex antiquis documentis solide possim probare.

123 Deinde, prout subdit Saussayus, cum miraculis, quæ in vita etiam patrauerat, post mortem coruscaret, a Theogiso monacho in Franciam corpus ejus sacratissimum advectum, atque in Altovillari cœnobio ingenti cum miraculorum fulgore collocatum fuit, ubi hætenus magna religione servatur, demptis aliquot particulis, quæ hinc Aureliam missæ, ad principis ecclesiæ ornamentum et clientelam digna etiam observatione habentur. De translationibus postea tractabitur; Altivillariensis autem publicam sanctæ Imperatricis venerationem egregie auxit ac propagavit, sicut postea patebit. P. Philippus a Visitatione in Acie bene ordinata plurimum Sanctorum et Beatorum utriusque sexus Ordinis Carmelitarum etc. typis edita, ad hanc diem XVIII Augusti ista annuntiat: S. Helena imperat., pinzochera (id est, soror tertii Ordinis) Carmeli. De voce pinzochera sub ista notione agitur editio novissima Glossarii Cangiani tom. 5, col. 494. In Annotationibus vero ad citatam Aciem, quas Mss. habemus, idem P. Philippus positionem suam deducit et pluribus explicat: S. Helena, Constantini imperatoris mater, Carmelitano Ordini saltem tertio ascribenda: quia cum lignum S. Crucis ope et opera S. Mariæ, Marthæ, aliarumque Carmeli sanctimonialium reperisset anno cccxxvi, in cœnobio Hierosolymitano tunc reparato, illa S. Helena remansit omnibus sanctimonialibus inseruiens et obediens. Tandem earum institutiones Romam retulit, quas cum S. Constantia et aliis virginibus sedulo observavit usque ad mortem. Hæc damus, uti addit, ex Bostio cap. 22, ex Rinchenio in Vineâ Carmeli, ex Thoma de Jesu lib. ant. et aliis. Valde simplex et credulus sit oportet, qui hæc admittat. Res a S. Helena Hierosolymæ gestæ ex antiquissimis scriptoribus collegimus antea § 7 et sequentibus: ubi inter alia consuli possunt, quæ habentur § 9. num. 90, et huc applicari. Alios hagiologos, Sanctæ nostræ in suis Fastis memores, omitto, ac transeo ad Martyrologium Romanum, in quo annua ejus memoria, toti Ecclesiæ Catholicæ venerabilis, ita hoc die XVIII Augusti recitanda præscribitur: Romæ via Lavicana S. Helenæ matris Constantini Magni, piissimi imperatoris, qui primus Ecclesiæ tuendæ atque amplificandæ exemplum ceteris principibus præbuit. His ita expositis, venio ad alia monumenta, quibus publica Sanctæ veneratio illustratur. Ac primo de Italia instituat sermo.

124 Baronius in Notationibus ad mox relatum annuntiationem Martyrologii Romani, Viaget, inquit, nobilis memoria S. Helenæ Romæ in Atrio Sessoriano in basilica dicta S. Crucis, quam

(quæ potissimum inclaruit in Gallia) ac Martyrologio Romano.

E

F

Cultus publicus Romanus,

A quam constat olim appellatam esse basilicam Helenianam, ut apparet ex Actis Sixti Papæ terti; quibus agitur de damnatione Bassi exconsulis. *Fronto in suo Kalendario Romano pag. 49 notat: Dicta est hæc et basilica Hierusalem. etc. Tomo 1 Conciliorum apud Labbeum col. 1413 ex libello de munificentia Constantini narrantur ista: Constantinus augustus fecit basilicam via Lavicana inter duas Lauros, B. Petro et Marcellino martyribus: et mausoleum, ubi beatissimam augustam Matrem suam posuit in sarcophago porphyretico. Aringhus tomo 2 Romæ subterraneæ lib. 4 cap. 9. pag. 33 et qualibuscumque Mss. S. Helenæ Actis refert ista: Sepulta est honorifice cum aromatibus Via Lavicana, ubi dicitur inter duas Lauros, miliario tertio ab Urbe. Et in eodem loco fecit basilicam (Constantinus) sanctis martyribus Marcellino et Petro, et ibi in mausoleo porphyretico, undique pretiose sculpto, juxta regiam excellentiam, matrem suam sepelivit. De mausoleo Helenæ imperatricis meminit Mabillonius in suo Itinere Italico pag. 83. Anastasius Bibliothecarius in Stephano V, ita de eodem narrat: In basilica beatæ Helenæ fecit vestem de fundato. Equibus publicis honoribus eruo, uti sunt signa cultus, ita fuisse ejusdem incrementa.*

et variis
quidem lo-
cis; ac alibi
in Italia,

125 Piazza in suo Hemerologio sacro Romæ Christianæ ac gentilis ad diem XVIII Augusti scribit, festum hujus sanctæ Imperatricis solenniter celebrari in æde ejus sacra, quam de' Credenzeri vocant, cum indulgentia plenaria; ad sanctam Crucem in Hierusalem in nobilissimo ipsius sacello (quo loco, uti quidem refert auctor ille, ea habitarit, et ubi reliquerit pretiosa pignora instrumentorum passionis nostri Sercatoris, funem videlicet, quo Christus fuit ligatus; spongiam, qua potatus fuit felle et aceto, partem vestis Domini) et alibi. Nonnulla etiam supersunt notanda de aliis Italiæ locis. Suspicio etiam Venitiis fuisse, vel etiamnum forte superesse egregia cultus indicia, cum corpus, S. Helenæ Constantinopoli eo translatum legam apud Ughellum Italiæ sacræ tom. 5. col. 1326 prioris editionis: de qua re plura dicam infra, quando agam de translationibus corporis. Festum porro S. Helenæ, matris Constantini M., in ecclesia Veronensi agi die XVI Aprilis, notatur in Prætermis ad istum diem tom. II ejusdem mensis pag. 402. De ecclesia S. Helenæ apud Lavinum amnem in agro Bononiensi mentio facta est tomo I Januarii pag. 90.

item Trevi-
ris.

126 In Lectionario, quod habemus, de Sanctis quibusdam Trevirensis Officii, Augustæ Trevirorum excuso anno 1645, ad diem XVIII Augusti, Helenæ augustæ duplex signatur, cum 3 Lectionibus propriis in 2 Nocturno. Concilium Trevirense anno 1549 indictum, et ab Harduino nostro editum tomo 9 Conciliorum col. 2146, In civitate, inquit, nostra Treverensi hæc festa patronorum, Maximini, S. Simeonis, Visitationis, Helenæ etc. Apud Browerum in Annalibus Trevirensibus tom. I ad annum 1075 num. 45 lego ista: Hoc anno comperi apud Juræ montis pedem amena planitie in veteri suburbano vico restitutam ecclesiam, in qua olim Numeriani antistitis ossa cubarunt, nobili S. Helenæ excitato patrocinio, quod ad hanc quoque diem obtinet. Titulus dedicationis saxo inscriptus, ecce, iste legitur: ANNO DOMINICÆ INCARNAT, MLXXV INDICT. XIII, VI KALEND. SEPTEMBRIS DEDICATUM EST HOC ORATORIUM IN HONORE SANCTÆ HELENÆ A. V. TREV. ARCHIEPISCOPO UDONE,

ORDINATIONIS SUÆ ANNO VIII, IN QUO EST PARS SEPUL. CHRISTI DOMINI ET SANCTORUM SIXTI, LAURENTII, FORTUNATI, MARTYRUM, REMIGII, MAXIMINI, NAZARII, PRÆDICTÆQUE MATRONÆ HELENÆ, ET S. MARGARETÆ, ET S. CHRISTINÆ VIRGINIS.

AUCTORE
J. P.

127 De Anglia vero sic loquitur Alfordus ad annum 325 num. 69: Verum, ut par erat, insula nostra longe sanctius reginæ suæ parentavit structis templis, et dictis ab Helena. Erant sine dubio Britannorum seculo plura hujusmodi. Sed obliteravit fere omnia rerum varia et inconstantissima vicissitudo, quæ toties insulam afflixit, et sacra pessumdedit. Saxones tamen, ubi Christum didicerunt, et coli posse Sanctos, hanc augustissimam Feminam cum primis coluerunt, non tantum in Trinobantibus et Essexiensi comitatu, natali ejus solo (uti putat Alfordus) ubi ad Merseum oppidum ecclesia est ab Helena nuncupata: sed alibi etiam in Atrebatibus, et Bercheriensi agro: ubi ab æde sacra, olim dicata Helenæ, dictum est oppidum Helenstoum. Est et aliud ejusdem nominis oppidum in Cattieuchlanis juxta Bethsfordiam: ubi Juditha, illustrissima femina, monasterium erexit sacris virginibus, et locum consecravat Helenæ.

In Angliæ
tractibus

128 Londini quoque, quam urbem Regina, ut supra dictum, mœnibus cinxerat (ita quidem vult Alfordus) templum fuit Helenæ sacrum, quod Guilielmus Basingus fecisse memoratur. Et hæc quidem monumenta nominis ejus supersunt adhuc e tot ruinis, quas ætas hæc fecit inimica Sanctis. Denique meminit Alcuinus noster ecclesiæ, ubi cum cruce sancta Helena quoque colebatur; quod ipse in hunc modum describit poemate (quod ad marginem citatur) 248:

Adspice tu, lector, nostræ pia signa salutis
Ecclesiæ in medio, nobis mirabile donum,
Pro mundi vita, mundi jam vita perpendit etc.
Hic quoque sit nobis sacræ spes magna salutis
Agmine Apostolico: quoniam hæc ara refulsit
Et simul Helenæ meritis vivacibus almæ,
Quæ invenisse crucis fertur mirabile lignum,
In quo Christus, honor mundi, laus, vita perpendit.

ac Londini
publicam
habuit ve-
nerationem.

129 En tibi, lector, nonnulla sacra lipsana, quæ quidem apud auctores S. Helenæ attributa reperio, atque in eorumdem fide huc transcribo. Piazza paullo ante memoratus varia variis Romæ locis assignat. Rasponus in Opere de basilica et patriarchio Lateranensi lib. I cap. 18, pag. 77 mentionem facit de cineribus divæ Helenæ augustæ. Inter Sanctorum reliquias Metropolitanæ ecclesiæ Brundusinae, quorum catalogus exstat post Officia Sanctorum patronorum ejusdem ecclesiæ, anno 1583 excusa, invenio R., id est, reliquias S. Helenæ matris Constantini imperatoris. In annalibus Trevirensibus apud Browerum tomo I ad annum Christi 327 num. 23 narrantur ista de ecclesia Trevirensi, ubi Sanctæ caput esse fertur: Ejus item sacratum caput in thesauris habet, multis post seculis huc Caroli IV imperatoris, et Cunonis archiepiscopi beneficio tralatum. Deinde tomo 2 ad annum Christi 1378 num. 51 de ornatu istius capitis ita narrat: Hoc ipso anno Arnoldus de Saraponte, majoris ecclesiæ Trevirensis archidiaconus, decimo sexto Martii, corporis ergastulo solutus excessit... Is... inter alia beatæ Helenæ augustæ caput auro argentoque vestiendum curavit, et lapidibus gemisque pretiosis ornata statua, monumentum suæ adversus Divam pietatis in gazophylacio reliquit.

Sacra ejus
lipsana.

F

Inter

AUCTORE
J. P.

Inter reliquias Ulyssiponenses, de quibus mentio fit apud nos tom. II Junuarii, pag. 612; notantur ad XVIII Augusti S. Helenæ augustæ sacra lipsana. Franciscus le Maire in Historia ecclesiæ ac diœcesis Aurelianensis una cum Vitis episcoporum istius cathedræ anno 1648 Aureliani excusa, pag. 37 memorat os colli S. Helenæ, matris Constantini imperatoris, allatum ex Altiwillari diœcesis Remensis, ubi pars maxima corporis ejus gloriosi extat.

Honoratur
apud Græcos memoria
ejus 21 Maii,

130 Græci in suis Fastis die XXI Maii annuam sancti Constantini magni imperatoris ac S. Helenæ memoriam colunt sub una annuntiatione. Typicum S. Sabbæ ambos tunc ita refert: Sanctorum magnorum imperatorum, ac Apostolis consimilium, Constantini et Helenæ. Menologium Sirleti: Commemoratio religiosissimorum imperatorum Constantini et Helenæ. Menæa magna excusa: Memoria Sanctorum, gloriosiorum, a Deo coronatorum, et cum Apostolis comparandorum, magnorum imperatorum Constantini et Helenæ. Et mox duobus ambo his versiculis, quos modice correxi. laudantur:

B Οἱ κοινὸν εἶχον γῆς βασιλεῖς τὸ στέφος,
Ἐχουσι κοινὸν καὶ τὸ τοῦ πόλου στέφος.
Corona quos communis in terra extulit,
Corona quoque communis in cælo beat.

Amborum quoque memoriam signant Menologium Basilii imperatoris, Martyrologium Arabicum Egyptium nostrum, Menologium Slavo-Russicum Sparwensfeldianum, ac apographa Græca, quæ apud nos asservantur. Adde Ephemerides Græco-Moscas, quæ habentur ante tomum I Maii nostri pag. XXVIII, ac Maium Græcorum metricum ibid. pag. XXVI. Apud Waddingum in Kalendario festorum priorum ecclesiæ Hierosolymitanæ, tomo 3 Annalium Minorum pag. 499 occurrit Helena sola ad diem XVIII Augusti his terminis relata: S. Helenæ reginæ nec virg. nec mar. duplex.

quorum
profertur
publicæ ve-
nerationis
documen-
tum; ædes
sacra Con-
stantinop.

131 Peculiare autem est illud venerationis publicæ apud Græcos documentum, quod die dicto XXI Maii in honorem SS. Helenæ ac Constantini imperatoris, auctoritate regia jubeantur vacare tribunalia, sicut videre datur apud Balsamonem typis editum Parisiis anno 1620: nam in Photii Nomocanonis titulum 7, a pag. 79 sic scribit: Si vis autem plane scire, quibusnam diebus ferientur ac quiescant judicia, lege imperatoriam novellam, quæ mense Martio, XIV Indictionis, anno VI. M.DCLXXIV emissa est a Deo coronato optimo et sanctissimo nostro imperatore domino Emanuele Comneno, quæ hæc tractat post principium: Decernimus ergo, ut illi dies sint ab omnibus negotiis et actionibus immunes, quos in præsentī Constitutione expresse enumeravimus: et in aliquibus quidem illorum ab omni actione cessetur, ut toto eorum spatio judicium minime exerceatur, nisi imperatoris forte dispensatio, aliqua forte ratione vel necessitate, ut sæpe negotia facile emergunt ac erumpunt, in his quoque voluerit judicium sedere. In aliquibus vero ex parte judicia agitentur... Ac primum quidem tractandum est de iis, qui sunt ab omni actione immunes.. Inter quos pag. 81 notatur dies XXI Maii propter sanctorum Apostolisque æqualium imperatorum Constantini et Helenæ memoriam. Huc accedit ædes S. Helenæ sacra Constantinopoli. Baronius ad annum Christi 326 num. 62, Constat, inquit, fuisse Constantinopoli sacram ædem S. Helenæ, quæ, ut testatur Justinianus imperator, ibidem citatus, sanctissi-

mæ majori ecclesiæ copulata erat. Cangius lib. 4 D Constantinopolis Christianæ pag. 147 meminit quidem de monasterio S. Helenæ; sed de dicta æde sacra non item.

§ XIV. Varia Vitæ exemplaria designantur et castigantur; quodnam a nobis hic typis excudatur.

Inter plurima Actorum seu Vitæ S. Helenæ Bodecense unum exemplaria, quæ apud nos exstant, primo loco profero Ms. ex Bodecensis cænobii Ord. Regular. S. Augustini diœcesis Paderbornensis Passionali pergamenò Ms. insigni mensis Augusti fol. cxxxviii pag. 4. Accepimus a P. Joanne Gamans Societatis Jesu. Ita incipit: Cum rex regum et Dominus dominantium Ecclesiæ suæ, quam per infirma mundi plantaverat etc. Post finem notatur eadem legenda esse in Mss. Lctionariis chori ecclesiæ metropolitanæ Trevirensis; item S. Paulini, prout fidem facit idem Joannes Gamans. In illa Vita narrantur sequentia de nostra Sancta: Comperta filii credulitate, missa epistola, ut eam in legalibus observantiis sequeretur, voluit, quem ipsa sequi in sua religione contempsit. Ille vero rescripta epistola petiit; ut effectus matris Judæi et Christiani convenirent. Regina vero petitioni imperatoris assensum præbuit, et, convocata multitudine Judæorum, Romam perrexit. Sed summus pontifex Yzachar, quia in conflictu disputationis succumbere timuit, simulata infirmitate, ab ista se protectione subtraxit. Attamen duodecim cum Augusta misit, qui inter cæteros honore magisterii præfulserunt, et non solum Hebræum, sed Græcum et Latinum sermonem noverunt.

133 Quibus cum apponere vellent duodecim exemplar alios doctores Ecclesiæ, qui cum illis congregarentur in disputatione, Silvester in multitudine hominum confidere noluit, sed solus, in sola Dei confidens potentia, cum eis de verbo Dei disputare non trepidavit. Sed hæc apocrypha sunt, secundum dicta in Commentario hoc § 5. Ad hæc, dicitur etiam: Mater Constantini condidit Helenopolim, in qua admonita per visionem Hierosolymam petiit; quæ non consentiunt dicto Commentario § 10, Nec dissimulavero, indicare nugas alias in dicto Vitæ apographo contentas: nam cum ibidem loci multos Judæorum conveniret, et doctores ex illis de turba segregaret, quid Regina actura esset, mirabatur... Fluctuantibus autem illis... Judas unus ex illis sacramentum, quod de ligno sanctæ crucis solus novit, plurimis revelavit... Moræ impatiens illos vocavit, et, ubi lignum Dominicum reconditum esset, requisivit. Qui conveniens ei responsum non dederunt; donec omnes incendio flammæque interire timuerunt; ideoque necessitate compulsi Judam hujus rei conscium tradiderunt: quem Regina nec blandimentis nec minis frangere potuit, sed ipsum in puteum siccum jussit projici. Reliqua piget referre. Verum quomodo crux sit inventa, præmisi in hoc meo Commentario § 7 et 8.

134 Loco secundo exhibeo aliud nostrum ac alterum; graphum ex Bodecensis cænobii Ord. Regular. S. Augustini diœcesis Paderbornensis Passionali pergamenò Ms. insigni mensis Februarii fol. xc. p. A.

A. p. A. Incipit prologus: Si juxta Apostoli dictum spiritalibus spiritalia comparanda esse non ignoramus. *post prologum hæc subduntur*: Incipit Vita S. Helenæ reginæ, cujus festivitas agitur sexto Idus Februarii. Beata igitur Helena Trevericæ urbis indigena. *De patria disserui supra § 1 et 2; unde probabilius nobis videtur fuisse Drepanensis in Bithynia. Paucula alia e pluribus ex ista Vita delibo*: Ergo fide facta Judæa, animo quoque et corpore illis fieri voluit socia. Auctor item istius Vitæ citat gesta S. Silvestri; de quibus consule supra § 5, num. 50; *sub finem vero lego ista*: Sepelivit eam (*de Constantino est sermo*) in via Lavicana inter duas lauros in vico Drepani; quem vicum princeps Constantinus cognomine matris dedicavit civitatem Helenopolim.. Congruè. in vico quodam Drepani vocato habuit sepulturam. Enimvero cum Græce drepani falx interpretetur lætitiæ; idem locus de falceis significatione translatus est in lunam, quæ Græce dicitur Hēlenos. *Hæc pro specimine istius Vitæ sufficiant; quorum ineptias cognosce ex § 10 nostri hujus Commentarii. Pergo ad aliud exemplar.*

B 135 *Desumptum illud notatur* ex Ms. Blaburensi Hirsaugiæ Titulum præfert: Incipit Historia de beata Helena, inventrice ligni vitæ, ac matre Constantini imperatoris Magni. Beatissima Helena stabularia fuerat etc. *Promo inde nonnulla, ob quæ nobis displicet illa historia.* Hæc circumventa a Judæis cum esset in Bithynia in partibus Orientis, cum duobus nepotibus augustis Constante et Constantino pene fieri Judæa potuit, nisi vocatione Christi per filium a perfidorum esset consilio liberata. Denique hujusmodi ad eam scripta transmisit: Domino semper augusto filio Constantino mater Helena semper augusta etc. Ad hæc rescripta sunt hæc: Dominae semper augustæ matri Helenæ etc. *Ego nec hujus scriptum, nec illius rescriptum transcribo; sed observo, Sanctæ a suo filio tributos tunc dumtaxat fuisse augustæ honores, quando illa vergebat ad tempus vitæ postremum, anno videlicet Christi 325, sicut invenies in Commentario § 12, num. 117. Nullius itaque illæ epistolæ sunt auctoritatis. Et in ea quidem, quæ Constantino tribuitur, ipse inducitur ita loquens*: Cesset ergo in hac definitione nostra præsumptio, ita ut sacerdotes Judaicæ sectæ et Christianæ religionis pontifices in unum convenient, et nobis præsentibus mutua sensuum suorum altercatione agentes, ad veritatis faciant indaginem pervenire. *Et paulo post referuntur ista*: Tunc congregati sunt omnes Pharisei, omnesque Judæorum principes et doctores ad augustam Helenam.. Constantino itaque augusto et Licinio quater consulibus, die Iduum Martiarum facta est congregatio Christianorum et Judæorum in urbe Roma, in qua diversarum provinciarum fuerunt episcopi numero LXXV; Judæorum vero sacerdotes CXX, exceptis his XII, qui ab Isachar pontifice altercationis gratia fuerant destinati: Adsunt etiam episcopi cum Papa Silvestro.

ex specim-
nibus osten-
duntur exi-
gui esse va-
loris :
136 *Consules ibi signati conveniunt anno Christi* 315, *quando videlicet Constantinus jam a triennio vel a quadriennio erat amplexus orthodoxam fidem.* Peracta itaque, sicut subditur, disputatione S. Silvestri Papæ, Helena admonita per somnium Hierosolymam properavit. *Verum Sancta eo peregrinata dumtaxat fuit circa ultima vitæ suæ tempora. Vide præmissa § 6, num. 63. Collector tamen historiæ, quam castigo, narrationi supra dictæ inventionem crucis subnectit, et observat ista*: Hæc tamen qualiter gesta sint, diversi diversa

loquuntur etc.; *sed ego cum illa non prosequor; ne longior sim, tum alia plura, quæ in nostro apographo postea sequuntur apocrypha, eadem utique cloacam referentia, e qua commentitia S. Judæ-Quiriaci Acta prodire, quæ habentur apud nos tom. 1 Maii, die IV, a pag. 445, prout fiet perspicuum conferenti utramque narrationem.* Præter hæc, in dicto egrapho Blaburensi hæc memorantur de Sancta: Cum ætatis suæ ultra octogesimum ageret annum, Romæ obiit. *Utrumque reprobavi in Commentario prævio, quem consule § XI. Denique, sequitur in eodem apographo*: Corpus beatissimæ Reginæ modo Venetiis translatus est, et habetur in monasterio, quod ad S. Helenam nuncupatur, juxta Castella in quadam capella. *At clariora ac verisimiliora dabuntur infra de Sanctæ corporis translatione et asseratione.*

137 *Exemplar aliud Vitæ in manibus habeo* ex Ms. Rubeæ vallis, cujus, *uti exemplari nostro adscriptum lego*, auctor putatur Almantius (sive Almannus) monachus Altvillarensis; ita enim præferebat codex Resbacensis. *Prologus ita incipit*: Excellentissimi Romani imperii caput præsentaturi sanctæ Ecclesiæ, sancti Spiritus assurgimus præsentia. *Narratio autem dividitur in capita duodecim. Capite tertio narrantur ista*: Treveris civitas est Galliæ.. In hac urbe erat puella nobilis, excellentia proavorum regum clara, superbo antiquorum Treverorum sanguine derivata. *De humili Sanctæ genere egi in Commentario § 2; ubi etiam de patria § 1 et 2. Capite 5 ejusdem exemplaris dicitur circumventa a Judæis divertisse ad Judæismum, ac scripsisse ad filium epistolam, cujus verba ibi proferuntur, de eodem amplectendo. Capit 6 datur responsoria Constantini. Cap. 7 occurrit disputatio S. Silvestri cum Judæis etc. Vide quæ paulo ante diximus. Ex his collige, cujus notæ sit illa Vita. Constat vero capitibus 14. Nobis autem non videtur improbabile, hujus Vitæ auctorem esse Almannum, etsi aliam is scripsit; neque enim pugnat, eundem de una eademque Sancta duas diversas scripsisse Vitæ.*

138 *Exemplar denique aliud exstat apud nos*, a Chiffletio huc missum. quod ex Ms. S. Benigni Divion., et Vallis Lucentis, et Cartusiæ Divionensis exceptum notatur. *Hic eidem præfigitur titulus*: Incipit epistola Almanni monachi de Vita sanctæ Helenæ. *Tum sequitur*: Agnoscens, o lector, seu quicumque auditor, debitas obedientiæ metas, ne reputes, quæso, audaciæ; quod materiam viris peritissimis solummodo dignam quasi temere tantillus aggressus sum. *Et, nonnullis interjectis, declarat auctor tempus et argumentum suæ lucubrationis, nec non vitæ suæ institutum his verbis*: Ergo, ut paucis absolvam imperante apostolico domno Hincmaro, Remensis urbis episcopo, exhortatione etiam Fratrum meorum in Christo, volui breviter colligere, quantum ad nostram notitiam potuit pervenire, sanctæ Helenæ ortum, progressum et excursus, et qualiter a Romana urbe ad nostram delata sit patriam, quibusque nostris temporibus claruerit virtutum miraculis.

139 *Epistolæ subnectitur prologus; prologo autem capita*: quæ quidem hoc loco statueram transcribere, imo jam transcripseram, quando animus mihi erat, dictum Almanni exemplar prælo non committere; ut ex capitum istorum conspectu fieret perspicuum, ab eo non tam Sanctæ Vitæ historicam, quam piam de illa hominiam

quæ nota

E

aliis nostris

F

apographis
merito in-
uritur.

AUCTOR
J. P.

liam fuisse conscriptam. Deinde vero postquam ad prælum præparaveram quaecumque hoc exemplar, more nobis usitato capita illa daturus sum post prologum auctoris. Nec vero suis Almanus nævis caret. Nam præter eos, § 1 et 2 superius obiter a nobis indicatos, habet etiam apud nos cap. 2, num. 24: Tandem circumventa a Judæis, ad Judaismum divertens, veritatem ibi arbitrata est se invenire posse. Erga fide facta Judæa, animo quoque et corpore illis voluit fieri socia. Et paulo post allegat gesta B. Silvestri vere apocrypha. Non recte item ab eodem Almanno postea dicitur cap. 6, num. 59: Reversa est Romam ad filium, ibique explevit cursum vitæ suæ. At vide dicta superius § XI, ac dicenda inferius in Annotatis ad partem tertiam miraculorum lit h. Deinde mox subdit idem auctor: Ibidem est sepulta a filio.. in via Lavicana inter duas lauros in vico Drepani, quem vicum princeps Constantinus cognomine Matris dedicavit civitatem Helenopolim etc. Sed quam illa sint inepte combinata, videre licet in Annotatis ad cap. 6, lit. c De Almanno autem illico redibit sermo, ubi prius alia quædam Actorum exemplaria recensuero.

B
uti et Vitæ
apud Cap-
gravium,
et alibi ex-
cusi.

140 Vita etiam ejusdem Sanctæ exstat typis edita apud Capgravium in Legenda Sanctorum Angliæ a fol. 173 verso: quanta vero emendatione indigeat, perspicuum fiet eam legenti, tum ex dictis circa alias vitas, tum ex sequentibus. Scriptor quippe adeo fuit ignorans et simplex, ut tempore S. Helenæ Ordinem Benedictinum exstitisse memoret: Aliam, inquit, insuper et ejusdem pulchritudinis (ecclesiam fecit) in monte Thabor, ubi et fortissimum monasterium fundavit.. cujus abbas Ordinis sancti Benedicti infula, anulo, baculo pastoralis, ac bulla plumbea utebatur. Ego enimvero spongiam non adhibebo, ut istius Vitæ maculas abstergam, nec emendabo eam, quæ habetur apud Petrum de Natalibus lib. 7 cap. 73. Parvæ etiam esse auctoritatis illam S. Helenæ historiam, quam citat Aringhus lib. 4 Romæ subterraneæ cap. 9, num. 16, vel ex hoc solo indicio suadet, quod conscripta non fuerit nisi post tempus Anastasii PP. IV, id est, post annum Christi 1154; cum de sepultura ejusdem Pontificis ibidem fiat mentio.

C
Quænam a
nobis detur,
et cujus sit.

141 Atque hæc quidem de variis Vitarum exemplaribus, tam illustris Sanctæ gestis ita parum accommodatis, ut statuerem, nullum ex his omnibus prælo committere, satius utique judicans, sola collectione historica ex antiquissimis historicis deprompta illustrare præclara ejus facta, atque ipsos sectari fontes, quam rivulos a sordibus non defæcatos. Ne tamen nullam Vitam demus, Almannianam damus. Accedit eo, quod non sciamus, illam typis fuisse vulgatam. Item conveniens est omnino, ut aliquod saltem e tot rejectis exemplaribus excudatur: habebit denique in Almanniano lector, præter qualemque historiam, unde etiam pium erga Sanctam pascit affectum. Historiam quoque ipsam emendare ac supplere poterit e nostro Commentario prævio. Vitæ scriptor fuit cœnobita monasterii Altivillarensis, Ordinis S. Benedicti. Claruit anno Domini 890, secundum dicenda inferius in Gloria Sanctæ nostræ posthuma § 1 num. 9, occasione translationis ejus ad prædictum monasterium, quam etiam scripto prodidit idem biographus. Vide ibi de eo plura. Quia vero hanc Vitam scripsit imperante apostolico domno Hincmaro, Remensis urbis episcopo, ut dicit in sua epistola eidem Vitæ prævia; sequitur, ut illam

non scripserit ante annum Christi 845, quo præsul ille cœpit sedere; nec post annum 882, quo desiit vivere. Exemplar porro nostrum Ms. in nova capita de more distribuimus, prioribus tamen retentis, et ad marginem editionis nostræ appositis. Nec vero negleximus illud castigare et illustrare notationibus. Debemus illud P. Chiffletio, sicut patet ex ipsius nomine, quod eidem adscriptum est. Quæ autem uncinis includuntur, quæque notabuntur ad marginem, desumpta sunt ex alio apographo, quod apud nos est, et signatur acceptum ex Ms. S. Martini Treviris, additurque esse collatum cum Ms. S. Maximini ibidem. Reliquum est, ut hanc Vitam seu Homiliam potius lectoris oculis subjiciamus.

VITA

SEU POTIUS HOMILIA

Auctore Almanno, cœnobita
Altivillarensi,

Ex Mss. S. Benigni Divionensis,
Vallis Lucentis, et Cartusiæ Di-
vionensis, cum exemplari Trevi-
rensi collata.

EPISTOLA AUCTORIS.

Agnosce, o lector, seu quicumque auditor, debitas obedientiæ metas, ne reputes, quæso, quod materiam viris peritissimis solummodo dignam, quasi temere tantillus aggressus sum. Etenim cum deberem solo venturi iudicii metu cohibere me ipsum, et amaritudinem doloris fletu temperare dulcedinis, habens peccata mea coram me semper; maximam tamen spem tantæ rei inde potui accipere, quod, docente Apostolo, novi, regnum Dei non esse in sermone, sed in virtute. Virtutem autem obedientiæ didici permagnam, cujus formam Dominus noster in seipso, vel potius seipsum exhibuit, et ad hanc solam suos invitavit, eisque hanc solam vel maximam disciplinam tradidit, dicens: Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, per mansuetudinem infundens charitatem, et per humilitatem [intimans] unicuique fidei animæ debitam cognoscentiam. Unde pauperes ac simplices, et piscatorio labore seu scenofactoria arte victitantes, suæ contulit magistros Ecclesiæ, non arte grammatica oratores, aut eloquentiæ fastu rigidos, vel divitiis seculi affluentibus, magis requirens animi affectum, quam facundiam verborum. Ista siquidem tenui videns scintilla, minime hæsitavi, quod ille, qui primitias massæ corporum nostrorum levavit ad cælos, erigere possit mentem ad complendum ex parte nostræ devotionis munusculum, qui se et capabilem a gratis exhibuit, et cum neminem sui capacem invenerit, omnes sui capaces gratuito munere fecit.

Auctor suæ
tenuitatis
consciens,

2 Ergo ut paucis absolvam, ductus timore divino

Hinc mari-
tamen ep.
Remensis,
et aliorum
adhortatio-
ne inductus,

A divino, imperante Apostolico Domino Hincma-
ro b, Remensis urbis episcopo, exhortatione et-
iam fratrum meorum in Christo, volui breviter
colligere, quantum ad nostram notitiam potuit
pervenire, sanctæ Helenæ ortum, progressum et
excursum, et qualiter a Romana urbe ad nostram
delata c sit patriam, quibusque nostris temporibus
claruerit virtutum miraculis. Cujus rei si se-
cundum condignam sibi expositionem vellet ali-
quis esse relator, necesse esset, ut aut Tullianam
superaret eloquentiam, aut Augustiniano redole-
ret stylo. Etenim res est non parva tractanda,
cum videris, o quicumque nostræ parvitatæ cau-
sam fueris dignatus attingere, qualiter Helena
sancta fuerit, immo sit pulchra ut luna, electa
ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata. Nam
si laboraverunt Græci foliis verborum notare su-
am Helenam d, et gratia terrenæ generositatis,
et corporeæ formositatis in laudem ejus confinge-
re mille mendacia, texere epilogos, afferre de-
clamationes, cujus Helenæ auguria ita erant
apud Troianos ingrata, velut Cassandra vaticinia
incredita; quanto magis nos nostram Helenam
B prosequi debemus laudibus pietatis, quæ turris
candoris effecta, etiam super petram Christum
stabili radice fundata, una columba perfecta et
proxima stat a dexteris Domini in vestibus deau-
ratis, veritatis opera approbans, et veritatis di-
cta confirmans, cui in præsentī vita canens Da-
vid: Audi filia, et vide, et inclina aurem tuam,
et obliviscere populum tuum et domum patris tui,
et concupiscet Rex decorem tuum, quoniam ipse est
Dominus Deus tuus.

animum ap-
puli ad
scribendum
de S. Hele-
na.

3 Efficaciter [namque] ista audivit, felici-
ter vidit. Inclinavit [enim] humiliter aurem
suam, et mansuetudine multa oblita est populi
sui, et domus patris sui. Ergo manet illi ingens
præmium, quia concupivit Rex decorem ejus,
dicens ei: Tota pulchra es, amica mea, et macu-
la non est in te. His breviter prælibatis propter
excitandam lectoris voluntatem (licet enim ex
parvo sit, tamen res magna est) hoc præmonere
curamus, ut, excepto jure colligendi, quod
nostra non eget commendatione, si, quidquid
addere potuit palæstra nostri ingenii, offenderit
gravitatis aures, nostræ deputetur ignorantie,
ad quam de tanta materia nihil amplius potuit
C pervenire vel rectius: si autem in aliquo placue-
rit viris cordatis, ad illum referatur, a quo est
omne datum optimum, et omne donum perfe-
ctum, descendens a Patre luminum. Verum jam
demus narrationi operam, illud præponentes,
qualiter ab initio creati hominis præsignatum est
salutare mysterium crucis, de cujus inventione
beata Helena triumphavit in terris: unde et in æ-
ternum gaudet in cælis, habens proinde venera-
tionem debitam, et in præsentī Ecclesia, quæ
omnes hujus seculi tempestates et fluctus ejusdem
sanctæ crucis vexillo superat, et in futura, quæ
per ipsum sacratissimæ crucis lignum ad hoc jam
pervenire meruit, ut felici contemplatione cernat
Crucifixum.

ANNOTATA.

a Capabilis, est is, qui facile capit, item
qui capi et comprehendendi potest. Galli voce capa-
ble utuntur, quando de viro docto verba faciunt,
qui facile scientias capiat, et comprehendat. Ex-
empla dat Cangius in Glossario. Nostri vero bio-
graphi phrasim se capabilem gratis exhibuit, ita
expono, fecit, ut capi et comprehendendi possit,

quantum homini divina gratia prævento licet.

A. ALMANNO.

b Hinc in Commentario prævio § 14 fiximus
tempus, quo auctor noster scripsit.

c De Sanctæ translatione ac miraculis agetur
inferius.

d De ista Helena, et Cassandra, quæ mox hic
sequitur, consulat lector historias poëticas vel my-
thologos.

PROLOGUS EJUSDEM AUCTORIS.

Ingenium prudentiæ mortalis admodum pauci De profana
I speculantes; acie mentis nequiverunt in ænig-
mate intueri lumen intelligentiæ, ideoque visi-
bilibus inhærentes patiuntur ignorantie tenebras,
frustra formidantes exteriores, cum libenter am-
plectantur interiores. Illi tamen, in quibus visa
est vigere ratio Atheniensis, licet potuerint in
hominis definitione contemplari certam et verissi-
mam divisionem, tamen reverberati luce immor-
talitatis, et sola memoria eam æstimantes, fa-
bulis dederunt spem, et sepulchris animæ suæ fi-
nem. Non enim tanti valuit Pythagoreus cala-
mus, quem tantis efferunt laudibus, aut tantum
viguit mundanæ philosophiæ inanis disputatio, ut
his et similibus posset veraciter attingi esse no-
strum, quo definitur mortale animal, et quod,
sicut fuit hominis lapsus usque ad mortem, ita
habeat regressum usque ad immortalem veritatis
rationem, in qua ad imaginem Dei non solum
creatus, verum etiam formatus est. Viderunt hoc
illi, quibus Deus clementiæ suæ dono tales esse
concessit, quibus ascenderet fons de terra irrigare
paradisum, quique referti tetrasti a virtutum prin-
cipalium, ac si donati ubertate quatuor fluminum
in intelligibili forma, velut in Platonica idea nu-
mero immortalī quadraverunt seipsos; et ut fon-
te de terra ascendente pervenirent ad fontem in
cælis regnantem, purgatione intima et fide ro-
bustissima certaverunt. Et fons, inquit Scriptu-
ra, ascendebat de terra ad irrigandam faciem para-
disi.

5 Viderunt itaque hoc sancti viri cordis intui- ac sacra
tu, viderunt formatum mirabiliter hominem po-
situm in paradiso, ut solem in cælo, et ut toti- F
us corporalis machinæ solem, ita et animum to-
tius corporis rectorem secundum vias sobrietatis
et pacis, et animam in hoc positam, ut mona-
dis b in se retineret effigiem, quæ esset potens
libero arbitrio, et aliena vitare, et sua non re-
linquere, discernendi scilicet et connectendi po-
tentissima, ut discerneret se a malis, et conne-
cteret sibi bona. Ergo talis et tanta jure perdidit
libertatem arbitrii, relicto opere justitiæ, et cu-
stodia judicii, ac per hoc subiit dolos serpentis,
amissa rectitudine creatoris. Itaque Adam tunc
specialis, generatione naturali factus generalis,
totus est factus massa perditionis, mortis exilium
in terra usque ad mortem, et post mortem usque
ad inferos passus. Sed per Cherubin appositum,
et flammeum [gladium] atque versatilem intel-
ligi voluit Deus omnipotens, quod biformi di-
spositione sæcula disponderet, et ex eadem massa
secundum suum propositum et gratiam redimeret,
quos ab origine mundi consortes regni sui præ-
destinaret, et disceret homo humilitatem, qui
[per] superbiam lapsum mortis incurrerat et
quia, cum essent omnes natura filii iræ, incul-
pabilis esset divina justitia, si omnes relinqueret
in

A. ALMANNO. in ea culpa, quam invenerant per naturam.

philosophia 6 Sed Deus [omnipotens] qui dives est in misericordia, notavit tunc Adam [notavit lignum, et mortis laqueum, notavit serpentis astutiam atque diaboli invidiam. Adæ igitur generali opposuit Adam] specialem, et ligno prævaricationis et mortis, lignum vitæ sacratissimæ crucis, et mortis æternæ laqueo laqueum momentaneæ mortis, et astutiæ maligni serpentis astutiam simulati serpentis c, et invidiæ diaboli gratuitam suæ clementiæ bonitatem et misericordiam. Ista quidem [si] disceret homo, et minime superbiret positus in exilio mortis, in qua humilitatis religione viderunt, quibus Deus tribuit donum intelligentiæ, universalem contineri viam animæ liberandæ; quoniam nulla nisi hac liberari potest. Hæc est universalis quodammodo et vitalis via, quæ una ducit ad vitam, quæ est sola et verissima philosophia, non inventa ab aliqua inventione ventosa, quam nec mores Indorum attingere; aut inductio Chaldæorum valuit apprehendere, quæ non est humanitus, sed divinitus impertita, et universis gentibus divina miseratione concessa. Unde [et] Psalmista; Ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Quæ dicit: Ego [sum] via, veritas et vita: via videlicet sine errore; veritas sine mendacio; vita sine morte; via, per quam itur; veritas ad quam pervenitur; vita in qua requiescitur.

disserit auctor

7 Hujus viæ certitudinem quicumque inculpabiliter tenuerunt, usque ad Deum videndum, eique in æternum feliciter conjungendi pervenire meruerunt: quæ licet visiones multiplicaret, et corda fidelium suorum, quos Redemptor ab ipso seculi initio roboraret, figurisque diversis et revelationibus multimodis eos confortaret, suique spem donaret plurima certitudine; non tamen prius removit tenebras luce victrici, quam Verbum caro factum est in utero Virginis: ubi factus suæ Ecclesiæ sponsus fecit ei testamentum pendens in ligno crucis, in qua mactatus, factus est Deo Patri sacrificium unicum et holocaustum singulare. Hæc igitur, quæ breviter attigi causa commendandi lignum crucis Christi, si ex superfluo indigeat * lector; si ex debito devotionis, quæ [ex spiritalibus ædificiis] indeficiens, corde, ore, et opere debet semper firma, fixa, et inconcussa manere in cordibus credentium, appendat, quantum potest, quod dicit Apostolus: Et utique magnum est, inquit, pietatis sacramentum, quod revelatum est in carne, manifestatum est in spiritu, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

* al. indulgeat

occasione S. Helenæ, quæ Christi crucem invenit.

* depressum

8 Quod magnum sacramentum pietatis, quamvis in fine seculi generaliter sit complendum, Ecclesia sancta [non] jam tunc peregrinante in mortis exilio, sed regnante feliciter et immortaliter cum Rege suo, in patria sua tamen specialiter; et nunc fit in unoquoque filio Ecclesiæ electo, qui bonum certamen certans usque in finem istius vitæ, deposito corporis onere assumitur in gloria, quam continet Abraham sinus per testamentum, quod Deus omnipotens Filius æterni Patris, et cooperatione Spiritus sancti, Filius Virginis Matris, pius redemptor et magnus fecit, ut dictum est, sponsæ, sorori et Filiae suæ, pendens in crucis ligno; quod lignum sacratissimæ crucis pretiosissimum qualiter fuerit deprehensum * et occultatum ab inimicis crucis Christi, qualiterque fuerit longo post temporum spatio ipsa crux inventa a beata Helena, a conscriptis

habemus. Verum de illa sancta Helena, cui cæ. D litus est datum tanti muneris donum, et quæ peregit gratia Dei tam admirabile officium prudentissimæ solertia, virga imperiali, et regia censura; quantæ nobilitatis et reverentiæ, religionis et sapientiæ femina fuerit, expleta præsignatione creati hominis, et commendatione crucis Christi patientis, [partim] conemur deducere ad cognitionem nostram *.

* al. vestram

ANNOTATA.

a Rectius et clarius scripsisset auctor, vel apographum tetrade, a Græco τετρας, ἄδος; quod numerum quaternarium significat, et consonat sensui.

b Monadis, id est, unitatis, Græce μονάς, ἄδος.

c Simulati serpentis, exaltati videlicet a Moyse in deserto, ut ego quidem intelligendum puto, et Christum crucifixum præfigurantis.

ANTIQUA CAPITUM DIVISIO.

Incipit epistola Almanni monachi de Vita sanctæ Helenæ.

Incipit Prologus de Vita sanctæ Helenæ.

Incipit de ortu S. Helenæ, et quanta excellentia incomparabiliter major fulsit in hoc sæculo Helena Christianorum, quam Helena Græcorum fuerit quondam, caput i.

Unde acciderit, quod S. Helena nupsit Constantio augusto, cap. ii.

Quare sit beata Helena vocata mater imperii; et de conferentiâ decem plagarum Ægyptiorum ad decem persecutiones Romanorum, cap. iii.

De mutatione, qua Dei misericordia hæc omnia mala mutavit in bonum per Constantinum matris Helenæ filium, cap. iv.

De duplici negotio quod S. Helena per gratiam Dei contulit mundo, et de ejus progressu devotissimo, cap. v.

Qualiter mater Helena, et filius augustus fuerint admoniti ad ædificationem sanctæ ecclesiæ, et inventionem sanctæ crucis, cap. vi.

Qualiter a beata Helena fuerit inventum pretiosissimæ, sacratissimæ et vivificæ crucis lignum, cap. vii.

De consimili dormitione Jacob et S. Helenæ in hoc, quod ille vidit in somnis scalam, et ista sanctam crucem, cap. viii.

De providentia Dei satis bona et justa erga conditionem humanæ naturæ, cui se S. Helena fideliter reddidit conformem, cap. ix.

De convivio, quod exhibuit ancillis Dei, ubi se famulam fecit, cap. x.

De utriusque, et matris videlicet et filii piissima inventionem *, cap. xi.

De regina Saba, quod præfiguravit S. Helenam in omnibus, quæ apud regem Salomonem gessit, cap. xii.

Qualem puritatem et munditiam S. Helena possidebat, satagens esse juxta præceptum Apostoli, sancta et corpore et spiritu [cap. xiii.]

De prophetico præsagio, et duritia Judæorum, et dilectione gentilium, cap. xiv.

Apostrophe ad S. Helenam de tripartita ejus designatione, et de Helena Adiabænorum regina, cap. xv.

De sua ipsius cognoscentia, et trifario ejus eloquio, cap. xvi.

De sanctis reliquiis, quas de Hierusalem accepit,

* al. intentione

A cepit, et ad patriam suæ nativitatis dirigere voluit, cap. xvii.

De qualitate S. Helenæ, quam per gratiam Dei in isto seculo meruit habere, cap. xviii.

De supremo S. Helenæ excursu, et de ejus obitu, cap. xix.

De sepultura S. Helenæ, cap. xx.

Allocutio ad Constantinum et Romanos de morte et sepultura Helenæ, cap. xxi.

Quia numerus capituli xiii suppletus a nobis est e Ms. S. Martini Treviris, ideo in hoc nostro exemplari caput xiii factum est xiv, et sic deinceps alia usque ad finem ordinata sunt.

CAPUT I.

Ortus S. Helenæ; major hujus quam Græcæ synonymæ præstantia; conjugium cum Constantio Augusto; vocata imperii mater; decem plagæ Ægyptiacæ cum totidem persecutionibus Romanorum comparatæ.

CAPUT I.
Helena
Treviris or-
ta

a
b

c

* l. thynis
d
e
f

C

comparatur
cum Hele-
na Græco-
rum;

* vocatur
etiam Paris

Beata igitur Helena, oriunda Trevirensis *a*, tantæ fuit nobilitatis *b* secundum honestatem et dignitatem præsentis vitæ, ut pene tota ingentis magnitudinis civitas computaretur in agrum sui prædii. Quod usque hodie demonstrat domus ejus facta ecclesiæ pars maxima in honore beati Petri Apostolorum Principis in sedem episcopalem metropolis dicata, adeo ut vocetur et sit prima sedes Galliæ Belgicæ, nec non et cubile regiæ ambitionis factum in eadem urbe opere mirabili: siquidem pavimentum variis marmoribus velut in regia Xerxis cognomento Assueri pario fuit lapide stratum, et parietes auro fulvo velut hyalino *c* textu perlucidi fuerunt facti, sicut tempore Salomonis aula ejus de lignis thynis ** d* composita, et laquearia in modum cryptæ pretiosis marmoribus celata, et anaglypha *e*, nec non et cubile aureis zetis *f* instructum atque insignitum fuit, omnibus his portentibus speciem veritatis futuræ, ut cum ea transirent in ornamenta Ecclesiæ, quæ omnia alti sanguinis excellentiam et ingentem atque præcipuam omni sæculo demonstraverunt nobilitatem, et magnorum regum successione regiam prolem, atque antiquæ prosapiæ magnitudinem.

10 Neque, nisi derogaret vetustas, incredibile nimium esset, traxisse illam antiquitatem suæ originis ab illa Græcorum Helena, quæ tantæ extitit nobilitatis, ut quæsitæ diu vix tandem fuerit nobilissimo regi Græcorum Menelao fratri Agamemnonis desponsata. Verum si quis hinc averterit aurem, dicens, in unam genealogiam minime posse concurrere Græciam et Galliam, obistente etiam multa antiquitate, noverit beatum Hieronymum, Paulam Scipionis filiam, quæ longe post beatam Helenam fuit, dixisse et scripsisse prædicti Agamemnonis inclytam prolem. Verum ut prædicta Græcorum Helenæ ab Alexandro ***, filio Priami, regis Troianorum, fuit rapta, veriti præfati fratres, ne propter Helena consortium regnum Græcorum cederet, et manus daret Troianis; assumpserunt pro illa decennale contra illos Augusti Tomus III.

prælium. Non sit itaque dubium, eadem nobilitate istam secundum sæculi quidem dignitatem fulgere; sed si nomine, et pulchritudine illam æquiparat; quis tamen verbis explicare sufficiat, quam incomparabiliter hæc major fuerit, quam illa, in omni prudentia et potentia, divitiis sæculi et sapientia.

11 Etenim illa nupsit filio regis, qui habebat partem regni; ista Constantio piissimo augusto, qui cum Galerio pariter Augusto Romanum imperium determinavit in duas partes. Illa partem patriæ possedit; ista totius orbis imperium justissimis legibus et pia moderatione ut vere virago gubernavit Pro illa pene infinita exhausta sunt bella; ista mirabili fide, incomparabili religione, pudicitia morum, atque animi sanctitate vivens et vigens meruit pervenire ad Christum, qui pacificat per sanguinem crucis suæ, sive quæ in cælis sunt, sive quæ in terris. Quem secuta est animo fideli et mente devota, subjugatis illi omnibus divitiis suis, et cuncta potentia sua, atque omni imperio suo, quæ cuncta jam noverat sancta fide se percepisse a Christo: ac tanto processu verissimæ et devotissimæ fidei florens et vigens meruit invenire sacratissimæ crucis pretiosissimum jugum ***, in quo Deus homo appensus est pro salute omnium; sicque verbo, exemplo et opere contra omnia tela inimici sanctam armavit Ecclesiam. His igitur operibus claret perspicue, quam incomparabiliter longe sit præstantior sancta Helena Christianorum, quam Helena Græcorum. Verum ad proposita redeamus.

12 Galerius et Constantius Augusti primum Romanum imperium, ut dictum est, in duas partes determinaverunt. Et Constantius vir tranquillissimus Gallia tantum Hispaniaque contentus fuit; Galerio partibus patriis censis *g*. Hic Theodoram Maximiani privignam accepit uxorem; ex qua sex filios fratres Constantini ex Helena futuri sibi filii sustulit *h*. Qui multæ pietatis et mansuetudinis existens, et idola respuens, falsos Christianos mirabili arte conclusit *i*; cui gens Germanorum et Britonum facta rebellis, vix septennio *k* potuit domari. Interim dum ille feliciter et fortiter administraret belli negotia, comperta incomparabili nobilitate, pulchritudine et potentia Helenæ in oculis Domini tam *** beatæ *l*, meditabatur ejus obtinere conjugium, desiderans, si forte posset, ex ea suscipere filium, multaque illam, licet in officio concubinali *m*, tractavit reverentia et honestate, cor regis in hoc Domino præparante. Etenim cum esset tantæ nobilitatis et excellentiæ femina, in omni tamen via *** sua delegit meditari patientiam, veritatem, mansuetudinem, mediocritatem atque justitiam. Prægestiebat namque licet adhuc ignorans, quantum humanæ naturæ possibile est, Deo esse vicina, utpote quam gravia divina præparabat, ut sibi pretiosum membrum, et vas electum, ita [esset et] ingens [in] omni sæculo emolumentum, cum postea in sua viduitate meritis erat æquiparatura Annam, cujus vita commendatur Evangelica autoritate, quam et æquavit spatio vitæ præsentis; et devotione erat libratura Paulam, quam sanctus commendat Hieronymus. Tandem igitur primo provehitur scaleno *n*, quod generat mater Helena filium Constantinum, qui magnanimitate inconvertibili hostibus prævaleret, et Romanum imperium sufficeret gubernare, et ad filiorum filius pium dirigeret imperium, acsi præsago auspicio mentis senariam perfectionem in creatione hominis revolveret: cui peccanti, sibi que etiam

A. ALMANNO.

sed hac illa
præstantior
est.

E
* al. lig-
num

11.
Ejus cum
Constantio
conjugium.

g

h

i

k

* al. jam
l

m

* al. vita

A. ALMANNO. contra præceptum obaudientiæ adhibenti sibilum serpentis meritoque in mortem deficienti, mira et ineffabili patientia parcens Deus, etiam proprio [suo] Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: in qua prætitulatione [etiam] pepercerat quondam Hebræis, in Ægypto durissima afflictione in luto et paleis servientibus, et facientibus Pharaoni civitates duas, Pyton et Ramessem o; quæ interpretantur os defectionis, et malitiam detinens.

Vocatur
mater impe-
rii.

13 Verum requiramus subtilius, quantopere sit jure vocata Helena [regina] mater imperii Romani, agens præfatum scalenum dispositione notanda: et hoc rite fiet, si proponentes animæ nostræ sextum diem creati hominis ad Dei imaginem, et sextam feriam mirabiliter [jam] reformati, ad primam, quam peccando amiserat, similitudinem; conferamus denas Ægyptiorum plagas decem Romanorum persecutionibus, in quibus multis angustiis et doloribus parturiebatur ecclesia gentium, quam ædificavit Dominus, cum pro ea moriens in cruce fudit sanguinem testamenti æterni. Quibus persecutionibus Constantinus, auxiliante gratia Dei, extitit limes, et terminus, et finis, matris Helenæ filius. Hoc autem, quod diximus, faciemus duce post Christum Paulo Orosio p. Per omnes igitur Romani imperii atque totius orbis fines, perturbationes subitæ percurrentes, multorum fragores concrepuere bellorum, ita [ut] totus mundus pene bello concuteretur. Hoc periculo territus Diocletianus impiissimus, qui tunc arcem Romani tenebat imperii, Maximianum cognomento Herculium ex cæsare fecit augustum. Constantium vero et Maximianum Galerium cæsares elegit. Qui Constantius cæsar gentes Galliarum aggressus Romanis subicere, ab Alemannia usque ad fines Britanniae Romanum nititur dilatare imperium. Dumque hoc agit in ipsa Gallia q, Constantinum filium ex Helena matre genuit: et cum esset summæ mansuetudinis et pietatis, in Britannia r morte obiit, et Constantinum filium, ex Helena procreatum, imperatorem Galliarum reliquit s; qui expugnato Maxentio, ut insequentibus clarebit manifestius, ad arcem conscendit Romani imperii meritis Helenæ matris. Quique ab Augusto tricesimus quartus t, anno ab urbe condita millesimo sexagesimo nono u gubernacula suscepit imperii, qui fuit annus Dominicæ incarnationis trecentessimus quintus. Sicque facta est beata Helena mater et domina non solum Urbis, sed etiam totius orbis; et merito certe, quia per gratiam Dei erat mundo repertura lignum vitæ.

Plagæ de-
cem Ægy-
pti

14 Sed videamus jam collationem decem plagarum, quæ propter nefandas contradictiones adversum Moysem factas, Ægyptiis merito fuerunt illatæ, et decem ultionum, quæ juste inflictæ sunt populo Romano propter edicta totidem adversus Christum promulgata. Diversæ etenim fuerunt plagæ Ægyptiorum; diversæ et calamitates Romanorum. Ibi prima plaga Ægyptiorum habuit, sanguinem vulgo vel manasse de puteis, vel in fluminibus cucurrisse. Hic prima sub Nerone exegit plaga, ut ubique morientium sanguis esset vel morbis in urbe corruptus, vel bellis in orbe profusus. Qui Nero erga omnia vitia et scelera sectator imo transgressor, Caii Caligulæ avunculi sui petulantiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem x nullo non scelere exercuit. Siquidem petulantia percitus, omnia pene Italiæ ac Græciæ theatra perlustrans,

assumpto etiam dedecore varii vestitus, cerycas D y, cytharistas, tragædos, et aurigas sæpe sibi superasse visus est. Libidinibus porro tantis exagitatus est, ut ne a matre quidem vel sorore, ulla reverentia consanguinitatis abstinuisse referatur. Luxuriæ vero tam effrenatæ fuit, ut retibus aureis piscaretur, quæ purpureis funibus extrahebantur, et numquam minus mille carrucis confecisse iter traditur.

15 Denique urbis Romæ incendium, voluptatis suæ spectaculum fecit. Nam per sex dies septemque noctes ardens civitas regio pavit aspectus, et illæ magnæ machinæ, quæ quondam ad extrema bella fuerant præparatæ, inflammatæ sunt; atque compulsæ est illa flamma usque ad monumentorum et bustorum diversoria, quod ipse ex altissima illa Meccenatiana turre prospectans, lætusque, ut ipse dicebat, flammæ pulchritudine, tragico habitu Iliadem decantabat. Avaritiæ autem tam præruptæ fuit, ut post incendium urbis, quam se z ex lateritia marmoream condidisse jactaverat, neminem ad reliquias rerum suarum adire permiserit: sed ipse cuncta, quæ flammæ quodammodo superfuerant, E abstulit. Crudelitatis autem rabie ita efferatus est, ut plurimam senatus partem interfecerit, equestrem ordinem pene destituerit. Sed ne parriidiis quidem abstinuit: matrem, fratrem, sororem, uxorem, cæterosque omnes cognatos sine hæsitatione prostravit. Ac postquam per quinque scelerum sorores superius expositas ingenti facinore debacchatus est; et postquam omnia mala, quæ excogitare potuit, impiissimus Nero fecit, molem facinoris sui auxit temeritas impietatis ejus in Deum. Nam primus Romæ Christianos suppliciis et mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutione excruciarî imperavit. Ipsos quoque extirpare conatus beatissimos Christi Apostolos, gloriosissimos principes terræ, justissimos judices sæculi, verissima lumina mundi pretiosissimum Petrum cruce, sacratissimum Paulum gladio occidit.

16 Mox vero, ut prædictus historiographus totidem exponit, miseram civitatem, quæ non regebatur, sed infelicitè opprimebatur, tali principe obortæ undique oppressere clades. Pestilentia siquidem multa incubuit, accideruntque diversæ clades. F At vero postquam cognovit Nero creatum ab exercitu Galbam imperatorem in Hispania, totus animo ac spe concidit, cumque incredibilia perturbandæ Reip. mala moliretur, hostis a Senatu pronuntiatur, et ignominiosissime fugiens, ad quartum ab Urbe lapidem sese interfecit ipse, atque in eo omnis Cæsarum familia consumpta est. His visis, facile poterit providere lector, quam congrue prima plaga Ægyptiorum, quæ fuit in emanatione sanguinis, conferatur Neroni, ut figura formæ, cur tanta exteterit omnifaria magnitudo scelerum, ut velut sanies totum corruerit Romanum imperium.

17 Sequens plaga Ægypti prodidit, perstrepen- Romanis tes et persultantes in penetralibus ranas habitatoribus fuisse propemodum causam inediæ ac exilii. Sequens in hunc modum sub Domitiano plaga, Romanorum similiter ostendit per effrenatos et improbos discursus militum ejus, exsequentium jussa cruentissimi principis, ad inopiam pene adactos omnes cives Romanos exilio dispersos. Ibi tertia vexatio habuit cinifes; hic itidem tertia sub Traiano plaga, qui cum antea funditus quiescerent, repentino omnes calore permoti, in ipsos, inter quos erant, toto orbe sævierunt.

A runt. Ibi in quarta plaga, muscæ caninæ fuerunt, putredinis alumnæ et vermium matres. Hic itidem quarta sub Marco Antonino plaga, infusa lues plurimis provinciis, Italiam quoque universam cum Urbe Roma, et exercitum Romanum in morte dissolutum, putredini simul ac vermibus dedit. Ibi quinta correptio repentino interitu pecorum ac jumentorum expleta est; hic similiter quinta ultione sub Severo persecutore creberrimis civilibus bellis propria viscera et adjumenta Reip., hoc est plebes provinciarum, regiones militum comminutæ sunt. Ibi sexta vexatio intulit vesicas effervescentes, et ulcera manantia; hic æque sexta punitio, quæ per Maximini persecutionem facta fuit: qui omissa populari turba, specialiter episcopos et clericos, hoc est, ecclesiarum primates trucidari imperaverat, intumescens ira itaque invidia exhalata est.

comparatæ : **B** 18 Ibi septima plaga numeratur coacto aëre grandio perfusa, quæ hominibus, jumentis et satitis exitio fuit; hic similiter septima sub Decio persecutore Christianorum; illoque interfecto sub Gallo et Volusiano, qui eidem successerunt, plaga extitit pestis ex corrupto aëre infusa; quæ per omnia spatia Romani regni ab oriente in occidentem cum propemodum omne genus hominum et pecudum neci dedit, tum etiam corrumpit, lacusque infecit, pabula tabo. Ibi octavam Ægypti contritionem fecere excitatæ undique locustæ, rodentes, terentes, tegentesque omnia; hic octavam æque subversionem Romani orbis excitatæ undique intulere gentes, quæ cædibus atque incendiis cunctas provincias deleverunt. Ibi tunc nona turbatio diuturnas, crassas ac penetrabiles tenebras habuit, plus omnino periculi comminata, quam fecit; hic itidem nona correptio fuit, cum Aureliano persecutionem decernenti diris turbinibus terribile ac triste fulmen sub ipsius pedibus ruit, ostendensque quantum ultio talis exigeret, tantum posset ultor. Ibi postremo decima plaga, quæ et novissima omnium fuit, et interfectio filiorum, quos quique primos genuerant; hic nihilominus decima, id est novissima, pœna est omnium perditio idolorum, quam primitus factam in primis amabant. Ibi rex potentiam Dei sensit, probavit ac credidit, ac per hoc populum Dei liberum abire permisit; hic nunquam postea populus Dei ad idololatriam coactus est. **C** Ibi Ægyptiorum vasa pretiosa Hebræis tradita sunt; hic in Ecclesia Christianorum præcipua paganorum templa cesserunt. Igitur, mortuo, ut dixi, Constantio in Britannis, Constantinus imperator creatus est, primus imperatorum Christianus, excepto Philippo, qui Christianus *aa* annis admodum paucissimis ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romæ annus Christo potius, quam idolis dedicaretur, cujus tertio imperii anno millesimus a conditione Romæ annus impletus est.

ANNOTATA.

a De patria Sanctæ disserit noster Commentarius § 1 et 5.

b Immo vero oriunda fuit genere humili, ex eodem Commentario § 2 et 3.

c Hyalino, id est, vitreo, a Græco ὑάλινος

d De lignis thyinis. Meminit de his Scriptura sacra lib. 3 Regum, cap. 10 v. 11. Calmetus in suo Commentario litterali ad hunc locum scribens, intelligit ligna odorifera, rara ac pretiosa: varias porro de natura eorum esse opiniones ob-

servat etc.

e Id est sculpta; a Græco

f Zeta varias habet significationes, de quibus consuli potest Cangius in Glossario. Hic vero mihi illa arridet, qua significetur locus capax unius lecti cum duabus sellis, qui velis obductis et reductis, modo adjiciebatur cubiculo, modo auferebatur, cujusmodi sunt alcoviæ nostræ hodiernæ, sicut idem auctor e Plinio observat.

g Cujusmodi fuerit inter illos partitio, non convenit inter antiquos auctores; de quibus agit Tillemontius tomo 4 Historiæ imperatorum in notatione 12 ad Diocletianum.

h Immo vero Constantius, repudiata Helena uxore sua, Maximiani Herculi privignam postea ducere compulsus est, ex Commentario nostro prævio § 3, num. 31. Recte Eutropius in Romanæ historiæ Breviario lib. 9: Constantius privignam Herculi Theodoram accepit; ex qua postea sex liberos Constantini fratres habuit.

i Consule eundem Commentarium § 5.

k Vix septennio etc. De Gallis ex Hollandia per Constantium ejectis tractat auctor Historiæ imperatorum tom. 4 in Diocletiano art. 11, ad annum 293; de Britannia autem seu Anglia ab eodem Constantio recuperata, ibidem art. 13, ad annum 296. Cum vero Constantius creatus sit imperator anno 292; obierit 296, ego tempus illud ab Almanno supra assignatum non invenio. Huc conducit observatio Baluzii lib. 2 Miscellaneorum in notis ad Lactantium De mortibus persecutorum pag. 366, ubi in veteri inscriptione, quam profert, titulus Germanici datur Constantio: de quo animadvertit ista: Posita est hæc inscriptio post victoriam, quam Constantius reportavit de Germanis sive Alamannis, postquam vocatus est Germanicus, anno Christi cxciv, quum ipse et Galerius Maximianus essent consules. De hac victoria sic loquitur Eutropius lib. 9: "Per idem tempus a Constantio cæsare in Gallia pugnatum est circa Lingones. Die una adversam et secundam fortunam expertus est: nam cum repente barbaris ingruentibus intra civitatem esset coactus tam præcipiti necessitate, ut clausis portis in murum funibus tolleretur, vix quinque horis mediis adventante exercitu, sexaginta fere millia Alamannorum cecidit." Quod si quis titulum Germanici additum Constantio velit post devictos Francos, potest et ea quoque sententia bona esse.

l Quomodo erat tunc in oculis Domini beata proprie loquendo, quæ anno demum æræ vulgaris 311 vel 312 ad Christi fidem conversa; post mortem vero sui conjugis Constantii anno sexto vel septimo? Adis Commentarium nostrum prævium § 4 et 5.

m Legitimum ejus cum Constantio Chlora conubium defendimus ibidem § 3.

n Videtur hac voce significare auctor primum gradum scalæ.

o Exodi cap. 1 v. 11: Ædificaveruntque urbes tabernaculorum Pharaoni, Phithom et Ramesses. Consuli possunt super hoc textu sacrarum Litterarum interpretes.

p Paulus Orosius adversus paganos Historiarum lib. 1, cap. 10 scribit de populo Dei in Ægypto afflicto, et de decem plagis Ægyptiorum.

q De patria Constantini controversiam esse inter auctores, indicavi in meo Commentario prævio § 1, num. 8.

r Eboraci videlicet anno æræ vulgaris 306: verum hæc, et pluræ alia ad mortem Constantii spectantia

A. ALMANNO. spectantia collegit auctor Historiæ imperatorum, paullo ante allegatus, in Constantino articulo 7. Vide Commentarium nostrum prævium § 5.

s Immo vero imperii regimen ei tradidit, teste Lactantio in libro De mortibus persecutorum cap. 24, ubi de Constantino ac patre ejus hæc memorat: At ille incredibili celeritate usus, pervenit ad patrem (Constantium) jam deficientem, qui ei militibus commendato imperium per manus tradidit, atque ita in lecto suo requiem vitæ, sicut optabat, accepit. Suscepto imperio Constantinus Augustus nihil egit prius quam Christianos cultui ac Deo suo reddere. Hæc fuit prima ejus sanctio sanctæ religionis restituta.

t Ab Augusto usque ad Constantinum magnum plures invenio imperatores, quam quatuor supra triginta; quos lectori numerandos relinquo ex historicis.

u Anno Christi 306 imperare cœpit Constantinus, cui respondet annus ab Urbe condita 1059.

x Ipsius mores, res gestas, et crudelia facinora depingit Orosius lib. 7 cap. 5, et alii historici.

B y Est apud Græcos vox χρίψ, quæ inter alia significat buccinatorem: hic autem per cerycas denotari buccinatores, vel homines scenicos, vel simile quid, videtur etiam auctoris sensui congruum.

z Apud Orosium lib. 7, cap. 7; unde Almanus hanc suam Neronianam narrationem excerpit, ita lego: Quam se Augustus ex lateritia etc.

aa Ita Almanus ex Orosio lib. 7 cap. 28. Accipe sequentem super hac re observationem. Celebris inter eruditos controversia est, an ille imperator fuerit Christianus. Argumenta in utramque partem colligit et expendit Tillemontius tomo 3 Historiæ imperatorum in notatione prima super isto imperatore. Pagius autem in Critica Baroniana tomo 1, postquam ad annum 244 num. 4 retulisset Eusebium, aliosque pro parte affirmativa, in ea etiam opinione fuisse se fatetur in prima dicti tomi editione: sed in altera priorem sententiam retractavit. Audiamus illum ad annum citatum num. 5: Re maturius examinata, nunc non dubito, quin Eusebius quod habet de Christiana professione Philippi, ex incerta audicione retulerit; cum Lactantius Eusebio cœvus, et Crispi Constantini M. filii præceptor, in Proëmio lib. 1 De institut. cap. 1 scribat: » Hoc

C » opus nunc nominis tui auspicio inchoamus, » Constantine imperator maxime, qui primus Romanorum principum repudiatis erroribus majestatem Dei singularis ac veri et cognovisti et » honorasti. » Sulpicius Severus, qui anno quadringentesimo duos sacræ Historiæ libros publicavit, verba faciens de pace sub Constantino M. Ecclesiæ data, postquam narravit persecutionis finem (lib. 2, pag. 158 editionis Lovaniensis, anni 1680) ait: » Tum Constantinus rerum potiebatur, » qui primus omnium Romanorum principum Christianus fuit. » Theodoretus episcopus Cyri lib. 5 cap. 39: » Ante Constantini maximi principatum, » quotquot Romani imperatores fuerunt, adversus » pietatis cultores furere non destiterunt. » (Hinc tamen excipiendum censeo Constantium Constantini patrem, ob dicta in Commentario prævio § 4.) Alia, quæ his subnectuntur apud Pagium, testimonia non transcribo; uti nec responsa ad objectiones num. 5 et 6. In Operibus Lactantii a Christophoro Cellario editis Lipsiæ anno 1698, pag. 4 in notis dicuntur ea, quæ supra prolata

sunt, et alia usque ad numerum 17 dictæ editionis, de Constantino, abesse a pluribus codicibus; ac damnari a Josepho Isæo; verum illa tueri Stephanum Baluzium ex styli æqualitate, qui tristibus quidem temporibus scriptas institutiones putat: lætioribus autem emendatas, auctas, et Constantino dedicatas.

CAPUT II.

Melior Romani imperii status per Constantinum et Helenam; monitio de condendis templis; inventio sanctæ Crucis mystice antea adumbrata.

H is breviter ex historia Orosii supra libatis, videamus juxta veritatem authorum, quantæ reverentiæ Constantinus, unicus a Helenæ matris filius, extiterit, qui et Romanorum expugnavit hostes, pacificavit cives, auxit remp., decemque persecutionibus opposuit decem justissimæ legis edicta, et credendo in Deum vivum et verum, idola destruxit, ecclesias erexit, a quo omnes semper Christiani imperatores usque ad hodiernum diem creati sunt, excepto Juliano Apostata b, quem machinantem impia exitiabilis vita deseruit. Sed Constantinus gratia Dei invictus, gaudens matre Helena, propter quam hæc omnia suscepimus, seipsum talem Ecclesiæ sanctæ exhibuit, ut perniciem malitiamque regum præcedentium verteret per misericordiam Dei in pacem et bonitatem, et eorum in Christianos persecutionem, transferret in defensionem. Siquidem Neronis sanguinem, quo ille fœdavit terram detentus petulantia, libidine, luxuria, avaritia, crudelitate, vertit in emundationem scelerum vivendo in gravitate, modestia, temperantia, largitate et mansuetudine.

20 Ipsam etiam impiam ejus theomachiam * in devotissimam debitamque omni mundo vertit culturam, eousque, ut beatissimorum Apostolorum, quas ille interfecit impietatis gladio, iste meruerit ædificare templa, et ornare atque nobilitare sepulchra, Petri, dico, divinæ providentiæ clementia omnium Apostolorum probatissimi et maximi, fideique magnificentia et virtutis merito principis, qui adveniens ex partibus Orientis ut cælestis quidam negotiator, divini luminis mercimoniam nobis advexit, et verbo salutiferæ prædicationis, clavibus videlicet Evangelii sui, aperuit primus Romanis januam regni cælestis. Pauli denique, qui factus in manu Dei ignea sagitta, e mundo removit tenebras vitiorum et ignorantiae, et instructor animorum, et mentium factus est, auxiliante gratia Dei, doctor gentium in fide et veritate. His beatissimis Apostolis, tenentibus sanctitatis et Christianæ religionis arcem, adhæsit mente devota Constantinus Augustus, promotus ad hoc pietate matris Helenæ: ac per hoc et cruentissimi facta Domitiani perstreptentis more ranarum, gravitatis et sobrietatis religione multavit; et Traiani ciniphes regia exhilaratione repressit, et Antonini vicem, putredine muscarum corruptam, rediviva pace in vera Christianorum fide purgavit, et interitu jumentorum Severum scamentem beneficio largitatis abegit, et Maximini persecutionem

iv.
quas Dei
misericor-
dia
E

per Con-
stantinum
* i. e. pug-
nam cum
Deo.
F

A persecutionem, velut vesicas effervescentem, bonitatis et pacis tranquillitate demersit in barathrum abolitionis.

ac Helenam

21 Decii denique Galli et Volusiani pestem et grandinem Catholica fide et lenitate sedavit, et subversionem gentium, ut terrorem et tegimen locustarum, vehementer disruptit. Quippe qui quanto magis se religiosius et humiliter Deo subiecerat, tanto amplius ei Deus universa subdebat. Itaque et densas tenebras Aureliani persecutionum lumine cælesti, quod meruerat orthodoxæ fidei zelo, æquanimiter rescidit, atque in decimo gradu idola contrivit, cum hæreses evertit. Cui divinitus concessum est, ut ejus temporibus sacratissimæ crucis fieret inventio. Ita nimirum mater Helena genuit Constantinum, qui tam ingentia et innumera mala, ordinante divina clementia, divinoque fultus præsidio, abstergeret, simulacra idolorum destrueret, construeret ecclesias, superaret ac dissiparet hæreses, sanctamque et orthodoxam roboraret fidem, atque Apostolicam sequeretur ferventissime doctrinam. Ipsa vero zelo pietatis accensa, et cælitus admonita per somnium *c*, pretiosissimum vivificæ crucis inveniret lignum, in quo nostræ salutis pretium pependit, corpus Crucifixi, cujus odore reviviscunt mortui. Sicque videmus, quanti pendenda sit sancta Helena, quæ et talem genuit filium, et tantum nostræ salutis contulit negotium.

commutavit

22 Nam sicut ab initio sæculi incessabilibus cladibus nullus finis ac nulla requies fuit; nisi cum salvator [mundi] Christus illuxit, qui, sicut sol oriens diem luce perfundit, ita adveniens misericorditer extenta mundum pace vestivit; unde Psalmista: Orietur in diebus Domini abundantia pacis et dominabitur; ita a Nerone usque ad Constantinum (si parva licet componere magnis) vix parvissimum resedit otium ab infestatione Romanorum, et Christianorum persecutione. Quod ideo facile quis viderit accidisse, quia quærebant ipsi principes, omnibusque modis certabant infelices infelicitate non solum a se repellere, sed etiam in toto mundo extinguere veram pacem; neque [enim] erant ullius bonæ voluntatis homines, quibus, nato Domino, summæ pacis principe, angelorum cecinit exercitus, Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis; et ideo, quantum ad se, interfecerunt illos, qui nobis attulerunt donum pacis, æterni scilicet Patris Filium incarnatum in quem tandem credens veraciter Constantinus, forte meritis suæ sanctæ matris Helenæ *d*, ad hoc per misericordiam Dei vocatus, et sibi et suis meruit acquirere pacem.

v.

in meliorem

23 O beatam feminam, cui contigit duplici negotio animæ videlicet et corporis succurrere mundo; cui genuit corpore Constantinum, Christianæ fidei et religionis primum *c* et magnum in imperiali sceptro cultorem, et maximum contra omnes hæreses, maximeque contra Arianæ versutiæ mortiferum virus, ex totis viribus expugnatorem et defensorem, ac deinde processu temporis religionis et fidei, animæque vigentis prudentia meruit invenire lignum sanctæ crucis: terque quaterque beatam: namque, ut a partibus Galliæ, in qua genuit Constantinum [sancta Helena] Romanam adiit dignitatem propter filii excellentiam; ea siquidem tempestate respublica sub novis quatuor principibus fuit Constantino [scilicet] et Maxentio, filiis Augustorum; Licinio autem et Maximino hominibus novis. Verum inter Constantinum et Maxentium civili bel-

lo exorto, Maxentius multis præliis fatigatus, novissime ad Pontem Molvium * ictus et interfectus est. Pari modo dum Maximinus, incensor persecutionis Christianorum, civile bellum disposuit contra Licinium, apud Tharsum interiit. Qui Licinius, victo Maximino, dum in Christianos repentina rabie suscitatur, inter ipsum et Constantinum bellum efferbuit: sed oppressus est a Constantino Licinius, et usque ad deditionem est coactus. Sicque divina dispositione Constantinus totius Romani imperii potitus monarchia, ad veram transiit *f* religionem, et ecclesiis pacem indulisit, adeo ut ejus temporibus canones generalium conciliorum esse cœpissent, et synodali sententia fides Catholica roborata *g* crevisset, et hoc tanto processu, ut ejus temporibus, etiam Indorum *h* gentes, atque Hibernorum *i*, Christiani dogmatis rudimenta susciperent. Sed et Armenios verax fama testatur, tunc primum *k* Christianos effectos.

24 Ergo, ut dictum est, propter tantam [excellentiā] filii mater Helena Romanam venit ad urbem: cumque esset multæ prudentiæ femina, et lenitate et mansuetudine gubernaret una cum filio Romanum imperium, illa quidem consilio *l*; filius vero virtute, cœpit explorare singularum gentium cultum, videns diversitatem morum et habitus. Quippe quæ legerat et legebat multa, quibus accommodare animum aut non audebat, timens falsitatem, aut dubitabat, ignorans veritatem, cum jam quæreretur invenire notitiam certam de verbo Dei, de creaturis mundi, de origine animæ, ejusque immortalitate, de judicio venturo et corporum resurrectione, tandem circumventa a Judæis ad Judaismum *m* divertens, veritatem ibi arbitrata est se invenire posse. Ergo fide facta Judæa, animo quoque et corpore illis voluit fieri socia. Sed neque hoc factum est absque divina providentia. Etenim gratiam Dei, quæ ordinabat in illa sanctam charitatem, forsitan voluit seu permisit, ut cognosceret omnes Judaicas observationes, figuras, umbram, ceremonias, neomenia et sabbatha: quatenus his cognitis facilius postea cerneret omnimodæ veritatis solidissimum, ut ita dixerim, corpus, Apostolo testante, quia in Christo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter: quod intelligimus ac si diceret substantialiter. Deinde, ut ad rem sibi cælitus ab initio sæculi destinatam ventum foret, facilius calcaret et destrueret litteram occidentem, firmissime tenens spiritum vivificantem. Quod et factum est; quando, ut in gestis beati Silvestri *n* habemus, et filius Constantinus Augustus per baptismi gratiam, fidem consecutus est Christi, et beata Helena a Judaismo recedens, facta est in vera Christianorum fide et religione particeps Christi, initium substantiæ ejus, secundum Apostoli doctrinam, retinens per gratiam Dei usque in finem.

25 Ergo et Mater et filius consurgunt ædificare Ecclesiam Christi in omnibus gentibus, filius contra hostes Ecclesiæ bellum sumens, multa fortitudine, et ad vires hæreticorum proterendas accedens, fretus Catholicæ et Apostolicæ fidei veritate; et Mater ad Judæorum umbras repellendas procedens fortissima et virili constantia; uterque * in hoc somnio admoniti, et Constantinus etiam (præmonitus) antequam baptismi percepisset gratiam, cum contra Maxentium suscepisset bellum. Qui maximus *, ut habemus ex Socratis sententia in Historia tripartita, Romæ velut tyrannus habebatur, adulteria impudenter exercens,

A. ALMANNO.
* Pontem
Molvium
vel Mul-
vium.

f

g

h i

k

Romani im-
perii

E

l

m

F

n

vi.
statum.

* al. utique

* al. Ma-
xentius

A. ALMANNO. exercens, et earum viros occidens. Quem volens Constantinus opprimere et Romanos a cladibus liberare, cogitabat quem in bello Deum haberet auxilio; sciens nihil prodesse deos, quos Diocletianus venerabatur, et quia pater ejus potius contempta paganorum religione feliciter advixisset. In his igitur sollicitudinibus constitutus, ut refert Sozomenus, in somno vidit crucis signum [cælo] splendide collocatum: mirantique visionem astiterunt angeli dicentes: O Constantine, in hoc vince, et reliqua de eadem revelatione; Mater vero et propter filii sollicitudinem, et propter amorem, quo ferventissime circa Deum erat accensa, sanctæ crucis lignum instanter desiderare, ut invenirent, coeperunt.

vii.
Quo modo

26 Sed occupato imperatore in præliis hostium, delegatum est sanctæ matris Helenæ hujusmodi pretiosum negotium, et merito; quippe quæ et sapientia et doctrina euangelica pollebat, et in Crucifixum miro amore fervebat. Itaque cum ingenti multitudine et regia ambitione Hierosolymam pergit, et ingreditur urbem non jam Judæa sed Christiana, et cœpit quærere animo virili et ferventissimo zelo lignum sanctæ crucis. Quod ideo ad inveniendum valde difficile erat, quia, ut ecclesiastica narrat Historia, ab Helio Adriano ad suggestionem pontificum Judæorum in eo loco templum Veneri fuerat constructum. Qui pontifices ideo hoc fecerunt, ut æmulatione livida tollerent fidelibus locum, ne ibi possent Christo flectere genua, ubi prostibulæ mulieris erat simulachrum affixum. Sed Regina fidelissima, funditus everso templo pariter et idolo memorato, invenit tres cruces, Domini pariter et latronum, de quibus cum orta fuisset hæsitatio, cum, qualis esset crux Dominica, proprie nesciretur, juxta narrationem prædictæ Historiæ, vir venerabilis Hierosolymorum tunc temporis antistes Macharius solvit hanc dubitationem, quod qui plenius nosse desiderat, ejusdem Historiæ librum decimum legat. Sed non abs re judicavimus, si et breviter eandem hic rationem prosequamur.

Sancta

27 Eo tempore erat ibi vidua nomine Libania, quæ prius fuerat Judæa; sed, defuncto viro suo, Isachar, relicta synagogæ perfidia, contulit se ad Ecclesiam Christi. Hæc illo tempore subitanea morte præventa, supremo flatu pectoris sui extremum trahebat spiritum: habebat autem mœrorem de istius obitu omnis ecclesia, et erat de hæsitatione crucis Dominicæ infinita tristitia. Inter utramque consternationem positus vir Dei Macharius, ejusdem civitatis antistes, cupiens et mœstitiam populi, et sollicitudinem Reginæ auferre, jussit portare grabatum, in quo Libania decumbebat. Cumque illuc fuisset corpus adductum, expandit episcopus Macharius manus suas ad cælum et dixit: Tu, omnipotens Deus, qui per unigenitum Filium tuum salutem generi humano per passionem crucis ejus conferre dignatus es; et nunc in novissimis temporibus aspirasti in corde ancillæ tuæ Helenæ perquirere lignum beatum, in quo salus nostra pependit, ostende nunc evidenter ex his tribus, quæ crux fuerit ad Dominicam gloriam, vel quæ extiterint ad servile supplicium, ut hæc mulier, quæ semiviva decumbit, statim ut eam lignum salutare contigerit, a mortis januis revocetur ad vitam. Et cum hoc dixisset, adhibuit primo unam ex tribus, et nihil perfecit; adhibuit secundam, et nec sic quidem aliquid actum est. Ut vero admovit tertiam, repente apertis oculis mulier consurrexit, et, stabilitate virium recepta, alacrior multo, quam cum sana

fuerat, tota domo discurrere, et magnificare Domini potentiam cœpit. Sic evidenti indicio Regina voti compos effecta, templum mirificum in eo loco, in quo crucem repererat, regia ambitione construxit.

28 Clavos quoque, quibus corpus Domini fuerat affixum, portat ad filium, ex quibus ille frænos composuit, quibus uteretur ad bellum, et ex aliis galeam nihilominus belli usibus aptam fertur armasse. Ligni vero ipsius salutaris partem detulit filio; partem vero thecis argenteis conditam dereliquit in loco, quæ etiam nunc ad memoriam sollicita veneratione servantur *. O feliciter beatam feminam, quæ tenens specialiter Ecclesiæ formam, sicut sancta Ecclesia meruit salutare fide invenire Crucifixum, et amplecti spe longanimitatis, et ordinata charitate amplecti in æternum; ita et beata Helena fidei zelo quæsivit, miro fervore invenire o meruit sanctæ crucis lignum, tanta Crucifixum meditans devotione. Atque ita accidit, ut filius triumpharet de hostibus visibilibus, et de invisibilibus Mater. Siquidem filius arma terrena corripens, dono gratiæ Dei, cujus solius est regnum et potentia, honor et imperium, decus et potestas, superavit et prævaluit, quocumque se vertit, in barbaras nationes. Mater vero gratiam Christianitatis consecuta, non prius, ut dictum est, passa est habere quietem animæ et corpori suo, donec adipisceretur suum desiderium invenire, pretiosissimæ crucis sacratissimum lignum, in quo Jesus benignus, Deus verus et homo, certissima salus nostra pependit, pro Ecclesia sua. Quam mirabilis mater sancta Helena! cui contigit et imperare sæculo, et servire Deo, et triumphare de diabolo per inventionem sanctæ crucis: cujus meritis extollitur filius, adeo ut temporibus ejus fieret inventio ligni, quod fraus maligna instinctu diabolico occultaverat, et Apostolica fides contra omnes hæreses in Nicæno concilio, ipso præsentem, profitente et confirmante, exposita esset. Quibus duabus causis roborata et victrix Catholica fulget Ecclesia, et procedit sicut sol, et ascendit semper ad Deum quasi aurora consurgens. Quod præsignaverat idem Constantinus, quando, ut narrat Historia tripartita ex Socratis capitulo octavo decimo libri secundi, celebrata festivitate publica vicennialium p suorum, mox ad erigendas ecclesias festinus accessit; hoc faciebat per singulas civitates, jam tenens fide turritam Ecclesiam, ecclesias videlicet erigebat et in urbe cognominis sui.

29 Quod multo ante præfiguraverat Jacob, qui egressus de Bersabee, ut pergeret Aram, cum venisset ad quemdam locum, et vellet in eo requiescere post solis occubitum q, lapidibus caput supponens, dormivit in eodem loco; viditque in somnis scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cælum, angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam, et Dominum innixum scalæ. Et post pauca: Surgens ergo mane tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, et erexit in titulum, fundens oleum desuper, appellavitque nomen urbis Bethel. Est igitur ecclesia Bethel, id est domus Dei, in qua stat scala, cujus latera novimus esse crucis lignum, et Apostolicæ fidei fundamentum, cujus cacumen pertingit ad cælum, Dominum quoque innixum scalæ, qui nos sua doctrina et exemplo vocat, ut eamus; et facit ire, suscipitque euntes de virtute in virtutem, quousque videamus Deum deorum in Sion. Angelos vero ascendentes et descendentes per eam, prædicatores sanctos accipimus, juxta

crucem Domini invenit,

* al. servatur

viii.

in scala Jacob

q

A juxta Paulum prædicatorem egregium, qui ascendens per illam scalam dicebat: Sive enim mente excedimus Deo; rursum descendens per eandem aiebat: Sive temperantes sumus vobis: Dominumque innixum scalæ videbat, quia charitas Christi illum urgebat.

adumbratam.

30 Igitur beata Helena more Jacob dormivit, quando per somnium fuit admonita, ut properaret quærere, et persisteret invenire thesaurum occultatum, signum et lignum vitæ. Quod inventum velut Jacob lapidem erexit in titulum, quando illud signum de subterraneo recessu protulit ante faciem hominum. Eo enim titulo cum gratia religionis, tum causa muniminis titulata est frons nostra, et munita ac velut sigillo impressa anima corpusque nostrum. O [beatam] feminam igne divini amoris accensam, fide robustissimam, spe patientissimam, charitate nectaream! quæ zelo pietatis inserviens, et desiderio veritatis felleum diaboli poculum, quo nobis propinavit amaritudinem mortis, frustravit; quando sacrosanctam crucem restituit, quæ nobis dulcè lignum vitæ contra lignum amaritudinis mortis nostræ, dulcem clavum contra præsumptionem manuum nostrarum, dulce pondus corporis Christi contra pondus peccati nostri portavit, atque sustinuit. Ita [namque] fortis mulier invidiæ diaboli, quatenus per gratiam Dei potuit, suæ dulcissimæ benevolentiae et benignitatis studium opposuit, ut fraudes illius detegeret, et humano generi opis egeno auxilium ferret. O quam pluris [pretii] pendit illam coram Deo cum omnibus ordinibus angelorum sancta Ecclesia in patria cælesti, cui tantum contulit auxilium in sua peregrinatione in terris. Namque tanto pignore eam sibi debetricem fecit, ut quæque fidelis anima Crucifixum amplectens, illam diligat; in illum credens, istam laudet; in illo sperans, imo admiretur; illum ante omnia et super omnia, imo illum solum cum Patre et sancto Spiritu toto corde, tota anima, totaque virtute diligens, colens, adorans, timens et tremens, hanc in illo diligat, istique in illo vicem dilectionis rependat; nimirum quæ respersit in sancta Ecclesia odorem suavitatis suæ, quando per ligni vitæ inventionem repræsentavit nobis odorem vitæ nostræ.

C

ANNOTATA.

a Consule Commentarium prævium § 4 in principio.

b Loquitur Almannus in persona, vel verbis saltem Orosii lib. 7 cap. 28, ubi is hæc scribit occasione Constantini magni. Verum, si Julianum Apostatam pessimum Christianum quidem, e numero Christianorum imperatorum excludit, qui tamen in religione Christiana educatus, atque inter clericos ad officium lectoris promotus est, prout observatur in Historia imperatorum citata tomo 4, articulo 2 in dicto Juliano; cur Orosius a Christianis etiam non secludit Constantium, Constantini magni filium, qui morti proximus, postquam non Christiane vixerat in hæresi Ariana verosimilius perstitit, et ab Euzoio episcopo Ariano tunc baptizatus est, ex allegato tomo 4, art. 61 de Constantio imperatore? Cur non secludit a Christianis Valentem?

c An Sancta ante iter Hierosolymitanum divinitus præmonita, discussimus in Comm. prævio § 6.

d Probabilius S. Helena fidem Christi amplexa post Constantinum, ex ibidem dictis § 4.

e Superius num. 18 Almannus ex Orosio dixerat excepto Philippo; hic vero loquitur absolute. Consule Annotata nostra in cap. 1 litt. aa.

f De tempore ejus transitus ad religionem veram meminit Commentarius prævius § 4 num. 40.

g Interfuit Constantinus primo concilio œcumenico Nicæno, magnamque rerum in eo gestarum partem habuit.

h Eusebius De vita Constantini lib. 4 cap. 50, pag. 551 editionis Valesianæ testatur legationem et munera ab Indis ad eum missa; sed de Christiani dogmatis rudimentis ab illa gente tunc susceptis, ibidem nihil habet: Eodem, inquit, tempore Indorum, qui orientem solem incolunt, legati advenere, dona afferentes... Quæ omnia imperatori offerentes, testabantur ad ipsum usque Oceanum imperium extendi, gentisque Indorum principes ac regulos pictis tabulis et statu in honorem ejus erectis, imperatorem ac regem se illum agnoscere profiteri. Quia vero Indi, teste ibidem Eusebio, se illius ditioni subjecere, ut in nota proxime sequente dicam, non videtur incredibile, fide Christianæ rudimenta ad eosdem ista occasione fuisse invecta, ut aliqua illorum pars imbuta esse potuerit doctrina Christiana. Hæc quidem dicta sint e loco citato Eusebii. Quod vero saltem aliqui Indi ad Christum tunc reipsa sint conversi, ex Rufino diserte affirmat Socrates Historiæ ecclesiasticæ lib. 1 cap. 19, ubi pag. 50 editionis Valesianæ narrantur ista: Jam vero qualiter Christiana religio hujus imperatoris temporibus latius propagata sit, a nobis commemorandum est. Interiorum enim Indorum gentes et Iberi, Christianam fidem tunc primum susceperunt. Cur vero interiores dixerim, breviter explicabo etc. Porro quæ causa eos impulerit, ut Christianam religionem amplecterentur, jam dicere aggrediar etc. Sed consule Pagium ad annum 327, qui num. 7 refert, Indiam citeriorem cum India Orientali a Baronio confundi; Indiam citeriorem et Æthiopiam solo nomine differre, num. 8 et sequentibus; in ea S. Frumentium Evangelium prædicasse, num. 13 et sequentibus; non contra chronologiam, sed contra geographiam peccasse Rufinum, num. 16, qui supra dictam conversionem narrat lib. 10 cap. 9 Historiæ suæ ecclesiasticæ. Sed non est hujus loci, in istas nos ingerere controversias. Sufficit ad locum Almanni observasse, quod Constantini tempore Indi, qualescumque demum hi fuerint, ad fidem Christi conversi sint.

i In apographo nostro e Ms. S. Martini Treviris, quod collatum notatur cum Ms. S. Maximini Treviris, scribitur Iberorum; et sic legendum prorsus censeo, et patet ex textu Socratis superiore; qui cap. 20 exponit, quomodo ad Christum conversi sint, ex Rufino paullo ante designato cap. 10, qui populi hujus locum indicans, Per idem tempus, ait, etiam Hiberorum gens, quæ sub axe Pontico jacet, verbi Dei fœdera, et fidem futuri suscepit regni. In indice chronologico tomi 4 Historiæ imperatorum innectitur res gesta anno 330.

k Eusebius lib. 9 Ecclesiasticæ historiæ cap. 8, pag. 355 in Maximino, de Armenis hæc memorat: Bellum insuper a tyranno commotum est adversus Armenios, jam inde a priscis temporibus amicos ac socios populi Romani. Qui cum Christiani ipsi quoque essent, et divinæ religionis studiosissimi etc. Bellum illud anno Christi 312 innoxium lego; quod proin contigit sub exordia temporis, quo Constantinus orthodoxam fidem amplexus

A. ALMANNO. *amplexus est. Hic autem agi de populis Armeniæ majoris, observat auctor Historiæ imperatorum, in Constantino articulo 30; populis Armeniæ minoris subditis imperio non confœderatis. E verbis vero Eusebii videtur esse probabilius, Armenos non tunc primum, sed antea ad Christi fidem accessisse, cum sub Maximino tam in ea essent confirmati, sicut tacite videtur innuere Eusebius.*

1 *Constantinum singularis semper erga matrem suam Helenam fuisse observantiæ, patet e Commentario prævio.*

m *Judaismum ei perperam adscribi probatur ibidem § 5.*

n *Acta illius apocrypha sunt. Vide ibidem a num. 50.*

o *Quæ spectant ad inventionem crucis, ac instrumentorum dominicæ passionis etc., fuse ibidem a nobis sunt collecta atque expensa § 6 et sequentibus.*

p *Id est, annum imperii sui vigesimum, qui incepit anno Christi 325. Varia spectantia collegerunt Pagius ad eundem annum, et auctor Historiæ imperatorum, in Constantino art. 59.*

B d *Geneseos 28, v. 11 Tulit de lapidibus qui jacebant, et supponens capiti suo etc.*

CAPUT III.

*Sancta divinæ providentiæ conformis;
profunda animi modestia : compa-
ratur cum regina Saba : vitæ ejus
integritas.*

ix.
Sancta He-
lena imita-
tur Dei ju-
stitiam ■
misericor-
diam,

Novimus etenim divinam providentiam ut bonam, ita esse et justam, et quod illa agatur mundus et homo: hominem autem convertibilitate naturæ ac libertate licentiæ et infirmum esse et contumacem, et necessario pietate gubernari opis egenos, et justitia corripere libertatis immoderationem: ideoque ab initio creati hominis exerceri hunc mundum per alternantia bona et mala: cujus divinæ providentiæ formam beata Helena assumpsit, quando prudentia mirabili, quæ procedebat ex eo, quod eam zelus domus Dei comedeat, et superborum colla calcavit, dissimulare volentium, quæ forte sciebant. Unde et illis vigore cælesti minata est, adhibere ignem, atque ut contumaces libertate licentiæ jussit eos igne cremari, et expleta ineffabilis dulcedinis ligni inventione celeberrima, et omni mundo desideratissima; omnes regia excellentia fovit, et imperiali largitione donavit.

x.
et Virginis
Matris hu-
militatem,
ministrans
ancillis Dei.

32 Nec non seipsam exhibuit famulam ancillis Dei, perpetuæ Virginis Mariæ notans exemplum: quæ cum ab angelo tantum Ave sortiretur in salutandi officio, quo pelleretur sive absorberetur Væ mortis nostræ, et tam singulari munere esset donata, ut ad illam Pater legaret angelum, qui ei nuntiaret, quod illius coæterni Filii, cujus ille erat coæternus Pater in cælo fieret ipsa, perennis virgo, temporalis mater, in terra per hoc, quod Verbum, quod in principio erat, et apud Deum erat, et Deus erat, in utero ejus virgineo assumptione carnis caro fieret obumbratione Spiritus sancti, et charitatis igne, quem per fidem imbiberat, ita ut ea charitate accensa, de qua scriptum est, Deus charitas est, et illo igne suc-

censa, de quo scriptum est, Deus noster ignis consumens est, pro calore seminis, calore fidei, et fervore conciperet charitatis: ideoque enixa est Regem cælestem, æternumque Pontificem, consecrata in æternum sua sacratissima virginitate. Tam singulari igitur donata privilegio, respondit tamen angelo: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et beata itaque Helena, si parva licet componere magnis, sive quod tutius et verius fatendum est, ad comparisonem panagiæ * Mariæ, nulla; tamen quia et in famulatu devotissimo illi placere contendebat, cujus illa pretiosissima Virgo Mater esse meruerat, dicendum est, secutam pro se fuisse illius suæ, vel potius totius mundi Domini exemplum. Oblita namque, quod esset imperii mater, et flocci pendens, quod esset non solum Urbis, sed etiam orbis domina, ancillis Dei facto convivio, ipsa astans suscepit serviendi officium a, illis recumbentibus illa ministrans, in illis Christo servire cupiens, pia devotione agens Domino Deo gratias pro adimpto desiderii sui negotio. Ideoque inter humiles Christi computari desiderabat, imitans Moysem, de quo dicit Apostolus, quod E majores divitias æstimabat thesauro Ægyptiorum improprium Christi. Ergo obliviscens terreni imperii jucunditatem, totam se transtulit ad Domini servitutem, fidei intentione præparans se ecclesiasticæ utilitati: cujus factum miratur Asia, stupet Africa, gaudet Europa. Jure enim illi triquadrum b orbem obnoxium asserimus, quæ meruit aperire crucis lignum, in quo Salvator appendens seipsum, relevavit eum de faucibus inferorum.

33 In hunc igitur modum et mater et filius parantes scalam, qua Ecclesia scandat ad cælum; Mater quidem in Judæa crucem Domini nostri exaltans; filius vero in gentibus subjectos fovens, et rebellantes comprimens ad utilitatem præsentis Ecclesiæ Romano imperio dilatandam, et synodalibus sententiis atque edictis Apostolicam fidem confirmans, et hæreticæ pravitatis vires destruens ad fructum sanctæ Ecclesiæ, quæ ædificatur in cælis. Romæ idem Constantinus Augustus post peractas victorias exultat, et ad illum Mater peracto de inventione sanctæ crucis triumpho, rediens tripudiat. Omittimus siquidem qualiter et beata Helena de Judaismo, et Constantinus invictus de paganismus ad religionem et fidem Christianæ religionis sunt translati per revelationem Apostolorum, et prædicationem beati Papæ Silvestri c. Habemus etenim ea a conscriptis, et ideo superfluum est, quæ ab aliis dicta sunt, ea iterare. Sed ad nobis proposita redeamus.

34 Tenens itaque, ut dictum est, sancta Helena speciem præsentis Ecclesiæ, in cujus typo regina Saba venerat a finibus terræ, scilicet ab Æthiopia, audire sapientiam Salomonis, deposita nigredine gentilitatis, fidei puritate et integritate mentis ad verum accessit Salomonem, jam minime dubitans, nec quæstiones afferens, quæ illi insolubiles videbantur; sed jam edocta de illo, per Apostolorum doctrinam de agnitione Verbi Dei, de creaturis mundi, de animæ immortalitate et impassibilitate, ac futuro judicio certa fuerat [facta] de quibus regina Saba dubitaverat, et absolvenda regis Salomoni proposuerat. Venit itaque regina Saba in Hierusalem ad regem Salomonem cum multitudine et virtute multa. Venit deferens regi Salomoni aromata multa, et aurum, et omnem pretiosum lapidem, et locuta est omnia, quæ erant in corde suo. Deinde mirata prudentiam

* i. e. sanctissimæ

xi.
Quid Constantinus?

xii.
Quæ regina Saba

A dentiam regis, vidit domum, quam ædificavit, vidi cibos Salomonis, vidit sedem puerorum, vidit et ordines ministrorum, vidit vestes et vini fusores, atque holocausta ejus: et postquam hæc omnia vidit, præ nimia admiratione obstupuit.

gessit apud
Salomonem,
* al. gerens

35 Venit et in hunc modum sancta Helena, Ecclesiæ speciem ferens *, in Hierusalem ad visionem scilicet pacis, multitudine militum Romanorum, et multa virtute gentium, vero Salomoni Christo deferens munera digna, [id est] odoramentorum suavitates, quæ sunt orationes mundæ, et opera bona Sanctorum, [quibus B. Helena tota flagrabat] et per hæc, odoremque ejusmodi suavitatis ad Deum pervenire et ascendere cupiebat. Venit et auro repleta sincero, et Catholico sine dubio sensu et intellectu ac rationalibus disciplinis, quæ scholari eruditione, utpote nobilissima didicerat: et sic processu fidei et religionis Christianæ, Apostolica institutione collegerat. Detulit etiam lapides pretiosos, morum pudicitiam et probitatem, quorum ornamento pollebat multo virgore. Cum tali igitur apparatu B ingreditur ad pacificum regem Christum, et aperit illi cor suum, exuens nigredinem, et induens formositatem. Propter quod et Christus, qui est pax nostra, enuntiat ei omnia, sicut propinquante tempore passionis loquitur ad discipulos suos: Jam non dico vos servos, sed amicos; quia servus nescit, quid faciat Dominus ejus. Ego autem nota vobis feci omnia: quæcumque audiui a Patre meo.

cum factis
S. Helenæ
comparan-
tur;

36 Sic ergo pacificus Domini Filius Dei annuntiat omne verbum reginæ Saba, Ecclesiæ de gentibus congregatæ beatæ Helenæ veritatem, illius reginæ et specialiter in semetipsa gerenti personam Ecclesiæ. Vidit denique domum, quam ædificavit, sine dubio mysterium Incarnationis ejus: ipsa est enim domus, quam excisis columnis septem ædificavit sibi sapientia, quibus columnis regi atque fulciri sancta concupivit et desideravit Helena. Vidit et cibos; opus scilicet Patris, quod venit in carne perficere, unde et ipse loquitur: Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus; et perfecit in crucis ligno moriens, et de sepulchro resurgens, cujus inventricem fecit esse C Deus hanc, de qua loquimur, sacram Reginam; et ideo quanto clarius hæc oculis cordis et fidei vidit, tanto ad inveniendum sanctæ crucis lignum et sepulchrum Dominicum ferventior fuit. Vidit et sedem puerorum, episcoporum et presbyterorum, qui ideo pueri appellantur, quia et puritate cordis, et munditia manuum Deo placere contendunt: qui immolant Deo sacrificium laudis, in consecratione corporis et sanguinis Domini. De quibus Apostolus ex Prophetæ testimonio dicit: Ecce ego et pueri mei, quos mihi dedit Deus. Quod exponens ipse cælestis secreti conscius addit. Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium.

xiii.
unde ad ejus
virtutes

37 Et quia de botro illo manducabat, et bibebat, qui torcular calcaverat solus, et ipsa in eo fuerat expressus, torcular magna aviditate quæsivit, et veraciter in persona Ecclesiæ dicere potuit: Botrus Cypri dilectus meus mihi: nam qui fuerat falciculus myrrhæ in passione, botrus Cypri factus est in resurrectione. Mortificans igitur beata Helena carnem suam, et crucifigens cum vitiis, et concupiscentiis dicit: Fasciculus

Augusti Tomus III.

myrrhæ dilectus meus mihi, atque exultans in spe resurrectionis jam in capite suo factæ, eundem dilectum suum botrum sibi factum esse lætatur. Vidit denique et ordines ministrorum, levitarum videlicet, et omnium fideliter Deo ministrantium. Unde et seipsam fidelem ministram exhibuit Deo, quando deposita purpura regni, servivit et ministravit, ut fidelis famula, ancillis Dei. Erat siquidem ad plenum instructa doctrina Evangelica, in qua didicerat, quod quidquid fecisset minimis Christi, ipsi impenderet Christo, et ideo excellentius, salubrius atque potentius judicavit [servire] minimis * Christi, quam imperare potentibus sæculi, sicut et de Moysæ dictum est, quod dignius judicavit opprobrium Hebræorum regno Ægyptiorum. Vidit et vestes, de quibus dicit Apostolus: Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis. Et quoniam induerat eam Christus vestimento salutis, et indumento justitiæ circumdederat, vestes auro textas et gemmea monilia repudiavit.

* al. mini-
stris

38 Vidit et vini fusores ejus doctores videlicet, qui verbum Dei et doctrinam divinam propinant fidelibus populis, quasi vinum, quod lætificet corda auditorum: nimirum et hoc vinum a fusoribus Christi biberat beata Helena, quæ reginam Saba in sæculi divitiis aut æquans aut superans, sed in spiritualibus calcans, corde credidit ad justitiam, ore autem confessa est ad salutem. Vidit et holocausta ejus sine dubio orationum ac supplicationum mysteria; quod holocaustum obtulit semper Domino, postquam ad cognitionem veritatis meruit pervenire, filia, soror et mater Ecclesiæ beata Helena, orationibus, jejuniis et obsecrationibus serviens Domino die ac nocte: parata etiam seipsam holocaustum et sacrificium offerre Deo in odorem suavitatis, si persecutor non defuisset. Testor Jesum, spem communem et singularem, quod peregrinationis hujus molestias, labores, dolores atque sæculi ærumnas libenter solo martyrii amore octogenaria duplicaret, si Domini voluntas fuisset; neque inveniretur impar alicui sancto martyri; quin ad martyrii coronam exultans et ovans, velut invitata ad thalamum sponsi, et ad nuptialis convivii celebres epulas ultro curreret, impatienter properaret, corpus gratanter tormentis præberet attrahendum tanta gratulatione, ut et inter verbera solemnizaret, atque in craticulis adusta et pene consumpta solemniter gauderet. F Illum, qui ejus cordis vidit desiderium, et novit corda singulorum, credo, spero, confido habere testem: quia si ad martyrium inter multos vocaretur, prima nomen daret, manus tenderet, eculeum ascenderet, et dilectioni Crucifixi, quæ fortis, ut mors extitit, dura sicut infernus, æmulatione responderet.

auctor hu-
jus homilii
progredditur.

39 Ideoque licet desideraret Christum insatiabiliter, solo tamen martyrii amore pro eo fortiter sustineret diurnitatem istius peregrinationis. Quod si religata ad stipitem, atque in crucis modum extenta, pabulum bestiis præpararetur, carior ei sua tota præsentī vita existeret talis triumphus, et vultu interrito in stipite pendens, læta domino canticum novum cantaret. Sed non defuit beatæ Helenæ corona martyrii, quam Dominus noster Jesus Christus variis floribus compositam intexens offert Patri, ut ab ipso, sicut fidelis militiæ castra, victores magni agonis, remunerationes æternorum recipiant præmiorum. Non defuit, inquam, non defuit beatæ Helenæ corona martyrii, quæ passioni Domini nostri

A. ALMANNO. Jesu Christi adeo se reddidit conformem, ut jam jamque vellet abrumpere præsentem vitam, nisi compos voti inveniret sacratissimæ crucis lignum, quo nobis factus est ducatus ad æternam vitam, per mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Jesum; qui pendens in eo tam ineffabilis patientiæ præbuit exempla, ut sic moriendo ex infirmis sanos, ex impiis justos, et ex inimicis dignaretur facere amicos, cum neminem inveniret sanum, nullum justum, nullum penitus amicum. Ideoque Martyres sancti voverunt se, et obtulerunt Deo sacrificium laudis in agone martyrii, quia tantus amor et spes certa valde potuit eorum mitigare supplicia, quantum ad suos animos bono Christi odore respersos. Isto itaque odore beata fuit Helena referta, in cujus specialem præfigurationem, salvo intellectu, de universali Ecclesia, quæ juncta est non jam typico, sed vere legislatori, ut Moysi Æthiopissa, et venit a finibus terræ in omnibus gentibus audire sapientiam Salomonis, qui est, ut ipse dicit, plusquam Salomon, quia major est veritas quam figura, et incomparabiliter major est Deus et homo, ex duabus et in duabus naturis una persona, quovis homine quantumlibet potente, justo et sapiente. Facta sunt itaque [ista] in figuram Ecclesiæ. Facta sunt et in præsignatione sanctæ Helenæ, quæ venit a finibus terræ non solum audire sapientiam veri Salomonis Domini nostri Jesu Christi, qui est pax nostra, qui fecit utraque unum; sed etiam quærere, et per gratiam Dei invenire lignum vitæ, in quo pro nobis pendit reconciliator et pacificus noster, salus et vita nostra.

ANNOTATA.

a Hoc factum confirmatur in Commentario prævio § 9, num. 89.

b Scriberem triquetrum; quod hic accipiendum videtur pro tribus orbis partibus, quas modo enumerabat Almannus.

c Conversi sunt Constantinus et Helena ante pontificatum Silvestri PP. Vide Commentarium § 5 num. 54.

C

CAPUT IV.

*Sancta cum Jeremia comparata.
et cum Helena Adiabenorum
regina; reliquæ Hierosolymis
acceptæ; gratiæ dotes; excursus
in terram Sanctam laudatus, ac
Constantinus.*

XIV.
Jeremiam
in lacum
missum,
a

Nec non et illud valde portendit signum beatæ Helenæ, quod in Hieremia scriptum est; quia principes populi Israël miserunt Hieremiam in lacum... a. Et quid plura? Abimelech Æthiops fuit, qui Hieremiam eduxit de lacu. Ecce in hoc [nonne] nunc manifesta similitudo cuiusque patet legenti, quod invidia Judæorum absconditum et occultatum fuit crucis lignum, et beatæ Helenæ studio ferventique pietatis zelo eductum est de foveæ lacu, et, sicut decebat, nobisque pernecessarium erat, exaltatum est super Ecclesiæ altaria?

XV.

41 O venerabilis et omni modo spectabilis

femina! quod sis nigra gentilitate, sed formosa fidei conversione et puritate. Te Æthiopissa in lege notat: unde rex Hierusalem in epithalamio suo, te quasi specietenus intuens, et personam tuam assumens, atque in multiplici sapientia etiam prophetiam tenens, de te præloquitur: Nigra sum, sed formosa, filiæ Hierusalem. Quod autem sis odore virtutum referta, auro sane intelligentiæ ditata, et lapidibus pretiosis morum probitate ornata, regina Saba in rege Salomone prætitulat. Quod vero futura eras pretiosissimi ligni sanctissimæ crucis inventrix, quod fuerat tectum errore perfido Judæorum, Abimelech * in propheta figurat. Sed et cognominis tua Helena Adiabenorum b regina te præcinit in eo, quod tempore famis c sub Claudio, cujus famis facit mentionem etiam liber Actuum Apostolorum d, multis pecuniis comparatum frumentum de Ægypto, ad Hierosolymam allatum indigentibus, Hierosolymitis ministravit, præsignans hoc facto, quod tu mirabilis Femina, repertum ire habens lignum crucis, ministratura nobis fores pabulum vitæ. Quod si illa pro hoc opere meruit nobile sepulchrum e pro portis Hierosolymorum; quis dicere sufficiat, quanta reverentia et amore sis digna in sancta Ecclesia, quæ ab ea tulisti famem vitæ, et periclitationem mortis per inventionem sanctæ crucis. Hoc itaque modo, ut nomine, ita et opere, tua, o beata Helena, illa fuit figura.

42 Revera cognovisti te, o pulchra inter mulieres, et cognovisti causas pulchritudinis tuæ. Idcirco non hædos, sed oves pavisti, et contra duritiam Judæorum, o virilis animæ fortis Mulier, attulisti linguam, de qua scriptum est, Argentum ignitum lingua justī, in qua primo ad Deum sermonem tuæ fidei direxisti. Secundo de sponso Ecclesiæ verba conciliasti. Tertio ad adolescentulas, ad filias scilicet Hierusalem, inter quas et sponsum, media quædam quasi mesochorus f effecta, et [hæc] verba consolatoria legasti *, et vertisti faciem multæ humilitatis. Ita reverteris Sunamitis; ita reverteris: reverteris siquidem fidei puritate, reverteris operum perfectione ad agnitionem tui redemptoris, ad pacem fraternæ germanitatis, qua fidens et audens dicit Ecclesia: Pater F noster, qui es in cælis. Ideoque videmus in te choros castrorum, pacis videlicet militiam, quibus et divinis laudibus incumbis, et velut manibus armorum repellis atque perturbas omnes acies inimici, donec, finito agone, ingrediaris in requiem Domini tui.

43 His ita beata Helena, quæ astitit regina a dextris Domini in vestitu deaurato, velut apes de diversis floribus nectareum mellis favum componit: sic et ista de diversis martyrum reliquiis composuit thecam: in qua etiam cultellum g recondidit, quo Dominus noster Jesus Christus usus est in sacratissimo cænæ convivio, Qua dignitate admirabili et optanda volebat munire et insignire suam regionem, ut, quæ erat toto mundo columna restitutionis per inventionem sanctæ crucis, esset et decus speciale aliquatenus patriæ suæ. Anima namque sua Deo consecrata mortem ejus, quo se redemptam novarat, intenta mente, quanta valebat devotionis instantia, imitari satagebat, memor illius Apostolici sermonis: Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. Ergo in his erat, hæc meditabatur, videlicet aut lectionibus sacris, orationibus assiduīs, jejuniis frequentibus, et vigiliis multis, participare

D
et Helenam
Adiabeno-
rum regi-
nam Sancta
repræsen-
tans

* I. Abde-
melech
b
c
d

E

e

XVI.
variis ful-
get virtuti-
bus.

* al. legisti

F

XVII.
Congerit re-
liquias:

g

A pare passionibus Christi, aut debitam præcedentibus Sanctis exhibere venerationem, et maxime quos noverat pro Christo sanguinem fundere meruisse, et illam charitatem implese, etiam carne, quam ex præcepto et magisterio cælesti imbiberant mente. Enimvero sciebat pretium sapientiæ non inveniri in terra sua, sed in terra viventium*, et quod Christus non nisi ad passiones venerat in mundum, ut omnibus, quibus merito peccati debebatur supplicium, Christus ipse sola pietatis suæ gratia, suo momentaneo supplicio nostrum terminaret æternum. Et tantæ, tamque ineffabili potestati patientia tanta est mixta, ut per mortem crucis subveniret sæculo, morti impia dominatione grassanti vehementer addicto. Hoc religiosa fide beata Helena prænoscebat, studebat redamare illum, qui sine ullis meritis nostris tanti pendit pusillitatem nostram, ut etiam languores et dolores nostros, quibus deficiebamus in mortem perpetuam, tolleretur*, et veterem hominem nostrum simul crucifigeret, ut destrueretur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato : de quo et sponsa atque in ipsa sancta Helena in Cantico canticorum dicit : Fratru-

* al. non inveniri in terra suaviter viventium

* al. tolleretur

B *h* *h* meus candidus et rubicundus : candidus plenitudine ac puritate virtutum ; rubicundus in passione, quando, fugiente sole, æternam timuerunt sæcula noctem.

xviii. vita ejus laudatur ;

44 Sed Helena nostra accepit ab eo pulchritudinem, ut non solum nomine dicta sit luna ; verum etiam fide et opere facta sit pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata : pulchra namque facta est ut luna, quia illustrata sole justitiæ, noctem seculi hujus, juste et pie vivendo, piæ conversationis luce perfudit. Electa ut sol ; quia sui conditoris imaginem ab ipso illuminata recipiens, et eam illibatam post veritatis cognitionem servans, processit in veritate, et mansuetudine, et justitia, illi serviens in sanctitate, et veraciter gratias agens, qui signavit super nos lumen vultus sui Dominus. Sive pulchra ut luna, quia imitata est formam Ecclesiæ sanctæ, quæ in nocte vitæ præsentis variante temporum statu aliquando clara est mundo, ut in doctrina Evangelica, et Apostolica prædicatione ; aliquando despectant hæreticorum insidiis ; aliquando oppressa, ut in Martyribus sanctis. Et Helena igitur Christianorum nunc clara facta est mundo lignum crucis inveniundo ; nunc despecta, præferens* in se Ecclesiæ molestias : nunc oppressa, quia Martyribus mentem suam et animum junxit. Electa vero ut sol erit in futura beatitudine, in qua, permanente statu æternitatis, perfruatur vera visione incommutabilis lucis. Terribilis denique extitit, ut castrorum acies ordinata, quæ tenens scutum fidei, in quo posset omnia tela nequissimi ignea extinguere, nullis adversitatibus, etiamsi accidissent, posset umquam cohiberi, quin et lunæ pulchritudinem in se demonstraret, et solis, lunæ videlicet actione sancta, et [æterni] solis contemplatione beata : atque hoc modo collocans in se ordinem virtutum, terribilis extitit aëriis potestatibus.

* al. perferens

xix. ubi et

45 Verum hactenus pro cognitione materiæ exortum et progressum sanctæ Helenæ notavimus, et prosperis navigavimus ventis ; nunc ad excursum illius flectentes articulum, quasi in syrtes incurrit oratio. Refert Historia ecclesiastica, quod, postquam evidens indicium crucis Christi de resurrectione mortuæ mulieris Regina accepit, voti compos effecta, templum mirificum i in eo loco, in quo crucem repererat, regia ambitione

construxit. Clavos quoque, quibus corpus dominicum fuerat affixum, portat ad filium, ex quibus frænos composuit, quibus uteretur [ad bellum] et ex aliis galeam nihilominus belli usibus aptam fertur armasse : ligni vero ipsius salutaris partem detulit filio ; partem vero thecis argenteis conditam dereliquit in loco, quæ etiam nunc ad memoriam sollicita veneratione servatur. Reliquit etiam hoc indicium religiosi animi Regina venerabilis : virgines [enim] quas ibi reperit, Deo sacratas invitasse ad prandium, et tanta eas devotione curasse dicitur, ut indignum crederet, si famulorum uteretur indicibus*, sed ipsa manibus suis famulæ habitu succincta cibum apponeret, poculum porrigeret, aquam manibus infunderet, et Regina orbis ac mater imperii famularum Christi se famulam deputeret. Et hæc quidem Hierosolymis sunt gesta. Consonat huic et Historia tripartita, narrans sic : Itaque Mater imperatoris, quod cupiebat agnoscens, de clavis quidem [quibus] manus Christi fuerant perforatæ, alios misit in galea imperatoris [filii capitis prudentiam gerens, ut bellica jacula submoveret, alios freno equino permiscuit, ut cautelam imperatoris] agens, et veterem prophetiam adimplens. Olim enim Zacharias propheta clamaverat dicens : Et erit, quod in fræno est, sanctum Domino omnipotenti k. Salutaris vero crucis partem quidem aliquam regalibus distribuit, reliquam vero partem in argentea theca clausam, civitatis tradidit sacerdoti, et undique congregans artifices, maximas illic ornatasque ædificavit ecclesias l.

* al. ministeriis

E

k

l excursus

m

n

F

o p

* videlicet urbem

q

46 His ita gestis, convivio exhibito virginibus sacris, et ipsa ministerium ancillæ gerens, ultra m octogesimum annum ætatis agens, et his similia faciens, rediit ad filium, et cum lætitia transivit a sæculo, multa filio pietatis mandata committens novissimis benedictionibus adimpleto n. Pro manifestatione et rei certitudine posui continentiam historiæ, ut ejus autoritate fulciatur et roboretur oratio nostra, cujus autoritate nititur etiam Ecclesia præsens. Quod autem dicit utraque Historia, redisse eam ad filium, et sic obiisse ; ne de tanta femina humano remedio divinitus præparata foret ulla cunctatio, utrum Constantinopolim an Romam redierit ad filium, solvit hanc dubitationem Eusebius. Hieronymus, qui, ut acerrimi ingenii Beda exponit in sua Chronica, dicit, eam ad filium redisse Romam, qui insuperabili virtute armorum in solo proprio ad id temporis edomuerat Sarmatas o Gotthos p, aliasque barbaras nationes, donec illa Hierosolymis, ad quam* properaverat monita per somnium, confundens Judæos et Judaïsmum adnullans, omnesque spurcicias idolorum ex ea eliminans, repente templum illud scelestissimum dejici jussit, et palam facto Domini monumento, apparuerunt circa illud suffossæ tres cruces, et clavi simul, et titulus q. Et congrue : quia in loco, ubi Dominus crucifixus est, erat hortus, et in horto monumentum novum. Victrix itaque venerabilis Regina per gratiam Dei extitit, composque sui desiderii facta invenit lignum ter beatum, in quo Deus homo extensus est, et velut in statera in eo pretium nostrum seipsum appendens, debitum nostrum solvit, atque in ipso crucis ligno moriens, potum suum cum fletu temperavit, de diabolo perpetuo tripudio triumphavit, et mundum redemit : mortem quippe destruxit, et vitam donavit. Hisque peractis redit ad filium misericordiæ operibus instans, ut historiographus dicit, his similia faciens, cujus erat in corde perpetuus ignis, qui numquam

A. ALMANNO. numquam deficere dictus est de altari, cujusque animam Apostolicæ prædicationis adeo vomer impresserat, ut ex uno [zelus] domus Dei eam comederet; ex altero præ divino amore langueret. Quæ post desertum errorem gentilitatis fervens in Judaïsimo, ut quondam Apostolus Paulus, putans inibi solummodo notitiam veritatis haberi, meruerat beari facie et contemplatione veritatis, per doctrinam sancti Silvestri. Surgens igitur circuibat civitatem per vicos et plateas quærendo quem diligebat anima sua.

in terram 47 Invenierunt eam vigiles, qui custodiunt civitatem, invenit eam in carne adhuc vivens vigil beatus Papa Silvester. Quos omnes cum pertransisset, invenit, quem diligebat, qui Jesum, quem prædicabant verbo vel docebant scripto, exhibebant, et commendabant exemplo non solum verum hominem, in quo factus est sacerdos in æternum; sed etiam verum Deum esse, coæternum et consubstantiali Patri, regem sæculorum, de quo dicit Psalmista: Deus judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis. Et fide credidit et spe intendit, et diffuse cælitus charitatis oculus vidit.

B Denique fide imitata Apostolum Paulum, quia quanto durius a Judaïsimo recessit, tanto postea, cognita luce veritatis, Christo, qui est via, veritas et vita, tenacius hæsit; potenter confunde-
*** al. spiri-** bat Judæos, qui sequentes litteram occidentem
tuali non poterant speciali * intellectu pervidere spiritum vivificantem. Facta siquidem fuerat mater, sed talis, cui condignus responderet partus: genuit namque Constantinum, [et] ut [hæc] anacephalæosi replicem; qui in ipso fonte sui baptismatis *r* Christum devotione suæ mentis intuens, extitit perinde destructor idolorum, edificator Ecclesiæ, hæreticorum impugnator accerrimus, et Catholicæ fidei defensor tutissimus, cujus fidem maxime poterit probare, qui legerit ejus epistolam ad Saporem s Persarum regem, de providentia populi Dei scriptam: namque virili mente monita pietatis a matre retinens accepta, eaque pietate decoratus, habuit curam non modo subjectorum, sed etiam eorum, qui regebantur gubernaculis alienis.

Sanctam: 48 Prædicavit etenim in eadem epistola sacra-
qua occasio- tissimam fidem, qua participari meruit luce ve-
ne ritatis: professus est habere se cultum venerabilem, religionem et doctrinam agnitionis sanctissimi Dei, cujus virtutem in auxilio habens, testatur firmissima spe salutis se obtinuisse omnem terrarum orbem, incipientem a finibus oceani, et talem tantumque Deum solum, vivum, æternum et verum profitetur se honorare memoria immortalis, eumque super omnia esse, credere se pura summaque mente, et illum votis ingentibus inclinatis cervicibus flexisque genibus semper adorare, cui flectitur omne genu cælestium, terrestrium et infernorum, qui puram mentem et immaculatam animam exigit a nobis, virtutes et pietatis actus exquirat, mansuetudinis et clementiæ operibus delectatur, humiles colligit, superbos punit; quem sicut vita est confiteri, ita negare, est utique morte mori. Certe hoc modo Constantinus Augustus docens Deum, non solum sibi subjectos habuit ubique devotos, potius Europa universa ac Lybia, tenens etiam super has maximam Asiæ partem; sed etiam multi barbarorum illi sponte serviebant, et, si qui refugere vellent, aderat Constantinus fulminans, et de his virtute cælitus data triumphans: sicque imperator cernebatur in omnibus victor. Hæc ideo posuimus, ut videantur, quam mira benevolen-

tia Constantinus Augustus prospexit fautoribus D pietatis, habens in mente paternam modestiam, et velut naturaliter insitam suæ menti maternam pietatem.

49 Ideo enim hæc scripsit, quoniam agnove-
etiam Con- rat Christianos in Persarum regione constitutos ab
stantinus impiis vehementer affligi, eorumque regem er-
extollitur. roribus sævientem diversa et exquisita illis inferre tormenta, qui tanta rabie in Christianos debacchabatur, ut nec Ustazadi t * suo fidelissimo nutritori, et devoto suæ familiaritatis parceret, neque ejus senectuti misereretur; sed eum pro vera fide juberet interfici: nec non una die, quæ erat sexta feria septimanæ majoris, in qua ante diem Resurrectionis festum celebratur cum passibili canone annua salutaris passionis memoria, simul cum beato Simeone archiepiscopo Seleuciæ u juberet interfici prædictus rex Sapores numero centum, jam pridem pro vera fide constitutos in carcere. Adeo expers erat ipse rex et Dei, et humanitatis Domini nostri, qua pro nostra salute dignatus est indui. Quam credulitatis rabiem agnoscens Constantinus scripsit ei per legatos ipsius *, qui
** al. suos* tunc aderant, monita pietatis, quæ a matre He-
E lena acceperat, volens et regem de errore liberare, et rogans, ut cultores veri Dei potirentur apud eum digno honore, semetipsum in hoc proponens exemplum, qui Deum omnipotentem quanta poterat instantia prædicabat: cui collum fidei debito jure subdiderat, eumque terribilem peccatoribus et blandum justis asseverabat verissima professione: unde et illum maxime timens et diligens, qui est terribilis, placidus, præ cunctis solus amandus, qui est solus in Trinitate adorandus, colendus, tremendus, venerandus et glorificandus, unus et verus Deus, maximam Christianorum curam habebat; superstitiones vero paganorum aversabatur in tantum, ut simulacra illorum ornata quondam in urbe Constantinopolitana publice ad ludibrium exponeret et tripodas Delphicos x in theatro ad spectaculum daret y.

ANNOTATA.

■ *Locus hic in nostro apographo corruptus est, vel ab ipso auctore perperam scriptus. Eum itaque sic restituo ex vulgata Jeremiæ 38, § 6 et sequentibus: Tulerunt ergo Jeremiam, et projecerunt eum in lacum Melchiæ, filii Amelech, F qui erat in vestibulo carceris: et submiserunt Jeremiam funibus in lacum, in quo non erat aqua sed lutum: descendit itaque Jeremias in cœnum. Audivit autem Abdemelech Æthiops vir eunuchus, qui erat in domo regis, quod misissent Jeremiam in lacum. Porro rex sedebat in porta Benjamin. Et egressus est Abdemelech de domo regis et locutus est ad regem, dicens: Domine mi rex, malefecerunt viri isti omnia quæcumque perpetrarunt contra Jeremiam prophetam, mittentes eum in lacum, ut moriatur ibi fame; non sunt enim panes ultra in civitate. Præcepit itaque rex Abdemelech Æthiopi, dicens: Tolle tecum hinc triginta viros, et leva Jeremiam prophetam de lacu antequam moriatur.*

b *Regionem hanc Baudrandus in Assyria; Pagius autem in Critica ad annum Christi 46 in Assyriæ et Mesopotamiæ finibus signat. Plura de illa collegit Cellarius in Notitia orbis antiqui tomo 2, lib. 3, cap. 17, quod est de Assyria.*

c *Adisis Josephum Antiquitatum Judaicarum lib. 2, cap. 2. et Pagium ad annum Christi 42 num. 7.*

d *Cap.*

A d Cap. II § 28.

e De eo consule Baronium ad annum 44, num. 66.

f Mesochorus, Græce μεσόχορος : q. d. in medio chori existens vel præsiciens, tamquam ejusdem præcentrix, ut ita loquar, seu coryphæa.

g De reliquiis his et aliis, quibus Sancta Beligam donasse fertur, agit Commentarius prævius § 10, num. 98.

h In Vulgata Canticorum cap. 5 § 10 est : Dilectus meus etc.

i Vide, quæ præmissi in Commentario § 9 num. 85 et sequentibus.

k Hanc ad effatum Zachariæ applicationem non probari a S. Hieronymo, monui ibidem numero 88.

l De profundissima Sanctæ in condendis ædibus sacris munificentia, actum est eodem § 9.

m Immo vero octogesimum ætatis annum nondum videtur integre explevisse, dum obiit, ex Commentario § 11, num. 113.

B n Quæ ad piissimam Sanctæ mortem, ac ejusdem circumstantias attinent, dedi ex Eusebio ibidem § 10, num. 100.

o Magnam hanc victoriam anno Christi 322 illigat Jacobus Gothofredus in Chronologia Codicis Theodosiani pag. xxii : de qua collegit varia auctor Historiæ imperatorum in Constantino articulo 46.

p De Gothis a Constantino devictis tractatur in eadem Historia ibidem articulo 48, inter ea, quæ gessit Constantinus anno 323.

q Titulum crucis vere inventum fuisse, confirmatur in Commentario prævio § 7, num. 69.

r Controversia de baptismo Constantini discussa jam pridem est apud nos tomo v Maii, die 20, a pag. 14.

s Istius epistolæ exemplar exstat apud Eusebium in Vita Constantini lib. 4, cap. 9 et sequentibus, a pag. 530 editionis Valesianæ.

C t Actum apud nos de illo est tomo ii Aprilis, die 21, pag. 844; sed martyrium ejus accidit post mortem Constantini, si anno videlicet, prout ibi signatur, 349 innecti debeat : de qua re disputat Tillemontius tomo 7 Monumentorum ecclesiasticorum articulo 4 de S. Simeone, et nota 2 super eodem Sancto, affirmans annum esse incertum, quo is martyrium obierit; ac proin, quo S. Uthazanes; uno ante illum die passus, ut præmiserat eodem articulo 4, et apud nos dicitur loco citato.

u De hoc episcopo, ac centum aliis Martyribus Persis etc. consule tomo nostrum, quem proxime indicabam.

x Historia poetica a Gautruchio nostro Gallice conscripta, ac deinde ab alio item nostro Latine reddita, in rem nostram sic scribit lib. i cap. 5 : Quod autem ad loca attinet, ubi Apollo sua reddebat oracula, Delphus præcipue memoratur : ibi templum videbatur, operis elegantia magnificentissimum.. Sacris in templo illo fungebatur sacerdos Phœbas dicta vel Pythia, et Pythonissa, quæ parvæ mensæ tripedali insidens, divino entheata numine entusiasmum ab Apolline accipiebat. Hæc mensa tripus nominabatur, et cortina, quod Pythonis serpentis exuviis contegeretur.

y Factum confirmatur ex Socrate, quem in Annotatis infra ad caput 5 citabimus : Certe inquit, deorum simulacra ad ornatum urbis Constantinopolitanæ palam proposuit, et tripodas Delphicos in ejusdem civitatis circo publicavit.

CAPUT V.

Laudes Constantini propter duas ecclesias constructas; Helenæ, ob inventam crucem; reliquæ sacræ alio ab ea missæ; obitus; divina ejus charismata.

Denique geminæ charitatis dulcedine pollens *Ecclesiam Irenes,* fecit in eadem urbe duas ecclesias, quarum *a* unam vocari voluit Hyrenem *a*, recognoscens donum pacis, quam gratiam Dei tribuere dignata est peregrinanti Ecclesiæ temporibus ejus. Nam græce Hyrene, latine dicitur pax, quam Domino nato nobis allatam et datam annuntiaverunt angeli cantantes: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis: alteram vero dici * *E* jussit nomine Apostolorum *b*, qui nobis exposuerunt traditam sibi a cælesti magistro pacem, relictione temporali, et donatione æterna: quique misericordes mundo manifestaverunt, et portantes pacem illuminaverunt patrias. Fecit igitur, ut dictum est, duas ecclesias in præfata urbe, unam, quam vocavit Hyrenem, id est pacem. Excusserat enim collum de tumultu dæmonum et vitiorum, et credendo in veram pacem adeptus fuerat summæ pacis donum.

51 Alteram vero vocavit Apostolorum, qui nobis attulerunt munera sanctæ * pacis. Attendat itaque lector, quanto fidei fastigio fuerit ferventer insignis Constantinus Augustus, et per gratiam Dei constanter invictus, cujus matrem quia tanta vis amoris Christi imbiberat, quanta dudum Mariam Magdalenem accenderat, et [quia] præsentem illum videre non poterat, intentionem suam ad inquisitionem vertit ligni, in quo Dominus noster cursum suum victor implevit. Quæsivit igitur prius, et minime invenit: perseveravit, ut quæreret, sicut et Maria Crucifixum. Unde et contigit, ut inveniret ista lignum crucis, in quo Deus homo exaltatus traxit omnia *F* ad se, per quod omnes adversitates repelluntur omnes benedictiones sacrantur, omnia charismata donantur: et quo facta est, ut Augustinus dicit, virtus sanis ad permanendum, virtus infirmis ad convalescendum, virtus morituris ad non timendum, virtus mortuis ad resurgendum, virtus denique ad effugandam et proterendam omnem potestatem inimici, quia in eo pependit, qui in sua patientia factus horum omnium sacramentum et exemplum conciliat nos Deo Patri, et existens advocatus noster et iudex Spiritum sanctum infundit in cordibus nostris.

52 Ergo sancta Helena opera charitatis omnibus exhibens, viscera misericordiæ sibi induens, et perficiens * de die in diem, rediit ad filium Romam, de qua mittens patriæ suæ sacratissima sanctorum Martyrum pignora, quæ ipsa voluisset afferre, si filius permisisset, non annuente Domino, forte quia Gallia tanta privilegio fuerat indigna, in hoc adimplere votum suum Regina nequivit; sed in Duvio *c* flumine navis, quæ arcam ferebat, naufragium passa: super quod flumen Vesontionum civitas est sita, facta est aqua multo tempore custos arcæ sanctissimæ, de quibus reliquiis *reliquias Helena in Galliam mittit.* * *al. profertens*

A. ALMANNO.

quili pretiosissimis post plurimum tempus cum magna difficultate ab aqua sublati, meruit insigniri prædicta ex parte civitas. Sed qui diutius affectu humanitatis moramur, ejus obitum prolongantes, quasi differri possit spatium temporis, quod nos differimus mora locutionis: si tamen mora dicenda est, qua prope nihil dictum est ad tam fortis Mulieris dignam comparisonem, nec quod forte congruat operibus pietatis ejus, deficiente materia per ignorantiam et oblivionem, quam infert omnibus rebus vetustas, nisi succurrat scriptorum peritissima industria, solersque sagacitas. Sed non erant tacenda pauca, quia non poterant sciri plura bonitatis illius insignia. Reddimus igitur ei pignus nostræ devotionis, quæ tantopere studuit nobis prodesse, et scientes quod minime pendeant ex ea amaritudinis lachrymæ, sed dulcedinis multæ, certe quam diligimus inspiratione Crucifixi Domini nostri, et in ipso veneramur illam, jam pangit stylus noster ejus obitum, neque cadunt manus præ dolore a tali scriptura, quia illam veraciter credimus stabilitam in vita æterna, quæ post obitum conditionis humanæ vivit in Christo, relicta morte, quæ jamjamque absorbetur in sæculi fine. Non itaque quasi nervos ad verba moventes ordimur textum defunctionis ejus, quæ bona opinione bonoque odore referta transivit ad gaudia cælestis vitæ, et quæ extinxit per gratiam Dei, dum in corpore vixit, conditionis humanæ querimoniam, dum dicit homo rationi: Cupio in spe confortari, sed nequeo humana pietate relinqui; præ oculis habeo lachrymas mortalitatis nostræ, quæ me frangunt, dum cinerem post hominem recolo, et quasi cineres haustos ad pectora verso; sed ratio superat, cum veraciter approbat, illos tunc melius et verius, immo solummodo tunc vivere, qui vivunt in Christo, relicto et deposito carnis onere. O quam feliciter istam querelam calcavit sancta Helena! quæ transiens ad cælestem patriam reliquit sibi obnoxiam in omni pietatis et devotionis dilectione præsentem Ecclesiam.

Piissime discedit
d

C 53 Igitur, prout possumus, decoremus solemniter quasi quodam pincillo *d*, etsi non verborum eloquentia, saltem devotionis atque debitæ charitatis pictura transitum sanctæ Helenæ, quo pervenire meruit ad solemnitatem angelicam et Sanctorum societatem. Non ergo de hoc, quod accidit de sanctis reliquiis, beata Helena mente extitit consternata; sed Domini voluntatem, bonumque ejus placitum corde perfecto et optimo semper sequi desiderans, et indesinenter atque ferventer eum amplecti beatissima contemplatione cupiens, ut tandem audivit Dominum se vocantem sibi dicentem, Surge, propera, amica mea, formosa mea, speciosa mea, columba mea, et veni; jam enim hyems transiit, imber abiit et recessit, jamque advenit tempus putationis tuæ, ut vinculis carnis absoluta ad me pervenias; quem bonum certamen certando, cursum consummando, fidem servando quæsisisti, atque impleatur tibi, quod promisi fidelibus meis, quia qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego, diligam eum, et manifestabo ei meipsum. Ergo ut audivit hæc interioris hominis auribus, præ multo desiderio, quo optabat dissolvi et esse cum Christo *e*, gaudens læta respondit: Concede, piissime Deus, ut numeratam * me inter filias Sion, jam tandem egredi sinas de turbulenta hujus mundi conversatione, in qua diu absens a te et peregrina, fidei tamen devotione te quæsivi. Tempus est, Domine Deus, peregrinari me a corpore, ut præ-

* al. intermeratam

sens te regem pacis et gloriæ, Dominumque virtutum merear cernere in diademate tuo fulgentem, non illo, quo coronavit te mater tua, sed illo quo resurgens a mortuis, ascendens in cælum permanes coronatus, sedens in pacis * dextera.

* al. Patris
ex hac vita:

54 Libentissime sequor, Domine, illius dramatici dictum: Egredimini, et videte, filiæ Sion, regem Salomonem: permitte, quæso Domine, egredi me de medio Babylonis, quæ in cælesti Hierusalem partem habere desidero. Utinam flores tuos videam in regione vivorum! qui immarcescibiles permanentes, amœnitate jucunda cum luce æterna in ea vernant ad exultationem perennem, ut videam te in bonitate electorum tuorum: scilicet [in qua bonitate] vident te in æternum electi tui: et hoc manibus extensis et corde intento precor, Domine, quia jam advenit tempus sectionis meæ. Jam enim flores apparuerunt in terra, tempus putationis advenit. Jamque tempus est, ut, amputato, et deposito carnis onere, sicut in te credo, spero, confido, videam bona Domini in terra viventium, quem ex toto corde semper desideravi in terra mortuorum, quæ ad agendam meam proximorumque salutem, pro qua, ô Domine Deus, agnus Dei filius Patris incarnari et mori dignatus es, quantum valui laboravi. Atque inter illas benedictiones, quibus filium adimplens in timore et amore divino animabat, et illas, quibus Dominum benedicens, glorificabat, et gratias pro universis bonis, ab eo sibi misericorditer collatis agebat, deponens onus carneum * cælo reddidit spiritum, cum adhuc essent in ore ejus benedictiones et gratiæ, viii Idus Februarii *g*. Sic igitur beata Helena, quæ fuerat imitata speciem mortis juxta Apostolum, qui dicit, Mihi mundus crucifixus est [et ego mundo] quæ mortem Jesu in corpore suo circumtulera, ut et vita Jesu in corpore ejus manifestaretur: operata enim in ea mors [quidquid] fuerat, ut operaretur et vita, absoluto certamine et finito labore, expletoque opere per cursum præsentis vitæ, post victoriam ad bonam transivit vitam, ut jam non sit illi contentio cum corpore mortis, sed sit firma permanensque sibi victoria de corpore mortis.

* Ms. S. Martini et S. Maximini carnis
g

55 Pinxerat enim Dominus muros ejus virtutum coloribus, sicut ipse loquitur ad Hierusalem: Ecce ego in manibus meis pinxi muros tuos; quando gratiæ suæ dono concessit ei firmissimos muros, quibus supereminens oculorum intuitu videret se unam [illarum] fidelium animarum, de quibus scriptum est: Ego civitas munita, ego civitas obsessa: aurium quoque auditum haberet in intellectu, et in moribus disciplinam: manuum denique officio vindemiaret myrrham suam, id est, mortificaret carnem suam; est enim myrrha, sepultura mortuorum, unde et Magi obtulerunt inter alia Domino myrrham, quem videbant assumpsisse carnem mortalem. Ergo beata Helena his murorum instrumentis fecunda exposuit Domino animam suam virtutum floribus ornatam velut hortum, et quæ haberet in se germinantem paradisum, unde et sæcularia destruxit, et spiritualia ædificavit, ideoque non accepit in vano animam suam, quod utique faceret, si destrueret sæcularia, et ædificaret corporalia, quæ semper ad ruinam intendunt: non enim habent fundamentum talia Christum Jesum Dominum nostrum.

divina charismata
F

56 Igitur quia tali tantoque munimine per gratiam [Dei] munita est anima sanctæ Helenæ, quam nec principatus et potestates [mundi] æ-

in eam cumulatissime collata.
riæ,

A riæ, et rectores tenebrarum harum possent, dum peregrinaretur in corpore, vel dehiscere de muro suæ soliditatis, vel impedire recta gradientem, sive ad altiora tendentem, nec valeret deponere atque ad terrena revocare, idcirco exuta corpore, libertate pura secuta est Dei Verbum, agnum Dei, Filium Patris, usque ad consortium perpetuæ lucis, qua cum reliquis Sanctis hanc habet ineffabilem remunerationem, ut videat faciem Dei, et lumen, quod illuminat omnem hominem [venientem] quod est vita æterna et gloria sempiterna: certavit enim, ut appropinquaret anima sua Deo, [appropinquaret oratio et adhæreret illi suum desiderium, dum viveret in hoc seculo: ubi posita agonizavit omnimoda intentione meditando, legendo, quærendo copulari Domino Deo.] Ergo manet illi pro hoc ingens præmium in æternum, cum consortio civium supernorum in paradiso jucunditatis non terreno, sed cælesti; ubi secundum beatum Ambrosium, Adam, qui incidit in latrones, nescit jam vulnera sua flere: ubi et latro ipse regni cælestis consortio gratulatur, ubi nullæ nubes, nulla tonitrua, nullæ coruscationes, nulla ventorum procella, neque tenebræ, neque vesper, neque æstas, neque hyems vices variabunt temporum, non frigus, non grandis, non pluviam, non solis istius erit usus aut lunæ, neque stellarum globi, sed sola fulget ibi claritas Dei h.

ANNOTATA.

a Scribendum Irenen, a Græco Εἰρήνη, quod pacem significat. Verum an ea vox hoc loco sumenda pro nomine proprio alicujus sanctæ Irenes ædi isti sacræ indito; an pro titulo pacis, quem ædes illa gesserit? Socrates lib. 1, cap. 16 Historiæ ecclesiasticæ pag. 45 editionis Valesianæ, dicens In eadem urbe (Constantinopolitana) duas ecclesias ædificavit: alteram Irenes; alteram Apostolorum vocabulo appellatam; per suum illud μὲν ἐπὶ ὀνόματι εἰρήνης, quod est, in textu Græco, quæstionem non decidit. Constantinus illud templum primus non fundavit, sed ex antiquiore et parvo ad majorem amplitudinem et elegantiam istud evexit, teste Socrate citato lib. 2, cap. 16, pag. 94 in Constantio, sic scribens: Per idem tempus imperator majorem ecclesiam fabricabat, quæ nunc Sophia dicitur. Est autem, conjuncta ei basilicæ, quæ cognominatur Irene quam pater imperatoris, cum prius esset modica, pulchram simul amplamque reddiderat. De laudata ecclesia erudite non pauca congerit Gangius in Constantinopoli Christiana lib. 4, pag. 147.

b Hujus ecclesiæ magnificentiam describit Eusebius in Vita Constantini lib. 4, cap. 58 et 59. Quibus adde, quæ de illa ecclesia collegit Gangius mox allegatus, pag. 105 et 106; et auctor Historiæ imperatorum in Constantino articulo 66.

c Consule præmissa in Commentario prævio § 10, num. 98.

d Sic etiam lego in nostro apographo Ms. S. Martini Treviris, quod forte barbare hic formatum est ex Gallico pinceau: dicitur enim Latine penicillus vel penicillum.

e Gaudens, et reliqua, quæ hinc sequuntur usque ad claritas Dei, non esse in Ms. S. Maximini, invenio notatum in nostro apographo e Ms. S. Martini. Excipe tamen illa, de quibus

dicam mox lit. h.

f Dramatis, videlicet sacri, seu Canticorum cap. 3, § 11.

g VIII Idus Februarii non habetur in nostro apographo sancti Martini. Consule autem quæ Commentario prævio inserta sunt de die obitus § 11, num. 112.

h Hic notantur in nostro apographo S. Martini sequentia ex Ms. S. Maximini: Inter illas benedictiones, quibus filium suum adimplens, in timore et amore divino animabat etc. usque ad benedictiones et gratiæ (quæ vide supra num. 54) sine die mortis.

CAPUT VI.

Cælestis gloria, sepultura, apostrophe auctoris ad Constantinum; et ad populum Romanum.

Ibi itaque beata Helena gaudens et regnans post corporis absolutionem, videt præmium, quod suspirat, et inexplebiliter desiderat contentus angelorum; Verbum videlicet, quod in principio erat, et apud Deum erat, et Deus erat. Fuit namque per gratiam Dei, et quod hic quæsivit fide, spe, et charitate, ibi invenit diffusa solummodo charitate, in speciem et rem versa fide et spe: invenit enim ibi viventem apud viventem [id est] filium apud Patrem, et Spiritum sanctum thesauro nectareo et arcano de utroque procedentem. Non igitur sollicita est, aut esse jam poterit a peccatis seculi, ab iniquitatibus mundi, et a fluctibus corporalium passionum, quia ibi Spiritu suo sancto et justo meretur illum contemplari, qui est remissio omnium peccatorum. Nec est de morte sollicita, quæ facie ad faciem videt eum, qui dicit: Ego sum vita, et ad quem quicumque venerit, mortem non videbit in æternum; quia ipse est plenitudo divinitatis, qui ideo dignatus est in via bibere de torrente mortis nostræ, ut nos participes faceret vitæ suæ.

58 Facile igitur videre poterit quicumque intenderit, cum quanta lætitia et alacritate sancta Helena transierit a sæculo, quæ multa filio pietatis mandata moriens commendabat, Apostolicam doctrinam nec in morte relinquens, quæ eam docuerat pietatem ad omnia utilem esse. Quippe quæ est habens promissionem vitæ, quæ nunc est, et futuræ, quæ est norma vivendi, et forma Deum colendi. Ergo Mater sancta per pietatis exercitia pergens ad vitam futuram, pariterque æternam, committere certabat filio pietatem, habentem promissionem vitæ, etiam quæ nunc est: et parva enim et magna vita a Domino Deo est, ut per illam posset pervenire ad illam vitam, quæ permanet in æternum, et quæ, nedum succumbat ullatenus morti, ipsa absorbet in perpetua victoria mortem. Gratias Domino Deo, qui nobis tantam dedit victoriam per Deum Christum Dominum nostrum. Ad illam siquidem vitam pervenire volebat sancta mater Helena filium suum, adimplens eum novissimis benedictionibus, imitans Jacob et Moysen, salvo in illis intellectu de mystico sacramento Israël, et de vocatione gentium. Ergo in hunc modum sancta Helena complens sui corporis [cursum] migravit a sæculo, et pervenit ad Dominum,

A. ALMANNO. Dominum, atque in illo perpetua jucunditate, et beatissima delectatione, atque perfectissima statione quievit.

xx. 59 Ut autem superius diximus, docente Beda, De loco sepulchra, ac digressio-
nibus aucto-
ris
a
b
c
d
authore Hieronymo, absque ulla dubietate expletis omnibus, propter quæ perrexerat Hierosolymam, reversa est Romam ad filium, ibique a explevit cursum vitæ suæ, ut transiens in cælestem patriam, videat quæ bona sunt in Hierusalem omnibus diebus vitæ suæ, atque sicut Historia tripartita, præfatusque Beda in Chronica sua, et liber, qui inscribitur Gesta Pontificum Romanorum, testantur, ibidem est sepulta a filio, qui conditam aromatibus sepelivit eam in Via Lavicana inter Duas lauros b, in vico Drepani c, quem vicum Princeps Constantinus cognomine Matris dedicavit civitatem Helenopolim d, ubi ei fecit mausoleum, sculpens in petra sepulchrum miræ magnitudinis et operosæ structuræ, excellentiæ regiæ et dignitatis multæ: et bene inter Duas lauros, certe quæ semper geminæ charitatis ardore viridis extiterat. Congrue quoque in vico quondam Drepani vocato habuit sepulturam. Enimvero cum Græce Drepanos, falx interpretatur Latine, idem locus, qui de vico in civitatem

B
* al. nomi-
netur
e
nomine *, de falce autem significatione translatus est in lunam, quæ Græce dicitur Helenos e, illi etiam aptissime est deputatus ad sepulturam, quæ geminam divini examinis [falcem] æquitatis libra, sicut est hominis justitiæ, censens, studuit in hoc sæculo tripartita falce cogitationum, verborum et operum superflua resecare, castigare corpus suum cum Apostolo, et servituti subicere, illud præ oculis habens: Si nosmetipsos judicemus, non utique judicamur. Et sciens quia si nosmetipsos judicamus, utique a Domino judicamur, ut non cum hoc mundo damnemur, atque isto modo judicamur a Domino per suam misericordiam ad salutem, non judicamur per [istud] iudicium ad damnationem. Ipse enim est, qui habet utramque falcem messoriam scilicet et vindemiatoriam.

ea occasione 60 Isto itaque ducta beata Helena, et hæc debita veneratione prænoscent, atque in patientia sua juxta præceptum Dominicum possidens, animam suam de vico istius sæculi, in quo peregrinatur Ecclesia, sancta operum bonorum exhibitione certavit transire ad civitatem cælestem supernam C
* al. sanctam
f
Hierusalem, patriam et habitationem suam *. Nec non et merito ei aptatum est sepulchrum purpurei coloris f, certe quæ ferventissima devotione, atque ea fide, quæ per dilectionem operatur, illi adhæserat, qui stola purpurea indutus apparuit in carne, et moriens in cruce pro nobis precium redemptionis nostræ sanguinem suum fudit; cujus fortissimæ mortis dilectioni dura sicut infernus æmulatione responderet, nisi ei gladius persecutoris defuisset: sed non defuit ei, ut supra jam diximus, martyrii palma, quæ et merito fidei, et constantia virtutis ac patientiæ, et vellet esse martyr et posset. Certe cum duo sint genera martyrii, unum videlicet in mente, alterum in mente simul et actione, unum diligentissime servavit, alterum votis ingentibus optavit, et multopere quæsivit, imo quæreret, nisi, ut diximus, spiculitoris animadversio defuisset. Verum et illud, quod servavit, posteaquam cordi ejus illuxit veritas, quæ Christus est, forte libenter in cælibe omnino vita servaret, nisi per divinam providentiam talis Constantino deberetur Mater. Cum enim sint duæ integritates in perfectione hominis requirendæ, una per incorruptionem carnis in corpore, altera

per sinceritatem inviolatæ veritatis in mente, si- D
cut istud, quod amplius est, omni vigilantia custodivit, sic et illud forsitan summa castimonia custodiret, nisi divinitus imperii mater fuisset ejecta. Sed et illud voce turturis doluit in terra nostra, dicens cum Propheta: Anima mea desideravit te in nocte.

61 Ergo et turtureo gemitu clamavit ad custodem, qui de nocte vigilans populum suum semperna custodia tuetur, et quasi in nocte illis dormientibus vigilat, ne hostis irrumpat, et columbino tractu atque gregatu per diem institit exemplo esse aliis Dominum orandi, et die noctue in lege Domini meditandō, in eo proficiendi, sicque bonorum laborum gloriosum consequi fructum. His ita omnimoda certitudine videndum est, quod talem [se omnibus] exhibuit Ecclesiæ Dei, ut quamvis careret in ferculo veri Salomonis ascensu purpureo, haberet tamen in ea verus Salomon columnam argenteam, Apostolica dicta, ut debet mulier fidelis, in subditiōe et silentio audiens, et discens; sed ut virilis animi femina pro imperiali excellentia dignitatis, et fidei charitatisque devotione etiam aliis intimans, haberet et reclinatorium aureum, quia intellectu mystico et sincero prædita, et duorum Testamentorum uberibus edocta, velut aurum refulsit in sancta Ecclesia. Certe et media ferculi constravit charitate verus Salomon propter filias Hierusalem, in quibus ista emicans caritate insignis, et fide præcipua apparuit Christi in Ecclesiæ corpore membrum esse. Tali igitur modo secuta doctrinam Apostolorum, in vita sua illis adhærere contendit, devotissime et feliciter promeruit etiam per locum sepulturæ.

62 Sepelis igitur, Constantine, Matrem tuam, cui mors, duce Christo, in cælum facta est iter; ubi cum angelis ducit ævum, quæ sic vixit in corpore, ut luctum afferret malis, gaudium bonis; quæ in sui corporis conformatione magnitudine atque loco reformationi operam dedit; continuationem magnæ spei cælesti vitæ junxit, locumque malitiæ fugiens, regionem vivorum locum suum esse cognovit, atque instrumento mortis pretiosæ tali, qualem docet Apostolus, beata Helena reformatione, et spei magnitudine locique consideratione ad ipsum Deum, lumen æternum, pervenire meruit. Tandem ergo Constantine, sepelis matrem in vico Drepani, quæ meruit per gratiam Dei obtundere atque reprimere torvam falcem Judæorum, quæ ut crucifigere posset Dominum, non dubitavit secum interficere segetem suorum nepotum, imprecans in Dominica passione, dicensque: Sanguis [ejus] super nos, et super filios nostros. Sepelis matrem, cujus meritis, auxiliante gratia Dei, consecutus es monarchiam Romani imperii, quæ te etiam moriens pietate accendere atque benedictionibus accumulare certabat, exhortans te monitis sanctæ pietatis certare quatenus satageres, ut cujus misericordia terrenum obtinebas imperium, ejus gratia pervenire posses ad regnum æternum. Quo illa te præcedebat, et quo ut intenderes ferventerque anhelares, totis visceribus et præcordiorum suorum gemitibus Dominum exorabat; et ad hoc materna te pietate monebat, cujus sepulturam lacrymæ doloris non implent; [quoniam quæ] moriens plena dierum, æternæ lucis penetraverat gaudia, eam dedecus erat presequi per funerea lamenta.

63 Verum istud referimus ad spem bonam; sed

adjectis.

E

xxi.
Ejusdem
apostrophe ad
Constantinum,

F

^{et ad popu- lum Roma- num} ^{* al. vestras} ⁹ ^{de morte S. Helenæ.} ^B A sed si mentis intuitum reflectimus ad conditionem humanam, occurrit nobis in sepultura sanctæ Helenæ omnis multitudo populi Romani cum Constantino Augusto. Itaque prosequerantur corpusculum beatæ Helenæ cantibus hymnorum. Sed quis potest, o Romani, nostras * siccare lachrymas, cum eam prosequamini ad sepulturam, quæ vos visceribus et sinu pietatis fovebat, et omnibus vobis et singulis in sancto proposito mater erat, et quæ vos apud idem super alias (omnes) gentes suis precibus et meritis exaltare cupiebat : cujus denique filium gavisi estis esse principem vestrum, qui per gratiam Dei, meritisque suæ matris Helenæ meruit persecutionum diversarumque vestrarum cladium ultor et terminus esse. Quo dolente, quis vestrum poterat non dolere? O Constantine, qui sceptro antiquitatis meruisti per gratiam Dei, et potuisti regere imperium Romanum, quomodo poterant Romani parcere lachrymis, et siccare oculos, te flente *g* pro conditione humana, et Matris piissimæ corpus ad sepulturam prosequente, debitasque exequias exhibente?

64 Sed erige animum in spem bonam, et affectu pietatis atque constantia fidei imitare matrem, si et hic vis regnare coram Deo, et in futuro apud Deum. Talis namque matrem tuam decoravit finis, ut et pietas sit, eam in sua morte flere, et pietas etiam cogat de ejus morte gaudere. Mortua etenim est delectabiliter, quæ post agnitionem Verbi divini multum vixerat patienter, et eo usque contendit virtus cum mœrore, ut et flentibus facilis indulgentia veniat, et gaudentibus perpetua congratulatio maneat. Quippe cujus anima paradisum possideat in æternum. Neque enim in hoc te (ita) prosequimur, Constantine, ut imitemur poetas, qui hoc solum mali attulisse queruntur, quod lamentantes inducunt fortissimos viros : molliuntque nostros et legentium quorumcumque animos, et nervos totius virtutis elidunt, cum per disciplinam deliciosam accedunt ad vitam delicatam : si tamen disciplina dicenda est, cui deest constantiæ virtus. Neque ad hoc arcemus philosophos hujus vitæ, qui cum voluissent videri virtutis magistri, summum malum dolorem dixerunt. Verum, o imperator, virtute constantiæ pressisti dolorem, nec attulit tibi mœror confusionem, quia certa et segura spe cordis tui sciebas transisse ma-

trem tuam ad lucem perpetuam temporumque æternitatem. Ergo in hunc modum sancta Helena reversa Romam, obiit transeuntem diem, et migravit ad diem æternum, in quo felici contemplatione videtur Deus deorum, atque tali tenore sepulta corpus reddidit tumulo, animam intulit cælo. Haud dubium quin adepta sit consortium angelorum in vita cælesti apud Deum.

ANNOTATA.

a *De loco mortis disserit Commentarius prævius § 11.*

b *Hic sepulturæ locus alibi etiam indicatur; sicut ibidem invenies § 13, num. 124.*

c *In vico Drepani etc. Inepta enimvero conne-xio! quam nec ego intelligo, nec ipsemet Alman-nus satis intellexit. Drepanum quippe in Bithy-nia probabilius fuit locus natalis S. Helenæ, ex nostro Commentario prævio; quem adi § 1 et 2. Eidem loco nomen Helenopolis fuisse a Constantino inditum in memoriam Helenæ, dictum est § 2, num 14: de situ autem ejusdem loci agitur ibidem. Quæ quis combinet cum Almanno? Unde E ineptæ sunt allusiones ejus, quæ proxime sequuntur.*

d *De Sanctæ mausoleo in agro Romano mentio facta in Commentario § 13, num. 124. Ety-mon est a Mausolo, Cariæ rege, cui, mortuo Artemisia uxor sepulchrum tanta operis magnificentia extruxit, ut inter septem orbis miracula fuerit numeratum. Ab hujus autem operis similitudine sepulchra omnia sumptuosiora, mausolea sunt appellata; uti Gaustruchius supra citatus observat lib. 3 cap. 2.*

e *Helenos, immo ἑλενη.*

f *Sive porphyreticum, ut dicitur in Commentario num. 124 mox citato; id est, e lapide in modum purpuræ rubentis.*

g *Obiit Sancta præsentem et adstantem ipsi tantoque filio, et omni obsequiorum genere matrem fovente, manusque ejus amplectente, ut ibidem habes § 10 num 100 ex Eusebio: ubi de Constantini lacrymis nihil dicitur: nihil item § 11 in initio; ubi ex eodem auctore actum de depositione corporis S. Helenæ: nihil denique de Constantino, matris... corpus ad sepulturam F prosequente, ut proxime hic sequitur.*

GLORIA POSTHUMA

E VARIIS CORPORIS TRANSLATIONIBUS

§ 1. Inter plures translationes celeberrima est Alti-villarensis in Gallia; rei gestæ annus, ac scriptor.

^{Post corpo- ris deposi- tionem Ro- mæ} ⁹ ^{de morte S. Helenæ.} ^B Prima corporis depositio, et S. Helenæ ex hac mortali vita migrationi proxima, accidit Romæ, quo illud deportatum fuit jussu Constantini, secundum ea, quæ supra § 11 ex Eusebio retuli. Si Nicephoro Callisto credimus, idem corpus biennio post inde Constantinopolim translatum est: nam Ecclesiasticæ historiæ lib. 8 cap. 31 hæc memorat: Extra urbem Romanam sepulta, in templo rotundo porphyretica urna deposita, atque biennio post una cum urna Constan- Augusti Tomus III.

tinopolim deportata est, prima ipsa in imperialia monumenta ædis sanctorum Apostolorum illata, lætisque posthac atque etiam nocturnis memoriis, ut par erat, celebrata. Si, inquam, Nicephoro Callisto credimus; nam translatio ista non exiguis obnoxia est difficultatibus, prout planum fiet ex sequentibus. Alii ante illum litteris prodidere, illam in dicta ecclesia sepultam fuisse: nam Theophanes in Chronographia pag. 21 ita memorat: Sepulta est Constantinopoli in æde san- 79 ctorum

EX VARIIS
DOCUMENTIS.

ctorum Apostolorum, quam filius ejus Constantinus, ut imperatores Christiani ibi post obitum humarentur, construxerat. *Cedrenus autem in Historiarum compendio pag. 295 hæc scribit*: Sancta atque beata Helena ad Dominum commigravit... ac prima omnium est in templo Apostolorum sepulta. *Cangius lib. 4 Constantinopolis Christianæ pag. 109 e codice Ms. Originum Constantinopolitana- rum, inter imperatores qui in Herois, uti ibi vocantur, tumulo mandati sunt, refert, S. Helenæ ac S. Constantini corpora in eodem tumulo deposita esse. Posset huic translationi suffragari error Socratis, de quo dixi § 11 num. 103, et ipse error inde excusari, si modo satis de eadem constaret.*

fertur San-
cta Con-
stantinopo-
lim, et in-
de Venetias

2 *Cangius Constantinopolis Christianæ lib. 4 pag. 147 Chronicum, Ms. Andreæ Danduli anno MCCXII allegat, in quo notentur ista*: Octavo Ducis anno S. Helenæ de Venetiis Aicardus Regularis canonicus de Constantinopoli corpus ex monasterio, suo nomini dicato, subtiliter abstulit; quod Venetias translatum in suo recondidit monasterio.

B *Addit Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 73 monasterium, ad quod dicitur translatum Sanctæ corpus, nomine ejus fuisse appellatum. Sic enim apud eum lego*: In temporis... processu de ipsa urbe regia a Venetis translatum esse fertur Venetias ipsum corpus; et sepultum jacet in monasterio suo nomini ædificato. *Quod autem Veneti credant, se corpus illud asservare; illudque ibidem in veneratione esse, eruo e Baronio ad annum 849 in fine, ubi sic habet*: Veneti... illud ab Oriente delatum, possidere se gloriantur, quod et digno cultu prosequuntur. *Sed præterquam quod pro translatione corporis ad urbem Constantinopolitanam non sciam antiquiorem auctorem nominari, quam Theophanem, Eusebius etiam magnam præbet ansam credendi, Constantinum non condidisse mausoleum, in quo fuerit depositus, et ubi ante illum sepulta, ut vidimus, fertur S. Helena, nisi sub extrema tempora vitæ.*

translata;
sed hæc non
satis pro-
bantur.

3 *Audiatur itaque Eusebius Vitæ Constantini lib. 4 cap. 60 pag. 556*: Sed et aliud quidpiam in mente habens, ædem illam construxit; quod initio quidem obscurum, tandem vero omnibus sub finem innotuit. Quippe hunc sibi locum post mortem designaverat, incredibili fidei alacritate prospiciens, ut corpus suum communem cum Apostolis appellationem post obitum sortiretur: quo scilicet precationum, quæ in honorem Apostolorum ibi celebrandæ erant, etiam mortuus particeps fieret. Cum igitur duodecim illic capsas... erexisset, suam ipsius arcam in medio constituit... His ille diu sagaci mente antea dispositis, ædem Apostolis consecravit... et in hujusmodi operibus perstantem usque ad exitum vitæ, Deus... opportune tandem eum ad meliorem sortem transferre dignatus est. *Non itaque apparet satis ad verum accedere, quod optimus imperator jusserit corpus suæ matris transferri in illud sepulcrum, vel duobus post ejus mortem annis, utpote anno circiter 330 aut 331, quando nimirum ecclesia Apostolorum necdum erat fortasse inchoata (Vide quæ dixi superius § 11) vel etiam postea. Enimvero altum silet de ista re Eusebius loco mox citato. Quod si Constantinus id non fecerit; quis alius post eum imperator id fecit? Fecisse id certe alium ex ejus decessoribus, hactenus saltem non vidi probatum. Cangius Constantinopolis Christianæ lib. 4 pag. 108 controversiam hanc obiter tangit; nihil autem decedit.*

4 *Ad occidentales quod spectat; certum est,*

neutiquam eis omnibus persuasum fuisse, quod S. Helenæ corpus Constantinopoli exstiterit seculo IX; sicut perspicuum sit e celeberrima ejusdem translatione in Galliam ad abbatiam Altvillarensensem (vulgo Hautvillers) Ordinis S. Benedicti, ad Matronam fluvium, quarto milliari ab urbe Remensi (quæ est metropolis Campaniæ in Gallia) sitam, prout videre licet apud Mabillonium Actorum Benedictinorum seculo 2 pag. 331. *De istius cœnobii fundatione et abbatibus tractatur apud Sammarthanos tomo 4 Galliæ Christianæ a pag. 32. Locum laudat Almannus, ejusdem asceta, in historia miraculorum, quæ refert accidisse, quando S. Helenæ corpus Roma ad illud monasterium fuit translatum, cujus rei historiam pluribus ex ipso postea daturi sumus. Quam vero nomen insigne translatio Altvillarensis obtinuerit, conficitur e sacris Fastis, in quibus eadem annuntiatur.*

5 *Etenim in nostro tomo II Februarii inter Prætermisos ad diem VIII ejusdem mensis pag. 152 jam pridem monuimus, S. Helenæ augustæ translationem in Adonis appendice, vulgato sub nomine Bedæ Martyrologio, aliisque nonnullis consignatam hoc die, uti et VII Februarii. Molanus in additionibus an Usuardum a se editum sic eam die isto VII memorat*: Eodem die, S. Helenæ corporis adventus ad Altvillare monasterium, quæ mater Constantini imperatoris existens etc. *Sausayus in suo Martyrologio Gallicano hanc translationem die VII Februarii refert his verbis*: In territorio Remensi, monasterio Altvillari, susceptio corporis S. Helenæ augustæ etc.: quo etiam die Remis signat translationem illam e Molani additionibus Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt. *Bollandus autem noster inter ea, quæ de sæpe dicta translatione notata reliquit manu propria, Solet, inquit, in ecclesia Mechliniensi, Antverpiensi, et aliis (ut ex veteribus earum Breviariis colligo) hæc de ea recitari collecta*: « Deus, qui inter cetera potentiae tuæ miracula etiam sexum fragilem virtute rectæ intentionis corroboras; præsta, quæsumus, ut exemplo S. Helenæ, Christianissimæ reginæ, cujus studio desideratum » Regis nostri lignum detegere dignatus es, ea, quæ Christi sunt, jugiter indagare atque consequi, te favente, mereamur. Per etc. » *Apud nos item ad diem XXII Maii tomo V ejusdem mensis pag. 127 invenies in Prætermisis Sanctæ elevationem Romæ, et translationem in Gallias, de qua hic agimus, indicari a martyrologis ibidem citatis, et ritu Duplici coli Cracoviæ in Polonia. Juvat nunc inquirere, quando translatio ista acciderit.*

6 *Apud Sigebertum in Chronico ad annum 849 de illa sic scribitur*: Sancta Helena imperatrix a suo filio Constantino magno... Romæ in ecclesia SS. Marcellini et Petri martyrum, in mausoleo purpureo sepulta, ad Franciam a Thaogiso monacho transfertur, et in diocesi Remensi magna Francorum veneratione excolitur. *Sigebertum sequitur Baronius, quem in fine istius anni citat, addens, de ejus corpore inter Latinos et Græcos antiquam esse controversiam, ubi sepultum fuerit; de qua re consuli potest noster Commentarius prævius supra § II. In Chronico item Turonensi, quod exstat apud Edmundum Martene in Veterum scriptorum amplissima collectione tom. 5 col. 966 translatio ista innectitur anno Lotharii nono, qui anno 840 post obitum patris sui Ludovici augusti cœpit in Francia regnare.*

D
Celeberrima
est transla-
tio

ad monaste-
rium Alti-
villarensense
prope Re-
mos:

E

F

quo anno

EX VARIIS
DOCUMENTIS.
ejusdem
scriptor.

A gnare. Verum huic temporis rationi repugnat Almannus, scriptor synchronus, dum in uno e nostris apographis, quæ cum ipsius nomine aservamus, in narratione translationis Altvillarensis, proxime hic a nobis excudenda, sic narrat: Evoluta igitur plurimo tempore... usque ad annum Dominicæ Incarnationis dcccxi etc. Et inferius: Ex edicto et consensu totius Remensis ecclesiæ, et vice-domini nomine Parduli auctoritate, qui fuit postea Laudunensi episcopus (Nam sine benedictione episcopali Remensis civitas tunc temporis erat) nec non ex consensu prædictæ congregationis mittuntur ad urbem Romam de eodem Altovillari monasterio, quod jam pollebat reliquiis pretiosi corporis, duo fratres, et monastica religione probati, et sacerdotali munere conspicui, et tertius tantum monachus, ut in ore duorum vel trium testium staret etiam hoc verbum etc. Vacabat itaque sedes archiepiscopalis Remensis, ubi res illa accidit, atque adeo non accidit anno Christi 849.

illa accide-
rit

B 7 Parachronismum hunc jam pridem notavit ac reprobavit Marlotus tomo 1 Metropolis Remensis lib. 3 cap. 25 ita scribens ad annum 848: Sacratissimis Helenæ magni Constantini matris Altumvillare cœnobium eo tempore contigit ditari pignoribus, quo Remis Hincmarus præstantissimum Francorum Apostolo parabat Mausoleum. Sigebertus scribit ea in Gallias advecta anno dcccxlx. At auctor synchronus, qui translationis seriem Hincmari jussu posteritate consignavit, refert id factum archiepiscopali sede vacante; probatas vero reliquias aquæ judicio (ut Frodoardus loquitur) Hincmaro ad præsulatum assumpto: quo fit, ut in hunc locum totius rei narrationem consulto remiserim. Bollandus paullo ante allegatus ita rem probat, ac pluribus deducit: At non eo anno (videlicet 849) facta hæc translatio; sed dcccxl... vel dcccxli. Nam qui dcccxl Romam versus profectus est Theotgisus, attulit eas ad Altumvillare reliquias, cum vacaret sedes Remensis.

inquiritur: 8 Atqui anno dcccxxxv in concilio apud Theodoni villam damnatus ejectus Ebbo, post Ludovici Pii mortem, quæ accidit anno dcccxl, xx Junii, ad Lotharium ejus filium venit, qui sedem ei mox restituit edicto dato in Ingilenheim, C subscriptoque a viginti episcopis xxiv Julii eodem anno dcccxl; tenuitque eam Ebbo anno fere integro; donec audiens Carolum Calvum antea a Lothario fratre pulsum, resumptis viribus in Belgicam adventare, iterum ad Lotharium fugit, anno scilicet dcccxli. Sicque antistite destituta est ecclesia Remensis; donec anno dcccxlv electus est Hincmarus monachus S. Dionysii, qui obiit anno dcccxxxii. Hinc patet, anno dcccxlx non potuisse Remos episcopo carere. Deinde Pardulus, qui, cum facta est translatio, adhuc erat vicedominus Remensis, anno dcccxlvi interfuit concilio apud Carisiacum jam Laudensis episcopus. Hæc Bollandus in Ms. Adi tamen quæ jam pridem ab ipso edita sunt apud nos tomo III Februarii, die xxiii, pag. 374, ubi observat, si vii Februarii allatæ sunt cælestes illæ exuviæ Altvillare, uti in quamplurimis Martyrologiis ac vetustis Kalendaris annotatum; perspicuum esse non nisi anno dcccxli id contingere potuisse; cum alioqui mense Februario anni dcccxli non careret Remensis ecclesia pastore. De Almanno, qui historiam translationis conscripsit, nonnulla etiam observare placet, præter ea, quæ de ipso habentur in nostro Commentario prævio § 14.

9 Trithemius lib. 2 De viris illustribus Ordinis S. Benedicti cap. 50 ita Almannum laudat: Almannus monachus Altvillarensis, in Scripturis sanctis admodum eruditus, et in secularibus doctrinis sufficienter instructus, ingenio clarus et comptus eloquio, rhetor et poëta insignis: scripsit... Vitam S. Helenæ reginæ lib. 1... Claruit anno Domini dcccxc. De Almanni factis et scriptis agit Mabillonius tomo 3 Annalium Ordinis S. Benedicti ad annum 868 num. 89; in cujus tomi appendice pag. 677 epitaphium ejus profert. De eodem etiam videri potest laudatus Mabillonius Veterum analectorum tomo 2 pag. 95: ubi ex Necrologio Altvillarensi, ad diem xxii Julii, quo die obitus ejus ibi dicitur consignari, ista de ipso scribuntur: Commemoratio domni Almanni, nostræ congregationis monachi, qui Franciam suo tempore a Normannis devastatam, exemplo Hieremiæ quadruplici planxit alphabeto. Scripsit etiam Vitas sanctorum Nivardi archiepiscopi Remensis, Syndulfi presbyteri solitarii, beatæ Helenæ imperatricis, ejusdemque corporis ab urbe Roma ad monasterium Altvillarense translationem. et alia opera. Historia vero hujus translationis E notatur in nostro apographo esse accepta ex Ms. S. Benigni Divion., et Vallis Lucentis. Titulus hic eidem prænotatur: Qualiter corpus sanctæ Helenæ allatum sit ad patriam Galliæ. Eadem historia in Ms. nostro S. Martini, de quo meminimus supra Commentario prævio § 14 in fine, habetur etiam cap. 22; et cum hoc exemplar, quod typis committimus, a nobis collatum est. Indico obiter, monasterium S. Benigni divionensis esse Ordinis S. Benedicti; Vallis autem Lucentis (vulgo Vauluisant, in diœcesi Senonensi Galliæ) Cisterciensis. De primo consuli possunt Annales Benedictini a Mabillonio editi; de altero autem Jongelinus in Notitia abbatiarum istius Ordinis lib. 1, pag. 43.

§ II. Historia Translationis ad cœnobium Altvillarense,

Auctore Almanno ejusdem cœnobii
monacho,

F

e Ms. cœnobii S. Benigni Divionensis, et Vallis Lucentis, cum apographo Trevirensi S. Martini collata.

Evoluto igitur plurimo tempore a die mortis E suæ, quæ accidit inter vicennalia et tricennalia Augusti filii sui, usque ad annum Dominicæ Incarnationis octingentesimum quadragesimum; cum juxta bonum placitum divinæ dispositionis, placuisset Domino Deo, de reliquiis tam pretiosi corporis, nobilitare, insignire, et exaltare partes Belgicæ secundæ, illius scilicet corporis, quæ fuerat nata in partibus primæ; accidit, ut inspiratione divina, quidam sacerdos Remensis parochiæ, nomine Theogisus *, causa suæ salutis * al. Theogisus
Romanus profectus
suum festinaret Domini reddere votum, Romam eundi, visere limina Apostolorum, ob remedium animæ, et incolumitatem corporis sui talique * instinctu cum cælitus fuisset accensus, eo * al. tali
usque namque

Ex variis
documentis.

corpus S.
Helenæ
clam aufert,

* f. corpus-
que

et defert in
Galliam, co-
mitantibus
signis.

Dum vero
dubitare-
tur, an il-
lud corpus
esset S. He-
lenæ,

usque fuit animatus, ut lustrans Apostolorum li-
mina, etiam sanctæ Helenæ sibi quæreretur suffra-
gia. Et licet prius per quinquennium continuum
tantæ debilitatis laboraverit morbo, ut de vita
desperaret, nedum Romam eundi ullam spem habe-
re potuisset, arrepto tamen itinere, cœpit de sani-
tate pristina recuperare?

11 Ivit igitur, tandemque pro voto suo per-
venit ad Urbem meritis sanctæ Helenæ fidens,
et nitens ingentibus votis, atque inter cæteras
Sanctorum basilicas multa circumspectione cœpit
sollicitus perlustrans indagare gratia orationis,
et (ut erat) omnimodo ecclesiam, in qua san-
ctæ Helenæ [erat] permanens sepulchrum, cor-
pus * ipsius erat tunc regia dignitate sepultum, si
forte aditum inveniret, quo desiderium suum pos-
set adimplere. Ergo agens se in hunc modum se-
creta cordis nemini pandens, sed Deo soli pro
efficaciæ munere committens, secundum placi-
tum bonitatis ejus, concedente divina clementia
opportunitatem invenit, et velut cum Syrophœ-
nissa furtum fidele peregit. Neque in hoc lon-
ga extitit temporis difficultas. Siquidem vesperti-
no tempore ingressus orationis gratia, tribuitei
Deus egregiæ dona rapinæ. Sicque per secreta
noctis silentia festinavit remeare ad suum diver-
sorium.

12 Mane autem facto, aggressus est iter re-
deundi ad propria. Ut vero prolixitas itineris de-
dit spem securitatis, quanta valuit reverentia san-
ctarum reliquiarum thecam levavit, et populi de-
bitam adeptus frequentiam, sanctæ Helenæ no-
tum patefecit adventum, ipsa manifestante debi-
tam magnificentiam operibus virtutum, quas per
illius merita operabatur Dominus ad laudem et
gloriam nominis sui. Nec mirum, sanctam He-
lenam clarere virtutibus almis, jam regnantem
cum Christo in cælis; cui datum est per sanctæ
crucis inventionem, de diabolo triumphare, cum
adhuc viveret in terris. Ergo jure comitabantur
signa et virtutes illud iter per merita beatæ Hele-
næ, factæ ad laudem, et gloriam Domini Dei
nostri. Verum ut pervenit ad dispositos nostræ pa-
triæ fines, utilitas dubietatis innascitur pectoribus
plurimorum, quomodo posset fieri in femina tantæ
sanctitatis in Deo, ut etiam lignum sanctæ crucis
meruerit invenire; et tam magnæ altitudinis et
nobilitatis in sæculo, adeo ut fieret mater imperii,
et domina orbis, tam exigui presbyterii manibus
tractaretur.

13 Ergo in hunc modum dubitantibus multis
præ magnitudine rei, et dicentibus, non posse
fieri, ut, quæ extiterat filia Ecclesiæ, conver-
sione et fide, soror autem devotione et conversa-
tione, mater vero propter inventionem sanctæ cru-
cis, et hoc secundum Deum, a quo consecuta est
regnum æternum; cæterum secundum dignitatem
et honestatem præsentis vitæ, mater imperii et
domina totius orbis; tam modici sacerdotis mani-
bus posset aliquo modo contingi, et ad nostram pa-
triam deferri. Ergo in hujusmodi dubitationis, al-
tercationisque conflictu persistentibus multis, cau-
sa multæ necessitatis, ne populus hujus erroris
nævo deluderetur, fit conventus Remensis ecclesiæ,
revolvuntur historiæ, profertur in medium mappa
Romanæ urbis, sciscitantur ad invicem, interro-
gant, quærunt, consulunt, et veritatis auxilio per-
ducuntur ad certitudinem omnimodam, reversam
eam fuisse Romam ad filium, et sic obisse, ibidem-
que in loco notissimo habuisse nobilissimum sepul-
chrum.

14 Et quoniam mirabili suorum meritorum

virtute, quæ rexerat se ferentes * per tenebrosa D
pericula mortis, * [et] cum haberent utrim- ac quo esset
que paratum exitium, si deviarent paululum, jam pignus il-
erat deportata a Villa Falesia ad cœnobium Al- lud sacrum
tumvillare dictum; nascebatur inde facilis invi- deferendum,
dentia, quod debebatur tantum pignus potius oria esset
urbi excellentissimæ, quam monasterio, ut di- contentio;
cebant, parvulo. Ea de causa grassabatur infide- * al. confe-
lis contentio. Sed monachi Altovillaresenses, fre- rentes
ti pietate, Deum timentes, et veritati per om- * al. noctis
nia adhærentes, tam pro conflictu totius Eccle-
siæ, quam pro adipiscenda rei veritate, confu-
gerunt ad Dominum, qui eos dignatus est tanto
suffragio honorare; et consensu religioso decreve-
runt fieri, et exegerunt a seipsis jejunium, letanias
sibimet indixerunt, et Missas pro hoc ipso multa
devotione Domino celebraverunt. Atque jejunio pe-
racto quæritur judiciali examinatione veritas hujus
rei: et per gratiam Dei pânditur veritas, et omni-
fariam roborata triumphat veritas, atque a manifesta
veritate destruitur omnis invidens, pariterque infi-
ciens falsitas.

15 Nam Deus omnipotens, qui beato Nivar- E
do contulit gratiæ suæ dono, ut prædictum mo- Deo Alti-
nasterium angelica revelatione et manifestatione villarensi-
construeret, in quo juste et pie viventes in mona- bus favente,
stica religione viri probati expectarent beatam ad eorum
spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salva- cœnobium
toris nostri Jesu Christi; contulit etiam ipsius delatum est.

16 Verum ne præfata examinatio minor es- Mittuntur
set, quam sufficere posset ad certitudinem totius Romam,
populi, ex edicto et consensu totius Remensis qui verita-
ecclesiæ, et vice-domini, nomine Parduli, au- tem corporis
toritate, qui fuit postea Laudunensis episcopus, inquirant.
(Nam sine benedictione episcopali Remensis ci- Reduces ve-
vitas tunc temporis erat) necnon ex consensu ro eam con-
prædictæ congregationis, mittuntur ad urbem firmant,
Romam de eodem Altovillari monasterio (quod F
jam pollebat reliquiis pretiosi corporis) duo fra-
tres, et monastica religione probati, et sacerdo-
tali munere conspicui, et tertius tantum mona-
chus, ut in ore duorum vel trium testium staret
etiam hoc verbum; qui hæc omnia, in quibus
dubitatio fuerat de beata Helena, tum secreto
tum diligenter inquirerent, et sibi quantocumque
renuntiarent. Post non multos igitur dies prædicti
fratres redeuntes ab Urbe, non solum veritatis
indåginem, sed etiam geminatum gaudium retu-
lerunt. Attulerunt etenim sacrum corpus beati
Polycarpi presbyteri, qui in collegio beati Se-
bastiani, prædicatione, baptismate, et exemplo
multis fuit ducatus ad fidem rectam, ac per hoc pa-
riter ad vitam æternam. Itaque attulerunt illud cum
reliquiis præfati beatissimi Sebastiani martyris, et
Sancti Urbani, atque Quirini, qui uterque Papa glo-
riosus existens, martyrii palma mercati sunt glo-
riam sempiternam.

17 Sic Deo omnipotenti placuit misericordi- et Sanctæ
ter visitare, insignire, et exaltare Altumvillare corpus apud
monasterium, quod ipse quondam angelica (ut Altivilla-
dictum est) revelatione, et manifestatione, quam renses depo-
vidit venerabilis abbas Bercharius, postea pre- itum ma-
tiosus net.

A tiosus martyr Domino effectus, a sancto Nivardo constructum, voluit deputare lucris animarum electorum suorum ad perennem gloriam, et vitam æternam: ubi est a devotis fratribus ecclesia constructa in honore, et veneratione, atque nomine beatæ Mariæ semper virginis, et beati Joannis Baptistæ, et hoc [ab] antiquo, primoque loci ipsius fundamento; in qua ecclesia habet sancta Helena pro loci possibilitate mausoleum: ubi pie petentibus, bonaque fide, et devotione quærentibus dantur salutis auxilia, et præstantur sanitatis beneficia, auxiliante Domino nostro Jesu Christo pro nobis crucifixo: cui est cum Deo Patre et Spiritu sancto paracleto omnis salus, honor, et virtus, omnis gloria, potestas, et imperium; omne decus, claritas, et regnum; omnis gratiarum actio, laus et jubilatio, summa fortitudo, sublimitas, et benedictio per immortalia, æterna atque infinita secula seculorum. Amen.

Varie in
relatam hi-
storiæ no-
tationes.

18 Sequebatur hic, et in apographo S. Martini, mira piscatio; sed eam dabimus postea ex alio Ms., quando agemus de gloria Sanctæ B posthuma ex miraculis; ubi referemus multas res mirabiles, quæ acciderunt in itinere superius obiter narrato, sed in alio isto Ms. egregie nobilitato favoribus et signis celestibus, uti planum ibi fiet. Interim in mox allata narratione occurrunt quædam, quibus proderunt sequentes observationes. Primo de patria S. Helenæ, annoque ac loco mortis consule superius nostrum Commentarium. Secundo; de Theogiso seu Tetgiso animadvertente ista: Hunc, inquit Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti seculo 4 parte 2 pag. 154 num. 4, monachum Altvillarensem fuisse, tradit Notcherus abbas, postea a nobis memorandus pluribus. Tertio, in Syrophœnissa alluserit auctor ad illud Marci capite 7, a v. 24, ubi hæc de Christo Domino ac muliere illa narrantur: Et inde surgens, abiit in fines Tyri et Sidonis. Et ingressus domum, neminem voluit scire, et non potuit latere. Mulier enim statim ut audivit de eo, cujus filia habebat spiritum imundum, intravit, et procidit ad pedes ejus. Erat enim mulier gentilis, Syrophœnissa genere. Et rogabat eum, ut dæmonium ejiceret de filia ejus. Qui dixit illi: Sine prius saturari filios: non est C enim bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. At illa respondit, et dixit illi: Utique Domine, nam et catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. Et ait illi: Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium a filia tua etc. Quarto, S. Nivardus occurrit apud Flodoardum in Historia Remensis ecclesiæ lib. 7 cap. 7, ac apud Mabillonium modo laudatum seculo 2 pag. 332, 335 et 339. Quinto, S. Polycarpum presbyterum dedimus die xxiii Februarii tomo III ejusdem mensis a pag. 369; ubi de translatione corporis ejus ad monasterium Altvillarense tractatur pag. 374, quæ forte ex ibidem dictis acciderit xxiv Februarii anno 843 vcl prius. Sexto, de S. Sebastiani reliquiis, Suessionem, priusquam hæc scripserit Almannus, allatis, vide diem xx Januarii nostri tomo II pag. 261, nec non pag. 278 et sequentibus. Septimo, colitur S. Urbanus PP. die xxv Maii, quo inspicere possunt ea, quæ de variis synonymis reliquiis tunc dicta sunt tomo VI istius mensis a pag. 9; nec non tomo II Augusti, die xi, pag. 615. Sexto, Quirinus Romanos inter Pontifices nullus mihi occurrit. Signatur autem Martyr synonymus Romæ die xxv Martii, sicut tomo III istius mensis a pag.

543 datur videre. Octavo, apud Flodoardum lib. 2 cap. 8 non lego dictos Sanctos translatos ad cœnobium Altvillarense, sed corpus beati Polycarpi presbyteri, collegæ S. Sebastiani. Nono, S. Bercharius abbas et martyr habetur in Martyrologio Romano ad diem xvi Octobris; Mabillonius autem in Actis citatis pag. 831 Vitam ejus vulgavit. Decimo, de eo, quod num. 13 Almannus de Sancta præmiserat, reversam eam fuisse Romam ad filium, et sic obisse, consule Commentarium nostrum prævium § II, ubi num. 106 de hac re dictum est.

§ III. Acta seculo ix et xi in confirmationem corporis, apud Altvillarense; apertio capsæ seculo xii; inspectio ejusdem corporis et translatio in arcam aliam seculo xv; aperta iterum hierotheca seculo xvii; corporis partes, capsæ; E sacellum etc.

Postquam sacer hic tanti nominis thesaurus in Veritas cor-
cœnobium Altvillarense fuit invecus, per poris S. He-
omnem longe lateque provinciam Remensem hu- lenæ
jus rei fama percerebuit. Sed quibusdam dubitan-
tibus, prout testatur Flodoardus antea allegatus, an ipsa foret Helena Constantini Augusti genitrix, vitalisque ligni repertrix; id probabili Christus asseverare dignatus est aquæ judicio, triduo sup-
plicatus jejuniis. Rem disertius exprimit Notcherus abbas in ecgrapho nostro, cui prænotatur hic titulus: De translatione S. Helenæ imperatricis Nocherus abbas Altvillarensem universis Christi fidelibus. Ex isto igitur ecgrapho nonnulla deli-
bo: Dignum duximus ea, quæ pro meritis sanctæ Helenæ, matris Constantini imperatoris, in loco nostro divinitus fiunt, conscribere, et Deus mihi testis est, quod nihil aliud quam veritatem; quam oculis nostris vidimus, dicemus. Postquam Deus corpore sanctæ Helenæ Altvillarensem illustravit F
ecclesiam, summa eam gloria vestivit. Ut enim claresceret, corpus ipsius Reginæ ibi haberi, de transmarinis et finitimis regionibus plurimi sanitatem recuperaverunt per S. Helenæ meritum, a quacumque detinebantur infirmitate. Carolus tertius * Calvus
rex cum famam audisset, quod in Altvillari sancta Helena deportata jaceret, nullo modo credere volebat.

20 Unde Hincmarum convocans Remensem variis argu-
archiepiscopum cum multis abbatibus, in ipso monasterio voluit judicium publicum fieri, utrum hoc esset, nec ne. Qui judicaverunt non aliter esse credendum, nisi monachus idem, qui eam ad nos transportavit, ad veritatis testimonium in calidam aquam toto corpore nudatus intraret. Quod et fecit; et Deus inter fervidas aquas in oculis omnium qui aderant, illæsum conservavit. Hoc viso testimonio fides regis et principum ad credulitatem invaluit, ipsumque locum deinceps maxima devotione percoluit, et omnis posteritas ejus dignam venerationem ipsi attribuit. Adde ex Flodoardo, missos Romam etiam, ut dixi paullo ante num. 16 ex Almanno, tres fratres ex eodem monasterio. ad indagandam translationis hujus beatæ reginæ certitudinem: qui

EX VARIIS
DOCUMENTIS.

qui redeuntes et veritatis hujus indaginem, et geminatum gaudium, corpus videlicet beati Polycarpi presbyteri, collegæ S. Sebastiani, huic attulere cœnobio.

comprobata.

21 *Sed redeamus ad Notcherum.* Procedente tempore, inquit Mabillonius in *Actis Ordinis sui Sanctorum seculo IV parte 2 pag. 154, ubi tractat de S. Helenæ translatione*, id est sub finem seculi XI, cum Notcherus abbas eandem circa S. Helenæ reginæ veritatem reliquiarum dubitationem recrudescere animadverteret, rem judicio archiepiscopi Remensis ejusque suffraganeorum definiendam procuravit. Totius rei gestæ seriem idem Notcherus singulari libello in capitula novemdecim distincto complexus est; ex quo ea, quæ ad historiam potiora videntur, deflorare juvat, prout in Ms. codice Altivillarensi habentur. Exordium duco ab ejusdem libelli capite quarto, in quo hæc totidem verbis leguntur, quæ mox inde incipit narrare. *Eorum apographum etiam in manibus meis versatur, a Domno Ruperto Reginaldo, monasterii Altivillarensis asceta, postea pluribus laudando, transcriptum, hoc titulo*: Incipit epistola Nocheri abbatis super translationem sanctissimæ imperatricis Helenæ, quæ facta est v Kalend. Novembris anno Dominicæ Incarnationis M nonagesimo [quinto.] *Sequitur deinde rei gestæ narratio, quam nos dabimus, inchoando etiam a capitulo quarto apographi nostri; sed una cum variis miraculis, quæ in eodem referuntur apographo, et a Mabillonio omissa sunt; antea tamen narraturi, quænam seculis subsequentibus circa sacrum corporis S. Helenæ depositum accidisse memorantur.*

Capsam aper-
runt Hugo
et Rodefri-
dus abbates
Altivilla-
renses;
ille an.
1120, hic
an. 1235.

22 *Ad seculum itaque duodecimum spectant ista, quæ exstant apud Sammarthanos tomo 4 Galliæ Christianæ pag. 35 in Hugone abbate Altivillarensi*: Hugo obtinuit a Pontifice Paschali litteras protectionis pro abbatis anno MCII. Capsam quoque D. Helenæ ornamentis decoratam aperuit, et ad rei memoriam pergamenis inscribi voluit adstantium nomina, videlicet Hugonis abbatis, Valerii Prioris, Limari, Rofridi, Richardi, Heriberti, et Everardi, anno MCXX, regnante Ludovico filio Philippi. *D. Rupertus Reginaldus in notitiis Mss. huc missis dicit, in eam capsam,*

C *aperiri jussam, schedulam suam et quadraginta trium monachorum adstantium nomine signatam immisisse. Litteras Paschalis, quas memorabam, Papæ II ante me habeo; sed quia huc proprie non pertinent, illas non produco. Pergamus igitur ad seculum decimum tertium. Idem D. Rupertus Reginaldus in notitiis Mss. hæc notata reliquit*: Anno etiam MCCXXXV Rodefridus, qui et Radulphus dicebatur, hujus loci abbas, in capsam schedulam immisit hæc ferentem: "Ego Rodefridus" clementiam deprecor, o gloriosa imperatrix Helena, ut in die magni judicii mihi misero sub-
"venias." *Additur apud Sammarthanos citatos de isto abbate Altivillarensi*: Cooperculum capsæ Helenæ fabricandum curavit. Nunc dicamus de seculo XV.

corpus in
aliam ca-
psam trans-
fertur ab
archiep. Re-
mensi anno
1440,

23 *Sammarthani rem hanc obiter perstringunt pag. 36*: Joannes I (abbas Altivillarensis) nominatur in Actis translationis S. Helenæ ex veteri capsam in novam argenteam, ab archiepiscopo Remensi Simone de Cramando, dudum patriarcha Alexandrino, præsentem Vilelmo Filiastri decano, VII Maii MCDX. *De isto archiepiscopo agitur apud laudatos Sammarthanos tomo 1 pag. 536. Quemadmodum vero res peracta fuerit, discimus ex instrumenti sequentis apographo, quod*

ex ipso authographo transcripsit atque huc misit R. P. D. Rupertus Reginaldus cœnobita Altivillarensis, et a sacris reliquiis ejusdem monasterii, qui ob alia plura circa S. Helenam a se item exscripta ac communicata jam pridem, cum de eadem Sancta tum de Opere nostro egregie meritis est, ac laude dignus. Instrumentum vero prædictum ita sonat: In nomine Domini. Amen. Anno Domini millesimo quadringentesimo decimo die VII mensis Maii, Indictione III, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini, domini Alexandri, divina providentia Papæ quinti, anno primo. Nos Simon de Cramando *, Lemo-
vicensis diocesis, permissione divina archiepiscopus Remensis, et dudum patriarcha Alexandrinus, truncum corporis beatæ Helenæ reginæ, matris Constantini imperatoris, quæ crucem Domini invenit, dudum circa annum Domini octingentesimum quadragesimum quartum, de basilica beatorum Marcellini et Petri Roma ad diocesis Remensem per Theugisum monachum translatus, prout ex litteris prædecessorum nostrorum, et antiquis historiis, aliisque documentis fidem accepimus, in ecclesia monasterii Altivillarensis di-
ctæ nostræ diocesis de veteri theca in aliam novam argenteam, quam ad hoc Joannes, venerabilis abbas dicti monasterii paraverat, reverenter trans-
tulimus.

* al. Cra-
maudo

E

24 Pro cujus reverentia speciali, et spirituali Fidelium profectu, singulis, qui in festivitatibus inventionis et exaltationis sanctæ crucis, nec non dictæ sanctæ Helenæ in Augusto et Febuario, dictam ecclesiam devote et in statu gratiæ visitaverint, quadraginta dies indulgentiæ singulis ipsarum festivitatum diebus contulimus, perpetuis temporibus duraturæ. Acta vero fuerunt hæc super altare majus ipsius monasterii anno, die, Indictione et Pontificatu prædictis, præsentibus ad hæc dicto abbate et Conventu dicti monasterii, atque venerabilibus viris Guillermo Filiastri utriusque juris doctore decano, Pontio de Ulmonte et Simone de Ulmonte *, canonicis nostræ Remensis ecclesiæ, sacre Paginæ professoribus, Joanne Raimundi canonico Suessionensi officiali nostro, ac religioso viro Falcone de Roëria * licentatis * in Decretis priore de Argenteyo * diocesis et populi multitudine copiosa; qui nominati, inferius propriis manibus se subscripserunt una cum nostro notario infra scripto. Simon archiepiscopus Remensis manu propria. G. Filiastri decanus. Pontius de Ulmonte. Simon de Ulmonte. Fulco de Roëria. Joannes Raimundi Officialis: et infra, Est a me Joanne Burgentino licentiatum, ex auctoritate Apostolica notario publico, dictique domini archiepiscopi secretario. *In fidem vero apographi apponuntur ista*: Esse juxta authographum testor ego notarius regius Johannes Husson verbo tenus.

indulgentia
40 dierum
concessa.

* al. Simone et Guil-
telmo de
Vilemonte
* al. Ful-
cone de
Roya
* al. licen-
tato
* al. Petro
d'Argen-
teuil,

F

25 *Observa 1°. Alexandri PP. V annus primus cœpit ad die XXVI Junii 1403; anno autem 1410 obiit is Bononiæ nocte inter diem III et IV Maii; ut licet videre apud Antonium Pagium in Breviario historico-chronologico-critico Pontificum Romanorum tomo 4 pag. 359, et 368 ac 369. Observa 2°. Guillelmi Filiastri, decani Remensis et Cardinalis, elogium contexit Marlotus tomo 2 Metropolis Remensis lib. 4 cap. 29; de quo etiam videri potest in Vitis Pontificum Romanorum et Cardinalium apud Ciaconium tomus 2 col. 807. De dicta autem translatione scribit idem Marlotus loco citato cap. 30; e quo accepi diversam illam nominum efformationem, ad marginem*

Nonnullæ
in rei gestæ
instrumentum nota-
tiones.

A *ginem instrumenti translationis ejusdem a me appositam, Observa* 3°. Joannem Raymundi, majoris ecclesiæ præpositum, vicarium generalem in spiritualibus et temporalibus constituit *Reginaldus de Carnoto III, archiepiscopus Remensis, ac deinde Cardinalis. Vide Marlotum allegatum cap. 32.*

Capsa ite-
rum aperta
anno 1602,
reliquiæ ex
ea decerpit
pro ecclesiâ
Aurelianen-
si,

26 Anno MDCII ad instantiam Henrici IV, Galliarum regis, et precibus Cardinalis a Guisia Remensis archiepiscopi, aperta est etiam capsula, et aliquæ excisæ reliquiæ Aureliam mittendæ ad celeberrimum illud sanctæ Crucis templum, quod suis sumptibus prædictus rex Henricus magnifice reparari curabat. Aperta est autem capsula præsentate Philippo du Bec, præfati archiepiscopi secretario ad hoc specialiter misso; qui postea fuit Namnetensis episcopus, et postmodum obtinuit a Clemente VIII bullam tam pro Remensi archiepiscopatu, quam pro abbatiâ S. Remigii. Anno MCLXXVIII, ut refert Symphorianus Guion, auctor modernus, in Historia Aurelianensi, ex Altivillarensi cœnobio excerptæ R. Helenæ reliquiæ Aureliam missæ sunt; verum ad quorum petitionem nescimus. Quæ reliquiæ cum aliis incendio perierunt, cum ab hæreticis destructum est templum, duce quodam impio, nomine de la Noüe; qui etiam ipse Altivillarensis cœnobium incendit anno MDLXII: sicque non ecclesia modo, verum bibliotheca cum DD. virorum lucubrationibus, et ecclesiæ ornamenta consumpta sunt: sacris tamen lipsanis monachorum studio Remos delatis ante incendium, contumeliæ nihil illatum est; teste D. Ruperto Reginaldo, cujus verba recitari e notitiis ejus Mss. In alia autem ipsius schedâ habetur Gallicum testimonium de capsula jussu Cardinalis Guisii, archiepiscopi Remensis, anno dicto MDCII aperta, ac reliquiis nonnullis ejusdem Sanctæ Aureliam deferendis etc. In quo instrumento dicitur aperta fuisse capsula coram Religiosis omnibus dicti loci Altivillarensis, et magno populi numero. In cujus rei fidem dictus secretarius exaravit in charta membranea, quæ erat, quamque reliquit in capsula, nomina Religiosorum, qui tunc aderant, uti et suum, videlicet Joannis de Maupoix Prioris Joannis Geoffroy, Joannis Moreaux, Thomæ Michelet, Ægidii Fournier, Henrici Bourgeois, Joannis le Large, Caroli Deu; MDCII per me secretarium Domini archiepiscopi P. de Bec.

B *Franciscus le Maire in Historia Aurelianensi tomo 2 editionis secundæ pag. 37, inter reliquias ecclesiæ sanctæ crucis memorat os colli S. Helenæ nostræ ex Altivillari delatum.*

Corporis, ac
hierothecæ,

27 Idem diligentissimus rerum Helenianarum apud Altivillareses collector, de Sanctæ corpore, capsula, sacello ista ibidem subjungit: B. Helenæ corpus integrum non est apud Altivillarensis cœnobium: desunt enim caput (Vide de eo inferius § 5 num. 42) brachia et pedes, quæ forsitan Venetiis asservantur; (licet quidam asserant caput Trevirenses possidere.) Crura inter corporis truncum recondita sunt: corpus est incorruptum, utpote aloë et balsamo delibutum, et holoserico obtectum velamine. Capsam olim fuisse argenteam, testantur aliqua manuscripta: verum quo pacto perierit, et ad quem usum conversum fuerit argentum, nescitur. Fidem faciunt Mss., combustum fuisse monasterium cum ecclesia circa annum MCDL. Quocirca Nicolaum hujus nominis V Romanum Pontificem indulgentias concessisse his, qui ad ecclesiam et illius restorationem manus adiutrices porrexerint. Legimus, et anno MDCXII in no-

ctu Pentecostes furto ablata fuisse aurea et argentea capsarum ornamenta (quo die per oppidum processionally solent circumferri) quibus circumquaque obvestiebantur; inter quæ alia B. Helenæ capsula decora, sanctissimæ Virginis Mariæ argenteam imaginem pretio trecentorum aureorum. An ex tunc ea, quæ nunc est, fabricata fuerit, penitus ignoratur.

EX VARIIS
DOCUMENTIS.

28 Ipsa, quæ nunc est, capsula longa est 5 pedes paulo amplius; alta ferme tres, tota cupreis laminis pulchre deauratis, effigiatis, et affabre ex ære solido sculptis, B. Helenæ gesta referentibus circumdata. Eminent super altare majus, quo in tota regione pulchrius non visitur: quatuor enim fulcitur læspideis columnis prægrandibus, totidemque marmoreis decoratur, variisque ex Virdunensi lapide imaginibus et aliis ornamentis. Est in ipsa ecclesia capella decenter ornata et perpulchra, B. Helenæ sacra, quæ tota est peregrinorum devotio: in qua visuntur multæ subalariae furculæ, quas membrorum impotes, sani B. Helenæ intercessione effecti, in signum dimiserunt. Visuntur et vota, variæque tabellæ quorundam miraculorum indies, insuper et argentea lampas... Tabellas inter alias prægrandis habetur una B. Helenæ, ante cujus pedes genuflexæ duæ visuntur nobiles matronæ, scilicet domina Catharina Deltouffes, quondam viri nobilis Claudii de Baudiers, domini de Capella Moodone et villa in Tardiniensi etc. Mâceriarum, Carolopolis et Regiteste gubernatoris conjux; et Maria horum conjugum filia, postmodum baroni de Ternus matrimonio juncta; et infra tabellam unam cum variis sortibus, quas prædicta Maria evomuit, hi versus leguntur: *quorum ego argumentum e Gallico idiomate sic reddo Latine*: Dominabus hisce præstitisti, O Sancta, beneficium immortale. Nam eas liberare non potuisti sine beneficio a maleficio. Hoc mortale, illud immortale est. MDCXIX. *Ne lectorem moretur vox Regiteste; Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum Reiteste, ait, vulgo Retest primo, post Retel dictum, ad flumen Axonam in finibus Remorum etc. Quidam vero Regitesto mendose appellant. Plura dabo inferius in Annotatis ad classem 1 Miraculorum lit. a, inter quæ miracula narrantur pluribus res illæ, quæ ad dictas matronas nobiles spectant.*

nec non sacelli notitiæ etc.

F

§ IV. An Romana translatio evertat possessionem Altivillarensium, an item et quomodo competitores corporis inter se conciliari possunt; stabilitur possessio Altivillarensis.

Quæ superius § 1 ac 2 Gloriæ posthumæ præmisi de corpore S. Helenæ Roma ad cœnobium Altivillarensis advecto æræ videlicet vulgaris anno 841 vel proxime sequente, non adeo sunt perspicua et certa, quin difficultatem patiantur ex eo, quod sacra ejusdem Sanctæ pignora Romæ etiamnum asservari anno 1140, fuerit creditum. Apud nos tomo 1 Maii pag. XXVII hæc jam pridem notata sunt: Corpus ejus (S. Helenæ videlicet) adhuc Romæ haberi creditur in tomba porphyretica ad Aram cæli: econtra Gallia ipsum habere prætendit in monasterio Altovillariensi.

Argumenta
Aringhi

Adde

EX VARIIS
DOCUMENTIS.

Adde ista e Mabillonio Itineris Italici pag. 135, inter alia, quæ memorat de basilica, quæ Ara-cœli vocatur: Ad sinistram altaris partem sacellum et ara cum quatuor columnis, sub qua corpus S. Helenæ in urna porphyretica jacere creditur; tametsi ad Altivillarense Campaniæ nostræ monasterium translatum fuisse quidam veteres Galli scriptores tradunt. Aringhus Romæ subterraneæ lib. 4 cap. 9 num. 16 de dicta ad Altivillarense translatione sic statuit: Porro ejusmodi recolenda translatio quoquo modo contigerit, non hanc quidem de ipsomet corpore sed de sacris ejusdem reliquiis, ut in more olim positum erat, subintelligendam esse arbitramur. Nam sub Innocentio PP. II veneranda ejusdem S. Helenæ ossa e via Lavicana in Urbem, ad ecclesiam S. Mariæ vulgo de Ara cœli nuncupatam, ubi hodie religiose asservantur, translata fuisse; et illud item nobilissimum mausoleum seu porphyreticam urnam, in qua ejusdem corpus conditum fuerat, ad Lateranas ædes ab Anastasio IV delatum, ut in eadem sacrosancta basilica ad perenne Christianæ religionis monumentum extaret, in supra recensitis Actis, his plane verbis legitur:

pro possessione corporis apud Romanos seculo 12
* i. e. bellum

B 30 " Sed cum temporibus Innocentii secundi " propter guerram *, ipse locus desertus esset; " quidam fures, fracto operculo ipsius tumuli; " aurum et gemmas vestimentorum B. Helenæ " abstulerunt. Quod quidam Religiosi videntes, " caput et grossiora ossa inde levantes in Urbem " intulerunt: Mausoleum autem ipsum Anastasius IV in basilicam Constantinianam intulit: " ubi postmodum et ipse sepultus est. Tunc etiam " ossa minima B. Helenæ inde educta sunt et " per plurimas ecclesias distributa ". *His citatis, rem deinde suam ita confirmare conatur ibidem Aringhus: Id ipsum Joanne Diacono, qui sub Alexandro PP. III floruit, in lib. Ms. cod. Later. de memorabilibus basilicæ Lateranensis rebus comprobatur; ubi altaria ejusdem Lateranensis basilicæ describens, hæc ait: " Sinistro vero latere basilicæ " est altare S. Antonini martyris: ubi juxta jacet " Anastasius IV, qui fuit Sabinensis episcopus, in " mausoleo porphyretico, præclaro opere sculpto, " in quo olim jacuit Helena mater Constantini imperatoris: quod videlicet mausoleum de ecclesia, " quam idem imperator ad honorem ipsius matris " extra urbem ædificaverat, idem Papa deportari " fecerat ".*

evertere possessionem Altivillarensem, nobis non suadetur.

C 31 Ex quibus jure quidem merito erroris Nicephorus redarguitur, dum Helenæ corpus una cum ipsamet urna Constantinopolim translatum fuisse, perperam nulloque veritatis adminiculo suffultus asserit. Porro insigne hoc mausoleum, Bosii, viri de sacra antiquitate optime meriti, opera typis impressum in recensito Romæ subterraneæ opere, quod Italico idiomate editum est, et nunc in nostris hisce paginis latinitate donatis continetur: est autem, ut infra videre est, hujus formæ, quam deinde repræsentat, præmonens, illud in basilica Lateranensi juxta portam communi nomine Sanctam appellatam olim extitisse: cum autem anno sexcentesimo supra millesimum Jubilei secularis sacro recurrente, inter aditum portæ ejusdem de more reserandum confringi ac labefactari ex parte contigisset; ejus basilicæ canonicos, Bosio servandæ antiquitatis studiosissimo adhortante atque adnitente, instaurandum curasse, et ad hodiernum usque diem pone Constantinianæ ejusdem basilicæ apsidem locatum aspici. Vetustissimum illud, et a Constantino Augusto lectissimæ matris suæ corpori condendo ad-

hibitum fuisse crediderim, inquit idem Aringhus. D Sed ego credenti Aringho in hac re adeo non adstipulor, ut potius propendeam in suspicionem contrariam, propterea quod in istius mausolei descriptione seu schemate nihil conspicor nisi profanum seu non sacrum. Verum id obiter dictum sit; cum non in hac re, sed in corpore S. Helenæ posita sit præsens controversia. Retuli autem superius, fuisse creditum, sacra ejus pignora Romæ asservari anno 1140 propter bellum Tiburtinum (Vide quæ de bello e qualibuscumque Actis referebat modo Aringhus) sub Innocentio PP. II; de quo bello Baronius ac Pagius ad annum 1141.

32 Ex his autem, quæ paragraphis prægressis in medium produxi circa varias translationes, videtur consequi, ut omnes et singulæ ita non cohæreant, quin una potius cum alia pugnet, imo vero altera alteram destruat. Hinc itaque lis moveri potest inter Venetos, Romanos et Altivillarenses, de veriore ac potiore S. Helenæ hodiernæ, viduæ, imperatricis, ac magni Constantini matris possessione. Venetis favere posset sepultura Constantinopolitana, si certius de ea constaret, E quam ex Theophane, qui floruit seculo IX; cui non apparet favere Eusebius, sicut datur videre supra § 1 Gloriæ posthumæ, quam deinceps intellectam volo, nisi indicavero aliter. Veneti vero Sanctæ corpus ad se demum seculo XIII inde delatum volunt non ex æde Apostolorum, in qua illam fuisse sepultam asserit Theophanes, sed e monasterio ejus nomini dicato, Petrus de Natalibus utitur verbo fertur, dum de illa translatione loquitur, ut ibidem licet videre. Ad hæc, probare incumbit eruditibus Venetis, corpus ad se avectum hodiernæ esse Helenæ et non alterius.

33 Romanis opponi possunt etiam difficultates, dando cuique ex illo partem. qui volunt illud a seculo XII extitisse Romæ, prout supra indicatum est. Altivillarenses autem verum hodiernæ Helenæ corpus possidere se censent jam inde a seculo IX. Ecquis itaque modus hanc controversiam componendi? Si hujus sacri depositi competitores sint contenti aliqua ejusdem parte, en, tibi, litem hanc compositam. Quid si ergo Romanis detur brachium; Venetis pedes, nec non utrisque pars fortasse capitis; pars, inquam, non totum caput; nam caput sibi attribuunt Trevirenses (Vide dicta in nostro Commentario prævio F num. 129) quod si verum sit, poterit ipsis concedi capitis pars notabilis; alia vero membra, quæ antea § 3 num. 27 descripta sunt, concedantur Altivillarensibus. Atque hoc pacto quilibet ex tribus competitoribus supra dictis habebit corpus S. Helenæ hodiernæ, sumendo partem corporis pro toto per synecdochen, prout in hac materia alias non raro usuvenire consuevisse, notissimum est. Si plus velint Romani (et vero plus velle videntur) caput videlicet et grossiora ossa, sicut superius num. 30 indicatum est, examinandum illis hoc punctum relinquimus, ac historice probandum, a quo tempore antiquior ac solidior aliquis auctor, quam sit Actorum scriptor apud Aringhum, loquatur de corpore S. Helenæ ad Aram cœli. Brachium sibi tribuunt Escorialenses in Hispania; uti patet ex scripto, quod apud me est.

34 Ego interim possessionem corporis apud Altivillarenses evertere non ausim ob sequentes rationes. Primo. Tetgisus seu Theogisus illud Roma ad illos non tantum dicitur detulisse, ex § 2; sed tres deinde missi sunt Romam, qui rei veritatem illic inquirerent, ut ibidem narratur. Secundo. Quia ejusdem probatio facta per aquam fervidam, sicut § 3 præmissum est. Tertio. Quia contra

Stabilitur depositum apud Altivill.

EX VARIIS
DOCUMENTIS.IV.
Translatio
indicta in fe-
stum Simo-
nis et Judæ
Apostolo-
rum :

* imo III

* Mabillo-
nius Notche-
rus

E

d

F

cui non po-
tuit interesse
archiepisco-
pus Remen-
sis.

f

g

h

80 tis

A contra recrudescentes dubitationes indicta est seculo XI publica ac solennis translatio. Rem gestam ex Notchero producam infra § 5. Quæ rationes simul junctæ tantum habent credibilitatis apud me pondus, ut Altiwillarenses deturbari posse non videantur a sua possessione, quæ a tot jam retro seculis ad hæc usque tempora constanter gavisæ sunt. Quamobrem per me neutiquam stabit, quo minus eadem gaudere pergant. Favere illis etiam videtur Eminentissimus Baronius. Nam etiamsi § 1 num. 6 a me citatus non decidat controversiam inter Græcos et Latinos, ubi S. Helenæ corpus fuerit sepultum; idem tamen auctor Eminentissimus ad annum 326 num. 62 eandem decedit in favorem Romanorum, et translationi Constantinopolitanæ, de qua, inquit, penes antiquos nulla mentio est, opponit Gallicanam ex Sigeberto, cui translationi unice videtur insistere, et adhærere in notationibus ad Martyrologium Romanum hac die XVIII Augusti, ubi de hac unica expresse scribens hæc pronuntiat: De reliquiarum ejus translatione agit Sigebertus in Chron. anno DCCCXLIX. Quæ cum ita sint, non videmus relictum

B esse ullum dubitandi locum, quin Altiwillarensium possessio sit probabilior ac potior quam aliorum competitorum. Ex his præmissis confice, quid responderi possit ad ea, quæ illustrissimus Albertus Ernestus, episcopus Laodicensis coadministratores Ratisponensis (ita intelligo characteres haud satis graphice expressos) huc scripsit in litteris die XXXI Martii anno 1692 Ratispona datis; in quibus postquam meminisset suæ ecclesiæ Bonnensis, bellicis turbis devastatæ etc., obiter etiam mentionem facit de Helenæ translatione corporis, cujus, inquit, adhuc magnam partem habemus.

§ V. Solennis ac miraculis nobilitata translatio corporis seculo XI; qua illustrantur superius a nobis præmissa § 3 num. 21, auctore Notchero abbate Altiwillarensi.

C
Monitio ad
lectorem.

Superius § 3 num. 21 de Notcheri abbatis libello nobis sermo fuit, et ibidem indicavimus, nos ex eodem daturus translationis narrationem, incipiendo a dicti libelli capitulo quarto. Tria quippe præcedentia omittimus tamquam minus necessaria. Primum enim hoc titulo prænotatur: Quod multis Sanctorum reliquiis et præcipue S. Helenæ Altiwillare insigniatur. De hac re, quantum quidem spectat ad Sanctam nostram, satis superque nuperrime dictum est, ac porro dicitur. Secundum inscribitur: Quod multis signis sancta Helena claruerit, et rex Carolus cum suis palatinis de hoc diffidens, viso probationis testimonio crediderit. De hac re tractavi ex ipso Notchero paragrapho eodem 3 num. 10. Capitulum autem tertium præfert hunc titulum: Quod iterum Francos dubietas accepit in tantum, ut fidem translationis sanctæ Helenæ exposcerent. Vide quæ ibidem ex Mabilonio num. 11 sunt indicata. Capituli quarti synopsis est ista: Quod Remis in præsentia episcoporum statutum est transferri corpus sanctæ Helenæ, et postea regali edicto confirmatum. Incipiamus itaque ab isto capitulo, aliorum, quæ deinde hoc sequuntur Augusti Tomus III.

tur, titulis huc non transcriptis, sed per numeros tamen Romanos ad marginem designatis, additisque variis e Ms. nostro miraculis, quæ Mabilionius prætermittit.

36 Anno igitur humanati Verbi millesimo nonagesimo quinto, Indictione quarta *, anno autem trigesimo quinto a regis Francorum Philippi, filii Henrici regis, duodecimo vero anno Raginoldi Remensis archiepiscopi, acta est Remis consecratio sollemnis domni Philippi episcopi in Catalaunensi sede, fratris Stephani Comitum palatini: ad quam canonice administrandam affuerunt Remensis dioceseos suffraganei, scilicet Hugo Suessionensis episcopus, et Gerardus Morinorum episcopus, et Gervinus Ambianensis episcopus: inter quos cum in præsentia archiepiscopi Raginoldi multa laude digna ecclesiastica Sanctione auctorizarentur, et quædam neglecta corrigerentur, ego Nocherus *, humilis Altiwillarensium abbas, relationem feci, ut revelatio corporis sanctæ Helenæ digna translatione fieret, et dubitantibus Francigenis certæ fidei testimonium appareret. Diu itaque, ut in tali negotio solet, sacerdotali reverentia consultum est, et decretum Apostolica auctoritate, ut in superventuro festo Apostolorum Simonis et Judæ omnimodis transferretur. Verum quoniam pro negotiis regni statuendis octavo die occursuri erant glorioso regi Philippo cum aliis Galliarum coepiscopis in vico Suessionicæ sedi subjecto, qui vocatur Mons sanctæ Mariæ d, placuit, ut tantæ rei consensus in conspectu regis et procerum ejus referretur, et edicto ipsius, sive omnium aulicorum et episcoporum, qui venturi ibi erant, authentica confirmatione corroborarentur. Quod ita et factum est. Divina enim dispositione credimus contigisse, quod ibi totius Galliæ majores metropolitæ affuerunt, scilicet domnus noster Raginoldus Remensis archiepiscopus, et Rodolphus Turonensis archiepiscopus, et Richarius Senonensis archiepiscopus, singuli cum aliquantis suæ dioceseos suffraganeis et abbatibus. Et ut revera claresceret quod Job ait: Qui facit concordiam in sublimibus, omnes unanimi concordia consenserunt Rex cum optimatibus et palatinis et totius regiæ dignitatis fascibus; archiepiscopi cum suffraganeis et abbatibus, et reliquis ecclesiastici ordinis gradibus. Itaque auctoriali edicto divulgaverunt, ut absque intermissionis excusatione illud corpus sanctissimum gloriosæ Helenæ reginæ in supradicto festo Apostolorum Simonis et Judæ deberet transferri.

37 Interea pro statu ecclesiarum Galliæ reformando domnus Apostolicus e urbe Roma advenerat. Inter eundem autem aliquamdiu commoratus, ut ecclesiasticam dignitatem, quæ ea tempestate satis miserabilis erat, recuperaret, legationem Apostolicam per omnes Galliæ provincias direxit, ut omnes metropolitæ cum suffraganeis, singuli cum abbatibus et cæteris ecclesiæ ordinibus, rex cum totius regni viribus convenirent ad decretalem synodum in urbe, quæ dicitur Clarus mons f, sita in pago Arvernensi. Hinc tantæ auctoritatis edicto obstrictus Raginoldus archiepiscopus iterum alio urgetur negotio, ut fieri solet in turbine hujus mundanæ reipublicæ, scilicet ut regi Philippo occurrat Cabillonis g in supradicto festo Apostolorum. Anceps itaque in harum rerum meditullio vices suas delegat magni testimonii viro domno Hugoni Suessionensi episcopo h, et Philippo Catalaunensi episcopo, ut ipsi scilicet fungerentur officio suæ auctorita-

EX VARIIS
DOCUMENTIS.

VI.
Locus trans-
lationis ce-
lesti fulgore
illumina-
tur :

tis in hoc pio opere sanctæ translationis. Tali præ-
ventus occasione archiepiscopus nequivit adesse,
quod (ut diximus) regi occurrit Cabillonis eodem
die.

38 Igitur diu desiderata, et votis omnibus a
nobis expetita celebritas Apostolorum illuxit in
die Dominica. Non solum vero Francia ad obse-
quium tantæ reginæ suos fideles filios misit, sed
etiam tota pene Lotharingia suos tamquam san-
ctæ pacis legatos et piæ devotionis obsides de-
stinare gavisæ est. Quomodo enim non ei tota
religio Christiana applauderet, quæ tot benefi-
cia meritorum ejus accepit; cui etiam muta ele-
menta signorum acclamatione serviebant. Est enim
quidam locus in prospectu totius Altiwillaris, ab
incolis Montiscola denominatus. Hic alto super-
cilio quasi umbilicus prominens satis accommoda
plantie desuper dilatatur, et molli prolapsu ad
crepidinem Matronæ i fluvii usque porrigitur. Hic
divinæ dispensationis intuitu præelectus erat, in
quo transferri oporteret tantæ venerationis membra.

B In hoc erecta mole trabium tantæ capacitatis ma-
china fabricata est, ut et totius cleri sacros ordines
reciperet, et palatinis dignitatibus sufficeret. Ergo
intempestæ silentio noctis, quæ Apostolorum mar-
tyrio celebris erat, et encœniorum ecclesiæ nuptiali
prærogativa, magnæ commendationis gratia supra-
dictum locum divina majestas beavit. Siquidem,
ut palam fieret, quanti meriti esset, cujus membra
illuc transferri deberent, subita irruptione fulgor
vibratus ab æthere super eundem locum sedit;
non modica expectatione deinde longo crine ser-
pens et sensim procedens, tandem super caput
ecclesiæ visus est descendisse, ubi Sanctorum lipsa-
na suo requiescunt honore. Non a paucis vel levibus
personis tantæ admirationis notata est visio; verum
se vidisse testatus est quidam noster monachus
reverendæ ætatis et magnæ gravitatis, et pesca-
tores, qui in fluvio Matrona fluctivagis invigi-
labant capturis, et multi laici satis religiosæ
moderationis, quos ad solemnes vigilias invita-
bat devotio gratuiti voti. Si quis garrulus inde
contentiosum funem trahere voluerit, quod ubiubi
Deitati complaceret, id aliquando fieri solet;
sciat quod nox illa nullo sidere illustrata, usque
ad lucem indesinenti imbre maduerit, et mire-
tur, quod, cum solum hunc locum columna divini
ignis non levi mora dedicaverit, longo ductu
aërem gyrans, tandem super Sanctorum pignora
sederit, et ibi longa expectatione in ipsam re-
sederit.

VII.
Puer con-
tractus sa-
natur :

39 Deinceps in his quæ scribenda sunt, si quis
fidem expetierit, sciat, quod ego, qui scripsi,
quædam oculis meis viderim: quædam his refe-
rentibus agnovi, qui opus experti sunt recuperatæ
sanitatis. Ante Apostolicam celebritatem ab urbe
Suessionis quidam pauper cum uxore advenerat,
qui octo diebus cum aliis egenis commanens,
ecclesiæ alimonia pascebatur. Hic filium fere de-
cennem secum advexerat, qui a natali ortu dextera
manu recurva nullum ore cibum duxerat; et po-
plitum simul suffragine dissoluta nullo umquam
gradu humum fixerat. Hunc uterque parens ante
memoriam piissimæ reginæ tenebat, dum matutinali
confessione divinam faciem præoccuparemus in
eadem festiva nocte. Verum ut finita lectionum
recitatione, illud Spiritus sancti classicum intonuit,
Te Deum laudamus obstupet uterque parens, filium
erecta manu digitis micantem, crebro ductu caput
scabentem, et erectis cruribus insolito annisu

gradus molientem. Pertentant inde parentum ta-
citam mentem nova gaudia: probant omnes oculis
Dei magnalia, et lacrymabili devotione pro me-
ritis sanctæ Helenæ attollunt gratiarum præconia.
Hujus gloriæ novitas Fratres latuit inservientes
matutinali Officio, usque dum, luce diei ampliata,
puer advocatur in experimentum receptæ sanitatis.
Mox Fratrum corda resurgunt velut de quodam
sepulchro mœroris, et Altissimum venerantes gra-
tiosi cantici modulatione, iterum et iterum intuenda
nequeunt expleri pueri visione.

40 Vix alicui diserto rhetoricæ artis sufficerent
argumenta ad tam generosæ diei insignia copiosius
laudum exequenda. Unde ipse olim imperitiæ meæ
judicium subire timeo, qui opus faciendorum vi-
rorum subdendum viribus impar et nullius momenti
stylo elingui aggredior. Verumtamen in hoc mihi
venia speratur, quod, etsi minus digne, hos tamen
piæ memoriæ titulos segnitia priorum postera ætas
non queretur obsolevisse. Si quis, aura purgata
mentis, opera Dei digne miretur, agnoscet hanc
diem tot suaveolenter virtutum odores habuisse,
quot veris temperie diversicolores florum redolent
gratiæ: et sicut detergo hiemis senio elementa
quadam genuina virtute arrident gratiori Phœbea
lampade, sic corda omnium juvenescebant quadam
pubescente lætitia; jucundo visu miraculorum ma-
gnifice delectata. Quis enim tantæ reginæ non to-
tas gaudii habenas effunderet, cui totus militabat
æther. Nam cum antea fere quindecim diebus
continuis aër hibernus deciduo imbre maduisset,
languentibus astris, in ipso festivæ lucis diluculo,
tanta serenitatis jocunditas arrisit, ut mox ab
exorto solis jubare discussis imbrium nebulis, in
favorem tantæ Imperatricis totam diem usque ad
vesperum vernali temperie dulcoraret, et ad gau-
dium tantæ visionis advenientes amica familiaritate
illiceret. Quam specialis dies tantæ Imperatricis!
quæ etiam ipsi muto elemento frænum imponit
tam imperiosæ legis. Certe credendum est, hac die
omnes cælicolas in ejus obsequio militasse, et
Christum sponsum suum nuptiale diadema sibi
imposuisse.

41 Convenerant itaque ad vices archiepiscopi
[Hugo Suessionensis] et Philippus Catalaunensis
episcopus. Et inter hos etiam affuerunt magna
normæ monachalis luminaria, scilicet Burchardus
abbas sancti Basoli, et Petrus abbas Orbacensis,
et Rodolphus abbas sancti Theodorici, et Lambertus
abbas sancti Petri de monte Catalaunensi, et Phi-
lippus abbas Resbacensis. Sæcularis vero potentiæ
affuit Stephanus Comes palatii, et uxor ejus Ade-
laidis filia Guillelmi regis Anglorum, et filia
Philippi regis Francorum Constantia, uxor Comitis
Trecasinensis Hugonis, fratris ejusdem Stephani,
et Dudo vicecomes Marogiensis, et aliæ innumera-
biles personæ satis spectabiles in suo genere, quas
dicere supersedi. Specialis gloria Matris totius im-
perii, quos olim ab ortu suo Romanæ vires multo
sanguine subegerant, nunc Christi sacramento
juratos, solemnem sibi celebrare triumphum im-
perabat. O corona insuperabilis victoriæ, quam
tibi Altumvillare imponit! Jocunda ostensio tuæ
Reginæ.

42 Omnipotens Verbum Dei Filius, qui suis
ait Apostolis, sine me nihil potestis facere, hanc
diem sua mirabili administravit dispositione. Con-
sules enim, qua hora sanctissimam glebam
oporteret transferri, inspiratione Dei omnes una-
nimi consensu aspirant, ut prius a domno Hu-
gone

VIII.
mira aeris
serenitas :

F
IX.
personæ il-
lustres
translationem
sua
præsentia
cohonebant :

X.
cujus solen-
nitas descri-
bitur.

Ex variis
documentis.

A gone episcopo Dominicæ redemptionis mysterium celebraretur, et sic initiatis absoluta expletione divini Officii, digniore devotione meritum accresceret ad tam pium opus digne exequendum. Quod ut factum est, piæ gravitatis Fratris electi sunt, qui lipsanum tam gloriosæ glebæ ad locum usque translationis, qui Montiscola dicitur, evererunt. Inter eundum agebat pompa tantæ Imperatricis, ante et retro et altrinsecus millia populorum, qui digna ovatione jubilos canerent in triumpho suæ exaltationis. Conscensis itaque pontibus trabalis machinæ, quæ ad recipiendos ecclesiasticos gradus et sæculares potentatus, ut dictum est, compacta erat, deponitur theca sanctorum pignorum super eminentius tabulatum, quod ideo altiori compage trabium desuper præeminebat, ut quaquaversum adstantibus diffusior specula sufficeret. Verum arrectis omnium animis ad tam piæ devotionis studium, celebratur letania cum effusione digna fletuum, qua finita, et pro rei inceptæ negotio ad populum sermone habito, aperitur

B cum summa veneratione urna argenteæ arcæ, quæ revera in se pretiosius illo manna continebat, quod cælitus sibi in cibos pluisset * quadraginta annos carnalis Israël gloriatur. Deinde sanctos cineres thurifero odore respergentes, indiculum ab intus extraximus, in quo scriptum legimus : CORPUS SANCTÆ HELENÆ REGINÆ MATRIS CONSTANTINI, SINE CAPITULO k. Quod etiam a Comitissa Adelaïde, uxore Stephani Comitum palatini, lectum, et cæteris ejusdem potentia personis ipsa indice est interpretatum.

* Mabill.
placuisse

k

xi.
Corpus alteri thecæ
includitur :
cæcus et
claudus
sanantur,
l

43 Suspensis igitur omnibus in expectatione tantæ rei, produximus sanctissimum corporis thesaurum obrizo et smaragdo pretiosorem : quod ab intus carbaso candido involutum est, et a foris brandeo l Ibera ferrugine depicto. Hæc tam regii corporis gleba adhuc magnificentia imperialis vernat gratia, quæ pistico balsami aromate delibuta, totius corruptelæ, ut dignum est, sibi dividit injuriam. Micat electro purior, vitro clarior, lacte candidior : testatique sunt nobis quidam veritatis amici, se fragrantia mirificæ suavitatis respersos, quamdiu morosa ostensione crudæ incredulitati totius Franciæ consulitur, et callosa garrientium obstinatio diutino comprobationis visu retunditur. Deinde satis digna admirationis

C veneratione ab omnibus diu salutata, in alio novo vase, in quo nunc est, ipsius beatæ Reginæ ab episcopis reconduntur membra. Nec mora, et ecce in ipso momento transpositionis, comprobatur argumentum divinæ præsentia, cujus meriti hic tractantur ossa : siquidem inter tot copiosæ plebis millia, duo pauperes advenerant proventæ ætatis ; quorum alter divina castigatione jam triennio cæcutierat ; alter, nervorum destitutus valetudine, dextro crure incurvo claudicabat. Qui tantæ Imperatricis mira pietate visitati, uno momento diversæ salutis diversa recipiunt remedia

non immo-
res bene-
ficii.

44 Deo, ait, gratias alter, quod in triennii curriculo cassis luce orbibus, tandem per meritum sanctæ Helenæ aspirat jucundum jubar Phœbæi currus. Alter vero aliquantis, pro morosa ostensione, nervorum solutus, En inquit, beatæ Reginæ obtentu directo crure diu negatos molior passus. Procedit uterque in argumentum redditæ sanitatis, et ascendentes machinam erectæ molis, libitinam sanctæ Imperatricis diu exosculando nequeunt expleri. O quam pulchra rerum spectacula hæc votiva dies tibi, Altivillare, exhibet ! Hodie genialibus tuæ Reginæ dulcoraris deliciis. Hodie

nuptiali ejus diademate, variis gemmarum radiis texto, redimiris. Hodie dulci epithalamio, in miraculorum multiplici plausu jocundaris. Hæc dies tripudii ab origine mundi a Deo tibi præordinata : provisione ejus nunc te magnifica odoris fragrantia mulcet, et jugum irrisionis, quod tibi imposuerat incredulorum pervicacia, computrescit a facie divini olei..... [quoniam] potentia tuæ Imperatricis jam substravit tibi omne supercilium æmulæ frontis.

45 Certificati itaque omnes signorum attestatione fundunt lacrymas gaudiis plenas. Nulla umquam rerum pompa gratiorem duxit triumphum. Hinc clerus lætos ducens choros, Deo reboat cantici laudes in excelso : et hinc laicalis frequentia plaudens manibus jubilat in voce exultationis. Finita vero gratiarum actione, operæ pretium rati sumus, convenire Stephanum Comitum palatii, ut ipse vir patriciæ dignitatis tale donum voveret tantæ Imperatrici, quod non cederet honori. Ad hoc vir prudens, ut semper erat benevolus, justæ petitioni requirit, quid commodius sibi dari gauderet ecclesia. Et ut didicit, quod in hoc res ecclesiæ proficeret, si publicis commeatum mercimoniis nundinas banniret m, communicato consilio cum uxore fratris sui Hugonis, Comitum Tre-casinensis, Constantia filia, regis Francorum, et cum fratre Philippo Catalaunensi episcopo, qui jure patrimonii participes erant in Comitatu, edicto legitimi banni mercatum sexta feria inibi fieri deinceps indixit, in hoc quoque sibi assentiente Dudone vicecomite Marogiense. Et ut rata stipulatione hæc fieret constitutio, omnibus in manus imponentibus delegatur sanctæ Helenæ jure perpetuo.

46 His feliciter compositis, dignum probavimus alio salutis munere populum coronare. Una siquidem argentea theca ab olim usque nunc sanctorum martyris Polycarpi et Helenæ reginæ corpora felici sinu receperat. Verum, ut dignum erat, acta translatione solempni sanctæ imperatricis Helenæ, placuit quoque, ut ossa n sancti martyris Polycarpi, collegæ sancti Sebastiani, in publicum proferremus, ut tanti patrocinii thesaurum nos etiam habere comprobaremus. Consignatur omnis plebs tanti martyris et sacerdotis benedictione, adorans sanctos cineres, pia cordis salutatur devotione. Tantorum privilegio San- F
ctorum Altivillarensem ecclesiam sublevare, totus Francorum admiratur orbis, et hanc diem acclamat promeruisse famam æternæ laudis. Vere hæc dies quotannis tibi, Altivillare, memorialis, quæ sicut duorum Apostolorum Simonis et Judæ martyrio toti mundo est dedicata, ita tibi exaltatione duorum patronorum tuorum martyris Polycarpi, et sanctæ imperatricis Helenæ est votiva. Jam vero completa totius Officii devotione, triumphali plausu ad sedem ecclesiæ lipsana Sanctorum referuntur. Etenim inter redeundum major accrevit exultatio, quod evidentibus signis manifestata lux veritatis a cordibus omnium populerat noctem incredulitatis, et nulli licebat ignorare, quod probaverant oculis. Capitulum xiv cum hoc titulo, Quod non vacat a mysterio, quod Sanctorum ossa levata sunt hora diei sexta ; ac capitulum xv, Quod malignus spiritus semper perditione humani generis gaudeat, et prius læsis sensibus sibi totum hominem vendicat, prætermittimus.

47 Fuit vir quidam Balduinus nomine de urbe Tornaco o, qui hoc ordine apud nos sexto die post translationem sanctæ Helenæ venit. Dum memoriam.

xii.
Nundinæ
Altivilla-
rensibus
concessæ.E
mxiii.
S. Polycar-
pus et S.
Helenæ
Altivilla-
rensium pa-
troni.
nxvi.
Vir quidam
lunaticus

EX VARIIS
DOCUMENTIS.
P

riam sancti Leonardi p invisere vellet, et infirmitatis suæ curationem ab eo posceret, Stephanum Comitem palatii (de quo supra diximus) obvium habuit: a quo requisitus, quis esset, vel quo iret, aut qualiter tantæ pestilentiae infortunio adductus esset, infelicitatis suæ tragœdiam ita adorsus est: Indigena, inquit, Tornacensis territorii Sanctorum frequento ecclesias, ut eorum suffragante patrocinio consequar a Deo libertatem hujus captivitatis, quam hoc modo, fallente diabolo, incurri. Communicato semine cum quodam vicino meo, agellum colueram; mense vero Augusto appropriante, cum jam prope messis flavesceret, et panis inopia me urgeret, anxius vicinum conveni, ut æquata sorte communem culturam secaremus. Ille damnum futurum maturæ segetis præcavens, opportunum tempus maturitatis se expectare respondit. Sic mihi negata facultate colligendi amplius in die, angebar egestate familiaris rei. Cum multa volventi tandem male concepta hæc animo sententia sedit. Ingressus agrum cum asino in festiva nocte sancti Christophori martyris, angustiam meæ necessitudinis Sanctorum præferebam religioni, et furtum, in scio partecipe, nocturna falce arvum commune demetebam. Nec mora, et, ecce, ira Dei desuper in dominum et in animal, quod adduxeram, gravi fulmine desæviit: contracta enim compage nervorum asinus dirigit, et prodigioso monstro omnes circumquaque perterrit. At ego infelix in terram corruì, multiplici genere dolorum plexus. Surgunt mihi in collo altrinsecus duæ strumæ ulcerum, et dira sanie putredinis prope assistentes infestant. Æger anhelitus aërem fatigat, caput incessabili cardine rotatur, brachia jugi motu tremiscunt, crebris suspiriis pulsantur illa, dissiliunt femora, franguntur crura, crudescit in me fera rabies inimici, et in novilunio ut fera pascitur morsibus meis. Heu! quam surda aure mors vota mea despicias, et ingratas vitæ moras mihi protrahis!

convalescit:

48 Ad hæc Comes illi pie benignus ingemiscens, Hos duos, inquit, denarios ob viaticum tolle, et Altivillare petens, missum ex meo nomine te dices, ad exposcendam opem sanctæ Helenæ. Certus habeto spem salutis: quod ejus meritis cæcus vidisset et claudus resiliisset, meis probavi oculis. Hac accepta confortatione, ingressus erat vespertina hora hospitium peregrinorum. Stuperes hominem omni officio corporis destitutum, videres caput portentoso motu rotari, alieno officio pasci, potari: dolores eum præ nimio impetu vertiginis semesis morsibus fœdare, et assidue potus effusione aspergi. Verumtamen illa nocte paulo remissius requiescens, sequenti die, qui in sabbatum illuxit, post ortum solis matutinus se agebat ad ecclesiam. Vix ulla credet ætas, quam miserabilis facies hominis apparebat. Certe ut est humanæ naturæ conditio, alia dulcior, alia paulo asperior; quidam fugiebant venientem alii pie gemeabant diri spectaculi miseram sortem. Recumbit ante gradus cancelli, et pro questu lacrymosi cordis ita dulcem Reginam sibi amicat: O, inquit, beata Helena, mater imperii, regina totius Romani orbis, relectrix Dominicæ crucis, inducias vel hodie, inducias vel hodie. Mira res! Vix hæc ediderat, et, ecce, caput in altum supinans, imprimis pravo sudore circa collum respergitur: dehinc mira stabilitate se immobilem miratur. O beata meritorum efficacia quam expers est moræ in exhibitione salutis! Attoniti visione tanti beneficii velut rapti in extasi

paulo hæsimus: deinde mirantes gyrare hominem, D se redditum sibi, magnæ auctoritatis testimonio probamus. O plenas gaudiis lacrymas, quas tibi, Christe, fundimus, dum tibi pio pectine cordis dulcem cantici melodiam in organo vocis tympanizamus, et illi de justitia diabolicæ captivitatis erepto congaudere habemus! O miraculum celebre omnibus sæculis numquam simili spectaculo visum! Alteratur nova figura hominis, et antea cognoscentibus se vicinis in stuporem se offert peregrinæ novitatis, et cum omnes recognoscit, miratur etiam a progenitoribus ut alienigena non recognosci.

49 Hanc diem nobis Regina nostra dedicavit duabus coronis beneficiorum, et ante se lucere jussit duobus candelabris sanitatum. Vespertina enim hora Dominicæ noctis quidam pauper de villa Trecuncio advenit, attollens vehiculo uxorem nomine Emelinam. Hæc dimidio anno nullam curam domesticis negotiis adhibuerat, quod nervis obrigescentibus dextri cruris contracta officium gradiendi amiserat: quæ licet modica censu, sed magnanimis fide, ut porticum ecclesiæ ingressa est, miro Dei favore opem meruit sanctæ Helenæ. Nam labiis silens, et pio corde nomen sanctæ Helenæ reginæ salutans, cœpit tentando, calce terram figere: et hoc morosa resolutione nervorum iterum et iterum conata, tandem inopina pedis firmitate aram veneratur, et, ut pauper illa Euangelii mulier, exiguo quadrante ærarium sanctæ Imperatricis ditat. Geminavit nobis lætitiā matutini miraculi executio hujus vespertini: hæc etenim die nostra illustris Regina Deo omnipotenti ecclesiam suam gemino gratiarum holocausto voluit solemnizare: sicut legifer Vates mane et vespere gemina sacrificii oblatione sacerdotem divinis aspectibus jussit assistere. Felix Altivillarensis ecclesia, felicibus auspiciis suæ Patronæ feliciter delectata, tunc meruit dicere cum Propheeta: Vespere et mane narrabo et annuntiabo. Et iterum: In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam laudationes tibi.

50 Parum est mihi de finitimis dicere; libet etiam attestari prædicabilem opem nostræ Patronæ et in exteris nationibus respersam. Regina totius Romani orbis ut olim æqua lance justitiæ omnem sibi subjectum hominem pacificavit; ita nunc quoque ubique terrarum ut domina suos agnoscens, pia exauditione salutis omnibus subvenit. In Lotharingia castellum est celebris potentiae, quod Horum dicitur. Huic quædam villa adjacet dicta Amecina, quam rusticus quidam, Joannes nomine, incolebat, filium annorum plus minusve duodecim habens. Huic Dei potestas, cujus leges tremit natura, et cujus judicia abyssus multa, loquendi facultatem subtraxerat. Qui cum jam triennium in hujus silentii infortunio duxisset pater eum unice amans piæ devotionis voto se obligavit, quod Altumvillare cum illo memoriam sanctæ imperatricis Helenæ suppliciter expeteret, et congruo suæ paupertatis munere eam honoraret, si ejus favore taciturnitatis vinculo solveretur. O Dei summi magnifica dignatio! qui, ne quis diffidat, Sanctorum suorum ubique vivere patrocina magna quoque prædicandæ virtutis efficacia eos ibi commendat, ubi pia solummodo nominis eorum fit recordatio. Ecce enim pauperem pii voti.... benigne approbat, et ut filio ejus manum indulgentiæ porrigat, jam dignum judicat, sicut olim Centurionem, ut puerum ejus paralyticum absolveret.

51 Insecuto itaque unius noctis interstitio fe-
licem sanantur.

xvii.
mulieris
crus contra-
ctum,

E

xviii.
puer item
mulus

F

A licem diem felici gaudio Deus rexit parentibus pueri, et meritis sanctæ Helenæ desiderium eorum adimplevit. Surgit enim infans e stratis cum organo solutæ vocis, et præsentiam sanctæ Reginæ sibi affuisse digno loquendi officio contestatur. Parentes inexplebili gaudio jocundantur, et reverentia tanti præconii miro fervore circumquaque celebratur. Igitur nono die post translationem beatæ nostræ Patronæ Altvillare genitor ingreditur, ut sponsionis suæ votum solvat, filio sibi comite in argumentum divinæ misericordiæ. Deinde fusa prece, et juxta modum suæ possibilitatis data oblatione, animos sanctæ congregationis lætificat nuntio inopinæ relationis, et sanctam Reginam ut novum sidus illuxisse toti Lotharingiæ, præsentem miraculo comprobatur loquentis filii. *Sequitur in nostro apographo capitulum XIX: Quod sicut lex Euangelium in figura præcessit, ita et antiqui sua comparatione, præfiguraverunt modernos sub gratia. Sed parallelismum hunc non transcribimus. Fini etiam hujus narrationis subnectuntur versus aliquot heroici metri. Post quos referuntur miracula duo. Alterum quidem, De muliere cæca meritis S. Helenæ illuminata in quarta hebdomada Quadragesimalis jejunii. Alterum vero, Item de puella cæca feria tertia Pentecostes lumini reddita. De quibus dicetur infra.*

ANNOTATA.

a Anno Christi 1095 currebat a die 23 Maii annus 37 Philippi regis, sicut habetur apud Labbeum in Compendio chronologico ad istum annum; quo etiam consuli potest Pagi in Critica Baroniana num. 16.

b Reginoldus archiepiscopus, al. Rainaldus, hujus nominis I, sedit ab anno 1085 usque ad 1096, prout notant Sammarthani tomo I Gallix Christianæ; ubi plura de illo dicuntur pag. 508 et sequentibus. Verum cum his non cohærent ea, quæ scribit Labbeus paullo ante citatus ad annum 1095, ubi affirmat, archiepiscopum istum Atrebatum tunc vita functum die 21 Januarii, ac Manassem ei successisse. Marlotus tomo 2 lib. 2, cap. 3 Metropolis Remensis eundem quidem mortis locum ac diem designat; sed annum

C 1096.

c Philippus ille episcopus, de Champagne dictus, ponitur apud Sammarthanos tom 2 Gallix Christianæ pag. 504, ac dicitur Catalaunensem obtinuisse sedem anno 1093.

d Mons sanctæ Mariæ, est ille, ni fallor, locus, qui in mappa Blaviana Insulæ Franciæ vocatur Gallice Mont N. Dame, ac milliaribus aliquot distat ab urbe Suessionensi Campaniam versus.

e Urbanus videlicet PP. II.

f In illo concilio Philippus rex Francorum anno 1095 excommunicatur, postquam ei in concilio Placentino concessæ fuerant induciæ in causa incestarum nuptiarum cum Bertrada. Adiri possunt Baronius et Pagi ad istum annum, nec non Labbeus tomo 10 Conciliorum a col. 500.

g Cabillonum, notissima Gallix urbs est ad Ararim fluvium, vulgo Challon, vel Challon sur Saone; de qua pluribus agit Adrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 109.

h Electus est anno 1092, mortuus 1103, secundum Sammarthanos tomo 3 Gallix Christianæ pag. 1049.

i Matrona, fluvius Gallix, la Marne vulgo indigenis, oritur in Campania provincia, et in vico Balisma, loco cui nomen Marmote, distante uno milliari ab urbe Lingonum in meridiem; deinde in septemtrionem tendens, Lingones rigat, Calvum montem, Joanvillam, fanum S. Desiderii, Victoriacum Francicum et Catalaunum urbes Campaniæ; uti et versus occasum Spernacum, Castrum Theodorici, Meldas et Latiniacum; tandemque aliquot auctus fluvii minoribus, ad pontem Carentonium Sequanæ miscetur duabus leucis supra Parisios in ortum, inquit Baudrandus. Ab aliis vocatur Materna, sicut licet videre apud Adrianum Valesium modo citatum.

k Sine capite. De quo, uti et de aliis membris consule superius allata § 3 num. 27.

l Brandeum est velum vel palla serica vel linthea, qua Divorum reliquiæ vel corpora involvi a Christianis solebant, ait Cangius in Glossario, ubi affert exempla.

m Bannire, et bannum varia significant, ut videre licet apud Cangium. Hic vero bannire esse idem, quod edicto publico sancire, constituere vel proclamare, colligo ex proxime hic sequentibus.

n De Sancti istius reliquiis dixi supra § 2, num. 18.

o Tornacum duplex assignat Baudrandus; alterum in Aquitania Gallix, et in Arminiaco tractu superiori, ad Arrosum amnem, in limite Bigerrensis Comitatus; alterum, urbem Gallobelgii notissimam. De hac suspicor hic agi, quæ utpote olim fuerit sub metropoli Remensi, in qua cænobium Altvillarensense.

p Puto hic agi de S. Leonardo, S. Remigii discipulo, de quo Martyrologium Romanum ad diem 6 Novembris. Mappa Blaviana diocesis Remensis in ipso urbis Remensis territorio ad fluvium Vidulam, vulgo la Vele, signat locum S. Lienart. An is sit, de quo hic sermo, an alius, affirmare nequeo. Major fortasse ei lux accedet ac melior, quando de S. Leonardo tractabitur dicto die.

F

GLORIA POSTUMA EX MIRACULIS.

§ I. Miracula ope Sanctæ in sua translatione in Galliam patrata seculo x.

Auctore Almanno monacho Altivillarensi,

E. Ms. Resbacensi hic edita.

Horum miraculorum auctor Almantius, seu Almannus, monachus Altivillarensis, qui vixit anno dcccxc juxta Trithemium prout nostro apographo apposuit propria manu noster Heribertus Rosweyodus, uti et ista: Ex Ms. Resbacensi, studio Nicolai Belfortii. Ad Almannum quod attinet; consule quæ antea in Commentario prævio § 14, et in Gloria posthuma superius § 1 de illo sunt præmissa. Nicolaus autem ille Belfortius non dubito quin sit idem, de quo mentio jam pridem facta est apud nos tomo II Januarii ad diem xx ejusdem mensis pag. 262, in monasterio, prout ibi dicitur, S. Joannis de Vinea Suesione Canonicus Regularis. De Resbacensi (Rebais) monasterio in Gallia non procul a Matrona fluvio, in diocesi Meldensi et saltu Brigensi, meminimus tomo I Februarii, die VI pag. 817. Dictum exemplar dispescitur in capita duo supra viginti: quorum loco nos pauciora substituimus, antiquo tamen numero ad marginem retento. Consuetam vero fuisse illam historiam prælegi cœnobitis Altivillarensibus, videtur erui ex his verbis in ejusdem fine num. 75 apud nos: Ea itaque nocte, qua in crastinum die natalis ejus, Sanctæ videlicet nostræ, recitari primo habebant coram fratribus hæc quæ de ipsa nostro labore collecta sunt etc. Hæc habebam, lector, de quibus te præmonendum censui. Consule etiam Annotata mea. Rei autem gestæ narratio ita sonat: cujus, secundum nostram novam partitionem, en tibi

PARS PRIMA

Miracula, quæ cum circa sacrum corpus, tum in aliis per illud sospitatis contingere.

CAP. I.
Corpus S.
Helena le-
vari nequit,
et quare:
* al. Per
omnia san-
ctissima al-
mi vigoris
a
b

Romam vigoris sanctissima * imperatrix Helena (Domino Deo plagæ occidentali favente) secundum se egressa, mansionem secundam habuit in sylva, quæ ab incolis illius loci vocitatur Sudria a. Ut autem tertia lux gelidam cælo dimovit umbram, qui ejus comitatu gaudere meruerant, [cernentes solem rerum colores referre] itinerantium more, cœperunt sagmaria b sternere, et abeundi studio sua componere; usque dum archicustos ejus Teutgisus nomine reverteretur: qui ex quadam necessitativa causa non aderat præsens. Ante suarum ergo rerum quisquillas, unus cetero-

rum, cui prædictus jusserat custos, marguaritum * al. mar-
pretiosum levare gestiebat in asellum: sed quamvis omni niteretur conamine, beatissimum tamen corpus manebat immobile. Res mira! Omnino alma pretiosi decoris membra [penitus] moveri nequiverunt toto labore hominis fortioris: quæ diebus retro consumptis duobus ipsi asello superposita et deposita fuerunt manu prædicti custodis longe viribus inferioris. Adhæc levandi avidus, stupore confusus, timore perterritus [simulque admirationi deditus] magistrum adiit: Helenam sanctam a Roma longius venire nolle inquit; et ut celeriter sine mora * abeant, hortari contendit. At ille verba nuntii secum versans, et, quid facto opus sit, timido corde tractitans, ubi beatissima Constantini Genitrix quiescebat, concito gradu pervenit: diuque eam intuens, tandem pavidus strinxit, et sine [ulla] reluctance asino imposuit. Qua de re cunctis [qui eam sequebantur] reddita quidem lætitia (quia, quod minime speraverant, eam ferebant) admiratione vero incrementata *, quia, quid res vellet al. incer-
[omnimodis] ignorabant, avido calle cœperunt iter ta
carpere *. Denique, confitente ipso, qui eam non al. arripe-
valuit movere a loco, repertum est [a custode presbytero, nomine Theutgiso] quod nocturno pollutus fuerit [in] somnio. Tunc laus et honor altithrono re Ast
Deo, vincenti æternitate seculorum secula, in suo perpetuo regno. Amen.

F 54 Porro autem avidiori calle viam terentes, devenerunt ad superbissimum fluvium, cui est Taro c
vocabulum: quod tantæ glomerationis et celeritatis solvitur impetu, ut si magnæ quantitatis lapidis in eum projectus fuerit, ita turbine velocissimo portetur, ut vix natura compellente queat ad fundum venire. Igitur cum pavore non minimo, intuentes superbas minas aquæ, deliberabant nullatenus illac transire: cum subito asinus, quem sedebat ligni vitæ altissima Detectrix, sine cunctatione aliqua, fluvium est ingressus: ac si magni præconii dixisset nostra Helena: Quid titubatis? Quid mirisonas undas pavetis? Quam sequimini per solum, prosequimini et in latices minitantium fluminum. Sed omnes vicit pavor: unus enim astantium tentandi causa mittens hastam, nullo modo tenere potuit vel paululum rectam. Præfatus autem provisor, acerrimo transfixus dolore, æstimabat enimvero, frustra stellam cælo micantem, tali vertice absorberi posse, post illam tantum ex ripa pedes dimisit, simul ac certus, quod, si pedem paulisper a solo submoveret, dicto citius in præceps eum fortissima volubilitas aquæ devolveret. Ita eo lachrymabiliter suspenso, et in limite hujus vitæ præsentis, sua et
omni

II.
per rapidis-
simum flu-
vium Ta-
rum mirabi-
liter deve-
hitur:
c

* cum
A omnium, quique littore stabant, deliberatione flexo; alter asinus, qui ad ripam stabat, ultro intrans amnem juxta ejus * cominus stetit, cui superincumbens, jam enim collisiones undarum ferebat, usque ad Sanctam pervenit. O rem mirationi deditam! Alternantes conglobationes aquae ab imis vadis refusa verticem (sicut erat incumbens asino) pulsabant prolongati presbyteri, et non perveniebant vel usque ad latera alterius asini, cui insederat constantissima Parens herois Constantini. Sic ipsa duce, tumidosque flatus fluminis refranante, quod nullus videntium credere poterat, presbyter et asini ex superbo flumine exierunt salvi. Reliquus vero populus, ad publicum, quod inde terno aberat milliaro, transmeant vadam, laudantes super hoc omnipotentem Dominum.

III.
puella quædam in lap-
su sospita-
tur;
d
55 Taliter lampade signorum viam illustrans, perlata est, immo portavit sequentes se, usque ad nobilissimum montium montem Jovis d. Quam ascendentem dum quædam puella nimium credulo, et, nisi ipsa foret, mortali sequeretur gressu, ex arctissima semita, scopulis angustiae septa,

B paucillum deviato calle in præceps miserabiliter ruit. Proh dolor! ex altitudine montis nimia ceu globus volvebatur ad ima: non jam amplius quam dimidiæ debitor vitæ; cum ad voces plebis, unanimiter Dei auxilium supplicantis, adfuit suffragium virtutiferæ Helenæ. Statim enim ut inchoaverunt ab imis præcordiis voces emittere, cælum clamore pulsare et intonando terque quaterque dicere, Sancta Helena adjuva, S. Helena adjuva; puerpera, quæ ante ita rotabatur proclivio montis, ut vix videri oculis posset, immobilis hæsit prærupto solo: quousque, qui eam viderant ultra, nec mortuam putabant, fasciolas suas gratanter miserunt, et ad se incolumem, nec ullam ex casu molestiam habentem mirifice retraxerunt, Dominoque gratias egerunt; qui meritis gloriosissimæ Helenæ, sic eis reddidit sanam ut nec quod ceciderit sentiret, et usque prope descendit montis, post suam sanatricem, immo resuscitatricem rediiva curreret. Ad hæc insignia universa plebs excitatio reddita, devotius et hilarius eam prosequi cœpit.

IV.
uli et alius,
qui corpus
Sanctæ fere-
bat,
C 56 Postquam vero jam descendentes, ad strictiorem pervenerunt semitam, dextra lævaque spe mortis circumdatam; quidam vassallus nomine Otinus, miraculis prædictis devotior factus, venerationi ejus operam impendere sedulus curavit. Nam ex caballo suo, cui eam jam dudum asino ablata commiserat ferendam, timens lapsum equi, quem semitella minabatur, deposuit, suosque humeros pretiosissimo ponderi veneranter supposuit: sicque ingressus et semitæ discrimen, suam gestans, ut non multo post claruit, gestatricem. Nam postea ex angustissimo diverticulo, pede graviter lapso, miserabiliter corruit. Qui interim, quanto letifer casus minabatur necem, tanto ardentius moribundus brachiis aliam strangebatur Reginam: et oculos vix cælo dirigens, ceu mors imminens admonebat, totus precabatur, ut ab ea, quam prius portaverat, portaretur. Populus itaque, quod ultra vitales minime ille carperet auras, quamquam magnitudine periculi diffusus, tamen virtutum retro visis miraculis, spe erectus est. Cumque voces in cælum cœpit emittere, dicens, Sancta Helena, S. Helena succurre; nomine, quod ora cunctorum tonabant, annuente, equus, quo dudum Beatissima sederat, suum casum pro nihilo ducens, anteriores tendit pedes, intraque ipsos strictissime homi-

nem est amplexus, sicuti ipse Deo charissima amplexabatur membra; sicque eum, ne proclivio laberetur montis, tamdiu tenuit, usque dum ex monasterio S. Petri e, quod ad radicem montis situm est, homines clamore excitati, sursum currerent, auxilium ferre parati.

57 Qui ut viderunt equum, se despecto, homini ferre solatium; huic admiratione multa, qui quondam formaverat verba, comparaverunt asellum. Tunc securibus, lanceis, et machæis crispata glacie, ne solito deluderet nitentium juvare vestigia, unum suorum, qui et hominem ligaret funibus, et equum a servitio exueret, demiserunt: sicque cum sanctissimo corpore retraxerunt ad se sanum hominem, qui ceciderat, pariterque cum eo, qui descenderat, adiutorem sonipedem. Dic jam, o natura, ubi sunt tuæ leges post talia, quæ Christus mundo meritis Sanctorum suorum inserit, miracula? cui est cum Patre altithrono simulque Flamine sancto laus et honor in secula seculorum. Ipse me sine aliquo erroris fuco permittat exarare cetera, per inclytæ Helenæ gloriosa præsidia.

E Compellebat vero quemdam comitem nomine Astaldum, pariterque abstractum a morte, Otinum (locus [erat] quo tendebant) transcenso monte viam mutare, sanctamque Helenam relinquere: quod et facerent, nisi prædicta miracula retraxissent: his etenim afflati sinum penitus diviserunt, et iter, quo Beatissima tendebat, summa cum devotione tenuerunt.

58 His itaque miraculorum figuris itinere levato, gaudentes et psallentes super his, quæ insolito viderant, intra Lingonicos fines, ad portum scilicet, cui nomen est Osvia f pervenerunt; eamque in basilicam sancti Munibundi g perportaverunt. Aliger autem rumor, nedum ipsam villam, omnem Lingonicam implet parochiam, advenisse scilicet totius orbis quondam dominatricem Helenam; ejusque qualitatem non cessat notificare, cum ex defosso totius cosmi * pretiosissimo imperialiter thesauro, tum pariter ex virtutibus supra fassis *, et ipsius meritis infra missis admirabiliter e cælo. Ad istius ergo potentis gloriosissimum decus quædam femina manibus repens, officia pedum genibus implens, ecclesiam est lachrymabiliter ingressa. Cernere enim erat eam ita morbo vetusto contractam, ut pedes miserabiliter hærent, vultibusque incurva caducis, solam despectaret tellurem. Ligneis ergo advecta pedibus venit: gestamen, in quo multæ venerationis membra ferebantur, tremula tetigit: moxque, revocatis membris, in priscum componitur usum, ut ne signa quidem præteritæ infirmitatis investigari possent.

59 Ex non modico ergo dolore calcaneorum ad proprium locum invite remeantium, inconditas alte cœpit emittere voces. Ad cujus ululatum propius commanentes, concite cucurrerunt: et, quod numquam credere potuerant, pedibus rectam stare cernentes, manusque a servitio pedum liberas intuentes, glorificaverunt Deum. Miratur mulier altum cæli apicem: stupescit solum incognitis plantis calcare: contremiscit manus proprium officium frequentare. Admiratur universa plebs virtutiferum corpus Helenæ ab ipsa in crastinum ex ecclesia deportari, Benedictus Deus proclamantes, qui facit mirabilia magna solus per B. Helenam, tristes morborum non cessantem effugare pestes: ut adhuc, qui viderunt, maximeque presbyter, cujus relatione didici, quod scribo, existunt testes.

e
et equus
bajulus sa-
cri corporis

v.
Contracta

f
g

* i. e. mundi, Græce κόσμου.
* an. supra-fatis?

sanatur.

A. ALMANNO.

VI.
Paralytico
redditur
usus mem-
brorum ;

60 Ex illo igitur loco unius solis itinere nostra progressa Helena, insequente noctis articulo, insigni refulsit miraculo. Quidam enim homo sic paralyti dissolutus erat sexennio, ut omnium artuum funditus careret subsidio : membraque propriis deserta officiis, mortis sub imagine viva jacerent in lectulo. Ergo fama signorum hortatus per conjugem suam, Beatissimæ linteamen misit in munere, simulque ipsum, quo quotidie armaretur, gladium. Ut autem ad ipsam parva perlata sunt munuscula; remisit simul et Gloriosissima omnium illi membrorum officia, noxiæ dissolutionis torsione fugata, antequam missa rediret ad eum femina.

VII.
Cæcæ puellæ
visus.

61 Hoc insigne salutis ut audivit puellula cæca ab utero matris, pervenit ducta alieno lumine; ubi virtutiferam Reginam agnoverat esse. Cujus dum feretrum tetigit, in mediis tenebris lux aperta refulsit, quem numquam viderat, intuetur solem : laudansque et tripudians, suam die crastino prosequitur Illuminatricem, ipsa propriis oculis sua legens vestigia, quæ ante paululum alienis ad ipsam fuerat tracta h.

ANNOTATA.

a Sutrium antiquissima *Thusciæ* civitas... Nominis originem a frumento esse scribit Annius, nempe a *σῖτος*, quod frumentum significat, et tris, quo triplicem aristas, compositum : quoniam tribus aristas pro symbolo ac insigni utatur... Livius Sutrium multis in locis nominat, præsertim cum Hetruriæ claustrum ob loci naturam, et belli adversus Hetruscos gerendi opportunitatem appellat; pauloque post Camillum, audita Sutriorum defectione, militi edixisse ait, ut annonam tridui secum in iter deferret, quo celeritati profectionis adversus Sutrios obesse posset nihil. Hinc et Plautinum est adagium, ut, qui dierum aliquot annonam secum deserunt, ire Sutrium dicantur... Parum hac ætate frequentatur, cavernis undique topo, cui insidet, incisus cinctum; prout videre licet apud Leandrum Albertum in *Descriptione Italiæ*.

b Sagma est, quo asinis, mulis, equis tergum sternitur, ne ab onere lædantur; quæ jumenta hic sagmaria dici videntur. Ita Bollandus noster in notis Ms. ad hæc miracula. Consule Glossarium Cangii.

c Leander Albertus paullo ante citatus, inter ea quæ scribit de Lombardia Cispadana, Transito, ait, Parmæ ostio Tari succedit amnis... Oritur Apennino juxta Zaze, ac intervallo P. M. V. ab urbe Parma fluens, hic in Padum se exonerat.

d Mons Jovis. Proxime allatus Leander Albertus hæc observat agens de Lombardia Transpadana: Constat... Alpes has juxta fauces, ubi Augusta Prætoria, veteres appellavisse Graias et Pœninas, nimirum Augustæ dextra Pœninas, quæ nunc Mons Major D. Bernardi, et item Mons Jovis, læva Graias, quæ Mons Minor D. Bernardi, itemque Columna Jovis, dicuntur.

e Quodnam et quale hic indicetur monasterium non est mihi promptum dicere; erit fortasse his, qui huic locorum tractui sunt viciniore. Idem si dictum de situ determinando presse villæ Avergæ et Fellesie, quæ inferius occurrunt. De Felleisia tamen videri possunt, quæ dabo infra in Annotatis ad partem 3 lit. g.

f Flodoardus: In vicum qui vocatur Osismus. In territorio Lingonensi (Lingones urbs notissima est in Campania Galliæ sita, quæ vulgo Lan gres

dicitur) reperio locum Oisame. An is, an alius de quo hic sermo est?

g Flodoardus Winebaldi. Bollandus in Mss. posthumis hunc esse opinatur, qui 18 Decembris colitur, SS. Willibaldi et Walburgis frater. De S. Willibaldo actum est apud nos die VII Julii, tom. 2 a pag. 485.

h Quæ in hac parte prima superius a num. 53 referuntur, usque ad Tunc laus etc. exclusive, habentur etiam in apographo nostro e Ms. S. Martini cap. 24 hoc titulo: Incipiunt miracula, quæ mirifice ostendit Deus per suffragia beatæ Helenæ matris Constantini imperatoris, in ejus translatione. E quo exemplari, ad nostrum aliud, quod hic damus, collato, depromptæ sunt variæ lectiones, et supplementa uncinis inclusa usque ad Tunc laus.

PARS SECUNDA.

Omnigena alia mala per S. Helenæ corpus sanata.

His ita gestis, plebeia turba Dominum laudans, Amicam Sponsi virtutum plenam intonans, Kyrie eleison proclamando sydera pulsans, avidiori remo viam sulcans, in villam, quæ vulgari nomine Averga vocatur, cum domina nostra tandem ingreditur Helena. Nec mora; obviam ei venit muta, manuum officio penitus privata. Cerneret eam ita miserabiliter ægotam, ut nec, quid faceret, flagitare posset muta, nec ipsa ori cibum ferre valeret manibus contracta. Et ista mirabiliter est concurata.

63 A prænominata autem exiens villa in proximam, nomine, Fallesiam ingressa est: pariterque mutorum, cæcorum, surdorum, paralyticorum, claudorumque sanitas cum illa: sicuti ipsa interpellante et Domino adjuvante indicabunt sequentia. Nam ut in ecclesia ejus beatæ memoriæ posita fuerunt membra; cunctis, qui aderant, divina per ipsam refulsere miracula. Quidam enim intrans homo, multo jam tempore lunaticus, simul ac cecidit, spiritu muto graviter vexatus, acsi penitus occubisset mortuus. Tota ergo ecclesia super hoc stupori dedita, ore sedulo, ut tantum casum hominis [ita etiam docuisset] a sanctam vocitabat Helenam: cum, ecce, dicto citius valetudo omnibus membris hominis adfuit, et sanissimus ille redditus, longo in reliquum tempore incolumis vixit, præterita infirmitate privatus. Sit hinc benedictus Deus!

64 In ipsa autem villa quidam homo morbo miserabilis, tria in grabato deduxerat lustra, tanta ægrotatione absorptus, ut, carne putrefacta, viginti tria ex corpore ejus ceciderint ossa. Quem ceu omnimodis confractum in gestatorio proximi componentem, fama signorum ducti ad basilicam deportarunt, ubi virtutes magnæ Constantii sponsi dilecta dispensabat Helena: non tamen ullo modo sanitatem posse recipere credentes, morbi magnitudine seducti. O rem miram, o rem forsitan aliquibus audituris incredulam? Ex lectulo, quo advectus fuerat, conabatur surgere, qui intra xv annorum curricula, in aliud latus non fuerat versus propria virtute. Quod qui cum adduxerant multo stupore intuentes, et, propter morbi longitudinem et gravedinem, conamen illud pro nihilo ducentes, tandem, quid vellet facere, interrogaverunt. At ille virtute quidem afflatus

VIII.
Muta et usu
manuum
privata,IX.
lunaticus,

F

X.
alius miser-
rimo morbo
afflictus,

A afflatus beatissimæ Helenæ, sed adhuc inanito ag-
gravatus corpore, ut levaretur flagitabat obnixe.
Tunc qui eum asportaverant, hoc sine divino
numine non esse cognoscentes, statim eum non
jam ex toto, sed ex parte juvantes erexerunt.
Et, ecce, a feretro Mediatricis odor salutis al-
latus naribus cicatricis, ita ægroti omnia soli-
data sunt membra, ut nulla priscae infirmitatis
invenirent vestigia: firmiterque deinceps calcans
dudum incognitum solum, qui allatus fuerat vi-
ribus alienis, ad sua lætanter reversus est propriis:
vectorem suum grata mercede revexit, univer-
sasque adjacentes provincias ad laudandum Domi-
num excitavit.

x1.
clauda ex
utero ma-
tris,

65 Non multo post cujusdam nomine Hade-
rici filia, nomine Bava, genibus repens, mani-
bus ligneos pedes tenens, odore signorum affla-
ta fuit: quam ex utero matris suæ claudam co-
ram omni clero nostra Helena fecit gressu ince-
dere recto: et usque hodie, comite vita, in ci-
vitate Durocorderum Rhemorum b sanctimonia-
lis est, ab omni ruga veterinosæ infirmitatis pe-
nitens exuta. Qui non credit, quod fuerit clau-
da, ipsius potest cognoscere verbis, quantam
B in se virtutem beatissimæ nostræ Reginæ fuerit
experta.

xii.
alia paraly-
si dissoluta,

66 In ipso etiam temporis articulo, rumor
virtutum quamdam traxit feminam ad sanitatis
dispensatricem Helenam: quæ paralyti dissoluta,
linguæ funditus amiserat munera, pariterque de-
missis nervis languida manus dextræ dependebant
vinculo. Quæ ut venit, et pro desiderio reci-
piendi sanitatem allatus linteolus Sanctissimæ fe-
retum tetigit; confestim sanæ redierunt munia
linguæ: viget dextra firmato robore, obstructo
gravi pondere palmæ, quod multis annis depen-
derat inutile. Veneremur ergo tantæ felicitatis
vel salutis decus insigne; per quod nobis tanta
Christi monstrantur miracula, per quod ligno vi-
tæ detecto diaboli calcantur figmenta, per quod
prophetiæ complentur oracula, per quod freno
filii regis insignito hostium proturbantur jacula,
ipsumque omni in prælio comitatur triumphalis
victoria c. Benedictus ergo Trinitas Deus in se-
cula.

xiii.
surdus a
nativitate,
d

67 Ignicomus interea sol fundens in terris ro-
seum jubar, exturbatorem mortis revehebat diem d,
qui culmen alti nominis a dominante Domino
trahit: et, ecce, quidam a matris utero surdus,
C vervecem sanctissimæ Reginæ adducebat in mu-
nere: et, ut Missarum inchoata sunt solemnia,
ecclesiam est ingressus. Ut ventum est ad Euan-
gelium, meritis Helenæ surdas aures penetrat so-
nus vocis aëriæ, statimque, Evangelio perlecto,
viva cœpit voce clamare, se numquam, nisi tunc,
Evangelium audisse, et Deo gratias vociferando,
clamore basilicam omnem implere. Hæc universi
perpendentes, Dominum unanimiter glorificaverunt,
qui per suam Helenam, virtutum miraculis propriam
decorabat ecclesiam.

xiv.
puer pericu-
lose agro-
tus,

68 Quidam homo nomine Hadericus, non ille,
cujus supra mentionem fecimus, trimum primo-
genitum habebat filium, cujus tenerrimis mem-
bris ita inæqualitas infusa erat corporis, ut quin-
tus jam exactus fuerit dies, ex quo lac, quod
solum adhuc habebat cibum, minime traxisset
ex matris uberibus. Tristatur pater, haud minus
mater, cernentes mori, quem necdum plene co-
gnoverant vivere. Inter hæc præ doloris magni-
tudine, quid facerent, multa volventes, ut nostram
super hoc adirent Helenam compelluntur reliquo-
rum signorum pennigera fama. Igitur genitor con-
Augusti Tomus III.

cito gradu, ubi sanctissima almi corporis quiesce-
bat gleba, perrexit, diu salutem filii oravit; do-
num vovit, et ad propria rediit. Puerum ergo, qui
quinque jejunaverat dies, lætanti et incolumem
reperit: et quod ipsa hora, qua ad cryptam Beatis-
simæ salutem ejus flagitavit, lac trahere cœpisset,
invenit, omnipotentique Deo gratias egit, qui, quod
nullo modo speraverat, unicum filii primogeniti
amorem reddidit, qui usque hodie genitori super-
stes, vita fruitur hæres.

69 Accumulentur paginæ miracula, quæ ab
iis, qui interfuere, veridica sunt relatione com-
perta. Quidam Trevir homo omnium membro-
rum ita erat privatus officio, ut nullo modo mo-
veri posset e lecto, nisi aliquo vectus gestatorio.
Aligera autem excitatus fama virtutum, vehi se
fecit post Beatissimæ corpus salutiferum, usque
in Fallesiam, ex finibus Treverorum. Qui reddi-
tus* sanitati per gloriosissimæ Reginæ merita ite-
rum retraxerunt sua multo jam tempore relata fa-
cinora, Itaque per septem vices omnium mem-
brorum soliditatem Helenæ suffragiis mirabiliter
adeptus; totidem vicibus, desideriis prementibus
carnis, miserabiliter est contractus: quia, ut ipse
tandem prodidit, vicesimus jam vertebatur annus,
ex quo non fuerat confessus. Hortantibus itaque
qui prædicta cernebant insignia, confitetur jam
tandem diu celata peccamina. Haud mora: red-
ditur confesso sanitas permansura: sicque qui æ-
ger flebilis fuerat adfectus, ad propria gaudens
revertitur sanus. Hinc laude et gloria benedicendus
Deus, dum polus in sua sphaera significos custodierit
cursus.

xv.
paralyticus
malæ vitæ
sæpe rela-
psus; item
corpus inu-
tile mulie-
ris; item
cæca curan-
tur.
* quem red-
ditum

Nec illud silentio tegendum, quod soror jam
non semel prædicti bajuli e, dextrum latus cor-
poris sine ullo usu gestabat inutile pondus, reso-
lutaque membra suis officiis deserta, et langu-
das compages illa in parte pendentes dimissis ner-
vis. Quæ ut delata est ad basilicam, in qua vir-
tutinoma quiescebat Helena, ab ejus feretro sa-
lutis odor egressus infirmo corpori proprios red-
didit usus: sicque prædicta muliercula suis læta-
tur incedere plantis, quæ illata in ecclesiam fuerat
viribus alienis.

xvi.
e

Circa illud tempus mulier cæca, rumore si-
gnorum audito, ad eam tracta est: quam quia
ingens presserat somnus, ob hoc suus dimittere
eam satagebat maritus. Ut sol ergo cœpit se reddere
terris, ingreditur ecclesiam, munus acceptura F
salutis. Nec mora, id est hora tertia, lumen expulsis
tenebris recipit, universa, quæ aderat, admirante
familia, sicque nullo ducente, gratanter rediit ad
propria f.

xvii.

ANNOTATA.

a *Evanidos characteres nostri apographi ita restituere conatus sum.*

b *Durocorderum sive Durocortorum Remo-
rum nomine vocatur ipsa metropolis Remensis.
Vide plura apud Adrianum Valesium in Notitia
Galliarum.*

c *De clavo Dominicæ passionis, quem S. Helena
misit ad filium Constantinum, e quo frenum confi-
cijussum, consule meum Commentarium prævium
§ 9 in initio.*

d *Resurrectionis videlicet Dominicæ quantum
ego quidem intelligo.*

e *Teutgisum intelligere videtur, qui sacras
S. Helenæ reliquias Roma detulit, et de quo supra
§ 2.*

f *Flodoardus lib. 2 Historiæ ecclesiæ Remen-*

A. ALMANNO. *sis cap. 8 superiora miracula, quæ ex Almanno protulimus, in Compendium contraxit.*

PARS TERTIA.

Inter varios sacri corporis competitores prævaluit cœnobium Altivillarense; ejusdem elogia; devotio; mira piscatio Sanctæ meritis attributa.

xviii.
Dum contenditur de corpore Sanctæ, Deo favente, ad cœnobium Altivillarense deferretur:

Ab hinc qualiter ad nobilissimum Altumvillarense cœnobium, Domino favente, fuerit illata, ordiatur textus. Fama tantæ nobilitatis a Femina ut circumadjacentes provincias longe lateque cœpit irradiare, tantumque thesaurum Romæ furatum, et in Fallesia fore reconditum, nuntiare; hi, in quorum fundo erat posita, attentius custodierunt, et ne deinde vellet recedere, ei monasterium sanctimonialium ex rebus et filiabus suis devota mente voverunt. Ast alii, et

xix.
loci istius prærogativæ
* i. e. secundum etymon suum

B præcipue Rhemenses, ut tantum habere possent thesaurum, omni se labori dederunt: sed omnipotens Deus, qui hunc in multis mirifice elegit locum, huic destinavit tam pretiosi ponderis margaritum. Multis enim (uti ipse nobis presbyter referre solebat) ut eam haberent, e diverso pugnantes, et usque ad mortem certare cupientibus, ac præcipue, ut dictum est, Rhemensibus, sole liquidius patet, Domini, et suum velle fuisse, ut veniret ad cœnobium Altovillarense; de cujus loci situ et nomine pauca libet hic inserere.

C 71 Præsignum namque muneris cælestis eum intra glossam * sui vocabuli staturum, permansurumque prævidentes, Altumvillare vocitarunt: altum, inquam, et revera alto nomine quidem, sed plus officio; nomine non literali sed mystico, in sphaeraque sydereâ ei perpetim fovendo. O vera hujus nominis spiritalis etymologia ab altitudine, quod mensuræ nomen est, mystice dicta! In alto enim speculationis theoricæ nulla ei cellarum est prima; latitudine charitatis nulli est ipsa secunda; profunditate sophiæ divinæ scilicet et humanæ etiam Athenis prælata; si adversa contigerint, patienter sustinendo, longa. Sed enim vere etiam liberaliter Altumvillare nuncupatur, diverso vernante decore, more gemmarum. Hinc enim frondium coma sylvestris simul, atque multiplices arborum fruges, Illinc placet uberrima tellus; istinc virentia prata graminibus; hinc hortorum odoriferi flores; hinc vinearum abundant botriones *b*, quique turgentibus gemmis lucentibus rutilant in Falernis *c*. Talis est prædicti loci cespes, tam melliflua *, tam grata, tam suavis, tam jucunda,

b
c
* i. tam melliflua etc.
laudentur.

D 72 Nec transierim quod decoratur Matrona, immo plus decoris ex eo accipit Materna *d* illa in parte lætior unda. Taliter divinitus est conditum Altumvillarense castrum; in quo astant in acie nobilia castra Dei, ubi sperantes, et, pro desiderio paradisi gementes lachrymas rorantibus oculis, non erunt gemendi in ultricibus flammis. Nec transierim, quod vulgo Altumvillare vocatur sedulo; et quam bene. Alt *e* namque Teudisco, vetulus more dicitur nostro. Agonizantes enim in ejus gymnasio, relinquunt distortum iter infantiae, et callem impatientem fræni adolescentiæ,

et ambulant* tramite recto vias prudentiæ, colloque assueto disciplinæ bajulant Domini jugum suave et leve. Salve, salve mons, mons re nulli tertius, Oliveto secundus, et, ut fabulis poetarum in laudem tui utar, excedens de terris; justitia in te fixit extrema vestigia. Quid plura? Si nomen haberes, Roma tota fuisses. Hinc ex tua, cælitus missa secundum Deum et seculum dignitate pater præluere, quod numquam dimittet tua in fundamento mensuratrix columba *f*, exterminari pullos tuos a milvo ave raptrice et sordida. Hæc de nobilissimi loci aptissimo nomine paucis sint dicta, Ad intermissa paululum nostra tenuis revertatur penula.

E 73 Interea, ceu jam dictum est, aliger rumor multiplici populos sermone replens, occidentalia sola circumiens, jamque tandem caput inter nubila condens. Belgicæ secundæ nobilissimam Durocorderum Rhemorum ingreditur parochiam, nuntians inventricem ligni vitæ Helenam, eois arcibus furatam, et in pagum Vanciæcum * *g* in villam jam dictam Fallesiam fore advectam. Quod audientes Rhemenses, pariterque Altumvillareses, non credunt fieri posse ullo modo, ut Roma privaretur, Francia decoraretur thesauro. Quidam etiam asserebant, mausoleo ejus Hierosolymam gaudere, non Romam; donec Historiæ ecclesiasticæ tripartito libro *h* revoluta, tam pretiosum soma *i* reperiuntur, Romæ fuisse repositum; hanc vere furatam, et non aliam; sed ipsam Helenam Constantini imperatoris matrem, omnipotens Trinitas Deus, postquam hunc locum est ingressa, suis dignatus est ostendere famulis, supplicatus tri-duano jejuniis, et consultus vulgari suo judicio aquæ. Ergo tantus in fundo Vanciaco comperitus * fore thesaurus, cerneret certare Remenses, simulque non minus laborare Altumvillareses, et omnes, quicumque audierant, ejus sitire præsentiam. Hinc pugnabat Pardulus Rhemorum prætor; hinc instabat Hernieus Altumvillaresium procurator: Carolus autem imperator *k*, cum famam audisset, quod in Altumvillare S. Helena deportata diceretur, nullo modo credere voluit. Unde convocans episcopum ipsius civitatis, cum abbatibus et viris religiosis in ipso monasterio voluit judicium publicum fieri, utrum monachi *F* verum dicerent, an falsa proferrent. Judicaverunt itaque non aliter esse credendum, nisi monachus isdem, qui eam ad nos as portaverat, manifestum judicium fecisset, et in calidam aquam toto corpore nudatus intraret. Sed ut Deus rei veritatem manifestius panderet, ita hunc inter fervidas aquas conservavit illæsum, sicut et ab ipso mendacio, quod dicebatur, noverat incorruptum *l*.

G 74 Cum autem pro hominum peccatis plurima regna Deus traderet in manus Northmanorum, et ecclesias incenderent, ac monasteria vastarent *m*; voluerunt monachi Altumvillareses omnia ecclesiastica ornamenta in urbem *n* deportare; sed, superimminente pagana gente, omnia relinquentes, vix per fugam erepti, solas animas salvare cupientes, a minimis usque ad maxima, cuncta perdidērunt, exceptis tantummodo corporibus Sanctorum, et reliquiis eorum, neque calice neque etiam candelabro, vel multis aliis ornamentis ex omni cœnobio remanentibus. Omnia quoque monasteria et servorum Dei habitacula igne consumpserunt, ac deinde per plurima tempora desolatus locus semper ad majorem devenit desolationem. Neque fuit, qui pro Dei amore, et

S. Petri

xx.
Veritas corporis confirmatur,

* forte legendum, Vanciæcum

* f. comperitus dum foret

xxi.
illudque, grassante Normannorum vastatione, alio defertur

A S. Petri Apostoli miseretur loco et subveniret, quoniam tam honorabilis ad tantam declinaret inopiam. Et sicut tunc, ita et nunc, quod est et fit lamentabile. Sed omnes, qui cum Christo cupiunt gaudere, intercedant, quatenus ad statum pristinum eum reducere dignetur Trinitas Deus. Amen.

xxii. *Piscis intro
modo captus*

p ** al. vano-
que*

B ** al. divinis
laudibus*

75 Præterea non incongruum nobis visum est huic opusculo ad laudem B. Helenæ subnectere, quod meritis ejus o credimus contigisse. Ea itaque nocte, qua in crastinum die natalis ejus recitari primo habebant coram Fratribus hæc, quæ de ipsa nostro labore collecta sunt; piscatores Fratrum, uti expediebat, nocte in piscando p laborabant. Jam vero totam noctem pene frustra consumpserant, varioque * labore semetipsos fatigabant. Cumque eos jam tæderet laboris, et nihil se proficere putarent in reliquum noctis; eorum quidam manus tendentes, tedium fatigationis suæ in S. Helenam retorserunt, dicentes: O S. Helena, quid deinceps acturi sumus? Ecce, totam noctem in vacuum duximus. Num hodie sine munere piscium ad monasterium redire habemus? Numquid Fratres, tua sancta solemnia laudibus * extollentes, immunes erunt laboris nostri? Ista igitur conquerentes, pariterque iis verbis animos et spem recuperantes, confestim cum impetu rete gurgiti submiserunt. Cum repente piscis magnus, quem esocem q Latino sermone vocamus, meritis S. Helenæ præparatus, rete insiliit, simulque cum eo et alter non multo minor ejusdem retis laqueo patrios cursus sibi denegatos sensit.

ad invoc-
tionem S.
Helenæ

76 Miro autem modo cum a piscatoribus aqua extraheretur, subito ille minor piscis, ut sensit suam nuditatem, omnem fortitudinem adhibuit, scissoque reti, saltu magno se recepit in aquam. Ejus prædatores valde tristes cœpere queruli vocem dare clamantes: Heu! Domina S. Helena, quid faciemus nunc? Cur nobis, quod petivimus ostendisti, et illud tutum tuis famulis non servasti? Ut ergo virtus sanctissimæ Reginae etiam plenius in hoc declararetur, dum adhuc ipsi talia clamitarent, idem piscis majorem saltum dans relinquendo aquam, ad quam prius fugerat repetendo eam, rete adusque pervenit, et cum feritate quadam ora aperiens, funem superiorem, cui rete hærebat, morsu apprehendit, ipsique, quousque a piscatoribus caperetur, dependit *. Igitur non est dubium, per merita S. Helenæ ipsum ibi adfuisse, qui Petro piscanti, totamque noctem sine captura consumptam plangenti adfuit; cui gratias indefesse agere debemus, per quem tantis patrociniis suorum electorum nos foveri sentimus: qui vivit et regnat cum Patre, Spirituque sancto ante secula, et in omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Nobilissima fuit Sancta conjugio videlicet et imperatoria dignitate; non autem genere, sicut tamen supra in meo Commentario prævio num. 13 volebat Almannus hujus historiæ auctor, prout hic iterum velle videtur.

b Quod Botryo, botryonis (Græce βοτρυς) idem hic sit, quod βοτρυς botrus, id est, uva, racemus, colligo ex sensu; tametsi pro conditio racemo accipiatur apud Vossium in Etymologico linguæ Latinæ.

c Falernum, vinum nobile, dicitur a Falerno agro in Campania Italiæ.

d Materna; idem quod Matrona. Vide Annotata ad § 5 lit. i.

e All Germanice idem est, quod vetus, vel senex.

f Flodoardus in Historia ecclesiæ Remensis lib. 2 cap. 7 de S. Nivardo hæc narrat: Quadam vero die veniens de villa Spernaco, simul comitante secum... abbate Berchario, visum sibi est, transito flumine, debere paululum requiescere: sicque caput in sinum sedentis reclinans Bercharii. obdormivit, et visum vidit, scilicet columbam locum sylvæ circumire, et in fago quadam post hanc circuitationem resedissee. Idque tertio columbam videt eandem egisse, tumque cælos petisse etc. Idem præsul (Nivardus videlicet) succidi sylvam jubens, in honore S. Petri et omnium Apostolorum ibi construxit ecclesiam, et ubi resedissee columbam viderat, altare instituit, collectisque servis Dei monasterium ordinavit Allivillarense. Oppidi Spernacensis seu Sparnacensis situm vide infra in Annotatis ad classem tertiam miraculorum lit. g.

g Vonceiacum vel Vanciæcum, et villam Falesiam hinc colligo vel in eodem fere fuisse loco, vel saltem aliam ab alia non longe remotam. Ex his vero Durocordorum Remorum ingreditur parochiam, seu, ut ego quidem interpretor, territorium deduco priora duo nominata loca, si non in eodem territorio, saltem in Campania, et in via, qua ex Italia redux Tetgisus, sacri corporis portitor, direxerit suum iter territorium Remense versus, sita fuisse. Forte tamen designatur Vassiacum, de quo agit Adrianus Valesius, Vulgo Vassy, cui propinquus est locus Puteolus, vulgo Puisie.. Vassiacum autem est oppidum ad Blesam amnem, qui in Matronam devolvitur, (la Blaise) cujus Blesæ fit mentio in libro miraculorum S. Bercharii, sicut observat idem auctor.

h In Tripartita lib. 2 cap. 18 dicitur solum Hierosolymis ad filium rediisse, et cum lætitia transisse a seculo. Rectius consuluissent Eusebium lib. 3 de Vita Constantini cap. 46, et librum de Munificentia Constantini etc., uti observat Bollandus in notis posthumis ad hunc locum. Adeat præterea lector meum Commentarium prævium § II.

i Id est, corpus, Græce σῶμα

k Id vel post aliquot annos factum, vel certe per anticipationem hic appellatur Carolus Calvus imperator, qui anno demum MCCCLXXV post Ludovicum Lotharii filium imperator est factus, inquit Bollandus in notis posthumis Mss.

l Translationis historiam, corporis hodiernæ Sanctæ probationes, ac vindicias præmisi superius.

m Variæ eorum in Gallia grassationes seculo nono medio ac deinceps sunt ex historicis notissimæ.

n Remensem intelligo. Duas varias lectiones, quas num. 75 ad marginem vides, accepi ex alio nostro exemplari. Vide supra num. 18.

o In alio nostro Ms. additur, Domino largiente.

p Flodoardus miram hanc piscationem contractius refert lib. 2 cap. 8, eamque dicit accidisse in Materna (id est Matrona) flumine.

q Esocem Plinius lib. 9 cap. 15 scribit præcipua magnitudine reperiri. Surlus, Colvenerius, alique salmonem interpretantur, quem quidam quasi exossem dici volunt. At de salmone agit idem Plinius, et suo nomine appellat. Gesnerus lib. 4, et Ulysses Aldrovandus lib. 4 et 5 de piscibus, Lucium vult esse. Ita Bollandus in notis posthumis. Quibus

A. ALMANNO. *bus adjungo ista e Marloto in Metropolis Remensis historia lib. 3 cap. 25* : Porro esocis vel exocis sulmo * dictus, piscis marinus est, et ossibus caret (de quo Severus Sulpitius lib. 3 Dialogorum De virtutibus S. Martini cap. 13) semelque gustata aqua dulci fluvii, quem subire contingit, vix umquam in mare regreditur. Unde mirum non est, si in Matrona juxta Altvillare cœnobium inventus sit. *Verum quidquid sit de ista inventione; miro tamen modo, ut hic proxime sequitur, ille minor piscis captus est.*

* f. salmo

§ II. Miracula cum a S. Helena, tum ab aliis Altvillarensium Patronis facta seculo XI, auctore anonymo, e codice Altvillarensi.

B

SECTIO PRIMA.

Præmonito
lectore de
hac narra-
tione, da-
tur ejusdem
apogra-
phum.

Apographum habemus hoc titulo prænotatum : Incipit præfatio miraculorum, quæ Dominus noster Jesus Christus ostendere dignatus est per merita Sanctorum in Altvillarensi ecclesia quiescentium. *Præfatio sic incipit* : Sanctorum miraculo quoties ad memoriam revocat infirmitas humana, et divina exinde collaudantur magnalia etc. quæ brevitate gratia omittimus. *Sequitur deinde narratio miraculorum, e quibus statueram primo ea dumtaxat excerpere, quæ ad S. Helenam peculiariter spectant; verum, mutato postea consilio, censui typis committendum totius narrationis contextum; quia Sancta nostra cum una sit e dictis Patronis, partem etiam simul illis habet in miraculis. Auctor narrationis est anonymus. Ea vero, quæ in eadem referuntur, unde et a quo fuerint transcripta, notatum lego post finem nostri ecgraphi his verbis* : Fideliter exscripta, et ex Ms. monasterii Altvillarensis per me D. Rupertum Reginaldum, videlicet anno MDCLXIX in Maio, sicut apposuit noster Papebrochius.

C 78 *Pauculis hisce prænotatis, en tibi, lector, ipsam anonymi narrationem, per cujus decursum nonnullas etiam notationes invenies, elucidationi ejusdem congruentes. Nos illam divisimus in sectiones duas, ac numeros sequentes. Sic sonat* : Igitur anno ab Incarnatione Domini millesimo quadragesimo octavo, Indictione prima, Henrico autem rege regni Francorum gubernacula administrante, et Widone a archipræsule pontificali Remorum cathedræ præsidente, gesta sunt miracula, memoria cunctorum dignissima, a præfatis Sanctis in monasterio nuncupato Altvillare, quæ præsentī relatione piis bonorum auribus decrevi enarrare, prout meæ parvitati fuerit possibile.

Franciam
depascente,

* f. profere-
ndos

79 *Erat ea tempestate non solum per omnem Remensem provinciam, verum et in plerisque Franciæ partibus tanta aëris terræque ariditas, ut a nonnullis mortalibus, siccitatis, quæ contigit sub Helia propheta annis tribus et mensibus sex, arbitrarentur immo timerentur rediisse tempora. Aër quippe pluviales imbres funditus negaverat; tellus vero ad perferendos * fructus segetum, vinearum, arborum cæterorumque proventuum nullis humoribus irrigata, satis superque pigra jacebat : quæ tamen*

utraque elementa peccatis hominum, et negligentis in Dei cultu exigentibus, divina, verum semper justissima omnipotentia clauserat, populumque prædictæ provinciæ fames dirissima, jugis inopia, cæterarumque rerum penuria miserabiliter atterebat.

80 *Nullum igitur aliud remedii genus videbatur ad tantam pestilentiam repellendam, divinamque animadversionem complacandam, quæ quotidie magis magisque in populum grassabatur, nisi quatenus jejuniis, vigiliis, letaniis, Sanctorumque supplicationibus atque eorum deportationibus propitiabiles Dei aures omnimodis pulsarentur. Quid plura? Pontificum, abbatum, clericorum, monachorum, gentisque totius provinciæ unanimi consilio decretum est, quatenus, ut dictum est, fierent Sanctorum deportationes; si quo modo exinde divina iracundia mitigari videret. Visum est etiam Deo devotissimis Fratribus cœnobitis videlicet Altvillarensibus, quoad exemplum vicinorum provincialium deportarentur corpora sanctorum Nivardi b, Polycarpi, Sindulphi, Madelupi, ac beatæ Helenæ Christianissimæ imperatricis, quæ apud ipsos cum magni honoris veneratione requiescere creduntur. Hoc autem ipsum placuit fieri quarta feria septimanæ, qua celebritas sanctæ Pentecostes habetur quotannis. Interea jam tempus advenerat, quo debent * prædictorum Sanctorum perferri atque deferri pretiosissima pignora. Verum quid miraculi contigerit nocte ipsa, quæ diem præcedebat indictæ Sanctorum deportationis, dignum memoratu arbitror esse imprimis.*

81 *Est consuetudo devotissima quorundam rusticorum villæ, quæ nuncupatur Alsuntia c, quatenus adveniente vespere prædictæ solemnitatis corpus sanctissimi confessoris Christi Sindulphi deferant extra fores monasterii, cum insigni processione et laudibus hymnidicis. Hæc autem illorum consuetudo inde descendit, quoniam præfatus sanctissimus vir, in eadem villa fertur reclusionem solitaria, vitæ suæ transegisse tempora: et quia apud ipsos inibi plurimis miraculorum insignibus floruit; idcirco jam dicti rustici deferunt ei omnibus annis obsequium suæ devotionis. Cum itaque, ut prælibatum est, beati Sindulphi corpus cum processione condigna deferretur ac referretur, erat ibi ipsa hora mulier quædam paupercula Adelaïdis vocitata, toto corpore satis miserabiliter contracta: quæ dum a Sancto prece intentissima suæ infirmitatis deposceret levamina, confestim incolumis surrexit omnibus membris sanissima. Quia vero jam nocte instante monachi ipsius cœnobii aliis curis erant intenti, interim factum in se miraculum contigit.*

82 *Postera autem die adveniens, et veritatem miraculi in se perpetrati coram omnibus pandens, grates innumeras Deo Sanctisque ejus ob recuperatam sanitatem suam reddidit, exultante omni populo et monachis cum laudibus hymnidicis, mixtis gaudio lacrymis: et ita levantes corpora Sanctorum, detulerunt ea in quoddam pratum satis amœnum ad radices ejusdem montis Altvillaris, secus ripam Maternæ fluminis situm: quo dum esset perventum, depositis in præparatis sedibus pignoribus Sanctorum, postulaverunt prædicti monachi quemdam seniore clericum urbis Remorum, nomine Adalbertum, qui sermonem faceret ad populum: aderat enim præmaxima multitudo plebis, quæ confluerat ex vicinis villis, urbibus atque castellis. Igitur ut præfatus senior adstantem populum admonere cœpit de contemptu vitiorum*

eu occasione

E

* f. deberent

levantur
corpora
c

F

sanctorum
Patronorum
Altvilla-
rensis mo-
nasterii,

A vitiorum sæculi præsentis, et adipiscenda gloria futuræ æternitatis, nec non et de gestis vitæ eorumdem Sanctorum atque miraculis, repente cum tonitru horribili turbo irruit venti vehementis, licet ipsa hora immensa existeret serenitas æris, ut monstraretur indicio evidenti, placere cuncta, quæ fiebant eisdem Sanctis, ipsorumque spiritualem adesse præsentiam cum suorum corporum reliquiis. Extemplo vero omnibus, qui aderant, exterritis, ut prædictus senior loquendi ad populum finem imposuit, subsecutum est insigne miraculum Sanctorum intercedentibus meritis.

comitanti-
bus miracu-
lis;

83 Aderat quippe tunc ibi una cum cætera multitudo plebis, puella quædam debilis, quæ se ipsam illo attraxerat cum ingenti conamine ex vicino oppido Marogilo, genuum reptatu manumque scabellulis. Nam, ut taceam cætera infirmitatis illius incommoda, ita eam divina potentia attriverat, ut adhæsis posterioribus calcaneis nullatenus quiret saltem aliqua in ambulando figere vestigia. Itaque post factum tonitruum, cum Sanctorum pignora de eo loco levarentur, ut ad monasterium referrentur, illico puella præfata, respiciente eam Sanctorum clementia, ab omni infirmitate sua incolumis elevatur a terra. Denique sublevatis eorum feretris, protinus separatis, imo cum sanguine diruptis a posterioribus calcaneis, puella in pedes constitit non sine magno admiramine plebis talia conspicientis. Etenim sanguis profluens ab ipsis posteriorum atque calcaneorum locis, testabatur, quam sit veneranda ac tremenda virtus divina in Sanctis: et sic cum maximo gaudio atque inenarrabili lætitia ad loca propria relata sunt pretiosissima Sanctorum pignora, ac deinceps ipsorum interveniente clementia omnium terræ proventuum affatim subsecuta sunt comoda.

ac deinde

84 Jungamus his et aliud miraculum, ex quo confutata erubescere queat cupiditas iniqua mortalium. Post præmissa miracula, quæ decurrente serie lectionis retulimus, homunculus quidam contractus ad monasterium, in quo Sanctorum pignora servantur, asello residens sese agebat tanta virtutum fama excitus. Cumque adesset jam... a suæ contractionis vinculo relaxatus, paulatim sanari cœperat miserrimus, clementi Sanctorum miseratione præventus. Jam itaque pene sanus adstabat; jamque incolumis repedabat; cum ecce stulta mens hominis, arbitrans sese nullatenus ex integro posse curari a Sanctis, nisi aliqua recompensatione muneris terreni, animal, cui sedebat ea vicissitudine illis vovit, ut, si sanus ab infirmitate recederet, asellum ad loca Sanctorum relinqueret. O stultorum omnium stultissimum! qui nequaquam fide promereri credidit divina beneficia, verum terrena, fallenti, perituraque pecunia. Nempe hoc verbum infelix mox ut ex suo ore protulit, confestim a pristinæ infirmitatis claudicatione retentus est, a qua penitus jam cœperat relaxari, sicque debilis remeans ad propria, manifestum cunctis dedit indicium, Sanctos Dei nullatenus ejus acceptasse munera, quæ perpendebant plena consistere cupiditate atque avaritia.

pluribus

85 At quidam ægrotus advenerat ad limina Sanctorum, cui sonitus tonitru fragorque decidentis fulguris ita abstulerant auditum, ut, ne quidem altius inclamatus, alicujus vocis perciperet sonum; cum hoc etiam incommoditate totius colli vigorem sic amiserat, ut illud ferre videretur reflexum super scapulas: qui cum... Sanctos Dei lacrymis ac precibus pulsaret continuis, tandem

pia eorum miseratione respectus, auditum integerrime recuperavit, collique vigorem pariter recepto, incolumis et gaudens ad propria remeavit.

A. ANONYMO.

86 Matrona quædam nobilis mulierem contractam, cui quotidiani victus stipendia ministrabat, ad eorumdem Sanctorum direxit loca, causa videlicet experiendi, utrum vera forent, quæ de ipsorum gestis inibi ferebantur virtutum miraculis: quæ confestim adducta ante Sanctorum pignora, pavimento loci toto corpore hærebat. Protinus ergo Sanctorum præventa miseratione cœpit paulatim erigi ab ipsa sua contractione. Cumque jam pene in pedes consisteret, quidam assistantium monachorum usus superflua levitate, cucurrit, et quam Sanctorum, potentissima virtus erigebat, tamquam miserando sustentare voluit; quod tamen eisdem Sanctis nequaquam complacuit, veluti mox ex subsequenti fine propatuit. Denique prædicta mulier iterum recontracta ad solum concidit, et Frater ille pro maxima infirmitate apprehensus, manibus aliorum delatus recessit, atque de ipsa ægritudine aliquanto tempore laboravit. Sic levitas præfati monachi et sibi dolorem infirmitatis attulit, et miserræ mulierculæ damnum ablata sanitatis intulit.

aliis

87 Eodem fere tempore Comes quidam præpotens ejusdem provinciæ, Theobaldus nomine, venatum perrexerat in silva eidem Altivillarensi cœnobio contigua: qui dispositis suorum ordinibus venatorum, laxatisque copulis canum, immanem aggressus est insequi cervum. Verum cum jam diei maxima pars præterisset, et cervum velocissimos cursus emittentem, saltusque inter silvarum devia opacissima dantem nullo modo capere vel consequi posset; tandem nimio latissitudinis tædio confectus, in hanc fidelissimæ vocis exclamationem prorupisse probatur: Sancti Dei, qui in Altivillarensi cœnobio requiescitis, pietatem vestræ bonitatis precibus exoro humillimis, ut, si certa credibiliaque sunt, quæ de vestris virtutibus feruntur a populis, nutu vestræ jussionis cervus iste agilis hæreat solo immobilis, ne nobis ulterius aliquod afferat tedium lassitudinis. Nam et vobis deinceps permanebo devotior, et loco vestro existam hoc signo fidelior. Dixerat, et dicto citius velocissimus constitit cervus, deinde actu tantæ virtutis, qui præsentibus erant, valde perterritis, captæque bestię sublato tergo, jam dictus Comes una cum sociis ad cœnobium properat Altivillarensis. Post ubi eo pervenit, quæ gesta fuerant, quoquo modo contigerant, fideliter ordine pandit. Sicque cōperto certissime ei loco Sanctorum præsentiam virtutemque inesse, ad propria jam fidelior recessit, exinde datis ibi cum cervino tergo quinquaginta nummorum solidis, pro gratiarum actione ac pro tanti beneficii recompensatione.

rebus mirabilibus

F

88 Nec dissimile illud exstitit, quod advenientes ad loca Sanctorum quidam peregrini, in prato, quod eidem monasterio subjacet, confidentes, volucres sunt contemplati, quas hairones d nuncupat locutio vulgaris. Inter quas etiam una residebat plumis candidior cæteris: de qua quidam ipsorum vianitum sic ait: O utinam propriis hæreret sedibus illa avis candida, nosque residens maneret, quousque captam deferremus eam ad Sanctorum Altivillarensium limina: quo dicto, citius cœperunt tendere gressus, quo residebat avis; cæterisque sibi coëssentibus ocius evolantibus, illa mansuetissime loco permansit: quam sumpsero viri magno admiramine pleni, ad cœnobium

apud Altivillarenses

d

A. ANONYMO. nobium deferentes, ut fuerant prælocuti. Longius hæc inibi tamquam domestica mansit, nusquam diffugiens irrecisis pennis. Taliter pius Sanctorum affectus novit audire devotas mentes etiam in supervacuis rebus. His ita relatis, pergamus enarrare cætera, quæ gessere Sancti, miracula.

secutis

89 Operæ pretium videtur miraculum scriptis tradere a præfatis Sanctis triplici gestum virtute. Exstitit quippe his, qui viderant ea tempestate, mirandum factu, nec non memorabile dictu. Denique pertracti fama virtutis egeni tres, loca Sanctorum fidentes expetierunt. Unus namque ipsorum visu carebat; alius linguæ affamina amiserat, tertius vero auditu privatus dolebat. Itaque pariter quotidie Sanctorum limina frequentabantur, atque ante ipsorum præsentiam continuis precibus hi tres ægroti poscebant dona salutis. Quid multa? Exacta hebdomada jam dies instabat Dominica; cumque in ipso lucis crepusculo Missæ peragerentur solemnia, prædicti infirmi hoc modo sospitatis recipere medicamina:

B Lumina cæcus ait contemplor clara diei:

Mutus ad hæc: Verum memoras, lux clarior instat.

Audio surdus ait clare, quæcumque refertis.

Quod videntes et audientes, qui tunc præsentibus aderant, populi, nimia admiratione perculsi, interno cordis gaudio repleti,

In laudes Christi conclamant vocibus altis.

Satisque gaudii illo die omni plebi attulit tantum miraculum, sub una hora ■ Sanctis triplici virtute patratum.

Quidam temere incredulus puni-
tur,

90 Nequaquam etiam illud arbitror silendum, qualiter temeritas incredulitatis cujusdam viri digno verbere coercita sit, ad correptionem videlicet eorum, qui sanctos Dei mira facientes ineptis sermonibus lacerare præsumunt. Vir quidam erat, pagi Sparnacensis indigena, qui audita fama virtutum, quæ a Sanctis gerebantur in cœnobio Altiwillarensi, in verba protervæ infidelitatis stultissime prorupit. Ait nempe nullatenus credibile sibi videri, quod populi ore ferebatur de gestis præfatorum Sanctorum miraculis. At vero infelix ubi eadem protulit verba, confestim graviter percussus est, subsequente ultione divina. Nam una cum verbo incredulitatis, os cervicis intra gutturi claustra ei insiliit; ita ut ulterius ne aliquod quidem verbum prævaleret effari.

C

ac deinde
misericor-
diam obti-
net.

71 Verum cum nimia doloris anxietate tenebatur, tandem pœna urgente in sese reversus, ubi animadvertit ob suæ infidelitatis culpam tam graviter se esse percussum, illico properanter perrexit ad præfatum monasterium; nec distulit pietas Sanctorum in hunc quoque monstrare potentiam virtutum. Denique dum condigna satisfactione culpam suam nutibus, quibus valebat, demonstraret, os cervicis a gutture resiliens ad locum suum regressum est, atque una cum virtute miraculi, ingens fluxus sanguinis cruori mixtus ab ejus ore exilivit: sicque exinde sospes ad propria remeans, vicinos quosque certiores de miraculis Sanctorum reddidit, pandens cunctis, qualiter ab eis ob suam infidelitatem primo fuerit percussus, dehinc, ut credidit, pia illorum miseratione saluti restitutus.

ANNOTATA.

a Guido de Chastillon I, Gervasii vicedomini Remensis, et Milonis domini de Castellione frater, anno 1034 admotus notatur archiepiscopatu Re-

mensi apud Sammarthanos tomo I Gallix Christianæ pag. 503; mortuus vero anno 1055; ibidem pag. 505.

b Nivardus 1 Septembris (de Polycarpo supra dictum est num. 18. (Sindulphus 20 Octobris; Madelupus 20 Decembris ad marginem nostri ecgraphi signantur a Papebrochio.

c Hujus loci determinatam presse suggerere notitiam non est mihi in promptu, nec ulterius eam quærere mihi est animus; cum pateat eundem locum situm fuisse, sicut ex ipso contextu colligitur, vel intra vel prope territorium Remense.

d Hairones, Gallice herons vel hairons. Animal hoc Latine ardia vel erodius dicitur. Volucris est aquatica ac silvestris, longo collo ac magno rostro, alto volatu, et pisce victitans. Inveniuntur quæ sint coloris albi nec non cinerei, ac crispata; uti observat Dictionarium Gallicum Trevoltianum anno 1704 editum.

SECTIO SECUNDA.

Alia prodigia ibidem facta.

E

Relatu cujusdam aurifabri didicimus miraculum, quod in se isdem hoc modo beatissimæ Helenæ meritis asserebat patratum. Casu quodam vir ille (dicebatur autem Eligius) dum quippiam exerceret operis, conciderat, fractoque crure satis miserabiliter nimio dolore affectus gemitabat. Percepta vero miraculorum fama, quæ a præfatis Sanctis pene quotidie gerebantur in Altiwillarensi cœnobio divina potentia, eo se omnium genere deferendum salubri consilio credidit, spem habens omnino, si perveniret, recuperandæ salutis. Tunc, contrito utcumque fasciis colligato crure, delatus est navali evectione per alveum fluminis Maternæ. Quo mox ut pervenit, littusque navim egressus contigit, quoniam gressum nullatenus quibat figere, ascensum montis superat unius aselli vectamine. Verum, jam pene medio emenso itinere, asellus, quem residebat vir, ipse totis offendere pedibus ad terram corruit cum suo sessore, nescio quid peccati miserum illum denuo impediens. Quid multa? Dolor dolori jungitur: os contritum iterum conteritur, fractura vetus denuo renovatur. Tantis ergo constrictus languoribus tandem in hanc vocem cum gemitu lacrymabili erupisse probatur:

Quidam
aurifaber a
fracto crure

F

93 O sancta Helena, clementissima domina, cæteri hominum ad te suæ salutis causa confugiant; et ego, infelicissimus omnium, dum ad te confugio ob recuperandæ sospitatis medicamina, gravia incurri peccatis meis, ut credo, exigentibus, discrimina. Ecce et cum uno dolore adstrictus tenebar, nunc vero gemino affectus sum, dum gressus molior ad tua veneranda limina. Noli itaque spernere, piissima, famulum deprecantem, nec deneges mihi salutis, quam cæteris exhibes, opem; sed converte ad me consuetam clementiæ tuæ lenitatem.

per invoc-
ationem

Sic lacrymans dixit, tandemque ad limina tendit.

Vectus amicorum brachiis utcumque suorum.

Quo perveniens lacrymas atque suspiria nequaquam reor scribenda, quibus suæ infirmitati conferri orabat salutis medicamina. Dehinc cum ad locum hospitis manibus aliorum delatus fuisset, dolore fessis artubus, grata soporis quies irrepsit, ut fieri asolet:

Jamque

A Jamque soporato visa est praelara Virago,
Ut matrona cluens, ingenti lumine candens,
Vestibus eximiis auro gemmis redimitis.

S. Helenæ
armum re-
cuperat
gressum.

94 Quæ cum lectulo assisteret ægrotantis, his
ad eum exorsa sermonibus infit: Nulla, ait,
mœstitia affectus doleas: nam deinceps ex hac
debilitate nullo modo aliqua patieris incommoda.
Remeanti siquidem luce crastina membris omni-
bus incolumis ad mea lætus properabis limina.
Hæc ubi ore sereno peroravit, suavissimis ac me-
dicinalibus manibus contriti cruris ossa contrec-
tavit, ac sic demum ab aspectu ejus evanuit. Dolor
omnis ab ægro extemplo recessit. Unde datur evi-
denti indicio intelligi, beatam Helenam in specie
et habitu matronali eidem apparuisse, quam pri-
us invocaverat specialiter in auxilium infirmitatis
propriæ. Tunc absque somno effectus præ gau-
dio, quæ proprius accumbebat, conjugem excitat
continuo, replicat visionem ex ordine: quam-
dam sibi narrat in habitu muliebri adstitisse, ta-
ctuque blandissimo manuum contriti crucis loca
contrectavisse, atque omnem doloris anxietatem
imperiosa voce depulisse. Quibus dictis ocus sur-
rexit, ecclesiæ limina grates redditurus expetiit
absque ullius tamen adminiculo sustentationis:
satisque miraculi attulit his, qui aderant, sanatio
tam subita, beatissima Helena medicante, patra-
ta. Cernebant quippe gressu firmissimo incedere,

* i. e. pridie

B quem postera die * contritum ac præ nimio dolore
pene exanimem meminerant se reliquisse. Sic præ-
dictus vir jam senior, remeans ad propria, cunctis,
qui interfuere miraculo, gaudia reliquit non mo-
dica.

Puella con-
tracta per
sanctos Pa-
trones,

95 Per idem etiam tempus geminæ puellæ ab
urbe Laudunensi ad Sanctorum Altivillarensium
pignora convenere, utræque miserando contractio-
nis genere detentæ. Licet enim venusto forent
aspectu, tamen inutiliter debilia membra gerere,
nec non humotenus trahere videbantur. Altera
illarum stipe alta B. Dei Genitricis; altera eleemo-
synis coaluerat sancti Baptistæ Joannis. Igitur dum
ad præfatorum Sanctorum limina unanimiter ten-
derent, ob recuperandæ salutis medicamina, bea-
ti Joannis vernacula alteram, quam prædiximus,
sociam suam paululum forte præcesserat: quæ
mox ut ecclesiæ fores attigit, fide impetrandi cor-
poris sospitatem promeruit, totisque membris,
Sanctorum pia miseratione medicante, illico con-
valuit. Post hæc subsequens altera jam pene me-
dium atrium penetraverat, cum, ecce, clamorem
populi auribus haurit. Deo Sanctisque ejus præconia
laudem referentis animo exultanti pro virtute per-
petrati miraculi. Comperta itaque, populo inti-
mante, comparis suæ incolumitate, confestum et
ipsa intentissima cordis supplicatione oculos ad
templum dirigens B. Helenam sic inclamitat lacry-
mabili voce:

altera item
per S. He-
lenam cu-
rantur.

96 Ecce, inquit, sanctissima Helena, terreni
imperii quondam imperatrix, ad te me dirigit
cælestis regni regina Dei Genitrix Maria, cujus
sum hactenus alta: non quasi impotens existat
circa meæ infirmitatis medicamina; verum quo
tuæ laudi famæque adrescat quidquid erga meam
debilitatem fueris operata. Quapropter me tuæ
committo clementiæ jam ubique a populis divul-
gatæ, quatenus meæ infirmitati opem tui me-
dicaminis digneris adhibere: vix eadem verba
peroraverat, et, ecce, cunctis, qui aderant, cer-
nentibus, cœpit paulatim erigi a contractione sui
corporis prædicta puella, beatæ Helenæ id operan-
te medicinali potentia. Nam solventibus sese
virtute divina artuum compagibus, plurimus ex-

inde sanguis effluere visus est. Sic itaque, populo
teste, incolumis surrexit, diutiusque inibi sustentata
ecclesiæ alimoniis, cum integra sospitate demorata
permansit.

A. ANONYMO.

97 Non videtur incongruum, et illud scripto
replicare miraculum, quod divina clementia suf-
fragantibus meritis eorumdem Sanctorum super
cujusdam mulieris debilia membra, quæ diceba-
tur Teutberga, dignata sit perpetrare præcipuum.
Hæc siquidem territorio Bononiensi a progenita,
castri, quod Lendis b nuncupatur, exstiterat indi-
gena: quam, veluti ipsa referente comperimus,
membris contractam omnibus in hanc lucem mater-
nus effuderat partus. Nulla tamen hic imputetur
Factori impossibilitas, qui conditæ a se materiei
membrorum denegarit officia, quamvis parentum
culpa hac in re aliquatenus suspicari prævaleat. Ut
enim de se ipso refert B. David: Omnis homo in
iniquitatibus concipitur, et in peccatis procreatur.
Utrum ergo genitorum culpis promerentibus id con-
tingerit, an inscrutabilis Dei præscientia ad sui ho-
norem nominis permiserit, sicuti et de illo cæco nato
series narrat Evangelicæ lectionis? Qualiter tamen
a præfatis Sanctis ad propalandam ipsorum glo-
riam, divina cooperante virtute, saluti ex integro
eadem mulier restituta sit, libet animo paucis dilu-
cidare scriptis.

Mulier im-
potens mem-
brorum a
nativitate

98 Igitur quaquaversum fama disseminante
præfatorum miracula Sanctorum, tandem fre-
quens opinio aures percellit Bononiensium acco-
larum: quo comperto mulier prælibata, quam
membrorum impotem natalitius dies ab ipso ortu
reddiderat, genitali solo progressa, Sanctorum,
Altovillari cœnobio quiescentium, omni cona-
mine tendit ad limina; quæritque suffragia; ibi-
que quippe congeniti doloris solamina, illic diu
optata sese reperturam sperabat debilitatis propriæ
medicamina. Quid multa? Emenso non modico
terrarum spatio, tandem Altivillarensi ingeritur
vico.

opem San-
ctorum con-
stanter im-
plorat,

Cœnobium properans, ac limina sacra subin-
trans

Effundit lacrymas terræ, seseque coæquat:

Marmoribus templi nunc oscula dulcia figit,

Nunc famulam memorat, spondens ingentia
vota

Si vigeat membris, referat si dona salutis,

Si, lux natalis sibimet quæcumque negavit,

Restituant Sancti solita pietate benigni.

F

99 Talibus itaque obsecrationibus, talibusque
votis pia Sanctorum die noctuque pulsabat visce-
ra, si quo modo tandem flecterentur ad necessi-
tatis suæ solamina, ferretque infirmitati medi-
camina: et, ecce, die quadam dum renovat pre-
ces, dum vota recentia spondet; adest illi con-
tinuo piissimus Sanctorum affectus, et quantum
apud Dominum ipsorum prævaleant merita, in
virtute miraculi divina palam cunctis innotescit
potentia. Nam præfata muliercula ab omni com-
pede infirmitatis resoluta, plebe contemplante,
ab humo surrexit illico sanissima, solvitur con-
genita sibi contractio articulorum in usum gra-
diendi, compago laxatur artuum, et quidquid
materni partus negarat exordium, supplet signo
mirabili virtus memoranda Sanctorum. Sic reddita
incolumis, ad notificandam cunctis virtutem mi-
raculi aliquamdiu inibi deguit, et quæ prius ad
loca Sanctorum a solo genitali venerat debilis,
jam exinde ad propria remeans incessu stabili,
undique vicinis permaxima gaudia sparsit. Interea
dum præfati virtus miraculi a populo divulgatur,
ubique opinione percelebri fines etiam Flandriæ
penetravit

et sanita-
tem impe-
trat.

A ANONYMO.

penetravit fama notabilis. Eidem vero regioni tunc temporis duo contracti inerant, quos vincula gratæ sodalitatis omnimodo ad invicem connexos reddiderant, unaque vivebant.

Contractus,
cui a socio
subductus
fuerat asi-
nus,

100 li denique miraculi accepto rumore, unanimi consilio decrevere Sanctorum suffragia quærere, eorumque limina veneranda expetere. Verum ad permeanda tanta terrarum spatia, elemosynarum coemptus gaza unus solummodo illis asellus erat, cujus vectamine alterna vice sua deferebant membra debilia. Igitur dum, ut prædiximus, ad Sanctorum limina morosis nituntur gressibus, duobus his fraus mediam sese injecit sodalibus: nam alter alteri, quem communem habebant asellum, clandestino furto surripuit, ac deserto contubernio sociali per devia locorum delitescendo aufugit. O avaritiæ cupiditas cæca, quidnam mortalium cogis pectora! Ecce jam nusquam tuta fides, cum etiam vexant inopum præcordia fraudes. Alter itaque nuncupatus Dodo, licet aselli sociali fraude sublatis sustineret discrimina, tamen, ut mente devoverat, ad Sanctorum properavit limina. Quo dum foret perventum gemitibus, quibus prævaluit, eorum potentissimam virtutem exoravit, quatenus conferre sibi dignarentur medicamina diu negatæ salutis. Nec distulere pia Sanctorum viscera huic quoque, sicut et cæteris, impertiri clementiæ suæ optata suffragia. Denique post diutinos gemituum singultus, cordisque precamina, recuperatæ sanitatis suscipere meruit gaudia, Sanctorum medicante potentia.

et illum re-
cipit, et
valetudine
donatur.

101, Qui cum inibi aliquanto tempore degisset, die quadam [ad] monasterii fores progediens, fraudulentum sodalem cum asello, de quo meminimus, contemplatus advenientem,

Protinus exiliens, populo spectante, cucurrit,
Comprendit socium, pariter comprehendit asellum.

Nunc memorat fraudem, nunc increpat ore latronem

Antiquæ fidei, disruptaque fœdera pandit.
Invehitur verbis, notat ora rubore sodalis.

Ille stupens stabat, nec verbum reddere quibat:
Conscia nam sceleris merito vox faucibus hæsit.

Super hæc igitur ingenti admiratione attonita multitudo populi, pro tantis miraculorum beneficiis, in Christi laudes Sanctorumque ipsius vocibus effertur non modicis. Cernebant enim hominem prædictum non solum ab ægritudine, cum qua eo devenerat, liberatum, verum etiam æquissimo. Sanctorum iudicio, quidquid illi fraus sodalis ademerat, restitutum. De quo etiam fertur, quoniam regressus ad propria, dominante quadam passione, infirmitate apprehensus fuerit altera, ita ut ei linguæ impedirentur affamina; qui remeans denuo ad curatores suos fidelissimos, Altivillarenses videlicet, Sanctos, optatæ sanitatis gaudia resumpsit continuo.

ANNOTATA.

a De Gesoriaco seu Bononia Morinorum plurima collegit Adrianus Valesius in Notitia Galliarum a pag. 231. Urbs est in Picardia Galliæ provincia vulgo Bologne, Comitatus Boloniensis caput. Consuli possunt geographi de situ ejus pressius determinato.

b Lentium et Lenticum, vulgo Lens, oppidulum Belgici Francici in Artesia provincia, tribus ab Atrebato leucis, quatuor autem a Duaco distans, uti tradit Baudrandus.

§ III. Miracula S. Helenæ apud Altivillarenses sec. xvii.

CLASSIS PRIMA.

Ab anno Christi MDCXIX usque ad MDCXX.

D. *Rupertus Reginaldus, strenuissimus noster in illustranda S. Helenæ gloria posthuma adjutor, die xxv Novembris anni 1668 ad P. Papibrochium hæc scribebat e monasterio Altivillarensi in rem nostram: Hæc (miracula videlicet, ut patebit ex sequentibus) ante aliquot annos prælo dari jussi ea mente, ut et quod fieret deinceps, etiam superadderetur, quo facilius omnia in archivis servari possent et legi: horumque viginti tantum exemplaria extrahi jussi. Eorum omnium penes nos sunt verba quos processus vocant: et id est apud nos consuetudinis, illorum, quæ hic fiunt, aliqua excerpere, domino archiepiscopo aut ejus vicario præsentanda, quo, prævio examine, serio discussa jam typis dari et evulgari permittantur. Alia vero, quæ nobis obscure videntur aut non satis probata, quod testes fuerint minori numero, aut quod non statim secuta fuerit sanatio, aut quod adhibita fuerint medicamenta, in solis archivis reservare, nec publicare. Omnia tamen ad reverendissimam Paternitatem vestram mittere, consultum duxi, quod pleraque etiam illorum certissima sint; et indubitatæ fidei, ut, quod melius esse judicaverit, faciat. Continuationem illorum mittam; eaque missa deinde fuit, et incepit ab anno 1650 sicut colligo ex iis, quæ laudatus D. Reginaldus adscripsit exemplari impresso miraculorum ad annum 1649, ibidem etiam significans, datum iri continuationem.*

Instruitur
lector de in-
strumento,

103 Nomina autem locorum, quæ ad singulos fere narrationis articulos occurrunt, sæpissime designo in mea Latina ejusdem interpretatione; non vero semper omnia et singula. Præterquam enim quod designatio illa nihil faciat ad rerum substantiam, poterit curiosus lector suapte opera de iis locis, quæ prætermisi, consulere, si velit, mappas geographicas, ubi repræsentant tractus seu territoria Remense, Catalaunense, Suessionense, provinciam Campaniæ etc., quæ rerum mirabilium patrocinio S. Helenæ miseris mortalibus apud Altivillarenses collatarum præcipuam ministrare materiem, et plerumque in decursu nostri exemplaris nominantur. Sufficiat itaque tetricus et non exiguus labor, quem suscepi in sequentis historiæ contextu Gallico latinitate donando cum Annotatis; quam historiam nunc subdo, perspicuum utique argumentum, quo probetur, istam illustrem Sanctam multitudinem, varietate et excellentia gratiarum ac beneficiorum exhibuisse se magnam thaumaturgam. Voces denique, quibus vel nativitas vel habitatio significatur, ita interpretor Latine, ut illis personis easdem applicem, de quibus potissimum est sermo; quando nempe alicubi dubium forte suboriri posset, an ad proximas tametsi minus principales textus Gallici auctor non respexerit. Sufficiat itaque id semel lectori indicasse, tametsi nihil faciat ad rerum substantiam.

e quo hæc
miracula
dantur.

104 Mirabilis Deus in Sanctis suis, qui eorum

*Sancta cum
in aliis mor-
bis, tum in
veneficiis
sospita;*

EX IMPRESSIS.

variorum.

ope ipsius

F

sanatorum.

A rum intercessione tot in favorem hominum mirabilia facit. Veritas hæc apparet in omnibus templis, ubi notabilis quædam reliquiarum exstat eorum pars. Hoc perspicuum est in prodigiis, quæ Deus ad S. Helenæ sepulcrum quotidie operatur: quamquam neglexerint hujus magnæ Sanctæ miracula, quia nimis erant frequentia, scripto notare. Aliquot abhinc annis plurima ex illis comprobata sunt veritati consona, quæ videntur in authenticis suis testimoniis, a personis tam ecclesiasticis quam secularibus signatis; quibus nimium virtutis inest, quam ut mentiantur; nimiumque judicii, quam ut falli se sinant. Miracula in ista ecclesia accidisse, quibus prodigii locus inter vulgaria mirabilia esse posset, in confesso est. Et quamvis Sanctæ hujus potestas ad omne morborum genus se extendat, nullumque sit beneficium, quod ejus apud Deum auctoritas nobis impetrare non possit; imperium tamen ipsius in dæmones spectabile est potissimum, cælo ei volente communicare potestatem admirabilis illius crucis, quam Hierosolymis invenit. Incredibile pene hoc est, nisi illis, qui eadem nobiscum habent fidei motiva, oculosque adhibent testes miraculorum, quæ fiunt in ecclesia ejus. Ibi dæmones, reluctantæ sua invidia sæpe coguntur illos relinquere, quos ex longa possessione videbantur facere suos. Ibi innumerabilis incantatorum numerus liberatur ab illusionibus, nec non a veris malis, quæ illos affligunt. Ibidem coram spectatoribus mille, visi sunt miseri homines evomere ex ore laneos floccos, frusta vitrea, clavos, aciculas etc. quæ vi præstigiæ diaboli apparebant, vel quæ crudelitas illius in corpore eorum formabat. Res gestas hoc loco consignare mihi est animus, quorum Acta et processus verbales fuere formata, quæque partim hominibus accidere hujusmodi, ut eorum conditio non possit esse suspecta de subdola fictione, aut de mendacio turpis lucri gratia.

sicut

a

105 Anno MDCXIX Joannes Thomas, civis Reteliensis *a*, a muliere quadam incantatus, dolores adeo acerbos incipiebat sentire ad humerum, in quo fuerat tactus, ut humerus ejus ardere sibi videretur. Duobus post mensibus reliquum ipsius corpus corripuit malum, quod mordacissimos ei intulit cruciatus. Quæ res occasionem ipsi dedit peregrinandi ad istam ecclesiam, ut magnæ sanctæ Helenæ opem imploraret: ubi peractis religiosæ pietatis exercitiis, Missaque celebrari jussa, dum domum rediret, ex ore ejecit bufonem mortuum, atque hoc remedio ab omnibus doloribus suis liber evasit.

*ex enumeratione
ratis
• al. Claudii de Bau-
diers
b c d*

106 Eodem anno Carola, filia honoratissimi Domini Jacobi de Baudieres *, domini Capellæ *b*, Tardanensis *c* agri oppido, Maceriæque *d* gubernatoris; nec non Catharina d'Eltofes ejusdem mater, dum ambæ maleficiis valde torquebantur, quorum (ut silentio prætereantur alia istius tristis morbi incommoda) minimum in eo erat incommodum, quod paterentur per unam ac duas horas animi defectiones, quæ nullum vitæ indicium aliquoties ipsas relinquebant. Remediis humanis omnibus frustra adhibitis, quæ in cogitationem cadere poterant; dominus Capellæ, obviam factus civi alicui, qui dicebatur a simili morbo curatus Altivillari, rei eventum sciscitabatur ab ipso: ac de facti veritate certior redditus desiliebat ex equo suo, positisque ambobus humi genibus, eodem tempore vovit pro domina conjuge sua, et pro domicella filia sua peregrinationem ad S. Helenam; quo illas

Augusti Tomus III.

sine mora perducere jussit; et inter novemdialem, quam obibant in ista ecclesia, devotæ religionis exercitationem, filia ejus, plurimis per vices diversas rebus veneficis evomit (sicut in Vita S. Helenæ *e* relatum est) tandem a magnis doloribus, quos patiebatur, liberata fuit.

107 Ad matrem quod attinet; eodem, quo sua filia sanata fuit, die in hospitio existens, suavissimum olfacere cepit odorem, qui ex parte ecclesiæ afflabatur; ad quam postquam eodem tempore se deferri jussisset, consentiente domino marito, qui ibidem aderat, et sopita prorsus, ac loquela destituta remansisset infra hierothecam S. Helenæ spatio circiter unius medii quadrantis horæ, erigebat se omnino sanata, solaque imposterum, nullo juvante, incedebat. Denique novemdiali earum pietate peracta, mater et filia domum suam redierunt salvæ et incolumes. In quorum fidem pingi curarunt in hac ecclesia tabulam; ad hæc, postmodum tantam exhibuere testificationem animi pie affecti erga S. Helenam propter insignem favorem, quem, ipsa patrocinate, a Deo acceperant, ut domina Capellæ mater in isto monasterio fundarit anniversarium E diem obitus ac perpetuum pro se et marito suo duobus ante mortem suam mensibus, anno MDCXLVII. In rei gestæ viritatem annotavit D. Rupertus Reginaldus supra laudatus ad marginem hujus miraculi: Examinatum a reverendissimo archiepiscopo, aut ejus vicario, et evulgari permissum.

108 Secundum miraculum testes habet multos viros doctos, qui ejusdem testificationem signarunt, totque dominas, quot Remis ad S. Petrum degunt Religiosæ. Miraculum autem illud etiam in Vita S. Helenæ narratum est. Soror Maria Natalis, abbatissæ S. Petri Remis Religiosa, ulcus contraxit, quod paulatim accrescens interiorius degeneravit in fistulas. Unum annum et eo amplius exegit in cruciatibus ac doloribus inusitatis, quos ei infligebant tam malum ipsius, quam curationes ac remedia ad medelam præscripta; quæ, tantum aberat, ut solatii quidquam ipsi afferrent, ut e contrario semper amplius exasperarent malum, affectæ partis dolore in dies magis cruciante. Domina vidua Guisia, quæ tum temporis erat in abbacia S. Petri, commiseratione mota e conspectu status deplorabilis, ad quem misera illa filia erat redacta, institui jubet consultationem secundam super malo ejus Quod cum esset comper-
tum, ejusdem esse generis, qualis judicatum fuerat esse prima vice, sed increvisse, et in pejus ruisse notabiliter; conclusum fuit ut sanationis ejus periculum fieret curationibus quibusdam, quæ sine comparatione non poterant illi non esse acerbiores, quam primæ. Nonnullas earum sustinuit; verum cum cruciatibus adeo horribilibus, ut lacrymæ et clamores, quos emittebat, omnes ad commiserationem commoverent.

109 Idcirco, dum haberetur deliberatio, quo die tentandum esset ultimum ac rigidissimum remedium, orabat et obtestabatur suum medicum ac chirurgos, ut candide denuntiarent sibi, an ex illa curatione, et, postquam tot mala, quæ sibi præparabantur, tolerasset, sperarent, sibi que promitterent certam infirmitatis suæ sanationem. Ad hæc dominus medicus ei exposuit, propositum remedium superesse unicum ad tentandam vulneris ipsius sanationem, illudque esse certum; sed tamen non posse se, nec debere affirmare plurimis ac gravibus de causis (ob quas judicium ferre debebat, malum ejus esse incu-

EX IMPRESSIO. rabile, ex illa curatione sanitatem ipsius certo restituendam esse. Id quod non aiebat eo fine, ut ipsam inde averteret; sed contra hortabatur, ut curationem istam perpeti vellet, ad quam adeo strenue ipsa animum obfirmaret, et per quam fortasse pristinam recuperare valetudinem posset. Ex responso illo hinc quidem animum despondebat; illinc vero dolor ingravescebat, adeo ut, femoribus ejus ac cruribus torpore prorsus affectis, incedere amplius non valentem nisi omnino incurvatam incitaret, ut sanitatis etiam redintegrandæ aleam subiret.

miris

B 110 In hac dubitantis animi fluctuatione, corde suo ad Deum elevato, implorataque ipsius ope, intelligit, quo pacto domina et domicella Capellæ, de quibus modo locuti sumus, ab infirmitate, humanis remediis immedicabili, liberatæ fuissent Altivillari per merita S. Helenæ. Obtentâ itaque facultate egrediendi monasterio suo, ibidem loci voto se obligat, eodemque temporis articulo, quo magnæ illi Sanctæ illud nuncupavit, mutationem sentit in toto corpore notatu dignam: renascuntur ejus vires, dolores remittunt: ducitur Altivillare: continuis ibidem precibus dies novem transigit, Deum rogans per intercessionem S. Helenæ, ut bonitati ejus placeret, valetudinem sibi restituere, ut officiis suis ac obligationibus perfungi, piis Religionis exercitationibus se conformare, ac laudes ejus celebrare cantando tam interdiu quam noctu cum aliis suis sororibus Religiosis posset. Preces hæ, per fidem vivam ardente cum devotione jaculatæ ad finem sanctum, exauditæ sunt. Dolores ejus omnino cessant, et infirma ad monasterium suum redit perfecta cum sanitate. Et domina abbatissa in grati animi tesseram pro hoc miraculo calice argenteo S. Helenæ ecclesiam donavit. *Ad marginem idem qui supra Reginaldus apponit manu sua*: Examinatum a reverendissimo archiepiscopo, et vulgari permissum hoc miraculum.

exemplis

C 111 Insigne hoc miraculum ansam alteri dedit, quod non multo post tempore accidit in persona domini marchionis de la Vieville. Dominus hic in morbum tam violentum lapsus est, ut medici desperarent de ejus salute. Domina vero soror ipsius, quæ tunc erat Religiosa ad S. Petrum Remis, quæque viderat sanationem omnino singularem, et naturæ vires excedentem (de qua sermo nobis proxime fuit) vix intellexerat luctuosum ejus statum, quin votum fecerit sanctæ Helenæ, ac promiserit, missuram sese non modicæ pecuniæ summam, ut ad ornandum ipsius sacellum subserviret, si frater suus convalesceret per ejus merita ac preces. Voto ipsius respondit successus tam felix, ut eodem temporis momento cœperit melius habere, et in paucis diebus perfectam recuperarit valetudinem. Id quod bonam illius sororem obstrinxit, ut promissum persolveret, ac potestatem nostræ sanctæ Imperatricis in morbos periculosissimos et desperatos quaquaversum propalaret. *Et adscribit ad marginem supra memoratus D. Reginaldus*: Examinatum a reverendissimo archiepiscopo, aut ejus vicario, et vulgari seu imprimi permissum.

comprobat-
tur.

112 Eodem anno Gerarda Jaquesson, uxor Claudii Lemaire, Catalaunensis, non valens incedere sine sustentaculis, huc conducta fuit: ubi implorato S. Helenæ favore, perfecta cum sanitate hinc discessit, fulcrorum haud indiga amplius.

Eodem anno Jacoba Boutton, vidua Petri Guar-

let, habitans in loco Nogent l'abbesse f; maleficiis afflicta, et acutissimos dolores sentiens, in ista ecclesia tres novenas peregit: ad quarum finem perfectæ sanitatis restaurationem consecuta est cum magna omnium admiratione. Quorum processum fecit verbalem magistratus loci, eumque ad monasterii hujus ascetas misit, in memoriam posteritatis; atque habitatores dicti Nogent l'abbesse publicam Deo actionem gratiarum dederunt ritu solenni, in quo hymnus Te Deum pie decantatus est. *Et dicitur, ut supra, hoc prodigium examinatum a reverendissimo archiepiscopo, et vulgari et imprimi permissum.*

Eodem anno Petrus Lambin, Philippi Lambini filius ac Mariæ Latoffée, ex Rosnet prope Remos, annis quatuordecim natus, et infirmitate affectus, totumque per corpus doloribus expositus, qui oriabantur ex magica arte, ad S. Helenam a parentibus deductus est; ubi peracto pietatis affectu, et præscripta novena ad suam intentionem; dictus Petrus Lambinus inter illam ejecit sordes magicas varias, clavos videlicet, aciculas, aliasque. Unde perfectam recuperavit sanationem, sicut affirmarunt postmodum. *Additurque ad marginem, ut supra*: Examinatum a reverendissimo archiepiscopo, et imprimi permissum.

ANNOTATA.

a Retelium (Retel) urbs Galliæ in Campania provincia ad Axonam fluvium, et Retelensis tractus caput, juxta quam Hispani victi et grandi clade affecti fuere a Gallis anno MDCL. Distat octo leucis a Remis in septemtrionem, et decem a Sedano in occasum hybernium, uti a Rupe regia in meridiem; et alias Reiteste dicta fuit; prout observat Baudrandus. *Consuli etiam potest Adrianus Valesius in Notitia Galliarum.*

b In Vita Gallica mox citanda dicitur: Seigneur de la Chapelle Moodon. *Usus sum hic Latine vocabulo* Capellæ.

c Tardanensis Comitatus, et Tardanisus pagus (le Tardenois) tractus Galliæ in provincia Insulæ Franciæ, qui ab allis Tardenensis dicitur, prope Faram cognomento in Tardanensi tractu, inter Matronam fluvium ad meridiem, et Vidulam ad septemtrionem, sive inter Castrum Theodorici et Suessiones; sed ejus periere limites, inquit Baudrandus.

d Idem geographus Maceriæ, inquit (Mezieres) urbs Galliæ in Campania provincia, ad Mosam fluvium, in Retelensi tractu prope Caropolim, in confinio Belgii.

e Est apud me libellus Vitæ ac miraculorum S. Helenæ, anno 1664 Catalauni Gallice impressus, ac a D. Ruperto Reginaldo huc missus anno 1668; qui de hoc miraculo agit a pag. 50; verum ibidem illud affigitur anno 1620. Inter miracula autem ab isto anno prædictæ Vitæ inserta, non invenio omnia et singula, in quibus citatur inferius Sanctæ Vita. An ergo forte aliud citatur exemplar?

f Varia sub nomine Novigenti (Nogent) loca assignat Adrianus Valesius in Notitia Galliarum, qualia sunt Novigentum Bellovacorum ad Isaram; item in pago Laudunensi etc., prout licet apud ipsum videre pag. 383, et 425. Sed nullum ibidem lego Novigentum cum idiotismo l'abbesse, seu abbatissæ. In mappa Blaviana Comitatus

A Comitatus Campaniæ invenio Nogent sine alio cognomento et jacet in territorio Remensi.

CLASSIS SECUNDA

Ab anno Christi MDCX usque
ad MDCXXX.

Infirmus
corpore ac
mente,

Anno MDCXX Petrus Morel, Remis natus, annum ætatis numerans decimum quintum amborum femorum, brachii dextri ac mentis usu captus fuit. Mater ipsius afflicta, quod videret suum filium ad hæc extrema redactum, quibus solatii nihil naturalia possent afferre remedia, eum devovet S. Helenæ, ac Altvillare deducit magna cum molestia. Quo simul atque pervenissent, discedunt vota sua persoluturi in ecclesia: ubi dum preces fundunt sub ejus hierotheca, puer cœpit sentire magnum malorum suorum levamen: et postridie sub horam quartam pomeridianam repetitis sub eadem S. Helenæ arca precibus unius circiter mediæ horæ spatio, magnam in membris omnibus extensionem sensit, et eodem temporis puncto se prorsus sanitati pristinæ ac rationi restitutum comperit: subalaria fulcra reliquit, ac pedes rediit. Plurimæ personæ notabiles, sicut magnarum ipsius infirmitatum, ita etiam prodigiosæ sanationis ejus fuere oculati testes. *In margine prædicta manu ponitur hoc miraculum* examinatum similiter, et imprimi permissum.

item alius,

114 Eodem anno Guilielmus Nanteuille ex loco, cui nomen Juniville, simili pariter convaluit a morbo, quo ab annis decem fuerat conflictatus. Dominus pastor ac magistratus dicti loci authenticam rei gestæ testificationem huc misere. *Miraculum vero notatur eodem, quo toties jam dixi, modo* examinatum, et imprimi seu evulgari permissum.

Eodem anno Joannes Thiebault, filius Joannis Thiebaulti, et Nicolæ Roland, habitans in Villeralrand diocesis Suessionensis, paralysi correptus, sentiensque acerbos dolores per totum corpus, a parentibus huc perductus est, ubi tempore novenæ, quam instituebat, species quædam apostematis supra corpus ejus apparuit, duodecim aut tredecim locis aperti; e quo prodire primum bestię tamquam limaces, deinde plurimæ aliæ sordes. Id quod ipsum omnino sanum ac perfecte curatum reddidit. *Et additur, prout ante dixi de aliis, examinatum et vulgari permissum hoc miraculum.*

paralytica;
alia ex ge-
nu labo-
rans;

Eodem anno Maria Frison, Hectoris Baudon uxor, Lauduni nata, et tunc Remis habitans, cruribus paralysi affectis, ita ut incedere nequiret sine fulcris, postquam se curasset deduci ad istam ecclesiam, ut a suo malo liberaretur, perfectam ibi sanitatem consecuta est.

Eodem anno Guilielmus Cartenet ex Nogent l'abbesse similiter convaluit a paralysi integra, quæ jam diu eum invaserat, idque per merita S. Helenæ: cujus testimonium huc attulit a magistratu dicti loci signatum. *Miraculum hoc* examinatum, et evulgari permissum.

Anno MDCXXI Magdalena Drouet, filia Guidonis Droueti Dormanensis a, annorum viginti duorum, magnos in genu, quod abhinc biennio erat inflatum, sentiens dolores, ita ut sine fulcris sustentare sese non posset, postquam perseverasset magna in fide ac devoti animi affectu in ista

ecclesia trium novemdialium precum consequentium spatio, merita tandem est integram consequi infirmitatis suæ medelam; adeo ut ibidem relinquens sua fulcra, plena cum valetudine hinc reversa sit. *Hoc miraculum pariter* examinatum et evulgari permissum.

115 Anno MDCXXIV Joanna Richelet ex Brugny, vidua Claudii Clocquet, spatio mensium decem et octo vexata quodam veneficio, ad ecclesiam S. Helenæ venit suasu parochi sui; ubi, post arduas preces plurimas, coram numeroso hominum cœtu evomit ranam viridem omnino vivam, frustum arenati aciculis quinque transfixum, os, frustum cornu lucernæ, nucleum mali Persici, acum per cujus foramen transibat acicula, clavos tres, tria frustra vitri magnitudine unius digiti, frustum corii, panni viridis specimen cum aciculis sex, tomentum, limaces duos, quorum alter erat vivus, alter mortuus, *et alia, quæ in exemplari Gallico referuntur.* Id quod non accidit absque miris convulsionibus; quæ tamen imposuere finem omnibus ejus malis: rediit enim libera a tumore, quem habebat, ab imbecilitatibus suis, omnibusque aliis incommodis, quæ antea patiebatur. *E Miraculum hoc* similiter examinatum, et imprimi et evulgari permissum.

116 Eodem anno Franciscus Perillon, filius Nicolai Perillonii Remensis, annis natus novem, e morsu pomi, a quadam femina ei dati, mense integro eadem hora quotidie sentiebat symptomata cujusdam mali, doctissimorum medicorum experientiæ incogniti. Respiratio, cordis vita, inflabat ipsi ventrem medio pede altius, quam solet; deinde autem tam sustinebat profunde, ut nullam prorsus habere videretur. Nihil dico de verbis peregrinis, quæ ore ejus proferri audiebantur; de conatibus prodigiose violentis nihil; ita quidem, ut tres homines eos non domarent nisi magna cum difficultate. Aliquo post tempore brachium ejus sic extensum est in aëre, ut inflecti non posset; caputque ipsius continua agitatione tremebat tempore hebdomadam sex, et tunc quidem quando dormiebat. Dominus Dozet (cujus rara doctrina et spectatæ virtutis integritas toti provinciæ satis cognita sunt) illum conspiciens, nullum huic malo medicum esse judicabat accommodatum, præter Deum. Domini quoque Hervet ac Compere medici, dum eum examinassent, fassi sunt, scientiam suam eo usque non extendi, ut remedia ipsa præscriberent. Miser pater, desperabundus de remediis humanis, monitu patris cujusdam Capucini, et alterius patris e Societate Jesu, imo vero reverendissimi Domini Gabrielis de sancta Maria archiepiscopi Remensis, statuit filium deducere Altvillare: ubi quarto circiter novemdialium precum die restitutus est sanitati tum integræ, ut nullum amplius ex incommodis suis postmodum senserit. *Miraculum* examinatum a reverendissimo archiepiscopo et evulgari permissum.

117 Eodem anno Ancelina * Naudin, Petri Naudini filia, incola in Idesfroiville, dum adeo veneficiis torqueretur, ut quotidie in ejus corpore audirentur clamores veluti ranarum et aliarum bestiarum; peregrinationem huc instituit, et tempore precum novemdialium, quas peregit, veneni copiam evomit: et statim post reditum, lacertos duos, vivum alterum, alterum mortuum, qui non erat integer. Unde plena sanitate fuit gavisa, sicut D. Pastor, et magistratus dicti loci testati sunt suo chirographo. *Prodigium hoc* similiter examinatum, et evulgari permissum.

EX IMPRÆSSIS.

veneficio
affecta,

puer multis
malis confli-
ctatus;

F

veneficiis
torta; alii-
que pluri-
mi,
* f. Ange-
lina

Eodem

EX IMPRESSIS.

Eodem anno Joannes Vuarlet, habitans in loco Ville prope Machaut, post cruciatum per annos septem morbi molesti medicisque incogniti, recurrit ad S. Helenam, quæ obtinuit ei sanitatem, ejecta magna veneni copia.

b Eodem anno Nicolaus Perat ex loco Neuville au Pont dicto, prope oppidum S. Manechildis b, malo violento agitatus, pro quo lenimen apud medicos reperire nequiverat, venit huc peregrinationis gratia magno quidem cum incommodo; verum non sine fructu. Nam ad finem dierum novem reperit se omnino valentem, liberoque membrorum usu donatus rediit. *Additur* examinatum et evulgari permissum.

c Eodem anno Michaël Peltier, habitans in Sevigny prope abbatiam Vallis regiae c, jam ab annis viginti incomperito conflictatus malo, quod interius urebat corpus ejus, plurimis pietatis visitatis locis, integræ valetudini hic restitutus est, sordibus plurimis e brachio ejectis statim post expletas, hic duas novemdiales preces, Deo gloriosæ sanctæ Helenæ sanitatem ipsius reservante.

variis

B 118 Eodem anno Margarita Broquart, conjux Petri Valeret, civis Catalaunensis, convaluit similiter a morbo, qui sæpius eam alienabat a mente, dum hic novemdialibus precibus vacabat, ad merita S. Helenæ confugiens. Id quod manu sua testatum voluit, uti alii etiam testes.

Eodem anno Petrus Ronsart, filius Joannis Ronsart Remensis, convulsionibus ac motibus corporis vehementibus vexatus, clamoresque horribiles emittens, a patre suo huc fuit ductus; ubi sanitatem recuperavit; quemadmodum apparet ex testimonio de hac re concinnato per Religiosos cœnobii hujus, et a patre ac filio signato etc.

d Eodem anno Nicolaus Rossignol, filius Nicolai Rossignolii, ex Condæo d in Bria, admodum afflictus malo quodam, graves in toto corpore dolores concitante, tentatis frustra remediis humanis omnibus, integræ valetudini redditus est post ternum iter, quo huc venit. *Factum item* examinatum et evulgari permissum.

C Anno sequente mdcxxv Dionysia Dauphin Catalaunensis mirifice affecta quodam malo, quod excitabat continuam agitationem in membris omnibus, ejusque pectus adeo misere inflabat ac guttur, ut ea de causa ipsam et vox et respiratio sæpenumero deficerent; ubi perspexisset, omni medicinæ peritiæ imperviam esse cognitionem sui mali, Altivillare deduci se jussit ad implorandam adjutricem S. Helenæ opem. Ad finem novemdialis precatationis, quam instituebat, evomuit ranam vivam, bufonem mortuum, sex supra sexaginta aciculas, acus tres, ova piscis folioplantaginis involuta, tres crinium congeries, septem vel octo aciculis implicitas, frustum panni viridis media quarta parte * longum, atque nugas hujusmodi alias; quæ simul atque ex ejus prodire corpore, sine mora valetudinis integræ compos facta est; prout refertur in processibus verbalibus, quos medici et chirurgi etc. signarunt.

* ulnæ unius, intelligo

infirmatibus

119 Eodem anno Petrus Michaut, ex Juvinny prope Retelium natus, dum ex longo ac gravi morbo, qui anno amplius uno ipsum detinuerat, decubisset; sub ejusdem finem comperiens, sua crura adeo esse plena ulceribus ac humoribus malignis, ut non tantum non incedere, verum etiam ne sustentare quidem semetipsum posset, ægre admodum ferebat lecto teneri, quod videret tot se incommodis impeditum sine spe alicujus humani solatii; sed Altivillare adductus, novemdiali penso ibidem in honorem S. Helenæ per-

D soluto, ad finem ejusdem integra sanitatis restauratione potius est.

Anno mdcxvi D. Carolus Boucaux, parochus in Vanteuille, ac dein in Damery Diœcesis Suesionensis, torminibus cholericis nefriticis e per hebdomades tres correptus, atque adeo cruciatibus tam magnis ac singularibus, ut ad extrema esset redactus (delusa omni medicorum industria) pio cum affectu se commendavit S. Helenæ, precesque suas ei obtulit; quas integra subsecuta est valetudo, eamque recuperasse se agnovit Sanctæ prædictæ patrocinio.

Eodem anno Guillelma Roze, filia Petri Rozei, civis Reteliensis, annos nata quatuordecim, vexata et obsessa a malo dæmone, qui illam, non secus ac miseram illam dæmoniacam, cujus mentio sit in Euangelio, reddebat surdam, mutam et cæcam; deducta est a parentibus Altivillare, ubi misere afflicta vix novemdialia pietatis officia compleverat, quin meritis ac potentia S. Helenæ a diabolo sit liberata, qui illam insidebat, visumque statim receperit, nec non liberum aliorum sensuum E suorum usum: et petito calamo, hanc rei gesta statim testificationem dedit, a se scriptam ac propria manu signatam: Per gratiam Dei ac merita S. Helenæ visum recuperavi, et integra sum valetudine. *Factum hoc* examinatum et evulgari permissum.

120 Eodem anno Margarita Rinage, Francisci affecti Guillelmi conjux, ex Villenserve, magno brachii dolore afflicta, qui deinde per totum ejus corpus se extendit, motumque continuum ipsi attulit nunc capitis, deinde brachiorum et crurum, obtinuit hic remedium mali sui per intercessionem. S. Helenæ tempore novemdialis devotionis, quam ibidem in ejus honorem peragebat. *Factum* examinatum, et evulgari permissum.

Anno mdcxxvii dominus Huguet sacerdos, Faræ Tardanensis f incola, huc peregrinatus simul cum matre sua Michaëla Lesterte, cum ipse tum mater ejus asseverabant tamquam verum; videlicet se hoc præsentem anno, natum tunc dumtaxat annos novem, sanatum fuisse a paralysi in pedibus ac brachiis, per merita S. Helenæ, deinde a variolis, et cæcitate ex illis orta; seque recepisse visum ac liberum membrorum usum, durante novena, quam mater F ejus fieri curavit in honorem S. Helenæ. *Et additur*: Similiter examinatum et evulgari permissum.

Anno mdcxxviii Nicolaa Pare, annorum novem, nata ex Sacconin prope Suesiones, possessa a dæmonio, qui eam reddebat cæcam, et omnino paralyticam, fuit huc perducta a suis parentibus: ubi post duas novemdiales pietatis exercitationes, diversis duabus vicibus obitas in honorem S. Helenæ prorsus convaluit. *Fuit et hoc* examinatum et evulgari permissum.

Eodem anno Judith Jardit, Nicolai Rogerii uxor, in Hervillon prope Macerias g habitans, dum malo incognito afflictam admodum se videt, novemdiale precandi cursum peragi curavit in suo pago in honorem S. Helenæ: quo finito, evomuit bestias grandes aciculæ adinstar, cornibus instructas. Unde admodum recreata se sensit, ac postea huc venit, sospitæ suæ grates persolutura: ubi integram consecuta est sanitatem.

121 Anno mdcxxix Joanna Oudart, quæ tunc sospitantur. habitabat in Villaine prope Obigny, ab anno uno vel circiter tumore quodam valde conflictata, S. Helenæ se devovit, et sine mora lenimen sensit: de qua re postea venit actura gratis. *Id quod notatur*

A *notatur* examinatum et evulgari permissum.

Eodem anno Anna Milet, conjux Nicolai Hur-
tan, ex Anville in Laudunensi diœcesi, tribus abhinc
annis continuo cordis malo, quod excitabat miros
in ea vomitus, afflicta, S. Helenæ se devovit : per
cujus merita valetudo pristina fuit obtenta post no-
vemdiæ pietatis obsequium, hic in ejus honorem
institutum.

Anno MDCXXX Nicolaa Deraudel, annos octodecim
nata, Nicolai Deraudeli filia et Nicolæ Drusseau,
Remis habitans, prodigioso modo inflata, genibus
ejus ad humeros affixis, lecto tenebatur a biennio ;
nec moveri poterat sine acutissimo dolore, cujus
utique supra dorsum erat tumor. Sic itaque afflicta,
humanis remediis pro valetudine frustra adhibi-
tis, S. Helenæ fuit devota a suis parentibus, eo-
que devecta in caruca per aurigas, qui movebant
difficultatem in aggrediendo hoc negotio, propte-
rea quod timerent, ne in via moreretur ; noven-
nali autem invocatione ibidem expleta, in adeo
gravem incidit imbecillitatem, ut judicaretur mor-
tua. Novena peracta detumuit, fulcris incedere
cœpit satis facile, ac paulo post, suæ erga S. He-
lenam pietatis affectum continuans, omnino conva-
luit. Morbi ac valetudinis testes simul cum illa
factum signarunt. *Quod etiam* examinatum et evul-
gari permissum.

ANNOTATA.

a Dormanum (*Dormans*) oppidulum Galliæ in
Campania provincia, ad Matronam fluvium, quatuor
leucis supra Castrum Theodorici in ortum Sperna-
cum versus sex. Ita Baudrandus.

b *Adrianus Valesius supra citatus*, Oppidum,
ait, S. Manechildis vel Manegildis, sainte Manehou,
vel S. Manehoult vulgo dictum a patrona loci, posi-
tum ad Albe vel Albiæ (*Auve*) atque Axonæ con-
fluentem, Durocortoro Verodunum tendentibus
obvium etc.

c In exemplari Gallico, quod hic interpreta-
mur, vocatur Valleroy. Apud Sammarthanos
tomo 4 Galliæ Christianæ pag. 900 notatur Vallis
regia B. Mariæ, Ordinis Cisterciensis. diœcesis Re-
mensis, et vocatur ibidem Gallice la Val roy ; ubi
de ejus fundatione et abbatibus.

d Gallice habetur in dicto exemplari de Con-
dé en Brie. Satis notum est Condatum oppidum
C Belgii Francici in Hannonia, quod prædicto mox
loco est Gallice synonymum, et vocatur Condé ;
sed recte is quidem ab illo Gallice distinguitur
per additionem en Brie, id est, in Bria. Est autem
Bria provincia Galliæ... ejus termini sunt ad or-
tum Campania, ad meridiem et occasum Sequana
fluvius, uti habet Baudrand, tres etiam ejusdem
provinciae partes recensens. Inter Briæ loca in
mappa Blaviana territorii Briensis lego Condé
ad duorum milliarium distantiam a Castro Theo-
dorici.

e In Gallico nostro exemplari d'une collique
nefretique ; sun autem νεφροί renes ; χολή vero,
bilis aut fel. Laborabat ergo parochus ille ex re-
nibus male affectis præ bile.

f *Adrianus Valesius antea allegatus postquam*
pag. 192 egisset de Fara, la Fere en Picardie,
ad ripas Isaræ fluminis posita in pago Laudunensi
etc, Fara alia, *ait*, est in Suessionibus pagoque
Tardanensi, la Fere en Tardenois vel Tartenois :
alia FaraCampanensis cognominata, Fere Champe-
noise, ad rivulum in Albam defluentem. Vide, quæ
inferius dicentur.

g De Maceriis dixi in Annotatis supra ad clas-
sem primam lit. d.

CLASSIS TERTIA.

Ab anno Christi MDCXXXI usque ad
MDCXLIV.

Anno MDCXXXI Claudina Ogée, uxor Petri Cho-
pille civis Catalaunensis, quodam malo inte-
rius eam urente affecta, quod impediēbat quo mi-
nus biberet, comederet ac dormiret, toto utique
corpore paralytica ; postquam recurrisset ad medi-
cos, sed irritō conatu, S. Helenam inclamavit, Mis-
sæ sacrificium celebrari hic curavit in ejus hono-
rem, et eodem tempore magnam veneni copiam
ex ore evomuit, uti etiam magnum bufonem cor-
am marito suo, simulque redintegrata valetudine
esse se sensit : de qua gratias actura venit duobus
vel tribus post diebus, et ipse simul cum marito
signavit testimonium, quod formatum fuit super
jam mēmoratis. *Et signatur* examinatum et evul-
gari permissum.

Eodem anno Joanna Hardy, filia Francisci Har-
dy, ex loco Mont S. Pierre apud Castrum Theodo-
rici, usu pedum ac manuum omnino contortarum
privata, se devovit S. Helenæ ; et statim integra
sanitate fuit donata. *Et additur* : Similiter exami-
natum et evulgari permissum.

Anno MDCXXXII Anna Potier, conjux Joannis
Muyse, incolæ loci Choüilly, diu afflicta morbo
violento ex veneficio, votum fecit S. Helenæ ; quo
dum perducere se jussisset, integræ sanitati resti-
tuta est post novenas tres, quarum tempore ibi-
dem morata est, ejectis plurimis sordibus per os ; de
qua re D. parochus ejus testimonium dedit sua
manu signatum. *Factum affirmatur* examinatum
et evulgari permissum.

Eodem anno filia quædam perturbatæ mentis,
huc adducta peregrinationis gratia a parentibus
suis, seque subducens illis, præcipitatum se ivit
in flumen ; in quo dum suffocaretur, inclamare
cœperunt S. Helenam : nec mora, prodigiose re-
diit filia super aquam, sanaque et incolumis ad
ripam jacta est.

123 Anno MDCXXXIII Gerarda Torchét ex Ber-
toncourt, annorum duodecim, dum detenta es-
set gravissima tumoris infirmitate, ad hunc lo-
cum perducta fuit ; in quo rediit ad sanitatem per
merita S. Helenæ, prout apparet ex testimonio
sui parochi aliorumque testium, qui rem gestam
signarunt. *Factum* examinatum et evulgari per-
missum.

Anno MDCXXXIV Elisabet Vaudret, annis nata
quindecim, filia Petri Vaudreti, ac Joannæ Thie-
bault, coloni habitantis in Massige, diœcesis Re-
mensis, delapsa in morbum plane singularem, qui
eam reddiderat mutam, surdam, cæcam et pa-
ralyticam toto corpore ; postquam omnia huma-
na tentasset remedia, sed frustra, a parentibus
ad hanc ecclesiam deducta fuit : ubi, magna S.
Helenæ favente, recuperavit visum, auditum, lo-
quelam, ac liberum membrorum suorum usum
(prout memoratur in Vita S. Helenæ) De qua re
formatus fuit processus verbalis per magistratum
Altivillarensem coram D. prætore, aliisque e magi-
stratu, qui factum signarunt. *Idemque perhibetur*
examinatum a reverendissimo archiepiscopo et
evulgari permissum.

Anno MDCXXXV Ludovica Foy ex Renaucourt
in Campania, membris omnibus paralytica, pere-
grinationis

Paralytica ;
alia pedibus
manibusque
capta ; item
alia pertur-
batæ mentis
sanantur ;

uti et tu-
more affe-
cta, ac alia
muta, cæca
ac surda.

F

EX IMPRESSIS

grinationis gratia huc fuit perducta : ubi per dies novem morata, sanctæ Missæ sacrificio celebrari curato, discessit in terram suam; ibique aliquot post diebus, continuans pium erga S. Helenam affectum, eiecit funem media ulna longum hic et illic nodis implexum, viditque integræ sibi valetudinis munus impertitum.

Aliud singulare factum

124 Silentio præterire non possum id quod accidit in hoc sancto loco circiter illud tempus. Dæmoniaca quædam ex tractu Bellovacensi huc ducta fuit a duobus Capucinis, et a duobus aliis ecclesiasticis : qui opportunitate usi sunt domini Dozet, vicarii generalis, archidiaconi et doctoris in theologia, qui visitationem peragebat ibidem loci, eam coram ipso sistendi ac sciendi ipsius sententiam circa insessionis demoniacæ argumentum. D. Dozetus, cognita feminæ insessione ex signis exploratissimis, exorcismum adhibuit; quo durante, aderat ibidem homo prope energumenum, in quem dæmon perpetuo oculos conjiciebat, quæ res ansam præbuit cuidam ecclesiastico sciscitandi ab eo causam. Vir ille totus attonitus cœpit pretextere excusationes, et præse-

B ferre magnum timorem, ac præsentibus movit cogitationem (Deo id ita permittente ad manifestandam Sanctorum suorum gloriam) aliquid ibi latere singulare. Urgetur homo ille, ut indicet cujas esset, quodnam profiteretur vitæ seu artis institutum. Denique compertum fuit ex evidentibus indiciis, aliquid ei esse commercii cum diabolo. Domino Dozeto, qui habebat jus tamquam superior, repræsentans utique reverendissimum dominum archiepiscopum, inspiratum fuit, ut illum adigeret ad iurandum, præscribens ei formulam, diceretque, (si quidem esset talis, qualis ut reputaretur, toti isti cœtui causam præbuerat) se rogare Deum ac S. Helenam, ut spectabili modo se punirent.

narratur.

125 Infelix ille repulsum dedit quam potuit maximam; coactus tamen, vix protulerat illud iuramentum tametsi balbutiendo, quia omnino suæ mentis impos humi fuerit prostratus: eodemque tempore dæmon energumenum elevabat ad altitudinem quatuor pedum, tota tamen sua longitudine extensam, ita ut vestes ejus non caderent. Sic itaque suspensa impetebat pedibus totum corpus miseri hujus hominis, incipiendo a capite; pergensque ad corpus reliquum, præ omnibus supra stomachum hæsit, vociferans: Teneo ipsum, teneo ipsum; meus est; et horifico cum ululatu indicans, illum ipsum esse, qui detineret diabolum in corpore istius miseræ energumene. Unde is vitam suam male peractam recognovit, sancta Helena non minus se mirabilem ostendente in liberandis iis, quorum animam cacodæmon possidet, quam in sanandis his, quorum possidet corpus. *Notatum lego ad marginem hujus facti, manu D. Reginaldi*: Hoc accepi a clarissimo viro domino Dozet doctore theologo et vicario generali domini archiepiscopi, Capituli decano.

Illusionibus turbata, cæca;

126 Anno MDCXXXVI Carola Gerbeau, conjux domini Lanceloti Henry, ex Monmort, illusionibus, quæ se turbabant, afflicta, huc fuit deducta ad obeundam novenam in honorem S. Helenæ, cujus meritis retulit victoriam de omni sua animi lucto.

Anno MDCXXXVII Robertus Piant, servus domesticus domini Havetel, dynastæ loci Voulci- enne nuncupati, Parisiis in paralytim omnium membrorum lapsus, confugit ad humana remedia; sed videns, nihil ea leniminis sibi afferre,

S. Helenæ se devovit, et sine mora convaleuit; sicut D testatus est propria manu, una cum aliis, huc profectus ad persolvenda sua vota.

Anno MDCXXXVIII Maria Zede, filia nobilis viri Jacobi Zedei, tributorum exactoris in curia seu jurisdictione Victoriacensi a, mensibus adhuc sex privata visu ex variolis; remediorum humanorum defectu, a sua matre D. Maria Dorigny fuit S. Helenæ devota; ubi tempore novemdialium precum, quas instituebant in hac ecclesia, visum recepit cum magna parentum suorum voluptate, qui hunc in finem illam huc adduxerant. *Et adscribitur*: Examinatum et evulgari permissum.

127 Eodem anno Petrus Preud'homme ex Igny le Iard propre Dormanum, venit Altivillare acturus gratias Deo et S. Helenæ; quia cum ipse tum uxor ejus Maria de Handes, postquam ex sortilegiis non tantum graviter fuissent infirmi corpore, verum etiam magnis animi perturbationibus affecti, integræ omnium suarum infirmitatum ambo sanitati sunt redonati, quando curarant benedici panem et vinum, prout in more positum est Altivillari, invocantes nomen Dei, et merita S. Helenæ.

infirmi corpore ac mente; doloribus tor-ta;

E Eodem anno Maria Collin e Castro Theodorici, doloribus pungentibus torta in corpore, qui usu linguæ eam privarant, interno affectu invocavit S. Helenam; eoque statim recuperato, vovit peregrinationem ad S. Helenam: quo perveniens ad implendum votum suum, patre suo comitante, ceserunt dolores, et integræ valetudinis munere recreata est, sicut refertur in testimonio, quod pater ejus et ipsa nobis reliquere.

Anno MDCXXXIX quidam nomine Ludovicus, ex Mairy ad Matronam, veneficio cuidam, quod magno ei erat dolori per totum corpus, implicitus, quodque paralyticum ipsum reddebat, venit huc cum patre ac matre; ubi, patrocinante S. Helena, potitus integræ valetudine est.

Eodem anno Joanna le Noir, filia Joannis le Noir et Annæ Dargone, ex oppido Fimensi b trium mensium spatio in miris cruciatibus exacto, quos ei afferebant veneficium, deficientibus remediis humanis, quæ nihil ipsi proderant, ad S. Helenam perfugium habuit: cujus meritis plane convaleuit, magna rerum horribilium copia ejecta, quemadmodum compertum in instrumento, hac super re confecto.

F

128 Eodem anno quædam femina Avenacensis c, nomine Anna, habitans Carolopoli d, paralytica, et officio membrorum privata, integram etiam sanitatem consecuta est ad finem novenæ, in honorem S. Helenæ institutæ, quo se devehit curarat: de qua re gratias actura quotannis huc venit.

alii membris capti, valetudine donantur. c d

Eodem anno Joanna Mercier, vidua Petri Radelati, habitans in Toul ad Matronam, amisso per morbum usu membrorum, et incedere non valens nisi ægre admodum cum fulcris, vectura duci se jussit Altivillare, comitante Joanne d'Estanne nepote suo: ubi ex animo implorata S. Helenæ ope, peractaque novena, ad pristinam sanitatem rediit.

Eodem anno Vincentius Rousseau, filius Joannis Rousseau, habitans in Martigny, duobus magnis incommodis laborabat. Erat quippe perpetuo curvus, et ita quidem, ut nequitiam spectare cælum posset: ad hæc, tantos patiebatur cruciatus in uno femore, ut nullum in eo habere posset sustentaculum, nulloque modo illud moveret. Dum itaque cælum videre nequiret oculis corporis,

A corporis, ferventes et assiduas preces eo dirigebat; quæ ex afflicto corde profectæ, omni fiducia in Deo posita, ac in S. Helenæ intercessione, exaudiri meruere. Nam decurso novemdialis pietatis spatio in honorem Sanctæ, expedito sui crucis usu gavisus est, et ab infirmitatibus suis omnino liberatus; erectus utique, valens, ac plene restauratus. *Factum* examinatum et evulgari permissum.

Quibus ad-
de membro-
rum inertiam,
ischia-
dem, ma-
lum magi-
cum,
e
129 Eodem anno Ludovica le Mange, Henrici le Mange et Annæ Louvettæ filia in Passy e nata pariter convaluit ab omnium membrorum inertia, quam cruciatus comitabantur, ob quos coge-
batur vociferari, ac projicere se tamquam mente captam. Quo donata favore non fuit beneficii immemor, quotannis Altivillare veniens, ut gratias ageret Deo ac S. Helenæ de sua sanitate omnibus numeris absoluta.

Anno MDCXL Margarita Pruvateau, conjux D. Honorati le Prate, civis Remensis, ischiade laborans, quæ omnino impediēbat ei incessum, subsidia humana irrita conatu experta, S. Helenæ sese devovit, ac postero die prorsus se valentem B comperit, sola videlicet incedens, ac nemine juvante.

Eodem anno Franciscus Grivollet, habitans in loco Vuely la petite prope Gandelu, ab annis tribus correptus arte magica, et ita quidem ut brachia haberet sine motu ullo ac sensu; ad hæc tantos interius sentiebat cruciatus, ut lamentabiles voces emittere non cessaret; perfectam recepit salutem post novenam hic expletam in honorem S. Helenæ.

variasque
alias infir-
mitates,
130 Eodem anno Joanna Landre, nata in Mery prope Castrum Theodorici, per menses omnino octo fuit vexata ex infirmitate, quæ tollebat ei omnia membrorum officia, ita ut ne vel manum quidem ad os promovere valeret. Misera illa in pessimo illo statu ad cælum confugit tanto cum majore affectu, quanto acriores perferebat cruciatus; sanctamque Helenam in patronam assumens, duci se curavit Altivillare: ubi post dies novem pie transactos, multo melius habere se sensit, ardentiusque semper ejus implorare opem pergens, intra breve tempus integræ compos salutis facta est.

Anno MDCXLII Catharina la Corne, conjux Petri C Hennin, typographi Remensis, per menses decem discruciatam malo, quod hecticam illam reddebat membrisque inertem, a medicis se videns depositam, novenam hic peregit, intra quam perfectæ sanitatis munere donata est. *Factum* examinatum et evulgari permissum.

Eodem anno Maria le Poivre, filia Nicolai le Poivre, Remensis, convaluit a male affectis crucibus per menses quatuor: cui malo nihil remedii afferre poterant medici: sicut narratur in instrumento signato per testes morbi ac sanationis ejus post iter.

Eodem anno filius Comitis Egmondani gravissime ægrotans et a medicis desperatus, S. Helenæ devotus fuit a suo patre, qui dedita opera hominem quemdam huc direxit, ut peregrinationem obiret, ibidemque ad suam intentionem institueret novenam; intra quam ad pristinam valetudinem revocatus est. In cujus rei memoriam atque grati animi tesseram pro isto favore, venit ad hanc ecclesiam acturus gratias S. Helenæ memorabili, pedestre iter magno cum sensu pietatis conficiens a Carolopoli huc usque.

131 Anno MDCXLIII Nicolaa Boüillard, annorum quinque supra viginti, filia Nicolai Boüil-

lardi et Joannæ Sainte, incolarum loci Eterbé, diocesis Remensis, male se habens jam a mensibus duodeviginti ex tumore prodigioso, qui erat in causa, ne incederet sine adminiculo alterius ipsam sustentantis, latere dextro ipsi dolente, huc ducta fuit ad S. Helenam, novenam incepit ad ejus honorem, in loco habitationis deinde continuandam: exhinc tumor ejus minuebatur, cessabant dolores in diebus paucis, et in statum valetudinis pristinum restituta est.

Eodem anno Magdalena Brossard, a cubiculis Comitissæ Nantoliensis f, valetudine adversa utens ex continua, ardentissima ac periculosissima febris, votum vovit S. Helenæ, ut ex infirma fieret valida; id quod sine mora per ejus merita obtinuit.

Eodem anno Annæ Maupin, filia Joannis Maupini et Margaretæ Stapart, ex oppido Sparnacensi g amisso oculorum lumine ex quodam maligno fluxu, qui oculos ejus invaserat a biennio, confugit ad S. Helenam, omni solatio in medicorum remediis frustrata; ex malo convaluit, postquam novemdialis pietatis officio hic esset perfuncta.

132 Eodem anno Petrus la Joye, natus Remis, longo temporis spatio vexatus ex osse, quod in gutture hæserat; S. Helenæ se obtulit, et mox reliquit eum dolor; pro qua re soluturus, quod ei debebat, huc venit.

Eodem anno Joannes Galichet, filius Thomæ Galicheti, e loco cui nomen Nostre Dame de l'Espine h, diocesis Catalaunensis, dum esset brachio prorsus incurvo ac digitis omnino aduncis a mensibus quatuor, tamque magna omnium ciborum nausea, ut nihil pene sumpsisset a mensibus tribus; huc ductus fuit a suo patre; ubi absoluto novem dierum curriculo, ac Sacro celebrari curato, discessit omnino sibi restitutus; sicut signavit ipse testatusque est, cum aliis testibus.

Eodem anno Carolus le Lombre, civis Remensis, convaluit ex tumore crurum, qui durabat ab annis quindecim, quique impediēbat gressum ejus: sicut refertur in testimonio, quod de hac re dedit.

Eodem anno Joannes Mourron Remensis, hectica laborans febris, et omnibus membris captus a mensibus quatuor, remediis humanis frustra tentatis, valetudinis integræ statum recepit per merita S. Helenæ, huc profectus ut veneraretur sacra ejusdem lipsana, quemadmodum signavit ac testatus est, cum aliis testibus.

Eodem anno Amata la Vanne, nata ex loco le Mesnil, diocesis Catalaunensis, adeo perturbata animo, ut teneri haud posset, pererrans campos in morem bacchantis ac desperatæ, ita ut necesse esset vinculis constringere pedes ejus; huc deducta est a suo marito ad instituendam novenam in honorem S. Helenæ, cujus patrocinio integra ad eam sanitas rediit.

ANNOTATA.

a In Gallico exemplari lego en l'eslection de Vietry. *Exstat apud Baudrand* Victoriacum Francicum (*Vitri le François*) oppidum Galliæ in Campania provincia, et in Pertensi tractu, substitutum ejus loco, quod Incensum dicitur (*Vitry le Bruslé*) in vicinis. Sedet ad Matronam fluvium, ubi recipit Ornem, 7 leucis a Catalauno in ortum hybernium, Desideriopolim versus totidem, atque ii a Barro-
duco in occasum.

b Fimæ sive Fismæ (*Fismes*) oppidum Galliæ in Campania provincia, prope Vidulam fluvium,

EX IMPRESSIS.
a quibus
per merita
S. Helenæ

miseri libe-
rantur.
E

h

F

EX IMPRESSIS. vium, ubi recipit Noram amnem, in Remensi tractu, et in confinio Insulæ Franciæ, quinque leucis a Remis in occasum. Dicit " et ad Fines. *Ita hunc locum breviter et sufficienter describit Baudrandus.*

c *Idem auctor locum sic elueidat*: Avenacum et Avennacum (Avenay) urbecula Franciæ, in provincia Campaniæ, prope Matronam fluvium, et 4 leucis a Remis in meridiem, cum abbazia monialium.

d Carolopolis (Charleville) urbs nova et munita Galliæ ad Mosam fluvium in Campania provincia; et in Retelensi agro; hæc idem geographus, et nonnulla alia.

e Passiacum et Castellum Paceium... oppidum ad flumen Auturam positum in Aulercis Eburovicibus, inter Ebroicas et Mèduntam medium, vulgo Pacy dictum hodieque lego apud Adrianum Valesium; quamquam, uti addit, a plerisque Passy corrupte scribitur, et ita excusum fere omnibus in tabulis reperitur; uti etiam in textu Gallico nostro, quem hic interpretamur. An vero ibi locus ille sit intelligendus; an alius synonymus notæ ignobilis in Campania alicubi; non divino.

f Nantolium Hilduini, Nanteuil cognomento le Haudouin, vicus amplius Galliæ cum castro peramœno in provincia Insulæ Franciæ et in Valesii tractu, exstat apud Baudrandum. Aliud ad Matronam; aliud item ad Axonam ponit Valesius. Hoc vel illud suspicor hic indicari.

g Loci hujus notitiam breviter dat Baudrandus: Sparnacum (Espèrney) oppidum Galliæ in Campania provincia, prope Matronam fluvium, 8 leucis infra Catalaunum, et 5 a Remis in meridiem. D. Rupertus Reginaldus inferius num. 171 dicit, locum prædictum ab Altivillarensi cœnobio dumtaxat una leuca distare.

h In territorio videlicet Catalaunensi, uti notatur in mappa Blaviana Campaniæ.

CLASSIS QUARTA

Miracula ab anno MDCXLV usque ad annum MDCXLIX.

Superioribus accedunt morbus intestinalium,

a
b

ANNO MDCXLV Philippus d'Embly Fouquant, prætor ducatus ac territorii Retelensis, dynasta et baro loci Tourteron a, dum esset in loco Malmy ad Barrum b, cruciabatur infirmitate intestinalium spatio unius anni, medicis abstrusa; qui, omnibus remediis nequidquam adhibitis, judicarunt incurabilem eam esse, infirmoque auctores fuere, ut se compararet ad mortem: verum sermone apud eum habito de mirabilibus, quæ Deus operaretur in dies per patrocinium S. Helenæ imperatricis; peregrinationem ad illam confestim vovit in manibus reverendi patris fratris Francisci Pierrot, guardiani conventus Franciscanorum Reformatorem de la Cassine, ut vocant, mandans ut per novem dies celebrarent Sacrificium Missæ in honorem Sanctæ: ad quorum novem dierum finem cessarunt cruciatus ejus omnes, integraque potitus est valetudine; de qua ut gratias ageret Deo ac S. Helenæ, huc profectus est, comitante sua uxore ac reverendo patre, de quo dicebam; coram quibus instrumentum rei gestæ authenticum confectum fuit, et ab ipsis signatum. Factum item illud examinatum et

evulgari permissum.

134 Eodem anno Joannes Rogier, filius Nicolai Rogier, Remensis, incedere non valens absque fulcris propter contractionem nervorum, S. Helenæ oblatus est a sua matre Joanna Bourgeois, et post sine mora reliquit fulcrum, seque perfecte restauratum comperit. De qua re testimonium daturi, ac gratiarum actiones sanctæ persolaturi, huc se contulere.

Eodem anno Joannes Jauchier ex Chery l'Abbaye, similiter sospitatus est a malo, quo totum ejus corpus erat affectum, quodque impediens gressum, remediis humanis omni efficacitate infirmitatem ejus frustratis. Id quod manus suæ signo testatus est, huc profectus, ut fidem voti liberaret.

Eodem anno Catharina Rollet, uxor Joannis Guenette, nata in Orbay, ab annis quatuor interno malo conflictata, quod in causa erat, quo minus laborare, bibere, comedere, ac libere respirare posset; tentatis nequidquam humanis subsidiis, S. Helenæ se obtulit, cujus patrocinio ad integram valetudinem revocata fuit.

Eodem anno Anna Regina Fortier, ex Heterbe, diœcesis Remensis, ex malo capitis violento admodum, et membrorum omnium paralysi incolumis, evasit per merita S. Helenæ, novem diebus ad honorem ejus exactis: cujus rei fidem fecit manu sua subnotatam, una cum testibus aliis.

135 Eodem anno Marçon c Lamzé, ex Charbongne, diœcesis Remensis, magno lateris incommodo gressum impediens detenta, prorsus hic convaleuit ad finem novenæ, quam in honorem S. Helenæ instituit, ac rem syngrapha sua confirmavit.

Eodem anno Antonia Bouillon, conjux Jacobi Bizaut, ex Vièlersy, diœcesis Suessionensis, movere se impotens, voto se obstrinxit S. Helenæ, ad quod implendum maritus ejus huc se contulit. Sacrum celebrari jussit per dies novem pro valetudine conjugis suæ, et ad terram suam reversus vix applicuerat ei linteum, a se curatum benedici, quin melius se habere cœperit ægrota, finitoque novemdiebus pietatis curriculo pristinam sit consecuta valetudinem. Cum suo huc accessit marito, ut rem testaretur ac grates persolveret Sanctæ, uti patet ex instrumento de eadem relicto.

136 Anno MDCXLVI Philippus Copignon, filius Joannis Copignon, ex Bresme, diœcesis Suessionensis, vexatus malo magico, per quod in terna per diem incidebat animi deliquia, cum forma et agitationibus corporis tam violentis, ut retineri nequiret. Huc deductus a matre sua Maria Saladina, et novena peracta, redux, plurima ac varia ejecit veneficiorum instrumenta, interque alia aciculas quinque ac viginti in tribus vicibus, caudam cuniculi, et limaces; ac deinde integre sibi fuit restitutus; sicut liquet ex documento de hac re confecto, et ab ipso uti et a parentibus ejus signato.

Eodem anno Pontia Lestinoit, uxor Petri Caboulet, habitans in Vileralrand, diœcesis Remensis, pariter saluti redonata est, postquam ejecisset per os multa veneficia. De quo facto formatus est processus verba coram magistratu, et ab oculatis subsignatus testibus deponentibus; sicut refertur in Vita S. Helenæ. Factum examinatum et evulgari permissum.

Eodem anno Odardus Brocart, filius Hugonis Brocart, veneficiis afflictus, quæ in eo magnas excitabant convulsiones; valetudine gavisus etiam est,

D contractio nervorum, impeditus gressus, malum internum, item cephalalgia ac paralysis,

E

latus male affectum, impeditus corporis motus,

F

animi deliquia, mala veneficia,

A est, ejecto hic carbone : de qua re instructus est processus verbalis, a testibus infirmitatis ac valetudinis ejus signatus, sicut pluribus narratur in eadem Vita. *Factum* examinatum a reverendissimo archiepiscopo et evulgari permissum.

tumor, paralysis, morbus in renibus curantur.

137 Eodem anno Joannæ Nonon, ex Rimogne, diocesis Remensis, per annos tres immodice inflatæ, ac incedere non valentis absque fulcris, consultum fuit, ut se offerret S. Helenæ, deficientibus remediis humanis : quo facto, integræ reddita saluti ad finem suæ novenæ fuit.

Eodem anno Antonius Fromentin, ex S. Eugénii prope Condæum in Bria, videns se correptum paralyti in omnibus membris, et miros dolores sentiens, plenam obtinuit valetudinem, ad merita S. Helenæ confugiens, tempore novemdiælis exercitii pietatis, prout chirographo suo testatus est.

Eodem anno Antonius Tarte, ex Blangy, diocesis Remensis, a male affectis renibus etiam convaluit, qui impediabant gressum ejus, ac sæpe ipsum in furias agebant per violentos, quos creabant, cruciatus.

Non pauca

B 138 Eodem anno Joanna Cheminct, uxor Petri Verrier, nata ex Soly, diocesis Suessionensis, a mensibus quatuordecim veneficio affecta, quod brachiorum et crurum, nec non rationis usu eam privabat; postquam vero ipsius maritus sine ullo successu omnis generis remedia in ejus solatium adhibuisset, S. Helenæ eam devovit, ubi instituta pie novena vix fuit finita, quin ægrota ejecerit ex ore sordes plurimas ex setis equinis albis implexas ad longitudinem unius pedis : quo facto omnino convaluit, sicut ipsa et maritus ejus confessi sunt ac testati chirographo suo.

Eodem anno Nicolaa Huillot, annorum duodecim filia Petri Huillot, Remensis, plenæ valetudinis donum accepit in morbo, qui paralytim creabat omnium membrorum, subsidiis humanis nihil remedii afferentibus, postquam S. Helenæ reddidisset sua vota. In cujus rei fidem, illa et pater ejus factum signarunt, quod nobis reliquere.

C Eodem anno Sara Gillet, conjux Servatii Deschamps, ex Congy, diocesis Catalaunensis, adeo debilis, ut nequiquam sustentare se posset, vel parum admodum alimenti sumere, nisi magna cum molestia, integram ad valetudinem revocata est per merita S. Helenæ; quemadmodum ipsa alique propria manu testati sunt.

Eodem anno Agnes Sirvenet, uxor Joannis Poinssard, ex Villers Agron, diocesis Remensis, veneficio afflicta, quod tantos ei afferebat dolores, ut quiescere non posset diu noctuque, S. Helenæ se devovit, ac novena jussa peragi in sua parœcia, lenimen sensit : id quod ipsam incitavit, ut huc versus peregrinaretur, sanitatis integræ assequendæ gratia; vixque iter inceperat, quin ad mediam ab ædibus suis leucam reliquerit fulcrum, quo utebatur ad firmandum incessum : et iter suum prosequens cum lætitia perfectæ compos valetudinis facta est, ante etiam quam hoc sanctuarium ingrederetur. *Factum* examinatum et evulgari permissum.

alia exempla

139 Eodem anno Sara Godot, uxor Desiderii Dupont, ex Coisart, diocesis Catalaunensis, per annos duos adeo male affecta, ut sustentare se ac progredi non posset sine fulcris et sine magna molestia; ubi confugisset ad medicos pro sua sanitate, sed nullo operæ pretio, aggressa tandem est magno cum conatu iter Altivillarense eo animo, ut novenam offerret S. Helenæ. Sexto au-

Augusti Tomus III.

tem ejusdem die, dum interesset Vesperis, magnaque cum fide ac pietatis affectu invocaret S. Helenam, omnino se valentem sine mora comperit, absque sustentaculo incedens : cujus rei testes fuere homines facile sexcenti. Verum aliquot post mensibus relapsa in suam infirmitatem, recurrere ad sospitam suam non prætermisit; ita ut itineri se committens instantaneæ ac perfectæ valetudini sit redonata. Quæ omnia relata sunt in acta, ab oculatis testibus infirmitatis ejus ac valetudinis signata; qui præterea testimonium attulere pastoris in dicto loco Coisard et decani in Virtutibus d. *Factum* examinatum et evulgari permissum.

Eodem anno Antonia Franquet, filia domini Franquet conciliarii regii in curia præsidiali Victoriacensi e, ab anno jam uno laborans tam violenta febris, ut magnas inde convulsiones pateretur (etiāsi aliunde se sustentare non potuerit) ut opus esset septem vel octo personis, quæ illam tenerent; tentatis omnibus humanis remediis. S. Helenæ se devovitsuasus cujusdam patris ex Ordine Minimorum, et ad finem secundæ novenæ sanitas perfecta illam revisit : de quo favore actura gratias huc venit E Deo et Sanctæ, et signavit instrumentum, quod apud nos deposuit. *Factum* examinatum et evulgari permissum.

140 Anno MDCXLVII Petrus Savisé, Dolensis f, tunc temporis miles præsidiarius oppidi Agaiensis g, in morbum lapsus cum jactura judicii; a suo hospite excitatus fuit, ut S. Helenæ se devoveret, eamque invocaret. Quo peracto, integram valetudinem adeptus est, et huc profectus, ut rei gestæ testimonium daret, ac Sanctæ grates referret.

congeruntur, f 9

Eodem anno Simona Petit manuum usu privata, confugit ad S. Helenam, per cujus merita recuperavit liberum earundem usum, ad finem pii novemdiælis pensi hic persoluti in honorem ejus.

Eodem anno Nicolaus Hemard, filius Petri Hemard habitatoris Remensis, ab annis duobus veneficio vexatus, quod eum conjiciebat in tam violentas convulsiones, ut omnem sensum amitteret, oblatus S. Helenæ fuit a sua matre, et quarto novenæ suæ die emisit per os plurima venefica instrumenta coram parœciæ suæ parochia ac aliis pluribus personis; interque alia veneficia ejecit concham marinam, cochlearis stannei manubrium, aciculas duas, cotem : deinde vero melius quidem se habuit, non integram tamen sanitatem consecutus. Huc igitur perductus, præterea in hac ecclesia ejecit ex ore veneficia diversa, quæ etiamnum ibidem visuntur; et hoc remedio ad integram revocatus est salutem, sospitantibus S. Helenæ meritis. *Factum* examinatum et evulgari permissum.

Eodem anno Remigijs Planchart, ex Condé, diocesis Remensis, malo caduco laborans, a matre sua huc adductus fuit : et ex illo tempore idem malum nequiquam illum attigit amplius; sicut ipse signavit cum matre sua, aliisque testibus, huc profecti grati erga Sanctam animi causa.

Eodem anno Joanna Bisette, uxor Petri Lambert, ex Courtemont, diocesis Suessionensis, paralyti omnium membrorum tacta cum acutis adeo doloribus, ut nullam quietis partem capere posset; omnis generis, sed sine optato successu, remediis tentatis, instanti unico plenam hic recepit sanitatem, nullum experta deinceps dolorem. Rem ipsa ac maritus ejus affirmarunt anno subsequente per testificationem chirographo suo notatam.

83 Eodem

EX IMPRESSIS.

Eodem annō Carolus de Prez, filius domini Joannis de Prez procuratoris in præsidiali curia Remensi, prodigioso tumore per totum corpus afflictus, quem medici non poterant ullo modo mitigare; S. Helenæ fuit devotus a sua matre Maria Moyen: cujus Sanctæ patrocínio ad integram pervenit valetudinem: sicut habetur in documento, quod super hoc argumento fuit formatum.

Eodem anno Magdalena du Haisteau, ex S. Martino d'Emblé, in eum deducta infirmitatis statum, ut incedere nullo modo valeret, imo ne vel loqui quidem ac respirare sine magna difficultate; postquam explevisset votum suum, quod hic fecit, omnino se valere comperit; sicut ipsa nobis est testificata cum aliis per instrumentum nobis relictum.

quibus probatur, mirabilem contra morbos patrocínium fuisse Sanctam.

141 Anno MDCXLVIII Joannes Proth, natus ex Avise, coxendicis malo laborans, quod non impediebat modo ejus gressum, sed etiam quietem; post subsidia humana sine fructu usitata, obtulit sese S. Helenæ: cujus meritis sanatus est, reliquit fulera, et supra dictorum instrumentum dedit propria manu notatum.

B Eodem anno Joannes Baisle, natus Virtutibus, dum degeret in exercitu, correptus fuit febris continua, quæduravit diebus quindecim; e qua dum cerneret imminere sibi mortem, S. Helenæ se offert cum voto illuc peregrinandi, et offerendi cereum album; et sine mora reliquit eum febris: de qua re testimonium nobis porrexit huc profectus anno sequente, ut votum adimpleret.

h Eodem anno Nicolaus Salmon, Colomeriensis h in Bria, diocesis Meldensis, ischiade in femore correptus uti et in genibus, quæ gressum ei prohibebat nisi cum fulcris, se devovit S. Helenæ, suadente alia persona, quæ ei affirmabat, sanatam se fuisse ab simili infirmitate; perfectam obtinuit valetudinem, sicut apparet ex actis hac super re conscriptis.

i Anno MDCXLIX Simon Rubuy, ex Aulny ad Axonam i, diocesis Remensis, membris captus, et per intervalla sensibus ac ratione destitutus, postquam humana remedia absque efficacia expertus esset, S. Helenæ devotus fuit; ubi expleta sua peregrinatione, colubrum ejecit prorsus vivum; unde non mediocriter se recreatum sentiens, sed non omnino sanatum, huc se contulit secundis vicibus; deinde secundum colubrum ejecit, atque adeo ab una pariter ac altera infirmitate evasit incolumis: prout refertur in scripto, super hac re exarato. Factum examinatum et evulgari permissum.

ANNOTATA.

a In territorio Retelensi apud Blavium in mappa Campaniæ Comitatus invenio Thourteron.

b Barrum ad Sequanam, Barrum ad Albam, et Barrum Ducis videri possunt apud Adrianum Valesium. Quo autem pertineat Malmy, relinquo indagandum iis, qui prædictis locis sunt viciniore.

c Nomen hoc pono, sicut habetur in exemplari Gallico; neque enim, quidnam sibi velit, mihi satis constat; nisi forte sit nomen diminutivum a Gallico Mars, Marcus, ac per Marcon, Marcula significetur.

d Virtutes, seu et Virtus (Vertus) oppidum Galliæ in Campania provincia, cum castro antiquo in planitie, versus confinia Briæ provinciæ, et 6 leucis a Catalauno in occasum; ut ait Bau-

drandus: de quo loco consuli etiam potest Adrianus Valesius.

e Vide dicta superius in Annotatis ad classem tertiam lit. a.

f Dola (Dole) urbs Comitatus Burgundiæ notissima.

g Ageium (Ay) oppidum Galliæ in Campania provincia ad Matronam fluvium, vino suo celebre, 4 leucis distat a Remis in meridiem. Baudrandus.

h Colomeriæ (Colomiers) oppidum Galliæ in Bria provincia, ad Morinum amnem, cum palatio Ducis Longovillani. Quinque leucis distat a Meldis in meridiem, Provinum versus, et 13 a Parisiis in ortum. Dicitur etiam Columbaria in actis mediæ ætatis, teste Baudrando. Adiri etiam potest Adrianus Valesius.

i In Gallico exemplari habetur d'Aulny sur Ayne Est vero Axona (l'Aisne) fluvius abunde notus, qui oritur in confinio Ducatus Barrensis, ac deinde per Campaniam provinciam fluit.

CLASSIS QUINTA

Ab anno MDCL usque ad annum

MDCLV.

E

A Anno MDCL Petrus Seigny, habitans in loco Quatre-champs, diocesis Remensis, cruribus captus, sanctæ Helenæ se obtulit, et venit huc ad implorandum ejus patrocínium. Porro cum ad hunc locum propinquaret, instanti unico prorsus se curatum sensit; ita ut fulera in manus sumens, incederet solus, nemine juvante, ad ecclesiam, benedicens Deum, qui mirabilis est in Sanctis suis.

Crura, cruribus, morbus inter-nus;

Eodem anno Petrus Mauroy, natus e Castro Theodorici, e variolis amisit lumen oculorum; ac dum ejus mater S. Helenæ ipsum obtulisset, misissetque huc, ut celebraretur sacrificium Missæ pro salute filii sui, visum recuperavit puer; prout mater ac filius professi sunt per instrumentum hic ab ipsis depositum.

Eodem anno Margarita Tremblet, conjux Ger-vasii le Redde, incola loci Moulins, diocesis Sues-sionensis, morbo interno cruciata, ex quo per menses novem usu membrorum omnium privata fuit, ita ut potum ac cibum sumere non posset absque magno incommodo, quiescere non valens noctu ac interdum, doloresque adeo acerbos patiens per totum corpus, ut ad minimum tactum ederet lamentabiles clamores; huc ducta fuit, frustra adhibitis humanis remediis, a suo marito in lectica; et post dies novem, quibus ibidem commorata est, omnino convaleuit, sicut apparet e documento super hac re exarato.

F

143 Eodem anno Petrus Durin, annorum sex, filius Francisci Durin, natus in Futigny, noctu in rivum quodam casu delapsus est, ibidemque moratus spatio unius horæ, extractus inde fuit sine ullo motu ac vitæ indicio. Vix parentes ejus invocant S. Helenam, quin cœperit movere labia, ac omnibus demum vitæ functionibus usus fuerit magna cum admiratione omnium, qui illum pro mortuo habuerant. Testes oculati rei gestæ testimonium huc detulerunt, ac instrumentum subnotarunt de ea instructum.

lapsus in rivum, surdus ac mutus, cocles,

Anno MDCLI Petrus Petaut, annis natus septemdecim, audiendi ac loquendi facultate privatus.

A vatus, plane convaluit, sicut in Vita S. Helenæ narratur, et in exemplari rei gestæ, quod de prodigiosa ipsius curatione formatum est.

Eodem anno Ludovica de la Bonne, ex Castro Theodorici, oculum amisit ex ardore febris continuæ, quæ eam tenuit per menses duos; sed confugiens ad S. Helenæ merita, in cujus honorem curavit Missam celebrari in templo RR. PP. Minimorum dicti loci, ad ejusdem Missæ finem recuperavit illum amissum oculum; id quod testata est ac signavit, quando de hac re gratias actura venit.

icterica,
mutus, sur-
da, animo
perturbata;

144 Eodem anno Francisca Pillier, conjux Nicolai Syron, duorum annorum spatio laborans febris, quæ trahebat originem ex immodico calore hepatis, ei afferente morbum ictericum ac cruciatus internos acutissimos cum molesta stomachi resolutione, ita ut nihil capere posset alimentum sine magno incommodo; postquam nullo operæ pretio adhibuisset remedia a medicis præscripta, huc se contulit, ut novemdiali pietatis exercitio vacaret, in quo ad sanitatem revocata est, uti asseveravit in documento, a se subscripto, aliisque testibus.

B Eodem anno Simon Blonde, filius Joannis Blonde, natus in Rosnet, diocesis Remensis, perduto iudicio ac loquendi facultate ex violento capitis dolore, cui malo nullum poterat remedium inveniri, fuit oblatus S. Helenæ, et tempore novenæ perfectam sanitatem recuperavit; prout fidem facit instrumentum de hac re confectum.

Eodem anno Helena le Fevre, uxor Thomæ Michaude, nata in Cumiere, pariter sanata fuit a surditate singulari, medicorum opera in curando illo malo frustra occupata; post tres novenas hic peractas, tandem ad earum finem retulit fructum perseverantiæ suæ.

Eodem anno Maria Jacquin, nata Catalauni, conjux Antonii Fuse, liquandi metalli artificis, ab anno perturbata animo, discruciatâ supra modum cogitationibus desperationis, ita ut semper apud illam opus esset aliquo, qui eam retineret; post plurima remedia dum a medicis esset deposita, S. Helenæ fuit devota; ubi vix absolverat suam novenam, quin perfecte convaluisse se viderit et corpore et animo; quemadmodum testata est ac notavit, quando huc venit, ut grates persolveret Deo ac S. Helenæ. De re gesta instructus fuit processus verbalis, a testibus irrefragabilibus et oculatis subscriptus, interque alios a domino parochio S. Nicassii urbis Catalaunensis præfata.

morbo sin-
gulari affli-
cta, capiti-
vus, cæca,
vomitu la-
borans,

C 145 Eodem anno Joanna Sutret, filia Joannis Sutret ac Margaritæ Husson, nata Catalauni, dum morbo singulari esset afflicta a mensibus tribus, ac nihil solatii in humanis remediis posset invenire, illud accepit, dum S. Helenæ obsequio se addixit; prout refert scriptum, ejus manu ac aliorum testium morbi ac valetudinis ipsius signatum.

Eodem anno Claudius le Begue, natus Augustoduni, eques in ala equestri marchionis de Rohan, dum esset in præsidio Codiciacensis a castri, captus fuit ab Hispanis, et ad magnas angustias redactus. In miserabili adeo statu versari se videns, S. Helenæ se commendavit; et non multo post fuit liberatus contra spem omnem: idque attribuit meritis dictæ S. Helenæ b.

Eodem anno Maria Bernulle, conjux Joannis Baudinet, e Castro Theodorici, diocesis Suessionensis, visum hic recepit S. Helenæ patrocinio,

cujus opem imploraverat: sicut testata est, dum votum solveret, suo chirographo, aliisque infirmitatis suæ, qua erat affecta, et e qua convaluit, testibus.

Anno MDCLII magister Petrus Deschiens c, scriba regii census in Campania, et procurator tribunalis Catalaunensis, incognito morbo afflictus, qui in eo excitabat magnos vomitus, adeo quidem ut nihil retinere posset in stomacho, malum ejus comitante febris continua, quæ per mensem durabat; ad hæc extrema adductum se conspiciatus, Deo et S. Helenæ se commendavit, et mox malum evanuit, ac aliquo post tempore venit huc grati animi causa erga Deum et Sanctam, cereo ei oblato, certioresque nos reddidit de hac re chirographo suo.

146 Eodem anno Maria de Roquefort, filia honorati domini Philippi de Roquefort, viri nobilis, et dominæ Mariæ de Vuarlet de Montecourt, casu quodam ambustionis claudicans, et ita male affecta, ut sustentare se nequiret nisi furcillis subalaribus, idque cum difficultate; postquam recurrisit ad omnia humana remedia per annum integrum, quo medicorum curationi se commisit, malo ejus manente immedicabili, S. Helenæ patrocinio a parentibus suis devota fuit, ad eamque deducta, ut novemdialia pietatis officia ibidem perageret solito more; quinto ejusdem die incommodum ipsius adeo cœpit minui, ut facile incederet absque dictis furcillis; quas reliquit in memoriam istius beneficii: de quo conscriptum fuit instrumentum propria ejus manu ac parentum ipsius munitum.

claudicans,
oculi tumore
affectus,
et alius fe-
bri conti-
nua sospi-
tantur.

Eodem anno Jacobus Vannier, filius Joannis Vannier, Remensis, in lucem est editus cum tam prodigioso tumore super oculum, ut visum ejus impediret. Mater ejus rem conspiciatâ S. Helenæ illum obtulit, et sine mora puer recte se habere cœpit, tumore evanescente: mater huc portavit filium in grati animi testificationem pro accepto favore, et subnotavit instrumentum hic nobis relictum, et alii testes eventus superius memorati.

Anno MDCLIII Nicolaus Chevalier, filius Francisci Chevalier, et Elisabethæ Barrat, ex Toul ad Matronam, diocesis Remensis, pariter a febris non intermittente, remediis humanis usa sine fructu, statim post expletum votum convaluit: de qua re apud nos deposuit documentum chirographo suo signatum.

147 Eodem anno Anna la Follée, uxor Antonii Belglose, ludimagistri Juncariensis d, diocesis Remensis, a duobus annis cum dimidio fuit detenta malo medicis incognito, quod singularibus illam torquebat doloribus, et quietem ei eripiebat: quæ non valens incedere sine magno incommodo ac dolore, postquam ad remedia generis omnis, sed vano conatu, recurrisset, ac medici desperarent sanitatem ejus, S. Helenæ obsequiose devovit, eo duci se jussit, et ad finem novenæ, quam instituit, tam perfecte valentem se conspexit, ut pedes inde discederet. Facti narrationem litteris proditam ipsa ac ejus maritus nobis tradidere chirographis suis signatam.

F
Referuntur
d

Anno MDCLIV Joannes Grongnat, Catalaunensis in Campania, jam a sexennio vexatus paralysi tam magna et per totum corpus extensa, ut nullo e membris juvare se posset. Parentes ejus omnibus medicæ artis frustrati remediis, S. Helenæ illum obtulere, quo deductus, functusque pietatis officiis, integre sibi restitutus est; prout narratur in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Nicolaa Mausart, nata ex Aulny aux

EX IMPRESSIS. aux Planches, detenta morbo incognito, qui eo ipsam deduxit, ut progredi, se sustentare, imo vel ipsum quidem caput invertere nequiret. Exacto sic uno mense, S. Helenæ se commendavit, implensque post aliquod tempus votum suum, illuc vehi carro se curavit, et simul atque Altivillare animadvertit, e carro se jecit humi, iter, quod supererat, pedes confecit absque difficultate, magna omnium spectantium cum admiratione, et integram sanitatem adepta est.

*plurima
miserie*

148 Eodem anno Catharina Renard, nata in Contreve diœcesis Remensis, omnibus membris capta, magnaue mentis incommoda patiens, ac remedia omnigena sine successu experta, ubi se devovisset S. Helenæ, unius juxta ac alterius infirmitatis integram assecuta est restaurationem post secundam novenam, quam hic peregit.

Eodem anno Claudia Prioux, filia Antonii Prioux et Mariæ Arnauld, Catalaunensis in Campania, torta quodam morbo, qui digitos pedis adeo fecerat aduncos prorsus, ut eisdem nequiret uti quatuor abhinc annis, malo ipsius a medicis habito tamquam immedicabili; S. Helenæ se obtulit, et statim melius habere se sensit, atque huc se conferens ut votum impleret, postquam confessa esset de peccatis, ac communicasset Corpori Domini, magnos sensit dolores per totum corpus; dumque animos capit, digiti ejus se extenderunt, et filia rediit ad valetudinem integram coram quadringentis et amplius personis, quæ huc venerant cum plurimis supplicationibus: de qua re instructus fuit processus verbalis, cui subscriptum inter alios fuit a domino Beaumont, paroco in Marfaux, aliisque e magistratu dicti loci Marfaux, in posteritatis memoriam.

Eodem anno Anna Prouencher, e Castro Theodori, diœcesis Suessionensis, paralyti, quæ illam mirifico modo inflaverat, in extremas angustias redacta, omni medicorum industria ac remediis frustra tentatis, judicioque ab eisdem lato, ipsius morbum non esse sanabilem; valetudine integra fuit donata post iter fratris sui, quem huc miserat in eum finem. Res scripto commissa, et a testibus morbi ac valetudinis ejus subnotata post expletum votum.

*per Sancta
patrocinium
sublatz.*

C 149 Eodem anno Nicolaa Maluaut, filia Richardi Maluaut, et Joannæ Laurent, Remensis, annorum novem, hominum judicio possessa a maligno spiritu, qui exspuebat in faciem omnium domesticorum, evomebat injurias contumeliose in patrem ac matrem, parvulamque illam cogebat exerere linguam ad longitudinem sex vel septem pollicum, invertebat ei manus, brachia et crura, omnia reddens adunca et distorta, impetiebat ipsius gressum: sæpe privabat eam usu sermonis, apparebat ei nunc sub tauri, alias sub canis, subinde sub hominis forma, promittensque illi pecuniam, ut ad negandum Deum, atque alia nefaria facinora eam induceret. Misere afflicta illa ad finem novenæ, quam hic obibat, (eodem enim deducta ac obsequio S. Helenæ oblata fuerat a parentibus) ejecit aciculas sex, et spicam frumentariam. Novemdiali religionis exercitio exacto, mater puellam reduxit multo quidem melius habentem; sed non omnino sanata. Id quod matrem movit, ut secundis vicibus illam reduceret, et auxilium cælestē denuo imploraret. Secundæ itaque novenæ imposito fine, puella ejecit præterea frustum sarmenti mirifice inflato suo corpore; et post illud tempus nihil sensit incommodi; uti memoratur in documento super hac re postmodum confecto.

Eodem anno Thomasia Jobar, nata Remis D abhinc mensibus octo distorta membris, ita ut neutiquam valeret eisdem uti; cibarium cujusvis generis nausea laborabat, in ea sæpe incidens symptomata, ut pro mortua haberetur. Dum itaque usa esset omnigenis remediis, sed nullo ex iis adjuta, S. Helenæ se commendavit, novenamque peregit in ejus honorem: in qua projecit ex ore racemum, plumam e, carbonem, lapidem, aliasque plurimas sordes; ac deinde valetudinis perfectæ dono gavisæ est: utque grata foret Deo pro sanitate, quam, S. Helena patrocinante, acceperat, profecta est huc simul cum patre ac marito suo, qui acta subsignarunt tamquam oculati testes.

ANNOTATA.

a In Gallico est dans Coucy le Chateau. Baudrandus Codiciacum, inquit, Coucy, castrum Galliæ, cum oppidulo in provincia Insulæ Franciæ, et in Suessionensi agro: dicitur etiam Cociacum, et alias dominos habuit magni nominis, estque fere medium inter Suessiones ad meridiem, E et Faram ad septentrionem, prope Præmonstratum, et in limite Picardiæ. Adrianus Valesius observat, Coceium vel Cociacum, Coucy, a Frodoardo Codiciacum castrum episcopi Remensis appellatum fuisse.

b Una circumstantia, quæ accidit in liberatione hujus equitis, in causa est, cur hic sit inserta; estque illa, quod fuerit allata scheda eorum, qui debebant liberari, in qua is non occurrebat prima vice; verum dum esset lecta scheda ad tertias usque vices, et ipse instaret, se ibidem haberi, tandem fuit inventus. Ea, ecce, causa est, cur equites hoc testimonium dederint. Hanc circumstantiam ad marginem exemplaris Gallici a D. Reginaldo, de quo sæpius antea dixi, adscriptam, ita Latine reddidi.

c Ille magister Petrus Deschiens postea ad sublimem evectus est fortunam, primus utique Agens, ut vocant, D. Colbert, ministri status, secundum notationem Gallicum mox laudati D. Reginaldi.

d Vulgo Jonchery, in territorio Remensi ad Vidulam fluvium; nos Latine locum illum vocamus Juncariam cum Adriano Valesio ad nomen F Vidula pag. 603.

e In Gallico est une plume, quod æquivoce plumam, pennam, ac calamum, quo scribitur, significat.

CLASSIS SEXTA

Ab anno MDCLV usque ad
annum MCLXI.

Anno MDCLV soror Petronilla de S. Angela ex Plurimi inusitata quadam infirmitate emersit; de qua re fuit formatus processus verbalis; prout narratur in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Franciscus Navet, natus Ageii, paralyticus membrorum valetudinem obtinuit; sicut similiter narratur in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Jacoba Dubois Remensis a paralyti sanata est prorsus, sicut pariter habetur in eadem Vita.

Eodem anno Petronilla Collart, uxor Augustini

A stini Idée, nata Dormani, diœcesis Suessionensis, similiter valetudinem recuperavit, S. Helena sospitante, infirmitatis e veneficio, quæ quietem ei eripiebat, membris inertem faciebat, magnisque eam affligebat doloribus capitis, huc accedente febri ictérica: prout continetur in documento, quod ipsa et maritus ejus notavit.

Eodem anno Joanna Hutier, filia Nicolai Hutier et Annæ Brodier Catalaunensis, brachiis capta, et veneficio affecta, quod supra modum inflabat guttur ejus; omnis generis remediis sine utilitate tentatis, S. Helenæ devota fuit, ubi integra et perfecta sanitas eam revisit, sicut nobis declaravit suo chirographo.

151 Eodem anno Claudius Fourquet Catalaunensis in Campania, annos ætatis numerans sexaginta, cæcitate aliisque corporis infirmitatibus affectus, S. Helenæ se obtulit, et paulo post perfecte convaleuit.

Eodem anno Joanna Louis, nata ex S. Gly, diœcesis Remensis, annorum quinque supra viginti, membris iners a mensibus septem, ac corporis officio orbata, ipsisque etiam digitis manuum ac pedum omnino recurvis laborans, et oculo dextro destituta, post omnia, quæ concipi animo poterant, remedia sine fructu tentata S. Helenæ patrocinio sese devovit, et eodem tempore sensit mali lenimen, nec non octo post diebus huc se perducere jubens, cum ad Altvillarense territorium venisset, visum recepit, digiti manuum ac pedum rediere ad naturalem statum, et ecclesiam ingressa se sustentavit cruribus, vixque ejus novena fuerat finita, quin usa sit valetudine integra: quemadmodum perhibent acta super hujusce facti argumento confecta et apud nos deposita.

Eodem anno Joannes Rouyer, Catalaunensis in Campania, malo caduco sospes evasit, prout habetur in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Petrus le Nain, filius Henrici le Nain, natus ex Trezy, diœcesis Suessionensis, annorum sex, febri tam violenta et continua tenebatur, ut loquendi facultate eum privaret, et ad extrema deduceret, salutis recuperandæ expertem; sed parentes ejus vix invocant S. Helenam, quin cœperit loqui, et indulta ei parvo post tempore fuerit integra sanitas.

C 152 Anno MDCLVI Maria Mauclerc, veneficio non vulgari afflicta, integræ ac perfectæ valetudinis munere potita est; postquam ex ore ejecisset multas res horribiles coram numeroso populi conventu; uti narratur in Vita S. Helenæ, ac processibus verbalibus super hac materia.

Eodem anno Nicolaa Mazure, conjux Martini Bodinot, diœcesis Meldensis, libera omnino evasit a morbo, qui hecticam eam reddiderat, sicut exstat in actis, quæ nobis reliquit, huc se conferens ad S. Helenam, cujus intercessione sibi fuerat restituta.

Eodem anno Jacobus le Ruste, natus in Morange, diœcesis Suessionensis, vexatus veneficio abhinc annis quinque, quod omni notitiâ ipsum privarat, et in causa erat, ut luna qualibet prosterneretur ex epilepsia, ac spumas emitteret ex ore. Nec vero bibere etiam, nec comedere poterat, nec aliquam quietis partem capere. Plena fructus est redintegratione post impletum votum, quo S. Helenæ se obstrinxerat; prout continetur in instrumento super hac re formato.

Eodem anno Nicolaa Lambin, ex suburbio Catalaunensi S. Menue dicto, plane convaleuit a doloribus violentis, quos sentiebat per totum

corpus, dum se devovisset S. Helenæ, et explesset votum; prout narratur in actis chirographo ejus signatis.

153 Eodem anno Mauritius Charlon, natus Catalauni, morbo comitiali correptus, linguaque et una tibia supra modum inflata laborans, tamque furiosus, ut plurimi homines laborarent in eo retinendo; post plurima medicamina incassum usitata, S. Helenæ fuit oblatus; ubi corpore et animo prorsus convaleuit.

Eodem anno Sebastiana Laurent, habitans Catalauni, orbata judicio ac membrorum usu ex arte magica, plenam hic salutem obtinuit liberans fidem voti ad finem novenæ, quam ea de causa instituit.

Anno MDCLVII Francisca de Salus, filia domini Ludovici de Salus, ac D. Joannæ de Merault, nata in la Margury, diœcesis Suessionensis, laborans febri a mensibus octodecim, quæ ad extrema ipsam redegerat, medicis judicantibus malum ejus esse insanabile, S. Helenæ a suis parentibus fuit devota cujus patrocinio recuperavit salutem, nullo morbi relicto vestigio; sicut parentes et ipsa asseverarunt, dum venirent acturi Deo gratias de hoc beneficio.

Eodem anno Claudina de Costes, conjux Claudii Moriset, nata in le Mesnil, diœcesis Catalaunensis, dum a duobus annis cum dimidio capta esset pede digitis tribus abbreviato, nec promoveri posset gressum nisi furcillis subalaribus nixa, idque non sine incommodo: omnibus artis medicæ præsiis frustra in solatium suum adhibitis, vix S. Helenæ se devoverat, ac sacrificium Missæ jusserat celebrari in honorem ejus, quin plena sanitate sit fruita.

154 Eodem anno Joannes le Grand, natus ex Contreve, diœcesis Remensis, veneficio tam violento conflictatus, ut mentem ejus turbarit, nec valens bibere, manducare, nec quiescere, S. Helenæ fuit oblatus: nec mora, ex ore ejecit lacertum, bufonem, et alias sordes; ac deinde plena corporis et mentis redintegratione usus est; quemadmodum narratur in rei documenta nobis relicto.

Eodem anno Nicolaa Gourmé Remensis modo prodigioso evasit e modo immedicabili; ut pluribus refertur in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Maria Jarrat, uxor Renati Tarlan, ex Lohan aux bois, diœcesis Suessionensis, tribus abhinc mensibus affecta erat mirifico tumore, qui prorsus ei eripuerat membrorum usum. Itaque a medicis ubi esset deposita, qui nihil potuere solatii reperire infirmitati ejus, S. Helenæ commissa fuit a suo marito, qui illuc se contulit, et obtinuit, ut votum suum ratum haberetur, infirma, de qua dictum, omnino sibi restituta.

Anno MDCLVII Jacobus le Grand, apparitor regius, Remis habitans, distorsione ac retorsione pedum laborabat cum dilatatione nervorum, ita ut movere se non posset sine magno incommodo, ac usu fulcrorum. Postquam demum omnia humana subsidia fuerat expertus, sed irritò conatu, S. Helenæ se devovit, equo vectus illuc fuit, et, pietatis exercitiis ibidem peractis, ita se comperit valere melius, ut pedes reverteretur domum sine difficultate: ac inde rediit pedes ad gratias agendas Deo ac Sanctæ de tam perfecta incolumitate, qua donatum se a S. Helena agnovit per acta nobis de hac re data.

155 Eodem anno Margarita Choppelet, nata ex Ronet, diœcesis Remensis, annorem 12 a, malo incognito conflictata est, quod doloribus acutissimis

EX IMPRESSIS.

ope S. Helenæ

E

benignissime indulti

F

ostendunt, a

alii

mirabiles favores

EX IMPRESSIS. acutissimis illam in genu excruciat, in quo erat tumor ingens, gressu eam prohibens. Postquam parentes ejus ad omnia humana confugissent subsidia, ac consulissent varios medicos expertissimos, interque alios, dominos la Framboisiere *b* et Compere, medicos Remenses; quibus nihil remedii suppetebat ad curandum ejus malum supra dicta ægrota S. Helenæ devota fuit a suo patre ac matre, ac illuc devectora novenæ obeundæ gratia, qua completa, pedes hinc est reversa cum plena valetudine. Res litteris consignata ad memoriam posteritatis.

Anno MDCLIX Joanna Vathier, ex Boncourt, diocesis Laudunensis, omnium membrorum officio impedita, sibi omnino restituta est, sicut fidem faciunt testimonia parrocho dicti loci data, et testes alii; ut narratur in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Margareta Cousin, uxor Nicolai Herman, nata Catalauni, infirma præ tumore, qui sibi acciderat post puerperium; remediorum omnigenorum frustrata præsidio, sanitatem recuperavit patrocinante S. Helena, dum huc se jussisset duci in illum finem; prout perhibetur in documento, quod subnotavit.

B Eodem anno Jacoba Sejourné, uxor Nicolai Morel civis Catalaunensis, terrore, qui ex trepidatione totius corporis ortus fuerat, afflicta, pariter convaleuit, dum se devovisset S. Helenæ; et signavit factum, quod ea de re fuit formatum, cum aliis testibus morbi et sanationis ejus.

Eodem anno MDCLIX Stephanus Pilleron, natus ex Condé in Bria, diocesis Suessionensis, tam magno fuit languore cruciatus ac violento, ut ad vitæ terminum properaret. Omnibus ergo Ecclesiæ sacramentis munitus, S. Helenæ se commendavit, eoque direxit aliquam personam; quæ vix attigerat territorium, quin ægrotus melius se habere senserit, et paulo post omnino sospitatum.

jure merito 156 Eodem anno Anna Poncelet, nata in Mondemont, diocesis Trecensis, conjux Nicolai Masson, claudicatione laborans, et adeo impedita, ut progredi nequiret absque fulcris subalaribus, implorata ope S. Helenæ, et itinere Altivillarensi promisso, exiguo post tempore sospitem se omnino ac incolumem reperit. Huc se contulit, ut voti religionem se exsolveret, et signavit acta, quæ apud nos deposuit.

C Eodem anno Petrus Chevallier, natus in Leraule, parœcia de Trellon *c*, diocesis Remensis, tam molesta arthritide vexatus, ut eum lecto affixerit spatio hebdomadam septem cum acutissimis doloribus; invocato S. Helenæ subsidio, et novena fieri jussa in ejus honorem, cum voto illuc peregrinandi, si Deus vires ei concederet, plena fruitus sanitate fuit; et actionis gratiarum agendæ causa huc profectus, nobis reliquit rei narrationem a se subnotatam.

Eodem anno Natalis Hainault, natus ex Champigneulle, diocesis Catalaunensis, infirmitate quadam abhinc uno anno vexatus molestissima, et medicis incomperta; incedere non valens nisi fulcris sustentatus, et magna cum difficultate, remediis omnibus, quæ poterant excogitari, sine utilitate adhibitis, vovit se S. Helenæ; cujus intercessionem ei reddita est salus, sicut nobis fidem fecit coram testibus.

Anno MDCLX D. Maria Dupuis, conjux Caroli Julien, nata in Castro Theodorici, malum contraxit, quod per universum corpus se extendebat, eamque privabat membrorum omnium usu, mirabiles patientem dolores; dumque (remediis omnibus nequidquam tentatis a medicis)

videret se omni solatii spe destitutam, S. Helenæ se devovit, et statim cessarunt ejus dolores; sicut habetur in instrumento nobis relicto super hac re.

157 Eodem anno Thomas Haste, natus Dormani, diocesis Suessionensis, annorum septemdecim, inter cœnandum quodam malo ita correptus est in gutture, ut loquela illum privaret per horas quatuordecim; quod comitabantur dolores ac convulsiones adeo magnæ, ut reputaretur brevi moriturus. Mater ejus hunc videns statum esse ipsum redactum, vovit eum S. Helenæ, et mox juvenis ille cœpit respicere adstantes, loqui, et gratias referre Sanctæ de sanitate, quam erat adeptus per ejus intercessionem. Venit huc dedita opera cum sua matre grati animi causa, et D. parochus Dormanensis interfuit juvenis istius restorationi per intercessionem S. Helenæ.

Eodem anno Abraham Caignard, ex Glaine prope Fimas, diocesis Laudunensis, nobis declaravit coram testibus, fuisse se spatio annorum octodecim toto corpore plenum ulceribus, vel in ipso etiam ore et in planta pedum; quæ impediabant, *E* quo minus incedere posset. Dictus Abraham, omnibus artis medicæ experimentis frustratus, ubi se devovisset S. Helenæ, et iter peregrisset, ad plenam reductus est valetudinem, sicut refertur in instrumento apud nos relicto.

158 Eodem anno Simona Troussel, uxor Jacobi Troussel, habitans in Ormes prope Remos, magnos dolores per menses octo in tibiis et femoribus experta, post novenam sanitate integra fuit gavisæ; prout ipsa deposuit, uti et alii ægrotationis ac sanationis ejus testes.

Eodem anno Joannes Istas, filius Jacobi Istas et Margarete Mayon, civis Retelensis, acutissimos in corpore persentiens dolores, qui eum quasi hecticum reddebant ab annis sex, S. Helenæ commissus fuit a suis parentibus, qui illum huc conduxere; unde post novenam secundam pedes revertens, cum non potuisset huc accedere nisi vectus, magnam sanguinis copiam emisit e naribus et ex ore, et sic plane convaleuit: sicut idem Istas confessus est ac signavit, uti et parentes ejus, ad posteritatis memoriam.

Eodem anno Stephanus Prin, natus Dormani, habitansque in Gland prope Castrum Theodorici, ulcere tactus in corpore a mensibus quatuor, a medicis depositus, ac morti adjudicatus, obtulit se S. Helenæ, et iter promisit; et sine mora sensit, sibi melius esse, et paulo post perfecte sibi restitutus fuit, pure per os egrediente, sicut refertur in actis super hac re formatis.

159 Eodem anno Joanna Drouet, ex Watry, prope Bussy Lestrée, sexaginta trium annorum vel circiter, usu membrorum capta a septem aut octo annis, et ita male affecta tibiis, ut vix movere se posset; integram sanitatem accepit, postquam venisset huc secundis vicibus, novemque dies pie traduxisset; quemadmodum narratur in scripto, quod nobis reliquit.

Eodem anno Jacobus Basse, ex Arbessée, in Comitatu Burgundiæ, diocesis Vesontionensis, venit huc ad S. Helenam cum sua conjuge Gabriela Brion, testimonio sui parochi Sebastiani Guilielmi munitus; quod memorabat, dictam Gabrielam Brion, ægrotatione medicis incognita per annos plurimos affectam, recurrisset ad Deum et ad S. Helenam, ut obtineret infirmitatum suarum restorationem. Dum ergo nihil levaminis sentiret in humanis remediis sine fructu adhibitis

ei convenire

titulum

magnæ apud Altivillarenses thaurmaturgæ.

A adhibitis, huc se contulit, et novem dies explevit in obeundis pietatis exercitiis, ut fieri assolet; sextoque novenæ die, qui incidebat in festum Venerabilis Sacramenti, flatus vehemens exiit e naribus ejus, qui etiam cum vehementia rediit ad faciem ejus; post dicta ægrota declaravit, nullum incommodum sensisse se, tametsi malum ejus antea membrorum officium eriperet. De qua re instrumentum fuit confectum, quod subnotarunt testes ejusdem ægritudinis ac valetudinis post iter ipsius. *Ad marginem hic adscribit D. Rupertus Reginaldus sæpe supra memoratus*: Hujus sum testis oculatus, et rescripsi paracho, qualiter hæc gesta fuerint.

ANNOTATA.

a *Cyfra prima in nostro Gallico nonnihil est evanida; videtur tamen esse unitas.*

b Iste la Framboisiere scripsit librum evulgatum de sua arte medica, prout ad hunc locum notat D. Reginaldus.

c *In exemplari nostro Gallico scribitur Trellon. Apud Blavium in mappa diœcesis Remensis ac territorii Retellensis invenio locum Trelon, ad*

B *Matronam fluvium, ab urbe Remensi pauca miliaria.*

CLASSIS SEPTIMA.

Ab anno MDCLXI usque ad annum MDCLXV.

Tumores febrilis, infirmitas, membrorum inertia

A nno MDCLXI Antonia Laurent convaluit e tumore qui membrorum officio eam privarat; quemadmodum continetur in processibus verbalibus, super hac re formatis, et in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Hippolytus Choppart, regius rei politicæ in Verneüil præfectus, et scriba in tribunali Bugniaut in dicto Verneüil diœcesis Suesionensis, febris non intermittente per dies quindecim fuit correptus, et hisce in angustiis munitus omnibus Ecclesiæ Sacramentis; sed S. Helenæ devotus, novena peragi jussa, ac promisso illuc versus itinere, salvus evasit; prout refertur in actis, quæ nobis reliquit, hanc invisens ecclesiam ex voto.

Eodem anno Joanna Liance, ex Mont ad Courville, infirmitate laborans singulari, ad pristinam revocata est valetudinem; uti in Vita S. Helenæ relatum est, nec non in processibus verbalibus super hoc argumento formatis; et a domino pastore ejus, aliisque testibus ægritudinis ac sanationis signatis. *Adscribit ad marginem D. Rupertus Reginaldus*: Hujus sum etiam testis oculatus. Vidi enim puellam hanc valde agitatam, et intra novenam sanam perfecte effectam.

Eodem anno Francisca Courtaillier, uxor Jacobi Priollet, regii notarii, habitans in Verneüil, diœcesis Suesionensis; dum mirifico afflicta esset tumore per totum corpus duorum mensium spatio; vovens sese S. Helenæ ad impetrandam sanitatem defectu remediorum humanorum, quæ nihil eo afferebant solatii; statim convaluit post novenam, secundum documentum, quod apud nos deposuit, a testibus ægrotationis ejus ac perfectæ valetudinis subscriptum.

161 Eodem anno Ludovicus Guinot, filius Caroli Guinot et Annæ Simon, mercatoris habi-

tantis in Orbais, a decimo ætatis mense usque ad quinque omnino annos, membris captus ac corpore pessime affectus fuit e variolis; post quod tempus pater ac mater ejus voverunt illum S. Helenæ, ubi recuperavit sanitatem omnibus numeris absolutam.

Eodem anno Petronilla Chaudart, uxor Joannis Picard lanii, Catalauni habitans, postquam mensibus quinque membris iners fuisset ac deposita a medicis, sanitatem integram consecuta est tempore novemdialium precum, quas curavit peragi in honorem S. Helenæ.

Miraculum, quod hoc eodem anno accidit in persona dominæ Claudie de Buade, de Frontenac, abbatissæ Argensolæ a, non minus est memorabile. Abbatissa hæc virtute præstans, singulari quodam pietatis affectu semper addicta fuerat erga magnam sanctam Helenam, propterea quod meritis ejus obtinisset sanitatem in sua juventute. Itaque fixum animo habuit, si peteret Altvillare, ut ejus apud Deum opem imploraret, fore, ut hac etiam vice sibi esset propitia. Eo igitur se contulit, ut votum impleret: et magna cum fiducia piæ religionis officio perfuncta, sibi videbatur, dum exiret ecclesia, cooperiri linteo frigido, corpus suum humectante (Quod erat evidens indicium præsentis, quam recipiebat, sanitatis) Et vero ex eodem illo die perfecte sese sanatum comperit a tristibus illis symptomatibus et violentis agitationibus, quas erat experta per menses duos, magna cum admiratione totius sui parthenonis. Hoc permovit eandem abbatissam, ut ob grati animi tesseram, res gesta consignaretur, apud posteros mansura; cui voluit subscribere cum utriusque sexus Religiosis, oculatis suæ redintegratæ salutis testibus.

162 Anno MDCLXII Antonia Coquet, filia Juliani Coquet et Annæ Tellier, habitantium in Ormes, diœcesis Remensis, salutem recepit per intercessionem S. Helenæ a malo coxendicis, quod per trimestre eam tenuerat; prout fert documentum apud nos depositum, quod signarunt ejus parentes, ac testes ægritudinis ac incolumitatis.

Eodem hoc anno Margarita Perignon, conjux Joannis Baillé, habitans in Florent, diœcesis Catalaunensis, ex quadam imbecillitate et afflictione mentis, qua laboraverat tribus mensibus et amplius, convaluit, sano cum sensu rediens ex peregrinatione, quam ea de causa confecit ad S. Helenam Altvillarensensem.

Eodem hoc anno Maria Paul e pago Oigny, diœcesis Remensis, non absque miraculo melius se habuit per merita S. Helenæ convalescens e debilitatibus et defectionibus animi, in quas sæpenumero incidebat tametsi medicorum judicio malum ipsius esset insanabile. *D. Rupertus Reginaldus*. Hujus, ait, etiam sum testis, et mecum multi alii cum paracho dictæ Mariæ.

Anno MDCLXIII, Margarita Laguier, annorum tredecim, filia Nicolai Laguier, habitans in vico Avenay b, male se habuit per annum ex convulsionibus ac deliquiis, quæ nullum ei vitæ signum relinquebant; ad sanitatem rediit meritis S. Helenæ, postquam ejecisset plurima veneficia, quæ exposita spectantur in ejusdem Sanctæ ecclesia.

163 Hoc eodem anno Ludovicus Longuet, ætatis annorum viginti et unius, filius Joannis Longuet, habitans in loco la Veufve, diœcesis Catalaunensis, dum tactus esset tumore tibiæ ac vultus, et expertus convulsiones et agitationes toto corpore

EX IMPRESSIS.
sanantur;
item violentæ agitationes,

E

malum coxendicis, afflicto mentis, defectiones, convulsiones;

F

ac plures

EX IMPRESSIS. corpore, immo etiam cæcitate afflicto; visum recepit et sanitatem integram, postquam fuerat commendatus et devotus a parentibus suis illustri sanctæ Helenæ.

Hoc eodem anno Magdalena Jacob, uxor Petri Chatelain, incola loci Chesy l'Abbaye, apud Castrum Theoderici, postquam usa esset remediis omnibus ordinariis, devovens se S. Helenæ tempore novennialium precum visum pariter recepit, quo erat privata ab annis tribus.

Hoc eodem anno Franciscus Raportebled, natus in vico Lisy ad Ours, diœcesis Meldensis, videns se a medicis desperatum propter hydropisin formatam a biennio, cui omnia remedia nihil profuerant, ductus fuit ad S. Helenam Altivillarensem; ubi sentire incipiens se habere melius a die primo suæ novenæ, pergensque curare, ut celebrarentur Missæ novem in ejus honorem; omnino liberatum ac restitutum ad finem dierum novem, patrocinate ac opem suam interponente illa Principe incomparabili, se sensit.

Anno MDCLXIV Martinus Coquart natus Virtutibus, recepit usum sinistrorum brachii et tibiæ, quem natura ipsi negarat, per intercessionem hujus illustris Imperatricis.

B *miserrimæ*

164 Hoc eodem anno Petrus Bidaut, ex urbe Catalaunensi, donatus etiam fuit beneficio majore a nostra magna Sancta: nam præterquam quod esset membris captus ac mutus, convulsiones et contusiones pene continuæ tantum laboris dabant medicis, et ad commiserationem movebant eos, qui eum videbant in hoc miserando statu, quantum unis item atque aliis ipse nunc affert admirationis. *D. Rupertus Reginaldus* Hujus etiam, *inquit ad marginem*, sum testis. Vidi enim tanto morbo laborantem, et brevi post peregrinationem sanum omnino effectum.

Hoc eodem anno Joanna Peron, novem annorum, nata ex Blacy, diœcesis Catalaunensis, male admodum affecta fere per biennium malo medicis incomperito, quod summos ei afferebat dolores, clamoribus miserabilibus præ mali violentia eos comitantibus; quodque demum membrorum omnium officio eam orbavit: miraculose sanata fuit, simul atque parentes ejus devovissent illam illustri sanctæ Helenæ.

C

Hoc eodem anno Ludovicus Deschamps, annis novem natus, Ludovici Deschamps, tribunalis ejusdem loci Blacy præfecti filius, membrorum omnium defectione laborans per menses quatuor, et a medicis desperatus, obtinuit valetudinem integram post peregrinationem ac novendiales preces in honorem S. Helenæ peractas; sicut continetur in processu verbali, a domino parocho et tribunalis administris ejusdem loci signato.

calamitates.

c

165 Hoc eodem anno Magdalena Rousin, uxor Bertrandi Peltier, incola Cressiacensis c in Bria, diœcesis Meldensis, ad sanam mentem rediit, et omnino evasit sospes ex irrequieto et afflicto animo, quo laboraverat per annos quatuor, simul atque se devovit S. Helenæ, mittens, ut novendialium precationum pensum ibidem persolveretur in ejus honorem.

Hoc eodem anno Antonius Couvreur trimulus, filius Henrici Couvreur, incola loci Lagery, diœcesis Remensis, erigere se non valens propter fluxionem quamdem, in tibiæ ejus lapsam a biennio, quæ ea de causa omnino contortæ ac deformes erant, malo, prout chirurgi referebant, naturaliter insanabili; ad S. Helenam fuit delatus: ubi tempore Missæ erigere se cœpit in ecclesia Altivillarensi cum

magna adstantium admiratione, ac parentum solatio.

Hoc eodem anno Anna Colet, annorum duodecim, nata ex oppido Victoriacensi Francico d, membrorum omnium officio orbata per biennium fuerat, et afflicta, prout referebant chirurgi, quadam vertebrarum dorsi gibbositate, quæ magnam totius corporis deformitatem, ac difficultatem motibus membrorum creabat, ita ut ne quidem sustinere caput suum posset; quibus ordinaria remedia, ex ipsorum dictis, sanationem afferre haud poterant; a quarta tamen novenæ suæ die, Altivillari peractæ, melius se habuit; indeque discessit integræ valetudinis dono impertita magno cum solatio suorum parentum, majore autem cum admiratione medicorum ac chirurgorum, aliorumque multorum, sanatione tam prodigiosa attonitorum.

ANNOTATA.

a *Apud Sammarthanos tomo 4 Galliæ Christianæ hæc dicuntur: Argensola (in nostro impresso exemplari Gallico vocatur Argensolle)* Ord. Cisterciensis monialium sub Clara valle, fundata legitur in diœcesi Suessionensi a Blancha de Artesio Comitissa Campaniæ et Novarræ regina, S. Ludovici nepte, per revelationem divinam, ut memorat Vita Arnulfi conversi abbatiæ Villarensis. Erat autem Argensola vel Argenteola, grangia quæ eadem Comitissa cum filio suo Theobaldo habuerat a monachis Altivillarensibus permutatione grueriæ in nemoribus Altivillaris monasterii etc. *Hæc ibi pag. 77. Deinde in Catalogo abbatissarum pag. 78 signatur* Claudia de Buade Magdaleniæ neptis ex fratre Henrico barone Palluau, et Anna Phelipeaux anno MDCLIV. *Hanc proxime præcesserat* Magdalena illa de Buade, Antonii domini de Frontenac, et Joannæ de Secondat filia.

b *Avenay in mappa Blaviana diœcesis Remensis invenio ad Matronam fluvium prope Ay, id est, Ageium; de quo egi ad classem quartam lit. g.*

c *Cressiacum (Cressy) oppidum Galliæ in Bria provincia, ad Morinum amnem. Vix tribus leucis distat a Meldis in meridiem, et quatuor a Latiniaco, F in ortum; teste Baudrando.*

d *Vide quæ supra notavi ad classem tertiam lit. a.*

CLASSIS OCTAVA

Ab anno MDCLXV usque ad annum MDCLXVII.

A *anno MDCLXV Petrus Henry, filius Joannis Henry, Alii habitans Dormani, qui mente perturbatus per annos novem fuerat, sibi plane restitutus, et ad meliorem mentem rediit, postquam ad S. Helenam Altivillarensem ductus esset.*

Hoc eodem anno Natalia Mathieu, annorum duodecim, filia Natalis Mathieu et Magdaleniæ Hubert parentum ejus, habitantium in Vico Farræ Campaniæ a, postquam conductæ esset a suis parentibus ad S. Helenam gloria insignem, rediit inde, trepidationis omnium pene membrorum suorum, quæ per trimestre spatium creaverat illi eorundem inertiam, et incapacem illam fecerat, ut se juvaret, sanationem adepta; prout retulit

A lit D. parochus ejus, ac testes ægrotationis ac valetudinis.

Hoc eodem anno Maria Derviot, puella e Castro Theodorici, annos habens ætatis duodecim, a maligno veluti spiritu possessa, id est, vicibus quinque vel sex vere cruciata, et agitata per aliquam causam occultam, quæ singulares in ea producebat effectus, loquens apud illam ubique locorum, ubi filia illa erat, et voce articulata pronuntians blasphemias, imprecationes, jocos scurriles ac ineptias magna cum admiratione præcipuorum Castri Theodorici tam ecclesiasticorum quam secularium hominum. Parentes non ausi illam amittere a conspectu suo, quoniam causa ista maligna nonnumquam subducebat filiam illam, unico instanti coram illis eam projiciens modo in ignem, modo in arcam, modo in alia domus loca; statuerunt demum (postquam obtulissent illam D. episcopo Suessionensi, qui ipsam confirmavit, et D. parochus Castri Theodorici, qui tonderi eam jussit, credens fieri posse, ut veneficii aliquid adhereret ipsius capillis) Altivillare illam conducere ad S. Helenam im-

B randæ apud Deum opis illius gratia. Ante suum iter evomebat ex ore partem superiorem ac inferiorem pyxidis, pannum bombycinum tenuem ac crispum coloris nigri, ac ulnæ unius dimidiæ longitudinem, latitudinem vero duorum digitorum complectentem; frustum rubri panni e laneis aut bombycinis filis decussatim transversis, latum duobus digitis cum dimidio, longum vero digitis septem; plurimas aciculas, stramina, herbas, et alias sordes; sicut affirmarunt multi testes fidei non suspectæ; secundum declarationem D. parochi in dicto Castro Theodorici.

sospitato-
rum
C 167 Dum vero Altivillare appulisset, tempore suæ novenæ multas straminis festucas ex ore etiam ejecit, et exigua terre frusta, nec non præter illa, quæ in textu Gallico nominantur, alia venefica instrumenta: unde multum leniminis sensit. Sed aliquanto post tempore agitata novis vexationibus, decreverunt ejus parentes suscipere iter novum ad sanctuarium Altivillarense præfatum; ubi ista puella, quinta novenæ suæ luce præter modum disruciata ab ista maligna causa, quæ conabatur eam subducere e brachiis duarum personarum, fortiter illam tenentium; quæque proferebat etiam multas nugas et ineptias, ac revelabat actiones absstusas eorum, qui ibidem erant præsentibus; tandem misera illa se liberatam et omnino sanatam comperit per merita insignis S. Helenæ; prout retulerunt sacerdotes et diaconi dicti Castri Theodorici numero novem, cum multis aliis fide dignis; qui fuere oculati testes cum de agitationibus ejus ante peregrinationem ad S. Helenam, tum de liberatione ac valetudine perfecta post peractum iter. D. Reginaldus scribit ad marginem dictæ narrationis: Puellam hanc perfecte sanatam vidi, agitatam non vidi; quod tunc non essem in monasterio.

per S. He-
lenam
168 Hoc eodem anno Joannes Goberdelet, annorum duorum supra quinquaginta, natus in pago Longueval, diocesis Suessionensis, per annos duos in amplius omnium membrorum paralysi laborans, ita ut ne quidem posset movere extremam digiti unius partem, integram recuperavit sanitatem aliquo tempore post reditum a S. Helena Altivillarensi, valde mirantibus omnibus, qui eum viderant et statu tam miserando, ac potissimum incolis dicti loci Longueval, secundum testimonia eorum ac informationes coram notariis habitas, annitente et curante D. Ægidio Chasteloux, dignis

Augusti Tomus III.

simo parochus dicti loci.

Anno MDCLXVI Joannes Oudart, annorum undecim, natus ex Arnicourt in diocesi Remensi, per menses septem debilitate stomachi affectus, quæ illum provocabat hebdomadibus omnibus ad ventris fluxiones, ordinariæ incipientes per caligationem ac imbecillitatem totius corporis, quasi sensu destituti, pallidi ac semimortui, medicis nihil eo remedii afferre valentibus; postquam devotus a suis parentibus fuit S. Helenæ Altivillarensi, gloriæ laude illustri; atque adeo ejecisset ex ore magnam copiam exiguarum bestiarum coloris rubri et albi, quæ in glomum, pugni adinstar crassum, convolutæ erant, prorsus se sensit liberatum et immunem ab omnibus suis imbecillitatibus.

169 Hoc eodem anno Francisca Gros, annos ætatis numerans viginti quinque, nata in pago Janthe, diocesis Laudunensis, dum remediorum naturalium successu frustrata esset, S. Helenæ se devovens, statim convaluit a molesto morbo, qui intolerabilibus cruciatibus per totum corpus una cum horribicis clamoribus eam affligerat.

exempla
proferuntur.

Hoc eodem anno Joannes Guiton, duodecim annorum, Joannis Guitoni mercatoris Catalaunensis incolæ filius, incipiebat se erigere et incedere tempore novenæ, quam in honorem S. Helenæ peregit: et paulo post iter integra valetudine gavissus est, omnino se liberum comperiens a dolore per totum corpus extenso, qui magnos eum ad clamores concitabat, simul atque tangeretur vel moveretur, quique reddiderat eum inertem membris ac omni eorum usu captum per menses tres. *Hactenus miracula Gallice typis edita; quibus Latine subscripsit sequentia D. Rupertus Reginaldus, de quo supra sæpius, egregius ac plane diligens in procurandis atque huc mittendis documentis Helenianis adjutor.*

Sunt, inquit, et quædam alia facta anno MDCLXVII et MDCLXVIII, quorum verba sunt penes Eminentissimum Cardinalem Antonium Barberinum, nostrum archiepiscopum, examinanda. Ubi restituerit et vulgari permiserit, certo ad vos transmittam. Ita ille. Vide inferius.

170 Neque etiam silentio prætereundum puto (ita pergit Reginaldus) quod multoties accidisse deprehendi, propinquis aut etiam amicis suis se videndos præbuisse mortuos, rogasseque, ut pro animæ suæ remedio ad B. Helenæ ecclesiam peregrinationem susciperent. Quidam molitor (ad marginem adscribitur, id accidisse anno MDCLXVII mense Novembri) de oppido super Maternam vulgo Vraux, Petrus Poillard nomine, filio suo jam triginta annos nato et matrimonio tradito, suæque conjugi apparuit, una manu ceream tenens accensam candelam, et altera precum libellum; jussitque, ut quantocyus æs alienum, quo gravabatur, restituerent, et pro se pedites ad B. Helenæ ecclesiam pergerent: quod et devote præstiterunt. Quinque autem leucis distat prædictum oppidum Vraux a cœnobio Altivillarensi.

Mortui apparent,
F

171 Sed mirum, quod anno MDCLXVII accidit in urbe Sparnaco, ab Altivillarensi cœnobio dumtaxat una leuca distante. Adventus tempore seu mense Decembri Claudia Collange mente sanissima (secundum quod etiam plures Sparnaci cives testati sunt) lecto decumbens sensit nescio quid frigidum sibi adherere. Quod eum secundo et tertio sibi accidisset; ejus herus (Erat enim famula) jussit, ut intra suum ipsiusmet cubiculum decumberet: cui etiam morem gerenti, et intra

ac suos de
peregrinatione Altivillarensi
monent

EX IMPRESSIS. heri cubiculum decumbenti idem omnino evenit. Hanc hac de re magis atque magis perterritam famulam juxta conjugem suam in eodem lecto jussit herus decumbere, sed mirum non modo etiam illud frigidum sibi sensit adjungi; verum vestes sequenti luce in media area sub frigido aëre (Etsi pessulo obseratum fuisset cubiculum) deprehendit, Deo, ut mihi videtur, nefas illud arguente, non licere famulæ in eodem cum hero lecto decumbere, etsi media esset conjux.

pro anima
sua reme-
dio.

172 Igitur magis atque magis perterrita prædicta famula adit confessarium ex Minimorum Ordine, qui ei suasit, ut præmissa confessione, sacro pabulo refecta expectaret, quid id sibi vellet. Cumque post communionem gratias Deo ageret, vidit prope se sedentem avunculam nomine Margaretam Soulliers, media ipsa luce, quæ non a mense fuerat defuncta, cuique multis annis servierat, et præcipue in ultimo, quo languens diutius laboraverat, morbo. Cumque vix sui esset compos, imperterritam defuncta jussit esse neptem; sed implere votum, quo se et eam obstringi sciret, beatamque adiret **B** Helenam, et sibi toto itinere adfuturam. Quod et factum est. Nam prædicta Claudia Collange quotidie Sparnaco ad Altivillaris cœnobii ecclesiam veniens voti implendi causa et novennæ, tribus primis diebus non modo sentiebat sibi inniti avunculam, ut assolebat morbo laborans, sed et etiam videbat. Tandem ipso Domini natali die in ecclesia videndam se ultima ei præbuit; de his omnibus gratias egit, seque, ex obscuro loco eductam, brevi optata luce et beatitudine fruituram dixit.

ANNOTATIO.

a In Gallico est Fere Champenoise. Baudrandus Urbecula, inquit, est Galliæ, in Campania provincia, media inter Sequanam fluvium ad meridiem, et Matronam ad Septentrionem, octo Leucis a Catalauna in meridiem.

CLASSIS NONA.

C Alia quædam mira apud Altivillareses anno MDCLXVII, Litanie cum antiphonis et orationibus in Sanctæ honorem conditæ.

Varie puel-
læ

In manibus habeo libellum typis editum hoc titulo, qui ex Gallico ita sonat Latine: Relatio fidelis rei gestæ in ecclesia abbatiæ Altivillarensis circa puellas opificii regii Remensis; quæ non sine miraculo sunt sanatæ per deprecationem S. Helenæ anno MDCLXVII. Facti historiam sic interpretor Latine. Rex, in bonum regni, varia opificia stabiliverat in Gallia, ut ibidem haberetur, quidquid poterat desiderari vel quæri alibi. Unum inter alia constituerat in urbe Remensi ad exercendam Phrygionum artem (In Gallico est, pour travailler à la broderie) subtilis texti linei, opere Gallico (vulgo du point de France) rem dirigente D. Mignot, qui Parisiis fuerat accersitus, ut operum præfecturam ac domus istius gubernationem exerceret. Sed dæmon et assecræ ejus bonum publicum, ac bonam disciplinam civitatis istius, in qua magnus puellarum nume-

rus omnis conditionis honorifice alebatur, et Christiano modo educabatur, invidentes, malum non vulgare ibidem excitarunt. Plurimæ puellæ istius domus modo horribili fuerunt afflictæ; et convulsionibus quidam tam violentis sæpe interdum, ut tres personæ admodum fortes multum laborarent, ut unicam tenerent læsionis præveniendæ gratia.

174 Brachia et tibiæ subinde illis omnino erant contorta, idque tanta cum violentia, ut, qualicumque etiam adhibito conatu, fieri nequaquam posset, ut in statum naturalem reducerentur. Uberrimè etiam non raro sudabant præ mali sui violentia; et docuit experientia, dum acubus pungerentur, aut earum brachia virgis caderentur admodum aspere, nullum in ipsis fuisse sensum hoc in statu degentibus; quin immo non vidisse oculis etiam apertis; quandoquidem, tacta eorundem pupilla, illos non clauderent. In principio creditum, esse morbum istum naturalem, malumque esse posse sexui femineo familiare. Omissum nihil, quod sanationi earum judicabatur necessarium. Plurimæ medicorum famosissimorum consultationes habitæ; qui dum viderunt, post sua remedia etiam singularia maxime, malum esse pertinax, et magis ingravescere, coacti fuere fateri, non extendi suam artem eo usque, ut remedia præscriberent malo tam inusitato.

175 In defectu humanorum remediorum, quæ fuere adhibita nullo operæ pretio, decretum est inopes illas afflictas deducere Altivillare, quatuor ab urbe Remensi leucas dictans, ad implorandam Dei opem per deprecationem S. Helenæ, matris Constantini, cujus sacra lipsana ibidem quiescunt. Primo igitur quatuor eo sunt perductæ ad finem mensis Julii ejusdem anni MDCLXVII; ubi aliquot post suum adventum diebus, cœperunt per os ejicere magnam rerum horribilium copiam, videlicet glomos capillorum, et plumarum aciculis trajectarum, lapides, frusta vitrea, quæ nonnumquam sanguine erant omnino plena; clavos, anasas fereas, calcem, carbonem, fasciculos stramineos involutos more jubæ equorum, curatorum per lemures*; qui nullius hominis manu poterant esse compacti, et alia hujusmodi; idque coram innumerabili hominum multitudine omnis ætatis, status omnis, omnisque conditionis, virorum ac mulierum, ecclesiasticorum, secularium ac Regularium, e quibus venere dedita opera plurimi hæc mirabilia visuri. Nomina istarum quatuor puellarum erant: Joanna, dicta Philistina, annum ætatis agens circiter vigesimum sextum, filia monillium, vasorumve pretiosorum mercatoris, vel gemmarii, Constantino-politana, quæ ex Turcica ac Mahometana secta Christianæ fidei nomen dederat, ad illam deducta a Religiosis Mathurinis a, et sacro abluta baptismo Divione b coram D. Marchione de Trichasteau, ac D. Marchionissa de Tauanne susceptoribus. Admota fuerat opificio ab illustrissimo domino episcopo Catalaunensi in Campiana, cujus incensum studium satis manifestat cura, quam habet, opem ferendi personis istis recenter conversis. Secundæ nomen erat Maria Dubois, annorum octo supra viginti, nata Sedani c, diocesis Remensis, quæ e secta Huguenotorum d religioni Catholicæ adscripta est, suamque hæresim ejuravit in ecclesia abbatiæ Altivillarensis. Tertia erat Nicolaa Oudart, e parœcia S. Petri in urbe Remensi. Quarta vocabatur Dionysia Guimbert, annorum tredecim, e parœcia, S. Hilarii in eadem urbe Remensi.

Remis simul
habitan-
tes

horrendis
cacodæmo-
nis artibus
ac præstigiis

* In Gallico
est par des
follets, i. e.
per fatulos,

F

a

b

c

d

A 176 Die sexta mensis Augusti sequentis, anni ejusdem MDCLXVII, puellæ aliæ sex ejusdem Opificii seu contubernii, malo prorsus simili afflictæ, etiam conductæ sunt Altivillare, concepta spe fore, ut S. Helena non minus hisce faveret, quam quatuor præcedentibus, quæ jam tum cœperant sentire efficacitatem patrocinii ejus, plurimis sordibus per os ejectis. Quatuor e sex illis ultimis erant Parisienses; Carola Ragot, annorum duodeviginti, e parœcia S. Joannis, de Greve dicta vulgo, in Greve e. Secunda Francisca Champagne, annos nata quatuordecim, e parœcia S. Bartholomæi, in Insula palatii f. Tertia Henrica Caré, ætatis sexdecim annorum, e suburbio S. Germani, ac e parœcia S. Sulpitii. Quarta Margareta Carette, annorum undecim, e suburbio ac parœcia iisdem. Hæc, quæ erat omnium natu minora et corpore, ejecit frustum ferri valde crassum, et aciculam per fauces, quæ pellem foravit. Duæ aliæ erant Maria Savard, filia pharmacopolæ Farenensis in Tardeniaco g; ac Maria François, filia opificis calcarium, qui habitabat Catalauni in Campania, parœcia Deiparæ in platea Vitulina.

B 177 Ultimæ hæ sex vix ad territorium Altivillarense pervenerant, quin equi se distraxerint a carro, quo illæ vehebantur, rupto suo apparatu; carrus incēdebat solus per tres vel quatuor gyros rotarum (prout retulit auriga, ac duæ aliæ personæ, quæ comitabantur) nullo hominum aut equorum juvante; tametsi id accideret in loco, ubi erat opus viribus majoribus, ad ascensum. Misere autem illæ statim passæ sunt animi deliquium, omnesque sunt testatæ, se inter deliquium suum vidisse carrum circumdatum horrendis spectris; veluti dæmonibus, omni conatu obnixis impedire, ne iter promoveret; vidisse item se dominam venerabilem, colore albo vestitam, coronam auream in capite gestantem, vultu inflammata, quæ eis resisteret.

178 Dum intrarent ecclesiam, accepta aqua benedicta, omnes inciderunt in suas convulsiones, et ex ore, naso, et auribus magnam copiam rerum emisere hujusmodi, quas aliæ ejecerant. Quamdiu autem habitarunt Altivillari, quotidie assistentes C Officiis sacris, more consueto ægrotorum, qui novemdiatribus pietatis exercitationibus operam dant: quemadmodum aliæ, sic etiam hæ sæpius per diem inciderunt in suas convulsiones; sæpe ad decem usque vices; et convulsio una durabat aliquando media hora, vel tribus horæ quadrantibus; nonnumquam medio dumtaxat horæ quadrante, et interdum etiam non tam diu. Erat visu deplorandus istarum inopum status. Quando ejiciebant veneficia, videbantur illa eructare e fundo stomachi; id quod non fiebat sine mirificis conatibus: unde tanta postmodum illis suboriebatur corporis imbecillitas, ut consistere non valerent. Denique dum continuarent pietatis actiones cum fervore ac plena in Deum, ac crucis potentiam fiducia, cujus efficacitas illis erat applicanda per patrocinium S. Helenæ, integram obtinere valetudinem a miseris suis liberatæ, neque sunt relapsæ in suas convulsiones a die quartodecimo Septembris, Exaltationi S. Crucis, sacra, ad gloriam Jesu Christi crucifixi, triumphatoris mortis et inferni, qui mirabilis est in Sanctis suis: cui sit honor et laudatio in secula seculorum Amen.

179 Hæc ibi. Sed antequam hinc abeamus, notanda omnino sunt, quæ D. Rupertus Reginaldus manu sua Latine scripsit in hæc mirabi-

lia: Præter decem has, inquit, puellas, de quibus actum est, aliæ etiam tres ejusdem domus aut contubernii, simili laborantes maleficio, ad Altivillarensis cœnobii ecclesiam etiam adductæ sunt. Ex illis tribus duæ sorores erant Maria Brunet et Magdalena de Antenaco, vulgo Antenay, diœcesis Suessionensis, quæ etiam post fusas Deo et beatæ Helenæ preces intra dies novem perfectæ sanitati sunt restitutæ; verum nihil evomuerunt. Horum omnium sum testis, sicut et aliarum vomituum, et mecum plus quam duo hominum millia: nam hæ puellæ maleficiatæ ab Augusti v, ad Septembris XIII anni MDCLXVII, fere quotidie, et in die pluries aliquid evomuerunt: ad quas invisendas tum ex curiositate tum ex devotione undequaque accurrebant e vicinis regionibus omnis generis personæ.

180 Reverendissimus et illustrissimus Catalaunensis episcopus, ob singularem pietatem et doctrinam toti Galliæ notus, mihi scripsit, dum hæc fierent, mandavitque ut sibi rescriberem et renuntiarem qualiter hæc gesta fuerint; quod et feci fideliter. Verum diu hæsi anxius, num narrationem hanc ad vos transmitterem, vel etiam suppresserem, licet prælo datam, quod acceperim, ex illis puellis duas in pristinum infirmitatis statum reincidisse, seu eadem pati symptomata, aut eodem modo convelli seu agitari, quo ante. Licet enim hos vomitus prodigia reputem non posteritati silenda; id tamen miraculis adscribere non ausim, ni perfecta sequatur et absoluta sanitas, qualis in aliis secuta est puellis. Hæc sunt, quæ laudatus D. Reginaldus notat post libellum Gallicum, quem paullo ante latinitate donavi. Verum antres illæ puellæ per miraculum sint sanatæ, an potius per beneficium, quia dumtaxat sint sanatæ ad tempus, non est opus pluribus disputare. Valeant hic et sufficiant dicta Reginaldi, quibus candorem et sinceritatem suam religiose comprobavit. Narrationi superiori liceat mihi as-suere aliquid pii.

181 Coronidis itaque loco subnecto, post dictum libellum typis editum, in quo historia narratur decem puellarum Opificii regii Remensis; haberi litanias in laudem S. Helenæ concinnatas et idiomate Latino impressas, nec non ad Sanctæ gloriam, ejusque patrocinium implorantium pietatem prorsus accommodatas. Juverit inde excerptere elogium, quæ illi dantur, et sunt illa: S. Helena imperatrix Christianissima, imperatrix potentissima, imperatrix sanctissima, imperatorum mater et sponsa, imperiorum gloria, principum insigne speculum, inter honores humillima, semper ad Deum elevata, a Dei gratia præventa, a Spiritu sancto ducta, crucis Christi amantissima, contemplationi deditissima, in oratione ferventissima, gloriæ Dei zelantissima, amoris divini fornax ardens, vitæ spiritualis magistra, contemplativorum speculum, idolorum ruina, Catholicæ fidei propagatrix, hæresum expugnatrice, illustris Calvariæ incola, devota sanctorum locorum peregrina, templorum fundatrix munifica, ecclesiasticæ pacis et libertatis restauratrix, inventrix sanctæ Crucis, gloriæ Crucis exaltatrix, Crucifixi sponsa carissima, ardenti in Christum amore flagrans, jejuniis et orationi deditissima, Christianorum auxilium, pauperum levamen, viduarum tutela, pupillorum mater, afflictorum refugium, xenodochiorum fundatrix, dæmonum terror, maleficiorum malleus, ægrotantium omnium salus, prodigiorum operatrix, Galliæ thesaurus et tutela.

EX IMPRESSIS
una cum
antiphonis
ac orationi-
bus exhibi-
bentur.

182 ANTIPHONA : Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. ⁊ Regnum mundi, et omnem ornatum seculi contempsi, R. Propter amorem Domini mei Jesu Christi. Oremus : Deus, qui beatam Helenam imperatricem in salutiferæ Crucis reperiendæ desiderio virtute constantiæ roborasti, et per ejusdem inventionem Ecclesiæ tuæ fines mirabiliter dilatasti, ex ejus imitatione infunde cordibus nostris tuæ Crucis affectum, ut te in omnibus et super omnia diligentes, promissa crucem ferentibus præmia consequamur. Qui vivis et regnas cum Deo Patre etc. *Et mox subjungitur.* Alia hæc oratio pro infirmis : Deus, qui per beatam Helenam, imperatricem Christianissimam, lignum Crucis detegere dignatus es ; præsta quæsumus, ut ab omnibus, qui nos premunt, dæmonum incurribus eripi, et a cunctis mentis et corporis infirmitatibus liberari, ipsa pro nobis intercedente, Crucis tuæ potentia valeamus. Qui vivis etc. *Hiscæ pietatis erga Sanctam exercitationibus dicti libelli occasione datis, ad alia Altivillarensia prodigia redeamus.*

ANNOTATA.

a *Instituti sunt pro redemptione captivorum : de quibus Cangius in Glossario Latino hæc observat : Asinorum Ordo, ita dictus Ordo S. Trinitatis, seu Mathurinorum, quod, cum iter agerent, asinis tantum vehi iis liceret, non equis, ut habet Albericus, et ex eo Magnum Chronicon Belgicum anno mxcix. Vetus Chronicon tomo 2 Spicilegii. " Anno Domini mxcviii Pontificatus Innocentii " PP. III anno 1 cœpit et institutus est Ordo S. " Trinitatis, quem solebant appellare Ordinem " Asinorum, eo quod asinos equitabant, non equos. " Eorumdem regula, quæ habetur lib. 1 Epist. Innocentii III pag. 306 edit. Venetæ, " Equos non " ascendant, nec etiam habeant, sed asinos tantum liceat ascendere datos vel accommodatos, vel " de propriis nutrituris susceptos. " Sed id immutatum in regula iis tradita a Clemente PP. anno mclxvii cap. 2, ubi hæc habentur " Liceat Fratres " tribus equos ascendere, et equitaturas tales " habere, quales potuerint, et sibi viderint expedire, dum nimis notabiles non existant. " Computum Hospitii regis anno mcccxxx " Les " Freres des Asnes de Fontaineblaut, où Madame " fut epousée. " Hæc Cangius tomo 1 Glossarii citati col. 761.*

b *Urbs est Galliæ notissima in Burgundiæ ducatu.*

c *Sedanum (Sedan) urbs Galliæ in Campania provincia ad Mosam fluvium. Hæc et plura Baudrandus.*

d *Huguenotorum nomen datum est in Gallia iis, qui Calviniana labe erant infecti. Etymologiæ hujus nominis varix sunt, interque auctores de illis non convenit ; quas refert Dictionarium Gallico-Latinum anno 1704 Trevoltii impressum.*

e *Est locus Lutetiæ Parisiorum, ad ripam Sequanæ fluvii, estque publicus, in quo nocentes plectuntur.*

f *In Gallico dicitur en l'Isle du palais. In Dictionario mox assignato notatur, vocem isle etiam dici in urbibus de tractu circumdato plateis quatuor, vel de domo, quæ alteri non adhæret.*

g *Gallice de Fer en Tardenois : estque oppidum Galliæ in Campania, cum castro lepido, teste Baudrando, in Tardeniaco tractu, medium*

fere inter Meldas ad occasum, et Remos ad orientem.

CLASSIS DECIMA

Continuatio miraculorum ab anno

MDCLXVI usque ad MDCLXVIII.

D. *Rupertus Reginaldus, sæpissime juxta ac meritissime jam a nobis supra laudatus, e monasterio Altivillarensi mense Februario anni 1669 scribebat huc sequentia : Eminentissimus Cardinalis archiepiscopus noster Remensis, aut ejus generalis vicarius, qui de B. Helenæ miraculorum instruenda renuntiatione nobis fecerat facultatem, sibi a nobis præsentata instrumenta examinavit, et miracula, quæ mitto, publici juris fieri permisit. Instrumentum vero, cui epistolium, e quo hæc verba accepi, erat insertum, sic habet, et a D. Reginaldo scriptum est : Continuatio miraculorum : Anno MDCLXVI Servatius. Vallidire, de quodam pago diocesis Remensis, qui dicitur Cormoyeux, et una leuca ab Altivillari cœnobio distat, epileptico correptus affectu, seu comitiali laborans morbo, ter novem dies ad prædictum se contulit cœnobium ex quadam erga B. Helenam fiducia, supplicaturus : et ex hinc nihil sensit incommodi.*

Anno MDCLXVII Joannes Mulet Fimis oriundus, Remensis diocesis urbe, membrorum omnino impositus ; cum a medicis adhibita remedia nihil profuissent, ad B. Helenam rheda vectus, peregrinus advenit, et ex tunc sanus effectus est, ut fidem faciunt instrumenta ab ejusdem urbis iudicibus confecta et subsignata.

184 Eodem anno Petrus Delrois, de pago sancti Saturnini diocesis Trecensis, ab annis tribus etiam membrorum impositus ad B. Helenam rheda deportatus est, ubi per novem dies et amplius precibus vacavit : et decimo quinto a reditu in patriam die, sanus et incolumis effectus est, ut patet ex instrumento ad hoc confecto, ejus rei fidem faciente, et a testibus fide dignis subsignato, plerisque tum Altivillarensis oppidi tum S. Saturnini incolis. *Ad marginem de hoc Petro Delrois, affirmat D. Reginaldus : F* Membrorum impotem hunc vidi, et postmodum sanatum, quod satis demirari non potui.

Exstat in nostro apographo aliud factum, hoc titulo prænotatum : Memoria digna narratio, manu D. Reginaldi descripta ; quæ sic sonat :

185 Anno domini MDCLXVIII, mense Maio, mirum certe accidit in quadam diocesis Laudunensis urbe, quæ vulgo dicitur Vervin ; in hospitio cujus pensilis tabula est sancti Martini : horrendus non modo audiebatur strepitus et fragor ; verum omnis hujus domus supellex pessum videbatur ruere. Videbantur media ipsa luce immitti et injici lapides aliquando prægrandes, fulcra focaria, quadrae, candelabra, disci ; a quo tamen isthæc mittebantur, non apparebat ; quibus omnibus hujus ædis incolæ terrebantur non mediocriter, qui et aliquando contundebantur verberibus, ex quibus præcipue hera tam graviter fuit in capite percussa, ut ejus effractæ calvariae testam chirurgica terebella magno vitæ periculo necesse fuerit eximere.

186 Quid facerent domestici in hac tanta calamitate, procul dubio illic morantibus veneficis et

Epilepticus,
ac membro-
rum impotens

E

sanitati re-
stituuntur.

Mira historia

de quadam
domo

A et sagis, et domum hanc infestantibus? Quod in dubium non revocavit herus, id a veneficis et maleficis præstari, et non a dæmonibus, quos fatulos appellant, dum advertit in speculo reflexum aliquem, quamvis inibi esset nullus; dum vidit cum aliis domesticis et familiaribus lagenas quasi in aëre suspensas in subterraneam vini cellam descendere se solis, et post aliquod temporis spatium sursum illinc ascendere; dum deprehendit paratos hesternæ luce cibos, sequenti absumptos, relictis analectis seu eorum quiescentibus, imo, pace vestra dixerim (horret animus referre) humana excrementa; dum animadvertit insuper ablatam supellectilem, vestes et aliud quid simile, quamvis clausa esset arca vestiaria: et in his omnibus pessulo et sera clausum et obseratum esset cubiculum, nec ulli patere videretur aditus.

miris modis

187 Hujus igitur urbis parochus et viciniae decanus dominus Bourgeois, vir litteraturæ non mediocris, de his reverendissimum et illustrissimum monuit Laudunensem episcopum, qui jussit preces fieri et domum benedici. Interim illic Religiosi viri et Capucini præsertim rogantur pernoctare et orationi incumbere, fragor nihilominus auditur et strepitus. Reverendissimus prædictus episcopus illic permittit fieri Sacrum super altare, quod vocant portatile, in cubiculo decenter ornato, et ad hoc præparato. Hinc post dies quinque nihil omnino auditum fuit, ita ut tranquilla putarentur omnia. Verum post dies quinque iterum turbata domus, iterum supellex pessum ruit, nec mali minus aut sentitur aut auditur fragoris: tandem hujus loci incolis consultum est, ut fustibus et armis instruerentur, quibus vim vi repellerent, et imperterriti quaquaversum percuterent.

infestata

188 Interim accinctis ac ferire paratis visendum se præbet animal quoddam (si quod fuit) quamvis clausum esset cubiculum, feli non absimile aut potius serpenti, inter utrumque (si ita loqui fas est) medium genus, etsi maxime inter se diversa sint ista animalia; nam sine auribus, cauda et pedibus, quasi serpens; verum felinae pellis totum visebatur. Impavidi igitur aggrediuntur, insequuntur fugiens, districto ense percutiunt; sed percussum non stetit. E contra vero ensis retunditur acies, tandemque per stillicidium seu aquæ ductus se subducit et fugit infausta bellua, mirantibus omnibus, per tantillum foramen potuisse se subducere, sicque evadere.

et tandem per S. Helenam sospitata.

189 Sed et ob id nihil magis quietis domi habitum est, immo et minus; ita ut domum deserere jam essent parati hujus incolæ. Cum ex beatæ Helenæ miraculorum fama, quæ se per totam extendit viciniam, hera ad Altumvillare supplicatura peregrinationem meditatur, quamvis viginti leucis et amplius hinc distet. Vovet insuper et aggreditur confidens, si forte maleficorum malitia aut immanitate id fieret, ipsos per crucis virtutem et beatæ Helenæ intercessionem esse coercendos. Ipso die, quo iter aggressa est hera, omnia furto ablata restituta sunt, vestes et alia supellex in vestiaria arca inventa: silet strepitus per dies undecim; salva igitur et sana putantur omnia. Verum post dies undecim iterum fragor, quamvis a percussione abstinere: nec destitit, donec et ipse herus, cujus nomen est Nicolaus Desmiots, peregrinationem etiam ad beatam Helenam vovit, et pedes executus est circa finem mensis Octobris ejusdem anni MDCLXVIII: ex tunc enim huic domui molestiæ nihil illatum est. De voce fatulos num. 186 observa, eam num. 175 a me

restitutam Latine lemures. Consuli potest Dictionarium Gallico-Latinum Trevoltianum, anno 1704 editum, in voce Follet.

190 Miræ huic historię subnecto alium singularem magnæ nostræ Thaumaturgæ favorem qui a me extractus est e litteris laudati amplissimi domini Bourgeois, parochi et decani in Vervin; die XVII Octobris anno 1668 datis ad D. Reginaldum, ut ex dicendis patet. In his decanus ille narrat, feminam quamdam honestam, parochianam suam, dicto die XVII istius mensis discessisse, ut se in Altivillarensi ecclesia sistat per iteratam peregrinationem, Deoque reddat gratias, quod per suam misericordiam sustulerit vexationem; qua crudelissimus et infestissimus quidam spiritus ipsam, ejusque maritum ac domesticos cruciarat diu noctuque a mensibus sex. Preces, exorcismos, Sacrificium Missæ, aliaque bona opera dicit fuisse adhibita. Mentionem etiam prædictæ epistolæ scriptor facit paternarum curarum, quas de hac re suscipere voluit dominus, ait, noster reverendissimus ac illustrissimus episcopus per duos Canonicos, quos nominat, ecclesiæ cathedralis Laudunensis is, nec non per R. P. Guardianum Capucinorum dicti loci. Sed E subjungit Bourgeois, non voluisse Deum, ut afflictio illa cessaret, nisi die Veneris, quæ erat quinta hujus, ait, labentis mensis; idque hora undecima vespertina. Rei gestæ adjuncta ipsi expositum iri significat a dicta parochiana vel a marito ejus.

Alia quædam gratia

191 Ad elucidationem hujus narrationis et epistolæ, subserviunt ea, quæ D. Rupertus Reginaldus in epistolio supra citato scripsit hisce verbis: Accidit etiam non vulgare aliquid in urbe diocesis Laudunensis, quæ vulgo dicitur Vervin; cujus narrationem ad vos mittere non abs re duxi: quod ut melius percipiatis, mitto etiam epistolam, quam mihi scripsit hujus loci parochus, quo magis de veritate constet, Et mox subdit ista idem D. Reginaldus: Deprehendi insuper ab uno anno, duos aut tres fuisse liberos a maleficio, quo uti conjuge prohibebantur. Hactenus de miraculis apud Altivillarenses factis usque annum 1668.

per S. Helenam obtenta.

CLASSIS UNDECIMA.

F

Mirabilia diu interrupta vel non annotata; sed anno MDCCXXI iterum inchoata vel litteris consignata; et anno MDCCXXII continuata.

Prodigiis magnæ Thaumaturgæ Altivillarensis ad annum Christi 1668 perductis, inquirendum ibidem censui, an et qualia ab isto termino deinceps mirabilia accidissent, quorum hic ratio haberi posset. Litteras itaque meas super hac re Reverendus Pater Rector collegii Societatis Jesu Remensis Ludovicus de Laguille, provinciæ Campaniæ apud nostros secundum præses emeritus etc., nec non Historia Alsatiae anno 1727 vulgata Reip. litterariæ notissimus, mitti curavit ad R. P. Domnum Priorem asceterii Altivillarensis, et quod hinc in rem meam acceperat, responsum mecum communicavit, recentioribus quibusdam mirabilibus, Sanctæ patrociniis obtentis, adjunctum. Etiam si autem ea valde pauca sint, grata tamen

Novissima Altivillarensium documenta diligenter huc missa.

EX MES.

tamen mihi acciderunt propter officiosam Alti-
villarensium diligentiam, et promptam, si plu-
ra nancisci potuissent, ea communicandi volun-
tatem; sicut patet et litteris R. P. Domni Romu-
aldi Leupot, die ix Augusti hujus labentis anni
1736, quo hæc scribo, ad laudatum R. P. Laguil-
lium datis, et ab hoc ad me transmissis. Quo-
niam vero ille non pauca continent, quæ huc fa-
ciunt, sequentia inde excerpo ac e Gallico Latine
reddo.

Ex mirabi-
libus S.
Helenæ

193 Significat itaque, duas se litteras nuper-
rime accepisse a suo P. Priore, quem negotia
domus Parisios evocarant; et in prioribus qui-
dem hunc sibi illud negotii dedisse, ut inquireret
documenta de miraculis, quæ in eadem domo re-
periri possent, per intercessionem S. Helenæ pa-
tratis. In posterioribus vero eandem rem sibi ab
eo commendari affirmat, ac ad se mitti meas lit-
teras, quibus petieram nova in præsentem argu-
mento documenta, incipiendo ab anno 1668, in quo
D. Rupertus Reginaldus desierat, numquam sa-
tis laudandus ob indefessum laborem, quo facta
ad illud usque tempus miraculo huc misit, ut
B Operi nostro inseri deinde possent. Ab illa igitur
epocha novam collectionem inchoaturus Leupo-
tus, curtam admodum eorumdem esse supellecti-
nam indicat in memoratis litteris, sive quia in-
strumenta super eisdem formata interciderint;
sive quia neglectum sit, suo illa tempore consi-
gnare: rationem vero, cur ita cogitet, in eo posi-
tam esse adjungit, quod illa quinque vel sex
mirabilia, quæ in promptu habentur, et quorum
excerpta dicit se missurum ad præfatum reve-
rendum patrem Rectorem, sunt testimonia sana-
tionum, quæ acciderunt per duos dumtaxat an-
nos, et quidem proxime consequentes.

nullum in-
venitur
scriptum

194 Atque hoc sane fieri posse admittit qui-
dem; sed, an verosimile, inquit, nihil vel an-
te vel post duos istos annos evenisse, bonamque
Sanctam, cui fama publica tot attribuit mirabi-
lia, edidisse nullum abhinc anno 1668, usque
ad annum 1721, et ab anno 1722 ad hoc usque
tempus? Et mox super magno illo interstitio,
quo nullum invenitur miraculum, ratiocinari
pergens Domnus Romualdus; ad me quod atti-
net, novi, ait, tempore annorum quinquaginta
et amplius, quo in aliis domibus habitavi, au-
ditum a me magnum Religiosorum numerum,
C cum narrarent multas res extraordinarias, qua-
rum se fuisse dicebant testes, quando Altiwillari
commorarentur. Res itaque sic evenit, vel quia
nihil scriptum, vel quia, si quid scriptum, in-
tercidit. Ad hæc, mutationes, inquit, nostræ
satis frequentes partim sunt fortasse in causa,
quod res ita accidunt. Quidquid sit, si novam
adhibendo investigationem, alia inveniantur do-
cumenta, in voluptatis ac debiti officii loco habi-
tum iri scribit, ea per prædictum P. Rectorem
nobiscum communicare.

ante annum
1721, et
post an.
1722: illa
vero

195 Paucula interim, quæ die xvi Augusti
anni 1736 supra dicti ad me misit Remis idem
reverendus Pater Rector, documenta, sunt ex-
tracta e testificationibus, et actis verum gestarum
perscriptis (Gallice procès verbaux) quorum
hæc est narrationis series e Gallico idiomate sic
sonans Latine: Instrumentum primum, est pro-
cessus verbalis, ut vocant, de sanatione cujus-
dam, cui nomen Margaritæ Brasseur, uxoris
Joannis Courtant vinitoris habitantis Quintiaci in
Bria, diocesis Meldensis. Quæ Margarita, dum
lapsa esset in dementiam, tantos in ea concitan-
tem agitationum excessus, ut homines quatuor

vix illam possent cohibere, Altiwillare deducta est, D
ubi perfectam recuperavit sanitatem die xxii Julii
mdccxxi.

Secundum, est processus verbalis de sanatione
Mariæ Renauld, filiæ Joannis Renauld, habitantis
in loco Baalon prope Maceriam. Filia hæc, quæ a
longo tempore erat male affecta, et continuis dolo-
ribus afflicta, quibus solatii nihil remedia omnia
attulerant, Altiwillare deducta salutem obtinuit
die v Novembris mdccxxi, post peractam novenam
ante reliquias S. Helenæ.

196 Tertium, est processus verbalis de sana-
tione Joannis Perot, habitantis loci Ville au Bois,
diocesis Laudunensis: qui a dæmone obsessus,
sicut testatur ejusdem loci parochus, qui eum in
hoc statu se dicit vidisse una cum personis plus
quam quingentis per tres hebdomadas integras,
clamores et ululatus horribiles emittentem, di-
ctus Perotus postquam Altiwillare esset ductus, ut
S. Helenam ibidem invocaret, liberatum se sen-
sit die xi Februarii mdccxxii, et rediit sospitatus
ab aliis suis malis, præterquam quod rigor qui-
dam in brachiis ejus remanserit, qui ipsi impedi-
mento erat, quo minus suum opificium tornatoris E
exerceret.

quæ dictæ
hisce annis
scripta
sunt,

Quartum, est testificatio, die xiv Maii mdccxxii
signata, Simonis la Joye, qui fidem facit, venisse
se Altiwillare simul cum Joanna la Joye filia sua, ad
agendas Deo gratias de sanatione dictæ filiæ suæ,
quæ a longo jam tempore correpta fuerat tristi quo-
dam incommodo; et ab eodem sanata per interces-
sionem S. Helenæ, ad cujus merita confugerant
tam ipse quam filia ejus prædicta.

197 Quintum, est processus verbalis de sana-
tione Joannis Richarmet, filii Balthazaris Richar-
met mercatoris habitantis Rupe regia. Juvenis il-
le gravissimo admodum laborabat morbo, quem
medici vocabant soporosum; quique eum con-
jiciebat in statum quemdam lethargici stuporis hu-
jusmodi, ut sæpe crederetur mortuus. Ipsius ma-
ter conduxit eum Altiwillare; ad sanctæ Helenæ
merita perfugium habuit, et filius ejus perfectæ
valetudini redditum se sensit die xi Julii mdccxxii.
Præfectus regius Ruperegiensis, et decanus pa-
rochus dicti oppidi, processum verbalem signa-
runt.

hic profe-
runtur.

Sextum, processus etiam verbalis est, a judice et
a parocho ejusdem oppidi Ruperegiensis signatus, F
in quo testimonium perhibetur, puerum quemdam
juvenem, nomine Charmet (qui in miserando erat
statu, ac medicis prorsus incognito, emittens con-
tinuos atque horribiles clamores) anno mdccxxii
perductum ad abbatiæ Altiwillarensis, ut ibidem
invocaret S. Helenam, inde rediisse omnino sospi-
tem et incolumem. Est autem Rupes regia (vulgo
Rocroy) oppidum munitum Galliæ in Campania
provincia, et in Retelensi tractu, juxta Arduen-
nam sylvam in limite Hannoniæ, victoria Gal-
lorum ab Hispanis relata anno 1643 memorabilis.
Supra vero, ubi fit mentio Quintiaci, recte addi-
tur in Bria, ad aliorum synonymorum in Gallia
existentium locorum distinctionem. Consuli po-
test Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum in
voce Quintiacum.

APPENDIX

*Ad miracula Altvillarensia ; cœlestes
favores in territorio Luxemburgensi
Sanctæ patrocínio obtenti.*

Mulieri

Retuli superius in Gloria Sanctæ posthuma §
5 *miracula varia, quæ in solenni S. Helenæ translatione seculo xi peracta, contigerunt; sed duo alia, quæ post illam facta sunt, ibidem num. 51 assignavi quidem; sed de eisdem postea dictum iri indicavi. Ne itaque quispiam illa desideret, et ne datam ego fidem fallam, tibi, lector, rem gestam pluribus hic enarro*: Evoluta spatio quatuor mensium post translationem inclytæ imperatricis Helenæ, mulier cæca nomine Dia, de pago Porcinensi orta, venit Altvillare. Hæc requisita, qualiter et quamdiu contigisset eam lumine destitui, respondit: Dimidium anni cursum jam abactum recolo, ex quo tantæ noctis notam incurri. Dum enim febricitans post nimios ardores vix tandem fessa sopori membra laxassem, visa est mihi in somnis..... viri species, cui horrida fuligine squallebat facies, et vestis deterri-
ma ferrea caligabat rubigine. Talis, inquam [dum] multo sermone molestus me secum vellet abducere, signo crucis, quo me muniebam, territus, in vacuum aëris evanuit ut fumus. Ego horrendæ visionis formidine mentem concussa, ex eo tempore hebetem oculorum aciem duxi, et jocundi ætheris memor, omnem mihi diem.... usque nunc ingemui. Hæc itaque mulier ingressa erat xenodochium ecclesiæ quarta hebdomada quadragesimalis jejunii, sexta feria ante Dominicam, qua passio Domini solet recoli: cumque ibidem nocte insecta soporaretur, vidit in somnis a Fratribus ciborum reliquias sibi inferri, eisque quasi pro benedictione se abunde refici.

cæca,

C 199 Postquam vero dies crastina illuxit, rogatura pro salutis suæ obtentu, ad ecclesiam processit. Deinde cum fusa oratione resedisset, et pio cordis susurro ad Dominum devotius suspiraret, videt sibi assistere virum reverendæ canitie, jocundi vultus, salva gravitate, et togatum candidissimæ byssi vitreo amictu. Is cum requisisset, cujus rei gratia advenisset, vel quid tantopere peteret; illa respondit: Quia, Domine, nativa rerum visione diu careo, pietati beatissimæ Helenæ veni suggerere, ut ejus patrocínio Dei omnipotentia caligosos orbes solari illustret jubare. At ille digitis utrumque oculum contrectans, dimota omni caligine, diem amissum induxit videre. O quam stupenda et jocunda dies, et a nullo satis digne explicanda. Quis enim tam puri intellectus ditiescit thesauro, et inde quærentibus rationem reddat, cur Deus angelo satanæ permisit, ut hanc colaphizaret, et, quando sibi placuit, iterum per angelum suæ gratiæ, illi curam misericordiæ suæ adhiberet. Certe nullus tanti sensus peritia callet, ni penitus deficiat in consideratione judiciorum Dei..... Quia ergo humana mens ignorantia tenebris adeo obtunditur, ut tantæ puritatis liquidum nequeat intueri digna reverentia, ita admiremur divinæ dispositionis ordinem, ut et in adversis, pro correptione no-

bis illatis, gratias agendo humiliemur, et in prosperis, pro misericordia nobis attributis, omnium beneficiorum largitorem Deum puris cordibus et dignis laudibus honoremus.

200 Ergo subsecuti Paschæ consummata celebritate sollemnis dies Pentecostes illuxit Calendis Junii. Feria tertia conventum de more agebat Altvillaris copiosa frequentia Gallicæ plebis, propter suffragia Sanctorum promerenda, quæ, feria iv Pentecostes sollemni indicto solent afferri quotannis. Inter reliquos, filiam cujusdam militis opinatæ familiæ de Novo-Castro super Axonam fluvium sito, nutrix in ulnis advexerat, quæ necdum ortus sui primum annum evaserat. Hæc Dei æquissima ordinatione ab initio præteritæ quadragesimæ usque nunc cæcutierat, et rudimenta suorum vagituum hac orbitatis nota infortunaverat hoc modo. Quodam glutino palpebræ superiores inhærentes inferioribus non modico tempore aliis superinductis oculos celaverant, et ita obducta caligine nativum ignem luminum extinxerant. Verumtamen emenso multorum dierum interstitio, dissilientibus palpebris, iterum cilia patuerant, et nihilominus extincta lux officium videndi eluverat. Hanc nutrix ubera sugentem dum post vespertinæ laudis Officia ad memoriam sanctæ imperatricis Helenæ circumferret, inopino respectu..... arridentem sibi miratur, et infanto * nutu, ut poterat, orbes luminum suorum * l. infantili intentantem, animadvertit illico.

201 Ad hæc illi adesse præsentiam divini numinis, et extemplo, quo valebat, inclamare miraculum suæ visionis. Inde admirationis magnitudine permota, novo genere narrationis hac illac nutrix triumphat: et cum omnibus jam pene reseraverit, sic singulis obviam venientibus iterato replicat, quasi nemini antea dixerit: nequit enim expleri inopino gaudio: adeo affertur impetu impotentis gestus: læto tumultuantur conventu populi ad argumentum miraculi; et gratiarum actione cum frequentioribus xeniis reginam salutant Helenam, ob largitionem luminis: gaudiorum lacrymæ mutuo fuderunt clerus atque uterque sexus vulgi præ abundantia lætitiæ. Nusquam tam acre ingenium acutæ facundiæ esse arbitror, cui suppetat singula nunc beneficia describere, quæ ad gloriam sui nominis omnipotens Deus Altvillari ob meritum sanctæ Helenæ operari dignatur. Quapropter castigato termino narrationis juxta modicitatem suam semper se coërcet stilus scriptoris, et pro posse de innumerabilibus ad utilitatem posteræ ætatis pauca vicissim subnectit.

202 *Sed nunc territorium Luxemburgense, recentioribus Sanctæ favoribus etiam illustratum me vocat. Habeo schedulam ante me, in qua noster P. Bollandus die xii Novembris anno 1655 hæc reliquit scripta reverendo Patri Alexandro Wiltheim, sic ex eo quærens: Pagus esse dicitur in istis finibus (Luxemburgicis) Charancy Vezin, ubi S. Helena augusta colitur, inque ejus templo ita multa fieri miracula dicuntur, ut vix ullus peregrinus non plane aut ex parte liberetur ægritudine, qua tenetur. Notusne is locus Ræ. Væ.? An illic S. Helenæ reliquiæ? An qua alia causa ejus cultus illic invaluit? Non sunt ab antiquo descripta miracula? Cur non saltem instigatur pastor, ut ea annotet, cum testibus? Audio locum esse sub episcopo Metensi. Quæstiones illæ a Bollandopropositæ P. Alexandro Wiltheimio, illustrantur a P. Christophoro Wilthemio, uti patet e fragmento litterarum ejus, quas ad Bollandum*

nec non infanti

E

* l. infantili

visus restitutus,

F

In territorio

EX MSS.

Bollandum dedit Luxemburgo xxii Septembris anno mdcxvii in hæc verba: Superiori anno celebre D. Helenæ augustæ templum ad Carum non procul Martisvilla in pago Charancy et Vezin situm invisi. Asservatur ibi particula ossis, fabæ minoris magnitudine. Vidi obstupenda, quæ maleficiati exorcismis purgati evomuerunt, catenas longas sesquicubitem crassasque soleas equinas etc. Habeo penes me descripta illa miranda.

Luxemburgensi

203 *Primo locum illum paullo distinctius representemus. Marvilla, et Martis-villa (Marville) oppidum Galliæ partim in Barensi Ducatu, et partim in Luxemburgensi Ducatu, hodie sub dominio Francorum, duabus leucis distans a Monmedio in meridiem, Virdunum versus sex; prout habet Baudrandus. Secundo. Descripta illa miranda suppono ad nos missa, et eadem esse, quæ sub hoc titulo asservamus, qui e Gallico sic sonat: Extractum miraculorum, quæ facta sunt in ecclesia dominæ sanctæ Helenæ, terra dependente a Marvilla, in Charancy et Vezin. Extractum illud Gallicum nos brevitatis causa non nihil contrahemus. Anno itaque 1652 puer septem circiter mensium, nomine Joannes Warin, toto corpore erat inflatus, ac adeo membris iners, ut ad tertium usque ætatis annum non valeret tibis insistere. Irritis humanis remediis, Margarita pueri mater se contulit ad S. Helenam: ubi novenam instituit, et in honorem Sanctæ Missam celebrari curavit; quo facto, puer cœpit incedere: et observatum præterea fuit, quod, quæ proportionem temporis pergebat novena, pedes pueri, qui omnino erant contorti, paulatim redigerentur ad meliorem formam, gibbusque, qui in tergo ejus erat, pariter decresceret diebus singulis, ut hodie prorsus convaluerit per gratiam Dei, et merita S. Helenæ. Et subscribuntur nomina eorum, qui hoc esse verum asserunt, quia videntur, et factum recognoverunt: et apponitur dies xvi Augusti anni 1655.*

S. Helenæ patrocinio

204 *Stephanus Holé, habitans in Mariée, præfectura vulgo Sancy, die nona Aprilis 1631 filiam suam Margaritam Holé conduxit ad ecclesiam S. Helenæ: quæ postquam vovisset peregrinationem ad S. Helenam; ante ac post illam ejecit per os varias veneficas res, quæ in exemplari Gallico exprimuntur.*

C *Die xvi Junii anno 1631 quædam puella ex Warrenne, nomine Francisca Drouelle, ejecit per os catenam. Die xxi Aprilis 1631 Stephanus le Loup in Mariée, præpositura prædicti loci Sancy, ad S. Helenam peregrinatus est, ut solveret votum suæ filix infirmæ, nomine Catharinæ; quæ per hebdomades tres laborans, et ita perturbata, ut a dæmone possessa crederetur; simul atque præfatus le Loup votum fecerat S. Helenæ, eodem die ejecit genus quoddam funis vel lintei: quod dum esset conjectum in ignem ac combustum, in eodem repertum fuit filum æreum vel ferreum.*

Juvenis quidam nomine Desiderius Mengin, ætatis annorum duodecim, habitans in Muzéré a patre ac matre comitatus mense Maio anno 1631, die xxv ejusdem mensis, quædam venefica ex ore evomuit; id quod biduo ante etiam fecerat.

Varia quoque ex ore emisit Francisca Bresseur residens in loco S. Mardi, quæ veneficio vexata venit huc die iv Julii anno 1655, ut misericordiam Dei imploraret per patrocinium S. Helenæ. Deinde autem post alios vomitus per quadri-

F. Mengin parochus in Charancy et Vezin,

205 *Sed mirabiles omnino sunt ac sæpius repetiti vomitus rerum veneficarum, qui narrantur accidisse Pontix Sandras, natæ in Vrignes aux Bois, diocesis Remensis, ab annis quatuordecim vel circiter malo magico vexatæ. Ejectiones illæ singillatim referuntur in nostro Ms. Quæ miracula omnia in eodem dicuntur collecta a D. Francisco Mengin, paracho in Charancy et Vezin coram frequenti populo. In quorum fidem D. Reginaldus de S. Gaugerico (de S. Gery) parochus loci Vrignes aux Bois una cum D. Francisco Mengin prædicto hæc signavit die xvii Julii 1655.*

Die v mensis Aprilis anno 1656 illuc advenit quidam subcenturio (in Gallico est lieutenant) Lotharingus, nomine Bonvouloir, gravissimo laborans morbo. Die autem circiter quinto vel sexto suæ novemdiæ erga S. Helenam pietatis, magnam humorum viridum copiam evomere cœpit, ac porro perrexit die uno vel altero; ad quorum finem omnino sanatum se comperit; novenaque peracta, inde rediit adeo alacer et vegetus, acsi nunquam mali aliquid habuisset. In facti fidem, e Ms., in ajorem pagi Vezin partem illud testaturam, habemus.

206 *Mense circiter Julio ejusdem anni 1656 homo quidam ex pago de la Chaussée, præfectura Briennensi, omnium membrorum usu privatus a mensibus septem, equo vectus ad dictum locum et ad S. Helenæ imaginem conductus fuit; ubi de peccatis confessus apud parochum, et sacro epulo ab eodem refectus, una circiter post Missam hora, pedes se contulit ad ædes dicti domini parochi, ab ecclesia longe admodum distantes, incolis quibusdam eum comitantibus; eidemque paracho declaravit, quod per Dei gratiam et intercessionem S. Helenæ, secundum mensuram temporis, quo orabat, omnia sua membra corroborari expertus fuerit, et ita quidem ut, priusquam egrederetur sacello, tam vegetum ac sanum se compererit, quam unquam antea. Equo, dum hinc discederet, revehi noluit, in confirmationem hujus rei; quam testaturi memorantur in exemplari, e quo hæc damus, incolæ dicti loci la Chaussée etc.*

207 *Mense Augusto anno 1656 dominus de Hennemont, dynasta loci Sörbey, ac frater domini de Tavigni, magni præfecti Luxemburgensis, parvulum habuit circiter annorum quatuor, qui gravissime erat afflictus ex inflatione ac duritie in abdomine, et in membro virili, et ita quidem, ut vel ipsa medicorum opera lotium emittere non potuerit. Pater ejus ac mater præ afflictissimo filii sui statu ad summas dolorum angustias redacti, voverunt peregrinationem ad S. Helenam; et sine mora eo mittunt ut Sacrum celebrari curetur. Vix votum erat perfectum, quin puer cœperit urinam emittere, et inflatio dissipari, adeo ut eodem die, vel, ut sumnum, postero, non videretur puer male se habuisse: et quarto quintove post die D. de Hannemont, ac D. uxor ejus cum sua prole venerunt ad dictum locum magna cum lætitia et applausu, ut debitas Deo ac S. Helenæ grates persolverent. Et subscribitur F. Mengin, parochus idem qui supra.*

208 *Sed quid hoc sibi vult, quod præter morem post finem præsentium narrationum, quæ ex prædicto nostro exemplari jam preduximus, ponatur alia manu monitio de miraculis fictis vel novis non publicandis a paracho, nisi fuerint prius ab episcopo examinata et approbata etc.*

Verum

D

varit etiam

E

favores

intulit fuisse dicuntur F

miseris hominibus.

A Verum sive ille monitor voluerit præcavere, ne mirabilia illa, quæ retuli supra a num. 203, publici juris fierent sine Ordinarii approbatione, sive aliud quidpiam intenderit; nos tamen ea huc transcribere, religioni nobis non duximus: quibus tantum et non plus fidei haberi volumus, quantum narrationibus humanis, et apographo nostro, in quo eadem memorantur, dandum cen-

suerit prudens lector; idque more in hoc nostro opere innumeris locis usitato, salvis in omnibus Urbani PP. VIII famosis decretis, secundum ea, quæ identidem profiteamur ante nostros tomos. Atque hæc quidem sunt, quæ de S. Helenæ prodigiis hactenus colligere nobis visum est. Sit itaque hic finis.

GLORIA POSTHUMA

EX OFFICIIS SACRIS ETC.

§ I. Officia propria apud Altvillarenses ac Remenses; quotidiana commemoratio de S. Helena.

Notiones
quædam
prævia,

B Officium illud, quod statim producam, pertinere ad Altvillarenses cœnobitas, colligo 1°. ex hymno ad Matutinum, in quo hæc leguntur:

Nullus annorum numerus tacebit
Altivillaris decus et renascens
Helenæ nomen pia fama toti
Proferet orbi.

2°. In lectione octava dicitur sacrum ejus corpus ad diœcesim Remensem translatum, et in Altvillarensi cœnobio collocatum, veneratione coli.

3°. Post Octavam officii, quod celebratur die XVIII Augusti, proxime subditur in nostro ecgrapho Officium translationis die VII Februarii et narratur historia, quo pacto corpus S. Helenæ Roma ad Altvillarensis cœnobium fuerit transvectum etc. Vide quæ pluribus præmissa a nobis sunt supra in Gloria sanctæ posthuma § 2 et 3. Colligo id 4°. D. Repertus Reginaldus, cœnobita Altvillarensis, qui manu propria exscripsit pro nobis ista Officia, apographo suo subdit ista: Inter quotidiana Sanctorum suffragia, quæ fieri solent in monasterio Altvillarensi, fit ETIAM de S. Helena suo loco, sicut infra ex ipso referam. Hæ conjecturæ me moverunt, ut in animum inducerem, Officia illa esse propria apud Altvillarenses tametsi a laudato D. Reginaldo id indicatum non inveniam post vel ante dictum apographum, quod misit ad nos. Officium itaque, quod ponitur primo loco in nostro exemplari, et ad diem XVIII Augusti, sic sonat:

Vesperæ,

210 AD VESPERAS ANTIPHONÆ LAUDUM: Beata Helena, cum reliquis. PSALMI: dixit Dominus. Laudate pueri. Lætatus sum. Nisi Dominus ædificav. CAPITULUM: Mulierem fortem etc. RESP. BREVE. Adjuvabit eam

HYMNUS.

Cæli clarificos luce reflexa.
Virtutum radios Helena profers,
Sunt hæc templa tuo lucida sole,
Et perte superis chara triumphant.
Conjux imperii sceptrâ tenentis
Supremi Genitrix sancta dynastæ;
Sed fulgore crucis clarior, aurum
Gemmas et generis stemmata calcas.
Te mundi dominam Roma coronat,
In summis humilis, nescia vinci,
Multos cum lacrymis tecta per annos
Quæris Christiferi pignora ligni.
Præmunita Crucis fortibus armis
Uno concilias fœdere terras
Christo, qui moriens funere victor
Augusti Tomus III.

Ligno non gladio subdidit orbem.

Jordanis, Solymæ, Thabor, et alma
Bethlem, monsque Sion nobilis olim
Psaltæ deliciæ, Nazareth ædes,
Sacrae dent Helenæ munia laudum.

Plaudant innumeris structa per orbem
Sumptu magnifico templa trophæis;
Plaudant præcipuo lilia cultu,
Tanto præ reliquis pignore digna.

Sanctæ sit Triadi gloria laudis,
Cujus perpetuo numine terra,
Et cælum regitur, quamque beata.

Collaudat Superum concio tota. Amen.

† Specie tua. ANTIPH. AD MAGNIFI. Gloria omnipotenti Deo, cujus præscientia venerabilis Helena facta est orbis domina, et per eam absconditum sanctæ crucis revelatum est lignum. ORATIO. Deus, qui inter cætera gratiæ tuæ dona, beatam Helenam imperatricem christianissimam salutiferæ crucis inventionem decorasti: præsta, quæsumus, ut ejus exemplo ea, quæ Christi sunt, jugiter indagare, atque consequi, te favente, mereamur: qui tecum vivit etc.

211 AD MATUTINUM INVITATORIUM. Laudemus Deum nostrum in confessione beatæ Helenæ. PSALMUS. Venite exultemus.

HYMNUS.

Sit satis cælos cumulasse longo
Hactenus planctu, querulaque voce:
Ecce placatum faciet per orbem
Helena cælum.

Filii zelo sociata mater
Sternet infestas fidei catervas;
Sacra cælesti renovata luce
Templa nitebunt.

Non erit Remis habitata tellus
Finibus, qua non Helenæ piorum
In suo surgant celebrata templo
Vota clientum.

Nullus annorum numerus tacebit
Altivillaris decus, et renascens
Helenæ nomen pia fama toti
Proferet orbi.

Fama dum crevit, senitque multos
Helenæ plausu celebri per annos,
Ad poli celsas subiit triumphans
Spiritus arces.

Nuncupet, cælo mediante, nobis.
Vota ter centum, quibus astra flectit,
Detque cælorum famulis perennes

85 Scandere

EX MSS.

Scandere sedes.

Præstet hoc nobis Deitas beata,
Patris ac Nati, pariterque sancti
Spiritus cujus resonat per omnem

Gloria mundum. Amen.

antiphonæ,

212 IN I NOCTURNO ANTIPH. Admirabile est nomen tuum, Domine, in universa terra sancta, in qua Helenam gloria et honore coronasti. PSALM. Domine, dominus noster. ANA. In omnem terram exivit sonus ejus, quia desiderabilem, super aurum et lapidem pretiosum, crucem Domini adinvenit. PSALM. Cæli enar. ANA. Ascendit in montem Domini, et stetit in loco sancto ejus. PSAL. Domini est terra et plenitudo ejus. ANA. Diffusa est gratia in labiis tuis : quia adstitisti regina a dextris Domini in vestitu deaurato circumdata varietate. PSALMUS. Eructavit. ANA. Conturbatæ sunt gentes, et inclinata sunt regna dum crux Domini per Helenam exaltaretur in terra. PSALMUS. Deus noster refugium. ANA. Fundatur exultatione universæ terræ mystica Sion Ecclesia, et Deus in domibus ejus per Helenam agnoscitur. PSALMUS. Magnus Dominus. γ. Specie tua etc.

lectiones

213 LECTIONES de Parabolis Salomon. Mulierem fortem quis inveniet. I RESP. Gloriosam Helenæ memoriam sancta veneratur ecclesia, per quam crucis triumphale lignum reseratur *, in qua Redemptor noster nostræ salutis semitam invenit. γ. Crux præcellenti decore fulgida, quam Helena, Constantini mater, concupiscenti animo requisivit, * in qua etc. II RESP. Constantium et Constantinum ad fidem vocabat beata Helena, Romanum imperium ab omni errorum contagio expurgabat, omnes ad pietatis studium et divinum amorem incitabat *, quia cor ejus aqua cœlesti ardebat γ. Inter honorum culmina mente fuit humillima, * quia cor ejus etc. III RESP. Introivit Helena in tabernaculum domini, * adoravit in loco, ubi steterunt pedes ejus. γ. Notas fecit in populis adinventiones Dei; et virtutem crucis propter eam comprobavit Deus * Adoravit in.

ac responsoria primi Nocturni,

214 IV RESP. Ubi sacrum pignus detectum conspexit beata Helena, flexis genibus adorans exclamavit et dixit : O crux benedicta, quæ sola fuisti digna portare Regem cælorum et Dominum. γ. O Crux gloriosa et admirabilis; o crux veneranda *, quæ sola. Gloria Patri etc. * quæ sola fuisti.

item

215 IN II NOCTURNO ANA. Inhabitavit gloria Domini in terra, dum crux per Helenam inventa est, et justitia de cælo prospexit. PSAL. Benedixisti. ANA. Gloriosa dicta sunt de te, o beata Helena, quæ diligis portas Sion super omnia tabernacula Jacob. PSALMUS. Fundamenta. ANA. Introivit in atria Domini adoravit Dominum in atrio sancto ejus. PSALMUS. Cantate I. ANA. Confundebantur omnes, qui adorabant sculptilia, et qui gloriabantur in simulacris suis. PSALM. Dom. reg. ANA. Dum sacrum crucis lignum per Helenam exaltatur, Christi fides roboratur, et Ecclesia tranquilla devotione lætatur. PSALM. Cantate II. ANA. Exaltavit crucem Domini, et adoravit in monte sancto ejus. PSAL. Dominus regnavit, irascantur etc. γ. Adjuvabit eam.

a LECTIONES. Quinta. Helena, Coëlis a Anglorum regis filia, Constantio Romani imperii legato, matrimonio juncta, Constantinum Magnum imperatorem Catholicum progeniuit b. Verum cum imperio succedere juberetur Constantius ea lege, ut Theodoram desponsaturus, Helenam dimitteret, hanc rerum vicissitudinem æquo animo fe-

rens, nec repulsam istam, nec fractam a Constantio fidem querebatur. Sceptra magis illi timori erant, quam amor. Interea tamen secedens; et Deo vacans, Constantinum suum sanctis imbuebat disciplinis c. At de imperio certior factus Constantius, ceteris liberis, quos ex Theodoro susceperat, posthabitis, morti proximus Constantinum sibi delegit successorem; qui post insignem victoriam, quam divinitus accepto Dominicæ crucis signo, ex Maxentio reportavit, Matris documentorum memor, deinceps Ecclesiæ tuendæ atque amplificandæ exemplum cæteris principibus dedit.

216 RESP. Diffusa est gratia in labiis tuis * quia adstitisti regina a dextris Domini in vestitu deaurato circumdata varietate. γ. Specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procede et regna. * Quia adstitisti regina a dextris etc.

Nocturni

VI. Helena etiam Constantini filii pietatis æmula, et imprimis imperatoris munificentiae in extruendis ad Sanctorum sepulchra basilicis eundem nullis parcens sumptibus imitata, multas ecclesias diversis in locis ædificari jussit. Fide namque et zelo incomparabilis mulier in dies singulos E* majore pietatis ac devotionis amore succensa, sequenti a Nicæno concilio anno d in Palæstinam peregrinata est. Ut vero Jerosolimam venit, atque loca sancta pie venerata, divinitus inspirata dominicæ crucis conquirendæ studio ad Golgotham accessit, ubi marmoream Veneris statuam in crucis loco a gentilibus collocatam, evertendam curavit. Loco itaque expurgato, alte defossæ tres cruces erutæ sunt, repertusque seorsim ab illis crucis Dominicæ titulus. Cumque ex tribus, quænam domini esset non appareret, Macarii, Jerosolymitani episcopi consilio, crucibus ipsis seorsim fæminæ gravi morbo laboranti admotis, ejusdem mulieris repentina sanitate, et mortui resurrectione quænam Domini esset, fuit apertissime comprobatum.

217 RESP. Ista est speciosa inter filias Jerusalem, plena charitate et dilectione * quæ in omnibus locis, in quibus Salvatoris sunt impressa vestigia, pietatis suæ reliquit monumenta. γ. Concupivit et defecit anima ejus in atria Domini *, quæ in omnibus locis, in quibus.

secundi

VII. Helena vero, salutari cruce inventa, magnificientissimam ibi extruxit ecclesiam, in qua partem crucis reliquit, thecis argenteis inclusam, partem Constantino filio cum Dominicis clavis detulit, quibus sacris reliquiis se ipsum Christo subicere, et crucis gloriæ imperii postponere principatum edoceretur. In aliis etiam locis, in quibus Salvatoris erant impressa vestigia, cum ea debite venerata esset, pietatis suæ monumenta in iis statim fabricare aggrediebatur. Hinc Bethleemica illa spelunca, locus in quo angelus latum * pastoribus nuntium tulit; mons Oliveti, Bethania, Jordanis circa Joannis Baptistæ latibulum, Tiberiadis campus, in quo Christus tot homines pavit, mons Thabor, et Nazareth, aliaque loca tam opulentis prædiis ab Helena attributis claruerunt, quæ suis quoque tempus ac monasteriis ornavit, ut ipsa et Constantinus filius in templis erigendis, regiisque ornamentis decorandis, ac demum redditibus amplificandis decertasse videntur.

* f. gratum

RESP. Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ *, quod ab Helena ædificatum est ad laudem et gloriam nominis tui, Domine. γ. Lapides pretiosi omnes muri ejus. * Quod ab Helena.

218 VIII. Ad divinum ferventer ferebatur monasterium

producentur

A nisterium, cælesti se jungere Sponso peroptans, castis ejus amplexibus æternum frui, illum voce, illum mente, illum totis sitiebat visceribus. His tantis virtutibus Helena cum in ecclesiis construendis ac regia dotandis munificentia consenuisset et imperiali thesauro utendi, eumque dispensandi liberam a filio accepisset potestatem; pauperibus cæterisque indigentibus plena manu dispertisset, Jerosolymis etiam sacris virginibus famulæ loco inservisset; tandem octuagenaria major f, ubi de pia vivendi ratione plurima filio præcepisset, migravit ad Dominum, sacrumque ejus corpus ad diœcesim Remensem translatum, et in altivillarensi cænobio collocatum, veneratione colitur.

RESP. Ex quo sanctam Crucem ardenti studio requisitam et inventam thecis argenteis condidit beata Helena, et gemmis ornatam fidelibus adorandam proposuit * Christi fides ubique radiat et crucis gloria coruscat ꝑ. O sanctæ crucis inventrix et ejusdem exaltatrix, per te idolorum templa destruantur * Christi fides etc. ꝑ. Gloria Patri * Christi fides etc.

B 219 IN III NOCTUR. ANA. Christi nascentis præsepia, regnantis vestigia et morientis mysteria amplissimis basilicis illustravit Helena. CANT. Obaudito me. ꝑ. Elegit eam Deus etc.

Homilia in Euangelium Simile est regnum cælorum thesauro abscondito, de communi electarum.

RESP. IX. Beata es Helena, quia Deus fecit per te de tenebris lumen splendescere * ad illuminationem claritatis Dei, in cruce Jesu Christi * exortum est in tenebris lumen, cum Constantinus, de cælo admonitus, factus est Christianus * Ad illuminationem.

RESP. X. Regnum mundi et omnem ornatum sæculi contempsi propter amorem Domini mei Jesu Christi, * quem vidi, quem amavi, in quem credidi, et cujus crucem concupiscenti animo requisivi. ꝑ. Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea Regi *, Quem vidi, quem.

RESP. XI. Jesu Christi cunabula, * resurgentis mysteria, ascendentis vestigia effusa ditat Helena ꝑ. Domine dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ, * resurgentis mysteria etc.

RESP. XII. Immaculatum Deo sipritum reddens beata Helena, * angelicis manibus cælo infertur, hymnis cælestibus honoratur. ꝑ. O beata anima, quæ totis visceribus diligebat Christum regem, et crucis gloriæ postponebat imperii principatum, * Angelicis manibus ꝑ. Gloria Patri etc. * Angelicis manibus.

220 Ad laudes et per horas ANTIPH. Beata Helena expurgatum ob omni errorum contagio Romanum imperium suavi Christi jugo subjiciens, verum Deum colere docuit. PSAL. Dominus regnavit.

ANA. Ancilla Christi Helena imperiali diadmate redimita, supremam mundi dignitatem plus crucis inventæ gloriæ, quam imperii terreni fastigio decoravit. PSALMUS. Jubilate. ANA. Ubi sacrum pignus detectum conspexit beata Helena, exclamavit et dixit: O crux benedicta, quæ sola fuisti digna portare Regem cælorum et Dominum PSALMUS. Deus, Deus meus. ANA ad canticum Benedicite. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Benedicite omnia. ANA. Crucem Domini adinvenit Helena, gemmisque ornatam fidelibus adorandam propo-

suit. PSAL. Laudate D. CAPITULUM Mulierem fortem etc. RESPONSORIUM BREVE. Specie tua etc.

HYMNUS.

221 Ut nata lux de lumine,
Sic Constantinus sanguine
Ut sol egressus Helenæ
Lux factus est Ecclesiæ.

Supernis luminaribus
Emittitur nil clarius,
Ut hæc duo fulgentia
Terra poloque sidera.

O par beatum luminis
Veri jubar reconditum,
Per vos rediit fulgidum
Noctem reppellens mentium.

Ortus Dei præsepia,
Mortis sacræ vestigia,
Resurgentis mysteria
Effusa ditat Helena.

Gemmis et auro splendidas
Mater struit ecclesias,
Sceptro potenti filius
Fide triumphans protegit.

Salvete crux et lancea,
Qua tanta post suspiria,
Per Helenæ suffragia
Sunt Christianis reddita.

Præstet beata Trinitas
Nobis per almam Helenam,
Quam nunc coronat gloria,
Vitæ supernæ gaudia. Amen.

ꝑ. Diffusa est gratia. ANA. Ad Benedictus. Corona aurea imperii super Helenæ caput, expresso signo sanctitatis ejus ecclesiam sanctificat, gloria et honore coronat, et crucis inventæ fortitudine roborat. ORATIO. Deus, qui inter cætera gratiæ. AD HORAS ANTIPHONÆ DE LAUDIBUS. CAPITULA ET VERSUS de communi electarum. ORAT. Deus, qui inter cætera.

IN SECUNDIS VESPERIS omnia ut in primis. ꝑ. diffusa est gratia. ANTIPHONA AD MAGNIF. Tribus ornatam insignibus Helenam sanctam colimus in hac sacra solemnitate: hæc namque est sacri splendor et decus imperii; hæc tuendæ et amplificandæ fidei studiosissima; hæc crucis inventionem commendatissima, reddat nobis propitiam Dei clementiam, quæ tot signis eam reddidit gloriosam.

222 IN OCTAVA DUPLEX. Omnia ut in die, præter Lectiones II noct. LECTIO II. NOCTURNI de sermone sancti Ambrosii episcopi. v. Venit Helena Jerosolymam, cœpit revisere loca sancta, infudit ei Spiritus, ut lignum crucis requireret: accessit ad Golgotam, et ait: Ecce locus pugnæ, ubi est victoria? Quæro vexillum salutis, et non invenio. Ego, inquit, in regnis, et crux Domini in pulvere? Ego in aulis, et in ruinis Christi triumphus? Ille adhuc latet, et latet palma vitæ æternæ? Quomodo me redemptam arbitrabor, si redemptio ipsa non cernitur? Video, quid egeris, diabole, ut gladius, quo peremptus es, obstrueretur: sed Isaac obstructos ab aliegenis puteos eruderavit, nec latere aquam passus est. RESP. Diffusa est gratia, ut in die.

VI. Tollatur igitur ruina, ut vita appareat; promatur gladius, quo veri Goliæ caput est amputatum; aperiatur humus, ut salus fulgeat. Quid egisti, diabole, ut absconderes lignum, nisi ut iterum vinceris? Vicit te Maria, quæ genuit triumphatorem, quæ sine imminutione virginittis edidit eum, qui crucifixus vinceret te et mortuus subjugaret. Vinceris et hodie, ut mulier tuas insidias

EX MS.

ad Laudes
et Vesperas.

E

F
OfficiumAntiphonæ,
hymnus
etc.

EX MS.

insidias deprehendat. Illa quasi sancta Dominum gestavit; ego crucem ejus investigabo. Illa fecit, ut Deus inter homines videretur; ego ad remedium peccatorum divinum de ruinis elevabo vexillum. Tu autem. RESP. Ista est speciosa.

in Octava,

223 VII. Aperit itaque humum, decutit pulverem, tria patibula confusa reperit, quæ ruina contexerat, inimicus absconderat; sed non potuit obliterari Christi triumphus; incerto hæret ut mulier; sed certam indaginem Spiritus sanctus inspirat, eo quod duo latrones cum Domino crucifixi fuerint. Quærit ergo medium lignum; sed poterat fieri, ut patibula inter se ruina confunderet, casus mutaret et inverteret. Tu autem. RESP. Benedictus es in templo. VIII. Invenit, et certior facta est, quia in medio patibulo prælatus titulus erat Jesus Nazarenus, rex Judæorum.

9

Hinc *g* collecta est series veritatis, titulo crux patuit salutaris. Hoc est quod petentibus Judæis Pilatus respondit: Quod scripsi, scripsi: id est non ea scripsi, quæ vobis placerent, sed quæ ætas futura cognosceret: non vobis scripsi, sed posteritati, propemodum dicens: Habeat Helena, quæ legat, unde crucem Domini recognoscat. Invenit ergo titulum, Regem adoravit, non lignum utique *h*, quia hic gentilis est error et vanitas impiorum; sed adoravit illum, qui pependit, in ligno, scriptus in titulo. Tu autem D. RESPONSORIUM. Ex quo sanctam etc.

et in translatione,

224 IN TRANSLATIONE SANCTÆ HELENÆ IMPERAT. VII FEBRUarii DUPLEX. Omnia ut in die festo XVIII Augusti præter LECTIONES II NOCT. V. Plurimo evoluto tempore a die obitus beatæ Helenæ, ad annum Dominicæ Incarnationis octingentesimum quadragesimum, cum juxta beneplacitum divinæ dispensationis placuisset Domino Deo de reliquiis tam pretiosi corporis nobilitare et insignire Altumvillare cœnobium, accidit, ut inspiratione divina quidam Remensis parochiæ sacerdos, nomine Teutgisus, causa suæ salutis Romam pergeret ad limina Apostolorum, talique instinctu cum cœlitus fuisset accensus, eo usque fuit animatus, ut lustrans Apostolorum limina, etiam sanctæ imperatricis Helenæ sibi quæreretur suffragia. Tandem igitur ad Urbem perveniens, complures Sanctorum basilicas multa lustrans circumspectione, cœpit indagare gratia orationis, in ecclesia C sanctorum Petri et Marcellini, sanctæ Helenæ sepulchrum: ubi ipsius corpus erat tunc regia dignitate sepultum, si forte aditum inveniret, quo suum posset explere desiderium. Tu autem. RESP. Diffusa est gratia, ut in principali festo XVIII Augusti.

quæ celebratur

225 VI. Ergo agens se in hunc modum, et secreta cordis nemini pandens; sed soli Deo pro efficacis munere committens, secundum placitum bonitatis ejus, concedente divina clementia, oportunitatem invenit, sicque sublato corpore, per secreta noctis silentia festinavit remeare ad suum diversorium. Mane autem facto adgressus est iter redeundi ad propria. Multis vero signis et miraculis in via demonstratum est, non modo verum esse beatæ Helenæ corpus; sed et hujus sacerdotis devotionem Deo et beatæ Helenæ maxime fuisse acceptam, et multo amplius, cum ad cœnobium Altiwillarense perventum est. Clarescebat enim tam sanctissimum corpus præsentia ibi haberi: nam de finitimis et longinquis regionibus omnis sexus et ætas integerrimæ sanitatis accipiebat remedium a quacumque detineretur infirmitate. Tu autem D. RESP. Ita est speciosa.

226 VII. Verum ne minor esset probatio, D quam sufficere posset ad majorem totius populi *die 7* firmitatem, et omnimodam certitudinem, ex edicto totius Remensis ecclesiæ, et vicedomini nomine Parduli, qui fuit postea Laudunensis episcopus (Nam Remensis sedes tunc vacabat) nec non ex consensu congregationis, mittuntur ad Urbem de eodem Villari monasterio tres probatæ fidei monachi, ut in ore trium testium staret etiam hoc verbum; qui hæc omnia, in quibus dubitationis ansa fuerat, de beata Helena diligentius inquirerent et sibi quantocius renunciarent. Non multos igitur post menses prædicti Roma redeuntes presbyteri, veritatis retulerunt indaginem. Insuper et sacrum beati Polycarpi presbyteri corpus, qui in sancti Sebastiani collegio, prædicatione, baptismo et exemplo multis fuerat ducatu ad fidem, cum sanctorum martyrum Sebastiani, Urbani et Quirini reliquiis retulerunt. Tu. RESP. Benedictus es in templo.

227 VIII. Non multo post tamen Galliæ primatibus et palatinis, vix huic rei fidem habentibus, cum Carolus tertius famam audisset in Altiwillari cœnobio beatæ Helenæ crucis inventricis deportatum corpus jacere, Hincmarum convocans, Remensis urbis episcopum cum abbatibus et viris religiosiis, in ipso monasterio voluit iudicium publicum fieri, utrum monachi vera vel falsa proferrent. Quæritur judiciali examine hujus rei veritas, et per Dei gratiam id palam fit omnibus. Unde facta fide omnifariam roborata triumphat veritas. Sic Deo omnipotenti placuit misericorditer visitare et insignire Altumvillare monasterium, quod angelica revelatione a sancto Nivardo constructum voluit deputare lucris animarum: ubi petentibus bonaque fide ac devotione quærentibus dantur salutis auxilia, et præstantur sanitatis beneficia, auxiliante Domino nostro Jesu Christo, pro nobis Crucifixo: cui est honor cum Deo Patre et Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen. Tu. RESP. Ex quo sanctam crucem *i*.

Februarii.

228 De Officiis hactenus: quibus hæc subjicit D. Reginaldus: Inter quotidiana Sanctorum suffragia, quæ fieri solent in monasterio Altiwillarense, fit etiam de S. Helena suo loco, in hunc modum: ANTIPHONA AD MATUTINUM: Beata Helena, ut ad hoc fuit destinata, ut per eam absconditum sanctæ Crucis revelaretur lignum etc, F ANA AD VESPERAS. Inventum sanctæ crucis lignum thecis argenteis condidit, et gemmis ornatum fidelibus adorandum proposuit. γ. Regnum mundi et omnem ornatum sæculi contempsit. RESP. Propter amorem Domini mei Jesu Christi. OREMUS. Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut beatæ Helenæ reginæ memoriam recensentes, meritis ipsius protegamur et precibus. At nunc ad Remenses pergamus.

Quotidiana Sanctæ apud Altiwillarensem commemoratio.

229 In Breviario metropolitanæ ecclesiæ Remensis, quod editum est anno 1630, honoratur nostra Sancta ad diem VII Februarii Officio de communi cum tribus lectionibus propriis, quæ alicubi merentur corrigi, sicut mox dicam in Annotatis. Ad diem XVIII Augusti nihil ibidem de illa invenio. De alio insuper exemplari meminit D. Rupertus Reginaldus, quando Officii paulo ante a nobis ex ipsius transcriptione prolatis, subjungit ista: Optassem habere Officium, quod fit in ecclesia sancti Sepulchri Jerosolymitani, quod est proprium [ut] vobis communicarem.

Officium apud Remenses etc.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Breviarium ecclesiæ metropolitanæ Remensis, de quo supra, sic habet: Helena, patria Britannia, filia fuit unius ex insulæ regulis, nomine Coël. Quæ censemur probabilius colligenda secundum dicta in Commentario prævio, quem vide § 1 et 2.*

b Helenam, cum rejecto falsorum deorum impio cultu, fidem Christianam profiteri decrevisset, ad eunt Judæi, eique suadere nituntur, ut si religionem mutare vellet, Judaïsmum potius, quam Christianismum amplecteretur. Verum a Sylvestro Papa refutatis coram Judæorum rationibus, in fide confirmata atque baptizata est. *Hæc modo citatum Breviarium; quæ rejecta a nobis sunt in Commentario prævio § 5.*

c *Constantinum magnum a S. Helena conversum haud fuisse ad Christi fidem, sed contra; probabilius nobis est. Vide Commentarium prævium § 4.*

B *De tempore istius peregrinationis, rebusque in ea gestis agit idem Commentarius § 6 et seqq.*

e *Consule quæ habentur in Annotatis ad § proxime sequentem lit. f.*

f *Imo vero annum illum nondum compleverat; prout collegimus ex Eusebio in dicto Commentario § 11.*

g *Displicet illud hinc; cur autem, ibidem invenies § 7.*

h *Non lignum utique qua lignum, ut in Commentario eodem notarimus § 8.*

i *De his, quæ ad hasce lectiones pertinent, actum abunde est supra in Fama posthuma S. Helenæ.*

§ II. Elogium rhythmicum, auctore incerto; metrum epicum; laudes sublestæ fidei.

Monitio prævia de hoc rhythmo:

D *Rupertus Reginaldus, studiosissimus ac laboriosissimus rerum Helenianarum collector, rhythmicum hoc elogium descripsit ipse, atque huc direxit; de quo in schedula ipsius manu exarata hæc habentur: Diu hæsi anxius, num ad vos mittere deberem, quod quis ejus esset auctor, nesciremus, et quod in quibusdam mutilum esset et mancum. Quale illud est, communicamus. Sed neutra ratio debebat obstare, quo minus rhythmus ille huc mitteretur; neutra, ut a nobis edatur. Non prima: quot etenim instrumenta data sunt, et porro dabuntur in Opere nostro, quorum incertus est auctor? Non secunda: nam quot documenta mutila vel lacunosa secludi ac supprimi a nobis aliqui deberent? Dabimus itaque rhythmicum illud elogium, eo saltem valiturum, ut pium lectoris erga Sanctam pascat affectum. Accedit eo quod ad S. Helenæ Altivillarensis gloriam spectet, ut liquet ex ultimis ejusdem instrumenti versibus. Sunt in eo nonnulla quæ spongia indigent; de quibus agam in Annotatis.*

231 Penicillum date vestrum
Et favete Superi:
In nos spiret, nos fecundet
Pneuma fusum pectori;
Quo pingamus, celebremus
Sanctæ laudes Helenæ:

in quo poetia

Quæ dum vixit, celebravit
Christum toto pectore.
Ejus suis facta vernis
Quis æquaret penitus;
Ni faveret et adesset
Virtus sancti Spiritus.
Hæc matronis plus antiquis
Omnibus enituit;
Quæ virtute, quæ decore
Plus Deo complacuit.
Nam primævam matrem Hevam
Superavit dotibus:
Illa perdit, quod hæc reddit
Nobis abundantius.
Pomum carpit, hinc mater fit
Heva morientium;
Lignum quærit, hinc mater fit
Helena Christiadam.
232 Hoc agnomen, bonum omen,
Dat Nicæna synodus;
Et magistram vocat illam,
Voce sancti Spiritus a;
Rachel pulchra est præ Lia,
Sed Lia fecundior,
Muliere at utraque
Helena superior.
Longe Liam ipsa typam
Sua prole superat,
Edit unum Constantinum,
Qui omnes exuperat.
Ecquis vidit olim Judith
Muliere fortius;
Holophernis caput ducis
Quæ præscidit oculus.
Est Helena fortis ipsa
Præ forti muliere,
Antecedit, simul vincit
Rachel pulchritudine.
Gloriosam, speciosam
Quis eam non dixerit
Verus suo Jacob dono
Quam Christus dilexerit?
Compsit extra hanc, et intra
Pulchritudo, gratia:
Illa mundo, ista Christo
Redditur gratissima.
233 Propter ejus solam Chlorus
Formam admirabilem,
Adamavit, et optavit
Hanc habere conjugem.
Tanto licet viro esset
Juncta matrimonio,
Tamen nunquam mentem suam
Tenuit ambitio.
Spernit sceptræ, spernit regna,
Et mundi dominium,
Voluptates et honores
Putat sterquilinium.
Illi una fuit cura
Maritus Constantius,
Dans ferventes Deo preces b
Quo mitescat animus c.
Ubi primam Constantinum
Huic mundo edidit,
Natum nato suum Deo
Grata statim obtulit d.
D. Reginaldus notat, versus hic desiderari, ob laceratum folium; deinde sic pergit:
Simulacrum tollit primum
Dæmonis insignia:
Jubet fodi terram, ubi
Cruce erat abscondita.

EX MS.

laudet Sanctum

E

ub mundi contemptum
F

b

c

d

EX MS.
et inven-
tionem

B

* f. sacrata

sanctæ cru-
cis;

C

cujus

234 Tunc illi tres visæ cruces :
Quid Helena faceret,
Ni ad Christum suum sponsum
Protinus recurreret.
Hæc recurrit, tunc accurrit
Christus, nam miraculo,
Quæ crux fuit, comprobavit
Mortui resurrectio.
Demum ipsa applicata
Ægotæ mulieri,
Hanc sanavit, et ostendit
Quod crux esset Domini.
Tunc accurrens, tunc amplectens
Hunc myrrhæ fasciculum,
Videt, orat, et adorât
Fusa in suspirium.
Provoluta, volvens intra
Stringit inter brachia,
Hunc odorât, et adorât
Mille figens basia.
Tunc amplexa non perplexa
Mente Deum credidit
Jesum Christum, qui per illum
Totum mundum subdidit.
Sic dolores in dulcores
Commutantur pristini,
Cum secreta * crux secreta
Ab aliis Domini
Virgam tenet siccam licet,
Quæ subitis floribus
Efflorescit, et lucebit
Suis et fulgoribus.
235 Hic thesaurus tam immensus,
Extat sæcli pretium,
Illo sine iret namque
Hic mundus in tartarum.
Crux est iris salutaris
Sacra firmans fœdera,
Ipsa sine orbis sane
Rueret in tartara.
Est et arcus, per quem Christus
Præpotenti robore
Sagittavit et confixit,
Mundum sanans ulcere.
Sub hoc arcu, quem et manu
Tenet, sedet Helena,
Tota fulgens et resplendens
Ut sol inter sidera.
Redimita et ornata
Est arcus fulgoribus,
Mutuatis et innatis
Sic splendet luminibus :
Sic ornata, ordinata
Ut castrorum acies.
Tota fortis, alta turris,
Terret cunctos dæmones.
236 Jam jam fortem supra sortem
Helenam agnoscito,
Quæ suavi orbem Christi
Subdidit imperio.
Crux est alta Jacob scala
Pertigens ad Cælites,
Cui Deus est innixus,
Ad se vocans homines.
Deus summo, sed in imo
Scalæ sedet Helena ;
Illo ire si vis, habe
Illius suffragia.
Illo namque illa sine
Scandere non sinitur.
Sic cum astu est, qui promptu
Ad Helenam graditur.

Qui enim se illi scalæ
Reverenter admovet,
Imperatrix hujus ductrix
Hunc ad summum promovet.
Crux est Mosis quæ diversis
Virga miris splenduit,
Quaque Christus mundum novus
Legislator subdidit.
His Regina cum ornata
Armis se terribilem
Præbet orco, verum cælo
Reddit se mirabilem.
Virga Mosis, quæ diversis
Coruscat miraculis,
Pandens cælum repromissum
Christianis populis.
237 Crux est palus, cui fixus
Fuit serpens æneus,
Sanans omnes hunc videntes
Serpentum a morsibus.
Ergo cruci Jesu Christi
Nos stemus assidui,
Contemplemur, meditemur
Mortem Dei Filii.
Timor mortis procul, foris
Hic vivit, qui moritur,
Et est liber qui libenter
Cum hac crucifigitur,
Ab hac ista adoranda
Crux cunctis proponitur,
Qua serpentis ter nocentis
Tetrum caput teritur.
Quam decora, quam beata
Quam dives est Helena,
Quæ thesauros tam immensos
Tenet inter brachia.
O Beata, quam ditata,
O quam felix iterum,
Quæ possidet, et quæ tenet
Tantum sæcli pretium.
Quod quæsit, hoc invenit
In monte Calvariæ
Lignum in quo Christus ultro
Pependit rex gloriæ.
238 Est columba, per quam terra
Tota benedicatur,
Olivarum dum fert ramum,
Qui pax repromittitur.
Magis placet et aridit
Hoc orbis imperio
Christi sceptrum, quo hunc mundum
Subdidit dominio.
Tantis sancta Principissa
Nobilis insignibus,
Tantis ita communita
Effulsit virtutibus.
Virtus quanta, quam stupenda,
Quantum ipsa poterit ;
Qua pretervos inimicos
Sanctæ crucis poterit.
Vi tyranni suos premi
Non permittit supplices,
Lapsos levât, laxos firmat.
Et fovet incolumes.
Vident cæci, surgunt claudi.
Et ambulant citius :
Nam benignam præbet dextram
Supplicibus omnibus.
Lumen illis, gressus istis
Ab hac restituitur,
In utrisque, gressu, luce,
Christus benedicatur.

D

mirabiles
prærogati-
vas

E

et efficaciam
prædicat.
F

A
Sancta se-
dat mare
clavo Do-
mini; ædi-
ficat tem-
plum;
e

239 Murmurantis undas maris
Clavo Christi comprimit,
Sicque viam cunctis planam
Peregrinis efficit.
Dum transmeat et transfretat
Mare Adriaticum e,
Ejus laudat, ejus cantat
Peregrinus meritum.
Inter loca Christo sacra
Quæ percurrit Helena,
Ibi nullum mage dignum
Visum est Calvaria :
Illic quia margarita
In terræ visceribus
Fuit tecta, sese pro qua
Spoliavit omnibus,
Ibi f amplum struxit templum
Quod fulget augustius
Salomonis templo, tantis
Quod struxerat sumptibus.
Eia templum Helenæum
Quod munificentia
Auro nites, gemmis ardes,
Dic ejus præconia :
Palæstina pangat tota
Romanum imperium,
Pangat totus orbis hujus
Imperantis meritum.
240 O quis nosset, vel quis posset
Mente comprehendere
Cogitata et effata.
Raptæ mentis Helenæ;
Quæ vel orans vel contemplans
Versat in Calvario,
Et dulcores et ardores
Qui in ejus animo :
Quæ devota promit vota
Toto suo pectore?
In hac terra Christi sancta
Irrorata sanguine,
Est altare fumans thure
Cor Helenæ fervidum.
Sursum lata prece multa
Fertur ad empyreum :
Sic devotam duxit vitam
Erecta ad Cælitum
Altam sedem, ut ardorem
Spiraret continuum.
Dum suspirat, sursum spirat,
Ardens Dei gloria,
Dum adspirat aut respirat,
Spirat Dei gaudia.
Illi solus sapit Christus,
Mundus omnis desipit,
241 Solum spirat, solum amat
Hunc, cui se credidit.
Cor ignitum, generosum,
Soli votum Numini,
Soli Christo datum Deo,
Denegatum alteri.
Firma fide, robusta spe,
Charitate fervida,
Inflammata et firmata
Mutat summis infima.
Oliveti mons est illi
Paradisus Domini.
Frequens erat hic, et rogat
Pro salute filii :
Hic olivam gustat vivam,
Quæ sua pinguedine
Hanc confortat et sustentat
Innata dulcedine.

B
summoque
cum pietatis
affectu

C
veneratur
loca sancta.

Hic soluta rei cura
Fertur ad empyreum;
Mens ascendit, pennas sumit
Ad gaudia Cælitum.
Eia pange alta voce
Et tu Bethles rustica,
Exstructrici, dotatrici
Dic civica cantica.
Ad præsepe intrat sæpe
Christi reclinaculum
Ut adoret, et decantet
Angelicum canticum.
Hic tres strophas desiderari nec legi pos-
se, monet D. Reginaldus.
242 O astuta, nam ut tuta .
Haberes cælestia,
Contempsisti, dimisisti
Omnia terrestria.
Nunc contenta, nam intenta
Divino conspectui,
Amplexaris et potiris
Quo avebas perfrui.
Illum ore, illum mente,
Illumque visceribus
Sitivisti, et potiri
Ipsius amplexibus.
In æternum tibi cælum
Nec valet eripere
Nunc, quo gaudes, hunc quem tenes
In lumine gloriæ.
O regina coronata
Trino diademate,
Gratiarum et virtutum
Omni fulges stemmate.
Cunctis luces, cunctis ardes,
Quia crux est cereus,
Ex quo ardor, ex quo splendor
Fulgescit mirificus.
Jubar cæcis Christianis
Refundas luminibus
Suis leves mundi cives
Regina mœroribus.
243 Vi tyranni quemquam premi
Non sinas, o Helena,
Rumpe lora, quibus corda
Ligantur ad terrea.
Justi splendor, veri candor,
Pietatis speculum,
Ornamentum, firmamentum,
Gratiæ miraculum.
Legum norma, regum forma,
Et principum regula,
Honor soli, decus poli,
Imperii gloria.
O regina Deo digna,
Universi domina,
Advocata, invocata,
Fausta feras omnia.
Fac nos cito jungi Christo
Intercessionibus,
Fac nos frui et potiri
Divinis amplexibus.
O Villare altum vere
Et proximum Superis,
Sancta gaudes, Sanctam tenes
Illustrem miraculis.

E
Helenam
cælesti glo-
ria fruën-
tem

F
invocat au-
ctor.

244 Liceat mihi epiphonematis loco his sub-
jungere versus quosdam metro epico concinnatos,
qui habentur in eodem nostro Ms., e quo supe-
rius § 5 retuli miracula translationis, anno
Christi, ut ibi dictum est, 1095 factæ, post quæ
lego metricum illud elogium, immortalis S. He-
lenæ

Versus in
laudem San-
ctæ apud
Altiavillaren-
ses honoratæ.

EX MS.

lenæ apud Allivillarenses gloriæ prorsus accom-
modatum :

Francia, Francigenis dubitantibus, indubitatis
Insignes signis fastos signando revexit,
Altvillare, tibi : resili, lætare tueri
A membris Helenæ, crucis inventricis opertæ.
Ecclesiæ sit honor, cadit impius inficiator,
Et caput invidia, fracta cervice, supinat.
Ecce Palatini, Comitesque Ducesque Sicambri
Altvillare suis veniunt cum thure dromedis
Infercire tuis aurum, sua dona, crumenis.
Esseda, lecticæ, pilenta, petorrita g, rhedæ,
Matres, matronasque vehunt, tibi flectere col-
la,
Et dare vectigal, quo fulgeat inde tribunal
Insignis Helenæ, gemmis, auro fabricandæ.

9

Nunc de laudibus nullius vel suspectæ fidei, quas
tamen nonnulli volunt ei convenire, breviter di-
camus.

Sancta sine
sufficienti
fundamento
laudatur

B

245 Ex his, quæ in meo Commentario præ-
vio, et in Gloria posthuma hactenus satis diffu-
se de hac illustri Sancta e variis documentis col-
legi, liquidissime constat, divinam bonitatem
publicæ venerationis per Europam longe lateque
propagatæ decora, nec non innumerabilium pene
miraculorum ornamenta in eam manu munifi-
centissima conguessisse, ac tot veris illam cumu-
lasse laudibus, ut falsæ vel omnino suspectæ eis-
dem immiscendæ nequiquam sint, quales mihi
prorsus videntur illæ, quæ propter Opuscula con-
scripta ipsi attribuuntur a bibliographis nimis
utique neotericis, quam ut satis accommodatum
hac in re fidem facere possint.

propter scri-
pta

246 In Supplemento epitomes bibliothecæ Ges-
nerianæ hæc dicuntur : Helena Flavia Augusta..
scripsit de providentia Dei lib. 1. De immortalitate
animæ lib. 1. De recte vivendi norma lib. 1. Monita
pietatis lib. 1. Carmina Græca, et epistolas ad
diversos doctiss. Eysengrenius suo Catalogo
testium veritatis deinde similia inscripsit fol.
20 verso : Helena.... insigne de providentia Dei
volumen composuit. Reliquit et de animæ im-

mortalitate commentarium : alium item de recte
vivendi norma. Scripsit insuper pietatis monita
carmina Græca, et epistolas ad diversos doctissimas.
Plura hisce superaddit Pitseus in suo Catalogo
scriptorum num. 26; quæ omnia videntur esse
commenta mere apocrypha, donec clare de iis con-
stiterit ex antiquissimis testimoniis.

ANNOTATA.

a An, et ubi concilium Nicænum hæc dicat,
non vacat mihi operose inquirere.

b Cultrix Dei non fuit Sancta nostra nisi post
mortem Constantii. Vide Commentarium meum
prævium § 5. Quomodo ergo hæc subsistunt?

c At Constantius Deum coluit, et Christianis
favit, prout ibidem invenies.

d Exerrat iterum hic auctor; ex mox citato
Commentario sub finem § 5.

e Quid velit poëta, liquet ex dicto Commenta-
tario §. 9.

f Duo templa, alterum nimirum ad spelun-
cam, in qua natus fuit Dominus; alterum in
eo monte, ex quo in cælum conscenderat, a S.
Helena fuisse ædificata, ex Eusebio diximus in
eodem Commentario §. 9; ubi etiam idem au-
ctor soli Constantino adscribit augustissimam fa-
bricam Dominicæ Resurrectionis Hierosolymis,
quæ in Calvariæ monte erat, et variis nominibus
appellabatur, prout ibidem fuit præmissum, ac
dictum, credibile esse admodum, curas eo etiam
convertisse Constantini Matrem annisu quidem
quoad viam, maximo, sed sumptibus ejusdem
Constantini.

g Q. Horatius Flaccus lib. 2 epistolarum, ep.
1, sic habet :

Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves.
In quem locum P. Josephus Juvenicius noster in
Horatio a se edito, et Turonibus impresso anno
1688, pag. 447 sic notat; ESSEDA, currus quidam
erant, quibus Galli maxime utebantur; PILENTA,
matronarum vehicula; PETORRITA, apud Belgas erant
usitata, Consule lexica.

DE S. FIRMINO EPISCOPO CONF.

C

J. B. S.

METIS IN GALLIA

F

CDXCVI.
De Phroni-
mo supra
egimus;

Jam supra ad diem XXVII Julii dum de S. Phro-
nimo, Metensi item episcopo, agerem, eorum
opinionem haud obscure secutus sum, qui ho-
diernum S. Firminum ab antiquiori illo Phroni-
mo, seu Phromimo, seu Fronimio verosimillime
distinguendum censent. Fuit Sanctus ille Phro-
nimus urbis istius episcopus ordine undecimus,
hic vero Firminus, ex computatione illust. Meur-
rissii, ordine vigesimus, quidquid a Sammar-
thanis confusus fuerit, ut inter Episcopos in eo-
rum serie non computetur. Nimirum ea deficiunt
antiquitatis monumenta, ex quibus de utriusque
ætate, gestis et ordine certi aliquid erui possit;
quibus temporum iniquitate amissis, id unum
restat, ut de eorum ætate ex iis, quæ reperit lau-
datus Meurissius statuamus, de utriusque autem
distinctione et cultu ex Martyrologiis.

2 Sed nec in ipsis multum celebris dici po-
test eorum memoria, neque enim in Adone aut

Usuardo signati reperiuntur, verum in paucis
dumtaxat additionibus, quales de Phronimo suo
loco adduxi, hic vero solus ferme recurrit Mola-
nus, in utraque sua editione hoc die ita legens :
Metis civitate, depositio S. Firmini episcopi et con-
fessoris. Brevius Galesinius : Metis, sancti Firmini
episcopi et confessoris, in Notationibus Dypticha
appellans ecclesia Metensis, ex quibus haud du-
bie etiam Molanus sua acceperit. Hunc vero in
Annotatis suis sese secutum fuisse testatur Baro-
nius, a quo Romano Martyrologio inscriptus est
hisce omnino verbis : Metis in Gallia, sancti Fir-
mini episcopi et confessoris.

hic vero de
Firmino

3 Notabilis porro est ejusdem Baronii obser-
vatio, in qua non una occurrit confusio. Ita ha-
bet post hæc verba; agit de eodem Molanus :
Legitur Firminus episcopus inter alios episcopos,
qui interfuerunt consilio Agathensi in Galliis ce-
lebrato anno Domini quingentesimo sexto. Fuit
hic

cum priori

A hic undecimus ejus sedis Episcopus, ut produnt tabulæ ecclesiæ Metensis, quas descripsit Demochares lib. de Sacrificio Missæ. *Sanctum nostrum Firminum episcopum hic confundi cum aliquo Firmino non nisi presbytero, inter concilii istius Patres Episcopi sui Pappoli meras vices supplente, evidentissime patet, ex jam dicti concilii Agathensis expressis subscriptionibus, quas certe mirum est, Baronium, et eos, qui ipsum secuti sunt, non consuluisse.*

ex Demochare non confundendo.

4 Altera non minor confusio est hodierni S. Firmini cum S. Phronimo Metensi episcopo XI, duobus seculis concilio Agathensi seniore, de qua jam dicere coepimus, quamque Baronius se accepisse fatetur ex Demochare lib. de Sacrificio Missæ: unde etiam procul dubio in Sammarthanos transierit. Multo rectius, ut mihi quidem videtur, Saussayus cum Meurissio utrumque distinctit, et propriis singulos diebus et proprio ornavit elogio. Primum dedimus suo loco. En modo annuntiationem hodiernam: Metis, depositio S. Firmini episcopi et confessoris, qui Symmacho summo Pontifice, virtutum episcopaliū laude florens, cum ad

Synodum Agathensem, præcipuis cum Gallicanæ ecclesiæ Patribus convenisset, multosque pro ecclesiæ suæ cura ac profectione labores subiisset, demum sanctimonie gloria illustris, exuta carnis mole, spiritum beatum ad cælestem patriam transmisit.

5 Superest ut de patria et ætate paucula ex Meurissio subnectamus. Et primo quidem Italum fuisse fatetur, sunt qui Græcum velint, virum doctrina et sanctitate præclarum, qui Romam cum aliis deseruerit Odoacri tyrannidem fugiens, quique a Metensibus ultro ut Episcopus admisus fuerit eodem tempore, quo Clodovæum ut regem ac dominum agnoverint circa annum 488, sedem porro tenuerit annis circiter octo, ad laborum præmia vocatus anno 496, quo ei successit Episcopus etiam sanctus, ordine vigesimus primus, nomine Gramatius, ut pluribus videri potest apud non semel laudatum Meurissium. Alium hoc ipso die S. Firminum refert Ghinius, sed episcopum Virdunensem, quem inter hodiernos prætermisissos ad verisimiliorem natalem diem E remisimus.

Ejus patria et ætas.

DE SS. PATRIARCHIS CONSTANTINOPOLITANIS

JOANNE ET GEORGIO

Cultus, res gestæ et ætas.

J. P.

DXI et
DCLXXXIII.
Utriusque
cultus.

Hac die XVIII Augusti ambos istos Patriarchas memorant Menæa magna excusa his verbis: Eadem die, memoria sanctorum patrum nostrorum patriarcharum Constantinopolitanorum Joannis et Georgii. Eodem tunc tenore notantur in nostro apographo Græco e Ms. Taurinensi: Μνήμη τῶν ἐν ἀγίοις πατέρων ἡμῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων ΚΗ. Ἰωάννου καὶ Γεωργίου. Id est: Memoria sanctorum patrum nostrorum et archiepiscoporum Constantinopolitanorum Joannis et Georgii. His adde supplementum nostrum Sirmondo-Chiffletianum ad Menæa Græca excusa. In Martyrologio nostro Arabico-Ægyptio ponitur Certamen SS. Joannis et Georgii. Vox certamen, quod ibi illis tribuitur, solis martyribus adscribi solet. Historia Patriarcharum Constantinopolitanorum chronologica, tomo nostro primo Augusti mensis præmissa, agit de SS. Joanne ac Georgio; cum vero eorum Acta vel non exstant, vel saltem mihi in promptu non sint, in compendium contraham, quæ ibidem habentur e variis documentis collecta. Ac primo quidem dicatur de S. Joanne, quem putamus eundem esse, qui in citata Historia pag. 56 * ponitur ordine inter istos patriarchas XXV, et hujus nominis secundus cognomento Cappadox, sed absque titulo Sancti, non quod aliquid ejus sanctitati obstaret, sicut indicatur pag. seq.; sed, uti erat præmissum, quod non constaret, de Joanne isto agi in Menæis: de qua re dicam infra.

S. Joannis
tempus et
elogia

2 Quod ad tempus attinet, invenies ibidem Patriarcham istum Timothea successisse mense Aprili anni 518, ac post breve cathedræ suæ regimen anno 520 ex hac vita migrasse, ex ibidem dictis pag. * 57. Inter alia, quæ de ipso collecta sunt ista occasione, proferuntur digna Viro elogio. Quanto autem annisu laboraverit Augusti Tomus III.

ad stabiliendum inter ecclesiam occidentalem ac orientalem concordiam vinculum, argumento est illud quod S. Hormisdas PP. apud Labbeum tomo 4 col. 1498 post alia ipsum sic laudet: Talem fraternitatem tuam divina providentia ecclesiæ suæ præselem dedit, quem non esset ambiguum cum Sede nostra, id est Apostolica, sanctam mansuramque fidei subitum esse concordiam: etenim libello a nobis fidei libenter accepto, cum redintegrationis in Christo fueris avidus, nunquam in prædestinatione divina fuisse a nobis cognosceris alienus. Itaque, dilectissime frater, Dei nostri sponte currentibus instate beneficiis, sparsi olim gregis plenius membra colligite, et custodite collecta. Brevissimum quidem sed illustre est illud, quod e Bibliotheca Photii cod. 231 col. 889 a S. Sophronio Hierosolymitano datum isti Patriarchæ, ibidem apud nos habes, et Latine sic sonat: Joannes Constantinopolitanus, ex Cappadocia trahens genus et cognomen, vir virtutis domicilium.

3 Porro elogium illud, perperam ab aliquibus Joanni Jejunatori patriarchæ Constantinopolitano tributum, Joanni Cappadoci vindicatur in dicta Historia pag. * 69. Legi etiam potest de insigni, quam dixi, utriusque ecclesiæ unione Aviti episcopi Viennensis epistola septima ad Joannem nostrum data, quæ habetur in Sirmondiana operum ejus editione Parisiensi anni 1643 pag. 88 et sequente. Epistola vero seu libellus, quem idem Joannes ad Hormisdam PP. misit, exstat apud Labbeum tomo 4 Conciliorum a col. 1486. In prædicta etiam Historia pag. 56 * affertur locus Baronii ad annum 517 num. 61, ac laudatur Joannes Cappadox tamquam orthodoxæ fidei cultor; cui tamen imperator Anastasius supervixit, nec licuit respirare: eo autem paucos

quibus honoratur.

ADCTOAR
J. P.

post menses defuncto, quam strenue pro Catholica unitate atque concordia laborarit, quæ suo loco dicentur, palam facient. Sed has Viri laudes detere-
ret accusatio, de qua nunc breviter dicam, si solido fundamento niteretur.

Refellitur
accusatio,
quæ ipsi im-
putatur.

4 In allegata Historia chronologica Parergo 5 pag. * 57 et seqq. quæritur, an Joannes Cappadox nomen patriarchæ œcumenici primus usurpaverit: et ibidem respondetur, a Pagio in Critica ad annum Christi 520 num. 5, Banduro tomo 2 Imperii orientalis pag. 895, et nonnullis aliis scriptoribus, Joannem Cappadocem de hac arrogantia accusari, hac eorum accusatione haud dubie nixa, prout ibidem apud nos indicatum fuit, inscriptionibus epistolarum quas clerici Antiocheni et episcopi Syriæ secundæ ad hunc Joannem miserunt, quasque Labbeus tomo 5 Conciliorum col. 158 et 211 recitat, sicut in eodem Parergo dicitur; illudque idem inferri posse ex acclamationibus populi Constantinopolitani, quæ in concilio Constantinopolitano sub Menna apud Labbeum eodem tomo 5 a col. 177 referuntur, ubi Joannes ille sæpius patriarcha œcumenicus appellatur. Sed titulum hunc quibusdam episcopis istius sedis afflictum, per posteriores Græcos veteribus instrumentis fraudulenter fuisse insertum, in eodem Parergo cum Baronio probabiliter sumus opinati (cujus verba ibidem recitata sunt ex Annalibus ad annum 518 num. 14) contra Thomassinum, aliosque, ac probavimus ex simili fraude impostoris Græculi, nec non Joannem Jejunatorem fuisse primum, qui usurparit titulum œcumenici. Hæc e Parergo extraxi.

Quisnam
sit Joannes
iste qui hoc
die Græco-
rum Fastis
inscribitur.

5 Verum inter alia, quæ de Joanne Cappadoce pag. * 56 collecta sunt, invenies, eundem forte esse, qui in Menæis Græcorum pro Sancto celebretur, uti Raderus noster censuit, cum tamen nullus apponatur characterismus, vi cuius de ista re certo constet, non magis quam vi annuntiationis, in qua solum nomen Joannis signatur in Menæis et Menologio Sirleti die xxv hujus. Indicandum superest, cur putem, seu, si mavis, suspicer, agi hac die xviii Augusti de Joanne Cappadoce. Ratio est 1°. Quia S. Joannes I cognomento Chrysostomus alio spectat. 2° Joannes III, quamvis subdolanus adulator, et hæreticorum fautor, perperam tamen in excusis Græcorum Menæis pro Sancto cultus die xxi Fe-

bruarii, a nostro Synonymo ibidem distinguitur per cognomentum Scholasticus 3°. Joannes IV cognomento Jejunator, male etiam Græcorum Fastis inscriptus die secunda Septembris, ac cognomento distinctus. 4°. De Joanne V diximus in Historia chronologica ante indicata pag. * 83 viæ quidquam novisse nos, atque adeo solam ipsius chronotaxin investigandam esse; quem tamen Catholicum agnovimus, non Monothelitam, ut Baronius suspicatus est. 5° Joannes VI, contra eundem Eminentissimum Annalium conditorem ab eadem hæresi vindicatus a pag. 90 *, spectat ad seculum 8, atque adeo non ad nostram præsentem controversiam cum ipse, uti videtur, nedum alii posteriores synonymi. Etenim cum Joannes et Georgius superius in Fastis sub una eademque annuntiatione referantur, et Joannes quidem primo loco, omnino verosimile mihi apparet, ibidem commode intelligendos Joannem Cappadocem, qui seculo sexto, ac S. Georgium I, qui seculo septimo vixerit. Fac tamen Joannem ad alium spectare diem, fac alium ibidem intelligi, quandoquidem nihil videmus obstare publico laudati Joannis cultui, opportunum hic censuimus esse de illo agendi locum, ut aliquo saltem de eo agatur.

6 De S. Georgio I tractatur in Historia chronologica pag. * 85, unde extraho sequentia. Hæresi Monothelitarum relicta, ea sinceræ, ac veræ conversionis signa dedît, ut non solum inter præsules Catholicos, verum etiam inter Sanctos recenseri meruerit, in Typico quidem, quod vocatur S. Sabbæ, an diem vi Aprilis; in Menæis autem excusis hac die xviii Augusti, ut nobis probabiliter videtur, secundum dicta de S. Joanne. Adde, quod Georgius II non sit admotus cathedræ Constantinopolitanæ nisi exeunte seculo 12, sicut in Historia nostra pag. * 145 videre datur, ut proinde huc non pertineat. Cultus utriusque Patriarchæ notatur in supra memorato supplemento nostro Græco ad hunc diem: Celebratur autem solennitas ipsorum in sanctissima magna ecclesia, per quam intelligo Constantinopolitanam. Sedit S. Georgius I ab anno 678 usque ad annum 683, quo vel obiit, vel sede sua pulsus est, ex dicta Historia pag. 85 * et sequente. Nos supra initio hujus sylloges apposuimus annum 683, sive tunc sit mortuus, sive diutius supervixerit.

S. Georgii a
monothelismo conver-
sio, etas; locus cultus
cum ipsius
tum Joan-
nis.

DE S. DEGA MACCAYRILL EP. CONF.

IN HIBERNIA

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus, tempus mortis, discipulus, observationes in Vitam.

ANNO
DLXXXVI.
Variis die-
bus

Præsul hic, obscuri apud hagiologos passim nominis. S. Dega, Daygæus, Dagæus, Daganus Maccayrill, id est, filius Cayrill, verum ac legitimum habet cultum in Fastis sacris seu documentis Hibernicis; tametsi alia alio die ipsum commemorant. Apud nos tomo III Februarii, in Prætermissis ad diem xix ejusdem mensis, pag. 123 mentio de illo facta est ex Colgano in Actis Sanctorum Hiberniæ, Vitæque ejusdem exa-

men remissum ad hanc diem xviii Augusti. In Catalogis Mss. Sanctorum Hiberniæ, qui in museo nostro asservantur in codice nostro signato † Ms. 167, variis notatur diebus: nam inter ea, quæ ex Hagiologio præcipue Anææ seu Aengusii... ante dccc circiter annos Hibernice scripto... desumpta prænotantur, Dega seu Daygæus, (id est) Filius Cayril xviii Augusti exstat. In alio autem Catalogo anonymo, ad cujus calcem memorantur

A morantur Sancti, quibus certus dies assignari nequit, est S. Dega seu Daygæus. Alibi etiam inter indicatos Catalogos nomen ejus invenio, sine die.

refertur

2 Colganus ad diem xix Februarii pag. 374 hæc scribit : Sancti Dagæi episcopi memoriam hac xix Februarii tamquam viri notissimæ sanctitatis celebrari tradunt communiter domestica Martyrologia. Unde suspicari licet, quod sit, de quo Joannes Kirkestede . . in suo Opusculo de præcipuis Hiberniæ sanctis præsulibus ita scribit : " Daigæus monachus et episcopus Hiberniæ su-
" per mare siccis pedibus ambulavit : et abba-
" tem quemdam, et sex alios mortuos a morte
" suscitavit. " Deinde profert Cal. Cassel. ad diem xviii Augusti : in Præfatione autem ad lectorem, quæ Actis Sanctorum Hiberniæ præmittitur, auctor Martyrologii, seu Calendarii Casselensis ante sexcentos annos floruisse dicitur ; edebat autem suum tomum Colganus anno Christi 1645. Ex isto itaque Calendario hæc profert : S. Dagæus, filius Carelli, filii Lasreni filii Dalani, filii Eugeni, filii Nielli Naoigiallach. Hic Dagæus fuit faber tam in ferro, quam in ære, et scriba insignis. Fabricavit enim trecentas campanas, trecenta peda pastoralia, et scripsit trecentos libros Euangeliorum : fuitque primarius S. Kierani faber.

in Fastis sa-
cris,

3 His citatis, ulteriorem de isto S. Dagæo suggerit notitiam Colganus- ita pergens : Sed hic Dagæus, ab utroque authore memoratus, non est alius, quam S. Dagæus episcopus de Inis-coindega in Ultonia, qui floruit ante medium seculi sexti, et de quo in propria Vita legitur hæc S. Mochtei prophetia : quæ habetur inferius apud nos num. 3 ejusdem Vitæ, ita ut super-
vacaneum omnino sit, vaticinium illud e Col-
gano huc transcribere. Observat autem sequentia idem hagiographus post ejusdem narrationem prophetiæ : Quia festum præcipuum hujus S. Dagæi episcopi in Inis-Chaoín non hac die xix Februarii, sed xviii Augusti celebratur ; hinc vel ille S. Dagæus episcopus, cujus hac die memoria celebratur, est ab ipso diversus ; vel si sit idem, quod verisimilius est, diversa ejusdem Sancti memorantur a nostris hagiographis festa. Unde nos Vitam sanctissimi Dagæi prodigiis plenam daturi ad xviii Augusti (sed opus eo usque non fuit perductum) pluribus de eo hic disserere supersedemus. Festum vero vel proprium vel præcipuum fuisse die xviii Augusti indicat laudatus Colganus, quando die xv Februarii pag. 347 in notis ad supplementum Vitæ S. Berachi, in qua agitur de S. Dagæo, lectorem mittit ad eundem diem xviii Augusti

præsertim
die xviii
Augusti, quo
fertur obiis-
se.

4 Fuit etiam dies illa Sancto nostro peculiaris apud Withfordum : nam in suo Martyrologio, Anglica lingua edito Londini anno 1526, elogium de illo habet ad diem xviii Augusti, quod sic sonat : In Hibernia festum S. Daygei confessoris, qui in pueritia fecit multa miracula : posterius vero suscitavit ad vitam personas tredecim, non sine actis aliis compluribus et notabilibus : obiitque anno ætatis centesimo quadragesimo, sanctitate et perfectione plenus. Atque hæc quidem hactenus de publico Sancti cultu : cui brevissime ista subnectinus ex Colgano de anno ejus emortuali, ac die. Sic ergo de illis memorat iste hagiographus ad diem xxix Januarii pag. 193 : Anno dLxxxvi S. Dagæus episcopus, Carelli filius obiit xviii Augusti, ex auctoritate Quatuor magistrorum, quos designat, ita de ipsis præfatus ante chronotaxim suam,

quam ibi ordinat a pag. 189, partim ex Annalibus nempe Quatuor magistrorum, compilat-
tis ex vetustissimis Annalibus Cluanensibus, In-
sulensibus, et Senatensibus. De Quatuor autem
magistris consule Colganum in Præfatione supe-
rius assignata. Porro S. Degæ obitum cum Ma-
gistris illis nos etiam antea alligavimus eidem
anno Christi 586; quia, si hic bonus ac verus
non sit, meliorem ac veriore in promptu non
habemus:

5 Præter ea, quæ habentur in Vita S. Degæ de S. Beracho, qui ipsius fuit discipulus, cap. 2, ubi sunt ista, Femina molendinum . . ad grana molenda ingrediens, ab aliquo homine vulne-
rata est, quam Berachus, beati Daygæi discipu-
lus, ab eo ad eam missus illico sanavit. Item
præter ea, quæ de puero ejusdem mulieris, qui
in aquis fuerat suffocatus, uti ibidem narratur,
atque a S. Beracho ad vitam revocatus deinde
est, quem ea de causa miserat noster sanctus
Episcopus: edita etiam a S. Beracho prophetia
non fore posthac, ut umquam amplius quispiam
in eadem fluminis parte mergeretur; præter illa,
inquam, quæ ibi exstant, visum est nonnulla
delibare, quæ in Vitæ ejusdem S. Berachi Sup-
plemento dicuntur, et simul ad discipuli, simul
ad magistri laudem conducunt. Itaque in Vitæ
istius Supplemento, quod datur apud Colganum
a pag. 344, illa memorantur : Postquam autem
sanctus puer Berachus septimum ætatis annum
complevit, ad S. Dagæum Carilli filium dedu-
ctus est, in bonis litteris, et divinæ scientiæ
paginis instruendus : sub quo doctore tantos fe-
cit progressus, ut sapientissimus vir evaserit, si-
gnis et virtutibus, ac singularis obedientiæ præ-
rogativa clarus et illustris. His confirmantur et
illustrantur ea, quæ obiter ait Vita S. Dagæi
de Beracho, hunc videlicet istius exstitisse disci-
pulum.

AUCTORE
J. P.

S. Berachus,
nostri San-
cti discipu-
lus,

E

6 Quod vero ex eadem Vita mox proferebam de molendino, occasionem mihi suggerit profe-
rendi sequens factum e laudato Supplemento, si-
ve illud idem sit, quod leviter dumtaxat atti-
gerit auctor Vitæ S. Dagæi, sive hoc ab illo fue-
rit diversum. Hæc igitur habet Supplementum :
Quodam autem die hospites aliqui ad S. Dagæum
diverterunt, cum nec panem, quo illos reficere,
nec ex ministris aut monachis illum *, qui eos
tractare, aut eisdem inservire posset, præter S.
Berachum, præsentem haberet. Mandat ergo pius
Pater Beracho duas, quas habebat, tritici men-
suras ad molendinum, in campo Murthemne po-
situm, molendas pro hospitem refectione deferre.
Confestim filius obedientiæ Berachus Patris jussa
executurus ad molendinum contendit : quo cum
jam pervenerat, feminam quamdam cum puerulo
filio granorum, quæ ipsa quoque advexerat, mo-
litorum præstolantem ibidem invenit. Cum autem
servus Christi mandata sui patris, et necessita-
tem hospites in charitate excipiendi, humiliter
exponeret, mulier illa duræ cervicis, animique
malignantis, pertinaciter recusavit viro Dei molæ
usuram permittere, sanctum insuper juvenem,
ejusque magistrum Dagæum atrocibus verbis et
diris imprecationibus insecuta.

gloria sui
magistri,

* i. ullum

F

7 Videns autem mitis juvenis inexorabilem per-
vicacis mulieris animum, ejus insolentiam patienter
sustinuit, voluntati tamén non acquievit; sed
jacto in Deum cogitatu, quæ apportaverat gra-
na molæ commisit. Quod videns perversa mu-
lier, sua etiam grana simul injicit, et sic ambo
pergunt, nec desistunt a granis hinc inde orifi-
cio

cujus dum
jussa pera-
git;

auctore
J. P.

cio molæ contradendis: donec stupendo miraculo vident ex mola juxta variam immissi grani naturam, hinc avenaceam, et illinc seorsim triticeam profluere farinam. Quod miraculum cum omnes, qui aderant, attoniti admirarentur, mirabiliora mox succedunt. Nam ut mundo manifestius fieret, quantum Deus illatas suis servis detestetur et ulciscatur injurias, memoratæ mulieris filiolus in vicinum fluvium delapsus submergitur, et mox ipsa mater, in suæ perversitatis pœnam, extremis percussa doloribus, ex tempore e vita decedit. Mox ergo accurrit vicinia, amici et cognati defunctæ advolant, clamantes S. Barachum esse tantæ miseriæ authorem, eumque idcirco nituntur opprimere. Verum nec in hos etiam tardior fuit divina animadversio: nam eorum plantæ solo adhæserunt, extenta obriguerunt brachia, ipsique, viribus destituti, toto corpore immobiles hæserunt. *Sed his Sanctus libertatem corporis; illis vero amissam vitam restituit, sicut pluribus in eodem narratur Supplemento pag. 345; quibus subjiciuntur sequentia:*

B
miraculis
inclarescit.

8 Post hæc S. Berachus ad monasterium de Inis-caoin ad patrem suum Dagæum reversus, ex farina ista miraculose confecta, et postea in alimoniam magnæ multitudinis non sine miraculo adaucta, hospites, et monachos, et multos insuper adventantes pauperes abunde refecit. Cum autem videret S. Dagæus tantas discipuli virtutes, ait ad eum, se indignum esse discipulo, ejus magisterio ipse potius esset instruendus igitur discedenti baculum seu pedum dedit, quod Hibernice bacullh gearr, id est baculus brevis, et cymbalum, quod clog-beraigh; id est tintinabulum Berachi vocatur, quod Cluan dalachiaæ usque in hodiernum diem asservatur. *Vita S. Berachi a nobis illustrata est tom. II Februarii, die XX ejusdem mensis a pag. 882, ubi pag. 888 ex Colgano relata sunt, quæ supra de isto Sancto produximus, iis potissimum lectoribus subseruitura, qui nostrum mensem Februarium non habent.*

Vita, quam
hic damus,

9 Habes hactenus, quæ colligere visum est ad S. Degæ episcopi et confessoris Vitam illustrandam; alia, quæ per ejusdem decursum occurrunt, remittimus ad Annotata. Prælo illam committimus e codice nostro antiquo membraneo Salmanticensi, qui signatur † P. Ms. II. Vitæ eidem prænotatur hic titulus: Incipit Vita sancti Dega Maccayrill, Eam qui conscripsit, non fuisse Sancto synchronum, colligitur ex his biographi istius apud nos verbis cap. I in fine: Quibus talem injunxit pœnitentiam, ut patriam deserentes, in quadam australi Hybernica plaga, quæ Beyri vocatur, non reversuri habitarent; quam usque hodie eorumdem posteri incolunt. Et cap. 2: Usque hodie in miraculi, quod ibi narratur, commemorationem Piscina Berachi dicitur. Porro Vitæ hujus auctor aliquid habere videtur de genio Hibernico, cui solet esse perquam familiare, ambulare in mirabilibus, in rebus, inquam, supra fidem prodigiosis, ne dicam portentosis. Consule quæ dixi tomo II Julii, ad diem V ejusdem mensis, in Commentario prævio S. Moduennæ seu Monennæ § 2 num. 18 et 19; item ad diem VI ejusdem mensis de S. Darerca seu Monynna pag. 290; præterea ad istum diem vide Annotata ad Vitam S. Moduennæ, quæ datur pag. 297 et sequentibus. His addi possunt ea, quæ in Commentario prævio ad S. Mochtei Vitam, quæ dabitur die XIX hujus mensis, dicuntur § 2.

10 Ex præsentī interim Vita confirmatur illa S. Mochtei prophetia apud nostrum biographum de S. Dagæi manu prænuntiata: Hæc etiam communicabit me morituro, ac corpus et sanguinem Christi, quando egrediar de hoc seculo, ori meo porriget. Nam in Vita S. Mochtei referuntur ista: B. itaque Mocteus, imminente die, quem pervigil expectabat, salutare a S. Daygæo sumpsit viaticum. Adde testimonium Dagæi de illius monasterio. his in eadem S. Mochtei Vita verbis expressum: De discipulis ejus tale testimonium beatus pontifex perhibet Daygæus Benchorensibus prædicans fratribus: Gratias, ait, ago Deo meo, quod S. Moctei postremo similes conventui vos video. Tria quippe monachorum genera sibi succedentia habuit; primum puritate angelicum; secundum actibus apostolicum; tertium, ut sancti Martyres, sanguinem pro Christo effundere fuit promptum. Denique cum ætas tam longæva ultra commune hominum vivendi tempus, ac præter sensum communem ab auctore Vitæ nostræ extensa nobis videatur, asserente Sanctum centesimo quadragesimo ætatis suæ anno feliciter obdormivisse; liceat nobis desiderare majorem ejusdem confirmationem, antequam biographo nostro hac in re suffragemur. Consule quæ die XIX hujus referemus in Commentario prævio ad Vitam S. Mochtei § 2, de portentosa ætate, quæ ipsi attribuitur; atque his adjungas licet, quæ tomo II Martii, die XVII, in Commentario prævio ad Acta S. Patricii § 6, pag. 524 dicta sunt de scriptoribus Hibernis, annos vitæ 120 vel 122 Sancto isti tribuentibus universim. Ad etiam quæ post Acta S. Patricii animadversa sunt pag. 580, ubi de ætatis Patricianæ partitione correctæ dictum est. Ex hoc itaque, quod jam exhibui, circa istos Sanctos specimine, abunde patet, non esse alienum a genio Hibernorum scriptorum, Sanctos suos producere ad ætatem ita admodum longævam, ut, nisi aliunde legitima auctoritate stabiliatur, merito suspecta videatur. Sequuntur Acta Sancti nostri.

D
observatio-
nes nostræ
præmittun-
tur.

E

VITA

Auctore anonymo.

F

Ex codice Ms. antiquo membraneo
Salmanticensi, quem habemus, a
pag. 212.

CAPUT I.

Sancti natales; edita de illo vaticinia, varia ab eo præclare gesta.

Vir venerabilis ac sanctus episcopus Daygæus in regione Cianactorum, qui in Bregensi habitant terra a, in loco, qui dicitur Insull, natus est. Pater autem ejus Cayrellus, filius Dorona; mater vero Dechidu, filia Massani vocabatur. Lassrianus b vero, Daminensis monasterii abbas præclarus, qui tunc temporis in prædicta morabatur regione, in monasteriolo quodam suo eum baptizavit qui postquam ad puerilem pervenit

Sancti patria, parentes, institutio in literis

A venit ætatem, a parentibus ad eundem ductus est Lassrianum, ut ab eo litterarum disceret scientiam. Quem abbas fratri suo diacono ad docendum commendavit, a quo puer in liberalibus studiis diligenter instructus est. Quadam die idem diaconus cum eodem Daygeo ad Lubgudunense *c* monasterium perrexit, ut cum Mocteo *d* pontifice, venerabili sene, de quibusdam rebus loqueretur utilibus. Postquam autem pervenit in hospitali domo, solum relinquens Puerum, ipsum interim Sanctum visitavit senem.

apparitio
mira

2 Tunc mira res contigit : continuo namque cum Mocteus, atque diaconus inter se sermocinarentur; illa domus, in qua Puer relictus est solus, magno ardere incendio videbatur; sed cum monachi ad ignem properarent extinguendum, ipsam domum, Puerumque in ea manentem sine ulla ignis læsione incolumes invenerunt : post hæc ad sanctum redeunt episcopum, et coram eo maximum referunt miraculum.

explicata
per S. Mo-
cteam,

3 Tunc Mocteus spiritu prophetico ait : Igne Spiritus sancti Puer ille multum ardebit, ideoque non immerito Dayg vocabitur; hoc enim nomen Scotica lingua magnam flammam sonat. Deinde homo Dei sanctum Puerum ad se jussit adduci, atque in ejus adventu magno gavisus est gaudio, et accipiens manum illius, dixit : Hic est medicus; de [quo] olim in spiritu prævidi, quod me de tribus meis curaturus esset infirmitatibus. Mocteus namque capitis, et cordis, ac renum nimio laborabat [dolore] manum vere pueri membris dolentibus apponens, continuo sanatus est. Post hæc eandem manum benedicens, ait : Plurima de ferro, et ære, de auro, atque argento utensilia ad usum ecclesiæ pertinentia artificiose manus ista operabitur : insuper et plurima peroptime scribebunt volumina. Hæc etiam communicabit me moriturum, ac corpus et sanguinem Christi, quando egrediar de hoc sæculo, ori meo porriget. Capsam quoque ad reliquias meas in ea recondendas fabricabit : et quidquid aliud de talibus fuerit utile, hæc eadem faciet; quod totum postea completum est : idem enim Daygeus episcopis, abbatibus, aliisque Hiberniæ Sanctis, campanas, cymbala, baculos, cruces, scrinia, capsas, pyxides, calices, discos, altariola, chrysmalia, librorumque coopertoria; quædam horum nuda, quædam vero alia auro atque argento gemmisque pretiosis circumtectis pro amore Dei, et Sanctorum honore, sine ullo terreno pretio ingeniose ac mirabiliter composuit.

qui dixit,
eum sibi non
subfutu-
rum; sed
alteri.

4 His dictis Diaconus hominem Dei plenum prophetico spiritu *e* interrogat, dicens : Quid de hoc futurum Pueri vides? Mocteus respondit : Infer me, et montem versus aquilonalem, pulchrum fundabit monasterium. Diaconus dixit : Pater sancte, ntrum sub te erit illud monasterium? Ille respondit : Non : præterita enim nocte in cælo vidi hunc Puerum in manus cujusdam juvenis post aliquot annos in huic mundum nascituri, a Deo traditum esse. Sanctus autem juvenis, cui Daygeus a Deo traditus est, Kyaranus Cluanensis abbas *f* esse fertur.

Prædicti
Sanctus de
monasterio
Lassriani

5 Post hæc idem Diaconus cum puero Daygeo ad Daminense monasterium perrexit, ejus insignis abbas atque fundator præfatus Lassrianus fuit, frater scilicet Diaconi. Huic autem monasterio aliquod secretum adjacet monasteriolum, quod schola dicitur, in quo Daygeus litteralem scientiam et scribendi notitiam atque fabrilem artem ad plenum didicit. Eo vero ibi permanente, ab abbate Lassriano quadam nocte injunctum

est ei, ut, fratribus aliis dormientibus, ipse vigilet, et monasteriolum custodiret. Ipse vero mirabiliter egit : in loco namque, ubi vigilare deberet, capam suam in ligno pendentem pro se posuit. Sed Deus omnipotens illa nocte locum illum sine ulla læsione custodivit. Crastina autem die abbas quod factum est comperiens, multum objurgavit eum. Tunc Daygeus prophetico spiritu dixit, quod nequaquam illud monasteriolum sine aliquo esset nocuum.

6 Post hæc accepta ab abbate licentia, ad sanctum abiit Congellum Benchorensis *g* monasterii abbatem; ut ubi monasticis instructus disciplinis, sub regulæ jugo ab abbatesibi imposito Deo devotissime ministraret; ubi in diebus legebat, et fabrilem artem exercebat; in noctibus vero, excepto quod somno indulgebat mediocri spatio, indefessus scribebat. Plurima ibi utensilia ad opus monasterii manibus suis operatus est. Tria quoque cymbala sancto fecit Congello, quæ usque hodie in magno habentur : Euangelium etiam optimum postremo scripsit, nec non repositorium ad idem ibi recondendum mirabiliter construxit.

et adit S.
Congellum,
g

7 Annis vero non paucis in cœnobio sancti Congelli transactis, beatus Daygeus divino nutu compulsus [cum oratione et benedictione, ad virum Dei, cui ipse cum successoribus suis a Deo traditus est, sanctum Kyaranum Cluonensem abbatem perrexit. Cui a Deo præostensum est, quod sancti hospites ad suum monasterium venirent. Ideoque, finita Missa, in occursum illorum extra monasterium festinanter abiit. Daygeus vero ad Kyaranum veniens, libros ac vestimenta sociorum suorum, solus post eos portabat. Hoc videns Kyaranus, ait : Miror, quod gratiam Spiritus sancti non ante clericos ad nos venientes, sed post eos video. Daygeo vero ad eum perveniente, ac se sub pedibus in terram prosternente, ipse humilitatem ejus et subjectionem gratanter suscepit. Fertur autem, quod ex quo sanctus Daygeus a sancto decessit Congello, donec ad sanctum Kyaranum pervenit, nihil vel cibi vel potus gustavit : dicebat namque : Quomodo sine capite corpus cibum poterit sumere?

E
inde tandem
ad S. Kia-
ranum

8 Deinde jussa sancti Kyarani in patriam suam rediens, monasterium, quod Inyscam nominatur, inibi fundavit. Sanctus quoque Columba *h* tunc temporis ibi affuit, ac locum, monasteriumque simul cum eo benedixit, et ait : Multæ animæ de hoc sancto loco ad regna cælestia migrabunt. Carnales vero sancti Daygei fratres, invidiæ facibus succensi, eo quod monasterium ibi construxerat, eum interficere conati sunt. Quapropter quidam de discipulis ejus, Naindeich videlicet filius Mayne, capam ejus induens, pro ipso mori paratus, eorum impetum intrepidus expectavit : qui eum cum fortitudine hastis percutientes, nullam ei læsionem intulerunt : sic enim de capa ejus, velut de saxo, hasta resiliebat. Cum Vir Dei malum pro malo reddere nolens, Naindeicho, ne illis malediceret, jussit; illi autem continuo pœnitentia compuncti; flexis coram sancto Daygeo in terram genibus, veniam postulaverunt. Quibus talem injunxit pœnitentiam, ut patriam deserentes in quadam australis Hyberniæ plaga, quæ Beyri vocatur, non reversuri habitarent; quam usque hodie eorundem posterit incolunt.

a quo mis-
sus, fundat
monaste-
rium, invi-
tis fratri-
bus;

F

h

[ANNOTATA.

a Colganus in sua Triade thaumaturga pag. 277.

EX 1886.

277, Est duplex, ait, Kiennacta in Hibernia : septentrionalis in Ultonia, Kiennacta Glinne Gemhin dicta : altera australis in Mediæ finibus., Kiennacta Breggh, aliquando Kiennacta Arda : et utraque nomen adepta est a posteris Kieni filii Olildæ eam olim inhabitantibus.

b Occasione S. Lasreani, abbatis Lethglinensis in Hibernia, cujus vita exstat apud nos die 18 Aprilis, mentio facta est in Annotatis ad cap. 2. ejusdem Vitæ pag. 546 de synonymo Lasreano Daminisensi abbate ; de eoque ibidem acturos nos diximus ad diem 12 Septembris, et significavimus, Colganum anno 563 obitu ejus affigere.

c Consule de hoc loco Commentarium nostrum prævium ad Vitam S. Mochtei, quæ die 19 hujus dabitur.

d S. Mochtei Acta illustrata habentur, prout modo indicabam, die 19 hujus.

e Et vero cognomento dicitur vates, ut in dicto mox Commentario licet videre.

f In Triade thaumaturga superius allegata dicitur pag. 91 : S. Patricius prohibuit hoc fieri, prædicens ibidem habitaturum quemdam filium vitæ, nondum natum, Kieranum nomine, qui locum illum repletet præclaro Sanctorum agmine... Est... locus ille inter Mediam et Conactiam, in quo sita est civitas Cluanensis, in qua habetur hodie sedes episcopalis. In Actis autem Sanctorum Hiberniæ apud Colganum die 28 Februarii in notis ad Vitam S. Aedi pag. 423 mentio fit S. Kierani, et mittitur lector ad diem 9 Septembris. Consule præterea quæ apud nos jam pridem dicta sunt in vita S. Endei, abbatis Araniensis in Hibernia, ac magistri S. Kierani, tomo III mensis Martii, die 21, pag. 272. In Annotatis item ad Vitam S. Comgalli proxime hic citandam, indicavimus pag. 583, quod tradatur coli S. Kieranus dicto modo die 9 Septembris.

g De S. Comgallo abbate Benchorensi in Hibernia tractavimus tomo II Maii, ad diem 10 pag. 579 ; ubi dictum est, inter præcipua et notiora Ultoniæ regionis apud Hibernos monasteria extitisse Benchorense, a S. Comgallo... constructum in hodierno comitatu Dunensi, haud procul a mari orientali ad dexterum latus æstuarii Knochfergii, unde brevissimus tractus est in Gallovidiam Scotiæ provinciam.

h Suspicio hic agi de S. Columba, celeberrimo Hiensi abbate. In ejus Actis edendis ac illustrandis operose versatus est Colganus in sua Triade thaumaturga. Hunc autem Sanctum nos dedimus die 9 Junii.

CAPUT II.

Plurima Sancti miracula, opera alia egregia, et felix obitus.

Quadam die cum beatus Daygeus in quodam suo monasteriolo, quod Delenna dicitur, fuisset, quædam femina molendinum ejus ad grana molenda ingrediens ab aliquo homine vulnerata est ; quam Berachus a, beati Daygei discipulus, ab eo ad eam missus, illico sanavit. Quæ deinde domum rediens de filio suo, antea relicto ibi, sed tunc temporis non invento, domesticos suos, ubinam esset, interrogavit ; qui

tum aliud,
ubi mersum
resuscitat
cum prædicatione.
a

dixerunt . Post te [ad] molendinum abiit. Quo D audito, illa misera, puero diligenter quæsito, et non reperto, in amne, qui supradictum præterfluit molendinum, ipsum fuisse submersum coniciens, ad Dei Virum, miserabiliter lacrymans, festinanter cucurrit, qui eundem cum ea ad amnem misit discipulum. Qui oratione facta puerum antea submersum de profundo fluminis revocans, matri vivum assignavit et incolumem ; insuper hoc firmiter promittens, quod in posterum nemo in eadem fluminis parte mergeretur : quod usque hodie in miraculi commemorationem Piscina Berachi dicitur.

10 Idem Vir Dei in sancti Finniani b monasterio, quod Clouyn Yraird vocatur, coram sancto abbate Ruadano c, extinctam casu candellam insufflando eam accendit. In monasterio quoque sanctarum virginum filiarum Fintani d, virginem quamdam nocte adventus ejus defunctam vitæ restituit. Quapropter virgines monasterium suum ejus successoribus, ipsius dominatui tradiderunt. Sanctus Cayrellus e abbas monasterii, quod Metheus nominatur, eundem Dei Virum, ut sibi altariolum faceret, rogavit, cujus dum se materiam non habuisse excusaret, pondus aureum de cælo in ejus sinum cecidisse fertur ; de quo altariolum illi fecit. Reliquias vero ejus pro agro, qui Terra auri dicitur, vendidit. Unde sanctus Cayrellus se suumque locum ejus subjectioni dedit.

Suscitat virginem ; alteri condit altariolum.
b
c
d

11 Eo tempore dum beatus Daygeus ibidem moraretur, cujusdam feminae rogatu commotus, unicum ejus filium, gentis, quæ dicitur Crimtanne f regem, apud quem in vinculis tenebatur, quæsivit. Rex vero ille impius, Hominis Dei precibus non acquiescens, sed magis in iram commotus prædictæ mulieris filium crudeliter interfecit. Sed quem infelicis regis occidit impietas, beati Daygei resuscitavit sanctitas ; regem vero illum ejusque posteris regno privavit in æternum. Cum autem inde discessisset, tres filias cujusdam viri, nomine Columba, nuper defunctas in via, qua ibat, inveniens a mortuis resuscitavit ; quas postea litterarum scientiam edocens, monasterium ad opus earum fundavit quod domus filiarum Columbæ dicitur.

Suscitat occisum, ac tres alias.
f

12 Post hæc divulgata beati Daygei per totam Hyberniam sanctitate, confluerunt undique ad eum sanctæ virgines, ut sub ejus regula degerent, quædam Cumena, alia Lassara g, sancti Daygei soror, alia Dulvina. Hoc audiens Cluonensis abbas, nomine Oenu ad beatum misit Daygeum, ut eum de susceptione virginum objurgaret. Ille vero nuntiorum præsciens negotium, monialibus, ut humiliter illis ministrarent, præcepit : quarum quædam in sinu suo ignem, sine ulla vestis læsione, quædam aquam, velut in vase firmissimo, ad eos portavit. Quod hospites videntes, poenitentiam egerunt. Beatus autem Daygeus moniales illas versus Septentrionem ducens, in diversis locis diversa monasteria, in quibus cum aliis virginibus seorsum Deo servirent, eis, prout decuit, construxit.

F
Monasteria fundat virginibus plurima.
g

13 Deinde ipse ac sancta virgo Cunne, in regionem, quæ terra Eda dicitur, pergentes, filium regis ejusdem regionis, in fluminis, terram illam præterfluentis, ostio, in quo innumera piscium multitudo capitur, demersum resuscitavit. Quapropter rex ille agrum ei locum in præfato ostio, ad pisces capiendos eis eorumque successoribus obtulit. Post hæc terram Lugneorum h in finibus Conactensium adiens, in monasterio

Suscitat mortuum unum et aliorum.
h

ANNOTATA.

A nasterio filiorum Flescaigi, et sanctæ virginis Ri-
teillæ reverenter est susceptus, ubi tempore refe-
tionis propinatorio non invento, aureum ei de cælo
est datum, quod postea pro agro ad fratrum expen-
dit utilitatem. Dehinc in fines nepotum Ailella mi-
gravit, ibique Diarmitium, ejusdem terræ regis fi-
lium, nomine Cathbotum, mortuum vitæ restituit:
quem postea liberalibus studiis imbuens, monaste-
rium ei fundavit.

Lac mira-
culose fer-
tur; aqua
vertitur in
vinum: fur
converti-
tur: mor-
tus susci-
tatur.

14 Nec hoc reticendum est, quod pro ejus in san-
cti Viri nomine, Cruymterfit monasterio commo-
rantis, discipulos Deus operatus est: illi enim vas
lacte plenum sine fundo ad monasterium de Boceto
vel Vaccario attulerunt: ejusdem namque vasis fun-
dum eis in via quidam latrones nequitur abstule-
runt. Exinde in regionibus Corprorum monasterium
fundavit, ubi ad quorundam venerabilium opus ho-
spitum cerevisiam non habens, aquam, Deo coope-
rante, ante in vinum convertit. Aliquando cuidam
furi furtivos equos habenti verbum Dei prædicavit,
qui poenitentia ductus, equis ad propria remissis, a
sancto Viro ad Clericalem habitum sumptus. Ipse
autem Sectanus, cujus Domus monasterium Sectani
nominatur, deinde ad monasterium sancti Cayrlani
perveniens, eundem eadem nocte defunctum. re-
suscitavit. Quapropter ille se suumque ei monaste-
rium subjecit.

k
Sanatur hy-
drops, fre-
tum pedibus
transitur,
etc.

15 In campo quoque Conalleorum k quemdam
hydropicum, Celtcarum nomine, sanavit: qui ei
suisque successoribus suum obtulit agrum.

Aliquando fretum, quod Stagnum Rudi dicitur;
nave non inventa, siccis pedibus transivit.

Post hæc dum regionem Mydluacam transiret,
lignum quoddam immensæ magnitudinis, quod
transversum in via jacens transitum negabat via-
toribus, per ejus orationem angelico sublatum est
ministerium.

Sanctus Lonocus ab eo altariolum sibi fieri peti-
vit, cui materiam, unde illud faceret, ad ma-
nus non habens, prophetico spiritu dixit: In se-
pultura, inquit, hominis, qui primus in tuo
sepelietur cœmeterio, massam aurichalci reperies-
de quo tibi altariolum fabricabo. Quod et sic com-
pletum est. Eidem quoque sancto viro Euange-
lium scripsit.

C
Tres occisas
auscit;

16 Post hæc sancti Diarmitii discipuli sui mona-
sterium adivit: ea vero nocte: dum matutinale
celebraretur officium, tres fulgentes stellas ab
eo loco, qui Terra magna vocatur, cælos ascen-
dere aspexerunt. Diarmitius, Quid, inquit, est hoc
visum mirabile? Beatus Daygeus ait: Tres puræ
animæ, regna nunc conscenderunt cælestia. Deinde
ad illum perveniens locum, tres Erclay filias, dum
sanctam virginem Daretham, ut sub jugo ejus Deo
famularetur, adirent, a latronibus interemptas vi-
tæ restituit.

multisque
aliis rebus
egregie per
actis, anno
ætatis 140
moritur.

17 Quot, et quanta, divina cooperante gratia,
beatus Daygeus operatus sit miracula, humanæ
nequit memoriæ comprehendere capacitas. Mona-
steriis itaque plurimis per Hyberniam fundatis,
mortuis vitæ restitutis, diversis ægritudinibus cu-
ratis, vinctis liberatis, captivis redemptis, utilibus,
Ecclesiæ Dei rebus proprio manuum labore fabri-
catis, vitæ suæ diebus irreprehensibiliter peractis,
centesimo quadragesimo ætatis suæ anno l feliciter
obdormivit in Christo; qui cum Patre, et Filio, et
sancto Spiritu, vivit ac regnat, Deus, per secula se-
culorum. Amen.

a Acta hujus Sancti illustrata sunt in nostro
tomo II Februarii, die 15, a pag. 832. Factum ve-
ro, quod hic narratur, conferri potest cum nar-
ratione Vitæ ejus, secundo loco a nobis editæ pag.
838, et cum dictis superius in meo Commentario
prævio.

b Vita S. Finnianni seu Finneni, abbatis de Cluain-
eraird, extat in Actis Sanctorum Hiberniæ cita-
tis, quæ vide ad diem 23 Februarii. Locus autem
Cluain-eraird in notis ad eandem Vitam pag.
398 ita exponitur: Veteribus Cluain-erardia, in lo-
co qui olim Ros Finnchuill dicebatur, modernis cor-
repte Clonardia, in confinibus Lageniæ et Mediæ,
ad Comitatum tamen occidentalis Mediæ, et diœce-
sim Medensem spectans. Est hodie viculus obscu-
rioris notæ, licet olim fuerit et oppidum florens et
monasterium longe famosum. Quod si sanctitatis et
sapientiæ studium spectetur, inter præcipua occi-
dentis monasteria non infimum posset et deberet
habere locum. Vide dicenda de ipso in Appendice E
infra cap. I et ult. Sanctus porro ipse apud nos ad
dictum diem 23 Februarii prætermisus est, ac
ibidem dilatus ad diem 12 Decembris.

c In Appendice modo memorata cap. 3 pag.
405 inter S. Finnianni discipulos notatur S. Rua-
danus abbas Lothrensis. Vitam S. Rodani sive Rua-
dani, ejusdem loci in Hibernia abbatis, dedimus
ad diem 15 Aprilis, tomo II ejusdem mensis
pag. 382.

d In Vita S. Mochtei, quam dabimus die 19 hu-
jus, narrantur ista: Alio quoque tempore, cum
B. Patricio in monte Cruacham. . . quadragesimale
celebrans jejunium, Fintanum discipulum suum. . .
membris recollectis vivificavit ita integrum, ut
nulla etiam cicatrix in eo appareret. Hic elapso de-
hinc tempore factus abbas monasterii Kil-oirthir,
quod Latine cella orientis sonat. Quis Fintanus
ille fuerit e tot aliis synonymis, inquit Col-
ganus in notis ad Vitam S. Mochtei, die 24 Mar-
tii pag. 732. In nostra vero Vita hac, quam illu-
stramus, cum Fintani nomen sine characteristico
idiotismo signetur, quisnam hic fuerit, aliis in-
quirendum relinquimus.

e Inter discipulos S. Benigni, qui notantur F
in Triade thaumaturga pag. 204, habetur Ca-
rellus; an hic sit idem, de quo nostra Vita, non
divino.

f Index topographicus ad Acta Sanctorum Hi-
bernæ pag. 873, Crimthannos in Ultonia ponit.
Ad diem vero I Januarii in notis ad Vitam
S. Francheæ virginis pag. 4 dicitur esse regiun-
cula in confinibus Mediæ et Orgiellæ, hodie obscu-
rioris notæ; licet antiquis historiis non parum cele-
brata.

g Apud Colganum die 23 Februarii pag. 395
narratur Lassara virgo, quæ volebat castitatem
servare, delata esse per angelum ad regionem
suam. Deinde laudatur hæc puella tamquam mi-
ra sanctitate pollens, ædificasse ecclesiam, ubi
multa per eam patrata sunt miracula, cui nomen
Daire mac Aidmecain. Laudatus vero hagiogra-
phus pag. 405 discipulis S. Finnianni annumerat
Lassaram virginem in monasterio de Dore mac
Aidmecain. Idem auctor pag. 399. Post varias,
ait, indagationes, non potui inter plures virgines
nostrates huic cognomines discernere, quæ sit hæc
Lazara, nec colligere ubi sit illa ecclesia, de
qua modo agebatur. Deinde lectorem, qui curio-
sius

EX MSB.

sus voluerit indagare has virgines, alio mittit, varios citans auctores ac dies. Habemus autem in Vita hac nostra, quod Lassara ibi memorata fuerit S. Dagæi soror, e quo characterismo erui fortasse aliunde poterunt ultiores de ea notitiæ, quas aliis investigandas relinquo. Nec porro vacat operosius inquirere, quænam vel quales fuerint omnes illæ personæ, quarum nomina hic proxime sequuntur. Idem esto iudicium de locorum aliquorum descriptione, quæ satis liberaliter nominantur.

h In Vita altera, seu supplemento Vitæ S. Fechini cap. 1 apud Colganum die 20 Januarii pag. 133 dicitur Sanctus ille in ea regione Connaciæ, quæ Lugne appellatur, in lucem editus. Locum hunc laudatus Colganus sic exponit in notis pag. 140: Est regio satis nota Comitatus de Sligeach, in

qua sedes episcopalis Achadensis, seu de Achach D Conuir.

i In prætermisssis apud nos ad diem 24 Martii signatur Cairlanus episcopus Ardmachanus, Fethlemii anno DLXXVII defuncti per decem annos successor. Sanctis hodiernis accensetur in Martyrologio Tam lactensi, et Mariani Gormani, agitque de eo paucis Colganus; sed nullum profert aliud indicium cultus. Annus quidem modo notatus convenit cum tempore superius designato, quo vixit S. Dageus; sed utrum hic Cairlanus ille, an alius intelligi debeat, non est mihi in promptu determinare.

k In Ultonia videlicet, secundum ea, quæ dicam die 19 hujus in Commentario prævio ad Vitam S. Mochtei § 1.

l Vide quæ præmisi in fine Commentarii prævii ad præsentem Vitam.

DE S. GUENNINO EPISC. ET CONF.

B
J.P.

VENETI IN GALLIA

E

Veneratio publica; ætas; an hic Sanctus cum alio confusus.

ANNO CIRCI-
TER DCXXII.
Colitur apud
Venetenses;

Sanctus hic, qui per errorem in hunc irrepsit diem, ut monebimus die proxime sequenti inter Prætermisssos, nihil fere nobis reliquit notatu dignum, præter pauca, quæ ad stabilendum publicum ejus cultum ac tempus spectant. Albertus le Grand in sua Sanctorum Britannicæ Armorica collectione inter alios, quos refert in Catalogo chronologico et historico episcoporum Venetensium pag. 136, hæc de eo paucissima scribit, quæ nos in ipsius fide huc transcribimus: S. Guenninus unanimiter electus fuit eodem anno DCXXII sub Bonifacio V. Pontifice, iisdem imperatore ac rege (videlicet Heraclio, et rege Hoel III, quos proxime nominarat.) Obiit anno DCXXII, post quatuor sedis annos. Proprium Venetense de eo Officium facit XIX Augusti. In quo Proprio Venetensi legerit auctor laudatus Officium de nostro Sancto, equidem nescio; hoc scio, in tribus ejusdem Proprii exemplaribus, anno 1630, 1652 et 1660 excusis, quæ apud nos exstant, solam de illo præscribi hac die commemorationem de communi confessoris Pontificis. Quamvis autem editio anni 1660 jam dicta in catalogo Sanctorum diocesis Venetensis, parti æstivali præfixo, signet S. Guennini episc. Venet. semid., in ipsa tamen die XIX Augusti solam ejus commemorationem de communi invenio. Ex his conficitur, certo constare de S. Guennini cultu apud Venetenses, qui confirmatur et extenditur ulterius, ut modo planum fiet.

sed publica
ejus vene-
ratio etiam
transiit ad
diocesim
Parisiensem.

2 Saussayus in Appendice ad Martyrologium Gallicanum pag. 1224 de sola quidem ipsius apud Venetenses veneratione meminit, ita loquens: S. Guenninus episcopus Venetensis eo titulo et spectatæ sanctitatis memoria honoratus ab ipsa cathedrali ecclesia: quamvis in episcopalibus ejus tabulis editis signatus non appareat; nisi forte is sit, qui Guinninus inscribitur. Castellanus item in suo Martyrologio universalis et Guinninum ipsum vocat, et in Britannia Armorica colit eum indicat; sed non ita pridem nomen ejus latius extensum, dum inscriptum fuit Martyrologio

Parisiensi, quod anno 1727 in lucem prodiit, ubi hac die ita annua ipsius memoria annuntiatur: In Aremericis S. Guinnini Venetensis episcopi.

3 Spectare Antistitem nostrum ad seculum septimum, patet et præmissis. In Martyrologio Parisiensi aptatur ei annus circiter 622; quid vero causæ habuerit Castellanus, ut ad seculum sextum referret ipsum, ignoro. Hanc certe temporis rationem improbo, non ideo dumtaxat, quia, nullo fundamento idoneo assignato, est contra auctores alios, qui ad seculum septimum spectare ipsum memorant; sed ideo præsertim, quia non cohæret cum ordinē episcoporum Venetensium, ut jam ostendetur. Ratio chronologica eorum prorsus obscura est apud Sammarthanos in Gallia Christiana. Nam occasione Regalis, qui proximius signatur S. Guinnini decessor, et affigitur anno 590, dicuntur ista: Episcopi sequentes valde videntur confusi, ac solum proferuntur ex fide manuscriptorum S. Crucis Kemperlegiensis.

4 Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum 618 num. 10 obscuræ huic episcoporum Venetensium confusione lucem affert his verbis: Hoc anno, ut Albertus in Armorica sancta testatur, Guenninus seu Guinninus episcopatum Venetensem suscepit. In connotandis Venetensibus episcopis hactenus usi sumus subscriptionibus conciliorum et auctoritate Gregorii Turonensis, questique sumus ad annum Christi DCC num. 12, quod in Venetensium antistitem catalogo prætermisssus esset ab Alberto Regalis episcopus, quem Gregorius Turonensis lib. 10 cap. 9 ad illum annum, Childeberti regis decimum quintum, laudavit. Sammarthani Regali proxime sufficiunt Guinninum, nec exprimunt, quot annos hic, successoresve sederint. Robertus Guinnino præposuit Dominium, Clementem, Amanthem sive Amantium, et Saturninum, quos ab Alberto pariter commendatos omiserunt Sammarthani. Sammarthani hoc loco præstant Robertus

A bertus et Albertus, imo et Roberto præstat Albertus. Robertus enim Doninium cum Eonio sive Eunio Regalis decessore perperam confundit, nec singulos pontificatus in sua spatia partitur. Albertus autem Doninio seu Dominio, ut vocat, annos præsulatus tribuit undecim, Clementi septem, Amanti quinque, tres Saturnino; testaturque Dominium pontificalibus infulis redimitum fuisse anno Christi dxc, Clementem anno Christi dcii, Amantem anno Christi dcx, post interpontificium aliquot mensium; Saturninum anno Christi dcxv.

vita ejus ac
mortis.

5 Nec hic Alberti computus quidquam habet, quod rectæ chronologiæ refragetur. Nam de Regale post annum Christi dxc nihil occurrit, eidemque Regali Dominus anno sequenti succedere potuit. Hæc obiter de præsulibus Venetensibus; quæ nos huc referenda etiam censuimus occasione S. Guennini, ut ex his temporis ejus ratio elucideretur. Ad annum vero Christi 622 num. 6 laudatus Annalium conditor annos sedis ac mortis ita definit: In eadem provincia Lugdunensi terra Guinninus, cum ecclesiam Venetensem annos quatuor feliciter rexisset, ex hac vita migravit. Colitur xiv Kalendas Septembres. Successit in episcopatum Ignorocus. Atque hæc quidem rationes nos moverunt, ut anno Christi circiter 622 obitum sancti nostri Præsulis superius innecteremus. Superest inquirendum, an hic cum alio Sancto alicubi confusus non sit.

An cum alio
confusus.

6 Suspiciamus id factum esse a Ferrario. Ratio suspicandi est nomen fere idem, idem locus eadem dignitas episcopalis, idem cultus in ecclesia

videlicet cathedrali Venetensi. Quæ omnia simul juncta non improbabile nobis fundamentum videntur præbere suspicionis jam dictæ. Nam auctor ille in suo Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ad diem iii Novembris hæc memorat: Venetiæ in Britannia S. Guenelli, episcopi ejusdem urbis. Addit in notis: Ex Kalen. ecclesiæ Venetensis, et Breviario ejusdem. Corpus in cathedrali ecclesia conditum est juxta corpus S. Vincentii, et in magna veneratione habetur. Lego quidem die iii Novembris annuntiari in Armericis memoriam S. Guinaili abbatis, ejusque corpus una cum aliorum Sanctorum reliquiis Parisios delatum, indeque translatum Corbolium, requiescere in ecclesia sui nominis; item in Appendice Saussayi ad Martyrologium Gallicanum ponitur sine die S. Guenælus abbas de Laudeumec*. Corpus ejus honorifice servatur in ipsa matrice ecclesia Venetensi. S. Guinaili Vita etc. apud nos asservantur ad diem iii Novembris reposita; quo plura de illo dici et examinari poterunt. Sive autem Guenelius ille a Ferrario cum nostro Gennino sit confusus; sive designare voluerit Guinailum; nostra saltem observatio ad hoc conducit, ut intelligatur, perperam ab eo annumerari Venetensibus episcopis Guenellum, in quorum catalogo nec apud Albertum le Grand, nec apud Claudium Robertum, nec apud Sammarthanos, nec apud Cointium in superiore præsulatum Venetensium serie, novis ab eo curis recensita, ullus istius nominis mihi occurrit.

* Landevenec in Britannia Armerica.

DE S. INANO SEU EVANO CONF.

IN SCOTIA

J. B. S.

SEC. IX.
Diverso nomine et loco expressus

C Sanctum Inanum aliquem Wruini in Scotia eremitam, quem pro die xviii Julii in Menologio Dempsteri inveneram, non satis ipsi fidere ausus, ex Breviario Aberdonensi, in quo melius, ni fallor, hoc die signabatur, huc remisi, si forte interea aliquid occurrisset, unde Sanctus magis innotesceret. At nullo hactenus operæ pretio, ut, quidquid quæsierim, solum ferme nomen expressum, et quidem diversimode inflexum invenerim, diversis diebus etiam et diverso loco attributum, tametsi non nisi solus et unus atque adeo idem omnino videatur. In Kalendario nostro Benedictino Ms. hoc die simpliciter legitur: Item sancti Evani abbatis in Scotia. Audi modo Dempsterum, qui cum jam dicta die xviii Julii Inanum suum Wruini collocasset, hoc die eundem ipsam Drouori annuntiat, hoc addito: Qui Argadiam pestilenti morbo liberavit. Ex Inano Janum formavit Ferrarius, Argadiæ situm suo modo explicans.

2 Cum autem sub Kennetho I, alias II, Inanus floruisse dicatur, non videtur dubium, quin idem sit cum eo, qui sub Juniani appellatione refertur a Camerario die secundo Decembris, cum hoc brevissimo elogio, quod apud Kennethum secundum hoc nomine Scotiæ regem autoritate plurimum valuit. Atque hic haud dubie idem est, qui in Breviario Aberdonensi hoc ipso die inter Sanctos ponitur, licet, præter Breviarii istius morem, de ejus gestis nec hilum referatur. En Breviarii verba: S. Inani confessoris apud Irvine in Scotia, sub rege Kennedo primo, anno dcccxxxix, Augusti xviii. Ne vero hic diversos reges indicari existimes; de eo rege agitur, qui Pictos, ut ipsi vocant, perdomuit, quorum excidium, ut notat Dempsterus, Sanctus prædixerat, cujus hortatu Kennethus rex bellum animose suscepit.

idem ipse et unus dictus est.

DE B. CLARA DE CRUCE VIRGINE

PROPE MONTEM-FALCONIS IN UMBRIA

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Cultus hujus beatæ Virginis ab immemorabili tempore cœptus, et a Pontificibus Romanis confirmatus.

ANNO
MCCCVIII.
Cum hæc
Beata anno
1508 die 17
Augusti
obiisset

Quamvis B. Clara, communiter cognominata de Monte-Falco, die præcedente ad cœlum migraverit, et Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, Ludovicus Jacobillus in Sanctis ac Beatis Umbriæ tomo 1 pag. 707, Arturus du Monstier in suo Gynæceo et Martyrologio Franciscano, aliique quidam hagiologi die XVII Augusti annuam ejus memoriam celebrent; tamen nos festum hujus beatæ Virginis ad diem sequentem distulimus, more nostro in ea re secuti Martyrologium Romanum, quod hac die Beatam illam annuntiat his verbis: In Monte-Falco Umbriæ, beatæ Claræ virginis, monialis Ordinis Eremitarum sancti Augustini, in cujus visceribus Dominicæ Passionis mysteria renovata, maxima cum devotione venerantur.

Joannes
XXII Pontifex

2 Baptista Piergilius Mecaniensis, de quo sæpe inferius mentio facienda erit, in Vita Italica B. Claræ parte 3 cap. 16 testatur, adeo publicam de sanctitate hujus Virginis famam fuisse, ut non diu post ejus obitum Berengarius de sancto Africano, qui tunc erat vicarius episcopi Spoletani, juridice et gesta in miracula illius inquirere cœperit. Hæc pervulgata sanctitatis opinio abunde colligitur ex litteris Joannis XXII Pontificis, quæ sic sonant: Joannes episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus Fratribus Perusino et Urbeveto episcopis, ac dilecto filio Magistro Reginaldo de sancta Artemia, Canonico Petragoricensi Capellano nostro, nostrique palatii auditori causarum, Ducatus Spoletani rectori, salutem et Apostolicam benedictionem.

in gesta

3 Magna nobis exultationis materia præstat et gaudii, magnæque gratiarum actionum et laudum nobis debita cumulantur, cum novellis miraculis fidei nostræ inconcussa fundamenta reluceant, rebus res alta foveatur exhibitis, ac virtutum actibus vivificans charitas inflammetur. Novit namque misericordiarum Pater et totius consolationis Deus omnipotens plebi Fidelium quibusque apta temporibus dare, juvantia conferre remedia, ac cælestis vitæ solatia impertiri; quibus præteritorum fides adstruitur, futurorum impenditur cautio ac præsentium, zelus accenditur liquefaciens animas, ut sic spe præmii fortitudine vincamus in asperis, humilitate in prosperis dimicemus: ad quæ nostræ ætatis instantius eorum exempla nos provocant et familiarius cognita merita suffragantur, qui sic sobrie, sic juste, sic pie vixisse feruntur in terris, ut inter Sanctorum agmina collocati credantur in cælis, cum ad ea sperantes nitamur ex gratia, quæ illi miraculorum ostensionibus existimantur adepti.

4 Sane dudum ex parte venerabilium Fratrum nostrorum Assisinatis, Spoletani, et Fulginatis episcoporum, et dilectorum filiorum quorundam

aliorum Prælatorum ecclesiarum secularium et Regularium, ipsorumque omnium Capitulorum, Collegiorum et Conventuum, ac etiam universitatum Perusina, Spoletana, Fulginatensis, nec non multorum Castrorum et villarum Spoletani Ducatus coram nobis et Fratribus nostris propositum exstitit, quod recolendæ memoriæ Clara, monasterii sanctæ Crucis de Monte-Falcone Ordinis sancti Augustini Spoletanæ diocesis abbatisa, dum viveret, nitore sanctitatis emicuit, conversatione resplenduit, et multis magnisque, tam ante quam post suum obitum, miraculis coruscavit. Quare pro parte ipsorum fuit nobis humiliter supplicatum, ut de ejusdem Claræ Vita et miraculis inquisitione præmissa, si reperiremus præmissa veritate fulciri, eam adscriberemus Sanctorum catalogo, ipsamque faceremus per universas ecclesias honore congruo solenniter venerari.

et miracula ejus inquiri jussit;

E

5 Verum licet prædicta coram nobis et eisdem Fratribus nostris exposita, si vera sint, nostrum et Fratrum ipsorum corda multiplici jucunditate repleverint, attendentes tamen, quod Romana Ecclesia præsertim in tanto fidei negotio consuevit cum magna maturitate procedere, ubi videlicet de re tam ardua quæritur, sensibus quidem abdita, ignota scientiis, et novo quodam probandi genere, vita utique et miraculis comprobanda: nam si difficile existimamus, quæ in terra sunt; et quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore, quæ in cælis sunt, qui investigabit? Dilecto filio nostro Neapoleoni sancti Adriani diacono Cardinali commisimus, ut apud Sedem Apostolicam de hujusmodi sanctitate vitæ ac miraculis prædictæ Claræ informationem per testimonia fide dignorum reciperet, illamque nobis referre curaret, ut verisimilitudine inde sumpta tutius possemus procedere in negotio prælibato. Et quia per dicti Cardinalis relationem fidem coram nobis et Fratribus nostris factam, accepimus aliqualem informationem de sanctitate ac miraculis antedictis, Nos pium et congruum reputantes, ut prædicta ulterius sub dissimulatione non debeant pertransiri, de ipsorum Fratrum nostrorum consilio, supplicationi hujusmodi, prout præsentium describitur serie, duximus annuendum.

sed negotio Canonizationis tunc

F

6 Quocirca discretionis vestræ, de qua plenam in Domino fiduciam obtinemus, per Apostolica scripta mandamus, quatenus vos vel duo vestrum in loco vel locis, ubi expedire videritis, de vita, conversatione ac miraculis Claræ prædictæ ceterisque circumstantiis hujusmodi negotium contingentibus juxta formam, quam vobis sub Bulla nostra transmittimus introclusam, inquiratis diligentius veritatem, et quæ super præmissis inveneritis

ad optatum exitum non perducto,

A neritis, fideliter in scriptis redacta sub testimonio sigillorum vestrorum per viros idoneos ad Sedem Apostolicam destinetis, ut per inquisitionem vestram sufficienter instructi, sicut res exigit et expediens visum fuerit, securius in ipso negotio procedere valeamus. Datum Avenioni octavo Kalendas Novembris, Pontificatus nostri anno secundo, *qui in annum Christi 1317 incidit. Hæc epistola apud Piergilius post Italicam B. Claræ Vitam pag. 360 et 361 refertur, ubi etiam sequitur altera ejusdem Pontificis epistola, quam hic brevitatibus causa prætermitto. Porro eandem inveni inter authentica instrumenta, quæ Mosconius infra laudandus Latino Actorum compendio præfixit, et de quibus postea agam. Denique utramque vitiosam hujus epistolæ editionem inter se contuli, et unam ex altera correxi.*

Nicolaus V
Papa eam
coli permittit,

7 Quamvis eo tempore inquisitio ista (nescio qua de causa) optatum exitum non habuerit, tamen certum est, postea magnam Sanctæ Sedis propensionem fuisse ad promovendum ejus cultum; quandoquidem Waddingus in Annalibus Minorum ad annum 1308 num. 77 testatur, Nicolaum V Pontificem circa medium seculi decimi quinti excellentem B. Claræ sanctimoniam veneratum indulsisse, ut frequens ejusdem commemoratio fieret hoc modo: Antiphona. Mons Dei, mons pinguis, mons in quo beneplacitum est Deo inhabitare. ✠. Ora pro nobis B. Clara. ✠ ut digni efficiamur promissionibus Christi. *Oratio.* Deus, qui B. Claram virginem tuam clarificasti et in ipsius corpore Passionis tuæ et Trinitatis mysteria renovasti; præsta, quæsumus, ejus precibus et imitatione sic nos tuæ Passionis amaritudinem recordari, ut Trinitatis beatitudine perfrui mereamur; qui vivis et regnas in secula seculorum. Amen.

et Urbanus
VIII Pontifex

8 Præterea summus Pontifex Urbanus VIII ad augendum hujus præclaræ Virginis cultum anno 1624 edidit constitutionem, quæ apud nos tomo 5 Bullarii Romani pag. 62 sic sonat: Urbanus Papa octavus ad futuram rei memoriam. Domini nostri Jesu Christi, qui servos et ancillas suas æternæ gloriæ præmio donat in cælis, vices quamquam immeriti gerentes in terris, ex injuncto nobis pastoralis officii debito procurare tenemur, ut eorundem servorum et ancillarum Christi debita veneratio in dies magis promoveatur, et laudetur Dominus in Sanctis suis. Quamobrem fidelium quorumlibet, præsertim vero sub suavi Religionis jugo Altissimo famulantium, votis quæ peculiarem Sanctorum hujusmodi cultum respiciunt, libenter annuimus, prout conspiciamus in Domini salubriter expedire.

Ordini Augustiniano

9 Sane nomine dilectorum filiorum Procuratoris generalis et Fratrum Ordinis Eremitarum sancti Augustini Nobis nuper expositum fuit, quod ipsi ex peculiari, quem erga beatam Claram de Monte Falchio ejusdem Ordinis monialem gerunt, affectu, in cujus visceribus Passionis Domini nostri Jesu Christi mysteria maxima cum devotione a vicinis incolis venerari asserunt, et ad augendam Christi fidelium erga illam devotionem, Officium et Missam de eadem beatâ Clara recitari et celebrari posse, summopere desiderant, nobis propterea humiliter supplicari fecerunt, ut desuper opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur.

concessit recitare de ea Missam et Officium

10 Nos igitur piis eorundem Procuratoris et Fratrum votis hujusmodi annuere, illosque specialibus favoribus prosequi volentes, et a quibusvis excommunicationis, suspensionis, et interdi-

cti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et pœnis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodati existunt, ad effectum præsentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes et absolutos fore censentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, de venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium sacris Ritibus præpositorum consilio, ut de dicta B. Clara Officium et Missa de comuni virginum cum oratione propria, in ejusdem Ordinis Missalibus inserta, ab omnibus Ordinis prædicti utriusque sexus Regularibus personis tantum, recitari et celebrari libere et licite possit et valeat, Apostolica auctoritate tenore præsentium licentiam concedimus et impartimur. *Deinde post consuetas clausulas tempus datæ hujus constitutionis ita exprimitur:* Datum Romæ apud sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die XIV Augusti MDCXXIV, Pontificatus nostri anno secundo.

11 Existimo, tunc Missali PP. Augustianorum insertas fuisse orationes sequentes, quas Piergilius Italicis B. Claræ Actis ita subnexuit.

cum orationibus propriis:

ORATIO: Deus, qui beatam virginem tuam Claram clarificans, in ipsius corpore passionis tuæ et Trinitatis mysteria renovasti; præsta, quæsumus, ejus præcibus et imitatione sic nos tuæ Passionis amaritudinem recordari, ut Trinitatis beatitudine perfrui mereamur. Qui cum Patre et Spiritu sancto in Trinitate vivis et regnas Deus per omnia secula seculorum. Amen. SECRETA: Adsit nobis, quæsumus, Domine Jesu Christe, beatæ Claræ pia, humilis et devota supplicatio in cujus corde prærogativa mirabili Passionis tuæ mysteria renovasti; præsta, ut virtute præsentis oblationis, tuæ Passionis circa nos beneficia jugiter sentiamus. Qui vivis et regnas Deus per etc. POST-COMMUNIO: Omnipotens sempiterne Deus, qui frigescente mundo, ad inflammandum corda nostra, in corde beatæ Claræ Passionis tuæ mysteria renovasti, concede propitius, ut ejus precibus et meritis dignos fructus pœnitentiæ faciamus. Qui vivis et regnas cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum. Amen.

12 Eodem circiter tempore facultas recitandi Officium ecclesiasticum de hac beata Virgine ad totam diœcesim Spoletanam extensa est, ut patet ex decreto sacræ Congregationis Rituum, quod Piergilius post Italicam B. Claræ Vitam pag. 364 sic exhibet: Cum alias sub die xxv Maii MDCXXIV Congregatio sacra Rituum, annuente etiam Sanctissimo Domino nostro, Religioni Eremitarum sancti Augustini concesserit, ut Officium beatæ Claræ de Monte-Falcone in die ipsius obitus de communi virginum cum oratione tamen propria recitare posset, idem indultum, eodem Sanctissimo annuente, ad civitatem et diœcesim Spoletanam censuit extendendum. xxviii Septembris MDCXXIV. Subscripserat Franciscus Maria Cardinalis a Monte; inferius autem Joannes Baptista Rinusinus secretarius. Postea Innocentius XII Pontifex anno 1694 etiam concessit Ordini Minorum facultatem recitandi Officium sub ritu duplici de hac B. Clara, ut Hueberus ad diem xviii Augusti in suo Menologio Franciscano, et Directoria ejusdem Ordinis passim testantur. Ex his omnibus liquet, immemorabilem hujus beatæ Virginis cultum ab Ecclesia sufficienter approbatum ac confirmatum fuisse.

qui cultus dein ad totam diœcesim Spoletanam extensus est.

§ II Authentica

AUCTORE
G. C.

§ II. Authentica Beatæ Acta, et diversi horum scriptores.

Inter varios
auctores,

Waddingus in *Annalibus Minorum* ad annum 1308 num. 77 varios auctores, qui gesta et miracula B. Claræ litteris mandarunt, recenset his verbis: Ejus gesta plures scripserunt; primus omnium Vicarius supra nominatus Spoletanus; deinde quidam anonymus, ejus narrationem Latinam per modum dialogi compactam Italicam reddidit F. Antonius Monte-Falcensis. In meliorem reduxit formam Antonius Philotheus Homodei Siculus anno MDLVI. Mox ad compendium reductam Vitam cultiori exscripsit stylo Isidorus Mosconius, et excudit Bononiæ anno MDCL. Ex Minoritis Marianus, Marcus Ulyssiponensis, Ludovicus de Miranda, et Ludovicus Rebolledo. Ex Augustinianis Cardinalis Seripandus, Josephus Pamphilus, Alphonsus de Orosco vir doctissimus et sanctissimæ opinionis in Chronicis Augustinianis, Hieronymus Romanus, Angelus Senensis; sed omnium exactissime illustrissimus D. Augustinus Antolinez, moderator primariæ cathedræ Salamantinæ, mox archiepiscopus Compostellanus, piæ memoriæ summæque eruditionis vir notissimus, quem ego reverenter suspiciebam. De ea largius agunt Joannes Marquez, vir doctus in libro de Origine Eremitarum sancti Augustini, et Manuel de la Cerda in sua Laurea Conimbricensi.

qui Acta
hujus beatæ
Virginis
conscripserunt,

14 *His possem superaddere R. P. Cornelium Curtium Augustinianum, variosque alios ejusdem Vitæ scriptores, quorum elenchum Piergilius Italicis S. Claræ Actis præmisit: Verum illis omnibus præferrem ipsam Piergillii lucubrationem, nisi idiome Italica conscripta esset, et Latinam tam magni operis versionem reformidarem: nam hic biographus Italus, de quo Jacobillus inter Scriptores Umbriæ pag. 67 meminit in ipso S. Claræ monasterio et alibi authentica documenta consuluit, ut in præfatione sua lectori moneret, iisque mature discussis, magna rerum notitia instructus Vitam et miracula hujus beatæ Virginis in quatuor partes operose divisit, suamque lucubrationem Fulgini anno 1640 edidit. Mihi non vacat diffusum istud Opus Latine interpretari, tum quod linguam Italicam non satis calleam, tum quod hanc Vitam nusquam ab Augustinianis Latine versam invenerim. Attamen ex illa subinde excerpam nonnulla ad illustrandam breviorē Vitam Latinam, huic Commentario prævio subnectendam, de qua nunc pauca præmonebo.*

Vitam ejus
Latine con-
travit Isi-
dorus Mo-
sconius,

15 *Equidem optassem, ut obtinere potuissemus fidele apographum, ex veteribus Mss. instrumentis desumptum, quod olim Papebrochius noster frustra petiit, ut ipse ad memoratum Piergilius elenchum in margine notavit. Sed hunc defectum aliquo saltem modo supplebit Compendium de Vita, miraculis, et revelationibus beatæ Claræ de Cruce Montis-Falconis oppidi in Umbria; ex vetustissimis codicibus cœnobii ejusdem beatæ Claræ repertis extractum, et in lucem editum, auctore Isidoro Mosconio Jurisconsulto Trebiatis clarissimo. Bononiæ apud hæredes Joannis Rossii MDCL. Hanc Actorum ac miraculorum synopsim mihi placuit recudere, tum quia Latina est, tum quia ab erudito auctore et archiepiscopi Bononiensis Vicario generali fideliter extracta est ex vetustissimis codicibus, non diu*

post B. Claræ obitum Apostolica auctoritate conscriptis per notarios in Canonizationis causa legitime adhibitos; quibus instrumentis ipse sic usum se profitetur, ut aut certius aut fide dignius neget aliquid reperiri.

16 *Juvat hac de re ipsum audire Mosconium, qui ante synopsim suam sic præfatur: Inter multa, quæ mihi contigit videre, quibus mirabilem in Sanctis suis Deum esse non inficior, corpus beatæ Claræ, ut dicitur, de Cruce, mirum in modum me cepit; quod per tot annos integrum adhuc perseverat, videturque ab omnibus illuc proficiscentibus. Inde magnus est peregrinorum concursus, innumeraque pro acceptis beneficiis donaria cernuntur. Quod si defunctæ corpus tantam apud omnes sui parit admirationem, religionemque excitat, ac devotionem; non minus mihi persuadeo, id factum iri, si Vita illius, mores, gestaque perlegantur. Et vero Deus benedictus multa Sanctis suis magnæque ostendit benevolentia signa; sed beatæ Claræ, ejus vitam scribere proposui, dedit præcipua: in ejus enim Sancti corde Dominicæ Passionis mysteria conspecta umquam fuerunt? Certe cum hæc in corde B. Claræ reperta fuerint a multis visa, illorumque testimonio posteris prodita, quis non confitebitur, Deum præcipuo illam amore prosecutum fuisse?*

17 *Cum ergo apud omnes jucundissima sit hujus Virginis recordatio, merito ab omnibus expetitur non ignoro, ut aliquando de vita, moribus, miraculisque per eam factis, aliquid litteris mandaretur. Quas res effecit, ut quam diligentissime quæsierim, si quæ extarent his de rebus monumenta: et tandem parvi quidam libelli, partim Latino partim vulgari sermone conscripti, diversis sub auctorum nominibus, in manus meas venerunt; qui cum auctoritatem et tantarum rerum originem non ostenderent, certior de iis rebus est ab omnibus desiderata fides. Quamobrem cum in tali essem ambiguitate, cum nonnulli illorum librorum mihi viderentur a veritate alieni, ad hoc præcipuum totius operis fundamentum me contuli. Quod dum animo volutarem, et quid de iis esset agendum, diu noctuque cogitarem, Deo tandem et Claræ virginis annuentibus meritis, quatuor principalium codicum libri, ex ordine Sedis Apostolicæ compositorum, traditi mihi fuerunt; qui in beatæ Claræ monasterio divino quodam beneficio sunt reperti; in quibus agitur de Vita, moribus, conversione, miraculis et revelationibus beatæ Claræ: necnon alter codex de iisdem rebus conscriptus a Berengario, qui tunc erat reverendissimi D. Petri episcopi Spoletini vicarius. Insuper privilegia seu gratiæ summorum Pontificum in progressu canonizationis concessæ. Præterea compendia de præmissis de ejusdem Sedis Apostolicæ auctoritate confecta in magnis paginis, sed sine ordine distributis, inventa a me fuerunt.*

18 *Quibus confusus in hanc veni sententiam, ut compendium de vita beatæ Claræ virginis ex dictis libris et codicibus confectum, in lucem dare possem. Ut vero prædicta fidem habeant firmiorem, a primis codicum illorum elementis ordiar, progrediarque ita, ut hac descriptione mea nihil aut certius aut fide dignius reperiat. Deinde Mosconius recenset summa capita vel quædam fragmenta manuscriptorum codicum, quos ad compendium Actorum concinnandum adhibuit, et præfationem suam ita concludit: Ex quibus, lector amantissime, hanc meam compilationem bre-*

A vi sermone et in hanc formam redegimus, et talis fuit ordo servatus a prima ipsius institutione. Modo a prima istius Vitæ describendi forma exordiamur; deinde ad ea, quæ historiam declarant, accedemus. Obsecro itaque, ne sententiarum aut elegantiarum copias expectes; quoniam potius auctoritate, quam ornato dicendi modo hoc meum institutum comprobare sum ausus. Posteris concedo, qui talia ornatis sententiis proponant. Vale. *Igitur in hoc Vitæ ac miraculorum compendio potissimum commendanda est auctoritas, quæ in decursu opusculi identidem elucet ex citatis veterum documentorum testimoniis, quibus auctor margines opplevit. Tamen in hac editione nostra omittam frequentes illas processuum citationes, quia jam dudum typis excusæ, longoque usu et fide candidi viri satis probatæ sunt.*

et assignat
authenticam
documenta,

19 Denique laudatus biographus paginis sequentibus prologi sui asserit in iuridico Processu ad beatificationem vel canonizationem B. Claræ trecentos et septuaginta testes examinatos fuisse, et hac de re coram summo Pontifice factam esse relationem, quæ sic sonat: Proposito dudum in

B consistorio coram Sanctitate vestra, Pater sanctissime, pro parte venerabilium patrum Spoletani, Assisiatis, et Fulginatis episcoporum, collegiorum et conventuum, et universitatum Perusinæ, Spoletanæ, Fulginatis, et multorum castrorum, villarum, et locorum Spoletini Ducatus, quod recolendæ memoriæ Clara prædicta, dum viveret, nitore sanctitatis emicuit, coruscatione resplenduit, ac multis magnis tam ante quam post suum obitum [miraculis] coruscavit, ad famam prædictorum supplicatione facta pro parte ipsorum, ut placeat Sanctitati vestræ facere inquiri, et reperta veritate de prædictis, ipsam Claram catalogo Sanctorum adscribere, ipsamque facere per universas ecclesias honore congruo solenniter venerari; Sanctitas vestra a me Neapolione sancti Adriani Cardinale, qui a fide dignis et juratis personis apud Sedem Apostolicam super prædictis de vestro mandato inquisivi et retuli, informatione recepta, commisit et mandavit per Apostolicas litteras venerabilibus patribus Perusino et Urbevetano episcopis, ac magistro Reinaldo de sancta Arthemia, Canonico Petragoricensi cappellano nostro, nostrique palatii auditori causarum Ducatus Spoletani Rectori, ut ipsi vel duo eorum in locis, ubi expedire viderint, de vita, conversatione et miraculis Claræ prædictæ, ceterisque circumstantiis negotium huiusmodi contingentibus, juxta formam, quam eis sub bulla vestra transmisistis inclusam, inquirerent veritatem, et quæ invenirent in scriptis redacta, sub testimonio sigillorum suorum per viros idoneos ad Sedem Apostolicam destinarent; et eisdem Commissariis de bonis dicti monasterii per alias vestras litteras certum salarium statuistis.

ex quibus
suam Acto-
rum syno-
psin excer-
psit.

20 Qui episcopus Perusinus et magister Reinaldus rector Spoletani Ducatus, commissarii supradicti, receptis præfatis litteris, in loco dicti monasterii de Monte-Falco prædicto, anno Domini mcccxxviii, die vi mensis Septembris, per magistrum Berengarium de sancto Affricano syndicum et procuratorem et procuratorio nomine dictorum episcoporum, prælatorum et Capitulorum ac universitatum cum suis procuratoriis et syndicatibus præsentatis, ac præsertim ab ipso Berengario de calumnia et veritate dicenda solemniter juramento, productisque articulis et testibus infrascriptis, receperunt loco et tempore supra-scriptis et subsequenter pluribus aliis diebus et

locis testes, omnibus computatis, trecentos septuaginta et ultra, et cum gravi comminatione poenarum eos jurare fecerunt, ut supra articulorum generalitate, et supra vita, conversatione, et miraculis Claræ prædictæ, et super toto negotio de his, quæ scrirent, sine admistione alicujus falsitatis, puram et meram dicerent veritatem, remoto omni odio, timore et amore, et ceteris, et eos examinaverunt, ipsorum dicta per publicos scribas suos in scriptis redigi facientes ad mandatum etiam ipsorum commissariorum magister Berengarius procurator prædictus juravit dicere veritatem et quid crederet, et quid sciret de vita, conversatione et miraculis dictæ Claræ. Prædictorum autem omnium dicta juxta vestræ Sanctitatis mandatum in scriptis per notarios redacta et sub eorum sigillis inclusa, fecerunt inquisitores prædictæ vestræ Sanctitati per nuntios præsentari, et per suas litteras vestræ Sanctitati rescribunt et referunt, se numquam perpendere potuisse aliquod, propter quod posset aliqua haberi suspicio contra testes prædictos, et deventum fuisse in præfato negotio cum omni puritate ad Processum. Post hæc Mosconius recitat ordinem examinis et Mss. E Codicum, ex quibus desumpsit compendium Vitæ, quod post hunc Commentarium prævium recudemus.

§ III. Argumenta, quibus PP. Franciscani hanc beatam Virginem tertio suo Ordini adscribunt.

Varii scriptores Franciscani hanc beatam Virginem tertio Ordini suo vindicant, quamvis in diversas vias abeant, ut illam opinionem suam probent, quemadmodum Waddingus in Annalibus Minorum ad annum Christi 1308 num. 67 testatur his verbis: Præter Scotum mortua est etiam hoc anno xvi Kalendas Septembris beata et miraculosa virgo Clara, oppido Montis-Falci, sito in alto colle Vallis Spoletanæ, et regione civitatis Fulginei, oriunda. Multi ex nostris, magno conatu, tertio S. Francisci adscribunt instituto, neque tamen inter se conveniunt. Alii qui volunt, sub hoc eodem semper vixisse et obiisse; divisim tamen inter se sanctimonialibus, post Claræ mortem monasterium, quod ante fuerat Franciscanum, evasisse Augustinianum. Alii vero admittunt, sub regula sancti Augustini militasse; sed in habitu sancti Francisci incessisse, eique nomen dedisse: licet enim, inquit, sub alicujus sancti regula quis vivat, non tamen sequitur, ejus adscribendum esse sodaliti; sicuti neque Fratres Prædicatores dicuntur ex Ordine S. Augustini, neque aliæ plures Religiones, quia sub ejus regula militant; neque illæ, quæ sancti Benedicti servant instituta, ab eo denominationem accipiunt. Alii demum sub initio suæ vitæ in primo reclusorio vixisse volunt juxta instituta tertiæ Ordinis; deinde in monasterio sanctæ Crucis, a sorore erecto, cum ceteris sociis S. Augustini regulam et vitæ normam accepisse a Gerardo Spoletano episcopo.

Waddingus refellit eos, qui asserunt,

22 Ego fateor, nihil certum aut firmum in hac re me potuisse invenire, per quod nostris adscriberem Virginem sanctissimam; imo expresse et clare constat, tum ex Processu vitæ, tum ex compendio ejusdem, ex bullis Pontificis Joannis

hanc B. Claram in tertio Ordine S. Francisci vixisse ac mortuam esse,

AUCTORE
G. C.

XXII, paucis [annis] post ejus mortem datis, et ex Vita biennio post decessum per Berengarium Africanum Vicarium Spoletanum concinnata, atque ex aliis monumentis, eam observasse regulam sancti Augustini, a Gerardo episcopo etiam Spoletano acceptam, sub eaque militasse annis decem et octo, ut mox ex Actis et summario Processus subjungam. Unde primum nostrorum assertum subsistere non potest, illam scilicet Franciscanam fuisse, et post ejus mortem monasterium Augustinianum evasisse.

et tamen
quibusdam
rationibus
contendit,

23 Quod vero ad secundum et tertium attinet assertum, aliquanto videntur probabile reddere antiquæ imagines et picturæ per universam Vallem Spoletanam et Umbriæ provinciam palam expositæ, quarum aliquas ipsemet vidi anno millesimo sexcentesimo decimo octavo, dum Perusium proficiscerer; unamque accepi ab amico vetustissimam. Imo et in propria ecclesia, in qua sanctissimum jacet corpus, in ipso pariete ejus effigiem sub hoc habitu et scapulario Franciscano conspexi. Adde, non sine omni fundamento aut absque aliqua hujusmodi ratione beatæ Virginis sanctissimum corpus inter moniales Augustinianas conditum, in monasterio posito in conspectu Augustinianorum Fratrum, proxime habitantium asservatum, per plurimos annos habitu contextum et indutum Franciscano, donec anno MDLXXVII sub Pontificatu Gregorii XIII decretum fuit per illustrissimos dominos Cardinales, interpretationi decretorum sacri concilii Tridentini præpositis, UT RESTITUERETUR EIDEM CORPORI HABITUS ORDINIS SANCTI AUGUSTINI, NECNON PICTURIS ET IMAGINIBUS DE EA FACTIS APTARETUR HABITUS ET COLOR, QUI EIDEM ORDINI CONVENIAT. Et qua constitutione aperte infertur, per illud tempus corpus contextum fuisse habitu Franciscano, et eundem expressisse imagines.

eam sub ter-
tia regula
S. Francisci
militasse,

24 Ad hæc adde, haberi in vetusta Legenda Italice ab auctore anonymo scripta, et per Antonium Philotheum Homodei Siculum correctæ, sanctissimam Virgunculam, dum in reclusorio S. Illuminati prope carceres S. Leonardi in tenera ætatula moraretur, pœnitentem vitam duxisse, ex eleemosynis vixisse, habitum despectum, scapularium et caputium portasse, quæ potius Franciscano habitui conveniunt, quam Augustiniano. Imo potius superius ostendi, sectatoribus tertii instituti S. Francisci familiaria fuisse hujusmodi caputia, dum de S. Ludovico rege et de beato Ivone suis locis tractavi. Neque vero legitur hunc habitum mutasse, quando regulam S. Augustini suscepit observandam; sed retinuisse, uti expresse asseverat Frater Antonius a Monte-Falco beatæ Virginis concivis in Legenda, quam de eadem conscripsit anno millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto, cujus autographum mihi transmissum fuit ex monasterio Montis-Lucis apud Perusium, in qua etiam ait, grandævos viros sibi dixisse, quod viderint socias ejusdem sanctæ Virginis sub eodem habitu leucophæo et scapulario.

priusquam
regulam S.
Augustini
amplexæ es-
set,

25 Minus verum fortassis alicui videbitur hoc assertum, tum quia testis domesticus videlicet Minoritæ; tum quia singulare reputabitur, ut sub habitu Franciscano, Augustini vero regula militaverit. Fuit sane domesticus auctor Legendæ, vir tamen omni exceptione major, per Umbriam, vicinas regiones, et in ipsa Urbe a doctrina, a pietate, a publicis muniis, et vicariatus generalis officio omnibus notus, omnibus charus, uti alias largius dicemus. Deinde non ita sin-

gulare aut insolitum est, quasdam personas sub habitu unius Religionis et regula alterius incedere, ut etiam hodie non fiat. Ut omittam omnia ferme primæva monasteria Clarissarum, quæ sub habitu Franciscano et regula S. Benedicti inceperunt, ut videre est in primo tomo nostrorum Annalium et registro ejusdem, nonne omnes sanctimoniales Ordinis S. Dominici sub habitu Dominicano et regula vivunt Augustiniana? Et Neapoli duo subsunt regimini Minorum regia monasteria sanctimonialium, utpote sanctæ Mariæ Magdalenæ, et sanctæ Mariæ Ægyptiacæ, quæ chordam seu cingulum portant S. Francisci; sed regulam profitentur S. Augustini. In monasterio de Vedano urbis Mediolanensis Ordinis S. Augustini major pars monialium incedebat in habitu S. Claræ sub regula S. Augustini, donec post aliquot annos separatæ sunt a minori parte, quæ Augustinianum habitum et institutum præferebat, et regulam susceperunt S. Claræ ex præscripto Eugenii IV, concessio eis pro sua habitatione monasterii dimidio, prout sub anno tertio Nicolai V alias largius referemus.

26 Similiter evenit in monasteriis aliis, quæ passim nos suis temporibus lectori offeremus. Sed et hoc ipsum monasterium Montis-Falci suas passum esse vicissitudines circa habitum externum, constat ex gravi lite, orta sub Sixto IV et Innocentio VIII inter Constantinum episcopum Spoletanum ac Generalem Ordinis S. Augustini, et quasdam Claram, Constantiam ac Bartholomæam pro monialibus dicti monasterii sanctæ Claræ de Monte-Falcone se gerentes, ex una parte, et abbatissam ac ceteras moniales prædicti monasterii ex altera, circa quasdam litteras a prædicto Innocentio concessas pro habitu mutando et deferendo Franciscano, quas una pars prætendebat fuisse subreptitias. Duravit longo tempore contentio, et processum est usque ad gravissimas censuras et etiam oppidi interdictum. Tandem dum ulterius procederetur coram Guilielmo de Perrenis, causarum Apostolici palatii auditore, commissæ est causa Juliano episcopo Ostiensi, sancti Petri ad Vincula nuncupato, et Raphaëli sancti Georgii ad Velum aureum Diacono, Cardinalibus Ordinum S. Francisci et S. Augustini protectoribus, qui re mature discussa, asperam contentionem tandem reduxerunt ad suavem concordiam, præmissa per ipsum Pontificem suspensione censurarum usque ad festum Nativitatis Domini. Acta sunt hæc anno MDCXCI, ut sub illo tempore ex ipso diplomate et litteris virginalibus opportunius et amplius producemus. Hinc ergo suspicer, fundamentum suscepisse BB. Cherubinum de Spoletto et Bernardinum de Feltro, nec non Michaëlem de Mediolano, qui antè centum et plures annos floruerunt, ut alios taceam recentiores, sacram hanc Feminam Franciscanis adscribendi, non quod regulam professa sit sancti Francisci, sed quod vestem ejus aliquando fortassis gestaverit, et sub eo sanctissimum viderint cadaver, donec multis post annis ex decreto præfato Cardinalium obductus sit habitus Augustinianus. *Ex his omnibus ibidem Waddingus sic timide concludit:* In rebus incertis nihil ausim definire, præterquam quod Augustiniana fuerit professione, an item et nigra veste, nihil invenio firmum aut certum, quo aperte probetur, et adversæ refellantur conjecturæ.

27 Postea tamen auctor ille animos resumens, et novis documentis instructus, ut ait, in Annalibus Minorum ad annum Christi 1491 num. 65 post

E
et illam opi-
nionem suam
timide pro-
bat;

F

sed postmo-
dum novis
argumentis
instructus

A *post narratas varias monasterii sanctæ Crucis vicissitudines ita scribit*: Hoc tempore multisque annis consequentibus in eo monasterio corpus beatæ Claræ Montis Falci habitu Franciscano obdutum conspiciebatur, eaque veste Virginem sibi apparuisse, et a morbo, quo vehementer afflicta batur, mirabiliter liberasse, testata est nobilis heroina Maria Emanuel Comitis sancti Stephani filia, Alvare de Bassano Marchionis sanctæ Crucis lectissima conjux. Quare beneficium aliquantulum compensatura ad Montem-Falcum profecta pretiosam thecam crystallinam, repagulis vectibusque argenteis compaginatam, corpori condendo, habitumque sericum cineritii coloris eidem operiendo anno MDLXXVII die x Aprilis donavit. At dum habitus hic removeri tentatur jussu Fulvii Ursini episcopi Spoletani, magnæ oriuntur contentiones inter Franciscanos et Eremitas Augustinianos, contendentibus utrisque non alia quam sua veste contegi debere; eodemque anno die xvii Octobris prodiit decretum sacræ Congregationis interpretum concilii Tridentini statuentis, ut alias dixi, reddi deberi sancto corpori habitum Augustinianum. A quo tempore obvelatum fuerit habitu Franciscano, nemo est qui referat. Certum est, non nisi tantorum principum auctoritate potuisse auferri. Quid in suæ causæ tutelam tunc produxerint Franciscani, nescio. Scio certocertius, quod licet regulæ professione Virgo fuerit Augustiniana, eam Franciscanis fuisse multis vinculis adstrictam.

eamdem li-
tem reno-
vat,

28 In primo reclusorio sanctæ Illuminatæ sub habitu et conversatione tertii Ordinis sancti Francisci semper vixit, donec in monasterio sanctæ Crucis ab episcopo Spoletano regulam accepit sancti Augustini, quod et ipse Baptista Piergilius; illius monasterii pridem confessarius, et oppidi Montis-Falci Vicarius foraneus, qui nuper sanctissimæ Virginis Vitam diffuse conscripsit, summoque studio Augustinianam descripsit, ex processu Actisque Virginis a se lectis liberrime concedit. Ille idem confessarius in monasterio sanctæ Crucis sub regula sancti Augustini eam habuisse Franciscanos, quorum plerosque enumerat, lubens fatetur; morienti non alios quam duos adstitisse Franciscanos, Thomam confessarium, quem perperam Thomas de Herrera noster amicus in suo Alphabeto Augustiniano sui conjicit esse instituti, et Franciscum fratrem germanum enarrat. Laudes ejus in funere pro concione celebravit Jacobus Gontius lector Franciscanus: explorandis mysteriis, instrumentisque Dominicæ Passionis in corde repertis, adsciscitur F. Massæus Guardianus Fulginas. Processui de vitæ sanctimonia et miraculis auctoritate Apostolica formando datur initium anno mcccxxviii in ecclesia Minorum, assessoribus Francisco Damiani custode Tudertino Virginis fratre, et Francisco Mevantulo Mevaniensi, Guardiano Montis-Falci. Processu Avenionem perducto, aperiendo et examinando successive tres fuere designati Cardinales Franciscani, Vitalis de Furno, tituli S. Martini in Montibus; Reginaldus episcopus Ostiensis, Bertrandus alter, episcopus Tusculanus. Præcipui in Actuum codicibus seu Processibus, qui virtutes et miracula testificantur, compellantur Franciscani; nullus per omnes libros aut Processus nominatur Augustinianus.

et senten-
tiam Fran-
ciscanorum

29 Sub mortem apparuisse illi sanctum Franciscum, cujus amore semper flagrabat, eamque dixisse: ECCE SANCTUS PATER FRANCISCUS, habetur in Processu, apud moniales sui monaste-

rii conservato, licet recenti caractere, nimiaque manifesta mutatione conspiciatur sancti FRANCISCI nomen in AUGUSTINI mutatum. Unde Piergilius, ut vetustæ scriptioni et recenti correctioni sive corruptioni calamum accommodaret, dixisse narrat: ECCE PATER S AUGUSTINUS; ECCE SANCTUS FRANCISCUS. Ac multum hoc diserepat a contentis in Processu. Sincerius et fidelius cecinit Achilles Ægidius, nobilis Montis-Falcensis, qui visis processibus, carmine heroico totam Virginis Vitam composuit, imposito titulo Clareidos. Ita porro visionem expressit:

Sanctorumque Dei cælesti lumine fulgens
Visus adesse chorus, quos inter signifer ille,
Stigmata sacra ferens, aderat; cui talia Virgo:
Mi Francisce Pater, celso delapsus olympo
Quam mihi pulcher ades! famulam ne desere vi-
lem,

Aspice me famulam suprema in morte natantem
Atque tuo sub præsidio patrocinioque tuere.

Nihil ergo mirum, si per Vallem Spoletanam passim conspiciantur imagines habitu Franciscano; sed et in ipsa, in qua jacet, ecclesia, uti alias monui, ab anno mcccxxxiii ita omnibus prostat ejus imago. Eam sub isto habitu tunc, ibidem prope suggestum curavit depingi nobilis vir Joannes de Amelio, Rector Ducatus Spoletani; at maleferiatus aliquis tentavit cultro vel ferro chordam sive funiculum nodosum eradere, quod tamen non ita obtinuit, ut in hodiernum diem et præcineta chorda et intenta fraus aperte non dignoscantur. In ecclesia Franciscanorum Conventualium illius oppidi circa annum mcdl celebris pictor Bennotius Florentinus suo penicillo sub hac veste illam effigiavit, multique alii alibi similiter expresserunt,

30 Waddingus ibidem num. 68 aliud argumentum desumit ex magno codice Processus, in quo de vestibis istius sanctæ Virginis hæc haberi asserit: Sana existens unam solam tunicam et eam rudem de gattinello portabat. Deinde ex illa panni specie infert, S. Claram indutam fuisse veste, qualem gestant Minoritæ, quibus tunica de gattinello præscribitur. Denique ex his omnibus ratiociniis suis deducit sequentem conclusionem: Non itaque absque omni prorsus fundamento Franciscani aliquam sibi vendicarunt partem in præclarissima ista Virgine, dum a pueritia et in ipso virtutis exordio sub illorum veste et magisterio instructa sit: dum etiam sub instituto S. Augustini consiliarios et confessores habuerit Franciscanos; dum item præcipuos suæ famæ et gloriæ promotores senserit eosdem. Habeant pacifice pretiosum hunc thesaurum, exultent merito tanto sui instituti ornamento Patres Augustiniani: at liceat et aliis exultationis esse participes, qui fuerunt et instructionis; liceat etiam Franciscanis aliquando suam dicere, quibus tot suppetunt tituli quoquo modo eam sibi vendicandi. Concedunt, qui exactius de illa scripserunt, saltem donec in monasterio sanctæ Crucis regulam suscepit Augustinianam, Franciscanam habitu fuisse et conversatione; nec post susceptam illam regulam affectum deposuit erga Franciscanos, aut eorum abhorruit instructionem. Ut quid ergo non possint illi aliquantulum dicere suam, aut sub suo habitu depingere, quæ illum portavit, non secus ac Canonici Regulares sancti Augustini sanctum Antonium Ulyssipponensem Augustinianum depingunt, etsi postea evaserit Franciscanus. Hæc habes, quæ ex fidis tabulis et certis monumentis post editum tertium tomum, ubi de sanctissima hac

lectori con-
fidentius per-
suadere niti-
tur.

F

AUCTOR
G. C.

hac Virgine sermonem institui, mihi subministratis, lectoris exponerem iudicio, suspicor, deinceps dicturum non adeo inanes fuisse hactenus Minorum conatus circa jus aliquod in tanta Virginis gloria sibi vendicandum. *His relatis pro una parte, nunc argumentum alterius partis audiamus.*

§ IV. Responsa, quibus PP. Augustiniani argumenta PP. Franciscanorum refellunt.

Scriptores
Augustiniani
Waddingum

Joannes Marquezus Hispanus in *Origine Jeremitarum Ordinis S. Augustini* cap. 25, et *Simplicianus a sancto Martino Gallus in Historia Sanctorum ejusdem Ordinis* pag. 553 et sequentibus, alique scriptores Augustiniani passim rotunde negant, in monasteriis seu reclusoriis, in quibus hæc B. Clara vixit, tunc regulam tertii Ordinis Franciscani usitatam fuisse. **B** Hinc R. P. Cornelius Curtius in *Vita istius Beatæ*, quæ anno 1636 Coloniz recusa est, num. 13 sic scribit: Rite itaque ordinatis atque ornatis virginum habitaculis, de certa quoque vivendi methodo, quam assumerent et tenerent perpetuo, consuli cæptum. Hactenus enim iudicium et imperium antistitæ norma vitæ illis fuerat. Placuit tandem celebris et recepta in plerisque cœnobiis magni Patris Augustini regula, quam et Gerardus Spoletinus episcopus pro sua auctoritate sartam tectamque ab omnibus in posterum servatum iri voluit. Diploma istius episcopi, quod anno Christi 1290 datum est, infra in Actis beatæ Virginis num. 14 et 15 referetur. Cum igitur Augustiniani hac negatione præcipuum contrariæ opinionis fundamentum suffodiant, Franciscanis incumbit probare, ante annum Christi 1290, quo regula S. Augustini ab illis virginibus recepta est, in monasterio sanctæ Crucis aut aliis vicinis cœnobiis tertiam regulam sui Ordinis observatam fuisse.

variis modis
refutant

C 32 Neque illud fundamentum satis stabilitur ex eo, quod S. Clara et ejus sodales conscientiam suam Franciscanis dirigendam committerent: facile enim potuerunt virgines istæ, priusquam assumpsissent regulam S. Augustini, secundum pias quasdam consuetudines vivere, et directores habere Franciscanos. Hoc nemo diffitebitur, ut opinor, cum Waddingus supra num. 25 asserat, Neapoli a Minoritis gubernari duo sanctimonialium monasteria, quæ tamen regulam S. Augustini profitentur. Quinimo deinde num. 28 addit, in ipso sanctæ Crucis monasterio illam Franciscanorum directionem post susceptam S. Augustini regulam etiam perseverasse. Non existimo, moniales illas Neapolitanas, aliasve similes, quæ subsunt regimini Minoritarum, propterea Ordini Franciscano adscribendas esse. Certe sancta Teresia non nisi Ordini Carmelitano annumerari potest, etiamsi varios ex aliis Religiosis familiis confessarios aut directores sibi elegerit. Itaque Franciscanis probandum superest, virgines illas in Monte-Falco vel vicinia tertiam S. Francisci regulam ex præscripto superiorum aut communi consensu servasse, quod Augustiniani inficiantur.

et cum Pi-
ergilio,

53 Hic aliquantulum liberalior fuit D. Baptistæ Piergilius, et forte Franciscanis plus concessit, quam Augustiniani velint: nam in *Vita Italica S. Claræ* part. I cap. 15 sponte admittit,

Joannam reatricem forsitan consuetudines aut D
leges domesticas ad tertiam S. Francisci regulam
conformasse, ut in sua congregatione ordinatus
quidam vivendi modus observaretur. Sed statim
addit, virgines illas hanc vivendi normam sine
ulla obligatione usurpasse, et reatrici suæ sine vo-
to obedientiæ humiliter obedivisse, quemadmo-
dum ex authenticis testimoniis et Actis colligi af-
firmat. Quamvis hoc loco Piergilius nimium Fran-
ciscanis concedere videatur, tamen nos etiam gra-
tis demus, illam virginum congregationem ante
annum 1290 plerasque consuetudines tertie S.
Francisci regulæ conformes habuisse. An inde se-
quitur, S. Claram ejusque socias Ordini Fran-
ciscano accensendas esse? Si Franciscani id ve-
lint, igitur non immerito Antonius de Heredia
Benedictinus ad diem XII Augusti inter Sanctas
Ordinis sui recensuit S. Claram Assisiatem, eo
quod hæc virgo sub initium conversionis suæ in
monasterio Benedictino vixerit, et maxima ex
parte regulam sancti Benedicti observaverit, ut
tomo 2 Augusti in Opere nostro pag. 742 et 743
ostendimus, ubi tamen hanc Benedictinorum quo-
rumdam prætensionem rejecimus. Demum jure E
Benedictini vindicabunt Ordini suo omnia ferme
primæva monasteria Clarissarum, quæ sub habitu
Franciscano et regula S. Benedicti inceperunt, ut
Waddingus supra num. 85 diserte fatetur.

34 Possem hoc loco colligere multa argumen- qui ab omni
partium
studio remo-
tior vide-
tur,
ta, quæ scriptores Augustiniani Minoritis oppo-
suerunt, et ea facile mutuari ab Historia gene-
rali Ordinis S. Augustini, quam R. P. Ludovicus
Torellus Italice conscripsit, et in qua ad an-
num Christi 1290 a num. 70, sive tomo 5 istius
Operis pag. 106 et sequentibus omnia R. P. Wad-
dingi argumenta solide refutavit. Sed potius pau-
ca seligam ex laudato Piergilio, qui ab omni
partium studio remotior censeri debet, cum num-
quam Ordini Augustiniano nomen dederit. Hic
itaque auctor Italus in *Vita S. Claræ* part. I
cap. 14 ex Berengario, qui duobus annis post fe-
licem beatæ Virginis obitum conscripsit Acta ejus,
refert hæc Latina verba: Processu vero tempo-
ris loco prædicto, qui pro monasterio constru-
ctus fuerat, aliquantulum ordinato, Joanna reatrix
prædicta, et aliæ illius loci dominæ a diocesa-
no unam de approbatis regulis petiere. Diocesa-
nus sive episcopus, qui hoc loco memoratur, **F**
erat Gerardus præsul Spoletanus, a quo Joanna
reatrix, et soror ejus Clara, aliæ sodales an-
no Christi 1290 observandam acceperunt regulam
S. Augustini, ut jam supra semel atque iterum
diximus.

35 Verum jam ab anno præcedente Nicolaus argumen-
tantur ad
hominem,
IV Papa tertiam S. Francisci regulam approba-
verat, ut Waddingus in *Annalibus Minorum*
ad annum 1289 num. 48 exponit his verbis:
Florebat hoc tempore tertius Ordo pœnitentium,
a sancto Francisco institutus, mirum in modum,
compluresque patritii viri ac principes eum habi-
tum induebant, sanctasque leges amplexi magna
voluptate ac religione illis subiciebantur, et jam
uberes tulit institutum fructus in tot utriusque se-
xus sanctissimis personis, quarum Vitas utroque
tomo descripsimus. Proinde regulam eisdem a san-
cto Francisco traditam, quibusdam pro temporis
et personarum conditione additis, Apostolico
confirmavit diplomate hoc anno (nimirum Chri-
sti 1289, de quo ibi sermo est) Pontifex, quod
communiter circumfertur, et habetur in Regesto
Vaticano sub hac inscriptione: DILECTIS FILIIS
FRATRIBUS ET DILECTIS IN CHRISTO FILIABUS,
SORORIBUS

A SORORIBUS ORDINIS FRATRUM DE PÉNITENTIA TAM PRÆSENTIBUS QUAM FUTURIS. Regulam hanc nos dedimus inter cetera sancti Patriarchæ opuscula, et commentariis illustravimus asceticis.

actore
G. C.

36 *Ex his conficio sequentem ratiocinationem, quam ab eruditis mature expendi desidero. Si piæ virgines istæ usque ad annum 1290 sub tertia S. Francisci regula vixerint, ut Waddingus contendit, cur illo tempore unam de approbatis regulis petiere, et cur episcopus Spoletanus anno 1290 regulam S. Augustini eis præscripsit, cum summus Pontifex anno præcedente tertiam regulam S. Francisci edito diplomate jam approbasset? Nonne præsul Spoletanus brevius faciliusque respondisset, regulam S. Francisci, quam hactenus observaverant, jam ab ipso Romano Pontifice approbatam fuisse, eamque retinendam assignasset? Adde, quod antistes Spoletanus satis innuat, virgines illas nondum sub certa et approbata regula vixisse, dum mense Junio anni 1290 ad eas inter alia sic scribit: Sane pro parte vestra nobis est humiliter supplicatum, ut cum domus sanctæ Crucis et sanctæ Catarinæ de*

B Bottacio prope castrum Montis-Falci Spoletanæ diocesis, in quibus sub regulari observantia placidum Deo disponitis impendere famulatum, satis ad locum Religionis habiles videantur, certam regulam, et alia, quæ loco regulato conveniunt; vobis de speciali gratia concedere dignemur. Nos igitur vestrum laudabile propositum in Domino commendantes, Christi nomine invocato, beati Augustini regulam vobis auctoritate præsentium duximus concedendam, quam per vos et alias Sorores, quæ in eodem loco fuerint pro tempore, volumus et mandamus perpetuo inviolabiliter observari. Audisne, quod virgines illæ tantummodo disponderent vel cuperent, sub regulari observantia placidum * Deo impendere famulatum? Hinc sequi videtur, eas antea nondum sub regulari observantia, sed secundum leges quasdam domesticas sive consuetudines, vixisse. Denique cur Joanna rectorix, ejusque sociæ certam et approbatam regulam petissent, si ab anno 1289 jam talem habuissent?

* at. placitum

C tum ex ipsis Waddingi rationibus

37 Waddingus supra num. 22 fatetur, ex antiquis instrumentis et Processu canonizationis constare, quod B. Clara octodecim annis regulam S. Augustini observaverit. Præterea num. 28 asserit, istum Processum a Franciscanis promotum et examinatum esse. Attamen semper mordicus tuetur, hanc beatam Virginem habitu Franciscano indutam fuisse, et usque ad annum 1290 sub tertia regula S. Francisci militasse. Sed inde Piergilius Waddingum impugnat, et adversus eum Italice disserit hoc fere modo: Si B. Clara de Monte-Falco umquam tertio Ordini S. Francisci adscripta fuisset, haud dubie Franciscani, qui Processui canonizationis et examini testium interfuerunt, non permisissent, eam simpliciter nominari alumnam Ordinis S. Augustini; sed in authenticis instrumentis exprimi jussissent, illam a tertia regula S. Francisci ad professionem Augustinianam transisse, ut aliqua pars veri splendoris, qui ex prima teneræ hujus Virgunculæ institutione oriebatur, in Ordinem suum redundaret. At in litteris Pontificiis, aliisque veteribus documentis hæc B. Clara tantummodo alumna Ordinis sancti Augustini appellatur. Itaque Franciscani illi coævi, inquit, qui in vita et post obitum B. Claræ præcipui actores fuerunt, hanc tertiæ regulæ Franciscanæ observantiam vi-

dentur ignorasse: rem enim Ordini suo tam gloriosam in Processu canonizationis non dissimulassent, si scivissent.

38 Dum autem Waddingus affirmat B. Claram habitu Franciscano indutam in velustis picturis repræsentari, Piergilius ei respondet, a se visas esse antiquissimas tabellas, in quibus hæc beata virgo habitu Augustiniano induta depingitur. Tum vero opinatur, hanc picturarum discrepantiam ortam esse ex dissidio monialium sanctæ Crucis, quarum plures seculo xv institutum et habitum S. Claræ Assisiatis arripere tentabant, aliis paucioribus professionem Augustinianam retinere volentibus, ut superius num. 26 ex Waddingo retulimus. Certe eo tempore facile fieri potuit, ut moniales sanctæ Crucis pro suo affectu incorruptum B. Claræ corpus nunc Franciscanum nunc rursus Augustiniano habitu induerent, ac ita depingi jusserint. Quidquid hac de re sit, cum Augustiniani habeant principale, quod est professio, Piergilius ex vulgari axiomatico concludit, accessorium sive habitum suo principali addendum esse. At ego non video, ex habitu quidquam adversus Augustinianam S. Claræ professionem evinci: nam teste Waddingo, moniales Neapolitanæ gestant chordam vel cingulum S. Francisci, etsi regulam S. Augustini profiteantur. Non arbitror, propterea Franciscanos hæc et similia monasteria Ordini suo annumerare.

hanc beatam Virginem Ordini suo vindicant.

39 Fortasse quispiam cum Waddingo objiciet, S. Claram in habitu Franciscano apparuisse nobili mulieri, quæ per ejus intercessionem morbo liberata ad Montem-Falconis perrexit, et præter alia dona ex grato animo obtulit vestem sericam cineritii coloris, qua corpus hujus beatæ Virginis operiretur. Sed respondeo, lites historicas ex revelationibus etiam sanclarum mulierum non esse decidendas, ut jam dudum Papebrochius tomo vi Maii a pag. 246 variis exemplis demonstravit. Præterea Gregorius XIII Pontifex et eminentissimi S. R. E. Cardinales non videntur hanc apparitionem magni fecisse, cum postea anno 1577 ediderint instrumentum, cui præfigitur hic titulus: Declaratio sanctissimi domini nostri Gregorii divina providentia Papæ XIII, illustrissimorum et reverendissimorum dominorum S. R. E. Cardinalium, decretorum sacri concilii Tridentini interpretum, super controversia inter RR. PP. Augustinianos et Franciscanos de beata Clara de Monte-Falco, a reverendissimo domino episcopo Spoletano exsequenda.

Denique inferunt ex declaratione Gregorii XIII Papæ,

40 Deinde illa declaratio, per antistitem Spoletanum executioni mandanda, sic sonat: Reverendissime domine. Controversiam, quæ in hoc libello continetur, Sanctissimus Dominus noster illustrissimis Cardinalibus interpretationi decretorum sacri concilii Tridentini præpositis, cognoscendam commisit; qui, auditis sæpe utriusque Ordinis procuratoribus, et quæ ab utraque parte adducebantur, mature ac decenter consideratis, postea rem totam ad ejus Sanctitatem retulerunt, qui etiam ex sententia ipsorum Cardinalium declaravit, beatam Claram a Monte-Falco esse Ordinis sancti Augustini, ideoque restituendum esse corpori ejus habitum dicti Ordinis, nec non picturis et imaginibus de ea factis aptandum esse habitum et colorem, qui conveniat eidem Ordini sancti Augustini. Tua igitur Amplitudo tam in civitate Spoletana, quam in ceteris diocesis suæ locis hæc ita exsequenda sedulo curabit, et bene in Domino valebit. Romæ die xvii Octobris MDLXXVII. Amplitudinis

qui corpus B. Claræ habitu Augustiniano indui,

AUCTOR
G. C.

eamque in
imaginibus
ita repræ-
sentari jus-
sit,

tuae, uti frater, Philippus Boncompagnus Cardina-
lis sancti Sixti.

41 *Ex hoc publico eminentissimi viri testimo-
nio patet, controversiam illam mature examina-
tam fuisse, auditis sæpe utriusque Ordinis pro-
curatoribus, et haud dubie Franciscanos pro
sua opinione tunc attulisse omnia rationis et
auctoritatis momenta, quæ in favorem suum
colligere potuerunt. Lis illa postmodum reno-
vata fuit, et in tribunalibus ecclesiasticis Hispa-
niæ et Lusitaniæ secundum memoratam curiæ
Romanæ declarationem rursus decisa est, ut ex
authenticis documentis probat illustrissimus An-
tonius de Gouvea. episcopus Cyrenensis, post Vi-
tam Hispanicam S. Claræ de Monte-Falco, quam
anno 1625 Matrili excudi jussit. Cum itaque
PP. Franciscani post sedulum utriusque partis
litigantis examen causa ceciderint, gravissimis
hisce illustrium virorum judiciis adhæremus, et
sententiam PP. Augustinianorum longe proba-
biliorem putamus.*

hanc beatam
Virginem
Ordini
Francisca-
no adscribi
non posse.

42 Quapropter hunc paragraphum concludi-
mus verbis R. P. Thomæ de Herrera, qui in Al-
phabeto Augustiniano post elogium. B. Claræ ita
scribit: Litigatum aliquando pro Clara inter Se-
raphicum et Eremiticum Ordinem. Digna profecto
B Virgo, pro qua illustrissimi Ordines decertarent.
Cessit tamen victoria Augustinianis anno MDLXXVII,
et deinceps passim, publicis ecclesiasticorum prin-
cipum decretis prohibentibus, Claram sub alio quam
Augustiniano habitu depingi, vel alterius fuisse
Ordinis affirmari. Et quidem manifesto jure a nostris
certatum est: cœnobium enim sanctæ Crucis a pri-
maria sua fundatione et dotatione Augustinianum
fuit: et quæ moniales tempore Innocentii VIII il-
lud ad Ordinem Clarissarum transferri intenterunt,
numquam in suis repetitis supplicibus libellis, quos
omnes vidi, Pontifici exposuerunt, Claram vel illius
monasterium sub divi Francisci regula aliquando
militasse. Econtra vero Constantinus episcopus Spo-
letanius et Fratres Eremitani clamabant, injustum
esse, sibi sine causa auferri cœnobium et virginem
Claram, quibus semper præfuerat Augustinus. Du-
plex sane fuit Clara et utraque clarissima, propin-
qua tempore et patria vicina. Illa Assisii in Umbria,
C hæc Monti-Falchio in Ducatu Spoletano orta, et qui
dividit omnia, prout vult, cuilibet ex his sacris Re-
ligionibus unam donavit Claram, qua totum Ordinem
redderet clarum, et sanctitatis radiis illustra-
ret. Nunc ad aliam discussionem progrediamur.

§ V. Tempus, quo Beata obiit, et sacra Dominicæ Passionis myste- ria, quæ moniales cordi ejus im- pressa post mortem invenerunt.

Beata anno
1308 obiit
quadrage-
naria,

Cum hæc beata Virgo quadragesimum ætatis
annum attingeret, anno Christi 1308 mi-
gravit ad Dominum, in cujus amore et obsequio
ab ipsa pene infantia constanter perseveraverat,
ut ex compendio Actorum infra edendo patebit.
In hac S. Claræ ætate assignanda, et eodem mor-
tis anno computando inter exactiores Actorum
scriptores convenit. Unde corrigendi sunt Philip-
pus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad

diem XVII Augusti et Marcus Ulyssiponensis in D
Chronico Lusitanico Minorum part. 2 lib. 5 cap.
43, qui tantum triginta tres vitæ annos huic
beatæ Virgini adscribunt. Errarunt etiam in
assignando obitus anno Cherubinus Ghirardac-
cius Augustinianus, et laudatus Marcus Minori-
ta, quorum prior in Historia Bononiensi lib. XI
pag. 364 mortem S. Claræ mense Decembri anni
1298, et alter loco proxime citato eandem anno
Christi 1299 perperam affigit. Jacobus Philippus
Bergomensis ex Ordine S. Augustini in suo
Supplemento Chronicorum ad annum Christi
1299 etiam in hunc ultimum parachronismum
incidit.

44 Jam pergamus ad posthumam ejusdem bea-
tæ Virginis gloriam, de qua Waddingus in An-
nalibus Minorum ad annum Christi 1308 num.

statimque
claruit mi-
raculis,

77 hæc habet: Post mortem miraculis clara omnes
ad sui venerationem excitavit. Minorita quidam
jussus prædicare in ejus exsequiis, oblitus thematis,
quod pro funeralibus excogitavit, istud divini-
tus immissum proposuit: SECUNDUM NOMEN TUUM
SIC ET LAUS TUA, universoque sermone non tamquam
defunctam, sed tamquam virginem sanctam coho-
nestavit in magnam sui auditorumque admiratio-
nem. Illa vero inter alia prodigia puerum palearum
cumulo oppressum, et duas mulieres, virumque
unum aquis suffocatos ad vitam revocavit. San-
guis, qui ex corde ejus effluxit, in ampulla servatus
ebullit cum grave aliquod urbi imminet infortu-
nium. Ejus dies festus summa celebritate apud
Montefalcenses colitur, nec non dies Inventionis
sanctæ Crucis, quem illa præcipua observabat solem-
nitate.

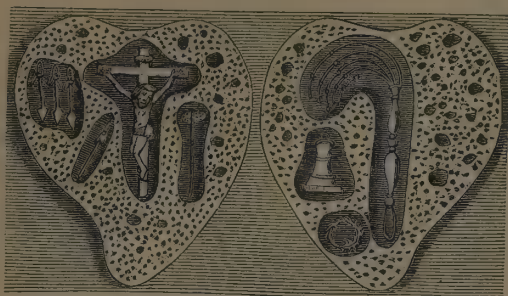
45 Maxime tamen hanc B. Claram celebrem red-
diderunt mysteria Dominicæ Passionis, quæ mo-
niales in corde ejus expressa invenerunt post
mortem, et de quibus Cornelius Curtius Augusti-
nianus in Vita hujus beatæ Virginis scribit se-
quentia: Justis ritu Catholico persolutis, cælitus
monitæ sanctimoniales in spem veniunt, latere ar-
canum aliquod mysterium in ejus præcordiis, quæ
tam crebro ad sacram Passionis Dominicæ memo-
riam sensuum deliquium passa fuerat. Coire igitur
omnes, et quid facto opus, maturo consilio delibera-
re. Placuit demum aperire corpus, et investigare, si
quid forte præter naturam istic reperiri queat. Fran-
cisca, cui plus animi et fidei erat, anatomie exerci-
tium assumit. Secat corpus medium, et cor infantuli
capite grandius invenit; præter id, fellis sedem du-
riorem, quam fert ordo naturæ. Hic rursus hæsitare
omnes, sollicitare Deum precibus et rogare, fasne
sit ipsum etiam cor ferro scrutari.

et in ejus
corde in-
venta sunt
sacra Domi-
nicæ Passio-
nis instru-
menta,

46 Audendi auspiciis visa est eadem Franci-
sca quasi divinitus accipere, et piis ante fusis la-
crymis, dividit istud in partes æquales. Et ecce,
o rem inauditam! parent omnia in eo Passionis
sacra instrumenta (quod dictu quoque mirum)
illaesa, et a sectione illa prorsus intacta. In dex-
tera cordis parte Jesu Christi cruci affixi et vul-
neribus lividis signati figura videbatur. Pende-
bant ibidem ex tribus nerviculis, quasi filis, tres
claviculi duri, acuti, nigri, quorum duo bre-
viores ex breviori filo, longior tertius ex lon-
giori filo vinciebantur. Juxta erat alius nervicu-
lus, cui cuspis ferruginea, dura et acuminata,
qui lanceam; et circulus tortuosus, hirsutus,
aculeatus, qui coronam spineam referebat. De-
nique nerviculorum quædam multa rubra infor-
mis congeries, quam spongiam interpretabantur.
Hic obiter observo, coronam spineam, quam
Mosconius et Curtius in dextera cordis parte po-
nunt,

quorum si-
tus hic de-
scribitur ac
repræsentatur.

A nunt, a Piergilio in altera collocari. Hæc differentia etiam patet ex imagine æri incisa, quam Piergilius Actis Italicis S. Claræ præfixit, et quam fideliter in minorem formam contraximus, ut hic vides.

Cum Clara pectus explicat:
Fulget Crucis mysterium.

Quidquid sit de vero hujus spineæ coronæ situ, laudatus Curtius narrationem suam prosequitur his verbis : In sinistra jacebat sindon aliquammultis guttulis sanguinolenta ; et flagellum ex quinque

B nerviculis nodosis ; et manica carnea ligno non absimilis ; item funiculi tabo atrii : et propter ista nerviculus alius rectus, funiculis quasi circumseptus, qui columnam significabat. Porro simulacra hæc omnia, tametsi carnea essent, colorem tamen habebant et dunitatem eorum, quæ repræsentabant.

47 Etiam si coram variis testibus hæc sacra Dominicæ Passionis mysteria in corde B. Claræ reperta fuissent, tamen invidus dæmon incitavit quemdam Petrum de Salomone, hæreticum ex secta Fratricellorum, qui hoc manifestum miraculum obscurare nitebatur, ut Piergilius parte tertia Vitæ Italicæ cap. 8 in hunc fere modum narrat. Igitur ille hypocrita et occultus hæreticus, teste Piergilio, sub falso religionis ac zeli titulo venit Spoletum, adiit Berengarium de sancto Africano, generalem præsulis Spoletani vicarium, eique dixit, fidem Catholicam et famam sui antistitis lædi, cum tam facile fabellis ac fictionibus monialium fides adhiberetur. Addebat, illa Dominicæ Passionis instrumenta, quæ cordi Claræ impressa dicebantur, solerti manu formari potuisse. Denique simulator ille calumniam suam

C Vicario generali ita persuasit, ut hic statim cum indignatione ad cœnobium sanctæ Crucis perrexerit, moniales acriter obfurgaturus, ac si istud miraculum confinxissent. Sed ex hac ista calumnia qua diabolus Posthumam B. Claræ gloriam tenebris involvere tentabat, major ejusdem Virginis honor eluxit, ut jam referemus.

48 Mosconius in prolegomenis, quæ jam sæpe dicto Vitæ compendio præfixit, et veteri instrumento allegat sequentia : Vicarius Spoletani episcopi, qui tunc erat, audito quod Passionis Christi mysteria erant in corde Claræ prædictæ reperta, suspicatus aliquod circa ea malitiose fuisse confectum, causa super his inquirendi cum indignatione venit ad monasterium, et ibi solemnium personarum multitudine congregata, tunc Claræ prædictæ cuncta insignia in ea adhuc recentia fecit in sua præsentia exhiberi ; quæ diligenter et seriose inspiciens, palps manibus, ac digitis stringens, per solertem investigationem cognovit, non per fictionem humanam sed miraculose per operationem divinam esse facta : propter quod indignatione deposita, ad civitatem Spoletanam reversus, habitis super his Capituli cathedralis ac Collegiatarum et aliarum ecclesiarum civitatis præ-

dictæ Prælatorum ac rectorum, nec non multorum peritorum utriusque juris et Lectorum in theologia, communi deliberatione, consilio et assensu, super prædictis testes incepit recipere, ne in futurum memoria deperiret.

49 Et ecce ipsi Vicario stanti quodam sero in medio chori episcopalis cappellæ sancti Joannis et super prædicto negotio cogitanti tres dæmones sub trium sperarum nigrarum similitudine pluries et pluries apparuerunt, eumque in tantum diversis suggestionibus induxerunt, quod negotium ipsum omittere, et, quod jam factum erat, statim ad suam cameram redeundo, comburere proponebat. Sed ejus mente a Deo erecta, subito Crucifixum inspiciens Vicarius ipse dixit : Dominé Jesu Christe, tu scis, quod nedum pro ista Clara, quam numquam vidi, nec scio, quæ fuerit ; imo nec pro sancto Petro vel pro sancto Paulo, seu pro quocumque majori Sancto, qui sit in paradiso, ego nollem moveri, nisi in quantum tu velles, nec movere ad talia, nisi in quantum crederem tuæ voluntati placere. Ideo rogo te, Domine, ut tu ostendas mihi voluntatem tuam, et quid agere debeam super his. Frustra quæsi, quid hic intelligatur nomine sperarum nigrarum, quæ Berengario pluries apparuisse dicuntur. Laudatus Simplicianus a sancto Martino in Actis Gallicis S. Claræ pag. 548 Operis jam supra citati ait, tres dæmones sub forma spectrorum horridorum Vicario isti apparuisse. An igitur hic apud Mosconium irrepserit error typographicus, qui etiam alibi frequenter in hoc compendio Vitæ occurrunt, et utrum pro sperarum forte legendum sit spectrorum, dubitari potest.

50 Ut ut est, in eodem instrumento immediate hæc sequuntur : Vix Vicarius ipse verba compleverat, et ecce virgo Clara prædicta apparuit induta quadam veste candida et fulgenti cum lamneis (id est fasciis, ut ex sensu conjicio) violacæ sindonis ad spatulas et ad pedes, et cum frisiis et circumferentiis sericis diversi coloris circa ipsas lamneas, et per scissuras laterum et etiam manicarum, ita quod videbatur induta dalmatica, a lateribus non aperta, sed utrinque consuta. Caput autem ejus, pedes et tibie erant tecti illa veste, nec nudum aliquod apparebat in ea, et stabat ante altare cum genibus flexis orans. In ipso autem Claræ apparitionis adventu, in anima seu in mente ipsius Vicarii cum visitatione spirituali et delectatione maxima fuit dictum : Ecce Clara ; quando ei dicet ; vide quid habes frater. Intelligens ergo Vicarius et cognoscens Claræ sanctam et virginem esse in gloria Beatorum, et quod voluntas Dei esset, eum pro isto negotio laborare, ex tunc fuit circa negotii prosecutionem intentus, et de persecutore factus est persecutor. Berengarius itaque, omnibus accurate examinatis, causam canonizationis B. Claræ aggressus est, et publice monstrari permisit sacra illa Dominicæ Passionis mysteria, ad quæ ingens populi multitudo conflavit. Sic crevit veneratio erga hanc beatam Virginem ex ipso dæmonis conatu, qui eam diminueret tentaverat.

AUCTOR
G. C.

instituto se-
vero istius
prodigii ex-
amine,

E

invitus eam
multo cla-
riorem red-
didit.

F

AUCTOR
G. C.

§ VI. Posthuma Beatæ gloria ex aliis prodigiis, diuturna corporis integritate, et innumerabilibus beneficiis.

Sanguis
ejus inter-
dum mira-
biliter ebul-
lit,

Admirandis hisce Passionis Dominicæ mysteriis, quæ paragrapho præcedente memoravimus, adduntur alia prodigia sanctitatem hujus beatæ Virginis testantia, de quibus Joannes Nævius Augustinianus in Vita B. Claræ cap. 5 sive in Eremito Augustiniana pag. 379 sic scribit : Sanguinem quoque, qui e corde fluxit, cum illud divisum fuit, collegerunt Sorores in ampullam vitream et asservant; qui dum recens efflueret, odorem suavisissimi balsami diffundebat. Hic, quando Ecclesiæ gravis aliqua tempestas imminet, fervere et velut ebullire cernitur, sicque denuntiat venturam tempestatem iræ Dei *Supra laudatus Cornelius Curtius in Vita B. Claræ num. 54 post alia de eodem sanguine ita meminit* : Tale etiam signum prognosticon non semel dedit sanguis, qui ex corde secto effluxit, et in ampulla vitrea juxta sacra Claræ lipsana asservatur. Auctor est Bosius lib. 2 de Signis Ecclesiæ, Signo 66 cap. 10, adeo ebullisse hunc sanguinem, cum Turcarum classis adversus Venetos exiisset, et Cyprum expugnaret, ut exundantes guttæ aliquot humum cruentarint. *PiERGILIUS in Actis Italicis B. Claræ part. 3 cap. 18 plura hujus miræ ebullitionis exempla affert.*

et loco fel-
lis inventi
sunt tres-
globuli

B 52 Porro Nævius cap. 6 ejusdem Vitæ, vel pag. 379 et sequente citati Operis, aliud Posthumum hujus beatæ Virginis prodigium memorat his verbis : Vesicam fellis, quam fuisse duram superius diximus, jussit Berengarius Vicarius per chirurgos et medicos examinari; qui cum eam aperiunt, invenerunt in ea tres globulos coloris cineritii rubro aspersi, qui erant omnes pares magnitudine et pondere, durique instar silicis, jacebantque in ipsa bursula forma triangulari. Hi mysterium sanctissimæ Trinitatis designabant : sunt enim sibi invicem in omnibus simillimi, et quod omnem admirationem excedit, unus par est pondere duobus, imo tribus. Si enim unum e tribus in lance una libræ posueris, et in altera duos, lances manent æquales, neutraque infra alteram subsidit. Si vero, uno in una lance posito, in altera lapillum ponas, aut quid aliud, æqualis cum eo ponderis, adjecerisque dein duos alios in lance, in qua est globulus, stant lances immotæ, uti prius, neutraque vel ascendit vel descendit. Quod est miraculum perpetuum et manifestissimum unitatis quoad essentiam, et diversitatis quoad personas in sacrosancta Trinitate indicium. Ex his autem tribus globulis unus sua sponte comminutus fuit eo tempore, quo nuper Gallia hæresin suscepit Calvinianam, magnamque ruinam fecit in Ecclesia. *Isidorus Mosconius in Compendio Vitæ, post hunc Commentarium prævium edendo, et Cornelius Curtius in Actis B. Claræ de mirabili illa ponderis æqualitate et spontanea unius globuli divisione similia narrant.*

qui myste-
rium san-
ctissimæ
Trinitatis
designare,

C 53 Jacobus Philippus Bergomensis Augustinianus in Supplemento Chronicorum, quod Brixiae anno 1485 impressum est, diu ante illam unius globuli fracturam de iisdem prodigiis fol. 287 verso scribit sequentia : Ea siquidem defuncta (nimirum B. Clara, cujus elogium ibidem præmise-

rat) in ejus corde statim Crucifixi imago clara et **D** aperta visa est cum ipsius Passionis insignibus, in quo etiam tres lapilluli ejusdem ponderis inventi sunt. Quod quidem evidentissimum sanctitatis indicium quidam fidelis et pius vates cernens, in laudem hoc carmen cecinit dicens :

Monte-sata e Falco virgo sanctissima Clara.

Atque Augustini sacro perfecta, pudico

Usque adeo cum corde Deum venerata, dies-que

Ac noctes Christi crucem tormenta cuncta

Optavit sensisse, gerens ut lumine functa

Extremo, sit aperta caro, quæ presserat exta,

Inque sacro Crux visa simul, tum lancea cor-
de;

Tumque columna fuit, necnon post quæque flagellum.

Præterea juncti tres hujus felle lapilli,

Quorum vix possit cerni color : unius horum

Ponderis est tantum, duo quantum vel simul omnes,

Atque duo tantum tres juncti, quisque videre

Quæ queat, hujus adit patriam qui sedulus ædem.

E 54 Varii fide digni scriptores testantur, sese istam ponderis æqualitatem expertos esse, ut videre est in Vita Italica B. Claræ part. 3 cap. xi apud PiERGILIUM, qui Deum testem invocans asserit, sua ætate in his globulis illud æqualis ponderis miraculum coram triginta et pluribus personis contigisse. Prudenter tamen ibidem in fine addit, hoc fortasse non semper eventurum, si quis ex mera curiositate periculum hujus rei vellet facere, eo quod secundum sacram Scripturam Deus sæpe mirabilia sua abscondat sapientibus et revelet ea parvulis vel humilibus.

F 55 Non minorem admirationem meretur corporis B. Claræ integritas, quæ hactenus incorrupta perseverat, et de qua laudatus Nævius in Eremito Augustiniana pag. 376, sive in vita hujus Virginis cap. 4 mentionem facit his verbis : Decessit autem anno Domini mcccviii postridie Assumptionis beatæ Mariæ Virginis (verius secundo die post Assumptionem Deiparæ, cum die xvii Augusti obierit) annos nata quadraginta. Corpus in suo monasterio tumulatum fuit, ubi etiamnum hodie integrum et musculosum asservatur, quasi recens depositum foret, totum candens, uti alabastrum. Exhibetur spectandum peregrinis, illuc devotionis causa convenientibus, jacetque in choro monialium super altare, post summum altare anterioris templi, quod anno Domini mdcxxv ibidem vidi, et admiratus fui opera Domini stupenda.

F 56 Laudatus Jacobus Philippus Bergamensis in Opere de claris mulieribus, ubi cap. 150 ferme repetit ea, quæ ex ipso superius retulimus, ibidem in fine hæc addit : Ejus quoque corpusculum prope divinum, quod quidem ipse vidi, in hodiernum usque diem nulla ex parte corosum extat. Cum adhuc quamdam viventis rationem intuentibus præstet, omnes in admirationem et venerationem ipsius perfectionis suæque sanctitatis adducit. Etiam Cornelius Curtius fuit spectator horum mirabilium, ut in Vita B. Claræ num. 35 indicat his verbis : Porro inæstimabilem hunc thesaurum, sacrum corpus divæ Claræ, mysteriosum cor, omnia Passionis Dominicæ instrumenta, tres globulos, et eum, qui effluxit, sanguinem, etiamnum hodie integra servat et ostendit virginum Augustianarum Monte-Falconianum monasterium; quæ nos etiam gemino hoc obtutu plus

et mirabilem ponderis æqualitatem habere dicuntur.

In hac beatæ Virginis

diuturna sacris corporis integritas,

A plus simplici vice vidimus. Denique Thomas de Herrera sese numerat inter oculos hujus corporis integritatis testes, dum in Alphabeto Augustiniano pag. 134 post breve B. Claræ elogium ita scribit: Vidimus et nos non semel sacrum Virginis corpus, illibatæ puritatis flore post tot secula mirabiliter incorruptum.

quæ adhuc
perseverat,

57 Nemo tamen ex his testibus oculatis tene-
rum animi sui affectum de hac visitatione magis
graphice expressit, quam eminentissimus Ægidi-
us Viterbiensis, ex Ordine PP. Augustinianorum
ad purpuram Romanam evectus, qui apud Ed-
mundum Martene in Collectione amplissima vete-
rum scriptorum tom. 3 col. 1234 iter suum Se-
raphino amico exponit, et inter alia posthumam
B. Claræ gloriam declarat in hunc modum: Por-
ro petii Tolentinatis brachia, et denique fidei no-
stræ unicam certitudinem Montis-Falconis virgi-
nem divinissimam, Religionis meæ decus, uni-
cum et manifestum Christianæ argumentum rei.
Fudi lacrymas ad ædem Lauretanam, fudi ad
Nicolai monumenta; sed visis Claræ Virginis pro-
digiis, prope perii. Magne Deus! Quantum illa
B cum Deo vivens potuit, quantum et mortua!
Cum te videbo, mira intelliges. Crucifixi imago,
lapilli tres, et adhuc vivus ac futuri conscius cru-
or non modo lacrymas excutit, sed animum
et cor ipsum eripiunt. Taceo corporis pulcritu-
dinem, quo habet mundus nihil elegantius, can-
didius, vivacius: obdormiscere verius dixeris,
an convivere? Perterret spectantes ceu aliquid
monitura, quæque præmonet populos omnia fu-
tura: et sæpe noctu civitatem percurrit, pleris-
que subinde visa. Alia coram. E Cymino die II
Julii MDV. In hoc epistolæ fragmento aliquid oc-
currit, quod rigide intellectum theologis displi-
cebit. Sed hyperbole pii viri benigno modo expli-
cari potest; et ferventi ejus devotioni nonnihil in-
dulgendum est.

et cum qua
effigies. San-
ctæ conferri
potest

58 Ceterum si ex testimonio hujus eminentissi-
mi Cardinalis corpus S. Claræ adhuc sit tam vi-
vidum, ut dumtaxat obdormiscere videatur, ab
oculatis testibus judicium ferri poterit de effigie
ejusdem sanctæ Virginis, quam hic exhibeo.

VERA EFFIGIES S. CLARÆ
DE MONTE-FALCO

Veteri prototypo hujus imaginis, quod ab annis

centum et amplius R. P. Jacobo Tirino nostro da-
tum est, Gallice subscribebatur: Hæc est vera
effigies S. Claræ de Monte-Falco. Nos illam hic
dedimus eadem fide, qua invenimus, et interim
de veritate hujus effigiei liberum judicium testi-
bus oculatis relinquimus: nam Majores nostri,
ex quibus duo corpus integrum S. Claræ anno 1660
viderunt, circa veram ejusdem formam nihil no-
tarunt, ut ex sequentibus apparebit.

59 Inter alios innumerabiles oculos horum
prodigiorum testes etiam recensendi sunt duo ex
decessoribus nostris, nimirum Godefridus Hen-
schenius et Daniel Papebrochius, qui anno 1660
sacras hujus beatæ Virginis reliquias visitarunt,
ut Papebrochius in Ms. Itinerario suo Romano
pag. 278 et sequente notavit his verbis: Die XIX
Decembris circa auroram curavimus nos in viam
versus Montem-Falconem deduci, tempestate ut-
cumque nebulosa; unde deciduus humor ascensum
montis, alias difficilem, nobis reddidit difficilio-
rem. Quo ubi pervenimus, continuo ivimus ad
templum beatæ Claræ, quod extra oppidi mœnia
insigni opere est de novo ædificatum; cujus in
parte anteriori tres sunt arcus inter pilas coroni-
dem sustinentes, supra quam justæ magnitudinis
fenestræ; totidemque sub laterali fornice altaria
utrimque, sed adhuc inornata, uti et reliquum
templum, cujus chorus nescio an ædificatus sit.
Alas certe utrimque vidi, et sinistram quidem
odeo atque organo occupatam. Sub dextra vero
præclarum ex gypso altare est ipsius divæ Claræ,
sub cujus tabula post aram, in qua P. Godefri-
dus celebraverat, ostensum nobis est intra parie-
tem ipsius sanctæ Virginis corpus ab annis trecentis
quinginta duobus adhuc integrum in argentea
theca; sed cujus latus crystallinis esset fenestris
perspicuum.

anno Chri-
sti 1660

60 Ibidem duo parva reliquiaria monstraban-
tur, in quorum uno digitus sanctæ Annæ erat,
a Cardinale Solimano donatus huic Sanctæ: in
altero inclusa erat phiala cum eo sanguine, qui
ex aperto post mortem corde defluxit. Et ipsum
quidem cor, Passionis mysteriis insignitum, mon-
stratum nobis fuit intra claustrum monialium,
quod ad cornu Euangelii est in præclarissima pec-
torali effigie hujus Sanctæ, reducta argentea,
quæ vestem pectus obtegentem efformat, lami-
na; mensuramque habet capitis infantilis. Ex eo
quædam partes notabiliores exemptæ servantur in
præclari operis cruce, quæ juxta prædictam sta-
tuam in capsâ præclare adornata constituitur,
quoties hæ reliquiæ spectandæ exhibentur, quod
non sine multo cereorum lumine fit, præsentem
semper monasterii vicario, qui nobis singulari
humanitate linteatus inservivit, domino Joanne
Fattiboni, Canonico Spellensi. Continet autem
hæc in medio Crucifixum, ex carne Sanctæ effor-
matum in corde, ad pedem disciplinam seu fla-
gellum æquale Crucifixo: in reliquis extremita-
tibus tres admirabiles globuli pendent, indi-
viduæ Trinitatis mysterium miraculosa ponderis
sui æqualitate exprimentes, quorum qui ala
crucis sinistra pendebat, etsi ex materia durissima,
in quinque partes desilierat tum, cum Ecclesiæ
unitatem Lutheranae hæresis rabies discinderet.
His omnibus cum veneratione visis auditisque,
hospitium quæsimus etc. Vix dubito, quin in-
terea perfectum sit istud templum, quod hi duo
hagiographi Antverpienses anno 1669 nondum
plane absolutum vel ornatum viderunt. Sed ne-
scio, utrum hæc sacra lipsana adhuc sita sint eo-
dem loco, quo tunc Papebrochius ea descripsit.

post innu-
meros alios
ab Hen-
schenio et
Papebrochio
conspicui
est.

Jam

AUCTORE
G. C.

ac denique
crebra mi-
racula san-
ctitatem hu-
jus Virgi-
nis aperte
inducant.

Jam pauca generatim præmonebo de beneficiis, quibus B. Clara post obitum clientes suos affectit.

61 *Torellus ex Vitæ scriptoribus asserit, spatio decem annorum trecenta et plura miracula patrocinio B. Claræ patrata esse, ut Augustinus Maria Arpe in Pantheo Augustiniano pag. 129 testatur. Unde mirum videri non debet, quod jam sæpe laudatus Cornelius Curtius paucis illis miraculis, quæ ex plurimis elegit, præmiserit hunc prologum : Ea in numerum et papyrus hanc vocare non minus difficile mihi erit, quam littoris arenas cogere sub arithmeticæ computum. Mare beneficorum Clara fuit, quibus abundavit et continuo velut æstu exundavit in homines, et cum inter mortales adhuc degeret, et postquam inter Indigites recepta est. Aliqua breviter hic in compendium referam, ex quibus, veluti ex ungue leo, sanctitas et Deo grata ejus pietas cognoscatur. Deinde narrat singularia nonnulla, quæ etiam in nostro Vitæ compendio infra legentur. Piergilius in Italicis B. Claræ Actis multo plura ejus miracula collegit, et in varias classes divisit. Mihi non lubet hæc omnia Latine interpretari, tum quod Italica personarum et locorum nomina propria non satis intelligam. tum quod præcipua in jam edendo Vitæ compendio saltem breviter referantur. Nihil igitur superest, nisi ut memoratam Mosconii lucubrationem recudamus, eamque subinde a typothetis corruptam corrigamus et consuetis annotationibus illustremus.*

VITA

Auctore Isidoro Mosconio,

Ex vetustissimis codicibus, in monasterio sanctæ Crucis repertis, fideliter extracta.

CAPUT I.

Pia Beatæ pueritia apud parentes, ratio vivendi sub regimine sororis suæ reclusæ, et varia virtutum exercitia.

Beatæ patria, parentes, infantia,

a

Clara religiosissima virgo, cui ardens in Christi crucem amor, cordique crucis impressa mysteria de Cruce cognomen dedere, piis parentibus Damiano et Jacoba Monte-Falcone, Umbriæ oppido nata, sedente Clemente IV a, ita a prima ætate orationi dedita fuit, ut quatuor vix annos nata, Orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, multasque alias preces flexis genibus, manibus complicatis, facieque ad Deum erecta, tanta animi pietate recitaret, ut omnibus admirationi esset. Quin potius, cum ob domestica negotia occuparetur interdum, ad D. Joannis Baptistæ proximum templum ardentius oratura convolabat. Precationibus crebra jejunia jungebat.

2 Ut autem sanctiorem precandi formam ad disceret, Joannam sororem suam natu majorem, Christianæ pietatis officiis maxime deditam fre-

quenter adibat, ac cum ea diutius orare consueverat. Eam porro orandi frequentiam ita in tota vita retinuit, ut teterrimo humani generis hosti invisa esset; quapropter eam ab incepto cælestis vitæ tramite modis omnibus conabatur abducere: interdum enim blandis sermonibus, interdum clamoribus, interdum strepitu edito, interdum variis phantasmatibus spectrisque confictis, interdum etiam acrioribus minis puellam ab orandi consuetudine detertere tentabat; adeo ut etiam muliebri suscepta forma, facieque larvata sic puellam alloqueretur: Cave tibi, cave tibi Clara: si enim imposterum cum Joannæ sorore tua adorandum accesseris, veluti sororem tuam Theodorutiam mulctabo te morte: Theodorutia enim vix nata interierat.

3 Verum has dæmonis insidias despiciens Clara, majore studio acriorique contentione orationibus, vigiliis, jejuniisque operam dabat: somnique adeo continens fuit, ut raro lectulum dormitura conscenderet; sed humi cubaret, si quando eam somnus necessarius oppressisset. Imo vero cum ea ætate pueri delicatiores epulas lautioraque obsonia expetere soleant; ipsa hordeaceo contenta pane sibi opipare epulari videbatur. Si quid vero condimenti adhibendum videretur, illud ex herbis silvestribus vitiumque surculis vel pampinis petebatur; sitim vero frigida aqua exstinguebat.

4 Cum vero paulo post Joanna soror reclusorium illud, quod novum appellabant, prope carceres S. Leonardi: quo ferventius, omni terrenarum strepitu silente curarum, orationibus pietatisque officiis vacaret, cum quibusdam aliis virginibus esset ingressa, Clara nullum non movit lapidem, ut et ipsa in sacrum eum locum admitteretur, ubi optimi mores colebantur et vitæ probitas sanctitasque efflorescebat. Quoniam autem sacræ illæ virgines Joannam, Claræ sororem, sibi præsidem delegerant, cui obedientiam, paupertatem, castitatem, jejunia, pœnitentiam, orationem, silentiumque promiserant; Clara summis cum Joanna precibus egit, ut in sacrum illud contubernium reciperetur. Obstitit Joanna soror, voluitque sæpius exorari, et priusquam ejus voluntati faceret satis, animum diligenter examinare; neque enim licet ullo modo in hujusmodi claustra admittere aliquam, nisi ejus voluntatem constantiamque, quasi aurum in igne probaveris.

5 Cum igitur eo temporis perventum esset, quo Joanna frequentibus precibus victa sororem suam Claram receptura esset, divino plane consilio effectum est, ut quo die reclusorium esset ingressura, Thomas b episcopus Spoletanus interesset, a quo virgo quasi divina manu benedictionem acciperet. Hæc ubi Clara e sententia evenisse videt, quam diligentissime Deo gratias agere, unius integræ hebdomadis jejunium pro tanto beneficio persolvere, neque præter dimidium panem cum pomo degustare quidquam statuit. Accesserunt frequentes ad Deum preces, in quibus spiritus ardor effervescebat supra quam cuique credibile est: nam sæpenumero accidit, ut, dum oraret nocte, insolenti luce [fulgeret,] dum mane, nocturnis tenebris opprimeretur, non secus, acsi ipsi [lux et tenebræ] vicissim faverent, Deo dante c, sique ei fuisset integrum, totum plane tempus in ejusmodi negotio consumpsisset; quando ex ea re tantum in se jucunditatis redundabat, ut neque tenera ætas, neque virium imbecillitas retardaret: tam cupide enim divina consuetudine fruebatur

D
orandi studium exosum diabolo

cum jejuniis et vigiliis.

E

Ejus in Sororis reclusorium

F

ingressus quam sanctus tam lætus:

b

A fruebatur, ut nullum prorsus doloris aut molestiæ sensum haberet.

castitas mi- 6 Illud hoc loco non omittam, quod cum
ra ab anno
ætatis nono;
na sorore sua præside reprehensa fuit, quod dormiens, pedis partem nesciens detexisset. Hujus causa fuit, quod vigiliis orationibusque defatigata, inopinatoque somno correpta, pudori satis consulere non potuit. Ea autem ex re tantum animo mœrorem concepit, ut exiguum hanc conscientiæ labem, perinde ac si data opera accidisset, multis lachrymis gemitibusque laverit. Ideo posterum hoc semper dormitura observavit, ut tunicam inter crura, ne caro carnem tangeret, interjiceret, tunicamque ad talos revinciret. Nulli umquam monialium permisit, ut sibi manus tangerent: si quam autem illarum succinctam videret, impudentiæ eam arguebat, dicens he in obscuro quidem loco decere ullas corporis partes nudare, sed ubique servandam esse honestatem turpitudinemque pelendam. Quod ipsa sic observavit, ut ne medico quidem corporis ullam partem detegeret: visum enim plurimorum malorum fontem esse dicebat, quia oculorum sensus acerrimus est animæ hostis; ideo id aspiciendum non esse, quod expetere non liceat

angelorum
solatia,
tentatio dæ-
monis;
7 Non defuerunt porro cælestia solatia, quibus animum recrearet: unde a Joanna sorore accepimus locum, in quo oraret Clara, mirifico sæpius fulgore illustratum fuisse; cumque mala corporis valetudine interdum laboraret, angelicis concentibus ita permulsam, ut pristinas vires recuperaverit. Quid igitur miremur, si (ut dictum est) dæmonis insidias et fraudes occultas non raro detexerit, quandoquidem divino fulciabatur auxilio? monuisse quidem sorores, ut sibi caverent, [si] appareretsignificasse item, quemadmodum fenestram vehementi strepitu concuteret, ut se timore afficeret; ut Præsidis falsam personam indueret, simulatorque veri pro boni documentis multam perniciem allatura suaderet, ut irato vultu minitabatur singulis, si quid loquerentur de Dei regno; ut per monasterium circumcursaret, quasi leo rugiens, prædam quæreretur; ut levi cachinno monialium strepitu delectaretur. His rebus omnibus facile perspectis, ardentiori mente in divino cultu invigilabat magis, piisque sermonibus sorores, cibo veluti quotidiano, nutriebat, docens imprimis, haud quidquam in hac vita melius optari posse conscientia integra, orationeque munita, præsertim vero si non vulgi plausum capteret, sed gloriam Deo quæreretur.

silentium;
8 A quotidianis sermonibus tantum abhorruit, ut semel fregisse modo silentium in vita constet, idque effecisse, suadente matre Jacoba, quæ ipsam colloquendi gratia adiverat. Quo quidem veluti gravissimo scelere gravissime doluit, et sibi magni loco supplicii evenisse censuit; idcirco admissi erroris poenas luit, dum in summo frigore asperriamque hyeme, gelidas nives nudis pedibus comprimens, centenis vicibus summa animi demissione precationem Dominicam recitavit. Nefas erat a Completorio usque ad tertiam sequentis diei vel inter moniales ipsas colloqui. Qui monasterium frequentabant, magna cum difficultate ad suarummet filiarum colloquia admittebantur, neque præses, nisi urgeret necessitas, hujusmodi sermones concedebat: data facultate, ad ferreas crates se recipiebant, easque interno quodam panno (ne viderentur) obductas: aderat vero colloquiis una ex sororibus a rectrice commissa. Loquacitatem maxime detestabantur;

sique occasio incidisset, parcissimis verbis suam exprimebant sententiam; quo autem tempore silentium erat indictum, divina animo mysteria perolvebant.

A. Mosconio.

9 Tum iis Clara mirum in modum delectabatur, tantamque inde trahebat lætitiæ voluptatem, ut eam cibi multoties, quo tenui contenta erat, caperet oblivio. Hanc maxime horridam vivendi rationem edoctæ moniales, cœperunt quam maxime vereri, ne (cum præsertim decimum annum adhuc non excessisset) si in eadem persisteret, vires cum extremo spiritu relinqueret; quare verborum lenociniis, sororumque devicta precibus, ut fessum laboribus corpus reficeret, ovum semel degustavit absque Præsidis venia: quo facto, tantum postea mente dolorem concepit, ut multis diebus ingentem vim lacrymarum profundeus, peccati labem (si qua esset) abluere potuerit uberrime. Quid? carnem, humanas quodammodo delicias, non gustavit solum; sed ne extremis quidem attigit digitis.

abstinentia
anno decimo
ætatis

10 Hoc unum legimus, cum eam nimium vigiliis jejuniisque confectam videret, Joannam sororem præsidem edixisse pro imperio, ut frustum carnis, quod ipsa attulerat, sumeret ad refocillandas vires: quod etsi illa tunc temporis minime recusavit, non animadvertente tamen antitista, abiecit, ne a suæ vitæ instituto deflecteret. Postmodum cum se illius dicto minus audientem fuisse (ut par erat) agnosceret, gravi solitudine commota non prius quievit, quam cumulate poenas luendo satisfecisset: victus eam tenuis cultusque delectavit; lautiores epulas vitavit, crebris id usurpans sermonibus: Cibo vescimur, ut vivamus; non ut fruamur; ut ex eo corpus sustentetur, non delectetur. Hinc facilis patuit aditus ad imbecillitatem virium morbumque contrahendum; in quem cum incidisset, desiderio ardebat (ut ægrotis assolet evenire) casiati (ita vocant quoddam cibi genus ex caseo faræque confectum) verumtamen maluit ipsa cupiditati imperare, quam parere: casiati loco panem petiit, in quo, ipsius testimonio, casiati saporem agnovit.

quam severa
fuerit,

E

11 Hisce rationibus animi sui cupiditates coercerebat. Virtus siquidem omnia domuerat; neque est, quod singulas illius dotes recensere velim, quando in omnibus ita profecit, ut cum longiorem requirant orationem majoremque temporis copiam, silere melius sit, quam parum dicere. Erat enim pura, simplex, Dei metuens: fraudibus, mendaciis, obscœnis voluptatibus, tamquam a pestifero veneno, abhorrebat; ita rationi subegerat partem eam, quæ variis motuum perturbationibus agitur, ut utramque in Dei lege observanda occupandam curaret: in modestiæ, temperantiæque laude nemini concessit: nihil denique in ea deprehendisses, quod improbare; plurima, quæ commendares. Hujusmodi vitam agebat in reclusorio Clara, magis indies grata Deo; ceteris contubernalibus perjucunda, quæ divino incensæ spiritu, de alio cœnobio, certaue vitæ accipienda regula cogitabant.

et cupiditas,
quasi
mortua.

F

ANNOTATA.

■ Puta anno Clementis IV Pontificis ultimo, sive Christi 1268, quamvis Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ nativitatem B. Clæræ anno Christi 1266 affigat. Epocha anno 1268 mihi probabilior videtur, cum beata hæc Virgo secundum exactiores historicos anno Christi 1308 quadragenaria

A Mosconio. *dragenaria obierit.*

b *Thomas iste ab anno Christi 1271 usque ad annum 1278 in cathedra Spoletana sedit, ut Ughellus in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo I col. 1263 tradit. Ceterum Piergilius part. I Vitæ Italicæ cap. 5 illam B. Claræ receptionem anno Christi 1274 alligat.*

c *Hanc periodum a typothetis luxatam utcumque restituere conatus sum, ejusque sensum collegi ex Cornelio Curtio, qui in Vita Latina B. Claræ num. 5 eandem rem describit his verbis: Inter orandum noctu fulgore cælico illustrata, interdum densis tenebris circumstipata est; ut temporum varietas illi servire, et orationis molestiam, si quæ potuisset occurrere, levare divino præcepto jussa videretur.*

CAPUT II.

Ibi fit abbatia cum regula S. Augustini, in qua sorori defunctæ sublecta sanctissime præest.

Novum ex-
struitur mo-
nasterium
anno 1281

Verum cum nihil ex consuetudine agerent, nisi prius Dei auxilio implorato, una omnes voce et animo instare, precari, implorare ejus opem, ut quid consilii capiendum esset, sua benignitate admoneret. Locus ergo divinitus Joannæ præsidii commonstratus est, ut nimirum ibi novam sedem collocarent ubi Christi Crux reperta esset: cum diu super ea re laborassent, complures tandem in colle Sanctæ Catherinæ Bottaccii, juxta mœnia oppidi, speciosam, fulgentem, maximoque numero mulierum ornatam, invenerunt, eam demum, quam præses ipsa sibi divinitus monstratam viderat. Unde maxima omnes lætitia invasit, et quamprimum Dei voluntate cognita, perquisitis eleemosynis fundamenta domus jecere; quæ eo anno ad summum perducere non potuit: vetuit enim inopia, quo minus extremam manum imponeret.

C 13 Interim Claræ virtutes (ut plerumque accidit) summa consecuta est invidia, quæ deinceps in sodalitatem totam redundavit: quamobrem cum de illius fama nefariis sermonibus detraheretur, ad perficiendum ædificium afferebatur impedimentum non leve: illæ tamen sanctissimæ virgines in Deum spem omnem cogitationesque suas convertentes, in novum cœnobium, relicto vetere, commigrarunt; licet nec firma tecta, nec satis idoneas ad habitandum cellulas haberent; ex quo fiebat, ut per aëris intemperiem, cæli injurias, pluviarum vim, aliaque sexcenta prope incomoda male cum iis ageretur; æquiore tamen animo ferebant omnia. Clara vero interea triumphare videbatur, veluti in delitiis charitate mirabili inflammata, plurimum de suo comodo detrachere, ut aliæ fruerentur; ceteras sorores in tutiorem habitationis partem deducere, in cellulam suam admissas propriis stragulis quam diligentissime fovere, alia agere ministeria, quibus ipsam potius, cum filia esset, non mater, ali par erat. In his vitæ angustiis effluxit annus, post quem, ubi copia rerum, tum ad victum, tum ad ædificia extruenda, fuit suppeditata, domicilium ad calcem perduxerunt: ita cum ædificari cœptum esset anno mclxxxii, quo tempore Clara annum

decimum quartum agebat, anno deinde mccc est D omnino perfectum.

14 Eo temporis intervallo nullam habuerant perfectum
moniales certam regulam aut institutionem, cui
se traderent; sed suamet prudentia vitam direxe-
rant a. Constructo igitur monasterio, Gerardum
episcopum Spoletinum per litteras obsecrarunt, a
ut ipsis rectam aliquam religiosæ vitæ normam im-
pertiret; qui quidem S. Augustini, uti ex ejus
litteris constat, regulam transmisit. Literarum ex-
emplum hic apponendum censuimus: " Gerardus
" miseratione divina episcopus Spoletinus Dile-
" ctis in Christo Joannæ Damiani de Monte-Fal-
" co, et sororibus degentibus in domibus S. Ca-
" therinæ de Bottaccio prope oppidum Montis-
" Falchi, Spoletanæ Diocesis, salutem in eo,
" qui est omnium vera salus. Religiosam vitam
" degentibus, efficaci debet præsidio subveniri,
" ut per grata subventionis subsidia in sancta reli-
" gione perpetuo valeant Domino famulari. Sane
" pro parte vestra fuit nobis humiliter supplicatum,
" cum, ut domus Sanctæ Crucis, et S. Catherinæ de
" Bottaccio prope oppidum Montis Falchi, Spoleti-
" næ Diocesis, in quibus sub regulari observantia E
" placitum Deo, disponitis impendere famulatum:
" satis ad hoc, cum religioni habiles videantur, cer-
" tam regulam, et alia, quæ loco regulato conve-
" niunt, vobis de speciali gratia concedere dignare-
" mur.

15 " Non igitur vestrum laudabile propositum quando mo-
" in Domino commendantes, Christi nomine in-
" vocato, beati Augustini regulam vobis aucto-
" ritate præsentium duximus concedendam, quam
" per vos, et alias sorores, quæ in eodem loco
" fuerint, pro tempore volumus, et mandamus,
" in quantum possibile fuerit, perpetuo inviola-
" biliter observari, pro vestra vestrarumque so-
" rorum et conversarum sepulturam * facere, et
" quod personas e sæculo fugientes recipere possi-
" tis in socias, et sorores, vobis plenam, et liberam
" damus facultatem, et concedimus potestatem. In
" recognitione autem dicti volumus, quod unam li-
" bram ceræ nobis, et successoribus nostris annis
" singulis persolvatis. In cujus rei testimonium
" præsentibus litteras fieri fecimus, et nostri sigilli
" appensione muniri. Datum apud plebem nostram
" S. Fortunati de Monte-Falco, anno Domini mccc, F
" Pontificatus Domini Nicolai Papæ Quarti, anno
" ejus tertio b. Indictione tertia, die vero decima
" mensis Junii ". His acceptis litteris, ædificioque
plane absoluto, gratias Deo quam diligentissime
agunt.

16 Clara vero omnium sibi animos (quæ et fama B.
ejus humilitas erat morumque præstantia) conciliaverat, tantaque passim florebat sanctitate; huc illucque prævolante fama, [ut] admirabili exemplo multæ virgines excitatæ in eum locum confluxerint. Aucto monialium numero, cum cibaria a piis hominibus collecta minus sufficerent, famulas quasdam constituerunt, quæ ostiatim panem victumque emendicaret. Hoc cognito, Clara lapidem omnem movit, summaque ope nixa est, ut in earum numerum admitteretur; quantum enim Christianæ vitæ expediret submissio, nove-
rat. Quod cum obtinuisset, pallio quo erat amicta, caput, manus, pedesque tegebat, neque prius egrediebatur, quam exeundi facultatem ab antistita accepisset, impulsissetque necessitas. Tum illa, demississe oculis, ad ostium cujuslibet domus eleemosynam quæritabat, et alacriori animo ædes illas repetebat, a quibus prius, nulla [re] habita, sæpe demissa fuerat, quo melius adversa tolerans

et fama B.
Claræ mo-
nialibus
multæ ag-
gregantur,

A tolerans, humilitatem exerceret : numquam a comitis suæ latere discedebat : nec verbum quidem efferebat in via : alienas domos non ingrediebatur : malebat ventis atque imbribus fieri ludibrium, quam obviis domibus semetipsam tueri. Id cum ad aures Joannæ pervenisset, mense peracto, quo octies tantum exierat, hujusmodi officium sorori interdixit, cujus præceptum ita diligenter servavit, ut posthac se perpetuo continerit domi.

17 Immo vero, cum B. Clara corpus suum virgis flagrisque ita percuteret, ut sanguis abunde efflueret, Joanna soror miseratione commota, flagra, quæ sanguine conspersa deprehendit, clam surripuit et abscondit. At vero Clara anxio animo curis maximis sollicitabatur, quod nimia penitentiae relaxatio fieri videretur, maxime vero, quod vitæ suæ asperitatem, quam omnibus occultam esse cupiebat, quibusdam innotescere videbat. Joanna interim, quæ summa cum laude quinquennio rexe-
rat monasterium, extremum clausit vitæ diem c. Unde moniales maxima derepente sollicitudo invasit, ignorantes prorsus, quam in defunctæ locum sufficerent. A Deo igitur multis precibus contendunt, ut cogitationes suas ad optimam præsidem dirigeret. Claram tandem deligunt, utpote eam, quæ innocentia vitæ prudentiaque singulari ceteris longe præstaret. Illa dignitatem totis viribus recusabat, neque ullo modo adduci poterat, ut eam reciperet, nisi episcopi Spoletini vicarii præceptum accessisset, cujus voluntatem prudentiæ suæ præferendam existimavit.

18 Accepto hoc munere Clara, suæ tot virginis fidei commissas intelligens, summopere evigilare, nihil omittere penitus, quod ad communem illarum utilitatem spectaret : eam ob rem numquam fere aut animo aut corpore conquiescere, sororum commodis consulere ea cura, quæ poterat esse diligentissima : vitæ etiam probitate ceteris esse exemplo : neque prius aliis imperare quidquam, quam inciperet ipsa exequi ; inde suavissima quadam ratione illas ad obedientiam et observationem legum trahere. Ceterum vitæ integritas talis fuit, ut admiranda potius, quam imitanda videatur : nocturno enim tempore, quasi miles nocturnis excubans vigiliis, in tenebrarum obscuritate modo hoc, modo illo sororum pallio se
C se obvelabat, ut monialium falleret oculos, in abditisque cubiculi partibus se acriter percutiebat. Neque eadem ratione semper affligebat corpus ; sed interdum funiculis, urticis interdum utebatur : ut carnis spiritus jam edomitos depressos contineret : lectum insuper urticis constratum quam sæpiissime habebat : varietatem porro vestium ita elusit, ut stultum diceret delicias vestium quærere in cilicio.

19 Dum igitur vita superfuit, una tantum, eaque manicata, talarique tunica contenta fuit, qua nuda membra contegeret : alteram induebatur aliquando e rudibus centonibus consutam ; atque ne adversis oculis pateret, laneo pallio totum plane corpus amiciebat : cilicinas vestes binas habuit, quarum altera equinis, altera suillis setis contexta erat, iisque alternis utebatur : pedibus nudis semper incedebat, nisi morbi gravitas aliave pernecessaria causa impediret. Lectum, in quo capienda erat quies, in medio straverat cubiculo, illudque ex urbanitate potius quadam et consuetudine, quam quod ita necessarium duceret, retinebat, humique jacens sæpiissime dormiebat. Cum autem ex tanta asperitate vivendi, in malam valetudinem incurrisset, paleis culci-

Augusti Tomus III.

tram compactam, durumque sub capite pulvinum passa est apponi : ubi tamen pristinas vires recuperavit, pristinis etiam austeritatibus se tradidit totam, ut quam vitæ duritiem vel a teneris (ut aiunt) unguiculis coluerat, eam perpetuo conservaret.

20 Tanta vero fuit abstinencia, ut dies integros transegerit aliquando absque pane : parcissimo enim victu (ut supra dixi) delectabatur ; quin hortenses herbas, tamquam lautiores epulas, refugiebat, dicens, naturam paucis esse contentam, ideo viliores cibos perquirendos, multaque ad victum comparare superfluum asserebat. Solitudinem ita dilexit, ut, si salva honestate fieri potuisset, in loca ab oculis omnium remota facile se abdidisset. Quid plura ? Constitutis jejuniis alios etiam adjunxit dies, ut feriam sextam, qua Christi Salvatoris, et Sabbatum, quo Beatissimæ Virginis memoriam recoleret ; alios præterea dies, qui et Sanctorum et Virginum dies festos præcederent. Aliis anni temporibus hora nona nonnumquam ad vespertas cum suis contubernali-
bus cibum capiebat ; sine sodali numquam accubuit.

21 Divino itaque spiritu accensa, orationem, qua Deo efficimur grati, toto animo est amplexata ; ac singulis quidem diebus, semotis arbitris, corpus humi prosternens, terram osculabatur ; utpote observare licuit vespere post Completorium quingenties venerabunda se inflectebat, totidemque mane venerationis signa humilitatisque præbebat, neque ullum quidem momentum temporis dabatur, quod non orando consumeret, celestibus innixa cogitationibus : quod si varia ipsam negotia impedirent, mentem tamén a Deo nullo modo avertebat. Hac de causa in tanta vitæ severitate illi moniales quam maxime timebant, tum quia cibi oblitio, tum etiam quia summa animi intentio vires corporis enervabat, ita ut plerumque semiviva videretur.

ANNOTATA.

a Hinc confirmantur ea, quæ § IV Commentarii prævii PP. Augustiniani contra PP. Franciscanos allegarunt.

b Ex hoc instrumento patet, errasse Ughellum in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo I col. 1264, dum initium Gerardi præsulis Spoletani usque ad annum 1291 differt : nam mense Junio anni 1291 currebat quartus Nicolai IV Pontificis annus, et tamen ipse Gerardus episcopus Spoletanus in suo diplomate annum istius Pontificis tertium et Christi 1290 diserte exprimit.

c Philippus Elssius in Encomiastico Augustiniano pag. 318 hanc Joannam titulo beatæ ornat. Quare discere cupimus, quo die Joanna illa obierit, et an immemorabilem ac legitimum cultum habeat. Id autem ideo diligenter indagamus, quia Thomas de Herrera tomo I Alphabeti Augustiniani pag. 369 de illa sic scribit : Eam authores communiter et inter alios B. F. Alfonsus de Orozco in Chronica Augustiana, BEATÆ titulo honorant, et signis et mirabilibus illustrem fuisse testantur ; ejusque effigies Beatorum diademate coronatæ Joannæ gloriam et beatitudinem manifestant. Dignentur PP. Augustiniani nos docere, ubi et a quo tempore imagines istæ cum radiis depictæ sint, et quo die ac loco Joanna illa publice colatur.

A. MOSCONIO.

in jejuniis
præsertim
et orationi-
bus ;

E
adeo ut ejus
vitæ time-
tur.

F

donec a se-
roris morte

electa est
abbatissa,
in alias be-
nigna ;

in se autem
absque mi-
sericordia

A. MOSCONIO.

CAPUT III.

Beatæ humilitas, verecundia intentio pura, zelus fidei Christianæ, spiritus propheticus.

Sic illa nimirum eludebat

Horas canonicas, Officium pro defunctis statutis temporibus, Sanctorum item commemorationes, Dominicam orationem, aliasque item preces ad Jesum Christum Servatorem nostrum, sanctasque Virgines dirigebat vehementi pietatis ardore: illud anxie curavit non raro, ut de Christiana disciplina in sacra æde crebro haberetur sermo: in festivitibus et octavis quorundam Sanctorum, quos ipsa veneratione præcipua colebat, rerum cælestium contemplationi sic erat intenta, ut quasi corporis vinculis exsoluta, cum **B** Christo esse videretur; cumque oculorum obtutum in cælo defixum haberet, cernere erat illius oculus clarius sole micantes, et locum, in quo vacabat orationi, clarissima luce perfusum; quæ dona omnia Clara divino beneficio consequencebatur: literis porro non humano labore comparatis, sed Spiritu sancto dictante, cælesti sapientia ornata erat tantopereque communita, ut nullis (sicut jam supra dictum est) cacodæmonis artibus aut fallaciis eludi potuerit, etiamsi nihil ille intentatum ullo hoc aut tempore relinqueret, quo sanctissimam Virginem ab hac felicitate retardaret.

artes diabolique qualescumque,

23 Immo vero non modo ejus technas apud ceteras moniales detegebat, quibus terrorem injicere tenebat gravi percussione ostii rotæque commotione, sed etiam circumeuntem, et sororum aliquam insectantem fugavit. Hinc factum est, ut dæmon iratus Claræ, quod virium robur ingenii sui pravitas patiebatur, decipere eam magis conaretur: quamobrem veterator ille Crucifixi effigiem pulchritudine prope incredibili, eleganti prorsus forma corporis in pariete expressit, ut libidinis igniculos jam consopitos excitaret. Verumenimvero nihil subdolis artibus profecit, **C** majore inde percitus furore, crebris ictibus lædebat, in terramque (sic moniales eam reperiebant) compellebat: tantum autem aberat, ut insidiis hujusmodi succumberet, ut potius cæteris aditum ad ipsas superandas prudentia sua aperiret.

ad sorores quasvis abjecta et humilis,

24 Neque tamen, etiamsi cœnobii princeps foret ac moderatrix, primum sibi locum victu, vestitu, sermone, aut re quapiam tribuere; verum perhumaniter cum omnibus agere, ita ut ipsius probitate in consuetudine quotidiana mirifice delectarentur. Pauperes tanta fovit charitate, ut sæpenumero suis se exuens vestibibus, indueret illos. Si qua monialium mala valetudine, morbis, vel ulceribus affligeretur, ad illam vehementi charitate ventitare, curare, stomachosaque ministeria exercere, manibus ipsis contrectare, nullam concipere nauseam, potius voluptatem. Fuit tandem humilitatis exemplar, modestiæ splendor, honestatis specimen, virginitatis, ceteramque virtutum tutissimum domicilium, quibus ornamentis etsi plerique hominum, si habeant, gloriari solent, ipsa tamen ab iis abhorrebat maxime, et, si quid in se boni esset, in totum Deo uni tribuendum fatebatur. Ad eum tandem perfe-

ctionis gradum devenerat, ut juxta sapientissimi **D** viri dictum, hoc est, nosce te ipsum, in terris felicissima viveret. Idcirco in sexto Revelationum **a** libro extat, dum ipsa in penetralibus oratorii sui preces ad Deum effunderet, collum ejus et caput elegantissimis violarum sertis exornatum a multis monialibus fuisse conspectum. Quæ res symbolice notitiam sui ipsius significabat: quippe illa tantum oderat nominis proprii rerumque gestarum gloriam, ut sibi plus æquo tribueret, sed minus quam sui muneris ratio postulabat; siquidem eam de se opinionem conceperat, ut inter minores se minimam putaret.

25 Quid plura? Tanta moderatione et prudentia sua omnia tuebatur, vitam agebat hilarem ac tranquillam: vacare enim culpa magnum solatium. Curiositatem, quæ in muliebrem sensum facile cadit, adamavit numquam. De his, quæ ad se minime pertinerent, non laboravit; etiam conspectum devitavit. Si quid extra monasterium esset agendum, vel intra, confessarii, medicinæ opera utendum, amicta pallio, demisso vultu, tantaque cum honestate incedebat, ut neque apertam faciem, neque nudas manus ulli videre **E** liceret. Id, ut aliæ efficerent, semper auctrix fuit. Sororum nomina ne confessario quidem nota esse voluit, ne mutæ benevolentis ansa præberetur, neque ullam cum aliquo sororum loqui semotis arbitris permisit: fugiat enim virginitas congressus virorum societatesque oportet, alioquin in extremum adducitur discrimen: in hoc ergo quam diligentissime incubuit Clara; ita ut ne ullum quidem effigiem viri aspiceret. Atque ex hoc accidit, ut cum ex tempore præterque opinionem vidisset virum, fuerit (referente quodam Fratre Severino **b**) vehementer perturbata, de suaque, uti ipsa appellabat, impudentia, pœnas sumpserit non leves, existimans, se modestiæ fines transilisse, cujus fuerat semper vigilantissima custos. Sæpe autem illa cum suis monialibus de virginitatis pulchritudine loquebatur, ad illius amorem omnes inflammans, divinis prope laudibus effrens; hanc dicens in mortali vita, immortalem referre gloriam, hanc instar beneolentis balsami esse, quo cadavera incorrupta servantur; eandem custode munitam divino lædi nequaquam posse ab hominibus; cum sit candor lucis æternæ. Hæc, et alia quamplurima in hanc sententiam proloquebatur.

ac solertissima sui custos et virginum suarum,

26 Vitas Sanctarum Virginum lectitabat die noctuque; earum res bene gestasolvebat et animo, et re ipsa ita bene exprimebat, ut inter earum consortium adscripta sit; ut apparet in libro sexto Revelationum: et plurimi quidem multa maximeque Claræ beneficio beneficia consecuti sunt. Præterea non tam in secundis rebus temperans, quam patiens in adversis fuit: omnes plane curas, sollicitudines, virium imbecillitatem, injurias, opprobria sexcenta, molliter placideque tulit, exultans cum Apostolo iis verbis: Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.

quas etiam beneficentia in proximos

27 Accessit summa charitas atque incredibilis prope erga pauperes miseratio: quamobrem non tam in suppliciis Dei memor eorum erat, qui ipsam amarent, quam qui calumniarentur, quod undecim virorum testimonio comprobatur: in extremaque inopia, quod suppetebat cibi, ceteris potius distribuebat, quam sibi servaret tenuissimo contenta victu. Ad idem abstinentiæ genus contubernales hortabatur, dicens, in actionibus nostris quod licet, non autem quod nos delectat, esse

et misericordia excitabat exemplis,

A esse spectandum. In utraque harum virtutum altissimas radices egit, ut ex operibus facile potes judicare; ex eo imprimis, cum tabellionem orationibus suis injuste accusatum liberavit, aliosque complures, qui a monasterio alienos animos habebant: solent enim magnarum rerum initia odio malevolentiaque plerumque oppugnari. Aliis ejusdem oppidi monialibus de sua plurimum fama detrahentibus, auxilium non denegavit, cum ad ipsam confugissent. Quin immemor penitus injuriarum, multo iis diligentius, quam suis monialibus prospexit. Cum inter Trebates *c* ac suos oppidanos esset orta non levis dissensio, pacem inter eos precibus conciliavit; itemque Perusinos, Aretinos et Spoletinos. Vicarium episcopi Spoletini ereptum a captivitate in libertatem vindicavit, et quibuscumque potuit modis, præsto omnibus esse studuit. Eripuit Gualterium magistrum ex inimicorum manibus. Captivum quemdam e carcere emissum suo pallio contextit. Eam insuper consuetudinem instituit, et dum panis domi coqueretur, duodecim in Apostolorum honorem fierent, ac pauperibus distribuerentur, quam imposterum B servari præcepit.

humana
spernens
omnia, et
solum qua-
rens Deum;

28 Humana omnia ita despectui habuit, ut eos miseros appellaret, qui cadauca hæc et fluxa sequerentur; miserabiliores eos, qui bona nuncuparent: bonum enim meliorem efficit eum, in quo est; honores vero, divitiæ, opes et cetera, quæ bona putantur, animum assidue torquent, possidentesque deterioris conditionis reddunt. Ideo moniales admonebat, ut neminem ad bene merendum de cœnobio aut gratia aut spe aliqua humani commodi inducerent: offenditur nempe Deus, cum quæ spiritus bona sunt, corporis bonis emuntur. Si quid eleemosynæ ergo daretur, necessitati consulens monasterii, reliqua pauperibus erogabat. Puellis in monialium numerum referendis, non dotes non generis conjunctionem præstantiamve aspiciebat, sed propensæ solummodo ad Deum pie colendum voluntatis rationem habebat. Accidit interdum, ut moniales, se inscia, in convictum puellam quamdam admitterent, cujus pater cœnobii familiaris erat: graviter inde commota puellæ patrum, cujus gratia illam acceperant, fore aliquando monasterii hostem acerrimum tuto prædixit: id postea cum accidisset præter opinionem omnium, easdem monuit, ne alicujus commodi humani spe accensæ tale quid auderent, affirmans, consanguinitatis aut amicitiae causa spiritualia non esse exhibenda, sed pro cuiusque meritis et dignitate. Quod autem in Christiana perfectione familiam duceret, esse animarum saluti prospicere dictitabat.

ut ostendit
admittendo
rejectam et
pauperem.

idei catho-
licæ zelo,
occulta-
rum rerum

29 Fuit autem Claræ divinitus nuntiatum, quemadmodum Bizzolam puellam, quæ in Signano agro nata erat, fuisse a sororibus, cum in societatem adscribi cuperet, rejectam, quod fortunæ bona ab sese alendam necessaria deessent; dieque igitur sanctissimo Parasceues, dum Salvatoris nostri cruciatus extremos attento animo Clara meditabatur, de ejus salute conclamationem videbat, nisi in contubernium suum reciperetur; eam ob rem facta certior, moniales quidem ipsas in primis reprehendit, tum vero in monasterium adscivit, Christinamque appellavit, quod dum Christi dolores acerbissimos contemplaretur, ejus puellæ statim agnovisset.

30 Fidem Catholicam summo studio defendit, et falsa hæreticorum dogmata persæpe disserendo confutavit; tanta siquidem in ea erat sapientia, ut omnem plane divinarum rerum cognitionem

videretur consecuta. Nam quid eo memorem, quæ nisi iis, qui videre, nemini credibilia sunt? Futuras hominum actiones, quasi præsentibus intuebatur, prophetiæ dono insignita, mentes, animique sensa intima noverat. Operæ pretium est, cum in hujusmodi mentionem incidimus, pauca quædam prædicta recensere. Sui monasterii famulæ adventum cujusdam Fratris Ægidii, Ordinis Prædicatorum, ad certam diem atque horam; et quid ille animo volveret, multo ante prænuntiavit. Cum ad cœnobium dictæ pervenisset, de omnibus diligenter a famula certior factus, maximam raptus in admirationem, Claram optavit de facie noscere.

A. Mosconio.

31 Eidem famulæ Margaritam Gallicam proficiscentem Romam ad suum sacellum venturam, cum de via declinasset, præmonstravit; quæ cum [de] illius porro adventu, divino (ut par est credere) spiritu admonita esset, ad ferreos crates sui sacelli accurrit, peregrinamque nomine proprio salutavit, Galliceque cum eadem ad vesperum usque locuta est. Matthiolam S. Pauli, cœnobii monialem, in mœrore versantem, triduo ab eo solutam iri edixit. Addatur Jacobus Columna, S. R. E. Cardinalis, omni virtutum genere ornatissimus, cui multa pericula eventura, tandem honorificentissime in pristinam dignitatem restitutum iri monuit, docuit rei causam, et quid agendum esset, ostendit. His omnibus ad unguem actis, tanti beneficii memor, nobilissimo genere natus, inclyto item egregioque animo præditus, grati animi præbens indicium, digitum S. Annæ matris Deiparæ Virginis donavit *d*, quem dum viveret Clara, summa veneratione coluit; post ejus mortem cum ipsius corpore conservatur, et Claræ corpus viventibus ostenditur summa cum admiratione pietatisque sensu, vivæque mulieris, non mortuæ, digitus videtur. Episcopo Spoletino suo antistiti *e* præsignavit fore, ut intra certum tempus ad altioris dignitatis gradum assumeretur; paulo post Cardinalis ille renunciatus est Ostiensisque nuncupatus.

notitia prophetica

d

e

32 Monialibus vero suis, quam sæpissime occultas consuetudines, sermones, animique sensus detexit, omnem laborem curamque conferens, ut ab hujusmodi erroribus ipsarum mentes dimoveret. Unam inter cæteras monuit, ut labem abstergeret, qua conscientiam inquinaverat, siquidem dæmonem illam non raro insectantem viderat, edixitque ab ea sex mensibus discessurum. Admonuit Alacram novitiam, ne peccatum quoddam occultum præ verecundia confessario esse pateretur. Erasmi abbatem, qui eam improvise convenire statuerat, de occultis arguit criminibus. Franciscum germanum suum, qui diabolica fraude impulsus, religionis habitum dimittere voluerat, acerrime objurgavit. Hujusmodi alia innumerabilia prope res ipsa postularet; sed alio properare tempus monet: satis est enim intelligere, illam et prophetissam et scientiarum omnium magistram esse appellatam; tam longe lateque dispersam fuisse illius famam, ut frequentissimus undique antistitum præstantissimorumque virorum et alloquendi et audiendi et videndi (id vero imprimis erat difficile) causa concursus haberetur. Hinc affluebant eleemosynæ, quamquam præter necessitatem quotidiani victus nihil omnino retinebatur.

fulsit.

F

ANNOTATA.

a Mosconius hos aliosque veteres codices in prolegomenis

A. MOSCONIO. *legomenis suis ante Vitam B. Claræ recenset, ut alibi in Commentario prævio monuimus.*

b *Is fuit unus ex confessariis B. Claræ, qui hoc post obitum ejus narravit, ut Piergilius part. 2 Vitæ Italicæ cap. 12 testatur.*

c *Trebiates, populi Italiæ in Umbria, quorum urbs Trebia sita est prope Clitumni fluvii fontes, et in ortum hybernium Fulginio milliaribus quatuor distat.*

d *In Ms. suo Itinerario dicit Papebrochius, quem num 59 et sequente Commentarii prævii citavimus, illum S. Annæ digitum huic beatæ Virgini a Cardinale Solimano datum fuisse. Nescio, utrum Papebrochius in hoc nomine audiendo vel exprimendo erraverit. Certe hoc loco et apud Piergilius part. 2 cap. 25 Cardinalis ille, qui hic Beatæ dedit digitum S. Annæ, Jacobus Columna appellatur.*

e *Erat hic episcopus Nicolaus Albertinus, qui anno 1299 ex Ordine Prædicatorum ad cathedram Spoletanam assumptus est, et postea a Benedicto XI Pontifice creatus est Cardinalis et episcopus Ostiensis, ut Ughellus in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo 1 col. 1265 tradit.*

CAPUT IV.

Communicatur a Christo; in cujus meditanda passione suas distrahi non vult; humilitas ejus, et impressa cordi mysteria.

Eucharistiam divinam accipit; terrena continentia omnia.

C Summam hanc pietatis religionisque laudem in Spurissima Virgine testatus est Christus Salvator; a quo sibi oblatum sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum manibus propriis contingere meruit; quoniam una cum aliis Dominici corporis Sacramentum recipere non potuit. Cetera hujus mundi solatia, veluti inutilia ac vana parvipendens, exclamabat: Quam varii sunt vitæ nostræ casus, quibus nos et velle et nolle, prout res cadunt, mutamus. Lætabar ego quondam prosperis, mœrebam adversis; dicta mutata ratione, mœrebam prosperis; lætabar adversis: modo neque quo lætandum, neque quo mœrendum sit, agnosco, Nimirum æquo animo ferenda omnia judicabat. Sic enim felices in adversis, fortunatissimi in secundis homines videntur.

Quam docta fuerit in regendo,

34 In loquendo cum facundia tanta venustas erat conjuncta conformatioque totius oris et corporis, ut audientium animos maxime excitaret. De ejus quidem doctrina monumentis traditum est, auditam aliquando fuisse hanc vocem: Quid Claræ doctrina divinius? Quid ea certius? Cujus oratio omnes explicat ambages, omnes pellit ignorantie tenebras. Nihil igitur mirum, si prudentissima fuerit in regendo, quando probitatem morum singularis prudentia consiliique gravitas sequebatur. Edidit multas pias institutiones ad bene beateque vivendum, quas hebdomadis singulis unum in locum coactis monialibus recitari exponique constituit.

et prudens, ne qua suas vel otii,

35 Ac primum quidem monuit, ne Sorores in amicitiam quempiam reciperent; sed omnium necessitatum causas radicibus extirparent, neque si opportunum negotium accidisset, ad cancellos ferreos, nisi panno (ut jam explicatum est) obductos,

et comite præsentem, ullam permisit accedere. Deinde de clausuram ita servandam statuit ob omnibus, ut non modo extra monasterium egredi monialibus; sed ne externis quidem ingredi liceret, siquidem, ut recte scribit ille:

Innuptas opus est cura asservare puellas

Pervigili, laqueos undique tendit amor.

Quod si medicus aut confessarius, urgente necessitate, esset intra claustra recipiendus, duæ ex senioribus ipsos comitabantur, ceteræ ad secretiores domus partes confugiebant. Si quid elemosynæ præstaretur, in communem utilitatem referebatur; hoc a natura divinaque lege sancitum dicebat. Silentium tanta cum severitate indixit, ut non Pythagoras ille aut Harpocrates suis discipulis meliore ratione præcepta traderent; quandoquidem ne verbum quidem minimum ab ipsis voluit proferri, nisi in Dei gloriam redundaret. Completis Horis canonicis, Officium pro defunctis, aliaque orationum genera recitari jussit: in honorem passionis Dominicæ quingentas flexiones vesperi, totidem mane fieri præcepit; quas si certis horis non explevissent, diuturno tempore absolvebant; ab iis autem nullam penitus immunitatem esse concessit. Si quam minus orationibus aptam videret, ad opportuna monasterii obsequia instruebat: omnem plane otii occasionem veluti pestiferam radicem extirpavit, ne dæmonis fraude deciperentur.

36 Monasterii negotia cum hominibus tractanda (prout necessitas ferret) delegaverat cuidam moniali, quæ item ostii curam gereret; illa autem prius abbatissam de iis omnibus certiores faciebat, quam essent acta, atque ne humanæ curæ a divino cultu avocarent, lege cavit, ne, quæ januæ præerat, monialibus, quæ foris audisset, communicaret: ad Christi cruciatus animo potius diligenter recolendos hortabatur, quod ipsi solémne fuit: nam acerbissimas Jesu Christi poenas attenta mente persape cogitabat: quamobrem gravissimo mœrore conflictabatur, et, licet non solveretur in lacrymas, quæ cito arescunt, infixus tamen animo hærebat dolor; quamquam semper non se posset continere, quin illæ etiam veluti ex uberrimo fonte emanarent. Posteaque in ea contemplatione diu versata est: summis precibus orare Deum cœpit, ut quæ mentis oculis intueretur, visu etiam ipso corporis degustaret; tantumque illius preces apud Deum valuerunt, ut, quod optabat, sit facillime consecuta. Nimirum Claræ privilegio quodam singulari ad unguem patefacta sunt ea, quæ in Dominica passione contigerunt.

37 In hanc visionem omnem vim, aciemque oculorum intenderat, cum cælitus hujusmodi vox derepente audita est: Quid est, Clara, tibi gratius aut optatius, quam dolorum, cruciatuumque meorum fieri participem; ut si non interfuissem modo, verum etiam præfuissem? Spem inde maximam concepit divinæ benevolentiae; in eaque cogitatione ita tenaciter perstitit imposterum, ut fellis amaritudinem dolorumque acerbiter in cibis ipsis sibi gustare videretur. Hinc fiebat, ut ad Dominicam crucem totus illius sermo spectaret, totoque ardore animi et contentione sorores ad ejus meditationem inflammaret; quantum dicendo proficeret, uberrimi lachrymarum imbres, qui e monialium oculis erumpebant, facile indicabant, vitæque mutata ratio. Dum hæc agerentur, ex monialium numero fuit una a nomine potius, quam re ipsa Religioni serviens: Ista, inquit, oblectamenta aut consolationem genera in

vel distractionis occasio

a contemplanda Christi passione revocaret;

A in his meditationibus non exerior: Claram insuper mordebat, quod sibi plus tribueret, quam humilitas ipsa postularet.

experta per
annos 11,
quam terri-
bilis esset
hostis no-
ster.

b

38 Eam ob rem nonnihil animo elata fuit, ut ipsamet retulit; unde dulcissimo Deus suæ liberalitatis fructu orbari per undecim annos b voluit: id sibi quam maxime profuisse dictitabat; eo siquidem temporis intervallo corpus et carnem variis modis affligere coepit, et quasi in agone constituta, gladiatoris agere vitam: licet non huius mundi honor, sed æterna salus ageretur: tum illa diaboli vires frangere, titillationes sensuum et scintillulas libidinis obruere; vana omnia, quæ sunt in mundo, vilia ducere: tantis in periculis constituta mœrore tristitiaque confici, frequentes exprimere lachrymas; inde nimium debilitata, quasi mortua cadere; cumque id evenisset interdum, non secus, ac in acie prostrata, cum vires resumpsisset, jejunio, disciplinis, vigiliis, divinisque precationibus in arenam iterum descendere, victoriamque reportare. Vincere enim se ipsum tum demum vera est victoria. Hæc vi-

B quo minus divinis ex more meditationibus occuparetur, eamque tollebat hilaritatem, qua præsentis vitæ miseras condiebat: uno tamen hoc solatio fruebatur, quod omnes pravos animi impetus rationi obnoxios redderet, virtutisque suæ magnitudine fraudes dæmonis superaret. Idcirco sæpe confessarios suos consulebat, quidnam ad meditationes divinas retinendas valeret, exquirens; illi vero, re cognita, virginem ad certandum alacriter hortari, regni cælorum difficultatem attingere, quod sine labore maximo posset nemo consequi: tum illa, quoad ejus fieri poterat, ardentissimo corde aspirare ad æternam felicitatem.

Humilitatem perma-
gnificat:

39 Quod Deus ipse comprobavit: nam ejus dotes animi corona dignas existimans, eadem hora, qua supra diximus semimortuam decidisse, pristinis viribus recuperatis, visa sibi est hominis imaginem, quæ lucernam altera manu olei plenam, altera vero palearum stipulas gestaret, Paleæ, dicens, non comburantur, nisi unguento prius liniantur, statimque oleo perunctas igne vidit concremari: cujus visionis sententiam, divino spiritu dictante, est porro interpretata. Animam nimirum paleam esse, quæ nisi humilitatis oleo fuerit delibuta, Dei amore comburi non potest; hinc illa cognovit, cur tamdiu in mœrore versata esset: demissa ergo in terram facie animoque manus ad Deum tendere, sæpissime precari, ut se humilem redderet, et quod adhuc salutem suam vitamque incolumen servarit, gratias immortales agere; Deus vero et animi tranquillitatem, et quidquid demum petierat, liberalissime concedere; et cum jam decimum quintum egisset annum c, ancillam suam ante obitum incredibili consolationis genere demulcere, quod assequi ex majoribus potuerit adhuc nemo.

cordi ejus
imprimun-
tur mysteria
passionis
Christi:

40 Christus nempe, suscepta peregrini forma, candido vestitus amietu, humeris gerens crucem blandis eam verbis salutavit: Salve, inquit, filia: cogitanti mihi jam diu, quidnam tibi potissimum offerrem ad summam animi jucunditatem, crucem hanc, quæ nusquam firmitus figi potest, tuo dulcissimo amplexu accipito; ideo præbe mihi, filia, cor tuum, ut in hac cruce moriaris. Qui quidem sermo tam vehemens extitit, ut vel in cor ipsum vulnus infixisset. Eo tempore Dominicæ passionis mysteria in ejus cor impressa fuisse putantur. O immensum amorem! o cor incredi-

bili ardens charitate: siquidem tantum Deo placuit, ut ipsum unum tanto dignum honore Christus invenerit.

41 Cum vero horum cruciatuum recordatione mirifice delectaretur, quo melius tormenta illa memoria contineret, quibus in die Parasceues fuit, affectus, monialibus suis graviore virgarum funiculos concessit, ab illisque verberari volebat; existimans bonarum actionum exemplar esse, Christi crucem. Unaquæque singillatim mysteria Christi recensebat, ut illius vestigia sequerentur. Certas inde orationes instituit aliasque actiones, quibus illa memoria repeteretur, ex quo consecuta est, ut Deo quam carissima esset, et vitam agens in terris, cælestis tamen gloriæ particeps efficeretur. Interim solertissima virgo Joanna monialis d Claræ sanctitatem, quoad ejus fieri poterat, observabat diligentissime. Idcirco retulit in nocte natalis Christi, quasi lumen aliquod Claræ pietatem elucere solitam, dumque matutinæ recitarentur Horæ, gratissima uti modulatione vocis, suavissimosque promere concentus.

vult a suis
flagellari:

d

42 Quid plura? Nonne ejus habitatio in tenebris resplenduit, cælestisque luminis radii quasi zona quadam beatissimæ Claræ corpus ambierant? Unde beneficio quodam singulari arcana Incarnationis perocculta videbat, canentes angelos, pastores vigiles, Magos accedere supplices, denique in humili præsepio positum infantem apertissime cognoscebat. A die Epiphaniæ usque ad beatissimæ Virginis Purificationem, dum se traderet orationi, quanta Christi majestas esset sedentis in illo extremo judicio, humanæ sobolis judex, intellexit, quam ad vivum impios resecare debeat, innumerabilia prope tormentorum genera, cruciatus, incommoda sexcenta, horribiles dæmonum aspectus, molestissimamque eorum societatem, infernorum terribilem locum, quem nullius cogitatio capere potest: ibi visa est sibi audire sonitum, stridorem, strepitum, fremitum, clamoresque magnos, quibus perterrita corruit, palloreque ac terrore exanimata hæsit aliquamdiu; viribus deinde receptis, ad beatitudinis divinæ aspectum est conversa, quam ubi elatis oculis summa attentione conspiceret, suavissima vox est exaudita: Veni, Clara; tuus enim adventus jucundissimus expectatissimusque mihi erit. Cui vox altera alterna vice respondit: Parumper expecta, nondum enim dies tuus advenit: ex quo salutis suæ certitudinem conjicere licuit. Alia die imaginem Christi Domini sua cælum terramque magnitudine implentem conspexit, cujus splendor solis fulgorem antecelleret: illam cordis et corporis summissione venerata est; eundem deinde videre digna fuit extento brachio, manu benigna monasterium et præcipuos Spoletanæ urbis locos sanctis benedictionibus signantem.

cælestibus
interim pa-
sta deliciis:
E

F

ANNOTATA.

a Hæc monialis apud Piergilium in Vita Italica part. 1 cap. 12 vocatur Marina.

b Nimirum ab anno ætatis vigesimo usque ad trigesimum primum, ut Piergilius proxime citato capite duodecimo partis primæ asserit, et capite decimo octavo ejusdem partis repetit.

c Hic non indicantur anni ætatis B. Claræ, ut opinor; sed existimo, hos quindecim annos intelligendos esse de tempore, quo beata Virgo vixit in monasterio sanctæ Crucis, ad quod cum aliis

A. MOSCONIO. *aliis circa annum Christi 1289 migravit. Itaque secundum hanc interpretationem pax animi post certamen undecim annorum restituta est beatæ Virgini, cum jam decimum quintum egisset annum in cœnobio sanctæ Crucis. Illa explicatio nostra facile componi potest cum opinione Piergilii, quam littera præcedente retulimus.*

d Hæc est Joanna monialis, quæ post obitum B. Claræ in officio abbatissæ successit, ut apud Piergilium part. 3 cap. 9 et 20 videre est.

CAPUT V.

Morbus ejus, et mors Beatæ, relectis mysteriis confirmata.

Beatæ mor-
bus ulti-
mus, et
meditati-
ones :

Tandem assiduis vigiliis stomacho male affecto, viriumque imbecillitate contracta, quindecim diebus ante suum obitum in morbum incidit, diebusque decem totos meditationibus operam navavit tam diligenter, ut numquam ab instituto deficeret. Quare moniales Claræ timere maxime cœperunt, ne scilicet injuria morbi alicujus graviter premeretur ob crebras meditationes : unde ut vires illa reficiat, aliquantisper lectulum portatilem imperat; in quem ascendens, sic alloquitur : Mox me, inquit, sorores morbo omni levabitis, imminentem jam mortem præmonstrans : in primis tamen versabatur in curis, persistensque in vultus firmo obtutu divina secum loquebatur; a ministris quidem hæc verba exaudiebantur : Angele Dei, nuntia Sanctissimæ Virgini, ut in suas me sedes recipiat. Et paulo post, veluti triumphum caneret : Exultemus omnes, et jubilemus Deo, et cantemus laudem. Te Deum laudamus, quoniam sponsus meus venit ad me, ut me ad gloriam suam perducatur. Hæc Joanna non Claræ soror, sed alia quædam monialis audivit.

diabolum
fugat : suas
hortatur ad
virtutem,
et medita-
tionem Pas-
sionis :

44 Alia vero soror hæc se accepisse auribus dixit : Video cuncta, quæ Deus fecit, et sunt valde bona; sed dæmon cuncta demoliri quærit. Unde certantem cum dæmone eundemque fugantem his verbis perceperunt : Quid a me petis, cruenta bestia? Exi, maledicte, et evola hinc, qui quinquies mille annos in maledictionibus fuisti, et in æternum maledictus vivis. Id cum audisset una ex sororibus, timens, ne fallacias dæmonis formidasset, accessit, crucisque eam signo munivit. Cui Clara non secus, acsi somno expergisceretur, Non est, inquit, quod de me dubites, filia : crucem enim cum Christo gero in corde meo impressam. Quin et alteri moniali dixit : Si Christi crucem quæris, accipe cor meum, in quo Christum crucifixum reperies : his vero cogitationibus intenta, suavissimo quodam cantu moniales leniebat; licet ejus verba non satis essent expressa. Certissimum illud est, cum ad extremum diem pervenisset, frequentes cum Deo habuisse sermones, quibus mutus quidam amor significabatur; cum vero Beatissimæ Virginis Assumptionis dies accessisset, hora vespertina in extremo spiritu non destitisset eam, quin de immensa Dei misericordia acerbissimaque Christi cruce prædicaret, et contubernales suas ad obedientiam, castitatem, humilitatem, vitæque sanctimoniam hortaretur, præcipue asserens, salutis nostræ incitamentum esse Dominicæ passionis meditationem.

45 Postquam ergo hujusmodi præcepta accepere sorores, manu extensa Clara sanctissimo crucis signo benedicens, inquit : Deus, qui cælum et terram regit, vos tueatur, custodiat, perpetuoque conservet præsidio. Hoc indicio moniales proximæ mortis repetentes memoriam, ingentem vim lachrymarum certatim profuderunt; quamquam ipsarum dolorem lenire Clara studeret. Tandem hæc unctionis Sacramento voluit inungi, dieque Veneris, quæ fuit decima sexta mensis Augusti, orationi se constantissime tradidit, a qua neque medicorum consilio, neque monialibus præconibus potuit umquam revocari, imo vero illas increpabat his verbis : Quid commovemini? Quid vos, obsecro, perturbat? An non ignoratis me, dum servio Deo, esse incolumem, atque ubi sim Deo propior, eo me esse fortiolem : ac si me flagellis ab hujuscemodi contemplatione animæ meæ pabulo abstrahere conaremini, futuram semper majori robore? His dictis, moniales cogi jubet omnes, ut si quid in Horis recitandis negligentia forte commiserit, iterum ex ordine cum ea recitando com- pensarent.

46 Hæc ubi absoluta sunt, animo ardenti, vique ad Deum erecto, Nimium, nimium, nimium, inquit, tuæ gloriæ præmium est mihi, Domine : tum ad Sorores conversa, Ducite me, aiebat, ad sponsum meum : video enim apertum cælum et sanctos Apostolos et Dei virgines, quæ summo expectant me gaudio. Dum hæc agerentur, Franciscus Claræ germanus (is Minor sancti Francisci custos in civitate et dominatu Spoleti erat) advenit; et ubi inter se de regno Dei multa disseruissent, Clara illius fidei monasterium Sororesque suas quam diligentissime commendavit : cumque magis exultare videretur, quam, ut morbi gravitas pateretur, non mediocrem Francisco spem dedit pristinae valetudinis recuperandæ. Clara vero, cui mors clara erat, ut postridie ad se rediret, monuit. Videns demum sabbati die, qui erat octavus a solemnitate sancti Laurentii martyris, nimirum decimo sexto Kalendas Septembris a, vitam felicem cum infelicissima commutandam, in ipso discessu vehementius orabat. Quamobrem lectulo quodam portatili ad sacellum suum se deferri jussit : ibi cum aliquantulum orasset, conversa demum ad Sorores, sermonem hujuscemodi habuit :

D
petit oleum
sacrum :

videt cælum
apertum :
fratrem al-
loquitur :

47 Venit jam hora, Sorores amantissimæ, quæ ex hujus corporis vinculis tamquam ex carcere ad cælestem Deum evolare debeam, eique spiritum meum reddere; ideo vos etiam atque etiam rogo, ut monumentum hoc meum alta mente reponatis memoriæque vestræ quam diligentissime commendetis; nimirum, ut aures vestræ dies noctesque divinis legibus monitisque pateant; ceteris rebus obsurdescant prorsus; eaque demum vita expetatur a vobis, quæ in animi corporisque virtutibus elucescat. Ipsa postea conscientia maculas (si quæ tamen erant) Fratre Thoma suo confessorio audiente emundavit; tum junctis manibus, facie erecta ad cælum, quasi dormiens, nulla animadvertente, spiritum emisit inter moniales, quæ suis potius meditationibus eam detineri putarunt; sed ea opinione deceptæ, obiisse cognoverunt. Accedentes autem faciem ejus præter consuetudinem elucescere, desinere postmodum, videre. Quod vero inter alia mirandi causam præbuit, fuit, quod corpus illud, non secus ac vivum, virens incorruptumque adhuc servabatur, maximamque pietatem omnibus afferebat. Atque hic fuit Claræ de Cruce obitus : neque mirum :

F
sorores hor-
tatur, et
moritur an.
1308, die 17
Aug.

A mirum; siquidem a summa felicitate vivendi, summa etiam felicitas moriendi expectatur. Obiit vero mortem anno ætatis suæ quadragesimo, post Christum natum mcccviii, decimo sexto Kal. Septembris die Sabbati hora 3, Clemente V Pontifice, anno ejus tertio *b*.

*Corpus ejus
aperitur a
Sororibus,
et cor ma-
gnum erui-
tur cum va-
se fellis:*

48 Ejus corpus integrum adhuc servatur, patetque omnibus illuc proficiscentibus. Ubi vero Claræ spiritus evolavit, corpus in monasterio reliquit, quod moniales multis lachrymis decora- runt, simulque omnes quam diligentissime illud inspexerunt, tum ut ejus memoria servaretur, et hujusmodi aspectu, quasi exemplo quodam, ad Dei cultum magis fideles excitarentur. Maturo igitur adhibito consilio, quidnam de eo corpore agendum, quasi cælitus admonitæ, in eam spem deveniunt fore, ut si ex illius corpore præcordia extrahantur, occulta Dominicæ Passionis mysteria, quæ vivens animo semper volutabat, intueri liceat. Itaque prostratæ humilitatis indicio prope singulari ad defunctæ pedes, solemnes (ut mos est Christianis) cæremonias religiosasque jura tribuunt, et cum dissimulare dolorem non que- ant, amplius corpus aperiunt: ibi puerilis instar capitis cor inveniunt, fellisque sedem duriorem, quam ut natura ferat: quæ omnia summam ad- spicientibus admirationem pepererunt: hoc ex- ercuit ministerium una ex monialibus, ejusque fellis capsellam cum aliis partibus in urna recon- ditis ad sacelli altare collocarunt. Verum post- quam ad cordis locum pervenere, maxima oritur dissensio; itaque cetera in diem posterum diffe- runt. Eo tempore tantæ Virginis jactura preme- bantur, neque quid facerent, agnoscebant; un- de a Deo humiliter petiere, ut suas ille cogita- tiones moderaretur et, quid foret optimum, aperi- ret.

*postridie cor-
pie apertum
in partes
duas*

49 Absolutis precibus, communi omnes suf- fragio cor esse dividendum statuerunt. Die igitur decima octava mensis Augusti Francisca monialis, cui id munus erat delatum, cor illud manu te- nens, profusis prius lachrymis, quonam modo secandum esset et quo ordini petit: hic hæere omnes et in majore esse labyrintho quam antea. Tandem novacula in duas partes secat; caro exter- na mollis, interior vero satis dura sentiebatur: **C** illico omnes, ut avide rei eventum expectarant, cereos manu gestare diligenterque omnia inqui- rere; neque spes eos fefellit, cruciatus enim Chri- sti et admirabilia mysteria oculis viderunt: cujus rei magnitudinem, licet intuendi nulla posset esse satietas, mirum in modum suspiciebant. Augebat admirationem, quod in ea sectione nulla plane læsio aut detrimentum consecutum; inde lætitia palam exultare, triumphare gaudio, Deo immor- tales agere gratias, qui hujusmodi gratiam concessisset. Cordis superficies plana ab utraque par- te; singula porro a singulis sejuncta certoque ordi- ne distributa mysteria.

*exhibuit my-
steria passio-
nis Christi*

50 In parte cordis dextera Jesu Christi Cruci- fixi imago magnitudine muliebris pollicis, licet aliquando longior, extenta tenens brachia ali- quantulum sublata, caput extra humeros declive et deflexum. Pars dextera corporis, in qua vulnus situm est, lividum colorem gerebat, sanguine confecta. In sinistra vero vidisses sindonem minu- tis sanguinis guttulis aspersam. Vulnus in latere multo cruore manabat. In hac eadem parte cir- culus e nerviculis confectus spineam delineabat coronam *c*, quæ hirsutis spinis tortuosisque con- stabat aculeis: ibidem tres nerviculi, veluti tria fila, in una parte pendebant, in quorum extre-

mo devincti pendebant ferrei clavi, cuspidis *A. Mosconio.* acutæ, nigri, tactu duriores carne, quorum duo breviores, breviori etiam revinciuntur filo, alter major filo majore pendebat; sub quorum loco clavorum alter aderat nerviculus lanceam de- signans, cujus erat cuspis acuta sane, coloris fer- ruginei et duritie, quam attingens Berengarius vicem corporis *d* gerens, quasi stimulis acutis sensit manum pungi; erat idem a superficie ere- ctus, ac si ex suo latere cuspis exiret. Fuit itidem hac in parte nerviculorum confusa quædam con- geries rubei coloris, cujus forma incerta erat; illam autem in arundine spongiam interpretaban- tur.

51 In sinistra parte cordis erat flagellum ex *sigillatim* quinque flexis nerviculis nodisque pluribus revin- ctum; pendens particula carnis mollis gracilis- que ceterum, quo flagellum suspenditur, refe- rebat: post eam manica carnea, sed ligno similis sequebatur, eodemque modo funiculi erant atro sanguine tincti, et a carne elati et seperati: quæ omnia vel hodie in ipsius Claræ sepulcro ostendun- tur. Prope erat alter nerviculus [qui] columnam rectam, flexis et exiguis funiculis circumseptam **E** notabat. Pars ejusdem ima carni annexa erat: et tales nerviculi, qui veluti funes mediam colum- nam cingebant, sanguinei coloris: hæc omnia discripto corde integra remanserunt. Porro si- mulacra ea, quæ Dominicæ Passionis mysteria referebant, licet carnea essent; tamen colorem et duritiem earum rerum habebant, quarum ex- emplar erant: quæ moniales semel atque iterum et sæpius ubi inspexerunt ac tetigerunt, quasi di- vina quædam intuentes, novitate rei sunt percul- sæ. Sed ne quid temere factum videretur, epi- scopum Spoletinum de omnibus fieri certiores curarunt. Acceptis litteris, episcopus, non ita facile fidem iis præbuit; illuc tamen vicarium su- um Berengarium, patria Sancti Affricani, dele- gavit; qui, rerum veritate bene perspecta, omnia quam diligentissime referret; ut vel erro- rum, quem rei novitas attulerat, ratione fidei depelleret; aut veritatem judicio auctoritateque comprobaret. Vicarius episcopi præcepto audiens, ad monasterium quam maximis itineribus conten- dit, omniaque summa animi attentione, vigilantia, labore, ac diligentia conspicit, manibus ipsis con- trectat. **F**

52 Quibus visis, præ stupore hæsit immobi- lis, tum singula a carne secerni jussit, quæ se- parata sic constitere, quasi in suo exemplari resi- derent. Non ea omnia, sed quædam, cum de ejus canonizatione ageretur, ad Joannem XXII, Pontificem Maximum, Avenione sedentem, sunt delata. Cor autem illum, veluti sanctissimum, diligentia conservarunt singulari. Sanguinem item, qui effluerat, in ampulla vitrea collectum, in ejus sepulcro posuerunt, qui mirificum efflat odorem, ac, si quod grave Ecclesiæ Dei immi- neat periculum, sua ebullitione prædicat. At ho- die in Claræ sepulcro Crucifixi et flagellorum my- steria in vase vitreo, laminis argenteis ornato, col- locata monstrantur.

*rite inspecta
et probata*

53 Hæc ubi in corde reperta sunt, moniales memoria recente duritiem fellis servantes, quid- nam ibi etiam delitesceret videndi summa cupidi- tate exarserunt; eam ob rem ad altare sacelli ac- currerunt, urnaque accepta, fellis cistellam, de qua supra meminimus, a ceteris partibus sejun- xerunt, ut Berengarius, qui his omnibus inter- fuit *e*, decreverat: hanc ubi duram offendit, medicis imperat, dividique jubet: quare tres ro- tundi

*una cum
mysterio SS.
Trinitatis
in felle.*

A. MOSCORIO.

tundi globi solidi, ut cineres colorati inveniuntur, imagine, colore, pondere pares, et in ipsa cistella ita dispositi, ut trianguli formam efficerent, a quibus (ut ante mortem retulit Clara) Trinitatis sacratissimæ arcana repræsentantur: siquidem communi consensu fertur, orbiculos ipsos inter se esse æquales et pares pondere, non modo si separatim quisque accipiat, verum etiam (quod humanum superat captum) si unus cum duobus, aut unus uni, aut omnes simul apponantur, æquale pondus reperiatur. Neque vero illud omittendum censeo, cum a Catholica fide deficeret Gallia, hæresesque sectaretur, in partes aliquot unum ex iis esse confractum f; licet initio, dum reperti sunt, veluti adamantes firmi nullis malleis ictibusve frangi possent: hoc Ecclesiæ naufragium fractus hic orbiculus prænuntiavit, quo majus fortasse nullum passa est umquam; et, nisi Deus sua miseratione præsto fuisset, æternum fore videbatur. Plurima de his (ut in suo compendio habetur) Berengarius retulit quæ in ejusdem Virginis sepulcro condita monstrantur. In his itaque ostendit aperte Deus, Claram virginem a se unice diligi; cum non modo hujuscemodi privilegia donarit, sed illius etiam meritis ac nomine consolationem certam, tutumque fidelibus præstet auxilium. Itaque miracula ipsa vitam illius sanctissimam comprobant.

ANNOTATA.

a Hinc liquet, cur aliqui Menologi B. Claram memorent die XVII Augusti, quo mortua est, quamvis in Martyrologio Romano ad diem sequentem referatur, ut initio Commentarii prævii monuimus.

b Irrepsit hoc loco error chronologicus auctoris aut typothetæ: cum enim mense Augusto anni 1308 moreretur B. Clara, currebat annus quartus Clementis V, quandoquidem mense Junio anni 1305 Pontifex electus est. Unde Piergilius in Actis Italicis part. 3 cap. 5 obitum hujus beatæ Virginis cum anno quarto Clementis V Pontificis recte conjunxit.

c Piergilius in imagine istorum instrumentorum, quam Actis Italicis B. Claræ præfixit, in altera cordis parte infra columnam collocavit, et eundem situm part. 3 cap. 10 explicuit, ut § 5 Commentarii prævii monuimus, ubi etiam Piergilianum ejusdem cordis exemplar ad minorem formam contractum repræsentatur.

d Suspicio, hic pro vicem corporis legendum esse vicem præsulis vel judicis, cum Berengarius ille esset vicarius episcopi Spoletani.

e Piergilius capite undecimo partis tertiæ narrat, hunc folliculum fellis post discessum Berengarii ab ipsis monialibus seu potius ab eadem Francisca, quæ cor B. Claræ antea in duas partes diviserat, coram medico apertum fuisse. Uter hac in re veriora referat, ex antiquis documentis decidendum esset.

f Laudatus Piergilius part. 3 cap. 18 asserit, hunc globulum mense Martio anni 1560 ultra confractum esse, et alias hujus rei circumstantias distinctius narrat.

CAPUT VI.

Aliquot ejusdem miracula.

Aliquando luctum abstersit, permulsit dolores, tristitiam vertit in gaudium. Denique nulli auxilium imploranti opem suam denegavit: nam a morte illius usque ad decem annos innumera prorsus comperta sunt miracula, quæ omnia in brevem libellum redigere esset perdifficile; pauca tamen quædam ex innumerabilibus in unum conferre visum est. Qui igitur præcipua quadam diligentia illius acta inquisivere, scriptum reliquerunt, Claram viventem mortuos ad vitam revocasse. Andriola imprimis monialis sua mortua, antequam humi mandaretur, ejus precibus in vitam rediit: cum enim defunctam filiam pater audisset, flens, ad cœnobium cucurrit, graviter conquerens, quod ante mortem filiam videre non potuisset. Clara vero ejus fletu commota, pristinam a Deo vitam impetravit: illa cum patre collocuta, paulo post nullo morientis signo a vita iterum discessit. Paganicus quidam arenarius, arenam fodiens, ejus mole obrutus, mortem cum vita commutavit, ejus morte consanguinei non tantum dolebant, quantum quod peccata confessione detestari non potuisset, Rediit igitur Claræ meritis ad vitales auras Paganicus, dum confessus fuerit. Nonnullos præterea gravi morbo laborantes precibus suis et sanctissimæ crucis signo ad firmam valetudinem revocavit. Quorum in numero fuit Joanna, postea antistita. Hæc cum phthisi laboraret, nec medicis artibus ullo modo sanari posset, ad Claram confugit, ejusque precibus vires pristinas recuperavit. Vagnolus quidam comitali morbo affectus, auxilio Virginis implorato, liberatus est. Julianus, cum insanabili vulnere haberet offensum pedem, et medicorum sententia esset abscindendus, Claræ ope efflagitata, illico vulnus sanatum fuit. Lucia monialis a dæmone obsessa, Claræ tecta pallio, statim liberata fuit. Corraducium maximis sceleribus coopertum, ad veram poenitentiam salutemque traduxit. Multos æstu febris laborantes, ita ut memoriam, sensus, vocemque perdidissent, integræ restituit valetudini. Subvenit monialibus suis, cum in summa inopia versarentur, quærendique victus sollicitudine essent affectæ: magnam enim panis copiam in oratorio famulæ ad illud ministerium constitutæ invenerunt, quasi Deus pro jejuniis in vita actis gratiam referret, quibus exceptis a vigesimo ætatis suæ anno, tam tenui etiam cibosa est, ut peritorum hominum judicio ali nullo modo posset, unde divino potius, quam humano victu fulcita videtur; neque vero vitam illius modo miraculis illustravit, sed post mortem identidem plurima mortalibus dona concessit.

55 Mortuos quinque revocavit ad vitam. Martinellus quidam puer, quinque natus annos, maximo palearum cumulo oppressus fuit; dum domum asportaretur, a vicinis auxilium Claræ imploratur, inde vita donatur. Julia mulier ex Verani (sic vocatur) prædio, sex annorum, et Ceuccia mulier aquis submersa, et Pauluccius precibus beatæ Claræ in vitam rediere. Cecchus Spei municeps beatæ Claræ, distortis sane pedibus natus, licet ille nullo se modo sustinere posset, tamen maximam in Clara spem positam habens,

Beatæ miracula tum viventis,

tum vita defunctæ,

A bens, ad ejus sepulcrum portari voluit; ibique cum paulisper consedisset, sensit paulo post favore Claræ firmos pedes, et coram omnibus cœpit ambulare. Beneficium haud dissimile in Antonium municipem contulit, qui cum sinistrum genu graviter læsum et impeditum haberet, ut nullo se modo sustinere posset, auxilio Claræ implorato, allatoque ad ejus sepulcrum cereo, liberatus fuit.

per compen-
dium reci-
tantur;

56 Lucarellus quidam Spoletinus oculorum pupillas circum genas pendentes gerens, et omni abjecta spe vivendi, cum pater eum ad sepulcrum Claræ detulisset summisque precibus auxilium esset imprecatus, pupillis ad locum suum accommodatis, videndi beneficium reportavit. Floræ item mulieri in Cortignano ortæ, cum Claræ altare pallio circumdedisset, Virginis beneficio audiendi facultas reddita fuit. Cæcilia Spoletina comitiali morbo laborans, post votum factum quindecim diebus in sanitatem vindicatur. Joannes impubes herniam patiens; Lætitiæ puella urinæ difficultatem; Flora matricis dolores, Claræ opera apud Deum integram valetudinem consequuntur. Angelettus Spoletinus, gladio percussus tam graviter, ut viscera in terram lapsa essent, mox, illis ablutis in ventremque iterum repositis, auxilio Claræ evasit in columis ab eo vulnere. Philippus Mevanie a natus, dum Thimie b fluviis campos omnes superasset, fluctibus obrutus; Andreucius cultro graviter vulneratus, lapsus ex amygdalo, cum culter humerum ejus perfodisset, nullaque arte posset a quopiam extrahi, supplex ad Claram accessit animo demisso; inde ejus beneficio extractum gladium sensit.

a b

sed pauca

57 Nardus a latronibus captus, summo versans in discrimine, Claræ opem efflagitans (orta interim est non levis dissensio inter eos de eo) unde ab altero illorum servatur. Hinc fiebat, ut dæmon illius nomen maxime perhorresceret; quamobrem Claruccia monialis Tudertina, obsessa a dæmonibus, Claræ precibus a Deo liberatur, cum parum juxta ejus corpus consedisset. Serviam Cassignatam septem annorum spatio dæmonum impletate vexatam ac læsam graviter, cum traheretur ad sepulcrum Claræ, stridore, vociferatione atque gestu ipso plane dementi dæmones impedire studebant; ubi tamen primum admota fuit eidem sepulcro, vim agnovit meritorum Claræ. Petrus in Podio ortus, furiosus et mente captus, qui non semel submersionis suspensionis et mortis pericula adivit, Clara favente, redditur incolumis. Colæ Spoletino febricitanti, Mattheucciæ mulieri, quæ capitis dolore summoangebatur, ac innumerabilibus plane diversis laborantibus morbis, tum corporis, tum animæ sanitatem impetravit Clara. Testis est Nicolaus Spoletinus, qui cum æstu, febrique adeo premere-tur, ut de illius salute medici desperassent, votis a matre sua Claræ factis morbi gravitatem superavit. Petrus Spoletinus, stomachi dolorem passus maximum, et Chiola dentium annis plus quam viginti, Claræ ope valetudinem obtinuerunt.

C

de multis;

58 Quorum omnium fama tam longe lateque pervagata est, ut in dies viri dignitate præstantes, nobilitate insignes, clarissimis orti parentibus et ceteri innumerabiles prope peregrini, non proximi solum, sed longinquis e regionibus ad ejus sepulcrum confluerint, vota pro acceptis beneficiis persolverint. Divino quoque afflata spiritu, defunctorum quorundam statum significavit, ut precationibus, eleemosynis, cæterisque hujuscemodi suffragiis e tantis purgatorii suppli-

Augusti Tomus III.

clis eriperentur. Litteris etiam proditum est, viro cuidam uxoris præmortuæ statum aperuisse, ostendisseque, posse eam precibus adjuvari. Ciotto Spoletino mutuo solvendas pœnas prænuntiavit. Eadem Joannæ sororis statum cognovit: quæ omnia tum ad vivos, tum ad mortuos spectantia, Deus Claræ pro suo in eam amore, nota esse voluit.

59 Neque vero, quæ exposuimus, tam miraculis, quam testimonio religiosorum hominum comprobantur, qui divinæ contemplationi deservientes, de his fuerunt admoniti. Unde Clarucciam c accepimus Claram vidisse in beatissimæ Virginis gremio quadam cum reverentia colludentem, et Peregrinam d, dum in ecclesia cathedrali Spoleti oraret, fulgore divini luminis illustratam Claram adspexisse. Idem Comptes, et Etorius e, sanctissimi viri, de Claræ sanctitate retulerunt. Philippus medicus cum nullam, aut certe perexiguam hisce rebus fidem haberet, a Deo admonitus est, quod invidis verbis de gloria Claræ detraheret, cælestemque audivit vocem; in ambitu decem millium passuum sanctiorem Clara esse neminem. Quin alteri hujus E sanctissimæ Virginis pietatem tollenti accidit, ut linguae dolore gravissimo torqueretur; quæ licet in somnis sibi visus est pati, tamen indicio certissimo vera fuisse liquet; cum porro ad Claræ auxilium confugisset, lingua illi comperta fuit. Beatus Ventura f, in Trebiatium agro natus, vir summa vitæ sanctimonia præditus, cum a consuetudine mundi remotus, in saxea spelunca vitam degeret, iis verbis Claræ laudes prædicare solitus est, in oppido Montis Falchi præter alios unam esse, quæ sanctissime Deo deserviret; et propter rei novitatem mirum in modum hominum animos extollit. Quod oraculum fuit deinde enucleatum, cum in corde Claræ Christi mysteria reperta fuere. Alter quidam homo pietate insignis, dum multa de Claræ laudibus, virtutibusque auditu digna enarraret, metuens, ne vanitatis aut arrogantiae sibi nimium verteretur in hoc munere obeundo, mœstusque hæc animo volutaret, cælitus admonetur, non satis se celebrasse spectatissimas hujusce Virginis laudes, quas oratione longa prædicare debuisset.

aliaque
sanctitatis
ejus indicia
satis lucu-
lenta.

c

d

e

f

60 Hæc vero de beatæ Claræ Vita dixisse sit satis. Nam si divino judicio accipimus, tanta præconia brevi compendio coarctari non posse, reliquum est profecto, ut nos incepto labore supersedeamus, cum præsertim non ea sit in nobis ubertas ingenii, flumenve orationis, quod illius laudes possit non dicam exornare laudando, sed ne percensere quidem numerando; neque tamen reprehensionem meruimus ullam, si forte illud contra Horatianum præceptum aggressi videamur, quod vires aut humeri ferre non possent: consilium enim fuit non beatæ Claræ laudes singulas (quod fieri non potest) congerere; sed aliquas tantum apponere, ex quibus, lector, veluti ex ungue (quod aiunt) leonem conjiciat, et cetera, quæ oratione assequi non potuimus, mente animoque meditetur, ad illiusque simul meditationem accendatur; si enim eandem vivendi normam tenuerimus omnes, dubitandum non est, quin eadem etiam præmia consequamur. Agamus interim gratias Deo immortales, qui in Sanctis suis, quorum suffragiis peccatorum veniam obtinemus, majoremque petamus in modum, ut cogitationes nostras actionesque ad ipsum dirigamus, et tantæ Virginis sequentes vestigia, non modo dum vivimus, ejus auxilio roboremur in terris ad

Epilogus
auctoris.
F

A. Mosconio.

cælestem beatitudinem; verumetiam ubi vixerimus, una cum ipsa in cælestibus regnis æterna felicitate perfruamur.

ANNOTATA.

a *Mevania*, vernacule Bevagna, est oppidum Italiæ in Umbria, situm in ditione summi Pontificis ad fluvium Clitumnum, quod sex milliariibus in occasum Fulginio distat.

b *Hic fluvius Umbriæ* ab aliis Latine *Tinia* et ab incolis vernacule *il Topino* vocatur. Oritur autem ex Apennino monte, receptoque Clitumno infra Mevaniam, postmodum cum ipso Tiberi miscetur, ut geographi passim testantur.

c *Hæc Claruccia* vel *Claretta* fuit discipula B. Claræ, illamque Jacobillus in *Opere de sanctis Umbriæ* ad diem XXVII Aprilis tomo I pag. 434 et sequente tamquam Beatam celebrat. Si legitimus ejus cultus demonstretur, poterit in *Supplemento Operis nostri* locum habere.

d *Nescio, an istud nomen Peregrinæ sit proprium an appellativum. Saltem apud Jacobillum in proxime laudato Opere nullam hujus nominis feminam inveni.*

e *PiERGILIUS*, part. 2 cap. 25 hos piissimos viros Italice appellat conte de Ranieri et Etorio cives Spoletanos, ibidemque plures alios sanctitatis ejus testes allegat.

f *Jacobillus* tomo 2 laudati operis pag. 101 et sequentibus describit Vitam hujus piissimi eremite, eumque inter Beatos numerat ad diem XI Augusti, quamvis ibidem asserat, illum mense Julio anni 1310 obiisse. Si publica ejus veneratio, cujus ibi aliqua indicia exhibet, post notissimum Urbani VIII Pontificis decretum adhuc perseveret, Acta et certam cultus notitiam a Trebiatibus expectabimus, ut vir ille alicubi in Opere nostro collocetur.

DE B. RAINALDO VEL RAYNALDO

B

ARCHIEPISCOPO RAVENNATE

E

RAVENNÆ IN ITALIA

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Veneratio Beati ab immemorabili tempore, miracula, reliquiæ, quoddam elogium, et præcipuus Actorum ejus scriptor.

ANNO
MCCCXXI.
Ex variis
documentis
constat

Quamvis hic beatus Antistes nondum solenniter numero Sanctorum adscriptus videatur, ut Ferrarius hac die in Catalogo Sanctorum Italiæ annotavit, et Hieronymus Fabri in Sacris Ravennæ monumentis part. 2 pag. 514 fatetur, tamen hic postremus scriptor Italus ibidem recte probat, istum Præsulem ab immemorabili tempore legitimum beati titulum ac publicum Sanctorum cultum habuisse. Id primum demonstrat ex antiquo Ms. Missali, quod in archivo Ravennatensi exstat, ubi memoria beati Rainaldi archiepiscopi celebratur. Præterea asserit, in municipalibus Ravennæ statutis legi, quod olim Magistratus die XVIII Augusti quotannis ad honorandum ipsius sepulcrum venerit; ibique cereum obtulerit. Etiam meminit de altari, quod in ecclesia Metropolitana ad posthumam ejus gloriam erectum est, in quo legitur hæc epigraphe: Deiparæ Virgini, et beatis hujus ecclesiæ archiepiscopis Rainaldo et Urso. Denique laudatus auctor variis argumentis ostendit, publicum B. Rainaldi cultum suo tempore adhuc vigere, et annuam ejus festivitatem Officio ecclesiastico non tantum in diocesi Ravennatensi, sed etiam in Adriensi ad hanc diem celebrari. Immemorabilis ista B. Rainaldi veneratio ex infra dicendis confirmabitur.

de immemorablem cultu hujus Beati,

2 Præmanibus habeo Kalendarium sanctæ metropolitanæ archiepiscopalis ecclesiæ Ravennæ ejusque diocesis, quod jussu illustrissimi ac reverendissimi D. Lucæ Torrigiani Ravennatis archiepiscopi recognitum atque anno 1660 impressum est, et in quo ad diem XVII Augusti annua Rainaldi archiepiscopi et confessoris Ravennatis festivitas memoratur, et Officium de eo sub ritu

duplici recitandum præscribitur. Sed dubito, utrum hactenus Officium istud de communi confessoris pontificis, an autem proprium de hoc Beato recitetur. Ratio dubitandi est, quod Papebrochius noster de eodem beato Præsule ex Ms. Lectionario ecclesiæ Ravennatensis excerptaverit tres lectiones proprias secundi Nocturni, dum anno 1660 cum Henschenio Ravennæ tantisper substituit. At Papebrochius in Ms. suo Itinerario monet, Lectionarium istud tunc nondum Romæ approbatum fuisse. Saltem inter Officia propria Sanctorum sanctæ Metropolitanæ ecclesiæ Ravennæ, nunc primum a sacra Rituum Congregatione approbata, et illustrissimi ac reverendissimi DD. Lucæ Torrigiani, ejusdem sanctæ ecclesiæ archiepiscopi, et principis jussu edita Venetiis anno 1665, nusquam tres lectiones propriæ de B. Rainaldo comparent. Ego autem ignoro, an Romæ postmodum approbatæ fuerint tres istæ lectiones, quas forte quispiam ex privata devotione composuit, vel ad approbationem obtinendam paravit. Ut ut est, aliunde satis constat de antiquo hujus Beati cultu, qui haud dubie statim ab ejus obitu initium habuit propter evidentia et authentica miracula, quæ inferius Actis subjungemus, et de quibus nunc aliqua præmonebimus.

3 Hieronymus Rubeus in Historia Ravennatium ad annum Christi 1321 lib. 6, apud me pag. 538 et sequente, de B. Rainaldo jam defuncto hæc narrat: Ad ejus cadaver, cum adhuc in sepulcrum illatum non esset, multa miracula etsequentibus etiam diebus et annis facta sunt; et ut reliqua omittam, Jacobus Benincasa, jurisconsultus Ravennas, cum, desperata omni salute,

et

qui post obitum claruit miraculis,

A et penitus destitutus, acerrimis podagræ doloribus affligeretur, seque, voto nuncupato, diem Rainaldi festum quotannis solenniter celebraturum obligasset, postridie ejus diei doloribus et morbo solutus est. Quod Joanni quoque Grado in gravi capitis oculorumque dolore, cum esset ad Rainaldi sepulcrum profectus, ejusque opem suppliciter implorasset, per idem tempus contigit. Ex agro item Ravennæ eo vico, cui Herbosæ nomen est, mulier Blonda vocata, cacodæmone, supra quam dici potest, agitata, a cognatisque suis maxima vi ad Rainaldi sepulcrum pertracta, liberatur. Pari felicitate Thomasina, Petri Lombardani Ravennatis filia, sacra virgo cœnobii D. Mariæ, cognomento Padrielis, quod in Ceneda a mœnibus haud procul erat, nunc in urbem translatum D. Stephani in olivis appellamus, membrorum omnium resolutione languens, cum Viri sancti patrocini in invocasset, repente sanitati restituitur. Atque hæc pauca de multis, quæ indies fiunt, collegisse sat fuerit.

juridice examinatis,

B 4 Neque hæc prodigia tantum vulgo jactabantur, sicut nonnumquam vago ac populari modo fit, sed legitime discussa et probata sunt, quemadmodum proxime laudatus Rubeus lib. 6 Historiæ Ravennatis ad annum Christi 1326 pag. 545 indicat sequentibus verbis: Hoc interim spatium, cum in dies Rainaldus archiepiscopus Ravennas jam mortuus admirabili prodigiorum claritate eluceret, eodem hoc anno, mense Augusto, quæstio de illis a Nicolao Cortonensi, Aimerici archiepiscopi vicario, instituta est, multis testibus, qui se gravibus periculis ac morbis, voto illi nuncupato, divinitus, liberatos jure jurando affirmabant, in Ursiano templo collectis; ut iis tabulis constaret, quas hæc de re Joannes Morandus, Morandi filius, Guidonis nepos, Ravennas scriba, ad ea testimonia scribenda, vocatus confecit. Dum Godefridus Henschenius noster anno 1660 per aliquot dies Ravennæ commorabatur, ex Mss. istius ecclesiæ monumentis Acta et miracula B. Rainaldi transcripsit, cujus apographum infra conferemus cum editione Ferdinandi Ughelli, qui eadem post paucos annos in Italia sua sacra vulgavit. Nunc de venerandis ejusdem beati Præsulis reliquiis nonnihil dicendum est.

C 5 Eruditissimus Rubeus lib. 6 laudatæ Historiæ ad annum Christi 1321 pag. 538 post narratam B. Rainaldi mortem de his ita scribit: Sepultus est in monumento ex marmore in æde Ursiana; quod cum superioribus annis Julius Feltrius ab Ruvere Cardinalis, Ravennatum archiepiscopus, aperiri coram se mandasset, Viri sancti cadaver, ut ipse mihi affirmavit Cardinalis, integrum ac pene recens, promissa barba, statura procera, ingenua forma, et specie ad dignitatem apposita inventum est. Hieronymus Fabri in supradictis Ravennæ Monumentis part. 1 pag. 19 addit, sacrum istud corpus postea eodem modo repertum fuisse ab eminentissimo Petro Aldobrandino, archiepiscopo Ravennatis ecclesiæ, qui anno Christi 1621 e vivis excessit. Cum sacrum cadaver tribus seculis incorruptum mansisset, tandem in illa violenta inundatione anni 1635 dissolutum est, aqua intumulum penetrante, ibique diutius hærente, ut laudatus historicus Italus loco citato testatur.

sacris reliquiis postea dissolutis ad honorificum locum translatis.

6 Denique illustrissimus D. Lucas Torrigianus anno 1659 hæc B. Rainaldi reliquias ad sacellum beatissimæ Virginis Mariæ solenniter transferri jussit, et honorifice collocari, ut liquet ex sequente inscriptione: Divi Rainaldi Ravennatis

archiepiscopi venerabiles exuvias, divino licet miraculorum splendore illustres, humili tamen angulo basilicæ obscuras, ut, exoriente hoc Ravennatis munificentiae sacello, ad eminentiorem publicæ devotionis lucem exorientur * illustriores, Lucas Torrigianus archiepiscopus in perenne suæ pietatis monumentum deportavit anno sal. MDCLIX. Hæc inscriptio in Monumentis sacris Ravennæ part. 2 pag. 514 refertur ab Hieronymo Fabri, qui part. 1 ejusdem Operis Italici pag. 19 scripserat, populum Ravennatem præcipue in annua B. Rainaldi festivitate ad venerandum ipsius sepulcrum pie confluere, et tunc ibi laneum pileolum nigri coloris, quo beatus Antistes in vita usus est, venerationi publicæ exponi. Franciscus Barbaranus de Mironi Cappucinus in Historia ecclesiastica urbis ac diocesis Vicentinæ lib. 2 cap. 57 adjungit, hunc Beati pileolum magna cum devotione et fiducia tangi ab iis, qui dolore capitis affliguntur. Porro immemorabilem et legitimum B. Rainaldi cultum abunde probant hæc omnia, quibus jam breve quoddam elogium seu vitæ compendium subnectemus.

ACTORE
G. C.

* forte exoriantur vel exorirentur

7 Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem XVIII Augusti ex Monumentis ecclesiæ Ravennatis et Hieronymo Rubeo, ut ipse indicat, sequentem gestorum synopsis collegit hoc modo: Raynaldus patria Mediolanensis, ex familia Concoregia, primum Canonicus ecclesiæ Laudensis (cum illum Bonifacius Papa VIII ad pacem inter Philippum Galliarum regem et Eduardum regem Angliæ conciliandam in Galliam misisset) deinde præses totius Æmiliæ, tum Vicentinus episcopus fuit. Cum vero Opizo archiepiscopus Ravennas decessisset, Ravennates in templum Ursianum de more conventum habentes, Raynaldum et Leonardum Fliscum ecclesiæ Brugensis Præpositum eligunt: ex quibus Benedictus IX Papa, qui Bonifacio successerat, Raynaldum, cujus mores perspectos haberet, et coram se sacram rem fecerat, approbavit. Is cultum divinum, sanctissimis legibus editis, promovit et auxit. Concilium provincialium episcoporum anno Domini mcccvii, in quo plura ecclesiis saluberrima decreta sunt, celebravit. Eo Henricus imperator VII, quamdiu in Gallia Cis-Alpina fuit, usus est, consilio illius omnia fere administrans, donec in pejus mutatus Italiam omnem perturbationibus implevit, Roberto Siciliæ rege regno, edicto publico, exauthorato. Illi quoque Clemens V Pontifex causam Templariorum cognoscendam, quod sciret eum virum æquissimum et legum peritissimum esse, commisit. Denique multis pro Ecclesia perfunctus laboribus, anno salutis mcccxxi, xv Kalendarum Septembris, non sine ingenii sanctitatis opinione obdormivit; clarus post obitum miraculis. Tum breviter subdit pauca miracula, quæ ex Rubeo superius exhibuimus, et quorum plura inferius post Acta referemus. Jam paragrapho sequente istud Actorum compendium nonnihil illustrandum ac ordine chronologico disponendum erit, posteaquam de scriptore Vitæ hic quædam præmonuerimus.

E Ferrarius et texuit compendium vitæ,

8 Nonaginta et aliquot annis post obitum B. Rainaldi elapsis, Nicolaus de Arimino ex Ordine Minorum Acta et miracula ejus collegit, ut patet ex titulo, qui exemplari nostro sic præfigitur: Tractatus de vita laudabili felicitis archipræsulis beati Rainaldi, per me editus Fratrem Nicolaum de Arimino, Ordinis Minorum sacre theologiæ humilem professorem, anno mcdxiii. Hic autem scriptor in prologo monet, se collegisse gesta

et anno 1413 collecta sunt fusiora ipsius Acta,

AUCTOR
G. C.

sta ejus sancti Viri hinc inde notata plurimumque verbo narrata, iisque immiscuisse brevem introductionem et tres sermones, qui ad laudem ejusdem Antistitis coram populo haberi possent. Hæc introductio et illæ tres conciones nobis ad manum sunt in apographo, quod eruditissimus Ughellus Majoribus nostris perhumaniter communicavit. Sed non est nostri instituti typis edere hanc introductionem vel illas conciones, quæ nihil historicum continent, et unicuique Sancto ejusdem conditionis aptari possunt. Quare etiam laudatus Ughellus, his omnibus prætermisissis, sola Acta et miracula B. Rainaldi vulgavit, quemadmodum in novissima editione Veneta Italiae sacræ tomo 2 col. 382 agens de beato illo Viro testatur his verbis: In diœcesi Ravennatensi et Adriensi eodem die XVIII Augusti celebratur dies festus ejusdem ecclesiastico Officio; cujus Vitam, anno MCDXIII conscriptam, ex veteri archiepiscopalis tabularii codice Ms. extractam, communicavit summa benevolentia nobis conjunctus vir probus, doctus, ac venerandæ antiquitatis eximie cultus Hieronymus de Fabris Metropolitanæ Ravennatis Canonicus theologus, quam exhibendam duximus, cum hactenus inedita sit. Tum ibidem huic monitioni subjungit promissa B. Rainaldi Acta et miracula, omisso tamen collectoris prologo, quem nos infra exhibebimus.

quæ Henschenius noster Ravennæ transcripsit.

9 Certe Henschenius noster anno 1660 similem Ms. codicem præ oculis habuit, quando Acta et miracula ejusdem beati Præsulis, tunc nondum typis edita, Ravennæ transcripsit: nam etiam meminit de introductione prædicta, quam asserit totam esse moralem et compositam super hæc verba Ecclesiastici: Elegit eum ex omni carne, et dedit illi cor ad (sic pro coram legitur in editione Complutensi ac Sixtina) præcepta, et legem vitæ et disciplinæ. Nicolaus de Arimino expendens illa sacræ Scripturæ verba ostendit, in his tribus omnem sanctitatem consistere, ut Henschenius ibi monet, etiamsi ipsam introductionem non transcripserit. Deinde post Acta et miracula B. Rainaldi etiam mentionem facit de tribus concionibus, quarum exordium seu prologus ita sonat: Beatissimi pontificis Rainaldi triplicem considero statum, in quo virtutibus claruit et meritis, et gratum dedit Domino famulatum. Fuit enim Clericus, Sacerdos, et Pontifex seu Prælat. Tendens igitur in sui laudes prorumpere, triplicem sermonem sive tractatum ad ipsius extollentiam compilare proposui; primum ut de Clerico, secundum de Sacerdote, et tertium de Prælato, in quolibet præassumpto themate de sacro volumine Scripturarum. Denique Henschenius ibidem notavit, sese reliqua omisisse, quia in iis nihil singulare de gestis B. Rainaldi occurrebat. Cum autem Nicolaus de Arimino etiam in ipsis Actis aliqua beati Viri gesta prætermiserit, et alias plerasque illius actiones ac virtutes sine ulla temporis nota generatim retulerit, nos jam aliunde quædam analecta eruemus, et præcipua Beati gesta, quantum fieri poterit, hic serie chronologica collocabimus.

§ II. Chronologicus Actorum ordo, et quædam eorumdem analecta.

Beatus noster natus est Mediolani (nescio quo circiter tempore, quamvis istud ex infra di-

cendis ulcumque conjici poterit) et ortus dicitur ex stirpe Concorretiorum, quam Tristanus Calchus, Morigia, alique historici inter nobilissimas Mediolanensis civitatis familias recensent. Illud beati Præsulis cognomen a variis varie exprimitur: nam supra laudatus Barbaranus lib. 2 Historiæ Vicentinæ cap. 51 eum Italice Grancorreggi cognominat; alii vero eundem vernacule Concorreggi vel Concorrezzi, ac Latine Concoregium sive Concorretium appellant. Quidquid sit de diversa hac expressione, in antiquo Spicilegio Ravennatis historiæ, quod ad annum 1346 terminatur, et inter Scriptores Rerum Italicarum nuper editum est, tomo 1 part. 2 pag. 579 cognomen ejusdem Antistitis ita legitur: Anno Domini mccciv De mense Augusti. Constructa est de novo tota navis ecclesiæ Ursianæ Ravennatis, tempore domini Rainaldi de Corrigio archiepiscopi Ravennæ. Hæc de patria Beati nostri, quam etiam diserte memorat biographus Minorita, etiamsi de cognomine jam relato sileat.

11 Pie transacta pueritia vel adolescentia, verosimillime cooptatus est Beatus noster inter Canonicos urbis Laudensis in Italia, quæ vulgo Lodi dicitur, licet nonnulli scriptores illum nominent Canonicum Laudunensem, cum tamen Laudunum proprie sit civitas Galliæ, quæ ab incolis vernacule Laon appellatur. Cum inter Canonicos sanctam vitam ageret, evocatus est Romam, ut Hieronymus Rubeus lib. 6 Historiæ Ravennatis ad annum Christi 1303 pag. 508 tradit, ubi occasione electionis B. Rainaldi ad archiepiscopatum Ravennatem simul anteriora ejus gesta narrat, illumque vocat spectatæ probitatis virum, qui novem ante annis, cum ex familiaribus esset ac domesticis Benedicti Caietani Diaconi Cardinalis sanctorum Cosmæ et Damiani, et Canonicus Laudunensis, a Bonifacio Pontifice, Benedicti patruo, ipso petente Benedicto, obtinuerat, ut in aula Pontificia ejus Cardinalis ubsequiis insistens, vel ejus jussu aut permissu, ubicumque terrarum, fructus, quos in Laudunensi ac sancti Martini de Bolate Mediolanensis diocesis sacris ædibus, quarum Canonicum gerebat, et aliis, quæ in posterum adipisceretur, etiam cum animarum cura, ferret, extra quotidianas distributiones, caperet, neque residere teneretur.

12 Deinde evectus est ad cathedram Vicentinam, cujus rei tempus et circumstantias Ughellus in editione Veneta Italiae sacræ tomo 5 col. 1057 assignat hoc modo: Beatus Raynaldus Concoregius Mediolanensis ad hanc sedem fuit promotus anno mcccvi, Bonifacio VIII ita censente, qui electionem Capituli de persona Guidonis, Prioris Fratrum Prædicatorum de Vicentia, celebratam, nullam irritamque declaravit, etiamsi a patriarcha Aquileiensi munus consecrationis idem recepisset..... Post hæc Raynaldus Patrimonii sancti Petri fuit rector ac vicarius generalis. In Galliam Apostolicus nuntius incassum laborasse legitur, dum pacem inter reges Gallorum et Anglorum iniendam * sua industria non semel tentasset. In Italiam regressus post septimum annum suæ administrationis Ravennas archiepiscopus evasit.

13 Clarissimus Rubeus in jam sæpe laudato laudandoque Opere ad annum Christi 1299 pag. 502 Gallicam beati Præsulis legationem distinctius exponit occasione litterarum, quas Bonifacius VIII Pontifex dederat ad Rainaldum Vicentinum episcopum, quem hoc anno ineunte (nimirum 1290, de quo ibi agit) cum in Galliam misisset internuntium ad conciliandam inter Philippum

D
Dicitur
Beatus Me-
diolani na-
tus ex nobi-
li familia,et cooptatus
inter Cano-
nicos Lau-
denses post-
ea Romæ
egit,

E

F
deinde ca-
thedram Vi-
centinam
ascendit,* lege ineun-
damlegatus in
Galliam mis-
sus est,

A lippum Galliae et Edoardum Britanniae reges pacem, jussit etiam ab ejus regni antistitibus sacratisque viris, quorum, dicebat Pontifex, gratum ingratumve experiri se animum velle, subsidia Pontificio aërio postulare.... Quod si quos offenderet contumaces, eos juberet ad causam de suo crimine dicendam Romae adesse. Neque tamen defuerat Pontifex, quin certum Rainaldo decrevisset in dies singulos stipendium, a Florentina Franciscanorum societate numerandum, et, ut, ejus honori consulere, sex sacris initiatis viris, quos secum habebat, dedisset, ut quamquam non residerent, tamen dum ejus essent familia, sacerdotiorum suorum vectigalibus, extra distributiones, ut aiunt, quotidianas, fruerentur. *Postmodum orta est dissensio inter Bonifacium VIII Papam et Philippum Galliae regem, ob quam forte Beatus noster episcopus Vicentinus in Italiam rediit.*

et rector
Emiliae vel
Flaminiae
factus,

B 14 Certe anno Christi 1302 obtinuit administrationem Flaminiae vel Emiliae, de qua Ughellus obiter supra meminit. Quid autem in hac praefectura ei acciderit, laudatus Rubeus lib. 6 Historiae suae ad annum 1302 pag. 505 et sequente sic singillatim explicat: Rainaldus episcopus Vicentinus, domo Mediolanensis, familia Concorregia, rector sacrarum profanarumque in Flaminia a Pontifice creatus, tertio Idus Aprilis provinciam ingressus est, cum tribus ante diebus Andreas e Cereto omnis provinciae conventum jussu Caroli Strabonis, fratris regis Gallorum, Caesenae egisset; abeunte Jacobo Pagano episcopo Reatino, quem ob male gestam in hac provincia rempublicam Bonifacius Pontifex episcopatu multavit.

illam provinciam
strenue gubernavit.

C 15 Post haec, narratis quibusdam seditionibus ac bellis intestinis, Rubeus ita pergit: Rainaldus interea provinciae rector pacis studium non intermittere, incommodisque, ut res ferebat, diligenter occurrere: sed cum esset Forolivi, quam civitatem Ordelafr eorumque asseclae administrabant, tumultu excitato populari, lethale accepit vulnus Kalendis Septembris; quo fere tempore Maghinardus e Sosenana, Fori-Cornelii ac Faventiae princeps, Fori-Cornelii excessit e vita. Premebat adhuc Caesenam Bernardinus Polentanus bello, eamque Joannes Putirolus Mediolanensis regebat, virtute vir clarus; sed cum acrius urgeretur in dies, nullisque juvaretur auxiliis foederatorum, Ubertus Malatesta, Glazoli Comes, Pauli filius, ejus praeturae praefecturamque XIII Kalendas Februarii iniit, cum praesertim dissidentibus inter se Thederico Calisidio et Ubertino Articlino, qui jam in foro ad arma concurrerant, magnum propediem discrimen subitura videretur. Sed advenit triduo post Rainaldus provinciae rector, a vulnere, divino plane miraculo, liberatus, eosque inter se conciliavit, et Thedericum, qui cum filiis urbe cesserat, redire in patriam jussit. Mox Pontificis nomine, Opizoni mandavit archiepiscopo Ravennati, ne, Foro-Pompiliano vacante episcopatu, ad Thaddaei episcopi interitum, Peppum Ordelafrum Forolivianum, ejus civitatis a plerisque episcopum designatum, consecraret neu electionem probaret. Idem significavit Ravennatis ecclesiae conventui eorumque vicariis, eam sibi electionem certis de causis tunc Bonifacium servasse. *Ibidem legi possunt alia, quae B. Raynaldus in administratione hujus provinciae gessit.*

16 Nunc videamus, quomodo Praesul iste Vicentinus ad cathedram Ravennatem translatus

fuert, et quamdiu hanc ecclesiam summa cum laude gubernaverit. *Ferdinandus Ughellus in novissima editione Veneta Italiae sacrae tomo 2 col. 382 nos illa docebit his paucis verbis: Raynaldus Concoregius Mediolanensis, Vicentinus antea episcopus, rectorque Emiliae provinciae, a Ravennate Capitulo Cleroque divisus studiis simul cum Leonardo Flisco ad eandem sedem subvectus est, atque a Benedicto XI (aemulo excluso) in eadem dignitate confirmatus ac consecratus anno MCCCIII. Singularem amore pietateque hanc ille ecclesiam gubernavit, frequentibusque celebratis conciliis, ita jugulavit abusus lapsosque ecclesiasticos mores, ut omnem dioecesim suam Clerumque ad normam veterum canonum castigasse videretur. Decessit non sine sanctimoniae fama MCCCXI, xv Kalendas Septembris, sepultusque est in sepulcro marmoreo in templo Ursiano, unde postea clarissimis coruscavit miraculis. Rubeus haec singula B. Rainaldi gesta, quae ab Ughello hic obiter attinguntur, fusius narrat ab anno 1303 usque ad annum 1321 in Historia Ravennatum, ex qua breviora nonnulla elogia excerpemus.*

17 Cultissimus ille historicus lib. 6 apud me pag. 512 habet sequentia: Interea Rainaldus archiepiscopus in dies virtutibus ac religione proficiens, purissimum cultum numinis divini, legibus persancte editis, propagandum apud suum populum diligenter curavit; quapropter et saepe archiepiscopatus oppida, Argentamque praesertim invisit, et provinciale concilium anno ab ortu Christi MCCCVII Ravennae celebravit. *Utilissima hujus aliarumque synodorum provincialium decreta, quae beatus Archipraesul concinnavit, post Historiam Rubei pag. 837 et sequentibus consuli possunt. Circa idem tempus, teste ibidem Rubeo, graves interim adversus Templarios equites litterae ad Rainaldum a Pontifice missae advennerunt, quibus eam causam cognoscendam Rainaldo et aliquot collegis omni Italia mandabat. Si quis scire desideret, quid egerit beatus Vir in hac notissima equitum Templariorum causa, quae ei a Clemente V Pontifice commissa fuerat, is Rubeum evolvat hoc anno et aliquot sequentibus, ubi hanc rem sparsim commemorat.*

18 Quanta constantia defenderit hic Praesul immunitatem Ecclesiae, patet ex eodem Rubeo, qui ad annum Christi 1321 pag. 535 haec refert: Eodem anno Rainaldus archiepiscopus, Joannis summi Pontificis jussu auctoritateque, Friderico, Guidoni et Sperantiae, Comitum Urbinatium filiis, quos filios pestilentes e venenata radice natos appellat litteris suis Pontifex, ipsisque Urbinatibus sacris interdixit, quod caedibus indignissimis maximisque factis Urbinum et pleraque alia Romanae Ecclesiae subjecta oppida occupassent, cives multos expulissent, reliquos durissimo imperio opprimerent: ad haec Fridericus Auximatem Recinensem, exulum item Aesinorum aliorumque Picentum praefecturam sibi assumpsisset, ipsumque oppidum Piram, diuturna obsidione prius circumvallatum, cepisset ac nefarie diripisset; Guido in oppidum S. Donati idem perpetrasset, Amelique Belmontis Praepositi, qui Picentibus pro Pontifice praerat, legatum cum litteris comprehendi juxta Urbini portas, et tradi in custodiam jussisset; unde nisi aufugisset Legatus ingenti Dei beneficio, capite dedisset poenas. Neque vero has Pontificias interdicti litteras Rainaldus solum recitavit, divulgavitque, sed omnes jussit e sua ditione, ad quos ipse misisset, idem ut efficerent; juvitque, ejusdem

jussu

AUCTOR
G. C.
Denique
evectus est
ad sedem
metropolitanae
ecclesiae
Ravennatis,

E
quam magna cum
prudentia,

singulari
fortitudine,
F

AUCTORE
G. C.

et spiritua-
li gregis sui
utilitate
laudabiliter
rexit,

jussu Pontificis, illius provinciae rectorem equite pediteque, ut Picentum exulum audacia atque improbitas retunderetur.

19 Denique Rubeus ad eundem annum narrat, quomodo beatus Antistes, conditis prudentissimis decretis, Ordines quosdam Religiosos in sud diocesi ad pristinam disciplinam revocaverit, et alia pia hujus seduli Pastoris opera simul cum felici ejus obitu ita recenset: Cum autem Rainaldus sacrarum etiam virginum mores ac vitam conformasset, et in aede Ursiana aram cruci erexisset ac dedicasset; in qua ex marmore arcam, multis et praestantibus virorum sanctorum reliquiis plenam, incluserat, eamque, certis legibus latis, praediis ditasset; sacerdotumque, qui Ravennatibus parœciis praesunt, conventum, qui statis diebus parentarent, et pro mortuis psalmos et preces ex libris sacris conceptas recitarent, jam multis ante seculis institutum, et hoc Rainaldi tempore ob sacerdotum licentiam corruptum, restituisset, qui contumelias in Deum ac sanctos viros conviciaque jactarent, et meretriciis amoribus operam darent, aliisque vitiis notarentur, omnino rejectis, eodem anno mcccxxi non absque ingenti apud omnes sanctitatis opinione, quinto decimo Kalendas Septembris tranquille decedens, in caelestem patriam evolavit; omni Vir laude merito cumulandus, qui cum magnarum rerum humanarum usu tractationeque religionem, et pietatis rerumque aeternarum curam conjunctam perpetuo habuit.

et tandem
hac die anni
1524 ad
Superos mi-
gravit.

20 Omnes neoterici concordant in assignando annum ac diem mortis, quos hic Rubeus notavit, et istud tempus confirmari potest ex antiquo Spicilegio Historiae Ravennatis, quod inter Scriptores Rerum Italicarum nuper editum est, ut supra monui, et ubi tomo 1 part. 2 pag. 579 ad rem nostram leguntur sequentia: Anno Domini mcccxxi, die Martis, xviii mensis Augusti dominus Rainaldus archiepiscopus ultimum terminum dedit vitae suae, et moritur in gloria, et sequenti die sepultus est in ecclesia majori Ravennae. Jam nihil superest, nisi ut Acta et miracula hujus beati Viri typis edamus ex apographo Henschenii nostri, quod cum editione vel altero ecgrapho Ughelli prius conferemus, ut supra promissimus.

C

ACTA

ET MIRACULA

Quae Nicolaus de Arimino Minorita anno Christi mdcxiii collegit.

Ex apographo Henschenii nostri, qui illud Ravennae ex Mss. documentis istius ecclesiae descripsit, et quod cum editione Ughelliana collatum est.

PROLOGUS.

Religioso viro domino Christophoro honorando Canonico sanctae Ravennatis ecclesiae Frater

Nicolaus de Arimino a, Minorum minimus te feliciter in Domino consolari *. Ex Christi latere sumens vinculum me tibi dilecto viscerosius innotasti; quo amplius differre nequeo, quod me veretuum rogatu multiplici amabili poposcisti, ut videlicet vitam et merita B. Rainaldi, felicitis archipraesulis quondam Ravennatis ecclesiae, exiguae meae capacitatis modulo describerem. Quamobrem quantum mihi facultatis est, tuo cupiens laudabili voto satisfacere, gesta ejus sancti Viri hinc inde notata, plurimumque verbo narrata, quam brevius clariusque potui, familiari stylo compendiose collegi: et quoniam haec populo sub praedicationis forma pie * recitanda sunt, de sacris Codicibus assumpto themate, quamdam brevem praemittam introductionem b in Legendam, eidemque superaddam sermones tres c ad populum, ut ipsius Viri sancti possint quater et diversimode a praedicatoribus exprimi dignissima praemia laudum. Te quoque, pater, obsecro, ut mei sis memor, dum sanctitatem viri Dei Rainaldi Deum suppliciter orando commemorabo, in quem devotione praeiustissima * tota mente cunctisque artibus inardesco. Vale felix d.

D
Auctor rationem suam
scriptionis reddit.

a
* al. consalut

* al. primum

b
c

* al. praenimia

d
E

ANNOTATA.

a Waddingus inter scriptores Ordinis Minorum pag. 263 de hoc Actorum scriptore meminit sub nomine Nicolai Ariminensis, et hanc ipsam Ms. ejus lucubrationem penes se esse affirmat.

b In Commentario praevio num. 9 egimus de hac introductione, seu quadam concionis specie, quae hic ad institutum nostrum non spectat.

c Ibidem etiam indicavimus, cur hos tres sermones cum Henschenio et Ughelliana editione omittamus.

d Etsi ille prologus desit in editione Ughelliana, tamen hoc loco variantes lectiones dedi ex Ms. apographo, quod ipse Ughellus Majoribus nostris officiose communicavit.

CAPUT I.

Beati patria, pia adolescentia, et vita inter clericos sancte acta.

Celebris memoriae B. Rainaldus, felix Archipraesul Ravennatis ecclesiae, de partibus Lombardiae civitate Mediolani traxit originem: qui cum adhuc juvenis adolescens apud parentes existeret, illis exhortantibus, jam Grammaticali doctrina sufficienter imbutus, iter ad scholas scientiae avidus solerti animo sulcans, liberaliorum artium non mediocriter peritus effectus est. Cum autem huic jam praemisso fundamento culmen sapientiae jam allectus addere concupisceret, quod non nisi purgatis mentibus plene conceditur; vana quoque hujus seculi toto corde respuens, sensualitatis impetus rationis freno compescens, caelibem vitam ducere ferventer incepit: quam ut aptius perseverando perficeret, divini luminis radio tactus intrinsecus, caeli captus amore, omnisque parentum et affinium carnis immemor, totum reliquit seculum, et Christum intra mentis suae ubera, ut myrrhae fasciculum, dulciter amplexus, qui est recta via, clara veritas, et vivens vita, religiosus a Clericus effectus est. In qua quidem

Beatus ortu
Mediolanensis,

A quidem religione fidei scutum assumens, Christique ferventer sectando vestigia, adeo stringere studuit nexum caritatis in Deum, ut nihil scire cuperet, nisi cum Apostolo Jesum Christum crucifixum, cujus amore etiam proximum in omnibus non minus seipso viscerosius diligebat.

factus Clericus varias virtutes exercebat, * al. centuplum

3 Factus autem Christi verus æmulator, cuius amor numquam otiosus est, anhelans fructum duplum * percipere, vineam Domini Sabaoth omni cum diligentia laborare satagebat. Vacabat enim tribus toto nisu. Primo namque divino cultui solers diligenter insistebat. Nam sacra fideliter intuebatur, agebat reverenter, devotissime ministrabat; tanta etiam voluptate suæ devotæ mentis orabat, ut divinæ contemplationis dulcedine orando in Deum videretur absorptus. Ad omnes equidem horas Canonicas primus accedebat, recedebat ultimus, sollicitabat et ceteros; et in hoc suus potissime offendebatur aspectus, si quid * omissionis aut negligentiae aut dissolutionis aut interruptionis illicitæ aut vanitatis, aut quovis modo mentis inanis subtractionis ab officio, dum orationes et psalmodiæ persolverentur, in aliquo perpendisset.

et divina visione animatus,

* al. protulerit

* al. protractu

B 4 Jubente autem Deo, qui ut servos suos vehementius animet ad meliora, nonnullis interdum consolationum donis de aeterno cæli præmio eis præbet certitudinem, contigit semel, ut cum Matutinum Dominicale cum ceteris Clericis devote celebrasset in nocte, remanserit in ecclesia, et cum sancta Dei verba, quæ in choro orando protulerat, mentis ruminaret epilogo, visum est sibi, quod unum versum aut unum verbum absque devotionis gustu præterierit * aut sine firmitate attentionis in Deum: verens Vir Dei, ne dictum Matutinum cælo non esset oblatum, ipsum reincepit a capite, et iterum maxima cum devotione, ac fervore spiritus persolvit. Quo perfecto quoniam ex longo orationis peractu * ibi diu steterat (jam enim elucescebat aurora) accedens ad humilem lectum paululum obdormivit, eoque dormiente apparuit ei in visu Dominus in habitu regali, paternali tamen aspectu cum angelorum ingenti caterva, qui propriis manibus cibum pro prandio in portiones dividens singulas singulis Clericis, qui ea nocte sacrum Matutinum celebraverant in ecclesia, videbatur porrigere. Sed viro Dei Rainaldo portionem exhibebat duplicem dicens: Bina habere mercedem, eo quod orationem duplicem effudisti.

alacriter ad perfectionem tendit.

* al. naturalis

C 5 Expergefactus igitur homo Dei Rainaldus, egit gratias Deo ex facta sibi revelatione cognoscens indubie clementem Deum fidelem eam orationem misericorditer acceptasse, multoque solitior ac promptior factus est ad divinas laudes atque orationis studium indefessum. Existimabat etenim, plura divinæ mentis arcana nosse sacrarumque Litterarum limpidius profunda scrutari sanctæ orationis atque devotionis studio, quam humano exercitio aut doctrina humanitus acquisita. Secundo solers et indefessus promptitudine nimia in proximorum indigentias caritatis exercebat officia. Tertio sacræ Scripturæ sanctorumque doctrinæ otiabatur ex intimis, et quidquid divinæ legis aut moralis * disciplinæ animo semel iniecerat, tenaciter imprimebat memoriæ. Quia non frustra [illud] mentalis attentionis percipiebat auditu, quod continuæ devotionis ruminabat affectu. His itaque adeo alliciebatur servus Dei Rainaldus, ut nil temporalium rerum mundi spreto appetere, nisi quantum et vix corpusculi necessitas exigebat; et tanta intentionis rectitudine utebatur in omni-

bus, ut quidquid sanctitatis * et justitiæ præten-
debat in effectibus, vehementius utique * operabatur affectu, studens efficaciter innocentem et ab omni labe purgatam animam Domino custodire.

ex mss.
* al. pietatis
* al. utroque

6 Rigidus quoque in disciplina jugiter super sui custodiam stabat pervigil, curam permaximam gerens de utriusque hominis puritate et castitate servanda. Animo b enim indulgebat, et jejuniis et vigiliis et ceteris corporis austeritatibus quamplurimis, ut castigatione carnis nulla esset rebellio contra rationem in anima, et in omni bello adversus spiritum miles victor existeret. Quem non extollebat magnitudo, aut virtutis incrementum; quinimo se miserrimum judicabat inter ceteros, omnesque sibi dignitate præferebat et loco, et caritatis * humilem præbebat famulatum: et ne corporis gravedine devota anima sopiretur ad virtutis exercitium, aut pigresceret, semper inimicus epularum sui compos sobrius existerat, et sic perseveranter cursum sanctæ vitæ nitebatur perficere, quem acceperat.

et post rigidam vivendi normam

b

* al. actu

7 Tandem felix homo Rainaldus cum sacerdotii fuisset insignitus caractere, simplicior ac rector, longeque virtutibus claruit insignior, qui sanctior factus se intentiore spernens humilitate, indignorem se laudibus hominum divinæque gratiæ muneribus aestimabat, et crebro illus ab improbis, gaudens Domino decantabat dicens: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despicias, quia superbiis resistis, humilibus autem das gratiam. Ibat etiam per civitatem et terras honesta habitus forma vilique panno contentus, se ad pauperum ac debiliū præbens obsequia, credens firmiter, humilitatis gradu, quæ virtutum est custos, divina super eum facta manu sublime pandere cælum c. Erat tantus Christi sacerdos tam simplex, verus et rectus ejusque vita tam sine mendacio, ut quidquid lingua diceret, aut gestis prætenderet, auctoritatis quasi par videretur euangelicæ.

sacerdotis initiatus, E

8 Potissimum autem orthodoxam Dei veritatem tam ferventer asserebat, totque approbabat virtutibus, quod, quæ speramus non visa, sibi manifesta judicabantur a pluribus. Quamobrem infideles provocabat et inducebat ad fidem, et Christianos debiles firmabat in fide: ignibus namque se non verebatur exponere, ut fidei Catholice veritatem approbaret, et ideo firmitus sperans, quæ majore fide credebat. Factus sacerdos intentione * affectu paupertatem Evangelicam pro divitiarum thesauro possedit, mundi contemptor, cæli mercator effectus, attendendo verbum Salvatoris, qui dicebat: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Præter victum etenim valde parcum et vestitum humilem nihil habere volebat, lætior indigentia quam terrenarum affluentiarum rerum. Interrogatus semel, cur tanta gauderet inopia et sperneret mundi quæque, respondit: Paupertate gaudeo, ut divitiis fruar; omnia negligo, ut cuncta possideam: omnia enim mihi Christus est, quem si adeptus fuero, sortitus ero feliciter universa.

omnes muneris sui partes

F

* al. interiori

9 Sed cum regula vitæ ordo sit et pulchritudo sanctitatis, beatus sic Sacerdos nihil curiosum, nihil seculare, nihil inhonestum, nihil præter hunc ordinem debitum in se patiebatur quovis modo; sed totus religiosus in omnibus sacerdotalis regulæ juxta ordinem sanctorum Patrum erat ad plenam perfectus observator: studio vero sacrarum Litterarum et sanctorum Patrum dogmatibus vacabat enixius, ut divinæ legis documenta

exacte implet.

EX MS.

menta et fidei articulos eminentius posset et ignorantes docere proximos et fidei impugnatores expugnare, quo sacræ doctrinæ valde peritus existit. Verum quia turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum et cum vita despicitur, restat, ut etiam prædicatio contemnatur: ideo vir Dei Rainaldus, Christi fervens imitator, qui cœpit facere et docere, nihil docebat alios lingua, calamo vel doctrina, quod prius ipse non fuisset expertus in vita, et qui alios bonos facere moliebatur, omnium ipse optimus erat, tam utique solers animarum salutis, acsi omnes ut in Christo filios quotidie peperisset. O vere felix Sacerdos, qui hereditatem Domini tam immaculatam integraliter conservavit, qui gratissimus Deo, mundo fuit norma et speculum omnimodæ sanctitatis.

ANNOTATA.

a *Non existimo, hic adjectivum religiosus strictè accipi ad designandum eum, qui tria substantialia Religionis vota emisit; sed more veterum*

B *Latinorum, qui per virum religiosum intelligunt pium, ita ut hoc loco religiosus clericus nil præter pium Clericum significet, et vox religio, quæ statim sequitur, tantum pro publica pietatis professione accipiat.*

b *Ughellus pro animo legit non; sed utraque lectio obscura est; nisi postea pro conjunctione et particula aduersativa sed substituatur hoc aut simili modo: Non eo animo indulgebat jejuniis et vigiliis et ceteris corporis austeritatibus quamplurimis, ut castigatione carnis nulla esset rebellio contra rationem in anima, sed in omni bello adversus spiritum miles victor existeret.*

c *Hæc periodus in editione Ughelliana ac in manuscripto ipsius exemplari vitiose exprimitur. Quare hic lectionem Henschenianam retinuimus, licet etiam hæc non satis clara sit.*

CAPUT II.

Electio ejus in archiepiscopum Ravennatem, varicæ ipsius in hoc munere virtutes, miraculum et felix obitus

B. Rainaldus ad cathedram Ravennatem

Cumque ejus virtutis merita fama diffunderetur in orbem, et maximæ et reverentiæ ac eximie reputationis existeret apud omnes, accidit, ut tunc archiepiscopus Ravennatis ecclesiæ decederet. Congregatis igitur Canonicis ceterisque Clericis et populo ad electionem novi ejusdem Sedis archipræsulis, nullus dignior eligi servo Dei Rainaldo eis visus est a, eumque, discrepante electorum nemine b, omnique suadente populo, canonice unanimiter elegerunt. Devotus vero Rainaldus, qui super humilitatis virtutem studuerat fundare seipsum, ut sapiens architector fundamentum præjacens, quod a Christo didicerat, spretus apud se sibi que vilescens, sui prælationem abhorrens, ceteris ministrare potius, quam sibi ab aliis ministrari desiderans, electioni præfatæ nullatenus acquievit, cui ex corde renuntians coram omnibus, ne obsecrantius urgeretur, vel saltem infestaretur instantius, in secretiori loco abscondit se, diuque latuit.

* al. prius

11 Nihilominus deliberatione totius Capituli et D populi exhortatione miserunt Canonici ad summum Pontificem pro confirmatione electionis jam factæ, qui felicis Rainaldi vitæ sanctæ audita fama, ejusque humilitatis eximie ac suarum multiplicium virtutum vera informatione suscepta, statim et libenter ipsum in archipræsulem Ravennatis ecclesiæ confirmavit, sibi quoque præceptum destinavit in scriptis, injungens per obedientiam salutarem et in virtute Spiritus sancti, quatenus pro animarum salute pastoratus ecclesiæ prædictæ in Christo laborem assumeret. Humilis vero Rainaldus jam repletus a Clericis, et jam patens omnibus, qui diutius latuerat, præceptum summi Pontificis reverenter accipiens, obedientiæ jugo colla tetendit, et sedem archiepiscopatus ascendens, non tantum ut præses, quantum ut prodesset, prælationem assumpsit, et quamquam omnem ambitionis gradum abjiceret, non cari pendens præsentiam, sperabat * nihilominus diligenti ministerio, ut pius pastor, sollicitam curam gerens in Domino de ovibus sibi commissis, ipso omnium pastori Deo humilitatis merito famulari.

* al. operabatur

12 Prudens igitur pastor volens prælationis officium in Dei laudem juste et optime pro viribus exequi, in salutem ovium *, tamquam in finem optimum, fixit intuitum, ad quem ut eas feliciter dirigeret, vitæ regulam atque morum honestatem in Clericis studuit observari, jugiter vigil et solers ipsorum Clericorum, maxime sacerdotum, et sui utriusque hominis, scilicet interioris et exterioris custodire puritatem. Erat nempe in reprehensione delinquentium rigidus et discretus, in punitione justus et misericors, in admonitione sollicitus, in doctrina promptissimus, bonorum acceptor, malorum correptor, cunctisque speculum et exemplar omnimodæ sanctitatis, adeo ut plures boni fierent ejus exemplo, quam doctrina. Si autem Clericorum quempiam reperisset incorrigibilem, statim expellebat a consortio, ne morbida facta pecus totum fœdaret ovile; æmulabatur tamen in Christo omnes viscerosius, affectans eos non minus se Christo Domino feliciter inodari, et plura sibi bonus pater admittebat incommodo, ut in Christo dilecti filii commode, licet sancte, viverent.

E et in officio pastoralis

* al. omnium

13 Demum liberalis Præsul de bonis Domini, quorum dispensator erat, nimia pietate atque teneritudine, velut ad exemplaria Christi movebatur ad pauperes, quibus erat ipse in eleemosynarum exhibitione largissimus, nulli negans sibi possibile quomodocumque *; qui petendo Dominicum allegabat amorem. Subveniebat incarcerationis, visitabat infirmos, fovebat egenos, cunctisque indigentibus secundum exigentiam et pro posse necessaria administrabat. Denique semper aut crebro, dum esset in mensa, pauperum Christi memor, proprium incisorem c, fultum carnibus aut piscibus, eis distribuendum mittebat, malens solo vesci pane, quam Christi pauperes fame cruciari. Interdum cum per ecclesiam incederet, multis egenis, parvulis atque provectis, qui ad eum ipsius pietatis fama convenerant eleemosynam accepturi, singulos denarios singulis porrigebat. Erat quidem dulcis pastor cunctis affabilis et in conversatione benignus: dum enim devoti subditi jucundum ejus cum maturitate carissimum intuebantur vultum, nimia voluptate præsentia tanti patris fruebantur in domino. Quam ob causam tanta conspecta benignitate, nullus ad eum verebatur accedere pro gratia impetrationis desperatæ.

misericors erga pauperes

F

* al. quidquam

14 In omnibus etiam adeo temperatus erat, ut nec

A nec crapula nec ira, nec amor, nec turbatio aliquatenus limites transiret regulatæ rationis: virilis attamen * erat et constans, nullum terribile verens pro agenda justitia atque defensione virtutis et, contra quantumcumque difficilia constantissime perseverans. Scientissimus quippe erat, et omnis facultatis peritia pollebat clarissime, ut supra dixi. Verumtamen exercitatione continua et otio studii sollicito, illustrante etiam gratia Dei, scientiam quotidie addebat scientiæ, qua cupiens fidelium communitati proficere Christi amore, a quo ipse gratis acceperat, animum vertit ad proximos et fidelium animarum salutem. Ex corde desiderans, ut Christianus populus cælum intenderet, Christi imitando vexillum, fidem, caritatem et spem, virtutes quoque morales prædicatione publica, nec non privata exhortatione hominum cordibus nitebatur imprimere, ab eisque cuncta remove vitia, cujus sermo fidelis, simplex, devotus et clarus eximium Christi Ecclesiæ fructum animarum attulit: eo etenim conversi sunt quondam involuti diversorum peccatorum criminibus ad bene vivendum quamplurimi;

B 15 Et ut a piissimo Deo ejus verbi approbaretur devota simplicitas, semel dum in quadam villa prædicaret juxta Padum, quæ vocatur ab incolis Fossa-pudola *, et ranarum multitudo ipsarum garritu Viri Dei sermonem confunderet, auditumque impediret adstantium, confusus in Domino, præcepit ranis, quod tacerent: quæ felicis viri Rainaldi tamquam Dei obtemperantes jussui acsi fuissent rationales creaturæ, mandati capaces, illico tacuerunt; quod miraculum cernentes populi stupore grandi repleti sunt; quoniam discretis viris maxime perspicacibus non minus erat hoc miraculum, quam rectificare claudum solo verbo, aut cæcum illuminare, et ob hæc erga beatum virum Rainaldum multo majori devotione repleti, in prædicatione ipsius viri simplicis et servi Dei fidelius ac devotius stabant attentis.

16 Postremo strenuus Christi miles atque fidelis Deo Rainaldus jam morti proximus, quam revelante Deo præcivit, ad ecclesiam cathedralem convocavit populum, et omnium virtutum admonitione longa et utili præmissa, in qua quidem multa eis futura prædixit, omnes præcipue exhortatus est ad mutuam caritatem et pacem. Deinde Clericos et maxime Canonicos seorsum habuit, quibus primo facto doctrinali sermone, ut debitam Clericis honestatem servarent, suam paternalem benedictionem exhibuit, eis promittens vitam æternam, si servaturi erant, quæ ipse pater edocebat; et post aliquamdiu patienter toleratam ægritudinem hujus vitæ mortalis victor consummans agonem, sanctum spiritum Deo reddens, ejus felix anima transvolavit ad astra: cujus triumphum in cælis et gloriam ut benignus Deus seculo patefaceret, ejus sanctitatis famam multiplicibus authenticis et fide dignis approbatis testibus insignivit, quorum aliqua hic infra scripta sunt.

ANNOTATA.

a Hoc loco collector Actorum statim transiit ad electionem B. Rainaldi in archiepiscopum Ravennatem, altum silens de administratione ecclesiæ Vicentinæ, legatione Gallica, aliisque præclare gestis, quæ § 2 Commentarii prævii recensimus.

b Hic errat scriptor vitæ: Nam Hieronymus Rubeus, qui vetera documenta Ravennatum con-

Augusti Tomus III.

suluit de electione illa ad annum Christi 1303 pag. 507 sic scribit: Sacra viri Ravennates, de more in Ursiano templo comitiis habitis, cum non unum sentirent, elegerunt duos, Rainaldum Concorregium Mediolanensem, et Leonardum Flicum ecclesiæ Burgensis (videtur Brugensis legendum esse) quæ est in Tornacensi diœcesi, Præpositum.

c Incisorium, Gallis tranchoir, est orbiculus mensarius, super quo cibus inciditur, ut in recessu Cangii Glossario ad hanc vocem videre est.

CAPUT III.

Diversa miracula, quæ post mortem patrocínio Beati contigerunt.

Quidam honestus vir, civis Ravennas, atque legum doctor egregius, nomine dominus Jacobus Benincasa, longo tractu temporum fuit gravamine podagrarum oppressus, quem ipsa podagra noviter et acerbius superveniens tam graviter molestabat in manu sinistra a, quod quasi ambulare * non poterat, nec a sessione consurgere, et nimio vexabatur dolore. Cumque continuo tenderetur dolor et augetur infirmitas, longo tempore passus fidei devotione ac toto mentis affectu B. Rainaldo se recommandans humiliter, quod pro eo sanctis precibus intercedens ad Dominum, suæ liberationis gratiam impetraret, vovens ipsius Sancti tumulum impetrata gratia visitare cum luminibus candelarum, et oblatione statuæ cereæ, et toto tempore vitæ suæ diem seu vigiliam sui obitus jejunare. qui usque ad mediam noctem in oratione perseverans suppliciter, die sequenti fuit totaliter a podraga, et a multis aliis corporis passionibus liberatus.

18 Quidam civis Ravennas carpentarius et murator b optimus, nomine Joannes Gondus *, tam gravi capitis dolore gravabatur, quod lumen oculorum ex vehementi dolore vibebatur amittere. Qui magna devotione, firma spe ac pleniore fiducia se intercessionibus ad dominum B. Rainaldi suppliciter commendavit, seque voto ferventer abstringens, quod ei sanitatem præstita sepulchrum supradicti Archipræsulis cum candelis accensis et oblatione capitis cerei visitaret humiliter. Quibus oratione et voto peractis, dictus Joannes liberationis gratiam meruit obtinere.

19 Quædam mulier nomine Bagnollesa de Foropilio c, habitatrix tamen civitatis Ravennæ, cum in pedē sinistro infirmitatem pateretur gravissimam, adeo ut sine baculo sustentante ire non posset, confidens in precibus et subsidio beati patris Rainaldi, se sibi pro recuperandæ sanitatis impetranda gratia devotissime commendavit promittens, se visitaturam tumulum ejus cum candelis accensis et oblatione pedis cerei, obtenta gratia postulata. Quæ, emissio voto, sanitati pristinæ repente restituta est.

20 Quædam mulier, nomine Blonda de comitatu Ravennæ, vexabatur a dæmonio, quæ per suos affines ad sepulchrum B. Rainaldi violenter [est] ducta; cumque ibi per aliquot horas stetisset, a circumstantibus fusa oratione pro ipsa ad dictum Sanctum, a Deo fuit plenissime liberata.

21 Quædam monialis nomine soror, Thomasi-

91

na

Vir podagricus, E

* al. anhelare a

alter dolore capitis afflictus, b

* al. Gondus

mulier pede laborans, c

alia energumena,

alia paralytica,

EX MS.

na de Lambardanis de Ravenna, erat paralytica. cujus membra omnia valde tremebant : quæ intolerabilibus diu cruciata doloribus, diffisæque a medicis potius de morte sperabat quam de vita. Cumque e ad preces S. Rainaldi recursum haberet, vovens humiliter se visitaturam sepulchrum ejus cum candelis accensis ac reverentia debita, gratia clementis Dei et meritis felicitis Archipræsulis sæpediti sanitati pristinae restituta est.

quidam febre tertiana oppressus

22 Quidam civis Ravennæ, nomine Primus, febrem tertianam patiebatur tam graviter, quod jam putabat sibi mortis imminere periculum : confusus in meritis et orationibus gloriosi Rainaldi pro liberatione recommandavit se, sibi fideliter promittens ejus visitare sepulchrum cum candelis accensis et oblatione unius statuæ cereæ : qui statim emissio voto liberatus fuit a febribus antedictis.

alius podagra excruciat, * al. Angelus

d

B

puer angina vexatus,

23 Quidam nomine Hugolus * de Comitatu Forlivi d, qui spatio quinque mensium tam graviter cruciatur per totam personam podagrarum dolore, quod vociferabat quotidie, nec sine fulcris ambulare poterat. Qui B. Rainaldi humiliter implorans auxilium, cum promissione visitandi sepulchrum ejus, atque offerendi candelas accensas, statim fuit divino opere liberatus.

24 Quidam nomine Petruccius de Comitatu Ravennæ et uxor ejus, Altemilia nomine, unicum habebant filium, cui nomen erat Bernardus, cui et superveniente sibi quadam infirmitate gravissima adeo clausum est sibi guttur, quod nec vinum nec lac nec aliquid aliud deglutire poterat; ob quod diffidentibus medicis, nihil proficientibus remediis adhibitis, potius eum moriturum sperabant, quam victurum. Verumtamen memores admirandæ, sanctitatis viri Dei Rainaldi parentes ejus prædicti ad ipsum pro impetranda gratia a Deo de liberatione filii plena recurrerunt fiducia, eum deprecantes humiliter et devote, quatenus pro eorum filio ad Dominum intercederet, voventesque ejus visitare sepulchrum cum candelis accensis, obtenta gratia. Quorum oratione perfecta, fuit puer, eorum filius, ab illa atrocissima ægritudine liberatus.

femina a dæmonibus obsessa,

C

25 Quædam mulier nomine Jacobina de civitate Ravenna ex ingenti vexatione dæmonum, qui eam atrociter invaserant, tam acerbis cruciatur fremitu, doloribus et tremore, quod nulla sibi aderat loquendi eundi ac standi facultas. Vir autem ejus et mater amicorum consilio, aliorumque liberatorum exemplo, dictam juvenem sic vexatam conduxerunt ad tumultum B. Rainaldi sperantes firmiter, ipsam ipsius sancti Archiepiscopi meritis liberandam et precibus, quorum a Deo devotione suscepta, ipsa mulier totaliter liberata est.

et quidam morbis

26 Quidam, Nicolaus nomine de Alemania, manu attractus sinistra, duobus mensibus aperiendi aut claudendi illam manum, aut se juvandi cum ea, potestatem non habuit, qui B. Rainal-

do se devote recommandans, meritis ejusdem Sancti D a Deo extitit liberatus.

27 Quidam, nomine Antoniolus de Bononia, vulneratus graviter in gutture a quodam Ravennate, cum quo rixam habuerat, mori potius sperabat quam vivere. Qui diffusus et derelictus a medicis, se sancto Archiepiscopo recommandans, in paucis diebus liberatus extitit.

28 Quædam mulier, Adalasia nomine, capitis et dentium intolerabili cruciata dolore, pro liberationis suæ acquirendæ gratia ad S. Rainaldum habuit cum devotione recursum, quæ exaudita sanitatem habuit meritis et intercessione Pontificis antedicti.

aut vulneribus affecti

invocatione B. Rainaldi sanantur,

ANNOTATA.

a *Hæc pars corporis, quam podagra aut potius chiragra infestabat, in editione Ughelliana non exprimitur. At in Ms. exemplari ipsius hic lacuna apparet.*

b Carpentarius et murator *barbare derivantur ab Italicis vocibus carpentiero ac muratore, quæ fabrum lignarium et structorem muralem vel cæmentarium significant.* E

c Forum Popilli olim urbs *Æmiliæ, postmodum destructa, ita ut nunc tantummodo sit castrum vulgo dictum Forlimpopoli, quod jacet in Romandiola provincia ditionis Ecclesiæ.*

d Forum Livii *vernacule Forli, urbs Italiæ in eadem Romandiola, habuitque olim proprios principes; sed nunc subest dominio summi Pontificis.*

EPILOGUS.

Hæc et alia quam plura miracula, quæ hic causa brevitas notare non curavi a, fecit omnipotens Deus meritis et intercessione gloriosi archiepiscopi Rainaldi, quæ diffusius et authentice scripta sunt per manum publici tabellionis et approbata testibus fide dignis in quodam quaterno * existente in cartilegio ecclesiæ Ravennatis, de quo extraxi b, et sic ad brevitem hæc pauca deduxi: quæ hic annotata sufficiant ad approbationem prædicti sancti Pontificis, quibus ostenditur indubie, quantum ipse gratus fuerit in vita omnipotenti *, atque gloriosus et sublimis existat in cælis. Deo gratias. Amen.

ut auctor asserit ex authenticis instrumentis constare.

a
* al. quintero
b

F

* al. præ-senti

ANNOTATA.

a *Hieronymus Fabri in sacris Monumentis Ravennæ part. 1 pag. 19 numerat quatuordecim miracula, cum ego hic tantum duodecim inveniam.*

b *Hinc patet, hæc miracula magnam fidem mereri, et esse ex illis, quæ juridice discussa sunt, ut § 1 Commentarii prævii num. 4 monui.*

DIES DECIMA NONA AUGUSTI

SANCTI QUI XIV KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

- S**anctus Julius senator M. Romæ.
S. Magnus episc. et mart. in Ital.
S. Magnus mart. in Cappadocia.
S. Andreas Tribunus, ac socii martyres in Cilicia.
S. Timotheus
S. Thecla
S. Agapius
B **S**. Crescentia virgo Parisiis.
S. Filion
S. Rufinus
S. Leontius
S. Theodolus
S. Cyrillus
S. Zelatus
S. Timotheus
S. Gadda
S. Romolus
S. Sylvius
S. Rufinus conf. apud Mantuam in Italia.
S. Eutychianus miles
S. Strategius
C **S**. Marinus ep. conf. in diocesi Gerundensi in Catalonia.
S. Satyrus ep. mart. cum sociis Aretii in Tuscia Italiæ.

S. Badulphus conf. abbas Athanacensis in Gallia.
S. Clintancus rex martyr in Anglia.
S. Marianus conf. in Biturigibus Galliæ.
S. Donatus presb. conf. in pago Sigisterico Provinciæ in Gallia.
S. Mocteus vel Mochteus episc. Ludmagensis in Hibernia.
S. Elaphius ep. conf. Catalauni in Campania Galliæ.
S. Mandrianus
S. Flavianus
S. Bertulfus abbas Bobii in Liguria Italiæ.
S. Magnus conf. ep. Avenionensis in Gallia.
S. Calmineus conf. Dux Aquitaniæ, Mosaci in Arvernia.
S. Sebaldu eremita Norimbergæ in Germania.
S. Ludovicus ep. Tolosanus ex Ordine FF. Minorum, Brincolæ in Provincia Galliæ.
B **Petrus** Gualdensis eremita in Marchia Anconitana Italiæ.
- MM. Palæstinæ.

MM. Amasææ in Ponto.

Martyres.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

Sancti Macarii hegumeni monasterii Pelecetes meminit nostrum Græcum Ms. Taurinense. Vide diem 1 Aprilis.
S. Cumianus episcopus Scotus seu Hibernus, Fastis sacris plane incognitus; Bobii in Liguria Italiæ, S. Columbani celebri monasterio, hoc die depositus dicitur in ipsius Sancti epitaphio metrico; de quo viæ alia superest notitia. Nescio cur Majores nostri alium diem elegerint, ut videre est tomo 2 Junii, ad diem, quo ibi de eo pridem breviter ab Henschenio actum est, 19 Junii.
 Petri Berlandi, archiepiscopi Burdegalensis electio indicatur apud Claudium Robertum in Gallia Christiana. Consuli possunt, quæ de hoc

præsule dicta sunt in Prætermisssis ad diem xxvi Januarii, et xii Junii.
 Donatus episcopus, Hilarianus mon., Alterus, Lucillus, Charissimus, Meritianus, Fortunatus, Halbo, Anastasius, Leo, Albinus, Bacilius, Andreas, et alii 2597 Aretii assignantur in nostro Ms. de Sanctis hujus mensis e variis Fastis sacris collecto. De S. Donato episcopo martyre, et de S. Hilariano etiam martyre egimus die vii Augusti. De aliis non mihi in promptu est, plura ac certa edocere lectorem. Adeat itaque diem vii Augusti.
S. Samuelis presbyteri ecclesiæ Edessenæ, sanctitate et doctrina illustris, memoria annuntiatur hac

- A** *hac die apud Ghinium in Sanctorum canonico-
rum Natalibus. Actum de illo fuit ad diem
ix Augusti.*
- Corpora sanctorum Cassiani, et Calixti marty-
rum, et Fortunati conf., episcoporum Tuderti-
norum; ac sanctorum Dignæ et Romanæ, vir-
ginum ejusdem civitatis, a Nicolao Armato,
episc. Tud., anno sal. mccc, die xix Augusti
translata et recondita etc. memorantur apud
Joannem Baptistam Possevinum in *Vitis
Sanctorum ac Beatorum Tudertinorum*, editis
Perusiæ anno 1597, pag. 147. De S. Cassiano
isto egimus die xiii hujus mensis; de S. Callisto
ad diem xiv ejusdem mensis; de S. Fortunato
tractat *Martyrologium Romanum* die xiv
Octobris. S. Dignam cum eodem dedimus die
xi Augusti, uti et Romanam die xxiii Fe-
bruarii. Porro de eorum translatione, hac die
facta, hæc satis. Apud Possevinum plura in-
veniet lector de alia horum sacrorum corporum
translatione; apud nos vero ad diem xiii Febr.
et xiii Augusti.
- B** S. Maximi confessoris, et sancti martyris Diomedis
memoria habetur in nostro supplemento ad
Menæa excusa Sirmondo-Chiffletiano; eorum-
que solennitas ibidem dicitur celebrari in templo
venerabili sanctæ Deiparæ, quæ cognominatur
Hierusalem, et ad album fluvium. Cangius *Con-
stantinopolis Christianæ* lib. 4 pag. 157 meminit
Hierusalem monasterii, cujus fortasse templum
supra designatur. Si vero iidem sint Sancti
isti, de quibus egimus, nimirum de S. Maximo
confessore alias martyre ad diem xiii Augusti;
de Sancto autem Diomede martyre die xvi
ejusdem mensis; consuli de iis possunt xiii
et xvi Augusti.
- S. Guenninus episcopus Venetensis in Gallia irre-
psit per errorem inter Sanctos, quos dedimus
die xviii hujus mensis; sed spectat ad hunc
diem.
- In Marria Solonii presbyteri, qui sanctum Palladium
apostolum sepelivit, annuntiatio ponitur apud
Dempsterum. A Ferrario signatur cum titulo
sancti. Plura ac certiora de ejus gestis ac cultu
cupimus edoceri.
- C** S. Theodorus, martyr Quarentensis ultimus an-
nuntiatur a P. Philippo a Visitatione in *Acie
bene ordinata Sanctorum ac Beatorum Ordinis
Carmelitarum*. Desideramus probationes publi-
ci ac legitimi cultus.
- Agnus ac Magnus MM. signantur in nostris col-
lectaneis, quæ ex variis sacris Fastis eruta
sunt.
- Cemianum aliquem monachum in Scotia signat
hoc die Ferrarius in *Catalogo generali*; at mul-
tum fallor, nisi eundem Cumianum alicubi
male scriptum et male collocatum legerit: cer-
te de eo alibi nihil inventum est.
- Eo ipso die (xix Augusti) celebramus memo-
riam sanctissimæ Deiparæ, et fit universalis
processio cum honoratis crucibus et sanctis ico-
nibus in templo Deiparæ dictæ Dovensis, in-
quit *Menologium Slavo-Russicum Sparwenfel-
dianum*.
- Jerolymis apparitio seu reversio sanctæ Crucis
sub his aut similibus terminis signatur hoc die
in codicibus Hieronymianis, cujus occasione
Florentinius in annotatione alia hujusmodi fe-
sta etiam apud Græcos variis diebus memorata
adjungit. Verum hæc longioris disquisitionis
sunt; et eo differenda, quo cetera Christi Do-
mini et beatissimæ Virginis Mariæ festa jam
toties diximus remittenda. Æque ambigua sunt
quæ xiv hujus de reversione crucis in *Præter-
missis* notata invenies.
- Treviris S. Sabinæ, et pedissequæ ejus annuntia-
tio est hoc die solius nostri *Florarii Sanctorum
Ms.*; quam ubi invenerit, frustra quæsi-
vimus. Sabinam non unam in Actis retulerunt
Majores nostri; at nullam aut Treviris aut
cum pedissequa: neque nos eas admittere hoc
loco audemus, nisi lucis plusculum aliunde
affulgeat.
- Leo abbas Cavensis in *Fastis Benedictinis*, Wionis,
Menardi et Bucelini magnis elogiis exorna-
tur, poniturque inter cœnobii abbates Sanctos
ordine duodecimus. Vellem, probassent, ipsum
legitimo cultu ab Ecclesia honoratum; id enim
nisi liqueat, in hoc Opere locum ipsi dare in-
tegrum nobis non est.
- Messanæ, S. Bartholomæi abbatis, Ordinis S. Ba-
sili, fundatoris magni monasterii sanctissimi
Salvatoris, in isthmo portus. Annuntiatio est
nostri Octavii Caietani in *Idea operis de Vitis
Siculorum Sanctorum*, ad hanc diem xix
Augusti, ex Vita Græce scripta, quæ habetur
tomo 2 dictarum *Vitarum* pag. 136 et sequen-
tibus. Eundem Bartholomæum cum titulo San-
cti Ferrarius suo *Catalogo Sanctorum*, qui non
sunt in *Martyrologio Romano*, intexuit e lau-
dato Caietano. Scimus quidem abbatem hunc
in Vita apud Caietanum vocitari virum san-
ctum, sanctissimum Bartholomæum; ad hæc,
virtutes ac mira, quæ ibidem de ipso vivente
referuntur, suspicimus ac veneramur: sed
quia nullum publici cultus, quo post mortem
ab hominibus honoratus fuerit, vestigium vel
ibi, vel alibi hactenus reperire nobis licuit;
cogimur expectare ea documenta, quibus certo
nobis constet, eum vulgo umquam pro tali ha-
bitum fuisse: quæ si subministrentur, poterit
illi locus dari in *Supplemento Operis* nostri.
- Appiani confessoris, annuntiatio ultima in *Mau-
rolyci textu*, videtur abundare, nisi fortasse
Appianus iste confundendus sit cum Apiano mo-
nacho in Italia, qui in Actis nostris relatus est
iv Martii: certe neque hoc die, neque alio, in
sacris Fastis repertus est.
- Guerrius seu Guarrius, abbas Igniacensis, a
Chrysostomo Henriquez impense laudatus, et
ex eo a Raissio acceptus, a Chalemoto negle-
ctus est, neque a Wione aliter, quam ab eru-
ditione commendatus, ut facile conjicias, nec-
dum inter Sanctos Ordinis proprie dictos com-
putari.
- Glorioso excessu e cœtu mortalium ad beatorum
immortalem felicitatem properavit beatæ me-
moræ Burchardus episcopus Viennensis, vir
episcopalibus dotibus ad cumulum ornatus, mi-
raculisque tam ante quam post obitum admo-
dum insignis. Hoc elogio Burchardum exornat
Saussayus in additionibus ad *Martyrologium
suum Gallicanum* xx hujus, non visus ipsum
Sanctis annumerare, ut patet, dum solum ad-
dit bonæ memoriæ titulum. Chiffletium nostrum
ejus perstudiosum fuisse, ex eo patet, quod
plura illustria miracula describi, et ad Ma-
jores nostros mitti curavit: ut mirum prorsus
sit, Virum tot prodigiis celebrem, Sancto-
rum honores necdum consecutum. Certe Castel-
lanus in suo *Martyrologio universali*, hac
die xix non aliter ipsum annuntiat, quam
cum appellatione venerabilis his paucis ver-
bis: Viennæ in Delphinatu, venerabilis Bur-
chardi

A chardi archiepiscopi.

Jonnes Burgensis conf. *Lugduni in Gallia*

Gasparus confessor, *Zamorrae*

Joanna et Margarita sorores

virgines, *apud Longum-*

campum in territorio Pari-

siensi.

Quibus additur in *Gynæceo* Benedicta abbatissa cum titulo sanctæ, in *Hispania*, et Aleydis vidua, cum titulo beatæ, in *Lotharingia*.

Ab Heubero autem in *Menologio* signantur

Antonius Heringius, *Wetslarii in Weteravia*,

Joannes de Beiari, *Populæ de Angelis in India occidentali*,

Conradus Mögler, et Matthias Sigler, in provincia *Tyrolensi*,

Theodorus et Hogerus de *Saxonia*, *Andernaci ad Rhenum*.

Joannes Siverinus, Theodorus *Rheinfeldius*, et Otto *Volmarus, Moguntia ad Mœnum*.

Bonaventura Daumius, *Græcii in Stiria*,

Alphonsus Requisens, *Toleti in Castella*,

Corpus magnæ Dei famulæ Baptistæ incorruptum, *Placentia in Italia*,

B Comitissa Angelina de *Civitatella*, tertii Ordinis S. *Francisci, Civitatellæ in Apulia*.

Alexium Strozza Ordinis FF. Prædicatorum; sacræ theologiæ doctorem clarissimum, anno 1383 hoc die vita functum, mirifice, laudatum invenit Papebrochius per F. Joannem Carolum Florentinum apud Ambrosium Taëgium De insigniis Ord. Prædicat. tomo 1 f. 358. Nihil prætermisit, quod de egregiis ejus dotibus ac virtutibus prædicatum reperit. Quod autem hic nobis primum et præcipuum est, neglectum invenit, nempe de Alexii publica veneratione. Innuit quidem paucis, inventum corpus incorruptum et translatum anno 1662; verum non inde secutum fuisse cultum vere religiosum, suspicari nos merito cogit Marchesius, qui in suo grandi Diario sacro Dominicano anni 1676 de Alexio nec verbo quidem meminit, neque alibi quidquam eo spectans reperire hactenus licuit, quod utinam alicunde ab aliquo suggereretur!

Jordanus: a patria dictus Pisanus, Ord. FF. Prædicatorum, insigni elogio ornatus est a Marchesio in Diario suo Dominicano, graviter conquerente de Majorum suorum negligentia in proseguendo tanti Viri cultu, hoc tempore penitus exoleto.

Balduinus confessor ita hoc die signatur in Additionibus Cartusiæ *Bruxellensis* ad *Grevenum*; at quem, aut qualem indicare velint, necdum intelligo.

B. Angelus de Aqua pagana, conversus Camaldulensis notatur a Jacobillo in tomo 3 de Vitis Sanctorum ac Beatorum *Umbriae* pag. 359, et laudatur a sancta morte, quæ acciderit die XIX Augusti. Plura ei præconia tribuit Buce linus in suo Menologio ad hanc diem, addens magno eum concursu vicinorum coli, et citans *Sylvani Razzi Hist. Camald.* Verum antequam inter alios hujus diei cœlites illi locum demus, aliunde edoceri cupimus ac certiores fieri, an et qualis sit concursus ille; et an sit talis, ut ex eo formari possit sufficiens argumentum pro legitima, publica ac religiosa veneratione, quam requirimus in aliis, quos tamquam Sanctos vel Beatos Operi nostro inteximus; præsertim quia inter Vilas, quas sub

cum titulo beati referuntur ab Arturo in Martyrologio Franciscano, et duæ ultimæ etiam in Gynæceo.

titulo Sanctorum ac Beatorum Ordinis Camaldulensis vulgavit Razzius, nullam hujus Angeli invenio.

Prophetæ Samuelis meminit hac die Calendarium nostrum Syriacum seu Chaldaicum. De eo agemus proxime sequenti die cum Martyrologio Romano

xx Augusti.

Oswinus rex inscribitur nostris collectaneis Mss., quæ de Sanctis apud nos asservantur, et ex variis sacris Fastis excerpta sunt. De eo tractabitur die proxime sequenti

xx Augusti.

S. Donortius episcopus Aberdonensis notatur hac die in nostro catalogo Ms. Sanctorum Hiberniæ. Vide de eo inter Prætermisos die proximo

xx Augusti.

SS. Gregorius, Theodorus et Leo signantur hac die in egrapho nostro, quod desumptum notatur ex Petri Calo partē secunda. Alibi de iis agitur die, ad quem nos quoque illos differimus

xxiv Augusti.

Cantuaria in Anglia beati Breginni (al. Bregwine) ep. et conf. memoria consignatur in nostro Florario Ms. Alibi eum lego die xxiv, et xxvi hujus mensis. Nos autem de eo agemus

xxvi Augusti.

Firmini, episcopi Ambianensis, confessoris ordinationem notatam lego hac die: sed præsulem hunc sanctum spectare alio, indicavimus heri in Prætermissis, videlicet ad diem 1 Sept.

S. Nonnosus abbas seu præpositus monasterii in monte Soracte annuntiatur a Castellano, et in chartis nostris, ut qui Bambergæ ob notabiles reliquias XIX Augusti sollemniter colatur. Verum cum in Martyrologiis diserte notetur 2 Septembris, quo etiam in Romano, quod sequimur, signatus est, differendum censuimus ad eum diem

ii Septembris.

S. Richardis virginis annuntiatio est solius Greveni hoc die: at nisi de S. Richarda angusta agatur, non video pro quo supponat, hæc vero remittitur ad

xviii Septembris.

S. Henanum, seu Enanum, eremitam invenio apud Colganum in Actis Sanctorum Hiberniæ ad ad diem xxviii Februarii, pag. 423, in nota 27: cujus festum secundum Ængussium et Marianum celebrari ibidem dicitur die XIX Augusti in ecclesia Dromrathensi, quæ ex monasterio olim celebri, ut hic indicatur, et parochialis diœcesis Medensis, sita in occidentali regione Mediæ. Sed idem S. Ængussius, uti et Martyrologium Tam lactense, dicit ejus natalem servari xviii Sep. Hæc ibi. Si interea temporis plura de eo documenta ad notitiam nostram perveniant, poterunt esse usui ad dictum diem

xviii Septembris.

De S. Mariano eremita, ut a S. Gregorio Tironensi laudatus est, agitur hoc die suo loco ex Usuardo, et Martyrologio Romano. Synonymum ex vetustissimo Breviario Bituricensi laudat Labbeus in Bibliotheca Mss. tomo 2 pag. 432, eumque diserte asserit coli ibidem XIX Septembris. Idem, an diversus sit ab hodierno, necdum definire audemus, priusquam ab ipsis Bituricensibus de duorum, an unius solius cultu plenius edoceamur, atque adeo rem examinandam remittimus ad dictam diem

xix Septembris.

Ermelinæ virginis est annuntiatio Greveni, quæ, ni fallor, indicatam voluit Hermelindem seu Ermelindem Meldariensem, de qua agit Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii; non hoc die, sed

xxix Octobris.

Panormi

- A Panormi in Sicilia translatio sanctæ Nymphæ virginis et martyris. *Annuntiatio est Ferrarii in Catalogo generali Sanctorum, qui in Romano Martyrologio non sunt. De ea agi poterit ad diem* x Novembris.
Secundum martyrium sancti Thomæ Cantuarien-

sis, quando ejus sacra ossa publico et iniquo D edicto, sub Henrico apostata Anglorum rege, hujus nominis octavo, combusta fuerunt. *Annuntiatio est Chrysostomi Henriquez in Menologio Cisterciensi. Spectat hic Sanctus ad diem* xxix Decembris.

DE S. JULIO SENATORE MARTYRE

ROMÆ

J. B. S.

Sylloge de cultu, Actis et reliquiis.

AN. CXCH.
Sancti elo-
gia

- D**e sancto hoc Julio Romano senatore vestustissima ea memoria in Fastis est, quam Adoni suggestit Romanum parvum, ita brevissime eum hoc die annuntians : Romæ, B Julii senatoris et martyris. Ado, ut jam in Usuardo nostro monuimus, plura ex Actis deduxit, quæ ferme eadem habet Beda Plan- tinianus. En Adonis ipsius elogium : Romæ, natale beati Julii senatoris et martyris sub Com- modo imperatore, judice Vitellio. Hunc docuerunt beati martyres Eusebius, Vincentius, Peregrinus, et Pontianus; per quorum manus etiam facultates suas pauperibus distribuens, a B. Rufino prysbytero Baptismi gratiam percepit. Quod audiens Commodus, iratus jussit eum teneri, et cuidam Vitellio magistro peditum tradi, ut omnes facultates ejus requireret, et ad sacrificandum impelleret. Qui conjecit eum in carcerem, et post triduum catenis vinctum fecit sibi præsen- tari : et auditum jussit tam diu fustibus cædi, donec emitteret spiritum. Cujus corpus collegerunt noctu beatus Eusebius, Pontianus, Peregrinus atque Innocentius, et sepelierunt in cœme- terio Calepodii sub die xiv Kal. Sept.

ex quorum
Actis sint
accepta :

- 2 Multo brevior est Usuardi annuntiatio hu- jusmodi : Romæ, sancti Julii senatoris et marty- ris, qui, jubente Commodus imperatore, tamdiu fustibus est cæsus, donec emitteret spiritum; ut satis pateat, non inde, sed ex Adone aut potius ex ipsis Actis desumptum Romani hodierni tex- tum : Romæ, sancti Julii senatoris et martyris, qui Vitellio judici traditus, et ab eo in carcerem trusus, jubente Commodus imperatore tamdiu fustibus cæsus est, donec emitteret spiritum : cujus corpus in cœmeterio Calepodii via Aurelia sepultum fuit. Vi- deri potest Baronii ipsius annotatio de dignitate senatoria; nempe impossibile esse, ut senator cum in Christum credidisset, in senatu ulterius permaneret, ob sacrificia toties quoties diis offerenda. Sed hæc alio potius spectant, quam ad sanctum nostrum Julium.

quæ inde
sejunxit.

3 Jam data elogia omnia ex eodem fonte procedunt, ex Actis nimirum, quæ apud alios cum S. Eusebii et sociorum gestis commixta, a Vincentio Bellovacensi tantillum distincta sunt, non libro II cap. 119, ut vult Baronius, sed libro 10 cap. 120 : ubi quamvis nonnihil contracta tamen nec ita satis sincera censentur, ut contendit Tillemontius tomo 3 pag. 59, mox conveniendus. Eum- dem Sanctum Hispanis suis annumeravit Ta- mayus elogio ex Ferrario accepto, cui labori super- sedere poterat; at notissima est ejus audacia in Sanctis omnibus Hispaniæ vindicandis, quo- rum reliquias in eas partes translatas supposuit. Sic igitur hoc die annuntiat : Placentiæ in Ver-

tonia Hispaniæ, depositio S. Julii senatoris Ro- mani, qui sub Vitellio præfecto, imperante Com- modo, per fustium iterata supplicia martyrio co- ronatus occubuit. Cujus sacra lipsana Roma, Ur- bano VIII Pont. Max. concedente, translata, ibi- dem in sacrario custodiuntur. Hæc retulisse sa- tis sit ex hujus martyrologi fide. Ad Acta re- dimus quæ hic ex Bellovacensi prius producenda sunt :

Legenda

4 Itaque quidam senator Julius audiens moni- ta hujusmodi salutaria, introduxit eos (nempe Eu- sebius et supra nominatos) in domum suam, et audiens solícite prædicationem, credidit, et fa- cultates suas varias per manus eorum distribuit. Accersito igitur quodam presbytero Rufino, Ba- ptismum cum omni domo sua suscepit : cœpitque ipse publice confiteri Christum, et pro eo mor- tem concupiscenti animo desiderare. Quod cum audisset Cæsar, amaritudinis felle exagitatus, jussit eum ad se reduci, et eum sic cœpit affari : Juli, qualiter amens effectus es, ut deserens Jo- vem et Herculem, sequaris nescio quam amentiam vanam? Cui viriliter respondit Julius dicens : Tu simul peribis cum diis tuis, quos vano errore deos esse temerario ore mentiris. Confusus itaque Cæsar et his et aliis verbis, accersivit quemdam virum, nomine Vitellium magistrum peditu n animo ferum, opere crudelem, omnibusque vitiis obsessum, præ- cepitque ei dicens : Exquire diligenter facultates hujus sacrilegi, et compelle eum ad sacrificandum invictissimo Herculi, qui nisi acquieverit, non pro- trahas ipsum diutius vivere.

F
Vincentii Bel-
lovacensis.

5 Suscipiens Vitellius vicarius, fecit eum co- arctari in custodia. Post triduum jussit sibi tri- bunal præparari in Tellude, et S. Julium ca- tenis astrictum exhiberi ante se. Erat autem cor- pore nudus, sed ex integro fide munitus; quem sic alloquitur Vitellius : Audisti quid jussit prin- ceptus? Depone jam pertinaciam et adora deos, per quos universus substitit orbis Romanus. Nam si non feceris, diversis afflictus pœnis punieris. Cui Sanctus constanter respondit : O miser et mise- rande, simul cum tuo principe perfido peribis. Ad hæc Vitellius dixit : O Juli, in quo confidis, cum jam damnatus sis? Julius respondit : Fidu- cia mea vita æterna est, spes mea Christus est, qui te cum principe tuo damnabit in æternum in- teritum. Hæc audiens Vitellius, iracundiæ sti- mulis instigatus, jussit eum fustibus cædi. Qui dum caderetur, emittens spiritum cælestia petiit. Cujus corpus præcepit Vitellius ante amphithea- trum jactari. Quod audiens Eusebius, Vincen- tius, Peregrinus atque Potentianus, collegerunt corpus sanctissimi Christi Martyris et sepelierunt illud in cœmeterio Calepodii xiv Kal. Septembris.

6 Hæc

A 6 *Hæc ex Vincentio, in quo fateor, præter mutationem nominis Pontiani in Potentiani, nonnulla alia occurrere, quæ severioribus criticis displicere possint. Sed non video, quid tantopere sæviat Tillemontius in illa, quæ de S. Julii martyrio memorantur, quasi senatoribus Christianis varia supplicia inferri non potuerint æque ac ceteris, præsertim sub insano imperatore Commodo. Verum equidem esse admitto, non usque adeo sævitum fuisse in virum senatorem Apollonium, de quo pridem a Majoribus actum est ad XVIII Aprilis; ast hic præfectus describitur, Commodi insania dignissimus, nempe animo ferus, opere crudelis, omnibusque vitiis obsessus, ut facile concedi possit, immanem illum Vitellium in exosum sibi senatorem S. Julium fustibus sævisse.*

testimonio Eusebii, 7 *Certe Tillemontius meminisse poterat, ignominiosa tormenta nobilibus Christianis interdum illata fuisse. Procul dubio legerat aliquando ea, quæ Eusebius Cæsariensis apud Valesium lib. 8 Historiæ ecclesiasticæ cap. 6 de persecutione Diocletiani expressit his verbis: Gloriosos atque illustres Dei martyres ea tempestas tulit, Dorotheum scilicet et reliquos cubicularios pueros; qui tamen summi honoris prærogativa ab imperatoribus ornati essent; nec minus ab iisdem diligenter quam filii, probra tamen pro pietate tolerata, et ærumnas ac diversa mortis genera adversus ipsos excogitata, majoris revera pretii esse duxerunt, quam gloriam ac delicias hujus seculi. Horum igitur unius dumtaxat hic exitum referam, ut ex illo lectores conjicere possint, quid reliquis contigerit.*

et uno alterove exemplo 8 *Productus est in medium quidam illorum in urbe superius memorata coram iis, quos dixi, imperatoribus; jussusque diis sacrificare, cum id pertinaciter recusaret, nudato corpore sublimis tolli præcipitur, et verberibus concidi, quoad tandem vel invitatus jussis obtemperaret. Sed cum ille hujusmodi tormentis excarnificatus, in eadem sententia firmus permaneret, ipsis jam ossibus denudatis, commixtum sale acetum tabescentibus corporis membris infuderunt. Quos dolores cum ille etiam toleraret, craticula deinceps et ignis in medium affertur. Et reliquiæ corporis ipsius, instar carni, quæ ad cibum parantur, igne assatæ sunt; idque non simul ac semel, sed paulatim, ne scilicet celeri exitu defungeretur. Nec carnifices, qui eum rogo imposuerant, demittere illum sinebantur, nisi prius jussis post tot cruciatus*

acquievisset. Verum ille in eadem semper sententia perseverans, victor ipsis in tormentis animam exhalavit.

9 *Hujusmodi fuit martyrium unius ex imperatoris cubiculariis, digni profecto suo nomine: Petrus enim ille vocabatur. Reliquorum vero martyria nihilo inferiora, tamen brevitatis studio hic omittemus. Id tantum retulisse sufficiet, quod Dorotheus et Gorgonius una cum aliis pluribus, qui in palatio ministrabant, post hujusmodi certamina elis laqueo faucibus, divinæ victoriæ præmia adepti sunt. An Tillemontius etiam istud Eusebii testimonium rejiciet, quia ex illa narratione constat, aulicos ignominiosis suppliciis affectos fuisse? His adde, quod interdum sævi præsidēs vel imperatores nullam dignitatis rationem haberent, ut patet ex testimonio Julii Capitolini, qui apud Ruinartium in Præfatione ad Acta martyrum sincera pag. XLIX asserit, sub imperatore Maximo fuisse alios in crucem sublato, alios animalibus nuper occisis inclusos, alios feris objectos, alios fustibus occisos sine delectu dignitatis. Hæc pluribus exemplis confirmari possent, si scrupulus Tillemontii tantum operæ mereretur. Jam de reliquiis hujus sancti Martyris breviter aliquid dicendum superest.*

10 *De sacro Sancti ipsius deposito nonnulla certo dubia occurrunt. Id imprimis quod de corpore in Hispaniam translato jam Tamayum asserentem, vel potius divinantem audivimus. Nam etsi ultro admittamus, sacras reliquias alicujus S. Julii veri aut nominati in eas partes abspoliatas, inde omnino non sequitur, hodiernum S. Julium intelligendum esse. Haud dubie et locis aliis synonymi Sancti reperientur, quos modo quærere nil opus est. Videor meminisse, dum Romæ studiis theologicis vacarem sub Innocentio XII repertum corpus alicujus S. Julii cum inscriptione, ex qua judicabatur, ipsum esse S. Julii senatoris: illud vero depositum fuisse in sacrario templi PP. Franciscanorum vulgo Ara cæli, ubi adhuc honorari suppono, quidquid in suo Hemerologio scripserit Piazza, creditum Romæ anno 1690, corpus quiescere ad S. Pancratii, reliquias vero, opinor aliquas, asservari in SS. Nerei et Achillei. Plura propediem suggeret eruditissimus Marangonus Canonicus Anagninus Proton. Apostolicus etc. in eo, quod parat, opere de sacris Romanis reliquiis, ubi forte exponetur, cujus S. Julii fuerint ea, quæ inventa sunt xxx Aprilis anni 1697.*

AUCTORE
J. B. S.

refellitur

et de reliquiis Sancti breviter agitur.

DE S. MAGNO EPISC. ET MART.

IN ITALIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

G. G.

§ I. Proponuntur intricatæ difficultates circa distinctionem variorum Sanctorum, qui hac die sub eodem nomine coluntur.

SUB DECIO. Proponuntur intricatæ difficultates, Illustraturus Acta quorundam Sanctorum, qui nomine Magni appellantur, et hac eadem die coluntur, labyrinthum ingredior adeo inextricabilem, ut ex eo felicem exitum sperare non ausim. Attamen, ut munere meo fungar, erudito lectori proponam plerasque difficultates, quas

ipse dissolvere non possum, ut hic liberum de iis judicium ferat, et hujus rei peritior forsitan ex illo labyrintho facilius egrediatur. Primo quidem in variis Martyrologiis tanta occurrit discrepantia, ut certo statuere non possis, utrum unus idemque Sanctus, an autem diversi martyres annuntientur

AUCTORE
G. C.

ortæ ex di-
versis Mar-
tyrologiis,

et aliis an-
tiquis

monumen-
tis,

quæ San-
ctum ejus-
dem nomi-
nis

nuntientur, quemadmodum ex ipsis Martyrologiorum verbis aliisque monumentis ecclesiasticis mox patebit.

2 Vetera nonnulla Martyrologia, quæ Edmundus Martene tomo 3 Thesauri Anecdotorum col. 1551 et sequentibus edidit, die XIV Calendas Septembris annuam Magni martyris memoriam sine ullis aliis circumstantiis simpliciter celebrant, nisi quod ibidem col. 1600 antiquum Calendarium Corbeiense multos ei socios addat in hunc modum : Sancti Magni cum sociis suis duorum millia D et XCVII. Alia Martyrologiorum exemplaria adjungunt bis mille quingentos nonaginta tres, vel bis mille sexcentos septemdecim sodales cuidam S. Magno et S. Andreae tribuno militum, qui in Oriente martyrium subierunt, ut ex infra dicendis apparebit.

3 Porro Codices Sacramentorum nongentis annis vetustiores, quos Thomasius anno 1680 Romæ vulgavit, de solo S. Magno meminerunt, et pag. 169 festivitatem ejus die XIV Calendas Septembris ita recolunt : Adesto, Domine, supplicationibus nostris, et intercedente beato martyre tuo Magno, ab hostium nos defende propitius incursu. Per etc. SECRETA. Grata tibi sint munera nostra, Domine; quæ et tuis sint instituta præceptis, et beati Magni festivas gloriosa commendet. Per etc. POSTCOMMUNIO. Tua sancta sumentes, quæsumus Domine, ut beati Magni nos foveant continuata præsidia. Per etc.

4 Hactenus hæc omnia venerandæ antiquitatis monumenta de solo S. Magno agunt. Sed difficile dictu est, quis aut qualis ille fuerit : nam auctor veteris Martyrologii Romani, quod a Rosweydo nostro editum est, et Usuardus rem satis implicatam magis intricant, dum hic Adonem secutus eodem die Martyrem illum annuntiat his verbis : Natalis sancti Magni seu sancti Andreae martyris cum sociis suis duobus millibus quingentis nonaginta et septem. Hic loquendi modus innuit, S. Magnum binominem fuisse ac eundem esse cum S. Andrea tribuno militum, qui post relatum de Persis victoriam cum magno sodalium numero propter fidei Christianæ professionem in Cilicia interfectus est, ut hac die in Actisejus narrabitur. Unde Menardus in Notis ad Librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ pag. 175, et Florentinius in Observationibus ad Martyrologium Hieronymianum pag. 762 existimant, S. Magnum etiam nomine Andreae appellatum fuisse, vel S. Andreæ amorem apud Græcos usitato cognomen μεγαλο-μαρτυρος id est, magni martyris habuisse.

5 Hæc Menardi ac Florentinii sententia confirmari potest ex Calendario libri Sacramentorum Ratoldi abbatis, in quo solus S. Magnus cum bis mille quingentis nonaginta septem sodalibus ita annuntiatur : Sancti Magni cum sociis suis duorum mille D et XCVII. Adde, quod in manuscripto infra citando martyrium S. Magni cum S. Andrea et sociis in Cilicia collocetur. Sed additiones ad Martyrologium Bedæ, quod ante totum secundum Martii edidimus, pag. XXIX aliam martyrii palæstram assignant, et S. Magnum ab Andrea videntur distinguere per particulam copulativam hoc modo : In Alexandria natale S. Magni et S. Andreae martyrum. Deinde ibi sequitur annuntiatio, quæ verosimiliter ab amanuensi corrupta est, in hunc modum : Eodem die natale S. Mariani (aliunde constat, hunc fuisse confessorem et in Gallia obiisse) cum duobus millibus quingentis nonaginta septem. Arbitror, illum sociorum numerum vitiose transpositum esse, et ad

priorem annuntiationem pertinere, Hæc opinio mea roboratur ex manuscripto, quod Holstenius in Animadversis ad Martyrologium Romanum pag. 98 citat, et in quo S. Magnus et S. Andreas cum sociis etiam copulative alio loco sic memorantur : In Cilicia natalis Magni et S. Andreae, et sociorum militum duum millium DCXVII. Suspicio, in hunc numerum etiam sphalma amanuensis irrepsisse, ac in fine DCXVII vitiose pro DCXVII scriptum esse, quemadmodum facile sola unius litteræ transpositione fieri potuit.

6 Ceterum laudatæ additiones ad Martyrologium Bedæ videntur ibidem supradictum S. Magnum Alexandrinum distinguere ab alio ejusdem nominis martyre, quem eodem die alibi assignant his verbis : Romæ natale sancti Magni martyris. Verum Florentinius hac die in observationibus allegat vetustissimum Martyrologii Hieronymiani exemplar, in quo sic legitur : In Fabriteria Magni etc. Etiam Ms. codex reginæ Sueciæ, qui ab Holstenio ibidem in Animadversis ad Martyrologium Romanum citatur, eundem venerationis aut martyrii locum exprimit, et S. Magnum die XIX Augusti Fabriteriæ collocat. Est autem Fabriteria vel Fabrateria, teste Baudrando, colonia et oppidum Volcorum in Latio Straboni et Antonino, nunc Falvaterra, castrum Campaniæ Romanæ in ditione Ecclesiæ prope Lirim fluvium in ipso confinio regni Neapolitani, octo miliaribus distans ab Aquino in occasum.

7 At ex his annuntiationibus nondum scio, utrum S. Magnus Fabriteriæ martyrium subierit an ibi dumtaxat ob translata sacras reliquias singulari cultu honoratus fuerit. Florentinius putat, Fabriteriam fuisse palæstram martyrii, dum id observationibus suis ad Martyrologium Hieronymianum pag. 762 sic scribit : Auctarium autem esse, quod in libris nostris deficit, et in Martyrologio Corbeiensi signatur ad calcem, memoria nempe seu NATALIS S. MAGNI MARTYRIS, vix crederem, cum in vetustissimo, ut diximus, non modo adnotetur, sed locus passionis exprimitur IN FABRITERIA ; quam vocem non ita facile librarii vitio irrepsisse putarem. FABRATERIÆ tamen potius esse scribendum existimarem, quod hoc nomine Paterculo indigitetur Italiæ colonia, et ad fluvium Tretum (forsan hic amnis miscetur cum fluvio, qui supra Liris vocatur) via Latina memoretur apud Strabonem; in Antonini vero Itinerario inter Aquinum et Fregellas reponitur, uti revera nunc pagus est eodem loco in Latio. Ex his Florentinii verbis haud difficulter colligo, ipsum credidisse, quod Fabrateria fuerit locus passionis, in quo S. Magnus palmam martyrii obtinuit. Sed utinam eruditus ille vir id antiquis testimoniis evidenter ostendisset!

8 Hanc rem aliunde satis obscuram non magis dilucidat illustrissimus D. Franciscus Maria de Aste, archiepiscopus Hydruntinus, dum in notis ad Martyrologium Romanum hac die quæstionem topographicam instituit hoc modo : Martyrologium vetustissimum sancti Willibrordi apud Florentinium, et Ms. Reginæ Sueciæ penes Holstenium : IN FABRITERIA MAGNI. Verum apud topographos FABRITERIA non reperitur; unde in prælibatis codicibus luxate : IN FABRITERIA. Nihilominus vitium tantummodo in librario scribente FABRITERIÆ pro FABRATERIÆ; non autem in loco, quo nomine Paterculo indigitatur Italiæ colonia ad fluvium Tretum; via Latina apud Strabonem memoratur; et in Antonini Itinerario inter Aquinum et Fregellas; nunc pagus in Latio.

A 9 Si quis vero subderet, ex Fabrateria transferri Anagniam potuisse, adstipulantibus Actis apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiae hac die, quæ ferunt Anagninæ in Latio sanctum Magnum episcopum et martyrem; hoc erit divinare: apographa enim laudata non Anagninæ, sed Fabriteriæ seu Fabrateriæ signant; aliunde cum et hic pagus et Anagnia in Latio sistant, facile ea Acta ex uno ad alium locum percurrissent. Ceterum ne Anagnini irascantur ob suum raptum martyrem et episcopum Magnum; et aliunde non exstant Fabraterii, qui possint de hoc dolere; cumque hæc tantum exhibuerimus pro hujus notationis scitu, ideo ipsi Anagnini Martyrologii Romani lectionem retineant sapientiorum judicio, ita proferendo: ANAGNINÆ SANCTI MAGNI FABRATERIENSIS EPISCOPI ET MARTYRIS, QUI etc.

cujus cognominis ratio æque obscura est, 10 Nescio quid epitheton Fabrateriensis sibi velit in hac annuntiatione, quam illustrissimus præsul Anagninis recitandam proponit. An Sanctus ille forsan a patria Fabrateriensis appellabitur? Sed Acta quædam et nonnulli auctores tradunt, illum Trani in Apulia natum esse. Quapropter hoc sancto cive suo etiamnum gloriatur urbs Tranensis, quæ vel hodie natale domicilium ejus ex seniorum traditione ostendit, ut infra laudandus D. Thomas Angelus Bay in præfatione ad Acta hujus S. Magni scribit. Quidquid sit de hac natalis domicilii ostensione seu potius populari traditione, quæ post tot elapsa secula propter magnam rerum vicissitudinem aliasque circumstantias nobis non adeo certa est, saltem omnia Acta consentiunt, illum Sanctum ex Apulia oriundum esse. Nec etiam Fabrateriensis dici potest a sede episcopali, cum nullus umquam episcopatus Fabrateriensis in Italia fuisse videatur. An forte Fabrateriensis appellari poterit, quia Fabrateriæ martyrio coronatus est? At martyres communiter non ita cognominantur ab uribus, in quibus lauream martyrii consequuntur: nam tunc palæstra martyrii aliter exprimi solet, nimirum in Fabriteria vel Fabriteriæ, ut superius ex antiquis Martyrologiis retulimus. Dum autem S. Magnus annuntiatur Anagninæ, locum præcipuum venerationis aut reliquiarum designari arbitror, ut infra denuo dicetur. Itaque non satis clare capio, cur illustrissimus archiepiscopus Hydruntinus S. Magnum cognomine Fabrateriensis appellari voluerit.

quam duplex Martyrologii Aquisgranensis annuntiatio. * Forte millibus 11 Neque magis intelligo, quid sibi velit Martyrologium Aquisgranense, quod apud Florentinum de variis ejusdem diei Sanctis confuse ita meminit: Natalis sancti Magni seu Andreæ cum duobus... militibus * de et vii. In Amasæ natalis Silionis, Rufini, Leontii, Magni, Arionis. Vides, hic duplicem S. Magnum, aut certe eundem Martyrem bis eodem die memorari. Sed merito dubitari posset, an hæc diversa ejusdem vel duplicis Sancti commemoratio ex luxatis aut confusis Hieronymiani Martyrologii literculis non oriatur. Quare Florentinus pag. 761 post has annuntiationes ex collatione diversorum codicum sic concludit: Ex tot igitur codicibus jam apertum videtur, Leontium ac socios non Fabriteriæ cum Magno, sed Amasæ in Ponto cum Filione et Rufino reponendos esse.

Quidam hunc perperam vocant episcopum Anagninum, 12 Sed inter tam multas variasque annuntiationes, quas hactenus retuli, nulla huic Sancto titulum episcopi tribuit. Attamen hodiernum Martyrologium Romanum die XIX Augusti annuat S. Magni memoriam annuntiat his verbis: Anagninæ sancti Magni episcopi et martyris, qui in Augusti Tomus III.

persecutione Decii necatus est. Opinor, hunc Sanctum dumtaxat Anagninæ collocari a Martyrologio Romano, quia notabilis ipsius reliquæ ad illam urbem translate sunt, ut postea dicetur. Baronius tamen indicat, illum in civitate Anagnina passum esse, quando in Annalibus ecclesiasticis ad annum 254 num. 29 eundem Martyrem cum aliis ita recenset: Leguntur sub Decio pariter passi Formis Albina; Anagninæ Magnus episcopus et secundina virgo. Quinimo videtur eminentissimus vir hunc S. Magnum inter episcopos Anagninos numerare, cum in Indice Sanctorum ad Martyrologium Romanum Magnus episcopus Anagninus, martyr sub Decio XIX Augusti ab ipso assignetur. Certe Ferrarius hac die eundem Martyrem diserte episcopum Anagninum appellat in Catalogo Sanctorum Italiae, ubi etiam breviter præcipua ejus Acta enarrat.

13 Ferdinandus Ughellus in novissima editione Veneta Italiae sacræ tomo I col. 306 hanc utriusque scriptoris opinionem rejicit, ubi de urbe et martyribus Anagninis hæc habet: Longe illustrior hæc civitas evasit post acceptum jam inde ab Apostolorum temporibus lumen Evangelii ob illustrissimos clarissimosque martyres, qui in ea, ut semel recepta fides Christiana confirmaretur, per sævissima tormenta numquam desitutam tulere palmam martyrii; in quibus enituere Secundina virgo et martyr, Aurelia, Neomistiaque *, alique quamplures, quorum apud Martyrologium Romanum exstant invictæ coronæ. In Cathedrali ecclesia Deiparæ Virgini Annuntiatae consecrata sanctus Magnus episcopus Tranensis quiescit, quem Ferrarius Baroniusque volunt Anagninum fuisse episcopum; quos plane errare suo loco postea demonstrabimus. Deinde tomo 7 ejusdem editionis agens de præsulibus Tranensibus, et gesta S. Magni refert, col. 889 ex variis Mss. codicibus ostendit, illum episcopis Tranensibus accensendum esse. Etiam diversa Actorum apographa, quæ postmodum enumerabimus, S. Magnum eodem episcopi Tranensis titulo exornant; sed ignoramus, quantum hæc omnia vetustatem vel auctoritatem habeant, ut de tam remotis Decii temporibus certam fidem mereantur. Cum igitur hic ubique intricati nodi sese offerant, ut eruditus lector videt, experiamur, utrum eos feliciter dissolverint illi auctores, qui de variis hujus nominis Sanctis operose scripserunt.

14 Hugo Menardus Benedictinus in notis et observationibus ad Librum Sacramentorum pag. 175 de Sanctis hodiernis, qui nomine Magni appellantur, notat sequentia: Porro in codicibus Remensi et Ratoldi sequitur: XIV KAL. SEPTEMB. NATALE S. MAGNI. Eodem die in Martyrologio Romano: ANAGNINÆ S. MAGNI EPISCOPI ET MARTYRIS, QUI IN PERSECUTIONE DECII NECATUS EST. Fuit et alius Magnus tantum martyr, non episcopus, de quo eodem die agit Petrus in Catalogo lib. 7 cap. 76; et Martyrologium Ms. sancti Hieronymi: ET NATALE S. MAGNI MARTYRIS. Hic et Andreas appellatur, cumque multis aliis passus est, ut videre est in Martyrologio Usuardi: NATALE S. MAGNI SEU S. ANDRÆ MARTYRIS CUM SOCIIS SUI DUOBUS MILLIBUS QUINGENTIS NONAGINTA SEPTEM. Et in Martyrologio Ms. bibliothecæ Corbeiensis: NATALE S. MAGNI SEU ANDRÆ MARTYRUM (lege MARTYRIS) CUM SOCIIS SUI DUOBUS MILLIBUS QUINGENTIS NONAGINTA SEPTEM. In Calendario libri Sacramentorum Ratoldi abbatis mentio fit etiam ejusdem S. Magni martyris, sed Andreæ nomine

quos Ughellus refellit,

* al. Neomisia

et alii cum confundunt cum Magno vel Andrea,

AUCTOR
G. C.

nomine supresso: SANCTI MAGNI CUM SOCIIS SUI DUORUM MILLE D ET XCVII. Qui quamvis hic martyr non appelletur, id tamen internosci potest ex circumstantiis. In parvulo Martyrologio codici Remensi assuto mentio fit S. Magni sine adjuncto in hunc modum: ET NATALE S. MAGNI. De hoc autem ultimo puto nostra Sacramentaria esse capienda, cum in eorum Collectis MARTYR dumtaxat appeletur, EPISCOPUS neutiquam. Collectæ utriusque codicis similes sunt et communes. *Ex his quidem sequitur, S. Magnum martyrem verosimiliter ab episcopo ejusdem nominis distinguendum esse. Sed propterea nec dum admitto, S. Magnum martyrem esse eundem cum Andrea, quandoquidem Acta eorum multum inter se differunt, et unus sub Aureliano imperatore, alter autem sub Maximiano passus fuisse dicatur, ut infra ex Actis utriusque manifestum fiet.*

qui fuit dux
exercitus,

15 Interim videamus, an his obscuris annuntiationibus aliquid lucis afferat Florentinius, qui in notis ad Martyrologium Hieronymianum hac die sic disserit: Anagninæ pariter in Latio S. B Magnum illius urbis episcopum et martyrem exhibet hac die Martyrologium Romanum, et ejus Acta percurrit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae. An ex Fabretaria Anagninam potuit transferri? Equidem non Anagninæ, sed Fabriteriæ assignat etiam alter ex manuscriptis reginæ Sueciæ: FABRITERIÆ MAGNI. Alium etiam S. Magnum martyrem Cæsariensem Cappadocem cum paganis duobus millibus quingentis nonaginta octo refert ad hanc diem Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 76. Parum distat ab hoc numero Maurolycius, qui Magni et Andreae socios numerat MDXCII; (*Maurolycus in duabus Martyrologii sui editionibus bis mille quingentos nonaginta septem socios clare exprimit*) sed Magnum fuisse binomium docent Usuardus et Rabanus; dum natalem S. MAGNI SEU S. ANDRÆ MARTYRIS cum sociis eodem cum Maurolycio numero signatis, recolunt, quemadmodum totidem verbis Ado. De S. Magno martyre, qui et Andreas vocabatur, sub nomine Andreae tantum ducis exercitus et sociorum duorum millium quingentorum nonaginta trium, sub Maximiano imperatore et Antiocho duce gladio percussorum, hac ipsa die meminit Græcorum Menologium. Fusius ejus Acta C prosequitur Metaphrastes apud Surium tomo 8, cursumque docet fortissimum ducem cum sociis militibus complevisse in regione Androcala in Tauri montis augustiis die Dominico. Facile autem existimarem Magni nomen itidem fuisse adjectivum more Græcorum, qui insignes martyres MAGNOS dicunt, ut de Andrea patet in Actis illis cap. 9.

et alibi cum
plurimis so-
ciis marty-
rium subiit,

16 Equidem lubens fateor, illustres pro fide Christiana pugiles a Græcis μεγαλομάρτυρας id est, magnos martyres appellari; at quomodo S. Magnus, qui Cæsareæ in Cappadocia martyrium subiit, et de quo Petrus Equilinus meminit, idem esse potest cum Andrea duce exercitus, qui in angustiis montis Tauri ab Antiocho interemptus est? Certe ætas utriusque athletæ, palæstra martyrii, genus mortis, et alia Actorum adjuncta prorsus inter se diversa sunt, ut postea ex Actis eorum liquebit. Quare non video, quomodo Florentinius et Menardus hos duos Martyres confundere potuerint, nisi contendat, Acta alterutrius a capite ad calcem conficta fuisse, quod sine solida ratione non est asserendum, vel ambo auctores illi decepti fuerint a Maurolyco, qui Acta utriusque Martyris ad diem XIX Augusti in

Martyrologio suo sic commiscuit: In Cæsarea D Cappadociæ, Aureliano imperante, sanctorum martyrum Magni et Andreae cum sociis suis duobus quingentis nonaginta septem, qui cum vidissent ferocissimum leonem in paganos sævientem, ad pedes autem Magni prostratum ac mansuetum ad Christum conversi, jussu præsidis Alexandri decollati sunt; Magnus autem lapidibus oppressus. Simili modo Galesinius ad hanc diem in Martyrologio suo Acta illa confudit.

17 Hæc quidem ex aliqua parte spectant ad S. Magnum Cappadocem, cui tamen in Mss. Actis nostris postea edendis nulli sodales adjunguntur, et qui post varia tormenta, quibus, eum gentiles frustra interimere tentaverant, in oratione spiritum ultro emisit. Sed mansuetus ille leo, et Aurelianus imperator, præsesque Alexander nullo modo pertinent ad S. Andreæ tribunum, qui cum plurimis militibus Christianis ab Antiocho duce exercitus in angustiis montis Tauri occisus est, et de quo Græcum Martyrologium Cardinalis Sirleti ad eandem diem tradit sequentia: Natalis sanctorum martyrum Andreae ducis exercitus et sociorum duorum millium quingentorum nonaginta trium, qui Maximiani persecutoris temporibus delati apud Antiochum ducem exercitus, quod essent Christiani, perseverantes in Christi confessione ense percussi sunt. Consule postmodum fusiora S. Andreae Acta, quæ meus collega Pinius hac die illustrabit.

a quo tamen
ipsum di-
stinguen-
dum puta-
mus,

18 Omnibus itaque mature expensis, primo S. Magnum Cappadocem ab Andrea tribuno distinguendum existimamus. Præterea arbitramur, S. Magnum episcopum in Italia ab utroque hoc martyre diversum esse. Certissime ab his omnibus differt S. Magnusepiscopus Avenionensis et confessor, cujus memoria etiam hac die celebratur, ut Castellanus in Martyrologio suo universali affirmat. Singulos illos Sanctos hodiernos, eodem Magni nomine appellatos, collocabimus secundum seriem temporis, quo passi sunt aut floruerunt. Nunc igitur primo loco discutiemus Acta S. Magni præsulis Itali, qui sub imperatore Decio viasse dicitur, et quem diversis locis in Italia annuntiari opinamur, quia in iis quieverunt vel adhuc conservantur sacræ illius reliquiæ, de quibus postea agemus.

et recense-
mus varios
ejusdem no-
minis San-
ctos,

19 Nihil hic diximus de venerabili Magno rege Norvegiæ, quamvis hac ipsa die XIX Augusti in Auctariis Usuardi nostri illustrati apud Grevenum celebretur annua memoria Magni, regis Noreganorum et martyris. Majores nostri hunc eundem regem, ni fallor, die prima Maii inter prætermisos collocarunt his verbis: Magnus, Norvegiæ rex, ut Sanctus refertur in Martyrologio Richardi Witfordi, Londini anno 1506 excuso. Omittitur a Joanne Vastovio in Vite Aquilonia, et a Missali Aquilonari ante ducentos circiter annos excuso. Neque alibi de ejus cultu aliquid reperimus. Ego quidem in Historia Norvegica, quam Thormodus Torfæus heterodoxus anno 1711 Hafniæ edidit, parte 3 lib. 4 cap. 16 invenio venerabilem Magnum Norvegiæ regem et sancti Olavi filium, qui propter pietatem singulari elogio ornatur; sed nusquam apparent aliqua publici et antiqui cultus vestigia, etiamsi Torfæus ibidem ex veteri libro, Morkinskinna dicto, narret, intercessionem ejus quædam miracula fuisse patrata. Quare certiore notitiam requirimus de immemorabili ipsius cultu quam si nobis quispiam subministraverit, de Magno illo agi poterit ad diem XXV Octobris, quo

F
qui hac die
in Marty-
rologiis oc-
currunt.

A *Torfæus et alii scriptores eum mortuum esse perhibent. Interim paragrapho sequente discutimus Acta vetustioris S. Magni episcopi et martyris, ac postmodum de sacris ejusdem vel alterius Sancti homonymi reliquiis opiniones conjecturasque nonnullas proponemus.*

§ II. Publicus hujus Sancti cultus, varia Acta, eorumque compendium, et nonnullæ circa illud difficultates.

Probatur publicus hujus Sancti cultus ex Officio proprio

Habemus solenne Officium, ab Olivetana Congregatione in ecclesia propria S. Magni quotannis celebratum, quod D. Cyprianus Salernitanus, ejusdem Congregationis monachus, jussu amplissimi D. Lactantii Neapolitani abbatis ex antiquis monumentis concinnavit. In primis Vesperis hujus Officii proprii canitur sequens hymnus :

B Pangat mater Ecclesia
Summi Regis præconia,
Magna Dei magnalia,
Magna Magni solemnia.
Hic primo pastor ovium
Forma factus humilium,
Conscendit votis omnium
Pastorale fastigium.
Vitâ doctrinâ splenduit,
Insignis signis claruit,
Plus fecit, vita docuit,
Sic præfuit, qui profuit.
In corporis exilio
Ex quodam privilegio
Utens in ministerio
Angelorum consortio.
Post ab apparitoribus,
Tentus et carnificibus,
Piis profusis precibus,
Jungitur cæli civibus.
Ergo martyr egregie,
Lux et decus Ecclesiæ,
Tuæ plaudentes gloriæ
Redde cælesti gratiæ.
C Pro tanti Patris merito
Laus sit tibi Ingenito,
Lausque Unigenito,
Laus tibi Paraclito. Amen.

Philippus Ciammariconus in Sanctuario Anagnino, quod anno 1704 Italice edidit, pag. 187 magnam hujus hymni partem exhibet, et pagina præcedente testatur, hunc aliosque hymnos in veteribus codicibus manuscriptis inveni, et ab immemorabili tempore in ecclesia Anagnina usitatos fuisse.

et immemorabili sacrarum reliquiarum veneratione

21 Insuper hic Sanctuarii auctor pagina sequente asserit, Anagninæ sacrum S. Magni corpus in medio altari inferioris ecclesiæ, quod ex albo marmore constructum est, hodie dum honorifice conservari, ibique exprimi sequentem inscriptionem: Hic jacet corpus B. Magni episcopi et martyris. In parte autem versus Orientem, ubi est vetus altare, teste eodem scriptore, legitur sequens carmen hexametrum: Hic corpus Magni requiescit præsulis almi. Deinde ibidem addit, in visitatione anni 1701 venerationem erga hunc Sanctum ab episcopo Anagnino auctam fuisse, ac ibi ad majorem S. Magni cultum fieri hanc commemorationem. ANTIPHONA: Almis beate precibus Ma-

gne tuere populum, qui tibi præstet munia laudis semper mirifica. † : Ora pro nobis beate Magne. R. : Ut digni efficiamur promissionibus Christi. ORATIO: Adesto, Domine, supplicationibus nostris, et intercedente B. Magno martyre tuo atque pontifice, ab hostium nos defende propitius incursu. Per Christum Deminum nostrum. Amen. Quamvis hæc collecta admodum similis sit orationi, quam superius num. 3 ex Sacramentario Thomasi transcripsimus, tamen adhuc ignoramus, utrum in illis vetustissimis codicibus fiat annua memoria hujus S. Magni episcopi et martyris, cum ibi titulus pontificis ei non addatur, et solummodo martyr appelletur, ut ibidem num. 4 breviter observavimus. Cum autem aliunde de immemorabili ac licito istius sancti Præsulis cultu satis constet, hunc operosius non probamus, et ad enumeranda diversa Actorum exemplaria progredimur.

22 In Antiphonis, Lectionibus, aliisque partibus supradicti Officii proprii narrantur præcipua S. Magni gesta, quæ laudatus D. Cyprianus Olivetanæ Congregationis ex veteribus codicibus excerpsit, et elegantiore clarioreque stylo exposuit. Quamvis hæc claritas et elegantia in divinis Officiis laudem mereantur, tamen propter auctoritatem magis placet nobis obscura et barbara narratio, qua Acta illa antiquitus conscripta fuerunt. Unde pluris facimus R. D. Thomam Angelum Bay, patria Coratensem et Vicarium generalem archiepiscopi Tranensis, qui anno 1626 Acta S. Magni fideliter edidit, sicut ea in veteri codice Tranensis ecclesiæ invenerat, quemadmodum in præfatione ad populares suos Coratenses testatur. Tamen non recudemus illam editionem, quæ plurimis mendis scatet, cum nobis ad manum sint duo veteres musei nostri codices, et varia eorumdem Actorum apographa, quæ ex diversis regionibus olim accepimus, et de quibus jam notitiam aliquam subministrabimus.

qui confirmatur ex antiquis ejus Actis,

23 Primo membraneus codex antiqui characteris, qui in museo nostro signatur † Ms. 74, folio 177 et sequentibus continet Vitam S. Magni, cujus hoc est exordium: Quicumque confessus fuerit nomen Filii Dei, et omnia, quæ a sancto Magno episcopo atque martyre gesta vel scripta sunt, voluerit studiose prosequi, et sibi et plurimis ædificationem exhibet et fructum etc. Ex hoc codice Acta Sancti post Commentarium prævium vulgabimus. Secundo habemus codicem papyraceum recentioris ætatis, signatum O Ms. 17, qui sine prologo sic absolute incipit: Beatissimus athleta Christi Magnus cum fuisset unicus parentibus suis in partibus Apuliæ, et hujus parentes cum essent pagani et pauperes, nec haberent unius diei substantiam, crevit filius eorum Magnus etc., Tertium Actorum exemplar, quod ex Ms. Augustano desumptum est, P. Christophorus Steborius in Bibliotheca Societatis Jesu notus, misit olim Dilinga ad majores nostros, qui etiam anno 1641 ab admodum reverendo ac prænobili D. Stephano Schenckinck Osnabrugensi Scholastico etc. Canonico Mindensi acceperunt aliud eorumdem Actorum apographum, quod ex codice Mindensi transcriptum fuerat.

quorum varia assignamus exemplaria,

24 Ex his duobus exemplaribus Germanicis Mindense cum membraneo musei nostri codice plerumque convenit; sed apographum Augustanum verbosius est, eique immiscentur nonnulla, quæ ad alterum B. Magnum martyrem Cæsariensem in Cappadocia pertinent, ut colligimus ex sequenti narratione: Tunc ira commoti milites

quæ tum ex Germania,

ursos

AUCTORE
G. C.

ursos et leones miræ magnitudinis parantes, et fame eos feroces facientes, ante conspectum eorum Servum Christi projecerunt. Ille autem, signaculo sanctæ crucis econtra facto, orabat dicens : Ne tradas, Domine, bestiis animam confidentem tibi, et animam pauperis tui non obliviscaris in finem. Sicque belluæ in mansuetudinem conversæ sancti Viri pedes osculantes fugerunt, et nusquam comparuerunt. Tunc fornacem ferventem parantes, eique imperantes, ut agnosceret, si Deus ejus eum posset de igne ferventis fornacis redimere. Beatus itaque Magnus signo se muniens sanctæ crucis orabat dicens : Fac mecum, Domine, signum in bono, ut videant, qui me odunt, et confundantur, quoniam tu Domine adjuvisti me et consolatus es me. Sicque ros salvificus cælitus, videntibus militibus, venit, et omnem impetum ferventis fornacis exstinxit, et saluum de fornace procedentem Christi famulum ostendit. *Forte propter similem interpolationem aliqui scriptores S. Magnum Italum cum Cappadoce ejusdem nominis martyre confuderunt : nam ursus, leo, et fornax aliaque tormenta sancto Martyri nequidquam intentata spectant ad sanctum Magnum Cæsariensem, ut postmodum ex Actis ejus apparebit.*

tum ex Italia,

25 His addimus quædam apographa ex bibliothecis Italiæ excerpta, inter quæ primum est illud, quod Antonius Beatillus noster Neapoli Antverpiam transmisit sine nota codicis, ex quo desumptum fuit. Huic præmittitur prologus, ab aliis longe diversus, quem auctor ignotus exorditur his verbis : Pretiosum ac mirabile, Fratres carissimi, est annualiter festivam Sanctorum celebrari memoriam, ut quemadmodum nos illorum in terris commemoramus certamina Deum laudando, ita speremus, imo certum habeamus, illos quotidie apud Jesum Christum Dominum nostrum habere intercessores etc. Acta autem incipiunt hoc modo : Beatissimus igitur athleta Christi Magnus cum fuisset unicus parentibus suis, natus est in partibus Apuliæ in civitate Tranensi etc. *Etsi præcedentia exemplaria Apuliam huic Sancto patriam assignent, tamen civitatem Tranensem non exprimunt. Ceterum ex illo prologo conjicimus, in annua S. Magni festivitàte habitam fuisse concionem, in qua forsā gesta ejus et miracula populo exponerantur.*

C Alterum ex Ms. codice bibliothecæ Cassinensis descriptum est, cujus præfatio sic sonat : Ad gloriam et laudem Domini nostri Jesu Christi pertinet Sanctorum merita virtutesque fidei assertionem proferre, quia juxta Domini vocem : Secretum regis celare bonum est; opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est etc. *Sed istud exemplar multis dialogis ac digressionibus rhetorice amplificatur, et multis verbis exponit eadem, quæ alii paucioribus narrarunt.*

olim acceptas.

26 Etiam Neapoli ex Collectaneis PP. Teatinorum accepimus aliud Actorum apographum, quod sine ullo præmio sic habet diversum initium : Apud civitatem Tranensem Magnus e parentibus ethnicis ortus, velut rosa ex spinis, in pueritia senilem vitam duxit, et parentum inopiæ compatiens, patriarcharum imitator, factus est custos ovium. Cum proprias non haberet, ad Deum confugit. *Præterea Petrus Possinus noster anno 1679 ad Papebrochium ex Italia misit Mss. Acta S. Magni, ex Officio proprio cujusdam ecclesiæ desumpta, in quo præter hymnum, gesta ejus et miracula canuntur his versibus hexametris :*

Ut mercetur oves, massam fert angelus auri ;
Quas Puer ut pascit, fructus concedit egenis.
Baptismo abluitur : patrem post fonte levavit.
Dat bona pauperibus : Tranus fit denique pastor.
Os signans muto rediit formata loquela.
Sternitur idolum precibus, patuereque valvæ.
Se socium dæmon præbens prece versus in an-
guem.

Jam pede calcat aquas, lumen post cæca recepit.

Orans exspirat, cervix præciditur ense.

Extrahitur Verulis, acquiris Anagnia nummis.
Hæc metrica Actorum ac miraculorum synopsis ex Actis fusiore post hunc Commentarium prævium edendis clarius intelligetur.

27 Ughellus in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo 7 col. 888 contexit satis accuratam et elegantem Actorum synopsis ex monumentis ecclesiæ Anagninæ, tum ex vetusto Ms. brevi, ut appellat, cujus hoc assignat principium : Magnus episcopus Tranensis, cujus famam audientes imperator et præfectus miserunt milites, qui eum caperent etc. Nihil hic dicimus de scriptoribus vernaculis, inter quos Franciscus Maria Torriggus Romæ anno 1629 Vitam S. Magni ex variis manuscriptis breviter Italice vulgavit. Libentius præterimus Philippum Ciammariconum, qui in Sanctuario Anagnino potius concionatorem, quam historicum egit, et Vitam ejusdem sancti Episcopi et martyris ad viginti capita vernacule extendit. Si quid tamen in iis notatu dignum occurrat, illud per decursum Commentarii nostri prævii vel in Annotatis observabimus.

Præter biographos vernaculos Ughellus

28 Quamvis exemplaria huc usque enumerata stylo et verbis inter se differant, tamen circa substantiam rei plerumque conveniunt, ut mox patebit ex ampliore Actorum compendio, quod Ughellus ex veteri codice papyraceo bibliothecæ Vallicellanæ profert, apud quem tomo 7 Italiæ sacræ col. 889 allegatur hoc tenore : Temporibus Decii Cæsaris erat quidam pauper et paganus ex civitate Trana, nomine Apollo, qui habebat unicum filium nomine Magnum, quem concedere disponebat suis vicinis pro pascendis ovibus, ut posset inde vivere. Statim posquam hæc cognovit Puer, tristis a facie patris valde discessit. Deus autem, qui consolatur pauperes suos, misit illi Puero per angelum suum decem talenta, quæ omnia festinanter detulit patri suo dicens : Gratias Domino cæli referamus, qui misit mihi hoc, ut inde vivamus, et semper illi, retribuendo pauperibus, serviamus. Et quia noluit Deus, ut essem mercenarius alterius; eme ergo decem et octo oves, quas custodire volo, ut de fructu earum vivere valeamus. Crevit grex dictarum ovium usque ad mille, de quarum fructu quotidie pauperibus conferebat.

ex manuscripto codice

29 Postquam beatus Magnus a sancto Redempto episcopo fuit baptizatus, patrem suum Apollinem convertit ad Dominum; quem et ipse beatus Redemptus baptizavit, et filius ejus de sacro fonte levavit. Mortuo vero patre, omnem substantiam suam beatus Magnus dedit pauperibus. Universus Tranensis populus cum cognovisset, beatum Magnum ita esse perfectum, quamvis ipse se clamaret indignum tanti sacerdotii, elegerunt eum, ut esset episcopus et pastor animarum suarum : quorum desiderium Deus sanctum et justum complevit, et operatus est per eum plurima miracula. Quodam autem die venit ad eum quidam Castorius, mutus effectus præ nimia ægritudine,

profert Latinum

A dine, quæ illi ante sex annos evenerat; cui cum signo sanctæ crucis loquelam restituit. Alia vero vice oculos militum, qui eum ad adorandum in templum paganorum violenter miserant, obumbravit; ubi per noctem omnia idola confregit: de quo cum angelus Dei eum abstraxisset, et mulier quædam paupercula, sicut poterat, eundem refocillasset, benedixit domum ejus, et sic ab illo die mulier cum filio suo habuit victualia competenter. Dum vero ingressus fuisset Neapolim, susceptus est a sancto Januario, qui et ipse Christi victoriam obtinuit. Deinde angelo comitante et præcipiente, pervenit ad quamdam ecclesiam, in qua sanctus Paternus per præceptum angelicum sibi sociatus est, ibique mulierem per viginti quinque annos sterilem, ut filios conciperet, suis magnis orationibus adjuvit, et sic in anno illo filium parturivit. Tres filios præfecti cum oleo sancto, quod ad eorum parentes misit, a gravi infirmitate sanavit. Quamdā per triginta annos cæcam cum suo sancto sputo illuminavit. Alium vero de partibus Piceni a diabolo percussum in equo sua oratione curavit. Juvenem Mesiam de Surano a dæmonio liberavit. Primarium civitatis B Aquinatæ cum uxore et filio a dæmonio captos sua virtute exsolvit. Septem latronibus putantibus, illum infinitam pecuniam habere, divīna ultione cæcatis manus imponendo, et eisdem indulgendo restituit lumen.

et accuratum gestorum compendium,

30 Postquam imperator et præfectus audierunt famam beatissimi Magni, et de beata Secundina per ejus prædicationem Christiana effecta, miserunt triginta milites, qui eos comprehenderent, et, si idola adorare noluissent, variis cruciatibus affligerent; qui dum circuirent pro eis, diabolus in specie hominis suasit, ut nullo modo parcere-tur Magno episcopo, quia ipse est, qui detrahit omnes a sacrificio idolorum. Inventa autem in Anagnia beata virgo Secundina et inquisita, si præceptum imperatoris et præfecti observare voluisset, quod penitus renuntiavit, et Christum publice prædicavit. Venientes autem ad ecclesiam ejus, omnia illius suppellectilia igni tradiderunt, et beatum Magnum episcopum fortiter laniare voluerunt. Quibus militibus supplicans beatus Magnus dixit: Modicum me sustinete; et sic accepta licentia, ingressus est cubiculum, et plorans C oravit ad Dominum, ut illorum tormento transiret de hoc seculo, et sic migravit ad regna cælorum. Milites autem postquam illum per magnam horam expectaverunt, intraverunt cubiculum, et caput ejus absciderunt: cujus corpus beatus Paternus occulte sepelivit quarto decimo Kalendas Decembris (*lege Septembris, ut plura exemplaria habent;*) milites vero per totam noctem dormientes defecerunt: corpora a canibus et lupis comesta sunt. Cum autem media nocte beatus Paternus orando ploraret, apparens ei beatus Magnus confortavit eum, et diem mortis suæ futurum, sicut optabat, annuntiavit.

in quo circa congressum ipsius cum S. Januario,

31 In hoc Actorum compendio duplex sese nobis offert difficultas, quem ab eruditissimis dissolvere cupimus. Primo non satis intelligimus, quomodo S. Magnus Neapolim veniens a sancto Januario excipi potuerit, cum S. Magnus dicatur martyrium subisse sub imperatore Decio, qui circa annum Christi 251 in prælio occisus est, et S. Januarius primum in persecutione Diocletiani sive anno Christi 305 passus fuerit, ut Baronius aliique chronologi passim tradunt. Si forte dicas, S. Januarium tunc adhuc juvenem Neapoli in patria sua habitasse, litigabit cum Beneventanis,

qui contra Neapolitanos contendunt, S. Januarium civem suum fuisse. Hanc rem magis incredibilem facit Cassinense Actorum apographum, quod de S. Magno sic habet: Pervenienti Neapolim hospitatus est apud ecclesiam beati Januarii Christi martyris. Quænam tunc Neapoli erat ecclesia S. Januarii martyris, cum hic tantummodo post quinquaginta et plures annos ab illo S. Magni itinere martyrium subierit? Susplicamur, Ughellum in elogio S. Magni, Torriggium in Italicis ejus Actis, et Cyprianum Salernitanum in supradicto Officio proprio propter has difficultates de illo utriusque Sancti congressu tacuisse.

32 Altera difficultas occurrit circa genus mortis, quo S. Magnus e vivis excessit. Membraneus codex noster et apographum Mindense coronam martyrii ei tribuunt his verbis: Euntes vero milites comprehenderunt eum, et variis suppliciis interfecerunt. Exemplar Augustanum truculentam S. Magni cædem ita describit: Audientes hæc profani milites, timore perterriti, evaginatisspatis, gloriosum Christi Martyrem membratim dividentes in platea dimiserunt, sicque cum abscissione membrorum migravit ad summum caput E Ecclesiæ Christum, cum quo gaudet et regnat in secula seculorum. Sed codex Tranensis ecclesiæ, ex quo R. D. Thomas Angelus Bay Acta S. Magni edidit, de violenta ejus morte nullum verbum facit, et pag. 46 placidum hujus Sancti obitum exprimit his verbis: Tunc dixit ad milites: Modicum me sustinete. Et ingressus in cubiculum plorans amarissime oravit ad Dominum. Dominus autem per suam virtutem venit cum exercitu magno angelorum ad suscipiendam animam beati Magni episcopi, et abiit ad regna cælorum. Obitus autem ejus talis fuit, ut per triduum nullum ad se introire permitteret. Post triduum autem, ubi ingressi sunt milites, videntes corpus beati Magni sic sine anima jacere, pavore correpti sunt, et recesserunt. Apographum Cassinense cum hac placidæ mortis descriptione concordat.

et circa genus mortis,

33 Alia quidem manuscripta Actorum exemplaria et Officia propria etiam affirmant, S. Magnum in oratione spiritum Creatori suo reddidisse; sed addunt, milites ei jam defuncto caput amputasse. Inter alia istud mortis genus in Neapolitanis PP. Teatinorum Collectaneis legitur, eique bis mille quingenti nonaginta septem sodales adjunguntur hoc modo: Magnus, accepta dilatione temporis, ait: Sustinete modicum, ut liceat mihi orationem ad Deum cæli dirigere. Ingressus cubiculum suum oravit ad Dominum, et, finita oratione, ad regna cælestia gloriose ascendit. Interea illi per triduum expectantes egressum illius, observantes obitum, postmodum, inito inter eos consilio, intraverunt locum, corpus exanime invenientes, dolentesque vehementer, quod sine tormentis obiisset, eo quod diversis pœnis volebant ipsum interimere. Ostendunt itaque in defuncto, quod de vivente facere disponebant: nam capite amputato, martyrem fecerunt, qui jam martyrium non senserat. Mortuus est autem cum duobus millibus et quingentis nonaginta septem martyribus apud civitatem Fundanam in loco, qui dicitur Campus Mitrianus. Hæc postrema clausula de bis mille quingentis nonaginta septem S. Magni sociis verosimiliter ex martyrio S. Andreæ tribuni, vel ex interpolatis alterius S. Magni Actis desumpta est, ut postea videbimus.

quo Sanctus e vita discessit,

34 Denique laudatus R. D. Cyprianus Salernitanus

AUCTORE
G. C.
aliquæ dif-
ficultates
occurrunt.

nitatus in Officio proprio suæ congregationis Olivetanæ eundem mortis modum explicat hac phrasi : His itaque armis victus antiquus hostis maligna ira in Christi Athletam furit; Decii satellites adiens in Sanctum pontificem concitat : qui præcipientes ad beatum Virum venientes, in eum post nefariam monasterii sacrarumque rerum combustionem, sacrilegas manus injiciunt, diisque immolare compellunt. Quibus ille : Sinite me ad Deum meum prius preces effundere; et ingressus cubiculum, in oratione purissimum spiritum Deo reddidit. Milites vero præ foribus astantes, et diutinam moram moleste ferentes, facto impetu, cubiculum ingressi beatissimum sancti Viri corpus exanimum invenerunt. Non cessat inde eorum furor; sed magis magisque effervet. Cum eum sine cruciatibus vivum dimiserint, tormentis lacerare certant; ideoque capite obtruncatum duplici martyrio coronant, qui sine corporali martyrio cessit e vita. Etiam si R. D. Cyprianus hic S. Magnum exornet duplici martyrio, tamen Ughellus in hujus Sancti elogio tantum asserit, eum pene martyrium consummasse. Quidquid sit de hac re, nos illum ex communi traditione martyrem appellavimus, et hunc titulum Commentario nostro præfiximus. Hic circa discrepantiam Actorum observari possent alia, quæ potius in Annotationis indicabimus. Nunc de translatione sacri corporis et reliquiis S. Magni prius quædam profereamus.

§ III. Translatio reliquiarum hujus Sancti ex urbe Fundana ad civitatem Verulanam ac deinde ad Anagninam.

Corpus S.
Magni ex
urbe Fundana

De translatione corporis S. Magni præ manibus habeo proprium Officium satis eleganter compositum, quod Petrus Passinus noster, in Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu notus, anno 1679 ad Papebrochium misit. Sed propter hanc ipsam styli elegantiam suspicor, istud officium recentius esse, quamvis ex antiquis monumentis verosimiliter collectum fuerit. Quare malui vetustiorum et magis barbaram translationis illius historiam transcribere ex apographo, quod olim ex Collectione Gallonii sive ex bibliotheca Oratorii Romani accepimus, et quod ita sonat : Postquam ecclesia Fundana, ut in gestis beati Magni continetur, a Saracenis funditus est depopulata, erat in Campania quidam de primoribus, non philosophus, sed tribunus officio, nomine Plato, qui divino instinctus amore, cum pretiosissimum sacri corporis thesaurum in [loco] prænominato oblivione et negligentia jam diu positum esse cognosceret, cum suis communi consilio locum adiit, sepulcrum non sine maxima formidine aperuit, et in sarcophago marmoreo sancta reperiens ossa, inde ea transtulit, secumque omni qua poterat religiosa honorificentia Verulum apportavit.

ad Verulanam trans-
fertur ;

36 Cumque ibi nimium optatas in ecclesiam beati Andreae Apostoli inferret reliquias, Avito ejusdem urbis episcopo, nec non cleri populique coadunata concione, quo congruo loco, quo competenti honore sanctissimus Christi Martyr posset, humari, rogat omnes in communi consiliari. Ipsi vero in tanti adventu hospitis admodum lætificati, magnas Deo gratias egerunt, locum-

que sepulturæ dignum solerti indagatione perscrutantes, tandem omnium vocibus in unum concurrentibus, venerabile corpus in crypta ejusdem ecclesiæ Dominum hymnizantes deportaverunt. Plato autem, postquam pro suo desiderio sibi satisfactum esse cognovit, salutem animæ suæ prospiciens, [partem] sui fundi eidem ecclesiæ contraxit, seque Deo et sancto Magno commendans, ad propria remeavit. Sed hæc de Platone et beati Viri ad Verulam translatione interim sufficiant : qualiter autem Anagninam devenisset, dehinc prosequemur.

37 Multis adhuc curriculis annorum transvolutis, cum, peccatis exigentibus, Ecclesiam suam Dominus noster Jesus Christus flagello inimici percutere decrevisset, glomerata myriade multa, efferus Mura rex Saracenorum inspiratus irruerat, totamque ferro teter prædo devastavit Apuliam et Campaniam; qui cum multas hinc inde munitissimas urbes terræ cœquaret, multa castella natura nimium fortia superando protereret, quadam die veniens Anagninam obsedit, sibi que satis pro imperio tributa dari protervus imperavit; cives vero infra muros civitatis conglobati tum tela jaciendo, tum saxa certatim obvolvendo, tyranno, in quantum poterant, resistere contendebant. Mura vero torvus tales Anagninorum præsumptus inspiciens, ira sævissima stimulatus cœpit inflari, castrisque sub muro propius admotis, rebelles majori terrore concussit, sibi que non solum tributa, verum et se ipsos cum omni, quam possederant, substantia, si vivere vellent, tradere jussit.

38 Quidam acriori pugna Saracenos insistere, seque majoribus, ut semper, in bellico solet fieri eventu, [cum] vidissent cedere debere, tandem degeneri coacti turbine timoris, pacem et inducias petunt, et omnia, quæ sibi a rege vel a suis juberentur, se facturos esse promittunt. Ille vero, quamvis omnium, quos tunc temporis terra sustinuit, esset ferocissimus, audita pactione, quievit, et accepta non modica cum sequenti tributo pecunia, Anagninos quasi suo munere vivere permisit, relictæque urbe, Verulam hostiliter invadens sibi vendicavit, antea primoribus ferro miserabiliter sine audientia trucidatis : cujus nefarii milites cum circumquaque dispoliando, nec non castra metando discurrerent, quidam eorum ecclesiam beati Andreae Apostoli temerariis ausis ingredientibus, altaria destruxerunt, cruces, calices, candelabra, thuribula, codices, et omnia divino cultui destinata sibi mancipantes, ibi mansiones, in quibus manerent, paraverunt, et in crypta, in qua gloriosi episcopi martyris Magni corpus humatum fuerat, equos suos quasi in stabulo stare fecerunt.

39 Altera vero die, sole jam terris accedente, Saraceni de stratu suo surgentes, equos, quos in contumeliam sancti Magni circa sepulcrum et altare ejus stabulaverunt, pavimento prostratos mortuos invenerunt : merito enim in equis et in aliis suis rebus passi sunt detrimenta, qui iniqua et execranda temeritate polluere non veriti sunt loca Deo consecrata. Quid tamen agerent, cum tam latam equorum stragem solo ubique diffusam cernerent? Vesaniæ suæ se bene consulere arbitantes, pollutores infestos, abjecto marmore, ad tumbam accedere, quidque virtutis lateret, sedulo jubent explorare : qui effosso, prout sibi imperatum fuerat, sepulcro, gloriosissimum beati Magni corpus invenerunt, inventumque non, ut oportuit, honorifice tractare, et in damnum

sed dux Saracenorum,

capta civitate Verulana,

ibi inventum istud corpus vendit civibus Anagninis.

A mnum sibi metipis extra ecclesiam projecerunt. Hoc avarus, audiens Mura, legationem suam Anagninis destinavit, illisque unum emptitium de diis Christianorum se habere demandavit, quem si vel vili pretio emere voluissent, statim ut proprium possidere potuissent. Cumque tam jocosam tyranni legationem acceperunt Anagnini, Dominum in toto corde suo lætificantes, cito convenerunt in unum, nihilque morati, sed de nocte surgentes, Verulam festinanter cucurrerunt, imitantes illum dominicum negotiatorem, qui pro inventa una pretiosa margarita dederat omnia sua, et comparaverat eam.

quod hi ad urbem suam honorifice deferunt,

40 Acceptis igitur charissimi sancti episcopi Magni reliquiis, regeque salutato, [eas] Verulam dimiserunt, et non sine ingenti strepitu tripudii futuri adhuc quidem eventus ignari, contra suam Anagninam gressus ovantes duxerunt mira dicturi. Cumque non multum spatii a Verula jam progredierentur, inopinato rotatu sanctissimum corpus subito revolvitur, et quod videtur et est mirabile dictu, juxta vires suas omnium manibus terræ prolabitur; quod miraculum memoria dignum dum cerneretur, undique concurrentes, primo magna super eos irruente formidine, deinde non modica terrente dubitatione, misere obticuerunt, et, quid facto opus esset, ignari, plurima secum conferentes steterunt: multoties enim dum corpus immobile ab humo vel elevare, vel aliquorsum returnare, seque in cœpto conamine vidissent incassum deficere, tandem divina cordibus eorum instillante clementia, votum Deo et sancto Magno fecerunt, ut si ab eo loco pateretur deportari, et sepulcrum ejus a Saracenis [destructum] Verulæ honorifice pro modulo suæ possibilitatis restaurarent, et juxta sibi congruam dignitatem, alam altari superimpositam tumbam Anagninæ construerent, eamque omni, quo possent, tam spirituali quam seculari decore tunc et semper et in secula seculorum investirent. Hoc itaque voto constricti, corpus, quod antea non potuerant, sine difficultatis labore sustulerunt, et eidem loco pro eo quod jam sæpe dictus Magnus revolvebatur, lingua sua nomen EVOLUTA imponentes, Anagninam cum gaudio reversi sunt, et in ecclesia Dei genitricis et virginis Mariæ promissa vota reddentes, sanctissima ossa cum hymnis et psalmodiis decentissime collocarunt. Nunc aliqua circa hanc narrationem observanda occurrunt.

licet tota hæc narratio difficultatibus suis non careat,

41 Primo in illa translationis historia memoratur Avitus episcopus, cui cum clero et populo corpus S. Magni in urbem Verulanam honorifice receperit. Sed inter præsules Verulanos quos Ughellus in novissima editione Veneta Italiæ sacreæ tomo I a col. 1388 recenset, nullum hujus nominis antistitem reperio. Præterea in hac narratione dux Saracenorum nominatur Mura; sed in aliis instrumentis Muça et Manuca appellatur, ita ut ex hoc diverso ducis nomine non constet, quo præcise tempore civitates Fundana Anagnina, et Verulana ab istis barbaris devastatæ fuerint: Nam Saraceni variis annis in Italiam irruerunt. Ciammariconus tamen in Actis S. Magni cap. 18, sive in Sanctuario Anagnino pag. 177 et sequentibus putat, ea tempore Joannis X Pontificis, sive post annum Christi 914 accidisse. Porro ex hac chronologia oritur quædam difficultas circa Romanam S. Magni translationem, ut ex infra dicendis apparebit.

42 Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis in anno 851 Christi sic scribit, 2 an. Leo-

ne Ostiensi narrat, Fundanam civitatem a Saracenis destructam fuisse; sed tunc de translatione S. Magni nullum verbum facit. Verum postea ad annum Christi 851 num. I de translatione S. Magni ad urbem Romanam sic meminit: Quo tempore a Francis corpus S. Magni Fundis civitate in Campania sublatum, Sutrium usque delatum, divino monitu Romam reportatur, et in ecclesia sancti Michaëlis apud vicum Saxonum collocatur. At alii id sub Carolo factum asserunt ex veteri inscriptione. Sed de his alias. Nusquam reperire potui, quo loco Cardinalis Baronius de hac veteri inscriptione mentionem fecerit, nisi forsitan hic indicare voluerit notas suas ad Martyrologium Romanum, in quibus ad diem octavam Maii de memorata S. Michaëlis ecclesia agens opinatur, vitio scriptoris Carolum pro Ludovico in veteri illa inscriptione marmori incisa positum esse. Porro hanc Romanam S. Magni translationem paragrpho sequente referemus, et videbimus, an hæc cum Anagnina conciliari possit.

43 Interim audiamus Officium proprium Congregationis Olivetanæ, quod de Romana S. Magni translatione silens, cum apographo superius relato ferme consentit, et in Octava festivitatis S. Magni in secundo Nocturno recitat sequentia: Audistis, Fratres charissimi, in beatissimi pontificis ac martyris Magni solenni die mirabilia, quæ Deus per eum adhuc interris positum manifestare dignatus est. Nunc ea, quæ post ejus obitum patrata sunt, debito honore prosequentes attendatis, Creatoris nostri Dei omnipotentiam humili obsequio deprecantes, ut nos imitari non pigeat, quod celebrare delectat. Capite igitur truncatum sacrum beati Pontificis corpus a beato Paterno eo in loco, in quo passus fuerat, sepelitur; ibique ecclesia, pace restituta, a Christianis ad Dei ac Martyris honorem, templum ac monasterium permagnifice constructum, et Cassinensibus primum post multos elapsos annos, Olivetanis deinde monachis, Alexandro VI, summo Pontifice, serenissimi regis Alphonsi postulationibus, traditum est.

44 Cum autem beatus Paternus ab eisdem militibus catenis vinctus ad tormenta duceretur, noctis silentio apparuit illi Magnus, ipsumque blande consolatus, post triduum temporalem mortem et æternam vitam nuntiavit. Milites vero inde abeuntes, cum flumen Legulam trajecissent, hora vesperi inter se diabolico spiritu concitati contententes, vicissim sese propriis armis interfecerunt; quorum corpora a lupis dilaniata Deo ultore devorata sunt. Verum Joanne VIII summo Pontifice, monasterio sancti Martyris funditus a Saracenis devastato, corpus ejus a Platone quodam plebis tribuno Berulam asportatum in ecclesia sancti Andreæ collocatum est. Deinde Berula a Manuca Saracenorum duce obsessa et vi capta, civitatem non solum depopulati sunt, sed et ipsum S. Andreæ sacrum polluentes, in crypta, in qua Magni corpus requiescebat, equos ludibrio, quasi in stabulo, reposuerunt. Ceterum impii sacrilegii pœnas dederunt: nam repente equi omnes mortui sunt; quod dux, admirans, circa sepulcrum effodi jubet, reperiuntque beati Magni corpus Anagninis civibus pretio vendidit.

45 Cum autem sanctum corpus Berula Anagninam asportaretur, mira res accidit: non longe enim a Berula ita fixum humi detinebatur, ut nulla vi loco dimoveri posset. Recurrunt igitur cives ad preces et vota, Deo beatoque Magno promittunt, ut si Anagninam transferri permitte-

AUCTORE G. C. cum Baronius de Romana S. Magni translatione tantum meminerit.

Lectiones propriæ in Octava festivitatis narrant,

E

corpus S. Magni ex urbe Fundana ad Verulanam,

F

ac denique ad Anagninam translationem fuisse.

ret,

AUCTORE
G. C.

ret, non solum ibi tumultum extructuros, sed et Berulæ etiam illius sepulcrum restauraturos esse. Annuit beatus Pontifex, et hymnis et canticis Anagniam defertur, et honorifice sepulcro conditur; in quo etiam miraculis effulgere non destitit. Quidam enim Anagninæ episcopus, nomine Petrus, ambigens, num vere eo in sepulcro corpus beati Magni requiesceret, hoc miraculo certitudinem assequitur. Mulieri namque paralyticæ consuluit, ut, si sanitatem consequi cuperet, sancti Martyris tumultum veneraretur. Paret illa, assiduasque preces ad Beatum fundit; sed cum voti compos minime efficeretur, domum mœsta revertitur. Verum nocte illi beatus Pontifex pontificiis indutus insignibus apparuit, ejusque manu apprehensa, sanitatem impertiendo præcepit, ne amplius de ipsius sepulcri loco dubitet, episcopum diligenter admoneat.

ubi præsen-
tia reliquia-
rum ejus
antiquis

46 Alius præterea, cum aridam et mutilatam manum haberet, ad Sancti tumultum orans, repente sanatus est. Hæc cum audisset Andreas quidam, cum prope a teneris annis claudus extitisset, ad Beati Viri sepulcrum sublimis delatus, dum diu noctuque profusis lacrymis orando ante Pontificis tumultum institisset, pedum sanitatem impetravit. Post hæc mulierem, nomine Benedictam, dæmone miserabiliter vexatam, ejus parentes post multorum locorum sacram venerationem eam ad beati Martyris sepulcrum adducunt, ibique mirabiliter liberata est; quæ tamen iterum acrius ab eodem dæmone cruciata, iterum sancti Viri patrocinio ab ejus potestate eripitur. Demum puellam manu officio omnino destitutam, cum medicorum arte curari nequisset, lacrymabunda mater ad sanctum medicum Magnum sanandam adducit: orationibus, fletibus, gemitibus sanitati restituitur. Quod hic numero præcedente narratur de apparitione S. Magni, cuidam mulieri facta, ut Petrum episcopum de loco tumuli sui certiores redderet, confirmari potest ex Actis S. Petri Anagnini, ad diem tertiam Augusti illustratis, ubi tomo 1 istius mensis pag. 234 distinctius res illa exponitur, et ubi pag. 237 etiam refertur, quomodo S. Magnus eidem Petro Anagnino episcopo apparuerit.

C. et recentio-
ribus mira-
culis proba-
tur.

47 Philippus Ciammariconus in Actis Italicis S. Magni cap. 20, sive in Sanctuario Anagnino pag. 183 et sequentibus similia narrat, et ex veteri inscriptione ibidem refert, mense Aprili anni 1231 corpus S. Magni, prius populo publice ostensum, sub novo altari marmoreo tunc erecto honorificentius collocatum fuisse. Deinde affirmat, pietatem civium Anagninorum erga hunc sanctum suum Protectorem ab illo tempore usque ad nostram ætatem semper viguisse, et confirmationis gratia addit recentius miraculum quod hic ex Italica ipsius narratione sic contraho: Mense Junio anni 1677 tanta locustarum multitudo quosdam Italiæ tractus invasit, ut paratam messem perderent, et agros omni frumento nudarent. Cum nullum esset huic malo remedium, Anagnini damno vicinorum territi, confidenter ad patrocinium S. Magni confugerunt, ac piis orationibus opem ejus implorarunt. Res mira! Cum regio circumcirca ab animalibus illis devastata esset, soli agri Anagninorum a vicina et communi illa clade immunes permanserunt. Quamvis hæc et alia satis probent, sacras S. Magni reliquias in ecclesia Anagnina conservari, tamen Romana translatio ejusdem sancti Martyris, ut dicitur, nobis aliquid negotium facessit. Quomodo enim, inquiet nonnemo, corpus ejusdem

S. Magni ex urbe Verulana, quæ hoc Fundis acceperat. Anagniam transferri potuit, cum illud antea ex civitate Fundana Romam translatus fuerit, ut supra ex eminentissimo Baronio retulimus? Hæc difficultas jam discutienda est.

§ IV. Inquiritur, ad quem Sanctum hujus nominis spectent reliquiae, quæ Romam et ad alias longinquas regiones translatae sunt.

Accipimus ex archivo basilicæ santi Petri apographum, in quo narratur translatio reliquiarum S. Magni ad Urbem Romanam sequentibus verbis: Corpus sancti Magni ex civitate Fundana, apud quam sub Decio et Valeriano sævissimis imperatoribus martyrium passus fuerat, ut ejus Vita docet in bibliotheca dictæ basilicæ asservata, in pergameni libro manuscripta, a quibusdam militibus Frisiis Romam delatum, in ecclesia sancti Michaëlis secus viam sancti spiritus, tempore Leonis tertii et Caroli Magni collocatur, ejus rei exstat marmorea tabula, ineptis litteris incisa, ipsa in ecclesia ingressus dextera, hujusmodi tenore. Tum sequitur ipsa inscriptio, quam Ferdinandus Ughellus in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo 7 col. 891, Cornelius Kempius in Opere de Rebus Frisicis lib. 3 cap. 19, et Martinus Hamconius in fine suæ Frisicæ aliique scriptores historiæ Frisicæ passim typis ediderunt.

Narratur in
veteri tabula
Romana,

49 Quamvis Franciscus Maria Torriggus in opusculo Italico de Origine ecclesiæ sancti Michaëlis, quod anno 1629 Romæ impressum est, pag. 32 eandem inscriptionem Latine integris verbis expresserit, tamen ibidem monet, illam in ipsa tabula Romana exprimi compendiaris litteris, quas vulgo abbreviationes appellamus. Bernardus Gerbrandus Furmerius Leonardiensis curavit, ut hæc inscriptio Romana fideliter æri incideretur, eamque integram eodem caractere vulgavit, et Apologiæ Suffridi Petri pro antiquitate et origine Frisiorum contra Ubbonem Emmium subjunxit. Nos speciminis gratia hic exhibemus aliquot lineas hujus characteris, quem cælato-rem nostrum exacte imitari jussimus.

cujus aliquot
characteres
exhibemus.

† IN NŌ DŌI TEMPORE LEONIS IIII
P̄P̄ IP̄Æ CARLO MAGNO IP̄ATORE
EO EP̄ORE QVO R BASILICA A
SARRCENIS CP̄E FERT TVNL DE-
NIQ̄ P TOTVS MVND EP̄ITE TRB-
ATO TOTVS MVNDVS etc.

Ex his paucis lineis eruditus lector facile colliget reliquam hujus tabulæ Romanæ scripturam, et curiosius indigare poterit, an hic character ad tempora Caroli magni pertineat.

50 Interea non illam tabulam integris vocibus transcribimus ex apographo nostro, in quo sic sonat: In nomine Domini. Tempore Leonis quarti Papæ, imperante Carulo Magno imperatore, eo tempore, quo Petrea basilica a Saracenis capta fuerat, tunc denique pro totius mundi capite turbato

quo Frisii
ex urbe Fun-
dana

A turbato totus mundus turbatus, omnisque Gallia cum rege Carulo ad tuendam illam venerunt. Unde contra inimicos Domini decertando quidam mortui sunt, et in crypta juxta Neronis palatium sepulti; eodemque tempore a Leone Papa et rege Carulo ad honorem Michaëlis archangeli super illos facta est ecclesia. His itaque peractis, rex Apuliam adiit, eamque beato Petro et Romæ subjugavit. Per idem tempus, exercitu in Gallia revertente, tres illorum milites de Frisia Ilderado de Groninga, et Leomot de Stavera, et Jaro, et Celdui ancilla Dei de Slinga; hi beati Magni corpus in loco, qui dicitur Fundi, invenerunt: quo invento, in illorum provinciam portare et condire decreverunt; sed divina gratia cooperante, postquam ad Sutrinæ partes ventum est, amplius deferre non postvaluerunt. Quare bis et ter territi et per somnium moniti, Romam revertentes sanctum corpus secum tulerunt.

corpus S.
Magni Ro-
mam detu-
lerint.

B 51 Unde factum est, quod illorum devotionis causa partem brachii a se segregari ab illis permisit; partes autem ceteræ in crypta præfata remanserunt, super quam, sicut dictum est, ecclesia jam fuerat facta. Deinde omni anno simul beneficium optimum dari ibi decreverunt, scilicet trecentas marcas argenti pro illorum et ubique requiescentium redemptione, et in perpetuum seu divites seu pauperes in eadem supradicta archangeli basilica et beati Magni ecclesia juxta eam ab iisdem constructa hospitalia, quando suis partibus venirent, agerent. Idcirco nostrorum aliorumque omnibus pateat, si ipsi vel quicumque hoc decretum rumpe-
re tentaverit, sciant, se perpetuo damnatos et maledictos et prædicti Pontificis anathematis vinculis in inferno, nisi resipuerint, cum diabolo colligatos, in hac autem vita miseros, pauperes et dispersos, iterum de libro vitæ cælestis deletos, et de regno Christi dejectos. Confirmatoribus, fautoribus hujus decreti et gratia sit benedicti Christi, et fruantur utriusque vitæ gaudiis. Amen. *Hæc inscriptio fere ubique cum editis exemplaribus convenit, si subinde luxatas voces et quasdam minoris momenti mutationes excipias. Nunc referendum est judicium quod eruditi quidam de hac inscriptione tulerunt.*

C 52 *Ferdinandus Ughellus in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo 7 col. 890 de illa sic disserit*: Hujusce inscriptionis initium falsum videtur, cum Leo IV post trigesimum tertium annum a Caroli Magni obitu summus Ecclesiæ Pontifex declaratus fuerit, nempe anno DCCCXLVII. Carolus Magnus mortem obiit DCCCXIV. Tamen nec vitio, neque inscitie scriptoris attribuentum, nec falsitatem continere videtur, cum sæpe Leo III quartus etiam dicatur. Accidisse hoc plerique ecclesiastici scriptores scribunt, cum Leo quidam Romanus post Sergii primi Papæ decessum in Romanam se intrusisset Ecclesiam anno DCCXVIII; et Leo tertius dictus est, qui in catalogo Romanorum Pontificum non ponitur. Hinc Deo, qui Caroli temporibus cathedram Petri rexit, revera ejus nominis tertius fuit, quamvis non semel et quartus denominetur apud scriptores. *Torriggius cap. 15 Opusculi supra laudati pluribus auctorum testimoniis hanc Ughelli rationem confirmat. Eminentissimus Baronius existimat, in hac tabula Carolum pro Ludovico vitiose positum fuisse, ut paragrapho præcedente vidimus.*

53 *Quidquid sit de his opinionibus, Ubbo Emmius scriptor heterodoxus hanc inscriptionem Augusti Tomus III.*

popularibus suis honorificam pro vera habet, et in Historia Rerum Frisicarum circa finem libri quarti de Carolo Magno scribit sequentia: Itaque in proximum annum, qui octingentesimus a Christo nato fuit, sese parans, maturo jam autumno, Alpes cum filio Pipino Italiæ rege trajecit. In hac vero expeditione, quæ omnium ipsi honoratissima fuit (imperator quippe et Augustus ab universa civitate Romana, cum feriæ Natalis Domini agerentur, acclamatus, ac corona chlamydeque a Pontifice Leone solenni ceremonia cinctus est, postquam controversiam Pontificis cum populo jam terminasset) validam Frisiorum cohortem, quod satis constat, secum habuit: quæ cum Pipino, cui tum contra Grimoaldum Beneventanum grave bellum erat, in Italia relicta, egregiis facinoribus editis, præclarum nomen sibi suisque peperit, atque illis etiam gentibus, qua virtute Frisii essent, declaravit. Argumento est tabula ingens antiqui marmoris in rei illius memoriam posita, litterisque exarata, quam sua ætate ad Michaëlis ædem apud Vaticanum incolumem fuisse Raphaël Volaterranus optimus auctor tradit. Sic enim in inscriptione ejus est, tempore Leonis Pontificis, imperante Carolo Magno, Frisios in Italiam venisse, Pontificique contra Saracenos, qui et Italiæ oras et ipsa Romæ suburbana vastabant, auxilio fuisse; atque in hujus rei gestæ cæsorumque memoriam, ædem illam Michaëlis tum esse erectam; deinde cum ex Apulia forte Frisii Romam repeterent, quosdam eorum viros nobiles somno monitos corpus sancti Magni Fundis repertum ad Urbem secum tulisse, idque eadem in æde Michaëlis posuisse; quin etiam extructo, eodem in loco, xenodocheo, annuoque vectigali assignato, suæ nationis pauperibus confugium statuisset.

54 *Tum Emmius convicium quoddam in Romanos conjecit, ut hæreticorum mos est, et nonnullas difficultates, quæ huic tabulæ opponi possunt, explicat his verbis*: Nec tamen nescius sum, ad Caroli Calvi Galliæ regis et Leonis IV Pontificis tempora a Volaterrano ista trahi; cui ut accedere non possim, hæc me rationes potissimum movent: quod Calvus cum Leone Pontifice imperium non tenuerit, quodque idem, ne postea quidem, cum imperare cœpisset, Magni nomen, ita ut hic præscriptum in tabula est, umquam usurparit; quod nec ipse in Italiam venerit cum exercitu, quamdiu Leo Pontifex in vivis fuit, ne rebus etiam Italicis se ullo modo miscuerit; postremo, quod nihil ei umquam cum Frisiis fuerit commune, quos Lotharius frater ejusque filii imperio tenebant. Omnia vero ista si ad Carolum Magnum referas, aptissime ejus rebus convenient, modo pro quarto Leone tertium ejus nominis accipias. Quæ sane unius apicis aberratio in signando legendove nomine facile potest accidere. Nec Saraceni quidem isthoc eodem tempore, quo Carolus Magnus, Pontifice Leone, imperium habuit, Italiæ littora infestantes deerunt, quos Frisii armis persecuti sint, si quis ejus temporis annales volet revolvere. Quæ sane rationes etiamsi me forte fallant, nec sic quidem majorum nostrorum gloriæ, cui marmor illud certissimum testimonium perhibet, quocumque etiam imperante positum sit, quidquam decedet. *Emmius hic in margine notat, sese hac in re sententiam mutasse, et hujus mutationis causas ostendisse in alio libro typis excuso, qui nobis ad manum non est. Quamvis curæ secundæ soleant esse meliores, ut Græcorum paræmia habet, tamen*

AUCTORE
G.C.

et Ubbo
Emmius he-
terodoxus

E

de inscri-
ptione illa
Romana
disserunt.

F

AUCTORE
G. C.

hoc loco facile peiores esse potuerunt : nam fors-
san huic hæretico scriptori vel ejus gregalibus
postea displicuerunt ea, quæ de cura majorum
suorum pro defunctis, veneratione sacrarum re-
liquiarum, obsequio erga Romanum Pontificem
in hac inscriptione memorantur, et ideo priorem
opinionem, avitæ religioni nimis faventem, co-
actus est retractare. Mihi non lubet de veritate aut
falsitate hujus tabulæ, quam ipse Emmius certis-
simum testimonium vocaverat, operosius disputa-
re; sed potius inquirendum est, quis fuerit ille
S. Magnus, cujus corpus Frisii, vel Franci, ut
censet eminentissimus Baronius, ex civitate Fun-
dana Romam detulerunt.

Quidam
scriptores
Frisii tra-
dunt, illum
S. Magnum,

55 Imprimis mihi prorsus improbabilis vide-
tur opinio Cornelii Kempii Doccomiensis, qui
lib. 3 Historiæ suæ Frisicæ cap. 18 confidenter
asserit Frisios post supradictam expeditionem
adversus Saracenos, ex Italia in patriam rediisse,
amissis non paucis strenuis viris, qui in ea ex-
peditione occubuerunt, et in primis primario duce
eorum sancto Magno, ut ibidem addit, qui pro
defensione fidei Christianæ et Sedis Apostolicæ in
Italia fortiter occubuit, prout Romæ in ecclesia Mi-
chaëlis archangeli, quæ est in Janiculo ad Occi-
dentem Hospitalis sancti Spiritus eleganti elogio
invenitur, temporibus Caroli Magni parieti tem-
pli inculptum, cujus copiam hic ad fidem anti-
quitatis de verbo ad verbum inserere non incon-
veniens esse duxi. Tum capite sequente exhibet
illam inscriptionem Romanam, quam nos supra
ex apographo nostro dedimus, et apud varios au-
ctores assignavimus.

cujus cor-
pus Fundis
Romam
translatum
est,

56 Torriggus in Opusculo superius citato cap.
8 et 12 Kempium arguit erroris, eo quod hanc
Romanam S. Michaëlis ecclesiam in monte Jani-
culo perperam collocarit, et S. Magno, qui Romæ
colitur, propter solum nominis similitudinem
gratis substituerit homonymum Frisiorum du-
cem, qui forte numquam in Italia contra Sarace-
nos pugnavit, vel quem certe Kempius nullis Mar-
tyrologiis adscriptum invenit. Sane marmorea
tabula Romana, quam Kempius testem assertio-
nis suæ allegat, nullo verbo aut signo indicat S.
Magnum, cujus corpus a Frisiis ex Fundana ci-
vitate Romam translatum est, ductorem militum
fuisse, aut in prælio adversus Saracenos occu-
buisse. Adde quod Christianus Schotanus in ver-
nacula Frisicæ Historia lib. 2 pag. 64 rotunde af-
firmet, gestis memorati ducis Frisii multas fabu-
las immixtas esse.

ducem seu
Potestatem
fuisse suæ
gentis,

57 Attamen Martinus Hamconius in Opere de
viris rebusque Frisicæ illustribus fol. 36 hanc
Kempii sententiam quibusdam novis episodis ex-
ornat, et non tantummodo hunc Magnum Frisio-
rum ducem titulo sancti liberaliter donat, sed et-
iam illum recentiori more Frisio Fortema cogno-
minat, compositis in ejus honorem sequentibus
versiculis hexametris :

Magnus ubi subigens cum Saxone, Fortema,
Romam,

De Papa meruit, meruit de Cæsare primus
Per clarum, fieri Frisicæ, diploma Potestas,
Benthemique Comes cum libertate; decora
Arma reportavit patriæ laudemque perennem.
At Latii rursus Christique profectus in hostem,
Lethale accepit Saraceno a milite vulnus :

Unde obiens Fundis, Romæ est humatus, et
istic

Adscriptus Superis, sacra ut Michaëlis in æde
Marmor et hospitium testatur in Urbe vetustum.

58 Deinde Hamconius ad probandam Magni

Fortema sanctitatem citat Martyrologium Baro-
nii ad diem iv Septembris, et soluta oratione post
alias bellicas hujus primi ducis Frisii sive Pote-
statis expeditiones, ibidem in rem nostram de il-
lo sic scribit : Secundo cum exercitu Italiam petiit,
ac ibi contra Saracenos tam in Latio quam Apu-
lia et Calabria fortissime dimicans, a Christi tan-
dem hostibus in pugna (ut videtur) læsus, Fundis
in Campania obiit, corpus autem ejus a tri-
bus militibus Frisiis Ilderardo, Leomotho et Hia-
ro Romam delatum est, et in basilica sancti Mi-
chaëlis archangeli in Vaticano sepultum, constru-
ctoque ibi insigni xenodocheo, annuoque vecti-
gali pro Frisiis, Urbem pietatis gratia petenti-
bus, assignato, ipsi inter Divos relatus est; ut
præter Martyrologium Baronii testatur insigne
marmor eadem in basilica erectum, cujus in-
scriptio ad calcem libri secundi exhibetur. Hæc
satis speciose excogitata sunt, si modo vera es-
sent. Porro non est nostri instituti operose illam
Hamconii narrationem impugnare ex modo, et
tempore, aliisque adjunctis, quibus olim duces seu
Potestates Frisicæ constituebantur, et de quibus
Frisii scriptores inter se et cum aliis historicis
acriter disceptant. Quapropter Hamconium dum-
taxat deducemus ad Martyrologium Baronii, ad
quod appellavit.

D
et Hamco-
nius hoc fi-
ne citat
Martyrolo-
gium Roma-
num,

59 Die iv Septembris in Martyrologio Roma-
no legimus sequentem annuntiationem : Eodem
die sanctorum martyrum Magni, Casti et Maxi-
mi. Baronius autem in notis ad hanc Martyrolo-
gii Romani annuntiationem sic scribit : Usuar-
dus hac die de Magno et Casto tantum; de Maximo
in antiquo Romano Martyrologio; et aliis manu-
scriptis. De translatione corporis sancti Magni
martyris deque ejus reliquiis reconditis in eccle-
sia sancti Michaëlis archangeli prope Vaticanum
tempore Leonis quarti Romani Pontificis docet
vetus inscriptio marmoris incisa, in eadem collocata.
Quis ex istis Martyrologii Romani verbis vel emi-
nentissimi Baronii annotationibus Magnam For-
tema ducem aut Potestatem Frisiorum extundat?
Denique quis credat, die iv Septembris in Mar-
tyrologio Romano memorari illum Frisiorum du-
cem, qui post annum Christi octingentesimum
in pugna adversus Saracenos læsus esse ac Fun-
dis obiisse dicitur, cum S. Magnus et socii marty-
res eadem die iv Septembris annuntientur in an-
tiquis Martyrologiis, quæ ante annum octingen-
tesimum exarata sunt, ut apud Florentinium illa
die, et in admonitionibus præviis ad Martyrolo-
gium Hieronymianum videre est?

ex quo pro
illa impro-
babili opi-
nionem nihil
erui potest.

60 Ceterum ex illa eminentissimi Baronii an-
notatione inferri posset, istum S. Magnum mar-
tyrem, cujus reliquiæ in ecclesia sancti Michaëlis
reconditæ sunt, diversum esse ab episcopo et mar-
tyre ejusdem nominis, qui die xix hujus in Mar-
tyrologio Romano memoratur, et cujus corpus
Anagninam translatum est : nam Baronius die xix
Augusti in notis ad annuntiationem S. Magni epi-
scopi et martyris, tantum meminit de monumentis
Anagninis, et interim de ecclesia Romana sancti
Michaëlis nullum verbum facit. Attamen Bar-
tholomæus Piazza in Hemerologio suo Romano,
et Octavius Pancirolus in Thesauris Romæ ab-
sconditis existimant, reliquias hodierni S. Ma-
gni episcopi et martyris in ecclesia sancti Michaë-
lis hactenus conservari. His non pauci suffragan-
tur, inter quos Ughellus in Italia sacra editionis
jam sæpius citatæ tomo 7 col. 890 censet, S. Ma-
gnum, cujus reliquiæ Romæ et Anagninæ hono-
rantur, eundem esse, et hæc omnia facile con-
ciliari

Plerique
contra notas
Baronii pu-
tant,

A *ciliari*, si Anagninis partem Magni corporis ex Verulana æde a Saraceno rege venditam dicimus (*verbis ejus utor*) partem vel maximam Fundi remansisse, quam inde Frisii milites abstulerunt. Nos hic iterum in labyrintho incerti vagamur, et dirimere non possumus hanc litem, quæ ex oculata utrarumque reliquiarum inspectione, et quantitate ac qualitate earum decidenda esset. Quare jam breviter agamus de sacris cujuscumque S. Magni reliquiis, quæ ad alias ecclesias delatæ dicuntur.

ad S. Ma-
gnum epi-
scopum et
martyrem

61 In apographo nostro, quod ex archivo basilicæ sancti Petri superius citavi, leguntur sequentia: In capite cum pectore argenteo impensis bonæ memoriæ Bernardini Paulini, felicitis recordationis Clementis Papæ octavi datarii, Vaticanæ basilicæ Canonici, asservatur caput S. Magni archiepiscopi Tranensis (*melius episcopi, ut Ughellus loco proxime citato notat*) martyris, ad figuram episcopi mitram argenteam lapidibus non pretiosis ornatam vertice gestantis, cum pluviali ejusdem materiæ, in cujus fimbriis cernuntur imagines sanctorum Clementis et Sebastiani, quos piæ memoriæ Clemens VIII devotissime venerabatur; in capitis autem sancti Spiritus et beatissimæ Virginis. Tota machina argentea magni ponderis et magnificentiae stat supra argenteam basem artificiose cælata, in qua sunt stemmata Clementis Papæ VIII, quibus subjecta hæc legitur inscriptio: SACRUM GLORIOSI MARTYRIS MAGNI EPISCOPI CAPUT. Infra sunt gentilitia signa Bernardini Paulini Canonici et datarii supradicti. In ima fascia stereobatæ hæc leguntur argento incisa: BERNARDINUS PAULINUS FLORENTINUS, CLEMENTIS PAPÆ OCTAVI DATARIUS, HUIUS SACROSANCTE BASILICÆ CANONICUS RELIGIONE ATQUE PIETATE THECA HAC ARGENTEA ORNAVIT ANNO MDCII. In utroque latere imæ fasciæ supradictæ: CAPUT SANCTI MAGNI MARTYRIS ARCHIEPISCOPI TRANENSIS..... ANNO MDCII in festo S. Jacobi Majoris xxv Julii in palatio montis Quirinalis post Vesperas sanctissimus Dominus Clemens octavus benedixit supradictam argenteam imaginem, ut in benedictione capsarum pro recondendis reliquiis, magni ponderis et valoris octingentorum aureorum, et die xix Augusti festo sancti Magni sacra calvaria in ea includitur, et processio solennis habita in ambitu basilicæ, ac in Gregoriano sacello fuit cantata Missa a prædicto Bernardino Paulino Canonico; basilicanis omnibus præsentibus.

pertinere
ossa Romæ
conservata,

62 Deinde ibidem de brachio S. Magni hæc sequuntur: In capsula lignea longa cum vitro in fronte, holoserico gausapino rubro cooperta, asservatur brachium sancti Magni archiepiscopi Tranensis martyris, et de femore sanctæ Petronillæ virginis. Post illa ex decreto Capituli dictæ basilicæ, quod anno 1602 die 2 Novembris habitum est, ibi referuntur sequentia: Decreverunt, quod domini Aloysius Cittadinus et Octavius Estensis Taxonus Canonici et majores sacristæ deferant ab ecclesia sancti Michaëlis secus viam sancti Spiritus in Saxia ad basilicam nostram brachium sancti Magni archiepiscopi Tranensis martyris, inter ceteras Sanctorum reliquias tutius et religiosius asservandum; decernentes tamen id annis singulis in beati Archangeli dedicatione et diebus octo dumtaxat sequentibus ejus in ecclesia confluenti populo sub altare venerandum exhiberi. Euangelista Carboneus Canonici secretarius. Denique ipsa sacri brachii translatio paucis verbis ibidem sic narratur: Anno MDCIII die prima Januarii supradicti

domini Canonici prædictum brachium in duo longa frustra divisum ad memoratam Vaticanam basilicam private detulerunt, et in tabernaculo sacrarum reliquiarum posuerunt, publico instrumento per me Jacobum Grimaldum edito. Ex his adversus eminentissimum Baronium sequitur, omnes S. Magni reliquias in ecclesia sancti Michaëlis olim vel adhuc conservatas, ex communi Romanorum opinione spectare ad sanctum episcopum Tranensem et martyrem, cujus festum die xix Augusti celebratur.

63 Etiam si notabiles ejusdem Sancti reliquiæ translatae dicuntur ad regiones ab Italia non parum remotas: nam ecclesia Anderlacensis, in Belgio non procul Bruxellis sita, veneratur brachium sancti Magni episcopi Anagnini (*potius Tranensis, ut § 1 monuimus*) qui in persecutione Decii necatus est, quarto decimo Kalendas Septembris, quemadmodum Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag. 53 notavit. Præterea illustrissimus Thomas Joannes Pessani de Czechored in Phosphoro septicorni ecclesiæ metropolitanæ Pragensis edidit Diarium sive indicem menstruum sacrarum reliquiarum, quæ in ista ecclesia pie asservantur, ubi pag. 516 ad diem xix Augusti assignatur sancti Magni martyris pars de crure notabilis, ut ipsis hujus Diarii verbis utar. Denique in Mindensi Actorum apographo, cujus supra § 2 mentionem feci, post narratam S. Magni Vitam de cultu ejus notitia quædam adjecta est his verbis: Servatur hujus Sancti festum supradicta die (*nimirum xix Augusti, quæ in fine Actorum expressa est*) semiduplíciter in cathedrali Mindensi ob magnam partem corporis S. Magni, quam Mindenses possident. Nescio, qualis aut quanta sit illa pars corporis; sed suspicor eam notabilem esse, cum in Mindensi Breviario anni 1516 de S. Magno recitentur Lectiones propriæ, in quibus fere narrantur eadem gesta, quæ jam ex promisso nostro codice manuscripto edemus.

et in Belgium, Bohemiam ac Germaniam translata.

ACTA

auctore anonymo.

Ex membranaceo Musei nostri codice, F signato † Ms. 74 folio 177 et sequentibus.

PROLOGUS.

Quicumque confessus fuerit nomen filii Dei, et omnia, quæ a sancto Magno episcopo atque martyre gesta vel scripta sunt a, voluerit studiose prosecui, et sibi et plurimis ædificationem exhibet et fructum, sicut dicit in Euangelio Dominus: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsis miserebitur Deus. Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Fructus autem incomparabilis fructus justitiæ est b.

Scriptor
Actorum
paucis præ-
fatus narrat,
a

b

ANNOTATA.

EX MSS.

ANNOTATA.

a *Non videtur S. Magnus aliqua scripta posteritati reliquisse, quamvis hic fiat mentio de omnibus, quæ a sancto Magno episcopo atque martyre gesta vel scripta sunt. Quapropter hæc ita intelligo, acsi legerem hoc modo: Omnia, quæ a sancto Magno gesta vel de ipso scripta sunt etc.*

b *Aliis Actorum exemplaribus alii prologi præfiguntur, ut § 2 Commentarii prævii num. 25 indicavimus.*

CAPUT I.

Sancti patria, conditio, conversio ad Christum, episcopatus, comprehensio pro Christiana fide, liberatio e carcere, peregrinatio et miraculum.

B
quomodo S.
Magnus in
paupertate
sua

Beatissimus athleta Christi Magnus cum fuisset unicus parentibus ejus in partibus Apuliæ a; hujus parentes cum essent pagani et pauperes, nec haberent unius diei substantiam, crevit filius eorum Magnus. Cœperunt autem ejus parentes monere eum dicentes: Vade fili, fac opus mercenarii, et pasce alienorum oves, ut vel sic habeamus hujusmodi substantiam. Tunc cœpit beatissimus Magnus contristari de molestia parentum suorum. Domini igitur misericordia ita fuit, ut ad Puerum in illa hora mitteret sanctum angelum suum. Eunte autem eo per viam, apparuit ei angelus Dei, et dixit ei: Ut quid te video sic plorare: nam me, quem conspicias loquentem tecum, misit Deus, ut consolationem tibi præbeam. Nunc ergo tolle, quod tibi Dominus noster transmissit; et dedit ei auri pondera * decem. Et dum accepisset, reversus est ad domum patris sui gaudens. Tunc cœpit referre patri suo, qualiter ei Dominus apparuisset, quem nondum sciebat, quis esset. Tunc cœpit puer Magnus rogare patrem suum dicens: Pater, hæc donavit nobis Dominus per suam virtutem, ut et nobis exinde benefaciamuset pauperibus.

* al. talenta

C
ab angelo
consolationem
accepit,

3 Tunc Adolescens dixit patri suo: Vade, et mihi oves compara ad pascendum; et dum adimpletum fuisset desiderium ejus, cœpit oves pascere. Crescebant autem greges valde, ita ut ex decem et octo ovibus fierent mille. Tunc beatissimus Magnus, dum adhuc paganus esset, de tonsura ovium suarum saccos implevit, et per noctes deportabat ad civitatem, et pauperibus Christianis vel viduis erogabat; quibus etiam præcepit dicens: Videte, ut nemini dixeritis; sed dicite: Dominus donavit nobis. De me autem nemo sentiat. Tunc descendentes eo ad civitatem, dum ageretur dies festus Domini, hæc erat lectio in ecclesia: Quærite et invenietis; pulsate et aperietur vobis. His auditis, beatissimus Magnus figens intentionis suæ cur intra semetipsum ait: Ecce Magne, jam diu te Dominus tuus dimisit, et nunc per Euangelium se tibi manifestavit, ut ad lumen pertingas, veritatis, a tenebris redeas ad lucem; quia perdidisti, quod laborasti, si fructum laboris non tenebis, hoc est Salvatorem. Ergo teneam, quod tenendum est animo, et omnia, quæ respuenda sunt, relinquam. Ideo quæsi,

ut invenirem; ideo inveni, ut teneam. Hæc D secum revolvebat animo et meditabatur, et quotidie requirebat, quomodo viam veritatis inveniret.

4 Hæc eo meditante, apparuit ei angelus Domini in similitudine hominis, et dixit ei: Nos sequamur justum et sanctum venerabilemque virum nomine Redemptum b, per omnia eruditum. Audiens hæc beatissimus Magnus, statim misit se ad pedes angeli et rogabat cum lacrymis, ut eum perduceret ad sanctum virum. Fit, providente angelo, quod ex fide desiderii implorabatur; et, perducendo angelo, venit ad sanctum Redemptum. Et dum ingressus fuisset domum sacerdotis simul cum angelo, statim beatissimus Magnus prosternebat se ante pedes ejus plorans et dicens: Ostende nobis iter, quo ituri sumus, ut mereamur ingredi januam Domini Salvatoris. Tunc sanctus sacerdos cum omni diligentia eruditum eum, et sacrum baptismum percepit. Et in ipsa hora pater ejus emisit spiritum; quem beatissimus filius ejus Magnus cum omni diligentia sepelivit in pace c.

se ad fidem
Christianam
converterit,

b

5 Tunc beatissimus Magnus, data sibi licentia, omnia paupertatis suæ prædia vendidit et pauperibus atque orphanis et viduis erogavit. Et dum hæc ageret beatissimus Magnus, fama ejus percurrerebat totam Apuliam. Tunc nutu Dei, quia volebat sibi eum sacerdotem eligere, universus populus clamabat ad beatum Magnum, ut ipse eis ageret sanctum episcopatum. Ad quos respondit beatus Magnus: Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant, qui ædificant eam. Et nisi Dominus mihi peccatori revelaverit, et vos omnes oraveritis ad Dominum, et sic fiat voluntas Domini in me. Tunc omnes Christiani per triduum jejunaverunt, et lacrymas suas fuderunt in conspectu Domini, ut eis revelaret de justo et sancto Magno. Ipse autem beatissimus Magnus per septem dies et noctes oravit ad Dominum. Media autem nocte angelus Domini apparuit ei, et consolatus est eum dicens: Magne, exaudita est oratio tua, et lacrymæ populorum ad Dominum ascenderunt. Acquiesce petitionibus populi, quia per te multa turba liberabitur. Tunc beatissimus Magnus surgens ab oratione alloquitur populum dicens: Fiat voluntas Domini mei et vestra. Et dum accepisset episcopatum, omnes de salute ejus deprecabantur. Erat igitur sanctus et verus episcopus Christi Magnus, simplex, et multa mirabilia per eum Dominus ostendebat. In tempore illo erat vir quidam, nomine Castorius, in partibus Apuliæ. Iste autem per sex annos ægritudinis nimietate fatigatus, factus est mutus; scientiam tamen audiendi et intelligendi habebat; quem beatissimus Magnus sua visitatione sanavit. Tunc beati Magni opinio crescebat, quia per omnes regiones laudabatur.

c
episcopus
electus fue-
rit,

E

6 Illo tempore dum per omnes Christianos gravis gentilium terror urgeretur, et aliquantos jam pœnarum diversarum cruciatibus punisset in partibus Galatiæ, Cappadociæ et Armeniæ, sub consule d Severino beatus Magnus ad palatium ejus perductus est; et dum traheretur a militibus, ita dicebat: De ventre matris meæ exivi, Deus meus es tu, ne discedas a me. Tunc pagani dederunt intra se consilium, ut, ubi idolis immolabant, ibi beatum Magnum includerent. Tunc introeunte eo in templum, omnia sculptilia idolorum ante pedes ejus ceciderunt. Milites autem, qui cum eo erant, statim cæcati sunt. Tunc beatus Magnus per totam noctem laborans, omnia simulacra

et ex capti-
vitate genti-
lium ab an-
gelo eductus,

d

A simulacra confregit; ipsum vero auctorem Jovem, qui totus aureus erat, comminuit; et dum comminutus fuisset, oravit sanctus Magnus ad Dominum, ut mitteret ei sanctum angelum suum, qui eum de carcere educeret.

in itinere
miraculum
patruverit.

7 Adhuc eo orante, ecce venit angelus Domini, et aperuit januas templi, et dixit ad beatum Magnum: Collige totum aurum in pallium tuum, et ubicumque potueris invenire pauperes viduas vel orphanos, eis distribue. Et dum hoc factum fuisset, beatus Magnus dixit ad angelum: Ecce omnia, quæ præcepisti mihi, impleta sunt, domine. Deprecor te angele Michaël, ne me permittas faciem impiorum videre, quia tu scis fragilitatem corporis mei. Statim exaudita est oratio ejus, et angelus, qui comitabatur cum eo, ostendit ei viam, per quam iturus esset. Beatus autem Magnus, quasi pauper ambulabat per viam. Veniens ergo ad quamdam mulierem, petivit ab ea aquam, quæ et ipsa paupercula erat. Hæc habebat unicum filium, qui quotidie ad eleemosynam sedebat. At ubi beatus Magnus petivit aquam, dixit ei mulier: Ingredere in cellulam meam, et benedic illam. Habebat ergo mulier quartam partem panis, quam accepit filius ejus, et posuit ante eum. Et dum manducasset beatus Magnus, benedixit totam cellulam ejus: et exeunte beato Magno, mulier invenit totum cubiculum suum plenum omni bono, nec ab illo die aliquid defuit mulieri.

ANNOTATA.

a Hæc est ampla Italiæ regio, quam omnes Actorum scriptores huic Sancto patriam assignant. Sed aliqui recentiores distinctius tradunt, eum Trani in Apulia natum esse, quæ traditio non adeo certa est, ut in Commentario prævio num. 10 monuimus.

b Ille apud Ughellum inter præsules Tranenses primus statuitur, et hic nomine sancti ornatur. Cum iste Redemptus aliunde nobis ignotus sit, ex Tranensibus discere cupimus, an, et quo die colatur, si eum Operi nostro inseri velint.

c Quamvis hoc loco nihil distincte narretur de patre S. Magni, tamen in aliis Actorum exemplaribus fuse exponitur, quomodo ille cum filio ad fidem Christianam conversus fuerit, et non diu post baptismum obierit.

d Hic Severinus in aliis Actorum exemplaribus proconsul Apuliæ appellatur.

CAPUT II.

Quædam sancti hujus episcopi itinera, varia miracula et martyrium.

Sancto iter
facienti ap-
paret da-
mon,

a

Sanctus Magnus dum ingressus fuisset civitatem Neapolitanam, susceptus est a sancto Januario a, qui et ipse pro Christo victoriam obtinuit, et cervicem suam ad decollandum posuit, quem Dominus sibi martyrem consecravit. Voluit autem beatus Magnus Romam ire ad confessionem Apostolorum Petri et Pauli. Et dum requievit per triduum cum sancto Januario, veniens ad eum ea nocte angelus Domini, tetigit latus ejus dicens: Magne,

famule Dei, sequere me. Et dum egressi fuissent de civitate, venerunt in vicesimo quinto milliario a civitate, et occurrit invidus diabolus transfiguratus in similitudinem hominis, et dixit ad beatum Magnum: Ego sum homo viator; venio tecum. Angelus autem Domini ut agnovit, quod diabolus esset, statim recessit a sancto Magno, ut probaret, qualiter cum diabolo pugnaret. Sancti Magni animus fragilis erat, et plorabat amarissime. Diabolus autem quærebat locum abditum, ubi pugnaret cum eo. Beatus autem Magnus sensit in Spiritu sancto, quod diabolus esset. Tunc prosteruens se in orationem, ad Dominum cum fletu dixit: Tu, Domine, dixisti: Quidquid credentes per orationem petieritis, dabitur vobis. Tu dixisti: Ubi est mors, quæ regnabat; ubi est mors aculeus tuus? Victa est mors, devictus est diabolus. Tu autem, Domine, resurrexisti a mortuis, et apparuisti Apostolis tuis; qui sedes ad dexteram Patris, et venturus es judicare vivos et mortuos; et nisi te verum Deum agnovissem, non credidissem. Libera me de manu diaboli, qui quærit animam meam in malis operibus suis, ut eam perdat. Dereliquisti me, Domine, sicut agnum in ore lupi.

9 At ubi oravit, statim apparuit ei angelus Domini, et dixit ei: Quid ploras, Magne? Ecce modicum non potuisti sustinere: nam multum quomodo habuisti sustinere? Angelus autem Domini exsufflavit in faciem diaboli, et statim fugit, et nusquam comparuit b. Tunc beatus Magnus dixit ad eum: Angele Domini mei, non sciebam adhuc opera diaboli. Cui respondit angelus: Acceptabilis fuit oratio tua ante Dominum, ut sine aliqua persecutione inter apostolos et martyres atque confessores eligeret te Dominus: jam enim in cælo corona tibi paratur, quia ille, qui tecum voluit pugnare, ipse facit, ut homo perdat pudicitiam. Ipse seminat litem inter patrem et filium, et ipse facit, ut germanus occidat fratrem suum. Ipse surripit iracundiam, ut homicidium faciat. Ipse inter conjuges divortia seminat, inter amicos discordiam, inter pacificos lites, inter justos injustitiam. Hæc omnia facit, ut perdat animas hominum.

10 His auditis, beatus Magnus oravit cum lacrymis ad Dominum propter genus humanum. Et cum venisset ad locum, ubi habitaturus erat, fuit illic fluvijs, et nullus ad transmeandum erat locus, nec repertum navigium. Tunc angelus Domini præcepit sancto Magno, ut intraret cum eo pedibus fluvium; erat autem in illo loco profunda altitudo. Et dum transissent, ita evenit, ut aquæ eis usque ad latera pervenirent. At ubi pervenerunt ad locum, media nocte facta est vox de cælo ad angelum dicens: Dilectus meus Magnus ipsum inhabitet locum, in quo sancta et venerabilis ecclesia est constituta. Tunc ad sanctum Magnum ait angelus Domini: Beate Magne, præcepit mihi Dominus rex omnium Christus, ut in isto loco c habitares, quia multa mirabilia per te in isto loco facturus est Dominus usque in finem. Tunc dans ei pacem angelus, dixit ei: Pax tibi, famule Dei; statimque angelus receptus est in cælum.

11 Tunc beatissimus Magnus cœpit quasi pauper sedere ante januas ecclesiæ, quia dies festus erat. Tunc infiniti populi se collegerunt ad eum interrogantes: De qua regione huc advenisti? At ille penitus nihil respondebat. Multitudo vero populi, quia Christiani erant, et videbant eum quod

EX MSS.

ejus fallacia
ei aperit angelus,

b

F
qui commo-
rationi ipsi-
us assignat
quemdam
locum

c

in quo San-
ctus consi-
stens

EX MSS.

* al. ex-
actor
d

quod sanctus esset, dicebant: Iste homo justus est. Alii vero increduli dicebant, quia destructor * est. Hæc eis dicentibus, erat ibi quidam puer, nomine Paternus *d*; hic cum vidisset sanctum Magnum, recordatus est, quod illi per visum Dominus revelaverat dicens: Mittam ad te hominem sanctum et verum sacerdotem de terra longinqua; per eum venies inter choros Sanctorum meorum. Tunc beatus Paternus alloquitur beatum Magnum episcopum, et dixit ei: De qua regione te habemus? nam ego, quem vides, Christianus sum. Forte de te mihi Dominus per somnium revelavit dicens: Mittam ad te Sanctum meum. Ad quem respondens sanctus Magnus ait: Tu dixisti. Et duxit eum in domum suam. Statim ut ingressus est domum, a fundamentis commota est. Et dum omnes in facies suas cecidissent, a sancto Magno confortabantur. Beatus vero Paternus cum omni domo sua in Christi amore perdurabat.

mulieri sterili fecunditatem impetrat,

B

12 Sanctus autem Magnus dum permaneret in loco, ubi eum angelus Domini constituit, fama ejus per totam provinciam percurrerebat. Erat autem quædam mulier, quæ jam ab annis quindecim non poterat filios habere. Audiens illa famam beati Magni, venit ad eum, et provoluta pedibus ejus deprecabatur dicens: Respice in me peccatricem; ignosce malis meis, et miserere mei. Qui avertit faciem suam ab illa. Cui mulier dixit: Quid rogantem te fugis? Noli me mulierem despiciere miseram, quia non habet opus medicis sanus homo, sed qui male habet. Tunc beatus Magnus non sustinuit lacrymas ejus, sed interrogavit mulierem, quid causæ haberet. Et postquam didicit, levavit oculos suos ad cælum orans cum lacrymis. Tunc postratus in orationem, benedixit mulieri, quæ alio anno cum filio venit ad beatum Magnum benedicens Dominum.

tres agrotos sanat,

C

13 Aliud quoque ostendit miraculum: nam cujusdam præfecti prætorii uxor valde nobilis inter suos, et inter Christianos erat reverentissima. Hæc cum marito suo venit ante faciem beati Magni propter infirmitatem trium filiorum suorum, qui jam desperati fuerant. Nam et mater eorum nesciebat, quem primum plangeret. Cumque pervenisset ad beatum Magnum, provoluta pedibus ejus cœpit cum lacrymis dicere: Beate Magne per clementissimum Deum te deprecor, ut reddas mihi tres filios meos. Statim misericordia motus est beatus Magnus. At ubi oravit, benedixit oleum, et dedit matri eorum, ut singulorum corpora ungeret, quia vidit fidem in matre eorum. Cum tetigisset eos mater, statim sani facti sunt filii ejus, et divulgatum est hoc per universam terram.

feminam cæcam illuminat,

14 Erat autem mulier quædam, quæ jam triginta annos cæca permansit; quæ adducta est a fratribus suis ad beatum Magnum, et narraverunt ei flentes, se jam omnem substantiam suam in medicos expendisse. Ad quos respondit beatus Magnus: Ea, quæ in medicos expendistis, si dedissetis pauperibus, curasset eam verus medicus, qui est Christus Jesus. Tunc mulier magis clamabat, et deprecabatur eum dicens: Respice cæcitatem meam, et salva oculos meos, serve Christi. Tunc sanctus Magnus exspuit in faciem ejus, statimque per exemplum Salvatoris et virtutem Domini illuminata est mulier.

e
a dæmone percussus

15 Alius quidam in partibus Picini *e* dum sederet in equo percussus a diabolo repente obruit, ita ut nec manus nec pedes agitare, nec

cervicem flectere potuisset. Ad beatum Magnum *D* cum lectulo portatus est; qui solam linguam movebat ad deprecandum. Tunc dixit beatus Magnus, non posse hominem sanum fieri, nisi crederet in Christum, et sponderet se diabolo abrenuntiare. Qui statim credidit Christo, et per orationem sancti Magni toto corpore salvatus est, et cœpit exultare in Domino simul cum beato Magno.

16 Nam quidam fortissimus juvenis, nomine *f* Messias, de prætorio Surano habuit dæmonium pessimum, ita ut nec catenis nec compedibus ulla ratione posset teneri: et multorum nasos vel aures morsibus amputaverat. Iste dum fuisset catenis et funibus constrictus, ductus [est] ad beatum Magnum. Et cum vidisset eum, statim jussit illum solvi. Cumque solvissent eum, inclinavit caput suum, et venit tremens et cervicem flectens; nec aspiciebat in faciem ejus, sed provolutus in terram, cœpit pedes sancti Magni lingere. Tunc a beato Magno adjuratus per nomen Domini Jesu Christi exivit dæmon, qui juvenem possederat. Tunc juvenis cœpit omnipotenti Deo gratias agere, qui eum per famulum suum Magnum dignatus est *E* curare. Nam et multa alia mirabilia per eum dignatus est facere.

17 Tempore illo dum persecutio ageretur sub Decio et Valeriano persecutoribus, eo tempore, quo Cornelius Romam ingressus est *g*, fama beati Magni ad imperatorem pervenit, et armatus a diabolo misit triginta milites, qui beatum Magnum interficerent. Euntes vero milites comprehenderunt eum, et variis suppliciis interfecerunt *h*. Audiens hæc beatus Paternus, servus Domini nostri Jesu Christi, tulit corpus beati episcopi et martyris Magni, et sepelivit eum. Passus est autem beatissimus martyr Christi Magnus xiv Kalendas Septembris, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ac denique
martyrium
subit.

g

h

ANNOTATA.

a *Difficultatem, quæ in hoc utriusque Sancti congressu videtur esse, in Commentario prævio num. 30 proposui.*

b *Neapolitanum PP. Teatinorum apographum de diabolo illo sic habet: Dæmon confusus præcipitavit seipsum in flumen. Huic Cassinense Actorum* *F* *exemplar fere consonat.*

c *Locus ille, cujus nomen hic tacetur, in duobus proxime memoratis Actorum apographis indicatur. Neapolitanum PP. Teatinorum de loco illo hæc habet: Cum itaque pervenisset ad civitatem Fundanam, non procul a civitate ad campum Demetrianum se contulerunt, siccoque pede flumen transierunt, et ad ecclesiam quam citius, quæ ibi erat, advenerunt etc. Cassinense autem exemplar situm hujus loci distinctius ita describit: Angelus autem Domini cum S. Magno, itinere confecto, venerunt in prædium, quod subjacet civitati Fundanæ vocabulo Mitriano, haud longe a Terracinensi urbe, ubi erat fluvius etc.*

d *Arbitror, hunc esse eundem S. Paternum, qui in Martyrologio Romano ad diem 21 Augusti annuntiatur, cum ibi Fundis in Latio martyrium subisse dicatur. Gesta hujus Sancti ab hagiophilis accipere desideramus.*

e *Suspikor, hic pro Picino legendum esse Picenum, quæ est ampla Italiæ regio, ut apud geographos obvios videre est.*

f *Forte*

A f Forte intelligendum est de prætorio Sorano, cum Sora sit urbs Italiæ in Latio.

g Tempus martyrii in apographo nostro Neapolitano et Cassinensi exprimitur hoc modo : Elapsis quibusdam annis. eo tempore, quo Cornelius Romæ et Cyprianus Carthagine sub Decio et Valeriano martyrio coronati sunt etc. At, ut hic alia omittam, S. Cyprianus Carthaginensis post mortem Decii imperatoris martyrio corona-

tus est. Facilius expressio nostri codicis cum chronologia conciliari potest : nam Cornelius Papa sub imperatore Decio Romanam cathedram ascendit.

h Circa genus mortis, quod in variis Actorum exemplaribus diversimode narratur. § 2 Commentarii prævii num. 31 et sequente sat multa retulimus.

DE SANCTO MAGNO MARTYRE

CÆSAREÆ IN CAPPADOCIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

G. C.

Distinctio hujus sancti Martyris ab altero, Acta, et immemorabilis cultus.

B
SOB AURELIA-
NO.
Quamvis
hic S. Ma-
gnus in
Actis

Hac die in Commentario prævio ad Acta S. Magni episcopi et martyris, qui in Italia sub imperatore Decio martyrium subiisse traditur, hunc S. Magnum propter diversas loci, temporis, et Actorum circumstantias ab illo sancto Præsule distinxi. Sed magis ambiguum est, an hic S. Magnus distinguendus sit ab altero S. Magno vel Andrea duce militum, qui cum 2597 sodalibus in angustiis montis Tauri ab Antiocho propter fidem Christianam infectus est, et cujus memoria in antiquissimis Martyrologiis etiam hac die celebratur, ut liquet ex paragrapho primo Commentarii prævii ad Acta S. Magni episcopi, et clarius patebit ex Actis S. Magni vel Andreæ ducis, quæ hodie a collega meo dabuntur. Dubitationem auget silentium omnium Martyrologiorum, quæ hac die de S. Magno Cappadoce non meminerunt.

quæ Petrus
Equilinus
vulgavit.

C 2 Si præterea attendamus numerum sodalium, quibuscum S. Magnus vel Andreas dux martyrium subiit, videtur aliqua confusio facta esse cum nostro S. Magno, quandoquidem hic etiam cum tanta sociorum multitudine passus fuisse dicitur saltem in Actis, quæ Petrus Equilinus in Catalogo Sanctorum lib. 7 cap. 76 vulgavit in hunc modum : Magnus martyr passus est in Cæsarea Cappadociæ tempore Aureliani imperatoris sub præside Alexandro ; qui ex ipsa civitate ortus, defunctis parentibus Christianis, ipse in fide Christi constantissimus dum oraret ad Dominum, voce sibi de cælo lapsa, ad martyrium confortatur : quam vocem cum audissent pagani, eum tenuerunt, et in carcerem concluserunt, et post dies quatuor præsidi eum obtulerunt ; quem sacrificare diis recusantem tradidit præses Alexandro et Zozimo sacerdotibus idolorum, ut eum igne consumerent : qui miserunt eum in caminum ignis ; statimque flamma extinguitur, et post dies tres martyr Christi inde illæsus educitur. Hoc præses audiens, caminum amplius accendi fecit, et ipsum iterum intromisit, ubi quinque diebus inclusus stetit. Flamma quoque in duas partes divisa, ipse intactus omnino permansit. Post dies quinque accedentes milites, ut vel ossa ejus invenirent, audientes eum psallentem, respexerunt, et quasi millia angelorum cum eo viderunt, in quorum medio Magnus inustus Deum laudabat.

3 Cum autem jussu præsidis eductus esset, et

Christi virtutem præses magiæ deputaret, jussit eum in amphitheatrum duci, et feras ei laxari. Et primo quidem ursa pessima ad eum dimissa in terram postrata pedes illius lingebat. Deinde leopardus exsiliens collum ejus amplexus lingua sudorem vultus ejus extergebat. Tertio leo ferocissimus et ingens a venatoribus captus, intromissus est. Et cum multitudo paganorum esset intra amphitheatrum, antequam abirent, leo de manibus venatorum prosilivit, et in gentiles irruit. Angelus vero arenarium conclusit, ut nemo aufugere posset. Et laniante leone multitudinem paganorum, ad mandatum Sancti solus præses cum officio suo illæsus permansit, et leo ad caveam mansuetus rediit. Tunc exiens præses omnes exire mandavit, et solum Magnum ibidem dimisit, leonemque dimitti fecit, qui ad pedes ejus procidit, et osculabatur eum. Quo viso, bis mille quingenti nonaginta septem pagani in Domino crediderunt ; omnes jussu Alexandri præsidis decollati sunt. Deinde eo mandante, gentiles populi sanctum Martyrem tulerunt, et extra civitatem ejectum lapidaverunt. Cumque super eum acervum lapidum jactassent, eumque jam mortuum existimassent, subito Martyr Christi, cunctis audientibus, Dominum oravit, ut susciperet animam ejus in pace ; et statim emisit spiritum : cujus corpus a Christianis in ipsa civitate sepultum est in sarcophago novo, xix Calendas Septembris. Martyrum vero aliorum corpora juxta muros urbis in cœmeterio sunt tumulata.

4 Hoc Actorum compendium nihil commune habet cum Actis S. Magni vel Andreæ ducis, ut manifestum fiet hæc percurrere volenti : nam locus, tempus, imperator, præses sive martyrii executor, et verbo uno omnia narrationis adjuncta in utriusque Actis differunt, si nomen et similem sociorum numerum excipias. Quinimo nulla fit mentio de quibusdam S. Magni nostri sodalibus in alio Actorum exemplari, quod Petrus Calo Dominicanus ante Petrum Equilinum collectioni suæ de Vitis Sanctorum inseruit. Floruit autem Petrus Calo circa initium seculi xiv, ut inter Scriptores ordinis Prædicatorum recensitos testatur Echardus, ubi tomo i pag. 511 de illo habet sequentia : Frater Petrus Calo alias Calotius Venetus Fossæ Clodiæ vernacule CHI-

OZZA

E
dicatur mar-
tyrium sub-
iisse cum
2397 sociis,

tamen aliis
Actis de hoc
sodalium
numero
silentibus,

AUCTORE
G. C.

ozza vel CHIoggia natus, ibidem in domo sancti Petri martyris Ordini ascitus, a Leandro fol. 152 laudatur, ceu qui ad annum mccc claruerit. Deinde ibidem enumerat ejus scripta, inter quæ ab ipso recensentur VITE SANCTORUM ex antiquis monumentis collectæ et duobus voluminibus ingentis molis comprehensæ, quod Opus adhuc manuscriptum in variis bibliothecis exstare dicitur. Porro ob supradictas aliasque rationes judicavi, S. Magnum Cappadocem ab Andrea duce atque aliis ejusdem nominis martyribus distinguendum esse.

videtur distinguendus
ab alio, qui
cum tot sociis
hac die
passus est

5 Quamvis in apographo, quod jam edituri sumus, martyrium ejus collocetur Calendis Septembris, tamen secutus Acta breviora Petri Equilini, qui eundem S. Magnum hac die xix Augusti martyrio coronatum memorant, hodie de illo agere malui, tum ut variæ difficultates, quæ in his Sanctis homonymis occurrunt, eadem opera simul exponerentur, tum ut Acta hujus S. Magni Cappadocis et Acta S. Magni vel Andreæ ducis in eodem Operis nostri tomo facilius inter se conferri possent. Cum autem neque hac die, neque Calendis Septembris ullam distinctam hujus sancti Martyris memoriam in Fastis ecclesiasticis invenerim, immemorabilem ejus cultum collegi ex ipsis Actis, quæ certe ducentis et pluribus annis ante notissimum Urbani VIII Pontificis decretum conscripta sunt, et in quibus Petrus Cano Dominicanus et Petrus de Natalibus episcopus Equilinus de martyrio et honorifica illius Martyris sepultura testimonium reddunt. Nunc tantum superest, ut ipsa Acta prælo subjiciamus et consuetis annotationibus illustremus.

ACTA

Collectore Petro Calo Dominicano

Ex Ms. Codice de Vitis Sanctorum part. 2 fol. 87.

Sanctus a
paganis
comprehensus

Magnus a parentibus Christianis doctus legem et fidem Christianam, vita decedentibus parentibus ejus, crescebat in fide Christi, ambulans in præceptis et justificationibus Domini sine querela, et intendens in cælum orabat Dominum. Tunc venit vox de cælo dicens : Serve meus Magne, noli timere, quia ego tecum sum. Tunc multi de populo Christiano audientes hanc vocem gavisī sunt vehementer. Pagani vero apprehendentes miserunt eum in carcerem. Nam diebus Aureliani Imperatoris persecutionem Christianis facientis, decretum exiit in universo orbe a, ut Christiani idolis sacrificarent, et qui contempsissent diversis suppliciis punirentur. Fuit autem B. Magnus in carcere diebus quatuor. Tunc flectens genua oravit Dominum dicens : Domine Deus omnipotens patrum nostrorum, exaudi me servum tuum, et ne derelinquas me, Domine Deus meus.

sistitur præ
sidi,

2 Post hæc jussit præses educi eum de carcere et stare ante tribunal suum. Et cum adductus fuisset, ait illi præses : sacrificia Diis. Sanctus Magnus respondit : Jam semel tibi dixi, et iterum dico tibi, quia Christianus sum, et non sacrifi-

cabo dæmoniis. Præses dixit : Forsitan in hoc D confidis, ut magiæ tuæ ita prævaleant, quod ignis te non possit superare. Immola diis. Sanctus Magnus dixit : Quibus diis me vis immolare? Præses dixit : Soli Mercurio et Apollini. Magnus respondit : Justum tibi videtur, ut sacrificem Apollini, quoniam qui illi sacrificant perdent animam; Apollo enim perditio interpretatur b.

3 Audiens hoc præses jussit eum mitti in caminum ignis ardentis. Tunc præses præcepit Alexandro et Cosimo sacerdotibus idolorum : Tollite eum ante faciem meam, et ponite eum in camino, ut consumat eum ignis. Et accipientes eum perduxerunt in locum, ubi caminus ignis paratus erat ardens. Respiciebat B. Magnus in cælum ait : Domine Deus meus exaudi me servum tuum, qui propter nomen tuum hæc patior, et tu mihi præsta, ut integre permaneam in fide confessionis tuæ : tu me libera de isto igne, quoniam isti maligni tentaverunt mihi, ut cognoscant omnes, qui te non noverunt, et credant, quia tu es Deus solus et gloriosus in universo mundo. Completa vero oratione; consignavit se in nomine Christi. Tunc apprehendentes eum miserunt in caminum ignis, statimque flamma extincta est. Beatus vero Magnus glorificabat Dominum dicens : Gratias ago tibi Domine, quia sicut visitare dignatus es. tres pueros in camino ignis, et liberasti eos ab incendio ignis, ita et me servum tuum liberare dignatus es. Fuit autem in camino tres dies. Post diem tertium jussit præses aperiri caminum, et invenerunt eum illæsum. E

b
qui eum
damnat ad
flummas,

4 Tunc præses furore repletus, jussit iterum caminum succendi multo amplius, quam ante succensus fuerat. Statim autem Spiritus sanctus in columbæ specie descendit de cælo et pressit ignem. Erat autem flamma divisa in duas partes, et non contingebat eum, nec contristabat, nec quidquam molestiæ inferebat. Post quinque vero dies jussit præses iterum aperiri caminum, ut vel ossa ejus inveniret. Venit illuc multitudo militum, ut videret, quod de eo factum fuisset : audieruntque S. Magnum psallentem et laudes dicentem. Stupefacti vero reversi ad præsidem dixerunt ei : Domine præses, hic homo non est magus; sed est Deus ejus magnus. Audiens hoc præses miratus est quod tanta flamma ignis non læsisset eum, et ait : Forsitan magiæ ejus prævaluerunt; et ait ad ministros suos : Adducite eum ad me. Aperientes autem milites caminum, viderunt quasi millia multitudinem Angelorum cum multa gloria, quos Christiani fratres viderunt. Erat autem S. Magnus sedens in medio fornacis, et glorificabat Deum. Dixerunt autem ad eum milites : Magne, egredere foras; vocat te præses. Egrediente autem eo recesserunt inde angeli. Cum autem stetisset Magnus ante præsidem, dixit ad eum. Quid est, Magne, quod sic prævaluerunt magiæ tuæ, ut non te lederet : ignis : quomodo autem exstinctus est, dic mihi, et nihil te noceo, sed jubeo te dimitti. Sanctus Magnus respondit : Ego feci per virtutem Domini mei Jesu Christi signum Crucis, et ignis exstinctus est a latere meo. Tunc præses ait ei iterum : Vere dic mihi; quomodo maleficia tua extinxerunt tantum ignem. Sanctus Magnus respondit : Gratias ago Deo meo, quia non sum maleficus, sed Christianus. F

quas bis il-
latus eva-
dit.

5 Tunc Alexander præses dixit ad præpositos venatorum : Adducite mihi feras diversas, quæ eum consumant. Tunc venatores fecerunt, ut dixerat, et introduxerunt B. Magnum in amphitheatrum,

Deinde et-
iam bestiis
ferocibus

A theatrum, et dimiserunt ei ursam pessimam; quæ currens stravit se in terram, et lingebat pedes ejus. Postea dimiserunt ei leopardum, qui currens exilivit ad collum ejus, et amplexus est eum, et lingua sua extergebat sudores de facie ejus. Videns hæc præses, quia nihil læderent corpus ejus, præcepit venatoribus, ut per dies multos caperent leonem ferocissimum, ut vel sic consumeret Martyrem Christi. Mox eo jubente comprehensus est a venatoribus leo miræ magnitudinis, et productus ad civitatem; et nuntiatum est præsidi, quod valde immanissimus leo aleretur in cavea. Præses autem nimia lætitia est gavisus, et præcepit leonem illum sancto Martyri dimitti; quem cum non statim ministri dimitterent præ timore, venit ille leo et descendit in civitatem rugiens et fremens, et nullum hominum læsit, sed festinans amphitheatrum patentibus seris ingressus est. Et respiciens eum sanctus Magnus dixit: O creatura Dei, ecce nunc propter te moras patior. Hæc eo loquente, amphitheatri ostia ab angelis clausa sunt, et nullus potuit inde effugere, et impleto amphitheatro

B ascendit leo in populum, et laniavit multitudinem paganorum. Solus autem præses cum officio suo c

magnum et maleficum istum de medio nostri: et colligentes lapides lapidabant eum, quousque facerent montem super eum, et statim putaverunt, eum jam mortuum esse, et unusquisque ad suum reversus est locum. Post modicum facto silentio, surgens B, Magnus illæsus benedicebat Dominum. Et statim vox de cælo facta est dicens: Veni, Magne, ut congaudeas cum fratribus tuis sanctis in paradiso, devictis omnibus colluctationibus inimici, et suscipiet te Spiritus sanctus, deducetque te in requiem sanctam. Tunc B. Magnus benedicens Deum et gratias agens dixit: Domine Deus, ne statuas illis peccatum secundum ea, quæ intulerunt mihi; sed suscipe animam meam in pace. Et cum hæc dixisset [spiritum] emisit. Christiani autem rapuerunt corpus ejus, et posuerunt in sarcophago novo. Passus est autem in Cæsarea Cappadociæ sub Aureliano imperatore, et Alexandro præside 1 Kalendas d Septembris.

EX MS.
ac tandem
in oratione
spiritum
emittit,

d

ANNOTATA.

a Hæc decreti promulgatio, quæ per universum E orbem hic facta dicitur, pugnat cum testimonio Lactantii vel Lucii Cæcilii, qui in libro de Mortibus persecutorum cap. 6 de eodem imperatore sic scribit: Aurelianus cum esset natura vesanus et præceps, quamvis captivitatem Valeriani meminisset, tamen oblitus sceleris ejus et pænæ, iram Dei crudelibus factis lacessivit. Verum illi ne perficere quidem, quæ cogitaverat, licuit; sed protinus inter initia sui furoris exstinctus est. Nondum ad provincias ultiores cruenta ejus scripta pervenerant, et jam Cœnocrurio, qui locus est Thraciæ, cruentus ipse humi jacebat, falsa quadam suspitione ab amicis suis interemptus. Potuit tamen S. Magnus sub imperio Aureliani martyrium subire, quamvis hoc generale imperatoris edictum nondum in Cappadociam pervenisset: nam facile fieri potuit, ut ad mortem damnaretur ab aliquo præside vel proconsule, quia pagani religionem Christianam in imperio Romano vetitam sciebant.

b Alludit auctor ad verbum Græcum ἀπὸλλυμι vel ἀπολλύω, quod perdo significat, ut clarum est.

c Officium hic sumitur pro ministris, ut ex F sensu patet, et sæpe alias diximus.

d Primo Kalendas, id est ipsis Kalendis Septembris, ut hunc loquendi modum alibi explicuimus. Sed ob rationem in Commentario prævio allatam secuti sumus Petrum Equilinum, qui martyrium hujus S. Magni Cappadociæ hac die collocavit.

bis frustra
objicitur,

6 Vocavit autem præses S. Magnum et ait ei: Audi me et sacrificia diis, sicut ab imperatore præceptum est, ne deficias variis cruciatibus. Sanctus Magnus dixit: Hypocrita et communicator dæmoniorum, non tentabis servum Dei, quia Deo vivo, qui regnat in cælis, servio, et numquam me derelinquet Dominus Deus meus. Hæc dum diceret ad præsidem beatus Magnus, iratus præses nimium dixit ei: Audi Magne, leonem habeo ferocissimum; ad te laniandum dimitti jubeo, et si non sacrificaveris diis, ab eo confringentur ossa tua. Sanctus Magnus respondit: Ego non sacrifico dæmoniis, qui habitant in te: scriptum est enim, qui sacrificant dæmoniis, et non Deo eradicabuntur.

C Tunc indignatus præses surrexit et abiit ad stadium, et præcepit venatoribus, ut leonem dimitterent super eum; et ita fecerunt. Beatus vero Magnus deambulabat in medio amphitheatri, et respiciens in cælum glorificabat Deum; et cum juxta eum venisset leo, projecit se ad pedes ejus, et osculabatur eos.

7 Videntes autem populi, quia non læderetur a leone, cœperunt sibilis, et vocibus suis [ac] injuriis vexare præsidem, clamantes et dicentes: Tolle

DE S. ANDREA TRIBUNO

AC SOCIIS MARTYRIBUS

J.P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Publica eorum veneratio, nomen S. Andreae confusum, Acta, Martyrum numerus.

SUB MAXI-
MIANO.
Memoria,
versiculi,

Nomen hujus celeberrimi Martyris ac sociorum quam sit memorabile, quantaque apud posteros manserit in benedictione, testantur affatim monumenta antiqua, quæ ad nos usque de illis sunt transmissa. Incipiamus a Fastis Græcis. Typicum, quod sub S. Sabbæ nomine citatur, meminit hoc die Sancti martyris Andreae, ducis militaris, ac sociorum bis mille quingentorum et nonaginta trium. Menologium Sirleti sic habet: Natalis sanctorum martyrum Andreae, ducis exercitus, et sociorum duorum millium quingentorum nonaginta trium, qui Maximiani persecutoris temporibus delati apud Antiochum ducem exercitus quod essent Christiani, perseverantes in Christi confessione, ense percussi sunt. Eundem cum honorifico nomine megalomartyris, nec non eosdem numero socios signant Menæa magna impressa, ac sequentes illis accinunt versiculos:

Ἐστῆσε τμηθεὶς αἱμάτων λίμνας ὄχλος

Σοὶ τῷ παραστήσαντι λίμνας ὑδάτων.

Ἐννέα καὶ δεκάτῳ τάμον Ἀνδρέου αὐχένα λαμπρόν.

Truncata rivos sanguinis pro te dedit

Turba hæc, aquarum, Christe, cui rivos das.

Nona post decimam collum Andreae abscidit ensis.

Censeo alludere poëtam ad genus martyrii, et ad salutarem fontem: de quo vide Acta num. 11, 12 et 13. Dicta Menæa peculiarem ac solennem faciunt de S. Andrea memoriam in Officio sacro hujus diei, condito etiam Canone in honorem Sancti, cujus hæc est acrostichis:

Ἦμνοις κροτῶ σε, Ἀνδρέα, Σπατηλάτα.

Laudes tuas, o Ductor Andrea, cano.

elogium.

2 Porro hodierni nostri Pugiles in variis aliis Fastis sacris memorantur: etenim in Calendario Ruthenorum apud Possevinum fit mentio S. Mart. Andreae: in Menæo Chiffletii Ἀνδρέου Σπατηλάτου, Andreae militaris Ducis, Martyrologium Arabico-Ægyptium ac Ms. Taurinense cum ipsius tum sociorum in genere meminere; quorum numerum determinat Menologium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum eodem modo, quo Typicum ac Menologium Sirleti. Synaxarium e Menologio, jussu Basilii imperatoris collecto, post hunc titulum, Certamen sancti megalomartyris Andreae militiæ Ducis, ac sociorum ejus, ponit Actorum compendium, cujus textus Græcus excusus datur ad calcem tomi i mensis Augusti, Latine autem sic sonat: Erat hic, imperante Maximiano, Dux militum in orientali regione sub Antiocho, qui universo militum agmini præerat. A quo postquam una cum aliis militiæ ducibus missus esset

adversus Persas, et Christum invocasset, in fugam egit Persas, et post insperatam victoriam socios suos ad Christi fidem pertraxit. Accusati vero apud Antiochum, tamquam rei judicio, coram ipso adstiterunt: et ipse quidem in lecto ferreo ignito fuit extensus; sociorum autem ejus e quadratis lignis manus transfixi sunt clavis. Deinde autem ex aliis mille, jubente Antiocho, e regionis finibus exacti: quos ubi instruxisset Sanctus, ad Christi fidem adduxit. Rem ubi comperisset Antiochus, eosque simul cum his, quibus præerat, esset insecutus, omnes ense interemit, omniumque postremum Andream, illustrem Christi martyrem, et inter athletas fama celebrem.

3 Quam memorabile hujus nostri Megalomartyris seu magni Martyris nomen est apud Græcos, tam celebre etiam est apud Latinos, antiquissimis utique ac primæ notæ Martyrologiis inscriptum. Nam Usuardus hac die ita eum refert: Natalis sancti Magni, seu sancti Andreae martyris, cum Sociis suis duobus milibus quingentis nonaginta et septem. Ad quam annuntiationem ista jam pridem in Usuardo a nobis edito et illustrato observata sunt: Andream apud Græcos inclytissimum MEGALOMARTYREM Martyrologi nostri Latini verosimillime ex Græca appellatione binomium fecerint MAGNUM seu ANDREAM. Sic etenim Beda, prout apud nos editus est, et ex eo Rabanus, Romanum parvum, Ado, et, cujus jam verba dedimus, Usuardus. Melius fortasse legissent, MAGNI ANDREÆ: neque enim verosimile puto, Martyrologos nostros Andream tribunum militum cum MAGNO episcopo Anagnino confundere voluisse. Hanc observationem de duplici nomine eidem nostro Martyri perperam indito, inferius confirmare conabimur. Habemus interim ex dictis (nihil quippe cogit omnes illas annuntiationes huc integras transcribere) magni nominis martyrem fuisse S. Andream in Ecclesia Latina. De Wandelberto postea agemus. Martyrologium Romanum modernum ita de illo legit ac sociis, quorum tamen numerum non determinat: In Cilicia natalis sancti Andreae tribuni, et Sociorum militum, qui victoria de Persis divinitus adepta, ad fidem Christi conversi, et hoc nomine accusati, sub Maximiano imperatore in augustiis Tauri montis ab exercitu Seleuci præsidis trucidati sunt.

4 Quia vero circa annuntiationem apud Galasinum nonnulla mox erunt notanda, illam quoque hic præmittere visum est. Sic igitur sonat: Cæsareæ, sanctorum martyrum Magni, Andreae, et Sociorum, qui bis mille quingenti et nonaginta septem, cum leonem conspexissent in homi-

nes

Celebre etiam S. Andreae ac Soc. nomen

apud Latinos.

A. nes a fide alienos sævientem, ad beati martyris Magni pedes mansuetum et prostratum jacere; rei admirabilitate commoti, ad Christi fidem se contulerunt. Quamobrem Alexandri præsidis jussu capite plectuntur. Magnus vero lapidibus obruitur. Annuntiatio hæc convenit S. Magno, cujus martyrium pluribus describit Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 76; in quo tamen cum nullum de S. Andrea inveniam vestigium, mirum mihi accidit, ipsius nomen intrusum legi in dicta annuntiatione. Sed res hæc pluribus tractatur apud nos hac die, qua de sancto Magno Cappadoce agitur pag. 717. Nunc de hallucinatione Martyrologorum superius indicata et hic pluribus refellenda tractabimus; e qua videtur originem traxisse Galesiniana.

Hallucina-
tio corripi-
tur.

5 Et ea quidem est duplex; altera in eo versatur, quod S. Andreae addiderint nomen non suum, Magni videlicet; altera incertior priore, quod alicubi forte S. Magnus aliter annuntietur, quam debeat, uti mox referam. Ad priorem quod attinet, præter illa, quæ paullo ante præmisimus, hæc addo ad majorem illorum confirmationem.

B. Baronius in notationibus hac die XIX Augusti ad annuntiationem Martyrologii Romani Andreae Tribuni et Soc., De his, ait, hac die Usuard. et Ado; licet Andream cum S. Magno confundant. Hunc errorem etiam castigat Lambecius Commentariorum de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi lib. 8 pag. 202, ubi occasione versionis Latinæ et exordii Actorum S. Andreae ac sociorum apud Surium hac die, Martyrium S. Andreae, Ducis exercitus, et sociorum, autore Symeone Metaphraste. Vocatur autem hic Andreas etiam Magnus etc., sic scribit: Hoc non est intelligendum de nomine proprio MAGNI; quippe quod S. Andreas Stratelates non habuit; sed tantum de titulo Μεγαλομάρτυρος, sive MAGNI MARTYRIS, qui illi in hujus narrationis inscriptione Græca honoris causa tribuitur. Perperam igitur et absurde in Adonis archiepiscopi Viennensis Martyrologio die XIX Augusti legitur: Natalis sancti MAGNI seu sancti ANDREÆ etc. Merito itaque ista, vocatur autem hic Andreas etiam Magnus, omissa sunt in editione Surii, anno 1618 Coloniae edita. Hæc de errore isto. In alium forte lapsus est Wandelbertus, dum eidem Martyrum manipulo videtur adjunxisse S. Magnum Cappadocem, cui aliam martyrii palæstram supra assignavimus. Sic enim canit:

Magnus et Andreas quarta denaque coruscant;
Septem nonaginta et quingenti comitantur,
Quos pariter Sancti simul his bis mille sequuntur.

Acta

6 Varia sunt Actorum exemplaria. Lambecius loco citato pag. 201 et 202 unum affert hoc titulo ac principio: Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Ἀθλήσις τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Ἀνδρέου τοῦ Στρατηλάτου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τελειωθέντων διχιλίῳν πεντακοσίων ἐννεμήκοντα τριῶν. Ἐν τοῖς χρόνοις τῆς τοῦ ἀσεβέστατου Μαξιμιανοῦ βασιλείας διωγμὸς κατὰ Χριστιανῶν ἐγένετο μέγας, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Συρίας· εἶχεν δὲ τότε τῆς ἐκεῖσε στρατηγικῆς τάξεως τὴν ἀρχὴν Ἀντιόχης τις, δεισιδαίμων ἄνθρωπος ὢν etc. Id est: Eadem die (XIX Augusti) certamen sancti et gloriosi magni-martyris Andreae, ducis exercitus, et bis mille quingentorum nonaginta trium cum eo peremptorum. Temporibus impiissimi Maximiani imperatoris magna adversus Christianos mota est persecutio, maxime in partibus Syriæ. Quidam autem Antiochus, superstitioni deorum addictus homo, ibidem tunc ordinis mi-

litaris imperium tenebat etc. Observat Lambecius hanc narrationem Latine exstare apud Laurentium Surium, ac Symeoni Metaphrastæ ibidem tribui, ut modo indicatum est. Sed nullum ejusdem vestigium invenio apud Allatium in Diatriba de Symeonum scriptis a pag. 124, ubi Vi-tas enumerat, quas tamquam Metaphrastæ proprias signat. Consule quæ dicta sunt tomo II hujus mensis pag. 719 de Actis S. Eupli martyris. Habemus etiam exemplar Græcum in nostro codice † Ms. 194, cujus exemplaris titulo prænotantur. Eadem in Ms. Cæsar. 45 pag. 221 exstare. Aliud Græcum apographum asservamus hoc titulo: Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος τοῦ Στρατηλάτου, ex cod. Ambros. N. f. n. 152, sicut additur in eodem apographo. Incipit: Τὸν Σαυμαστὸν Ἀνδρέαν τὸν στρατηλάτην. Mirabilem Andream exercitus du-cem etc.

7 Baronius anno Christi 301 collectionem hi- et eorum
storicam Actorum intexuit: quæ quidem, ait ibidem num. 5, germana noscuntur. At, bona Eminentissimi Cardinalis venia, non paucæ occurrunt difficultates, quæ illis incommodant. Nam primo, ea non esse exarata a scriptore con-temporaneo, illud est indicio, quod in principio illorum dicantur ista: Persecutio quædam magna contra Christianos commota est.. Erat tempore illo Antioches quidam.. Et inferius, Celeberrimus Martyr vocatur Sanctus. Postea vero sequitur: Statim autem, quemadmodum sanctus Martyr precibus suis postulaverat, locus in quem venerandus sanguis ille Martyrum defluerat, fons quidam effectus est, omnigenarum ægrota-tionum sanitatem afferens, quid fons AD HODIERNUM USQUE DIEM gratis redundat. An illa au-ctori synchrono conveniunt? Secundo, oratio S. Andreae, in qua dicit, Domine Deus.. accipe mei peccatoris.. preces. eorumque omnium, qui mecum sunt.. omnibusque his qui necessitatis tempore nostra, qui sumus indigni, nomina in-vocaverint, præsta petitiones illas, quæ ad salutem pertinent; quique ad locum hunc confugerint, eos protege.. et quo loco humilis sanguis noster effusus fuerit, fiat illic curationum fons etc. Oratio, inquam, illa merum est episodium, cum a nemine potuerit audiri nisi a solis ipsis Martyribus, quibus per tempus non li-cuit eam aliis referre. Accedit eo, quod non sa-tis videatur consentanea humilitati Christianæ, quæ in Martyribus elucere debet.

8 Tertio, mirum etiam videri potest, S. An-dream, Christi fidem amplexum, prælio uni, quin immo pluribus, prout apparet, sese expo-suisse, antequam petiisset atque obtinisset baptis-mum. Audiantur Acta: Inter idolorum cultores velut rosa florebat inter spinas.. fidelissimus Dei servus et martyr Andreas.. Hic.. Jesu Christi opem assecutus adversantium bellorum hostes superabat, et multis egregiis ac strenuis facinoribus excellebat. Bello autem contra Persas ipsi commissio, eos solos, quos manifeste cælestis gratia ei designavit, secum habens, oppositis hostibus prælium intulit. Jam vero cum esset congressurus cum hostibus, eorum ingentem multitudinem divinæ cognitionis argumentum suis militibus proposuit: nondum enim Christi Dei nostri fide donati fuerant: qui illustrem de hostibus ipsis victoriam deportarunt. Sequitur postea S. Andreae confessio, cruciatus in ignito lecto æneo, sociorum militum supplicium etc., quibus tandem cum ipsius tum militum subditur baptismus, quem dicuntur suscepisse a Petro urbis Tarsensis episcopo

examen;

AUCTOR
J. P.

episcopo, posquam eo clam discessissent. Nos interim ex dictis concludimus, in huiusmodi Actorum historia non tam relucere sinceram narrationem, quam Græculi scribillatoris, quisquis demum ille fuerit, compositionem incommodis, quæ inferius proponuntur. Vide Annotata.

Martyrum

9 Numerus sanctorum Martyrum non ponitur eodem modo apud Græcos ac Latinos. Hi quippe exstitisse illos memorant bis mille quingentos nonaginta septem, ex præmissis supra num. 3; Martyrologium Romanum non signat numerum: in cuius determinatione Fasti Græci num. 1 citati fere cum Latinis antiquis consentiunt. Acta nullum quidem etiam numerum determinant; sed magnus fuerit necesse est, cum ingentem Persarum multitudinem debellarit, et Andreas cum tota sua forti et a Deo electa phalange, uti loquuntur Acta, martyrium sit consecutus; quamvis illum milites quidam ex iis, qui cum ipso fuerant.. apud Antiochum detulerunt, quod Deum

B .. confiteretur et celebraret, qui in cruce suffusus fuerat. Verum quo pacto tantus coheret numerus cum Eusebio, qui Ecclesiasticæ historiæ a Valesio editæ lib. 8 cap. 4 pag. 296 hæc refert: Postquam .. dux Romani exercitus nescio quis (intelligo Maximianum Galerium) Christianos milites persequi aggressus, eos, qui in exercitu merebant, lustrare cœpisset ac recensere, et Christianis liberam eligendi potestatem fecisset, ut vel imperatorum jussis obtemperantes honoris sui gradum retinerent; vel si parere nollent, honore militiæ nudarentur: complures regni Jesu Christi milites, nominis illius confessionem seculari gloriæ ac felicitati, qua fruebantur, absque ulla cunctatione prætulerunt. Ex quibus pauci admodum (In Græco est εἰς πῶς καὶ δεύτερος, id est, unus et alter) non modo dignitatem, verum etiam vitam amittere pro defensione pietatis sustinuerunt: cum is qui religioni nostræ struebat insidias, parce adhuc et raro sanguinem quorundam fundere auderet. Verum ubi apertius se ad bellum accinxit, dici non potest, quot et quantos Christi Martyres in omnibus locis atque urbibus passim cernere licuerit, post famosum videlicet edictum contra ecclesias propositum Nicomediæ, de quo cap. 5 meminit idem Eusebius.

C numerus.

10 Si itaque Pugilum nostrorum martyrium differre licet usque ad illam crudelissimam persecutionem, qua in omne genus hominum a tyrannis sævitum est, textus Eusebii non crearet difficultatem; sed cum eo usque non videatur differendum, saltem secundum Acta, prout videlicet ea nunc exstant; non videmus, quo pacto satis commode ad verba Eusebii responderi queat. Diximus, saltem secundum Acta etc., quæ S. Andree ac sociorum militum cædem narrant accidissee post bellum Persicum: circumstantia vero illa fortasse adjecta fuit a non satis cauto exornatore Actorum, quæ aliunde non sunt magnæ admodum auctoritatis. Quidquid sit, nos ingentem illum auctoritatem Martyrum numerum, in Græcis pariter ac Latinis Fastis consignatum, relinquimus in antiqua sua possessione, ita tamen ut, Martyrologium Romanum secuti, eum in titulo ante hunc Commentarium nostrum non determinaverimus. Nunc a numero Martyrum pergamus ad tempus martyrii.

§ II. Tempus martyrii expensum.

Cursum, inquit Acta, martyrii sui beatissimus Andreas cum tota sua forti et a Deo electa phalange perfecit decimo nono die mensis Augusti, die Dominico. Littera G, quæ hic est littera diei xix Augusti, non invenitur tamquam littera Dominicalis signata ad nostrum propositum, nisi anno 298 et 305; unde consequens est, ut secundum Acta innecti debeat martyrium illud anno alterutri. Si autem anno 305 id affigas, satagendum est, ut dictus annus componatur cum modo, quo Maximianus Martyres tractari jussisse fertur in Actis, et cum reliqua eorumdem Actorum serie, rebus ibidem ita expositis, ut dictu difficile videatur, eas accidissee tempore persecutionis generalis Diocletianæ. Adde, quod memorent accidissee palmam martyrii quando erat bellum illud contra Persas, quo a S. Andree ejusque sociis, insignis victoria relata de ipsis fuit: unde fit, ut tempus martyrii pendeat a tempore istius belli secundum Acta. Baronius ad annum Christi 301 num. 1 Diocletianum imperatorem cum suo collega Maximiano tunc triumphasse de Persis affirmat: et ibidem num. 2. Porro, ait, enituit in bello Persico eximia virtus Andree tribuni militum etc.

Notationi
temporis

11 Sed Pagius ad dictum annum num. 2 illum triumphum celebratum affirmat anno ccciii, quo Lactantius lib. De mortibus persecutorum cap. 17 Diocletianum Romæ Vicennalia celebrasse tradit. Nam cum triumphus ille Romæ exhibitus fuerit, ut Eusebius in Chronico, Eutropius et Cassiodorus testantur, et ante annum ccciii post victoriam Persicam Diocletianus Romæ non fuerit, liquet eo anno triumphum hunc actum esse. Præterea triumphos cum Vicennialibus et id genus festis de more exhibitos fuisse, sæpeque, dilatos, non semel insinuavi. Quare licet pax inter Romanos et Persas jam ab anno cxcvii sancita fuisset, tamen triumphus de Persis anno tantum ccciii actus. Et, nonnullis interjectis, ad anni 301 numerum 2, quos e Baronio citabam, et seqq. observat ista: Diocletianus: nullum hoc anno de persecutione Christianorum promulgavit edictum, sed tantum in milites sævitum. Quare martyres, de quibus Baronius, ante annum ccciii passi non sunt. Alii Martyres isti huc non spectant, sed S. Andreas cum suis militibus, quorum martyrium ex jam dictis apud Baronium, ac criticum ejus, consummatum sit anno 301.

in Actis
signatæ

12 Sed quo minus eorum adstipulemur sententiæ, obstat 1°. Pax inter Romanos et Persas jam ab anno cxcvii sancita fuerat, uti modo fatebatur Pagius, Persis videlicet a Galerio cæsare tunc victis, ex eodem auctore ad istum annum num. 6 et 7. Cur ergo sanctorum nostrorum Militum martyrium differri debeat ad annum Christi 301? Cur Pagius secundum sua principia illud non ponit citius, cum anno 298 militum persecutionem affigat, dicens ad eundem annum num. 2: Persecutio adversus milites hoc anno inchoata, ut recte Prosper in Chronico. Sicut igitur persecutio generalis in ipsis utriusque Augusti (sermo est de Diocletiano et Maximiano Herculio) Vicennialibus cœpit; sic et ejus quædam velitatio in utriusque Quindecennialibus. 2°. Cum dicant Acta

opponuntur

A cta num. 2 : Tempore illo accidit, ut Persicarum copiarum pars quædam fines transiliret, et bellum adversus Antiochum suscitaret; cumque bellum illud S. Andreæ ab Antiocho demandatum fuerit, non utique ex dictis post annum 297, quo pax inter Romanos et Persas sancita; quidnam cogit illius ac sociorum martyrium procrastinare usque ad annum Christi 301? 3°. Cum denique hic annus componi non possit cum ratione temporis, quo martyrium accidisse memorant Acta, nimirum decimo nono die mensis Augusti, die Dominico, sicut supra observatum est; melius quidem nobis videretur, Acta in hoc defendere, et erroris non condemnare, si probabili aliquo argumento eo non compelleremur. Est autem illud:

13 Theodericus Ruinartius inter Acta sincera et selecta a se vulgata pag. 309 et seqq. editionis primæ, exhibet Acta S. Maximiliani martyris, in quibus præter alia, anno Christi 295 quarto Idus Martii eum impellentia ut militiæ nomen daret, dicuntur ista: Maximilianus respondit: Militia mea ad Dominum meum est. Non possum sæculo militare. Jam dixi, Christianus sum. Dixit Dion proconsul: In sacro comitatu dominorum nostrorum Diocletiani et Maximiani, Constantii et Maximi, milites Christiani sunt et militant. Quomodo igitur, si anno 295 milites Christiani fuerint inter turmas Maximiani et in aula ejus, quomodo, inquam, in Milites nostros Christianos anno Christi 294 sub Maximiano sævitum est? Accedit eo, quod non satis verosimile videatur, tyrannidem persequendi Christianos a solo Maximiano esse executioni mandatam, nisi post victoriam, quæ anno 297 de Persis relata fuerit, quæque animum ejus inflarit, cristasque ejus erexerit ad audendum quidlibet. Et vero contextus Actorum S. Andreæ non obscure insinuat, Maximianum tunc temporis rem gessisse in Oriente: et extra tempus belli Persici videtur semper egisse suas partes Illyricum versus, cum apud Lactantium lib. De mortibus persecutorum cap. 18 dicat, Jam fluxisse annos quindecim in Illyrico vel ad ripam Danuvii, quibus relegatus cum gentibus barbaris luctaret, cum alii intra laxiores et quietiores terras delicate imperarent.

C 14 Atque hæc sunt difficultates, quæ in figendo tempore martyrii sese offerunt. Quandoquidem vero non est mihi promptum solvere hunc modum saltem inhærendo Actis, satius esse duxi eundem scindere, et nostrorum Pugilum martyrium ponere cum Actis sub Maximiano, sub quo etiam illud signat Martyrologium Romanum, non determinato ejusdem martyrii anno. Dixi saltem inhærendo Actis: nam si eorundem scriptor habuerit ante se documenta melioris notæ, illaque ita transformavit ornatu ac interpolatione, ut incommoda superius expensa ad istam causam sint referenda; tunc non video, cur tempus martyrii innecti non possit persecutioni Diocletianæ; cur non item diei Dominico, atque adeo anno æræ vulgaris 305, post imperatoria videlicet illa edicta (Vide Acta num. 5 et num. 8) quæ abinde anno 303 adversus Christianos prodire; cur denique cum Actis dici nequeat illud accidisse imperatore Maximiano, nempe veri ac proprii nominis imperatorem intelligendo, qui ante dictum annum 305 cæsar dumtaxat fuerat; quamquam cum adjecto jam tum ab anno 292 etiam titulo imperatoris, uti legitur apud auctorem neotericum Gallum Historiæ imperatorum tom. 4 in

Diocletiano art. 9 pag. 21. Quia vero plane supervacaneum judico, alterutrum e duobus, quæ apud me sunt, Græcis exemplaribus supra indicatis in Latinum convertere, exhibeo

ACTA

Metaphrastæ adscripta et apud Surium edita.

Imperatore Maximiano, homine valde impio, I persecutio quædam magna contra Christianos commota est, præcipue autem in regionibus Syriæ. Erat tempore illo Antiochus quidam, superstitioni plurimum deditus, militares ordines sub imperio suo regens: qui propter idolorum insaniam, contra pios homines furorem acrem spirabat. Sub eo viro, quem Antiochum nominatum diximus, multi tribuni militares ejusdem erroris participes numerabantur. Inter quos velut rosa E florebat inter spinas, et inter graveolentes odores fragrans aliquis vapor, fidelissimus Dei servus et martyr Andreas: qui latuerat quidem antea, sed postea manifeste apparuit. Hic propter ardentem zelum atque pietatem, magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi opem assecutus, adversantium bellorum hostes superabat, et multis egregiis ac strenuis facinoribus excelebat.

2 Tempore illo accidit, ut Persicarum copiarum pars quædam fines transiliret, et bellum adversus Antiochum suscitaret. Quoniam igitur repentina hostium incursio, et eorum multitudo non mediocriter ipsum perturbavit, Andreæ tunc tribuni a militarem peritiam et strenuitatem recordatus, illum ad consuetos ordines accersiri jussit, hortans eum, ut forti animo esset, utens autem his sermonibus: Tuæ, inquit, fortitudinis facinora quæque adversus hostes, et mihi et ei, qui sceptrum imperii tenet, maxime nota sunt, et admodum manifesta; quapropter et dignitatis istius gradum sortitus es. Itaque magnum hoc et repentinum bellum b fortitudini tuæ committo, ut per præsentis certaminis occasionem, ad gloriam tuam superiorem major cumulus accedat. Hos cum audisset sermones optimus Christi miles Andreas, non copiis, non armis aut curribus, sed solo præpotente Deo fretus, magnum illum Gedeonem æmulatus est, et paucos quosdam milites ad ejusmodi aciem assumpsit. Eos enim solos, quos manifeste cælestis gratia ei designavit, secum habens, oppositis hostibus prælium intulit c.

3 Jam vero cum esset congressurus cum hostibus, eorum ingentem multitudinem divinæ cognitionis argumentum suis militibus proposuit; nondum enim Christi Dei nostri fide donati fuerant. Hæc igitur illis enarrabat: Præsens opportunitas, cælestis et divinæ cognitionis conciliatrix nobis erit: statim enim cognoscetis, quod dii gentium vere dæmonia sunt, quodque verus Deus ille est, quem ego colo, qui cælum et terram effecit. Ipse igitur cum omnia possit, opem affert iis, qui eum invocant, eosque fortes in bello efficit, et hostium cohortes facit terga vertere. En igitur, ut videtis, hostes ipsi e regione nobis sunt oppositi, copiis innumerabiles et nobis validiores; sed, agite, errorem idolorum omittentes, mecum una Deum, qui vere Deus est

CAPUT I.
S. Andreas
multis factis
bellicis clavis

II.
bellum gerit
contra Persas,

c
III.
et illustrem
de illis victoriam
repor-

EX SURIQ.

est, invocate, ac statim videbitis hostes ipsos, velut fumum quemdam aut pulverem, coram vobis deficientes. Hæc ille dicebat. Cui milites credentes, et cum multa fiducia irruentes, oppositas phalanges in fugam converterunt, et illustrem de hostibus ipsis victoriam deportarunt. Milites autem illos ejus prælii victores, reique admirabilis supra omnium opinionem testes, sanctus vir Dei Andreas, ut electos Christi viros, perfecte, quantum in illo erat, confirmavit, et ad Dei cognitionem adduxit.

IV.
Accusatur
apud An-
tiochum,
quod esset
Christianus.

4 Ea re putatisne parum adversarium diabolum conturbatum, qui victoriam illam contra se trophæum quoddam erectum cogitavit, neque aliquid aliud eam rem fuisse, nisi propriæ potestatis casum, existimavit? Cæterum maximus Dei Athletæ, ad stadium progredi paratus, quasi pignora quædam cælestia, præstantia dona ab ipso Deo percipiebat, cum et ejiciendorum dæmonum miraculis abundaret. Multos igitur in singulos dies impuris spiritibus perturbatos liberabat, sicque lethale vulnus diabolo infligebat, et invictum et superbum hostem maxime subiciebat. Cum vero quæ ad bellum pertinebant, Viro sancto ex sententia processissent, et adversus Persas trophæum statuisset, venit cum suis militibus in urbem Antiochiam. Statim autem illum milites quidam ex iis, qui cum ipso fuerant, invidia et livore incitati, cum bonum illud non voluntarie delegissent, apud Antiochum detulerunt, quod Deum Dux confiteretur et celebraret, qui in cruce suffixus fuerat. Ea res maximam iram Antiocho attulit, et misit quosdam ex ordine militari, qui ab eo discerent, quod verum erat, et planum facerent. Cumque per eos, qui missi fuerant, rem ita se habere certo audivisset, apud eum per internuntios partim assentationibus, partim minis, partim admonitionibus usus est: commemoransque suum in Christianos odium et acerbiter, per ipsos internuntios ei dicebat: Cum noveris, quemadmodum et qualibus tormentis sustulerim Eutychium Polyeucti filium, et multos eorum, qui una cum illo Christi fidem secuti sunt, ac quemadmodum neminem ipsorum misericordia persecutus fuerim, tu quo nunc consilio, aut qua spe hominis in cruce suffixi mentionem proponis?

V.
ac præcla-
ram coram
eo edit con-
fessionem fi-
dei.

5 Ad hæc Andreas respondit: Maxime istis verbis, quæ dicit, constantiam meam Antiochus corroborat. Nam si omnes, quos nominatim protulit, gravibus tormentis ab illo subjecti, victores ipsius extiterunt, et Christo Deo coronati athletæ adstiterunt, quare non et ego studere debeo amicus, vel potius Domini mei Jesu Christi servus, omni tempore permanere, ut eadem, quæ illi, consequar præmia? Has voces per eos, qui celeriter, quæ dicebantur, excipiebant, et literis mandabant, a sancto Viro prolatas accepit Antiochus ille arrogans, et a Dei pietate abhorrens, eumque vinctum ad se duci jussit, et omnibus audientibus interrogari, et aperte fateri, num imperatoris edicto, an suo Deo, parere vellet. Ille autem præsentibus hominibus, angelis, et tota spectabili et creata natura, distincte, aperte et confidenter Christum confessus est. Itaque superbissimus præses acerbissimum supplicium adversus illum excogitabat, et ironia quadam utens Quoniam, inquit, multum laboris Andreas in bellis perpressus est, et victoriis non paucis coronatus fuit, remissionis et requiei viam ac rationem ipsi excogitavimus.

6 Jussit igitur æreum lectum componi: qui

cum valde accensus fuisset, sanctum virum Andream supra illum poni jussit. At ille præsentem et alacri animo in lectum illum, tamquam in molle aliquod stratum insilivit, et in illo decubuit, statimque vehementem cruciatum sensit, cum totum ejus corpus combureretur, et undique ignis ardore ferveret. Mox vero propter eximium fidei suæ fervorem, requiem et recreationem habuit, cum ignis ipse relaxatus esset. Duxit etiam nefarius ille judex quosdam ex eorum militum numero, qui una cum ipso strenue in bello se gesserant, et vere in Deum crediderant, ipsorumque manus in lignis, quadratam figuram habentibus, suffigi jussit, ridensque ab eis quæsit, num ea res esset illis voluptati. Repente illi animo valde prompto sibi eam rem jucundissimam esse affirmarunt, hæc addentes: Utinam Christi simus imitatores, qui propter nos in ligno crucis suffixus fuit! Deinceps ad divinum Andream tyrannus interrogationes suas convertens, periculum faciebat, num talem cruciatum expertus, sententiam mutasset, et a Christianorum fide animum avertisset. Sed cum is respondisset, se coronam illam, quam, qui ad finem usque patientiam retinent, adipiscuntur, a Deo expectare, neque umquam ab iis, quæ recte et firmiter statuta sunt, se decessurum, jussit tyrannus Andream e loco illo eductum, in carcere diligenter custodiri, verbo quidem, quod martyri tempus dare vellet, ut rem suam melius consideraret, et sententiam mutare posset: re autem vera hoc faciebant, ut ipse interea scire posset, quænam esset super Andream, cæterisque Militibus Christianis, imperatoris sententia.

7 Statim igitur ad Maximianum literas misit, et rem illam significavit. Maximianus cum de Andream et iis, qui cum illo erant, certior factus est per eas literas, quas supra diximus, existimans non parum perturbationis et tumultus ad eum perventurum, si tam insignem et clarum Ducem exercitus, totque et tantos viros, qui cum ipso erant, milites optimos gladio percuti juberet, rescripsit ad Antiochum, ut artificio aliquo aut versutia viros latenter ad id, quod vellet, perficiendum alliceret, neque rerum novandarum, aut seditionis occasionem toti exercitui præberet. Hæc scripsit imperator, illud considerans, quod si, cum aliquibus obscuris hominibus, quorum crimina sint incerta, pœnam judex inferre vult, ad illorum causam defendendam plerique propensi sunt, eo magis in hoc Viro id fieret, qui et dignitatis gradum tenebat, et non vulgares labores, multorum virorum testimoniis comprobatos, pertulerat, ac ordini militum non contemnendo præerat. Quamobrem in suis ad Antiochum literis adjunxit: Placet mihi, hujusmodi Viros a carcere liberari, quasi anteactarum rerum venia iis concessa: paulo autem postea, nisi resipuerint, tamquam ob aliud crimen delatos, illos ipsos graviter puniri.

8 Antiochus igitur cum has literas a Maximiano accepisset, fecit quod imperator jusserat, et insignem Dei servum Andream, et omnes, qui cum ipso erant, ex vinculis eduxit, et libero ac securo animo vitam degere permisit. At sanctus Dei minister Andreas, ejusmodi fallaciæ inventum divinitus sibi patefactum cognovit, et eos, qui cum ipso laboraverant, ejusque admonitionibus ad divinam cognitionem perducti fuerant, secum habens, in Ciliciam ad Tarsum metropolim se contulit: jam dudum enim propositum habuerat, per Petrum, qui tempore illo religiose et sancte

D
igne etiam
probatam.

E

VI.
Deinde tantis-
per liber di-
mittitur cum
sociis suis;

F

VII.
sed fraudu-
lenter: it
Tarsum, et
inquiritur,

A sancte præsidebat jam dictæ metropoli, et multis egregie factis præstabat, Deoque ipsi gratus erat, ad salutarem baptismum perducere. Nam etsi fuerat ab initio, ut supra dictum est, fidelissimus Dei minister, et ejus donis refertus, nondum tamen divini baptismatis particeps factus erat. Antiochus cum Andrea, et eorum qui cum ipso erant, discessionem *f* cognovisset, furore accensus, consiliarios suos, et, quibus uti consueverat, accersivit, quæque Andreas fecerat, cum illis communicavit, et literas misit ad Seleucum, qui in Ciliciæ administratione, quod ad militare opus pertinebat, ejus vicarius erat. Literæ autem illæ ita se habebant : Puto te audivisse de Andrea, qui olim dux fuit in exercitu maximorum imperatorum, quod nunc non solum seipsum amentia tradidit, sed plurimos etiam militum, quos secum habebat, concitatos, ad eam sententiam impulit, ut regalibus et divinis edictis adversarentur. Quoniam vero cognovimus clam hinc ipsum discessisse, et in Cilicum provincia nunc existere, æquitati tuæ placeat, regiae voluntati obtemperanti, et Andream, et eos, B qui cum ipso sunt, persequi, ac detentos et vinctos nostris manibus tradere. Quod si adversati fuerint, aut fugere jam cœperint, militaribus gladiis confice.

viii. baptizatur
ui et mili-
tes ejus,
quibuscum
fugit
9
h
C
10
ad Tauri
montis an-
gustias :
k
l
9 Seleucus cum ejusmodi literas accepisset, expeditos et probatissimos milites, quos Romani ordinarios *g* appellant, quamplurimos secum habens, (erat enim et ipse contra Christi servos nimio furore percitus) ad Tarsensium urbem properavit, cum sanctorum Hominum catervam illic esse didicisset. Andreas vero sanctus vir, cum id præcognovisset, petiit a beato Petro episcopo sanctissimum baptismum. Quod multo cum desiderio et certandi ardore suscepit una cum fidelissimis militibus, quos secum habebat *h*. Erat autem cum Petro episcopo et Nonnus episcopus Bercæ. Post hæc Andreas celeritate usus, exiit in locum, qui dicitur Taxanite, non metu id faciens, sed ut præceptum Domini servaret, quod ita definit : Cum persecuti vos fuerint, ex una civitate fugite in aliam. Seleucus vero cum audivisset divinum illum Virum ex ea urbe migravisse, solitudine et confusione quadam affectus, et præ tristitia vultum mutatum habens, intento cursu et ipsum, et ejus socios insequabatur. Porro Andreas, cum et e loco Taxanite discessisset, totum montem Taurum peragravit usque ad fines ejus regionis, quæ Tamalme *i* dicitur. Cum venisset autem ad castellum, quod dicitur Orchesum, in Armeniorum provincia situm prope Melitenensium illustrem metropolim, pervenit inde ad Chausorii et Charavatinsium regiones. Id cum nesciret Seleucus, neque rationem aliquam inire posset, qua sciret, per quam viam sanctus ille Vir iter fecisset, venit accurrens ad eum homo quidam, Martinus nomine, qui significavit, Andream ad Taurum montem pervenisse, et per eum ad alia loca transiisse.

10 Tum persecutor ille, cum id didicisset, celeriter venit ad locum, qui dicitur Capsarius. Celebrerrimus autem martyr una cum fidelissimis illis militibus secum versantibus, properavit ad eam regionem, quæ dicitur Androcaloni, et in Tauri montis angustias *k* se dejecit. Causam vero quare angustia vocentur, ejus loci figura declarat. Duo enim montis juga vicissim sibi opposita, ac paulatim coeuntia, fere inter se copulantur : sed flumine *l* præterfluente distincta, angustias quasdam efficiunt, quæ fere invia sunt : hiatum vero præcipitem inter se habent, magnum illum

quidem, et vel iis, qui ipsum adspiciunt, terribilem. Hac de causa ejus loci situs talem appellationem accepit. Magnus *m* ergo et celebrerrimus martyr, cum ex divina prædictione loca illa suo et eorum omnium, qui cum ipso erant, martyrio præfinita esse cognovisset (Oportebat enim eum, qui divinum cursum conficiebat, et per angustam et arctam viam ambulabat, ad cæleste Dei regnum ingredi) ulterius progredi desistit. Tunc Seleucus venit, et vidit loca, in quibus Viri illi a Deo ducti constiterant : in eos autem exercitum, quem secum habebat, immisit. Id cum sensisset Dei minister, et se et socios suos ad preces excitans, ait : O amici et commilitones, ac filii mei, nunc est tempus acceptabile, nunc dies salutis : perstemus in Dei amore, resistamus animo æquo et forti, quemadmodum præcepit nobis Deus : manus nostras non ad ulciscendos persecutores ; sed ad Deum precandum, eique gratias agendum erigamus, quod nobis concesserit, ut ad horam hanc venire potuerimus, quo partem et sortem cum omnibus iis, qui sanctitate præditi sunt, assequamur. Supplices ab illo postulemus, quod martyrum primus celeberrimus Stephanus, cum lapidibus obrueretur, a Deo petivit, dicentes et nos : Domine Jesu Christe, accipe spiritus servorum tuorum, quos in manus tuas commendamus.

11 Cum vero in medio ipsorum constitisset, manibus atque oculis in cælum erectis, Deum oravit, hæc dicens : Domine Deus, qui magnus es et omnipotens, accipe mei peccatoris et indigni servi tui preces, eorumque omnium, qui mecum sunt, et fidem tuam immobilem servaverunt : omnibusque his, qui necessitatis tempore nostra, qui sumus indigni, nomina invocaverint, præsta petitiones illas, quæ ad salutem pertinent : quique ad locum hunc confugerint, eos protege, et a malo ac necessitate libera, largiens ipsis sanitatem animæ et corporis : et quo loco humilis sanguis noster effusus fuerit, fiat illic curationum fons, et spirituum impurorum redargutio ac liberatio, ut terribilis et sancti, benedictique nominis tui, unigeniti etiam Filii tui Christi Dei nostri sanctissimi, et vitam dantis Spiritus sancti gloria celebretur in secula seculorum, Amen *n*. Completis his precibus, adstiterunt statim persecutores, feris immitibus crudeliores. Ipsi F vero, tamquam agni simplices ad immolandum ducti, mansuete et leniter seipsos illorum manibus tradiderunt, communem omnium Dominum imitantes.

12 Profani igitur illi et nefarii persecutores, ferociter, et cum quodam (ut ita dicam) dentium stridore ac fremitu irruentes, strictis gladiis beatissimos Viros interfecerunt, et illorum multo sanguine præterlabentem fluvium impleverunt. Statim autem, quemadmodum sanctus Martyr precibus suis postulaverat, locus, in quem venerandus sanguis ille defluerat, fons quidam effectus est, omnigenarum ægrotationum sanitatem afferens : qui fons ad hodiernum usque diem gratiis redundat, et curationem singulis accommodatam largitur. Quamobrem non ad eos solum, qui prope, et in eo loco ac finitima regione sunt ; sed ad ipsos etiam, qui longe absunt, et ab illis locis multum distant, hujus Viri sancti fama celeriter pervenit : quæ facit, ut omnes tam parvi, quam mediocres et summi viri, concursu magno illuc profiscantur, et miracula, quæ illic fiunt, gloriose celebrent. Cursum igitur martyrii sui beatissimus Andreas cum tota sua forti et

x. SURIO.

m
ix.

E

x.
ubi post-
quam oras-
set,

n

xi.
interficiuntur
cum sociis
MM., ubi
fons mira-
culosus.

xx Junio.

o

xii.
Martyrum
sepultura.

p

B

q

et a Deo electa phalange perfecit decimonono die mensis Augusti, die Dominico o, hora secunda.

13 Petrus vero, Tarsensis urbis episcopus, qui divino baptismatis lavacro eum purgavit, Nonnus episcopus Berœensium, Theodulus et Synesius diaconi, Marinus et Nicolaus, Eusebius et Lamyron lectores, cum Andreas ipse, et ii, qui cum eo erant, certamen perpessuri essent, e longinquo sequebantur, cupientes eorum finem cognoscere p, quem et cognoverunt, communem, inquam, illorum omnium in Domino consummationem: quorum et venerandas reliquias reposuerunt, congruentem venerationem adhibentes. Viderunt et fontem illum venerandum, et multorum miraculorum effectorem, ex justi et magni Martyris defluente sanguine scaturientem: qui fons cum primum scaturiit, repente curationum gratiam emisit: statim enim unum ex lectoribus, quos diximus, Lamyronem, a spiritu quodam pravo et impuro perturbatum, neque ad illum usque diem liberatum imprimis curavit, qui cum aliis lectoribus sanus rediit. Idcirco illi Deum hymnis celebrarunt, qui vere in Sanctis suis gloriosus efficitur. Cæterum in Ciliciam amplius redire noluerunt, quoniam Petrum Tarsensis urbis episcopum, qui martyrem Andream cum sociis, ut dictum est, baptisinate purgaverat, Seleucus capere studebat. Abierunt igitur, divina providentia ducti, in Isauriam q, laudantes simul et benedicentes Domino Jesu Christo: cum quo Patri simul et sancto Spiritui sit gloria nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Tribunus militaris præerat militum legioni seu parti exercitus. Apud Græcos vocatur στρατηλάτης, quod ducem exercitus etiam interpretari possis, etsi subesset Antiocho totius exercitus duci: nam dicebatur et ille etiam dux exercitus, qui vel uni tantum ab imperatore legioni præfectus erat, ut Ulpianus declarat apud Baronium ad annum Christi 301 num. 2. De tribunis autem varia observat Vossius in Etymologico linguæ

C Latinæ ad vocem tribus.

b De bello ac pace cum Persis agit Commentarius prævius § 2.

c Mirum, quod jam amplexus Christi fidem, nondum tamen baptizatus, mortis se periculo exposuerit (Vide Commentarium § 1) nisi recurras ad miraculum, quo victoriam præciverit, quodque hic videtur insinuari.

d Equis igitur illos ad hoc coëgit?

e S. Polyeucti, celeberrimi martyris, Melitenæ in Armenia passi, Acta jam pridem sunt illustrata apud nos die 13 Februarii; in quibus ibidem pag. 654 meminit idem Sanctus uxoris ac filiorum; quorum forte unus fuerit Euty chius ille, de quo hic fit mentio. Synonymus in cruce actus notatur in Menæis magnis excusis die 2 Septembris.

f Non satis equidem concipio, quomodo discensio illa fieri a Sancto potuerit invito Antiocho, cui suberat secundum Acta. Estne huiusmodi factum disciplinæ militari ac legibus civilibus consonum? Utramque certe transgressionem semper obnixæ cavebant Sancti. Ad hæc, cum Sanctus ac socii ejus voluerint fugere persecutionem, secundum Acta num 9; cur manserunt simul, ac separati non sunt? Separatio certe illa ex natura rei erat maxime conducens, si non necessaria, ut persecutoribus sese subducerent. De his itaque viderit Actorum auctor.

g Ordinarios; in nostro exemplari Græco, quod habetur in codice † Ms. 194, ταξάτους lego, Cangiō in Glossario Græco barbaro sunt ταξάτοι milites quivis, a voce τάξις, nisi, inquit, quis malit sic appellatos, quod iis taxetur certa in stipendium pecuniæ summa. Deinde observat voce ταξάτοι maxime dici milites præsidarios, seu qui in castrorum præsidia inducuntur.

h Tandem aliquando ponitur hic S. Andreas cum suis baptismum suscepisse. Vide Commentarium prævium § 1.

i Tamalme, Androcalon, Chausorium, Charavatinium (in textu nostro Suriano est Charavatiniensium) regiones, et Taxanite atque Capsurium notatur apud Ortelium; sed quod nihil vel parum aliunde de illis didicerit, inde colligo, quod addat: Loca ista habet circa Armeniam minorem vel Ciliciam Metaphrastes in S. Andræ ducis exercitus Vita.

k Angustias. In nostro dicto Græco exemplari τὰ στενά: qua voce etiam usus est Strabo lib. i pag. 53 editionis Parisiensis anni 1620, e quo dictarum angustiarum situm subdo. Postquam enim egisset de Pyramo fluvio Ciliciæ, Navigabilis, ait, ille ex mediis Cataoniæ campis effunditur, ac delatus per Tauri angustias in Ciliciam, in fretum, quod inter hanc et Cyprum est, exit.

l Pyramo videlicet, ex mox dictis.

m Magnus. Nomen hoc, uti vides, est appellativum, suffragante nostro apographo Græco, ὁ δὲ μέγας καὶ περιώνυμος μάρτυς non proprium S. Andræ; ac proin cave, ne ex hac voce vel binominem facias Sanctum, vel non recte annunties. Consule Commentarium § 1.

n Orationem hanc castigavimus ibidem num. 7.

o De hac temporis nota disputat Commentarius § 2.

p Magis mihi placeret auctor, si diceret, Sequebantur ac comitabantur Sanctum ejusque socios, ut illos in fide confirmarent, et ad martyrium compararent, quam ut eorum finem cognoscerent, Cui enim bono subserviebat, e longinquo illos sequi de causa?

q Esto Petrus aliquam rationem habuerit, quia nempe Seleucus eum capere studebat, si Actis credimus, abeunde in Isauriam: verum cur idem fecerunt Nonnus episcopus Berœensis, aliique ecclesiastici, et cur potius non rediere ad propria?

DE SS. MARTYRIBUS PALÆSTINÆ

TIMOTHEO, THECLA ET AGAPIO

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

Cultus e Fastis Græcis ac Martyrologio Romano; palæstra ac tempus martyrii; ædes sacra S. Timothei.

AN. CCCVI.
ET CCCVI.
Memoria
apud Græ-
cos

Egregia horum Martyrum trias in Græcis pariter ac Latinis tabulis signatur annuis colenda honoribus. Nomina enim eorum referunt hac die Monologium Sirleti, Menæum Chiffletii, apographum nostrum Taurinense, Menologium Sparwensfeldianum Slavo-Russicum; adde B Menæa magna impressa, in quibus habentur sequentes versiculi, modice a nobis correcti, ac sit Latine versi:

Πυρεῖον ἡ κάμινος ἐν μέσῳ φέρων
Βρώματι Τιμόθεον εὖσμος μάλα.
Ἀγάπιος τὸ δῆγμα τοῦ θήρος φέρει
Καὶ ψυχὸδέκτην δακνεται θύρ καρδίας.
Ἐμοίγε κλήσις Θεάλα, πατρίς Βυζίν,
Γάζης τόπος Σέατρον, ἄθλος θύρ διώκων.

Medios per ignes flamma Timotheum vorans

Quasi thymiaa odore redolenti fragrat.

Agapius avidæ sustinens morsum feræ

Animas vorantem lincinat morsu feram.

Thecla mihi nomen, Byzie patria, locus

Gaza est palæstræ, prælium fera persequens.

Alluditur ad Sanctorum martyrium, de quo mox dicitur.

ac Latinos

2 Martyrologium Romanum sic illos annuntiat: In Palæstina sancti Timothei martyris, qui in persecutione Diocletiani sub Urbano præside, post multa superata supplicia, lento igne combustus est. Passi sunt etiam ibidem Thecla et Agapius; illa feris exposita, eorum dentibus laniata transivit ad Sponsum: Agapius vero plurima tormenta perpersus, ad maiora certamina fuit dilatus, Pluscula memorat Galesinius: In Palæstina sanctorum martyrum Timothei, Agapii et Theclæ. Fuit Timotheus genere nobilis, et vitæ religione dicendique laude usque adeo præstans, ut magnus pietatis doctor magisterque extiterit. Quamobrem comprehensus iudicio sistitur apud Urbanum præsidem: a quo rogatus de fidei nostræ mysteriis, divine respondit. Itaque primo horrendum in modum cæsus, post variis excruciatu suppliciis, postremo in ignem positus insigniter coronatur. Agapius item ac Thecla tormentis ambo graviter affecti, pro Christi fide viriliter pugnando, feris exponuntur: quarum ictibus confecti, martyrii palmam tulerunt. Quæ in hoc elogio dicuntur, et apud Eusebium in nostrorum Martyrum Actis, quæ recudemus inferius, non habentur, relinquimus fidei Galesinii, qui ea forte accepit e Menæis magnis excusis, in quibus similia exstant. Ex his tamen, quæ habent eadem Menæa de Timotheo εἶλε το γένος ἐκ Παλαιστίνης, id est, genus seu originem traxit e Palæstina, non sequitur, eum fuisse nobili genere natum.

celebratur.

3 In annuntiatione Martyrologii Romani aliquid etiam desidero secundum eadem Acta. Etenim Agapius quidem in illis narratur ab urse Augusti Tomus III.

laniatus, sed tunc non interemptus, postero autem die in mari submersus, Thecla vero ad bestias damnata; sed an et quo loco illud ipsius supplicium executioni mandatum fuerit; alione an isto, obierit, expresse non memorant Acta: e quibus Agapii palæstram Cæsareæ tribuo, Timothei vero Gaza. Hinc collige, falsa referre annuntiationem Menologii Sirletiani, quando locum ac genus martyrii confundens, deque omnibus et singulis eadem referens, hæc tradit: Eodem die (xix Augusti) commemoratio sanctorum martyrum Timothei, Agapii, Theclæ: qui apud Gazam sub Urbano præside Christianam fidem professi, verberibus et aliis tormentorum generibus, ferarum dentibus expositi, martyrii palmam acceperunt. Menæa magna SS. Agapium ac Theclam feris projectos martyrii lauream consecutos Gazæ memorant; non recte: nam hujus quidem locus palæstræ ac mortis genus non sunt satis certa; illius vero Cæsaream jam posuimus. Quo autem fundamento in eisdem Menæis dicatur S. Thecla ἡ Βυζίντις, vel, ut supra occurrebat in versiculo πατρίς Βυζίν, patria nimirum Byziensis exstitisse, fugio quærere. Locus iste est in Thracia: de quo videri possunt ea, quæ diximus die XIII hujus mensis in Annotatis ad caput 5 Vitæ S. Maximi lit. b.

4 Ne autem e supradictis annuntiationibus tam Græcis quam Latinis, quia tres istos Martyres simul referunt, detur ansa confundendi tempora, quibus passi sunt, juvat notare sequentia ex Eusebio Martyrii auctore. 1º. S. Timothei mortem innectit secundo anno persecutionis Diocletiani, quæ inchoata est anno æræ vulgaris 303, atque adeo illa mors accidit anno 304, quo etiam duo alii Sancti nostri ad bestias damnati sunt, non tamen tunc interempti. 2º. Anno quarto persecutionis ejusdem S. Agapius feræ se devorandum obtulit die vicesima mensis Dii, quod est ante duodecimum Calendas Decembres, seu die xx Novembris, feria sexta, ac sequenti die . . medio mari submersus est. Obiit itaque tunc anno 306. De S. Thecla supra actum. Hinc reducendus in viam est Eminentissimus Baronius, qui in suis Annalibus S. Timothei martyrium inserit anno 303; sanctorum vero Agapii et Theclæ anno 305.

Tempus
martyrii:

5 Verbulo hic indicamus, martyrium seu locum sacrum S. Timothei (hujusne an alterius synonymi, qui Martyrologio Romano inscribitur die XIX Decembris?) honoratum fuisse apud Gazenses in Palæstina seculo exeunte quarto, sicut habemus ex auctore Vitæ S. Porphyrii episcopi Gazensis, quæ apud nos exstat tom. III Februarii pag. 648. Dixi, hujusne an alterius synonymi. Nam ibidem pag. 649 in Annotatis visus est hic indicari Timotheus diaconus in Mauritania ob fi-

Ædes sa-
cra S. Ti-
mothei apud
Gazenses.

AUCTOR
J. P.

dem Christi post diros cruciatus in ignem injectus, cui ad dictum diem xix Decembris adjunguntur in Martyrologio Romano SS. Meuris et Thea, Gazæ passæ: quod contextus (sicut ibidem, at re nondum tunc satis matura, dicere placuit) hujus loci confirmat. At Timotheus ille, qui tunc temporis colebatur apud Gazenses, non videtur e Mauritania accersendus, quando nostrum hodiernum habemus, qui apud eosdem Gazenses martyrio insigni coronatus est. Cur enim hic apud eosdem, magno utique sui, sicut est verosimile, post mortem relicto desiderio, publica veneratione non honoratus sit, sed alius potius? Consuli etiam potest notatio, quam Castellanus die xix Decembris ad annuntiationem S. Timothei apponit in suo Martyrologio universali. Acta, quæ subjicimus, suam brevitatem compensant fidei narratione.

MARTYRIUM

B Ex Eusebio de Martyribus Palæstinæ
cap. 3 et 6 pag. 321 et 326
editionis Valesianæ.

S. Timotheus
us ingne
consum-
ptus; alii
duo Marty-
res ad bes-
tias damna-
tis

a

b

c

C

S. Agapius
occasione
spectaculo-
rum

d

Secundo dehinc anno a, cum persecutionis adversus nos furor vehementius incalisset, Urbano tunc provinciam regente, primum imperatoris missæ sunt litteræ, quibus generali præcepto jubebatur, ut omnes ubique locorum ac gentium publice idolis sacrificia ac libationes offerrent. Quo tempore Timotheus apud Gazam, urbem Palæstinæ, innumera perpressus tormenta, tandem tenui ac lento igne consumptus; cum sinceræ erga Deum pietatis luculentissimum specimen edidisset, constanti in omnibus tolerantia coronam martyrii reportavit. Agapius quoque et Thecla, priscae illi cognominis b, cum una cum supradicto Timotheo ingentem animi constantiam ostendissent, damnati sunt ad bestias c. Ea vero quæ postea subsecuta sunt, quis tandem non admiratus est, cum videret, aut stupore non perculsus est, cum auditu acciperet? Nam cum gentiles publicam solemnitatem et consueta spectacula celebrarent, ingens omnium rumor erat, præter cæteros, quos illi maximo favore prosequerentur, cum bestiis pugnatos. Hæc ibi. De Agapio autem ac Thecla sequuntur ista cap. 6.

2 Anno autem quarto persecutionis d adversus nos concitatæ, die vicesimo mensis Dii, quod est ante diem duodecimum Calendas Decembris, feria sexta, apud. . urbem Cæsaream martyrium prorsus memorabile perpetratum est, præsentem tyranno ipso Maximino, et ob natalem suum spectacula populis exhibente. Cum esset vetus consuetudo, ut præsentibus imperatoribus magnifica, si umquam alias, spectacula majorem solito voluptatem spectantibus præberent, novis undique et inusitatis conquisitis miraculis, partim ferarum,

quæ ex India aut Æthiopia aut aliunde advectæ in amphitheatrum introducebantur; partim hominum, qui exercitatis ante corporibus stupenda exhibentes artis suæ specimina, spectatores mirabili voluptate oblectabant: tunc quoque, imperatore ipso spectacula præbente, magnificentius aliquid et admirabilius solito, in apparatu ludorum inesse omnino oportebat. Quid vero illud fuit? Nostræ religionis Martyr in medium adductus est, pro vera et sola pietate pugnaturus, nomine Agapius, quem una cum Thecla ad bestias damnatum fuisse secundo persecutionis anno retulimus.

3 Hic igitur cum ter jam antea ex carcere eductus, et sæpius cum maleficis solempni pompa traductus esset in stadio; iudice post varias comminationes ad alia subinde certamina ipsum differente, sive quod miseratione ejus caperetur, sive quod a proposito eum abduci posse sperabat; tunc tandem præsentem imperatore productus est, tamquam de industria ad id tempus reservatus, ut in ipso verbum illud compleretur, quod Servator noster per divinam præscientiam discipulis suis prædixerat, fore, ut coram regibus adducerentur propter nominis ipsius confessionem. Trahitur ergo in medium stadium una cum noxio quodam, qui dominum peremisse ferebatur. Post hæc is quidem, qui dominum suum interfecerat, bestiis objectus veniam et clementiam imperatoris promeruit, eodem pene modo, quo ille, qui temporibus Servatoris nostri fuit Barabbas. Quam ob causam totum repente amphitheatrum acclamationibus et laudibus personare cœpit, quia scilicet imperator cruentum homicidam benignissime servaverat, et honore ac libertate donaverat.

4 Ille vero divinæ religionis Athleta primum quidem ab imperatore accitus est: deinde cum ab eo postularetur, ut fidei suæ propositum abjureret, promissa ipsi, si id faceret, libertate; contenta voce professus est, se non ob aliquod crimen, sed pro pietate in Deum omnium conditorum, quæcumque sibi inferrentur supplicia, non modo alacri ac forti animo, sed etiam cum voluptate esse subiturum. Hæc locutus, simul cum dicti facta conjungens, ursæ, quæ adversus ipsum dimissa fuerat, concito cursu obviam occurrit, seque ipsum bestię devorandum libentissime obtulit. Post ejus laniatus adhuc spirans in carcerem reportatur: ubi cum diei spatio supervixisset, sequenti die appensis ad pedes ejus lapidibus, medio mari submersus est. Hujusmodi fuit Agapii martyrium.

ANNOTATA.

a Anno secundo. persecutionis, Diocletiani videlicet, æræ vulgaris 304. Vide Commentarium num. 4.

b Prisci temporis ac celeberrimi nominis Thecla notatur in Martyrologio Romano ad 23 Septembris.

c Non tamen tunc interempti. Vide Commentarium.

d Anno videlicet 306, sicut ibidem dictum est.

DE S. CRESCENTIA VIRGINE

PARISIIS.

Cultus, et miracula,

J. P.

ALICUI RE-
PERTUR XIX
Aug.
Res hujus
Sanctæ sunt
omnino ob-
scuræ ;

De hujus Sanctæ virginis Actis, ætate, ac reli-
quis omnibus, quæ viventem decorarint, vir-
lutum ornamentis, frustra quæstionem mo-
veris, cum illa omnia nobis inviderit obliviosa
vetustas ; ita tamen, ut fama sanctitatis, et mira-
cula hanc subsecuta, certum præbeant fundamen-
tum, ut honorifico Sanctorum aliorum contuber-
nio a nobis accenseatur. Arturus a Monasterio
illam annuntiat in suo Gynæceo hac die XIX Au-
gusti, non indicans, cur illa potius, quam alia
die ipsam referat. Castellanus in indice nomi-
num Sanctorum, qui habetur ad calcem Marty-
rologii universalis ab ipso editi, solo Crescentiæ
Parisiensis, virginis titulo eam ponit ; sed plura
apud ipsum de hac S. Crescentia invenio inter
Sanctos ahemeris, sive eos, qui non habent cer-
tum diem : nam affert ibidem locum S. Gregorii
Turonensis, cujus testimonio verus, solidus ac
legitimus hujus Virginis cultus stabilitur. Au-
diamus itaque hunc sanctum Præsulem libro de
Gloria Confessorum cap. 105, col. 984 editionis
Ruinartianæ ita loquentem :

de ejus ta-
men cultu
publico, et
miraculis

2 Tumulus erat in vico Parisiorum haud pro-
cul a loco, in quo senior, ut aiunt, ecclesia nun-
cupatur, nullo opertus tegmine : ibique in lapide
habebatur scriptum : HIC REQUIESCIT CRE-
SCENTIA SACRATA DEO PUELLA. Sed nulla
ætas recolere poterat, quale ei fuerat meritum,
vel quid egisset in seculo. Nuper autem a quo-
dam clerico hoc epitaphium legitur. Instigante vero
fide, suspecti sunt habiti homines, quod aliquid
cum divina majestate Virgo potuerit obtinere.
C Dum vero in hac suspitione penderent, quidam,
quem ardor tertianæ febris cum gravi tremore
vexabat, erasi a tumulo parum pulveris haurit,
moxque sedato tremore convaluit. Vulgatumque
verbum plerumque profuit multis in hac infirmitate
detentis.

constat ex
S. Gregorio
Turonensi

3 Succedente deinde tempore, monetarius ur-
bis graviter ægrotare cœpit : cui in visione Puel-
la adparuit dicens : Vade, ait, quantocius, et
tumulum Crescentiæ virginis tege. Erit tibi hoc
adjutorium, ne a morbo, quo captus es, diu-
tius fatigeris. At ille confusus calces inquit,
oratorium desuper construit, protinusque ab in-
firmitate laxatur. Sed ut virtus * Virginis in ma-
joribus efferretur honoribus, cuidam ex urbe dens
indoluerat, ita ut, intumescente maxilla, vix
vel tenuis cibi parumper capere posset. Pergit fide
plenus ad tumulum, factaque hastula una de par-
te acuta, ut in humanis usibus ad purgandos den-
tes fieri solet ; super sepulchrum Puellæ ponit.
Statimque ut exinde dentem, qui dolebat, atti-
git, omnis dolor obstupuit. Ex hoc autem accepto

* al. tumu-
lus

experimento, quos hic dolor vexat, hujus Virginis
ut expetunt præsidia, mox sanantur. Hæc Grego-
rius Turonensis, certo posteris relicto testimonio
de publica veneratione hujus sanctæ Virginis,
etiãmsi alia, quæ ad ipsam pertinent, plane tunc
fuerint incognita atque obscura.

4 Nec vero alibi quidquam de ea detexit Rui-
nartius, in notationibus ad præsentem Gregorii
narrationem candide professus ita oblitteratam
esse hujus Crescentiæ memoriam, ut nihil de ea
prorsus sciatur, nec notum sit, ubi fuerit ejus sepul-
crum. Fuere tamen nonnulli novissimis hisce tem-
poribus, qui illud designare voluerint, sed loco
non suo, sicut perhibet Castellanus in Ahemeris
pag. 771. Sed illos ibidem convenit ac refutat his
rationibus, quas e textu ejus Gallico acceptas sic
reddo Latine. Affirmat igitur, memoriam hujus
Sanctæ omnino evanuisse Parisiis jam a multis
seculis, nec apparere ullum sepulchri ac sacelli
ejus antiqui vestigium : neque enim illud esse
potuisse versus fornicem illum meridionalem sancti
Marcelli, cui nonnullos hujus loci canonicos a
brevis admodum tempore tentasse refert Sanctæ
istius nomen imponere, cum illud exstiterit ver-
sus ecclesiam principem seu primariam, quæ a
tempore Gregorii Turonensis non poterat esse
alia, quam illa, quæ eodem erat loco, ubi etiam-
num hodie est ecclesia Deiparæ : quia plus
quam centum ante annis S. Marcellus, qui ibi
subdiaconi officio fungens ministraret Prudentio
episcopo die quadam epiphaniæ, ad Sequanam
descendit, ut quæreretur aquam, qua statim erat
opus, sicut expressis terminis exponit S. Fortu-
natus Vernotensis (vulgo de Vernou, quem annun-
tiat laudatus Castellanus in suo Martyrologio
universali ad diem XVIII Junii, quo et nos de illo
egimus) in Vita hujus Sancti.

Observatio-
nes Castel-
lani

E

F

5 Quærit item Castellanus, quo pacto ecclesia
S. Marcelli potuerit esse ecclesia princeps, cum
a sua origine dumtaxat fuerit sacellum, cœmete-
rio episcoporum adjunctum, cum titulo S. Cle-
mentis, propter reliquias hujus Sancti obtentas
ad celebrandam sacelli dedicationem. Addit, cœ-
meterium hoc certissime fuisse situm extra ur-
bem, sicut alia omnia, rem exemplis probans,
quæ argumento sint, loca illa, quæ ibi nominat,
remota fuisse ab antiqua urbe, quæ erat civitas
(la cité) ubi e contrario non poterat non esse ec-
clesia princeps, in qua, uti etiam in reliqua ur-
bis parte, nemo primitus sepeliebatur, nisi isti
vel istæ personæ, qui evidens aliquod sanctitatis
signum dederant. His addi possunt quæ habentur
in Dictionario Trivortiano Gallico-Latino, quod
anno 1704 in lucem prodit, ad vocem Cité.

de loco ipsi-
us sepulcri.

DE

DE SANCTIS MARTYRIBUS
FILIONE, RUFINO, LEONTIO

THEODOLO, CYRILLO

ZELATO, TIMOTHEO, GADDA, ROMOLO ET SYLVIO

J. B. S.

AMASEÆ IN PONTO.

Ex Hieronymianis.

Horum decem SS. Martyrum classem integram hoc die solus enumerat codex Corbeiensis, aliis omnibus aut mutilis, aut alias etiam positiones consignantibus, quas merito respuendas censet Florentinius in hodiernis suis observationibus, adductum textum ceteris nobiscum præferens, tametsi in laterculo suo desint ultimi duo Romulus et Sylvius. Neque laborandum

putamus in corrigendo principio, ubi codices aliqui legunt, Ponte seu Ponti in Amacia civitate; satis patet quid indicare velint dicti codices, in quibus passim occurrunt hujusmodi barbarismi. Qui ab iisdem hic repetitur Orion cum sociis, jam supra a nobis relatus est ad diem hujus mensis XVI.

DE SANCTO RUFINO CONFESSORE

APUD MANTUAM IN ITALIA

J. B. S.

Notitia de cultu.

XIX AUG.

Inter Usuardi editores primus Belinus de Padua hunc S. Rufinum seu Ruffinum adjunxit his verbis : Apud Mantuanam civitatem sancti Ruffini confessoris, quem secuti sunt Molanus, Maurolycus, Galesinius et Ferrarius. Quod vero hic omnium instar est, signatum ipsum habemus in Martyrologio Romano, ut de ejus recepto cultu dubium nullum superesse possit. At quam is indubitatus est, tam sunt ignota omnia quæ ad ipsum spectant, ut vel ipse Ferrarius usque adeo diligens Sanctorum Italiæ eruderator, ingenue fateri coactus sit, Acta nulla se reperire potuisse, et licet, inquit, in Romano Martyrologio et aliis sit descriptus, non tamen in Tabulis ecclesiæ Mantuanæ, in quibus nimirum, editis anno 1626, solæ enumerantur tres festivitates, nempe Inventio-

nis Sanguinis Christi, S. Anselmi et Cælestini Papæ.

Frustra igitur quæsieris, cujas, aut cujus conditionis aut ætatis fuerit, nisi Ferrario fides habeatur in brevissimo, quod de eo concinnavit elogio, ex quo saltem sacerdotem fuisse intelliges, et in propria, opinor, ecclesia, Mantuæ vicina sepultum et ab immemorabili tempore honoratum. En paucula : Rufinus confessor apud Mantuam in propria colitur ecclesia : qui Ferrariæ quoque, ubi ejus reliquiæ habentur, venerationem habent. Ferunt, ejus imaginem in ecclesia sibi dicata prope Mantuam in pariete depictam habitu sacerdotali indutam conspici. Ex quo illum presbyterum fuisse intelligitur.

DE SANCTIS MARTYRIBUS

EUTYCHIANO MILITE ET STRATEGIO

Memoria in Fastis Græcis.

J. P.

DIE XIX AUG.

Ecgraphum nostrum e Menæo Chiffletii hac die signat nomina Εὐτυχianoῦ καὶ Στρατηγίου, Eutychiani et Strategii. Menologium vero Sirleti sic habet : Eodem die, commemoratio sanctorum martyrum Eutychiani militis et Strategii, qui

pro Christianæ fidei confessione ignem pertulerunt. Menæa magna typis vulgata post similem annuntiationem subdunt hos de S. Strategio versiculos, quibus alluditur ad ipsius nomen Græcum, ac martyrium :

A. Ὁ Στρατήγιος Χριστὸν ὡς ὄπλον φέρων
Κατεστράτηγει καὶ πυρᾶς διηρμένῃς.
Versus istos sic interpretor idiomate Latino :

Strategium armatura dum Christi obtegit,
Ipsos vel ignes superat erecti rogi.
Acta, tempus vitæ ac martyrii nos latent.

AUCTOR
J. P.

DE S. MARINO EPISCOPO CONF.

IN MONASTERIO S. PETRI BESALUENSI

Dioecesis Gerundensis in Catalonia.

J. P.

DIE XIX AU-
GUSTI.
Locus

B. **R**euerendus Pater Fr. Antonius Domenec, Ordinis FF. Prædicatorum, in Historia generali Sanctorum, ac virorum sanctitate illustrium, in Cataloniae principatu, Hispanico sermone conscripta, a fol. 54 verso agens de S. Evidio martyre, S. Marino episcopo et confessore, ac S. Patrono; quorum sacra corpora magna cum veneratione habet monasterium S. Petri Besaluensis Ordinis S. Benedicti in episcopatu Gerundensi, pluribus describit foundationem ejusdem monasterii, anno Domini 977 factam, nec non donationes ac favores, quæ illi concessa fuerent. De origine hujus cænobii consuli etiam potest Yepezius in Chronico generali Ordinis S. Benedicti tom. 5 ad annum Christi 977: ubi etiam agitur de sanctis corporibus istis. In appendice autem ad eundem tomum, in qua dantur instrumenta in eodem designata, scriptura, uti vocatur, vigesima prima, quæ ibidem exstat de fundatione hujus monasterii confirmata per Benedictum PP. VII, vocatur illud de Bisulduno. Nos tamen supra nomen Besaluensis eidem dedimus conformiter ad efformationem apud nos tomo II mensis Junii, die XIII ejusdem mensis pag. 680; ubi actum est de S. Evidio martyre jamjam laudato.

ac modus
publicæ ve-
nerationis;

2 Ea vero, quæ ibidem apud nos habentur de cultu hujus martyris, eadem occasione etiam comprobant publicam venerationem S. Marini; cum agatur nominatim de sex Sanctorum corporibus in ecclesia memorati monasterii quiescentibus, inter quos est noster, de quo hic tractamus. Domenecus affirmat, festum S. Marini incidere in diem XIX Augusti; deque ipso legi

in dicto monasterio, tamquam de episcopo ac confessore; ad hæc, die ei sacro atque in Octavis dici Missam et Officium divinum eodem modo quo sit de S. Evidio. Collectam, sanctorum martyrum Primi et Feliciani, Concordii atque Evidii, Marini ac Patroni nomina exprimentem, habes tomocitato: in quo etiam actum est de eorundem sacrorum pignorum asservatione, visitatione seu inspectione, indulgentiis. Adde ex Domeneco, omnia S. Marini ossa fuisse reperta; pauciora S. Patroni: item Sanctos, de quibus supra, in ara principe depictos exhiberi, et Sanctum quidem nostrum cum insignibus episcopalibus. Quæ res E ansam fortasse præbuit cænobitis Besaluensibus illum tamquam episcopum venerandi; nos tamen superius hunc ipsi titulum etiam tribuimus, tamen si in tanta rerum ejus obscuritate ignoremus, an tribui ei debeat, aliorum exemplo, qui illum pro tali habent.

3 Ferrarius in Novo catalogo Sanctorum, seu eorum, qui in Romano Martyrologio non sunt, hac die XIX Augusti sic ipsum annuntiat: Besuli apud Gerundam S. Marini episcopi, et loci illius patroni. Hallucinatur manifeste Ferrarius quia nomen proprium Patroni accipit pro appellativo seu titulari, sicut ex dictis constat; atque adeo merito castigatur a Tamayo in notis ad hunc diem. Domenecus de sanctorum Evidii, Marini, et Patroni corporibus, ad Besaluense cænobium allatis, affirmat, Deum sine dubio, ibidem per illorum intercessionem magna in eos conferre beneficia, qui pie illos invocant. Pauca hæc de S. Marino, lector, æqui bonique consule.

hallucina-
tio Ferrarii.

DE S. SATYRO EP. M. CUM SOCIIS

ARETII IN TUSCIA ITALIÆ

J. B. S.

CIRCA ME-
DIUM SEC.
IV.

C. **I**n Catalogo Sanctorum Italiæ nec hodiernum S. Satyrum, nec socios martyres signavit Ferrarius, ast in Catalogo suo altero nempe generali, hoc die primo loco ita annuntiat: Aretii in Tuscia S. Satyri primi episcopi et martyris cum aliis plurimis. Non opinor, plurimos illos alio fuisse martyrii socios: sed potius cum S. Satyro ibidem coli, sicque referri in iis, quæ sola citat, monumentis ecclesiæ Aretinæ: ubi addit, hujus nempe S. Satyri, et aliorum reliquias in ecclesia Cathedrali inventas servari haud dubie cum aliis Sanctorum martyrum diverso tempore passorum. Nec satis constare videtur S. Satyrum hunc nostrum vera martyrii laurea donatum fuisse.

2 Certe Ughellus, monumentorum Aretinorum non indiligens et ipse scrutator, in Catalogo ejus urbis Episcoporum de Satyro, quem ibi Saturum dicit, simpliciter ita pronuntiat: S. Saturus primus Aretinorum Præsulum est qui occurrat scribenti. Hic ille est qui sanctum Donatum, tyrannorum persecutionem fugientem, excepit inauguravitque in sacerdotem, ut in Vita ejusdem Sancti narratur: floruit autem Saturus magni Constantini temporibus: ut obitum ejus ad seculi quarti medium ferme perducatur, ut certe ad Juliani tempora non pervenerit, ut de ejus martyrio nil satis certi ab Aretinis tradi possit. De ejus successore S. Donato alia jam dedimus ad diem VII Augusti.

DE

DE S. BADULPHO CONF.

ABBATE ATHANACENSI IN GALLIA

J.P.

Locus, cultus, abbatialis præfectura etc.

DIE XIX
AUGUSTI.
Athena-
cænsis cno-
bii notitia.

Primum, quod in Sanctis obscuri nominis, qualis est hic, inquiri debet, in eo situm est, ut de publica illorum veneratione constet. Hæc autem obtinet in S. Badulpho, ac legitime probatur ex testimoniis, quæ proferemus. Sed prius tractabimus de loco, cui præfuisse scribitur. In Gallia Christiana novissimæ editionis tomo 4 a col. 223 de Athanaco (vulgo Aisnay) hæc memorantur: Cænobium Athanacense, sive Athanatense, vel Atheneum ad confluentes Araris et Rhodani, ob id etiam Interamne appellatum, olim juxta Lugduni muros, nunc ipsis inclusum, jam florebat, quando Burgundiæ regnum anno DXXXIV in potestatem Francorum devenit. Eo in loco martyrium passi sunt Martyres illi Lugdunenses, exinde apud Gregorium Turon. lib. I de Gloria Martyrum cap. 49 dicti Athanacenses: quorum exustis corporibus, sacros cineres in profluentem Rhodanum tyrannus spargi præcepit: sed a fidelibus collecti, miræ magnitudinis basilica in eorum honorem ædificata, sub altari collocati sunt. Basilicæ post ea nobile Ordinis sancti Benedicti monasterium sub patrocinio S. Martini adjunctum est, quod a barbaris male actum Salonius episcopus, Eucherii Lugdunensis filius, et post eum Brunechildis regina instaurasse perhibentur. Hæc ibi, et alia nonnulla. Verum ista, quæ dedimus, sufficiunt in rem nostram, et confirmantur in Annalibus Benedictinis tomo I, lib. I num. 27.

An eidem
præfuerit
S. Badul-
phus.

2 Notitia loci præmissa, quæritur, an S. Badulphus eidem tamquam abbas præfuerit. Affirmat noster Theophilus Raynaudus in Indiculo Sanctorum Lugdunensium his verbis: S. Badulphus abbas Athanac. floruit Lugduni, sanctitate et religiosa exercitatione, ad quam multos Dei servos informavit. Idem titulus ipsi datur in Martyrologio novo Parisino ad diem XIX Augusti; plusculum tamen de illa dignitate dicitur in Gallia Christiana, quam allegabam: nam hæc ibi exstant: S. Badulphus vulgo censetur primus abbas Athanacensis, quamquam non constat, quo vixerit tempore. Castellanius autem in Supplemento ad suum Martyrologium universale ad dictum mox diem, ab abbatis titulo abstinens, monachum dumtaxat Athanacensem appellat. Nos vero aliorum, quos diximus, exemplum secuti, Virum sanctum in prosessione abbatialis præfecturæ relinquendum censuimus, tametsi eam ex antiquis documentis confirmare, non sit nobis in promptu, uti etiam determinare tempus, quo vixit.

Incerta
ætas, qua
vixit:

3 Nam de eo non constare, modo vidimus e Gallia Christiana, Si tamen vera sunt, quæ de secundo Athanacensi abbate ibi sequuntur, Sabinus præerat seculo quinto, uti colligitur ex

Vita S. Romani Jurensis abbatis, cujus Vitæ verba ibidem dantur; consequens est, ut S. Badulphus, qui vulgo censetur primus abbas Athanacensis, quamquam non constat, quo vixerit tempore, non vixerit tamen in sua præfectura post seculum quintum. Multo remotius illum differt Castellanius, versus annum videlicet 900. Martyrologium Parisinum seculo sexto vel septimo illum adscribit. Quia itaque tempus, quo vixit, non videtur omnino definiri posse sufficiente cum veritate historica, ideo, omisso vitæ tempore, supra ipsi apposuimus diem XIX Augusti, quo publicus ei cultus exhibetur, sicut indicant Castellanius, et Martyrologium novum Parisinum, cum illum tunc referant. Ejus memoria celebratur in Fastis ecclesiæ Lugdun. XIX Augusti, uti est in Gallia Christiana citata. Raynaudus tamen istum præcise diem non definit; e quo delibo sequentia de publica S. Badulphi veneratione.

4 Vulgo dicitur S. Badoul (apud Castellanius certior ipsius cultus, S. Badour) in cujus honorem prioratus (ecclesiæ vocat Castellanius in suo Supplemento) ad oppidum S. Symphoriani haud procul Vienna constitutus est, nexus abbatiae Athanacensi. Sacrum ejus corpus sub illo ipso altari fuisse conditum, quo sacri cineres B. Pothini, S. Blandinæ et quadraginta octo Martyrum, sub Antonino passorum, conditi erant, priusquam furore Calviniano anno MDLXII de asylo sepulturæ amoverentur, habet Indiculus reliquiarum ejusdem abbatiae, qui ad finem Missalis legitur. Sanctus autem Badulphus Athanacensis religiose colitur infra Octavam Assumptionis B. Mariæ, eique Officium novem lectionum cum Octava adjicitur in Breviario Athanacensi. In Supplemento ad Martyrologium novo Parisino annuntiatur Lugduni cum titulo sancti.

5 Præter ea, quæ de ejus abbatiali dignitate præmisimus, quæri etiam potest, an cænobium Athanacense, et aliud fundarit. Respondet autem Raynaudus in hæc verba: Est, qui ex mera sua conjectura tribuat S. Badulpho Athanacensis instituti foundationem, nec non Auxillæ monasterii ex ejusdem S. Badulphi instituto haud procul Lugduno erectionem, et fructificationem quoque, postea anno DXLVI factam, intervenitu S. Anselmi, item Athanacensis abbatis ad collem Lemensem in Allobrogibus. Supponit enim conjector, hunc Anselmum inhæsisse institutis S. Badulphi, Athanacensis instituti auctoris: quorum omnium firmiorem probationem desidero. Illud certius, quod idem scriptor observat, S. Badulphum Athanacensem alium plane esse a S. Badulpho Robiensi monacho; cujus memoria in Martyrologio Benedictino Arnoldi Wionii consignatur 2 Januarii.

F Non satis
constat, cæ-
nobium
Athanacense
ab eo esse
fundatum:
hic cum
alio non con-
fundendus.

DE S. CLINTANCO REGE MART.

IN ANGLIA

J. B. S.

FORTESEC V.
De hoc san-
cto memine-
runt Ferrar-
ius,

Sancti Clintanci sub Clintanei nomine primam nobis notitiam suggessit Ferrarius in Catalogo suo Sanctorum generali, ita annuntians, In Anglia, S. Clintanei regis et martyris, citansque Martyrologium Anglicanum, opinor Wilsoni, et Capgravius in Catalogo Sanctorum Britanniae, unde etiam paucula sua desumpsit Witfordus ad diem III Novembris. Atque hæc sola suppetunt monumenta, ex quibus de ejus cultu apud Anglos docemur: adde Acta ut ut brevità apud Capgravius, mira certe memorantia: neque aliunde illustrari possunt quæ ad ipsius Vitam aut gesta pertinent, quandoquidem inde sua acceperint, qui de ipso locuti sunt. Meminit quidem ipsius in Analibus Britanniae Alfordus noster; sed paucissima etiam de eo referens ad annum Christi CDXCII num. 8, cujus hæc sunt verba:

Alfordus
noster,

2 Placet ad hæc tempora referre martyrium sancti Clintanci, qui inter Silures vir princeps et regis titulo clarus, sanctitatis justitiæque laude magis claruit. Ejus Vitam habet Capgravius quæ sic incipit: "Rex Clitanus cum esset in regno suo in Southwallia, tenens pacem et justitiæ rigorem, factus est martyr virtute et meritis et corona cælestis gloriæ, cum palma carnalis castimonie decoratus." Narrat inde pessimi sicarii facinus regem obtruncantis, et ecclesiam in sancti Principis honorem erectam: ubi Deus potentie suæ et sanctitatis illius plura dedit argumenta. Unde Clitancus inter Sanctos habitus, locum in nostro Martyrologio meruit ad XIX Augusti, ubi Brechinie rex scribitur et Clitancus. Recte hac XIX Augusti, quidquid Witfordus diem III Novembris notaverit, nescio unde acceptam. Audiatur modo Martyrologium Wilsoni hac die:

Wilsonus,

3 In Wallia australi, commemoratio sancti Clintanci regis Brechinie et martyris, qui cum zelotes et pius princeps esset, quodam die inter venandum a milite pagano occisus est, partim in odium religionis Christianæ, partim etiam quod nobilis quædam virgo dixerit, nulli se velle nubere nisi dicto Regi tam zelotæ Christiano. Postmodum insignis ecclesia erecta fuit in ejus honorem prope flumen in Wallia australi, ubi occisus fuit, et ubi cum magna veneratione sacrum corpus fuit tumulatum, et ubi placuit Deo in signum innocentie multa patrare miracula. Hisce modo præmissis, superest ut fontem ipsum assignemus unde accepta sunt, nempe ex laudato Capgravo, quem scimus sua collegisse,

dicamus expilasse, ex Legenda vetustiori Ms., auctore Joanne dicto Anglico, vicario de Tinnmouth, qui vixit seculo XIV. Ita habet noster:

4 Rex autem Clitancus cum esset in regno suo in Soutwallia tenens pacem et justitiæ rigorem, factus est martyr virtute et meritis et corona cælestis gloriæ cum palma carnalis castimonie decoratus. Virgo enim quædam, potentis cujusdam filia, adamavit illum dicens requirentibus se, nulli nupturam nisi Clitanco inclito et ab omnibus dilecto. Audito vero puellæ responso, quidam de sodalibus Regis maligno spiritu inflatus et ardore libidinis accensus, fundamentum accipiens a face temeritatis et livore luxuriæ, quadam die in venatu regem Clitancum innocentem juxta fluvium quemdam, venatorum catervam expectantem, et verba sacri eloquii et orationis cum summa devotione proferentem, gladio nequiter jugulavit. Quo mortuo, familiares sui et nobiles propinqui, junctis bobus corpus auferentes, vadum fluvii, juxta quem occisus fuerat, transire tentabant. Sed cum juga boum dirumpi et boves stare cœpissent, de loco illo præ nimia corporis gravitate se movere non poterant.

qui ex Cap-
gravo vel
Joanne An-
glico

5 Cumque multis modis corpus sanctum de loco transferre niterentur et nihil omnino perficerent, in loco sibi divinitus præparato Martyris corpus dimiserunt. Visa est autem columna ignis insequenti nocte post sepulturam ejus de tumulo ad cælum mirabiliter elevata, ubi in honore sancti Clintanci ecclesia constructa est. Potens quidam die Dominico cum uxore sua ad audiendum Dei servitium in ecclesia sancti Clintanci veniens, super ripam fluminis, non longe ab ecclesia positam, cum uxore sua concubuit, et peccato commisso, ab illa separari non potuit, imo junctus uxori inseparabilis remansit: et exclamans sodalibus voce magna dixit: Ite ad sepulcrum martyris Clintanci, et pratum istud, a me vi et injuste ablatum, sibi restitui permittite, et pro me suppliciter, quæso, intercedite: quo facto ab horribili ligamine statim liberatus est.

sua haus-
erunt.

Viri duo inter se multo tempore irati et infesti dixerunt intra se: Concordemur et tendamus ad ecclesiam sancti Clintanci, et simul juremus super altare illius; et oblito invidiæ livore et juncto foedere, unus in reditu, rupta pace et violata fide, occidit alterum fraude: et facto homicidio, seipsum sua lancea propria statim perforavit, et sic miserabiliter vitam finivit.

DE S. MARIANO CONFESSORE

IN BITURIGIBUS GALLIÆ

J. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus, et distinctio a synonymis.

DXIII.
Cultus ex
Usuardo
probat.

De sancto hoc Mariano (apud populares Margeau) agendum nobis fuit in observationibus ad Martyrologium Usuardi hoc ipso die, quo nempe apud ipsum et totam ejus progeniem certatim annuntiatur, ut de veri cultus vetustate dubitandum omnino non sit. Id miratus sum, abbatibus titulo insigniri a Wione, Menardo et Bucelino, cum non ut monachus, multo minus ut abbas, sed ut eremita laudetur a se S. Gregorio Turonensi, cujus elogium id omne complectitur, quod cum aliqua auctoritate de Sancto memoriæ præditum reperitur. Et certe Mabillonius eum merito inter Prætermisos collocavit, paucula de ipso memorans, quæ ex ipso fonte infra recitabuntur. Nescio cur Menardus hunc nostrum Marianum hoc die tam operose distinxerit a synonymo monacho aut abbate Autissiodorensi, de quo in hoc Opere actum est die xx Aprilis; ubi de confusione laborandum omnino non putarunt Majores nostri, tametsi Marianus uterque Bituricensis sit, uterque ferme synchronus.

An distin-
guendus a
syn. Lab-
beano,

2 Non tam obvia est distinctio inter hunc eundem hodiernum Gregorianum, et illo de quo meminit Labbeus inter Sanctos Bituricenses tomo 2 Bibliothecæ Mss. pag. 432, qui ambo, licet et ipsi Bituricenses et ferme etiam æquales, iis coloribus depinguntur, ut diversos duos hoc ipso die statuerit Saussayus in suo Martyrologio Gallicano; primum illum quidem, quam ex Gregorio Turonensi, post Usuardum et Martyrologium Romanum hic referimus ut apud vicum Evahonensem sepultum, ubi hodie præpositura est Ordinis Canoniorum regularium S. Augustini, unde bina Vitæ Compendia Mss. ad Henschenium olim misit R. P. Franciscus Boulart Canonicus ad S. Genovevæ Parisiis. Alterum collocat apud Spinolaum vicum, videturque illum indicare, cujus Vitam, nonnullis suspectam, edidit Labbeus loco jam citato. Hic vero a nobis inter Prætermisos hodie dilatus est ad xix Septembris, quo die refertur in vetustissimo Bituricensi Breviario.

an potius
confunden-
dus?

3 Non desunt scriptores qui utrumque in unum eundemque confundunt, idque observo potissimum in Cointio tomo 1 Annalium suorum pag. 253 et 294, atque etiam in notis Ruinartianis ad S. Gregorii elogium; quæ utrum satis tuto admittenda sint, necdum equidem ausim determinare, donec a Bituricensibus ipsis plenius edoctus fuero. Certe ab eis Labbeanus ille colitur xix Septembris; Gregorianus vero expressissime ab Usuardo signatus est hac xix Augusti, quem certe supponimus non ignorasse, quo die apud Bituricenses vel Lemovicenses coleretur S. Marianus Evahonensis, quidquid dies obitus nec a S. Gregorio, nec ab alio, quod sciam, determinate expressus sit. Usuardum ejusque progeniem secutus est Bernardus Guidonis ex Ordine PP. Dominicanorum seculi xiv notissimus scriptor, cujus

breve elogium, ubi agit de Sanctis Lemovicensibus, apud Labbeum tom. 1 pag. 635 hic describere operæ pretium censui :

4 S. Marianus Reclusus multos usque hodie vocat ad reclusorium suum in territorio Bituricensi. Corpus tamen ipsius apud Evahonium diocesi Lemovicensi est sepultum. Anno Domini mccc Dominica prima Augusti fuit corpus B. Mariani apud Evahonium de pariete ecclesiæ, ubi diu steterat, elevatum ad sublimiorem locum, et in capsula argentea pretiosa honorifice et solemniter collocatum per D. Reginaldum le Portu episcopum Lemovicensem, adstante copiosa multitudine Cleri et populi ac Religiosorum virorum. Festum ejus recolitur xiv Kalend. Septembris.

Elogium ex
Bernardo
Guidonis.

5 Quod dixi supra de confusione vel indentitate utriusque Sancti synonymi, recurrit etiam in ordine ad aliquem Aminium seu Animum, quem S. Mariani nepotem volunt, et quidem Sanctum, ut diserte notat Labbeana historia, quamvis in sacris tabulis nostris nusquam expressum. Sitne porro hodierni nostri Evahonensis nepos, ut ferunt chartæ ad nos inde transmissæ, necdum satis liquet; rem explorare conabimur, ubi ad xix Septembris pervenerimus. Cetera inde per P. Boulart accepta, sunt merum compendium S. Gregorii, et aliquod elogium, nescio a quo aut quando compositum, quod Sanctis eremitis omnibus facile aptari possit : nos ipsis verbis S. Gregorii inhærebimus, cujus proinde solum elogium hic subjicimus, id quo nec minima occurrit nepotis Aminii memoria. En ipsum textum :

Datur hic
solum S.
Gregorii elo-
gium.

ELOGIUM

F

e S. Gregorio Turonensi

De gloria Confessorum cap. 81.

Fuit autem in ipso termino a Marianus quidam eremita, cui non erat alter cibus nisi poma agrestia : si ei aliquoties a quibusdam mel delatum fuisset, aut si ipse reperire potuisset in silvis, hoc ei erat cibus. Qui cum plerumque visitaretur a plurimis, quodam tempore a querentibus non poterat inveniri. Investigantes denique eum viri, qui venerant, deprehensos vestigio invenerunt locum, in quo flexo genu aquam hausit a fluvio : et exinde progressi reperiunt eum sub una arbore malo jacentem mortuum. Unde celebre ferebatur in populo, eum elisum ex arbore spiritum exhalasse : sed evidenter non est cognitum, quoniam a nullo refertur visum. Tunc viri, qui advenerant, elevantes, adtulerunt ad vicum Evaunensem : quem ablutum, dignisque indutum

Ardua vitæ
ratio et
mors.

A inditum vestibibus, sepelierunt in ecclesia, festa obitus ejus per singulos celebrantes annos : ad quæ convenientes populi, crebro ab infirmitatibus sanabantur.

contemptor
Sancti puni-
tus,

2 Quidam autem de vicinis annonas diu infestas aqua ac germine producto conflatas, facto igne super vimina contexta torrere parat ad pocula facienda. Accedens autem unus vicinorum ejus, ait : Quid tu, o homo, hoc detineris in opere? An ignoras quod solennitas est beati Mariani? Qui cum furore respondit : Putasne, o tu, qui hæc loqueris, quod homo elisus ex arbore propter compendia gulæ, angelorum sit relat-
us consortio, ut Sanctus debeat adorari? Melius est enim opus necessarium in domo exercere, quam talem Sanctum excolere. Quod ille audiens discessit et cum reliquis ad basilicam Sancti abiit, relicto domi vicino in opere laborante. Nec mora, flante vento adprehenditur domus, incendio exurit omnis, nec quidquam de substantia restat hominis. Exinde elevati globi flammæ super hospitola aliorum, quæ circumlocata erant, transsilientes, hujus hominis aream, sepes, turguriola vel porcorum vel animalium, reliquaque, quæ ad eum pertinebant, flamma perussit; nec quidquam remansit huic misero, quod non fuisset igni succensum. Quod si evenisse quis fortuito putat, admiretur quod nulli vicinorum circumstantium nocuit. Quid nunc agis, o cruda rusticitas, quæ semper in Deum et ejus ami-

cos murmurat, ut tibi exinde damnum adquiras?

3 Alterius igitur hominis malitia furis boves abstulerat, qui adprehenso vestigio, et inter infusos aqua viarum tramites, ac profundas luti voragine perduto, ad Sancti recurrit sepulchrum, fusaque oratione dum basilica fuisset egressus, advertit hominem per aggerem publicum venientem, qui boves illos ante se cum caballo ex itinere lassum prosequens adducebat: Turbatus enim fuerat a via, et quasi amens factus in illam partem, de qua egressus fuerat, mente turbata redibat. Cognoscitque vir ille boves quos perdiderat : hos recipiens, hominem absque calumnia redire permisit, quia cognovit hoc sibi per virtutem sancti Mariani præstitum, cum in illa hora reperit perditum, qua ejus adivit plenus fide sepulcrum; quæ postquam gesta sunt, diligentiore cura Confessorem Dei plebs cepit excolere Bituriga.

Ex GREGO-
RIO TURON.
Alterius a
Sancto be-
neficium.

ANNOTATIO.

a Notat Ruinartius in Colbertino codice pro termino, legi tempore : at nobis magis placet textus ut jacet, ubi nempe indicare vult Gregorius, Sanctum in regione Bituricensi, vel in vicina vitam eremiticam duxisse, in qua S. Ursinus, de quo jam egerat, vitam finierat, non eodem certe tempore, cum is ad seculum II referatur; noster vero ad initium sec. VI pertineat, ut etiam observat Ruinartius.

E

DE S. DONATO PRESB. CONFES.

EREMITA IN PAGO

J. B. S.

SIGISTERICO PROVINCIAE IN GALLIA

CIRCA ANNUM
DXXXV.
De hoc Sancto, qui ab aliis ejusdem nominis distinctus est

D e hodierno S. Donato ab aliis synonymis jam satis distincto agere cœpimus in nostris ad Usuardum observationibus, ubi diserte notavimus, ejus eremitorium fuisse non in monte Jura Burgundiæ, sed in monte Lura Provinciae, in pago, ut loquuntur Matyrologi, seu in dicecesi Sigisterica, cui non male substitutes Secusteronensi cum Castellano, seu Sisiericensi cum aliis (Gall. Sisteron.) Martyrologos hic indicatos volo, solos primum et præcipuum Adonem ejusque contractorem Usuardum, ut reliquorum longiorem seriem omittam. Sic loquitur Ado, paucisque notabilia et certiora completitur :

memerunt
Ado

2 In Galliis, pago Sigisterico, in monte qui dicitur Jura (lege Lura) natale sancti Donati presbyteri; qui ab ipsis infantiae rudimentis mira Dei gratia præditus, ex urbe Aurelianensi ad præfatum locum, ut soli Christo vacaret, adveniens, anachoreticam vitam multis annis exegit, tanta miraculorum gloria clarus, ut inter cetera gesta magnifica, etiam draconem immanem atque terribilem, suis exinde orationibus effugatum extingueret. Cumque dies vocationis ejus instaret, adveniente sancto abbate Mario, cui ita fuerat revelatum, inter verba orationis migravit ad Christum, sepultusque est ab eodem patre in loco suo. Ex his et ex longiori Vita restituenda sunt, quæ in S. Mario sub finem paulo aliter referuntur, tum in Actis nostris XXVII Januarii pag. 775 num. II; tum apud Mabillonium sec. I pag. 106.

Augusti Tomus III.

3 Atque hic habes brevem et rectam, opinor, substantiam Vitæ prolicioris huc olim Lugduno missæ a nostro P. Carolo Fabro, quam licet ipse probasse videatur, rectius tamen plura episodica, quibus a nescio quo respersa est, ab Adone et aliis præterita sunt, utpote absque nota auctoritate non tam facile admittenda, ut proinde merito existimaverimus, brevioribus elogiis insistendum, quale inter alios nobis suggessit Benedictus Gononius ex Breviario ecclesiæ Gratianopolitanæ, et Petro Equilino acceptum; quodque hic recundum censuimus, præmissa Usuardi annuntiatione, quam adoptavit Romanum hodiernum, ut de cultu securi esse possimus. Sic Adonem contrahit Usuardus : In pago Sigisterico, beati Donati presbyteri, qui ab ipsis infantiae rudimentis, mira Dei gratia præditus, anachoreticam vitam multis annis exegit, et miraculorum gloria clarus migravit ad Christum. En modo Gononi textum :

et Usuardus
in suis
Martyrologiis,

F

4 Fuit vir quidam Donatus nomine, a Neustriæ regionibus, Aurelianensi urbe oriundus, qui a rudimentis infantiae suæ electus est a Domino. Cumque trium esset annorum, traditus est a genitoribus suis magistro, et eum litteris erudiret. Tantam autem gratiam Dominus elargiri dignatus est, ut omnia beati David sciret cantica. Cum vero esset annorum decem, omnia volumina tam veteris quam novi Testamenti peragravit. Tunc placuit Aurelianensis urbis episcopo, ut eum clericaret. Sed cum pervenisset ad ætatis duodecimum annum, complacuit episcopo, ut eum ad onus diaconatus benediceret. Tanta vero erat in

quibus Gononius

AUCTOR
J. B. S.

ex Breviario
Gratianopolitano

eo bono animi tranquillitas, ut omnes dicerent, illum esse a Deo electum.

5 In quo honore constitutus, conversus ad semetipsum ait: Quid mihi cum beato Abraham? Illi enim dixit Dominus: exi de terra tua et de cognatione tua, et vade in locum, quem monstravero tibi et ibi eris mihi acceptabilis. Dum autem hæc in animo volveret, relicta urbe Aurelianensi, recto tramite petiit urbem Turonicam, ubi corpus S. Martini requiescit, ut ejus patrocinia accipere mereretur. Cumque ibidem paucis diebus commoratus esset, accepto patrocinio a S. Martino, sic eremum petiit, et postquam peragrasset omnes provincias et omnes montes excelsos, pervenit tandem ad montem, qui dicitur Jura (Lura.) Contemplatus autem eum, descendit ad radicem ejusdem montis, et in convallem, quæ dicitur Ragion, arida et ruinosissima nimis, ubi accessus hominum non erat, sed serpentes et dæmones ibi habitabant. Eo adveniens beatus Donatus, draconem miræ magnitudinis invenit, de cujus flatu omnia arbusta erant combusta, et ibi semper tonitrua et fulgura personabant.

B
adjungit
Acta,

6 Cum autem vidisset draco ille sanctum Donatum venientem ad se, statim caput suum quasi cubitis duodecim elevavit, vociferans et exhibilans nimis: ad cujus vocem omnia serpentina accurrerunt, quasi Virum sanctum devoratura. Sed Vir sanctus, in fide fundatus, sese ad orationem prosternens, draconem ceteraque animalia venenosa fugavit et sua oratione exstinxit. Cœpit autem ibi habitare, anachoreticam ducens vi-

tam, et corpus jejuniis nimis excrucians. Cibus D ejus erant fructus agrestes, radices et cortices arborum: lectus ejus terra dura. Cum igitur multos annos in solitudine vixisset, et instaret vocationis ejus dies, adveniente abbate Mario, divinitus admonito, ut ad eum accederet; inter verba orationis migravit ad Christum: ab eodem patre ibidem sepultus xiii Kalend. Septembris. Postmodum corpus ejus ad pagum Sigistericum Galliarum translatum est.

7 Contra communem hic loquitur Gononus, dum Sanctum migrasse ait xiii Kalend. Septembris pro xiv. Pejus vero fallitur, dum corpus ex Lotharingiæ monte Jura translatum comminiscitur. Commodius certe ex Lura monte, S. Marii eremitorio longe propinquius Sigistericum pervenire potuit, unde pars potior Avenionem translata sit, ubi festum ejus celebratur et fit Officium duplex (ut in notatione observat ipse Gononus) de communi Confessoris, et de eodem fit mentio in antiquo Missali ejusdem ecclesiæ descripto anno Domini mclx cum oratione propria; et magna pars corporis istius Sancti continetur in sacculo serico intra capsam argenteam, quæ exstat super altare majus, cum alio, ubi sunt reliquæ S. Maximi etc. Sancti nostri Donati ætatem paucis etiam notasse juverit: is enim cum S. Mario synchronus fuerit, hic autem a Vitæ scriptoribus tum in Actis nostris tum apud Mabillonium medio seculo sexto consignetur, haud dubium quin ad eadem tempora S. Donatus referendus sit, ut satis apposite signarit Castellanus annum dxxxv.

et de cultu
reliquis-
que ejus agit.

E

DE S. MOCTEO VEL MOCHTEO

EPISCOPO LUGMADENSI IN HIBERNIA

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sancti nomen, discipuli, monasteria; an fuerit præsul Ardmachanus.

C
ANNO CIRCI-
TER DXXXV.
Sancti hujus, a die
24 Martii
huc remissi,
nomen

Quando sanctum hunc Episcopum hoc die damus, promissi fidem: ad diem quippe xxiv Martii hæc jam pridem inter Prætermisssos apud nos dicta sunt tomo III ejusdem mensis pag. 474, quorum hic juvat meminisse: S. Mochteus sive Mochta Ludmagensis episcopus nomen hoc die habet in Hibernicis Martyrologiis, ideoque Colganus ejus hic Acta dedit ex codice nostro Salmanticensi descripta: quæ quoniam non adeo aut plena aut sincera sunt, ut ea optamus nancisci, et Augusti quoque die xix in Hibernicis Hagiologiis recolitur; eumque diem Usserius, Waræus ac Quatuor-magistri ejus natalem nominant, teste Colgano; differimus de eo agere usque in dictam xix Augusti. Nunc itaque Sancti illius gesta illustranda et examinanda a nobis sunt, pleraque desumpturis e laudati Colgani notationibus, quas Vitæ ejus subtexit a pag. 731, atque ex Appendice post dictas notationes pag. 732 et sequentibus. Ordiamur itaque a varia nominis efformatione, de qua auctor ille satis operose hæc scribit:

2 Varie a variis hujus sanctissimi Antistitis nomen exprimitur. Moccheum vocat Joscelinus in

Vita Patricii cap. 134 et 135; Maccæum Pitseus, Possevinus, Baleus, Gesnerus, et alii infra in Appendice cap. 2 citandi; Bachiarium Gennadius; Bachianum Honorius Augustodunensis; Maueteum sanctus Adamnanus in Vita S. Columbæ, prout edita est a Canisio; sed Mauctaneum in Ms. Biburgensi, et in editione prima Antverpiensi Mocteam vocat. Ab Hibernis passim, uti et ab authore hujus Vitæ Mochteus, et aliquando Macteus vocatur, et rectius. Nam Hibernice passim Mochta, et aliquando Machta appellatur. Quod autem tradunt Pitseus, Gesnerus, Baleus, et alii, proprium ejus nomen fuisse Bacchiarium, et cognomento Macceum appellatum, nobis non approbatur. Mendis enim librariorum tot et tam varias ejusdem nominis expressiones exortas arbitramur. Hæc Colganus, qui affert illico alias pro aliis litterarum positiones. Verum de istiusmodi minutiis dictum jam satis. Moneo tamen, me supra expressisse nomen Moctei, sicut in codice nostro Ms. Salmanticensi passim illud lego, tamen Colganus in sua Vita impressa identidem habeat

F
variis modis
exprimitur.

A. *habeat Macteus. Nec mihi displicet Mochteus, prout alibi illud reperio exaratum, sicut liquet ex dicendis.*

Ejusdem
discipulus

3 De nostri Sancti discipulis varia observat laudatus Colganus. Nam quod attinet ad numerum eorum duodenarium, de quo in Vita apud nos cap. 1 num. 3, Ecce, inquit, morem hunc Apostolicum duodenarii numeri discipulorum, nostris patribus vero Apostolicis ante omnes mundi Sanctos maxime familiarem, et ab ipsa Apostolica Sede primo acceptum: quæ non solum cum S. Mocteo, sed et cum S. Palladio totidem socios ad nostræ gentis conversionem legitur misisse, ut in actis in Vita S. Suithberti, ejusque notis ad i Martii ostendi: ubi et plurimas alias duodecim collegarum sub uno duce catervas a nostris Sanctis missas ad gentium conversionem commemoravi, ibi videndas. At quisnam Edanus ille, de quo Vita Sancti nostri mox citata agit, et magnum ei miraculum attribuit, quod sancti Moctei jussu ita factum memorat: Cumque Sanctus ad Hibernicum veniret mare, oblitus cujusdam Edani, causa de quadam a fratribus segregati, navem ascendit, cui deinde navigium clamanti, abscisso arboris ramo, vice navis uti præcepit. Obtemperat Magistri jussis., ramo supersedet, æquora permeat; sed et navim prævenit, atque in portu Magistrum excipit. Quisnam, inquam, discipulus ille Edanus, seu, ut notat Colganus in hunc locum, rectius Ædanus vel Aidanus?

quis fuerit:

4 Laborare se in eo determinando inter tot alios synonymos, non dissimulat idem auctor, ita loquens: Quis autem hic fuerit ex viginti quatuor ejusdem nominis Sanctis, quorum natales observantur in nostris Martyrologiis et Fastis, haud promptum definire; nisi sit, ut esse existimo, S. Aidanus, filius Ængussii, quem Marianus Gormanus martyrologus, Dungallensis, et alii memorant coli in ecclesia de Kill-mor Aedhain in regione de Huadmeth, sive Martheorum die 2 Novembris. In hac enim regione S. Mocteus extruxit primam ecclesiam in Hibernia, Kill-mor appellatam, ut habetur in hac Vita cap. 4 (apud nos vero cap. 1 num. 4.) Unde S. Ædanus ille, quem Martyrologia observant in ea coli, non videtur esse alius a prædicto S. Moctei fundatoris discipulo.

alii item

C 5 Alia, quæ occurrit in Vita, difficultas, in eo posita est, ut vix videatur credibile, tot et tam insignes ad Sanctum ventitasse discipulos, quot quantosque commemorat auctor Vitæ apud nos cap. 1 num. 7. Nam ut cæteræ, ait, cujus non erat numerus, progeniei taceam multitudinem; centum episcopos, trecentosque presbyteros dicitur habuisse discipulos. Sed huic difficultati occurrit Colganus, eamque his argumentis satis probabilibus solvit. Nonnullis forte nimis excessivus hic numerus centum episcoporum, et trecentorum presbyterorum, ex una schola prodeuntium, videri posset: sed si rem penitius considerent, non est hic ambigendi locus. Ex vetustissimi dierum Magistri discipulis, successive ejus celeberrimam scholam frequentantibus, facile tantus numerus exurgere posset; nec si simul tot habuisset discipulos, postea episcopos et presbyteros ordinatos, ei quidquam admirationis movere debet, qui legerit tria millia monachorum eodem, vel proxime sequenti ævo fuisse sub S. Brendano: totidem vel plures sub S. Comgello; item et tria millia sanctorum discipulorum frequentasse scholam S. Finniani de Cluain-eraird, ut constat ex his, quæ diximus ad xxiii Februarii, agendo de S. Finniano; et dicturi

sumus in Actis S. Comgelli, et S. Brendani ad x et xvi Maii, (si Acta videlicet Sanctorum Hiberniæ eo usque perducta fuissent.)

6 Sed ubi, inquis, tot sedes episcopales in angusto regno; in quo nec quadraginta hodie reperiuntur? Respondeo, regnum illud eo ævo longe florentius extitisse, longe pluribus civitatibus, oppidis, vicis et divitiis abundasse, et singula pene oppida monasteria celebriora, et aliquando vicos proprios habuisse episcopos, ut liquido constat legenti Acta nostrorum Sanctorum, et præsertim S. Patricii, in quibus Joscelinus cap. 185, et S. Euinus parte 3 cap. 95 tradunt S. Patricium ordinasse propria manu episcopos trecentos quinquaginta, et presbyterorum quinque millia, et septingentas ecclesias fundasse. Sanctum vero Mochteum habuisse tot discipulos, referunt S. Columba, et alii graves auctores in Appendice infra cap. 1 et 3 citandi. Porro sicut tot ac tanti discipuli magnum in Hibernia Episcopo nostro peperere nomen; sic non vulgarem ei laudem foundationes monasteriorum, de quibus nunc loquar, materiem attulere.

7 Noster biographus cap. 1 num. 4, Mocteus, inquit, in Metheorum nemoribus cœpit construere monasterium. quod Cella magna dicitur. Locum hunc exponit Colganus, hæc scribens: Regio Metheorum, vulgo Hua-Meth dicta, est diœcesis Ardmachanæ in Ultonia; et in ea, uti addit, hodie (Edebat Colganus Acta Sanctorum Hiberniæ anno Christi 1645) visitur prædicta ecclesia Killmor, id est Cella magna dicta, S. Ædano sacra; a quo et distinctionis causa Kill-mor-Aedam appellatur. Ne vero, quæ recte cœperat, collaberentur; tametsi ipse rector, ipse regulam fratrum esset, teste biographo allegato, ne quid tamen hujus religionis aliqua posset oblivione negligi, et non solum apud præsentis, sed etiam futuros sine defectu persisteret, sanctæ institutionis regulam scripsit. Cujusmodi autem regula ista fuerit, compertum nobis non est; nec Colgano fuit, qui hæc dumtaxat de ea tradit: Hic observa, S. Mocteu fuisse peculiaris regulæ conditorem, uti et extitisse leguntur sancti Patricius, Brigida, Brendamus, Ailbeus, Columba Kille, Comgellus, Kieramus, Adamnanus, et alii plures nostræ sacræ insulæ.

8 Vir sanctus aliud item construxit monasterium, prout testatur Vitæ ejus scriptor, qui cap. 1, num 5 et 6 tradit ista: Ipse gressum direxit ad locum nomine Lughmud *. Hunc siquidem locum a Deo sibi datum ab olim præscivit. Mocteus vero cœpit ædificare, et nobilissimum construxit monasterium: cujus etymon ac situm ita exhibet Colganus: Hoc monasterium, quod rectius videtur Lugh magh, id est, Lugi campus; nisi et verius Lubh magh, id est, Herbidus campus; et nunc.. Luthia vocatur; jacet in amœna et spatiosa illa australis Ultoniæ planitie, quæ priscis Conaille, hodie vulgo Machaire-Oirgiall, id est planities Oirgielliorum appellatur: estque ibi nobile monasterium Ordinis Canonicorum Regularium, et olim fuit sedes episcopalis juxta dicenda in Appendice; ab eoque circumjacens regio nunc Comitatus Luthensis denominatur.

9 Quæri hic potest, an S. Mocteus accenseri debeat Præsulibus Ardmachanis. Quæstioni ansam præbet Vitæ scriptor, qui postquam retulisset cap. 1 num. 8, S. Patricium pontificem cœpisse aliquando habitare prope monasterium nostri Sancti; sed angeli monitu discessisse ab eo, subjungit

AUCTOR
J. P.

pene supra
fidem nu-
merosi:

E
monasteria

F
ab eo con-
structa.

* al. Lugh-
madh.

Non fuit
proprie præ-
sul Ardma-
chanus,

AUCTOR
J. P.

subjungit ista : Rexitque post ipsum sedem Mocteus aliquot diebus, et Benignum illius discipulum inthronizavit. *Propositæ autem quæstioni hoc reddit responsum Colganus* : Non reperitur nomen S. Moctei in catalogo primatum sive archiepiscoporum Ardmachanorum. Nec mirum; cum non præfuerit nisi paucis diebus, et forte donec de successore provideretur. In Vita tripartita S. Patricii parte 2 cap. 97 legitur S. Mocteus fuisse S. Patricii ARCHIPRESBYTER, ET S. SECUNDINUS VICARIUS IN SPIRITUALIBUS, ET SUFFRAGANEUS. Et licet S. Benignus S. Patricio successerit, et forte immediate, in catalogo tamen primatum ponitur tertius post Patricium post sanctum nempe Secundinum; et S. Patricium cognomento seniore. Quod factum arbitror, quia singuli successive erant suffraganei sancti Patritii, et duo priores leguntur obiisse ante ipsum Patricium apostolum; cui mortuo, ut hic indicatur, immediate successit S. Benignus, postquam aliquot diebus vacantem sedem administraverat episcopus Mocteus, donec communibus suffragiis de successore provideretur. *Hinc sequitur, ut noster sanctus*

B *Præsul non sit annumerandus primatibus Ardmachanæ sedis.*

sed Lugmadensis,

10 *Fuit tamen episcopus Lugmadensis, seu quacumque alia litterarum forma locum hunc expresseris. Dignitatem hanc ei vere convenire, non lego quidem diserte expressum a biographo, præterquam in ejusdem Vitæ titulo, qui sic habet*: Incipit Vita S. Moctei Lubgunensis episcopi. *Sed episcopalis tamen ista præfectura aliunde postea confirmabitur tum e Fastis sacris, quos producemus, tum ex aliis documentis; de quibus occurret inferius dicendi locus, ita ut plurimorum scriptorum assensu stabilita in dubium vocari non debeat. Superest, ut hinc progrediamur ad alia quædam puncta, ad S. Moctei vitam et sanctitatem spectantia.*

§ II. Cultus variis diebus affixus; sancti synonymi a nostro diversi; tempus vitæ.

C
Duo Sancti
Moctei fe-
sta die 24
Martii et
19 Augusti

Camerarius ad diem VII Octobris satis liberaliter more suo ita Sanctum annuntiat: Sanctus Maccus cum S. Patricio Scotia egressus. De eo varii. Vide ipsius Vitam. *Colganus in Appendice ad Vitam S. Moctei pag. 732 dictum hagiologum his verbis convenit*: Sed quia hic auctor nec Vitam ipsius, nec eum die illo coli, nec cum Patricio e Scotia egressum uspiam legerit, nec in ea Vita, quam supra dedimus, nec apud ullum alium authorem quidquam de his memoratum reperiā, ad aliorum veterum scriptorum testimonia de S. Mocteo, ejusque festis, transeo. *Mox itaque ad duos potissimum annuæ venerationis dies digreditur, ac de iis in hæc verba disserit*: Duo ut minus S. Moctei festa olim in Hibernia solere celebrari, tradunt nostra communiter, etiam perantiqua, Festilogia. Primum xxiv Martii, quo de ipso sic scribit Martyrologium Tamlactense, ante annum dcccclxxxv compilatum: "S. Mocteus Lugmagensis: Cumain nomen matris ejus." S. Ængussius: "Mocteus fidelis et devotus." Marianus Gormanus: "Mocteus Lugmadensis, pater egregiæ familie." Calendarium Casselense: "Mocteus episcopus Lugmagensis." De eo etiam similia

habent Maguir, et Martyrologium Dungallense D eodem die. *Hæc affert de primo Sancti festo; de alio autem ista, ita pergens*:

12 Secundum festum celebratur xix Augusti; quo de eo agit Marianus Gormanus dicens: "Moctheus episcopus lucerna Lugmadensium." Martyrologium Tamlactense: "Moctheus episcopus Lugmagensis." S. Ængussius in Festilogio: "Moctheus, magnus, egregius, et longævus." Addit Maguir "Dicitur longævus propter magnam vitæ ejus longitudinem." Subdit etiam quosdam versus., quibus significatur S. Moctheus annis trecentis vixisse. Item Martyrologium Dungallense: "S. Moctheus episcopus Lugmagensis: vixit annis trecentis, et migravit ad Dominum anno dxxxiv." Citat etiam ibidem memoratos versus. *Verum de tanta, et supra fidem extensa Sancti ætate disse- retur pluribus infra, ubi dederimus reliqua. quæ de sacris diebus aliis enarrare pergit Colganus, quos tamen non huic S. Mocteo, sed aliis synonymis convenire censet, sic statuens*: Duobus etiam aliis diebus reperio memoriam S. Moctei a domesticis Festilogiis observari, die nempe xxvi Martii, quo festum S. MOCTEI DE INISMOCHTA, id est, de insula Moctei celebrari tradunt Marianus Gormanus, Cathaldus Maguir, et Martyrologium Dungallense. Cum autem hæc insula sit in Comitatu Luthensi, non procul ab ipso monasterio Luthensi, videri posset idem esse S. Moctheus, qui in utroque loco habitavit, et colitur. Præterea festum S. MOCTEI FILII DERGANI, CELEBRARI ix Septembris, tradunt auctores proxime citati, et Martyrologium Tamlactense.

13 Rationes vero, quibus inducitur Colganus, ut duos hosce Sanctos synonymos ab hodierno se- cernat, sunt istæ: Verius tamen existimo, inquit, duos alios Mocteos esse, qui his diebus coluntur. Eum enim qui xxvi Martii colitur, existimo esse S. Mocteam presbyterum Ardmachanum: de cujus obitu Quatuor magistri in Annalibus sic scribunt: "Anno cmxxii Moctheus de Insula, filius Kernachani, presbyter Ardmachanus, obiit." Hæc enim insula non videtur esse alia, quam illa, quam supra citata Martyrologia Insulam Moctei appellant. Item ille, qui ix Septembris colitur, videtur esse S. Moctheus episcopus et doctor Ardmachanus, de quo ad annum dcccclxxvi hæc in iisdem Annalibus leguntur: "Moctheus magister, sive supremus præfectus scholarum Ardmachæ, capitur a Northmannis sive Danis": obitumque ejus referunt in annum dcccclxxxix dicentes eodem anno: "Moctheus discipulus S. Fethgnæ, episcopus, anachoreta, et scriba Ardmachanus decessit" ubi per scribam intelligit scriptorem præsertim chronographum. In monasteriis enim plerisque saltē præcipuis, et sedibus episcopalibus Hiberniæ erat quidam olim in magno honore habitus, qui vulgo aliquando FERLEGINN, id est, prælector, sive magister, vel doctor; aliquando SCRIBHNIDH, id est, scriba, scriptor, vel chronographus dicebatur.

14 Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, hæc scribit ad diem xi Aprilis in notis: Eadem die in insula Bura S. Maccæi vatis S. Patricii episcopi Hiberniæ discipuli. *Et in notis item ad diem v Octobris*: Eodem die S. Maccæi in castro Caledonio S. Patricii discipuli. *Vidit hæc Colganus; sed quia mendose, quæ habet, impressa apud ipsum sunt, malui ea emendatius hic exhibere ex ipso*

celebrari so-
lito: an sy-
nonymi,

qui aliis die-
bus assi-
gnantur,

F

ab hodierno
diversi.

A ipso Ferrario. Hæc autem sic castigat idem Colganus pag. 733 : Sed quia hæc videtur sumpsisse ex commentis Dempsteri, qui loca cultus, et festa ad libitum solet affingere Sanctis, suspectæ mihi sunt fidei. Consuli potest Dempsterus in *Menologio Scotico* ad diem xi Aprilis, et ad v Octobris. Cæterum, sicut mox, observat laudatus jam sæpe hagiographus Hibernus, an natale festum, an aliud S. Moctei sit, quod Martyrologia citata ad diem xxiv Martii tradunt celebrari, mihi, ait; incertum est. Quatuor-magistri, Usserus, et Vareus infra citandi indicant natalem ejus celebrari die xix Augusti, quatenus asserunt, ipsum anno dxxxiv, die xix Augusti obiisse, juxta dicenda cap. 3.

Ætas anno-
rum trecento-
rum,

15 Sed non exigua nunc sese nobis offert controversia de S. Mochtei ætate, quæ communiter apud scriptores de illa tractantes protenditur ad annos trecentos; quæ veri specie, haud equidem satis assequor. Hagiographus Hibernus in *Appendice allegata* cap. 3 pag. 734 opinionis istius fundamenta congerit his verbis : S. Mochteum annis trecentis in vita hac mortali vixisse, tradit author Vitæ ipsius supra cap. 19; in nostra

B vero editione cap. 2 num. 17, ubi hæc sunt : Trecentis.. annis, nec ullum protulisse verbum otiosum, nec quidquam gustasse pingue fertur. Præter auctorem Vitæ adducuntur etiam a Colgano Joscelinus in Vita S. Patricii cap. 35.. Maguir ad xxiv Martii, et xix Augusti; Martyrologium Dungalense ad xvi Augusti; Quatuor-magistri in Annalibus ad annum dxxxiv, juxta mox dicenda, et Ketennus de Regibus Hiber. lib. 2 agendo de Tuathalio rege; et (quod præcipuum est hujus assertionis fundamentum) quidam prisci nostri idiomatis versiculi, quos citant Maguir, Martyrol. Dungalense, et Quatuor-magistri in Annalibus, imo et S. Engussius, ejusve vetus scholiastes, asserens insuper, S. Columbam Kille esse eorum auctorem.. Qui versus Latine redditi hunc exhibent sensum : Dentes Moctei... spatio trecentorum annorum.. nec verbum otiosum extra emisere, nec quidquam obsonii intra admisere etc. In istius præterea opinionis confirmationem producit sequentia : Incredibilis multis videri posset hæc prodigiosa humanæ vitæ protractio, nisi ejus excessivam longitudinem minus incredibilem redderet, quod non naturæ viribus, sed miraculo attribueretur, ut refert Joscelinus, inferius alia occasione citandus. Hæc ille pro tuenda trecentorum annorum ætate S. Moctei.

quibus Sanctus noster dicitur vivere,

C 16 Verum auctor idem, qui tam in colligendis Sanctorum Hiberniæ Actis, quam in eisdem illustrandis, minime suspectus haberi debet, quod veris Cœlitum istorum laudibus quidquam detractum velit, non tantum non approbat tamquam historice veram adeo longævæ ætatis sententiam, quæ passim circumfertur, ut vidimus; sed hisce etiam prodigiosam illam annorum longitudinem convellit argumentis : Tria sane; ait, mihi argumenta eam suspectam reddunt. Primum, quod Quatuor-magistri in Annalibus referant, S. Mochteum obiisse anno dxxxiv, ad eundem annum dicentes " S. Mochteus episcopus Lugmagensis, " Patricii discipulus, die xix Augusti emisit spiritum. " Subjiciunt postea versiculos jam citatos. Idem etiam tradit Vareus de scriptoribus Hiberniæ lib. 2, cap. 1. " Illam, inquit, sedem " gubernavit usque ad annum dxxxv, vel dxxxiv, " quo hanc vitam reliquit xiii Cal. Septembris. Item addit Usserium, qui de Britannicarum ecclesiarum Primordiis pag. 855 hæc refert, a me

ex ipso Usserio huc transcripta, quia mendose apud Colganum impressa : Meminerunt, inquit, illius Annales Ultonienses : in quibus ad annum Domini dxxxiv, vel dxxxvi secundum alios (hoc est usitata nostræ æræ dxxxv vel dxxxvii) " Dormitatio S. Muchti, vel Mochta, discipuli Patricii, xiii Kal. Septembr. " refertur. Et mox de ejus ætate hic controversia subdit ista : Nam quod Jocelinus cap. 135 narrat, S. Patricii sententia, vitam illi, in poenam incredulitatis, ad trecentos annos protensam; dignum certe est, quod inter alia prodigia, INAUDITA SUA NOVITATE STUPENDA, in Guilielmi Thyræi Discursibus panegyricis de S. Patricio pag. 124, 125 locum habeat, quos, si lubet, consule Ex his interim ita possumus argumentari cum Colgano : Si ergo hic Sanctus fuerit dxxxiv vel dxxxv mortuus, et nusquam legatur floruisse seculo tertio, vel etiam quarto, quomodo trecentos ei vitæ annos concedemus? Hæc ille.

17 Deinde autem adversus versiculos, qui impugnant præcipuum assertæ hujusmodi ætatis sunt fundamentum, alterum promit argumentum, quo probat, mendum temporis in eosdem irrepsisse. Secundum est, ait, quod S. Cumineus Conderensis in suo Opusculo singularibus virtutibus et elogiis aliquot præcipuorum Hiberniæ Sanctorum recensens annos, quibus S. Mocteus vixit, saltem post Religionis vel monastici instituti amplexum, solum tribuat ipsi centum annos, ut vetus hic versiculus ab eo compositus testatur; et Latine apud Colganum redditus, sic sonat : In more habuit Mochteus Lugmagensis, ex vitæ rigore et auctoritate, quod nihil obsonii degustaverit spatio CENTUM annorum. Quibus recitatis, hæc inde concludit editor Actorum Hiberniæ Sanctorum : Habemus ergo ex fideli et vetusto scriptore, qui ante nongentos, nisi et mille annos floruit, quod solum centum annis S. Mochteus vixerit in tanta vitæ austeritate : quod autem antea vixerit in seculo annis ducentis, nec ullus author tradit, nec ullam præ se fert verisimilitudinem. Quid ergo dicemus ad priscos versiculos supra citatos, S. Columbæ attributos, aliosque auctores, qui trecentis eum vixisse scribunt? Respondeo in primis conjectura, si non omnino certa, certe verosimili, videri mendum in prædictos versiculos irrepsisse : et mox exhibens duas F varias lectiones, characteribus nobis peregrino vel Hibernico exaratas, Prima namque, inquit, lectio significat SPATIO TRECENTORUM; secunda vero, SPATIO CENTUM ANNORUM. Primam ergo mendosam lectionem videntur secuti authores supra citati, putantes illam sententiam fuisse S. Columbæ, secundam vero S. Cumineus, qui vixit tempore S. Columbæ, vel seculo proxime sequenti, et Annales citati supra.

18 Non negaverim tamen, S. Mochteum vixisse plus quam centum annis, præsertim cum S. Engussius cap. 1 supra citatus vocet ipsum LONGÆVUM : et alii ipsum vocantes Bacchiarium vel Bacchianum, tradunt ipsum floruisse tempore S. Augustini ante annum cxxx; sed solum assero, ipsum videri solum spatio centum annorum vixisse in tanta vitæ austeritate, de qua supra, postquam institutum monasticum fuerit amplexus. Demus ergo ipsum fuisse triginta vel amplius annis natum, antequam arctam illam vivendi rationem inchoaverit, et postea centum annis vixisse : et sic pleraque, quæ cum fundamento de ipso asserunt, poterunt bene coherere. Tertium hæc confirmans argumentum est, quod nullius Sancti Vita,

a Colgano

AUCTORE
J. P.

ta, ex innumeris, qui seculo sexto et septimo in vicinis Hiberniæ regionibus floruerunt, nullusque omnino historicus tradat ipsum post tempus ab Annalibus supra citatis vixisse. Adde, quod Vita S. Dagei, verbis cap. præcedenti citatis tradat, S. Dageum, qui anno DLXXXVI longævus obiit, ministrasse ipsi morienti viaticum; et Ketennus supra tradat, ipsum obiisse tempore Tuathalii regis, anno DXXXVIII mortui. *Atque hæc quidem sunt, quæ ex collectione ac fide Colgani transcribere huc visum est: super his autem, quænam mihi observanda occurrant, nunc paucis eloquar.*

qui tamen
illam satis
liberaliter
extendit.

19 Placet sententia ejus, qua chronologicum illud trium seculorum paradoxum rejicit. In eo tamen ipsi non assentior quod, satis liberaliter ætatem illam extendat ad centum ac triginta, vel etiam ad plures insuper annos. Nam cur longævus vere vocari non possit noster Sanctus, etiam si dumtaxat supervivisset ad annum vitæ suæ vigesimum supra centesimum? Cur item alia, quæ proferebat, argumenta Colganus, non hoc pacto subsistant, videlicet, quod S. Dagæus dederit ipsi viaticum; quod obierit tempore Tuathalii regis, atque adeo, secundum dicta, ante annum Christi 538? Si tamen constaret, ipsum floruisse tempore S. Augustini ante annum CDXXX; tunc, fateor, auctarium annorum triginta, vel etiam plurimum supra centum cum Colgano ipsi concedendum esset, quia anno Christi 534 e vita excessisse perhibetur, referente Catalogo chronologico, ex Annalibus Quatuor-magistrorum excerpto, et apud laudatum Colganum edito in Appendice, de qua supra, cap. 5, ubi leguntur ista DXXXIV anno Mochteus Lugmagensis episcopus S. Patricii discipulus obiit die XIX Augusti. Alii vero, ut antea notavimus, signant annum alium, modice tamen a jam dicto discrepantes. Sed dubium esse, an tempore S. Augustini claruerit noster S. Mochteus, videbimus, quando de scriptis ipsius agemus. Interea temporis discutiamus famosam prophetiam, quæ a S. Patricio de eo edita dicitur, hujus incredulitate ab isto punia longævo senio.

§ III. Vaticinium, quod a S. Patricio de nostro editum fertur, videtur probabilius sublestæ fidei; Sancti nostri prophetiæ.

Vaticinium,
quo prædi-
xisse fertur
S. Patricius

In Vita S. Patricii, auctore Joscelino, apud Inos vulgata tomo II Martii, die XVII, cap. 14 pag. 567 res his verbis narratur: Evolutis aliquantulis diebus, cum liber Genesis legeretur coram S. Mochteo, audiens quod sancti Patres ante diluvium nongentorum annorum spatio vel eo amplius, et post cataclysmum plures trecentis annis vixerunt, non facile fidem sacræ Historiæ dabat, quia luteum tabernaculum humani corporis, carne tam fragili pelleque vestitum, ossibus nervisque compactum, tanto tempore nullatenus posse durare asserebat. Quod cum innotuisset S. Patricio, accessit ad Virum, ut veris rationum assertionibus ab animo illius omnem tolleretur hujusmodi scrupulum. Dicebat enim S. Patricius totam Canonicam Scripturam dictatam et scriptitatem esse digito Dei, et idcirco in nullo derogandum aut discredendum ei. Asseruit etiam,

non difficilius esse Factori omnium, vitam hominibus mille annorum spatio protelare, quam diei unus, si voluerit; quoniam, teste Psalmista, Mille anni ante oculos ejus tamquam dies hesternæ, quæ præteriiit.

21 Adhuc autem super his, quæ dicta sunt a S. Patricio, Viro vacillante, fertur sanctus Pontifex sententiando, vel potius prophetando, pronuntiasse: Quoniam, inquit, incredulus fuisti sacræ Scripturæ, quæ in illa continentur, experimento proprio disces vera esse: trecentis enim annis prolongantur super terram anni tui, nec ante temporis tantum spatium consummatum intrabis in gaudium Domini Dei tui. Servus vero Domini super dubietatis errore postea pœnituit; sed sententia ore Patricii, dictante Spiritu sancto, prolata, irrevocabilis extitit: trecentis enim annis S. Mochteus vixit, sicque naturæ debitum solvens virtutibus et signis effulgens, ad Christum e mundo transivit. *Hæc sunt inter duos istos Sanctos facta, si illa prophetia plenam fidem historicam mereatur; quod addo, quia nonnulla sunt, quæ eidem videntur incommodare. Singula tantisper expendamus.*

Sanctum
nostrum an
nis victu-
rum trecentis,

22 Primo. Floruit S. Patricius seculo quinto; Joscelinus autem post annum demum 1180 aggressus est Vitam illius colligere, ex dictis apud nos in Commentario ad ejusdem Sancti Acta prævio pag. 521; adeo ut tanta temporis distantia collectoris istius auctoritatem in facto præsertim adeo ex circumstantiis paradoxo non multum commendet. Vitam porro, quæ sub nomine Joscelini circumfertur, alibi interpolatam, ac fabulis respersam esse, alibi suspectam, jam pridem indicavimus in notationibus ad illam tomo citato pag. 556, et 576, quem vide in Appendice item post Vitam a nobis editam pag. 584. Secundo. De ætate S. Mochtei, in pœnam incredulitatis a S. Patricio ad trecentos annos prorogata, in allegatis notationibus pag. 569 in caute-lam lectorum indicavimus his verbis: Quam fallaces sint Hiberni numeri jam vidimus, (Adis Commentarium prævium § 6 et 7) et porro in Appendice videbimus. Sed non est opus de portentosa illa ætate plura addere hoc loco, cum satis superque superius jam convulsa sit. Tertio. Sicut vaticinium illud valde est honorificum S. Patricio, et fortasse hunc in finem ab homine nescio quo excogitatum, atque ejusdem Sancti Actis infurtum est, sic parum videtur probabile, ne dicam indecorum, ex parte S. Mochtei. Nam major crassiorque ignorantia, a quadam etiam voluntatis incredulæ obstinatione non immunis per illud imputari videtur eidem Sancto, quam quæ in virum, vita et moribus adeo spectabilem et in sacris Litteris apprime versatum cadat,

E
expenditur

23 Quarto. Scimus quidem, prædictionem istam non posse a nobis convinci certæ falsitatis in substantia, cum revera potuerit accidere: sed novimus etiam, aliud omnino esse, si quis quærat, an accidere potuerit; aliud, an reipsa acciderit. Atque hoc postremum nobis apparet minus probabile ob rationes jam productas. Quinto. Quid, quod ipse etiam Colganus, non morosus alioqui portentorum Hibernicorum censor, cap. 2 Appendicis ad Vitam S. Mochtei, postquam inter alia recitasset ex Joscelino textum superioris prophetiæ, advertat, hanc a solo Joscelino memorari, ingenue fassus, se nihil reperire apud S. Evinum, aliosque priscos scriptores Actorum S. Patricii. Hactenus de prophetia ista, et plus quam satis. En tibi jam aliquot S. Mochtei elo-gia

ac rejicitur.

A *gia e variis scriptoribus extracta.*

S. Mochtei
laudes

24 Apud Colganum in *Triade thaumaturga in Vita septima seu tripartita S. Patricii*, quæ tribuitur S. Evino, parte 3, pag. 162 laudatur noster sanctus Præsul in hæc verba : S. Patricio in prædicto Ardensi monasterio manente S. Mocteus, domo Britannus, sedem fixit, et monasterium extruxit in loco vicino vulgo Lugmhang appellato : inter quem, et S. Patricium frequentia colloquia, mutuae visitationes, aliaque multa spiritualis amicitiae officia intercessere. Solebant enim sæpius juxta petram quamdam vulgo Leach-Mochta, id est, petram Mocthei vocatam, convenire, et de his, quæ ad Deum spectant, inter se conferre. Quodam autem die cum illo loco consederent, angelus Domini apparens epistolam utrique legendam porrexit : quam legens Patricius invenit in ea commonitorium, seu verius præceptum Domini, quo sibi mandabatur, ut locum, quem ædificaverat, cum omnibus ejus pertinentiis S. Moctheo relinqueret, et ipse Machan, seu, ut hodie loquimur, Ardmacham se conferret, cathedralam ecclesiam, regnique metropolim ibi constructurus. Fecit autem servus Dei, quod mandatum erat, et duodecim leprosos, quibus pro Christo in illo loco devote ministrabat, S. Moctheo sustentandos reliquit et commendavit. Consuli etiam potest Joscelinus in *Vita S. Patricii* apud nos, loco superius citato.

ac vaticinia.

25 In *Vita secunda S. Columbæ seu Columbani abbatis*, quæ in memorata ante *Triade thaumaturga*, auctore, ut putatur, S. Cumineo, datur a pag. 325, dicitur sub ejusdem *Vitæ initium*, Sanctissimus quoque Moctæus Lugmadensis episcopus eundem Columbam ante sexaginta annorum curricula, Spiritu sancto revelante, prævaticinatus est. In præfatione 2 ad *Vitam quartam ejusdem sancti Columbæ* pag. 336 ejusdem prophetiæ meminit S. Adamnanus, ejusdem *Vitæ auctor*, his verbis : Quidam proselytus Brito, homo sanctus, sancti Patricii episcopi discipulus, Mauctaneus nomine, ita de nostro prophetavit patrono, sicut nobis ab antiquis traditum, expertis compertum habetur : " In novissimis, ait, " seculi temporibus filius nasciturus est, cujus " nomen Columba, per omnes insularum oceani " provincias divulgabitur notum, novissimaque " orbis tempora clare illustrabit. Mei et ipsius " duorum monasteriorum agelluli unius sepisculæ intervallo disterminabuntur. Homo valde Deo " charus, et grandis coram ipso meriti ". Variæ alix hujus nostri Sancti prophetiæ notantur in *Vita S. Dagæi*, ad diem XVIII hujus mensis a pag. 656 a nobis edita, quas ibidem legere datur cap. 1 ejusdem *Vitæ*, num. 2. Hinc perspicuum est, titulum vatis, quo a scriptoribus nostrum Præsulem honorari supra vidimus, jure merito inditum ipsi fuisse. Nec vero rara et parca ab hoc Viro Dei edita esse vaticinia, indicat mox allegata *Vita S. Dagæi* num. 4, quia plenum prophetico spiritu eum dicit.

§ IV. Examinantur Sancti scripta, et Vita.

De lucubrationibus,

Si certo constaret, varias nominis efformationes, quæ huic nostro sancto tribuuntur, vere ipsi soli, et non alteri convenire, majore cum fundamento de scriptis ejus agi posset. Sed quia hoc non certo constat, ideo opuscula quædam seu

lucubrationes tamquam dubiæ ipsi adscribuntur a Colgano in Appendice superius assignata cap. 4, in qua catalogum earundem ex variis bibliographis contexit. Juvat itaque eum de argumento hoc disserentem audire : Supra, inquit, in notis num. 1 (apud nos vero superius § 1 num. 2) monuimus, nomen S. Mochtei varie a scriptoribus exprimi : hunc enim Mocteam, Macteam ; nunc Bachiarium, Baitharium, Batchianum, Batchanum ; et aliquando Mauctanum, Maucteam, Mochtam appellant ; adduntque Pitseus de scriptoribus Angl. num. 37, Balæus centuria 1, num. 46, Gesnerus in Bibliotheca, et alii, Bachiarum Macteam appellari. Sed nomina illa sic paullo aliter lego expressa apud dictos auctores : apud Pitseum enim vocatur Bacharius Maccæus ; apud Balæum Bacharius Maccæus ; apud Gesnerum autem Barcharius Maccæus, quem, ut addit, alii Bacciarium ; alii Bacchianum vocant. Usseus de Britannicarum ecclesiarum primordiis cap. 17 Macteam vatem, atque adeo, ex dictis supra, Sanctum nostrum, a Johanne Balæo (eumque hic secutis Nicolao Harpsfeldio, et Johanne Pitseo) cum Bachario perperam confundi affirmat ;

E

cujus ad Januarium de recipiendis lapsis extat epistola, et cujus DE FIDE libellum alium Genadius se legisse scribit. *Confusionem hanc etiam tenet Waræus de Scriptoribus Hiberniæ lib. 2, cap. 1 : sed nec hic, nec ille eandem ibi probant.*

quæ huic Sancto,

27 Et vero Non video, ait Colganus, quare citati auctores præsumerent, S. Macteam utroque nomine insignire, nisi sic apud aliquos veteres scriptores, vel in ejus Operum titulis legissent, vel saltem opus aliquod idem nunc sub nomine Bacchiarii, nunc sub nomine Maccei, sive Mactei intitulari advertissent. Quibus et suffragatur Nicolaus Harpsfeldius in *Historia ecclesiastica Anglicana seculo 1 (immo inter ea, quæ memorat seculo 6) cap. 22*, ubi tradit Bacciarium fuisse genere Britannum, et S. Patricii discipulum, ac scripsisse " librum quemdam, quo Leoni " Romano Pontifici adversus peregrinationis suæ " calumnias rationem reddit, aliaque quædam ad " theologiam pertinentia ". Unde placuit sub dubio inter ejus opera connumerare, quæ Bacchiario, sive Macceo Mocteo, vel uni sub utroque nomine attribuuntur.

F
sub diversis

28 Sed nec ab Usseio, nec a Waræo, qui modo dictam confusionem asserebant, video moveri dubium circa epistolam a nostro S. Moctheo exaratam. Rem intellige ex amborum jam allegatorum verbis. Usseus enim hæc refert : Hæbatur vero et Mocthei nostri epistola, hanc inscriptionem præferens : " Maucteus (al. Moct- " hæus) peccator, presbyter, sancti Patricii discipulus, in Domino salutem ". Meminerunt illius Annales Ultonienses etc. Waræus autem Annales Ultonienses ad annum 534 assignans, et eadem tradens, Scripsit epistolam, ait, cujus hæc fuit inscriptio " Maucteus peccator, presbyter, S. Patricii discipulus, in Domino salutem ". Et mox hæc addit : Videtur etiam alia composuisse : nam is fuit (opinor) quem in Annalibus Ultoniensibus ita citatum invenio : " Anno CDLXXI " præda prima Saxonum, de Hibernia, ut alii " dicunt, in isto anno deducta est, ut Macteus " dicit. Sic in libro Cuanach inveni ". Quem Annalium locum ita exponit Colganus : Mocteam vero, qui hic indicatur, scripsisse aliquod Chronicum, ne quisquam existimet non fuisse nostrum Lugmagensem, sed illum scribam, et magistrum Ardmachanum,

AUCTOR
J. P.

Ardmachanum, qui obiit anno DCCCLXXXIX juxta dicta supra cap. I (Vide quæ antea dixi § 2 num. 13) advertat Cuanum illum, qui ipsius opus citat, fuisse scribam et episcopum Lugmagensem anno DCCCLXXII mortuum, ut patebit ex dicendis cap. sequenti. (Ibi enim affertur *Chronicon de Lugmagensi, sive Luthensi ecclesia, ejusque Prælati, in quo hæc notantur*: DCCCLXIII Cuana, sive Cuanus, sapiens, et episcopus Lugmagensis, quievit in Domino) Et ita mox concludit Colganus: Unde cum obierit multis annis ante Mocteam Ardmachanum; non illius, nec alterius, quam sui patroni et prædecessoris Chronicon citare videtur.

nomini

29 Alia autem Opera, quæ vel sub uno vel sub duobus diversis nominibus memorantur, e bibliographis recenseo. Gennadius Massiliensis, qui floruit seculo quinto, apud Miræum in Bibliotheca ecclesiastica cap. 24, pag. 50 sic scribit: Bachiarius, vir Christianæ philosophiæ, nudus * et expeditus vacare Deo disponens, etiam peregrinationem pro conservanda vitæ integritate elegit. Edidisse dicitur grata opuscula: sed ego ex illis unum tantum de fide libellum legi: in quo satisfacit Pontifici Urbis, adversus querulos et infamatores peregrinationis suæ, et indicat, se non timore hominum, sed Dei, eam peregrinationem suscepisse, ut exiens de terra sua, et cognatione sua, cohæres fieret Abraham patriarchæ:

* f. nitibus

expressionibus

30 Honorius Augustodunensis, qui floruit seculo XII, apud eundem Miræum, libello secundo ex Gennadio sublecto, cap. 24, pag. 117, Bachiarius, ait vir Christianæ philosophiæ nitidus et expeditus, edidit grata opuscula de fide. Observa obiter, nihil ab his duobus scriptoribus dici de Maceo: unde ergo illud hausere recentiores? Unde tot alia scripta? de quibus jam dicam. Recentiores autem ista memoriæ prodidere. In supplemento epitomes bibliothecæ Gesnerianæ hæc habentur: Barchiarius Maccæus, D. Patricii discipulus, natione Britannus, scripsit ad Januarium de reparatione lapsi, sive de fructu pœnitentiæ lib. I. De fide perseverante lib. I. Prognostica nativitatum lib. I. Hunc juvenis edidit, dum incumberet mathesi. Claruit anno salutis

C DCLX. Hunc alii Bacciarium, alii Bacchianum vocant. Liber de recipiendis lapsis impressus est in tomo I Orthodoxographorum Basileæ. Pitseus num. 37 sic loquitur: Bachiarius Maccæus, natione Britannus, S. Patricii discipulus, bonis litteris in academia Legionensi operam dedit, vates insignis, mathematicus peritissimus: cujus deinde scripta enumerat. Per idiotismos, quos addit, videtur indicare S. Mocteam hodiernum; sed quando eum bonis litteris in academia Legionensi operam dedisse affirmat quod forsitan hausit e Balæo, non videtur loqui satis convenienter ad Vitam ejus, quæ sic dicit: Angelus Domini... eum litterarum docuit elementa; præcepitque ei dicens: Romam pete, et sacram ibidem discere Scripturam... Abiitque, et feliciter illuc perveniens, divinis incubuit studiis.

intellecto

31 Possevinus in Apparatu sacro Bacciarium a Maccæo distinguit: illius enim scripta nominat: hunc autem sibi dicit esse incognitum, his verbis usus: Maccæus, qui dicitur fuisse D. Patricii discipulus, et natione Britannus, ac vates, cum ad manus meas haud pervenerit, non debeo de illo ferre judicium. Quod autem asserant, ipsum edidisse librum de fide perseverante: alterum vero de judiciis nativitatum; illam si recte

probaverit, hæc autem si improbaverit, potuit D scribere commode atque orthodoxe; sed in auctore ignoto nihil præscribo. Vixisse ferunt an. DCLX. Muratorius tomo 2 Anecdotorum, quæ ex Ambrosianæ bibliothecæ codicibus eruit, notisque ac disquisitionibus illustravit, pag. 1 et sequentibus præmittit Prolegomena in Bachiarium, cujus deinde Opusculum de fide seu Apologiam typis edi curavit ex antiquissimo, ut monet pag. 8, Ambrosianæ bibliothecæ codice, quem ante annos minimum mille conscriptum, characterum formam non dubitanter testari affirmat. In dictis itaque Prolegomenis de patria Bachiarii disputans, post varia, quæ affert, argumenta concludit, eum patria non fuisse Britannum; cujas autem fuerit, aliis definiendum relinquit. Deinde disserit de tempore, quo Bachiarius vixit allatisque Balæi, Pitsei, Posseveni, et Oudini sententiis, significat nimium eos indulsisse conjecturis, illorumque placito non posse se suffragari, quod videlicet auctor ille scripserit ad Leonem magnum. Rationis, quas proponit, huc non transcribo; e quibus sic concludit: Igitur circiter annum Christi CCXC, et quod excurrit, Bachiarium E hanc sibi parasse Apologiam crediderim.

32 Tum ad alia, quæ a variis ei scripta tribuuntur, pergens, Porro, inquit, quæ de Bachiario præter Gennadii auctoritatem refert Baleus, omnino commentitia, et sine tabulis affirmata mihi videntur. Bachiarius (inquit ille) D. Patricii discipulus natione Britannus (alii Maccæum vatem appellant) post varia bonarum artium in Legionensi gymnasio studia, mathematicis disciplinis ætate juvenili se totum impendit. Perveniens demum ad annos provectiores, per philosophiam Christianam nudus et expeditus Deo vacare disponens, longam peregrinationem pro concepta integritate conservanda suscepit. Inaudita enim illis diebus tyrannide (ut in historiis docent Gildo, Gualfridus et Beda) Hunni, Picti et Scoti Britannos per Maximum regem attenuatos opprimebant, et ob id aufugisse Bachiarium ex patria suspicantur quidam etc. Composuit vir eloquentissimus ad Januarium de reparatione lapsi, alias de structu pœnitentiæ librum I. De fide perseverante lib. I. Prognostica nativitatum lib. I etc. Hunc alii Bacciarium, alii Bachianum F vocant. Hæc Balæus heterodoxus, et a suo Ordine et regione Catholica apostata, cuique magis fuit curæ, virulentam ac pestiferam bilem evomere in orthodoxos, quam inquirere veritatem.

33 Hujus verba, seu malis somnia, uti observat Muratorius, ferme exciperunt Pitseus de reb. Anglic. ad an. Christi DCLX, ætate 5, Oudinus de script. eccl., Nicolaus Harpsf., Guilielmus Cave in Hist. literar. de script. eccles. et alii. Sed, ut modo præfabar, cum hæc sine ullo teste proferantur, fidem nullam impetrabunt. De duobus autem epistolæ ad Januarium de reparatione lapsi exemplaribus a se simul collatis loquens Muratorius, fatetur unum eundemque auctorem in iis se continuo agnovisse, cum prius diversa unius exemplaris inscriptio dubitationem ei injecisset, an idem utriusque exemplaris auctor esset Bachiarius. Addit etiam, epistolam illam in Bibliotheca Patrum ult. edit. extare, et ab omnibus scriptoribus Bachiario isti, de quo agit, tribui; sed an satis vere, secundum præmissa ex Muratorio, cum præter Gennadii auctoritatem scriptores hoc referant? Quæ disserit idem auctor de

non satis fundate

attribuuntur

A de ipsius dignitate, non refero. Hæc namque pro re nostra satis superque sint dicta de Bachiaro, occasione S. Mochtei nostri, cujus nomen recentiores, sub notione Maccei, cum Bachiarri vel Bacchiani sine antiquis tabulis, ac præter auctoritatem Gennadii simul copularunt.

discerni-
lum propo-
nitur.

34 Ex his igitur, quæ hactenus a nobis sunt præmissa, deducimus consecraria duo. Primum quidem, scripta illa, num. 28 sub nomine Mochtei, Mauchtæi, vel Mauchtei apud nos indicata, non sine probabilitate videri attribui Sancto nostro hodierno. Alterum autem : scripta illa, quæ veniunt sub nomine Bachiarri etc., nobis apparere omnino incerta, obscura et apocrypha, præter libellum de fide, quem unum a se lectum scribit Gennadius; edidisse quidem, uti addit, dicitur grata alia opuscula; sed cum nullum ex his determinet Gennadius; imo ne ipse quidem Honorius Augustodunensis seculo demum duodecimo aliud signet, quam ejus grata Opuscula de fide; non videmur recurrere debere ad Balæum, aliosque neotericos bibliographos, ut discamus alia Opuscula, quæ ipsi adscribunt, quamdiu de iis tacet antiquitas. Idem esto iudicium de istis idiotismis Bacharius Macceus, S. Patricii discipulus, Britannus, vates, quos simul conjungi, ac de S. Mochteo intelligi supra vidimus ex recentioribus; ubi tamen nihil de his habet Gennadius.

Vitæ chara-
cteres.

35 Nec prætermittendæ sunt observationes quædam de Vita nostri Sancti. In hac majorem aut plenitudinem aut sinceritatem jam pridem apud nos desideratam fuisse, indicio sunt verba, in principio nostri Commentarii eidem prævii relata. Et vero non disjunctive dumtaxat, sed copulative plenitudinem majorem et sinceritatem in ea requirere posse videmur. Et plenitudinem quidem, quia auctor fere totus est in coacervandis prodigiis Sancti gestis; in recensendis autem singillatim ipsius virtutibus valde parcus ac jejunus. Sinceritatem autem; partim quia annis recentis vixisse scribitur, quæ supra fidem ætas superius a nobis rejecta est; partim quia tot ac tantæ res mirabiles in illa Vita conglomeratæ; qui scriptio character Hibernorum genio biographorum familiaris est, et de quo conquesti sumus ad diem XVIII hujus mensis in Commentario prævio ad Vitam S. Degæ Maccayrill, quem tu consule in hoc tomo pag. 658. Adsis etiam Annotata ad caput 2 hujus nostri S. Mochtei lit. d. Enimvero majorem de nostro biographo æstimationem conciperemus, si S. Dagæo fuisset synchronus, prout indicat quidem, sed non probat Colganus infra in dictis Annotatis lit. l. Alia deinde, etiamsi tunc vixisset, difficultas est, an Vita ista ab aliis deinde non sit corrupta vel interpolata. Hanc interim qualemcumque accipe ex nostro codice mox designando, et in bina capita a nobis divisam.

VITA

auctore anonymo.

Ex nostro codice Salmanticensi antiquo Ms. membraneo, qui signatur P. Ms. II.

CAPUT I.

Liberatur a naufragio, discit ab angelo litteras, studet ac docet Romæ; fit episcopus; condit monasteria; discipulorum ad eum concursus; S. Patritii discensus.

E

Apostolicus pontifex Mocteus a ortus de Britannia, præcedentibus futuræ indiciis sanctitatis ibi natus est. Horis etenim regularibus materno exultabat in utero. Verum magnus ille provisor universorum ab ipsis infantia rudimentis [eum] præparavit ad sedentium in tenebris illuminationem Hibernorum: præparavit autem sic: Magus vocabulo Hoam magni in Britannia nominis, et honoris, divino consilio ad Hiberniam habitatum ire proposuit. Itaque cum Moctei parentibus, (ejus namque erant de familia), cæterisque suis intrat mare: et ecce venti sæviunt, æquora fervent, fluctus montescunt, nautas timor occupat et tremor, de interitu certos. Tunc magus ad matrem Moctei, Infantem, inquit, tuum mari quantocius mitte: quoniam nos omnes devorabit, si unum ei ad devorandum non tribuamus. Surrexit illa ut jussa patraret; suo enim resistere non poterat domino. Sed spiritu inspirata consilii (magni quippe puerum novit esse muniminis) manum ejus undæ immersit: illic ventorum cessat rabies, fluctuum defervet æstus, ac totum in planitiem sternitur æquor: secundisque illi flatibus ad Hiberniam pervenerunt, et in Conalleorum campo cœperunt habitare. Mocteus vero in ipsius magi domo nutriebatur.

Natales
Sancti, qui a
naufragio
liberatur:
a

2 Factum est una dierum, cum in agro ipse sederet, allato angelus Domini ceraculo b, eum litterarum docuit elementa, præcepitque ei, dicens; Romam pete, et sacram ibidem addisce Scripturam: per te namque plurimi instruentur, et multis futurus es ad imitandum. Abiitque, et feliciter illuc perveniens, divinis incubuit studiis, Deo et hominibus gratiosus, fiebatque in dies se ipso sapientior et sanctior, vita et sermone alios ædificans: confluebantque ad ipsum discipuli, qui de sacro ejus pectore sapientiæ aquas salutaris bibentes, facti sunt fide, verbo, et opere perfecti.

angelus eum
docet litteras:
studet ac
docet Ro-
ma.
b

3 Cumque litterarum plenitudinem omni morum honestate perornaret, a summo Pontifice c in episcopum sublimatus est. Postmodum Apostolica fultus benedictione, et auctoritate, angelico ceraculo Papæ oblato, duodecim d comitatus discipulis reversus est. Cumque ad Hibernicum

Ibidem con-
secratus
episcopus re-
dit in Hi-
berniam
cum 12 so-
ciis:
c d

AUCTORE
ANONYMO.
c

bernicum veniret mare, oblitus cujusdam Edani e, causa de quadam a fratribus segregati, navem ascendit; cui deinde navigium clamanti, abscisso arboris ramo, vice navis uti præcepit. Obtemperat Magistri jussis, non diffidens in ejus meritis, ramo supersedet, æquora permeat; sed et navem prævenit, atque in portu Magistrum excipit.

condit monasterium,
et præscribit fratribus regulam.

f
g

4 Denique Mocteus in Metheorum f nemonibus cœpit construere monasterium, quod Cellam magna g dicitur. Ipse rector, ipse regula fratrum: legebant enim in vita ejus, quomodo conversarentur, et ipse ante illos præibat in justitia et sanctitate coram Deo; præter instituta communia, multa singulariter faciens, in quibus potius præibat omnes; et aliorum nemo illum poterat ad tam ardua sequi. At ne quid hujus religionis aliqua posset oblivione negligi, et non solum apud præsentis, sed etiam futuros sine defectu persisteret, sanctæ institutionis regulam h scripsit, unde suæ merito sanctitatis prænomen habens, Religiosus ab universis jure prædicatur.

Venit in Lugmud, fonticulo eum illuc sequente;

B

5 Porro parvo illic tempore, terræ incolis eum discedere compellentibus, mansit, et discessurus misit ad fundandum loca, quo Deus ductat sanctos viros, quos gregum Christi pastores fore prævidit, dividensque illis res monasterii, ait; Mea pars erit loci hujus fonticulus, ipse me sequetur profuturus fratribus, et iis qui futuri sunt post me. Et ipse gressum direxit ad locum nomine Lugmud i, magorum tunc possessionem. Hunc siquidem locum a Deo sibi datum ab olim præscivit; et dictus jam fonticulus per occultos terræ meatus lapsus ibidem erupit.

ubi monasterium construit.

6 Imprimis beatus Pater cœmeterium designat; tunc memoratum superius ceraculum angelico redditur ipsi ministerio. Deinde ignem accendit, quem magi videntes dicunt; Nisi, inquiunt, ignis hic confestim extinguatur, noster deficiet, et ipse in æternum durabit. Aquam itaque festinant infundere, sed quantum plus infundebant, tanto ille inardebat. Nutrimentum quippe dabat ei aqua, non detrimentum. Illi vero convicti diffugiunt: Mocteus vero cœpit ædificare, et nobilissimum construxit monasterium.

C
Ingens discipulorum ad eum concursus:

C

7 Ex insignis vitæ fama discurrente in universis Hiberniæ finibus, claudit, tamquam lucis ortum sidus effulgens. Convolant itaque ad eum de diversis partibus plurimi, velut ad hortum apes florigerum; quos in cælestis vitæ exercitiis, irremisso disciplinæ instruens rigore sui exemplo ad superiora semper provocabat. Tantam enim ipse perfectionis ascendit gratiam; ut omni plenus virtute, rebus omnibus quæ volvuntur emeretur, nulla nisi cælestia cogitaret. Crescens igitur magis, factus est in gentem magnam, et numero et meritis multam. Nam ut cæteræ, cujus non erat numerus, progeniei taceam multitudinem, centum episcopos, trecentosque presbyteros dicitur habuisse discipulos k. Unde emissis Sanctorum velut apum examinibus, multorum genitor extitit cœnobiorum, Ibat, et exhibit opus exercere euangelistæ, ritus extirpabat gentiles, seminabat Christianos, et gens idololatra sacro fonte sanctificata fit Christicola: qualis hic, et quantum sit meritum, signa attestantur meritorum*.

* f. miraculorum.
S. Patricius monitu angeli ab ipso discedit.

8 Summus pontifex Patricius cœpit aliquando prope monasterium ejus habitare: colloquentibus vero die quadam ambobus, missus est ad

eos angelus epistolam adferens: qua Patricius D perlecta Mocteo ait: Hic ego non habitabo; per te enim hujus terræ incolas Deus visitavit, in tui fonte luminis videbunt lumen, et vitam consequentur æternam. Aptè namque ex eorum persona tibi loquitur David: Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen. Mocteus ait; Si hoc Deo placet, ut ab invicem separati serviamus ei, ego discedam. Patricius respondit; Verbum Domini non potest mutari. Tunc Mocteus ait; Si ante te de hac luce emigravero, familiam meam tibi commito. At Patricius ait: Et ego tibi meam commendo, si te ad Dominum præcessero, et factum est ita: rexitque post ipsum sedem Mocteus aliquot diebus l, et Benignum illius discipulum pro se inthronizavit.

ANNOTATA.

a Multiplex est nominis hujus Sancti formatio; ut videre licet in Commentario prævio § 1.

b Per CERACULUM videtur intelligere biographus tabulas cereas, in quo veteres solebant characteres formare, testamenta, et publica instrumenta condere, prout hic observat Colganus, rem exemplis confirmans. Consuli possunt, quæ dicta sunt ad diem 13 hujus mensis in Annotatis ad vocem ceras pag. 23 lit. b.

c Cum non designet auctor rei gestæ tempus, non est promptum determinare Pontificis istius nomen.

d De hoc numero Commentarius citatus, quem adi § 1 num. 3.

e De Edano ibidem num. 4.

f Locus hic determinatur ibidem num. 7.

g Vide Commentarium eodem num. 7.

h Qualis fuerit ista regula, non habeo in promptu, unde determinem, secundum dicta ibidem.

i De nomine ac situ hujus monasterii actum est num. 8.

k Tanta episcoporum ac presbyterorum discipulorum multitudo pene excedit fidem. Sed quænam ad hanc difficultatem sint respondenda, habes ibidem num. 5 et 6.

l Non fuit itaque proprie Ardmachanæ sedis episcopus, uti observatum est in Commentario num. 9.

CAPUT II.

Miracula a Sancto patrata; vaticinia; felix ipsius obitus.

Repetamus ordinem narrationis. Hoam, de quo diximus ante, filiam habuit virginem, quam B. Mocteus fecit Christianam, et tradidit ei zonam suam: qua cum se præcinxit, carnis in ipsa extincta est voluptas. Hæc a parentibus cuidam nobili nolens desponsata est; virginem enim se castam voluit exhibere Christo, cujus votum virginittatis Deus volens integre custodire, nocte nuptiarum, antequam convenirent, inventa est mortua. Peractis vero, ut moris erat gentilium, diebus septem exequiarum, cum eam essent sepulturi, aiunt; Si hanc, inquiunt, Mocteus posset resuscitare, eam sibi ac Deo suo traderemus: quo ipse audito, perrexit ad mortuam, orat, et orationem subsequitur defunctæ vitæ; quæ protinus se suaque omnia illi obtulit

Virginem a morte suscitata Deo consecrat:

A obtulit ac Deo, annisque postea vixit triginta, monachis vestimenta parans.

Hæc mago
converso
prædicit
mortem,
ejusque uxori
locum
habitationis.

* f. Brigida
a

10 Inter hæc atque hujusmodi B. Mocteus prophetiæ quoque spiritu fuit clarus, quod ex supra etiam memoratis est manifestum. Dicto sæpe Hoam, magi cujusdam virgo, nomine Brigita * est a desponsata, cum qua antequam dormiret, gravi prostratus infirmitate anno decubit integro. Porro illa, velut uxor legitima ministrabat ei, ac fidem suscipere instanter persuadebat, atque dicebat; Si credideris, et baptizatus fueris; vives et salvus eris. Annuit tandem: vocatur Mocteus, docet illum, credit et salutari abluitur unda. Deinde subdit; Crede, inquit, ei, quia post hæc salutem consequeris, non tamen temporalem, sed æternam. Hæc est enim vita et salus, quam tibi sponsa tua virgo promisit Brigita: septima namque die hac de vita migrabis. Interea ille pœnitentiam devotissime egit, ac termino obiit præfato. Brigita vero se suumque dotalem Viro Dei tradidit agrum, voluitque penes eum habitare. Cui ait, In tua, inquit, patria, tua futura est resurrectio; ibi juxta domum parentum tuorum cellam fundabis, in loco densis circumdato sentibus, et arbor in medio ejus est, cujus ad radices aper quidam hactenus ferocissimus mitis jacet, qui cellam tibi construentibus in escam parabitur. Nec jota unum præteriiit.

latro in undis
ab eo
conservatur
per tri-
dum;

11 Latronem quemdam infamem pro suis parentibus, ob ipsius vinctis malitiam se tradentem, a rege Ailello afflictorum Pater quæsivit. Sed ille minime ei acquiescens, hominem, suspensio in collo ejus ingenti lapide, vivum in mare projici jussit. Res mira! læto vultu in profundo videtur, ministris mortem ejus expectantibus, et cernentibus quod nihil molestiæ aqua ipsi intulit plus quam pisci. Nec tamen impius rex quærenti eum dedit. Quid plura? Tribus diebus noctibusque fuit sic in profundo; sed adhuc negatur. Mocteus igitur permisit eum mori, ut corpus ejus ad sepeliendum deferret: anima quippe, quam in corpore retinuit, sine ipsis egredi imperio non potuit. Denique portatum a fratribus, in via jubet deponi; orat, et ille resurrexit, Mocteam sequitur, et factus est monachus perfectus.

Fintanus
discipulus
in partes
concisus vi-
ta redona-
tur.

* Additur
apud Colga-
num Kill-
Oirthir.
Prodigia
c

d
alia,

C 12 Alio quoque tempore, cum B. Patricio in monte Cruachan, diabolicas debellans acies, et quadragessimale celebrans jejunium, Fintanum b discipulum suum, ab adversariis per rupes in profundæ vallis ima detrusum, et in multa frusta divisum, membris collectis vivificavit ita integrum, ut nulla etiam cicatrix in eo appareret. Hic elapso dehinc tempore factus est abbas monasterii *, quod latine Cella orientis sonat.

13 S. Presbyter Corbanus c nocte sacra Dominicæ Nativitatis ad B. Mocteam venit, et lætos de adventu suo fratres invenit. Ipsius autem nocturnas celebrantibus laudes, puer quidam claræ vocis in uno erat choro; in altero vero, quo Mocteus erat, nullus fuit puer. Quamobrem ait Corbano; Si puer tuus claram, ut ille, habet vocem? Nec, inquit, etiam alphabetum legit. Huc tamen, ait, veniat. Qui ut venit, os ejus signans dixit ei clara voce: Canta, sicut puer ille, psalmos. Nec mora; cœpit statim cantare ita clare, ut totam vox ejus impleret ecclesiam: ipse est episcopus Ibar d.

14 Advenientibus quibusdam fratribus, cum panis non haberetur, vitulum ad opus eorum occidi fecit: sed mane facto invenitur cum matre

vitulus. Item in terra Metheorum, secus hospitalis cujusdam hominis domum, homicidas quosdam gentiles occisorum capita portantes, ad monasticam conversationem convertit. Denique ab illo rogatus, hospitium ipsius cum suis discipulis cæterisque eum comitantibus intrat. Quibus exultanter susceptis, ministrat ille cum uxore sua, et de vase, quod habebant, butyrum abundanter apponunt. Quorum Mocteus liberalitatem videns, et charitatem; butyri aliquid benedicens, ait mulieri; Pone hoc exiguum in vase tuo, sed præter te nemo sciat vel videat, et distribue largiter Christi pauperibus, cunctisque indigentibus. Quanto enim amplius distribuetur, tanto magis augmentabitur. Dixit, et dictum subsequitur effectus. Butyrum namque illud annis quatuor, copiose distributum duravit. Tunc aliis vana curiositate videntibus, tanta cessavit gratia.

15 Aliquando iter agens, fatigatus sub divo e cum suis pernoctavit. Porro fures supervenientes, equos eorum abstulerunt, qui nocte tota equitando longe se ire putantes, die reddito, prope fuerunt: quod videntes, equos dimittere voluerunt, sed minime descendere valuerunt. Tunc absentium conscius, fratribus ait; In illam ite terræ partem, vestrosque inutili fatigatos labore equos reducite, et quos dorsis eorum adhærentes invenietis, miseros solvite. Illi ergo ad Virum Dei venientes pœnitentiam egerunt, conversique sub jugo ejus, reliquum Deo servierunt.

Alio tempore offerente ei rege scilicet filio Colcani f Edo agrum, accipere renuit, dicens; Nascetur in aquilonali Hiberniæ plaga Sanctus nomine Columba g electus Dei ac dilectus, cui a Deo ager iste datus est; cui non tantum Hibernia, sed a Britannia serviet.

16 Quodam die in itinere ex obliquo prospiciens, ait: Ite, inquit, fratribus, et infantem, quem in illa domuncula solum invenietis, adducite huc ad me. Eunt, et inveniunt, et, ut voluit, adducunt. Quem vir Dei propter pulchritudinem Luchar h vocavit. Procedente autem tempore, scientia et sanctitate valde informatum, in episcopum promovit, et mittens eum ad locum sibi aptum quærendum, ait; Ubi, inquit, inter montem et mare lupus, deposita feritate lenis, tibi obviaverit, illic cellam tibi construe. F Iis ac talibus ad cumulum meritorum, ministerium accedit angelorum, qui, ubi humana minus sufficebat facultas, protinus non differebant adesse: ad cujus rei testimonium, unum exempli gratia ponam.

Die sacro Paschæ cœmeterium cum fratribus mane orando perlustrans, parvulum quemdam ibi ludentem vituperavit. Qui ait: Potius, inquit, quod S. Treanano i promisisti, implere deberes, Pascha videlicet apud ipsum celebrare. Tunc Homo Dei ab angelis elevatus trans longa terrarum spatia, ad Treanandum ducitur, peractoque Missarum officio redditur suis; qui interea a quo elevatus est, locum parum discesserunt. Postmodum Missarum celebravit solemniter. Sic et sic ardens ac lucens, omne suum tempus in contemplativæ vitæ otio, et activæ exercitiis transegit.

17 Inter cæteras vero virtutes, quarum singulis, totis insudabat diebus ac noctibus, admirandæ admodum continentiæ fuit, trecentis etenim k annis, nec ullum protulisse verbum otiosum, nec quidquam gustasse pingue, fertur. Quis referre posset, quæ in Dilecto suo Deus operabatur, et hodie operatur? Quis per omnia singulariter

converso
furum, ac
prophetiæ
e

E

f

g

ab eo edita:
angelorum
ministerio
alio duci-
tur, ac re-
ducitur.

h

F

i

Sancti xtas,
et obitus.

AUCTORE
ANONYMO.

gulariter potest ipsum describere? De discipulis enim ejus tale testimonium beatus pontifex perhibet Daygeus *l*, Benchorensibus prædicans fratribus; Gratias, ait, ago Deo meo, quod S. Moctei postremo similes conventui vos video. Tria quippe monachorum genera sibi succedentia habuit; primum puritate angelicum; secundum actibus apostolicum; tertium, ut sancti Martyres, sanguinem pro Christo effundere fuit promptum. Hæc Daygeus. Beatus itaque Mocteus, imminente die, quem pervigil expectabat, salutare a S. Daygeo sumpsit viaticum, et dierum plenus ac meritorum, feliciter obdormivit cum cæteris sanctæ Ecclesiæ pastoribus, resurrecturus in gloria Christi: cui cum Patre, et Spiritu sancto, est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Locum hunc expendens in notis Colganus scribit ista: Floruerunt tempore S. Patricii, et S. Moctei tres hujus nominis virgines in Hibernia. Prima et præcipua Brigida Kill-dariensis; de qua non est hic sermo, cum nec magi ullius filia, nec ulli desponsata legatur extitisse. Secunda S. Brigida filia Dary, filii Fergusii, filii Endei, Niedh, de regio sanguine Lageniensium: de qua Sanctilogium geneal. cap. 20, Marianus et alii ad tredecim, xxiv Maii. Tertia S. Brigida filia Aidi, filii Eochadii, filii Collæ, filii Coëlbadii, de Dal-aradio-rum familia: de qua Sanctilogium idem cap. 23. De hac tertia videri posset hic esse sermo, et Martyrologia agere ad xxx Septembris. Nam ejus parentes tunc agebant in vicina Lugmagensi monasterio regione Dal-aradiæ, tempore S. Moctei. Dubito tamen, an non potius de secunda sit sermo; cum habuerit Patricius discipulum, virum sanctum, nomine Fintanum, prædicti Fergusii filium, qui videtur fuisse discipulus S. Moctei juxta mox dicenda.

b Quisnam hic fuerit inter plurimos alios synonymos, diebus variis notatos in Martyrologiis Hibernicis, non facile discerni posse fatetur Colganus in notis, hanc tamen de hoc addens conjecturam: Sed cum hic dicatur floruisse dum S. Patricius jejunabat in monte Cruachan-aigle; ratio temporis argumento esse potest, ut conjiciatur esse S. Fintanus, filius Fergusii, filii Endii Niath: de quo Sanctilogium geneal. cap. 20. Hic enim floruit tempore S. Patricii, ut colligitur ex ejus genealogia, et catalogo regum Lageniæ: ex quo colligimus, Endeum Niad ejus avum vixisse circa annum cxxx, et Illandum, Dunlangi filium, ejus patruelem, Lageniæ regem, interiisse anno dvi. De quo videntur Martyrologia citata agere ad xix Septembris vel i Octobris.

c Hic dubio procul est, quem Quatuor-magistri in Annalibus Cerbanum vocant, et de cujus morte sic scribunt anno cxcix "S. Cerbanus episcopus de Fert-Cerbaiu prope Temmoriā obiit." De quo etiam ad xx Julii agere videntur S. Ængussius, Martyrol. Taml., ubi Curhinum vocat. Exstat ecclesia in Comitatu Galviensi ei dicata, et ex ejus nomine Kill-Cerbain dicta. Ita Colganus hic.

d Non videtur hic esse, sicut notat Colganus, S. Hibarus episcopus, filius Lugnei, qui prædicavit fidem in Hibernia ante adventum Patricii, ut constat ex Vitis S. Ailbei, et S. Declani, et

ex aliis dicendis de eo ad xxiii Aprilis. Forte est, de quo agit Camerarius xxii Martii. *Juvat hisce attemperare, quæ ad dictum diem xxiii Aprilis apud nos pag. 174 jam pridem observavit Henschenius his verbis*: Ut omnia uni Ibaro tribuantur, tribus sæculis vixisse traditur. Fuit S. Abbanus nepos ejus Romam ad Gregorium I Pontificem profectus, ut vel hinc possimus colligere seculo Christi sexto S. Ibarum floruisse. Consuli possunt, quæ xvii Martii in Appendice ad Vitam S. Patricii § i dicta sunt: unde apparebit, de supra citatis S. Abbani Actis, quibus S. Ibarus fingitur ante S. Patricium prædicasse in Hibernia, quam exiguam fidem mereantur, quæ proinde ad hoc solum allegata a nobis sunt, ut vel ex illis constaret notissima S. Ibari apud Hibernos sanctitas; licet ab ipsis obscurata multis fabulis, et portentosæ nati-vitatis ac pueritiæ miraculis: a quibus utinam puræ essent Vitæ ipsorum SS. Patricii et Brigidæ! Sed et Chronologiam omnem Sanctorum conturbaverunt istarum Vitarum collectores, dum nullum ex celebrioribus dimiserunt, cujus nomen iisdem Vitis non inseruerint, quasi prædictis Sanctis cœ-vorum ac familiarium, vel certe ab iisdem præ-cognitorum, tamquam si intra annum determinate signatorum numerum essent in hanc lucem venturi.

e Sive sub dio, id est, sub aëre.

f De morte hujus Aidi, Origiellæ principis, sic scribunt Quatuor-magistri in Annalibus ad annum dcix: "Aidus filius Colgan, princeps Origiellæ et "Artheriorum" (id est orientalium Ultoniorum) "in sua peregrinatione Cluainmuenosia decessit." Subduntur ibidem quidam versus patrio metro a quodam synchrono scripti, quibus indicatur, hunc Aidum abdicato regimine monasticum institutum amplexum esse, et virum eximiæ sanctitatis fuisse. Hujus pii principis nomen posteritati celebratius reliquit, ejusque familiam haud mediocriter nobilitavit, et fratrum et filiorum ipsius eximia, Fastisque celebrata sanctitas. Habuit enim germanos fratres duos, Baitanum alias Boëtanum et Furadh-ranum, filiosque quatuor, Magnendum scilicet, Tuanum, Cobhrhachum, et Librenum, Sanctorum syllabo insertos, ut testantur Sanctilogium genealogicum cap. 13, et Seluacius de Sanctorum Hiberniæ genealogia cap. ii. *Notatio est Colgani.*

g De hoc et aliis Sancti vaticiniis egimus in Commentario prævio § 3.

h Videtur hic esse, ait Colganus, vel S. Lucharius, quem Marianus Gormanus, et alii referunt coli die xxiii (cujus mensis, non reperio ibidem additum) in ecclesia de Kill Elgraidhe; vel S. Lugarius cognomento Lobbar id est ulcerosus, quem referunt coli xi Maii (vide Prætermisos apud nos ad istum diem) et de quo Vita S. Mo-duennæ cap. 2.

i Consuli possunt, quæ de S. Trieno, sive Trienano breviter habet Colganus ad diem 22 Martii pag. 720; et ad diem 23 ejusdem mensis de Trienano pag. 726; nec non Prætermisos apud nos istis diebus.

k De portentosa hac ætate disputatur in nostro Commentario prævio § 2.

l Subindicat S. Dagæum vel scripsisse aliquos sermones, in quibus citata ab eo verba habentur; vel suo tempore illa, quæ refert, coram Benchorensibus dixisse. Sed cum nemo tradat S. Dagæum quidquam scripsisse; verosimilius est, ipsum tempore hujus scriptoris illa dixisse. Hæc Colganus.

A. Colganus. Sed liceat mihi requirere probationem, quod hic Vitæ scriptor tam sit antiquus, ut cum S. Dagæo vixerit, quem mortuum diximus anno

586 in Commentario nostro prævio ad diem 18. A. ANONYMO. hujus mensis pag. 657.

DE S. ELAPHIO EPISC. CONFESS.

CATALAUNI IN CAMPANIA GALLIÆ

J. B. S.

Sancti ætas, cultus et gestorum compendium.

ANNODLXXX.
Stabilitur
Sancti ætas

De urbe Catalaunica (Chalons sur Marne) ita in hoc Opere actum est novissime, ubi de S. Memmio v. Augusti, ut ad ejus civitatis notitiam nihil desiderari posse videatur. Porro istius urbis episcopus, ordine septimus decimus, fuisse legitur Sanctus, quo de hoc die agimus Elaphius nomine, patria Lemovicensis. qui Sigoberti regis si non jussu, saltem suasu ad cathedram illam promotus dicitur anno 578, eamque tenuisse ad annum usque 587, alii ad 600. Ita passim scriptores cum Rapinio in Historia episcoporum Catalaunensium. At si Longuevallio credimus in Historia Ecclesiæ Gallicanæ tom. 3 pag. 124, mortuus est in Hispania an. 580, cæpitque adeo episcopatus ejus multo citius, certe ante annum 578 quandoquidem ipse cum fratre S. Leudomiro, tunc diacono, ecclesiam illam ditaverit multis suis paternis villis et prædiis, quorum donatio facta fuerit die 1x Junii anno 565, Sigoberti IV.

adversus
Rapinium
et alios :

2 Citat Rapinius jam dictæ donationis instrumentum, quod reperiri ait in Legendario cænobii Sanctorum omnium, at studiose se prætermittere asserit, forte ne chronologici ejus errores paterent ad oculum. Nos laudati Longuevallii calculis inhærendum censemus, figimusque proinde sanctum ejus obitum ad dictum annum 580, ut sedisse dici possit annis circiter sedecim, cum donatio illa facta fuerit sub ipso episcopatus ejus principio, assentiente et subscribente etiam germano fratre, S. Leudomiro, ejus postmodum successore, et teste Ægidio Remensi archiepiscopo. De reliquis ejus gestis nihil magnopere superest præter breve compendium mox subjiciendum.

nec de cultu
dubitandum.

3 Id modo præmittimus, quod primo loco stabilendum erat, nempe, constare de ipsius vetusto ac legitimo cultu, tametsi in antiquis nostris Martyrologiis, quod sane miror, notus non sit : certe a Catalaunensibus ab omni memoria pro Sancto habitum, satis testatur Rapinius, cui alii passim assentiuntur. Exstat ejus annuntiatio in Molani Usuardo, his verbis : Eodem die, sancti Elaphii Catalaunis episcopi et confessoris. Eadem ferme phrasi ex Demochare eum memorant Galesinius atque item Ferarius. Saussayus vero longiori ornat elogio. Accedat etiam Castellani testimonium in ea re omnino admittendum. Ejus etiam meminit Gregorius Turon. lib. 5 cap. 41. Post hæc Elafius Catalaunensis episcopus, propter causas Brunechildis reginæ in Hispanias in legationem directus, correptus a febre nimia, spiritum exhalavit, et exinde delatus mortuus ad civitatem suam, sepultus est. Videri potest annotatio editoris Ruinartii ad hunc locum, ubi Sancti cultus extra omnem controversiam ponitur.

4 Jam ad sancti nostri Elaphii Acta quod attinet, merito conqueritur Catalaunensis Histori-

cus pag. 8 ; tempus, quod omnia consumit, et devorat, ea monumenta nobis eripuisse, eæ quibus ad nostram ædificationem præclarissimi hujus Pontificis sanctiora quæque gesta discere potuissemus. Citat nihilominus nescio quam Vitæ seriem ; opinor compositionem aliquam, sed et ipsam nobis ignotam, ut ad nos aliud nihil pervenerit præter manuscriptum aliquod compendium, ex quo elogium suum formasse videtur Martyrologus Gallicus, quemadmodum facile patebit, si editio nostra cum ipsius textu conferatur. Habe igitur jam dictum compendium, nescio unde aut a quo ad Majores nostros transmissum, absque ulla ulteriori notitia. Sic habet :

Acta non
supersunt,

5 Elaphius in urbe Lemovica claro genere natus, patre Leone, fratrem habuit Leudomirum, qui et ipse postea Cathalaunensem plebem sanctissime rexit. Hic a parentibus divinis obsequiis a puero destinatus, expectationem omnium indolis magnitudine vicit. Sacras enim litteras cupide didicit, pietati studuit, tam abfuit ab omni levitate, ut in ipsius sermone et moribus nihil puerile appareret. Cum itaque Cathalaunensis ecclesia pastore orbata foret. Sigebertus Chlotarii filius, magni Clodovæi nepos, Elaphium, Lemovicibus evocatum, in eam sedem evehendum curavit. Ægre tandem suscepto episcopali munere, totum se convertit Elaphius ad Dominum ; largas eleemosynas faciens, orationibus instans, nihil prætermittens, quod ad boni pastoris officium pertineret. Tanti fratris amore et desiderio ductus Leudomirus, relicta patria, Cathalaunum perrexit. Multum autem eorum fraterna concordia Cathalaunensi ecclesiæ profuit, cui etiam hereditaria prædia sua, urbi Lemovicæ vicina donarunt. Elaphius autem pro ecclesiarum necessitatibus frequenter ad Sigebertum regem legatus, hortabatur eum, ut justitiam, regni sui columnam et firmamentum esse crederet. Neque sane ludebat operam : nam rex eo audito, multa faciebat. Contigit tandem ut princeps ille, pia devotione affectus erga sanctam martyrem Eulalam, quæ apud Emeritam Hispaniæ oppidum passa fuerat, aliquid de venerandis ejus reliquiis exoptaret. Itaque destinata legatione amplissime cum muneribus ad Leuvichildum, tunc Hispanias obtinentem, ei præfecit Elaphium : qui cum bona venia regis Hispani et Cleri Emeritensis, sacra pignora deportaret. Elaphius, licet ætate confecta, longinquam profectionem suscipit, legationem. verobit strenue et ex sententia. Dum autem reteretur, valida febre correptus migravit ad Dominum. Ejus autem corpus relatum cathalaunum, ubi nunc in Principis Apostolorum basilica quiescit.

Præter ea
quæ paucis
hic dantur.

E

F

DE SS. MANDRIANO ET FLAVIANO

MARTYRIBUS

TELONE IN PROVINCIA GALLIÆ

G. C.

SYLLOGE CRITICA

Publicus horum Sanctorum cultus, notitia prioris ex veteri chronico, et traditio quædam de gestis eorum.

FORSAN SEC.
VI.
Hi duo
Sancti

Utrumque hunc Sanctum simul hodie coli, patet ex ordine, recitandi Officium in uribus Provinciæ, quem habemus anno 1676 Massiliæ et Aquis-Sextiis impressum, in quo utrobique assignatur die XIX Augusti annua istorum Martyrum memoria his verbis: Toloni officium sanctorum Mendriæ et Flavini martyrum duplex. Honoratus Bouche in Chorographia et historia chronologica Provinciæ tomo I pag. 337 ambos etiam conjungit, et eorum corpora in ecclesia cathedrali Telonensi hactenus conservari affirmat. Claudius Casellanus in corollario suo mensis Augusti pag. 718 Martyrologii sui universalis etiam duos hos Sanctos, aliis Martyrologis ac ipsi Saussayo ignotos, annuntiat hoc modo: Telone sanctorum martyrum Mendriæ et Flavians. At pag. 317 ejusdem Martyrologii universalis priorem Latine S. Mandrarium appellans inter aheros refert, eumque honorari asserit prope Telonem, eo nimirum loco, quem ex veteri documento jam indicabimus.

quorum pri-
or ex veteri-
chronico no-
tus est,

2 Chronicon Emonis abbatis Werumensis in Frisia, quod amplissimus D. Carolus Ludovicus Hugo, Ordinis Præmonstratensis abbas, inter Monumenta sacræ antiquitatis anno 1725 Stivagii recudi curavit, tomo I hujus operis pag. 449 describens iter anno Christi 1217 a Frisonibus institutum, ad rem nostram habet sequentia; Marsiliam properavimus; sed duris Boreæ flatibus a terra repulsos portus sancti Mandriani martyris nos suscepit in gremio, una dieta distans a Marsilia, qui inter montes altissimos complicitus Toloniam civitatem habet a dextris. Capella vero sancti Martialis in latere sinistro vili scemate constructa, sed multa sanctitate famosa monstratur. Ex hoc testimonio vides, sanctitatem Mandriani vel Mendriæ martyris, a quo portus ille haud dubie nomen accepit, seculo decimo tertio ineunte tam celebrem fuisse, ut ea ad aures peregrinorum Frisonum pervenerit.

Telone si-
mul colun-
tur,

3 Quamvis autem portus ille (forsan idem est de memorato sacello) a solo Mandriano cognomen traxerit, et hic nulla fiat mentio de S. Flaviano, tamen inde non sequitur, hunc Sanctum tunc temporis ibi ignotum fuisse vel sine cultu quievisse: nam sæpe monasteria, sacella vel ecclesiæ ab uno Sancto brevitatis causa cognomen accipiunt, licet ibidem plures ejusdem temporis et dignitatis Sancti colantur, quemadmodum Castellanus, ea de re pridem interrogatus: recte respondit hoc fere modo: Tametsi in prædicto sacello simul colantur SS. Mandrianus et Flavianus, nihilominus recte expressum est in illo Frisonum Itinerario solum nomen Mandriani, sicut aliæ ec-

clesiæ duobus aut pluribus dicata Sanctis, puta SS. Cosmæ et Damiano, Gervasio et Protasio, Dionysio, Rustico ei Eleutherio, passim in Gallia appellantur in numero singulari S. COSME, S. Gervais, S. DENYS. Plura hujus rei exempla afferri possent; sed ex his abunde liquet, monasteria et ecclesias, in quibus plures Sancti honorantur, sæpe dumtaxat ab uno et frequentius a priore denominari. Quapropter, in titulo S. Flaviani addidi S. Mandriano, cum nemo probabiliter suspicari possit, ecclesiam Telonensem in suo Officio ecclesiastico temere hos duos Sanctos conjunxisse. Nunc breviter dicemus, qualis traditio de gestis et ætate illorum circumferatur.

4 Honoratus Bouche in Chorographia et Historia Provinciæ tomo I pag. 645 ex traditione refert, hos duos Sanctos sub Alarico Visigothorum rege prius militasse, et consequenter Ariana hæresi infectos fuisse; sed concione S. Cypriani episcopi Telonensis ad fidem Catholicam conversos esse, relictaque militia, solitariam ac austeram vitam duxisse non procul Telone ad litus maris in loco, qui adhuc hodie dum ab accolis vernacule saint Mandriz appellatur. Deinde ibidem addit, hos duos eremitas post diuturnam vitæ austeritatem festo Deiparæ in cælum assumptæ Telonem anno circiter 566 venisse, ut e manu S. Cypriani eucharistiam perciperent, et ibi simul cum S. Cypriano interfectos fuisse ab infidelibus in ecclesiam irrumpentibus, qui multos alios civis in Italiam captivos abduxerunt. Hæc est vulgaris Telonensium traditio, quæ non exiguas difficultates patitur, ita ut ipse Honoratus Bouche illam infidelium irruptionem de fictione suspectam habeat.

et eorum
gesta ab
Honorato
Bouche,

5 Joannes Baptista Guesnayus noster in Analibus Massiliensibus pag. 198 distinctius eandem traditionem refert ex quodam instrumento, quod antiquum dicitur, sed non probatur, et in quo saltem ad rem nostram leguntur sequentia: Mortuo Alarico, Cæsarius Arelatum reversus, invenit ibi Cyprianum, qui propter suam doctrinam miracula faciebat, et multos convertibat ad veram Ecclesiam. Duo autem milites erant classis Alarici regis Mendrianus et Flavianus, qui ex parte Saxonie prognati erant; sed cum audissent doctrinam, in qua Cyprianus eruditus erat, verbum Dei prædicans, et infusus Spiritus sancti gratia, omnia bene agens, erga Cyprianum venerunt, et ab eo baptismum petierunt, seque de falsa religione ac de armis in manibus B. Cypriani dimiserunt. Sed cum B. Cæsarius Arelatum venisset, post benedictionem ab eo receptam, Cyprianus cum iis Tolonum re-

et apud
Guesnayum
nostrum
narrantur

versus

A versus fuit, et sequebantur eum sicut pastorem ovium, ordinem anachoretarum et vitam solivagam duxerunt ultra portum Toloni....

ex traditio-
ne Telonen-
sium,

6 Post mortem Cæsarii Cyprianus in episcopatu suo remansit in pace, qui Vitam ejusdem Cæsarii fideliter scripsit. Sed paulo post Alboïnus Longobardorum rex cum magno exercitu ex parte Galliae venit, armis et igne fere omnes urbes Galliae Narbonensis invasit, ejusque milites magnam partem populi multosque episcopos necaverunt, effusione sanguinis Christianorum gaudentes; et una eorum turba juxta Tolonum venit, irruens in urbem, sicut leones in prædam, dictique milites in templum Dei ambulaverunt, et B Cyprianum invenerunt cum sociis Mandriano et Flaviano, ejecerunt eos de templo, et in agro necaverunt eos, sicut oves Christi, anno Domini DLVI quinto Idus mensis Augusti. *Cur hic die nona Augusti martyrium subisse dicantur, ignoramus, cum in Officiis ecclesiasticis Provinciae S. Cyprianus die tertia Octobris, et duo martyres hodierni die decima nona Augusti celebrentur. Porro circa traditionem istam nobis occurrunt nonnulli scrupuli, quos eruditus viris jam proponemus.*

cui ætatem
S. Cypriani
Telonensis
episcopi

7 Primo nobis in hac traditione non placet, quod SS. Mandrianus et Flavianus anno 556 vel 566 dicantur ab infidelibus interfecti fuisse simul cum S. Cypriano episcopo Telonensi, cum nullus antiquus scriptor fide dignus de martyrio hujus præsulis meminerit, et novissimi editores Galliae Christianae tomo I col. 741 post diligens examen de ætate ipsius ita scribant: Sanctus Cyprianus Telonensis ecclesiae alter patronus, sancti Cæsarii Arelatensis episcopi discipulus et vitae scriptor, sub tanto magistro artem artium regimen animarum didicit, et ad Telonensem assumptus est sedem. Concilio adfuit Arelatensi IV, anno DXXIV; Carpentoratensi anni DXXXII subscripsit ac epistolæ synodicae ad Agræcium Antipolitanum episcopum. Convenit ad synodum Vasensem III anno DXXIX; Arausicanæ anni ejusdem interfuit..... Post devictos Gothos Arianos, sub quorum jugo diu gemuerant ecclesiae Galliarum ultra Ligerim, Cyprianus senex perrexit ad synodum Aurelianensem IV anno DXLI. Obierat anno DXLIX, quo Palladium Telonensem episcopum fuisse constat. *Hic audis, S. Cyprianum ante annum 549 obiisse, et nullam de martyrio ejus mentionem fieri. Qua igitur verisimilitudinis specie circa annum Christi 556 vel 566 cum SS. Mandriano et Flaviano ab infidelibus aut Longobardis occisus esse traditur?*

et alias dif-
ficultates
opponimus.

8 Præterea nulla veritatis specie tunc in Provinciam irrupisse dicitur rex Longobardorum Alboïnus, de quo eminentissimus Cardinalis Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 668 num. 1 habet sequentia: Quingentesimus sexagesimus octavus Domini annus adest, Indictionis primæ, qui et consulatu secundo Justiniani imperatoris in aliquibus (ut dicitur) monumentis notatus habetur; quo Alboïnus rex Longobardorum e Pannonia, quam occuparat, et ad quadraginta duorum annorum spatia illic manserat, cum suis ex Scandavia insula jam ante progressi, in Italiam magnis potens viribus ingreditur. Deinde eminentissimus scriptor ex Paulo Diacono et Gregorio Magno probat, Alboïnum illo anno Christi 568 Italiam occupasse. Si Alboïnus isto anno primum ex Pannonia in Italiam venerit, quomodo dici potest anno 556 vel 566, ut fert Telonensium traditio, in Provinciam Galliae irruisse?

9 Forte Saussayus hunc anachronismum vidit, et propterea Longobardos in Saracenos commutavit, dum in Supplemento Martyrologii sui Gallicani tomo 2 pag. 1176 tres ejusdem nominis Sanctos ad diem tertiam Octobris in eadem urbe Telonensi annuntiat his verbis: Telone Martio in ora Provinciae sancti Cypriani abbatis; qui patria Massiliensis, religiosæ vitæ magisterium apud Telonenses exhibuit, omnis Euangelicæ perfectionis factus tam verbo quam opere didascalus. Quo munere ad cumulum adimpleto, multorum pater asceatarum religiosissimorum, hac palæstra excessit, et ad præmium perrexit sibi a Domino in cælis repositum, reliquens memoriam in Telonensi matrice ecclesia, abhinc sacris saxis celebratam; in qua viget etiam perenni cultu percolenda recordatio beati Cypriani martyris, a Saracenis Gallias invadentibus illic ad altare perempti: necnon et sancti Cypriani ecclesiae ipsius Telonensis episcopi, qui Vitam sancti Cæsarii Arelatensis conscripsit, inque conciliis aliquot magnus et clarus doctrina et moribus sanctis emicuit. *Hæc Saussayus nullum annuntiationis suæ testem allegans, nec ullam triplicis hujus sancti Cypriani ætatem assignans.*

AUCTOR
G. C.
Etsi Saussayus distinguat tres sanctos Cyprianos,

10 Laudatus Guesnayus noster in Annalibus Massiliensibus etiam tres sanctos Cyprianos distinguat, et singulis diversum vitæ tempus assignat. Primum pag. 179 memorat, tamquam prius abbatem Massiliæ in monasterio sancti Victoris, qui inde Telonem missus fuerit, ibique anno circiter 470 nobile monasterium condiderit. Temporis ordine alterum S. Cyprianum Telonensem episcopum pag. 198 refert, et episcopalem hujus ordinationem anno Christi 511 circiter affigit. Demum pag. 238 meminit de tertio S. Cypriano, quem vocat abbatem Telonensem patria Massiliensem, et quem a Saracenis circa annum 730 acerbissima morte affectum fuisse asserit. Hinc suspicari quispiam posset, Telonensem traditionem S. Cyprianum episcopum seculi sexti cum S. Cypriano martyre seculi octavi confudisse, et Sanctos nostros in illa Saracenorum irruptione cum hoc ultimo S. Cypriano lauream martyrii consecutos esse.

quibus
Guesnayus
diversa se-
cula assignat,

11 Verum huic suspicioni varia obstant, quæ jam breviter indicabimus, et ad diem tertiam Octobris accuratius examinanda remitemus. Primo Guesnayus pro priore et ultimo S. Cypriano nullum testem citat, nisi Saussayum, qui in Martyrologio suo Gallicano non semel Sanctos perperam confundit aut multiplicat. Secundo tota antiquitas de duobus istis sanctis Cyprianis silet, ni fallimur. Tertio Directoria et Officia propria Provinciae die tertia Octobris assignant festum S. Cypriani episcopi et confessoris, ac de aliis duobus, qui eodem die in Gallicano Saussayi Martyrologio referuntur, nullam commemorationem præscribunt. Quarto Castellanus, diligens ac cautus Sanctorum investigator, in suo Martyrologio universali solum Telone S. Cyprianum ejusdem urbis episcopum annuntiat. His addi possent alia, quæ ad diem tertiam Octobris discutienda relinquimus.

tamen ob
silentium
veterum ac
recentium
quorundam
F

12 Propter hæc aliaque argumenta dubitamus, an Saussayus ex unico S. Cypriano non fecerit triplicem, ac ita Guesnayum nostrum in errorem induxerit. Cum igitur hactenus Telone non novimus, nisi S. Cyprianum istius urbis episcopum, et in supra memorato instrumento, quod saltem anno 1374 inventum est, SS. Mandrianus ac Flavianus tempore hujus præsulis pro fide dicantur interfecti,

de distin-
ctione illa
dubitamus,

AUCTORE
G. C.

interfecti, martyrium eorum timide alligavimus seculo sexto, quo S. Cyprianus ecclesiam Telonensem gubernavit. Si quis autem velit, Martyres nostros a Saracenis occisos fuisse seculo octavo, quo Guesnayus martyrium synonymi abbatis Telonensis collocat, is meminerit ex antiquis documentis evidentem hujus distinctionem ab homonymo episcopo ostendere. Interim Telonenses traditionem suam corrigant, aut solvant intricatos nodos quibus eam supra constrinximus.

et aliam
conjecturam
Honorati
Bouche re-
jicimus.

43 Jam breviter aliquid dicendum superest de quadam conjectura seu potius dubitatione, quam sæpe laudatus Honoratus Bouche tom. I Historiæ Provincialis citata superius pagina 645 Gallice proponit in hunc fere modum: Quod ad nomen Mandriani attinet, non certo scitur, utrum illud sit proprium uni ex his Sanctis, an vero dumtaxat solitariam vitæ professionem designet, cum vox Græca *μᾶνδρὸς* eremitam significet, Forsan hæc duo nomina tantummodo uni personæ conveniunt, ita ut

Mandrianus Flavianus idem sit, ac eremita Flavianus. At imprimis eremita Græce non appellatur *μᾶνδρὸς*; sed nomen Græcum *μᾶνδρα* proprie stabulum significat, et metaphorice pro monasterio accipitur. Hinc superior vel præfectus monasterii apud Græcos *ἀρχιμᾶνδρίτης* a voce *μᾶνδρα* nominatur. Solitariam vero vitam ducens a Græcis communiter *ἀναχωρητής* vel *ἐρημίτης* vocatur. Insuper duo illa Sanctorum nomina per particulam ET satis clare diversis personis tribuuntur in directoriis Provinciæ et instrumentis supra citatis, quorum auctoritatem huic novæ et improbabili conjecturæ præferendam censemus. Hæc de Sanctis illis tantum reperire potuimus, et hac occasione Telonenses monemus, ut ante diem tertiam Octobris, quo tres sancti Cypriani in Gallicano Saussayi Martyrologio annuntiantur, nos edocere non graventur, si in hac sylloge critica alicubi a veritate historica, vel ab ordine chronologico inscipienter aberraverimus.

DE SANCTO BERTULFO ABBATE

B

BOBII IN LIGURIA ITALIÆ

E

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Legitimus Sancti cultus, distinctio ab altero homonymo, Acta, eorumque scriptor, et annus mortis.

ANNO
DCXXXIX
AUT DCXL.
Sanctus in
Auctariis
Usuardinis,

Henzenius noster ad diem x Martii occasione S. Attalæ, quem hodiernus S. Bertulfus in officio abbatali decessorem habuit, situm monasterii Bobiensis ita descripsit, ut hic operosius iterum de illo agere supervacaneum existimemus. In hoc celebri monasterio duæ hinc inde aræ continent reliquias sanctorum Attalæ et Bertulfi abbatum, quemadmodum Mabillonius in Annalibus Benedictinis tomo 1 pag. 308 testatur. Ughellus in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo 4 col. 943 et sequentibus refert juridicum instrumentum de translatione SS. Columbani, Attalæ, Bertulfi, aliorumque Sanctorum Bobiensium, quod anno 1482 confectum est. Annua vero hujus posterioris sancti Abbatis memoria occurrit in Auctariis Usuardinis, et a Greveno hodie signatur festum Bertulphi abbatis et confessoris. Molanus autem distinctius eundem Sanctum annuntiat his verbis: In Bobio sancti Bertulphi abbatis. Denique codex Heriniensis Usuardinus de illo expresse hæc habet: In monasterio Bobio depositio sancti Bertulphi abbatis.

aliisque
Martyrologiis
memoratur;

2 Signatur etiam in Ms. nostro Florario Sanctorum, et in Martyrologio venerabilis Canisii. Adde Fastos monasticos Wionis, Menardi ac Bucelini. Neque a Ferrario neglectus est, insigni ornatus elogio; sed ex quo satis apparet, ipsum præ oculis non habuisse genuina hujus Sancti Acta, in quibus id omne tollitur, quod Ferrarius annotatione explicandum putavit: neque enim in Vita per Jonam scripta de fictitio Cleronensi episcopatu, qui apud Baronium ad annum Christi DCXXVI etiam nominatur, sed de Dertonensi sermo est, ut evidenter docebunt antiqua S. Bertulfi Acta, quæ huic Commentario prævio subnectemus.

3 Porro ex his abunde probari videtur antiquus

S. Bertulfi Bobiensis abbatis cultus, quem Saussayus etiam in Martyrologio suo Gallicano indicat; sed hujus Abbatis Acta cum gestis alterius Sancti homonymi perperam confundit; multa in epte commiscens, ut facile intelliges ex subjuncta hic ejus annuntiatione, quam die xix Augusti exponit his verbis: Ipso die in Bobiensi cœnobio, sancti Bertulphi abbatis, qui puer ex Alemannia, divino instinctu relictis parentibus ethnicis, in Artesiam veniens, apud Rentiacum Morinensis diœcesis vicum gratiam baptismatis recepit, donisque Spiritus sancti insignitus, clericali ordini adscriptus est, atque in famulitium assumptus a Wamberto, jugalique ejus Homburga, œconomiam totius domus accipiens, opes sibi a dominis creditas (quamquam in pauperes profusior) non solum in cœlo, sed domi forisque multiplicavit.

sed in Mar-
tyrologio
Gallicano

4 Hinc cum iisdem piissimis dynastis Romam perrexit ad Apostolorum visenda osculandaque limina; tantamque apud illos benevolentiam, ob probitatem spectatam et pietatem singularem, acquisivit, ut jam deinceps non famulus, sed filius ab iis censeretur: a quibus et heres constitutus, postquam ad superna præmia migraverunt, Rentiaci prædium Deo consecravit in usum pauperum et Fratrum multorum, quos in Christi obsequium accersivit; sicque postquam gratam Domino servitutem exegisset, fidelis famulus repositam accepit meritorum remunerationem. Quiescit post varias jactationes in Blandinio apud Gandavenses congruenti sanctitatis cultu celebris. Pars tamen ejus reliquiarum Arelate extat recondita in majori basilica, ad quam e propria ædícula solotenus eversa, demum delata est pignorum ejus arcula ad tutiorem situm et insigniorem cultum.

inepte con-
funditur

5 Verum

cum alio ejusdem nominis Sancto,
A 5 Verum hæc omnia spectant ad alterum *S. Bertulfum*, olim in Artesia celebrem, cujus corpus post varias depositiones tandem ad montem Blandinium apud Gandavenses translatum est, ut Majores nostri ad diem v Februarii fuisse retulerunt. Quinimo ipse Saussayus die v Februarii in suo Martyrologio Gallicano hunc *S. Bertulfum*, corporis translatione Blandiniensem, sic annuntiat: Gandavi in Blandinio monasterio, sancti Bertulfi abbatis et confessoris, qui commissam sibi congregationem cum vitæ exemplo, religionis zelo et cælesti doctrina plene informasset, incredibili micans radorum sanctitatis fulgore, supernos ad montes evolavit. *Nescio, quid Saussayum moverit, ut gesta hujus Bertulfi hodierno nostro applicaret. Vix operæ pretium est observare, quod Trithemius in opere de viris illustribus cap. 308 Lobienae cænobium Belgicum pro Bobiensi Italico appellaverit: nam forsitan hæc unius litteræ mutatio potius typographo quam ipsi scriptori imputanda est.*

ut patet ex Vitæ synopsi,
 6 Sed hoc modo non potest excusari crassus Saussayi error, quem ut facilius unico oculorum intuitu videas, accipe compendiosa *S. Bertulfi Bobiensis Acta ex Mabillonio, qui in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 628 cap. 7 sic ea contraxit*: Hoc, quem præ manibus habemus, anno Bertulfus abbas, quem in regimine Bobiensis monasterii Attalæ successisse diximus, ab episcopo Dertonensi exagitatus, Romam adiit, ut privilegium libertatis ab Honorio Pontifice obtineret. Rem narrat Jonas monachus ejus itineris comes, a quo itineris ac vitæ ejus seriem accepimus. Bertulfus ortu quidem gentilis, sed genere nobilis, utpote Arnulfi Mettensis episcopi consanguineus, cum eum post aulicos honores pompasque seculi, etiam ad religionis et solitudinis studia præ pontificalibus infulis anhelantem cerneret, ejus exemplo patriam parentesque desereret, et relictis omnibus, nudus Christum nudum sequi constituit. Itaque cum Arnulfo adhuc episcopo tantisper commoratus, deinde Luxovium ad venerabilem Eustasium abbatem se contulit, ab eo in rebus monasticis informandus. Cum vero Attala Bobiensis abbas ex Italia, incertum qua de causa, istuc accessisset, eundem Bobium revertentem, Eustasio annuente, comitatus est, et sub ejusdem disciplina et obedientia vivere instituit.

quam Mabillonius in Annalibus Benedictinis
 7 Eo mortuo, Bobiensium vota in Bertulfum conspirarunt, atque unanimi et consona voce omnes Bertulfum abbatem pronuntiarunt. Ipsius regiminis initio Provus Dertonensis antistes, aliis Procus et Proculus, in cujus parochia Bobiense monasterium censebatur, Bertulfum abbatem cum tota ejus congregatione sibi subicere molitus est, et vicinis sollicitatis episcopis, etiam regem ipsum Ariovaldum, licet Arianum, pertentavit, ut ad suas partes eum adjungeret. Verum is jam in Bobienses æquior ac mitior respondit, videndum esse, an monasteria, procul ab urbibus sita, episcopis subjecta esse deberent. Hoc intellecto, Bertulfus ad regem ipsum nuntios experiundi causa direxit, quibus ipse: Non est meum, inquit, sacerdotum causas definire, quæ synodali judicio discutiendæ sunt. Quærentibus vero nuntiis, num episcopo, ejusque fautoribus suffragaturus esset? Minime vero, ait, favebo eis, qui famulis Dei negotium facessunt.

8 Tum Bertulfus, miratus, regem tam benigne de se esse locutum, petiit, ut supplemento et commeatu publico sibi proficisci Romam liceret; Augusti Tomus III.

eoque impetrato, Honorium Pontificem adiit, comitante ac ministrante Jona monacho, ac causam suam edocuit. Honorius, causa cognita, et disciplina Bobiensium percepta et probata, collaudatis eis concessit, ut in pristina manerent libertate, atque Arianam perfidiam acriter insectari perseverarent, jusque indulsit ne quando Bobiense monasterium episcopali potestati esset obnoxium. Exstat ejus rei diploma Pontificium in Italiæ sacræ tomo quarto (*nimirum veteris editionis Romanæ col. 1324 et sequente*) datum iii Idus Januarii (legendum Junii) Heraclii Augusti anno octavo, Indictione prima: quæ notæ anno præsentī conveniunt. Hinc intelligimus, Bobienses hoc tempore a ritibus Scotticis jam recessisse, quandoquidem Honorius, qui de eorum regulari disciplina et institutis Bertulfum accurate interrogavit, eorum normam ac ritus probavit, non probaturus, si Pascha secus, quam Romana ecclesia, tum celebrassent.

9 In reditu Bertulfus, ubi, Tuscia peragrata, Apenninas Alpes attigit, gravissima febre pulsatus, pæne ad extrema redactus est. Cum vero aspero in loco sub tentorio subsistere ac pernoctare præ morbi violentia coactus esset, in ipsa vigilia Passionis beatorum Petri et Pauli apostolorum, qua ex die mensem concessi privilegii emendavi, inter ardentis febris æstus, intempesta nocte, omnibus alto sopore depressis, Petrus Apostolorum princeps ei adstare visus est, præcipiens, confestim ut surgeret, et ad sodales suos pergeret sospes; sicque cœptum iter sanus Bobium usque prosecutus est. *Hæc prorsus aliena sunt ab Actis alterius S. Bertulfi, quæ Majores nostri die v Februarii illustrarunt, sicut in Opere nostro ad istum diem videre est. Ex his omnibus evidenter apparet, diligentem, sed non satis cautum Martyrologii Gallicani collectorem in hodierno S. Bertulfi Bobiensis elogio concinnando dormitasse, quod alias ei nonnumquam contingit.*

10 Laudatus Mabillonius istud Vitæ compendium, quod Actis infra edendis aliquam lucem afferet, *excerpsit ex lucubratione Jonæ monachi, quam inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini seculo 2 pag. 160 vulgavit, et cui sequentes observationes præmisit*: Vitam S. Bertulfi Bobiensis abbatis tertii, venerabili Bedæ falso adscriptam, a Surio expolitam, restituere tentavimus. Eam reperimus, at mutilam, in quodam monasterii nostri Compendiensi apographo, in quo Jonæ lucubrationes, excepta S. Eustasii abbatis vita, hoc modo dispositæ sunt, ut Vita S. Columbani unum librum, Vita S. Attalæ abbatis alterum, narratio de rebus mirificis in Burgundoforæ monasterio Eboriacensi patris tertium constituat, distinctum in octodecim capitula, quorum tertium decimum S. Bertulfi abbatis Bobiensis Acta, qualia hic subjiciuntur, comprehendit; alia quinque (quæ quidem in Ms. codice lacero desiderata ex Surio supplevimus) quorundam monachorum Bobiensium præclara facta mortemque egregiam perstringit. Jonas auctor rebus pæne omnibus testis adfuit. Jonæ adjecimus Frodoardi carmen de S. Bertulfo ex codice manuscripto RR. PP. Carmelitarum exalceatorum Parisiensium acceptum, sicut et nonnulla alia de SS. Columbano et Attala, quæ suis locis jam supra representavimus.

11 Nos similem Jonæ lucubrationem habemus in antiquo Musei codice, qui + Ms. 86 signatur, et quem olim ex collegio nostro Molsheimensi accepimus, commutatione cum aliis libris facta, sicut Henschenius initio ejusdem codicis

AUCTORE
G. C.

notavit. In illo codice nostro leguntur septem capita de præclaris gestis quorundam monachorum Bobiensium, quæ in mutilo Mabillonii codice desiderabantur. Cum vero S Bertulfus Bobiensis nobis solus hodie illustrandus sit, ad propria loca remittimus monachos istos, de quibus in Opere nostro jam actum est, vel suo tempore agetur. Ingenue fateor, ab imperito amanuensi voces quasdam in memorato Ms. codice nostro luxatas aut corruptas esse. Quapropter ea sphalmata ex editione Mabilloniana corrigemus, et lectorem in margine vel Annotatis more nostro monebimus, si quod discrimen observatu dignum occurrerit. Huic Vitæ subjungemus Carmen Frodoardi, quod ex præmissis Actis lucem accipiet, et notis marginalibus adhuc illustrabitur.

prius indicato mortis anno, hic rursus edimus.

- 12 Certe mirum est, quod Jonas tam pauca S. Bertulfi gesta posteris reliquerit, ut infra annotabimus, et de tempore mortis ejus non meminerit. Attamen inter chronologos de anno obitus illius ferme convenit: nam Carolus Cointius in B Annalibus Francorum ad annum Christi 640, num. 24 operose probat, S. Bertulfum eo ipso anno 640 ad Superos migrasse. Cointio consentit Mabillonius, dum in Annalibus Benedictinis ad eundem annum Christi 640 cap. 2 de morte sancti istius Abbatis hæc pauca scribit: Tertio ab Arnulfi obitus die pariter e vivis excessit ejus consanguineus Bertulfus abbas Bobiensis, post annos regiminis tredecim morte sancti Attalæ sui decessoris. Dixi, inter chronologos de anno mortis ejus ferme convenire, quia Pagius in Critica Baronii ad annum 640 num. 12 dubitat, utrum obitus illius huic anno an præcedenti alligandus sit, quando ibidem profert sequentia: Jonas monachus Bobiensis, discipulus sancti Bertulfi abbatis Bobiensis tertii, in Vita hujus sancti Abbatis, quæ exstat Seculo secundo Benedictino, num. 3 de eo scribit: " Qui per tredecim annos omni diligentia studio plebem docere ac imbuere salutariis monitis non omisit. " Quare cum anno sexcentesimo vicesimo septimo S. Attalæ in Bobiensis monasterii regimine successerit, ut eo anno ostendi, hoc vel præcedenti anno ad Deum migravit. Nos illam Pagii dubitationem secuti, in principio hujus Commentarii prævii obitum S. Bertulfi anno 639 vel 640 affiximus, et jam Vitam ipsius ex promisso codice nostro exhibemus.

VITA

Auctore Jona monacho Bobiensi,
teste synchrono et in multis oculato.

Ex antiquo Musei nostri codice, qui
signatur † Ms. 86 et quem cum
editione Mabilloniana contulimus.

Prologus
auctoris.

Quam præclara sint monimenta Justorum, doctorum ordo per temporum vicissitudines studuit posteris declarare. Quæ ergo nunc nostris noscuntur patrata temporibus, nequaquam

silendo, negligentia somno torpentes, prætermittere debemus; ut sicut nobis præcedentium exempla uberius religionis studia generant, ita postmodum posteritati nostrorum temporum augmenta pariant: dumque aliis imitanda propagamus, nobis sæpius memoranda opponimus. Venerabilis etenim Bertulfus Bobiensis cœnobii præsul, cujus superius fecimus mentionem, quis quantusque fuerit, a nobis non est omittendum tradere memoriæ: sed prius qualis conversatio in seculo fuerit memorandum est.

2 Fuit enim genere nobilis, licet gentilis, consanguineus beati Arnulfi Mettensis urbis pontificis a. Qui cum præfatum pontificem Arnulfum ad cultum Religionis post aulicos honores, infulas, pompasque seculi, ad Religionis studia anhelare perspexit, nisus est et ipse calcando terrena, cælestia desiderare. Postposuit patrem, nataleque solum, pompas urbis juxta Evangelii vocem: post rerum amissionem nudus tollendo crucem ac semetipsum abnegando, secutus est Christum. Junctus supradicto pontifici Arnulfo, cum ipso tantisper moratus est b. Deinde ad venerabilem virum Eustasium c Luxovio d perrexit, quo diu subjectus sanctæ regulæ, religionique gratus omnibus mansit.

3 Exin adventante beato Attala e ex Ausonia f partibus, cum voluntate et pacis vinculo venerabilis viri Eustasii*, ejus societati subjunctus est: quia erat illis cor unum et anima una, nec quidquam discordiæ manebat, si mutuo ac vicissim subjectos sibi commutarent. Abiit ergo post vestigia venerabilis Attalæ, Ausoniæque finibus receptus, in Bobiensi cœnobio sub obedientia beati Attalæ permansit. Cumque repertor rerum sæpefatum patrem Attalam ad cælestia regna post ærumnas seculi evexit, omnis concio monachorum voce animoque unito, in paterno honore Bertulfum sublimat g. Qui per tredecim annos omni diligentia, studio plebem docere ac imbuere salubribus monitis non omisit. Sed quid in his temporibus gesserit, memoriæ tradendum est.

4 Cum jam egregiis moribus, bonitate et disciplina, scientiaque moderante, plebem regeret, cœpit antiquus anguis quietam mentem adversitatis ictu quatere. Excitavit quemdam Procum h nomine, Dertonensis i urbis pontificem, qui, ut subjectum sibi præfatum abbatem cum cœnobii supplemento k faceret, omni nisu intendebat; aggressus primum aulicos vel pontifices vicinos muneribus tentare. Cumque sibi junctos gauderet, regi per eos suadere adiit. Regnabat enim eodem tempore Ariowaldus Longobardus. Sed cum nihil aliud a rege in responsis recepissent, nisi ut ecclesiastico more* probarent, utrum

5 Cumque hæc agerentur, unus ex aulicis clam præfato Bertulfo quod rei fomenta gestirent mandavit. Ille missos experiendi causa ad regem direxit, quibus Ariowaldus: Non, inquit, meum est Sacerdotum causas discernere, quas synodalis examinatio ad purum debet adducere. Sciscitantur, an ille illorum sit fautor consilii. Nequaquam ait se eis favere, qui adversum Dei famulum molestias vellent generare. Cumque illi quamvis barbarum Arrianæ sectæ credulum talia fari cernerent, poscunt, ut supplemento publico, qualiter Romæ ad sedem Apostolicam venire queant, fulciantur.

6 Largito

Bertulfus
S. Arnulfi
consanguineus
Luxovium petiit.

Bobium cum
Attala profectus

* al. vir Eustasius

ab episcopo
Dertonensi
de immunitate

frustra exagitatur.

A 6 Largito beneficio, Romam usque supradictus abba, in cuius obsequio ego fui, ad Honorium l Papam accessit. Cui cum rei causam patefecisset, ille de industria quærit, quæ sit consuetudo regularis disciplinæ. Cumque cuncta alacri animo in aures Præsulis digessisset, placuit beato Honorio regularis series, religionis cultus, ac humilitatis indicia. Tenuit ergo eum tantisper, et quotidiano affamine Bertulfum roborare nisus, ut cœpti itineris laborem non relinqueret, et Arrianæ pestis perfidiam Euangelico mucrone ferire non abnueret. Erat enim venerabilis præsul Honorius sagax animo, vicens consilio, doctrina clarens, dulcedine et humilitate pollens. Lætabatur e gentibus socium reperisse, cui dulcia promeret affamina; nec prorsus delectabatur, ut cito ab ejus consortio segregaretur.

a quo privilegia immunitatis impetrat. * al. quærendi m * potius percepto munere

7 Sed cum vehemens æstus quiescendi * longum prohiberet spatium, præbuit optatum munus, privilegia m Sedis Apostolicæ largitus est, quatenus nullus Episcoporum in præfato cœnobio quolibet jure dominari conaretur. Perceptum ergo optatum munus *, ad patriam remeare nisi sumus.

Egrotus res sacras curat. * pro Tuscanis arvis postpositis

8 Cumque peracto itineris spatio, Tuscanam arva postposita *, Apennina attigimus rura, et [cum] prope castrum, cui Bismantum nomen est, venissemus; tanta vis febrium Bertulfum oppressit, ut omnino morte præveniri crederetur. Aeger enim ab urbe progressus fuerat. Oppresserat omnes mœstitia tam longævi itineris, quam labor ægri Patris: nec prorsus ejus de sospitate spem habentes, tenso tentorio, aspero in loco undique vallati mœstitia, nec omnino de sospitate paterna fidentes metati sumus. Erat enim vigilia passionis beatorum Petri et Pauli Apostolorum. Cumque jam atra nox irrueret, ille inter ignes febrium me accersivit, ac curis mens dedita de nocturna vigilia suscitavit. Cumque ego dicerem, omnia jam esse deposita, ille ait: Tu meum ante stratum totam per noctis metam, quo usque diei prorumpat crespusculum, excuba. Cum ergo excubassem quousque intempesta nox rueret, tantus me sopor oppressit, ut sursum caput attollere non valerem: omnesque qui erga tentorium, sarcinas vel equos excubabant, simili sunt sopore depressi.

A. B. Petro sanatur.

C 9 Cumque ergo cuncta silentia operissent, beatus Apostolorum Princeps Petrus advenit, ac super stratum ægri Patris adstitit; Surge, inquit, et sospes tuos ad sodales perge. Cumque ille inquireret, quis esset, ille ait: Petrus. Mea hodie clara in toto orbe celebrantur solemnia. Cumque hæc dixisset, abiit. Ille timore perculsus, anxio et trepido corde me sciscitari curat, quid rei causa inesset. Putabat enim me et audisse vocem et adspectum vidisse. Cumque ego aierem, me nihil vidisse vel audisse: Non cernis, inquit, fulvam lucem, quo Petrus Apostolus pergit. Cumque aierem, me nequaquam videre, silere cœpit. Cumque ego cognovissem, quid rei causæ gestiret, vix tandem precibus obtinere merui, ut mihi rei panderet veritatem: quod ille omnino siluisset, si me et audisse et vidisse non putasset.

Dæmoniacos duos liberat.

10 Cum quodam in tempore, expleto psallendi officio, una cum fratribus secunda diei hora de ecclesia B. Petri egredereetur, obvium habuit hominem in via, Turinum o nomine, dæmonis rabie plenum. Quem intuens cælos inspexit, Conditoremque postulavit, ut suæ voci fa-

vens adesset, sauciumque dæmonis peste suis consulendo precibus curaret. Deinde imperavit, ut vis rabida dæmonis ab homine exiret, nec prorsus præsumeret Dei imaginem maculare. Mirabiliter discerpando iniqua pestis fugit ab homine, protinusque salus secuta est, sospesque ab ecclesia una cum fratribus egressus atque incolumis permanens, gratias Creatori rependi, qui sic Famulo suo cito favendo, ejusque orationibus obtemperando, suo cruciatui subvenit. Deinde interposito temporum circulo, alius sæva dæmonis peste infantulus oppressus, nomine Dominicus, filius cujusdam nomine Urbani, ad eum curandi gratia properavit. Quem diu increpans curavit, et sævam pestem ab homine exire fecit. Deinde alia virtus subsecuta est.

11 Quidam leprosus valida lepra peresus ad Leprosum mundat. sospitatem recipiendam a medicis fiduciam gerens, ad venerabilem virum Bertulfum venit, suisque orationibus, ut opem misericordiæ mereretur, postulavit. Quem cum vir fiducia plenus adspexisset, gravissimæ ultioni hominem subjacere suspiravit, imperatque ut secum, quoadusque sospes redderetur, maneret. Dedit operam; et mens virtutum conscia cælos penetrans ad suas preces rerum Conditorem excitavit, peractoque biduano jejunio, oleum supra membra ulceribus plena effudit: moxque dedicere membra post viscerum putredinem sanitatem recipere, et ad pristinum decorem denuo reverti; et ita sanus aeger effectus est, ut nec vestigium lepræ in ejus corpore appareret. Sicque Creator omnium suis famulis favendo subvenit, ut uberius vigore virtutum roborati, calcando perfunctoria, cælestia semper studeant adimplere præconia p.

ANNOTATA.

a Acta S. Arnulfi præsulis Metensis a Boschio nostro piæ memoriæ diligenter illustrata sunt ad diem XVIII Julii, quamvis Sanctus die XVI ejusdem mensis obierit, ut ibidem tomo IV Julii pag. 423 dictum est.

b Mabillonius ad hanc periodum Actorum notat sequentia: Arnulfus nondum in solitudinem secesserat, cum ipsi junctus est Bertulfus; sed adhuc in episcopatu degebat. Eustasius siquidem, ad quem postea Bertulfus, relicto Arnulfo, se recepit, decessit anno DCXXV, quo anno S. Arnulfus Mettensium, inquit Frodoardus in lib. I Historiæ Remensis, synodo Remensi sub Sonnatio celebratæ invenitur interfuisse.

c Majores nostri ad diem XXIX Martii Acta S. Eustasii Luxoviensis abbatis illustrarunt, ut tomo III istius mensis pag. 784 et sequentibus videre est.

d Nomen hujus monasterii in editione Mabilloniana non exprimitur.

e De S. Attala abbate Bobiensi ad Diem X Martii tomo II istius mensis a pag. 42 egit Henschenius noster, ut initio Commentarii prævii monuimus.

f Ausonia interdum generaliter pro Italia accipitur, in qua significatione forsitan hic usurpatur.

g In editione Mabillonii hic sensus legitur mutatus hoc modo: Omnis concio monachorum voce animoque unito; In paterno honore, aiunt, Bertulfum sublimamus.

h Teste Mabillonio, episcopus iste Dertonensis in codice Compendiensi vocatur Provus. In novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo IV col.

A. JONA NO-
NACHO.

627 hic inter Dertonenses episcopos Penus sive Pinus seu Proculus appellatur. At in codice nostro Molsheimensi diserte Proculus nominatur.

i Hinc liquet, errasse eos omnes, qui pro Dertonensi episcopo fictitium Cleronensem substituerunt, ut obiter in Commentario prævio diximus. Est autem Dertona vel Tortona urbs Liguriæ episcopalis sub metropoli Mediolanensi media inter Genuam et Placentiam, ut etiam Mabillonius notavit.

k Supplementum aliquando accipitur pro subsidio vel proventu ad vitam necessario, ut exemplis quibusdam in auctiore Glossarii Cangiani editione probatur. Eadem vox interdum significat viaticum, quod ad iter faciendum datur, in qua significatione mox infra supplementum recurret.

l Hic Pontifex anno 626 cathedram S. Petri ascendit, eamque anno 638 moriens reliquit,

m Privilegium istud Honorii Pontificis in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo 4 col. 955 legi potest.

n Baudrandus de hoc loco, quem in Vita Sancti nostri invenit, tomo 1 Geographiæ suæ pag. 168 pronuntiat, quod sit mons excelsus Longobardiæ cum pago, in territorio Regii Lepidi. Ferrarius in sua Topographia eundem hujus loci situm assignat.

o Hic energumenus a Frodoardo inferius in Carmine Victorinus appellabitur.

p Sane mirum est, cetera S. Bertulfi gesta Jonam silentio pressisse, nec ea quidem pauca: nam illa, quæ in itinere Romano facta hactenus descripsit, initio prælaturæ sancti Abbatis contigisse, ex memorato Honorii Papæ privilegio colligitur. Tamen Jonas post ipsius S. Bertulfi obitum hæc scribebat, cum ei annos regiminis tredecim supra num. 3 tribuat, et lucubrationes has Boboleno S. Bertulfi successoris in prologo Vitæ sancti Columbani præmisso inscribat, quemadmodum Mabillonius in fine Actorum notavit.

CARMEN

DE GESTIS S. BERTULFI ABBATIS
BOBIENSIS,

C

Auctore Frodoardo Canonico Remensi, qui seculo decimo floruit.

Ex editione Mabillonii seculo 2 Benedictino, pagina 166 et sequente.

* Attalam

Hunc * sequitur fervens sub Religionis amore,
Francica progenies altum quem sanguinis edit,
Arnulfo celebri Bertulfus stirpe cohærens

Pontifici, quem celsa videns fastigia mente
Spernere cælesti, sectatur, et ardua sæcli
Culmina contemnens, Crucis arripit alta tro-

D

pæa,
Eustasiumque petens Lussovia lege colentem
Castra Columbani, monitis attollitur almis,
Omnibus et gratus virtuti degit et aptus
Attala, sed Gallos * Lussovium et ut petit ag-

* Galliam

men,
Utriusque Patris * socia pietate favente,
Huic quoque se dedens Italos sortitur agones,
Permanet ac fidus. Postquam at Pater * emigrat

* Eustasii

et Attalæ

* Attala

astris,
Communi allegitur Fratrum fervore * magister,
Perfovet atque regit divo moderamine sumptos.
Atra venena coquens impellit ad improba ser-

* Desiderio

pens
Corda propinquorum, vicino subdere sua-

dens
Hunc * sibi Pontifici, sata nec sibi quærere

* Bertulfum

* concessa

* cessa.
Hinc proceres adit, hinc regem, nec vota faces-

sit,
Nec coeptis resilit. Qua vi cogente beatus
Romulidam Pater aggreditur composcere Pa-

E

pam.
Quæsitus normam recitat, præcepta resignat.
Antistes monitis adgaudet Honorius aptis,
Amplexusque virum, refovet, veneratur, hono-

rat,
Juraque concedit, leges et regmina munit,
Invitusque redire sinit. Tuscana terebat
Marcenti arva gradu: languor Patrem, angor

alumnos
Presserat hærentes, nec spem redeuntis habentes.

Roboris excubias nox fert columis...
Juris Apostolici cultum Pater ordinat æger.
Ac solito disponit agi solemnia ritu.
Qui sibi qui sociis statuens insomnia servant.
Nox curas subigit, cunctos sopor obruit altus,
Custodes etiam lethæa oblivio sternit.

Asseculis lictus *, Christo custode levatur,
Solaturque Petro * dum Principe visitur Abbas.
Surgere præcipitur, sospesque redire jubetur,
Accipit * et Petrum sese petiisse patronum,

* discipu-

lis relictus

* a Petro

* audit

Attonitus rogat excitum dare visa ministrum:
Ille negans illustratum se luce petita,
Hanc retegì poseit, precibusque extorquet anhe-

F

lis,
Atque reperta notat, testisque accedit adacter *.
It Pater ipse valens, aliosque dat ire valentes,

* Forte le-

gendum ad

acta

Dæmonicas pellit pestes, purgat prece mentes.
Victorinus id expertus, datus obviis almo,
Nec mora curatus, grates studet edere sanus,
Sic puer oppressus sævoque latrone voratus,
Abbat's nutu redit atra fauce receptus.
Tabem etiam lepræ supero depellit honore.
Et medicis desperatum, sacro unguine salvum
Post pia vota facit, postquam jejunia ducit
Atque ita labe cutem, sanie sic viscera mun-

dat,
Ut morbi post nulla decus * vestigia linquat.

* scil. sani-

tas

DE S. MAGNO CONFESSORE

EPISCOPO AVENIONENSI IN GALLIA

SYLLOGE HISTORICA

G. C.

Publicus Sancti cultus, annua festivitatis memoria, et brevis gestorum notitia.

ANNO DCLX
Quamvis de
cultu hujus
Sancti satis
constet,

Saussayus immemorabilem hujus sancti Præsulis cultum satis indicat, dum parte 2 Martyrologii sui Gallicani pag. 1239 in Catalogo Sanctorum sic de ipso scribit: Sanctus Magnus episcopus Avenionensis, pater decessorque sancti Agricoli, quocum sacris honoribus celebratur, utriusque ossibus pretiosis in argenteis urnis sub majori ara reconditis, et cum omni veneratione observatis in basilica sanctæ Mariæ. Franciscus Noguierius in Historia ecclesiæ Avenionensis, quam anno 1659 Gallice edidit, ad annum Christi 646, sive pag. 23 tradit, corpus S. Magni statim post obitum honorifice sepultum esse in ecclesia cathedrali, ibidemque sacras ejus reliquias usque ad annum 1321 quievisse, quando Joannes XXII Pontifex eas una cum reliquiis S. Agricoli, filii et successoris ejus, transferri jussit ad ecclesiam S. Agricoli, et simul sub altari majore collocari, ubi ad latus legebantur sequentes versiculi, qui sanctitatem utriusque antistitis abunde demonstrant:

Vir pius et sanctus, re magnus, nomine Magnus

Insignem genuit relligione virum.

Agriculum sanctum genuit pietate nitentem:

Sunt ergo sancti filius atque pater.

Vos igitur sancti filii, genitorque beati

Pro nobis miseris ambo rogate Deum.

Sebastianus Fantonus Custruccijs Carmelita de hac reliquiarum translatione et inscriptione metrica similia refert in Historia civitatis Avenionensis tomo 2 pag. 300, quam Venetiis anno 1698 Italice imprimi curavit.

2 Quamvis hæc sufficiant ad immemorabilem S. Magni cultum probandum, tamen mihi adhuc dubium manet, quo die colatur: nam Noguierius, Castruccijs, et Sammarthani testantur annuam ejus memoriam die XVIII Augusti celebrari. Ferrarius autem in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ad diem sequentem de sancto Præsule illo sic meminit: Avenione S. Magni episcopi. Castellanus in suo Martyrologio Gallico pag. 936 eundem S. Magnum inter ahemeros collocat; sed ibidem asserit, illum ab Avenionensibus coli die XIX Augusti, quo alius S. Magnus in antiquo Martyrologio occurrit, eo quod certum obitus diem non novissent.

et ideo elegimus diem XIX Augusti,

3 At distinctus mortis ejus dies exprimitur in Actis S. Agricoli, quorum fragmentum a Cointio in Annalibus Francorum ad annum Christi 660 num. 3 refertur his verbis: Hoc anno Domini sexcentesimo sexagesimo, sancto Patri sanctus filius, beato Magno beatus Agricolus in episcopali sede Avenionensi successor communi omnium calculo declaratur. Vidit beatus Magnus

suam sponsam filio desponsatam, vidit et suam vivam imaginem in sua sede collocatam, vidit gregem suum mutasse hominem, nec tamen mutasse Pastorem; quidquid enim Senex in se optasset, hoc in Agricolo filio emicare videbat. Quare statuit eidem ecclesiæ sua omnia elargiri, cui se filiumque devoverat: prædia, possessiones et feuda, quæ illi supererant in seculo, templo beatissimæ Virginis Deiparæ liberali donatione, E testamento concepto, consecravit. Quibus peractis, non multo interjecto tempore, matura Deo et mundo beata illa anima miseræ istius vitæ vinculis exsoluta, relictisque Avenionensibus tum suarum virtutum, tum bonorum omnium, tum suæ sanctissimæ prolis heredibus, ad cæleste præmium DECIMO QUARTO CALENDAS SEPTEMBRIS evolavit.

4 Licet in hoc Actorum fragmento diserte dicatur S. Magnus ad Superos migrasse decimo quarto Calendas Septembris, sive die XIX Augusti, tamen Cointius innuit, annuam ejus memoriam die secunda Septembris simul cum S. Agricolo celebrari, dum relatis Actorum verbis hæc subjungit: Sanctus Magnus episcopus Avenionensis una cum filio ac successore Agricolo colitur, ut observat Saussayus in encomio sancti Agricoli quarto Nonas Septembris, et in Catalogo Sanctorum, Beatorum ac piorum, qui proprias historias vel natales non habent. Deinde Cointius ibidem biographum S. Agricoli accusat de quodam parachronismo, qui huc non spectat, et examinari poterit ad diem secundam Septembris, quando Acta S. Agricoli discutienda erunt. Cum interim nobis propter diversas opiniones incerta F sit dies, qua S. Magnus Avenione colitur, vel illa forsitan ob aliud festum lapsu temporis mutata fuerit, elegimus diem mortis ipsius, et propterea sanctum istum Præsulem hac die XIX Augusti in Opere nostro collocavimus. Jam tantummodo superest, ut pauca ipsius gesta ex alijs colligamus.

qua ad Superos migravit.

5 Sammarthani in priori editione Galliæ sacræ tomo primo, in quo archiepiscopales cathedræ referuntur, pag. 75 inter antistites Avenionenses de S. Magno sic breviter meminerunt: Sanctus Magnus Avenionensis, illustri prosapia oriundus, monachus Lerinensis abbatiæ, vixit circa DCLX, ex veteri ejus Officio et Libro gestorum S. Agricoli; festus dies agitur XVIII Augusti. Hodierni vero Sammarthani tomo 1 Galliæ Sacræ col. 800 hoc breve S. Magni elogium nonnihil augent, et sese de quibusdam decessorum suarum assertionibus dubitare indicant in hunc modum: Magnus præsertim notus ex filio Agricolo, quem præcessit in episcopatu. Utrum vero in processione vitæ monasticæ ejus præcur-

Ex paucis S. Magni gestis

AUCTORE
G. C.

sor fuerit aut socius, uti asserunt nostri Sammarthani, non audemus affirmare. Aiunt ipsum patriam fuisse Avenionensem, et quidem ex illustri familia. In synodo Cabilonensi sub Clodoveo II, anno DCXLIV subscripsit Magnus episcopus, quem Cointius autumat esse Magnum episcopum Avenionensem, sedisseque docet usque ad annum DCXL, secutus scriptorem Vitæ S. Agricoli, cuius mox verba ipsa referemus. Et quidem in codice Cartusiæ Portarum legi in subscriptionibus, MAGNUS EPISCOPUS ECCLESIE AVENNENSIS, asseverat D. Polycarpus de la Riviere. Festus dies ejus celebratur in muro prope ecclesiam S. Agricoli. Tum subdunt eosdem versiculos, quos superior exhibuimus. Atque hæc sunt omnia, quæ nobis invenire licuit de gestis S. Magni, quæ jam breviter examinabimus, ac ordine chronologico disponemus.

aliqua dis-
cutienda
proponimus,

6 Primo circa patriam Sancti, quem Sammarthani veteres Avenionensem appellant, quædam difficultas occurrit: Noguierius enim in *Historia Gallica præsulum Avenionensium* pag. 22 B affirmat, S. Magnum in Provincia ex illustri Albiensium stemmate ortum esse, et Albinum, cognomento Magnum, patrem habuisse. Nos hunc locum natalem, quem propter inopiam veterum monumentorum asserere non possumus, eruditis Gallis accuratius inquirendum relinquimus. Secundo quædam diversitas apparet circa nomen uxoris ejus, quam Noguierius et Castruccijs Guandaltrudem vocant. Sed huic alterum nomen additur in Actis S. Agricoli, quæ apud Vincentium Barralem in *Chronologia monasterii Lerinensis* pag. 321 sic incipiunt: *Divus Agricola circa annum Dominicæ Incarnationis sexcentesium supra trigesimum, Honorio summo Pontifice, et Clotario in Gallia regnante, ex illustri Albiensium familia Avenione natus est patre bea-*

to Magno, qui hujus civitatis episcopatum postea D sortitus est; matre Gandaltruda sive AUSTADIALA, avo vero Albino magnate. Ignoramus, an hæc mulier binominis fuerit, vel alterutrum ex his nominibus gesserit, cum Acta S. Agricoli non videantur antiqua, ut Cointius existimat et postmodum in Opere nostro indagabitur.

7 Inter auctores disputatur, quo anno S. Magnus cathedram Avenionensem ascenderit: nam Noguierius loco supra citato initium episcopatus ejus anno Christi 646 affigit. At Castruccijs in *Historia Avenionensi* tomo 2 pag. 300 contendit, Noguierium in hac epocha signanda errasse, quia S. Magnus subscripsit synodo Cabilonensi, quæ anno Christi 644 celebrata est. Cointius vero in *Annalibus Francorum* 644 num. 42 de hac subscriptione sic disserit: In collectione Biniana Magnus, qui concilio Cabilonensi subscripsit, dicitur episcopus Atrebatensis; in codice Bellovacensi, quem Sirmondus publicavit, nomen ecclesiæ non exprimitur. Atrebates cum Cameracensibus Auberto episcopo tunc subiacebant, nec ullus præter Avenionensem, cujus ante triennium jam meminimus, in Galliis erat episcopus, qui Magnus E appellaretur. Hæc Cointii sententia confirmatur ex testimonio D. Polycarpi de la Riviere, qui asserit, quod in codice Cartusiæ Portarum subscriptus legatur Magnus episcopus ecclesiæ Avennensis, ut superius ex hodiernis Sammarthani retulimus. Cum facile Avennensis pro Avenionensis scribi potuerit, contra Noguierium probabilissime putamus, S. Magnum ante annum Christi 646, ac forsitan etiam 644 ecclesiæ Avenionensi præfuisse. Cum denique scriptores unanimi consensu affirmant, hunc sanctum Antistitem anno Christi 660 ex hac vita migrasse, nos initio hujus sylloges eundem annum in margine expressimus.

et tempus
episcopatus
ejus assi-
gnamus.

DE S. CALMINIO CONFESSORE

DUCE AQUITANIÆ

C

MOSACI IN ARVERNIA

F

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I Cultus, et Acta.

SEC. VII.
Memoria
hujus San-
cti recolitur

Hunc S. Calminium (aliis Calmelium) receptis Martyrologiis nostris Mss. omnibus plane incognitum, acceptum referimus R. P. Thomæ Aquinati a S. Joseph, Carmelitæ Discalceato, in ipsius Vitæ historia Gallica, Tutelæ in Velaunis edita anno 1646, ubi et Latinum autographum refert acceptum ex monasterio Mosacensi seu Mausiacensi in Arvernia, quod nempe fundavit et ubi præclarissimam vitam finivit Sanctus, ibidemque sepultus et cultus est, multis signis ac miraculis clarissimus; quem a Mabillonio neglectum satis mirari nequeo, dum agens de ejus beneficiis Ordini suo collatus, tum in Actis tum in Annalibus, ubique sanctitatis titulo abstinet: ast æquior Menardus ipsum cum S. Eudone in Martyrologio suo Benedictino celebrat pag. 754,

utrumque donans merito sanctitatis titulo, ut ipsum etiam honorat Saussayus, quidquid in plures perperam distrahat. Distinctius Castellanus in suo Martyrologio universali ita ipsum annuntiat: In Arvernia, S. Calminii (Gallice Carmery) ducis Aquitaniæ, abbatiarum Mosacensis in Arvernia et S. Theofredi in Velaunis fundatoris, cujus corpus honoratur Mosaci cum corpore sancti Austremonii.

2 Audiamus modo Saussayi elogium ad XXII Novembris sub nomine Calmelii relatum: Ipso die in Arvernia, sancti Calmelii confessoris, qui nobilitate clarus, opibus potens, ac pietate insignis, cingulo militiæ posito, seculi repudium et Christi, cui se devoverat, obsequium a peregrinatione, quam fecit ad limina SS. Apostolorum Petri

in Martyro-
logiis Galli-
cano Saus-
sayi,

A Petri et Pauli, inchoavit. In quorum honorem in regione Vellaunorum ad radices montis Monsencii, agri Aniciensis, monasterium ædificavit, ubi adjunctissibi sociis aliquot, districtam vitæ rationem secutus est, sub ductu S. Eudonis, quem a S. Maximo Lirinensi petierat atque susceperat, sui et assecclorum rectorem : qui monasterium summa religione gubernans, alumnos ad perfectæ vitæ observantiam perduxit. Ceterum Calmelius sanctum ut institutum, quo ■ tam excellenti pædagogo imbutus erat, dilataret, interiori in Arvernia novum monasterium construxit, ubi vita sanctissime peracta, sui zeli ac indefessi laboris, pro Christi honore et animarum acquisitione suscepti, emeritam obtinuit a justo Domino mercedem.

Benedicti-
noque Me-
nardi,

3 Neque vero negligendum, quod apud Menardum loco citato exstare diximus, e quo ea dumtaxat describentur, quæ ad S. Calminium spectant. Ibi de S. Eudone agens, hæc habet : Circa annum sexcentessimum et ultra S. Calminius seu Calmelius Dux Arvernorum, cingulo militiæ posito, in memoriam sanctorum Apostolorum Petri et Pauli monasterium ædificavit in regione Vellaunorum, quod est territorium Aniciense, ad radices præcelsi montis Mosencii, ex quo fluvius Ligeris effunditur, quod de Calmelii nomine Calmeliacense, et de monte Mosencii vernacule Monestier dicitur. Ibi aliquot annos S. Calmelius, adjunctis sibi sociis aliquot, districtam vitæ rationem secutus est : deinde Romam ad limina Apostolorum venit. Ipso in itinere diversatus est ad monasterium Lerinense ei ab ipso Lerinensi abbate monachos poposcit : cuius votis abbas obsecundans, ei certum numerum monachorum tradidit, quibus S. Eudonem eximie pietatis monachum præfecit abbatem. S. Calmelius perfecta peregrinatione, et rite solutis votis, in Arverniam revertitur, deducens sanctam illam monachorum Lerinensium coloniam cum Eudone abbate in monasterium a se conditum. Ipse vero se in Arverniam interiorem recepit, ibique novo constructo monasterio, vita sanctissime peracta, felicem mortem obiit.

ubi cum
alio non
confunditur

4 Quod vero supra ex Castellano jam diximus, S. Calminii corpus Mosaci honorari, id eo sensu intelligendum est, quod ibi primitus depositum seculis aliquot remanserit, donec ad piam instantiam dictorum monachorum Calmeliacensium pro media circiter parte concessum fuit summis etiam illis S. Calminii cultoribus ad S. Theofredi apud Aquinam in Velaunis, utpote quod, ut jam audisti, istius etiam loci conditor fuerit, non alius ab eo diversus, sub Calmelii nomine, unde et Calmeliaci appellationem derivatam quidem ultro agnoscimus ; at non eo titulo duplicandum Sanctum, quod quidam contendunt, ut ex jam datis elogiis manifestum est, atque aliunde multis argumentis ostendit et evincit laudatus Aquinas Vitæ suæ Gallicæ cap. 1; cetera etiam, quæ ex variis capitibus obscuriora videri poterant, eadem opera et solita sua diligentia, accurate eruderans etiam in annotatis suis Latinis, quemadmodum locis suis indicare non negligemus.

et ex veteri
elogio metri-
co,

5 Interea ad immemorabilem hujus Sancti cultum confirmandum transcribemus elogium metricum et hymnum cum oratione, quæ omnia præfatus Actorum editor ex Ms. Sanctorali, cuius ætas infra indicabitur, vulgavit in hunc modum :
O decus egregium Sanctorum Christe tuorum,
A quo sunt facti, per quem sunt glorificati,
Hac die Calminium cælum das scandere sanctum.

Accipe nunc per eum voces et vota tuorum ;
Dona quæ prosunt, et tolle quod officit omne.
Immensi Regis Miles fortissimus, armis
Dum fidei valuit, gemino splendore refulsit.
Calminius sanctus claris natalibus ortus,
In rebus mundi quæsivit præmia Christi,
Dum dispersit eas, servavit multiplicandas.
Is requies fessis fuit, et portus peregrinis,
Assiduis precibus intendens denique Sanctus
Nec non et multis operam dans rebus honestis,
Hoc mundo fruebatur, sic ut non frueretur.
Ad summum verus Christi dum quærit amicus
De servo fieri, procedens omnia mundi
Deserit, et sibimet intendit, sicut oportet.
Gloria despicitur mundi, cælestis amatur ;
Horrent et quantum pereuntia, sic quoque tantum

Dulcescunt æterna, placent et gaudia vera.
Vir prudenter agens, Dominoque fideliter hærens

Calminius studio præsentis rite peracto,
Ad bravium tandem pervenit jure perenne,
Quo jam securus felix per secula potitur :
Per quem fasce gravi nos credimus exonerari,
Regno cælesti faciat nos ipse beari.
Calmini, summus Christi jam factus amicus,
Nos quamvis miseros proprios tamen inspicere servos,
Confer quidquid abest, et tolle superflua quæque,

Et post hæc patriam fac nos intrare supernam.

6 Huic elogio ibidem subnectitur sequens hymnus cum collecta vel oratione :

hymnoque
cum oratione
cultus
ejus probatur.

Sol Christe veri luminis,
Dux atque veri tramitis,
Hunc qui diem Calminii
Sancti sacraasti transitu.

Per hunc huic familiæ
Nunc dona præbe gratiæ,
Tibi bonis ut moribus
Hære possit firmius.
Hic nam tua permaxima
Juvante sese gratia,
Exempla vitæ plurimis
Dedit quibusque proximis.
Terrena quæque commoda
Contempsit, ut vilissima,
Lucratus inde præmia
Regni perennis maxima.

Hujus diei tempore,
Terræ relicto corpore
Migravit ad cælestia,
Vera potitus gloria.

Jam jam manum clementiæ
Nobis per hunc tu porrige,
Peccata nostra dilue,
Lumenque confer gratiæ.

Sit laus Patri cum Filio
Sancto simul Paraclito
Qui Trinitas simplex sua
Nosmet revisat gratia. Amen.

Denique sequitur hæc oratio : Ecclesiam tuam, Domine, beati Calminii confessoris tui votiva sollemnitas lætificet, ut spiritualibus semper muniatur auxiliis, et gaudiis perfrui mereatur æternis. Per Dominum etc. His pro publico cultu allatis, ad Acta progrediamur.

7 Vita ipsa Latina, unde Gallica profluxit, accepta est ex veteri manuscripto, quod erat in cœnobio Mosacensi, ubi et hodie procul dubio exstat, in capita sedecim diviso, quod mox inde descriptum exhibebimus, præmisso breviori compendio,

Præter Acta
longiora

AUCTORE
G. C.

pendio, de quo ita observat laudatus Aquinas: Gesta Calminii, quæ Bernardus Guidonis episcopus Lotevensis, in opere hactenus inedito inferius citando commemorat, non alia fuere, nostro iudicio, ab ea Vita, quam ex Sanctotali Ms. ecclesiæ oppidi Aquinæ exhibemus; scribit enim Bernardus, ea gesta partim haberi; et ea Vita in illo Sanctotali integra non est, ut videbis, adeoque partim dumtaxat habetur. Ea porro Calminium Mosacensem et Aquinensem, unum et eundem certissime confirmat ex Sanctotali Ms. ecclesiæ oppidi Aquinæ in diocesi Tullensi, quod Sanctotali, ut est in fine illius, patratum fuit per manum Domini Michaëlis de Somnis loci Aquinæ die ultima mensis Novembris anno Domini MCDLXIV.

exstat multi-
tum Vitæ
compen-
dium,

8 *En ipsum compendium*; CAP. I. Sanctus igitur Calminius nobilitate præclaris ortus natalibus, generositatem suam quodammodo duplicavit, dum ad amorem sui Conditoris ab ipsis pene infantia, suæ rudimentis, sicut postmodo satis declaravit omnimodis exarsit. CAP. II: Denique tempore Justiniani imperatoris, ex totius senatus consulto septuaginta (ut fertur) electi atque dispositi sunt præfecti, qui et singulis quibusque præessent provinciis, et gravem nimis atque importabilem relevando unius sarcinam hominis, principalibus strenue responderent imperatis. CAP. III: Ex quibus videlicet principibus unus fuit is, de quo loqui pergitur, beatus Calminius, qui regendam proprio moderamine provinciam suscepit Aquitaniam, in cuius principatus moderamine ea se Vir sanctus moderatus est discretionem, ut ita uteretur hoc mundo, quatenus non displiceret Deo.

quod hic
exhibemus.

9 CAP. IV: Actio ejus semper pauperibus et peregrinis satagebat, officium temporale, quod administrandum, tamquam fidelis servus, suscepit in terris, bonis operibus exercendo, lucrando scilicet, ut spirituales delicias reperiret in cælis. CAP. V. Clericis quoque et Deo devote servientibus universis relevandis, nec non etiam ecclesiis ita instabat antiquis reædificandis, ut novis quibusque ecclesiis atque monasteriis idem ipse sollicitus insistere non omitteret construendis CAP. VI. Inter quæ insignia pietatis ac misericordiæ studia, nec non etiam bonæ operationis exercitia, in loco cuiusdam sui fundi ex propriis sumptibus ædificare decrevit monasterium quoddam sancti Theopredi. Porro longiora Sancti nostri Acta post hunc Commentarium prævium recudemus, ubi prius ætatem tum illius, tum biographi ejus indagaverimus.

§ II. Investigata Sancti et biographi ejus ætas.

Contra alios

Cointius in Annalibus Francorum ad annum 681 num. 71 et sequentibus de ætate et gestis S. Caminii fuse disserit. Tempus istud colligendum videtur ex origine monasterii Tutelensis, quod Sanctus noster fundasse dicitur, et de cujus exordio Stephanus Baluzius in Historia Tutelensi lib. I pag. 8 varias opiniones recenset his verbis: Difficile tamen est certo constituere tempus, quo primum monastice in hunc locum introducta est. Neque enim probare possum recentiorum quorundam scriptorum, ac non ita pridem vita functorum inventum, qui absque ullis veterum testimoniis, sine ulla auctoritate aut verisimili conjectura nuper scripserunt, initia monasterii Tu-

telensis referendæ esse ad divinum Hilarium Pictaviensem episcopum, quem ea de causa juxta concilii cujusdam decretum Tutelam venisse volunt, illicque constituisse duodecim monachos regulæ sancti Martini addictos. Addunt, postea missum ab Hilario fuisse ipsum quoque Martinum; a quo cum Tutelenses monachi sat imbuti fuissent monasticis disciplinis, abbatemque ab eo accepissent, is ad suos remeavit, et deinde factus est episcopus Turonensis. Contra Odolricus abbas sancti Martialis in concilio Lemovicensi, habito anno MXXXI, dixit, monasterium Tutelense fuisse fundatum temporibus Karoli Augusti, id est, ut ego interpretor, ejus Karoli, cui propter rerum gestarum magnitudinem Magni cognomen hæsit. Prioris opinionis auctores nimis antiquam originem huic loco tribuunt, Odolricus novam nimis. Mediam ego viam arbitror esse tenendam.

11 *Deinde eruditissimus Baluzius ibidem pag. 4 sententiam suam proponit et probat hoc modo*: Ademarus vicecomes Sclarum et abbas laicus istius abbatia Tutelensis, in testamento suo, quod condidit circa annum Christi nongentesimum trigessimum, testatur eam in sua gente hereditariam fuisse, ac successionis jure sibi obvenisse jam inde a temporibus abavi sui. "In primis ergo, inquit, relinquo et reddo sancto Martino et monachis in antedicto monasterio sibi servientibus abbatiam veterem, quæ sicut jam dictum est, a proavo patris mei mihi successerat." At enim si bene tempora numeremus, cum Ademarus constet seculo nono exeunte potestatem in hoc loco habuisse, ætas abavi ejus referenda videtur ad eam tempestatem, qua istiusmodi beneficia tributa sunt magnatibus ad sumptus belli faciendos id est, ad ætatem Karoli cognomento Martelli Francorum principis. Dedit autem ille haud dubie abbatias divites et opulentas. Alioqui dona illa, utpote inutilia, repudiata fuissent ab iis, quibus tribuebantur. Jam tum ergo monasterium Tutelense habebat bona, quæ invidiam facerent. Ex quo colligi non absurde potest, illud jam tum fuisse antiquum, et seculo saltem septimo Christi fundatum.

12 *Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 681 num. 16 et sequentibus hanc probabilem Baluzii chronologiam timide sequitur; sed eam tomo 4 eorumdem Annalium pag. 858 inter addenda et corrigenda prorsus approbat, ut ipse Baluzius ibidem refert, superiorem discursum suum ita continuans*: Hanc opinionem meam, quæ mera conjectura fuit, assertam postea vidi ab optimo et eruditissimo amico meo summo Joanne Mabillonio, qui in calce tomi quarti Annalium Ordinis sancti Benedicti pag. 852 notat, huic meæ sententiæ favere veterem inscriptionem cupreæ sancti Calminii reliquiarum thecæ appositam in monasterio Mauziacensi, in qua sanctus Calminius trium cœnobiorum conditor dicitur, Mauziacensis videlicet, Calmeliacensis, et Tutelensis. Calminium quippe, inquit Mabillonius, seculo septimo floruisse constat. Illud interim adnotandum est in hoc loco, abbates illos laicos fuisse viros in republica primarios, quibus secundum usum seu potius abusum illorum temporum in beneficium dabatur, id est, ut hoc vocabulo etiam nos utamur, infeodabantur locupletiores abbatia, tenebanturque illi propterea ad præstanda principibus servitia, quæ illis debebantur ex usu beneficiorum sive feudorum, et vocabantur ABBACOMITES, et eorum dignitas ABBACOMITATUS. Nos eandem Balu-

cum Baluzio

E

F

et Mabillonio putamus, hunc Sanctum seculo VII floruisse,

A. *Baluzii sententiam amplexi sumus, et propterea ætatem S. Calminii seculo septimo affiximus.*

etsi certo
non scia-
mus,

13 *At nescimus, quo seculo Acta ejus primum conscripta sint, cum R. P. Thomas Aquinas antiquiorem biographum recentiori suo præluxisset, colligat ex sequentibus prologi verbis: Prosequemur relatu perspicuo et fideli, quod nobis de illo tractavit veritas antiquorum. Inde laudatus P. Thomas in notis ad caput primum Vitæ posterioris a se editæ num. 3 hæc observat: Hinc apparet, exstitisse olim Vitam beati Calminii ista vetustiore, ex qua auctor noster pollicetur, se prosecuturum perspicue et fideliter res gestas Calminii; quod eum præstitisse, non est cur dubitemus, quamquam neque ambigamus, eum nonnulla ex suo sensu addidisse, ac nominatim potestatem illam, quam tribuit Justiniano imperatori in Gallias, cujus occasione scribit, illum Aquitanis postulanti Calminium Ducem concessisse; quod ex historiæ illorum temporum ignorantia profectum est, de quo videri possunt, quæ a nobis scripta sunt præcedentis historiæ capite quarto.*

B *14 Cum autem posterior Vitæ scriptor in eodem prologo dicat, quod hanc suam de S. Calminio lucubrationem exigat et corporis ejus felix præsentia et virtus patrocinii probata nobis sæpius et experta, et capite ultimo narret ea, quæ sub Ludovico Crasso Francorum rege contigerunt, jam sæpe memoratus Actorum editor Carmelita in notis ad caput primum num. 2 de professione et ætate illius biographi probabilem conjecturam ita proponit: Ex iis verbis non immerito videmur colligere, auctorem hujus historiæ, cujus nomen ignotum nobis est, fuisse monasterii Mosiacensis ascetam, et in eo monasterio mansisse; vixque dubitamus vixisse, quo tempore contigerunt, quæ capite decimo sexto et ultimo narrantur de loculo, quo corpus beati Calminii continebatur, ab Ludovici sexti Francorum regis militibus effracto, de quo in Vita Gallice a nobis scripta sedulo disquisitum est. Ceterum dum præsentia corporis ac reliquiarum sacrosanctarum meminit, inde colligendum est, non totum Calminii corpus in ecclesiam oppidi Aquinæ asportatum fuisse, sed bonam illius partem, quam pro toto corpore in hujusmodi possessionibus capi consuevit eruditissimum est; unde et non insolens est, ut duæ ecclesiæ unius sancti corporis possessione gloriantur.*

Vita ejus
litteris
mandata
fuerit.

C *15 Postea tamen R. P. Thomas Aquinas a sancto Joseph hanc secundam conjecturæ suæ partem in dubium revocat, et ad caput ultimum Vitæ mox recurrendæ notat sequentia: An caput istud, sive lectio ista ultima, pars Vitæ Calminii, quam edimus, an vero appendix illi a posteriore aliquo scriptore adjecta sit, incertum est, quamquam in hoc postremum, quam in illud magis propendamus, vixque dubitemus Vitæ auctorem Ludovici regis, de quo hic agitur, et quem in Vita Gallice scripta Ludovicum VI, cognomento Crassum, Philippi I filium esse demonstravimus, ætate fuisse anteriorem, cui aut æqualis aut certe suppar fuit ille, a quo ea, quæ in decima sexta lectione recitantur, sunt litteris mandata. Ceterum geminam expeditionem bellicam, quam Ludovicus VI in Comitem Arvernium Guillelmum IV ab Stephano Arvernensi episcopo exoratus suscepit, Sugerius abbas sancti Dionysii descripsit in Vita illius regis, ac summam Sammarthani fratres Historiæ genealogicæ lib. vi in elogio Ludovici VI, a quibus anno mxxvi consignatur; quod de prima expeditione*

Augusti Tomus III.

accipiendum est, in qua, quæ hic narrantur, contigisse non dubitamus. *Nunc nobis tantum restant edenda S. Calminii Acta, quæ solitis annotationibus illustrare conabimur.*

AUCTORE
G. C.

VITA

Auctore anonymo,

Quam R. P. Thomas Aquinas a sancto Joseph Carmelita Discalceatus ex veteri Ms. codice Mosiacensi edidit.

Praeclara Sanctorum confessio, per quam et in præsentia vita justitiam et post mortem adepti sunt felicitatem perpetuam, et amplectenda est familiariter fide non ficta, et prædicanda fideliter narratione sincera; fidelis relatio attollit mirabiliter divinorum titulos operum, pia circa Sanctos devotio parit ædificationem et format sanctimoniam animorum. Debemus generaliter Sanctis omnibus ista duo, ut videlicet exhibeamus circa eorum merita devotionis affectum, et erga actiones ipsorum tam referendistudium quam sanctæ imitationis affectum, quod totum beatissimo confessori Calminio nos debere specialiter exigat et corporis ejus felix præsentia et virtus patrocinii probata nobis sæpius et experta a: explicabimus plena fide seriem conversationis illius, quam etsi non ita aperte irradiant signa virtutum, efficaciter tamen illustrat divinarum pietas actionum: prosequemur relatu perspicuo et fideli, quod nobis de illo tractavit veritas antiquorum b, ut et reliquiis sacrosanctis in earum veneratione non desit venerationis obsequium, et omnibus, qui audierint, sobrietatis et gratiæ proponatur exemplum.

2 Venerabilis Domini confessor Calminius futurus universo orbi sanctitatis speculum, et virtutis quasi splendidum et justitiæ sidus processit ex Romanæ luce claritatis Romanis c, et claris parentibus oriundus, et natalium sinceritate resplenduit, ut ex senatorio ordine trahens nobilitatis originem, sanctis moribus sequeretur et exprimeret in seipso senatoriam dignitatem, a primis annis Christianæ traditur disciplinæ. Sicut moris fuerat nobilium puerorum, liberalium scientia litterarum apprime eruditus est, et satis efficaciter informatus, ac non accidentaliter parentum voto, sed veraciter nutu divino Calminii nomen accepit, ut ex vocabuli sui præsagio manifeste elucesceret, quantum eum postmodum ad exercenda opera pietatis calor d spiritualis muneris animaret.

3 Futurus Calminius Spiritus sancti vas et templum, et significatione nominis et operis veritate, cælestis gratiæ, cujus jam particeps fuerat, indolem proferebat; ornabat in eo elegantiam morum eruditio litterarum, quibus structuram operum viriliter supponas * devoti pectoris mansionem sancto Spiritui præparabat. Adoleverat prudentia pariter et ætate, ac felicitis pueritiæ metus * evadens in amplissimum juventutis robur gratia procedente succreverat. Patronæ nobilitatis et fidei puritatem hæreditariam successione percipiens,

Satis præ-
claro exor-
dio

E

a

b

sancti nobi-
litas extol-
litur.

c

F

d

atque item
educatio;

* forte sup-
ponens

* forte me-
tas

A. ANONYMO. cipiens, temporaliumque bonorum affluentiam processu crescentis ætatis obtinuit; numerositatem familiæ, divitiarum copiam, amplitudinem prædiorum et cætera, quæ sibi ex jure patronæ successionis obveniant, divinis potius quam suis usibus honestus juvenis liberaliter dispensabat.

e
tum adepta
dignitas,
4 Justinianus e imperator eo tempore latitudinem Romani imperii regebat, vir præclarus quidem fide, sed non mediocriter et facundia potens et armis, ministrum se esse justitiæ recognoscens, ad habendam juris scientiam vel doctrinam, imperatorias leges expediens, et servandas subjectorum utilitati proponens, rectitudinis tramitem inconcusso pede operis incedebat; sedit illius animo, placuit potestati, ut septuaginta viros electos ex omnibus, publicæ rei Romanæ præficeret, qui Senatorum cum officio nomen habentes, negotia totius orbis et tractarent fideliter et amico justitiæ fine concluderent, electus est Calminius inter eos et ordini senatorio providentia prius Dei, sed industria prudentis imperatoris insertus est. In quo gradu dignitatis ita digne et prudenter se habuit, ut honestus et sine invidia laudem inveniens, et favorem populi et principis gratiam peculiariter obtineret.

seu Ducatus Aquitanie
5 Vir Domini Calminius imperatoris benevolentia senator factus, remp. urbis Romæ juvabat consilio, tuebatur auctoritate, diligentius studiis augmentabat; inerat eidem viro inflexibilis rigor justitiæ, prudentiæ integra vivacitas, et virtus eloquentiæ sic redundans, ut ad persuadendum quod vellet, potens et efficax haberetur: generali cunctorum judicio dignus erat, qui summas quoque provincias et finitimarum latitudines regionum principali solertia gubernaret. Contigit Aquitaniam privari Duce, quæ inter alias Cisalpinas regiones Romanæ fuerat magis obnoxia ditioni. Ducti Romam Aquitanorum internuntii voce supplicii deprecantur, Ducem sibi idoneum designari, qui amplitudinem terræ illius, et consilio regere et virtutis prudentia tueri posset. Imperatoris f sententia et totius conclamatione plebis Calminius jam senator eligitur ad ducatum, et in principem designatus, ad regimen totius Aquitanie Romani auctoritate imperii designatur.

quem sanctissime administrat.
C 6 Sumptis fascibus potestatis acceptæ vir insignis Calminius Aquitaniam veniens, subjectæ provinciæ Ducis providentiam exiebat: misericors simul et justus rigorem justitiæ, suæ remissione clementiæ temperabat: afflictis compatiebatur ex animo et laborantibus totus assistens, calamitatem miserorum suis consolationibus sublevabat; pupillorum clementissimus pater, viduarum benignissimus consolator religionem mundam et immaculatam juxta præceptum apostolicum sequebatur: divitiis pereuntibus nullatenus cor apponens, non superbe sapiebat ut dives, sed pauperem se esse reputans et egenum, consentiebat humilibus, et humiliter se agebat, nec sperabat in incerto divitiarum, sed paraverat cor suum ut speraret in Domino, qui dat omnibus affluenter, et non impropert: non servabat divitias sicut servus earum, sed sicut dominus liberaliter dispensabat, dispergensque pauperibus quod habebat, laudem cælestis justitiæ meruit adipisci.

S. Theophredi exstructo cœnobio
7 Cum in ducatus officio vir insignis Calminius honeste se ageret, et pauperibus erogans quod suum erat, misericorditer se haberet, subiit divina cogitatio mentem ejus, ut thesauri suum residuum liberaliter expendere in opere Dei: disposuit secum in animo ut ecclesias dedicandas suo sumptu construeret, ubi Deo servientibus quotidiani victus

stipendia ex propriis redditibus ministraret; animatus D divino Spiritu beatus Calminius in episcopatu Aniciensi locum, qui dicitur sancti Theophredi g ædificavit a fundo, et effectu operis mirabiliter consummavit, quem locum rebus et redditibus vir Domino devotus adornans, ecclesiam illam et habitationem ejus sufficientibus eorum victui stipendiis cumulavit; instauravit locum, redditus ampliavit, et ornamenta monasterio congrua vera liberalitate dilargiens, supradictum locum consummatum reddidit et perfectum. Ut autem hic locus operis sui memoriam et vocabuli quoque consortium obtineret, monasterium illud CALMINIACUM vocavit h, ut quod fundaverat sua industria, suo labore perfecerat, sui nominis memoriale posteritati sequentium offerret.

8 Adjecit vir Domini Calminius bono operis aliud Mo- majus quoddam, ut qui in re minori magnus clarsacerat, in majori gloriosior appareret, ea mentis pietate, qua primum illud cœnobium sancti Theophredi ædificaverat, in loco, qui dicitur MOSIACUS i monasterium regale construxit, in quo servientium Deo fratrum componens et aggregans unitatem, providit eis necessaria, victualia ministravit ex ea copia, qua vir Dei Calminius affluebat, prædicti E cœnobii claritatem instaurans, ditavit ornamentis, et rebus ad sufficientiam locum illum villis etiam ac prædiis celebrem reddidit, atque declaratum ita Vir sanctus, decorem diligens domus Dei, locum habitationis gloriæ ejus suis fecit largitionibus gloriosum: non abiit post aurum, nec speravit in thesauris pecuniæ, sed acceptas Deo bonorum omnium largitore divitias dispertiens in bonos usus, in ornatum Ecclesiæ et sustentamenta Sanctorum, salutis suæ providens expendebat pari devotione, et affectu consimili et curabat ecclesias, et egentium providentiam exhibebat, ut in altero charitatem Dei, in altero dilectionem proximi patenter ostendens, plenitudinem divinæ legis, quæ in charitate est, generaliter possideret.

9 Ædificaverat a fundamento Mosiacense cœnobium et universa, quæ ad cultum ecclesiæ pertinebant, mirabili effectu operis fuerat prosecutus, piam mentem illius sollicitudo pulsabat ut constructum ædificiis locum, ac redditibus instauratum, Sanctorum reliquiis undecumque collectis locupletaret interius et magnificentius insigniret; consilium ejus fuit ut expeteret Romam urbem, F adiret præsentiam Romani Pontificis, atque ab eo humiliter Sanctorum patrocinia deposcens et impetrans, locum jam consummatum extrinsecus, donis cælestibus informaret.

10 Juxta desiderium animi sui deliberatum Calminius aggressus iter Romam petiit, et conspectui felicitis memoriæ Papæ Joannis k, qui eo tempore universali Ecclesiæ præerat Pastor, exhibuit se præsentem. Sciscitanti Præsuli sui itineris causam insinuat, sui desiderii exponit affectum, et se propter adipiscendas memorias Martyrum advenisse vir totius activitatis et gratiæ confitetur; ecclesiam quamdam se fundasse commemorat, quam in honore Principis Apostolorum faceret consecrari, si indulgentia Romani Papæ sibi aliquid de pignoribus Apostolicis liberaliter conferretur; hunc esse desiderii sui finem, si ædificata illius studio Moisiacensis ecclesia, beati Petri, cujus in nomine præferebat honorem, ad suffragii veritatem reliquiarum insignia possideret.

11 Honesti Viri Dei postulatione compulsus a summo Romanus Pontifex pignora Sanctorum, quæ petierat, beato Calminio benigne largitus est. De- impetrat dit

A dit illi primo loco reliquias sancti Petri, de maxilla videlicet ejus, cum ceterorum patrociniis Martyrum, quorum devotione pariter et amore tantum laboris insumperat et confecerat tantum iter. Acceptis reliquiis Sanctorum, Vir Domini, et Apostolica benedictione percepta, cum alacritate et gaudio Roma egrediens, ad suos reditum maturabat. Transmeaverat Alpium juga viator egregius, et cum cælesti suo thesauro, quem secum vehebat, iter suum Domino prosperante, Agenensem attigerat civitatem: audit ab incolis loci illius beatum Caprasium l martyrem in eadem urbe et emeruisse palmam martyrii, et sepulturæ titulum accepisse.

ut et alias
in reditu;

12 Eo fervore cælestis desiderii, quo medullitus calecebat, toto spiritu concupiscit et ardentius orat Deum, ut sibi adipiscendi reliquias Martyris supradicti optatam tribuat facultatem. Accedit ad eos humiliter, sub quorum custodia vel tutela corpus beati Caprasii tenebatur; exponit eis desiderii sui modum, et ut de sacra corporis præfati gleba memoriale sibi aliquid largiantur, reverenter efflagitat et precatur. Victi auctoritate

B petentis et precibus, satisfaciunt illius animo, et sacrosancti Martyris integrum brachium poscenti Calminio conferentes, de suis eum finibus hilarem penitus et omnimodis gratulabundum emittunt.

unde cum
gaudio ex-
cepit,

13 Ingressus Arvernæ terminos Domini confessor Calminius Mosiacensi cænobio suam notificavit adventum. Fit commune gaudium Dei, fit exultatio generalis in populo, et tam pro reditu Patroni, quam pro cælestis deportatione thesauri, universorum corda specialiter hilaescent; excipitur Vir desideratus ambitione solemnī: processio publica tam Calminio redeunti quam sacris pignoribus exhibetur.

ipsis ecclesi-
am dat

14 Invitatus episcopus Charomontensium instauratæ ecclesiæ manum consecrationi apponit, dedicat altare majus in honore Principis Apostolorum Petri et beati Caprasii martyris, quorum sacratas reliquias in eo condens, et solemnem titulum loco Mosiacensi contulit, et supplicantibus populis cæleste patrocinium instauravit. Consecratione peracta, et optato desiderii sui fine divina miseratione completo, beatus Calminius in Deo gaudens, et prosperanti se Domino gratias agens, residuum vitæ suæ apud Mosiacum cælestibus studiis occupabat; sciens sibi nihil aliud superesse, nisi coronam justitiæ, et ut bono fine concluderet præsentem vitam, suspensis affectibus implorabat.

et sancte
vita fungi-
tur,

15 Compleverat devotus Domini confessor Calminius dies suos, et optabile tempus advenerat, in quo sui laboris præmium consequi et æternæ vitæ donativo deberet a Domino præmiari. Tactus infirmitate decubuit, atque ad extremum perveniens, sumpto cælestis viatici Sacramento, spiritum, sacris diu sudoribus fatigatum, in manus Redemptoris emisit. Sepultum est venerabile corpus illius retro altare majus in capsula lignea, in qua per annos plurimos requiescens, sese petentibus, divina beneficia precibus obtinebat.

ejusque
corpus ho-
noratur.
m

16 Latuit in illo humili loculo Vir beatus usque ad tempora Ludovici regis Francorum; qui filius Philippi regis m insolentiam Galiarum fræno imperii temperabat. Qui cum in virtute animi et potentia militari hostes circa se positos domuisset, Arvernica gentem, consueta perfidia contra se rebellantem, in manu potenti violenter invadens, prima fronte Mosiacensem ecclesiam, quam adversus eum Arvernica comes munierat,

fortissimus expugnator obtinuit. Satellites regii captam ecclesiam cupidis perlustrantes oculis, retro altare beati Petri, scrinium sancti Calminii colore nimio rubricatum inveniunt. Arbitrati plurimum terrenæ pecuniæ in eodem loculo contineri, aggrediuntur audacter scrinium sacrosanctum, sacrilego ausu diripiunt et effringunt. Non deficit cælestis ultio, quæ tam immane sacrilegium vindicaret. Eodem momento arrepti a dæmone sacrilegi pervasores, ita cælesti ultione percussi sunt, ut duo ex ipsis, coram sancto corpore cadentes in terram vexati diutius spiritum exhalarent, et reliqui facie humanitatis incursa, vix diebus quatuor supervixisse dicantur. Sic divina dignatio et meritum Confessoris sui evidenter aperuit, et insolentem improborum audaciam mirabiliter, et sicut dignum fuerat, vindicavit. Transiit autem beatus Calminius confessor Christi decimo quarto Kal. Septembris, regnante Domino Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

E

a Ex hac periodo editor Actorum colligit, hunc biographum forsân fuisse monachum Mosiacensem, ut § 2 Commentarii prævii num. 14 monuimus.

b Ex his verbis laudatus editor conjicit, aliam Vitam ab antiquiori auctore prius conscriptam fuisse, ut ibidem num. 13 retulimus.

c Thomas Aquinas a sancto Joseph in Vita Gallica cap. 3 fusiùs explicat, quomodo hic Sanctus in Arvernâ natus, possit dici ex Romanis oriundus.

d Frigida allusio biographi ex nomine Calminii ad vocem calor. Adde, quod Sanctus alibi Calmelius vel Calmilus, et vulgo Gallice Carmery appellatur.

e Jam sæpe laudatus horum Actorum editor in notis ad caput iv vult, hic indicari Justinianum istius nominis primum, qui anno Christi 566 ex hac vita migravit. Sed si Sanctus noster seculo septimo jam provento floruerit, ut Cointius et Mabillonius innuunt, hoc loco intelligendus erit Justinianus Junior, qui anno 685 imperare cepit.

F

f Biographus hic et alibi perperam tribuit Justiniano imperatori, quod regi Francorum adscribendum est, ut editor in notis ad caput v Vitæ etiam observavit.

g Hic sanctus abbas et martyr ad diem 18 Novembris in veteri Martyrologio Aniciensis ecclesiæ annuntiatur.

h Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 681 num. 16 de nomine et situ hujus cænobii sic scribit: Monasterium sancti Theotfredi ita dictum a sancto Theotfredo secundo ejus abbate, primitus Calmeliense appellatum nonnullis creditur a Calmelio conditore, aliis a Calmilio vico ejus loci. Positum est in diœcesi Aniciensi apud Velaunos ad Ansam amnem, ad radices montis Mesentii, ex quo Ligeris fluvius oritur.

i Nomen hujus monasterii diversimode exprimitur: nam Masiacus, et interdum Musiacus vel Mauziacus scribitur.

k Nonnulli putant, hic Joannem secundum vel tertium istius nominis Pontificem designari. Sed ex chronologia in Commentario prævio stabilita probabilius putamus, hoc loco intelligendum esse Joannem quartum vel quintum Pontificem, quorum

A. ANONYMO. quorum prior anno Christi 642, alter anno 686 e vivis excessit.

1 Hic martyr in Martyrologio Romano memoratur ad diem 20 Octobris, quo Acta ejus illustranda erunt.

m Hic Ludovicus, Philippi regis Francorum D filius, cognomento Crassus, obiit anno Christi 1137, ad quæ tempora R. P. Thomas Aquinas ætatem biographi sub dubio refert, ut in fine Commentarii prævii dictum est.

DE SANCTO SEBALDO EREMITA

NORIMBERGÆ IN GERMANIA.

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Antiquus hujus Sancti cultus ex variis monumentis probatus, et ab ipso Pontifice Romano confirmatus.

SEC. VIII.
Ex Auctariis Usu-
dinis,

Norimberga, amplissimum notissimumque Franconiaë emporium in Germania, ante exortam Lutheri hæresim maxima veneratione prosequabatur S. Sebaldu, ut per decursum hujus Commentarii videbimus. Annua ejus festivitas ibi olim colebatur ad diem XIX Augusti, quo etiam in Auctariis Usuardi nostri illustrati ex editione Martyrologii Lubeco-Coloniensi ita memoratur: Civitate Nurenberga sancti Sebaldi peregrini et confessoris, filii regis Daciae. Grevenus ibidem pluribus verbis eum sic annuntiat: Sebaldi confessoris, filii regis Daciae. Hic sponsam nobilissimam sortitus, exemplo beati Alexii ipsam, parentes, omniaque sua reliquit. In vita solitaria Deo purissimum servitium exhibens, multis miraculis coruscabat, inter quæ comitibus itineris oratione panem subcinericium impetravit, cilicio super aquas posito flumen transiit. Tandem plenus bonis actibus apud Nurenbergense oppidum quievit.

historiogra-
pho seculi
undecimi,

2 Brevitatis causa hic omittimus Galesinium, venerabilem Canisium nostrum, Wionum, Menardum, Bucelinum, aliosque recentiores Martyrologos, etiamsi postmodum alia occasione quosdam Monologos Benedictinos prolaturi simus, ut de verosimiliore hujus sancti Confessoris instituto disseramus. Interim nobis sufficit nosse immemorabilem sancti istius Viri cultum, de quo Lambertus Schafnaburgensis in Chronico suo ad annum Christi 1072 (is eo tempore florebat) sequens testimonium reddidit: Clara et celebris valde his temporibus per Gallias erat memoria sancti Sebal-di in Nurnberg, et sancti Hemerad in Hasengou, et magno populorum concursu quotidie frequentabantur propter opitulationes, quæ divinitus illic languentibus sæpenumero conferebantur. Igitur hic habemus testem seculi undecimi, qui nos de publica S. Sebaldi veneratione et crebris miraculis certiores reddit.

et Missa
propria

3 Nescio quandonam aut ubi recitari cœperit Missa propria de S. Sebaldo, quam inter schedas nostras collectaneas inveni, cum ibi nihil de tempore aut loco annotatum fuerit. Attamen suspicor, illam antiquitus in ecclesia Norimbergensi usitatam fuisse Hoc dubium nostrum dissolvere poterunt ii, quibus ad manum est vetus istius ecclesiæ Missale, quo nos caremus. Quapropter eruditissimum rerum investigatoribus examinandam offerimus hanc Missam, cujus ordo ita præscribitur: INTROITUS. Os justi etc. ORATIO. Omnipotens sempiterne Deus, qui vitam B. Sebaldi confessoris tui per hujus seculi

ærumnas laudabilem transire fecisti, quæsumus, ut ejus intercessionem plebem clementiæ tuæ supplicentem in præsentis solennitate foveas, et post hujus vitæ cursum ad cælestia regna perducas. Per Dominum etc. LECTIO LIBRI SAPIENTIÆ. Justus cor suum etc. GRADUALE. Os justi etc. VERSICULI. O Sebalde Christi verna, duc nos ad gaudia æterna, ut nos ibi mixti choris, perpetuis vivamus horis, et lætemur in perenni gloria.

SEQUENTIA.

Concinamus pariter,
Et Deum laudemus
Sebaldu alacriter
Notis provocemus.
Hic de Francis genitus
Propinquos postergat*;
Quamvis natus inclytus,
Ne in nefas vergat.
Merito Vincentiam
Eremum elegit,
Vincat ut malitiam
Se Deo subegit.
Paucos contubernio
Eremo assumit,
Vivit soli Domino
Abs quo nil præsumit.
Visitat miraculis
Hunc Deus frequenter
Notum fecit patulis
Factis pertinenter.
Famem patientibus
Fert refectionem,
Sitim sustinentibus
Miram potionem.
Aquam vertit in vinum
Diu duraturam,
Panem opus alivinum*
Prætat opportunum.

Mortuus deducitur
Rudibus jumentis
Nurnberg perducitur
Divinis fomentis.

Stant in loco humili
Nec abinde cedunt,
Donec loci populi
Locum sacrum edunt.

Transferri se cœperat,
Nil per hoc secutum,
A Scotis redierat
Corpus revolutum.

* Id est fugit vel post tergum relinquit.

F

* Id est quod alit, ni fallor.

A. Ad locum divinitus
Primum vehebatur;
Factum illud cœlitus
Cunctis propalatur.
Illudentis facies
In plaga notatur
Mulieris species
Passa commutatur.
O Sebalde propera
Tuos hic tueri,
Et devotos munera
Vultu Dei veri.
Tibi laudes agimus
Triplex in Personis,
Cujus ESSE dicimus
Meræ actionis.

ostenditur
antiquus
hujus Sancti
cultus,

4 EUANGELIUM. In illo tempore dixit Jesus discipulis suis : Nemo lucernam etc. Credo. OFFERTORIUM. Desiderium animæ etc. SECRETA. Propitiare, quæsumus Domine, nobis famulis tuis per sancti confessoris tui Sebaldi merita gloriosa, ut ejus pia intercessione ab omnibus semper protegatur adversis. Per Dominum etc. COMMUNIO. Posuisti Domine etc. POSTCOMMUNIO. Exaudi, Domine, preces nostras, ut Sancti Sebaldi confessoris tui, cujus hodie festa celebramus, meritis et precibus æternitatis gloriam consequamur. Per Dominum etc. *Obscura ista Sequentia, vel semi barbarus rhythmus lucem aliquam accipiet ex fusiore hujus Sancti Actis, quæ post Commentarium prævium prælo subjiciemus.*

quem Martinus V Papa Romanus,

5 Ceterum sive hæc Missa sit antiqua sive recentior, parum ad rem nostram facit, cum ex aliis vetustis instrumentis de immemorabili S. Sebaldi cultu satis constet, eumque Martinus V Papa approbatione sua confirmaverit. Christianus Erdtmannus in libello, quem edidit anno Christi 1629 de Norimberga in flore avitæ Romano-Catholicæ religionis ex antiquissimis variorum monasteriorum bibliothecis veteribusque monumentis graphice delineata et expicta, nobis subministrat ipsum Pontificis hujus diploma, quod ita sonat : Martinus episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Sedis Apostolicæ circumspecta benignitas devotorum consuevit justis annuere votis, et illis, per quæ divini cultus ac status ecclesiarum omnium aliorumque piorum locorum, ad divini nominis propagationem erectorum, adaugeri valeant, ut ipsis etiam fervor Christianæ religionis accrescat, sui vices officii libenter intromittit, et ea, quæ devotionis causa Romanorum aliorumque Pontificum auctoritate et ordinatione rite processisse comperit, ut illibata persistent, libenter Apostolici muniminis constringit firmitate.

a Norimbergensibus rogatus,

6 Sane pro parte dilectorum filiorum consulum ac proconsulum ac communitatis oppidi Norimbergensis, Bambergensis diœcesis, nobis nuper exhibita petitio continebat, quod beatus Sebalus, qui de regum Daciæ prosapia progenitus fuit, in ipso oppido, quod imperiale et inter alia aliarum oppida solenne multum et insigne famosumque existit, multis et innumeris in illo et ejus circumvicinio coruscat miraculis, adeo quod pro Sancto et patrono oppidi ejusdem per quingentos annos et ultra, palam ab omnibus fuit reputatus, prout ei in illo ejusque circumvicinio dietim reputatur, præfatique Beati corpus gloriosum in quodam solenni sarcophago, auro et argento decorato, in ecclesia, quæ dicti oppidi, quæ ecclesia parochialis principalis est,

clausura honorifice, ac ipsa et nonnullæ aliæ ecclesiæ, capellæ, et altaria in præfato oppido et locis aliis ad laudem et gloriam Dei omnipotentis, ejusque Genitricis et gloriosæ Mariæ Virginis ac omnium supernorum civium sub vocabulo ipsius beati Sebaldi sumptuose et magnifice fundata et erecta venerabiliter conspiciuntur, quæ etiam multiplicibus dotata fructibus, aliisque indulgentiarum et gratiarum muneribus, auctoritate diversorum Romanorum aliorumque Pontificum prædecessorum nostrorum, Sedisque Apostolicæ Legatorum, nec non locorum Ordinariorum pro visitantibus ecclesias, capellas et altaria prædicta, ac eorumdem conservatione ac constructione manus inibi adiutrices porrigentibus, existant adornata, quodque ecclesia dicti B. Sebaldi in oppido eodem, anno quolibet in die, qua illum post devictum triumphatumque mundum in perpetuas æternitates præsens vita parturiit, videlicet xiv Calendas Septembris, die decima nona Augusti festum ipsius, Officium proprium ei speciale una cum Legenda seu historia etiam speciali, sicut pro uno confessore non pontifice, diversorum Ordinariorum loci auctoritate celebrari annis singulis extitit institutum, prout etiam de illo illarum partium Christicolis devote et solenniter celebratur : ita quod propterea nomen ejus gloriosum plerisque Breviariis, ac aliis orationum libris, inter alia Sanctorum nomina adscriptum reperitur.

7 Quare pro parte consulum, proconsulum, et communitatis prædictorum nobis fuit humiliter supplicatum, ut pro divini nominis propagatione, et ad dictum Beatum Fidelium illarum partium ferventiori devotione, ac ecclesiarum, capellarum, et aliorum prædictorum statu, nec non visitatione, conservatione, constructione et erectione eorumdem, præmissis omnibus et singulis pro eorum subsistentia firmiori robur Apostolicæ confirmationis adjicere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur, qui divini nominis propagationem, statum, et communitates ecclesiarum, capellarum, altarium et locorum ecclesiasticorum quorumlibet nostris temporibus potissime adaugeri intimis optamus affectibus, et de præmissis fama publica ac fide dignorum relationibus certiorati, ipsa veritate fulciti, præfatum beatum Sebalum, sanctum esse, et ut talem haberi et reputari, ejusdemque festum in dicto die, videlicet xiv Calendas Septembris ab omnibus Christi Fidelibus per universum orbem annis singulis celebrandum et recolendum, ac ejus nomen catalogo aliorum Sanctorum patrum adscribendum fore declaravimus, necnon omnia et singula præmissa, ac concessionem, indulgentias, privilegia et indulta parochiali ac aliis ecclesiis, capellis et altaribus prædictis, sub vocabulo dicti sancti Sebaldi erectis, per quoscumque Romanos ac alios Pontifices concessa ante obitum felicitis recordationis Gregorii Papæ X prædecessoris nostri, ac inde secuta, rata habentes ac grata, auctoritate Apostolica ex certa scientia confirmamus et approbamus, ac præsentis scripti patrocinio communitimus, suppletes omnes defectus, si qui forsitan intervenerint in eisdem : et ut ad venerabile sepulcrum ipsius Sancti ardentius et affluentius Christi Fidelium confluat multitudo, et ejusdem Sancti celebrius colatur festivitas, et ejus nomen celebrius recolatur, auctoritate prædicta omnibus vere poenitentibus et confessis, qui sepulcrum ejus apud dictam ecclesiam in ejusdem festi die devote visitaverint, annuatim septem annos et totidem quadragenas

E

F

AUCTORE
G. C.

postmodum
benigne
confirmavit.

quadragenas de injunctis eis poenitentiis misericorditer relaxamus.

8 Et insuper omnia et singula bona mobilia ad incertas causas ac ad ea, ad quæ veri heredes non supersint, nec pro tempore legitimi reperiuntur successores, in parochia aut apud rectorem et parochianos ejusdem ecclesiæ quomodolibet reposita, deposita vel relicta, nec non etiam illa, quæ ad similes causas in prædicta parochia dicto præcedente tempore, modo præmisso, relinqui, deponi ac deputari aut reperiri contigerit, pro fabrica ecclesiæ sancti Sebaldi prædictæ deputamus ac volumus et ordinamus, quod rector ac alii in ecclesia ac parochia prædictis pro tempore in divinis ministrantes omnibus utriusque sexus, apud quos præmissa bona consistunt repertave fuerunt, ut illa ad fabricam ecclesiæ prædictæ tradant et assignent, in remissionem suorum peccaminum in foro poenitentiae auctoritate Apostolica concedimus tenore præsentium de speciali dono gratiæ facultatem, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis ac aliis contrariis quibuscumque; proviso tamen, quod bona tradenda et assignanda hujusmodi ad fabricam ecclesiæ prædictæ integre convertantur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ declarationis, confirmationis, approbationis, communionis, suppletionis, relaxationis, deputationis, voluntatis ac concessionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hæc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud sanctos Apostolos vii Calendas Aprilis, Pontificatus nostri anno octavo. *Cum hæc omnia legitimum Sancti nostri cultum abunde demonstrent, ad indicanda Actorum exemplaria progrediamur.*

§ II. Manuscriptum Actorum exemplar, et metricum eorundem compendium, quæ ab heterodoxorum calumniis vindicantur.

C
Datur notitia de longioribus
Mss. Actis,

Joannes Gamansius officiosissimus Societatis nostræ sacerdos, et propter obsequia præstita jure merito sæpius a nobis laudatus, anno 1638 ad hagiographos Antverpienses misit Acta et miracula S. Sebaldi, excerpta ex Ms. codice Cartusiæ Gemnicensis, quod Ordinis Cartusiani monasterium in Austria situm est. Scriptor horum Actorum est anonymus et incertæ ætatis, ita ut ne conjectura quidem assequi possim, cujus fuerit instituti, et quo loco aut tempore ea collegerit. Videtur tamen diu post tempora S. Sebaldi vixisse, cum in chronologia crasse hallucinetur, ac sibi ipsi non constet, ut inferius alia occasione demonstrabitur. Ceterum in ipso manuscripto Gemnicensi occurrunt quædam lacunæ et obscuriores ac forsitan corruptæ phrases, ut Gamansius in margine apographi nostri monuit, quas supplere vel in annotationis explicare conabimur.

ex quibus
Schedelius

10 Forsan Hartmannus Schedelius, qui anno 1493 Norimbergæ Librum Chronicorum edidit, hoc ipsum aut saltem simile Actorum exemplar præ oculis habuit, dum ibi in sexta ætate mundi apud nos folio CLXII verso contexit sequentem Vitæ synopsis: Sebaldus, confessor dignissimus ac

sanctissimus, hac tempestate (ut quidam ferunt) doctrina ac sanctitate in Germania floruit. Is ex nobilissimis ortus parentibus regis Daciæ filius ac reginæ castissimæ; qui votis ac precibus a Deo hanc sobolem impetrarunt. Ab ineunte ætate disciplinis et literis traditus, pro adipiscendis liberalibus artibus in adolescentia Parisios petiit. Cum eruditissimus evasisset, virgo pulcherrima de familia regum Francorum matrimonio ei juncta fuit. Verum spretis mundialibus pompis, relicto regno, sponsam elegantissimam nocte deseruit, in longinquas regiones ac eremum secessit: ubi cum annis quindecim sanctissime vixisset, inde devotionis gratia Romam perveniens a Gregorio secundo summo Pontifice ad Germanos prædicationis gratia directus, Willibaldum et Wunibaldum fratres itineris comites habuit. Et primo apud Longobardos, deinde Ratisbonæ doctrina, virtutibus, ac miraculis claruit. Postremo apud Nurembergam in solitudine nemorum religiosissimam ac perfectissimam vitam usque in finem exegit; ubi præter doctrinam populo exhibitam, miraculorum gloria nominatissimus evasit.

II Tandem plenus dierum ad oratorium Fratrum sancto Martino dicatum Nurembergæ (ubi modo cœnobium Ordinis divi Benedicti ad sanctum Ægidium nuncupatum) pervenit, infirmitate ac senio correptus sanctissime migravit ad Dominum: cujus sanctum corpus ab indomitis hominibus ad locum sepulturæ ductum, ubi insignis basilica in ejus nomine exstructa est. Quem postmodum summi Pontifices propter crebra miracula in sanctorum confessorum numerum aggregaverunt; præcipue Martinus quintus Papa ejus festum per universum orbem xiv Kalendas Septembris celebrari jussit. Quamobrem apud Nurembergenses summo honore quotannis colitur, cum Nuremberga præclara urbs meritis hujus dignissimi Patroni augmentum in omni honore et gloria ubertim sensit.

12 Centuriatores Magdeburgenses Centuria 8 cap. 10 ex Hartmanno Schedelio Acta S. Sebaldi breviter referunt; sed ea more suo contaminarunt impiis dictionibus ac convitiis. Ego hic sacrilegos istos Sanctorum rerumque sacrarum contemptores pro meritis exciperem, nisi Jacobus Gretserus noster lib. 2 Observationum cap. 9 ad Opus de Divis tutelaribus ecclesiæ Eystettensis id ante centum et plures annos abunde præstitisset, ac nominatim S. Sebaldum ab eorum ludibriis egregie vindicasset. Præterea impudentes illi Centuriarum sarcinatores caute dissimularunt ac siluerunt antiquam civium Norimbergensium pietatem erga hunc sanctum suum Patronum, quæ ab immemorabili tempore constanter perseveravit, donec eorum civitas hæresi Lutherana inficeretur, quemadmodum Matthæus Raderus noster tomo 2 Bavaricæ sanctæ pag. 61 exponit his verbis: In summa semper veneratione cultuque divus Sebaldus fuit apud Noribergenses, quoad hostis cæli et omnium Sanctorum Lutherus urbem Noribergensem et magnam Germaniæ partem invasit. Considerant cives paulo antequam illa pestis civitatem nobilissimam occuparet (in margine annum Christi 1519 assignat) divo Sebaldus inclytum mausoleum, quod, ut ex rationibus manuscripti codicis Noribergensis constat, ex orichalco singulari opere factum septuaginta octo millibus sexcentis quadraginta quinque aureis æstimatur. De pretioso illo Sancti sepulcro, quod postea destructum est, fusius infra agemus.

13 Interim audiamus Conradum Celtem Protutium,

extraxit
compendium,

quod Centuriatores
Magdeburgenses cor-
ruperunt.

F

Poëta Germanus in honorem S. Sebaldi
 A *tucium, primum Germaniæ poëtam laureatum, qui ante contagiosam Lutheri sectam floruit, et gesta ac miracula S. Sebaldi non ineleganti carmine Sapphico descripsit. Etiam si Christianus Erdtmannus in sua Norimberga, alique Catholici Germaniæ scriptores hoc elogium metricum typis ediderint, tamen ad maiorem ejusdem Sancti gloriam non gravabor illud hoc loco fideliter transcribere ac iterum prælo subjicere, ut a curioso lectore alibi quærendum non sit istud avitæ religionis testimonium, quod ita sonat :*

Regiæ stirpis soboles, Sebalde,
 Norica multum veneratus urbe,
 Da tuam nobis memorare sanctam
 Carmine Vitam.

Te sacris votis generant parentes,
 Cum diu lecto sterili vacassent;
 Teque suscepto, statuere castam

Ducere vitam.

Natis his sanctis Puer ergo votis,
 Galliæ claram properas ad urbem,
 Artibus sacris animumque cultis

Moribus ornans.

Hauseras sanctas ubi mente leges:
 Patriam Doctor rediens in aulam;
 Regiam quærun tibi mox venustam
 Jungere sponsam.

14 Ut dies lætis fuerat peracta
 Nuptiis, virgo verecunda vultu
 Ducitur celso tibi copulanda

Candida lecto.

Cumque jam clausum fuerat cubile,
 Et quies cunctis foret alta rebus,
 Tu tuæ sponsæ loqueris pudicæ

Talia verba :

Nata de magno, mea sponsa, rege;
 Non tuum castum violabo corpus,
 Si placet mecum pia vota castæ

Jungere vitæ.

Annuat virgo tenero pudore,
 Et Deo magnas dedit ore grates,
 Integram servans generosa castam

Corpore vitam.

Ipsæ mox celsam genitoris aulam,
 Spiritu sancto monitus, relinquens,
 Horridas sylvas heremumque * vastis

Saltibus intras.

Et per exesæ cava saxa rupis
 Stratus orabas manibus supinis,
 Fervidum solem, Boream, nivesque
 Passus et imbres.

Et feras inter medius quiescens,
 Sæpe montanis satiatas herbis,
 Hauseras puram liquidis fluentem

Fontibus undam.

15 His ubi corpus dapibus foveres,
 Mentis in puram tenuatus auram,
 Sæpe divinos nitido videbas

Pectore vultus

Sic tribus lustris tacito peractis,
 Inde Romanam properas ad urbem,
 Qua Dei verbum monuit per orbem

Spargere Pastor.

Ipsæ mandatum recipis paternum,
 Et vagus terras varias pererras,
 Donec immensum peregre venires

Lætus ad Istrum.

Hic ubi cymbis tumidus careret,
 Præbuit tutam, Pater alme, navem
 Pallium, quo tunc fueras pudico

Corpore tectus.

Morue per vastas nemoris latebras

Noricam lætus veniens ad urbem,
 Hanc doces sacro monitu profanos
 Linquere cultus.

Et Deum celso residere cælo
 Prædicas; pœnas vitiis daturum,
 Quique virtuti tribuat beatæ

Præmia vitæ.

Ille de casta Genitrice natus,
 Corporis mortem tulerat cruentam,
 Tertio Phœbo rediens sepultus

Victor ab oris.

19 Approbas multis tua verba signis,
 Scripta quæ libro reperi fidei,
 Nec minus claris hodie coruscas,

Inclute, signis.

Cumque jam longo fueras labore
 Fessus, et sedes meritis beatas,
 Te senem nostras Deus imperabat

Linquere terras.

Spiritus sanctos ubi liquit artus,
 Mox boves corpus tulerant agrestes,
 Quas tuas sanctas modo personamus

Carmine laudes.

Ergo jam cælo merito locatus
 Hanc velis urbem *, mediis arenis
 Conditam, sanctis precibus juvare

Sedulus orans.

Terra fecundo madeat liquore,
 Et salutare habeat calores,
 Spiceam gestans Cereris coronam

Fœnore multo.

Spumet et plenis rubicundus uvis
 Bacchus, et frontes tetricas relaxet,
 Et pecus lætis numerosa carpat

Pascua pratis.

Prosperos servent radiosa cursus
 Astra, nec morbos subitos minentur,
 Paxque per nostras maneat perenni

Tempore terras.

Fata Germanis faveant triumphis,
 Dum petet Turcus * gladiis cruentis
 Principis nostri juvenile robur

Maxmiliani.

Hinc ubi nostras animas, solutis
 Corporum vinculis, Deus evocabit,
 Confer, ut tecum capiamus alti

Gaudia cæli.

Hæc ubi nobis, Pater, impetrabis,
 Ante supremi faciem Tonantis,
 Hic tuas semper cumulemus aras

Thure benigno.

17 *Ex illo carmine colligo, hunc poëtam laureatum verosimiliter præ manibus habuisse longiora S. Sebaldi Acta, qualia post hunc Commentarium prævium ex nostro Ms. apographo vulgabimus. Insuper ex hoc metrico Vitæ compendio patet, ante perniciosum Lutheri dogma apud Norimbergenses aliosque Germanos publicam fuisse famam de crebris S. Sebaldi miraculis, ita ut ipsi hæretici Centuriatores ea fateri cogantur, quantumvis huic confessioni suæ malignam ac futilem contumeliam addiderint, dum cap. 10 Centuriæ octavæ de Sancto nostro sic petulanter scribunt : Ad Longobardos ergo accessit, et postea Ratisbonam, ac postremo prope Norimbergam in solitudine vixit; doctrina et miraculis claruit, quibus in eremo forte arboribus et feris profuit : ad homines enim solitarius raro venit. Sic nempe procaces isti scribillatores insignem patriæ suæ benefactorem irrident, tamquam hominem inutilem, quamvis sanctus ille Vir majores ipsorum fide Catholica imbuerit, et salutarem suam doctrinam miraculis*

AUCTORE
G. C.

gesta ejus
et miracula,

E
* Id est Norimbergam

* Al. petit
Turcos

F

quæ riden-
tur ab impi-
is Centuria-
toribus
Magdebur-
gensibus,

composuit
carmen
Sapphicum

* al. Herci-
niumque

in quo sum-
matim nar-
rat

AUCTORE
G. C.

quorum au-
dacia re-
tunditur.

miraculis confirmaverit, ut etiam inviti non au-
dent negare.

18 Verum, ut alia omittam, his turbulentis
monasticæ vel solitariæ vitæ osoribus jam du-
dum Gretserus noster cap. 9 supradicti Operis
solide respondit in hunc modum: At alii ad soli-
tarios accurrebant, et quidem turmatim; quibus
exemplo sanctæ et asperæ suæ vitæ, miraculisque
et salutaribus hortamentis plurimum proderat.
Exempla hujusmodi accursus ad eremicolas, si
petis, ea tibi PHILOTHEUS seu HISTORIA RELIGIOSA
Theodoretii suppeditabit; ut et alia monumenta,
quæ libro, quem VITAS PATRUM appellamus, in-
serta sunt. Illi vero anachoretæ, qui a consortio
mortalium penitus sese removerunt, haudqua-
quam pro inutilibus terræ ponderibus reputandi
sunt, quia humano generi orationibus suis ad
Deum jugiter profusis multo maxima emolu-
menta adferunt, ut ipse etiam S. Augustinus in
libro de Ecclesiæ Catholicæ moribus agnovit,
palamque prædicavit. Utinam heterodoxi mo-
nachorum contemptores hæc attento animo ex-
pendant, et Catholicam atavorum suorum pie-
tatem imitentur! Nunc aliqua S. Sebaldi gesta
severe discutiamus, ut illi avitæ religionis
desectores intelligant, nos non cæco modo ad-
mittere omnia Sanctorum Acta, quæ vulgo cir-
cumferuntur, quamvis hos Dei amicos propter
auctoritatem Ecclesiæ et evidentia miracula in-
vocemus, et sacras eorum reliquias antiquo more
veneremur.

§ III. Examen Actorum, pretiosus Sancti tumulus jam destructus, præsens reliquiarum ejus status, et salutaris monitio ad Norim- bergenses.

Ætas San-
cti.

Antiquior biographus initio Actorum asse-
rit, Sanctum nostrum tempore Pipini glo-
riosi et Caroli filii sui regum Francorum ex Chri-
stianissimis Daciæ vel Daniæ regibus natum
fuisse. In hac brevi assertionem occurrunt nonnul-
la, quæ, improbabilia videntur, et quæ postmo-
dum examinabimus. Interim hoc loco discutiemus
solam chronologiam, in qua scriptor ille sibi non
constat: nam deinde num. 7 et 8 affirmat, quod
præsul egregius Gregorius Secundus, Papali digni-
tate fultus, Sanctum nostrum ad prædicandam
Evangelicam veritatem miserit, et hic in itinere
tunc sanctos fratres Willibaldum ac Wunibal-
dum repererit. At Pipinus tantum anno Christi
752 in Gallia regnare cœpit, cum Gregorius II
Pontifex jam ante viginti annos ex hac vita mi-
grasset. Si igitur S. Sebaldus primum natus fue-
rit tempore Pipini gloriosi et Caroli filii sui re-
gum Francorum, quomodo a Gregorio II Pontifi-
ce ad Evangelium prædicandum mitti potuit?

de qua au-
ctores dubi-
tant,

20 Si operæ pretium foret, possemus hunc no-
dum arctius stringere ex antiquis Actis S. Wil-
libaldi, quæ in Opere nostro ad diem VII Julii
illustrata sunt. Verum ex dictis abunde liquet,
nativitatem S. Sebaldi multis annis præverten-
dam, vel Evangelicam ejus prædicationem diu-
tius differendam esse. Forsan hanc difficultatem
chronologicam vidit Conradus Celtes Protucius,
ideoque in Descriptione urbis Norimbergensis
cap. 8 agens de præcipuis istius civitatis ecclesiis,

Germanicam S. Sebaldi commorationem post D
tempora Caroli Magni, qui fuit Pipini filius,
distulit his verbis: Prima et honoratior (nimirum
ecclesia Norimbergæ) Petro Apostolo dicata, et
divi Sebaldi corpore et sepultura sua celebris. Is
dum paulo post Caroli Magni tempora, ut Britan-
ni, Galli, et Hybernici Christianam religionem
in Germaniam invexerant, cum aliis influens,
primus ejus collis et nemoris incolas ad religio-
nem Christianam vita et morum sanctitate invi-
tavit, ejectis veteribus diis, quos priscorum
hominum simplicitas suorum agrorum et locorum
presides et tutores putabat.

21 Non parum ab hac Conradi Celtis opinione ac inter se
discrepat Petrus Cratepolius Minorita, dum in
Opusculo de Sanctis Germaniæ apud nos pag.
133 sic scribit: Sebaldus confessor sanctissimus
anno Domini DCCXVII doctrina et vitæ sanctitate
in superiori Germania floruit. Alii tradunt, eum-
dem Sanctum floruisse sub Carolo Martello et
Pipino hujus principis filio, ut Raderus noster
tomo 2 Baviaræ sanctæ pag. 55 testatur in hunc
modum: De annis non satis constat; Martello Fran-
ciæ principe et Pipino rege, patre Caroli Magni,
vixisse autumant. Etiam si ignoremus, quodnam
systema chronologicum ex his præferendum sit,
quia tamen plerique scriptores consentiunt, S.
Sebaldum jussu Gregorii II Pontificis Evange-
lium prædicasse, initio Commentarii prævii no-
tavimus seculum octavum, tum quod eo seculo
verosimillime obierit in hac hypothesi, tum quod
certe plura istius Sancti gesta ad illud seculum
spectent.

22 Sed quæcumque chronologia erudito lectori natale so-
lum
magis placuerit, nemo nobis facile persuadebit,
S. Sebaldum eo tempore in Dacia vel Dania (apud
scriptores mediæ ævi Dacia pro Dania passim
accipitur) ex Christianissimis parentibus origi-
nem duxisse: nam eo seculo Dania nondum fidem
Christianam susceperat. Insuper Dacia stricte
dicta, quæ circa Tibiscum Danubiumque notissi-
mos Europæ fluvios sita est, illo tempore non ha-
bebat reges proprios, ex quibus tamen S. Sebaldus
oriundus dicitur. Vides hic ubique spinas ac
salebras, quas si quis amoliri potuerit, magnam
nobis gratiam præstabit. Unde scriptores quidam
his difficultatibus intricati putarunt, Sanctum
illum ex Britannia, Scotia vel Hibernia ortum
esse, ut iterum Raderus noster loco proxime
citato indicat his verbis: Sebaldum alii Dacum
natione, alii Danum, alii vel Britannum vel Hiber-
num vel Scotum faciunt; adeo plerique scriptorum
divinant potius, quam narrant. Regio satu editum
omnes fere consensu tradunt; nec interim quis-
quam parentes exprimit vel ejus majores, quod
simplicitas ævi minus ad hæc attenderet, aut
vetustas temporum, quæ omnia consumit, etiam
nomina delerit. Danum non fuisse, ratio tempo-
rum ostendit, cum longe post Dania sub leges
Christi concesserit. His superaddo, quod idem
Sanctus in rhythmo vel Sequentia Missæ pro-
priæ, quam § 1 hujus Commentarii exhibuimus,
de Francis genitus dicatur. Dubitamus, quænam
ex diversis istis regionibus nativitati S. Sebaldi
probabilius adscribenda sit, si excipias Daniam,
quæ ob rationem supra allatam nulla verisimili-
tudine ei patriæ assignari potest.

23 Acta nostra num. 3 narrant, S. Sebaldum in
adolescentia Parisios missum fuisse, ut ibidem
litteris operam daret. Laudatus Raderus noster
loco mox citato circa hanc studiorum palæstram
observat sequentia: Institutum aiunt primus pue-
ritiæ ac Parisien-
sis studio-
rum palæ-
stra exami-
nantur.

A ritiae annis optimis litterarum disciplinis Lutetiae Parisiorum, quod ante academiam conditam fieri oportuit: nam anno demum dccxci Lutetiana academia a Carolo Magno instituta est, ut ex variis scriptoribus Jacobus Middendorpius ostendit. *Deinde ibi ex Middendorpio refert, Parisiis etiam antea litteras a doctoribus publicis traditas fuisse. Cæsar Egassius Bulæus in Historia universitatis Parisiensis id ipsum probat plurimis argumentis, et tomo i istius Operis pag. 88 ex iis ita concludit: Ex dictis igitur intelligimus a primis Christi seculis, maxime vero ab instituta monarchia Francorum ad annum circiter dc perpetuum fuisse Lutetiae litterarum exercitium, non eo quidem splendore, quo post Carolum Magnum fuit; sed aliquo certe et laudabili; atque adeo non ita fuisse barbaros Parisienses, ut Angli prædicant: quandoquidem, ut testantur eorum Annales, Lutetiam commigrare solebant ad primariam regni Francici sedem, ut suavioribus disciplinis, civilitate morum, sana doctrina, divinarumque Scripturarum intelligentia imbuerentur. Igitur hæc studiorum palæstra nequaquam fidei Actorum repugnat, etsi de illa nihil certi affirmare possimus.*

Professione
ejus Benedictinae,
quam aliqui adstruunt,

B 24 Dorganius, Menardus, alique Martyrologi Benedictini sanctum illum Eremitam passim Ordini suo accensent, ac inter eos Arnoldus Wionus in *Ligno vitæ part. 2 lib. 4 cap. 24 pag. 504 sic scribit: Sanctus Sebaldus, Daciæ regis filius, sponsa relicta, mundique pompis abdicatis, in eremo primum quindecim annis, radicibus herbarum contentus, vixit. Deinde Ratisbonæ, postremo Nurenbergæ in cœnobio sancti Martini monasticam vitam eligens, tamquam securiorem, eandem ad finem usque vitæ, quæ accidit xiv Calendas Septembris tenuit. Floruit sub annum Domini dccxvi. Verum Benedictus Gononus in *Vitis Patrum Occidentis lib. 4 pag. 224 post compendiosam S. Sebaldi Vitam propterea ibidem in Notis Wionum sic refellit: Errare convincitur, cum dicit, eum vitam monasticam in cœnobio S. Martini duxisse, cum ex ejus Vita fideliter descripta reperiatur, eum senio et infirmitate correptum, et de morte divinitus certior redditum, in dictum monasterium advenisse, ut sepulturæ corpus suum mandaretur. Gononus ibidem Schedelium et Cratopolium, quos supra laudavimus, testes hujus rei allegat.**

vetustiora
Acta nostra,

25 Equidem fateor, ab ambobus istis scriptoribus similia referri; sed antiquiora Acta nostra de adventu S. Sebaldi viventis ad illud monasterium Benedictinum non meminerunt. Quinimo potius innuunt, tantum reliquias ejusdem Sancti ex alia ecclesia ad istud monasterium translatas esse, ac ibi trantisper quiescere, quemadmodum num. 16 narratur his verbis: Sed accidit, ut supra sanctum extinctum corpus ecclesiuncula ad modum pandochii fieret, quæ cum fulmine consumpta esset, sanctum corpus ad ecclesiam S. Agidii (hæc prius ecclesia S. Martini appellabatur) Ordinis S. Benedicti ab hominibus delatum est, quo usque fabrica alia fieret solennis. Etiam Raderus noster hanc narrationis discrepantiam observavit, dum tomo supra citato *Bavaricæ sanctæ pag. 57 sic scribit: Sylvæ cultoribus et vicinæ cum legem cælestem exposuisset, reliquias idolorum abolevisset, annis et senio laboribusque fractus ad divi Martini sodales Noribergam confugit, ultimumque ibi diem clausit. Quamquam alii sunt auctores, qui tradant eum in Augusti Tomus III.*

ipsa sylva decessisse, corpusque jumentis jugi insuetis impositum ad locum, quem destinarat quieti, deportatum conditumque, crebris beneficiorum miraculis inclaruisset. *Sed sive in ipsa commorationis suæ sylva obierit, sive in fine vitæ ad cœnobium S. Martini venerit, æquo lectori sequentia argumenta propono: Si S. Sebaldus ad Ordinem S. Benedicti pertinuisset, et in cœnobio S. Martini mortuus esset, cur monachi Benedictini sacrum ipsius corpus alio loco sepeliri permisissent? Cur longiora Acta nostra de Benedictina S. Sebaldi professione, ac commoratione ipsius in cœnobio S. Martini, nullum verbum faciunt?*

26 Haud dubie Mabillonius has aliasque difficultates expendit, et propterea forsitan in *Opere de Sanctis Ordinis Benedictini sec. 3 part. 2 S. Sebaldum in Indice prævio inter Prætermisos collocavit. Jam vero eruditissimus ille scriptor Benedictinus Præfationi seculi primi num. 10 inseruit hoc monitum: Quia vero contingit nonnumquam, ut quorundam Sanctorum Vitæ, sive scriptorum defectu, seu temporum injuria, reperiri non possint; eas vel ex veterum auctorum dictis sparsim exceptis conteximus, quas ELOGIA HISTORICA appellamus; vel ex recentioribus, qui de iis scripserunt, rarius quidem, exprimimus. Sicubi vero nihil sani aut explorati potuimus assequi, incertis relationibus prætermisissis, silentii nostri rationem post primum Indicem in Operis fronte reddimus. Dein ante Indicem Prætermissorum ejusdem seculi monet, se Acta quorundam sanctorum monachorum, qui in Calendario Benedictino reponi solent, consulto prætermisisse, sive quod monachi non fuerint, inquit, aut certe Ordinis nostri supposititii, parumque ad res nostras illustrandas eorum gesta conferant; sive quod Vitæ eorum erroribus et fabulis respersæ sint, seu quod penitus exciderint. Nulla autem hujus omissionis ratio videtur probabilior, quam prudens opinio sincerissimi Mabillonii, qui verosimiliter judicavit, S. Sebaldum ad Ordinem suum non spectare: nam saltem aliqua hujus Sancti gesta invenire poterat apud Schedelium, Cratopolium, ac sodalem suum Gabrielem Bucelinum, qui hac die in Menologio Benedictino S. Sebaldum Ordini suo accensent, eumque longiore elogio exornat. Nunc ad posthumam Sancti nostri gloriam et præsentem hujus statum transeamus.*

et Mabillonius videtur repugnare.

27 Quanto in honore S. Sebaldus olim apud Norimbergenses fuerit, indicat magnificus tumulus, quem cives adhuc Catholici magnis impensis ei construxerunt. Eobanus Hessus, licet jam tum fuligine Lutheranae hæresis aspersus, in sua Norimberga istud illustre pietatis et munificentiae monumentum descripsit sequenti carmine hexametro:

Exstat in hoc templo monumentum insigne Sebaldi,

Quem Divum pars magna vocat: hic primus ab orbe

Externo veniens, fertur loca nostra colentes

Christicolam docuisse fidem, pro cujus honore

Officii meritisque piis his cultibus illum

Affecit pia cura patrum, testata salutem,

Hoc primum doctore, sibi que suisque paratam:

Atque ideo hoc illi posuere insigne sepulcrum

Officii memores, quo non præstantius ullum,

Sive manu, sive ingenio, sive arte magistra

Contendisse libet; totum est ex ære nitenti

Artificis cælata manu, pulcherrima moles

Naturæ variis operum, forma omnis ab imo

100 Surgit

F Patet ex veteri sepulcro, quod hic describitur,

AUCTORE
G. C.

Surgit epistyllis fracta excrecentibus inter
Serpentum species operosa toreumata florum.
In summa coit, et pulchri fastigia tecti
Contrahit, ipsa etiam variis cælata figuris.
Non angusta tamen, ne vertex summus acut-
tam
Pyramidem faciat, quamquam tres pyrami-
dales
Adsimilet conos; circum capitella columnis
Addita sunt, spiræque breves, torulique ro-
tundi,
Atque abaci teretes, quibus aut simulacra deo-
rum
Aut hominum insistunt; videas colludere fictas
Arte puellarum effigies, semperque novatos
Formarum vultus, colubros adrepere, nudas
Stare puellarum species tenus ilia, donec
In caudas abeant media plus parte draconum.
Quid statuas alias memorem matrumque viro-
rumque,
Has nudas, illas armis et vestibis aptas?
Quid tot quadrupedum formas, tot sculpta leo-
num

B Corpora, nudorum infantum quid mille figu-
ras?

Musa nec ulla queat tanto satis esse labori,
Nec verbis æquare opus immortale futurum:
Quod neque Praxiteles, nec Myron, nec Po-
lycletus,
Nemo Cares, nemo Scopas reprehendere pos-
set:

Quamquam fama illos sculpendi nobilis æris
Commendat, nostros melior pervenit in annos
Gloria: sicut enim fuit ignorantior ætas,
Et rudis illa prior, sic nos, crescentibus an-
nis,
Crescere, et inventis meliores addere rebus
Par fuit, et veterum vinci feliciter artes.

quanto in
honore S.
Sebaldus,
olim fuerit
apud No-
rimbergen-
ses,

28 Saltem gratias debemus huic poëtæ Luthe-
rano, quia ingenue fatetur, quod Norimbergen-
ses officii memores istud insigne sepulcrum bene-
factori suo erexerint, et hoc monumentum fuerit
pia cura patrum, testata salutem, hoc primum
doctore, sibi que suisque paratam. Sed ab hac pia
patrum cura Norimbergenses paulatim descive-
runt, dum in urbem eorum irrepsit hæretica Lu-
theri secta, quæ sensim religioni Romano-Catho-
licæ successit, et de qua luctuosa mutatione lau-
datus Erdtmannus pag. 36 suæ Norimbergæ sic
scribit: Catastrophe religionis Catholicæ causa-
ta ab impio quodam monacho Augustiniano Wolff-
gango Volprecht, Lutheri discipulo, qui cum
duos sancti Sebaldi et sancti Laurentii præposi-
tos et parochos clanculum seduxisset, et Luthe-
rana lue infecisset, una cum illis a Wigando
episcopo Bambergensi, tamquam ordinario Norim-
bergensium, citatus est. Hi examinati et incorri-
gibiles hæretici sunt inventi. Quamobrem, quid-
quid per procuratorem suum Andream Osiandrum
frustra protestarentur, et ad divinum tribunal
provocarent, excommunicationis sententia, quæ
sequitur ab impresso exemplari descripta, sunt
condemnati. Post hæc refert Latinam episcopi
Bambergensis sententiam, et huic deinde subdit
Germanicum instrumentum anni 1524, quo tres
isti pertinaces hæretici a legitimo suo iudice ad
purgum Dei verbum sive solam sacram Scripturam
appellarunt.

qui postea
hæresim
amplexi,
illud argen-
to spolia-
runt,

29 Verum hæresi indies accrescente, Norim-
bergenses non solum ab avita patrum suorum pie-
tate defecerunt, sed etiam contra articulos fæde-
ris Passaviensis spoliarent Catholicas ecclesias

aureis argenteisque donis, quæ pii ipsorum
maiores Deo et Sanctis obtulerant. Porro fœdus
Passaviense, quod ineunte mense Augusto anni
1552 inter Catholicos et heterodoxos conclusum
est, in nuper edito Corpore diplomatico Juris
gentium tom. 4 part. 3 pag. 42 et sequentibus legi
potest, et propter illud memoratus Erdtmannus
in sua Norimberga pag. 45 notari jubet, spolia-
tionem illam reliquiarum, argenti quoque pariter et
auri, quibus inclusæ asservabantur, conflationem
post Passaviensia concordata factam fuisse: nam
Passaviensis transactio finem accepit postridie Ca-
lendas Augusti anno MDLII; at reliquiarum istarum
alienatio, distractio, et venditio facta est primum
ejusdem anni partim mense Octobri sub finem, par-
tim mense Novembri, ut ipsa manus destructoris et
venditoris N. N. attestatur. Hinc ibidem ita con-
cludit: Ergo ecclesia beatissimæ Virginis, alias
Capella regalis, in foro dominorum, et ecclesiæ
collegiatæ sancti Laurentii et sancti Sebaldi, Catho-
licis violenter ademptæ, de jure per Cæsaream
Majestatem aliosque Catholicos principes repeti
possunt.

30 Erdtmannus his subjungit ipsum compu-
tum venditoris, qui Germanice exactas dati ac-
ceptique rationes subduxit. Deinde scriptor ille
Catholicus post exhibitam pecuniæ summam, quæ
ex sacrilega harum trium ecclesiarum spoliatione
provenit, idiomate Germanico disserit in hunc
fere modum: Ex tanto triplicis ecclesiæ thesauro
facile conjectari potest, quantum pecuniæ Norim-
bergenses heterodoxi hauserint ex variis utriusque
sexus monasteriis aliisque templis, quæ postmodum
spoliarunt. Denique ibidem indicat, se nescire,
quid de corpore S. Sebaldi actum fuerit. Verum
Raderus tomo 2 Bavaricæ sanctæ pag. 57 innuit,
adhuc Norimbergæ reliquias ejusdem Sancti sua
ætate superfuisse, dum ibi sic scribit: Sacrum
ejus pignus Norimbergæ in æde principe Petri et
Pauli olim religiosissime cultum, hodie, ut omnes
Divum cineres (quod impia Lutheri secta acceptum
feras) neglectum jacet, donec propitium magis cæ-
lum Germanicas terras respiciat. Præterea Pape-
brochius noster in Ms. suo Itinerario testatur,
sese Norimbergæ anno Christi 1660, quo una cum
Henschenio per Germaniam in Italiam profectus
est, vidisse templum S. Sebaldi jam a Lutheranis
occupatum, sibi que in eo ostensum fuisse æreum
Gothici operis umbraculum, in formam tecti as-
urgens, sub quo corpus ejusdem Sancti adhuc
quiescere dicebatur.

E
etsi corpus
ipsius ad-
huc putetur
conservari
in eadem
urbe,

31 Etiam si propter illa Raderi ac Papebrochii
testimonia nihil certi de qualitate ac præsentia sta-
tu harum reliquiarum pronuntiare possimus,
tamen ex Phosphoro metropolitanæ ecclesiæ Pra-
gensis novimus, costam et duas alias partes S.
Sebaldi confessoris anno 1361 Norimberga Pra-
gam allatos fuisse ab imperatore Carolo IV, ut
ibidem notatur in Diario reliquiarum ad diem XIX
Augusti, sive pagina 516 istius Operis, quod illu-
strissimus Thomas Joannes Pessina de Czechorod
anno 1673 Pragæ edidit. Præterea ex Theatro
vitæ humanæ, quod Laurentius Beyerlinck ope-
rose collegit, pag. 284 litteræ R, ad vocem reli-
quiæ, etiam discimus, aliquas S. Sebaldi exuvias
in Andecensi Bavaricæ monasterio conservari. An
autem alia quædam hujus Sancti lipsana ante
exortam Lutheri hæresim translata fuerint, et in
vicinis ecclesiis Catholicorum quiescant, hactenus
ignoramus.

F
exceptis qui-
busdam reli-
quiis antea
alio trans-
latis,

32 Quare hunc Commentarium prævium con-
cludimus patheticæ parænesi, quam laudatus Erdt-
mannus

A *mannus inter benefica Pontificum Romanorum ac præsulum Bambergensium diplomata dirigit ad Norimbergenses, ubi pag. 72 sui opusculi eos alloquitur his verbis*: Hic iterum, o Norimberga, signum cape luculentissimum, quanto favore te olim prosecuta fuerit sancta Romana Ecclesia, et divi Petri successores atque Christi visibilis in terris Vicarii, ovilis Dominici supremi Pastores. Ah quid fecisti, tam piam ac dulcem tamque benignam matrem [deserendo, et] ad instantiam et persuasionem unius lascivientis monachi Wolffgangi Volprehti, hæreseos Lutheranae fermento corrupti, tam turpiter a veteri et majorum tuorum et avita religione deficiendo? An non in eadem ipsa Catholica fide, dum nihil amplius esses, quam nudum castrum et exiguus pagus, ac demum successu temporis parvum oppidum, patrocinate tibi sanctissimo Noricorum apostolo divo Sebaldo, in tantam amplitudinem excrevistis, ut tibi vix similis in toto imperio Romano idveniatur? Revertere, obsecro, ad ovile Christi; dulcissimam matrem tuam sanctam Romanam Ecclesiam, abstracto glaucomate, a quo B excæcaris, agnosce et amplectere, nisi velis pessum ire. Hæc Norimbergensibus forsitan auditu injucunda, sed tamen salubria, suo loco hac vice transmittemus, et aliquot etiam episcoporum Bambergensium diplomata in medium producemus. *Cum diplomata illa hic ad rem nostram non spectent, non jam gesta et miracula S. Sebaldi primum typis excudemus, ac eadem solitis annotationibus illustrare conabimur.*

quia ex hoc procul dubio datur honor, gratia et virtus et fortitudo Deo nostro in secula seculorum. Amen. A. ANONYMO.

CAPUT I.

Mira Sancti nativitas, pia educatio, nuptiæ solutæ, vita eremitica, prædicatio Evangelii in Longobardia cum variis miraculis.

Tempore Pipini glosiosi a, et Caroli filii sui Regum Francorum b, tunc thronus regius et respública per Christianissimum regem gubernabatur in Dacia c, qui generosam moribus et religione Christianam habuit uxorem, sed tamen infœcundam; de quo illustris rex non modicum tristabatur, hæredem desiderans paternæ successioni, et regiæ dignitati. Imo etiam regina pondus suspiriorum et quamplurium anxietatum exinde non fuit inexpertæ: qui tandem mutuo consensu Deo spoponderunt, et indissolubili voto voverunt vitam illibatæ castitatis, dummodo divina clementia desideratam eis dignaretur tribuere sobolem, quam etiam præceptis altissimi Regis et ad ejus laudem promiserunt instruendam. Quorum devotionem Deus benigne influens *, et eorum pias preces exaudiens, desideratam eis largitus est sobolem, unicum filium, nomine Sebaldu, de quo munere Deo omnipotenti gratias retulerunt, et deinceps votum castitatis pariter tenuerunt. Nascitur ergo infans Sebaldu ornamentum generis, parentum gloria, propinquorum lætitia, familiæ decus, hæreditatis spes, desideratæ prolis testimonium. In hujus nativitate gaudent omnes, cuncti lætantur, pensata salubriter: nam fit ex femina sterili mater fecunda in filio, et quasi marcens ætas reparatur juventute, ac tenente debita ætate, juvenilia geruntur a matre.

3 Nutritur itaque dulciter puer Sebaldu, et in ipsa tenera ætate virtutum plantantur insignia. Deo timorem [exhibet] pariter et amorem, parentibus obedientiam, ad ipsos et reverentiam, clementiam ad omnes, sicque fuga proficit vitiorum amabilis infantulus. Et sicut Deus mirabilis est in Sanctis suis, ita mirabiliter operatur in electis suis. Nihil mirum. Sicut puer crescebat ætate, ita crementum capiebat virtutum soliditate. Cumque quintum decimum annum attigisset, laudabili more principum Parisios mittitur ad ornandum se sacris scientiis: in quibus quasi supra humanum modum cœpit juvenis proficere, ut omnes cœtaneos, et multos prolixioris ætatis superaret: ita ut cunctis ibidem morantibus spectaculum, et res mira haberetur exinde. Tandem gloriosus adolescens Sebaldu sic multiplicabat virtutes, ut non discipulus, sed magister haberetur probatus. Igitur optatis adeptis virtutibus, feliciter revertitur ad patriam, non modica illustribus parentibus exinde orta lætitia; quem conspiciunt moribus gravem, loquela sagacem, in agendis providum, in actis bonum, in devitando vitia cautum, sicque per omnia prudentia locupletem.

4 Sed cum pius rex et sua conthoralis regina, pater et mater gloriosi adolescentis Sebaldi, voto se continentia astrixissent, suam generosam genealogiam

ACTA

Auctore anonymo incertæ ætatis.

Ex Ms. Carthusiæ Gemnicensis in Austria, cujus apographum Joannes Gamans noster anno 1618 ad nos misit.

PROLOGUS.

C *Auctor pauca obscure præfatus,* Si Dominum in Sanctis ejus ore Prophetico laudare jubemur, tunc certe nobis pluris laudis excrescit occasio, pro quanto vobis de sanctitate alicujus evidentior constat ratio: generosa enim mens plus illic afficitur, ubi cognoscit honestum, scilicet, Deo acceptum, quantumcumque minime sibi cognitum, quam ad absconditum, et ad usquequaque occultum. Quia ibi saltem habet, ad quod refugiat; sed ad ex omni parte latitans nullum habet præsidium. Sed in omnipotentis Dei beneplacitis, quis cognoscit vel cognovit sensum Domini? Aut ut nobis insinuaret, in quo eum laudare deberemus, quis consiliarius ejus fuit? Aut quis prior dedit illi, ut retribueretur illi? Itaque ex alto æternoque Deitatis emanat consilio, ut nobis et cunctis fidelibus daret Deus notam facere viam suam, et voluntatem suam in glorioso confessore suo Sebaldo, et ipsum veris filiis Abrahæ turrem inexpugnabilem prærogavit, Et ipse certe turris est fortissima. Quare ad ipsam confugere debent omnes gentes;

narrat mirram Sancti nativitatem, a b c

* forte influens

piam adolescentiam, F

nuptias,

A. ANONYMO. nealogiam numerosius augmentare, non in se ipsis, sed honeste et laudabiliter viribus ex totis conabantur in Filio. Perlustrantur igitur principatus et regna, patris ex imperio visitantur climata mundi, si quæ nobilis reperiatur virgo, quæ filio regio societur in matrimonio. Post itaque prolixas inquisitiones, magnifica ambasatia *d* dirigitur patri Christianissimo regi Daciæ filia cujusdam Comitis in regno Franciæ, quæ etiam de illustrissima prosapia domus Franciæ descenderat, virgo multam speciosa, et bonis moribus ornata, quæ regi placuit; et eam honorifice filio suo Sebaldo in matrimonio sociavit, dote præscripta, et sponsalibus laudabiliter præmissis.

earumque solutionem, 5 In prima igitur nuptiarum nocte ante medium noctis virgo speciosa non virum maritum, sed suæ virginitatis pudicissimum persentit custodem. Post medium noctis pudicus Sponsus sponsam more sagacis doctoris honeste alloquitur dicens: Virgo generosa, mihi matrimonialiter es sociata; leges et jura matrimonii Evangelici te ignorare non decet. Bona res in matrimonio est fœcunditas corporum, quia inde proles nascitur: B sed multo, imo inexplicabili excessu, melior in matrimonio Evangelico fœcunditas mentium, sine pollutione corporum, seu contactu quovis modo membrorum. Nam in matrimonio Evangelico virginibus consulitur, virginitas probatur, virginitas perficitur, stipendia colligit meritum. Quare, dilectissima sponsa mea, certare et militare Deo debemus, et summo studio in nostra virginitate servare Apostolicum dictum: Virgo cogitat, quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore et spiritu in Christo Jesu.

relicta sponsa. 6 Hac doctrina sponsæ virgini pro VALETE *c* data, ei imperavit silentium, et more beati Alexii, a virgine recessit. Itaque in nocturno tempore quidquid divitiarum, quidquid deliciarum ac honorum hujus mundi, a se abdicavit, et arctam vitam elegit eremiticam. Nam silvam densam, et ab hominibus remotam in suæ habitationis exercitium elegit, in qua diurnis pariter et nocturnis prolixis ac devotis insistebat orationibus; divina et quotidiana persolvebat jejunia, et multas noctes perduxit insomnes. Interea dum quasi funereum ex arcta vita corpus suum gestaret præpondere, nullo tamen modo destitit malignus spiritus lividas carnis scintillas instaurare; ita ut et in nemore non modicum minus certaret spinoso, quam tyro secularis fecisset in lætitia mundiali. Sed amplior excrescit victoria, ubi excellentior devincitur in pugna: nam quoties carnis (sed ut raro aut ut sæpe de hoste [triumpharet] *p*erverso) stimuli, legi mentis repugnare nitebantur, toties vepres electas intime perlustravit, in eisdem acerbe volutatus, extinxit per vulnera corporis, quidquid delectationis undecumque venientis insurrexerat carnis.

Post vitam aliquot annis in eremo transactam 7 Tum autem illi toties cumulabatur præmium, quoties ex ipsius bono opere plures captabant emendam vitæ. Proinde cum lustris tribus *f* monachus Regi summo militasse in eremo, flagrabat eremita Sebaldu conversationem in populo, ut granum scholasticum *g* in agro seminaret Dominico, et ut ex effectu operis sequeretur sui laudabilis convenientia nominis *h*, propulsa tamen inani gloria, quia sic in eo Evangelicus spiritus operabatur, cujus perenni dono fuerat illustratus. Jam pia silvarum ligna deserens, limina Sanctorum amplectens, ima ex devotione sarcophaga Apostolorum Romæ visitabat, ubi tunc Præsul egregius Gregorius Secundus *i* Papali erat

dignitate fultus. Cui cum de tanto viro bona fama *D* et laudabili vita auditæ virtuti testimonium perhibuisset, ei officium indixit prædicandi veritatem Evangelicam, et debiles confortandi, bonosque solidandi; et doctrina malos corripiendi in eo stabilivit audaciam. Munus confessor Sebaldu amplectitur imperatum, et, ut decuit, debuit et valuit, exequi festinavit.

8 Sed cum ad euangelizandum pauperes missus incederet, comites reperit sui itineris sanctæ vitæ peregrinos, et morum honestate probatos Wilibaldum, et Wunibaldum *k*, cum quibus colles asperos lapidesque duos, tramite recto, animoque læto Dei ad laudem tempus exponit volubile, Sed nihil ponitur indebite, ubi recursus fit ad actionem naturæ. Idcirco cum exitinere fatigati, turbinoso vento lassi, fameque reptarent examines, desiderium vescendi sancto Sebaldo expresserunt. Quos cum sanctus Confessor verbo doctrinæ hilares fecisset, ab eis paulisper discessit, orationeque facta, spiritus angelicus a supercælesti hierarchia missus subcinericium panem detulit. Quem capiens, Deo gratias retulit, et sic lætus ad socios est reversus, et ipsis panem, quem acceperat, legaliter distribuit. Rivulo prope potati, *E* inde Eliam esse prædicant, laudant Salvatorem, quod feliciter invenerant, cui sanctitatis deferrent honorem.

9 Festinavit itaque Vir Dei professor Longobardis *l* spiritualem tribuere alimoniam, quorum paraphrasin *m* in paterna domo didicerat, more principum laudabili. Et cum prope Vincentinam *n* civitatem parvum silvaticum reperisset locum, utique tactus divinitus, ulterius progredi distulit. Cujus fama gloriosa, cum vicina loca personasset, etiam ad distantes civitates evolavit, in tantum ut Mediolanenses et Papienses *o*, ceterarumque civitatum utriusque sexus homines ad ipsum Virum Dei audiendi gratia confluerent; quos benigno amore suscepit, et in fide Catholica diligenter instruxit. Sed illico quadam vice cum post suam prædicationem encenium *p* charitatis secum facerent, discipulo suo, nomine Dionysio, Bacchi potum ipsis præcepit ministrare. Sed cum non haberet, quia nocte præcedenti, cum siti laboraret, ebiberat, et aliis, unde ministraret non dimiserat, mandato sancti Sebaldi non tam ob erubescitiam, quam ob difficultatem, non parebat. Sed *F* cum bis aut pluries fuisset admonitus, per improbitatem *q* sancti Patris, ac obedientiam præcepti ad vas accessit, et quod vacuum ex toto reliquerat, ex toto plenum invenit. Ad quod incaute accedens, vinum cum impetu saliente in gremium totum perfudit. Unde invitati sunt sobrie refecti, quibus clare patuit miraculum, quod, Deo faciente, per sanctum Sebaldu fuerat operatum. Cujus exinde approbant doctrinam, et eum heroicum fatentur, sicque benedictionem ab ipso acceperunt, et magna cum lætitia unusquisque remeavit ad propria.

10 Alia etiam vice, cum multis hominibus etiam verbum Dei prædicaret, et mente devota Christianæ fidei astrueret veritatem, e medio audientium quidam surrexit hæreticus, qui omnia esse falsa, quæ S. Sebaldu prædicaverat, pertinaci animo asserebat, et sic in publico nefanda verba atque scelerata promebat. Quod cernens Sebaldu Deum exoravit, ut evidenti signo patefaceret hominibus, quod fides Catholica solum sit scala illa, cui innixus est Dominus. Statim usque ad collum in aspectu omnium, qui aderant, eum deglutivit tellus, sed cum ad os ulterius vorago

Sanctus
jussu Pon-
tificis Ro-
mani

prædicat
verbum Dei
in Longo-
bardia,
l
m
n

p

F

q

illudque
miraculis
confirmat.

A rago ipsum mergeret, alta voce S. Sebal dum invocavit, ut pro eodem intercederet, omnem se falsitatem hæreticam abnegare, et soli Christianæ fidei sincera mente inhærere spon dedit. Sicque ad orationem S. Se baldi factum est, ut qui prius tendebat corpore ad ima, jam clarus fide elevaretur ad alta. Ad stuporem hujus miraculi multi tunc infidelium ad fidem sunt conversi.

ANNOTATA.

a Pipinus iste primum anno Christi 751 vel 752 coronatus est rex Franciæ, ut chronologi passim testantur.

b Carolus Magnus Pipini filius natus est anno Christi 747, et tantum anno 768 cum fratre suo regnare cœpit. Sed nativitas S. Se baldi sub his Francorum regibus non facile cum Actis ejus conciliari potest, ut § 2 Commentarii prævii breviter ostendimus.

c Dacia plerumque accipitur pro Dania, ut in Commentario prævio monuimus. Sed eo tempore Dania nondum conversa erat ad fidem Christianam, et Dacia propie dicta tunc Christianos reges non habebat.

d Ambasiata, Ambassata, Ambassiata, et plures vicinæ voces significant legationem, Gallice ambassade, ut in Glossario Cangii videre est.

e Id est pro valedictione vel ultimo verbo, quo ab amicis discedere solemus, ut ex sensu patet.

f Lustrum apud Latinos significat spatium quinque annorum. Unde pleraque Actorum compendia vel eorum explicatores quindecim annos per tria lustra intelligunt. Sed forte venerabilis Canisius noster sensum auctoris melius interpretatus est, dum in Martyrologio suo Germanico ad diem 19 Augusti in elogio S. Se baldi scribit, eum tribus annis in solitudine vixisse, priusquam in Italiam proficisceretur; nam apud scriptores mediæ ævi, qualis hic noster est, lustrum pro spatio unius anni accipitur, ut quibusdam exemplis ad hanc vocem in auctiore Cangii Glossario demonstratur.

g Scholasticum granum hic pro grano evangelico seu semine doctrinæ evangelicæ ponitur, ut facile ex sensu colligimus.

h Hoc loco biographus verosimiliter alludit ad Germanicam nominis Se baldiani etymologiam, quam Justus Georgius Schotelius in Opere suo de Lingua Germanica lib. 5 tract. 2 pag. 1083 exponit his verbis: Se baldus, Sewaldus est relative contrarium Hegbaldo, Hegwaldo; ut Seebaldus, Seewalt, sit ille œconomus, qui foras exportat, seminat, plantat, arat, colit terram, rus, hortos; Hegwaldus, Hegwalt, qui collecta, demensa, decerpta recipiat, domum vehat, condant ac custodiat, quod dicit Se baldum agricolam, Hegbaldum promum condum. Hinc præterpropter intelligimus, quid scriptor Vitæ hic obscura sua ad nomen S. Se baldi allusione velit.

i Tempora Gregorii II Pontificis cum regno Pipini et Caroli Magni componi non possunt, ut initio § 3 in Commentario prævio ostendimus.

k Amanuensis noster hic monet, in margine autographi Gemnicensis diversa manu cujusdam antiquarii post nomina Willibaldi et Wunibaldi hæc addi: Qui fuerint filii regis Angliæ. Ceterum de S. Willibaldo ad diem 7 Julii in Opere nostro egimus, et Acta S. Wunibaldi postmodum illustranda erunt.

l Longobardi sunt populi septentrionales, qui sedes fixerunt in ampla Italiæ provincia, cui no-

men suum indiderunt, et quæ adhuc hodiedum vulgo Lombardia appellatur. A. ANONYMO.

m Hoc loco paraphrasis accipitur pro idioma te, ni fallor; et auctor Vitæ hac voce innuit, S. Se baldum in domo paterna didicisse idioma Longobardorum, quod tunc forsitan ad linguam Italianam deflexerat.

n Vicentia passim nota Italiæ urbs in Longobardia, quæ ab incolis vernacule Vicenza appellatur.

o Mediolanum et Papia, quæ posterior etiam Latine Ticinum vocatur, sunt notissimæ civitates in Longobardia, ita ut ulteriorem de iis notitiam hic suggerere non oporteat. Sic etiam deinceps ad inclytas Germaniæ urbes; puta Ratisbonam et Norimbergam, nihil annotabo.

p Encenium vel excenium sæpius accipitur pro dono sive munere. At hoc loco videtur convivium significare.

q Per improbitatem, id est, importunitatem vel imperantis perseverantiam eo sensu, quo S. Lucas de illo, qui importune media nocte tres panes sibi amico commodari postulat, in Evangelio suo cap. xi § 8 scribit: Si ille perseveraverit pulsans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens, E eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, et dabit illi, quotquot habet necessarios.

CAPUT II.

Prædicatio et miracula ejus in Germania, obitus, et locus sepulturæ mirabiliter assignatus.

Relictis itaque Italiæ partibus, in Bavariam per egre proficiscitur, ubi civitas Ratisbonensis obtinet primatum, ad cujus latus ingens fluvius et invadabilis decurrit, ubi tunc instabile elementum obsequiose se obtulit sancto Sebaldo, labilitate ac ferocitate deposita, suo cervicem supposuit imperio: nam cum illa aqua ponte careret, et ad prædictam civitatem venire non posset, aliquo navigio mediante, idcirco forte, quia pauper temporalibus bonis erat, et nauticum solvere non habebat; aut ideo, ut suæ doctrinæ illi homines colla iugo subicerent, quem in stupendo miraculo et humilem viderent; exutus proinde melote a, per quam operiebatur cilicium, quod continue gestabat, posuit super aquam, et stetit super eam; mox ita factum est, ut nulla suo corpori inesse gravitas videretur; sed quasi dote subtilitatis fulcitus, more periti pyratidis b feliciter adeptus est portum, at aqua quasi naturæ lapideæ facta, sic gressus solidos, ac iter præbuit se calcanti. Quod videns quidam incola civitatis, ipsum ad suum hospitium conduxit. Sed cum hospitaliter illum tractare vellet, et vas lucidum, in quo potus cernitur, non haberet, a vicino quodam vitrum solenne c excredidit *, quod cum impleto vino porrigeret S. Sebaldo, incaute tenens in terram cecidit, et fractum est. Sed ut luctus verteretur in gaudium, S. Se baldus particulas legit, atque adeo sic fracta reunivit fragmenta, ut absque læsionis signo vas creditum post usum necessarium restitueret integrum.

12 Expleto igitur modico tempore, quod in illa

Sanctus mi-
ro modo ve-
nit Ratis-
bonam,

* Id est mu-
tuavit.

A. ANONYMO.
ac deinde
Norimbergam,

illa civitate devote perfecerat, oppidum Nurnbergense, cui adjacet silva magna, studuit decorare ejus ex præsentia, et plebem illam, quæ in beneplacitis tartaricorum spirituum cæcis mentibus perfidiam explebat, ne sic miserabiliter periret, luce veræ fidei manuduxit, et normam militandi summo Regi verbo eis ac facto præscripsit. Nam vitam turbaticam *d* activam benigne perfecit in oppido; sed vita quieta et contemplativa fungebatur in silva; in qua accidit, quod quidam boves amitteret, eo quod propter pascua eos minaverat, sed cum quærendo huc illuc per totam diem mæsto corde, longis suspiriis et ejulatu magno incessisset, hora crepusculi S. Sebal dum obviam habuit; ab eo accersitus dulciter, dixit: Quære diligentius, et quod perdidisti invenies. Cui villanus *e*: Statim apprehendet me nox, et cum amiserim lucem, quo ire debeam, ignoro. Sicque fletu modo verba promebat anxietatis. Perstrictus igitur fraterna compassione Se baldus pro damno villani, se in orationem dedit. Et quam sincere Deo pro eo preces effuderit, penset unusquisque ex opere et ex actu, stupenda rei magnitudine: nam finita oratione, qua interrim specificatus *f* sulcanus *g* breve tempus æstimavit, annuate *h* dixit S. Sebal dus: Erige manus conjunctas. Quo facto, digiti manuum sine ar sura lucem radiabant fulgidam, ita ut non noctis videretur tenebra; sed ut haberetur lux meridiana. Ad quem S. Sebal dus ait: Deum lauda Salvatorem, et vide cito, quod amisisti in tristitia, reduces in lætitia. Qui impigre ivit, et boves perditos celeriter reduxit inventos.

ubi popu-
lum docens,

13 Cum autem Nurnbergensibus salutaris doctrinæ beneficium impenderet liberaliter, acci dit, ut ex illis quidam pauper mechanicus, machinarumque factor ipsum colligeret hospitio. Hyems autem erat, et charitatis signa non multum lucebant in hospite. Tunc S. Sebal dus dixit hospiti, ut ligna portaret, et ignem faceret, ut gelidum corpus posset renovare ad ignem. Quæ ob tenacitatem sui mariti ipsam prohibentem, pluries a S. Sebaldo jussa non fecit. Tandem mente tranquilla, impetuosus tamen verbis, dixit: Si ligna afferre non vis vel vales, apporta glaciem de platea. Quæ ut se ab immanitate expurgaret, certe glaciem et stillas portavit oppido: quibus simul conjunctis, se in orationem dedit S. Se baldus; qua finita, ex glacie ignis copiosus factus est, ita ut si aridorum lignorum strues fuisset incensa. Ad visionem hujus stupendi negotii, frigidus hospes ad ipsum factus est liberalis.

ac doctri-
nam suam
miraculis
confirmans,

14 Sed sequitur miraculum miraculo, ut so lenter pensetur, quam dira pœna plectatur im mifericordia, et quam dulciter remuneretur cha ritas viscerosa. Nam hospes ad forum cucurrit, et ibi ultro pisces, sub orbatione oculorum ana thematizatos emit, qui deprehensus, oculos ami sit. Ad quem S. Sebal dus ait: Justum est, ut qualibet culpa suam luat pœnam: nam ligna, unde ignem et lumen habuisssem, uxorem tuam ministrare mihi prohibuisti, ideo a lumine cor poris jam est seclusus. Sed quoniam ex pietate ad id malum corporis devolutus [es,] beneficium acci pies curationis; et collectis de terra oculis, [de sideratum lumen oculorum redditurus, illos oratione *i*] quoque præmissa, debitis eorum lo cis imposuit. Sed supra naturam fecit S. Sebal dus, ut qui de amissione oculorum dolebat, jam de restitutione visus Deum et S. Sebal dum glori ficaret. Ad factionem hujus miraculi, tunc om nibus Nurenbergensibus vita et fama S. Sebal di

celebris facta est; quia considerabant, et juste, D quod talis, qui per facta opera illuminabat hominem in corpore, per sanctam doctrinam illos illuminaret in mente.

15 In progressu igitur bonorum operum evenit, ut xiv Kalendas Septembris debitum lethale sol veret conditionis humanæ, quod et ipse multis de votis hominibus certitudinaliter ante prædixerat, et humi partem, ubi mortuum corpus sepultura quietem acciperet, patenti miraculo indicavit. Nam cum horam clausisset extremam, feretrum in curru ab indomitis jumentis, ubi nunc quiescit, deductum. Et cum stimulis multis jumenta impe terentur ad progrediendum ulterius, recalcitrando indicarunt, solum illum esse locum, ubi sarco phagum elegisset inclytum. Sed cum devote ejus celebrarentur exsequiæ, incenso redolente et [candelis *k*,] accidit casualiter, ut una candelarum non solide posita de basi caderet, quod cernens devota mulier, quæ pœnitentium jam vitam agebat, quia circulum ferreum in lamentum *l* gestabat ad brachium, cum precibus et humili mente levavit, et firmiter in debito ordine collocavit. Tunc circulus ferreus fractus, de brachio cum strepitu in medium E prosiliit. Jam devota mens consideret, quam magnum meritum participet, qui religiose funereis corporibus astat.

pie moritur,
et mirabi-
liter sepul-
tus,

16 Sed accidit, ut supra sanctum extinctum corpus ecclesiuncula ad modum pandochii *m* fieret, quæ cum fulmine consumpta esset, sanctum corpus ad ecclesiam S. Ægidii Ordinis S. Benedi cti ab hominibus delatum est, quousque fabri ca alia fieret solennis *n*. Ubi uni ex hominibus ad caput feretri barbam mortui corporis tetigit, et impudicis verbis, procaci mente, in nefandam blasphemiam prorupit dicens: Inveterate dierum malorum, quamplurimos seduxisti. Mox sanctum corpus, ut ab improprio se immunem ostenderet, manum dexteram levavit, et impe tuose percutiens, improperti unum eruit oculum. Qui statim conscius suæ culpæ, in casti gatione multorum dierum et devotarum precum mi sericordiam consecutus, rehauit ab ipso oculum excussum. Hac forsitan ex causa corpus illud mortuum in illo noluit habere quietis locum; sed ab angelicis spiritibus in locum suæ sepultura, quem elegerat, portatum est. Imo cum pluries F reverenter illuc delatum esset, semper statim in suo loco inventum est, ubi tunc basilica solennis inchoata est, et modo honorifice completa, et in ejus honorem dedicata est. Ob quorum miraculorum et fide dignarum personarum audientiam, Cephas *o* et Monarcha supremus militantis Ecclesiæ ipsum instituit revereri mente devota, et superdulia *p* cultum, ut decet Sanctum, præcepit exhiberi. Sicque a Nurnbergensibus, ut patronus colitur, et ab ipsis dies ejus, velut suprema festiva, celebratur.

et miracu-
lis clarus
honoratur.
m

n

o

p

ANNOTATA.

a Melote est species vestis monachis Ægyptiis et eremitis usitata, de qua consule Cangium in Glossario suo fusius disserentem.

b Quamvis pirata proprie significet prædonem maritimum, tamen ex sensu patet, eam vocem hic pro nauta usurpari.

c Solenne hic pro raro vel pretioso accipi videtur.

d Auctor hoc loco per vitam turbaticam intelligit conversationem, quæ in urbibus et in turba populi habetur.

e Villani

A e Villani dicuntur a villa, eo quod in villis com-
morentur, qui et rustici a rure, quod excolunt,
ut Cangius in Glossario suo explicat.

f Nescio, an adjectivum specificatus hoc loco
significet simpliciter supramemoratum vel in spe-
cie assignatum rusticum; an vero auctor ea phra-
si velit, quod iste rusticus tempore orationis S. Se-
baldi fuerit specificatus id est specie immutatus
vel in ecstasin raptus eo sensu, quo propheta Da-
niel cap. 10 § 8 de se ipso scribit: Species mea im-
mutata est in me.

g Etiam ignoro, utrum hic vox sulcanus sit
nomen proprium istius rustici, an autem vocetur
sulcanus forsitan a sulcis in agro ducendis, quem
admodum superius a villa appellatur villanus.
Interim ingenue fateor, me in hac et præcedente
annotatione tantummodo divinare, et utramque
explicationem esse meram conjecturam, cui nihil
certitudinis tribui volo.

h Annuate id est affmanter vel quasi annuens,
ut hic etiam ex sensu et mera conjectura suspi-
cor.

i Amanuensis in margine monet, hic in exem-
plari Gemnicensi occurrere lacunam, quam ex
conjectura implevi istis verbis, quæ uncis inclusa
sunt.

k Hic in apographo nostro ponitur vox corru-
pta duplers, quæ nihil significat, in cuius locum
substitui vocem candelis, eamque uncis inclusi.

l Mulier illa circulum ferreum in lamentum,
id est in signum pœnitentiæ vel doloris de suis
peccatis gestabat.

m Pandochium apud Græcos πανδοχείον pro-
prie significat publicum hospitium, ad quod
unusquisque libere divertit, ut in Hierolexico
Macri explicatur. Hic metaphorice videtur ac-
cipi pro publico sacello, ad quod multi ex Catho-
licis concurrebant.

n In Commentario prævio ex illa Actorum nar-
ratione eruimus, S. Sebaldum Ordini Benedictino
non fuisse adscriptum.

o Pontifex Romanus ab auctore vocatur Ce-
phas, quia est successor S. Petri, qui ab ipso
Christo Cephas, seu Petra Ecclesiæ, appellatus
est.

p Biographus hanc vocem ex propositione La-
tina et substantivo Græco perperam composuit,
cum cultus ille etiam apud Latinos integro nomi-
ne Græco hyperdulia passim vocari consueverit.
Præterea ille scriptor utens voce superduliæ, non
satis accurate distinguit inter venerationem,
quam Catholici Deiparæ et Sanctis exhibent: nam
cultu latræ Deum, hyperduliæ beatissimam Virgi-
nem, et duliæ Sanctos venerantur. Hic autem
postremus cultus tantum S. Sebaldum convenit,

ctitatem S. Sebaldi in ea ostendit: nam eadem
hora factum est, ut etiam non parvo dolore vi-
sum amitteret. Sicque fecit Deus, ut quæ ad
honorem S. Sebaldi spiritualiter gaudere debue-
rat, de mechanico opere corporaliter tristaretur
in ejus die. Quæ monita [est,] ut ejus festum dein-
ceps solenni voto præmisso studeret venerari cum
offertorio singulari; et tunc S. Sebaldus suam
clementiam ostenderet, ita quod incredula cæca,
fieret videns fidelis. Quod et factum est: nam
pœnitentia salutari purgata, et voto amoris fa-
cto, ad intercessionem S. Sebaldi visum amissum
lucidius accepit.

18 Sed simplici animo famulemur: sicut [enim] et avariti-
am duplex cor et malum machinans, cum viator es-
set, semper redarguit, ita jam comprehensor exis-
tens prodit: nam quædam rustica forte ex voto,
saltem ex devotione, pro offertorio in honorem
S. Sebaldi caseum unum notabilis quantitatis
studuit impendere. Sed infirmitate præpedita cum
in persona propria honestum desiderium non pos-
set perficere, maluit hoc in persona aliena. Nam
cuidam rustico suo vicino caseum suum dedit,
ut ad sepulchrum S. Sebaldi pro ea offerret: qui,
accepto caseo, cupido amore quantitatem ejus
considerans, illius loco malo cambio b substituit
minorem et alteratum. Itaque rusticus Nuren-
bergam perrexit, et obliquum offertorium probæ
mulieris vicinæ suæ supra tumbam S. Sebaldi
obtulit, etiam more distorto. Tunc statim men-
tita est iniquitas sibi; quia caseus ille adhuc cer-
nentibus, versus est in lapidem. Sicque duplicitas
cordis in homine patefacta [est] a S. Sebaldum ex ca-
sei in lapidem mutatione.

19 Sed devotis precibus gementium, et in tri-
bulatione positorum, benigne accommodat aurem,
et opem ferre præsto est indigenti constanter.
Nam non longo tempore accidit, quod peregrini,
qui Romam peregre proficiscebantur, in Nu-
renbergam venirent; qui, auditis vita et fama,
et quomodo stupendis miraculis coruscaret, mu-
tuo consensu et deliberato animo S. Sebaldum pro-
miserunt, ut si ipsorum bonus conductor et in
itinere pius protector esset, in reversione eorum
ad unam diætam c nudis pedibus ad ipsum re-
dire vellent. Sicque recesserunt de Nurenberga.
Qui nihil incommodi in itinere passi sunt, nisi
quod prope Romam invaserunt eos latrones, bo-
na eorum cupientes ab ipsis auferre. Ubi tunc
S. Sebaldum peregrini invocare cœperunt, et vi-
riliter resistendo cum baculis peregrinalibus, la-
tronibus prævaluerunt, sicque latrones victos
cum ipsis cœgerunt ire, donec ad eum locum
[perducti essent,] ubi ulterius secum Romam
venerunt.

20 Boni peregrini alacriter revertuntur et pro-
spere usque ad hunc locum, ubi ipsorum votum
debebant perficere; quod cum inchoassent devo-
te, et ad unam parvam silvam venissent nudis
pedibus, duo raptores equestres, unus cum bali-
sta d, alter cum gladio bicipiti eos invaserunt.
Qui priori modo se defendentes et raptoribus ita
infesti extiterunt, ut et uni balista caderet, et
alteri de manu gladius bis acutus. Quibus de
terra levatis, pro offertorio ad S. Sebaldum por-
taverunt, et rerum ordinem plebano, qui et eos
invitaverat, præsentibus pluribus fide dignis per-
sonis narraverunt; sicque sanctum Sebaldum ve-
nerantes, redierunt ad propria.

21 Non solum autem in terrenis periculis po-
siti ejus senserunt auxilium; verum etiam in
aquis naufragium patientes: nam accidit, ut qui-
dam

CAPUT III.

Miracula, quæ post obitum ipsius contigerunt.

Cum S. Se-
baldus jam
mortuus
blasphemi-
am mulie-
ris,
a
Sed modernis temporibus factum est, quod quæ-
dam advena mulier in die solennitatis suæ,
fuso et gargillo a intenderet. Tunc a suis æcono-
mis prohibita est: quæ garrulose excusando se,
incusavit Sanctum dicens: Ad quinque milliaria
nescitur, quis sit sanctus Sebaldus; unde labo-
rem inchoatum perficiam. Ipsa enim a tanto spa-
tio accola fuerat. Tunc Deus manu justitiæ san-

bis e mani-
bus latro-
num eripue-
rit,

d

periclitanti-
bus in mari
succurrerit,

A. ANONYMO. dam peregrinus sancto Sebaldo devotus ultramarinas partes peteret, et classem ascenderet in æquore magno. Et cum jam maximam maris partem prospero cursu transierat, subito densis surgentibus ubique ventis, horrida tempestas cælum commovit et undas. Fatigatis igitur prorethis e ultra reverti cupientibus, fracta arbore, velo lacerato, funibus ruptis, spes salutis amittitur. Nihil enim nisi submersionis indicium miserabiliter expectabatur. In tanto periculo peregrinus devotus, quoad potuit, cum nimia anxietate sanctum Sebaldu[m] invocavit, et ut ceteri ejus implorarent auxilium, hortabatur instanter; qui cum omnes se sancto Sebaldo committerent, postulando auxilium, spondendo singulis annis singularem sibi exhiberi reverentiam, statim S. Sebaldu[s] in forma peregrini eis apparuit, et suo baculo hinc inde ventum percussit, sicque tranquillum factum est mare, et continuo disparuit. Mox et peregrinus reversus est ad partes [suas, et f] quibus potuit, qui in mari egerat S. Sebaldu[s], enarravit.

B 22 Excitatur animus, et tanto avidius ad ipsum recursum habemus, pro quanto nos minus ab eo repulsam pati cognoscimus. Nam ex gestis de præterito, spe armamur de futuro. Sic namque factum est, quod quidam adultus famulus pelliciarum artifex pelles consueret, et acum ore teneret. Cum supra genu pelles volveret, ut in labore ulterius procederet, fortuito evenit, ut mersa est attractiva virtute acus in gutture, et glutinendi horridam minabatur mortem. Cui statim consultum est, ut ad tumbam S. Sebaldi curreret, et ibi auxilium devote postularet; qui consulte bene adhæsit consilio et cito festinavit ad sepulchrum S. Sebaldi, ibique prostratus, devote, quamvis cum magno dolore lacrymas ac preces ad S. Sebaldu[m] misit, ut a dolore et imminente morte eum dignaretur eripere, spondens sibi omni anno obsequium singulare. Finita oratione, mox ut domum rediit, fortiter vomendo ferrum extra guttur venit, et statim salvatus est. Qui non ingratus ad S. Sebaldu[m] rediit, et quod prius facere voluerat, firmiter tenere publice promisit. Hujus rei testes et multi existunt etiam viventes g cum eo, qui curam recepit a sancto Sebaldo.

C 23 Sed in deificis beneficiis nullus discernitur hominum sexus. Idcirco sicut apud virilem sexum a periculis liberandum S. Sebaldu[s] liberalem ostendit potentiam, ita et in sexu muliebri mirifica virtute claruit sanandi: nam quædam virgo in hospitali sex annos paralytica consumpsit; cui inspiravit Deus, auditis tum generosis miraculis S. Sebaldi, ut ejus sepulchrum personaliter visitaret. Sed cum in potestate membra gradiendi non haberet, de grabato paralytica auxilio sanorum hominum posita, humiliter reptabat in terra, donec ad locum sancti corporis pervenit: ubi tunc fuis lacrymis precibusque devotis, largam obtinuit sanitatem. Quæ post gratiarum actionem surgens, Deum et S. Sebaldu[m] omni populo glorificabat, pandens, quod in ea acciderat, ex quo prius paralytica extiterat.

matronæ cu-
jusdam ne-
potem morti
proximum
24 Sed virtuosus ad plenum parum putant liberalitatem, nisi transeat in magnificentiam. Ideo et hoc factum est: quia quædam honesta matrona, cum unico dilectum nepotem haberet orphanum ægotantem, sicque infirmitate laborantem, ut aut * vivus, aut * mortuus [esset,] non cognosceretur; quæ cum sancto Sebaldo longis temporibus devote servivisset, pro nepote

suo ejus imploravit auxilium, spondens tantam D quantitatem ceræ in pondere ad ejus sepulchrum una cum nepote offerre. Sed devota et honesta petitio ab ipso non patitur repulsam. Idcirco devotas preces cum voto bonæ matronæ exaudivit, et subito ejus nepotem in firma sanitate stabilivit. Quæ votum S. Sebaldo persolvit, et pro quo factum fuit, cunctis indicavit.

25 Ad audientiam hujus miraculi alia etiam et alterius filiam paralyticam sanaverit, matrona dilectam filiam habuit infirmam, quæ jam paralytica fieri incepit. Hæc etiam in orationem se dedit pro filia sua, et sancti Sebaldi devote cum rivulo lacrymarum imploravit auxilium, singulare sibi promittens offerre donum. Quam benigne exaudivit sanctus Sebaldu[s], et mox filiam ejus ab infirmitate curavit, quæ subito votum persolvit, et alta voce præsens factum publicavit.

EPILOGUS.

Ubi igitur nunc torpescit viator pondere peccatorum prægravatus? Cur non, a sarcina exonerari [cupiens,] S. Sebaldi implorat auxilium? Nam si cæcus es, cur non a S. Sebaldo petis illuminari? Si frigidus, cur non foveri? Si aridus, cur non rigari? Si infirmus, cur non sanari? Si reus, cur non tueri? Si insons, cur non salvari a S. Sebaldo cupis? Normam vivendi tibi præscripsit in vita, quam si imitari non vales, scito, quod cupienti præsto est porrigere manum adjutricem; cujus si contempseris auxilium, aut vaga mente leve verbum de ipso lingua protuleris, procul dubio flagellum senties ultionis nam sic factum est. Cum aliqui devoti homines de vita et miraculis S. Sebaldi in longum texissent sermonem, quidam sacerdos subsannando subrisit; qui magna infirmitate percussus fuit, et tandiu pondus infirmitatis sustinuit, donec gravitatem delicti sui cognovit, et a sancto Sebaldo veniam promeruit. Idcirco singulari præconio et speciali devotione ipsum venerare, et tunc in tuis agendis semper finem senties gloriosum. Veneramur igitur te, sancte Patrone, et supini mentè precamur, ut rorem cælestis gratiæ nobis impetrare digneris, ut mundis mentibus in hoc seculo Deo gratam degamus vitam, et ut post hoc exilium ante Dei et Virginis Filium stemus sine rubore, atque ad vitam beatam tecum intremus cum gloria et honore; quod nobis præstare dignetur Sanctus Sanctorum; cui laus sit et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Arbitror, pro gargillo, ut in apographo nostro exprimitur, scribendum esse girgillo: nam istud nentium instrumentum in Lexico Etymologico apud Martinium ex veteri Dictionario sic describitur: Girgillus dicitur instrumentum feminarum, quod alio nomine dicitur volutorium; et dicitur a GYRUS, quod vertendo in gyrum inde fila devolvantur: filum enim de colo dicitur in fusum, a fuso in alabrum vel traductorium, ab alabro in girgillum vel devolutorium, a girgillo in glomicellum. a glomicello in panæum, a panno in telam. Etiam auctor Glossarii Cangiani editio ad vocem girgillus consuli potest.

b Cambium est permutatio ab Italica voce cambio, ut passim notum est.

c Dieta præter illa significat iter, quod uno die

A die conficitur, quæ significatio hic ex sensu satis colligitur.

d Balista est machina bellica, qua saxa vel sagittæ emittuntur, ut Cangius in recuso suo Glossario fusiùs exponit.

e Proreta apud Plantum est is, qui in prora navim regit. Videtur ea vox hic generatim pro nautis accipi.

f Iterum amanuensis in margine monet, hoc loco aliquid deesse. Quapropter hic sensum supplerimus duabus vocibus, quæ indicant, istum peregrinum ad patriam suam rediisse.

g Hæc et similia miracula testimonio multorum tunc adhuc viventium satis confirmantur; sed utinam biographus vel uno verbo indicasset tempus, quo miracula hujusmodi contigerunt!

DE S. LUDOVICO EP. TOLOSANO

ORDINIS FRATRUM MINORUM

BRINCOLÆ IN PROVINCIA GALLIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Regium Sancti genus; fratres ac sorores; primogenitura; nomen; tempus ac locus natalis; captivitas in Hispania.

B

ANNO
MCCXCVII.
Regia Sancti stirps ex parte patris;

Vita S. Ludovici nostri ab Anonymo conscripta, et a Fratre Henrico Sedulio edita, regium ipsius genus paucis admodum hisce verbis perstringit cap. 1: Ludovicus patre Carolo II, rege Siciliæ, e Francorum regali stemmate; matre Maria, Hungariæ regis filia, natus est. Guilielmus Catellus in Monumentis historiæ Occidentis lib. 5 a pag. 910 hoc argumentum et repetit altius et fusiùs deducit, hæc scribens, quæ ex Gallico sic sonant: S. Ludovicus episcopus Tolosanus fuit oriundus stirpe regia cum ex parte patris, tum matris: nam Ludovicus VIII Galliarum rex plurimam e Blanca conjugesua, Alfonsi Castellæ regis filia, prolem habuit, quam inter exstitit S. Ludovicus, et Carolus Comes Andegavensis, et causa uxoris Comes Provinciæ, ac deinde Siciliæ nec non Neapolis rex: qui Carolus uxorem duxit Beatricem Comitissam Provinciæ, peperitque ei filium nomine Carolum, in principio nuncupatum principem Salernitanum, qui patri suo successit in regno Siciliæ, aliaque dominia ejus. Carolus ille, hujus nominis secundus Siciliæ rex et Comes Provinciæ, conjugem habuit Mariam, regis Hungariæ filiam, quæ in patris sui regno successit.

fratres ac sorores;

2 Hoc conjugium Caroli II regis Siciliæ ac Mariæ Hungariæ adeo bene fortunavit Deus, ut ex eodem nati fuerint liberi quatuordecim; masculi novem, ac filiæ quinque. Primus e liberis ejus fuit Carolus Martellus, princeps Salernitanus, qui, superstite patre suo ac matre, rex Hungariæ coronatus fuit. Secundus exstitit S. Ludovicus Massiliensis, episcopus noster Tolosanus. Tertius Robertus Siciliæ rex*. Quartus, Philippus princeps Tarentinus. Quintus, Raimundus Berengarius, sextus, Joannes; septimus, Tristandus*; octavus, Joannes dux Moreæ, qui postmodum dictus est dux Dyrrachinus; nonus, Petrus comes Gravinæ nominati fuere. Primogenita e filiabus dicta est Clementia (immo Margarita secundum Sammarthanos, quos citabo in Annotatis ad cap. 1 Vitæ Sancti lit. a) quæ Carolo Valesiensi nupsit; secunda Blanca, quæ Jacobo Aragoniæ regi uxor obtigit; tertia Eleonora Frederici Siciliæ regis conjux; quarta Maria, conjux regis Majoricæ; quinta Beatrix, quæ primis nuptiis marchioni Ferrariensi; secundis autem Bertrando comiti de Montestayoux* (ut vocat) juncta est; Augusti Tomus III.

* al. dux Calabriæ

* al. Christianus

prout observavit Antonius Lasale, quem laudatus Catellus citat; et ita pergit: Ex hac deductione discimus, quomodo S. Ludovicus episcopus noster fuerit filius regis Siciliæ; quodque S. Ludovicus Galliæ rex exstiterit propatruus ipsius, aliunde conjuncti affinitate cum summis reipublicæ Christianæ regibus. Consuli etiam potest Sedulius mox citandus pag. 98.

3 Stirpis maternæ S. Ludovici nostri seriem contexit Sedulius, supra nominatus, in Commentario ad Vitam ejusdem Sancti a se editam pag. 99 et sequente, ubi hæc scribit: Hic mihi face opus est in propemodum inextricabilibus tenebris, quas offundunt (a me tamen non nominandi) qui S. Ludovici episcopi seriem materni generis explicare sunt conati: quam ego secutus P. Æmilium, et Antonium Bonfinium, hac de re ex professo scribentes, in hunc modum recenseo: Andreas II Ungariæ rex (inquit Æmil. in Philippo IV) ex uxore Gertrude Sueva genuit Belam, Colomanum, Andream, et quasdam præterea filias, in quibus divam Elizabetham etc. Cum Andreas excessisset humanis (auctore Bonfinio Rer. Ungar. Dec. II lib. VIII) Bela filius natu major ab Ungaris omnibus rex consalutatur. Extincto Bela, Stephanus ejus filius hæreditario jure regnum accepit. Stephano V Belæ IV filio (idem lib. IX) Maria gnata fuit, aviæ sortita nomen, quæ imperatoris Græcorum quondam filia fuerat. Hanc pater Stephanus Carolo Claudio, Caroli filio, qui auctoritate beneficentiaque Senatus Apostolici Siciliæ regnum sibi vendicaverat, legitimo vinculo conjugavit. Huic ex uxore Maria, regis Ungariæ filia, filii quatuordecim fuere, mares novem, feminæ vero quinque; de quibus paullo ante e Catello agebam, variis lectionibus, quas notavi ibidem ad marginem, e textu, qui hic datur, desumptis.

E

* f. Montescayoux al. Montescagioso

Materno etiam regio genere ortus Sanctus,

F

qui non fuit primogenitus.

4 Et nonnullis interjectis, ita pergit Sedulius: Posui fere eadem verba, licet non eisdem locis, A. Bonfinii. Primum, ut intelligas, quoto consanguinitatis gradu S. Ludovicus episcopus attigerit S. Elizabetham: cum illa fuerit matri S. Ludovici Mariæ proamita. Deinde, ut videas S. Ludovicum non fuisse primogenitum patri, sed Carolum Martellum natu majorem. Errant igitur

AUCTOR
J. P.

quot Ludovicum primogenitum scribunt, ut liber Conformitatum (*Bartholomæi Pisani*) fructu 8, atque illum secutus Robertus a Licio serm. de S. Ludovico, qui est 40; Pelbertus a Themewair serm. de S. Ludovico; Petrus Rodolphus lib. 1 Histor. Seraphicæ religion.; Vineæ S. Francisci Teutonum lingua conscripta. Item Hieronymus Platus lib. 2 de Bono status religiosi cap. 26 etc. Robertus pro se bullam canonizationis adducit, quæ tamen nusquam S. Ludovicum appellat primogenitum, sed dicit eum « jure primogenituræ renunciassse et regno, quod (historia, » sicut interserit *Sedulius*, narrante) sibi hæreditaria successione debebatur », Debebat illi regnum, non quia primogenitus, sed quia primogenitus ejus frater Carolus Martellus abierat e vivis: cui ille legibus et jure succedere posset, cum secundogenitus esset.

Nomen ejus
et cognomen.

5 Non abs re fuerit, nonnulla hisce annectere de Sancti nomine et cognomine. Et de nomine quidem hæc memorat Lucas Waddingus in *Analibus Minorum* tomo 2 ad annum Christi 1275 num. 4: Inditum ei Ludovici nomen in baptismo, intuitu sanctitatis beati Ludovici regis Gallorum, ut referret mores, ejus nomen exprimeret, præeunte biographo Anonymo cap. 1. Est, qui dicit S. Ludovicum Galliarum regem nostri Sancti synonymi fuisse patrinum; ut videsis inferius § 15. At quid de cognomine? Apud Catellum, sicut modo vidimus, vocatur Massiliensis: adde *Sammartianos* tomo 1 Galliarum Christianarum in episcopis Tolosanensibus pag. 689, qui cognomento de Marseille eum nuncupant. Neotericus biographus Gallus affirmat in *Vita Sancti*, quam edidit ad diem XIX Augusti, eum a pluribus vocatum esse S. Ludovicum Massiliensem potius quam Tolosanum, quando voluerunt ipsum distinguere a sancto Rege synonymo; eaque de causa id factum ait, quia corpus ejus ad Minoritas Massilienses delatum fuit, ubi sepeliri voluit. Sed cognomen illud non est extendendum eo usque, ut natales sancti Episcopi attribuantur Massiliensibus, prout jam dicemus.

Non Nuceria,

6 Petrus Rodolphus Tossinianensis in *Historia Seraphicæ Religionis* lib. 1 fol. 120 verso, Ortus est, inquit, B. Ludovicus (ut ferunt) in castro Nuceriæ Paganorum, ubi sacellum erectum in honorem ejus. Waddingus proxime citatus magis affirmat Sancti patriam determinat, dicens: Nuceriæ Sarracenorum nascitur hoc anno (1275) vel superiori, mense Februario S. Ludovicus. Idem auctor tomo 4 ad annum Christi 1400 num. 37 hæc scribit: In custodia Massiliensi cœnobium oppidi Brincolæ, in quo Pisanus perperam ait S. Ludovicum natum, et donatum*: verius secundum, quam primum: alibi enim diximus ortum in regno Neapolitano. *Judicio itaque Waddingi*, quod tamen alibi ab ipso videre me probatum non memini, consequens est, ut hallucinatus sit Saussayus, quando in suo *Martyrologio Gallicano* ad diem XIX Augusti de sancto nostro Præsule sic loquitur: Pari loco et die quo natus Brignolæ etc. Adde Catellum, quem antea designabam, pag. 912 ubi dicit, Sanctum in loco isto natum fuisse.

* l. denatum

sed Brincolæ in Provincia natus est.

7 *Judicio*, inquam, Waddingi; quod quia longe probabilius falsi convincitur, falsa etiam sint oportet consecraria proxime ex eodem deducta. Nam apud Franciscum Pagium in *Breviario Pontificum Romanorum* tomo 4 in Joanne Papa XXII num. 14 recte ostenditur, S. Ludovicum in provincia Provinciæ, non vero in regno

Neapolitano, ut volunt aliqui, inter quos Waddingus anno MCLXXV, num. 4, natum esse, quod diserte asserit Franciscus de Mayronis, Ordinis Minorum, dictus doctor illuminatus, tempore Joannis XXII vivens, in sermone, quem habuit de hoc Sancto, qui anno MCDXCIII impressus est Venetiis cum aliis pluribus de Sanctis, ejusdem Mayronis; in quo loquens de privilegiis nativitatibus ejus, ait: « Quartum fuit de loco nativitatibus in terra, quam Dominus sanctificavit præ cæteris mundi locis illis Sanctis, qui viderunt faciem Christi corporalibus oculis. In regione siquidem suæ nativitatis inveniuntur septem, de quibus fit mentio in sacra Scriptura, vidisse Christum, scilicet Lazarus cum duabus sororibus: et duæ sorores Matris Domini: et Theophilus (legendum Maximinus) et cæcus natus. Quos omnes in Provinciam advenisse, ibique mortuos fuisse, jam erat traditio ineunte seculo octavo... Quod attinet ad locum ejus nativitatis in Provincia, non potest alius assignari, quam Brincolæ: cum enim in confesso sit apud omnes, eum obiisse die XIX Augusti anno MCCCXVII Brincolæ, ubi eodem die condidit testamentum, quod editum est ab Antonio Pagio in calce sermonum S. Antonii Paduani, et ex eodem Francisci Mayronii sermone habeamus, eum natum in eadem domo, in quo defunctus est, manifeste sequitur, eum natum Brincolæ. Sexta contemplatio (inquit paulo post Mayronius) est quantum ad statum suæ consummationis, quia in eodem loco penitus, et quantum ad domum, ubi fuit natus, ibi fuit defunctus ad modum circuli, qui terminatur ubi incipit. Certa itaque est Brincolensium traditio, scilicet S. Ludovicum Brincolæ et natum et mortuum; non vero Nuceriæ in Italia editum. Quod autem de anno ejus natali asserebat modo Pagius, in confesso esse apud omnes, eum obiisse anno MCCCXVII, verum non est: nam Waddingus totus est pro anno proxime sequente; alii alium signant, sicut planum fiet infra § 5 a num. 49.

8 Quæ narrat biographus Anonymus cap. 1 de puræ vitæ S. Episcopi nostri a tenera ætate primordiis, commentario non indigent; quamobrem, misso illuc lectore, ad ejusdem captivitatem progredior. Annis igitur puerilibus, exemplo sancti patriarchæ Jacob, domi simpliciter actis; dispositione Dei flagellantis omnem filium, quem recipit, cum attigisset annum ætatis quartum decimum, missus est in Cathaloniam pro liberando patre, filius Ludovicus obses, cum duobus germanis fratribus: ubi toto septennio constantiam ejus tum ipsa captivitas, tum adhibiti custodes mirum in modum exercuerunt, plures ut confirmaret piis exemplis, et salutaribus monitis ad patientiæ virtutem animaret, inquit *Vita* cap. 1 num. 3. Locum ego hunc, quo magis reddatur perspicuus, sequentibus elucidationibus exponendum censeo. Henricus Sedulius in *Commentario* ad caput 1 Vitæ Anonymi, de causa hujus captivitatis observat ista ex Paulo Æmilio, quem citat in S. Ludovico IX, nec non in Philippo III, Galliarum regibus: Carolo II, ait, pater fuit Carolus I S. Ludovici IX Galliarum regis frater... Postmodum a Clemente IV Pont. Max. contra Manfredum, Frederici II imperatoris ex concubina matre filium, Siciliæ regni usurpatorem, Siciliæ rex creatus.

9 Romam siquidem evocatus ipse uxorque in æde Lateranensi (auctore Æmilio) a purato

E

Elucidantur ea,

P

quæ spectant

A "purato legato, jussu Pontificis, reges Siciliae, Hierosolymorumque designantur,,. Quamobrem Carolus hic dictus est primus Siciliae rex: cujus filius regni haeres, et patri successor, Carolus II pater fuit S. Ludovici, de quo nunc agitur, episcopi Tolosani. Hujus avus Carolus I occupatum non sine sanguine Siciliae regnum, anno salutis nostrae mccccxxi tota Sicilia caesis omnibus Francis, perdidit in Vesperis Siculis, Petro Tarraconensi rege Siciliam invadente; quod illi Constantia, filia Manfredi uxor esset cujus jure regnum petebat. Carolus I dum bellum reparat, filius ejus Carolus II capitur ab Hispanis, et captivus in Hispaniam abductus est. Cum (teste Emilio) ejus, pater aetate gravi, laboribus, luctu, taedio adversarum rerum sic quoque non cedere, non succumbere animo statuens; sed experiendum agendumque ratus, dum Calabrorum, Apulorum, Lucanorum, Picentinorum, Brutiorum urbes, ad confirmandos animos circumit, morbo correptus decessit: rex indole animi summus vir; sed peccato suorum (ut auctores tradunt) miser; maximis victoriis per-

B "diu clarus; sed senior vim fortunae malis expertus".

ad capti-
vitatem S.
Ludovici

I0 Carolus ejus filius dum in custodia haberetur Barcinone, transactum est, ut illi, ad componenda regni negotia dimisso, filii obsides substituerentur: quorum unus fuit hic S. Ludovicus episcopus Tolosanus. Hæc ex Paulo Emilio, libro Conformitatum, aliisque diligenter collecta, plusculis verbis adscribenda fuerunt ad historiae lucem. Hæc Sedulius de causa captivitatis Sancti nostri: qui dein in suis Commentariis ad hæc, quæ supra ex eodem allegabam, filius Ludovicus obses cum duobus fratribus, de numero obsidum sic disserit ex Paulo Emilio in Philippo IV, Blondo apud Aneam Silvium, Platina in Nicolao IV PP., ad marginem ab eo designatis. Carolum II patrem Ludovici in bello captum ab Hispanis, dictum est ad initium capituli præcedentis: sed dimissum paulo post ad componenda regni negotia certis conditionibus, atque filiis datis obsidibus, et (quod P. Emil. narrat) "quadraginta præterea e provincia Phocensi (sive Narbonensi; nunc ditionem illam Provinciam vocant, uti observarat Sedulius ad caput 1) nobilibus viris,,. Dein sic notat Sedulius ad cap. 2:

spectant.

11 S. Ludovicum datum obsidem omnes scribunt: in numero tamen obsidum plerique variant. Emilius duos tantum obsides scribit, ROBERTUM ET LUDOVICUM. Blondi Epitome "CAROLUM PRIMOGENITUM, cui postea Martello regi "Hungariæ fuit cognomentum, et LOYSIUM". Similiter Platina. At vero noster auctor, S. Ludovico familiaris, Ludovicum obsidem pro patre datum testatur, cum duobus germanis fratribus. Quod ipsum attestatur Joannes PP. XXII in bulla canonizationis § 3, historiae vitæ S. Ludovici a nobis addita. Primus obses S. Ludovicus; alter Robertus frater ejus, cujus mentio fit initio cap. 4 Vitæ S. Ludovici. Tertius Raymundus, cujus meminit sub finem capituli 5. Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 77 de solo Ludovico meminit obside, dicens: Pro illustri domino Carolo patre suo in Catalonia obses fuit. In Libro Conformitatum ponitur S. Ludovicus cum duobus fratribus. Numerus iste confirmatur apud Waddingum ad annum 1238, cui res gesta ab eo innectitur, et hoc modo ibidem exponitur num. 26: At verro tres fuisse, rejecta opinantium varietate, probat Surita exactissimus scriptor; et

certe de Carolo Martello dando pactum ait; non tamen hunc, sed Raymundum Berengarium quartogenitum postea in potestatem Aragonii venisse; Ludovicum vero et Robertum pro patre liberando traditos a principio. Adisis Suritæ Annales Aragoniæ tomo 1, lib. 4, cap. 104. Quibus autem conditionibus res illæ transactæ fuerint, pluribus ibidem exponit dictus Annalium conditor; ubi tamen non reperio plures nominari liberos Caroli, quam filios septem et quinque filias, contra quam superius aliunde præmissum fuit. Vide nostra Annotata ad caput 1 Vitæ litt. a.

§ II. Captivitas virtutibus illustrata; liberatio; prima tonsura clericalis, et minores Ordines singulari cum privilegio obtenta; Sancti confessorii.

A nonymus Vitæ auctor apud Sedulium egregias Sancti virtutes commemorat, quas longo juxta ac permolesto suæ captivitatis tempore exercuit, durissimum videlicet illud exsilii jugum cum suavi Domini jugo ac levi onere gnaviter placideque conjungens, nec non heroico animo utrumque portans ab adolescentia sua. Quamquam vero in Vita ejus sat multis tractatur de hoc argumento, aliquamdiu tamen lectorem hic detinebo, et nonnulla dabo ad rerum ibidem narratarum complementum. Ut autem de loco captivitatis nihil dicam, qui fuit Barcino urbs in Catalonia, et ibidem arx Surana* (Vide apud nos Vitam capp. 1, 2 et 3) indefessum ipsius precandi studio, de quo Vita cap. 1, possunt adjungi ista ex Bartholomæi Pisani libro Conformitatum antea citato: Sanctæ orationis studium hic Sanctus nondum factus F. Minor specialiter habuit in amicum. Nam ut de hoc attestabatur rex Robertus, et ejus frater, ac domicelli sui nobilissimi, qui in sua jacebant camera, cum esset parvulus et tenellus, omni tempore postquam servitores sui recesserant, surgebat de lecto, et in oratione et lacrymis usque ad mediam noctem persistebat, et a Fratribus, qui eum in confessione audiebant, fuit multotiens reprehensus de hoc propter ejus delicationem.

E
Sanctus in
captivitate
indefessum
exercuit

* al. Sciu-
rana

13 Unde in illis diebus cum semel ad orationem surrexisset, et staret usque ad mediam noctem pervigil in oratione, essetque lumen ardens in camera, sicut mos est nobilium; et dominus rex Robertus, et frater ejus dominus Raimundus in lecto ejus essent, cum omnes simul dormirent, et actualiter vigilarent; viderunt S. Ludovicum ad orationem surrexisse. Cumque inspicerent, conspexerunt unum gattum* nigerrimum et magnum, sicut esset unus canis, saltantem super eum, et præliantem cum eo: quem ipse sacer juvenis Ludovicus signo crucis facto a se abigebat: et cum pluribus vicibus sic super eum saltasset; exclamaverunt pueri, scilicet Robertus et frater; statim disparuit gattus ille. Quod advertens S. Ludovicus, ab oratione surgens venit ad eos, et juramento eos astrinxit, ut, quamdiu viveret, nulli, quod viderant, reserarent. His confirmantur et illustrantur ea, quæ narrantur ab Anonymo Seduliano num. 10. Factus autem (Liceat mihi et illud hisce annectere ex Pisano loco citato) Frater Minor, dormientibus sociis

orandi stu-
dium, ac de
dæmone tri-
umphat.

* i. e. felem

AUCTORE
J. P.

Interpræsti-
ta pauperi-
bus ac le-
prosis mini-
steria,

sociis surgens ad orationem, devote orabat, et interdum in terra cubitabat.

14 *Verum præclara supersunt alia referenda, quæ adeo juvenis et heros quasi veteranus jam tum, reliquit virtutum exempla tempore captivitatis suæ. Anonymus a Sedulio vulgatus apud nos cap. 3 commemorat submissum S. Ludovici erga pauperes ministerium, leprosum osculo ipsius dignatum, ejusque merita miraculis a Deo comprobata: quo pertinent maxime Pisani dicta his verbis: Hic Sanctus tam ex gratia quam dono naturæ hoc habebat præcipuum, ut ad pauperes et specialiter leprosos manus suas libenter tenderet, et ipsos personaliter visitaret. Barchinonæ dum esset obses, nec ipse adhuc erat 18 annorum, visitabat leprosos, suis manibus eburneis et pulcherrimis, quibus omnes alios excedebat, eorum lavabat membra, tangebatur ulcera, educebat saniem, et in oscula devotissime probebat: et hoc specialiter in hebdomada sancta, et singulariter in Domini cena faciebat. Nam, ut testis fuit rex Robertus, et alii, qui præsentibus fuerunt; cum semel in cena Domini vocari fecisset omnes leprosos de civitate Barchinonæ ad suum hospitium, ut eorum pedes lavaret, et cibaria ministraret, memor Domini, cujus aspectus apparuit leprosus, percussus et humiliatus illis diebus:*

videtur de
Christo vel
angelo opti-
me meritis
fuisse

15 Cumque omnes leprosi convenissent ad ejus hospitium, affuit unus statura permaximus, et in illa infirmitate horribilissimus, ita quod dominus rex Robertus, et Dominus Raimundus, ejus frater, hoc videntes summe timuerunt; ad quem accedens vir Dei Ludovicus, hunc diligentius lavit, et devotius quam alios, ac studiosius sibi servivit in mensa, necessaria ministrando. Sed cum in crastino in die Parasceues in memoriam passionis Christi, qui apparuit leprosus in cruce, præfatum leprosum in suo habere voluisset hospito, in tota civitate non est inventus, diligentissime requisitus. Et cum fuissent cæteri leprosi interrogati, responderunt, quod numquam aliquis talis affuit inter eos, nec umquam illum viderunt. Unde pie credendum est, ipsum fuisse Dominum Jesum Christum, vel ejus angelum, qui in specie leprosi horribilissimi se voluit exhibere beato Viro, ut ejus humilitatem probaret ac virtutem.

Tempore
ejusdem ca-
ptivitatis

16 *Divina providentia diuturnum illud custodiæ exilium convertit non solum in omnigenarum virtutum scholam Adolescenti piissimo; verum etiam in raræ eruditionis ac scientiarum variarum gymnasium. Nam consuetudine cum probatissimis viris, quorum instructus consilio se suaque dirigebat, ibidem contracta, ut videre est in Anonymi Seduliani Vita cap. 2; de ipsius eruditione hæc ibidem exstant: Docuit itaque illum Deus, scientiarum dominus, bonitatem et disciplinam et scientiam, brevi spatio temporis. Nam illo dumtaxat septennio suæ captivitatis, quo perpetua consuetudine Fratrum Minorum utebatur, qui illum in disciplinam acceperant, tantos fecit progressus nedum in literis humanioribus, verum etiam sacris, ut in corona etiam doctissimorum virorum prudenter respondere posset (uti ipse vidi Barcinone) et argute disputare. Nec hoc solum, verum etiam, tamquam Vir apostolicus, ad omnes paratus conciones promptusque, Clero et populo concionabatur magna gratia et fructu etc.*

17 *Bartholomæum Pisanum audiamus, qui argumentum præsens magis distincte explicat:*

Studio scientiarum cum fratribus suis tali in tempore, *captivitatis videlicet*, sic se dedit, habendo magistros in scientiis Fratres Minores, scilicet Fratrem Pontium Carbonelli, hominem sufficientem et sanctum, et alios Fratres Minores, quod infra septennium, quo ibi fuit, in grammatica, logica, scientia naturali, metaphysica et morali, et sacra theologia, a Deo * fuit sufficienter instructus, quod et disputare de prædictis sciret, docere et prædicare Clero et populo, et Dei verbum proponere; ut scientia putaretur magis sibi infusa divinitus, quam humanitus acquisita. *P. F. Benignus Fremaut, ex Ordine FF. Minorum Recollectorum provincie S. Josephi in Comitatu Flandriæ, in sua Legenda generali Sanctorum ac Beatorum etc. Ordinis S. Francisci, Flandrico idiomate edita, lib. 8, qui complectitur Vitas mensis Augusti, pag. 374, meminit de P. Pontio Carbonelli, sanctitate ac doctrina; nec minus miraculis post mortem patrocinio ejus patris celebri. De eodem egerat idem auctor lib. 3 ad diem xi Martii pag. 189. Apud Waddingum inter scriptores Ordinis Minorum hæc de ipso exstant: Pontius Carbonellus, Catalanus, S. Ludovici episcopi Tolosatis ex Ordine Min. (non sancti Ludovici regis Galliarum, ut scribunt Possevinus, Willotus, et Bibliothecæ Hispanicæ auctor) magister et rector, vir sanctissimus et doctissimus; scripsit Commentaria in universa Biblia, ad singula loca collectis abunde sanctorum Patrum sententiis. Jacet in templo Minorum Barcinone. Rodulphius fol. 121 memoratis modo S. Ludovici magistris accenset alium his verbis: Annum agens septimum habuit institutorem et ducem D. Gulielmum de Manerio, militem strenuum, sed virum probum.*

18 *Illibatam quoque Juvenis castissimus virginitatem, dum Barcinone detentus degeret, ita sibi cordi esse comprobavit, ut vel umbram solam, quæ isti virtuti angelicæ officere posset, studiosissime declinaret. Exemplo sit relatio Bartholomæi Pisani. A pueritia, inquit, amor castitatis sic ejus affecit mentem, ut non solum mulierum aspectus, colloquia et consortia vitaverit: sed et verba carnalia, vel ad talia pertinentia, nullus eum loquentem audivit. Unde Barchinonæ dum esset obses, et homines nobiles illius regni, qui eum visitabant, verba dissoluta aliquando loquerentur, ut ad malum eum incitarent, adducendo ad eum virgines, puellas et nobiles; ipse Vir angelicus et purissimus, quasi ribaldos * a se abiciebat, fratresque suos acutissime reprehendebat, cum se dabant aspectibus mulierum nec audebant propter ipsius reverentiam et timorem aliquid agere inhonestum. Suæ virginittatis testes fuerunt fratres, qui ipsum nutrierunt; qui in sua jacebant camera, et sibi a pueritia adstiterunt, et ipsum angelicæ puritatis fuisse, testimonium reddiderunt. Unde ejus conversatio inter homines quoad hoc potius angelica fuit quam humana. Perhibuerunt etiam testimonium nobiles viri cum fratribus prædictis, quod numquam, ex quo natus est, usque ad vigesimum quartum annum, in quo decessit, ab ejus ore exivit verbum, nec jocose nec seriose, unum lascivum, aut declarans seu importans aliquam inhonestatem; sed semper verba ejus castissima fuerunt, et honesta; et, quod magis est, tam secularis quam Frater et episcopus omnem aspectum et omnem contactum mulierum perpetuo vitavit. At de hac virtute etiam dicitur inferius. Rodulphius pag. 121, Testantur, ait, F. Franciscus Scarerius episco-*

D
egregium si-
bi compara-
vit eruditio-
nis thesau-
rum.

* f. adeo

E

Excellit ca-
stitate et vi-
tæ integrita-
te,

F

* i. e. homi-
nes vilissi-
mos vel
scortatores

A pus Segetanus, F. Petrus episcopus Epulanus, et F. Fortius, ejus comites individui, qui eum ante familiariter noverant, se in eo nihil uspiam audivisse vel vidisse, quod saperet peccatum mortale.

vovet ingre-
di Ordinem
FF. Mino-
rum, et
votum ur-
get.

19 Quo tempore apud Barcinonenses captivus detinebatur, inflammari se sensit desiderio vitæ perfectioris. Etenim In arce Surana, uti narrat Vita cap. 1, gravissimo morbo correptus.. vovet Deo pro salute.. vitam et institutum Fratrum Minorum, seque in eo. quoad viveret, perseveraturum. Nec oblitus beneficii fuit; sed proxima Pentecoste Spiritu sancto adflatus, summo mane in æde arcis ad memoriam B. Dei Genitricis exstructa, quod secum tacite promiserat, ad altera Domini aperte renovans, manifeste seipsum obtulit Domino. *Hæc confirmantur, et sequentibus vestiuntur rerum adjunctis apud Bartholomæum Pisanum*: Cernens Vir Deo devotus mundum transire velut umbram, ac amicum mundi, Dei effici inimicum; dum adhuc Barchinonæ in obsidione esset positus, obses videlicet patris sui; mundum abdicare proponens, ibidem voluit effici Frater Minor: sed hoc non valens perficere, quia Fratres de provincia Aragoniæ præ timore eum non acceperant; tunc votum solemniter emisit de intrando Ordinem Fratrum Minorum. *Nec vero quod fervide voverat, segniter ibidem exsequi voluit. Nam, uti est apud Anonymum cap. 3.* In Cathalonæ cum esset custodia, aperuit suæ mentis arcanum Religioso patri, Deo se vota fecisse perpetuæ castitatis, et capiendi institutum divi Francisci Deo me obligavi, inquit, nec licet fidem frangere. Rem autem quo pacto urserit, ibidem invenies; uti etiam quomodo libertati redditus sponsionem voti rursus iteravit. Sed quandoquidem de restituta Sancto libertate mentio incidit, quædam de ista re observabimus, postquam stabiliverimus captivitatis durationem.

Post annos
septem in
captivitate
exactos

20 Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 77 eam videtur extendere ad annos quatuor. Cum esset, ait, annorum duodecim.. in Catalonia obses fuit: cui astiterunt Fratres Minores; a quibus legem vitæ et disciplinæ percepit, votumque Domino vovit, quod, si de custodia dimitteretur, Minorum Fratrum Ordinem ingrederetur: virginitatem quoque suam Domino perpetuo dedicavit; sed post quadriennium dimissus etc. Dixi videtur extendere; nam cum tō dimissus possit afficere votum virginitatis, et tempus captivitatis. æquivocatio quædam temporis, quo demissio accidit, relicta videtur apud Petrum de Natalibus. Si enim demissum velit post quadriennium, incipiendo illud ab initio captivitatis, non autem ab emisso voto, (quod quoto captivitatis anno nuncupavit, nos latet) hallucinatus est in ratione temporis, quo illa duravit, toto septennio videlicet, teste biographo nostro cap. 1, ac bulla canonizationis, quæ de illo Infra septennium, ait, quo.. ibi obses fuit, .. sic profecit. Adde Bartholomæum Pisanum ita loquentem: Carolus, datis tribus filiis suis obsidibus.. ipse.. ad suum regnum esse reversus: et cum pax per septennium non fuerit reformata, S. Ludovicus cum duobus fratribus suis per tantum tempus Barchinonæ obses fuit, occasione matrimonii sororis suæ cum Jacobo Aragoniæ rege, patri restitutus, sicut mox dicam.

tandem ex ea
liberatur

21 Waddingus ad annum Christi 1295 num. 3 et 4 rem exponit: Jacobus.. Frederici Frater, dum summa desiderat pacem, et sui regni quie-

tem, fœderis leges præscriptas diligenter adimplet, et Caroli filiam Blancham sibi despondet, celebratis nuptiis ad villam Beltranam primo die Novembris, Guilielmo Ferrario tituli S. Clementis Cardinale legato, qui una cum Carolo rege reginam deducebat, prius mortuo Perpiniæ, atque apud Minores sepulto.. Reddidit etiam Jacobus rex Carolo ultimo die Octobris, quo ab eo Blancham filiam in sponsam suscepit, filios tres, Ludovicum, Robertum et Raymundum, proceresque omnes Provinciæ, quos diximus obsides accepisse Alfonsum regem, hujus Jacobi fratrem, et in regno prædecessorem. Verum priusquam pergamus ad illustrandas S. Ludovici ex ista custodia liberati res gestas, placet referre singulare aliquod privilegium, quod ejusdem tempore a Sede Apostolica impetravit.

22 Factum constat ex litteris Cælestini PP. V, hoc titulo: Dilecto filio Ludovico, nato charissimi in Christo filii nostri Caroli Siciliæ regis illustris. "Cum desideres in Clericali habitu Domino famulari, nuper ad tuæ supplicationis instantiam dilecto filio fratri Francisco de Apta, Ordinis Fratrum Minorum, quod tibi, qui apud hostes Ecclesiæ detineris ut obses, primam tonsuram, et omnes minores Ordines conferre valeat, per alias literas nostras concessimus facultatem". Epistola data est Sulmone vii Idus Octobris, Pontificatus ejusdem Papæ anno i. Extant istæ litteræ apud Raynaldum in Annalibus ecclesiasticis ad calcem tom. 15 inter prætermissa et suis locis reddenda. At quisnam ille Franciscus de Apta? Franciscus Pagius in Breviario gestorum Pontificum Romanorum in Cælestino PP. V num. 15, Pronum est, ait, existimare, .. esse Franciscum Brun sive Bruni, socium et familiarem ejusdem S. Ludovici (De quo vide ipsius testamentum infra § 7 num. 61.) Nullus enim alius Franciscus Minorita hoc tempore reperitur, qui S. Ludovico minores Ordines conferre potuerit, præter istum Franciscum Brun vel Bruni, qui adeo Aptensis fuit. Ludatus Pagius ibidem num. 16 ex Haroldi Epitome Annalium Waddingi ad annum 1295 num. i refert, Sancto tum temporis confessarium fuisse Fr. Franciscum de Apea*, Caroli genitoris sacellani, docere regia scrinia Neapolitana. Et addit: Quare non dubitavi, quin iste Franciscus de Apta fuerit ipsius confessarius, et quin Haroldus male legerit de APEA. cum legere debuisset de APTA.. Nulla enim civitas, nullum oppidum reperitur APEÆ nomine indigitatum. Deinde præplacet Pagio conjectura, Franciscum illum fuisse de APTA dictum, non quod Aptensis fuerit; sed quod ejus cognomen fuerit de APTA. Quomodo autem hanc conjecturam fulciat, legi apud ipsum potest. Ceterum, inquit, facultatis minores Ordines ministrandi, alicui simplici sacerdoti, non abbati ab aliquo Romano Pontifice concessa, aliud exemplum non inveni. Poterat hic a nobis conveniri Waddingus, qui in definiendo tempore Ordinum minorum a Sancto acceptorum hallucinatus est; sed cum nostra adversus ipsum sententia confirmetur ex aliis documentis, quæ statim producemus, eo rem remittimus. Vide itaque inferius dicenda num. 25.

obtenio ante
privilegio
singularem
accipiendi
tonsuram
primam et
Ordines mi-
nores a suo
confessario.
E

* Ab Apea
scribitur Ha-
roldus
F

AUCTOR
J. P.

§ II. Sanctus ad cathedram Lugdunensem nominatus; tempus primæ tonsuræ ac minorum Ordinum; item de majoribus ei collatis.

Promotio
Sancti ad
sedem Lu-
gdunensem

*f. nunc

*f. in

a Cælestino
PP. V fa-
cta,

sed a Boni-
facio VIII
rescissa:
minores Or-
dines

Cælestinus Papa hujus nominis quintus literis suis confirmat S. Ludovico administrationem ecclesiæ Lugdunensis tam in spiritualibus quam in temporalibus, postquam jam antea ad ejusdem cathedræ gubernacula ipsum promovisset. Etenim in litteris supra num. 22 a me citatis dicuntur ista: Eapropter licet ob locorum distantiam, qua separaris a nobis [et ob] brevitate temporis, quo prædicta concessimus, adhuc nequioris Ordines prædictos assumere: tamen quia in esse videntur quodammodo, quæ fieri sperantur in brevi, tuum honestum et salubre propositum gratiosius prosequentes, procurationem Lugdunensis ecclesiæ vacantis tunc * per promotionem venerabilis fratris nostri Remundi episcopi Albanensis, nuper ad apicem cardinalatus assumpti, olim ipsius ecclesiæ archiepiscopi (quamquam tonsuram et Ordines ipsos nondum receperis) ac administrationem ipsius in spiritualibus, et ut * temporalibus, tibi fiducialiter duximus committendam, et recipere et habere valeas juxta formam aliarum litterarum, nostrarum tibi proinde concessarum, auctoritate præsentium de certa scientia et speciali gratia indulgemus. Dat. Sulmone VII Idus Octobris, Pontificatus nostri anno I, *Christianæ autem æræ 1294.*

24 Quod vero et quam graves causæ S. Cælestinum moverint, ut ad ecclesiæ Lugdunensis regimen promoveret S. Ludovicum, conficitur ex aliis ejusdem sancti Pontificis litteris apud Raynaldum loco citato, in quibus, Attendentes, inquit, claritatem excellentis generis, eminentiam luminosæ scientiæ, venustatem morum, et multiplicia dona virtutum, quibus clarere dignosceris: depressum quoque ac laceratum statum majoris ecclesiæ Lugdunensis, quæ per vicinorum potentum injurias ac pressuras gravem diminutionem suorum jurium, et facultatum amarum fletibus ingemiscit; quodque per tui tuorumque favoris auxilium præacta diminutionis incommoda, et votiva recipiet restitutionis augmenta etc. Datum in monasterio S. Spiritus prope Sulmonam Non. Octobris Pontific. nostri anno I. *Verum hæc Sancti nostri ad prædictam cathedram assumptio executioni mandata non est. Nam, prout ibidem subnectit Raynaldus, rescidit hæc postea Bonifacius VIII; ademptamque Lugdunensis archiepiscopatus dignitatem æquo animo tulit S. Ludovicus: et quamquam in Siculi et Jerosolymitani regnorum spes educabatur, subdiaconum et sacellanum Bonifacii VIII singulari demissione egit, ex epistola Bonifacii 107 in eodem Ms. archivi Vaticani, e quo duas alias ad S. Ludovicum datas epistolas protulerat Raynaldus, sicut apud ipsum licet videre.*

25 In nova editione Gallix Christianæ tomo 4 col. 157 agitur ex Raynaldo de Lugdunensis archiepiscopatus administratione jam memorata, ac rescissa postmodum; sed primo eadem ibidem perperam dicitur a Cælestino collata S. Ludovico

nostri, quasi in Fratrum Minorum Ordine Religiosam vitam professus fuerat jam tum, quod falsum est, sicut demonstrabitur postea, quando de anno Religiosæ ejus professionis tractabimus. 2º Scrupulum tamen hic movere posset, prout ibidem sequitur, quod de his altum sit apud Waddingum; eruditum alias ac diligentem scriptorem, silentium. Sed scrupulum illum non recte fundatum atque adeo deponendum esse, probatur ex eo, quod prædictæ litteræ opera Raynaldi in lucem prodierint anno tantum 1652, quo Annalium ecclesiasticorum tomus 15, cujus appendici illæ sunt intextæ, excusus prænotatur. Quomodo igitur ipsas videre potuit Waddingus, dum res gestas S. Ludovici pertexeret? Nam tomus ejus Annalium secundus anno 1628 impressus est. Quamvis autem tomus octavus istius Operis ab ipso sit in lucem datus anno 1654, ac proin post litteras illas a Raynaldo vulgatas, una cum additionibus ad præcedentes tomos, nihil tamen in rem nostram in illis invenio. Franciscus Pagius in Breviario gestorum Romanorum Pontificum in Cælestino PP. V num. 18 ita concludit contra Waddingum: Ex his porro omnibus (egerat antea de privilegio conferendi minores Sancto nostro Ordines, ac denominatione ad Lugdunensis cathedræ administrationem, de quibus modo egimus etiam nos) constat, deceptum esse Waddingum, cum scripsit ad annum mcccxcv num. 5 (immo num. 4) S. Ludovicum minoribus Ordinibus eo anno initiatum, præsentem Jacobo Aragonio, et Carolo rege genitore, qui tamen anno mcccxcv Romæ erat, ut infra videbitur.

26 Waddingi verba accipe: Itaque jam initandus, cum pro Ecclesiæ more primam tonsuram coram utroque rege Aragonio, et patre suo, legatisque Apostolicis, qui ibi tunc aderant, acciperet, magna omnium admiratione, et fletu circumstantium; flexis genibus, profusis lacrymis, illud regii Prophetæ regius Adolescens ex animo pronuntiabat: Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei; tu es qui restitues hæreditatem meam mihi ... Et quo se gratum Deo offerret holocaustum, rursus Deo votum nuncupavit perpetuæ castitatis, et capiendi instituti Fratrum Minorum. Hæc itaque non videntur posse combinari cum iis, quæ antea de singulari privilegio primæ tonsuræ et minorum Ordinum e litteris Cælestini ad S. Ludovicum, tunc in captivitate degentem Barcinone, scriptis, recitata a nobis sunt, multo minus cum denominatione ad archiepiscopalem sedem Lugdunensem, in eisdem contenta. Hinc etiam neutiquam placent nobis, quæ memorat Haroldus ad annum Christi 1295 num. 1. Ludovicus, ait, in concepto proposito Minorum institutum suscipiendi perstitit; et, accepta Clericatus prima tonsura, votum, quo secreto se obligaverat, solemniter multis præsentibus et audientibus renovavit: quamquam Carolus rex ejus genitor obtulisset, se regnum statim illi cessurum, si ducere vellet uxorem. Nam si hoc verum esset, sequeretur, eum prima tonsura insignitum fuisse tunc, quando post Caroli primogeniti sui fratris obitum jus primogenituræ ad se esset devolutum: obiit autem Carolus anno 1295 ante III Kalendas Septembris, et pridem quidem, ut videsis infra § 5.

27 Tonsuram itaque primam ac Ordines minores innecti debere censemus anno Christi 1294, quo litteræ superiores Apostolicæ datæ fuere. Anus autem ille cohæret cum Anonymo Seduliano, qui apud nos num. 26 ad præsens propositum hæc narrat:

quo anno

F

susceperit.
De subdiacono,
natu,

AUCTORE
J. P.

A *narrat*: Vigésimum ætatis annum cum exegisset, initiatus est Ordinibus ecclesiasticis. Etenim lucem primam Sanctus vidit anno 1274, sicut probabimus § 6, atque adeo dicto jam ætatis suæ tempore recte intelligitur illis insignitus. Quanta vero cum animi demissione eosdem exercuerit; memoriæ proditum legitur apud citatum Anonymum his verbis: Nec vero majorum Ordinum, qui sacri vocantur, dumtaxat, sed minorum etiam singulorum officiis voluit perfungi. Romæ in Natali Domini se inter pueros constituens, non est dedignatus cereum gestare, acoluti officium diligentissime administrans. Quamvis autem Romæ illud officium obierit S. Ludovicus, teste biographo, inde tamen concludi non potest, illum ibidem minoribus Ordinibus initiatum fuisse, propter rationes supra allegatas. Ex dictis etiam deducitur, errasse Fremautum cap. 3, ubi dum præmisisset, Sanctum anno 1296 cum suo patre ac fratribus e Gallia in Italiam profectum, eique matrem ac fratrem suum primogenitum Carolum Martellum, tunc denuntiatum Hungariæ regem, una cum magno insignis nobilitatis comitatu, obviam factos Florentiæ extra portas; postea subdit, ibidem loci S. Ludovicum accepisse ante festum Natalis Domini minores Ordines, ac etiam subdiaconatum: quem ubi et quando suscepit; non est mihi promptum certo definire. Virtutes autem, quas occasione illius exercuit, refert Petrus Calo seu Calotius, quem indicabo infra: Subdiaconus ordinatus, vasis aureis et argenteis uti noluit, vel pellibus variis griseisque; sed nec alio animali quam mulo vehi sustinuit. Chordam semper portavit ad carnem: Factus subdiaconus stamineam asperam addidit, nec rogatus usque ad mortem dimisit.

diaconatu
ac sacerdo-
tio ejus

28 Anonymus Sedulianus de diaconatu ac sacerdotio hæc docet loco citato: Consecrandus diaconus et sacerdos Neapoli in æde S. Laurentii, ubi Fratrum Minorum est monasterium, (quod a Carolo secundo post Carolum primum fuit absolutum, teste Rodolphio fol. 120 verso) nullo modo permisit sibi quidquam honoris præ cæteris haberi; ita se gerens, quasi omnium minimus et postremus. Id quod etiam præ se tulit in vestibus: nam, uti lego in nostro Ms. Calotiano, Post etiam susceptos Ordines sacros, portando vestes de camelino bigino, aut panno nigro, humillime incedebat. Quo autem loco ac modo sese ad sacerdotium comparaverit, existat apud Waddingum ad annum 1296 num. 4, ubi hæc scribit: Porro ut [de] disciplinæ ecclesiasticæ legibus, et sacerdotii rite subeundi ceremoniis perfectius edoceretur, extra Neapolim quodam in loco Fratrum Minorum habitationi se adjunxit, eorumque disciplinis sane sanctissimum animum egregie informavit.

§ IV. Mira rerum caducarum despicientia; professio instituti FF. Minorum; episcopatus duplex.

Rebus omni-
bus caducis
despectis,

A *pu*d Anonymum Vitæ scriptorem vivis coloribus depingitur summa rerum caducarum despicientia, qua S. Ludovicus intime flagrabat, splendida regni terreni vincula, ac fucatam vere servitutem contemnens, aspiransque ad genuinam libertatem filiorum Dei, prout videre datur

cap. 3. Custodia itaque solutus venit cum patre Romam, sicut idem Anonymus narrat; ibi Bonifacius ejus nominis Papa VIII voluit eum facere episcopum Tolosanum. Ille vero secum statuit non prius assentiri, quam voto, quo tenebatur, se liberasset. Summo autem Pontifice devotioni ejus annuente, professus est institutum B. Francisci Romæ in conventu Aræ cæli in vigilia Nativitatis Dominicæ. Et ne pater offendi posset, indulget Pontifex, ut occultata monastica veste, uteretur vulgari Clericorum, qua etiam aliquanto tempore usus fuit. Sed non ita diu potest instinctu Spiritus sancti, et amore Christi, illum cultum honoratorem posuit, ipsaque die S. Agathæ sacra, duobus Cardinalibus præsentibus, indutus vili tunica, et fune præcinctus, ad præscriptum regulæ S. Francisci, a Capitolio ad usque palatium S. Petri, per luta illa Romana nudis pedibus conspectus est incessisse. Bulla canonizationis Miranda, inquit, res, et alias insueta! Vir namque virtutum positus in sublimi, juri primogenituræ renuntiavit et regno, regalis solii sprete pompa, pro regno corruptibili æternum ac plenum delitiis regnum mercans.

E
institutum
proficitur

30 Bartholomæus Pisanus heroicum mundi contemptum merito sic extollit: O qualis fuit iste mundi contemptus sanctissimi Juvenis; qui regnum Sicilia et Jerusalem, quod sibi debebatur ex patre ut primogenito (post mortem videlicet primogeniti fratris) ac regnum Ungariæ, quod sibi debebatur ex matre, Comitatum Provinciæ et Floquarqueri*, pro Christi amore reliquit, nihil omnino sibi de mundialibus reservans. Nec ordinem aliquem habentium saltem in communi voluit intrare; sed Ordinem beati Francisci pauperrimum, qui nihil dat suis Fratribus nec in proprio, nec in communi, nec in senectute nec in juventute, ætate videlicet annorum XII, vel ad plus viginti.

* I. For-
qualquerii
vel Forcal-
querii

31 Qua vero de causa Ordinem hunc prætulerit aliis, refert apographum Vitæ, quod habemus, quodque notatur desumptum ex P. Calo p. 2 f. 89, ex cod. 929 (de quo auctore ac codice consule quæ dixi tom. III Augusti, die XIII, pag. 14.) Auctor autem ille cum S. Ludovico synchronus fuerit, qui videlicet claruerit sub finem seculi XIII, prout ibidem invenies, libenter ex illo excerpimus sequentia in rem nostram: Volebat autem intrare Ordinem illum, ut postea retulit, ut penitus esset ignotus; ubi cum contemplativa vita exercere posset humilitatis obsequia, scopare domos, lavare paropsides, et similia. Frequenter dixit post suam liberationem, quod bene et quiete sibi fuerat in castro de Siurana, et quod numquam fastiditus fuit in castro illo, licet inibi fuisset quinque (immo septem) annis detentus, percipiens illud Psalmi: Cum ipso sum: in tribulatione dilatasti mihi. Nec vero insignem hunc profundissimæ demissionis animi spiritum postea prætermisit vel intermisit unquam, clericus, sacerdos, episcopus: nam Omnia sua facta decorabat humilitate, uti dicitur in Vita cap. 4 num. 27. Ita S. Ludovicus semper et ubique sui similis, et in tenues se colligans solidissimæ humilitatis umbras, publico actu renuntiavit regno terreno, de quo dicebam; et eodem quidem anno et die, quo ad sacras infulas promotus est, sicut videbitur paullo post.

fratrum
Minorum:

F

32 Laudatus Waddingus ad annum 1296 num. 5 de Sancti episcopatu ista memoriæ prodidit: Vacavit sub hoc ipso anno, die VI Decembris, per mortem Guidonis Mascarii ecclesia Tolosana,

creatur epi-
scopus a Bo-
nifacio PP.
VIII.

AUCTORE
J. P.

losana, in Gallia illustris, tunc episcopalis; sed per Joannem XXII anno MCCCXVII, ut commemoratur in Jure canonico (*quod ibidem citat*) archiepiscopalis facta. Quare Bonifacius longe antea Ludovici pietate perspecta, pariterque prudentia ac eruditione singulari cognita, eum ad sedem illam administrandam evocavit. Recusavit constanter Ludovicus, negavitque, se aliquod muneris ecclesiastici officium suscepturum, nisi prius in verba regulamque D. Francisci solemnem professione jurasset, seseque totum sanctissimo illi instituto consecrasset. (*quod, annuente Pontifice, executioni mandavit, sicut superius in antecessum diximus*). Susceptus a Fr. Joanne de Muro, hoc anno, ut mox dicemus, creato Ministro Generali: in cujus manibus eodem isto die autoritate Pontificia solemnem emisit professionem: et mox sub vespere illius diei declaratus est episcopus Tolosanus. *His subdit idem auctor, usum aliquamdiu ipsum esse monastica veste sub habitu clericali occultata ex consensu Pontificis, propter patrem suum; sed non ita diu post Romæ palam vili Franciscanorum tunica indutum ac pedibus nudis incessisse; de quibus rebus paullo ante per anticipationem alia occasione ex Biographo actum a nobis est.*

et laudatur
ab eo.

33 *Elogia, quibus novum Præsulem condecorat Pontifex, habentur in hujus litteris, quibus illum assumit ad infulas, ac super defectu ipsius ætatis dispensat (numerabat enim Princeps noster regius tunc annos dumtaxat viginti tres, secundum computationem nostram postea dandam). Elogia, inquam, illa ac dispensatio hisce litteris contenta exstant apud Raynaldum in Annalibus ecclesiasticis ad annum 1296, ubi hæc signantur dat. Laterani IV Kal. Januarii, Pontificatus Bonifacii VIII anno II. Sic itaque S. Ludovicum ibidem affatur Pontifex ille: Ad personam tuam sublimibus natalibus productam, ex claris utriusque parentis tui progeniebus regalibus præfulgentem, eminenti literarum scientia præditam, vitæ munditia redolentem, gravitate morum et consilii maturitate conspicuam, aliarumque donis virtutum ab Altissimo multipliciter decoratam, convertimus aciem nostræ mentis; et tecum super ætatis defectu, quem pateris; maxime cum defectum ipsum supplere prædictis virtutum donis, et aliis eximiis et laudabilibus meritis, quæ tibi suffragari novimus, dignoscaris, auctoritate Apostolica dispensavimus etc. Errat itaque Joannes Antonius Summonte tomo 2 *Historiæ Neapolitanæ*, anno 1675 *Neapoli recusat*, pag. 336, ubi scribit, quod summus Pontifex eum vocatum ad se die S. Agathæ anni 1296 elegerit episcopum. Sed quo ætatis anno creatus est antistes?*

Quo ætatis
anno, quo
item die
susceperit
episcopatu-
m:

34 *Spondanus in Annalium Baronii Continuatione ad annum 1296 num. 6 ait, fuisse cum eo dispensatum, quod non vigesimum primum excederet annum. Bartholomæus Pisanus hæc scribit: Factus est Frater Minor.. ætate videlicet annorum 19, vel ad plus viginti. Habitu igitur induto.. fecit professionem; quæ, uti ante dictum, accidit eodem die, quo declaratus est episcopus Tolosanus, atque adeo eadem Sancti nostri ætate, quam designat Pisanus, si veram designaret. Sed illum refutat Waddingus ad annum prædictum num. 6 hoc ratiocinio: Bartholomæus Pisanus undeviginti annos dumtaxat ei tribuit, quando habitum Minorum assumpsit; quod minime cohæret anno et mense nativitatis a nobis superius statutis; videlicet ducentesimo septua-*

gesimo quinto supra millesimum, et mense Februarii: a quo si ad finem usque hujus anni (1296) scilicet ad vigiliam Nativitatis enumeraveris, computabis annum unum ultra viginti ferme expletum. Atque hæc magis concordant cum auctore Vitæ ejusdem apud Sedulium, quem coævum, et sancto Viro familiarem diximus alias, qui scribit, quartum decimum jam annum agere cœpisse, cum obses mitteretur in Hispaniam; deinde ibi hæsisse annis circiter septem; quibus si addas integrum nunc annum decursum a reddita libertate, sane hic numerabitur annus vigesimus primus ætatis ejusdem; a quo non inaniter ita stabilito clarius inferetur annus mortis, circa quem explicandum densæ etiam se offerunt tenebræ, et variæ scriptorum opiniones. *Nos dispiciemus postea, an illas dissipare utcumque possimus; et ipsum Waddingum conveniemus. Ex iis vero, quæ notabimus, temporis punctis, ad annum ætatis tertium supra vigesimum erit removendus S. Ludovici episcopatus.*

Nostrum exemplar Ms. Calotianum Vitæ S. Ludovici memorat diem, quo episcopus consecratus fuit. En tibi verba: Factus autem Frater Minor in Vigilia Nativitatis Domini.. ipsa die pronuntiatus est episcopus Tholosanus, et sequenti Dominica consecratus. Cum autem annus Christi 1296 fuerit intercalaris sub litteris Dominicalibus A G; inde colligo, vigiliam Nativitatis incidisse in diem lunæ; Dominicam vero sequentem in diem xxx Decembris. Voluit autem ipsemet Bonifacius Papa VIII episcopalis consecrationis dignitatem Sancto impertire; sicut diserte referunt ejusdem Pontificis litteræ, superius num. 33 a me designatæ, his terminis: Tibique subsequenter consecrationis munus propriis manibus duximus impendendum.

35 Si quis vero (*verbis utor Sedulii in Commentario ad caput 19 Vitæ ab ipso vulgatæ, pag. mihi 110*) adolescentiam illius sugillare non vereatur, etiam D. Paulum sugillet, quod Timotheum episcopum creaverit adolescentem; atque adeo adolescentem, ut ejus rei gratia contemni periculum fuerit; et, ne fieret, scribit i Tim. 4. 12. "Nemo adolescentiam tuam contemnat." In quem locum D. Chrysostomus Hom. 13: "Si ætatis defectum indolis magnitudine, morumque gravitate suppleveris; nullus jam te adolescentiæ causa contemnet, verum admirabitur magis." Contingit aliquando adolescentes cordatos esse, qui, si ad illud episcopale munus evehantur, non derogatur muneri; quia non vita respicitur, sed virtus desideratur. Talis S. Remigius episcopus Remensis, quem Baronius (*vide notas ad Martyrologium Romanum die 1 Octobris*) ex Fortunato et aliis scriptoribus adfirmat, episcopum creatum ætatis annum agentem vigesimum secundum. Quot autem quantisque meritorum parasangis Præsul noster immaturam ad munus episcopale ætatem suppleverit; liquet abunde tam ex elogio Bonifacii Papæ, de quo superius num. 33, quam e Vita Anonymi, aliisque auctoribus. En tibi jam, lector, alia quædam de Sancti infulis.

36 Quæri etenim potest, an soli ac uni Tolosanae cathedræ præfuerit. Respondeo, ipsum etiam præfuisse Appamiensi in Gallia Narbonensi; quamquam eodem anno, quo Tolosana, ei non collatæ, sicut vult Spondanus Appamiarum episcopus, ad annum 1296 num. 8, cujus verba refero: Sed quod rursum episcopatum Ludovici attinet.. legimus in Chronico Nangii, et apud Walsinghamum

qui licet sit
præmatu-
rus appro-
bati tamen
debet.

Sanctus et-
iam præfuit

A Walsinghamum Anglum, eum etiam simul reunitum (ut Anglus loquitur) tenuisse episcopatum Appamiensem recens erectum a Papa Bonifacio, et a Tolosano separatum, sive, ut Nangius ait, utrumque episcopatum integraliter a Bonifacio esse consecutum. Ex quibus et intelligimus quod Bernardus Guidonis in Hist. Pontif., Almaricus Augerii, Chronicon Monfortianum, alique chronographi scribunt, Bonifacium erexisse hoc ipso anno MCCXVI, Pontificatus sui secundo, villam Appamiam diocesis Tolosanae in novam civitatem, magis referri debere ad annum superiorem. Quomodo enim Ludovicus episcopatum Appamiensem distinctum a Tolosano una cum isto tenere potuit, si nondum, quando ipse Tolosanum accepit, erectus erat? Denique diserte ipsa bulla seu constitutio ipsius erectionis, quam vidimus, data ponitur XVI Cal. Octobr., Pontif. anno primo: ubi etiam dicitur, erectionem episcopatus jam destinatam fuisse a Clemente IV, quem pariter anno superiori vidimus curam monasterii suscepisse, ac regi Ludovico sancto commisisse.

cathedræ
Appami-
ensi:

B 37 Verum quoniam eadem bulla institutionis episcopatus per Bonifacium factæ, non nisi præsentis anno publicata fuit per Ægidium Narbonensem archiepiscopum, cujus metropoli novus episcopatus suppositus fuit æque ac Tolosanus, a quo divulsus est (quam publicationem etiam vidimus factam sabbato post Dominicam Lætare præsentis anni MCCXVI) inde Bernardus et alii, quos diximus, chronographi, non nisi eidem præsentis anno prædictam erectionem assignarunt. Constituit autem ibi Bonifacius primum episcopum Bernardum Sayseti, abbatem monasterii S. Antonini Canonicorum Regularium ejusdem civitatis, de quo dictum est anno superiori; et ipsam abbatialem ecclesiam erigens in cathedralem, pluribus redditibus optime dotavit et limitavit. Quod tamen, ut scribunt alii, ejusmodi erectio et personæ electio ingratae fuere regi Philippo; ideoque utramque diocesim regere habuit Ludovicus. Unde et reperimus inter epistolas Bonifacii unam ad Philippum regem scriptam Idibus Augusti anno tertio, qua eum rogabat, ut executionem ab ipso Pontifice commissam archiepiscopo Narbonensi pro eodem episcopo Appamiarum, non permetteret, per regios ministros indebite impediri. Quo factum est, ut, defuncto, post biennium Ludovico, tum demum Bernardus Appamiensem suscepit, nempe anno MCCXVIII. Ut sic gloriari liceat ecclesiæ Appamiensi, fundatorem primum habuisse principem martyrem Antoninum, de quo anno superiori, et protopræsulem principem Ludovicum, magnum, pium, doctum, sanctum confessorem: et admirari divinam in se providentiam, quæ non permisit, Bernardum, rixarum et dissensionum virum, primo sedem ibi figere, ut tantum haberet vitæ et morum exemplum, quod intueri et imitari deberet.

rei gestæ an-
nus in-
quiritur.

C 38 Ita Spondanus: cujus ratiocinium nobis displicet, quia ita illud ordinat, ut Sanctum velit suscepisse infulas Appamienses anno demum Christi 1298, quando videlicet non vivebat amplius, anno utique 1297 mortuus, sicut infra conabimur probare. Interim rectius rem gestam anno 1297 affigunt Sammarthani tomo 2 Gallia Christianæ pag. 163, quia tunc saltem S. Ludovicus etiamnum vivebat; ipso autem, prout ibidem habent, non multo post defuncto, ut videre est in Tolosana metropoli, tunc demum Bernardus Saisseti anno MCCXCVIII episcopatum gerere Augusti Tomus III.

permissus est a rege, ut ex Nangio, et aliis intelligitur: ideo secundus dicendus episcopus ratione administrationis, quamquam primus ratione erectionis. Si vero constaret, Sancto collatos fuisse simul episcopatum Tolosanum et Appamiensem, tunc innectendus esset uterque anno Christi 1296, quo exeunte, ad IV Kal. Januarii signatur bulla Bonifacii VIII, qua eum assumit ad infulas Tolosanas, quemadmodum patet e præmissis antea num. 33: quo etiam die et anno accidit professio ejus Religiosa, ex num. ibidem 32, atque adeo sollemnis ille actus heroicus, quo renuntiavit paterno regno. Quoniam vero de istius rei tempore acturum me dixi supra, fidem nunc liberabo.

§ V. Tempus, quo Sanctus renuntiavit terreno regno.

Juri primogenituræ Sanctum renuntiasset et regno, habes in initio § quarti e bulla canonizationis. Adde Anonymum nostrum biographum cap. 3. De facto itaque constat; de tempore autem, E quo id actum sit, scribit Spondanus ad annum 1296 num. 7 his verbis: Antequam porro votum Religionis emitteret, omnem suam in regnum Siciliae actionem in fratrem Robertum ætate minorem transtulisse dicitur, extatque hactenus in ecclesia S. Laurentii Ordinis Minorum Neapoli imago ipsius ad vivum depicta, diadema regni procumbenti coram se Roberto imponentis. Verum eam potius existimamus factam, postquam Robertus natu minor regnum adeptus est; quod debitum fuisset Ludovico majori natu, si non mundo renuntiasset, quam quod revera nunc Ludovicus tali actione regnum in eum transtulerit, cum adhuc viverent pater ejus ac frater primogenitus Carolus Martellus Hungariæ rex. Cum alioqui, quod abiisset hoc tempore prædictus Martellus in Hungariam sibi jure debitam (ubi tamen ob partem Andreanam, de qua re Spondanus egerat ad an. 1290 num. 8, haud pacifice rerum potiri potuit) nec videretur sufficere aliquando posse ipse unus duobus regnis adeo dissitis administrandis; ad Robertum post Ludovici renuntiationem, regni Siculi successio spectare videretur.

F

40 Quam etiam ut Pontifex Bonifacius in exclusionem Aragoniorum stabiliret, dato anno sequenti sexto Calendas Martii rescripto, omnem dubitationem de futuro post Carolum patrem in regno Siciliae successore tollens, illud nulli Aragoniorum, sed prædicto Roberto omnino deberi declaravit. Hactenus Spondanus. Sed illustrissimus ille Baronii continuator ponit systema juris ad regnum paternum a S. Ludovico in fratrem Robertum translatis, quod nec cohæret cum natura rei gestæ, nec cum vera chronologia. Non cohæret cum natura rei. Nam cum expressis terminis asserat bulla canonizationis: Juri primogenituræ renuntiavit; et Anonymus apud Sedulium, Potentissimum regnum, quod sibi hæreditaria successione debebatur etc.; quomodo in sententia Spondani jus illud ac debitum intelligi queant vere ac proprie ad S. Ludovicum pertinuisse?

a nobis

41 Quomodo, inquam, jus regni vel ante hunc annum vel postea umquam pertinere potuit tamquam hereditarium jure primogenituræ ad S. Ludovicum, qui in Spondani sententia ante patrem

ac merito

AUCTOR
J. P.

trem ac fratrem primogenitum e vita excessit, anno videlicet 1297 mortuus? Carolus enim Martellus, frater ejus primogenitus, anno 1301 apud Spondanum ad annum 1300 num. 7 obiisse scribitur, quo Romam primum ad consequendam indulgentiam jubilæi, Neapolim inde ad patrem accessit, ut ei post mortem succederet tamquam primogenitus, translato jam in filium Hungariæ regno sibi materna hereditate debito, sicut ibidem narratur.

rejiçitur

42 Carolus vero Claudus, pater ejus, diem suum obiisse ad annum 1309 refertur apud eundem Baronii continuatorem num. 3, ubi et de Roberto ejus filio, eorum qui tunc supererant, natu maximo, ac patris in regno ac in Comitatu Provinciæ, et aliis universis bonis, ejusdem patris ac Pontificis voluntate, successore agitur, nec non de coronatione ejus, magna cum celebritate per Clementem PP. V Avenione facta. Hæc cum ita referat Spondanus, quisnam concipere satis queat, qui fieri potuerit, ut S. Ludovicus regno paterno, tamquam jure hereditatis sibi debito, nuntium vere ac proprie remiserit umquam,

B patri ac fratri primogenito, ad quem post patris mortem jus illud spectabat, præmortuus etiam in sententia Spondani? Nam ad annum 1298 num. 5, Hoc, ait, anno (ut recentiores Annales Minorum apud Waddingum, quem citat, contendunt; cum nonnulli auctores præcedente, alii etiam sequente ponat) S. Ludovicus episcopus Tolosanus, et primus Appamiensis.. diem extremum.. obiit.

sententia
Spondani,

43 Dicimus itaque, Spondanum tam in iis, quæ proxime ex ipso retulimus, quam in ratiocinio, quod paullo ante etiam ex ipso recitavimus, hallucinari, sicut modo probabimus, simul ostensuri, quo pacto et ipse aliorum corrector corrigi, et præsentis controversiæ difficultas extricari possit. Sciendum itaque est, Carolum Martellum, germanum Sancti primogenitum, ante III Kal. Septembris, et pridem quidem, anno Christi 1295, Bonifacii PP. VIII primo, vivere desiisse. Raynaldus quippe ad eundem Christi annum, postquam num. 18 protulisset Bonifacii litteras ad Landulfum S. Angeli diaconum Cardinalem, in regno Siciliæ Apostolicæ

C Sedis legatum, datas Laterani VIII Id. Aprilis anno 1, in rem nostram ita ibidem memorat num. 19: Cum vero postea Carolus Martellus, jure materno Ungariæ rex, a patre Carolo, qui in Gallias abierat, relictus regni Siculi vicarius Neapoli, in ipso ætatis flore, cum jam ad magnas spes adolesceret, obiisset,; Bonifacius administrando regno Landulphum Cardinalem, et Philippum Caroli II regis filium principem Tarentinum præfecit. At paulo post et Cardinalis legati, et Philippi principis consiliis adductus, cum spes affligeret melius publicæ rei consultum iri, si Mariæ reginæ procuratio regni deferretur, illam eo munere exornavit, prout constat e litteris ad illam datis Anagninæ III Kal. Septembris anno 1, quæ apud laudatum Rainaldum subjiciuntur hoc principio: Pridem, non absque gravi nostræ mentis amaricatione, percepto, quod claræ memoriæ Carolus rex Ungariæ, charissimi in Christo filii nostri Caroli regis Siciliæ illustris, ac tuus primogenitus, ipsiusque regis in regno Siciliæ vicarius generalis mortem.. apud Neapolim subierat temporalem etc.

ac nostra
stabilitur.

44 Ex his itaque deducimus 10. S. Ludovicum jam tum ab anno Christi 1295, quo obiit Carolus Martellus, rex Hungariæ, ac primogenitus

regis Siciliæ Caroli II, atque adeo regni istius D juri hereditario proximus, successisse ejus loco in illud jus; cui actu solenni admodum ac publico renunciavit, quando Romæ anno 1296 in Conventu Aræ cœli solennem emisit professionem Ordinis FF. Minorum (Vide biographum apud nos cap. 3, num. 21;) ita tantisper tamen se gerens occulte, ut patrem non offenderet; sed die S. Agathæ suam professionem atque adeo primogenituræ suæ juri renuntiationem publice declaravit, ex § 4. Dixi actu solenni admodum ac publico. Dubium quippe mihi non est, quin jam tum ob anno 1295, quo obiit frater ejus primogenitus, juri suo nuntium remiserit vel actu aliquo minus solenni quam fuerit professio Religiosa, vel privatim sive apud se, tam ob innatam rerum caducarum despicientiam, quam ob votum, quo in ipsa sua custodia Barcinonensi se obstrinxerat, quodque deinde renovarat, ingrediendi Ordinem S. Francisci, sanctissimi istius decreti semper tenacissimus. Quæ cum ita sint, consequens est, ut Sanctus noster nec publice nec privatim jus primogenituræ transtulerit in Robertum ante annum Christi 1295, cum tunc dumtaxat habere illud cæperit; nec post annum 1296, quo dictam Ordinis Seraphici professionem E edidit.

45 Ex ante dictis deducimus 2°. Varios quidem Aliorum annos emortuales Caroli prædicti referri apud parachronismi. Sammarthanos tom 2 Historiæ genealogicæ domus Franciæ lib. 30 cap. 4, videlicet annum 1297, 1301, 1302; sed nullum verum esse; atque adeo potiore jure illos auctores rejiciendos, qui loco citato vitæ Sancti finem extendunt ulterius. Hac itaque temporis ratione ita superius a nobis stabilita, Antistitem nostrum ad dilectam sibi sponsam iter instituentem comitemur.

§ VI. Discessus et adventus ad urbem Tolosanam; virtutum exempla; vigilantia pastoralis; locus et annus mortis.

F Waddingus ad annum Christi 1297 num. 1 exhibens Sanctum, Roma ad sedem suam Tolosanam proficiscentem, ita scribit: Consecratus episcopus dilabente anno præterito S. Ludovicus, uti suo loco retulimus, (Consule annum 1296 num. 5 et 6) sub initio hujus decrevit collatam sibi sponsam invisere, et oves sibi commissas sollicito studio, et sub oculis positas præsens gubernare. Bona itaque Pontificis venia Roma discedens pervenit Senas, apud Fratres Minores exceptus hospitio, voluitque inter illos esse unus ex illis, atque omnia subire humilitatis officia; ita ut a prandio cum eisdem omnia abluerit culinæ utensilia. Hinc abiens Florentiam, a civibus magno exceptus honore, ad Fratres etiam monasterii sanctæ crucis nuper constructi divertit; qui cum eum deducerent in cubiculum, pro personæ dignitate nobilibus aulæis adornatum, deaurato lecto resplendens, et regum Galliæ atque Siciliæ stemmatibus variis condecoratum; pedem retraxit dicens: Non est hæc cella Fratris Minoris; sed aula principis mundani: ego jam seculi pompis publica professione renuntiavi, et summæ me paupertati devovi. Quare si juxta animum meum et statum a vobis recipiar, apud vos manebo:

F Roma discedens egregia dispiciendi sui edidit specimina:

A nebo: sin autem, illuc occulte pergam, ubi non oporteat firmiter a me propositam vitam adulterrare. Non sunt ausi Fratres pii Principis resistere voluntati, quin statim omnia removerent, relicto lecto dumtaxat. Neque in hoc etiam ille voluit dormire; sed, strato in pavimento pallio, humi tota nocte decubuit. Devota et celebris fuit deinceps in illo loco hujus Sancti memoria: et statim ut Sanctis adnumeratus est, egregium ei consecratum sacellum, et prae ecclesiae foribus æneum ejusdem simulacrum.

Tolosam ingressus omnium animos et oculos

47 *Hæc edidit demississimæ et innatæ sibi modestiæ, omnis humani fastus contemptricis exempla noster Præsul, quando iter dirigebat ad ecclesiam Tolosanam, charissimam sibi sponsam. Quantam vero, ubi eo pervenit, in animis atque oculis omnium concitavit æstimationem de se atque exspectationem, perspicuum fit ex Waddingo, dum ita prosequitur num. 2: Ut pervenit Tolosam, turmatim per vicos et plateas suo occurrerant cives pastori, indefesse eum collaudantes a pietate, a nobilitate, et ab angelico aspectu. Neque eis sufficiebat semel aspexisse; sed prætereuntem sequebantur, ad alia accurrentes diverticula, ut iterum et sæpius occurrentem pro suo desiderio respuerent. Secreta quædam virtus ex placidissimo et grato prodibat aspectu, qui intuentes, quantumvis a virtute devios, flectebat, et ad nobiliores excitabat cogitatus. Inter hos unum carnis operibus addictum refert Alvarus Pelagius de Planctu Eccles. lib. 2 cap. 22, hujus ferme temporis author, qui vehementer compunctus interius, coram omnibus proclamavit:*

in se convertit.

48 Hic noster Præsul vere sanctus est: quod et alii affirmabant, læti asserentes jactantes, se omnium totius mundi prælatorum habere sanctissimum, nobilissimum, et aspectu gratissimum; sed conceptum de tanto obtento Viro gaudium timore misceri; ne aliquando, ut in aliis visum est, a pietatis gradu decideret, et a via virtutis, quam magno aggressus est fervore, vellet declinare. Expletis publicis functionibus, dum a turba declinanti hoc posterius ei quidam ex familiaribus referret; protinus subjunxit: Prius vellem hanc vitam quam viam deserere, et tam vitæ quam viæ hujus authorem obnixè obsecro, ut prius ab illa me abstrahat, quam ab hac me separari permittat.

Austeritas vitæ, et misericordia erga pauperes,

49 *Dictis respondit eventus. Audiatur Bartholomæus Pisanus: Factus igitur episcopus Tolosanus, de perfecto tendens ad perfectius, et de bono pertingens ad melius, quæ ante virtutum acquisierat, positus super candelabrum suum lumen cœpit plenissime refulgere, exemplar se ostendens tam subditis quam prælatis; tam secularibus, quam aliis, vitæ et perfectionis: cœpit enim carnem suam crucifigere cum vitiis, disciplinis ferreis aliquando per seipsum, quandoque per socios se fortiter disciplinans, deferendo pro camisia rudem stamineam, et chordam grossam ad carnem; multotiens lectum declinando dormiebat in terra, et sic carnem spiritui servire cœgit. Et licet in ejus mensa de duplici ferculo daretur; de uno solo, et parum comedebat: et quia nihil quærebat mundi, hinc est, ut dictum est, quod, de suis redditibus quarta parte retenta, tres alias partes erogabat pauperibus et egenis. Hæc liberalis erga pauperes misericordia confirmatur e bulla canonizationis ejus, ubi ita refertur: Mira vero compassione ad pauperes ferebatur, quibus largas tam privatas quam publicas eleemosynas faciebat. Unde jam factus episcopus*

Tolosanus per unum suum familiarem secretarium mandavit inquiri de suorum quantitate reddituum, quantumque sibi sufficeret pro moderatis expensis faciendis et rationalibus, volens quod totum residuum in sustentandis pauperibus poneretur, quamquam prælatus tam magnus esset, et filius tanti regis. *Verum Dum istos redditus, teste Waddingo ad annum 1297 num. 3, ad quadraginta millia librarum ascendisse cognovit, ... triginta millia in pauperes et pios quosque usus jussit distribui. At de Præsulis nostri virtutibus loquemur alias pluribus, seorsim easdem in unum quasi fasciculum collecturi.*

50 *Observare interim juvat, dignissimum Virum ita incubuisse toto pectore in studia virtutum, ut ea, quæ officio episcopali propria sunt, nequam neglexerit. Nam, uti habetur in bulla canonizationis, Pontificatus etiam officium exercebat cum diligentia Servus hic Christi fidelis et prudens, Missas dicendo assidue, devotissime Ordines celebrando, Clericos, quibus de beneficiis providere volebat, examinando de virtutibus et vitiis, et articulis fidei, vita et moribus diligenter. Judæos et gentiles zelo fervens Dei inducebat sedulo ad baptismum, ac quosdam eorumdem sacro de fonte levavit. At pastoralis ejus sollicitudo distinctius ac prolixius recensetur in nostro apographo Vitæ ipsius e Petro Calotio, de quo antea dixi, desumptæ. Textum accipe: Miro modo erat sollicitus episcopalia officia exercere. Confirmabat pueros, reconciliabat et consecrabat ecclesias, benedicebat virgines: ecclesiastica vero beneficia nisi matura deliberatione nolebat conferre. Ipse enim beneficiandum examinare volebat, et faciebat eum construere, ut intelligeret, quæ legebat.*

nec non mirifica

51 *Volebat quod beneficiandi essent in cantu convenienter instructi: examinabat eos de decem præceptis, de articulis fidei, et de capitalibus vitiis, et repellebat eos, qui bene et ordinate nesciebant respondere de hujusmodi. Accidit per tres septimanas ante mortem ipsius, ut Clericum quemdam repelleret, qui impetraverat [beneficium] in forma pauperum in episcopatu suo, licet examinatum se diceret in Romana curia, quia insufficiens pro adipiscendo beneficio videretur, Propter hoc Clerici in suo episcopatu ad hæc discenda diligenti studio se parabant. Comptulos sacerdotum sanctus Præsul nolebat. Rem narrat Waddingus ad dictum annum num. 17 post biographum Sedulianum cap. 5, ubi agit etiam de ejus vigilantia pastorali, moribus initiandorum serio exploratis, ac de solerte circumspectaque prudentia ejus. Breve sed nervosum exstat illud apud eundem biographum ibidem effatum: Necdum initiatus, probissime; factus Clericus, religiosissime; creatus episcopus, sanctissime vixit. Ex auctore Vitæ apud Surium habemus ista: Nec ... pati voluit aliis se vestibus indui, quam suscepti Ordinis vili habitu et cingulo nodoso. Jam enim oblitus erat se regis filium, nesciebat se episcopum: solum cogitabat, se Fratrem esse instituti Minorum. Canes venaticos, rapaces volucres, histriones et levitates omnes a suis ædibus arcebat, ut personis ecclesiasticis ipsi assistantibus posset tanto expeditius divina promere eloquia, et sanctæ vitæ de se exempla præbere.*

vigilantiæ episcopalis in eo elucet:

52 *Quemadmodum S. Ludovicus in omni sua vita mirificæ animi sui despicientiæ creberrima præbuit ac præclarissima exempla, ita hac virtute, aliarum omnium fundamento, pontificium suum munus egregie illustravit. Inter omnia, uti legere*

Sacrum suum ministerium

AUCTOR J. P.

AUGUSTUS
J. P.

legere est apud Surium, divina charismata præcipue in eo relucebat eximia humilitas, haud aliter atque carbunculus in aureo ornamento. Annis singulis die cœnæ Dominicæ duodecim pauperum abluebat manus, cibum potumque illis apponebat, ac deinde in genua se submittens, eodem itidem lavabat pedes: in quibus officiis tametsi præ se ferre videretur servilem personam; at nihilominus honorificans ministerium suum pontificiam servabat auctoritatem. Observa, quod annis singulis non potuisse habere locum in S. Ludovico qua episcopo, morte utique nimium matura e vita erepto. Aliud est in ratione temporis apud auctorem Surianum, sed falsa; cum ibi dicatur annos natus triginta tres... migravisse ad Dominum; quod erroneum esse probabitur, quando de anno mortis agemus. Quamquam vero adeo esset meritis ac ornamentis gratiarum cœlestium dives, ut propria virtute sibi a Deo indita egregie se sustentaret, ita tamen erat simul modestus, ut alienis præsidiis juvari cuperet. Etenim petebat sollicitè, sicut legitur in Ms. Calotiano, et devote orationum suffragia; maxime episcopus consecratus pro se orationem illam dici volebat: " Omnipotens sempiternè Deus miserere famulo tuo etc. "

condecorat
virtutibus
et exem-
plis: eccle-
siam conse-
crat Barci-
none.

53 Quanta autem cum auctoritate suæ personæ, tametsi ad infima, ut modo dicebam, sese abjicientis officia, quanto cum fructu auditorum ac mira frequentia, pasceret gregem suum pabulo salutis ac verbi Dei memoriæ proditum legitur apud eundem Surium his verbis: Ad ejus conciones audiendas tanta aviditate accurrebant homines, ut, propter turbas sese invicem comprimentes, quidam in mortis discrimen adducerentur. Quod de fructu dicebam, confirmatur ex Anonymo apud Sedulium cap. 5: Augebantur ejus exemplo omnes tam pura vita, tanta modestia et humilitate... igneis concionibus. Nec vero illud sanctum munus alibi omisit extremo tempore vitæ, sed hac et illo simul fere perfunctus est. Nam, uti est apud Anonymum ibidem, Imminente transitu ejus ad Patrem cœlestem, post multas peregrinationes in aliorum bonum, revertens ad Tolosanos suos e Cathalonia, ubi sororem reginam inviserat, Tarascum venit, ubi corpus S. Marthæ, hospitalitate in Christum illustris, quiescit. (Consule tomum VII Julii pag. 6.) Illic Vir sanctus, jam nunc cœlesti accipiendus hospitio, in laudem hospitæ Christi insignem habuit concionem. Atque inde quidem profectus, et arcem petens, quæ Brincola dicta, febre corripitur, qua consumptus est. Et divinitus certior vitæ finis, studiose parat se ad mortem; prout idem narrat Anonymus apud Sedulium. Prævia ad eam præparatio describitur ibidem. Supremo autem vitæ tempore, antequam e Catalonia veniret Tarascum, præsentè F. Bernardo Peregrino episcopo Barchinonensi Minorita consecravit ecclesiam Minorum S. Nicolao dicatam Barchinone, ut diximus alias anno MCCXIV num. 30, inquit Waddingus ad annum 1298 num. 8; licet error irrepperit in notis, et pro MCCXLVII scribendum fuerit tum apud Gonzagam, tum illo loco citato, MCCXCVII vel potius MCCXCVIII; imo vero secundum nostram temporis computationem potius 1297, de qua paullo post. Hanc consecrationem etiam refert Franciscus Diago in historia Comitum Barcinonensium lib. 3 cap. 16; dumque eandem innectit diei XV Julii anno 1297 ex inscriptione lapidis, qua id probat; nostram rationem temporis, quo et hoc factum accidit,

ac quo non diu post Sanctus obiit, egregie confirmat.

54 Locus, in quo ex hac ærumnosa vita ad meliorem migravit, est Brincola; seu Brinolium et Brinonia (vulgo Brignoles) urbecula Galliæ in Provincia, prunis suis celebris, ad amnem Caranne; 6 leucis distat a Telone, et 2 a fano D. Maximini; estque inter montes sita, olimque Brincola castrum dicta fuit, uti videre est apud Baudrandum: quamquam etiam olim Brinoniæ nomen habuerit, ut illico apparebit. Locus porro ille Sancto emortualis fuisse diserte apud biographum dicitur, non autem natalis. Sunt, qui utrumque in eodem isto loco accidisse velint; eaque sententia nobis placet præ Waddingiana. Vide quæ præmisi de loco natali superius § 1 num. 6 et 7. Locus autem mortis confirmatur e testamento Sancti quod postea producemus, facto apud Brinoniam. Hæc de loco emortuali; de anno autem inter omnes non ita convenit; quod mirum videri possit, cum tam is quam dies mensis distinctissime signetur ab Anonymo seduliano cap. 5; ubi hæc sunt: Obdormivit in Domino... anno salutis nostræ millesimo ducentesimo nonagesimo septimo, quarto decimo Kalendas Septembris, feria secunda in Octavis Assumptionis B. Mariæ. Annus idem notatur distincte in præfato testamento his calculis chronologicis: In nomine Domini. Amen. Anno Nativitatis ejusdem millesimo ducentesimo nonagesimo septimo, Indictione decima... mense Augusti, die nono decimo ejusdem decimæ Indictionis; e quibus ultimis notis discimus, mortem S. Ludovici ac testamentum concurrisset simul in eundem diem.

55 Illud si vidisset Waddingus, aliam inivisset sine dubio viam, vel certe inire debuisset, in ejus genuino obitus anno figendo. Nam ad annum 1297 num. 18, Sunt, inquit, qui scribant, hoc anno satis concessisse; sed verius id accidisse probabimus anno sequenti. Ad annum itaque Christi 1268 num. 6 ita loquitur: Non alio, quam hoc anno obiisse S. Ludovicum episcopum Tolosatem mox uno atque altero efficaci probabo argumento si prius diversas aliorum de hac re sententiam præfigam. Anno MCCXCV decessisse, scribit Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 77; anno MCCXCVII mortuum aiunt author vitæ ejusdem apud Sedulium Anonymus cap. 19, Bartholomæus Pisanus citatus, et Baronius ad XIX Augusti; anno vero MCCXCIX Firmamentum Trium Ordinum, I par. in memor. Ord. sub XV gener., Marcus Ulissipponen. lib. 6 cap. 12. et Breviarium Minorum in die octava lect. 5. Demum anno altero longe posteriori obiisse necesse est, ut affirmant, qui ætatis suæ anno 33 fati concessisse dixerunt, quos statim referemus.

56 At non nisi hoc ipso anno defunctum credere, duo præ cæteris me movent. Primum, omnes ferme (præter Surium ad XIX Augusti, et Petrum de Natalibus citatum; quibus accedere videtur Claudius Roberti de Episc. Tolosæ, qui ad trigesimum tertium pervenisse conscribunt) viginti trium annorum et sex mensium fuisse dicunt, quando extremum diem obierat. At si ex anno MCCCLXXV, ei mense Februarii ejusdem anni, quo natum scribunt meliores authores, connumeraveris, in hunc annum mortis tempus incidisse deprehendes. Secundum, quod author ille cœvus et familiaris, quem supra anno MCCCLXXV num. 4 diximus ejus Vitam scripsisse, asserat duobus dumtaxat annis, et decem mensibus vixisse postquam e custodia liberatus est. Ostendimus vero anno

Locus mortis, ac dies;

de anno autem mortis

pluribus
disserens
Waddingus

A anno mcccxcv num. 4 secundum melioris notæ et bonæ fidei auctores in mense Octobris anni mcccxcv libertate donatum, a quo tempore usque ad mensem Augusti hujus anni illud tempus interlabitur. Quare firmiter dixerim, non nisi hoc anno defunctum.

a nobis hic
convenitur,
ac rejicitur.

57 Sed ego firmiter mihi persuadeo, Waddingum hallucinari, et aberrare a vero mortis anno. Primo enim consecratur rivulos, et fontem relinquit, quando ex aliis auctoribus, nescio quibus, annum 1275 natali S. Ludovici, ut ait, affigentibus, reformat auctorem synchronum in anno mortis ejus 1297, quem tamen auctor idem, adjectis etiam diei mensis ac feriæ notis tam diserte definit. Si ergo expungendus annus iste, expungenda erit etiam feria ista. Secundo, annus idem invicte probatur e testamento, uti vidimus, et Indictione decima ibidem addita, quacum concurrat. Tertio, an propter alios auctores meliores, sicut vult Waddingus, sed quos ne quidem supra nominabat, Sancti natalem affigentes anno 1275, reformari debebat auctor synchronus in anno 1297 ejusdem emortuali;

B li; an contra potius hi ex illo in anno natali, quem, referente Waddingo, ponunt? Quarto, cum itaque duo habeamus irrefragabilia documenta pro annis mortis 1297, Vitam videlicet synchroni, et testamentum eodem, quo obiit Sanctus, die conditum; ego plane censeo, isti anno, tamquam puncto firmissime fixo, accommodandum esse tam annum S. Ludovici natalem, quam alias notas chronologicas, ratiocinio superiori intextas a Waddingo, ei aptandas ita, ut cum dicto puncto convenient. Convenient autem concinne, si natalem ejus affigas anno 1274, prout planum fiet annorum calculos computanti, ac mensi, si vis cum Waddingo, Februarii. Sic enim Sanctus, quando obiit, habebit annos viginti tres cum mensibus sex. Sic item duobus dumtaxat annis et decem mensibus, uti referebat Waddingus a biographo synchrono, vixerit, postquam e custodia liberatus est, a mense nimirum Octobris anni 1295, prout ponebat Waddingus, usque ad mensem Augusti anni 1297. Sic cohærebit Religiosa professio cum anno 1296. Sic denique apparebit, Waddingum, quando annum 1275 num. 4 scribebat, Nascitur

C hoc vel superiori, mense Februario S. Ludovicus, tametsi nullum pro hac re citari ibidem ab illo auctorem inveniam, minus tamen tunc ab anno natali disjunctive utique posito aberrasse, quam superius, ubi annum 1275 ponit simpliciter et absolute.

Alia non-
nulla conse-
ctaria obser-
vantur,

58 Atque hæc affatim sufficere arbitror, ut de anno emortuali sancti Præsulis nullum superesse dubium possit; quem recte quidem signat Bzovius in suis Annalibus ecclesiasticis ad annum 1297 num. 1; sed erravit in anno, quam ponit, ætatis ejus trigesimo tertio, atque adeo in eo cum aliis antea a Waddingo designatis corrigi debet; uti et apographum Vitæ Calotianæ, de quo supra, ubi dicitur expirasse anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto., cum esset annorum viginti trium; (qui cum notato ibidem anno 1295 neutiquam cohærent.) Adde Bouchium in Historia Provinciæ tom. 2 lib. 9 sect. 3, cap. 2, § 6, ubi obitum ejus affigit anno 1299. Ex subducta etiam superius num. 57 ratione temporis concludimus, nostrum regium Principem nuncupasse professionem Ordinis Fratrum Minorum, et antistitem Tolosanum esse declaratum anno ætatis tertio supra vigesimum; id quod obiter innuebamus in hoc nostro Com-

mentario num. 34 contra Waddingum; anno autem Christi 1296, ex præmissis § 4. Nec proin Sedulius audiendus, quando inter alia, quæ observat in suo Commentario ad annum Sancti emortualem 1297 ab Anonymo signatum ita scribit: Ceterum et hic densæ tenebræ; forsitan a numeris, quibus scribendis vitium facile irrepit. Firmamentum trium Ordinum S. Francisci (sic liber inscribitur) tradit S. Ludovicum regulam S. Francisci professum anno supra millesimum ducentessimum nonagesimo sexto. Ad hoc, auctor noster disertis verbis docet ipsum, posteaquam custodia liberatus esset, duobus annis et decem mensibus vixisse. Quod si verum est, sequitur, aut prius fuisse professum, aut non nonagesimo septimo, sed nonagesimo nono anno discessisse. aut certe alicubi in numeris scribendis erratum esse. Quod in aliis nonnullis contigisse, mihi equidem persuasum est.

§ VII. Testamentum, sepultura, elogium, forma corporis, effigies.

D De testamento, quod eodem, quo e vita mi-
gravit, die condidit sanctissimus Antistes noster, mentio fit apud biographum Anonymum cap. 5 occasione sepulturæ ejus. Edidit illud Antonius Pagius post Opus, anno 1684 a se vulgatum hoc titulo: Divi Antonii Paduani, Ordinis Minorum, Sermones hactenus inediti, de Sanctis et de diversis etc. Ibidem itaque pag. 485 notatur hic titulus: Testamentum sancti Ludovici, Ordinis Minorum, episcopi Tolosani. His autem terminis contextum ibidem subditur: In nomine Domini. Amen. Anno Nativitatis ejusdem millesimo ducentesimo nonagesimo septimo, Indictione decima, regnante inclyto principe Carolo secundo, Dei gratia Jerusalem et Siciliae rege illustri, Ducatus Apuliæ, et principatus Capuæ, Provinciæ et Forcalquerii Comite, regnorum ejus anno decimo tertio, feliciter. Amen.

Testamen-
tum hoc

60 Mense Augusti die nono decimo ejusdem decimæ Indictionis, apud Brinioniam in præsentia Thomæ de sancto Georgio, ubique per regnum Siciliae et per Comitatus Provinciæ et Forcalquerii, publici regia auctoritate notarii, et testium subscriptorum, ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum; videlicet venerabilis viri Durandi Mauricii Prioris Conventualis Cærasii, Fratris Bercerandi Prioris sancti Genit, Fratrum Guillelmi de Corneliano, Francisci Brun, Petri Scarrerii, Bartholomei Vitalis Ordinis Minorum, et magistri Hugonis Fabri physici, ego Frater Lodyceus, permissione divina episcopus Tolosanus, memor conditionis humanæ quam semper comitatur innata fragilitas, cui ab ipso vitæ principio mortis imperium dominatur; dum essem æger corpore, sanus tamen mente, ac composita loquela, directa discretio et sana memoria in me integritate vigerent, volens peregrinationis meæ diem extremam dispositione testamentaria prævenire, auctoritate Sedis Apostolicæ in hac parte mihi concessa, de bonis meis, sive ad meam administrationem spectantibus, in hunc modum ordino et dispono.

a Pagio

F

61 In primis in domo Fratrum Minorum Masiliæ meam eligo sepulturam. Deinde de bonis meis,

DOCTORE
J. P.

meis, et primum quidem de capellis, quas habebam tempore, quo professus sum beati Francisci regulam, et habitum ejus assumpsi, ordino in hunc modum : quod scilicet capellæ ipsæ, et ea, quæ ad easdem capellas pertinent, sint Conventuum fratrum Minorum Tolosæ, Massiliæ et Aquarum, prout viri Religiosi Fratres Raymundus Goffridi magister in theologia et minister in Provincia, et Guardianus Tolosæ ordinauerint, et eas inter eosdem Conventus duxerint dividendas. De libris nostris lego Religioso viro Fratri Guilhelmo de Corneliano socio et familiari meo Bibliam in uno volumine, quam præfatus dominus rex, dominus et genitor meus dedit mihi; et etiam Summam Thomæ. Item Fratri Berengario de Bosco familiari meo, Bibliam, quam dedit mihi Conventus Tolosæ. Item Fratri Petro Cocardi, familiari meo, Bibliam et Flores Sanctorum pulchriores, qui fuerunt prædecessoris mei. Omnes autem alios libros meos lego Fratribus Petro Scarrierii, et Francisco Bruni sociis et familiaribus meis, inter ipsos æqualiter dividendos, propter plura grata servitia, quæ ab ipsis longo tempore recolo suscepisse.

cusum;

* i. e. compensatio-
nes aut
muletæ, vel
quid simile

62 Capellas siquidem, quas habui prius quam professionem feci, lego ecclesiæ Tolosanæ : annulos quoque meos omnes lego et relinquo prædicto domino regi, ac dominæ reginæ, parentibus meis, in hunc videlicet modum, quod relictis ex eis per eundem dominum regem illis, quos voluerit, reliqui sint prædictæ dominæ matris meæ. De aliis autem omnibus bonis meis, utpote vasis argenteis, equitaturis, et quibuslibet aliis, ac etiam iis, quæ debentur mihi ex quacumque causa, solutis inde debitis, ad quæ quibuscumque personis teneri [possim] ac emendæ *, si quæ apparuerint faciendæ, volo quod infra nominati executores mei, familiares ac servitores meos remunerent, prout attentis eorum conditionibus et impensis per eosdem mihi servitiis viderint faciendum : et residuum ipsorum omnium distribuunt inter Conventus Religiosorum civitatis Tolosæ, et Conventus Fratrum Minorum Massiliæ et Aquarum, ac Conventus Fratrum Prædicatorum sancti Maximini, et Conventus sanctæ Claræ Assisii, ad construendam unam capellam ad servitium domus episcopalis Tolosæ, in honorem beati Laurentii martyris, prout eis videbitur faciendum. Item volo, quod Officiarium et Responsarium, quæ dedit mihi Conventus Draguiniani, reddantur illi. Item lego Conventui Brionniæ indumentum unum sacerdotale completum de meis communibus, quibus familiares mei uti sunt consueti.

hic a nobis

63 Executores autem hujus meæ ordinationis facio et ordino reverendos in Christo patres dominos archiepiscopum Arelatensem, et episcopum Carcassonensem, dominum episcopum, et G-abbatem Massilienses, et Religiosum virum præfatum Fratrem Raymundum Goffridi, ac virum venerabilem magistrum Petrum de Ferreriis decanum Aniciensem, regni Siciliæ cancellarium, et nobilem virum dominum Hugonem de Vicinis, Provinciæ et Forcalquerii senescallum; ita scilicet quod omnes simul, vel quicumque ipsorum cum prædicto Fratre Raymundo ordinandum et faciendum duxerit in præmissis et quolibet præmissorum, roboris firmitatem habeat; dans eis omnibus executoribus, et eidem Fratri Raymundo cum quocumque alio ex ipsis, plenariam potestatem bona et credita mea recipiendi, ubicumque fuerint, et a quibuscumque mi-

hi debeantur; ac petendi, et exigendi ea tam in D judicio quam extra judicium; et omnia alia circa hæc faciendi, quæ ego ipse facere possem, si præsens adessem. Et hanc meam ordinationem valere volo jure testamenti, vel jure codicillorum, vel donationis causa mortis inter vivos, vel alterius cujuslibet ultimæ voluntatis, secundum quod melius de jure valere potest; rogans suppliciter præfatum dominum et genitorem meum, ut circa efficacem et celerem executionem ordinationis ejusdem dignetur et velit prædictis executoribus meis, ac dicto Fratri Raymundo, et alii ex eis, quem cum ipso ad executionem eadem vocare contigerit, assistere et favere, ac opportunum consilium, protectionem et auxilium impartiri.

64 In quorum omnium præmissorum fidem et cautelam, factum est per manus mei prædicti notarii præsens publicum instrumentum, quod scripsi ego idem notarius, qui prædictis omnibus interfui, et meo solito signo signavi rogatus. Quæ ordinata et acta per prædictum dominum Episcopum supra continentur, de præfato scilicet episcopo Carcassonensi, quod sit unus dictorum executorum ejus, ei de annulis suis legatis et relictis prædictis domino regi, ac dominæ reginæ, ut dictum est, ordinata et acta sunt prædicto nono decimo die dicti mensis Augusti. Cætera vero præmissa, prout superius exprimuntur, ordinata et acta sunt per eundem prædicto die nono decimo mensis ejusdem. Ita testamur.

65 Defuncti vero sepulturam præclare decoravit Dominus : nam non tantum magnifice peractis exequiis, conspectus est paullo post a fide dignissimis viris, qui se eum vidisse testati sunt in ecclesiæ FF. Minorum Massiliensium choro supra summum altare.. facie admodum læta et serena felicitatem beatitudinis æternæ significante; uti narrat Biographus Sedulianus cap. 5; verum etiam ante illas, Dum de Brincola corpus ejus Marsiliam duceretur, apparebant nobilibus, qui comitabantur sanctum corpus, quasi lanceæ radiosæ super ipsum corpus de cælo descendentes. Cum autem pervenissent ad quamdam planitiem prope Marsiliam, cerei, qui erant extincti, subito cælesti lumine sunt accensi, teste Bartholomæo Pisano supra allegato, cujus verba recitavi. Waddingus ad annum 1298 num. 9 e Roberti a Licio sermone de S. Ludovico, ac Breviario Minorum, antea apud eundem Waddingum citato, rei isti mirabili, quam statim e Pisano dedi, aliam hanc addit : Deinde visus est ipse B. Ludovicus a quodam Religioso Fratre a multitudine magna angelorum in paradysum deferri, voce magna clamantium : « Sic fit servienti Deo in munditia et puritate. » Sepulcro Sancti glorioso superaddimus laudationum decora.

66 Elogia, quibus Sanctum laudari invenio, sunt multa ac varia. Joannes PP. XXII in suis litteris, quibus illum adscribit numero Sanctorum hæc memorat : Sol oriens mundo in altissimis Dei, Deus Dei Filius... nunc hora instantenove novissima... opus produxit mirabile, claritate gloriæ suæ plenum, bonitatem suam monstrans magnifice... Nam qui facit mirabilia magna solus, dilectum suum confessorem eximium, beatum videlicet Ludovicum, puritate candidum, caritate fervida rubicundum, electum ex millibus, produxit noviter, ut exemplar præfulgidum cunctis Fidelibus imitandum; ejus vitæ singularis excellentiam signis probans, et prodigiis coruscantibus, crebris miraculis manifestans. Sic in principio

recusum
proferimus.

Decoratur
Sancti sepultura.

Laudatur
Sanctus a
Joanne PP.
XXII in
bullâ canonizationis,

A *cipio dictarunt laudatur litterarum: sub fidem vero hæc sunt: Laudetur igitur magnifice Deus noster, cujus dextera huic Episcopo confert stelliferum regni diadema. Applaudant et isti pariter cæli cives, quorum cœtibus Sanctus hic sole splendidior est insertus. Canant quoque altissime Franciæ, Siciliæ ac Hungariæ regna felicia, de quorum horto candoris nivei flos erupit. . Lætetur insuper civitas Tolosana; tanto ditata Præsule.. Vere felix es o tu, Massilia, facta divinorum aromatum tam sancti corporis apotheca. Sed et Fratrum Minorum Ordo conspicuus novæ laudis canticum promere non desistat, in aula cælesti tam præclarum Alumnum divinis festive conspectibus representans.*

et ab aliis:

67 Robertus a Licio Ordinis Minorum, episcopus Aquinatensis; in sua Concione de S. Ludovico cap. 1 citatus apud Sedulium inter elogia Vitæ a se in lucem editæ præfixa, Quis, ait, non magnificat sanctum Ludovicum? qui regis et reginæ filius, formosus corpore, divitiis affluens, ætate florens, ingenio acutus, ac quibuslibet temporalibus bonis abundans, vitia sprevit, terrena calcavit, et Christum Jesum bene beateque vivendo quæsivit. *Sedulius ipse ibidem satis proliacum Sancti textit elogium; quem, ut paucula hæc inde delibem, miraculis coruscum infinitis Joannes XXII inscripsit catalogo Divorum: in sanctitatis eximiæ fidem, capitis ejus cerebro, an. a morte XVIII, integro reperto. Inter alia, quæ in laudem Sancti ibi afferuntur e nostro Hieronymo Plato lib. 2 de Bono status Religiosi cap. 26, breve illud transcribo: Ludovicus Caroli II Gallorum (immo Siculorum) regis filius primogenitus (fuit secundogenitus dumtaxat) omnibus certe animi et corporis bonis ornatus. Hæc de præclarissimis animi præsertim divinorum charismatum abundantia cumulatissimi, ac de insigni vitæ integritate delibasse sufficiat. Addamus his præconia quædam de formæ ejus elegantia, ac concinna corporis compositione, propter quas merito etiam laudatur, cum sit gratior virtus pulcro e corpore veniens, uti est in proverbio.*

laudatur
etiam ob for-
mam, mo-
res,

68 Et sane, tametsi vultus, frons, oculi, totiusque corporis externa conformatio cum interna mentis pulcritudine quasi certatim, ut ita dicam, de præmio viderentur concertare, mira tamen simul consensione singulares nostro Sancto honores ac venustatem afflaverunt natura et gratia Dei. Utramque laudans biographus Sedulianus cap. 5, Omnes, inquit, ipsum videre desiderabant, vultu angelico decoratum, factis mirificum, conspicuum honestate. Mira inerat amœnitas faciei et pulchritudo. In fronte, in oculis, in toto corpore habitare videbatur humanitas: mel in lingua, in pectore candor et simplicitas. Formæ gratia et honestatis omnium oculos in se convertebat, angelum potius arbitrantium quam hominem. Pulcherrimo erat corpore, et aptissima compositione membrorum; sed longe pulchrior moribus et sanctitate etc. Rodolphus Historiarum Seraphicæ Religionis lib. 1 fol. 120 verso rem ita exprimit. (Vera, uti affirmarat fol. 120, B. Ludovici Tolosani, effigie præmissa;) Fuit autem B. Ludovicus facie pulchra et tam venusta, ut omnes eum conspicientes honesta voluptate afficerentur; incessu, aspectu et gestu gravi; membris omnibus aptis, et corpori bene coherentibus, decore totius corporis eximio, voce humanissima, mansuetudinisque plena, egregio oculorum nitore, quibus ita

dominabatur, ut numquam in faciem alicujus mulieris converteret. Effigiem vero ipsius, de qua agebam, e laudato Rodolpho ita noster xylographus imitari conatus est, quemadmodum hic illam repræsentat:

69 Bartholmæus Pisanus, sæpius antea designatus, præsens argumentum diu ante Rodolphum confirmavit, sic enim scribit: Hic Sanctus, etsi pulcherrimus esset corpore, adeo, ut audivi ■ Fratre, qui vidit eum, quando primo episcopus Tholosam intravit, ut concorditer mulieres omnes dicerent, et homines sive viri, se pulchriorem faciem numquam vidisse. Nec de videndo ejus faciem poterant satiari; et de vico in vicum ibant cuncti ad eum videndum: ac in mundi deliciis enutritus, post carnis concupiscentias nullatenus abiit, Hinc confirmantur ea, quæ narravit Waddingus supra num. 47. Sed virtutem hanc. F atque alias, longe utique ac unice præstantissima hominis ornamenta, cum in illis vera, solida ac sola ejusdem venustas sit posita, seorsim jam illustrabimus.

ac oris ve-
nustatem

§ VIII. Quædam de præcipuis Sancti virtutibus additamenta,

A nimi demissio seu humilitas, uti vocari solet, virtutum omnium fundamentum, in gradu mirifico et prorsus heroico Sanctum nostrum ad altissimum perfectionis culmen evehit. Variis, quæ apud Anonymum Sedulianum cap. 3 et 4, nec non apud nos superius in Commentario prævio, edita ab ipso referuntur, exemplis visum est adjungere hæc, quibus ista illustrentur ac stabiliantur. Bulla canonizationis ejus sic fatur: In hoc etiam Christi imitatore. . . humilitas vera fulsit. Attendit namque quod Deus.. ponit humiles in sublime. Vita Calotiana narrat, quam ab arrogantia et fastu fuerit alienus: Cum primum incurrit Tolosam, rogatus a magnis

Mirabilem
ejus humi-
litem

AUCTORE
J. P.
i. e.
equum

magnis viris, ut deambulatore vel palafredum * aut magnum mulum ascenderet, obstinate renuit, asserens id nil prætere nisi fastum et arrogantiam prælatorum. Ad hæc, Frater Minor esse voluit, ait Bartholomæus Pisanus, et nil aliud optabat, nisi episcopatu renuntiare, ut Frater Minor et simplex remaneret. Semel dormitorium Fratrum Tholosæ dum intrasset; Heul inquit, quando videbo me esse sine episcopatu, ut sim in uno loco dormitorii, sicut unus pauper Frater et simplex. In capitulo dum semel esset, et quidam Frater sibi diceret, quod multum Ordinem honoraverat de sua persona insigni; respondit impatiens ex humilitate, et quodammodo indigne ferens, Male dicitis, Frater, male dicitis: immo Ordo multum me honoravit, quando dedit mihi habitum suum.

compensat
Deus insi-
gni miracu-
lo

71 Singularem hanc animi modestiam ac paupertatis amorem eidem affinem, miro cæli favore ostendit Deus sibi gratissima fuisse. Rem gestam narrat Fremautius in Vita Sancti superius allegata, cap. 4, pag. 386 in hanc sententiam, e lingua nostra Flandrica ita Latine sonantem:

B Dum interdum abjicere se, prout genuinum Minoritam decet, haberet fixum, emendicando panem ostiatim, pater ejus rex ægerrime id ferebat. Quodam itaque tempore Sanctum filium suum conspicatus manticam humeris suis gestantem incedere, nobili cuidam in mandatis dedit, ei ut denuntiaret, regna Gallicum ac Neapolitanum hujusmodi honorem ab ipso non expectasse, ut aurea ornamenta commutaret in emendicatum panem. Ludovicus blande subridens ac manticam aperiens, Ecce, ait, verum non est, quod mihi exprobas: quippe in aurum converti. Nobilis summo cum stupore videbat, frusta panis commutata in frusta auri, stellarum adinstar rutilantia: in genua concidit, a Sancto veniam petiit, Deoque vovit, se, consentiente conjuge sua, Fratrum Minorum instituto nomen daturum. Rex autem, miro hoc prodigio magna cum lætitia audito, numquam ostendit amplius, sibi displicere opera humilia tam sancti Filii. Præclarissimum enimvero ac summo stupore dignissimum miraculum, quo Deus humilitatem Servi sui ad infima se abjicientis comprobasse fertur.

C Ego quidem tam non nego factum, quam desidero illud videre stabilitum ex antiquis auctoribus. De eo certe nihil ab Anonymo Vitæ scriptore, a Pisano nihil, nihil denique ab alio apud Waddingum memoriæ novi proditum; quod mihi apparet mirum, eo præsertim quod ille Anonymus infra apud nos in Vita num. 21 et 22 alia recenset singillatim perfectissimæ humilitatis seu paupertatis evangelicæ (hæc enim illius esse comes individua solet) exempla, quæ de more instituti Franciscani edere haud erubuit Princeps noster regius; et hæc quidem displicentia amicis et familiaribus, multo aliter sentientibus; patri vero maxime.

Nemo ei
vilis;

72 Quandoquidem vero Sanctus adeo erat parvus in oculis suis, mirum non est, neminem ad eo vilis fuisse conditionis, ut ei vilesceret. Exemplo sit illud Pisani: Semel eundo Parisios pauperi, quem reperit; propriam cappam dedit. Nullum quantumque pauperem et despectum dedignabatur. Quadam vice accidit quod, ipso transiente cum tota familia sua, quædam mulier pauperula et antiqua in quodam tugurio humili et despecto jacens clamaret confessionem humiliter petendo. Et cum aliqui de sacerdotibus vellent de equis descendere, ut eam audirent, dixit S.

Ludovicus, Nequaquam; sed ego descendam, D et audiam eam, quoniam ad me spectat. Descendit, tugurium intravit, eam audivit ad confessionem, consolatus est eam, et eleemosynam impendit. Egressus autem inde, plenus fuit pediculis, et immunditia; quod Vir sanctus cum magna consolatione conspexit gaudenter, et cum risu portavit pediculos, et hujusmodi gemmas pauperum vocabat.

73 Simile factum Anonymus commemorat apud nos num. 37; quod tamen rerum adjunctis discrepat nonnihil a superiore: id quod in causa est, cur censeam, idem fere humilitatis specimen bis accidisse, semel quidem in Pirenæis montibus secundum Anonymum, ac iterum eundo Parisios ex Pisano, si videlicet locus ab eo recte sit notatus. Adde, quod dicat Anonymus: Quam pauperculam serio hortabatur Sanctus peccata confiteri socio Fratri, aut sibi; nam et ego inquit Frater Minor sum. Sed illa noluit. In superiore autem exemplo longe aliter res illa narratur. Adjungi his velim exemplum aliud, quo egregie ostendit, neminem quantumvis miserum et abjectum, sibi vilem fuisse. Nam, uti refert Frater E Marcus Ulyssipponensis in Chronicis FF. Minorum tom. 2 lib. 6 cap. 6, quadam vice Sanctus Sacro intererat, et ille, qui offerebat pacem, pauperi leproso illam dare prætermisit: quo viso, sine mora surrexit, ad leprosum se contulit, et, positus humi genibus, faciem ejus devotissime osculatus est.

74 Nec vera dumtaxat paupertate spiritus ac corporis egregie præditus fuit S. Ludovicus, ut videre datur in ejus Vita; sed etiam tenerrimo misericordiæ erga pauperes et egenos affectu, impensisque eorum usui obsequiis mirabilem omnino se ostendit, et ita quidem, ut Deus præclarissima ejus in hoc genere officia miraculis compensare voluerit, secundum ea, quæ in Vita apud nos num. 25 narrantur: quibus addi potest aliud exemplum, quod exstat apud Waddingum ad annum Christi 1297 num. 6, et quod, uti addit, ex vetusta Legenda exscribit Marianus; eum adhuc puerulum pie suffurari solitum vel ex culina, vel ex triclinio, vel ex alia quacumque officina cibos, ut in pauperes distribueret. Conquestus aliquando de his præfectus coquorum apud Carolum patrem, comprehendit eum actu clam aufertent caponem regiæ mensæ præparatum: et obvio patri dixit, Ludovicum pro more suo quidquam sibi * sub pallio præripere. Jussit pariter, ut * f. cibi furtum detegeret: ille, elato pallio, ostendit manu pendenti egregium florum fasciculum: qua miraculosa metamorphosi impunis dimissus, conversis floribus in pristinam substantiam alitis, eum inter quatuor pauperes distribuit. Dum omnia postea pater rescivit, laudavit Dominum in operibus suis, largissimasque erogabat eleemosynas pio filio pauperibus distribuendas.

75 Miraculum hoc confirmatur inter illa, quæ in nostro apographo notantur ex collect. F. Aroldi desumpta, et sic illud exponitur, forte e processu ad canonizationem extractum: Audivi recitari, quod cum esset puer parvus, ibat sæpe ad locum culinae, et petebat ab eo carnes, quas absconse portabat in sinu suo. Quod cum semel rex videret, vocavit eum ad se, et dixit. Quid est quod portas? Quo audito, verecunde aperuit sinum, et erat plenum rosis: et hoc fuit in Januario, et fuit cum admiratione magna omnium notum.

76 Viri sancti abstinenciam, severum vivendi rigorem

quantumvis
miser ac de-
spectus;

sed pauperes
ac egeni erant
ipsi in amoribus

vel ab ipsa
pueritia.

Angelicam
castitatem

A *rigorem, nec non integerrimam ipsius pudicitiam describit Anonymus Sedulianus apud nos a num. 29. Quanta autem et quam circumspecta cum accuratone ac diligentia operam daret quam poterat maximam, ut nitidissimum hunc virginitatis florem conservaret ab omni vel levissimæ etiam maculæ umbra; indicat idem biographus num. 30. Confirmatur illibata ejus virginitas e bulla canonizationis, ubi leguntur ista: Castitatis autem amor a puero affecerat ejus mentem adeo, quod ob ipsius fidam custodiam, mulierum consortia fugiebat omnino; in tantum, quod, nisi forsitan in matre et sororibus, solus cum sola nullo umquam tempore loquebatur. Bartholomæus Pisanus Quo ad hoc referam, ait, quid hic Sanctus circa sororem suam reginam egit in Aragonia. Cum enim venisset ad eum visitandum, nullo modo potuit obtinere precibus quibuscumque, ut eam in faciem aspiceret: sed respondit, quod erat fatua hoc petens. Dominæ reginæ Franciæ cognatæ suæ, utpote filii duorum fratrum, roganti ut in suo adventu more nobilium de Francia eam reciperet ad amplexum et osculum, nullatenus acquievit, etsi summa devotione ferretur ad ipsum... Tholosæ quædam domina, cum audisset eum ab oculorum custodia commendari, respondit: Ego probabo. Cumque ad eum ivisset, et ipsum, dum esset in ecclesia, diligentissime considerasset, reversa ad domum dixit vicinis: Vere iste Dominus sanctus est. Numquam enim vidi aliquem, qui suis dominaretur oculis, nisi istum.*

mirifica
cautela con-
servabat, ad
eamque alios
inducebat:

77 *Mirabilem quoque ejus in conservando angelicæ virginitatis nitore cautelam illustrat hoc factum, quod refert Waddingus ad annum 1296 num. 4: Voluit sane ille apud Montis pessulani Patres, iterati voti, de subeunda nimirum vita Minorum, testes, remanere, et eorum vestem assumere; sed hi petenti dare non sunt ausi, timentes regis, patris Adolescentis, tunc in urbe præsentis indignationem. Illinc cum patre recedens venit in Italiam, et Florentiæ obviam habuit matrem suam Mariam Hungaricam, et Carolum Martellum fratrem primogenitum, jam renunitatum ex jure materno regem Hungariæ: qui magno comitatu et apparatu, adjuncto sibi itineris comite marchione Montis-ferrati, illuc venerunt, regem et filios excepturi. Regina in omnium amplexus et oscula gratulabunda irrui: sed verecundus et pudicus juvenis Ludovicus faciem a genitricis labiis avertit, nec se osculari permisit. Cui dum mater, se, matrem esse recordaretur, neque in casto materno osculo esse Numinis offensam; demisso et reverenti vultu respondit: Scio, mater, te matrem esse; sed nec ignoro, te mulierem esse, quam non licet servo Dei osculari. Hujus facti substantia confirmatur ex S. Antonino Historiarum parte 3, titulo 24, capitulo 4, § 1. E Fratre Marco Ulyssipponensi parte 2 Chronicorum Ordinis Fratrum Minorum lib. 6 cap. 4 etiam discimus, hanc peculiarem gratiam S. Ludovico fuisse donatam, at, qui eum aspicerent, ad amorem castitatis illos induceret: in cujus rei testimonium ibidem indicatur, multos, qui in obitu ejus aderant præsentibus, florem vidisse adinstar pulchræ rosæ e sanctissimo ipsius ore prodeuntem.*

rigidissima
observat je-
junia.

78 *Remedia etiam adhibebat prorsus singularia, ut corpus suum castigaret, ac in servitutum redigeret; de quibus agit Anonymus Sedulianus num. 29. Verum quæ ibi summam narrat de ejus jejuniis, nostrum Ms. Calotianum Augusti Tomus III.*

magis singillatim memorat his verbis: Vigiliis omnes beatissimæ Virginis jejunabat in pane et aqua: aliorum Sanctorum vigiliis et Adventum Domini tam stricto observabat jejunio, ut etiam in itinere et corporis anxietate positus, illa nequaquam solveret. Semel dum equitaret per Franciam, B. Marci vigiliam, licet debilis, et contradicentibus sociis, omnino voluit jejunare. In vigilia quoque B. Joannis multo labore afflictus propter laboriosum transitum montis Pyrenæi, nec medici jussu, nec Fratrum inductionibus, ad capiendum vespertinum cibum potuit suaderi. In cibo et potu tantum erat parcus, ut familiares sui abstinentiæ ejus paverent excessum.

§ IX. Mortui per S. Ludovici merita ad vitam revocati.

Deus, qui est mirabilis in Sanctis suis Famulum hunc suum, ad vilissimam quæque ac pauperrima sese, dum viveret, adjicientem, illustrissimo miraculorum splendore, ac singularibus gloriæ suæ divitiis jam vita functum insignivit. Quæ apud Sedulium exstant, dabuntur in Vita inferius; hic vero ea aliunde supplebimus appositione plurium aliorum. Incipiamus a mortuis ad vitam revocatis. Bulla canonizationis sex memorat de hoc genere. Recitemus verba: Quædam namque duorum annorum puella, quæ vi febris, quam passa fuit duobus mensibus, exspiravit; facto voto per patrem Sancto isti, qui ipsi imaginem de cera offerret, si vitam a Deo filiæ suæ impetraret, resuscitata, ubera matris suxit. Forte hoc miraculum est idem cum eo, quod habetur apud Anonymum Sedulianum num. 50, vel cum eo, quod Rodolphus fol. 122 verso, brevissime sic narrat: Gulielmam filiam Adami Parisiensis a mortuis suscitavit. Pergamus cum prædicta Bulla:

Varios a
Sancto ad
vitam revo-
catis
E

Quidam etiam quinque annorum puer vehementia febris continuæ vita functus, facto voto per patrem, est vitæ pristinæ restitutus, nec dictæ febris in eo apparuit ullum signum.

Quædam puella annorum septem, quæ per septimanas tres febrem passa continuam exspiravit, facto ad dictum Sanctum voto per suos, spiritum recuperavit et revixit.

F

80 Quædam denique mulier, quæ duas conceperat filias, una illarum in ventre mortua ex casu dictæ matris de asino, et in ejus ventre ex mora diutina putrefacta, cœpit puerperio laborare. Cumque dictus partus jam putridus per frusta fuisset extractus, et alia filia mortua jam educta esset obstetricum ministerio violenter, et projecta in stabulo super fimum; emissio ad ipsum Sanctum voto, quod si partus ille resurgeret, unam sibi ceræ imaginem præsentaret; puella palpitare cœpit, et baptizata septem mensibus supervixit.

testatur
bulla cano-
nizationis
ejus:

Quidam etiam puer, ætatis annorum septem, dum sub lecto, in quo cum suis jacebat parentibus, reperiens mortuus, rigidus et frigidus aliquo tempore permansisset, facto per parentes ad hunc Sanctum voto, fuit divinitus suscitatus.

Mulieri cuidam, quæ propter vehementem infirmitatem diem extremum clauserat, emissio per suos ad Sanctum istum voto, ejus meritis reddita fuit vita.

81 *Sed mirabile omnino est prodigium, quod brevissime refertur apud Pisanum his verbis:*

quibus

AUCTORE
J. P.

Marsiliæ duo erant fratres carnales; quorum unus alium occidendo, captus fuit ex hoc et decapitatus. Sed cum amborum corpora in ecclesia S. Ludovici essent, invocatione ejusdem sancti Ludovici facta a matre, a mortuis et omni læsione ipse curavit. *S. Antoninus superius assignatus narrat § 2 eventum plane stupendum in hac materia*: Cum bellum esset inter nobiles et Burghenses in Apulia in diversis partibus; una parte contra aliam prævalente, plures ex adversariis fuere captivati. Sed inter illos unus nobilis, qui propter damna multa illata ab eo, victoribus erat multum odiosus, ut non redemptionem illius sicut cæterorum, sed mortem decernerent ei inferendam. Intelligens autem nobilis ille se ad suspendium judicatum; cum lacrymis et intenso cordis affectu S. Ludovico se commendavit, votum emittens de quibusdam implendis ad honorem Sancti, si mortem evaderet. Nempe ad suspendium ductus cum elevatur in patibulo, et fune in collo immisso in aëre suspenditur: frangitur funis, et ille ad terram cadit illæsus. Additur aliud vinculum fortius, quo constrictus suffocetur; illud quoque similiter rumpitur. Apponitur et tertium, quod eodem modo confringitur. Stupentibus cunctis ait nobilis ille suspendio adjudicatus: In vanum laboratis, quod S. Ludovicus, cui me devovi, me defendit. Quod videntes, adversarii destiterunt a pœna illi inferenda, et liberum abire permiserunt. Qui implevit vota sua ex integro, visitans ecclesiæ illius limina, et narrans omnibus casum ad gloriam Dei et sui Sancti.

adjungitur

82 *Waddingus ad annum 1298 num 16*, Eques quidam, inquit, *Marianum et Marcum citans*, laxatis habenis obvium fortuito puerum prostravit, unguisque equi conculcavit, ita ut omnino exanimem reddiderit. Viso miserabili eventu in terram prosiliit eques, puerulumque collisum, et collo confractum ulnis exceptum S. Ludovico flens et orans commendavit; statimque puer revixit, et ab omni malo liber evasit.

Nobiles quidam conjuges prope Massiliam, longo tempore infœcundi, magna efficacia petierunt a S. Ludovico prolem sibi concedi. Concepto mox fœtu, novem decursis mensibus, mulier massam carneam edidit informem. A parientis oculis absconditam obstetrix sepeliri curavit. Volente tamen matre partum suum conspiceret, et ad importunas ejus preces re omni relata; adhuc illa in suo desiderio persistente, exhumatus fuit fœtus informis, quem cum manu recepisset, S. Ludovico pie cum lacrymis obtulit, objecitque, Dei opera esse perfecta, atque ejus meritis concessam sibi illam prolem, quam tamen expectabat potius ad solatium et gaudium, quam ad horrorem et luctum; nihilque proinde se dubitare, quin beneficium compleret, formam hominis obducens, et animam inducens massæ illi a se conceptæ. Non prius dixit marito, et undecim matronis præsentibus, quam caro illa conveteretur in puerulum pulchrum, primos emittentem vagitus. Alia simili præmissa prece concepit; sed post novem menses transversus in utero fœtus mortuus frustratim educitur. Reassumptis aliquantum viribus et animo puerpera suas preces ad S. Ludovicum primi beneficii authorem cum lacrymis effudit; factumque ut statim inter se partes coirent, efformarentque formosum et animatum infantulum. *Duo ultima hæc miracula habentur etiam apud S. Antoninum, de quo ante; ubi et aliud adjungit*:

83 Quidam nobilis in Massilia ex voto emisso in honorem S. Ludovici, cum uxore obtinuerunt a Domino prolem optatam; et quia, quod voverant, non reddebant, ostendit Dominus, quod displicet ei non solum stulta, sed etiam infidelis promissio, cum non solvitur, quod Deo promittitur. Nam cum esset puer jam septennis, cœpit gravissime infirmari. Tunc parentes pueri clamaverunt precibus ad Sanctum, implorantes auxilium, se ingratos et infidelissimos accusantes, et quam primum, quod promiserant, Domino reddituros iterum voventes, ac etiam alia plura se facturos in honorem Sancti, si vitam filio conservaret. Sed beatus Ludovicus vota eorum contempsit, ut eorum ingratitudinem utcumque puniret, et potentiam suam majori miraculo monstraret. Quid plura? Solvit puer debitum universæ carnis, et parentes ejus præ tristitia quasi in furiam versi, cum lacrymis et ejulatu pro resuscitatione filii invocare non cessant continue. Et cum sui ad sepulchrum funus ferre disponentes parentes; ipsi nullo modo acquiescunt, confidentes meritis Sancti gratiam obtinere optatam. Sed quia diu expectantibus ex compassione parentum non inerat puero vox neque sensus aliquis vel motus, tædio victi ad ecclesiam sepeliendum ferunt. Sequuntur eos parentes cum clamoribus multis Sanctum invocando. Peracto officio, cum jam in sepulchrum vellent inferre, sanus et incolumis puer surrexit, parentes arguens de negligentia voti non impleti. Quo facto, puer ad sepulchrum Sancti deportatur a parentibus in integrum vota sua solventibus, et gratias pro tanto munere agentibus.

84 *Exemplar nostrum Ms. Calotianum non illeberalem de mortuis a S. Ludovico ad vitam revocatis materiem nobis suppeditat, prout planum fit e sequentibus, quæ narramus ex fide ipsius, factis*. Nam quindecim, ait, mortui per ejus merita redierunt ad vitam. *Ego e dicto exemplari excerpto sequentes*: Puer septem annorum de Marsilia, Petrus Duranti nomine, novem diebus præcedente continua febre mortuus, factis tribus tractibus veræ mortis. Quadam nocte, hora primi somni, fuit dimissus in lecto, cruce posita super pectus, ut moris est, et medicus et quidam alii consolati sunt patrem de morte pueri, et abierunt. Post quorum recessum, pater cum tota familia sua remansit plorans et gemens, custodiens corpus pueri usque ad horam matutinam. Qua hora cum magna fide planctus et luctus suos convertit ad Dominum, et S. Ludovicum, cui pro vita filii votum fecerat, et ejus meritis et sanctitate sub spe certa suspirans, ita loquebatur: Male exaudistis, Pater, preces, quas vobis porrexī prima vice. His verbis et similibus iteratis, respiciens puerum, vidit eum suscitatum; vocatisque medico et aliis, qui recesserant, magnum gaudium fecerunt de mortuo suscitato per merita Sancti hujus. *Si miraculum hoc sit idem, quod biographus Sedulianus brevissimis verbis perstringit cap. 6 num. 49; meretur tamen hic referri, ut ex narratione hujus exemplaris compendetur brevitatis alterius. Pergamus cum Ms. Calotiano*:

Rostagnus Albua de Narbona, et Joannes Bissani asseruerunt juramento, se firmiter audivisse a matre, et a quampluribus aliis, qui videant. quod G. Columbina de Narbona habebat quandam filiam quasi annorum duodecim, quæ fuerat infirma, et tandem vere mortua stetit fere per diem. Facto igitur voto per dictam matrem

ad

A ad S. Ludovicum, quod visitaret ejus sepulchrum una cum filia, et cum sudario, si ipsam a mortuis suscitarer; statim Deus Sancti ipsius meritis puellam revocavit ad vitam.

numerus,

85 Ramnosa de Manuasca, civis Massiliæ, habebat filium, qui infirmatus est ad mortem, ita ut omnibus mortuus videretur. Pater pueri fecit votum, quod, si per merita B. Ludovici filius sibi restitueretur, ipsum cum sudario ad sepulchrum ejus faceret præsentari. Confestim facto voto puer aperuit oculos, et patrem ad se vocavit, ut potuit, restitutus plenariæ sanitati.

Jacobus Macellarius de civitate Arelatensi habebat filium, qui fere per annum in infirmitate laborans ad mortem usque pervenit; ita quod per horam fere completam nec consensum nec motum habuit, nec signum aliquod nisi mortis. Facto voto per suos ad S. Ludovicum, revixit puer quasi subridens, et oblatam sibi mamillam de matre ipsa suxit avide et gaudenter.

quem

B 86 Jacoba Rascabona filiam cum labore magno peperit mortuam, ut sibi et aliis videbatur, quia sine flatu, sine motu, sine calore, et cum nigredine corporis erat; quæ et modo consimili fœtus semper pepererat mortuos, sic quod de cætero non vivebant. Facto autem per eam voto ad S. Ludovicum, cœpit infantula palpitare et vagitum emittere, et baptizata tandem diebus pluribus supervixit.

Jacoba Ariola obstetrix præsens fuit, quando Bertranda Massequa peperit filium vere mortuum: et fecit votum cum viro suo et amita pueri ad S. Ludovicum cum magnis clamoribus et devotione: confestim puer aperuit oculos, perfecte Sancti meritis suscitatus.

Adalisia Reclandiæ habens infantulum ex gravi infirmitate mortuum, facto voto cum clamoribus et devotione ad S. Ludovicum, recepit eum mirabiliter suscitatum. *Miraculum, quod e dicto exemplari modo subdam, multum adeo habet convenientiæ cum eo, quod exstat apud biographum Anonymum Sedulianum infra recudendum, cap. 6 num. 47, ut hoc videatur esse idem cum illo: quia tamen Calotianum variat circumstantias, illud etiam nunc subjungimus. Alterum autem ex altero, si sit idem, sic confirmabitur. Est vero hoc:*

e variis

C 87 Adalasia Lombarda de Rocha..... habebat filiam parvulam, quæ in nigredinem conversa penitus expiravit, sic mortua diutissime permanens. Facto autem voto, meritis Sancti fuit suscitata. Ipsa etiam propter infirmitatem incurrerat surditatem, ita quod per tres menses nihil penitus audierat. Facto autem voto, in crastino recuperavit auditum. Ipsa etiam lacte in mamillis carens ex præcedenti infirmitate; ita quod unus puer ex fame periit, eo quod lactare non posset, emissio voto, formosas mamillas recuperavit. Hæc tria miracula credit Deum fecisse eo quod esset incredula de miraculis Sancti prius.

Puer unius anni in parentum absentia cadens de quadam fenestra, ubi erant gradus duodecim lapidum, vere mortuus erat, et totaliter conquassatus et niger factus, ita quod sibi os non poterat aperiri. Facto autem voto ad S. Ludovicum fuit illico suscitatus.

Dominus N. de Narbona habens filium de febre continua vere mortuum, facto voto, quod eum duceret ad sepulchrum S. Ludovici, ejus meritis eum suscitatum recepit.

documentis

88 Quidam habens runcinum infirmum mortuum tandem jacentem, baculum unius palmi

posuit in naribus ejus, auriculam perforavit, fune traxit: non erat motus neque sensus. Facto autem voto ad S. Ludovicum, statim surrexit, et ille super eum ascendit. *Sed, ne quempiam moretur vox runcinus, illa significatur equus minor, gregarius, Gallis roncein, uti habet Cangius in Glossario ad scriptores mediæ et infimæ latinitatis, apud quem plura de hac voce.*

De alio animali ad invocationem S. Ludovici vitæ reddito ita scribit Waddingus num. 18: Accipitrarius cujusdam regis Lusitani falconem nutriebat, quem rex summo in pretio habebat. In cujusdam diei diluculo invenit per fasciolas tibiales pendentem, et semi-mortuum: duxitque ad Conventum Fratrum Minorum Bejæ sive Pacis Juliæ, ubi coram altari S. Ludovici dum oraret pro vita volucris, illa inter manus expiravit. Ira et indignatione commotus super altare projecit mortuam, et regi per duas leucas Hispanicas inde distant non sine metu omnem narravit eventum. Sed dum rex animo in hominem commovetur, ecce, per fenestram falco advolat, et accipitrarii brachio requievit. *Miraculum hoc pluribus verbis narratur e Chronicis antiquis apud Marcum Olyssipponensem* E cap. 19.

89 De hominibus autem a morte resuscitatis præmiserat idem Waddingus num. 17 istos eventus: Aretii in Tuscia enixa quædam filium mortuum, S. Ludovico commendavit et consecravit, modo revivisceret. Ad vitam regressus, vocatus est a Sancti nomine, et Minorum amplexus est institutum. *Confirmatur hoc miraculum ex Pisano, qui adiri potest.*

Vir quidam nobilis dum equum conscenderet, terrium animal et in furorem actum equitem uno implicitum pede in stapia vel subice pedaneo per abrupta et saxea traxit, ungulisque collisit. Inventus mortuus a parentibus et servis, dum tertio efferretur die ad sepulchrum, revixit, neque ullum tot cicatricum et vulnerum, quæ accepit, in eo remansit vestigium. *Hæc Waddingus. Ex dictis itaque conficitur, S. Ludovicum magni nominis thaumaturgum exstitisse, ac omnino mirabilem propter tot præsertim mortuos, quos meritis suis ad vitam reduxit.*

§ X. Contracti, febricitantes, podagrici, surdi, muti, cæci, amentes, naufragi sospitantur.

A nonymus a Sedulio vulgatus postquam egisset de mortuis, patrocínio S. Ludovici ad vitam revocatis, claudos ac corpore impeditos exhibet, ejusdem Sancti meritis sanitati restitutos; de quibus in Vita apud nos a num. 51. Adde sequentia. Ecgraphum nostrum Calotianum hæc ponit: Constantinus Mercery impotens de brachio sinistro sic inepte, quod manus erat post tergum per 15 annos, facto voto juxta sepulchrum Sancti, audientibus cunctis fragorem, fuit curatus.

Plurimum

Puer quinque annorum plantas pedis tenens supra, et quod debebat esse supra, habens infra a sua nativitate; cum mater sua fecisset votum in die commemorationis S. Ludovici, fuit plene satisfactus.

Nixidio de Podio Ricardi, tribus annis impotens de manu et digitis, supra sepulchrum Sancti,

AUCTORE
J. P.

cti, quod visitabat, fuit plene curatus.

Galterus Anglicus impotens existens tribus mensibus de manu, facto voto, fuit plene sanatus.

Alegreta, ætatis duorum annorum, sic erat membris omnibus deformata; quod manus et brachia tenens retro pedes, et tibias versus caput, adeo rigida et siccata, quod parentes omnino desperarent de vita, facto voto visitandi sepulchrum cum imagine, statim fuit curata.

corpore im-
peditorum

91 Domina Maria Guillelma de Massilia cadens, fracturam tantam habuit in inguine, quod intestina in grossitudine unius allæ inferius descendebant cum dolore intolerabili. Quæ nullum humanum remedium inveniens, facto voto quod cum imagine cerea Sanctum visitaret [convaleuit.] Statim enim visum est, quod cum manu ejus intestina ad locum debitum restituerentur; et sic fuit plene sanata. *De voce alla Cangius in Glossario paullo ante designato, Allo, inquit, in Breviloquio dicitur « In- » strumentum acuendi cultellos, et est lapis ro- » tundus, cum quo vel in quo faber purgat instru- » menta, ut sint acuta. Dicitur etiam alla ». Redeamus ad priora.*

B Domina Aycarda in festo S. Agnetis gravem dolorem incurrit, et impotentiam dextri brachii, sic quod per triduum stetit mente capta, ita quod sibi videbatur, quod scintillæ igneæ de brachio et manu egrederentur, emisso voto ad S. Ludovicum de manu cerea deferenda, fuit continuo liberata.

et ope S.
Ludovici
sanatorum

92 *E collectione P. Aroldi superaddo illud*: Quædam mulier, nomine Beatrix, de castro Alanconi, passa fuit morbum caducum per annos duos, et ab eo in hebdomade bis vel ter acerrime vexabatur: quæ quidem mulier Sanctis pluribus se devoverat, nec a quoquam adjuta, et quasi desperata, vovere se nemini amplius disponebat. Contigit, Deo volente, per locum, ubi dicta mulier erat, Fratres transire Minores, quam audientes tali morbo gravari, ad devotionem S. Ludovici incipiunt animare: quæ audiens vir mulieris præfatæ, ipsam Sancto prædicto devovit: quo emisso voto, ex tunc a dicto morbo extitit liberata: quod ipsa et vir ejus prædictus juramento firmaverunt, nec non et testes sunt plures. *Hadrianus Valesius*

C in *Notitia Galliarum* Alentio, ait, vulgo Alençon, oppidum est positum ad flumen Sartam, Ducatus titulo insigne, in *Normannia*. *Varias ibidem ejusdem nominis efformationes invenies; inter quas Alenconium corrupte scribi observat dictus auctor.*

exempla.

93 *Sequens miraculum narratur in bulla canonizationis, idemne an diversum ab eo, quod habetur in biographo Seduliano apud nos num. 65? En illud*: Quædam etiam mulier dum ex partu quodam violento de puero mortuo, et in ejus utero transversato, contracta in manibus et pedibus et femoribus, biennio permansisset, facto voto ad Sanctum præfatum, quod, si curaretur, scoparet in tota vita ecclesiam, in qua jacet; dormire cœpit, et expegefacta a morbo prædicto penitus est curata. *In eadem bulla legitur illud*: Mulier quædam, quæ subito muta, et impotens de uno brachio facta fuit, hac infirmitate sibi per mensem durante, emisso voto per matrem, statim ad sanitatem pristinam est reducta. *Hisce adijunge podagra et chiragra laborantes et sanatos, de quibus tractat biographus Sedulianus apud nos num. 53; de febricitantibus autem a num. 54; quibus nos adjungimus sequens supplementum.*

94 *Apographum nostrum e collectione Arol-*

diana, Quidam, inquit, Ordinis Minorum de D Conventu Alisbronix passus febrem continuam *De febricitantibus* per tredecim dies, in tantum, quod medicus de eo quam plurimum desperabat, in tantum, quod dixit de mane, quod horam Completorii non videret. Dictus infirmus se sentiens taliter prægravari, devotionem fervidam habens in S. Ludovico, qui tunc vivus erat, et in dicto conventu existens, propter vitæ sanctitatem, quam ipsum sciebat habere, dixit: O si haberem aliquid de residuo cibi Fratris Ludovici, essem statim curatus! Audiens hoc infirmarius Conventus, illico ivit ad Fratrem Guilielmum de Corlinione socium suum, et ab ipso solícite petiit aliquid de cibo ab ipso relicto. Statim dictus socius portavit sibi paropsidem, ubi erat aliquantulum de pane, quem S. Ludovicus diviserat: quem dum gustasset, statim fuit a febre curatus, et eadem die ambulavit per mediam leucam. At medicus veniens, putans eum in extremis agere, vel mortuum citius invenire, eum audiens recessisse, admirans petiit, quid hoc esset: et audiens facti seriem, dixit: Potens est Deus etiam mortuos suscitare, et sic reputo illum vere.

E
curatis ac
podagricis:

95 *Ms. Calotianum pauca etiam hæc memorat*: Frater de Ordine B. Mariæ, Prior Massiliensis, semel sanatus est a S. Ludovico a gutta, et semel a febre. Frater N. custos Massiliensis laborans febre fortissima, recurrens ad S. Ludovicum statim fuit curatus. *Hæc de febricitantibus.*

Podagricos accipe e bulla canonizationis: Vir quidam passus annis sex guttam in manu et brachio, ventre ac humero, facto voto, quod ejus limina visitaret; statim fuit sanitatis beneficium consecutus.

Quidam denique presbyter passus guttam in latere, quæ ipsum afflixit graviter diebus septem, facto voto ad memoratum Sanctum, diligentius ejus tumulum visitando, recepit continuo sanitatem.

96 *De surdis, Sancto patrociniante, curatis* *item de surdis mutis ac cæcis etc.* *Anonymus noster duo dumtaxat exempla narrat apud nos infra num. 56; nos aliunde unicum his superaddimus. Apographum nostrum Calotianum Dominus Jacobus, ait, Marconii passus multis diebus surditatem et dolorem in aure sinistra, ita quod sibi videbatur, quod omnes cives F* canerent in auribus ejus, facto voto de imagine deferenda, statim sanatus est. *Mutis loquelam restitutam, probant facta, quæ apud dictum Anonymum narrantur. Vide Vitam apud nos. num. 57. Sed miraculum, quod ibidem incipit, Alazatia a Campis, vel quod proxime sequitur, hoc initio, Similiter alia quædam, etsi forte alterutrum sit idem in substantia cum eo, quod exstat in exemplari Aroldiano, aliter tamen, et sic in eo exprimitur*: Quædam mulier, nomine Alazatia Amiga, de castro de Rampnis subito loquelam amisit, ac per totam hebdomadam stetit muta, nec aliquod verbum valebat exprimere. Dicta vero mulier considerans multa, quæ de beato Ludovico audierat, quamquam nequiret se movere, devovit se tamen corde pariter et affectu: et subito cœpit loqui, linguæ vinculo dissoluto. Quod quidem firmavit proprio juramento; testes autem plures scripti.

Hisce unicum in hoc genere mali subjungo exemplum in nostra regione factum. Neque enim divina bonitas Belgium nostrum a mirabili Sancti sui in ope miseris ferenda patrocinio excludi penitus voluit. Rem accipe e Commentario Sedulii in caput 20 Vitæ S. Ludovici a se vulgatæ, quam

rem

A *rem e manuscripto exemplari Lovaniensi, et quidem pene iisdem verbis exscripsisse se indicat*: Accidit, inquit, Lovanii anno Domini MCDXXVI, postquam vitam S. Ludovici et miracula prædicasset F. Henricus de Zichem in platea dicta Groefstrate, quædam mulier ejusdem plateæ retulit, cuidam viro, dicto Henrico Iseren, et Catharinæ uxori filium puerum fuisse toto sexennio mutum. Parentes, auditis miraculis S. Ludovici, pro salute et voce pueri duos cereos Sancto voverunt, si prescripto tempore vocem et loquelam reciperet. Facto voto, mox puer vocalis auditus est, et perfecte loquens. *De cæcis autem sospitatis agitur in Vita a num. 58; quibus adjicio breve exemplum illud e Ms. Calotiano*: Procius de Foro Julii per quatuor annos cæcus, nullo potuit medicorum remedio liberari. Voto emisso visitandi Sanctum cum duobus oculis de cera, fuit plane sanatus. *De loco mox dicto observa*; Forum Julii, incolis Frejus, esse urbem Galliæ in Provincia ad mare mediterraneum. *Mirabilem quoque sese exhibuit Sanctus noster in amentibus et insanis ad meliorem mentem reducendis, sicut probatur e variis eventibus apud nos in Vita a num. 60. En tibi sequens factum (unumne inter ea, quæ ibidem leguntur, an diversum?) e nostro Ms. Aroldiano*: Quidam de Massilia nomine Joannes quamdam habebat filiam annorum undecim vel circa, quæ totaliter erat amens effecta, et, quod plus est, patris judicio dæmoniaca videbatur: nam dicebat errores, et horribilia faciebat, in tantum, quod frequenter oportebat eam ligare. Propter quod pater prædictus eam devovit sancto Ludovico: quo voto emisso, puella ab omnibus prædictis vexationibus est liberata. *Quæ deinde in eadem Vita subduntur num. 62 et sequentibus de auxilio per Sancti favorem naufragis impenso, duobus dumtaxat comprobantur exemplis. En tibi prolixius ad illa supplementum.*

Naufragi

97 Apographum nostrum Aroldianum suppeditat casus varios juxta ac mirabiles in rem nostram, quibus inde transcribo: Cum semel essent in quadam navi multi mercatores divites, qui veniebant a civitate Marsilia; et cum essent in pelago maris, mare in tantum vexatur propter fortunam, quod navis cœpit periclitari. Nautæ vero et mercatores volentes navem alleviare, cœperunt merces projicere in mare, et ex magno metu mortis, propter conquassationes et tempestates procellarum seu maris, omnes clamare cœperunt, sancte Ludovice, sancte Ludovice, succurre nobis in hoc periculo mortis, videntes ac promittentes semper ejus vigiliam jejunare, et corpus suum visitare, vel ad ecclesiam ejus, ibidemque accedere, oblationes ad honorem et laudem ejus facere, si a tali periculo liberarentur prædictus vero mercator videns sibi imminere periculum et rebus suis, fecit votum S. Ludovico, quod, si liberaret eum de tanto periculo, ac etiam res suas in mare projectas; et etiam pecuniam suam totam in capsâ reservatam haberet, quæ etiam in mare projecta erat, ad ecclesiam suam ad visitandum sepulchrum ejus, ubi corpus suum gloriosum erat, accederet, et donaret ecclesiam suæ constructæ in honorem ejus, medietatem omnium rerum, et medietatem pecuniæ in capsâ conservatæ et perditæ, quæ sibi remaneret, propinaret; statim, emisso voto, tranquillitas facta est in mari et tota tempestas sedata est.

98 Tempestate autem invalescente, fuit coactus una cum aliis projicere res suas in mare:

unam tantum fungam cum pecunia ad dorsum suum portabat, quæ fuit dissoluta; de qua cecidit pars pecuniæ in mare. Cum autem ad portum seu ad terram venirent, omnes res suas, quas perderant in mari, ad littus invenientes *, quæ a mari projectæ erant: omnes ergo res suas invenientes præter pecuniam et marsupium, quod a quodam pisce magno deglutitum fuerat. Videns vero se liberatum, determinavit dare Fratribus Marsiliæ medietatem pecuniæ, quæ sibi remanserat. Accedunt igitur ad ecclesiam S. Ludovici ad votum adimplendum. Tamen mercator perdens pecuniam male consolatus erat, quod ad plenum non poterat votum suum adimplere, scilicet tradere medietatem pecuniæ perditæ ecclesiæ S. Ludovici. Cum autem per plateam prædictus mercator pertransiret cum sociis, videns pisces vendentes et noviter captos, inter quos vidit ibi unum magnum piscem, quem emit, et ad Fratres Minores mittens ad locum, ut cum eis comedere posset causa devotionis.

99 Et fecit ad se Guardianum conventus vocari; cui narravit omnia, quæ sibi acciderant, et quomodo perdiderat merces suas et partem pecuniæ, et quomodo emiserat votum, et ideo de pecunia, quæ sibi remanserat, Fratribus volebat dare medietatem: ac etiam dixit, quod piscem emerat, ut manducaret cum Fratribus. Guardianus autem fecit piscem ad coquinam portari. Cum vero Fratres talem piscem aptari fecissent, et cum coquarius dictum piscem exventraret * seu separaret, reperit in pisce multam pecuniam: et advocans Guardianum, ostendit sibi pecuniam, quam invenerat in pisce; et valde de hoc mirati sunt omnes Fratres. Guardianus autem exploravit a mercatore, quantam pecuniam, et quam monetam perdiderat. Qui respondit: Perdidi tot florenos, tot solidos grossorum denarios, et omnem monetam, quam perdiderat, assignavit: quæ, sicut ipse assignavit, sic inventa est in pisce, et sic sibi resignaverunt totam pecuniam, quam ipse perdiderat. Videntes autem Fratres cum præfato mercatore miraculum, facti sunt in admiratione maxima, considerantes, hæc esse virtute S. Ludovici; et gavisi sunt, statimque reddiderunt gratias, et laudem et gloriam beato Ludovico de omnibus beneficiis receptis. Et tunc mercator de pecunia, quæ sibi remanserat, et de illa, quæ inventa est in pisce, medietatem super altare B. Ludovici posuit, Fratribusque dedit, et alia multa fecit, ne ingratus efficeretur. *Paulo post subditur hoc factum*:

100 Quædam coca * de Marsilia veniens juxta Corsicam, tanta fuerunt scilicet, qui astabant, maris tempestate perculsi, quod tribus diebus et noctibus fuerunt inter duas aquas, quia procellæ continuæ navem cooperiebant, et tantum erant ob dictam tempestatem nautæ lassati, quod nulla spes alicujus adjutorii temporalis eis esse poterat quoquo modo: etiam regimen navis diviserunt * usquequaque, cum nihil restaret nisi divinum auxilium implorandum. At tunc se taliter videntes arctari, promiserunt S. Ludovico, quod, si eos a tali et tanto periculo liberaret, suum tumulum nudatis capitibus, pedibus et corporibus præter femoralia, cum fune ad collum, et candelâ accensa quam citius visitarent. Et statim emisso voto, ecce (sicut frequenter in periculis maris Sancti apparent in specie ignis eos invocantibus, quo apparente securos se statim tenent) apparuit eis in latere arboris juxta cacumen in specie ignis

AUCTORE
J. P.
miris modis

* invenerunt

E
a presentissimo mortis periculo liberati:

* f. exventraret

F

aliis naufragis succurrit.
* f. cocca

* f. dimiserunt

AUCTORE
J. P.

Voces quæ
dam expli-
cantur.

ignis subobscuri; quo viso, cognoscentes, quod ipse esset, qui ad eos liberandos venisset; rediti securi; et quadam letitia mentali exhilarati, statim cessavit omnis illa tempestas, et ad portum Marsiliæ pervenientes cum salute, illico descendentes, primo, ut promiserunt, sicut superius est expressum, sua vota persolverunt.

101 *Voces superiores quasdam non obvias ita exponimus. Fortuna significat hic maris tempestatem; idque exemplis confirmatur in novissima editione Glossarii Cangiani tom. 3 col. 650. Fungare (lego in nostro apographo fungam vitiose fortassis) est doliolum, cadus, e dicto Glossario col. 743 et 750. Hic autem funga vel fungare accipitur pro capsâ, sicut e textu patet. Calea est genus navigii velocissimi etc. Adi Cangium. Cocca, navigium, notatur in novissima, de qua dicebam, Cangii editione tom. 2 col. 712. Observa denique in 70 Quædam coca etc. supra poni nominativum pro ablativo absoluto, ut vocant. Superiora, quæ dedimus, agunt de ope a S. Ludovico lata periclitantibus in mari; quibus non incongrue subjiciuntur illico, quænam mira in terris præstiterit in favorem eorum, qui versabantur in discrimine vitæ.*

§ XI. Depulsa mortis pericula, aliæque calamitates; nonnullæ ad illa observationes.

Capite ple-
tendus e
carcere
transfer-
tur; alius
in lapsu
sospitatur:

Quandoquidem in hoc miraculorum genere non habemus Vitæ, quam daturi sumus, auctorem præeuntem; quæ huc spectant, aliunde eruemus. Bartholomæus Pisanus audiatur: Multis etiam fecit et facit gratias speciales. Nam quemdam de Cibotolo Comitatus Perusii, qui erat injuste de homicidio inculpatus, et eculei pœna confessus, cum decapitari deberet de mane, et suam innocentiam S. Ludovico commendasset, de nocte S. Ludovicus accepit eum dormientem cum compedibus et catenis de carceribus, salvo ostio carceris, et per 12 miliaria in loco Fratrum de Cibotolo ad pedes altaris sic dormientem posuit. Et cum sic repertus esset a Fratribus, recitata visione S. Ludovici, ad se sic compeditum et liberatum Potestatem * Perusii et alios cives attraxit: qui hoc videntes, Deum in suo S. Ludovico laudaverunt. *Miraculo huic (quod alibi, ut num. 111 dicam, S. Ludovico Francorum regi attribuitur) auctor idem mox aliud subdit: Frater Franciscus Forinca de Senis in Monte Politiano dum staret, et quoddam lignum, super quod aliquando fuerat horologium, de muro vi vellet extrahere: subito cum dicto ligno, et capite reflexo ad inferius super gradus cecidit, qui sunt ante capellas, et dictis gradibus caput allidens cum renibus, cum debuisset statim vel mori vel comminui, invocatione beati Ludovici pro suo auxilio, dum caderet, nihil mali est passus.*

Dionysius
Lusitaniæ
rex ob urso
liberatur,

103 *Suus quoque hic locus detur alteri prodigio, quod Waddingus refert accidisse juxta Bejam seu Pacis Juliæ urbem, et ita commemorat ad annum Christi 1298 num. 19: Ad ipsam illam Pacis Juliæ urbem magnum recepit hujus Viri sancti meritis beneficium Dionysius etiam Lusitaniæ rex, cui conjugem datam diximus anno mclxxxii num. 13 Elizabetham Aragoniam S. Ludovici consanguineam et affinem, quæ sem-*

per in ore ferebat miracula ab eo petrata, et regi fidem minime adhibenti sæpius suggerebat. In silvam Juliæ Pacis vicinam rex venaturus contendit; cum in media solitudine stipatoribus destitutus in ursum incurrit, qui ingenua feritate in regem insilit, medium complectitur, totum impedit et equo deturbat: strato manu altera dirus insultat; altera equi habenas torquet. Rex se aperto vitæ discrimini objectum perpendens, Ludovici, quamvis sero, recordatus, suppetias ardentem implorat. Ille monachi habitu, et pontificia tiara insignis subito affulsit, et turbato regi, Quid hic, inquit, tibi est negotii? Pugionem educito, et ursum contrucidato. Dionysius, animo redintegrato, dextera, quam expeditam mox sensit, expeditum ferrum extrahit, et in sinistro ursi armo defigit, et, monstro profligato, equoque consensu, ad suos impiger erumpit. In prodigii monumentum visitur hodie in Pacensi urbe in Minorum cœnobio, a rege sacellum Divo Ludovico servatori dicatum. *Miraculum hoc Waddingus Latine transcripsit e nostro Antonio Vasconcello, qui illud narrat in appendice ad Anacephalæosim Dionysii, Lusitaniæ regis; quod etiam confirmatur ex Fratris Marco Ulyssipponensi parte 2, lib. 6 cap. 20.*

104 Miles quidam Lemovicensis, sicut pergit laudatus Waddingus, dum in calamitosa et exitiali discordia Guelforum et Gibellinorum sub una parte mereretur in Italia, et armenta boum deprædaretur, ex insidiis insilierunt in eum quinquaginta milites adversæ partis, quibus circumdatus in certo vitæ discrimine rogavit S. Ludovicum, ut suo sibi vellet adesse patrocinio. Apparuit ei statim Vir sanctus, et illæsum per hostium medium ad suarum phalanges deduxit incolumem.

miles qui-
dam in ho-
stium mani-
bus incolu-
mis; uti he-
ros quidam
sospes in
vulnere sa-
gittæ.

In eodem bello potens quidam heros baro de Bautio sagitta a Gibellino sub oculo ad occiput usque transfixus, et a medicis audiens certo moriturum, si extraheretur sagitta, preces efficaces ad sanctum Virum effudit; qui misericordia motus, sagittam a parte posteriori, seu ab occipite leniter extraxit, nullo relicto vulneris vestigio.

105 Oppidani castri Seravallis diœcesis Pistoriensis in Tuscia, ab hostibus obsessi, cum jam nulla superesset spes evadendi, irrupentibus in castrum inimicis die xix Augusti, convocatis presbyteris et Clero, ad illorum exhortationem voverunt, se S. Ludovici natale, quod in illum incidit diem, celebraturos, si ab hostium liberarentur oppressione. Mira res! Statim Vir sanctus apparuit super mœnia, tantamque indidit obsessis virtutem, et obsessoribus formidinem, ut his profligatis, illi victores evaserint. Quo devincti miraculo, quod promiserunt, in hodiernum usque diem feliciter observant.

Obsessi li-
berati,

106 In illa Hispaniæ regione, quæ Castella vetus nominatur, per campos Villalpandi, et Villæ novæ adeo grassabantur in segetem perniciosæ locustæ, ut vere pestis vel flagellum a Deo immissum videretur. Unanimiter oppidani voverunt S. Ludovico, cujus paullo antea defuncti tunc recens et celebris erat memoria, ut, si ab imundis et noxiis his animalibus suos agros liberaret, quotannis ad Conventum Fratrum Minorum Villalpandi cereum offerrent 25 librarum in ejus honorem. Sequenti die Vir sanctus plurimis conspicientibus apparuit, pontificalibus indutus, campos benedicens, et baculo locustas et bruchos abigens, donec omnes effugavit. Hoc beneficio astricti per viginti annos continuos cereum promissi ponderis

locustæ ab-
actæ,

A ponderis obtulerunt. Deinde ex consilio et assensu Fratrum votum commutarunt, sancto Viro sacellum ædificantes, et illius diem festum perpetuo celebrantes. Ita laudatus Waddingus.

sagitta e
corpore
mulieris
extracta.

107 Mirabilis etiam est hic eventus, quem invenio in Ms. nostro Aroldiano: Accidit semel Bresciæ, quam experientia civitatem in partibus Lombardiæ sitam esse demonstrat, quod cum balistarum plures ipsorum protensis balistis sagittas vellent ad determinatum locum vel signum dirigere, mulier quædam almi confessoris Ludovici devotissima intertransiens, unius illorum sagitta fuit adeo in corpore atrociter vulnerata, ut illico sanitatem amitteret et loquelam: quod sentiens, toto cordis affectu beato Ludovico se recommendans, quasi extra se velut a sensibus alienata sine morosa dilatione seu longo temporis intervallo mente roborata vidit Fratrem quemdam, mitram in capite gerentem episcopalem, ad ipsam accedentem; et dum ipsam signaret signo crucis, mox sagittam extraxit de corpore, et reddita est pristinae sanitati, ut nec signum seu vestigium appareret in ea. Et statim post hæc, quia vicina erat partui, peperit quemdam filium valde pulcherrimum: et sic dicta mulier multa in honore dicti Sancti fecit.

Alia incommoda

108 Anonymum Sedulianum, quem tantisper reliquimus, ducem denuo sequamur, et suppleamus argumentum ejus de sanatis a variis morbis et incommodis. Eccegraphum Calotianum Dominus, inquit, abbas de Lura circa auroram subito incurrit dolorem viscerum cum frigido sudore, omnibus membris destitutus, sic quod extremitates jam mortuæ videbantur: et caput tremore continuo vacillabat; facto voto de offerendo unam imaginem dicto Sancto, dolor statim cessavit, et fuit plenarie liberatus. In dicto eccegrapho præcesserant sequentia:

Ludovici
patrocinio
curata
* f. Arau-
sionensis

109 Dominus Pontius Romanus canonicus Aurasicensis * pro certo negotio missus de mandato sui episcopi ad Arelatensem archiepiscopum, in via incurrit dolorem viscerum cum frigidissimo sudore in renibus tantum, quod non poterat stare, ire vel jacere; sed erat quasi in mortis periculo constitutus, nullum valens humanum remedium invenire. Facto autem voto, quod, si posset in die constituti negotii interesse, Sancti hujus sepulchrum cum oblationibus visitaret; sanitatem obtinuit, emittens per membrum lapidem satis grossum. Hæc sunt, e quibus visum nobis fuit contexere præsens supplementum ad miracula, quæ habentur apud Sedulium. Quantopere autem Deo displicuerint detractores, qui dentem malignum infigere in Sancti thaumaturgi prodigia sunt ausi, liquet e suppliciis in maledicos istos intortis, prout licet videre in Vita apud nos num. 66 et sequente. De mente autem visitantium ejus sepulchrum mutata in melius num. 68.

Nonnullis
observatio-
nibus

110 En tibi nunc, lector, quasdam animadversiones ad dicta in hoc paragrapho. In ejusdem exordio facta est mentio de Cibotolo ex Pisano; de quo dicam infra num. 111. Guelfi et Gibelini, quorum fiebat mentio superius num. 104, notissima apud historicos factio, seculo Christi XIII per Italiam grassata. De Villalpando, cujus mentio incidit paullo ante num. 106, adiri potest Rodericus Mendez Silva in libro Hispanice edito sub titulo Poblacion general de Espana fol. 49, ubi singillatim locum illum describens, abesse eum affirmat Tauro (vulgo Toro) leucis quinque. Taurum vero, sicut observat Baudrandus urbs Hispaniæ in regno Legionis, ad Durium

fluvium... Media est inter Septimancas ad ortum et Senticam ad occasum etc. Supra etiam num. 107 occurrebat Brescia, ita vocata nunc incolis; Brixia Latinis. Urbs est Longobardiæ in ditione Reipublicæ Venetæ, episcopalis sub archiepiscopo Mediolanensi: caput est agri Brixiani, estque ampla et munita, cum arce validissima in colle adjacenti, ut ego pluries vidi, inquit Baudrandus; ubi plura. Superest Arausio (Orange) quæ est urbs Galliæ in Provincia episcopalis sub archiepiscopo Arelatensi satis nota.

111 Dicebam in initio hujus paragraphi, miraculum e Bartholomæo Pisano relatum de nostro sancto Ludovico, alibi adscribi Sancto synonymo Francorum regi. Hoc fit a Francisco Gonzaga De origine Seraphicæ religionis Franciscanæ parte 2 in provincia S. Francisci Conventu 44, qui vocatur ibi S. Bartholomæi prope Cibottolam. Ne vero dubium sit, quin coincidat hoc miraculum cum eo, quod dedimus ex Pisano, sufficit breviter dumtaxat quædam excerpisse e narratione Gonzagæ: Cum... Cibottolanus quidam juvenis de homicidio, quod nullatenus perpetraverat, tormentorum vi convictus, in crastinum... decapitandus veniret, se beato Ludovico Francorum regi, qui nuper e vivis excesserat, miraculisque coruscabat, ex intimis præcordiis commendavit. Et, ecce, dum circa medium noctis lectulo decubens... obdormit, compedibus catenæque vinctus ad hunc locum prope summum altare transfertur; quem cum Fratres Matutinis horis interfuturi, ex insperato vidissent etc. Sed quomodo constructio istius conventus circa annum Dominicæ Incarnationis MDLXXX, ut notatur apud Gonzagam, cohæret cum eo, quod dicit de S. Ludovico Francorum rege, qui nuper e vivis excesserat, cum jam inde ab anno 1270 obiisset? Nos interim miraculum supradictum, quod a Pisano, qui vixit seculo Christi quartodecimo, eodem videlicet, quo sanctus Antistes Ludovicus Cœlitum albo inscriptus est, ad sanctum regem Francorum Ludovicum hactenus non referimus ob auctoritatem Gonzagæ; donec certiora nobis affulgeant e Vita vel miraculis ejusdem Ludovici regis; de quo ad xxv hujus mensis tractabitur. Quod vero ad constructionem dicti loci pertinet; consuli de ea potest Waddingus ad annum Christi 1291, num. 58.

prædicta
elucidamus

F

§ XII. Ludovicus Sanctorum catalogo adscriptus; epistolæ ad reges ac principes, nec non ad ipsam Sancti matrem super hac re datæ, translatio corporis.

Fragrantissimo virtutum odore, ac miraculorum gloria, nec non frequentissimo Fidelium ad S. Ludovici corpus concursu per orbem vulgaris, Tolosani et eorum vicini, sicut narratur in Vita Seduliana apud nos num. 69, missis legatis ad D. Bonifacium Papam VIII, mirabilia ejus prædicant... postulantes, ut... Divorum catalogo eum adscriberet. Quænam deinde in hac causa, quantaque cum diligentia fuerint actitata, exponitur in eadem Vita. Sacrum itaque hoc negotium sub laudato Bonifacio, Benedicto XI ac Clemente V, ejusdem successoribus, absolutum non fuit, sed a Joanne XXII, qui olim socius et magister S. Ludovici, etiam illi adfuit morienti.

Causa canonizationis
antea inchoata,

AUCTORE
J. P.

ti. Nec dubium quin divinæ providentiæ nutu hoc pietatis officium huic servatum sit, cui omnis vita, mores, pietas, mors et omnia acta beati Viri probe cognita et perspecta essent, prout *ibidem legere datur. Addi potest illud Martini Fuldensis, inferius § 15 pluribus citandi, ad annum Domini 1316. ubi hæc refert de Joanne PP. XXII*: Item eodem anno (*immo sequenti*) canonizavit sanctum Ludovicum scilicet filium regis Siciliæ.... quia ejus magister primum fuit, et ejus sanctitatem, cum adhuc puer esset, oculis vidit, et manibus tractavit vel contrectavit. *Præcipitantiæ item vitata est in re tam gravi, ac rursus omnibus et singulis actis ejus a Cardinalibus accurate examinatis et approbatis; tandem eorumdem... Cardinalium, omniumque Prælatorum præsentium (Avinione...) consilio et adsensu, magna pompa et solemnitate anno salutis reparate millesimo ter centesimo, sexto decimo, septimo Idus Aprilis idem Pontifex B. Ludovicum in Sanctorum numerum retulit, Pontificatus sui anno primo, uti est in citato num. 69.*

a Joanne
PP. XXII

B 113 Audiantur hæc et bulla canonizationis ab eodem Christi Vicario *ibidem tunc data*: Ceterum quia convenit, ut, quem Dominus in cælo magnificat, mundus colat; nos de sanctitate vitæ, ac veritate miraculorum ipsius inquiri fecimus diligenter. Et quia post inquisitionem solertem, et studiosam examinationem, et discussionem solemnem, supplicatione devota et humili Prælatorum omnium tunc apud Sedem Apostolicam existentium eum instantia requisiti... ipsum septimo die Aprilis sanctorum Confessorum catalogo duximus adscribendum. Ideoque universitatem vestram monemus... præcipiendo mandantes, quatenus quarto decimo Calendarum Septembrium, festum ejusdem Episcopi et Confessoris devote celebretis, solemniter... Et ut ad mirabile ejus sepulchrum ardentius et affluentius Christiani populi confluat multitudo; et celebris ejusdem Confessoris colatur festivitas, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui cum reverentia illuc in eodem festo annuatim accesserint, ipsius suffragia petaturi... duos annos et duas quadragenas; accedentibus vero ad prædictum sepulchrum annis singulis infra ejusdem festi Octavam, unum annum et quadraginta dies, de injunctis sibi pœnitentiis misericorditer relaxamus... Datum Avinione septimo Idus Aprilis; Pontificatus nostri anno primo.

anno 1517
absoluta est

C 114 Error itaque est apud Anonymum Sedulianum in anno. Waddingus tomo 3 ad annum Christi 1317 num. 47, Auctor, ait, vitæ apud Surium (*immo apud Sedulium, nam apud Surium id, de quo hic agitur, non invenio*) et Breviarium Minorum in festo translat. lect. 5, factum hoc refert in annum antecedentem; at ipsa bulla, quam hic, *inquit*, subjicio, non nisi hoc anno contigisse probat. Etenim septimus Idus Aprilis, quem bulla præfert, anni primi Joannis, electi vii Idus Augusti, anni mcccxvi, non nisi in hunc annum recurrit. *Videri potest de ejus electione Breviarium historico-chronologico-criticum Pontificum Romanorum apud Franciscum Pagium in dicto Pontifice num. 6. Erravit etiam in die canonizationis Saussayus, quando in suo Martyrologio Gallico ad tertium Idus, seu diem xi Aprilis illam ita adjecit*: Avinione canonizatio sancti Ludovici episcopi Tolosani... facta solemniter per Joannem XXII Pontificem Maximum anno mcccxvii. *Erravit, inquam, vel saltem eandem ibi retulit die non suo, quo*

accidit, et quo apud nos inter Prætermisos ad diem vii Aprilis, tomo primo ejusdem mensis pag. 656 ex Auctario Carolusianorum Bruxellensium refertur S. Ludovici nostri festum cononizationis. Erravit etiam Rodolphius, apud quem fol. 122 verso lego: Die xv Decembris Joannes XXII eum canonizavit... et in sanctorum Confessorum numerum retulit. S. Antoninus parte 3 *Historiarum titulo 21 capitulo 3 putavit hoc accidisse in concilio Viennensi, anno Domini 1311 a Clemente Papa V celebrato. Sic enim scribit*: In ipso concilio fuit Sanctorum catalogo adscriptus S. Ludovicus filius secundi Caroli etc. *Errarunt denique auctores illi apud Sammarthanos tomo 1 Galliæ Christianæ pag. 690, quorum alii aliis Pontificibus perperam eandem adscripserunt, Bonifacio videlicet VIII ac Clementi V: confundunt enim illum, inquiunt, cum Ludovico immortalis memoriæ Francorum rege magno ejus patruo, quem idem Bonifacius in Beatorum numerum adscripsit. Ceterum si quis bullam canonizationis sancti Præsulis nostri, quam toties jam allegavimus, integram legere voluerit; exstat ea tomo 1 Bullarii apud Laërtium Cherubinum pag. 153 et sequentibus, Sedulium post Sancti Vitam, Surium ad diem xix Augusti, ac Waddingum ad annum 1317 a num. 48. Eandem non ita pridem recudi accuravit illustrissimus D. Justus Fontaninus, archiepiscopus Ancyranus, in suo Codice constitutionum, quas summi Pontifices ediderunt in solemnibus canonizatione Sanctorum, edito Romæ anno 1729.*

115 Porro laudatus Papa Joannes XXII sa- Epistola ad
reges et
principes
crorum Ecclesiæ Pastorum, quibus S. Ludovicum intexuit, solennitatem non modice condecoravit suis litteris ad illustres personas super isto argumento scriptis. Audiamus Waddingum anno 1317 num. 49 ita loquentem: Addidit etiam Joannes XXII litteras encyclicas ad universos Christi Fideles, quibus denuntiandum voluit, sanctum Virum Cælitum numero adscriptum fuisse, eique solemnnes ferias præscriptas. Subjunxit etiam plurimas litteras ad universos reges, reginas et principes consanguineos; quos tanti beneficii et gaudii voluit esse participes. Scripsit Mariæ, Siciliæ reginæ sancti Viri genitrici, Roberto regi germano fratri, Sancie Roberti conjugii, Philippo principi Tarentino Caroli Siciliæ regis filio, et Ludovici fratri; Philippo regi Franciæ et Navarræ, Sancio regi Majoricarum, Clementiæ reginæ Franciæ Philippi uxori, et Mariæ reginæ Majoricarum, Viri sancti sororibus; Candidæ seu Blancæ Ducissæ Burgundiæ ejusdem consanguineæ; Joannæ reginæ Armeniæ ejus ex fratre nepti. De ex omnibus his tres epistolas; encyclicam (*ad universos Christi Fideles datam, quæ habetur apud Waddingum ad annum 1317 num. 50*) item eam, quæ ad matrem; et tertiam, quæ ad regem Galliæ data est. Reliquæ ejusdem ferme sunt tenoris, mutatis mutandis.

116 Sed quandoquidem epistola ad S. Ludovicum matrem data, rara avis in terris, ut ita loquar, nigroque simillima cygno est; qua videlicet ipsa etiamnum degens inter mortales, de amantissimi Filii sui immortalis inter Sanctos gloria oraculo Apostolico facta est certior, exemplo utique vel certe rarissimo, vel ad hoc forte tempus numquam hactenus viso; facere non possumus, quin huc eam transcribamus e Waddingo ad annum Christi 1377 num. 51, Carissimæ in Christo filiæ Mariæ Reginæ Siciliæ illustri inscriptam. His itaque terminis concinnata est: Epulare

et ad San-
cti matrem

A lare filia, in sinceritatis et veritatis azymis, et in Domino gaudere te convenit, quia Filius tuus ab olim mundo moriens, Deo feliciter vivere, factusque compatriota cælestium, ac syderearum incola mansionum, in Domini tabernaculo meruit habitare. Exultare, ac pium prurumpere debes in jubilum, de utero tuo processisse Virum angelicum, meditans consortem esse gloriæ angelorum. Profusis decet te plaudere gaudiis, quod talem in terris genueris Filium, cujus in cælis patrocinio, cujusve favore apud homines communis, ut intercessionibus apud Deum.

a Joanne
PP. eodem

117 Hic est ille Natus tuus venerandæ memoriæ Ludovicus episcopus Tolosanus, quem Deus ipse gloriosus in Sanctis suis, et in maiestate mirabilis, sua immensa bonitate virtutum operatione mirificans, et gratia sanitatum sic immensis illustravit miraculis, quod in diversitate graduum sui status in gratia et gloria gradatim ascendit. Hic est, quem, ut pie creditur, Rex ipse cælestis sic honorari decrevit in patria, ut sedi supernæ quietis insideat, æternæ claritatis lumine quasi regiis vestimentis amictus, et sempiternæ gloriæ diademate coronatus. Hic est denique, quem et nos propter sua merita gloriosa nostro ministerio per omnem Christiani cultus ambitum vehiculo debitæ venerationis incedere, ac profusis per orbem gaudiis, et effusis undique laudibus coli cupientes in terris, nuper die Jovis post festum Resurrectionis Dominicæ, septimo videlicet Idus Aprilis, de Fratrum nostrorum et Prælatorum omnium, tunc apud Sedem Apostolicam existentium, unanimi consilio et concordia consensu, Sanctorum catalogo duximus adscribendum.

datx.

118 Nec sine causa Paschale tempus ad id faciendum elegimus, ut dies ipsa, nova festivitate jucunda, ex temporis gaudiosa celebritate Paschali fieret ampliori jucunditate festiva. Digne itaque, filia, cor tuum delectari debet in Domino, et in salutari suo tuus animus dilatari, et digne gratias agere teneris Altissimo, qui tibi fecunditatem sobolis tam sanctissimæ tribuit, et qui in tanta sublimitate illius in benedictionibus immensæ dulcedinis te prævenit. Propera igitur, quæsumus, et in odore unguentorum beatissimi Filii currere, tuas corrigendo vias, et bonis operibus vacando, festina, ut illum sequi merearis ad regnum; quem, si mundo viveret, affectu cogente materno, in exilium sequereris. Datum Avinione v Idus Aprilis. *Epistola, ab eodem Pontifice, nec non iisdem loco ac die Charissimo in Christo filio Philippo regi Franciæ et Navarræ illustri inscripta, habetur apud Waddingum ad supradictum annum num. 52. Hanc etiam, uti et duas, de quibus supra memini, ex Waddingo inseruit suo Codici constitutionum antea citato illustrissimus D. Fontaninus a pag. 131.*

Translatio
corporis e
choro apud
Minores
Massilienses
ad summum altare:

119 De S. Ludovici corpore, quod in medio chori apud Fratres Minores Massilienses hactenus sepultum fuerat, ad summum altare translato, thecæque argenteæ incluso, anno Christi 1317 sexto Idus Novembris, tractat Anonymus noster biographus apud nos num. 71; ubi etiam de Roberto rege Siciliæ, germano Sancti fratris aliisque illustrissimis personis, ac innumera populi multitudine, actionem hanc sacram sua præsentia honorantibus: de qua quænam memoriæ prodiderit Waddingus tomo allegato ad annum Christi 1319 num. 2 non gravate lector intelliget.

Augusti Tomus III.

Factum itaque sic describit: Hoc anno, sexto Idus Novembris facta est translatio corporis sancti Ludovici episcopi in ecclesia Fratrum Minorum Massiliensi, a loco in quo jacuerat in medio chori, ad sepulchrum argenteum supra altare majus affabre elaboratum, justis magnifice factis more regio, et quæ deceant Sanctum tanto rege progenitum. Author Vitæ S. Ludovici apud Sedulium, et Firmamentum trium Ordinum in Memoriali Ord. sub XVIII Generali, factum hoc referunt anno millesimo ter centesimo decimo septimo; sed Breviarium Minorum in festo Translationis lect. 5, Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 77, Marianus lib. 4 cap. 5, et codices Mss. hunc ipsum annum præscribunt. *Habemus hic scriptores scriptoribus oppositos in re gestæ anno; sed quamdiu annus 1317, a dicto Vitæ auctore notatus pro hac re, non convincitur esse manifeste falsus, alio insuper documento, quod citabat modo Waddingus, eidem adstipulante, licitum mihi censeo, ut magis propendeam in favorem dicti biographi, quam ut cum Waddingo ex aliis, quos citat, ipsum corrigam.*

120 Verum audiri merentur alia, quæ hoc factum circumstant, et a Waddingo referuntur: Noctu autem res tota peracta est ad evitandum populi tumultum, et promiscuam plebis multitudinem. Præsentes aderant huic sacro ministerio quatuor Cardinales, inter quos Vitalis de Furno Minorita etc. (*Vide biographum.*) Dum sacræ exhumarentur reliquiæ, suavissimum emittebant odorem, et licet per annos ferme viginti jacuissent sub terra, inventum est in capite cerebrum ita recens ac integrum, acsi Sanctus ipse adhuc viveret, stupefactis omnibus ac Deum laudantibus ad singulare prodigium. Robertus rex caput suscepit, sibi donari expostulavit, Neapolim detulit, pulchra inclusit statua argentea auro gemmisque adornata, quam in S. Fratris sui honorem opere mirifico fecit fabricari. In hac translatione quinque mortuos revixisse, et multos a diversis infirmitatibus liberatos ad merita S. Ludovici magnificanda, scribunt Petrus de Natalibus citatus, et Rodolphus fol. 122; licet hic confundat annum hunc translationis cum anno MCDXVII, quo Alfonsus rex Aragonum ejus corpus transtulit in citeriorem Hispaniam. *Ex his, quæ de superiore translatione producta sunt, corrigi poterunt lectiones de eadem re. Consule dicenda inferius § 14; de posteriore autem translatione modo indicata tractandum § proxime sequente.*

E
ejusdemque
rei adjuncta.

§ XIII. Corpus Massilia translatum Valentiam; publica Sancti veneratio per varias Europæ regiones propagata.

Waddingus in suis Annalibus tomo 5 ad annum Christi 1423 num. 6 avocationem corporis S. Ludovici e Massiliensi urbe in Hispaniam ita litteris consignavit: Hoc anno, Octobris mense dimidiato, cum Alphonsus rex Aragonis post acceptas illatasque clades in regno Neapolitano, quod sibi adoptionis jure per Joannam II reginam collato deberi contendebat, Neapo-

Alfonsus
Lusitanie
rex.

AUCTORE
J. P.

li relicto Petro fratre urbis præfecto, solvisset, coortis tempestatibus disjectæ in varia loca naves, correcto tandem cursu Massiliam, urbem in ora Phocensis provinciæ nobilem, celebrem portu, et Ludovici Andegavensis (quem Alphonso rejecto Joanna sui regni voluerat successorem) imperio parentem tenuerunt. Magno impetu diu noctuque certatum est, atque inter tenebras noctis die XIX Novembris obtinuit Alphonsus. Ne vero inter rapiendi scelerumque licentiam, feminae, quæ ad Divorum templa confugerant, aut res, quas detulerant, violarentur; pio cavit edicto. Ex prædæ spoliis nihil sibi usurpavit: solum B. Ludovici episcopi Tolosani, Minoritæ, Carolo II rege Neapolitano geniti corpus, in privata quadam domo absconditum, et incendio deprehensum, summa reverentia et debito honore Valentiam in Edetanis transportavit.

corpus S.
Ludovici
Massilia
abduxit
Valentiam.

122 Oborta inter navigandum procella, nau-
tæ, uti sunt superstitiosi, vel reddendum Mas-
siliensibus, vel tradendum fluctibus cadaver con-
tendebant; quod commoti videbantur exposcere,
eam esse causantes maris naturam, ut mortuo-
rum corpora nec continere velit, nec efferre.
Rex vero nobili dives trophæo, atque vel hoc
uno pignore suum celebraturus triumphum "Me,
" inquit, vel sanctus Præsul ducet incolumem,
" vel secum rapiet in profundum. A me non
" projiciam, quem opimis spoliis chariorem duxi,
" et tutelarem eduxi. " Compositis statim flucti-
bus, magno triumpho sacrum corpus urbi Va-
lentia innoxia, et in æde præcipua anno MCDXXV,
concessa facultate a Petro Cardinale Fluxo, Le-
gato Apostolico, nobili donarunt mausoleo. Ci-
ves mox suum acclamarunt Patronum et pro-
tectorem. Petrus Rodolphus fol. 122 translationem
hanc supputat anno MCDXVII septimo Idus
Aprilis, ejusdemque anni die XIII * Novembris
factam aliam affirmat per quatuor Cardinales,
præsente fratre germano rege Roberto, a chori
medio ad aram majorem. Sed valde errat in
utriusque translationis tempore. Quam postero-
rem facit, longe prior fuit, sub annum, uti re-
tulimus, MCCCXIX, in civitate Massiliensi, et
quam dixit priorem, nonnisi hoc anno transacta
est. Adeo charum habuerunt hoc pignus reges
C Aragonii, ut, paciscente Ferdinando, cogno-
mento Catholico, cum Carolo VIII rege Gallorum
(pronepote Ludovici Andegavensis, cum quo
Alphonsus hic certabat) circa restituendos Comi-
tatus Rossellonii et Cerdaniæ, quos Ludovicus Ca-
roli pater sub mortem restitui jussit Aragoniis,
noluerit Carolus reddere, nisi prius receptis sacris
Ludovici exuviis. Maluit tamen Ferdinandus ampla
illa dominia periclitari, quam gentem suam tanto
Patrono spoliare.

Per varios

123 Jam vero tot ac tanta, superioribus ali-
quot paragraphis a nobis collecta miracula, satis
manifesto sunt argumento, S. Ludovici ve-
nerationem per varias Europæ provincias fuisse
propagatam; Hispaniam videlicet, Lusitaniam,
Galliam, Italiam, non excluso etiam alicubi no-
stro Belgio. Benignus Fremautus supra laudatus
varia in hanc rem scribit in Vita Sancti cap. 8
a pag. 400; unde sequentia depromere visum
est. Philippus VI, Francorum rex, ac Ludovi-
ci e sorore nepos, anno 1331 sancit diplomate
suo, ut in Conventu Cenomanensi hebdomadibus
singulis in honorem sancti Avunculi sui sacrum
solenne cantaretur; id quod etiamnum ibidem
servari addit dictus auctor. Quando Delphinus

Franciæ, istius Philippi filius, ad vitæ termi-
num erat deductus e febribus ardentibus, rex
confugit ad sanctum suum Avunculum, vovens
ejus visere sepulchrum, illudque condecorare ar-
gentea imagine, ejusdem, cujus erat infirmus
princeps, ponderis. In illo pietatis officio ante se
conspicit Sanctum stantem; qui consolans illum
dicebat, filium suum illa etiam nocte sanatum
iri, qua mors ejus expectabatur. Dum eodem
tempore Joanna regina una cum dominis multis
aliis ac dominabus apud moribundum principem
esset, sanctus Episcopus ante ejus lectum appa-
rebat, et imponens manus capiti ejus, Benedi-
caris, inquit, a Deo, et de tua sanitate
gratias ei agas. Dictis respondit eventus. Rex
autem de miraculo certior factus respondit, il-
lud se probe nosse: ac brevi post tempore cum
parvo comitatu Massiliam se contulit ad Sancti
sepulchrum, gratias ei acturus. Sed dum ima-
ginem, quam promiserat, eo deferret argenteam,
multis lapidibus pretiosis adornatam, comitaban-
tur aula, regina, rex Navarra ac Majoricæ,
et præter imaginem offerebat multa alia pretiosa
munera, suamque familiam Avunculi sui san-
cti tutelæ committebat. Sunt, referente Fremau-
to, qui miraculum hoc accidisse referant filio
Philippi IV, qui S. Ludovici etiam consanguineus
erat. His adjungit idem auctor, Carolum II,
Hungariæ regem, filium Caroli Martelli,
Sancti Ludovici fratris, anno 1327 in honorem
patrui sui condidisse insignem conventum FF.
Minorum Lippæ, urbe, ut notat Baudrandus,
Transylvaniæ, in confinio Hungariæ etc. Porro
de prædicta sanatione consuli potest auctor Fre-
mauto antiquior Frater Marcus Ulyssipponensis
cap. 18.

124 Mercatores duo divites sese cum merci-
bus multis navi committentes, antea apud Sancti
sepulcrum patrocínio ejus se commendarant. Vi
tempestatibus expositi præsentissimæ mortis pericu-
lo vovent, se pedibus nudis, si mortem evaderent,
invisuros S. Ludovici sepulcrum. Et mox visu
erat mirabile, quam cito cymba, in quam, navi
aquis pervia, insilierant, fluctus perrumpens
spumantes, ad portum appelleret. Mercatores
vero duo, qui pecuniam suam omnem, ac non-
nullam pretiosam penes se habebant, non terra minus
quam mari periclitabantur, omnibus spoliati a
latronibus, ipsam quoque vitam eis adimere vo-
lentibus. Multis lacrymis aliquid temporis, ut
animas suas Deo commendarent, impetrabant, ac
denuo sancti Episcopi patrocínium implorabant.
Et, ecce, tanto horrore percussi sunt latrones,
ut omnia illis redderent, ac celeriter aufugerent,
viso aliquo, sicut est verosimile, adeo perterre-
facti. Mercatores itaque ad littus proximum se
conferentes, ut domum redirent nave vecti, eam-
dem ibidem navim invenere, qua discesserant
Massilia, etiamsi ex tempestate admodum fra-
ctam. Ad hæc, in eadem navi reppererunt merces
suas omnes una cum nautis ac viatoribus paucis,
qui in eadem remanserant: quibuscum Massiliæ
pedibus nudis sepulcrum Sancti inviserunt;
prout videri potest apud laudatum Fremautum, e
quo hanc historiam desumpsi: cujus fidei non
exiguum accedit pondus ex Fratre Marco Ulys-
sipponensi cap. 21. Sequentem de Sancti cultu
apud Venetos propagato narrationem profero ex
eodem Fremauto.

125 Anno 1388 vivebat Venetiis Antonia
Vinieria, nobilis admodum vidua, quæ in ipso
etiam conjugio mundi fastum non fuerat sectata,
Deoque

Europæ tra-
ctus

* imo VIII

S. Thaumaturgi gloria

A Deoque valde perfecte serviens multis cœli favoribus ac apparitionibus variis oratione donabatur. Nocte festam S. Hieronymi lucem antecedente in magno urbis campo S. Ludovicus ei apparuit, dicens, Deum velle, ut, sicut in variis regionibus et urbibus honorabatur, ita etiam Venetiis in veneratione esset. Dubitabat illa, an visioni illi nihil subesset diabolicæ fallaciæ, timebatque ut perficere monasterium posset tam ob divitiarum defectum, quam ob alias rationes, quæ apud Fremautum memorantur. At Sanctus rediit, ei commendans, ut voluntatem Dei adimpleret, demonstransque locum, in quo monasterium ac ædes sacra ædificari ab illa deberent. Projiciebat item lapidem, dicens, illum templi primum esse debere. Interea S. Ludovicus ipsi iterum apparuit: obtentum iri facultatem ædificandi promittit: obtinetur. Nec mora; emitur fundus: in effodiendis fundamentis invenitur lapis omnino similis ei, quem Sanctus præmonstraverat, quique ab episcopo consecratus primusque in fundamentis collocatus est cum magno populi concursu.

B Ex eorumdem fossa apparet lux permagna, repræsentans formam hominis splendentibus radiis circumdati; quæ diu ibi dum luxisset, paulatim evanuit. Ab initio ibidem in honorem S. Ludovici sacellum ligneum construitur simul cum lignea domuncula, quo Antonia Vinieria cum sociabus paucis se recepit. Dolenti autem, quod non augeretur numerus earum, et ædificium non perficeretur, rursus ei videndum se præbet sanctus Episcopus, eamque confirmat, dicens, post ipsius mortem venturas esse moniales e propinquis montibus, illasque bono suæ vitæ odore effecturas, ut brevi perficeretur monasterium, et personis Religiosis sanctis impleretur.

miris

126 Anno itaque 1411 inter Hungariæ regem ac Republicam Venetam exorto bello, ac monialibus Serravallis Venetias confugere compulsis datur inceptum S. Ludovici monasterium; ubi tot ab eisdem inveniebantur cellulæ, quot erant moniales. Uni ex illis, dum in monasterio Serravallensi etiamnum esset, Deumque oraret, ut ab incommodis, quæ patebantur, ipsas liberaret, apparuerat S. Augustinus, cujus regulam profitebantur: qui S. Ludovicum episcopum

C illi demonstrans consolabatur eam, quod sine periculo Venetias esset cum suis sororibus profectura ad istius Sancti monasterium, Addit laudatus auctor, eidem Venetias digressæ obtigisse eandem cellulam, quam Sanctus illi præmonstraverat; Religiosarum numerum auctum, nec non monasterium ac templum perfectum fuisse sub titulo sancti episcopi Ludovici. Mira multa conglobata hic memorat biographus iste; sed eorum fides penes ipsum esto. Serravallis, de quo loco mentio facta, ita elucidatur apud Leandrum Albertum in Descriptione Italiæ inter loca Marchiæ Tarsinæ circa finem: Inter colles nobilissimum oppidum Serravallis, armorum bellicorum celebris officina, pannorumque et vim et frumenti negotiatione inclytum. Est velut emporium gentibus Teutonicis, ædificatum optime, lautoque populo confertum. Percurritur Imesulo amne, aquis nitente. Plurimæ castellum ipsum officinæ cingunt. Equidem et hoc quoque oppidum, si-ve pulchritudinem et divitias, seu lautissimi populi frequentiam spectes, cum multis civitatibus Italiæ certat. Agrum perjucundum habet etc. Hic Serravallis adscribitur Marchiæ Tarvisinæ; superius § II num. 105 mentio fit castri Serravallis diœcesis Pistoriensis in Tuscia; quod ut verum

sit, oportet esse locum duplicem synonymum. Et vero in mappa Blaviana domini Florentini invenio Serravolo in territorio Pistoriensi.

127 Sed mirabile prorsus est atque ad publicam sanctissimi nostri Præsulis venerationem singulari modo accommodatum prodigium illud, quod narrat probatque Waddingus ad annum 1298 num. 23 in hæc verba: Atque illud mihi videtur singulare et digne celebrandum perpetuum prodigium, quotannis patulum et manifestum, quod in monte quodam in principatu Asturiæ sub ditione oppidi Cangas diœcesis Ovetensis in Hispania, in oratorio seu ecclesiuncula in honorem S. Ludovici exædificata, ipso die, quo ejus festum celebratur, concurrente ex vicinis oppidulis, et per illum montem constitutis domiciliis, frequente populo, dum Missa celebratur, statim germinant circumcirca parietes, et in ipso ostio, et vectibus ferreis et clavis quidam admirandi flores, quibus similes nullibi conspiciuntur, aspectu jucundi: qui tamen expleto Sacrificio marcescunt. Decerpuntur, dum virent, a devoto populo, et pie servantur ad morbos varios depellendos. Frequentem habui in Hispania hac de re cum testibus oculatis sermonem; in qua enarranda constanter conveniunt, atque a viro gravi et docto, qui quatuor dierum itinere illuc abiit hujus rei dumtaxat conspiciendæ gratia, historiam notarii publici manu scriptam, acceptæ ab aliis relationi omnino conformem, accepi.

128 Ægidius Gonsalvus Davila in suo Theatro ecclesiastico Hispaniæ tomo 3, qui agit de ecclesiis metropolitanis et cathedralibus utriusque Castellæ videlicet Burgensi, Ovetana etc. eventum illum ita exponit ac roborat pag. 120, affirmans, casum mirabilem accidere (cano est in textu Hispano; per quam vocem sive recte, sive vitiose positam, intelligo cada ano, id est) quotannis die xx Augusti in eremitorio S. Ludovici episcopi Tolosani, quem refert D. Sancius Davila, episcopus Giennensis (vulgo de Jaen) in libro quem edidit de Veneratione reliquiarum lib. 3 c. II dicens: " In nostra Hispania episcopatu Ovetensi, in tractu Gallæciæ finitimo, in altis quibusdam montibus exstat quoddam eremitorium S. Ludovici episcopi Tolosani, filii Caroli Siciliæ regis, Religiosi S. Francisci, cujus festum celebratur die xx Augusti cum magno populi concursu, qui venit ad visendum ejus lipsanum sacrum: et in Missa, quæ ibidem celebratur isto die, incipiunt statim pro- dire per altare, et circum illud, multa lilia cærulea, quibus totus locus ille vestitur ". De hoc miraculo, inquit idem Ægidius Davila pag. 121, ad sanctissimum Papam Clementem VIII testimonium fuit conductum; et Ego, ait episcopus, illud habeo a Fr. Francisco de Sosa, Canariensis episcopo, qui, dum Generalis esset (Ordinis) S. Francisci, illius veritatem probavit. Pro die xx Augusti, qui supra signatur, non dico legendum esse xix Augusti, quo alibi communitur, et in ipsa Hispania S. Ludovici annua recurrit, memoria, signaturque tunc a Tamayo in Martyrologio Hispano: nam fieri potest, ut isto, quem antea dicebam, loco peculiari dies etiam peculiaris cultui ejus adhibitus sit. Mirari interim satis non possumus, nihil vel de hoc cultu, vel de superiore prodigio inveniri a nobis apud eundem Tamayum dicto die xix, quo Sanctum annuntiat.

129 Et variis porro in S. Ludovici memoriis constructis sacellis, de quibus mentio facta est

eventibus

E

diffusa.

F

AUCTORE
J. P.
Sacellum
Massiliæ
condi jus-
sum, ac
Officium
extendi per
Provinciam

est in Commentario prævio num. 6, 46, 103 et 106, conficitur, ipsius venerationem publicam per diversos Europæ tractus extensam fuisse; sed præter illa, quæ ibi sunt præmissa, omittere tacitus aliud non possum, quod Robertus Siciliæ rex condi jussit in honorem germani Fratris sui Massiliæ apud PP. Prædicatores, præsertim quia ea de re in promptu est instrumentum publicum, apud Bouchium tomo 2 Historiæ chronologicæ Provinciæ lib. 9, sectione 3, cap. 3, pag. 364, his verbis expressum: Robertus Dei gratia rex Jerus., Siciliæ, Ducatus Apuliæ, principatus Capuæ, Provinciæ ac Forcalq. ac Pedemontis Comes, Prioribus loci S. Maximini de Provincia præsentibus et futuris: nec non Conventui ejusdem loci dilectis et devotis gratiam salutem, et dilectionem sinceram. Ut B. Ludovici confessoris mirifici, reverendi et venerabilis carissimi fratris nostri, celebris habeatur reverentia, et veneretur festivitas, in regali nostro monasterio S. Maximini, ubi B. M. Magdalene est pretiosum corpus reconditum per claræ memoriæ dominum patrem nostrum, mirifica revelatione repertum, vobis imponimus et mandamus, quod prima capella, quæ in eodem loco ædificabitur, sub ejusdem Confessoris vocabulo adstruatur; ut ejus Officium proprium suarum solemnitatum diebus inibi valeat celebrari:

a rege Ro-
berto Sancti
fratre.

130 Et ecce super hoc scribimus magistris et doctoribus Capituli, quod prædictis assentiant, et ea servari per Conventus alios Provinciæ, et executioni mandari injungant, ut fuit ordinatum per nostras literas, super hoc Provinciali Priori ejusdem Ordinis, ut per eadem loca simile fieri faciat: et in Calendario Conventus prima die conscribi, ad memoriam futurorum. Datum Neapoli per Joannem Grillum de Salerno Juris civilis præsentis protonotarii regni Siciliæ anno Dom. milles. trecent. triges. sept., die VII Decemb., VI Indict., regnorum nostrorum XXVIII. Cum anno 1337 concurrat Indictio quinta Pontificia seu Romanorum Pontificum, quæ incipit a Kalendis Januarii; si autem hic accipias vel Constantinopolitanam seu Græcam imperatorum Orientis, quæ a Kalendis Septembris; vel Constantinianam, a Constantini Magni principatu aut consulatu sic dictam, seu Cæsaream Germaniæ imperatorum, quæ ab VIII Kal. Octobris; Indictio VI superius signata recte concordabit cum anno Christi 1337. Vide Mabillonium De re diplomatica lib. 2 cap. 24.

Denique gratissima tot titulis apud homines S. Ludovici memoria non modicum accepit in eorum animis incrementum ex eo, quod ubicumque noscitur et invocatur, singulari ostendat se valere prærogativa in concedendo filios magnatibus, qui devote, ac recta cum intentione ipsum invocant, teste Marco Ulyssipponensi cap. 22 partis 2 Chronicorum; de quo infra § 14, num. 138.

§ XIV. Sanctus urbis Malacitanæ patronus; item in provincia Provinciæ; reliquiæ; memoria in Fastis sacris.

Noster P. Martinus de Roa libro de Fundatione, antiquitate ecclesiastica ac seculari, nec non Patronis sanctis urbis Malacitanæ, qui

ibidem typis editus notatur 1622, capp. 15 et 16 D tractat de S. Ludovico Tolosano ejusdem urbis Patrono. Quæ ad hunc titulum pertinent, e textu ipsius auctoris Hispanico hæc deprompsit Tamayus in notis ad diem XIX hujus mensis, ac Latine reddidit, videlicet, S. Ludovicum episcopum Tolosanum esse ab expugnatione urbis Malacæ in Bætica Hispaniæ, illius urbis tutelarem Patronum, eo quod ejus festivitatis die civitas illa Catholicis regibus cessit: et licet tunc temporis dubitaretur, an Agapito martyri die XVIII Augusti, an Ludovico episcopo, die XIX ejusdem titulis et jus patronatus daretur, eo quod ille civitas tradita; isto triumphalis regum ingressus evenit; tandem convenit, tutelam esse conferendam Ludovico, quia ex regum Catholicorum origine oriundus sanctus Præsul extitit et procedens, ex Roa, quem citat cap. 15 fol. 48.

132 Ejusdem sancti cultus in eadem urbe diligenter fuit promotus auctoritate publica: nam D. Petrus a Toletis, sicut deinde subdit Tamayus, qui fuit episcopus Malacitanus primus post recuperationem urbis, inter alia statuta, quæ pro gubernatione ecclesiastici ordinis tam in ecclesia cathedrali, quam in cæteris urbis et diocesis, sequens adjecit, quod latine versum ita recitat ex Roa fol. 49: Item ordinamus et mandamus, quod in posterum perenniter in hac urbe Malacitana, et in suæ diocesis populis fiat festum solemne in die S. Ludovici episcopi, Siciliæ regis filii, quod XIV Kalendas Septembris ab Ecclesia repetitur in Octavis Assumptionis Deiparæ: quo die anno Domini MCDLXXXVII castrum, quod Alcazava dicitur, hujus urbis, catholicis *, excelsis et potentissimis Ferdinando et Elisabethæ regibus Hispaniæ dominis nostris tradidit Ali-dordux, et in eorum nomine D. Gabrieli de Cardenas, magno Regionis commendatario, et regum prædictorum maximo calculatori.

133 Qui decretum illud integrum vult legere, consulat Roam a fol. 49 verso; ubi illud, quod post rō regum prædictorum (in textu Hispanico est sus Altezas) mox additur, que Dios perdone, id est, quibus Deus ignoscat, videtur indicare, quod tunc essent vita functi; cum tamen constet e libris ecclesiæ, et eorum testamento, illos supervivisse multis annis post mortem episcopi Petri Toletani, prout observat Roa fol. 50. Scrupulum vero hunc ita eximit deinde idem auctor dicens, D. Bernardum Manrique, qui quartus a Petro successit, erectionem suæ ecclesiæ a Cardinale Hispaniæ factam recognovisse una cum statutis, quæ eidem dedere D. episcopus Petrus, et D. Jacobus Ramirez de Villascusa, qui in sede ipsi immediate successit, quique illa auxit, et ordine disposuit, antiquitate tamen eisdem sua nec non primi sui conditoris titulo relictis: tempore autem illo, quo id factum est, sicut Ferdinandus et Elisabeth mortem obierant, sic D. Bernardum episcopum eos nominantem adjunxisse titulum sanctæ memoriæ. Principes autem illi obierunt, hæc quidem anno 1504; ille vero 1516, sicut notum est. Annum statuti affirmat Roa fol. 50 verso se non invenire; sed addit, videri certum, quod factum fuerit post annum 1489, cum in illo nominetur ecclesia S. Jacobi, quæ fundata necdum erat usque ad annum sequentem 1490, secundum ea, quæ ibi profert.

134 Huc spectat locus castri, publica S. Ludovici veneratione honoratus, sicut licet videre apud eundem auctorem, qui affirmat, invenisse

Cur patro-
nus urbis
Malacita-
næ adlectus;

publicum de
ea re decre-
tum

E

* In Hispanico est alios Cristianissimos, i. e. Christianissimos

profertur:

F

se

annua memoria in castro. In provincia Provincie est patronus.
 A se in aliqua traditione antiqua, festum ejus consuevisse celebrari in ipsius ecclesia in Gibralfaro, ac fieri potuisse, ut biennio ante quam ædificata fuerit parœcia S. Jacobi, supplicatio (egerat paullo ante de supplicatione in festo Corporis Christi) ingressa fuerit eremitorium istius castri Gibralfarensis, vel sine illa fuerit ibidem cantata Missa, et dictum ad concionem; additque, nunc (editus autem est ipsius liber anno 1622, ut supra dixi) liberum per portam castristo die ingressum concedi Hispanis, magnumque esse concursum ac devotionem, quibus Sancti eremitorium visitatur; nec sine piis affectibus spectari, quod in suis Sanctis honoretur Deus in eodem loco, ubi adoratus erat diabolus per tot secula in monstro inferno Mahomete; cujus memoriam adhuc, ait, obliterari non sinunt Maurica eremitorii fabrica, et literæ Arabicæ, quæ in illo monstrantur.

Nomen etiam S. Ludovici mansit in benedictione in provincia Provincie, tamquam tutelaris in ea patroni, teste Francisco Gonzaga de Origine Seraphicæ Religionis etc. parte 3 a pag.

B 817: In Gallia Narbonensi sita est provincia S. Ludovici. Hæc S. Ludovici provincia crebro dicitur provincia Provincie, saltem ante tempora Clementis VII, et Francisci I regis Francie, qui in honorem S. Ludovici nomen imposuerunt, ut a cætero provincia Provincie S. Ludovici provincia diceretur. Nunc vero paucis perstringemus, quibus potissime viris fuerit illustis. Primo igitur se offert divus Ludovicus tamquam titularis patronus, quondam archiepiscopus Tolosanus... Ejus... iconem huic provincie præponendam volui, quod in celebri Massiliensi Minorum Conventu sepultus sit, quodque ejus totius peculiaris patronus, tutelarisque habeatur.

Sancti reliquie

135 Non minimam etiam in Præsulis nostri propagato cultu partem habent sacræ ipsius reliquie. Præmisimus antea § 12, corpus ejus e medio chori Fratrum Minorum Massiliensium, in quo jacuerat, ad altare majus solenni ritu fuisse translatum; ubi et de cerebro mirifice integro actum, ac de capite, germano ipsius fratri Roberto donato, Neapolim delato, decoreque ornato.

C Sed nihil a citatis ibidem auctoribus memorie proditum de aliarum partium corporis separatione seu reliquiis, quæ magno numero cum aliis communicatæ referuntur in sequenti documento, quod ita prænotatur: Lectiones ex Officio S. Ludovici impresso Neap. mxxvi ad usum PP. Minorum. Incipit: Architector æternus, cujus sapientiæ non est finis etc. Quæ itaque superius de ista translatione sunt narrata, in hisce lectionibus magis singillatim recensentur. Apographum itaque nostrum rem gestam describens, Adveniente, inquit, a festo omnium Sanctorum die octava, anno Domini millesimo trecentesimo quinto decimo, Indictione prima, nocte sequente præsentibus prænominatis Regalibus, et ex * Cardinalibus, [attamen] solo Cardinali episcopo Albanensi singulariter convocato, in ecclesia Minorum Massiliæ, domesticis paucis dumtaxat admissis, illa undique clausa, et janitoribus statutis vix januas valentibus custodire, [ab] ipso Cardinali Albanensi accepto sarculo, primitus tellus, ut fieri debuit, aperitur, et a nonnullorum astantium quolibet postea ligone arrepto, terra tam operiens quam circumstans cum devotione et reverentia effoditur, quousque ad vas ligneum, in quo erat sacrum corpus repositum,

** f. sex*

pervenitur. Quo aperto, invenientes sepulcrum, velut qui thesaurum effodiunt, indicibiliter sunt gavisi.

AUCTOR J. P.

136 Nominatus Cardinalis mixto metu gaudio accedens, aperuit Sancti corpus insignis episcopalis adhuc tectum, quæ discerni poterant tam tenui superficie quam colore. Quo Cardinali Sancti corpus fortius contrectante, et compage dissoluta, secundum proprietatem artuum, ossa articulatim cœperunt ab invicem segregari: sicque per Cardinalem præfatum ossa ipsa prius alienis et propriis pulveribus, terra ac sacris suis cineribus... excussis mundata, vino optimo devotissime colluuntur, pigmentariis pulveribus diligentissime consperguntur, novis sindonibus officiosissime involvuntur, et appensis subscriptis scedulis distinctissime disponuntur, et deinde in pretiosissima arca seu vase, quam Januæ dictus rex (Robertus) cum consorte accuratissime, ut præfertur, construi fecerat, per dictum Cardinalem, astantibus et assistentibus prænominatis Regalibus, reverendissime reponuntur.

occasione translationis corporis

137 Post hæc, licet suaderetur a multis, ut separatæ sancti corporis reliquie pretioso vase jam dicto insimul servarentur, prænominatus rex Robertus, quamvis hoc locale super alia unipariter sibi carius reputaret, cognoscens bonum sui communicativum, inter prænominatum Papam (Joannem nempe xxii) vice Ecclesiæ, ecclesiam Tholosanam, in qua præfuit præsulatu, diversos reges mundi et principes tam de domo Franciæ quam Siciliæ et alios, competentes ipsorum partes distribui ordinavit, quatenus memorati Sancti devotio per diversos mundi angulos distantius diffunderetur; qui cunctis mundi præfectis et perfectis informationis exemplar, speculum et spectaculum proponitur in exemplum. Demum res nova et mira accidit, ideo ad Dei et Sancti gloriam non tacenda. Nam dum sancti corporis reliquie, ut prædicitur, tractarentur, subito a capite sacrum cerebrum cum strepitu inferius in vas suppositum est delapsum, compactum siquidem et solidum; cum tamen ejus substantia propter humiditatem plurimam et [viscositatem] annexam, ut tradunt physici, alienæ corrosioni vel suæ corruptioni obnoxia reputetur. Quod prænominata regina a dicto rege ipsius viri in portionem suam instanter petiit singulari munere advenire. Quo concesso, illud, ut conveniebat, reponens, fecit sedulo custodiri, quousque cum rege eodem Neapolim adveniens, vas in modum capitis mitrati speciosum atque pretiosum valde, et non modice sumptuosum, construi fecit; ibique ipsum collocavit, et in monasterio regio et suo civitatis ejusdem corporis Christi monialium S. Claræ insigni, inter cetera mundi deputavit perpetuo conservandum; statutumque est, illud annuatim in vigilia translationis festi per civitatem ipsam processionaliter circumferri.

E in varios Europæ tractus delatæ dicuntur

138 Nota 1^a. Annum Domini millesimum trecentessimum quintum decimum, et Indictionem primam perperam superius signari. Et annus quidem peccat, quia transtatio ista corporis diserte a biographo Seduliano apud nos num. 71 signatur anno trecentesimo supra millesimum et decimum septimo. Ad hæc, prædictarum lectionum apographum aliunde etiam erroris convincitur: nam in eo præmittuntur ista: Igitur postquam a tempore mortis usque ad diem translationis, corpus Sancti humili loco jacuerat... jam tamen per Dominum Joannem Papam vicesimum secundum ipso canonizato, et aliorum Sanctorum catalogo adscripto

in documento, quod corrigitur in nonnullis.

AUCTORE
J. P.

adscripto etc. Hoc quippe non accidit ante annum 1317, uti liquet ex præmissis § 12; atque adeo translatio Sancti, tamquam jam in album Cœlitum relati, ante annum 1317 fieri non potuit. Peccat etiam Indictio: nam si res accidisset anno 1315, ponenda erat Indictio 13 vel 14, quarum mense Novembri alterutra cum eodem anno concurrebat, secundum diversam temporis rationem, qua inchoantur Indictiones, sicut supra invenies § 13 num. 130. Nota 2°. Si talis distributio reliquiarum sancti nostri Præsulis, qualem paulo anteasserit hoc apographum translationis, umquam sit facta; debet ita limitari, ut corpus Sancti vel saltem magna corporis pars Massiliæ relicta sit; cum postea illud transvectum inde fuerit Valentiam; quemadmodum paragrapho 13 narratum est. Si, inquam, talis distributio reliquiarum Sancti umquam contigerit: nihil enim de ea apud nos num. 71 in Vita; nihil apud Waddingum § 12 num. 120 a nobis citatum. Unde vero et qua fide illam hauserit auctor prædictarum lectionum, non est mihi exploratum. Nota 3°. Apographi, quod protuli, menda

B corrigere conatus sum.

Alia exuvie sacræ apud Massilienses.

139 Martinus Roa fol. 64 caput Sancti argento deaurato inclusum ostendi asserit in ecclesia majore Valentina; in alia vero theca argentea corpus; in Conventu autem Massiliensi FF. Minorum nonnullas vestes pauperes, ac brachium unum ejusdem Sancti remansisse addit, post avectum inde ab Aragonensibus corpus, in solatium istius urbis. Verum quod de capite apud Valentinos dicebat Roa; cum illud jam diu ante Massilia Neapolim detulerit Robertus rex Siciliæ ac S. Ludovici frater germanus, ibidemque illud statuæ inclusum honorifice adornarit, secundum relata nuper § 12 in fine; componi hæc duo nequeunt, nisi vel Neapoli Valentiam dictum caput pervenerit; vel Robertus partem dumtaxat illius acceperit, reliqua Massiliæ apud corpus relicta, ac deinde ad Valentinos simul cum eodem transvecta, quod tamen mihi videtur minus probabile. Quidquid tamen sit; Marcus Ulyssipponeus cap. 22 etiam affirmat, caput illud ostendi in prædicta ecclesia; brachium vero ac vestes ejus pauperes in S. Ludovici Massiliensis apud Fratres de Observantia (Vide Annotata ad Vitam Anonymi Seduliani cap. 5 lit. g.) exhiberi. Rodulphus in Historia Seraphicæ Religionis lib. 1 fol. 121 verso hæc de Sancto scribit: Cum Roma rediens, ad ecclesiam Tholosanam proficisceretur, reliquit Senis in Conventus S. Fran. Bibliam manu sua egregie conscriptam, et minio eleganter exornatam, insigne amoris sui monumentum. Bartholomæus Piazza in Hemerologio sacro Romæ Christianæ et gentilis ad diem XIX Augusti refert, in Araceli exponi chordam et Breviarium dicti Sancti.

annua memoria S. Ludovici in Martyrologiis.

140 Nomen S. Ludovici evasit etiam ad memoriam posteritatis illustre e Fastis sacris, quibus inscriptum legitur hac die: Florarium nostrum Ms. hæc habet: Apud Massiliam natale sancti Ludovici Tholosani archiepiscopi et confessoris, de Ordine Fratrum Minorum, vita et miraculis gloriosi. Hic ex regali prosapia ortus, de Karolidarumque stirpe progenitus, patre videlicet claræ memoriæ Carolo rege Siciliæ etc. Sausayus. In Phocensi provincia castro Brincola depositio S. Ludovici episcopi Tolosani et confessoris, qui. jam ab incunabulis virtutis et sanctitatis eximia, quibus postmodum provecta ætate lumen terræ factus orbem illustraturus erat, splen-

dentes radios emisit etc. Sanctum etiam annuntiant Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano, et Hueberus in suo Menologio. Præcesserat diu ante illos tres Molanus in Additionibus ad Usuardum a se editum. Adi etiam, si vis, Auctaria ad Usuardum a nobis illustratum. Martyrologium Romanum hæc quotannis de eo legenda præscribit: In provincia apud castrum Brincolam depositio sancti Ludovici episcopi Tolosani, vitæ sanctitate et miraculis clari: cujus corpus inde Massiliam translatus, in ecclesia Fratrum Minorum honorifice conditum est. Signatur etiam apud Caietanum nostrum in Idea Operis de vitis Siculorum Sanctorum etc. In Sicilia, Commemoratio ejus cum parvo elogio. Dabat ei Florarium, uti modo vidimus, Tolosani archiepiscopi titulum; sed perperam ac nimis præmature: nam sedes episcopalis Tolosana ad archiepiscopalem non est evecta nisi post obitum S. Ludovici, anno videlicet Christi 1517, sicut constat e bulla institutionis archiepiscopatus istius, quæ habetur apud Sammarthanos in Gallia Christiana tom. 1 a pag. 693, signaturque VII Kalend. Julii, Pontificatus Joannis Papæ XXII E anno primo, quo idem sanctus Episcopus Catalogo Cœlitum adscriptus est. Singularis in eo est Galesinius, quod illum annuntiet Tolosæ.

XV. Hymnus, Officia, scriptores Vitæ,

Sedulius inter elogia, Vitæ S. Ludovici Tolosani a se vulgatæ prævia, producit hunc hymnum ex Officio Breviarii, sicut asserit, antiqui ad primas Vesperas, in hæc verba:

Hymnus proprius apud Sedulium;

Vergente mundi vespere, sol mundo misit hesperum,

Qui micans ut in æthere, lucem monstravit operum.

Ludovicus per omnia ductu divinæ gratiæ Vectus est, ab infantia solem sequens justitiæ, Regali stirpe genitus contempsit primogenito.

Regno terreno penitus mente carens gratuita. Detentus in Hesperia claret per patientiam.

Nam passus nimis gravia, præfert semper lætitiam:

Dum patitur exilium, datur solerti studio. Christus ejus ingenium suo perfudit radio,

Quo repletus deifice, profert cunctis salvifica,

Ubique fans authenticæ præco Dei mirifica,

Factus Francisci filius, virgo candens ut liliū.

Fit et præsul eximius collega nunc cælestium.

142 In Officiis propriis Sanctorum Massiliensis ecclesiæ anno 1662 excusis habet hanc orationem: Deus, qui dispositione mirabili Ecclesiam tuam novis semper splendoribus illustras; tribue, quæsumus, ut qui beati Ludovici confessoris tui atque pontificis solemnia celebramus, ejus quoque consortes effici mereamur. Per Dominum etc. Colitur autem ritu duplici cum tribus lectionibus propriis, compendium vitæ continentibus. Metropolitana ecclesia Valentina, ejusque diocesis eum honorat ritu duplici majore, ita tamen ut omnia dicantur de communi unius confessoris pontificis, sicut lego in dictæ ecclesiæ ac diocesis directorio, quod impressum fuit Valentini anno 1720. Ordo sancti Francisci in Hispania Sancto tribuit

Officia apud Massilienses ac Valentinos etc.

A tribuit venerationem ritus duplicis secundæ classis cum Octava, sicut testatur Ordo recitandi Officium divinum, *Matriti excusus anno 1718 Tamayus in notis ad diem XIX Augusti*, in pluribus Hispaniarum ecclesiarum Breviariis antiquis, inquit, maxime Bæticarum, Officium S. Ludovico episcopo decantatum invenimus. *Bouchius in Historia chronologica Provinciæ tom. 2 lib. 9, sectione 3, cap. 3, § 2 affirmat, Robertum Sancti fratrem composuisse Officium in honorem ejus, a Sixto Papa IV approbatum; illudque Officium in usu fuisse apud Religiosos Franciscanos usque ad tempus concilii Tridentini; quod multa Officia particularia abrogavit, ut ritui generali Ecclesiæ se conformaret. Officia propria Sanctorum Ordinis Minorum Antverpiæ impressa anno 1648 annuam ejus memoriam recolunt ritu duplici. Oratio consonat cum illa, quam ex Officiis propriis Massiliensibus modo proferebam, iisdem ut, pote vocibus fere constans. Adduntur tres lectiones propriæ.*

Recensetur

B 143 *Extremum nunc huic Commentario superaddamus laborem, qui erit de scriptoribus Vitarum sancti nostri Antistitis. Waddingus ad annum 1298 num. 23 de hac materia agit in hæc verba: Scripserunt ejus vitam Fr. Franciscus Scarerius episcopus Segetanus, Fr. Petrus episcopus Epulanus, et Fr. Fortius, comites ejus individui, Laurentius Surius, Anonymus S. Ludovico æqualis; cujus opusculum cultius et auctius reddidit Henricus Sedulius; Fr. Guilielmus de S. Marcello et alii. Conciones de eo scripserunt Pelbartus Themesvarius, et Robertus de Licio, In chronico Martini Fuldensis, quod edidit Eccardus in suo Corpore historico medii ævi, tomo I col 1724 dicitur Joannes Papa XXII ejus Vitam scripsisse, et per modum epistolæ omnibus Ecclesiæ Prælatiis direxisse. De Calotio, Bartholomæo Pisano, et Rodolphio superius mentio facta est. Galesinius in notationibus ad suum Martyrologium die XIX Augusti, De hoc, ait, sermo extat Petri Cardinalis Aliacensis. Auctorum, qui de S. Ludovico egerint, longum catalogum texit Arturus in notis ad hanc diem XIX Augusti, quem non transcribo. Natales autem ipsius anno 1266; captivitatem, in qua fuit pro patre suo obses, anno 1288; liberationem anno 1294; obitum anno 1299, ætatis 33 innectit; quæ non cohærent cum vera temporis ratione, secundum præmissa in hoc Commentario prævio. Item patrinum ejus vocat S. Ludovicum Galliarum regem, nescio qua auctoritate.*

varii,

144 *Noster Martinus de Roa supra allegatus vulgavit Vitam Hispanicæ a fol 51 verso; Joannes Antonius Summonte tom. 2 Historiæ Neapolitanæ, anno 1675 Neapoli idiomate Italico recusæ, tractat de Sancti gestis pag. 336 et pag. 343. Oldoinus noster in Athenæo Ligustico pag. 443 agens de Paschali Codretto Cespitellensi, Ordinis Minorum, inter ejus lucubrationes memorat Vitam ac miracula S. Ludovici archiepiscopi (immo episcopi dumtaxat, ut monui num. 104) Tolosani, in Monteregali MDCLI edita. Acta ejus e variis collegit Tamayus hoc exordio: Ludovicus ex regali prosapia Francorum, Hispanorum, et Ungarorum regum oriundus fuit. Nam illi pater extitit Carolus II, filius Caroli I Siciliae regis, qui fuerat filius Ludovici VIII, et Blanchæ conjugis, filia Alphonsi IX Castellæ regis, et frater S. Ludovici IX Galliarum regis, ita ut ex hac linea Ludovicus noster fuerit abnepos Blanchæ, et trinepos Alphonsi IX cognomento*

nobilis. Deinde de hac Hispana origine etiam agit in notis; ubi licet, inquit, Joannes Marieta in Historia Sanctorum Hispaniæ lib. 5 cap. 82 asserat, S. Præsulem non fuisse Hispanum; nativitate concedimus; sed origine negamus. Nos certe gloriam illam Hispanis non invidemus. Hisce auctoribus adde Fremautum supra laudatum, qui Vitam Sancti et miracula collegisse se ex Waddingo, Pisano, Cornegio, Mazzara, Rudolphio etc. significat.

145 *Sed quid ego tam diu differo loqui de Fratris Marco Ulyssipponensi, provinciæ Portugalliæ, qui locum meretur inter biographos non postremum. Nam, uti est apud Waddingum in Scriptoribus Minorum, cum jussu Ministri Generalis Andreæ Insulani potiores urbes et præcipua cœnobita Italiæ, Hispaniæ et Galliæ lustrasset, multa collegit monumenta, ex quibus, et Chronicis Mss. Mariani Florentini scripsit idiomate Lusitanico Chronica Ordinis Minorum, tribus partibus distincta, diminuta satis, sed veridica; eorumdemque Chronicorum parti secundæ lib. 6 laudatus auctor Vitam et miracula etc. S. Ludovici episcopi intexit. Hinc fit, ut, quæ ibi vel solus ipse narrat, vel alius biographus alibi ex illo, non careant pondere auctoritatis. Waddingus citatus obiisse eum memorat anno circiter 1580, nec non ad infulas Portuenses seu Portugallenses promotum fuisse. Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana mortem ejus differt ulterius. De aliis scriptoribus, qui in rebus S. Ludovici illustrandis usui nobis fuere, mentio fit in hoc nostro Commentario. Collectio P. Aroldi ibidem allegata, ad quem virum sit referenda, non habeo exploratum; forte scribendum fuerit Haroldi, ut idem fortasse sit collector ille, qui Epitomen annalium Ordinis Minorum in lucem edidit. Reliquum est, ut de Vita, quam prælo subjiciendam censuimus, paucis lectorem præmoneamus.*

146 *Waddingus tres, ut modo vidimus, nominabat Vitæ scriptores, et comites quidem Sancti individuos; cur ergo nullo ex his utitur in Annalibus suis, dum ipsius gesta et miracula eisdem intexit? Cur utitur Anonymo Seduliano? An ideo, quia illos vel non habuit, vel hunc illis meliorem esse censuit? Quidquid sit, nos etiam hunc typis commitemus, quando ullum ex aliis istis tribus non vidimus hactenus. Prior Anonymi editio prodiit Antverpiæ ex officina Plantiniana anno 1602 apud Joannem Moretum. Dedicat illam Sedulius editor illustrissimo Domino, reverendissimo patri, Francisco Gonzaga, episcopo Mantuano, FF. Minorum Ministro Generali, qui ingens opus edidit de Origine Seraphicæ Religionis Franciscanæ, ejusque progressibus.*

147 *Unde vero Vitam eruerit; quidnam in ejusdem stylo, dispositione, capitulum divisione, monitorum salutarium et sententiarum ornatu præstiterit, secutus tamen, uti testatur, historiæ fidem, invenies in ipsius præfatione ad lectorem, quam Anonymi ab ipso vulgati Vitæ præmittimus; ubi etiam istius auctoris, Sancto videlicet synchroni ac familiaris, fidem commendat. Tametsi autem Vitam Sedulius satis tersa latinitate donavit, erunt tamen fortasse palæophili, qui maluissent videre hanc Vitam ab illo non mutatam etiam in accidentibus, ut vocant, genuinam, inquam, ac primigeniam; quibus utpote antiqua simplicitas in majore est pretio, quam ornamenta aliunde accersita. Ceterum Vitæ prænotantur*

qui S. Ludovici gesta

E

litteris commendarunt; e quibus

F

illa a nobis prælo datur,

AUCTORE
J. P.

notantur elogia quædam in S. Ludovicum nostrum, a Sedulio adjecta; de quibus egimus in nostro Commentario; post Vitam autem sequitur Joannis Papæ XXII diploma, quo Episcopus noster Sanctis adscribitur, ac deinde Commentarius, qua Vitam et miracula Sedulius illustrat ac supplet.

quæ ab
Henrico
Sedulio vul-
gata est.

148 Quid vero circa miracula fecerit, ibidem sic edocet: Vetus exemplar Lovaniense manuscriptum cap. 7 historiæ Vitæ S. Ludovici multa recenset miracula, quibus permotus Pontifex eum retulit in numerum Divorum. Post historiam Vitæ ejus, plura alia sunt adscripta, quorum quædam in vita ejus, nonnulla post ejus mortem sunt facta; et quidem omnia ista mixtim sine ullo ordine, ut forte contigerant, aut certe ut venerant ad notitiam scriptoris sive collectoris: nec enim unus auctor esse videtur. Visum mihi omnia fere ista in ordinem redigere, et ad exemplum S. Bonaventuræ, miracula S. Francisci conscribentis, quæ ejusdem erant argumenti, paragraphis propriis comprehendere. Insigne Sedulii elogium, et scripta commemorat Waddingus in Scriptori-
bus Ordinis Minorum. Summas enimvero et Ordo ille et hagiophili debent ei gratias propterea quod Vitam tanti Sancti e tenebris produxerit ac notis illustrarit. Illam nos divisione nova partimur, qua etiam per superioris Commentarii decursum utimur; ita tamen, ut editionis prioris capita adscripta sint ad marginem in nostra. Lectori etiam subsidio esse poterunt nostra Annotata. Superest ut repræsentetur regii nostri Principis

iniqua, hæc ausus sum. Capita, quæ ille septem D tantummodo posuit, ordinis gratia aptioris, et vitandi ex nimia longitudine fastidii, disparavi in viginti duo. Denique secutus historiæ fidem, aptius (meo quidem judicio) singula disposui, monitis salutaribus et sententiis ornans, paulo meliorem feci latiniolemque: atque id exemplo bonorum auctorum, qui facta dictaque adstrictius, spatiosius et uberius explicare solent.

4 Juvit equidem, eoque libentius subire laborem, quod ipsa historia a S. Ludovici æquali conscripta sit, et, quod plus est, familiari. Tacet nomen suum, quæ ejus modestia; nec mihi quidquam de ejus nomine compertum: tamen aperit aliquando se familiarem S. Ludovico fuisse. Sic enim inter alia præloquitur: "Ipsius gesta non quidem omnia, quia nec omnia ego didici aut scire potui; sed aliqua, quæ partim in ejus domo et societate existens, oculata fide perspexi: partim a quibusdam viris fide dignis auditu percepi, ad Dei et Sancti gloriam exponere de-crevi".

5 Et initio historiæ scribit se nonnulla accepisse a matre S. Ludovici, quæ litteris mandavit. Alibi quoque, vidisse se illum Barcinone publice disputantem.

6 Si historia proprie est rerum, quibus interfuit, qui scripsit; jure tibi, mihi, atque adeo cuique benevolo gratulandum erit de scriptore, qui, quæ vidit, quæ certo cognovit, perscripsit. Ex quo etiam ambigua quædam et dubia definiri possunt. Etenim nonnulla sunt, de quibus in Commentario meo ad Vitam ejus, si modo vacabit inspicere, certior fies. Itaque superior ætas, incuriosa suorum cum historiam Vitæ sanctissimi Episcopi pæne amiserit, amicis quoque eam valde exigentibus, ipsam posteris tradam; et in hac tenebrosa vitiorum nocte, summarum virtutum lucidissimam faculam accendam, bonis, malis, omnibus, solatio, medicamento, exemplo futuram.

7 In quo, ita nostri quoque rationem commodi dicimus ut non inanem ab hominibus memoriam, sed æternum a Deo præmium expectemus. Quia etsi ipsi non ita viximus, ut aliis exemplo esse possimus: dedimus tamen operam, ne is lateret, qui esset imitandus. Cujus gratia præmitto nonnulla elogia. Hæc editoris Sedulii præfatio est.

DIVISIO CAPITUM IN EDITIONE SEDULII.

Caput primum. De S. Ludovici regia stirpe, et puræ vitæ a tenera ætate primordiis.

II. Cum Duobus fratribus obses datur pro patre. De constantia ejus in captivitate.

III. De morbo ejus et voto, quo se instituto D. Francisci adstrinxit.

IV. In periculo mortis prodigiōse a morte servatus, mundo nuntium remittit.

V. Assiduus fuit et attentissimus in precibus die noctuque, a quibus eum diabolus deterrere conatur.

VI. Sacris Missæ mysteriis nisi peccata confesus non voluit interesse, sæpe sumens corpus Dominicum. Sacerdos fere quotidie sacrificabat. De pietate ejus in lignum et signum S. Crucis, et sanctas reliquias.

VII. Otium vitat, semper fructuose occupatus. Vanorum consuetudinem fugiens delectatur solitudine.

VIII.

VITA

Auctore anonymo synchrono, qui Sancto familiaris fuit,

A Fratre Henrico Sedulio Ordinis FF. Minorum edita.

C PRÆFATIO EDITORIS

Editor vi-
tam hanc

Superiori tempore, benigne lector, cum nonnihil operæ ponerem in edenda, illustrandaque meo Commentario historia Vitæ S. patris Francisci; varia exemplaria conquirebantur, ad quæ illa corrigenda esset. Cum aliis e bibliotheca Fratrum nostrorum Lovaniensi allatus fuit vetus admodum liber membraneus manuscriptus, in quo præter Vitam S. Francisci, alia pleraque; et evolvens inveni sub finem adscriptam Vitam S. Ludovici ex Ordine Minorum episcopi Tolosani.

e bibliote-
ca Lovaniensi FF.
Minorum
erutam

2 Subsultabat mihi animus præter spem invento publico thesauro hactenus absconso. Nam quamvis Joannes XXII Pont. Max. suo diplomate, quo cælestes illi decrevit honores, sat multa conscripserit, quæ insignem ejus testantur sanctitatem; tamen curiosum hoc ævum plura desiderat, quam ejus brevi et abscissa scriptione narrantur. Plura et uberiora liber ille præbebat. Subiit igitur mihi hanc ipsam historiam a tenebris et oblivionis injuria luci asserere: sed absterrebat primum tacitus auctor; tum etiam stilus illius sane quam incultus; denique prorsus inordinata et confusa dispositio. Quid agerem?

quomodo e-
diderit, si-
gnificat,

3 Licet incursurus tam sæva et infesta virtutibus tempora, judicia etiam hujus ævi fatua aut

vix asperi-
tas, probi
mores.

E
n.
Pro patre in
Cataloniam
obses missus

d

virum se
probat.

F

III.
Morbo cor-
ripitur; sed
edicio voto
sanatur.

A VIII. De consuetudine cum probatissimis viris quorum stabilitus consilio se suaque regebat.

IX. De ejus eruditione et indefesso labore in concionando.

X. Amore paupertatis Evangelicæ regnum paternum spernit. Factus clericus iterat votum capiendi instituti Franciscani.

XI. De voto solvendo cogitans fit Minorita, paupertatem Ordinis illius lætissime complectens.

XII. Ludovicus pauperibus humiliter ministrat, leprosum osculatur; cujus merita Deus miraculis comprobavit.

XIII. Ut se gesserit Ordinibus ecclesiasticis initiandus. Sacerdotii dignitas. Ab humilibus Fratrum exercitiis noluit abstinere ipse episcopus.

XIV. De abstinence ejus et continentia.

XV. De moderatione, quæ fuit in reprehensione, quam amabat. Detractionem et discordiam execratur. Pacem reparat, et caritatem inter dissidentes conciliat.

XVI. Cunctis prodesse laborans, etiam Judæos et B ethnicos Christo lucrari conatur. Egenis et ægris largas elemosynas dilargiens, pauperes visitat et captivos, quos liberavit.

XVII. Probatos tantum admittit in sortem Domini; quos non vestibis ornari cupit, sed virtutibus. De prudentia vitæ totius directrice.

XVIII. Ludovicus omnibus corporis et animi dotibus coonestatus, febriens ad mortem se parat.

XIX. Sacramentis ecclesiasticis pro more Christiano munitus, in precibus ad Deum, ad B. Mariam moritur; ætate juvenis, mature senex, Massiliæ sepultus.

XX. Recensentur miracula et prodigiosa beneficia quæ in pios contulit vivus, mortuus, in tredecim paragraphos disparata.

XXI. Refertur in numerum Sanctorum.

XXII De translatione illius corporis sacri.

CAPUT I.

C Regii natales, pia educatio, captivitas; morbus post votum sanatus; periculum mortis sine damno; mundi contemptus; preces, diaboli machinæ.

CAPUT I
PRIORIS EDI-
TIONIS.
Ludovici
parentes,
nomen, pie-
tas,

a
b

Ludovicus patre Carolo II, rege Siciliæ, e Francorum regali stemmate; matre Maria, Hungariæ regis filia, natus est a: quo initio florentis ætatis aucti parentes, aspectu sanctitatis B. Ludovici b regis Galliarum, filium Ludovicum nominarunt: ut referret mores, cujus nomen exprimeret. Nec fefellit eos votum. Nam puer minime indulgebat puerilitati, ut pueri solent: sed pietate et gravitate morum mature senex, ætatem probitate, spem parentum incredibili virtute superabat. Animum nequidquam voluptati relaxavit; sed conformans ad divinum cultum, Deo studebat magno opere placere. Quasi alter Salomon optavit, et datus est illi sensus: invocavit et venit in eum spiritus sapientiæ: qua præditus coætaneos, quibuscum educabatur, deliciis, jocis, lusibus puerilibus more principalium liberorum occupatos, nonnunquam subterfugiebat, ipsis sensu major, non annis; stimulosque præsentiens Augusti Tomus III.

divini amoris, totum jam se tunc consecrabat precibus et pietati.

2 Mirum sane, quod a serenissima ejus matre regina Maria accepi, et quibus erat illum cura educandi c; nempe septennem, cum adhuc delicate ac molliter veluti regis filius haberetur, inventum esse sæpius spreto lecto humi cubuisse in tapetibus. Itaque sicut Joannes Baptista pœnitentiam agens in pueritia, molles ac delicatas voluptates cœpit ineunte ætate abhorreere, mature ad eam se vitæ normam componens, quam semper teneret: quasi jam tum intelligens quod nondum legerat, Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea. Tenero animo totius probitatis gravitatem percepit, quam, quoad vixit, perseveranter servavit. Frequentabat assidue scholas Spiritus sancti, templa et monasteria, tempestive cogitans, quod postea devotus implevit. Mansuetudine, lenitate, patientia, elegantia morum, et maturitate erat incredibili, et supra, quam dici potest, tractabili ingenio. Hæc probitatis initia in tenello puero, tamquam in herbis, significabant quæ, quantæque fruges essent futuræ virtutis et sanctitatis.

3 At enim cum esset dilectus Dei filius, necesse fuit eum tentatione, quasi aurum in fornace probari. Annis igitur puerilibus, exemplo sancti Patriarchæ Jacob, domi simpliciter actis; dispositione Dei flagellantis omnem filium, quem recipit, cum attigisset annum ætatis quartum decimum, missus est in Cathaloniam pro liberando patre, filius Ludovicus obses, cum duobus germanis fratribus; ubi toto septennio constantiam ejus tum ipsa captivitas d, tum adhibiti custodes mirum in modum exercuerunt, plures ut confirmaret piis exemplis, et salutaribus monitis ad patientiæ virtutem animaret.

4 Aliquando rogatus, qui posset illi in tot adversis tanta esse æquabilitas, idem vultus, eadem frons; tum ille, Adversa, inquit, amicis Dei plus conducunt, quam prospera. Tunc Deo subditi sumus, quando adversis urgemur. Secundæ res mentem extollunt, atque efficiunt, ut Deum non cogites, non verearis. Fortuna etenim ut ignarus medicus, cæcos eos plerumque efficit, quos complectitur; et quem nimium fovet, stultum facit. Atque ideo infelix ille, in quem nihil triste incurrit: hic aut sibi ignotus, ut qui numquam sui periculum fecerit; aut Deo invisus, quem præterit velut ignavum ad conflictum. Adversi aliquid eveniat oportet, quod probet virum. Sed magni animi proprium est, placidum esse, et tranquillum: tristitia quæque superne despicere, humanosque casus virtute inferiores putare; calamitates mortalium sub jugum mittere, proprium est magni viri. Itaque in arena illa tam salutari-ter exercitatus, in tantum promovit, ut, postquam esset custodia liberatus, adfirmaverit numquam se rogasse Dominum Deum, carcere liberari, præter semel: hac tamen cautione, si esset salutare. Et quod magis mireris, noluisse opibus totius mundi carcerem illum commutatum: potius iterum repetere, in cujus gymnasio tantum profecisset. Citabat huic fini illud Prophetæ: Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti; annis quibus vidimus mala. Vix enim sapimus nisi experti.

5 Licet vero in ipsa captivitate, tamquam alter Tobias, viam veritatis non desereret; crevit tamen divina providentia, quæ ipsum ad majora servabat, amplius probare et gravioribus molestiis exercere, ut variis tusionibus perpo-

A. ANONYMO. litus, formaretur in vas pretiosum et electum. Quamobrem in arce Surana gravissimo morbo correptus, purulentum et tinctum foedo cruore phlegma cepit ejicere, ut medici læsum pulmonem suspicati sint. Ingravescebat morbus in dies magis magisque; sed maxime pridie Purificationis B. Mariæ virginis; adeo ut catarrhi gravedine propemodum suffocaretur. Tunc ad se rediens, vovet Deo pro salute, B. Mariæ virgini matri, S. Patri Francisco; vitam et institutum Fratrum Minorum, seque in eo, quoad viveret, perseveraturum. Voto revaluit, et patrocinio Sanctorum. Nec oblitus beneficii fuit; sed proxima Pentecoste, Spiritu sancto adflatus, summo mane in æde arcis, ad memoriam B. Dei Genitricis exstructa, quod secum tacite promiserat, ad altare Domini, aperte renovans, manifeste seipsum obtulit Domino gratissimam oblationem et holocaustum; consultius esse ratus Deo dari, quam sibi relinqui.

iv. Ab equo tantum non obtritus
B
e
6 Animi remittendi gratia, cum ei copia facta fuisset, et Roberto fratri e, postea Siciliæ regis, equis, armis, cursu et congressu exercitari; assensus est vel in fratris gratiam; quem oblectabat ejusmodi lusio. Spectantibus omnibus, subito equus Ludovici magnus et fortis labitur, atque in ipsum resupinum, tertio se supinus equus rotans circumagit, magno et quasi præsentis vitæ Ludovici discrimine. Territis cunctis et consternatis, nec nisi mortem illius cogitantibus, surgit Ludovicus præter omnium expectationem illæsus, et pulverem extergens, periculo fuit liberatus. Mirabantur omnes magnum hoc miraculum, Deo facti supplices; qui novit suos, cum expedierit, in periculis conservare.

rerum humanarum imbecillitatem cognoscit ac spernit.
C
7 Ipse vero, ut se recepit, secum altius considerabat rerum humanarum imbecillitatem, et summam Dei clementiam in nostra tutela, rumnans illud regii Prophetæ, Fallax equus ad salutem: in abundantia autem virtutis suæ non salva-bitur; et, Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei. Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis, qui sperant super misericordia ejus. Toto igitur corde ad Deum conversus, militiam relinquere cogitans, spernere incepit pompam mundi; Christo Domino, qui solus habet, et dat immortalitatem, obsequi firmius proponens, statuit ex illa hora, nullo post tempore equitare in equo, nec arma gestare: quod ipsum, quoad vixit, diligenter observavit. Nam etiam episcopus, semper memor humilis pontificis, et pauperis regis Domini nostri Jesu Christi, asello olim vecti in urbem Jerusalem, numquam in equo, sed vulgari mulo equitare voluit. Præclara res et amabilis, modestia et humilitas: in paupere grata, in potente merito gloriosa prædicatur.

v. Orationum ejus frequentia, fervor.
8 Hæc initia puerilis libasse pietatis sat est: sequitur ut ad ceteras virtutes ejus, sed prius ad orandi studium, quod Christiani hominis sem-piternum opus esse debet, transeamus. Igitur lumine Spiritus sancti animo illustrato, didicit mentem piam cælesti sponso assiduo precandi studio conjungi. Quapropter vehementer desiderans, salutari frui complexu Jesu Christi dilecti sui, magno opere conatus est illi se totum orandi perpetuitate tum publice tum privatim consecrare. Etenim adhuc laicus pensum divini Officii diurnum pariterque nocturnum ex more sanctæ Romanæ Ecclesiæ, studiosissime Domino quotidie persolvebat, moleste ferens et severe arguens,

si quos in precando videbat properare nimium, aut D quovis modo divinum illud opus inturbare. Psalmos legebat miro fervore, animo adeo intento, tamquam ipsum Deum præsentem intueretur, ut exemplo suo torpidos et segniores ad affectum pietatis vehementer excitaret, serena facie, et vultu placido semper interiorum significans lætitiarum spiritus et jucunditatem.

9 Quia vero est, quod vulgo dicitur, ubi cor, ac varietas; ibi oculus; tantisper dum orabat, in ecclesiis, præsertim, oculos in Crucifixi imaginem defigebat, ut flamma sibi in pectore cresceret rerum gestarum. Ad horarias preces addebat quotidie psalmos, qui Pœnitentiales appellantur, cum Litanis; et plerosque alios gustui suo, et inflammandæ pietati opportunos: quos singulos pia illa oratione ad B. Virginem, Salve regina, mater misericordiæ, claudere solebat. Item laudes de S. Cruce Domino recitabat quotidie una cum socio, fratre ex Ordine Minorum, clauso conclavi ab aliis sejunctus; ubi cupiens sentire quod et in Christo Jesu, quamdiu cruciariæ illæ preces durabant, permanebat immotus, brachia extendens in formam crucis. Post Completorium nonnullas orationes de gaudiis B. Mariæ, quam pie colebat, fundere consuevit, et aliquot alias preces, ita jugiter Deo reddens vitulos labiorum suorum, et hostiam laudis. Dulce Jesu nomen calido venerabatur affectu: quoties illud audiebat, jubilo quodam videbatur repleti, et caput reverenter inclinans, osculansque terram, illi admirabili nomini debitum exhibebat honorem. Sub noctem cum ad cœnam vocaretur, adeo ejus esse solet in orando, ut moleste id ferrent ejus familiares: numquam tamen accumbere voluit, nisi oratione præmissa conatus esset pabuli cælestis dulcedinem prægustare: cum etiam, quod amicis Dei familiare est, metu et diffidentia sui, ab omnibus flagitabat subsidia orationum, indignum se arbitratus et ineptum, qui Deum posset exorare.

10 Denique fessa membra quieti concedens, quas pia lectione con-diebat; damonem fugat signo crucis.
F
cum rege Davide lavabat per singulas noctes lectum suum, lacrymis suis stratum suum rigabat, multo consultius arbitratus, fonte purgari quam igne. Ad hæc, assiduus in libris sacris, et avidissimus sermonis divini, mensam etiam, antequam esset episcopus, sacra lectione condiebat, F omni ratione ac modo hauriens aquas e fontibus Salvatoris, quas orationis tempore libans Domino, uberius terram cordis irrigabat. Ad orationem videbatur a Deo accepisse spiritum precum: ad lectionem, in lege Domini voluntatem. Itaque erat illi perpetua talis exercitatio; oratio excipiebat lectionem, lectio orationem: censens omne tempus, cujus erat custos parcissimus, sibi periisse, quod in divinis cogitationibus, sive orationibus non consumsisset. Hic mos ejus interdum orandi; sed ne quidem internoctu volebat umquam a longis precibus vacare. Quod agerime ferens humani generis hostis, conatus est nonnumquam eum ab orandi studio detertere. Nam obsidi in Cathalonia visus est cacodæmon nocte intempesta oranti, in forma horribilis felis, ut injecto timore absterreret ab oratione. At impavidus adolescens, potentia Domini fretus, munivit se vivificæ signo crucis: atque ita timor menti decessit, virtute illius tropei statim hoste maligno profligato. Ubi vero rescivit hoc fratrem suum Raymundum animadvertisse, qui in eodem cubiculo una dormiebat, illius fidem jurjurando adstrinxit, ne hoc cuiquam ante mortem

A tem suam indicaret. Ille conservandi quidem jurisjurandi causa tenuit fidem : sed post decessum fratris, rem compluribus enarravit.

ANNOTATA.

a *Præter ea, quæ § 1 Commentarii prævii dicta sunt, inveniet plura, qui volet, de S. Ludovici parentibus, ejusque fratribus novem, ac sororibus quinque, apud Sammarthanos in Historia genealogica Domus Franciæ tom. 2, lib. 30.*

b *Propatruū videlicet ipsius, non ausim dicere patrini, ut quidam voluit. Vide Commentarium citatum.*

c *Scriptor itaque primigenius Vitæ hujus Anonymus magnæ est auctoritatis; de qua re Præfatio Sedulii huic Vitæ præmissa consuli potest. Vide etiam Vitam ipsam per ejusdem decursum.*

d *Captivitas Sancti elucidatur in Commentario nostro a num. 8.*

e *Plura de illo memorat idem Commentarius : cujus illustrissima gesta et elogia recensent seorsim Sammarthani supra citati lib. 31 cap. 1; ubi mortuus Neapoli signatur die 6 Januarii (Vignierio ibidem nominato, die 19) anni 1343.*

CAPUT II.

Reverentia erga sacrificium Missæ; usus SS. Eucharistiæ; veneratio crucis ac reliquiarum; fuga otii ac vanorum colloquiorum exercitia mentis et corporis; consuetudo cum probatis viris; eruditio; conciones.

VI. *Mira in Sacrificium Missæ reverentia, communio frequens, pietas in S. crucem.*

D e pietate ejus in sacrosancta mysteria Christianorum, et sanctas reliquias, etiam nonnulla promenda nunc veniunt. Ad Missarum mysteria diligentissime se præparabat, quibus numquam voluit interesse, quod singulis diebus consueverat, nisi peccata confessus, maxime vero quoties esset S. Eucharistiam sumpturus : ut expurgatus virtute salutaris poenitentiae, Agnum illum sine macula, puro corde et corpore manducaret. In more erat illi antequam sacerdos esset, principalibus solemnitatibus corpus sumere Dominicum tanta reverentia et affectu, ut spectantes exemplo suo vehementissime inflammaret. Factus sacerdos et episcopus a, tametsi pro officii ratione maximis distineretur occupationibus, fere quotidie, confessione præmissa, operari divinis non intermittebat; ne quidem cum magnum iter fecisset, cælo etiam valde pluvio. Factum aliquando, ut longo itinere confecto, sacrificare volens, non inveniret sacerdotales vestes, nisi viles et sordidas : tamen, ut erat augustissimo illi Sacramento devotissimus, et modestissimus, sacrificavit, probe sciens supremum Numen placari et delectari potius affectu puræ mentis, quam externis ornamentis. Et ut erat fidus amicus Christi, partem ligni sanctæ crucis, cum aliis multis Sanctorum reliquiis veneranter gestabat. Sed et signum crucis ad expeditionem transmarinam b contra no-

minis Christiani hostes dari consuetum, donec S. Francisco nomen dedisset c propalam ex more gerebat in vestibus.

12 Humanum ingenium ita uni alicui rei nequit alligari, ut illi perpetuum inhæreat : sed alternis opus est, quo mentis acies, animus, et intentio reparata firmetur; maxime vero pietatis et litterarum studioso, qui sentinam omnium vitiorum ignavum otium vitare cupit. In quo præclare excelluit Ludovicus, vices orandi, legendi, alternans, faciendique aliquid operis boni. Fructuosissime occupabat singula temporis momenta, ne pectoris ager, cessante manu, malarum cogitationum sentibus premeretur. Nam subterfugiens etiam jam tum obses vanorum hominum consuetudinem, jungebat se fratribus Minoribus, claros viros et sapientes sequens; sciens malignos comites quamvis candido et simplici rubiginem suam adfricare. Illi, inquit, mecum semper volunt garrire de rebus frivolis et futilibus : inutiles mihi ejusmodi sermones; divina et salutaria audire juvat, unde mihi haurienda sapientia : non vulgi istius et levium hominum; sed piorum, quamvis eos mundus iste spernat, grata est familiaritas : quia ab illis eruditio et pietas, ut aromatibus bonus odor. Talibus et cum Deo est usus, de quo scriptum, Et cum simplicibus sermocinatio illius. Porro autem, ne suo aliorumve multiloquio sibi peccata colligaret, restringebat sermonem, et suis ripis coercerebat, ne cito lutum colligeret amnis exundans.

13 Hinc sacerdos factus, secessu et sejunctione ab aliis secretus, secum vivens in arce quadam, quæ a Neapoli prope aberat, vitæ genus cælestis agebat in terris. Quotidie cum sacrificasset, usque ad prandium, totum se dabat lectioni : a prandio non vanos miscere sermones, quod vulgus solet; sed cum viris doctis et religiosis communicare, conferre, disputare de seriis et fructuosus : deinde cantum addiscere ecclesiasticum : postea brevem in cella aliqua capere somnum : demum a conspectu hominum prorsus secedere; in secessu studiosissime perlegere sacram Scripturam, et monumenta Patrum, maxime vero Meditationes D. Bernardi, cujus librum de Consideratione equitans quoque in sinu gerebat, cum Epistolis, et aliis aliquot ejus opusculis. Fatigatus autem multa lectione, corporis exercendi gratia, hortum colebat d, solum invertens, lolia extirpans, et jaciens bonam sementem, externo cultu submonens se, qui animum coleret. Semper aliquid faciebat boni, semper inveniebatur occupatus. Itaque duæ res, quæ languorem adferunt ceteris, illum acuebant, otium et solitudo. Numquam minus otiosus aut solus, quam cum solus esset aut otiosus.

14 Ad eruditionem et pietatem assequendam plurimum facit consuetudo cum bonis et doctis viris. Itaque talis Ludovicus evasit, quod viris gravibus, eruditis, religiosisque semper uteretur : ex quibus deligebat optimos quosque et probatissimos, quorum consilio et auctoritate uteretur. Neque enim sua solertia fretus, facile quidquam secum solet decernere; sed ætatis suæ imbecillitatem et inscitiam, senum constituebat regebatque prudentia. Adhibebat consilium familiariter Jacobum ab Osa, juris civilis clarissimum professorem : qui postquam adlectus esset in numerum episcoporum, ac deinceps in primum ordinem purpuratorum Patrum S. R. E. Cardinalium, nunc e gerit sanctissimum et summum Pontificatum, dictus Joannes XXII. Magna quoque

A. ANONYMO.

b

c

VII.

Fuga otii, temporis parcitas, colloquia fructuosa :

E

solitudo, occupationes, horti cultura.

d

F

VIII.

Probatissimorum virorum consilio se suaque dirrigit.

ANONYMO.

que illi consuetudo cum venerabilibus patribus, F. Guilielmo a Fulgaria, et F. Richardo a Media villa *f*, Ordinis Minorum S. theologiæ doctoribus et eximiis professoribus; et plerisque aliis spectata pietate et eruditione *g* clarissimis viris. Et quidem hac ratione nedum juvenes. sed in universum omnes, plurimum laudis sibi adplicant; quoties de rebus arduis ambigentes, ad peritorum consilia recurrunt. Sed paucos profecto invenias, qui se suaque sic disponunt: negligentiores consilii plures, et in rebus præcipientes. Hi tales cadunt sæpius, et more eorum, qui innatant fluminibus, feruntur, fluctuant, pereunt. Contra vero, non minuunt auctoritatem, qui consilia sua ad probos consultores rejiciunt; sed tumentur potius et confirmant, meliorum judicia consequentes.

ix.
Eruditioni
insigni sub
disciplina
FF. Minorum

15 Hactenus de ejus labore, studio et industria, post quam, Salomone docente, sequetur sapientia: quam via et ratione consecutus, in salutaribus concionibus maximo fructu manifestavit. Cum in animum suum demisisset salubre monitum Hebræi Sapientis, In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccato; sed, Facile videtur ab his, qui diligunt eam, et invenitur ab his, qui quærunt eam; tamquam alter Daniel vir desideriorum, proposuit in corde suo non pollui de mensa regis Babylonis, neque de vino potus ejus; cogitans abstrahere a vino carnem suam, ut animam transferret ad sapientiam; cujus ardebat vehementi desiderio. Docuit itaque illum Deus, scientiarum Dominus, bonitatem et disciplinam et scientiam brevi spatio temporis. Nam illo dumtaxat septennio suæ captivitatis, quo perpetua consuetudine fratrum Minorum utebatur, qui illum disciplinam acceperant, tantos fecit progressus *h*, nedum in litteris humanioribus, verum etiam sacris; ut in corona etiam doctissimorum virorum prudenter respondere posset (uti ipse vidi Barcinone) et argute disputare. Nec hoc solum, verum etiam tamquam vir apostolicus, ad omnes paratus conciones promptusque, Clero et populo concionabatur magna gratia et fructu. Quin etiam in Conventibus Religiosorum, episcoporum præsentia, totius quoque Cardinalium collegii consistorio, imo et regum principumque consensu, aliquoties orationem habuit luculentam et utilem, tanto ardore et efficacæ nervis, ut non tam ipse, quam secundum promissum Christi, cælestis Patris Spiritus in ipso loqui videretur.

adjungit
ardentes ac
facundas
conciones,
alicubi cum
miraculo.

16 In concionibus igitur ipse, etsi corpore debilior, tamen assiduus erat, quod nosset servum pigrum et malum a Domino reprobari, qui talentum acceptum fodit in terram, abscondens pecuniam Domini sui: et, quod alibi scriptum, Qui abscondit frumenta, maledicetur in populo: benedictio super caput vendentium. Itaque dicendi facundia pollens, ipsius naturæ habitu, tum etiam munere divino summæ eruditioni juncta, jam episcopus non raro ad alias dioceses concionaturus acciebatur. Parisiis cum diceret in concione, quæ constabat ex viris doctis, et universitate studiosorum, admirationi fuit: atque eo magis, quod non ornatu episcopi, sed (ut erat summa modestia) fratrum Minorum vestitu, suggestum ascenderit. Tolosæ quoque, ubi episcopus præfuit, et plerisque aliis locis, etiam bis in die, magno auditorum fructu, sæpe concionatus est. Sed quam gratæ fuerint Deo conciones ejus *i*, sub uno capiamus exemplo. Mu-

lier apud Montem Pessulanum *k* nomine Rosa, D uxor Petri a Villars, jurata adfirmavit, a concione beati Viri, quam supradicto loco habuit feria sexta, filiolum suum unius anni, strumis gravissime laborantem, ab ipso in hunc modum sanatum fuisse. Jam Ludovicus finita concione mulum insederat abiturus, cum mater puelli frænum tenens Sanctum orat, ut eum tangat sacratis manibus: spes enim illi, manuum ejus contactu, parvulum sanatum iri. Signat Vir sanctus infantem signo vivificæ crucis, collum benigne contrectat: et continuo puer nulla interposita mora revaluit. Caræ Deo ejus conciones: quia in illo os, mens, manus concordabant, sermo cum vita.

ANNOTATA.

a *De Ordinibus et episcopatu consule nostrum Commentarium § 2 et 3.*

b *Sedulius in suo Commentario ad Vitam S. Ludovici hic notat sequentia: Urbanus Papa II ad sacrum bellum pro recuperatione Hierosolymorum, in concilio Claromontensi, quos exhortatus induxerat, signo crucis signavit in humero dextro: quem ritum alii episcopi secuti, milites in expeditionem contra Saracenos proficiscentes etiam signo sanctæ crucis signare solebant. Multi historiam scribunt. Satisfecerit Jacobus a Vitriaco Historiæ Orientalis ecclesiæ cap. 16; Paulus Æmilius in Philippo I Francorum rege. Hinc istæ bullæ Cruciatæ, quæ etiam postmodum contra hæreticos solent denuntiari.*

c *Professio instituti FF. Minorum a Sancto facta elucidatur in meo Commentario prævio § 4.*

d *Sedulius ait in hunc locum: Sapienter Seneca epist. 87, Interdum quies inquieta est, et ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi sumus, quoties nos male habet inertia sui impatiens. Magni imperatores cum male parere militem vident, aliquo labore compescunt et expeditionibus detinent. Numquam vacat lascivire districtis, nihilque tam certum est, quam otii vitia negotiationem discuti.*

e *Hinc itaque colligere licet, Anonymum Vitæ S. Ludovici auctorem non admovisse ultimam eidem Vitæ manum ante annum Christi 1316; tunc enim electus est Joannes PP. XXII mensis Augusti die 7, uti videre licet apud Franciscum Pagium in Breviario gestorum Romanorum Pontificum tomo 4 in dicto Pontifice num. 6. Mirum est, a Labbeo in Chronologia historica et in Compendio chronologico signari die 17 ejusdem mensis, nisi vitio typothetæ id acciderit, electionem ejus.*

f *Elogia ejus ac scripta habentur apud Waddingum inter scriptores Ordinis Minorum.*

g *Consule nostrum Commentarium num. 17.*

h *His, quæ ab Anonymo Seduliano de eruditione regii nostri Principis dicuntur, adde nostrum Commentarium prævium num. 17, 24, 33.*

i *Sedulius in suo Commentario hic, Alla, ait, miracula refert liber Conformitatum fruc. II. Aliquando in Montepessulano a concione ejus, mulier tactu ejus a fluxu sanguinis est liberata. Alia impositione manuum ejus a dolore capitis curata.*

k *Mons Pessulanus, vulgo Montpellier, urbs est Galliæ in Occitania, ut notum est. Alia loca, quæ occurrunt in hac Vita, nimirum Catalonia,*

A *talonia, Neapolis, Barcino, Tolosa etc. notissima etiam sunt apud geographos.*

CAPUT III.

Contemptus regni ex amore paupertatis evangelicæ: clericatus; iteratum votum de amplectendo instituto Fratrum Minorum; illius professio; mirus amor paupertatis; demississima obsequia pauperibus præstita ac miraculis compensata.

quæ sine frequenti noxa et peccato non transigitur. Domum et regnum paternum contemplor: parvum ut est, ita mihi quidem videtur spectanti ingentia spatia, quæ supra sunt: in quorum possessionem animus admittitur, si se homo erexerit supra se: divitiæ meæ Christus: desint cetera, se mihi det: solus mihi sufficit. Omnis copia, quæ Deus meus non est, mihi inopia est. Qua animi magnitudine, nescias, utrum majore cum laude regnum rejecerit an meruerit.

19 In Cathaloniam cum esset custodia, aperuit suæ mentis arcanum religioso patri, Deo se vota fecisse perpetuæ castitatis, et capiendi institutum divi Francisci. Deo me obligavi, inquit, nec licet fidem frangere. Detrahunt quidem illi de isto sancto Ordine: sed hoc magis mihi animus accenditur, cum, quod vovi, præstandum esse sciam. Juste exigitur ad solvendum, qui ad vovendum non cogitur. Sed et sancti honestique propositi dilatio habet periculum, sæpe etiam ruinam. Itaque ut mature votum præstem, sententia est. Ceterum hic hæreo, et animi dubius sum, ne hic inter meos notus, an alibi ignotus rem adgrediar. Si in mea patria initior, non licebit illam humilitatem pro voto colere, quod timeam fratres nimio plus me honoraturos esse. Quare mecum statui in Alemanniam secedere, vel aliam procul quamlibet provinciam, ubi incognito licebit abluere catillos, coquinati, domos verrere, et cetera humilia facere. Scio etenim nihil esse tam gratum Deo, quam si vitæ merito magni, tamen non magni, sed humilitate infimi videamur: cum tanto quis pretiosior Deo sit, quanto quis propter eum vilior sibi.

20 Laudat pius pater Ludovici candorem: Sed, inquit, ut patrem lateas, fieri non potest. Habent Generalis Minister, et Provinciales universa fratrum suorum nomina: pater facile poterit rescire, in quemcumque te angulum abdideris, si inquirat. At vero res erit memorabilis exempli, si, quod tecum tacite statuisti, aperte et manifeste facias. Nam quod tu feceris, tu, inquam, id plures sibi imitandum putabunt. Qui in occulto bene vivit, sed alieno non studet profectui, carbo est: qui vero lumen rectitudinis ex se multis demonstrat, lampas est; sibi ardet, aliis lucet. Honesta bonis viris non occulta quærentur. Cogita, inquit, quantum exempla bona prosunt, et magnorum virorum non minus memoriam, quam præsentiam utilem esse. Dixerat bonus pater, cum Ludovicus serio preces ejus efflagitat, ut quod esset salutare, divino munere consequi posset. Itaque animo versans quod scriptum est, Vovete et reddite Domino Deo vestro; libertate reddita, apud montem Pessulanum adivit patrem Ministrum provincie instituti Franciscani, obnixè supplicans, ut in Ordinem se et sodalitiū susceperet suorum fratrum: sed non est ille ausus, nec reliqui fratres, regis patris deteriti offensione. At ille cum aliud non posset, quo libentius et securius ab illis admitteretur, sponsonem voti, qua jam tunc in illa captivitate, instituto Minoritarum se obligaverat, aperte, solemniter, manifeste renovavit multis circum audientibus.

21 Venit cum patre Romam: ibi Bonifacius ejus nominis Papa VIII voluit eum capere episcopatum Tolosanum c. Ille vero secum statuit non prius assentiri, quam voto, quo tenebatur, se liberasset. Summo autem Pontifice devotioni ejus annuente, professus est institutum B. Francisci, Romæ in conventu Aræ cæli d, susceptus

A. ANONYMO.

xi.
vult hoc ex-
sequi in Ale-
mannia, ut
lateat;

E

sed viro Re-
ligioso id
ipsi dissua-
dente,

F

publice pro-
fietur Ro-
mæ regulam
S. Francisci.

d

a

x.
Contempto
regno pater-
no, fit cleri-
cus,

B inter ubera commorantem gestabat perpetuo; omnem gloriam, divitias omnes, et potentissimum regnum, quod sibi hæreditaria successione debebatur a, prorsus sperneret, et putaret pro nihilo. Pater suadebat uxorem ducere; promittebatque, si morem gereret, mox ei regnum cessurum. At ille nihil magis habuit in votis, quam istis temporalibus semel liberari, ut admissus in Domini sortem, soli Deo posset vacare. Itaque jam initiandus, cum pro Ecclesiæ more primam tonsuram b acciperet, magna omnium admiratione, et fletu circumstantium; flexis genibus, profusis lacrymis, illud regii Prophetæ, regius adolescens ex animo pronuntiabat, Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei; tu es qui restitues hæreditatem meam mihi: reipsa declarans illum vere Clericum, cujus pars et hæreditas Dominus est.

et reitera-
to voto casti-
tatis, pro-
mittit ingre-
di in Ordinem FF.
Minorum

C 18 Et quo se gratius Deo offerret holocaustum, rursus Deo votum nuncupavit perpetuæ castitatis, et capiendi instituti fratrum Minorum: cujus desiderio solvendi, quotidie magis magisque tenebatur; sed amici aliqui id dissuadere, et quidem animo candido. Nam et si facilior, (inquiebat familiaris quispiam) et tutior, et minus aliis gravis aut molesta est vita otiosorum, tamen fructuosior hominum generi, et ad claritatem amplitudinemque aptior vita illorum, qui se ad rempublicam, et ad magnas res gerendas accommodaverunt. Regno neglecto, quæ incommoda non sequi? recte administrato, augeri merita: ut in ipsam tuendam omnes curæ cogitationesque conferri debeant; negligendam nulla ratione. Non adsensit Vir sanctus, doctus ab Apostolo, Non currendum in incertum: Nec facienda mala ut veniant bona. Intelligebat Vir prudens, regnum splendidam esse servitutem: principem non minus servire populo, quam principi populum debere. Ibi multa dissimulanda, et in multis sæpe connivendum: et difficillimum, res alienas curare, nec offendere. Igitur mihi, inquit Ludovicus, prius pereat, non dico regnum hoc caducum et temporarium; sed orbis totus, quam in Deum meum semel peccem, cujus honorem et amicitiam omnibus anteponendam novi; simul hanc ipsam vitam contemnendam,

A. ANONYMO. a R. Patre Joanne a Murro e, Generali Ministro, in Ordinem Minorum. Et, ne pater offendi posset, indulget Pontifex, ut occultata monastica veste, uteretur vulgari Clericorum, qua etiam aliquanto tempore usus fuit. Sed non ita diu post, instinctu Spiritus sancti, et amore Christi, ad cuius exemplum et voluntatem se modis omnibus conformare satagebat; illum cultum honorationem posuit; ipsaque die S. Agathæ sacra, duobus Cardinalibus præsentibus, indutus vili tunica, et fune præcinctus, ad præscriptum regulæ S. Francisci, a Capitolio ad usque palatium S. Petri, per luta illa Romana nudis pedibus conspectus est incessisse. Nec pudebat eum illius voluntariæ paupertatis et vilitatis sui, aut verecundabatur: quia (quod regula S. Francisci præformat) Dominus pro nobis se fecit pauperem in hoc mundo.

Summus est amator paupertatis vel in ipso episcopatu,

22 Paupertatem Christi exemplo adeo complexus est, ut etiam episcopus cum esset, una veste monastica, una tunica, nequidquam pretiosa, et fune ad cinctum contentus fuerit, et solis ad pedes soleis: non raro tamen nudus pedes visus est ambulasse. Tota supellex paupertatem testabatur: lectus, cortinæ, sellæ, colores Ordini Franciscano convenientes, cetera omnia. Nihil possidere voluit elegans aut pretiosum, cum et vestem suam paullo cultiorem aliquando egeniori dedit episcopo. Detrita tunica alicujus fratris indui malebat, quam nova. Tanta ei abjectio sui, et contentus omnium, quæ sola opinione cara, pretio suo vilia sunt. Et hæc quidem displicere amicis et familiaribus, multo aliter sentientibus, patri vero maxime: sed firmabat illum B. Gregorii sententia: Quasi per odium diligitur, qui carnaliter sapiens, dum prava nobis ingerit, non auditur. Itaque evangelicæ paupertatis amore, nihil tam sublime in mundo, quod non putaret pro nihilo: nec quidquam tam humile, cui non libenter se submitteret.

quo defungi voluit.

23 Clericus omnia aurea et argentea patri reddidit, tantummodo in usum ligneis et fictilibus contentus. Factum, ut aliquando tonsor barbam illi demturus, ad crines rigandos adtulerit argenteam pelvem; sed is aspernatus factum hunc, pro illa usus est concha, qui equis annona admensurabatur. Episcopus, tandem persuasione bonorum virorum non sui pretio, sed aliorum respectu, paucis argenteis uti permisit; quæ tamen sub mortem jussit distribui pauperibus. Aliquando adiit secreto summum Pontificem, et adductis multis rationibus obnixè rogavit, ut episcopatu sibi liceret defungi f: sed non potuit impetrare. Et cum nonnulli id ejus consilium imprudentiam interpretarentur, Non laboro, inquit, habeant me fatuum, modo onere isto et labore ego semel explicer. Sane in supremo hoc ordine multi quidem sunt qui salvi fiunt, sed et multi qui pereunt; adeoque longe gloriosius fuerit, episcopatus sarcinam propter pericula deponere, quam propter pericolosissimam gubernationem suscepisse.

xii. Profundissima humilitas in vilitatibus erga pauperes obsequiis.

24 Virtus humilitatis, evangelicæ paupertatis individua comes, non philosophis, sed solis Christianis cognita, mirandum in modum se in illo declaravit: cuius hactenus licet nonnulla exempla præluxerint, nunc tamen de ea summam non contemnenda proponam. Doctus igitur humilitatem certam tutamque in cælum viam moliri, solet quotidie alere viginti quinque pauperes, quorum manibus lavandis aquam ipse fundebat, flexis genibus præscindebat panem: quo-

que sabbatho tribus illorum miserrimis lavabat D pedes, extergebatque. Hoc officio nihil illi fuit antiquius. Nam cum Barcinone adhuc esset captus, Cœnæ Dominicæ die, invitavit ad prandium suum viginti quinque mendicos, quibus ipse ministrabat, fundens aquam, cibum potumque adferens: qui manu capere cibum non poterant, præ valetudine, ipsemet ori eorum ingerebat: denique omnibus pedes abluit, et exemplo Christi abstersit. Sequenti die Parasceues, facta copia eundi ad vicinam ecclesiam Templariorum g, obvium habuit miserum hominem, horribili lepra infectum: quem publice osculatus fuisset, nisi fratris sui Roberti (qui postea fuit rex Siciliæ) timuisset offensam. Sed non potuit committere, quin sequente die in Jesu Christi dilecti sui memoriam, qui putatus est quasi leprosus, et percussus a Deo, et humiliatus; accitum leprosum, admirando fervore, pallio posito, complexus amicissime exoscularetur. Quod videns Robertus frater pene obstupuit, et adeo fuit commotus hoc ejus exemplo, ut ipse quoque, quem ante valde inhorruerat, ulnis comprehensum, osculo suo benigne acciperet.

E prodigiis e Deo compensata.

25 Verum hæc ejus obsequia, et benignitatem in illos misellos, quantis prodigiis Dominus Deus compensaverit, uno atque altero dignum est ut exemplo commonstremus. Petrus a Romas, aliquando petiit a B. Ludovico non sibi, sed cuidam pauperi eleemosynam, molestissima scabie laboranti, sive potius lepra. Ludovicus quamdam suam vestem dedit; quam cum miser ille induisset, statim convaluit. Item F. Petrus Scarassonus instituti fratrum Minorum, tredecim diebus acutissima febre correptus, revalere ut posset, omnino medici desperaverant. Aderat id temporis B. Ludovicus in cœnobio Brinoniæ h, ubi æger frater decumbebat. Hic spe concepta in merita Sancti, rogavit residuum ciborum ejus ad se perferri. Allata est scutella cum aliquanto obsonii et panis, de quo ipse comederat. Febriens ille frater simul atque Viri sancti gustavit reliquias, sanatus est. Major itaque et felicior Ludovicus evasit tali ministerio, quam regali imperio.

ANNOTATA.

a Res ista discussa ac confirmata est in Commentario prævio § 5.

b Ibidem § 2 et 3 actum est de singulari privilegio, quod Sanctus accepit, circa primam tonsuram.

c De episcopatu ejus Tolosano consule, quæ ibidem memorantur § 4; ubi etiam invenies, Appamiensem ei collatum fuisse; ad Lugdunensem vero denominatum diximus § 3.

d Ara cæli, domicilium est Fratrum Minorum Romæ, in Capitolii Romani vertice erectum non nisi hoc anno (verbis utor Waddingi ad an. 1297 num. 52) a Bonifacio Pontifice eisdem concessum scribunt, ex plano tamen errore, Bzovius anno mcccxcvii num. 8, et Ciacconus in Bonifacio VIII; cum in hujus tomi limine, anno mcccli num. 37, ab Innocentio IV ante quadraginta et plures annos datum, productis concessionis instrumentis, largius probatum sit, et per annos sequentes sæpius occurrat memoria Fratrum Minorum in æde Ara-cæli commorantium.

e Sedulius in suo Commentario ad Vitam a se editam, in hunc locum ista loquitur: Hunc Joannes PP. XXII in bulla canonizationis § 7 vocat

A cat episcopum Portuensem. Is erat Generalis Ordinis Minorum; postea Cardinalis, et Ordinis protector, ut tradit liber Conform. fruc. 8; quo loco etiam scribit S. Ludovicum anno ætatis decimo nono, aut vigesimo Ordinem ingressum esse; et quidem (auctore Petro de Natalibus) in vigilia Dominicæ Nativitatis, cum " de licentia " Summi Pontificis statim professus, eadem die " per Summum Pontificem pronuntiatus est episcopus Tolosanus. " Ceterum si dicatur professus anno ætatis vigesimo primo, videbitur constare computatio ætatis S. Ludovici positæ ab auctore cap. 19. *Sed nos professionem illam Religiosam extendimus ad annum ejus vigesimum tertium. Vide nostrum Commentarium prævium num. 34 et 58.*

f Rodulphius Historiarum Seraphicæ Religionis lib. 1 fol. 121 verso hac de re audiatur: Testatur F. Guilielmus de S. Marcello, quod multoties tentavit episcopatum cedere, cum animo decrevisset in sua, Religionisque simplicitate vitam ducere: sed veniens Romam, ut Summo Pontifici ecclesiam resignaret, Brinoniæ apud regem in die S. Dominici solenniter Missæ sacrificium obtulit, ibique in morbum incidit, ut inferius suo loco dicemus.

g Templariorum ortum et interitum invenies apud Hippolytum Helyot tomo 6 Historiæ Ordinum monasticorum etc. cap. 3.

h De hac urbecula agit Commentarius prævius num. 54.

ficat, hominibus dumtaxat ministerium suum exhibentibus, ut omni jure sobriam a turbis gravitatem, severam vitam, singulare pondus, dignitas sibi vindicet sacerdotalis.

27 Quamobrem socio fratri lubens ministrabat in sacris mysteriis Missæ, idque cum omni alacritate, nimirum et se contemplans, et contra se ponens illum, in cujus honorem locus altari vicinis angelorum choris plenus est. Parisiis aliquando cum esset apud fratres, voluit ex præscripto officium sibi quodlibet demandari etiam tum episcopo, quemadmodum ceteris fratribus officia singula injungi solent. Frequenter etiam ex itinere divertit ad fratres, cum quibus abluebat utensilia culinæ. Factum aliquando, ut Parisiis die Cœnæ Dominicæ, cum vestivisset centum pauperes, fratribus pedes abluerit, et pro more instituti acceperit corporis castigationem, atque ipso die Paschæ (quod fieri solet) cum S. Theologiæ magistris orbes, scutras, conchas et cetera, e quibus fratres cibum sumserant, una laverit. Omnia sua facta decorabat humilitate b. Nimirum in toto pontificis ornatu, nulla gemma splendidior est: citra quam omnis virtutum congregatio, si qua est, velut absque calce arena est.

28 Sed jam tu mihi hic adverte, Christianæ humilitatis amore regia Proles quo se abjecit? Ad pauperum obsequia, ad vulnera leprosororum, ad quæque abjectissima; ut vere de eo dicas, Posuit in pulvere os suum. Quis non obstupeat ad hanc, quid dicam? humilitatem, an vilitatem, et sui contemptum? Rege in hoc mundo quid sublimius? Quid inter homines majus? paupere mendico, morbido, quid abjectius? sed despexit ille prosapia sua generosior labentis regni fastigium, Christi servitute regalibus sceptris præferens, humilitatemque Christianam regum opibus et superbiæ præponens. Salubre illud monitum in animum admiserat, et factis adæquabat, Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam: quoniam magna potentia Dei solius, et ab humilibus honoratur. Quamvis ipsa humilitate nihil sit excelsius, nescit extolli, quasi semper superior, nemo id facile affectat, quod infra se positum despicit, nihil supra eum est, qui supra omnem fortunam est.

29 Patrimonia quidem et regni splendorem, fortunæ ludibria, et maximarum ærumnarum materiam sic contempsit. Neque tamen hic sistere voluit gradum, sed semper ad majora conari. Quemadmodum cæmentarii lapides struunt super lapides, ut muros et domos exædificent; ita ille virtutes virtutibus aggerebat ad consummandum cumulum absolutæ sanctitatis. Auxit enim continentiam, gulam temperavit, coercuit luxuriam: corpus suum jam inde a teneris annis, jejuniis, vigiliis, laboribus detritum, majoribus quotidie molestiis et castigationibus macerabat. Pridie sollemnitatum Domini, beatæque Virginis Matris, in cibum, aquam tantum sumebat et panem, vix necessitati naturæ satisfaciens, ut thesaurum virginittatis in fictili vase integerrime conservaret. Antequam esset receptus ad Ordinem, aspera utebatur interula, cingebat lumbos duro fune et nodis exasperato: semper vestitus cubabat: noctu semper, nec raro interdiu, ferreis catenis fragilem et rebellem carnem sua manu, aut socii fratris castigans, motus illius et cupidinem summo rigore cohibuit.

30 Nulla ei umquam cum fæminis consuetudo suspecta aut familiaritas, quod sciret paradisi colonum

demissa
Fratrum
munia obit
etiam epi-
scopus,

omnia opera
ornans hu-
militate,
quæ lauda-
tur.

xiv.
De severis-
sima corpo-
ris castiga-
tione

ac illibata
ejus pudici-
tia

CAPUT IV.

Ordines; sacerdotium; episcopalis dignitas cum abjectis Fratrum muniis conjuncta; severitas vitæ; virginitas; amor reprehensionis et pacis, odium detractionis dissidentium reconciliatio.

xiii.
Sacrorum
Ordinum
officiis fun-
ctus, sum-
ma cum pie-
tate conse-
cratur sa-
cerdos;

Tenerioris ætatis virtutibus incrementa majora procedentis adjiciam. Vigessimus ætatis annus cum exegisset, initiatus est Ordinibus ecclesiasticis. Nec vero majorum, qui sacri vocantur, dumtaxat, sed minorum etiam singulorum officiis voluit perfungi. Romæ in Natali Domini, se inter pueros constituens, non est indignatus cæreum a gestare, acoluti officium diligentissime administrans. Consecrandus diaconus et sacerdos Neapoli in æde S. Laurentii, ubi fratrum Minorum est monasterium, nullo modo permisit sibi quidquam honoris præ ceteris haberi, ita se gerens quasi omnium minimus et postremus. Summus Pontifex consecraturum illum sacerdotem pollicebatur, modo accederet: noluit venire, et honorem hunc humilitate declinavit. Sed quis eximiam illius pietatem explicet? Durante Sacrificio, quo ipse in sacerdotem consecratur, e liquido canali pectoris sui copiosas lacrymas profundeabat, contemplans Ordinis illius ac status sublimem dignitatem. Agitur in terra; sed officium cælestibus negotiis tractatur. Non enim homo, non angelus, non alia creatura; sed Deus officium hoc instituit: ipse facit, mutat, sancti-

A. ANONYMO. colonum e possessione sua mulierem ejecisse. Colloquia fœminarum prorsus abhorrebat, præcipue secreta : aversabatur adspectus, quibus et fortissimi effœminari possunt : absque probo teste et arbitro solus non loquebatur ulli mulieri, nisi forsam matri aut sororibus. In testimoniũ illibatæ pudicitia, una in illius cubiculo cum eo dormiebant duo fratres Minores, interdum plures. Cavebat omnes suspiciones, quidquid probabiliter fingi poterat, ante, ne fingeretur, devitans. Ex multis mirabilibus exemplis prætereundum non est unicum illud factum sapientia imbuti animi abstinens. Cum ageret in Cathalonie carcere suggesterunt illi custodes consilium prorsus improbum et noxium. Domine, inquit, homo es, neque enim caro tua ænea est, sed compactus natusque ut ceteri; utere ætate; solare miseriam hanc consuetudine pulcherrimarum mulierum: curas istas et languorem cur non levas aliqua voluptate?

varia offeruntur specimen.

B. 31 At illè gravissime ferens, pro monstro eam vocem accepit. Et nonne satis est, inquit, corpus meum a vobis captum haberi; an et animum quoque vinctum vultis? Malum est carcer hic, fateor; sed estne malum ullum turpitudine majus? Et hæc si in deformitate corporis habeat aliquid offensionis: quanta illa depravatio et fœditas turpificati animi debet existimari? Absit, absit, ut hoc meum corpus Deo dicatum, velociter abeunte adulterem voluptate. Captum est corpus? vel animus liber sit: avertat Deus, ut corpus et animam projiciat in gehennam. Et, summoto improbo homine, aversissimum animum ab omni venere declaravit. Sed quid de factis commemoro? quando et turpem sermonem a se suisque proscriptum voluit? In illa sua custodia legem sancivit, ut, quicumque inhonestum quid, turpe, petulans, scurrille effutisset leviter, cibum capere deberet nuda mensa: qua agens, nedum in familiares, et suos custodes, verum etiam in germanos fratres, qua neminem solvendum decrevit, adeo ut ipsemet alioquin innocens, tamen quia offendisse alii interpretabantur, statutam a se pœnam persolverit. Exemplum addebat imperio. Quod principes faciunt, præcipere videntur. Volebat suos esse castos; ipse erat. Legem tulit, legi paruit. Recte facere princeps suos faciendo docet.

xv. Volebat corripri, ut corrigi posset

C. 32 Erat profecto severus castigator improbitatis, primum suæ, tum etiam alienæ. Vitia ut a se penitus exstirparet, contemni desiderabat, non laudari: nec extolli, sed reprehendi, quod rarum in magnatibus. Hinc, probe cum nosset illud Sapientis, Melior est manifesta correptio, quam amor absconditus; et, Argue sapientem et diliget te; reprehensiones sive justas, sive injustas, æquo ferebat animo, imo etiam amabat, volens et peccanti sibi vitia ostendi; corripì, ut posset corrigi. Socio fratri amicissimo jussit peccata sua serio observare, et admonere liberrime: nec quidquam commovebatur, etiamsi ille levissima quæque argueret. Idem ille frater aliquando liberius submonuit B. Ludovicum multis coram astantibus: qui factum indigne ferentes, ejus rei gratia objurgatorem illum graviter objurgarunt, quos Ludovicus benigne mitigans, Hoc in rem meam est, inquit, et sic statui.

libera admonitione; qua etiam ipse erga alios usus est.

33 Nam et amici monendi sunt et objurgandi; et hæc accipienda amice, cum fiunt, quandoquidem vera amicitia, quod sentit, dissimulare non debet. At cujus aures sunt clausæ veritati, ut ab amico vera audire nequeat, hujus salus est de-

sperata. An nescitis multo melius de quibusdam D acerbos inimicos mereri, quam amicos, qui dulces videntur? Illi verum sæpe dicunt, hi numquam. Adulatoris est jucunda dumtaxat adferre, amici vero etiam tristia, ut te videas, et emendes. Profecto æquo animo audiendæ reprehensiones, imo convitia imperitorum, et ad honesta vadenti contemnendus est iste contemptus. Oportet delicto dolere, objurgatione gaudere; minime vero objurgari moleste ferre, et peccasse non angi. Porro autem ipse ab omni vitio liber, etiam alios, qua poterat, conatus est liberare. Itaque qui suam improbitatem jam superaverat, jure alienam castigare poterat. Nullo modo ferebat quemquam detrahare de alterius existimatione, hominum aures cupiens optimo sermone compleri, diffamatione non pollui.

34 Linguam illam sanguinariam, quæ fraternæ detractiois venena diffundit, prorsus execrabatur. Scribit Salomon, Si mordeat serpens in silentio; nihil eo minus habet, qui occulte detrahit. Nihil tam noxium atque ad omnem tollendam amicitiam efficax, quam audire obrectatores, et temerario sensu mentis sequi. Hinc E crebræ dissensiones, hinc odia injusta nascuntur: diabolica lingua de amicissimis facit inimicissimos, concordisque dissocians gravissimis facit odiis dissidere. Ille vero offensarum acerbiter deprensens, consociationem et omnis boni fontem caritatem et concordiam colens in primis, cunctis suadebat. Quando igitur dissensio ab aliis, ab ipso incipiebat reconciliatio, benignissime dissensionum injuriis ignoscente. Et si quos se offendisse vereretur, non distulit benevolentia et humilitate, imo et osculo pacare. Dilectioni studebat et caritati, ex animo dimittens peccantibus, sæpe etiam veniam petens ab eis, qui læserant. Qualem erga se Deum optabat, talem se exhibuit his, qui in se deliquerant: nam frustra quærit sibi Deum propitium fieri, qui cito proximo negligit reconciliari.

Detractores execratur, ac dissidentes conciliat.

ANNOTATA.

a Scribere malim cereus sine diphthongo cum Manutio in Epitome orthographiæ in voce cera, et cum aliis. Cera enim a κηρός, uti notat Vossius in Etymologico linguæ Latinæ.

b De S. Ludovici virtutibus, ut semel hoc dicam, adisis Commentarium prævium.

F

CAPUT V.

Zelus animarum; misericordia erga pauperes et captivos; cura episcopalis, prudentia; corporis et animi dotes, mors et sepultura.

Liberalitati ejus nunc vacandum est; cujus L probabiles fontes, verum judicium et honesta benevolentia, quibus eum decoratum fuisse in parte dictum est, et nunc paulo uberius dicitur. Christi amore omnes miseros diligebat ad salutem. Ut mater omnibus filiis consultum cupit, sic ille desolatis omnibus, qua poterat et egenis. Neque enim se intuebatur solum, aut omnia

xvi. Omnium ac præsertim pauperum saluti consulit,

A mnia convertibat ad utilitates suas; sed aliis quoque volebat vivere, cum viveret sibi. Prima illi cura cunctos ad Deum adducere, a quo omnia, ad quem omnes. Et ideo se præbebat exemplum morum, simulacrum virtutum. Variæ ac molestæ peregrinationes ejus; frequentes ac diuturnæ preces; fervidæ conciones, quibus multos lucrificiebat Judæos et ethnicos, quibuscum sæpissime congregiebatur, errores eorum fortissimis argumentis et rationibus convincens. Hos de fonte levabat; illos ipse baptizabat alacri animo, et ad ducendam vitam necessaria sufficiebat liberaliter. Indidit ei quoque natura, sive potius Deus auctor naturæ, singularem adfectum in pauperes et ægrotos, quibus etiam proprias vestes nonnumquam largiebatur. Omnes cupiebat juvare, quia membra illius magni corporis omnes. Magnates illi suas vestes detritas cum donare soleant aliis, ipse puer etiamnum solis pauperibus dare consuevit.

vestem ex-
uit ut nu-
dum vestiat,
parcite
contentus
pro se.

B Aliquando cum patre iter habens ex Francia jam episcopus obvium habuit miserum eleemosynam petentem. Ille memor verborum Domini, Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis; monasticam novam vestem paullo cultiorem exuens, illi dedit. Re intellecta, pater jussit quæri pauperem, per omnes vias et loca vicina, ut redempta pretio, non ille veniret in suspicionem furti; sed nusquam invento, creditum est Christum, qui propter nos pauper et nudus de cruce pependit, in nudi forma pauperis comparuisse. Episcopus jussit inquit in annuos proventus; de quibus tantum usurpavit, quantum sat esset moderate alendæ familiæ; reliqua universa in ecclesiæ et ministrorum usum, et pauperum, miserorumque necessitatem distribuens. Malebat ipse egere quam pauperes, cui persuasum erat, valde fecundum esse agrum pauperum, citiusque reddere, et quidem cum fenore magno, donantibus fructum. Non mimos aut ludiones, non canes venaticos, non aluit rapaces aves, ordinis illius primi dedecora, non honestamenta; sed quidquid supererat, in pauperibus Christo, a quo acceperat omnia, a quo omnia expectabat, largiebatur hilariter. Dabat alacri animo, quod non poterat retinere, ut acciperet, quod non posset amittere.

Hospitia
pauperum
visitat, ut
et captivos,
quos libe-
rat.

a

C 37 Familiare illi fuit pantochæa a frequentare, et hospitia pauperum obire; infirmorum exhomologesin et confessionem excipere; quos dulci sermone et beneficiis eleemosynarum confirmabat et solabatur. Præcipua illi cura peccatorum convertendorem, quibus oratione studebat Deum facere propitium, et prospectum de idoneis sacerdotibus, ipse paratus, qua potuit, omnium audire confessiones, Christi exemplo, qui tollit peccata mundi, qui vult omnes homines fieri salvos. Contigit eum eadem æstate, qua ex hac vita migravit ad cælum, cum proficisceretur in Cathaloniam, longo diei illius confecto itinere, in Pyrenæis montibus, vesperi invisere infirmam pauperulam, quam serio hortabatur peccata confiteri socio fratri, aut sibi, Nam et ego, inquit, frater Minor sum; sed illa noluit. Itaque demulcens eam dulcibus verbis, interrogavit, ne luberet aliquid comedere. Petenti cibi allati sunt, quos Ludovicus propius accedens, et lecto ejus residens, ori ejus ingessit, atque ita ex ejus attactu multis fuit pediculis opertus. Constante id tulit Vir sanctus, et sine motu b. Nam blanda est et officiosa semper humilitas. Et cum nihil sit tam regium ac liberale, quam opem fer-

Augusti Tomus III.

re miseris, juvit eum sæpe invisere captivos, nonnumquam eximere, et morti addictos servare a morte. Centum et quinquaginta patris hostes damnatos capitis, sua deprecatione liberavit, sibi gratiam concilians, patri gloriam. Hæc regi, non ex sæva animadversione sed clementia. Neque enim minus turpia sunt principi multa supplicia, quam medico multa funera. Igitur quo nihil magis secundum naturam, juvabat consortes naturæ. Homines enim hominum causa generati sunt, ut ipsi inter se alii aliis prodesse possint.

38 Tempus est tandem, præcipua justitiæ facta paucis perscribere, in qua semper versatus fuit religiosa cum observatione: quia rationi cupiditatem cum ceteris affectionibus cedere jubens, nihil utile existimavit, quod æquum videri non posset. Ex uno atque altero illius de ecclesiastici status cura exemplo, quid de aliis censendum sit, facile recognoscet. Itaque Ludovicus a Christo inductus in cellam vinariam, ordinatam in se habuit charitatem, qua instructus noverat digna deligere, reprobanda submovere, recte judicare, et, quæ omnia conservat, colere justitiam, quæ tribuit cuique suum. Summo amore complectebatur viros pios, doctos præsertim; quos etsi mundus contemneret, tamen efferebat. Contra vero potentes, divites, sed improbos, indignos putabat Dominica sorte. Amore et reverentia illius augustissimi Sacramenti, quo nihil pretiosius est in cælo aut in terra, magnum habebat delectum ministrorum altaris, in deligendis idoneis sacerdotibus judicium adhibens et diligentiam summam. Nam initiandorum genus, personam, ætatem, institutionem, vitam, doctrinam, fidem accurate investigabat, examinabatque, canonum præscripta severe exsequens. Probis moribus cum honestæ vitæ testimonio conspicuos, dignos censebat Dominico mysterio.

39 Ecclesiastica sacerdotia antequam cuiquam conferret, merita singulorum librabat, personas non respiciens: mores sequebatur, non fortunam: et ut recte beneficia collocaret, non spargeret, dabat judicio et habito delectu, ut perveniret ad dignos. Decet enim actuum, operumque nostrorum testem esse publicam existimationem, ne derogetur muneri; ut qui videt ministrum altaris congruis ornatu virtutibus, auctorem prædicet et Dominum veneretur, qui tales habeat servos. Laus Domini, ubi munda possessio, et innocens familiæ disciplina. Igitur primum studebat Clericos mundari, deinde mundare; lucem fieri, post alios illuminare; sanctificari, tum sanctificare; adpropinquare Deo, et ita demum alios adducere. Magnam agebat curam ministrorum Christi, arbitratus longe melius esse, Domini sacerdotium paucos habere, idoneos, quam multos inutiles, qui addant onus, non honorem.

40 Porro autem nimium corporis cultum, nitidas et pretiosas vestes Clero suo prohibuit: etenim cui cultus nimia cura, magna est virtutis incuria; cum plerumque sordidæ vestes candidæ mentis indicia sunt, et contemptum seculi probant. Ordini tamen cujusque veste conveniente volebat ornatos; at vero multo pulchrius animum præferre compositum, quam corpus ornatum. Proprius ornatus ministri Christi, mores boni. Erat in eo solers et circumspecta prudentia, sine qua nulla virtus; et hæc aucta Dei beneficio, ars illi fuit et norma vivendi. Ita enim moribus erat compositis et aptis in omni vitæ statu, nu-

A. ANONYMO.

XVII
Cura justitiæ, ac ministrorum ad altare initiandorum:

E

considerabat in eis merita, non personas.

Prohibet in Clericis superfluum corporis cultum; elucet in eo prudentia.

A. ANONYMO.

squam ut a recto exorbitaret et decoro. Necdum initiatus, probissime, factus Clericus, religiosissime, creatus episcopus, sanctissime vixit. Omnem vitam optime instituit, quasi singulis officiis assuetus, et in omni functione detritus: quia ad omnia adhibebat ductorem bonum, Dei timorem, et rectæ rationis sanum iudicium.

xviii.
Singulari-
bus corporis
et animæ
dotibus or-
natus fuit:

41 Postquam Deus Optimus Maximus ad sui honorem, et Christianorum bonum, lucernam illam positam super candelabrum omnibus luce-re, qui in Ecclesiæ domo, per varias regiones circumduxisset, quasi quamdam Israëliticam arcam, ad fidelium confirmationem; visum tandem est illi, Ludovicum admodum adolescentem traducere ad optimam vitam, in quo emicuit semper singularis gratia Dei. Omnes ipsum videre desiderabant, vultu angelico decoratum, factis mirificum, conspicuum honestate. Mira inerat amœnitas faciei et pulchritudo: in fronte, in oculis, in toto corpore habitare videbatur humanitas; mel in lingua, in pectore candor et simplicitas. Formæ gratia c et honestatis omnium

B potius quam hominem. Pulcherrimo erat corpore, et aptissima compositione membrorum; sed longe pulchrior moribus et sanctitate. Augebantur ejus exemplis omnes, tam pura vita, tanta modestia et humilitate, maxima pietate in re divina, fervido dulcique sermone apud omnes gratioso, igneis concionibus. Simulacrum jure dixerim omnis virtutis, Adolescentem talem, genere tam sublimem, filium regis, cujus ætatem non opes, robur, pompa seculi; sed pietas, patientia, contentus seculi, calidæ preces, diligens, industria, abstinencia, et continentia, disertæ et salubres conciones, euangelica paupertas, humilitas Christiana, gravitas, caritas in proximos, justitia, et omnes coronæ omnium virtutum ornabant, ut se per omnes numeros hominibus in illo ostenderent.

febri corri-
pitur, et
mortis præ-
sciis, ad
eam se pa-
rat.

d

e

42 Itaque luce sua orbem cum illustrasset, imminente transitu ejus ad Patrem cælestem; post multas peregrinationes in aliorum bonum; revertens ad Tolosanos suos e Cathaloniam, ubi sororem reginam inviserat, Tarascum d venit, ubi corpus S. Marthæ, hospitalitate in Christum illustris, quiescit e. Illic Vir sanctus jam nunc cælesti accipiendus hospitio, in laudem hospitæ Christi insignem habuit concionem. Inde arcem petens, quæ Brincola dicta, febre corripitur, qua consumtus est. Et divinitus certior vitæ finis, studiose parat se ad mortem. Totus itaque erat in prece, assiduus in contemplatione rerum divinarum. Admonitiones sacras et pias libentissime audiebat, et quotidie juxtim se faciebat sacrificari. Quod aliquando futuri sumus, præmeditabatur, nec, velimus nolimus, abesse longius potest. Ita venientem mortem hilaris excepit, quod se recte ad illam composuit. Ego, inquit fratri socio, morior, et gaudeo quasi terram videns, venturusque in portum ex longa navigatione hujus vasti et undosi maris, quod mihi diu in votis fuit, et optatum mihi exposituro hoc grave onus, quod humeri mei ferre recusant. Occupationes illæ me nimium distinent, et deripiunt, ut mecum esse nequeam, nec pro meo arbitrio Deo, et mihi vacare. Vero verius est, episcopalem dignitatem, non tam grandis esse nomen honoris quam oneris. In portum cum appulero, onus exponam.

xix.

43 Pro Christiano et Catholico ritu, Sacramenta ecclesiastica sibi jussit administrari ipso

die festo Assumptionis B. Mariæ Virginis. Etsi D vero languore gravissimo adeo extenuatus esset, ut præter cutem et vix ossa hærentia nil haberet; tamen Dominico Christi corpori, quod prisco Christiano more adportabatur, honorem debitum voluit exhibere, cum mox e lecto surgens ivit obviam Christo: tum genua flectens ad altare, sum-sit devotione maxima Christianæ salutis certum fidumque viaticum. Quintadecima valetudinis die, cum ex hac vita abiit, post longas orationes in lecto paullulum residens oculos figebat in cælum; et precabatur assidue in hæc verba: Adoramus te Christe et benedicimus tibi: quia per sanctam crucem tuam redemisti mundum. Item illud Psalmi, Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris, Domine. Salutationem quoque ad beatissimam Virginem Matrem continenter frequentabat. Rogatus, cur toties repeteret; Cito moriar, inquit, et B. Maria juvabit me: atque ita obdormivit in Domino, integra mente, certis sensibus, anno salutis nostræ millesimo, ducentesimo, nonagesimo septimo f, quarto decimo Kalendas Septembris, feria secunda in octavis Assumptionis B. Mariæ, cujus fuit semper cultor E studiosissimus.

44 Facies illius solito videbatur pulchrior; nec mortuus, sed dormire. Sepultus est Massiliæ apud fratres Minores, prout testamento g suo ipse instituerat, in medio chori, magnifice peractis exsequiis. Conspectus est autem paullo post a fide dignissimis viris, qui se eum vidisse testati sunt in ecclesiæ choro, supra summum altare, forma, qua notus erat, pontificio ornatu, eoque splendidissimo; facie admodum læta et serena, felicitatem beatitudinis æternæ significante h: quæ omnium piorum desideratissima est alba meta. Admodum juvenis obiit B. Ludovicus ætate; sed probitate morum mature senex, numerum annorum, operum multitudine superavit, canus non crinibus, sed sensibus: senex meritis non annis. Ætas senectutis (scribit Hæbræus Sapiens) vita immaculata.

45 Totius vitæ decursus fuit viginti trium annorum et sex mensium i. Quartum decimum annum jam agere cœperat, cum obses mitteretur in Hispaniam pro patre; ibi hæsit annis circiter septem k; a liberatione vixit plus minus duobus annis, mensibus decem l. Consummatum in brevi explevit tempora multa: placita enim erat F Deo anima illius: propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum. Et vero quam diu vixeris non refert, si recte: cum breve tempus ætatis, sat est longum ad bene honesteque vivendum. Ante mortem ille curavit sancte vivere, ut bene moreretur; in vere juvenili fecit sementem, jam messem immortalitatis. Igitur quamquam initio florentis ætatis ereptus; quantum ad gloriam, longissimum ævum peregit, cujus memoriam excipient omnes anni consequentes.

ANNOTATA.

a Pantochæa, imo pandochia, id est, diversoria, vel tabernas, quæ hospites quosvis recipiant. Etymon petitur a πᾶν, omne, et δέχομαι, recipio. Hinc πανδοχείον numeri singularis.

b An factum hoc accidit semel an bis? Consule Commentarium prævium num. 72 et 73.

c De Sancti forma agit idem Commentarius num. 68; ubi effigiem ejus etiam dedimus.

d Tarasco ... nunc Tarascon, oppidum Gal-

lim

Sumpto sa-
cro viatico
piissime ex-
spirat hac
die, an.
1297.

Sepelitur
Massiliæ:
conspicitur
gloriosus.
g

h

Obiit anno
ætatis vige-
simo quarto.
i

k

l

A liae in Provincia... ad Rhodanum fluvium...; amplum est et cultum cum castro satis munito, 4 leucis ab Avenione in meridiem; ex Baudrando.

o In Commentario num. 53 lectorem misimus ad tomum VII Julii pag. 6.

f Annum hunc ibidem a num. 55 demonstravimus esse retinendum contra Waddingum; ubi etiam aliorum parachronismos videre licet.

g Dedimus illud in Commentario § 7. Ecclesiam vero illam Fratrum Minorum Massiliæ, ubi voluit Sanctus sepeliri, tunc eodem non fuisse apud Massilienses loco, quo postea fuit, colligitur ex Gonzaga de Origine Seraphicæ Religionis etc. parte 3 Conventu 2 pag. 812: Fuit, inquit, conventus S. Francisci extra muros prope portam regiam miræ structuræ, in quo fuit sepultus beatus Ludovicus episcopus Tolosanus, Ordinis beati Patris Francisci. Verum post bellum Borbonicum, ne præfatus Conventus hostibus esset a cætero refugio (arx enim potius quam Conventus videbatur) cives illum demoliti sunt funditus, rege id jubente, et sub anno Domini MDXXXIII, Clemente

B VII Papa, et regnante Francisco I rege Christianissimo, decretum fuit ab eodem rege, assentiente Pontifice præfato, ambobus tamen Massiliæ existentibus, ne a cætero in toto agro Massiliensi alius esset Conventus S. Francisci Patrum Conventualium: immo omnia indulta, immunitates ac privilegia concessa destructo Conventui, ad Conventum de Observantia exstructum intra civitatem, expensis piissimi viri domini de Romesano, tempore beati Bernardini, cui nomen beati Francisci impositum est, antiquiori interim nomine S. Bernardini abolito, transferenda curarunt. Huic Conventui summus Pontifex, assentiente rege, quædam mobilia concessit, in cujus sacrario brachium S. Ludovici, indumenta pontificalium ejusdem Sancti, et testamentum honorifice servantur.

h His adde e dicto Commentario num. 65 visa alia ante sepulturam.

i Errores aliorum in signando ætatis anno habes ibidem num. 56 et 58. Nec vero sugillandam esse ejus ætatem, dictum est num. 35.

k Cap. I num. 3 hujus Vitæ indicatur toto septennio captivitatem illam durasse. Consule Commentarium prævium num. 20.

C 1 Ab anni videlicet Christi 1295 die, uti notat Waddingus, ultimo Octobris, usque ad 19 Augusti anni 1297. Videsis quæ ibidem sunt præmissa num. 21 et 54, ac sequentibus.

CAPUT VI.

Mortui resuscitati, claudi et impediti restituti, podagrici et chiragrici sanati.

Puer septennis,

a

Quem locum B. Ludovicus obtinuerit apud Deum, non obscure declarant frequentia prodigia et miracula a, quibus eum mox a morte tum ad sepulchrum ejus, tum alibi gloriose voluit illustrare: et operæ pretium est, de bene multis nonnulla promovere, et deducere per partes.

Perottus puer septennis continuata febre ad nonum usque diem, mortuus est. Pater ad flebile funus cari filii ejulans, quem prece a S. Ludovico, cui fuerat studiosissimus, impetraverat, rursus ab eo cum voto repetere incepit his verbis:

S. Ludovice, carum meum pignus, filius meus mortuus est; tu mihi eum donasti cum rogarem: sed nunc quorsum? Redde mihi, redde eum. Cum ille miserabiliter hujusmodi verba profunderet, puer revixit.

47 Domina Sanctia a Tribula enixa est femellam mortuam: illa dolens potissimum animæ damnationem, votum suscepit in Sanctum, orans ut vel tantisper vitæ reddatur, dum posset baptizari. Reviviscit puella, et baptizata duodecim diebus nihil accepit alimenti. Rursus orante matre, ut si ei vivendum esset, aliquantulum acciperet lactis; comprehendit statim mamillas, et ad mensem supervixit.

Alazatia Lombarda dum gestaret filiolum in ulnis, casu gravissimo puella collisa moritur. Mater freta auxilio S. Ludovici, precata est pro vitæ cari pignoris. Sanctus Ludovicus sibi devotam exaudiens, mortuam filiolum resuscitavit: non solum, sed et ipsam matrem a surditate, quam morbo contraxerat, liberavit. Denique abunde subministravit ei lac, quo caruerat duobus puerperiis.

Margareta uxor Cicardi Massiliensis reperit filiolum suam Bertrandetam infantulam mensis unius, mortuam in lecto: cujus os et nasus repletus cum esset sanguine, opinabantur oppressione vel ictu, quod plerumque fit, extinctam. Mater, vocatis amicis, flebiliter lamentabatur, invocans pro filiæ vita potentiam S. Ludovici, cunctis similiter supplicantibus. Puella caput cœpit movere, aperire oculos, consecuta vitam et sanitatem.

48 Rixendis uxor Domini Comparati e civitate Carpentina b, testata est, suam filiam Raimundam conculcatam, fracto collo defunctam, judicio multorum. Mater facto voto, quod nudis pedibus sepulchrum inviseret S. Ludovici, si filia reviveret; filia mortua flere cœpit ac loqui, ab omni collusione sanata.

Bellioda Aquensis c uxor Hugonis Lamberti juravit filium suum octo annorum, quem juxtim se in lecto posuerat, post primum somnum e lecto sublatum humi jacuisse mortuum. Parentes, facta promissione S. Ludovico, ex voto filium vivum receperunt: puer autem retulit parentibus visum sibi virum, sancto Ludovico similem, asperis vestibus indutum, dixisse: Si hic puer etiam talibus vestibus, posset venire ad sanctitatem, qua fuit sanctus Ludovicus.

Massilieta Massiliensis peperit filium mortuum: mater magna devotione implorat virtutem S. Ludovici pro filii vita. Portatur, ipsa volente, ad ecclesiam, ut baptizaretur. Et licet sacerdote ipso judice videretur mortuus, tamen baptizatur, id multis petentibus. Baptizatus oculos aperit, et ad matrem reportatus, quasi jam in partu editus, primam vocem similem omnibus emisit plorans.

49 Pontius Durandus habitans juxta ædem S. Mariæ ab Aquis, filium habuit diuturna febre consumptum ac mortuum. Pater, invocato S. Ludovico, ex voto, quem plorabat mortuum, recepit viventem.

Margareta Viella Massiliensis nutrierat puerum, qui mortuus est. Illa recolens miracula S. Ludovici, vovet sepulchrum visitare, candelam cæream offerre cum frumento, pro pueri salute. Puer, qui obierat mortem nocte media, revixit in aurora.

Beatrix Portamira ab Aquis, filiam habuit Alazatiam nomine, quæ prægnans, de asino, cui insederat,

A. ANONYMO

puella una, ac alix plures

E

a morte ad vitam revocantur; quod etiam accidit b

c

aliis,

A. ANONYMO. insederat, cecidit, et graviter læsa abortivit, mortuum enixa masculum : deinde etiam mortuam femellam, livido corpore, et, ut videbatur, brachiis confractis. Abortivo puellæ projecto in angulum stabuli, mater hujusmodi verbis, poplitibus flexis, et magno fletu, precabatur : S. Ludovice, te rogo, ut quemadmodum me capitis dolore liberasti, ita me nunc exaudias, et sicut te vi di viventem, sic puellæ huic vitam dones. Promisit etiam sepulchrum ejus invisere, et offerre cæreum. Sic illa puella abjecta in stabulum, revixit, et baptizata supervixit ad quatuor circiter menses.

Filia Raimundi Vitalis vehementissima vi febris abiit e vita. Amita ejus Catharina Besteria, magna pietate puellam commendavit patrocinio S. Ludovici ; cujus beneficio ad vitam rediit.

qui hic recensentur.

50 Adam Avinionensis bimulam filiam habuit, quæ post gravem infirmitatem mortua est. Pater cum voto opem postulans S. Ludovici pro vita filioli, sic rogabat : S. Ludovice, redde mihi filioli meam vivam et incolumem, quam a te precibus obtinui : te oro ut vitæ redditam rursus accipiam. Quod si mihi præstiteris, tumultum tuum adibo oblato cæream imagunculam. Patris voto filioli aperiens oculos, vitæ restituitur, et valetudini.

d Joannis Imberti a Tarasco d, Avinionensis diocesis, filius Poretus gravissima febre et copia vermium vitam cum morte commutavit. Pater domum veniens, certior factus mortis filii, cum voto eum commendavit S. Ludovico, atque mox rediit ad vitam.

Raimunda Massiliensis dum brachiis gestaret in solario filioli, contigit prius cadere parvulam, et deinde matrem super filiam. Parvula læsa est valde ; cervicem fregisse videbatur, jam jam moritura ; cum pater ejus Petrus Raimundi, suscepto voto in Sanctum, nulla mora interposita vitam impetravit filiæ et incolumitatem.

Claudi

51 Paupercula quædam enixa mortuum fœtum, atque in utero actum transversum, toto biennio vitatis femoribus, manuum quoque officiis privata, ambulare non poterat, nec operari. Votum pro salute nuncupat Viro sancto, et promittit qualibet septimana templum ejus versuram. Obdormivit paulisper : expergefata sanata est.

C. Sanctiæ Massiliensis coxas miserandum in modum sacer ignis e (ut vocant) adeo depastus est, ut nequiret incedere. Senex mater filiæ miseria commota, voto implorat auxilium S. Ludovici, et integræ restituitur incolumitati.

f In oppido Sistaricensi f, puer Joannes inventus est a matre pannis infantilibus illigatus tanto perfusus sanguine, ut nihil in ejus corpore mansisse videri posset. Mater ut diligenter inspexit, deprehendit filioli inter tibia et genua ossa deesse, ipsasque tibia præpostere collocatas, gibbum etiam in dorso e miserabili spinæ flexu, et in occipite inter aures nil osseum esse, sed carneum dumtaxat. Filius, qui parenti gaudio esset, tristitiæ fuit et dolori. Mater desperata spe remedii humani, secundum Deum in S. Ludovicum spem concepit : vovet magno fletu, si filium sanaverit, representaturam se eum ad ejus sepulchrum cum aliquot cæreolis. Mira res. Facto voto, filioli cœpit melius habere, et paulo post totus convaleuit.

et corpore impediti sanantur ;

52 Massiliæ puer quidam, Jacobus nomine, claudus natus est, misere retortis tibiis et pedibus ; cujus mater, conspectis miraculis S. Ludovici, profusis lachrymis implorat opem. Viri, sancti pro filioli,

vovens, si curetur, se oblaturam ad ejus tumultum D cæreas tibia cum pedibus. Tam prodigiose statim sanatus est, ut etiam calcei ad pedes informes facti, pedibus ad naturalem formam redditus, recte convenirent.

Guilielmi Raimundi a Tolosa uxor filium peperit contortis tibiis, quasi cancellatis et connexis. Vovet B. Ludovico : quo facto, infans incolumis effectus est.

Anselmæ Massiliensi filia fuit octennis, admodum clauda et debilis ; nec poterat ire sine fulcris, sive crucibus humeris subjectis. Votum facit sancto Viro, si filiam liberet, duas cruces ex cære ad ejus sepulchrum oblaturam. Nulla mora post votum, filia crucem alteram abjicit : et paulo post mater filiam altera cruce utentem ducit ad ejus sepulchrum. Votum illa solvit Sancto, qui filiæ integram sanitatem reddidit.

53 Joannes civis Massiliensis graviter laborabat podagra ex altero pede, ut gradi non posset, perpetuumque torquebatur summo dolore. At ille gratiam implorans S. Viri, vovet illi tibiam cæream cum pede pro salute. Dicto citius curatus est. Sed negligens votum solvere, eodem afficitur tormento : votum autem repetens et reddens, mox liberatus fuit. E

ut etiam podagra et chiragra,

In oppido Carpatacensi g, vir aliquis totis octo annis adeo fuit debilis pedibus et tibiis ex gravi podagra, ut foramina efficeret, per quæ ossa conspiciantur, et vermibus scaterent. Omnia consumserat, frustra in medicinam. Tunc uxor voto se obstrinxit, visitaturam, si viro sanitas optata redderetur, una cum ipso sepulchrum sancti Ludovici, in ejusque honorem tibia cæreas daturam. Maritus cum ire non posset, adportatus fuit. Facta oratione, et voto soluto, qui ambulare non potuit, domum revertit pedes, ac paucis elapsis diebus curantur tibia cum vulneribus.

9

ANNOTATA.

a Quid miraculorum editor præstiterit circa eorum ordinem, habes in Commentario prævio num. 148. Eorum supplementum in eodem dedimus : id quod semel hic præmonuisse sit satis.

b Carpentina. Si alia hic civitas indicetur quam Carpentoractensis, sive, quæ infra num. 61 nominatur, Carpentracensis (vulgo Carpentras) est, quæ urbs Galliæ in Provincia ; eam eruditil Gallis designandam relinquo, frustra hactenus a me quæsitam. F

c Id est Aquisextiensis, quantum colligo e situ loci : nam Aquæ Sextiæ... nunc Aix incolis, urbs est Galliæ archiepiscopalis, Provinciæ caput... quæ quinque leucis distat a Massilia etc. Ex Baudrando.

d De hoc loco dixi supra in Annotatis ad cap. 5 lit. d.

e Apud Gorraëum in Definitionibus medicis ad vocem ζώνη lego ista : Est et ζώνη ignis sacer, sive herpetis species, sic dicti quod medium quodammodo cingat et complectatur hominem, ut author est Scribonius Largus cap. 62, scribens medicamentum Andronis facere ad carbunculos, et ad ignem sacrum, et ad zonam, quam Græci ἐρπητα dicunt. Sed magis usitato nomine ζώνη appellatur. C. Plinius secundus in lib. 3, quem scripsit de medicina, ait τὴν ζώνην a quibusdam circum appellari, fierique hunc in modum : vesicæ tamquam combustæ exeunt et crepant, primum paucæ, deinde cito multiplicantur : quæ si hominem cinxerint, occidunt.

f Vulgo

A f *Vulgo* Sisteron ; *Latine vero est* Segesterorum urbs, Galliae Narbonensis, in libro provinciarum, quæ Segustero Antonino, Mimemorum caput., urbs Galliae in Provincia ad Druentiam fluvium ; *prout observat Baudrandus : apud quem in indice, qui habetur ad calcem tomi secundi, ad nomen Sisteron, etiam vocatur* Sistarica.

g In oppido Carpatacensi, *forte* Carpentracensi. *Vide quæ dixi paulo ante lit. b.*

CAPUT VII.

Laborantes feбри, surdi, muti, cæci, amentes sospitati.

nec non
febribus la-
borantes

B Raimundus miles cum tribus continuis septimanis febre laborans, etiam periculoso gravaretur apostemate, atque adeo salus ejus, medicorum judicio, desperaretur; de morte ejus et exsequiis cogitari cœptum est. At Raimundus ex toto animo invocat B. Ludovicum, eique se totum devovit. Adest Vir sanctus sine mora in schemate fratris Minoris: quo sacra manu affectum locum tangente, rumpitur apostema, et, ejecta sanie, ab imminente morte servatus convaluit.

Massiliæ mulier quædam Maria, continua febre adeo infirmabatur, ut omnes de salute medici desperarent. Vidit nocte vigilans, ad se Episcopum introire ornato pontificio, magno lumine micantem, qui his verbis affatus est decumbentem: Mulier, pro te multi mihi supplicant, ut committere non possem quin te adjuvem, Scito te multa passuram brevi, sed tertia die ab hinc sanaberis. Quo disparente, Maria perterrita famulas inclamat, et, quæ viderat, eis exponit.

sanantur.

55 Illæ vero S. Ludovicum fuisse interpretatæ, bono jubent esse animo. Visum vero tale narrabat se vidisse: Animam suam sisti tribunali superni judicis, et librari omnia facta ad judicii divini lancem. Deinde horribilem dæmonem devorare velle miseram animam. Illa ad terrorem tetri et hiantis diaboli adeo exclamavit, ut omnes stuperent. Tunc sanctus Episcopus prius sibi visus adfuit, et in illo discrimine defensam, suo corpori reddidit, et (quod ille prædixerat) optime habuit die tertia. C Votum ipsa, maritus, filii in Sanctum, cui erant devotissimi, susceperunt, et exolvere quod voverant.

Alia matrona Alazatia dicta filium habuit bimulum, qui toto anno amplius febriens decubuit, habensque in dorso septem magna vulnera, nihil cibi accipiebat. Parvulo constituto in periculo mortis, pia mater vota facit S. Ludovico, statimque puer liberatur febre, eademque hebdomade vulnera illa sanantur.

Surdus au-
ditus,

56 Nobilis quædam puellula, gerulæ brachiis excidens sic conquassabatur, ut multo sanguine per os et nares effluente, sensu audiendi destitueretur toto octennio a. Pater filiolam miserans S. Ludovico promittit, si sanat, sepulchrum ejus aditum, oblatumque imaginem cæream. Ut fecit, sanam recepit filiam.

Antonius hieme in montibus iter habens, nimii frigoris algore, triennio obsurdit. Cum vero nutibus et signis intellexisset, quam mirifica Dominus ad S. Viri sepulchrum efficeret, cum magna fiducia in Sanctum, vovet, si reddat auditum, invisurum sepulchrum ejus, et cæreas aures oblatum. Mirum dictum! Voto, quo tam diu caruit, auditum recuperavit.

57 Quidam Petrus nomine, longæ febris molestia loquelam amisit, et prorsus factus est mutus. Ducitur a suis ad sepulchrum Sancti, et, voti sponsione facta, illius curæ serio commendatur. Dum summum inciperetur Sacrum, miser Deum et S. Ludovicum ex corde supplex invocabat: et mox, quod animo conceperat, depromsit voce, Sancte Ludovice, inquit, adjuva me. Completo Sacro, prompte loqui cœpit, cunctis admirantibus.

A. ANONYMO.
mutis lo-
quel,

Alazatia a Campis, Aquensis diœcesis, vehementi quadam affectione muta effecta, etiam brachii alterius orbatur officio. Voto a matre pro filia facto, redditur ei loquela et brachii sanitas.

Similiter alia quædam muta manens ad octiduum, corde vovens, quod non poterat verbis, subito fan- di recepit beneficium.

58 Hugo Gregorius orbatus oculis spatio trimestri, summa devotione factus est supplex B. Ludovico. Nocte quadam videbatur sibi videre B. Antistitem, templum ingressum, tanta luce splenduisse, ut oculorum acies non ferrent. Expergefactus pollicetur sepulchrum ejus adire, si lumen recipiat. Mox ut vovit, visum recepit, clare vidit: E quod promisit, præstitit.

cæcis visus

Stephanus ex oculis laborans ambobus, dextrum perdidit, sinistro periclitante ducebatur ut cæcus. Anxia uxor pro incolumitate viri, freta Dei potentia et Sancti meritis, vovit B. Viro, et mox oculi incipiunt curari, et paucis elapsis diebus, deterisis maculis, quibus adpersi erant, perfecte sanari.

Sanctia jurejurando firmavit se habuisse filium quinquennio toto cæcum: vovisse S. Ludovico, tumulum ejus invisuram, et cæream imaginem. Sequenti die cum venisset cum filio, qui cæcus fuerat, factus est videns.

59 Petrus Medicus quatuor annis cæcus, audiens S. Ludovici frequentia prodigia, vovet, si lumina recipiat, se quarta quaque feria, quoad viveret, jejunaturum, duosque oculos cæreos adportaturum ad ejus sepulchrum. Veniens Massiliam, ad tumulum Sancti hæret biduo. Tertia die cum eleemosynas peteret cum cæteris mendicis, (omnia enim erogaverat in medicos et peregrinationes ad loca Sanctorum pro recuperanda salute) Cur, inquit uxor, hic stas? Cur non hæres et dormis ad sepulchrum Beati, ubi omnes redduntur incolumes? Ille vero, Nescis, inquit, mulier, Sanctum, me et hic posse juvare, et insomnem, et quocumque loco? Hæc mihi in eum fiducia, quam tu mihi habere non videris. Equidem spero B. Ludovicum me exauditurum esse. Et quomodo? inquit mulier. Mox ille, Video, ait, unam columnam in templo; video duas, video hanc domum tectam scandulis: discerno colores vestium, quibus homines induti. Sic meritis B. Antistitis diu optatum visum tandem recuperavit.

restituuntur.

F

60 Bartholomæus in villa Salome b adeo fuit alienatus a mente, ut instar rabidi canis sine discrimine quosvis dentibus peteret. Ligna quoque et lapides, et quæcumque contingere poterat, rodebat, ut homo furiosus. Parentes filii miseria commoti, factis precibus et voto, miser ille potentiam sensit B. Viri; et gratias agens Deo, furore curato, redidit pristinae sanitati.

Furiosi b

Apud Niciam c civitatem, quædam Beatrix nomine, sic omnem rationis sensum usumque perdidit, ut non solum in homines, sed in ipsum quoque Deum, et in Divos blasphema admodum profunderet. Cetera bona mulier erat, sed hoc affectu

c

A. ANONYMO. affectu superata non se moderari poterat. Huc il-
lucque cursitans, lapides, ligna, gladiosque ar-
ripiens, cunctos petebat acerbis verbis, imo et
verberibus. Vinculis constringi oportuit. Maritus
condolens de uxoris calamitate, voto invocat B. Lu-
dovicum, atque eadem ipsa die optata valetudine
potitur.

Gulielma Massiliensis puella admodum ratione
et iudicio privata, possessa timebatur a dæmone.
Turpia verba citra omnem effutiens verecundiam,
faciem unguibus laniabat, lacerabatque vestes.
Quamobrem vinculis ligari debuit. Parens ejus,
regis cælestis filium B. Ludovicum orat sui mise-
reri, quia filia sua male dæmonio vexaretur. Du-
cit filiam ad Sancti sepulchrum, cæreum illi vo-
vens, atque post preces filiam recte valentem re-
duxit.

ad sanam
mentem re-
ducti:
d
61 Raimundus Oliverius Clericus civitatis Car-
pentracensis d, mentis alienatione adfectus, ne
quem læderet, cippo terræ affixo alligari debuit,
et catenis multis, idque non paucis mensibus. Pa-
rentes statim ut voverunt B. Ludovico, rediit ille
ad sanam mentem.

al. Marti-
netus
Marinetus * ab Aquis, rationis orbatu usu,
noctu, interdiu cantillabat: stulta evomens proprios
B non agnoscebat parentes, cum nullum ei in re
aliqua iudicium. Cibos etiam spargebat in hu-
mum, nihil cibi penitus sumens. Cæcilia cognata
ejus supplex facta S. Ludovico, vovet pro ejus so-
spitate. Mox cibum petens, edit, bibit, ad men-
tem rediit.

Raimundus textor juratus dixit, filiolum suum
furialiter correptum insania, dixisse turpia, se
patrem momordisse, et alia pleraque nefanda pa-
trasse. Vovisse se, et orasse S. Ludovicum pro
sanitate filii: qui illico intelligens votum pater-
num, vovet etiam ipse, sic mentis sanitatem con-
secutus.

Joanni Olerio filia erat undecennis prorsus sine
mente, ut a dæmone possessa crederetur. Voto fa-
cto S. viro a patre pro illius salute, mox sanam
mentem recepit.

Bertranda Moreta biennio et mensibus duobus
amens, a voto socrus suscepto in S. Ludovicum, sen-
sum et intellectum recuperavit.

ANNOTATA.

C a Toto octennio; sed in bulla canonizationis
a Sedulio edita post Vitam § 20, per octo menses,
Neque videtur mihi dubium, quin idem utro-
que loco miraculum narretur: nam in dicta bul-
la sic exstat: Quædam puella nobilis, quæ ex casu
ad terram de nutricis brachiis, per octo menses
passa fuerat surditatem, facto voto ad prædictum
Sanctum per patrem, a dicta surditate ad plenum
extitit liberata.

b Immo vero Salona, vulgo Salon, oppidum
Provinciae in Gallia juxta Campos lapideos; patria
est Michaelis Nostradami, astrologi peritissimi,
qui in ea obiit anno MDLXVI, et castrum habet anti-
quum, inter Aquas-Sextias ad ortum 5 leucis, et Are-
late 7 distans, fere 2 a Druentia fluvio, Astromelam
stagnum versus totidem, 8 leucis a Massilia Ave-
nionem versus, et Salum dicitur a quibusdam, ut
Baudrandus computat.

c Nicia seu Nicæa, vulgo Nice, urbs est Provin-
ciæ. Comitatus cognominis caput.

d Carpentoracte.. hodie vulgo Carpentras dic-
ta, urbs est Gallia in Provincia., quatuor leu-
cis distans ab Avenione. Hæc et plura Baudran-
dus.

CAPUT VIII.

*Adjuti naufragi; epileptici ac aliis
morbis detenti; Sancti obtrectatores
puniti etc.; canonizatio; translatio
corporis,*

Gulielmus Viellus, civis Massiliensis, dum na-
vigaret, tanta est exorta tempestas, ut Adjuti nau-
fragi, fluctus navem pene submergerent. Ille factus B.
Ludovico supplex, vovet, si discrimen evadat,
statim aditum ejus sepulchrum, funibus sibi de
collo suspensis. Hoc voto pericula cessarunt; et,
quod valde mireris, mari procellis agitato, et
fluctuum impulsu, cadente grandine cum magna
pluvia, ne gutta quidem navem contigit, nec
tempestas iter rectum tutumque præpedire po-
tuit. E

Gulielmus Maurella, nauta Petri domini Ma-
joricarum, adfirmavit, exorta tempestate et pro-
cella, e navi tria vela excussa, et incidisse in a-
renarum insulas; quare moriendum certo certius
videbatur. Promittunt universi, si evadant nau-
fragium, S. Ludovici sepulchrum adituros fu-
ne a collo pendente: atque hoc voto vivi evase-
runt tempestatem, et periculum naufragii.

63 Beatrix quindecim annis laboravit morbo epileptici,
caduco, sæpius bis terve in die morbo correpta. aliusque mor-
bis Voto emisso, optata valetudine potita est.

Alia quædam toto octiduo fere comitali hoc
morbo vexata, audiens, quanta Dominus Deus
ad sepulchrum S. Ludovici efficeret, vovit pro
salute quotannis invisere sepulchrum ejus, et si-
ne mora sanitatem recepit.

In Thelonensi a diœcesi, Gulielmus juvenis
admodum, toto decennio hernia vehementissime
laboravit. Contigit eum aliquando gravius pondus
levare quam ferre posset, quo ruptura ma-
jore, ineptus fit ad labores, quibus victitabat. Et
propemodum ipse desperans, tamen sursum men-
tem levans, votum concepit in sanctum Ludovi-
cum, ut se adjuvaret. Mirum certe! eodem mo-
mento integre revaluit. F

Filia Gulielmi a Tolone infantula, in nasi ex-
tremirate tuber habebat, quod illa crescente et-
iam augebatur. Pater cum devotione invocat B.
virum, filiaque impetrat naturalem formam, tu-
more sublato.

Petrus Maletus habitans Massiliæ juxta cœno-
bium fratrum Minorum, filium habuit Brandotum
dictum, quem misere torquebat in pedibus
sacer ignis, quem vocant S. Antonii b, cujus
nec poterat foetorem ipsa nutrix perferre. Porta-
tur puer ad templum S. Antonii, ubi manet de-
cem continuis diebus et noctibus, vel eo maxi-
me, quod affirmarent talem esse morbum: at ni-
hil curationis acceperat. Tunc parentes voverunt S.
Ludovico pro salute filioli pedes cæreos ad ejus
sepulchrum; cujus ope sanatus est.

64 Gaufridus a Maseto miles juravit, ex tibiis
se laborasse circiter viginti quinque annis; quæ
pustulis plenæ quotidie fundebant ingentem co-
piam saniei. Is concepto voto ad S. Ludovicum,
intra triduum melius cœpit habere, nec ita mul-
to post perfecte curari. ac incommo-
dis afflicti

Eminardæ

A Eminardæ Viliæ a Turbana *c*, Vapiensis *d* diœcesis, filius calculum habuit in vesica, qui cruciatum gignebat asperrium, urinæ meatum prohibens. Mater, cum sic toto anno cruciaretur filius, post multa vota, variaque medicorum frustra tentata consilia, fit supplex S. Ludovico pro incolumitate filii: sepulchrum ejus visitaturam se pollicetur, daturamque ibi donum cæreæ imaginis. Filius nocte sequenti calculum ejecit bene cruentatum et magnum, citra dolorem.

Joannes Galeotus Massiliensis per mare navigans, captus fuit a Saracenis, cum aliis octodecim *e*. Voto facto ad S. Ludovicum, jussu regis Tunetis, eadem die, capta triremis, cum omnibus libera dimittitur.

sospitantur. 65 Matrona quædam jurejurando firmavit, se ex matrice laborasse septem annis: adeoque infirmam, ut per os plurimo ejecto cruore ad medium diem mortua videretur; et, quod in morte fieri solet, animam Deo sæpius commendasse. Tandem ægrota mulier, invocato S. Ludovico, vovet visitaturam se ejus sepulchrum, si sanaretur, et convaleuit.

B Dulceta uxor Michaëlis Bermondi, fœtum mortuum tribus diebus noctibusque in utero gestans, non potuit eniti, sed extrahi abortivum oportuit arte medica. In ipsa extractione os ei fractum in corpore, ut toto biennio infelix mulier ne quidem sedere posset, sed decumbere tantum in lecto, omnium usu membrorum sublato. Illa mori malens quam sic vivere, vocat chirurgum postulans cauterio, incisione, quovis modo sibi mederi. Antequam chirurgus adesset ad diem dictam, votum in S. Ludovicum concepit pro sua valetudine, se jejunaturam semel; visitaturam etiam ejus sepulchrum; quoque sabbatho templum ejus scopis versuram, si fratres permitterent: et sequenti die perfecte curata est.

*Pœnz
* al. Gau-
frida* 66 Gunfrida * Massiliensis cum aliquando videret, S. Ludovici monumentum magna fidelium devotione frequentari, et honorari multis donariis; nec raro a sua consanguinea Richarda, ejusque matre Beatrice visitari; quod ipsa Richarda ad ejus sepulchrum a tibiæ infirmitate liberata fuisset; prorupit in hujusmodi verba blasphema: Cito fratres Minores hunc ut Sanctum colere cœperunt, ut rem augeant candelarum et donariorum oblationibus: et vos quidem eum Sanctum asseritis, et facere isthæc miracula: ego vero non credo; neque illi aut ejus miraculis quidquam defero: absit ut illi quidquam donem, aut aliquem exhibeam honorem. Talibus verbis, levata manu adversus ejus sepulchrum, Sanctum Virum despexit. Impia mulier a piis cognatis graviter objurgatur: nec tamen desiit maledicta talia in Sanctum evomere.

*Sancti de-
tractoribus
inflicte
ac sublata.* 67 At vero paullo post, ut se recepit, cogitat S. Ludovicum, si beatus et sanctus esset, pœnam a se posse reposcere. Si, inquit, intra triduum oculis privatæ et aspectu, tantum etiam dolorem meo capiti immittat, ne queam dormire, credam Ludovicum esse sanctum. Tertiæ diei summo mane; horribiliter incipit laborare ex oculis, qui prominebant e cavernis suis, nec poterat quidquam videre: atque ipse vultus, cervix, et totum caput sic transversum actum est, ut monstrum videretur admodum deforme: et quidem triduo sic acerbissime cruciatur. Vexatione igitur intellectum dante, peccatum confitetur, et, voto facto S. Ludovico, liberatur ab omni dolore et deformitate, præterquam quod dextro oculo cæca perman- sit.

Guilielmus a Mosato similiter aliquando sub- sannans miracula B. Viri, Amodo inquit, pro nihilo putabuntur Sancti reliqui: iste enim omnia facit. Mox ultio divinitus blasphemum consequitur. Nam illud os ejus impium statim torquetur in partem posteram, ne amplius loqui posset. Sed et dexter oculus liquore fluente et dolore afficiebatur. Novem diebus in hac pœna exactis, tandem miser culpam fatetur, et Sancti potentiam, quam irriserat, suppliciter incipit invocare, ex animo vovens ad sepulchrum ejus daturum caput e cæra, quo etiam peregrinaturus esset. Quod voverat fecit; et, antequam templum egrederetur, pristina redditur compositio capitis, omni pœna sublata.

Domina Beatrix ab Aureolo videns multa ad reliquias S. Viri offerri donaria, candelas, imagines; audiensque quotidie fieri stupenda miracula, nihilominus incredula permanens, omnia contempsit et sannavit. Domum rediens, et assidens mensæ panem scissura, pollicem vehementer vulnerat per medium unguem, ex quo gravissime affligebatur. Cum autem sæpius oculos mentis pœna aperit, quos culpa clausit, cognovit hanc esse pœnam suæ temeritatis in Sanctum. Ita- que suppliciter orat B. Ludovicum, vovens ei in rei memoriam cæreum pollicem pro sospitate. Mox pollex curatur a vulnere et dolore, beneficio S. Ludovici.

68 Cum plura talia prodigia et miracula fecisse legitur, et varia contulisse in male affectos beneficia, quæ brevitatis gratia omittimus: sed non prætereundum, quod multorum est confirmatum testimonio, nimirum visitantibus sepulchrum sacri illius corporis, mentem sæpe mutatam in melius, mirabili affectione, cum admiratione multorum. Nec dubium sacris illis reliquiis divinitus talem efficaciam concessam esse.

69 Miraculorum itaque gloria, et fama eximie sanctitatis per orbem currentibus, et ad sacras ejus reliquias pro sua salute fidelibus undequaque advolantibus, Tolosani et vicini, missis legatis ad D. Bonifacium Papam VIII, mirabilia illius prædicant, extollentes magnis laudibus: postulantes, ut quem Christus Sanctorum collegio sociaverat in cælis, hunc quoque ipse Vicarius Christi Divorum catalogo adscriberet in terris. Etsi vero Summo Pontifici vita B. Ludovici et sanctitas probe cognita esset (viderat etenim partim, et alia a fide dignis acceperat) distulit tamen vir prudens negotium, ne quis calumniari posset, præpropere rem attentatam, ad aspectu magis generis et fortunæ, quam meritum. Interim migrat e vita Bonifacius *f*, cum rem esset aggressus, et infectam reliquit successoribus Benedicto *g*, qui citius et ipse defunctus *h* facere non potuit. Clemens V, in ejus locum suffectus sollicitatur a variis nuntiis ecclesiarum Galliæ Narbonensis, quæ nunc Provincia dicitur, ad rem aggredien- dam.

70 Qui Cardinalium consilio commisit duobus episcopis, ut serio et diligenter in vitam et miracula B. Ludovici inquirerent. Veniunt Massiliam cum mandatis, et studiose exsequuti, omnia Sanctitati illius perscribunt. Deinde res datur Cardinalibus multo diligentissime examinanda. Interim etiam moriente *i* Pontifice hoc, cum in demortui Clementis locum succedit *k* Joannes XXII, olim socius et magister S. Ludovici, qui etiam illi adfuit morienti. Nec dubium quin divinæ providentiæ nutu hoc pietatis officium huic servatum sit, omnis vita, mores, pietas, mors, et omnia acta B. Vi- ri

A. ANONYMO.

Mens sa-
nior reddita
visitantibus
sepulchrum
ejus.XXI.
Adscribi-
tur catalogo
Sanctorum

F

f
g ha Joanne
PP. XXII.i
k

A. ANONYMO. ri probe cognita et perspecta essent. Sed ne præcipitanter agere videri posset, rursus omnibus et singulis actis a Cardinalibus accurate examinatis et adprobatis, eorundem fratrum suorum Cardinalium, omniumque Prælatorum præsentium (Avinione, ubi Apostolica Sedes id temporis erat) consilio et adsensu, magna pompa et solemnitate, anno salutis reparatæ millesimo, tercentesimo, sexto decimo l, septimo Idus Aprilis B. Ludovicum in Sanctorum numerum retulit m, Pontificatus sui anno primo.

xxii. Translatio corporis anno 1317. 71 Anno vero tercentesimo supra millesimum et decimo septimo, sexto Idus Novembris, missis a Pontifice Summo Cardinalibus, et aliquot episcopis præsentibus germano S. Ludovici fratre, Roberto Siciliae et Jerusalem rege, ejusque uxore regina, cum regina Franciæ consanguinea S. Ludovici, cum multis aliis principibus et nobilibus viris; innumera quoque populi inundante multitudine, qui ad S. Ludovicum interpellandum cum muneribus, et ad celebrandum translationem sacri corporis confluerant; thesaurus ille sacri corporis B. Ludovici, in medio chori hactenus sepulti, transfertur n ad summum altare, theca argentea inclusus, justis magnifice factis more regio, et quæ deceant Sanctum. Ibi hactenus ipsum devote invocantibus ingentia beneficia conferuntur ejus meritis, et gratia Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in æternum. Amen.

ANNOTATA.

a Telo, cognomento Martius... nunc Toulon incolis., urbs Galliæ in Provincia episcopalis, sub archiepiscopo Arelatensi, probe munita et culta, cum portu capacissimo et valde tuto, in ora maris Mediterranei... armentarium habens instructissimum; et ubi regia classis præparatur; 10 leucis distat a Massilia etc. Ita Bau-drandus.

b Ignem illum, Gallice le feu saint Antoine, nomen esse, quod vulgo datur erysipelati, notat Dictionarium Gallico-Latinum, anno 1704 Tre-

voltii editum, ad nomen feu. Erysipelas autem est D tumor præter naturam in cute a sanguine et flava bile calidioribus, vel a sanguine fervente tenuique proveniens, uti videre datur apud Gorræum in definitionibus medicis; ubi plura diffuse de isto morbo observat.

c Forte Curbana: nam in mappa Blaviana Provinciæ invenio Curban ad fluvium Durancium, et in territorio Vapincensi.

d Immo Vapincensis, vulgo Gap; quam diocesim subesse archiepiscopo Aquisi, sitamque in Delphinatu ac confinio Provinciæ, et viâ 2 leucis ab Isara fluvio, et septem a Sugesterone in septentrionem distare, notat sæpe dictus Bau-drandus...

e In Ms. nostro Aroldiano numerus ille refertur ad tempus hoc modo; Captus fuit... et eductus de portu quodam regis Tunici Sarraceni cum hominibus quam cum rebus; decem et octodiebus capti steterunt.

f Electus est die 24 Decembris anno 1294, obiit 1303, die 11 mensis Octobris: de cujus gestis videri potest Franciscus Pagius in Breviario Pontificum Romanorum tomo 3 pag. 502 et sequentibus.

g Bonifacio PP. VIII successit Benedictus XI anno mox dicto 1303, die 22 Octobris (cujus collectio historica habetur apud eundem Pagium a pag. 550.) Excessit autem e Vita die 6 Julii anno 1304.

h Anno 1305, Nonis Junii, in vigilia Pentecostes electus; ut signatur apud Pagium tomo 4 Breviarii Pontificum in Clemente V pag. 3.

i Anno 1314, die 20 Aprilis.

k Videri possunt, quæ dixi antea in Annotatis ad cap. 2 lit. e.

l Immo septimo decimo, e Commentario prævio, quem adeat lector a num. 113.

m Quæ ad istam solennitatem attinent, præmissa sunt in eodem Commentario § 12.

n De hac translatione dantur plura ibidem num. 119 et 120. Qua autem occasione corpus deinde Valentiam avectum sit, narratur § 13. Hic rerum a S. Ludovico gestarum finis.

C

DE BEATO PETRO GUALDENSIS

F

TERTII ORDINIS S. FRANCISCI

EREMITA IN MARCHIA ANCONITANA ITALIÆ

J. P.

Locus, cultus, aliæ notitiæ, discipulus.

ANNO
MCCCLXVII.
Describitur
locus, in
quo vitam
solitariam
exercuit:

Gualdum (Gualdo) castrum Italiæ in Marchia Anconitana ad radices Apennini montis, et in ipso limite Umbriæ (ita illud describit Bau-drandus) sub dominio summi Pontificis, excitatumque fuit anno MCLXXX ex Tadini ruinis, teste Jacobillo. Leander Albertus anno 1566 Coloniae Agrippinæ idiomate Latino in lucem editus, inter ea, quæ scribit de Umbria, hæc de loci situ distinctius memorat pag. 134 in rem nostram: Dein via Flaminea primum a Sigello oppidum Fossatum in Apennini præcelso colle apparet, juxtaque quarto lapide propter Apenninum, in eodem tamen colle, Gualdum, quod Blondus

a Longobardis conditum scripsit, Vallido urbe loco finitimo diruta, Rivus hic modicus Asio influit non procul a Gualdo descendens, quem transire solent Ancona vel e Piceno ad Fossatum et Gualdum, indeque Perusiam euntes, emenso nimirum prius Apennino... Post Gualdum Apennini oppida paulatim elongari incipiunt. Dein civitas est Nuceria lateri item Apennini inhærens. Hic itaque locus beato nostro Petro cognomentum Gualdensis indidit, sive quia ibi natus dicitur, sive quia vitam solitariam in ejusdem territorio excoluit. Loci conspectu ita exhibito, procedimus ad stabilendum legitimum Viri cultum.

2 Cen-

A 2 *Censuimus ipsi locum deberi inter alios huius diei Cœlites, qui nostro Operi tamquam Sancti vel Beati inseruntur, propterea quod, tametsi nullibi hactenus auctorem reperimus, qui ante Jacobillum de illius nomine aut de cultu meminerit; hic tamen ab ipso asseratur existisse a tempore immemorabili ante famosum decretum Urbani PP. VIII; cumque idem cultus postea perseveraverit; visum nobis est, eum tamquam Beatum hic dare, salvo atque illæso, uti putamus, eodem decreto. Accipe igitur varia de publica ac religiosa ipsius veneratione testimonia, quæ ex relatione ac fide laudati Jacobilli producimus. Tomo 2 de Vitis Sanctorum ac Beatorum Umbriæ, ad diem XIX Augusti, pag. 148 narrat, B. Thomam, eremicolæ nostri discipulum, honorifice sepelivisse corpus sui chari magistri beati F. Petri; idque accidisse in oratorio, quod erat contiguum eremo Gualdensi: oratorio autem illo amplificato, devotam ibidem ecclesiam fuisse conditam non eremitorii amplius, sed tamquam ecclesiam parochialem sub titulo S. Petri de Rigolo; eaque postmodum diruta, aliam a Rigolensibus ædificatam majorem anno 1633 jussu Virgilii Florentii, episcopi Nucerini, in qua celebratur festivitas S. Petri Apostoli die XXIX Junii, in honorem etiam huius beati F. Petri.*

3 Præter ista, quæ in fide Jacobilli recitavimus, auctor idem ad anteriora tempora digrediens, subdit, huius beati corpus delatum fuisse ad quadam ecclesiam Fratrum Minorum in territorio Eugubino, quod Gualdensi territorio contiguum est; deinde vero die XIX Augusti anno 1450 translatum ad ecclesiam S. Francisci intra Eugubium, sub altari familiarum Conventinorum dictæ civitatis, ibidemque depositum cum hac inscriptione: Corpus B. F. Petri Gualdensis. Addit denique, in conventu supra dicto Eugubino inveniri antiquam memoriam hisce verbis notatam. B. F. Petrus Gualdensis tertii Ord. S. Francisci obiit XIX Augusti MCCCLXVII in eremo S. Petri montis Gualdi; et traslatatus in hac ecclesia Eugubj die XIX Augusti MCDL: ubi hac die ejus memoria recolitur. Fuit magnæ perfectionis et virtutum. His satis superque stabilita nobis videtur huius Beati publica ac legitima apud mortales veneratio. Nunc juvat protulisse hagiologos alios, qui post Jacobillum de illo meminere.

C *4 Arturus a Monasterio ad diem XXIX Junii ita illum annuntiat: Apud Gualdum, Umbriæ oppidum, beati Petri tertiarii confessoris. Hueberus in suo Menologio Franciscano ad diem XXV Junii his verbis illum refert et laudat: In eremo Montis regalis prope Gualdum Umbriæ oppidum circa annum MCCCLXVII Petrus quidam eremita tertium Ordinem S. Francisci excolere desiit: qui antequam transiret de vasta solitudine ad paradisi delicias, valde austeram vitam protraxit, et 24 annis beato Thomasuccio sanctæ conversationis tirocinia dedit. Denique hoc ipso in monte usque in hodiernam diem sancta Christiani populi frequentatione celebratur.*

*5 Waddingus in additionibus ac tomum 4 Annalium Minorum pag. 478 citans Jacobillum, ista ex eo in compendium contraxit, atque ad annum 1367 addenda monet: Ejusdem tertii instituti Vir sanctissimus F. Petrus eremita Gualdensis, B. Tomasucci viginti quatuor annorum, uti alias diximus an. MCCCLXIII num. 21, magister, hoc anno (1367) die XXIX Junii decessit in eremo Montis Rigoli (vici scilicet territorii Gualdensis) ibidem sepultus a predicto suo discipulo. Eremito-
Augusti Tomus III*

rium seu eremi sacellum postea in amplam excrevit ecclesiam parochialem sub invocatione B. Petri de Rigolo. Sed nuper anno MDCXXXV diruta hac ecclesia, per Rigolanos ædificata est altera major inter Rigoli vicum, in eaque celebratur Petri anniversarium; cujus corpus translatum est ad territorium Eugubinum, ibique prope territorium Gualdense reverenter asservatur in lapideo sepulchro, insculptis ad latus his pauculis verbis: F. PETRUS GUALDENSIS. Sed nunc quædam a nobis sunt observanda circa diem, quo annua ejus memoria refertur, et quo e vita migrasse scribitur.

6 Jacobillus die XXIX Junii obiisse eum memorat; sed in documento Eugubiensi, quod antea ex ipso protulimus, signatur mortuus XIX Augusti: quæ neutiquam possunt cohærere; ut consequens sit, vel mendosum esse illud instrumentum, vel Jacobillum, qui hac die XIX Augusti de Beato nostro agit, a vero aberrare, quando affirmat incidisse ejus mortem in diem XXIX Junii. Utrum autem die ea evenierit, non habeo in promptu unde determinem. Singularis est Hueberus in eo, quod neutro isto die B. Petrum memoret; sed XXV ejusdem mensis Junii. Jacobillus autem ideo fortasse illum intexuit Operi suo ad diem XIX Augusti, quia tunc supra dicitur facta esse translatio corporis ad ecclesiam Eugubiensem, ubi et hac die ejus memoria recoli dicebatur. In anno ipsius emortuali signando inter auctores convenit, præeunte Jacobillo, quem et nos superius secuti sumus. En tibi, lector, alias quasdam notitias ex sæpe laudato Jacobillo pag. 147.

7 Narrat igitur hunc beatum fratrem Petrum fuisse Gualdensem Nucerinum: habitum tertii Ordinis S. Francisci ab eo susceptum, ut impense Deo serviret: vitam solitariam ab eodem institutam in monte supra rigolum, pagum Gualdensem, et ab hoc territorio distantem uno circiter milliari: eremum ibi ab ipso conditam, cui sese inclusit, ut remotus ab hominibus, propinquior esset Deo, in assidua ac ferventi oratione et contemplatione se exercens, nec non satagens insistere vestigiis magnorum adeo Dei servorum, qui præteritis temporibus servierant Deo in regione ac monte, ubi ipse habitabat: vixisse in austerâ admodum paupertate, et pœnitentia continua; atque eam ob causam in toto territorio Gualdensi celebrem evasisse. Deinde citatus Jacobillus nostrum Tertiarium laudat tamquam insignem magistrum et cœlitus assignatum egregio in paucis ac piissimæ vitæ discipulo: de qua re excerpto ista ex Waddingo ad annum Christi 1333, num. 21: Hoc anno institutum tertii Ordinis amplexus est B. Thomas, ex humilitate vel contemptu dictus Thomasuccius, divite ortus progenie in villa Valmacinaia, ditionis Nucerinæ in Umbria. Mater. dum infantulum gravida gestaret in alvo, ab angelo felicis partus, futuræ sanctitatis, et nominis Thomæ, quo deberet insigniri, præmonita, sacrum hoc germen edidit anno MCCCIX. Thomas duodecim factus annorum Deo obtulit suam virginatē, et anno ætatis vigesimo quarto, longa præmissa oratione, et parentum obtenta vel potius extorta licentia, mundo valedixit, et in solitudinem recessit.

8 Hic hærens et plangens magistrum deesse virtutis, ab angelo salutatur, jubertuque, ut in Gualdi montem ascendat, ubi Dominus præparaverat optimum præceptorem Fr. Petrum eremitam, virum piissimum, admirandæ pœnitentiæ: cujus disciplinam jussit ut perpetuo ad amussim sectaretur.

Non convenit inter scriptores de die mortis.

Dantur aliz de Beato notitiz; et laudatur

F

ab illustri discipulo suo.

AUCTORE
J. P.

Ab hoc viam salutis æternæ edoctus, et tertii Ordinis S. Francisci habitu suscepto, annis viginti quatuor convixit. Post tanti autem magistri mortem non obscure præbavit optimus ille discipulus, quam egregie profecerit in vitæ austeritate, ac solitudine arctissima; quas post Petri obitum sibi præscripsit; ut videre datur apud Waddingum antea designatum: qui longe plura de Thomasucio deducit ad annum Christi 1377, quo eum refert obiisse, num. 4 et sequentibus: ubi agitur de apparitionibus ei factis, prædictionibus, miracu-

lis, dono linguarum, perspicientia cordium, pia morte, sepultura, integritate corporis, cultu publico apud Fulginates ac Nuceros, nec non de vitæ scriptoribus. Porro hujus viri mirabilis Acta ac cultus publicus alias poterunt examinari. Hic in rem nostram sit satis indicasse, non mediocrem e tam longo Thomasucii sub disciplina B. Petri nostri contubernio honorem derivari in magistrum. Hæc sunt, quæ de beato Tertiario colligere nobis licuit, et quibus hunc tomum tertium mensis Augusti concludimus,

INDEX HISTORICUS

AD TOMUM III AUGUSTI.

A

A chilles S. R. E. Cardinalis	322 f 323 a	Alexander (Natalis) refutavit Rivetum ministel-	
Achmetes præfectus classis Turcicæ Hydruntum intercept	183 f	lum hæreticum	565 e f, 566 e
Adam episcopus Morinensis	518 d	Alexandra non videtur fuisse uxor Diocletiani imperatoris	264 c d
† Adamnus scripsit Vitam S. Columbæ	736 f	Alexandro (Bernadinus de) testis oculatus cædis Hydruntinæ	192 e f, 193 a b c
Adela uxor Balduini Comitis Flandriæ	231 b, 233 c	Alexius quidam sictitius scriptor	521 a b et seqq.
Adelaidis regina, uxor Hugonis Capeti, fundavit collegium Canonicorum	302 d	Alfonsus Calabriae Dux	180 a, 181 a, 182 a
† Adelardus abbas Corbiensis	211 d	Almannus scriptor seculi noni asserit, S. Helenam Treviris natam esse	549 et seqq.
† Adelgarius præsul Bremensis	211 d	Alphonsus rex Hispaniæ	30 c f, 32 a
Adilberga vel Bertha regina Angliæ	549 a	† Althæus episcopus Sedunensis	274 a
Adimari (Raphaël) scriptor Italus	214 c	Ameloveen (Theodorus Jansonius ab) præfectos urbis Romanæ Fastis suis consularibus subjunxit	526 d
Adrianus Papa I varias Martyrum ecclesias restituit	8 c	Anastasius IV Pontifex	580 b, 606 a b
Adrianus VI Pontifex	322 ■	Anastasius cornicularius quis fuerit	537 b
Ægidius Remensis archiepiscopus	747 b	† Anastasius episcopus Interamensis cum alio synonymo martyre confusus	457 b c et seqq.
Ægidius Viterbiensis S. R. E. Cardinalis	675 a b	Andreas rex Hungaria	143 c
† Ængussius scriptor Hibernus	738 d	Andreas abbas S. Gaudentii in Italia	216 b c e f
Æoladius episcopus Nivernensis	297 e	Andreas (Valerius) edidit Bibliothecam Belgi-	229 a
Agiulphus vel Aigulphus episcopus Metensis	55 b	cam	
Agnellus conscripsit Vitas præsulorum Ravennatum	17 c	Angelrannus vel Ingelrannus episcopus Laudunensis	246 f, 247 a
Agnus abbatisa monasterii Pictaviensis, in quo S. Radegundis vixit	56 a b, 78 f 79 a	Angelrannus episcopus Ambianensis	257 d
Agræcius episcopus Antipolitanus	749 b	Anianus abbas Aldenburgensis	223 d e
† Agricola episcopus Avenionensis	755 b e f	Anna Comnena laudat eruditionem S. Maximi	103 a b
Alaricus rex Visigothorum	748 e	† Anno præsul Coloniensis	434 c
Albertinus (Nicolaus) episcopus Spoletanus et postea S. R. E. Cardinalis	682 a	Anselmus monasterii Gemblacensis abbas	226 b
Albertus Ernestus episcopus Laodicensis et coadjutor Ratisponensis	607 b	Antenori Scalabrinus (Josephus) aliqua de sanctis Ferrariensibus operose collegit, et ad nos misit	178 f
Albertus (Leander) Dominicanus edidit Vitam S. Hyacinthi	310 a b, 339 b	Antolinez (Augustinus) archiepiscopus Compostellanus	666 b
Albizijs (Antonius) scripti de stemmatibus principum Christianorum	50 f	† Antonius in Opere Historiarum meminit de S. Ludovico Tolosano	791 c
Alboinus rex Longobardorum	50 e, 749 c	Antoninus imperator quomodo cognomen Caracallæ acceperit	42 a
Albuinus præsul Fritzlarensis	137 a f		
Alexander III Papa	9 b c e, 11		
Alexander IV Pontifex	177 f		
Alexander VI Papa	188 d e f		
Alexander VII Pontifex	413 b e		

Apollodorus

AD TOMUM III AUGUSTI

Apollodorus episcopus Corcyraeus	496 a	Berengosus abbas S. Maximini Treviris	553 e f
Aquinas (Thomas) Carmelita edidit Vitam S. Calminii Ducis Aquitaniae	756 c, 759 d	Berlandus (Petrus) archiepiscopus Burdigalensis	697 c f
Araujo (Franciscus de) scripsit historiam martyrum Hydruntinorum	180 a, 183 f	Bergomensis (Jacobus Philippus) S. Radegundem uxorem Clotarii in matrimonio virginitatem servasse asserit	52 b c
Arcadius imperator	187 a	Bertha vel Adilberga regina Angliae	549 a
Arduinus abbas S. Sabini	177 e	Bertharius rex Thuringiae	49 b, 50 b
Arenis (Franciscus de) archiepiscopus Brundusinus	180 f, 188 a	Betto episcopus Lingonensis	432 b
Arimino (Nicolaus de) scripsit Vitam B. Rainaldi praesulis Ravennatis	689 f, 692 c	Bialobrzski (Martinus) episcopus Camenecensis	330 b c
Armatus (Nicolaus) episcopus Tudertinus	24 c d, 25 c	Bidermannus (Ernestus) S. J. cultum S. Theodori episcopi Sedunensis investigavit	273 f
Arnulfus Lotharingiae rex	138 d	Boëtius (Vulsinus) scripsit Vitam S. Juniani abbatis	34 a b e f, 35 a b
Arpe (Augustinus Maria) S. Radegundem Ordini Augustiniano perperam adscribit	62 d	Boiardus (Petrus) episcopus Ferrariensis	175 f
Aste (Franciscus Maria de) archiepiscopus Hydruntinus Martyrologium Romanum notis illustravit	264 b, 702 f, 703 a b	Bolognettus (Albertus) S. R. E. Cardinalis	330 a
† Athanasia post duplex matrimonium monialibus aggregatur ac praeficitur	170 e f	Boncompagnus (Philippus) S. R. E. Cardinalis	672 a
Athanasius Jacobitarum patriarcha	120 b, 121 e	Bongus Robertus episcopus Bergomensis	543 c, 544 a
† Augustinus verosimiliter scripsit Vitam S. Alypii, etsi haec jam non inveniatur	202 e f	Bonifacius V Pontifex	662 b
Aurelianus imperator quamdiu regnaverit	526 a	Bonifacius VIII Pontifex	780 et seqq.
Aurelius Alexander imperator erga Christianos bene affectus	527 a b	Borukowski (Joannes) antistes Præmysliensis	330 b c, 331 a
Auremundus abbas Mariacensis, qui S. Juniano successit	42 c, 44 f	Bosco (Joannes a) Calestimus edidit aliqua de S. Mamante martyre	441 b
† Austregisilus praesul Bituricensis	297 e f	Bostius (Arnoldus) scriptor Carmelita	568 e f
B		Bouche (Honoratus) conscripsit historiam Provinciae in Gallia	748 b
Baccharis (Antonius de) episcopus Scodrensis et sedis Hydruntinae vicarius	191 f, 192 c, 198 e	Bouchetus (Joannes) Gallice scripsit Annales Aquitaniae	46 c
Badericus rex Thuringiae	49 b	Boudet (Michaël) episcopus Lingonensis	430 b
Baldericus praesul Ultrajectensis	476 b 479 f	Boulart (Franciscus) Canonicus Regularis S. Genovevæ Parisiis	734 c
Balduinus Comes Flandriae	231 b, 233 c	Bourier (Joannes) abbas Aldenburgensis	223 d
Balduinus Comes Montensis	274 b, 248 f	Brasseur (Philippus) scripsit de sacris reliquiis abbatis Lætiens	528 c
Balduinus praesul Trevirensis	549 f	Braunus (Georgius) scriptor	22 d
† Baluzius (Stephanus) edidit Opera Servati Lupi abbatis Ferrariensis 132 f. Conscripsit historiam Tutelensem et alias eruditas lucubrationes vulgavit	758 c	Bresciani (Petrus) S. J. quædam de Sanctis Ferrariensibus subministravit	178 f
Barlete vel Barletta (Gabriel) concionator ex Ordine S. Dominici	184 f	Brito (Bernardus de) ex Ordine Cisterciensi scriptor Lusitanus	434 f
Barsica episcopus Rohensis in Mesopotamia	551 e	Bulæus (Cæsar Egassius) scripsit historiam universitatis Parisiensis	767 a
Bartholomæus episcopus Laudunensis	257 d	Burchardus episcopus Viennensis in Gallia	698 f
Bartholomæus abbas Ordinis S. Basilii, et fundator monasterii S. Salvatoris	698 d e	Burchardus praesul Cameracensis	257 d
Basilica Petri (Carolus a) episcopus Novariensis	276	Bzovius (Abrahamus) scriptor ex Ordine Prædicatorum	312 f, 325 b et seqq.
Bastide (Philippus) Benedictinus Cointium refellit	33 e f	C	
Battorius (Andreas) S. R. E. Cardinalis	330 a	Cælestinus V Pontifex	780 a
Baudonivia coeva scripsit ex parte Vitam S. Radegundis	48 e f, 75 a c	Cæsarius episcopus Arelatensis	33 e, 61 c
Bay (Thomas Angelus) edidit Acta S. Magni praesulis Tranensis	703 b, 705 e	Cæsarius (Joannes) collegit gesta praesulum Cracoviensium	341 c d
Beatillus (Antonius) S. J. nobis varia de Sanctis subministravit	706 b	Cæsius (Angelus) episcopus Tudertinus	24 e, 25 a b c
Beaugendre (Antonius) edidit Opera venerabilis Hildeberti	66 c d	Cajetanus (Octavius) S. J. scripsit de Sanctis Siculis	480 c
Beda (venerabilis) quando obierit	464 a	Clairlanus praesul Ardmachanus in Hibernia	662 d
Benedictus XI Pontifex	797 f	Caletricus episcopus Carnotensis	61 b
Benedictus XIII Papa	142 f	Callistus II Pontifex	254 e, 255 a
† Benignus praesul Armacanus	738 a	Callistus III Pontifex	223 d
† Benno episcopus Misnensis	322 a	Calmet (Augustinus) scripsit Commentarios in sacram Scripturam	147 c
† Bercharius abbas Dervensis	37 b	Calo (Petrus) ex Ordine Prædicatorum Vitas Sanctorum ex antiquioribus monumentis collegit	14 c d, 717 f, 718 b
Berchmannus (Joannes) venerabilis juvenis e Societate Jesu	3 b	Cameniata (Joannes) scripsit de exidio Thessalonicensi	485 e f
		Campi	

INDEX HISTORICUS

Campi (<i>Petrus Maria</i>) <i>scripsit historiam ecclesiæ Placentinæ</i>	177 a b	Coune (<i>Balduinus</i>) <i>Vitam S. Rochi carmine elegiaco conscripsit</i>	389 b
Camuzatus (<i>Nicolaus</i>) <i>scripsit historiam Tricassinam vel Trecensem</i>	293 a b c	Cracovia (<i>Stanislaus de</i>) <i>Dominicanus scripsit Vitam S. Hyacinthi</i>	309 b c
Cano (<i>Philippus Jacobus de</i>) <i>anno 1728 Antverpiæ eligitur præfectus confraternitatis S. Rochi</i>	414 f	Cramauda (<i>Simon de</i>) <i>præsul Rhemensis</i>	604 c d
Capano (<i>Franciscus Antonius</i>) <i>collegit monumenta de martyribus Hydruntinis</i>	18 c b	Cratopolius (<i>Petrus</i>) <i>Minorita scripsit de Sanctis Germaniæ</i>	276 f, 766 d
Capello (<i>Ambrosius</i>) <i>episcopus Antverpiensis</i>	411 et seqq.	Crispus <i>Constantini filius jussu patris occisus</i>	560 f, 561 a
Capuanus (<i>Petrus</i>) <i>S. R. E. Cardinalis</i>	267 d	Cristanellus (<i>Joannes Heraclius S. J.</i>) <i>misit ad nos Vitam S. Alberti</i>	177 a
Carbonellus (<i>Pontius</i>) <i>vir inclytus ex Ordine Minorum</i>	778 d e	Crosinus (<i>Antonius</i>) <i>scriptor</i>	22 a d
Carolus I <i>rex Siciliæ</i>	777 a	Croy (<i>Carolus de</i>) <i>episcopus Tornacensis</i>	224 c
Carolus II <i>rex Siciliæ</i>	775 b	† Cumineus <i>scriptor Hibernus</i>	739 d e
† Carolus <i>cognomento bonus Comes Flandriæ</i>	258 f, 259 e	† Cyprianus <i>episcopus Telonensis</i>	748 c, 749
Carolus <i>simplex Francorum rex</i>	138 f	D	
Castrucci (<i>Sebastianus Fantonus</i>) <i>scripsit historiam civilatis Avenionensis</i>	755 b c	Dado <i>primus abbas monasterii Conchensis</i>	
Catellus (<i>Guilielmus</i>) <i>collegit monumenta historiæ Occitanicæ</i>	380 e 775 b	Dagobertus II <i>vel III rex Francorum</i>	
† Celidonius <i>antistes Bisuntinus</i>	530 a, 532 a	251 d	
Celtes Protucius (<i>Conradus</i>) <i>primus Germaniæ poeta laureatus</i>	765 f, 766 a	† Damasus <i>Papa tumultum S. Tarsicii martyris epitaphio metrico ornavit</i>	201 e
Centuriatores <i>Magdeburgenses ob dicteria adversus Sanctos reprehenduntur</i>	765 f	† Damiani (<i>Petrus</i>) <i>composuit sermonem de S. Cassiano martyre</i>	19 e
† Cerbanus <i>episcopus Hibernus</i>	746 c	David <i>episcopus Menevensis</i>	260 c
Cerra (<i>Franciscus de la</i>) <i>vidit cives Hydruntinos martyrio affici</i>	197 f, 198 a	Davila (<i>Ægidius Gonsalvus</i>) <i>edidit Theatrum ecclesiasticum Hispaniæ</i>	386 a, 801 e
Chasteigner de la Roche-Pozay (<i>Henricus Ludovicus</i>) <i>episcopus Pictaviensis</i>	46 c	Davila (<i>Sancius</i>) <i>episcopus Giennensis scripsit Opus de veneratione reliquiarum</i>	801 e
Chiffletius (<i>Joannes Jacobus</i>) <i>edidit historiam urbis Vesontionensis</i>	531 f	Delbertus <i>præsul Senonensis</i>	257 d
Ciammariconus (<i>Philippus</i>) <i>edidit Sanctuarium Anagninum</i>	705 c	Diago (<i>Franciscus</i>) <i>scripsit Historiam Comitum Barcinonensium</i>	786 c
Ciapetti (<i>Franciscus</i>) <i>scripsit de confraternitate Veneta S. Rochi</i>	392 b	Diderichius (<i>Petrus</i>) <i>abbas Rometsdorfensis ex Ordine Præmonstratensi</i>	142 b
Clarembaldus <i>episcopus Silvanectensis</i>	257 d	Didimia <i>vel Didima abbatissa quarta monasterii Pictaviensis</i>	74 f, 75 b c
Clauss (<i>Henricus</i>) <i>venerabilis abbas Wiblingensis</i>	1 f	Diedus (<i>Franciscus</i>) <i>conscripsit Vitam S. Rochi</i>	394 b c, 399 a b
Clemens IV <i>Pontifex</i>	676 e, 677 f	Dionysius <i>Lusitaniæ rex ab imminente mortis periculo liberatur per invocationem S. Ludovici Tolosani</i>	796 c d
Clemens V <i>Pontifex</i>	797 f	Dlugossus <i>vel Longinus (Joannes) historicus Polonus</i>	310 f, 319 c
Clemens VI <i>Papa</i>	143 f	Domenech (<i>Antonius</i>) <i>scriptor Hispanus ex Ordine Prædicatorum</i>	731 a
Clemens VII <i>Pontifex</i>	310 b, 322 a, 324 et seqq.	Domitianus <i>episcopus Andegavensis</i>	61 b
Clemens VIII <i>Pontifex</i>	310 f, 324 et seqq.	Domnolus <i>episcopus Cenomanensis</i>	61 b
Clemens IX <i>Papa</i>	182 c	Dunin Volski (<i>Petrus</i>) <i>episcopus Plocensis</i>	330 b, 331 a
Clemens X <i>Papa</i>	182 c	Ditmarus <i>episcopus Merseburgensis</i>	46 f
Clementinus (<i>Cæsar</i>) <i>conscripsit historiam Ariminensem</i>	215 e, 216 b	Ducas (<i>Michaël</i>) <i>imperator</i>	440 d, 444 b
Clotarius <i>rex habuit varias uxores vel concubinas</i>	50 c d e f, 51 a, 297 a	E	
Columna (<i>Jacobus</i>) <i>S. R. E. Cardinalis</i>	681 e	† Edwardus <i>rex Angliæ</i>	231 b, 233 c
Columna (<i>Marcus Antonius</i>) <i>episcopus Prænestinus et S. R. E. Cardinalis</i>	530 c	† Ecclesia (<i>Franciscus Augustinus ab</i>) <i>episcopus Salutiensis</i>	273 e
Cointius (<i>Carolus</i>) <i>Benedictinos impugnat</i>	33 c d e	Echardus (<i>Jacobus</i>) <i>ex Ordine Prædicatorum scriptor corrigitur</i>	14 d
Coninck (<i>Adrianus</i>) <i>nobis posthuma Nicolai Antonii scripta perhumaniter in Hispania communicavit</i>	32 b	Eckhart (<i>Joannes Georgius ab</i>) <i>de etymologia monasterii Amorbacensis disserit</i>	461 e f
Constantinus <i>episcopus Spoletanus</i>	668 e	Eggehardus <i>Vragiensis abbas et scriptor</i>	210 f
Constantinus <i>abbas Nobiliacensis</i>	37 c	Eleutheria <i>non fuit uxor Diocletiani imperatoris</i>	264 a b c
Constantius <i>Chlorus imperator</i>	541 a b	Elias <i>patriarcha Hierosolymitanus</i>	481 a
Constantinus <i>Pogonatus imperator</i>	97 d e	Emmuis (<i>Ubbo</i>) <i>heterodoxus Frisiæ scriptor reprehenditur</i>	711 d e f 712 a
Constans <i>imperator</i>	103, c d 104 b	Emon <i>abbas Werumensis in Frisia scripsit Chronicon</i>	748 b
Cornelius (<i>Federicus</i>) <i>episcopus Bergomensis</i>	544 a	Enen (<i>Joannes</i>) <i>Germanice edidit Gesta Trevirensium</i>	550 b
Coquille (<i>Guido</i>) <i>edidit Historiam Nivernensem</i>	274 b	Engelbertus	
Cotignon (<i>Michaël</i>) <i>edidit catalogum historicum episcoporum Nivernensium</i>	296 a b		

AD TOMUM III AUGUSTI.

Engelbertus abbas Amorbacensis nobis multa
communicavit de S. Amore 460 c, 475 a d
Engelgrave (Joannes) subministravit documenta
de cultu S. Rochi apud Antverpienses 410
f, 415 a e
† Ennodius episcopus Ticinensis 18 f
Eobanus Hessus poeta Germanus de mausoleo S.
Sebaldi carmen composuit 767 f, 768 a b
Ephensteiner (Antonius) e Societate Jesu Rector
Collegii Elvacensis 3 d
† Epiphanius quando Panarium seu librum ad-
versus hæreses scripserit 152 f
Erasmus episcopus Plocensis 333 a
Erdtmannus (Christianus) scripsit libellum de ur-
be Norimbergensi 763 b
Eudoxia vel Eudocia quædam imperatrix an in-
ter Sanctus callocanda? 3 b
Eufronius præsul Turonensis 59 d, 80 c f
Eugenius IV Pontifex 668 d
Eufanius (Josephus) episcopus Helenopolitanus
202 c
Eusebius episcopus Santonensis 79 e, 80 e
Eusebius patriarcha Hierosolymitanus 481 b
Eutychius patriarcha Alexandrinus 551 e
Everaert (Melchior) abbas monasterii Aldenbur-
gensis 224 e

F

Fabri (Hieronymus) scripsit de sacris Ravenne
monumentis 688 b, et seqq.
Fausta uxor Constantini imperatoris jussu ejus
interfecta 560 f, 561 a
Felix III Pontifex 527 c
Felix episcopus Nannetensis 61 b
Ferdinandus rex Aragoniæ 180 e
Ferrarius (Sigismundus) scriptor ex Ordine Præ-
dicatorum 314 b c d
Ferreolus episcopus Lemovicensis 33 b
Filibien (Michaël) conscripsit historiam abbatiæ
S. Dionysii 11 d
Filleau (Joannes) varia de S. Radegunde regina
collegit 66 a b c, 67 a
† Firminus episcopus Virdunensis 655 d e
Fontaninus (Justus) non ita pridem edidit codi-
cem canonizationum 331 b c
Foppens (Joannes Franciscus) auxit et illustravit
diplomata Belgii 229 e f
† Fortunatus episcopus Tudertinus 168 d
† Fortunatus Vernotensis 729 e
† Fortunatus fuit familiaris S. Radegundis ac
post ea episcopus Pictaviensis 48 a b c
† Franciscus de Paula prævidit ac prædixit cla-
dem Hydruntinam 184
Franciscus I rex Galliæ 803 b
Fremaut (Benignus) Acta Sanctorum ad Ordinem
Franciscanum spectantia Flandrice edidit
778 d
Fridericus II imperator 177 c
Frodoardus Canonicus Rhemensis scripsit carmen
de S. Bertulfo abbate 754 b c
Fronimius vel Phronimus episcopus Metensis cum
S. Firmino confusus 654 c, 655 a
Fulco abbas S. Hilarii 35 f, 36 a
† Fulradus abbas monasterii S. Dionysii 9 d, 10
Furmerius (Bernardus Gerbrandus) scripsit de
rebus Frisicis 710 e

G

Galateus (Antonius) scripsit de situ Japygiæ
181 f

Galla Placidia mater Valentiniani III imperato-
ris 530 a
Gallonius (Antonius) edidit opusculum de Cruci-
atibus Martyrum 534 c d
Gallus frater Juliani apostatæ 430 d
Galtherus præsul Bisuntinus 530 a f, 531 a b f
Gamratis (Petrus de) archiepiscopus Gnesnensis
330 d
† Garinus episcopus Sedunensis 264 a
† Gaudentius episcopus Novariensis 281 b
Gaultherot (Dyonisius) conscripsit historiam Lin-
gonensem 550 b
Gennadius Massiliensis egit de scriptoribus eccle-
siasticis 742 a
Georgius patriarcha Alexandrinus scripsit Vitam
S. Chrysostomi 108 b
† Geraldus vel Giraldus abbas Sylvæ majoris in
Gallia 237 f, 238 f, 239 a b
Gerardus præsul Spoletanus 670 f
Gerardus episcopus Morinorum 607 d
† Germanus episcopus Antissiodorensis 55 c, 72 a
† Germanus episcopus Parisiensis 55 c, 61 b
Gervinus episcopus Ambianensis 607 d
Girard (Bernardus de) perperam asserit, Clota-
rium ex S. Radegunde liberos suscepisse 52 e
Goar (Jacobus) scripsit notas ad historiam Theo-
phanis 169 d
Godefridus episcopus Lingonensis 427 c d, 435
a, 439 e
† Godehardus episcopus Hildesiensis 210 f
Godolenus abbas monasterii Nobiliacensis 33 d
38 f
Gononus (Benedictus) scriptor ex Ordine Cælesti-
norum corrigitur 32 f, 735 f, 736 d
Gormanus (Marianus) Martyrologus Hibernus
737 b
Goscelinus episcopus Metensis 71 e
Gotfridus Viterbiensis asserit, sanctam Helenam
Treviris natam esse 549 b
Gouvea (Antonius de) episcopus Cyrenensis scri-
psit Hispanice Vitam S. Claræ de Monte-Fal-
co 672 a
Gramatius episcopus Metensis 655 d
Grand (Albertus le) scripsit de Sanctis Britannæ
Minoris 662 b
Gregorius II Pontifex 766 c e, 771 c
† Gregorius VII Papa 237 f, 239 a, 245 a
Gregorius XIII Pontifex 201 f
† Gregorius episcopus Agrigentinus 482 c d
† Gregorius Turonensis exsequiis S. Radegundis
reginæ interfuit 48 f, 64 d e f
Gretserus (Jacobus) S. J. inter alias multas lucu-
brationes scripsit de Cruce 566 e. Varios San-
ctos ab hæreticorum ludibriis vindicavit 764 e f
Grimaldus (Antonius) unus ex martyribus Hy-
druntinis 186 c d e, 193 et seqq.
Gropp (Ignatius) Benedictinus nuper edidit hi-
storiam monasterii Amorbacensis 460 et seqq.
Gualterius (Philippus Antonius) episcopus Imo-
lensis 18a
Gualterius (Pompeius) Canonicus ecclesiæ Hy-
druntinæ 180 c
Guarnerius (Joannes Antonius) scripsit de San-
ctis Bergomensibus 593 f
Guarrius vel Guerrius abbas Igniacensis 698 e f
Guerrius (Martinus Antonius) edidit synopsis
ecclesiæ Bergomensis 540 d
Guesnayus (Joannes Baptista) S. J. conscripsit
Annales Massilienses 758 f
Guilielmus episcopus Lingonensis 439 e f
Guilielmus vel Wilhelmus episcopus Catalaunensis
257 d,

INDEX HISTORICUS

Guillimannus (<i>Franciscus</i>) scripsit de rebus Helvetiis	257 d, 259 c	Joannes XXII Papa Ludovicum Tolosanum episcopum numero Sanctorum adscripsit	797f, 798 a
Gundisalvus episcopus Burgensis in Hispania	273 c, 277 b	Joannes XXIII Pontifex	176 b
	c f, 32 a	Joannes Toletanus S. R. E. Cardinalis	325 a
H		Joannes Andreas S. R. E. Cardinalis et archiepiscopus Messanensis	514 b
Haimo episcopus Halberstadensis	211 f	Joannes patriarcha Hierosolymitanus	481 a
Hamconius (<i>Martinus</i>) scripsit de rebus Frisicis	710 e, 712 c	Joannes episcopus Tornacensis	223 d
Harduinus (<i>Joannes</i>) S. J. vulgavit collectionem conciliorum	497 a	Joannes episcopus Alatrencis	303 f
Hariolfus episcopus Lingonensis non videtur debito cultu honorari, ut inter Sanctos locum habere possit	3 c	Joannes episcopus Apameensis	152 a
Hariulfus abbas Aldemburgensis	228 et seqq.	Joannes episcopus Morinorum	257 d
Harlæus (<i>Franciscus</i>) archiepiscopus Parisiensis	391 b	Joannes præsul Rhemensis	223 d
Haroldus (<i>Franciscus</i>) edidit Vitam et Opera venerabilis Alberti de Sarthiano	192 e	Joannes episcopus Ariminensis	218 f, 219 d
Hatto, Haito, vel Hetto episcopus Basileensis	9 c	Joannes I abbas Altiwillarensis	604 c
Helinandus episcopus Laudunensis	247 a	Joannes Dux Bituricensis	65 e
Henricus episcopus Silvanectensis	301 e f	Joannes a sancta Maria scriptor Gallus ex Ordine Prædicatorum	313 d
Henricus IV rex Gallie	441 b	† Joannicius abbas quando obierit	169 a
Henricus VIII rex Anglie	700 d	Joffredus episcopus Carnotensis	257 d e
Henricus Huntigdoninensis scriptor Anglus	548 e	Jonas monachus Bobiensis in Italia scripsit Vitam S. Bertulfi abbatis	750 et seqq.
Heraclius imperator	97 c d	Irene imperatrix an inter Sanctas collocanda sit, dubitatur 2 c d e. Magni faciebat lucubrationes S. Maximi	103 a b
Heredia (<i>Antonius de</i>) S. Claram Assisiatem Ordini Benedictino perperam adscribit	670 d	Irene mater S. Athanasie vidue	170 c
Hermenefridus rex Turingie	49 b e, 50 b	Isdegerdes rex Persarum	286 c e, 289 b d
Hertzwormius (<i>Arnoldus</i>) composuit historiam Susterenensem	138 a, 509 c	Julianus apostata in templo S. Mamantis mirum præsagium experitur	430 d e f
† Hibarus episcopus Hibernus	746 c	Julius II Pontifex	513 f, 514 b
† Hilarius episcopus Pictaviensis	40 a b	† Junianus abbas cum eremita ejusdem nominis male confunditur	33 a b c
Hilarius præsul Bisuntinus	570 a b	Justinus imperator reliquias Dominicæ crucis ad S. Radegundem misit	59 c d
Hilduinus episcopus Lingonensis	444 c, 446 b	Justinus historicus scripta Trogi Pompeii in compendium redegit	536 b
Hilgotus episcopus Suessionensis	259 e f	Ivo episcopus Carnotensis	259 f
Hincmarus præsul Rhemensis	603 f	Iwo episcopus Cracoviensis	311 c, 312 c d
Hogerus præsul Bremensis	211 d	K	
Honorius Papa Romanus defenditur	116 d e	Kadlubko (<i>Vicentius</i>) episcopus Cracoviensis	312 d, 341 d
Hugo præsul Bisuntinus	530 a, 531 b	Keck (<i>Joannes</i>) S. Amorem abbatem Amorbacensem cum altero synonymo confudit	462 et seqq.
† Hugo abbas Cluniacensis	237 f, 239 a	Keferloherus (<i>Innocentius</i>) Vitam S. Alypii ex Operibus S. Augustini collegit	202 f, 203
Hugo (<i>Carolus Ludovicus</i>) abbas Præmonstratensis edidit monumenta sacræ antiquitatis	748 b	Kempensis (<i>Thomas</i>) post obitum Swollam transfertur	1 f
Hugo episcopus Suessionensis	607 d	Kempius (<i>Cornelius</i>) scripsit opusculum de rebus Frisicis	710 e, 712 a
Hugolinus S. R. E. Cardinalis et Ostiensis ac Velitrensis episcopus	305 b	Kennethus I vel II rex Scotie	663 e f
Hulst (<i>Oliverius Vander</i>) abbas monasterii Aldenburgensis	224 c	Ketennus scriptor Hibernus	739 b
Hunnericus rex Wandalorum	454 c f	Kirkstede (<i>Joannes</i>) scripsit opusculum de præcipuis Hibernie præsulibus	657 a
Huss (<i>Joannes</i>) hæreticus in concilio Constantiensis damnatus	383 d	Kloppenburg (<i>Joannes</i>) S. J. de cultu S. Ludolfi et B. Druthmari nos instruxit	139 b c
I		Kritzraedt (<i>Jacobus</i>) S. J. de cultu S. Zuentiboldi nos certiores reddidit	148 e d
Jacobillus (<i>Ludovicus</i>) conscripsit Vitas Sanctorum Umbrie	24 b, 167 f	L	
Janingus (<i>Conradus</i>) composuit dissertationem de primis Umbrie apostolis	458 b c	Lactantius Neapolitanus abbas congregationis Olivetanæ	705 a
Inchofer (<i>Michaël</i>) edidit librum de tribus Magis evangelicis	569 e	Lagettus (<i>Michaël</i>) scripsit de martyribus Hydruntinis	183 d e
Ingelrannus vel Angelrannus episcopus Laudunensis	246 f, 247 ■	Laguille (<i>Ludovicus de</i>) S. J. edidit Historiam Alsatie	643 f
Innocentius I Pontifex	281 b	Lambertus episcopus Tornacensis et Noviomensis	223 b, 254 e, 255 a, 257 d
Innocentius II Pontifex	606 a d	Lambertus	
Innocentius IV Pontifex	177 b d f		
Innocentius VIII Pontifex	182 e f		
Innocentius X Pontifex	528 b		
Innocentius XII Pontifex	665 f		
Joannes XV Pontifex	141 d		

Lambertus Schafnaburgensis scriptor seculi undecimi 762 c
 Lamparter (Henricus) S. J. quædam de S. Radiana vel Radegunde virgine subministravit 96 d
 Landulfus S. R. E. Cardinalis et Sedis Apostolicæ in Sicilia legatus 784 b c
 Langus (Matthæus) archiepiscopus Salisburgensis et S. R. E. Cardinalis 93 f, 94 a b
 Latomus (Joannes) texuit catalogum archiepiscoporum Moguntinensium 461 b
 Laurentius monachus Rutiensis scripsit Vitam S. Maximi 97 e, 421 c e
 Lazius (Wolfgangus) scripsit Opus de migratione gentium 467 d
 Lefastus vel Leifastus episcopus Augustodunensis 83 a d
 Leibnitius (Godefridus Guillemus) inter Accessiones suas historicas edidit Gesta Trevirensium 550 b
 Lellis (Carolus de) edidit Neapolim sacram 182 f
 Leo VII Pontifex 458 a b
 Leo X Pontifex 310 bc, 322 d
 Leo cognomento sapiens vel philosophus, imperator et filius Basilii Macedonis 485 d
 Leoabbas Cavensis 696 d
 Leonardus abbas Cavensis 518 e
 Leone (Petrus de) S. R. E. Cardinalis 223 c
 Leondarius (Joannes) vidit cædem civium Hydruntinorum 193 de f, 174 a
 Leontius præsul Burdigalensis 79 e, 80 e
 Letaldus monachus Miciacensem descripsit translationem S. Juniani abbatis 37 e
 Letznerus (Joannes) Germanice scripsit chronicon, quod erroribus historicis scatet 140 a b
 † Leudomirus episcopus Catalaunensis 747 b
 Leupot (Romualdus) aliqua recentiora miracula S. Helenæ subministravit 644 a b
 Leydis (Joannes Gerbrandus a) Carmelita collegit Acta S. Jeronis 476 c d
 Lezana (Joannes Baptista de) SS. Cæsariam et Radegundem Ordini Carmelitano accenset 61 e f, 62 a
 Libanius sophista refellitur 575 f
 Licinius imperator 272 d f
 Licio (Robertus a) ex Ordine Minorum episcopus Aquinatensis 789 a
 Lintargus vel Luitardus episcopus Spoletinus 458 a b
 Lisiardus episcopus Suessionensis 227 e et seqq.
 Locatellus (Eudoxius) Simonem monachum Valumbrosanum appellat beatum, de quo titulo dubitamus 145 a b
 Longuevallius (Jacobus) scripsit vernacule historiam ecclesiæ Gallicanæ 53 c d
 Longus (Joannes) testis oculatus martyrii Hydruntinorum 194 b c d e f
 Lubomlii (Severinus) Cracoviensis scripsit Vitam et miracula S. Hyacinthi 310 et seqq.
 † Ludovicus rex Galliæ tertio Ordini S. Francisci adscribitur 382 b
 Ludovicus Crassus rex Galliæ 245 b
 Ludovicus VII Galliæ rex 11 c
 Ludovicus VIII Galliæ rex numerosam prolem habuit 775 b
 Ludovicus Romanorum rex 142 f
 Ludovicus pater Philippi II regis Galliæ 439 f
 Ludovicus Hassiæ et Thuringiæ Lantgravius 143 c
 Lullus præsul Moguntinus 137 a

M

Macarius episcopus Hierosolymitanus 561 et seqq.
 Mac-Camæil (Arthurus) episcopus Clochorensis in Hibernia 208 c
 Mac-Catafaid (Matthæus) episcopus Clochorensis in Hibernia 208 c
 Magnus rex Norvegiæ 704 f
 Maguir (Cathaldus) scriptor Hibernus 738 e
 Maire (Franciscus le) conscripsit historiam Aurelianensem 605 c
 Malabranca Ursinus (Latinus) S. R. E. Cardinalis in opinione sanctitatis mortuus 1 f
 Maldura (Petrus Ludovicus) laudat Diedum ob conscriptam S. Rochi Vitam 394 f, 395 a b
 Malliaco (Maria de) revelationibus clara 67 b
 † Mamilianus præsul Parnormitanus 482 d
 Manrique (Bernardus) episcopus Malacitanus 802 f
 Manzoni (Antonius Maria) edidit historiam episcoporum Imolensium 16 a, 17 d
 Marcello (Guilielmus de S.) conscripsit Vitam S. Ludovici Tolosani 8 c, 5 b
 Marcus Ulyssipponensis scriptor ex Ordine Minorum 805 d
 Marcwardus abbas Corbeiensis 139 e f
 Marieta (Joannes) concinnavit historiam de sanctis Hispaniæ 30 f
 Marnavitus (Joannes Tomcus) scriptor Dalmata rejicitur 264 e f, 265 d
 Maroveus episcopus Pictaviensis 59 d, 60 e f, 64 f
 Marquez (Joannes) scripsit de Origine Eremitarum S. Augustini 670 a
 Martellus (Carolus) pater Caroli II regis Hungariæ 800 e
 Martianus (Joannes Michaël) Canonicus Hydruntinus et scriptor 183 f
 Martinelli (Dominicus) graphice adumbravit urbem Venetam 392 a
 † Martinus in Panñonia natus est 49 d
 † Martinus I Papa Romanus 102 c
 Martinus V Pontifex approbat immemorabilem cultum S. Sebaldi 763 b c et seqq.
 Mascarius (Guido) antistes Tolosanus 781 f, 782 a
 † Maternus præsul Mediolanensis 540 c
 Mauritius imperator 64 b c d
 † Maurus episcopus Cæsenas 215 b
 Maurus abbas Glannafoliensis 33 d
 Maximus episcopus Ticinensis 18 f, 19 a
 Maximus præsul Genevensis 274 f
 Maynardus primus Livoniæ episcopus 146 a
 Megenfridus chronographus Fuldensis seculo X floruit 461 f, 462 a
 Meleun (Anna de) inter venerabiles feminas collocata 2 a
 Michaël Amoriensis imperator 169 e
 Michaël episcopus Corcyrensis 496 a
 Milewski (Jacobus) episcopus Laodicensis et suffraganeus Cracoviensis 331 a
 Miræus (Joannes) episcopus Antverpiensis 411 b
 Monteil (Josephus de) conscripsit Vitam S. Radegundis 65 e
 Morerius (Ludovicus) Gallice collegit Dictionarium historicum 67 c e
 Morinus (Joannes) scripsit Commentarium de sacris Ecclesiæ ordinationibus 54 d
 Mosconius (Isidorus) Vitam S. Claræ de Monte-Falco ex antiquis instrumentis collegit 666 et seqq.

INDEX HISTORICUS

Murerus (<i>Henricus</i>) ex Ordine Cartusiano scriplor Helvetus	275 c f	et seqq.	Peregrinus (<i>Bernardus</i>) episcopus Barcinonensis	786 c
Muro (<i>Joannes de</i>) Minister Generalis Minoritarum	782 a		Perefixus (<i>Harduinus</i>) archiepiscopus Parisiensis	391 b
Mutinensis (<i>Jacobus</i>) episcopus Sebastenus	518 f		Pessina de Czechorod (<i>Thomas Joannes</i>) decanus ecclesiæ metropolitanæ Pragensis et episcopus Samandriensis	311 f
Mutius (<i>Marius</i>) scriptor Bergomensis	539 c d		Petri (<i>Suffridus</i>) scripsit de rebus Frisicis	71 c e
Myskowski (<i>Petrus</i>) episcopus Cracoviensis	330 b		Petrus episcopus Bellovacensis	257 d
N			Petrus episcopus Tarcensis	726 a
Natali (<i>Baptista de</i>) vidit martyres Hydruntinos a Turcis interfici.	197 c d e		† Petrus episcopus Anagninus	710 a b
Natalibus (<i>Petrus de</i>) episcopus Equilinus quando vixerit et scripserit	398 a b c d		† Petrus martyr ex Ordine Prædicatorum	177 f
Nicetas scripsit commentarios ad orationes S. Gregorii Nazianzeni	428 f		Petrus rex Aragoniæ	380 f
Nicetas pater S. Athanasii viduæ	170 c		Petrus ex Ordine Minorum episcopus Epulanus	779 a 803 b
† Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus	98 a b		Peyronettus (<i>Simon</i>) Catalogum Sanctorum ac Sanctarum notis illustravit	65 d
Nicolaus marchio Atestinus	175 f		Phasellus (<i>Thomas</i>) Dominicanus scripsit de rebus Siculis	480 d
Noguierius (<i>Franciscus</i>) scripsit historiam ecclesiæ Avenionensis	775 b		Philippus episcopus Catalaunensis	607 d, 611 c
Nonnus episcopus Berœensis	726 f		Philippus II rex Hispaniæ	412 a b
Notcherus abbas Altivillarensis scripsit de translatione corporis S. Helenæ	607 b c d		Philippus I rex Galliæ	443 f
B. Notkerus circa finem seculi noni scripsit suum Martyrologium	20 d		Philippus II rex Galliæ	439 f
O			Philippus VI rex Francorum	800 c
Odilbaldus præsul Ultrajectensis	475 e, 476 b		Philippus rex Galliæ	232 b, 233 d
Odo Suessionensis abbas S. Medardi forte duplex distinguendus	255 e, 257 b		Philippus Comes Flandriæ	223 e
Oisy (<i>Everardus de</i>) episcopus Tornacensis	229 f		Phroninus seu Phronimus episcopus Metensis cum altero confusus	654 c
Okolski (<i>Simon</i>) scriptor Dominicanus	311 d		Pientius episcopus Pictaviensis	55 d
Opizo præsul Ravennas	689 e		Piergilius (<i>Baptista</i>) scripsit Vitam S. Claræ de Monte-Falco	664 et seqq.
Opmerus (<i>Petrus</i>) scripsit de Martyribus Hollandiæ	476 c		Pinius (<i>Ignatius</i>) S. J. officiosus Operis nostri adjutor	522 a b
Otto Frisingensis asserit, S. Helenam Treviris natam esse	549 b		Pinus (<i>Joannes</i>) scripsit Vitam sancti Rochi	380 c, 383 d, 396 a
Overhamus (<i>Adolphus</i>) scripsit Vitam B. Meinwerchi	139 e		Pipinus rex Francorum	530 b
P			Pius IV Pontifex	387 d f
Pagius (<i>Antonius</i>) edidit testamentum S. Ludovici Tolosani	787 e		† Pius V Papa	202 a
Palæonydorus (<i>Joannes</i>) scriptor Carmelita	568 e f		Pius vel Plodius (<i>Michaël</i>) scriptor ex Ordine Prædicatorum	315 a
Palladius episcopus Tolonensis	749 b		Platus (<i>Hieronymus</i>) S. J. scripsit Opus de Bono status religiosi	789 b
Panemollis (<i>Joannes</i>) testis oculatus martyrii Hydruntinorum	196 e f, 197 a b		Pocockius (<i>Edwardus</i>) Annales Arabicos Eutychii patriarchæ Alexandrini Latine interpretatus est	551 e
Pantaleon (<i>Henricus</i>) edidit Prosopographiam	277 c		† Porphyrius episcopus Gazensis	287 a
Patroclus præsul Arelatensis	291 f		Portu (<i>Reginaldus le</i>) episcopus Lemovicensis	734 e
† Paulinus episcopus Nolanus	202 c d		Possevinus (<i>Joannes Baptista</i>) scripsit de Sanctis Tudertinis	168, a 698 a
Paulus III Pontifex	325 a, 326 c d e		Possinus (<i>Petrus</i>) S. J. nobis suppeditavit monumenta de B. Laurentio eremita	303 a, 304 c
Paulus IV Pontifex	224 b c		Præstantius episcopus Bergomensis	540 e
Paulus episcopus Constantinopolitanus et hæreticus Monotheita	121 b, 122 c d		Prætextatus præsul Rothomagensis	61 b
Pavosius (<i>Angelus</i>) fuit testis oculatus cædis martyrum Hydruntinorum	195 a b c d		Praga (<i>Hieronymus de</i>) hæreticus in concilio Constantiensi damnatus	383 d
Pelagius episcopus Legionensis	179 c		Prandotha episcopus Cracoviensis	344 a b
Pelagius (<i>Alvarus</i>) scripsit Opus de planctu Ecclesiæ	785 b		Pressa (<i>Philippus de</i>) testatur de incorruptis martyrum Hydruntinorum corporibus	298 b c d
Pendinellus (<i>Angelus</i>) Canonicus Hydruntinus, et testis oculatus cladis Hydruntinæ	185 b c, 196 a b c d		Prisca fuit uxor Diocletiani imperatoris	263 et seqq.
Peregrinis (<i>Bartholomæus de</i>) scripsit de Sanctis Bergomensibus	540 a		† Procopius episcopus Tauromenitanus et martyr	486 b, 499 b
			Procus vel Provus episcopus Dertonensis	752 f, 753 f
			Prudentius poëta Hispanus scripsit de S. Hippolyto martyre	b et seqq.
			Pyrrhus episcopus Constantinopolitanus et hæreticus Monotheita	102 a, 122 e

R

- Radbodo episcopus Tornacensis 249 f, 251 d
 † Radegundis duplex ab alia Radegunde regi-
 na et uxore Clotarii distincta 47 b c
 Raderus (Matthæus) Chronicon Alexandrinum
 Græco-Latine vulgavit 569 c
 Radulfus præsul Remensis 228 d, 229 d
 Radzivil (Georgius) S. R. E. Cardinalis 328 d
 Rainaldus vel Reginoldus I istius nominis archi-
 episcopus Khemensis 611 b
 Rainaldus vel Rainoldus abbas Suessionensis S.
 Medardi 233 d e f, 236 a
 Raynaudus (Theophilus) refellit aliquem scripto-
 rem, qui S. Radegundi Clotarii regis uxori
 virginitatem adscripserat 52 f, 53 a b c
 Reginaldus (Rupertus) cœnobita Altvillarensis
 varia nobis de S. Helena suppeditavit 604 d et
 seqq.
 Relandus (Petrus) Fastos consulares collegit 526 d
 † Rembertus præsul Bremensis 211 d
 Rettenpacherus (Simon) scripsit Annales monaste-
 rii Cremifanensis 529 a
 Reynaldus episcopus Lingonensis 427 c d, 442 f,
 443 e f
 Rivetus (Andreas) ministellus heterodoxus refelli-
 tur 565 d e f
 Roa (Martinus de) edidit librum de antiquitate
 urbis Malacitanæ 802 c
 Roberti (Joannes) S. J. scripsit et illustravit Vi-
 tam S. Huberti 226 c
 Robertus episcopus Lingonensis 434 e
 Robertus Francorum rex, Hugonis Capeti filius
 9 c, 11
 Robertus rex Siciliæ, frater S. Ludovici præsulis
 Tolosani 799 c
 Robertus vel Rodbertus cognomento Friso occupa-
 vit comitatum Flandriæ 248 f
 Rodoan (Carolus Philippus de) episcopus Brugen-
 sis 223 d
 Rodtbertus episcopus Atrebatensis 257 d
 Roelans (Alexander) eligitur Antverpiæ præfectus
 confraternitatis S. Rochi 414 d e f
 † Romanus abbas Jurensis 732 d
 Roricus vel Ruricius episcopus Lemovicensis 33 b
 Rubeus (Hieronimus) conscripsit historiam Ra-
 vennatem 688 f et seqq.
 Ruinartius (Theodoricus) edidit historiam perse-
 cutionis Wandalicæ 454 c
 Ruodpertus vel Robertus monachus peregrinus
 scripsit Vitam S. Theoduli 275 c d
 Ruthardus Comes fundavit monasterium Amorba-
 cense in Franconia 461 c, 467 f
 Rusticus episcopus Nivernensis 297 e

S

- Salazar (Joannes Tamayus) scriptor Hispanus
 rejicitur 264 e f
 Salomone (Petrus de) hæreticus ex secta Fratri-
 cellorum 673 b
 Sanctius rex Majoricæ 380 f
 Sansovinus (Franciscus) scripsit de urbe Veneta
 392 a
 Sarthiano (Albertus de) vir venerabilis ex Ordine
 Minorum, de cujus legitimo cultu dubitamus
 199 e
 Saturninus Arelatensis impense favit hæresi Aria-
 næ 59 b
 Saussayus (Andreas) duos Sanctos inter se con-
 fudit 750 e, 751 a b
 Augusti Tomus III

- Scalea (Valerianus) abbas generalis Olivetanæ
 religionis 177 a
 Scarerius (Franciscus) ex Ordine Minorum epi-
 scopus Segetanus 778 f, 779 a, 803 b
 Schannatus (Joannes Fridericus) edidit Vinde-
 miam Litterariam 142 a
 Scheckmannus (Joannes) Latine interpretatus est
 Gesta Trevirensium 550 b
 Schedelius (Hartmannus) seculo xv exeunte vulga-
 vit Chronicon 764 c
 Schelstrate (Emanuel a) bibliothecæ Vaticanæ
 præfectus et scriptor 526 e
 Schenckinck (Stephanus) Canonicus Mindensis
 nobis transmisit Acta S. Magni 705 f
 Schmid (Jacobus) S. J. de cultu S. Felicis in Ty-
 roli nos certiores reddidit 163 c, 164 a b c
 Schotelius (Justus Georgius) edidit Opus de lin-
 gua Germanica 771 c
 Sedulius (Henricus) Minorita edidit Vitam S. Lu-
 dovici præsulis Tolosani 775 b et seqq.
 † Serena nobis videtur perperam appellari uxor
 Diocletiani imperatoris 263 et seqq.
 Servatus Lupus abbas Ferrariensis conscripsit
 Vitam S. Wigberti 132 f
 Severus hæreticus errores Eutychianorum propa-
 gavit 122 b
 Sigebertus Gemblacensis laudat S. Arnulfum epi-
 scopum Suessionensem 222 d e f
 Sigibrandus episcopus Pictaviensis 35 f, 36 a
 Sigismundus I rex Poloniæ 322 b
 Sillis (Antonius de) scribit de tertio Ordine S.
 Francisci 382 b
 Simlerus (Josias) describit Vallesiam 273 b,
 277 d
 Simon episcopus Meldensis 301 e f
 Sinibaldus episcopus Imolensis 17 f
 Sixtus Papa II quando martyrium subierit 8a
 Sixtus IV Pontifex 180 f, 182 e
 Sophia imperatrix uxor Justini 57 e f
 † Sophronius patriarcha Hierosolymitanus 122 a
 Sosa (Franciscus de) Canariensis episcopus 801 f
 Spondanus (Henricus) episcopus Appamiensis
 782 f
 Steborius (Christophorus) S. J. nobis submini-
 stravit Acta S. Magni 705 f
 Stengelius (Carolus) eruditus Ordinis Benedictini
 abbas et scriptor 93 b
 Stephanus IV vel VII Papa 483 d e
 † Stephanus episcopus Upsalensis 211 d
 Stephanus præsul Hydruntinus a Turcis occisus
 179 f, 184 e, 185 b c
 Sterre (Chrysostomus vander) scriptor Ordinis
 Præmonstratensis 142 c
 Stumpfius (Joannes) scripsit Germanice chroni-
 con Helvetiæ 277 d
 Suaresius (Josephus Maria) episcopus Vasionensis
 524 c, 525 et seqq.
 Suederus præsul Ultrajectensis 475 c
 Summonte (Joannes Antonius) Italice conscripsit
 historiam Neapolitanam 182 d, 782 c
 Susteren (Henricus Josephus van) episcopus Bru-
 gensis 223 a

T

- Theobaldus episcopus Suessionensis 234 a,
 236 a, 242
 Theodora uxor Justiniani imperatoris 264 a b
 Theodoricus II Comes Hollandiæ 475 e, 476 b
 Theodorus Pontifex Romanus 122 e, 124 c
 Theodorus patriarcha Hierosolymitanus 481 a
 Theodorus Cæsariensis episcopus Monothelita
 108 105 c

INDEX HISTORICUS

Theodosius I <i>imperator</i>	153 e, 151 e	Villaharduinus (<i>Goffridus</i>) <i>scripsit historiam imperii Constantinopolitani</i>	446 a
Theodosius <i>junior imperator</i>	286 f, 287 b c	Viridis (<i>Rodulfus vel Radulfus</i>) <i>archiepiscopus Rhemensis</i>	246 f, 247 a
Theodosius <i>Alexandrinus episcopus, a quo hæretici Theodosiani nomen traxerunt</i>	121 f	Vitellensibus (<i>Joannes de</i>) <i>patriarcha Alexandrinus</i>	590 a
Thomas <i>patriarcha Hierosolymitanus</i>	481 a	Vito (<i>Paduanus de</i>) <i>ad fuit martyrio civium Hydruntinorum</i>	195 f, 196 a
Thomas <i>episcopus Spoletanus</i>	676 f, 678 a	Viventiolus <i>præsul Lugdunensis</i>	274 f
Tinmouth (<i>Joannes de</i>) <i>scriptor Anglus, ex quo Capgravius sua hausit</i>	733 c d	Volprecht (<i>Wolfgangus</i>) <i>Lutheri discipulus, qui Norimbergam hæresi infecit</i>	768 c
Tolete (<i>Petrus a</i>) <i>episcopus Malacitanus</i>	802 d	Vredius (<i>Olivarius</i>) <i>scriptor Belga</i>	221 e
Torellus (<i>Ludovicus</i>) <i>scripsit historiam generalem Ordinis Augustiniani</i>	670 e		
Torfæus (<i>Thormodus</i>) <i>heterodoxus edidit historiam Norvegiæ</i>	704 f		
Torrigianus (<i>Lucas</i>) <i>præsul Ravennas</i>	688 c		
Trogus Pompeius <i>historicus, cujus scripta jam perierunt</i>	586 b		
Trugillo (<i>Thomas de</i>) <i>in Thesauro concionatorum agit de Sanctis Hispaniæ</i>	30 c		

W

W	Waefer (<i>Arnoldus</i>) <i>scripsit de translatione venerabilis Thomæ Kempensis</i>	2 a
W	Waghenare (<i>Petrus de</i>) <i>scriptor Ordinis Præmonstratensis</i>	142 b c

U

Ubertus I <i>episcopus Ariminensis</i>	215 a
Ubertus II <i>episcopus Ariminensis</i>	215 a, 219e
Urbanus VIII <i>Pontifex</i>	181 e
Ursinus (<i>Fulvius</i>) <i>episcopus Spoletanus</i>	668 a

V

Valesius (<i>Hadrianus</i>) <i>errorem Vulfini Boëthii</i> <i>corrigit</i>	34 a b
Vararanes V <i>rex Persarum</i>	286 a c, 287 d
Vasæus (<i>Joannes</i>) <i>natione Belga scripsit de rebus</i> <i>Hispanicis</i>	30 f
Venerius <i>abbas S. Gaudentii in Italia</i>	215 c d
Victor <i>episcopus Vitensis</i>	454 c, 455 e
Victor <i>episcopus Uticensis</i>	454 c
Victor <i>antistes Gratianopolitanus</i>	274 f
Victorinus <i>inclytus rhetor Romæ ad fidem Chri-</i> <i>stianam adducitur</i>	281 et seqq.
Victorius <i>præsul Redonensis</i>	61 b
Villaescusa (<i>Jacobus Ramirez de</i>) <i>episcopus Mala-</i> <i>citanus</i>	802 f

W

W	aeyer (Arnoldus) <i>scripsit de translatione venerabilis Thomæ Kempensis</i>	2 a
W	aghenare (Petrus de) <i>scriptor Ordinis Præmonstratensis</i>	142 b c
Wal	abbas <i>Corbeiensis</i>	141 a
Walterus	<i>præsul Bisuntinus</i>	530 a f, 531 a b f
† Warinus	<i>abbas Corbeiensis</i>	211 d
Wicleff (Joannes)	<i>hæreticus in concilio Constantiensis damnatus</i>	383 d
Wigandus	<i>præsul Bambergensis</i>	768 c
Wilhelmus	<i>præsul Moguntinus</i>	140 b c
Wilhelmus	<i>episcopus Catalaunensis</i>	257 d, 259 c
Wilhelmus	<i>abbas Viconiensis ex Ordine Præmonstratensi</i>	145 f
Willotus (Balduinus)	<i>S. J. collegit Martyrologium vel Hagiologium Belgicum</i>	224 b
Wiltheim (Alexander)	<i>S. J. dubitavit olim de cultu S. Zuentiboldi regis</i>	138 c
Winheim (Erhardus)	<i>Cartusianus scripsit de sacris reliquiis Coloniensibus</i>	528 c
Witfordus (Richardus)	<i>edidit anno 1506 Anglice Martyrologium</i>	704 f
Wolfardus	<i>præsul Augustanus</i>	94 c

Z

*Zosimus historicus et impudens calumniator
Christianorum* 557 c d e

INDEX

TOPOGRAPHICUS

A

A basci <i>vel</i> Abasgi, populi Colchidis	131 f	Agatha, Agathopolis, Agathe, urbs Galliæ et insula	
Achaia duplex	421 a d	in diœcesi Narbonensi	401 c
Adernionis <i>sive</i> Adrani oppidum in Ætna monte <i>natale B. Nicolai eremitæ</i>	516 c	Ageium (<i>Ay</i>) opp. Galliæ in Campania	632 d
Adiabenorum regio in Assyria, <i>vel</i> in Assyriæ et Mesopotamiæ finibus	594 f	Alani, <i>ubi habitarint</i>	131 e
Ægæ, civitas olim Ciliciæ littoralis	437 c	Aldenardense territorium in Flandria, <i>patria S. Arnulfi ep. et conf</i>	226 c
Æginæ insulæ <i>descriptio</i>	168 b	Aldenbergensis parthenon in Germania. <i>B. Gertrudis abbatisa</i>	142 a
		Aldenburgum,	

AD TOMUM III AUGUSTI.

Aldenburgum, locus in Flandria. *S. Arnulfus* 221
 Alentio (*Alençon*) opp. in Normannia 794 b
 Altivillare, monasterium (*Hautvillers*) in Ter-
 ritorio Remensi, *S. Helenæ prodigiis claris-*
simum 600 d, 622 d
 Amalphia, urbs ad Tyrrhenum mare 502 c
 Amorbacense monasterium in Franconia. *S. Amor*
vel Amator primus ejusdem abbas 460 b, 461 c,
ab alio synonymo distinctus 462 c
 Androcala regio in Tauri montis angustis 704 c
 Angleria (*Anghiera*) opp. Italiae in Ducatu Medio-
 lanensi 403 f
 Anglia. *S. Clintancus rex et M.* 733 a
 Antverpia. *Gloria posthuma S. Rochi conf* 410 c
 Apamea, urbs Syriae. *S. Marcellus ep. ac mar-*
tyr 151 c
 Aquæ Sextiæ (*Aix*) urbs Galliae in Provincia 818 f
 Aqua pendens, in Phaliscis Tusciae 403 c
 Arcaria, locus in Messanensi diœcesi. *B. Nicolaus*
eremita 513 a, 516 c
 Arceyas, opp. territorii Trecensis in Gallia. *S. Bal-*
semius martyr 292 c
 Arelatum, urbs Galliae in Provincia 15 e
 Argensola, cœnobium in diœcesi Suessionensi 638 d e
 Ariminum (*Rimini*) urbs Æmiliae in Italia. *S.*
Arduinus conf. 214 b, 218 b
 † Armel, pagus diœcesis Rhedonensis 298 b
 Assendiense monasterium 213 e
 Ateia (*Aties*) villa regia in pago Viromandu-
 ensi Galliae; *ubi educata S. Radegundis regi-*
na 69 d e
 Athanacense monasterium in Gallia. *An ejusdem*
abbas S. Badulphus conf. 732
 Athingani populi 169 d
 Aulinæ, locus ad mare Tyrrhenum 497 a (*Vide*
Salinæ) An idem locus 503 a
 Aulon (*la Velona, seu Valona*) urbs Albaniae 197 c
 Aulon seu Aulocrene, convallis 154 c
 Avenacum, et Avennacum (*Avenay*) urbecula Gal-
 liae in provincia Campaniae 630 a
 Ausonia interdum generaliter pro Italia accipitur 753 f
 Axona (*l'Aisne*) fluv. in Campania Galliae provin-
 cia 632 d

B

Baalon, locus prope Maceriam 644 d
 Barrum ad Sequanam (*Bar sur Seine*) opp. non
 ignobile in Lingonibus 443 f
 Barrum triplex 632 c
 Belisia, cœnobium in diœcesi Leodiensi 461 a
 Benchorensis monasterium in Hibernia 660 b
 Bergomum in Italia. *S. Projectitius M.* 539 c
 Besaluense S. Petri monasterium in Catalonia. *S.*
Marinus ep. conf. 731 a
 Bescia, Ausoniorum urbs 508 e
 Bevelandia, insula Zelandiae 257 c
 Bismantum castrum in Longobardia 754 b
 Bisuntii apud Sequanos *caput S. Agapiti M.* 530 a
 Bizya, urbs Thraciae 129 a
 Bloërmel in diœcesi Macloviensi 298 b
 Bobium, monasterium in Liguria. *S. Bertulfus*
abbas 750 b
 Bochna *vel* Bochnia, opp. Poloniae in palatinatu Cra-
 coviensi 367 f
 Bononia Morinorum, urbs in Picardia Gallicae pro-
 vincia 622 c

Brincola, urbecula Provinciae, patria *S. Ludovici*
ep. et conf. 776 c d e
 Briossius pagus (*Briou*) in agro Pictaviensi, *S. Ju-*
niani abbatis patria 40 b
 Britannia Armorica in Gallia. *S. Armagilus conf.*
 298 a
 Buculus, castrum 131 f
 Burgi, urbs Hispaniae, *SS. Centolla et Helena*
MM. 30 b
 Buriburch, opp. in finibus Hassorum et Saxo-
 num 136 ■
 Buthrotum ad more Jönium 496 e

C

Cabillonum, Galliae urbs ad Ararim fluvium 611 d
 Cæsarea Cappadociae 437 c. *S. Mamas vel Mammes*
 423 b, *S. Magnus M.* 717
 Cæsena, civitas Italiae 403 d
 Caino, antiquum Turonum castrum (*Chinon*) 77 b
 Calamna, Calapnis, Calania mons 514 e, 516 c
 Calmeliacense monasterium, *unde sic vocatum*
 757 b
 Calvus mons (*Chaumont*) opp. diœcesis Remen-
 sis 247 a
 Carmelus, mons ac promontorium Palæstinae 509 d
 Carolopolis (*Charleville*) urbs Galliae in Campania
 provincia 630 a
 Carpentoracte (*Carpentras*) urbs Galliae in provin-
 cia 820 c
 Carpentracensis urbs. *Vide* Carpentoracte
 Castellum Paceium, *Vide* Passiacum
 Castus locus (*Chastelacher*) in Gallia 42 c
 Campaniacum (*Champagne saint Hilaire*) non longe
 a Briossio, *quod vide supra. Est locus natalis S.*
Juniani abbatis 39 c
 Catalaunum, urbs Galliae in Campania. *S. Elaphius*
ep. conf. 747 a
 Cazimiria, opp. sive suburbium Cracoviense 365 b
 Cella magna, monasterium in Ultonia 737 e
 Charancy et Vezin, pagus in finibus Luxemburgi-
 cis, *S. Helenæ patrocinio celebris* 645 f,
 646 a

Charybdis. *Vide* Scylla

† Christinae castrum in radicibus Appennini 499
 c d

Chrysopolis portus et emporium; *ejusdem ety-*
mon 100 b c
 Chrysopolitanum monasterium apud Constantinopo-
 lim; *ubi monachus S. Maximus conf.*

98 c e

Cicilia. *S. Andreas tribunus ac socii MM.* 720

Clepardia, oppidulum Cracoviae adjunctum 363 e

Clochora, urbecula Ultoniae in Comitatu Tyronensi.

S. Maccarthennus ep. conf. 208 c

Clonardia. *Vide* Cluain-erardia.

Cluain-erardia, locus in confinibus Lageniae et Me-
 diae 661 d

Cluanensis civitas in Hibernia 660 b

Cluniacum, monast. in Gallia 245 c

Codiciacum (*Coucy*) castrum Galliae in provincia

Insulae Franciae 634 d

Colniacum an a Coloniaco diversum 42 b

Colomeriae (*Colomiers*) opp. Galliae in Bria provin-
 cia 632 d

Coloniacum (*Chaulny*) locus in Gallia 40 c,

42 a

Conalleorum

INDEX TOPOGRAPHICUS

Conalleorum campus in Ultonia	661 b, 662 d	brosius centurio M.	290 a
Condæum in Bria Galliæ	627 c	Ferraria, urbs Italiæ. <i>B. Albertus ep.</i>	175 c
Condote Turonum, locus morte S. Martini celebris	71 f	Fimæ sive Fismæ, opp. Galliæ in Campania provincia	629 f
Consentia, Brutiorum in Italia urbs	502 d	Flaminia, regio Italiæ	218 b
Constantia, urbs in finibus Sueviæ atque Helvetiæ 407 e. An S. Rochus in concilio ibidem habito, ob pestem depulsam fuerit canonizatus	383	Foggia, in provincia Capitanata	305 f
Constantinopoli SS. Joannes et Georgius patriarchæ	655	Fons sancti Amoris in Franconia 407 d, 471 cd. Miracula ab eodem Sancto ibidem patrata	472 f
Corbeia in Westfalia. S. Ludolfus et B. Druthmarus abbates	139 a	Forum Cornelii. Vide Forum Syllæ	
Coreyra (Corfu) insula maris Ionii, et urbs in ejus ora	496 f	Forum Julii (Frejus) urbs Galliæ in Provincia	795 e
Cormoyeux, pagus in diœcesi Remensi	642 e	Forum Livii (Forlì) urbs Italiæ	696 e
Corneti apud Etruscos caput S. Agapiti M.	530 a	Forum Popilii (Forlimpopoli) in Italia	696 e
Costellegium videtur esse idem cum Casto loco 45 a. Vide Castus locus		Forum Syllæ in Italia. S. Cassianus M.	16 a
Cracovia, urbs Poloniæ. S. Hyacinthus conf.	309 b	Frisacum et Frisiacum, opp. Germaniæ	341 e
Cressiacum (Cressy) opp. Galliæ in Bria provincia	638 e f	Fulradovillare, monasterium in diœcesi Strasburgensi, ubi situm	10 c
Crimthanni in Ultonia, et in confinibus Mediæ et Orgiellæ	661 f	Furnense castrum, opp. Flandriæ	251 c
Curban, locus in territorio Vapincensi	822 d		
Cyzicus, civitas Mysiæ minoris. S. Myron presb. et martyr	420	G	
D		Gallia Togata, pars Galliæ Cisalpinæ 403 d. Ejusdem etymon	ibid. e
Dacia plerumque accipitur pro Dania	771 a	Gandersheimense monasterium in Ducatu Brunswickensi	213 b
Decesia in territorio Nivernensi Galliæ. S. Aregius vel Aradius ep. conf.	295 c	Gardumensis ager in Tyroli S. Felix ep. et mart.	164 c
Bertona. Vide Tortona		Getæ, natio Gotthica	38 e
Divio (Dijon) urbs in Burgundiæ Ducatu	640 f,	Ghestella vel Ghistella, pagus Flandriæ	249 a
Dola (Dole) urbs Comitatus Burgundiæ	642 c	Grandis-Mons, Bisuntinæ Burgundiæ castellum. Ibi natus S. Theodulus ep.	274 b
Dormanum (Dormans) oppidulum Galliæ in Campaniam	627 b	Greve, locus Lutetiæ Parisiorum	642 c
Drepane, urbs Bithyniæ, patria S. Helenæ imperatricis	551	Groddek, oppidum duplex, et castrum in Polonia	358 f
Dunciredium (Doncheri) opp. in diœcesi Remensi	236 c	Gualdum (Gualdo) castrum in Marchia Anconitana. B. Petrus eremita	822 c
Durocorderum sive Durocortorum Remorum nomine vocatur ipsa metropolis Remensis	615 f	H	
E		Hensiennes, locus ad Sabim fluvium 236 b	
Ebroicæ, urbs Galliæ. S. Laudolphus ep. et conf.	96 b	Hersfelt seu Herveldia, monasterium in Hassia; quo reliquie S. Wigberhti translatae	137 f
Edessa, urbs Mesopotamiæ	444 b	Hibernia. S. Dega Maccayrill ep. conf.	656
Enna, urbs Siciliæ, patria S. Eliæ junioris, monachi	480 a	Hierosolymæ inventa crux a S. Helena imperatrice 562 d et seqq.; uti et Passionis instrumenta 566 f, ædificatæ ab eadem ecclesiæ 567 c, virtutes	568 b
Epirus vetus et nova	496 f	Hildesemium, urbs episcopalis in Saxonia. S. Alfridus ep. conf.	210 c
Ericusa duplex	505 f	Hydruntum (Otranto) urbs regni Neapolitani. BB. Martyres synonymi	179 c
Euvahonium, locus in diœcesi Lemovicensi	734 b	I	
F		Iberiæ regio, inter Albaniam et Colchidem	131 f
Fabrateria vel Fabriteria, nunc Falvaterra, castrum Campaniæ Romanæ 702 e. S. Magnus M.	ibid.	Illyricum. SS. Florus. Laurus, Proculus etc.	522
Fanellum, opp. in Apulia	304 d	Illyricus sinus	506 b
Fanum, civitas in Ducatu Urbinato	28 f	Imola. Vide Forum Syllæ	
Fara Campaniæ (Fere Champenoise) vicus seu urbecula Galliæ in Campania	638 f, 640 b	Inismochta insula, in Comitatu Luthensi	738 e
Fara in Tardeniaco tractu (Fere en Tardenois) opp. Galliæ in Campania	642 c	Insula palatii (l'Isle du palais) locus Lutetiæ Parisiorum	641 a, 642 c
Fara (la Fere en Picardie) in pago Laudunensi	627 c	Insula vel Insulæ, Flandriæ civitas	248 f
Ferentinum, urbs in Campania Italiæ. S. Am-		Interamna, civitas Italiæ. S. Anastasius ep. conf.	457 a

K

K amiën, seu Camiensis villa in Poloni,	341,
<i>patria S. Hyacinthi</i>	311 b
Karrofense monasterium. <i>Corpus S. Juniani abbatis eo delatum</i>	37 c
Kiennacta duplex in Hibernia	650 a
Kiovia, urbs Poloniae	341 f

L

L acedæmon. <i>Vide Sparta</i>	
La Pene, les Penes, loca in territorio Massiliensi	15 f
Laudunum (<i>Laon</i>) urbs Galliae	236 a
Leberacum (<i>Leberaw</i>) in diocesi Strasburgensi monasterium	10 c
Leberæ fluvii ortus	10 c
Lentium, Lenticum (<i>Lens</i>) oppidulum in Arthesia provincia	622 c
Lingones (<i>Langres</i>) urbs Galliae 441 b. <i>S. Mamantis M. reliquiæ eo delatæ</i>	440 f, 442 f
Longobardi, populi Septemtrionales, a quibus provinciae Longobardiæ in Italia nomen inditum	771 c f
Ludmagensis episcopatus in Hibernia. <i>S. Mocteus vel Mochteus</i>	736 b
Lugneorum terra in finibus Conactensium	660 f
Lura, mons Provinciae	735 b
Luthia, locus in Ultonia	737 f

M

M acellus <i>vel</i> Macellum, villa publica haud procul ab urbe Cæsarea	430 f
Maceriæ, urbs Galliae in Campania	624 e
Machaire-Oirgiall, locus in Ultonia	737 f
† Mandriz, locus in territorio Telonensi Provinciae in Gallia.	748 f
† Manechildis <i>vel</i> Manegildis, oppidum Galliae	627 b
Mariacum, monasterium. <i>S. Junianus abbas ejusdem fundator</i>	32 b
† Mariæ castrum in Mediterraneis Siciliae videtur fuisse	481 d
Marvilla, et Martis villa, opp. Galliae	646 a
Masovia <i>vel</i> Mazovia, provincia Poloniae	341 f
Materna. <i>Vide Matrona</i>	
Matrona (<i>la Marne</i>) fluvius Galliae	245 a
Mediolanum, urbs Insubriae. <i>S. Simplicianus ep.</i>	280 c
Meldensis civitas (<i>Meaux</i>) in Gallia	245 a
Mesembria, urbs Thraciae	129 d
Mesobiani montes, locus ignotus	499 c
Metæ in Gallia. <i>S. Firminus ep. conf.</i>	654
Mevania (<i>Bevagna</i>) opp. Italiae in Umbria,	688 a
Monasterium SS. Cosmæ et Damiani, nunc S. Scholasticæ	305 f
Mons-Falco in Umbria. <i>B. Clara de Cruce V.</i>	664
Mons Jovis, Mons major D. Bernardi, Mons minor D. Bernardi, Columna Jovis	614 c
Mons Maramus, civita in regno Neapolitan. <i>S. Joannes ep. conf.</i>	510 a
Mons Pessulanus (<i>Montpellier</i>) urbs Galliae, <i>S. Rochus conf.</i>	308 a
Mons sanctæ Mariæ, locus in Gallia	611 c
Monstrolium <i>vel</i> Monasteriolum (<i>Montreuil</i>) opp. Picardiæ	239 a
Morra Losina, antrum	306 d
Mosa, Galliae Belgicæ fluvius	236 c
Mosacensis abbatia in Arvernia. <i>S. Calmineus conf. ejusdem fundator</i>	756 f, 757 ab

Murium (*vulgo Mori*) in agro Gardumensi in Tyroli
164 d

N

N antolium Hilduini (<i>Nanteuil le Haudouin</i>) vicus amplus Galliae in provincia Insulae Franciae, et in Valesii tractu. Aliud ad Matronam; aliud item ad Axonam	630 b
Naupactus (<i>Lepanto</i>) urbs Aetoliae in Graecia	506 a
Naxos, seu Naxus, una ex insulis Cycladibus	104 a
Neapolis, urbs in Campania Italiae. <i>S. Nostrianus ep. conf.</i>	194 b
Nicaea in Bithynia. <i>S. Diomedes medicus et martyr</i>	266 a, 270 a
Nicia seu Nicaea (<i>Nice</i>) urbs Provinciae	820 c
Nicomedia in Bithynia. <i>S. Arsacius vel Ursacius conf.</i>	270 b
Nivernum, urbs Galliae. <i>S. Aregius vel Aridius ibidem episcopus</i>	295 c
Nobiliacus, monasterium in agro Pictaviensi. <i>S. Juniani abbatis reliquiæ eo translatae</i>	36
Nogaré, oppidum. <i>Vide Roboretum</i>	
Nogent, locus in territorio Remensi	625 a
Noortwyck, vicus non procul Lugduno Batavorum	477 f
Norimberga, urbs Germaniae. <i>S. Sebaldus eremita</i>	762 a
Nostre Dame de l'Espine, locus in territorio Catalaunensi	630 b
Noviomagus Veromanduorum, quæ et Noviomum urbs Galliae	444 a

O

O grodenechia, castrum in Palatinatu Cracoviensi	370 f
Oisame, locus in territorio Lingonensi	614 c
Onestrudes, fluvius Thuringiae	49 f
Orontes fluvius	151 f

P

P agus Pontivus (<i>le Ponthieu</i>) tractus Galliae	239 a
Palæstina, SS. <i>Timotheus, Thecla et Agapius MM.</i>	727 a
Panormus (<i>Palermo</i>) urbs Siciliae	496 b
Parisiis <i>S. Crescentia V.</i>	729
Passiacum (<i>Pacy</i>) oppidum Galliae	630 a
Passus Dei (<i>Pas-Dieu</i>) locus apud Pictavienses; <i>ubi lapis, in quo volunt Christum S. Radegundi reginae apparentem reliquisse vestigium pedis sui impressum lapidi</i>	66 f
Patræ, urbs Achaiae	499 c
Pelesnicza villa in territorio Cracoviensi	349 d
Peloponnesus, peninsula	496 d
Pentadactylum, castellum olim in agro Rhegino	499 b
Pentapoles synonymæ	127 c
Peotrkow, Petricovia, urbecula majoris Poloniae	370 f
Perbera, locus Thapcensium regionis	108 d
Perona, urbs Galliae in Picardia	70 a
Persia. <i>S. Varnes M.</i>	285 c
Pictavium, urbs Galliae. <i>S. Radegundis regina, postea monialis, et ejusdem urbis patrona</i>	46
<i>b. Duplex monasterium ibidem ab illa constructum</i>	55 d
Pistæ,	

INDEX TOPOGRAPHICUS

Pistæ, locus diœcesis Rotomagensis	213 c	Seravallis, opp. Italiæ in Marchia Tarvisina	801 c
Placentia, urbs Longobardiæ in Italia	403 f	Siaria, Seorim (<i>Sierro</i>) locus prope Iberum fluvium.	
Ploarzel, in diœcesi Macloviensi	298 b	<i>An palæstra martyrii SS. Centollæ et Helenæ</i>	30 c f
Podlachia seu Polachia, tractus Poloniæ	349 c	Siciliæ umbilicus, nemus in medio istius insulæ	480 b c
Podolia, provincia regni Poloniæ	376 a	Sigistericus pagus in Provincia Galliæ. <i>S. Donatus presb. conf.</i>	735 b
Portus S. Mandriani in Provincia Galliæ	748 c	Silesia, olim pars Poloniæ, patria <i>S. Hyacinthi conf.</i>	311 a
Pradnik, pagus et fluvius in Polonia	358 f	Silva Gabronica, non longe ab urbe Cenomanensi in Gallia	300 c
Præneste, civitas Italiæ. <i>S. Agapitus M.</i>	524 c	Silvanectum in Gallia. <i>S. Frambaldus abb. conf.</i>	300 b
<i>SS. Paulus, Juliana; item Stratonicus, Quadratus, Acacius MM. in qua ex his passi, non constat</i>	447 c d	Sistarica. <i>Vide Segesterorum urbs</i>	
Q			
Quintiacense Benedictinorum monasterium non procul Pictavio; <i>ubi aliquamdiu delituit corpus S. Radegundis reginæ</i>	65 c d	Sparnacum (<i>Espernay</i>) opp. Galliæ in Campania provincia	630 b
Quintiacum in Bria diœcesis Meldensis	644 c	Sparta, urbs Peloponnesi	496 d
R			
Raba fluvius in Sarmaticis fontibus oriens	344 a	Stradomia, opp. seu suburbium civitati Cracoviensi vicinus	365 b
Ramerudes in diœcesi Tricassina Galliæ. <i>S. Balsemius martyr</i>	292 a	Suanias, castrum, et Suani populi	131 f
Ravennæ in Italia <i>B. Rainaldus vel Raynaldus archiep.</i>	688	Sublacus, opp. in Latio. <i>B. Laurentius eremita conf.</i>	302 c
Retelium (<i>Retel</i>) urbs Galliæ in Campania	624 e	Suedas villa in territorio Pictaviensi; <i>ibi fertur miraculum patratum in gratiam S. Radegundis reginæ</i>	66 d
Rhegium, urbs Calabriæ	496 c	Suessio (<i>Soissons</i>) urbs Galliæ	236 b
Rhessium, locus ante urbem Constantinopolitanam, an idem cum Rhegio	106 b	Susterenum in agro Juliacensi. <i>S. Zwentiboldus rex conf. 138 a. SS. Benedicta et Sicilia ibidem abbatissæ</i>	509 a
Rhoaïs, seu Rhasi. <i>Vide Edessa.</i>		Sutrium, Tusciæ civitas	614 b
Rhodanus, Galliæ fluvius	15 e	T	
Roboretum opp. (<i>Roveredo</i>) quatuor leucis Tridento distans	165 d	Tagaste, urbs in Africa. <i>S. Alypius ep.</i>	201 f
Romæ <i>Julius senator M.</i>	700	Tarasco, opp. Galliæ	816 f
Romania, terra Romanorum	289 b	Tardanensis Comitatus (<i>le Tardenois</i>) in Gallia	624 e
Rudanka, <i>Vide Rudawa</i>		Tari amnis in Italia.	624 c
Rudawa, fluvius Poloniæ	355 f	Tatri, pars montis Carpathi in Hungaria	376 d
Rupes regia (<i>Rocroy</i>) opp. in Campania et Retelensi tractu	644 f	Taurianum, urbs in agro Brutio	508 f
Ruscia, promontorium Thurinorum	508 e	Tauromenium (<i>Taormina</i>) urbs parva Siciliæ	496 d
S			
Sabio, Sabiona, Sabona (<i>Seben</i>) oppidum in Comitatu Tyrolensi. <i>An S. Cassianus M. ibidem episcopus</i>	20 b	Tecta, prædium in Francimontano Comitatu	139 a
Salambria, Selymbria, urbs in Thracia Europæ provincia	108 a	Telo (<i>Toulon</i>) urbs Galliæ in Provincia, <i>SS. Mandrianus et Flavianus</i>	748 c
Salinæ, locus in Calabria	487 c, 497 a	† Theofredi abbatia in Velaunis. <i>Fundator S. Calmineus conf. 756 f, 757 c. Nomen et situs</i>	761 f
Salona (<i>Salon</i>) opp. Provinciæ in Gallia	820 c	Thesprotum, Thesprotis, Thesprotia, Epiri regio	508 d
Sambricus pagus: <i>cur sic vocetur</i>	236 b	Thimia, Tinia (<i>il Topino</i>) fluvius Umbriæ	688
Sanocum, opp. Poloniæ in Russia rubra	375 f	Thosanum monasterium in Flandria (<i>vulgo Doest</i>)	229 f
Sarmatæ, Sauromatæ, natio Gotthica	38 e	Thuringia, Germaniæ provincia, patria sanctæ <i>Radegundis reginæ, deinde monialis</i>	49 b,
Saturnini pagus diœcesis Trecensis	642 e		69 a
Saxum, opp. Poloniæ, patria <i>S. Hyacinthi</i>	311 a	Thurinorum castellum	508 e
Schemaris, castrum juxta Alanos	131 e	Thurold (<i>Tourhout</i>) pagus Flandriæ	249 a
Scolda vel Schaldia (<i>Schouwen</i>) una ex insulis Zelandiæ	257 b	Tiedeghem, pagus in Flandria, patria <i>S. Arnulfi ep. et conf</i>	225 e
Scotia. <i>S. Inanus seu Evanus conf.</i>	663	Tornacum duplex	611 e
Scotoris, castrum	131 f	Tornodorum (<i>Tonnerre</i>) opp. Galliæ	443 f
Scutaris. <i>Vide Chrysopolis</i>	98 e	Tortona, urbs Liguriæ	754 a
Scylla, locus ad fretum Siculum	499 c	Trebiates, populi Italiæ in Umbria	682 a
Sedanum (<i>Sedan</i>) urbs Galliæ in Campania	642 c	Trelon, locus in diœcesi Remensi	637 a
Sedunum, civitas Galliæ. <i>S. Theodolus ep. conf.</i>	302 a	Tudertum in Umbria. <i>S. Cassianus ep. et M.</i>	24 a
Sedunum Vallesiorum apud Helvetos. <i>An Octodurensis episcopatus a Sedunensi distinctus</i>	273	Turonis, notissima Galliæ, civitas, cultu <i>S. Martini celebris</i>	71 e
Segesterorum urbs (<i>Sisteron</i>) in Provincia	819 a	Tutelense monasterium quando fundatum	758 d e f,
Seravallis, castrum in Tuscia	801 c	<i>et a quo</i>	ibid. f
		Vallesia	

AD TOMUM III AUGUSTI.

V		Victoriacum (<i>Vitry</i>) olim villa regia in Belgio in territorio Duaceno	69 e
Vallesia apud Helvetos. <i>S. Theodorus seu Theodolus ep.</i>	273 a	Vienna, urbs Galliae in Delphinatu	245 c
Vallis Martyrum, locus in quo Martyres Hydruntini sunt occisi	185 d	Villa Falesia, locus in Campania Galliae	617 e
Vallis regia, abbatia diocesis Remensi	627 b	Villalpandus locus in Hispania	796 f, 797 c
Vadulum flumen, Vissogradum Masoviae urbem præterfluens, sine navi <i>S. Hyacinthus mirifice cum sociis trajicit</i>	333 f	Ville au Bois, in diocesi Laudunensi	644 d
Vapincensis diocesis in Delphinatu	822 d	Virtutes, seu Virtus (<i>Vertus</i>) opp. Galliae in Campania provincia	632 c
Vassiacum, (<i>Vassy</i>) oppidum ad Blesam amnem in Campania Galliae	617 e	Vissogradiense castrum in Masovia Poloniae	341 f
Velona seu Valona. <i>Vide Aulon</i>		Vistula. <i>Vide Istula</i>	
Veneti in Gallia. <i>S. Guenninus ep. conf.</i>	662	Ulpianum duplex	522 e
Vervin, urbs in diocesi Laudunensi	642 f	Vonciacum, Vanciacum. <i>Vide Vassiacum</i>	
Victoriacum Francicum (<i>Vitri le François</i>) oppidum Galliae in Campania provincia	629 f	Vratislavia, urbs Silesiae primaria	341 f

W

Wellenburgicum castrum in Suevia. *S. Rade-gundis vel Radiana V.* 93 a

INDEX ONOMASTICUS

A

Academia, pia rhetorum ac poetarum certamina	182 b	Benedictiones, dona vel munuscula	87 a
Adelphi, fratres	293 e	Blatta, sericum vel purpura	71 c
Agape, eleemosynæ, refectio pauperum	233 e	Bracile, cinctorium	305 f
Agens, negotia alterius procurans	74 e	Brandeum, velum vel palla serica vel lintea, qua Sanctorum reliquiae vel corpora solebant involvi	611 e
Alivinum, videtur esse id quod alit	762 f	Burggravius, Comes burgi vel castri	373 d
Alla vel allo, cos vel lapis rotundus ad acuendos cultellos	794 a	Buxa, tabulae ex buxo laevigato	23 e
Alteritas, forte altercatio, vel dissensio	278 f		
Ambasiata, ambassata, ambassiata, legatio	771 b		
Ambrosianum canere, id est, canere hymnum Te Deum laudamus	307 e		
Amera, nomen dignitatis apud Saracenos	493 c		
Annuate, forte affirmate, vel quasi annuendo	773 a		
Apocrisiarius, responsalis vel referendarius. Cuiusmodi illud officium	127 a		
Appodiare se, inniti alicui rei quiescendi causa	320 e		
Appodiat, innixus	305 d		
Assalire, irruere, invadere	238 e		
Aut, an vel si	774 c		

B

Baillivi monachi, videntur esse domestici monachi, vel officio domestico fungentes	11 a	Calcaria, calcatorium	306 d
Βαλεῖν μετάνειαν, datur spuria ac genuina istius locutionis interpretatio	108 b c	Calcolare, numerare	219 d
Bannire, edicto publico sancire, constituere, vel proclamare	611 e	Calligator, forte caligator, seu confector caligantium	373 c d
Barca vel barcha, navis	69 f	Cambium, permutatio	774 f
		Camera, interdum sumitur pro opere quodam ligneo in cubiculo	74 d
		Canna, cannabis	251 f
		Cannæ, fiscellæ seu viminea vasa	72 b
		Canon, series vel consuetudo actionum	72 a
		Cantilabrum, forte vas sepulchrale aptum condendo cadaveri	459 b
		Cantrifusor, forsitan cantharorum fusor	370 f
		Capabilis, qui facile capit; qui capi et comprehendendi potest	581 c
		Cardi, instrumenta ad laniandos homines	534 d
		Carnisprivium, tempus Quadragesimæ	358 f
		Carpentarius, faber lignarius	696 d
		Casati, ecclesiae feudatarii	236 a
		Cassa, Cassea, Cassia, capsula	188 c 194 b
		Catastum vel catastus, codex	178 a
		Carthomis cædi, virgis cædi	534 d
		Cauma, calor	110 a
		Cella,	

INDEX ONOMASTICUS

Cella, interdum parvum monasterium, et aliquando ambitus interior cujusvis cœnobii	80 f		
Cephas, Pontifex Romanus	773 b		
Ceraculum, videtur sumi pro tabulis cereis, ubi veteres solebant characteres formare	744 e		
Cerdonissa, uxor cerdonis	367 f		
Ceryces, buccinatores, vel homines scenici, vel quid simile	586 b		
Citra, forte minus	87 a		
Clericare, aliquem clero adscribere	735 f		
Cloacarius, qui purgat cloacas seu immunda loca	14 b		
Cocca, navigium	796 a		
Collationatus, cum archetypo comparatus	198 f		
Commentaresius, sive commentariensis, custos carceris	160 a, 161 a		
Compatriotæ, populares	233 c		
Cordiacæ passio, cardiacus morbus, cardialgia	373 c		
Cornicularii, nobiles quidam ministri, unde sic dicti	537 b		
Crapula, medicamentum e vino confectum	344 b		
Creditaria, videtur sumi pro nutrice	14 c		
Creditarii, fideles ministri	69 f		
Curialitas, comitas	232 b		
Cursus, Officium divinum seu ecclesiasticum	72 a		
Cussum, cervical, pulvinar	363 e		
D			
Decursus. Vide Cursus			
Disciplinæ, spontanea corporis flagellationes, quælibet corporis afflictio	87 b		
Drama, liber Canticorum	597 d		
Duces bandorum, prorectæ militiæ viri ac centuriones	108 a		
E			
Emendæ, compensationes, aut multæ, vel quid simile	788 b		
Encenium, excenium, convivium	771 d		
Eulogiæ, dona, munuscula	87 a 90 f		
Exemplatus, publice in exemplum propositus, vel publice manifestatus	279 e		
Exemplatus, descriptus	198 f		
Exenium, xenium, eulogiæ, interdum pro munusculis	77 c		
Ἐκπίδιον, expeditio, exercitus, castrum	161 a		
Exventrare, exenterare	795 e		
F			
Facitergium, sudarium	69 e		
Fatuli, lemures	643 c d		
Flado, vel flanto, species placentæ	71 f		
Flascone, lagena	306 b		
Forenses, qui de civitate non sunt	195 a		
Forensis, rusticus	187 d		
Formula, videtur sumi pro compage lignea, cui Deum precantes inniti solent	80 d		
Fortuna, maris tempestas	796 a		
Fossorium, ligo, seu instrumentum, quo terra effoditur	233 d		
Frælex, vox ignotæ significationis	92 e		
Frigoreticus, febricitans	72 b		
Fungare, forte etiam funga, doliolum, cadus, capsula	796 a		
Fusum, insignia muliebria sepulcralia	77 b		
		G	
		Galea, genus navigii velocissimi	796 a
		Gamera, aut camera, fortasse sacrarium	512 a
		Gattus, felis	777 f
		Genitus, prostratus, genuflexus	92 e
		Glossa vocabuli, etymon nominis	616 b
		Guerra, bellum	606 b
		H	
		Hairones, ardææ vel erodii	620 d
		Homophorium, quoddam gestamen episcopi	498 a, 499 b
		I	
		Improbitas, importunitas etc.	771 d
		In circa, circiter	197 b
		Incisorium, orbiculus mensarius, super quo cibus inciditur	695 d
		Inclamati, vociferati	194 f
		Ingluvies, tumor gutturis	349 c
		Illicitatio, illicitum etc.	289 d
		Introligator, vox obscura, officium tamen aut opificium significans	368 a
		Jovis pro Jupiter	533 a
		K	
		Καπόσις, genus indumenti	129 f
		Kmeto sive cmeto, rusticus, aut servilis conditionis homo	379 f
		L	
		Languella, lagena	512 a
		Lanifex, lanæ vet panni opifex	377 f
		Lectus, hierotheca	223 c
		Legatarii, legati	80 f
		Liberæ, forte virgines vel viduæ	83 d
		Lictor, vox significans officium non satis notum	367 f
		Locus, forte umbilicus vel scrotum	289 e
		Logistes, rationum descriptor vel procurator	270 b
		Lustrum, spatium unius diei	771 b
		M	
		Mafors, muliebre capitis operimentum	69 f
		Μανδύλιον, mantile vel sindon	262 d
		Manile, vas inferius, in quod aqua manibus infusa delabatur	73 a
		Matricula, libellus, in quo scribebantur nomina pauperum etc.	72 a
		Meda vel medus, potio e melle confecta	71 f
		Medici vulnerarii, chirurgi	373 d
		Melote, species vestis	772 f
		Militare, ministerium imperatori præstare	272 a b f
		Miscere, aquam et vinum in scyphum infundere	69 f
		Missi, legati	80 f
		Murator, structor muralis vel cæmentarius	696 d
		N	
		Naperstek, digitale instrumentum	371 a
		Narthex, porticus ad ædem Sophianam Constantinopoli-	

AD TOMUM III AUGUSTI.

<i>Constantinopoli; item navis templi</i>	98 d		
<i>Nasile, nasale, id quod in casside nasum cooperit</i>	305 f	B	
<i>Nona, sanctimonialis antiqua, seu sacra virgo, vel vidua jam senex</i>	77 b	R	<i>achina, operimentum lectorum, et vestis e</i>
<i>Nuncupante, pro nuncupato</i>	40 b		<i>panno crasso ac vili</i> 77 b
			<i>Radigines scabiosæ, forte zizania</i> 512 a
			<i>Rastus, detritus</i> 72 a
			<i>Ribaldi, homines vilissimi, scortatores</i> 773 f
			<i>Rogationes, supplicationes vel processiones ecclesiasticæ</i> 80 e
			<i>Runcinus, equus minor, gregarius</i> 793 d
		S	
O			
<i>Oetimbrius, October</i>	113 c	S	<i>acellarius, iudicii præses, curator pecuniæ ecclesiæ</i> 104 f, 105 a
<i>Officium, ministri vel apparitores</i>	536 b		<i>Sacramentales litteræ, litteræ sacramentum vel juramentum continentes</i> 77 c
<i>Opinatus, probus, bonæ famæ, celebrer</i>	645 d		<i>Sagma, id quo jumentorum tergum sternitur, ne ab onere lædantur, unde jumenta sagmaria dici videntur</i> 614 c
<i>Orate mihi, bene mihi precamini, vel votis meis obsecundate</i>	106 f		<i>Savanum vel sabanum, panus subtilis etc.</i> 70 a
<i>Ordinarii, milites sic vocati</i>	726 d		<i>Scarpio, diadema regium</i> 71 d
<i>Oscia coli, vertebra colli</i>	442 e		<i>Schiavo, mancipium</i> 196 c
			<i>Scholasticum granum, granum evangelicum</i> 771 b
			<i>Sentinans, sentinam ejiciens, vel inde aquam hauriens</i> 74 e
P			<i>Solenne, rarum vel pretiosum</i> 772 f
<i>Palafredus, equus</i>	790 a		<i>Soma, corpus</i> 616 e
<i>Palla vel pala, cooperimentum sepulchrale Sanctorum</i>	83 e		<i>Sophia, sapientia</i> 230 d
<i>Panagia, sanctissima</i>	590 b		<i>Soporantes, dormientes</i> 72 d
<i>Pandochium, publicum sacellum</i>	773 b		<i>Sordicula, forte sorditia</i> 79 a
<i>Paraphrasis, idioma</i>	771 e		<i>Sororinus puer, filiolus sororis</i> 363 e
<i>Parisius, in omni casu et numero indeclinabiliter</i>	245 b		<i>Sotulares, subtalares, calcei</i> 90 f
<i>Pausare, quiescere, merari</i>	257 e		<i>Spalogus vel spalangius, species sepentis</i> 218 b
<i>Peratrix, forte mulier, quæ peras seu sacculos conficit aut vendit</i>	376 ■		<i>Specificatus, in specie assignatus, vel specie immutatus, aut in ecstasin raptus</i> 773 a
<i>Perdonatus, condonatus</i>	248 d		<i>Squinaticus, laborans morbo squinantico</i> 349 d
<i>Petatum, schedula</i>	259 d		<i>Squinanticus, tumor et rubor faucium cum magna respirandi difficultate conjunctus</i> 349 c d
<i>Petalum, petalium, pedum pastorale</i>	259 e		<i>Strata, via lapidibus vel silice strata</i> 380 b
<i>Petia, pars</i>	387 e		<i>Stupha, hypocaustum</i> 359 a
<i>Φανώλης, φανώλιον etc., penula</i>	158 d		<i>Suadam, suadebo</i> 536 c
<i>Phantasia, pompa sive ostentatio</i>	106 d		<i>Sulcanus, forte is, qui sulcos in agro ducit</i> 773 a
<i>Φελόν, φελόνιον etc., penula</i>	158 b d		<i>Superdulia, hyperdulia</i> 773 c
<i>Pheronyme, conveniente rei nomine</i>	113 a		<i>Supplementum, subsidium xel proventus ad vitam necessarius, viaticum</i> 754 a
<i>Physici, medici</i>	394 d		<i>Syllabæ, epistola</i> 113 b
<i>Pileatrix, uxor opificis, qui pileos conficit</i>	367 f		<i>Synergium, monasterium interdum significat</i> 71 e
<i>Pincillus, penicillus</i>	597 c		
<i>Pirata, nauta</i>	772 f	T	
<i>Piratium, potus e pirorum succo expressus</i>	71 f		<i>Testificatio, mariyrium seu passio</i> 563 a
<i>Pitantia, al. pictantia, portio sibi</i>	305 f		<i>Tina, genus dolii</i> 72 a
<i>Pitia pava, frustula</i>	307 e		<i>Toballeæ, lintea diversis usibus servientia</i> 305 f
<i>Pons levatorius, pons qui facile attolitur et deprimitur</i>	251 c		<i>Tonellæ, tonna vel tunna, vas seu dolium</i> 79 a
<i>Postera die, pridie</i>	621 b		<i>Translatate, transferre</i> 223 f
<i>Postergare, fugere, vel post tegum relinquere</i>	762 e		<i>Triquadus orbis, videtur significare tres orbis partes</i> 590 e, 592 b
<i>Posticiara, monialis quæ habet curam recipiendi ea, quæ in monasterium ab exteris, et inde ad externos mittuntur</i>	78 f		<i>Typus vel typhus, superbia</i> 231 a
<i>Posticium, janua in posteriori domus parte, vel latens janua</i>	73 a	V	
<i>Potestas, supremus magistratus</i>	796 c		<i>Valete, valedictio</i> 771 b
<i>Primo Kalendas, pro ipsis Kalendis</i>	719 f		<i>Verbosari, garrire</i> 287 f
<i>Principari, præesse, præsidere</i>	280 b		<i>ex Vertis, ex retiaculis</i> 307 a
<i>Proreta, nauta</i>	775 a		<i>Villanus, rusticus</i> 773 a
<i>Psallentiam, psallentia, congregatio vel chorus canentium psalmos more ecclesiastico</i>	80 e		<i>Vita turbatica, conversatio in urbibus et turba populi</i> 772 f
<i>Pulmentaria, ova</i>	44 f		
<i>Punto vel ponto, species dolii</i>	79 a	Z	
<i>Pustula, genus morbi</i>	82 c		<i>Zeta, loci cujusdam genus</i> 585 d
Q			
<i>Qui pro quando</i>	195 c		
<i>Quisquillæ, coturnices</i>	371 a		

INDEX MORALIS

A

Abbas perversus nocet plurimum 233 f, 234 a, bonus multa affert commoda ibid. e
 Abbatis officium fugit S. Arnulfus 234 b; di-
 vino illud nutu cogitur suscipere ibid. c, deni-
 que illud abdicat, ne militare cogatur 236 a
 Absenti apparet S. Elias junior eumque liberat 501 f
 Absentis obitum cognoscit regina Mechtildis 140 c
 Accusatio falsa hæreticorum patienter tolerata a
 S. Maximo et confutata 125 d; miraculo ma-
 nifestata a S. Juniano 40 f; illata S. Eliæ ab
 adultera, justo Dei judicio detecta 492 b
 Agonizantes vel morti proximi subito sanati inter-
 cessione S. Frambaldi 301 c. S. Hyacinthi 316,
 b, 338 f, 344 et seqq. 363 et seqq. S. Amatoris
 473 cf, 474 d e, S. Eliæ 492 c, 504 b. S. Helenæ
 636 b et seqq.
 Altare erectum seculo secundo 732 a. Aureum a
 S. Helena 566 d. A S. Gregorio Turonensi con-
 secratum 64 a. Erectum supra corpora Sancto-
 rum 214 d
 Amentes menti sanæ restituti patrocínio S. Lu-
 dovici Tolosani 793 et seqq.
 Amor castus inter S. Fortunatum et S. Radegun-
 dem 48 b
 Animi ariditates qua ratione tolerandæ 683 d
 Amor S. Ludovici Tolosani in quoslibet 790 c
 Anima morbi curati ope S. Hippolyti 5 e. S. Feli-
 cis 165 c. S. Helenæ 625 et seqq.
 Anathemati circa annum DLXVI subjecti tum mo-
 nialis ab ordine religioso profuga, et vir qui
 ducit eam uxorem, tum utriusque consilarii 58 d
 Apostemata curata ope S. Laurentii 308. S. Hy-
 acinthi 356 et seqq. S. Amatoris 473 f
 Apostolica sedis reverens Robertus Comes 247 d
 Apparitio S. Joannis Evangelistæ 171 f. S. Atha-
 nasie et aliorum 173 f, 174 a. SS. martyrum
 Hydruntinorum iteratis sæpe vicibus se ipsos
 monstrantium 191 d et seqq. Gremboldi pii
 monachi 232 f, S. Petri 246 b. Nuntii cælestis
 251 b. S. Deiparæ, SS Petri, Michaëlis, mul-
 torum angelorum et Virginum 252 b f. Angeli
 253 e. S. Diomedis 267 b. Deiparæ 306 d, 315 e.
 SS. Stanislai et Hyacinthi 320 c d. S. Mamant-
 tis 430 c, 445 a. S. Anastasii 458 f. S. Jeronis
 478 a. S. Agapiti 541 a. Christi 683 f. SS. Mar-
 tyrum Lugdunensium 732 a. S. Hyacinthi 326
 a, 349 e, 351 c. S. Petri Apostoli 751 d. S. Lu-
 dovici Tolosani 800 d
 Aqua benedicta sanat moribundum et energume-
 num 258 a; ægrum ibidem ef
 Aqua in vinum conversa 511 c et seqq.
 S. Augustinus jejuniis et piis operibus deditus 206
 d; animi maxime demissi 207 b; S. Hieronymi
 studiosissimus ibid.; S. Alypio amicissimus
 ibid. et lit. f
 Aulicorum in fide Christiana constantiam miro
 modo explorat Constantius 541 d
 Avaritia a S. Laurentio eremita punita 306 e
 Austera vita S. Radegundis reginæ 40 e, 55 b, 68
 et seqq., 77 et seqq. S. Athanasie 171 a. S. Ar-

S. Arnulfi 233 b. S. Nicolai 515 a. S. Ludovici
 785 c, 807 d
 Austeritates ex obedientia temperat S. Laurentius
 305 b

B

Beneficus S. Mammes, unde et Pater est appel-
 latus 430 c
 Bellatores maxime juvat virtus 498 e et seqq.
 Blanditias inter et penas constans in fide S. Ma-
 ximus 128 f et seqq.
 Blasphemus in S. Jeronem punitus 479 a; in S.
 Marianum 735 d

C

Cæci illuminati virtute S. crucis 60 d, 80
 d: ope S. Radegundis 73 b, 82 f. S. Fe-
 licis 165 f. S. Arduini 220 b c d. S. Arnul-
 fi 235 d, 240 e f, 246 e. S. Laurentii 307
 f, 308 a d. S. Hyacinthi 318 c d e, 325 f,
 342 c, 344 et seqq. S. Anastasii 460 a. S. Nico-
 lai 516 f. S. Helenæ 609 b, 620 a, 627 f et seqq.
 S. Ludovici 793 et seqq.
 Calamitatum utilitas 807 e
 Canonicarum horarum recitatio pia Deo gratissi-
 ma 693 b
 Cancer sanatus per intercessionem S. Laurentii
 308 a
 Canonizatio S. Hyacinthi celeberrima 437 a
 Captivi liberati ope S. Radegundis 74 e. S. Eliæ
 501 e. S. Helenæ 633 c
 Carnem domiturus S. Arduinus, corpus inter ur-
 ticas volutat 215 f; aliis eundem in finem utitur
 mediis 217 f, 218 a
 Castitas admiranda B. Claræ 677 a, 680 d. S.
 Eliæ, illecebras impudentis adulteræ propul-
 santis 491 e. S. Ludovici Tolosani, osculum
 etiam matris recusantis 790 e, 791 b c
 Castitatis laus 680 d, præmium 499 a; præsidia
 491 e
 Cephalalgia depulsa ope S. Arnulfi 250 b. S. Lau-
 rentii 308 b. S. Hyacinthi 325 f, 368 et seqq. S.
 Eliæ 496 a, 507 d. S. Helenæ 603 d
 Cibis lautioribus abstinet S. Wigbertus etiam
 ægrotus 135 a
 Cilicium S. Radegundis fuit saluti pluribus 73 f.
 79 f
 Charitas B. Claræ in socias 678 c; in proximum
 miraculo illustrata 306
 Cholicis doloribus liberati patrocínio S. Athanasie
 174 f. S. Helenæ 630 c
 Claudis gressus restitutus virtute S. crucis 60 d
 80 d. Per intercessionem S. Felicis 165 c f, S.
 Athanasie 174 e f. S. Arduini 220 a b c,
 255 f. S. Laurentii 307 b f, 308 a b. S. Hy-
 acinthi 357 et seqq. S. Amatoris 473 d, 474 e. S.
 Helenæ 608 et seqq.
 Clerico dignæ virtutes in B. Rainaldo 693 a et
 seqq.
 Concio cælitus commendata 695 b
 Concionatoris boni dotes 693 f
 Confessarium inter et moniales cautela magna ne-
 cessaria 680 d
 Conformitas

AD TOMUM III AUGUSTI.

Conformitas *S. Maximi cum voluntate divina* 126 f
 Confraternitates in honorem *S. Rochi erectæ* 387 d, 412 c
 Colloquia pia utilissima 123 c et seqq.
 Consilarii mali puniti 76 f
 Constantia *S. Cassiani puerorum manibus crudeliter excarnificati* 22 e. *S. Radegundis iniquo Regis animo obsistentis* 55 f; *regales nuptias repudiantis* 76 c. *S. Laurentii cellulam non deserentis, probante cælo* 306 c. *S. Agapii ursæ obijciendi* 728 e
 Constans in fide *S. Maximus hæreticos convertit* 105 d, *aliud constantiæ ipsius exemplum singulare* 106 f
 Constat sibi omni in casu *B. Claræ animus* 682 b. *S. Ludovici* 807 e
 Contemptus rerum caducarum 119 a, 232 a b, 233 a, 781 c, 808 b
 Contracta vel ægre affecta corporis membra sanata per invocationem *S. Frambaldi* 301 b, 307 f, 308 a b, 309 d. *S. Hyacinthi*, 340 d, 350 f et seqq. *S. Helenæ* 619 b c d et seqq. 626 et seqq. *S. Ludovici Tolosani* 793 et seqq.
 Corpora septem SS. Martyrum e mari mox ejecta 456 f
 Corporis castigatio severissima in *S. Laurentio* 304 e et seqq.
 Corpus *S. Anastasii mire fragrat* 459 b, *item S. Arnulfi, quod et cælitus honoratur* 258 c
 Corpus *S. Helenæ prodigioso lumine collustratum* 608 b. *Item SS. Martyrum Hydruntinorum* 187 e, 194 a et seqq. *Hæc cantu cælesti decorata* 190 b. *S. Clintanci corpus illustratum* 733 e
 Corpus *S. Radegundis post mortem incorruptum* 65 e. *S. Athanasie* 174 a. *SS. Martyrum Hydruntinorum* 187 c, 194 f et seqq. *S. Eliæ* 507 a. *B. Nicolai* 515 c. *B. Claræ* 674 f et seqq., 685 a. *S. Rainaldi* 689 c.
 Correctio *S. Alypio grata et salutaris* 203 a e
 Crucis signo aqua signata dæmonem fugat 156
 Crucis signo visus redditus 73 b, 307 f. *Restituta corporis integritas* 308 a. *Sublata cephalalgia* ibid. b; *hernia et dolor brachii* ibid. *Dæmon fugatus* ibid. et 493 b, 498 a. *Fluvius sicco pede suderatus*, 316 d, 333 f. *Moribundus sanatus* 492 c. *Tempestas sedata* 498 b. *Æger valetudini redditus* 501 c
 Crucis signo plures juvat *S. Arnulfus* 235 a, 238 c d, 250 b. *B. Nicolaus* 516 f. *B. Clara* 686 e
 S. Crucis reliquias *Justinus et Sophia impp. per orbem spargunt* 59 f. *Obtenta a S. Radegunde pars, pluribus incolumitatem affert* 80 d
 S. Crucis repertæ historia 561 et seqq.
 S. Crucis veneratio 60 b, 566 c d e; *virtus* 564 b

D

Dæmon fugatur 81 d; *templi idolatrici destructionem impediens, coercetur per aquam signatam signo crucis* 156 e d; *levioribus monialium defectibus oblectatur* 677 b; *ipsius doli* ibid.; *in angelum lucis se transformat* 680 b
 Damnatus libellus, quo *Heraclius imperator circa res fidei silentium indixerat.* 123 c
 Dedicatio solennis ecclesiæ tempore *Constantini M.* 567 e
 S. Deipara omnibus veneranda 107 e, *tenerrime*

dilecta a S. Athanasia 173 a; *a S. Altfrido* 203 e; *a S. Hyacintho* 315 c, 340 d; *singulare peccatorum refugium a S. Altfrido nuncupata* 213 f; *vera mater misericordiæ* 252 c; *S. Arnulfo gloriam cælestem promittit* ibid.; *justos fovet, dæmonem vincit* ibid. d; *moribundorum est adiutrix* 684 b. *Ipsa invocata, mortuum vitæ restituit S. Hyacinthus* 315 c, 340 d, *qui et sub ejusdem protectione moritur* 321 a
 S. Deiparæ dormitio *Constantinopoli solenniter celebrata* 267 e
 Deus miris et occultis modis nobis subvenit 205 a. *Ipsi qui fidelis est, fidelis erit et principi* 541 d
 Doloris immoderati et lætitiæ ineptæ inimicus *S. Arnulfus* 123 c
 Dysenteria curata ope *S. Hyacinthi* 350 c

E

Ebrietatis damnum 498 e, 499 2
 Ecclesia catholica supra *S. Petrum fundata* 126 d
 Ecclesiæ Catholicæ genuinus filius *S. Arnulfus potestatem Papæ reveretur* 243 c
 Ecclesiæ bono allaborat assidue *S. Alypius* 207 c. *Idem Galliæ regibus commendat S. Arnulfus, commodi proprii immemor* 244 c
 Ecclesiæ Gallicanæ mala pertæsus *S. Arnulfus solitudinem repetit* 250 f
 Ecclesiis liberalissima *S. Radegundis* 87 d. *S. Helena* 567 c et seqq. 568 c
 Ecclesiæ pacem amat quam maxime *Honorius Imp.* 285 a
 Ecclesia in honorem SS. martyrum *Lugdunensium seculo secundo erecta* 732 a
 Ecclesiasticum rigorem tuetur *S. Wigbertus, adulari nescius et adulatorum contemptor* 134 e
 Ecclesiasticæ causæ a Regibus non judicanda 741 c
 Eleemosynæ *S. Radegundis miraculo illustratæ* 69 c. *Item S. Radegundæ* 93 c e
 Eleemosynæ vis 241 c
 Energumeni liberati virtute *S. crucis* 60 d, 80 d. *Ope S. Radegundis* 73 c d e, 83 b. *S. Juniani* 187 d. *S. Felicis* 165 c. *S. Athanasie* 174 a b c e. *S. Arnulfi* 255 d, 258 c d. *S. Arsacii* 272 e. *S. Laurentii* 308 a. *S. Hyacinthi* 345 et seqq. *S. Anastasii* 460 d. *S. Eliæ* 493 b, 494 f, 496 o, 507 c f. *Helena* 626 d et seqq.
 Epilepsia curata patrocinio *S. Felicis* 165 e. *S. Laurentii* 308 a b. *S. Hyacinthi* 326 a, 359 f. *S. Helenæ* 631 et seqq.
 Episcopi non canonice electi depositio 243 b. *fidei adversantis divina punitio* 455 f
 Episcopi quales ecclesiis præficiendi 177 b. *Virtutes ipsis necessariæ expressæ in S. Arnulfo* 245 e f, *in S. Rainaldo* 691 d et seqq. 694 e et seqq. *in S. Ludovico* 785 d
 Episcopos judices litium forensium declarat *Honorius Imp. secutus Constantinum M.* 285 c; *eosdem reveretur S. Elias* 506 d
 Episcopatum ut acceptet *S. Joannes, pulchre hortatur B. Gregorius VII* 510 e f
 Episcopales sedes octo erectæ in Saxonia a *Carolo M.* 211 f
 S. Eucharistiam a Christo accipit *B. Clara* 602 b
 Exempli boni vis in *S. Alberto* 178 a
 Exempli mali vis 203 c, *quantum illud fugiendum* 217 b, 218 d
 Fanum

INDEX MORALIS

F

- F**anum superstitiosum *S. Radegundis* evertit 76 a
Fastum viri potentissimi domat humilis *S. Arnul-
fus* 234 f
Faucium dolor curatus per intercessionem *S. Ra-
degundis* 74 c; *S. Amatoris* 473 f. *S. Hyacinthi*
349 b
Febres depulsæ per intercessionem *S. Juniani* 37 f.
S. Radegundis 71 b c e, 81 c, 83 c. *SS. Marty-
rum Hydruntinorum* 191 d. *S. Arduini* 220 f.
S. Arnulfi 245 f. *S. Hyacinthi* 326 a, 350 et seqq.
S. Amatoris 474 c. *S. Eliæ* 501 e. *S. Helenæ* 629
et seqq. *S. Crescentiæ* 729 c. *S. Ludovici Tolo-
sani* 793 et seqq., 800 c. *S. Petri Apostoli* 751 d
Feminas imbelles fidei virtus confirmat 67 f
Festum assumptionis *B. Dei Genitricis* 252 c e,
253 b
In fide idem cum Romanis sentiendum 128 d. *De
fidei dogmatibus* judicare sacerdotum est, non
regum 126 b. *Dogmata innovantes* evitandi
quammaxime 128 c
Fides salvifica nullius rei causa ejurando 128 d.
Fidei defensor invictus *S. Maximus* 104 et seqq.
125 et seqq. *Apostasiam simulare S. Vamnes
recusat constantissime* 288 b c d e
Fidei Christianæ proditor, facile prodit et princi-
pes 541 d
Fidei defensio miraculo illustrata 109 f, 110 a,
130 c
a Fide *S. Alypium* avertit opinio, quam ipse tum,
ut hodie multi, de Catholicis perperam conce-
perat 205 c
Fides promissa Deo ut servetur a monialibus, de-
cretum in synodo seculo sexto 58 d
Fluvios sicco pede superat *SS. Hyacinthus* 316 c
et seqq. *S. Elias* 503 f
Fœcunditas mulieribus impetrata a *S. Arnulfo* 241
c. a *S. Hyacintho* 318 b, 326 a, 342 c
Fons per merita *S. Amoris* hominibus infirmis
salutaris 471 c et seqq.
Fortitudinis corporalis usus modestus in *S. Ar-
nulfo* 227 c

G

- G**ratia, non natura ducta virgines seculum de-
serunt 58 e
Gubernationis bonæ norma 171 a b, 679 b, 680 c

H

- H**æresis turbarum et confusionis mater 121 a
Hæretici artibus utuntur nefariis 120 f; multa
cum dexteritate sunt oppugnandi 121 c; in con-
cilio damnati non mutant animum 135 a; ex-
communicatione digni 123 a
Hectiti sanati ope *S. Helenæ* 629 et seqq.
Hernia curata ope *S. Arnulfi* 256 c, 308 d. *S. Lau-
rentii* 308 b
Homocidium suicidio punitum 733 f
Humilitas *S. Radegundis* 56 a, 72 a. *S. Eliæ* 493 f,
S. Helenæ 568 c, 575 d. *S. Aniani* post patratum
miraculum 44 d. *B. Claræ* 678 f, 680 c. *S. Ludo-
vici Tolosani* 784 f, 786 a, 789 f
Humilitatis præmium 172 f, necessitas similitu-
dine expressa 683 c
Humilitas miraculo illustrata 790 b

Hydropici sanati patrocínio *S. Radegundis* 73 f.
S. Athanasiae 174 b c. *S. Hyacinthi* 344 et seqq.

I

- I**ctericus sanatus ope *S. Helenæ* 633 a
Idololatri sensim ab Imperatoribus eversa 155 f
Jesu Nomini devotissimus *S. Ludovicus* 808 d
Jejunium austerum *S. Athanasiae* 171 a b c. *B.
Claræ* ab ipsa pueritia 676 et seqq. *S. Mariani*
730 f
Jejunio carnis stimulos domat *S. Arduinus* 217 f
Jejunium non ita vires minuit ac frequentes epu-
læ 497 d
Inclementia funesta 503 d
Ignorantia invincibilis de indissolubilitate matri-
monii in *S. Radegundi* et episcopis Galliae 53 e
Imago sub initium seculi quinti in templo collo-
cata, *Prudentio S. Cassianum* ejusque marty-
rium coloribus adumbratos exhibet 22 e
Imago *S. Deiparæ* a *B. Hyacintho* prodigiose
portatur 217 a
Impudicitia punita 237 b, 449 a
Imperatoris Leonis in *S. Eliam* tum vivum tum
mortuum reverentia 505 b, 507 b
Impudicus sacerdos punitus 445 e, 511 a b
Incendia extincta ope *S. Radegundis* 678 f. *S. Wig-
berti* 136 f. *S. Arnulfi* 256 d. *S. Mamantis*
445 c d
Inimici dilecti a *S. Juniano* 44 a f. a *B. Clara* 680 f,
684 a
Inimicitiarum fautores divinitus puniti 248 a, 249
b c d
Injustitia punita 137 b, modo maxime mirabili
733 e
Innocentia justo Dei judicio detecta 492 b
Inventio corporis *S. Alberti* 175 a et seqq. *S. Ma-
mantis* 444 c. *S. Anastasii* 458 e. *S. Jeronis* 475
e, 478 a. *Capitis S. Agapiti* 53 d
Ischias curata intercessione *S. Helenæ* 629 et seqq.
Judici iniquo *S. Alypius* se constanter opponit
204 e
Justitia *S. Alypii* nec minis corrupta nec blandi-
tiis ibid.

L

- L**ateris dolor ope *S. Laurentii* sublatus 308 e
Lectionis sacræ fructus singularis in *SS. Au-
gustino et Alypio* 205 d e
Lenitas *S. Arnulfi* in poenitentem 243 f
Leprosus mundatus ope *S. Juniani* 37 f
Liberalitas *S. Helenæ* 568 d
Liberi defuncti non sunt immoderate deflendi
231 c
Libidinosi belluis deteriores 494 c
Lingua exsecta loquuntur *SS. Maximus et Ana-
stasius* 109 f, 110 a, 130 c
Litterarum studia in pretio habita a *S. Alberto*
177 a
Lunatici sanati ope *S. Helenæ* 609 f. et seqq.
Luxus contemptus a *S. Radegunde regina* 56 a,
68 c

M

- M**ala in bonum permittit Deus 490 a
Maleficia sublata per invocationem *S. Hele-
næ* 642 f
Mania affecti mentis compotes facti patrocínio *S.
Felicis* 165 e. *S. Laurentii* 307 f. *S. Helenæ*
626 b et seqq.
Mansuetudinis

AD TOMUM III AUGUSTI

- Mansuetudinis præmium 172 f
Martyri illata mors non est ulciscenda, sed prosequenda actione gratiarum 152 d
Martyres omnis sexus et ætatis in Africa 456 a
Martyrum constantia ibid c
Martyrii commune desiderium ibid. a
Martyrium S. Hippolyti 5 c d. S. Cassiani 22 e et seqq. S. Eusebii 150 e et seqq. S. Marcelli 154 b c. S. Ursicini 156 a. S. Felicis 164 e. SS. martyrum Hydruntinorum 182 b, 185 f et seqq. 193 a et seqq. S. Vamnis 288 d. S. Myronis 422 et seqq. S. Mamantis 431 a. Septem SS. monachorum 456 b et seqq. S. Jeronis 475 e, 477 a. SS. Hermæ, Serapionis, et Polyæni 547 c. S. Julii 700 e. SS. Timothei, Theclæ et Agapii 728 b
Matri canonizationem filii sui gratulatur Papa 798 f
Matrimonio magnam sanctitatem conjungit S. Radegundis regina 39 f, 68 et seqq., 75 f
Matrimonii regalis delicias vitæ monasticæ postponit eadem Sancta 76 c
Matrimonium scientiæ studiosis contrarium 204 f
Matrimonii libertas liberis concedenda 241 a b
Matrimonii coacti malus exitus 170 d
Medicus corporis et animæ S. Diomedes 268 c d
Miracula S. Hippolyti 9 f, 14 d. S. Juniani 37 c. S. Radegundis 73 et seqq., 81 et seqq., 90 et seqq. S. Zuentiboldi 138 b. S. Felicis 165 c et seqq., S. Athanasie 172 f, 174 b et seqq. SS. Maurelii et Alberti 176 e. S. Alberti 178 c. Martyrum Hydruntinorum 189 e et seqq., 193 f et seqq. S. Arduini 215 a, 216 a, 219 et seqq. S. Arnulfi 222 e, 235 a b c d f, 238 c d, 239 f, 242 c, 255 et seqq. 258 et 259. S. Diomedis 272 c f. S. Frambaldi 301 a. S. Laurentii 307 et seqq. S. Hyacinthi 340 e et seqq., 344 et seqq. S. Mamantis 430 c, 445 c d. S. Amatoris 471 et seqq. S. Jeronis 475 f, 479 c. S. Eliæ 496 a. B. Nicolai 515 et seqq. S. Helenæ 612 et seqq. B. Claræ 676 a, 686 d et seqq. S. Rainaldi 688 f et seqq.
Miraculorum patratorum virtus vitæ piæ posthabenda 496 b
Misericordia S. Radegundis reginæ in pauperes et leprosos miraculis illustrata 70 f; item S. Radegundæ 93 c e
Misericordia S. Arnulfi in ægrotum monachum apparitione defuncti commendata 232 e f
Misericordia S. Arduini 218 f, B. Claræ 680 f. S. Ludovici Tolosani 785 c, 790 e
Modestia S. Maximi in rebus prosperis 119 a. S. Simpliciani 285 e
Monasteria fundata seculo quinto a S. Alypio 207 e. Seculo sexto a S. Radegunde 55 d, 87 f. A S. Juniano 41 d
Monasterii perturbator quas pœnas mereatur 63 a. Regina Franciæ, juxta prophetiam S. Arnulphi, divinitus punita, quod monasterii jura violasset 237 c
Monasticam vitam amplexi sunt viri feminæve potentes, S. Radegundis regina 70 b. S. Maximus 119 b. S. Athanasia cum marito 171 f. Tres filiæ S. Zuentiboldi regis 138 f. S. Arnulfus 232 c. B. Gertrudis 143 d. Simon comes 239 f. S. Hyacinthus 339 f. S. Frambaldus 301. S. Ludovicus Tolosanus 781 c
Monialium levissimus defectus magni ponderis 677 b, disciplina accurate promovenda 177 e. Clausura ipsis utilissima 682 d, item silentii observatio 677 c, perniciose penuria rei familiaris 214 a, cum confessariis nulla habenda familiaritas 680 d. Directoris earum exemplum bonum 171 c et seqq. Quas, quaque de causa virgines in suum numerum referre debeant 681 b : pcuperes repellendæ non sunt ibid. c
Monialis profuga anathemati circa annum 566 subjecta 59 d
Monita pia S. Juniani morientis 45 b. S. Hyacinthi 342 f. S. Eliæ 495 f, 500 b et seqq., 506 e. S. Helenæ 571 b. B. Claræ 680 e, 684 c f
Morbum artericum ex intemperantia contractum sanat S. Elias, accepta ab ægro promissione vitæ melioris : qua non observata miserabilius perit 498 a
Morbi contagiosi præsentissimus S. Rochus patronus 386 e et seqq.
Morbi omnis generis curati ope S. Hyacinthi a pag. 344 usque ad 379. S. Helenæ a 607 usque ad 647. S. Ludovici 793 et seqq.
Morbus precibus S. Arnulfi immixtus, hominem potentem revocat a vita nefaria 241 d et seqq.
Mors pia S. Juniani 45 b. S. Athanasie 173 b. S. Alberti 178 b. S. Arnulfi 253 a b c. S. Diomedis 269 e, 342 f. S. Eliæ 506 c et seqq. B. Nicolai 515 b. S. Helenæ 571 b c. B. Claræ 684 b et seqq. S. Rainaldi 695 c. S. Ludovici Tolosani 816 c
Mortui ad vitam revocati per attactum cilicii S. Radegundis 73 f, per intercessionem ejusdem 74 b. S. Felicis 165 c. S. Laurentii 308 c. S. Hyacinthi, 315 c, 318 f, 320 a, 325 f, 333 e, 334 b, 338 c d, 340 e, 342 e, 343 b, 345 et seqq. 362 et seqq. S. Mamantis 430 c. S. Ludovici Tolosani 791 et seqq.
Mortui apparent 140 c et seqq. 639 f
Murmuratio monachi severe punita a S. Druthmaro 141 f. Cœlitus 235 e f
Morum suavitas in S. Elia 497 c
Mutis loquela reddita virtute S. Crucis 30 d. Per intercessionem S. Wigberti 137 e. S. Felicis 165 e. S. Arnulfi 238 c. S. Hyacinthi 333 e. S. Helenæ 614 e, 627 f, 633 a. S. Ludovici 793 et seqq.

N

- Naufragi liberati per invocationem S. Radegundis 81 b. S. Mamantis 455 c. S. Eliæ 496 a, 498 a. S. Nicolai 516 f. S. Ludovici 793 et seqq.
Nobilium virorum vitia 443 c, ornamenta ibid. officia descripta a S. Arnulfo 242 b

O

- Obedientia S. Radegundis 56 a. S. Arnulfi 232 a. S. Athanasie post mortem præstita 174 b. Miraculo illustrata 467 e
Obediens cum non fuisset B. Clara Superiori cibum lautiores præcipienti, graves a se ipsa pœnas repetiit 677 e
Odia Flandrorum cruenta exstinguit S. Arnulfus, variis malis obstinatis cœlitus inflictiis 247 e et seqq.
Odontalgia curata ope S. Amatoris 174 f. Præsens contra illam auxilium S. Crescentiæ 729 c d
Orando S. Laurentius monachum luxuriosum ad frugem revocat 307 f
Orante S. Diomede, serpens se ipse interimit 272 f
Oratione

INDEX MORALIS

- Oratione armatus *S. Elias* obsistit hostibus 501 c d
Orationis studium *miraculis illustratum* 676 f, 677 f. *Dæmonem vincit* 777 f, 808 f
Orationis inimici *dæmones* 495 a
Orationis studiosissima *S. Radegundis*, etiam nocturno tempore 68 c. *B. Clara* ab ipsa pueritia 676 c et seqq. *Morti proxima* 684 d. *S. Ludovicus* 777 e, 808 c
Otii inimicus *S. Arduinus* 217 f
- P
- P**anis et vini multiplicatio prodigiosa 246 d, 306 a b
Paralytici sanati per intercessionem *S. Juniani* 137 d. *S. Arduini* 220 e. *S. Laurentii* 308 a b. *S. Hyacinthi* 316 a, 340 f et seqq. *S. Anastasii* 459 c e, 504 b. *S. Helenæ* 614, 625 et seqq.
Pastoris boni officium 153 d
Passionis Dominicæ meditatio familiaris *B. Claræ* 682 e, 684 c. Item imitatio 683. Unde et passionis instrumenta reperta in ipsius corde 672 e et seqq., 675 f
Partu laborantes adjutæ a *S. Hyacintho* frequentissime 326 a, 446 et seqq. A *S. Amatore* 473 a
Pauperes cum summa animi demissione fovet *S. Radegundis* regina 68 f. Ut subveniat egenis, vestes sacras et altaria divendi jubet *S. Laurentius* 305 d
Paupertas religiosa a desiderio rerum caducarum expedita 497 e
Peccato non expiato, energumena non liberatur 174 e
Peccatum veniale in *S. Radegunda* aliisque temporalis morte punitum 94 d; flammis piacularibus expiatum 232 f
Peccatum simoniace ordinantis ordinato innocenti non nocet 215 a b
Peccatorum perseverantium poena 498 e; resipiscientium salus ibid. c f, 500 e et seqq.
Peccata malorum causæ 500 b c, 503 d
Peccatoribus benignus *S. Elias* 497 c
Periculis erepti per intercessionem *S. Radegundis* 73 d. *S. Arnulfi* 256 b c. *S. Hyacinthi* 339 a, 365 et seqq. *S. Joannis* 513 d. *S. Helenæ* 611 f, 613 b c. SS. *Martyrum Hydruntinorum* 189 f. *S. Ludovici* 796 et seqq. 800 f
Persecutor Sanctorum punitus 130 d, 131 c
Persecutionibus Sancti obijciuntur justis de causis 495 c
Pervicacia funesta 504 e. Non tolerata a *S. Elia* 504 et seqq.
Phthisis curata patrocinio *S. Helenæ* 629 c. *S. Amatoris* 472 a
Pietas in matrem maxime commendata in Constantino M. 557 b, 571 c e
Pluvia opportune impetrata ope *S. Emilii* 429 f, 503 c
Podagræ vel chiragræ dolores mitigati per invocationem *S. Hyacinthi* 352 c d e. *S. Eliæ* 498 c. *S. Helenæ* 636 c. *S. Ludovici Tolosani* 793 et seqq.
Pœnitentiæ operibus vacat *S. Radegundis* regina 69 a, 72 f
Pœnitentiæ fructus 256 f
Pollutus nocturno somnio lipsana *S. Helenæ* movere non potest 612 e
Pompæ fuga miraculo illustrata in *S. Arnulfo* 234 f, 235 a
- Promissionis violatæ poena 256 e f, 363 a, 473 c
Prophetia *S. Juniani* 42 f, 43 f. *S. Wigberti* 135 c. *S. Ludolfi* 141 a. *B. Joannicii* 173, b. *S. Arnulfi* 222 f, 235 f, 237 c e f, 238 a, 239 et seqq., 245 f, 246 c, 253 a b. *S. Laurentii* 307 b, 308 e. *S. Eliæ* 490 b c, 494 e f, 495 f, 497 e f, 498 a b c e f, 499 a, 500 b, 505 b et seqq., 506 d f. *B. Claræ* 681 b et seqq., 684 b. *S. Rainaldi* 695 b
Psalmorum recitatio Sanctis familiaris 171 e, 173 c; fructuosa 206 a
Pueri constantia in fide 456 a
Pueritia piissima *B. Claræ* 676 c. *S. Ludovici* 807 c
Puerperæ pro obtinendo lacte invocant *S. Mammetem* 429 f
- Q
- Q**uadragesimale tempus summa cum austeritate observatum a *S. Radegunde* regina seculo sexto 56 c
- R
- R**eges in pacem *S. Radegundis* summo cum studio prosequitur 78 c
Regis *Clotharii* summa in *S. Junianum* reverentia 41 a
Regis *Roberti* pietas singularis 11 b
Religionem præcipuam omnis principatus partem æstimabat *S. Zuentiboldus* 138 e
Reliquiæ cœlitus honoratæ 60 b; servatæ 256 d
Reliquiæ *Deiparæ*, cum loco moveri non possent, occasionem præbuere *Ludovico Caroli M* filio extruendi in ejus honorem templi 212 b c
Reliquiæ elevatæ 18 b, 181 c, 223 b, 257 c et seqq., 326 et seqq., 733 e
Reliquiarum cultus antiquus 5 e, 59 d, 60 b c, 79 f
Reliquiarum vis 5 e, 73 f, 80 c d, 83 c, 138 b, 165 e, 171 f, 174 c d e f, 178 b c, 255 d et seqq., 256 a, 308 c d e, 729 c d
Reliquiarum irreverens morte punitus 140 d et seqq.
Reliquiæ *S. Juniani* delatæ ad locum Concilii, comitantibus et subsequentibus miraculis 37 c
Reliquiæ SS. *Martyrum Lugdunensium*, ipsis hortantibus, collectæ, et sub altari collocatæ 732 a
Reliquiæ *S. Radegundis* cum exuviis *S. Hilarii* anno 1562 a Calvinistis exustæ, postquam corpus per secula plura jacuerat incorruptum 65 c
Restitutionis necessitas 639
Restitutio procurata patrocinio *S. Jeronis* 475 f. *S. Mariani* 735 a
Romanis in fide assentiendum 128 d
- S
- S**acerdotum suffragio sancita dogmata sunt servanda 99 b
Sacerdotum reverens *Julianus* ante apostasiam 430 e
Sacrificii hora tremenda 124 b. necessarium celebrando Sacrificio vinum *S. Wigbertus* mirabiliter reperit 135 c, Sacrificio externo internum conjunctum a *S. Juniano* 40 d
Sacrificantis caput columba candida circumdat 492 d
Sanctorum cultus, et invocatio cum antiqua tum efficax

AD TOMUM III AUGUSTI.

efficax 5 e, 23 d, 46 d, 53 c, 73 a, 78 e f, 81 b, 266 f, 527 c, 729 c
 Sancti divinitus illustrati 82 f, 411 e, 130 f, 250 f, 321 b e, 801 d
 Sanctis injuriosi puniti 16 d, 44 e, 78 f, 140 e, 495 c, 249 b, 620 b, 735 a
 Sanctis non nocet ignis 456 f
 Sanguis e brachio S. Mamantis prodigiose manat 443 d. Sanguis B. Claræ aliquando ebullit 672 e, 674 a
 Scandalum publicum contrario exemplo tollendum 283 a
 Segetes reparatæ precibus S. Hyacinthi 317 e
 Sepulchra Sanctorum antiquitus honorata 22 e, 23 d, 430 e
 Sepulchra Sanctorum cœlitus illustrata 82 f, 321 b c, 348 f, 778 e
 Sepulturæ ecclesiasticæ mos antiquus 89 d et seqq.
 Servilis labor in die festo punitus 459 f
 Silentium in rebus fidei damnatum 124 c
 Silentium religiosum triennio integro servat S. Arnulfus 233 b : ejusdem violati pœnas gravissimas B. Clara a se ipsa exigit 677 c
 Solitudo quadragesimali præsertim tempore frequentata a S. Radegunde 56 e
 Surdis auditus redditus per intercessionem S. Wigberti 137 e. S. Laurentii 308 d. S. Hyacinthi 325 f, 346 et seqq. S. Helenæ 619 c, 620 a, 627 f. S. Ludovici Tolosani 793 et seqq.

T

Temperantiæ præmium 499 a
 Tempia ornatissima ædificata a S. Helena 566 d, 567 c
 Tempia restaurata vel dotata a S. Zuentiboldo rege 138 e, 139 d
 Templi nitor divinitus procuratus 136 f
 Templi structura, a Juliano apostata erigenda, mirabiliter impedita 430 e
 Templum in SS. Deiparæ honorem ædificatum, loco cœlitus monstrato 213 b. Aliud erectum comitantibus miraculis 306 d e f et seqq.
 Templum erectum in honorem S. Martini, hortante post suum obitum S. Radegunde 74 c
 Templum erectum a principibus in honorem S. Mamantis 430 et seqq.
 Templum idololatricum divinitus combustum 156 d
 Temporalium rerum inanitas 681 b
 Translatio S. Hippolyti 8 e. S. Cassiani martyris 17 d. S. Cassiani episcopi et martyris 24 d. S. Juniani 35 f. S. Radigundæ 95 e. S. Wigberti 136 a, 137 a. SS. Ludolfi et Druthmari

139 e. SS. martyrum Hydruntinorum 180 f et seqq.; 187 f et seqq., 193 f et seqq. Reliquiarum SS. Anastasii et Innocentii 213 a. S. Arnulfi 224 b. S. Nostriani 295 d. S. Frambaldi 301 f. S. Stanislai 518 c. S. Hyacinthi 320 et seqq., 384 c. Reliquiarum S. Mamantis 432 f, 441 d et seqq., 444 et seqq. S. Jeronis 475 e, 478 a. S. Eliæ Junioris 487 c, 507 b c. S. Joannis 513 b. B. Nicolai 513 f, 516 c. Reliquiarum S. Agapiti 530 c et seqq. S. Projectitii 543 et seqq. S. Helenæ 599 et seqq. S. Ludovici 798 c
 Tribulationum fructus 499 f Sancti per eas erudiuntur 204 a b c
 Trinitatis SS. mysterium mirabili modo adumbratum 685 f

V

Ubera sanata patrocinio S. Laurentii 307 f
 Veneficia sublata ope S. Helenæ 623 a, 625 et seqq.
 Verbum ineptum severe punitum a S. Arnulfo 243 d e f
 Victoria promissa sub conditione vitandæ luxuriæ et ebrietatis 498 f
 Vindicta punita 238 c, 259 a
 Vindictæ omissio cœlo grata ibid.
 Vini usum S. Radegundi suadet S. Fortunatus valetudinis afflictæ causa 56 c
 Virgines se ipsas mutilant studio servandæ integritatis 443 e
 Virgo Deo dicata S. Radegundis consilio repudiat regales nuptias 55 f
 Virtus Manichæorum fucata et seductoria 203 e
 Virtus vera pro locorum varietate non mutatur 495 a
 Virtutes S. Juniani 40 e, 41 e. S. Radegundis 72 e. 76 a, 77 d et seqq., 84 b et seqq., 88 d et seqq. S. Maximi 119 c. S. Athanasix 172 f, 173 a b c. S. Arduini 215 f, 217 et seqq. S. Arnulfi 222 a b, 231. S. Simpliciani 282 e, 285 d e. S. Laurentii 304 et seqq. S. Hyacinthi 340 c. S. Mamantis 429 c. S. Jeronis 475 d. Stephani Papæ 483 f. S. Eliæ Junioris 491 c, 497 e et seqq. B. Nicolai 514 et seqq. S. Helenæ 560 e, 568 c, 571 b. 675 c. B. Rainaldi 692 f et seqq. S. Ludovici 777 et seqq.
 Visio divinitus oblata S. Radegundi 76 b, 81 f, 92 c, S. Maximo 130 f. S. Diomedii 272 d
 Voluptatis venereæ contemptus in S. Alypio 204 f
 Voti impletio imperatur a mortua 639 f
 Voto edito sanatur S. Ludovicus 807 f
 Vulnere curata a S. Hyacintho 347 f

FINIS

11613

f
BX
4655
A2
v.37

THEOLOGY LIBRARY
SCHOOL OF THEOLOGY AT CLAREMONT
CLAREMONT, CALIFORNIA

